

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

جامع الأحادیث

توبه

حدیث ۳۵۴۳

۱۴۰۷ سرعنوان (موضوع فرعی)

با ترجمه‌ی فارسی در صفحه‌ی مقابل

علی‌رضا برازش

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران، ۱۳۹۲

فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مَحَاسِنَ كَلَامِنَا لَاتَّبَعُونَا^۱

اگر مردم با زیبایی‌های کلام ما آشنا می‌شدند، از ما پیروی می‌کردند.

علی بن موسی الرضا(ع)

محتوای کتاب دقیقاً همان است که از نام کتاب بر می‌آید «جامع الأحادیث»؛ یعنی مؤلف در پی آن بوده است همه‌ی روایات پیرامون یک موضوع را از میان احادیث نقل شده در کتب محدثین و مؤلفین شیعی استخراج و به نحوی که مشاهده می‌کنید تدوین و تا جزئی‌ترین لایه‌ها، تبویب و فصل‌بندی نموده، به تشنگان معارف اهل بیت عصمت علیهم‌السلام ارائه کند. هدف از تألیف این مجموعه، شناساندن معارف ناب اسلامی با برداشت مستقیم از آیات و روایات است.

شک نیست که با الهام از «وَالْمَعْرُوفُ مَا أَمَرْتُمْ بِهِ^۲»، «فَالْحَقُّ مَا رَضِيتُمُوهُ^۳» و «مَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا^۴» و «أَمَّا إِنَّهُ شَرٌّ عَلَيْكُمْ أَنْ تَقُولُوا بِشَيْءٍ مَا لَمْ سَمِعُوهُ

۱. وسائل الشیعة، ج ۲۷، ص ۹۲

۲. بحار الأنوار، ج ۵۳، ص ۱۷۱

۳. همان

۴. سوره‌ی حشر، آیه‌ی ۷

﴿جامع الأحادیث توبه﴾

مِنَا^۱ و ده‌ها آیه و حدیث و دلایل عقلی و نقلی دیگر، برای دستیابی به معارف الهی، راهی جز مراجعه به بیانات مخاطبان وحی نیست.

و البته پرواضح است هرچقدر دامنه‌ی مأخذ وسیع‌تر و نیز هرچه محقق عمیق‌تر باشد، امکان دستیابی به نظر شارع و انطباق نظریه‌ی حاصله با آن بیشتر خواهد بود.

ضرورت تألیف

مرحوم کلینی در قرن سوم و چهارم با امکانات و محدودیت‌های زمانه‌ی خود، کتاب شریف کافی را تدوین و تبویب نمود. پس از گذشت هشت قرن، مرحوم مجلسی به ده‌ها بلکه صدها اثر حدیثی دیگر دست یافت و بر آن شد ضمن پذیرفتن کلیات نقشه‌ی جامع ابواب معارف که مرحوم کلینی گسترده و حدود شانزده هزار حدیث خود را در آن تنظیم کرده بود، با توجه به در اختیار داشتن چندین برابر بیشتر از احادیثی که کلینی در اختیار داشت، همان نقشه را گسترش دهد و از بعضی فصول، بخش‌ها و ابواب جدید منشعب کند.

نگاهی به فهرست کتاب‌های کافی هشت جلدی و بحارالانوار یکصد و ده جلدی بیانگر حقیقت فوق‌الذکر است.

هر چند قائلیم نایافته‌های مجلسی در مقابل یافته‌های او بسیار اندکند، ولی سخت معتقدیم حتی در محدوده‌ی خود کتاب عظیم بحارالانوار، می‌توان احادیث بسیاری یافت که در غنای محتوای ابواب دیگر همان کتاب - جز آن بابی که هم اکنون حدیث را دربر گرفته است - بتواند نقش مؤثر ایفا کند.

مزیت نسبی زمانه‌ی مجلسی به زمانه‌ی کلینی، امکان گردآوری و ادغام صدها جلد کتاب حدیثی را فراهم آورد.

لکن مزیت نسبی زمان حال به زمان تألیف بحارالانوار نیز این فرصت را در اختیار من و سایر مؤلفین قرار داده است تا اینکه حتی در همان محدوده‌ی احادیث مورد قبول مؤلفان و محدثانی چون مجلسی، حرّ عاملی، فیض کاشانی و محدث نوری، دست به تألیفاتی بزنند که هرچند در همان نقشه‌ی مهندسی ابواب دین که آن بزرگان طراحی کرده‌اند می‌گنجد، ولی به دلیل دستیابی به ده‌ها برابر حدیث در هر فصل و بخش و باب، این امکان در اختیار مؤلف قرار می‌گیرد تا به فصل‌بندی و تبویبی بسیار جزئی‌تر دست زند.

۱. وسائل الشیعة، ج ۲۷، ص ۷۰.

﴿جامع الأحادیث توبه﴾

اگر باب شکر در کتاب شریف کافی دارای ۳۰ حدیث و باب شکر در دایرةالمعارف بحارالانوار حاوی حدود ۸۰ حدیث - بدون فصل بندی داخلی - است، دستیابی به بیش از دو هزار حدیث از همان منابع مورد قبول مجلسی و دیگر مؤلفان کتب روایی، یقیناً امکانی چند برابر برای تبویبی ده‌ها برابر جزئی شده در اختیار مؤلف قرار داده است.

مقایسه‌ی هر اثر با آثار مشابه هم‌عصر یا آثار گذشتگان ما را بر وجود یا فقدان نوآوری در اثر مورد نظر آگاه می‌کند.

توان و حوصله‌ی مؤلف برای گردآوری بیش از سی برابر احادیث یافت شده در فصل و باب مشابه در دایرةالمعارف بحارالانوار و وجود فهرست چند ده صفحه‌ای و چند هزار سطر برای موضوعی که در کتاب‌های شریف کلینی و مجلسی، تقریباً هیچ زیرفصلی را به خود اختصاص نداده‌اند، بیانگر آن است که طالب دریافت معارف از سرچشمه‌ی آیات و روایات، با بهره‌گیری مناسب از این مجموعه، با وسعت و جزئیات بسیار بیشتری به گنجینه‌ی معارف دست خواهد یافت، هدفی که در تقدّسش هیچ شبهه‌ای روا نیست.

تفاوت بارز این اثر با کارهای مشابه، در گستره‌ی روایات مورد استناد و استخراج زیرموضوع و تبویب بسیار جزئی احادیث است. مقایسه‌ی فهرست تفصیلی اثر حاضر که برای یک صفت اخلاقی تا بیش از هزار شاخه و زیرشاخه ترسیم و احادیث را در آن نظم داده است، با فهرست باب الشکر در کافی، بحار، میزان الحکمة و یا کتب مستقل پیرامون این موضوع، بهترین بیانگر این تفاوت‌هاست.

مخاطب این مجموعه کسی است که می‌خواهد و می‌تواند مستقیماً احادیث اهل بیت (ع) را مطالعه کند. استخراج بیشترین حدیث پیرامون یک موضوع و تبویب جزئی، به نحوی است که حتی مطالعه‌ی فهرست تفصیلی هر جلد از این مجموعه، خواننده را تا حدود زیادی بیش از آنچه تاکنون درباره‌ی آن موضوع می‌دانست، با آن آشنا می‌کند. کنار هم قرار گرفتن احادیث قریب‌المعنی، در نزدیک کردن معانی احادیث به فهم خواننده، بی‌تأثیر نیست. به‌هر صورت این مجموعه جز حدیث نیست و از آنجا که مطالعه‌ی احادیث اخلاقی نسبت به احادیث کلامی، فقهی و حتی تاریخی، برای اقشار غیر متخصص، سهل‌تر می‌باشد، در مرحله‌ی اول به موضوعات اخلاقی پرداختیم.

مجموعه‌ی حاضر جز از منابع معتبر حدیث شیعی استفاده نکرده است، لذا اعتبار آن به اعتبار مأخذی است که در پایان کتاب در بخش فهرست مأخذ ذکر کرده‌ایم.

﴿جامع الأحادیث توبه﴾

هر قدر به کافی، من لایحضره الفقیه، تهذیب، استیصار، بحار الأنوار، وسائل الشیعه و مستدرک الوسائل و وافی اعتماد می کنید به این مجموعه اتکا کنید.

هر قدر به راحتی از کلینی، صدوق، شیخ طوسی، مجلسی، حرّ عاملی، فیض کاشانی و سید بن طاووس حدیث نقل می کنید و به امام معصوم علیه السلام نسبت می دهید از این مجموعه نیز نقل کنید؛ و اگر در جایگاهی هستید که برای افتاء و اظهار نظر دقیق دینی، به بررسی تک تک زوایای احادیث می پردازید و با به کار بستن معیارهای علم رجال و درایه و فقه الحدیث، روایات را ردّ و قبول می کنید، با این مجموعه نیز همان کنید که با سایر کتب حدیث.

بزرگان ما به راحتی در سخنرانی و نوشته ها و درس و بحث خود از کافی، نهج البلاغه، وسائل الشیعه، وافی، بحار الأنوار، غرر الحکم و... نقل حدیث می کنند و با بردن نام نهج البلاغه، به اعتبار سید رضی علیه السلام و با بردن نام کافی به اعتبار کلینی علیه السلام، این باور را در شنونده و خواننده می پروانند که آنچه می گویم و می نویسم، نقل قول از معصوم علیه السلام است. این مجموعه نیز حرفی و کلمه ای خارج از آنچه کلینی، صدوق، مجلسی و سایر مؤلفان آثار روایی شیعه نقل کرده اند در خود نگنجانده است.

اما آنچه در اختیار کلینی و صدوق و مجلسی و... نبوده و مزیت زمان حاضر است، اعم از کتاب های خوش چاپ و کم غلط، نرم افزارهایی با قابلیت جستجوهای ترکیبی در کم ترین زمان ممکن لایه لای صدها هزار صفحه متون روایی، همه و همه این امکان را به ما داده است تا بدون خدشه به وثاقت و استحکام مطالب، با در اختیار گرفتن صدها برابر حدیث نسبت به محدثان متقدم، تبویبی بسیار جزئی و غیر قابل مقایسه با آثار پیشینیان ارائه دهیم که البته ویژگی این مجموعه و جلوه ای اثر وجودی مؤلف نیز همین بخش است - تبویب و دسته بندی -؛ فلذا اگر دانش مؤلف در فهم موضوع حدیث و قدرت استخراج زیرموضوع از دل روایات، مورد خدشه ای جدی نباشد، مجموعه ای حاضر، ابواب جدیدی را بر روی طالب علم می گشاید و به دانش پژوه فرصت می دهد تا نقشه ی وسیع تر و جزئی تری از موضوعات اخلاقی را دریافت و مطالعه کند.

نقطه ی آغاز ایده ی «جامع الأحادیث» به اواخر دهه ی ۶۰ و بعد از انتخاب «المعجم الفهرس اصول کافی» به عنوان کتاب سال جمهوری اسلامی در سال ۶۸ برمی گردد. مؤسسه ی انتشارات امیرکبیر در دوره ی مدیریت آقای حسین انواری - مدیر فعلی کمیته ی امداد امام خمینی (ره) - و ریاست حضرت آیت الله جنتی بر سازمان تبلیغات اسلامی، طرح «جامع الأحادیث» را به مؤلف پیشنهاد و مرحله ی اول آن از آغاز سال ۱۳۶۹ شروع شد.

﴿جامع الأحادیث توبه﴾

مجموعه‌ی معاجم کتب روایی در ۷۰ مجلد و بالغ بر پنجاه هزار صفحه از ثمرات جانبی مرحله‌ی اول این طرح بود؛ چراکه برای تألیف کتابی که جامع همه‌ی احادیث باشد وجود معاجم حدیثی ضروری می‌نمود و در آن تاریخ جز بر اصول کافی و نهج‌البلاغه معجم حدیثی قابل ذکر دیگری نبود. هرچند ترشحات و تولیدات جنبی طرح «جامع الأحادیث» با استقبال جامعه‌ی علمی و حوزوی مواجه شد و رهبر معظم انقلاب و حضرت آیه‌الله مکارم شیرازی و حضرت آیه‌الله هاشمی رفسنجانی و حضرت آیه‌الله جنتی هریک بر یکی از آثار تقریظ نگاشتند و دو دوره‌ی دیگر نیز بخش‌هایی از این مجموعه به عنوان کتاب سال جمهوری اسلامی برگزیده شد. لکن به دلیل تغییر مدیریت در سازمان تبلیغات اسلامی و موسسه‌ی انتشارات امیرکبیر و نیز محو شدن برخی مسؤولیت‌های اجرایی از جمله معاونت فرهنگی وزارت ارشاد، مدیریت کتابخانه و مرکز اسناد آستان قدس رضوی و مدیریت شبکه‌ی یک و دو سیما به مؤلف، اجرای مراحل پایانی این پروژه‌ی بزرگ به تأخیر افتاد. شروع دوباره‌ی این طرح مدیون رئیس وقت موسسه‌ی انتشارات امیرکبیر برادر گرامی جناب آقای احمد نثاری است که تحت حمایت‌های ریاست سازمان تبلیغات اسلامی، حجة الاسلام والمسلمین دکتر خاموشی طرح به فراموشی سپرده شده‌ی «جامع الأحادیث» را احیا کردند و توفیق سروکارداشتن با احادیث اهل بیت (علیهم السلام) را بعد از وقفه‌ای نسبتاً طولانی دگر بار به من بخشیدند. البته در طول این سال‌ها با ورود کامپیوتر به عرصه‌ی تحقیقات مذهبی و تأسیس و توسعه‌ی موسسات پر تعداد و در رأس آنان «مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی»، روش دستیابی به احادیث، نسبت به سال‌های شروع طرح در دهه‌ی ۶۰ به کلی دگرگون شده است. اما علی‌رغم جمع شدن مجموعه‌ی منابع روایی در یک لوح فشرده باز هم نیاز به «جامع الأحادیث» احساس می‌شد و با شکل گرفتن اولین مجلدات آن و امکان مقایسه با کتاب‌ها و نرم‌افزارهای موجود، این فرضیه بیشتر و بیشتر تقویت شد.

این مجموعه که از موضوعات اخلاقی، عقیدتی آغاز کرده است و راه طولانی‌ای در پیش دارد؛ و با ارائه‌ی اولین مجلدات خود را در معرض نقد و پیشنهاد اساتید فن و کلیه‌ی علاقمندان به گسترش کلام معصومین (علیهم السلام) قرار می‌دهد؛ چه در انتخاب و ترتیب موضوعات و چه در نحوه‌ی دسته‌بندی و ارائه‌ی آن.

دست‌اندرکاران تهیه‌ی این اثر، خود را از راهنمایی علاقمندان به نشر روایات معصومین (علیهم السلام) بی‌نیاز نمی‌دانند و این مجموعه را به مثابه برگ سبزی به سلسله‌ی نورانی اهل بیت عصمت (علیهم السلام) تقدیم می‌کنند؛ به امید آن که در بهره‌برداری نسل حاضر و نسل‌های آتی از بیانات ارزشمند ایشان

﴿جامع الأحادیث توبه﴾

و تطبیق هرچه بیشتر زندگی با راهنمایی‌های آن پیشوایان راستین، گامی هرچند ناچیز برداشته باشند.

مقدمه را با فقراتی برگزیده از کلام فقیه و محدث معاصر، مؤسس مرکز پژوهشی دارالحديث حضرت آية الله محمدی ری شهری مؤلف موسوعه‌ی حدیثی «میزان الحکمة» در شأن حدیث، جایگاه آن و اهمیت تنظیم موضوعی احادیث به پایان می‌برم.

❁ حدیث، بهترین وسیله برای تبلیغ دین و آشنا کردن مردم با اسلام ناب است.
❁ قرآن کریم، به مثابه قانون اساسی اسلام، بیشتر کلیات را بیان کرده و تبیین تفصیل و جزئیات را به روایات واگذار کرده است. از این رو، روایات، پس از قرآن، مهم‌ترین منبع شناخت دین به‌شمار می‌آید.

❁ حدیث، به دلیل انتساب آن به معصوم علیه السلام و حیانی بودن محتوای آن، حجت است.
❁ احادیث اسلامی نه تنها در میان عموم مردم، بلکه در میان خواص حوزه‌های علمیه، جایگاه شایسته‌ی خود را ندارند.

❁ اگر برآیند صحیح قرآن و حدیث به زبان روز برای مردم جهان بیان شود، در عصر حاضر، اسلام بیش از هر وقت دیگر هوادار خواهد داشت.

❁ احادیث اسلامی، مانند آیات قرآن مفسر یکدیگرند و تنظیم احادیث به صورت موضوعی، به خصوص در کنار ارائه‌ی موضوعی آیات قرآن، علاوه بر آنکه می‌تواند در تشخیص میزان صحت و یا سقم احادیث مؤثر باشد، موجب فهم دقیق رهنمودهای خداوند متعال و پیشوایان بزرگ اسلام نیز می‌شود و افزون بر این، دسترسی پژوهشگران و عموم علاقمندان به اسلام راستین را آسان می‌سازد.

و من الله التوفیق

علیرضا برازش

زمستان ۱۳۹۱

الفهرس

الفصلُ الأوّل- تعريفُ التَّوْبَةِ وَ خِصَائِصُهَا.....	١٠٤
١-١- ما هِيَ التَّوْبَةُ؟ (فَهْمُ الْمَعْنَى، وَصْفُهَا).....	١٠٤
١-١-١- العَوْدَةُ إِلَى الْأَصْلِ.....	١٠٤
١-٢- ما هِيَ التَّوْبَةُ؟ (الْخِصَائِصُ الْأَصْلِيَّةُ).....	١٠٦
١-٢-١- حَرَكَةُ قَلْبِيَّةٌ بَيْنِيَّةٌ وَقَصْدٌ وَعَزْمٌ عَلَى أَنْ لَا يَعُودَ.....	١٠٦
١-٢-١-١- التَّوْبَةُ بِالْقَلْبِ.....	١٠٦
١-٢-١-٢- الإِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ.....	١٠٨
١-٢-١-٣- الْعَزْمُ عَلَى تَرْكِ مَا يَعْزِضُ لِي مِنَ السَّيِّئَاتِ.....	١٠٨
١-٢-١-٤- الْقَصْدُ عَلَى أَنْ لَا يَعُودَ.....	١٠٨
١-٢-١-٥- الْعَهْدُ عَلَى أَنْ لَا يَعُودَ.....	١٠٨
١-٢-٢- حَرَكَةُ مُوَحَّدَةٌ، الْإِعْتِقَادُ بِوَحْدَانِيَّةِ مَرْجِعِ الْعَوْدَةِ.....	١٠٨
١-٢-٣- حَرَكَةُ سَهْلَةٍ وَمُمْكِنَةٍ، وَيُمْكِنُ حَدُوثُهَا.....	١١٠
١-٢-٣-١- مَعَ كُلِّ سَهْوَاتِيهَا، تَرْكُ الذَّنْبِ أَسْهَلُ.....	١١٠
١-٣- ما هِيَ التَّوْبَةُ؟ (عَلَامَاتُ وَ لَوَازِمُ التَّحْقِيقِ، الْمَرَادِفَاتُ).....	١١٠
١-٣-١- الباب ١.....	١١٠
١-٣-١-١- النَّصِيحَةُ لِنَفْسِهِ.....	١١٠

فهرست

فصل ۱- تعریف توبه.....	۱۰۵
۱-۱- توبه چیست؟ معنای اصلی.....	۱۰۵
۱-۱-۱- بازگشت به اصل.....	۱۰۵
۱-۲- توبه چیست؟ (مشخصات اصلی).....	۱۰۷
۱-۲-۱- حرکت قلبی با نیت بر تصمیم بر عدم تکرار.....	۱۰۷
۱-۲-۱-۱- بازگشت با قلب.....	۱۰۷
۱-۲-۱-۲- نیت عدم تکرار.....	۱۰۹
۱-۲-۱-۳- قصد ترک بدی‌هایی که با آن مواجه می‌شود.....	۱۰۹
۱-۲-۱-۴- قصد بر عدم تکرار.....	۱۰۹
۱-۲-۱-۵- تصمیم بر عدم تکرار.....	۱۰۹
۱-۲-۲- حرکتی مؤدانه با اعتقاد به یکتایی کسی که می‌توان به او بازگشت.....	۱۰۹
۱-۲-۳- حرکتی آسان و ممکن.....	۱۱۱
۱-۲-۳-۱- با همه‌ی آسانی، گناه‌نکردن آسان‌تر است.....	۱۱۱
۱-۳- توبه چیست؟ (علامات و مترادفات).....	۱۱۱
۱-۳-۱- گروه ۱.....	۱۱۱
۱-۳-۱-۱- خیرخواهی برای خود.....	۱۱۱

﴿الفهرس﴾

١١٠.....	١-٣-١-٢-المَوْعِظَةُ.....
١١٠.....	١-٣-١-٣-التَّذَكُّرُ.....
١١٠.....	١-٣-٢-الباب ٢.....
١١٠.....	١-٣-٢-١-١-النَّدَمُ وَ النَّدَامَةُ.....
١١٢.....	١-٣-٢-١-١-التَّوْبَةُ نَدَمٌ.....
١١٢.....	١-٣-٢-١-٢-التَّوْبَةُ وَ النَّدَمُ.....
١١٦.....	١-٣-٢-١-٣-النَّدَامَةُ، حَالُ اللَّتَائِبِ.....
١١٦.....	١-٣-٢-٢-الْأَسْفُ.....
١١٦.....	١-٣-٢-٣-الْعُتْبَى.....
١١٦.....	١-٣-٢-٤-الإِغْتِدَارُ.....
١١٨.....	١-٣-٢-٥-الْفَزَعُ.....
١١٨.....	١-٣-٢-٦-التَّضَرُّعُ.....
١٢٠.....	١-٣-٢-٧-الإِغَاثَةُ.....
١٢٠.....	١-٣-٢-٨-الْحُشُوعُ.....
١٢٠.....	١-٣-٢-٩-الْخُضُوعُ.....
١٢٠.....	١-٣-٢-١٠-الْحَيَاءُ.....
١٢٠.....	١-٣-٢-١١-الْخَوْفُ.....
١٢٠.....	١-٣-٣-الباب ٣.....
١٢٠.....	١-٣-٣-١-الإِعْتِرَافُ.....
١٢٢.....	١-٣-٣-٢-الإِقْرَارُ.....
١٢٤.....	١-٣-٤-الباب ٤.....
١٢٤.....	١-٣-٤-١-المَعْرِفَةُ وَ التَّسْلِيمُ.....
١٢٤.....	١-٣-٤-٢-التَّصَدِّيقُ.....
١٢٤.....	١-٣-٤-٣-الإِسْلَامُ وَ التَّسْلِيمُ.....
١٢٤.....	١-٣-٤-٤-الإِيمَانُ.....
١٢٨.....	١-٣-٤-٥-النَّصِيحَةُ لِلَّهِ.....
١٢٨.....	١-٣-٤-٦-الإِخْلَاصُ.....
١٢٨.....	١-٣-٤-٧-الرِّضَا.....
١٢٨.....	١-٣-٥-الباب ٥.....
١٢٨.....	١-٣-٥-١-الْفِرَارُ.....
١٣٠.....	١-٣-٥-٢-المُهَاجَرَةُ.....
١٣٠.....	١-٣-٥-٣-الْعِيَاذُ وَ اللُّوَاذُ.....
١٣٠.....	١-٣-٦-الباب ٦.....

﴿فهرست﴾

۱۱۱.....	۱-۳-۱-۲- نصیحت
۱۱۱.....	۱-۳-۱-۳- تذکر و یادآوری
۱۱۱.....	۱-۳-۲- گروه ۲
۱۱۱.....	۱-۳-۲-۱-۱- پشیمانی
۱۱۳.....	۱-۳-۲-۱-۱- توبه همان پشیمانی است
۱۱۳.....	۱-۳-۲-۱-۲- توبه و پشیمانی
۱۱۷.....	۱-۳-۲-۱-۳- پشیمانی حالتی است که توبه کننده باید داشته باشد
۱۱۷.....	۱-۳-۲-۲- تأسّف
۱۱۷.....	۱-۳-۲-۳- عذرخواهی
۱۱۷.....	۱-۳-۲-۴- عذرخواهی
۱۱۹.....	۱-۳-۲-۵- فریاد
۱۱۹.....	۱-۳-۲-۶- زاری
۱۲۱.....	۱-۳-۲-۷- فریادرس طلبیدن
۱۲۱.....	۱-۳-۲-۸- خشوع
۱۲۱.....	۱-۳-۲-۹- خضوع
۱۲۱.....	۱-۳-۲-۱۰- شرم
۱۲۱.....	۱-۳-۲-۱۱- ترس
۱۲۱.....	۱-۳-۳- گروه ۳
۱۲۱.....	۱-۳-۳-۱- اعتراف
۱۲۳.....	۱-۳-۳-۲- اقرار
۱۲۵.....	۱-۳-۴- گروه ۴
۱۲۵.....	۱-۳-۴-۱- شناخت و تسلیم
۱۲۵.....	۱-۳-۴-۲- راست دانستن، تصدیق
۱۲۵.....	۱-۳-۴-۳- تسلیم
۱۲۵.....	۱-۳-۴-۴- ایمان
۱۲۹.....	۱-۳-۴-۵- خالصانه برای خدا
۱۲۹.....	۱-۳-۴-۶- اخلاص
۱۲۹.....	۱-۳-۴-۷- رضایت
۱۲۹.....	۱-۳-۵- گروه ۵
۱۲۹.....	۱-۳-۵-۱- فرار
۱۳۱.....	۱-۳-۵-۲- دورشدن
۱۳۱.....	۱-۳-۵-۳- پناه بردن
۱۳۱.....	۱-۳-۶- گروه ۶

﴿الفهرس﴾

١٣٠.....	١-٣-٦-١- الإستغفارُ
١٣٠.....	١-٣-٦-١-١- التَّوْبَةُ اسْتِغْفَارُ
١٣٢.....	١-٣-٦-١-٢- التَّوْبَةُ وَ اسْتِغْفَارُ
١٣٤.....	١-٣-٦-١-٣- التَّوْبَةُ ثُمَّ اسْتِغْفَارُ
١٣٤.....	١-٣-٦-١-٤- اسْتِغْفَارُ ثُمَّ التَّوْبَةُ
١٣٤.....	١-٣-٦-١-٥- اسْتِغْفَارُ وَ التَّوْبَةُ
١٣٨.....	١-٣-٦-١-٦- اسْتِغْفَارُ مَعَ التَّوْبَةِ
١٣٨.....	١-٣-٦-١-٧- اسْتِغْفَارُ حَالِ النَّائِبِ
١٣٨.....	١-٣-٦-١-٨- التَّوْبَةُ يَرْفَعُ اسْتِغْفَارُ
١٣٨.....	١-٣-٦-١-٩- الْفُرُوقُ بَيْنَ اسْتِغْفَارِ وَ التَّوْبَةِ
١٣٨.....	١-٣-٦-١-١٠- اسْتِغْفَارُ طَرِيقاً إِلَى قَبُولِ التَّوْبَةِ
١٤٠.....	١-٣-٦-٢- الاسْتِثْنَاءُ
١٤٠.....	١-٣-٦-٣- التَّكْفِيرُ وَ الْكَفَّارَةُ
١٤٠.....	١-٣-٧-٧- الباب ٧
١٤٠.....	١-٣-٧-١- التَّرَكُّ
١٤٠.....	١-٣-٧-١-١- تَرَكَ بِالْجَوَارِحِ
١٤٠.....	١-٣-٧-١-٢- تَرَكَ الْأَصْرَارَ
١٤٠.....	١-٣-٧-١-٣- تَرَكَ الْبَاطِلَ
١٤٢.....	١-٣-٧-١-٤- تَرَكَ الذَّنْبَ
١٤٢.....	١-٣-٧-١-٥- تَرَكَ السَّيِّئَةَ
١٤٢.....	١-٣-٧-١-٦- تَرَكَ الْمَعْصِيَةَ
١٤٢.....	١-٣-٧-٢- الْخَلْعُ
١٤٢.....	١-٣-٧-٣- الْإِفْلَاحُ
١٤٤.....	١-٣-٧-٤- الْإِنْفِصَالُ
١٤٤.....	١-٣-٧-٥- الْإِنْقِطَاعُ
١٤٤.....	١-٣-٧-٦- النَّزْعُ
١٤٦.....	١-٣-٧-٧- التَّوَرُّعُ
١٤٦.....	١-٣-٧-٨- التَّنْزَهُ
١٤٦.....	١-٣-٧-٩- التَّطَهُّرُ
١٤٨.....	١-٣-٨-٨- الباب ٨
١٤٨.....	١-٣-٨-١- الْإِقْبَالُ
١٤٨.....	١-٣-٨-٢- التَّوَجُّهُ
١٤٨.....	١-٣-٨-٣- الرَّغْبَةُ

﴿فهرست﴾

۱۳۱.....	۱-۳۶-۱- طلب آمرزش.....
۱۳۱.....	۱-۳۶-۱-۱- توبه همان طلب آمرزش است.....
۱۳۳.....	۱-۳۶-۱-۲- توبه و طلب آمرزش.....
۱۳۵.....	۱-۳۶-۱-۳- اول توبه بعد طلب آمرزش.....
۱۳۵.....	۱-۳۶-۱-۴- اول طلب آمرزش بعد توبه.....
۱۳۵.....	۱-۳۶-۱-۵- طلب آمرزش و توبه.....
۱۳۹.....	۱-۳۶-۱-۶- طلب آمرزش با توبه.....
۱۳۹.....	۱-۳۶-۱-۷- طلب آمرزش حالتی برای توبه کننده.....
۱۳۹.....	۱-۳۶-۱-۸- توبه آمرزش خواهی را بالا می برد.....
۱۳۹.....	۱-۳۶-۱-۹- تفاوت های طلب آمرزش و توبه.....
۱۳۹.....	۱-۳۶-۱-۱۰- طلب آمرزش راهی به سوی قبول شدن توبه.....
۱۴۱.....	۱-۳۶-۲- درخواست کوتاه آمدن.....
۱۴۱.....	۱-۳۶-۳- ریزش گناهان.....
۱۴۱.....	۱-۳-۷- گروه ۷.....
۱۴۱.....	۱-۳-۷-۱- ترک.....
۱۴۱.....	۱-۳-۷-۱-۱- ترک با اعضاء و جوارح.....
۱۴۱.....	۱-۳-۷-۱-۲- ترک اصرار.....
۱۴۱.....	۱-۳-۷-۱-۳- ترک باطل.....
۱۴۳.....	۱-۳-۷-۱-۴- ترک گناه.....
۱۴۳.....	۱-۳-۷-۱-۵- ترک بدی.....
۱۴۳.....	۱-۳-۷-۱-۶- ترک نافرمانی.....
۱۴۳.....	۱-۳-۷-۲- کندن.....
۱۴۳.....	۱-۳-۷-۳- کندن.....
۱۴۵.....	۱-۳-۷-۴- جدایی.....
۱۴۵.....	۱-۳-۷-۵- بریدن.....
۱۴۵.....	۱-۳-۷-۶- کندن.....
۱۴۷.....	۱-۳-۷-۷- اجتناب.....
۱۴۷.....	۱-۳-۷-۸- طالب پاکی بودن.....
۱۴۷.....	۱-۳-۷-۹- درخواست پاک شدن.....
۱۴۹.....	۱-۳-۸- گروه ۸.....
۱۴۹.....	۱-۳-۸-۱- رو کردن.....
۱۴۹.....	۱-۳-۸-۲- رو کردن.....
۱۴۹.....	۱-۳-۸-۳- تمایل.....

﴿الفهرس﴾

١٤٨.....	١-٣-٨-٤- الإجابةُ
١٤٨.....	١-٣-٩- الباب ٩
١٤٨.....	١-٣-٩-١- الأوبةُ
١٥٠.....	١-٣-٩-٢- المراجعةُ، الرجوعُ
١٥٢.....	١-٣-٩-٢-١- الرجوعُ إلى الله
١٥٢.....	١-٣-٩-٢-٢- الرجوعُ إلى الحقِّ
١٥٢.....	١-٣-٩-٢-٣- الرجوعُ عن الأمرِ
١٥٤.....	١-٣-٩-٢-٤- الرجوعُ عن الذنبِ
١٥٤.....	١-٣-٩-٢-٥- الرجوعُ عن العيِّ والغوايةِ
١٥٤.....	١-٣-٩-٢-٦- الرجوعُ عن المحارمِ
١٥٤.....	١-٣-٩-٣- الصِّرفُ
١٥٤.....	١-٣-٩-٤- عَوْدُ الْقَلْبِ عَلَى حَالِهِ الْأَوَّلَى وَ جَوْهَرِيَّتِهِ الْأَصْلِيَّةِ
١٥٤.....	١-٣-٩-٥- التَّنَصُّلُ
١٥٤.....	١-٣-٩-٦- الإنابةُ
١٦٠.....	١-٣-١٠- الباب ١٠
١٦٠.....	١-٣-١٠-١- عَدَمُ الرُّجُوعِ
١٦٠.....	١-٣-١٠-٢- عَدَمُ الْعَوْدِ إِلَى الذَّنْبِ
١٦٢.....	١-٣-١٠-٣- الْحِفْظُ
١٦٢.....	١-٣-١٠-٤- الْعِصْمَةُ
١٦٤.....	١-٣-١١- الباب ١١
١٦٤.....	١-٣-١١-١- الْجِدُّ وَ الْإِجْتِهَادُ
١٦٤.....	١-٣-١١-٢- الْعَمَلُ
١٦٤.....	١-٣-١١-٣- الْعَمَلُ الصَّالِحُ، الصَّلَاحُ وَ الْإِصْلَاحُ
١٦٦.....	١-٣-١١-٤- الطَّاعَةُ
١٦٦.....	١-٣-١١-٥- التَّبَعِيَّةُ
١٦٦.....	١-٣-١١-٦- لُزُومُ الْحَقِّ وَ الْحِرْصُ عَلَى الْخَيْرِ
١٦٨.....	١-٣-١١-٧- الْإِحْسَانُ
١٦٨.....	١-٣-١١-٨- الْحُسْنَى
١٦٨.....	١-٣-١١-٩- الْقِسْطُ
١٦٨.....	١-٤- ما هي التَّوْبَةُ؟ (مَصَادِيقُ التَّوْبَةِ)
١٦٨.....	١-٤-١- باباً إلى عَفْوِ اللَّهِ
١٦٨.....	١-٤-٢- الباب
١٦٨.....	١-٤-٣- النُّورُ

﴿فهرست﴾

۱۴۹.....	۱-۳-۸۴- پاسخ دادن
۱۴۹.....	۱-۳-۹- گروه ۹
۱۴۹.....	۱-۳-۹-۱- بازگشت
۱۵۱.....	۱-۳-۹-۲- بازگشت
۱۵۳.....	۱-۳-۹-۲-۱- بازگشت به سوی خدا
۱۵۳.....	۱-۳-۹-۲-۲- بازگشت به حق
۱۵۳.....	۱-۳-۹-۲-۳- بازگشت از آن کاری که انجام می داده است
۱۵۵.....	۱-۳-۹-۲-۴- بازگشت از گناه
۱۵۵.....	۱-۳-۹-۲-۵- بازگشت از گمراهی
۱۵۵.....	۱-۳-۹-۲-۶- بازگشت از ناپایسته ها
۱۵۵.....	۱-۳-۹-۳- روگرداندن
۱۵۵.....	۱-۳-۹-۴- بازگشت قلب به حالت اولیه و گوهر اصلی خدا
۱۵۵.....	۱-۳-۹-۵- در نهایت بی چیزی
۱۵۵.....	۱-۳-۹-۶- بازگشت
۱۶۱.....	۱-۳-۱۰- گروه ۱۰
۱۶۱.....	۱-۳-۱۰-۱- بازنگشتن به گناه
۱۶۱.....	۱-۳-۱۰-۲- عدم بازگشت به گناه
۱۶۳.....	۱-۳-۱۰-۳- نگاهداری
۱۶۳.....	۱-۳-۱۰-۴- نگاهداری
۱۶۵.....	۱-۳-۱۱- گروه ۱۱
۱۶۵.....	۱-۳-۱۱-۱- تلاش
۱۶۵.....	۱-۳-۱۱-۲- عمل
۱۶۵.....	۱-۳-۱۱-۳- عمل شایسته، به سامان آوردن
۱۶۷.....	۱-۳-۱۱-۴- فرمان برداری
۱۶۷.....	۱-۳-۱۱-۵- پیروی
۱۶۷.....	۱-۳-۱۱-۶- همراهی با حق
۱۶۹.....	۱-۳-۱۱-۷- نیکی
۱۶۹.....	۱-۳-۱۱-۸- کار خیر
۱۶۹.....	۱-۳-۱۱-۹- عدالت
۱۶۹.....	۱-۴- توبه چیست؟ (مصادیق)
۱۶۹.....	۱-۴-۱- دری به سوی عفو الهی
۱۶۹.....	۱-۴-۲- در
۱۶۹.....	۱-۴-۳- نور

﴿الفهرس﴾

١٦٨.....	١-٤-٤- النُّورَةُ.....
١٦٨.....	١-٤-٥- المَاءُ.....
١٧٠.....	١-٤-٦- البَرْدُ.....
١٧٠.....	١-٤-٧- المِداوَى.....
١٧٠.....	١-٥- ما هِيَ التَّوْبَةُ؟ (الأَعْمَالُ وَالْعِبَادَاتُ الَّتِي مِنَ الْمُمْكِنِ أَنْ تَلْعَبَ دَوْرُ التَّوْبَةِ أَوْ تَتَمَيَّزُ بِأَثَرٍ وَثَوَابِ التَّوْبَةِ).....
١٧٠.....	١-٥-١- الكَفَّارَةُ.....
١٧٠.....	١-٥-٢- التَّنْظِيفُ.....
١٧٢.....	١-٥-٣- صِيَامُ أَيَّامِ الْبَيْضِ مِنْ رَجَبٍ.....
١٧٢.....	١-٥-٤- صِيَامُ أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ مِنْ رَجَبٍ.....
١٧٢.....	١-٥-٥- صِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ.....
١٧٤.....	١-٥-٦- صَوْمُ شَعْبَانَ.....
١٧٤.....	١-٥-٧- قِرَاءَةُ سُورَةِ التَّحْرِيمِ.....
١٧٤.....	١-٥-٨- قَوْلُ "لَمْ أَقُلْهُ".....
١٧٤.....	١-٥-٩- مَلَامَةُ النَّفْسِ.....
١٧٤.....	١-٦- ما هِيَ التَّوْبَةُ؟ (مَعْرِفَةُ مَنْ خِلَالَ الْأَضْدَادِ).....
١٧٤.....	١-٦-١- الإِصْرَارُ.....
١٧٦.....	١-٦-٢- الظُّلْمُ.....
١٧٨.....	١-٦-٣- الْعِنَادُ.....
١٧٨.....	١-٦-٤- الْعَوْدُ.....
١٧٨.....	١-٦-٥- الإِغْتِقَادُ وَالطَّعْنُ.....
١٧٨.....	١-٦-٦- الإِقَامَةُ.....
١٧٨.....	١-٦-٧- تَوَلَّى.....
١٨٠.....	١-٧- ما هِيَ التَّوْبَةُ؟ (تَعَارِيفُ تَدُلُّ عَلَى الْأَهَمِّيَّةِ) وراجع: الفَصْلُ الثَّالِثُ.....
١٨٠.....	١-٧-١- جُنْدٌ مِنْ جُنُودِ الْعَقْلِ.....
١٨٠.....	١-٧-٢- حَبْلُ اللَّهِ.....
١٨٠.....	١-٧-٣- سُنَّةُ نَبِيِّكُمْ.....
١٨٠.....	١-٧-٤- مَفْرَعُ الْمُذْنِبِينَ.....
١٨٠.....	١-٧-٥- مَدَدُ عِنَايَةِ اللَّهِ.....
١٨٢.....	الفَصْلُ الثَّانِي - دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمُ وَحُدُودُ التَّوْبَةِ.....
١٨٢.....	٢-١- تَقْسِيمُ طَبَقًا لِلتَّائِبِ.....
١٨٢.....	٢-١-١- تَوْبَةُ الْعَامِّ.....
١٨٢.....	٢-١-٢- تَوْبَةُ الْمُؤْمِنِ.....
١٨٤.....	٢-١-٣- تَوْبَةُ الشَّبَابِ.....

﴿فهرست﴾

۱۶۹.....	۱-۴-۴- ابزار پاکیزگی.....
۱۶۹.....	۱-۴-۵- آب.....
۱۷۱.....	۱-۴-۶- تگرگ.....
۱۷۱.....	۱-۴-۷- درمان و درمان کننده.....
۱۷۱.....	۱-۵- توبه چیست؟ (اعمال و عباداتی که می‌توانند نقش توبه را ایفا کنند).....
۱۷۱.....	۱-۵-۱- کفّاره.....
۱۷۱.....	۱-۵-۲- پاکیزگی.....
۱۷۳.....	۱-۵-۳- روزهی سیزدهم و چهارهم و پانزدهم رجب.....
۱۷۳.....	۱-۵-۴- چهار روز روزه از رجب.....
۱۷۳.....	۱-۵-۵- روزهی دو ماه پی‌درپی.....
۱۷۵.....	۱-۵-۶- روزهی شعبان.....
۱۷۵.....	۱-۵-۷- قرائت سورهی تحریم.....
۱۷۵.....	۱-۵-۸- اقرار به اینکه " نمی‌دانم ".....
۱۷۵.....	۱-۵-۹- ملامت نفس.....
۱۷۵.....	۱-۶- توبه چیست؟ (شناخت از طریق صفات مخالف اضداد).....
۱۷۵.....	۱-۶-۱- اصرار بر گناه.....
۱۷۷.....	۱-۶-۲- ستم.....
۱۷۹.....	۱-۶-۳- دشمنی.....
۱۷۹.....	۱-۶-۴- بازگشت.....
۱۷۹.....	۱-۶-۵- اعتقاد، گرایش.....
۱۷۹.....	۱-۶-۶- برپاداشتن.....
۱۷۹.....	۱-۶-۷- دوست داشتنی، پذیرش ولایت.....
۱۸۱.....	۱-۷- توبه چیست؟ (تعاریفی که اهمیت توبه را می‌رساند) و ربه: فصل ۳.....
۱۸۱.....	۱-۷-۱- عضوی از لشکر عقل.....
۱۸۱.....	۱-۷-۲- ریسمان الهی.....
۱۸۱.....	۱-۷-۳- روش پیامبران.....
۱۸۱.....	۱-۷-۴- پناهگاه گناهکاران.....
۱۸۱.....	۱-۷-۵- تداوم لطف پروردگار.....
۱۸۳.....	فصل ۲- درجات، تقسیمات و حدود توبه
۱۸۳.....	۲-۱- تقسیم بر مبنای توبه کننده.....
۱۸۳.....	۲-۱-۱- توبه‌ی عام.....
۱۸۳.....	۲-۱-۲- توبه‌ی مؤمن.....
۱۸۵.....	۲-۱-۳- توبه‌ی جوان.....

﴿الفهرس﴾

١٨٤.....	٢-١-٤- تَوْبَةُ الْخَاصِّ.....
١٨٤.....	٢-١-٥- تَوْبَةُ الْأَصْفِيَاءِ.....
١٨٤.....	٢-١-٦- تَوْبَةُ الْأَوْلِيَاءِ.....
١٨٤.....	٢-١-٧- تَوْبَةُ الْمَلَائِكَةِ.....
١٨٤.....	٢-١-٨- تَوْبَةُ الْأَنْبِيَاءِ.....
١٨٤.....	٢-١-٨-١- تَوْبَةُ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ.....
١٨٤.....	٢-١-٨-٢- تَوْبَةُ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ.....
١٨٦.....	٢-١-٧-٣- تَوْبَةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.....
١٨٦.....	٢-٢- تقسيمُ طَبَقًا لِلْخُلُوصِ وَ الْفَضِيلَةِ.....
١٨٦.....	٢-٢-١- أَحَبُّ التَّائِبِينَ.....
١٨٦.....	٢-٢-٢- حُسْنُ التَّوْبَةِ وَ تَوْبَةُ حَسَنَةٍ.....
١٨٨.....	٢-٢-٣- أَحْسَنُ التَّوْبَةِ.....
١٨٨.....	٢-٢-٤- سَهُولَةُ التَّوْبَةِ.....
١٨٨.....	٢-٢-٥- يَسِيرُ التَّوْبَةِ.....
١٨٨.....	٢-٢-٦- أَفْضَلُ التَّوْبَاتِ.....
١٨٨.....	٢-٢-٧- نَتُوبُ مَتَابًا.....
١٨٨.....	٢-٢-٨- أَوَّلُ التَّائِبِينَ.....
١٨٨.....	٢-٢-٩- تَوْبَةُ السِّرِّ.....
١٩٠.....	٢-٢-١٠- تَوْبَةُ الْقَلْبِ.....
١٩٠.....	٢-٢-١١- إِخْلَاصُ التَّوْبَةِ.....
١٩٠.....	٢-٢-١٢- تَوْبَةُ نَصُوحٍ.....
١٩٤.....	٢-٢-١٣- الْمُنَاصَحَةُ فِي التَّوْبَةِ.....
١٩٤.....	٢-٢-١٤- التَّوْبَةُ عَلَى سَبِيلِ الْإِنْقِطَاعِ إِلَيْهِ.....
١٩٤.....	٢-٢-١٥- التَّوْبَةُ الصَّادِقَةُ.....
١٩٦.....	٢-٢-١٦- التَّوْبَةُ الْمُقْبُولَةُ.....
١٩٦.....	٢-٢-١٧- التَّوْبَةُ الْمَرْضِيَّةُ.....
١٩٦.....	٢-٢-١٨- تَوْبَةُ مَنْ لَا يُحَدِّثُ نَفْسَهُ بِمَعْصِيَةٍ، وَلَا يُضْمِرُ أَنْ يَعُودَ فِي خَطِيئَةٍ.....
١٩٦.....	٢-٢-١٩- تَوْبَةُ لَا أَعُودُ بَعْدَهَا فِيمَا يُسْخِطُكَ.....
١٩٦.....	٢-٢-٢٠- تَوْبَةُ لَا نُوقِفُنَا بَعْدَهَا عَلَى ذَنْبِ اجْتِرَاحِنَاهُ، وَلَا مَعْصِيَةٍ اقْتَرَفْنَاهَا.....
١٩٦.....	٢-٢-٢١- تَوْبَةُ لَا أَحْتَاجُ بَعْدَهَا إِلَى تَوْبَةٍ.....
١٩٦.....	٢-٢-٢٢- تَوْبَةُ نَصُوحٍ لَا يُغَيِّرُهَا سَرَاءٌ وَلَا ضَرَاءٌ.....
١٩٦.....	٢-٢-٢٣- تَوْبَةُ لَا تَسْخِطُ عَلَيَّ بَعْدَهَا أَبَدًا.....
١٩٦.....	٢-٣- تقسيمُ طَبَقًا لِمَتَعَلَّقِ التَّوْبَةِ (تَوْبَةُ مِنْ...)، حَسَبُ الْخُرُوفِ الْأَبْجَدِيَّةِ.....
١٩٦.....	٢-٣-١- الباب ١.....

﴿فهرست﴾

۱۸۵.....	۲-۱-۴- توبه‌ی خواص
۱۸۵.....	۲-۱-۵- توبه‌ی برگزیدگان
۱۸۵.....	۲-۱-۶- توبه‌ی اولیا
۱۸۵.....	۲-۱-۷- توبه‌ی فرشتگان
۱۸۵.....	۲-۱-۷-۱- توبه‌ی آدم عليه السلام
۱۸۵.....	۲-۱-۷-۲- توبه‌ی موسی عليه السلام
۱۸۷.....	۲-۱-۷-۳- توبه‌ی پیامبر خدا صلی الله علیه و آله
۱۸۷.....	۲-۲- تقسیمات توبه برحسب برتری و درجه‌ی خلوص توبه‌کننده
۱۸۷.....	۲-۲-۱- ناامیدترین توبه‌کننده
۱۸۷.....	۲-۲-۲- خوبی توبه و توبه‌ی خوب
۱۸۹.....	۲-۲-۳- بهترین توبه
۱۸۹.....	۲-۲-۴- آسانی توبه
۱۸۹.....	۲-۲-۵- توبه‌ی آسان
۱۸۹.....	۲-۲-۶- بهترین توبه‌ها
۱۸۹.....	۲-۲-۷- توبه کنیم توبه‌ای!
۱۸۹.....	۲-۲-۸- اولین توبه‌کننده
۱۸۹.....	۲-۲-۹- توبه‌ی مخفی
۱۹۱.....	۲-۲-۱۰- توبه‌ی قلب
۱۹۱.....	۲-۲-۱۱- اخلاص در توبه
۱۹۱.....	۲-۲-۱۲- توبه‌ی نصوح (خالص)
۱۹۵.....	۲-۲-۱۳- اخلاص در توبه
۱۹۵.....	۲-۲-۱۴- توبه در مسیر بریدن از همه چیز به سوی خدا
۱۹۵.....	۲-۲-۱۵- توبه‌ی راستین
۱۹۷.....	۲-۲-۱۶- توبه‌ی پذیرفته‌شده
۱۹۷.....	۲-۲-۱۷- توبه‌ی مورد پسند
۱۹۷.....	۲-۲-۱۸- توبه‌ای که بعد از آن فکر گناه و بازگشت به آن را نکند
۱۹۷.....	۲-۲-۱۹- توبه‌ای که بعد از آن به چیزی که خدا را به خشم آورد مرتکب نشود
۱۹۷.....	۲-۲-۲۰- توبه‌ای که بعد از آن به خاطر گناهی که مرتکب شدیم متوقف نشویم
۱۹۷.....	۲-۲-۲۱- توبه‌ای که بعد از آن احتیاج به توبه‌ی دیگری نباشد
۱۹۷.....	۲-۲-۲۲- توبه‌ی راستینی که هیچ خوشی و ناخوشی آن را دگرگون نکند
۱۹۷.....	۲-۲-۲۳- توبه‌ای که بعد از آن هرگز بر من خشم نگیری
۱۹۷.....	۲-۳- تقسیمات توبه برحسب آنچه باید از آن توبه کرد
۱۹۷.....	۲-۳-۱- گروه ۱

﴿الفهرس﴾

١٩٦.....	١-٣-٢-الإثمُ
١٩٨.....	٢-٣-١-٢-العَوْنُ عَلَى الْإِثْمِ
١٩٨.....	٢-٣-١-٣-الْأَصَارُ
١٩٨.....	٢-٣-١-٤-الْجُرْمُ
١٩٨.....	٢-٣-١-٥-الْحَرَامُ
٢٠٠.....	٢-٣-١-٦-إِخْتِلَاطُ الْحَلَالِ بِالْحَرَامِ
٢٠٠.....	٢-٣-١-٧-السُّخْتُ
٢٠٠.....	٢-٣-١-٨-الْخَطَأُ
٢٠٢.....	٢-٣-١-٩-الذَّنْبُ
٢٠٤.....	٢-٣-١-١٠-الزَّلُّ
٢٠٦.....	٢-٣-١-١١-السَّوْءُ وَالسَّيِّئَةُ
٢٠٦.....	٢-٣-١-١٢-الشر
٢٠٨.....	٢-٣-١-١٣-الإصرارُ
٢٠٨.....	٢-٣-١-١٤-الصَّغَائِرُ
٢٠٨.....	٢-٣-١-١٥-الْمَعْصِيَةُ
٢٠٨.....	٢-٣-١-١٦-الفاحشةُ
٢١٠.....	٢-٣-١-١٧-الفاذورةُ
٢١٠.....	٢-٣-١-١٨-الكبائرُ
٢١٠.....	٢-٣-١-١٩-القيحُ
٢١٠.....	٢-٣-١-٢٠-الفسادُ
٢١٠.....	٢-٣-١-٢١-الفسقُ
٢١٠.....	٢-٣-١-٢٢-الوزرُ
٢١٢.....	٢-٣-٢-الباب ٢
٢١٢.....	٢-٣-٢-١-ما لَا يَرْضَى اللَّهُ
٢١٢.....	٢-٣-٢-٢-مَنْ لَا يُحِبُّهُ اللَّهُ
٢١٢.....	٢-٣-٢-٣-ما كَرِهَ اللَّهُ
٢١٢.....	٢-٣-٢-٤-ما نَهَى عَنْهُ
٢١٢.....	٢-٣-٢-٥-ما خَالَفَ إِرَادَةَ اللَّهِ
٢١٢.....	٢-٣-٢-٦-إِتِّبَاعُ الْهَوَى
٢١٤.....	٢-٣-٢-٧-الشَّهْوَةُ
٢١٤.....	٢-٣-٢-٨-ما عَمِلَ بِشَهْوَةٍ
٢١٤.....	٢-٣-٢-٩-التَّقْصِيرُ فِي الْفَرَائِضِ
٢١٤.....	٢-٣-٢-١٠-تَضْيِيعُ الْفَرَائِضِ وَالْحُقُوقِ

﴿فهرست﴾

۱۹۷.....	۲-۳-۱-۱ گناه
۱۹۹.....	۲-۳-۱-۲ کمک بر اجرای گناه
۱۹۹.....	۲-۳-۱-۳ گناهان
۱۹۹.....	۲-۳-۱-۴ جرم
۱۹۹.....	۲-۳-۱-۵ حرام
۲۰۱.....	۲-۳-۱-۶ مخلوط کردن حلال و حرام
۲۰۱.....	۲-۳-۱-۷ حرام
۲۰۱.....	۲-۳-۱-۸ خطا
۲۰۳.....	۲-۳-۱-۹ گناه
۲۰۵.....	۲-۳-۱-۱۰ لغزش
۲۰۷.....	۲-۳-۱-۱۱ بدی
۲۰۷.....	۲-۳-۱-۱۲ بدی
۲۰۹.....	۲-۳-۱-۱۳ اصرار (بر گناه)
۲۰۹.....	۲-۳-۱-۱۴ گناهان کوچک
۲۰۹.....	۲-۳-۱-۱۵ نافرمانی
۲۰۹.....	۲-۳-۱-۱۶ عمل زشت
۲۱۱.....	۲-۳-۱-۱۷ پلیدی
۲۱۱.....	۲-۳-۱-۱۸ گناهان بزرگ
۲۱۱.....	۲-۳-۱-۱۹ زشتی
۲۱۱.....	۲-۳-۱-۲۰ فساد
۲۱۱.....	۲-۳-۱-۲۱ فسق (خروج از دین)
۲۱۱.....	۲-۳-۱-۲۲ گناه
۲۱۳.....	۲-۳-۲ گروه ۲
۲۱۳.....	۲-۳-۲-۱ آنچه خدا نمی‌پسندد
۲۱۳.....	۲-۳-۲-۲ آنچه خدا دوست ندارد
۲۱۳.....	۲-۳-۲-۳ انجام آنچه مورد پسند خدا نیست
۲۱۳.....	۲-۳-۲-۴ آنچه خداوند نهی کرده است
۲۱۳.....	۲-۳-۲-۵ آنچه برخلاف خواست خدا باشد
۲۱۳.....	۲-۳-۲-۶ پیروی از هوای نفس
۲۱۵.....	۲-۳-۲-۷ شهوترانی
۲۱۵.....	۲-۳-۲-۸ آنچه بر مبنای شهوت انجام داده است
۲۱۵.....	۲-۳-۲-۹ کوتاهی در انجام واجبات
۲۱۵.....	۲-۳-۲-۱۰ عدم انجام واجبات و عدم ادای حق

﴿الفهرس﴾

٢١٤.....	٢-٣-٢-١١- عَدَمُ تَأْدِيَةِ الصَّلَاةِ عَلَى مَا فُرِضَتْ.....
٢١٤.....	٢-٣-٢-١١-١- تَرْكُ الْجُمُعَةِ.....
٢١٤.....	٢-٣-٢-١١-٢- اِسْتِخْفَافُ الْجُمُعَةِ.....
٢١٤.....	٢-٣-٢-١١-٣- جُحُودُ الْجُمُعَةِ.....
٢١٤.....	٢-٣-٢-١٢- الْفِرَارُ مِنَ الرَّحْفِ.....
٢١٤.....	٢-٣-٣- الباب ٣.....
٢١٤.....	٢-٣-٣-١- الشُّرْكُ وَالْإِشْرَاقُ.....
٢١٨.....	٢-٣-٣-٢- الْكُفْرُ.....
٢٢٠.....	٢-٣-٣-٣- الْكُفْرَانُ.....
٢٢٠.....	٢-٣-٣-٤- عَدَمُ الرِّضَا بِمَا قَسَمَهُ اللَّهُ.....
٢٢٠.....	٢-٣-٣-٥- الْقَنُوطُ.....
٢٢٠.....	٢-٣-٣-٦- الشَّكُّ.....
٢٢٢.....	٢-٣-٣-٧- الرُّيْبَةُ.....
٢٢٢.....	٢-٣-٣-٨- سُؤَالُ الرُّوْيَةِ.....
٢٢٢.....	٢-٣-٣-٩- الْجُحُودُ.....
٢٢٢.....	٢-٣-٣-٩-١- جُحُودُ الْحَقِّ.....
٢٢٢.....	٢-٣-٣-٩-٢- جُحُودُ الْفُرْقَانِ.....
٢٢٢.....	٢-٣-٣-١٠- عِبَادَةُ الْأَصْنَامِ.....
٢٢٤.....	٢-٣-٤- الباب ٤.....
٢٢٤.....	٢-٣-٤-١- التَّوَهُُّدُ مِنْ دِينِ اللَّهِ.....
٢٢٤.....	٢-٣-٤-٢- الرَّجُوعُ عَنْ دِينِ اللَّهِ.....
٢٢٤.....	٢-٣-٤-٣- الزَّنْدَقَةُ.....
٢٢٤.....	٢-٣-٤-٤- إِدْعَاءُ الرُّبُوبِيَّةِ.....
٢٢٤.....	٢-٣-٤-٥- الْبِدْعَةُ.....
٢٢٤.....	٢-٣-٤-٦- إِدْعَاءُ الْبَاطِلِ.....
٢٢٤.....	٢-٣-٤-٧- الْقَوْلُ بِالْجَبْرِ.....
٢٢٤.....	٢-٣-٤-٨- الْقَوْلُ بِالْقَدَرِ.....
٢٢٤.....	٢-٣-٤-٩- الْقَوْلُ بِمَا يَقُولُ الْحَرُورِيُّ وَالْمُرْجِيَّةُ وَالْعُتَمَانِيَّةُ وَالْقَدَرِيَّةُ.....
٢٢٤.....	٢-٣-٤-١٠- اِئْتِنَاعُ غَيْرِ الْإِسْلَامِ.....
٢٢٤.....	٢-٣-٤-١١- مَا عَمِلَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ.....
٢٢٤.....	٢-٣-٥- الباب ٥.....
٢٢٤.....	٢-٣-٥-١- الشَّكُّ مِنْ نَبِيِّهِ.....
٢٢٨.....	٢-٣-٥-٢- عَدَمُ تَصْدِيقِ النَّبِيِّ.....

﴿فهرست﴾

۲۱۵.....	۲-۳-۲-۱۱ عدم انجام نماز آنچنان که واجب شده است.....
۲۱۵.....	۲-۳-۲-۱۱-۱ ترک نماز جمعه.....
۲۱۷.....	۲-۳-۲-۱۱-۲ سبک شمردن جمعه.....
۲۱۷.....	۲-۳-۲-۱۱-۳ انکار نماز جمعه.....
۲۱۷.....	۲-۳-۲-۱۲ فرار از جبهه‌ی نبرد.....
۲۱۷.....	۲-۳-۳ گروه ۳.....
۲۱۷.....	۲-۳-۳-۱ شرک.....
۲۱۹.....	۲-۳-۳-۲ کفر.....
۲۲۱.....	۲-۳-۳-۳ ناسپاسی.....
۲۲۱.....	۲-۳-۳-۴ راضی نبودن به آنچه خدا تقسیم کرده است.....
۲۲۱.....	۲-۳-۳-۵ ناامیدی.....
۲۲۱.....	۲-۳-۳-۶ شک.....
۲۲۳.....	۲-۳-۳-۷ شک.....
۲۲۳.....	۲-۳-۳-۸ درخواست دیدار.....
۲۲۳.....	۲-۳-۳-۹ انکار.....
۲۲۳.....	۲-۳-۳-۹-۱ انکار حق.....
۲۲۳.....	۲-۳-۳-۹-۲ انکار قرآن.....
۲۲۳.....	۲-۳-۳-۱۰ عبادت بتان.....
۲۲۵.....	۲-۳-۴ گروه ۴.....
۲۲۵.....	۲-۳-۴-۱ بیزاری جستن از دین خدا.....
۲۲۵.....	۲-۳-۴-۲ بازگشت از دین.....
۲۲۵.....	۲-۳-۴-۳ عدم اعتقاد به خدا.....
۲۲۵.....	۲-۳-۴-۴ ادعای پروردگاری.....
۲۲۵.....	۲-۳-۴-۵ بدعت‌گذاری در دین.....
۲۲۵.....	۲-۳-۴-۶ ادعای باطل.....
۲۲۵.....	۲-۳-۴-۷ اعتقاد به جبر.....
۲۲۷.....	۲-۳-۴-۸ اعتقاد به قدر.....
۲۲۷.....	۲-۳-۴-۹ اعتقاد به آنچه حروریه و مرجئه و عثمانیه و قدریه می‌گویند.....
۲۲۷.....	۲-۳-۴-۱۰ انتخابی غیر از اسلام.....
۲۲۷.....	۲-۳-۴-۱۱ آنچه در دوره‌ی جاهلیت انجام داده است.....
۲۲۷.....	۲-۳-۵ گروه ۵.....
۲۲۷.....	۲-۳-۵-۱ شک در پیامبر.....
۲۲۹.....	۲-۳-۵-۲ تصدیق نکردن پیامبر.....

﴿الفهرس﴾

٢٢٨.....	٢-٣-٥-٣ الشَّكُّ بِأَمْرِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام
٢٣٠.....	٢-٣-٥-٤ عَدَمُ تَأْدِيَةِ حَقُوقِ الْوَلِيِّ
٢٣٦.....	٢-٣-٥-٥ نَكْثُ النِّبْيَةِ
٢٣٦.....	٢-٣-٥-٦ مُخَالَفَةُ الْإِمَامِ
٢٣٦.....	٢-٣-٥-٧ مَنْ نَاصَبَ الْإِمَامَ
٢٣٨.....	٢-٣-٥-٨ الدُّخُولُ بِغَيْرِ إِذْنٍ
٢٣٨.....	٢-٣-٥-٩ الْغُلُوبُ
٢٣٨.....	٢-٣-٥-١٠ التَّمَنَّى بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ عليهم السلام
٢٣٨.....	٢-٣-٦ الباب ٦.....
٢٣٨.....	٢-٣-٦-١ السُّمْعَةُ
٢٣٨.....	٢-٣-٦-٢ الرِّيَاءُ
٢٣٨.....	٢-٣-٦-٣ الإِفْرَارُ بِعَمَلٍ فَعَمِلَ بِغَيْرِهِ
٢٤٠.....	٢-٣-٧ الباب ٧.....
٢٤٠.....	٢-٣-٧-١ الْأَبْهَةُ
٢٤٠.....	٢-٣-٧-٢ التَّجَبُّرُ
٢٤٠.....	٢-٣-٧-٣ الْحَمِيَّةُ
٢٤٠.....	٢-٣-٧-٤ الْخِيَلَاءُ
٢٤٠.....	٢-٣-٧-٥ الْعُجْبُ
٢٤٢.....	٢-٣-٧-٦ الْفَخْرُ
٢٤٢.....	٢-٣-٧-٧ الْكِبَرُ
٢٤٢.....	٢-٣-٧-٨ الْإِسْتِكْبَارُ
٢٤٢.....	٢-٣-٨ الباب ٨.....
٢٤٢.....	٢-٣-٨-١ الْبُخْلُ
٢٤٢.....	٢-٣-٨-٢ الْحَسَدُ
٢٤٢.....	٢-٣-٨-٣ الظَّنُّ
٢٤٢.....	٢-٣-٩ الباب ٩.....
٢٤٢.....	٢-٣-٩-١ الطَّمَعُ
٢٤٢.....	٢-٣-٩-٢ الرَّغْبَةُ فِي الدُّنْيَا
٢٤٤.....	٢-٣-٩-٣ الرِّئَاسَةُ
٢٤٤.....	٢-٣-٩-٤ السُّرُورُ بِأَنْ يَحْمَدَهُ النَّاسُ بِمَا لَمْ يَفْعَلْ
٢٤٤.....	٢-٣-٩-٥ الْإِسْرَافُ
٢٤٤.....	٢-٣-٩-٦ فُضُولُ الدُّنْيَا
٢٤٤.....	٢-٣-٩-٧ الْمَرَحُ

﴿فهرست﴾

۲۲۹.....	۲-۳-۵-۳ شک در ولایت امیرالمؤمنین (علیه السلام)
۲۳۱.....	۲-۳-۵-۴ ادا نکردن حقوق صاحب ولایت
۲۳۷.....	۲-۳-۵-۵ پیمان شکنی
۲۳۷.....	۲-۳-۵-۶ مخالفت با امام
۲۳۷.....	۲-۳-۵-۷ آنکه به امام ناسزا گوید
۲۳۹.....	۲-۳-۵-۸ داخل شدن بدون اجازه
۲۳۹.....	۲-۳-۵-۹ غلو و زیاده روی در اعتقاد
۲۳۹.....	۲-۳-۵-۱۰ آرزوی آنچه خدا به اولیا تفضل کرده است
۲۳۹.....	۲-۳-۶ گروه ۶
۲۳۹.....	۲-۳-۶-۱ کار خود را به گوش دیگران رساندن
۲۳۹.....	۲-۳-۶-۲ ریا
۲۳۹.....	۲-۳-۶-۳ اقرار کردن به عملی و انجام عملی دیگر
۲۴۱.....	۲-۳-۷ گروه ۷
۲۴۱.....	۲-۳-۷-۱ خودرا گرفتن و برتر از دیگران دانستن
۲۴۱.....	۲-۳-۷-۲ زورگویی
۲۴۱.....	۲-۳-۷-۳ قوم گرایی
۲۴۱.....	۲-۳-۷-۴ تکبر
۲۴۱.....	۲-۳-۷-۵ خودبزرگ بینی
۲۴۳.....	۲-۳-۷-۶ فخر
۲۴۳.....	۲-۳-۷-۷ کبر و خود را برتر از دیگران دانستن
۲۴۳.....	۲-۳-۷-۸ خودبرتربینی
۲۴۳.....	۲-۳-۸ گروه ۸
۲۴۳.....	۲-۳-۸-۱ بخل
۲۴۳.....	۲-۳-۸-۲ حسد
۲۴۳.....	۲-۳-۸-۳ گمان بد
۲۴۳.....	۲-۳-۹ گروه ۹
۲۴۳.....	۲-۳-۹-۱ طمع
۲۴۳.....	۲-۳-۹-۲ تمایل به دنیا
۲۴۵.....	۲-۳-۹-۳ ریاست طلبی
۲۴۵.....	۲-۳-۹-۴ خوشحالی از ستایش به خاطر کاری که نکرده است
۲۴۵.....	۲-۳-۹-۵ اسراف
۲۴۵.....	۲-۳-۹-۶ برداشت مازاد بر احتیاج از دنیا
۲۴۵.....	۲-۳-۹-۷ سرمستی

﴿الفهرس﴾

٢٤٤.....	٢-٣-٩-٨-البَطَرُ
٢٤٤.....	٢-٣-٩-٩-الْفَرْحُ
٢٤٤.....	٢-٣-٩-١٠-الطَّرَبُ بِالطَّنْبُورِ
٢٤٤.....	٢-٣-٩-١١-النَّائِحَةُ
٢٤٤.....	٢-٣-٩-١٢-التَّرَحُّ
٢٤٤.....	٢-٣-١٠-الباب ١٠
٢٤٤.....	٢-٣-١٠-١-الْغَفْلَةُ
٢٤٤.....	٢-٣-١٠-٢-الِإِسْتِغَالُ بِغَيْرِ اللَّهِ
٢٤٤.....	٢-٣-١٠-٣-الِإِسْتِغَالُ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ
٢٤٤.....	٢-٣-١٠-٤-لَحَظَاتُ الْعَيْنِ
٢٤٤.....	٢-٣-١٠-٥-خَطَرَاتُ الْقَلْبِ، خَاطِرُ شَرٍّ
٢٤٨.....	٢-٣-١٠-٦-تَلَوِينُ الْخَطَرَاتِ
٢٤٨.....	٢-٣-١٠-٧-التَّنَفُّسُ وَالتَّنْفِيسُ
٢٤٨.....	٢-٣-١٠-٨-إِضْطِرَابُ السَّرِّ
٢٤٨.....	٢-٣-١٠-٩-الْجَلْسَةُ
٢٤٨.....	٢-٣-١٠-١٠-بَغْيُ ذَنْبٍ
٢٤٨.....	٢-٣-١١-الباب ١١
٢٤٨.....	٢-٣-١١-١-قَوْلُ «مَا أَقْبَحَ هَذَا»
٢٥٠.....	٢-٣-١١-٢-الِإِسْتِهْزَاءُ
٢٥٠.....	٢-٣-١١-٣-الْهَمَزُ
٢٥٠.....	٢-٣-١١-٤-الْلَمَزُ
٢٥٠.....	٢-٣-١١-٥-التَّنَائُزُ
٢٥٠.....	٢-٣-١١-٦-السُّخْرِيَّةُ
٢٥٠.....	٢-٣-١١-٧-الْعَيْبُ
٢٥٠.....	٢-٣-١١-٨-التَّحْقِيرُ
٢٥٢.....	٢-٣-١١-٩-الِإِسْتِخْفَافُ
٢٥٢.....	٢-٣-١١-١٠-الْمَلَامَةُ
٢٥٢.....	٢-٣-١١-١١-إِذْلَالُ الْمُؤْمِنِ
٢٥٢.....	٢-٣-١١-١٢-الْغَيْبَةُ
٢٥٢.....	٢-٣-١١-١٣-النَّمِيمَةُ
٢٥٢.....	٢-٣-١٢-الباب ١٢
٢٥٢.....	٢-٣-١٢-١-الْبُهْتَانُ
٢٥٢.....	٢-٣-١٢-٢-الْإِفْتِرَاءُ
٢٥٤.....	٢-٣-١٢-٣-الْقَذْفُ

﴿فهرست﴾

۲۴۵.....	۲-۳-۹-۸ سرمستی
۲۴۷.....	۲-۳-۹-۹ سرمستی
۲۴۷.....	۲-۳-۹-۱۰ مجالس نوازندگی با طنبور
۲۴۷.....	۲-۳-۹-۱۱ نوحه‌سرایی
۲۴۷.....	۲-۳-۹-۱۲ سرخوشی
۲۴۷.....	۲-۳-۱۰-۱۰ گروه ۱۰
۲۴۷.....	۲-۳-۱۰-۱ غفلت
۲۴۷.....	۲-۳-۱۰-۲ مشغول شدن به چیزی غیر از خدا
۲۴۷.....	۲-۳-۱۰-۳ مشغول شدن به چیزی غیر از یاد خدا
۲۴۷.....	۲-۳-۱۰-۴ گناهان چشم
۲۴۷.....	۲-۳-۱۰-۵ آنچه بر قلب خطور می‌کند
۲۴۹.....	۲-۳-۱۰-۶ خطورات متنوع در قلب
۲۴۹.....	۲-۳-۱۰-۷ استراحت و فراغت
۲۴۹.....	۲-۳-۱۰-۸ اضطراب درون
۲۴۹.....	۲-۳-۱۰-۹ نشست
۲۴۹.....	۲-۳-۱۰-۱۰ بدون گناه
۲۴۹.....	۲-۳-۱۱-۱ گفتن در مورد "چقدر این زشت است!!"
۲۵۱.....	۲-۳-۱۱-۲ مسخره کردن
۲۵۱.....	۲-۳-۱۱-۳ عیب‌جویی
۲۵۱.....	۲-۳-۱۱-۴ هرزگی زبان
۲۵۱.....	۲-۳-۱۱-۵ لقب ناپسند دادن
۲۵۱.....	۲-۳-۱۱-۶ مسخره کردن
۲۵۱.....	۲-۳-۱۱-۷ عیب
۲۵۱.....	۲-۳-۱۱-۸ تحقیر، پست شمردن دیگران
۲۵۳.....	۲-۳-۱۱-۹ سبک شمردن
۲۵۳.....	۲-۳-۱۱-۱۰ سرزنش
۲۵۳.....	۲-۳-۱۱-۱۱ خوار کردن مؤمن
۲۵۳.....	۲-۳-۱۱-۱۲ غیبت
۲۵۳.....	۲-۳-۱۱-۱۳ سخن چینی
۲۵۳.....	۲-۳-۱۲-۱۲ گروه ۱۲
۲۵۳.....	۲-۳-۱۲-۱ تهمت
۲۵۳.....	۲-۳-۱۲-۲ تهمت
۲۵۵.....	۲-۳-۱۲-۳ تهمت زنا

﴿الفهرس﴾

٢٥٤.....	٢-٣-١٢-٤..... كِتْمَانُ الشَّهَادَةِ
٢٥٤.....	٢-٣-١٢-٥..... شَهَادَةُ الزُّورِ
٢٥٤.....	٢-٣-١٢-٦..... يَمِينُ الْكُذْبِ
٢٥٤.....	٢-٣-١٢-٧..... الْحَلْفُ
٢٥٤.....	٢-٣-١٢-٨..... حَنْثُ يَمِينٍ
٢٥٤.....	٢-٣-١٣..... الباب ١٣
٢٥٤.....	٢-٣-١٣-١..... حِكَايَاتُ اللِّسَانِ
٢٥٤.....	٢-٣-١٣-٢..... الْكُذْبُ
٢٥٤.....	٢-٣-١٣-٣..... قَوْلٌ فِيمَا لَا يَعْلَمُ
٢٥٤.....	٢-٣-١٣-٤..... الْأَمْرُ بِالْمُنْكَرِ
٢٥٤.....	٢-٣-١٣-٥..... النَّهْيُ عَنِ الْمَعْرُوفِ
٢٥٤.....	٢-٣-١٣-٦..... الدَّعْوَةُ إِلَى الْفَاحِشَةِ
٢٥٤.....	٢-٣-١٤..... الباب ١٤
٢٥٤.....	٢-٣-١٤-١..... الْخِيَانَةُ
٢٥٨.....	٢-٣-١٤-٢..... عَدَمُ الْوَفَاءِ
٢٥٨.....	٢-٣-١٤-٣..... إِخْفَارُ الذِّمَّةِ
٢٥٨.....	٢-٣-١٤-٤..... نَقْضُ الْعَهْدِ
٢٥٨.....	٢-٣-١٤-٥..... شِرَاءُ الْعَهْدِ
٢٦٠.....	٢-٣-١٤-٦..... الْغَدْرُ
٢٦٠.....	٢-٣-١٤-٧..... الْغُلُولُ
٢٦٠.....	٢-٣-١٤-٨..... الْمَكْرُ
٢٦٠.....	٢-٣-١٤-٩..... الْخَدِيعَةُ
٢٦٠.....	٢-٣-١٤-١٠..... الْغِشُّ
٢٦٠.....	٢-٣-١٤-١١..... ذُو اللِّسَانَيْنِ (الْمَشْيُ بَوَجْهَيْنِ وَلِسَانَيْنِ)
٢٦٠.....	٢-٣-١٤-١٢..... النِّفَاقُ
٢٦٢.....	٢-٣-١٥..... الباب ١٥
٢٦٢.....	٢-٣-١٥-١..... السَّحَرُ
٢٦٢.....	٢-٣-١٥-٢..... الطَّيْرَةُ
٢٦٢.....	٢-٣-١٥-٣..... الْإِكْتِهَانُ
٢٦٢.....	٢-٣-١٦..... الباب ١٦
٢٦٢.....	٢-٣-١٦-١..... الْحَبْسُ لِحُقُوقِ الْإِخْوَانِ
٢٦٢.....	٢-٣-١٦-٢..... التَّقْصِيرُ فِي حُقُوقِ الْإِخْوَانِ
٢٦٢.....	٢-٣-١٦-٣..... الْعُقُوقُ

﴿فهرست﴾

۲۵۵.....	۲-۳-۱۲-۴.....شهادت ندادن
۲۵۵.....	۲-۳-۱۲-۵.....شهادت باطل
۲۵۵.....	۲-۳-۱۲-۶.....سوگند دروغ
۲۵۵.....	۲-۳-۱۲-۷.....سوگند
۲۵۵.....	۲-۳-۱۲-۸.....سوگند دروغ
۲۵۵.....	۲-۳-۱۳.....گروه ۱۳
۲۵۵.....	۲-۳-۱۳-۱.....گناهان زبانی
۲۵۵.....	۲-۳-۱۳-۲.....دروغ
۲۵۷.....	۲-۳-۱۳-۳.....سخن گفتن در مورد آنچه نمی‌داند
۲۵۷.....	۲-۳-۱۳-۴.....امر به منکر
۲۵۷.....	۲-۳-۱۳-۵.....نهی از خوبی‌ها
۲۵۷.....	۲-۳-۱۳-۶.....دعوت به کار زشت
۲۵۷.....	۲-۳-۱۴.....گروه ۱۴
۲۵۷.....	۲-۳-۱۴-۱.....خیانت
۲۵۹.....	۲-۳-۱۴-۲.....بی‌وفایی
۲۵۹.....	۲-۳-۱۴-۳.....عهدشکنی
۲۵۹.....	۲-۳-۱۴-۴.....پیمان شکنی
۲۵۹.....	۲-۳-۱۴-۵.....زیرپا گذاردن تعهدات
۲۶۱.....	۲-۳-۱۴-۶.....خیانت
۲۶۱.....	۲-۳-۱۴-۷.....خیانت
۲۶۱.....	۲-۳-۱۴-۸.....نیرنگ
۲۶۱.....	۲-۳-۱۴-۹.....نیرنگ
۲۶۱.....	۲-۳-۱۴-۱۰.....ناراستی
۲۶۱.....	۲-۳-۱۴-۱۱.....دو رویی و دو زبانی
۲۶۱.....	۲-۳-۱۴-۱۲.....نفاق
۲۶۳.....	۲-۳-۱۵.....گروه ۱۵
۲۶۳.....	۲-۳-۱۵-۱.....سحر
۲۶۳.....	۲-۳-۱۵-۲.....فال بد
۲۶۳.....	۲-۳-۱۵-۳.....پیشگویی
۲۶۳.....	۲-۳-۱۶.....گروه ۱۶
۲۶۳.....	۲-۳-۱۶-۱.....ادانکردن حقوق برادران
۲۶۳.....	۲-۳-۱۶-۲.....کوتاهی در ادای حق برادران
۲۶۳.....	۲-۳-۱۶-۳.....نافرمانی پدر و مادر

﴿الفهرس﴾

٢٦٢.....	٢-٣-١٦-٤- قَطِيعَةُ الرَّحِمِ.....
٢٦٢.....	٢-٣-١٦-٥- عَدَمُ تَأْدِيةِ حُقُوقِ الزَّوْجِ.....
٢٦٤.....	٢-٣-١٦-٦- الْمَنُّ عَلَى الزَّوْجِ.....
٢٦٤.....	٢-٣-١٦-٧- النُّشُورُ.....
٢٦٤.....	٢-٣-١٦-٨- مَعْصِيَةُ الزَّوْجِ.....
٢٦٤.....	٢-٣-١٦-٩- الظُّهَارُ.....
٢٦٤.....	٢-٣-١٦-١٠- الْمَنُّ بِالْعَطِيَّةِ.....
٢٦٤.....	٢-٣-١٦-١١- انْتِهَارُ السَّائِلِ.....
٢٦٤.....	٢-٣-١٦-١٢- اسْتِخْفَافُ الْفَقِيرِ.....
٢٦٤.....	٢-٣-١٦-١٣- فَهْرُ الْيَتِيمِ.....
٢٦٤.....	٢-٣-١٦-١٤- أَكْلُ أَمْوَالِ الْيَتَامَى ظُلْمًا.....
٢٦٦.....	٢-٣-١٦-١٥- إِيْذَاءُ الْجَارِ.....
٢٦٦.....	٢-٣-١٧- الباب ١٧.....
٢٦٦.....	٢-٣-١٧-١- الظُّلْمُ.....
٢٦٨.....	٢-٣-١٧-٢- ظُلْمُ النَّفْسِ.....
٢٦٨.....	٢-٣-١٧-٣- الْمَظَالِمُ.....
٢٦٨.....	٢-٣-١٧-٤- الْعَمَلُ بِالظُّلْمِ.....
٢٦٨.....	٢-٣-١٧-٥- تَعَصُّدُ الظَّالِمِ.....
٢٦٨.....	٢-٣-١٧-٦- إِيْذَاءُ الْمُؤْمِنِ.....
٢٧٠.....	٢-٣-١٧-٧- اللَّطْمُ.....
٢٧٠.....	٢-٣-١٧-٨- الْجَوْرُ.....
٢٧٠.....	٢-٣-١٧-٩- الْغَضَبُ.....
٢٧٠.....	٢-٣-١٧-١٠- السَّرْقَةُ.....
٢٧٠.....	٢-٣-١٧-١١- أَخْذُ الْأَكْفَانِ.....
٢٧٢.....	٢-٣-١٧-١٢- نَبْشُ الْقُبُورِ.....
٢٧٢.....	٢-٣-١٧-١٣- الإِعْتِدَاءُ وَالْعُدْوَانُ.....
٢٧٢.....	٢-٣-١٧-١٤- الْبَغْيُ.....
٢٧٢.....	٢-٣-١٧-١٥- تَفْرِيقُ الْجَمَاعَةِ وَتَشْتِثُ الْأَمْرِ.....
٢٧٤.....	٢-٣-١٧-١٦- الشَّقَاقُ.....
٢٧٤.....	٢-٣-١٧-١٧- الْفِتْنَةُ.....
٢٧٤.....	٢-٣-١٨- الباب ١٨.....
٢٧٤.....	٢-٣-١٨-١- الإِشْرَاكُ فِي الْقَتْلِ.....
٢٧٤.....	٢-٣-١٨-٢- التَّعَاوُنُ فِي الْقَتْلِ.....

﴿فهرست﴾

۲۶۳.....	۲-۳-۱۶-۴..... بریدن از خویشاوندان.....
۲۶۳.....	۲-۳-۱۶-۵..... ادا نکردن حقوق همسر.....
۲۶۵.....	۲-۳-۱۶-۶..... مَنّت گذاردن بر همسر.....
۲۶۵.....	۲-۳-۱۶-۷..... نافرمانی همسر.....
۲۶۵.....	۲-۳-۱۶-۸..... نافرمانی همسر.....
۲۶۵.....	۲-۳-۱۶-۹.....ظهار.....
۲۶۵.....	۲-۳-۱۶-۱۰..... مَنّت گذاردن بر بخشش.....
۲۶۵.....	۲-۳-۱۶-۱۱..... راندن گدا.....
۲۶۵.....	۲-۳-۱۶-۱۲..... سبک شمردن فقیر.....
۲۶۵.....	۲-۳-۱۶-۱۳..... راندن یتیم.....
۲۶۵.....	۲-۳-۱۶-۱۴..... خوردن ظالمانه‌ی مال یتیم.....
۲۶۷.....	۲-۳-۱۶-۱۵..... آزار همسایه.....
۲۶۷.....	۲-۳-۱۷..... گروه ۱۷.....
۲۶۷.....	۲-۳-۱۷-۱..... ستم.....
۲۶۹.....	۲-۳-۱۷-۲..... ظلم به خود.....
۲۶۹.....	۲-۳-۱۷-۳..... حق الناس.....
۲۶۹.....	۲-۳-۱۷-۴..... عمل به ظلم.....
۲۶۹.....	۲-۳-۱۷-۵..... همکاری با ظالم.....
۲۶۹.....	۲-۳-۱۷-۶..... آزار مؤمنان.....
۲۷۱.....	۲-۳-۱۷-۷..... کتک زدن.....
۲۷۱.....	۲-۳-۱۷-۸..... جور، ظلم.....
۲۷۱.....	۲-۳-۱۷-۹..... غصب.....
۲۷۱.....	۲-۳-۱۷-۱۰..... دزدی.....
۲۷۱.....	۲-۳-۱۷-۱۱..... کفن دزدی.....
۲۷۳.....	۲-۳-۱۷-۱۲..... نبش قبر.....
۲۷۳.....	۲-۳-۱۷-۱۳..... دشمنی.....
۲۷۳.....	۲-۳-۱۷-۱۴..... سرکشی.....
۲۷۳.....	۲-۳-۱۷-۱۵..... ایجاد تفرقه و دودستگی.....
۲۷۵.....	۲-۳-۱۷-۱۶..... دشمنی.....
۲۷۵.....	۲-۳-۱۷-۱۷..... فتنه.....
۲۷۵.....	۲-۳-۱۸..... گروه ۱۸.....
۲۷۵.....	۲-۳-۱۸-۱..... شراکت در قتل.....
۲۷۵.....	۲-۳-۱۸-۲..... همکاری در قتل.....

﴿الفهرس﴾

٢٧٤.....	٢-٣-١٨-٣-.....المُحَارَبَةُ.....
٢٧٤.....	٢-٣-١٨-٤-.....سَفْكُ الدَّمِ.....
٢٧٤.....	٢-٣-١٨-٥-.....الْقِتَالُ.....
٢٧٦.....	٢-٣-١٨-٦-.....الْقَتْلُ.....
٢٧٦.....	٢-٣-١٩-.....الباب ١٩.....
٢٧٦.....	٢-٣-١٩-١-.....شَقُّ اللَّبَاسِ.....
٢٧٨.....	٢-٣-١٩-٢-.....اللَّطْمُ عَلَى الْخُدُودِ.....
٢٧٨.....	٢-٣-١٩-٣-.....هَلَاكُ النَّفْسِ.....
٢٧٨.....	٢-٣-٢٠-.....الباب ٢٠.....
٢٧٨.....	٢-٣-٢٠-١-.....الرَّبَا.....
٢٧٨.....	٢-٣-٢٠-٢-.....الإِدْلَاءُ إِلَى الْحُكَامِ بِغَيْرِ حَقٍّ.....
٢٨٠.....	٢-٣-٢٠-٣-.....بَحْسُ الْمِيزَانِ.....
٢٨٠.....	٢-٣-٢٠-٤-.....التَّطْفِيفُ.....
٢٨٠.....	٢-٣-٢٠-٥-.....النَّقْصُ فِي الْمِكْيَالِ.....
٢٨٠.....	٢-٣-٢٠-٦-.....أَكْلُ اللَّقْمَةِ مِنَ الْحَرَامِ.....
٢٨٠.....	٢-٣-٢١-.....الباب ٢١.....
٢٨٠.....	٢-٣-٢١-١-.....الزَّنا.....
٢٨٤.....	٢-٣-٢١-٢-.....اللَّوَاطُ.....
٢٨٦.....	٢-٣-٢١-٣-.....النَّظَرُ إِلَى عَوْرَةِ غَيْرِ أَهْلِهِ.....
٢٨٦.....	٢-٣-٢٢-.....الباب ٢٢.....
٢٨٦.....	٢-٣-٢٢-١-.....بَيْعُ الشَّرَابِ وَإِثْبَاعُهَا.....
٢٨٦.....	٢-٣-٢٢-٢-.....شِرَاءُ الشَّرَابِ.....
٢٨٨.....	٢-٣-٢٢-٣-.....عَاصِرُ الشَّرَابِ وَمُعْتَصِرُهَا.....
٢٨٨.....	٢-٣-٢٢-٤-.....حَمْلُ الشَّرَابِ.....
٢٨٨.....	٢-٣-٢٢-٥-.....سِقَايَةُ الشَّرَابِ.....
٢٨٨.....	٢-٣-٢٢-٦-.....شُرْبُ الْخَمْرِ.....
٢٩٢.....	٢-٣-٢٢-٧-.....الْأَكْلُ لِثَمَنِ الشَّرَابِ.....
٢٩٢.....	٢-٤-.....حُدُودٌ وَمَدَى قَبُولِ التَّوْبَةِ.....
٢٩٢.....	٢-٤-١-.....الحُدُودُ وَالْمَدَى الزَّمَنِيُّ.....
٢٩٢.....	٢-٤-١-١-.....المَوْتُ.....
٢٩٢.....	٢-٤-١-١-١-.....إِذَا بَلَغَتِ النَّفْسُ الْحُلُقَ.....
٢٩٤.....	٢-٤-١-١-٢-.....حَتَّى النَّفْسُ دَائِرَةً.....
٢٩٦.....	٢-٤-١-١-٣-.....إِذَا عَايَنَ أَمْرَ الْآخِرَةِ.....

﴿فهرست﴾

۲۷۵.....	۲-۳-۱۸۳- جنگ و ستیز.....
۲۷۵.....	۲-۳-۱۸۴- خونریزی.....
۲۷۵.....	۲-۳-۱۸۵- کشتار.....
۲۷۷.....	۲-۳-۱۸۶- قتل.....
۲۷۷.....	۲-۳-۱۹- گروه ۱۹.....
۲۷۷.....	۲-۳-۱۹-۱- پیراهن پاره کردن.....
۲۷۹.....	۲-۳-۱۹-۲- سیلی زدن به خود.....
۲۷۹.....	۲-۳-۱۹-۳- خودکشی.....
۲۷۹.....	۲-۳-۲۰- گروه ۲۰.....
۲۷۹.....	۲-۳-۲۰-۱- ربا.....
۲۷۹.....	۲-۳-۲۰-۲- دادن پول ناحق به حاکمان.....
۲۸۱.....	۲-۳-۲۰-۳- کمفروشی.....
۲۸۱.....	۲-۳-۲۰-۴- کمفروشی.....
۲۸۱.....	۲-۳-۲۰-۵- کمفروشی.....
۲۸۱.....	۲-۳-۲۰-۶- خوردن لقمه‌ی حرام.....
۲۸۱.....	۲-۳-۲۱- گروه ۲۱.....
۲۸۱.....	۲-۳-۲۱-۱- زنا.....
۲۸۵.....	۲-۳-۲۱-۲- لواط.....
۲۸۷.....	۲-۳-۲۱-۳- نگاه به عورت دیگران.....
۲۸۷.....	۲-۳-۲۲- گروه ۲۲.....
۲۸۷.....	۲-۳-۲۲-۱- خرید و فروش شراب.....
۲۸۷.....	۲-۳-۲۲-۲- فروش شراب.....
۲۸۹.....	۲-۳-۲۲-۳- شراب سازی.....
۲۸۹.....	۲-۳-۲۲-۴- جابه‌جا کردن شراب.....
۲۸۹.....	۲-۳-۲۲-۵- شراب‌دادن.....
۲۸۹.....	۲-۳-۲۲-۶- شراب‌خواری.....
۲۹۳.....	۲-۳-۲۲-۷- خوردن درآمد شراب فروشی.....
۲۹۳.....	۲-۴- مرزها و حدود قبول توبه.....
۲۹۳.....	۲-۴-۱- حدّ زمانی.....
۲۹۳.....	۲-۴-۱-۱- مرگ.....
۲۹۳.....	۲-۴-۱-۱-۱- تا آنکه نفس به گلو برسد.....
۲۹۵.....	۲-۴-۱-۱-۲- تا زمانی که نفس در حرکت است.....
۲۹۷.....	۲-۴-۱-۱-۳- تا آنکه آخرت را مشاهده کند.....

﴿ الفهرس ﴾

[illegible]

﴿فهرست﴾

۲۹۷.....	۲-۴-۱-۱-۴ تا رسیدن مرگ
۲۹۷.....	۲-۴-۱-۱-۵ تا آنکه جان به گلو برسد
۲۹۹.....	۲-۴-۱-۱-۶ قبل از مرگ
۲۹۹.....	۲-۴-۱-۱-۷ تا زمانی که روح به جان برمی‌گردد
۲۹۹.....	۲-۴-۱-۱-۸ قبل از مردن دل
۲۹۹.....	۲-۴-۱-۱-۹ تا زمانی که روح در جسد است
۳۰۱.....	۲-۴-۱-۱-۱۰ تا زمانی که پوست مرطوب است
۳۰۱.....	۲-۴-۱-۱-۱۱ قبل از رسیدن مرگ
۳۰۱.....	۲-۴-۱-۱-۱۲ پایان مهلت
۳۰۱.....	۲-۴-۱-۱-۱۳ مرگ
۳۰۳.....	۲-۴-۱-۲ قبل از اقامه‌ی دلیل
۳۰۳.....	۲-۴-۱-۳ قبل از اینکه خبر گناهش به امام برسد
۳۰۳.....	۲-۴-۱-۴ قیام حضرت قائم علیه السلام
۳۰۳.....	۲-۴-۱-۵ قیامت
۳۰۳.....	۲-۴-۱-۵-۱ چهل روز قبل از قیامت
۳۰۵.....	۲-۴-۱-۵-۲ روز قیامت
۳۰۵.....	۲-۴-۱-۶ عذاب
۳۰۷.....	۲-۴-۲ مرزهای بزرگی گناه گناهکاران برای بخشیده‌شدن
۳۰۷.....	۲-۴-۲-۱ هیچ گناهی نیست مگر اینکه برای آن توبه هست
۳۰۷.....	۲-۴-۲-۲ فرعون
۳۰۷.....	۲-۴-۲-۳ قارون
۳۰۷.....	۲-۴-۲-۴ هامه پسر هیم پسر لاقیس پسر ابلیس
۳۰۹.....	۲-۴-۲-۵ حربن یزید
۳۰۹.....	۲-۴-۲-۶ کسی که صد نفر را ظالمانه کشته است
۳۰۹.....	۲-۴-۲-۷ کسی که هفتاد پیامبر را کشته است
۳۰۹.....	۲-۴-۲-۸ گناهی بزرگتر از زنا و نبش قبر و برداشتن کفن
۳۱۱.....	۲-۴-۲-۹ کسی که صد سال گناه کند و سپس توبه کند
۳۱۱.....	۲-۴-۲-۱۰ کسی که در روز چهل گناه کییره مرتکب شود
۳۱۱.....	۲-۴-۲-۱۱ امید بندگان به او قطع نمی‌شود
۳۱۱.....	۲-۴-۳ حدّ تکرار توبه
۳۱۱.....	۲-۴-۳-۱ تا آنکه شیطان نا امید شود
۳۱۳.....	۲-۴-۳-۲ تا آنکه شیطان رانده شود
۳۱۳.....	۲-۴-۳-۳ اگر برای مرتبه‌ی چهارم به شراب‌خواری روی آورد

﴿الفهرس﴾

٣١٤.....	الفصلُ الثَّالِثُ - أَهْمِيَّةُ التَّوْبَةِ.....
٣١٤.....	٣-١- دَمُ الْحِرْمَانِ وَ عَدَمُ التَّوْفِيقِ بِالتَّوْبَةِ.....
٣١٤.....	٣-١-١- نَهْرُ بِلَا مَاءٍ.....
٣١٤.....	٣-١-٢- لَعْنُ الْإِمَامِ لِلظَّالِمِ، طَلَبُ الْحِرْمَانِ مِنَ التَّوْبَةِ.....
٣١٤.....	٣-١-٣- ذَنْبٌ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ وَلَمْ يَتُبْ أَعْظَمُ مِنْ ذَنْبٍ مَنْ قَاتَلَهُ ثُمَّ تَابَ.....
٣١٤.....	٣-١-٤- وَيْلُ لَهُ.....
٣١٦.....	٣-١-٥- لَا تَشْتَهِي تَمُوتُ حَتَّى تَتُوبَ.....
٣١٦.....	٣-١-٦- فَمَا عَذْرُ لَهُ.....
٣١٦.....	٣-١-٧- بُئْسَ الْعَبْدُ.....
٣١٦.....	٣-١-٨- فِي مَذَمَّةٍ مَنْ آخَرَ التَّوْبَةَ.....
٣١٨.....	٣-٢- الفصلُ الثَّوْبَةُ.....
٣١٨.....	٣-٢-١- وَجُوبُهُ.....
٣١٨.....	٣-٢-٢- سُنَّةُ النَّبِيِّ ﷺ.....
٣١٨.....	٣-٢-٢-١- السَّمَاتُ الْبَارِزَةُ لِأَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.....
٣١٨.....	٣-٢-٢-٢- مِنْ سِمَاتِ أَصْحَابِ الْإِمَامِ ﷺ مِنْ أَجْلِ الْجِهَادِ.....
٣١٨.....	٣-٢-٢-٣- مِنْ مَكَاسِبِ حُبِّ أَهْلِ الْبَيْتِ ﷺ.....
٣٢٠.....	٣-٢-٢-٤- ثَوَابُ عَمَلِ آدَمَ ﷺ، تَوْبَةُ بَنِي آدَمَ.....
٣٢٠.....	٣-٢-٢-٥- سَبِيلُ الدُّخُولِ إِلَى الدُّعَاءِ.....
٣٢٠.....	٣-٢-٢-٥-١- مَا دَامَتْ أَبْوَابُ التَّوْبَةِ مَفْتُوحَةً فَلَا مَعْنَى لِلْيَأْسِ.....
٣٢٠.....	٣-٢-٢-٥-٢- قَسَمٌ بِالتَّوْبَةِ.....
٣٢٠.....	٣-٢-٢-٦- مُقَارَنَةُ وَ أَرْجَحِيَّةُ التَّوْبَةِ.....
٣٢٠.....	٣-٢-٢-٦-١- مَرْجِعُ الْمُقَارَنَةِ سَائِرِ الْعِبَادَاتِ.....
٣٢٢.....	٣-٢-٢-٦-٢- أَفْضَلُ.....
٣٢٢.....	٣-٢-٢-٦-٣- أَنْجَحُ شَفِيعٍ.....
٣٢٢.....	٣-٢-٢-٦-٤- خَيْرُ.....
٣٢٢.....	٣-٢-٢-٦-٥- حَسَنَةُ.....
٣٢٢.....	٣-٢-٢-٦-٦- خَيْرٌ مِنَ الْهَيْكِ وَالْحَدِّ.....
٣٢٤.....	٣-٢-٢-٦-٧- أَقْرَبُ إِلَى الرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ.....
٣٢٤.....	٣-٢-٢-٦-٨- أَهَمُّ النِّعَمَةِ.....
٣٢٤.....	٣-٢-٢-٦-٩- مِنْ أَهَمِّ الْوَصَايَا.....
٣٢٤.....	٣-٢-٢-٦-١٠- طُوبَى لِلتَّائِبِ.....
٣٢٨.....	٣-٢-٢-٦-١١- رَحِمَ اللَّهُ تَائِباً.....

﴿فهرست﴾

فصل ۳- اهمیت توبه.....	۳۱۵
۳-۱- مذمت محروم شدن از توبه.....	۳۱۵
۳-۱-۱- مانند نهر بدون آب است.....	۳۱۵
۳-۱-۲- نفرین امام بر ظالم، درخواست محروم شدن او از توبه.....	۳۱۵
۳-۱-۳- گناه آنکه از امام تخلف کند و توبه نکند بزرگتر از آن است که قاتل او توبه کند و سپس توبه کند.....	۳۱۵
۳-۱-۴- وای بر او.....	۳۱۵
۳-۱-۵- درخواست مرگ نکن مگر آنکه توبه کنی.....	۳۱۷
۳-۱-۶- عذرش پذیرفته نیست.....	۳۱۷
۳-۱-۷- بد بنده‌ای است.....	۳۱۷
۳-۱-۸- در مذمت آنکه توبه را به تأخیر اندازد.....	۳۱۷
۳-۲- فضیلت توبه.....	۳۱۹
۳-۲-۱- وجوب.....	۳۱۹
۳-۲-۲- روش پیامبر ﷺ.....	۳۱۹
۳-۲-۲-۱- صفت بارز یاران پیامبر ﷺ.....	۳۱۹
۳-۲-۲-۲- از صفات یاران امام علی علیه السلام در میدان کارزار.....	۳۱۹
۳-۲-۳- از راه‌های جلب محبت اهل بیت علیهم السلام.....	۳۱۹
۳-۲-۴- پاداش عمل حضرت آدم علیه السلام، پذیرش توبه‌ی بنی آدم.....	۳۲۱
۳-۲-۵- راه ورود به دعا.....	۳۲۱
۳-۲-۵-۱- تا جایی که در توبه باز است محلی برای ناامید شدن وجود ندارد.....	۳۲۱
۳-۲-۵-۲- سوگند به توبه.....	۳۲۱
۳-۲-۶- همراهی و برتری توبه.....	۳۲۱
۳-۲-۶-۱- توبه خود مرجع مقایسه برای نمایش درجه‌ی اهمیت سایر عبادات است.....	۳۲۱
۳-۲-۶-۲- بافضیلت‌ترین.....	۳۲۳
۳-۲-۶-۳- کامیاب‌ترین میانجی.....	۳۲۳
۳-۲-۶-۴- بهترین.....	۳۲۳
۳-۲-۶-۵- خیر.....	۳۲۳
۳-۲-۶-۶- بهتر از بر ملا کردن و اجرای حدّ است.....	۳۲۳
۳-۲-۶-۷- نزدیک‌ترین به رحمت و آمرزش.....	۳۲۵
۳-۲-۶-۸- مهم‌ترین نعمت.....	۳۲۵
۳-۲-۶-۹- از مهم‌ترین سفارش‌ها.....	۳۲۷
۳-۲-۶-۱۰- خوشا به حال توبه‌کننده.....	۳۲۷
۳-۲-۶-۱۱- خداوند توبه‌کننده را رحمت کند.....	۳۲۹

﴿الفهرس﴾

٣٢٨.....	٣-٢-٧- المَكَانَةُ عِنْدَ اللَّهِ.....
٣٢٨.....	٣-٢-٧-١- المَحْبُوبِيَّةُ.....
٣٣٠.....	٣-٢-٧-٢- فَرَحُ اللَّهِ.....
٣٣٠.....	٣-٢-٧-٣- اِنْتِظَارُ اللَّهِ.....
٣٣٠.....	٣-٢-٧-٤- رَضِيَ اللَّهُ.....
٣٣٠.....	٣-٢-٧-٥- حَبْلُ اللَّهِ.....
٣٣٠.....	٣-٢-٧-٦- نُورُ اللَّهِ.....
٣٣٢.....	٣-٢-٨- نِسْبَةُ صِفَاتِ أُسُسِ الْفَضَائِلِ وَ مَجَامِيعِ الْمَرْجِعِ مَعَ التَّوْبَةِ.....
٣٣٢.....	٣-٢-٨-١- الْمُؤْمِنُ.....
٣٣٢.....	٣-٢-٨-٢- الصَّادِقُونَ.....
٣٣٢.....	٣-٢-٨-٣- الْعَابِدِينَ.....
٣٣٢.....	٣-٢-٨-٤- الْعَاقِلُ.....
٣٣٢.....	٣-٢-٩- طَلَبُ الْإِنْضِمَامِ لِلتَّائِبِينَ وَ مَحَبَّتِهِمْ.....
٣٣٤.....	٣-٢-١٠- فَرَضَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ أَنْ يُسَلِّمَ عَلَى التَّوَّابِينَ.....
٣٣٤.....	٣-٢-١١- الْحَمْدُ عَلَى التَّوْبَةِ.....
٣٣٤.....	٣-٢-١٢- مَنَاسِكُ الْحَجِّ عَلَى مَا أَمَرَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِقَبُولِ تَوْبَتِهِ.....
٣٣٨.....	٣-٢-١٣- التَّرَغِيبُ بِالتَّوْبَةِ حَتَّى مَعَ الْإِثْلَاءِ.....
٣٣٨.....	٣-٢-١٣-١- التَّوَصِيَّةُ بِمَحَبَّةِ التَّائِبِينَ.....
٣٣٨.....	٣-٢-١٤- مَعَ جَمِيعِ الْفَضَائِلِ، تَرَكَ الذَّنْبَ أَفْضَلُ وَ أَرْجَحُ.....
٣٤٠.....	٣-٢-١٥- لَا بُدَّ.....
٣٤٠.....	٣-٣- الأَمْرُ وَ التَّوَصِيَّةُ بِالتَّوْبَةِ.....
٣٤٠.....	٣-٣-١- لَفْظُ الأَمْرِ.....
٣٤٠.....	٣-٣-٢- لَفْظُ الدَّعْوَةِ.....
٣٤٠.....	٣-٣-٣- لَفْظُ الوَصِيَّةِ.....
٣٤٢.....	٣-٣-٤- تُبُّ، قُتِبُ، فَلْيَتُبْ.....
٣٤٤.....	٣-٣-٥- تُوْبُوا.....
٣٤٨.....	٣-٣-٦- أَخْلَصُوا فِيمَا نِيَّتِكُمْ وَ بَيَّنَّ اللَّهُ بِالتَّوْبَةِ.....
٣٤٨.....	٣-٣-٧- تَعَرَّضُوا لِتَوَابِهِ بِالتَّوْبَةِ.....
٣٤٨.....	٣-٣-٨- الأَمْرُ بِتَجْدِيدِ التَّوْبَةِ.....
٣٤٨.....	٣-٣-٩- الأَمْرُ بِسُؤَالِ التَّوْبَةِ.....
٣٤٨.....	٣-٣-١٠- الأَمْرُ بِتَعْجِيلِ التَّوْبَةِ.....
٣٥٠.....	٣-٣-١١- الأَمْرُ بِقَبُولِ التَّوْبَةِ.....
٣٥٠.....	٣-٣-١٢- النَّهْيُ عَنِ التَّأْخِيرِ بِالتَّوْبَةِ.....

﴿فهرست﴾

۳۲۹.....	۳-۲-۷- جایگاه توبه نزد خداوند.....
۳۲۹.....	۳-۲-۷-۱- محبوبیت.....
۳۳۱.....	۳-۲-۷-۲- شادمانی خدا.....
۳۳۱.....	۳-۲-۷-۳- انتظار خدا.....
۳۳۱.....	۳-۲-۷-۴- رضایت خدا.....
۳۳۱.....	۳-۲-۷-۵- ریسمان الهی.....
۳۳۱.....	۳-۲-۷-۶- نور خدا.....
۳۳۳.....	۳-۲-۸- نسبت صفات پایه‌ی فضایل و مرجع، با توبه.....
۳۳۳.....	۳-۲-۸-۱- مؤمن.....
۳۳۳.....	۳-۲-۸-۲- راستگویان.....
۳۳۳.....	۳-۲-۸-۳- عبادت‌کنندگان.....
۳۳۳.....	۳-۲-۸-۴- عاقل.....
۳۳۳.....	۳-۲-۹- درخواست همراه‌شدن با توبه‌کنندگان و درخواست محبت ایشان.....
۳۳۵.....	۳-۲-۱۰- خداوند بر پیامبرش واجب کرد که بر توبه‌کنندگان سلام کند.....
۳۳۵.....	۳-۲-۱۱- سپاس بر توبه.....
۳۳۷.....	۳-۲-۱۲- دستور به انجام مناسک حج برای پذیرش توبه‌ی او.....
۳۳۹.....	۳-۲-۱۳- تشویق به توبه حتی دوران گرفتاری.....
۳۳۹.....	۳-۲-۱۳-۱- سفارش به دوست‌داشتن توبه‌کنندگان.....
۳۳۹.....	۳-۲-۱۴- با وجود همه‌ی فضیلت‌ها، گناه‌نکردن بهتر است.....
۳۴۱.....	۳-۲-۱۵- چاره‌ای جز آن نیست.....
۳۴۱.....	۳-۳- امر و سفارش به توبه.....
۳۴۱.....	۳-۳-۱- لفظ امر.....
۳۴۱.....	۳-۳-۲- لفظ دعوت.....
۳۴۱.....	۳-۳-۳- لفظ سفارش.....
۳۴۳.....	۳-۳-۴- توبه کن، پس توبه کن، باید توبه کند.....
۳۴۵.....	۳-۳-۵- توبه کنید.....
۳۴۹.....	۳-۳-۶- توبه‌ی بین خود و خدایتان را خالص کنید.....
۳۴۹.....	۳-۳-۷- با توبه خود را در معرض پاداش او قرار دهید.....
۳۴۹.....	۳-۳-۸- دستور به تجدید توبه.....
۳۴۹.....	۳-۳-۹- دستور به درخواست توبه.....
۳۴۹.....	۳-۳-۱۰- دستور به عجله‌کردن در توبه.....
۳۵۱.....	۳-۳-۱۱- دستور به پذیرش توبه.....
۳۵۱.....	۳-۳-۱۲- نهی کردن از تأخیر در توبه.....

﴿الفهرس﴾

- ٣٥٢..... ١٣-٣-٣-أَ فَلَا يَتُوبُونَ.....
- ٣٥٢..... ٣-٤-٣- طَلَبُ التَّوْفِيقِ بِالتَّوْبَةِ.....
- ٣٥٢..... ١-٣-٤-أُرْزُقْنِي التَّوْبَةَ، أَسْأَلُكَ أَنْ تَرْزُقَنِي التَّوْبَةَ.....
- ٣٥٤..... ٢-٣-٤-أَسْأَلُكَ، نَسْأَلُكَ، أَسْأَلُهُ، سَلُوا، سَلُهُ التَّوْبَةَ.....
- ٣٥٤..... ٣-٣-٤-تُبَّ عَلَىَّ حَتَّى أَتُوبَ.....
- ٣٥٤..... ٤-٣-٤-(إِجْعَلْنِي، إِجْعَلْنَا) مِنَ التَّوَّابِينَ، جَعَلَنَا اللَّهُ مِنَ التَّائِبِينَ، إِجْعَلْنِي أَتُوبُ إِلَيْكَ.....
- ٣٥٨..... ٥-٣-٤-أَحْزَنْ لِي التَّوْبَةَ.....
- ٣٥٨..... ٦-٣-٤-إِرْجِعْ بِمُسِيئَتِنَا إِلَى التَّوْبَةِ.....
- ٣٥٨..... ٧-٣-٤-إِرْحَمْ طَلَبِي مَا لَدَيْكَ تَوْبَةً.....
- ٣٦٠..... ٨-٣-٤-صَبِّرْنَا إِلَى التَّوْبَةِ.....
- ٣٦٠..... ٩-٣-٤-طَهِّرْنِي بِالتَّوْبَةِ.....
- ٣٦٠..... ١٠-٣-٤-أَعْطِنَا التَّوْبَةَ.....
- ٣٦٠..... ١١-٣-٤-إِعْقِدْ عَزَائِمِي عَلَى تَوْبَةٍ.....
- ٣٦٠..... ١٢-٣-٤-إِفْتَحْ لِي بَابَ تَوْبَتِكَ.....
- ٣٦٠..... ١٣-٣-٤-تَفَضَّلْ بِالتَّوْبَةِ.....
- ٣٦٠..... ١٤-٣-٤-أَلْحَقْنِي بِالتَّائِبِينَ.....
- ٣٦٠..... ١٥-٣-٤-أُنْقِلْنِي إِلَى دَرَجَةِ التَّوْبَةِ إِلَيْكَ.....
- ٣٦٠..... ١٦-٣-٤-هَبْ لِي تَوْبَةً.....
- ٣٦٢..... ١٧-٣-٤-وَفَّقْنَا لِلتَّوْبَةِ.....
- ٣٦٢..... ١٨-٣-٤-أَوْقِعِ التَّوْبَةَ فِي قَلْبِهِ.....
- ٣٦٢..... ١٩-٣-٤-يَسِّرْ لَنَا التَّوْبَةَ.....
- ٣٦٢..... ٢٠-٣-٤-طَلَبُ عَدَمِ الْحَرَمَانِ مِنَ تَوْفِيقِ التَّوْبَةِ.....
- ٣٦٢..... ١-٢٠-٣-٤-لَا تَحْرِمْنِي تَوْبَةً.....
- ٣٦٢..... ٢-٢٠-٣-٤-لَا أَكُنْ أَحَبَّ عِبَادِكَ التَّائِبِينَ.....
- ٣٦٢..... ٣-٢٠-٣-٤-فَلَا تُغْلِقْ أَبْوَابَ تَوْبَتِكَ.....
- ٣٦٢..... ٥-٣-٤-طَلَبُ قَبُولِ التَّوْبَةِ.....
- ٣٦٢..... ١-٣-٥-إِقْبَلْ تَوْبَتِي.....
- ٣٦٤..... ٢-٣-٥-فَاقْبَلْ تَوْبَتَنَا.....
- ٣٦٤..... ٣-٣-٥-تَقَبَّلْ تَوْبَتِي.....
- ٣٦٦..... ٤-٣-٥-قَابِلْ رَبِّ تَوْبَتِي.....
- ٣٦٦..... ٥-٣-٥-أَسْأَلُكَ أَنْ تَقْبَلَ تَوْبَتِي.....
- ٣٦٦..... ٦-٣-٥-أَسْأَلُكَ بِمَا قَبِلْتَ مِنْ تَوْبَةٍ مِنْ تَابَ إِلَيْكَ.....
- ٣٦٦..... ٧-٣-٥-إِجْعَلْنَا مِمَّنْ تَابَ إِلَيْكَ فَقَبِلْتَهُ.....

﴿فهرست﴾

۳۵۳.....	۳-۳-۱۳- آیا توبه نمی‌کند؟
۳۵۳.....	۳-۴- درخواست توفیق توبه
۳۵۳.....	۳-۴-۱- توبه روزی‌ام کن، از تو می‌خواهم که توبه روزی‌ام کنی
۳۵۵.....	۳-۴-۲- از تو می‌خواهم، از تو می‌خواهم، از او می‌خواهم، بخواهید، از او توبه بخواهید
۳۵۷.....	۳-۴-۳- رو به من کن تا توبه کنم
۳۵۷.....	۳-۴-۴- مرا از توبه‌کنندگان قرار ده (خدا ما را از توبه‌کنندگان قرار دهد)
۳۵۹.....	۳-۴-۵- توبه را برایم نگاهدار
۳۵۹.....	۳-۴-۶- بدی‌امان را را به توبه بازگردان
۳۵۹.....	۳-۴-۷- در درخواست توبه‌ام با رحمت برخورد کن
۳۶۱.....	۳-۴-۸- ما را به توبه برگردان
۳۶۱.....	۳-۴-۹- با توبه پاکم کن
۳۶۱.....	۳-۴-۱۰- توبه به ما عطا کن
۳۶۱.....	۳-۴-۱۱- تصمیم را بر توبه محکم کن
۳۶۱.....	۳-۴-۱۲- در توبه‌ات را برایم باز کن
۳۶۱.....	۳-۴-۱۳- توبه به من عطا کن
۳۶۱.....	۳-۴-۱۴- مرا به توبه‌کنندگان ملحق کن
۳۶۱.....	۳-۴-۱۵- مرا به درجه‌ی توبه منتقل کن
۳۶۱.....	۳-۴-۱۶- توبه به من ببخش
۳۶۳.....	۳-۴-۱۷- ما را به توبه موفق کن
۳۶۳.....	۳-۴-۱۸- توبه را در قلبش قرار بده
۳۶۳.....	۳-۴-۱۹- توبه را برای ما آسان کن
۳۶۳.....	۳-۴-۲۰- درخواست محروم‌نشدن از توفیق توبه
۳۶۳.....	۳-۴-۲۰-۱- مرا از توبه محروم نکن
۳۶۳.....	۳-۴-۲۰-۲- مبدا که ناامیدترین بنده‌ی توبه‌کننده‌ی تو باشم
۳۶۳.....	۳-۴-۲۰-۳- پس درهای توبه‌ات را به رویم نبند
۳۶۳.....	۳-۵- درخواست پذیرش توبه
۳۶۳.....	۳-۵-۱- توبه‌ام را قبول کن
۳۶۵.....	۳-۵-۲- توبه‌امان را قبول کن
۳۶۵.....	۳-۵-۳- توبه‌ام را قبول کن
۳۶۷.....	۳-۵-۴- پروردگارا توبه‌ام را قبول کن
۳۶۷.....	۳-۵-۵- از تو می‌خواهم که توبه‌ام را قبول کنی
۳۶۷.....	۳-۵-۶- از تو به حق آنچه با آن توبه‌ی توبه‌کنندگان را پذیرفتی، درخواست می‌کنم
۳۶۷.....	۳-۵-۷- مرا از آنانی قرار ده که به سوی تو توبه می‌کنند و تو آنان را می‌پذیری

﴿الفهرس﴾

- ٣٦٦ ٣-٥-٨- إجْعَلْ خِتَامَ مَا تُحْصِي عَلَيْنَا كِتَابَ أَعْمَالِنَا تَوْبَةً مَقْبُولَةً
- ٣٦٦ ٣-٥-٩- أَرْزُقْنِي تَوْبَةً مَقْبُولَةً
- ٣٦٦ ٣-٥-١٠- تَفَضَّلْ بِقَبُولِ تَوْبَتِي
- ٣٦٦ ٣-٦- طلبُ التَّوْبَةِ مِنَ اللَّهِ
- ٣٦٦ ٣-٦-١- تُبِّ عَلَى
- ٣٧٠ ٣-٦-٢- فَتُبِّ عَلَى
- ٣٧٠ ٣-٦-٣- تُبِّ عَلَيْنَا
- ٣٧٠ ٣-٦-٤- فَتُبِّ عَلَيْنَا
- ٣٧٠ ٣-٦-٥- تُبِّ عَلَى كُلِّ مُذْنِبٍ مِنَ الْمُذْنِبِينَ
- ٣٧٠ ٣-٦-٦- تُبِّ عَلَيْهِمْ (أَوَّلِيَاءُ الْأَيْمَةِ)
- ٣٧٠ ٣-٦-٧- تُبِّ عَلَى وَالِدِي
- ٣٧٢ ٣-٦-٨- أَسْأَلُكَ أَنْ تُتُوبَ عَلَيَّ
- ٣٧٢ ٣-٦-٩- أَسْأَلُهُ أَنْ يُتُوبَ عَلَيَّ
- ٣٧٢ ٣-٦-١٠- أَسْأَلُكَ لِمَا طَهَّرْتَنِي بِتَوْبَةٍ مِنْكَ عَلَيَّ
- ٣٧٢ ٣-٦-١١- نَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ
- ٣٧٤ ٣-٦-١٢- يَسْأَلُ اللَّهُ أَنْ يُتُوبَ عَلَيْهِمْ
- ٣٧٤ ٣-٦-١٣- لَا تَصْرِفْ وَجْهَكَ إِلَّا تَوْبَتِكَ
- ٣٧٤ ٣-٦-١٤- افْتَحْ لِي بَابَ تَوْبَتِكَ
- ٣٧٤ ٣-٦-١٥- أُمْنُنْ عَلَيَّ بِالتَّوْبَةِ
- ٣٧٦ ٣-٦-١٦- نَسْأَلُكَ إِلَّا تُبِّتَ عَلَيْنَا
- ٣٧٦ ٣-٧- طلبُ ثَمَارِ التَّوْبَةِ
- ٣٧٦ ٣-٧-١- فَاجْعَلْ تَوْبَتِي هَذِهِ تَوْبَةً لَا أَحْتَاجُ بَعْدَهَا إِلَى تَوْبَةٍ
- ٣٧٦ ٣-٧-٢- اجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ أَثْمَرَتِ التَّوْبَةُ لَهُمْ ثَمَرَ الدَّامَةِ
- ٣٧٦ ٣-٧-٣- أَجَلْ بِالتَّوْبَةِ
- ٣٧٦ ٣-٧-٤- أَطْفِئْ بَرْدَ التَّوْبَةِ
- ٣٧٦ ٣-٧-٥- طَهِّرْنِي بِمَاءِ التَّوْبَةِ
- ٣٧٦ ٣-٧-٦- أُمْنِعْ بِالتَّوْبَةِ
- ٣٧٦ ٣-٨- حَتْمِيَّةُ قَبُولِ التَّوْبَةِ
- ٣٧٦ ٣-٨-١- القَبُولُ
- ٣٧٦ ٣-٨-١-١- إِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ
- ٣٧٨ ٣-٨-١-٢- قَابِلُ التَّوْبِ
- ٣٧٨ ٣-٨-١-٣- التَّوْبَةُ مَقْبُولَةٌ
- ٣٧٨ ٣-٨-١-٤- ضَمِنَتْ الْقَبُولَ

﴿فهرست﴾

- ۳۵۸- پایان اعمالی که نویسندگان اعمال می‌شمارند، توبه‌ای پذیرفته‌شده قرار ده. ۳۶۷.....
- ۳۵۹- توبه‌ای پذیرفته‌شده نصیب کن ۳۶۷
- ۳۵۱۰- با پذیرش توبه به من لطف کن ۳۶۷
- ۳-۶- درخواست توبه از خدا ۳۶۷
- ۳-۶-۱- به من رو کن ۳۶۷
- ۳-۶-۲- پس به من رو کن ۳۷۱
- ۳-۶-۳- پس به ما رو کن ۳۷۱
- ۳-۶-۴- پس به ما رو کن ۳۷۱
- ۳-۶-۵- بر هر گناه‌کاری رو کن ۳۷۱
- ۳-۶-۶- بر دوستان امامان (علیهم‌السلام) رو کن ۳۷۱
- ۳-۶-۷- بر پدر و مادرم رو کن ۳۷۱
- ۳-۶-۸- از تو می‌خواهم که به من رو کنی ۳۷۳
- ۳-۶-۹- از او می‌خواهم که به من رو کند ۳۷۳
- ۳-۶-۱۰- از تو می‌خواهم که با توبه‌ای از طرف خودت، پاکم کنی ۳۷۳
- ۳-۶-۱۱- از او توبه می‌خواهیم ۳۷۳
- ۳-۶-۱۲- از خدا بخواهد که به ایشان رو کند ۳۷۵
- ۳-۶-۱۳- رویت را برمگردان مگر بعد از پذیرش توبه ۳۷۵
- ۳-۶-۱۴- در توبه را برایم باز کن ۳۷۵
- ۳-۶-۱۵- با توبه بر من مَنّت گذار ۳۷۵
- ۳-۶-۱۶- از تو می‌خواهیم که به ما رو کنی ۳۷۷
- ۳-۷- درخواست نتایج توبه ۳۷۷
- ۳-۷-۱- توبه‌ام را توبه‌ای قرار ده که بعد از آن به توبه‌ای دیگر نیازمند نباشم ۳۷۷
- ۳-۷-۲- ما را از کسانی قرار ده که توبه برای ایشان میوه‌ی پشیمانی به بار می‌آورد ۳۷۷
- ۳-۷-۳- با توبه آن را جلا بده ۳۷۷
- ۳-۷-۴- با خنکای توبه خاموشش کن ۳۷۷
- ۳-۷-۵- با آب توبه پاکم کن ۳۷۷
- ۳-۷-۶- با توبه آن را از بین ببر ۳۷۷
- ۳-۸- حتمی‌بودن پذیرش توبه ۳۷۷
- ۳-۸-۱- قبول ۳۷۷
- ۳-۸-۱-۱- همانا خداوند توبه را می‌پذیرد ۳۷۷
- ۳-۸-۱-۲- پذیرنده‌ی توبه ۳۷۹
- ۳-۸-۱-۳- توبه پذیرفته شده است ۳۷۹
- ۳-۸-۱-۴- پذیرش را تضمین کرده است ۳۷۹

﴿الفهرس﴾

٣٧٨.....	٣-٨-١-٥- وَعَدَتِ الْقُبُولَ.....
٣٧٨.....	٣-٨-٢- مَسْمُوعَةٌ.....
٣٧٨.....	٣-٨-٢-١- التَّوْبَةُ مَسْمُوعَةٌ.....
٣٨٠.....	٣-٨-٢-٢- التَّوْبَةُ تُرْفَعُ.....
٣٨٠.....	٣-٨-٣- فَتُحُ أَبْوَابُ التَّوْبَةِ.....
٣٨٠.....	٣-٨-٣-١- فَتُحَتُّ لِي بَابُ التَّوْبَةِ.....
٣٨٠.....	٣-٨-٣-٢- فَتُحُ لَكَ بَابُ الْمَتَابِ.....
٣٨٠.....	٣-٨-٣-٣- بَابُ التَّوْبَةِ مَقْتُوحٌ.....
٣٨٠.....	٣-٨-٣-٤- التَّوْبَةُ مَبْسُوطَةٌ وَ مَبْدُولَةٌ.....
٣٨٢.....	٣-٨-٤- فَلَمْ يُغْلَقْ بَابُ تَوْبَتِهِ.....
٣٨٢.....	٣-٨-٤-١- لَمْ يَمْنَعَكَ مِنَ التَّوْبَةِ.....
٣٨٢.....	٣-٨-٥- الْوُجُوبُ.....
٣٨٢.....	٣-٨-٦- لَوْ تُبِتَ إِلَى اللَّهِ لَوَجَدْتَهُ.....
٣٨٢.....	٣-٨-٧- لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ إِلَّا تَابَ اللَّهُ.....
٣٨٢.....	٣-٨-٨- لَا تَائِبٌ إِلَّا يَتُوبُ عَلَيْهِ.....
٣٨٤.....	٣-٨-٩- لَا تَائِبٌ إِلَّا يَتُوبُ عَلَيْهِ.....
٣٨٤.....	٣-٨-١٠- مَنْ أَعْطَى التَّوْبَةَ لَمْ يُحْرَمِ الْقَبُولَ مِنْهُ.....
٣٨٤.....	٣-٨-١١- التَّوَابُ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ.....
٣٨٤.....	٣-٨-١٢- يَتُوبُ عَلَى مَنْ يُعَادِيهِ فَكَيْفَ بِمَنْ يَتَرَضَّاهُ.....
٣٨٤.....	٣-٨-١٣- لَا يَتَعَاطَمُنِي ذَنْبٌ أَنْ أَغْفِرَهُ.....
٣٨٤.....	٣-٨-١٤- فَإِيَّاكَ أَنْ تُقْنَطَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ.....
٣٨٤.....	٣-٨-١٥- مَا أَهْلَدَمَ، مَا أَوْسَعَ التَّوْبَةَ.....
٣٨٤.....	٣-٩- التَّوْبَةُ فِي أَسْمَاءِ اللَّهِ.....
٣٨٨.....	٣-١٠- التَّائِبُونَ الْمَعْرُوفُونَ.....
٣٨٨.....	٣-١٠-١- الْأَنْبِيَاءُ.....
٣٨٨.....	٣-١٠-٢- آدَمَ ﷺ.....
٣٩٠.....	٣-١٠-٢-١- تَوْبَةُ اللَّهِ عَلَى آدَمَ ﷺ.....
٣٩٠.....	٣-١٠-٣- دَاوُدَ.....
٣٩٢.....	٣-١٠-٣-١- تَوْبَةُ اللَّهِ عَلَى دَاوُدَ ﷺ.....
٣٩٢.....	٣-١٠-٤- يُونُسَ.....
٣٩٢.....	٣-١٠-٥- حَوَاءَ عَلَيْهَا.....
٣٩٢.....	٣-١٠-٦- فَاطِمَةَ عَلَيْهَا.....
٣٩٤.....	الفصل الرابع - عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا.....

﴿فهرست﴾

۳۷۹.....	۳-۸۱-۵- وعده‌ی پذیرش داده‌ای.....
۳۷۹.....	۳-۸۲- شنیده می‌شود.....
۳۷۹.....	۳-۸۲-۱- توبه شنیده می‌شود.....
۳۸۱.....	۳-۸۲-۲- توبه بالا می‌رود.....
۳۸۱.....	۳-۸۳- گشودن درهای توبه.....
۳۸۱.....	۳-۸۳-۱- در توبه را برایم گشودی.....
۳۸۱.....	۳-۸۳-۲- در توبه را برایت.....
۳۸۱.....	۳-۸۳-۳- در توبه باز است.....
۳۸۱.....	۳-۸۳-۴- توبه گسترده و در اختیار است.....
۳۸۳.....	۳-۸۴- در توبه‌اش را نیسته است.....
۳۸۳.....	۳-۸۴-۱- توبه را از تو باز نداشته است.....
۳۸۳.....	۳-۸۵- وجوب.....
۳۸۳.....	۳-۸۶- کاش به سوی خدا توبه می‌کردی که در این صورت او را می‌یافتی.....
۳۸۳.....	۳-۸۷- بنده‌ای نیست مگر اینکه خدا به او رو می‌کند.....
۳۸۳.....	۳-۸۸- توبه‌کننده‌ای نیست مگر اینکه خدا به او رو می‌کند.....
۳۸۵.....	۳-۸۹- توبه‌کننده‌ای نیست مگر اینکه خدا به او رو می‌کند.....
۳۸۵.....	۳-۹۰- به هر کس توبه عطا شود، از پذیرش محروم نخواهد شد.....
۳۸۵.....	۳-۹۱- بسیار توبه‌کننده بر اهل آسمان‌ها و زمین.....
۳۸۵.....	۳-۹۲- به آن که با او دشمنی می‌کند رو می‌کند، تا چه رسد به آن که رضایت او را جلب می‌کند.....
۳۸۵.....	۳-۹۳- هیچ گناهی برای آمرزش برای من بزرگ نیست.....
۳۸۵.....	۳-۹۴- بر حذر باش که مؤمنین را از رحمت خدا مأیوس کنی.....
۳۸۵.....	۳-۹۵- چقدر منهدم‌کننده است، چقدر توبه وسیع است.....
۳۸۵.....	۳-۹۶- توبه در نام‌های خدا.....
۳۸۹.....	۳-۱۰- توبه‌کنندگان معروف.....
۳۸۹.....	۳-۱۰-۱- پیامبران.....
۳۸۹.....	۳-۱۰-۲- آدم عليه السلام
۳۹۱.....	۳-۱۰-۲-۱- روکردن خدا به آدم عليه السلام
۳۹۱.....	۳-۱۰-۳- داوود.....
۳۹۳.....	۳-۱۰-۳-۱- روکردن خدا به داوود عليه السلام
۳۹۳.....	۳-۱۰-۴- یونس.....
۳۹۳.....	۳-۱۰-۵- حوّا.....
۳۹۳.....	۳-۱۰-۶- فاطمه عليها السلام
۳۹۵.....	فصل ۴- مقدمه‌ی توبه، حفظ آن، تداوم آن، پیش‌انداختن آن و شتاب کردن در آن.....

﴿ الفهرس ﴾

٣٩٤.....مُقَدِّمَةُ التَّوْبَةِ.....٤-١-١-٢

٣٩٤.....٤-١-١-١ العَوَامِلُ الْمُشْجَعَةُ وَالْمَحْرَكَةُ عَلَى التَّوْبَةِ.....٤-١-١-١

٣٩٤.....٤-١-١-١-١ مِنْ قِبَلِ اللَّهِ.....٤-١-١-١-١

٣٩٤.....٤-١-١-١-١-١ الإِذْنُ.....٤-١-١-١-١-١

٣٩٤.....٤-١-١-١-١-٢ الْبِذْلُ.....٤-١-١-١-١-٢

٣٩٤.....٤-١-١-١-١-٣ الْبَسْطُ.....٤-١-١-١-١-٣

٣٩٤.....٤-١-١-١-١-٤ الْإِثْلَاءُ.....٤-١-١-١-١-٤

٣٩٤.....٤-١-١-١-١-٥ التَّوْبَةُ مِنْ اللَّهِ.....٤-١-١-١-١-٥

٣٩٤.....٤-١-١-١-١-٦ الْإِحْسَانُ.....٤-١-١-١-١-٦

٣٩٤.....٤-١-١-١-١-٧ الدَّعْوَةُ وَرَاجِعُ: الْفَصْلُ ٣: الْأَمْرُ.....٤-١-١-١-١-٧

٣٩٨.....٤-١-١-١-١-٨ الدَّلَالَةُ.....٤-١-١-١-١-٨

٤٠٠.....٤-١-١-١-١-٩ الرِّزْقُ.....٤-١-١-١-١-٩

٤٠٠.....٤-١-١-١-١-١٠ إِرَادَةُ الْخَيْرِ.....٤-١-١-١-١-١٠

٤٠٠.....٤-١-١-١-١-١١ الْإِسْبَالُ.....٤-١-١-١-١-١١

٤٠٠.....٤-١-١-١-١-١٢ السِّرُّ وَالْإِخْفَاءُ.....٤-١-١-١-١-١٢

٤٠٠.....٤-١-١-١-١-١٣ التَّسْهِيلُ.....٤-١-١-١-١-١٣

٤٠٢.....٤-١-١-١-١-١٤ الطَّلَبُ وَرَاجِعُ: الْفَصْلُ ٣: الْأَمْرُ.....٤-١-١-١-١-١٤

٤٠٢.....٤-١-١-١-١-١٥ الْإِعْطَاءُ.....٤-١-١-١-١-١٥

٤٠٢.....٤-١-١-١-١-١٦ التَّغْلِيمُ.....٤-١-١-١-١-١٦

٤٠٢.....٤-١-١-١-١-١٧ الْعِنَايَةُ.....٤-١-١-١-١-١٧

٤٠٢.....٤-١-١-١-١-١٨ الْعَوْنُ.....٤-١-١-١-١-١٨

٤٠٢.....٤-١-١-١-١-١٩ الْفَتْحُ.....٤-١-١-١-١-١٩

٤٠٤.....٤-١-١-١-١-٢٠ الْفَضْلُ.....٤-١-١-١-١-٢٠

٤٠٤.....٤-١-١-١-١-٢١ الْكَرَمُ.....٤-١-١-١-١-٢١

٤٠٤.....٤-١-١-١-١-٢٢ التَّلَقُّنُ.....٤-١-١-١-١-٢٢

٤٠٤.....٤-١-١-١-١-٢٣ التَّلَقُّيُ.....٤-١-١-١-١-٢٣

٤٠٨.....٤-١-١-١-١-٢٤ الْمُهْلَةُ.....٤-١-١-١-١-٢٤

٤١٠.....٤-١-١-١-١-٢٥ الْمِنَّةُ.....٤-١-١-١-١-٢٥

٤١٢.....٤-١-١-١-١-٢٦ التَّنْبِيهُ.....٤-١-١-١-١-٢٦

٤١٢.....٤-١-١-١-١-٢٧ النُّقْلُ.....٤-١-١-١-١-٢٧

٤١٢.....٤-١-١-١-١-٢٨ التَّوْفِيقُ.....٤-١-١-١-١-٢٨

٤١٢.....٤-١-١-١-١-٢٩ التَّيْسِيرُ.....٤-١-١-١-١-٢٩

٤١٤.....٤-١-١-١-٢-٢ صِفَاتُ الْعَبْدِ وَأَعْمَالُهُ.....٤-١-١-١-٢-٢

﴿فهرست﴾

۳۹۵.....	۴-۱- مقدمات توبه.....
۳۹۵.....	۴-۱-۱- عوامل محرک و تشویق کننده به توبه.....
۳۹۵.....	۴-۱-۱-۱- از جانب خدا.....
۳۹۵.....	۴-۱-۱-۱-۱- اجازه.....
۳۹۵.....	۴-۱-۱-۱-۲- بخشش.....
۳۹۵.....	۴-۱-۱-۱-۳- گشودن.....
۳۹۵.....	۴-۱-۱-۱-۴- آزمایش.....
۳۹۷.....	۴-۱-۱-۱-۵- توبه‌ای از جانب خدا.....
۳۹۷.....	۴-۱-۱-۱-۶- لطف.....
۳۹۷.....	۴-۱-۱-۱-۷- دعوت و ربه: فصل ۳، امر به توبه.....
۳۹۹.....	۴-۱-۱-۱-۸- راهنمایی.....
۴۰۱.....	۴-۱-۱-۱-۹- روزی.....
۴۰۱.....	۴-۱-۱-۱-۱۰- خیرخواهی.....
۴۰۱.....	۴-۱-۱-۱-۱۱- پرده پوشی.....
۴۰۱.....	۴-۱-۱-۱-۱۲- پوشاندن.....
۴۰۱.....	۴-۱-۱-۱-۱۳- آسان کردن.....
۴۰۳.....	۴-۱-۱-۱-۱۴- درخواست و ربه: فصل ۳، امر.....
۴۰۳.....	۴-۱-۱-۱-۱۵- بخشیدن.....
۴۰۳.....	۴-۱-۱-۱-۱۶- آموختن.....
۴۰۳.....	۴-۱-۱-۱-۱۷- توجه.....
۴۰۳.....	۴-۱-۱-۱-۱۸- کمک.....
۴۰۳.....	۴-۱-۱-۱-۱۹- گشودن.....
۴۰۵.....	۴-۱-۱-۱-۲۰- لطف.....
۴۰۵.....	۴-۱-۱-۱-۲۱- بخشش.....
۴۰۵.....	۴-۱-۱-۱-۲۲- تلقین.....
۴۰۵.....	۴-۱-۱-۱-۲۳- الهم.....
۴۰۹.....	۴-۱-۱-۱-۲۴- فرصت دادن.....
۴۱۱.....	۴-۱-۱-۱-۲۵- مَنّت.....
۴۱۳.....	۴-۱-۱-۱-۲۶- بیدار کردن.....
۴۱۳.....	۴-۱-۱-۱-۲۷- انتقال دادن.....
۴۱۳.....	۴-۱-۱-۱-۲۸- توفیق.....
۴۱۳.....	۴-۱-۱-۱-۲۹- آسان کردن.....
۴۱۵.....	۴-۱-۱-۲- صفات و اعمال بنده.....

﴿الفهرس﴾

٤١٤.....	١-٢-١-٤-١-الإيمانُ
٤١٤.....	٢-٢-١-٤-١-البصيرةُ بعبوب النَّفسِ
٤١٤.....	٣-٢-١-٤-١-حُبُّ أَهْلِ الْبَيْتِ عليه السلام
٤١٤.....	٤-٢-١-٤-١-الحُسْنَى
٤١٤.....	٥-٢-١-٤-١-الخَوْفُ
٤١٤.....	٦-٢-١-٤-١-الرَّجَاءُ
٤١٤.....	٧-٢-١-٤-١-تَرْقُبُ الْمَوْتِ
٤١٨.....	٨-٢-١-٤-١-الإشفاقُ مِنَ النَّارِ وراجع: الخَوْفُ
٤٢٠.....	٩-٢-١-٤-١-صَلَاةُ آبَاءِ
٤٢٠.....	١٠-٢-١-٤-١-الصَّلَاةُ
٤٢٠.....	١١-٢-١-٤-١-الصَّوْمُ
٤٢٠.....	١٢-٢-١-٤-١-الإِضْطِرَارُ
٤٢٠.....	١٣-٢-١-٤-١-الطَّلَبُ راجع: (الفصلُ الثَّالثُ): طَلَبُ التَّوْبَةِ
٤٢٠.....	١٤-٢-١-٤-١-الإِعْتِرَافُ
٤٢٠.....	١٥-٢-١-٤-١-الْعِلْمُ بِأَنَّ النَّفْسَ نَفْسٌ وَاحِدٌ
٤٢٢.....	١٦-٢-١-٤-١-العَقْلُ
٤٢٢.....	١٧-٢-١-٤-١-الِاسْتِغْفَارُ راجع: فصل ١ - العَلاقَةُ بَيْنَ الِاسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ
٤٢٢.....	١٨-٢-١-٤-١-الْفَزَعُ
٤٢٢.....	١٩-٢-١-٤-١-قِرَاءَةُ سُورَةِ التَّحْرِيمِ
٤٢٢.....	٢٠-٢-١-٤-١-النَّدَامَةُ
٤٢٢.....	٢١-٢-١-٤-١-الْإِنَابَةُ
٤٢٤.....	٢٢-٢-١-٤-١-التَّقْوَى
٤٢٤.....	٢-١-٤-١-مُقَدِّمَةُ تَوْبَةِ اللَّهِ
٤٢٤.....	١-٢-٤-١-مِنْ قَبْلِ اللَّهِ
٤٢٤.....	١-٢-١-٤-١-الْإِجْتِبَاءُ
٤٢٤.....	٢-٢-١-٤-١-الْإِحْسَانُ
٤٢٤.....	٣-٢-١-٤-١-الرَّحْمَةُ
٤٢٤.....	٤-٢-١-٤-١-الْإِرَادَةُ
٤٢٤.....	٥-٢-١-٤-١-تَعْلِيمُ الْمَنَاسِكِ
٤٢٤.....	٦-٢-١-٤-١-المَشْيَةُ
٤٢٤.....	٢-٢-٤-١-أَعْمَالُ الْعَبْدِ
٤٢٤.....	١-٢-٢-٤-١-الإيمانُ
٤٢٤.....	٢-٢-٢-٤-١-التَّبَعِيَّةُ

﴿فهرست﴾

۴۱۵.....	۴-۱-۱-۲-۱- ایمان
۴۱۵.....	۴-۱-۱-۲-۲- آگاه شدن به عیب های نفس
۴۱۵.....	۴-۱-۱-۲-۳- دوستی اهل بیت علیهم السلام
۴۱۵.....	۴-۱-۱-۲-۴- کار خیر
۴۱۷.....	۴-۱-۱-۲-۵- ترس
۴۱۷.....	۴-۱-۱-۲-۶- امید
۴۱۷.....	۴-۱-۱-۲-۷- آمادگی برای مرگ
۴۱۹.....	۴-۱-۱-۲-۸- دل نگرانی از آتش جهنم و ربه: ترس
۴۲۱.....	۴-۱-۱-۲-۹- نیکوکاربودن پدران
۴۲۱.....	۴-۱-۱-۲-۱۰- نماز
۴۲۱.....	۴-۱-۱-۲-۱۱- روزه
۴۲۱.....	۴-۱-۱-۲-۱۲- اضطراب و استیصال
۴۲۱.....	۴-۱-۱-۲-۱۳- درخواست ربه: فصل ۳، درخواست توبه
۴۲۱.....	۴-۱-۱-۲-۱۴- اعتراف
۴۲۱.....	۴-۱-۱-۲-۱۵- آگاهی به اینکه فقط یک جان داریم و یک بار زندگی می کنیم
۴۲۳.....	۴-۱-۱-۲-۱۶- عقل
۴۲۳.....	۴-۱-۱-۲-۱۷- الاستغفار ربه: فصل ۱ - آمرزش ربه: ارتباط بین طلب آمرزش و توبه
۴۲۳.....	۴-۱-۱-۲-۱۸- زاری
۴۲۳.....	۴-۱-۱-۲-۱۹- قرائت سوره ی تحریم
۴۲۳.....	۴-۱-۱-۲-۲۰- پشیمانی
۴۲۳.....	۴-۱-۱-۲-۲۱- زاری
۴۲۵.....	۴-۱-۱-۲-۲۲- پرهیزکاری
۴۲۵.....	۴-۱-۲- مقدمات توبه ی خدا
۴۲۵.....	۴-۱-۲-۱- از جانب خدا
۴۲۵.....	۴-۱-۲-۱-۱- انتخاب
۴۲۵.....	۴-۱-۲-۱-۲- لطف
۴۲۵.....	۴-۱-۲-۱-۳- رحمت
۴۲۵.....	۴-۱-۲-۱-۴- اراده
۴۲۵.....	۴-۱-۲-۱-۵- آموزش مناسک
۴۲۷.....	۴-۱-۲-۱-۶- خواست
۴۲۷.....	۴-۱-۲-۲- اعمال بندگان
۴۲۷.....	۴-۱-۲-۲-۱- ایمان
۴۲۷.....	۴-۱-۲-۲-۲- پیروی

﴿الفهرس﴾

٤٢٦	 الصَّدَقَةُ - ٤-١-٢-٢-٣
٤٢٦	 صَلَاةُ اللَّيْلِ - ٤-١-٢-٢-٤
٤٢٨	 الإِغْتِرَافُ - ٤-١-٢-٢-٥
٤٢٨	 الْأَعْمَالُ الْحَسَنَةُ - ٤-١-٢-٢-٦
٤٢٨	 الْعَمَلُ الصَّالِحُ - ٤-١-٢-٢-٧
٤٢٨	 مَنَاسِكُ الْحَجِّ - ٤-١-٢-٢-٨
٤٢٨	 الْإِنَابَةُ - ٤-١-٢-٢-٩
٤٣٠	 الْمُهَاجَرَةُ - ٤-١-٢-٢-١٠
٤٣٠	 الْوُضُوءُ عَلَى الْوُضُوءِ - ٤-١-٢-٢-١١
٤٣٠	 التَّقْوَى - ٤-١-٢-٢-١٢
٤٣٠	 مُقَدِّمَةُ قَبُولِ التَّوْبَةِ - ٤-١-٣
٤٣٠	 مِنْ اللَّهِ - ٤-١-٣-١
٤٣٠	 الرَّحْمَةُ وَرَاجِعُ: الْفَصْل ١ - ٤-١-٣-١-١
٤٣٠	 التَّفَضُّلُ - ٤-١-٣-١-٢
٤٣٠	 أَعْمَالُ الْعَبْدِ - ٤-١-٣-٢
٤٣٠	 الذِّكْرُ وَرَاجِعُ: الْفَصْل ٧: أَذْكَارُ التَّوْبَةِ - ٤-١-٣-٢-١
٤٣٢	 صَلَاحُ آبَاءِ - ٤-١-٣-٢-٢
٤٣٢	 الْإِسْتِغْفَارُ وَرَاجِعُ: فَصْل ١: الْمُرَادِفَاتُ - ٤-١-٣-٢-٣
٤٣٢	 الْعَامِلُ الْمُحَرِّكَ لِقَبُولِ الْخَطَا وَالتَّوْبَةِ الْآخَرِينَ - ٤-١-٤
٤٣٢	 السُّتْرُ عَلَى الْجَرَائِرِ - ٤-١-٤-١
٤٣٢	 سَعَةُ الصَّدْرِ، التَّعَافُلُ، الْإِكْرَامُ وَالْإِحْتِرَامُ - ٤-١-٤-٢
٤٣٤	 عَدَمُ الْإِافْشَاءِ - ٤-١-٤-٣
٤٣٤	 تَعَمُّدُ ذُنُوبِ الْمُسِيءِ - ٤-١-٤-٤
٤٣٤	 مُقَدِّمَةُ قَبُولِ التَّوْبَةِ مِنْ قَبْلِ الْآخَرِينَ - ٤-١-٥
٤٣٤	 قَوْلُ لَمْ أَفْعَلْهُ - ٤-١-٥-١
٤٣٤	 عَوَامِلُ التَّسْوِيفِ - ٤-٢
٤٣٤	 عَدَمُ رِعَايَةِ حُدُودِ اللَّهِ - ٤-٢-١
٤٣٤	 الْإِسْتِخْفَافُ بِحَقِّ اللَّهِ، الْإِعْرَاضُ عَنِ اللَّهِ، الْكِبْذُ، الْكُفْرَانُ وَعَدَمُ الشُّكْرِ، الْفَقْدُ لِمَجَالِسِ الْعُلَمَاءِ، الْغَفْلَةُ، الْأَلْفَةُ بِمَجَالِسِ الْبَطَالِينِ، الْجُرْمُ وَالْجَرِيرَةُ، قَلَّةُ الْحَيَاءِ - ٤-٢-١-١
٤٣٦	 طَوْلُ الْأَمَلِ - ٤-٢-١-٢
٤٣٨	 الْحَبِيرَةُ وَالْعُرُورُ - ٤-٢-١-٣
٤٣٨	 الْغَفْلَةُ - ٤-٢-١-٤
٤٣٨	 مَنْ لَا دِينَ لَهُ - ٤-٢-١-٥

﴿فهرست﴾

۴۲۷.....	۴-۱-۲-۲-۳ صدقه
۴۲۷.....	۴-۱-۲-۲-۴ نماز شب.....
۴۲۹.....	۴-۱-۲-۲-۵ اعتراف.....
۴۲۹.....	۴-۱-۲-۲-۶ اعمال نیک.....
۴۲۹.....	۴-۱-۲-۲-۷ عمل شایسته.....
۴۲۹.....	۴-۱-۲-۲-۸ مناسک حج.....
۴۲۹.....	۴-۱-۲-۲-۹ بازگشت.....
۴۳۱.....	۴-۱-۲-۲-۱۰ مهاجرت.....
۴۳۱.....	۴-۱-۲-۲-۱۱ وضو روی وضو.....
۴۳۱.....	۴-۱-۲-۲-۱۲ پرهیزکاری.....
۴۳۱.....	۴-۱-۳.....
۴۳۱.....	۴-۱-۳-۱ از طرف خدا
۴۳۱.....	۴-۱-۳-۱-۱ رحمت و ربه: فصل ۱، مترادفات.....
۴۳۱.....	۴-۱-۳-۱-۲ لطف.....
۴۳۱.....	۴-۱-۳-۲ اعمال بنده
۴۳۱.....	۴-۱-۳-۲-۱ ذکر و ربه: فصل ۷، اذکار توبه.....
۴۳۳.....	۴-۱-۳-۲-۲ صلاحیت پدران.....
۴۳۳.....	۴-۱-۳-۲-۳ طلب آمرزش و ربه: فصل ۱، مترادفات.....
۴۳۳.....	۴-۱-۴ عوامل پذیرش توبه‌ی دیگران.....
۴۳۳.....	۴-۱-۴-۱ جرم پوشی
۴۳۳.....	۴-۱-۴-۲ ظرفیت، تغافل، احترام.....
۴۳۵.....	۴-۱-۴-۳ افشاندن.....
۴۳۵.....	۴-۱-۴-۴ پوشاندن گناهان بدکاران.....
۴۳۵.....	۴-۱-۵ پذیرفته شدن توبه توسط دیگران.....
۴۳۵.....	۴-۱-۵-۱ اینکه بگوید: انجام ندادم.....
۴۳۵.....	۴-۲ عوامل تأخیر انداختن توبه.....
۴۳۵.....	۴-۲-۱ عدم رعایت حدود الهی.....
۴۳۵.....	۴-۲-۱-۱ سبک شمردن حق خدا، روگرداندن از خدا، دروغ، ناسپاسی، از دست دادن مجلس دانشمندان، بی خبری، مأنوس بودن با مجالس اهل بطالت و کارهای بیهوده، جرم، بی شرمی.....
۴۳۷.....	۴-۲-۱-۲ آرزو، دراز بودن آرزوها.....
۴۳۹.....	۴-۲-۱-۳ سرگردانی و فریب خوردن.....
۴۳۹.....	۴-۲-۱-۴ بی خبری.....
۴۳۹.....	۴-۲-۱-۵ کسی که دین ندارد.....

﴿الفهرس﴾

٤٤٠.....	٤-٢-١-٦- المني وراجع: الأمل
٤٤٠.....	٤-٢-٢- العوامل الممينة
٤٤٠.....	٤-٢-٢-١- الشيطان
٤٤٠.....	٤-٢-٢-٢- الشهوة
٤٤٢.....	٤-٢-٢-٣- النفس الأمارة
٤٤٢.....	٤-٢-٣- من قبل الله
٤٤٢.....	٤-٢-٣-١- الطردة، التنحي والتباعد، الإقصاء، القلي، الرقص، التحريم، الخذلان، الإياس
٤٤٢.....	٤-٢-٣-١- إقبال الدنيا
٤٤٢.....	٤-٣- عقيبات في طريق التوبة
٤٤٢.....	٤-٣-١- عدم ممانعة الله
٤٤٤.....	٤-٣-٢- أعمال العبد
٤٤٤.....	٤-٣-٢-١- الأمانى
٤٤٤.....	٤-٣-٢-٢- الحسد
٤٤٤.....	٤-٣-٢-٣- الخطيئة
٤٤٤.....	٤-٣-٢-٤- الذنب
٤٤٤.....	٤-٣-٢-٥- الرجس
٤٤٤.....	٤-٣-٢-٦- الشح
٤٤٦.....	٤-٣-٢-٧- الضلالة
٤٤٦.....	٤-٣-٢-٨- الطبع
٤٤٦.....	٤-٣-٢-٩- العناد
٤٤٦.....	٤-٣-٢-١٠- الغرور
٤٤٦.....	٤-٣-٢-١١- الغفلة
٤٤٦.....	٤-٣-٢-١٢- الاستكبار
٤٤٨.....	٤-٣-٢-١٣- الكفر
٤٤٨.....	٤-٣-٢-١٤- مرض القلب
٤٤٨.....	٤-٣-٢-١٥- النسيان
٤٤٨.....	٤-٣-٢-١٦- اليأس والقنوط
٤٤٨.....	٤-٣-٣- العوامل الخارجية
٤٤٨.....	٤-٣-٣-١- الشيطان
٤٤٨.....	٤-٤- أفضل المواقع للتوبة
٤٤٨.....	٤-٤-١- الزمن
٤٤٨.....	٤-٤-١-١- الأشهر الأفضل طوال السنة و الأزمنة الأبرز فيها
٤٤٨.....	٤-٤-١-١-١- رجب

﴿فهرست﴾

۴۴۱.....	۴-۲-۱۶- آرزو
۴۴۱.....	۴-۲-۲- عوامل کمکی
۴۴۱.....	۴-۲-۲-۱- شیطان
۴۴۱.....	۴-۲-۲-۲- شهوت
۴۴۳.....	۴-۲-۲-۳- نفس اماره
۴۴۳.....	۴-۲-۳- از جانب خدا
۴۴۳.....	۴-۲-۳-۱- آزمایش، راندن، دور کردن، خشم گرفتن، واگذارن، تحریم کردن، خوار کردن، مأیوس کردن
۴۴۳.....	۴-۲-۳-۱- رو کردن به دنیا
۴۴۳.....	۴-۳- موانع راه توبه
۴۴۳.....	۴-۳-۱- مانعی از طرف خدا نیست
۴۴۵.....	۴-۳-۲- اعمال بندگان
۴۴۵.....	۴-۳-۲-۱- آرزوها
۴۴۵.....	۴-۳-۲-۲- حسد
۴۴۵.....	۴-۳-۲-۳- گناه
۴۴۵.....	۴-۳-۲-۴- گناه
۴۴۵.....	۴-۳-۲-۵- پلیدی
۴۴۵.....	۴-۳-۲-۶- حرص و بخل
۴۴۷.....	۴-۳-۲-۷- گمراهی
۴۴۷.....	۴-۳-۲-۸- بسته شدن دل
۴۴۷.....	۴-۳-۲-۹- دشمنی
۴۴۷.....	۴-۳-۲-۱۰- فریب
۴۴۷.....	۴-۳-۲-۱۱- بی خبری
۴۴۷.....	۴-۳-۲-۱۲- خودبرتربینی
۴۴۹.....	۴-۳-۲-۱۳- کفر
۴۴۹.....	۴-۳-۲-۱۴- بیماری قلب
۴۴۹.....	۴-۳-۲-۱۵- فراموشی
۴۴۹.....	۴-۳-۲-۱۶- نا امیدي
۴۴۹.....	۴-۳-۳- عوامل بیرونی
۴۴۹.....	۴-۳-۳-۱- شیطان
۴۴۹.....	۴-۴- بهترین موقعیت برای توبه
۴۴۹.....	۴-۴-۱- زمان
۴۴۹.....	۴-۴-۱-۱- بهترین ماه های سال
۴۴۹.....	۴-۴-۱-۱-۱- رجب

﴿الفهرس﴾

٤٥٠.....	٤-٤-١-١-٢-٢-٢ شَعْبَانُ
٤٥٠.....	٤-٤-١-١-٢-٢-١ لَيْلَةُ النُّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ
٤٥٢.....	٤-٤-١-١-٢-٢-٢ آخِرُهُ
٤٥٢.....	٤-٤-١-١-٣-١ رَمَضَانَ
٤٥٤.....	٤-٤-١-١-٣-١ آخِرَ لَيْلَتِهِ
٤٥٤.....	٤-٤-١-١-٤-١ شَوَّالُ
٤٥٤.....	٤-٤-١-١-٤-١ لَيْلَةُ الْفِطْرِ
٤٥٤.....	٤-٤-١-١-٤-٢ يَوْمُ الْفِطْرِ
٤٥٦.....	٤-٤-١-١-٥ ذُو الْقَعْدَةِ
٤٥٦.....	٤-٤-١-١-٥-١ يَوْمُ الْآخِرِ فِي شَهْرِ ذِي الْقَعْدَةِ
٤٥٦.....	٤-٤-١-١-٦ ذُو الْحِجَّةِ
٤٥٦.....	٤-٤-١-١-٦-١ لَيْلَةُ عَرَفَةَ
٤٥٦.....	٤-٤-١-١-٦-٢ يَوْمُ عَرَفَةَ
٤٥٨.....	٤-٤-١-١-٦-٣ عِيدُ الْأَضْحَى
٤٥٨.....	٤-٤-١-١-٧ مُحَرَّمُ
٤٥٨.....	٤-٤-١-١-٨ رَبِيعُ الْأَوَّلِ
٤٥٨.....	٤-٤-١-١-٨-١ يَوْمُ التَّاسِعِ
٤٥٨.....	٤-٤-١-٢-٢ الْأَيَّامُ فِي كُلِّ شَهْرٍ
٤٦٠.....	٤-٤-١-٢-١ الْيَوْمُ الثَّامِنَ عَشَرَ
٤٦٠.....	٤-٤-١-٢-٢ الْحَادِي وَالْعِشْرُونَ
٤٦٠.....	٤-٤-١-٣-١ الْأَيَّامُ وَاللَّيَالِي فِي الْأُسْبُوعِ
٤٦٠.....	٤-٤-١-٣-١ لَيْلَةُ الْجُمُعَةِ
٤٦٠.....	٤-٤-١-٣-٢ يَوْمُ الْجُمُعَةِ
٤٦٢.....	٤-٤-١-٣-٢-١ بَعْدَ نَوَافِلِ الْفَجْرِ الْأَوَّلِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ
٤٦٢.....	٤-٤-١-٣-٢-٢ قَبْلَ صَلَاةِ الْغَدَاةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ
٤٦٢.....	٤-٤-١-٣-٢-٣ بَيْنَ رَكْعَتَيْ الْفَجْرِ إِلَى الْغَدَاةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ
٤٦٢.....	٤-٤-١-٣-٢-٤ قُنُوتُ يَوْمِ الْجُمُعَةِ
٤٦٤.....	٤-٤-١-٣-٢-٥ بَعْدَ الْعَصْرِ
٤٦٤.....	٤-٤-١-٣-٣ يَوْمُ الثَّلَاثَاءِ
٤٦٤.....	٤-٤-١-٣-٤ يَوْمُ الْأَرْبَعَاءِ
٤٦٤.....	٤-٤-١-٣-٥ يَوْمُ الْخَمِيسِ
٤٦٤.....	٤-٤-١-٤-١ السَّاعَاتُ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ
٤٦٦.....	٤-٤-١-٤-١ جَوْفُ اللَّيْلِ

﴿فهرست﴾

۴۵۱.....	۴-۴-۱-۱-۲-۲ شعبان.....
۴۵۱.....	۴-۴-۱-۱-۲-۲-۱ شب نیمه‌ی شعبان.....
۴۵۳.....	۴-۴-۱-۱-۲-۲-۲ آخر شعبان.....
۴۵۳.....	۴-۴-۱-۱-۳-۱ رمضان.....
۴۵۵.....	۴-۴-۱-۱-۳-۱-۱ آخرین شب رمضان.....
۴۵۵.....	۴-۴-۱-۱-۴-۱ شوال.....
۴۵۵.....	۴-۴-۱-۱-۴-۱-۱ شب عید فطر.....
۴۵۵.....	۴-۴-۱-۱-۴-۲ روز عید فطر.....
۴۵۷.....	۴-۴-۱-۱-۵-۱ ذی‌قعدة.....
۴۵۷.....	۴-۴-۱-۱-۵-۱-۱ روز یکشنبه در ماه ذی‌قعدة.....
۴۵۷.....	۴-۴-۱-۱-۶-۱ ذی‌حجه.....
۴۵۷.....	۴-۴-۱-۱-۶-۱-۱ شب عرفه.....
۴۵۷.....	۴-۴-۱-۱-۶-۲ روز عرفه.....
۴۵۹.....	۴-۴-۱-۱-۶-۳ عید قربان.....
۴۵۹.....	۴-۴-۱-۱-۷-۱ محرم.....
۴۵۹.....	۴-۴-۱-۱-۸-۱ ربیع‌الاول.....
۴۵۹.....	۴-۴-۱-۱-۸-۱-۱ نهم ربیع‌الاول.....
۴۵۹.....	۴-۴-۱-۲-۱ روزهایی در همه‌ی ماه‌ها.....
۴۶۱.....	۴-۴-۱-۲-۱-۱ روز هجدهم.....
۴۶۱.....	۴-۴-۱-۲-۲-۱ روز بیست و یکم.....
۴۶۱.....	۴-۴-۱-۳-۱ روزها و شب‌های هفته.....
۴۶۱.....	۴-۴-۱-۳-۱-۱ شب جمعه.....
۴۶۱.....	۴-۴-۱-۳-۲-۱ روز جمعه.....
۴۶۳.....	۴-۴-۱-۳-۲-۱-۱ بعد از نماز شب جمعه.....
۴۶۳.....	۴-۴-۱-۳-۲-۲ قبل از نماز صبح جمعه.....
۴۶۳.....	۴-۴-۱-۳-۲-۳ بین الطلوعین جمعه.....
۴۶۳.....	۴-۴-۱-۳-۲-۴ قنوت نماز جمعه.....
۴۶۵.....	۴-۴-۱-۳-۲-۵ بعد از عصر.....
۴۶۵.....	۴-۴-۱-۳-۳-۱ سه‌شنبه.....
۴۶۵.....	۴-۴-۱-۳-۴-۱ چهارشنبه.....
۴۶۵.....	۴-۴-۱-۳-۵-۱ پنجشنبه.....
۴۶۵.....	۴-۴-۱-۴-۱ ساعات شب و روز.....
۴۶۷.....	۴-۴-۱-۴-۱-۱ دل شب.....

﴿ الفهرس ﴾

[illegible]

﴿فهرست﴾

۴۶۷.....	۴-۴-۱-۴-۲ یک سوم آخر شب.....
۴۶۷.....	۴-۴-۱-۴-۳ سحر در آخر نماز وتر.....
۴۶۷.....	۴-۴-۱-۴-۴ سپیده دم.....
۴۶۹.....	۴-۴-۱-۴-۵ ظهر.....
۴۶۹.....	۴-۴-۱-۴-۶ غروب آفتاب.....
۴۶۹.....	۴-۴-۱-۴-۷ لحظه‌ی نماز مغرب.....
۴۷۱.....	۴-۴-۱-۴-۸ هنگام رفتن به بستر.....
۴۷۱.....	۴-۴-۱-۵ طول زمان.....
۴۷۱.....	۴-۴-۱-۵-۱ چهل روز.....
۴۷۱.....	۴-۴-۱-۵-۲ دو ماه پشت سرهم.....
۴۷۱.....	۴-۴-۱-۵-۳ سال.....
۴۷۱.....	۴-۴-۱-۵-۴ بیست سال.....
۴۷۳.....	۴-۴-۱-۵-۵ سی سال.....
۴۷۳.....	۴-۴-۱-۵-۶ چهل سال.....
۴۷۳.....	۴-۴-۱-۵-۷ سیصد سال.....
۴۷۳.....	۴-۴-۲ مکان.....
۴۷۳.....	۴-۴-۲-۱ مکه.....
۴۷۵.....	۴-۴-۲-۱-۱ مسجد الحرام.....
۴۷۷.....	۴-۴-۲-۱-۱-۱ حطیم (بین در و حجرالاسود).....
۴۷۷.....	۴-۴-۲-۱-۱-۲ رکن یمانی.....
۴۷۷.....	۴-۴-۲-۱-۱-۳ ملتزم.....
۴۷۹.....	۴-۴-۲-۱-۲ عرفات.....
۴۷۹.....	۴-۴-۲-۱-۳ مشعر.....
۴۸۱.....	۴-۴-۲-۱-۴ وادی محسر.....
۴۸۱.....	۴-۴-۲-۱-۵ منی.....
۴۸۱.....	۴-۴-۲-۲ مدینه.....
۴۸۱.....	۴-۴-۲-۲-۶ مسجد النبی.....
۴۸۳.....	۴-۴-۲-۳ کربلا.....
۴۸۳.....	۴-۴-۲-۳-۱ کنار قبر امام حسین (علیه السلام).....
۴۸۳.....	۴-۴-۲-۴ مکان بدون سقف.....
۴۸۳.....	۴-۴-۲-۵ خلوت.....
۴۸۵.....	۴-۴-۳ وسیله و واسطه‌ی پذیرش توبه.....
۴۸۵.....	۴-۴-۳-۱ رسول الله ﷺ.....

﴿ الفهرس ﴾

٤٨٦..... ١-٣-٢-٤ - قِمِصٌ مُحَمَّدٍ ﷺ

٤٨٦..... ٢-٣-٤-٢ - امير المؤمنين ﷺ

٤٨٨..... ٣-٣-٤-٢ - الحسين ﷺ

٤٨٨..... ٤-٣-٢-٤ - ابو جعفر ﷺ

٤٨٨..... ٥-٣-٢-٤ - المهدي ﷺ

٤٨٨..... ٢-٤-٢-٢ - ما قُسمَ به راجع: الفصل السابع: اذْكَارُ وَادْعِيَةُ التَّوْبَةِ.

٤٨٨..... ١-٢-٤-٢ - الْكَلِمَاتُ

٢٩٢..... ٢-٢-٤-٢ - الإِسْمُ الَّذِي بِهِ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ

٢٩٢..... ٣-٢-٤-٢ - بِمُحَمَّدٍ وَعَلَى وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ ﷺ

٢٩٨..... ٥-٢-٤-٢ - مَعَ الْعِبَادَةِ وَبَعْدَهَا

٢٩٨..... ١-٢-٤-٢ - الطَّهَارَةُ

٢٩٨..... ١-٢-٤-٢ - طَهَارَةُ النَّيَابِ

٥٠٠..... ٢-٢-٤-٢ - التَّنْظِيفُ وَطَهَارَةُ الْبَدَنِ

٥٠٠..... ٣-٢-٤-٢ - الْوُضُوءُ

٥٠٢..... ٤-٢-٤-٢ - الْغُسْلُ

٥٠٢..... ١-٢-٤-٢ - غُسْلُ الْجُمُعَةِ

٥٠٢..... ٢-٢-٤-٢ - غُسْلُ بِالتَّوْبَةِ

٥٠٦..... ٣-٢-٤-٢ - غُسْلُ الْجِنَايَةِ

٥٠٦..... ٢-٢-٤-٢ - الصَّلَاةُ

٥٠٦..... ١-٢-٤-٢ - فِي فُنُونِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ

٥٠٨..... ٢-٢-٤-٢ - فِي السَّجْدَةِ

٥١٠..... ٣-٢-٤-٢ - تَعْقِيبُ الصَّلَاةِ

٥١٠..... ٤-٢-٤-٢ - تَعْقِيبُ الْفَرِيضَةِ

٥١٠..... ٥-٢-٤-٢ - تَعْقِيبُ الْفَجْرِ

٥١٠..... ٦-٢-٤-٢ - تَعْقِيبُ صَلَاةِ الْعَصْرِ

٥١٢..... ٧-٢-٤-٢ - صَلَاةُ الْمَغْرَبِ

٥١٢..... ٨-٢-٤-٢ - صَلَاةُ اللَّيْلِ

٥١٢..... ٩-٢-٤-٢ - صَلَاةُ الْوُتُرِ

٥١٢..... ١٠-٢-٤-٢ - صَلَاةُ لَيْلَةِ الْفِطْرِ

٥١٤..... ١١-٢-٤-٢ - صَلَاةُ الْأَرْبَعَاءِ

٥١٤..... ١٢-٢-٤-٢ - صَلَاةُ التَّوْبَةِ

٥١٤..... ٣-٢-٤-٢ - الصِّيَامُ

٥١٤..... ١-٣-٤-٢ - صِيَامُ عَرَفَةَ

﴿فهرست﴾

۴۸۷.....	۴-۴-۳-۱-۱- پیراهن رسول الله ﷺ
۴۸۷.....	۴-۴-۳-۲- امیرالمؤمنین.....
۴۸۹.....	۴-۴-۳-۳- امام حسین (علیه السلام).....
۴۸۹.....	۴-۴-۳-۴- امام باقر (علیه السلام).....
۴۸۹.....	۴-۴-۳-۵- حضرت مهدی (علیه السلام).....
۴۸۹.....	۴-۴-۴- آنچه می‌توان به آن سوگند یاد کرد.....
۴۸۹.....	۴-۴-۴-۱- کلمات و.ر.به: فصل ۷، اذکار و دعاهاى توبه.....
۴۹۳.....	۴-۴-۴-۲- نامی که به آن توبه پذیرفته می‌شود.....
۴۹۳.....	۴-۴-۴-۳- سوگند به محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین (علیهم السلام).....
۴۹۹.....	۴-۴-۵- همراه و بعد از عبادات.....
۴۹۹.....	۴-۴-۵-۱- پاکیزگی.....
۴۹۹.....	۴-۴-۵-۱-۱- پاک بودن لباس.....
۵۰۱.....	۴-۴-۵-۱-۲- پاکیزگی و پاک کردن بدن.....
۵۰۱.....	۴-۴-۵-۱-۳- وضو.....
۵۰۳.....	۴-۴-۵-۱-۴- غسل.....
۵۰۳.....	۴-۴-۵-۱-۴-۱- غسل جمعه.....
۵۰۳.....	۴-۴-۵-۱-۴-۲- غسل توبه.....
۵۰۷.....	۴-۴-۵-۱-۴-۳- غسل جنابت.....
۵۰۷.....	۴-۴-۵-۲- نماز.....
۵۰۷.....	۴-۴-۵-۲-۱- در قنوت روز جمعه.....
۵۰۷.....	۴-۴-۵-۲-۲- در سجده.....
۵۱۱.....	۴-۴-۵-۲-۳- در تعقیب نماز.....
۵۱۱.....	۴-۴-۵-۲-۴- در تعقیب نماز واجب.....
۵۱۱.....	۴-۴-۵-۲-۵- در تعقیب نماز صبح.....
۵۱۱.....	۴-۴-۵-۲-۶- در تعقیب نماز عصر.....
۵۱۳.....	۴-۴-۵-۲-۷- نماز مغرب.....
۵۱۳.....	۴-۴-۵-۲-۸- نماز شب.....
۵۱۳.....	۴-۴-۵-۲-۹- نماز وتر.....
۵۱۳.....	۴-۴-۵-۲-۱۰- نماز شب عید فطر.....
۵۱۵.....	۴-۴-۵-۲-۱۱- نماز چهارشنبه.....
۵۱۵.....	۴-۴-۵-۲-۱۲- نماز توبه.....
۵۱۵.....	۴-۴-۵-۳- روزه.....
۵۱۵.....	۴-۴-۵-۳-۱- روزه‌ی عرفه.....

﴿ الفهرس ﴾

٥١٤..... ٢-٣-٤-٥-٤-٤-٤ - صِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَابَعَيْنِ.

٥١٦..... ٣-٣-٤-٤-٤-٤ - صِيَامُ الْأَرْبَعَاءِ وَالْخَمِيسِ وَالْجُمُعَةِ.

٥١٦..... ٤-٤-٥-٤-٤-٤ - الْحَجُّ.

٥١٦..... ١-٤-٤-٥-٤-٤ - حِينَ الْمَنَاسِكِ.

٥٢٤..... ٢-٤-٤-٥-٤-٤ - حِينَ الطَّوَافِ.

٥٢٦..... ٣-٤-٤-٥-٤-٤ - الْقُرْبَانُ.

٥٢٨..... ٥-٤-٤-٥-٤-٤ - الْقِتَالُ.

٥٢٨..... ٦-٤-٤-٥-٤-٤ - الْقِرَاءَةُ.

٥٢٨..... ٦-٤-٤-٤-٤-٤ - حالاتٌ مُعَيَّنَةٌ خِلَالَ أَيَّامٍ.

٥٢٨..... ١-٤-٤-٤-٤-٤ - إِذَا قُمْتَ مِنْ مَجْلِسِكَ.

٥٢٨..... ٢-٤-٤-٤-٤-٤ - حِينَ يَأْوِي إِلَى فَرَاشِهِ.

٥٣٠..... ٣-٤-٤-٤-٤-٤ - إِذَا أَصَابَ خَطِيئَةً.

٥٣٠..... ٤-٤-٤-٤-٤-٤ - إِذَا كَثُرَتِ الزَّلَازِلُ.

٥٣٠..... ٥-٤-٤-٤-٤-٤ - فِي الشَّبَابِ.

٥٣٠..... ٥-٤-٤-٤-٤-٤ - شُرُوطُ تَحَقُّقِ التَّوْبَةِ أَوْ الشَّرُوطُ الَّتِي تُثَبِّتُ وَاقِعِيَّةَ التَّوْبَةِ.

٥٣٠..... ١-٤-٥-٤-٤-٤ - بَابُ ١

٥٣٠..... ١-٤-٥-٤-٤-٤ - الإِخْلَاصُ وَرَاجِعُ صِدْقِ النِّيَّةِ.

٥٣٢..... ٢-٤-٥-٤-٤-٤ - صِدْقُ النِّيَّةِ، تَصَدِيقُ الْقَلْبِ وَرَاجِعُ الإِخْلَاصِ.

٥٣٦..... ٣-٤-٥-٤-٤-٤ - صِدْقُ الْحَدِيثِ.

٥٣٦..... ٤-٤-٥-٤-٤-٤ - الْقَلْبُ (يَعْرِفُ اللَّهَ مِنْ قَلْبِهِ).

٥٣٦..... ٥-٤-٥-٤-٤-٤ - فَتَحَ الْقَلْبِ.

٥٣٨..... ٦-٤-٥-٤-٤-٤ - الْعَقْلُ.

٥٣٨..... ٧-٤-٥-٤-٤-٤ - النَّبِيُّ وَرَاجِعُ الْعَزْمِ.

٥٤٠..... ٨-٤-٥-٤-٤-٤ - إِنْخِفَالُ فِي الطَّوْبَةِ.

٥٤٠..... ٩-٤-٥-٤-٤-٤ - النَّصْحُ.

٥٤٠..... ١٠-٤-٥-٤-٤-٤ - بِاطْنُهُ كَظَاهِرِهِ.

٥٤٠..... ١١-٤-٥-٤-٤-٤ - غَسَلَ الْبَاطِنِ.

٥٤٠..... ٢-٤-٥-٤-٤-٤ - بَابُ ٢

٥٤٠..... ١-٤-٥-٤-٤-٤ - التَّوْحِيدُ (التَّوْبَةُ كُلُّهَا إِلَى اللَّهِ).

٥٤٢..... ٢-٤-٥-٤-٤-٤ - الإِضْطِرَارُّ.

٥٤٢..... ٣-٤-٥-٤-٤-٤ - الْإِيمَانُ.

٥٤٤..... ٤-٤-٥-٤-٤-٤ - صِحَّةُ الْبَصِيرَةِ.

٥٤٦..... ٥-٤-٥-٤-٤-٤ - مُسْتَوْدَعًا مِنَ النَّكْثِ.

﴿فهرست﴾

۵۱۵.....	۴-۴-۵-۳-۲-روزه‌ی دو ماه متوالی.....
۵۱۷.....	۴-۴-۵-۳-۳-روزه‌ی چهارشنبه و پنجشنبه.....
۵۱۷.....	۴-۴-۵-۴-حج.....
۵۱۷.....	۴-۴-۵-۴-۱-در حال انجام مناسک.....
۵۲۵.....	۴-۴-۵-۴-۲-در حال طواف.....
۵۲۷.....	۴-۴-۵-۴-۳-قربانی.....
۵۲۹.....	۴-۴-۵-۵-پیکار.....
۵۲۹.....	۴-۴-۵-۶-قرائت قرآن.....
۵۲۹.....	۴-۴-۶-حالات مشخص در طول روز.....
۵۲۹.....	۴-۴-۶-۱-آن گاه که از جای برمی‌خیزی.....
۵۲۹.....	۴-۴-۶-۲-آن گاه که به سوی بستر می‌رود.....
۵۳۱.....	۴-۴-۶-۳-آن گاه که مرتکب خطا می‌شود.....
۵۳۱.....	۴-۴-۶-۴-به هنگام زیادشدن زمین‌لرزه.....
۵۳۱.....	۴-۴-۶-۵-در جوانی.....
۵۳۱.....	۴-۵-شروط محقق‌شدن توبه یا شروطی که توبه را حقیقی می‌کند.....
۵۳۱.....	۴-۵-۱-گروه ۱.....
۵۳۱.....	۴-۵-۱-۱-اخلاص و ربه: راستی در نیت.....
۵۳۳.....	۴-۵-۱-۲-صداقت در نیت، همراهی قلب و ربه: اخلاص.....
۵۳۷.....	۴-۵-۱-۳-راستگویی.....
۵۳۷.....	۴-۵-۱-۴-قلب (خدا از قلبش می‌شناسد).....
۵۳۷.....	۴-۵-۱-۵-گشودن قلب.....
۵۳۹.....	۴-۵-۱-۶-عقل.....
۵۳۹.....	۴-۵-۱-۷-نیت و ربه: قصد.....
۵۴۱.....	۴-۵-۱-۸-تمرکز نیت.....
۵۴۱.....	۴-۵-۱-۹-اخلاص.....
۵۴۱.....	۴-۵-۱-۱۰-باطنش مثل ظاهرش باشد.....
۵۴۱.....	۴-۵-۱-۱۱-غسل اعضای باطنی.....
۵۴۱.....	۴-۵-۲-گروه ۲.....
۵۴۱.....	۴-۵-۲-۱-توحید (توبه فقط به او).....
۵۴۳.....	۴-۵-۲-۲-اضطرار، ناچاری.....
۵۴۳.....	۴-۵-۲-۳-ایمان.....
۵۴۵.....	۴-۵-۲-۴-صحت بینایی دل.....
۵۴۷.....	۴-۵-۲-۵-به‌امانت‌سپردن برای شکسته‌نشدن.....

﴿الفهرس﴾

٥٤٦	الإِسْتِعَانَةُ ٤-٥-٢-٦
٥٤٦	الإِسْتِعَانَةُ ٤-٥-٢-٧
٥٤٦	اللُّوَاذُ ٤-٥-٢-٨
٥٤٨	تَفَكُّرُ الْآخِرَةِ ٤-٥-٢-٩
٥٤٨	الشُّوقُ إِلَى الْجَنَّةِ ٤-٥-٢-١٠
٥٤٨	باب ٣ ٤-٥-٣
٥٤٨	الْوَلَايَةُ وَرَاجِعُ النُّبُوَّةِ ٤-٥-٣-١
٥٥٤	مَعْرِفَةُ الْإِمَامِ ٤-٥-٣-٢
٥٥٤	الْكُونُ مِنْ أُمَّةٍ الْمَرْحُومَةِ الْمَتَابِ عَلَيْهَا ٤-٥-٣-٣
٥٥٤	الْإِهْتِدَاءُ بِوَلَاةِ الْأَمْرِ ٤-٥-٣-٤
٥٥٦	إِنْ إِسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ وَرَاجِعُ الْوَلَايَةِ ٤-٥-٣-٥
٥٥٦	التَّوَسَّلُ وَرَاجِعُ الْقَسَمِ ٤-٥-٣-٦
٥٥٨	باب ٤ ٤-٥-٤
٥٥٨	الدَّامَةُ ٤-٥-٤-١
٥٦٠	الْأَسْفُ ٤-٥-٤-٢
٥٦٠	الْحَسْرَةُ ٤-٥-٤-٣
٥٦٠	تَكْذِيبُ النَّفْسِ ٤-٥-٤-٤
٥٦٢	مَلَامَةُ النَّفْسِ ٤-٥-٤-٥
٥٦٢	الْإِعْتِذَارُ ٤-٥-٤-٦
٥٦٢	الْإِعْتِرَافُ ٤-٥-٤-٧
٥٦٦	الإِقْرَارُ وَرَاجِعُ الْإِعْتِرَافِ ٤-٥-٤-٨
٥٦٦	الِإِسْتِغْفَارُ ٤-٥-٤-٩
٥٧٢	باب ٥ ٤-٥-٥
٥٧٢	الْخَوْفُ ٤-٥-٥-١
٥٧٢	الْبُكَاءُ ٤-٥-٥-٢
٥٧٤	رَقَّةُ الْقَلْبِ ٤-٥-٥-٣
٥٧٤	الْفَزَعُ ٤-٥-٥-٤
٥٧٤	النِّيَاحُ ٤-٥-٥-٥
٥٧٤	باب ٦ ٤-٥-٦
٥٧٤	عَزْمُ أَنْ لَا يَعُودَ وَرَاجِعُ النِّيَّةِ ٤-٥-٦-١
٥٧٦	إِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ وَرَاجِعُ النِّيَّةِ وَالتَّرْكُ ٤-٥-٦-٢
٥٧٦	الْعَهْدُ وَرَاجِعُ الْعَزْمِ ٤-٥-٦-٣
٥٧٦	الْهَمُّ وَرَاجِعُ الْقَصْدِ ٤-٥-٦-٤

﴿فهرست﴾

۵۴۷.....	۴-۵-۲-۶ یاری طلبیدن.....
۵۴۷.....	۴-۵-۲-۷ فریادرس طلبیدن.....
۵۴۷.....	۴-۵-۲-۸ پناه بردن.....
۵۴۹.....	۴-۵-۲-۹ اندیشه در مورد آخرت.....
۵۴۹.....	۴-۵-۲-۱۰ اشتیاق بهشت.....
۵۴۹.....	۴-۵-۳- گروه ۳.....
۵۴۹.....	۴-۵-۳-۱ ولایت و.ر.به: نبوت.....
۵۵۵.....	۴-۵-۳-۲ شناخت امام.....
۵۵۵.....	۴-۵-۳-۳ قراردادستن در امت مورد رحمت و دارای توبه‌ی پذیرفته‌شده.....
۵۵۵.....	۴-۵-۳-۴ راهنمایی به امامان.....
۵۵۷.....	۴-۵-۳-۵ اگر پیامبر برایشان طلب آموزش کند و.ر.به: ولایت.....
۵۵۷.....	۴-۵-۳-۶ توسل و.ر.به: سوگند.....
۵۵۹.....	۴-۵-۴- گروه ۴.....
۵۵۹.....	۴-۵-۴-۱ پشیمانی.....
۵۶۱.....	۴-۵-۴-۲ تأسف و.ر.به: ردّ مظالم به قضای عبادات فوت‌شده.....
۵۶۱.....	۴-۵-۴-۳ حسرت و تأسف.....
۵۶۱.....	۴-۵-۴-۴ ادعاهای نفس را دروغ‌دانستن و تکذیب‌کردن.....
۵۶۳.....	۴-۵-۴-۵ سرزنش نفس.....
۵۶۳.....	۴-۵-۴-۶ عذرخواهی.....
۵۶۳.....	۴-۵-۴-۷ اعتراف.....
۵۶۷.....	۴-۵-۴-۸ اقرار و.ر.به: اعتراف.....
۵۶۷.....	۴-۵-۴-۹ آموزش خواهی.....
۵۷۳.....	۴-۵-۵- گروه ۵.....
۵۷۳.....	۴-۵-۵-۱ ترس.....
۵۷۳.....	۴-۵-۵-۲ گریه.....
۵۷۵.....	۴-۵-۵-۳ دل‌رحمی.....
۵۷۵.....	۴-۵-۵-۴ فریاد.....
۵۷۵.....	۴-۵-۵-۵ نوحه‌سرایی.....
۵۷۵.....	۴-۵-۶- گروه ۶.....
۵۷۵.....	۴-۵-۶-۱ تصمیم، عدم بازگشت به گناه و.ر.به: نیت.....
۵۷۷.....	۴-۵-۶-۲ تصمیم بر عدم بازگشت و.ر.به: نیت.....
۵۷۷.....	۴-۵-۶-۳ تصمیم.....
۵۷۷.....	۴-۵-۶-۴ قصد.....

﴿الفهرس﴾

٥٧٦	٤-٥-٦-٥- القَصْدُ وراجع: العَزْمُ
٥٧٨	٤-٥-٧- باب ٧
٥٧٨	٤-٥-٧-١- عَدَمُ الْعَوْدِ وَعَدَمُ الْإِصْرَارِ وراجع: التَّرْكُ
٥٧٨	٤-٥-٧-٢- التَّرْكُ وَعَدَمُ الْإِصْرَارِ
٥٨٢	٤-٥-٧-٣- التَّغْيِيرُ
٥٨٢	٤-٥-٧-٤- عَزْلُ قَرِينِ السُّوءِ
٥٨٢	٤-٥-٧-٥- الْخُرُوجُ مِنَ الْقَرْيَةِ السُّوءِ
٥٨٤	٤-٥-٧-٦- النَّزْعُ
٥٨٤	٤-٥-٧-٧- الْإِقْلَاعُ
٥٨٦	٤-٥-٧-٨- الْإِنْفِصَالُ وراجع: التَّرْكُ
٥٨٦	٤-٥-٧-٩- الْهَرَبُ إِلَى اللَّهِ
٥٨٦	٤-٥-٧-١٠- الرَّجُوعُ وراجع: التَّرْكُ
٥٨٨	٤-٥-٧-١١- الْإِنَابَةُ
٥٨٨	٤-٥-٨- باب ٨
٥٨٨	٤-٥-٨-١- الْوَرَعُ وَالتَّوَرُّعُ
٥٩٠	٤-٥-٨-٢- الْوَقَايَةُ
٥٩٢	٤-٥-٨-٣- حَبْسُ النَّفْسِ مِنَ الشَّهَوَاتِ
٥٩٢	٤-٥-٨-٤- قَصْرُ الْأَمَلِ
٥٩٢	٤-٥-٨-٥- التَّبَرُّيُّ
٥٩٢	٤-٥-٨-٦- حِفْظُ اللِّسَانِ
٥٩٢	٤-٥-٩- باب ٩
٥٩٢	٤-٥-٩-١- الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بَجَهَالَةٍ
٥٩٤	٤-٥-٩-٢- كَرَاهَةُ السَّيِّئَاتِ
٥٩٤	٤-٥-٩-٣- عَدَمُ إِسْتِصْغَارِ الذُّنُوبِ
٥٩٤	٤-٥-١٠- باب ١٠
٥٩٤	٤-٥-١٠-١- أَدَاءُ الْأَمَانَةِ
٥٩٦	٤-٥-١٠-٢- الْخُلُوءُ، تَوْبَةُ خَطِيئَةِ السَّرِّ بِالسَّرِّ
٥٩٦	٤-٥-١٠-٣- قَضَاءُ الْفَوَائِتِ وراجع: الْأَدَاءُ
٥٩٨	٤-٥-١٠-٤- الْإِسْتِخْلَالُ وراجع: رَدُّ الْمَظَالِمِ
٥٩٨	٤-٥-١٠-٥- مَغْفَرَةُ صَاحِبِ الْغَيْبَةِ وراجع: الْإِسْتِخْلَالُ
٥٩٨	٤-٥-١٠-٦- الْأَدَاءُ بَعَيْنِهِ وراجع: رَدُّ الْمَظَالِمِ وَقَضَاءُ الْفَوَائِتِ
٥٩٨	٤-٥-١٠-٧- رَدُّ الْمَظَالِمِ وراجع: الْإِسْتِخْلَالُ
٦٠٢	٤-٥-١٠-٨- رَدُّ مَا لَيْسَ لَهُ وراجع: رَدُّ الْمَظَالِمِ وَالْإِسْتِخْلَالُ

﴿فهرست﴾

۵۷۷.....	۴-۵۶-۵- تصمیم.....
۵۷۹.....	۴-۵۷- گروه ۷.....
۵۷۹.....	۴-۵۷-۱- عدم بازگشت و عدم اصرار و.ر.به: ترک.....
۵۷۹.....	۴-۵۷-۲- ترک گناه و عدم اصرار.....
۵۸۳.....	۴-۵۷-۳- ایجاد تغییر.....
۵۸۳.....	۴-۵۷-۴- کنارگذاشتن همنشین بد.....
۵۸۳.....	۴-۵۷-۵- خارج شدن از سرزمین بد.....
۵۸۵.....	۴-۵۷-۶- کندن.....
۵۸۵.....	۴-۵۷-۷- کندن.....
۵۸۷.....	۴-۵۷-۸- جداشدن و.ر.به: ترک.....
۵۸۷.....	۴-۵۷-۹- فرار به سوی خدا.....
۵۸۷.....	۴-۵۷-۱۰- بازگشت و.ر.به: ترک.....
۵۸۹.....	۴-۵۷-۱۱- زاری و بازگشت.....
۵۸۹.....	۴-۵۸- گروه ۸.....
۵۸۹.....	۴-۵۸-۱- ورع و پرهیزکاری.....
۵۹۱.....	۴-۵۸-۲- پرهیز.....
۵۹۳.....	۴-۵۸-۳- خویشتن داری از شهوات.....
۵۹۳.....	۴-۵۸-۴- کوتاه کردن آرزو.....
۵۹۳.....	۴-۵۸-۵- بیزاری.....
۵۹۳.....	۴-۵۸-۶- نگهداری زبان.....
۵۹۳.....	۴-۵۹- گروه ۹.....
۵۹۳.....	۴-۵۹-۱- آنان که کار بد را از روی نادانی انجام می دهند.....
۵۹۵.....	۴-۵۹-۲- بدآمدن از بدی ها.....
۵۹۵.....	۴-۵۹-۳- کوچک نشمردن گناهان.....
۵۹۵.....	۴-۵۱۰- گروه ۱۰.....
۵۹۵.....	۴-۵۱۰-۱- امانت داری.....
۵۹۷.....	۴-۵۱۰-۲- خلوت، توبه ی گناه پنهان در خلوت.....
۵۹۷.....	۴-۵۱۰-۳- قضا کردن عبادات از دست رفته و.ر.به: ادا کردن.....
۵۹۹.....	۴-۵۱۰-۴- حلالیت طلبی و.ر.به: رد مظالم.....
۵۹۹.....	۴-۵۱۰-۵- آمرزش غیبت کننده و.ر.به: حلالیت طلبی.....
۵۹۹.....	۴-۵۱۰-۶- به جا آوردن عین آنچه از دست رفته است.....
۵۹۹.....	۴-۵۱۰-۷- ردّ مظالم و.ر.به: حلالیت طلبی.....
۶۰۳.....	۴-۵۱۰-۸- رد کردن آنچه متعلق به او نیست و.ر.به: ردّ مظالم.....

﴿الفهرس﴾

٦٠٦.....	٩-١٠-٤-٥- رِضَايَةُ الْخُصْمِ وَرَاجِعُ: الْإِسْتِخْلَالُ
٦٠٦.....	١٠-١٠-٤-٥- حَلُّ السَّحْرِ.....
٦٠٨.....	١١-١٠-٤-٥- الدِّيَّةُ وَرَاجِعُ: عِتْقُ الرِّقَبَةِ.....
٦٠٨.....	١٢-١٠-٤-٥- الْقَوْدُ.....
٦٠٨.....	١٣-١٠-٤-٥- رَدُّ النَّاسِ إِلَى دِينِهِمْ (تَوْبَةُ الْبِدْعَةِ).....
٦١٠.....	١٤-١٠-٤-٥- التَّنَصُّلُ.....
٦١٠.....	١١-٥-٤- باب ١١.....
٦١٠.....	١-١١-٤-٥- إِخْرَاجُ أَمْوَالِ الْمُسْلِمِينَ مِنْ مَالِهِ وَرَاجِعُ: رَدُّ الْمَظَالِمِ.....
٦١٠.....	٢-١١-٤-٥- الْخُمْسُ.....
٦١٢.....	٣-١١-٤-٥- أَدَاءُ الزَّكَاةِ.....
٦١٢.....	٤-١١-٤-٥- الصَّدَقَةُ وَرَاجِعُ: الْخُمْسُ.....
٦١٢.....	٥-١١-٤-٥- تَوْسِيعَةُ الْكُفِّ وَرَاجِعُ: الْخُمْسُ.....
٦١٢.....	٦-١١-٤-٥- إِطْعَامُ الْمَسَاكِينِ.....
٦١٢.....	٧-١١-٤-٥- تَقْدِيمُ فَضْلِ الْقَوْتِ وَرَاجِعُ: الصَّدَقَةُ.....
٦١٢.....	١٢-٥-٤- باب ١٢.....
٦١٢.....	١-١٢-٤-٥- إِسْتِبَانَةُ أَثَرِ التَّوْبَةِ عَلَيْهِ.....
٦١٤.....	٢-١٢-٤-٥- تَوْبَةُ الْجَمْعِ.....
٦١٤.....	٣-١٢-٤-٥- الْعَلَانِيَةُ بِالْعَلَانِيَةِ.....
٦١٤.....	٤-١٢-٤-٥- جَمْعُ الْأَمْرِ وَرَاجِعُ: الْقَصْدُ.....
٦١٤.....	٥-١٢-٤-٥- لُزُومُ الْحَقِّ.....
٦١٤.....	٦-١٢-٤-٥- الثَّبَاتُ.....
٦١٦.....	٧-١٢-٤-٥- الْإِسْتِقَامَةُ.....
٦١٦.....	٨-١٢-٤-٥- عَدَمُ الْعِنَادِ.....
٦١٦.....	٩-١٢-٤-٥- الْإِصْلَاحُ.....
٦١٦.....	١٠-١٢-٤-٥- عَمَلُ الصَّالِحِ.....
٦١٨.....	١١-١٢-٤-٥- الْعَمَلُ بِالْجَوَارِحِ.....
٦١٨.....	١٢-١٢-٤-٥- الْجُهْدُ وَالْإِجْتِهَادُ.....
٦١٨.....	١٣-١٢-٤-٥- الْمُسَارَعَةُ.....
٦٢٠.....	١٤-١٢-٤-٥- الْحِرْصُ عَلَى الْخَيْرِ.....
٦٢٠.....	١٣-٥-٤- باب ١٣.....
٦٢٠.....	١-١٣-٤-٥- الرِّيَاضَةُ.....
٦٢٠.....	٢-١٣-٤-٥- الْخُلُوءُ رَاجِعُ: الْبَابُ ١٠، السَّرُّ بِالسَّرِّ.....
٦٢٠.....	٣-١٣-٤-٥- الْأَرْبَعُونَ.....

﴿فهرست﴾

۶۰۷.....	۴-۵-۱۰-۹- راضی کردن مخالف و ربه: حلالیت طلبی
۶۰۷.....	۴-۵-۱۰-۱۰- باز کردن سحر.....
۶۰۹.....	۴-۵-۱۰-۱۱- ديه و ربه: آزاد کردن بنده.....
۶۰۹.....	۴-۵-۱۰-۱۲- قصاص.....
۶۰۹.....	۴-۵-۱۰-۱۳- بازگرداندن مردم به دینشان (توبه‌ی بدعت در دین).....
۶۱۱.....	۴-۵-۱۰-۱۴- بیرون کشیدن حرام.....
۶۱۱.....	۴-۵-۱۱- گروه ۱۱.....
۶۱۱.....	۴-۵-۱۱-۱- بیرون کردن اموال مسلمانان از مال خود و ربه: ردّ مظالم.....
۶۱۱.....	۴-۵-۱۱-۲- خمس.....
۶۱۳.....	۴-۵-۱۱-۳- پرداخت زکات.....
۶۱۳.....	۴-۵-۱۱-۴- صدقه ربه: خمس.....
۶۱۳.....	۴-۵-۱۱-۵- دست و دل بازی و ربه: خمس.....
۶۱۳.....	۴-۵-۱۱-۶- غذا دادن به مستمندان.....
۶۱۳.....	۴-۵-۱۱-۷- بخشیدن مقدار مازاد بر نیاز روزه و ربه: صدقه.....
۶۱۳.....	۴-۵-۱۲- گروه ۱۲.....
۶۱۳.....	۴-۵-۱۲-۱- آشکار شدن آثار توبه بر توبه کننده.....
۶۱۵.....	۴-۵-۱۲-۲- توبه‌ی جمعی.....
۶۱۵.....	۴-۵-۱۲-۳- توبه‌ی گناه آشکارا، به صورت آشکار و علنی.....
۶۱۵.....	۴-۵-۱۲-۴- تصمیم.....
۶۱۵.....	۴-۵-۱۲-۵- همراهی با حق.....
۶۱۵.....	۴-۵-۱۲-۶- ثبات.....
۶۱۷.....	۴-۵-۱۲-۷- استقامت.....
۶۱۷.....	۴-۵-۱۲-۸- دشمنی نکردن.....
۶۱۷.....	۴-۵-۱۲-۹- اصلاح کردن.....
۶۱۷.....	۴-۵-۱۲-۱۰- عمل شایسته.....
۶۱۹.....	۴-۵-۱۲-۱۱- عمل با اعضاء.....
۶۱۹.....	۴-۵-۱۲-۱۲- تلاش.....
۶۱۹.....	۴-۵-۱۲-۱۳- سرعت بخشیدن.....
۶۲۱.....	۴-۵-۱۲-۱۴- زیاده خواهی و حرص بر خیر.....
۶۲۱.....	۴-۵-۱۳- گروه ۱۳.....
۶۲۱.....	۴-۵-۱۳-۱- تمرین، ریاضت.....
۶۲۱.....	۴-۵-۱۳-۲- خلوت ربه: السِّرُّ بِالسِّرِّ.....
۶۲۱.....	۴-۵-۱۳-۳- چله نشینی.....

﴿الفهرس﴾

٦٢٠.....	٤-٥-١٣-٤..... الطَّاعَةُ
٦٢٠.....	٤-٥-١٣-٥..... الْعِبَادَةُ
٦٢٢.....	٤-٥-١٣-٦..... قِيَامُ اللَّيْلِ
٦٢٢.....	٤-٥-١٣-٧..... السَّهْرُ
٦٢٢.....	٤-٥-١٣-٨..... الذِّكْرُ
٦٢٢.....	٤-٥-١٣-٩..... التَّسْبِيحُ
٦٢٢.....	٤-٥-١٣-١٠..... الصَّلَاةُ
٦٢٢.....	٤-٥-١٣-١١..... الصِّيَامُ
٦٢٤.....	٤-٥-١٣-١٢..... الظَّمَأُ رَاجِعُ الصَّوْمِ
٦٢٤.....	٤-٥-١٣-١٣..... قِلَّةُ الْأَكْلِ
٦٢٤.....	٤-٥-١٣-١٤..... تَحْرِيمُ الطَّعَامِ
٦٢٤.....	٤-٥-١٣-١٥..... ذَوْبُ اللَّحْمِ
٦٢٤.....	٤-٥-١٣-١٦..... الْإِغْتَابُ
٦٢٤.....	٤-٥-١٣-١٧..... الْقِيَامُ عَلَى الرَّمَادِ
٦٢٤.....	٤-٥-١٣-١٨..... عَتَقُ رَقَبَةٍ
٦٢٨.....	٤-٥-١٣-١٩..... قَتْلُ النَّفْسِ
٦٢٨.....	٤-٥-١٣-٢٠..... الْمَوْتُ
٦٢٨.....	٤-٥-١٤..... ١٤ باب
٦٢٨.....	٤-٥-١٤-١..... الْوَفَاءُ
٦٢٨.....	٤-٥-١٤-٢..... التَّوَاضُّعُ
٦٣٠.....	٤-٥-١٤-٣..... بَرُّ الْوَالِدَيْنِ
٦٣٠.....	٤-٥-١٤-٤..... حُسْنُ الصَّحَابَةِ
٦٣٠.....	٤-٥-١٤-٥..... ٤-٦ حالاتُ التَّائِبِ أَثْنَاءِ التَّوْبَةِ
٦٣٠.....	٤-٦-١..... ١-٤-٦ أَسْفَاً
٦٣٠.....	٤-٦-٢..... ٢-٤-٦ بَاكِياً
٦٣٤.....	٤-٦-٣..... ٣-٤-٦ بَائِساً
٦٣٤.....	٤-٦-٤..... ٤-٦-٤ مُسْتَجِيراً
٦٣٦.....	٤-٦-٥..... ٥-٤-٦ حَقِيراً
٦٣٦.....	٤-٦-٦..... ٦-٤-٦ خَاضِعاً
٦٣٦.....	٤-٦-٧..... ٧-٤-٦ خَائِفاً
٦٣٦.....	٤-٦-٨..... ٨-٤-٦ ذَلِيلًا
٦٣٨.....	٤-٦-٩..... ٩-٤-٦ رَاجِعاً
٦٤٠.....	٤-٦-١٠..... ١٠-٤-٦ رَاغِباً طَالِباً

﴿فهرست﴾

۶۲۱.....	۴-۵-۱۳-۴ فرمانبرداری
۶۲۱.....	۴-۵-۱۳-۵ عبادت
۶۲۳.....	۴-۵-۱۳-۶ شب زنده داری
۶۲۳.....	۴-۵-۱۳-۷ سحر خیزی
۶۲۳.....	۴-۵-۱۳-۸ یاد
۶۲۳.....	۴-۵-۱۳-۹ تسبیح
۶۲۳.....	۴-۵-۱۳-۱۰ نماز
۶۲۳.....	۴-۵-۱۳-۱۱ روزه
۶۲۵.....	۴-۵-۱۳-۱۲ تشنگی ربه: روزه
۶۲۵.....	۴-۵-۱۳-۱۳ کم خوراکی
۶۲۵.....	۴-۵-۱۳-۱۴ ممنوع کردن خوراک
۶۲۵.....	۴-۵-۱۳-۱۵ آب کردن گوشت بدن
۶۲۷.....	۴-۵-۱۳-۱۶ انصراف، بازگشت
۶۲۷.....	۴-۵-۱۳-۱۷ ایستادن بر خاکستر
۶۲۷.....	۴-۵-۱۳-۱۸ آزاد کردن بنده
۶۲۹.....	۴-۵-۱۳-۱۹ کشتن
۶۲۹.....	۴-۵-۱۳-۲۰ مرگ
۶۲۹.....	۴-۵-۱۴ گروه ۱۴
۶۲۹.....	۴-۵-۱۴-۱ وفا
۶۲۹.....	۴-۵-۱۴-۲ تواضع
۶۳۱.....	۴-۵-۱۴-۳ نیکی به پدر و مادر
۶۳۱.....	۴-۵-۱۴-۴ خوش رفتاری
۶۳۱.....	۴-۶ حالات توبه کننده حین توبه
۶۳۱.....	۴-۶-۱ با تأسّف
۶۳۱.....	۴-۶-۲ با گریه
۶۳۵.....	۴-۶-۳ گرفتار
۶۳۵.....	۴-۶-۴ پناه خواهند
۶۳۷.....	۴-۶-۵ حقیرانه
۶۳۷.....	۴-۶-۶ خاضعانه
۶۳۷.....	۴-۶-۷ ترسان
۶۳۷.....	۴-۶-۸ ذلیلانه
۶۳۹.....	۴-۶-۹ با درخواست بازگشت
۶۴۱.....	۴-۶-۱۰ با تمایل و خواست

﴿ الفهرس ﴾

٤-١١-٤-٦-٤٠..... مُسْكِيناً.....
٤-١٢-٤-٦-٤٠..... مُشْفَقاً.....
٤-١٣-٤-٦-٤٠..... مُسْتَصْرِخاً.....
٤-١٤-٤-٦-٤٠..... مُتَضَرِّعاً.....
٤-١٥-٤-٦-٤٠..... مُضْطَرّاً.....
٤-١٦-٤-٦-٤٠..... عَجِيجاً وَ مُضْطَرّاً.....
٤-١٧-٤-٦-٤٠..... عاجزاً.....
٤-١٨-٤-٦-٤٠..... مُعْتَرِفاً.....
٤-١٩-٤-٦-٤٠..... عَائِداً.....
٤-٢٠-٤-٦-٤٠..... غَرِيقاً.....
٤-٢١-٤-٦-٤٠..... مُسْتَغْفِراً.....
٤-٢٢-٤-٦-٤٠..... مَغْلُولَةً يَدَاهُ.....
٤-٢٣-٤-٦-٤٠..... مُسْتَعِثّاً.....
٤-٢٤-٤-٦-٤٠..... مُسْكِيناً.....
٤-٢٥-٤-٦-٤٠..... فَقِيراً.....
٤-٢٦-٤-٦-٤٠..... مُسْكِيناً.....
٤-٢٧-٤-٦-٤٠..... مَهِيناً.....
٤-٢٨-٤-٦-٤٠..... نَادِماً.....
٤-٢٩-٤-٦-٤٠..... هَارِباً.....
٤-٣٠-٤-٦-٤٠..... هَالِكاً.....
٤-٣١-٤-٦-٤٠..... وَجَلّاً.....
٤-٧-٤-٦-٤٠..... الْحَالَاتُ الَّتِي تُقَلُّ مِنْ إِمْكَانِيَّةِ تَحَقُّقِ التَّوْبَةِ الْحَقِيقِيَّةِ أَوْ مِنْ إِحْتِمَالِ قَبُولِهَا.....
٤-٧-١-٤-٦-٤٠..... أَمْرٌ صَعُبٌ.....
٤-٧-١-١-٤-٦-٤٠..... عِنْدَ الْكَبِيرِ وَ ضَعْفِ الْبَدَنِ.....
٤-٧-١-٢-٤-٦-٤٠..... الْغَيْبَةُ.....
٤-٧-١-٣-٤-٦-٤٠..... مَا إِذَا فَاتَكَ لَمْ تَكُنْ مِنْهُ تَوْبَةً دُونَ أَنْ تَرْجِعَ إِلَيْهِ فَتَوَدِّدَهُ بِعَيْنِهِ.....
٤-٧-٢-٤-٦-٤٠..... إِمَّا أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ.....
٤-٧-٢-٤-٦-٤٠..... الْمُسْتَضْعِفِينَ وَ الْمُرْجُونَ لِأَمْرِ اللَّهِ.....
٤-٧-٣-٤-٦-٤٠..... الْجُنَاحُ الَّتِي أُقِيمَتْ فِيهِمُ الْحُدُودُ.....
٤-٧-٣-٤-٦-٤٠..... الْمُنَافِقُ التَّائِبُ.....
٤-٧-٣-٤-٦-٤٠..... لَيْسَ كُلُّ مَنْ طَلَبَ التَّوْبَةَ وَجَدَهَا.....
٤-٨-٤-٦-٤٠..... حَالَاتُ التَّوْبَةِ غَيْرَ الْمَقْبُولَةِ أَوْ الَّتِي لَا يُوفِّقُ الْإِنْسَانُ فِي التَّوْبَةِ خِلَالِهَا.....
٤-٨-١-٤-٦-٤٠..... مَفْهُومُ التَّوْبَةِ غَيْرِ الْمَقْبُولَةِ.....

﴿فهرست﴾

۶۴۱.....	۴-۱۱- فقیرانه.....
۶۴۱.....	۴-۱۲- دل نگران.....
۶۴۱.....	۴-۱۳- فریادرس خواهانه.....
۶۴۳.....	۴-۱۴- زاری کنان.....
۶۴۵.....	۴-۱۵- در حال اضطراب و بیچارگی.....
۶۴۵.....	۴-۱۶- فریادزنان.....
۶۴۷.....	۴-۱۷- عاجزانه.....
۶۴۷.....	۴-۱۸- با اعتراف.....
۶۴۹.....	۴-۱۹- پناه آورنده.....
۶۴۹.....	۴-۲۰- همچون فرد در حال غرق شدن.....
۶۴۹.....	۴-۲۱- در حالیکه روی بر زمین می‌گذارد.....
۶۴۹.....	۴-۲۲- با دستان بسته.....
۶۵۱.....	۴-۲۳- فریادرس خواهان.....
۶۵۱.....	۴-۲۴- با حال زار.....
۶۵۳.....	۴-۲۵- فقیرانه.....
۶۵۳.....	۴-۲۶- زمین گیر.....
۶۵۳.....	۴-۲۷- با حال خوار.....
۶۵۳.....	۴-۲۸- پشیمان.....
۶۵۵.....	۴-۲۹- ترسان.....
۶۵۵.....	۴-۳۰- همچون فرد هلاک شده.....
۶۵۵.....	۴-۳۱- دل لرزان.....
۶۵۵.....	۴-۷- حالاتی که امکان تحقق توبه‌ی حقیقی و یا احتمال پذیرفته شدن آن را کاهش می‌دهد.....
۶۵۵.....	۴-۷-۱- توبه کار مشکلی است.....
۶۵۵.....	۴-۷-۱-۱- هنگام پیری و ضعف بدن.....
۶۵۵.....	۴-۷-۱-۲- توبه از غیبت.....
۶۵۵.....	۴-۷-۱-۳- آنچه که اگر از دست برود توبه‌اش فقط با برگرداندن و ادای عین آن امکان پذیر است.....
۶۵۷.....	۴-۷-۲- یا توبه‌شان را می‌پذیرد یا عذابشان می‌کند.....
۶۵۷.....	۴-۷-۲-۴- مستضعفین و آنان که به امید خدا واگذار شده‌اند.....
۶۵۷.....	۴-۷-۲-۵- گناهکارانی که حد بر ایشان جاری شده است.....
۶۵۷.....	۴-۷-۲-۶- منافق توبه کار.....
۶۵۷.....	۴-۷-۳- چنین نیست که هر که توبه بخواهد آن را بیابد.....
۶۵۹.....	۴-۸- توبه‌ی نامقبول و حالاتی که انسان در خلال آن موفق به توبه نمی‌شود.....
۶۵۹.....	۴-۸-۱- معنای توبه‌ی غیرقابل پذیرش.....

﴿الفهرس﴾

٦٥٨.....	٢-٨-٤- غُمُومِيَّات
٦٥٨.....	١-٢-٨-٤- كَثْرَةُ الذُّنُوبِ
٦٥٨.....	٢-٢-٨-٤- مَنْ إِذَا عَرَضَتْ لَهُ شَهْوَةٌ وَأَفْعَاهَا بِاتِّكَالٍ عَلَى التَّوْبَةِ
٦٥٨.....	٣-٢-٨-٤- الْعَوْدُ إِلَى الذُّنُوبِ إِذَا غُوفِيَ
٦٥٨.....	٤-٢-٨-٤- فِي السُّكْرِ
٦٦٠.....	٥-٢-٨-٤- إِذَا مَاتَ الْقَلْبُ
٦٦٠.....	٣-٨-٤- الذُّنُوبُ الْخَاصَّةُ
٦٦٠.....	١-٣-٨-٤- الْبِدْعَةُ
٦٦٠.....	٢-٣-٨-٤- الْحَسَدُ
٦٦٠.....	٣-٣-٨-٤- الْخُلُقُ السَّيِّئُ
٦٦٢.....	٤-٣-٨-٤- إِذَاعَةُ السِّرِّ
٦٦٢.....	٥-٣-٨-٤- الْإِرْتِدَادُ
٦٦٢.....	٦-٣-٨-٤- الزُّنَا (أَرْبَعِينَ يَوْمًا)
٦٦٢.....	٧-٣-٨-٤- سَبُّ النَّبِيِّ ﷺ
٦٦٢.....	٨-٣-٨-٤- الْمُسَاحَقَةُ
٦٦٢.....	٩-٣-٨-٤- التَّسْوِيفُ
٦٦٤.....	١-٣-٨-٤- شُرْبُ الْخَمْرِ (أَرْبَعِينَ يَوْمًا)
٦٦٤.....	١١-٣-٨-٤- الْقَتْلُ
٦٦٤.....	١-١١-٣-٨-٤- مَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا (لِإِيمَانِهِ)
٦٦٦.....	٢-١١-٣-٨-٤- مَنْ قَتَلَ نَبِيًّا أَوْ وَصِيًّا
٦٦٦.....	١٢-٣-٨-٤- الْكُفْرُ بَعْدَ الْإِيمَانِ
٦٦٦.....	١٣-٣-٨-٤- اللَّوَاطُ
٦٦٨.....	١٤-٣-٨-٤- النَّاصِبُ
٦٦٨.....	١٥-٣-٨-٤- مَنْ أَنْكَرَ الْوَلَايَةَ
٦٦٨.....	١٦-٣-٨-٤- نُهْبَةُ ذَاتِ شَرَفٍ
٦٦٨.....	١٧-٣-٨-٤- تَوْصِيفُ امْرَأَةٍ لِرَجُلٍ فَافْتِنَ بِهَا
٦٦٨.....	٤-٨-٤- الْخَوَاصُّ
٦٦٨.....	١-٤-٨-٤- الْعَالَمُ
٦٦٨.....	٥-٨-٤- بَعْدَ التَّحْدِيدِ الزَّمَنِيِّ رَاجِعُ: الْفَصْلُ الثَّلَاثُ: الْخُدُودُ الزَّمَنِيَّةُ لِقَبُولِ التَّوْبَةِ
٦٦٨.....	٩-٤- حِفْظُ وَاسْتِمْرَارُ وَتَجْدِيدُ وَتَقْدِيمُ وَتَعْجِيلُ التَّوْبَةِ
٦٦٨.....	١-٩-٤- عَوَامِلُ حِفْظِ التَّوْبَةِ
٦٦٨.....	١-١-٩-٤- الطَّلَبُ مِنَ اللَّهِ وَرَاجِعُ: الْفَصْلُ الثَّلَاثُ، طَلَبُ التَّوْفِيقِ بِالتَّوْبَةِ وَتَجْدِيدِ التَّوْبَةِ
٦٧٠.....	٢-٩-٤- تَقْدِيمُ التَّوْبَةِ وَالْإِسْرَاعُ فِيهَا

﴿فهرست﴾

۴۸۲- مسائل عمومی.....	۶۵۹
۴۸۲-۱- زیادی گناه.....	۶۵۹
۴۸۲-۲- آن که به محض مواجهه با تمایلات شهوانی، با تکیه بر وجود توبه تن به گناه می‌دهد.....	۶۵۹
۴۸۲-۳- آن که در دوران سلامت دوباره به گناه برمی‌گردد.....	۶۵۹
۴۸۲-۴- توبه در مستی.....	۶۵۹
۴۸۲-۵- آن گاه که قلب بمیرد.....	۶۶۱
۴۸۳- گناهان خاص و مشخص.....	۶۶۱
۴۸۳-۱- بدعت در دین.....	۶۶۱
۴۸۳-۲- حسد.....	۶۶۱
۴۸۳-۳- بد اخلاقی.....	۶۶۱
۴۸۳-۴- بر ملا کردن اسرار.....	۶۶۳
۴۸۳-۵- ارتداد و خروج از دین.....	۶۶۳
۴۸۳-۶- زنا (تا چهل روز).....	۶۶۳
۴۸۳-۷- دشنام دادن به پیامبر ﷺ.....	۶۶۳
۴۸۳-۸- همجنس بازی زنان.....	۶۶۳
۴۸۳-۹- به تأخیر انداختن توبه.....	۶۶۳
۴۸۳-۱- شراب خواری (تا چهل روز).....	۶۶۵
۴۸۳-۱۱- قتل.....	۶۶۵
۴۸۳-۱۱-۱- آن که مؤمنی را به خاطر ایمانش به قتل برساند.....	۶۶۵
۴۸۳-۱۱-۲- آن که پیامبر یا جانشین پیامبری را به قتل برساند.....	۶۶۷
۴۸۳-۱۲- کفر بعد از ایمان.....	۶۶۷
۴۸۳-۱۳- لواط.....	۶۶۷
۴۸۳-۱۴- آن که به امامان علیهم السلام دشنام می‌دهد.....	۶۶۹
۴۸۳-۱۵- آن که ولایت را انکار می‌کند.....	۶۶۹
۴۸۳-۱۶- غارت کردن صاحب شرف.....	۶۶۹
۴۸۳-۱۷- توصیف کردن زیبایی‌های یک زن برای مرد نامحرم تا او به گناه بیفتد.....	۶۶۹
۴۸۴- افراد خاص.....	۶۶۹
۴۸۴-۱- دانشمند.....	۶۶۹
۴۸۵- بعد از دوره‌ی زمانی و ر.به: حدود زمانی پذیرش توبه.....	۶۶۹
۴۹- حفظ، استمرار، تجدید و پیش‌انداختن توبه.....	۶۶۹
۴۹-۱- عوامل نگهداری توبه.....	۶۶۹
۴۹-۱-۱- درخواست از خدا و ر.به: درخواست توفیق توبه.....	۶۶۹
۴۹-۲- پیش‌انداختن توبه و سرعت بخشیدن به آن.....	۶۷۱

﴿الفهرس﴾

٦٧٠	٤-٩-٢-١- الآنَ الآنَ
٦٧٠	٤-٩-٢-٢- مِنْ قَرِيبٍ
٦٧٠	٤-٩-٢-٣- قَبْلَ سَعَةِ سَاعَاتٍ
٦٧٠	٤-٩-٢-٤- قَبْلَ تِسْعِ سَاعَاتٍ
٦٧٠	٤-٩-٢-٥- الْمُبَادَرَةُ
٦٧٠	٤-٩-٢-٦- التَّعْجِيلُ
٦٧٢	٤-٩-٢-٧- الإِسْتِقْبَالُ
٦٧٢	٤-٩-٢-٨- التَّقْدِيمُ
٦٧٢	٤-٩-٢-٩- مَدَمَةُ التَّأْخِيرِ رَاجِعُ التَّسْوِيفِ
٦٧٢	٤-٩-٢-٩-١- بَيْنَ الْعَبْدِ عَبْدٌ يُؤَخِّرُ التَّوْبَةَ
٦٧٢	٤-٩-٢-٩-٢- النَّهْيُ
٦٧٢	٤-٩-٢-٩-٢-١- فَلَا تَنْظُرُوا
٦٧٢	٤-٩-٢-٩-٢-٢- لَا تُؤَخِّرْ
٦٧٢	٤-٩-٢-٩-٢-٣- إِحْذَرْ
٦٧٢	٤-٩-٣- تَجْدِيدُ التَّوْبَةِ
٦٧٢	٤-٩-٣-١- الْأَمْرُ
٦٧٤	٤-٩-٣-١-١- جَدِّدْ
٦٧٤	٤-٩-٣-١-٢- كُلَّمَا أَذْنَبْتَ قَتَبْ
٦٧٤	٤-٩-٣-٢- كُلَّمَا عَادَ الْمُؤْمِنُ بِالتَّوْبَةِ عَادَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِالمَغْفِرَةِ
٦٧٤	٤-٩-٣-٣- مِنْ آدَابِ الدُّعَاءِ
٦٧٤	٤-٩-٣-٤- حَدِيثُ التَّوْبَةِ يُمَحِّقُ الْإِسَاءَةَ
٦٧٤	٤-٩-٣-٥- حَدَّ التَّجْدِيدِ
٦٧٤	٤-٩-٣-٥-١- مِائَةَ مَرَّةٍ مِنْ غَيْرِ ذَنْبٍ
٦٧٤	٤-٩-٣-٥-٢- فَكَمْ أَتَوْبٍ مِنْهَا وَكَمْ أَعُودٍ إِلَيْهَا
٦٧٤	٤-٩-٣-٥-٣- ثَلَاثَ مَرَّاتٍ
٦٧٤	٤-٩-٣-٥-٤- الإِسْتِغْفَارُ مِنَ الْعُودِ بَعْدَ التَّوْبَةِ
٦٧٤	٤-٩-٤- إِسْتِمْرَارُ التَّوْبَةِ
٦٧٤	٤-٩-٤-١- وَاطْبَ عَلَيْهَا حَتَّى سَنَةٍ
٦٧٤	٤-٩-٤-٢- مُتَّصِلَةً
٦٧٤	٤-٩-٤-٣- فَلَا تَزَالُ
٦٧٨	٤-٩-٤-٤- التَّوْبَةُ دَوَامُ الْإِعْتِرَافِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّفَكُّرِ
٦٧٨	٤-٩-٤-٥- عَدَمُ الْيَقِينِ لِإِسْتِمْرَارِ التَّوْبَةِ
٦٧٨	٤-١٠- بَعْدَ التَّوْبَةِ

﴿فهرست﴾

۶۷۱	۴-۹۲-۱- همین حالا، همین حالا
۶۷۱	۴-۹۲-۲- به همین زودی
۶۷۱	۴-۹۲-۳- قبل از هفت ساعت
۶۷۱	۴-۹۲-۴- قبل از نه ساعت
۶۷۱	۴-۹۲-۵- اقدام
۶۷۱	۴-۹۲-۶- عجله کردن
۶۷۳	۴-۹۲-۷- به استقبال رفتن
۶۷۳	۴-۹۲-۸- پیش انداختن
۶۷۳	۴-۹۲-۹- در مذمت تأخیر انداختن توبه و... به: امروز و فردا کردن
۶۷۳	۴-۹۲-۹-۱- بد بنده ای است که توبه را به تأخیر بیندازد
۶۷۳	۴-۹۲-۹-۲- نهی
۶۷۳	۴-۹۲-۹-۲-۱- به خود مهلت ندهید
۶۷۳	۴-۹۲-۹-۲-۲- عقب نیندازید
۶۷۳	۴-۹۲-۹-۲-۳- بر حذر باش
۶۷۳	۴-۹۳- تجدید توبه
۶۷۳	۴-۹۳-۱- امر
۶۷۵	۴-۹۳-۱-۱- تجدید کن
۶۷۵	۴-۹۳-۱-۲- هر بار گناه کردی توبه کن
۶۷۵	۴-۹۳-۲- هر قدر مؤمن به توبه بازگردد، خدا با مغفرت به او باز می گردد
۶۷۵	۴-۹۳-۳- از آداب دعا
۶۷۵	۴-۹۳-۴- حرف توبه، بدی را نابود می کند
۶۷۵	۴-۹۳-۵- حدّ و اندازه ی تجدید
۶۷۵	۴-۹۳-۵-۱- صد بار بدون گناه
۶۷۷	۴-۹۳-۵-۲- چه بسیار توبه می کنم و چه بسیار به آن برمی گردم
۶۷۷	۴-۹۳-۵-۳- سربار
۶۷۷	۴-۹۳-۵-۴- طلب آمرزش از بازگشت به گناه بعد از توبه
۶۷۷	۴-۹۴- استمرار و تداوم توبه
۶۷۷	۴-۹۴-۱- تا یک سال بر آن مداومت کند
۶۷۷	۴-۹۴-۲- متصل
۶۷۷	۴-۹۴-۳- بدون توقّف
۶۷۹	۴-۹۴-۴- توبه، اعتراف و گریه و تفکّر مداوم است
۶۷۹	۴-۹۴-۵- یقین نداشتن برای استمرار و تداوم توبه
۶۷۹	۴-۱۰- بعد از توبه

﴿الفهرس﴾

٦٧٨.....	٤-١٠-١-١- حِفْظُ التَّوْبَةِ.....
٦٧٨.....	٤-١٠-١-١- الوَقَاءُ.....
٦٧٨.....	٤-١٠-١-٢- عَدَمُ الْعُودِ.....
٦٧٨.....	٤-١٠-١-٣- الْعِصْمَةُ.....
٦٧٨.....	٤-١٠-١-٤- السَّلَامَةُ.....
٦٨٠.....	٤-١٠-١-٥- مُسْتَوْدَعًا تَوْتِي مِنَ النَّكْثِ.....
٦٨٠.....	٤-١٠-٢- الإِسْتِغْفَارُ مِنَ الْعُودِ.....
٦٨٢.....	٤-١٠-٣- الْخَوْفُ وَالرَّجَاءُ.....
٦٨٢.....	٤-١٠-٣-١- لَسْتُ أَذْرِي بَأَى عِلَاجِ أَذَاوِي ذَنْبِي فَكَمْ أَتُوبُ مِنْهَا وَكَمْ أَعُودُ إِلَيْهَا.....
٦٨٢.....	٤-١٠-٤- ضَالًّا لَوْ لَا هِدَايَتِكَ.....
٦٨٢.....	٤-١٠-٥- الْحَمْدُ وَالشُّكْرُ.....
٦٨٢.....	٤-١٠-٥-١- الْحَمْدُ.....
٦٨٢.....	٤-١٠-٥-٢- إِيْهْدَا، الثَّلْثَ شُكْرًا.....
٦٨٢.....	٤-١٠-٦- الْبُكَاءُ.....
٦٨٤.....	٤-١٠-٧- الدُّعَاءُ وَالْإِسْتِغْفَارُ لِلْخَاطِئِينَ قَبْلَ نَفْسِهِ.....
٦٨٤.....	٤-١٠-٨- السَّجْدَةُ.....
٦٨٤.....	٤-١٠-٩- الْوُضُوءُ.....
٦٨٦.....	٤-١٠-١٠- الْمُرَاقَبَةُ فِيمَا يَسْتَأْنِفُ وَيَعْمَلُ.....
٦٨٦.....	٤-١٠-١١- الْإِسْتِقَامَةُ.....
٦٨٦.....	٤-١٠-١٢- غُمْرَانُ الْأَرْضِ وَإِقَامَةُ الْحُجَّةِ عَلَى الْعِبَادِ.....
٦٨٨.....	الفصل الخامس - ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ.....
٦٨٨.....	٥-١- التَّوْفِيقَاتُ وَالتَّوَابُ إِلَهِيًا.....
٦٨٨.....	٥-١-١- باب ١.....
٦٨٨.....	٥-١-١-١- التَّوْبَةُ مِنَ اللَّهِ.....
٧٠٠.....	٥-١-١-٢- تَوْبَةُ اللَّهِ فِي أَسْمَاءِ اللَّهِ.....
٧٠٠.....	٥-١-١-٢-١- تَوَابٌ.....
٧٠٠.....	٥-١-١-٢-٢- التَّوَابُ.....
٧٠٠.....	٥-١-١-٢-٣- تَوَابٌ حَكِيمٌ.....
٧٠٠.....	٥-١-١-٢-٤- تَوَابٌ رَحِيمٌ.....
٧٠٢.....	٥-١-١-٢-٥- التَّوَابُ الرَّحِيمُ.....
٧٠٢.....	٥-١-١-٢-٦- غَفُورٌ تَوَابٌ.....
٧٠٢.....	٥-١-١-٢-٧- تَوَابٌ وَهَّابٌ.....
٧٠٤.....	٥-١-١-٢-٨- الْوَهَّابُ التَّوَابُ.....

﴿فهرست﴾

۴-۱۰-۱	حفظ توبه.....	۶۷۹
۴-۱۰-۱-۱	وفا.....	۶۷۹
۴-۱۰-۱-۲	عدم بازگشت.....	۶۷۹
۴-۱۰-۱-۳	عصمت و حفظ خود از گناه.....	۶۷۹
۴-۱۰-۱-۴	به سلامت گذر کردن.....	۶۷۹
۴-۱۰-۱-۵	توبه را از شکستن نزد خدا به امانت سپردن.....	۶۸۱
۴-۱۰-۲	آمزش طلبیدن از بازگشت به گناه.....	۶۸۱
۴-۱۰-۳	بیم و امید.....	۶۸۳
۴-۱۰-۳-۱	نمی‌دانم با کدام درمان گناهانم را چاره کنم، چه بسیار توبه می‌کنم و چه بسیار به	
۴-۱۰-۳	گناه برمی‌گردم.....	۶۸۳
۴-۱۰-۴	اگر هدایت و راهنمایی تو نبود، گمراه می‌شدم.....	۶۸۳
۴-۱۰-۵	سپاس و شکر.....	۶۸۳
۴-۱۰-۵-۱	سپاس.....	۶۸۳
۴-۱۰-۵-۲	هدیه یک سوم اموال به شکرانه‌ی پذیرش توبه.....	۶۸۳
۴-۱۰-۶	گریه.....	۶۸۳
۴-۱۰-۷	دعا و طلب آمرزش برای خطاکاران قبل از خود.....	۶۸۵
۴-۱۰-۸	سجده.....	۶۸۵
۴-۱۰-۹	وضو.....	۶۸۵
۴-۱۰-۱۰	مراقبت از آنچه پیش خواهد آمد و به آن دست خواهد زد.....	۶۸۷
۴-۱۰-۱۱	استقامت.....	۶۸۷
۴-۱۰-۱۲	آبادانی سرزمین و برپایی دلیل به بندگان.....	۶۸۷
فصل ۵- نتایج توبه		
۵-۱	توفیقات و پاداش الهی.....	۶۸۹
۵-۱-۱	گروه ۱.....	۶۸۹
۵-۱-۱-۱	توبه‌ای از جانب خدا.....	۶۸۹
۵-۱-۱-۲	توبه‌ی خدا در نام‌های او.....	۷۰۱
۵-۱-۱-۲-۱	بسیار توبه‌کننده.....	۷۰۱
۵-۱-۱-۲-۲	بسیار توبه‌کننده.....	۷۰۱
۵-۱-۱-۲-۳	بسیار توبه‌کننده‌ای صاحب حکمت.....	۷۰۱
۵-۱-۱-۲-۴	بسیار توبه‌کننده‌ای مهربان.....	۷۰۱
۵-۱-۱-۲-۵	بسیار توبه‌کننده‌ی مهربان.....	۷۰۳
۵-۱-۱-۲-۶	آمرزنده‌ی بسیار توبه‌کننده.....	۷۰۳
۵-۱-۱-۲-۷	بسیار توبه‌کننده‌ای بسیار بخشنده.....	۷۰۳
۵-۱-۱-۲-۸	بسیار بخشنده‌ی بسیار توبه‌کننده.....	۷۰۵

﴿الفهرس﴾

٧٠٤.....	٥-١-١-٢-٩- التَّوَابُ عَلَى الْمُذْنِبِينَ.....
٧٠٤.....	٥-١-١-٢-١٠- تَوَابٌ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ.....
٧٠٤.....	٥-١-١-٢-١١- أَتُوبُ.....
٧٠٤.....	٥-١-١-٣- دَرَجَاتُ تَوْبَةِ اللَّهِ عَلَى الْعَبْدِ.....
٧٠٤.....	٥-١-١-٤- تَجْدِيدُ تَوْبَةِ اللَّهِ.....
٧٠٤.....	٥-١-١-٥- حُدُودُ تَوْبَةِ اللَّهِ.....
٧٠٤.....	٥-١-١-٥-١- وَإِنْ كُنْتُ لِي مَاقَبًا.....
٧٠٤.....	٥-١-١-٥-٢- أَرْبَعُونَ سَنَةً لِتَوْبَةِ اللَّهِ وَ رُفْعِ الْعُقُوبَةِ.....
٧٠٤.....	٥-١-١-٦- تَقَدَّمَ وَ تَأَخَّرَ تَوْبَةُ اللَّهِ وَ تَوْبَةُ الْعَبْدِ رَاجِع: (الفصل الرابع) الْعَوَامِلُ الْمُقَدِّمَةُ عَلَى التَّوْبَةِ.....
٧٠٤.....	٥-١-١-٦- تَقَدَّمَ تَوْبَةُ اللَّهِ عَلَى تَوْبَةِ الْعَبْدِ رَاجِع: الفصل الرابع، الْعَوَامِلُ الْمُقَدِّمَةُ عَلَى التَّوْبَةِ.....
٧٠٤.....	٥-١-١-٦- تَأَخَّرَ تَوْبَةُ الثَّانِيَةِ مِنَ اللَّهِ بِالنَّسْبَةِ لِتَوْبَةِ الْعَبْدِ رَاجِع: (الفصل الخامس) ثِمَارُ التَّوْبَةِ.....
٧٠٤.....	٥-١-١-٧- مُرَادِفَاتُ وَ مُقَارِبَاتُ وَ مَصَادِيقُ تَوْبَةِ اللَّهِ.....
٧٠٤.....	٥-١-١-٧-١- الْجُودُ.....
٧٠٤.....	٥-١-١-٧-٢- التَّجَاوُزُ.....
٧٠٤.....	٥-١-١-٧-٣- الْإِحْسَانُ.....
٧٠٤.....	٥-١-١-٧-٤- الْحِكْمَةُ.....
٧٠٤.....	٥-١-١-٧-٥- الرَّحْمَةُ.....
٧١٠.....	٥-١-١-٧-٦- الرِّضَا.....
٧١٠.....	٥-١-١-٧-٧- رُفْعُ الدَّرَجَةِ.....
٧١٠.....	٥-١-١-٧-٨- السُّتْرُ.....
٧١٢.....	٥-١-١-٧-٩- الصَّفْحُ.....
٧١٢.....	٥-١-١-٧-١٠- التَّطَهِيرُ.....
٧١٢.....	٥-١-١-٧-١١- الْعِصْمَةُ.....
٧١٢.....	٥-١-١-٧-١٢- الْعَفْوُ.....
٧١٢.....	٥-١-١-٧-١٣- الإِعَادَةُ إِلَى الْمُرْتَبَةِ.....
٧١٢.....	٥-١-١-٧-١٤- الْمَغْفِرَةُ.....
٧١٦.....	٥-١-١-٧-١٥- التَّفَضُّلُ.....
٧١٦.....	٥-١-١-٧-١٦- قَبُولُ التَّوْبَةِ.....
٧١٨.....	٥-١-١-٧-١٧- قَبُولُ الْحَسَنَاتِ.....
٧١٨.....	٥-١-١-٧-١٨- قَبُولُ الْعُذْرِ وَالْمَلَقِ.....
٧١٨.....	٥-١-١-٧-١٩- قَبُولُ الْمَعْدِرَةِ.....
٧١٨.....	٥-١-١-٧-٢٠- الْإِقَالَةُ.....

﴿فهرست﴾

۷۰۵.....	۵-۱-۱-۲-۹- بسیار توبه کننده بر گناهکاران.....
۷۰۵.....	۵-۱-۱-۲-۱۰- بسیار توبه کننده ای بر اهل آسمان ها و زمین.....
۷۰۵.....	۵-۱-۱-۲-۱۱- توبه کننده ترین.....
۷۰۵.....	۵-۱-۱-۳- درجات توبه ی خدا.....
۷۰۵.....	۵-۱-۱-۴- تجدید توبه ی الهی.....
۷۰۵.....	۵-۱-۱-۵- حدود توبه ی الهی.....
۷۰۵.....	۵-۱-۱-۵-۱- حتی اگر از من خشمگینی.....
۷۰۵.....	۵-۱-۱-۵-۲- چهل سال برای جلب توبه ی خدا و برداشته شدن عقوبت.....
۷۰۷.....	۵-۱-۱-۶- پیش و پس بودن توبه ی خدا و توبه ی بنده.....
۷۰۷.....	۵-۱-۱-۶-۱- تقدّم توبه ی خدا نسبت به توبه ی بنده ر.به: فصل ۴، عوامل مقدّم بر توبه...۷۰۷
۷۰۷.....	۵-۱-۱-۶-۲- تأخر توبه ی دوم خدا نسبت به توبه ی بنده ر.به: فصل ۵، نتایج توبه.....
۷۰۷.....	۵-۱-۱-۷- کلمات مترادف و با معنای نزدیک و مصادیق توبه ی الهی.....
۷۰۷.....	۵-۱-۱-۷-۱- سخاوت.....
۷۰۷.....	۵-۱-۱-۷-۲- گذشت.....
۷۰۷.....	۵-۱-۱-۷-۳- نیکی.....
۷۰۷.....	۵-۱-۱-۷-۴- حکمت.....
۷۰۷.....	۵-۱-۱-۷-۵- رحمت.....
۷۱۱.....	۵-۱-۱-۷-۶- رضایت.....
۷۱۱.....	۵-۱-۱-۷-۷- بالا بردن درجه.....
۷۱۱.....	۵-۱-۱-۷-۸- پوشاندن.....
۷۱۳.....	۵-۱-۱-۷-۹- گذشت و چشم پوشی.....
۷۱۳.....	۵-۱-۱-۷-۱۰- پاک کردن.....
۷۱۳.....	۵-۱-۱-۷-۱۱- عصمت و حفظ از گناه.....
۷۱۳.....	۵-۱-۱-۷-۱۲- عفو.....
۷۱۳.....	۵-۱-۱-۷-۱۳- برگرداندن به رتبه ی خود.....
۷۱۳.....	۵-۱-۱-۷-۱۴- آمرزش.....
۷۱۷.....	۵-۱-۱-۷-۱۵- لطف.....
۷۱۷.....	۵-۱-۱-۷-۱۶- پذیرش توبه.....
۷۱۹.....	۵-۱-۱-۷-۱۷- پذیرش نیکی ها.....
۷۱۹.....	۵-۱-۱-۷-۱۸- پذیرش پوزش و خواهش.....
۷۱۹.....	۵-۱-۱-۷-۱۹- پذیرش عذرخواهی.....
۷۱۹.....	۵-۱-۱-۷-۲۰- گذشت.....

﴿الفهرس﴾

٧١٨.....	٥-١-١-٧-٢١- كِتْمَانُ الْمُسَاوَى
٧١٨.....	٥-١-١-٧-٢٢- الْكَرَمُ
٧١٨.....	٥-١-١-٧-٢٣- النَّجَاةُ وَالْإِنْقَاذُ
٧٢٠.....	٥-١-١-٧-٢٤- إِنْسَاءُ الْحَفَظَةِ
٧٢٠.....	٥-١-٢- باب ٢
٧٢٠.....	٥-١-٢-١- قَبُولُ التَّوْبَةِ
٧٢٦.....	٥-١-٢-١-١- قَبُولُ التَّوْبَةِ فِي أَسْمَاءِ اللَّهِ
٧٢٦.....	٥-١-٢-١-١-١- قَابِلُ التَّوْبِ
٧٢٦.....	٥-١-٢-١-١-٢- قَابِلُ التَّوْبَةِ
٧٢٦.....	٥-١-٢-١-١-٣- قَابِلُ التَّوْبَاتِ
٧٢٨.....	٥-١-٢-١-١-٤- قَابِلُ تَوْبَةِ التَّوَابِينَ
٧٢٨.....	٥-١-٢-١-١-٥- قَابِلُ التَّوْبَةِ الْمُذْنِبِينَ
٧٢٨.....	٥-١-٢-١-١-٦- مَنْ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ...
٧٢٨.....	٥-١-٢-١-١-٧- مَنْ يَقْبَلُ عُذْرَ الثَّائِبِينَ
٧٢٨.....	٥-١-٢-١-٢- مُرَادِفَاتُ قَبُولِ التَّوْبَةِ وَمُقَارِبَاتُهَا
٧٢٨.....	٥-١-٢-١-٢-١- الإِجَابَةُ
٧٢٨.....	٥-١-٢-١-٢-٢- التَّجَاوُزُ
٧٢٨.....	٥-١-٢-١-٢-٣- الرَّحْمَةُ
٧٢٨.....	٥-١-٢-١-٢-٤- الرِّضَا
٧٣٠.....	٥-١-٢-١-٢-٥- السُّتْرُ
٧٣٠.....	٥-١-٢-١-٢-٦- صَرْفُ الْأَلَاءِ إِلَيْهِ
٧٣٠.....	٥-١-٢-١-٢-٧- الْعَفْوُ
٧٣٢.....	٥-١-٢-١-٢-٨- الْعَافِيَةُ (عَلَى ظَنِّ الْمُقْصِرِ)
٧٣٢.....	٥-١-٢-١-٢-٩- الإِعَادَةُ إِلَى مَرْتَبَتِهِ
٧٣٢.....	٥-١-٢-١-٢-١٠- الْمَغْفِرَةُ
٧٣٤.....	٥-١-٢-١-٢-١١- الإِقَالَةُ
٧٣٤.....	٥-١-٢-١-٢-١٢- وَضْعُ الْأَوْزَارِ
٧٣٤.....	٥-١-٣- باب ٣
٧٣٤.....	٥-١-٣-١- الْأُخُوَّةُ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ
٧٣٤.....	٥-١-٣-٢- جَوَازُ الشَّهَادَةِ
٧٣٦.....	٥-١-٣-٣- الْحِلْيَةُ
٧٣٦.....	٥-١-٣-٣-١- حِلْيَةُ الْمَالِ
٧٣٦.....	٥-١-٣-٣-٢- لَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ

﴿فهرست﴾

۷۱۹.....	۵-۱-۷-۲۱ پوشاندن بدی‌ها.....
۷۱۹.....	۵-۱-۷-۲۲ سخاوت و کرم.....
۷۱۹.....	۵-۱-۷-۲۳ نجات و رهایی.....
۷۲۱.....	۵-۱-۷-۲۴ به فراموشی انداختن فرشتگان نگاهبان.....
۷۲۱.....	۵-۱-۲ گروه ۲.....
۷۲۱.....	۵-۱-۲-۱ پذیرش توبه.....
۷۲۷.....	۵-۱-۲-۱-۱ پذیرش توبه در نام‌های خدا.....
۷۲۷.....	۵-۱-۲-۱-۱-۱ پذیرنده‌ی توبه.....
۷۲۷.....	۵-۱-۲-۱-۱-۲ پذیرنده‌ی توبه.....
۷۲۷.....	۵-۱-۲-۱-۱-۳ پذیرنده‌ی توبه‌ها.....
۷۲۹.....	۵-۱-۲-۱-۱-۴ پذیرنده‌ی توبه‌ی توبه‌کنندگان.....
۷۲۹.....	۵-۱-۲-۱-۱-۵ پذیرنده‌ی توبه‌ی گناهکاران.....
۷۲۹.....	۵-۱-۲-۱-۱-۶ کسی که توبه را می‌پذیرد.....
۷۲۹.....	۵-۱-۲-۱-۱-۷ کسی که پوزش توبه‌کنندگان را می‌پذیرد.....
۷۲۹.....	۵-۱-۲-۱-۲ مترادفات و کلماتی با معنای نزدیک به پذیرش توبه.....
۷۲۹.....	۵-۱-۲-۱-۲-۱ اجابت.....
۷۲۹.....	۵-۱-۲-۱-۲-۲ گذشت.....
۷۲۹.....	۵-۱-۲-۱-۲-۳ رحمت.....
۷۲۹.....	۵-۱-۲-۱-۲-۴ رضایت.....
۷۳۱.....	۵-۱-۲-۱-۲-۵ پوشش.....
۷۳۱.....	۵-۱-۲-۱-۲-۶ برگرداندن نعمت‌ها به سوی او.....
۷۳۱.....	۵-۱-۲-۱-۲-۷ عفو.....
۷۳۱.....	۵-۱-۲-۱-۲-۸ عافیت (به گمان مقصر).....
۷۳۱.....	۵-۱-۲-۱-۲-۹ بازگشت به جایگاه خود.....
۷۳۳.....	۵-۱-۲-۱-۲-۱۰ آمرزش.....
۷۳۵.....	۵-۱-۲-۱-۲-۱۱ گذشت.....
۷۳۵.....	۵-۱-۲-۱-۲-۱۲ برداشته‌شدن گناهان.....
۷۳۵.....	۵-۱-۳ گروه ۳.....
۷۳۵.....	۵-۱-۳-۱ برادری با مؤمنین.....
۷۳۵.....	۵-۱-۳-۲ پذیرش شهادت.....
۷۳۷.....	۵-۱-۳-۳ حلال‌شدن.....
۷۳۷.....	۵-۱-۳-۳-۱ حلال‌شدن اموال.....
۷۳۷.....	۵-۱-۳-۳-۲ اصل اموالتان متعلق به خودتان خواهد بود.....

﴿الفهرس﴾

٧٣٦.....	٥-١-٣-٣-٣- حَلِيَّةُ الزَّوْجِ
٧٣٨.....	٥-١-٣-٣-٤- الرَّقْعُ مِنْ مَنْعِ التَّزْوِيجِ
٧٣٨.....	٥-١-٣-٤- تَخْلِيَةُ السَّيْلِ
٧٣٨.....	٥-١-٤- باب ٤
٧٣٨.....	٥-١-٤-١- الْبَرَكَةُ
٧٣٨.....	٥-١-٤-٢- الرِّزْقُ
٧٤٠.....	٥-١-٤-٣- التَّمَنُّعُ
٧٤٠.....	٥-١-٤-٤- الْخِصْبُ
٧٤٢.....	٥-١-٤-٥- الْمَطَرُ
٧٤٢.....	٥-١-٤-٦- الْإِسْقَاءُ
٧٤٢.....	٥-١-٤-٧- تَوْبَةُ الْمَالِ
٧٤٢.....	٥-١-٤-٨- رِيحُ التَّجَارَاتِ
٧٤٤.....	٥-١-٤-٩- الْغِنَى
٧٤٤.....	٥-١-٤-١٠- فَتْحُ بَابِ الرَّحْمَةِ
٧٤٤.....	٥-١-٤-١١- الْقُوَّةُ
٧٤٤.....	٥-١-٥- باب ٥
٧٤٤.....	٥-١-٥-١- رَدُّ الْقَضَاءِ وَالْإِبْلَاءِ
٧٤٤.....	٥-١-٥-٢- دَفْعُ مَعَرَةِ السَّعَايَاتِ
٧٤٤.....	٥-١-٥-٣- رَفْعُ الزَّلَازِلِ
٧٤٤.....	٥-١-٥-٤- الشِّفَاءُ
٧٤٤.....	٥-١-٥-٥- عَدَمُ الْخَوْفِ
٧٤٤.....	٥-١-٥-٦- عَدَمُ الشَّقَاوَةِ
٧٤٤.....	٥-١-٥-٧- الْعَافِيَةُ
٧٤٤.....	٥-١-٥-٨- التَّفْرِيجُ
٧٤٤.....	٥-١-٥-٩- كَشْفُ الْإِبْلَاءِ
٧٤٨.....	٥-١-٥-١٠- النِّجَاةُ
٧٤٨.....	٥-١-٥-١٠-١- مِنْ بَطْنِ الْحَوْتِ
٧٤٨.....	٥-١-٥-١٠-٢- مِنَ النَّيِّبِ
٧٤٨.....	٥-١-٥-١٠-٣- مِنَ الرَّدَى
٧٤٨.....	٥-١-٥-١٠-٤- مِنَ الْغَمِّ
٧٥٠.....	٥-١-٥- باب ٦
٧٥٠.....	٥-١-٦-١- الْإِخْلَاصُ
٧٥٠.....	٥-١-٦-٢- الْإِيمَانُ

﴿فهرست﴾

۷۳۷.....	۵-۱-۳-۳-۳ حلال شدن همسر.....
۷۳۹.....	۵-۱-۳-۳-۴ برطرف شدن مانع ازدواج.....
۷۳۹.....	۵-۱-۳-۴ باز کردن راه.....
۷۳۹.....	۵-۱-۴ گروه ۴.....
۷۳۹.....	۵-۱-۴-۱ برکت.....
۷۳۹.....	۵-۱-۴-۲ روزی.....
۷۴۱.....	۵-۱-۴-۳ بهره مندی.....
۷۴۱.....	۵-۱-۴-۴ پرمحصولی، پربرکتی.....
۷۴۳.....	۵-۱-۴-۵ باران.....
۷۴۳.....	۵-۱-۴-۶ آب دادن.....
۷۴۳.....	۵-۱-۴-۷ بازگشت اموال.....
۷۴۳.....	۵-۱-۴-۸ سود معاملات.....
۷۴۵.....	۵-۱-۴-۹ بی نیازی.....
۷۴۵.....	۵-۱-۴-۱۰ گشوده شدن درهای رحمت.....
۷۴۵.....	۵-۱-۴-۱۱ نیرو.....
۷۴۵.....	۵-۱-۵ گروه ۵.....
۷۴۵.....	۵-۱-۵-۱ رد شدن قضا و بلا.....
۷۴۵.....	۵-۱-۵-۲ دفع گرفتاری های ناشی از سخن چینی و عیبجویی مردم.....
۷۴۵.....	۵-۱-۵-۳ برطرف شدن زمین لرزه.....
۷۴۷.....	۵-۱-۵-۴ شفا.....
۷۴۷.....	۵-۱-۵-۵ عدم ترس.....
۷۴۷.....	۵-۱-۵-۶ عدم بدبختی.....
۷۴۷.....	۵-۱-۵-۷ عافیت و رهایی از گرفتاری.....
۷۴۷.....	۵-۱-۵-۸ گشایش.....
۷۴۷.....	۵-۱-۵-۹ برطرف شدن بلا.....
۷۴۹.....	۵-۱-۵-۱۰ نجات.....
۷۴۹.....	۵-۱-۵-۱۰-۱ از شکم ماهی.....
۷۴۹.....	۵-۱-۵-۱۰-۲ نجات از وادی سرگردانی.....
۷۴۹.....	۵-۱-۵-۱۰-۳ از نابودی.....
۷۴۹.....	۵-۱-۵-۱۰-۴ از غم.....
۷۵۱.....	۵-۱-۶ گروه ۶.....
۷۵۱.....	۵-۱-۶-۱ اخلاص.....
۷۵۱.....	۵-۱-۶-۲ ایمان.....

﴿ الفهرس ﴾

٧٥٠..... ٥-١-٦-٢-١- إخلاصُ الإيمانِ

٧٥٠..... ٥-١-٦-٢-٢- رُجُوعُ رُوحِ الإيمانِ

٧٥٠..... ٥-١-٦-٢-٣- رُدُّ الإيمانِ

٧٥٠..... ٥-١-٦-٢-٤- العَوْدُ إلى دارِ الإيمانِ

٧٥٢..... ٥-١-٦-٢-٥- المَوْتُ على الإيمانِ

٧٥٢..... ٥-١-٦-٣- البَصِيرَةُ

٧٥٢..... ٥-١-٦-٤- إَشْحَاذُ البَصِيرَةِ

٧٥٢..... ٥-١-٦-٥- التَّصْحِيحُ (البَصِيرَةُ وَ الضَّمِيرُ)

٧٥٤..... ٥-١-٦-٦- رَفْعُ الحِجَابِ

٧٥٤..... ٥-١-٦-٧- عَدَمُ القُنُوطِ وَ راجع: عَدَمُ اليأسِ

٧٥٤..... ٥-١-٦-٨- عَدَمُ اليأسِ

٧٥٤..... ٥-١-٦-٩- المَعْرِفَةُ

٧٥٤..... ٥-١-٦-١٠- الإِنْقِطَاعُ

٧٥٦..... ٥-١-٦-١١- القَلْبُ

٧٥٦..... ٥-١-٦-١١-١- جَلَاءُ القَلْبِ

٧٥٦..... ٥-١-٦-١١-٢- حَيَاةُ القَلْبِ

٧٥٦..... ٥-١-٦-١١-٣- ذَهَابُ سَوَادِ القَلْبِ

٧٥٦..... ٥-١-٦-١١-٤- شَرْحُ القَلْبِ

٧٥٦..... ٥-١-٦-١١-٥- صَفَاءُ القَلْبِ

٧٥٦..... ٥-١-٦-١١-٦- صِقَالُ القَلْبِ

٧٥٨..... ٥-١-٦-١١-٧- مَحْوُ سَوَادِ القَلْبِ

٧٥٨..... ٥-١-٦-١٢- النَّدَامَةُ

٧٥٨..... ٥-١-٦-١٣- الهِدَايَةُ

٧٦٠..... ٥-١-٦-١٣-١- الخُرُوجُ مِنَ التَّيَّةِ

٧٦٠..... ٥-١-٦-١٤- الوَفَاءُ

٧٦٠..... ٥-١-٦-١٥- التَّقْوَى

٧٦٠..... ٥-١-٦-١٦- إِسْتِبَانَةُ أَثَرِ التَّوْبَةِ (يَهْزُلُ رُكْبَتَهُ، يُصَفِّرُ لَوْنَهُ، يُخَمِّصُ بَطْنَهُ).

٧٦٠..... ٥-١-٧- باب ٧

٧٦٠..... ٥-١-٧-١- البَلَاءُ، إِبْتِلَاءُ اللَّهِ بِلِيَّةٍ حَتَّى يُخْرِجَهُ مِنَ الدُّنْيَا وَقَدْ خَرَجَ مِنْ دُنُوبِهِ

٧٦٢..... ٥-١-٧-٢- التَّطْهِيرُ

٧٦٦..... ٥-١-٧-٣- الغُسْلُ وَ راجع: التَّطْهِيرُ

٧٦٦..... ٥-١-٧-٤- التَّنْظِيفُ

٧٦٦..... ٥-١-٧-٥- الإِنْفَاءُ

﴿فهرست﴾

۷۵۱.....	۵-۱۶-۲-۱ خالص شدن ایمان.....
۷۵۱.....	۵-۱۶-۲-۲ برگشتن روح ایمان.....
۷۵۱.....	۵-۱۶-۲-۳ بازگشت ایمان.....
۷۵۱.....	۵-۱۶-۲-۴ بازگشت به سوی سرزمین ایمان.....
۷۵۳.....	۵-۱۶-۲-۵ باایمان مردن.....
۷۵۳.....	۵-۱۶-۳ بینایی دل.....
۷۵۳.....	۵-۱۶-۴ نافذشدن بینایی دل.....
۷۵۳.....	۵-۱۶-۵ درست شدن بینایی دل و نیت.....
۷۵۵.....	۵-۱۶-۶ برداشتن حجاب.....
۷۵۵.....	۵-۱۶-۷ ناامیدنشدن.....
۷۵۵.....	۵-۱۶-۸ ناامیدنشدن.....
۷۵۵.....	۵-۱۶-۹ شناخت.....
۷۵۵.....	۵-۱۶-۱۰ بریدن.....
۷۵۷.....	۵-۱۶-۱۱ قلب.....
۷۵۷.....	۵-۱۶-۱۱-۱ جلادادن قلب.....
۷۵۷.....	۵-۱۶-۱۱-۲ زنده شدن قلب.....
۷۵۷.....	۵-۱۶-۱۱-۳ ازبین رفتن سیاهی دل.....
۷۵۷.....	۵-۱۶-۱۱-۴ بازشدن سینه و اضافه شدن ظرفیت.....
۷۵۷.....	۵-۱۶-۱۱-۵ صفای قلب.....
۷۵۷.....	۵-۱۶-۱۱-۶ صیقلی شدن قلب.....
۷۵۹.....	۵-۱۶-۱۱-۷ برطرف شدن سیاهی دل.....
۷۵۹.....	۵-۱۶-۱۲ پشیمانی.....
۷۵۹.....	۵-۱۶-۱۳ هدایت.....
۷۶۱.....	۵-۱۶-۱۳-۱ خروج از سرگردانی.....
۷۶۱.....	۵-۱۶-۱۴ وفا.....
۷۶۱.....	۵-۱۶-۱۵ پرهیزکاری.....
۷۶۱.....	۵-۱۶-۱۶ آشکارشدن آثار توبه.....
۷۶۱.....	۵-۱-۷ گروه ۷.....
۷۶۱.....	۵-۱-۷-۱ بلا، خدا او را به سختی مبتلا می کند تا آنکه از دنیا بدون گناه خارج شود.....
۷۶۳.....	۵-۱-۷-۲ پاک کردن.....
۷۶۷.....	۵-۱-۷-۳ غسل و ربه: پاک کردن.....
۷۶۷.....	۵-۱-۷-۴ پاکیزگی.....
۷۶۷.....	۵-۱-۷-۵ پاکی.....

﴿الفهرس﴾

٧٦٦	٨-١-٥- باب ٨
٧٦٦	٨-١-٨-١- ٥- السَّلامَةُ و.راجع: العِصْمَةُ
٧٦٨	٨-١-٨-٢- ٥- إطفاءُ نيرانِ الْمُعْصِيَةِ
٧٦٨	٨-١-٨-٣- ٥- عَدَمُ بَقَاءِ الذَّنْبِ
٧٦٨	٨-١-٨-٤- ٥- عَدَمُ التَّجْبِيرِ
٧٦٨	٨-١-٨-٥- ٥- عَدَمُ الْعِصْيَانِ
٧٦٨	٨-١-٨-٦- ٥- عَدَمُ الْعَوْدِ
٧٧٠	٨-١-٨-٧- ٥- العِصْمَةُ
٧٧٠	٨-١-٨-٨- ٥- حِفْظُ الدِّينِ
٧٧٠	٨-١-٨-٩- ٥- الفوزُ بالطَّاعَةِ
٧٧٠	٨-١-٨-١٠- ٥- المُرَاجَعَةُ إِلَى طَاعَةِ اللَّهِ
٧٧٢	٨-١-٨-١١- ٥- قَطْعُ أَسْتَارِ نَارِ الشَّهَوَاتِ و.راجع: الخَرْقُ
٧٧٢	٩-١-٥- باب ٩
٧٧٢	٩-١-٩-١- ٥- رِضَايَةُ الْخَصْمِ وَ رِضَايَةُ الْأَبَوَيْنِ
٧٧٢	٩-١-٩-٢- ٥- دُعَاءُ أَهْلِ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ
٧٧٢	٩-١-٩-٣- ٥- عَطْفُ الْقُلُوبِ إِلَيْهِ
٧٧٢	١٠-١-٥- باب ١٠
٧٧٢	١٠-١-١٠-١- ٥- السَّتْرُ
٧٧٤	١٠-١-١٠-٢- ٥- عَدَمُ الشَّهَادَةِ عَلَيْهِ
٧٧٤	١٠-١-١٠-٣- ٥- عَدَمُ إِظْهَارِ الْمَسَاوِي
٧٧٤	١٠-١-١٠-٤- ٥- عَدَمُ الْإِفْضَاحِ
٧٧٦	١٠-١-١٠-٥- ٥- عَدَمُ كِتَابَةِ السَّيِّئَةِ
٧٧٦	١٠-١-١٠-٦- ٥- الْكَيْتْمَانُ
٧٧٨	١٠-١-١٠-٧- ٥- إِنْشَاءُ الْحَفَظَةِ
٧٧٨	١٠-١-١٠-٨- ٥- إِنْشَاءُ النَّاسِ
٧٧٨	١١-١-٥- باب ١١
٧٧٨	١١-١-١١-١- ٥- بَتْرُ عَيْلَةِ الذُّنُوبِ
٧٧٨	١١-١-١١-٢- ٥- تَخْفِيفُ الذَّنْبِ
٧٧٨	١١-١-١١-٣- ٥- الْجُبُّ
٧٨٠	١١-١-١١-٤- ٥- جَلَاءُ الظُّلْمَةِ
٧٨٠	١١-١-١١-٥- ٥- الْحَطُّ
٧٨٠	١١-١-١١-٥-١- ٥- حَطُّ الْخَطِيئَةِ
٧٨٠	١١-١-١١-٥-٢- ٥- حَطُّ السَّيِّئَاتِ

﴿فهرست﴾

۷۶۷.....	۵-۱۸ گروه ۸.....
۷۶۷.....	۵-۱۸-۱ سلامت و ربه: عصمت و حفظ کردن خود.....
۷۶۹.....	۵-۱۸-۲ خاموش کردن آتش نافرمانی ها.....
۷۶۹.....	۵-۱۸-۳ باقی نماندن گناه.....
۷۶۹.....	۵-۱۸-۴ عدم زورگویی.....
۷۶۹.....	۵-۱۸-۵ نافرمانی نکردن.....
۷۶۹.....	۵-۱۸-۶ عدم بازگشت.....
۷۷۱.....	۵-۱۸-۷ عصمت و پاکی.....
۷۷۱.....	۵-۱۸-۸ حفظ دین.....
۷۷۱.....	۵-۱۸-۹ توفیق فرمان برداری.....
۷۷۱.....	۵-۱۸-۱۰ بازگشت به فرمان برداری از خدا.....
۷۷۳.....	۵-۱۸-۱۱ پاره شدن پرده های آتش شهوات.....
۷۷۳.....	۵-۱۹ گروه ۹.....
۷۷۳.....	۵-۱۹-۱ رضایت دشمن و رضایت پدر و مادر.....
۷۷۳.....	۵-۱۹-۲ دعای اهل آسمان و زمین.....
۷۷۳.....	۵-۱۹-۳ توجه دلها به سوی او.....
۷۷۳.....	۵-۱۰ گروه ۱۰.....
۷۷۳.....	۵-۱۰-۱ پوشش.....
۷۷۵.....	۵-۱۰-۲ شهادت ندادن اعضا علیه او.....
۷۷۵.....	۵-۱۰-۳ آشکار نشدن بدی ها.....
۷۷۵.....	۵-۱۰-۴ رسوا نشدن.....
۷۷۷.....	۵-۱۰-۵ نوشته نشدن بدی.....
۷۷۷.....	۵-۱۰-۶ پوشاندن.....
۷۷۹.....	۵-۱۰-۷ به فراموشی انداختن فرشتگان نگهبان.....
۷۷۹.....	۵-۱۰-۸ به فراموشی انداختن مردم.....
۷۷۹.....	۵-۱۱ گروه ۱۱.....
۷۷۹.....	۵-۱۱-۱ بریده شدن عوارض گناه.....
۷۷۹.....	۵-۱۱-۲ سبک کردن گناهان.....
۷۷۹.....	۵-۱۱-۳ بریدن.....
۷۸۱.....	۵-۱۱-۴ صیقل دادن.....
۷۸۱.....	۵-۱۱-۵ ریزش.....
۷۸۱.....	۵-۱۱-۱ ریزش خطاها.....
۷۸۱.....	۵-۱۱-۲ ریزش بدی ها.....

﴿الفهرس﴾

٧٨٠.....	٣-٥-١١-١-٥- حَطُّ الْوِزْرِ
٧٨٠.....	٦-٥-١١-١-٥- الْخُرُوجُ
٧٨٠.....	١-٥-١١-١-٥- الْخُرُوجُ مِنْ ظُلُمَاتِ الذُّنُوبِ
٧٨٢.....	٢-٥-١١-١-٥- الْخُرُوجُ مِنَ الذَّنْبِ
٧٨٢.....	٧-٥-١١-١-٥- خَرَقُ الصَّحِيفَةِ
٧٨٢.....	٨-٥-١١-١-٥- ذَهَابُ سَوَادِ الْقَلْبِ راجع: باب ٨ الْقَلْبُ
٧٨٢.....	٩-٥-١١-١-٥- التَّكْفِيرُ
٧٨٤.....	١٠-٥-١١-١-٥- كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ
٧٨٤.....	١١-٥-١١-١-٥- التَّمْحِصُ
٧٨٤.....	١٢-٥-١١-١-٥- مَحَقُّ السَّيِّئَاتِ
٧٨٤.....	١٣-٥-١١-١-٥- الْمَحْوُ
٧٨٤.....	١-١٣-٥-١١-١-٥- مَحْوُ الْحَوْبَةِ
٧٨٤.....	٢-٥-١١-١-٥- مَحْوُ الذَّنْبِ
٧٨٤.....	٣-٥-١١-١-٥- مَحْوُ سَوَادِ الْقَلْبِ راجع: الباب ١٤
٧٨٨.....	٤-٥-١١-١-٥- مَحْوُ السَّيِّئَةِ
٧٨٨.....	٥-٥-١١-١-٥- مَحْوُ مَا سَلَفَ
٧٨٨.....	٦-٥-١١-١-٥- مَحْوُ الْوِزْرِ
٧٨٨.....	١٤-٥-١١-١-٥- الْهَدْمُ
٧٨٨.....	١٥-٥-١١-١-٥- وَضْعُ مَا سَلَفَ
٧٨٨.....	١٦-٥-١١-١-٥- وَضْعُ الْأَوْزَارِ وراجع: المَحْوُ
٧٨٨.....	١٢-٥-١-١٢- باب ١٢
٧٨٨.....	١-٥-١٢-١-٥- تَبْدِيلُ السَّيِّئَاتِ بِالْحَسَنَاتِ
٧٩٠.....	٢-٥-١٢-١-٥- الرَّدُّ وَالْمَرَدُّ
٧٩٠.....	١-٥-١٢-٢-٥- رَدُّ السَّيِّئَةِ
٧٩٢.....	٢-٥-١٢-٢-٥- رَدُّ الصَّلَاةِ
٧٩٢.....	٣-٥-١٢-٢-٥- رَدُّ كُلِّ شَارِدٍ
٧٩٢.....	٣-٥-١٢-٢-٥- اسْتِدْرَاكُ فَوَارِطِ النَّفْسِ
٧٩٢.....	٤-٥-١٢-٢-٥- الْإِصْلَاحُ
٧٩٢.....	٥-٥-١٢-٢-٥- عَدَمُ إِطْطَالِ الْأَعْمَالِ
٧٩٤.....	٦-٥-١٢-٢-٥- إِفْسَادُ مَا يُصِيبُ الشَّيْطَانَ
٧٩٤.....	١٣-٥-١-١٣- باب ١٣
٧٩٤.....	١-٥-١٣-١-٥- اسْتِقْطَاتُ الْحَوْبَةِ
٧٩٤.....	٢-٥-١٣-١-٥- الْأَمْنُ مِنَ الْيَمِّ سَطَوَاتِ اللَّهِ

﴿فهرست﴾

۷۸۱.....	۳-۱۱-۱ هـ ریزش گناه.....
۷۸۱.....	۶-۱۱-۱ هـ خروج.....
۷۸۱.....	۱-۱۱-۱ هـ خروج از تاریکی های گناه.....
۷۸۳.....	۲-۱۱-۱ هـ خروج از گناه.....
۷۸۳.....	۷-۱۱-۱ هـ پاره کردن پرونده.....
۷۸۳.....	۸-۱۱-۱ هـ از بین رفتن سیاهی قلب ربه: گروه ۸ قلب.....
۷۸۳.....	۹-۱۱-۱ هـ از بین رفتن گناهان.....
۷۸۵.....	۱۰-۱۱-۱ هـ مانند کسی که گناهی ندارد.....
۷۸۷.....	۱۱-۱۱-۱ هـ پاک کردن.....
۷۸۷.....	۱۲-۱۱-۱ هـ پوشاندن بدی ها.....
۷۸۷.....	۱۳-۱۱-۱ هـ نابود شدن.....
۷۸۷.....	۱-۱۳-۱ هـ نابود شدن گناه.....
۷۸۷.....	۲-۱۳-۱ هـ نابود شدن گناه.....
۷۸۷.....	۳-۱۳-۱ هـ برطرف شدن سیاهی دل ربه: گروه ۱۴.....
۷۸۹.....	۴-۱۳-۱ هـ نابود شدن بدی.....
۷۸۹.....	۵-۱۳-۱ هـ نابود شدن آنچه مرتکب شده ایم.....
۷۸۹.....	۶-۱۳-۱ هـ نابود شدن گناه.....
۷۸۹.....	۱۴-۱۱-۱ هـ از بین بردن جرم.....
۷۸۹.....	۱۵-۱۱-۱ هـ برداشته شدن سابقه.....
۷۸۹.....	۱۶-۱۱-۱ هـ برطرف شدن گناهان.....
۷۸۹.....	۱۲-۱۱-۱ هـ گروه ۱۲.....
۷۸۹.....	۱-۱۲-۱ هـ تبدیل شدن بدی ها به خوبی ها.....
۷۹۱.....	۲-۱۲-۱ هـ بازگشت.....
۷۹۱.....	۱-۱۲-۲ هـ بازگشت پوشش.....
۷۹۳.....	۲-۱۲-۲ هـ بازگشت نماز.....
۷۹۳.....	۳-۱۲-۲ هـ بازگشت هر گمشده.....
۷۹۳.....	۳-۱۲-۱ هـ جبران کاستی های نفس.....
۷۹۳.....	۴-۱۲-۱ هـ اصلاح کردن.....
۷۹۳.....	۵-۱۲-۱ هـ باطل نشدن اعمال.....
۷۹۵.....	۶-۱۲-۱ هـ فرو ریختن آنچه از شیطان رسیده است.....
۷۹۵.....	۱۳-۱۱-۱ هـ گروه ۱۳.....
۷۹۵.....	۱-۱۳-۱ هـ از بین رفتن گناهان.....
۷۹۵.....	۲-۱۳-۱ هـ در امنیت قرار گرفتن از قهر و برخورد سخت پروردگار.....

﴿الفهرس﴾

٧٩٤	٥-١-١٣-٣- إنفساخُ الحوبة
٧٩٤	٥-١-١٣-٤- البُعْدُ عَنْ بَأْسِ اللَّهِ
٧٩٤	٥-١-١٣-٥- حَطُّ الْعِقَابِ
٧٩٤	٥-١-١٣-٦- رَفْعُ الْعَذَابِ
٧٩٤	٥-١-١٣-٧- الإغراضُ و رَفْعُ الْأَذَى
٧٩٤	٥-١-١٣-٨- صَدُّ الْعَذَابِ
٧٩٨	٥-١-١٣-٩- صَرْفُ الْعَذَابِ وَ الْبَلَاءِ
٧٩٨	٥-١-١٣-١٠- عَدَمُ دُخُولِ النَّارِ
٧٩٨	٥-١-١٣-١١- عَدَمُ السَّخَطِ
٨٠٠	٥-١-١٣-١٢- عَدَمُ الْعَذَابِ
٨٠٠	٥-١-١٣-١٣- عَدَمُ الْهَلَاكَةِ
٨٠٠	٥-١-١٣-١٤- النِّجَاةُ
٨٠٠	٥-١-١٣-١٤-١- النِّجَاةُ مِنَ الرَّدَى راجع: باب ٥
٨٠٢	٥-١-١٣-١٤-٢- مِنْ شِدَّةِ الْعَذَابِ
٨٠٢	٥-١-١٣-١٤-٣- مِنْ غَضَبِ اللَّهِ
٨٠٢	٥-١-١٣-١٤-٤- مِنْ الْعَمِّ راجع: باب ٦
٨٠٢	٥-١-١٣-١٥- الإِثْقَادُ
٨٠٤	٥-١-١٣-١٦- الْوَقَايَةُ مِنَ الْعَذَابِ
٨٠٤	٥-١-١٤-١٤- باب ١٤
٨٠٤	٥-١-١٤-١- الْأَجْرُ
٨٠٤	٥-١-١٤-٢- الثَّوَابُ
٨٠٤	٥-١-١٤-٣- الْخَيْرُ
٨٠٤	٥-١-١٤-٤- الْبِرُّ
٨٠٤	٥-١-١٤-٥- الْمَعْرُوفُ
٨٠٤	٥-١-١٤-٦- الْعَطَاءُ
٨٠٨	٥-١-١٥-١٥- باب ١٥
٨٠٨	٥-١-١٥-١- الْأَنْسُ (مَلِكُ يُؤْنَسُهُ فِي قَبْرِهِ)
٨٠٨	٥-١-١٥-٢- فَسْحَةُ الْقَبْرِ
٨١٠	٥-١-١٥-٣- عَدَمُ الْخَوْفِ
٨١٠	٥-١-١٥-٤- الْجَوَازُ عَلَى الصِّرَاطِ
٨١٠	٥-١-١٥-١٦- باب ١٦
٨١٠	٥-١-١٦-١- الْجَنَّةُ
٨١٤	٥-١-١٦-٢- الْمَرْدُ إِلَى جَنَّتِهِ

﴿فهرست﴾

۷۹۵.....	۵-۱۳-۳ برداشته شدن گناه.....
۷۹۵.....	۵-۱۳-۴ دور شدن از سخت گیری خدا.....
۷۹۵.....	۵-۱۳-۵ ریزش عقوبت.....
۷۹۷.....	۵-۱۳-۶ برطرف شدن عذاب.....
۷۹۷.....	۵-۱۳-۷ برطرف شدن آزار و اذیت.....
۷۹۷.....	۵-۱۳-۸ مانع شدن از عذاب.....
۷۹۹.....	۵-۱۳-۹ برطرف شدن عذاب و بلا.....
۷۹۹.....	۵-۱۳-۱۰ وارد شدن در آتش.....
۷۹۹.....	۵-۱۳-۱۱ خشمناک نشدن خدا.....
۸۰۱.....	۵-۱۳-۱۲ عذاب نشدن.....
۸۰۱.....	۵-۱۳-۱۳ هلاک نشدن.....
۸۰۱.....	۵-۱۳-۱۴ نجات.....
۸۰۱.....	۵-۱۳-۱۴-۱ نجات از نابودی ربه: گروه ۵.....
۸۰۳.....	۵-۱۳-۱۴-۲ از شدت عذاب.....
۸۰۳.....	۵-۱۳-۱۴-۳ از خشم خدا.....
۸۰۳.....	۵-۱۳-۱۴-۴ از غم ربه: گروه ۶.....
۸۰۳.....	۵-۱۳-۱۵ نجات.....
۸۰۵.....	۵-۱۳-۱۶ حفظ شدن از عذاب.....
۸۰۵.....	۵-۱۴-۱۴ گروه ۱۴.....
۸۰۵.....	۵-۱۴-۱۴-۱ اجر.....
۸۰۵.....	۵-۱۴-۱۴-۲ پاداش.....
۸۰۷.....	۵-۱۴-۱۴-۳ خیر.....
۸۰۷.....	۵-۱۴-۱۴-۴ نیکی.....
۸۰۷.....	۵-۱۴-۱۴-۵ خوبی.....
۸۰۷.....	۵-۱۴-۱۴-۶ عطا و بخشش.....
۸۰۹.....	۵-۱۵-۱۵ گروه ۱۵.....
۸۰۹.....	۵-۱۵-۱۵-۱ انس (فرشته ای در قبر با او مأنوس می شود).....
۸۰۹.....	۵-۱۵-۱۵-۲ وسعت یافتن قبر.....
۸۱۱.....	۵-۱۵-۱۵-۳ عدم ترس.....
۸۱۱.....	۵-۱۵-۱۵-۴ گذر بر صراط.....
۸۱۱.....	۵-۱۶-۱۶ گروه ۱۶.....
۸۱۱.....	۵-۱۶-۱۶-۱ بهشت.....
۸۱۵.....	۵-۱۶-۱۶-۲ بازگشت به بهشتش.....

﴿الفهرس﴾

٨١٤.....	٥-١-١٦-٣- جَرُّ الْأَعْضَاءِ.....
٨١٦.....	٥-١-١٦-٤- الخُلُولُ فِي دَارِ الْقَرَارِ.....
٨١٦.....	٥-١-١٦-٥- تَبَايُضُ الْوَجْهِ.....
٨١٦.....	٥-١-١٦-٦- الرِّقْعَةُ فِي دَرَجَاتِهِ.....
٨١٦.....	٥-١-١٦-٧- الشَّهَادَةُ.....
٨١٦.....	٥-١-١٦-٨- طَوْبَى لَهُ.....
٨١٨.....	٥-١-١٦-٩- الْعَوْدُ إِلَى الْمَرْتَبَةِ.....
٨١٨.....	٥-١-١٦-١٠- قَرَعُ الْعَرْشِ.....
٨١٨.....	٥-١-١٧- باب ١٧.....
٨١٨.....	٥-١-١٧-١- الرَّحْمَةُ.....
٨٢٤.....	٥-١-١٧-٢- فَتْحُ بَابِ الرَّحْمَةِ.....
٨٢٤.....	٥-١-١٧-٣- الرِّفْقُ.....
٨٢٤.....	٥-١-١٧-٤- رَقَّةُ أَهْلِ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ عَلَى النَّائِبِ.....
٨٢٦.....	٥-١-١٧-٥- الشِّفَاعَةُ.....
٨٢٦.....	٥-١-١٧-٦- الْعَفْوُ.....
٨٢٨.....	٥-١-١٧-٧- الْمَغْفِرَةُ.....
٨٤٢.....	٥-١-١٧-٨- قَبُولُ الْعُذْرِ.....
٨٤٢.....	٥-١-١٧-٩- الْإِقَالَةُ.....
٨٤٢.....	٥-١-١٧-١٠- كِتَابَةُ التَّوْبَةِ فِي الْأُفُقِ الْمُبِينِ.....
٨٤٢.....	٥-١-١٨- باب ١٨.....
٨٤٢.....	٥-١-١٨-١- يُحْسَبُ لَهُ كُلُّ عَمَلٍ صَالِحٍ عَمَلُهُ.....
٨٤٤.....	٥-١-١٨-٢- الزِّيَادَةُ.....
٨٤٤.....	٥-١-١٨-٣- تَضَاعُفُ الْحَسَنَاتِ.....
٨٤٤.....	٥-١-١٨-٤- غَنَمُ الْإِيَابِ.....
٨٤٤.....	٥-١-١٩- باب ١٩.....
٨٤٤.....	٥-١-١٩-١- الْإِجَابَةُ.....
٨٤٤.....	٥-١-١٩-٢- إِجَابَةُ الدُّعَاءِ.....
٨٤٦.....	٥-١-١٩-٣- عَدَمُ رَدِّ الدَّعْوَةِ.....
٨٤٨.....	٥-١-١٩-٤- قَبُولُ الْعُذْرِ.....
٨٤٨.....	٥-١-١٩-٥- رُقْعَةُ التَّوْبَةِ.....
٨٤٨.....	٥-١-١٩-٦- رُقْعَةُ الْإِسْتِغْفَارِ.....
٨٤٨.....	٥-١-١٩-٧- قَبُولُ الصَّلَاةِ.....
٨٤٨.....	٥-١-١٩-٨- الْحُبُّ مِنْ اللَّهِ.....

﴿فهرست﴾

۸۱۵.....	۵-۱۶-۳ کشیده شدن و جلب اعضا.....
۸۱۷.....	۵-۱۶-۴ قرار گرفتن در سرزمین آرامش.....
۸۱۷.....	۵-۱۶-۵ سپیدی روی.....
۸۱۷.....	۵-۱۶-۶ بالارفتن درجات.....
۸۱۷.....	۵-۱۶-۷ شهادت.....
۸۱۷.....	۵-۱۶-۸ خوشا به حالش.....
۸۱۹.....	۵-۱۶-۹ بازگشت به رتبه و جایگاه.....
۸۱۹.....	۵-۱۶-۱۰ کوبیدن عرش.....
۸۱۹.....	۵-۱۷-۱۷ گروه ۱۷.....
۸۱۹.....	۵-۱۷-۱ رحمت.....
۸۲۵.....	۵-۱۷-۲ گشوده شدن درهای رحمت.....
۸۲۵.....	۵-۱۷-۳ نرمی.....
۸۲۵.....	۵-۱۷-۴ نرمش اهل آسمان و زمین بر توبه کننده.....
۸۲۷.....	۵-۱۷-۵ شفاعت.....
۸۲۷.....	۵-۱۷-۶ عفو.....
۸۲۹.....	۵-۱۷-۷ آمرزش.....
۸۴۳.....	۵-۱۷-۸ پذیرفتن پوزش.....
۸۴۳.....	۵-۱۷-۹ گذشت.....
۸۴۳.....	۵-۱۷-۱۰ نوشتن توبه در افق مبین.....
۸۴۳.....	۵-۱۸-۱۸ گروه ۱۸.....
۸۴۳.....	۵-۱۸-۱ هر عمل شایسته‌ای که انجام داده باشد برایش حساب می‌شود.....
۸۴۵.....	۵-۱۸-۲ افزونی.....
۸۴۵.....	۵-۱۸-۳ چند برابر کردن نیکی‌ها.....
۸۴۵.....	۵-۱۸-۴ بهره‌مندی در بازگشت.....
۸۴۵.....	۵-۱۹-۱۹ گروه ۱۹.....
۸۴۵.....	۵-۱۹-۱ پاسخ دادن.....
۸۴۵.....	۵-۱۹-۲ اجابت دعا.....
۸۴۷.....	۵-۱۹-۳ ردنشدن دعا.....
۸۴۹.....	۵-۱۹-۴ پذیرفتن پوزش.....
۸۴۹.....	۵-۱۹-۵ بالارفتن توبه.....
۸۴۹.....	۵-۱۹-۶ بالارفتن درخواست آمرزش.....
۸۴۹.....	۵-۱۹-۷ قبول شدن نماز.....
۸۴۹.....	۵-۱۹-۸ دوستی خدا.....

﴿الفهرس﴾

٨٥٢.....	٥-١-١٩-٩- الذِّكْرُ
٨٥٢.....	٥-١-١٩-١٠- الرِّضَا
٨٥٤.....	٥-١-١٩-١١- السَّلَامُ
٨٥٤.....	٥-١-١٩-١٢- العَوْدُ
٨٥٤.....	٥-١-١٩-١٣- فَرَحُ اللَّهِ
٨٥٤.....	٥-١-١٩-١٤- الإِقْبَالُ
٨٥٤.....	٥-١-١٩-١٥- القَبُولُ بِالتَّائِبِ
٨٥٨.....	٥-١-١٩-١٦- قَبُولُ الْأَعْمَالِ... مِنْ التَّائِبِ
٨٥٨.....	٥-١-٢٠- باب ٢٠.....
٨٥٨.....	٥-١-٢٠-١- السَّعَادَةُ
٨٥٨.....	٥-١-٢٠-٢- الْفَلَاحُ
٨٥٨.....	٥-١-٢٠-٣- الْقُرْبُ
٨٦٠.....	٥-١-٢٠-٤- الْكَرَامَةُ
٨٦٠.....	٥-١-٢٠-٥- كَرِيمُ الْمَاءِ
٨٦٠.....	٥-١-٢٠-٦- مَعَ الْمُؤْمِنِينَ
٨٦٠.....	٥-١-٢٠-٧- النُّورُ
٨٦٢.....	٥-٢- آثارُ التَّوْبَةِ الْمُقْبُولَةِ عَلَى قَلْبِ التَّائِبِ
٨٦٢.....	٥-٢-١- الْجَلَاءُ
٨٦٢.....	٥-٢-٢- الْإِحْيَاءُ
٨٦٢.....	٥-٢-٣- الرِّقَّةُ
٨٦٤.....	٥-٢-٤- الْإِنْشِرَاحُ
٨٦٤.....	٥-٢-٥- الصَّفَاءُ
٨٦٤.....	٥-٢-٦- الصَّقَالُ
٨٦٤.....	٥-٢-٧- التَّطْهِيرُ
٨٦٤.....	٥-٢-٨- مَحْوُ السَّوَادِ
٨٦٦.....	الفَصْلُ السَّادِسُ - ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبِعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا
٨٦٦.....	٦-١- العواملُ الإيجابية
٨٦٦.....	٦-١-١- باب ١.....
٨٦٦.....	٦-١-١-١- الرِّينُ
٨٦٨.....	٦-١-١-٢- غَمْرُ الْقَلْبِ
٨٦٨.....	٦-١-١-٣- الْحَيْرَةُ
٨٦٨.....	٦-١-١-٤- الْغَوَايَةُ
٨٦٨.....	٦-١-١-٥- الْخُرُوجُ مِنَ الْإِيمَانِ

﴿فهرست﴾

۸۵۳.....	۵-۱-۱۹-۹ یاد.....
۸۵۳.....	۵-۱-۱۹-۱۰ رضایت.....
۸۵۵.....	۵-۱-۱۹-۱۱ سلام.....
۸۵۵.....	۵-۱-۱۹-۱۲ بازگشت.....
۸۵۵.....	۵-۱-۱۹-۱۳ شادمانی خدا.....
۸۵۷.....	۵-۱-۱۹-۱۴ روکردن.....
۸۵۷.....	۵-۱-۱۹-۱۵ پذیرفته شدن توبه کننده.....
۸۵۹.....	۵-۱-۱۹-۱۶ پذیرش اعمال از توبه کننده.....
۸۵۹.....	۵-۱-۲۰-۲۰ گروه ۲۰.....
۸۵۹.....	۵-۱-۲۰-۱ خوشبختی.....
۸۵۹.....	۵-۱-۲۰-۲ رستگاری.....
۸۵۹.....	۵-۱-۲۰-۳ نزدیک کردن.....
۸۶۱.....	۵-۱-۲۰-۴ لطف و سخاوت.....
۸۶۱.....	۵-۱-۲۰-۵ بازگشت کریمانه.....
۸۶۱.....	۵-۱-۲۰-۶ همراهی با مؤمنین.....
۸۶۱.....	۵-۱-۲۰-۷ نور.....
۸۶۳.....	۵-۲- نتایج توبه‌ی پذیرفته شده بر قلب توبه کننده.....
۸۶۳.....	۵-۲-۱ جلای قلب.....
۸۶۳.....	۵-۲-۲ زنده شدن قلب.....
۸۶۳.....	۵-۲-۳ نرمی.....
۸۶۵.....	۵-۲-۴ گسترش.....
۸۶۵.....	۵-۲-۵ صفا.....
۸۶۵.....	۵-۲-۶ صیقلی شدن.....
۸۶۵.....	۵-۲-۷ پاکی.....
۸۶۵.....	۵-۲-۸ برطرف شدن سیاهی.....
۸۶۷.....	فصل ۶- نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن.....
۸۶۷.....	۱- عوامل ایجابی.....
۸۶۷.....	۱-۱- گروه ۱.....
۸۶۷.....	۱-۱-۱ چرک.....
۸۶۹.....	۱-۱-۲ پوشیده شدن قلب.....
۸۶۹.....	۱-۱-۳ سرگردانی.....
۸۶۹.....	۱-۱-۴ گمراهی.....
۸۶۹.....	۱-۱-۵ خارج شدن از ایمان.....

﴿الفهرس﴾

٨٦٨.....	٢-١-٦-٦ باب ٢.....
٨٦٨.....	١-٢-١-٦-٦ الحِقَارَةُ.....
٨٦٨.....	٢-٢-١-٦-٦ الإِسْتِخْفَافُ.....
٨٧٠.....	٣-٢-١-٦-٦ سَخَطُ اللَّهِ.....
٨٧٠.....	٤-٢-١-٦-٦ الغَضَبُ.....
٨٧٠.....	٥-٢-١-٦-٦ الشَّقَاوَةُ.....
٨٧٠.....	٦-٢-١-٦-٦ الهَلَاكَةُ.....
٨٧٢.....	٧-٢-١-٦-٦ الفَضِيحَةُ.....
٨٧٢.....	٨-٢-١-٦-٦ هَتَكَ السِّرَّ.....
٨٧٢.....	٩-٢-١-٦-٦ اللَّعْنُ.....
٨٧٤.....	٣-١-٦-٦ باب ٣.....
٨٧٤.....	١-٣-١-٦-٦ الأَجَلُ (هُجُومُهُ وَحُلُولُهُ).....
٨٧٤.....	٢-٣-١-٦-٦ البَلَاءُ.....
٨٧٤.....	٣-٣-١-٦-٦ حَبَسَ الرِّزْقَ.....
٨٧٤.....	٤-٣-١-٦-٦ رَدُّ الدُّعَاءِ.....
٨٧٦.....	٤-١-٦-٦ باب ٤.....
٨٧٦.....	١-٤-١-٦-٦ كِتَابَةُ السَّيِّئَةِ.....
٨٧٦.....	٢-٤-١-٦-٦ بَقَاءُ الْوَعِيدِ.....
٨٧٦.....	٣-٤-١-٦-٦ النَّارُ.....
٨٨٢.....	١-٤-٣-١-٦-٦ الخُلُودُ فِيهِ.....
٨٨٤.....	٤-٤-١-٦-٦ حَبَطُ الْأَعْمَالِ.....
٨٨٤.....	٥-٤-١-٦-٦ الدَّخْضُ.....
٨٨٤.....	٦-٤-١-٦-٦ الْحَشْرُ مَعَ قَوْمٍ عَمِلَ عَمَلَهُمْ.....
٨٨٤.....	٧-٤-١-٦-٦ الْمَوْتُ عَلَى غَيْرِ دِينِ الْإِسْلَامِ.....
٨٨٤.....	٨-٤-١-٦-٦ مَاتَ مُسْتَحِلًا لِمَا حَرَّمَ اللَّهُ.....
٨٨٤.....	٩-٤-١-٦-٦ مَوْتُ الْجَاهِلِيَّةِ.....
٨٨٤.....	١٠-٤-١-٦-٦ الْخُرُوجُ مِنَ الْقَبْرِ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ.....
٨٨٦.....	١١-٤-١-٦-٦ الْعَذَابُ.....
٨٨٦.....	١-١١-٤-١-٦-٦ فِي الدُّنْيَا.....
٨٨٨.....	٢-١١-٤-١-٦-٦ فِي الْقَبْرِ.....
٨٨٨.....	٣-١١-٤-١-٦-٦ فِي الْقِيَامَةِ.....
٨٩٠.....	١٢-٤-١-٦-٦ الْعُقُوبَةُ.....
٨٩٢.....	١٣-٤-١-٦-٦ الرَّجْزُ.....

﴿فہرست﴾

۱-۲-ع گروه ۲ ۸۶۹

۱-۲-۱-ع خوار و پست شدن ۸۶۹

۱-۲-۲-ع تحقیر شمردن ۸۶۹

۱-۲-۳-ع خشم خدا ۸۷۱

۱-۲-۴-ع خشم ۸۷۱

۱-۲-۵-ع بدبختی ۸۷۱

۱-۲-۶-ع هلاکت ۸۷۱

۱-۲-۷-ع رسوایی ۸۷۳

۱-۲-۸-ع پاره شدن پرده ۸۷۳

۱-۲-۹-ع نفرین ۸۷۳

۱-۳-ع گروه ۳ ۸۷۵

۱-۳-۱-ع وارد شدن مرگ ۸۷۵

۱-۳-۲-ع بلا ۸۷۵

۱-۳-۳-ع حبس شدن روزی ۸۷۵

۱-۳-۴-ع رد شدن دعا ۸۷۵

۱-۴-ع گروه ۴ ۸۷۷

۱-۴-۱-ع نوشته شدن بدی ها ۸۷۷

۱-۴-۲-ع باقی ماندن وعید الهی ۸۷۷

۱-۴-۳-ع آتش ۸۷۷

۱-۴-۳-۱-ع جاودان ماندن در آن ۸۸۳

۱-۴-۴-ع نابود شدن اعمال ۸۸۵

۱-۴-۵-ع باطل شدن دلایل و بهانه ها ۸۸۵

۱-۴-۶-ع محسورشدن با گروهی که عمل آنها را انجام می دهد ۸۸۵

۱-۴-۷-ع مردن بر دینی غیر اسلام ۸۸۵

۱-۴-۸-ع مردن درحالی که حرام خدا را حلال شمرده است ۸۸۵

۱-۴-۹-ع مرگ جاهلی ۸۸۵

۱-۴-۱۰-ع خروج از قبر درحالی که نسبت به خود ظالم است ۸۸۵

۱-۴-۱۱-ع عذاب ۸۸۷

۱-۴-۱۱-۱-ع درد دنیا ۸۸۷

۱-۴-۱۱-۲-ع در قبر ۸۸۹

۱-۴-۱۱-۳-ع در قیامت ۸۸۹

۱-۴-۱۲-ع عقوبت ۸۹۱

۱-۴-۱۳-ع عذاب ۸۹۳

﴿الفهرس﴾

٨٩٢.....	١٤-٤-١-٦- كُتِبَ مِنَ الْكَذَّابِينَ.....
٨٩٢.....	١٥-٤-١-٦- النَّتْنُ.....
٨٩٢.....	٥-١-٦- باب ٥.....
٨٩٢.....	١-٥-١-٦- الجهادُ عَلَيْهِ.....
٨٩٢.....	٢-٥-١-٦- السَّجْنُ.....
٨٩٤.....	٣-٥-١-٦- القَتْلُ.....
٨٩٤.....	٢-٦- ثَمَارُ فَقْدِ التَّوْبَةِ وَ عَدَمُ قَبُولِهِ (الْعَوَامِلُ السَّلْبِيَّةُ).....
٨٩٤.....	١-٢-٦- الإِيمَانُ.....
٨٩٤.....	٢-٢-٦- الْجَنَّةُ.....
٨٩٦.....	٣-٢-٦- إِجَابَةُ الدُّعَاءِ.....
٨٩٦.....	٤-٢-٦- الْجَوَازُ عَلَى الصَّرَاطِ.....
٨٩٦.....	٥-٢-٦- جَوَازُ النِّكَاحِ.....
٨٩٨.....	٦-٢-٦- الْحَسَنَاتُ.....
٨٩٨.....	٧-٢-٦- الْخَيْرُ.....
٨٩٨.....	٨-٢-٦- الدِّينُ.....
٨٩٨.....	٩-٢-٦- الرِّزْقُ.....
٨٩٨.....	١٠-٢-٦- الْمَغْفِرَةُ.....
٩٠٠.....	١١-٢-٦- قَبُولُ الشَّهَادَةِ فِي الْحُكْمِ وَالْقَضَاءِ.....
٩٠٠.....	١٢-٢-٦- قَبُولُ الصَّلَاةِ وَ سَائِرُ الْعِبَادَاتِ.....
٩٠٢.....	١٣-٢-٦- قَبُولُ الْعُذْرِ.....
٩٠٢.....	١٤-٢-٦- النَّظَرُ مِنَ اللَّهِ.....
٩٠٤.....	الفصلُ السَّابِعُ: أَذْكَارُ وَ أَدْعِيهِ التَّوْبَةِ.....

﴿فهرست﴾

۸۹۳.....	۱۴-۱-۴-ع از دروغگویان نوشته می شود.....
۸۹۳.....	۱۵-۱-۴-ع بوی عفونت
۸۹۳.....	۵-۱-ع گروه ۵
۸۹۳.....	۱-۵-۱-ع جهاد در مقابل او.....
۸۹۳.....	۲-۵-۱-ع زندان.....
۸۹۵.....	۳-۵-۱-ع قتل.....
۸۹۵.....	۲-ع نتایج عدم توبه و یا عدم پذیرش آن (آنچه برداشته می شود و به آن نمی رسد).....
۸۹۵.....	۱-۲-ع ایمان.....
۸۹۵.....	۲-۲-ع بهشت
۸۹۷.....	۳-۲-ع اجابت دعا.....
۸۹۷.....	۴-۲-ع رد شدن بر صراط.....
۸۹۷.....	۵-۲-ع مجاز شدن ازدواج.....
۸۹۹.....	۶-۲-ع نیکی ها.....
۸۹۹.....	۷-۲-ع خیر
۸۹۹.....	۸-۲-ع دین
۸۹۹.....	۹-۲-ع روزی
۸۹۹.....	۱۰-۲-ع آمرزش.....
۹۰۱.....	۱۱-۲-ع پذیرش شهادت در احکام و قضاوت ها.....
۹۰۱.....	۱۲-۲-ع پذیرش نماز و دیگر عبادات
۹۰۳.....	۱۳-۲-ع پذیرش پوزش
۹۰۳.....	۱۴-۲-ع توجه خدا.....
۹۰۵.....	فصل ۷- اذکار و دعاهای توبه

الفصلُ الأوَّل - تعريفُ التَّوْبَةِ وَ خِصَائِصُهَا

١-١- ما هِيَ التَّوْبَةُ؟ (فَهْمُ الْمَعْنَى، وَصَفُهَا)

١-١-١- العَوْدَةُ إِلَى الْأَصْلِ

﴿١﴾ الرُّسُولُ ﷺ: وَإِذَا شَيْبَ الْقَلْبُ الصَّافِي بَتَغْدِيَتِهِ بِالْغَفْلَةِ وَ الْكَدَرِ صُقِلَ بِمُصْقَلَةِ التَّوْبَةِ وَ نُظِفَ بِمَاءِ الْإِنَابَةِ لِيَعُودَ عَلَى حَالَتِهِ الْأُولَى وَ جَوْهَرِيَّتِهِ الْأَصْلِيَّةِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَ يُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ مستدرك الوسائل ج: ١ ص: ٣٧١

﴿٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنَّهُ قَالَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام الْعَبْدُ يُصِيبُ الذَّنْبَ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهُ فَقَالَ يَا ابْنَ زِيَادِ التَّوْبَةُ قُلْتُ لَيْسَ قَالَ لَا قُلْتُ كَيْفَ قَالَ إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَصَابَ ذَنْبًا قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ بِالتَّحْرِيكِ قُلْتُ وَ مَا التَّحْرِيكِ قَالَ الشَّفَتَانِ وَ اللِّسَانُ يُرِيدُ أَنْ يَتَّبِعَ ذَلِكَ بِالْحَقِيقَةِ قُلْتُ وَ مَا الْحَقِيقَةُ قَالَ تَصْدِيقُ الْقَلْبِ وَ إِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ إِلَى الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرَ مِنْهُ قُلْتُ فَإِذَا فَعَلْتُ ذَلِكَ فَأَنَا مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ قَالَ لَا لِأَنَّكَ لَمْ تَبْلُغْ إِلَى الْأَصْلِ بَعْدُ قُلْتُ فَأَصِلُ الْإِسْتِغْفَارَ مَا هُوَ قَالَ الرُّجُوعُ إِلَى التَّوْبَةِ عَنِ الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرْتَ مِنْهُ وَ هِيَ أَوَّلُ دَرَجَةِ الْعَابِدِينَ وَ تَرْكُ الذَّنْبِ وَ الْإِسْتِغْفَارُ اسْمٌ وَقَعَ لِسِتَّةٍ مَعَانٍ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٨

فصل ۱ - تعریف توبه

۱-۱- توبه چیست؟ معنای اصلی

۱-۱-۱- بازگشت به اصل

﴿۱﴾ چون دل پاک، با غفلت و کدورت آلوده شود، با توبه جلا داده می‌شود و با آب انابه پاک می‌شود تا به حال نخست و گوهر اصلی زلال خود برگردد. و خدای متعال فرموده است: خدا توبه‌کنندگان و طالبان پاکی را دوست دارد.

﴿۲﴾ کمیل بن زیاد به امیرالمؤمنین علیه السلام عرض کرد: کسی گناه کرده و آمرزش می‌خواهد، امام فرمود: باید توبه کند. گفتم: اگر نکنند؟ فرمود: آمرزش در کار نیست. گفتم: پس باید چگونه استغفار کند؟ فرمود: باید برای طلب آمرزش فعالیت کند، گفتم: منظور از فعالیت چیست؟ فرمود: حرکت دادن زبان و لب‌ها که البته باید حقیقتی هم در پی داشته باشد. گفتم: حقیقت چیست؟ فرمود: تصدیق کردن به قلب، و تصمیم بر بازنگشتن به گناهی که از آن استغفار کرده است. گفتم: آیا اگر چنین کنم از استغفارکنندگان به حساب می‌آیم؟ فرمود: نه، زیرا هنوز به مطلب اصلی نرسیده‌ای. گفتم: اصل استغفار چیست؟ فرمود: از گناهی که برایش استغفار کرده‌ای، به‌سوی توبه برگردی. و این اولین درجه‌ی عبادت‌کنندگان است، و گام بعدی ترک گناه است. و بدان که استغفار واقعی است که شش شرط دارد.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَ خَصَائِصُهَا﴾

﴿٣﴾ الصادق عليه السلام: التَّوْبَةُ النَّصُوحُ أَنْ يَكُونَ بَاطِنُ الرَّجُلِ كَظَاهِرِهِ وَأَفْضَلُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٧
 ﴿٤﴾ الصادق عليه السلام: أَنَّ التَّوْبَةَ النَّصُوحَ هُوَ أَنْ يَتُوبَ الرَّجُلُ مِنْ ذَنْبٍ وَيَنْوِي أَنْ لَا يَعُودَ إِلَيْهِ أَبَدًا؛
 معاني الأخبار ص: ١٧٤

٢-١- ما هي التَّوْبَةُ؟ (الخصائص الأصلية)

١-٢-١- حَرَكَةُ قَلْبِيَّةٌ بَنِيَّةٌ وَقَصْدٌ وَعَزْمٌ عَلَى أَنْ لَا يَعُودَ

١-٢-١-١- التَّوْبَةُ بِالْقَلْبِ

﴿٥﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ تَابَ وَلَمْ يَفْتَحْ قَلْبَهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَا تَجُوزُ صَلَاةُ امْرِئٍ حَتَّى يُطَهَّرَ خَمْسَ جَوَارِحَ الْوَجْهِ وَالْيَدَيْنِ وَالرَّأْسِ وَ

الرَّجْلَيْنِ بِالْمَاءِ وَالْقَلْبَ بِالتَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ٣٥٥

﴿٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: التَّوْبَةُ عَلَى أَرْبَعَةِ دَعَائِمٍ نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَاسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَعَمَلٌ بِالْجَوَارِحِ وَعَزْمٌ أَنْ

لَا يَعُودَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٨١

﴿٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: التَّوْبَةُ نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَاسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَتَرْكُ بِالْجَوَارِحِ وَإِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ؛

مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٧

﴿٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَقِيلَ لَهُ مَا التَّوْبَةُ النَّصُوحُ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَاسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَالْقَصْدُ عَلَى

أَنْ لَا يَعُودَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٤٨

﴿١٠﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّهَا قَتَلَتْ سَبْعِينَ نَبِيًّا ثُمَّ تَابَتْ وَنَدِمَتْ وَيَعْرِفُ اللَّهُ مِنْ

قَلْبِهَا أَنَّهَا لَا تَرْجِعُ إِلَى الْمَعْصِيَةِ أَبَدًا لَقَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهَا وَعَفَا عَنْهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿١١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنَّهُ قَالَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْعَبْدُ يُصِيبُ الذَّنْبَ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهُ فَقَالَ يَا ابْنَ زِيَادِ

التَّوْبَةُ قُلْتُ لَيْسَ قَالَ لَا قُلْتُ كَيْفَ قَالَ إِنْ الْعَبْدُ إِذَا أَصَابَ ذَنْبًا قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ بِالتَّخْرِيكِ قُلْتُ وَمَا

التَّخْرِيكِ قَالَ الشَّفَتَانِ وَاللِّسَانُ يُرِيدُ أَنْ يَتَّبِعَ ذَلِكَ بِالْحَقِيقَةِ قُلْتُ وَمَا الْحَقِيقَةُ قَالَ تَصْدِيقُ الْقَلْبِ وَإِضْمَارُ

أَنْ لَا يَعُودَ إِلَى الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرَ مِنْهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٨

﴿١٢﴾ الباقر عليه السلام: جَدَّدِ التَّوْبَةَ فِي قَلْبِكَ؛ الكافي ج: ٢ ص: ١٣٤

﴿١٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَبَى اللَّهُ لِصَاحِبِ الْبِدْعَةِ بِالتَّوْبَةِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ ذَلِكَ قَالَ إِنَّهُ قَدْ أَشْرَبَ

قَلْبُهُ حُبَّهَا؛ الكافي ج: ١ ص: ٥

﴿١٤﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا إِذَا مَاتَ الْقَلْبُ فَلَا تَوْبَةَ لَهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٦

﴿تعریف توبه﴾

﴿۳﴾ توبه‌ی نصوح، آن است که باطن مرد، مانند ظاهرش؛ بلکه بهتر از آن باشد.
﴿۴﴾ توبه‌ی نصوح، آن است که آدمی دست از گناه بکشد، و نیت کند که هرگز بار دیگر آن را انجام ندهد.

۲-۱- توبه چیست؟ (مشخصات اصلی)

۱-۲-۱- حرکت قلبی با نیت بر تصمیم بر عدم تکرار

۱-۲-۱-۱- بازگشت با قلب

﴿۵﴾ هر که توبه کند و دل خود را نگشاید توبه نکرده است.
﴿۶﴾ نماز جایز نیست مگر آنکه پنج عضو خود را پاکیزه کند: صورت و دست و سر و پا را با آب، و دل را با توبه.

﴿۷﴾ توبه چهار ستون دارد: ۱- پشیمانی دل ۲- استغفار به زبان ۳- عمل به وسیله‌ی اعضا ۴- تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۸﴾ توبه، پشیمانی دل است، و طلب آمرزش؛ زبان، و ترک گناه با اعضا و جوارح، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۹﴾ از امیرالمؤمنین علیه السلام پرسیدند: توبه‌ی نصوح چیست؟ فرمود: پشیمانی در دل، استغفار با زبان، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۱۰﴾ قسم به خداوندی که جان محمد صلی الله علیه و آله به دست اوست، اگر هفتاد پیامبر را کشته باشد، و بعد از آن توبه کند و پشیمان شود و خدا بداند که او هرگز به آن گناه باز نمی‌گردد، خدا توبه‌ی او را قبول و او را عفو می‌کند

﴿۱۱﴾ کمیل بن زیاد به امیرالمؤمنین علیه السلام عرض کرد: کسی گناه کرده و آمرزش می‌خواهد، امام فرمود: باید توبه کند. گفتم: اگر نکند؟ فرمود: آمرزش در کار نیست. گفتم: پس باید چگونه استغفار کند؟ فرمود: باید برای طلب آمرزش فعالیت کند، گفتم: منظور از فعالیت چیست؟ فرمود: حرکت دادن زبان و لب‌ها که البته باید حقیقتی هم در پی داشته باشد. گفتم: حقیقت چیست؟ فرمود: تصدیق کردن به قلب، و تصمیم بر بازنگشتن به گناهی که از آن استغفار کرده است.

﴿۱۲﴾ در دلت همواره توبه را تجدید کن.

﴿۱۳﴾ خدا از قبول توبه‌ی بدعت‌گزار خودداری می‌کند. عرض شد: چرا؟ فرمود: زیرا دلش گرفتار و علاقه‌مند بر آن بدعت است.

﴿۱۴﴾ و اما اگر دل بمیرد، امکان توبه برای او وجود ندارد.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

١-٢-١-٢- الإِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ

﴿١٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: التَّوْبَةُ نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَاسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَتَرْكُ بِالْجَوَارِحِ وَإِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٧

﴿١٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنَّهُ قَالَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام الْعَبْدُ يُصِيبُ الذَّنْبَ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فَقَالَ يَا ابْنَ زِيَادٍ التَّوْبَةُ قُلْتُ لَيْسَ قَالَ لَا قُلْتُ كَيْفَ قَالَ إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَصَابَ ذَنْبًا قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ بِالتَّحْرِيكِ قُلْتُ وَمَا التَّحْرِيكِ قَالَ الشَّفَتَانِ وَاللِّسَانُ يُرِيدُ أَنْ يَتَّبِعَ ذَلِكَ بِالْحَقِيقَةِ قُلْتُ وَمَا الْحَقِيقَةُ قَالَ تَصْدِيقُ الْقَلْبِ وَإِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ إِلَى الذَّنْبِ الَّذِي أَسْتَغْفَرَ مِنْهُ؛ وسائل الشريعة ج: ١٦ ص: ٧٨

١-٢-١-٣- الْعَزْمُ عَلَى تَرْكِ مَا يَعْزِضُ لِي مِنَ السَّيِّئَاتِ

﴿١٧﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَاجْعَلْ نِدَامَتِي عَلَى مَا وَقَعْتُ فِيهِ مِنَ الزَّلَّاتِ، وَعَزِّمِي عَلَى تَرْكِ مَا يَعْزِضُ لِي مِنَ السَّيِّئَاتِ، تَوْبَةً تُوْجِبُ لِي مَحَبَّتَكَ، يَا مُجِيبَ التَّوَّابِينَ؛ الصحيفة ص: ١٦٦

١-٢-١-٤- الْقَصْدُ عَلَى أَنْ لَا يَعُودَ

﴿١٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَقِيلَ لَهُ مَا التَّوْبَةُ النَّصُوحُ فَقَالَ عليه السلام نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَاسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَالْقَصْدُ عَلَى أَنْ لَا يَعُودَ؛ تحف العقول ص: ٢١٠

١-٢-١-٥- الْعَهْدُ عَلَى أَنْ لَا يَعُودَ

﴿١٩﴾ الباقر عليه السلام: وَإِذَا كَانَ الرَّجُلُ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ فِي صَلَاتِهِ وَيَقْرُءُ اللَّهُ بِذَنْبِهِ وَيَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ وَفِي عَهْدِهِ أَنْ لَا يَرْجِعَ إِلَيْهِ فَاللَّهُ يَغْفِرُ لَهُ إِنْ شَاءَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١١٦

١-٢-٢- حَرَكَةُ مُوَحَّدَةٍ، الْإِعْتِقَادُ بِوَحْدَانِيَّةِ مَرْجِعِ الْعَوْدَةِ

﴿٢٠﴾ كَذَلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ لَتَتْلُوْهُمُ الَّذِي آوَحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابُ؛ الرعد (٣٠)

﴿٢١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَا لِلتَّائِبِينَ مَتَابٌ إِلَّا إِلَيْكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ١٠٢

﴿٢٢﴾ الصادق عليه السلام: أَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ مِنْ سَيِّئَاتِ عَمَلِي وَاسْتَغْفِرُكَ لِذُنُوبِي الَّتِي لَا يَغْفِرُهَا إِلَّا أَنْتَ؛

بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٨٥

﴿٢٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: فَقَالَ لَهُ قَارُونُ يَا يُونُسُ أَلَا تَنْتَبِهُ إِلَى رَبِّكَ فَقَالَ لَهُ يُونُسُ أَلَا تَنْتَبِهُ أَنْتَ إِلَى رَبِّكَ فَقَالَ لَهُ قَارُونُ إِنَّ تَوْبَتِي جُعِلَتْ إِلَى مُوسَى وَقَدْ تَنْتَبِهُ إِلَى مُوسَى وَلَمْ يَقْبَلْ مِنِّي وَأَنْتَ لَوْ تَنْتَبِهُ إِلَى اللَّهِ لَوَجَدْتَهُ عِنْدَ أَوَّلِ قَدَمِ تَرْجُعِ بِهَا إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٢٥٨

﴿٢٤﴾ الباقر عليه السلام: سَيِّدِي إِلَيْكَ مَلَجًا الْهَارِبِ مِنْكَ مُلْتَمِسُ الطَّالِبِ وَعَلَى كَرَمِكَ يُعَوِّلُ الْمُسْتَغِيثُ

التَّائِبُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٤٠٩

﴿تعریف توبه﴾

۱-۲-۱-۲- نیت عدم تکرار

﴿۱۵﴾ توبه، پشیمانی دل است، و طلب آمرزش؛ زبان، و ترک گناه با اعضا و جوارح، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۱۶﴾ کمیل بن زیاد به امیرالمؤمنین (علیه السلام) عرض کرد: کسی گناه کرده و آمرزش می‌خواهد، امام فرمود: باید توبه کند. گفتم: اگر نکند؟ فرمود: آمرزش در کار نیست. گفتم: پس باید چگونه استغفار کند؟ فرمود: باید برای طلب آمرزش فعالیت کند، گفتم: منظور از فعالیت چیست؟ فرمود: حرکت دادن زبان و لب‌ها که البته باید حقیقتی هم در پی داشته باشد. گفتم: حقیقت چیست؟ فرمود: تصدیق کردن به قلب، و تصمیم بر بازنگشتن به گناهی که از آن استغفار کرده است.

۱-۲-۱-۳- قصد ترک بدی‌هایی که با آن مواجه می‌شود

﴿۱۷﴾ پشیمانی‌ام از لغزش‌هایی که به آن گرفتار شدم، و عزمم برای ترک گناهانی که به من روی می‌آورند را توبه‌ای قرار ده که برای من موجب جلب محبت تو شود، ای دوستدار توبه‌کنندگان.

۱-۲-۱-۴- قصد بر عدم تکرار

﴿۱۸﴾ از امیرالمؤمنین (علیه السلام) پرسیدند: توبه‌ی نصوص چیست؟ فرمود: پشیمانی در دل، استغفار با زبان، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

۱-۲-۱-۵- تصمیم بر عدم تکرار

﴿۱۹﴾ اگر کسی در دل شب به نماز بایستد، و در محضر خدا به گناهانش اقرار، و درخواست توبه کند و تصمیم داشته باشد که هرگز به گناه بازنگردد، خداوند اگر بخواهد او را می‌آمرزد.

۱-۲-۲- حرکتی مؤدانه با اعتقاد به یکتایی کسی که می‌توان به او بازگشت

﴿۲۰﴾ همان‌گونه (که پیامبران پیشین را مبعوث کردیم)، تو را به میان امتی فرستادیم که پیش از آن‌ها امت‌های دیگری آمدند و رفتند، تا آنچه را به تو وحی نموده‌ایم بر آنان بخوانی، در حالی که به رحمان (خداوندی که رحمتش همگان را فراگرفته) کفر می‌ورزند؛ بگو: "او پروردگار من است، معبودی جز او نیست، بر او توکل کردم و بازگشتم به سوی اوست".

﴿۲۱﴾ برای توبه‌کنندگان، بازگشتی جز به سوی تو نیست.

﴿۲۲﴾ از تو می‌خواهم توبه‌ی مرا از اعمال ناپسندم قبول کنی، و برای گناهانی که کسی جز تو آن را نمی‌بخشد، طلب آمرزش می‌کنم.

﴿۲۳﴾ قارون به حضرت یونس (علیه السلام) گفت: چرا به پروردگار خویش توبه نکردی؟ قارون پاسخ داد: رویم به موسی بود و به او توبه کردم و او از من نپذیرفت. ولی اگر تو، به خدا روی کنی، در اولین قدمی که به سوی او برداری، او را خواهی یافت.

﴿۲۴﴾ آقای من، پناهگاه گریزندگان به سوی توست، آنچه جویندگان می‌طلبند نزد توست، و توبه‌کننده و آن که می‌خواهد از گذشته‌اش چشم‌پوشی کنی، فقط به کرم تو تکیه کرده است.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

٣-٢-١- حَرَكَةُ سَهْلَةٍ وَمُمَكِّنَةٍ، وَيُمْكِنُ حُدُوثُهَا

﴿٢٥﴾ السَّجَّادُ (عليه السلام): وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي دَلَّنَا عَلَى التَّوْبَةِ... وَلَمْ يُكَلِّفْنَا إِلَّا وُسْعًا، وَلَمْ يُجَشِّمْنَا إِلَّا

يُسْرًا؛ الصَّحِيفَةُ ص: ٢٨

﴿٢٦﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَ تَوْبَتَهُمُ النَّدَمَ وَالِاسْتِغْفَارَ وَالتَّرِكَ لِلْإِصْرَارِ وَ

كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَوْبَتُهُمْ قَتْلَ النَّفْسِ؛ بحار الأنوار ج: ١٦ ص: ٣٤٩

١-٢-٣-١- مَعَ كُلِّ سَهْوَلَتِهَا، تَرَكُ الذَّنْبَ أَسْهَلُ

﴿٢٧﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): إِنْ تَرَكَ الذَّنْبَ أَهْوَنُ مِنْ طَلَبِ التَّوْبَةِ وَلَيْسَ كُلُّ مَنْ طَلَبَ التَّوْبَةَ

وَجَدَهَا؛ الكافي ج: ٨ ص: ٣٨٤

﴿٢٨﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): تَرَكُ الْخَطِيئَةَ أَهْوَنُ مِنْ طَلَبِ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ١١

﴿٢٩﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): تَرَكُ الْخَطِيئَةَ أَيْسَرُ مِنْ طَلَبِ التَّوْبَةِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٥١

١-٣- ما هِيَ التَّوْبَةُ؟ (عَلَامَاتٌ وَلَوَازِمُ التَّحْقِيقِ، الْمُرَادِفَاتُ)

١-٣-١- الباب ١

١-٣-١-١- النَّصِيحَةُ لِنَفْسِهِ

﴿٣٠﴾ الْحُسَيْنُ (عليه السلام): النَّائِبُ إِذَا لَمْ يَسْتَبْنِ عَلَيْهِ أَثَرُ التَّوْبَةِ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ يُرْضَى الْخُصَمَاءُ وَيُعِيدُ

الصَّلَوَاتِ وَيَتَوَاضَعُ بَيْنَ الْخَلْقِ وَيَقِي نَفْسَهُ عَنِ الشَّهَوَاتِ وَيَهْزُلُ رَقَبَتَهُ بِصِيَامِ النَّهَارِ وَيُصْقِرُ لَوْنَهُ

بِقِيَامِ اللَّيْلِ وَيَخْمَصُ بَطْنَهُ بِقِلَّةِ الْأَكْلِ وَيَقْوِسُ ظَهْرَهُ مِنْ مَخَافَةِ النَّارِ وَيَذِيبُ عِظَامَهُ شَوْقًا إِلَى

الْجَنَّةِ وَيَرِقُّ قَلْبُهُ مِنْ هَوْلِ مَلَكِ الْمَوْتِ وَيَجْفَفُ جُلْدُهُ عَلَى بَدَنِهِ بِتَفَكُّرِ الْآخِرَةِ فَهَذَا أَثَرُ التَّوْبَةِ

وَإِذَا رَأَيْتُمْ الْعَبْدَ عَلَى هَذِهِ الصِّفَةِ فَهُوَ تَائِبٌ نَاصِحٌ لِنَفْسِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٠

﴿٣١﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): فَتَزَوَّدُوا فِي الدُّنْيَا مِنَ الدُّنْيَا مَا تَحْزِرُونَ بِهِ أَنْفُسَكُمْ غَدًا فَاتَّقَى عَبْدُ

رَبِّهِ نَصَحَ نَفْسَهُ وَقَدَّمَ تَوْبَتَهُ؛ شرح نهج البلاغة ج: ٥ ص: ١٤٥

١-٣-١-٢- الْمَوْعِظَةُ

﴿٣٢﴾ عَنْ أَحَدِهِمَا (عليه السلام): فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَاتَّبَعَهَا فَلَهُ مَا سَلَفَ قَالَ

الْمَوْعِظَةُ التَّوْبَةُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣١

١-٣-١-٣- التَّذَكُّرُ

﴿٣٣﴾ الْبَاقِرُ (عليه السلام): قُلْتُ لَهُ مَا كَانَ وَلِئْدُ يَعْقُوبَ أَنْبِيَاءَ قَالَ لَا وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا أَسْبَاطَ أَوْلَادِ الْأَنْبِيَاءِ

وَلَمْ يَكُنْ يُفَارِقُوا الدُّنْيَا إِلَّا سَعْدَاءَ تَابُوا وَتَذَكَّرُوا مَا صَنَعُوا؛ الكافي ج: ٨ ص: ٢٤٦

١-٣-٢- الباب ٢

١-٣-٢-١- النَّدَمُ وَالنَّدَامَةُ

﴿تعریف توبه﴾

۳-۲-۱- حرکتی آسان و ممکن

﴿۲۵﴾ سپاس خدای را که ما را به توبه راهنمایی کرد و به ما جز آنچه طاقت داریم تکلیف نفرمود، و جز کار آسان از ما نخواست.

﴿۲۶﴾ خداوند در دین اسلام، شرط توبه و بازگشت را، پشیمانی و طلب آمرزش و ترک گناه قرار داد. حال آنکه شرط پذیرش توبه در بنی اسرائیل، کشتن بود.

۱-۳-۲-۱- با همه‌ی آسانی، گناه نکردن آسان تر است

﴿۲۷﴾ ترک گناه، از توبه کردن آسان تر است و چنان نیست که هر کس دنبال توبه رفت، آن را دریابد.

﴿۲۸﴾ گناه نکردن، ساده تر از توبه کردن است.

﴿۲۹﴾ دست برداشتن از گناه آسان تر از طلب توبه است.

۳-۱- توبه چیست؟ (علامات و مترادفات)

۱-۳-۱- گروه ۱

۱-۳-۱-۱- خیرخواهی برای خود

﴿۳۰﴾ اگر اثر توبه، بر توبه کار ظاهر نشود او توبه کار نیست. او باید صاحبان حق را راضی کند، نمازهای از دست رفته را بخواند، با مردم متواضع باشد، از شهوات بپرهیزد، به روزه گرفتن خود را نحیف کند، با شب زنده داری رویش زرد، با کم خوراکی شکمش فرورفته، از ترس دوزخ پشتش خم، و به شوق بهشت بدنش ضعیف، از ترس عزرائیل قلبش نازک، و در فکر آخرت پوستش خشک است؛ پس نشان توبه این است. اگر بنده‌ای را باین مشخصات دیدید، او توبه کننده و خیرخواه خویش است.

﴿۳۱﴾ پس، در دنیا از آن چندان توشه بردارید که فردای قیامت خود را با آن حفظ کنید. پس، بنده باید از پروردگارش پروا کند، خیرخواه خود باشد و پیش از رسیدن مرگ توبه کرده باشد.

۲-۳-۱-۲- نصیحت

﴿۳۲﴾ درباره‌ی آیه‌ی " اگر کسی اندرز الهی به او رسد، و (از رباخواری) خودداری کند، سودهایی که در سابق (قبل از نزول حکم تحریم) به دست آورده " فرمود: مقصود از اندرز و موعظه در این آیه، توبه است.

۳-۱-۳- تذکر و یادآوری

﴿۳۳﴾ به آن حضرت ﷺ عرض کردم: آیا فرزندان یعقوب پیامبر نبودند؟ فرمود: نه، لیکن آن‌ها از فرزندان پیامبران بودند، و نمرند مگر بعد از آنکه رستگار شده بودند؛ آن‌ها توبه کردند و اعمال بد خود را یاد آوردند.

۲-۳-۱-۲- گروه ۲

۱-۳-۲-۱-۱- پشیمانی

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

١-١-٢-٣-١- التَّوْبَةُ نَدَمٌ

﴿٣٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَقِيلَ لَهُ مَا التَّوْبَةُ النَّصُوحُ فَقَالَ عليه السلام نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَاسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَالْقَصْدُ عَلَى أَنْ لَا يَعُودَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٤٨

﴿٣٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: التَّوْبَةُ نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَاسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَتَرْكُ بِالْجَوَارِحِ وَإِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٧

﴿٣٦﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: النَّدَامَةُ تَوْبَةٌ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٦٢

﴿٣٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: النَّدَمُ أَحَدُ التَّوْبَتَيْنِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١١٨

﴿٣٨﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: النَّدَمُ تَوْبَةٌ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ٣٨٠

﴿٣٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: مَنْ نَدِمَ فَقَدْ نَابَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١١٨

﴿٤٠﴾ السَّجَاد عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنْ يَكُنْ النَّدَمُ تَوْبَةً إِلَيْكَ فَأَنَا أَنْدَمُ النَّادِمِينَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤

﴿٤١﴾ السَّجَاد عليه السلام: إِلَهِي إِنْ كَانَ النَّدَمُ عَلَى الذَّنْبِ تَوْبَةً فَإِنِّي وَعِزَّتِكَ مِنَ النَّادِمِينَ؛ بحار الأنوار

ج: ٩١ ص: ١٤٢

﴿٤٢﴾ الرضا عليه السلام: الْمُؤْمِنُ هُوَ الَّذِي تَسْرُهُ حَسَنَتُهُ وَتَسُوؤُهُ سَيِّئَتُهُ لِقَوْلِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله مَنْ سَرَّتْهُ حَسَنَتُهُ وَسَاءَتْهُ سَيِّئَتُهُ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَمَنْ سَاءَتْهُ سَيِّئَتُهُ نَدِمَ عَلَيْهَا وَالنَّدَمُ تَوْبَةٌ؛ بحار الأنوار ج: ٨ ص: ٣٤

﴿٤٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنْ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَ تَوْبَتَهُمُ النَّدَمَ وَالِاسْتِغْفَارَ وَالتَّوْبَةَ لِلْإِصْرَارِ؛

بحار الأنوار ج: ١٦ ص: ٣٤٩

﴿٤٤﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: قُلْتُ فَمَا الْبَادِرَةُ قَالَ الْيَمِينُ عِنْدَ الْغَضَبِ وَالتَّوْبَةُ مِنْهَا النَّدَمُ؛ الكافي ج: ٤

ص: ٩٣

﴿٤٥﴾ الباقر عليه السلام: كَفَى بِالنَّدَمِ تَوْبَةً؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٢٦

﴿٤٦﴾ السَّجَاد عليه السلام: وَاجْعَلْ نَدَامَتِي عَلَى مَا وَقَعْتُ فِيهِ مِنَ الزَّلَّاتِ، وَعِزِّمِي عَلَى تَرْكِ مَا

يَعْرِضُ لِي مِنَ السَّيِّئَاتِ، تَوْبَةً تُوجِبُ لِي مَحَبَّتَكَ، يَا مُحِبَّ التَّوَّابِينَ؛ الصحيفة ص: ١٦٦

﴿٤٧﴾ وَأَنْ تُنَدِّمَنِي عَلَى ذُنُوبِي نَدَمًا تَمْحُو بِهِ خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ وَتُلْحِقَنِي بِالتَّوَّابِينَ الْأَوَّابِينَ

الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ؛ البلد الأمين ص: ٤٣٠

١-١-٢-٣-٢- التَّوْبَةُ وَالنَّدَمُ

﴿٤٨﴾ الصادق عليه السلام: وَارْزُقْنِي حَجَّ بَيْتِكَ الْحَرَامِ وَزِيَارَةَ قَبْرِ نَبِيِّكَ صلى الله عليه وآله مَعَ التَّوْبَةِ وَالنَّدَمِ؛

بحار الأنوار ج: ٨٣ ص: ١١٩

﴿تعریف توبه﴾

۱-۱-۲-۳-۱- توبه همان پشیمانی است

﴿۳۴﴾ از امیرالمؤمنین علیه السلام پرسیدند: توبه‌ی نصوح چیست؟ فرمود: پشیمانی در دل، استغفار با زبان، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۳۵﴾ توبه، پشیمانی دل است، و طلب آمرزش؛ زبان، و ترک گناه با اعضا و جوارح، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۳۶﴾ پشیمانی، توبه است.

﴿۳۷﴾ پشیمانی، یکی از دو توبه است.

﴿۳۸﴾ پشیمانی، توبه است.

﴿۳۹﴾ هر که پشیمان شود، درواقع توبه کرده است.

﴿۴۰﴾ خدایا، اگر پشیمانی توبه است، پس من پشیمان‌ترین پشیمان‌هایم.

﴿۴۱﴾ خدایا، اگر پشیمانی توبه است، قسم به عزّت که من از پشیمانان هستم.

﴿۴۲﴾ مؤمن، کسی است که حسنه و عمل صالح، او را خوشحال، و عمل بد او را ناراحت می‌کند. بر مبنای فرمایش پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله که فرمودند: هر کس عمل خویش او را شاد، و عمل زشتش او را بدحال کند، مؤمن است؛ و او کسی است که هر زمان بدی از او سرزند، پشیمان می‌شود؛ و پشیمانی، توبه است.

﴿۴۳﴾ خداوند در دین اسلام، شرط توبه و بازگشت را، پشیمانی و طلب آمرزش و ترک گناه قرار داد.

﴿۴۴﴾ به امام باقر علیه السلام عرض کردم: "بادره" چیست؟ فرمود: سوگند خوردن هنگام خشم، و توبه‌اش از این عمل، پشیمانی بر آن است.

﴿۴۵﴾ پشیمانی، برای توبه بس است.

﴿۴۶﴾ پشیمانی‌ام از لغزش‌هایی که به آن گرفتار شدم، و عزمم برای ترک گناهایی که به من روی می‌آورند را توبه‌ای قرار ده که برای من موجب جلب محبت تو شود، ای دوستدار توبه‌کنندگان.

﴿۴۷﴾ از تو می‌خواهم که مرا بر گناهانم پشیمان کنی. پشیمانی‌ای که به وسیله‌ی آن، خطاهای مرا در روز حساب محو کنی و مرا به توبه‌کنندگان و بازگشت‌کنندگان و استغفارکنندگان در سحرگاه ملحق کنی.

۱-۱-۲-۳-۲- توبه و پشیمانی

﴿۴۸﴾ حجّ خانه‌ی خدا و زیارت قبر پیامبرت صلی الله علیه و آله را همراه با توبه و پشیمانی روزی‌ام کن.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

﴿٤٩﴾ الرسول ﷺ: الْمُؤْمِنُ إِذَا تَابَ وَنَدِمَ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ أَلْفَ بَابٍ مِنَ الرَّحْمَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٧

﴿٥٠﴾ الصادق عليه السلام: وَإِذَا هُمْ بِسَيِّئَةٍ لَمْ تَكُتِبْ عَلَيْهِ فَإِذَا عَمَلَهَا أَجَلَ تِسْعِ سَاعَاتٍ فَإِنْ نَدِمَ عَلَيْهَا وَاسْتَغْفَرَ وَتَابَ لَمْ تَكُتِبْ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَنْدَمْ وَلَمْ يَتُبْ مِنْهَا كُتِبَتْ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ وَاحِدَةٌ؛ بحار الأنوار ج: ٦٨ ص: ٢٤٦

﴿٥١﴾ الصادق عليه السلام: وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ تَكُتِبْ عَلَيْهِ حَتَّى يَعْمَلَهَا فَإِنْ لَمْ يَعْمَلْهَا كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ وَإِنْ عَمَلَهَا أَجَلَ تِسْعِ سَاعَاتٍ فَإِنْ تَابَ وَنَدِمَ عَلَيْهَا لَمْ تَكُتِبْ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَتُبْ وَلَمْ يَنْدَمْ عَلَيْهَا كُتِبَتْ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ؛ وسائل الشيعة ج: ١ ص: ٥٥

﴿٥٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ ثَبَتَ إِلَيْكَ مِنْهُ وَنَدِمْتُ عَلَى فِعْلِهِ وَاسْتَحْيَيْتُ مِنْكَ وَأَنَا عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٣ ص: ١٠١

﴿٥٣﴾ الرسول ﷺ: وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّهَا قَتَلَتْ سَعِينَ نَبِيًّا ثُمَّ تَابَتْ وَنَدِمَتْ وَاعْرِفَ اللَّهُ مِنْ قَلْبِهَا أَنَّهَا لَا تَرْجِعُ إِلَى الْمَعْصِيَةِ أَبَدًا لَقَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهَا وَعَفَا عَنْهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٥٤﴾ الرسول ﷺ: فَمَنْ كَانَتْ سَجِيَّتُهُ الْعَقْلَ وَغَرِيزَتُهُ الْيَقِينَ لَمْ تَضُرَّهُ ذُنُوبُهُ قِيلَ كَيْفَ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ كَلَّمَا أَخْطَأَ لَمْ يَلْبَثْ أَنْ يَتَذَكَّرْ ذَلِكَ بِتَوْبَةٍ وَنَدَامَةٍ عَلَى مَا فَرَطَ مِنْهُ فَيَمْحُو ذُنُوبَهُ وَيَبْقَى لَهُ فَضْلٌ يَدْخُلُ بِهِ الْجَنَّةَ؛ شرح نهج البلاغة ج: ٢٠ ص: ٤٠

﴿٥٥﴾ الباقر عليه السلام: سَأَلْتُهُ عَنْ شَيْءٍ مِنْ كَفَّارَةِ الْيَمِينِ فَقَالَ... فَلْيَسْتَغْفِرْ رَبَّهُ وَيُظْهِرْ تَوْبَةً وَنَدَامَةً؛ الكافي ج: ٧ ص: ٤٥٣

﴿٥٦﴾ السَّجَّاد عليه السلام: فَمَا كُلُّ مَا نَطَقْتُ بِهِ عَنْ جَهْلٍ مِنْ بَسْوَةٍ أَثَرِي، وَلَا نِسْيَانٍ لِمَا سَبَقَ مِنْ دَمِيمٍ فَعَلِي، لَكِنْ لَتَسْمَعَ سَمَاوُكٌ وَمَنْ فِيهَا وَارْضُكَ وَمَنْ عَلَيْهَا مَا أَظْهَرْتُ لَكَ مِنَ النَّدَمِ، وَلَجَأْتُ إِلَيْكَ فِيهِ مِنَ التَّوْبَةِ؛ الصحيفة ص: ١٤٤

﴿٥٧﴾ الصادق عليه السلام: فَمَنْ نَالَ مِنْ رَجُلٍ شَيْئًا مِنْ عَرَضٍ أَوْ مَالٍ وَجَبَ عَلَيْهِ الْإِسْتِخْلَالُ مِنْ ذَلِكَ وَالْإِنْفِصَالُ مِنْ كُلِّ مَا كَانَ مِنْهُ إِلَيْهِ وَإِنْ كَانَ قَدْ مَاتَ فَلْيَتَنَصَّلْ مِنَ الْمَالِ إِلَى وَرَثَتِهِ وَلْيَتُبْ إِلَى اللَّهِ مِمَّا أَتَى إِلَيْهِ حَتَّى يَطْلُعَ عَلَيْهِ عَزٌّ وَجَلٌّ بِالنَّدَمِ وَالتَّوْبَةِ وَالْإِنْفِصَالِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٠٥

﴿٥٨﴾ الْحَجَّةُ الْمُبَارَكَةُ: فَيَعْمَلُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْكُمْ مَا يَقْرُبُ بِهِ مِنْ مَحَبَّتِنَا وَلِيَتَجَنَّبَ مَا يُذْنِبُهُ مِنْ كَرَاهِيَّتِنَا وَسَخَطِنَا فَإِنَّ امْرَأً يَبْعَثُهُ فَبَإُتَى حِينَ لَا تَنْفَعُهُ تَوْبَةٌ وَلَا يُنْجِيهِ مِنْ عِقَابِنَا نَدَمٌ عَلَى حَوْبَةٍ؛ بحار الأنوار ج: ٥٣ ص: ١٧٤

﴿تعریف توبه﴾

﴿۴۹﴾ چون مؤمن توبه کند و پشیمان شود، خدا در دنیا و آخرت هزار در از رحمت بر او می‌گشاید.
﴿۵۰﴾ هرگاه به گناهی تصمیم بگیرد چیزی برایش نوشته نمی‌شود، و اگر مرتکب آن گناه شد، نه ساعت به او مهلت می‌دهند تا پشیمان شود و توبه کند و استغفار نماید، ولی اگر توبه نکرد و استغفار ننمود، یک گناه برای او ثبت می‌شود.

﴿۵۱﴾ هرکه قصد بدی کند و آن را عملی نکند، ثبت نمی‌شود و یک حسنه نیز برایش ثبت می‌شود ولی اگر آن را عملی کند نه ساعت مهلت داده می‌شود، اگر توبه کرد و پشیمان شد، ثبتن می‌شود ولی اگر توبه نکرد و پشیمان نشد یک گناه برایش ثبت می‌شود.

﴿۵۲﴾ از هر گناهی که توبه کردم و از انجام‌دادن آن پشیمان و شرم‌منده شدم، ولی هنوز آن را انجام می‌دهم، طلب آمرزش می‌کنم.

﴿۵۳﴾ قسم به خداوندی که جان محمد به دست اوست، اگر هفتاد پیامبر را کشته باشد، و بعد از آن توبه کند و پشیمان شود و خدا بداند که او هرگز به آن گناه باز نمی‌گردد، خدا توبه‌ی او را قبول و او را عفو می‌کند.

﴿۵۴﴾ کسی که دارای عقل و یقین باشد، گناهان به او صدمه‌ای نمی‌زنند. عرض کردند: ای پیامبر خدا، چگونه ممکن است؟ فرمود: زیرا چنین کسی هرگاه مرتکب خطایی شود، بلافاصله با توبه و پشیمانی بر خطایی که مرتکب شده است، آن را جبران می‌کند، در نتیجه گناهانش محو می‌شود و فضیلت‌هایش برای او باقی می‌ماند و با آن به بهشت روان می‌شود.

﴿۵۵﴾ از او درباره‌ی کفاره قسم پرسیدم، فرمود... از پروردگارش طلب آمرزش کرده، توبه و پشیمانی‌اش را آشکار کند.

﴿۵۶﴾ هرچه گفتم به خاطر این نیست که تو نسبت به عواقب آن آگاه نیستی، و نه اینکه اعمال بدم را فراموش کرده‌ای؛ بلکه برای آن است که آسمان تو و هرکه در آن است و زمین تو و هرکه بر روی آن است، اعلان پشیمانی و پناه بردن به تو برای درخواست پذیرش توبه را بشنوند.

﴿۵۷﴾ هرکس که به او مال یا کالایی برسد، واجب است حلال و حرام آن را تفکیک کرده، آنچه را باید خارج کند تا تصرف در بقیه جایز شود، انجام دهد، و اگر کسی می‌خواهد بعد از مرگ، مالی برای ورثه به ارث بگذارد، باید قبل از آنکه مال به دست ورثه برسد، آن مال را پاک کند. از آنچه کرده توبه کند، تا آنکه خداوند بر حقیقت پشیمانی و توبه و جداسدش از مال غیر حلال آگاهی یابد.

﴿۵۸﴾ همه‌ی شما باید کاری را انجام دهید که آن کار را او را به محبت و دوستی ما نزدیک می‌سازد و از آنچه او را به نارضایتی و خشم ما نزدیک می‌کند اجتناب نماید. زیرا مرگ به‌طور ناگهانی وارد می‌شود، و در آن هنگام، توبه سودی به حال او ندارد؛ و پشیمانی بر گناه نیز، او را از کیفر ما نجات نمی‌دهد.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَ خَصَائِصُهَا﴾

﴿٥٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَ تَكُنْ مَسْأَلَتَكُمْ وَ تَمَلُّقُكُمْ مَسْأَلَةً ذُلٍّ وَ خُضُوعٍ وَ شُكْرِ وَ خُشُوعٍ

بِتَوْبَةٍ... وَ رُجُوعٍ؛ شرح نهج البلاغة ج: ١٩ ص: ١٤٠

﴿٦٠﴾ الباقر عليه السلام: يَا مُحَمَّدُ بْنَ مُسْلِمٍ أ تَرَى الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ يَنْدِمُ عَلَى ذَنْبِهِ وَ يَسْتَغْفِرُ مِنْهُ وَ يَتُوبُ ثُمَّ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَوْبَتَهُ قُلْتُ فَإِنَّهُ فَعَلَ ذَلِكَ مِرَارًا يُذْنِبُ ثُمَّ يَتُوبُ وَ يَسْتَغْفِرُ اللَّهُ فَقَالَ كُلَّمَا عَادَ الْمُؤْمِنُ بِالِاسْتِغْفَارِ وَ التَّوْبَةِ عَادَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِالْمَغْفِرَةِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٤

١-٣-٢-١-٣ - النَّدَامَةُ، حَالُ لِلتَّائِبِ

﴿٦١﴾ السَّجَّاد عليه السلام: أَتُوبُ إِلَيْكَ فِي مَقَامِي هَذَا تَوْبَةً نَادِمٍ عَلَى مَا فَرَطَ مِنْهُ؛ الصحيفة ص: ٦٤

﴿٦٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَسْأَلُكَ سُؤَالَ... النَّادِمِ عَلَى خَطِيئَتِهِ... مُبَادِرٍ بِالتَّوْبَةِ قَبْلَ الْفَوْتِ؛

بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢٠٧

﴿٦٣﴾ الرسول ﷺ: إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مَدَائِنَ مِنْ نُورٍ... قَالُوا يَا نَبِيَّ اللَّهِ لِمَنْ هَذِهِ الْمَدَائِنُ قَالَ تَائِبِينَ النَّادِمِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ الْمُؤْمِنِينَ لِلْخَصْمَاءِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٠٤

﴿٦٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: سُؤَالَ مَنْ... نَدِمَ عَلَى مَا سَلَفَ وَ أَنَابَ إِلَى رَبِّهِ وَ... قَابِلِ تَوْبَتِهِ؛

بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ١٠٢

﴿٦٥﴾ الرسول ﷺ: لَا تَتَوَقَّرْ عَيْنُ نَصِيبِهَا مِنْ نَظَرٍ إِلَى مَحْذُورٍ إِلَّا وَ قَدْ ائْتَقَدَ عُقْدَةً فِي قَلْبِهِ مِنْ اَلْمُنْيَةِ وَ لَا تَنْحَلْ إِلَّا بِإِحْدَى الْحَالَتَيْنِ إِمَّا بِبُكَاءٍ الْحَسْرَةِ وَ النَّدَامَةِ بِتَوْبَةٍ صَادِقَةٍ وَ إِمَّا بِأَخْذِ حَظِّهِ مِمَّا تَمَنَّى وَ نَظَرَ إِلَيْهِ فَأَخَذَ الْحَظَّ مِنْ غَيْرِ تَوْبَةٍ فَمَصِيرُهُ إِلَى النَّارِ وَ أَمَّا التَّائِبُ الْبَاكِي بِالْحَسْرَةِ وَ النَّدَامَةِ عَنْ ذَلِكَ فَمَأْوَاهُ الْجَنَّةُ وَ مُنْقَلَبُهُ الرِّضْوَانُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٤ ص: ٢٦٩

١-٣-٢-٢ - الْأَسْفُ

﴿٦٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: سُؤَالَ مَنْ... أَسِفَ... وَ تَبَتَّلَ إِلَى مُقِيلِ عَثْرَتِهِ وَ قَابِلِ تَوْبَتِهِ؛ بحار الأنوار

ج: ٩٢ ص: ١٠٢

١-٣-٢-٣ - الْعُتْبَى

﴿٦٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَجَعَلَ السَّيِّئَةَ ذَنْبًا وَ الذَّنْبَ فِتْنَةً وَ الْفِتْنَةَ دَنْسًا وَ جَعَلَ الْحُسْنَى عُتْبَى وَ الْعُتْبَى تَوْبَةً وَ التَّوْبَةَ طَهُورًا؛ بحار الأنوار ج: ٦٩ ص: ١٢١

١-٣-٢-٤ - الْإِعْتِذَارُ

﴿٦٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: شَافِعُ الْمُذْنِبِ إِقْرَارُهُ وَ تَوْبَتُهُ اِعْتِذَارُهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص:

١١٦

﴿٦٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: شَفِيعُ الْمُذْنِبِ إِقْرَارُهُ وَ تَوْبَتُهُ اِعْتِذَارُهُ؛ شرح نهج البلاغة ج: ٢٠ ص: ٢٨٣

﴿تعریف توبه﴾

﴿۵۹﴾ درخواست و اظهار نیازتان، درخواستی ذلیلانه، متواضعانه، شاکرانه، و خاشعانه باشد، همراه با توبه و بازگشت.

﴿۶۰﴾ ای محمدبن مسلم، آیا تصور می‌کنی که هرگاه بنده‌ی مؤمن از خطای خود پشیمان شود و با طلب مغفرت و پوزش، راه آشتی بجوید و خداوند توبه‌ی او را نمی‌پذیرد؟ من گفتم: اگر بارها و بارها توبه‌ی خود را بشکند و دوباره توبه کند، چه صورتی خواهد داشت؟ ابوجعفر فرمود: هر بار که بنده‌ی مؤمن توبه کند و طلب مغفرت نماید، خداوند نیز توبه‌ی او را می‌پذیرد و او را می‌بخشد.

۳-۱-۲-۱-۳-۱ پشیمانی حالتی است که توبه‌کننده باید داشته‌باشد

﴿۶۱﴾ در این موقعیتی که قرار دارم، به‌سوی تو باز می‌گردم مثل توبه‌ی کسی که از گناهانش پشیمان است.

﴿۶۲﴾ مثل کسی که، از خطای خود پشیمان است، و پیش از تمام شدن فرصت، اقدام به توبه نموده، از تو درخواست می‌کنم.

﴿۶۳﴾ در بهشت شهرهایی از نور است... عرض کردند: ای پیامبر خدا، این شهرها برای کیست؟ پیامبر ﷺ فرمود: برای مؤمنان توبه‌کار پشیمان از گناه که صاحبان حق را از خود راضی کنند.

﴿۶۴﴾ مانند درخواست کسی که... بر آنچه گذشته پشیمان است و به‌سوی پروردگار و قبول‌کننده‌ی توبه‌اش باز می‌گردد.

﴿۶۵﴾ هیچ چشمی به حرامی نظر نمی‌کند، مگر آنکه گریه از آرزو، بر دل او زده می‌شود و آن گره باز نمی‌شود، مگر به یکی از دو چیز: یا با ریختن اشک حسرت و پشیمانی از آن عمل قبیح و بازگشتی صادقانه از آن عمل شنیع، یا با رسیدن به آن آرزو؛ و اما دستیابی به این لذت حرام بدون توبه، او را به جهنم خواهد برد. و اگر توبه کرد و با افسوس و پشیمانی اشک ریخت، جای او بهشت است و مرجع و بازگشت او به رضوان الهی است.

۲-۲-۳-۱-۳-۱ تأسّف

﴿۶۶﴾ از تو درخواست می‌کنم مثل درخواست کسی که... افسوس می‌خورد... و... به‌سوی بخشنده‌ی لغزش و قبول‌کننده‌ی توبه‌اش زاری کند.

۳-۲-۳-۱-۳-۱ عذرخواهی

﴿۶۷﴾ بدی را گناه به حساب آورد، گناه را ابزار فتنه، و فتنه را سبب آلودگی قرار داد. نیکی را وسیله‌ی بازگشت، بازگشت را سبب توبه، و توبه را وسیله‌ی پاک‌شدن قرار داد.

۴-۲-۳-۱-۳-۱ عذرخواهی

﴿۶۸﴾ اقرار گناهکار، شفاعت‌کننده‌اش، و عذرخواهی او، توبه‌اش است.

﴿۶۹﴾ اقرار گناهکار، شفاعت‌کننده‌اش، و عذرخواهی او، توبه‌اش است.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

﴿٧٠﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْتَذِرُ إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِي وَأَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ؛ مستدرک

الوسائل ج: ٥ ص: ٢١٢

﴿٧١﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: حَبِطَ عَمَلُهَا وَلَوْ كَانَتْ مِنْ أَعْبِدِ النَّاسِ إِلَّا أَنْ تَتُوبَ وَتَرْجِعَ وَتَعْتَذِرَ؛

مكارم الأخلاق ص: ٢٠٢

٥-٣-١- الفرع

﴿٧٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَاجْعَلْنِي سَيِّدِي عَبْدًا يَقْزَعُ إِلَى التَّوْبَةِ فَإِنَّهَا مَقْزَعُ الْمُذْنِبِينَ؛ بحار الأنوار

ج: ٨٧ ص: ٢٠٧

﴿٧٣﴾ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا يَعْنِي بُخْتَنَصْرَ وَجُنُودَهُ أَقْبَلُوا فَتَزَلُّوا بِسَاحَتِهِمْ فَلَمَّا رَأَوْا ذَلِكَ

فَزَعُوا إِلَى رَبِّهِمْ وَتَابُوا؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٦٤

﴿٧٤﴾ فَلَمَّا أَرَادَ مُوسَى أَنْ يُفَارِقَهُمْ فَزَعُوا وَقَالُوا إِنَّ خَرَجَ مُوسَى مِنْ بَيْنِنَا نَزَلَ عَلَيْنَا الْعَذَابُ

فَفَزَعُوا إِلَيْهِ وَسَأَلُوهُ أَنْ يُقِيمَ مَعَهُمْ وَيَسْأَلَ اللَّهَ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ١٧٥

﴿٧٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْمَعَاصِي... تَابُوا وَفَزَعُوا إِلَى اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ بِصِدْقٍ مِنْ

نَبَاتِهِمْ وَإِقْرَارٍ مِنْهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَإِسَاءَتِهِمْ لَصَفَحَ لَهُمْ عَنْ كُلِّ ذَنْبٍ الْكَافِي ج: ٨ ص: ٢٥٦

٦-٣-١- التضرع

﴿٧٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَافْكُثِرُوا ذِكْرَ اللَّهِ وَتَعَرَّضُوا لِتَوَابِهِ بِالتَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ وَالْخُضُوعِ وَ

التَّضَرُّعِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٥٨

﴿٧٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَلَمَّا نَظَرُوا إِلَى مَا لَا قَبْلَ لَهُمْ مِنَ الْجُنُودِ تَابُوا وَتَضَرَّعُوا فَأَوْحَى اللَّهُ

تَعَالَى إِلَى شُعْبَانَ قَبِلْتُ تَوْبَتَهُمْ لِصَلَاحِ آبَائِهِمْ؛ القصص للجزائري ص: ٣٩٢

﴿٧٨﴾ الصادق عليه السلام: فَاجْمَعُوا أَمْرَهُمْ عَلَى أَنْ يَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فَقَامُوا عَلَى الرَّمَادِ وَلَبَسُوا

الْمُسُوحَ وَحَنَوْا عَلَى رُءُوسِهِمُ التُّرَابَ وَعَجَّوْا إِلَى اللَّهِ بِالتَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ

إِلَيْهِ؛ القصص للراوندي ص: ٧٥

﴿٧٩﴾ الباقر عليه السلام: فَاجْمَعْ أَمْرَهُمْ عَلَى أَنْ يَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ وَيَدْعُوهُ وَيَفْزَعُوا إِلَيْهِ وَيَسْأَلُوهُ أَنْ

يُمِطَّ السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ وَعَلَى مَا حَوَتْ قُرْبَتَهُمْ فَقَامُوا عَلَى الرَّمَادِ وَلَبَسُوا الْمُسُوحَ وَحَنَوْا عَلَى

رُءُوسِهِمُ التُّرَابَ وَرَجَعُوا إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِالتَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَيْهِ وَ

أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ يَا إِدْرِيسُ أَهْلُ قَرْيَتِكَ قَدْ عَجَّوْا إِلَى التَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ وَالْبُكَاءِ وَ

التَّضَرُّعِ وَأَنَا اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ أَقْبَلُ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ٢٧٤

﴿٨٠﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: فَتَضَرَّعُوا إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ وَأَقْرَؤُوا بِالذَّنْبِ وَطَلَبُوا التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار

ج: ٢٠ ص: ١٠٦

﴿تعریف توبه﴾

﴿۷۰﴾ خداوند، از گناهانم پوزش می‌خواهم، و از تو طلب آمرزش نموده و به‌سوی تو بازمی‌گردم.
﴿۷۱﴾ حتی اگر عابدترین مردم باشد، اعمال خیرش نابود می‌شود، مگر آنکه توبه کند و برگردد و عذر بخواهد.

۵-۲-۳-۱- فریاد

﴿۷۲﴾ ای آقای من، مرا از بندگانی قرار ده که به توبه پناه آورده است، به‌راستی توبه پناهگاه گناهکاران است.

﴿۷۳﴾ هنگامی که نخستین وعده فرارسید یعنی بخت‌النصر و سربازانش به آنان حمله کردند و بر سرزمینشان فرود آمدند. پس با مشاهده‌ی آن، به پروردگارشان پناه بردند و توبه کردند.
﴿۷۴﴾ هنگامی که موسی خواست از ایشان جدا شود، آن‌ها ترسیدند و گفتند: اگر موسی از میان ما برود، عذاب بر ما نازل می‌شود، بنابراین به او پناه بردند و از او خواستند از آنجا نرود و از خداوند بخواهد که توبه‌ی آن‌ها را بپذیرد.

﴿۷۵﴾ اگر چنانچه گنهکاران، صادقانه توبه و زاری می‌کردند و به گناهان و بدی‌های خویش اعتراف می‌کردند، خداوند از همه‌ی گناهانشان چشم‌پوشی می‌کرد.

۶-۲-۳-۱- زاری

﴿۷۶﴾ بسیار به یاد خدا باشید و با توبه و بازگشت به‌سوی خدا و فروتنی و زاری، خود را در معرض پاداش او قرار دهید.

﴿۷۷﴾ وقتی متوجه ضعف خود و قدرت سپاه مقابل شدند، توبه کردند و تضرع نمودند، خداوند تعالی هم به شعیا عليه السلام وحی نمود: من به خاطر درستکاری و صلاح پدرانشان، توبه‌ی آن‌ها را پذیرفتم.

﴿۷۸﴾ همگی تصمیم گرفتند که به درگاه خدا توبه کرده و او را بخوانند و به او پناه‌ببرند و و از او بخواهند که بر روستا و پیرامونش باران بفرستد پس بر خاکستر ایستاده و لباس سیاه پوشیدند و خاک بر سرهای خود پاشیده و با توبه و استغفار و اشک و زاری به درگاه او نالیدند. خداوند تبارک و تعالی به ادریس وحی فرمود که ای ادریس، اهل قریه‌ی تو با توبه و استغفار و ناله و زاری به درگاه من نالیده‌اند و من خدای بخشنده و مهربانم، توبه را می‌پذیرم.

﴿۷۹﴾ همگی تصمیم گرفتند که به درگاه خدا توبه کرده و او را بخوانند و به او پناه‌ببرند و و از او بخواهند که بر روستا و پیرامونش باران بفرستد پس بر خاکستر ایستاده و لباس سیاه پوشیدند و خاک بر سرهای خود پاشیده و با توبه و استغفار و اشک و زاری به درگاه او نالیدند. خداوند تبارک و تعالی به ادریس وحی فرمود که ای ادریس، اهل قریه‌ی تو با توبه و استغفار و ناله و زاری به درگاه من نالیده‌اند و من خدای بخشنده و مهربانم، توبه را می‌پذیرم.

﴿۸۰﴾ به درگاه خدا و رسولش زاری کردند و به گناه اقرار کرده، طلب توبه نمودند.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

٧-٢-٣-١- الإِغَاثَةُ

﴿٨١﴾ الصادق عليه السلام: وَاعْتَبِرْ بِفَضْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَيْثُ خَلَقَ أَسْبَابَ اللَّبَاسِ لِيُسْتَرَّ الْعَوْرَاتِ الظَّاهِرَةُ وَفَتَحَ أَبْوَابَ التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ وَالْإِغَاثَةِ لِيُسْتَرَّ بِهَا الْعَوْرَاتِ الْبَاطِنَةُ مِنَ الذُّنُوبِ وَأَخْلَقَ السُّوءَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٣ ص: ٣٢٤

٨-٢-٣-١- الْخُشُوعُ

﴿٨٢﴾ رَبِّ هَذَا فِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ مَعَ عِنَادِهِ وَكُفْرِهِ وَغُتُوهِ وَادِّعَائِهِ الرُّبُوبِيَّةِ لِنَفْسِهِ وَعِلْمِكَ أَنَّهُ لَا يُتُوبُ وَلَا يُؤْمِنُ وَلَا يَرْجِعُ وَلَا يُتُوبُ وَلَا يَخْشَعُ اسْتَجَبْتَ لَهُ دُعَاؤُهُ؛ البلد الأمين ص: ٣٩٣

٩-٢-٣-١- الْخُضُوعُ

﴿٨٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَكَثِّرُوا ذِكْرَ اللَّهِ وَتَعَرَّضُوا لِثَوَابِهِ بِالتَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ وَالْخُضُوعِ وَالتَّضَرُّعِ فَإِنَّهُ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٥٨

١٠-٢-٣-١- الْحَيَاءُ

﴿٨٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ تُبْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ وَنَدِمْتُ عَلَى فِعْلِهِ وَاسْتَحْيَيْتُ مِنْكَ وَأَنَا عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٣ ص: ١٠١

﴿٨٥﴾ الصادق عليه السلام: يَا دَاوُدُ إِنَّ عَبْدِي الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا ثُمَّ رَجَعَ وَتَابَ مِنْ ذَلِكَ الذَّنْبِ وَاسْتَحْيَا مِنِّي عِنْدَ ذِكْرِهِ غَفَرْتُ لَهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٤

١١-٢-٣-١- الْخَوْفُ

﴿٨٦﴾ الباقر عليه السلام: إِنَّ الْمُؤْمِنَ ... يَتَذَكَّرُ وَيَفْرَعُ إِلَى التَّوْبَةِ وَالْمَخَافَةِ فَيَزِدُّهُ بَصِيرَةً وَمَعْرِفَةً لِمَا زِيدَ فِيهِ مِنَ الْخَوْفِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ١٤٢

٣-٣-١- الباب ٣

١-٣-٣-١- الْإِعْتِرَافُ

﴿٨٧﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اعْتَرَفْتُ لَكَ بِذُنُوبِي وَأَسْتَغْفِرُكَ لِخَطِيئَتِي وَأَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ مِنْهُ إِلَيْكَ وَالْعَوْدَ مِنْكَ عَلَيَّ بِالْمَغْفِرَةِ لَهَا؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٨٠

﴿٨٨﴾ قَصَدْنَا نَبِيَّكَ مُسْتَشْفِعِينَ بِهِ إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِنَا وَمَا أَثْقَلَ ظُهُورَنَا مِنْ أَوْزَارِنَا تَائِبِينَ مِنْ زَلَلِنَا مُعْتَرِفِينَ بِخَطَايَانَا؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ١٧٣

﴿٨٩﴾ الصادق عليه السلام: أَمَرَهُ أَنْ يَصْعَدَ عَلَى الْجَبَلِ جَبَلِ جَمْعٍ وَأَمَرَهُ إِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ أَنْ يَعْتَرِفَ بِذَنْبِهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَيَسْأَلَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ التَّوْبَةَ وَالْمَغْفِرَةَ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ كَمَا أَمَرَهُ جَبْرِئِيلُ وَإِنَّمَا جُعِلَ اعْتِرَافُنِ لِيَكُونَ سُنَّةً فِي وَلَدِهِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٦٧

﴿تعریف توبه﴾

۱-۳-۲-۷- فریادرس طلبیدن

﴿۸۱﴾ فضل و احسان پروردگار متعال را در نظر بگیر که لباس را برای تو فراهم کرده تا زشتی‌های ظاهری تو پوشیده شود، و ابواب توبه و استغفار را برای تو باز کرده است تا زشتی‌های باطنی خود از جنس گناهان و اخلاق ناپسند را بپوشانی.

۱-۳-۲-۸- خشوع

﴿۸۲﴾ پروردگارا، این فرعون، صاحب قصرهای بلند است با وجود عناد و کفر و سرکشی و دعوی خدایی کردن او، و با اینکه می‌دانی او توبه نمی‌کند و ایمان نمی‌آورد و برنمی‌گردد و فروتنی نمی‌کند، دعای او را اجابت نموده، و از روی کرم و بخشش درخواستش را برآورده کردی.

۱-۳-۲-۹- خضوع

﴿۸۳﴾ خدا را بسیار یاد کن و با توبه و بازگشت و فروتنی و زاری، خود را در معرض دریافت پاداش او قرار ده؛ که او توبه‌ی بندگانش را می‌پذیرد.

۱-۳-۲-۱۰- شرم

﴿۸۴﴾ از هر گناهی که توبه کردم و از انجام‌دادن آن پشیمان و شرم‌منده شدم، ولی هنوز آن را انجام می‌دهم، طلب آمرزش می‌کنم.

﴿۸۵﴾ ای داود، اگر بنده‌ی مؤمن مرتکب گناهی شود، سپس بازگردد و از آن گناه توبه کند و هنگام یادآوری‌اش از من شرمسار باشد، او را می‌بخشم.

۱-۳-۲-۱۱- ترس

﴿۸۶﴾ مؤمن... گناهش را به یاد می‌آورد و به توبه و ترس از خدا پناه می‌آورد. و به خاطر زیادشدن ترسش، بصیرت و معرفت و شناختش نیز بیشتر می‌شود.

۱-۳-۳- گروه ۳

۱-۳-۳-۱- اعتراف

﴿۸۷﴾ خدایا، در پیشگاهت به گناهانم اعتراف می‌کنم؛ و به خاطر خطایم از تو طلب آمرزش کرده و می‌خواهم که از آن به‌سوی تو بازگردم. و می‌خواهم که تو نیز با آمرزیدن آن، مغفرت خود را نصیب من کنی.

﴿۸۸﴾ رو به پیامبرت کردیم و شفاعت و وساطت او را برای گناهانمان می‌طلبیم، و چقدر پشت ما از گناهانمان سنگین شده است؟ از لغزش‌هایمان توبه می‌کنیم و به خطاهایمان معترفیم.

﴿۸۹﴾ به فرمان جبرئیل بالای کوه وادی جمع رفت و وقتی آفتاب طلوع کرد هفت مرتبه به گناه خویش اعتراف کرده، و هفت بار نیز از خدای منان، طلب آمرزش و قبول توبه کرد. و علت اینکه آدم علیه السلام موظف شد دو بار اعتراف کند، آن است که این عمل در فرزندان سنّت شود.

﴿تعريف التوبة وخصائصها﴾

﴿٩٠﴾ الباقر عليه السلام: إِنْ نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ كَانَ يَسْتَكْمِلُ الطَّاعَةَ ثُمَّ يَعْصِي اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي الْبَابِ الْوَاحِدِ فَخَرَجَ بِهِ مِنَ الْجَنَّةِ وَيُنْبِذُ بِهِ فِي بَطْنِ الْحُوتِ ثُمَّ لَا يُنَجِّيه إِلَّا الْإِغْتِرَافُ وَالتَّوْبَةُ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٥٢

﴿٩١﴾ أَنَا يَا سَيِّدِي أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ وَأُوبِءُ بِذَنْبِي وَأَعْتَرِفُ بِخَطِيئَتِي وَأَسْتَغْفِرُكَ عَثْرَتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ٤٢٣

﴿٩٢﴾ الصادق عليه السلام: إِيَّاكُمْ أَنْ يَسْأَلَ أَحَدُكُمْ رَبَّهُ شَيْئًا مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ حَتَّى يَبْدَأَ بِالثَّنَاءِ عَلَى اللَّهِ وَالْمِدْحَةِ لَهُ وَالصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ وَآلِهِ ثُمَّ الْإِعْتِرَافِ بِالذَّنْبِ وَالتَّوْبَةِ ثُمَّ الْمَسْأَلَةَ؛ مستدرك الوسائل ج: ٥ ص: ٢١٦

﴿٩٣﴾ فَإِنَّهُ مَوْطِنٌ شَرِيفٌ عَظِيمٌ وَالْوُقُوفُ فِيهِ فَرِيضَةٌ فَإِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَاعْتَرَفَ لِلَّهِ تَعَالَى بِذُنُوبِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَاسْأَلَهُ التَّوْبَةَ سَبْعَ مَرَّاتٍ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٠ ص: ٥٣

﴿٩٤﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: فَجَعَلَ السَّيِّئَةَ ذَنْبًا وَالذَّنْبَ فِتْنَةً وَالْفِتْنَةَ دَنْسًا وَجَعَلَ الْحُسْنَى عُثْبَى وَالْعُثْبَى تَوْبَةً وَالتَّوْبَةَ طَهُورًا فَمَنْ تَابَ اهْتَدَى وَمَنِ افْتَتَنَ غَوَى مَا لَمْ يَتُبْ إِلَى اللَّهِ وَيَعْتَرِفْ بِذَنْبِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٦٩ ص: ١٢١

﴿٩٥﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: مَنْ افْتَتَنَ غَوَى مَا لَمْ يَتُبْ إِلَى اللَّهِ وَيَعْتَرِفْ بِذَنْبِهِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٣٩٣

٢-٣-١- الإقرار

﴿٩٦﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقِرَّ التَّوَابَ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٢ ص: ١١٩

﴿٩٧﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِنَّهُ لَمْ يَتُبْ عَلَى وَلَدٍ يَعْقُوبُ إِلَّا بَعْدَ اسْتِغْفَارٍ وَتَوْبَةٍ، وَإِقْلَاعٍ وَإِنَابَةٍ، وَإِقْرَارٍ؛ بحار الأنوار ج: ٢٩ ص: ٥٥٨

﴿٩٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: شَافِعُ الْمَذْنِبِ إِقْرَارُهُ وَتَوْبَتُهُ اعْتِزَارُهُ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٢ ص: ١١٦

﴿٩٩﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: شَفِيعُ الْمَذْنِبِ إِقْرَارُهُ وَتَوْبَتُهُ اعْتِزَارُهُ؛ شرح نهج البلاغة ج: ٢٠ ص: ٢٨٣

﴿١٠٠﴾ الرسول ﷺ: فَتَضَرَّعُوا إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ وَأَقْرُوا بِالذَّنْبِ وَاطْلُبُوا التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٢٠ ص: ١٠٦

﴿١٠١﴾ الباقر عليه السلام: وَإِذَا كَانَ الرَّجُلُ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ فِي صَلَاتِهِ وَيَقْرُءُ لِلَّهِ بِذَنْبِهِ وَيَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ وَفِي عَهْدِهِ أَنْ لَا يَرْجِعَ إِلَيْهِ فَاللَّهُ يَغْفِرُ لَهُ إِنْ شَاءَ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٢ ص: ١١٦

﴿١٠٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْمَعَاصِي... تَابُوا وَفَزَعُوا إِلَى اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ بِصِدْقِي مِنْ نِيَّاتِهِمْ وَإِقْرَارِ مِنْهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَإِسَاءَتِهِمْ لَصَفَحَ لَهُمْ عَنْ كُلِّ ذَنْبٍ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٢٥٦

﴿تعریف توبه﴾

﴿۹۰﴾ یونس عبادت را کامل انجام می‌داد ولی در یک مورد نافرمانی کرد، او از بهشت زندگی دنیا اخراج و به زندان شکم ماهی گرفتار شد؛ و هیچ چیز موجب نجاتش نشد مگر اعتراف و توبه. ﴿۹۱﴾ ای سرورم، من آمرزش طلبیده، توبه می‌کنم از گناهانم برمی‌گردم. به خطاهایم اعتراف می‌کنم و از تو می‌خواهم از لغزشم درگذری.

﴿۹۲﴾ هرگز از خدا حاجتی برای دنیا و یا آخرت نخواهید مگر آنکه دعا را بامدح و ثنای الهی آغاز کنید و بر محمد درود فرستید، به گناهان خود اعتراف کرده و از آن توبه کنید، بعد حاجت خود را بطلبید.

﴿۹۳﴾ آن سرزمین (مشعرالحرام)، مکانی شریف و عظیم است، و وقوف در آنجا واجب است. پس چون خورشید طلوع کرد، هفت بار در برابر خدای عزیز و جلیل به گناهانت اعتراف کن، و هفت بار از او توبه بخواه.

﴿۹۴﴾ بدی را گناه به حساب آورد، گناه را ابزار فتنه، و فتنه را سبب آلودگی قرار داد. نیکی را وسیله بازگشت، بازگشت را سبب توبه، و توبه را وسیله پاک شدن قرار داد. پس هر کس توبه کند هدایت می‌شود و هر کس گرفتار فتنه شود، مادامی که به خدا برنگردد و به گناهانش اعتراف نکند، گمراه می‌شود.

﴿۹۵﴾ هر کس گرفتار فتنه شود، مادامی که به خدا برنگردد و به گناهانش اعتراف نکند، گمراه می‌شود.

۲-۳-۱- اقرار

﴿۹۶﴾ خداوند اقرارکنندگان بسیار توبه‌کننده را دوست دارد.

﴿۹۷﴾ خداوند توبه‌ی فرزندان یعقوب را نپذیرفت مگر بعد از استغفار و توبه و ترک گناهان و بازگشت.

﴿۹۸﴾ اقرار گناهکار، شفاعت‌کننده‌اش، و عذرخواهی او، توبه‌اش است.

﴿۹۹﴾ اقرار گناهکار، شفاعت‌کننده‌اش، و عذرخواهی او، توبه‌اش است.

﴿۱۰۰﴾ به درگاه خدا و رسولش زاری کردند و به گناه اقرار کرده، طلب توبه نمودند.

﴿۱۰۱﴾ اگر کسی در دل شب به نماز بایستد، و در محضر خدا به گناهانش اقرار، و درخواست توبه کند و تصمیم داشته باشد که هرگز به گناه بازنگردد، خداوند اگر بخواهد او را می‌آمرزد.

﴿۱۰۲﴾ اگر چنانچه گنهکاران، صادقانه توبه و زاری می‌کردند و به گناهان و بدی‌های خویش اعتراف می‌کردند، خداوند از همه‌ی گناهانشان چشم‌پوشی می‌کرد.

﴿تعريف التوبة وخصائصها﴾

٤-٣-١- الباب ٤

١-٣-٤-١- المعرفة والتسليم

﴿١٠٣﴾ ...إِلَّا أَنَّهُمَا تَابَا وَعَرَفَا وَسَلَّمَا؛ بحار الأنوار ج: ٢٨ ص: ١٢٧

٢-٣-٤-١- التصديق

﴿١٠٤﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَنَّهُ قَالَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْعَبْدُ يُصِيبُ الذَّنْبَ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فَقَالَ يَا ابْنَ زِيَادِ التَّوْبَةُ قُلْتُ لَيْسَ قَالَ لَا قُلْتُ كَيْفَ قَالَ إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَصَابَ ذَنْبًا قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ بِالتَّخْرِيكِ قُلْتُ وَمَا التَّخْرِيكُ قَالَ الشَّفَتَانِ وَاللِّسَانُ يُرِيدُ أَنْ يَتَّبَعَ ذَلِكَ بِالْحَقِيقَةِ قُلْتُ وَمَا الْحَقِيقَةُ قَالَ تَصْدِيقُ الْقَلْبِ وَإِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ إِلَى الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرَ مِنْهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٨

٣-٣-٤-١- الإسلام والتسليم

﴿١٠٥﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلَحْ لِي فِي دُرِّيَّتِي إِنَّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ؛ الأحقاف (١٥)

٤-٣-٤-١- الإيمان

﴿١٠٦﴾ إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ هُمْ الْجَنَّةُ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَ يُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بَبَيْعِكُمْ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ، التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْآمِنُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهِي عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ؛ التوبة (١١٢-١١١)

﴿١٠٧﴾ فَخَلَفَ مِنْ بَعدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا، إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا؛ مريم (٥٩-٦٠)

﴿١٠٨﴾ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ؛ طه (٨٢)

﴿١٠٩﴾ وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا، يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا، إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا؛ الفرقان (٧٠-٦٨)

﴿١١٠﴾ فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَىٰ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ؛ القصص (٦٧)

﴿تعریف توبه﴾

۴-۳-۱- گروه ۴

۱-۳-۴-۱- شناخت و تسلیم

﴿۱۰۳﴾... مگر اینکه آن دو توبه کنند و به حقیقت واقف گردیده و تسلیم شوند.

۲-۳-۴-۱- راست دانستن، تصدیق

﴿۱۰۴﴾ کمیل بن زیاد به امیرالمؤمنین علیه السلام عرض کرد: کسی گناه کرده و آمرزش می‌خواهد، امام فرمود: باید توبه کند. گفتیم: اگر نکند؟ فرمود: آمرزش در کار نیست. گفتیم: پس باید چگونه استغفار کند؟ فرمود: باید برای طلب آمرزش فعالیت کند، گفتیم: منظور از فعالیت چیست؟ فرمود: حرکت دادن زبان و لب‌ها که البته باید حقیقتی هم در پی داشته باشد. گفتیم: حقیقت چیست؟ فرمود: تصدیق کردن به قلب، و تصمیم بر بازنگشتن به گناهی که از آن استغفار کرده است.

۳-۳-۴-۱- تسلیم

﴿۱۰۵﴾ ما به انسان توصیه کردیم که به پدر و مادرش نیکی کند، مادرش او را با ناراحتی حمل می‌کند و با ناراحتی بر زمین می‌گذارد؛ و دوران حمل و از شیر بازگرفتنش سی‌ماه است؛ تا زمانی که به کمال قدرت و رشد برسد و به چهل سالگی بالغ گردد می‌گوید: پروردگارا، مرا توفیق ده تا شکر نعمتی را که به من و پدر و مادرم دادی به جا آورم و کار شایسته‌ای انجام دهم که از آن خشنود باشی، و فرزندان مرا صالح گردان؛ من به سوی تو بازمی‌گردم و توبه می‌کنم، و من از مسلمانانم.

۴-۳-۴-۱- ایمان

﴿۱۰۶﴾ خداوند از مؤمنان، جانها و اموالشان را خریداری کرده، که (در برابرش) بهشت برای آنان باشد؛ (به این گونه که): در راه خدا پیکار می‌کنند، می‌کشند و کشته می‌شوند؛ این وعده‌ی حقّی است بر او، که در تورات و انجیل و قرآن ذکر فرموده؛ و چه کسی از خدا به عهدش وفادارتر است؟ اکنون بشارت باد بر شما، به داد و ستدی که با خدا کرده‌اید؛ و این است آن پیروزی بزرگ؛ توبه‌کنندگان، عبادت کاران، سپاسگویان، سیاحت کنندگان، رکوع کنندگان، سجده‌آوران، آمران به معروف، نهی کنندگان از منکر، و حافظان حدود (و مرزهای) الهی، (مؤمنان حقیقی‌اند)؛ و بشارت ده به (اینچنین) مؤمنان.

﴿۱۰۷﴾ اما پس از آنان، فرزندان ناشایسته‌ای روی کار آمدند که نماز را تباه کردند، و از شهوات پیروی نمودند و به زودی (مجازات) گمراهی خود را خواهند دید؛ مگر آنان که توبه کنند، و ایمان بیاورند، و کار شایسته انجام دهند چنین کسانی داخل بهشت می‌شوند، و کمترین ستمی به آنان نخواهد شد.

﴿۱۰۸﴾ و من هر که را توبه کند، و ایمان آورد، و عمل صالح انجام دهد، سپس هدایت شود، می‌آمرزم.

﴿۱۰۹﴾ و کسانی که معبود دیگری را با خداوند نمی‌خوانند و انسانی را که خداوند خونس را حرام شمرده، جز بحق نمی‌کشند و زنا نمی‌کنند و هر کس چنین کند، مجازات سختی خواهد دید؛ عذاب او در قیامت مضاعف می‌گردد، و همیشه با خواری در آن خواهد ماند. مگر کسانی که توبه کنند و ایمان آورند و عمل صالح انجام دهند، که خداوند گناهان آنان را به حسنات مبدّل می‌کند و خداوند همواره آمرزنده و مهربان بوده است.

﴿۱۱۰﴾ اما کسی که توبه کند، و ایمان آورد و عمل صالحی انجام دهد، امید است از رستگاران باشد.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

﴿١١١﴾ عَسَىٰ رَبُّهُ إِن طَلَّقَكُنَّ أَن تُبَدِّلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنْكَنَّ مُسْلِمَاتٍ مُّؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا؛ التحريم (٥)

﴿١١٢﴾ الرضا عليه السلام: التَّائِبُ مُسْتَحِقٌّ لِلشَّفَاعَةِ وَالْغُفْرَانِ وَمَنْ لَمْ تَسُوْهُ سَيِّئَتُهُ فَلَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَإِذَا لَمْ يَكُنْ مُؤْمِنًا لَمْ يَسْتَحِقَّ الشَّفَاعَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٨ ص: ٣٤

﴿١١٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: الْمُؤْمِنُ مُنِيبٌ مُّسْتَغْفِرُ تَوَّابٌ؛ غرر الحكم ص: ١٩٥

﴿١١٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: الْمُؤْمِنُ مُنِيبٌ وَتَوَّابٌ؛ تحف العقول ص: ١١٣

﴿١١٥﴾ الباقر عليه السلام: إِنْ الْمُؤْمِنُ مُفْتَنٌ تَوَّابٌ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٢٣

﴿١١٦﴾ الرضا عليه السلام: الْمُؤْمِنُ هُوَ الَّذِي تَسْرُهُ حَسَنَتُهُ وَتَسُوْهُ سَيِّئَتُهُ لِقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ مِنْ سَرَّتْهُ حَسَنَتُهُ وَسَاءَتْهُ سَيِّئَتُهُ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَمَنْ سَاءَتْهُ سَيِّئَتُهُ نَدِمَ عَلَيْهَا وَالنَّدَمُ تَوْبَةٌ وَالتَّائِبُ مُسْتَحِقٌّ لِلشَّفَاعَةِ وَالْغُفْرَانِ؛ بحار الأنوار ج: ٨ ص: ٣٤

﴿١١٧﴾ الباقر عليه السلام: إِنْ الْمُؤْمِنُ إِذَا قَامَ فِي لَيْلِهِ ثُمَّ أَصْبَحَ صَائِمًا نَهَارَهُ لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ ذَنْبٌ وَلَمْ يَخْطُ خُطْوَةً إِلَّا كَتَبَ لَهُ بِهَا حَسَنَةً وَإِنْ مَاتَ فِي نَهَارِهِ صَعِدَ بِرُوحِهِ إِلَىٰ عِلِّيِّينَ وَإِنْ عَاشَ حَتَّىٰ يُفْطِرَ كَتَبَهُ اللَّهُ مِنَ التَّوَّابِينَ؛ المقنعة ص: ٣٠٥

﴿١١٨﴾ الرسول ﷺ: فَدَنَا الرَّجُلُ فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ فَقَالَ مَنْ تَكُونُ قَالَ أَنَا الْهَامُ بْنُ الْهِيمِ بْنُ لَاقِيسَ بْنِ إِبْلِيسَ قَالَ ﷺ بَيْنَكَ وَبَيْنَ إِبْلِيسَ أَبْوَانُ قَالَ نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ وَكَمْ تَعُدُّ مِنَ السِّنِّينَ قَالَ لَمَّا قَتَلَ قَابِيلُ هَابِيلَ كُنْتُ غُلَامًا بَيْنَ الْغُلَمَانِ أَفْهَمُ الْكَلَامِ وَأَدْوَرُ الْأَجَامِ وَأَمْرٌ بِقَطِيعَةِ الْأَرْحَامِ فَقَالَ ﷺ بَسَّ السَّيْرَةَ الَّتِي تَذْكُرُ إِنْ بَقِيَتْ عَلَيْهَا فَقَالَ كَلَّا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لَمُؤْمِنٌ تَائِبٌ قَالَ وَعَلَىٰ يَدٍ مِنْ تُبَّتْ وَجَرَىٰ إِيْمَانُكَ قَالَ عَلَىٰ يَدِ نُوْحٍ؛ بحار الأنوار ج: ٣٨ ص: ٥٤

﴿١١٩﴾ الرسول ﷺ: كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ خَارِجًا مِنْ جَبَالِ مَكَّةَ إِذْ أَقْبَلَ شَيْخٌ مُّتَكَيٌّ عَلَىٰ عِكَازَةٍ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ مَشِيَّةٌ جَنِيٌّ وَنَعْمَتُهُ قَالَ أَجَلٌ قَالَ مِنْ أَيِّ الْجَنِّ قَالَ أَنَا هَامَةُ بْنُ الْهِيمِ أَوْ أَبِي هَيْمِ بْنُ لَاقِيسَ بْنِ إِبْلِيسَ قَالَ لَا أَرَىٰ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ إِلَّا أَبْوِينَ قَالَ أَجَلٌ قَالَ كَمْ أَتَىٰ عَلَيْكَ قَالَ أَكَلْتُ الدُّنْيَا إِلَّا أَقْلَهَا كُنْتُ لِيَالِي قَتَلَ قَابِيلُ هَابِيلَ غُلَامًا ابْنُ أَعْوَامٍ فَكُنْتُ أَسْتَوِي عَلَى الْأَكَامِ وَأُورِشُ بَيْنَ الْأَنَامِ فَقَالَ ﷺ بَسَّ الْعَمَلَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ دَعْنِي مِنَ الْعَتَبِ فَإِنِّي مِمَّنْ آمَنَ بِنُوحٍ ﷺ وَتُبَّتْ عَلَىٰ يَدَيْهِ وَإِنِّي عَاتَبْتُهُ فِي دَعْوَتِهِ فَبَكَى وَأَبْكَانِي وَقَالَ إِنِّي وَاللَّهِ مِنَ النَّادِمِينَ وَأَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٦٠ ص: ٣٠٣

﴿١٢٠﴾ رَبِّ هَذَا فِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ مَعَ عِنَادِهِ وَكُفْرِهِ وَعُتُوِّهِ وَادِّعَائِهِ الرُّبُوبِيَّةَ لِنَفْسِهِ وَعَلَيْكَ أَنَّهُ لَا يَتُوبُ وَلَا يُؤْمِنُ وَلَا يَرْجِعُ وَلَا يَتُوبُ وَلَا يَخْشَعُ اسْتَجَبْتَ لَهُ دُعَاؤُهُ؛ البلد الأمين ص: ٣٩٣

﴿تعریف توبه﴾

- ﴿۱۱۱﴾ امید است که اگر او شما را طلاق دهد، پروردگارش به جای شما همسرانی بهتر برای او قرار دهد، همسرانی مسلمان، مؤمن، متواضع، توبه کار، عابد، هجرت کننده، زنانی غیر باکره و باکره.
- ﴿۱۱۲﴾ توبه کننده مستحق شفاعت و آمرزش است و هرکس از بد کرداری‌های خود ناراحت نشود مؤمن نیست و چون مؤمن نیست، مستحق شفاعت نخواهد بود.
- ﴿۱۱۳﴾ مؤمن، بازگشت کننده، طالب آمرزش، و بسیار توبه کننده است.
- ﴿۱۱۴﴾ مؤمن، بازگشت کننده، و بسیار توبه کننده است.
- ﴿۱۱۵﴾ مؤمن بسیار آزمایش می‌شود و بسیار توبه می‌کند.
- ﴿۱۱۶﴾ مؤمن، کسی است که حسنه و عمل صالح، او را خوشحال، و عمل بد او را ناراحت می‌کند. بر مبنای فرمایش پیامبر اکرم ﷺ که فرمودند: هرکس عمل خویش او را شاد، و عمل زشتش او را بدحال کند، مؤمن است؛ و او کسی است که هر زمان بدی از او سرزند، پشیمان می‌شود؛ و پشیمانی، توبه است؛ و توبه کننده مستحق شفاعت و آمرزش است.
- ﴿۱۱۷﴾ اگر مؤمن در شب به نماز برخیزد و روز را روزه بگیرد، نه تنها گناهی بر او ثبت نمی‌شود، بلکه قدمی بر نمی‌دارد مگر اینکه برای او حسنه‌ای نیز نوشته می‌شود. و اگر در آن روز بمیرد روحش به سوی علین بالا می‌رود. و اگر تا افطار زنده باشد، خدا نام او را جزو توبه کنندگان می‌نویسد.
- ﴿۱۱۸﴾ مرد نزدیک شد و بر پیامبر سلام کرد، فرمودند: پیامبر ﷺ تو کیستی؟ گفت: من هام پسر هیم، پسر قیس، پسر ابلیس هستم. پیامبر ﷺ فرمودند: میان تو و ابلیس فقط دو نسل فاصله است؟ گفت: آری ای رسول خدا، فرمود: عمر تو چند سال است؟ گفت: زمانی که قابیل هابیل را کشت بچه‌ای بودم، سخن را می‌فهمیدم، در بیشه‌زارها می‌گشتم و کارم فرمان به قطع رحم بود. پیامبر ﷺ فرمود: اگر هنوز به این کار ادامه می‌دهی، بسیار کار بدی است. گفت: نه ای پیامبر خدا، من مؤمن شده و توبه کرده‌ام، پیامبر ﷺ فرمود: به دست چه کسی توبه کردی و مؤمن شدی؟ گفت: به دست نوح.
- ﴿۱۱۹﴾ با رسول خدا ﷺ از کوه‌های مکه بیرون رفتیم، ناگهان شیخی با عصایی در دست پیش آمد؛ پیامبر ﷺ فرمود: راه رفتن و آهنگ صدایت شبیه جن است؟ گفت: آری، فرمود: از کدام طایفه‌ای؟ گفت: من هامه پسر هیم - یا پدر هیم - پسر لاقیس پسر ابلیسم، فرمود: بین تو و ابلیس فقط دو نسل فاصله است؟ گفت: آری؛ فرمود: چند سال داری؟ گفت: همه‌ی عمر دنیا جز اندکی از آن، در آن شب‌ها که قابیل هابیل را کشت پسر بچه‌ای چند ساله بودم و کارم سخن چینی و ایجاد دشمنی بود. پیامبر فرمود: کار بدی می‌کردی. گفت: ای پیامبر خدا، سرزنشم نکن زیرا من از آنانم که به نوح ایمان آوردم و به دست او توبه کردم، و من او را به نفرین بر قومش سرزنش کردم و او گریست و مرا گریاند و گفت به خدا که پشیمانم، و به خدا پناه می‌برم که مبادا از نادان‌ها باشم.
- ﴿۱۲۰﴾ پروردگارا، این فرعون، صاحب قصرهای بلند است با وجود عناد و کفر و سرکشی و دعوی خدایی کردن او، و با اینکه می‌دانی او توبه نمی‌کند و ایمان نمی‌آورد و بر نمی‌گردد و فروتنی نمی‌کند، دعای او را اجابت نموده، و از روی کرم و بخشش درخواستش را برآورده کردی.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

﴿١٢١﴾ الصادق عليه السلام: أَنَّهُ مَاتَ مِنْهُمْ بِالطَّاعُونَ فِي بَعْضِ يَوْمٍ مِائَةً وَعِشْرُونَ أَلْفًا وَهُمْ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ تَعَالَى مِنْهُمْ أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ وَلَا يَتُوبُونَ وَلَمْ يَنْزِلْ هَذَا الرَّجْزُ عَلَى مَنْ عِلْمٌ أَنَّهُ يَتُوبُ أَوْ يَخْرُجُ مِنْ صُلْبِهِ ذُرِّيَّةٌ طَيِّبَةٌ يُوحِدُ اللَّهَ وَ يُؤْمِنُ بِمُحَمَّدٍ وَيَعْرِفُ الْوَلَايَةَ لِعَلَى وَصِيِّهِ وَ أَخِيهِ؛

بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ١٨٤

﴿١٢٢﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: يَا آدَمُ لَوْ أَحَبَّ رَجُلٌ مِنْ الْكُفَّارِ أَوْ جَمِيعُهُمْ رَجُلًا مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ وَأَصْحَابِهِ الْخَيْرِينَ لَكَافَاهُ اللَّهُ عَنْ ذَلِكَ بَأَنْ يَخْتِمَ لَهُ بِالتَّوْبَةِ وَالْإِيمَانِ ثُمَّ يَدْخُلُهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ؛

بحار الأنوار ج: ٢٦ ص: ٣٣٠

١-٣-٤-٥- النّصيحة لله

﴿١٢٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: وَأَمَّا عَلَامَةُ التَّائِبِ فَارْبَعَةُ النَّصِيحَةِ لِلَّهِ فِي عَمَلِهِ وَ تَرْكُ الْبَاطِلِ وَ لُزُومُ الْحَقِّ وَ الْحِرْصُ عَلَى الْخَيْرِ؛ تحف العقول ص: ١٨

﴿١٢٤﴾ الكاظم عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَوْفِيقَ أَهْلِ الْهُدَى وَأَعْمَالَ أَهْلِ التَّقْوَى وَمُنَاصَحَةَ أَهْلِ

التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ١٩٨

١-٣-٤-٦- الإخلاص

﴿١٢٥﴾ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَهُمْ نَصِيرًا إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَ اعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَ سَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا؛ النساء (١٤٦-١٤٥)

١-٣-٤-٧- الرضا

﴿١٢٦﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: فَلَمَّا سَمِعَ الْيَمَانِيُّونَ قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي عِلَى ﷺ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ رَضِينَا بِحُكْمِ عِلَى ﷺ وَ قَوْلِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هُوَ تَوْبَتُكُمْ مِمَّا قُلْتُمْ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٣٥٢

١-٣-٥- الباب ٥

١-٣-٥-١- الفرار

﴿١٢٧﴾ الصادق عليه السلام: أَتَنَصَّلُ إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِي الَّتِي قَدْ أَوْبَقْتَنِي، وَ أَحَاطَتْ بِي فَأَهْلَكْتَنِي، مِنْهَا فَرَرْتُ إِلَيْكَ رَبِّ تَائِبًا فَتُبْ عَلَيَّ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٣٠٦

﴿١٢٨﴾ الكاظم عليه السلام: اللَّهُمَّ إِلَيْكَ فَرَرْنَا مِنْ ذُنُوبِنَا فَأَوْنَا تَائِبِينَ وَ تُبْ عَلَيْنَا مُسْتَغْفِرِينَ وَ اغْفِرْ لَنَا مُتَعَوِّذِينَ وَ اعِزَّنَا مُسْتَجِيرِينَ وَ آجِرْنَا مُسْتَسْلِمِينَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١١٣

﴿١٢٩﴾ السَّجَاد عليه السلام: اللَّهُمَّ إِلَيْكَ فَرَرْنَا مِنْ ذُنُوبِنَا فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَوْنَا تَائِبِينَ وَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ تُبْ عَلَيْنَا مُسْتَغْفِرِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٠٣

﴿تعریف توبه﴾

﴿۱۲۱﴾ در کمتر از یک روز یکصد و بیست هزار نفر از آن‌ها را با طاعون هلاک کرد. و در علم خدا بود که آن‌ها ایمان نخواستند آورد و توبه نخواستند کرد. و این عذاب بر کسی که خدا می‌دانست توبه می‌کند یا از نسل او فرزندی خارج می‌شود که به یکتایی خدا و حضرت محمد ﷺ و ولایت حضرت علی علیه السلام وصی و برادر او ایمان می‌آورد، نازل نشد.

﴿۱۲۲﴾ ای آدم، اگر یکی از کفار یا همهی آن‌ها، یکی از خاندان محمد و اصحاب نیکوکارش را دوست بدارد، خداوند پاداش این دوستی را این چنین می‌دهد که او سرانجام، توبه می‌کند و ایمان می‌آورد و خداوند او را داخل بهشت می‌کند.

۱-۳-۴-۵ خالصانه برای خدا

﴿۱۲۳﴾ علامت توبه کار چهار چیز است: عمل خالصانه برای خدا، ترک باطل، همراهی با حق، و حریص بودن بر خیر.

﴿۱۲۴﴾ خداوند، توفیق راه یافتگان، عمل پرهیزگاران، و اخلاص توبه کاران را می‌خواهد.

۱-۳-۴-۶ اخلاص

﴿۱۲۵﴾ منافقان در پایین‌ترین درکات دوزخ قرار دارند؛ و هرگز یآوری برای آن‌ها نخواهی یافت، (بنا بر این، از طرح دوستی با دشمنان خدا، که نشانه نفاق است، پرهیزید؛ مگر آن‌ها که توبه کنند و جبران و اصلاح نمایند، به (دامن لطف) خدا، چنگ زنند، و دین خود را برای خدا خالص کنند آن‌ها با مؤمنان خواهند بود و خداوند به افراد بالیمان، پاداش عظیمی خواهد داد.

۱-۳-۴-۷ رضایت

﴿۱۲۶﴾ چون اهل یمن سخن پیامبر ﷺ را درباره‌ی علی علیه السلام شنیدند گفتند: ای پیامبر خدا، ما به قول و حکم علی راضی هستیم، پیامبر ﷺ فرمود: برای گفته‌های قبلی‌تان، همین اعلام رضایت، توبه‌ی شماست.

۱-۳-۵ گروه ۵

۱-۳-۵-۱ فرار

﴿۱۲۷﴾ از گناهانم که مرا گرفتار کرده، احاطه‌ام نموده‌اند به تو پناه می‌آورم و توبه‌کنان از دست آن گناهان به‌سوی تو گریخته‌ام پس توبه‌ام بپذیر.

﴿۱۲۸﴾ خدایا، از گناهانمان توبه‌کنان به‌سوی تو می‌گریزیم، ما را که توبه‌کننده‌ایم پناهان ده؛ توبه‌ی ما را که طالب آمرزشیم بپذیر؛ و ما را که از تو پناه می‌جوییم بیامرز؛ و ما که خود را به او واگذار کرده‌ایم، پناه ده.

﴿۱۲۹﴾ خدایا، از گناهانمان به‌سوی تو می‌گریزیم. پس بر محمد و خاندانش درود فرست و ما را که توبه‌کننده‌ایم پناه ده، و بر محمد و خاندانش درود فرست و توبه‌ی ما را که طالب آمرزشیم بپذیر.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَ خَصَائِصُهَا﴾

﴿١٣٠﴾ امير المؤمنين عليه السلام: حَقُّ الْحَجِّ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّهُ وَفَادَةٌ إِلَى رَبِّكَ وَ فِرَارٌ إِلَيْهِ مِنْ ذُنُوبِكَ وَ فِيهِ قَبُولُ تَوْبَتِكَ وَ قَضَاءُ الْفَرَضِ الَّذِي أَوْجَبَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْكَ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٢ ص: ٦١٨
٢-٥-٣-١- المهاجرة

﴿١٣١﴾ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَى رَبِّي قَالَ الْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ السَّيِّئَاتِ وَ تَابَ إِلَى اللَّهِ؛ بحار الأنوار ج: ١٢ ص: ٢٨

٣-٥-٣-١- العياد و اللواذ
﴿١٣٢﴾ وَ أَنْ... تَلَحُّقَنِي بِالتَّوَابِينَ الْأَوَّابِينَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ الْعَائِدِينَ اللَّائِذِينَ بِكَ مِنَ النَّارِ؛
البلد الأمين ص: ٤٣٠

﴿١٣٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: سُؤَالَ مَنْ أَسَاءَ... لِأَذِّبْنَاهُ وَ عَكَفَ وَ أَنَاخَ رَجَاهُ وَ عَطَفَ وَ تَبَتَّلَ إِلَى مُقِيلِ عَثْرَتِهِ وَ قَابِلِ تَوْبَتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ١٠٢
٦-٣-١- الباب ٦

١-٣-٦-١- الاستغفار
١-٣-٦-١- التَّوْبَةُ اسْتِغْفَارُ
﴿١٣٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: التَّوْبَةُ نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَ اسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَ تَرْكُ الْبُجُورِ وَ إِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٧

﴿١٣٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَقِيلَ لَهُ مَا التَّوْبَةُ النَّصُوحُ فَقَالَ عليه السلام نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَ اسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَ الْقَصْدُ عَلَى أَنْ لَا يَعُودَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٤٨

﴿١٣٦﴾ الصَّادِق عليه السلام: فَإِنْ اسْتِغْفَرَ تَوْبَةً؛ التهذيب الأحكام ج: ١ ص: ١٦٤
﴿١٣٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: قُلْتُ فَاصْلُ اسْتِغْفَارٍ مَا هُوَ قَالَ الرَّجُوعُ إِلَى التَّوْبَةِ عَنِ الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرْتَ مِنْهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٨

﴿١٣٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنْ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَ تَوْبَتَهُمُ النَّدَمَ وَ الْاسْتِغْفَارَ وَ التَّرْكَ لِلْإِصْرَارِ؛ بحار الأنوار ج: ١٦ ص: ٣٤٩

﴿١٣٩﴾ الصَّادِق عليه السلام: إِنَّ آدَمَ لَمَّا أَصَابَ الْخَطِيئَةَ كَانَتْ تَوْبَتُهُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ لَمَّا غَفَرْتَ لِي فَغَفَرَهَا اللَّهُ لَهُ؛ تأويل الآيات ص: ٥٣

﴿١٤٠﴾ الرسول ﷺ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَذْنَبْتُ ذَنْبًا فَقَالَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ قَالَ إِنِّي أَتُوبُ؛ مجموعة ورام ج: ٢ ص: ٢٢٣

﴿١٤١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى ابْتَلَى عِبَادَهُ... لِيَتُوبَ تَائِبٌ... فَقَالَ سُبْحَانَهُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٨٨

﴿تعریف توبه﴾

﴿۱۳۰﴾ حق حج این است که بدانی، آن واردشدن به آستان پروردگار و گریختن از گناهان بهسوی اوست، و قبول توبه و اداشدن فریضه‌ای که خداوند تبارک و تعالی بر تو واجب ساخته، همراه آن است.

۲-۵-۳-۱- دورشدن

﴿۱۳۱﴾ گفت: "من مهاجری بهسوی پروردگارم هستم" امام علیه السلام فرمود: مهاجر به کسی می‌گویند که، از گناهان مهاجرت کند و بهسوی خداوند بازگردد.

۳-۵-۳-۱- پناه‌بردن

﴿۱۳۲﴾ مرا به توبه‌کاران و بازگشت‌کنندگان و آمرزش‌خواهان سحرگاهان، آنان که از آتش به تو پناه آورده‌اند ملحق کن.

﴿۱۳۳﴾ از تو درخواست می‌کنم مثل درخواست کسی که به درگاه خدا پناه آورده و معتکف کوی او شده است. به امید بسته، و رو بهسوی کسی زاری می‌کند که از لغزش‌هایش درمی‌گذرد و توبه‌اش را می‌پذیرد.

۶-۳-۱- گروه ۶

۱-۳-۶-۱- طلب آمرزش

۱-۳-۶-۱-۱- توبه همان طلب آمرزش است

﴿۱۳۴﴾ توبه، پشیمانی دل است، و طلب آمرزش؛ زبان، و ترک گناه با اعضا و جوارح، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۱۳۵﴾ از امیرالمؤمنین علیه السلام پرسیدند: توبه‌ی نصح چیست؟ فرمود: پشیمانی در دل، استغفار با زبان، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۱۳۶﴾ طلب آمرزش، برای کسانی که امکان پرداخت کفاره را ندارند، توبه و کفاره است.

﴿۱۳۷﴾ گفتم اصل استغفار چیست؟ فرمود: بازگشتن به توبه از گناهی که برایش استغفار کرده‌ای.

﴿۱۳۸﴾ خداوند در دین اسلام، شرط توبه و بازگشت را، پشیمانی و طلب آمرزش و ترک گناه قرار داد.

﴿۱۳۹﴾ وقتی آن خطا از حضرت آدم سرزد، با این جملات بهسوی خداوند توبه کرد: "خداوندا، به حق محمد و خاندانش، از تو می‌خواهم که مرا ببخشی"، و خداوند نیز از خطایش درگذشت.

﴿۱۴۰﴾ مردی نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: ای پیامبر خدا، من مرتکب گناهی شده‌ام. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: از خداوند طلب آمرزش کن. گفت: توبه می‌کنم.

﴿۱۴۱﴾ خدای متعال بندگان را گرفتار می‌کند... تا هر که قصد توبه دارد توبه کند... پس خدای سبحان می‌فرماید: "از پروردگارتان طلب آمرزش کنید که او بسیار آمرزنده است".

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

﴿١٤٢﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنَّ الْإِسْتِغْفَارَ تَوْبَةٌ وَكَفَّارَةٌ لِكُلِّ مَنْ لَمْ يَجِدِ السَّبِيلَ إِلَى شَيْءٍ مِنْ

الْكَفَّارَةِ؛ التَّهْذِيبُ الْأَحْكَامُ ج: ١ ص: ١٤٤

﴿١٤٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا تَوْبَةُ الرَّجُلِ الَّذِي يَكْذِبُ مُتَعَمِّدًا قَالَ الْإِسْتِغْفَارُ وَ

صَلَوَاتُ الْخَمْسِ تَغْسِلُ ذَلِكَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٢ ص: ٢٥١

١-٢-٣-١- التَّوْبَةُ وَالْإِسْتِغْفَارُ

﴿١٤٤﴾ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ المائدة (٧٤)

﴿١٤٥﴾ الباقر عليه السلام: مَا مِنْ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا إِلَّا أَجَلَهُ اللَّهُ فِيهِ سَجْعَ سَاعَاتٍ فَإِنْ هُوَ تَابَ

مِنْهُ وَاسْتَغْفَرَ لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَتُبْ كُتِبَ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ وَاحِدَةٌ؛ بحار الأنوار ج: ٦٨ ص: ٢٤٦

﴿١٤٦﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: لَوْ أَنَّ النَّاسَ حِينَ عَصَوْا تَابُوا وَاسْتَغْفَرُوا لَمْ يُعَذِّبُوا وَلَمْ يُهْلَكُوا؛

مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٣

﴿١٤٧﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِذَا أَذْنَبَ الْعَبْدُ كَانَ نَقْطَةً سَوْدَاءَ عَلَى قَلْبِهِ فَإِنْ هُوَ تَابَ وَأَقْلَعَ وَ

اسْتَغْفَرَ صَفَا قَلْبُهُ مِنْهَا وَإِنْ هُوَ لَمْ يَتُبْ وَلَمْ يَسْتَغْفِرْ كَانَ الذَّنْبُ عَلَى الذَّنْبِ وَالسَّوَادُ عَلَى السَّوَادِ

حَتَّى يَغْمُرَ الْقَلْبُ؛ بحار الأنوار ج: ٤١ ص: ٣١٩

﴿١٤٨﴾ الصادق عليه السلام: فَإِذَا أَتَى الْعَبْدُ كَبِيرَةً مِنْ كَبَائِرِ الْمَعَاصِي أَوْ صَغِيرَةً مِنْ صَغَائِرِ الْمَعَاصِي

الَّتِي نَهَى اللَّهُ عَنْهَا وَجَلَّ عَنْهَا كَانَ خَارِجًا مِنَ الْإِيمَانِ سَاقِطًا عَنْهُ اسْمُ الْإِيمَانِ وَثَابِتًا عَلَيْهِ اسْمُ

الْإِسْلَامِ فَإِنْ تَابَ وَاسْتَغْفَرَ عَادَ إِلَى دَارِ الْإِيمَانِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٢٧

﴿١٤٩﴾ الصادق عليه السلام: فَأَتَاهُمْ صَالِحٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ لَهُمْ يَا قَوْمُ إِنِّي رَسُولُ رَبِّكُمْ إِلَيْكُمْ وَهُوَ يَقُولُ

لَكُمْ إِنْ أَنْتُمْ تُبْنِمُ وَرَجَعْتُمْ وَاسْتَغْفَرْتُمْ غَفَرْتُ لَكُمْ وَتُبْتُ عَلَيْكُمْ؛ الكافي ج: ٨ ص: ١٨٧

﴿١٥٠﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: فَإِنَّ التَّائِبَ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ وَأَنْ لَا تُصِرَّ عَلَى الذُّنُوبِ مَعَ التَّوْبَةِ

وَالْإِسْتِغْفَارِ فَتَكُونَ كَالْمُسْتَهْزِئِ بِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرُسُلِهِ؛ أعلام الدين ص: ٣٤٦

﴿١٥١﴾ الرضا عليه السلام: مَنْ كَانَ تَائِبًا مِنْ ذَنْبٍ فَلْيَتُبْ إِلَى اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مِنْهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ

فَإِنَّهُ شَهْرُ التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ وَشَهْرُ الْمَغْفِرَةِ؛ فضائل الأشهر ص: ١٠٦

﴿١٥٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: يَسِيرُ التَّوْبَةِ وَالْإِسْتِغْفَارِ يُمَحِّصُ الْمَعَاصِي وَالْإِصْرَارَ؛ مستدرک

الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٠

﴿١٥٣﴾ الباقر عليه السلام: رَجِعُوا إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِالتَّوْبَةِ وَالْإِسْتِغْفَارِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَيْهِ وَ

أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ يَا إِدْرِيسُ أَهْلُ قُرَيْشِكَ قَدْ عَجَبُوا إِلَيَّ بِالتَّوْبَةِ وَالْإِسْتِغْفَارِ؛ بحار الأنوار ج:

١١ ص: ٢٧٤

﴿تعریف توبه﴾

﴿۱۴۲﴾ طلب آمرزش، برای کسانی که امکان پرداخت کفاره را ندارند، توبه و کفاره است.
﴿۱۴۳﴾ گفتیم: ای پیامبر خدا، ﷺ، توبه‌ی کسی که به‌عمد دروغ می‌گوید چیست؟ فرمود:
استغفار و نمازهای پنج‌گانه، آن را می‌شوید.

۱-۲-۳-۶-۱-۳-۱-۲-۱ توبه و طلب آمرزش

﴿۱۴۴﴾ یا به‌سوی خدا باز نمی‌گردند، و از او طلب آمرزش نمی‌کنند؟ در حالی که خداوند آمرزنده‌ی مهربان است.

﴿۱۴۵﴾ اگر بنده‌ی مؤمنی مرتکب گناهی شود، خداوند هفت ساعت به او مهلت می‌دهد (تا توبه کند و استغفار نماید) پس اگر توبه کرد و استغفار نمود، آن گناه در نامه‌ی عمل او ثبت نمی‌شود، ولی اگر توبه نکرد، یک گناه در نامه‌ی اعمالش نوشته می‌شود.

﴿۱۴۶﴾ اگر مردم بعد از گناه توبه و طلب آمرزش می‌کردند، عذاب نمی‌شود و به هلاکت نمی‌افتادند.

﴿۱۴۷﴾ هرگاه بنده‌ای مرتکب گناهی شود، نقطه‌ی سیاهی در دل او پدید می‌آید. و اگر توبه کند و از گناه باز ایستد و از خدا طلب آمرزش نماید، قلب او از آن سیاهی پاک می‌شود. ولی اگر توبه نکند و طلب آمرزش ننماید، گناه بر گناه افزوده و سیاهی بر سیاهی می‌نشیند، تا اینکه قلب او را می‌پوشاند.

﴿۱۴۸﴾ هرگاه بنده‌ی خدا، گناه بزرگ یا کوچکی که خداوند از آن نهی فرموده انجام دهد، از ایمان بیرون رفته و برچسب ایمان نیز از او برداشته می‌شود، و تنها نام اسلام بر او می‌ماند، ولی اگر بعداً توبه کرده از خداوند آمرزش بخواهد، دوباره به ایمان بازمی‌گردد.

﴿۱۴۹﴾ صالح نزد آن‌ها آمده و چنین گفت: ای مردم، من فرستاده‌ی پروردگار شما به‌سوی شما هستم؛ او می‌فرماید: اگر شما توبه کردید و از گناه بازگردید و آمرزش بطلبید، من شما را می‌آمرزم و توبه‌ی شما را می‌پذیرم.

﴿۱۵۰﴾ توبه‌کننده مانند کسی است که گناه نکرده است. همراه با توبه و استغفار، اصرار بر گناه را ترک کن، در غیر این صورت مانند کسی هستی که خدا و آیات و پیامبرانش را دست انداخته است.

﴿۱۵۱﴾ کسی که می‌خواهد از گناهی توبه کند، در ماه رمضان توبه کند. چرا که ماه رمضان، ماه توبه و بازگشت و ماه آمرزش است.

﴿۱۵۲﴾ حتی توبه و استغفار کم نیز، معاصی و اصرار بر آن‌ها را پاک می‌کند.

﴿۱۵۳﴾ با توبه و استغفار و گریه و زاری به‌سوی خدای عزیز و جلیل برگشتند و خداوند تبارک و تعالی به ادريس وحی فرمود: ای ادريس، قومت با توبه و استغفار نزد من زاری کردند.

﴿تعريف التَّوْبَةِ وَ خَصَائِصُهَا﴾

﴿١٥٤﴾ الباقر عليه السلام: يَا مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ أ تَرَى الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ يَنْدُمُ عَلَى ذَنْبِهِ وَ يَسْتَغْفِرُ مِنْهُ وَ يَتُوبُ ثُمَّ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَوْبَتَهُ قُلْتُ فَإِنَّهُ فَعَلَ ذَلِكَ مَرَارًا يُذْنِبُ ثُمَّ يَتُوبُ وَ يَسْتَغْفِرُ اللَّهُ فَقَالَ كَلَّمَا عَادَ الْمُؤْمِنُ بِالْإِسْتِغْفَارِ وَ التَّوْبَةِ عَادَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِالْمَغْفِرَةِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٤

﴿١٥٥﴾ الباقر عليه السلام: وَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَا يُعَذِّبُ اللَّهُ مُؤْمِنًا بَعْدَ التَّوْبَةِ وَ الْإِسْتِغْفَارِ إِلَّا بِسُوءٍ ظَنَّهُ بِاللَّهِ وَ تَقْصِيرِهِ مِنْ رَجَائِهِ وَ سُوءِ خُلُقِهِ وَ اغْتِيَابِهِ لِلْمُؤْمِنِينَ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٧١

﴿١٥٦﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَنْزِلُ فِي الثُّلُثِ الْبَاقِي مِنَ اللَّيْلِ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيُنَادِي هَلْ مِنْ تَائِبٍ يَتُوبُ فَاتُوبَ عَلَيْهِ وَ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ يَسْتَغْفِرُ فَأَغْفِرَ لَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ١٦٧

﴿١٥٧﴾ وَ أَنْ... تُلْحِقَنِي بِالتَّوَّابِينَ الْأَوَّابِينَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ؛ البلد الأمين ص: ٤٣٠

١-٣-٦-١-٣- التَّوْبَةُ ثُمَّ الْإِسْتِغْفَارُ

﴿١٥٨﴾ الصادق عليه السلام: يَا آدَمُ مَنْ جَاءَ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ إِلَى هَذَا الْمَكَانِ وَ أَقَرَّ بِذُنُوبِهِ وَ تَابَ كَمَا تُبْتُ ثُمَّ اسْتَغْفَرَ غَفَرْتُ لَهُ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩٤

١-٣-٦-١-٤- الْإِسْتِغْفَارُ ثُمَّ التَّوْبَةُ

﴿١٥٩﴾ وَ أَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى وَ يُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَ إِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ؛ هود (٣)

﴿١٦٠﴾ وَ يَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَ يَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَ لَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ؛ هود (٥٢)

﴿١٦١﴾ وَ إِلَى كَثُودٍ أَخَاهُمْ صَلِحًا قَالِ يَقُومِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَ اسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ؛ هود (٦١)

﴿١٦٢﴾ وَ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ؛ هود (٩٠)

١-٣-٦-١-٥- الْإِسْتِغْفَارُ وَ التَّوْبَةُ

﴿١٦٣﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِنَّهُ لَمْ يَتُبْ عَلَى وَ لِدٍ يَعْقُوبَ إِلَّا بَعْدَ اسْتِغْفَارٍ وَ تَوْبَةٍ؛ بحار الأنوار ج: ٢٩ ص: ٥٥٨

﴿١٦٤﴾ الرسول ﷺ: أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ فِي نُورِ اللَّهِ... مَنْ إِذَا أَصَابَ خَطِيئَةً قَالَ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٣ ص: ٤٢٨

﴿١٦٥﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْتَذِرُ إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِي وَ اسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ٢١٢

﴿تعریف توبه﴾

﴿۱۵۴﴾ ای محمد بن مسلم، آیا تصور می‌کنی که هرگاه بنده‌ی مؤمن از خطای خود پشیمان شود و با طلب مغفرت و پوزش، راه آشتی بجوید و خداوند توبه‌ی او را نمی‌پذیرد؟ گفتم: اگر بارها و بارها توبه‌ی خود را بشکند و دوباره توبه کند، چه صورتی خواهد داشت؟ ابوجعفر علیه السلام فرمودند: هر بار که بنده‌ی مؤمن توبه کند و طلب مغفرت نماید، خداوند نیز توبه‌ی او را می‌پذیرد و او را می‌بخشد.

﴿۱۵۵﴾ سوگند به خدایی که جز او خدایی نیست، خداوند انسان مؤمن را پس از توبه و استغفار عذاب نمی‌کند مگر اینکه به خداوند سوء ظن داشته باشد، و در امیدش به خدا، کاستی باشد، و بدخلق بوده و از مؤمنان غیبت کند.

﴿۱۵۶﴾ خداوند تبارک و تعالی در ثلث آخر هر شب به آسمان دنیا می‌آید و ندا می‌دهد: آیا کسی هست که توبه کند تا توبه‌ی او را بپذیرم؟ آیا کسی هست که درخواست آمرزش و مغفرت نماید تا او را ببخشم و از گناهانش درگذرم؟

﴿۱۵۷﴾ مرا به توبه‌کاران و بازگشت‌کنندگان و آمرزش خواهان سحرگاهان ملحق کن.

۱-۳-۶-۱-۳- اول توبه بعد طلب آمرزش

﴿۱۵۸﴾ ای آدم، هر کدام از فرزندان به این مکان بیاید و به گناه خویش اعتراف کند و سپس از من آمرزش بخواهد، من او را هم می‌بخشم.

۱-۳-۶-۱-۴- اول طلب آمرزش بعد توبه

﴿۱۵۹﴾ و اینکه: از پروردگار خویش آمرزش بطلبید؛ سپس به سوی او بازگردید؛ تا شما را تا مدت معینی، (از مواهب زندگی این جهان)، به خوبی بهره‌مند سازد و به هر صاحب فضیلتی، به مقدار فضیلتش ببخشد و اگر (از این فرمان) روی گردان شوید، من بر شما از عذاب روز بزرگی بیمناکم.

﴿۱۶۰﴾ و ای قوم من، از پروردگارتان طلب آمرزش کنید، سپس به سوی او بازگردید، تا (باران) آسمان را پی در پی بر شما بفرستد و نیرویی بر نیرویتان بیفزاید و گنهکارانه، روی (از حق) بر نتابید.

﴿۱۶۱﴾ و به سوی قوم ثمود، برادرشان صالح را (فرستادیم)؛ گفت: "ای قوم من، خدا را پرستش کنید، که معبودی جز او برای شما نیست، اوست که شما را از زمین آفرید، و آبادی آن را به شما واگذاشت، از او آمرزش بطلبید، سپس به سوی او بازگردید، که پروردگارم (به بندگان خود) نزدیک، و اجابت‌کننده (خواسته‌های آنها) است.

﴿۱۶۲﴾ از پروردگار خود، آمرزش بطلبید و به سوی او بازگردید؛ که پروردگارم مهربان و دوستدار (بندگان توبه‌کار) است.

۱-۳-۶-۱-۵- طلب آمرزش و توبه

﴿۱۶۳﴾ خداوند توبه‌ی فرزندان یعقوب را نپذیرفت مگر بعد از استغفار و توبه و ترک گناهان و بازگشت.

﴿۱۶۴﴾ چهار صفت در هر کس باشد در پرتو نور اعظم خدا قرار می‌گیرد... از جمله هر کس چون مرتکب گناهی شد بگوید: "استغفر الله ربی و اتوب الیه".

﴿۱۶۵﴾ خداوند، از گناهانم پوزش می‌خواهم، و از تو طلب آمرزش نموده و به سوی تو بازمی‌گردم.

﴿تعريف التوبة وخصائصها﴾

﴿١٦٦﴾ أَنَا يَا سَيِّدِي أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ وَأَبُوءُ بِذَنْبِي وَأَعْتَرِفُ بِخَطِيئَتِي وَأَسْتَقِيلُكَ عَثْرَتِي؛

بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ٤٢٣

﴿١٦٧﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: وَلَوْ كُنْتُ يَا يَعْقُوبُ شَكُوتَ مَصَائِبِكَ إِلَيَّ عِنْدَ نَزْوِلِهَا بِكَ وَاسْتَغْفَرْتَ وَ

تُبَّتْ إِلَيَّ مِنْ ذَنْبِكَ لَصَرَفْتُهَا عَنْكَ بَعْدَ تَقْدِيرِي إِيَّاهَا عَلَيْكَ؛ بحار الأنوار ج: ١٢ ص: ٣١٢

﴿١٦٨﴾ الرَّسُولُ ﷺ: مَنْ ذَكَرَ اللَّهَ بِالْغَدْوِ وَتَذَكَّرَ مَا كَانَ مِنْهُ فِي لَيْلِهِ مِنْ سُوءٍ عَمَلِهِ وَاسْتَغْفَرَ

اللَّهُ وَتَابَ إِلَيْهِ انْتَشَرَ وَقَدْ حُطَّتْ سَيِّئَاتُهُ وَغُفِرَتْ ذُنُوبُهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٩٧

﴿١٦٩﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: يَا مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ أَ تَرَى الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ يَنْدُمُ عَلَى ذَنْبِهِ وَيَسْتَغْفِرُ مِنْهُ وَ

يَتُوبُ ثُمَّ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَوْبَتَهُ قُلْتُ فَإِنَّهُ فَعَلَ ذَلِكَ مَرَارًا يُذْنِبُ ثُمَّ يَتُوبُ وَيَسْتَغْفِرُ اللَّهُ فَقَالَ كُلَّمَا

عَادَ الْمُؤْمِنُ بِالِاسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ عَادَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِالْمَغْفِرَةِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٤

﴿١٧٠﴾ الرَّسُولُ ﷺ: أَوْحَى اللَّهُ إِلَى إِسْرَافِيلَ عليه السلام أَنْ اهْبِطْ إِلَى قَوْمِ يُوسُفَ فَإِنَّهُمْ قَدْ عَجَبُوا

إِلَى الْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ وَتَابُوا إِلَيَّ وَاسْتَغْفَرُونِي؛ تفسير العياشي ص: ٢ ص: ١٣٣

﴿١٧١﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: لَا شَيْءَ فِي اللَّطَمِ عَلَى الْخُدُودِ سِوَى الْإِسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ؛ التهذيب الأحكام ج:

٨ ص: ٣٢٥

﴿١٧٢﴾ أَنْ إِبْلِيسَ قَالَ ... بَنِي آدَمَ عِنْدَنَا ثَلَاثَةُ أَصْنَافٍ صِنْفٌ مِنْهُمْ أَشَدُّ الْأَصْنَافِ عِنْدَنَا نُقْبِلُ عَلَى

أَحَدِهِمْ حَتَّى نَفْتِنَهُ فِي دِينِهِ وَنَسْتَمْكِنَ مِنْهُ فَيَفْزَعُ إِلَى الْإِسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ فَيُفْسِدُ عَلَيْنَا كُلَّ شَيْءٍ

نُصِيبُهُ مِنْهُ ثُمَّ نَعُودُ إِلَيْهِ فَيَعُودُ إِلَى الْإِسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ فَلَا نِيَاسَ مِنْهُ وَ لَا نَحْنُ نُدْرِكُ مِنْهُ حَاجَتَنَا

فَنَحْنُ مَعَهُ فِي عَنَاءٍ؛ بحار الأنوار ج: ٦٠ ص: ٢٦٥

﴿١٧٣﴾ الرَّسُولُ ﷺ: مَلِكٌ عَلَى يَمِينِكَ عَلَى حَسَنَاتِكَ وَوَاحِدٌ عَلَى الشُّمَالِ فَإِذَا عَمِلْتَ

حَسَنَةً كَتَبَ عَشْرًا وَإِذَا عَمِلْتَ سَيِّئَةً قَالَ الَّذِي عَلَى الشُّمَالِ لِلَّذِي عَلَى الْيَمِينِ أَكْتُبُ قَالَ لَعَلَّهُ

يَسْتَغْفِرُ وَيَتُوبُ؛ بحار الأنوار ج: ٥ ص: ٣٢٤

﴿١٧٤﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: يَا مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ أَ تَرَى الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ يَنْدُمُ عَلَى ذَنْبِهِ وَيَسْتَغْفِرُ مِنْهُ وَ

يَتُوبُ ثُمَّ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَوْبَتَهُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٤

﴿١٧٥﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: كُلَّمَا عَادَ الْمُؤْمِنُ بِالِاسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ عَادَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِالْمَغْفِرَةِ؛ الكافي ج: ٢

ص: ٤٣٤

﴿١٧٦﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: فَلْيَسْتَغْفِرْ رَبَّهُ وَيُظْهِرْ تَوْبَةً وَنَدَامَةً؛ الكافي ج: ٧ ص: ٤٥٣

﴿١٧٧﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: وَ اخْلُ بِالِاسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٨ ص: ٣٠٤

﴿١٧٨﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي مُسْتَغْفِرُكَ فَاغْفِرْ لِي تَائِبٌ إِلَيْكَ فَتُبْ عَلَيَّ؛ بحار الأنوار ج: ٨٦

ص: ٣١٥

﴿تعریف توبه﴾

﴿۱۶۶﴾ ای سرورم، من آمرزش طلبیده، توبه می‌کنم از گناهانم برمی‌گردم. به خطاهایم اعتراف می‌کنم و از تو می‌خواهم از لغزشم درگذری.

﴿۱۶۷﴾ ای موسی، همچنان که آن جوان با اعتقاد صحیح توسل پیدا کرد و خواست که او را از حسد نگاه دارم و او را به آنچه روزی‌اش کرده‌ام قانع کنم، ای کاش این بدبخت قاتل همچنین درخواستی می‌کرد. که در این صورت درخواستش را اجابت می‌کردم. اگر این درخواست را با توبه ضمیمه می‌کرد که رسوایش نکنم، رسوایش نمی‌کردم. و آن‌ها را از شناسایی قاتل منصرف می‌کردم. و آن جوان را به خاطر همین مقدار دعا، از غیر طریق معمول، بی‌نیاز می‌کردم.

﴿۱۶۸﴾ هر که صبحگاهان خدا را یاد کند و اعمال بد شب گذشته را به یاد آورده از آن‌ها استغفار و توبه کند، در حالی به سراغ کارش می‌رود که خداوند گناهانش را فروریخته و آن‌ها را آمرزیده است.

﴿۱۶۹﴾ ای محمدبن مسلم، آیا تصور می‌کنی که هرگاه بنده‌ی مؤمن از خطای خود پشیمان شود و با طلب مغفرت و پوزش، راه آشتی بجوید و خداوند توبه‌ی او را نمی‌پذیرد؟ گفتم: اگر بارها و بارها توبه‌ی خود را بشکند و دوباره توبه کند، چه صورتی خواهد داشت؟ ابوجعفر علیه السلام فرمودند: هر بار که بنده‌ی مؤمن توبه کند و طلب مغفرت نماید، خداوند نیز توبه‌ی او را می‌پذیرد و او را می‌بخشد.

﴿۱۷۰﴾ گناهکاران را از رحمت خود ناامید نمی‌کنم و اگر توبه کنند دوستشان دارم.

﴿۱۷۱﴾ کفاره‌ی سیلی‌زدن به صورت (در مرگ عزیزان) چیزی جز توبه و استغفار نیست.

﴿۱۷۲﴾ ابلیس گفت... آدمیزاد نزد ما سه دسته‌اند؛ یک دسته از آن‌ها از همه سخت‌ترند، به یکی از آن‌ها روی آوریم و او را به گناهی می‌کشیم ولی او به استغفار پناه می‌برد و توبه می‌کند و همه‌ی کار ما را از بین می‌برد، دوباره نزد او برمی‌گردیم، ولی او هم دوباره به استغفار و توبه برمی‌گردد، نه از او نومید می‌شویم و نه در مورد او به اهدافمان می‌رسیم، و ما از دست او خیلی سختی می‌کشیم.

﴿۱۷۳﴾ فرشته‌ای در سمت راست برای ثبت حسنات توسل و دیگری در طرف چپ. اگر یک کار خوب انجام دهی ده حسنه می‌نویسد. و اگر یک کار بد انجام دهی، آن که در طرف چپ است به آن که در سمت راست است می‌گوید: بنویسم؟ فرشته‌ی سمت راست می‌گوید: عجله نکن، شاید او طلب آمرزش کرده، و توبه کند.

﴿۱۷۴﴾ ای محمدبن مسلم، آیا تصور می‌کنی که هرگاه بنده‌ی مؤمن از خطای خود پشیمان شود و با طلب مغفرت و پوزش، راه آشتی بجوید و خداوند توبه‌ی او را نمی‌پذیرد؟

﴿۱۷۵﴾ هر قدر مؤمن به توبه و طلب آمرزش بپردازد، خداوند نیز با آمرزش به سویش برمی‌گردد.

﴿۱۷۶﴾ او باید از پروردگارش طلب آمرزش کرده، توبه و پشیمانی خود را آشکار کند.

﴿۱۷۷﴾ زمانی را برای طلب آمرزش و توبه اختصاص ده.

﴿۱۷۸﴾ خدایا، از تو آمرزش می‌خواهم، پس مرا ببامرز، به تو روی کرده‌ام، پس به من روی کن.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَ خَصَائِصُهَا﴾

- ﴿١٧٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: الْمُؤْمِنُ مُنِيبٌ مُسْتَغْفِرٌ تَوَّابٌ؛ غرر الحكم ص: ١٩٥
- ﴿١٨٠﴾ الصادق عليه السلام: وَإِنِّي أَتَيْتُ نَبِيَّكَ مُسْتَغْفِرًا تَائِبًا مِنْ ذُنُوبِي؛ الكافي ج: ٤ ص: ٥٥٠
- ﴿١٨١﴾ الباقر عليه السلام: أَنَا اللَّهُ الْجَوَادُ الْكَرِيمُ أَحَبُّ عِبَادِي الْمُسْتَغْفِرِينَ التَّائِبِينَ؛ بحار الأنوار ج: ١٢ ص: ٣١٢

١-٦-٣-١- الإِسْتِغْفَارُ مَعَ التَّوْبَةِ

- ﴿١٨٢﴾ الصادق عليه السلام: فِي كِتَابِ اللَّهِ نَجَاةٌ مِنَ الرَّدَى وَ بَصِيرَةٌ مِنَ الْعَمَى وَ دَلِيلٌ إِلَى الْهُدَى وَ شِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ فِيمَا أَمَرَكَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ مَعَ التَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٣٦٢

- ﴿١٨٣﴾ الصادق عليه السلام: وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَ مَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ لَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ قَالَ وَ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا فَهَذَا مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ وَ اشْتَرَطَ مَعَهُ التَّوْبَةَ وَ الْإِقْلَاعَ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٣٢

١-٦-٣-١-٧- الإِسْتِغْفَارُ حَالِ التَّائِبِ

- ﴿١٨٤﴾ الصادق عليه السلام: فَنُبَّ عَلَى مُسْتَغْفِرٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٦١
- ١-٦-٣-١-٨- التَّوْبَةُ يَرْفَعُ الْإِسْتِغْفَارَ
- ﴿١٨٥﴾ الصادق عليه السلام: أَنَّ الْإِسْتِغْفَارَ لَا يَرْفَعُهُ إِلَّا إِلَى اللَّهِ إِلَّا الْعَمَلُ الصَّالِحُ وَ التَّوْبَةُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٣٦٢

١-٦-٣-١-٩- الْفُرُوقُ بَيْنَ الْإِسْتِغْفَارِ وَ التَّوْبَةِ

- ﴿١٨٦﴾ الصادق عليه السلام: التَّوْبَةُ وَ ضِدُّهَا الْأَصْرَارُ وَ الْإِسْتِغْفَارُ وَ ضِدُّهُ الْإِغْتِرَارُ؛ الكافي ج: ١ ص: ٢٠
- ﴿١٨٧﴾ السَّجَادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ إِن يَكُنِ النَّدَمُ تَوْبَةً إِلَيْكَ فَأَنَا أَنْدَمُ النَّادِمِينَ، وَ إِن يَكُنِ الْإِسْتِغْفَارُ حِطَّةً لِلذُّنُوبِ فَإِنِّي لَكَ مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤
- ﴿١٨٨﴾ السَّجَادُ عليه السلام: إِلَهِي إِن كَانَ النَّدَمُ عَلَى الذَّنْبِ تَوْبَةً فَإِنِّي وَ عَزَّتْكَ مِنَ النَّادِمِينَ وَ إِن كَانَ الْإِسْتِغْفَارُ مِنَ الْخَطِيئَةِ حِطَّةً فَإِنِّي لَكَ مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٤٢
- ﴿١٨٩﴾ السَّجَادُ عليه السلام: أَنَّهُ قَالَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام الْعَبْدُ يُصِيبُ الذَّنْبَ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهُ فَقَالَ يَا ابْنَ زِيَادِ التَّوْبَةُ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٤٢

١-٦-٣-١-١٠- الإِسْتِغْفَارُ طَرِيقًا إِلَى قَبُولِ التَّوْبَةِ

- ﴿١٩٠﴾ الصادق عليه السلام: وَقَدْ جَعَلْتُ الْإِسْتِغْفَارَ طَرِيقًا إِلَى قَبُولِ التَّوْبَةِ وَ غُفْرَانِ الْآثَامِ؛ محاسبة النفس ص: ٢٦

﴿تعریف توبه﴾

﴿۱۷۹﴾ مؤمن، بازگشت کننده، طالب آمرزش، و بسیار توبه کننده است.
﴿۱۸۰﴾ من در حالی که طلب آمرزش کرده و از گناهانم توبه می کنم، به پیامبرت پناهنده شده ام.
﴿۱۸۱﴾ منم خدای بخشنده و کریم؛ و بندگان طالب آمرزش، توبه کار و علاقه مند به آنچه نزد من است را دوست دارم.

۱-۳-۶-۱-۶- طلب آمرزش با توبه

﴿۱۸۲﴾ راه تشخیص نجات از نابودی و راه جدا کردن بینایی از کورباطنی، و نیز راهنمایی به هدایت و درمان دردهای معنوی در کتاب خداست، آنجا که شما را به طلب آمرزش به همراه توبه امر فرموده است.

﴿۱۸۳﴾ خداوند فرمود: "و آن ها که وقتی مرتکب عمل زشتی شوند، یا به خود ستم کنند، به یاد خدا می افتند؛ و برای گناهان خود، طلب آمرزش می کنند، و کیست جز خدا که گناهان را ببخشد؟" و نیز فرمود: "کسی که کار بدی انجام دهد یا به خود ستم کند، سپس از خداوند طلب آمرزش نماید، خدا را آمرزنده و مهربان خواهد یافت." پس این همان آمرزشی بود که خداوند به آن امر کرد از طلب آمرزش و شرط آن را توبه و دست برداشتن از محرّمات دانست.

۱-۳-۶-۱-۷- طلب آمرزش حالتی برای توبه کننده

﴿۱۸۴﴾ توبه ام را بپذیر که من طالب آمرزشم.

۱-۳-۶-۱-۸- توبه آمرزش خواهی را بالا می برد

﴿۱۸۵﴾ استغفار را چیزی جز عمل صالح و توبه به درگاه خداوند بالا نمی برد.

۱-۳-۶-۱-۹- تفاوت های طلب آمرزش و توبه

﴿۱۸۶﴾ از لشکریان عقل توبه و ضدش اصرار (بر گناه) است، و نیز استغفار که ضد آن خودفریبی است.

﴿۱۸۷﴾ خدایا، اگر پشیمانی توبه است، پس من پشیمان ترین پشیمان هایم؛ و اگر درخواست آمرزش سبب ریختن گناهان است، پس من از درخواست کنندگان آمرزشم.

﴿۱۸۸﴾ خدایا، اگر پشیمانی توبه است، قسم به عزّت که من از پشیمانان هستم، و اگر آمرزش از گناهان، باعث ریختن آن می شود، پس من از درخواست کنندگان آمرزشم.

﴿۱۸۹﴾ کمیل بن زیاد به امیرالمؤمنین علیه السلام عرض کرد: کسی گناه کرده و آمرزش می خواهد، امام فرمود: باید توبه کند.

۱-۳-۶-۱-۱۰- طلب آمرزش راهی به سوی قبول شدن توبه

﴿۱۹۰﴾ تو طلب آمرزش را راهی به سوی قبول توبه و آمرزش گناهان قرار دادی.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

٢-٦-٣-١- الإستقالة

﴿١٩١﴾ أَنَا يَا سَيِّدِي أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ وَأَبُوءُ بِذَنْبِي وَأَعْتَرِفُ بِخَطِيئَتِي وَأَسْتَقِيلُكَ عَثْرَتِي؛

بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ٤٢٣

﴿١٩٢﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): سَلُوا اللَّهَ الْإِقَالََةَ وَالتَّوْبَةَ فِيمَا مَضَى وَالْعِصْمَةَ فِيمَا بَقِيَ مِنْ أَجَالِكُمْ؛

الكافي ج: ٦ ص: ٤٣٢

﴿١٩٣﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): أَسْتَقِيلُكَ مِمَّا سَلَفَ مِنِّي مِنْ ذُنُوبِي فَأَغْفُ عَنِّي وَاغْفِرْ لِي مَا سَلَفَ مِنِّي

ذُنُوبِي إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ١٨٠

٣-٦-٣-١- التَّكْفِيرُ وَالْكَفَّارَةُ

﴿١٩٤﴾ رَجُلٌ حَلَفَ بِالْبَرَاءَةِ مِنَ اللَّهِ وَ مِنْ رَسُولِهِ (صلى الله عليه وآله) فَحَنَثَ مَا تَوْبَتُهُ وَ كَفَّارَتُهُ؟؛ الكافي ج:

٧ ص: ٤٦١

﴿١٩٥﴾ الْبَاقِرُ (عليه السلام): فَلْيَسْتَغْفِرِ اللَّهَ وَ لَا يَعْذُ فَإِنَّهُ أَفْضَلُ الْكَفَّارَةِ وَ أَقْصَاهُ وَ أَذْنَاهُ فَلْيَسْتَغْفِرْ رَبَّهُ وَ

يُظْهِرْ تَوْبَةً وَ نِدَامَةً؛ الكافي ج: ٧ ص: ٤٥٣

﴿١٩٦﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): فَإِنَّ الْإِسْتِغْفَارَ تَوْبَةً وَ كَفَّارَةً لِكُلِّ مَنْ لَمْ يَجِدِ السَّبِيلَ إِلَى شَيْءٍ مِنْ

الْكَفَّارَةِ؛ التهذيب الأحكام ج: ١ ص: ١٦٤

﴿١٩٧﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): صَوْمُ شَعْبَانَ وَ شَهْرُ رَمَضَانَ شَهْرَيْنِ مُتَابِعَيْنِ تَوْبَةٌ مِنَ اللَّهِ وَ اللَّهُ مِنَ الْقَتْلِ

وَ الظُّلْهَارِ وَ الْكَفَّارَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٥٤٠

﴿١٩٨﴾ الْكَاسِمُ (عليه السلام): مَا حَدُّ رَجُلَيْنِ نَكَحَ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ طَوْعًا بَيْنَ فَخِذَيْهِ وَ مَا تَوْبَتُهُ فَكَتَبَ

الْقَتْلَ؛ التهذيب الأحكام ج: ١٠ ص: ٥٦

٧-٣-١- الباب ٧

١-٣-٧-١- التَّوْبَةُ

١-٣-٧-١-١- تَرْكُ بِالْجَوَارِحِ

﴿١٩٩﴾ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام): التَّوْبَةُ نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَ اسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَ تَرْكُ بِالْجَوَارِحِ وَ إِضْمَارُ أَنْ

لَا يَعُودَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٧

٢-٣-٧-١-١- تَرْكُ الْإِصْرَارِ

﴿٢٠٠﴾ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام): أَنْ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَ تَوْبَتَهُمُ النَّدَمَ وَ الْإِسْتِغْفَارَ وَ التَّوْبَةَ لِلْإِصْرَارِ

وَ كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَوْبَتُهُمْ قَتْلَ النَّفْسِ؛ بحار الأنوار ج: ١٦ ص: ٣٤٩

٣-٣-٧-١-١- تَرْكُ الْبَاطِلِ

﴿تعریف توبه﴾

۲-۶-۱-۳ درخواست کوتاه آمدن

﴿۱۹۱﴾ ای سرورم، من آمرزش طلبیده، توبه می‌کنم از گناهانم برمی‌گردم. به خطاهایم اعتراف می‌کنم و از تو می‌خواهم از لغزشم درگذری.

﴿۱۹۲﴾ از خداوند بخواهید از گناهانتان درگذرد. و نسبت به گناهان گذشته، توبه‌تان را بپذیرد و در باقی‌مانده‌ی عمر، شما را از گناه کردن حفظ کند.

﴿۱۹۳﴾ چشم‌پوشی از گناهان گذشته‌ام را از تو خواستارم، پس از من درگذر و گناهان گذشته‌ام را بیامرز که تو بسیار توبه‌پذیر و مهربانی.

۳-۶-۱-۳ ریزش گناهان

﴿۱۹۴﴾ مردی سوگند یاد کرده که "اگر فلان عمل از او سرزند از خدا و رسول بیزار است". و آن را شکسته است، توبه‌ی او چگونه است؟ و کفّاره‌ی آن چیست؟

﴿۱۹۵﴾ از خداوند طلب آمرزش کند و بازنگردد زیرا این بهترین و مهم‌ترین و آسان‌ترین کفاره است. پس طلب آمرزش کرده، توبه و پشیمانی‌اش را آشکار کند.

﴿۱۹۶﴾ طلب آمرزش، برای کسانی که امکان پرداخت کفّاره را ندارند، توبه و کفّاره است.

﴿۱۹۷﴾ روزه‌ی ماه شعبان و ماه رمضان - دو ماه متوالی - همان توبه‌ی مورد نظر خداست. به خدا قسم، حتی در مورد قتل و ظهار و گناهان کفّاره‌دار، توبه‌ی مورد نظر خداست.

﴿۱۹۸﴾ سؤال شد: حدّ شرعی و توبه‌ی دو مرد که با اختیار لواط کنند چیست؟ نوشتند: قتل.

۷-۳-۱-۳ گروه ۷

۱-۳-۷-۱ ترک

۱-۱-۳-۷-۱ ترک با اعضاء و جوارح

﴿۱۹۹﴾ توبه، پشیمانی دل است، و طلب آمرزش؛ زبان، و ترک گناه با اعضا و جوارح، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

۲-۱-۳-۷-۱ ترک اصرار

﴿۲۰۰﴾ خداوند در دین اسلام، شرط توبه و بازگشت را، پشیمانی و طلب آمرزش و ترک گناه قرار داد. حال آنکه شرط پذیرش توبه در بنی‌اسرائیل، کشتن بود.

۳-۱-۳-۷-۱ ترک باطل

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

﴿٢٠١﴾ الرسول ﷺ: قَالَ فَأَخْبَرْنِي عَنْ عَلَامَةِ الصَّادِقِ وَ عَلَامَةِ الْمُؤْمِنِ وَ عَلَامَةِ الصَّابِرِ وَ عَلَامَةِ التَّائِبِ وَ أَمَّا عَلَامَةُ التَّائِبِ فَارْبَعَةٌ النَّصِيحَةُ لِلَّهِ فِي عَمَلِهِ وَ تَرْكُ الْبَاطِلِ وَ لُزُومُ الْحَقِّ وَ الْحِرْصُ عَلَى الْخَيْرِ؛ تحف العقول ص: ١٨

١-٣-٧-١-٤- ترْكُ الذَّنْبِ

﴿٢٠٢﴾ امير المؤمنين ﷺ: قُلْتُ فَأَصِلُ الْإِسْتِغْفَارَ مَا هُوَ قَالَ الرَّجُوعُ إِلَى التَّوْبَةِ عَنِ الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرْتَ مِنْهُ وَ هِيَ أَوَّلُ دَرَجَةِ الْعَابِدِينَ وَ تَرْكُ الذَّنْبِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٨

١-٣-٧-١-٥- تَرْكُ السَّيِّئَةِ

﴿٢٠٣﴾ السَّجَّاد ﷺ: وَ اجْعَلْ نِدَامَتِي عَلَى مَا وَقَعْتُ فِيهِ مِنَ الزَّلَّاتِ، وَ عَزِمِي عَلَى تَرْكِ مَا يَعْزُضُ لِي مِنَ السَّيِّئَاتِ، تَوْبَةً تُوجِبُ لِي مَحَبَّتَكَ، يَا مُحِبَّ التَّوَّابِينَ؛ الصحيفة ص: ١٦٦

١-٣-٧-١-٦- تَرْكُ الْمَعْصِيَةِ

﴿٢٠٤﴾ السَّجَّاد ﷺ: اللَّهُمَّ... إِنْ يَكُنِ التَّرْكُ لِمَعْصِيَتِكَ إِنَْابَةً فَأَنَا أَوَّلُ الْمُتَنَبِّهِينَ... اللَّهُمَّ فَكَمَا أَمَرْتَ بِالتَّوْبَةِ، وَ ضَمِنْتَ الْقَبُولَ... فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ اقْبَلْ تَوْبَتِي؛ الصحيفة ص: ١٤٤

١-٣-٧-٢- الْخُلْعُ

﴿٢٠٥﴾ الصادق ﷺ: فَرَاغُوا التَّوْبَةَ وَ خَالَعُوا الْحَوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج ٣٤ ص: ١٥٥

﴿٢٠٦﴾ الرضا ﷺ: وَ اجْلُ اللَّهُمَّ رَبِّ عَنِّي بِالتَّوْبَةِ ظُلْمَةَ الْأَصْرَارِ وَ امْحُ بِهَا مَا قَدَّمْتُهُ مِنْ الْأَوْزَارِ وَ اكْسِنِي بِهَا لِبَاسَ التَّقْوَى وَ جَلَابِيبَ الْهُدَى فَقَدْ خَلَعْتُ رَبْقَ الْمَعَاصِي عَنْ جُلْدِي وَ نَزَعْتُ سِرْبَالَ الذُّنُوبِ عَنْ جَسَدِي مُتَمَسِّكًا رَبِّ بِقُدْرَتِكَ مُسْتَعِينًا عَلَى نَفْسِي بِعِزَّتِكَ مُسْتَوْدِعًا تَوْبَتِي مِنَ النِّكَثِ بِخَفَرَتِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

١-٣-٧-٣- الْإِقْلَاعُ

﴿٢٠٧﴾ امير المؤمنين ﷺ: إِذَا أَذْنَبَ الْعَبْدُ كَانَ نَقْطَةً سَوْدَاءَ عَلَى قَلْبِهِ فَإِنْ هُوَ تَابَ وَ أَقْلَعَ وَ اسْتَغْفَرَ صَفَا قَلْبُهُ مِنْهَا؛ بحار الأنوار ج: ٤١ ص: ٣١٩

﴿٢٠٨﴾ امير المؤمنين ﷺ: إِنَّهُ لَمْ يَتَّبَعْ عَلَى وَلَدٍ يَعْقُوبَ إِلَّا بَعْدَ اسْتِغْفَارٍ وَ تَوْبَةٍ، وَ إِقْلَاعٍ وَ إِنَْابَةٍ، وَ إِقْرَارٍ؛ بحار الأنوار ج: ٢٩ ص: ٥٥٨

﴿٢٠٩﴾ الصادق ﷺ: قَالَ وَ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا فَهَذَا مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ وَ اشْتَرَطَ مَعَهُ التَّوْبَةَ وَ الْإِقْلَاعَ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٣٦٢

﴿٢١٠﴾ امير المؤمنين ﷺ: عَرَفَ قُدَامَةَ الْخَبَرِ فَأَظْهَرَ التَّوْبَةَ وَ الْإِقْلَاعَ فَأَذْرَأَ عُمُرَ عَنْهُ الْقَتْلَ وَ لَمْ يَذْرِ كَيْفَ يَحْدُثُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٦ ص: ١٥٩

﴿تعریف توبه﴾

﴿۲۰۱﴾ راوی گفت: از نشانه‌های صادق، و مؤمن، و صابر، و توبه‌کار، برایم بگو. فرمود: نشان توبه‌کار چهار چیز است: کار کردن خالصانه برای خدا، ترک باطل، همراهی با حق، و حریص بودن بر خیر.

۴-۱-۳-۷-۱- ترک گناه

﴿۲۰۲﴾ گفتم اصل استغفار چیست؟ فرمود: بازگشتن به توبه از گناهی که برایش استغفار کرده‌ای و آن اولین درجه‌ی عبادت‌کنندگان است، و نیز، ترک گناه.

۵-۱-۳-۷-۱- ترک بدی

﴿۲۰۳﴾ پشیمانی‌ام از لغزش‌هایی که به آن گرفتار شدم، و عزمم برای ترک گناهایی که به من روی می‌آورند را توبه‌ای قرار ده که برای من موجب جلب محبت تو شود، ای دوستدار توبه‌کنندگان.

۶-۱-۳-۷-۱- ترک نافرمانی

﴿۲۰۴﴾ خدایا... اگر کنارگذارن نافرمانی‌ات، انابه و بازگشت، به حساب می‌آید، پس من نخستین بازگشت‌کنندگانم... خدایا، همچنان که به توبه فرمان دادی و پذیرفتن آن را ضمانت کردی... پس بر محمد و خاندانش درود فرست، و توبه‌ام را بپذیر.

۲-۱-۳-۷-۱- کندن

﴿۲۰۵﴾ به توبه برگردید و از خطاهای خود دست بردارید.

﴿۲۰۶﴾ خدایا، از من تاریکی تکرار گناهان را برطرف کن، و با توبه، گناهایی را که پیش فرستاده‌ام، از نامه‌ی اعمالم، پاک کن. به من لباس پرهیزگاری و هدایت بپوشان، زیرا بند گناهان را از خود کندم، و پیراهن گناهان را درآوردم. در حالی که ای پروردگار من، به توانایی تو چنگ زده‌ام، از عزت تو برای مقابله با نفسم یاری می‌طلبم، توبه‌ی خود را برای محافظت از شکسته‌شدن، درپناه تو به امانت می‌سپارم.

۳-۱-۳-۷-۱- کندن

﴿۲۰۷﴾ هرگاه بنده مرتکب گناهی شود، نقطه‌ی سیاهی در دل او پدید می‌آید. و اگر توبه کند و از گناه باز ایستد و از خدا طلب آمرزش نماید، قلب او از آن سیاهی پاک می‌شود.

﴿۲۰۸﴾ خداوند توبه‌ی فرزندان یعقوب را نپذیرفت مگر بعد از استغفار و توبه و ترک گناهان و بازگشت.

﴿۲۰۹﴾ هرکس گناهی را انجام دهد یا بر خود ستم کند، اگر از خدا طلب آمرزش کند خدا را بخشنده و مهربان می‌یابد. این همان طلب آمرزشی است که خداوند به آن امر کرد، و توبه و دست‌برداشتن از محرمات خدا را شرط همراه آن قرار داد.

﴿۲۱۰﴾ قدامه نیز از این ماجرا آگاه شده و توبه کرد و دست از آن کار بازداشت، پس عمر از کشتن او دست نگه‌داشت ولی نمی‌دانست چه حدی بر او جاری کند.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

﴿٢١١﴾ الرُّسُولُ ﷺ: فِي خُطْبَتِهِ فِي يَوْمٍ غَدِيرٍ خُمٌ مَعَاشِرَ النَّاسِ حُجُّوا الْبَيْتَ بِكَمَالِ الدِّينِ وَالتَّفَقُّهِ وَ لَا تَنْصَرِفُوا عَنِ الْمَشَاهِدِ إِلَّا بِتَوْبَةٍ وَإِقْلَاعٍ؛ مستدرک الوسائل ج: ٨ ص: ٤٥

﴿٢١٢﴾ الْعَسْكَرِيُّ ﷺ: لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ أَيْ لَعَلَّ أَسْلَافَكُمْ يَشْكُرُونَ الْحَيَاةَ الَّتِي فِيهَا يَتُوبُونَ وَ يَقْلَعُونَ وَ إِلَى رَبِّهِمْ يُنِيبُونَ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٢٣٥

﴿٢١٣﴾ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ﷺ: وَ لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْمَعَاصِي وَ كَسَبَةَ الذُّنُوبِ إِذَا هُمْ حَذَرُوا زَوَالَ نِعَمِ اللَّهِ وَ حُلُولِ نَقِمَتِهِ وَ تَحْوِيلِ عَافِيَتِهِ أَتَقَنُوا أَنَّ ذَلِكَ مِنَ اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيهِمْ فَأَقْلَعُوا وَ تَابُوا وَ فَرَعُوا إِلَى اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ بِصِدْقِ مِنْ نِيَّاتِهِمْ وَ إِقْرَارِ مِنْهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَ إِسَاءَةِ بِهِمْ لَصَحَّ لَهُمْ عَنْ كُلِّ ذَنْبٍ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٢٥٦

﴿٢١٤﴾ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى ابْتَلَى عِبَادَهُ عِنْدَ ظُهُورِ الْأَعْمَالِ السَّيِّئَةِ بِنَقْصِ الثَّمَرَاتِ وَ حَبْسِ الْبَرَكَاتِ وَ إِغْلَاقِ خَزَائِنِ الْخَيْرَاتِ لِتُتُوبَ تَائِبٌ وَ يُقْلَعَ مُقْلَعٌ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٨٨

١-٣-٧-٤ - الْإِنْفِصَالُ

﴿٢١٥﴾ الصَّادِقُ ﷺ: فَمَنْ نَالَ مِنْ رَجُلٍ شَيْئًا مِنْ عَرَضٍ أَوْ مَالٍ وَجَبَ عَلَيْهِ الْإِسْتِحْلَالُ مِنْ ذَلِكَ وَ الْإِنْفِصَالُ مِنْ كُلِّ مَا كَانَ مِنْهُ إِلَيْهِ وَ إِنْ كَانَ قَدْ مَاتَ فَلْيَتَنَصَّلْ مِنَ الْمَالِ إِلَى وَرَثَتِهِ وَ لِيُتَبَّ إِلَى اللَّهِ مِمَّا آتَى إِلَيْهِ حَتَّى يَطْلُعَ عَلَيْهِ عَزٌّ وَ جَلٌّ بِالْإِنْدَمِ وَ التَّوْبَةِ وَ الْإِنْفِصَالِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٠٥

١-٣-٧-٥ - الْإِنْقِطَاعُ

﴿٢١٦﴾ الرُّسُولُ ﷺ: وَإِنَّمَا كَانَ تَوْبَتُهُ ﷺ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى عَلَى سَبِيلِ الْإِنْقِطَاعِ إِلَيْهِ لَا عَلَى سَبِيلِ تَكْفِيرِ الذُّنُوبِ؛ ص: ٢ ص: ٣١٦

١-٣-٧-٦ - النَّزْعُ

﴿٢١٧﴾ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ﷺ: مَنْ ظَلَمَ عِبَادَ اللَّهِ كَانَ اللَّهُ خَصَمَهُ دُونَ عِبَادِهِ وَ مَنْ خَاصَمَهُ اللَّهُ أَذْخَصَ حُجَّتَهُ وَ كَانَ لِلَّهِ حَرْبًا حَتَّى يَنْزِعَ أَوْ يَتُوبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣ ص: ١٦٠

﴿٢١٨﴾ الْحَجَّةُ ﷺ: يَسْأَلُكَ التَّوْبَةُ وَ حُسْنَ الْأَوْبَةِ وَ النَّزُوعَ عَنِ الْحَوْبَةِ وَ مِنَ النَّارِ فَكَأَكْ رَقَبَتِهِ وَ الْعَفْوَ عَمَّا فِي رِقَبَتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣٩٣

﴿٢١٩﴾ الْعَسْكَرِيُّ ﷺ: عَظُمُوا مِنْ حُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا مَا عَظَّمَ اللَّهُ مِنْ إِثَارِ طَاعَتِهِ وَ النَّزُوعِ عَنْ مُخَالَفَتِهِ بِالتَّوْبَةِ إِلَيْهِ وَ الْخُضُوعِ لِدَيْهِ؛ مصباح الكفعمي ص: ٧١١

﴿٢٢٠﴾ الرُّسُولُ ﷺ: عَلَيْكُمْ بِمَسْأَلَةِ ذُلٍّ وَ خُضُوعٍ وَ تَمَلُّقٍ وَ خُشُوعٍ وَ تَوْبَةٍ وَ نَزُوعٍ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٣٤٢

﴿تعریف توبه﴾

﴿۲۱۱﴾ پیامبر ﷺ در در خطبه‌ی روز غدیر خم فرمودند: ای مردم، حجّ خانه‌ی خدا را با رعایت آداب دینی و شرایط لازم به جا آورید، و از آنجا بازنگردید مگر با توبه‌ی خالص و ترک نابایسته‌ها.

﴿۲۱۲﴾ "لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ" یعنی: کاش پیشینیانتان سپاسگزار بودند. شکرگزار زندگی‌ای که در آن موفق به توبه و کنارگذاشتن گناهان شدند و به‌سوی پرودگارشان بازگشتند.

﴿۲۱۳﴾ اگر چنانچه گناهکاران، از آنچه موجب زوال نعمت خدا و رسیدن بلایش و دگرگون‌شدن عافیتش بود کناره می‌گرفتند، به این مطلب یقین پیدا می‌کردند، که این‌ها همه از طرف خدا به‌واسطه‌ی اعمال خود آن‌هاست؛ و پس از این اقرار دست از گناه می‌کشیدند و توبه می‌کردند و از روی راستی و صدق و صفا و اعتراف به گناه خویش به درگاه خدای جلّ ذکره پناه می‌بردند، خداوند از همه‌ی گناهانشان چشم‌پوشی می‌کرد.

﴿۲۱۴﴾ خدای متعال بندگانش را با ظاهرشدن اعمال زشت با کم‌شدن روزی و بازداشتن برکات، و بستن گنجینه‌های خیر، تنبیه می‌کند، تا هر که قصد توبه دارد توبه کند و هر که خواهد دل از گناه برکند.

۴-۷-۱- جدایی

﴿۲۱۵﴾ هر کس که به او مال یا کالایی برسد، واجب است حلال و حرام آن را تفکیک کرده، آنچه را باید خارج کند تا تصرف در بقیه جایز شود، انجام دهد، و اگر کسی می‌خواهد بعد از مرگ، مالی برای ورثه به ارث بگذارد، باید قبل از آنکه مال به دست ورثه برسد، آن مال را پاک کند. از آنچه کرده توبه کند، تا آنکه خداوند بر حقیقت پشیمانی و توبه و جداسدش از مال غیر حلال آگاهی یابد.

۵-۷-۱- بریدن

﴿۲۱۶﴾ توبه‌ی ایشان ﷺ به پیشگاه خداوند، به منزله‌ی بریدن و انقطاع از غیر خدا بود، نه فقط برای آمرزش گناهان.

۶-۷-۱- کندن

﴿۲۱۷﴾ هر کس که به بندگان خدا ستم کند، خداوند پیش از بندگان دشمن او خواهد بود، و هر کس که خدا با او خصومت ورزد، دلایلش غیر قابل پذیرش، و شکستش حتمی است، و چنین کسی پیوسته مورد خشم خداست مگر اینکه دست از ستمکاری بکشد و توبه کند.

﴿۲۱۸﴾ از تو توبه می‌خواهد و بازگشت زیبا، رهاشدن از گناه، و آزادی از آتش، بازشدن قید و بندهایی که بر گردنش بسته شده است، و بخشیده‌شدن آنچه در گرو آن قرار گرفته است.

﴿۲۱۹﴾ همچنان که خداوند امروز "عید قربان" را بزرگ داشته است، شما نیز با برگزیدن طاعت، و جداسدن از نافرمانی اوامر الهی، و نیز با تواضع و فروتنی نزد او، احترام این روز را حفظ کنید.

﴿۲۲۰﴾ با ذلت و فروتنی و چابلوسی و خشوع و توبه و بازگشت، حاجات خود را از خدا درخواست کنید.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

﴿٢٢١﴾ الباقر عليه السلام: عَلَيْكُمْ بِالتَّوْبَةِ وَالنُّزُوعِ عَمَّا أَنْتُمْ عَلَيْهِ فَإِنَّهُ لَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ؛ بحار الأنوار ج: ٢٦ ص: ١٢

﴿٢٢٢﴾ الرضا عليه السلام: وَاجْلُ اللَّهُمَّ رَبِّ عَنِّي بِالتَّوْبَةِ ظُلْمَةَ الْإِصْرَارِ وَامْحُ بِهَا مَا قَدَّمْتُهُ مِنَ الْأَوْزَارِ وَ اكْسُنِي بِهَا لِبَاسَ التَّقْوَى وَ جَلَابِيبَ الْهُدَى فَقَدْ خَلَعْتُ رَبِيقَ الْمَعَاصِي عَنْ جِلْدِي وَ نَزَعْتُ سِرْبَالَ الذُّنُوبِ عَنْ جَسَدِي مُتَمَسِّكًا رَبِّ بِقُدْرَتِكَ مُسْتَعِينًا عَلَى نَفْسِي بِعِزَّتِكَ مُسْتَوْدِعًا تَوَيْتِي مِنَ النَّكَثِ بِخَفَرَتِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿٢٢٣﴾ الرسول ﷺ: إِنْ الْمَرْءُ إِذَا أَذْنَبَ كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَاءٌ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَ نَزَعَ فَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ قَلْبُهُ مِنْهَا؛ مشكاة الأنوار ص: ٢٥٦

٧-٣-١- التَّوَرُّعُ

﴿٢٢٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَمْ يُشَدِّدْ عَلَيْكَ فِي التَّوْبَةِ فَجَعَلَ تَوْبَتَكَ التَّوَرُّعَ عَنِ الذَّنْبِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٢٠٥

﴿٢٢٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَ لَتَكُنْ مَسْأَلَتُكُمْ وَ تَمَلُّقُكُمْ مَسْأَلَةً ذُلٍّ وَ خُضُوعٍ وَ شُكْرِ وَ خُشُوعٍ بِتَوْبَةٍ... وَ رُجُوعٍ؛ شرح نهج البلاغة ج: ١٩ ص: ١٤٠

﴿٢٢٦﴾ الصادق عليه السلام: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ عَلَيْكُمْ بِالْوَرَعِ... فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ سُنَنِ الْأَوَائِينَ وَ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ الْأَوَائُونَ هُمُ التَّوَائِبُونَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٤٧٤

٨-٣-١- التَّنَزُّهُ

﴿٢٢٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: التَّنَزُّهُ عَنِ الْمَعَاصِي عِبَادَةُ التَّوَائِبِينَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ١٣٨

٩-٣-١- التَّطَهُّرُ

﴿٢٢٨﴾ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَائِبِينَ وَ يُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ البقرة (٢٢٢)

﴿٢٢٩﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَائِبِينَ وَ اجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ التهذيب الأحكام ج: ١ ص: ٣٦٧

﴿٢٣٠﴾ الصادق عليه السلام: أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَجْعَلَنِي مِنَ التَّوَائِبِينَ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣١٧

﴿٢٣١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: جَعَلَ الْحُسْنَى عُتْبَى وَ الْعُتْبَى تَوْبَةً وَ التَّوْبَةَ طَهُورًا؛ بحار الأنوار ج: ٦٩ ص: ١٢١

﴿٢٣٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَقَامَ الرَّجُلُ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنِّي زَنَيْتُ فَطَهَّرْنِي فَقَالَ وَ مَا دَعَاكَ إِلَى مَا قُلْتَ قَالَ طَلَبُ الطَّهَارَةِ قَالَ وَ أَيُّ الطَّهَارَةِ أَفْضَلُ مِنَ التَّوْبَةِ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ٣١

﴿تعریف توبه﴾

﴿۲۲۱﴾ لازم است توبه کرده و کارهای ناشایست را ترک کنید. زیرا جز زیانکاران، خود را از کیفر خدا ایمن نمی‌دانند.

﴿۲۲۲﴾ خدایا، از من تاریکی تکرار گناهان را برطرف کن، و با توبه، گناهی را که پیش فرستاده‌ام، از نامه‌ی اعمالم، پاک کن. به من لباس پرهیزگاری و هدایت بپوشان، زیرا بند گناهان را از خود کردم، و پیراهن گناهان را درآوردم. در حالی که ای پروردگار من، به توانایی تو چنگ زده‌ام، از عزت تو برای مقابله با نفسم یاری می‌طلبم، توبه‌ی خود را برای محافظت از شکسته‌شدن، درپناه تو به امانت می‌سپارم.

﴿۲۲۳﴾ هنگامی که انسان گناه می‌کند نقطه‌ی سیاهی در دل او پدید می‌آید، اگر توبه کند و آمرزش طلبد آن سیاهی پاک می‌شود، ولی اگر بر گناهش بیفزاید آن نقطه نیز بزرگ‌تر می‌شود، و این همان زنگاری است که خدای متعال در کتابش فرمود: "چنین نیست که آن‌ها می‌پندارند، بلکه اعمالشان چون زنگاری بر دل‌هایشان نشسته است."

۷-۳-۱- اجتناب

﴿۲۲۴﴾ در توبه کردن بر تو سخت نگرفته و توبه‌ی تو را پرهیز از گناه قرار داده‌است.

﴿۲۲۵﴾ درخواست و چاپلوسی‌تان، درخواستی ذلیلانه، متواضعانه، شاکرانه، و خاشعانه باشد، همراه با توبه و بازگشت.

﴿۲۲۶﴾ ای ابامحمد، بر شماسست ورع و پارسایی... زیرا پارسایی از روش‌های پسندیده‌ی بازگشت‌کنندگان است، و شنیدم که امام می‌فرمود: بازگشت‌کنندگان مکرر به‌سوی خدا (اوابین)، همان توبه‌کنندگانند.

۸-۳-۱- طالب پاکی بودن

﴿۲۲۷﴾ دوری از گناهان، عبادت بازگشت‌کنندگان است.

۹-۳-۱- درخواست پاک‌شدن

﴿۲۲۸﴾ خداوند بسیار توبه‌کنندگان و پاکان را دوست دارد.

﴿۲۲۹﴾ خدایا، مرا از توابین و از پاکیزگان قرار بده.

﴿۲۳۰﴾ از تو می‌خواهم که بر محمد و خاندانش درود فرستی و مرا از توبه‌کنندگان قرار بدهی.

﴿۲۳۱﴾ نیکی را وسیله‌ی بازگشت، بازگشت را سبب توبه، و توبه را وسیله‌ی پاک‌شدن آدمیان قرار داد.

﴿۲۳۲﴾ مرد ایستاد و گفت: ای امیر مؤمنان، زنا کرده‌ام، مرا پاک کن، علی علیه السلام گفت: چه چیز تو را وادار به اعتراف کرد؟ گفت: می‌خواهم پاک شوم. علی علیه السلام گفت: کدام پاکی بالاتر از توبه است؟

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

﴿٢٣٣﴾ الرسول ﷺ: وَارْزُقْنِي التَّوْبَةَ قَبْلَ الْمَوْتِ وَالْعِصْمَةَ وَالطَّهَارَةَ مِنَ الذُّنُوبِ؛ بحار الأنوار

ج: ٨٦ ص: ٣٧٩

﴿٢٣٤﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: وَارْزُقْنِي حُسْنَ الْإِنَابَةِ، وَطَهِّرْنِي بِالتَّوْبَةِ، وَابْدِئْنِي بِالْعِصْمَةِ؛

شرح نهج البلاغة ج: ٦ ص: ١٨٢

٨-٣-١- الباب ٨

١-٣-٨-١- الإقبال

﴿٢٣٥﴾ العسكري عليه السلام: فَإِنْ تَابَ ثُبْتُ عَلَيْهِ وَإِنْ أَقْبَلَ عَلَى طَاعَتِي أَقْبَلْتُ عَلَيْهِ بِرِضْوَانِي وَ

رَحْمَتِي؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ١٨

٢-٣-٨-١- التَّوَجُّهُ

﴿٢٣٦﴾ هَذَا مَقَامٌ مِنْ بَاءِ بَخْطِيَّتِهِ وَتَابَ وَآنَابَ إِلَى رَبِّهِ وَتَوَجَّهَ بِوَجْهِهِ إِلَى الَّذِي فَطَرَ

السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٢ ص: ٢٧٠

٣-٣-٨-١- الرَّغْبَةُ

﴿٢٣٧﴾ الباقر عليه السلام: أَنَا اللَّهُ الْجَوَادُ الْكَرِيمُ أَحَبُّ عِبَادِي الْمُسْتَغْفِرِينَ النَّائِبِينَ الرَّاعِبِينَ إِلَيَّ فِيمَا

عِنْدِي؛ بحار الأنوار ج: ١٢ ص: ٣١٢

٤-٣-٨-١- الإِجَابَةُ

﴿٢٣٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: فَارْحِمِ اللَّهَ عَبْدًا... فَأَجَابَ فَأَنَابَ وَرَاجَعَ فَتَابَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤

ص: ٤٣٩

٩-٣-١- الباب ٩

١-٣-٩-١- الْأَوْبَةُ

﴿٢٣٩﴾ الْحَجَّةُ لِلَّهِ تَعَالَى: بِسْأَلِكَ التَّوْبَةَ وَحُسْنِ الْأَوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣٩٣

﴿٢٤٠﴾ أَسْأَلُكَ... التَّوْبَةَ وَالْأَوْبَةَ؛ الإقبال ص: ٧١٦

﴿٢٤١﴾ أَعْطَانَا فِي يَوْمِنَا هَذَا مِنْ عَطَائِكَ الْمَخْزُونِ غَيْرِ مَقْطُوعٍ وَلَا مَمْنُونٍ تَجْمَعُ لَنَا بِهِ التَّوْبَةُ

وَحُسْنُ الْأَوْبَةِ؛ الإقبال ص: ٣١٢

﴿٢٤٢﴾ الْجَوَادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ رَبِّ فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَابَةَ مُخْلِصِ التَّوْبَةِ وَإِقْبَالَ سَرِيعِ الْأَوْبَةِ؛ بحار الأنوار

ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿٢٤٣﴾ الرسول ﷺ: أَنَّهُ قَالَ لَمَّا رَجَعَ مِنْ خَيْبَرَ آيُّونَ تَائِبُونَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ عَابِدُونَ رَاكِعُونَ

سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى حِفْظِكَ إِيَّايَ فِي سَفَرِي وَحَضْرِي اللَّهُمَّ اجْعَلْ

أَوْتِي هَذِهِ مُبَارَكَةً مَيْمُونَةً مَقْرُونَةً بِتَوْبَةٍ نَصُوحٍ؛ بحار الأنوار ج: ٧٣ ص: ٢٥٣

﴿تعریف توبه﴾

﴿۲۳۳﴾ پیش از مرگ، توبه و عصمت (توفیق دورماندن از گناه) و پاکی و آلوده‌نشدن به گناهان را روزی‌ام کن.

﴿۲۳۴﴾ بازگشتی خوب روزی‌ام کرده، با توبه پاکم کن، و با توفیق عدم ارتکاب گناه، تقویت‌م کن.

۸-۳-۱- گروه ۸

۱-۳-۸-۱- روکردن

﴿۲۳۵﴾ اگر توبه کند، توبه‌ی او را می‌پذیرم، و اگر به فرمان‌برداری من روی آورد، باخشنودی و رحمت‌م به او روی می‌کنم.

۲-۳-۸-۱- روکردن

﴿۲۳۶﴾ این موقعیت کسی است که به گناه خود اقرار و توبه کرده، و به‌سوی پروردگار خود برگشته باشد. و با روی خود، رو به کسی کرده است که آسمان‌ها و زمین را خلق کرده است.

۳-۳-۸-۱- تمایل

﴿۲۳۷﴾ منم خدای بخشنده و کریم؛ و بندگان طالب آمرزش، توبه‌کار و علاقه‌مند به آنچه نزد من است را دوست دارم.

۴-۳-۸-۱- پاسخ‌دادن

﴿۲۳۸﴾ خدا بیامرزد مردی را که... ندای خدا را پاسخ دهد، زاری کند و برگردد و توبه کند.

۹-۳-۱- گروه ۹

۱-۳-۹-۱- بازگشت

﴿۲۳۹﴾ از تو توبه می‌خواهد و بازگشت زیبا.

﴿۲۴۰﴾ از تو، توبه و بازگشت می‌خواهم.

﴿۲۴۱﴾ در این روز، که پیش رو داریم از بخشش اندوخته و بی دریغ و بدون منتت بر ما عطا کن، بخششی که با آن برای ما توبه و حسن بازگشت را تجمیع کن.

﴿۲۴۲﴾ خداوندا، توبه‌ی خالص و بازگشت سریع از گناهانم را بپذیر.

﴿۲۴۳﴾ نبی اکرم ﷺ در بازگشت از خیبر فرمود: اگر خدا بخواهد تائب و عابد و راکع و ساجد و شکرگزار پروردگار باشیم، خدایا، از تو سپاسگزارم که مرا در سفر و در وطن محافظت کرده‌ای، خداوندا، بازگشتم را مبارک و همراه با توبه‌ی نصوح قرار ده.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

﴿٢٤٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: جَعَلَنَا اللَّهُ وَإِيَّاكُمْ مِنَ الْمُقْسِطِينَ التَّائِبِينَ الْوَائِبِينَ؛ مستدرک الوسائل

ج: ٦ ص: ١٥٨

﴿٢٤٥﴾ رَبِّ هَذَا فِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ مَعَ... عَلِمَكَ أَنَّهُ لَا يَتُوبُ وَلَا يُؤْمِنُ وَلَا يَرْجِعُ وَلَا يَتُوبُ؛

البلد الأمين ص: ٣٩٣

﴿٢٤٦﴾ الصادق عليه السلام: فِي قَوْلِهِ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَابِينَ عُقُورًا هُمُ التَّوَابُونَ الْمُتَعَبِّدُونَ؛ مستدرک

الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٥

﴿٢٤٧﴾ الرسول ﷺ: مَنْ صَامَ مِنْ رَجَبٍ أَرْبَعَةَ أَيَّامٍ... كُتِبَ لَهُ مِثْلُ أَجُورِ أُولَى الْأَلْبَابِ التَّوَابِينَ

الْوَائِبِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٦

﴿٢٤٨﴾ وَأَنْ... تُلْحِقَنِي بِالتَّوَابِينَ الْوَائِبِينَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ الْعَائِذِينَ اللَّائِذِينَ بِكَ مِنَ النَّارِ

حَتَّى لَا أَعُودَ بَعْدَهَا فِي ذَنْبٍ وَخَطِيئَةٍ؛ البلد الأمين ص: ٤٣٠

﴿٢٤٩﴾ الصادق عليه السلام: سَمِعْتُهُ يَقُولُ الْوَائِبُونَ هُمُ التَّوَابُونَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٤٧٤

٢-٩-٣-١- المراجعة، الرجوع

﴿٢٥٠﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَكَانَ فِي تِلْكَ الْجَزِيرَةِ رَجُلٌ يَقْطَعُ الطَّرِيقَ وَلَمْ يَدْعُ لِلَّهِ حُرْمَةً إِلَّا

انْتَهَكَهَا... فَقَامَ وَلَمْ يُحْدِثْ شَيْئًا وَرَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ وَلَيْسَتْ لَهُ هِمَّةٌ إِلَّا التَّوْبَةُ وَالْمُرَاجَعَةُ؛ الكافي

ج: ٢ ص: ٦٩

﴿٢٥١﴾ خَرَّ مُوسَى صَعْقًا مِنْ هَوَلٍ تَدَكُّدِكَ ذَلِكَ الْجَبَلَ عَلَى عِظَمِهِ وَكِبَرِهِ فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ

سُبْحَانَكَ تَبَّتْ إِلَيْكَ أَيْ رَجَعْتُ إِلَى مَعْرِفَتِي بِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٤ ص: ٤٥

﴿٢٥٢﴾ رَبِّ هَذَا فِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ مَعَ عُنَادِهِ وَكُفْرِهِ وَغُتُوهِ وَادْعَائِهِ الرُّبُوبِيَّةِ لِنَفْسِهِ وَعِلْمِكَ

أَنَّهُ لَا يَتُوبُ وَلَا يَرْجِعُ؛ البلد الأمين ص: ٣٩٣

﴿٢٥٣﴾ الرسول ﷺ: أَقْبَيْتُ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ إِلَّا أَنْ تَتُوبَ وَتَرْجِعَ؛ مستدرک

الوسائل ج: ١٤ ص: ٢٥٧

﴿٢٥٤﴾ الصادق عليه السلام: فَاتَاهُمْ صَالِحُ عليه السلام فَقَالَ لَهُمْ يَا قَوْمِ إِنِّي رَسُولُ رَبِّكُمْ إِلَيْكُمْ وَهُوَ يَقُولُ

لَكُمْ إِنْ أَنْتُمْ تُبْتَغُونَ وَرَجَعْتُمْ وَاسْتَغْفَرْتُمْ غَفَرْتُ لَكُمْ وَتُبْتُ عَلَيْكُمْ؛ الكافي ج: ٨ ص: ١٨٧

﴿٢٥٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَتَدْعُنَّ اللَّهَ فَلَا يَسْتَجِيبُ لَكُمْ، وَلَا يَدْفَعُ الْبَلَاءَ عَنْكُمْ حَتَّى تَتُوبُوا وَ

تَرْجِعُوا، فَإِنْ تَتُوبُوا وَتَرْجِعُوا فَيَسْتَنْقِذْكُمْ اللَّهُ مِنْ فِتْنَتِهِمْ وَضَلَالَتِهِمْ كَمَا اسْتَنْقَذَكُمْ مِنْ شِرْكِكُمْ

وَجَهَالَتِكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٣٠ ص: ٣٢٣

﴿٢٥٦﴾ الهادي عليه السلام: فَإِنْ كَانَ فِي قَضَائِكَ النَّافِذِ وَقُدْرَتِكَ الْمَاضِيَةِ أَنْ يُنِيبَ أَوْ يَتُوبَ أَوْ

يَرْجِعَ عَنْ ظُلْمِي... أَوْقَعَ ذَلِكَ فِي قَلْبِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٢٣٨

﴿تعریف توبه﴾

﴿۲۴۴﴾ خداوند ما و شما را از عدالت‌پیشگان توبه‌کار و بازگشت‌کننده قرار دهد.

﴿۲۴۵﴾ پروردگارا، این فرعون صاحب قصرهای بلند است... با اینکه می‌دانی او توبه نمی‌کند و ایمان نمی‌آورد و بر نمی‌گردد.

﴿۲۴۶﴾ در تفسیر آیه‌ی شریفه‌ی " فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غُفُورًا " فرمود: منظور از " اوَّابین "، اهل عبادت توبه‌کار است.

﴿۲۴۷﴾ هر که چهار روز از ماه رجب را روزه بگیرد... برای او پاداشی مانند پاداش خردمندان توبه‌کار بازگشت‌کننده، نوشته می‌شود.

﴿۲۴۸﴾ مرا به توبه‌کاران و بازگشت‌کنندگان و آمرزش‌خواهان سحرگاهان، آنان که از آتش به تو پناه آورده‌اند ملحق کن تا اینکه به گناهان عمدی و غیر عمدی بازنگردم.

﴿۲۴۹﴾ شنیدم که امام صادق علیه السلام می‌فرمود: بازگشت‌کنندگان مکرر به‌سوی خدا، همان توبه‌کنندگانند.

۲-۹-۳-۱- بازگشت

﴿۲۵۰﴾ در آن جزیره مردی بود که به راهزنی روزگار می‌گذرانید، و هر کار زشتی را مرتکب می‌شد... آن مرد از جای خود برخاست و آن گناه را انجام نداد و به‌طرف منزلش رفت، و تصمیم گرفت توبه کند و از گناهان بازگردد.

﴿۲۵۱﴾ از هول و ترس پاره‌پاره‌شدن آن کوه با عظمت، موسی مدهوش بر زمین افتاد و چون به هوش آمد، عرض کرد: " خداوند، تو منزهی (از اینکه با چشم دیده شوی)، من به‌سوی تو بازگشتم، یعنی از درخواست دیدنت، که قومم مرا بر آن داشت، به معرفت و شناخت صحیح از تو بازگشتم.

﴿۲۵۲﴾ پروردگارا، این فرعون، صاحب قصرهای بلند است با وجود عناد و کفر و سرکشی و دعوی‌ی‌خدایی‌کردن او... با اینکه می‌دانی او توبه نمی‌کند و از کفر بر نمی‌گردد.

﴿۲۵۳﴾ در پایین‌ترین درجه‌ی جهنم افکنده می‌شود، مگر آنکه توبه کند و بازگردد.

﴿۲۵۴﴾ صالح نزد آن‌ها آمده و چنین گفت: ای مردم، من فرستاده‌ی پروردگار شما به‌سوی شما هستم؛ او می‌فرماید: اگر شما توبه کردید و از گناه بازگردید و آمرزش‌بطلبید، من شما را می‌آمرزم و توبه‌ی شما را می‌پذیرم.

﴿۲۵۵﴾ شما خدا را می‌خوانید ولی او اجابت نخواهد کرد، و بلا را از شما بر نمی‌دارد مگر اینکه توبه کنید و برگردید. اگر توبه کردید و برگشتید، خداوند شما را از گمراهی و فتنه‌ی ایشان نجات خواهد داد همان‌طور که از شرک و جهالتان نجات داد.

﴿۲۵۶﴾ اگر در حکم جاری‌شده‌ات و در قدرت قطعی تو چنین ثبت شده است که دشمنم برمی‌گردد و توبه می‌کند یا از ظلم کردن به من دست برمی‌دارد... این‌ها را به دلش بینداز.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

﴿٢٥٧﴾ الصادق عليه السلام: إِنِّي مُرْسِلٌ عَلَيْكُمْ عَذَابِي إِلَى ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فَإِنْ هُمْ تَابُوا وَرَجَعُوا قَبِلْتُ تَوْبَتَهُمْ وَصَدَدْتُ عَنْهُمْ وَإِنْ هُمْ لَمْ يَتُوبُوا وَلَمْ يَرْجِعُوا بَعَثْتُ عَلَيْهِمْ عَذَابِي فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ؛ الكافي ج: ٨ ص: ١٨٧

﴿٢٥٨﴾ الصادق عليه السلام: فَقَالَ لَهُمْ صَالِحُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَعْصَيْتُمْ رَبَّكُمْ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ إِنْ تُبْتُمْ قُبِلْتُ تَوْبَتُكُمْ وَإِنْ لَمْ تَرْجِعُوا بَعَثْتُ إِلَيْكُمْ الْعَذَابَ فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ٣٨٥

﴿٢٥٩﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: فَمَنْ اقْتَصَرَ مِنَ الدُّنْيَا عَلَى مَا أَحَلَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ سَلَامٌ وَمَنْ تَنَاوَلَهَا مِنْ غَيْرِ حِلِّهَا هَلَكَ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ وَيَرْجِعَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٦ ص: ٣٢٨

﴿٢٦٠﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ بَاتَ وَفِي قَلْبِهِ غِشٌّ لِأَخِيهِ الْمُسْلِمِ بَاتَ فِي سَخَطِ اللَّهِ وَأَصْحَحَ كَذَلِكَ وَهُوَ فِي سَخَطِ اللَّهِ حَتَّى يَتُوبَ وَيَرْجِعَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٣ ص: ٣٦٣

﴿٢٦١﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ حَلَفَ بِيَمِينٍ كَاذِبَةٍ صَبْرًا لِيَقْطَعَ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانٌ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ وَيَرْجِعَ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ٣

﴿٢٦٢﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ مَلَأَ عَيْنَيْهِ مِنْ حَرَامٍ مَلَأَ اللَّهُ عَيْنَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ النَّارِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ وَيَرْجِعَ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١٣

﴿٢٦٣﴾ نَظِيرُ رَجُلٍ سَرَقَ دِرْهَمًا فَتَصَدَّقَ بِهِ فَعَلَهُ سَرَقَةٌ حَرَامٌ وَفَعَلَهُ فِي الصَّدَقَةِ حَلَالٌ لَأَنَّهُمَا فَعْلَانِ مُخْتَلِفَانِ لَا يُفْسِدُ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ إِلَّا أَنَّهُ غَيْرُ مَقْبُولٍ فَعَلَهُ ذَلِكَ الْحَلَالُ لِعِلَّةٍ مُقَامِهِ عَلَى الْحَرَامِ حَتَّى يَتُوبَ وَيَرْجِعَ؛ الكافي ج: ٥ ص: ٥٧٣

﴿٢٦٤﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: وَتَنَكَّنْ مَسْأَلَتَكُمْ وَتَمَلَّقْكُمْ مَسْأَلَةَ ذُلٍّ وَخُضُوعٍ وَشُكْرِ وَخُشُوعٍ بَتَوْبَةٍ... وَرُجُوعٍ؛ شرح نهج البلاغة ج: ١٩ ص: ١٤٠

﴿٢٦٥﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: فَرَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا... رَاجَعَ فَتَابَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٤٣٩

١-٢-٣-٩-١- الرجوع إلى الله

﴿٢٦٦﴾ الباقر عليه السلام: وَمَنْ بَرِيَ مِنْ دِينِ اللَّهِ فَهُوَ كَافِرٌ... إِلَّا أَنْ يَرْجِعَ وَيَتُوبَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِمَّا قَالَ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١٠٤

١-٢-٣-٩-١- الرجوع إلى الحق

﴿٢٦٧﴾ الصادق عليه السلام: هُوَ بِذَلِكَ الْقَوْلِ بَرِيٌّ مِنْ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ حَتَّى يَتُوبَ وَيَرْجِعَ إِلَى الْحَقِّ؛ دعائم الإسلام ج: ١ ص: ٣١

١-٢-٣-٩-١- الرجوع عن الأمر

﴿٢٦٨﴾ السَّجَّاد عليه السلام: إِنَّمَا التَّوْبَةُ الْعَمَلُ وَالرُّجُوعُ عَنِ الْأَمْرِ وَلَيْسَتْ التَّوْبَةُ بِالْكَلَامِ؛ كشف الغمة ج: ٢ ص: ١٠١

﴿تعریف توبه﴾

﴿۲۵۷﴾ من تا سه روز دیگر عذاب خود را می‌فرستم، اگر در این سه روز توبه کردند و برگشتند، توبه‌ی آن‌ها را می‌پذیرم و عذاب را از ایشان برمی‌گردانم ولی اگر آن‌ها توبه نکنند و برنگردند من در روز سوم عذابم را بر آن‌ها وارد می‌کنم.

﴿۲۵۸﴾ صالح علیه السلام به ایشان گفت: آیا پروردگارتان را نافرمانی می‌کنید؟ خداوند می‌فرماید: اگر توبه کنید، توبه‌ی شما مورد قبول واقع می‌شود. ولی اگر برنگردید، در روز سوم عذابی بر شما خواهم فرستاد.

﴿۲۵۹﴾ هرکس، به حلال دنیا بسنده کند، ایمن می‌ماند، و اگر کسی دست به حرام دراز کند نابود می‌شود، مگر آنکه توبه کند و برگردد.

﴿۲۶۰﴾ هر که شب را در حالی بگذراند که در دل با برادر مسلمان‌ش ناراستی و بدخواهی داشته باشد، شب را در خشم خدا گذرانده است، و اگر با همین نیت صبح کند، همچنان مورد خشم خداست مگر اینکه توبه کند و برگردد، و اگر در آن حال بمیرد بر دینی غیر از اسلام مرده است.

﴿۲۶۱﴾ هر که قسم دروغ بخورد تا مال مسلمانی را ببرد، خدای عزیز و جلیل را در حالی ملاقات می‌کند که از دست او خشمناک است؛ مگر آنکه توبه کند و برگردد.

﴿۲۶۲﴾ هرکس دیدگان خود را از حرام پرسازد، خداوند دیدگان او را در روز قیامت از آتش پر می‌کند، مگر اینکه توبه کرده و بازگردد.

﴿۲۶۳﴾ ... مانند داستان مردی است که درهمی بدزد و آن را صدقه دهد؛ دزدی او حرام است و صدقه‌دادن او حلال، و لی دو امر مجزاست و هیچ‌یک آن دیگری را فاسد نمی‌کند، ولی کار حلال او قابل قبول نیست؛ به این علت که پایه‌اش بر حرام است. مگر اینکه توبه کند و از گناهش بازگردد.

﴿۲۶۴﴾ درخواست و چاپلوسی‌تان، درخواستی ذلیلانه، متواضعانه، شاکرانه، و خاشعانه باشد، همراه با توبه و بازگشت.

﴿۲۶۵﴾ خدا رحم کند بر بنده‌ای که... برگردد و توبه کند.

۱-۲-۹-۳-۱- بازگشت به سوی خدا

﴿۲۶۶﴾ هرکس از دین خدا بی‌زاری جوید، کافر است... مگر اینکه از گفته‌ی خود توبه کند و به‌سوی خدا بازگردد.

۲-۲-۹-۳-۱- بازگشت به حق

﴿۲۶۷﴾ او با این گفتار، از محمد و خاندانش بی‌زاری جسته است مگر اینکه توبه کند و به‌سوی خدا بازگردد.

۳-۲-۹-۳-۱- بازگشت از آن کاری که انجام می‌داده‌است

﴿۲۶۸﴾ توبه به عمل است و بازگشت از کاری که می‌خواهد از آن توبه کند، توبه فقط به لفظ و سخن نیست.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

١-٣-٩-٢-٤- الرُّجُوعُ عَنِ الذَّنْبِ

﴿٢٦٩﴾ الصادق عليه السلام: يَا دَاوُدُ إِنَّ عَبْدِي الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا ثُمَّ رَجَعَ وَتَابَ مِنْ ذَلِكَ الذَّنْبِ وَاسْتَحْيَا مِنِّي عِنْدَ ذِكْرِهِ غُفِرَتْ لَهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٤

١-٣-٩-٢-٥- الرُّجُوعُ عَنِ الْغَيِّ وَالْغَوَايَةِ

﴿٢٧٠﴾ السلام على من آتاه ورجع عن غوايته وتاب؛ بحار الأنوار ج: ٣٣ ص: ٥٧٩

﴿٢٧١﴾ الصادق عليه السلام: ثَلَاثَةٌ تَجِبُ عَلَى السُّلْطَانِ لِلْخَاصَّةِ وَالْعَامَّةِ ... تَغْمُدُ ذُنُوبَ الْمُسِيِّ لِتُتُوبَ وَيَرْجِعَ عَنْ غِيٍّ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٢٣٢

١-٣-٩-٢-٦- الرُّجُوعُ عَنِ الْمَحَارِمِ

﴿٢٧٢﴾ السَّجَّاد عليه السلام: مَنْ أَشْفَقَ مِنَ النَّارِ بَادَرَ بِالتَّوْبَةِ إِلَى اللَّهِ مِنْ ذُنُوبِهِ وَرَاجَعَ عَنِ الْمَحَارِمِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ١٣٩

١-٣-٩-٣- الصَّرْفُ

﴿٢٧٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ أَخَذَتْ حَدَثًا أَوْ آوَى مُحَدِّثًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ لَا يَقْبَلُ مِنْهُ عَدْلٌ وَلَا صَرْفٌ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْحَدَّثُ قَالَ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بَغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ مَثَلٍ مِثْلَهُ بَغَيْرِ قَوْدٍ أَوْ ابْتَدَعَ بِدْعَةٍ بَغَيْرِ سُنَّةٍ أَوْ انْتَهَبَ نَهْبَةً ذَاتَ شَرَفٍ فَقِيلَ مَا الْعَدْلُ قَالَ الْفِدْيَةُ قِيلَ مَا الصَّرْفُ قَالَ التَّوْبَةُ؛ وسائل الشيعة ج: ٢٩ ص: ٢٩

١-٣-٩-٤- عَوْدُ الْقَلْبِ عَلَى حَالَتِهِ الْأُولَى وَجَوْهَرِيَّتِهِ الْأَصْلِيَّةِ

﴿٢٧٤﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: وَإِذَا شَيْبَ الْقَلْبُ الصَّافِي بَتَغْدِيَّتِهِ بِالْغَفْلَةِ وَالْكَدَرِ صَقَلَ بِمُصْغَلَةِ التَّوْبَةِ وَنُظِفَ بِمَاءِ الْإِنَابَةِ لِيَعُودَ عَلَى حَالَتِهِ الْأُولَى وَجَوْهَرِيَّتِهِ الْأَصْلِيَّةِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَ يُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ٣٧١

﴿٢٧٥﴾ السَّجَّاد عليه السلام: أَغْتَرَفُ لَكَ بِذُنُوبِي وَاسْتَغْفِرُكَ لِخَطِيئَتِي وَاسْأَلُكَ التَّوْبَةَ مِنْهُ إِلَيْكَ وَالْعَوْدَ مِنْكَ عَلَيَّ بِالْمَغْفِرَةِ لَهَا؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٨٠

١-٣-٩-٥- التَّنَصُّلُ

﴿٢٧٦﴾ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْعَبَّاسِ: قُتِبَ إِلَى اللَّهِ مِمَّا اجْتَرَمْتَهُ وَتَنَصَّلَ إِلَيْهِ مِمَّا ارْتَكَبْتَهُ، وَسَلِّمِ الْأَمْرَ إِلَيَّ مَنْ هُوَ أَوْلَى مِنْكَ بِنَفْسِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٢٩ ص: ١٦٨

١-٣-٩-٦- الْإِنَابَةُ

﴿٢٧٧﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: مَنْ تَابَ فَقَدْ أَنَابَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١١٨

﴿٢٧٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: اتَّقُوا اللَّهَ تَقِيَّةَ (تُقَاةً) مَنْ دُعِيَ فَأَجَابَ وَتَابَ فَأَنَابَ (وَأَنَابَ)؛ غرر الحكم ص: ٢٧٣

﴿تعریف توبه﴾

۱-۳-۹-۲-۴ بازگشت از گناه

﴿۲۶۹﴾ ای داود، اگر بنده‌ی مؤمنم مرتکب گناهی شود، سپس بازگردد و از آن گناه توبه کند و هنگام یادآوری‌اش از من شرمسار باشد، او را می‌بخشم.

۱-۳-۹-۲-۵ بازگشت از گمراهی

﴿۲۷۰﴾ سلام بر کسی که به‌سوی خداوند بازگردد و از گمراهی‌اش دست بردارد و توبه کند.
﴿۲۷۱﴾ بر سلطان نسبت به عموم مردم، سه چیز واجب است... از جمله سرپوش گذاشتن بر خطای گناهکار، تا توبه کند و از گمراهی خود برگردد.

۱-۳-۹-۲-۶ بازگشت از نابایسته‌ها

﴿۲۷۲﴾ هر که از آتش جهنم بترسد، از گناهان خود توبه می‌کند و از کارهای حرام دست برمی‌دارد.

۱-۳-۹-۳ روگرداندن

﴿۲۷۳﴾ هر کس مرتکب خطایی شود یا خطاکاری را پناه دهد، لعنت خدا و فرشتگان و تمامی مردم بر او باد. و روز قیامت نه عدلی از او پذیرفته می‌شود و نه حرفی؛ یعنی که کسی به‌جای او عقاب شود، و نه چیزی از او پذیرفته می‌شود که درعوض، عذاب را از او بردارند؛ عرض شد: ای رسول خدا، این کدام خطاست که چنین عقوبتی دارد؟ فرمود: اینکه کسی بدون آنکه حق قصاص داشته باشد، انسانی را بکشد؛ و یا اینکه بدن کسی را قطعه‌قطعه کند، یا بدعتی پدید آورد، بدون آنکه دلیلی از سنت داشته باشد، یا آبروی مرد شرافتمندی را ببرد. عرض شد: منظور از "عدل" چیست؟ فرمود: فدیة، شخص دیگری پرسید: منظور از "صرف" چیست، یعنی چه چیز می‌تواند عقوبت را برگرداند؟ فرمود: توبه.

۱-۳-۹-۴ بازگشت قلب به حالت اولیه و گوهر اصلی خدا

﴿۲۷۴﴾ چون دل پاک، با غفلت و کدورت آلوده شود، با توبه جلا داده می‌شود و با آب انابه پاک می‌شود تا به‌حال نخست و گوهر اصلی زلال خود برگردد. و خدای متعال فرموده است: خدا توبه‌کنندگان و طالبان پاکی را دوست دارد.

﴿۲۷۵﴾ خدایا، در پیشگاهت به گناهانم اعتراف می‌کنم؛ و به خاطر خطایم از تو طلب‌آمرزش کرده و می‌خواهم که از آن به‌سوی تو بازگردم. و اینکه تو نیز با آمرزیدن آن، به‌سوی من بازگردی.

۱-۳-۹-۵ در نهایت بی‌چیزی

﴿۲۷۶﴾ از جرمی که مرتکب شدی، توبه کن و از خطایی که انجام دادی به‌سوی خدا برو و کار را به کسی واگذار کن که از تو نسبت به خودت سزاوارتر است.

۱-۳-۹-۶ بازگشت

﴿۲۷۷﴾ هر که توبه کند، درواقع به‌سوی حق تعالی بازگشته است.
﴿۲۷۸﴾ از خدا پروا کنید، پروا کردن کسی که دعوتش کرد و پاسخ داده، توبه کرده و به درگاه حق تعالی روی آورده است.

﴿تَعْرِيفَ التَّوْبَةِ وَ خَصَائِصُهَا﴾

- ﴿٢٧٩﴾ أَسْأَلُكَ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ الْإِجَابَةَ وَ حُسْنَ الْإِنَابَةِ وَ التَّوْبَةَ وَ الْإِيقَالَ ص: ٧١٦
- ﴿٢٨٠﴾ السَّجَادُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَقُولُ مَقَالَ الْعَبْدِ الذَّلِيلِ الظَّالِمِ لِنَفْسِهِ الْمُسْتَخَفِّ بِحُرْمَةِ رَبِّهِ الَّذِي تَلَقَّاكَ بِالْإِنَابَةِ، وَ أَخْلَصَ لَكَ التَّوْبَةَ؛ الصَّحِيفَةُ ص: ٦٤
- ﴿٢٨١﴾ السَّلَامُ عَلَى مَنْ أَنَابَ وَ ... تَابَ؛ بحار الأنوار ج: ٣٣ ص: ٥٧٩
- ﴿٢٨٢﴾ السَّلَامُ عَلَى مَنْ تَابَ وَ أَنَابَ؛ بحار الأنوار ج: ٣٣ ص: ٥٧٥
- ﴿٢٨٣﴾ السَّجَادُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي فِيهِ ... الْإِنَابَةَ وَ التَّوْبَةَ؛ الكافي ج: ٤ ص: ٧٥
- ﴿٢٨٤﴾ السَّجَادُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ إِنْ يَكُنْ ... التَّرُّكُ لِمَعْصِيَتِكَ إِنْابَةً فَأَنَا أَوَّلُ الْمُتَّيِّبِينَ ... اللَّهُمَّ فَكَمَا أَمَرْتَ بِالتَّوْبَةِ، وَ ضَمَنْتَ الْقَبُولَ ... فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ أَقْبَلْ تَوْبَتِي؛ الصَّحِيفَةُ ص: ١٤٤
- ﴿٢٨٥﴾ الْجَوَادُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ رَبِّ فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنْابَةً مُخْلِصَ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧
- ﴿٢٨٦﴾ امير المؤمنين عَلَيْهِ السَّلَامُ: الْمُؤْمِنُ مُنِيبٌ مُسْتَغْفِرٌ تَوَّابٌ؛ غرر الحكم ص: ١٩٥
- ﴿٢٨٧﴾ امير المؤمنين عَلَيْهِ السَّلَامُ: الْمُؤْمِنُ مُنِيبٌ وَ تَوَّابٌ؛ تحف العقول ص: ١١٣
- ﴿٢٨٨﴾ الرسول ﷺ: آمَهَلْنَاكُمْ لِلتَّوْبَةِ وَ أَنْظَرْنَاكُمْ لِلْإِنْابَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٢٦ ص: ٢٨٩
- ﴿٢٨٩﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنَا الْخَاطِئُ الْمَذْنِبُ وَ أَنْتَ الرَّبُّ الْغَفُورُ الْمُحْسِنُ أَرْغَبُ إِلَيْكَ فِي التَّوْبَةِ وَ الْإِنْابَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ١٨٠
- ﴿٢٩٠﴾ امير المؤمنين عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّهُ لَمْ يَتُبْ عَلَى وَلَدٍ يَعْقُوبُ إِلَّا بَعْدَ اسْتِغْفَارٍ وَ تَوْبَةٍ، وَ إِقْلَاعٍ وَ إِنْابَةٍ؛ بحار الأنوار ج: ٢٩ ص: ٥٥٨
- ﴿٢٩١﴾ الْكَاسِمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ لَمْ يَعْمَلِ الْخَطِيئَةَ أَرْوَحُ وَ أَقَلُّ هَمًّا مِمَّنْ عَمِلَ الْخَطِيئَةَ وَ إِنْ أَخْلَصَ التَّوْبَةَ وَ أَنَابَ؛ بحار الأنوار ج: ١ ص: ١٤٥
- ﴿٢٩٢﴾ الْحَجَّةُ الْجَدِيدَةُ: تَفَضَّلْ عَلَى عُلَمَائِنَا بِالزُّهْدِ وَ النَّصِيحَةِ وَ ... عَلَى الشَّبَابِ بِالْإِنْابَةِ وَ التَّوْبَةِ؛ البلد الأمين ص: ٣٤٩
- ﴿٢٩٣﴾ إِنْ ... تَوْبَةٍ مِنْ أَنَابَ إِلَيْكَ مَقْبُولَةٌ؛ وسائل الشيعة ج: ١٤ ص: ٣٩٥
- ﴿٢٩٤﴾ امير المؤمنين عَلَيْهِ السَّلَامُ: تَوَبُوا وَ أَنْبِئُوا وَ آدُوا فِطْرَتَكُمْ فَإِنَّهَا سُنَّةُ نَبِيِّكُمْ وَ فَرِيضَةٌ وَاجِبَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٧٥
- ﴿٢٩٥﴾ الْعَسْكَرِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: ثُمَّ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَمَا كَانَ اللَّهُ مَعَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ يُظْهِرُونَ التَّوْبَةَ وَ الْإِنْابَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٤٢ ص: ٤٠
- ﴿٢٩٦﴾ امير المؤمنين عَلَيْهِ السَّلَامُ: سُؤَالَ مَنْ أَسَاءَ وَ اعْتَرَفَ وَ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَ اقْتَرَفَ وَ دِيمَ عَلَى مَا سَلَفَ وَ أَنَابَ إِلَى رَبِّهِ ... وَ قَابِلَ تَوْبَتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ١٠٢

﴿تعریف توبه﴾

- ﴿۲۷۹﴾ در این شب، از تو اجابت، بازگشت زیبا، توبه و رجوع را می‌طلبیم.
- ﴿۲۸۰﴾ من همچون بنده‌ی خواری که به خود ستم کرده و حرمت پروردگارش را رعایت ننموده، سخن می‌گویم. بنده‌ای که... به‌وسیله‌ی انابه و زاری، روی به تو آورده، و توبه‌اش را برای تو خالص کرده است.
- ﴿۲۸۱﴾ سلام بر کسی که به‌سوی خداوند بازگردد و... توبه کند.
- ﴿۲۸۲﴾ و سلام بر آن که توبه کرد و به سوی خدا بازگشت.
- ﴿۲۸۳﴾ خدایا، در این ماه، بازگشت و توبه، روزی‌ام کن.
- ﴿۲۸۴﴾ خدایا، اگر به‌جانی‌آوردن فرمان تو، انابه و بازگشت به‌حساب می‌آید، من نخستین بازگشت‌کنندگانم... خدایا، چنان که به توبه فرمان دادی و پذیرفتن آن را ضمانت کردی... پس بر محمد و خاندانش درود فرست، و توبه‌ام را بپذیر.
- ﴿۲۸۵﴾ خداوند، توبه‌ی خالص و بازگشتم از گناهان را بپذیر.
- ﴿۲۸۶﴾ مؤمن، بازگشت‌کننده، طالب آمرزش، و بسیار توبه‌کننده است.
- ﴿۲۸۷﴾ مؤمن، بازگشت‌کننده، و بسیار توبه‌کننده است.
- ﴿۲۸۸﴾ ولی به شما برای توبه و بازگشت مهلت دادیم.
- ﴿۲۸۹﴾ منم خطاکار گنه‌پیشه، و تویی پروردگار آمرزنده‌ی احسان‌پیشه، و من به‌وسیله‌ی توبه و بازگشت، روی به درگاهت کرده‌ام.
- ﴿۲۹۰﴾ خداوند توبه‌ی فرزندان یعقوب را نپذیرفت مگر بعد از استغفار و توبه و ترک گناهان و بازگشت.
- ﴿۲۹۱﴾ کسی که گناهی را مرتکب نشده، آسوده‌تر و کم‌غصه‌تر از کسی است که مرتکب گناهی شده، هرچند (فرد گناهکار) خالصانه توبه کند و بازگردد.
- ﴿۲۹۲﴾ خدایا، دانشمندان ما را به بی‌رغبتی به دنیا و نیز به نصایح خیرخواهانه... و جوانانمان را به بازگشت و توبه موفق کن.
- ﴿۲۹۳﴾ توبه‌ی کسی که به‌سوی تو بازگردد، مورد قبول است.
- ﴿۲۹۴﴾ توبه کنید و بازگردید و زکات فطره‌ی خود را بپردازید که آن سنت و روش پیامبرتان، فریضه‌ی واجبی از جانب پروردگارتان است.
- ﴿۲۹۵﴾ سپس خدای عزیز و جلیل فرمود: مادامی که استغفار می‌کنند، خدا عذابشان نمی‌کند. منظور از "مستغفرون" در این آیه کسانی‌اند که توبه و بازگشتشان را آشکار می‌کنند.
- ﴿۲۹۶﴾ مانند درخواست کسی که بدی کرده، اعتراف نموده، بر خودش ظلم کرده و بر گذشته پشیمان است؛ و به‌سوی پروردگار پذیرنده‌ی توبه‌اش باز می‌گردد.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

- ﴿٢٩٧﴾ الصادق عليه السلام: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ قَالَ ... دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ يَعْنِي تَائِبًا إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٣٠ ص: ٢٦٨
- ﴿٢٩٨﴾ الصادق عليه السلام: صَلَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَزِلْ حِلْمَكَ عَنْ ظَالِمِيَّ ... وَامْنَعُهُ التَّوْبَةَ وَحُلْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْإِنَابَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٢ ص: ٢١٨
- ﴿٢٩٩﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: فَكَثِّرُوا ذِكْرَ اللَّهِ وَتَعَرَّضُوا لِثَوَابِهِ بِالتَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٥٨
- ﴿٣٠٠﴾ الهادي عليه السلام: فَإِنْ كَانَ فِي قَضَائِكَ النَّافِذِ وَقُدِّرَتْكَ الْمَاضِيَةُ أَنْ يُنِيبَ أَوْ يُتُوبَ ... أَوْ قَعُ ذَلِكَ فِي قَلْبِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٢٣٨
- ﴿٣٠١﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: فَرَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا ... فَاجَابَ فَأَنَابَ وَرَاجَعَ فَتَابَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٤٣٩
- ﴿٣٠٢﴾ فَمَنْ تَابَ ثَبِتُ عَلَيْهِ وَمَنْ أَنَابَ غَفِرْتُ لَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٤٦٥
- ﴿٣٠٣﴾ مَنْ تَابَ تَبَّ عَلَيْهِ وَمَنْ أَنَابَ غُفِرَ لَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٤٦٢
- ﴿٣٠٤﴾ العسكري عليه السلام: لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ أَيْ لَعَلَّ أَسْلَافَكُمْ يَشْكُرُونَ الْحَيَاةَ الَّتِي فِيهَا يَتُوبُونَ وَيَقْلَعُونَ وَإِلَى رَبِّهِمْ يُنِيبُونَ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٢٣٥
- ﴿٣٠٥﴾ الرضا عليه السلام: مَنْ كَانَ تَائِبًا مِنْ ذَنْبٍ فَلْيَتُبْ إِلَى اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مِنْهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَإِنَّهُ شَهْرُ التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ وَشَهْرُ الْمَغْفِرَةِ؛ فضائل الأشهر ص: ١٠٦
- ﴿٣٠٦﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: هُوَ شَهْرُ التَّوْبَةِ وَهُوَ شَهْرُ الْإِنَابَةِ؛ فضائل الأشهر ص: ١١٧
- ﴿٣٠٧﴾ وَارْزُقْنِي بَعْدَ انْقِضَاءِ شَهْرِ رَمَضَانَ الْعِصْمَةَ وَالتَّوْبَةَ وَالْإِنَابَةَ وَالتَّمَسُّكَ بِوَلَايَةِ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٧٠
- ﴿٣٠٨﴾ الرضیُّ الموسوی: وَارْزُقْنِي فِيهِ التَّوْبَةَ وَالْإِنَابَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٤٣
- ﴿٣٠٩﴾ هَذَا مَقَامٌ مِنْ بَاءٍ بِخَطِيئَتِهِ وَتَابَ وَأَنَابَ إِلَى رَبِّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٢ ص: ٢٧٠
- ﴿٣١٠﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: وَإِذَا شَبَّ الْقَلْبُ الصَّافِي بَتَغْذِيَّتِهِ بِالْغَفْلَةِ وَالْكَدَرِ صُقِلَ بِمِصْقَلَةِ التَّوْبَةِ وَنُظِفَ بِمَاءِ الْإِنَابَةِ لِيَعُودَ عَلَى حَالَتِهِ الْأُولَى وَجَوْهَرِيَّتِهِ الْأَصْلِيَّةِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَ يُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ٣٧١
- ﴿٣١١﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَارْزُقْنِي حُسْنَ الْإِنَابَةِ، وَطَهَّرْنِي بِالتَّوْبَةِ، وَابْدُئْنِي بِالْعِصْمَةِ؛ شرح نهج البلاغة ج: ٦ ص: ١٨٢

﴿تعریف توبه﴾

﴿۲۹۷﴾ از حضرت صادق علیه السلام درباره‌ی این آیه پرسیدم: " هنگامی که به انسان زیانی برسد، پروردگار خود را می‌خواند و به‌سوی او بازمی‌گردد " فرمود... با انابه، پروردگار خود را می‌خواند؛ یعنی توبه می‌کند و بازمی‌گردد.

﴿۲۹۸﴾ بر محمد و بر خاندانش درود فرست و بردباری‌ات را از کسی که به من ظلم می‌کند بردار... نگذار توبه کند، و بین او و بازگشتش، مانع ایجاد کن.

﴿۲۹۹﴾ بسیار به یاد خدا باشید و با توبه و بازگشت به‌سوی خدا، خود را در معرض پاداش او قرار دهید.

﴿۳۰۰﴾ اگر در حکم جاری‌شده‌ات و در قدرت قطعی تو چنین ثبت شده است که دشمنم برمی‌گردد و توبه می‌کند... این‌ها را به دلش بینداز.

﴿۳۰۱﴾ خدا بیامرزد مردی را که... ندای خدا را پاسخ دهد، زاری کند و برگردد و توبه کند.

﴿۳۰۲﴾ هر که توبه کند، به او رو می‌کنم، و هر که بازگردد او را می‌آمرزم.

﴿۳۰۳﴾ کسی که توبه کند توبه‌اش پذیرفته می‌شود. و کسی که بازگردد آمرزیده می‌شود.

﴿۳۰۴﴾ " لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ " یعنی: کاش پیشینیانان سپاسگزار بودند. شکرگزار زندگی‌ای که در آن موفق به توبه و کنارگذاشتن گناهان شدند و به‌سوی پروردگارشان بازگشتند.

﴿۳۰۵﴾ کسی که می‌خواهد از گناهی توبه کند، در ماه رمضان توبه کند. چرا که ماه رمضان، ماه توبه و بازگشت و ماه آمرزش است.

﴿۳۰۶﴾ آن، ماه توبه و ماه بازگشت است.

﴿۳۰۷﴾ بعد از پایان ماه رمضان، گناه‌نکردن و توبه و بازگشت و چنگ‌زدن به ولایت محمد و خاندانش را روزی‌ام کن.

﴿۳۰۸﴾ در این ماه توبه و بازگشت روزی‌ام کن.

﴿۳۰۹﴾ این موقعیت کسی است که به گناه خود اقرار و توبه کرده، و به‌سوی پروردگار خود برگشته باشد.

﴿۳۱۰﴾ چون دل پاک، با غفلت و کدورت آلوده شود، با توبه جلا داده می‌شود و با آب انابه پاک می‌شود تا به‌حال نخست و گوهر اصلی زلال خود برگردد. و خدای متعال فرموده است: خدا توبه‌کنندگان و طالبان پاکی را دوست دارد. و خدای متعال فرموده است: خدا توبه‌کنندگان و طالبان پاکی را دوست دارد

﴿۳۱۱﴾ بازگشتی خوب روزی‌ام کرده، با توبه پاکم کن، و با توفیق عدم ارتکاب گناه، تقویتم کن.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

﴿٣١٢﴾ الصادق عليه السلام: وَاعْتَبِرْ بِفَضْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَيْثُ خَلَقَ أَسْبَابَ اللَّبَاسِ لِيَسْتُرَ الْعَوْرَاتِ الظَّاهِرَةَ وَفَتَحَ أَبْوَابَ التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ وَالْإِغَاثَةِ لِيَسْتُرَ بِهَا الْعَوْرَاتِ الْبَاطِنَةَ مِنَ الذُّنُوبِ وَأَخْلَقَ السُّوءَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٣ ص: ٣٢٤

﴿٣١٣﴾ الرضا عليه السلام: وَأَقْبَلْ رَبٌّ تَوَيْتِي فَإِنَّهَا بِصِدْقٍ مِنْ إِخْلَاصِ نِيَّتِي وَمَحْضٍ مِنْ تَصْحِيحِ بَصِيرَتِي وَاحْتِفَالٍ فِي طَوَيْتِي وَاجْتِهَادٍ فِي لِقَاءِ سَرِيرَتِي وَتَثْبِيتِ إِنَايَتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿٣١٤﴾ السجّاد عليه السلام: وَتَلَقَّيْتُ مِنْ عَصَاكَ بِالْجَلْمِ، وَأَمْهَلْتُ مَنْ قَصَدَ لِنَفْسِهِ بِالظُّلْمِ، تَسَنُّطِرُهُمْ بِأَنَاتِكَ إِلَى الْإِنَابَةِ، وَتَتْرُكُ مُعَاجَلَتَهُمْ إِلَى التَّوْبَةِ؛ الصحيفة ص: ١٩٢

١٠-٣-١٠- الباب ١٠

١٠-٣-١٠-١- عَدَمُ الرُّجُوعِ

﴿٣١٥﴾ الباقر عليه السلام: وَإِذَا كَانَ الرَّجُلُ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ فِي صَلَاتِهِ وَيُقِرُّ لِلَّهِ بِذَنْبِهِ وَيَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ وَفِي عَهْدِهِ أَنْ لَا يَرْجِعَ إِلَيْهِ فَاللَّهُ يَغْفِرُ لَهُ إِنْ شَاءَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١١٦

﴿٣١٦﴾ الكاظم عليه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا قَالَ يَتُوبُ الْعَبْدُ ثُمَّ لَا يَرْجِعُ فِيهِ وَ أَحَبُّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ الْمُتَّقِي النَّائِبِ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٢٠

﴿٣١٧﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّهَا قَتَلَتْ سَبْعِينَ نَبِيًّا ثُمَّ تَابَتْ وَنَدِمَتْ وَ يَعْرِفُ اللَّهُ مِنْ قَلْبِهَا أَنَّهَا لَا تَرْجِعُ إِلَى الْمَعْصِيَةِ أَبَدًا لَقَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهَا وَ عَفَا عَنْهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

١٠-٣-١٠-٢- عَدَمُ الْعُودِ إِلَى الذَّنْبِ

﴿٣١٨﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّمَا التَّوْبَةُ مِنَ الذَّنْبِ أَنْ لَا تَعُودَ إِلَيْهِ أَبَدًا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٦

﴿٣١٩﴾ الباقر عليه السلام: سُئِلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ التَّوْبَةِ النَّصُوحِ قَالَ هُوَ الذَّنْبُ الَّذِي لَا يَعَادُ عَلَيْهِ أَبَدًا؛ مشكاة الأنوار ص: ١١١

﴿٣٢٠﴾ الصادق عليه السلام: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا قَالَ هُوَ الذَّنْبُ الَّذِي لَا يَعُودُ فِيهِ أَبَدًا قُلْتُ وَ إِنَّا لَمْ يَتُبْ وَيَعُدُّ فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مِنْ عِبَادِهِ الْمُفْتَنَ التَّوَابَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٨٠

﴿٣٢١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: التَّوْبَةُ نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَ اسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَ تَرْكُ بِالْجَوَارِحِ وَ إِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٧

﴿تعریف توبه﴾

﴿۳۱۲﴾ فضل و احسان پروردگار متعال را در نظر بگیر که لباس را برای تو فراهم کرده تا زشتی‌های ظاهری تو پوشیده شود، و ابواب توبه و استغفار را برای تو باز کرده است تا زشتی‌های باطنی خود از جنس گناهان و اخلاق ناپسند را بپوشانی.

﴿۳۱۳﴾ پروردگارا، توبه‌ی مرا بپذیر، چرا که این توبه به‌راستی از نیتی خالص و از بصیرتی ناب و صحیح، و ضمیری متمرکز و تلاشی برای نمایش باطن و بازگشتی تثبیت‌شده سرچشمه گرفته است.

﴿۳۱۴﴾ و کسی که معصیت و نافرمانی‌ات کرده با او با حلم و بردباری رفتار می‌کنی، و کسی را که به خود ظلم می‌کند مهلت می‌دهی، با مدارای خود تا هنگام رجوع و بازگشت، مهلتشان می‌دهی و در مؤاخذه و کیفر ایشان شتاب نمی‌کنی تا توبه کنند.

۱۰-۱-۳-۱۰ گروه ۱۰

۱-۱۰-۳-۱۰ بازنگشتن به گناه

﴿۳۱۵﴾ اگر کسی در دل شب به نماز بایستد، و در محضر خدا به گناهانش اقرار، و درخواست توبه کند و تصمیم داشته باشد که هرگز به گناه بازنگردد، خداوند اگر بخواهد او را می‌آمرزد.

﴿۳۱۶﴾ امام کاظم علیه السلام درباره‌ی آیه‌ی "ای کسانی که ایمان آورده‌اید به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص" فرمودند: بنده توبه می‌کند و دیگر به گناه بازمی‌گردد. و دوست‌داشتنی‌ترین بنده نزد خداوند، پرهیزگار توبه‌کننده است.

﴿۳۱۷﴾ قسم به خداوندی که جان محمد صلی الله علیه و آله به دست اوست، اگر هفتاد پیامبر را کشته باشد، و بعد از آن توبه کند و پشیمان شود و خدا بداند که او هرگز به آن گناه بازمی‌گردد، خدا توبه‌ی او را قبول و او را عفو می‌کند

۲-۱۰-۳-۱۰ عدم بازگشت به گناه

﴿۳۱۸﴾ توبه از گناه این است که هرگز به‌سوی آن گناه برنگردی.

﴿۳۱۹﴾ از امام باقر علیه السلام سؤال شد که توبه‌ی نصوح چیست؟ فرمود: اینکه هرگز به گناهی که از آن توبه کرده‌ای بازنگردی.

﴿۳۲۰﴾ درباره‌ی آیه‌ی "به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص" فرمود: به‌این‌صورت که دیگر به آن گناه، بازنگردد. من گفتم: کدام‌یک از ما توبه نکرده‌ایم؟ و کدام‌یک از ما به گناه برنگشته‌ایم؟ امام فرمود: ای ابامحمد، خداوند بنده‌ای را دوست دارد که هرچقدر گرفتار خطا شود، توبه کند.

﴿۳۲۱﴾ توبه، پشیمانی دل است، و طلب آمرزش؛ زبان، و ترک گناه با اعضا و جوارح، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

﴿٣٢٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنَّهُ قَالَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام الْعَبْدُ يُصِيبُ الذَّنْبَ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهُ فَقَالَ يَا ابْنَ زِيَادِ التَّوْبَةُ قُلْتُ لَيْسَ قَالَ لَا قُلْتُ كَيْفَ قَالَ إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَصَابَ ذَنْبًا قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ بِالتَّخْرِيكِ قُلْتُ وَمَا التَّخْرِيكِ قَالَ الشَّفَتَانِ وَاللِّسَانُ يُرِيدُ أَنْ يَتَعَ ذَلِكَ بِالْحَقِيقَةِ قُلْتُ وَمَا الْحَقِيقَةُ قَالَ تَصْدِيقُ الْقَلْبِ وَإِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ إِلَى الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرَ مِنْهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٨

﴿٣٢٣﴾ الباقر عليه السلام: اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيَّ حَتَّى أَتُوبَ وَاعْصِمْنِي حَتَّى لَا أَعُودَ؛ الكافي ج: ٤ ص: ٤٠٩
 ﴿٣٢٤﴾ الصادق عليه السلام: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا قَالَ يَتُوبُ الْعَبْدُ مِنَ الذَّنْبِ ثُمَّ لَا يَعُودُ فِيهِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٢
 ﴿٣٢٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَقِيلَ لَهُ مَا التَّوْبَةُ النَّصُوحُ فَقَالَ عليه السلام نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَاسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَالْقَصْدُ عَلَى أَنْ لَا يَعُودَ؛ تحف العقول ص: ٢١٠

﴿٣٢٦﴾ وَأَنْ تُوَفَّقَنِي فِيهَا لِعِبَادَتِكَ وَتَسْتَعْمِلَنِي بِطَاعَتِكَ وَطَاعَةَ مَنْ أَوْجَبَتْ طَاعَتَهُ وَافْتَرَضَتْ وَلَايَتَهُ وَتُدْمِنَنِي عَلَى ذُنُوبِي نَدَمًا تَمْحُو بِهِ خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ وَتُلْحِقَنِي بِالتَّوَّابِينَ الْأَوَّابِينَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ الْعَائِذِينَ اللَّائِذِينَ بِكَ مِنَ النَّارِ حَتَّى لَا أَعُودَ بَعْدَهَا فِي ذَنْبٍ وَخَطِيئَةٍ؛ البلد الأمين ص: ٤٣٠

﴿٣٢٧﴾ الصادق عليه السلام: فِي كَفَّارَةِ الطَّمْثِ أَنَّهُ يَتَصَدَّقُ إِذَا كَانَ فِي أَوَّلِهِ بِدِينَارٍ وَفِي وَسْطِهِ نَصْفِ دِينَارٍ وَفِي آخِرِهِ رُبْعَ دِينَارٍ قُلْتُ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ مَا يَكْفُرُ قَالَ فَلْيَتَصَدَّقْ عَلَى مُسْكِينٍ وَاحِدٍ وَإِلَّا اسْتَغْفِرَ اللَّهَ وَلَا يَعُودُ فَإِنَّ الْإِسْتِغْفَارَ تَوْبَةٌ وَكَفَّارَةٌ لِكُلِّ مَنْ لَمْ يَجِدِ السَّبِيلَ إِلَى شَيْءٍ مِنَ الْكَفَّارَةِ؛ التهذيب الأحكام ج: ١ ص: ١٦٤

١-٣-١٠-٣ - الْحِفْظُ

﴿٣٢٨﴾ السَّجَاد عليه السلام: وَقَفْنَا فِيهِ لِلتَّوْبَةِ، وَاعْصَمْنَا فِيهِ مِنَ الْحَوْبَةِ، وَاحْفَظْنَا فِيهِ مِنْ مُبَاشَرَةِ مَعْصِيَتِكَ؛ الصحيفة ص: ١٨٢

١-٣-١٠-٤ - الْعِصْمَةُ

﴿٣٢٩﴾ الصادق عليه السلام: وَارْزُقْنِي التَّوْبَةَ وَالْعِصْمَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٣٨
 ﴿٣٣٠﴾ السَّجَاد عليه السلام: وَقَفْنَا فِيهِ لِلتَّوْبَةِ، وَاعْصَمْنَا فِيهِ مِنَ الْحَوْبَةِ، وَاحْفَظْنَا فِيهِ مِنْ مُبَاشَرَةِ مَعْصِيَتِكَ؛ الصحيفة ص: ١٨٢

﴿٣٣١﴾ الصادق عليه السلام: سَلُوا اللَّهَ الْإِقَالََةَ وَالتَّوْبَةَ فِيمَا مَضَى وَالْعِصْمَةَ فِيمَا بَقِيَ مِنْ أَجَالِكُمْ؛ الكافي ج: ٦ ص: ٤٣٢

﴿تعریف توبه﴾

﴿۳۲۲﴾ کمیل بن زیاد به امیرالمؤمنین علیه السلام عرض کرد: کسی گناه کرده و آمرزش می‌خواهد، امام فرمود: باید توبه کند. گفتیم: اگر نکند؟ فرمود: آمرزش در کار نیست. گفتیم: پس باید چگونه استغفار کند؟ فرمود: باید برای طلب آمرزش فعالیت کند، گفتیم: منظور از فعالیت چیست؟ فرمود: حرکت دادن زبان و لب‌ها که البته باید حقیقتی هم در پی داشته باشد. گفتیم: حقیقت چیست؟ فرمود: تصدیق کردن به قلب، و تصمیم بر بازنگشتن به گناهی که از آن استغفار کرده است.

﴿۳۲۳﴾ خدایا، به من روی کن تا توبه کنم، و عصمت عطایم کن تا به گناه بازنگردم.

﴿۳۲۴﴾ از حضرت صادق علیه السلام درباره‌ی آیة "ای کسانی که ایمان آورده‌اید به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص" سؤال کردم، فرمود: توبه‌ی نصوح آن است که بنده از گناه توبه کند و دیگر به آن بازنگردد.

﴿۳۲۵﴾ از امیرالمؤمنین علیه السلام پرسیدند: توبه‌ی نصوح چیست؟ فرمود: پشیمانی در دل، استغفار با زبان، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۳۲۶﴾ مرا در این شب به عبادت، و به فرمان‌برداری از خودت و از آن که اطاعت و پذیرش ولایتش را واجب کردی، موفق کن، تا از گناهانم اظهار پشیمانی کنم، ندامتی که به‌وسیله‌ی آن در روز حساب، گناهانم را محو کنی، و مرا به توبه‌کاران بازگشت‌کننده و آنان که سحر گاهان آمرزش می‌طلبند و به آنان که از آتش جهنم به تو پناه می‌آورند، ملحق کن؛ تا دیگر به گناه و خطایی بازنگردم.

﴿۳۲۷﴾ حکم کفاره‌ی نزدیکی با حائض آن است که در روزهای اول حیض آن یک دینار، و در وسط آن نصف دینار، در آخر آن ربع دینار صدقه بدهد. گفتیم: اگر چیزی نداشت که کفاره بدهد؟ فرمود: حداقل به یک مسکین صدقه بدهد، و اگر آن را هم نداشت استغفار کند و دیگر این فعل را تکرار نکند. البته طلب آمرزش، برای کسانی که نمی‌توانند کفاره بدهند، هم توبه است و هم کفاره محسوب می‌شود.

۳-۱۰-۱-۳- نگاهداری

﴿۳۲۸﴾ ما را در این ماه بر توبه و بازگشت موفق کن، و از گناه حفظ فرما، و از به جا آوردن معصیت کردن نگاهدار.

۴-۱۰-۱-۳- نگاهداری

﴿۳۲۹﴾ توبه و عصمت را روزی‌ام قرار ده.

﴿۳۳۰﴾ ما را در این ماه بر توبه و بازگشت موفق کن، و از گناه حفظ فرما، و از به جا آوردن معصیت کردن نگاهدار.

﴿۳۳۱﴾ از خداوند بخواهید از گناهانتان درگذرد. و نسبت به گناهان گذشته، توبه‌تان را بپذیرد و در باقی‌مانده‌ی عمر، شما را از گناه کردن حفظ کند.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

﴿٣٣٢﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: سَيِّدِي أَنْتَ أَنْقَذْتَ أَوْلِيَاءَكَ مِنْ حَيْرَةِ الشُّكُوكِ... وَأَسْبَلْتَ عَلَيْهِمْ سُتُورَ

الْعِصْمَةِ وَ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٧١

﴿٣٣٣﴾ الرسول ﷺ: وَ ارْزُقْنِي التَّوْبَةَ قَبْلَ الْمَوْتِ وَالْعِصْمَةَ وَالطَّهَارَةَ مِنَ الذُّنُوبِ؛ بحار الأنوار

ج: ٨٦ ص: ٣٧٩

﴿٣٣٤﴾ وَ ارْزُقْنِي بَعْدَ انْقِضَاءِ شَهْرِ رَمَضَانَ الْعِصْمَةَ وَ التَّوْبَةَ وَ الْإِنَابَةَ وَ التَّمَسُّكَ بِوَلَايَةِ مُحَمَّدٍ

وَ آلِ مُحَمَّدٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٧٠

١١-٣-١- الباب ١١

١-١١-٣-١- الجَدُّ وَ الْإِجْتِهَادُ

﴿٣٣٥﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: وَ ارْزُقْنِي فِيهِ الصَّحَّةَ وَ الْفَرَاغَ وَ الْحَجَّ وَ الْعُمَرَةَ وَ الْجَدَّ وَ الْإِجْتِهَادَ وَ

التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٥٩

١-١١-٣-٢- الْعَمَلُ

﴿٣٣٦﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: إِنَّمَا التَّوْبَةُ الْعَمَلُ وَ الرَّجُوعُ عَنِ الْأَمْرِ وَ لَيْسَتْ التَّوْبَةُ بِالْكَلَامِ؛ كشف الغمة

ج: ٢ ص: ١٠١

﴿٣٣٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَيُّ بَنَى الْعَجَبُ مِمَّنْ يَخَافُ الْعِقَابَ فَلَمْ يَكْفَ وَ رَجَا الثَّوَابَ فَلَمْ

يَتُبْ وَ يَعْمَلْ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٢٣٨

١-١١-٣-٣- الْعَمَلُ الصَّالِحُ، الصَّلَاحُ وَ الْإِصْلَاحُ

﴿٣٣٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَ أَلْهَدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ

يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَ يَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَ أَصْلَحُوا وَ بَيَّنَّاهُ فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَ أَنَا التَّوَّابُ

الرَّحِيمُ؛ البقرة (١٦٠-١٥٩)

﴿٣٣٩﴾ وَ مَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَ هُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ، كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ

قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَ شَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَ جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَ اللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ،

أُولَٰئِكَ جَزَاؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللَّهِ وَ الْمَلَائِكَةِ وَ النَّاسِ أَجْمَعِينَ، خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ

وَ لَا هُمْ يُنظَرُونَ، إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَ أَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ آل عمران (٨٩-٨٥)

﴿٣٤٠﴾ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَهُمْ نَصِيرًا إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَ أَصْلَحُوا وَ

اعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَ أَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَ سَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا؛ النساء

(١٤٦-١٤٥)

﴿٣٤١﴾ فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَ أَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ المائدة (٣٩)

﴿تعریف توبه﴾

﴿۳۳۲﴾ آقای من تویی که اولیاءت را از شک و تردید رهایی... و بر ایشان پرده‌های عصمت و توبه را پوشاندی.

﴿۳۳۳﴾ پیش از مرگ، توبه و توفیق دورماندن از گناه و پاکی و آلوده‌نشدن به گناهان را روزی‌ام کن.

﴿۳۳۴﴾ بعد از پایان ماه رمضان، گناه‌نکردن و توبه و بازگشت و چنگ‌زدن به ولایت محمد و خاندانش را روزی‌ام کن.

۱۱-۳-۱۱ گروه ۱۱

۱۱-۳-۱۱-۱ تلاش

﴿۳۳۵﴾ در این ماه رمضان، سلامتی، آسودگی، توفیق حج و عمره و تلاش و کوشش و توبه و بازگشت، روزی‌ام کن.

۱۱-۳-۱۱-۲ عمل

﴿۳۳۶﴾ توبه به عمل است و بازگشت از کاری که می‌خواهد از آن توبه کند، توبه فقط به لفظ و سخن نیست.

﴿۳۳۷﴾ ای پسرکم، درشگفتم از کسی که از کیفر می‌ترسد ولی از گناه خودداری نمی‌کند؛ امید دارد پاداش دریافت کند ولی توبه نمی‌کند و باز اعمال ناشایست انجام می‌دهد.

۱۱-۳-۱۱-۳ عمل شایسته، به سامان آوردن

﴿۳۳۸﴾ کسانی که دلایل روشن و هدایتی را که نازل کرده‌ایم، بعد از آنکه در کتاب برای مردم بیان نمودیم، کتمان کنند، خدا و همه‌ی لعن‌کنندگان آن‌ها را لعن می‌کند؛ مگر آن‌ها که توبه کردند، و اعمال بد خود را اصلاح نمودند، (و آنچه را کتمان کرده بودند آشکار ساختند) من توبه آن‌ها را می‌پذیرم که من تواب و رحیمم.

﴿۳۳۹﴾ و هرکس جز اسلام آیینی برای خود انتخاب کند، از او پذیرفته نخواهد شد؛ و او در آخرت، از زیانکاران است. چگونه خداوند جمعیتی را هدایت می‌کند که بعد از ایمان و گواهی به حقانیت رسول و آمدن نشانه‌های روشن برای آن‌ها، کافر شدند؟ و خدا، جمعیت ستمکاران را هدایت نخواهد کرد؛ کیفر آنها این است که لعن خداوند و فرشتگان و مردم همگی بر آنهاست. همواره در این لعن (و طرد) می‌مانند؛ مجازاتشان تخفیف نمی‌یابد؛ و به آنها مهلت داده نمی‌شود. مگر کسانی که پس از آن، توبه کنند و اصلاح نمایند؛ (و در مقام جبران گناهان گذشته برآیند، که توبه آنها پذیرفته خواهد شد؛ زیرا خداوند، آمرزنده و بخشنده است.

﴿۳۴۰﴾ منافقان در پایین‌ترین درکات دوزخ قرار دارند؛ و هرگز یابوری برای آن‌ها نخواهی یافت، مگر آن‌ها که توبه کنند و جبران و اصلاح نمایند، به (لطف) خدا، چنگ زنند، و دین خود را برای خدا خالص کنند آن‌ها با مؤمنان خواهند بود و خداوند به افراد باایمان، پاداش عظیمی خواهد داد.

﴿۳۴۱﴾ اما آن کس که پس از ستم کردن، توبه و جبران نماید، خداوند توبه او را می‌پذیرد؛ (و از این مجازات؛ معاف می‌شود، زیرا) خداوند، آمرزنده و مهربان است.

﴿تَعْرِيفَ التَّوْبَةِ وَ خَصَائِصُهَا﴾

﴿٣٤٢﴾ وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ الأنعام (٥٤)
 ﴿٣٤٣﴾ ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ؛ النحل (١١٩)

﴿٣٤٤﴾ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ عَذَابًا، إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا؛ مريم (٦٠-٥٩)
 ﴿٣٤٥﴾ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى؛ طه (٨٢)
 ﴿٣٤٦﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ، إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛

النور (٥-٤)

﴿٣٤٧﴾ وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا، يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا، إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا؛ الفرقان (٧٠-٦٨)

﴿٣٤٨﴾ وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا؛ الفرقان (٧١)

﴿٣٤٩﴾ فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَىٰ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ؛ القصص (٦٧)

﴿٣٥٠﴾ عَنْ أَحَدِهِمَا عليه السلام؛ فِي رَجُلٍ سَرَقَ أَوْ شَرِبَ الْخَمْرَ أَوْ زَنَى فَلَمْ يُعْلَمْ بِذَلِكَ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْخَذْ حَتَّى تَابَ وَصَلَحَ فَقَالَ إِذَا صَلَحَ وَعُرِفَ مِنْهُ أَمْرٌ جَمِيلٌ لَمْ يَقُمْ عَلَيْهِ أَحَدٌ؛ الكافي ج: ٧

ص: ٢٥٠

١-٣-١١-٤ الطَّاعَةُ

﴿٣٥١﴾ الْعَسْكَرِيُّ عليه السلام؛ عَظُمُوا مِنْ حُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا مَا عَظَّمَ اللَّهُ مِنْ إِثَارِ طَاعَتِهِ وَالنُّزُوعِ عَنْ مُخَالَفَتِهِ بِالتَّوْبَةِ إِلَيْهِ وَالْخُضُوعِ لِدَيْهِ؛ مصباح الكفعمي ص: ٧١١

﴿٣٥٢﴾ الرضا عليه السلام؛ وَاقْبَلْ رَبُّ تَوْبَتِي فَإِنَّهَا بِصِدْقٍ مِنْ إِخْلَاصٍ نَبِئْتِي وَ... مُسَارَعَةً إِلَى أَمْرِكَ بِطَاعَتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

١-٣-١١-٥ التَّبَعِيَّةُ

﴿٣٥٣﴾ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ؛

غافر (٧)

١-٣-١١-٦ لُزُومُ الْحَقِّ وَالْحِرْصُ عَلَى الْخَيْرِ

﴿تعریف توبه﴾

﴿۳۴۲﴾ هر گاه کسانی که به آیات ما ایمان دارند نزد تو آیند، به آن‌ها بگو: "سلام بر شما پروردگارتان، رحمت را بر خود فرض کرده؛ هر کس از شما کار بدی از روی نادانی کند، سپس توبه و اصلاح (و جبران) نماید، (مشمول رحمت خدا می‌شود چرا که) او آمرزنده‌ای مهربان است."

﴿۳۴۳﴾ اما پروردگارت نسبت به آن‌ها که از روی جهالت، بدی کرده‌اند، سپس توبه کرده و در مقام جبران برآمده‌اند، پروردگارت بعد از آن آمرزنده و مهربان است.

﴿۳۴۴﴾ اما پس از آنان، فرزندان ناشایسته‌ای روی کار آمدند که نماز را تباه کردند، و از شهوات پیروی نمودند و به زودی (مجازات) گمراهی خود را خواهند دید؛ مگر آنان که توبه کنند، و ایمان بیاورند، و کار شایسته انجام دهند چنین کسانی داخل بهشت می‌شوند، و کمترین ستمی به آنان نخواهد شد.

﴿۳۴۵﴾ و من هر که را توبه کند، و ایمان آورد، و عمل صالح انجام دهد، سپس هدایت شود، می‌آمرزم.

﴿۳۴۶﴾ و کسانی که زنان پاکدامن را متهم می‌کنند، سپس چهار شاهد (بر مدّعی خود) نمی‌آورند، آن‌ها را هشتاد تازیانه بزنید و شهادتشان را هرگز نپذیرید و آن‌ها همان فاسقاند؛ مگر کسانی که بعد از آن توبه کنند و جبران نمایند (که خداوند آن‌ها را می‌بخشد) زیرا خداوند آمرزنده و مهربان است.

﴿۳۴۷﴾ و کسانی که معبود دیگری را با خداوند نمی‌خوانند و انسانی را که خداوند خودش را حرام شمرده، جز بحق نمی‌کشند و زنا نمی‌کنند و هر کس چنین کند، مجازات سختی خواهد دید؛ عذاب او در قیامت مضاعف می‌گردد، و همیشه با خواری در آن خواهد ماند. مگر کسانی که توبه کنند و ایمان آورند و عمل صالح انجام دهند، که خداوند گناهان آنان را به حسنات مبدل می‌کند و خداوند همواره آمرزنده و مهربان بوده است.

﴿۳۴۸﴾ و کسی که توبه کند و عمل صالح انجام دهد، به سوی خدا بازگشت می‌کند (و پاداش خود را از او می‌گیرد).

﴿۳۴۹﴾ اما کسی که توبه کند، و ایمان آورد و عمل صالحی انجام دهد، امید است از رستگاران باشد.

﴿۳۵۰﴾ در مورد مردی که سرقت کرده یا شراب نوشیده یا زنا کرده ولی حاکم شرع بر آن آگاه نشده و کیفر ندیده است؛ سؤال شد و او فرمود: اگر توبه کند و کارها و اعمال خیر از او سر بزنند، دیگر بر او حد اجرا نمی‌شود.

۱-۳-۱۱-۴- فرمان برداری

﴿۳۵۱﴾ همچنان که خداوند امروز "عید قربان" را بزرگ داشته است، شما نیز با برگزیدن طاعت، و جداشدن از نافرمانی اوامر الهی، و نیز با تواضع و فروتنی نزد او، احترام این روز را حفظ کنید.

﴿۳۵۲﴾ پروردگارا، توبه‌ی مرا بپذیر، چرا که این توبه به‌راستی از نیتی خالص و... شتابی برای انجام دستورات سرچشمه گرفته است.

۱-۳-۱۱-۵- پیروی

﴿۳۵۳﴾ فرشتگانی که حاملان عرشند و آن‌ها که گرداگرد آن (طواف می‌کنند) تسبیح و حمد پروردگارشان را می‌گویند و به او ایمان دارند و برای مؤمنان استغفار می‌کنند (و می‌گویند): پروردگارا، رحمت و علم تو همه چیز را فراگرفته است پس کسانی را که توبه کرده و راه تو را پیروی می‌کنند بیامرز، و آنان را از عذاب دوزخ نگاه دار.

۱-۳-۱۱-۶- همراهی با حق

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَ خَصَائِصُهَا﴾

﴿٣٥٤﴾ الرسول ﷺ: أَمَّا عَلَامَةُ التَّائِبِ فَأَرْبَعَةٌ النَّصِيحَةُ لِلَّهِ فِي عَمَلِهِ وَ تَرْكُ الْبَاطِلِ وَ لُزُومُ الْحَقِّ وَ الْحِرْصُ عَلَى الْخَيْرِ؛ تحف العقول ص: ١٨

٧-١١-٣-١- الإحسان

﴿٣٥٥﴾ الصادق عليه السلام: شَفَاعَتُنَا لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ مِنْ شِيعَتِنَا وَ أَمَّا التَّائِبُونَ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٣ ص: ٥٧٤

﴿٣٥٦﴾ الباقر عليه السلام: مِنْ أَحَبِّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ الْمُحْسِنُ التَّوَّابُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٨٦

٨-١١-٣-١- الحُسْنَى

﴿٣٥٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: جَعَلَ الْحُسْنَى عُتْبَى وَ الْعُتْبَى تَوْبَةً وَ التَّوْبَةُ طَهُورًا؛ بحار الأنوار ج: ٦٩

ص: ١٢١

٩-١١-٣-١- الْقِسْطُ

﴿٣٥٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: جَعَلَنَا اللَّهُ وَ إِيَّاكُمْ مِنَ الْمُقْسِطِينَ التَّائِبِينَ الْأَوَّابِينَ؛ مستدرک الوسائل

ج: ٦ ص: ١٥٨

٤-١- ما هِيَ التَّوْبَةُ؟ (مَصَادِيقُ التَّوْبَةِ)

١-٤-١- بَاباً إِلَى عَفْوِ اللَّهِ

٢-١-٤- الباب

﴿٣٥٩﴾ الرسول ﷺ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ وَ الَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ بَشِيراً وَ نَذِيراً إِنَّ لِلَّهِ بَاباً فِي سَمَاءِ الدُّنْيَا يُقَالُ لَهُ بَابُ الرَّحْمَةِ وَ بَابُ التَّوْبَةِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٣ ص: ٥٥٠

٣-١-٤- النُّورُ

﴿٣٦٠﴾ الصادق عليه السلام: أَوْ لَا تَسْمَعْ لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ يَعْنِي مِنْ ظُلُمَاتِ الذُّنُوبِ إِلَى نُورِ التَّوْبَةِ؛ الكافي ج: ١ ص: ٣٧٥

٤-١-٤- النُّورَةُ

﴿٣٦١﴾ السَّجَّاد عليه السلام: قَالَ فَحِينَ تَنْظَفُتَ وَ أَحْرَمْتَ وَ عَقَدْتَ الْحَجَّ نَوَيْتَ أَنَّكَ تَنْظَفُتَ بِنُورَةِ التَّوْبَةِ الْخَالِصَةِ لِلَّهِ تَعَالَى قَالَ لَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٠ ص: ١٦٦

٥-١-٤- الْمَاءُ

﴿٣٦٢﴾ الرسول ﷺ: شَابُ لَا تَوْبَةَ لَهُ كَنَهْرُ لَا مَاءَ لَهُ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ١٩٣

﴿٣٦٣﴾ الصادق عليه السلام: ثُمَّ اغْسِلْ بِمَاءِ التَّوْبَةِ الْخَالِصَةِ ذُنُوبَكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٠ ص: ١٧٢

﴿تعریف توبه﴾

﴿۳۵۴﴾ نشان توبه کار چهار چیز است: بی غل و غش برای خدا کار کردن، ترک باطل، همراهی با حق، و حرص بر خیر.

۷-۱۱-۳-۱- نیکی

﴿۳۵۵﴾ شفاعت ما برای شیعیانی است که مرتکب گناهان کبیره شده‌اند، و اما خداوند درباره‌ی توبه کاران فرموده است: بر نیکوکاران مؤاخذه‌ای نیست و توبه کار از نیکوکاران است (.
﴿۳۵۶﴾ نیکوکار توبه کننده از محبوب‌ترین بندگان نزد خداوند است.

۸-۱۱-۳-۱- کار خیر

﴿۳۵۷﴾ نیکی را وسیله‌ی بازگشت، بازگشت را سبب توبه، و توبه را وسیله‌ی پاک شدن آدمیان قرار داد.

۹-۱۱-۳-۱- عدالت

﴿۳۵۸﴾ خداوند ما و شما را از عدالت‌پیشگان توبه کار و بازگشت کننده قرار دهد.

۴-۱- توبه چیست؟ (مصادیق)

۱-۴-۱- دری به سوی عفو الهی

۲-۴-۱- در

﴿۳۵۹﴾ پیامبر فرمود: قسم به آن که مرا به راستی بشارت‌دهنده و بیم‌دهنده قرار داد، خدا در آسمان دنیا دری دارد که در رحمت و در توبه نامیده می‌شود.

۳-۴-۱- نور

﴿۳۶۰﴾ مگر قول خدای عزیز و جلیل را نمی‌شنوی که می‌فرماید: "خدا، ولیّ و کارساز کسانی است که ایمان آورده‌اند و آن‌ها را از ظلمات به سوی نور می‌برد. یعنی، از ظلمات گناهان به سوی نور توبه رهنمون می‌شود.

۴-۴-۱- ابزار پاکیزگی

﴿۳۶۱﴾ امام سجّاد علیه السلام فرمود: هنگامی که بدن خود را پاک می‌کردی و احرام می‌بستی و محرم می‌شدی، آیا منظورت این بود که می‌خواهی با توبه‌ی خالص، خودت را پاک کنی؟ گفت: نه.

۵-۴-۱- آب

﴿۳۶۲﴾ جوانی که توبه نداشته باشد، مانند نهری است که آب ندارد.

﴿۳۶۳﴾ به آب توبه‌ی خالص، گناهان خود را بشوی.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

﴿٣٦٤﴾ السَّجَادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ اشْتَغَلُوا بِالذِّكْرِ عَنِ الشَّهَوَاتِ وَخَالَفُوا دَوَاعِيَ الْعِزَّةِ بِوَاضِحَاتِ الْمَعْرِفَةِ وَقَطَعُوا أَسْتَارَ نَارِ الشَّهَوَاتِ بِنَضْحِ مَاءِ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٢٦١

﴿٣٦٥﴾ السَّجَادُ عليه السلام: وَاجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ غَرَسُوا أَشْجَارَ الْخَطِيَا نُصَبَ رَوَاقِ الْقُلُوبِ وَسَقَوْهَا مِنْ مَاءِ التَّوْبَةِ حَتَّى أَثْمَرَتْ لَهُمْ ثَمَرُ النَّدَامَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٢٦

﴿٣٦٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَا تَجُوزُ صَلَاةُ امْرِئٍ حَتَّى يُطَهَّرَ خَمْسَ جَوَارِحَ الْوَجْهِ وَالْيَدَيْنِ وَالرَّأْسِ وَالرَّجْلَيْنِ بِالْمَاءِ وَالْقَلْبَ بِالتَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ٣٥٥

١-٤-٦ - البرد

﴿٣٦٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَطْفِئْ بَبْرِدِ التَّوْبَةِ مَا وَقَدَ مِنْ نِيرَانِ الْمَعْصِيَةِ؛ مصباح الكفعمي ص: ٧٤٤

١-٤-٧ - المداوي

﴿٣٦٨﴾ الرسول ﷺ: فَلَمَّا رَأَى يُوسُفُ أَنَّ قَوْمَهُ لَا يُجِيبُونَهُ وَخَافَ أَنْ يَقْتُلُوهُ شَكَا ذَلِكَ إِلَى رَبِّهِ تَعَالَى فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِ أَنَّ فِيهِمُ الْحَبْلَى وَالْجَنِينَ وَالْطِفْلَ الصَّغِيرَ وَالشَّيْخَ الْكَبِيرَ وَالْمَرْأَةَ الضَّعِيفَةَ أَحَبُّ أَنْ أَرْفُقَ بِهِمْ وَانتَظِرْ تَوْبَتَهُمْ كَهَيْئَةِ الطَّيِّبِ الْمُدَاوِي الْعَالِمِ بِمُدَاوَاةِ الدَّاءِ؛ القصص للراوندي ص: ٢٥١

١-٥ - ما هِيَ التَّوْبَةُ؟ (الْأَعْمَالُ وَالْعِبَادَاتُ الَّتِي مِنَ الْمُمْكِنِ أَنْ تَلْعَبَ دَوْرُ التَّوْبَةِ أَوْ تَتَمَيَّزُ بِأَثَرِ وَثُوبِ التَّوْبَةِ)

١-٥-١ - الْكَفَّارَةُ

﴿٣٦٩﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: صَوْمُ شَعْبَانَ كَفَّارَةُ الذُّنُوبِ الْعِظَامِ حَتَّى لَوْ أَنَّ رَجُلًا بَلَغَ بَدَمٍ حَرَامٍ فَصَامَ مِنْ هَذَا الشَّهْرِ أَيَّامًا وَتَابَ لِرَجَوْتِ لَهُ الْمَغْفِرَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٩١

﴿٣٧٠﴾ الرسول ﷺ: إِذَا قُمْتَ مِنْ مَجْلِسِكَ تَقُولُ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ وَقَالَ إِنَّهُ كَفَّارَةُ الْمَجْلِسِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٥ ص: ٤٢٨

﴿٣٧١﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: إِذَا شَقَّ زَوْجٌ عَلَى امْرَأَتِهِ أَوْ وَلَدٌ عَلَى وَلَدِهِ فَكَفَّارَتُهُ حِنْثُ يَمِينٍ وَلَا صَلَاةَ لَهُمَا حَتَّى يَكْفُرَا وَيَتُوبَا مِنْ ذَلِكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٨ ص: ٣٢٥

١-٥-٢ - التَّنْظِيفُ

﴿٣٧٢﴾ السَّجَادُ عليه السلام: قَالَ فَحِينَ تَنْظِفُ وَأَحْرَمْتَ وَعَقَدْتَ الْحَجَّ نَوَيْتَ أَنْكَ تَنْظِفُ بِنُورَةِ التَّوْبَةِ الْخَالِصَةِ لِلَّهِ تَعَالَى قَالَ لَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٠ ص: ١٦٦

﴿تعریف توبه﴾

﴿۳۶۴﴾ خدایا، بر محمد و خاندانش درود فرست، و ما را از کسانی قرار ده که به جای پرداختن به شهوات، به یاد خداوند مشغولند، و با معرفتی روشن و آشکار، با ادعای بزرگی مخالفت کردند، و با ریزش آب توبه، شراره‌های آتش شهوات را از بین بردند.

﴿۳۶۵﴾ ما را از کسانی قرار ده که درختان خطاهایشان را در مقابل چشمان قلبشان قرار داده‌اند. و آن‌ها را با آب توبه آبیاری می‌کنند تا میوه‌ی پشیمانی ثمر دهد.

﴿۳۶۶﴾ نماز جایز نیست مگر آنکه پنج عضو خود را پاکیزه کند: صورت و دست و سر و پا را با آب، و دل را با توبه.

۶-۴-۱- تگرگ

﴿۳۶۷﴾ خدایا، آنچه از آتش گناه شعله‌ور شده، با خنکای توبه خاموش گردان.

۷-۴-۱- درمان و درمان‌کننده

﴿۳۶۸﴾ هنگامی که حضرت یونس علیه السلام دید قومش به دعوت او پاسخ نمی‌دهند و ترسید که او را به قتل برسانند، به پروردگارش شکایت برد. ولی خداوند بلند مرتبه به او وحی کرد که در میان ایشان مادران باردار و جنین و طفل کوچک و پیر سالخورده و زنان ضعیفی هستند که من دوست دارم به ایشان رحم کنم و منتظر توبه‌ی ایشان بشوم مانند پزشک معالجبی که می‌داند سرانجام این درد مداوا می‌شود.

۵-۱- توبه چیست؟ (اعمال و عباداتی که می‌توانند نقش توبه را ایفا کنند)

۱-۵-۱- کفّاره

﴿۳۶۹﴾ روزه‌ی ماه شعبان، کفّاره‌ی گناهان بزرگ است؛ حتی اگر مردی خون حرامی بر گردن داشته باشد و چند روزی از این ماه را روزه بگیرد و توبه کند، امیدوارم که آمرزیده می‌شود.

﴿۳۷۰﴾ هرگاه از جلسه‌ای برمی‌خیزی بگو: خدایا، تو منزهی، ستایش می‌کنم، خدایی جز تو نیست. مرا بیامرز و به من روی کن. امام علیه السلام فرمود: این ذکر، کفّاره‌ی گناهان آن جلسه خواهد بود.

﴿۳۷۱﴾ اگر مردی در عزای همسر، و یا پدری در عزای فرزند پیراهن چاک کند، کفّاره‌اش مانند کفّاره‌ی قسم دروغ است و تا کفّاره ندهند و توبه نکنند، نمازشان مقبول نیست.

۲-۵-۱- پاکیزگی

﴿۳۷۲﴾ امام سجّاد علیه السلام فرمود: هنگامی که بدن خود را پاک می‌کردی و احرام می‌بستی و محرم می‌شدی، آیا منظورت این بود که می‌خواهی با توبه‌ی خالص، خودت را پاک کنی؟ گفت: نه.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

٣-٥-١- صِيَامُ أَيَّامِ الْبَيْضِ مِنْ رَجَبٍ

﴿٣٧٣﴾ الرَّسُولُ ﷺ: مَنْ صَامَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مِنْ رَجَبٍ وَقَامَ لَيْلَيْهَا فِي أَوْسَطِهِ ثَلَاثَ عَشْرَةَ وَأَرْبَعَ عَشْرَةَ وَخَمْسَ عَشْرَةَ لَا يَخْرُجُ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا عَلَى التَّوْبَةِ النَّصُوحِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٤٨١

٤-٥-١- صِيَامُ أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ مِنْ رَجَبٍ

﴿٣٧٤﴾ الرَّسُولُ ﷺ: مَنْ صَامَ مِنْ رَجَبٍ أَرْبَعَةَ أَيَّامٍ غُفِيَ مِنْ أَلْبَايَا كُلِّهَا مِنَ الْجُنُونِ وَالْجَذَامِ وَالْبَرَصِ وَفِتْنَةِ الدَّجَالِ وَأُجِيرَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَكُتِبَ لَهُ مِثْلُ أَجُورِ أُولَى الْأَلْبَابِ التَّوَّابِينَ الْأَوَّابِينَ وَأُعْطِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فِي أَوَّلِ الْعَابِدِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٦

٥-٥-١- صِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ

﴿٣٧٥﴾ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَّةٌ مُسْلِمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوِّكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَّةٌ مُسْلِمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا؛ النساء (٩٢)

﴿٣٧٦﴾ الصَّادِقُ ﷺ: إِنْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُسَمِّي شَعْبَانَ شَهْرَ الصَّبْرِ وَكَانَ يَصْبِرُ عَلَيْهِ فَيَصُومُهُ ثُمَّ يَصُومُ شَهْرَ رَمَضَانَ وَيَفْصِلُ بَيْنَهُمَا يَوْمٌ وَكَانَ عَلَى بْنِ الْحُسَيْنِ ﷺ يَقُولُ صِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٥٤١

﴿٣٧٧﴾ الصَّادِقُ ﷺ: كَانَ أَبِي ﷺ يَفْصِلُ مَا بَيْنَ شَعْبَانَ وَشَهْرِ رَمَضَانَ يَوْمٌ وَكَانَ عَلَى بْنِ الْحُسَيْنِ ﷺ يَصِلُ مَا بَيْنَهُمَا وَيَقُولُ صَوْمُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٢ ص: ٩٣

﴿٣٧٨﴾ الرَّسُولُ ﷺ: شَعْبَانُ شَهْرٌ وَرَمَضَانُ شَهْرٌ اللَّهُ فَمَنْ صَامَ مِنْ شَهْرٍ يَوْمًا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَمَنْ صَامَ مِنْهُ يَوْمَيْنِ كَانَ مِنْ رُفَقَاءِ النَّبِيِّينَ وَالصَّادِقِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ صَامَ الشَّهْرَ كُلَّهُ وَوَصَلَهُ بِشَهْرِ رَمَضَانَ كَانَ ذَلِكَ تَوْبَةً لَهُ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ صَغِيرٍ أَوْ كَبِيرٍ وَلَوْ مِنْ دَمٍ حَرَامٍ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٥٠٦

﴿٣٧٩﴾ الصَّادِقُ ﷺ: صَوْمُ شَعْبَانَ وَشَهْرِ رَمَضَانَ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَلَوْ مِنْ دَمٍ حَرَامٍ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٥٠٤

﴿٣٨٠﴾ الصَّادِقُ ﷺ: صَوْمُ شَعْبَانَ وَصَوْمُ شَهْرِ رَمَضَانَ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ مِنَ الْقَتْلِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٥٤٠

﴿٣٨١﴾ الصَّادِقُ ﷺ: صِيَامُ شَعْبَانَ وَرَمَضَانَ (هُمَا) وَاللَّهُ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ ثُمَّ قَرَأَ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٥٤١

﴿تعریف توبه﴾

۳-۵-۱- روزهی سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم رجب

﴿۳۷۳﴾ هرکس سه روز سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم ماه رجب را روزه بگیرد و شب‌هایش را برای عبادت بیدار باشد، از دنیا نمی‌رود مگر با توبه‌ی نصوح.

۴-۵-۱- چهار روز روزه از رجب

﴿۳۷۴﴾ هرکس چهار روز از رجب را روزه بگیرد، از تمام بلاها از قبیل دیوانگی و جذام و پیسی و فتنه‌ی دجال در امان خواهد بود، و از عذاب قبر ایمن می‌شود، و برای او پاداشی مانند پاداش خردمندان توبه‌کار بازگشت‌کننده ثبت می‌شود، و نامه‌ی عملش را با نخستین گروه‌های عبادت‌کننده، به دست راستش می‌دهند.

۵-۵-۱- روزهی دو ماه پی‌درپی

﴿۳۷۵﴾ هیچ فرد باایمانی مجاز نیست که مؤمنی را به قتل برساند، مگر اینکه این کار از روی خطا و اشتباه از او سرزند؛ (و در عین حال)، کسی که مؤمنی را از روی خطا به قتل رساند، باید یک برده‌ی مؤمن را آزاد کند و خونیهایی به کسان او بپردازد؛ مگر اینکه آنها خونیها را ببخشند. و اگر مقتول، از گروهی باشد که دشمنان شما هستند (و کافرنده)، ولی مقتول باایمان بوده، (تنها) باید یک برده مؤمن را آزاد کند (و پرداختن خونیها لازم نیست). و اگر از جمعیتی باشد که میان شما و آنها پیمانی برقرار است، باید خونیهای او را به کسان او بپردازد، و یک برده‌ی مؤمن (نیز) آزاد کند. و آن کس که دسترسی (به آزادکردن برده) ندارد، دو ماه پی‌درپی روزه بگیرد. این، (یک نوع تخفیف، و) توبه‌ی الهی است. و خداوند، دانا و حکیم است.

﴿۳۷۶﴾ رسول خدا ﷺ ماه شعبان را ماه صبر نامید و آن را روزه می‌گرفت، سپس ماه رمضان را روزه می‌گرفتند و بین آن دو، یک روز فاصله می‌انداختند. و امام سجاد (علیه السلام) می‌فرمایند: به خدا قسم، روزهی دو ماه متوالی، نزد خداوند توبه محسوب می‌شود.

﴿۳۷۷﴾ پدرم (علیه السلام) بین روزهی شعبان و ماه رمضان یک‌روز فاصله می‌انداخت و امام سجاد (علیه السلام) روزهی آن دو ماه را به یکدیگر پیوند می‌داد و می‌فرمود: روزهی دو ماه پی‌درپی از سوی خدا، توبه‌ای پذیرفته‌شده است.

﴿۳۷۸﴾ پیامبر می‌فرمود: شعبان ماه من است و رمضان ماه خدا، پس هرکس یک روز از ماه مرا روزه بگیرد بهشت بر او واجب می‌شود و هرکس دو روز از آن را روزه بگیرد در روز قیامت از همنشینان پیامبران و صدیقین است و هرکس تمام ماه شعبان را روزه بگیرد و به ماه رمضان وصل کند، این عمل برای او از تمام گناهان صغیره و کبیره، حتی خون حرام، توبه‌ی پذیرفته‌شده‌ای است.

﴿۳۷۹﴾ روزهی رمضان و شعبان موجب پذیرش توبه است، هرچند برای ریختن خون حرامی باشد.

﴿۳۸۰﴾ روزهی ماه شعبان و ماه رمضان (دو ماه متوالی) همان توبه‌ی مورد نظر خداست. به خدا قسم، حتی اگر این توبه از قتل باشد.

﴿۳۸۱﴾ قسم به خدا روزهی ماه شعبان و رمضان توبه‌ای است از جانب خداوند. سپس آیه را تلاوت فرمود: "و روزهی دو ماه متوالی توبه‌ای است پذیرفته‌شده از سوی خداوند".

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

﴿٣٨٢﴾ الصادق عليه السلام: صَوْمُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةٌ مِنَ اللَّهِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٥٠٨
 ﴿٣٨٣﴾ الصادق عليه السلام: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام مَا تَقُولُ فِي الرَّجُلِ يَصُومُ شَعْبَانَ وَشَهْرَ رَمَضَانَ فَقَالَ هُمَا الشَّهْرَانِ اللَّذَانِ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةٌ مِنَ اللَّهِ؛ الكافي ج: ٤ ص:

٩٢

٦-٥-١- صَوْمُ شَعْبَانَ

﴿٣٨٤﴾ الصادق عليه السلام: صَوْمُ شَعْبَانَ كَفَّارَةُ الذُّنُوبِ الْعِظَامِ حَتَّى لَوْ أَنَّ رَجُلًا يُلِي بِدَمٍ حَرَامٍ فَصَامَ مِنْ هَذَا الشَّهْرِ أَيَّامًا وَتَابَ لَرَجَوْتُ لَهُ الْمَغْفِرَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٩١

٧-٥-١- قِرَاءَةُ سُورَةِ التَّحْرِيمِ

﴿٣٨٥﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: وَمَنْ قَرَأَ سُورَةَ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لَمْ يُحَرِّمْ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ أَعْطَاهُ اللَّهُ تَوْبَةً نَصُوحًا؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٣٥٢

﴿٣٨٦﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَرَأَهَا (التَّحْرِيمَ)، أَعْطَاهُ اللَّهُ تَعَالَى تَوْبَةً نَصُوحًا؛ مصباح الكفعمي ص:

٤٤٧

٨-٥-١- قَوْلُ "لَمْ أَقْلَهُ"

﴿٣٨٧﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا بَلَغَكَ عَنْ أَخِيكَ شَيْءٌ فَقَالَ لَمْ أَقْلَهُ فَأَقْبِلْ مِنْهُ فَإِنَّ ذَلِكَ تَوْبَةٌ لَهُ؛

مصادقة الإخوان ص: ٨٢

٩-٥-١- مَلَامَةُ النَّفْسِ

﴿٣٨٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنَّ نُوحًا عليه السلام مَرَّ عَلَى كَلْبٍ كَرِيهِ الْمَنْظَرُ فَقَالَ نُوحٌ مَا أَفْجَحَ هَذَا الْكَلْبُ فَجَنَّا الْكَلْبُ وَقَالَ بِلْسَانٍ طَلِقَ ذَلِكَ إِنْ كُنْتُ لَا تَرْضَى بِخَلْقِ اللَّهِ فَحَوِّلْنِي يَا نَبِيَّ اللَّهِ فَتَحَيَّرَ نُوحٌ عليه السلام وَأَقْبَلَ يَلُومُ نَفْسَهُ بِذَلِكَ وَنَاحَ عَلَى نَفْسِهِ أَرْبَعِينَ سَنَةً حَتَّى نَادَاهُ اللَّهُ إِلَى مَتَى تَنُوحُ يَا نُوحُ فَقَدْ ثَبَّتْ عَلَيْكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٢٤٤

٦-١- مَا هِيَ التَّوْبَةُ؟ (مَعْرِفَةُ مَنْ خِلَالَ الْأَضْدَادِ)

١-٦-١- الإِصْرَارُ

﴿٣٨٩﴾ الصادق عليه السلام: التَّوْبَةُ وَضِدُّهَا الْإِصْرَارُ وَالِاسْتِغْفَارُ وَضِدُّهُ الْإِغْتِرَارُ؛ الكافي ج: ١ ص: ٢٠

﴿٣٩٠﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ وَالْمُصِرُّ عَلَى الذَّنْبِ مَعَ الْإِسْتِغْفَارِ يَسْتَهْزِئُ بِنَفْسِهِ وَبِشَخْرُ مِنْهُ الشَّيْطَانُ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٤٧

﴿٣٩١﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: فَإِنَّ التَّائِبَ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ وَأَنْ لَا تُصِرَّ عَلَى الذُّنُوبِ مَعَ التَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ فَتَكُونَ كَالْمُسْتَهْزِئِ بِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرُسُلِهِ؛ أعلام الدين ص: ٣٤٦

﴿تعریف توبه﴾

﴿۳۸۲﴾ روزهی دو ماه پی در پی توبه‌ای پذیرفته شده از سوی خداست.
﴿۳۸۳﴾ خدمت امام صادق علیه السلام عرض کردم: در مورد شخصی که شعبان و ماه رمضان را روزه می‌گیرد چه می‌فرمایید؟ فرمودند: درباره‌ی این دوماه خداوند تبارک و تعالی می‌فرماید: روزهی دو ماه متوالی توبه‌ی پذیرفته شده‌ای است از سوی خداوند.

۶-۱-۵-روزه‌ی شعبان

﴿۳۸۴﴾ روزهی ماه شعبان، کفاره‌ی گناهان بزرگ است؛ حتی اگر مردی خون حرامی بر گردن داشته باشد و چند روزی از این ماه را روزه بگیرد و توبه کند، امیدوارم که آمرزیده می‌شود.

۷-۱-۵-قرائت سوره‌ی تحریم

﴿۳۸۵﴾ هرکس سوره‌ی تحریم را بخواند، خداوند به او توبه‌ی نصوح عطا می‌کند.

﴿۳۸۶﴾ هرکس سوره‌ی تحریم را بخواند، خداوند به او توبه‌ی نصوح عطا می‌کند.

۸-۱-۵-اقرار به اینکه "نمی‌دانم"

﴿۳۸۷﴾ اگر در مورد برادرت چیزی به تو گفتند و او انکار کرد، از وی بپذیر، زیرا همین انکار، توبه‌ی اوست.

۹-۱-۵-ملامت نفس

﴿۳۸۸﴾ نوح علیه السلام بر سگی زشت منظر گذشت، فرمود: این سگ چقدر زشت است! سگ بر زانو نشست و به زبان فصیح گفت: ای پیامبر خدا، اگر تو از این نوع آفرینش خدا راضی نیستی، شکل مرا تغییرده؛ نوح علیه السلام متحیر شد و شروع به ملامت نفس خود کرد و تا چهل سال با صدای بلند بر خود می‌گریست، تا آنکه خدا او را خطاب قرار داد و گفت: ای نوح، تا کی می‌خواهی ناله کنی؟ توبه‌ات را قبول کردم.

۶-۱-توبه چیست؟ (شناخت از طریق صفات مخالف اضداد)

۱-۶-۱-اصرار بر گناه

﴿۳۸۹﴾ از لشکریان عقل توبه و ضدش اصرار (بر گناه) است، و نیز استغفار که ضد آن خودفریبی است.

﴿۳۹۰﴾ توبه‌کننده از گناه مانند کسی است که گناه نکرده باشد. و آن‌کس که اصرار بر گناه دارد و (درعین حال) استغفار می‌کند خود را مسخره کرده است و شیطان او را به بازی گرفته است.

﴿۳۹۱﴾ توبه‌کننده مانند کسی است که گناه نکرده است. همراه با توبه و استغفار، اصرار بر گناه را ترک کن، در غیر این صورت مانند کسی هستی که خدا و آیات و پیامبرانش را دست انداخته است.

﴿تعريف التَّوْبَةِ وَ خَصَائِصُهَا﴾

﴿٣٩٢﴾ السَّجَادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ صَيِّرْنَا إِلَى مَحْبُوبِكَ مِنَ التَّوْبَةِ، وَ أَرْزِنَا عَنْ مَكْرُوهِكَ مِنَ الْإِصْرَارِ؛ الصحيفة ص: ٥٨

﴿٣٩٣﴾ عن بعضهم عليهم السلام: إَعْلَمُ أَنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ يُؤَدِّيهِ التَّوْبَةُ إِلَى النَّارِ وَ لَا أَحَدٌ يُؤَدِّيهِ الْإِصْرَارُ إِلَى الْجَنَّةِ فَتَبَّ مِنْ كُلِّ مَا تَعَلَّمَهُ خَطِيئَةً وَ لَا تُصِرُّ عَلَى ذَنْبٍ وَ إِنِ كَانَ صَغِيرًا؛ مجموعة ورام ج: ٢ ص: ١١٣

﴿٣٩٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَ تَوْبَتَهُمُ النَّدَمَ وَ الْاسْتِغْفَارَ وَ التَّرُكَ لِلِإِصْرَارِ وَ كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَوْبَتُهُمْ قَتْلَ النَّفْسِ؛ بحار الأنوار ج: ١٦ ص: ٣٤٩

﴿٣٩٥﴾ الباقر عليه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ قَالَ الْإِصْرَارُ هُوَ أَنْ يُذْنِبَ الذَّنْبَ فَلَا يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ لَا يُحَدِّثُ نَفْسَهُ بِتَوْبَةٍ فَذَلِكَ الْإِصْرَارُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٢٨٨

﴿٣٩٦﴾ الباقر عليه السلام: الْإِصْرَارُ أَنْ يُذْنِبَ الذَّنْبَ فَلَا يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ لَا يُحَدِّثُ نَفْسَهُ بِالتَّوْبَةِ فَذَلِكَ الْإِصْرَارُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٥ ص: ٣٣٨

﴿٣٩٧﴾ الصادق عليه السلام: قَالَ اللَّهُ وَ الَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَ مَنْ يَغْفِرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٣٢

﴿٣٩٨﴾ السَّجَادُ عليه السلام: مَنْ قَالَ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ فَلَيْسَ بِمُسْتَكْبِرٍ وَ لَا جَبَّارٍ إِنِ الْمُسْتَكْبِرُ مَنْ يُصِرُّ عَلَى الذَّنْبِ الَّذِي قَدْ غَلَبَهُ هَوَاهُ وَ آثَرَ ذَنْبَاهُ عَلَى آخِرَتِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ٤٠٢

﴿٣٩٩﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ مَاتَ مُصِرًّا عَلَى اللُّوَاطِ فَلَمْ يُتَبَّ بِرُؤْيَاهِ اللَّهُ بِحَجَرٍ مِنْ تِلْكَ الْحِجَارَةِ يَكُونُ فِيهِ مَنِيَّتُهُ وَ لَا يَرَاهُ أَحَدٌ؛ بحار الأنوار ج: ٧٦ ص: ٧٢

﴿٤٠٠﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَ قَالَ فِي ذِمٍّ مِنْ ذِمَّةٍ إِنْ عَرَضَتْ لَهُ مَعْصِيَةٌ وَاقَعَهَا بِالْإِتِّكَالِ عَلَى التَّوْبَةِ إِنْ عَزَمَ عَلَى التَّوْبَةِ سَوَفَهَا وَ أَصَرَ عَلَى الْحَوْبَةِ؛ غرر الحكم ص: ١٩٤

﴿٤٠١﴾ الصادق عليه السلام: لَا تَوْبَةَ لِحَاسِدٍ لَأَنَّهُ مُصِرٌّ عَلَيْهِ مُعْتَقِدٌ بِهِ مَطْبُوعٌ فِيهِ يَبْدُو بِلَا مُعَارِضٍ لَهُ وَ لَا سَبَبٍ وَ الطَّنْعُ لَا يَتَغَيَّرُ عَنِ الْأَصْلِ وَ إِنِ غُولَجَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٨

٢-٦-١- الظُّلْمُ

﴿٤٠٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَر قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَ لَا نِسَاءٌ مِّن نِّسَاءٍ عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَ لَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَ لَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْمُسْوَقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَ مَنْ تَوَلَّى تَوَلَّى فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ؛ الحجرات (١١)

﴿تعریف توبه﴾

﴿۳۹۲﴾ خدایا، بر محمد و خاندانش درود فرست، و ما را به‌سوی توبه که پسندیده‌ی توست ببر، و از اصرار بر گناه که آن را نمی‌پسندی، دورمان کن.

﴿۳۹۳﴾ بدان که با توبه کسی به جهنم نمی‌رود، و با اصرار بر گناه نیز کسی سر از بهشت در نمی‌آورد. پس، از هرآنچه می‌دانی خطاست، توبه کن. و بر گناه اصرار نکن، حتی اگر کوچک باشد.

﴿۳۹۴﴾ خداوند در دین اسلام، شرط توبه و بازگشت را، پشیمانی و طلب آمرزش و ترک گناه قرار داد. حال آنکه شرط پذیرش توبه در بنی‌اسرائیل، کشتن بود.

﴿۳۹۵﴾ درباره‌ی آیه‌ی "و بر گناه، اصرار نمی‌ورزند، با اینکه می‌دانند" فرمود: اصرار بر گناه این است که: کسی گناهی کند و از خدا آمرزش نخواهد، و در فکر نیز توبه نباشد.

﴿۳۹۶﴾ اصرار این است که انسان گناهی کند و آمرزش نخواهد و به فکر توبه هم نباشد.

﴿۳۹۷﴾ خداوند فرمود: "و آن‌ها که وقتی مرتکب عمل زشتی شوند، یا به خود ستم کنند، به یاد خدا می‌افتند؛ و برای گناهان خود، طلب آمرزش می‌کنند، و کیست جز خدا که گناهان را ببخشد؟" و نیز فرمود: البته اینان کسانی‌اند که آگاهانه بر اعمال ناشایستشان اصرار نمی‌کنند.

﴿۳۹۸﴾ کسی که بگوید "استغفر الله و اتوب الیه" نه متکبر است و نه گردنکش، زیرا گردنکش کسی است که بر گناه اصرار ورزد و هوای نفسش بر او چیره شده و دنیای خود را بر آخرتش ترجیح داده باشد.

﴿۳۹۹﴾ لواطکاری که تا پایان عمر بر این عمل اصرار داشته و توبه نکند، خداوند سنگی از سنگ‌هایی که قوم لوط با آن کشته شدند، به‌سوی او پرتاب خواهد کرد که باعث مرگش خواهد شد و کسی هم این سنگ را نخواهد دید.

﴿۴۰۰﴾ درباره‌ی کسی که او را مذمت می‌کرد فرمود: اگر گناهی به او عرضه شود با واگذار کردن به توبه در آینده، گناه را انجام می‌دهد. هرگاه تصمیم به توبه می‌گیرد، آن را به تأخیر می‌اندازد و بر گناه اصرار می‌ورزد.

﴿۴۰۱﴾ حسود نمی‌تواند توبه کند، زیرا او بر حسادت اصرار دارد، و حسادت با سرشت او آمیخته شده است، و حسادت بدون سبب برانگیخته می‌شود، و طبیعت و سرشت را، هر قدر معالجه کند، تغییر نمی‌کند.

۲-۶-۱- ستم

﴿۴۰۲﴾ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، نباید گروهی از مردان شما گروه دیگر را مسخره کنند، شاید آن‌ها از اینها بهتر باشند و نه زنانی دیگر را، شاید آنان بهتر از اینان باشند؛ و نیز یکدیگر را مورد طعن و عیبجویی قرار ندهید و با القاب زشت و ناپسند یکدیگر را یاد نکنید، بسیار بد است که بر کسی پس از ایمان نام کفرآمیز بگذارید و آن‌ها که توبه نکنند، ظالم و ستمگرند.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَ خَصَائِصُهَا﴾

٣-٦-١- العنادُ

﴿٤٠٣﴾ العسكرى عليه السلام: إِنَّ آدَمَ عليه السلام لَمْ يَقْتَرَحْ عَلَى رَبِّهِ الْمَغْفِرَةَ لِذَنْبِهِ إِلَّا بِالتَّوْبَةِ فَكَيْفَ تَقْتَرَحُونَهَا أَنْتُمْ مَعَ عِنَادِكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٩ ص: ٣٢٠

٤-٦-١- العودُ

﴿٤٠٤﴾ الرسول عليه السلام: إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا حَمَّ حُمَاً وَاحِدَةً تَنَازَرَتِ الذُّنُوبُ مِنْهُ كَوَرَقِ الشَّجَرِ فَإِنْ صَارَ عَلَى فِرَاشِهِ فَأَنِينُهُ تَسْبِيحٌ وَ صِيَاخُهُ تَهْلِيلٌ وَ تَقْلِبُهُ عَلَى فِرَاشِهِ كَمَنْ يَضْرِبُ بِسَيْفِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنْ أَقْبَلَ يَعْبُدُ اللَّهَ بَيْنَ إِخْوَانِهِ وَأَصْحَابِهِ كَانَ مَغْفُوراً لَهُ فَطُوبَى لَهُ إِنْ تَابَ وَ وَيْلٌ لَهُ إِنْ عَادَ وَ الْعَافِيَةُ أَحَبُّ إِلَيْنَا؛ وسائل الشيعية ج: ٢ ص: ٤٠٠

٥-٦-١- الاعتقادُ وَ الطُّعْ

﴿٤٠٥﴾ الصادق عليه السلام: لَا تَوْبَةَ لِحَاسِدٍ لِأَنَّهُ مُصِرٌّ عَلَيْهِ مُعْتَقِدٌ بِهِ مَطْبُوعٌ فِيهِ يَبْدُو بِلَا مُعَارِضٍ لَهُ وَ لَا سَبَبٍ وَ الطُّعْ لَا يَتَغَيَّرُ عَنِ الْأَصْلِ وَ إِنْ غُولَجَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٨

٦-٦-١- الإقامةُ

﴿٤٠٦﴾ الباقر عليه السلام: التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ وَ الْمُقِيمُ عَلَى الذَّنْبِ وَ هُوَ مُسْتَغْفِرٌ مِنْهُ كَالْمُسْتَهْزِئِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٥

﴿٤٠٧﴾ السَّجَّاد عليه السلام: لَا تُعْرِضْ عَنِّي لِذَنْبِ رَكْبَتِهِ وَ لَا لِسَيِّئَةِ آتِيَّتِهَا وَ لَا لِفَاحِشَةِ أَنَا مُقِيمٌ عَلَيْهَا رَاجٍ لِلتَّوْبَةِ عَلَى مِنْكَ فِيهَا وَ لَا لِخَطَايَايَ وَ عَمْدٍ كَانَ مِنِّي عَمِلْتُهُ أَوْ أَمَرْتُ بِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٣٢

٧-٦-١- تَوَلَّى

﴿٤٠٨﴾ وَ أَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَ رَسُولُهُ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ وَ رَسُولُهُ فَإِنْ تَبَيَّنَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّهُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَ بَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ؛ التوبة (٣)

﴿٤٠٩﴾ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَ لَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَ كَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَ هُمَا بِمَا لَمْ يَنْسَلُوا وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَّهُمْ وَ إِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ وَ مَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِن وَّلِيٍّ وَ لَا نَصِيرٍ؛ التوبة (٧٤)

﴿٤١٠﴾ وَ أَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُغْفِرْ لَكُمْ مَتَّعًا حَسَنًا إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَ يُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَ إِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ؛ هود (٣)

﴿٤١١﴾ وَ يَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَ يَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَىٰ قُوَّتِكُمْ وَ لَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ؛ هود (٥٢)

﴿تعریف توبه﴾

۳-۶-۱- دشمنی

﴿۴۰۳﴾ آدم عليه السلام جز با توبه از خدای خود آمرزش نطلبید، شما چگونه با دشمنی جویای آمرزشید؟

۴-۶-۱- بازگشت

﴿۴۰۴﴾ هرگاه مؤمن را تبی فراگیرد گناهانش مانند برگ درخت می‌ریزد، و اگر به خاطر سختی بیماری، در بستر بیفتد، ناله‌اش، تسبیح و فریادش مثل گفتن "لا اله الا الله"، و از درد به خود پیچیدنش، مانند شمشیرزدن در راه خداست. پس اگر بعد از رهایی از بیماری، میان برادران دینی به عبادت خدا روی آورد، گناهانش آمرزیده است، خوشا به حالش اگر توبه کند و وای به حالش اگر به نافرمانی و گناه بازگردد. با این اوصاف، عافیت نزد ما محبوب‌تر از (بیماری) است.

۵-۶-۱- اعتقاد، گرایش

﴿۴۰۵﴾ حسود نمی‌تواند توبه کند، زیرا بر حسادت اصرار دارد، و حسادت با سرشت او آمیخته است، و حسادت بدون سبب برانگیخته می‌شود، و سرشت را، هر قدر معالجه کنند، تغییر نمی‌کند.

۶-۶-۱- برپاداشتن

﴿۴۰۶﴾ توبه‌کننده از گناه مانند کسی است که گناه نکرده باشد. و آن کس که اصرار بر گناه دارد و (در عین حال) استغفار می‌کند مانند کسی است که مسخره‌بازی درمی‌آورد.

﴿۴۰۷﴾ پروردگارا، به خاطر گناهانی که مرتکب شده‌ام، بدی‌هایی که کرده‌ام، و به جهت کارهای زشتی که هنوز از آن جدا نشده‌ام، و به سبب هر گناه عمد و خطایی را که خود انجام داده یا دیگری را بدان واداشته‌ام، از من رو مگردان، چرا که به پذیرش توبه از جانب تو امید بسته‌ام.

۷-۶-۱- دوست داشتنی، پذیرش ولایت

﴿۴۰۸﴾ و این، اعلامی است از ناحیه‌ی خدا و پیامبرش به مردم در روز عید قربان که: خداوند و پیامبرش از مشرکان بیزارند، با این حال، اگر توبه کنید، برای شما بهتر است و اگر سرپیچی نمایید، بدانید شما نمی‌توانید خدا را ناتوان سازید و کافران را به مجازات دردناک بشارت ده.

﴿۴۰۹﴾ به خدا سوگند می‌خورند که (سخنان نادرست) نگفته‌اند؛ در حالی که قطعاً سخنان کفرآمیز گفته‌اند و پس از اسلام آوردنشان، کافر شده‌اند و تصمیم (به کار خطرناکی) گرفتند، که به آن نرسیدند. آن‌ها فقط از این انتقام می‌گیرند که خداوند و رسولش، آنان را به فضل خود، بی‌نیاز ساختند، (با این حال)، اگر توبه کنند، برای آن‌ها بهتر است و اگر روی گردانند، خداوند آن‌ها را در دنیا و آخرت، به مجازات دردناکی کیفر خواهد داد و در سراسر زمین، نه ولّی دارند، و نه یابوری.

﴿۴۱۰﴾ و اینکه: از پروردگار خویش آمرزش بطلبید؛ سپس به سوی او بازگردید؛ تا شما را تا مدت معینی، (از مواهب این جهان)، به خوبی بهره‌مند سازد و به هر صاحب فضیلتی، به مقدار فضیلتش ببخشد و اگر (از این فرمان) روی گردان شوید، من بر شما از عذاب روز بزرگی بیمناکم.

﴿۴۱۱﴾ و ای قوم من، از پروردگارتان طلب آمرزش کنید، سپس به سوی او بازگردید، تا باران را پی‌درپی بر شما بفرستد و نیرویی بر نیرویتان بیافزاید و گنهکارانه، روی (از حق) بر نتابید.

﴿تَعْرِيفُ التَّوْبَةِ وَخَصَائِصُهَا﴾

١-٧- ما هِيَ التَّوْبَةُ؟ (تَعَارِيفُ تَدُلُّ عَلَى الْأَهَمِّيَّةِ) و.راجع: الفصلُ الثَّالثُ

١-٧-١- جُنْدٌ مِنْ جُنُودِ الْعَقْلِ

﴿٤١٢﴾ الصادق عليه السلام: التَّوْبَةُ وَضِدُّهَا الْإِصْرَارُ وَالِاسْتِغْفَارُ وَضِدُّهُ الْإِغْتِرَارُ؛ الكافي ج: ١ ص: ٢٠

١-٧-٢- حَبْلُ اللَّهِ

﴿٤١٣﴾ الصادق عليه السلام: التَّوْبَةُ حَبْلُ اللَّهِ وَ مَدَدُ عِنَايَتِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

١-٧-٣- سُنَّةُ نَبِيِّكُمْ

﴿٤١٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: تَوَبُّوا وَ آيِبُوا وَ أَذُوا فَطَرْتَكُمْ فَإِنَّهَا سُنَّةُ نَبِيِّكُمْ وَ فَرِيضَةٌ وَاجِبَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٧٥

١-٧-٤- مَفْزَعُ الْمُذْنِبِينَ

﴿٤١٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَاجْعَلْنِي سَيِّدِي عَبْدًا يَقْزَعُ إِلَى التَّوْبَةِ فَإِنَّهَا مَفْزَعُ الْمُذْنِبِينَ؛

بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢٠٧

١-٧-٥- مَدَدُ عِنَايَةِ اللَّهِ

﴿٤١٦﴾ الصادق عليه السلام: التَّوْبَةُ حَبْلُ اللَّهِ وَ مَدَدُ عِنَايَتِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿تعریف توبه﴾

۱-۷-۱- توبه چیست؟ (تعاریفی که اهمیت توبه را می‌رساند) و.ر.به: فصل ۳

۱-۷-۱- عضوی از لشکر عقل

﴿۴۱۲﴾ از لشکریان عقل توبه و ضدش اصرار (بر گناه) است، و نیز استغفار که ضد آن خودفریبی است.

۱-۷-۲- ریسمان الهی

﴿۴۱۳﴾ توبه ریسمان خداوند و امتداد عنایت و لطف اوست.

۱-۷-۳- روش پیامبرتان

﴿۴۱۴﴾ توبه کنید و بازگردید و زکات فطره‌ی خود را بپردازید که آن سنت و روش پیامبرتان، فریضه‌ی واجبی از جانب پروردگارتان است.

۱-۷-۴- پناهگاه گناهکاران

﴿۴۱۵﴾ ای آقای من، مرا از بندگانی قرار ده که به توبه پناه آورده است، به‌راستی توبه پناهگاه گناهکاران است.

۱-۷-۵- تداوم لطف پروردگار

﴿۴۱۶﴾ توبه ریسمان خداوند و امتداد عنایت و لطف اوست.

الفصل الثاني - درجات و تقسيم و حدود التوبة

٢-١- تقسيم طبقاً للتائب

٢-١-١- توبة العام

﴿٤١٧﴾ الصادق عليه السلام: توبة العام من الذنوب؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١
﴿٤١٨﴾ الصادق عليه السلام: فأما توبة العام فإن يغسل باطنه من الذنوب بماء الحسرة والاعتراف بجنايته دائماً واعتقاد الندم على ما مضى والخوف على ما بقي من عمره ولا يستصغر ذنوبه فيحمله ذلك على الكسل ويديم البكاء والأسف على ما فاتته من طاعة الله ويحبس نفسه من الشهوات ويستغيث إلى الله تعالى ليحفظه على وفاء توبته ويعصمه على العود إلى ما سلف ويروض نفسه في ميدان الجهد والعبادة ويقضي عن الفوائت من الفرائض ويرد المظالم ويعتزل قرناء السوء ويسهر ليله ويظمأ نهاره ويتفكر دائماً في عاقبته ويستعين بالله سائلاً منه الاستقامة في سرائه وضرائه ويثبت عند المحن والبلاء كيلاً يسقط عن درجة التوابين فإن ذلك طهارة من ذنوبه وزيادة في عمله ورفعة في درجاته؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

٢-١-٢- توبة المؤمن

﴿٤١٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: تقيّة المؤمن في قلبه وتوبته في اعترافه؛ غررالحكم ص: ٩١

فصل ۲- درجات، تقسیمات و حدود توبه

۲-۱- تقسیم بر مبنای توبه کننده

۱-۲-۱- توبه‌ی عام

﴿۴۱۷﴾ توبه‌ی مردم عادی از گناهان است.

﴿۴۱۸﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: با اشک حسرت باطن خود را از گناهان بشوید و به خطاهای خود اعتراف کند، بر گذشته پشیمان و نادم، و نسبت به آینده نگران و هراسان باشد، گناه را دست‌کم نگیرد که موجب کسالت و سستی است، گریه و تأسفش بر طاعات و عبادات از دست‌رفته دائمی بوده، نفس خود را از تمایلات نفسانی بازدارد، و از پروردگار متعال کمک بخواهد تا او را در شکستن توبه، ثابت‌قدم کرده و از بازگشت به گناهان گذشته حفظ نماید. و لازمست خود را در میدان کوشش و انجام وظائف بندگی تمرین و ریاضت بدهد، قضای واجبات فوت‌شده را به جا آورد، و حقوق ادا نشده‌ی دیگران را ادا کند. و نیز باید از هم‌نشینیان ناشایست کناره‌گیری کرده، و شب را به بیداری و روز را با روزه سر کند، پیوسته در عاقبت امور و جریان زندگی خود اندیشه و تفکر نموده، و از خداوند متعال یاری بطلبد که او را چه در حالات خوشی و گشادگی و چه در موارد گرفتاری و ناخوشی، توفیق استقامت عطا کند. و هنگام ابتلا و شدت و فشار زندگی، ثابت‌قدم بوده، متزلزل نشود، تا مبادا از درجه‌ی توبه‌کنندگان سقوط کند؛ و بداند که پیشامدهای ناگوار و بلاها و گرفتاری‌های زندگی، موجب طهارت و بخشودگی خطاها و گناهان بوده، و سبب افزایش اعمال و بالارفتن درجاتش می‌شود.

۲-۱-۲- توبه‌ی مؤمن

﴿۴۱۹﴾ ترس مؤمن در دل او، و توبه‌ی او در اعتراف اوست.

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

٣-١-٢- تَوْبَةُ الشَّبَابِ

﴿٢٢٠﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): التَّوْبَةُ حَسَنَةٌ لَكِنَّهَا فِي الشَّبَابِ أَحْسَنُ؛ مَجْمُوعَةٌ وَرَامَ ج: ٢ ص: ١١٨

٤-١-٢- تَوْبَةُ الْخَاصِّ

﴿٢٢١﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): تَوْبَةُ الْخَاصِّ مِنَ الْإِشْتِغَالِ بِغَيْرِ اللَّهِ؛ بِحَارِ الْأَنْوَارِ ج: ٦ ص: ٣١

﴿٢٢٢﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): تَوْبَةُ الْخَاصِّ مِنَ الْإِشْتِغَالِ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ؛ مُسْتَدْرِكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٢ ص:

١٣١

٥-١-٢- تَوْبَةُ الْأَصْفِيَاءِ

﴿٢٢٣﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): تَوْبَةُ الْأَصْفِيَاءِ مِنَ التَّنَفُّسِ؛ مُسْتَدْرِكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٢٢٤﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): تَوْبَةُ الْأَصْفِيَاءِ مِنَ التَّنَفُّسِ؛ مُصَابِحُ الشَّرِيعَةِ ص: ٩٧

٦-١-٢- تَوْبَةُ الْأَوْلِيَاءِ

﴿٢٢٥﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): تَوْبَةُ الْأَوْلِيَاءِ مِنْ تَلَوِينِ الْخَطَرَاتِ؛ مُسْتَدْرِكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٢ ص: ١٣١

٧-١-٢- تَوْبَةُ الْمَلَائِكَةِ

﴿٢٢٦﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): تَوْبَةُ الْأَنْبِيَاءِ مِنْ اضْطِرَابِ السَّرِّ؛ مُسْتَدْرِكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٢٢٧﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): أَسْأَلُكَ بِأَحَبِّ وَ سَائِلِكَ إِلَيْكَ وَ أَعْظَمِهَا وَ أَقْرَبِهَا مِنْكَ أَنْ

تَرْزُقَنِي قَبُولِ التَّوَابِينَ وَ تَوْبَةِ الْأَنْبِيَاءِ وَ صِدْقِهِمْ؛ بِحَارِ الْأَنْوَارِ ج: ٩٤ ص: ٢٥٥

٨-١-٢- تَوْبَةُ الْأَنْبِيَاءِ

١-٨-٢- تَوْبَةُ آدَمَ (عليه السلام)

﴿٢٢٨﴾ الرُّسُولُ (صلى الله عليه وآله): وَإِنَّمَا كَانَ تَوْبَتُهُ (عليه السلام) إِلَى اللَّهِ تَعَالَى عَلَى سَبِيلِ الْإِنْقِطَاعِ إِلَيْهِ لَا عَلَى

سَبِيلِ تَكْفِيرِ الذُّنُوبِ؛ رُوضَةُ الْوَاعِظِينَ ج: ٢ ص: ٣١٦

٢-١-٨- تَوْبَةُ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ (عليه السلام)

﴿٢٢٩﴾ خَرَّ مُوسَى صَعِقًا مِنْ هَوْلٍ تَدَكُّدِكَ ذَلِكَ الْجَبَلِ عَلَى عِظَمِهِ وَ كِبَرِهِ فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ

سُبْحَانَكَ ثُبْتُ إِلَيْكَ أَيُّ رَجَعْتُ إِلَى مَعْرِفَتِي بِكَ عَادِلًا عَمَّا حَمَلَنِي عَلَيْهِ قَوْمِي مِنْ سُؤَالِكَ

الرُّؤْيَا وَ لَمْ تَكُنْ هَذِهِ التَّوْبَةُ مِنْ ذَنْبِهِ لِأَنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَا يُذْنِبُونَ ذَنْبًا صَغِيرًا وَ لَا كَبِيرًا وَ لَمْ يَكُنْ

الِاسْتِئْذَانُ قَبْلَ السُّؤَالِ بَوَاجِبٍ عَلَيْهِ لَكِنَّهُ كَانَ أَدْبًا أَنْ يَسْتَعْمِلَهُ وَ يَأْخُذَ بِهِ نَفْسَهُ مَتَى أَرَادَ أَنْ

يَسْأَلَهُ عَلَى أَنَّهُ قَدْ رَوَى قَوْمٌ أَنَّهُ قَدْ اسْتَأْذَنَ فِي ذَلِكَ فَادِّنْ لَهُ لِيَعْلَمَ قَوْمُهُ بِذَلِكَ أَنَّ الرُّؤْيَا لَا

تَجُوزُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ؛ بِحَارِ الْأَنْوَارِ ج: ٤ ص: ٤٥

﴿٢٣٠﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنه): فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ ثُبْتُ إِلَيْكَ وَ أَنَا

أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ يَقُولُ سُبْحَانَكَ ثُبْتُ إِلَيْكَ مِنْ أَنْ أَسْأَلَكَ رُؤْيَا وَ أَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّكَ لَا

تُرَى؛ بِحَارِ الْأَنْوَارِ ج: ٤ ص: ٤٥

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

۳-۱-۲- توبه‌ی جوان

﴿۴۲۰﴾ توبه خوب است ولی در جوانی خوب‌تر.

۴-۱-۲- توبه‌ی خواص

﴿۴۲۱﴾ توبه‌ی خواص از مشغول‌بودن به غیر خداست.

﴿۴۲۲﴾ توبه‌ی خواص از مشغول‌بودن به غیر خداست.

۵-۱-۲- توبه‌ی برگزیدگان

﴿۴۲۳﴾ توبه‌ی اصفیا و برگزیدگان از استراحت و فراغت است.

﴿۴۲۴﴾ توبه‌ی اصفیا و برگزیدگان از استراحت و فراغت است.

۶-۱-۲- توبه‌ی اولیا

﴿۴۲۵﴾ توبه‌ی اولیا از خطورات قلبی متنوع رنگارنگ است.

۷-۱-۲- توبه‌ی فرشتگان

﴿۴۲۶﴾ توبه‌ی پیامبران الهی از مضطرب‌شدن باطن و برهم‌خوردن حالت اطمینان است.

﴿۴۲۷﴾ به حق محبوب‌ترین، بزرگ‌ترین، و نزدیک‌ترین وسیله‌ها و واسطه‌ها، از تو می‌خواهم که

قبول‌شدن توبه‌کنندگان و توبه و صدق و راستی پیامبران را روزی‌ام کنی.

۸-۱-۲- توبه‌ی پیامبران

۱-۸-۱-۲- توبه‌ی آدم علیه السلام

﴿۴۲۸﴾ توبه‌ی ایشان علیه السلام به پیشگاه خداوند، به منزله‌ی بریدن و انقطاع از غیر خدا بود، نه فقط برای آمرزش گناهان.

۲-۸-۱-۲- توبه‌ی موسی علیه السلام

﴿۴۲۹﴾ از هول و ترس پاره‌پاره‌شدن آن کوه با عظمت، موسی مدهوش بر زمین افتاد و چون به هوش آمد، عرض کرد: "خداوند، تو منزهی (از اینکه با چشم دیده شوی)، من به‌سوی تو بازگشتم، یعنی از درخواست دیدنت، که قوم مرا بر آن داشت، به معرفت و شناخت صحیح از تو بازگشتم. و این توبه از گناه نبود، زیرا که پیامبران گناه نمی‌کنند، نه گناه کوچک و نه بزرگ، و اجازه‌گرفتن پیش از درخواست نیز بر او واجب نبود، لیکن از آدابی بود که هر زمان که می‌خواست که از او درخواستی کند باید مراعات، و خود را به آن وادار می‌کرد. هرچند گروهی روایت کرده‌اند که موسی دراین‌مورد اجازه گرفت و خدا به او اجازه داد تا قومش بدانند که خدا قابل رؤیت نیست.

﴿۴۳۰﴾ درباره‌ی آیه‌ی "فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَ أَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ"، امام علیه السلام فرمود: او این‌چنین گفت: "خدایا، تو منزهی، از اینکه درخواست دیدن تو را کردم توبه می‌کنم؛ و من اولین کسی هستم که به قابل‌رؤیت‌نبودن تو ایمان آورده‌ام.

﴿درجات و تقسيم و حدود التوبة﴾

٣-٧-١-٢- توبة رسول الله ﷺ

﴿٤٣١﴾ الصادق عليه السلام: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً مِنْ غَيْرِ ذَنْبٍ قُلْتُ يَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ قَالَ كَانَ يَقُولُ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ٣٢٠

﴿٤٣٢﴾ الصادق عليه السلام: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً فَقُلْتُ أَمْ كَانَ يَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ قَالَ لَا وَ لَكِنْ كَانَ يَقُولُ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ قُلْتُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَتُوبُ وَ لَا يَعُودُ وَ نَحْنُ نَتُوبُ وَ نَعُودُ فَقَالَ اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٨

﴿٤٣٣﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً مِنْ غَيْرِ ذَنْبٍ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٤٩

﴿٤٣٤﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ وَ يَسْتَغْفِرُهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَ لَيْلَةٍ مِائَةً مَرَّةً مِنْ غَيْرِ ذَنْبٍ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٥٠

﴿٤٣٥﴾ الرسول ﷺ: تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ فَإِنِّي أَتُوبُ فِي الْيَوْمِ مِائَةً مَرَّةً؛ بحار الأنوار ج: ٩٠ ص: ٢٨٢
﴿٤٣٦﴾ الرسول ﷺ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ إِذَا فَرَغَ مِنْ حَدِيثِهِ وَ أَرَادَ أَنْ يَقُومَ مِنْ مَجْلِسِهِ يَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا مَا أَحْطَاْنَا وَ مَا تَعَمَّدْنَا وَ مَا أَسْرَرْنَا وَ مَا أَغْلَنَّا وَ مَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنَّا أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَ أَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَ يَقُولُ إِذَا قَامَ مِنْ مَجْلِسِهِ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَ بِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٥ ص: ٤٢٨

﴿٤٣٧﴾ الرسول ﷺ: عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَاخِرَهُ لَا يَقُومُ وَ لَا يَقْعُدُ وَ لَا يَجِيءُ وَ لَا يَذْهَبُ إِلَّا قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ بِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ فَسَأَلْنَاهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ إِنِّي أُمِرْتُ بِهَا ثُمَّ قَرَأَ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَ الْفَتْحُ؛ بحار الأنوار ج: ٢١ ص: ١٠٠

٢-٢- تقسيم طبقاً للخلوص و الفضيلة

٢-٢-١- أخيب التائبين

﴿٤٣٨﴾ السَّجَّاد عليه السلام: فَهَذَا مَقَامُ الْعَائِذِ بِكَ، وَ مَحَلُّ الْمُعْتَرِفِ لَكَ، فَلَا يَضِيقَنَّ عَنِّي فَضْلُكَ، وَ لَا يَقْصُرَنَّ دُونِي عَفْوُكَ، وَ لَا أَكُنْ أَخِيبَ عِبَادِكَ النَّائِبِينَ؛ الصحيفة ص: ١٤٦

٢-٢-٢- حُسن التوبة و توبة حسنة

﴿٤٣٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: حُسنُ التَّوْبَةِ يَمْحُو الْحَوْبَةَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٠
﴿٤٤٠﴾ الصادق عليه السلام: فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى جَلَّ ذِكْرُهُ إِلَى إِلِيَّا تَعَرَّضْ لِلْمَلِكِ فَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَتُوبَ عَلَيْهِ فَأَتَاهُ ... فَأَخَذَ عَلَيْهِ الْعَهْدَ فَأَخْرَجَ أَصْحَابَهُ وَ تَقَرَّبُوا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى بِتَوَرُّينٍ ثُمَّ دَعَا بِالْمَرْأَةِ فَذَبَحَهَا وَ أَخْرَقَ الصَّنَمَ وَ تَابَ الْمَلِكُ تَوْبَةً حَسَنَةً حَتَّى لَبِسَ الشَّعْرَ وَ أُرْسِلَ إِلَيْهِ الْمَطَرُ وَ الْخِصْبُ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٣٩٩

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

۳-۷-۱-۲- توبه‌ی پیامبر خدا ﷺ

﴿۴۳۱﴾ رسول خدا ﷺ بدون ارتکاب گناه، روزی هفتاد بار به درگاه خدای عزیز و جلیل توبه می‌کرد، عرض کردم: آیا ایشان می‌فرمود: " اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ اَتُوبُ اِلَيْهِ "؟ فرمود: نه، این چنین می‌گفت: " اَتُوبُ اِلَى اللَّهِ ".

﴿۴۳۲﴾ رسول خدا ﷺ روزی هفتاد بار به درگاه خدای عزیز و جلیل توبه می‌کرد، عرض کردم: می‌فرمود: " اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ اَتُوبُ اِلَيْهِ " فرمود: نه، می‌فرمود، " اَتُوبُ اِلَى اللَّهِ "، عرض کردم: رسول خدا ﷺ توبه می‌کرد و به خطایی باز نمی‌گشت ولی ما توبه می‌کنیم و باز می‌گردیم؟ فرمود: خداست که باید از او یاری طلبید.

﴿۴۳۳﴾ پیامبر خدا ﷺ بدون اینکه گناهی کرده باشد هر روزی هفتاد مرتبه استغفار می‌کرد.

﴿۴۳۴﴾ پیامبر خدا ﷺ بدون اینکه گناهی کرده باشد، هر روز صد مرتبه توبه و استغفار می‌کرد.

﴿۴۳۵﴾ به‌سوی خدا برگردید که من روزی صد بار توبه می‌کنم.

﴿۴۳۶﴾ پیامبر ﷺ زمانی که سخنان پیامبر ﷺ به پایان می‌رسید و می‌خواستند از جایشان بلند شوند، می‌فرمودند: " خدایا، گناهان عمد و غیرعمد، پنهان و آشکار، و نیز آنچه از گناهانمان می‌دانی، بیامرز تویی که پیش و یا به تأخیر می‌اندازی، خدایی جز تو نیست. " و نیز هنگامی که از جایشان بلند شدند فرمودند: " خدایا، پاک و منزهی و تو را سپاس می‌گویم و شهادت می‌دهم که پروردگاری جز تو نیست، از تو طلب آمرزش کرده و به درگاهت توبه می‌کنم.

﴿۴۳۷﴾ از ام سلمه نقل شده است: رسول خدا ﷺ... در این اواخر در حال برخاستن، نشستن، رفتن و آمدن می‌گفت: " سبحان الله و بحمده، استغفر الله و اتوب الیه "، چون از آن حضرت علت آن را پرسیدیم. فرمود: از جانب خدای متعال دستور دارم که چنین کنم. سپس سوره‌ی نصر را تلاوت فرمود.

۲-۲-۲- تقسیمات توبه برحسب برتری و درجه‌ی خلوص توبه‌کننده

۱-۲-۲- ناامیدترین توبه‌کننده

﴿۴۳۸﴾ این موقعیت پناهنده‌ی به تو و محلّ اعتراف‌کننده‌ی نزد توست، پس باید که فضل تو کم‌وسعت نباشد و مرا نیز در بر گیرد، و عفو تو نیز برای رسیدن به من کوتاه نباشد، و من ناامیدترین بنده‌ی توبه‌کار تو نباشم.

۲-۲-۲- خوبی توبه و توبه‌ی خوب

﴿۴۳۹﴾ خوبی توبه گناه را محو می‌کند.

﴿۴۴۰﴾ خداوند به اِلیا وحی کرد: نزد پادشاه برو و بگو می‌خواهم توبه‌اش را بپذیرم. پس اِلیا نزد پادشاه رفت... از او تعهد گرفت (که بت‌پرستی را ترک کند و بت را بسوزاند) به اتفاق یارانش بیرون رفته ده گاو برای تقرب و نزدیکی به خدا قربانی کردند، سپس آن زن را آوردند و حکم قتل بر او اجرا کرده و بت را سوزاندند؛ پادشاه به شایستگی توبه کرد تاحدی که لباس خشن می‌پوشید. قحطی بر طرف شد و خداوند باران و حاصلخیزی به سویشان روانه کرد.

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمُ وَ حُدُودُ التَّوْبَةِ﴾

٣-٢-٢- أحسن التوبة

﴿٤٤١﴾ الصادق عليه السلام: التوبة حسنة لكنها في الشباب أحسن؛ مجموعة ورام ج: ٢ ص: ١١٨

٤-٢-٢- سهولة التوبة

﴿٤٤٢﴾ السجاد عليه السلام: رب سهل لي توبة إليك و أعني عليها؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٦١

٥-٢-٢- يسير التوبة

﴿٤٤٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: يسير التوبة والاستغفار يمحص المعاصي والإصرار؛ مستدرک

الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٠

٦-٢-٢- أفضل التوبات

﴿٤٤٤﴾ ثبت إليك من جميع ما كرهته مني بأفضل التوبات لديك؛ بحار الأنوار ج: ٨٢ ص: ٢٧٢

٧-٢-٢- نتوب متاباً

﴿٤٤٥﴾ ومن تاب وعمل صالحاً فإنه يتوب إلى الله متاباً؛ الفرقان (٧١)

﴿٤٤٦﴾ الصادق عليه السلام: إنا لنذنب ونسي ثم نتوب إلى الله متاباً؛ بحار الأنوار ج: ٢٥ ص: ٢٠٧

٨-٢-٢- أول التائبين

﴿٤٤٧﴾ الباقر عليه السلام: فأجعلني أول التائبين؛ الإقبال ص: ٥٢١

٩-٢-٢- توبة السر

﴿٤٤٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فوالله لتوبته إلى الله في السر أفضل من أن يفضح نفسه ويهتك

ستره؛ بحار الأنوار ج: ٧٦ ص: ٣٥

﴿٤٤٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لو وجدت مؤمناً على فاحشة لسترته بثوبي هذا أو قال بثوبه فرفعه

بيديه جميعاً إن التوبة فيما بين المؤمن وبين الله؛ دعائم الإسلام ج: ٢ ص: ٤٤٦

﴿٤٥٠﴾ امير المؤمنين عليه السلام: ما أفتح بالرجل منكم أن يأتي بعض هذه الفواحش فيفضح نفسه

على رؤوس الملأ فلا تاب في بيته فوالله لتوبته فيما بينه وبين الله أفضل من إقامتي عليه

الحد؛ الكافي ج: ٧ ص: ١٨٨

﴿٤٥١﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: من أتى منكم شيئاً مما يوجب عليه حداً أو عقاباً فليستتر بظل الله عز و

جل و يتوب إليه فيما بينه وبينه فإنه أقرب إلى الله عز و جل من إظهاره ما ستر عليه ولا يبد

أحدكم صفحته بالذنوب فإنه من أبدى صفحته لإقامة الحد عليه هلك و لم يصبر على الحق

فيه؛ المقنعة ص: ٧٧٧

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

۳-۲-۲- بهترین توبه

﴿۴۴۱﴾ توبه خوب است ولی در جوانی خوب تر.

۴-۲-۲- آسانی توبه

﴿۴۴۲﴾ پروردگارا، توبه را بر من آسان کن و مرا بر انجام دادن آن یاری ده.

۵-۲-۲- توبه‌ی آسان

﴿۴۴۳﴾ حتی توبه و استغفار کم نیز، معاصی و اصرار بر آن‌ها را پاک می‌کند.

۶-۲-۲- بهترین توبه‌ها

﴿۴۴۴﴾ از همه‌ی آنچه بر من نمی‌پسندی، با بهترین توبه‌ای که نزد توست توبه می‌کنم.

۷-۲-۲- توبه کنیم توبه‌ای!

﴿۴۴۵﴾ و کسی که توبه کند و عمل صالح انجام دهد، به سوی خدا بازگشت می‌کند (و پاداش خود را از او می‌گیرد).

﴿۴۴۶﴾ ما مرتکب گناه و بدی می‌شویم، سپس به درگاه خدا توبه می‌بریم.

۸-۲-۲- اولین توبه‌کننده

﴿۴۴۷﴾ مرا اولین توبه‌کننده قرار بده.

۹-۲-۲- توبه‌ی مخفی

﴿۴۴۸﴾ به خدا قسم توبه‌ی پنهانی او به درگاه خداوند، از اینکه خودش را رسوا کند و پرده را بدر، بهتر است.

﴿۴۴۹﴾ اگر مؤمنی را در حال زنا ببینم، با لباس خودم (یا فرمود: با لباس خودش)، او را می‌پوشانم. سپس هر دو دست را بالا گرفت و فرمود: توبه بین مؤمن و خداست. تا می‌توانید از منتشر کردن خبر کارهای زشت و دهان‌به‌دهان شدن گناهان، پرهیز کنید.

﴿۴۵۰﴾ چه زشت است فردی گناهی مرتکب شود، در خانه‌اش توبه نکند و خودش را در ملأ عام رسوا کند. قسم به خدا که توبه‌ی او از گناهی که بین او و خداوند واقع شده است، از اجرا شدن حدّ شرعی بر او، بهتر است.

﴿۴۵۱﴾ اگر کسی عملی مرتکب شود که مستوجب حدّ شرعی یا تعزیر باشد، به خدا پناه ببرد و از گناهانی که بین او و خدا انجام شده، توبه کند. این عمل - توبه در خفا - از برملا کردن آنچه را خداوند بر او پوشانده، به رضایت خداوند نزدیک تر است. احدی از شما پرونده‌ی گناهانش را برای غیر خدا برملا نکند. چرا که اگر کسی گناه خود را برای جاری شدن حدّ، برملا کند هلاک خواهد شد؛ و آنچه را سزاوار اوست، تحمل نمی‌کند.

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

١٠-٢-٢- تَوْبَةُ الْقَلْبِ

﴿٤٥٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَا تَجُوزُ صَلَاةُ امْرِئٍ حَتَّى يُطَهَّرَ خَمْسَ جَوَارِحَ الْوَجْهِ وَالْيَدَيْنِ وَ الرَّأْسَ وَ الرَّجْلَيْنِ بِالْمَاءِ وَ الْقَلْبَ بِالتَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ٣٥٥

١١-٢-٢- إِخْلَاصُ التَّوْبَةِ

﴿٤٥٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِخْلَاصُ التَّوْبَةِ يُسْقِطُ (تُسْقِطُ) الْحَوْبَةَ؛ غرر الحكم ص: ١٩٥
 ﴿٤٥٤﴾ السَّجَاد عليه السلام: أَذْغُوكَ دُعَاءَ مَنْ ... خَلَصْتَ لَوْجْهَكَ تَوْبَتَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢٠٠
 ﴿٤٥٥﴾ السَّجَاد عليه السلام: أَقُولُ مَقَالَ الْعَبْدِ ... الَّذِي ... أَخْلَصَ لَكَ التَّوْبَةَ؛ الصحيفة ص: ٦٤
 ﴿٤٥٦﴾ السَّجَاد عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنَّا نَتُوبُ إِلَيْكَ فِي يَوْمٍ فَطَرْنَا ... تَوْبَةً نَصُوحًا خَلَصْتَ مِنَ الشَّكِّ وَ الْارْتِيَابِ؛ الصحيفة ص: ٢٠٢

﴿٤٥٧﴾ اللَّهُمَّ رَبِّ إِنِّي قَصَدْتُ إِلَيْكَ بِإِخْلَاصِ تَوْبَةٍ نَصُوحٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧
 ﴿٤٥٨﴾ الجواد عليه السلام: اللَّهُمَّ رَبِّ فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنْابَةَ مُخْلِصِ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧
 ﴿٤٥٩﴾ الجواد عليه السلام: اللَّهُمَّ رَبِّ فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنْابَةَ مُخْلِصِ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧
 ﴿٤٦٠﴾ الرضا عليه السلام: اللَّهُمَّ رَبِّ إِنِّي قَصَدْتُ إِلَيْكَ بِإِخْلَاصِ تَوْبَةٍ نَصُوحٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿٤٦١﴾ الكاظم عليه السلام: مَنْ لَمْ يَعْمَلِ الْخَطِيئَةَ أَرْوَحَ وَ أَقَلَّ هَمًّا مِمَّنْ عَمِلَ الْخَطِيئَةَ وَ إِنْ أَخْلَصَ التَّوْبَةَ وَ أَنَابَ؛ بحار الأنوار ج: ١ ص: ١٤٥

﴿٤٦٢﴾ الصادق عليه السلام: ثُمَّ اغْسِلْ بِمَاءِ التَّوْبَةِ الْخَالِصَةِ ذُنُوبَكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٠ ص: ١٧٢
 ﴿٤٦٣﴾ الرضا عليه السلام: وَ أَقْبَلُ رَبِّ تَوْبَتِي فَإِنَّهَا بِصِدْقٍ مِنْ إِخْلَاصِ نِيَّتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧
 ﴿٤٦٤﴾ وَ أَقْبَلُ يَا رَبِّ تَوْبَتِي فَإِنَّهَا تَصْدُرُ مِنْ إِخْلَاصِ نِيَّتِي؛ مهج الدعوات ص: ٢٦٢
 ﴿٤٦٥﴾ الهادي عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ لَهُمْ تَوْفِيقَ أَهْلِ الْهُدَى ... حَتَّى يُخْلَصُوا لَكَ النَّصِيحَةَ فِي التَّوْبَةِ حُبًّا لَهُمْ فَتُوجِبَ لَهُمْ مَحَبَّتَكَ الَّتِي أَوْجَبْتَهَا لِلتَّوَّابِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٢ ص: ٢٢٦

١٢-٢-٢- تَوْبَةُ نَصُوحٍ

﴿٤٦٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا؛ التحريم (٨)
 ﴿٤٦٧﴾ الصادق عليه السلام: أَنَّ التَّوْبَةَ النَّصُوحَ هُوَ أَنْ يَتُوبَ الرَّجُلُ مِنْ ذَنْبٍ وَ يَنْوِيَ أَنْ لَا يَعُودَ إِلَيْهِ أَبَدًا؛ معاني الأخبار ص: ١٧٤
 ﴿٤٦٨﴾ الهادي عليه السلام: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الْأَخِيرَ عليه السلام عَنِ التَّوْبَةِ النَّصُوحِ مَا هِيَ فَكَتَبَ عليه السلام أَنْ يَكُونَ الْبَاطِنُ كَالظَّاهِرِ وَ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٦

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

۱۰-۲-۲- توبه‌ی قلب

﴿۴۵۲﴾ نماز جایز نیست مگر آنکه پنج عضو خود را پاکیزه کند: صورت و دست و سر و پا را با آب، و دل را با توبه.

۱۱-۲-۲- اخلاص در توبه

﴿۴۵۳﴾ اخلاص در توبه، گناه را از بین می‌برد.

﴿۴۵۴﴾ تو را می‌خوانم، مانند خواندن کسی که... توبه‌ی او خالص برای توست.

﴿۴۵۵﴾ مانند بنده‌ای که توبه را برای تو خالص کرده، با تو سخن می‌گویم.

﴿۴۵۶﴾ خدایا، ما در روز فطر و روزه گشودنمان به‌سوی تو، توبه می‌کنیم... توبه‌ی خالصی که از شک و دودلی پاک باشد.

﴿۴۵۷﴾ خداوندا، من با توبه‌ای خالص، تصمیم به آمدن نزد تو گرفته‌ام.

﴿۴۵۸﴾ خداوندا، توبه‌ی خالص و بازگشتم از گناهان را بپذیر.

﴿۴۵۹﴾ خداوندا، توبه‌ی خالص و بازگشتم از گناهان را بپذیر.

﴿۴۶۰﴾ خداوندا، من با توبه‌ای خالص، تصمیم به آمدن نزد تو گرفته‌ام.

﴿۴۶۱﴾ کسی که گناهی را مرتکب نشده، آسوده‌تر و کم‌غصه‌تر از کسی است که مرتکب گناهی شده، هرچند (فرد گناهکار) خالصانه توبه کند و باز گردد.

﴿۴۶۲﴾ به آب توبه‌ی خالص، گناهان خود را بشوی.

﴿۴۶۳﴾ پروردگارا، توبه‌ی مرا بپذیر، چرا که این توبه به‌راستی از نیتی خالص سرچشمه گرفته است.

﴿۴۶۴﴾ پروردگارا، توبه‌ام را قبول کن که این توبه از نیت خالصم سر زده است.

﴿۴۶۵﴾ خداوندا، از تو برای شیعیانم توفیق اهل هدایت را می‌طلبم... تا آنکه توبه‌شان را از سر محبت و دوستی خالص کنند و شایسته‌ی دریافت محبتی شوند که برای توبه‌کنندگان در نظر گرفته‌ای.

۱۲-۲-۲- توبه‌ی نصوح (خالص)

﴿۴۶۶﴾ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، به سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص.

﴿۴۶۷﴾ توبه‌ی نصوح، آن است که آدمی دست از گناه بکشد، و نیت کند که هرگز بار دیگر آن را انجام ندهد.

﴿۴۶۸﴾ از امام هادی علیه السلام پرسیدم: که توبه‌ی نصوح چیست؟ در پاسخ نوشت: اینکه باطن و ظاهر مانند هم باشد بلکه باطن بهتر از ظاهر باشد.

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمُ وَحُدُودُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٤٦٩﴾ الصادق عليه السلام: التَّوْبَةُ النَّصُوحُ أَنْ يَكُونَ بَاطِنُ الرَّجُلِ كَظَاهِرِهِ وَ أَفْضَلَ؛ وَسَائِلُ الشَّيْعَةِ ج:

١٦ ص: ٧٧

﴿٤٧٠﴾ الباقر عليه السلام: سئِلَ عليه السلام: عَنِ التَّوْبَةِ النَّصُوحِ قَالَ هُوَ الذَّنْبُ الَّذِي لَا يُعَادُ عَلَيْهِ أَبَدًا؛

مشكاة الأنوار ص: ١١١

﴿٤٧١﴾ الصادق عليه السلام: قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا قَالَ يَتُوبُ

الْعَبْدُ مِنَ الذَّنْبِ ثُمَّ لَا يَعُودُ فِيهِ؛ الْكَافِي ج: ٢ ص: ٤٣٢

﴿٤٧٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: وَقِيلَ لَهُ مَا التَّوْبَةُ النَّصُوحُ فَقَالَ عليه السلام: نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَاسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ

وَاقْتِصَادٌ عَلَى أَنْ لَا يَعُودَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٤٨

﴿٤٧٣﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا تَابَ الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ تَوْبَةً نَصُوحًا أَحَبَّهُ اللَّهُ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٢٨

﴿٤٧٤﴾ الكاظم عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ النَّصُوحَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٣٨١

﴿٤٧٥﴾ أَسْأَلُكَ يَا رَبِّ تَوْبَةً نَصُوحًا تَرْضَاهَا؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ١٦٩

﴿٤٧٦﴾ الكاظم عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَوْبَةً نَصُوحًا تَقْبَلُهَا مِنِّي تَبْقَى عَلَيَّ بَرَكَتُهَا وَتَغْفِرُ بِهَا مَا

مَضَى مِنْ ذُنُوبِي وَتَعْصِمْنِي بِهَا فِيمَا بَقِيَ مِنْ عُمْرِي؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٦٥

﴿٤٧٧﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ... تَوْبَةً نَصُوحًا لَا يُغَيِّرُهَا سَرَاءٌ وَلَا ضَرَاءٌ؛

بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٨٧

﴿٤٧٨﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ شَكٍّ أَوْ رِيْبَةٍ أَوْ جُحُودٍ أَوْ قُنُوطٍ أَوْ تَرَحٍّ أَوْ

مَرَحٍ أَوْ بَطَرٍ أَوْ فَرَحٍ أَوْ خَيْلَاءٍ أَوْ رِيَاءٍ أَوْ سُمْعَةٍ أَوْ شِقَاقٍ أَوْ نِفَاقٍ أَوْ كُفْرٍ أَوْ فُسُوقٍ أَوْ مَعْصِيَةٍ

أَوْ شَيْءٍ لَا تُحِبُّ عَلَيْهِ وَلِيًّا لَكَ فَاسْأَلْكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَتَبَدِّلَنِي مَكَانَهُ... تَوْبَةً نَصُوحًا

إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦

﴿٤٧٩﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ وَمَا قَسَمْتُ لِي فِي هَذِهِ السَّاعَةِ وَفِي هَذَا الْيَوْمِ وَفِي هَذَا الشَّهْرِ وَ

فِي هَذِهِ السَّنَةِ مِنْ خَيْرٍ أَوْ بَرَكَةٍ أَوْ عَافِيَةٍ أَوْ مَغْفِرَةٍ أَوْ رَافَةٍ أَوْ رَحْمَةٍ أَوْ عِتْقٍ مِنَ النَّارِ أَوْ رِزْقٍ

وَاسِعٍ حَلَالٍ طَيِّبٍ أَوْ تَوْبَةٍ نَصُوحٍ فَاجْعَلْ لَنَا فِي ذَلِكَ أَوْفَرَ النَّصِيبِ وَأَجْزَلَ الْحِظِّ؛ بحار الأنوار ج:

٩٥ ص: ٢٥٣

﴿٤٨٠﴾ اجْعَلْنِي أَتُوبُ إِلَيْكَ تَوْبَةً نَصُوحًا؛ بحار الأنوار ج: ٨٣ ص: ١٤٣

﴿٤٨١﴾ السَّجَادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنَّا نَتُوبُ إِلَيْكَ فِي يَوْمٍ فَطَرْنَا... تَوْبَةً نَصُوحًا خَلَصْتَ مِنَ الشَّكِّ وَ

الارتياب؛ الصحيفة ص: ٢٠٢

﴿٤٨٢﴾ اللَّهُمَّ رَبِّ إِنِّي قَصَدْتُ إِلَيْكَ بِاخْتِلَاصٍ تَوْبَةً نَصُوحًا؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿٤٨٣﴾ الباقر عليه السلام: اللَّهُمَّ... عَافِنِي مِنْ مُمَارَسَةِ الذُّنُوبِ بِتَوْبَةٍ نَصُوحًا؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢٠٥

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

- ﴿۴۶۹﴾ توبه‌ی نصوح، آن است که باطن مرد، مانند ظاهرش؛ بلکه بهتر از آن باشد.
- ﴿۴۷۰﴾ از امام باقر علیه السلام سؤال شد که توبه‌ی نصوح چیست؟ فرمود: اینکه هرگز به گناهی که از آن توبه کرده‌ای بازنگردی.
- ﴿۴۷۱﴾ درباره‌ی آیه‌ی " ای کسانی که ایمان آورده‌اید به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص " فرمود: یعنی بنده از گناه توبه کند و دیگر به آن بازنگردد.
- ﴿۴۷۲﴾ از امیرالمؤمنین علیه السلام پرسیدند: توبه‌ی نصوح چیست؟ فرمود: پشیمانی در دل، استغفار با زبان، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.
- ﴿۴۷۳﴾ اگر بنده‌ی مؤمن صادقانه توبه کند، خداوند او را دوست خواهد داشت.
- ﴿۴۷۴﴾ خداوند، از تو توفیق توبه‌ی خالص را خواستارم.
- ﴿۴۷۵﴾ پروردگارا، از تو، توبه‌ی خالصی می‌خواهم که تو آن را بپسندی و از آن راضی و خشنود باشی.
- ﴿۴۷۶﴾ خدایا، از تو توفیق می‌خواهم توبه‌ی نصوح از من و خالص درخواست می‌کنم که آن را از من بپذیری و برکتش برایم باقی بماند و به‌وسیله‌ی آن گناهان گذشته‌ام را پاک کنی و به برکت آن، در باقیمانده‌ی عمرم از آلوده‌شدن به گناه، نگاهم داری.
- ﴿۴۷۷﴾ خدایا، از فضل تو... توبه‌ی نصوحی می‌خواهم که خوشی و ناخوشی‌های زندگی دگرگونش نکند.
- ﴿۴۷۸﴾ خداوند، هرچه در قلم از شک، دودلی، انکار، ناامیدی، اندوه (به خاطر دنیا)، شادی بی‌حد (به خاطر دنیا)، سرمستی، شادمانی منجر به ناشکری، تکبر، ریا و دورویی، سُمعه، دشمنی، نفاق، کفر، فسق و خروج از ایمان، نافرمانی، یا هر عمل دیگری که بر دوستان نمی‌پسندی، وجود دارد، از تو می‌خواهم آن را پاک کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل، بنشانی.
- ﴿۴۷۹﴾ خداوند، و آنچه در این ساعت و این روز و این ماه و این سال، از خیر و برکت و عافیت و آمرزش و مهربانی و رحمت و آزادی از آتش و روزی حلال پاک فراوان و توبه‌ی نصوح، برایم در نظر گرفته‌ای، سهم ما را بزرگ‌تر و بهره‌ی ما را بیشتر قرار ده.
- ﴿۴۸۰﴾ چنانم کن که به سویت توبه کنم، توبه‌ای خالص (نصوح).
- ﴿۴۸۱﴾ خدایا، ما در روز فطر و روزه‌گشودنمان، به‌سوی تو توبه می‌کنیم... توبه‌ی خالصی که از شک و دودلی پاک باشد.
- ﴿۴۸۲﴾ خداوند، من با توبه‌ای خالص، تصمیم به آمدن نزد تو گرفته‌ام.
- ﴿۴۸۳﴾ پروردگارا... با توبه‌ای خالص، از پرداختن به گناهان بازم دار.

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمُ وَحُدُودُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٤٨٤﴾ الرسول ﷺ: اللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوْتَى هَذِهِ مُبَارَكَةً مِيمُونَةً مَقْرُونَةً بِتَوْبَةٍ نَصُوحٍ تَوْجِبُ لِي بِهَا السَّعَادَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٣ ص: ٢٥٣

﴿٤٨٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: تَبَّ عَلَى تَوْبَةٍ نَصُوحًا لَا أَعُوذُ بِعَدَاسِهَا فِيمَا يُسَخِّطُكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٨٠

﴿٤٨٦﴾ السَّجَّاد عليه السلام: إِلَهِي أَنْتَ الَّذِي فَتَحْتَ لِعِبَادِكَ بَابًا إِلَى عَفْوِكَ سَمَّيْتَهُ التَّوْبَةَ فَقُلْتُ تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٤٢

﴿٤٨٧﴾ الباقر عليه السلام: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا قَالَ: يَتَوَبُّ الْعَبْدُ مِنَ الذَّنْبِ ثُمَّ لَا يَعُودُ إِلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٨

﴿٤٨٨﴾ السَّجَّاد عليه السلام: أَنْتَ الَّذِي فَتَحْتَ لِعِبَادِكَ بَابًا إِلَى عَفْوِكَ وَسَمَّيْتَهُ التَّوْبَةَ وَجَعَلْتَ عَلَى ذَلِكَ الْبَابِ دَلِيلًا مِنْ رَحْمَتِكَ لئَلَّا يَضِلُّوا عَنْهُ فَقُلْتُ تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٧٢

﴿٤٨٩﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَرَأَهَا (التَّحْرِيمَ)، أَغْطَاهُ اللَّهُ تَعَالَى تَوْبَةً نَصُوحًا؛ مصباح الكفعمي ص: ٤٤٧

١٣-٢-٢- المُنَاصَحَةُ فِي التَّوْبَةِ

﴿٤٩٠﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَاعْلَمُوا أَنَّ أَقْرَبَ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ إِلَى الرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ حِينَ مَا يَعْمَلُ بِطَاعَةِ اللَّهِ وَنُصَاحَتِهِ فِي التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٣٣ ص: ٥٤٣

﴿٤٩١﴾ الكَاطِمُ عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَوْفِيقَ أَهْلِ الْهُدَى وَأَعْمَالَ أَهْلِ التَّقْوَى وَمُنَاصَحَةَ أَهْلِ التَّوْبَةِ... حَتَّى أَنْصَحَكَ فِي التَّوْبَةِ خَوْفًا لَكَ وَحَتَّى أَخْلِصَ لَكَ فِي النَّصِيحَةِ حُبًّا لَكَ؛

بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ١٩٨

﴿٤٩٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنْ أَقْرَبَ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ إِلَى الْمَغْفِرَةِ وَالرَّحْمَةِ حِينَ يَعْمَلُ لِلَّهِ بِطَاعَتِهِ وَنُصَاحَتِهِ فِي التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٣٨٧

١٤-٢-٢- التَّوْبَةُ عَلَى سَبِيلِ الْإِنْقِطَاعِ إِلَيْهِ

﴿٤٩٣﴾ الرسول ﷺ: إِنَّمَا فَعَلَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ الثَّلَاثَ رَكَعَاتٍ لِيَسْتَدْرِكَ ثَوَابَ أَمْرِ الْمُنْدُوبِ إِلَيْهِ الَّذِي فَاتَهُ وَإِنَّمَا كَانَ تَوْبَتُهُ عليه السلام إِلَى اللَّهِ تَعَالَى عَلَى سَبِيلِ الْإِنْقِطَاعِ إِلَيْهِ لَا عَلَى سَبِيلِ تَكْفِيرِ

الذَّنُوبِ؛ ص: ٢ ص: ٣١٦

١٥-٢-٢- التَّوْبَةُ الصَّادِقَةُ

﴿٤٩٤﴾ الرسول ﷺ: لَا تَتَوَقَّرُ عَيْنُ نَصِيبِهَا مِنْ نَظَرٍ إِلَى مَحْذُورٍ إِلَّا وَقَدْ أَنْعَقَدَ عُقْدُهُ فِي قَلْبِهِ مِنَ الْاُمْنِيَّةِ وَلَا تَنْحَلْ إِلَّا بِإِحْدَى الْحَالَتَيْنِ إِمَّا بِبُكَاءِ الْحَسْرَةِ وَالنَّدَامَةِ بِتَوْبَةٍ صَادِقَةٍ وَإِمَّا بِأَخْذِ حَظِّهِ

مِمَّا تَمَنَّى وَنَظَرَ إِلَيْهِ فَأَخَذَ الْحَظَّ مِنْ غَيْرِ تَوْبَةٍ فَمَصِيرُهُ إِلَى النَّارِ وَأَمَّا التَّائِبُ الْبَاكِي بِالْحَسْرَةِ وَالنَّدَامَةِ عَنْ ذَلِكَ فَمَا وَاهُ الْجَنَّةُ وَمُنْقَلَبُهُ الرِّضْوَانُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٤ ص: ٢٦٩

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۴۸۴﴾ خداوندا، این بازگشت مرا با خوبی و برکت و همراه با توبه‌ی خالصی قرار ده که باعث سعادت من شود.

﴿۴۸۵﴾ خداوندا، توبه‌ی خالصی نصیبم کن که دیگر به آنچه خشم تو را برمی‌انگیزد، بازنگردم.

﴿۴۸۶﴾ خدایا، تویی آن که برای بندگان دری به‌سوی عفو گشوده، و آن را توبه و بازگشت نامیده‌ای، و بر آن در از رحمت خود راهنمایی قرارداده‌ای تا آن را گم نکنند، و تو خود فرموده‌ای: به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص و پاکیزه.

﴿۴۸۷﴾ از حضرت باقر علیه السلام درباره‌ی آیه‌ی " ای کسانی که ایمان آورده‌اید به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص " پرسیدم فرمود: بنده از گناه توبه کند و به آن برنگردد.

﴿۴۸۸﴾ تویی آن که برای بندگان دری به‌سوی عفو گشوده، و آن را توبه و بازگشت نامیده‌ای، و بر آن در از رحمت خود راهنمایی قرارداده‌ای تا آن را گم نکنند، و تو خود فرموده‌ای: به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص و پاکیزه.

﴿۴۸۹﴾ هر کس سوره‌ی تحریم را بخواند، خداوند به او توبه‌ی نصوح عطا می‌کند.

۱۳-۲-۲- اخلاص در توبه

﴿۴۹۰﴾ بدانید که نزدیک‌ترین حالات بنده به آمرزش و رحمت، زمانی است که به طاعت خدا مشغول است، و در توبه‌اش اخلاص می‌ورزد.

﴿۴۹۱﴾ خداوندا، توفیق راه‌یافتگان، عمل پرهیزگاران، و اخلاص توبه‌کاران را می‌خواهم تا آنکه با ترس از تو، در توبه، خالصانه رفتار کنم. و به خاطر علاقه و محبت به تو، اخلاص را به درجه‌ی کمال برسانم.

﴿۴۹۲﴾ نزدیک‌ترین حالات بنده به آمرزش و رحمت، زمانی است که به طاعت خدا عمل می‌کند، و خالصانه توبه می‌نماید.

۱۴-۲-۲- توبه در مسیر بریدن از همه چیز به سوی خدا

﴿۴۹۳﴾ سه رکعت نماز آدم علیه السلام برای این بود که پاداش آن عمل مستحبی را که از دست داده بود دریافت؛ و توبه‌ی او به پیشگاه خداوند برای تقرّب بود نه برای ریزش گناهان.

۱۵-۲-۲- توبه‌ی راستین

﴿۴۹۴﴾ هیچ چشمی به حرامی نظر نمی‌کند، مگر آنکه گرهی از آرزو، بر دل او زده می‌شود و آن گره باز نمی‌شود، مگر به یکی از دو چیز: یا با ریختن اشک حسرت و پشیمانی از آن عمل قبیح و بازگشتی صادقانه از آن عمل شنیع، یا با رسیدن به آن آرزو؛ و اما دستیابی به این لذت حرام بدون توبه، او را به جهنم خواهد برد. و اگر توبه کرد و با افسوس و پشیمانی اشک ریخت، جای او بهشت است و مرجع و بازگشت او به رضوان الهی است.

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٩٥﴾ الرضا عليه السلام: وَ أَقْبَلَ رَبٌّ تَوَتَّى فَإِنَّهَا بِصِدْقٍ مِنْ إِخْلَاصٍ نَبَّيْتُ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧
١٦-٢-٢- التَّوْبَةُ الْمَقْبُولَةُ

﴿٢٩٦﴾ اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي ... تَوْبَةً مَقْبُولَةً؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٢٥٧
﴿٢٩٧﴾ السَّجَادُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: وَ اجْعَلْ خِتَامَ مَا تُحْصِي عَلَيْنَا كِتَابَةً أَعْمَالِنَا تَوْبَةً مَقْبُولَةً لَا نُوقِفُنَا بَعْدَهَا
عَلَى ذَنْبٍ اجْتَرَحْنَاهُ، وَ لَا مَعْصِيَةٍ أَفْتَرَفْنَاهَا؛ الصحيفة ص: ٦٢
١٧-٢-٢- التَّوْبَةُ الْمَرْضِيَّةُ

﴿٢٩٨﴾ أَسْأَلُكَ يَا رَبُّ تَوْبَةً نَصُوحًا تَرْضَاهَا؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ١٦٩
١٨-٢-٢- تَوْبَةُ مَنْ لَا يُحَدِّثُ نَفْسَهُ بِمَعْصِيَةٍ، وَ لَا يُضْمِرُ أَنْ يَعُودَ فِي خَطِيئَةٍ
﴿٢٩٩﴾ السَّجَادُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ فِي مَقَامِي هَذَا ... تَوْبَةً مَنْ لَا يُحَدِّثُ نَفْسَهُ بِمَعْصِيَةٍ،
وَ لَا يُضْمِرُ أَنْ يَعُودَ فِي خَطِيئَةٍ؛ الصحيفة ص: ١٣٨
١٩-٢-٢- تَوْبَةُ لَا أَعُودُ بَعْدَهَا فِيمَا يُسْخِطُكَ

﴿٥٠٠﴾ فَتَبَّ عَلَى تَوْبَةٍ لَا أَعُودُ بَعْدَهَا فِيمَا يُسْخِطُكَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٤٦
﴿٥٠١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: تَبَّ عَلَى تَوْبَةٍ نَصُوحًا لَا أَعُودُ بَعْدَهَا فِيمَا يُسْخِطُكَ؛ بحار الأنوار ج:
٩٤ ص: ٢٨٠

٢٠-٢-٢- تَوْبَةُ لَا نُوقِفُنَا بَعْدَهَا عَلَى ذَنْبٍ اجْتَرَحْنَاهُ، وَ لَا مَعْصِيَةٍ أَفْتَرَفْنَاهَا
﴿٥٠٢﴾ السَّجَادُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: وَ اجْعَلْ خِتَامَ مَا تُحْصِي عَلَيْنَا كِتَابَةً أَعْمَالِنَا تَوْبَةً مَقْبُولَةً لَا نُوقِفُنَا بَعْدَهَا
عَلَى ذَنْبٍ اجْتَرَحْنَاهُ، وَ لَا مَعْصِيَةٍ أَفْتَرَفْنَاهَا؛ الصحيفة ص: ٦٢

٢١-٢-٢- تَوْبَةُ لَا أَحْتَاجُ بَعْدَهَا إِلَى تَوْبَةٍ
﴿٥٠٣﴾ السَّجَادُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ ... فَاجْعَلْ تَوَتَّى هَذِهِ تَوْبَةً لَا أَحْتَاجُ بَعْدَهَا إِلَى تَوْبَةٍ، تَوْبَةً مُوجِبَةً
لِمَحْوِ مَا سَلَفَ، وَ السَّلَامَةَ فِيمَا بَقِيَ؛ الصحيفة ص: ١٣٨
٢٢-٢-٢- تَوْبَةُ نَصُوحٌ لَا يُغَيِّرُهَا سَرَاءٌ وَ لَا ضَرَاءٌ
﴿٥٠٤﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ ... تَوْبَةً نَصُوحًا لَا يُغَيِّرُهَا سَرَاءٌ وَ لَا ضَرَاءٌ؛ بحار الأنوار

ج: ٨٧ ص: ١٨٧
٢٣-٢-٢- تَوْبَةُ لَا تَسْخَطُ عَلَى بَعْدَهَا أَبَدًا
﴿٥٠٥﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنْ تُعْطِنِي ... تَوْبَةً لَا تَسْخَطُ عَلَى بَعْدَهَا أَبَدًا؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٨٤
٣-٢- تَقْسِيمُ طَبَقَاتِ لِمُتَعَلِّقِ التَّوْبَةِ (تَوْبَةُ مَنْ...)، حَسْبُ الْحُرُوفِ الْأَبْتَنِيَّةِ

١-٢-٣- الباب ١

١-١-٢-٣- الإثْمُ

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۴۹۵﴾ پروردگارا، توبه‌ی مرا بپذیر، چرا که این توبه به‌راستی از نیتی خالص سرچشمه گرفته است.

۲-۲-۱۶- توبه‌ی پذیرفته‌شده

﴿۴۹۶﴾ خداوندا، توبه‌ی مقبول و پذیرفته‌شده، روزی‌ام کن.

﴿۴۹۷﴾ پایان آنچه حساب‌رسان اعمال‌مان برای ما می‌شمارند، توبه‌ی پذیرفته‌شده قرار ده؛ که پس از آن ما را برای گناه و نافرمانی‌مان بازداشت و متوقف نکنی.

۲-۲-۱۷- توبه‌ی مورد پسند

﴿۴۹۸﴾ پروردگارا، از تو، توبه‌ی خالصی می‌خواهم که تو آن را بپسندی.

۲-۲-۱۸- توبه‌ای که بعد از آن فکر گناه و بازگشت به آن را نکند

﴿۴۹۹﴾ خدایا، در این موقعیت، به درگاه تو توبه می‌کنم... توبه‌ی کسی که با خود سخنی از گناه کردن نمی‌گوید و در دلش نیز بازگشت به گناه خطور نمی‌کند.

۲-۲-۱۹- توبه‌ای که بعد از آن به چیزی که خدا را به خشم آورد مرتکب نشود

﴿۵۰۰﴾ به من توجه کن؛ توجهی که دیگر به آنچه خشم تو را برمی‌انگیزد، بازنگردم.

﴿۵۰۱﴾ خداوندا، توبه‌ی خالصی نصیبم کن که دیگر به آنچه خشم تو را برمی‌انگیزد، بازنگردم.

۲-۲-۲۰- توبه‌ای که بعد از آن به خاطر گناهانی که مرتکب شدیم متوقف نشویم

﴿۵۰۲﴾ پایان آنچه حساب‌رسان اعمال‌مان برای ما می‌شمارند، توبه‌ی پذیرفته‌شده قرار ده؛ که پس از آن ما را برای گناه و نافرمانی‌مان بازداشت و متوقف نکنی.

۲-۲-۲۱- توبه‌ای که بعد از آن احتیاج به توبه‌ی دیگری نباشد

﴿۵۰۳﴾ خدایا... این توبه‌ام را توبه‌ای قرار ده که پس از آن به توبه‌ی دیگری نیازمند نباشم، توبه‌ای که باعث نابودشدن گناهان گذشته و پاک‌ماندن در آینده شود.

۲-۲-۲۲- توبه‌ی راستینی که هیچ خوشی و ناخوشی آن را دگرگون نکند

﴿۵۰۴﴾ پروردگارا، از تو توبه‌ی نصوحی می‌خواهم... که خوشی و ناخوشی، آن را متزلزل نکند.

۲-۲-۲۳- توبه‌ای که بعد از آن هرگز بر من خشم‌گیری

﴿۵۰۵﴾ از تو می‌خواهم توبه‌ای به من عطا کنی که هرگز بعد از آن بر من خشم‌گیری.

۲-۳- تقسیمات توبه برحسب آنچه باید از آن توبه کرد

۲-۳-۱- گروه ۱

۲-۳-۱-۱- گناه

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٥٠٦﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... عَوْنٍ عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٢-٣-١-٢ العَوْنُ عَلَى الْإِثْمِ

﴿٥٠٧﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... عَوْنٍ عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٢-٣-١-٣ الْآصَارُ

﴿٥٠٨﴾ سَأَلْتُ يَا أَخْنُوخَ عَمَّا يُقَرِّبُكَ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ ... التَّوْبَةُ مِنْ جَمِيعِ الْآصَارِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٤٥٩

٢-٣-١-٤ الْجُرْمُ

﴿٥٠٩﴾ الصادق عليه السلام: اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِنْ جَمِيعِ جُرْمِي وَظُلْمِي وَإِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٢٢٥

﴿٥١٠﴾ سَلَمَانُ الْفَارِسِيُّ: فَلَوْ رَاجَعْتَ الْحَقَّ مِنْ قُرْبٍ وَ تَلَأَيْتَ نَفْسَكَ وَ تَبَتَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ عَظِيمِ مَا اجْتَرَمْتَ كَانَ ذَلِكَ أَقْرَبَ إِلَى نَجَاتِكَ يَوْمَ تَفَرَّدَ فِي حُفْرَتِكَ وَ يُسَلِّمُكَ ذُو نُصْرَتِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٢٨ ص: ١٩٣

﴿٥١١﴾ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْعَبَّاسِ: فَتُبَّ إِلَى اللَّهِ مِمَّا اجْتَرَمْتَهُ، وَ تَنَصَّلَ إِلَيْهِ مِمَّا ارْتَكَبْتَهُ، وَ سَلَّمَ الْأَمْرَ إِلَى مَنْ هُوَ أَوْلَى مِنْكَ بِنَفْسِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٢٩ ص: ١٦٨

٢-٣-١-٥ الْحَرَامُ

﴿٥١٢﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ أَكَلَ اللَّقْمَةَ مِنَ الْحَرَامِ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ إِنْ مَاتَ فَالْنَّارُ أَوْلَى بِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٦٣ ص: ٣١٤

﴿٥١٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ مَلَأَ عَيْنَيْهِ مِنْ حَرَامٍ مَلَأَ اللَّهُ عَيْنَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ النَّارِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ وَ يَرْجِعَ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١٣

﴿٥١٤﴾ الجواد عليه السلام: فِي رَجُلٍ عَاهَدَ اللَّهُ عِنْدَ الْحَجَرِ أَنْ لَا يَقْرَبَ مُحَرَّمًا أَبَدًا فَلَمَّا رَجَعَ عَادَ إِلَى الْمُحَرَّمِ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام يُعْتِقُ أَوْ يَصُومُ أَوْ يَتَصَدَّقُ عَلَى سِتِّينَ مَسْكِينًا وَ مَا تَرَكَ مِنَ الْأَمْرِ أَعْظَمَ وَ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ يَتُوبُ إِلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٢٣ ص: ٣٢٧

﴿٥١٥﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ ثُمَّ شَرِبَ عَلَيْهِ حَرَامًا أَوْ أَثَرَ عَلَيْهِ حُبَّ الدُّنْيَا وَ زَيَّنَتْهَا اسْتَوْجَبَ عَلَيْهِ سَخَطُ اللَّهِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ آلا وَ إِنَّهُ إِنْ مَاتَ عَلَى غَيْرِ تَوْبَةٍ حَاجَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَا يُزَايِلُهُ إِلَّا مَذْحُوضًا؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١١

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۵۰۶﴾ من از... همراهی بر گناه و ظلم توبه می‌کنم.

۲-۳-۱-۲ کمک بر اجرای گناه

﴿۵۰۷﴾ من از... کمک کردن برای تحقق گناه و ظلم توبه می‌کنم.

۲-۳-۱-۳ گناهان

﴿۵۰۸﴾ ای اخنوخ، از آنچه تو را به خدا نزدیک می‌کند، سؤال کردی؛ آن... توبه از تمامی گناهان است.

۲-۳-۱-۴ جرم

﴿۵۰۹﴾ از خداوندی که جز او خدایی نیست. بخشنده و مهربان است و زنده و قائم به ذات خویش، پدیدآورنده آسمان و زمین. از همه‌ی جرم‌ها و ظلم‌ها و نیز اسراف‌هایی که در حق خودم مرتکب شده‌ام، طلب آمرزش می‌کنم و به‌سوی او بازمی‌گردم.

﴿۵۱۰﴾ اگر به‌سوی خدا بازگردی و گناهان نفس را جبران کنی و از خطاهای بزرگی که مرتکب شده‌ای به درگاه خداوند توبه نمایی، باین کار، در روز تنهایی‌ات در گور، روزی که یارانت از تو دست می‌کشند، به نجات نزدیک‌تری.

﴿۵۱۱﴾ از جرمی که مرتکب شدی، توبه کن و از خطایی که انجام دادی به‌سوی خدا برو و کار را به کسی واگذار کن که از تو نسبت به خودت سزاوارتر است.

۲-۳-۱-۵ حرام

﴿۵۱۲﴾ هرکس لقمه‌ی حرامی بخورد، گرفتار خشم خداست. اگر توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد و اگر قبل از مرگ توبه نکرده باشد؛ آتش بر او سزاوارتر است.

﴿۵۱۳﴾ هرکس دیدگان خود را از حرام پارسازد، خداوند دیدگان او را در روز قیامت از آتش پر می‌کند، مگر اینکه توبه کرده و بازگردد.

﴿۵۱۴﴾ در مورد مردی که کنار حجرالاسود با خداوند عهد بسته که به کار حرام نزدیک نشود، اگر دوباره به حرام برگردد حکم چیست؟ امام باقر علیه السلام فرمودند: بنده‌ای آزاد کند یا روزه بگیرد یا به شصت نیازمند صدقه دهد؛ و البته ترک گناه مهم‌تر است. از خدا آمرزش بخواهد و توبه کند. ﴿۵۱۵﴾ هرکس قرآن را بخواند و پس از آن حرامی بنوشد، یا دوستی دنیا و زر و زیور آن را بر قرآن و عمل به دستوراتش مقدم بدارد، خود را سزاوار خشم خداوند ساخته، مگر اینکه توبه کند؛ آری اگر بدون توبه از دنیا برود، روز قیامت، قرآن با وی به محشر آید و علیه او دلیل اقامه کند و دست از او بر ندارد تا آنکه او را به دوزخ افکند.

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمِ وَحُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

٦-٣-٢-١-٢- إختلاطُ الحلال بالحرام

﴿٥١٦﴾ الصادق عليه السلام: أَتَى رَجُلٌ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فَقَالَ إِنِّي كَسَبْتُ مَالًا أَغْمَضْتُ فِي مَطَالِبِهِ حَلَالًا وَحَرَامًا وَقَدْ أَرَدْتُ التَّوْبَةَ وَلَا أَدْرِي الْحَلَالَ مِنْهُ وَالْحَرَامَ وَقَدْ اخْتَلَطَ عَلَيَّ فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام تَصَدَّقْ بِخُمْسِ مَالِكَ فَإِنَّ اللَّهَ جَلَّ اسْمُهُ رَضِيَ مِنَ الْأَشْيَاءِ بِالْخُمْسِ وَسَائِرُ الْأَمْوَالِ لَكَ حَلَالٌ؛ الكافي ج: ٥ ص: ١٢٥

٧-٣-٢-١-٢- السُّحْتُ

﴿٥١٧﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... السُّحْتِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٨-٣-٢-١-٢- الخطأ

﴿٥١٨﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... كُلِّ ... خَطِيئَةٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨
 ﴿٥١٩﴾ الرسول عليه السلام: أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ فِي نُورِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ الْأَعْظَمُ مَنْ كَانَ عِصْمَةُ أَمْرِهِ شَهَادَةً أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ وَمَنْ إِذَا أَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ قَالَ إِنِّي لِلَّهِ وَإِنِّي إِلَيْهِ رَاجِعُونَ وَمَنْ إِذَا أَصَابَ خَيْرًا قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَمَنْ إِذَا أَصَابَ خَطِيئَةً قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٣ ص: ٤٢٨

﴿٥٢٠﴾ الْحَجَّةُ لِلَّهِ تَعَالَى: أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي دَعَاكَ بِهِ صَفْوَتُكَ أَبُونَا آدَمُ عليه السلام وَهُوَ مُسِيءٌ ظَالِمٌ حِينَ أَصَابَ الْخَطِيئَةَ فَغَفَرْتَ لَهُ خَطِيئَتَهُ وَتُبْتَ عَلَيْهِ وَاسْتَجَبْتَ دَعْوَتَهُ وَكُنْتَ مِنْهُ قَرِيبًا؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٢٦٨

﴿٥٢١﴾ عن بعضهم عليه السلام: إِنْ عَلِمَ أَنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ يُؤَدِّيهِ التَّوْبَةَ إِلَى النَّارِ وَلَا أَحَدٌ يُؤَدِّيهِ الْإِصْرَارُ إِلَى الْجَنَّةِ فَتُبَّ مِنْ كُلِّ مَا تَعَلَّمَهُ خَطِيئَةً وَلَا تُصِرْ عَلَى ذَنْبٍ وَإِنْ كَانَ صَغِيرًا؛ مجموعة ورام ج: ٢ ص: ١١٣

﴿٥٢٢﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَتَنَصَّلُ إِلَيْكَ مِنَ الذُّنُوبِ وَالْخَطَايَا وَأَتُوبُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٦٦

﴿٥٢٣﴾ الرسول عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ طَمَعٍ يَرُدُّ إِلَى طَمَعٍ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ هَوًى يُرْدِينِي وَغَنًى يُطْغِينِي وَفَقْرٍ يُنْسِينِي وَمِنْ خَطِيئَةٍ لَا تَوْبَةَ لَهَا؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٢١٦
 ﴿٥٢٤﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ آدَمَ لَمَّا أَصَابَ الْخَطِيئَةَ كَانَتْ تَوْبَتُهُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ لَمَّا غَفَرْتَ لِي فَغَفَرَهَا اللَّهُ لَهُ؛ تأويل الآيات ص: ٥٣

﴿٥٢٥﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمَّا أَرَادَ أَنْ يُتُوبَ عَلَى آدَمَ عليه السلام أَرْسَلَ إِلَيْهِ جَبْرَائِيلَ فَقَالَ لَهُ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا آدَمُ الصَّابِرُ عَلَى بَلِيَّتِهِ التَّائِبُ عَنْ خَطِيئَتِهِ إِنْ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى بَعَثَنِي إِلَيْكَ لِأَعْلَمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي يُرِيدُ أَنْ يُتُوبَ عَلَيْكَ بِهَا؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٦٧

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

۶-۱-۳-۲- مخلوط کردن حلال و حرام

﴿۵۱۶﴾ مردی نزد امیر مؤمنان علیه السلام آمد و عرض کرد: من مالی به دست آورده‌ام که در راه به دست آوردنش چشم روی هم نهاده و از هر طریق، چه حلال و چه حرام، اقدام کرده‌ام و اکنون می‌خواهم توبه کنم، راهی بر تفکیک حلال و حرامش هم نمی‌شناسم. زیرا به هم آمیخته شده است، چه کنم؟ امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: خمس آن را خارج کن، زیرا خداوند عزیز به خمس از مال انسان راضی شده و باقی مال بر تو حلال خواهد بود.

۷-۱-۳-۲- حرام

﴿۵۱۷﴾ من از... حرام توبه می‌کنم.

۸-۱-۳-۲- خطا

﴿۵۱۸﴾ من از... هر خطایی توبه می‌کنم.

﴿۵۱۹﴾ هرکس چهار صفت در او باشد در پرتو نور اعظم خدا قرار می‌گیرد: الف - هرکس نگهدارنده‌ی اعتقاداتش شهادت بر وحدانیت خدا و رسالت من باشد - و هرگاه مصیبتی بر او وارد شد بگوید: "إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ"، و چون به کار نیکی موفق شد بگوید: "الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ"، و چون مرتکب گناهی شد بگوید: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ".

﴿۵۲۰﴾ از تو به حرمت آن نامت درخواست می‌کنم که، برگزیده‌ی تو و پدر ما آدم علیه السلام، در حالی که بدکار و ظالم بود و پس از گرفتار شدن به گناه، تو را بدان نام خواند، و تو گناهش را آمرزیدی و توبه‌ی او را پذیرفتی و دعایش را اجابت کردی و به او نزدیک بودی.

﴿۵۲۱﴾ بدان که با توبه کسی به جهنم نمی‌رود؛ و با اصرار بر گناه نیز کسی سر از بهشت در نمی‌آورد. پس، از هر آنچه می‌دانی خطاست، توبه کن. و بر گناه اصرار نکن، حتی اگر کوچک باشد.

﴿۵۲۲﴾ خدایا، از گناهان و خطاهایم پوزش می‌طلبم و توبه می‌کنم.

﴿۵۲۳﴾ خداوند، به تو پناه می‌برم از طمعی که تبدیل به طبع و سرشت شود، و به تو پناه می‌برم از خواهشی که مرا پست و خوار گرداند و از توانگری و ثروتی که مرا به طغیان و سرکشی تحریک کند، و از نداری و فقری که مرا به فراموشی اندازد، و نیز از گناهی که توبه‌ای نداشته باشد.

﴿۵۲۴﴾ وقتی آن خطا از حضرت آدم سرزد، با این جملات به سوی خداوند توبه کرد: "خداوند، به حق محمد و خاندانش، از تو می‌خواهم که مرا ببخشی"، و خداوند نیز از خطایش درگذشت.

﴿۵۲۵﴾ وقتی خداوند تبارک و تعالی اراده کرد که توبه‌ی آدم علیه السلام را بپذیرد، جبرئیل را نزد او فرستاد، جبرئیل گفت: سلام بر تو ای آدم، کسی که بر امتحان سخنش وارده، صبر و شکیبایی نمود و از لغزشی که صادر شد توبه کرد، خداوند تبارک و تعالی مرا نزد تو فرستاد تا اعمالی را که به واسطه‌ی انجام آن‌ها توبه‌ات پذیرفته می‌شود به تو بیاموزم.

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٥٢٦﴾ ائمه العليين: أَنْ مَنْ أَتَى حَائِضًا فَقَدْ أَتَى مَا لَا يَحِلُّ لَهُ وَ عَلَيْهِ أَنْ يَسْتَغْفِرَ اللَّهَ وَ يَتُوبَ إِلَيْهِ

مِنْ خَطِيئَتِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ١٨

﴿٥٢٧﴾ الصادق العليين: فَإِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ مِمَّا رَكِبْتُ مِنَ الْكَبَائِرِ وَ أَتَيْتُ مِنَ الْمَعَاصِي وَ عَمِلْتُ مِنَ الذُّنُوبِ وَ اجْتَرَحْتُ مِنَ السَّيِّئَاتِ وَ أَصَبْتُ مِنَ الشَّهَوَاتِ وَ بَاشَرْتُ مِنَ

الْخَطَايَا مِمَّا عَمِلْتُهُ مِنْ ذَلِكَ عَمْدًا أَوْ خَطَأً سِرًّا أَوْ عَلَانِيَةً؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٥٢٨﴾ الحسين العليين: فَقَالَ لَهُ عُمَرُ يَا أَبَا الْحَسَنِ إِنَّهُمَا لِيَهْمَانِ فِي أَنْفُسِهِمَا بِمَا لَا يُرَى بِغَيْرِ الْخِلَافَةِ. فَقَالَ لَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ هُمَا أَقْرَبُ نَسَبًا بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ مِنْ آبَيْهِمَا أَمَا فَأَرْضِهِمَا يَا ابْنَ الْخَطَّابِ بِحَقِّهِمَا يَرْضَ عَنْكَ مِنْ بَعْدِهِمَا. قَالَ وَ مَا رَضَاهُمَا يَا أَبَا الْحَسَنِ قَالَ رَضَاهُمَا الرَّجْعَةُ عَنِ الْخَطِيئَةِ وَ التَّقِيَّةُ عَنِ الْمَعْصِيَةِ بِالتَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٣٠ ص: ٤٧

﴿٥٢٩﴾ الرسول الله: مَنْ زَلَّ فَلْيَتُبْ وَ مَنْ أَخْطَأَ فَلْيَتُبْ؛ الجمل ص: ١٩١

٩-١-٣-٢- الذَّنْبُ

﴿٥٣٠﴾ الصادق العليين: تَوْبَةُ الْعَامِّ مِنَ الذُّنُوبِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٥٣١﴾ الرسول الله: تُوبُوا إِلَى اللَّهِ مِنْ جَمِيعِ ذُنُوبِكُمْ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٦

﴿٥٣٢﴾ الرضا العليين: تُوبُوا إِلَى اللَّهِ مِنْ ذُنُوبِكُمْ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٣١٣

﴿٥٣٣﴾ الصادق العليين: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... كُلِّ ... ذَنْبٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٥٣٤﴾ الصادق العليين: أَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ مِنْ سَيِّئَاتِ عَمَلِي وَ أَسْتَغْفِرُكَ لِذُنُوبِي الَّتِي لَا يَغْفِرُهَا إِلَّا

أَنْتَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٨٥

﴿٥٣٥﴾ امير المؤمنين العليين: أَفْضَلُ مَا لَقِيتَ اللَّهَ بِهِ نَصِيحَةٌ مِنْ قَلْبٍ وَ تَوْبَةٌ مِنْ ذَنْبٍ؛ بحار الأنوار

ج: ٧٥ ص: ٩٠

﴿٥٣٦﴾ السجّاد العليين: اللَّهُمَّ إِنَّا نَتُوبُ إِلَيْكَ فِي يَوْمٍ فَطَرْنَا الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمُؤْمِنِينَ عِيدًا وَ سُرُورًا،

وَ لِأَهْلِ مِلَّتِكَ مَجْمَعًا وَ مُحْتَشِدًا مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ أَذْنِبْنَاهُ؛ الصحيفة ص: ٢٠٢

﴿٥٣٧﴾ الصادق العليين: اللَّهُمَّ إِنِّي أَتَنَصَّلُ إِلَيْكَ مِنَ الذُّنُوبِ وَ الْخَطَايَا وَ أَتُوبُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥

ص: ٢٦٦

﴿٥٣٨﴾ السجّاد العليين: اللَّهُمَّ إِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ فِي مَقَامِي هَذَا مِنْ كَبَائِرِ ذُنُوبِي وَ صَغَائِرِهَا؛

الصحيفة ص: ١٣٨

﴿٥٣٩﴾ الصادق العليين: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ ثُبْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ ثُمَّ

عُدْتُ فِيهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۵۲۶﴾ اگر با زن حائضی نزدیکی کند، آنچه جایز نبوده مرتکب شده است. لذا بر او واجب است که از خداوند طلب استغفار کرده و از گناهش به درگاه خداوند توبه کند.

﴿۵۲۷﴾ از تو طلب آمرزش کرده و از گناهان بزرگی که انجام داده و یا از نافرمانی‌هایی که مرتکب شدم و از دیگر گناهانی که انجام داده، و از بدی‌هایی که مرتکب شده‌ام، از شهواتی که با آن همراه شدم، و از خطاهایی که به آن مبادرت ورزیده‌ام، توبه می‌کنم. خواه عمد بوده یا سهو، آشکارا انجام شده باشد یا در خفا.

﴿۵۲۸﴾ عمر گفت: ای ابوالحسن علیه السلام این دو پسرت چیزی در خاطر خود می‌گذرانند، و می‌خواهند که آن را جز با حکومت و خلافت نمی‌توان در ضمیر خود گذرانید. حضرت امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: ای عمر، این دو پسر از نظر نسب به پیامبر از پدرشان هم نزدیک‌ترند. ای پسر خطاب، با دادن حَقِّشان آن دو را راضی کن تا آنکه بعد از ایشان می‌آید از تو راضی باشد. عمر گفت: یا ابوالحسن علیه السلام چگونه ایشان را راضی کنم؟ امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: رضایت ایشان آن است که از این خطا و معصیت با توبه و ندامت برگردی.

﴿۵۲۹﴾ کسی که لغزشی از او سرزند و نیز کسی که خطایی انجام دهد، باید توبه کند.

۹-۱-۳-۲- گناه

﴿۵۳۰﴾ توبه‌ی مردم عادی از گناهان است.

﴿۵۳۱﴾ از جمیع گناهانی که انجام داده‌اید، به‌سوی خدا توبه کنید.

﴿۵۳۲﴾ از گناهانی که انجام داده‌اید، به‌سوی خدا توبه کنید.

﴿۵۳۳﴾ من از... هر گناهی توبه می‌کنم.

﴿۵۳۴﴾ از تو می‌خواهم توبه‌ی مرا از اعمال ناپسندم قبول کنی، و برای گناهانی که کسی جز تو آن را نمی‌بخشد، طلب آمرزش می‌کنم.

﴿۵۳۵﴾ به‌هنگام ملاقات با پروردگار، بهترین عمل، صفای قلب و توبه از گناه است.

﴿۵۳۶﴾ خدایا، در روز فطر که آن را برای اهل ایمان روز عید و شادی و برای اهل دین خود روز اجتماع و گردآمدن و روز تعاون و کمک‌کردن به یکدیگر قرار دادی، از هر گناهی که آن را به جا آورده‌ایم توبه کرده و بازمی‌گردیم.

﴿۵۳۷﴾ خدایا، از گناهان و خطاهایم پوزش می‌طلبم و توبه می‌کنم.

﴿۵۳۸﴾ خدایا، من در این موقعیت از گناهان بزرگ و کوچک به‌سوی تو بازمی‌گردم.

﴿۵۳۹﴾ خدایا، از تو آمرزش طلبیده و از هر گناهی که از آن توبه کرده و دگر بار مرتکب شده باشم به درگاهت توبه می‌کنم.

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمُ وَحُدُودُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٥٤٠﴾ إِلَهِي وَهَذَا مُقَامٌ...الْهَارِبِ مِنْكَ إِلَيْكَ وَالتَّائِبِ مِنْ ذُنُوبٍ اجْتَرَمَتْهَا وَغُيُوبٍ اجْتَرَحْتُهَا؛ الْبِلْدَ الْأَمِينِ ص: ٤٠٢

﴿٥٤١﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): إِنَّا لَنُذْنِبُ وَنُسيءُ ثُمَّ نَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا؛ بحار الأنوار ج: ٢٥ ص: ٢٠٧

﴿٥٤٢﴾ أمير المؤمنين (عليه السلام): أَنْزَلَ عَلَى رَسُولِهِ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَلِّمُوا بَيِّنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَتْ فَكَانَ لِي دِينَارٌ فَبِعْتُهُ عَشْرَةَ دَرَاهِمٍ فَكُنْتُ إِذَا نَاجَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) أَصْدَقُ قَبْلَ ذَلِكَ بِدَرَاهِمٍ وَوَاللَّهِ مَا فَعَلَ هَذَا أَحَدٌ مِنْ أَصْحَابِهِ قَبْلِي وَلَا بَعْدِي فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيِّنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ فَاذْكُرُوا تَعْلَمُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ الْآيَةَ فَهَلْ تَكُونُ التَّوْبَةُ إِلَّا مِنْ ذَنْبٍ كَانَ؛ الخصال ص: ٢ ص: ٥٧٤

﴿٥٤٣﴾ الرسول (صلى الله عليه وآله): مَنْ أَتَى مِنْكُمْ شَيْئًا مِمَّا يُوجِبُ عَلَيْهِ حَدًّا أَوْ عِقَابًا فَلْيَسْتَتِرْ بِظِلِّ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَتُتُوبُ إِلَيْهِ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ فَإِنَّهُ أَقْرَبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ إظهارِهِ مَا سَتَرَ عَلَيْهِ وَلَا يَبْدُو أَحَدَكُمْ صَفْحَتَهُ بِالذُّنُوبِ فَإِنَّهُ مَنْ أَبَدَى صَفْحَتَهُ لِإِقَامَةِ الْحَدِّ عَلَيْهِ هَلَكَ وَلَمْ يَصْبِرْ عَلَى الْحَقِّ فِيهِ؛ المقنعة ص: ٧٧٧

﴿٥٤٤﴾ وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ نَزَلَتْ فِي أَبِي لُبَابَةَ بْنِ عَبْدِ الْمُنْذِرِ؛ بحار الأنوار ج: ٢٢ ص: ٩٣

﴿٥٤٥﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): فَإِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ مِمَّا رَكِبْتُ مِنَ الْكِبَايِرِ وَأَتَيْتُ مِنَ الْمَعَاصِي وَعَمِلْتُ مِنَ الذُّنُوبِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٥٤٦﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): قُلْتُ لَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ الزَّنا مِنْهُ قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ أَوْلَئِكَ لَا وَكَفَنَهُ ذَنْبٌ إِذَا تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَقَالَ مُذْمِنُ الزَّنا وَالسَّرِقَةِ وَشَارِبُ الْخَمْرِ كَعَابِدِ الْوُثْنِ؛ بحار الأنوار ج: ٦٦ ص: ١٥٣

﴿٥٤٧﴾ أمير المؤمنين (عليه السلام): لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمُقْبِلُ عَلَى مَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِهِ التَّوَابُ عَلَى مَنْ تَابَ إِلَيْهِ مِنْ عَظِيمِ ذَنْبِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٤٦

﴿٥٤٨﴾ مُسْتَغْفِرِينَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ اكْتَسَبْنَاهُ بِأَعْيُنِنَا وَنَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ١٧٣

﴿٥٤٩﴾ نَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ اكْتَسَبْنَاهُ بِأَرْجُلِنَا وَنَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ١٧٣

﴿٥٥٠﴾ نَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ اكْتَسَبْنَاهُ بِأَلْسِنَتِنَا وَنَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ١٧٣

﴿٥٥١﴾ نَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ اكْتَسَبْنَاهُ بِأَيْدِينَا وَنَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ١٧٣

﴿٥٥٢﴾ نَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ اكْتَسَبْنَاهُ بِبُطُونِنَا وَنَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ١٧٣

﴿٥٥٣﴾ نَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ اكْتَسَبْنَاهُ بِفُرُوجِنَا وَنَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ١٧٣

١٠-١-٣-٢- الزَّلَّلُ

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۵۴۰﴾ خدایا، این جایگاه پناه‌برنده‌ی به توست از آتش، و گریزنده‌ی از تو به‌سوی تو، و توبه‌کننده‌ی از گناہانی است که مرتکب شده و از معایبی که بدان آلوده شده‌ام.

﴿۵۴۱﴾ ما مرتکب گناه و بدی می‌شویم، سپس به درگاه خدا توبه می‌بریم.

﴿۵۴۲﴾ خداوند بر پیامبر خود چنین نازل فرمود: "ای مؤمنان، وقتی با رسول خدا صحبت خصوصی می‌کنید، پیش از صحبت صدقه‌ای بدهید"، و من یک دینار داشتم و آن را به ده درهم تبدیل کردم، و هر بار که می‌خواستم با پیامبر صحبت خصوصی کنم، پیش از آن، یک درهم صدقه می‌دادم، به خدا سوگند این کار را هیچ‌یک از اصحاب او نه پیش از من و نه بعد از من انجام نداد، و خدای عزیز و جلیل نازل فرمود: "آیا ترسیدید که قبل از نجوی و رازگویی‌تان صدقاتی بدهید که انجام ندادید؟ ولی خداوند بر شما بخشید..."، و آیا توبه و آمرزش، جز برای گناہی است که واقع شده باشد؟

﴿۵۴۳﴾ اگر کسی عملی مرتکب شود که مستوجب حدّ شرعی یا تعزیر باشد، به خدا پناه ببرد و از گناہانی که بین او و خدا انجام شده، توبه کند. این عمل - توبه در خفا - از برملاکردن آنچه را خداوند بر او پوشانده، به رضایت خداوند نزدیک‌تر است. احدی از شما پرونده‌ی گناہانش را برای غیر خدا برملا نکند. چرا که اگر کسی گناه خود را برای جاری‌شدن حدّ، برملا کند هلاک خواهد شد؛ و آنچه را سزاوار اوست، تحمل نمی‌کند.

﴿۵۴۴﴾ "و گروهی دیگر، به گناہان خود اعتراف کردند؛ و کار خوب و بد را به هم آمیختند؛ امید می‌رود که خداوند توبه‌ی آن‌ها را بپذیرد؛ به یقین، خداوند آمرزنده و مهربان است." این آیه در باره‌ی ابولبابه پسر عبدالمنذر نازل شد.

﴿۵۴۵﴾ از تو طلب آمرزش کرده و از گناہان بزرگی که انجام داده و یا از نافرمانی‌هایی که مرتکب شدم و از دیگر گناہانی که انجام داده‌ام، توبه می‌کنم.

﴿۵۴۶﴾ از امام علیه السلام درباره‌ی این آیه سؤال کردم "کسانی که ایمان آوردند و ایمان خود را به ظلم آلوده نکردند" آیا زنا هم از مصادیق ظلم این آیه محسوب می‌شود، امام فرمود: از چنین اعتقادی به خدا پناه می‌برم، نه این‌طور نیست و مقصود از ظلم در آیه، گناہی است که هرگاه توبه کند خدا هم قبول می‌کند؛ ولی کسانی که زنا می‌کنند و یا دست به سرقت می‌زنند و یا شراب می‌خورند، مانند بت‌پرستان هستند.

﴿۵۴۷﴾ معبودی نیست جز خدایی که هر که از یاد او روی بگرداند به او روی می‌کند، و توبه‌ی هر کسی را که از گناه بزرگش برگردد، به‌خوبی می‌پذیرد.

﴿۵۴۸﴾ از هر گناہی که با چشم‌هایمان انجام دادیم آمرزش طلبیده و درخواست توبه داریم.

﴿۵۴۹﴾ از هر گناہی که با پاهایمان مرتکب شدیم آمرزش خواسته و درخواست توبه داریم.

﴿۵۵۰﴾ از هر گناہی که با زبانمان مرتکب شدیم آمرزش خواسته و درخواست توبه داریم.

﴿۵۵۱﴾ از هر گناہی که با دستانمان مرتکب شدیم آمرزش خواسته و درخواست توبه داریم.

﴿۵۵۲﴾ از هر گناہی که با شکم‌هایمان مرتکب شدیم آمرزش خواسته و درخواست توبه داریم.

﴿۵۵۳﴾ از هر گناہی که با آلات تناسلی‌مان مرتکب شدیم آمرزش خواسته و درخواست توبه داریم.

۱۰-۱-۲- لغزش

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمُ وَحُدُودُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٥٥٤﴾ اللَّهُمَّ إِنَّا قَدْ سَمِعْنَا قَوْلَكَ وَأَطَعْنَا أَمْرَكَ وَقَصَدْنَا نِيَّكَ مُسْتَشْفِعِينَ بِكَ إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِنَا وَمَا أَثْقَلَ ظُهُورَنَا مِنْ أَوْزَارِنَا تَائِبِينَ مِنْ زَلِيلِنَا مُعْتَرِفِينَ بِخَطَايَانَا؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ١٧٣

﴿٥٥٥﴾ السَّجَادُ الطَّيِّبُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ فِي مَقَامِي هَذَا مِنْ كِبَائِرِ ذُنُوبِي وَصَغَائِرِهَا، وَبَوَاطِنِ سَيِّئَاتِي وَظَوَاهِرِهَا، وَسَوَالِفِ زَلَّاتِي وَحَوَادِثِهَا، تَوْبَةً مَنْ لَا يُحَدِّثُ نَفْسَهُ بِمَعْصِيَةٍ، وَلَا يُضْمِرُ أَنْ يَعُودَ فِي خَطِيئَةٍ؛ الصحيفة ص: ١٣٨

﴿٥٥٦﴾ إِنَّكَ تَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِكَ وَتَغْفُو عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ وَتَغْفِرُ الزَّلَّلَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣٨٢

﴿٥٥٧﴾ الرَّسُولُ ﷺ: مَنْ زَلَّ فَلْيَتُبْ وَمَنْ أَخْطَأَ فَلْيَتُبْ؛ الجمل ص: ١٩١

١-١١-٣-٢- السَّوْءُ وَالسَّيِّئَةُ

﴿٥٥٨﴾ وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَعَاضُوا بِأَنفُسِهِمْ يَوْمَئِذٍ إِنَّهُمْ لَا يَفْعَلُونَ شَيْئًا؛ الأعراف (١٥٣)

﴿٥٥٩﴾ السَّجَادُ الطَّيِّبُ: اللَّهُمَّ إِنَّا نَتُوبُ إِلَيْكَ فِي يَوْمٍ فَطَرْنَا الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمُؤْمِنِينَ عِيدًا وَسُرُورًا، وَلِلْأَهْلِ مِلَّتِكَ مَجْمَعًا وَمُخْتَشَدًا مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ أَذْنَبْنَاهُ، أَوْ سَوْءٍ أَسْلَفْنَاهُ؛ الصحيفة ص: ٢٠٢

﴿٥٦٠﴾ السَّجَادُ الطَّيِّبُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ فِي مَقَامِي هَذَا مِنْ كِبَائِرِ ذُنُوبِي وَصَغَائِرِهَا، وَبَوَاطِنِ سَيِّئَاتِي وَظَوَاهِرِهَا؛ الصحيفة ص: ١٣٨

﴿٥٦١﴾ إِنَّكَ تَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِكَ وَتَغْفُو عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ وَتَغْفِرُ الزَّلَّلَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣٨٢

﴿٥٦٢﴾ الصَّادِقُ الطَّيِّبُ: فَإِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ مِمَّا رَكِبْتُ مِنَ الْكِبَائِرِ وَأَتَيْتُ مِنَ الْمَعَاصِي وَعَمِلْتُ مِنَ الذُّنُوبِ وَاجْتَرَحْتُ مِنَ السَّيِّئَاتِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٥٦٣﴾ الرَّسُولُ ﷺ: فَرُوا مِنْ فُضُولِ الدُّنْيَا كَمَا تَفْرُونَ مِنَ الْحَرَامِ وَهُونُوا عَلَى أَنْفُسِكُمُ الدُّنْيَا كَمَا تَهَوَّنُونَ الْجِيفَةَ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ مِنْ فُضُولِ الدُّنْيَا وَسَيِّئَاتِ أَعْمَالِكُمْ تَنْجُوا مِنْ شِدَّةِ الْعَذَابِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ٥٤

﴿٥٦٤﴾ الْكَاسِمُ الطَّيِّبُ: لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يُحَاسِبْ نَفْسَهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ فَإِنْ عَمِلَ حَسَنًا اسْتَزَادَ اللَّهَ وَإِنْ عَمِلَ سَيِّئًا اسْتَغْفَرَ اللَّهَ مِنْهُ وَتَابَ إِلَيْهِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٥٣

١-١٢-٣-٢- الشَّرُّ

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۵۵۴﴾ خدایا، کلامت را شنیدیم و دستورت را اطاعت کردیم. رو به پیامبرت کرده و شفاعت و وساطت او را بابت گناهانمان می‌طلبیم، و چقدر پشت ما از گناهانمان سنگین شده است. از لغزش‌هایمان توبه می‌کنیم و به خطاهایمان معترفیم.

﴿۵۵۵﴾ خدایا، من در این موقعیت از گناهان بزرگ و کوچک، پوشیده و آشکار و از لغزش‌های قدیم و جدیدم، به‌سوی تو باز می‌گردم؛ همچون توبه‌ی کسی که با خود سخنی از گناه کردن نمی‌گوید و در دلش نیز بازگشت به گناه خطور نمی‌کند.

﴿۵۵۶﴾ تو توبه‌ی بندگان را می‌پذیری، و بدی‌هایشان را عفو می‌کنی و از لغزش‌هایشان درمی‌گذری.

﴿۵۵۷﴾ کسی که لغزشی از او سرزند و نیز کسی که خطایی انجام دهد، باید توبه کند.

۱۱-۱-۳-۲- بدی

﴿۵۵۸﴾ و آن‌ها که گناه کردند، و بعد از آن توبه نمودند و ایمان آوردند، (امید عفو او را دارند؛ زیرا) پروردگار تو، در پی این کار، آمرزنده و مهربان است.

﴿۵۵۹﴾ خدایا، در روز فطر که آن را برای اهل ایمان روز عید و شادی و برای اهل دین خود روز اجتماع و گردآمدن و روز تعاون و کمک کردن به یکدیگر قرار دادی، از هر گناهی که آن را به جا آورده‌ایم و از هر کار بدی که پیش از این کرده‌ایم، به‌سوی تو، توبه کرده و باز می‌گردیم.

﴿۵۶۰﴾ خدایا، من در این موقعیت از گناهان بزرگ و کوچک به‌سوی تو باز می‌گردم.

﴿۵۶۱﴾ تو توبه‌ی بندگان را می‌پذیری، و بدی‌هایشان را عفو می‌کنی و از لغزش‌هایشان درمی‌گذری.

﴿۵۶۲﴾ از تو طلب آمرزش کرده و از گناهان بزرگی که انجام داده و یا از نافرمانی‌هایی که مرتکب شدم و از دیگر گناهانی که انجام داده، و از بدی‌هایی که مرتکب شده‌ام توبه می‌کنم.

﴿۵۶۳﴾ همان‌طور که از حرام می‌گریزی، از برداشت افزون بر نیاز از دنیا نیز بگریزی. و همان‌طور که مردار را خوار می‌دانید، دنیا را نیز برای خودتان کم ارزش تلقی کنید. و به درگاه خداوند از افزون‌طلبی از دنیا و نیز از اعمال بدتان توبه کنید تا از عذاب شدید نجات پیدا کنید.

﴿۵۶۴﴾ کسی که هر روز نفس خود را حسابرسی نکند، از ما نیست؛ پس اگر کردار نیک انجام داده، از خدا توفیق عمل بیشتر بخواهد، و اگر کردار بد انجام داده، از خدا بابت آن‌ها آمرزش طلبیده توبه کند.

۱۲-۱-۳-۲- بدی

﴿درجات و تقسيم و حدود التوبة﴾

﴿٥٦٥﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنَّا نَتُوبُ إِلَيْكَ فِي يَوْمٍ فَطَرْنَا الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمُؤْمِنِينَ عِيدًا وَ سُرُورًا، وَ لَأَهْلٍ مِلَّتِكَ مَجْمَعًا وَ مُحْتَشِدًا مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ أَذْنَبْنَاهُ، أَوْ سُوءٍ أَسْلَفْنَاهُ، أَوْ خَاطِرٍ شَرٍّ أَضْمَرْنَاهُ؛
الصحيفة ص: ٢٠٢

١٣-١-٣-٢-الإصرار

﴿٥٦٦﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْإِصْرَارِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١٤-١-٣-٢-الصغائر

﴿٥٦٧﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ فِي مَقَامِي هَذَا مِنْ كِبَائِرِ ذُنُوبِي وَ صَغَائِرِهَا، وَ بَوَاطِنِ سَيِّئَاتِي وَ ظَوَاهِرِهَا، وَ سَوَالِفِ زَلَّاتِي وَ حَوَادِثِهَا؛ الصحيفة ص: ١٣٨

١٥-١-٣-٢-المعصية

﴿٥٦٨﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ ... مَعْصِيَةٍ ... فَاسْأَلُكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَ تُبَدِّلَنِي مَكَانَهُ ... تَوْبَةً نَصُوحًا إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦

﴿٥٦٩﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... كُلِّ مَا حَدَّثْتُ بِهِ نَفْسِي مِمَّا هُوَ لَكَ مَعْصِيَةٌ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٥٧٠﴾ اللَّهُمَّ إِنِّي لَا أَعْلَمُ شَيْئًا يَقْرُبُنِي مِنْ رِضَاكَ فِي هَذَا الْمَقَامِ إِلَّا التَّوْبَةَ مِنْ مَعَاصِيكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٨ ص: ٢٤٧

﴿٥٧١﴾ أَهْلُ مَعْصِيَتِي لَا أُوَيْسُهُمْ مِنْ رَحْمَتِي إِنْ تَابُوا فَإِنَّا أَحْبَبُهُمْ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٨٢

﴿٥٧٢﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ مِمَّا رَكِبْتُ مِنَ الْكِبَائِرِ وَ آتَيْتُ مِنَ الْمَعَاصِي؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٥٧٣﴾ الحسين عليه السلام: فَقَالَ لَهُ عُمَرُ يَا أَبَا الْحَسَنِ إِنَّهُمَا لَيَهْمَانِ فِي أَنْفُسِهِمَا بِمَا لَا يُرَى بَغْيَرُ الْخِلَافَةِ. فَقَالَ لَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ هُمَا أَقْرَبُ نَسَبًا بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ مِنْ أَبِيهِمَا أَمَّا فَأَرْضُهُمَا يَا ابْنَ الْخَطَّابِ بِحَقِّهِمَا يَرْضُ عَنْكَ مَنْ بَعْدَهُمَا. قَالَ وَ مَا رِضَاهُمَا يَا أَبَا الْحَسَنِ قَالَ رِضَاهُمَا الرَّجْعَةُ عَنِ الْخَطِيئَةِ، وَ التَّقِيَّةُ عَنِ الْمَعْصِيَةِ بِالتَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٣٠ ص: ٤٧

١٦-١-٣-٢-الفاحشة

﴿٥٧٤﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الدُّعَاءِ إِلَى الْفَاحِشَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٥٧٥﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... كُلِّ فَاحِشَةٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٥٧٦﴾ الرسول ﷺ: مَنْ وَصَفَ امْرَأَةً لِرَجُلٍ وَ ذَكَرَهَا فَافْتَنَّ بِهَا الرَّجُلُ فَاصَابَ مِنْهَا فَاحِشَةً لَمْ يَخْرُجْ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يَغْضِبُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ مَنْ غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ غَضِبَتْ عَلَيْهِ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَ الْأَرْضُونَ السَّبْعُ وَ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْوُزْرِ مِثْلُ الَّذِي أَصَابَهَا قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَإِنْ تَابَا وَ أَصْلَحَا قَالَ يُتُوبُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِمَا وَ لَمْ يَقْبَلْ تَوْبَةَ الَّذِي خَطَاَهَا بَعْدَ الَّذِي وَصَفَهَا؛ ثواب الأعمال ص: ٢٨٦

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۵۶۵﴾ خدایا، در روز فطر که آن را برای اهل ایمان روز عید و شادی و برای اهل دین خود روز اجتماع و گردآمدن و روز تعاون و کمک کردن به یکدیگر قرار دادی، از هر گناهی که آن را به جا آورده‌ایم و از هر کار بدی که پیش از این کرده‌ایم یا از هر اندیشه‌ی بدی که در دل داشته‌ایم، به‌سوی تو، توبه کرده و بازمی‌گردیم.

۱۳-۱-۲-۳-۲ اصرار (بر گناه)

﴿۵۶۶﴾ من از... پافشاری (بر گناه) توبه می‌کنم.

۱۴-۱-۲-۳-۲ گناهان کوچک

﴿۵۶۷﴾ خدایا، من در این موقعیت از گناهان بزرگ و کوچک، پوشیده و آشکار و از لغزش‌های قدیم و جدیدم، به‌سوی تو بازمی‌گردم.

۱۵-۱-۲-۳-۲ نافرمانی

﴿۵۶۸﴾ خداوند، از تو می‌خواهم هرچه نافرمانی در قلبم وجود دارد، آن را پاک کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل بنشانی.

﴿۵۶۹﴾ من از... هرآنچه با خود گفتم و در خاطرم گذشت و نزد تو معصیت به‌حساب می‌آید، توبه می‌کنم.

﴿۵۷۰﴾ پروردگارا، در این موقعیت چیزی که مرا به رضای تو نزدیک کند نمی‌شناسم، مگر توبه از گناهایی که به درگاهت انجام داده‌ام.

﴿۵۷۱﴾ گناهکاران را از رحمت خود ناامید نمی‌کنم و اگر توبه کنند دوستشان دارم.

﴿۵۷۲﴾ از تو طلب آمرزش کرده و از گناهان بزرگی که انجام داده و یا از نافرمانی‌هایی که مرتکب شدم توبه می‌کنم.

﴿۵۷۳﴾ عمر گفت: ای ابوالحسن علیه السلام این دو پسرت چیزی در خاطر خود می‌گذرانند، و می‌خواهند که آن را جز با حکومت و خلافت نمی‌توان در ضمیر خود گذرانید. حضرت امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: ای عمر، این دو پسر از نظر نسب به پیامبر از پدرشان هم نزدیک‌ترند. ای پسر خطاب، با دادن حَقِّشان آن دو را راضی کن تا آنکه بعد از ایشان می‌آید از تو راضی باشد. عمر گفت: یا ابوالحسن علیه السلام چگونه ایشان را راضی کنم؟ امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: رضایت ایشان آن است که از این خطا و معصیت با توبه و ندامت برگردی.

۱۶-۱-۲-۳-۲ عمل زشت

﴿۵۷۴﴾ من از... دعوت به کار زشت توبه می‌کنم.

﴿۵۷۵﴾ من از... هر کار زشتی توبه می‌کنم.

﴿۵۷۶﴾ و هر کس زنی را برای مردی وصف کند و زیبایی او را چندان نزد وی بستاید که آن مرد را فریفته‌ی آن زن گرداند تا از او به حرام کام گیرد، از دنیا نرود تا اینکه خداوند بر او خشم گیرد، و هر کس مورد غضب الهی واقع شود آسمان‌های هفتگانه و زمین‌های هفتگانه همه بر او خشم گیرند، و جرم و گناهش همانند آن کس باشد که از آن زن به حرام کام گرفته است، پرسیدند ای پیامبر خدا اگر آن زن و مرد توبه کنند و خود را اصلاح نمایند باز بر آن شخص وصف‌کننده گناهی هست؟ فرمود: خداوند متعال توبه‌ی آن دو را می‌پذیرد، ولی توبه‌ی آن شخص که ایشان را به فتنه انداخته و سبب این ماجرا شده است نخواهد پذیرفت.

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

١٧-١-٣-٢- القاذورة

﴿٥٧٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ أَتَى هَذِهِ الْقَاذُورَةَ فَلْيَتُبْ إِلَى اللَّهِ فِيمَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ اللَّهِ فَوَ اللَّهُ لَتَوْبَتُهُ إِلَى اللَّهِ فِي السِّرِّ أَفْضَلُ مِنْ أَنْ يَفْضَحَ نَفْسَهُ وَ يَهْتِكَ سِتْرَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٦ ص: ٣٥

١٨-١-٣-٢- الكبائر

﴿٥٧٨﴾ السَّجَاد عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ فِي مَقَامِي هَذَا مِنْ كَبَائِرِ ذُنُوبِي وَ صَغَائِرِهَا، وَ بَوَاطِنِ سَيِّئَاتِي وَ ظَوَاهِرِهَا، وَ سَوَافِلِ زَلَّاتِي وَ حَوَادِثِهَا، تَوْبَةً مَنْ لَا يُحَدِّثُ نَفْسَهُ بِمَعْصِيَةٍ، وَ لَا يُضْمِرُ أَنْ يَعُودَ فِي خَطِيئَةٍ؛ الصحيفة ص: ١٣٨

﴿٥٧٩﴾ الصَّادِق عليه السلام: فَإِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ مِمَّا رَكَبْتُ مِنَ الْكَبَائِرِ وَ أَتَيْتُ مِنَ الْمَعَاصِي وَ عَمِلْتُ مِنَ الذُّنُوبِ وَ اجْتَرَحْتُ مِنَ السَّيِّئَاتِ وَ أَصَبْتُ مِنَ الشَّهَوَاتِ وَ بَاشَرْتُ مِنَ الْخَطَايَا مِمَّا عَمِلْتُهُ مِنْ ذَلِكَ عَمْدًا أَوْ خَطَأً سِرًّا أَوْ عَلَانِيَةً؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١٩-١-٣-٢- القبيح

﴿٥٨٠﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَخْلَصُوا الْيَقِينَ وَ تَوَبُّوا إِلَيْهِ مِنْ قَبِيحٍ مَا اسْتَفَزَكُمُ الشَّيْطَانُ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٢٥٦

﴿٥٨١﴾ الصَّادِق عليه السلام: سَلِّهِ التَّوْبَةَ مِنْ كُلِّ مَا يَكْرَهُ فَإِنَّهُ لَا يَكْرَهُ إِلَّا كُلَّ قَبِيحٍ وَ الْقَبِيحِ دَعْوُهُ لِأَهْلِهِ فَإِنَّ لِكُلِّ أَهْلًا؛ الكافي ج: ٦ ص: ٤٣٢

٢٠-١-٣-٢- الفساد

﴿٥٨٢﴾ الصَّادِق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٥٨٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَخْلَصُوا الْيَقِينَ وَ تَوَبُّوا إِلَيْهِ مِنْ قَبِيحٍ مَا اسْتَفَزَكُمُ الشَّيْطَانُ مِنْ قِتَالٍ وَ لِي الْأَمْرِ وَ أَهْلِ الْعِلْمِ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلوات الله عليه وَ مَا تَعَاوَنْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ ... فَسَادِ صَلَاحِ ذَاتِ الْبَيْنِ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٢٥٦

٢١-١-٣-٢- الفسق

﴿٥٨٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْمُسْوَاقِ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَ مَنْ يُزَيِّبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ؛ الحجرات (١١)

﴿٥٨٥﴾ الصَّادِق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ ... فَسُوقٍ ... فَاسْأَلُكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَ تُبَدِّلَنِي مَكَانَهُ ... تَوْبَةً نَصُوحًا إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦

٢٢-١-٣-٢- الوزر

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

۱۷-۱-۳-۲- پلیدی

﴿۵۷۷﴾ امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند: ای مردم، هرکس مرتکب این پلیدی (زنا) شود، باید به درگاه خداوند توبه کند. قسم به خدا که توبه‌ی او به درگاه خداوند در نهان، بهتر است از اینکه خودش را رسوا کرده و پرده‌دری کند.

۱۸-۱-۳-۲- گناهان بزرگ

﴿۵۷۸﴾ خدا یا، من در این موقعیت از گناهان بزرگ و کوچک، پوشیده و آشکار و از لغزش‌های قدیم و جدیدم، به‌سوی تو بازمی‌گردم؛ همچون توبه‌ی کسی که با خود سخنی از گناه‌کردن نمی‌گوید و در دلش نیز بازگشت به گناه خطور نمی‌کند.

﴿۵۷۹﴾ از تو طلب آمرزش کرده و از گناهان بزرگی که انجام داده و یا از نافرمانی‌هایی که مرتکب شدم و از دیگر گناهانی که انجام داده، و از بدی‌هایی که مرتکب شده‌ام، از شهواتی که با آن همراه شدم، و از خطاهایی که به آن مبادرت ورزیده‌ام، توبه می‌کنم. خواه عمد بوده یا سهو، آشکارا انجام شده باشد یا در خفا.

۱۹-۱-۳-۲- زشتی

﴿۵۸۰﴾ یقین خود را خالص کنید، و از کارهای زشتی که شیطان شما را بدان واداشته است توبه کنید.

﴿۵۸۱﴾ از او بخواه که توبه‌ات را از هرچه خدا نمی‌پسندد بپذیرد، زیرا خداوند جز پلیدی‌ها، چیزی را ناپسند نشمرد و از آن نهی نکرده است. و تو زشتی‌ها و پلیدی‌ها را برای اهلش واگذار که هرچیزی سزاوار گروهی است که شایسته‌ی آن هستند.

۲۰-۱-۳-۲- فساد

﴿۵۸۲﴾ من از... فساد در زمین توبه می‌کنم.

﴿۵۸۳﴾ یقین خود را خالص کنید، و از کارهای زشتی که شیطان شما را بدان واداشته است، یعنی از جنگ با ولی امر و عالمان پس از رسول خدا صلی الله علیه و آله، و از همکاری با یکدیگر برای... خراب کردن راه‌های برقراری اصلاح میان مردم، توبه کنید.

۲۱-۱-۳-۲- فسق (خروج از دین)

﴿۵۸۴﴾ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، نباید گروهی از مردان شما گروه دیگر را مسخره کنند، شاید آن‌ها از اینها بهتر باشند و نه زنانی زنان دیگر را، شاید آنان بهتر از اینان باشند؛ و نیز یکدیگر را مورد طعن و عیبجویی قرار ندهید و با القاب زشت و ناپسند یکدیگر را یاد نکنید، بسیار بد است که بر کسی پس از ایمان نام کفرآمیز بگذارید و آن‌ها که توبه نکنند، ظالم و ستمگرند.

﴿۵۸۵﴾ خداوند، از تو می‌خواهم، هر فسق و خروج از ایمانی که در قلبم وجود دارد، پاک کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل بنشانی.

۲۲-۱-۳-۲- گناه

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمُ وَحُدُودُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٥٨٦﴾ اللَّهُمَّ إِنَّا قَدْ سَمِعْنَا قَوْلَكَ وَأَطَعْنَا أَمْرَكَ وَقَصَدْنَا نِيَّكَ مُسْتَشْفِعِينَ بِكَ إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِنَا وَمَا أَثْقَلَ ظُهُورَنَا مِنْ أَوْزَارِنَا تَائِبِينَ مِنْ زَلَلِنَا مُعْتَرِفِينَ بِخَطَايَانَا؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ١٧٣

٢-٣-٢-٢ الباب ٢

٢-٣-٢-١ ما لا يَرْضَى اللَّهُ

﴿٥٨٧﴾ الرَّسُولُ ﷺ: اللَّهُمَّ مَا عَمِلْتُ فِي هَذِهِ السَّنَةِ مِنْ عَمَلٍ نَهَيْتَنِي عَنْهُ وَلَمْ تَرْضَهُ وَنَسِيتُهُ وَلَمْ تَنْسَهُ وَدَعَوْتَنِي إِلَى التَّوْبَةِ بَعْدَ اجْتِرَائِي عَلَيْكَ اللَّهُمَّ فَإِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ مِنْهُ فَاعْفِرْ لِي؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٣٩٧

٢-٣-٢-٢ مَنْ لَا يُحِبُّهُ اللَّهُ

﴿٥٨٨﴾ الصَّادِقُ ﷺ: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ... شَيْءٍ لَا تُحِبُّ عَلَيْهِ وَلِيَّا لَكَ... فَاسْأَلْكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَتُبَدِّلَنِي مَكَانَهُ... تَوْبَةً نَصُوحًا إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦
﴿٥٨٩﴾ السَّجَّادُ ﷺ: اللَّهُمَّ وَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ كُلِّ مَا خَالَفَ إِرَادَتَكَ، أَوْ زَالَ عَنْ مَحَبَّتِكَ مِنْ خَطَرَاتِ قَلْبِي، وَلَحْظَاتِ عَيْنِي، وَحِكَايَاتِ لِسَانِي، تَوْبَةً تَسْلُمُ بِهَا كُلُّ جَارِحَةٍ عَلَى حِيَالِهَا مِنْ تَبَعَاتِكَ، وَتَأْمَنُ مِمَّا يَخَافُ الْمُعْتَدُونَ مِنَ الْيَمِّ سَطَوَاتِكَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤

٢-٣-٢-٣ مَا كَرِهَ اللَّهُ

﴿٥٩٠﴾ ثُبْتُ إِلَيْكَ مِنْ جَمِيعِ مَا كَرِهْتَهُ مِنِّي بِأَفْضَلِ التَّوْبَاتِ لَدَيْكَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٢ ص: ٢٧٢
﴿٥٩١﴾ الصَّادِقُ ﷺ: سَلِّهِ التَّوْبَةَ مِنْ كُلِّ مَا يَكْرَهُ فَإِنَّهُ لَا يَكْرَهُ إِلَّا كُلَّ قَبِيحٍ وَالْقَبِيحُ دَعْوُهُ لِأَهْلِهِ فَإِنْ لِكُلِّ أَهْلًا؛ الكافي ج: ٦ ص: ٤٣٢

٢-٣-٢-٤ مَا نَهَى عَنْهُ

﴿٥٩٢﴾ الرَّسُولُ ﷺ: اللَّهُمَّ مَا عَمِلْتُ فِي هَذِهِ السَّنَةِ مِنْ عَمَلٍ نَهَيْتَنِي عَنْهُ وَلَمْ تَرْضَهُ وَنَسِيتُهُ وَلَمْ تَنْسَهُ وَدَعَوْتَنِي إِلَى التَّوْبَةِ بَعْدَ اجْتِرَائِي عَلَيْكَ اللَّهُمَّ فَإِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ مِنْهُ فَاعْفِرْ لِي؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٣٩٧

٢-٣-٢-٥ مَا خَالَفَ إِرَادَةَ اللَّهِ

﴿٥٩٣﴾ السَّجَّادُ ﷺ: اللَّهُمَّ وَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ كُلِّ مَا خَالَفَ إِرَادَتَكَ، أَوْ زَالَ عَنْ مَحَبَّتِكَ مِنْ خَطَرَاتِ قَلْبِي، وَلَحْظَاتِ عَيْنِي، وَحِكَايَاتِ لِسَانِي، تَوْبَةً تَسْلُمُ بِهَا كُلُّ جَارِحَةٍ عَلَى حِيَالِهَا مِنْ تَبَعَاتِكَ، وَتَأْمَنُ مِمَّا يَخَافُ الْمُعْتَدُونَ مِنَ الْيَمِّ سَطَوَاتِكَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤

٢-٣-٢-٦ إِتِّبَاعُ الْهَوَى

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۵۸۶﴾ خدایا، کلامت را شنیدیم و دستورت را اطاعت کردیم. رو به پیامبرت کرده و شفاعت و وساطت او را بابت گناهانمان می‌طلبیم، و چقدر پشت ما از گناهانمان سنگین شده است. از لغزش‌هایمان توبه می‌کنیم و به خطاهایمان معترفیم.

۲-۳-۲- گروه ۲

۱-۲-۳-۲- آنچه خدا نمی‌پسندد

﴿۵۸۷﴾ خدایا، آنچه امسال انجام دادم، اعمالی که از آن نهی کردی و راضی به انجام آن نبودى و من مرتکب شدم، آنچه فراموش کرده‌ام و تو فراموش نکرده‌ای، و آنچه بعد از جسارت به انجام آن، به توبه دعوتم کردی، خدایا، بابت آن اعمال از تو طلب آمرزش می‌کنم، پس مرا بیامرزش.

۲-۲-۳-۲- آنچه خدا دوست ندارد

﴿۵۸۸﴾ خداوند، هر صفتی در قلبم است که بر دوستانتم نمی‌پسندی، از تو می‌خواهم آن را پاک کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل بنشانی.

﴿۵۸۹﴾ خدایا، از اندیشه‌های دل و نگاه‌های چشم و آنچه مخالف خواسته‌ی تو یا بیرون از دایره‌ی کارهای مورد پسندت بر زبانم جاری شده است، به درگاهت توبه می‌کنم، توبه‌ای که با آن هر اندامی جداگانه از کیفرهای تو سالم بماند، و از قهرها و سخت‌گیری‌های دردناکت که بیدادگران از آن در هراس خواهند بود، آسوده باشد.

۳-۲-۳-۲- انجام آنچه مورد پسند خدا نیست

﴿۵۹۰﴾ از همه‌ی آنچه بر من نمی‌پسندی، با بهترین توبه‌ای که نزد توست توبه می‌کنم.
﴿۵۹۱﴾ از او بخواه که توبه‌ات را از هر چه خدا نمی‌پسندد بپذیرد، زیرا خداوند جز پلیدی‌ها، چیزی را ناپسند نشمرد و از آن نهی نکرده است. و تو زشتی‌ها و پلیدی‌ها را برای اهلش واگذار که هرچیزی سزاوار گروهی است که شایسته‌ی آن هستند.

۴-۲-۳-۲- آنچه خداوند نهی کرده است

﴿۵۹۲﴾ خدایا، آنچه امسال انجام دادم، اعمالی که از آن نهی کردی و راضی به انجام آن نبودى و من مرتکب شدم، آنچه فراموش کرده‌ام و تو فراموش نکرده‌ای، و آنچه بعد از جسارت به انجام آن، به توبه دعوتم کردی، خدایا، بابت آن اعمال از تو طلب آمرزش می‌کنم. پس مرا بیامرزش.

۵-۲-۳-۲- آنچه برخلاف خواست خدا باشد

﴿۵۹۳﴾ خدایا، از اندیشه‌های دل و نگاه‌های چشم و آنچه مخالف خواسته‌ی تو یا بیرون از دایره‌ی کارهای مورد پسندت بر زبانم جاری شده است، به درگاهت توبه می‌کنم، توبه‌ای که با آن هر اندامی جداگانه از کیفرهای تو سالم بماند، و از قهرها و سخت‌گیری‌های دردناکت که بیدادگران از آن در هراس خواهند بود، آسوده باشد.

۶-۲-۳-۲- پیروی از هوای نفس

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمِ وَحُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٥٩٤﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... اتِّبَاعِ الْهَوَى وَالْعَمَلِ بِالشَّهْوَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٧-٢-٣-٢- الشَّهْوَةُ

﴿٥٩٥﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْعَمَلِ بِالشَّهْوَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨
 ﴿٥٩٦﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ مِمَّا ... أَصَبْتُ مِنَ الشَّهَوَاتِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٨-٢-٣-٢- مَا عَمِلَ بِشَهْوَةٍ

﴿٥٩٧﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْعَمَلِ بِالشَّهْوَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٩-٢-٣-٢- التَّقْصِيرُ فِي الْفَرَائِضِ

﴿٥٩٨﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ ثُبْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ ثُمَّ غَدْتُ فِيهِ وَمِمَّا ضَيَّعْتُ مِنْ فَرَائِضِكَ وَأَدَاءِ حَقِّكَ مِنَ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصَّيَامِ وَالْجِهَادِ وَالْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ أَوْ إِسْبَاغِ الْوُضُوءِ وَالْعُسْلِ مِنَ الْجَنَابَةِ وَقِيَامِ اللَّيْلِ وَكَثْرَةِ الذِّكْرِ وَكَفَّارَةِ الْيَمِينِ وَالِاسْتِرْجَاعِ فِي الْمَعْصِيَةِ وَالصُّدُودِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قَصَّرْتُ فِيهِ مِنْ فَرِيضَةٍ أَوْ سُنَّةٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١٠-٢-٣-٢- تَضْيِيعُ الْفَرَائِضِ وَالْحَقُوقِ

﴿٥٩٩﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ ثُبْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ ثُمَّ غَدْتُ فِيهِ وَمِمَّا ضَيَّعْتُ مِنْ فَرَائِضِكَ وَأَدَاءِ حَقِّكَ مِنَ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصَّيَامِ وَالْجِهَادِ وَالْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ أَوْ إِسْبَاغِ الْوُضُوءِ وَالْعُسْلِ مِنَ الْجَنَابَةِ وَقِيَامِ اللَّيْلِ وَكَثْرَةِ الذِّكْرِ وَكَفَّارَةِ الْيَمِينِ وَالِاسْتِرْجَاعِ فِي الْمَعْصِيَةِ وَالصُّدُودِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قَصَّرْتُ فِيهِ مِنْ فَرِيضَةٍ أَوْ سُنَّةٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١١-٢-٣-٢- عَدَمُ تَأْدِيَةِ الصَّلَاةِ عَلَى مَا فُرِضَتْ

﴿٦٠٠﴾ العسكري عليه السلام: إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَصْبَحَ أَوْ الْأَمَةَ إِذَا أَصْبَحَتْ أَقْبَلَ اللَّهَ تَعَالَى عَلَيْهِ وَ مَلَائِكَتَهُ لِيَسْتَقْبِلَ رَبَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِصَلَاتِهِ فَيُوجِّهَ إِلَيْهِ رَحْمَتَهُ وَيُفِيضَ عَلَيْهِ كَرَامَتَهُ فَإِنْ وَقَى بِمَا أَخَذَ عَلَيْهِ فَأَدَّى الصَّلَاةَ عَلَى مَا فُرِضَتْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِلْمَلَائِكَةِ خُزْنَةَ جَنَانِهِ وَ حَمَلَةَ عَرْشِهِ قَدْ وَقَى عَبْدِي هَذَا فَفُؤَا لَهُ وَ إِنْ لَمْ يَفِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لَمْ يَفِ عَبْدِي هَذَا وَ أَنَا الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ فَإِنْ تَابَ ثُبْتُ عَلَيْهِ وَ إِنْ أَقْبَلَ عَلَى طَاعَتِي أَقْبَلْتُ عَلَيْهِ بِرِضْوَانِي وَ رَحْمَتِي؛ مستدرك الوسائل ج: ٥ ص: ١٨

١-١١-٢-٣- تَرْكُ الْجُمُعَةِ

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۵۹۴﴾ من از... پیروی کردن از هوای نفس و عمل بر مبنای شهوات، توبه می‌کنم.

۷-۲-۳-۲- شهوترانی

﴿۵۹۵﴾ من از... عمل بر مبنای شهوات توبه می‌کنم.

﴿۵۹۶﴾ از تو طلب آمرزش کرده و از... شهواتی که با آن همراه شدم توبه می‌کنم.

۸-۲-۳-۲- آنچه بر مبنای شهوت انجام داده است

﴿۵۹۷﴾ من از... عمل بر مبنای شهوات توبه می‌کنم.

۹-۲-۳-۲- کوتاهی در انجام واجبات

﴿۵۹۸﴾ خدایا، از تو آمرزش طلبیده و به درگاهت توبه می‌کنم. از هر گناهی که از آن توبه کرده و دگربار مرتکب شده باشم. و از واجباتی که انجام نداده‌ام؛ از جمله: نماز و زکات و روزه و حج و عمره و وضوی کامل، غسل جنابت، نماز شب، ذکر فراوان، پرداخت کفاره‌ی قسم، بازگشت به گناه؛ و نیز از هر آنچه باعث شده تا در انجام واجبات و یا مستحبات کوتاهی کنم توبه کرده آمرزش می‌طلبم.

۱۰-۲-۳-۲- عدم انجام واجبات و عدم ادای حق

﴿۵۹۹﴾ خدایا، از تو آمرزش طلبیده و به درگاهت توبه می‌کنم. از هر گناهی که از آن توبه کرده و دگربار مرتکب شده باشم. و از واجباتی که انجام نداده‌ام؛ از جمله: نماز و زکات و روزه و حج و عمره و وضوی کامل، غسل جنابت، نماز شب، ذکر فراوان، پرداخت کفاره‌ی قسم، بازگشت به گناه؛ و نیز از هر آنچه باعث شده تا در انجام واجبات و یا مستحبات کوتاهی کنم توبه کرده آمرزش می‌طلبم.

۱۱-۲-۳-۲- عدم انجام نماز آنچنان که واجب شده است

﴿۶۰۰﴾ هر مرد و زنی صبحگاهان برخیزد، خدا و فرشتگانش رو به او منتظرند که با نماز به استقبال خدا رود. تا خداوند با رحمتش به او روی کرده، کرامتش را بر او جاری می‌کند. اگر به وظائفش عمل کرده، نماز را آن گونه که واجب شده است به پا دارد، خداوند به فرشتگان نگهبان بهشت و حامل عرش می‌گوید: بنده‌ام به تعهدش عمل کرد، شما نیز به تعهدتان نسبت به او عمل کنید. ولی اگر بنده وفا نکند، خداوند می‌فرماید: هر چند بنده‌ام به وظیفه‌اش عمل نکرده است ولی من بردبار و بزرگوaram، منتظر می‌شوم اگر برگردد می‌پذیرم. و اگر با اطاعت به من روی کند، با رحمت و رضایتم به او رو می‌کنم.

۱-۱۱-۲-۳- ترک نماز جمعه

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٦٠١﴾ الرسول ﷺ: إِنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْكُمُ الْجُمُعَةَ فَمَنْ تَرَكَهَا فِي حَيَاتِي أَوْ بَعْدَ مَوْتِي اسْتَخْفَافًا بِهَا أَوْ جُحُودًا لَهَا فَلَا جَمَعَ اللَّهُ شَمْلَهُ وَلَا بَارَكَ لَهُ فِي أَمْرِهِ أَلَا وَلَا صَلَاةَ لَهُ أَلَا وَلَا زَكَاةَ لَهُ أَلَا وَلَا حَجَّ لَهُ أَلَا وَلَا صَوْمَ لَهُ أَلَا وَلَا بَرَّ لَهُ حَتَّى يَتُوبَ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٣٠٢

٢-١١-٢-٣-٢- استخفاف الجمعة

﴿٦٠٢﴾ الرسول ﷺ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فَرَضَ عَلَيْكُمُ الْجُمُعَةَ فَمَنْ تَرَكَهَا فِي حَيَاتِي أَوْ بَعْدَ مَوْتِي اسْتَخْفَافًا بِهَا أَوْ جُحُودًا لَهَا فَلَا جَمَعَ اللَّهُ شَمْلَهُ وَلَا بَارَكَ لَهُ فِي أَمْرِهِ أَلَا وَلَا صَلَاةَ لَهُ أَلَا وَلَا زَكَاةَ لَهُ أَلَا وَلَا حَجَّ لَهُ أَلَا وَلَا صَوْمَ لَهُ أَلَا وَلَا بَرَّ لَهُ حَتَّى يَتُوبَ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٣٠٢

﴿٦٠٣﴾ الرسول ﷺ: إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ فَرَضَ عَلَيْكُمُ الْجُمُعَةَ فِي عَامِي هَذَا فِي شَهْرِي هَذَا فِي سَاعَتِي هَذِهِ فَرِيضَةً مَكْتُوبَةً فَمَنْ تَرَكَهَا فِي حَيَاتِي وَ بَعْدَ مَمَاتِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ جُحُودًا لَهَا وَ اسْتَخْفَافًا بِحَقِّهَا فَلَا جَمَعَ اللَّهُ شَمْلَهُ وَلَا بَارَكَ اللَّهُ لَهُ فِي أَمْرِهِ أَلَا لَا صَلَاةَ لَهُ أَلَا لَا حَجَّ لَهُ أَلَا لَا صَدَقَةَ لَهُ أَلَا لَا بَرَكَةَ لَهُ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٠

٣-١١-٢-٣-٢- جُحُودُ الْجُمُعَةِ

﴿٦٠٤﴾ الرسول ﷺ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فَرَضَ عَلَيْكُمُ الْجُمُعَةَ فَمَنْ تَرَكَهَا فِي حَيَاتِي أَوْ بَعْدَ مَوْتِي اسْتَخْفَافًا بِهَا أَوْ جُحُودًا لَهَا فَلَا جَمَعَ اللَّهُ شَمْلَهُ وَلَا بَارَكَ لَهُ فِي أَمْرِهِ أَلَا وَلَا صَلَاةَ لَهُ أَلَا وَلَا زَكَاةَ لَهُ أَلَا وَلَا حَجَّ لَهُ أَلَا وَلَا صَوْمَ لَهُ أَلَا وَلَا بَرَّ لَهُ حَتَّى يَتُوبَ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٣٠٢

﴿٦٠٥﴾ الرسول ﷺ: إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ فَرَضَ عَلَيْكُمُ الْجُمُعَةَ فِي عَامِي هَذَا فِي شَهْرِي هَذَا فِي سَاعَتِي هَذِهِ فَرِيضَةً مَكْتُوبَةً فَمَنْ تَرَكَهَا فِي حَيَاتِي وَ بَعْدَ مَمَاتِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ جُحُودًا لَهَا وَ اسْتَخْفَافًا بِحَقِّهَا فَلَا جَمَعَ اللَّهُ شَمْلَهُ وَلَا بَارَكَ اللَّهُ لَهُ فِي أَمْرِهِ أَلَا لَا صَلَاةَ لَهُ أَلَا لَا حَجَّ لَهُ أَلَا لَا صَدَقَةَ لَهُ أَلَا لَا بَرَكَةَ لَهُ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٠

٢-١٢-٢-٣-٢- الْفِرَارُ مِنَ الزَّحْفِ

﴿٦٠٦﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْفِرَارِ مِنَ الزَّحْفِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٣-٢-٣- الباب ٣

١-٣-٢- الشُّرْكُ وَ الْإِشْرَاكُ

﴿٦٠٧﴾ وَ الَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَ لَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَ لَا يَزْنُونَ وَ مَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا، يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ يُخَلَّدُ فِيهِ مُهَانًا، إِلَّا مَنْ تَابَ وَ آمَنَ وَ

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۶۰۱﴾ خداوند تبارک و تعالی نماز جمعه را بر شما واجب کرده است. پس هرکس در حیات و یا بعد از مرگم به دلیل سبک شمردن یا انکار اهمیت نماز جمعه، آن را ترک کند، خداوند امور پریشان و نابسامان او را به سامان نمی آورد، و به کارهایش برکت نمی دهد. آگاه باشید که نماز و زکات و حج و روزه و دیگر کارهای خیر او مورد قبول واقع نمی شود مگر اینکه توبه کند.

۲-۱۱-۲-۳-۲ سبک شمردن جمعه

﴿۶۰۲﴾ خداوند تبارک و تعالی نماز جمعه را بر شما واجب کرده است. پس هرکس در حیات و یا بعد از مرگم به دلیل سبک شمردن یا انکار اهمیت نماز جمعه، آن را ترک کند، خداوند امور پریشان و نابسامان او را به سامان نمی آورد، و به کارهایش برکت نمی دهد. آگاه باشید که نماز و زکات و حج و روزه و دیگر کارهای خیر او مورد قبول واقع نمی شود مگر اینکه توبه کند.

﴿۶۰۳﴾ خداوند سبحان از این سال و این ماه و این ساعت نماز جمعه را بر شما واجب کرد. پس هرکس آن را در زمان حیات یا بعد از مرگم اهمیت نداده، انکار کرده و ترک کند، خداوند کار پریشان او را جمع نمی کند و به کارش برکت نمی دهد. و آگاه باشید که نماز و حج و صدق او قبول نیست، مگر اینکه توبه کند، و البته اگر توبه کند خداوند توبه‌ی او را قبول خواهد کرد.

۳-۱۱-۲-۳-۲ انکار نماز جمعه

﴿۶۰۴﴾ خداوند تبارک و تعالی نماز جمعه را بر شما واجب کرده است. پس هرکس در حیات و یا بعد از مرگم به دلیل سبک شمردن یا انکار اهمیت نماز جمعه، آن را ترک کند، خداوند امور پریشان و نابسامان او را به سامان نمی آورد، و به کارهایش برکت نمی دهد. آگاه باشید که نماز و زکات و حج و روزه و دیگر کارهای خیر او مورد قبول واقع نمی شود مگر اینکه توبه کند.

﴿۶۰۵﴾ خداوند سبحان از این سال و این ماه و این ساعت نماز جمعه را بر شما واجب کرد، پس هرکس آن را در زمان حیات یا بعد از مرگم اهمیت نداده، انکار کرده و ترک کند، خداوند کار پریشان او را جمع نمی کند و به کارش برکت نمی دهد. و آگاه باشید که نماز و حج و صدق او قبول نیست، مگر اینکه توبه کند، و البته اگر توبه کند خداوند توبه‌ی او را قبول خواهد کرد.

۱۲-۲-۳-۲ فرار از جبهه‌ی نبرد

﴿۶۰۶﴾ من از... فرار از جبهه‌ی نبرد توبه می کنم.

۳-۲-۳-۳ گروه ۳

۱-۲-۳-۳ شرک

﴿۶۰۷﴾ و کسانی که معبود دیگری را با خداوند نمی خوانند و انسانی را که خداوند خورش را حرام شمرده، جز بحق نمی کشند و زنا نمی کنند و هر کس چنین کند، مجازات سختی خواهد دید؛ عذاب او در قیامت مضاعف می گردد، و همیشه با خواری در آن خواهد ماند. مگر کسانی که توبه کنند و ایمان آورند و عمل

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

عَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا؛ الفرقان (٧٠-٦٨)

﴿٦٠٨﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الشُّرْكِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٦٠٩﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْإِشْرَاقِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٦١٠﴾ الباقر عليه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَىٰ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام: أَنَّ التَّوْبَةَ وَ الْإِيمَانَ وَ الْعَمَلَ الصَّالِحَ لَا يَقْبَلُهَا إِلَّا بِالْإِهْتِدَاءِ أَمَّا التَّوْبَةُ فَمِنْ الشُّرْكِ بِاللَّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٢٧ ص: ١٩٧

﴿٦١١﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِنْ مِنْ عَزَائِمِ اللَّهِ فِي الذِّكْرِ الْحَكِيمِ الَّتِي لَهَا يَرْضَىٰ وَ لَهَا يَسْخَطُ وَ لَهَا يُثِيبُ وَ عَلَيْهَا يُعَاقِبُ أَنَّهُ لَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَ إِنْ حَسَنَ قَوْلُهُ وَ زَيْنَ وَصْفِهِ وَ فَضْلُهُ غَيْرُهُ إِذَا خَرَجَ مِنَ الدُّنْيَا فَلَقِيَ اللَّهَ بِخُصْلَةٍ مِنْ هَذِهِ الْخُصَالِ لَمْ يَتُبْ مِنْهَا ... الشُّرْكَ بِاللَّهِ فِيمَا افْتَرَضَ عَلَيْهِ مِنْ عِبَادَتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٤١١

٢-٣-٣-٢- الكفر

﴿٦١٢﴾ وَ مَنْ يَتَّبِعْ عَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ، كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَ شَهِدُوا أَنَّ الرُّسُولَ حَقٌّ وَ جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَ اللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ، أُولَئِكَ جَزَاءُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللَّهِ وَ الْمَلَائِكَةِ وَ النَّاسِ أَجْمَعِينَ، خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَ لَا هُمْ يُنظَرُونَ، إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَ أَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ آل عمران (٨٩-٨٥)

﴿٦١٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: يَا مُحَمَّدُ وَ مَنْ كَانَ كَافِرًا وَ أَرَادَ التَّوْبَةَ وَ الْإِيمَانَ فَلْيُطَهِّرْ لِي بَدَنَهُ وَ ثِيَابَهُ ثُمَّ لِيَسْتَقْبِلْ قِبْلَتِي وَ لِيَضَعْ حُرَّ جَبِينِهِ لِي بِالسُّجُودِ فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنِي وَ بَيْنَهُ حَائِلٌ وَ لِيَقُلْ يَا مَنْ تَغَشَّى لِبَاسَ النُّورِ السَّاطِعِ الَّذِي اسْتَضَاءَ بِهِ أَهْلُ سَمَاوَاتِهِ وَ أَرْضِهِ وَ يَا مَنْ خَزَنَ رُؤُوسَهُ عَنْ كُلِّ مَنْ هُوَ دُونَهُ وَ كَذَلِكَ يَنْبَغِي لَوَجْهِهِ الَّذِي عَنَتْ وَجُوهُ الْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ لَهُ إِنْ الَّذِي كُنْتُ لَكَ فِيهِ مِنْ عَظَمَتِكَ جَاحِدًا أَشَدُّ مِنْ كُلِّ نِفَاقٍ فَاعْفُ عَنِّي لِي جُودِي فَإِنِّي أَتَيْتُكَ تَائِبًا وَ هَا أَنَا ذَا اعْتَرَفْتُ لَكَ عَلَى نَفْسِي بِالْفِرْيَةِ عَلَيْكَ فَإِذَا امْهَلْتُ لِي فِي الْكُفْرِ ثُمَّ خَلَصْتَنِي مِنْهُ فَطَوَّقْنِي حُبَّ الْإِيمَانِ الَّذِي أَطْلُبُهُ مِنْكَ بِحَقِّ مَا لَكَ مِنَ الْأَسْمَاءِ الَّتِي مَنَعْتَ مِنْ دُونِكَ عِلْمَهَا لِعَظَمِ شَأْنِهَا وَ شِدَّةِ جَلَالِهَا وَ بِالْأَسْمِ الْوَاحِدِ الَّذِي لَا يَبْلُغُ أَحَدٌ صِفَةَ كُنْهِهِ وَ بَحَقِّهَا كُلِّهَا أَجْرُنِي أَنْ أَعُودَ إِلَى الْكُفْرِ بِكَ سُبْحَانَكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ غُفْرَانُكَ إِنِّي مِنَ الظَّالِمِينَ فَإِنَّهُ إِذَا قَالَ ذَلِكَ لَمْ يَرْفَعْ رَأْسَهُ إِلَّا عَنْ رِضَىٰ مِنِّي وَ هَذَا لَهُ قَبُولٌ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٣١٠

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

صالح انجام دهند، که خداوند گناهان آنان را به حسنات مبدل می‌کند و خداوند همواره آمرزنده و مهربان بوده است.

﴿۶۰۸﴾ من از... شرک، توبه می‌کنم.

﴿۶۰۹﴾ من از... اعتقاد به وجود شریک برای خداوند، توبه می‌کنم.

﴿۶۱۰﴾ درباره‌ی آیه‌ی "و در آن زیاده‌روی نکنید که خشم من بر شما فرود می‌آید، و هرکس خشم من بر او فرود آید، قطعاً در ورطه‌ی هلاکت خواهد افتاد. و به یقین، من آمرزنده‌ی کسی هستم که توبه کند و ایمان بیاورد و کار شایسته نماید و به راه راست رود." فرمود: تو را آگاه می‌کنم. همانا توبه و ایمان و عمل صالح مورد قبول نیست مگر همراه با هدایت، و اما توبه، از شرک‌ورزیدن نسبت به خداست، و ایمان، همان یگانه‌دانستن او، و عمل صالح، انجام واجبات است. و البته هدایت نیز به پذیرش ولایت امر است، و کسانی که باید ولایتشان را بپذیرید ماییم.

﴿۶۱۱﴾ از جمله محکمت‌الهی در لوح محفوظ، که احکام رضایت و خشم و اعطای ثواب و عقاب بر مبنای آن صادر می‌شود این است که، اگر کسی که از دنیا می‌رود، با یکی از این صفات، خدا را دیدار کند و از آن‌ها توبه نکرده باشد، مؤمن نیست حتی اگر سخشن نیکو باشد و نزد دیگران به نیکی یاد شود. و از آن جمله است... شریک کردن غیر خدا در عبادات واجب.

۲-۳-۲- کفر

﴿۶۱۲﴾ و هرکس جز اسلام (و تسلیم در برابر فرمان حق)، آیینی برای خود انتخاب کند، از او پذیرفته نخواهد شد؛ و او در آخرت، از زیانکاران است. چگونه خداوند جمعیتی را هدایت می‌کند که بعد از ایمان و گواهی به حقانیت رسول و آمدن نشانه‌های روشن برای آن‌ها، کافر شدند؟ و خدا، جمعیت ستمکاران را هدایت نخواهد کرد؛ کیفر آنها این است که لعن (و طرد) خداوند و فرشتگان و مردم همگی بر آنهاست. همواره در این لعن (و طرد و نفرین) می‌مانند؛ مجازاتشان تخفیف نمی‌یابد؛ و به آنها مهلت داده نمی‌شود. مگر کسانی که پس از آن، توبه کنند و اصلاح نمایند؛ (و در مقام جبران گناهان گذشته برآیند، که توبه آنها پذیرفته خواهد شد؛) زیرا خداوند، آمرزنده و بخشنده است.

﴿۶۱۳﴾ ای محمد، هر که کافر باشد و بخواهد توبه کند و اهل ایمان شود، باید بدن و لباس خود را پاک کند، رو به قبله پیشانی را مستقیماً بر خاک بگذارد و چنین بگوید: "ای آن که لباسی از نور بر تن کرده‌ای که به همه‌ی آنان که در روی زمین هستند نور و روشنی می‌دهد. و ای آن که دیدارش برای غیر او میسر نیست، سجده بر چنین رویی سزاوار است که همه‌ی فرشتگان مقرب در مقابل او خضوع می‌کنند. من کسی هستم که منکر عظمت تو بودم این عمل من از هرگونه نفاق بدتر بود. پس انکار مرا ببخش. چون من برای توبه به‌سوی تو آمده‌ام و اعتراف می‌کنم که از تو دور بودم و به تو تهمت روا داشتم. پس حال که در کفر به من مهلت دادی و مرا از آن بیرون آوردی، علاقه به ایمان را به گردن من ببند. به حق آن نام‌هایی که غیر از تو کسی آن‌ها را ندارد و شأن آن‌ها خیلی بزرگ، و جلالت آن‌ها بسیار شدید است و به نام یگانه‌ی تو که هیچ‌کس نمی‌تواند در توصیف به عمق آن نام برسد و به حق همه‌ی نام‌هاست، به من پناه بده و نگذار دوباره به‌سوی کفر برگردم. خداوندا، تو پاکی و غیر از تو خدایی نیست، من از ستمکاران بودم." وقتی بنده‌ام این مطالب را بگوید، قبل از اینکه سرش را از زمین بردارد توبه‌ی او را قبول می‌کنم و از او راضی می‌شوم.

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿١٤٤﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ ... كُفْرٍ ... فَاسْأَلُكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَ تَبَدِّلَنِي

مَكَانَهُ ... تَوْبَةً نَصُوحاً إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦

﴿١٤٥﴾ الباقر عليه السلام: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فَقُلْتُ لَهُ إِنِّي كُنْتُ عَامِلًا لِبَنِي أُمِّيَةٍ فَأَصَبْتُ مَالًا كَثِيرًا فَظَنَنْتُ أَنَّ ذَلِكَ لَا يَجِلُّ لِي قَالَ فَسَأَلْتُ عَنْ ذَلِكَ غَيْرِي قَالَ قُلْتُ قَدْ سَأَلْتُ فَقِيلَ لِي إِنَّ أَهْلَكَ وَمَالَكَ وَ كُلَّ شَيْءٍ لَكَ حَرَامٌ قَالَ لَيْسَ كَمَا قَالُوا لَكَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَبِئْسَ تَوْبَةً قَالَ نَعَمْ تَوْبَتُكَ فِي كِتَابِ اللَّهِ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٢ ص: ٣٧٤

﴿١٤٦﴾ الباقر عليه السلام: وَمَنْ بَرِيَ مِنْ دِينِ اللَّهِ فَهُوَ كَافِرٌ ... إِلَّا أَنْ يَرْجِعَ وَ يَتُوبَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِمَّا قَالَ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١٠٤

٣-٣-٢- الكفران

﴿١٤٧﴾ الباقر عليه السلام: دَعَا سَلْمَانُ أَبَا ذَرٍّ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِمَا إِلَى مَنْزِلِهِ فَقَدَّمَ إِلَيْهِ رَغِيفَيْنِ فَأَخَذَ أَبُو ذَرٍّ الرَّغِيفَيْنِ فَقَالَ سَلْمَانُ يَا أَبَا ذَرٍّ لَأَيَّ شَيْءٍ تَقْلِبُ هَذَيْنِ الرَّغِيفَيْنِ قَالَ خِفْتُ أَنْ لَا يَكُونَا نَضِيجَيْنِ فَغَضِبَ سَلْمَانُ مِنْ ذَلِكَ غَضَبًا شَدِيدًا ثُمَّ قَالَ مَا أَجْرَاكَ حَيْثُ تَقْلِبُ هَذَيْنِ الرَّغِيفَيْنِ فَوَ اللَّهُ لَقَدْ عَمِلَ فِي هَذَا الْخُبْزِ الْمَاءُ الَّذِي تَحْتَ الْعَرْشِ وَ عَمِلَتْ فِيهِ الْمَلَائِكَةُ حَتَّى آتَتْهُ إِلَى الرِّيحِ وَ عَمِلَتْ فِيهِ الرِّيحُ حَتَّى آتَتْهُ إِلَى السَّحَابِ وَ عَمِلَ فِيهِ السَّحَابُ حَتَّى أَمْطَرَ إِلَى الْأَرْضِ وَ عَمِلَ فِيهِ الرَّغْدُ (وَالْبَرْقُ) وَ الْمَلَائِكَةُ حَتَّى وَضَعُوهُ مَوَاضِعَهُ وَ عَمِلَتْ فِيهِ الْأَرْضُ وَ الْخَشَبُ وَ الْحَدِيدُ وَ الْبَهَائِمُ وَ النَّارُ وَ الْحَطَبُ وَ الْمِلْحُ وَ مَا لَا أَحْصِيهَا لَكَ فَكَيْفَ لَكَ أَنْ تَقُومَ بِهَذَا الشُّكْرِ فَقَالَ أَبُو ذَرٍّ إِلَى اللَّهِ أَتُوبُ وَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا أَحْدَثْتُ وَ إِلَيْكَ أَعْتَذِرُ مِمَّا كَرِهْتَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٦ ص: ٢٩٤

٣-٣-٢- عَدَمُ الرِّضَا بِمَا قَسَمَهُ اللَّهُ

﴿١٤٨﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ لَمْ يَرْضَ بِمَا قَسَمَهُ اللَّهُ لَهُ مِنَ الرِّزْقِ وَ بَثَّ شَكْوَاهُ وَ لَمْ يَصْبِرْ وَ لَمْ يَحْتَسِبْ لَمْ تَرْفَعْ لَهُ حَسَنَةٌ وَ يَلْقَى اللَّهَ وَ هُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانُ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٧ ص: ٤٦

٣-٣-٢- الْقُنُوطُ

﴿١٤٩﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ ... قُنُوطٍ ... فَاسْأَلُكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَ تَبَدِّلَنِي مَكَانَهُ ... تَوْبَةً نَصُوحاً إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦

٣-٣-٢- الشُّكُّ

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۶۱۴﴾ خداوندا، از تو می‌خواهم هرچه از کفر در قلبم هست، آن را پاک کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل بنشانی.

﴿۶۱۵﴾ نزد امام باقر علیه السلام رفتم و به ایشان گفتم: من کارگزار بنی‌امیه بودم و به مال بسیاری رسیده‌ام و گمان می‌کنم اموالم بر من حلال نیست. از بعضی پرسیده‌ام، به من گفته شد زنان و اموالت، همه حرام است؛ امام فرمود: آن‌طور که گفته‌شده نیست، گفتم: قربانت شوم، می‌توانم توبه کنم؟ فرمود: راه قبول توبه‌ی تو در کتاب خدا ذکر شده است. "به آن‌ها که کافر شدند بگو: چنانچه از مخالفت باز ایستند، (و ایمان آورند) گذشته‌ی آن‌ها بخشوده خواهد شد."

﴿۶۱۶﴾ هرکس از دین خدا بی‌زاری جوید، کافر است... مگر اینکه از گفته‌ی خود توبه کند و به‌سوی خدا بازگردد.

۳-۳-۲- ناسپاسی

﴿۶۱۷﴾ سلمان ابوذر را به مهمانی دعوت کرد و او پذیرفت؛ سلمان دو قرص نان در سفره گذاشت، ابوذر آن دو نان را به دست گرفت و به این‌طرف و آن‌طرف نان نگاهی کرد. سلمان گفت ای ابوذر، برای چه این نان‌ها را پشت‌ورو می‌کنی؟ ابوذر گفت خواستم ببینم شاید خوب پخته نشده باشند، ناگهان سلمان خشمگین و خیلی عصبانی شد و گفت: ای ابوذر، خیلی جرئت داری که این نان‌ها را این‌طرف و آن‌طرف می‌کنی. به خدا سوگند، در راه تهیه این نان، آب زیر عرش فعالیت کرده و فرشتگان مأموریت یافته‌اند که آب را در اختیار باد قرار دهند و باد هم به نوبه‌ی خود آن را به ابر تحویل داده و ابر هم آن را به‌صورت باران به زمین رسانده و رعد و برق و فرشتگان در این راه انجام وظیفه نموده تا مرحله‌ی طی شود و آب در جایگاهش قرار گیرد؛ و در راه تهیه‌ی این نان همچنین زمین و چوب و آهن و حیوان و آتش و هیزم و نمک و چیزهای دیگری که نمی‌توان شمرد، به کار گرفته شده است. ای ابوذر، چگونه می‌توانی شکر و سپاس این همه را به جا آوری؟ ابوذر متنبه شده و گفت توبه می‌کنم و به‌سوی خدا باز می‌گردم و از این غفلتی که از من سر زد استغفار می‌کنم و از اینکه عملی انجام دادم که تو را ناراحت کرده، عذر می‌خواهم.

۴-۳-۲- راضی نبودن به آنچه خدا تقسیم کرده است

﴿۶۱۸﴾ کسی که به روزی و سهمی که خداوند برایش قرار داده راضی نباشد و شکایت کند و شکیبایی نورزد و با خدا معامله نکند، حسنه‌ای برایش بالا نمی‌رود (و پذیرفته نمی‌شود) و خدای عزیز و جلیل را در حالی ملاقات می‌کند که بر او خشمگین است، مگر آنکه توبه کند.

۵-۳-۲- ناامیدی

﴿۶۱۹﴾ خداوندا، هرچه ناامیدی در قلبم وجود دارد، از تو می‌خواهم آن را پاک کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل بنشانی.

۶-۳-۲- شک

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٦٢٠﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ ...شَكٍّ... فَاسْأَلْكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَ تُبَدِّلَنِي مَكَانَهُ... تَوْبَةً نَصُوحاً إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦
٧-٣-٢- الرُّبُيَّةُ

﴿٦٢١﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ ...رَيْبَةٍ... فَاسْأَلْكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَ تُبَدِّلَنِي مَكَانَهُ... تَوْبَةً نَصُوحاً إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦
٨-٣-٢- سُؤَالُ الرُّؤْيَةِ

﴿٦٢٢﴾ وَ لَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِقَّتِنَا وَ كَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ ارْزُقْنِي أَنْظِرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ نَرَانِي وَلَكِنْ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ نَرَاكَ فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَ خَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَ أَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ؛ الأعراف (١٤٣)

﴿٦٢٣﴾ خَرَّ مُوسَى صَعِقًا مِنْ هَوْلٍ تَدَكُّدِكَ ذَلِكَ الْجَبَلِ عَلَى عِظَمِهِ وَ كِبَرِهِ فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ أَيْ رَجَعْتُ إِلَى مَعْرِفَتِي بِكَ عَادِلًا عَمَّا حَمَلَنِي عَلَيْهِ قَوْمِي مِنْ سُؤَالِكَ الرُّؤْيَةِ وَ لَمْ تَكُنْ هَذِهِ التَّوْبَةُ مِنْ ذَنْبِهِ لِأَنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَا يُذْنِبُونَ ذَنْبًا صَغِيرًا وَ لَا كَبِيرًا وَ لَمْ يَكُنِ الْاسْتِئْذَانُ قَبْلَ السُّؤَالِ بَوَاجِبٍ عَلَيْهِ لَكِنَّهُ كَانَ أَدَبًا أَنْ يَسْتَعْمِلَهُ وَ يَأْخُذَ بِهِ نَفْسَهُ مَتَى أَرَادَ أَنْ يَسْأَلَ عَلَى أَنَّهُ قَدْ رَوَى قَوْمٌ أَنَّهُ قَدْ اسْتَأْذَنَ فِي ذَلِكَ فَأَذِنَ لَهُ لِيَعْلَمَ قَوْمُهُ بِذَلِكَ أَنَّ الرُّؤْيَةَ لَا تَجُوزُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ؛ بحار الأنوار ج: ٤ ص: ٤٥

﴿٦٢٤﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ عليه السلام: فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَ أَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ يَقُولُ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ مِنْ أَنْ أَسْأَلَكَ رُؤْيَةً وَ أَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّكَ لَا تُرَى؛ بحار الأنوار ج: ٤ ص: ٤٥

٩-٣-٢- الْجُحُودُ

﴿٦٢٥﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ ...جُحُودٍ... فَاسْأَلْكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَ تُبَدِّلَنِي مَكَانَهُ... تَوْبَةً نَصُوحاً إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦
١-٩-٣-٢- جُحُودُ الْحَقِّ

﴿٦٢٦﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... جُحُودِ الْحَقِّ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٢-٩-٣-٢- جُحُودُ الْفُرْقَانِ

﴿٦٢٧﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... جُحُودِ الْفُرْقَانِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١٠-٣-٢- عِبَادَةُ الْأَصْنَامِ

﴿٦٢٨﴾ إِبْنُ عَبَّاسٍ عليه السلام: هُوَ الْغَفُورُ لِمَنْ تَابَ مِنْ عِبَادَةِ الْأَصْنَامِ؛ بحار الأنوار ج: ٣٨ ص: ٢٣٢

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۶۲۰﴾ خداوندا، از تو می‌خواهم هرچه در قلبم شک... وجود دارد، آن را پاک کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل بنشانی.

۲-۳-۳-۷- شک

﴿۶۲۱﴾ خداوندا، از تو می‌خواهم هرچه دودلی در قلبم هست، آن را پاک کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل بنشانی.

۲-۳-۳-۸- درخواست دیدار

﴿۶۲۲﴾ و هنگامی که موسی به میعادگاه ما آمد، و پروردگارش با او سخن گفت، عرض کرد: پروردگارا، خودت را به من نشان ده تا تو را ببینم؛ گفت: هرگز مرا نخواهی دید ولی به کوه بنگر، اگر در جای خود ثابت ماند مرا خواهی دید؛ اما هنگامی که پروردگارش بر کوه جلوه کرد، آن را همسان خاک قرار داد؛ و موسی مدهوش به زمین افتاد. چون به هوش آمد، عرض کرد: خداوندا، منزهی تو (از اینکه با چشم تو را ببینم)؛ من به سوی تو بازگشتم و من نخستین مؤمنانم. ﴿۶۲۳﴾ از هول و ترس پاره‌پاره شدن آن کوه با عظمت، موسی مدهوش بر زمین افتاد و چون به هوش آمد، عرض کرد: "خداوندا، تو منزهی (از اینکه با چشم دیده شوی)، من به‌سوی تو بازگشتم، یعنی از درخواست دیدنت، که قوم مرا بر آن داشت، به معرفت و شناخت صحیح از تو بازگشتم. و این توبه از گناه نبود، زیرا که پیامبران گناه نمی‌کنند، نه گناه کوچک و نه بزرگ، و اجازه گرفتن پیش از درخواست نیز بر او واجب نبود، لیکن از آدابی بود که هر زمان که می‌خواست که از او درخواستی کند باید مراعات، و خود را به آن وادار می‌کرد. هرچند گروهی روایت کرده‌اند که موسی در این مورد اجازه گرفت و خدا به او اجازه داد تا قومش بدانند که خدا قابل رؤیت نیست.

﴿۶۲۴﴾ درباره‌ی آییه " فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَ أَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ "، امام علیه السلام فرمود: او این چنین گفت: "خدایا، تو منزه‌ی، از اینکه درخواست دیدن تو را کردم توبه می‌کنم؛ و من اولین کسی هستم که به قابل‌رؤیت نبودن تو ایمان آورده‌ام.

۲-۳-۳-۹- انکار

﴿۶۲۵﴾ خداوندا، هرچه انکار در قلبم وجود دارد، از تو می‌خواهم آن را پاک کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل بنشانی.

۲-۳-۳-۹-۱- انکار حق

﴿۶۲۶﴾ من از... انکار و عدم پذیرش حق توبه می‌کنم.

۲-۳-۳-۹-۲- انکار قرآن

﴿۶۲۷﴾ من از... انکار کردن قرآن توبه می‌کنم.

۲-۳-۳-۱۰- عبادت بتان

﴿۶۲۸﴾ اوست آمرزنده‌ی کسی که از عبادت بتان توبه کند.

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

٤-٣-٢- الباب ٤

١-٣-٢- البراءة من دين الله

﴿٦٢٩﴾ الباقر عليه السلام: وَمَنْ بَرِيَ مِنْ دِينِ اللَّهِ فَهُوَ كَافِرٌ...إِلَّا أَنْ يَرْجِعَ وَيَتُوبَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ

مِمَّا قَالَ: من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١٠٤

٢-٣-٢- الرجوع عن دين الله

﴿٦٣٠﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنَّمَا نَسْتَيْبُ مَنْ دَخَلَ فِي دِينِنَا ثُمَّ رَجَعَ عَنْهُ؛ مُسْتَدْرِكُ الْوَسَائِلِ ج:

١٧ ص: ١٤٥

٣-٣-٢- الزندقة

﴿٦٣١﴾ الباقر عليه السلام: أَنْ عَلِيًّا عليه السلام كَانَ يَسْتَيْبُ الزَّانِدَةَ وَلَا يَسْتَيْبُ مَنْ وُلِدَ فِي الْإِسْلَامِ وَيَقُولُ إِنَّمَا نَسْتَيْبُ مَنْ دَخَلَ فِي دِينِنَا ثُمَّ رَجَعَ عَنْهُ أَمَّا مَنْ وُلِدَ فِي الْإِسْلَامِ فَلَا نَسْتَيْبُهُ؛ مُسْتَدْرِكُ الْوَسَائِلِ

ج: ١٧ ص: ١٤٥

٤-٣-٢- إدعاء الربوبية

﴿٦٣٢﴾ الكاظم عليه السلام: أَفْتَرَى أَرَادَ اللَّهُ مِنْ فِرْعَوْنَ أَنْ يَدْعِيَ الرُّبُوبِيَّةَ يُسْتَأْبُ قَائِلُ هَذَا فَإِنْ تَابَ مِنْ كَذِبِهِ عَلَى اللَّهِ وَإِلَّا ضُرِبَ عَنْقُهُ؛ بحار الأنوار ج: ٥ ص: ٢٥

٥-٣-٢- البدعة

﴿٦٣٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنْ مِنْ عَزَائِمِ اللَّهِ فِي الذِّكْرِ الْحَكِيمِ الَّتِي لَهَا يَرْضَى وَلَهَا يَسْخَطُ وَلَهَا يُثِيبُ وَعَلَيْهَا يُعَاقِبُ أَنَّهُ لَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَإِنْ حَسَنَ قَوْلُهُ وَزَيْنَ وَصْفُهُ وَفَضْلُهُ غَيْرُهُ إِذَا خَرَجَ مِنَ الدُّنْيَا فَلَقِيَ اللَّهَ بِخَصْلَةٍ مِنْ هَذِهِ الْخَصَالِ لَمْ يَتَّبِعْ مِنْهَا...أَوْ يَسْتَنْجِحُ حَاجَةً إِلَى النَّاسِ بِإِظْهَارِ بَدْعَةٍ فِي دِينِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٤١١

٦-٣-٢- إدعاء الباطل

﴿٦٣٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَأَمَّا حَقُّ خَصْمِكَ الَّذِي تَدْعِي عَلَيْهِ فَإِنْ كُنْتَ مُحِقًّا فِي دَعْوَاكَ أَجْمَلْتَ مَقَاوِلَهُ وَلَمْ تَجِدْ حَقَّهُ وَإِنْ كُنْتَ مُبْطِلًا فِي دَعْوَاكَ اتَّقَيْتَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَتُبْتَ إِلَيْهِ وَتَرَكْتَ الدَّعْوَى؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٢ ص: ٦٢٣

٧-٣-٢- القول بالجبر

﴿٦٣٥﴾ الصادق عليه السلام: فَتَابَ الْمُجْبِرُ مِنْ قَوْلِهِ بِالْجَبْرِ؛ الطرائف ج: ٢ ص: ٣٢٧

﴿٦٣٦﴾ الصادق عليه السلام: أَنَّ الصَّادِقَ عليه السلام قَالَ لِمُجْبِرٍ هَلْ يَكُونُ أَحَدٌ أَقْبَلَ لِلْعُذْرِ الصَّحِيحِ مِنَ اللَّهِ قَالَ لَا قَالَ فَإِذَا كَانَ اللَّهُ عَلِيمٌ مِنْ خَلْقِهِ عَدَمَ الْقُدْرَةِ عَلَى طَاعَتِهِ وَقَالُوا أَنْتَ مَنَعْتَنَا مِنْهَا أَمَا يَكُونُ عُذْرُهُمْ صَحِيحًا قَالَ بَلَى قَالَ فَيَجِبُ قَبُولُهُ وَأَنْ لَا يُؤَاخِذَهُمْ بِشَيْءٍ أَبَدًا فَتَابَ الرَّجُلُ مِنَ الْقَوْلِ بِالْجَبْرِ؛ الصراط المستقيم ج: ٣ ص: ٦٠

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

۴-۳-۲- گروه ۴

۴-۳-۲-۱- بیزاری جستن از دین خدا

﴿۶۲۹﴾ هرکس از دین خدا بیزاری جوید، کافر است... مگر اینکه از گفته‌ی خود توبه کند و به‌سوی خدا بازگردد.

۴-۳-۲-۲- بازگشت از دین

﴿۶۳۰﴾ هرکس به اسلام وارد شود و پس از آن به دین سابق خود برگردد، باید توبه داده شود.

۴-۳-۲-۳- عدم اعتقاد به خدا

﴿۶۳۱﴾ علی علیه السلام منکران خدا را توبه می‌داد؛ ولی آن را که در دامن اسلام متولد شده بود توبه نمی‌داد و می‌فرمود: من کسی را از دین دیگری به اسلام وارد شود و دوباره به دین سابق برگردد، توبه می‌دهم، ولی کسی را که در دامن اسلام متولد شده، توبه نخواهم داد.

۴-۳-۲-۴- ادعای پروردگاری

﴿۶۳۲﴾ آیا چنین می‌پنداری که خداوند از فرعون خواسته است ادعای ربوبیت کند؟ از گوینده‌ی این سخن می‌خواست از نسبت دروغی که به حضرت پروردگار داده است توبه کند، در غیر این صورت گردن او را می‌زد.

۴-۳-۲-۵- بدعت‌گزاری در دین

﴿۶۳۳﴾ از جمله محکومات الهی در لوح محفوظ، که احکام رضایت و خشم و اعطای ثواب و عقاب بر مبنای آن صادر می‌شود این است که، اگر کسی که از دنیا بیرون می‌رود، با یکی از این صفات، خدا را دیدار کند و از آن‌ها توبه نکرده باشد، مؤمن نیست؛ حتی اگر سخنش نیکو باشد و نزد دیگران به نیکی یاد شود. و از آن جمله است... بخواهد با بدعت‌گزاری در دین به حاجات دنیوی برسد.

۴-۳-۲-۶- ادعای باطل

﴿۶۳۴﴾ و اما حق آن خصم که تو بر ضد او ادعایی داری، حتی اگر در ادعایت دارای حق باشی، باید گفتگو و مجادله‌ات در حداقل باشد، حقش را انکار نکنی، و اگر تو خود در ادعایت بر حق نباشی از خدای عزیز و جلیل بترسی، و به‌سوی او توبه کنی و ادعایت را کنار بگذاری.

۴-۳-۲-۷- اعتقاد به جبر

﴿۶۳۵﴾ شخصی که اعتقاد به جبر داشت از گفته‌اش توبه کرد.

﴿۶۳۶﴾ امام صادق علیه السلام به کسی که اعتقاد به جبر داشت فرمود: آیا از انسان سالم عذر و بهانه پذیرفته است؟ گفت: نه، امام علیه السلام فرمود: پس اگر خداوند ناتوانی بنده‌اش را بر انجام دستوراتش بداند و آن بندگان به او بگویند: تو بودی که امکانات اطاعت را در اختیار ما قرار ندادی، آیا این استدلال و عذر بندگان صحیح است؟ گفت: آری، بر خدا لازم است عذرشان را بپذیرد و آن‌ها را مؤاخذه نکند؛ پس آن مرد از اعتقاد خود به جبر دست برداشت و توبه کرد.

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

٨-٤-٣-٢- القَوْلُ بِالْقَدَرِ

﴿٦٣٧﴾ الباقِرُ عليه السلام: دَخَلْتُ عَلَيْهِ فَأَنْشَأْتُ الْحَدِيثَ فَذَكَرْتُ بَابَ الْقَدَرِ فَقَالَ لَا أَرَاكَ إِلَّا هُنَاكَ أَخْرَجُ عَنِّي قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنِّي أَتُوبُ مِنْهُ فَقَالَ لَا وَاللَّهِ حَتَّى تَخْرُجَ إِلَى بَيْتِكَ وَ تَغْسِلَ ثَوْبَكَ وَ تَغْتَسِلَ وَ تَتُوبَ مِنْهُ إِلَى اللَّهِ كَمَا يَتُوبُ النَّصْرَانِيُّ مِنْ نَصْرَانِيَّتِهِ قَالَ فَفَعَلْتُ؛

مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ٥١٢

٩-٤-٣-٢- القَوْلُ بِمَا يَقُولُ الْحَرُورِيُّ وَ الْمَرْجُئِيُّ وَ الْعُثْمَانِيُّ وَ الْقَدَرِيُّ

﴿٦٣٨﴾ أَبِي جَعْفَرٍ وَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليهما السلام: فِي الرَّجُلِ يَكُونُ فِي بَعْضِ هَذِهِ الْأَهْوَاءِ الْحَرُورِيَّةِ وَ الْمَرْجُئِيَّةِ وَ الْعُثْمَانِيَّةِ وَ الْقَدَرِيَّةِ ثُمَّ يَتُوبُ وَ يَعْرِفُ هَذَا الْأَمْرَ وَ يُحْسِنُ رَأْيَهُ أَوْ يُعِيدُ كُلَّ صَلَاةٍ صَلَّاهَا أَوْ صَوْمٍ أَوْ زَكَاةٍ أَوْ حَجٍّ أَوْ لَيْسَ عَلَيْهِ إِعَادَةُ شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ قَالَ لَيْسَ عَلَيْهِ إِعَادَةُ شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ غَيْرَ الزَّكَاةِ لَا بُدَّ أَنْ يُؤَدِّيَهَا لِأَنَّهُ وَضَعَ الزَّكَاةَ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهَا وَ إِنَّمَا مَوْضِعُهَا أَهْلُ الْوَلَايَةِ؛

الكافي ج: ٣ ص: ٥٤٥

١٠-٤-٣-٢- إِبْتِغَاءُ غَيْرِ الْإِسْلَامِ

﴿٦٣٩﴾ وَ مَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَ هُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ، كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيْمَانِهِمْ وَ شَهِدُوا أَنَّ الرُّسُولَ حَقٌّ وَ جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَ اللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ، أُولَئِكَ جَزَاؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللَّهِ وَ الْمَلَائِكَةِ وَ النَّاسِ أَجْمَعِينَ، خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَ لَا هُمْ يُنظَرُونَ، إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَ أَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ آل عمران (٨٩-٨٥)

١١-٤-٣-٢- مَا عَمِلَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ

﴿٦٤٠﴾ الباقِرُ عليه السلام: مَنْ أَدْرَكَ الْإِسْلَامَ وَ تَابَ مِمَّا كَانَ عَمَلَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَضَعَ اللَّهُ عَنْهُ مَا سَلَفَ فَمَنْ ارْتَكَبَ رِبَاً بَجَهَالَةٍ وَ لَمْ يَعْلَمْ أَنَّ ذَلِكَ مَحْظُورٌ فَلْيَسْتَغْفِرِ اللَّهَ فِي الْمُسْتَقْبَلِ وَ لَيْسَ عَلَيْهِ فِيمَا مَضَى شَيْءٌ؛ فقه القرآن ج: ٢ ص: ٤٧

٥-٣-٢- الباب ٥

١-٥-٣-٢- الشَّكُّ مِنْ نَبِيِّهِ

﴿٦٤١﴾ أَخَذَهُمَا عليهما السلام: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّمَا مَثَلُ أَهْلِ الْبَيْتِ مَثَلُ أَهْلِ نَبْتٍ كَانُوا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَ لَا يَجْتَهَدُ أَحَدٌ مِنْهُمْ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً إِلَّا دَعَا فَأَجِيبَ وَ إِنْ رَجُلًا مِنْهُمْ اجْتَهَدَ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ دَعَا فَلَمْ يُسْتَجَبْ لَهُ فَاتَى عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ عليه السلام يَشْكُوا إِلَيْهِ مَا هُوَ فِيهِ وَ يَسْأَلُهُ الدُّعَاءَ قَالَ فَتَطَهَّرَ عِيسَى وَ صَلَّى ثُمَّ دَعَا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِ يَا عِيسَى إِنَّ عَبْدِي أَتَانِي مِنْ غَيْرِ الْبَابِ الَّذِي أُوتِيَ مِنْهُ إِنَّهُ دَعَانِي وَ فِي قَلْبِهِ شَكٌّ مِنْكَ فَلَوْ دَعَانِي حَتَّى يَنْقَطِعَ عُنُقُهُ وَ تَنْتَشِرَ أَنَامِلُهُ مَا اسْتَجَبْتُ لَهُ قَالَ فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ عِيسَى عليه السلام فَقَالَ تَدْعُو رَبِّكَ وَ أَنْتَ فِي شَكٍّ مِنْ نَبِيِّهِ فَقَالَ يَا رُوحَ اللَّهِ وَ كَلِمَتَهُ قَدْ كَانَ وَاللَّهِ مَا قُلْتُ فَادْعُ اللَّهَ لِي أَنْ يَذْهَبَ بِهِ عَنِّي قَالَ فَدَعَا لَهُ عِيسَى عليه السلام فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ قَبِلَ مِنْهُ وَ صَارَ فِي حَدِّ أَهْلِ بَيْتِهِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٠٠

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

۸-۴-۲- اعتقاد به قدر

﴿۶۳۷﴾ بر امام علیه السلام وارد شدم و عقیده‌ی قدریه را بر زبان آوردم. فرمود: برو و دیگر اینجا دیده نشوی. گفتم: فدایت شوم من توبه می‌کنم. فرمود: نه قسم به خدا، توبه‌ات پذیرفته نیست، مگر اینکه... به خانه بروی، لباس پاک کرده و غسل (توبه) کنی، همان‌طور که نصرانی از نصرانی‌بودن خود توبه می‌کند. گفت: و من چنین کردم.

۹-۴-۲- اعتقاد به آنچه حروریه و مرجئه و عثمانیه و قدریه می‌گویند

﴿۶۳۸﴾ اگر کسی به مذهب خوارج یا مرجئه یا عثمانیه یا قدریه ملحق شده باشد و بعداً توبه کند و امر امامت را با اعتقاد کامل بشناسد، آیا باید نمازها و روزه‌ها و زکات‌ها و حج خود را تجدید کند؟ امام علیه السلام فرمود: لازم نیست هیچ‌یک از عبادت‌های گذشته را تجدید کند جز زکات واجب را که باید مجدداً پرداخت کند، زیرا زکات را به کسی پرداخته است که اهلیت آن را نداشته است. و جایگاه آن اهل ولایتند.

۱۰-۴-۲- انتخابی غیر از اسلام

﴿۶۳۹﴾ و هرکس جز اسلام (و تسلیم در برابر فرمان حق)، آیینی برای خود انتخاب کند، از او پذیرفته نخواهد شد؛ و او در آخرت، از زیانکاران است. چگونه خداوند جمعیتی را هدایت می‌کند که بعد از ایمان و گواهی به حقانیت رسول و آمدن نشانه‌های روشن برای آن‌ها، کافر شدند؟ و خدا، جمعیت ستمکاران را هدایت نخواهد کرد؛ کیفر آنها این است که لعن (و طرد) خداوند و فرشتگان و مردم همگی بر آنهاست. همواره در این لعن (و طرد و نفرین) می‌مانند؛ مجازاتشان تخفیف نمی‌یابد؛ و به آنها مهلت داده نمی‌شود. مگر کسانی که پس از آن، توبه کنند و اصلاح نمایند؛ (و در مقام جبران گناهان گذشته برآیند، که توبه آنها پذیرفته خواهد شد؛ زیرا خداوند، آمرزنده و بخشنده است.

۱۱-۴-۲- آنچه در دوره‌ی جاهلیت انجام داده است

﴿۶۴۰﴾ هرکه اسلام را درک کند و از آنچه در جاهلیت انجام داده توبه کند، خداوند گذشته‌ی او را پاک می‌کند. پس اگر کسی نداند که رباخواری ممنوع و حرام بوده و به آن آلوده شده باشد، باید طلب آموزش کند و نسبت به گذشته، گناهی بر او نیست.

۵-۳-۲- گروه ۵

۱-۵-۳-۲- شک در پیامبر

﴿۶۴۱﴾ ای ابامحمد، مثل ما اهل بیت و مردم مثل آن خاندانی است که در بنی‌اسرائیل بودند، امکان‌نداشت یکی از آن‌ها چهل شب در عبادت بکوشد مگر اینکه پس از چهل شب دعایش اجابت می‌شد؛ ولی یک‌بار یکی از آن‌ها چهل شب عبادت و درپی آن دعا کرد، ولی دعایش به اجابت نرسید، نزد عیسی‌بن مریم علیه السلام آمد و از حال خود به او شکایت کرد و از او خواست که برایش دعا کند، پس عیسی علیه السلام تطهیر کرده و نماز خواند، سپس به درگاه خدای عزیز و جلیل دعا کرد، خداوند به او وحی کرد: ای عیسی، این بنده‌ی من نزد من آمد، اما از آن دری که باید وارد شود، وارد نشد، او مرا خواند ولی در دلش نسبت به تو شک وجود دارد، پس باین‌حال اگر آن‌قدر مرا بخواند که گردنش قطع شود و انگشتانش بریزد دعایش را اجابت نمی‌کنم، پس حضرت عیسی علیه السلام به آن مرد روی کرد و فرمود: تو پروردگارت را می‌خوانی و نسبت به پیامبرش شک داری؟ عرض کرد: ای روح خدا، به خدا سوگند آنچه گفתי همان‌طور بود، از خدا بخواه که این شک را از دل من ببرد. حضرت صادق علیه السلام فرمود: عیسی برای او دعا کرد و خدا توبه‌ی آن مرد را پذیرفت و قبول کرد و او در حدّ اهل بیت عیسی شد.

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

٢-٣-٥-٢- عَدَمُ تَصَدِيقِ النَّبِيِّ

﴿٦٤٢﴾ الرَّسُولُ ﷺ: فَقَالَ لَهُمْ أَنشَدُكُمْ بِاللَّهِ وَمَا هَذَا كُمْ لِدِينِهِ اتَّهَمْتُمُونِي فِيمَا حَدَّثْتُكُمْ بِهِ عَلَى ذَوِي قَرَاتِي قَالُوا لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ عِنْدَنَا صَادِقٌ بَارٌّ، وَ نَزَلَ آمُّ يَقُولُونَ اقْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَلَا يَأْتِي فَقَامَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّا نَعْهَدُ أَنْكَ صَادِقٌ وَ لَكِنْ وَقَعَ ذَلِكَ فِي قُلُوبِنَا وَ تَكَلَّمْنَا بِهِ وَ إِنَّا نَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ نَتُوبُ إِلَيْهِ . فَنَزَلَ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ الْآيَةَ؛

شواهد التنزيل ج: ٢ ص: ٢٠٠

﴿٦٤٣﴾ الرَّسُولُ ﷺ: فَقَالَ ﷺ فَإِنْ فَعَلْتَ بَعْضَ مَا تَقُولُونَ أَوْ تَصَدَّقُونِي قَالُوا وَ اللَّهُ لَئِنْ فَعَلْتَ لَتَتَّبِعَنَّكَ أَجْمَعِينَ فَقَامَ ﷺ يَدْعُو أَنْ يُجْعَلَ الصِّفَا ذَهَبًا فَجَاءَهُ جَبْرِئِيلُ ﷺ فَقَالَ إِنْ شِئْتَ أَصْبَحَ الصِّفَا ذَهَبًا وَ لَكِنْ إِنْ لَمْ يُصَدِّقُوا عَذَّبْتُهُمْ وَ إِنْ شِئْتَ تَرَكْتُهُمْ حَتَّى يَتُوبَ تَائِبُهُمْ فَقَالَ ﷺ

بَلْ يَتُوبُ تَائِبُهُمْ فَنَزَلَ وَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ؛ بحار الأنوار ج: ١٨ ص: ٢٠٢
﴿٦٤٤﴾ أَحَدُهُمَا ﷺ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّمَا مِثْلُ أَهْلِ الْبَيْتِ مِثْلُ أَهْلِ نَيْتٍ كَانُوا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَ لَا يَجْتَهِدُ أَحَدٌ مِنْهُمْ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً إِلَّا دَعَا فَأَجِيبَ وَ إِنْ رَجُلًا مِنْهُمْ اجْتَهَدَ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ دَعَا فَلَمْ يُسْتَجَبْ لَهُ فَاتَى عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ﷺ يَشْكُوا إِلَيْهِ مَا هُوَ فِيهِ وَ يَسْأَلُهُ الدُّعَاءَ قَالَ فَطَهَّرَ عِيسَى وَ صَلَّى ثُمَّ دَعَا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِ يَا عِيسَى إِنْ عَبْدِي أَتَانِي مِنْ غَيْرِ الْبَابِ الَّذِي أُوتِي مِنْهُ إِنَّهُ دَعَانِي وَ فِي قَلْبِهِ شَكٌّ مِنْكَ فَلَوْ دَعَانِي حَتَّى يَنْقَطِعَ عُقْبُهُ وَ تَنْتَشِرَ أَنَامِلُهُ مَا اسْتَجَبْتُ لَهُ قَالَ فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ عِيسَى ﷺ فَقَالَ تَدْعُو رَبَّكَ وَ أَنْتَ فِي شَكٍّ مِنْ نَبِيِّهِ فَقَالَ يَا رُوحَ اللَّهِ وَ كَلِمَتَهُ قَدْ كَانَ وَ اللَّهُ مَا قُلْتُ فَادْعُ اللَّهَ لِي أَنْ يَذْهَبَ بِهِ عَنِّي قَالَ فَدَعَا لَهُ عِيسَى ﷺ فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ قَبِلَ مِنْهُ وَ صَارَ فِي حَدِّ أَهْلِ بَيْتِهِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٠٠

٢-٣-٥-٣- الشَّكُّ بِأَمْرِ امِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ﷺ

﴿٦٤٥﴾ امير المؤمنين ﷺ: فَقَالَ امِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ﷺ أ تَذَرِي مَا قِصَّةُ أَيُّوبَ وَ سَبَبُ تَغْيِيرِ نِعْمَةِ اللَّهِ عَلَيْهِ قَالَ اللَّهُ أَعْلَمُ وَ أَنْتَ يَا امِيرُ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ لَمَّا كَانَ عِنْدَ الْأَنْبِعَاثِ لِلنُّطْقِ شَكَّ أَيُّوبَ فِي مُلْكِي فَقَالَ هَذَا خَطْبُ جَلِيلٍ وَ أَمْرٌ جَسِيمٌ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَا أَيُّوبُ أَ تَشْكُ فِي صُورَةِ أَقْمَتِهِ أَنَا إِنِّي ابْتَلَيْتُ أَدَمَ بِالْبَلَاءِ فَوَهَبْتُهُ لَهُ وَ صَفَحْتُ عَنْهُ بِالتَّسْلِيمِ عَلَيْهِ بِأَمْرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ أَنْتَ تَقُولُ خَطْبُ جَلِيلٍ وَ أَمْرٌ جَسِيمٌ فَوَعَزْتِي لِأَذِيقَنَّكَ مِنْ عَذَابِي أَوْ تَتُوبَ إِلَيَّ بِالطَّاعَةِ لِامِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ثُمَّ أَدْرَكْتُهُ السَّعَادَةَ بِى يَعْنِي أَنَّهُ تَابَ وَ أَذْعَنَ بِالطَّاعَةِ لِامِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ﷺ وَ عَلَى ذُرِّيَّتِهِ الطَّيِّبِينَ

ﷺ؛ بحار الأنوار ج: ٢٦ ص: ٢٩٢

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

۲-۳-۵-۲- تصدیق نکردن پیامبر

﴿۶۴۲﴾ به آنان گفت: شما را به خدا و آن که شما را به دین خود هدایت کرد، سوگند می‌دهم، آیا شما مرا در آنچه راجع به خویشانم گفتم، متهم می‌کنید؟ گفتند: نه ای پیامبر خدا، تو نزد ما راست‌گو و صادق هستی، و این آیه نازل شد: "آیا می‌گویند بر خدا دروغ بسته است؟" همگی برخاستند و گفتند: ای پیامبر خدا، ما تصدیق می‌کنیم که تو راست‌گویی ولی در دل ما چیزی وارد شد و آن را به زبان آوردیم و اینک از خدا طلب آمرزش می‌کنیم و به‌سوی او توبه می‌کنیم، در این حال این آیه نازل شد: "و او کسی است که توبه‌ی بندگانش را می‌پذیرد."

﴿۶۴۳﴾ پیامبر اکرم ﷺ فرمود: اگر بعضی از خواسته‌های شما را برآورم مرا تصدیق می‌کنید؟ گفتند: آری؛ به خدا قسم اگر چنین کنی همه‌ی ما پیرو تو خواهیم شد. مسلمانان نیز تقاضا کردند پیامبر اکرم ﷺ این تقاضاها را برآورد تا آن‌ها مسلمان شوند. پیامبر اکرم ﷺ از جای خود حرکت کرده شروع به دعا کرد که خداوند کوه صفا را طلا کند، جبرئیل بر او نازل شد و گفت: اگر بخواهی کوه صفا طلا خواهد شد، ولی اگر بعد از آن تو را تصدیق نکردند آن‌ها را عذاب خواهیم کرد. و اگر بخواهی آن‌ها را رها کنی هر کدام توبه کنند توبه‌ی آن‌ها را می‌پذیرم. پیامبر ﷺ فرمود: نه، عذاب نازل نکن، بلکه توبه کنند. خداوند این آیه را در همین رابطه فرستاد. "آنان با نهایت تأکید به خدا سوگند خوردند که اگر پیامبری انذارکننده به سراغشان آید...".

﴿۶۴۴﴾ ای ابامحمد، مثل ما اهل بیت و مردم مثل آن خاندانی است که در بنی‌اسرائیل بودند، امکان نداشت یکی از آن‌ها چهل شب در عبادت بکوشد مگر اینکه پس از چهل شب دعایش اجابت می‌شد؛ ولی یک‌بار یکی از آن‌ها چهل شب عبادت و درپی آن دعا کرد، ولی دعایش به اجابت نرسید، نزد عیسی بن مریم ﷺ آمد و از حال خود به او شکایت کرد و از او خواست که برایش دعا کند، پس عیسی ﷺ تطهیر کرده و نماز خواند، سپس به درگاه خدای عزیز و جلیل دعا کرد، خداوند به او وحی کرد: ای عیسی، این بنده‌ی من نزد من آمد، اما از آن دری که باید وارد شود، وارد نشد، او مرا خواند ولی در دلش نسبت به تو شک وجود دارد، پس باین حال اگر آن قدر مرا بخواند که گردنش قطع شود و انگشتانش بریزد دعایش را اجابت نمی‌کنم، پس حضرت عیسی ﷺ به آن مرد روی کرد و فرمود: تو پروردگارت را می‌خوانی و نسبت به پیامبرش شک داری؟ عرض کرد: ای روح خدا، به خدا سوگند آنچه گفتم همان‌طور بود، از خدا بخواه که این شک را از دل من ببرد. حضرت صادق ﷺ فرمود: عیسی برای او دعا کرد و خدا توبه‌ی آن مرد را پذیرفت و قبول کرد و او در حدّ اهل بیت عیسی شد.

۲-۳-۵-۳- شک در ولایت امیرالمؤمنین ﷺ

﴿۶۴۵﴾ امیرالمؤمنین ﷺ فرمود می‌دانی داستان ایوب چیست و علت تغییر نعمت خدا بر او چه بوده است؟ راوی گفت: خدا بهتر می‌داند و شما یا امیرالمؤمنین، امام ﷺ فرمود: هنگام آمادگی برای سخن گفتن، ایوب در ولایت من شک کرد؛ ایوب گفت: این مطلب بزرگ و امری بس سنگین است. خداوند فرمود: ای ایوب، در باره‌ی صورتی که من آن را به پا داشته‌ام شک می‌کنی؟ من آدم را گرفتار نمودم، و به خاطر علی آدم را بخشیدم و چون تسلیم شد و او را به امیرالمؤمنین بودن پذیرفت، از او گذشتم؛ تو می‌گویی این مطلب بزرگ و خیلی سنگین است؛ به عزتم قسم، تو را از عذاب خویش می‌چشانم مگر اینکه با اطاعت کردن از امیرالمؤمنین توبه کنی؛ سپس به واسطه‌ی من سعادتمند شد، یعنی توبه کرد و به اطاعت نسبت به امیرالمؤمنین و نسل پاکش اقرار نمود.

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٤٤٦﴾ الرسول ﷺ: فَقَالَ لَهُمْ أَنشِدْكُمْ بِاللَّهِ وَ مَا هَذَا كُمْ لِدِينِهِ أَتَهْتَمُونِي فِيمَا حَدَّثْتُكُمْ بِهِ عَلَى ذَوِي قَرَابَتِي قَالُوا لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ عِنْدَنَا صَادِقٌ بَارٌّ وَ نَزَلَ أَمْرٌ يَقُولُونَ اقْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا الْآيَةَ فَقَامَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّا نَعْهَدُ أَنْكَ صَادِقٌ وَ لَكِنْ وَقَعَ ذَلِكَ فِي قُلُوبِنَا وَ تَكَلَّمْنَا بِهِ وَ إِنَّا نَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ نَتُوبُ إِلَيْهِ . فَنَزَلَ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ الْآيَةَ؛
شواهد التنزيل ج: ٢ ص: ٢٠٠

٤-٣-٢- عَدَمُ تَأْدِيَةِ حَقُوقِ الْوَلِيِّ

﴿٤٤٧﴾ هَذَا أَمِيرُ الْبَرَّةِ وَ قَاتِلُ الْكُفْرَةِ مَخْذُولٌ مَنْ خَذَلَهُ مَنْصُورٌ مَنْ نَصَرَهُ فَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ مِنْ

ظُلْمِكُمْ إِيَّاهُ؛ الاحتجاج ص: ١ ص: ٧٩

﴿٤٤٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ لِأَبِي بَكْرٍ يَوْمًا لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قَتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا ﷺ رَسُولُ اللَّهِ مَاتَ شَهِيدًا وَ اللَّهُ لَيَأْتِيَنَّكَ فَأَتَيْنَ إِذَا جَاءَكَ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ غَيْرُ مُتَحَيِّلٍ بِهِ فَآخِذْ عَلَى يَدَيْ أَبِي بَكْرٍ فَإِنَّهُ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ لَهُ يَا أَبَا بَكْرٍ أَمِنْ بَعْلِي وَ بِأَحَدٍ عَشَرَ مِنْ وَلَدِهِ إِنَّهُمْ مِثْلِي إِلَّا النَّبُوَّةَ وَ تَبَّ إِلَى اللَّهِ مِمَّا فِي يَدِكَ فَإِنَّهُ لَا حَقَّ لَكَ فِيهِ قَالَ ثُمَّ ذَهَبَ فَلَمْ يَرِ؛ الكافي ج: ١ ص: ٥٣٣

﴿٤٤٩﴾ ثُمَّ قَامَ الْمُقْدَادُ بْنُ الْأَسْوَدِ وَ قَالَ ارْجِعْ يَا أَبَا بَكْرٍ عَنْ ظُلْمِكَ وَ تَبَّ إِلَى رَبِّكَ وَ الزَّمَّ بَيْنَكَ وَ ابْنِكَ عَلَى خَطِيئَتِكَ وَ سَلَّمَ الْأَمْرَ لِصَاحِبِهِ الَّذِي هُوَ أَوْلَى بِهِ مِنْكَ فَقَدْ عَلِمْتَ مَا عَقَدَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي عُنُقِكَ مِنْ بَيْعَتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٢٨ ص: ١٩٦

﴿٤٥٠﴾ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ عليه السلام: ثُمَّ قَامَ سَلْمَانُ الْفَارِسِيُّ وَ قَالَ كَرْدِيدٌ وَ نَدَانِيدٌ جِهَ كَرْدِيدٌ أَيْ فَعَلْتُمْ وَ لَمْ تَفْعَلُوا وَ مَا عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ وَ أَمْتَنَعَ مِنَ الْبَيْعَةِ قَبْلَ ذَلِكَ حَتَّى وَجِئْتُ عُنُقَهُ فَقَالَ يَا أَبَا بَكْرٍ إِلَى مَنْ تُسَيِّدُ أَمْرَكَ إِذَا نَزَلَ بِكَ مَا لَا تَعْرِفُهُ وَ إِلَى مَنْ تَفْرُغُ إِذَا سُئِلْتَ عَمَّا لَا تَعْلَمُهُ وَ مَا عَذْرُكَ فِي تَقَدُّمِ مَنْ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ وَ أَقْرَبُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَ أَعْلَمُ بِتَأْوِيلِ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ سُنَّةِ نَبِيِّهِ وَ مَنْ قَدَّمَهُ النَّبِيُّ ﷺ فِي حَيَاتِهِ وَ أَوْصَاكُمْ بِهِ عِنْدَ وَفَاتِهِ فَنَبَذْتُمْ قَوْلَهُ وَ تَنَاسَيْتُمْ وَصِيَّتَهُ وَ أَخْلَفْتُمْ الْوَعْدَ وَ نَقَضْتُمْ الْعَهْدَ وَ حَلَلْتُمْ الْعَقْدَ الَّذِي كَانَ عَقْدَهُ عَلَيْكُمْ مِنَ الْنُفُودِ تَحْتَ رَأْيَةِ أَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ حَدَرًا مِنْ مِثْلِ مَا أَتَيْتُمُوهُ وَ تَنْبِيهَا لِلْأَمَّةِ عَلَى عَظِيمِ مَا اجْتَرَحْتُمُوهُ مِنْ مُخَالَفَةِ أَمْرِهِ فَعَنْ قَلِيلٍ يَصِفُوا لَكَ الْأَمْرَ وَ قَدْ أَثْقَلَكَ الْوِزْرُ وَ نُقِلْتَ إِلَى قَبْرِكَ وَ حَمَلْتَ مَعَكَ مَا اكْتَسَبْتَ بِذَاكَ فَلَوْ رَاجَعْتَ الْحَقَّ مِنْ قُرْبٍ وَ تَلَاوَيْتَ نَفْسَكَ وَ تَبْتَ إِلَى اللَّهِ مِنْ عَظِيمِ مَا اجْتَرَمْتَ كَانَ ذَلِكَ أَقْرَبَ إِلَى نَجَاتِكَ يَوْمَ تَفْرُدُ فِي حُفْرَتِكَ وَ يُسَلِّمُكَ ذُووُ نُصْرَتِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٢٨ ص: ١٩٣

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۶۴۶﴾ به آنان گفت: شما را به خدا و آن که شما را به دین خود هدایت کرد، سوگند می‌دهم، آیا شما مرا در آنچه راجع به خویشانم گفتم، متهم می‌کنید؟ گفتند: نه ای پیامبر خدا، تو نزد ما راست‌گو و صادق هستی، و این آیه نازل شد: "آیا می‌گویند بر خدا دروغ بسته است؟" همگی برخاستند و گفتند: ای پیامبر خدا، ما تصدیق می‌کنیم که تو راست‌گویی ولی در دل ما چیزی وارد شد و آن را به زبان آوردیم و اینک از خدا طلب آمرزش می‌کنیم و به‌سوی او توبه می‌کنیم، در این حال این آیه نازل شد: "و او کسی است که توبه‌ی بندگانش را می‌پذیرد."

۴-۵-۲-۳-۲-۱ ادانکردن حقوق صاحب ولایت

﴿۶۴۷﴾ این فرد امیر نیکوکاران و قاتل کافران است، هر که تنه‌ایش گذارد، خدا تنه‌ایش می‌گذارد، و هر که یاری‌اش نماید خدا یاری‌اش می‌کند، بنابراین از ظلمی که به او روا داشته‌اید، توبه کنید.

﴿۶۴۸﴾ روزی امیرالمؤمنین (علیه السلام) برای ابوبکر این آیه را تلاوت فرمود: "کسانی را که در راه خدا کشته شده‌اند مرده مپندار، بلکه زنده هستند و نزد پروردگار خود روزی دریافت می‌کنند." و فرمود من گواهی می‌دهم که محمد رسول خدا (صلی الله علیه و آله) شهید از دنیا رفت، و به خدا قسم نزد تو می‌آید، و چون نزد تو آمد یقین کن، زیرا شیطان نمی‌تواند خود را به‌صورت پیامبر در خیال کسی حاضر کند. سپس علی (علیه السلام) دست ابوبکر را گرفت و پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به او نشان داد، پیامبر (صلی الله علیه و آله) به ابوبکر فرمود: "به علی و یازده فرزند او ایمان بیاور، آن‌ها جز در مقام نبوت، مانند منند، و از آنچه در دست گرفته‌ای (خلافت مسلمین) نزد خدا توبه کن، زیرا حق تو نیست؛" سپس رفت و دیگر دیده نشد.

﴿۶۴۹﴾ سپس مقداد بن اسود برخاسته و گفت: ای ابوبکر، از ستم و تجاوز دست بردار و از خدا بترس، و از این کار توبه کرده و در خانه‌ات بنشین و بر خطا و ستم خود گریه کن، و کار خلافت را به صاحب اصلی آن که از تو به آن سزاوارتر است واگذار، تو خود از بیعتی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) از تو و ما و سایر امت برای علی گرفته، بهتر اطلاع داری.

﴿۶۵۰﴾ سپس سلمان فارسی که پیش‌تر نیز از بیعت سر باز زده و به همان جهت مورد ضرب و شتم واقع شده بود، برخاست و به زبان فارسی گفت: "کردید و نکردید و ندانید چه کردید." ای ابوبکر، هنگام پیشامدهایی که برایت ناآشناست به چه کسی تکیه خواهی کرد، و چون از جواب پرسشی درمانده شوی به که پناه می‌بری، و در تقدّم بر کسی که از تو داناتر و به پیامبر نزدیک‌تر، و به تأویل قرآن و سنت پیامبر عالم‌تر است چه عذر و بهانه‌ای داری؟ همان کسی که پیامبر در زمان حیات خود او را مقدّم داشته، و پیش از رحلتش به رعایت حق او توصیه فرموده بود؛ حال اینکه شما آن فرمایش را پشت گوش انداخته و سفارش پیامبر را ترک نموده و آن پیمان را نقض کرده‌اید، و نیز از دستور آن حضرت، در اطاعت از فرماندهی اسامه پسر زید سرپیچی کردید، و این فرمایش پیامبر به خاطر این بود که از این‌گونه اعمال جلوگیری فرموده و تخلف شما را از فرمانش روشن و ثابت کند، و البته به‌زودی همه‌چیز بر تو روشن خواهد شد؛ آن روز که بار گناهان بر دوش سنگینی نموده و روانه‌ی قبرت شوی، و هرآنچه را مرتکب شده‌ای با خود به زیر خاک ببری، اگر به‌سوی خدا بازگردی و گناهانت را جبران، و از خطاهای بزرگی که مرتکب شده‌ای به درگاه خداوند توبه کنی، این کار در روز تنهاییات در گور، روزی که یارانت از تو دست می‌کشند، نجات‌بخش‌تر است.

﴿درجات و تقسيم و حدود التوبة﴾

﴿٦٥١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَضَرَبَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى يَدِهِ وَقَالَ تَسْعَى مَعِيَ نَحْوَ مَسْجِدٍ قُبَا، فَلَمَّا وَرَدَاهُ تَقَدَّمَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ وَأَبُو بَكْرٍ مِنْ وَرَائِهِ، فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِي قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ، فَلَمَّا رَأَاهُ أَبُو بَكْرٍ سَقَطَ لَوَجْهِهِ كَالْمَغْشَى عَلَيْهِ. فَنَادَاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ارْفَعْ رَأْسَكَ أَيُّهَا الضَّلِيلُ الْمُفْتُونُ. فَرَفَعَ أَبُو بَكْرٍ رَأْسَهُ وَقَالَ لَيْتَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَوْ حَيَاةُ بَعْدَ الْمَوْتِ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ وَيْلَكَ يَا أَبَا بَكْرٍ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاكَ لَمْحَى الْمَوْتَى إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. قَالَ فَسَكَتَ أَبُو بَكْرٍ وَشَخَصَتْ عَيْنَاهُ نَحْوَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ. فَقَالَ لَهُ وَيْلَكَ يَا أَبَا بَكْرٍ نَسِيتَ مَا عَاهَدْتَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ عَلَيْكَ فِي الْمَوَاطِنِ الْأَرْبَعَةِ لِعَلِّيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ مَا أَنْسَاهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ مَا بَالُكَ الْيَوْمَ تُنَاشِدُ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَيْهَا، وَتُذَكِّرُكَ وَتَقُولُ نَسِيتُ.. وَقَصَّ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مَا جَرَى بَيْنَهُ وَبَيْنَ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ.. إِلَى آخِرِهِ، فَمَا نَقَصَ مِنْهُ كَلِمَةً وَلَا زَادَ فِيهِ كَلِمَةً. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَهَلْ مِنْ تَوْبَةٍ وَهَلْ يَغْفِرُ اللَّهُ عَنِّي إِذَا سَلَمْتُ هَذَا الْأَمْرَ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ نَعَمْ يَا أَبَا بَكْرٍ، وَأَنَا الضَّامِنُ لَكَ عَلَى اللَّهِ ذَلِكَ إِنْ وَقَّيْتُ. قَالَ وَغَابَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَنْهُمَا، فَتَشَبَّثَ أَبُو بَكْرٍ بِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَقَالَ اللَّهُ اللَّهُ فِيَّ يَا عَلِيُّ، بحار الأنوار ج: ٢٩ ص: ٣٥

﴿٦٥٢﴾ الصادق عليه السلام: فَلَمَّا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُتُوبَ عَلَيْهِمَا جَاءَهُمَا جَبْرِئِيلُ فَقَالَ لَهُمَا إِنَّكُمْ إِنَّمَا ظَلَمْتُمَا أَنْفُسَكُمْ بِتَمَنَّى مَنْزِلَةٍ مِنْ فَضْلِ عَلَيْكُمَا فَجَزَاؤُكُمْ مَا قَدْ عُوِثْتُمَا بِهِ مِنَ الْهُبُوطِ مِنْ جِوَارِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى أَرْضِهِ فَسَلَا رَبَّكُمَا بِحَقِّ الْأَسْمَاءِ الَّتِي رَأَيْتُمُوهَا عَلَى سَاقِ الْعَرْشِ حَتَّى يُتُوبَ عَلَيْكُمَا فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ بِحَقِّ الْأَكْرَمِينَ عَلَيْكَ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ وَالْأَئِمَّةِ إِلَّا تَبَتْ عَلَيْنَا وَرَحِمْنَا فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ فَلَمْ تَزَلْ أَنْبِيَاءُ اللَّهِ بَعْدَ ذَلِكَ يَحْفَظُونَ هَذِهِ الْأَمَانَةَ وَيُخْبِرُونَ بِهَا أَوْصِيَاءَهُمْ وَالْمُخْلِصِينَ مِنْ أَمَمِهِمْ فَيَأْتُونَ حَمَلَهَا وَيُشْفِقُونَ مِنْ ادْعَائِهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ الَّذِي قَدْ عُرِفَ فَاصِلُ كُلِّ ظَلَمٍ مِنْهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٧٤

﴿٦٥٣﴾ العسكري عليه السلام: يَا عَلِيُّ إِنَّ أَصْحَابَ مُوسَى اتَّخَذُوا بَعْدَهُ عِجْلًا فَخَالَفُوا خَلِيفَتَهُ وَاسْتَخَذُوا أُمَّتِي بَعْدِي عِجْلًا ثُمَّ عِجْلًا ثُمَّ عِجْلًا وَيُخَالِفُونَكَ وَأَنْتَ خَلِيفَتِي عَلَى هَؤُلَاءِ يُضَاهَهُونَ أَوْلِيكَ فِي اتِّخَاذِهِمُ الْعِجْلَ أَلَا فَمَنْ وَاظَّفَكَ وَأَطَاعَكَ فَهُوَ مَعَنَا فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى وَمَنْ اتَّخَذَ بَعْدِي الْعِجْلَ وَخَالَفَكَ وَلَمْ يَتَّبِعْ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ زَمَانِ مُوسَى وَلَمْ يَتُوبُوا فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ مُخَلَّدِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٢٨ ص: ٦٦

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۶۵۱﴾ علی علیه السلام به دست او زد و فرمود: همراه من به طرف مسجد قبا بیا. هنگامی که به در مسجد رسیدند، امام علیه السلام جلوتر و ابوبکر در پی ایشان وارد مسجد شد. ناگهان چشم ابوبکر به پیامبر صلی الله علیه و آله افتاد که در محراب رو به قبله نشسته است؛ ابوبکر با مشاهده این صحنه غش کرد و روی زمین افتاد. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله او را صدا زد و فرمود: سرت را بلند کن، ای گمراه فریب خورده، ابوبکر سرش را بلند کرد و گفت: لَبَّیک ای رسول خدا، آیا پس از مرگ هم زنده هستی؟ پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: وای بر تو ای ابوبکر، کسی که انسان را به وجود آورده، بر هر چیز قادر است. ابوبکر ساکت شد و چشم‌ها را به طرف پیامبر صلی الله علیه و آله دوخت. آن حضرت فرمود: آیا عهده‌ای که چهار مرتبه با خدا و پیامبرش نسبت به علی علیه السلام بستی، فراموش کرده‌ای؟ ابوبکر گفت: ای پیامبر خدا، فراموش نکرده‌ام، فرمود: پس چرا امروز که علی مطلب را به تو گوشزد می‌کند، اظهار فراموشی می‌کنی؟ سپس پیامبر گفتگوی میان او و امام علیه السلام را تا آخر برایش بازگو کرد و کلمه‌ای کم و زیاد نکرد. ابوبکر گفت: آیا راه توبه برایم باز است؟ و اگر امر خلافت را به علی علیه السلام واگذار کنم، خدا مرا می‌بخشد؟ پیامبر فرمود: آری، من برایت نزد خدا ضامن می‌شوم، سپس پیامبر از نظرشان پنهان شد. ابوبکر به علی علیه السلام متوسل شد، و او را سوگند داد که مراقب من باش.

﴿۶۵۲﴾ آن‌گاه که خداوند اراده کرد که از آدم و حوا درگذرد جبرئیل نزد آن‌ها آمده گفت: شما با آرزو کردن مقام کسانی که بر شما برتری دارند، به خود ستم روا داشتید؛ کيفر شما همین بود که شما را از همسایگی خدا پایین آورند؛ با توسل به همان نام‌هایی که در ساق عرش مشاهده کردید، از خدا بخواهید توبه‌ی شما را بپذیرد. گفتند خدایا، ما از تو درخواست می‌کنیم به حق آنان که نزد تو گرمی‌اند - محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و ائمه علیهم السلام - که ما را ببخشی و بر ما رحم کنی. خداوند توبه‌ی آن دو را پذیرفت که او توبه‌پذیر و مهربان است. از آن پس انبیا پیوسته این امانت را حفظ می‌کردند و به جانشینان خویش و افراد مخلص امتشان، محافظت از آن را سفارش می‌کردند؛ و این همان امانتی بود که همه از حمل آن امتناع کردند و از ادعای توانایی بر حمل آن نیز ترسیدند؛ و فقط آن را انسان شناخته شده برعهده گرفت. پس اصل و ریشه‌ی هر ظلمی تا روز قیامت از آن است. و این آیه اشاره به همان مطلب است. "ما امانت (تعهد، تکلیف، و ولایت الهیه) را بر آسمان‌ها و زمین و کوه‌ها عرضه داشتیم، آن‌ها از حمل آن سر برتافتند، و از آن هراسیدند؛ اما انسان آن را بر دوش کشید؛ او بسیار ظالم و جاهل بود؛ (چون قدر این مقام عظیم را شناخت و به خود ستم کرد)".

﴿۶۵۳﴾ ای علی علیه السلام، یاران موسی با جانشینش به مخالفت برخاستند و گوساله‌ای برای پرستش برگزیدند. و امت من نیز با تو به مخالفت برمی‌خیزد و گوساله‌ای بعد از گوساله‌ای برمی‌گزینند. تو بر ایشان خلیفه‌ای و کار ایشان در انتخاب گوساله، به امت موسی شبیه است. آگاه باش هرکس با تو همراهی و از تو اطاعت کرد، در مرتبه‌ی اعلی با ما خواهد بود. و هرکس بعد از من گوساله برگزیند و با تو مخالفت کرده و توبه نکند. آنان با کسانی که در زمان موسی گوساله را پرستیدند و توبه نکردند در آتش ابدی جهنم خواهند بود.

﴿درجات و تقسيم و حدود التوبة﴾

﴿٦٥٤﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: جَاءَ شَيْخٌ فِدَنًا مِنْ نِسَاءِ الْحُسَيْنِ وَ عِيَالِهِ وَ هُمْ أَقِيمُوا عَلَى دَرَجِ بَابِ الْمَسْجِدِ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي قَتَلَكُمْ وَ أَهْلَكَكُمْ وَ أَرَّاحَ الْبِلَادَ مِنْ رَجَالِكُمْ وَ أَمَكَّنَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْكُمْ فَقَالَ لَهُ عَلَى بْنُ الْحُسَيْنِ يَا شَيْخُ هَلْ قَرَأْتَ الْقُرْآنَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَهَلْ عَرَفْتَ هَذِهِ الْآيَةَ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى قَالَ الشَّيْخُ قَدْ قَرَأْتُ ذَلِكَ فَقَالَ لَهُ عَلَى فَنَحْنُ الْقُرْبَى يَا شَيْخُ فَهَلْ قَرَأْتَ هَذِهِ الْآيَةَ وَ اعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي الْقُرْبَى قَالَ نَعَمْ قَالَ عَلَى فَنَحْنُ الْقُرْبَى يَا شَيْخُ وَ هَلْ قَرَأْتَ هَذِهِ الْآيَةَ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ يُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا قَالَ الشَّيْخُ قَدْ قَرَأْتُ ذَلِكَ قَالَ عَلَى فَنَحْنُ أَهْلُ الْبَيْتِ الَّذِينَ خُصَّصْنَا بِآيَةِ الطَّهَارَةِ يَا شَيْخُ قَالَ فَبَقِيَ الشَّيْخُ سَاكِئًا نَادِمًا عَلَى مَا تَكَلَّمَ بِهِ وَ قَالَ بِاللَّهِ إِنَّكُمْ هُمْ فَقَالَ عَلَى بْنُ الْحُسَيْنِ تَاللَّهِ إِنَّا لَنَحْنُ هُمْ مِنْ غَيْرِ شَكٍّ وَ حَقٌّ جَدْنَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا لَنَحْنُ هُمْ فَبَكَى الشَّيْخُ وَ رَمَى عِمَامَتَهُ وَ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ وَ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ عَدْوِ آلِ مُحَمَّدٍ مِنْ جَنٍّ وَ إِنْسٍ ثُمَّ قَالَ هَلْ لِي مِنْ تَوْبَةٍ فَقَالَ لَهُ نَعَمْ إِنْ ثَبِتَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَ أَنْتَ مَعَنَا فَقَالَ أَنَا تَائِبٌ فَلَبَّغَ يَزِيدُ بْنُ مُعَاوِيَةَ حَدِيثَ الشَّيْخِ فَأَمَرَ بِهِ فَقُتِلَ؛ بحار الأنوار ج: ٤٥ ص: ١٢٩

﴿٦٥٥﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَ تَذَرِي مَا قِصَّةُ أَيُّوبَ وَ سَبَبُ تَغْيِيرِ نِعْمَةِ اللَّهِ عَلَيْهِ قَالَ اللَّهُ أَعْلَمُ وَ أَنْتَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ لَمَّا كَانَ عِنْدَ الْأَنْبِغَاثِ لِلنُّطْقِ شَكَّ أَيُّوبُ فِي مُلْكِي فَقَالَ هَذَا خَطْبُ جَلِيلٍ وَ أَمْرٌ جَسِيمٌ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَا أَيُّوبُ أَ تَشْكُ فِي صُورَةِ أَقْمَنِهِ أَنَا إِنِّي ابْتَلَيْتُ أَدَمَ بِالْبَلَاءِ فَوَهَبْتُهُ لَهُ وَ صَفَحْتُ عَنْهُ بِالتَّسْلِيمِ عَلَيْهِ بِأَمْرَةِ الْمُؤْمِنِينَ وَ أَنْتَ تَقُولُ خَطْبُ جَلِيلٍ وَ أَمْرٌ جَسِيمٌ فَوَعِزَّتِي لَا ذِيقَنَّكَ مِنْ عَذَابِي أَوْ تَتُوبَ إِلَيَّ بِالطَّاعَةِ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ثُمَّ أَدْرَكْتُهُ السَّعَادَةُ بِى يَعْنِي أَنَّهُ تَابَ وَ أَدْعَنَ بِالطَّاعَةِ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام وَ عَلَى ذُرِّيَّتِهِ الطَّيِّبِينَ عليه السلام؛ بحار الأنوار ج: ٢٦ ص: ٢٩٢

﴿٦٥٦﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: فَقَالَ لَهُ الرَّأْوِيُّ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَسَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله قَالَ نَعَمْ فَقُلْتُ لَهُ فَكَيْفَ كُنْتُ لِلظَّالِمِينَ ظَهِيرًا قَالَ لَا جَرَمَ حَلَّتْ بِي عُقُوبَةُ عَمَلِي إِنِّي لَمْ أَسْتَأْذِنْ إِمَامِي كَمَا اسْتَأْذَنَهُ جُنْدَبُ وَ عَمَارُ وَ سَلْمَانُ وَ أَنَا اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ؛ تأويل الآيات ص:

١٩٨

﴿٦٥٧﴾ الحسين عليه السلام: فَقَالَ لَهُ عُمَرُ يَا أَبَا الْحَسَنِ إِنَّهُمَا لِيَهْمَانِ فِي أَنْفُسِهِمَا بِمَا لَا يُرَى بِغَيْرِ الْخِلَافَةِ. فَقَالَ لَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ هُمَا أَقْرَبُ نَسَبًا بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ مِنْ أَبِيهِمَا أَمَا فَارَضَهُمَا يَا ابْنَ الْخَطَّابِ بِحَقِّهِمَا يَرْضَى عَنْكَ مِنْ بَعْدِهِمَا. قَالَ وَ مَا رِضَاهُمَا يَا أَبَا الْحَسَنِ قَالَ رِضَاهُمَا الرَّجْعَةُ عَنِ الْخَطِيئَةِ، وَ التَّقِيَّةُ عَنِ الْمَعْصِيَةِ بِالتَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٣٠ ص: ٤٧

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۶۵۴﴾ پیرمردی نزد زنان و خانواده‌ی امام حسین که بر در مسجد ایستاده بودند آمد و گفت: سپاس مخصوص آن خدایی است که شما را کشت و هلاک کرد و شهرها را از دست مردان شما راحت و یزید را بر شما مسلط کرد. حضرت علی بن الحسین علیه السلام فرمود: ای پیرمرد، آیا قرآن خوانده‌ای؟ گفت: آری. فرمود: آیا با این آیه آشنایی که خدا می‌فرماید: " بگو: من هیچ پاداشی از شما بر رسالتم درخواست نمی‌کنم، جز دوست داشتن نزدیکانم "؟ پیرمرد گفت: آری، من این آیه را خوانده‌ام. فرمود: ما همان نزدیکان پیامبریم. ای پیرمرد، آیا این آیه را خوانده‌ای: " بدانید هر غنیمتی به دست آورید، خمس آن برای خدا، و برای پیامبر، و برای نزدیکان است "؟ گفت: آری. حضرت سجاد علیه السلام فرمود: این آیه را خوانده‌ای که می‌فرماید: " خداوند می‌خواهد پلیدی و گناه را از شما اهل بیت دور کند و شما را کاملاً پاک سازد "؟ گفت: آری، من این آیه را خوانده‌ام. فرمود: ای پیرمرد، ما همان اهل بیتی هستیم که خدا این آیه‌ی تطهیر را به آنان اختصاص داده است. آن پیرمرد ساکت ماند و از گفته‌ی خود پشیمان شد و گفت: به خدا قسم که شما همان افراد هستید؟ حضرت سجاد علیه السلام فرمود: به خدا قسم که ما بدون شک همان اشخاص هستیم. به حق جدم رسول خدا صلی الله علیه و آله ما همان افراد هستیم. آن پیرمرد گریست، عمامه‌ی خود را از سر افکند و دست‌های خود را به طرف آسمان بلند کرد و گفت: خدایا، من از هر جن و انسی که دشمن خاندان محمد باشند بیزارم، سپس به حضرت سجاد علیه السلام گفت: آیا توبه‌ی من قبول است؟ فرمود: آری، اگر توبه کنی خدا می‌پذیرد و با ما خواهی بود. پیرمرد گفت: توبه کردم، وقتی این موضوع به گوش یزید رسید دستور داد تا آن پیرمرد را به قتل رسانند.

﴿۶۵۵﴾ امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: می‌دانی داستان ایوب چیست و علت تغییر نعمت خدا بر او چه بوده است؟ گفت خدا بهتر می‌داند و شما یا امیرالمؤمنین، حضرت علیه السلام فرمود: هنگام برانگیخته شدن برای سخن گفتن، ایوب در ولایت من شک کرد؛ ایوب گفت: این مطلبی بزرگ و امری بس سنگین است. خداوند فرمود: ای ایوب، در باره‌ی صورتی که من آن را به پا داشته‌ام شک می‌کنی؟ من آدم را گرفتار نمودم، و به خاطر علی علیه السلام آدم را بخشیدم و چون تسلیم شد و او را به امیرالمؤمنین بودن پذیرفت، از او درگذشتم؛ تو می‌گویی این مطلب بزرگ و خیلی سنگین است؛ به عزتم قسم، تو را از عذاب خویش می‌چشانم مگر اینکه با اطاعت کردن از امیرالمؤمنین توبه کنی؛ سپس به واسطه‌ی من سعادت مند شد، یعنی توبه کرد و به اطاعت نسبت به امیرالمؤمنین و نسل پاکش اقرار نمود.

﴿۶۵۶﴾ راوی به او گفت: ای ابوعبدالرحمن، آیا واقعا این جمله را از پیامبر شنیدی؟ گفت: آری. گفت: پس چگونه یار و پشتیبان ظالمان شدی؟ پاسخ داد: به همین علت عقوبت علمم بر من وارد شده است، زیرا من مثل جندب و عمار و سلمان، از امام خود کسب اجازه نکردم، و من از خداوند طلب آموزش می‌کنم و به‌سوی او برمی‌گردم.

﴿۶۵۷﴾ عمر گفت: ای ابوالحسن علیه السلام این دو پسرت چیزی در خاطر خود می‌گذرانند، و می‌خواهند که آن را جز با حکومت و خلافت نمی‌توان در ضمیر خود گذرانید. حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: ای عمر، این دو پسر از نظر نسب به پیامبر از پدرشان هم نزدیک‌ترند. ای پسر خطاب، با دادن حقشان آن دو را راضی کن تا آنکه بعد از ایشان می‌آید از تو راضی باشد. عمر گفت: یا ابوالحسن علیه السلام چگونه ایشان را راضی کنم؟ امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: رضایت ایشان آن است که از این خطا و معصیت با توبه و ندامت برگردی.

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٦٥٨﴾ الصادق عليه السلام: قَالَ أَنَا زَالِيخَا حُوتُ يُونُسَ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَأَيَّ شَيْءٍ حُبِسَ يُونُسُ فِيكَ فَقَالَ عَرَضْتُ وَلَا يَتَكَبَّرُ عَلَيْهِ فَقَالَ لَا أَقْدِرُ عَلَى حَمَلِهَا فَحَبَسَ فِيَّ وَكَانَ يُسَجِّحُ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَعَلِيِّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ... وَقَالَ فَهَلْ مِنْ تَوْبَةٍ؟ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ؛ الصَّراطُ

المستقيم ج: ٢ ص: ١٣٣

﴿٦٥٩﴾ الصادق عليه السلام: قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِلسَّائِلِ اعْلَمْ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ مِنَ الْأَمَمِ السَّالِفَةِ وَالْقُرُونِ الْخَالِيَةِ وَالْأَسْلَافِ الْمَاضِيَةِ وَلَا سَمِعَ بِهِ أَحَدٌ أَشَدَّ ظُلْمًا مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ فَإِنَّهُمْ يَزْعُمُونَ أَنَّهُ لَا فَرْقَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ أَهْلِ بَيْتِ نَبِيِّهِمْ وَلَا فَضْلَ لَهُمْ عَلَيْهِمْ فَمَنْ زَعَمَ ذَلِكَ مِنَ النَّاسِ فَقَدْ أَعْظَمَ عَلَى اللَّهِ الْفَرِيَّةَ وَارْتَكَبَ بُهْتَانًا عَظِيمًا وَإِثْمًا مُبِينًا وَهُوَ بِذَلِكَ الْقَوْلِ بَرِيءٌ مِنْ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ حَتَّى يَتُوبَ وَيَرْجِعَ إِلَى الْحَقِّ بِالْإِقْرَارِ بِالْفَضْلِ لِمَنْ فَضَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِ مِنْ أَهْلِ

بَيْتِ النَّبُوَّةِ؛ دعائم الإسلام ج: ١ ص: ٣١

﴿٦٦٠﴾ الرسول عليه السلام: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عِبَادَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ بِاعْتِقَادِ وَلَايَتِنَا أَهْلَ الْبَيْتِ وَلَا تَفَرَّقُوا بَيْنَنَا وَانْظُرُوا كَيْفَ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ حَيْثُ أَوْضَحَ لَكُمْ الْحُجَّةَ لِيَسْهَلَ عَلَيْكُمْ مَعْرِفَةُ الْحَقِّ ثُمَّ وَسَّعَ لَكُمْ فِي التَّقِيَّةِ لِتَسْلَمُوا مِنْ شُرُورِ الْخَلْقِ ثُمَّ إِنْ بَدَلْتُمْ وَغَيَّرْتُمْ عَرَضَ عَلَيْكُمْ التَّوْبَةُ وَقَبِلَهَا مِنْكُمْ فَكُونُوا لِنِعْمَاءِ اللَّهِ مِنَ الشَّاكِرِينَ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ١٨٢

﴿٦٦١﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: لَا أَقَاتِلُ إِلَّا مَنْ خَالَفَنِي وَنَاصَبَنِي وَأَظْهَرَ الْعَدَاوَةَ لِي ثُمَّ لَسْتُ مُقَاتِلَهُ حَتَّى أَدْعُوهُ وَأَعْذَرَ إِلَيْهِ فَإِنْ تَابَ وَرَجَعَ قَبِلْنَا مِنْهُ؛ بحار الأنوار ج: ٣٣ ص: ٤١٧

٥-٣-٢- نَكَثُ الْبَيْعَةِ

﴿٦٦٢﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... نَقْضِ الْعَهْدِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٦-٣-٢- مُخَالَفَةُ الْإِمَامِ

﴿٦٦٣﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: لَا أَقَاتِلُ إِلَّا مَنْ خَالَفَنِي وَنَاصَبَنِي وَأَظْهَرَ الْعَدَاوَةَ لِي ثُمَّ لَسْتُ مُقَاتِلَهُ حَتَّى أَدْعُوهُ وَأَعْذَرَ إِلَيْهِ فَإِنْ تَابَ وَرَجَعَ قَبِلْنَا مِنْهُ؛ بحار الأنوار ج: ٣٣ ص: ٤١٧

﴿٦٦٤﴾ العسكري عليه السلام: يَا عَلِيُّ إِنْ أَصْحَابَ مُوسَى اتَّخَذُوا بَعْدَهُ عِجْلًا فَخَالَفُوا خَلِيفَتَهُ وَاسْتَخَذُوا أُمَّتِي بَعْدِي عِجْلًا ثُمَّ عِجْلًا ثُمَّ عِجْلًا وَيُخَالِفُونَكَ وَأَنْتَ خَلِيفَتِي عَلَى هَؤُلَاءِ يُضَاهِئُونَ أَوْلِيكَ فِي اتِّخَاذِهِمُ الْعِجْلَ أَلَا فَمَنْ وَاظَّفَكَ وَأَطَاعَكَ فَهُوَ مَعَنَا فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى وَمَنْ اتَّخَذَ بَعْدِي الْعِجْلَ وَخَالَفَكَ وَلَمْ يَتَّبِعْ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ زَمَانَ مُوسَى وَلَمْ يَتُوبُوا فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ مُخَلَّدِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٢٨ ص: ٦٦

٧-٣-٢- مَنْ نَاصَبَ الْإِمَامَ

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۶۵۸﴾ گفت: من زالیخا ماهی یونس علیه السلام هستم، فرمود: برای چه یونس علیه السلام در شکم تو زندانی شد؟ گفت: ولایت شما بر او عرضه شد، یونس گفت: قادر به تحمل آن نیستم، پس در شکم من حبس شد. و آنجا به حق محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین قسم داد... و گفت آیا راهی برای توبه کردنم هست؟ امام علیه السلام فرمود: هر که توبه کند، خدا توبه‌ی او را خواهد پذیرفت.

﴿۶۵۹﴾ امام صادق علیه السلام به سؤال کننده فرمود: از بین امت‌های پیشین و گذشتگان، ظلمی شدیدتر از آنچه این امت روا می‌دارند شنیده نشده است. چرا که اینان می‌پندارند بین آن‌ها و اهل بیت پیامبرشان هیچ فرقی نیست، و اهل بیت هیچ فضل و برتری بر آنان ندارند. پس اگر کسی چنین پنداری داشته باشد، عظیم‌ترین ناروا، و بزرگ‌ترین بهتان و آشکارترین گناه را مرتکب شده است. و با این اعتقاد، از محمد و خاندانش دور شده است مگر اینکه با اقرار و اعتراف به فضل و برتری اهل بیت پیامبر که خدا آن‌ها را فضیلت داده و برتر دانسته، توبه کند و به حق بازگردد.

﴿۶۶۰﴾ پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: بندگان خدا، لازم است که به ولایت اهل بیت معتقد شوید و بین خودتان و ما جدایی نیندازید. بنگرید که خداوند با روشن کردن دلایل و براهین، راه شناخت حق را برایتان آسان نموده است. سپس با مجازدانستن تقیه، راه سالم‌ماندن از دست اشرار را بر شما باز کرده است. باین همه چنانچه این اعتقاد صحیح را با اعتقاد دیگری مبادله و معاوضه کنید، باز هم به شما پیشنهاد توبه می‌دهد و چنانچه توبه کنید از شما می‌پذیرد. پس بر این همه نعمت خدا، سپاسگزار باشید.

﴿۶۶۱﴾ کسی که با ما مخالفت کند، ناسزا بگوید و دشمنی‌اش را آشکار کند، با او نمی‌ستیزیم مگر بعد از دعوتش به راه حق. و شنیدن دلایل و عذر و بهانه‌هایش؛ و چنانچه توبه کند و به حق برگردد از او قبول می‌کنیم.

۵-۳-۲- پیمان شکنی

﴿۶۶۲﴾ من از... شکستن عهد توبه می‌کنم.

۶-۳-۲- مخالفت با امام

﴿۶۶۳﴾ کسی که با ما مخالفت کند، ناسزا بگوید و دشمنی‌اش را آشکار کند، با او نمی‌ستیزیم مگر بعد از دعوتش به راه حق. و شنیدن دلایل و عذر و بهانه‌هایش؛ و چنانچه توبه کند و به حق برگردد از او قبول می‌کنیم.

﴿۶۶۴﴾ ای علی علیه السلام، یاران موسی با جانشینش به مخالفت برخاستند و گوساله‌ای برای پرستش برگزیدند. و امت من نیز با تو به مخالفت برمی‌خیزد و گوساله‌ای بعد از گوساله‌ای برمی‌گزینند. تو بر ایشان خلیفه‌ای و کار ایشان در انتخاب گوساله، به امت موسی شبیه است. آگاه باش هر کس با تو همراهی و از تو اطاعت کرد، در مرتبه‌ی اعلی با ما خواهد بود. و هر کس بعد از من گوساله برگزیند و با تو مخالفت کرده و توبه نکند. آنان با کسانی که در زمان موسی گوساله را پرستیدند و توبه نکردند در آتش ابدی جهنم خواهند بود.

۷-۳-۲- آنکه به امام ناسزا گوید

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٦٦٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَا أَقَاتِلُ إِلَّا مَنْ خَالَفَنِي وَ نَاصَبَنِي وَ أَظْهَرَ الْعَدَاوَةَ لِي ثُمَّ لَسْتُ مُقَاتِلَهُ حَتَّى أَدْعُوهُ وَ أَعْذَرَ إِلَيْهِ فَإِنْ تَابَ وَ رَجَعَ قَبْلَنَا مِنْهُ؛ بحار الأنوار ج: ٣٣ ص: ٤١٧

٨-٥-٣-٢- الدُّخُولُ بِغَيْرِ إِذْنٍ

﴿٦٦٦﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... دُخُولِ بَيْتِ بَغَيْرِ إِذْنٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص:

٣٢٨

٩-٥-٣-٢- الغُلُوفُ

﴿٦٦٧﴾ الصادق عليه السلام: قُلْ لِلْغَالِيَةِ تُوبُوا إِلَى اللَّهِ فَإِنَّكُمْ فَسَاقُ كَفَّارُ مُشْرِكُونَ؛ وسائل الشيعة ج: ٢٨

ص: ٣٥٢

١٠-٥-٣-٢- التَّمَنَّى بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ عليهم السلام

﴿٦٦٨﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... التَّمَنَّى بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٦-٣-٢- الباب ٦

١-٣-٢- السُّمْعَةُ

﴿٦٦٩﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ ... سُمْعَةٍ ... فَاسْأَلُكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَ تُبَدِّلَنِي مَكَانَهُ ... تَوْبَةً نَصُوحًا إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦

﴿٦٧٠﴾ الرسول ﷺ: مَنْ بَنَى بُنْيَانًا رِيَاءً وَ سُمْعَةً حَمَلَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْأَرْضِ السَّابِعَةِ وَ هُوَ نَارٌ تَشْتَعِلُ ثُمَّ يُطَوَّقُ فِي عُنُقِهِ وَ يُلْقَى فِي النَّارِ فَلَا يَخْبُسُهُ شَيْءٌ مِنْهَا دُونَ قَعْرِهَا إِلَّا أَنْ يَتُوبَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَيْفَ يَبْنِي رِيَاءً وَ سُمْعَةً قَالَ يَبْنِي فَضْلًا عَلَى مَا يَكْفِيهِ اسْتِطَالَةٌ مِنْهُ عَلَى جِيرَانِهِ وَ مُبَاهَاةً لِإِخْوَانِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٣ ص: ٣٣٢

٢-٣-٢- الرِّيَاءُ

﴿٦٧١﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الرِّيَاءِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٦٧٢﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ ... رِيَاءٍ ... فَاسْأَلُكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَ تُبَدِّلَنِي

مَكَانَهُ ... تَوْبَةً نَصُوحًا إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦

﴿٦٧٣﴾ الرسول ﷺ: مَنْ بَنَى بُنْيَانًا رِيَاءً وَ سُمْعَةً حَمَلَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْأَرْضِ السَّابِعَةِ وَ هُوَ نَارٌ تَشْتَعِلُ ثُمَّ يُطَوَّقُ فِي عُنُقِهِ وَ يُلْقَى فِي النَّارِ فَلَا يَخْبُسُهُ شَيْءٌ مِنْهَا دُونَ قَعْرِهَا إِلَّا أَنْ يَتُوبَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَيْفَ يَبْنِي رِيَاءً وَ سُمْعَةً قَالَ يَبْنِي فَضْلًا عَلَى مَا يَكْفِيهِ اسْتِطَالَةٌ مِنْهُ عَلَى جِيرَانِهِ وَ مُبَاهَاةً لِإِخْوَانِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٣ ص: ٣٣٢

٣-٣-٢- الإِقْرَارُ بِعَمَلٍ فَعَمِلَ بِغَيْرِهِ

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۶۶۵﴾ کسی که با ما مخالفت کند، ناسزا بگوید و دشمنی‌اش را آشکار کند، با او نمی‌ستیزیم مگر بعد از دعوتش به راه حق. و شنیدن دلایل و عذر و بهانه‌هایش؛ و چنانچه توبه کند و به حق برگردد از او قبول می‌کنیم.

۸-۵-۲- داخل شدن بدون اجازه

﴿۶۶۶﴾ من از... داخل شدن بدون اجازه به خانه‌ی مردم توبه می‌کنم.

۹-۵-۲- غلو و زیاده‌روی در اعتقاد

﴿۶۶۷﴾ به غلوکنندگان بگو: به درگاه خداوند توبه کنید؛ شما فاسق، کافر، و مشرک هستید.

۱۰-۵-۲- آرزوی آنچه خدا به اولیا تفضل کرده است

﴿۶۶۸﴾ من از... آرزوی (بدون تلاش و شایستگی) آنچه خداوند (به شایستگی‌اش) تفضل کرده است، توبه می‌کنم.

۶-۳-۲- گروه ۶

۱-۶-۳-۲- کار خود را به گوش دیگران رساندن

﴿۶۶۹﴾ خداوندا، از تو می‌خواهم سمعه و طلب شهرتی هست، آن را پاک کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل بنشانی.

﴿۶۷۰﴾ هرکه ساختمانی برای خودنمایی و شهرت بسازد، روز قیامت آن بنا از طبقه‌ی هفتم عمق زمین چون آتشی فروزان کنده می‌شود و به گردنش می‌پیچد و او را به دوزخ می‌افکند؛ و چیزی مانع از افتادن او به قعر دوزخ نمی‌شود مگر اینکه توبه کند، گفته شد: ای پیامبر خدا، ساختمان خودنمایی و شهرت چیست؟ فرمود: اینکه بیش از حدّ نیاز به نیت گردن‌فرازی بر همسایگان و فخرفروشی برادران خود، ساخته و تزیین شود.

۲-۶-۳-۲- ریا

﴿۶۷۱﴾ من از... ریا توبه می‌کنم.

﴿۶۷۲﴾ خداوندا از تو می‌خواهم هرچه ریا و دورویی در قلبم هست پاک کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل بنشانی.

﴿۶۷۳﴾ هرکه ساختمانی برای خودنمایی و شهرت بسازد، روز قیامت آن بنا از طبقه‌ی هفتم عمق زمین چون آتشی فروزان کنده می‌شود و به گردنش می‌پیچد و او را به دوزخ می‌افکند؛ و چیزی مانع از افتادن او به قعر دوزخ نمی‌شود مگر اینکه توبه کند، گفته شد: ای پیامبر خدا، ساختمان خودنمایی و شهرت چیست؟ فرمود: اینکه بیش از حدّ نیاز به نیت گردن‌فرازی بر همسایگان و فخرفروشی برادران خود، ساخته و تزیین شود.

۳-۶-۳-۲- اقرار کردن به عملی و انجام عملی دیگر

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمَ وَ حُدُودُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٦٧٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنَّ مِنْ عَزَائِمِ اللَّهِ فِي الذِّكْرِ الْحَكِيمِ الَّتِي لَهَا يَرْضَى وَلَهَا يَسْخَطُ وَلَهَا يُثِيبُ وَعَلَيْهَا يُعَاقَبُ أَنَّهُ لَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَإِنْ حَسَنَ قَوْلُهُ وَزَيْنَ وَصْفُهُ وَفَضْلُهُ غَيْرُهُ إِذَا خَرَجَ مِنَ الدُّنْيَا فَلَقِيَ اللَّهَ بِخُصْلَةٍ مِنْ هَذِهِ الْخُصَالِ لَمْ يَتَبَّ مِنْهَا ... يُقَرُّ بِعَمَلٍ فَعَمِلَ بغيرِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٤١١

٧-٣-٢- الباب ٧

١-٣-٢- الأبهة

﴿٦٧٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنَّ مِنْ عَزَائِمِ اللَّهِ فِي الذِّكْرِ الْحَكِيمِ الَّتِي لَهَا يَرْضَى وَلَهَا يَسْخَطُ وَلَهَا يُثِيبُ وَعَلَيْهَا يُعَاقَبُ أَنَّهُ لَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَإِنْ حَسَنَ قَوْلُهُ وَزَيْنَ وَصْفُهُ وَفَضْلُهُ غَيْرُهُ إِذَا خَرَجَ مِنَ الدُّنْيَا فَلَقِيَ اللَّهَ بِخُصْلَةٍ مِنْ هَذِهِ الْخُصَالِ لَمْ يَتَبَّ مِنْهَا ... التَّجْبِيرُ وَالْأَبْهَةُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٤١١

٢-٣-٧-٢- التَّجْبِيرُ

﴿٦٧٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنَّ مِنْ عَزَائِمِ اللَّهِ فِي الذِّكْرِ الْحَكِيمِ الَّتِي لَهَا يَرْضَى وَلَهَا يَسْخَطُ وَلَهَا يُثِيبُ وَعَلَيْهَا يُعَاقَبُ أَنَّهُ لَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَإِنْ حَسَنَ قَوْلُهُ وَزَيْنَ وَصْفُهُ وَفَضْلُهُ غَيْرُهُ إِذَا خَرَجَ مِنَ الدُّنْيَا فَلَقِيَ اللَّهَ بِخُصْلَةٍ مِنْ هَذِهِ الْخُصَالِ لَمْ يَتَبَّ مِنْهَا ... أَوْ مَشَى فِي النَّاسِ بوجهَيْنِ وَلِسَانَيْنِ وَالتَّجْبِيرُ وَالْأَبْهَةُ؛

بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٤١١

٣-٣-٧-٢- الحمية

﴿٦٧٧﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... رُكُوبِ الْحَمِيَّةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٤-٣-٧-٢- الخيلاء

﴿٦٧٨﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ ... خِيَلَاءٍ ... فَاسْأَلُكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَتُبَدِّلَنِي مَكَانَهُ ... تَوْبَةً نَصُوحًا إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦

٥-٣-٧-٢- العجب

﴿٦٧٩﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْأَعْجَابِ بِالنَّفْسِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٦٨٠﴾ الصادق عليه السلام: اتَّقُوا اللَّهَ وَلَا يَخْسُدْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا إِنْ عَيْسَى ابْنَ مَرْيَمَ كَانَ مِنْ شَرِّائِهِ السَّيِّئُ فِي الْبِلَادِ فَخَرَجَ فِي بَعْضِ سَيِّحِهِ وَمَعَهُ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ قَصِيرٌ وَكَانَ كَثِيرَ اللَّزُومِ لِعَيْسَى عليه السلام فَلَمَّا انْتَهَى عَيْسَى إِلَى الْبَحْرِ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ بِصِحَّةٍ يَقِينٍ مِنْهُ فَمَشَى عَلَى ظَهْرِ الْمَاءِ فَقَالَ الرَّجُلُ الْقَصِيرُ حِينَ نَظَرَ إِلَى عَيْسَى عليه السلام جَاوَزَهُ بِسْمِ اللَّهِ بِصِحَّةٍ يَقِينٍ مِنْهُ فَمَشَى عَلَى الْمَاءِ وَلَحِقَ بِعَيْسَى عليه السلام فَدَخَلَهُ الْعُجْبُ بِنَفْسِهِ فَقَالَ هَذَا عَيْسَى رُوحُ اللَّهِ يَمْشِي عَلَى الْمَاءِ وَأَنَا أَمْشِي عَلَى الْمَاءِ فَمَا فَضْلُهُ عَلَيَّ قَالَ فَرُمِسَ فِي الْمَاءِ فَاسْتَغَاثَ بِعَيْسَى فَتَنَاوَلَهُ مِنَ الْمَاءِ فَأَخْرَجَهُ ثُمَّ قَالَ لَهُ مَا قُلْتَ يَا قَصِيرُ قَالَ قُلْتُ هَذَا رُوحُ اللَّهِ يَمْشِي عَلَى الْمَاءِ وَأَنَا أَمْشِي عَلَى الْمَاءِ فَدَخَلَنِي مِنْ ذَلِكَ عُجْبٌ فَقَالَ لَهُ عَيْسَى لَقَدْ وَصَعْتَ نَفْسَكَ فِي غَيْرِ الْمَوْضِعِ الَّذِي وَصَعَكَ اللَّهُ فِيهِ فَمَقَّتَكَ اللَّهُ عَلَى مَا قُلْتَ فَتَبَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِمَّا قُلْتَ قَالَ قَتَابَ الرَّجُلُ وَغَادَ إِلَى مَرْتَبَتِهِ الَّتِي وَصَعَهُ اللَّهُ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا يَخْسُدَنَّ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَتَنْصَلُ إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِي الَّتِي قَدْ أَوْبَقْتَنِي، وَأَحَاطَتْ بِي فَأَهْلَكْتَنِي، مِنْهَا فَرَرْتُ إِلَيْكَ رَبِّ تَائِبًا قَتَبَ عَلَيَّ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٣٠٦

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۶۷۴﴾ از جمله محکومات الهی در لوح محفوظ، که احکام رضایت و خشم و اعطای ثواب و عقاب بر مبنای آن صادر می‌شود این است که، اگر کسی که از دنیا می‌رود، با یکی از این صفات، خدا را دیدار کند و از آن‌ها توبه نکرده باشد، مؤمن نیست حتی اگر سخنش نیکو باشد و نزد دیگران به نیکی یاد شود. و از آن جمله است... به عملی اقرار و ادعا کند ولی مخالف آن را انجام دهد.

۷-۳-۲- گروه ۷

۱-۷-۳-۲- خودرا گرفتن و برتر از دیگران دانستن

﴿۶۷۵﴾ از جمله محکومات الهی در لوح محفوظ، که احکام رضایت و خشم و اعطای ثواب و عقاب بر مبنای آن صادر می‌شود این است که، هر کس هنگامی که از دنیا بیرون می‌رود، اگر با یکی از این صفات، خدا را دیدار کند و از آن‌ها توبه نکرده باشد، مؤمن نیست؛ حتی اگر سخنش نیکو باشد و نزد دیگران به نیکی یاد شود. و از آن جمله است... خودش را برتر از دیگران بداند و گردنکش و متکبر باشد.

۲-۷-۳-۲- زورگویی

﴿۶۷۶﴾ از جمله محکومات الهی در لوح محفوظ، که احکام رضایت و خشم و اعطای ثواب و عقاب بر مبنای آن صادر می‌شود این است که، اگر کسی که از دنیا می‌رود، با یکی از این صفات، خدا را دیدار کند و از آن‌ها توبه نکرده باشد، مؤمن نیست؛ حتی اگر سخنش نیکو باشد و نزد دیگران به نیکی یاد شود. و از آن جمله است... در میان مردم دو رو و دو زبان داشته باشد، یا خودش را برتر از دیگران و متکبر باشد.

۳-۷-۳-۲- قوم‌گرایی

﴿۶۷۷﴾ من از... قوم‌گرایی توبه می‌کنم.

۴-۷-۳-۲- تکبر

﴿۶۷۸﴾ خداوند هر چه در قلمم... تکبر... وجود دارد، از تو می‌خواهم آن را پاک کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل بنشانی.

۵-۷-۳-۲- خودبزرگ‌بینی

﴿۶۷۹﴾ من از... خودبینی توبه می‌کنم.

﴿۶۸۰﴾ از خدا پروا کنید و بر یکدیگر حسد مبرید. همانا از جمله برنامه‌های عیسی بن مریم، گردش در شهرها بود، در یکی از سفرها، مردی کوتاه قد از اصحابش که غالباً همراهش بود، با او به راه افتاد، چون عیسی به دریا رسید، با یقین درست فرمود: "بسم الله" و بر روی آب حرکت رفت، مرد کوتاه قد دید که عیسی علیه السلام بر روی آب حرکت می‌کند، او هم با یقین درست گفت "بسم الله" و بر روی آب به راه افتاد تا به عیسی علیه السلام رسید، در این موقع خودبینی او را گرفت و با خود گفت: این عیسی "روح الله" است که بر روی آب می‌رود و من هم روی آب راه می‌روم، پس او بر من چه فضیلتی دارد؟ ناگاه در آب فرورفت و از عیسی کمک خواست، عیسی دستش را گرفت و از آب بیرون آورد و به او گفت: ای کوتاه قد، چه کردی؟ گفت: با خود گفتم: این روح الله است که روی آب راه می‌رود و من هم روی آب راه می‌روم و مرا خودبینی فراگرفت، عیسی به او فرمود: خود را در جایی گذاشتی که خدا تو را در آن جایگاه نگذاشته است، پس خدا به این سبب به تو غضب کرد، از آنچه گفتی به‌سوی خدای عزیز و جلیل توبه کن. امام علیه السلام فرمود: آن مرد توبه کرد و به رتبه‌ای که خدا برایش قرار داده بود برگشت، پس، از خدا پروا کنید و بر یکدیگر حسد نبرید. پروردگارا، از گناهانی که مرا گرفتار کرده، و بر من احاطه پیدا کرده، و هلاک و تباهم کرده‌اند، از تو پوزش می‌خواهم و توبه‌کنان به‌سوی تو می‌گریزم. پس توبه‌ام را بپذیر.

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

٦-٧-٣-٢- الفخرُ

﴿٦٨١﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْفَخْرِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٧-٧-٣-٢- الكبيرُ

﴿٦٨٢﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْكِبَرِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٨-٧-٣-٢- الاستكبارُ

﴿٦٨٣﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْإِسْتِكْبَارِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٨-٣-٢- الباب ٨

١-٨-٣-٢- البخلُ

﴿٦٨٤﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْبُخْلِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٢-٨-٣-٢- الحسدُ

﴿٦٨٥﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْحَسَدِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٦٨٦﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَرَضَ عَلَى آدَمَ فِي الْمِيثَاقِ ذُرِّيَّتَهُ فَمَرَّ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ وَ هُوَ مُتَكَبِّرٌ عَلَى عَلِيٍّ عليه السلام وَ فَاطِمَةَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهَا تَتْلُوهُمَا وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ عليه السلام يَتْلُوَانِ فَاطِمَةُ فَقَالَ اللَّهُ يَا آدَمُ إِيَّاكَ أَنْ تَنْظُرَ إِلَيْهِ بِحَسَدٍ أَهْطُكَ مِنْ جَوَارِي فَلَمَّا أَسْكَنَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ مَثَلُ لَهُ النَّبِيُّ وَ عَلِيٌّ وَ فَاطِمَةُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ فَنَظَرَ إِلَيْهِمْ بِحَسَدٍ ثُمَّ عَرَضَتْ عَلَيْهِ الْوَلَايَةُ فَأَنْكَرَهَا فَرَمَتْهُ الْجَنَّةُ بِأَوْرَاقِهَا فَلَمَّا تَابَ إِلَى اللَّهِ مِنْ حَسَدِهِ وَ أَقْرَبَ بِالْوَلَايَةِ وَ دَعَا بِحَقِّ الْخُمْسَةِ مُحَمَّدٌ وَ عَلِيٌّ وَ فَاطِمَةُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ الْآيَةِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٨٧

٣-٨-٣-٢- الظنُّ

﴿٦٨٧﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... رُكُوبِ الظَّنِّ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٩-٣-٢- الباب ٩

١-٩-٣-٢- الطَّمَعُ

﴿٦٨٨﴾ الصادق عليه السلام: الطَّمَعُ فِي الدُّنْيَا أَصْلُ كُلِّ شَرٍّ وَ صَاحِبُهَا لَا يَنْجُو مِنَ النَّارِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛

مستدرک الوسائل ج: ١٥ ص: ٢٢٤

﴿٦٨٩﴾ الصادق عليه السلام: الطَّمَعُ وَ الرَّغْبَةُ فِي الدُّنْيَا أَصْلَانِ لِكُلِّ شَرٍّ وَ صَاحِبُهُمَا لَا يَنْجُو مِنَ النَّارِ إِلَّا

أَنْ يَتُوبَ؛ بحار الأنوار ج: ٦٨ ص: ٣٤٩

٢-٩-٣-٢- الرَّغْبَةُ فِي الدُّنْيَا

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

۶-۷-۲-۳-۲-۲ فخر

﴿۶۸۱﴾ من از... فخر فروشی توبه می‌کنم.

۶-۷-۲-۳-۲-۲ کبر و خود را برتر از دیگران دانستن

﴿۶۸۲﴾ من از... کبر و خودبرتربینی توبه می‌کنم.

۶-۷-۲-۳-۲-۲ خودبرتربینی

﴿۶۸۳﴾ من از... استکبار و گردن‌فرازی، توبه می‌کنم.

۶-۷-۲-۳-۲-۲ گروه ۸

۶-۷-۲-۳-۲-۲-۱ بخل

﴿۶۸۴﴾ من از... بخل توبه می‌کنم.

۶-۷-۲-۳-۲-۲-۲ حسد

﴿۶۸۵﴾ من از... حسادت، توبه می‌کنم.

﴿۶۸۶﴾ خداوند تبارک و تعالی در روز میثاق در عالم ذر فرزندان آدم علیهم‌السلام را به او نمایاند. پیامبر خاتم الأنبياء در حالی که به علی علیه‌السلام تکیه کرده و فاطمه علیها‌السلام و حسین علیه‌السلام پشت سر ایشان بودند، عبور کردند. خداوند به آدم گفت: مبدا با نگاه حسادت‌آمیز به اینان بنگری که از همسایگی‌ام دورت خواهم کرد. پس آن‌گاه که خداوند آدم را در بهشت منزل داد، پیامبر و علی و فاطمه و حسین بر او متمثل شدند و او به ایشان با حسادت نگریست و ولایت ایشان که به او عرضه شد، نپذیرفت. بنابراین از بهشت و باغ‌هایش رانده شد. و پس از آنکه از حسادتش توبه کرد و به ولایت ایشان اقرار کرد و به حق پنج تن - محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم‌السلام - دعا کرد، خداوند گناهش را بخشید؛ و این آن الفاظی است که خداوند در آیه‌ی " آدم از خداوند کلماتی آموخت " به آن اشاره کرده است.

۶-۷-۲-۳-۲-۲-۳ گمان بد

﴿۶۸۷﴾ من از... سوار شدن بر ظن و گمان (و تصمیم بر مبنای آن)، توبه می‌کنم.

۶-۷-۲-۳-۲-۲-۳ گروه ۹

۶-۷-۲-۳-۲-۲-۳-۱ طمع

﴿۶۸۸﴾ طمعکاری در دنیا، ریشه‌ی همه‌ی کارهای زشت است، و شخص طمعکار از آتش و عذاب الهی نجات نمی‌یابد مگر آنکه از این خصلت توبه کند.

﴿۶۸۹﴾ آزمندی و تمایل به دنیا ریشه‌ی همه‌ی بدی‌هاست، و دارنده‌ی این صفات جز با توبه از آن‌ها، نمی‌تواند از آتش رهایی پیدا کند.

۶-۷-۲-۳-۲-۲-۳-۲ تمایل به دنیا

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٦٩٠﴾ الصادق عليه السلام: الطَّمَعُ وَ الرَّغْبَةُ فِي الدُّنْيَا أَصْلَانِ لِكُلِّ شَرٍّ وَ صَاحِبُهُمَا لَا يَنْجُو مِنَ النَّارِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ بحار الأنوار ج: ٦٨ ص: ٣٤٩

٣-٩-٢-٣- الرأس

﴿٦٩١﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: إِنْ مَنْ تَعَلَّمَ الْعِلْمَ لِيُمَارِيَ بِهِ السُّفَهَاءَ أَوْ يُبَاهِيَ بِهِ الْعُلَمَاءَ أَوْ يَصْرِفَ وَجْهَهُ النَّاسَ إِلَيْهِ لِيُعَظِّمُوهُ فَلْيَتَوَبَّ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ فَإِنَّ الرَّأْسَةَ لَا تَصْلُحُ إِلَّا لِلَّهِ وَ لِأَهْلِهَا وَ مَنْ وَضَعَ نَفْسَهُ فِي غَيْرِ الْمَوْضِعِ الَّذِي وَضَعَهُ اللَّهُ فِيهِ مَقَّتَهُ اللَّهُ وَ مَنْ دَعَا إِلَى نَفْسِهِ فَقَالَ أَنَا رَئِيسُكُمْ وَ لَيْسَ هُوَ كَذَلِكَ لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ حَتَّى يَرْجِعَ عَمَّا قَالَ وَ يَتُوبَ إِلَى اللَّهِ مِمَّا ادَّعَى؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ١٤٩

٣-٩-٢-٤- السُّرُورُ بِأَنْ يَحْمَدَهُ النَّاسُ بِمَا لَمْ يَفْعَلْ

﴿٦٩٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنْ مِنْ عَزَائِمِ اللَّهِ فِي الذِّكْرِ الْحَكِيمِ الَّتِي لَهَا يَرْضَى وَ لَهَا يَسْخَطُ وَ لَهَا يُثِيبُ وَ عَلَيْهَا يُعَاقِبُ أَنَّهُ لَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَ إِنْ حَسَنَ قَوْلُهُ وَ زَيْنَ وَصْفِهِ وَ فَضْلُهُ غَيْرُهُ إِذَا خَرَجَ مِنَ الدُّنْيَا فَلَقِيَ اللَّهَ بِخَصْلَةٍ مِنْ هَذِهِ الْخِصَالِ لَمْ يَتُبْ مِنْهَا ... سَرَّهُ أَنْ يَحْمَدَهُ النَّاسُ بِمَا لَمْ يَفْعَلْ مِنْ خَيْرٍ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٤١١

٣-٩-٢-٥- الإسراف

﴿٦٩٣﴾ الصادق عليه السلام: اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ بَدِيعِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ مِنْ جَمِيعِ جُرْمِي وَ ظُلْمِي وَ إِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٢٢٥

٣-٩-٢-٦- فُضُولُ الدُّنْيَا

﴿٦٩٤﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: فِرُوا مِنْ فُضُولِ الدُّنْيَا كَمَا تَفِرُونَ مِنَ الْحَرَامِ وَ هَوِّنُوا عَلَى أَنْفُسِكُمُ الدُّنْيَا كَمَا تَهَوِّنُونَ الْجِيفَةَ وَ تَوَبُّوا إِلَى اللَّهِ مِنْ فُضُولِ الدُّنْيَا وَ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِكُمْ تَنْجُوا مِنْ شِدَّةِ الْعَذَابِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ٥٤

٣-٩-٢-٧- المَرَحُ

﴿٦٩٥﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ ... مَرَحٍ ... فَاسْأَلْكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَ تُبَدِّلَنِي مَكَانَهُ ... تَوْبَةً نَصُوحًا إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦

﴿٦٩٦﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْمَشْيِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٣-٩-٢-٨- البَطَرُ

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۶۹۰﴾ آزمندی و تمایل به دنیا ریشه‌ی همه‌ی بدی‌هاست، و دارنده‌ی این صفات جز با توبه از آن‌ها، نمی‌تواند از آتش رهایی پیدا کند.

۳-۹-۲- ریاست‌طلبی

﴿۶۹۱﴾ کسی که برای مجادله‌ی با نادانان یا فخرفروشی به علما، دانش بیاموزد، یا اینکه بخواهد توجّه مردم را به خودش جلب کند تا او را بزرگ بشمارند، جایگاهش پر از آتش می‌شود. ریاست جز برای خدا و اهلش شایسته نیست. و کسی که خود را در جایی قرار دهد که خدا قرار نداده است خداوند بر او خشم می‌گیرد؛ و کسی که مردم را به‌سوی خود دعوت کند و بگوید: من رئیس شمایم و شایسته‌ی این ریاست نباشد، خدا به او نگاه نمی‌کند مگر اینکه از آنچه گفته توبه کند و از ادّعایش به‌سوی خدا برگردد.

۴-۹-۳- خوشحالی از ستایش به خاطر کاری که نکرده‌است

﴿۶۹۲﴾ از جمله محکّمات الهی در لوح محفوظ، که احکام رضایت و خشم و اعطای ثواب و عقاب بر مبنای آن صادر می‌شود این است که، اگر کسی که از دنیا بیرون می‌رود، با یکی از این صفات، خدا را دیدار کند و از آن‌ها توبه نکرده باشد، مؤمن نیست حتی اگر سخنش نیکو باشد و نزد دیگران به نیکی یاد شود. و از آن جمله است... از اینکه مردم او را برای کار خیری که انجام نداده ستایش کنند، شادمان شود.

۵-۹-۳- اسراف

﴿۶۹۳﴾ از خداوندی که جز او خدایی نیست، بخشنده و مهربان و زنده و قائم‌به‌ذات خویش و پدیدآورنده‌ی آسمان و زمین است. از همه‌ی جرم‌ها و ظلم‌ها و نیز اسراف‌هایی که در حقّ خود مرتکب شده‌ام، طلب آمرزش می‌کنم و به‌سوی او بازمی‌گردم.

۶-۹-۳- برداشت مازاد بر احتیاج از دنیا

﴿۶۹۴﴾ همان‌طور که از حرام می‌گریزید، از برداشت افزون بر نیاز از دنیا نیز بگریزید. و همان‌طور که مردار را خوار می‌دانید، دنیا را نیز برای خودتان کم ارزش تلقّی کنید. و به درگاه خداوند از افزون‌طلبی از دنیا و نیز از اعمال بدتان توبه کنید تا از عذاب شدید نجات پیدا کنید.

۷-۹-۳- سرمستی

﴿۶۹۵﴾ خداوند، از تو می‌خواهم هرچه سرخوشی در قلبم (به خاطر دنیا) وجود دارد، آن را پاک کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل بنشانی.

﴿۶۹۶﴾ من از... راه رفتن با تکبر در روی زمین توبه می‌کنم.

۸-۹-۳- سرمستی

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمَ وَ حُدُودُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٦٩٧﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ ... بَطَرٍ ... فَاسْأَلُكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَ تَبَدِّلَنِي مَكَانَهُ ... تَوْبَةً نَصُوحًا إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦

٩-٣-٢- الفرَحُ

﴿٦٩٨﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ ... فَرَحٍ ... فَاسْأَلُكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَ تَبَدِّلَنِي مَكَانَهُ ... تَوْبَةً نَصُوحًا إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦

١٠-٩-٢- الطَّرَبُ بِالطَّنْبُورِ

﴿٦٩٩﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَنَّهُ سَمِعَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام رَجُلًا يُطْرِبُ بِالطَّنْبُورِ فَمَنْعَهُ وَ كَسَرَ طَنْبُورَهُ ثُمَّ اسْتَبَاهُ فَتَابَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣ ص: ٢٢٠

١١-٩-٢- النَّائِحَةُ

﴿٧٠٠﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: النَّائِحَةُ إِذَا لَمْ تَتَّبِ تَقَامُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ عَلَيْهَا سِرْبَالٌ مِنْ قَطِرَانٍ؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ٤٥٢

١٢-٩-٢- التَّرَحُّ

﴿٧٠١﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ ... تَرَحٍّ ... فَاسْأَلُكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَ تَبَدِّلَنِي مَكَانَهُ ... تَوْبَةً نَصُوحًا إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦

١٠-٣-٢- الباب ١٠

١-٣-٢- الغَفْلَةُ

﴿٧٠٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: تَوَبُّوا مِنَ الْغَفْلَةِ وَ تَنَبَّهُوا مِنَ الرَّقْدَةِ وَ تَاهَبُوا لِلنُّقْلَةِ وَ تَزَوَّدُوا لِلرَّحْلَةِ؛ غرر الحكم ص: ١٤٩

٢-٣-١٠- الإِشْتِغَالُ بِغَيْرِ اللَّهِ

﴿٧٠٣﴾ الصادق عليه السلام: تَوْبَةُ الْخَاصِّ مِنَ الْإِشْتِغَالِ بِغَيْرِ اللَّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٣١

٣-٣-١٠- الإِشْتِغَالُ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ

﴿٧٠٤﴾ الصادق عليه السلام: تَوْبَةُ الْخَاصِّ مِنَ الْإِشْتِغَالِ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

٤-٣-١٠- لِحَظَاتُ الْعَيْنِ

﴿٧٠٥﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اللَّهُمَّ وَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ كُلِّ مَا خَالَفَ إِرَادَتَكَ، أَوْ زَالَ عَنْ مَحَبَّتِكَ مِنْ خَطَرَاتِ قَلْبِي، وَ لِحَظَاتِ عَيْنِي، وَ حِكَايَاتِ لِسَانِي، تَوْبَةً تَسْلُمُ بِهَا كُلُّ جَارِحَةٍ عَلَى حِيَالِهَا مِنْ تَبَعَاتِكَ، وَ تَأْمَنُ مِمَّا يَخَافُ الْمُعْتَدُونَ مِنَ الْيَمِّ سَطَوَاتِكَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤

٥-٣-١٠- خَطَرَاتُ الْقَلْبِ، خَاطِرُ شَرِّ

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۶۹۷﴾ خداوندا، از تو می‌خواهم هرچه در قلبم... سرمستی (به خاطر دنیا) وجود دارد، آن را محو کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل بنشانی.

۹-۳-۲- سرمستی

﴿۶۹۸﴾ خداوندا، از تو می‌خواهم هرچه شادمانی دنیوی در قلبم هست پاک کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل بنشانی.

۱۰-۳-۲- مجالس نوازندگی با طنبور

﴿۶۹۹﴾ او شنید که امیرالمؤمنین علیه السلام مردی را که طنبور می‌نواخت، از نوازندگی منع کرد و طنبور او را شکست و از او خواست که توبه کند و او نیز توبه کرد.

۱۱-۳-۲- نوحه‌سرایی

﴿۷۰۰﴾ اگر زن آوازه‌خوان بدون توبه از دنیا برود، روز قیامت در حالی برانگیخته می‌شود که لباسی از مس ذوب‌شده بر تن دارد.

۱۲-۳-۲- سرخوشی

﴿۷۰۱﴾ خداوندا، هرچه در قلبم از... اندوه و غصه‌ی دنیایی وجود دارد، از تو می‌خواهم آن را پاک کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل بنشانی.

۱۰-۳-۲- گروه ۱۰

۱-۱۰-۳- غفلت

﴿۷۰۲﴾ از غفلت و بی‌خبری توبه کنید، از خواب بیدار شده و برای نقل مکان آماده شوید، و برای کوچ کردنتان به سرای باقی توشه بردارید.

۲-۱۰-۳- مشغول‌شدن به چیزی غیر از خدا

﴿۷۰۳﴾ توبه‌ی خواص از مشغول‌بودن به غیر خداست.

۳-۱۰-۳- مشغول‌شدن به چیزی غیر از یاد خدا

﴿۷۰۴﴾ توبه‌ی خواص از مشغول‌بودن به غیر خداست.

۴-۱۰-۳- گناهان چشم

﴿۷۰۵﴾ خدایا، از اندیشه‌های دل و نگاه‌های چشم و آنچه مخالف خواسته‌ی تو یا بیرون از دایره‌ی کارهای مورد پسندت بر زبانم جاری شده است، به درگاهت توبه می‌کنم، توبه‌ای که با آن هر اندامی جداگانه از کیفرهای تو سالم بماند، و از قهرها و سخت‌گیری‌های دردناکت که بیدادگران از آن در هراس خواهند بود، آسوده باشد.

۵-۱۰-۳- آنچه بر قلب خطور می‌کند

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٧٠٦﴾ الصادق عليه السلام: تَوْبَةُ الْأَوَّلِيَاءِ مِنْ تَلَوِينِ الْخَطَرَاتِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١
 ﴿٧٠٧﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اللَّهُمَّ وَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ كُلِّ مَا خَالَفَ إِرَادَتَكَ، أَوْ زَالَ عَنْ مَحَبَّتِكَ مِنْ خَطَرَاتِ قَلْبِي، وَ لَحَظَاتِ عَيْنِي، وَ حِكَايَاتِ لِسَانِي، تَوْبَةً تَسْلِمُ بِهَا كُلُّ جَارِحَةٍ عَلَى حِيَالِهَا مِنْ تَبَعَاتِكَ، وَ تَأْمَنُ مِمَّا يَخَافُ الْمُعْتَدُونَ مِنْ أَلِيمِ سَطَوَاتِكَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤
 ﴿٧٠٨﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنَّا نَتُوبُ إِلَيْكَ فِي يَوْمِ فِطْرِنَا الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمُؤْمِنِينَ عِيدًا وَ سُرُورًا، وَ لِأَهْلِ مِلَّتِكَ مَجْمَعًا وَ مُحْتَشِدًا مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ أَذْنَبْنَاهُ، أَوْ سُوِّ اسْلَفْنَاهُ، أَوْ خَاطِرٍ شَرٍّ أَضْمَرْنَاهُ؛
 الصحيفة ص: ٢٠٢

١٠-٣-٢-٦- تلوين الخطرات

﴿٧٠٩﴾ الصادق عليه السلام: تَوْبَةُ الْأَوَّلِيَاءِ مِنْ تَلَوِينِ الْخَطَرَاتِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

١٠-٣-٢-٧- التنفيسُ وَ التَّنْفِيسُ

﴿٧١٠﴾ الصادق عليه السلام: تَوْبَةُ الْأَصْفِيَاءِ مِنَ النَّفْسِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٧١١﴾ الصادق عليه السلام: تَوْبَةُ الْأَصْفِيَاءِ مِنَ النَّفْسِ؛ مصباح الشريعة ص: ٩٧

١٠-٣-٢-٨- اضطراب السرِّ

﴿٧١٢﴾ الصادق عليه السلام: فِتْوَةُ الْأَنْبِيَاءِ مِنْ اضْطِرَابِ السَّرِّ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

١٠-٣-٢-٩- الجلسة

﴿٧١٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: إِذَا قُمْتَ مِنْ مَجْلِسِكَ تَقُولُ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَ بِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ اغْفِرْ لِي وَ تَبَّ عَلَىَّ وَ قَالَ إِنَّهُ كَفَّارَةُ الْمَجْلِسِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٥ ص: ٤٢٨

١٠-٣-٢-١٠- بغير ذنب

﴿٧١٤﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً مِنْ غَيْرِ ذَنْبٍ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٤٩

﴿٧١٥﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ وَ يَسْتَغْفِرُهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَ لَيْلَةٍ مِائَةَ مَرَّةً مِنْ غَيْرِ ذَنْبٍ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٥٠

١١-٣-٢- الباب ١١

١١-٣-٢-١- قولُ «مَا أَقْبَحَ هَذَا»

﴿٧١٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنَّ نُوحًا ﷺ مَرَّ عَلَى كَلْبٍ كَرِيهٍ الْمَنْظَرِ فَقَالَ نُوحٌ مَا أَقْبَحَ هَذَا الْكَلْبُ فَحَنَّا الْكَلْبُ وَ قَالَ بِلِسَانٍ طَلِقٍ ذَلِقَ إِنْ كُنْتُ لَا تَرْضَى بِخَلْقِ اللَّهِ فَحَوَّلْنِي يَا نَبِيَّ اللَّهِ فَتَحَيَّرَ نُوحٌ ﷺ وَ أَقْبَلَ يَلُومُ نَفْسَهُ بِذَلِكَ وَ نَاحَ عَلَى نَفْسِهِ أَرْبَعِينَ سَنَةً حَتَّى نَادَاهُ اللَّهُ إِلَى مَتَى تَنُوحُ يَا نُوحُ فَقَدْ ثُبْتُ عَلَيْكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٢٤٤

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۷۰۶﴾ توبه‌ی اولیا از خطورات قلبی متنوع رنگارنگ است.

﴿۷۰۷﴾ خدا، از اندیشه‌های دل و نگاه‌های چشم و آنچه مخالف خواسته‌ی تو یا بیرون از دایره‌ی کارهای مورد پسندت بر زبانم جاری شده است، به درگاهت توبه می‌کنم، توبه‌ای که با آن هر اندامی جداگانه از کیفرهای تو سالم بماند، و از قهرها و سخت‌گیری‌های دردناکت که بیدادگران از آن در هراس خواهند بود، آسوده باشد.

﴿۷۰۸﴾ خدا، در روز فطر که آن را برای اهل ایمان روز عید و شادی و برای اهل دین خود روز اجتماع و گردآمدن و روز تعاون و کمک‌کردن به یکدیگر قرار دادی، از هر گناهی که آن را به جا آورده‌ایم و از هر کار بدی که پیش از این کرده‌ایم یا از هر اندیشه‌ی بدی که در دل داشته‌ایم، به‌سوی تو، توبه کرده و بازمی‌گردیم.

۶-۱۰-۲-۳ خطورات متنوع در قلب

﴿۷۰۹﴾ توبه‌ی اولیا از خطورات قلبی متنوع رنگارنگ است.

۷-۱۰-۲-۳ استراحت و فراغت

﴿۷۱۰﴾ توبه‌ی اصفیا و برگزیدگان از استراحت و فراغت است.

﴿۷۱۱﴾ توبه‌ی اصفیا و برگزیدگان از استراحت و فراغت است.

۸-۱۰-۲-۳ اضطراب درون

﴿۷۱۲﴾ توبه‌ی پیامبران الهی از مضطرب‌شدن باطن و برهم‌خوردن حالت اطمینان است.

۹-۱۰-۲-۳ نشست

﴿۷۱۳﴾ هرگاه از جلسه‌ای برمی‌خیزی بگو: خدا، تو منزهی > ستایش می‌کنم، خدایی جز تو نیست. مرا بیامرز و به من روی کن. امام علیه السلام فرمود: این ذکر، کفاره‌ی آن جلسه خواهد بود.

۱۰-۱۰-۲-۳ بدون گناه

﴿۷۱۴﴾ پیامبر خدا صلی الله علیه و آله بدون اینکه گناهی کرده باشد هر روزی هفتاد مرتبه استغفار می‌کرد.

﴿۷۱۵﴾ پیامبر خدا صلی الله علیه و آله بدون اینکه گناهی کرده باشد، هر روز صد مرتبه توبه و استغفار می‌کرد.

۱۱-۲-۳ گروه ۱۱

۱-۱۱-۲-۳ گفتن در مورد "چقدر این زشت است!!"

﴿۷۱۶﴾ نوح علیه السلام بر سگی زشت منظر گذشت، فرمود: این سگ چقدر زشت است! سگ بر زانو نشست و به زبان فصیح گفت: ای پیامبر خدا، اگر تو از این نوع آفرینش خدا راضی نیستی، شکل مرا تغییرده؛ نوح علیه السلام متحیر شد و شروع به ملامت نفس خود کرد و تا چهل سال با صدای بلند بر خود می‌گریست، تا آنکه خدا او را خطاب قرار داد و گفت: ای نوح، تا کی می‌خواهی ناله کنی؟ توبهات را قبول کردم.

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

٢-٣-١١-٢- الإِسْتِغْثَاءُ

﴿٧١٧﴾ الكاظم عليه السلام: فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَا مُحَمَّدُ اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ (و) يُجَازِيهِمْ جَزَاءَ اسْتَهْزَائِهِمْ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ وَ يُمِدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يُمْلِئُهُمْ وَيَتَأَنَّى بِهِمْ بِرَفْقِهِ، وَ يَدْعُوهُمْ إِلَى التَّوْبَةِ، وَ يَعِدُهُمْ إِذَا تَابُوا الْمَغْفِرَةَ (وَهُمْ) يَعْمَهُونَ لَا يَنْزَعُونَ عَنْ قَبِيحٍ؛ تَفْسِيرُ الْإِمَامِ ص: ١٢٣

٢-٣-١١-٣- الِهَمْزُ

﴿٧١٨﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الِهَمْزُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٢-٣-١١-٤- اللَّمَزُ

﴿٧١٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّنْ نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْمُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَنِ وَمَن ظَلَمَ يَكُن لِّغَيْبِهِ طَوْلَةٌ (١١)

﴿٧٢٠﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... اللَّمَزُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٢-٣-١١-٥- التَّنَابُزُ

﴿٧٢١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّنْ نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْمُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَنِ وَمَن ظَلَمَ يَكُن لِّغَيْبِهِ طَوْلَةٌ (١١)

﴿٧٢٢﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... التَّنَابُزُ بِالْأَلْقَابِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٢-٣-١١-٦- السُّخْرِيَّةُ

﴿٧٢٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّنْ نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْمُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَنِ وَمَن ظَلَمَ يَكُن لِّغَيْبِهِ طَوْلَةٌ (١١)

٢-٣-١١-٧- الْعَيْبُ

﴿٧٢٤﴾ إِلَهِي وَ هَذَا مُقَامٌ...الْهَارِبِ مِنْكَ إِلَيْكَ وَ التَّائِبِ مِنْ ذُنُوبِ اجْتِرَامَتِهَا وَ عُيُوبِ اجْتِرَحْنَتِهَا؛ الْبَلَدِ الْأَمِينِ ص: ٤٠٢

٢-٣-١١-٨- التَّحْقِيرُ

﴿٧٢٥﴾ الرَّسُولُ ﷺ: لَا تُحَقِّرُوا ضَعْفَاءَ إِخْوَانِكُمْ فَإِنَّهُ مَنِ احْتَقَرَ مُؤْمِنًا لَمْ يَجْمَعْ اللَّهُ بَيْنَهُمَا فِي

الْجَنَّةِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٩ ص: ١٠٤

﴿٧٢٦﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ حَقَّرَ مُؤْمِنًا أَوْ اسْتَخَفَّ بِهِ حَقَرَهُ اللَّهُ وَ لَمْ يَزَلْ مَاقِفًا لَهُ حَتَّى يَرْجِعَ

عَنْ مَحَقَّرَتِهِ أَوْ يَتُوبَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٢ ص: ٢٦٧

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

۲-۱۱-۳-۲- مسخره کردن

﴿۷۱۷﴾ خدای عزیز و جلیل فرمود: ای محمد، " خداوند آنان را استهزا می کند، " یعنی در دنیا و آخرت به کیفر استهزائشان می رساند. " و آن ها را در طغیان شان نگه می دارد، " یعنی به ایشان مهلت می دهد و با آن ها مدارا می کند، و ایشان را به توبه دعوت می کند. و در صورت توبه، به ایشان وعده ای آمرزش می دهد، " و آن ها سرگردانند " یعنی از عمل زشت دست بر نمی دارند.

۲-۱۱-۳-۳- عیب جویی

﴿۷۱۸﴾ من از... بدگویی توبه می کنم.

۲-۱۱-۳-۴- هرزگی زبان

﴿۷۱۹﴾ ای کسانی که ایمان آورده اید، نباید گروهی از مردان شما گروه دیگر را مسخره کنند، شاید آن ها از اینها بهتر باشند و نه زنانی زنان دیگر را، شاید آنان بهتر از اینان باشند؛ و نیز یکدیگر را مورد طعن و عیب جویی قرار ندهید و با القاب زشت و ناپسند یکدیگر را یاد نکنید، بسیار بد است که بر کسی پس از ایمان نام کفرآمیز بگذارید و آن ها که توبه نکنند، ظالم و ستمگرند. ﴿۷۲۰﴾ من از... عیب جویی و طعنه زدن توبه می کنم.

۲-۱۱-۳-۵- لقب ناپسند دادن

﴿۷۲۱﴾ ای کسانی که ایمان آورده اید، نباید گروهی از مردان شما گروه دیگر را مسخره کنند، شاید آن ها از اینها بهتر باشند و نه زنانی زنان دیگر را، شاید آنان بهتر از اینان باشند؛ و نیز یکدیگر را مورد طعن و عیب جویی قرار ندهید و با القاب زشت و ناپسند یکدیگر را یاد نکنید، بسیار بد است که بر کسی پس از ایمان نام کفرآمیز بگذارید و آن ها که توبه نکنند، ظالم و ستمگرند. ﴿۷۲۲﴾ من از... صدازدن دیگران با نام های زشت توبه می کنم.

۲-۱۱-۳-۶- مسخره کردن

﴿۷۲۳﴾ ای کسانی که ایمان آورده اید، نباید گروهی از مردان شما گروه دیگر را مسخره کنند، شاید آن ها از اینها بهتر باشند و نه زنانی زنان دیگر را، شاید آنان بهتر از اینان باشند؛ و نیز یکدیگر را مورد طعن و عیب جویی قرار ندهید و با القاب زشت و ناپسند یکدیگر را یاد نکنید، بسیار بد است که بر کسی پس از ایمان نام کفرآمیز بگذارید و آن ها که توبه نکنند، ظالم و ستمگرند.

۲-۱۱-۳-۷- عیب

﴿۷۲۴﴾ خدایا، این جایگاه پناه برنده ای به توسل از آتش، و گریزنده ای از تو به سوی تو، و توبه کننده ای از گناهانی است که مرتکب شده و از معایبی که بدان آلوده شده ام.

۲-۱۱-۳-۸- تحقیر، پست شمردن دیگران

﴿۷۲۵﴾ برادران ناتوان و ضعیف خود را حقیر بشمارید، زیرا که هر که مؤمنی را حقیر بشمارد خدا او را در بهشت با مؤمنین همراه نمی کند، مگر آنکه توبه کند.

﴿۷۲۶﴾ هر که مؤمنی را کوچک و پست بشمارد، خداوند او را کوچک خواهد شمرد و همواره نسبت به او خصمناک است، تا اینکه از تحقیر مؤمنان دست بردارد و به آن ها احترام بگذارد، یا اینکه توبه کند.

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٧٢٧﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ حَقَّرَ مُؤْمِنًا لِقَلَّةِ مَالِهِ حَقَّرَهُ اللَّهُ فَلَمْ يَزَلْ عِنْدَ اللَّهِ مَحْقُورًا حَتَّى يَتُوبَ مِمَّا صَنَعَ وَ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّهُمْ مُبَاهُونَ بِأَكْفَائِهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٢ ص: ١٤٥
٩-١١-٣-٢- الإستخفافُ

﴿٧٢٨﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ حَقَّرَ مُؤْمِنًا أَوْ اسْتَخَفَّ بِهِ حَقَّرَهُ اللَّهُ وَ لَمْ يَزَلْ مَا قِتًا لَهُ حَتَّى يَرْجِعَ عَنْ مَحَقَّرَتِهِ أَوْ يَتُوبَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٢ ص: ٢٦٧
١٠-١١-٣-٢- الملامةُ

﴿٧٢٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنَّ نُوحًا عَلَيْهِ السَّلَامُ مَرَّ عَلَى كَلْبٍ كَرِيهِ الْمَنْظَرَ فَقَالَ نُوحٌ مَا أَفْجَحَ هَذَا الْكَلْبُ فَجَنَّا الْكَلْبُ وَ قَالَ بِلِسَانٍ طَلِقٍ ذَلِكُ إِنْ كُنْتُ لَا تَرْضَى بِخَلْقِ اللَّهِ فَحَوِّلْنِي يَا نَبِيَّ اللَّهِ فَتَحَيَّرَ نُوحٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ أَقْبَلَ يُلُومُ نَفْسَهُ بِذَلِكَ وَ نَاحَ عَلَى نَفْسِهِ أَرْبَعِينَ سَنَةً حَتَّى نَادَاهُ اللَّهُ إِلَى مَتَى تَنُوحُ يَا نُوحُ فَقَدْ ثَبَتَ عَلَيْكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٢٤٤

١١-١١-٣-٢- إِذْلالُ الْمُؤْمِنِ
﴿٧٣٠﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ دَفَعَ مُؤْمِنًا دَفْعَةً لِيُذِلَّهُ بِهَا أَوْ لَطَمَهُ لَطْمَةً أَوْ أَتَى إِلَيْهِ أَمْرًا يَكْرَهُهُ لَعَنَتْهُ الْمَلَائِكَةُ حَتَّى يُرْضِيَهُ مِنْ حَقِّهِ وَ يَتُوبَ وَ يَسْتَغْفِرَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٢ ص: ١٤٨
١٢-١١-٣-٢- الغيبةُ

﴿٧٣١﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْغَيْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨
﴿٧٣٢﴾ العسكري عليه السلام: أَيَاكُمْ وَ الْغَيْبَةُ فَإِنَّ الْغَيْبَةَ أَشَدُّ مِنَ الزَّنا قَالُوا وَ كَيْفَ الْغَيْبَةُ أَشَدُّ مِنَ الزَّنا قَالَ لَأَنَّ الرَّجُلَ يَزْنِي ثُمَّ يَتُوبُ فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ إِنَّ صَاحِبَ الْغَيْبَةِ لَا يُغْفَرُ حَتَّى يُغْفَرَ لَهُ صَاحِبُهُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٢ ص: ٢٥٩

﴿٧٣٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ اغْتَابَ امْرَأً مُسْلِمًا بَطَلَ صَوْمُهُ وَ نَقُضَ وَضُوءُهُ وَ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تَفُوحٌ مِنْ فِيهِ رَائِحَةٌ أَتْنُ مِنْ الْجِيفَةِ يَتَأَذَى بِهَا أَهْلُ الْمَوْقِفِ فَإِنْ مَاتَ قَبْلَ أَنْ يَتُوبَ مَاتَ مُسْتَحِلًّا لِمَا حَرَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١٥
١٣-١١-٣-٢- النَّميمةُ

﴿٧٣٤﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... النَّمِيمَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨
١٢-١٢-٣-٢- الباب ١٢
١-١٢-٣-٢- البُهتانُ

﴿٧٣٥﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْبُهْتَانِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨
٢-١٢-٣-٢- الإفتراءُ

﴿٧٣٦﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْفَرِيَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۷۲۷﴾ هر که مؤمنی را کوچک و پست بشمارد، خداوند او را کوچک خواهد شمرد و همواره نسبت به او خشمناک است، تا اینکه از تحقیر مؤمنان دست بردارد و به آنها احترام بگذارد، یا اینکه توبه کند.

۹-۱۱-۳-۲- سبک شمردن

﴿۷۲۸﴾ هر که مؤمنی را کوچک و پست بشمارد، خداوند او را کوچک خواهد شمرد و همواره نسبت به او خشمناک است، تا اینکه از تحقیر مؤمنان دست بردارد و به آنها احترام بگذارد، یا اینکه توبه کند.

۱۰-۱۱-۳-۲- سرزنش

﴿۷۲۹﴾ نوح علیه السلام بر سگی زشت منظر گذشت، فرمود: این سگ چقدر زشت است! سگ بر زانو نشست و به زبان فصیح گفت: ای پیامبر خدا، اگر تو از این نوع آفرینش خدا راضی نیستی، شکل مرا تغییر بده؛ نوح علیه السلام متحیر شد و شروع به ملامت نفس خود کرد و تا چهل سال با صدای بلند بر خود می‌گریست، تا آنکه خدا او را خطاب قرار داد و گفت: ای نوح، تا کی می‌خواهی ناله کنی؟ توبهات را قبول کردم.

۱۱-۱۱-۳-۲- خوار کردن مؤمن

﴿۷۳۰﴾ هر که مؤمنی را با نیت خوار کردن کنارزنند یا ضربه‌ای به او وادار، یا او را با شرایط بدی مواجه کند؛ فرشته‌ها او را لعنت می‌کنند مگر اینکه رضایت او را جلب کرده، توبه و استغفار کند.

۱۲-۱۱-۳-۲- غیبت

﴿۷۳۱﴾ من از... غیبت کردن توبه می‌کنم.

﴿۷۳۲﴾ از غیبت پرهیزید که غیبت از زنا سخت‌تر است؛ زیرا بنده مرتکب زنا می‌شود و توبه می‌کند، خدا هم توبه‌اش را می‌پذیرد؛ ولی کسی که غیبت می‌کند خدا او را نمی‌آمرزد مگر آن کسی که غیبت‌شده، او را ببخشد.

﴿۷۳۳﴾ هر کس از مسلمانی غیبت کند روزه‌اش باطل، وضویش شکسته‌شده، و روز قیامت با بویی بدتر از بوی مردار گندیده وارد محشر می‌شود؛ به حدّی که اهل محشر از بوی گند او در آزار باشند، و چنانچه قبل از توبه بمیرد، در حالی مرده است که به حریم الهی تجاوز کرده و حرام او را حلال شمرده است.

۱۳-۱۱-۳-۲- سخن چینی

﴿۷۳۴﴾ من از... سخن چینی توبه می‌کنم.

۱۲-۲-۳- گروه ۱۲

۱-۱۲-۳-۲- تهمت

﴿۷۳۵﴾ من از... نسبت‌دروغ دادن توبه می‌کنم.

۲-۱۲-۳-۲- تهمت

﴿۷۳۶﴾ من از... تهمت ناروا توبه می‌کنم.

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٧٣٧﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: سُئِلَ عَنْ ابْنِ الْمَغْضُوبَةِ يَفْتَرِي عَلَيْهِ الرَّجُلُ فَيَقُولُ يَا ابْنَ الْفَاعِلَةِ فَقَالَ أَرَى أَنْ عَلَيْهِ أَحَدَ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِمَّا قَالَ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٠٦

٣-١٢-٢- القَذْفُ

﴿٧٣٨﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ، إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛

النور (٤-٥)

﴿٧٣٩﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... قَذْفِ الْمُحْصَنَاتِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٣-١٢-٢- كِتْمَانُ الشَّهَادَةِ

﴿٧٤٠﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... كِتْمَانِ الشَّهَادَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٣-١٢-٢- شَهَادَةُ الزُّورِ

﴿٧٤١﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... شَهَادَةِ الزُّورِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٣-١٢-٢- يَمِينُ الْكُذْبِ

﴿٧٤٢﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْحِنْثِ فِي الْأَيْمَانِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٧٤٣﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... كُلِّ يَمِينٍ كَاذِبَةٍ فَاجِرَةٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٣٢٨

﴿٧٤٤﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... كُلِّ يَمِينٍ زُورٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٧٤٥﴾ الرَّسُولُ ﷺ: مَنْ حَلَفَ بِيَمِينٍ كَاذِبَةٍ صَبْرًا لِيَقْطَعَ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ لِقَى اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ هُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانُ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ وَ يَرْجِعَ؛ مَنْ لَا يَحْضُرُهُ الْفَقِيه ج: ٤ ص: ٣

٧-١٢-٢- الْحَلْفُ

﴿٧٤٦﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْحَلْفِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٨-١٢-٢- حَنْثُ يَمِينٍ

﴿٧٤٧﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْحِنْثِ فِي الْأَيْمَانِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١٣-٢-٣- الباب ١٣

١-١٣-٢- حِكَايَاتُ اللِّسَانِ

﴿٧٤٨﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ وَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ كُلِّ مَا خَالَفَ إِرَادَتَكَ، أَوْ زَالَ عَنْ مَحَبَّتِكَ مِنْ خَطَرَاتِ قَلْبِي، وَ لَحْظَاتِ عَيْنِي، وَ حِكَايَاتِ لِسَانِي، تَوْبَةً تَسْلِمُ بِهَا كُلُّ جَارِحَةٍ عَلَى حَيَالِهَا مِنْ تَبَعَاتِكَ، وَ تَأْمَنُ مِمَّا يَخَافُ الْمُعْتَدُونَ مِنْ أَلِيمِ سَطَوَاتِكَ؛ الصَّحِيفَةُ ص: ١٤٤

٢-١٣-٢- الْكُذْبُ

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۷۳۷﴾ درباره‌ی زنی که به عنف به او تجاوز شده است و به فرزندش بگویند: ای زنازاده یا ای فرزند زن زناکار، سؤال شد. فرمودند: باید به گوینده هشتاد تازیانه زده شود، و باید از آنچه گفته است توبه کند و از خداوند آمرزش بطلبد.

۳-۱۲-۲- تهمت زنا

﴿۷۳۸﴾ و کسانی که زنان پاکدامن را متهم می‌کنند، سپس چهار شاهد (بر مدّعی خود) نمی‌آورند، آن‌ها را هشتاد تازیانه بزنید و شهادتشان را هرگز نپذیرید و آن‌ها همان فاسقانند؛ مگر کسانی که بعد از آن توبه کنند و جبران نمایند (که خداوند آن‌ها را می‌بخشد) زیرا خداوند آمرزنده و مهربان است.

﴿۷۳۹﴾ من از... دشنام‌دادن به پاک‌دامنان توبه می‌کنم.

۴-۱۲-۲- شهادت ندادن

﴿۷۴۰﴾ من از... پوشاندن واقعیت در شهادت، توبه می‌کنم.

۵-۱۲-۲- شهادت باطل

﴿۷۴۱﴾ من از... شهادت دروغ توبه می‌کنم.

۶-۱۲-۲- سوگند دروغ

﴿۷۴۲﴾ من از... عهدشکنی در سوگندها توبه می‌کنم.

﴿۷۴۳﴾ من از... هر سوگند دروغ فریبنده توبه می‌کنم.

﴿۷۴۴﴾ من از... هر سوگند دروغ توبه می‌کنم.

﴿۷۴۵﴾ هر که قسم دروغ بخورد تا مال مسلمانی را ببرد، خدای عزیز و جلیل را در حالی ملاقات می‌کند که از دست او خشمناک است؛ مگر آنکه توبه کند و برگردد.

۷-۱۲-۲- سوگند

﴿۷۴۶﴾ من از... سوگند توبه می‌کنم.

۸-۱۲-۲- سوگند دروغ

﴿۷۴۷﴾ من از... عهدشکنی در سوگندها توبه می‌کنم.

۱۳-۲- گروه ۱۳

۱-۱۳-۲- گناهان زبانی

﴿۷۴۸﴾ خدایا، از اندیشه‌های دل و نگاه‌های چشم و آنچه مخالف خواسته‌ی تو یا بیرون از دایره‌ی کارهای مورد پسندت بر زبانم جاری شده است، به درگاهت توبه می‌کنم، توبه‌ای که با آن هر اندامی جداگانه از کیفرهای تو سالم بماند، و از قهرها و سخت‌گیری‌های دردناکت که بیدادگران از آن در هراس خواهند بود، آسوده باشد.

۲-۱۳-۲- دروغ

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٧٤٩﴾ الرَسُولُ ﷺ: الْمُؤْمِنُ يُطِيعُ عَلَى خِلَالِ شَيْءٍ وَلَا يُطِيعُ عَلَى الْكَذِبِ وَ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَجُلٌ فَقَالَ إِنِّي لَا أَصَلِّي وَ أَنَا أَزْنِي وَ أَكْذِبُ فَمِنْ أَى شَيْءٍ أَتُوبُ قَالَ مِنَ الْكَذِبِ فَاسْتَقْبَلَهُ فَعَهْدَ أَنْ لَا يَكْذِبَ فَلَمَّا انْصَرَفَ وَ أَرَادَ الزَّيْنَةَ فَقَالَ فِي نَفْسِهِ إِنْ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هَلْ زَيْتٌ بَعْدَ مَا عَاهَدْتُ فَإِنْ قُلْتُ لَا كَذَبْتُ وَ إِنْ قُلْتُ نَعَمْ يَضْرِبُنِي الْحَدُّ ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يَتَوَانَى فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ إِنْ سَأَلَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْهَا فَإِنْ قُلْتُ صَلَّيْتُ كَذَبْتُ وَ إِنْ قُلْتُ لَا يُعَاقِبُنِي فَتَابَ مِنَ الثَّلَاثَةِ؛

مستدرک الوسائل ج: ٩ ص: ٨٩

٣-١٣-٢- قَوْلُ فِيمَا لَا يَعْلَمُ

﴿٧٥٠﴾ الصَّادِقُ ﷺ: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... قَوْلٍ فِيمَا لَا أَعْلَمُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٣-١٣-٢- الأَمْرُ بِالْمُنْكَرِ

﴿٧٥١﴾ الصَّادِقُ ﷺ: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الأَمْرِ بِالْمُنْكَرِ وَ النَّهْيِ عَنِ الْمَعْرُوفِ؛ بحار الأنوار

ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٣-١٣-٢- النَّهْيُ عَنِ الْمَعْرُوفِ

﴿٧٥٢﴾ الصَّادِقُ ﷺ: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... النَّهْيِ عَنِ الْمَعْرُوفِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٣-١٣-٢- الدَّعْوَةُ إِلَى الْفَاحِشَةِ

﴿٧٥٣﴾ الصَّادِقُ ﷺ: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الدَّعَاءِ إِلَى الْفَاحِشَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١٤-٢-٣- الباب ١٤

١-١٤-٣-٢- الْخِيَانَةُ

﴿٧٥٤﴾ الصَّادِقُ ﷺ: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْخِيَانَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٧٥٥﴾ الرَسُولُ ﷺ: مَنْ خَانَ جَارَهُ شَبْرًا مِنَ الْأَرْضِ جَعَلَهَا اللَّهُ طَوْقًا فِي عُنُقِهِ مِنْ تَخُومِ الْأَرْضِينَ السَّابِعَةِ حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُطَوَّقًا إِلَّا أَنْ يَتُوبَ وَ يَرْجِعَ؛ بحار الأنوار ج: ٧١ ص: ١٥٠

﴿٧٥٦﴾ وَ آخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَ آخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ نَزَلَتْ فِي أَبِي لُبَابَةَ بْنِ عَبْدِ الْمُنْذِرِ وَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَمَّا حَاصَرَ بَنِي قَرْيُظَةَ قَالُوا لَهُ ابْعَثْ إِلَيْنَا أَبَا لُبَابَةَ نَسْتَشِيرُهُ فِي أَمْرِنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَا أَبَا لُبَابَةَ أَنْتَ خُلَفَاءُكَ وَ مَوَالِيكَ فَاتَاهُمْ فَقَالُوا لَهُ يَا أَبَا لُبَابَةَ مَا تَرَى أَنْ نَنْزِلَ عَلَى حُكْمِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ انْزِلُوا وَ اعْلَمُوا أَنَّ حُكْمَهُ فِيكُمْ هُوَ الذَّبْحُ وَ أَشَارَ إِلَى حَلْقِهِ ثُمَّ نَدِمَ عَلَى ذَلِكَ فَقَالَ خُنْتُ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ نَزَلَ مِنْ حِصْنِهِمْ وَ لَمْ يَرْجِعْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَ مَرَّ إِلَى الْمَسْجِدِ وَ شَدَّ فِي عُنُقِهِ حَبْلًا ثُمَّ شَدَّهُ إِلَى الْأُسْطُوَانَةِ الَّتِي كَانَتْ تُسَمَّى أُسْطُوَانَةَ التَّوْبَةِ فَقَالَ لَا أَحُلُّهُ حَتَّى أَمُوتَ أَوْ يَتُوبَ

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۷۴۹﴾ مؤمن، ممکن است به هر صفتی بگراید ولی به دروغ هرگز؛ شخصی خدمت پیامبر خدا ﷺ آمد و عرض کرد: من نماز نمی‌خوانم، زنا می‌کنم و دروغ می‌گویم؛ از کدام یک توبه کنم؟ فرمود: از دروغ. آن شخص پیمان بست که دروغ نگوید. خواست زنا کند با خود گفت: اگر پیامبر خدا ﷺ بپرسد آیا بعد از پیمان زنا کردی؟ اگر بگویم؛ نه، دروغ گفته‌ام و اگر بگویم آری مرا حدّ زنا می‌زند. خواست در انجام نماز سستی کند با خود گفت: اگر پیامبر خدا ﷺ بپرسد آیا بعد از پیمان نماز خواندی؟ اگر بگویم؛ نه، دروغ گفته‌ام و اگر بگویم آری مرا عقوبت می‌کند، پس از هر سه گناه بازگشت.

۳-۱۳-۲- سخن گفتن در مورد آنچه نمی‌داند

﴿۷۵۰﴾ من از... سخن گفتن در آنچه آگاهی ندارم توبه می‌کنم.

۴-۱۳-۲- امر به منکر

﴿۷۵۱﴾ من از... امر به کار زشت و نهی از کار خوب توبه می‌کنم.

۵-۱۳-۲- نهی از خوبی‌ها

﴿۷۵۲﴾ من از... بازداشتن از کارهای خوب توبه می‌کنم.

۶-۱۳-۲- دعوت به کار زشت

﴿۷۵۳﴾ من از... دعوت به کار زشت توبه می‌کنم.

۱۴-۲-۳- گروه ۱۴

۱-۱۴-۲- خیانت

﴿۷۵۴﴾ من از... خیانت توبه می‌کنم.

﴿۷۵۵﴾ هرکس یک وجب به زمین همسایه‌اش تعرض کند، خدا معادل آن را از هفتمین طبقه‌ی درون زمین بر گردش می‌اندازد تا روز قیامت با همان گردنبدن خدا را ملاقات کند مگر اینکه توبه کند و برگردد.

﴿۷۵۶﴾ "و گروهی دیگر، به گناهان خود اعتراف کردند؛ و کار خوب و بد را به هم آمیختند؛ امید می‌رود که خداوند توبه‌ی آن‌ها را بپذیرد؛ به یقین، خداوند آمرزنده و مهربان است." این آیه در باره‌ی ابولبابه پسر عبدالمنذر نازل شد. در هنگامه‌ی محاصره‌ی بنی‌قریظه، یهودیان پیغام دادند، ابولبابه را به سمت ما بفرست تا درباره‌ی سرنوشتمان با او مشورت کنیم، رسول الله ﷺ به ابولبابه گفت: نزد دوستان یهودی و هم‌پیمان برو. یهودیان از او پرسیدند اگر تسلیم شویم، حکم رسول خدا درباره‌ی ما چیست؟ ابولبابه گفت حکم او درباره‌ی شما قتل است. و با دست به گلوی اشاره کرد و سپس پشیمان شد و با خود گفت: به خدا و پیامبرش خیانت کردی. از قلعه‌ی یهودیان خارج شد و به‌سوی پیامبر بازنگشت. به مسجد رفت و ریسمانی به گردن خود انداخت و آن را به ستونی که ستون ابولبابه نامیده می‌شود بست و گفت: آن را باز نمی‌کنم تا

﴿درجات و تقسيم و حدود التوبة﴾

اللَّهُ عَلَىٰ فَيْلَغَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ أَمَا لَوْ أَتَانَا لاسْتَغْفَرْنَا اللَّهُ لَهُ فَأَمَّا إِذَا قَصَدَ إِلَىٰ رَبِّهِ فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِ وَكَانَ أَبُو لُبَابَةَ يَصُومُ النَّهَارَ وَيَأْكُلُ بِاللَّيْلِ مَا يُمْسِكُ رَمَقَهُ وَكَانَتْ بَنَتُهُ تَأْتِيهِ بِعَشَائِهِ وَتَحُلُهُ عِنْدَ قَضَاءِ الْحَاجَةِ فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ وَرَسُولُ اللَّهِ فِي بَيْتٍ أُمِّ سَلَمَةَ نَزَلَتْ تَوْبَتُهُ فَقَالَ يَا أُمَّ سَلَمَةَ قَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَىٰ أَبِي لُبَابَةَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَأُؤْذِنُهُ بِذَلِكَ فَقَالَ لَتَفْعَلَنَّ فَأَخْرَجَتْ رَأْسَهَا مِنَ الْحُجْرَةِ فَقَالَتْ يَا أَبَا لُبَابَةَ أَبَشِرْ قَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكَ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ فَوَثَبَ الْمُسْلِمُونَ يَحْلُونَهُ فَقَالَ لَا وَاللَّهِ حَتَّىٰ يَحْلُنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِيَدِهِ فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ يَا أَبَا لُبَابَةَ قَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكَ تَوْبَةً لَوْ وُلِدْتَ مِنْ أُمِّكَ يَوْمَكَ هَذَا لَكَفَاكَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَاتَصَدَّقُ بِمَا لِي كُلُّهُ قَالَ لَا قَالَ فَيَنْتَلِيهِ قَالَ لَا قَالَ فَيَنْصِفُهُ قَالَ لَا قَالَ فَيَنْثَلِيهِ قَالَ نَعَمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ وَآخَرُونَ اغْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً إِلَىٰ قَوْلِهِ أَنْ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ٢٢ ص: ٩٣

٢-٣-١٤-٢- عَدَمُ الْوَفَاءِ

﴿٧٥٧﴾ العسكرى (عليه السلام): إِنْ الْعَبْدُ إِذَا أَصْبَحَ أَوْ الْآمَةُ إِذَا أَصْبَحَتْ أَقْبَلَ اللَّهَ تَعَالَىٰ عَلَيْهِ وَ مَلَائِكَتُهُ لِيَسْتَقْبِلَ رَبَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِصَلَاتِهِ فَيُوجِّهَ إِلَيْهِ رَحْمَتَهُ وَ يُفِيضَ عَلَيْهِ كَرَامَتَهُ فَإِنْ وَفَىٰ بِمَا أَخَذَ عَلَيْهِ فَأَدَّى الصَّلَاةَ عَلَىٰ مَا فُرِضَتْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَىٰ لِلْمَلَائِكَةِ خُزْنَةَ جَنَانِهِ وَ حَمَلَةَ عَرْشِهِ قَدْ وَفَىٰ عَبْدِي هَذَا فَفُؤَا لَهُ وَ إِنْ لَمْ يَفِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَىٰ لَمْ يَفِ عَبْدِي هَذَا وَ أَنَا الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ فَإِنْ تَابَ ثُبَّتْ عَلَيْهِ وَ إِنْ أَقْبَلَ عَلَىٰ طَاعَتِي أَقْبَلْتُ عَلَيْهِ بِرِضْوَانِي وَ رَحْمَتِي؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ١٨

٢-٣-١٤-٣- إِخْفَارُ الذِّمَّةِ

﴿٧٥٨﴾ الصادق (عليه السلام): فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... إِخْفَارِ الذِّمَّةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٢-٣-١٤-٤- نَقْضُ الْعَهْدِ

﴿٧٥٩﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): فَإِنْ كُنْتُمَا بَايَعْتُمَا طَائِعِينَ فَتَوَبَا إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَمَّا أَتَيْتُمَا عَلَيْهِ وَ إِنْ كُنْتُمَا بَايَعْتُمَا مُكْرَهَيْنِ فَقَدْ جَعَلْتُمَا السَّبِيلَ عَلَيْكُمَا بِإِظْهَارِكُمَا الطَّاعَةَ وَ إِسْرَارِكُمَا الْمَعْصِيَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٣٢ ص: ١٢٥

﴿٧٦٠﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): فَسِرْتُ بِهِمْ حَتَّىٰ نَزَلَتْ ظَهَرَ الْبَصْرَةِ فَأَعْذَرْتُ بِالْدُّعَاءِ وَ قُفْتُ بِالْحُجَّةِ وَ أَقَلْتُ الْعُثْرَةَ وَ الزَّلَّةَ مِنْ أَهْلِ الرَّدَّةِ مِنْ فُرَيْشٍ وَ غَيْرِهِمْ وَ اسْتَسْبَبْتُهُمْ مِنْ نَكْثِهِمْ بَيْعَتِي وَ عَهْدَ اللَّهِ عَلَيْهِمْ فَأَبَوْا إِلَّا قِتَالِي وَ قِتَالٍ مِنْ مَعِيَ؛ بحار الأنوار ج: ٣٢ ص: ٢٣٠

٢-٣-١٤-٥- شِرَاءُ الْعَهْدِ

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

بمیرم یا توبه‌ام پذیرفته شود. خبر به پیامبر رسید، فرمود اگر نزد ما آمده بود از خدا برای او طلب آمرزش می‌کردیم، ولی حالا که خودش نزد خدا رفته، خدا سزاوارتر است تا تکلیف او را مشخص کند. ابولبابه روزها را روزه بود و از غذایی که دخترش شبانگاهان برای او می‌آورد، در حد ادامه‌ی حیات می‌خورد و ریسمان را فقط برای قضای حاجت باز می‌کرد. بعد از مدتی، پیامبر در خانه‌ی ام‌سلمه بود که آیه‌ای در پذیرش توبه‌ی او نازل شد. پیامبر فرمود: ای ام‌سلمه، خدا توبه‌ی ابولبابه را پذیرفت، ام‌سلمه گفت: این خبر را به او بدهم؟ پیامبر فرمود آری. ام‌سلمه سر از خانه بیرون کرد و گفت: ای ابولبابه، مژده که خداوند توبه‌ات را پذیرفت. ابولبابه گفت: الحمدلله. "سپاس مخصوص خداوند است". مسلمانان به شتاب به‌سوی او رفتند که بند را باز کنند، ابولبابه گفت: به خدا قسم نمی‌گذارم بندم را باز کنید مگر آنکه پیامبر با دست خود آن را از من جدا کند، پیامبر ﷺ تشریف آوردند و فرمودند: ای ابولبابه، خداوند آن چنان توبه‌ات را پذیرفته است که گویی از مادر متولد شده‌ای، ابولبابه گفت: اجازه می‌دهید به شکرانه‌ی پذیرش توبه‌ام همه‌ی اموالم را در راه خدا ببخشم و صدقه بدهم؟ پیامبر فرمود: نه، گفت: دوسوم آن را؟ پیامبر فرمود: نه، گفت: یک‌سوم آن را؟ پیامبر فرمود: آری. و خداوند این آیه را نازل کرد: "و گروهی دیگر، به گناهان خود اعتراف کردند؛ و کار خوب و بد را به هم آمیختند؛ امید می‌رود که خداوند توبه‌ی آن‌ها را بپذیرد؛ به یقین، خداوند آمرزنده و مهربان است، از اموال آن‌ها صدقه‌ای (به‌عنوان زکات) بگیر... فقط خداوند توبه را از بندگان می‌پذیرد و صدقات را می‌گیرد، و خداوند توبه‌پذیر و مهربان است."

۲-۳-۱۴-۲ بی‌وفایی

﴿۷۵۷﴾ هر مرد و زنی صبحگاهان برخیزد، خدا و فرشتگانش رو به او منتظرند که با نماز به استقبال خدا رود. تا خداوند با رحمتش به او روی کرده، کرامتش را بر او جاری می‌کند. اگر به وظائفش عمل کرده، نماز را آن‌گونه که واجب شده است به پا دارد، خداوند به فرشتگان نگهبان بهشت و حامل عرش می‌گوید: بنده‌ام به تعهدش عمل کرد، شما نیز به تعهدتان نسبت به او عمل کنید. ولی اگر بنده وفا نکند، خداوند می‌فرماید: هرچند بنده‌ام به وظیفه‌اش عمل نکرده است ولی من بردبار و بزرگوام، منتظر می‌شوم اگر برگردد می‌پذیرم. و اگر با اطاعت به من روی کند، با رحمت و رضایتم به او رو می‌کنم.

۲-۳-۱۴-۳ عهدشکنی

﴿۷۵۸﴾ من از... شکستن پیمان توبه می‌کنم.

۲-۳-۱۴-۴ پیمان‌شکنی

﴿۷۵۹﴾ اگر شما با رضایت و اختیار بیعت کرده‌اید از پیمان‌شکنی‌تان توبه کنید، و اگر بیعت شما بدون رضایت و اختیار بوده، دراین‌صورت خودتان راه را علیه خودتان باز کرده‌اید چرا که در ظاهر اظهار فرمان‌برداری کرده بودید ولی در نهان قصد نافرمانی داشتید.

﴿۷۶۰﴾ من به‌سوی آنان به راه افتادم تا به پشت دروازه‌های بصره رسیدم، و نخست با دعوت آنان (به بازگشت و توبه) برای جنگ‌نکردن عذر می‌تراشیدم و با حجت و برهان به پا خواستم و از لغزش و خطای آنان گذشتم، چه قریشیانی که سست شده و از دین بیرون رفته بودند و چه دیگران، آنان را به توبه از شکستن بیعت با خودم و پیمانی که از طرف خدا برعهده‌ی ایشان بود دعوت کردم، ولی آن‌ها نپذیرفتند جز اینکه با من و یارانم جنگ کنند.

۲-۳-۱۴-۵ زیرپا گذاردن تعهدات

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٧٤١﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... أَنِ اشْتَرَيْتَ بِعَهْدِكَ فِي نَفْسِي ثَمَنًا قَلِيلًا؛

بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١٤-٣-٢- الغدر

﴿٧٤٢﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الغدر؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١٤-٣-٢- الغلول

﴿٧٤٣﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الغلول؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١٤-٣-٢- المكر

﴿٧٤٤﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... المكر؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١٤-٣-٢- الخديعة

﴿٧٤٥﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الخديعة؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١٤-٣-٢- الغش

﴿٧٤٦﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ بَاتَ وَفِي قَلْبِهِ غِشٌّ لِأَخِيهِ الْمُسْلِمِ بَاتَ فِي سَخَطِ اللَّهِ وَ أَصْبَحَ كَذَلِكَ وَ هُوَ فِي سَخَطِ اللَّهِ حَتَّى يَتُوبَ وَ يَرْجِعَ وَ إِنْ مَاتَ كَذَلِكَ مَاتَ عَلَى غَيْرِ دِينِ الْإِسْلَامِ؛

بحار الأنوار ج: ٧٣ ص: ٣٦٣

١١-٣-٢- ذُو اللَّسَانَيْنِ (الْمَشْيُ بَوَجْهَيْنِ وَ لِسَانَيْنِ)

﴿٧٤٧﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِنْ مِنْ عَزَائِمِ اللَّهِ فِي الذِّكْرِ الْحَكِيمِ الَّتِي لَهَا يَرْضَى وَ لَهَا يَسْخَطُ وَ لَهَا يُثِيبُ وَ عَلَيْهَا يُعَاقِبُ أَنَّهُ لَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَ إِنْ حَسَنَ قَوْلُهُ وَ زَيْنَ وَصْفِهِ وَ فَضْلُهُ غَيْرُهُ إِذَا خَرَجَ مِنَ الدُّنْيَا فَلَقِيَ اللَّهَ بِخَصْلَةٍ مِنْ هَذِهِ الْخَصَالِ لَمْ يَتُبْ مِنْهَا ... مَشَى فِي النَّاسِ بَوَجْهَيْنِ وَ لِسَانَيْنِ وَ التَّجَبَّرَ وَ الْأَبْهَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٤١١

١٢-٣-٢- النفاق

﴿٧٤٨﴾ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَهُمْ نَصِيرًا إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَ اعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَ سَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا؛ النساء (١٤٦-١٤٥)

﴿٧٤٩﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ ... نِفَاقٍ ... فَاسْأَلُكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَ تُبَدِّلَنِي

مَكَانَهُ ... تَوْبَةً نَصُوحًا إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦

﴿٧٧٠﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... النِّفَاقِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٧٧١﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِنْ مِنْ عَزَائِمِ اللَّهِ فِي الذِّكْرِ الْحَكِيمِ الَّتِي لَهَا يَرْضَى وَ لَهَا يَسْخَطُ وَ لَهَا يُثِيبُ وَ عَلَيْهَا يُعَاقِبُ أَنَّهُ لَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَ إِنْ حَسَنَ قَوْلُهُ وَ زَيْنَ وَصْفِهِ وَ فَضْلُهُ غَيْرُهُ إِذَا خَرَجَ مِنَ الدُّنْيَا فَلَقِيَ اللَّهَ بِخَصْلَةٍ مِنْ هَذِهِ الْخَصَالِ لَمْ يَتُبْ مِنْهَا الشَّرْكَ بِاللَّهِ فِيمَا اقْتَرَضَ عَلَيْهِ مِنْ عِبَادَتِهِ أَوْ شَفَاءٍ غُضِّطَ بِهِ لَكَ نَفْسُهُ أَوْ يُقَرَّ بِعَمَلٍ فَعَمِلَ بغيرِهِ أَوْ يَسْتَنْجِحُ حَاجَةً إِلَى النَّاسِ بِإِظْهَارِ بَذْعَةٍ فِي دِينِهِ أَوْ سَرَهُ أَنْ يَحْمَدَهُ النَّاسُ بِمَا لَمْ يَقْعَلْ مِنْ خَيْرٍ أَوْ مَشَى فِي النَّاسِ بَوَجْهَيْنِ وَ لِسَانَيْنِ وَ التَّجَبَّرَ وَ الْأَبْهَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٤١١

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۷۶۱﴾ من از اینکه پیمان‌هایی را که با تو بسته‌ام ارزان بفروشم، توبه می‌کنم.

۶-۱۴-۲-۳- خیانت

﴿۷۶۲﴾ من از... پیمان‌شکنی توبه می‌کنم.

۷-۱۴-۲-۳- خیانت

﴿۷۶۳﴾ من از... خیانت‌کردن توبه می‌کنم.

۸-۱۴-۲-۳- نیرنگ

﴿۷۶۴﴾ من از... مکر و فریب توبه می‌کنم.

۹-۱۴-۲-۳- نیرنگ

﴿۷۶۵﴾ من از... نیرنگ توبه می‌کنم.

۱۰-۱۴-۲-۳- ناراستی

﴿۷۶۶﴾ هر که شب را در حالی بگذرانند که در دل با برادر مسلمانش ناراستی و بدخواهی داشته باشد، شب را در خشم خدا گذرانده است، و اگر با همین نیت صبح کند، همچنان مورد خشم خداست مگر اینکه توبه کند و برگردد، و اگر در آن حال بمیرد بر دینی غیر از اسلام مرده است.

۱۱-۱۴-۲-۳- دو رویی و دو زبانی

﴿۷۶۷﴾ از جمله محکومات الهی در لوح محفوظ، که احکام رضایت و خشم و اعطای ثواب و عقاب بر مبنای آن صادر می‌شود این است که، اگر کسی که از دنیا بیرون می‌رود، با یکی از این صفات، خدا را دیدار کند و از آن‌ها توبه نکرده باشد، مؤمن نیست، حتی اگر سخنش نیکو باشد و نزد دیگران به نیکی یاد شود. و از آن جمله است... در میان مردم دو چهره و دو زبان داشته باشد، و یا خود را از دیگران برتر بداند و گردنکش و متکبر باشد.

۱۲-۱۴-۲-۳- نفاق

﴿۷۶۸﴾ منافقان در پایین‌ترین درکات دوزخ قرار دارند؛ و هرگز یآوری برای آن‌ها نخواهی یافت، (بنا بر این، از طرح دوستی با دشمنان خدا، که نشانه نفاق است، بپرهیز؛ مگر آن‌ها که توبه کنند و جبران و اصلاح نمایند، به (دامن لطف) خدا، چنگ زنند، و دین خود را برای خدا خالص کنند آن‌ها با مؤمنان خواهند بود و خداوند به افراد باایمان، پاداش عظیمی خواهد داد.

﴿۷۶۹﴾ خداوند، از تو می‌خواهم هرچه نفاق در قلبم وجود دارد، آن را پاک کنی، و به جای آن توبه‌ای خالص و کامل بنشانی.

﴿۷۷۰﴾ من از... نفاق توبه می‌کنم.

﴿۷۷۱﴾ از جمله محکومات الهی در لوح محفوظ، که احکام رضایت و خشم و اعطای ثواب و عقاب بر مبنای آن صادر می‌شود این است که، اگر کسی که از دنیا می‌رود، با یکی از این صفات، خدا را دیدار کند و از آن‌ها توبه نکرده باشد، مؤمن نیست حتی اگر سخنش نیکو باشد و نزد دیگران به نیکی یاد شود. و از آن جمله است... شرک به خدا در عباداتی که بر ما واجب کرده است (عدم اخلاص در عبادات)، و از شدت خشم، خود را هلاک کردن، و یا اینکه به عملی اقرار کند ولی مخالف آن را انجام دهد، یا بخواهد با بدعت‌گزاری در دین به حاجات دنیوی برسد، و یا اینکه از ستایش مردم برای کار خیری که او انجام نداده است شادمان شود، و یا اینکه در میان مردم دو چهره و دو زبان داشته باشد، و یا خودش را برتر از دیگران بداند و گردنکش و متکبر باشد.

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

١٥-٣-٢- الباب ١٥

١٥-٣-٢- السَّحَرُ

﴿٧٧٢﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... السَّحَرِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨
 ﴿٧٧٣﴾ الصادق عليه السلام: دَخَلَ عِيسَى بْنُ شَفَقَى عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام وَ كَانَ سَاحِرًا يَأْتِيهِ النَّاسُ
 وَيَأْخُذُ عَلَى ذَلِكَ الْأَجْرَ فَقَالَ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ أَنَا رَجُلٌ كَانَتْ صِنَاعَتِي السَّحَرُ وَ كُنْتُ أَخْذُ
 عَلَى ذَلِكَ الْأَجْرَ وَ كَانَ مَعَاشِي وَ قَدْ حَجَجْتُ مِنْهُ وَ مَنْ اللَّهُ عَلَى بِلْقَائِكَ وَ قَدْ ثُبْتُ إِلَى اللَّهِ
 عَزَّ وَ جَلَّ فَهَلْ لِي فِي شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ مَخْرَجٌ قَالَ فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام حُلِّ وَ لَا تَعْقِدْ؛ الكافي
 ج: ٥ ص: ١١٥

﴿٧٧٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: مَنْ تَعَلَّمَ شَيْئًا مِنَ السَّحَرِ قَلِيلًا أَوْ كَثِيرًا فَقَدْ كَفَرَ وَ كَانَ آخِرَ عَهْدِهِ
 بِرَبِّهِ وَ حَدُّهُ أَنْ يُقْتَلَ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٧ ص: ١٤٨
 ﴿٧٧٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: مَنْ تَعَلَّمَ مِنَ السَّحَرِ شَيْئًا كَانَ آخِرَ عَهْدِهِ بِرَبِّهِ وَ حَدُّهُ الْقَتْلُ إِلَّا أَنْ
 يَتُوبَ؛ التهذيب الأحكام ج: ١٠ ص: ١٤٧

١٥-٣-٢- الطَّيْرَةُ

﴿٧٧٦﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الطَّيْرَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١٥-٣-٢- الإِكْتِهَانُ

﴿٧٧٧﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الإِكْتِهَانِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١٦-٣-٢- الباب ١٦

١٦-٣-٢-١- الْحَبْسُ لِحُقُوقِ الْإِخْوَانِ

﴿٧٧٨﴾ الرسول الله صلى الله عليه وآله: مَنْ حَبَسَ عَنْ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ شَيْئًا مِنْ حَقِّهِ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ بَرَكَةَ الرِّزْقِ إِلَّا
 أَنْ يَتُوبَ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١٥

١٦-٣-٢-٢- التَّقْصِيرُ فِي حُقُوقِ الْإِخْوَانِ

﴿٧٧٩﴾ السَّجَّاد عليه السلام: قَالَ جَابِرٌ ... أَنَا أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مِمَّا كَانَ مِنِّي مِنْ
 التَّقْصِيرِ فِي رِعَايَةِ حُقُوقِ إِخْوَانِي الْمُؤْمِنِينَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٨ ص: ٣٣١

١٦-٣-٢-٣- الْعُقُوقُ

﴿٧٨٠﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... عُقُوقِ الْوَالِدَيْنِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١٦-٣-٢-٤- قَطِيعَةُ الرَّحِمِ

﴿٧٨١﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... قَطِيعَةِ الرَّحِمِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١٦-٣-٢-٥- عَدَمُ تَأْدِيَةِ حُقُوقِ الزَّوْجِ

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

۱۵-۳-۲- گروه ۱۵

۱۵-۳-۲- سحر

﴿۷۷۲﴾ من از... سحر و جادوگری توبه می‌کنم.

﴿۷۷۳﴾ عیسی بن شفیق که مردی ساحر بود و مردم به او مراجعه می‌کردند و او برای کارش از آن‌ها اجرت می‌گرفت، می‌گوید: به زیارت خانه‌ی خدا رفتم و در منی حضرت صادق علیه السلام را ملاقات کرده به او عرض کردم: فدایت شوم من مردی هستم که کارم سحر است و برای این عمل اجرت می‌گیرم، و حج به جا آورده‌ام و خداوند بر من منت نهاده موفق به دیدار شما شده‌ام و اکنون می‌خواهم توبه کنم، آیا راهی برای پذیرش توبه‌ی من هست؟ امام صادق علیه السلام فرمود: به کارت ادامه بده اما سحر را باز کن و نبند. (یعنی در باطل کردن سحر دیگران کار کن نه در سحر نمودن دیگران.)

﴿۷۷۴﴾ کسی که سحر یاد بگیرد - کم یا زیاد - کافر است. و او آخرین حلقه‌ی اتصالش با خداوند را بریده است، و حدّ او این است که کشته شود مگر اینکه توبه کند.

﴿۷۷۵﴾ کسی که سحر یاد بگیرد، کافر است. و او آخرین حلقه‌ی اتصال خود را با خداوند بریده است، و حدّ او این است که کشته شود مگر اینکه توبه کند.

۱۵-۳-۲- فال بد

﴿۷۷۶﴾ من از... فال‌بدزدن توبه می‌کنم.

۱۵-۳-۲- پیشگویی

﴿۷۷۷﴾ من از... فال‌گیری و پیش‌گویی توبه می‌کنم.

۱۶-۳-۲- گروه ۱۶

۱۶-۳-۲-۱- ادا نکردن حقوق برادران

﴿۷۷۸﴾ هر که حق مسلمانی را حبس کند، خدا برکت روزی بر او حرام می‌کند، مگر اینکه توبه کند.

۱۶-۳-۲-۲- کوتاهی در ادای حق برادران

﴿۷۷۹﴾ جابر گفت: ای پسر پیامبر خدا، من از کوتاهی در رعایت حقوق برادران مؤمنم توبه می‌کنم.

۱۶-۳-۲-۳- نافرمانی پدر و مادر

﴿۷۸۰﴾ من از... عاق والدین و نارضایتی پدر و مادرم توبه می‌کنم.

۱۶-۳-۲-۴- بریدن از خویشاوندان

﴿۷۸۱﴾ من از... قطع رحم توبه می‌کنم.

۱۶-۳-۲-۵- ادا نکردن حقوق همسر

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٧٨٢﴾ الرسول ﷺ: لَوْ أَنَّ امْرَأَةً عَصَتْ مَعَ ذَلِكَ زَوْجَهَا طَرْفَةً عَيْنٍ أَقْبَيْتُ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ إِلَّا أَنْ تَتُوبَ وَ تَرْجِعَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٤ ص: ٢٥٧

﴿٧٨٣﴾ الرسول ﷺ: لَوْ أَنَّ جَمِيعَ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ ذَهَبٍ وَ فِضَّةٍ حَمَلَتْهُ الْمَرْأَةُ إِلَى بَيْتِ زَوْجِهَا ثُمَّ ضَرَبَتْ عَلَى رَأْسِ زَوْجِهَا يَوْمًا مِنَ الْأَيَّامِ تَقُولُ مَنْ أَنْتِ إِنَّمَا الْمَالُ مَالِي حَبِطَ عَمَلُهَا وَ لَوْ كَانَتْ مِنْ أَعْبَدِ النَّاسِ إِلَّا أَنْ تَتُوبَ وَ تَرْجِعَ وَ تَعْتَذِرَ إِلَى زَوْجِهَا؛ مكارم الأخلاق ص: ٢٠٢

٢-٣-١٦-٦- المَنُّ عَلَى الزَّوْجِ

﴿٧٨٤﴾ الرسول ﷺ: لَوْ أَنَّ جَمِيعَ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ ذَهَبٍ وَ فِضَّةٍ حَمَلَتْهُ الْمَرْأَةُ إِلَى بَيْتِ زَوْجِهَا ثُمَّ ضَرَبَتْ عَلَى رَأْسِ زَوْجِهَا يَوْمًا مِنَ الْأَيَّامِ تَقُولُ مَنْ أَنْتِ إِنَّمَا الْمَالُ مَالِي حَبِطَ عَمَلُهَا وَ لَوْ كَانَتْ مِنْ أَعْبَدِ النَّاسِ إِلَّا أَنْ تَتُوبَ وَ تَرْجِعَ وَ تَعْتَذِرَ إِلَى زَوْجِهَا؛ مكارم الأخلاق ص: ٢٠٢

٢-٣-١٦-٧- النِّشُورُ

﴿٧٨٥﴾ الصادق عليه السلام: لَا صِيَامَ لِمَرْأَةٍ نَاشِزَةٍ حَتَّى تَتُوبَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٣ ص: ٢٩٥

٢-٣-١٦-٨- مَعْصِيَةُ الزَّوْجِ

﴿٧٨٦﴾ الرسول ﷺ: لَوْ أَنَّ امْرَأَةً عَصَتْ مَعَ ذَلِكَ زَوْجَهَا طَرْفَةً عَيْنٍ أَقْبَيْتُ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ إِلَّا أَنْ تَتُوبَ وَ تَرْجِعَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٤ ص: ٢٥٧

٢-٣-١٦-٩- الظَّهَارُ

﴿٧٨٧﴾ الصادق عليه السلام: صَوْمُ شَعْبَانَ وَ شَهْرِ رَمَضَانَ شَهْرَيْنِ مُتَابِعَيْنِ تَوْبَةُ مِنَ اللَّهِ وَ اللَّهِ مِنَ الْقَتْلِ وَ الظَّهَارِ وَ الْكُفَّارَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٥٤٠

٢-٣-١٦-١٠- المَنُّ بِالْعَطِيَّةِ

﴿٧٨٨﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْمَنِّ بِالْعَطِيَّةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٢-٣-١٦-١١- انْتِهَارُ السَّائِلِ

﴿٧٨٩﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... انْتِهَارِ السَّائِلِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٢-٣-١٦-١٢- اسْتِخْفَافُ الْفَقِيرِ

﴿٧٩٠﴾ الرسول ﷺ: مَنْ اسْتَخْفَافَ بِفَقِيرٍ مُسْلِمٍ فَقَدْ اسْتَخْفَافَ بِحَقِّ اللَّهِ وَ اللَّهِ يَسْتَخْفِ بِهٖ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٢ ص: ٢٦٦

٢-٣-١٦-١٣- قَهْرُ الْيَتِيمِ

﴿٧٩١﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... قَهْرِ الْيَتِيمِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٢-٣-١٦-١٤- أَكْلُ أَمْوَالِ الْيَتَامَى ظُلْمًا

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۷۸۲﴾ اگر زنی یک لحظه نسبت به شوهر نافرمانی کند در درک اسفل جهنم جای می‌گیرد مگر آنکه توبه نماید و بازگردد.

﴿۷۸۳﴾ اگر زنی همه‌ی زر و سیم زمین را به خانه‌ی شوهر ببرد، ولی بر او مَنّت بگذارد و بگوید: تو کی هستی؟ اثاث خانه از من است، اعمال خیرش نابود شود، مگر آنکه توبه کند و از شوهر عذر بخواهد.

۶-۱۶-۲- مَنّت‌گذاردن بر همسر

﴿۷۸۴﴾ اگر زنی همه‌ی زر و سیم زمین را به خانه‌ی شوهر ببرد، ولی بر او مَنّت بگذارد و بگوید: تو کی هستی؟ اثاث خانه از من است، اعمال خیرش نابود شود، مگر آنکه توبه کند و از شوهر عذر بخواهد.

۷-۱۶-۲- نافرمانی همسر

﴿۷۸۵﴾ روزه‌ی زنی که از شوهرش نافرمانی می‌کند قبول نیست، مگر اینکه توبه کند.

۸-۱۶-۲- نافرمانی همسر

﴿۷۸۶﴾ اگر زنی یک لحظه نسبت به شوهر نافرمانی کند در درک اسفل جهنم جای می‌گیرد مگر آنکه توبه نماید و بازگردد.

۹-۱۶-۲- ظهار

﴿۷۸۷﴾ روزه‌ی ماه شعبان و ماه رمضان - دو ماه متوالی - همان توبه‌ی مورد نظر خداست. به خدا قسم، حتی در مورد قتل و ظهار و گناهان کفّاره‌دار، توبه‌ی مورد نظر خداست.

۱۰-۱۶-۲- مَنّت‌گذاردن بر بخشش

﴿۷۸۸﴾ من از... مَنّت‌گزاردن بر بخشش‌ها توبه می‌کنم.

۱۱-۱۶-۲- راندن گدا

﴿۷۸۹﴾ من از... راندن نیازمند توبه می‌کنم.

۱۲-۱۶-۲- سبک‌شمردن فقیر

﴿۷۹۰﴾ هرکس فقیر مسلمانی را تحقیر کند، حق خدا را سبک شمرده است. و خدا در روز قیامت او را خوار خواهد شمرد، مگر اینکه توبه کرده باشد.

۱۳-۱۶-۲- راندن یتیم

﴿۷۹۱﴾ من از... برخورد نامهربانانه با یتیم، توبه می‌کنم.

۱۴-۱۶-۲- خوردن ظالمانه‌ی مال یتیم

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٧٩٢﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... أَكَلِ أَمْوَالِ الْيَتَامَى ظُلْمًا ... وَ أَكَلِ الرِّبَا ... وَ أَكَلِ الْمَيْمَنَةِ وَ الدَّمِّ وَ لَحْمِ الْخَنزِيرِ وَ مَا أَهْلَ لِعَبْرِ اللَّهِ بِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨
١٥-١٦-٣-٢- إيذاء الجار

﴿٧٩٣﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... أَذَى الْجَارِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١٧-٣-٢- الباب ١٧

١٧-٣-٢- الظلم

﴿٧٩٤﴾ قَمِنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَ أَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ المائدة (٣٩)

﴿٧٩٥﴾ الصادق عليه السلام: فَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ مِنْ ظُلْمِكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٢٨ ص: ٣٠١

﴿٧٩٦﴾ الباقر عليه السلام: وَ أَمَّا الظُّلْمُ الَّذِي بَيْنَهُ وَ بَيْنَ اللَّهِ فَإِذَا تَابَ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٣٣٢

﴿٧٩٧﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْارْتِكَابِ إِلَى الظُّلْمِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٧٩٨﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... تَعَصُّدِ الظَّالِمِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٧٩٩﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... ظُلْمِ أَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ فِي أَمْوَالِهِمْ وَ أَشْعَارِهِمْ وَ

أَبْشَارِهِمْ وَ أَعْرَاضِهِمْ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٨٠٠﴾ الصادق عليه السلام: فِي الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ ... فَهُوَ ظَالِمٌ مِمَّنْ يَبْغَى وَ يَجِبُ جِهَادُهُ حَتَّى يَتُوبَ؛

الكافي ج: ٥ ص: ١٧

﴿٨٠١﴾ الصادق عليه السلام: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ بَدِيعُ

السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ مِنْ جَمِيعِ جُرْمِي وَ ظُلْمِي وَ إِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج:

٧ ص: ٢٢٥

﴿٨٠٢﴾ الصادق عليه السلام: أَمَّا الظَّالِمُ فِدَعَاؤُهُ مَرْدُودٌ إِلَى أَنْ يَتُوبَ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ١٠ ص: ١٧٤

﴿٨٠٣﴾ أَنْ رَجُلًا قَتَلَ مِائَةَ رَجُلٍ ظُلْمًا ثُمَّ سَأَلَ هَلْ مِنْ تَوْبَةٍ فَذُلَّ عَلَى عَالِمٍ فَسَأَلَهُ فَقَالَ وَ مَنْ

يَحُولُ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ التَّوْبَةِ وَ لَكِنْ أَخْرَجَ مِنَ الْقَرْيَةِ السُّوءِ إِلَى الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ فَأَعْبَدَ اللَّهَ فِيهَا

فَخَرَجَ تَائِبًا فَأَذْرَكَهُ الْمَوْتُ فِي الطَّرِيقِ فَاخْتَصَمَتْ فِيهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَ مَلَائِكَةُ الْعَذَابِ فَبَعَثَ

إِلَيْهِمْ مَلَكًا فَقِيلَ قِيسُوا مَا بَيْنَ الْقَرْيَتَيْنِ فَإِلَى أَيَّتَهُمَا كَانَ أَقْرَبَ فَاجْعَلُوهُ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدُوهُ أَقْرَبَ

إِلَى الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ بِشِيرٍ فَجَعَلُوهُ مِنْ أَهْلِهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٨ ص: ٢٦٠

﴿٨٠٤﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَنْصِفِ اللَّهَ وَ أَنْصِفِ النَّاسَ مِنْ نَفْسِكَ وَ مِنْ خَاصَّةِ أَهْلِكَ وَ مَنْ

لَكَ فِيهِ هَوًى مِنْ رِعْيَتِكَ فَإِنَّكَ إِلَّا تَفْعَلْ تَظْلِمُ وَ مَنْ ظَلَمَ عِبَادَ اللَّهِ كَانَ اللَّهُ خَصْمَهُ دُونَ عِبَادِهِ

وَ مَنْ خَاصَمَهُ اللَّهُ أَذْخَصَ حُجَّتَهُ وَ كَانَ لِلَّهِ حَرْبًا حَتَّى يَنْزِعَ أَوْ يَتُوبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣

ص: ١٦٠

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۷۹۲﴾ من از... خوردن ناسزاوار مال یتیم، رباخواری، و خوردن مردار و خون و گوشت خوک و آنچه برای غیر خدا ذبح شده باشد، توبه می‌کنم.

۱۵-۱۶-۲-۳-آزار همسایه

﴿۷۹۳﴾ من از... اذیت کردن همسایه توبه می‌کنم.

۱۷-۲-۳-گروه ۱۷

۱-۱۷-۲-۳-ستم

﴿۷۹۴﴾ اما آن کس که پس از ستم کردن، توبه و جبران نماید، خداوند توبه او را می‌پذیرد؛ (و از این مجازات؛ معاف می‌شود، زیرا) خداوند، آمرزنده و مهربان است.

﴿۷۹۵﴾ از ظلمتان به درگاه خداوند توبه نمایید.

﴿۷۹۶﴾ اما ظلمی که بین او و خدا باشد، هرگاه از آن توبه کند خدا آن را می‌آمرزد.

﴿۷۹۷﴾ من از... اقدام به ظلم توبه می‌کنم.

﴿۷۹۸﴾ من از... کمک به ظالم توبه می‌کنم.

﴿۷۹۹﴾ من از... تعرض به مال، مو و پوست (جان)، و آبروی مخلوقات توبه می‌کنم.

﴿۸۰۰﴾ در امر قتال دو گروه مسلمان... آن که ظالم است و تجاوزکار، جهاد با او واجب است، مگر اینکه توبه کند.

﴿۸۰۱﴾ از خداوندی که جز او خدایی نیست. بخشنده و مهربان و زنده و قائم به ذات خویش، پدیدآورنده‌ی آسمان و زمین است. از همه‌ی جرم‌ها و ظلم‌ها و نیز اسراف‌هایی که در حق خود مرتکب شده‌ام، طلب آمرزش می‌کنم و به‌سوی او بازمی‌گردم.

﴿۸۰۲﴾ و اما فرد ظالم تا وقتی که به درگاه خدا توبه نکند، دعایش مردود خواهد شد.

﴿۸۰۳﴾ مردی یکصد نفر را به ناحق کشته است و سؤال می‌کند که آیا راهی برای توبه دارد؟ به فرد دانایی راهنمایی شد، گفت: چه کسی می‌تواند مانع توبه‌ی تو شود؟ ولی از این منطقه، به منطقه‌ای شایسته کوچ کن و در آنجا به عبادت خدا بپرداز. پس آن مرد توبه کرد و به‌سوی محل جدید کوچ کرد. ولی در راه اجلس فرارسید. فرشتگان رحمت و فرشتگان عذاب در اینکه او سهم کدام گروه است، اختلاف کردند. خداوند فرشته‌ای به‌سوی ایشان ارسال کرد و فرمود: اندازه بگیرید که به کدام قریه نزدیک‌تر است، او اهل آن قریه محسوب می‌شود. او را به اندازه‌ی یک وجب به قریه‌ی اهل صلاح نزدیک‌تر یافتند، پس او را از اهل آن به حساب آوردند.

﴿۸۰۴﴾ با خدا و مردم از جانب خود، و از جانب افراد خاص خاندانت، و از جانب رعایایی که به آنان علاقه‌مندی منصفانه رفتار کن، که درغیراین صورت ستم نموده‌ای، و هرکس که به بندگان خدا ستم کند، خداوند پیش از بندگان دشمن او خواهد بود، و هرکس که خدا دشمنش باشد دلیل و عذر و بهانه‌اش را باطل می‌داند، نمی‌پذیرد، و چنین آدمی پیوسته مورد خشم خداست تا اینکه دست از ستمکاری بکشد و توبه کند.

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٨٠٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنَّهُ كَانَ إِذَا قَطَعَ السَّارِقَ تَرَكَ الْإِبْهَامَ وَالرَّاحَةَ فَقِيلَ لَهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ تَرَكَتَ عَلَيْهِ يَدَهُ قَالَ فَقَالَ لَهُمْ فَإِنْ تَابَ فَبِأَيِّ شَيْءٍ يَتَوَضَّأُ لِأَنَّ اللَّهَ يَقُولُ وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا إِلَى قَوْلِهِ فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ... غَفُورٌ رَحِيمٌ؛

وسائل الشيعة ج: ٢٨ ص: ٢٥٣

﴿٨٠٦﴾ ثُمَّ قَامَ الْمُقْدَادُ بْنُ الْأَسْوَدِ وَقَالَ ارْجِعْ يَا أَبَا بَكْرٍ عَنْ ظُلْمِكَ وَتُبْ إِلَى رَبِّكَ وَالْزِمْ بَيْتَكَ وَابْنِكَ عَلَى خَطِيئَتِكَ وَسَلِّمِ الْأَمْرَ لِصَاحِبِهِ الَّذِي هُوَ أَوْلَى بِهِ مِنْكَ فَقَدْ عَلِمْتَ مَا عَقَدَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي عُنُقِكَ مِنْ بَيْعَتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٢٨ ص: ١٩٦

﴿٨٠٧﴾ هَذَا أَمِيرُ الْبِرَّةِ وَقَاتِلُ الْكُفْرَةِ مَخْذُولٌ مَنْ خَذَلَهُ مَنْصُورٌ مَنْ نَصَرَهُ فَتَوَبُوا إِلَى اللَّهِ مِنْ ظُلْمِكُمْ إِيَّاهُ؛ الاحتجاج ص: ١ ص: ٧٩

﴿٨٠٨﴾ الرَّسُولُ ﷺ: فَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا ثُمَّ دَخَلَ فِي الْمَعَاصِي الَّتِي نَهَى اللَّهُ عَنْهَا فَقَدْ لَبَسَ إِيْمَانَهُ بِظُلْمٍ فَلَا يَنْفَعُهُ الْإِيْمَانُ حَتَّى يَتُوبَ إِلَى اللَّهِ مِنَ الظُّلْمِ الَّذِي لَبَسَ إِيْمَانَهُ حَتَّى يُخْلِصَ اللَّهُ إِيْمَانَهُ فَهَذِهِ وَجُوهُ الْإِيْمَانِ فِي كِتَابِ اللَّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٦٥ ص: ٢٧٣

٢-٣-١٧-٢- ظَلَمَ النَّفْسِ

﴿٨٠٩﴾ وَأَمَّا الظَّالِمُ لِنَفْسِهِ فَفِيهِ مَا جَاءَ فِي التَّائِبِينَ وَهُوَ مَغْفُورٌ لَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٢٣ ص: ٢١٨

٢-٣-١٧-٣- الْمَظَالِمِ

﴿٨١٠﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ مَظَالِمٍ كَثِيرَةٍ لِعِبَادِكَ عِنْدِي فَأَيُّمَا عَبْدٍ مِنْ عِبَادِكَ أَوْ أَمَةٍ مِنْ إِمَائِكَ كَانَتْ لَهُ قِبَلِي مَظْلَمَةٌ ظَلَمْتُهُ إِيَّاهَا فِي مَالِهِ أَوْ بَدَنِهِ أَوْ عَرْضِهِ لَا أَسْتَطِيعُ آدَاءَ ذَلِكَ إِلَيْهِ وَلَا تَحْلُلُهَا مِنْهُ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَارْضِهِ أَنْتَ عَنِّي بِمَا شِئْتَ وَكَيْفَ شِئْتَ وَهَبْهَا لِي وَمَا تَصْنَعُ يَا سَيِّدِي بَعْدَ بَيِّ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٢٨

٢-٣-١٧-٤- الْعَمَلُ بِالظُّلْمِ

﴿٨١١﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فَقُلْتُ لَهُ إِنِّي كُنْتُ عَامِلًا لِبَنِي أُمَيَّةَ فَأَصَبْتُ مَالًا كَثِيرًا فَظَنَنْتُ أَنَّ ذَلِكَ لَا يَحِلُّ لِي قَالَ فَسَأَلْتُ عَنْ ذَلِكَ غَيْرِي قَالَ قُلْتُ قَدْ سَأَلْتُ فَقِيلَ لِي إِنَّ أَهْلَكَ وَمَالَكَ وَكُلَّ شَيْءٍ لَكَ حَرَامٌ قَالَ لَيْسَ كَمَا قَالُوا لَكَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَمَا تَوْبَةُ قَالَ نَعَمْ تَوْبَتُكَ فِي كِتَابِ اللَّهِ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٢

ص: ٣٧٤

٢-٣-١٧-٥- تَعَصُّدُ الظَّالِمِ

﴿٨١٢﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... تَعَصُّدِ الظَّالِمِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٢-٣-١٧-٦- إِبْدَاءُ الْمُؤْمِنِ

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۸۰۵﴾ امام علیه السلام در قطع دست دزد، کف دست و انگشت ابهام را قطع نمی‌کرد. به ایشان عرض شد: یا امیرالمؤمنین، دستش که برایش ماند. فرمود: اگر توبه کند با چه چیز وضو بگیرد؟ مگر نمی‌بینید که خداوند می‌فرماید: "دست سارق مرد و یا زن را قطع کنید" و در ادامه می‌گوید: "اگر توبه کرد و اهل صلاح شد خدا آمرزنده و مهربان است."

﴿۸۰۶﴾ سپس مقداد بن اسود برخاسته و گفت: ای ابوبکر، از ستم و تجاوز دست بردار و از خدا بترس، و از این کار توبه کرده و در خانه‌ات بنشین و بر خطا و ستم خود گریه کن، و کار خلافت را به صاحب اصلی آن که از تو به آن سزاوارتر است واگذار، تو خود از بیعتی که پیامبر صلی الله علیه و آله از تو و ما و سایر امت برای علی گرفته، بهتر اطلاع داری.

﴿۸۰۷﴾ این فرد امیر نیکوکاران و قاتل کافران است، هر که تنه‌ایش گذارد، خدا تنه‌ایش می‌گذارد، و هر که یاری‌اش نماید خدا یاری‌اش می‌کند، بنابراین از ظلمی که به او روا داشته‌اید، توبه کنید.

﴿۸۰۸﴾ هر کس مؤمن باشد ولی آنچه را خدا نهی کرده مرتکب شود، این شخص ایمان خود را به ظلم آمیخته است، و ایمان او برایش فایده‌ای ندارد مگر اینکه از ظلمی که با ایمانش آمیخته توبه کند، تا اینکه خداوند ایمانش را خالص کند؛ پس این از وجوه ایمان در کتاب خداست.

۲-۳-۱۷-۲ ظلم به خود

﴿۸۰۹﴾ اما ظالم به نفس خود، آنچه درباره‌ی توبه‌کاران وارد شده، درباره‌ی اوست و او آمرزیده می‌شود.

۲-۳-۱۷-۳ حق الناس

﴿۸۱۰﴾ خداوند، از مظلومه‌های بسیاری که از بندگان تو در گردن من است استغفار کرده و توبه می‌کنم. و هر بنده‌ای از بندگان تو یا کنیزی از کنیزانت که از نظر جان یا آبرو یا مال، به گردن من حقی دارد و نمی‌توانم آن را ادا کنم و از او نیز حلالیت نخواستهم؛ پس بر محمد و خاندانش درود فرست و با هر چه می‌خواهی به هرگونه که می‌خواهی او را از من راضی کن، و این مظلومه‌ها را بر من ببخش، تا اینکه ای سرورم، مرا عذاب نکنی.

۲-۳-۱۷-۴ عمل به ظلم

﴿۸۱۱﴾ نزد امام باقر علیه السلام رفتم و به ایشان گفتم: من کارگزار بنی‌امیه بودم و به مال بسیاری رسیده‌ام و گمان می‌کنم اموالم بر من حلال نیست. از بعضی پرسیده‌ام، به من گفته شد زنان و اموالت، همه حرام است؛ امام فرمود: آن‌طور که گفته شده نیست، گفتم: قربانت شوم، می‌توانم توبه کنم؟ فرمود: راه قبول توبه‌ی تو در کتاب خدا ذکر شده است. "به آن‌ها که کافر شدند بگو: چنانچه از مخالفت باز ایستند، (و ایمان آورند) گذشته‌ی آن‌ها بخشوده خواهد شد."

۲-۳-۱۷-۵ همکاری با ظالم

﴿۸۱۲﴾ من از... کمک به ظالم توبه می‌کنم.

۲-۳-۱۷-۶ آزار مؤمنان

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٨١٣﴾ الرسول ﷺ: مَنْ دَفَعَ مُؤْمِنًا دَفْعَةً لِيُذِلَّهُ بِهَا أَوْ لَطَمَهُ لَطْمَةً أَوْ أَتَى إِلَيْهِ أَمْرًا يَكْرَهُهُ لَعَنَتْهُ الْمَلَائِكَةُ حَتَّى يُرْضِيَهُ مِنْ حَقِّهِ وَ يَتُوبَ وَ يَسْتَغْفِرَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٢ ص: ١٤٨
١٧-٣-٢- اللطمُ

﴿٨١٤﴾ السَّجَادِ ﷺ: مَنْ لَطَمَ خَدَّ امْرَأٍ مُسْلِمٍ أَوْ وَجْهَهُ بَدَدَ اللَّهُ عِظَامَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ حَشَرَ مَغْلُوبًا حَتَّى يَدْخُلَ جَهَنَّمَ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ مِنْ لَا يَحْضُرُهُ الْفَقِيه ج: ٤ ص: ١٥
﴿٨١٥﴾ الرسول ﷺ: مَنْ دَفَعَ مُؤْمِنًا دَفْعَةً لِيُذِلَّهُ بِهَا أَوْ لَطَمَهُ لَطْمَةً أَوْ أَتَى إِلَيْهِ أَمْرًا يَكْرَهُهُ لَعَنَتْهُ الْمَلَائِكَةُ حَتَّى يُرْضِيَهُ مِنْ حَقِّهِ وَ يَتُوبَ وَ يَسْتَغْفِرَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٢ ص: ١٤٨
١٧-٣-٢- الجورُ

﴿٨١٦﴾ الصادق ﷺ: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْجَوْرِ فِي الْحُكْمِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨
١٧-٣-٢- الغصبُ

﴿٨١٧﴾ الصادق ﷺ: وَ لَسْتُ بِأَخِذٍ فِي تَأْوِيلِ الْوَعِيدِ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ وَ لَكِنِّي أَرَى أَنْ تُؤَدَّى إِلَيْهِمْ إِنْ كَانَتْ قَانِمَةً فِي يَدَيَّ مِنْ اغْتَصَبَهَا وَ يَتَنَصَّلُ إِلَيْهِمْ مِنْهَا وَ إِنْ فَوَّتَهَا الْمُغْتَصِبُ أَعْطَى الْغَوْضَ مِنْهَا فَإِنْ لَمْ يَعْرِفْ أَهْلَهَا تَصَدَّقَ بِهَا عَنْهُمْ عَلَى الْفُقَرَاءِ وَ الْمَسَاكِينِ وَ تَابَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِمَّا فَعَلَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٠٥
١٧-٣-٢- السرقةُ

﴿٨١٨﴾ الصادق ﷺ: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... السَّرْقَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨
﴿٨١٩﴾ الرسول ﷺ: أَنَّ امْرَأَةً سَرَقَتْ حُلِيًّا فَأَتَى بِهَا النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ لِي مِنْ تَوْبَةٍ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَ أَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٨ ص: ١٤٧

﴿٨٢٠﴾ امير المؤمنين ﷺ: أَنَّهُ كَانَ إِذَا قَطَعَ السَّارِقَ تَرَكَ الْإِبْهَامَ وَ الرَّاحَةَ فَقِيلَ لَهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ تَرَكَتَ عَلَيْهِ يَدَهُ قَالَ فَقَالَ لَهُمْ فَإِنْ تَابَ فَبَاءَى شَيْءٍ يَتَوَضَّأُ لَانَ اللَّهَ يَقُولُ وَ السَّارِقُ وَ السَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا إِلَى قَوْلِهِ فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَ أَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ... غُفُورٌ رَحِيمٌ؛ وسائل الشيعة ج: ٢٨ ص: ٢٥٣

١١-٣-٢- أَخْذُ الْأَكْفَانِ

﴿٨٢١﴾ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَلَى نَبِيِّهِ ﷺ وَ الَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً يَعْنِي الزَّنى أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ يَعْنِي بَارِئُكَابَ ذَنْبٍ أَكْثَمَ مِنَ الزَّنا وَ نَبَشَ الْقُبُورِ وَ أَخْذَ الْأَكْفَانِ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ يَقُولُ خَافُوا اللَّهَ فَعَجَلُوا التَّوْبَةَ وَ مَنْ يَغْفِرِ الذَّنْبَ إِلَّا اللَّهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ٣٤٦

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۸۱۳﴾ هر که مؤمنی را با نیت خوار کردن کنار بزند یا ضربه‌ای به او وادار، یا او را با شرایط بدی مواجه کند؛ فرشته‌ها او را لعنت می‌کنند مگر اینکه رضایت او را جلب کرده، توبه و استغفار کند.

۷-۱۷-۲-۳- کتک زدن

﴿۸۱۴﴾ هر کس به گونه یا صورت مسلمانی سیلی بزند، خداوند در قیامت استخوان‌های او را از یکدیگر جدا می‌کند، و با غل و زنجیر محشور می‌شود تا وارد دوزخ شود، مگر اینکه توبه کند.

﴿۸۱۵﴾ هر که مؤمنی را با نیت خوار کردن کنار بزند یا ضربه‌ای به او وادار، یا او را با شرایط بدی مواجه کند؛ فرشته‌ها او را لعنت می‌کنند مگر اینکه رضایت او را جلب کرده، توبه و استغفار کند.

۸-۱۷-۲-۳- جور، ظلم

﴿۸۱۶﴾ من از... ستم کردن در حکم توبه می‌کنم.

۹-۱۷-۲-۳- غصب

﴿۸۱۷﴾ من نمی‌خواهم با تأویلات و اتهامات مشکوک، مردم را متهم کرده اموالشان را بگیرم، بلکه مایلم اگر مال غصبی در اختیار غاصب باشد به صاحبش بازگرداند و اگر صاحب مال غصب‌شده، مرده باشد، مال را به وارثش برساند و اگر وارثی برای او شناخته نشود، از طرف او به فقرا و مستمندان اعطا کند و از آنچه انجام داده به درگاه خداوند توبه کند.

۱۰-۱۷-۲-۳- دزدی

﴿۸۱۸﴾ من از... دزدی توبه می‌کنم.

﴿۸۱۹﴾ زنی جواهری سرقت کرد. او را نزد پیامبر بردند. گفت: ای پیامبر خدا، آیا برای من توبه وجود دارد؟ در اینجا خداوند تعالی چنین نازل فرمود: "هر کس بعد از خطایش توبه کند و روش اصلاح پیش بگیرد، خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد."

﴿۸۲۰﴾ امام علیه السلام در قطع دست دزد، کف دست و انگشت ابهام را قطع نمی‌کرد. به ایشان عرض شد: یا امیرالمؤمنین، دستش که برایش ماند. فرمود: اگر توبه کند با چه چیز وضو بگیرد؟ مگر نمی‌بینید که خداوند می‌فرماید: "دست سارق مرد و یا زن را قطع کنید" و در ادامه می‌گوید: "اگر توبه کرد و اهل صلاح شد خدا آمرزنده و مهربان است."

۱۱-۱۷-۲-۳- کفن دزدی

﴿۸۲۱﴾ خداوند بر پیامبرش نازل کرد: "آنان که مرتکب عمل زشتی شدند" یعنی "زنا"، "یا به خود ستم کردند: یعنی گناه بزرگ‌تر از زنا که نیش قبر و بردن کفن‌هاست"، "به یاد خدا افتادند و برای گناه خود آمرزش خواستند" فرمود از خدا ترسیدند و زود توبه کردند"، "چه کسی جز خدا گناهان را می‌آمرزد؟

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمِ وَحُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

١٢-١٧-٣-٢- نَبَشُ الْقُبُورِ

﴿٨٢٢﴾ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى نَبِيِّهِ ﷺ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً يَعْنِي الزَّنى أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ يَعْنِي بَارْتِكَابَ ذَنْبٍ أَعْظَمَ مِنَ الزَّنا وَنَبَشَ الْقُبُورِ وَأَخَذَ الْأَكْفَانَ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ يَقُولُ خَافُوا اللَّهَ فَعَجَلُوا التَّوْبَةَ وَمَنْ يَغْفِرُ الذَّنْبَ إِلَّا اللَّهُ يَقُولُ عَزَّ وَجَلَّ أَتَاكَ عَبْدِي يَا مُحَمَّدُ تَائِبًا فَطَرَدْتُهُ فَأَيْنَ يَذْهَبُ وَإِلَى مَنْ يَقْصِدُ وَمَنْ يَسْأَلُ أَنْ يَغْفِرَ لَهُ ذَنْبًا غَيْرِي ثُمَّ قَالَ عَزَّ وَجَلَّ وَلَمْ يُصِرُوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ يَقُولُ لَمْ يُقِيمُوا عَلَى الزَّنى وَنَبَشِ الْقُبُورِ وَأَخَذِ الْأَكْفَانَ أُولَئِكَ جَزَائُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّتْ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ آيَةُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ وَهُوَ يَتْلُوهَا وَهُوَ يَتَبَسَّمُ فَقَالَ لِأَصْحَابِهِ مَنْ يَدُلُّنِي عَلَى ذَلِكَ الشَّابِّ التَّائِبِ فَقَالَ مُعَاذُ يَا رَسُولَ اللَّهِ بَلَّغْنَا أَنَّهُ فِي مَوْضِعٍ كَذَا وَكَذَا فَمَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِأَصْحَابِهِ حَتَّى أَتَوْهُ إِلَى ذَلِكَ الْجَبَلِ فَصَعِدُوا إِلَيْهِ يَطْلُبُونَ الشَّابَّ فَإِذَا هُمْ بِالشَّابِّ قَائِمٍ بَيْنَ صَخْرَتَيْنِ مَغْلُولَةٍ يَدَاهُ إِلَى عُنُقِهِ قَدْ أَسْوَدَ وَجْهُهُ وَتَسَاقَطَتْ أَشْفَارُ عَيْنَيْهِ مِنَ الْبُكَاءِ وَهُوَ يَقُولُ يَا سَيِّدِي قَدْ أَحْسَنْتَ خَلْقِي وَأَحْسَنْتَ صُورَتِي فَلَيْتَ شِعْرِي مَاذَا تُرِيدُ بِي أَوْ فِي النَّارِ تُحْرِقُنِي أَوْ فِي جِوَارِكٍ تُسَكِّنُنِي اللَّهُمَّ إِنَّكَ قَدْ أَكْثَرْتَ الْإِحْسَانَ إِلَيَّ فَأَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَيْتَ شِعْرِي مَاذَا يَكُونُ آخِرُ أَمْرِي إِلَى الْجَنَّةِ تَرْفِقُنِي أَمْ إِلَى النَّارِ تَسُوقُنِي اللَّهُمَّ إِنَّ خَطِيئَتِي أَعْظَمُ مِنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمِنْ كُرْسِيِّكَ الْوَاسِعِ وَعَرْشِكَ الْعَظِيمِ فَلَيْتَ شِعْرِي تَغْفِرُ خَطِيئَتِي أَمْ تَفْضَحُنِي بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَمْ يَزَلْ يَقُولُ نَحْوَ هَذَا وَهُوَ يَبْكِي وَيَخْتُو التُّرَابَ عَلَى رَأْسِهِ وَقَدْ أَحَاطَتْ بِهِ السَّبَاعُ وَصَفَتْ فَوْقَهُ الطَّيْرُ وَهُمْ يَبْكُونَ لِبُكَائِهِ فَدَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَطْلَقَ يَدَيْهِ مِنْ عُنُقِهِ وَنَفَضَ التُّرَابَ عَنْ رَأْسِهِ وَقَالَ يَا بُهْلُولُ أَبْشِرْ فَإِنَّكَ عَتِيقُ اللَّهِ مِنَ النَّارِ ثُمَّ قَالَ ﷺ لِأَصْحَابِهِ هَكَذَا تَدَارَكُوا الذَّنْبَ كَمَا تَدَارَكُهَا بُهْلُولُ ثُمَّ تَلَا عَلَيْهِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ وَبَشَّرَهُ بِالْجَنَّةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ٣٤٦

١٣-١٧-٣-٢- الإِعْتِدَاءُ وَالْعُدُوانُ

﴿٨٢٣﴾ الصَّادِقُ ﷺ: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... عَوْنٍ عَلَى ... الْعُدُوانِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٨٢٤﴾ الصَّادِقُ ﷺ: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْإِعْتِدَاءِ فِي الْغَضَبِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١٤-١٧-٣-٢- الْبَغْيُ

﴿٨٢٥﴾ الصَّادِقُ ﷺ: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْبَغْيِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٨٢٦﴾ الصَّادِقُ ﷺ: فِي الَّذِينَ يَقَاتِلُونَ ... فَهُوَ ظَالِمٌ مِمَّنْ يَبْغِي وَيَجِبُ جِهَادُهُ حَتَّى يُتُوبَ؛

الكافي ج: ٥ ص: ١٧

١٥-١٧-٣-٢- تَفْرِيقِ الْجَمَاعَةِ وَتَشْتِثُ الْأَمْرِ

۱۲-۱۷-۳-۲- نبش قبر

﴿۸۲۲﴾ خداوند بر پیامبرش نازل کرد: "آنان که مرتکب عمل زشتی شدند" یعنی "زنا"، "یا به خود ستم کردند: یعنی گناه بزرگ‌تر از زنا که نبش قبر و بردن کفن‌هاست،" به یاد خدا افتادند و برای گناه خود آمرزش خواستند "فرمود از خدا ترسیدند و زود توبه کردند"، چه کسی جز خدا گناهان را می‌آمرزد؟ خداوند فرمود: ای محمد، بنده‌ام پیش تو آمد و او را راندی، کجا برود و که را بخواند و از که آمرزش گناه خود را بخواند جز من؟ سپس خدای عزیز و جلیل فرمود: و آگاهانه بر اعمال ناشایستشان اصرار نکردند. می‌فرماید یعنی به نبش قبور و بردن کفن‌ها ادامه ندادند؛ پاداش آنان از طرف پروردگارشان آمرزش است و بهشت‌هایی که از زیر آن نهرها روان است، در آن جاوید می‌مانند و چه خوب است مزد عمل‌کنندگان. چون این آیه بر پیغمبر نازل شد بیرون آمد و با تبسم این آیه را می‌خواند و به اصحابش گفت: چه کسی مرا به محل این جوان توبه‌کننده راهنمایی می‌کند؟ معاذ گفت: پیامبر خدا به من خبر رسیده که در فلان جاست. رسول خدا با اصحابش رفتند تا در کوه آن جوان را یافتند که میان دو سنگ دستها به گردن بسته و رویش سیاه شده و مژگانهایش از گریه ریخته و چنین می‌گوید: ای آقای من مرا خوش‌رو و زیبا آفریدی کاش می‌دانستم آیا می‌خواهی مرا در آتش بسوزانی یا در پناهت جای دهی؟ خدایا تو احسان و نعمت فراوان به من دادی کاش می‌دانستم سرانجامم بهشت است یا دوزخ؟ خدایا خطایم از آسمان‌ها و زمین و از کرسی و عرش عظیم بزرگتر است، کاش می‌دانستم خطایم را می‌آمرزی یا روز قیامت مرا رسوا می‌کنی؟ پیایی چنین می‌گفت و می‌گریست و خاک بر سر می‌ریخت و حیوانات دورش را گرفته و پرندگان بالای سرش صف بسته و از گریه‌ی او می‌گریستند. رسول خدا ﷺ خود را به او رسانید و دست‌هایش را از گردنش گشود و گرد از سرش زدود و فرمود: ای بهلول مژده که تو آزاد کرده‌ی خدایی از دوزخ؛ سپس به اصحابش گفت: گناهان را چنین جبران کنید که بهلول جبران کرد. سپس آنچه خدا نازل کرده بود بر او تلاوت کرد و مژده‌ی بهشتش داد.

۱۳-۱۷-۳-۲- دشمنی

﴿۸۲۳﴾ من از... کمک کردن برای تحقق گناه و ظلم توبه می‌کنم.

﴿۸۲۴﴾ از دشمنی کردن در حال خشم توبه می‌کنم.

۱۴-۱۷-۳-۲- سرکشی

﴿۸۲۵﴾ من از... سرکشی و تجاوز، توبه می‌کنم.

﴿۸۲۶﴾ در امر قتال دو گروه مسلمان... آن که ظالم است و تجاوزکار، جهاد با او واجب است، مگر اینکه توبه کند.

۱۵-۱۷-۳-۲- ایجاد تفرقه و دودستگی

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٨٢٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَخْلَصُوا الْبَقِينَ وَ تَوَبُّوا إِلَيْهِ مِنْ قَبِيحِ مَا اسْتَفْزَكُمُ الشَّيْطَانُ مِنْ قِتَالِ وَلِيِّ الْأَمْرِ وَ أَهْلِ الْعِلْمِ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَ مَا تَعَاوَنْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ تَفْرِيقِ الْجَمَاعَةِ وَ تَشْتِثِ الْأَمْرَ وَ فَسَادِ صَلَاحِ ذَاتِ الْبَيِّنِ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَ يَغْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٢٥٦

١٦-١٧-٣-٢- الشَّقَاقُ

﴿٨٢٨﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ ... شِقَاقٍ ... فَاسْأَلُكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَ تُبَدِّلَنِي مَكَانَهُ ... تَوْبَةً نَصُوحاً إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦

﴿٨٢٩﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الشَّقَاقِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

١٧-١٧-٣-٢- الْفِتْنَةُ

﴿٨٣٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَ لَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ؛ البروج (١٠)

١٨-٣-٢- الباب ١٨

١-١٨-٣-٢- الإِشْرَاكُ فِي الْقَتْلِ

﴿٨٣١﴾ الرسول ﷺ: قُلْتُ يَا نُوحُ إِنِّي مِمَّنْ أَشْرَكَ فِي دَمِ الْعَبْدِ الصَّالِحِ الشَّهِيدِ السَّعِيدِ هَابِيلَ بْنِ آدَمَ هَلْ تَذَرِي عِنْدَ رَبِّكَ مِنَ التَّوْبَةِ قَالَ نَعَمْ يَا هَامُ هُمْ بَخِيرٌ وَ أَفْعَلُهُ قَبْلَ الْحَسْرَةِ وَ النَّدَامَةِ إِنِّي وَ جَدْتُ فِيمَا أَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَلَى أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ عَمِلَ ذَنْباً كَانِنَاً مَا كَانَ وَ بَالِغاً مَا بَلَغَ ثُمَّ تَابَ إِلَّا تَابَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٨

٢-١٨-٣-٢- التَّعَاوُنُ فِي الْقَتْلِ

﴿٨٣٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَخْلَصُوا الْبَقِينَ وَ تَوَبُّوا إِلَيْهِ مِنْ قَبِيحِ مَا اسْتَفْزَكُمُ الشَّيْطَانُ مِنْ قِتَالِ وَلِيِّ الْأَمْرِ وَ أَهْلِ الْعِلْمِ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَ مَا تَعَاوَنْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ تَفْرِيقِ الْجَمَاعَةِ وَ تَشْتِثِ الْأَمْرَ وَ فَسَادِ صَلَاحِ ذَاتِ الْبَيِّنِ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَ يَغْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٢٥٦

٣-١٨-٣-٢- الْمُحَارَبَةُ

﴿٨٣٣﴾ إِنَّمَا جُزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ يَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَاداً أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَ أَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ المائدة (٣٣-٣٤)

٤-١٨-٣-٢- سَفْكُ الدَّمِ

﴿٨٣٤﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... سَفْكِ الدَّمِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٥-١٨-٣-٢- الْقِتَالُ

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۸۲۷﴾ یقین خود را خالص کنید، و از کارهای زشتی که شیطان شما را بدان واداشته است، یعنی از جنگ با ولی امر و عالمان پس از رسول خدا ﷺ، و از همکاری با یکدیگر برای ایجاد تفرقه بین مسلمانان و ازهم‌پاشیدن کار و خراب کردن راه‌های برقراری اصلاح میان مردم، توبه کنید. همانا خدای عزیز و جلیل توبه را می‌پذیرد و از بدی‌ها درمی‌گذرد.

۱۶-۱۷-۲-۳-دشمنی

﴿۸۲۸﴾ خداوندا، هرچه دشمنی در قلبم هست، از تو می‌خواهم آن را پاک کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل بنشانی.

﴿۸۲۹﴾ من از... اختلاف‌افکنی توبه می‌کنم.

۱۷-۱۷-۲-۳-فتنه

﴿۸۳۰﴾ کسانی که مردان و زنان باایمان را شکنجه دادند سپس توبه نکردند، برای آن‌ها عذاب دوزخ و عذاب آتش سوزان است.

۱۸-۲-۳-گروه ۱۸

۱-۱۸-۲-۳-شرکت در قتل

﴿۸۳۱﴾ ای نوح، من از کسانی هستم که در قتل بنده‌ی صالح و سعادتمند، - هابیل پسر آدم - شرکت داشتم. آیا راهی برای توبه‌ی من نزد پروردگارت می‌شناسی؟ نوح فرمود: ای هام، به‌سوی خیر بشتاب و قبل از حسرت و پشیمانی، آن را عملی کن. من در آنچه خداوند تبارک و تعالی برایم نازل کرده، چنین یافتم: بنده‌ای نیست که گناهی مرتکب شود - هر گناهی و به هر میزان - و سپس توبه کند، مگر اینکه خداوند متعال، توبه‌ی او را می‌پذیرد.

۲-۱۸-۲-۳-همکاری در قتل

﴿۸۳۲﴾ یقین خود را خالص کنید، و از کارهای زشتی که شیطان شما را بدان واداشته است، یعنی از جنگ با ولی امر و عالمان پس از رسول خدا ﷺ، و از همکاری با یکدیگر برای ایجاد تفرقه بین مسلمانان و ازهم‌پاشیدن کار و خراب کردن راه‌های برقراری اصلاح میان مردم، توبه کنید. همانا خدای عزیز و جلیل توبه را می‌پذیرد و از بدی‌ها درمی‌گذرد.

۳-۱۸-۲-۳-جنگ و ستیز

﴿۸۳۳﴾ کیفر آن‌ها که با خدا و پیامبرش به جنگ برمی‌خیزند، و اقدام به فساد در روی زمین می‌کنند، (و با تهدید اسلحه، به جان و مال و ناموس مردم حمله می‌برند)، فقط این است که اعدام شوند؛ یا به دار آویخته گردند؛ یا (چهار انگشت از) دست (راست) و پای (چپ) آنها، به‌عکس یکدیگر، بریده شود؛ و یا از سرزمین خود تبعید گردند. این رسوایی آن‌ها در دنیاست؛ و در آخرت، مجازات عظیمی دارند؛ مگر آن‌ها که پیش از دست‌یافتن شما بر آنان، توبه کنند؛ پس بدانید (خدا توبه آن‌ها را می‌پذیرد) خداوند آمرزنده و مهربان است.

۴-۱۸-۲-۳-خونریزی

﴿۸۳۴﴾ از خون‌ریزی توبه می‌کنم.

۵-۱۸-۲-۳-کشتار

﴿درجات و تقسيم و حدود التوبة﴾

﴿٨٣٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَخْلَصُوا الْبَقِينَ وَ تَوَبُوا إِلَيْهِ مِنْ قَبِيحِ مَا اسْتَفْزَكُمُ الشَّيْطَانُ مِنْ قِتَالِ وَلِيِّ الْأَمْرِ وَ أَهْلِ الْعِلْمِ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٢٥٦

﴿٨٣٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَا أَقَاتِلُ إِلَّا مَنْ خَالَفَنِي وَ نَاصَبَنِي وَ أَظْهَرَ الْعَدَاوَةَ لِي ثُمَّ لَسْتُ مُقَاتِلَهُ حَتَّى أَذْعُوهُ وَ أَعْذَرَ إِلَيْهِ فَإِنْ تَابَ وَ رَجَعَ قَبِلْنَا مِنْهُ؛ بحار الأنوار ج: ٣٣ ص: ٤١٧

٦-١٨-٣-٢- القتل

﴿٨٣٧﴾ وَ مَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً وَ مَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَ دِيَّةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوِّكُمْ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَ إِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَ بَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَّةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنْ اللَّهِ وَ كَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا؛ النساء (٩٢)

﴿٨٣٨﴾ وَ الَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَ لَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَ لَا يَزْنُونَ وَ مَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا، يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ يُخَلَّدُ فِيهِ مُهَانًا، إِلَّا مَنْ تَابَ وَ آمَنَ وَ عَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَ كَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا؛ الفرقان (٧٠-٦٨)

﴿٨٣٩﴾ الصادق عليه السلام: صَوْمُ شَعْبَانَ وَ شَهْرَ رَمَضَانَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَ اللَّهُ مِنَ الْقَتْلِ وَ الظُّهَارِ وَ الْكَفَّارَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٥٤٠

﴿٨٤٠﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ سَفْكِ الدَّمِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٨٤١﴾ الرسول ﷺ: قُلْتُ يَا نُوحُ إِنِّي مِمَّنْ أَشْرَكَ فِي دَمِ الْعَبْدِ الصَّالِحِ الشَّهِيدِ السَّعِيدِ هَابِيلَ بْنِ آدَمَ هَلْ تَدْرِي عِنْدَ رَبِّكَ مِنَ التَّوْبَةِ قَالَ نَعَمْ يَا هَامُ هُمْ بِخَيْرٍ وَ أَفْعَلُهُ قَبْلَ الْحَسْرَةِ وَ النَّدَامَةِ إِنِّي وَجَدْتُ فِيمَا أَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَلَى أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ عَمِلَ ذَنْبًا كَانِنًا مَا كَانَ وَ بَالِغًا مَا بَلَغَ ثُمَّ تَابَ إِلَّا تَابَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٨

﴿٨٤٢﴾ أَنْ رَجُلًا قَتَلَ مِائَةَ رَجُلٍ ظُلْمًا ثُمَّ سَأَلَ هَلْ مِنْ تَوْبَةٍ فَدُلَّ عَلَى عَالِمٍ فَسَأَلَهُ فَقَالَ وَ مَنْ يَحُولُ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ التَّوْبَةِ وَ لَكِنْ أَخْرَجُ مِنَ الْقَرْيَةِ السُّوءِ إِلَى الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ فَأَعْبُدِ اللَّهَ فِيهَا فَخَرَجَ تَائِبًا فَأَدْرَكَهُ الْمَوْتُ فِي الطَّرِيقِ فَاخْتَصَمَتْ فِيهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَ مَلَائِكَةُ الْعَذَابِ فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ مَلَكًا فَقِيلَ قِيسُوا مَا بَيْنَ الْقَرْيَتَيْنِ فَإِلَى أَيَّتَهُمَا كَانَ أَقْرَبَ فَاجْعَلُوهُ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدُوهُ أَقْرَبَ إِلَى الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ بِشِيرٍ فَجَعَلُوهُ مِنْ أَهْلِهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٨ ص: ٢٦٠

١٩-٣-٢- الباب ١٩

١-١٩-٣-٢- شق اللباس

﴿٨٤٣﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا شَقَّ زَوْجٌ عَلَى امْرَأَتِهِ أَوْ وَالِدٌ عَلَى وَلَدِهِ فَكَفَّارَتُهُ حِنْثُ يَمِينٍ وَ لَا صَلَاةَ لَهُمَا حَتَّى يُكْفَرَا وَ يَتُوبَا مِنْ ذَلِكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٨ ص: ٣٢٥

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۸۳۵﴾ یقین خود را خالص کنید، و از کارهای زشتی که شیطان شما را بدان واداشته است، یعنی از جنگ با ولی امر و عالمان پس از رسول خدا ﷺ توبه کنید.

﴿۸۳۶﴾ کسی که با ما مخالفت کند، ناسزا بگوید و دشمنی اش را آشکار کند، با او نمی‌ستیزیم مگر بعد از دعوتش به راه حق. و شنیدن عذر و بهانه‌هایش؛ و چنانچه توبه کند و به حق برگردد از او قبول می‌کنیم.

۱۸-۳-۲-۶ قتل

﴿۸۳۷﴾ هیچ فرد باایمانی مجاز نیست که مؤمنی را به قتل برساند، مگر اینکه این کار از روی خطا و اشتباه از او سرزند؛ کسی که مؤمنی را از روی خطا به قتل رساند، باید یک برده‌ی مؤمن را آزاد کند و خون‌بهای بی بهایی به کسان او بپردازد؛ مگر اینکه آنها خون‌بها را ببخشند. و اگر مقتول، از گروهی باشد که دشمنان شما هستند (و کافرنند)، ولی مقتول باایمان بوده، (تنها) باید یک برده‌ی مؤمن را آزاد کند. و اگر از جمعیتی باشد که میان شما و آنها پیمانی برقرار است، باید خون‌بهای او را به کسان او بپردازد، و یک برده‌ی مؤمن (نیز) آزاد کند. و آن کس که دسترسی (به آزاد کردن برده) ندارد، دو ماه پی‌درپی روزه بگیرد. این، (یک نوع تخفیف، و) توبه‌ی الهی است. و خداوند، دانا و حکیم است.

﴿۸۳۸﴾ و کسانی که معبود دیگری را با خداوند نمی‌خوانند و انسانی را که خداوند خورش را حرام شمرده، جز بحق نمی‌کشند و زنا نمی‌کنند؛ و هر کس چنین کند، مجازات سختی خواهد دید؛ عذاب او در قیامت زیاد می‌شود، و همیشه با خواری در آن خواهد ماند. مگر کسانی که توبه کنند و ایمان آورند و عمل صالح انجام دهند، که خداوند گناهان آنان را به حسنات مبدل می‌کند و خداوند همواره آمرزنده و مهربان است.

﴿۸۳۹﴾ روزه‌ی ماه شعبان و ماه رمضان - دو ماه متوالی - همان توبه‌ی مورد نظر خداست. به خدا قسم، حتی در مورد قتل و ظهار و گناهان کفاره‌دار، توبه‌ی مورد نظر خداست.

﴿۸۴۰﴾ از خون‌ریزی توبه می‌کنم.

﴿۸۴۱﴾ ای نوح، من از کسانی هستم که در قتل بنده‌ی صالح و سعادت‌مند، - هابیل پسر آدم - شرکت داشتم. آیا راهی برای توبه‌ی من نزد پروردگارت می‌شناسی؟ نوح فرمود: ای هام، به‌سوی خیر بشتاب و قبل از حسرت و پشیمانی، آن را عملی کن. من در آنچه خداوند تبارک و تعالی برایم نازل کرده، چنین یافتیم: بنده‌ای نیست که گناهی مرتکب شود - هر گناهی و به هر میزان - و سپس توبه کند، مگر اینکه خداوند متعال، توبه‌ی او را می‌پذیرد.

﴿۸۴۲﴾ مردی یکصد نفر را به ناحق کشته است و سؤال می‌کند که آیا راهی برای توبه دارد؟ به فرد دانایی راهنمایی شد، گفت: چه کسی می‌تواند مانع توبه‌ی تو شود؟ ولی از این منطقه، به منطقه‌ای شایسته کوچ کن و در آنجا به عبادت خدا بپرداز. پس آن مرد توبه کرد و به‌سوی محل جدید کوچ کرد. ولی در راه اجلس فرارسید. فرشتگان رحمت و فرشتگان عذاب در اینکه او سهم کدام گروه است، اختلاف کردند. خداوند فرشته‌ای به‌سوی ایشان ارسال کرد و فرمود: اندازه بگیرید که به کدام قریه نزدیک‌تر است، او اهل آن قریه محسوب می‌شود. او را به اندازه‌ی یک وجب به قریه‌ی اهل صلاح نزدیک‌تر یافتند، پس او را از اهل آن به حساب آوردند.

۱۹-۳-۲-۱۹ گروه

۱۹-۳-۲-۱۹-۱ پیراهن پاره کردن

﴿۸۴۳﴾ اگر مردی در عزای همسر، و یا پدری در عزای فرزند، پیراهن چاک کند، کفاره‌اش مانند کفاره‌ی قسم دروغ است و تا کفاره ندهند و توبه نکنند، نمازشان مقبول نیست.

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

٢-١٩-٣-٢- اللَّطْمُ عَلَى الْخُدُودِ

﴿٨٤٤﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): لَا شَيْءَ فِي اللَّطْمِ عَلَى الْخُدُودِ سِوَى الْمَسْغْفَارِ وَ التَّوْبَةِ؛ التَّهْذِيبُ الْأَحْكَامُ ج:

٨ ص: ٣٢٥

٢-١٩-٣-٢- هَلَاكُ النَّفْسِ

﴿٨٤٥﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): إِنَّ مِنْ عَزَائِمِ اللَّهِ فِي الذِّكْرِ الْحَكِيمِ الَّتِي لَهَا يَرْضَى وَ لَهَا يَسْخَطُ وَ لَهَا يُثِيبُ وَ عَلَيْهَا يُعَاقِبُ أَنَّهُ لَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَ إِنْ حَسَنَ قَوْلُهُ وَ زَيْنَ وَصْفِهِ وَ فَضْلُهُ غَيْرُهُ إِذَا خَرَجَ مِنَ الدُّنْيَا فَلَقِيَ اللَّهَ بِخَصْلَةٍ مِنْ هَذِهِ الْخِصَالِ لَمْ يَتُبْ مِنْهَا ... شِفَاءُ غَيْظٍ بِهِلَاكِ نَفْسِهِ؛ بحار الأنوار

ج: ٧٤ ص: ٤١١

٢-٢٠-٣-٢٠- الباب ٢٠

١-٢-٢٠-٣-٢٠- الرِّبَا

﴿٨٤٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ ذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ إِنْ تَابْتُمْ فَكُنْمْ رُءُوسَ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلُمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ؛ البقرة (٢٧٨-٢٧٩)

﴿٨٤٧﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... أَكَلِ الرِّبَا؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٨٤٨﴾ الْبَاقِرُ (عليه السلام): أَنَّ عَلِيًّا (عليه السلام) أَتَى بِأَكْلِ الرِّبَا فَاسْتَتَابَهُ فَتَابَ ثُمَّ خَلَى سَبِيلَهُ ثُمَّ قَالَ يُسْتَتَابُ أَكِلُ الرِّبَا مِنَ الرِّبَا كَمَا يُسْتَتَابُ مِنَ الشَّرْكِ؛ التَّهْذِيبُ الْأَحْكَامُ ج: ١٠ ص: ١٥١

﴿٨٤٩﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): كُلُّ رِبَا أَكَلَهُ النَّاسُ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا فَإِنَّهُ يُقْبَلُ مِنْهُمْ إِذَا عُرِفَ مِنْهُمْ

التَّوْبَةُ؛ الكافي ج: ٥ ص: ١٤٥

﴿٨٥٠﴾ الْبَاقِرُ (عليه السلام): مَنْ أَدْرَكَ الْإِسْلَامَ وَ تَابَ مِمَّا كَانَ عَمَلَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَضَعَ اللَّهُ عَنْهُ مَا سَلَفَ فَمَنْ ارْتَكَبَ رِبَاً بِجَهَالَةٍ وَ لَمْ يَعْلَمْ أَنَّ ذَلِكَ مَحْظُورٌ فَلْيَسْتَغْفِرِ اللَّهَ فِي الْمُسْتَقْبَلِ وَ لَيْسَ عَلَيْهِ فِيمَا مَضَى شَيْءٌ؛ فقه القرآن ج: ٢ ص: ٤٧

﴿٨٥١﴾ وَ اعْلَمْ أَنَّ الرِّبَا رِبَوَانٌ إِلَى أَنْ قَالَ وَ رِبَاٌ يُؤْكَلُ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ ذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ إِنْ تَابْتُمْ فَكُنْمْ رُءُوسَ أَمْوَالِكُمْ يَعْنِي أَنْ يَرُدَّ أَكِلُ الرِّبَا عَلَى صَاحِبِهِ الْفَضْلُ الَّذِي أَخَذَهُ عَنْ رَأْسِ مَالِهِ وَ رَوَى حَتَّى اللَّحْمِ الَّذِي عَلَى بَدَنِهِ عَلَيْهِ أَنْ يَضَعَهُ وَ إِذَا وَفَّقَ لِلتَّوْبَةِ أَدْمَنَ دُخُولَ الْحِمَامِ لِيَنْقُصَ لَحْمُهُ عَنْ بَدَنِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣ ص: ٣٣٧

٢-٢٠-٣-٢٠- الإِذْلَاءُ إِلَى الْحُكَّامِ بِغَيْرِ حَقٍّ

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

۲-۳-۱۹-۲ سیلی زدن به خود

﴿۸۴۴﴾ کفّاره‌ی سیلی زدن به صورت (در مرگ عزیزان) چیزی جز توبه و استغفار نیست.

۲-۳-۱۹-۳ خودکشی

﴿۸۴۵﴾ از جمله محکّمات الهی در لوح محفوظ، که احکام رضایت و خشم و اعطای ثواب و عقاب بر مبنای آن صادر می‌شود این است که، اگر کسی که از دنیا می‌رود، با یکی از این صفات، خدا را دیدار کند و از آن‌ها توبه نکرده باشد، مؤمن نیست حتی اگر سخنش نیکو باشد و نزد دیگران به نیکی یاد شود. و از آن جمله است... خودکشی از شدت عصبانیت و خشم.

۲-۳-۲۰ گروه ۲۰

۱-۲-۳-۲۰-۱ ربا

﴿۸۴۶﴾ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از (مخالفت فرمان) خدا بپرهیزید، و آنچه از (مطالبات) ربا باقی مانده، رها کنید؛ اگر ایمان دارید، اگر (چنین) نمی‌کنید، بدانید خدا و رسولش، با شما پیکار خواهند کرد و اگر توبه کنید، سرمایه‌های شما، از آن شماست (اصل سرمایه، بدون سود)؛ نه ستم می‌کنید، و نه بر شما ستم وارد می‌شود.

﴿۸۴۷﴾ من از... ربا خواری توبه می‌کنم.

﴿۸۴۸﴾ رباخواری را نزد علی علیه السلام آوردند، از او خواست که توبه کند و او چنین کرد، آن‌گاه رهایش کردند، بعد فرمود: رباخوار را چنان باید توبه داد که مشرک را توبه می‌دهند.

﴿۸۴۹﴾ هر ربایی که مردم از روی عدم اطلاع از حکم خورده باشند و بعد از آن معلوم شود که توبه کرده‌اند، آن توبه از ایشان پذیرفته می‌شود.

﴿۸۵۰﴾ هر که اسلام را درک کند و از آنچه در جاهلیت انجام داده توبه کند، خداوند گذشته‌ی او را پاک می‌کند. پس اگر کسی نداند که رباخواری ممنوع و حرام بوده و به آن آلوده شده باشد، باید طلب آمرزش کند و نسبت به گذشته، گناهی بر او نیست.

﴿۸۵۱﴾ بدانید که ربا دو نوع است... ربایی که خورده می‌شود و آن قول خداوند است که چنین فرموده است: "ای کسانی که ایمان آورده‌اید، اگر به راستی اهل ایمانید از خداوند پروا کرده و آنچه را افزون بر سرمایه‌ی خود به عنوان ربا گرفته‌اید، رها کنید. و اگر رباخواری را ترک نکنید درواقع به خدا و پیامبرش اعلان جنگ داده‌اید، ولی چنانچه توبه کنید پس همان اصل سرمایه (که به قرض داده‌اید)، متعلّق به شما خواهد بود. و در این صورت نه ستم کرده‌اید و نه به شما ستم شده است." یعنی خداوند می‌خواهد که رباگیرنده آنچه را افزون بر سرمایه گرفته است به صاحبش بازپس دهد. و روایت شده است: تا حدّی که گوشتی که از غذای تهیه‌شده از مال ربوی بر تن روییده، آب شود. یعنی اگر موفق به توبه شد بسیار حَمَام رود تا گوشت بدنش کم شود.

۲-۳-۲۰-۲ دادن پول ناحق به حاکمان

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٨٥٢﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... الْإِدْلَاءِ إِلَى الْحُكَّامِ بِغَيْرِ حَقٍّ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٣-٢٠-٢- بَخْسُ الْمِيزَانِ

﴿٨٥٣﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... بَخْسِ الْمِيزَانِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٣-٢٠-٢- التَّطْفِيفُ

﴿٨٥٤﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... نَقْصِ الْمِكْيَالِ وَ بَخْسِ الْمِيزَانِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٣-٢٠-٢- النِّقْصُ فِي الْمِكْيَالِ

﴿٨٥٥﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... نَقْصِ الْمِكْيَالِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

٣-٢٠-٢- أَكْلُ اللَّقْمَةِ مِنَ الْحَرَامِ

﴿٨٥٦﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ أَكَلَ اللَّقْمَةَ مِنَ الْحَرَامِ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَإِنْ مَاتَ فَلَنَارُ أُولَى بِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٦٣ ص: ٣١٤

٢١-٣-٢- الباب ٢١

١-٢١-٣- الزَّنا

﴿٨٥٧﴾ وَ اللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا، وَ الْأَذَانُ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَأَذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا؛ النساء (١٥-١٦)

﴿٨٥٨﴾ وَ الَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَ لَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَ لَا يَزْنُونَ وَ مَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا، يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ يُخْلَدْ فِيهِ مُهَانًا، إِلَّا مَنْ تَابَ وَ آمَنَ وَ عَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَ كَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا؛ الفرقان (٦٨-٧٠)

﴿٨٥٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَلَا وَ مَنْ زَنَى بِامْرَأَةٍ مُسْلِمَةٍ أَوْ يَهُودِيَّةٍ أَوْ نَصْرَانِيَّةٍ أَوْ مَجُوسِيَّةٍ حُرَّةٍ أَوْ أَمَةٍ ثُمَّ لَمْ يَتُبْ مِنْهُ وَ مَاتَ مُصْرًا عَلَيْهِ فَفَتَحَ اللَّهُ لَهُ فِي قَبْرِهِ ثَلَاثِمِائَةَ بَابٍ تَخْرُجُ مِنْهَا حَيَاتٌ وَ عَقَارِبٌ وَ تُعْبَأُ النَّارُ فَهُوَ يَحْتَرِقُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَإِذَا بُعِثَ مِنْ قَبْرِهِ تَأَذَّى النَّاسُ مِنْ نَتْنِ رِيحِهِ فَيُعْرِفُ بِذَلِكَ وَ بِمَا كَانَ يَعْمَلُ فِي دَارِ الدُّنْيَا حَتَّى يُؤْمَرَ بِهِ إِلَى النَّارِ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١١

﴿٨٦٠﴾ امير المؤمنين عليه السلام: الرَّجُلُ يَزْنِي بِالْمَرْأَةِ ثُمَّ يَتُوبُ الرَّجُلُ فَيُرِيدُ أَنْ يَتَزَوَّجَهَا قَالَ إِذَا تَابَا جَمِيعًا فَلَا بَأْسَ أَنْ يَتَزَوَّجَهَا فَقِيلَ هَذَا الرَّجُلُ قَدْ تَابَ وَ عَلِمَ مِنْ نَفْسِهِ أَنَّهُ قَدْ تَابَ فَكَيْفَ لَهُ أَنْ يَعْلَمَ أَنَّ الْمَرْأَةَ قَدْ تَابَتْ قَالَ يَدْعُوهَا إِلَى الْفُجُورِ كَمَا كَانَ يَدْعُوهَا إِلَيْهِ قَبْلَ ذَلِكَ فَإِنْ أَغَيْتَ عَلَيْهِ فَقَدْ تَابَتْ لَا بَأْسَ أَنْ يَتَزَوَّجَهَا فَإِنْ أَجَابَتْهُ إِلَى الْفُجُورِ حَرَّمَ نِكَاحُهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٤ ص: ٣٨٦

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۸۵۲﴾ من از... رشوه دادن به حاکمان برای زیرپاگذاردن حق توبه می‌کنم.

۳-۲۰-۲-کم‌فروشی

﴿۸۵۳﴾ من از... کم‌فروشی توبه می‌کنم.

۴-۲۰-۲-کم‌فروشی

﴿۸۵۴﴾ من از... کم‌فروشی توبه می‌کنم.

۵-۲۰-۲-کم‌فروشی

﴿۸۵۵﴾ من از... کم‌فروشی توبه می‌کنم.

۶-۲۰-۲-خوردن لقمه‌ی حرام

﴿۸۵۶﴾ هرکس لقمه‌ی حرامی بخورد، گرفتار خشم خداست. اگر توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد و اگر قبل از مرگ توبه نکرده باشد؛ آتش بر او سزاوارتر است.

۲۱-۲۰-۲-گروه ۲۱

۱-۲۱-۲-زنا

﴿۸۵۷﴾ و کسانی از زنان شما که مرتکب زنا شوند، چهار نفر از مسلمانان را بعنوان شاهد بر آن‌ها بطلبید، اگر گواهی دادند، آنان (زنان) را در خانه‌ها (ی خود) نگاه دارید تا مرگشان فرارسد؛ یا اینکه خداوند، راهی برای آن‌ها قرار دهد؛ و از میان شما، آن مردان و زنانی که (همسر ندارند، و) مرتکب آن کار (زشت) می‌شوند، آن‌ها را آزار دهید (و حد بر آنان جاری نمایید) و اگر توبه کنند، و (خود را) اصلاح نمایند، (و به جبران گذشته بپردازند)، از آن‌ها درگذرید، زیرا خداوند توبه‌پذیر و مهربان است.

﴿۸۵۸﴾ و کسانی که معبود دیگری را با خداوند نمی‌خوانند و انسانی را که خداوند خورش را حرام شمرده، جز بحق نمی‌کشند و زنا نمی‌کنند و هر کس چنین کند، مجازات سختی خواهد دید؛ عذاب او در قیامت مضاعف می‌گردد، و همیشه با خواری در آن خواهد ماند. مگر کسانی که توبه کنند و ایمان آورند و عمل صالح انجام دهند، که خداوند گناهان آنان را به حسنات مبدل می‌کند و خداوند همواره آمرزنده و مهربان بوده است.

﴿۸۵۹﴾ هرکس با زنی مسلمان، یهودی، نصرانی، و یا مجوس - آزاد باشد یا کنیز - زنا کند، و توبه نکند و با اصرار به این عمل خلاف بمیرد، خداوند سیصد هزار در به قبر او باز می‌کند که از آن‌ها مارها و کژدم‌ها و شراره‌های آتش به قبر او هجوم می‌آورند، و او بدین‌وضع تا روز قیامت می‌سوزد، و چون از گور برخیزد از بوی بد و عفونت او همه‌ی مردم محشر در عذاب بدشان می‌آید و اذیت می‌شوند، و با این بو شناخته می‌شود که در دنیا چه عملی را مرتکب شده‌اند تا اینکه دستور بیاید او را به دوزخ ببرند.

﴿۸۶۰﴾ حکم مردی که با زنی زنا می‌کند، پس از آن توبه کرده و می‌خواهد که با آن زن ازدواج کند، چگونه است؟ فرمود: اگر هر دو توبه کنند اشکالی ندارد که ازدواج کنند. سپس گفته شد: این مرد خودش می‌داند که توبه کرده، اما چگونه بفهمد که آن زن هم توبه کرده است؟ فرمود: همان‌طور که قبلاً او را به گناه خوانده بود، دوباره او را به زنا دعوت کند، پس اگر قبول نکرد، توبه کرده و اشکالی ندارد که با او ازدواج کند؛ اما اگر به آن پیشنهاد پاسخ مثبت داد، آن ازدواج حرام است.

﴿درجات و تقسیم و حدود التوبة﴾

﴿٨٦١﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ الْمُؤْمِنَ لَا تَكُونُ سَجِيَّتُهُ الْكَذِبَ وَلَا الْبُخْلَ وَلَا الْفُجُورَ وَلَكِنْ رَبِّمَا أَلَمَ بِشَيْءٍ مِنْ هَذَا لَا يَدُومُ عَلَيْهِ فَقِيلَ لَهُ أَفَيَزِنِي قَالَ نَعَمْ هُوَ مُفْتَنٌ تَوَابٌ وَلَكِنْ لَا يُولَدُ لَهُ مِنْ تِلْكَ النُّطْفَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٢٠

﴿٨٦٢﴾ العسكري عليه السلام: إِيَّاكُمْ وَالْغَيْبَةَ فَإِنَّ الْغَيْبَةَ أَشَدُّ مِنَ الزِّنَا قَالُوا وَكَيْفَ الْغَيْبَةُ أَشَدُّ مِنَ الزِّنَا قَالَ لَأَنَّ الرَّجُلَ يَزْنِي ثُمَّ يَتُوبُ فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَإِنَّ صَاحِبَ الْغَيْبَةِ لَا يُغْفَرُ حَتَّى يُغْفَرَ لَهُ صَاحِبُهُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٢ ص: ٢٥٩

﴿٨٦٣﴾ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى نَبِيِّهِ ﷺ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً يَعْنِي الزَّنى أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ يَعْنِي بَارْتِكَابَ ذَنْبٍ أَعْظَمَ مِنَ الزِّنَا وَنَبَشَ الْقُبُورِ وَأَخَذَ الْأَكْفَانَ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ يَقُولُ خَافُوا اللَّهَ فَعَجَلُوا التَّوْبَةَ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ يَقُولُ عَزَّ وَجَلَّ أَتَاكَ عَبْدِي يَا مُحَمَّدُ تَائِبًا فَطَرَدْتُهُ فَأَيْنَ يَذْهَبُ وَإِلَى مَنْ يَقْصِدُ وَمَنْ يَسْأَلُ أَنْ يُغْفَرَ لَهُ ذَنْبًا غَيْرِي ثُمَّ قَالَ عَزَّ وَجَلَّ وَلَمْ يَصِرُوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ يَقُولُ لَمْ يُقِيمُوا عَلَى الزَّنى وَنَبَشَ الْقُبُورِ وَأَخَذَ الْأَكْفَانَ أُولَئِكَ جَزَاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَاتٌ تَخْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ آيَةٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ وَهُوَ يَتْلُوهَا وَهُوَ يَتَبَسَّمُ فَقَالَ لِأَصْحَابِهِ مَنْ يَدُلُّنِي عَلَى ذَلِكَ الشَّابِّ التَّائِبِ فَقَالَ مُعَاذُ يَا رَسُولَ اللَّهِ بَلَّغْنَا أَنَّهُ فِي مَوْضِعٍ كَذَا وَكَذَا فَمَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِأَصْحَابِهِ حَتَّى أَتَوْهُ إِلَى ذَلِكَ الْجَبَلِ فَصَعِدُوا إِلَيْهِ يَطْلُبُونَ الشَّابَّ فَإِذَا هُمْ بِالشَّابِّ قَائِمٍ بَيْنَ صَخْرَتَيْنِ مَغْلُولَةٍ يَدَاهُ إِلَى عُنُقِهِ قَدْ أَسْوَدَ وَجْهُهُ وَتَسَاقَطَتْ أَشْفَارُ عَيْنَيْهِ مِنَ الْبُكَاءِ وَهُوَ يَقُولُ يَا سَيِّدِي قَدْ أَحْسَنْتَ خَلْقِي وَأَحْسَنْتَ صُورَتِي فَلَيْتَ شِعْرِي مَاذَا تُرِيدُ بِي أَفِي النَّارِ تُخْرِقُنِي أَوْ فِي جَوَارِكِ تُسَكِّنُنِي اللَّهُمَّ إِنَّكَ قَدْ أَكْثَرْتَ الْإِحْسَانَ إِلَيَّ فَأَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَيْتَ شِعْرِي مَاذَا يَكُونُ آخِرُ أَمْرِي إِلَى الْجَنَّةِ تَرْفِنِي أَمْ إِلَى النَّارِ تَسُوفِنِي اللَّهُمَّ إِنْ خَطِئْتِي أَعْظَمُ مِنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمِنْ كُرْسِيِّكَ الْوَاسِعِ وَعَرْشِكَ الْعَظِيمِ فَلَيْتَ شِعْرِي تَغْفِرُ خَطِئَتِي أَمْ تَفْضَحْنِي بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَمْ يَزَلْ يَقُولُ نَحْوَ هَذَا وَهُوَ يَبْكِي وَيَخْتُو التُّرَابَ عَلَى رَأْسِهِ وَقَدْ أَحَاطَتْ بِهِ السَّبَاعُ وَصَفَتْ فَوْقَهُ الطَّيْرُ وَهُمْ يَبْكُونَ لِبُكَائِهِ فَذَنَّا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَطْلَقَ يَدَيْهِ مِنْ عُنُقِهِ وَنَفَضَ التُّرَابَ عَنْ رَأْسِهِ وَقَالَ يَا بُهْلُولُ أَبْشِرْ فَإِنَّكَ عَتِيقُ اللَّهِ مِنَ النَّارِ ثُمَّ قَالَ ﷺ لِأَصْحَابِهِ هَكَذَا تَدَارَكُوا الذُّنُوبَ كَمَا تَدَارَكُهَا بُهْلُولُ ثُمَّ تَلَا عَلَيْهِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ وَبَشَّرَهُ بِالْجَنَّةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ٣٤٦

﴿٨٦٤﴾ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى نَبِيِّهِ ﷺ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً يَعْنِي الزَّنى أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ يَعْنِي بَارْتِكَابَ ذَنْبٍ أَعْظَمَ مِنَ الزِّنَا وَنَبَشَ الْقُبُورِ وَأَخَذَ الْأَكْفَانَ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ يَقُولُ خَافُوا اللَّهَ فَعَجَلُوا التَّوْبَةَ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ يَقُولُ عَزَّ وَجَلَّ أَتَاكَ عَبْدِي يَا مُحَمَّدُ تَائِبًا فَطَرَدْتُهُ فَأَيْنَ يَذْهَبُ وَإِلَى مَنْ يَقْصِدُ وَمَنْ يَسْأَلُ أَنْ يُغْفَرَ لَهُ ذَنْبًا غَيْرِي؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٥

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۸۶۱﴾ مؤمن با دروغ و بخل و ناپاکی خو نمی‌گیرد ولی گاهی نه همیشه به یکی از این‌ها آلوده می‌شود، به آن حضرت عرض شد: آیا مؤمن زنا هم می‌کند؟ فرمود: آری، به این کار مبتلا می‌شود و توبه می‌کند ولی فرزندی از نطفه‌ی حرام به دنیا نمی‌آورد.

﴿۸۶۲﴾ از غیبت پرهیزید که غیبت از زنا سخت‌تر است؛ زیرا بنده مرتکب زنا می‌شود و توبه می‌کند، خدا هم توبه‌اش را می‌پذیرد؛ ولی کسی که غیبت می‌کند خدا او را نمی‌آمرزد مگر آن کسی که غیبت‌شده، او را ببخشد.

﴿۸۶۳﴾ خداوند بر پیامبرش نازل کرد: "آنان که مرتکب عمل زشتی شدند" یعنی "زنا"، "یا به خود ستم کردند: یعنی گناه بزرگ‌تر از زنا که نبش قبر و بردن کفن‌هاست،" به یاد خدا افتادند و برای گناه خود آمرزش خواستند "فرمود از خدا ترسیدند و زود توبه کردند"، چه کسی جز خدا گناهان را می‌آمرزد؟ خداوند فرمود: ای محمد، بنده‌ام پیش تو آمد و او را راندی، کجا برود و که را بخواند و از که آمرزش گناه خود را بخواند جز من؟ سپس خدای عزیز و جلیل فرمود: و آگاهانه بر اعمال ناشایستشان اصرار نکردند. می‌فرماید یعنی به نبش قبور و بردن کفن‌ها ادامه ندادند؛ پاداش آنان از طرف پروردگارشان آمرزش است و بهشت‌هایی که از زیر آن نهرها روان است، در آن جاوید می‌مانند و چه خوب است مزد عمل‌کنندگان. چون این آیه بر پیغمبر نازل شد بیرون آمد و با تبسم این آیه را می‌خواند و به اصحابش گفت: چه کسی مرا به محل این جوان توبه‌کننده راهنمایی می‌کند؟ معاذ گفت: پیامبر خدا به من خبر رسیده که در فلان جاست. رسول خدا با اصحابش رفتند تا در کوه آن جوان را یافتند که میان دو سنگ دستها به گردن بسته و رویش سیاه شده و مژگانهایش از گریه ریخته و چنین می‌گوید: ای آقای من مرا خوش‌رو و زیبا آفریدی کاش می‌دانستم آیا می‌خواهی مرا در آتش بسوزانی یا در پناهت جای دهی؟ خدایا تو احسان و نعمت فراوان به من دادی کاش می‌دانستم سرانجامم بهشت است یا دوزخ؟ خدایا خطایم از آسمان‌ها و زمین و از کرسی و عرش عظیم بزرگتر است، کاش می‌دانستم خطایم را می‌آمرزی یا روز قیامت مرا رسوا می‌کنی؟ پیایی چنین می‌گفت و می‌گریست و خاک بر سر می‌ریخت و حیوانات دورش را گرفته و پرندگان بالای سرش صف بسته و از گریه‌ی او می‌گریستند. رسول خدا ﷺ خود را به او رسانید و دست‌هایش را از گردنش گشود و گرد از سرش زدود و فرمود: ای بهلول مژده که تو آزاد کرده‌ی خدایی از دوزخ؛ سپس به اصحابش گفت: گناهان را چنین جبران کنید که بهلول جبران کرد. سپس آنچه خدا نازل کرده بود بر او تلاوت کرد و مژده‌ی بهشتش داد.

﴿۸۶۴﴾ خداوند بر پیامبرش نازل کرد: "آنان که مرتکب عمل زشتی شدند" یعنی "زنا"، "یا به خود ستم کردند: یعنی گناه بزرگ‌تر از زنا که نبش قبر و بردن کفن‌هاست،" به یاد خدا افتادند و برای گناه خود آمرزش خواستند "فرمود از خدا ترسیدند و زود توبه کردند"، چه کسی جز خدا گناهان را می‌آمرزد؟ خداوند فرمود: ای محمد، بنده‌ام پیش تو آمد و او را راندی، کجا برود و که را بخواند و از که آمرزش گناه خود را بخواند جز من؟

﴿درجات و تقسیم و حدود التوبة﴾

﴿٨٦٥﴾ الرسول ﷺ: كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَجَاءَتْهُ امْرَأَةٌ مِنْ غَامِدٍ فَقَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنِّي قَدْ زَنَيْتُ وَأُرِيدُ أَنْ تُطَهِّرَنِي فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ ﷺ ارْجِعِي فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ أَتَتْهُ فَأَعْتَرَفَتْ عَنْدهُ بِالزَّانَا فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي قَدْ زَنَيْتُ وَأُرِيدُ أَنْ تُطَهِّرَنِي فَقَالَ لَهَا فَارْجِعِي فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ أَتَتْهُ فَأَعْتَرَفَتْ عَنْدهُ بِالزَّانَا فَقَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ طَهِّرْنِي فَلَعَلَّكَ تُرِيدُ أَنْ تُرَدَّنِي كَمَا رَدَدْتَ مَا عَزَّ بَنِي مَالِكٍ فَوَاللَّهِ إِنِّي لَحُبْلَى فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ ﷺ ارْجِعِي حَتَّى تَلِدِينَ فَلَمَّا وَلَدَتْ جَاءَتْ بِالصَّبِيِّ تَحْمِلُهُ قَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ هَذَا قَدْ وَلَدْتُ قَالَ فَادْهَبِي فَأَرْضِعِيهِ حَتَّى تَفْطَمِيهِ فَلَمَّا فَطَمَتْهُ جَاءَتْ بِالصَّبِيِّ فِي يَدِهِ كِسْرَةٌ خُبْزٍ قَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ هَذَا فَطَمْتُهُ فَأَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ بِالصَّبِيِّ فَدَفَعَ إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَأَمَرَ بِهَا فَحُفِرَ لَهَا حُفْرَةٌ فُجِعِلَتْ فِيهَا إِلَى صَدْرِهَا ثُمَّ أَمَرَ النَّاسَ أَنْ يَرْجُمُوهَا فَأَقْبَلَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ بِحَجَرٍ فَرَمَى رَأْسَهَا فَنَضَحَ الدَّمُ عَلَى وَجْهِ خَالِدٍ فَسَبَّهَا فَسَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ سَبَّهُ إِيَّاهَا فَقَالَ مَهْلًا يَا خَالِدُ لَا تَسَبَّهَا فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ تَابَتْ تَوْبَةً لَوْ تَابَهَا صَاحِبُ مَكْسٍ لَغُفِرَ لَهُ فَأَمَرَ بِهَا فَصُلِّيَ عَلَيْهَا فَدُفِنَتْ: بحار الأنوار ج: ٢١ ص: ٣٦٦

﴿٨٦٦﴾ الرضا عليه السلام: لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَسُئِلَ عَنْ مَعْنَى ذَلِكَ فَقَالَ يُفَارِقُهُ رُوحُ الْإِيمَانِ فِي تِلْكَ الْحَالِ فَلَا يَرْجِعُ إِلَيْهِ حَتَّى يَتُوبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٤ ص: ٣٣٠

﴿٨٦٧﴾ الرسول ﷺ: مَنْ وَصَفَ امْرَأَةً لِرَجُلٍ وَذَكَرَهَا فَافْتَنَّ بِهَا الرَّجُلُ فَاصَابَ مِنْهَا فَاحْشَةً لَمْ يَخْرُجْ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يَغْضِبُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَمَنْ غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ غَضِبَتْ عَلَيْهِ السَّمَاوَاتُ السَّعْيُ وَالْأَرْضُونَ السَّعْيُ وَكَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْوِزْرِ مِثْلُ الَّذِي أَصَابَهَا قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا قَالَ يَتُوبُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِمَا وَلَمْ يَقْبَلْ تَوْبَةَ الَّذِي خَطَاها بَعْدَ الَّذِي وَصَفَهَا؛ ثواب الأعمال ص: ٢٨٦

﴿٨٦٨﴾ الرسول ﷺ: نَزَلَ جِبْرِئِيلُ بَعْدَ مَا دَعَا الشَّابُّ أَنْ يُحْرِقَهُ اللَّهُ بِنَارِ الدُّنْيَا نَاشِرًا أَجْنَحَتَهُ أَحَدَهَا فِي الْمَشْرِقِ وَالْآخَرَ فِي الْمَغْرِبِ وَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ يَقْرُوكَ السَّلَامَ وَيَقُولُ أَأَنْتَ خَلَقْتَ الْخَلْقَ أَمْ أَنَا فَقَالَ اللَّهُمَّ لَا بَلَّ أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَإِيَّاهُمْ قَالَ وَيَقُولُ أَنْتَ تَرْزُقُهُمْ أَمْ أَنَا قَالَ لَا أَنْتَ تَرْزُقُنِي وَإِيَّاهُمْ قَالَ وَيَقُولُ أَنْتَ تَقْبَلُ تَوْبَتَهُمْ أَمْ أَنَا قَالَ لَا بَلَّ أَنْتَ تَقْبَلُ مِنْهُمْ قَالَ فَلِمَ آيَسْتَ عَبْدِي ادْعُهُ وَأَقْبَلْ تَوْبَتَهُ وَقُلْ لَهُ إِنِّي قَبِلْتُ تَوْبَتَهُ وَرَحِمْتُ عَلَيْهِ وَنَزَلَ بِهِذِهِ آيَةُ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِلَى قَوْلِهِ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ٣٧١

٢-٢١-٣-٢- اللواط

﴿٨٦٩﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ مَاتَ مُصِرًّا عَلَى اللَّوْاطِ فَلَمْ يَتُبْ يَرْمِيهِ اللَّهُ بِحَجَرٍ مِنْ تِلْكَ الْحِجَارَةِ يَكُونُ فِيهِ مَنِيَّتُهُ وَلَا يَرَاهُ أَحَدٌ؛ بحار الأنوار ج: ٧٦ ص: ٧٢

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۸۶۵﴾ من نزد پیامبر ﷺ نشسته بودم که زنی از قبیله‌ی غامد آمد و گفت: ای پیامبر خدا، من زنا کرده‌ام و می‌خواهم مرا پاک کنی. پیامبر ﷺ به او فرمود: برگرد. فردا بار دیگر آن زن آمد و اعتراف به زنا کرد و گفت: ای رسول خدا، من زنا کرده‌ام و می‌خواهم مرا پاک کنی. پیامبر ﷺ به او فرمود: برگرد. روز بعد بار دیگر آمد و در محضر پیامبر اعتراف به زنا کرد و گفت: ای پیامبر خدا، مرا پاک کن، شاید می‌خواهی مرا رد کنی همان‌طور که ماعز پسر مالک را رد کردی، به خدا سوگند من باردارم. پیامبر ﷺ به او فرمود: برگرد تا زایمان کنی. وقتی زایمان کرد به همراه فرزندش آمد و گفت: ای پیامبر خدا، این نوزاد را به دنیا آورده‌ام. فرمود: برو و او را شیر بده تا وقتی که او را از شیر بازگیری. وقتی او را از شیر باز گرفت به همراه فرزندش که تکه نانی به دستش بود آمد و گفت: ای پیامبر خدا، این فرزندم است که او را از شیر باز گرفته‌ام. پس پیامبر ﷺ فرزند را به مردی از مسلمانان سپرد و دستور داد گودالی کنند و آن زن تا سینه‌هایش در گودال قرار گرفت سپس مردم را فرمان داد که او را سنگسار کنند. پس خالد بن ولید پیش آمد و سنگی به سر او پرتاب کرد که خون به صورت خالد پاشید و آن زن را دشنام داد پیامبر ﷺ دشنامش را به زن شنید و فرمود: ای خالد، آرام باش او را دشنام مده، سوگند به آن کسی که جانم به دست اوست، آن زن چنان توبه‌ای کرد که اگر هر باجگیری چنین توبه کرده بود بخشیده می‌شد؛ پس بر آن زن نماز خواندند و او را دفن کردند.

﴿۸۶۶﴾ زناکار در حین زنا ایمان ندارد و مؤمن نیست، پس درباره‌ی معنی این کلام سؤال شد، امام علی علیه السلام فرمود: در آن حال روح ایمان از او خارج می‌شود و به‌سوی او بر نمی‌گردد مگر اینکه توبه کند.

﴿۸۶۷﴾ و هر کس زنی را برای مردی وصف کند و زیبایی او را چندان نزد وی بستاید که آن مرد را فریفته‌ی آن زن گرداند تا از او به حرام کام گیرد، از دنیا نرود تا اینکه خداوند بر او خشم گیرد، و هر کس مورد غضب الهی واقع شود آسمان‌های هفتگانه و زمین‌های هفتگانه همه بر او خشم گیرند، و جرم و گناهش همانند آن کس باشد که از آن زن به حرام کام گرفته است، پرسیدند ای پیامبر خدا اگر آن زن و مرد توبه کنند و خود را اصلاح نمایند باز بر آن شخص وصف‌کننده گناهی هست؟ فرمود: خداوند متعال توبه‌ی آن دو را می‌پذیرد، ولی توبه‌ی آن شخص که ایشان را به فتنه انداخته و سبب این ماجرا شده است نخواهد پذیرفت.

﴿۸۶۸﴾ بعد از آنکه جوان گناهکار درخواست کرد به آتش دنیا سوزانده شود، جبرئیل فرود آمد، بال خود را از شرق تا غرب گسترد و گفت: ای محمد، خداوند سلام می‌رساند و می‌گوید: خلق را تو آفریده‌ای یا من؟ پیامبر ﷺ گفت: البته شما، خدا گفت: تو به ایشان روزی می‌دهی یا من؟ پیامبر ﷺ گفت: خداوند فرمود البته شما، تو توبه‌شان را می‌پذیری یا من؟ پیامبر ﷺ گفت: البته شما، خداوند فرمود: پس چرا بنده‌ی مرا ناامید کردی؟ او را بخوان و توبه‌اش را بپذیر زیرا من توبه‌اش را بپذیرفتم و به او رحم کردم. و این آیه را نازل کرد: " بگو: ای بندگان من که بر خود اسراف و ستم کرده‌اید، از رحمت خداوند نومید نشوید... زیرا او بسیار آمرزنده و مهربان است. "

۲-۲۱-۳-۲- لواط

﴿۸۶۹﴾ لواطکاری که تا پایان عمر بر این عمل اصرار داشته و توبه نکند، خداوند سنگی از سنگ‌هایی که قوم لوط با آن کشته شدند، به‌سوی او پرتاب خواهد کرد که باعث مرگش خواهد شد و کسی هم این سنگ را نخواهد دید.

﴿درجات و تقسيم و حدود التوبة﴾

﴿٨٧٠﴾ وَاعْلَمْ أَنَّ عُقُوبَةَ مَنْ لَاطَ بَغْلَامٌ أَنْ يُحْرِقَ إِلَى أَنْ قَالَ وَ إِذَا أَحَبَّ التَّوْبَةَ تَابَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَرْفَعَ خَيْرُهُ إِلَى إِمَامٍ الْمُسْلِمِينَ فَإِنْ رَفَعَ خَيْرُهُ إِلَى الْإِمَامِ هَلَكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٨ ص: ٢١

﴿٨٧١﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): بَيْنَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) فِي مَلَأٍ مِنْ أَصْحَابِهِ إِذْ آتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنِّي قَدْ أَوْقَبْتُ عَلَى غُلَامٍ فَطَهَّرْنِي فَقَالَ لَهُ يَا هَذَا امْضُ إِلَى مَنْزِلِكَ لَعَلَّ مَرَارًا هَاجَ بِكَ فَلَمَّا كَانَ مِنْ غَدٍ عَادَ إِلَيْهِ فَقَالَ لَهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنِّي أَوْقَبْتُ عَلَى غُلَامٍ فَطَهَّرْنِي فَقَالَ لَهُ يَا هَذَا امْضُ إِلَى مَنْزِلِكَ لَعَلَّ مَرَارًا هَاجَ بِكَ حَتَّى فَعَلَ ذَلِكَ ثَلَاثًا بَعْدَ مَرَّتِهِ الْأُولَى فَلَمَّا كَانَ فِي الرَّابِعَةِ قَالَ لَهُ يَا هَذَا إِنْ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) حَكَمَ فِي مِثْلِكَ ثَلَاثَةَ أَحْكَامٍ فَاخْتَرِ أَيُّهُنَّ شِئْتَ قَالَ وَمَا هُنَّ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ ضَرْبَةٌ بِالسَّيْفِ فِي عُنُقِكَ بِالْغَةِ مَا بَلَغَتْ أَوْ إِهْدَاءٌ مِنْ جَبَلٍ مَشْدُودٍ أَلْيَدَيْنِ وَالرَّجُلَيْنِ أَوْ إِحْرَاقٌ بِالنَّارِ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَيُّهُنَّ أَشَدُّ عَلَى قَالَ الْإِحْرَاقُ بِالنَّارِ قَالَ فَإِنِّي قَدْ اخْتَرْتُهَا يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ خُذْ لَذَلِكَ أَهْبَتَكَ فَقَالَ نَعَمْ فَقَالَ فَصَلِّ رُكْعَتَيْنِ ثُمَّ جَلَسَ فِي تَشْهِدِهِ فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي قَدْ أَتَيْتُ مِنَ الذَّنْبِ مَا قَدْ عَلِمْتُهُ وَإِنِّي تَخَوُّتُ مِنْ ذَلِكَ فَجِئْتُ إِلَى وَصِيِّ رَسُولِكَ وَابْنِ عَمِّ نَبِيِّكَ فَسَأَلْتُهُ أَنْ يُطَهِّرَنِي فَخَيَّرَنِي بَيْنَ ثَلَاثَةِ أَصْنَافٍ مِنَ الْعَذَابِ اللَّهُمَّ فَإِنِّي قَدْ اخْتَرْتُ أَشَدَّهَا اللَّهُمَّ فَإِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَ ذَلِكَ كَفَّارَةً لِدُنُوبِي وَأَنْ لَا تُحْرِقَنِي بِنَارِكَ فِي آخِرَتِي ثُمَّ قَامَ وَهُوَ بَاكِ حَتَّى جَلَسَ فِي الْحُفْرَةِ الَّتِي حَفَرَهَا لَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) وَهُوَ يَرَى النَّارَ تَنَاجُجُ حَوْلَهُ قَالَ فَبَكَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) وَبَكَى أَصْحَابُهُ جَمِيعًا فَقَالَ لَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) قُمْ يَا هَذَا فَقَدْ أَتَيْتَ مَلَائِكَةَ السَّمَاءِ وَمَلَائِكَةَ الْأَرْضِ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ تَابَ عَلَيْكَ فَقُمْ وَلَا تَعَاوَدَنَّ شَيْئًا مِمَّا قَدْ فَعَلْتَ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٠١

٢-٣-٢١-٣- النظر إلى عورة غير أهله

﴿٨٧٢﴾ الرسول (صلى الله عليه وآله): مَنْ نَظَرَ إِلَى عَوْرَةِ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ أَوْ عَوْرَةِ غَيْرِ أَهْلِهِ مُتَعَمِّدًا أَدْخَلَهُ اللَّهُ مَعَ الْمُنَافِقِينَ الَّذِينَ كَانُوا يَبْحَثُونَ عَنْ عَوْرَاتِ الْمُسْلِمِينَ وَلَمْ يَخْرُجْ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يَفْضَحَهُ اللَّهُ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٣ ص: ٣٣٢

٢-٣-٢٢- الباب ٢٢

٢-٣-٢٢-١- بيع الشراب و إبتياؤها

﴿٨٧٣﴾ الرسول (صلى الله عليه وآله): أَلَا وَ...بَائِعُهَا وَ مُبْتَاعُهَا...سَوَاءٌ فِي عَارِهَا وَإِنْمِهَا وَ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُمْ صَلَاةً وَ لَا صَوْمًا وَ لَا حَجًّا وَ لَا عُمْرَةً حَتَّى يَتُوبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣ ص: ١٨٣

﴿٨٧٤﴾ الرسول (صلى الله عليه وآله): مَنْ بَاعَهَا وَ مَنْ اشْتَرَاهَا لِغَيْرِهِ أَوْ اعْتَصَرَهَا لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُ صَلَاةً وَ لَا حَجًّا وَ لَا اعْتِمَارًا وَ لَا صَوْمًا حَتَّى يَتُوبَ مِنْهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣ ص: ١٨٣

٢-٣-٢٢-٢- شراء الشراب

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۸۷۰﴾ بدان جزای کسی که با پسر بچه‌ای لواط کند، این است که: " در آتش سوزانده شود ". ولی اگر دوست دارد توبه کند، قبل از آنکه خبر آن به امام مسلمین برسد، توبه کند. چون اگر خبر آن به امام برسد، کشته خواهد شد.

﴿۸۷۱﴾ امیرالمؤمنین علیه السلام در جمع اصحاب بود که مردی آمد و گفت: یا امیرالمؤمنین من با پسر بچه‌ای لواط کرده‌ام، مرا پاک کن. امام علی علیه السلام فرمود: به خانه‌ات برگرد شاید به علت گرمای بیش از حد داغ کرده‌ای و نامربوط می‌گویی. فردا برگشت و ادعایش را تکرار کرد و امام نیز پیشنهاد روز گذشته را تکرار کرد تا اینکه این اعتراف برای چهارمین بار تکرار شد. امام علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله درباره‌ی امثال تو سه گونه حکم داشت، هر کدام را که می‌خواهی انتخاب کن. گفت: آن سه حکم چیست؟ امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: قطع گردنت با شمشیر، پرت کردن از بلندی با دست و پای بسته، و یا سوزاندن در آتش. گفت یا امیرالمؤمنین: کدام سخت‌تر است؟ فرمود: آتش. گفت: من این را انتخاب می‌کنم. امام علیه السلام فرمود: آماده شو. گفت: چشم. پس دو رکعت نماز به جا آورد و بعد از تشهد در همان حالت و موقعیت گفت: خدایا، من گناهی مرتکب شده‌ام که تو می‌دانی، از عاقبت آن ترسیدم و به‌سوی جانشین و پسرعموی پیامبرت آمدم و از او خواستم مرا تطهیر کرده پاک نماید. او مرا بین سه عقوبت مخیر گذارد و من سخت‌ترینشان را برگزیدم. خدایا، از تو می‌خواهم که این عقوبت را کفاره‌ی گناهم قرار دهی و دیگر در آخرت مرا به آتش جهنم نسوزانی و در حال گریه بود تا اینکه به گودالی که علی علیه السلام حفر کرده بود داخل شد و آتشی را که پیرامون حفره برافروخته بودند مشاهده می‌کرد. در این هنگام علی علیه السلام و اصحابش همگی گریستند و علی علیه السلام فرمود: برخیز، فرشتگان آسمان و زمین را به گریه درآوردی. خداوند توبه‌ات را پذیرفت برو و دیگر چنین فعلی را تکرار نکن.

۳-۲۱-۲- نگاه به عورت دیگران

﴿۸۷۲﴾ هر که به‌عمد به عورت برادر مسلمانش یا عورت هرکس جز همسرش نگاه کند، خدا او را در زمره‌ی منافقانی در می‌آورد که در جستجوی کشف زشتی‌های مسلمانان تلاش می‌کردند، و از دنیا نمی‌رود تا اینکه خدا او را رسوا کند مگر اینکه توبه کند و باز گردد.

۲۲-۳-۲- گروه ۲۲

۱-۲۲-۳- خرید و فروش شراب

﴿۸۷۳﴾ آگاه باش که...فروشنده و خریدار شراب...در ننگ و عار و گناه آن برابرنند. و خداوند از آن‌ها نماز و حج و عمره‌شان را قبول نمی‌کند تا آنکه توبه کند.

﴿۸۷۴﴾ خداوند نماز و حج و عمره و روزه‌ی فروشنده، واسطه‌ی خرید و تهیه‌کننده‌ی شراب را قبول نمی‌کند مگر آنکه از آن گناه توبه کند.

۲-۲۲-۳- فروش شراب

﴿درجات و تقسيم و حدود التوبة﴾

﴿٨٧٥﴾ الرسول ﷺ: مَنْ بَاعَهَا وَمِنْ اشْتَرَاهَا لِغَيْرِهِ أَوْ اعْتَصَرَهَا لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُ صَلَاةً وَلَا حَجًّا وَلَا عُمْرَةً وَلَا صَوْمًا حَتَّى يَتُوبَ مِنْهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣ ص: ١٨٣

٣-٢٢-٢- عاصر الشراب و معتصرها

﴿٨٧٦﴾ الرسول ﷺ: أَلَا وَ...عَاصِرُهَا وَمُعْتَصِرُهَا...سَوَاءٌ فِي عَارِهَا وَإِثْمِهَا وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُمْ صَلَاةً وَلَا صَوْمًا وَلَا حَجًّا وَلَا عُمْرَةً حَتَّى يَتُوبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣ ص: ١٨٣

﴿٨٧٧﴾ الرسول ﷺ: مَنْ بَاعَهَا وَمِنْ اشْتَرَاهَا لِغَيْرِهِ أَوْ اعْتَصَرَهَا لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُ صَلَاةً وَلَا حَجًّا وَلَا عُمْرَةً وَلَا صَوْمًا حَتَّى يَتُوبَ مِنْهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣ ص: ١٨٣

٣-٢٢-٢- حمل الشراب

﴿٨٧٨﴾ الرسول ﷺ: أَلَا...حَامِلُهَا وَالْمَحْمُولَةُ إِلَيْهِ وَآكِلُ ثَمَرِهَا سَوَاءٌ فِي عَارِهَا وَإِثْمِهَا وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُمْ صَلَاةً وَلَا صَوْمًا وَلَا حَجًّا وَلَا عُمْرَةً حَتَّى يَتُوبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣ ص: ١٨٣

٥-٢٢-٣- سقاية الشراب

﴿٨٧٩﴾ الرسول ﷺ: أَلَا وَشَارِبُهَا وَسَاقِيهَا وَعَاصِرُهَا وَمُعْتَصِرُهَا وَبَائِعُهَا وَمُبْتَاعُهَا...سَوَاءٌ فِي عَارِهَا وَإِثْمِهَا وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُمْ صَلَاةً وَلَا صَوْمًا وَلَا حَجًّا وَلَا عُمْرَةً حَتَّى يَتُوبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣ ص: ١٨٣

١٣ ص: ١٨٣

٦-٢٢-٣- شرب الخمر

﴿٨٨٠﴾ الصادق عليه السلام: فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ ... شُرْبِ الْخَمْرِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٨٨١﴾ الرسول ﷺ: أَلَا وَشَارِبُهَا وَسَاقِيهَا... لَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُمْ صَلَاةً وَلَا صَوْمًا وَلَا حَجًّا وَلَا عُمْرَةً حَتَّى يَتُوبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣ ص: ١٨٣

﴿٨٨٢﴾ الرسول ﷺ: مَنْ بَاعَهَا وَمِنْ اشْتَرَاهَا لِغَيْرِهِ أَوْ اعْتَصَرَهَا لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُ صَلَاةً وَلَا حَجًّا وَلَا عُمْرَةً وَلَا صَوْمًا حَتَّى يَتُوبَ مِنْهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣ ص: ١٨٣

﴿٨٨٣﴾ تَوَجَّهَ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ إِلَى الْحَجِّ فَلَمَّا بَلَغَ سُرَّ مِنْ رَأْيِ فَاسْتَأْذَنَ عَلَى أَبِي مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَلَمْ يَأْذِنْ لَهُ فَبَكَى أَحْمَدُ طَوِيلًا وَتَضَرَّعَ حَتَّى أَذِنَ لَهُ فَلَمَّا دَخَلَ قَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ لِمَ مَنَعْتَنِي الدُّخُولَ عَلَيْكَ وَأَنَا مِنْ شِيعَتِكَ وَمَوَالِيكَ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَأَنَّكَ طَرَدْتَ ابْنَ عَمَّنَا عَنْ بَابِكَ فَبَكَى أَحْمَدُ وَحَلَفَ بِاللَّهِ أَنَّهُ لَمْ يَمْنَعْهُ مِنَ الدُّخُولِ عَلَيْهِ إِلَّا لِأَنَّهُ يَتُوبُ مِنْ شُرْبِ الْخَمْرِ قَالَ صَدَقْتَ وَلَكِنْ لَا بُدَّ مِنْ إِكْرَامِهِمْ وَاحْتِرَامِهِمْ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَأَنْ لَا تُحَقِّرَهُمْ وَلَا تَسْتَهِنَ بِهِمْ لِأَنِّي أَنَا فَتَكُونُ مِنَ الْخَاسِرِينَ فَلَمَّا رَجَعَ أَحْمَدُ إِلَى قَوْمِ أَتَاهُ أَشْرَافُهُمْ وَكَانَ الْحُسَيْنُ مَعَهُمْ فَلَمَّا رَأَاهُ أَحْمَدُ وَتَبَّ إِلَيْهِ وَاسْتَقْبَلَهُ وَآكْرَمَهُ وَاجْلَسَهُ فِي صَدْرِ الْمَجْلِسِ فَاسْتَعْرَبَ الْحُسَيْنُ ذَلِكَ مِنْهُ وَاسْتَبَدَّعَهُ وَسَأَلَهُ عَنْ سَبَبِهِ فَذَكَرَ لَهُ مَا جَرَى بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْعَسْكَرِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي ذَلِكَ فَلَمَّا سَمِعَ ذَلِكَ نَدِمَ مِنْ أَفْعَالِهِ الْقَبِيحَةِ وَتَابَ مِنْهُ وَرَجَعَ إِلَى بَيْتِهِ وَأَهْرَقَ الْخُمُورَ وَكَسَرَ آلَاتِهَا وَصَارَ مِنَ الْأَتْقِيَاءِ الْمُتَوَرِّعِينَ وَالصُّلَحَاءِ الْمُتَعَبِّدِينَ وَكَانَ مُلَازِمًا لِلْمَسَاجِدِ وَمُعْتَكِفًا فِيهَا حَتَّى أَذْرَكَ الْمَوْتَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ٣٧٤

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۸۷۵﴾ خداوند نماز و حج و عمره و روزه‌ی فروشنده، واسطه‌ی خرید و تهیه‌کننده‌ی شراب را قبول نمی‌کند مگر آنکه از آن گناه توبه کند.

۲-۳-۲۲-۳ شراب سازی

﴿۸۷۶﴾ آگاه باش که... فشارنده و شیره‌گیرنده‌ی شراب... در ننگ و عار و گناه آن برابرنند. و خداوند از آن‌ها نماز و حج و عمره‌شان را قبول نمی‌کند تا آنکه توبه کند.

﴿۸۷۷﴾ خداوند نماز و حج و عمره و روزه‌ی فروشنده، واسطه‌ی خرید و تهیه‌کننده‌ی شراب را قبول نمی‌کند مگر آنکه از آن گناه توبه کند.

۲-۳-۲۲-۴ جابه‌جا کردن شراب

﴿۸۷۸﴾ آگاه باش که... حمل‌کننده‌ی آن و آن که شراب را نزد او می‌برند، و نیز خورنده‌ی بهای آن، در ننگ و عار و گناه آن برابرنند. و خداوند از آن‌ها نماز و حج و عمره‌شان را قبول نمی‌کند تا آنکه توبه کند.

۲-۳-۲۲-۵ شراب دادن

﴿۸۷۹﴾ آگاه باش که شراب‌خوار، ساقی و فشارنده و شیره‌گیرنده‌ی آن و فروشنده و خریدار آن... در ننگ و عار و گناه آن برابرنند. و خداوند از آن‌ها نماز و حج و عمره‌شان را قبول نمی‌کند تا آنکه توبه کند.

۲-۳-۲۲-۶ شراب‌خواری

﴿۸۸۰﴾ من از... شراب‌خواری توبه می‌کنم.

﴿۸۸۱﴾ آگاه باش که شراب‌خوار، ساقی و... خداوند از آن‌ها نماز و حج و عمره‌شان را قبول نمی‌کند تا آنکه توبه کند.

﴿۸۸۲﴾ خداوند نماز و حج و عمره و روزه‌ی فروشنده، واسطه‌ی خرید و تهیه‌کننده‌ی شراب را قبول نمی‌کند مگر آنکه از آن گناه توبه کند.

﴿۸۸۳﴾ احمدبن اسحاق آن سال عازم حج شد همین که به سامرا رسید اجازه‌ی ورود خواست تا خدمت امام حسن عسکری علیه السلام برسد اما امام علیه السلام به او اجازه‌ی ورود نداد؛ او زاری و تضرع و گریه‌ی فراوانی کرد تا سرانجام اجازه‌ی ورود یافت، وقتی وارد شد عرض کرد: ای پسر پیامبر خدا، چرا به من اجازه ندادید خدمتتان برسیم؟ من که از شیعیان و ارادتمندان شما هستم. فرمود: چون پسر عموی مرا از در خانه‌ات راندی؛ احمد گریه‌اش گرفت و قسم یاد کرد که اجازه‌ن دادن من به دلیل آن بود که شاید او از شراب‌خواری توبه کند؛ امام علیه السلام فرمود: راست می‌گویی ولی چاره‌ای نیست، باید آن‌ها را گرامی بدارید و احترام کنید؛ در هر حال مبادا به خاطر انتسابشان به خاندان امامت، ایشان را تحقیر و به ایشان اهانت کنید که در این صورت زیانکار خواهید بود. وقتی احمد به قم برگشت بزرگان به دیدن او آمدند، حسین نیز از کسانی بود که به دیدن احمد شتافت اما همین که احمد او را دید از جای جست و به استقبالش شتافت و اکرامش کرد و او را در صدر مجلس نشاند؛ دیدن این همه احترام برای حسین بی‌سابقه بود، لذا پرسید: چه شده که این قدر به من احترام می‌کنی؟ احمد جریان خود را با امام عسکری علیه السلام توضیح داد. حسین با شنیدن این سخنان از کار زشت خود پشیمان شد و توبه کرد، به خانه برگشت و تمام شراب‌هایی که داشت به زمین ریخت و اسباب و وسایل شراب را شکست و از پرهیزگاران و صالحین شد و تا پایان عمر اهل مسجد و اعتکاف و شب‌زنده‌داری بود.

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٨٨٤﴾ الباقر عليه السلام: أَنْ شَارِبَ الْخَمْرِ تَوَقَّفَ صَلَاتُهُ بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ فَإِذَا تَابَ رُدَّتْ عَلَيْهِ؛

وسائل الشيعة ج: ٢٥ ص: ٣٣١

﴿٨٨٥﴾ الصادق عليه السلام: حَضَرْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام وَ رَجُلٌ يَسْأَلُهُ عَنْ شَارِبِ الْخَمْرِ أَ تُقْبَلُ صَلَاتُهُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام لَا تُقْبَلُ صَلَاةُ شَارِبِ الْخَمْرِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا إِلَّا أَنْ يَتُوبَ قَالَ لَهُ الرَّجُلُ فَإِنْ تَابَ مِنْ يَوْمِهِ وَ سَاعَتِهِ قَالَ يُقْبَلُ تَوْبَتُهُ وَ صَلَاتُهُ إِذَا تَابَ وَ هُوَ يَعْقِلُهُ فَأَمَّا أَنْ يَكُونَ فِي سُكْرِهِ فَمَا يُعْبَأُ بِتَوْبَتِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٧ ص: ٥٧

﴿٨٨٦﴾ الصادق عليه السلام: سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ إِذَا شَرِبَ الْخَمْرَ أَوْ الْمُسْكِرَ مَا حَالُهُ قَالَ لَا تُقْبَلُ لَهُ صَلَاةُ

أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَ لَيْسَ لَهُ تَوْبَةٌ فِي الْأَرْبَعِينَ فَإِنْ مَاتَ فِيهَا دَخَلَ النَّارَ؛ وسائل الشيعة ج: ٢٥ ص: ٣٠٥

﴿٨٨٧﴾ الرسول ﷺ: كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَ كُلُّ خَمْرٍ حَرَامٌ وَ مَنْ شَرِبَ مُسْكِرًا نَجَسَتْ صَلَاتُهُ

أَرْبَعِينَ صَبَاحًا فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَإِنْ عَادَ الرَّابِعَةَ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَسْقِيَهُ مِنْ طِينَةِ

الْخَبَالِ قِيلَ وَ مَا طِينَةُ الْخَبَالِ قَالَ صَدِيدُ أَهْلِ النَّارِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٧ ص: ٦١

﴿٨٨٨﴾ الباقر عليه السلام: مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَسَكِرَ مِنْهَا لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا... وَ فِي خَبَرٍ

آخَرٍ أَنَّ صَلَاتَهُ تَوَقَّفَ بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ فَإِنْ تَابَ رُدَّتْ عَلَيْهِ وَ قُبِلَتْ مِنْهُ؛ من لا يحضره الفقيه ج:

٣ ص: ٥٧٠

﴿٨٨٩﴾ الرسول ﷺ: مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا سَقَاهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ سَمِّ الْإَفَاعِي وَ مِنْ سَمِّ

الْعُقَارِ شَرْبَةً يَتَسَاقَطُ لَحْمٌ وَ جَفْهُهُ فِي الْإِنَاءِ قَبْلَ أَنْ يَشْرِبَهَا فَإِذَا شَرِبَهَا تَفَسَّخَ لَحْمُهُ وَ جَلَدُهُ

كَالْحَيْفَةِ يَتَأَدَّى بِهِ أَهْلُ الْجَمْعِ حَتَّى يُؤْمَرُ بِهِ إِلَى النَّارِ وَ شَارِبُهَا وَ عَاصِرُهَا وَ مُعْتَصِرُهَا فِي النَّارِ وَ

بَائِعُهَا وَ مُتَبَاعُهَا وَ حَامِلُهَا وَ الْمَحْمُولُ إِلَيْهِ وَ أَكَلُ ثَمَنِهَا سَوَاءٌ فِي عَارِهَا وَ إِيْمَتِهَا آلاَ وَ مَنْ سَقَاهَا

يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا أَوْ صَابِئًا أَوْ مَنْ كَانَ مِنَ النَّاسِ فَعَلَيْهِ كَوَازُ مِنْ شَرِبَتِهَا آلاَ وَ مَنْ بَاعَهَا أَوْ

اشْتَرَاهَا لغيره لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْهُ صَلَاةً وَ لَا صِيَامًا وَ لَا حَجًّا وَ لَا اِعْتِمَارًا حَتَّى يَتُوبَ وَ

يَرْجِعَ مِنْهَا وَ إِنْ مَاتَ قَبْلَ أَنْ يَتُوبَ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ يَسْقِيَهُ بِكُلِّ جُرْعَةٍ شَرِبَ

مِنْهَا فِي الدُّنْيَا شَرْبَةً مِنْ صَدِيدِ جَهَنَّمَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٣ ص: ٣٦٤

﴿٨٩٠﴾ الرسول ﷺ: مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ لَمْ تُقْبَلْ مِنْهُ صَلَاةُ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً فَإِنْ عَادَ فَأَرْبَعِينَ لَيْلَةً مِنْ

يَوْمٍ شَرِبَهَا فَإِنْ مَاتَ فِي تِلْكَ الْأَرْبَعِينَ لَيْلَةً مِنْ غَيْرِ تَوْبَةٍ سَقَاهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ طِينَةِ خَبَالٍ؛

وسائل الشيعة ج: ٢٥ ص: ٢٨٠

﴿٨٩١﴾ الباقر عليه السلام: مَنْ شَرِبَ الْمُسْكِرَ وَ مَاتَ وَ فِي جَوْفِهِ مِنْهُ شَيْءٌ لَمْ يَتُبْ مِنْهُ بُعِثَ مِنْ قَبْرِهِ

مُخَبِّلًا مَائِلًا شِدْقُهُ سَائِلًا لِعَابُهُ يَدْعُو بِالْوَيْلِ وَ الثُّبُورِ؛ الكافي ج: ٦ ص: ٣٩٨

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۸۸۴﴾ نماز شراب‌خوار، میان آسمان و زمین حبس می‌شود، اگر توبه کند به او برگردانده می‌شود.

﴿۸۸۵﴾ نزد امام صادق (علیه السلام) بودم که مردی درباره‌ی شراب‌خوار پرسید که آیا نمازش قبول است؟ آن حضرت فرمود: نماز شراب‌خوار تا چهل روز قبول نیست مگر اینکه توبه کند؛ آن مرد گفت: اگر در همان روز و ساعت بمیرد؟ فرمود: اگر به هوش باشد و توبه کند، توبه و نمازش قبول است ولی اگر هنوز مست باشد، توبه‌اش ارزشی ندارد.

﴿۸۸۶﴾ در باره‌ی وضع و حال مردی که شراب می‌نوشد، سؤال شد. آن حضرت فرمود: خداوند تا چهل روز نماز او را نمی‌پذیرد، و در این چهل روز توبه‌اش نیز پذیرفته نیست و اگر در این مدت از دنیا برود، به دوزخ خواهد رفت.

﴿۸۸۷﴾ هر مست‌کننده‌ای شراب و هر شرابی حرام است و هر کس مست‌کننده‌ای بنوشد نماز او چهل روز ناپاک است، ولی اگر توبه کند خداوند توبه‌ی او را تا سه بار می‌پذیرد، ولی اگر برای مرتبه‌ی چهارم مرتکب شود بر خداوند است که خیال به او بنوشاند. عرض شد: خیال چیست؟ فرمودند: چرک اهل دوزخ.

﴿۸۸۸﴾ هر کس یک بار شراب بنوشد و مست شود، نمازش تا چهل روز مقبول درگاه خداوند واقع نمی‌شود و در خبر دیگری است که: نمازش میان آسمان و زمین معلق می‌ماند، و چنانچه توبه کند از او قبول می‌شود و رحمت خداوند به او بازمی‌گردد.

﴿۸۸۹﴾ هر که در دنیا شراب بنوشد خداوند روز قیامت از زهر مارها و عقرب‌ها شرابی به او می‌نوشاند که پیش از خوردن آن، گوشت صورتش در آن ظرف می‌افتد، و بعد از خوردنش گوشت و پوست او مثل مردار ورم می‌کند. به حدی که اهل محشر از دیدنش اذیت می‌شوند؛ بعد از آن او را به دوزخ می‌برند. آگاه باش که شراب‌خوار، ساقی، فشارنده و شیره‌گیرنده، فروشنده و خریدار، حمل‌کننده و آن که شراب را نزدش می‌برند، و نیز خورنده‌ی بهای آن در ننگ و عار و گناه آن برابرند؛ آگاه باش، هر که آن را به غیر خود بنوشاند، خواه به یهودی و یا نصرانی یا زنی یا طفلی یا هر که از آدمیان، پس بر او نیز مثل گناه شراب‌خوار است. آگاه باش، هر که بفروشد و هر که برای دیگری بخرد، خدا از او نماز و حج و عمره‌اش را قبول نمی‌کند مگر آنکه از آن عمل توبه کند؛ پس اگر پیش از توبه کردن از آن بمیرد، بر خداوند تبارک و تعالی واجب است که در مقابل هر جرعه‌ای که در دنیا آشامیده، جرعه‌ای از چرک جهنم به او بنوشاند.

﴿۸۹۰﴾ هر کس شراب بنوشد نمازش تا چهل روز مقبول درگاه خداوند واقع نمی‌شود و اگر دوباره مرتکب شود چهل شب از آخرین شراب‌خواری‌اش، و اگر در طول این چهل شب بدون توبه بمیرد، خداوند او را روز قیامت از خاک آلوده با چرک تن دوزخیان، سیراب می‌کند.

﴿۸۹۱﴾ کسی که مست‌کننده بنوشد و توبه نکرده بمیرد و هنوز از آن مست‌کننده در بدنش باشد، همچون جن‌زدگان با دهان کج و آب دهان جاری شده از قبر خود برانگیخته و با نفرین خوانده می‌شود.

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمُ وَحُدُودُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٨٩٢﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ شَرِبَ مُسْكِرًا انْحَبَسَتْ صَلَاتُهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَإِنْ مَاتَ فِي الْأَرْبَعِينَ

مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِ؛ الكافي ج: ٦ ص: ٤٠٠

﴿٨٩٣﴾ الرسول ﷺ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ ثُمَّ شَرَبَ عَلَيْهِ حَرَامًا أَوْ آثَرَ عَلَيْهِ حُبَّ الدُّنْيَا وَزَيْتَهَا

اسْتَجِبْ عَلَيْهِ سَخَطُ اللَّهِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ آلَا وَ إِنَّهُ إِنْ مَاتَ عَلَى غَيْرِ تَوْبَةٍ حَاجَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَا

يُزَايِلُهُ إِلَّا مَذْحُوضًا؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١١

﴿٨٩٤﴾ وَاعْلَمْ أَنَّ شَارِبَ الْخَمْرِ كَعَابِدٍ وَتَنٍّ وَإِذَا شَرِبَهَا حُبَسَتْ صَلَاتُهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا فَإِنْ تَابَ

فِي الْأَرْبَعِينَ لَمْ تُقْبَلْ تَوْبَتُهُ وَإِنْ مَاتَ فِيهَا دَخَلَ النَّارَ؛ بحار الأنوار ج: ٤٣ ص: ٤٩٠

﴿٨٩٥﴾ الرسول ﷺ: وَ الَّذِي بَعَنِي بِالْحَقِّ مَنْ شَرَبَ شَرْبَةً مِنْ مُسْكِرٍ لَمْ تُقْبَلْ صَلَاتُهُ أَرْبَعِينَ

يَوْمًا وَلَيْلَةً فَإِنَّ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ مَنْ شَرِبَ شَرَبْتَيْنِ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ صَلَاتَهُ ثَمَانِينَ يَوْمًا وَلَيْلَةً وَ

مَنْ شَرِبَ مِنْهَا ثَلَاثَ شَرَبَاتٍ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ صَلَاتَهُ مِائَةً وَعِشْرِينَ يَوْمًا وَزَيْلُهُ وَكَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ

أَن يَسْقِيَهُ مِنْ رَدْعَةِ الْخَبَالِ قِيلَ وَمَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ صَدِيدُ أَهْلِ النَّارِ وَفِيهِمْ: بَحَارُ الْأَنْوَارِ

ج: ٧٦ ص: ١٤٧

﴿٨٩٦﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): يَسْأَلُهُ عَنْ شَارِبِ الْخَمْرِ أَتُقْبَلُ صَلَاتُهُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (عليه السلام) لَا تُقْبَلُ

صَلَاةُ شَارِبِ الْخَمْرِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا إِلَّا أَنْ يَتُوبَ قَالَ لَهُ الرَّجُلُ فَإِنْ تَابَ مِنْ يَوْمِهِ وَسَاعَتِهِ قَالَ يُقْبَلُ

تَوْبَتُهُ وَصَلَاتُهُ إِذَا تَابَ وَهُوَ يَعْقِلُهُ فَأَمَّا أَنْ يَكُونَ فِي سُكْرِهِ فَمَا يُعْبَأُ بِتَوْبَتِهِ؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِلِ ج:

۱۷ ص: ۵۷

٧-٢٢-٣-٢- الأكلُ لثمن الشَّراب

﴿٨٩٧﴾ الرّسول ﷺ: أَلَا وَشَارِبُهَا وَسَاقِيهَا وَعَاصِرُهَا وَمُعْتَصِرُهَا وَبَائِعُهَا وَمُبْتَاعُهَا وَ

حَامِلُهَا وَالْمَحْمُولَةُ إِلَيْهِ وَ أَكَلُ ثَمَنِهَا سَوَاءٌ فِي عَارِهَا وَإِثْمِهَا وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُمْ صَلَاةً وَ

لَا صَوْمًا وَلَا حَجًّا وَلَا عُمْرَةً حَتَّى يَتُوبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ۱۳ ص: ۱۸۳

٤-٢- حُدُودُ وَ مَدَى قَبُولِ التَّوْبَةِ

١-٤-٢- الحدود والمدى الزمني

١-١-٤-٢- الموت

١-١-١-٢- إذا بلغت النفس الحلق

﴿٨٩٨﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا بَلَغَتِ النَّفْسُ هَاهُنَا وَآشَارَ بِيَدِهِ إِلَى حَلْقِهِ لَمْ يَكُنْ لِلْعَالَمِ تَوْبَةٌ ثُمَّ قَرَأَ

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ؛ الْكَافِي ج: ١ ص: ٤٧

٨٩٩ البافر ^{المتبر} : إذا بلغت النفس هديه و أهوى بيده إلى حلقه لم يكن للعالم نوبة و كانت

لِلْجَاهِلِ نُوْبَةٌ: الحاقى ج: ١ ص: ١١٠

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۸۹۲﴾ کسی که مست‌کننده‌ای بنوشد نمازش چهل روز قبول نمی‌شود. و اگر قبل از روز چهارم بمیرد به مرگ جاهلیت مرده است؛ ولی اگر توبه کند خدای عزیز و جلیل توبه‌ی او را قبول می‌کند.

﴿۸۹۳﴾ هرکس قرآن را بخواند و پس از آن حرامی بنوشد، یا دوستی دنیا و زر و زیور آن را بر قرآن و عمل به دستوراتش مقدم بدارد، خود را سزاوار خشم خداوند ساخته، مگر اینکه توبه کند؛ آری اگر بدون توبه از دنیا برود، روز قیامت، قرآن با وی به محشر آید و علیه او دلیل اقامه کند و دست از او بر ندارد تا آنکه او را به دوزخ افکند.

﴿۸۹۴﴾ بدان که شراب‌خوار چون بت‌پرست است، هرگاه آن را بنوشد تا چهل روز نمازش حبس می‌شود، اگر در این چهل روز توبه کند پذیرفته نیست و اگر در آن مدت بمیرد به دوزخ خواهد رفت.

﴿۸۹۵﴾ قسم به آن که مرا به حق برانگیخت هر که مست‌کننده‌ای بیاشامد، نماز او چهل روز و چهل شب قبول نمی‌شود، ولی اگر توبه کند خدا توبه‌ی او را قبول می‌کند؛ و هر که دو بار بنوشد هشتاد روز و شب و هر که سه بار بیاشامد، صد و بیست روز و شب نمازش را قبول نمی‌کند. و این حق خداست که به او "ردغی خیال" بنوشاند؛ گفتند: ای پیامبر خدا، این چیست؟ فرمود: چرک اهل دوزخ است.

﴿۸۹۶﴾ مردی از امام صادق علیه السلام درباره‌ی شراب‌خوار پرسید که آیا نمازش قبول است؟ آن حضرت فرمود: نماز شراب‌خوار تا چهل روز قبول نیست مگر اینکه توبه کند؛ آن مرد گفت: اگر در همان روز و ساعت بمیرد؟ فرمود: اگر به هوش باشد و توبه کند، توبه و نمازش قبول است ولی اگر هنوز مست باشد، توبه‌اش ارزشی ندارد.

۷-۲۲-۳-۲- خوردن درآمد شراب فروشی

﴿۸۹۷﴾ آگاه باش که شراب‌خوار، ساقی و فشارنده و شیره‌گیرنده‌ی آن و فروشنده و خریدار آن، حمل‌کننده‌ی آن و آن که شراب را نزد او می‌برند، و نیز خورنده‌ی بهای آن، در ننگ و عار و گناه آن برابرند. و خداوند از آن‌ها نماز و حج و عمره‌شان را قبول نمی‌کند تا آنکه توبه کند.

۴-۲- مرزها و حدود قبول توبه

۱-۲-۴- حد زمانی

۱-۱-۴-۲- مرگ

۱-۱-۴-۲- تا آنکه نفس به گلو برسد

﴿۸۹۸﴾ همین که جان به اینجا رسید - و با دست به گلوی خود اشاره فرمود - راه توبه بر فرد آگاه بسته می‌شود، سپس این آیه را قرائت کرد: "پذیرش توبه از سوی خدا، تنها برای کسانی است که کار بدی را از روی جهالت انجام می‌دهند".

﴿۸۹۹﴾ همین که جان به اینجا رسید - و با دست به گلوی خود اشاره فرمود - راه توبه بر عالم بسته می‌شود، ولی برای ناآگاه فرصت توبه باقی است.

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٩٠﴾ الباقِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ يَا رَبِّ سَلِّطْتَ عَلَيَّ الشَّيْطَانَ وَ أَجْرَيْتَهُ مِنِّي مَجْرَى الدَّمِّ فَاجْعَلْ لِي شَيْئًا فَقَالَ يَا آدَمُ جَعَلْتُ لَكَ أَنْ مَنْ هَمَّ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ بِسَيِّئَةٍ لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ فَإِنْ عَمِلَهَا كُتِبَتْ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ وَ مَنْ هَمَّ مِنْهُمْ بِحَسَنَةٍ فَإِنْ لَمْ يَعْمَلْهَا كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ فَإِنْ هُوَ عَمِلَهَا كُتِبَتْ لَهُ عَشْرًا قَالَ يَا رَبِّ زِدْنِي قَالَ جَعَلْتُ لَكَ أَنْ مَنْ عَمِلَ مِنْهُمْ سَيِّئَةً ثُمَّ اسْتَغْفَرَ لَهُ غُفِرَتْ لَهُ قَالَ يَا رَبِّ زِدْنِي قَالَ جَعَلْتُ لَهُمُ التَّوْبَةَ أَوْ قَالَ بَسَطْتُ لَهُمُ التَّوْبَةَ حَتَّى تَبْلُغَ النَّفْسُ هَذِهِ قَالَ يَا رَبِّ حَسْبِيَ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٢٤٠

﴿٩١﴾ الرسول ﷺ: أَنَّهُ قَالَ لِعَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنِّي سَأَلْتُ اللَّهَ جَلَّ وَ عَزَّ أَنْ لَا يَحْرِمَ شِيعَتَكَ التَّوْبَةَ حَتَّى يَبْلُغَ نَفْسُ آخِرُ مِنْهُمْ بِحَنْجَرَتِهِ فَاجَابَنِي إِلَى ذَلِكَ وَ لَيْسَ ذَلِكَ لِغَيْرِهِمْ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٤٥

﴿٩٢﴾ الرسول ﷺ: عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي حَدِيثٍ قَالَ إِنِّي نَازَلْتُ رَبِّي فِي أُمَّتِي فَقَالَ لِي إِنَّ بَابَ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ حَتَّى يُنْفَخَ فِي الصُّورِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ إِنَّهُ مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِسَنَةِ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ وَ إِنْ السَّنَةُ لَكَثِيرٌ مِنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرٍ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ وَ شَهْرٌ كَثِيرٌ مِنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِجُمُعَةٍ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ وَ جُمُعَةٌ كَثِيرٌ مِنْ تَابَ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ يَوْمٌ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ وَ يَوْمٌ كَثِيرٌ مِنْ تَابَ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ بِسَاعَةٍ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ وَ سَاعَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْ تَابَ وَ قَدْ بَلَغَتْ نَفْسُهُ هَذِهِ وَ أَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى حَلْقِهِ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٩٠

﴿٩٣﴾ الصادق عليه السلام: لَمَّا أَعْطَى اللَّهُ إِبْلِيسَ مَا أَعْطَاهُ مِنَ الْقُوَّةِ قَالَ آدَمُ يَا رَبِّ سَلِّطْتَ إِبْلِيسَ عَلَيَّ وَ لَدَى وَ أَجْرَيْتَهُ مِنْهُمْ مَجْرَى الدَّمِّ فِي الْعُرُوقِ وَ أَعْطَيْتَهُ مَا أَعْطَيْتَهُ فَمَا لِي وَ لَوْلَدِي قَالَ لَكَ وَ لَوْلَدِكَ السَّيِّئَةُ بِوَاحِدَةٍ وَ الْحَسَنَةُ بِعَشْرٍ أَمْثَالِهَا قَالَ يَا رَبِّ زِدْنِي قَالَ التَّوْبَةُ مَبْسُوطَةٌ إِلَى أَنْ تَبْلُغَ النَّفْسُ الْخُلُقُومَ قَالَ يَا رَبِّ زِدْنِي قَالَ أَغْفِرْ وَ لَا أَبَالِي قَالَ حَسْبِيَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٨٨ ٢-١-١-٢-٢- حَتَّى النَّفْسُ دَائِرَةٌ

﴿٩٤﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ اغْفِرْ لِي وَ الْجُلْدُ بَارِدٌ وَ النَّفْسُ دَائِرَةٌ وَ اللِّسَانُ مُنْطَلِقٌ وَ الصُّحُفُ مُنْتَشِرَةٌ وَ الْأَقْلَامُ جَارِيَةٌ وَ التَّوْبَةُ مُقْبُولَةٌ وَ التَّضَرُّعُ مَرْجُوءٌ قَبْلَ أَنْ لَا أَقْدِرَ عَلَى اسْتِغْفَارِكَ حِينَ يَفْنَى الْأَجَلُ وَ يَنْقَطِعَ الْعَمَلُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٤٠

﴿٩٥﴾ الصادق عليه السلام: وَ اللَّهُ لَوْ كَانَتْ لِأَحَدِكُمْ نَفْسَانِ يُقَاتِلُ بِوَاحِدَةٍ يُجَرَّبُ بِهَا ثُمَّ كَانَتْ الْآخَرَى بَاقِيَةً فَعَمِلَ عَلَى مَا قَدْ اسْتَبَانَ لَهَا وَ لَكِنْ لَهُ نَفْسٌ وَاحِدَةٌ إِذَا ذَهَبَتْ فَقَدْ وَ اللَّهِ ذَهَبَتْ التَّوْبَةُ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٢٦٤

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۹۰۰﴾ آدم عليه السلام عرض کرد: پروردگارا، شیطان را بر من مسلط کردی، و او را چون خون در رگ‌های من اجازه‌ی حرکت و حضور دادی، پس به من هم امتیازی بده، خداوند فرمود: ای آدم، تو و هریک از فرزندان قصد گناهی کنی، برایش ثبت نمی‌شود، و اگر انجام داد، یک گناه برایش ثبت می‌شود، و هرکه قصد کار نیکی کند، اگر آن را انجام ندهد یک حسنه برای او ثبت می‌شود، و اگر انجام دهد ده حسنه برایش ثبت می‌شود، عرض کرد: پروردگارا، بیشتر، خداوند فرمود: هریک از فرزندان گناهی کند و برای آن آمرزش بطلبد او را می‌آمرزم، عرض کرد: پروردگارا، بیشتر، فرمود: گستردگی زمان توبه تا آنکه نفس به اینجا یعنی به گلوگاه برسد؛ آدم عرض کرد: پروردگارا، کافی است.

﴿۹۰۱﴾ پیامبر صلی الله علیه و آله به علی رضی الله عنه فرمود: از خداوند خواستم که شیعه‌ی تو را تا وقتی که نفس آخر به حلقومش می‌رسد از توبه محروم نکند، و خدا به این خواسته‌ام پاسخ مثبت داد و فرمود: البته برای دیگران این چنین نخواهد بود.

﴿۹۰۲﴾ رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: من از خداوند برای امتم تخفیف خواستم و خداوند به من فرمود: در توبه (به روی امت) تا دمیدن صور (روز قیامت) گشوده شده است. سپس رسول خدا رو به ما کرد و فرمود: هرکه یک سال پیش از مرگش توبه کند، خدا توبه‌اش را می‌پذیرد؛ سپس فرمود: یک سال زیاد است، هرکه یک ماه پیش از مرگش توبه کند، خدا توبه‌اش را می‌پذیرد؛ سپس فرمود: یک ماه زیاد است، هرکه یک هفته پیش از مرگش توبه کند، خدا توبه‌اش را می‌پذیرد؛ سپس فرمود: یک هفته زیاد است، هرکه یک روز پیش از مرگش توبه کند، خدا توبه‌اش را می‌پذیرد؛ سپس فرمود: یک روز زیاد است، هرکه یک ساعت پیش از مرگش توبه کند، خدا توبه‌اش را می‌پذیرد؛ سپس فرمود: یک ساعت زیاد است، هرکه پیش از رسیدن جان به اینجا (اشاره به گلویش کرد) توبه کند، خدا توبه‌اش را می‌پذیرد.

﴿۹۰۳﴾ چون خداوند توان و اختیاراتی به ابلیس اعطا کرد، آدم عليه السلام عرض کرد: پروردگارا، شیطان را بر فرزندانم مسلط کردی، و او را در رگ‌های ایشان اجازه‌ی حرکت دادی، و دادی آنچه دادی، پس به من و فرزندانم برای مقابله با او چه می‌دهی؟ خداوند فرمود: ای آدم، برای تو و فرزندان نیز در مقابل یک بدی یک جزای بد و در مقابل یک نیکی ده پاداش نیک مقرر کردم، آدم عرض کرد: پروردگارا، بیشتر، خدا فرمود: توبه را آن قدر بر شما گسترده‌ام که تا هنگام رسیدن روح به حلق می‌توانید از آن استفاده کنید. آدم گفت: خدایا، بیشتر، خدا فرمود: می‌آمرزم و باکی ندارم. آدم گفت: کافی است.

۲-۱-۴-۲ تا زمانی که نفس در حرکت است

﴿۹۰۴﴾ پروردگارا، بر محمد و خاندانش درود فرست و تا زمانی که پوستم خنک است و روحم روان، تا زمانی که زبانم گویاست و پرونده‌ی اعمالم باز، و تا زمانی که قلم‌ها برای نوشتن اعمال حرکت می‌کنند و تا زمانی که توبه‌ی مورد قبول واقع می‌شود و تا زمانی که امید هست که تضرع و زاری کارساز بیفتد، مرا بیامرز، قبل از آنکه با فرارسیدن مرگ و پایان فرصت عمل، امکان آمرزش‌خواهی از دست برود.

﴿۹۰۵﴾ به خدا اگر برای هریک از شماها دو جان بود، می‌توانست با یکی نبرد کند و تجربه بیاموزد و آن جان باقی‌مانده تجربه‌ها را به کار برد، ولی هرکس را یک جان بیشتر نیست و چون برود فرصت توبه نیز همزمان از دست می‌رود.

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمِ وَحُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٩٠٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَأَعْمَلُوا وَانْتُمْ فِي نَفْسِ الْبَقَاءِ وَالصُّحُفُ مَنْشُورَةٌ وَالتَّوْبَةُ مَسْطُورَةٌ وَالْمُدَبِّرُ يُدْعَى وَالْمُسَى يُرْجَى قَبْلَ أَنْ يَخْمَدَ الْعَمَلُ وَيَنْقَطَعَ الْمَهْلُ وَتَنْقَضِيَ الْمُدَّةُ وَيُسَدَّ بَابُ التَّوْبَةِ وَتَصْعَدَ الْمَلَائِكَةُ بِحَارِ الْأَنْوَارِ ج: ٦٨ ص: ١٩١

٣-١-١-٢-٤-٢- إذا عاين أمر الآخرة

﴿٩٠٧﴾ الصادق عليه السلام: سئل الصادق عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ قَالَ ذَاكَ إِذَا عَايَنَ أَمْرَ الْآخِرَةِ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ١٣٣

﴿٩٠٨﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِسَنَةِ قَبْلِ اللَّهِ تَوْبَتَهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ السَّنَةَ لَكَثِيرَةٌ مِنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرٍ قَبْلَ اللَّهِ تَوْبَتَهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الشَّهْرَ لَكَثِيرٌ مِنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِجُمُعَةٍ قَبْلَ اللَّهِ تَوْبَتَهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الْجُمُعَةَ لَكَثِيرٌ مِنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِيَوْمٍ قَبْلَ اللَّهِ تَوْبَتَهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ يَوْمًا لَكَثِيرٌ مِنْ تَابَ قَبْلَ أَنْ يُعَايَنَ قَبْلَ اللَّهِ تَوْبَتَهُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٤٠

٤-١-١-٢-٤-٢- حتى إذا حضر الموت

﴿٩٠٩﴾ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كَفَارٌ أُولَئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا؛ النساء (١٨)

﴿٩١٠﴾ الصادق عليه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ قَالَ هُوَ الْفِرَارُ تَابَ حِينَ لَمْ يَنْفَعِهِ التَّوْبَةُ وَلَمْ يُقْبَلْ مِنْهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٤٤

﴿٩١١﴾ الصادق عليه السلام: قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ قَالَ ذَاكَ إِذَا عَايَنَ أَمْرَ الْآخِرَةِ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ١٣٣

٥-١-١-٢-٤-٢- حتى يُغرغر

﴿٩١٢﴾ الباقر عليه السلام: لَا يُحَالُ بَيْنَ الْعَبْدِ وَبَيْنَ التَّوْبَةِ حَتَّى يَتَغَرَّغَرَ لِحَيَاتِهِ؛ مشكاة الأنوار ص: ١١٠

﴿٩١٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: لَمَّا هَبَطَ إِبْلِيسُ قَالَ وَعِزَّتِكَ وَجَلَالِكَ وَعَظَمَتِكَ لَا أَفَارِقُ ابْنَ آدَمَ حَتَّى تُفَارِقَ رُوحَهُ جَسَدَهُ فَقَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَعِزَّتِي وَجَلَالِي وَعَظَمَتِي لَا أَحْجُبُ التَّوْبَةَ عَنْ عَبْدِي حَتَّى يُغَرَّغَرَ بِهَا؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ١٦

﴿٩١٤﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ تَابَ إِلَى اللَّهِ قَبْلَ أَنْ يُغَرَّغَرَ بِالْمَوْتِ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٤٥

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۹۰۶﴾ تا نَفَس می‌آید عمل کنید. تا پرونده‌ها باز و بساط توبه گسترده است، تا فراریان از حق را به بازگشت دعوت می‌کنند و تا در امید به روی بدکاران و گنه‌کاران بسته نشده، پیش از آنکه چراغ عمل خاموش شود و مهلت از دست برود و اجل برسد و مدت زندگی پایان یابد، و پیش از اینکه در توبه بسته شود و فرشتگان مأموریتشان تمام و به آسمان برگردند.

۳-۱-۱-۲- تا آنکه آخرت را مشاهده کند

﴿۹۰۷﴾ از امام صادق علیه السلام در مورد این فرمایش خدای عزیز و جلیل سؤال شد که می‌فرماید: " برای کسانی که کارهای بد را مرتکب می‌شوند، و هنگامی که مرگ یکی از آن‌ها فرامی‌رسد می‌گوید: الآن توبه کردم، توبه (قبول) نیست، آن حضرت فرمود: مراد از حضور مرگ هنگامی است که این شخص آخرت را با چشم ببیند.

﴿۹۰۸﴾ هر که یک سال پیش از مرگش توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: یک سال زیاد است، هر که یک ماه پیش از مرگش توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: یک ماه زیاد است، هر که یک هفته پیش از مرگش توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: یک هفته زیاد است، هر که یک روز پیش از مرگش توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: یک روز زیاد است، هر که یک ساعت پیش از مرگش توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: یک ساعت زیاد است، هر که پیش از رسیدن جان به اینجا - اشاره به گلویش کرد - توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد.

۴-۱-۱-۲- تا رسیدن مرگ

﴿۹۰۹﴾ برای کسانی که کارهای بد را انجام می‌دهند، و هنگامی که مرگ یکی از آنها فرا می‌رسد می‌گوید: الان توبه کردم، توبه نیست؛ و نه برای کسانی که در حال کفر از دنیا می‌روند؛ اینها کسانی هستند که عذاب دردناکی برایشان فراهم کرده‌ایم.

﴿۹۱۰﴾ درباره‌ی آیه‌ی " برای کسانی که کارهای ناشایست مرتکب می‌شوند، و هنگامی که مرگ یکی از آن‌ها فرامی‌رسد می‌گوید: الآن توبه کردم، توبه (قبول) نیست؛ امام رضا علیه السلام فرمود: این فرار کردن است؛ زمانی توبه می‌کند که دیگر سودی ندارد و از او پذیرفته نمی‌شود.

﴿۹۱۱﴾ درباره‌ی آیه‌ی " برای کسانی که کارهای بد را مرتکب می‌شوند، و هنگامی که مرگ یکی از آن‌ها فرامی‌رسد می‌گوید: الآن توبه کردم، توبه (قبول) نیست " آن حضرت فرمود: مراد از حضور مرگ، هنگامی است که این شخص آخرت را با چشم ببیند.

۵-۱-۱-۲- تا آنکه جان به گلو برسد

﴿۹۱۲﴾ تا زمانی که جان به حلقوم برسد، چیزی مانع پذیرش توبه نیست.

﴿۹۱۳﴾ هنگامی که ابلیس فرود آمد گفت: به عزت و جلال و عظمت قسم می‌خورم که از پسر آدم جدا نمی‌شوم تا اینکه روح از بدنش جدا شود، خداوند سبحان فرمود: به عزت و جلال و عظمت قسم، تا زمانی که جان بنده‌ام به حلقومش برسد، امکان توبه را از او نمی‌گیرم.

﴿۹۱۴﴾ هر که قبل از رسیدن جان به حلقومش به‌سوی خدا توبه کند، خداوند توبه‌اش را می‌پذیرد.

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٩١٥﴾ الصادق عليه السلام: يَنْبَغِي لِلتَّائِبِ أَنْ يَكُونَ فِي النَّاسِ كَظِيَّةٍ مَجْرُوحَةٍ فِي الظُّبَاءِ وَ اعْلَمْ أَنَّ مَنْ أَذْنَبَ فَقَدْ رَهَنَ نَفْسَهُ وَ لَا حِيلَةَ (لَهُ) حَتَّى يَفُكَّ رَهْنَهُ وَ مَنْ تَابَ قَبْلَ أَنْ يُغْرَغَرَ فَاللَّهُ يَتُوبُ عَلَيْهِ فَأَمَّا إِذَا مَاتَ الْقَلْبُ فَلَا تَوْبَةَ لَهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٦

١-١-٤-٢- قَبْلَ الْمَوْتِ

﴿٩١٦﴾ الرسول ﷺ: تَوْبُوا إِلَى بَارِئِكُمْ قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ١٣٣

﴿٩١٧﴾ الرسول ﷺ: تَوْبُوا إِلَى رَبِّكُمْ قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٠

﴿٩١٨﴾ الصادق عليه السلام: رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا تَابَ إِلَى اللَّهِ قَبْلَ الْمَوْتِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٥

١-١-٤-٢- حَتَّى الرُّوحُ مُرْسَلٌ

﴿٩١٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنَّمَا حَظُّ أَحَدِكُمْ مِنَ الْأَرْضِ ذَاتِ الطُّولِ وَ الْعَرْضِ قَيْدُ قَدِّهِ مُتَعَفِّراً عَلَى خَدِّهِ الْآنَ عِبَادَ اللَّهِ وَ الْخِنَاقُ مُهْمَلٌ وَ الرُّوحُ مُرْسَلٌ فِي فَيْنَةِ الْإِرْشَادِ ... وَ إِنْتَظَارِ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٤٣٢

١-١-٤-٢- قَبْلَ مَوْتِ الْقَلْبِ

﴿٩٢٠﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا مَاتَ الْقَلْبُ فَلَا تَوْبَةَ لَهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٦

١-١-٤-٢- مَا دَامَ الرُّوحُ فِي الْجَسَدِ

﴿٩٢١﴾ الرسول ﷺ: التَّوْبَةُ مَعْرُوضَةٌ فِي الْجَسَدِ مَا دَامَ فِيهَا الرُّوحُ قَالَ رَبِّ زِدْنِي قَالَ أَغْفِرُ الذُّنُوبَ وَ لَا أَبَالِي قَالَ حَسْبِي؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٣٣

﴿٩٢٢﴾ الرسول ﷺ: كَانَ إِبْلِيسُ أَوَّلَ مَنْ نَاحَ وَ أَوَّلَ مَنْ تَغَنَّى وَ أَوَّلَ مَنْ حَدَا قَالَ لَمَّا أَكَلَ آدَمُ مِنَ الشَّجَرَةِ تَغَنَّى قَالَ فَلَمَّا هَبَطَ حَدَا بِهِ فَلَمَّا اسْتَقَرَّ عَلَى الْأَرْضِ نَاحَ فَادَّكَرَهُ مَا فِي الْجَنَّةِ فَقَالَ (آدَمُ) رَبِّ هَذَا الَّذِي جَعَلْتَ بَيْنِي وَ بَيْنَهُ الْعَدَاوَةَ لَمْ أَقُو عَلَيْهِ وَ أَنَا فِي الْجَنَّةِ وَ إِنْ لَمْ تُعِنِّ عَلَيْهِ لَمْ أَقُو عَلَيْهِ فَقَالَ (اللَّهُ) السَّيِّئَةُ بِالسَّيِّئَةِ وَ الْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةِ قَالَ رَبِّ زِدْنِي قَالَ لَا يُؤَلِّدُ لَكَ وَلَدًا إِلَّا جَعَلْتُ لَهُ مَلَكًا أَوْ مَلَكَيْنِ يَحْفَظَانِهِ قَالَ رَبِّ زِدْنِي قَالَ التَّوْبَةُ مَعْرُوضَةٌ فِي الْجَسَدِ مَا دَامَ فِيهِ الرُّوحُ قَالَ رَبِّ زِدْنِي قَالَ أَغْفِرُ الذُّنُوبَ وَ لَا أَبَالِي قَالَ حَسْبِي؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٤٤

﴿٩٢٣﴾ فَإِنَّ التَّوْبَةَ مَقْبُولَةٌ مَا دَامَتِ الرُّوحُ فِي الْبَدَنِ؛ بحار الأنوار ج: ٢٤ ص: ٢٧٣

﴿٩٢٤﴾ الرسول ﷺ: كَذَا رُسُلُ رَبِّي يَقْبِضُونَ فِي الْحَرِّ رُوحِي فَعِنْدَهَا يَنْقَطِعُ مِنَ الدُّنْيَا أَثَرِي وَ أُغْلِقُ بَابَ تَوْبَتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ١٧٨

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۹۱۵﴾ سزاوار است که توبه‌کننده در میان مردم مانند ماده آهوئی مجروح باشد. و بدان، کسی که گناه می‌کند نفسش را گرو گذاشته است، و چاره‌ای ندارد مگر اینکه خودش را آزاد کند. و هرکس قبل از اینکه جان به گلو برسد توبه کند، خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد. ولی اگر دل بمیرد، دیگر برای او توبه‌ای متصور نیست.

۶-۱-۴-۲- قبل از مرگ

﴿۹۱۶﴾ پیش از آنکه بمیرید، به درگاه پروردگار خود توبه کنید.

﴿۹۱۷﴾ پیش از آنکه بمیرید، به درگاه پروردگار خود توبه کنید.

﴿۹۱۸﴾ خداوند پیامرزد بنده‌ای را که قبل از مرگ توبه کند.

۷-۱-۴-۲- تا زمانی که روح به جان برمی‌گردد

﴿۹۱۹﴾ سهم شما از طول و عرض زمین به اندازه‌ای است که صورت خود را بر خاک نهید. پس ای بندگان خدا، مادامی که راه گلو باز و نفس در جریان است، تا روح بعد از خواب دنیایی به بدن برمی‌گردد و امکان هدایت فراهم است، و تا زمانی که بر پذیرش توبه مهلت داده شده‌اید، (برای فردای خود) کاری انجام دهید.

۸-۱-۴-۲- قبل از مردن دل

﴿۹۲۰﴾ اگر قلب بمیرد، دیگر برای او توبه‌ای متصور نیست.

۹-۱-۴-۲- تا زمانی که روح در جسد است

﴿۹۲۱﴾ تا زمانی که روح در جسد باقی است، امکان توبه فراهم است. آدم گفت: پروردگارا، بیشتر لطف کن. فرمود: گناهان را می‌بخشم و باکی ندارم. گفت: کافی است.

﴿۹۲۲﴾ ابلیس نخستین نوحه‌گر، نخستین سرودخوان، نخستین آوازه‌خوانست؛ فرمود: چون آدم از درخت خورد او سرود خواند، چون آدم را به زمین فرستادند آواز خواند، چون در زمین پایدار شد نوحه‌گری کرد تا او را به یاد نعمت بهشت بیندازد، آدم گفت پروردگارا، این موجودی که بین من و او دشمنی برقرار کرده‌ای، در بهشت از عهده‌ی او برنیامدم؛ و اگر تو به من کمک نکنی اینجا هم از پس او برنمی‌آیم. خدا فرمود: بدی با یک جزای بد ولی نیکی ده برابر تا هفتصد برابر، آدم گفت: پروردگارا، بیشتر کمکم کن؛ فرمود: هیچ فرزندی از نسل تو به دنیا نمی‌آید مگر اینکه یک یا دو فرشته بر او می‌گمارم که محافظش باشند؛ گفت پروردگارا، بیشتر، فرمود: تا جان در تن است توبه پذیرفته می‌شود؛ گفت: پروردگارا، بیشتر، فرمود: همه‌ی گناهان را می‌آمرزم و باکی ندارم، در اینجا آدم گفت: کافی است.

﴿۹۲۳﴾ تا وقتی روح در بدن باشد، توبه پذیرفته است.

﴿۹۲۴﴾ فرستادگان پروردگارم این‌چنین در نهایت شدت جانم را می‌گیرند و در این هنگام امکان عمل قطع در توبه به رویم بسته می‌شود.

﴿دَرَجَاتُ وَ تَقْسِيمِ وَ حُدُودِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٩٢٥﴾ الرسول ﷺ: لَمَّا هَبَطَ إِبْلِيسُ قَالَ وَ عَزَّتِكَ وَ جَلَّالِكَ وَ عَظَمَتِكَ لَا أَفَارِقُ ابْنَ آدَمَ حَتَّى تَفَارِقَ رُوحَهُ جَسَدَهُ فَقَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي وَ عَظَمَتِي لَا أَحْجُبُ التَّوْبَةَ عَنْ عَبْدِي حَتَّى يُغْرِغَ بِهَا؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ١٦

﴿٩٢٦﴾ الرسول ﷺ: وَ قِيلَ إِنَّ إِبْلِيسَ قَالَ وَ عَزَّتِكَ لَا أَزَالُ أَغْوَى وَ أَدْعُو ابْنَ آدَمَ عَلَى الْمَعْصِيَةِ مَا دَامَتِ الرُّوحُ فِي بَدَنِهِ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي لَا أَمْنَعُهُ التَّوْبَةَ حَتَّى يَغْرُبَ بَرُوحُهُ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٢٥

١٠-١-١-٢-٢- حَتَّى الْجُلْدُ بَارِدٌ

﴿٩٢٧﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ اغْفِرْ لِي وَ الْجُلْدُ بَارِدٌ وَ النَّفْسُ دَائِرَةٌ وَ اللِّسَانُ مُنْطَلِقٌ وَ الصُّحُفُ مُنْشَرَةٌ وَ الْأَقْلَامُ جَارِيَةٌ وَ التَّوْبَةُ مَقْبُولَةٌ وَ التَّضَرُّعُ مَرْجُوءٌ قَبْلَ أَنْ لَا أَقْدِرَ عَلَى اسْتِغْفَارِكَ حِينَ يَفْنَى الْأَجَلُ وَ يَنْقَطِعَ الْعَمَلُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٤٠

١١-١-١-٢-٢- قَبْلَ حُضُورِ التَّوْبَةِ

﴿٩٢٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَبَادِرُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ بِالتَّوْبَةِ قَبْلَ حُضُورِ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٤٣٩

١٢-١-١-٢-٢- انْقِضَاءُ الْأَجَلِ

﴿٩٢٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِلَهِي إِنْ كَانَ لَا يَجُوزُ عَلَى الصَّرَاطِ إِلَّا مَنْ أَجَازَتْهُ بَرَاءَةٌ عَمَلِهِ فَأَنَّى بِالْجَوَازِ لِمَنْ لَمْ يَتُبْ إِلَيْكَ قَبْلَ انْقِضَاءِ أَجَلِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٠٢

﴿٩٣٠﴾ السَّجَّاد عليه السلام: سَيِّدِي إِنْ كَانَ لَا يَجُوزُ عَلَى الصَّرَاطِ إِلَّا مَنْ أَجَازَتْهُ بَرَاءَةٌ عَمَلِهِ فَأَنَّى بِالْجَوَازِ لِمَنْ لَمْ يَتُبْ إِلَيْكَ قَبْلَ دُنُوِّ أَجَلِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٦٣

١٣-١-١-٢-٢- الْمَوْتُ

﴿٩٣١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَبَادِرُوا الْمَعَادَ وَ سَابِقُوا الْأَجَالَ فَإِنَّ النَّاسَ يُوشِكُ أَنْ يَنْقَطِعَ بِهِمُ الْأَمَلُ وَ يَرْهَقَهُمُ الْأَجَلُ وَ يُسَدَّ عَنْهُمْ بَابُ التَّوْبَةِ فَقَدْ أَصْبَحْتُمْ فِي مِثْلِ مَا سَأَلَ إِلَيْهِ الرَّجْعَةُ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ؛ شرح نهج البلاغة ج: ١٠ ص: ١١٥

﴿٩٣٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَلَا يُلْهَيْنَكُمُ الْأَمَلُ وَ لَا يَطْوِلَنَّ عَلَيْكُمُ الْأَجَلُ فَإِنَّمَا أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ أَمَدَ أَمَلِهِمْ وَ تَغْطِيَةُ الْأَجَالِ عَنْهُمْ حَتَّى نَزَلَ بِهِمُ الْمَوْعُودُ الَّذِي تُرَدُّ عَنْهُ الْمَعْدِرَةُ وَ تَرْفَعُ عَنْهُ التَّوْبَةُ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٣٨٩

﴿٩٣٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنَّ النَّاسَ يُوشِكُونَ أَنْ يَنْقَطِعَ بِهِمُ الْعَمَلُ وَ يُسَدَّ عَنْهُمْ بَابُ التَّوْبَةِ فَلَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيْمَانِهَا خَيْرًا؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٣١٢

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۹۲۵﴾ هنگامی که ابلیس فرود آمد گفت: به عزت و جلال و عظمت قسم می‌خورم که از پسر آدم جدا نمی‌شوم تا اینکه روح از بدنش جدا شود، خداوند سبحان فرمود: به عزت و جلال و عظمت قسم، تا زمانی که جان بنده‌ام به حلقومش برسد، امکان توبه را از او نمی‌گیرم.

﴿۹۲۶﴾ گفته می‌شود که شیطان گفته است: به عزت سوگند، تا زمانی که روح در بدن فرزندان آدم باشد آن‌ها را گمراه و به گناه دعوت می‌کنم؛ خداوند فرمود: قسم به عزت و جلال، تا زمانی که روح از بدنش جدا نشده است، مانع توبه‌اش نمی‌شوم.

۱۰-۱-۱-۲- تا زمانی که پوست مرطوب است

﴿۹۲۷﴾ پروردگارا، بر محمد و خاندانش درود فرست و تا زمانی که پوستم خنک است و روحم روان، تا زمانی که زبانم گویاست و پرونده‌ی اعمالم باز، و تا زمانی که قلم‌ها برای نوشتن اعمال حرکت می‌کنند و تا زمانی که توبه‌ی مورد قبول واقع می‌شود و تا زمانی که امید هست که تضرع و زاری کارساز بیفتد، مرا بیمارز، قبل از آنکه با فرارسیدن مرگ و پایان فرصت عمل، امکان آمرزش‌خواهی از دست برود.

۱۱-۱-۱-۲- قبل از رسیدن مرگ

﴿۹۲۸﴾ خدا رحمتان کند، قبل از رسیدن اجل، اقدام به توبه کنید.

۱۲-۱-۱-۲- پایان مهلت

﴿۹۲۹﴾ خدایا، اگر از پل صراط جز آن کس که برگه‌ی آزادی از آتش را با عمل به دست آورده، عبور نکند، پس کسی که پیش از مرگ به درگاه تو توبه نکرده، چگونه از آن عبور خواهد کرد؟

﴿۹۳۰﴾ آقای من، اگر از پل صراط جز آن کس که برگه‌ی آزادی از آتش را با عمل به دست آورده، عبور نکند، پس کسی که قبل از نزدیک شدن مرگ، به درگاه تو توبه نکرده، چگونه از آن عبور خواهد کرد؟

۱۳-۱-۱-۲- مرگ

﴿۹۳۱﴾ پس - برای رسیدن - به معاد بشتابید، و بر اجل پیشی بگیرید - و آن را دریابید - که نزدیک است رشته‌ی آرزوی مردمان گسسته، مرگ ناگهان بر آنان وارد و در توبه به رویشان بسته شود. شما همچون کسانی هستید که پیش از شما بدان جهان رهسپار شدند، سپس بازگشتن به دنیا را خواستار شدند.

﴿۹۳۲﴾ چنین مباد که آرزوی بیجا، شما را از توجه به حق دور کند، و مبادا عمر خویش را دراز بیندارید، زیرا آنان را که پیش از شما بودند، آرزوی دراز و سرپوش‌نهادن بر یاد مرگ، به نابودی کشانید تا آنکه مرگشان فرارسید، همان مرگی که هنگام رسیدن آن پوزشی پذیرفته نمی‌شود، و توبه برداشته می‌شود.

﴿۹۳۳﴾ نزدیک است که فرصت عمل به پایان برسد و درهای توبه بسته شود که در این صورت ایمان آوردن افرادی که قبلاً ایمان نیاورده‌اند، یا با ایمانشان عمل نیکی کسب نکرده‌اند، سودی به حالشان نخواهد داشت.

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمُ وَحُدُودُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٩٣٤﴾ الْحِجَّةُ لِلَّهِ: فَيَعْمَلُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْكُمْ مَا يَقْرُبُ بِهِ مِنْ مَحَبَّتِنَا وَلِيَتَجَنَّبَ مَا يُذْنِبُهُ مِنْ كَرَاهِيَّتِنَا وَسَخَطِنَا فَإِنَّ امْرَأً يَبْغَتْهُ فَجَاءَةٌ حِينَ لَا تَنْفَعُهُ تَوْبَةٌ وَلَا يُنَجِّيهِ مِنْ عِقَابِنَا نَدَمٌ عَلَى حَوْبَةٍ؛ بحار الأنوار ج: ٥٣ ص: ١٧٤

﴿٩٣٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَأَوْصِيَكُمْ بِالْعَمَلِ قَلِيلَ أَنْ يُؤْخَذَ مِنْكُمْ بِالْكَظْمِ وَبِاغْتِنَامِ الصَّحَّةِ قَبْلَ السُّقْمِ وَقِيلَ أَنْ تَقُولَ نَفْسُ يَا حَسْرَتِي عَلَى مَا فَرَطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ لِمَنِ السَّاحِرِينَ أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ وَأَنِّي وَمِنْ أَيْنَ وَقَدْ كُنْتُ لِلْهَوَى مُتَّبِعاً فَيُكْشَفُ لَهُ عَنْ بَصَرِهِ وَتُهْتِكُ لَهُ حُجُبُهُ لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ أَنِّي لَهُ بِالْبَصَرِ أَلَّا أَبْصَرَ قَبْلَ هَذَا الْوَقْتِ الضَّرَرَ قَبْلَ أَنْ تُحْجَبَ التَّوْبَةُ بِنُزُولِ الْكَرْبَةِ فَتَمْنَى النَّفْسُ أَنْ لَوْ رُدَّتْ لَتَعْمَلَ بِتَقْوَاهَا فَلَا يَنْفَعُهَا الْمُنَى؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ١٤٧

﴿٩٣٦﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: وَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى دَاوُدَ اخْذِرْ أَنْ أَخْذَكَ عَلَى غِرَةٍ فَتَلْقَانِي بِغَيْرِ حُجَّةٍ يُرِيدُ التَّوْبَةَ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٤٦

﴿٩٣٧﴾ الباقر عليه السلام: جَدَّدِ التَّوْبَةَ فِي قَلْبِكَ وَ اكْمُشْ فِي فِرَاقِكَ قَبْلَ أَنْ يُقْصِدَ قَصْدُكَ وَيَقْضَى قَضَاؤُكَ وَيَحَالَ بَيْنَكَ وَبَيْنَ مَا تُرِيدُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ١٣٤

٢-٤-١-٢- قَبْلَ قِيَامِ الْبَيِّنَةِ

﴿٩٣٨﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ أَشْهَدَ عَلَيْهِ شَاهِدٌ وَاحِدٌ بِالسَّرِقَةِ لَا يَقْطَعُ وَمَنْ سَرَقَ وَتَابَ قَبْلَ قِيَامِ الْبَيِّنَةِ؛ نزهة الناظر ص: ١٢٨

٣-٤-١-٢- قَبْلَ أَنْ يَرْفَعَ خَبْرَهُ إِلَى الْإِمَامِ

﴿٩٣٩﴾ وَاعْلَمْ أَنَّ عُقُوبَةَ مَنْ لَاطَ بَعْلَامَ أَنْ يُخْرِقَ إِلَى أَنْ قَالَ وَإِذَا أَحَبَّ التَّوْبَةَ تَابَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَرْفَعَ خَبْرَهُ إِلَى إِمَامِ الْمُسْلِمِينَ فَإِنْ رَفَعَ خَبْرَهُ إِلَى الْإِمَامِ هَلَكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٨ ص: ٢١

٤-٤-١-٢- قِيَامُ الْقَائِمِ

﴿٩٤٠﴾ الباقر عليه السلام: يَقُومُ الْقَائِمُ بِأَمْرِ جَدِيدٍ وَكِتَابُ جَدِيدٍ وَقَضَاءُ جَدِيدٍ عَلَى الْعَرَبِ شَدِيدٌ لَيْسَ شَأْنُهُ إِلَّا بِالسَّيْفِ لَا يَسْتَتِيبُ أَحَدًا وَلَا يَأْخُذُهُ فِي اللَّهِ لَوْمَةٌ لَأَنَّهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٥٢ ص: ٣٥٤

٥-٤-١-٢- الْقِيَامَةُ

١-٥-١-٢- قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ بِأَرْبَعِينَ يَوْمًا

﴿٩٤١﴾ العسكري عليه السلام: أَنَّ الْأَرْضَ لَا تَخْلُو مِنْ حُجَّةٍ إِلَّا إِذَا كَانَ قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ بِأَرْبَعِينَ يَوْمًا فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ رَفَعَتِ الْحُجَّةُ وَأُغْلِقَ بَابُ التَّوْبَةِ فَلَمْ يَكُنْ يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ أَمْنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيْمَانِهَا خَيْرًا؛ الكافي ج: ١ ص: ٣٢٩

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۹۳۴﴾ همه‌ی شما باید کاری را انجام دهید که آن کار را او را به محبت و دوستی ما نزدیک می‌سازد و از آنچه او را به نارضایتی و خشم ما نزدیک می‌کند اجتناب نماید. زیرا مرگ به‌طور ناگهانی وارد می‌شود، و در آن هنگام، توبه سودی به حال او ندارد؛ و پشیمانی بر گناه نیز، او را از کیفر ما نجات نمی‌دهد.

﴿۹۳۵﴾ شما را به عمل سفارش می‌کنم، قبل از آنکه جانتان گرفته شود. و به غنیمت‌شمردن سلامتی، قبل از بیماری، و قبل از آنکه آدمی بگوید: وای حسرت بر کم‌کاری‌هایی که در رابطه با وظایفمان نسبت به خدا مرتکب شدیم و من از کسانی بودم که آیات الهی را به مسخره می‌گرفتم " یا اینکه بگوید: " اگر خدا هدایت‌م کرده بود من از پرهیزگاران بودم " و چگونه و از کجا؟ حال آنکه پیرو هوای نفس بودم. پرده از چشمانش کنار می‌رود، حجاب‌ها دریده می‌شود. مطابق آیه‌ی شریفه‌ی " پرده‌ها را کنار می‌زنیم و امروز چشمان تو تیزبین خواهد شد. " چگونه ممکن است در قیامت به او بینایی عطا شود، چرا قبل از این و قبل از آنکه با نزول مرگ، راه توبه بسته شود، زیانکار بودن خود را ندید. پس آدمی آرزو می‌کند ای کاش برگردد تا بر مبنای تقوی عمل کند؛ ولی این آرزوها به حال او فایده‌ای ندارد.

﴿۹۳۶﴾ خداوند به داود پیامبر وحی فرستاد که: ای داود، بترس از آن زمان که تو را قبض روح کنم و تو فریب خورده باشی و بدون توبه بمیری.

﴿۹۳۷﴾ در دلت توبه را تجدید کن، تا فرصت هست شتاب کن، پیش از آنکه نوبت تو شود و مرگت فرارسد و میان تو و خواسته‌هایت مانع ایجاد شود.

۲-۴-۱-۲- قبل از اقامه‌ی دلیل

﴿۹۳۸﴾ کسی که فقط یک نفر به دزدی او شهادت دهد و سارق‌ی که قبل از اقامه‌ی دلیل توبه کند، دستش قطع نمی‌شود.

۳-۴-۱-۲- قبل از اینکه خبر گناهِش به امام برسد

﴿۹۳۹﴾ بدان جزای کسی که با پسر بچه‌ای لواط کند، این است که: " در آتش سوزانده شود ". ولی اگر دوست دارد توبه کند، قبل از آنکه خبر آن به امام مسلمین برسد، توبه کند. چون اگر خبر آن به امام برسد، کشته خواهد شد.

۴-۴-۱-۲- قیام حضرت قائم علیه السلام

﴿۹۴۰﴾ حضرت قائم علیه السلام به امر جدید و کتاب جدید و حکم جدید قیام می‌کند، با عرب با شدت برخورد می‌کند، کار شاخص او شمشیر (و جنگ) است توبه‌ی هیچ‌کس را قبول نمی‌کند، و ملامت دشمنان او را از هدفش باز نمی‌دارد.

۵-۴-۱-۲- قیامت

۱-۵-۴-۱-۲- چهل روز قبل از قیامت

﴿۹۴۱﴾ زمین از حجت خالی نمی‌ماند مگر چهل روز قبل از قیامت، که در آن روز حجت خدا به آسمان بالا می‌رود. در آن روز راه توبه و بازگشت به ایمان مسدود می‌شود آن‌چنان که بعد از آن ایمان کسی که تا آن روز کافر بوده است پذیرفته نمی‌شود، و از این ایمان خیر و فایده‌ای نصیب او نمی‌شود.

﴿درجات و تقسيم و حدود التوبة﴾

﴿٩٤٢﴾ الصادق عليه السلام: مَا زَالَت الْأَرْضُ إِلَّا وَ لِلَّهِ تَعَالَى ذِكْرُهُ فِيهَا حُجَّةٌ يُعَرَّفُ الْحَلَالُ وَ الْحَرَامُ وَ يَدْعُو إِلَى سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَا تَنْقَطِعُ الْحُجَّةُ مِنَ الْأَرْضِ إِلَّا أَرْبَعِينَ يَوْمًا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَإِذَا رُفِعَتِ الْحُجَّةُ أَغْلَقَتْ أَبْوَابُ التَّوْبَةِ وَ لَمْ يَنْفَعْ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ أَمِنَتْ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَرْفَعَ الْحُجَّةُ أُولَئِكَ شِرَارُ مَنْ خَلَقَ اللَّهُ وَ هُمُ الَّذِينَ تَقُومُ عَلَيْهِمُ الْقِيَامَةُ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ١٨

٢-٥-١-٤-٢- يَوْمُ الْقِيَامَةِ

﴿٩٤٣﴾ الصادق عليه السلام: ذَلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ ذَلِكَ يَوْمُ الْحَسْرَةِ ذَلِكَ يَوْمُ الْآزِفَةِ وَ ذَلِكَ يَوْمٌ لَا تُسْتَقَالُ فِيهِ الْعَنَرَاتُ وَ لَا تُبْسَطُ فِيهِ التَّوْبَاتُ وَ لَا يَسْتَذْرِكُ فِيهِ مَا فَاتَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٨٥

﴿٩٤٤﴾ السَّجَّاد عليه السلام: ذَلِكَ يَوْمٌ لَا تُقَالُ فِيهِ عَنَرَةٌ وَ لَا يُؤْخَذُ مِنْ أَحَدٍ فِدْيَةٌ وَ لَا تُقْبَلُ مِنْ أَحَدٍ مَعْذِرَةٌ وَ لَا لِأَحَدٍ فِيهِ مُسْتَقْبَلُ تَوْبَةٍ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٧٢

﴿٩٤٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: قَالَ الْجَرِيُّ فَهَلْ مِنْ تَوْبَةٍ فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: الْأَجَلُ هُوَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ وَ هُوَ الْوَقْتُ الْمَعْلُومُ وَ اللَّهُ خَيْرُ حَافِظٍ وَ هُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٦ ص: ١٧٠

﴿٩٤٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَيُّهَا النَّاسُ الْآنَ الْآنَ مَا دَامَ الْوَتَاقُ مُطْلَقًا وَ السَّرَاجُ مُنِيرًا وَ بَابُ التَّوْبَةِ مَفْتُوحًا وَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَجْفَأَ الْقَلَمُ وَ تَطْوَى الصَّحِيفَةُ فَلَا رِزْقَ يَنْزِلُ وَ لَا عَمَلٍ يَصْعَدُ الْمُضْمَارُ الْيَوْمَ وَ السَّابِقُ غَدًا فَإِنَّكُمْ لَا تَذَرُونَ إِلَى جَنَّةٍ أَوْ إِلَى نَارٍ وَ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ لِي وَ لَكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٣٧٥

٦-٤-٢- العذاب

﴿٩٤٧﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَ تَدْرِي يَا يُونُسُ لَعَلَّ اللَّهَ إِذَا أَنْزَلَ عَلَيْهِمُ الْعَذَابَ فَاحْسَبُوا بِهِ أَنْ يُتُوبُوا إِلَيْهِ وَ يَسْتَغْفِرُوا فَيَرْحَمَهُمْ فَإِنَّهُ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ وَ يَكْشِفُ عَنْهُمْ الْعَذَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَخْبَرْتَهُمْ عَنْ اللَّهِ أَنَّهُ يُنْزِلُ عَلَيْهِمُ الْعَذَابَ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ فَتَكُونُ بِذَلِكَ عِنْدَهُمْ كَذَابًا فَقَالَ لَهُ تَنُوحًا وَ يَحْكُ بِأُ رُؤَيْلٍ لَقَدْ قُلْتَ عَظِيمًا يُخْبِرُكَ النَّبِيُّ الْمُرْسَلُ أَنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيْهِ أَنَّ الْعَذَابَ يَنْزِلُ عَلَيْهِمْ فَتَرُدُّ قَوْلَ اللَّهِ وَ تَشْكُ فِيهِ؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٩٥

﴿٩٤٨﴾ الباقر عليه السلام: فَلَمَّا طَلَعَ الْفَجْرُ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ فَعَلَ قَوْمُ يُونُسَ مَا أَمَرَهُمْ رُؤَيْلُ بِهِ فَلَمَّا بَزَغَتِ الشَّمْسُ أَقْبَلَتْ رِيحٌ صَفْرَاءُ مُظْلِمَةٌ مُسْرِعَةٌ لَهَا صَرِيرٌ وَ حَقِيفٌ وَ هَدِيرٌ فَلَمَّا رَأَوْهَا عَجَّوْا جَمِيعًا بِالْصُّرَاخِ وَ الْبُكَاءِ وَ التَّضَرُّعِ إِلَى اللَّهِ، وَ تَأَبَّوْا إِلَيْهِ وَ اسْتَغْفَرُوهُ وَ صَرَخَتْ الْأَطْفَالُ بِأَصْوَاتِهَا تَطْلُبُ أُمَّهَاتِهَا، وَ عَجَّتْ سَخَالُ الْبَهَائِمِ تَطْلُبُ التَّدْيَ وَ عَجَّتِ الْأَنْعَامُ تَطْلُبُ الرِّعْيَ، فَلَمَّ يَزَالُوا بِذَلِكَ وَ يُونُسَ وَ تَنُوحًا يَسْمَعَانِ صَجِيجَهُمْ (صَجِجَتَهُمْ) وَ صُرَاخَهُمْ وَ يَدْعُونَ اللَّهَ عَلَيْهِمْ بِتَغْلِيظِ الْعَذَابِ عَلَيْهِمْ، وَ رُؤَيْلُ فِي مَوْضِعِهِ يَسْمَعُ صُرَاخَهُمْ وَ عَجِيجَهُمْ وَ يَرَى مَا نَزَلَ وَ هُوَ يَدْعُو اللَّهَ بِكَشْفِ الْعَذَابِ عَنْهُمْ. فَلَمَّا أَنَّ زَالَتِ الشَّمْسُ وَ فَتَحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَ سَكَنَ غَضَبُ الرَّبِّ تَعَالَى رَحِمَهُمُ الرَّحْمَنُ فَاسْتَجَابَ دُعَاءَهُمْ وَ قَبِلَ تَوْبَتَهُمْ وَ أَقَالَ لَهُمْ عَثَرَتَهُمْ؛ تفسير العياشي ص: ٢ ص: ١٣٣

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۹۴۲﴾ پیوسته زمین از جانب خدای بزرگ دارای حجت و امامی است که عارف به حلال و حرام است و مردم را به راه خدا دعوت می‌کند و هیچ‌وقت زمین بدون حجت نخواهد بود مگر چهل روز قبل از برپاشدن قیامت، وقتی حجت از روی زمین برداشته شد، دیگر در توبه بسته می‌شود و اگر کسی قبلاً ایمان نیاورده باشد، بعد از آن دیگر ایمان آوردن برایش سودی نخواهد داشت. چنین مردمی بدترین خلق خدا هستند و قیامت بر همین مردم به پا می‌شود.

۲-۵-۱-۴-۲- روز قیامت

﴿۹۴۳﴾ آن روز، روز پشیمانی است، آن روز، روز حسرت است، آن روز، روز نزدیک است، روزی که از لغزش‌ها در نمی‌گذرند، اجازه‌ی توبه داده نمی‌شود، و جبران فرصت‌های ازدست‌رفته امکان‌پذیر نخواهد بود.

﴿۹۴۴﴾ آن روزی است که از لغزش‌ها در نمی‌گذرند و برای هیچ‌کس فدیّه و عوض و خرید جرمه وجود ندارد و از هیچ‌کس عذر و پوزشی نمی‌پذیرند و توبه‌ی کسی در آن روز پذیرفته نیست.

﴿۹۴۵﴾ جرّی گفت: آیا امکان توبه برای ما هست؟ امیرالمؤمنین فرمود: مهلت تا روز قیامت است که همان روز وقت معلوم است و خدا بهترین نگاهبان و مهربان‌ترین مهربانان است.

﴿۹۴۶﴾ ای مردم، هم‌اکنون، هم‌اکنون که بندها گشوده، چراغ‌ها روشن و در توبه باز است، پیش از اینکه قلم بخشکد و پرونده بسته شود، قبل از آنکه دیگر رزقی فرود نیاید و عملی بالا نرود، مهلت و مجال عمل فقط امروز است، و فردای قیامت عده‌ای در شتافتن به‌سوی بهشت پیش می‌افتند. و شما نمی‌دانید بهشتی هستید یا دوزخی، و من از خدا برای خود و شما طلب آمرزش می‌کنم.

۶-۱-۴-۲- عذاب

﴿۹۴۷﴾ ای یونس، آیا می‌دانی شاید بعد از رفتن تو، این قوم عذاب را احساس کرده، و توبه و طلب آمرزش کنند و خداوند حتی بعد از خبر دادن تو از نزول عذاب در روز چهارشنبه، به آن‌ها رحم کند و توبه‌شان را بپذیرد و عذاب را برطرف سازد؟ زیرا او مهربان‌ترین مهربانان است. و در این صورت تو در نزد مردم دروغ‌گو خواهی شد. تنوخی عابد گفت: وای بر تو ای روبیل، حرف‌های درشت و سنگینی می‌زنی. پیامبر و فرستاده‌ی خدا به تو خبر می‌دهد که خداوند به او وحی کرده بر این قوم عذاب خواهد فرستاد، اما تو در گفتار او تردید می‌کنی؟

﴿۹۴۸﴾ وقتی طلوع فجر نزدیک شد قوم یونس اعمالی را که روبیل به آن‌ها تعلیم داده بود انجام دادند، وقتی خورشید طلوع کرد، بادی زرد، ظلمانی و پرسرعت با صدایی مهیب و ترسناک آشکار شد، همگی با ناله و فریاد دست به تضرع برداشتند و به درگاه الهی توبه کردند و کودکان با ناله و فریاد، مادران خود را صدا زدند و بره‌های چهارپایان در طلب شیر مادران خود بانگ و فریاد برآوردند و همچنان به این تضرع ادامه دادند. در آن حال یونس علیه السلام و تنوخی عابد صدای ناله و فریاد آن‌ها را می‌شنیدند، اما برای شدیدتر شدن عذاب آن‌ها نفرین می‌کردند؛ ولی روبیل عالم با شنیدن صدای ناله و فریاد آن‌ها، برای برطرف شدن عذاب دست به دعا برداشته بود، وقتی خورشید به وسط آسمان رسید و درهای آسمان گشوده شد و غضب پروردگار آرام گرفت، خداوند دعای آن‌ها را پذیرفت و توبه‌ی آن‌ها را قبول کرد و از لغزششان درگذشت.

﴿درجات و تقسيم و حدود التوبة﴾

﴿٩٤٩﴾ الباقِرُ عليه السلام: أَوْحَى إِلَى إِسْرَافِيلَ أَنْ يَهْبِطَ إِلَى قَوْمِ يُونُسَ عليه السلام فَإِنَّهُمْ قَدْ عَجَبُوا إِلَى بِالْبُكَاءِ وَ التَّضَرُّعِ وَ تَابُوا فَرَحِمْتُهُمْ وَ أَنَا اللَّهُ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ... فَاهْبِطْ إِلَيْهِمْ فَاصْرِفْ عَنْهُمْ مَا قَدْ نَزَلَ بِهِمْ مِنْ عَذَابِي... وَ أَصْبَحَ يُونُسُ عليه السلام وَ تَنَوَّخَا يَوْمَ الْخَمِيسِ فِي مَوْضِعِهِمَا لَا يَشْكَانُ أَنَّ الْعَذَابَ قَدْ نَزَلَ؛ القصص للجزائري ص: ٤٣٥

٢-٤-٢- حُدُودُ عَظَمَةِ الذَّنْبِ وَ الْمَذْنِبِ

١-٢-٤-٢- مَا مِنْ ذَنْبٍ إِلَّا وَ لَهُ تَوْبَةٌ

﴿٩٥٠﴾ امير المؤمنين عليه السلام: مَا مِنْ ذَنْبٍ إِلَّا وَ لَهُ تَوْبَةٌ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٢٩

٢-٤-٢-٢- فِرْعَوْنُ

﴿٩٥١﴾ جبرائيل: أَنَّ جَبْرَائِيلَ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ لَوْ رَأَيْتَنِي وَ فِرْعَوْنُ يَدْعُو بِكَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَ أَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَ أَنَا دَفَنْتُهُ فِي الْمَاءِ وَ الطِّينِ لَشِدَّةِ غَضَبِي عَلَيْهِ مَخَافَةَ أَنْ يَتُوبَ فَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَيْهِ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ وَ مَا كَانَ شِدَّةَ غَضَبِكَ عَلَيْهِ يَا جَبْرَائِيلُ قَالَ لَقَوْلُهُ أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى وَ هِيَ الْكَلِمَةُ الْآخِرَةُ مِنْهُ وَ إِنَّمَا قَالَ حِينَ أَنْتَهَى إِلَى الْبَحْرِ وَ كَلِمَةً مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي فَكَانَ بَيْنَ الْأُولَى وَ الْآخِرَةِ أَرْبَعِينَ سَنَةً وَ إِنَّمَا قَالَ ذَلِكَ لِقَوْمِهِ أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى حِينَ أَنْتَهَى إِلَى الْبَحْرِ فَرَأَهُ قَذَى يَبْسُ فِيهِ الطَّرِيقُ فَقَالَ لِقَوْمِهِ تَرَوْنَ الْبَحْرَ قَدْ يَبْسُ مِنْ فِرْعَوْنَ فَصَدَّقُوهُ لَمَّا رَأَوْا ذَلِكَ فَذَلِكَ قَوْلُهُ وَ أَصْلُ فِرْعَوْنَ قَوْمُهُ وَ مَا هَدَى؛ سعد السعود

ص: ٢١٨

٣-٢-٤-٢- قَارُونُ

﴿٩٥٢﴾ الرسول عليه السلام: فَقَالَ لَهُ قَارُونُ يَا يُونُسُ أَلَا تَنْتَبِهُ إِلَى رَبِّكَ فَقَالَ لَهُ يُونُسُ أَلَا تَنْتَبِهُ أَنْتَ إِلَى رَبِّكَ فَقَالَ لَهُ قَارُونُ إِنَّ تَوْبَتِي جُعِلَتْ إِلَى مُوسَى وَ قَدْ تَنْتَبِهُ إِلَى مُوسَى وَ لَمْ يَقْبَلْ مِنِّي وَ أَنْتَ لَوْ تَنْتَبِهُ إِلَى اللَّهِ لَوَجَدْتَهُ عِنْدَ أَوَّلِ قَدَمٍ تَرْجِعُ بِهَا إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٢٥٨

٤-٢-٤-٢- هَامَةَ بِنُ الْهِيمِ بِنُ لَاقِيسَ بِنِ إِبْلِيسَ

﴿٩٥٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ عليه السلام ذَاتَ يَوْمٍ عَلَى جَبَلٍ مِنْ جِبَالِ تِهَامَةَ وَ الْمُسْلِمُونَ حَوْلَهُ إِذْ أَقْبَلَ شَيْخٌ وَ بِيَدِهِ عَصَا فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ عليه السلام فَقَالَ مَشِيَّةَ الْجَنِّ وَ نَغْمَتُهُمْ وَ عَجَبُهُمْ فَاتَى فَسَلَّمَ فَردَّ رَسُولُ اللَّهِ عليه السلام فَقَالَ لَهُ مَنْ أَنْتَ فَقَالَ أَنَا هَامَةُ بِنُ الْهِيمِ بِنِ لَاقِيسَ بِنِ إِبْلِيسَ إِلَى أَنْ قَالَ قَالَ هَامَةُ فَقُلْتُ يَا نُوحُ إِنِّي مِمَّنْ شَرَكَ فِي دَمِ الْعَبْدِ الصَّالِحِ الشَّهِيدِ السَّعِيدِ هَابِيلَ بِنِ آدَمَ هَلْ تَذَرِي عِنْدَ رَبِّكَ مِنْ تَوْبَةٍ قَالَ نَعَمْ يَا هَامُ هُمْ بِخَيْرٍ وَ أَفْعَلُهُ قَبْلَ الْحَسْرَةِ وَ النَّدَامَةِ إِنِّي وَجَدْتُ فِيمَا أَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَلَى أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ عَمِلَ ذَنْبًا كَانَتْ مَا كَانَ وَ بِالْغَا مَا بَلَغَ ثُمَّ تَابَ إِلَّا تَابَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ فَقَمِ السَّاعَةَ وَ اغْتَسِلْ وَ خِرْ لِلَّهِ سَاجِدًا فَفَعَلْتُ مَا أَمَرَنِي إِذْ نَادَى مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ ارْفَعْ رَأْسَكَ قَبْلَتْ تَوْبَتَكَ فَخَرَرْتُ لِلَّهِ سَاجِدًا حَوْلًا؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ٥١٣

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۹۴۹﴾ خداوند به اسرافیل علیه السلام وحی کرد: " بر قوم یونس فرود بیا. " زیرا آن‌ها با گریه و تضرع، به درگاه من زاری کرده و توبه نموده‌اند؛ حال که از من طلب آمرزش کرده‌اند، من به ایشان رحم می‌کنم، و توبه‌شان را می‌پذیرم. زیرا من خدایی بخشنده و مهربانم... پس بر ایشان فرود آ و عذابی را که بر ایشان نازل شده برگردان... در حالی که فردای آن‌روز یونس و تنوخوا برخاستند و شک نداشتند که عذاب نازل شده‌است.

۲-۴-۲-۲- مرزهای بزرگی گناه گناهکاران برای بخشیده شدن

۲-۴-۲-۱- هیچ گناهی نیست مگر اینکه برای آن توبه هست

﴿۹۵۰﴾ هیچ گناهی نیست که توبه نداشته باشد.

۲-۴-۲-۲- فرعون

﴿۹۵۱﴾ جبرئیل به رسول اکرم صلی الله علیه و آله گفت: کاش می‌دیدى با فرعون چه معامله‌ای کردم؟ داشت خدا را با کلمه‌ای اخلاص صدا می‌زد و می‌گفت: خدایی جز آن که بنی‌اسرائیل به او ایمان آورده‌اند نیست و من از تسلیم شدگانم. ولی من به علت عصبانیتی که نسبت به او داشتم و نگران بودم مبادا خدا توبه‌ی او را قبول کند، او را بین آب و گل دفن کردم. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: علت شدت خشم تو نسبت به فرعون چه بود؟ جبرئیل گفت: به خاطر ادعای الوهیتش، آنجا که گفت " منم پروردگار بلندمرتبه‌ی شما " و این آخرین سخنی بود که به‌هنگام رسیدن به دریا، از دهانش خارج شد. و جمله‌ی دیگری که مرا خشمناک کرد، این عبارت بود که گفت: " خدایی جز خودم برای شما نمی‌شناسم؛ و بین جمله‌ی اول و دوم چهل سال فاصله بود. او به قومش می‌گفت: " منم پروردگار بلندمرتبه‌ی شما " و آن‌گاه که در تعقیب موسی به دریا رسیدند و به فرمان خدا راهی میان دریا برای گذر قوم موسی باز شد، فرعون به قومش گفت: به دریا نگاه کنید که چگونه از هیبت من خشک شد، و پیروانش نیز ادعای او را راست انگاشتند و تصدیق کردند؛ این است کلام پروردگار که می‌فرماید: " فرعون قوم خود را گمراه کرد و هدایت ننمود ".

۲-۴-۲-۳- قارون

﴿۹۵۲﴾ قارون به حضرت یونس علیه السلام گفت: چرا به پروردگار خویش توبه نکردی؟ قارون پاسخ داد: رویم به موسی بود و به او توبه کردم و او از من نپذیرفت. ولی اگر تو، به خدا روی کنی، در اولین قدمی که به‌سوی او برداری، او را خواهی یافت.

۲-۴-۲-۴- هامه پسر هیم پسر لاقیس پسر ابلیس

﴿۹۵۳﴾ روزی پیامبر صلی الله علیه و آله بر کوهی از کوه‌های تهامه نشسته و مسلمانان دور ایشان بودند؛ مردی با عصایی در دست نزدیک شد. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: راه رفتنش به راه رفتن با تکبر جن شبیه است. سپس رسول خدا صلی الله علیه و آله رو به او کرد و گفت: تو کیستی؟ گفت: من هامه پسر هیم پسر لاتیس پسر ابلیس هستم... هامه گفت: ای نوح، من از کسانی هستم که در قتل بنده‌ی صالح و سعادت‌مند، - هابیل پسر آدم - شرکت داشتم. آیا راهی برای توبه‌ی من نزد پروردگارت می‌شناسی؟ نوح فرمود: ای هام، به‌سوی خیر بشتاب و آن را قبل از حسرت و پشیمانی عملی کن. در آنچه خداوند تبارک و تعالی بر من نازل فرموده است چنین یافتیم: بنده‌ای نیست که گناهی مرتکب شود - هر گناهی و به هر میزان - سپس توبه کند، مگر اینکه خداوند متعال توبه‌ی او را می‌پذیرد. پس همین الآن بلند شو غسل کن و خاضعانه برای خداوند به سجده بیفت. من آنچه را که نوح امر کرد انجام دادم. آن‌گاه منادی از آسمان ندا داد سرت را بالا بگیر، توبه‌ی تو مورد قبول واقع شده است. پس به شکرانه‌ی آن، یک سال در حال سجده بودم.

﴿درجات و تقسیم و حدود التوبة﴾

﴿٩٥٤﴾ الرسول ﷺ: قُلْتُ يَا نُوحُ إِنِّي مِمَّنْ أَشْرَكَ فِي دَمِ الْعَبْدِ الصَّالِحِ الشَّهِيدِ السَّعِيدِ هَابِيلَ بْنِ آدَمَ هَلْ تَدْرِي عِنْدَ رَبِّكَ مِنَ التَّوْبَةِ قَالَ نَعَمْ يَا هَامُ هُمْ بِخَيْرٍ وَأَفْعَلُهُ قَبْلَ الْحَسْرَةِ وَالنَّدَامَةِ إِنِّي وَجَدْتُ فِيمَا أَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ عَمِلَ ذَنْبًا كَانِنًا مَا كَانَ وَبَالِغًا مَا بَلَغَ ثُمَّ تَابَ إِلَّا تَابَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٨

٥-٢-٢-٢- الحُرُّ بْنُ يَزِيدَ

﴿٩٥٥﴾ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ قُلْتُ حَدَّثَنِي عَنْ مَقْتَلِ ابْنِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِيهِ ﷺ: فَضْرَبَ الْحُرُّ بْنُ يَزِيدَ فَرَسَهُ وَجَارَ عَسْكَرَ عُمَرَ بْنِ سَعْدٍ إِلَى عَسْكَرِ الْحُسَيْنِ ﷺ وَأَضْعَا يَدَهُ عَلَى رَأْسِهِ وَهُوَ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِلَيْكَ أُنِيبُ قَتُبَ عَلَى فَقَدْ أَرَعْبْتُ قُلُوبَ أَوْلِيَائِكَ وَأَوْلَادِ نَبِيِّكَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ هَلْ لِي مِنْ تَوْبَةٍ قَالَ نَعَمْ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكَ قَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ انْذِنْ لِي فَأَقَاتِلَ عَنْكَ فَأَذِنَ لَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٤٤ ص: ٣١٩

٦-٢-٢-٢-٢- مَنْ قَتَلَ مِائَةَ رَجُلٍ ظُلْمًا

﴿٩٥٦﴾ أَنَّ رَجُلًا قَتَلَ مِائَةَ رَجُلٍ ظُلْمًا ثُمَّ سَأَلَ هَلْ مِنْ تَوْبَةٍ فَدُلَّ عَلَى عَالِمٍ فَسَأَلَهُ فَقَالَ وَمَنْ يَحُولُ بَيْنَكَ وَبَيْنَ التَّوْبَةِ وَلَكِنْ أَخْرِجْ مِنَ الْقَرْيَةِ السَّوْءِ إِلَى الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ فَأَعْبُدِ اللَّهَ فِيهَا فَخَرَجَ تَائِبًا فَأَدْرَكَهُ الْمَوْتُ فِي الطَّرِيقِ فَاخْتَصَمَتْ فِيهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَمَلَائِكَةُ الْعَذَابِ فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ مَلَكًا فَقِيلَ قِيسُوا مَا بَيْنَ الْقَرْيَتَيْنِ فَإِلَى أَيْتَهُمَا كَانَ أَقْرَبَ فَاجْعَلُوهُ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدُوهُ أَقْرَبَ إِلَى الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ شَبِيرَ فَجَعَلُوهُ مِنْ أَهْلِهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٨ ص: ٢٦٠

٧-٢-٢-٢-٢- مَنْ قَتَلَ سَبْعِينَ نَبِيًّا

﴿٩٥٧﴾ الرسول ﷺ: جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ امْرَأَةٌ قَتَلْتُ وَلَدَهَا هَلْ لَهَا مِنْ تَوْبَةٍ فَقَالَ ﷺ لَهَا وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّهَا قَتَلَتْ سَبْعِينَ نَبِيًّا ثُمَّ تَابَتْ وَنَدِمَتْ وَيَعْرِفُ اللَّهُ مِنْ قَلْبِهَا أَنَّهَا لَا تَرْجِعُ إِلَى الْمَعْصِيَةِ أَبَدًا لَقَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهَا وَعَفَا عَنْهَا فَإِنَّ بَابَ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَإِنَّ التَّائِبَ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

٨-٢-٢-٢-٢- ذَنْبُ أَعْظَمَ مِنَ الزَّنا وَنَبَشِ الْقُبُورِ وَأَخْذِ الْأَكْفَانِ

﴿٩٥٨﴾ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى نَبِيِّهِ ﷺ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً يَعْنِي الزَّنا أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ يَعْنِي بَارْتِكَابَ ذَنْبِ أَعْظَمَ مِنَ الزَّنا وَنَبَشِ الْقُبُورِ وَأَخْذِ الْأَكْفَانِ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ يَقُولُ خَافُوا اللَّهَ فَعَجَلُوا التَّوْبَةَ وَمَنْ يَغْفِرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ يَقُولُ عَزَّ وَجَلَّ أَتَاكَ عَبْدِي يَا مُحَمَّدُ تَائِبًا فَطَرَدْتُهُ فَأَيْنَ يَذْهَبُ وَإِلَى مَنْ يَقْصِدُ وَمَنْ يَسْأَلُ أَنْ يَغْفِرَ لَهُ ذَنْبًا غَيْرِي؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٥

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۹۵۴﴾ ای نوح، من از کسانی هستم که در قتل بنده‌ی صالح و سعادتمند، - هابیل پسر آدم - شرکت داشتم. آیا راهی برای توبه‌ی من نزد پروردگارت می‌شناسی؟ نوح فرمود: ای هام، به‌سوی خیر بشتاب و قبل از حسرت و پشیمانی، آن را عملی کن. من در آنچه خداوند تبارک و تعالی برابم نازل کرده، چنین یافتم: بنده‌ای نیست که گناهی مرتکب شود - هر گناهی و به هر میزان - و سپس توبه کند، مگر اینکه خداوند متعال، توبه‌ی او را می‌پذیرد.

۵-۲-۴-۲- حَرَبَن یزید

﴿۹۵۵﴾ حَرَبَن یزید ریاحی اسب خود را راند و از لشکر ابن‌سعد خارج و داخل لشکر امام حسین شد و دست خود را روی سر خویش نهاده بود و می‌گفت: پروردگارا، من به‌سوی تو بازگشته‌ام توبه‌ی مرا بپذیر، زیرا قلب‌های اولیای تو و فرزندان پیامبرت تو را دچار ترس نمودم. ای پسر پیامبر، آیا توبه‌ی من قبول است؟ فرمود: آری، خدا توبه‌ی تو را پذیرفت. حر گفت: ای پسر پیامبر، به من اجازه بده تا به میدان بروم، و امام حسین به او اجازه‌ی میدان داد.

۶-۲-۴-۲- کسی که صد نفر را ظالمانه کشته است

﴿۹۵۶﴾ مردی یکصد نفر را به ناحق کشته است و سؤال می‌کند که آیا راهی برای توبه دارد؟ به فرد دانایی راهنمایی شد، گفت: چه کسی می‌تواند مانع توبه‌ی تو شود؟ ولی از این منطقه، به منطقه‌ای شایسته کوچ کن و در آنجا به عبادت خدا بپرداز. پس آن مرد توبه کرد و به‌سوی محل جدید کوچ کرد. ولی در راه اجلش فرارسید. فرشتگان رحمت و فرشتگان عذاب در اینکه او سهم کدام گروه است، اختلاف کردند. خداوند فرشته‌ای به‌سوی ایشان ارسال کرد و فرمود: اندازه بگیرید که به کدام قریه نزدیک‌تر است، او اهل آن قریه محسوب می‌شود. او را به اندازه‌ی یک وجب به قریه‌ی اهل صلاح نزدیک‌تر یافتند، پس او را از اهل آن به حساب آورند.

۷-۲-۴-۲- کسی که هفتاد پیامبر را کشته است

﴿۹۵۷﴾ زنی نزد پیامبر ﷺ و عرض کرد: ای پیامبر خدا، زنی فرزند خود را کشته است، آیا امکان توبه هست؟ حضرت فرمود: قسم به خداوندی که جان محمد در دست اوست، اگر هفتاد پیامبر را کشته باشد و بعد از آن توبه کند و پشیمان شود و خدا بداند که او هرگز به آن گناه باز نمی‌گردد، خدا توبه‌ی او را قبول و او را عفو می‌کند. در توبه به وسعت میان مشرق و مغرب گشاده است و توبه‌کننده از گناه، مانند کسی است که هیچ گناهی ندارد.

۸-۲-۴-۲- گناهی بزرگتر از زنا و نبش قبر و برداشتن کفن

﴿۹۵۸﴾ خداوند بر پیامبرش نازل کرد: " آنان که مرتکب عمل زشتی شدند " یعنی " زنا "، " یا به خود ستم کردند: یعنی گناه بزرگتر از زنا که نبش قبر و بردن کفن‌هاست، " به یاد خدا افتادند و برای گناه خود آمرزش خواستند " فرمود از خدا ترسیدند و زود توبه کردند "، چه کسی جز خدا گناهان را می‌آمرزد؟

﴿درجات و تقسيم و حدود التوبة﴾

﴿٩٥٩﴾ الرسول ﷺ: نَزَلَ جِبْرِيلُ بَعْدَ مَا دَعَا الشَّابُّ أَنْ يُحْرِقَهُ اللَّهُ بِنَارِ الدُّنْيَا نَاشِرًا أَجْنَحَتَهُ أَحَدَهَا فِي الْمَشْرِقِ وَالْآخَرَ فِي الْمَغْرِبِ وَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ يَقْرُوكَ السَّلَامَ وَيَقُولُ أَنْتَ خَلَقْتَ الْخَلْقَ أَمْ أَنَا فَقَالَ اللَّهُمَّ لَا بَلْ أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَإِيَّاهُمْ قَالَ وَيَقُولُ أَنْتَ تَرْزُقُهُمْ أَمْ أَنَا قَالَ لَا أَنْتَ تَرْزُقُنِي وَإِيَّاهُمْ قَالَ وَيَقُولُ أَنْتَ تَقْبَلُ تَوْبَتَهُمْ أَمْ أَنَا قَالَ لَا بَلْ أَنْتَ تَقْبَلُ مِنْهُمْ قَالَ فَلِمَ آيَسْتَ عَبْدِي ادْعُهُ وَأَقْبَلْ تَوْبَتَهُ وَقُلْ لَهُ إِنِّي قَبِلْتُ تَوْبَتَهُ وَرَحِمْتُ عَلَيْهِ وَنَزَلَ بِهِذِهِ آيَةٌ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِلَيَّ قَوْلُهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ؛

مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ٣٧١

٩-٢-٢-٢- من أذنب المائة سنة ثم يتوب

﴿٩٦٠﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: كَانَتْ أَلَا مِ السَّالِفَةِ يُتُوبُ أَحَدُهُمْ مِنَ الذَّنْبِ الْوَاحِدِ الْمِائَةِ سَنَةٍ وَالْمِائَتِي سَنَةٍ ثُمَّ لَمْ أَقْبَلْ تَوْبَتَهُ دُونَ أَنْ أُعَاقِبَهُ فِي الدُّنْيَا بِعُقُوبَةٍ وَقَدْ رَفَعْتُ ذَلِكَ عَنْ أُمَّتِكَ وَإِنَّ الرَّجُلَ مِنْ أُمَّتِكَ لِيَذْنِبُ الْمِائَةَ سَنَةٍ ثُمَّ يُتُوبُ وَيَنْدِمُ طَرْفَةَ عَيْنٍ فَأَغْفِرَ لَهُ ذَلِكَ كُلَّهُ وَأَقْبَلْ تَوْبَتَهُ؛ بحار الأنوار ج: ١٦ ص: ٣٤٥

﴿٩٦١﴾ الحسين عليه السلام: كَانَتْ أَلَا مِ السَّالِفَةِ يُتُوبُ أَحَدُهُمْ مِنَ الذَّنْبِ الْوَاحِدِ مِائَةِ سَنَةٍ أَوْ ثَمَانِينَ سَنَةٍ أَوْ خَمْسِينَ سَنَةٍ ثُمَّ لَمْ أَقْبَلْ تَوْبَتَهُ دُونَ أَنْ أُعَاقِبَهُ فِي الدُّنْيَا بِعُقُوبَةٍ وَهِيَ مِنَ الْأَصَارِ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَرَفَعْتُهَا عَنْ أُمَّتِكَ وَإِنَّ الرَّجُلَ مِنْ أُمَّتِكَ لِيَذْنِبُ عَشْرِينَ سَنَةً أَوْ ثَلَاثِينَ سَنَةً أَوْ أَرْبَعِينَ سَنَةً أَوْ مِائَةَ سَنَةٍ ثُمَّ يُتُوبُ وَيَنْدِمُ طَرْفَةَ الْعَيْنِ فَأَغْفِرَ لَهُ ذَلِكَ كُلَّهُ؛ بحار الأنوار ج: ١٠ ص: ٤٢

١٠-٢-٢-٢- من يقارف في يوم أربعين كبيرة

﴿٩٦٢﴾ الصادق عليه السلام: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُقَارِفُ فِي يَوْمِهِ وَلَيْلَتِهِ أَرْبَعِينَ كَبِيرَةً فَيَقُولُ وَهُوَ نَادِمٌ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ بَدِيعِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَاسْأَلُهُ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ يُتُوبَ عَلَيَّ إِلَّا غَفَرَهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ وَلَا خَيْرَ فِيمَنْ يُقَارِفُ فِي يَوْمٍ أَكْثَرَ مِنْ أَرْبَعِينَ كَبِيرَةً؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٨

١١-٢-٢-٢- لا يقطع طمع العباد فيه ورجاءهم منه

﴿٩٦٣﴾ أحمد بن محمد بن أبي نصر رفعه إلى الشيخ عليه السلام: فِي قَوْلِهِ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا قَالَ قَوْمٌ اجْتَرَحُوا ذُنُوبًا مِثْلَ قَتْلِ حَمْرَةٍ وَجَعْفَرِ الطَّيَّارِ ثُمَّ تَابُوا ثُمَّ قَالَ وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا لَمْ يُوفَّقْ لِلتَّوْبَةِ إِلَّا أَنْ اللَّهَ لَا يَقْطَعُ طَمَعَ الْعِبَادِ فِيهِ وَرَجَاءَهُمْ مِنْهُ؛ وسائل الشيعة ج: ٢٩ ص: ٣٢

٣-٢-٢-٢- حدود التكرار

١-٢-٢-٢- حتى يكون الشيطان هو المحسور

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۹۵۹﴾ بعد از آنکه جوان گناهکار درخواست کرد به آتش دنیا سوزانده شود، جبرئیل فرود آمد، بال خود را از شرق تا غرب گسترد و گفت: ای محمد، خداوند سلام می‌رساند و می‌گوید: خلق را تو آفریده‌ای یا من؟ پیامبر ﷺ گفت: البته شما، خدا گفت: تو به ایشان روزی می‌دهی یا من؟ پیامبر ﷺ گفت: خداوند فرمود البته شما، تو توبه‌شان را می‌پذیری یا من؟ پیامبر ﷺ گفت: البته شما، خداوند فرمود: پس چرا بنده‌ی مرا ناامید کردی؟ او را بخوان و توبه‌اش را بپذیر زیرا من توبه‌اش را پذیرفتم و به او رحم کردم. و این آیه را نازل کرد: " بگو: ای بندگان من که بر خود اسراف و ستم کرده‌اید، از رحمت خداوند نومید نشوید... زیرا او بسیار آمرزنده و مهربان است. "

۹-۲-۴-۲- کسی که صد سال گناه کند و سپس توبه کند

﴿۹۶۰﴾ روش پذیرش توبه در امت‌های گذشته چنین بود که از یک گناه واحد، صد سال یا دویست سال توبه می‌کردند بعد هم من بدون عقوبت و کیفر توبه‌اش را قبول نمی‌کردم؛ ولی این بار گران را هم از دوش امت تو برداشتم، مردی از امت تو صد سال گناه کند بعد به یک چشم‌به‌هم‌زدن توبه کند و پشیمان شود، من تمام گناهانش را می‌بخشم و توبه‌اش را می‌پذیرم. ﴿۹۶۱﴾ گذشتگان از یک گناه صد سال یا هشتاد سال و یا پنجاه سال توبه می‌کردند و من تا او را در دنیا عقاب نمی‌کردم توبه‌اش را نمی‌پذیرفتم؛ و این هم از قوانین سختی بود که از امت تو برداشتم، یک نفر از امت تو بیست یا سی یا چهل و یا صد سال گناه می‌کند، بعد پشیمان می‌شود و توبه می‌کند و من در یک لحظه همه‌ی آن گناهان را می‌بخشم.

۱۰-۲-۴-۲- کسی که در روز چهل گناه کبیره مرتکب شود

﴿۹۶۲﴾ هیچ مؤمنی نیست که در شبانروز چهل گناه کبیره را مرتکب شود، و بعد از روی پشیمانی به درگاه الهی روی کند و بگوید: " از خداوند درخواست آمرزش می‌کنم، آن که خدایی جز او نیست، زنده و برپادارنده‌ی جهان هستی و پدیدآورنده‌ی آسمان و زمین که در کمال جلالت و بزرگواری است، و از او می‌خواهم که توبه‌ی مرا بپذیرد "، دراین صورت خداوند از گناهان او درمی‌گذرد، و اما کسی که در هر روز بیش از چهل گناه کبیره مرتکب شود، دیگر خیری در او نیست.

۱۱-۲-۴-۲- امید بندگان به او قطع نمی‌شود

﴿۹۶۳﴾ درباره‌ی آیه‌ی " کار خوب و بد را به هم آمیختند " فرمود: گروهی مرتکب گناهانی مثل قتل حمزه و جعفر طیار شدند و بعد توبه کردند، بعد از آن فرمود: هرکس مؤمنی را بکشد، موفق به توبه نمی‌شود، ولی خداوند امید بندگان را قطع نمی‌کند.

۳-۲-۴- حدّ تکرار توبه

۱-۳-۴-۲- تا آنکه شیطان نا امید شود

﴿دَرَجَاتُ وَتَقْسِيمَ وَ حُدُودُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٩٦٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَإِنْ عَادَ وَ تَابَ مِرَارًا قَالَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَهُ قِيلَ إِلَى مَتَى قَالَ حَتَّى يَكُونَ

الشَّيْطَانُ هُوَ الْمَحْسُورُ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ١٥

٢-٣-٤-٢ - حَتَّى يَكُونَ الشَّيْطَانُ هُوَ الْمَذْخُورُ

﴿٩٦٥﴾ الرسول ﷺ: قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَذْنِبُ فَمَا أَقُولُ إِذَا تُبِتُ قَالَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ فَقَالَ

إِنِّي أَتُوبُ ثُمَّ أَعُودُ فَقَالَ كَلَّمَا أَذْنَبْتَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ فَقَالَ إِذْنُ تَكْثُرُ ذُنُوبِي فَقَالَ عَفُوَ اللَّهُ أَكْثَرُ فَلَا

تَزَالُ تَتُوبُ حَتَّى يَكُونَ الشَّيْطَانُ هُوَ الْمَذْخُورُ؛ وسائل الشريعة ج: ١٦ ص: ٨١

٢-٣-٤-٢ - فَإِنْ عَادَ الرَّابِعَةَ إِلَى شُرْبِ الْخَمْرِ...

﴿٩٦٦﴾ الرسول ﷺ: كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَ كُلُّ خَمْرٍ حَرَامٌ وَ مَنْ شَرِبَ مُسْكِرًا نَجَسَتْ صَلَاتُهُ

أَرْبَعِينَ صَبَاحًا فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَإِنْ عَادَ الرَّابِعَةَ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَسْقِيَهُ مِنْ طِينَةِ

الْخَبَالِ قِيلَ وَ مَا طِينَةُ الْخَبَالِ قَالَ صَدِيدُ أَهْلِ النَّارِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٧ ص: ٦١

﴿درجات، تقسیمات و حدود توبه﴾

﴿۹۶۴﴾ راوی سؤال کرد: اگر به گناه بازگشت و دوباره توبه کرد؟ فرمود: خداوند او را می‌آمرزد. گفته شد: تا کی؟ فرمود: تا اینکه شیطان ناامید شود.

۲-۳-۴-۲- تا آنکه شیطان رانده شود

﴿۹۶۵﴾ مردی به رسول خدا ﷺ عرض کرد: من چگونه از گناه توبه کنم؟ فرمود: آمرزش بخواه. گفت: من توبه می‌کنم ولی باز به گناه برمی‌گردم. فرمود: هربار که گناه کردی آمرزش بخواه. گفت: در این صورت گناهم زیاد می‌شود، فرمود: گذشت خدا زیادت‌تر است، آن قدر توبه کن تا شیطان رانده شود.

۳-۳-۴-۲- اگر برای مرتبه‌ی چهارم به شراب‌خواری روی آورد

﴿۹۶۶﴾ هر مست‌کننده‌ای شراب و هر شرابی حرام است و هر کس مست‌کننده‌ای بنوشد نماز او چهل روز ناپاک است، ولی اگر توبه کند خداوند توبه‌ی او را تا سه بار می‌پذیرد، ولی اگر برای مرتبه‌ی چهارم مرتکب شود بر خداوند است که خیال به او بنوشاند. عرض شد: خیال چیست؟ فرمودند: چرک اهل دوزخ.

الفصل الثالث - أهمية التوبة

٣-١- ذم الحرمان وعدم التوفيق بالتوبة

٣-١-١- نهر بلا ماء

﴿٩٦٧﴾ الرسول ﷺ: شَابُ لَا تَوْبَةَ لَهُ كَنَهْرٌ لَا مَاءَ لَهُ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ١٩٣

٣-١-٢- لعن الإمام للظالم، طلب الحرمان من التوبة

﴿٩٦٨﴾ الصادق عليه السلام: صَلَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَزَلْ حِلْمَكَ عَنْ ظَالِمِيٍّ... وَامْنَعُهُ التَّوْبَةَ

وَحُلْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْإِنَابَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٢ ص: ٢١٨

٣-١-٣- ذنب من تخلف عنه ولم يتب أعظم من ذنب من قاتله ثم تاب

﴿٩٦٩﴾ الرضا عليه السلام: سَمِعَ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ بَعْضَ أَصْحَابِهِ يَقُولُ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ حَارَبَ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ

لَهُ قُلْ إِنَّا مِنْ تَابٍ وَأَصْلَحَ ثُمَّ قَالَ ذَنْبٌ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ وَلَمْ يَتُبْ أَعْظَمُ مِنْ ذَنْبٍ مَنْ قَاتَلَهُ ثُمَّ

تَابَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٥ ص: ٣٣٥

٣-١-٤- ويل له

﴿٩٧٠﴾ الرسول ﷺ: فَطُوبَى لَهُ إِنْ تَابَ وَوَيْلٌ لَهُ إِنْ عَادَ؛ وسائل الشيعة ج: ٢ ص: ٤٠٠

فصل ۳- اهمیت توبه

۱-۳- مذمت محروم شدن از توبه

۱-۳-۱- مانند نهر بدون آب است

﴿۹۶۷﴾ جوانی که توبه نداشته باشد، مانند نهری است که آب ندارد.

۲-۳-۱- نفرین امام بر ظالم، درخواست محروم شدن او از توبه

﴿۹۶۸﴾ بر محمد و بر خاندانش درود فرست و بردباری ات را از کسی که به من ظلم می کند بردار... نگذار توبه کند، و بین او و بازگشتنش، مانع ایجاد کن.

۳-۳-۱- گناه آنکه از امام تخلف کند و توبه نکند بزرگ تر از آن است که قاتل او توبه کند و سپس توبه کند

﴿۹۶۹﴾ امام رضا علیه السلام شنید که بعضی از اصحاب می گویند: خدا لعنت کند آن را که با علی علیه السلام جنگ کرد؛ حضرت فرمود: بگویید: غیر از کسی که توبه کرد و صالح شد، سپس فرمود: گناه کسی که از علی علیه السلام کناره گرفت و توبه نکرد مهم تر از گناه کسی است که با آن حضرت جنگید ولی توبه کرد.

۴-۳-۱- وای بر او

﴿۹۷۰﴾ خوشا به حال او اگر در آن حال توبه کند، و وای بر او اگر به گناه بازگردد.

﴿أَهَمِّيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

٥-١-٣- لَا تَشْتَهِي تَمُوتُ حَتَّى تَتُوبَ

﴿٩٧١﴾ أَنَّهُ كَانَ فِي التَّوْرَةِ مَكْتُوبًا يَا ابْنَ آدَمَ لَا تَشْتَهِي تَمُوتُ حَتَّى تَتُوبَ وَأَنْتَ لَا تَتُوبُ حَتَّى تَمُوتَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ١١٩

٦-١-٣- فَمَا عَذْرُ لَهُ

﴿٩٧٢﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: إلهي أَنْتَ الَّذِي فَتَحْتَ لِعِبَادِكَ بَابًا إِلَى عَفْوِكَ وَ سَمَّيْتَهُ التَّوْبَةَ وَ جَعَلْتَ عَلَى ذَلِكَ الْبَابِ دَلِيلًا مِنْ رَحْمَتِكَ لِنَلَّا يَضِلُّوا عَنْهُ فَقُلْتُ تَوُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يَكْفُرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَا عَذْرُ مَنْ أَغْفَلَ دُخُولَ ذَلِكَ الْبَابِ يَا سَيِّدِي بَعْدَ فَتْحِهِ وَإِقَامَةِ الدَّلِيلِ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٧٢

٧-١-٣- بَشَسَ الْعَبْدُ

﴿٩٧٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: بَشَسَ الْعَبْدُ عَبْدٌ يَسْأَلُ الْمَغْفِرَةَ وَ هُوَ يَعْمَلُ بِالْمَعْصِيَةِ وَ يَرْجُو النِّجَاةَ وَ لَا يَعْمَلُ لَهَا وَ يَخَافُ الْعَذَابَ وَ لَا يَحْذَرُهُ وَ يَعْجَلُ الذَّنْبَ وَ يُؤَخِّرُ التَّوْبَةَ وَ يَتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ الْأَمَانِيَّ الْكَاذِبَةَ فَوَيْلُ لَهُ ثُمَّ وَيْلُ لَهُ مِنْ يَوْمِ الْعَرْضِ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٦٨

٨-١-٣- فِي مَذْمَمَةٍ مِنْ آخِرِ التَّوْبَةِ

﴿٩٧٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: قَالَ عليه السلام: فِي وَصْفٍ مَنْ ذَمَّهُ يَقُولُ فِي الدُّنْيَا بِقَوْلِ الزَّاهِدِينَ وَ يَعْمَلُ فِيهَا بِعَمَلِ الرَّاعِبِينَ يُظْهِرُ شِيَمَةَ الْمُحْسِنِينَ وَ يُبْطِنُ عَمَلَ الْمُسِيئِينَ يَكْرَهُ الْمَوْتَ لِكَثْرَةِ ذُنُوبِهِ وَ لَا يَتْرُكُهَا فِي حَيَاتِهِ يُسَلِّفُ الذَّنْبَ وَ يُسَوِّفُ بِالتَّوْبَةِ؛ غرر الحكم ص: ٤٥٩

﴿٩٧٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: قَالَ عليه السلام: لِرَجُلٍ سَأَلَهُ أَنْ يَعِظَهُ لَا تَكُنْ مِمَّنْ يَرْجُو الْآخِرَةَ بغير عمل وَ يَرْجَى التَّوْبَةَ بِطُولِ الْأَمَلِ ...إِنْ عَرَضَتْ لَهُ شَهْوَةٌ أَسْلَفَ الْمَعْصِيَةَ وَ سَوَّافَ التَّوْبَةَ؛ نهج البلاغة ص: ٤٩٧

﴿٩٧٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: يُقَدِّمُ الْمَعْصِيَةَ وَ يُسَوِّفُ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٦٨

﴿٩٧٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَ قَالَ فِي ذَمٍّ مَنْ ذَمَّهُ إِنْ عَرَضَتْ لَهُ مَعْصِيَةٌ وَأَقْعَهَا بِالْإِتِّكَالِ عَلَى التَّوْبَةِ إِنْ عَزَمَ عَلَى التَّوْبَةِ سَوَّقَهَا وَ أَصَرَ عَلَى الْحَوْبَةِ؛ غرر الحكم ص: ١٩٤

﴿٩٧٨﴾ الرضا عليه السلام: تُعْجَلُ الذَّنْبُ بِمَا تَشْتَهِي وَ تَأْمُلُ التَّوْبَةَ مِنْ قَابِلٍ؛ بحار الأنوار

ج: ٤٩ ص: ١١٢

﴿٩٧٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: ثُمَّ أَقْبَلَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام عَلَى نَفْسِهِ يُعَانِبُهَا وَ يَقُولُ أَيُّهَا الْمُنَاجِي رَبِّهِ بِأَنْوَاعِ الْكَلَامِ وَ الطَّلَابِ مِنْهُ مَسْكَنًا فِي دَارِ السَّلَامِ وَ الْمُسَوِّفَ بِالتَّوْبَةِ عَامًّا بَعْدَ عَامٍ؛ مستدرک

الوسائل ج: ١١ ص: ٢٥٣

﴿٩٨٠﴾ وَيَلِي كَلِمًا طَالَ عُمْرِي كَثُرَتْ خَطَايَايَ وَ لَمْ أَتُبْ؛ بحار الأنوار ج: ٤٦ ص: ٨١

﴿اهمیت توبه﴾

۵-۳-۱- درخواست مرگ نکن مگر آنکه توبه کنی

﴿۹۷۱﴾ در تورات نوشته شده است: ای فرزند آدم، نخواه که بمیری مگر اینکه توبه کنی و تو توبه نمی کنی مگر اینکه بمیری.

۶-۳-۱- عذرش پذیرفته نیست

﴿۹۷۲﴾ خدایا، تویی آن که برای بندگان دری به سوی عفو گشوده، و آن را توبه و بازگشت نامیده‌ای، و بر آن در از رحمت خود راهنمایی قرارداده‌ای تا آن را گم نکنند، و تو خود فرموده‌ای: به سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص و پاکیزه، و امیدوار باشید که پروردگارتان گناهانتان را ببوشاند و شما را به بهشت‌ها و باغ‌هایی که نهرها از زیر درختان آن روان است وارد کند. پس آقای من، بعد از بازبودن در و اقامه شدن دلایل، عذر و بهانه‌ی بی‌خبربودن از چگونگی ورود به آن چه معنایی دارد؟

۷-۳-۱- بد بنده‌ای است

﴿۹۷۳﴾ بد بنده‌ای است آن که از خدا آمرزش می‌طلبد ولی گناه می‌کند، امیدوار نجات است ولی کاری برای آن نمی‌کند، از عذاب خدا می‌ترسد ولی از آن دوری نمی‌کند، در گناه شتاب می‌کند و توبه را به تأخیر می‌اندازد، و از خدا آرزوهای بیجا می‌کند پس وای بر او، وای بر او از آن روزی که او را در پیشگاه خدا حاضر کنند.

۸-۳-۱- در مذمت آنکه توبه را به تأخیر اندازد

﴿۹۷۴﴾ آن حضرت علیه السلام در وصف کسی که او را مذمت می‌کرد فرمود: درباره‌ی دنیا مثل زاهدان و بی‌رغبتان به آن حرف می‌زند، ولی مثل علاقه‌مندان به آن عمل می‌کند. به صفات نیکوکاران تظاهر می‌کند، ولی در نهان، اعمال بدکاران را مرتکب می‌شود. به خاطر گناهان فراوانش، از مرگ بدش می‌آید، ولی تا زنده است آن گناهان را ترک نمی‌کند؛ در انجام گناه درنگ نمی‌کند ولی توبه را به تأخیر می‌اندازد.

﴿۹۷۵﴾ به مردی که از او درخواست پند کرده بود فرمود: از آنان مباش که بدون عمل، به آخرت امیدوارند، و با آرزوی دراز، توبه را به تأخیر می‌اندازد. چون یکی از خواهش‌های نفسانی‌اش بر او عرضه شود در انجام گناه درنگ نمی‌کند، ولی توبه را به تأخیر می‌اندازد.

﴿۹۷۶﴾ در انجام نافرمانی درنگ نمی‌کند، ولی توبه را به تأخیر می‌اندازد

﴿۹۷۷﴾ درباره‌ی کسی که او را مذمت می‌کرد فرمود: اگر گناهی به او عرضه شود با واگذار کردن به توبه در آینده، گناه را انجام می‌دهد. هرگاه تصمیم به توبه می‌گیرد، آن را به تأخیر می‌اندازد و بر گناه اصرار می‌ورزد.

﴿۹۷۸﴾ در ارتکاب گناهانی که میل به انجام آن داری، شتاب می‌کنی، ولی توبه را سال به سال به تأخیر می‌اندازی.

﴿۹۷۹﴾ سپس امیرالمؤمنین ملامت کنان رو به نفس خطاب کرد: ای آن که با پروردگارت به هر زبانی مناجات می‌کنی، و از او جایگاهی در دارالسلام می‌طلبی، ولی توبه را سال به سال تأخیر می‌اندازی.

﴿۹۸۰﴾ ای وای بر من، هرچه عمرم طولانی می‌شود، گناهم زیادتیر می‌شود و توبه نمی‌کنم.

﴿أَهَمِّيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٩٨١﴾ الخضر عليه السلام: وَيَلِي كُلَّمَا كَبِرَ سِنِي كَثُرَتْ ذُنُوبِي وَيَلِي كُلَّمَا طَالَ عُمْرِي كَثُرَتْ مَعَاصِيٌّ فَكَمْ أَتُوبُ وَكَمْ أَعُودُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ٤٤٣

٣-٢-٢- الفَضْلُ التَّوْبَةُ

٣-٢-٢-١- وَجُوبُهُ

﴿٩٨٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: تَوَبُوا وَانْبِئُوا وَادُّوا فِطْرَتَكُمْ فَإِنَّهَا سُنَّةُ نَبِيِّكُمْ وَفَرِيضَةٌ وَاجِبَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٧٥

﴿٩٨٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فَقَالَ جِئْتُكَ لِأَسْأَلَ عَنْ أَرْبَعَةِ مَسَائِلَ فَقَالَ عليه السلام سَلْ وَإِنْ كَانَ أَرْبَعِينَ فَقَالَ أَخْبِرْنِي مَا الصَّعْبُ وَمَا الْأَصْعَبُ وَمَا الْقَرِيبُ وَمَا الْأَقْرَبُ وَمَا الْعَجَبُ وَمَا الْأَعْجَبُ وَمَا الْوَجِبُ وَمَا الْأَوْجِبُ فَقَالَ عليه السلام الصَّعْبُ الْمَعْصِيَةُ وَالْأَصْعَبُ فَوْتُ ثَوَابِهَا وَالْقَرِيبُ كُلُّ مَا هُوَ آتٍ وَالْأَقْرَبُ هُوَ الْمَوْتُ وَالْعَجَبُ هُوَ الدُّنْيَا وَغَفَلَتْنَا فِيهَا أَعْجَبُ وَالْوَجِبُ هُوَ التَّوْبَةُ وَتَرَكُ الذُّنُوبَ هُوَ الْأَوْجِبُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٣١

٣-٢-٢-٢- سُنَّةُ النَّبِيِّ ﷺ

﴿٩٨٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: تَوَبُوا وَانْبِئُوا وَادُّوا فِطْرَتَكُمْ فَإِنَّهَا سُنَّةُ نَبِيِّكُمْ وَفَرِيضَةٌ وَاجِبَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٧٥

﴿٩٨٥﴾ الرسول ﷺ: أَنَا عَقِبُ النَّبِيِّينَ لَيْسَ بَعْدِي رَسُولٌ وَجَعَلَنِي رَسُولَ الرَّحْمَةِ وَرَسُولَ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ١٦ ص: ٩٢

٣-٢-٢-١- السَّمَاتُ الْبَارِزَةُ لِأَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

﴿٩٨٦﴾ فَاسْتَقِيمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ؛ هود (١١٢)

٣-٢-٢-٢- مِنْ سِمَاتِ أَصْحَابِ الْإِمَامِ عليه السلام مِنْ أَجْلِ الْجِهَادِ

﴿٩٨٧﴾ السَّجَادِ عليه السلام: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام فَقَالَ قَدْ آثَرْتَ الْحَجَّ عَلَى الْجِهَادِ وَقَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ هُمْ إِلَى آخِرِهَا فَقَالَ لَهُ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليه السلام فَافْرَأْ مَا بَعْدَهَا فَقَالَ النَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ إِلَى أَنْ بَلَغَ آخِرَ الْآيَةِ فَقَالَ إِذَا رَأَيْتَ هَؤُلَاءِ فَالْجِهَادُ مَعَهُمْ يَوْمَئِذٍ أَفْضَلُ مِنَ الْحَجِّ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٢ ص: ٢١٩

٣-٢-٢-٣- مِنْ مَكَاسِبِ حُبِّ أَهْلِ الْبَيْتِ عليه السلام

﴿٩٨٨﴾ الرسول ﷺ: فَإِنَّ فِي حُبِّ أَهْلِ بَيْتِي عِشْرِينَ خَصْلَةً عَشْرُ مِنْهَا فِي الدُّنْيَا وَعَشْرُ فِي الْآخِرَةِ أَمَّا فِي الدُّنْيَا فَالزُّهْدُ... وَالتَّوْبَةُ قَبْلَ الْمَوْتِ؛ بحار الأنوار ج: ٢٧ ص: ٧٨

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۹۸۱﴾ ای وای بر من، هرچه سنم بالا می‌رود، گناهانم بیشتر می‌شود. وای بر من، هرچه عمرم طولانی می‌شود معصیت‌م بیشتر می‌شود، چه بسیار توبه می‌کنم و چه بسیار به گناه بازمی‌گردم.

۳-۲-۲ فضیلت توبه

۳-۲-۱-۱ وجوب

﴿۹۸۲﴾ توبه کنید و بازگردید و زکات فطره‌ی خود را بپردازید که آن سنت و روش پیامبرتان، فریضه‌ی واجبی از جانب پروردگارتان است.

﴿۹۸۳﴾ مردی خدمت امیرالمؤمنین علیه السلام آمد و گفت آمده‌ام تا از چهار مسئله سؤال کنم، فرمود چهل تا هم باشد پیرس، گفت دشوار چیست، دشوارتر کدام؟ نزدیک چیست، نزدیک‌تر کدام؟ شگفت چیست، شگفت‌تر کدام؟ واجب چیست و واجب‌تر کدام؟ امام فرمود: دشوار گناه است و دشوارتر، از دست‌دادن ثواب آن، نزدیک آن چیزی است که خواهد آمد و نزدیک‌تر مرگ است، شگفت، دنیا است و شگفت‌تر غفلت ما در دنیا، واجب، توبه است و واجب‌تر ترک گناه است.

۳-۲-۲-۲ روش پیامبر صلی الله علیه و آله

﴿۹۸۴﴾ توبه کنید و بازگردید و زکات فطره‌ی خود را بپردازید که آن سنت و روش پیامبرتان، فریضه‌ی واجبی از جانب پروردگارتان است.

﴿۹۸۵﴾ بعد از همه‌ی پیامبران آدم و پس از من پیامبری نخواهد بود، و خداوند مرا پیامبر رحمت و پیامبر توبه قرار داد.

۳-۲-۲-۱ صفت بارز یاران پیامبر صلی الله علیه و آله

﴿۹۸۶﴾ پس همان‌گونه که فرمان یافته‌ای، استقامت کن و همچنین کسانی که با تو به سوی خدا آمده‌اند (باید استقامت کنند) و طغیان نکنید، که خداوند آنچه را انجام می‌دهید می‌بیند.

۳-۲-۲-۲ از صفات یاران امام علیه السلام در میدان کارزار

﴿۹۸۷﴾ مردی نزد علی بن الحسین علیه السلام آمد و گفت: حج را بر جهاد ترجیح داده‌ای در صورتی که خدای عزیز و جلیل فرموده است: "خداوند از مؤمنان، جان‌ها و اموالشان را خریداری کرده، که (در برابرش) بهشت برای آنان باشد..." پس علی بن الحسین علیه السلام گفت: آیه‌ی بعد را نیز بخوان، مرد گفت: "توبه‌کنندگان، عبادت‌پیشگان، سپاسگزاران..."، پس از آن امام فرمود: هر زمان که اینان را یافتی، آن روز جهاد به همراه ایشان، از حج با فضیلت‌تر است.

۳-۲-۳ از راه‌های جلب محبت اهل بیت علیهم السلام

﴿۹۸۸﴾ راوی سؤال کرد: اگر به گناه بازگشت و دوباره توبه کرد؟ فرمود: خداوند او را می‌آمرزد. گفته شد: تا کی؟ فرمود: تا اینکه شیطان ناامید شود.

﴿أَهْمِيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

٤-٢-٣- ثَوَابُ عَمَلِ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، تَوْبَةُ بَنِي آدَمَ

﴿٩٨٩﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فَوَقَفَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ يَا رَبِّ إِنَّ لِكُلِّ عَامِلٍ أَجْرًا وَقَدْ عَمِلْتُ فَمَا أَجْرِي فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ يَا آدَمُ قَدْ غَفَرْتُ ذَنْبَكَ قَالَ يَا رَبِّ وَلَوْ لِدِي أَوْ لِدَرِيي فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ يَا آدَمُ مَنْ جَاءَ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ إِلَى هَذَا الْمَكَانِ وَأَقَرَّ بِذُنُوبِهِ وَتَابَ كَمَا تُبْتُ ثُمَّ اسْتَغْفَرَ غَفَرْتُ لَهُ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩٤

٥-٢-٣- سَبِيلُ الدُّخُولِ إِلَى الدَّعَاءِ

﴿٩٩٠﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِيَّاكُمْ أَنْ يَسْأَلَ أَحَدٌ مِنْكُمْ رَبَّهُ شَيْئًا مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ حَتَّى يَبْدَأَ بِالتَّنَاءِ عَلَى اللَّهِ وَالْمِدْحَةِ لَهُ وَالصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ وَآلِهِ ثُمَّ الْإِعْتِرَافِ بِالذَّنْبِ وَالتَّوْبَةِ ثُمَّ الْمَسْأَلَةَ؛

مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ٢١٦

﴿٩٩١﴾ شَطْرُ يَسِيرٍ مِمَّا يَتَعَلَّقُ بِأَدَابِ الدَّعَاءِ وَمُلَخَّصُهُ أَنَّهَا أَقْسَامُ الْأَوَّلُ مَا يَتَقَدَّمُ الدَّعَاءَ وَهُوَ الطَّهَارَةُ وَشَمُّ الطَّيِّبِ وَالرَّوْحُ إِلَى الْمَسْجِدِ وَالصَّدَقَةِ وَاسْتِقْبَالُ الْقِبْلَةِ وَحُسْنُ الظَّنِّ بِاللَّهِ فِي تَعْجِيلِ إِجَابَتِهِ وَإِقْبَالُهُ بَقَلْبِهِ وَأَنْ لَا يَسْأَلَ مُحَرَّمًا وَتَنْظِيفُ الْبَطْنِ مِنَ الْحَرَامِ بِالصَّوْمِ وَتَجْدِيدُ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٠ ص: ٣٠٦

١-٥-٢-٣- ما دامت أبواب التَّوْبَةِ مَفْتُوحَةً فَلَا مَعْنَى لِلْيَأْسِ

﴿٩٩٢﴾ السَّجَّادُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: سُبْحَانَكَ، لَا أَيْأَسُ مِنْكَ وَقَدْ فَتَحْتَ لِي بَابَ التَّوْبَةِ إِلَيْكَ؛ الصحيفة ص:

٦٤

﴿٩٩٣﴾ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي نَصْرٍ رَفَعَهُ إِلَى الشَّيْخِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فِي قَوْلِهِ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا قَالَ قَوْمٌ اجْتَرَحُوا ذُنُوبًا مِثْلَ قَتْلِ حَمْرَةٍ وَجَعْفَرِ الطَّيَّارِ ثُمَّ تَابُوا ثُمَّ قَالَ وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا لَمْ يُوقِفْ لِلتَّوْبَةِ إِلَّا أَنْ اللَّهَ لَا يَقْطَعُ طَمَعِ الْعِبَادِ فِيهِ وَرَجَاءَهُمْ مِنْهُ؛ وسائل الشيعة ج: ٢٩ ص: ٣٢

﴿٩٩٤﴾ امير المؤمنين عَلَيْهِ السَّلَامُ: فَمَا أَوْسَعَ مَا لَدَيْهِ مِنَ التَّوْبَةِ وَالرَّحْمَةِ وَالْبُشْرَى وَالْحِلْمِ الْعَظِيمِ؛

الكافي ج: ٢ ص: ٣٩٣

٢-٥-٢-٣- قَسَمُ بِالتَّوْبَةِ

﴿٩٩٥﴾ الرُّسُولُ ﷺ: أَسْأَلُكَ... بِكَيْشِ إِسْمَاعِيلَ بِنَاقَةِ صَالِحٍ بِقَمِيصِ يُوسُفَ بِخُزْنٍ يَعْقُوبَ بِضُرٍّ أَيُّوبَ بِتَوْبَةِ دَاوُدَ؛ البلد الأمين ص: ٣٦٥

٦-٢-٣- مَقَارَنَةُ وَارْجَحِيَّةُ التَّوْبَةِ

١-٦-٢-٣- مَرْجِعُ الْمَقَارَنَةِ سَائِرُ الْعِبَادَاتِ

﴿٩٩٦﴾ الرُّسُولُ ﷺ: مَنْ أَجَابَ الْمُؤَذِّنِينَ فَهُمْ وَالتَّائِبُونَ وَالشَّهَدَاءُ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ لَا يَخَافُونَ إِذَا خَافَ النَّاسُ؛ بحار الأنوار ج: ٨١ ص: ١٥٤

﴿اهمیت توبه﴾

۴-۲-۳- پاداش عمل حضرت آدم عليه السلام، پذیرش توبه‌ی بنی آدم

﴿۹۸۹﴾ آدم ایستاد و گفت: خداوندا، برای هر کارگری مزدی هست، من هم در اینجا کار کردم، مزد من چیست؟ خداوند به آدم وحی فرمود که: گناهانت را بخشیدم. بعد آدم گفت: خداوندا، برای فرزندان و نسلم چطور؟ باز خداوند فرمود: ای آدم، هرکدام از فرزندان به این مکان بیایند و به گناه خویش اعتراف کنند و سپس از من طلب مغفرت کنند، من آن‌ها را هم می‌بخشم.

۵-۲-۳- راه ورود به دعا

﴿۹۹۰﴾ هرگز از خدا حاجتی برای دنیا و یا آخرت نخواهید مگر آنکه دعا را بامدح و ثنای الهی آغاز کنید و بر محمد درود فرستید، به گناهان خود اعتراف کرده و از آن توبه کنید، بعد حاجت خود را بطلبید.

﴿۹۹۱﴾ بخش مختصری از آداب دعاکننده و در بخش اول آنچه زودتر از خود دعا واقع می‌شود؛ از جمله: وضوگرفتن و تجدید طهارت، به‌کاربردن بوی خوش، گام‌برداشتن به سمت مسجد، رد کردن صدقه، رو به قبله بودن، حسن ظن به خدا در اینکه دعایش را اجابت خواهد کرد، توجه قلبی به خدا و اینکه درخواست حرامی نداشته باشد، پاک کردن درون از حرام با روزه و تجدید و تکرار توبه.

۱-۲-۳- تا جایی که در توبه باز است محلی برای ناامیدشدن وجود ندارد

﴿۹۹۲﴾ خدایا، تو منزهی، از تو نومید نمی‌شوم زیرا در توبه و بازگشت به‌سوی خودت را به رویم گشوده‌ای.

﴿۹۹۳﴾ درباره‌ی آیه‌ی "کار خوب و بد را به هم آمیختند" فرمود: گروهی مرتکب گناهی مثل قتل حمزه و جعفر طیار شدند و بعد توبه کردند، بعد از آن فرمود: هرکس مؤمنی را بکشد، موفق به توبه نمی‌شود، ولی خداوند امید بندگان را قطع نمی‌کند.

﴿۹۹۴﴾ چقدر توبه و رحمت و بشارت و بردباری عظیمی که نزد خداست وسیع است.

۲-۲-۳- سوگند به توبه

﴿۹۹۵﴾ (قسم) به قوچ اسماعیل، به شتر صالح، به پیراهن یوسف، به غم یعقوب، به صبر ایوب، و به توبه‌ی داود.

۶-۲-۳- همراهی و برتری توبه

۱-۲-۳- توبه خود مرجع مقایسه برای نمایش درجه‌ی اهمیت سایر عبادات است

﴿۹۹۶﴾ هر که گوینده‌ی اذان را پاسخ دهد با توبه‌کنندگان و شهیدان در یک درجه خواهد بود و آن‌گاه که دیگران درهراسند، او هراسی نخواهد داشت.

﴿أَهَمِّيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٩٩٧﴾ الباقِرُ عليه السلام: إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا قَامَ فِي لَيْلِهِ ثُمَّ أَصْبَحَ صَائِمًا نَهَارَهُ لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ ذَنْبٌ وَلَمْ يَخْطُ خُطْوَةً إِلَّا كُتِبَ لَهُ بِهَا حَسَنَةٌ وَإِنْ مَاتَ فِي نَهَارِهِ صُعِدَ بِرُوحِهِ إِلَى عَلِيِّينَ وَإِنْ عَاشَ حَتَّى يُفْطِرَ كَتَبَهُ اللَّهُ مِنَ التَّوَّابِينَ؛ المقنعة ص: ٣٠٥

﴿٩٩٨﴾ الرسول عليه السلام: مَنْ صَامَ مِنْ رَجَبٍ أَرْبَعَةَ أَيَّامٍ غُفِيَ مِنْ الْبَلَايَا كُلِّهَا مِنَ الْجُنُونِ وَالْجُذَامِ وَالْبَرَصِ وَفِتْنَةِ الدَّجَالِ وَأَجِيرَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَكُتِبَ لَهُ مِثْلُ أَجُورِ أُولَى الْأَلْبَابِ التَّوَّابِينَ الْأَوَّابِينَ وَأُعْطِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فِي أَوَائِلِ الْعَابِدِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٦

﴿٩٩٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: اتَّقُوا اللَّهَ تَقِيَّةً (ثِقَاةً) مَنْ دُعِيَ فَأَجَابَ وَتَابَ فَأَنَابَ (وَأَنَابَ) وَحَذَرَ فَحَذَرَ وَعَبَّرَ فَاعْتَبَرَ وَخَافَ فَأَمِنَ؛ غرر الحكم ص: ٢٧٣

٢-٦-٣- أفضل

﴿١٠٠٠﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَفْضَلُ مَا لَقِيتَ اللَّهُ بِهِ نَصِيحَةً مِنْ قَلْبٍ وَتَوْبَةً مِنْ ذَنْبٍ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٩٠

﴿١٠٠١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَقَامَ الرَّجُلُ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنِّي زَنَيْتُ فَطَهَّرْنِي فَقَالَ وَمَا دَعَاكَ إِلَى مَا قُلْتَ قَالَ طَلَبْتُ الطَّهَارَةَ قَالَ وَآيُ الطَّهَارَةِ أَفْضَلُ مِنَ التَّوْبَةِ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ٣١

٣-٦-٣- أَنْجَحُ شَفِيعٍ

﴿١٠٠٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَا شَفِيعَ أَنْجَحُ مِنَ التَّوْبَةِ؛ الكافي ج: ٨ ص: ١٨

٤-٦-٣- خَيْرُ

﴿١٠٠٣﴾ وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُمْ خَيْرٌ لَكُمْ؛ التوبة (٣)

﴿١٠٠٤﴾ يُخَلِّفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَتُمُوا بِمَا لَزِمُوا وَمَا تَقَمُّوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ؛ التوبة (٧٤)

﴿١٠٠٥﴾ الصادق عليه السلام: أَنْ تُعْطِنِي ... تَوْبَةً لَا تَسْخَطُ عَلَيَّ بَعْدَهَا أَبَدًا؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٨٤

٥-٦-٣- حَسَنَةٌ

﴿١٠٠٦﴾ الرسول عليه السلام: وَالتَّوْبَةُ حَسَنَةٌ وَهِيَ مِنَ الشَّابِّ أَحْسَنُ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ١٩٣

٦-٦-٣- خَيْرٌ مِنَ الْهَتَكِ وَالْحَدِّ

﴿١٠٠٧﴾ الرسول عليه السلام: أَنَّ رَجُلًا أَتَاهُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي زَنَيْتُ فَأَعْرَضَ عَنْهُ إِلَى أَنْ قَالَ ثُمَّ قَالَ لَهُ عليه السلام لَوْ اسْتَرَّ لَكَانَ خَيْرًا لَهُ إِذَا تَابَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٨ ص: ٢٠

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۹۹۷﴾ اگر مؤمن در شب به نماز برخیزد و روز را روزه بگیرد، نه تنها گناهی بر او ثبت نمی‌شود، بلکه قدمی بر نمی‌دارد مگر اینکه برای او حسنه‌ای نیز نوشته می‌شود. و اگر در آن روز بمیرد روحش به‌سوی علین بالا می‌رود. و اگر تا افطار زنده باشد، خدا نام او را جزو توبه‌کنندگان می‌نویسد.

﴿۹۹۸﴾ هرکس چهار روز از رجب را روزه بگیرد، از تمام بلاها از قبیل دیوانگی و جذام و پیری و فتنه‌ی دجال در امان خواهد بود، و از عذاب قبر ایمن می‌شود، و برای او پاداشی مانند پاداش خردمندان توبه‌کار بازگشت‌کننده ثبت می‌شود، و نامه‌ی عملش را با نخستین گروه‌های عبادت‌کننده، به دست راستش می‌دهند.

﴿۹۹۹﴾ از خدا پروا کنید، پروا کردن کسی که صدایش زده‌اند و پاسخ داده، توبه کرده و به درگاه حق تعالی روآورده، برحذر داشته شده و حذر کرده، عبرتش داده‌اند و او عبرت گرفته، هراسان گشته و سپس ایمن شده است.

۲-۲-۳- بافضیلت‌ترین

﴿۱۰۰۰﴾ به‌هنگام ملاقات با پروردگار، بهترین عمل، خلوص قلب و توبه از گناه است.

﴿۱۰۰۱﴾ مرد ایستاد و گفت: ای امیر مؤمنان، زنا کرده‌ام، مرا پاک کن، علی علیه السلام گفت: چه چیز تو را وادار به اعتراف کرد؟ گفت: می‌خواهم پاک شوم. علی علیه السلام گفت: کدام پاکی بالاتر از توبه است؟

۳-۲-۶- کامیاب‌ترین میانجی

﴿۱۰۰۲﴾ هیچ شفاعت‌کننده‌ای مقبول‌تر از توبه نیست.

۴-۲-۶- بهترین

﴿۱۰۰۳﴾ و این، اعلامی است از ناحیه‌ی خدا و پیامبرش به (عموم) مردم در روز عید قربان که: خداوند و پیامبرش از مشرکان بیزارند، با این حال، اگر توبه کنید، برای شما بهتر است.

﴿۱۰۰۴﴾ به خدا سوگند می‌خورند که (در غیاب پیامبر، سخنان نادرست) نگفته‌اند؛ در حالی که قطعاً سخنان کفرآمیز گفته‌اند و پس از اسلام‌آوردنشان، کافر شده‌اند و تصمیم (به کار خطرناکی) گرفتند، که به آن نرسیدند. آن‌ها فقط از این انتقام می‌گیرند که خداوند و رسولش، آنان را به فضل (و کرم) خود، بی‌نیاز ساختند، (با این حال) اگر توبه کنند، برای آن‌ها بهتر است و اگر روی گردانند، خداوند آن‌ها را در دنیا و آخرت، به مجازات دردناکی کیفر خواهد داد و در سراسر زمین، نه ولی و حامی دارند، و نه یآوری.

﴿۱۰۰۵﴾ از تو می‌خواهم توبه‌ای به من عطا کنی که هرگز بعد از آن بر من خشم نگیری.

۵-۲-۶- خیر

﴿۱۰۰۶﴾ توبه زیباست و از جوان زیباتر.

۶-۲-۶- بهتر از برملاکردن و اجرای حد است

﴿۱۰۰۷﴾ مردی نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و گفت: من زنا کرده‌ام، پیامبر توجّهی نکرد... سپس پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: اگر پنهان نگاه می‌داشت و توبه می‌کرد برای او بهتر بود.

﴿أَهْمِيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١٠٠٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَوْ وَجَدْتُ مُؤْمِنًا عَلَى فَاحِشَةٍ لَسَرَرْتُهُ بِشَوْبِي هَذَا أَوْ قَالَ بِتَوْبِهِ

فَرَفَعَهُ بِيَدَيْهِ جَمِيعًا إِنَّ التَّوْبَةَ فِيمَا بَيْنَ الْمُؤْمِنِ وَبَيْنَ اللَّهِ دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ ج: ٢ ص: ٤٤٦

﴿١٠٠٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: مَا أَقْبَحَ بِالرَّجُلِ مِنْكُمْ أَنْ يَأْتِيَ بَعْضَ هَذِهِ الْفَوَاحِشِ فَيَفْضَحَ نَفْسَهُ

عَلَى رُءُوسِ الْمَلِكِ أَوْ فَلَا تَابَ فِي بَيْتِهِ فَوَ اللَّهُ لَتَوْبَتُهُ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنْ إِقَامَتِي عَلَيْهِ

الْحَدِّ: الكافي ج: ٧ ص: ١٨٨

﴿١٠١٠﴾ امير المؤمنين عليه السلام: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ أَتَى هَذِهِ

الْقَادُورَةَ فَلْيَتُبْ إِلَى اللَّهِ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ فَوَ اللَّهُ لَتَوْبَتُهُ إِلَى اللَّهِ فِي السِّرِّ أَفْضَلُ مِنْ أَنْ يَفْضَحَ

نَفْسَهُ وَيَهْتِكَ سِتْرَهُ: بحار الأنوار ج: ٧٦ ص: ٣٥

﴿١٠١١﴾ الرسول ﷺ: مَنْ أَتَى مِنْكُمْ شَيْئًا مِمَّا يُوجِبُ عَلَيْهِ حَدًّا أَوْ عِقَابًا فَلْيَسْتَرْ بِظِلِّ اللَّهِ عَزَّ

وَجَلَّ وَ يَتُوبْ إِلَيْهِ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ فَإِنَّهُ أَقْرَبَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ إِظْهَارِهِ مَا سَرَّ عَلَيْهِ وَلَا

يَبْدَأُ أَحَدُكُمْ صَفْحَتَهُ بِالذُّنُوبِ فَإِنَّهُ مِنْ أَبَدَى صَفْحَتِهِ لِإِقَامَةِ الْحَدِّ عَلَيْهِ هَلَكَ وَلَمْ يَصْبِرْ عَلَى

الْحَقِّ فِيهِ: المفنعة ص: ٧٧٧

٦-٢-٣- أَقْرَبُ إِلَى الرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ

﴿١٠١٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنْ أَقْرَبَ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ إِلَى الْمَغْفِرَةِ وَالرَّحْمَةِ حِينَ يَعْمَلُ لِلَّهِ

بِطَاعَتِهِ وَيَنْصَحُهُ فِي التَّوْبَةِ: بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٣٨٧

﴿١٠١٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَاعْلَمُوا أَنَّ أَقْرَبَ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ إِلَى الرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ حِينَ مَا

يَعْمَلُ بِطَاعَةِ اللَّهِ وَمُنَاصَحَتِهِ فِي التَّوْبَةِ: بحار الأنوار ج: ٣٣ ص: ٥٤٣

٨-٢-٣- أَهَمُّ النِّعْمَةِ

﴿١٠١٤﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي دَلَّنَا عَلَى التَّوْبَةِ الَّتِي لَمْ نُفِدْهَا إِلَّا مِنْ فَضْلِهِ، فَلَوْ لَمْ

نَعْتَدِ مِنْ فَضْلِهِ إِلَّا بِهَا لَقَدْ حَسُنَ بَلَاؤُهُ عِنْدَنَا، وَجَلَّ إِحْسَانُهُ إِلَيْنَا وَجَسَمَ فَضْلُهُ عَلَيْنَا فَمَا هَكَذَا

كَانَتْ سُنَّتُهُ فِي التَّوْبَةِ لِمَنْ كَانَ قَبْلَنَا، لَقَدْ وَضَعَ عَنَّا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ، وَلَمْ يَكْلِفْنَا إِلَّا وُسْعًا، وَلَمْ

يُجَسِّمْنَا إِلَّا يُسْرًا، وَلَمْ يَدْعُ لِأَحَدٍ مِنَّْا حُجَّةً وَلَا عُذْرًا. فَأَلْهَاكَ مِنَّا مَنْ هَلَكَ عَلَيْهِ، وَالسَّعِيدُ

مِنَّا مَنْ رَغِبَ إِلَيْهِ: الصحيفة ص: ٢٨

﴿١٠١٥﴾ الباقر عليه السلام: إِنْ آدَمَ عليه السلام قَالَ يَا رَبِّ سَلَّطْتَ عَلَى الشَّيْطَانِ وَأَجْرَيْتَهُ مِنِّي مَجْرَى الدَّمِّ

فَاجْعَلْ لِي شَيْئًا فَقَالَ يَا آدَمُ جَعَلْتُ لَكَ أَنْ مِنْ هَمٍّ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ بَسِئَةٌ لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ فَإِنْ عَمِلَهَا

كُتِبَتْ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ وَمِنْ هَمٍّ مِنْهُمْ بِحَسَنَةٍ فَإِنْ لَمْ يَعْمَلَهَا كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ فَإِنْ هُوَ عَمِلَهَا كُتِبَتْ لَهُ

عَشْرًا قَالَ يَا رَبِّ زِدْنِي قَالَ جَعَلْتُ لَكَ أَنْ مِنْ عَمَلٍ مِنْهُمْ سَيِّئَةٌ ثُمَّ اسْتَغْفَرَ لَهُ غَفَرْتُ لَهُ قَالَ يَا

رَبِّ زِدْنِي قَالَ جَعَلْتُ لَهُمُ التَّوْبَةَ أَوْ قَالَ بَسَطْتُ لَهُمُ التَّوْبَةَ حَتَّى تَبْلُغَ النَّفْسُ هَذِهِ قَالَ يَا رَبِّ

حَسْبِيَ: الكافي ج: ٢ ص: ٤٤٠

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۰۰۸﴾ اگر مؤمنی را در حال زنا ببینم، با لباس خودم (یا فرمود: با لباس خودش)، او را می‌پوشانم. سپس هر دو دست را بالا گرفت و فرمود: توبه بین مؤمن و خداست. تا می‌توانید از منتشر کردن خبر کارهای زشت و دهان‌به‌دهان شدن گناهان، پرهیز کنید.

﴿۱۰۰۹﴾ چه زشت است فردی گناهی مرتکب شود، در خانه‌اش توبه نکند و خودش را در ملأ عام رسوا کند. قسم به خدا که توبه‌ی او از گناهی که بین او و خداوند واقع شده است، از اجرا شدن حدّ شرعی بر او، بهتر است.

﴿۱۰۱۰﴾ امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند: ای مردم، هرکس مرتکب این پلیدی (زنا) شود، باید به درگاه خداوند توبه کند. قسم به خدا که توبه‌ی او به درگاه خداوند در نهان، بهتر است از اینکه خودش را رسوا کرده و پرده‌دری کند.

﴿۱۰۱۱﴾ اگر کسی عملی مرتکب شود که مستوجب حدّ شرعی یا تعزیر باشد، به خدا پناه ببرد و از گناهانی که بین او و خدا انجام شده، توبه کند. این عمل - توبه در خفا - از برملا کردن آنچه را خداوند بر او پوشانده، به رضایت خداوند نزدیک‌تر است. احدی از شما پرونده‌ی گناهانش را برای غیر خدا برملا نکند. چرا که اگر کسی گناه خود را برای جاری شدن حدّ، برملا کند هلاک خواهد شد؛ و آنچه را سزاوار اوست، تحمل نمی‌کند.

۷-۶-۳- نزدیک‌ترین به رحمت و آمرزش

﴿۱۰۱۲﴾ نزدیک‌ترین حالات بنده به آمرزش و رحمت، زمانی است که به طاعت خدا عمل می‌کند، و خالصانه توبه می‌نماید.

﴿۱۰۱۳﴾ بدانید که نزدیک‌ترین حالات بنده به آمرزش و رحمت، زمانی است که به طاعت خدا مشغول است، و در توبه‌اش اخلاص می‌ورزد.

۸-۶-۳- مهم‌ترین نعمت

﴿۱۰۱۴﴾ سپاس خدای را که ما را به توبه راهنمایی کرد، توبه‌ای که جز از فضل و احسان او سرچشمه نگرفته است. پس اگر از فضل و بخشش او جز همین نعمت توبه را به‌شمار نیاوریم، نعمت او در حق ما نیکو و احسانش درباره‌ی ما بزرگ و فضلش بر ما عظیم است. و روش او در توبه برای پیشینیان (بنی‌اسرائیل) چنین (آسان) نبوده است. پس آنچه طاقت نداریم از ما برداشت و جز به اندازه‌ی وسع و توانمان بر ما تکلیف نکرد، و جز کار آسان از ما نخواست. پس جای هیچ عذر و بهانه‌ای برایمان باقی نگذارد. پس کسی که علی‌رغم همه‌ی این الطاف هلاک شود، شایسته‌ی هلاکت است. و سعادت‌مند کسی است که او را بخواهد.

﴿۱۰۱۵﴾ آدم علیه السلام عرض کرد: پروردگارا، شیطان را بر من مسلط کردی، و او را چون خون در رگ‌های من اجازه‌ی حرکت و حضور دادی، پس به من هم امتیازی بده، خداوند فرمود: ای آدم، تو و هریک از فرزندان قصد گناهی کند، برایش ثبت نمی‌شود، و اگر انجام داد، یک گناه برایش ثبت می‌شود، و هرکه قصد کار نیکی کند، اگر آن را انجام ندهد یک حسنه برای او ثبت می‌شود، و اگر انجام دهد ده حسنه برایش ثبت می‌شود، عرض کرد: پروردگارا، بیشتر، خداوند فرمود: هریک از فرزندان گناهی کند و برای آن آمرزش بطلبد او را می‌آمرزم، عرض کرد: پروردگارا، بیشتر، فرمود: گستردگی زمان توبه تا آنکه نفس به اینجا یعنی به گلوگاه برسد؛ آدم عرض کرد: پروردگارا، کافی است.

﴿أَهَمِّيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١٠١٦﴾ الرسول ﷺ: كَانَ إِبْلِيسُ أَوَّلَ مَنْ نَاحَ وَأَوَّلَ مَنْ تَغْنَى وَأَوَّلَ مَنْ حَدَا قَالَ لَمَّا أَكَلَ آدَمُ مِنَ الشَّجَرَةِ تَغْنَى قَالَ فَلَمَّا هَبَطَ حَدَا بِهِ فَلَمَّا اسْتَقَرَّ عَلَى الْأَرْضِ نَاحَ فَادَّكَّرَهُ مَا فِي الْجَنَّةِ فَقَالَ (آدَمُ) رَبِّ هَذَا الَّذِي جَعَلْتَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ الْعَدَاوَةَ لَمْ أَقُوْ عَلَيْهِ وَ أَنَا فِي الْجَنَّةِ وَإِنْ لَمْ تُعِنْ عَلَيْهِ لَمْ أَقُوْ عَلَيْهِ فَقَالَ (اللَّهُ) السَّيِّئَةُ بِالسَّيِّئَةِ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَعِمْيَاقَةَ قَالَ رَبِّ زِدْنِي قَلًا يُوَلِّدْ لَكَ وَلَدًا إِنَّا جَعَلْتُمْ لَهُ مَلَكًا أَوْ مَلَكَيْنِ يَحْفَظَانِهِ قَالَ رَبِّ زِدْنِي قَلًا التَّوْبَةُ مَفْرُوضَةٌ فِي الْجَسَدِ مَا دَامَ فِيهِ الرُّوحُ قَالَ رَبِّ زِدْنِي قَلًا أَغْفِرُ الذُّنُوبَ وَلَا أَبَالِي قَالَ حَسْبِيَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٤٤

﴿١٠١٧﴾ إِنَّ اللَّهَ آعْطَى النَّائِبِينَ ثَلَاثَ خَصَالٍ لَوْ آعْطَى خَصْلَةً مِنْهَا جَمِيعَ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنَجَوْا بِهَا قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ فَمَنْ أَحَبَّهُ اللَّهُ لَمْ يُعَذِّبْهُ وَقَوْلُهُ فَآغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ وَ ذَكَرَ الْآيَاتِ وَقَوْلُهُ إِنَّا مِنْ تَابٍ وَ آمَنَ وَ عَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ الْآيَةُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٣

٩-٦-٣- من أهمّ الوصايا

﴿١٠١٨﴾ الباقر ﷺ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَوْصَى إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ﷺ وَ كَانَ فِيْمَا أَوْصَى بِهِ أَنْ قَالَ لَهُ يَا عَلِيُّ مَنْ حَفِظَ مِنْ أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا يَطْلُبُ بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ الدَّارَ الْآخِرَةَ حَشَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ النَّبِيِّينَ وَ الصَّادِقِينَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ الصَّالِحِينَ وَ حَسَنَ أَوْلِيَائِكَ رَفِيقًا فَقَالَ عَلِيُّ ﷺ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي مَا هَذِهِ الْأَحَادِيثُ فَقَالَ أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ تَعْبُدَهُ وَ لَا تَعْبُدَ غَيْرَهُ وَ ... أَنْ تُتَوَبَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ ذُنُوبِكَ؛ وسائل الشيعة ج: ٢٧ ص: ٩٥

١٠-٦-٣- طوبى للتائب

﴿١٠١٩﴾ الرسول ﷺ: طُوبَى لِعَبْدٍ أَتَمَّى مِنْهَا رَبَّهُ وَ قَدَّمَ تَوْبَتَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ١٨٧
﴿١٠٢٠﴾ الرسول ﷺ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا حَمَّ حُمَةً وَاحِدَةً تَنَاسَرَتِ الذُّنُوبُ مِنْهُ كَوَرَقِ الشَّجَرِ فَإِنْ صَارَ عَلَى فِرَاشِهِ فَأَنِينَهُ تَسْبِيحٌ وَ صِيَاحُهُ تَهْلِيلٌ وَ تَقْلُبُهُ عَلَى فِرَاشِهِ كَمَنْ يَضْرِبُ بِسَيْفِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنْ أَقْبَلَ يَعْبُدُ اللَّهَ بَيْنَ إِخْوَانِهِ وَ أَصْحَابِهِ كَانَ مَغْفُورًا لَهُ فَطُوبَى لَهُ إِنْ تَابَ وَ وَيْلٌ لَهُ إِنْ عَادَ وَ الْعَافِيَةُ أَحَبُّ إِلَيْنَا؛ وسائل الشيعة ج: ٢ ص: ٤٠٠

﴿١٠٢١﴾ أمير المؤمنين ﷺ: فَطُوبَى لِمَنْ لَدَى قَلْبٍ سَلِيمٍ أَطَاعَ مَنْ يَهْدِيهِ وَ تَجَنَّبَ مَنْ يُرْذِيهِ وَ أَصَابَ سَبِيلَ السَّلَامَةِ بَبَصَرٍ مِنْ بَصَرِهِ وَ طَاعَةَ هَادٍ أَمْرَهُ وَ بَادَرَ الْهُدَى قَبْلَ أَنْ تُغْلِقَ أَبْوَابُهُ وَ تُقْطَعَ أَسْبَابُهُ وَ اسْتَفْتَحَ التَّوْبَةَ وَ آمَطَ الْحَوْبَةَ فَقَدْ أَقِيمَ عَلَى الطَّرِيقِ وَ هُدِيَ نَهْجَ السَّبِيلِ؛ بحار الأنوار ج: ٦٦ ص: ٣١١

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۰۱۶﴾ ابلیس نخستین نوحه‌گر، نخستین سرودخوان، نخستین آوازه‌خوانست؛ فرمود: چون آدم از درخت خورد او سرود خواند، چون آدم را به زمین فرستادند آواز خواند، چون در زمین پایدار شد نوحه‌گری کرد تا او را به یاد نعمت بهشت بیندازد، آدم گفت پروردگارا، این موجودی که بین من و او دشمنی برقرار کرده‌ای، در بهشت از عهده‌ی او برنیامدم؛ و اگر تو به من کمک نکنی اینجا هم از پس او بر نمی‌آیم. خدا فرمود: بدی با یک جزای بد ولی نیکی ده برابر تا هفتصد برابر، آدم گفت: پروردگارا، بیشتر کمک کن؛ فرمود: هیچ فرزندی از نسل تو به دنیا نمی‌آید مگر اینکه یک یا دو فرشته بر او می‌گمارم که محافظش باشند؛ گفت پروردگارا، بیشتر، فرمود: تا جان در تن است توبه پذیرفته می‌شود؛ گفت: پروردگارا، بیشتر، فرمود: همه‌ی گناهان را می‌آمرزم و باکی ندارم، در اینجا آدم گفت: کافی است.

﴿۱۰۱۷﴾ خداوند به توبه‌کنندگان سه خصلت می‌بخشد که اگر یکی از آن‌ها را به همه‌ی اهل آسمان‌ها و زمین ببخشد به واسطه‌ی آن نجات پیدا می‌کنند: ۱- خداوند توبه‌کنندگان و پاکیزه‌جویان را دوست دارد، و هر که را خدا دوستش بدارد عذابش نمی‌کند. ۲- آنان را که توبه کردند و راه تو را پیروی نمودند، بیامرز و از عذاب دوزخ نگاهشان دارد. ۳- مگر کسی که توبه کرده و عمل صالح به جا آورد، پس خدا بدی‌های ایشان را به حسنات و خوبی‌ها تبدیل می‌کند.

۹-۶-۳- از مهم‌ترین سفارش‌ها

﴿۱۰۱۸﴾ رسول خدا ﷺ در ضمن سفارش خود به علی (علیه السلام) فرمود ای علی، هر کس از امت من برای رضای خدا و اجر آخرت چهل حدیث حفظ کند، خدا در روز قیامت او را با پیامبران و صدیقان و شهیدان و نیکان محشور می‌کند و آنان خوب رفیقانی هستند، علی (علیه السلام) عرض کرد: منظور کدام احادیث است؟ فرمود: اینکه به خدای یگانه‌ی بی‌شریک ایمان داشته، او را پرستی و دیگری را پرستی... و از گناهان خود به‌سوی خداوند بازگردی و توبه کنی.

۱۰-۶-۳- خوشا به حال توبه‌کننده

﴿۱۰۱۹﴾ خوشا به حال بنده‌ای که در دنیا از خدا پروا کرده از دنیا بپرهیزد و توبه‌ی خود را به تأخیر نیندازد.

﴿۱۰۲۰﴾ هرگاه مؤمن را تبی فراگیرد گناهانش مانند برگ درخت می‌ریزد، و اگر به خاطر سختی بیماری، در بستر بیفتد، ناله‌اش، تسبیح و فریادش مثل گفتن " لا اله الا الله "، و از درد به خود پیچیدنش در بستر، مانند شمشیرزدن در راه خداست. پس اگر بعد از نجات از بیماری، میان برادران دینی و یاران خود به عبادت خدا روی آورد، گناهانش آمرزیده است، پس خوشا به حال او اگر توبه کند و وای به حال او اگر به نافرمانی و گناهان بازگردد. با همه‌ی این اوصاف، عافیت و سلامت نزد ما محبوب‌تر از (بیماری) است.

﴿۱۰۲۱﴾ خوشا به حال آن صاحب قلب پاک و عاری از عیبی که از آن که راهنمایی‌اش می‌کند اطاعت کرده و از آن که او را به بی‌راهه می‌برد، دوری گزیند. با پیروی از آن که راه را برایش روشن کرده و اطاعت از دستورات کسی که او را راهنمایی می‌کند راه سلامتی در پیش گیرد، قبل از بسته‌شدن درها و برداشته‌شدن اسباب و وسایل، وارد منزل هدایت شود. در توبه را برای خود بگشاید و از گناهان دوری گزیند، چنین کسی بر راه درست ایستاده و به مسیر اصلی راهنمایی شده است.

﴿أَهْمِيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

١١-٦-٣- رَحِمَ اللَّهُ تَائِباً

﴿١٠٢٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا اتَّقَى رَبَّهُ وَ نَاصِحَ نَفْسَهُ وَ قَدَّمَ تَوْبَتَهُ؛ شرح نهج البلاغة

ج: ٢٠ ص: ٢٥٦

﴿١٠٢٣﴾ الصادق عليه السلام: رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا تَابَ إِلَى اللَّهِ قَبْلَ الْمَوْتِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص:

١٢٥

﴿١٠٢٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَرَحِمَ اللَّهُ امْرَأً اسْتَقْبَلَ تَوْبَتَهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٢٠١

﴿١٠٢٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَرَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا اقْتَرَفَ فَاغْتَرَفَ وَ وَجَلَ فَعَمِلَ وَ حَاذَرَ فَبَادَرَ وَ

عَبَّرَ فَاغْتَبَّرَ وَ حَذَرَ فَازْدَجَرَ فَاجَابَ فَانَابَ وَ رَاجَعَ فَتَابَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٢٣٩

﴿١٠٢٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَرَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا قَدَّمَ تَوْبَتَهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٨٨

﴿١٠٢٧﴾ الرسول ﷺ: فَرَحِمَ اللَّهُ مَنْ تَابَ وَ أَرْضَى الْخُصَمَاءَ فَمَنْ فَعَلَ فَأَنَا كَفِيلُهُ فِي الْجَنَّةِ؛

مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٠٥

٧-٢-٣- الْمَكَانَةُ عِنْدَ اللَّهِ

١-٧-٢-٣- الْمَحْبُوبِيَّةُ

﴿١٠٢٨﴾ الحسين عليه السلام: أَحَبُّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ الْمُتَّقِيُّ التَّائِبُ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٢٠

﴿١٠٢٩﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ اللَّهُ يُحِبُّ مَنْ عِبَادِهِ الْمُفْتَنُ التَّوَّابُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٨٠

﴿١٠٣٠﴾ الباقر عليه السلام: مِنْ أَحَبِّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ الْمُحْسِنُ التَّوَّابُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٨٦

﴿١٠٣١﴾ إِنْ اللَّهُ أَعْطَى التَّائِبِينَ ثَلَاثَ خَصَالٍ لَوْ أَعْطَى خَصْلَةً مِنْهَا جَمِيعَ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ

الْأَرْضِ لَنَجَّوْا بِهَا قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِنْ اللَّهُ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَ يُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ فَمَنْ أَحَبَّهُ اللَّهُ لَمْ يُعَذِّبْهُ وَ

قَوْلُهُ فَاعْفُ رِ الْبَائِسِينَ تَابُوا وَ اتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَ قِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ وَ ذَكَرَ الْآيَاتِ وَ قَوْلُهُ إِنْ تَابَ مَنْ تَابَ وَ

آمَنَ وَ عَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأَوْفَيْتُكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ آيَةً؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٣

﴿١٠٣٢﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ اللَّهُ يُحِبُّ الْعَبْدَ الْمُفْتَنَ التَّوَّابَ وَ مَنْ لَمْ يَكُنْ ذَلِكَ مِنْهُ كَانَ أَفْضَلَ؛

الكافي ج: ٢ ص: ٢٣٥

﴿١٠٣٣﴾ الباقر عليه السلام: أَنَا اللَّهُ الْجَوَادُ الْكَرِيمُ أَحَبُّ عِبَادِي الْمُسْتَغْفِرِينَ التَّائِبِينَ الرَّاعِبِينَ إِلَى فِيمَا

عِنْدِي؛ بحار الأنوار ج: ١٢ ص: ٣١٢

﴿١٠٣٤﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ صَيِّرْنَا إِلَى مَحْبُوبِكَ مِنَ التَّوْبَةِ، وَ أَزِلْنَا

عَنْ مَكْرُوهِهِكَ مِنَ الْأَصْرَارِ؛ الصحيفة ص: ٥٨

﴿١٠٣٥﴾ الرسول ﷺ: فَلَمَّا رَأَى يُؤَسُّ أَنْ قَوْمَهُ لَا يُحْيِيُونَهُ وَ خَافَ أَنْ يَقْتُلُوهُ شَكَا ذَلِكَ إِلَى

رَبِّهِ تَعَالَى فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِ أَنْ فِيهِمُ الْحَبْلَى وَ الْجَنِينِ وَ الطِّفْلُ الصَّغِيرِ وَ الشَّيْخُ الْكَبِيرِ وَ

الْمَرْأَةُ الضَّعِيفَةُ أَحَبُّ أَنْ أَرْفُقَ بِهِمْ وَ أَنْتَظِرُ تَوْبَتَهُمْ كَهَيْئَةِ الطَّبِيبِ الْمُدَاوِي الْعَالِمِ بِمُدَاوَاةِ الدَّاءِ؛

القصص للراوندي ص: ٢٥١

﴿اهمیت توبه﴾

۱۱-۶-۳- خداوند توبه کننده را رحمت کند

﴿۱۰۲۲﴾ خداوند رحمت کند بنده‌ای را که از پروردگارش پروا کند، با خود صادق بوده و توبه را به تأخیر نیندازد.

﴿۱۰۲۳﴾ خداوند بیامرزد بنده‌ای را که قبل از مرگ توبه کند.

﴿۱۰۲۴﴾ رحمت خدا بر آن کس که به استقبال توبه رود.

﴿۱۰۲۵﴾ خدا بیامرزد مردی را که اگر مرتکب عملی شود اعتراف کند، می‌ترسد و دست به کاری می‌زند، نگران است، دست به اقدام می‌زند، اگر با عبرتی مواجه می‌شود پند می‌گیرد، اگر هشدارش دهند باز می‌ایستد. خدا را پاسخ دهد و زاری کند و برگردد و توبه کند.

﴿۱۰۲۶﴾ خدا بیامرزد مردی را که توبه‌ی خود را جلو بیندازد.

﴿۱۰۲۷﴾ خدا رحمت کند کسی را که توبه کرده و رضایت صاحبان حق را به دست آورد. پس هر که چنین کند من بهشت را برای او تضمین می‌کنم.

۷-۲-۳- جایگاه توبه نزد خداوند

۱-۷-۲-۳- محبوبیت

﴿۱۰۲۸﴾ محبوب‌ترین بندگان خدا نزد او، پرهیزگار توبه کننده است.

﴿۱۰۲۹﴾ خداوند آن بنده‌ای را دوست دارد که به گناهان آزمایش شود و بسیار توبه کننده باشد.

﴿۱۰۳۰﴾ نیکوکار توبه کننده از محبوب‌ترین بندگان نزد خداوند است.

﴿۱۰۳۱﴾ خداوند به توبه کنندگان سه خصلت می‌بخشد که اگر یکی از آن‌ها را به همه‌ی اهل آسمان‌ها و زمین ببخشد به واسطه‌ی آن نجات پیدا می‌کنند: ۱- خداوند توبه کنندگان و پاکیزه جویان را دوست دارد، و هر که را خدا دوستش بدارد عذابش نمی‌کند. ۲- آنان را که توبه کردند و راه تو را پیروی نمودند، بیامرز و از عذاب دوزخ نگاهشان دار. ۳- مگر کسی که توبه کرده و عمل صالح به جا آورد، پس خدا بدی‌های ایشان را به حسنات و خوبی‌ها تبدیل می‌کند.

﴿۱۰۳۲﴾ خداوند بنده‌ای را که در فتنه (گناه) بیفتد و بسیار توبه کند دوست دارد. و البته هر که این گونه نباشد بهتر است (یعنی آن کس که خود را آلوده به گناه نکرده، از آن که گناه کند و پس از آن توبه نماید بهتر است).

﴿۱۰۳۳﴾ منم خدای بخشنده و کریم؛ و بندگان طالب آمرزش، توبه کار و علاقه مند به آنچه نزد من است را دوست دارم.

﴿۱۰۳۴﴾ خدایا، بر محمد و خاندانش درود فرست، و ما را به سوی توبه که پسندیده‌ی توست ببر، و از اصرار بر گناه که آن را نمی‌پسندی، دورمان کن.

﴿۱۰۳۵﴾ هنگامی که حضرت یونس علیه السلام دید قومش به دعوت او پاسخ نمی‌دهند و ترسید که او را به قتل برسانند، به پروردگارش شکایت برد. ولی خداوند بلند مرتبه به او وحی کرد که در میان ایشان مادران باردار و جنین و طفل کوچک و پیر سالخورده و زنان ضعیفی هستند که من دوست دارم به ایشان رحم کنم و منتظر توبه‌ی ایشان بشوم مانند پزشک معالجبی که می‌داند سرانجام این درد مداوا می‌شود.

﴿أَهَمِّيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١٠٣٦﴾ الرسول ﷺ: قَالَ يَا رَبِّ إِنَّكَ بَعَثْتَنِي إِلَى قَوْمِي وَلِي ثَلَاثُونَ سَنَةً فَلَبِثْتُ فِيهِمْ أَذْغُوهُمْ إِلَى الْإِيمَانِ بِكَ وَالتَّصْدِيقِ بِرِسَالَاتِي وَأَخَوْفُهُمْ عَذَابَكَ وَنَقِمَتَكَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ سَنَةً فَكَذَّبُونِي وَلَمْ يُؤْمِنُوا بِي وَجَحَدُوا نَبَوَّتِي وَاسْتَحَفُّوا بِرِسَالَاتِي وَقَدْ تَوَاعَدُونِي وَخِفْتُ أَنْ يَقْتُلُونِي فَأَنْزَلَ عَلَيْهِمْ عَذَابَكَ فَإِنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ قَالَ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى يُونُسَ أَنْ فِيهِمْ الْحَمَلُ وَالْجَنِينُ وَالطُّفْلُ وَالشَّيْخُ الْكَبِيرُ وَالْمَرْأَةُ الضَّعِيفَةُ وَالْمُسْتَضْعَفُ الْمُهِينُ وَأَنَا الْحَكَمُ الْعَدْلُ سَبَقَتْ رَحْمَتِي غَضَبِي لَا أُعَذِّبُ الصَّغَارَ بِذُنُوبِ الْكِبَارِ مِنْ قَوْمِكَ وَهُمْ يَا يُونُسَ عِبَادِي وَخَلْقِي وَبَرِيَّتِي فِي بِلَادِي وَفِي عِيَلَتِي أَحِبُّ أَنْ أَتَانَاهُمْ وَأَرْفُقَ بِهِمْ وَانْتَظِرْ تَوْبَتَهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٩٢

٢-٧-٣-٣- فرح الله

﴿١٠٣٧﴾ الرسول ﷺ: لَا آخِذَ أَغْيَرَ مِنَ اللَّهِ وَإِنَّهُ تَعَالَى يُفْرَحُ بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ وَيَسِرُّ بِهَا؛

شرح نهج البلاغة ج: ٣ ص: ٢٣٤

﴿١٠٣٨﴾ الباقر ﷺ: أَلَا إِنَّ اللَّهَ أَفْرَحُ بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ حِينَ يَتُوبُ مِنْ رَجُلٍ ضَلَّتْ رَاحِلَتُهُ فِي أَرْضٍ قَفْرٍ وَعَلَيْهَا طَعَامُهُ وَشَرَابُهُ فَيَيْنِمَا هُوَ كَذَلِكَ لَا يَدْرِي مَا يَصْنَعُ وَلَا أَتَيْنَ يَتَوَجَّهَ حَتَّى يَضَعَ رَأْسَهُ لَيْنَامَ فَاتَاهُ آتٌ فَقَالَ لَهُ هَلْ لَكَ فِي رَاحِلَتِكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ هُوَ ذُو فَاقْبِضْهَا فَقَامَ إِلَيْهَا فَقَبِضَهَا فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ﷺ وَاللَّهِ أَفْرَحُ بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ حِينَ يَتُوبُ مِنْ ذَلِكَ الرَّجُلِ حِينَ وَجَدَ رَاحِلَتَهُ؛

بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٣٨

٣-٧-٢-٣- إنتظار الله

﴿١٠٣٩﴾ لَيْسَ يَخْفَى عَلَى شَيْءٍ مِنَ الْأُمُورِ لَكُنِّي لِكَرَمِي انْتَظِرْ بَعْدِي الْإِنَابَةَ وَأَوْخِرْ مُعَاقِبَتَهُ تَرْفُقًا رَجَاءً لِلتَّوْبَةِ إِذْ كَانَ لَا حَاجَةَ بِي إِلَى عَذَابِ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ وَرَحْمَتِي تَسْعُ الْخُلَاقَ أَجْمَعِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٤٦٥

٣-٧-٢-٤- رضى الله

﴿١٠٤٠﴾ اللَّهُمَّ إِنِّي لَا أَعْلَمُ شَيْئًا يَقْرِبُنِي مِنْ رِضَاكَ فِي هَذَا الْمَقَامِ إِلَّا التَّوْبَةَ مِنْ مَعَاصِيكَ وَالِاسْتِغْفَارَ مِنَ الذُّنُوبِ وَالتَّوَسُّلَ بِهِذَا الْإِمَامِ الصَّدِّيقِ ابْنِ رَسُولِ اللَّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٨ ص: ٢٤٧

٥-٧-٢-٣- حبلى الله

﴿١٠٤١﴾ الصادق ﷺ: التَّوْبَةُ حَبْلُ اللَّهِ وَمَدَدُ عِنَايَتِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

٦-٧-٢-٣- نور الله

﴿١٠٤٢﴾ الرسول ﷺ: أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ فِي نُورِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ الْأَعْظَمِ مَنْ كَانَ عِصْمَةُ أَمْرِهِ شَهَادَةً أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ وَمَنْ إِذَا أَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ قَالَ رَبِّ إِنِّي إِلَيْهِ رَاجِعُونَ وَمَنْ إِذَا أَصَابَ خَيْرًا قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَمَنْ إِذَا أَصَابَ خَطِيئَةً قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَآتُوبُ إِلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٣ ص: ٢٤٨

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۰۳۶﴾ یونس گفت: خدایا، سی سالم بود مرا بر قومم مبعوث کردی؛ سی و سه سال در میانشان مانده و به ایمان به تو و تصدیق پیامبری دعوتشان کرده و از عذاب تو بیمشان دادم؛ ولی مرا تکذیب کردند و به من ایمان نیاورده، پیامبری مرا انکار کرده، و رسالتم را سبک شمردند و تهدیدم کردند. تا آنجا که ترسیدم مرا به قتل برسانند. پس عذابت را بر ایشان نازل کن چون این‌ها قومی هستند که ایمان نمی‌آورند. خداوند به یونس گفت: در میان این قوم مادران باردار و جنین و کودک شیرخوار و پیر سالخورده و زن ناتوان و مستضعفین کم‌توان وجود دارد؛ و من داور عادل هستم که رحمتم بر غضبم سبقت دارد، کودکان قومت را به گناه بزرگان عذاب نمی‌کنم. این‌ها بندگان و مخلوقات من و در سرزمین من و زیر چتر سرپرستی و پوشش من هستند و من دوست دارم بازهم به ایشان مهلت بدهم و با ملایمت با ایشان برخورد کنم و منتظر توبه و بازگشتشان می‌مانم.

۲-۷-۳-۳ شادمانی خدا

﴿۱۰۳۷﴾ کسی از خدا غیرتمندتر نیست. و او از توبه‌ی بنده‌اش خوشحال و شادمان می‌شود
 ﴿۱۰۳۸﴾ خدا از توبه‌ی بنده‌اش شادمان می‌شود، بیش از آنچه کسی در بیابانی، حیوان سواری خود را که حامل آب و غذایش نیز بوده، گم کرده باشد و نداند چه کند و به کدام سو برود، تا اینکه ناامیدانه سر بر زمین می‌گذارد که به خواب رود، ره‌گذاری بیاید، بگوید آیا این مرکب سواری متعلق به شماست؟ و او بگوید: آری. و او آن را تحویل دهد. امام باقر علیه السلام فرمود: خداوند از توبه‌ی بنده‌اش شادمان می‌شود بیش از آنچه این مرد از یافتن مرکب سواری‌اش شادمان شد.

۳-۷-۳-۳ انتظار خدا

﴿۱۰۳۹﴾ خداوند می‌فرماید: چیزی از امور بر من مخفی نیست، ولی به خاطر کرم و سخاوتم منتظر بازگشت بنده‌ام هستم و جزای او را به تأخیر می‌اندازم، و امید به توبه را با او همراه می‌کنم زیرا من نیازی به عذاب احدی از مخلوقات ندارم، و رحمت و بخشش من تمامی خلایق را در بر می‌گیرد.

۴-۷-۳-۳ رضایت خدا

﴿۱۰۴۰﴾ پروردگارا، در این موقعیت چیزی که مرا به رضای تو نزدیک کند نمی‌شناسم، مگر توبه از گناهایی که به درگاهت انجام داده‌ام، و طلب آمرزش از گناهان و متوسل شدن به این امام راستین، فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله.

۵-۷-۳-۳ ریسمان الهی

﴿۱۰۴۱﴾ توبه ریسمان خداوند و امتداد عنایت و لطف اوست.

۶-۷-۳-۳ نور خدا

﴿۱۰۴۲﴾ هرکس چهار صفت در او باشد در پرتو نور اعظم خدا قرار می‌گیرد: هرکس نگهدارنده‌ی اعتقاداتش، شهادت بر وحدانیت خدا و رسالت من باشد، و هرگاه مصیبتی بر او وارد شد بگوید: "إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ"، و چون به کار نیکی موفق شد بگوید: "الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ"، و چون مرتکب گناهی شد بگوید: "استغفر الله ربی و اتوب الیه".

﴿أَهَمِّيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

٨-٢-٣- نِسْبَةُ صِفَاتِ أُسُسِ الْفَضَائِلِ وَ مَجَامِيعِ الْمَرْجِعِ مَعَ التَّوْبَةِ

١-٨-٢-٣- الْمُؤْمِنُ

﴿١٠٤٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: الْمُؤْمِنُ مُنِيبٌ مُسْتَغْفِرٌ تَوَّابٌ؛ غرر الحكم ص: ١٩٥

﴿١٠٤٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: الْمُؤْمِنُ مُنِيبٌ وَ تَوَّابٌ؛ تحف العقول ص: ١١٣

﴿١٠٤٥﴾ الرضا عليه السلام: الْمُؤْمِنُ هُوَ الَّذِي تَسْرُهُ حَسَنَتُهُ وَ تَسُوُّهُ سَيِّئَتُهُ لِقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ مَنْ سَرَّتْهُ حَسَنَتُهُ وَ سَاءَتْهُ سَيِّئَتُهُ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَ مَنْ سَاءَتْهُ سَيِّئَتُهُ نَدِمَ عَلَيْهَا وَ النَّدَمُ تَوْبَةٌ وَ النَّائِبُ مُسْتَحِقٌّ لِلشَّفَاعَةِ وَ الْعُفْرَانُ وَ مَنْ لَمْ تَسُوَّهُ سَيِّئَتُهُ فَلَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَ إِذَا لَمْ يَكُنْ مُؤْمِنًا لَمْ يَسْتَحِقَّ الشَّفَاعَةَ لِأَنَّ اللَّهَ غَيْرُ مُرْتَضٍ لِدِينِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨ ص: ٣٤

﴿١٠٤٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنْ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَ يُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ وَ الْمُؤْمِنُ تَوَّابٌ؛ بحار الأنوار ج:

٦ ص: ٢١

﴿١٠٤٧﴾ الباقر عليه السلام: وَ الْإِيمَانُ مَنْ شَهِدَ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِلَى أَنْ قَالَ وَ لَمْ يَلْقَ اللَّهَ بِذَنْبٍ أَوْعَدَ عَلَيْهِ النَّارَ قَالَ أَبُو بَصِيرٍ جَعَلْتُ فِدَاكَ وَ أَنَا لَمْ يَلْقَ اللَّهَ إِلَّا بِذَنْبٍ أَوْعَدَ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّارَ فَقَالَ لَيْسَ هُوَ حَيْثُ تَذْهَبُ إِنَّمَا هُوَ مَنْ لَمْ يَلْقَ اللَّهَ بِذَنْبٍ أَوْعَدَ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّارَ وَ لَمْ يَتُبْ مِنْهُ؛

وسائل الشيعة ج: ١٥ ص: ٣٣٤

٢-٨-٢-٣- الصَّادِقُونَ

﴿١٠٤٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ثُمَّ

جَعَلَ لِلصَّادِقِينَ عَلَامَاتٍ يُعْرِفُونَ بِهَا فَقَالَ تَعَالَى النَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٠ ص: ٤٥

٣-٨-٢-٣- الْعَابِدِينَ

﴿١٠٤٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: قُلْتُ فَأَصِلُ الْإِسْتِغْفَارَ مَا هُوَ قَالَ الرَّجُوعُ إِلَى التَّوْبَةِ عَنِ الذَّنْبِ

الَّذِي اسْتَغْفَرْتَ مِنْهُ وَ هِيَ أَوَّلُ دَرَجَةِ الْعَابِدِينَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٨

٤-٨-٢-٣- الْعَاقِلُ

﴿١٠٥٠﴾ الرسول ﷺ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ حَسَنُ الْعَقْلِ كَثِيرَ الذُّنُوبِ فَقَالَ

مَا مِنْ بَشَرٍ إِلَّا وَ لَهُ ذُنُوبٌ وَ خَطَايَا يَقْتَرِفُهَا فَمَنْ كَانَتْ سَجِيَّتُهُ الْعَقْلَ وَ غَرِيزَتُهُ الْيَقِينَ لَمْ تَضُرَّهُ ذُنُوبُهُ قِيلَ كَيْفَ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ كُلَّمَا أَحْطَأَ لَمْ يَلْبَثْ أَنْ يَتَذَكَّرَ ذَلِكَ بِتَوْبَةٍ وَ نَدَامَةٍ عَلَى مَا فَرَطَ مِنْهُ فَيَمْحُو ذُنُوبَهُ وَ يَبْقَى لَهُ فَضْلٌ يَدْخُلُ بِهِ الْجَنَّةَ؛ شرح نهج البلاغة ج: ٢٠ ص: ٤٠

٩-٢-٣- طَلَبُ الْأَنْضِمَامِ لِلتَّائِبِينَ وَ مَحَبَّتِهِمْ

﴿١٠٥١﴾ الصادق عليه السلام: حَتَّى... الْحَقَنِي بِالتَّائِبِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٧ ص: ٢٥٩

﴿اهمیت توبه﴾

۸-۲-۳- نسبت صفات پایه‌ی فضایل و مرجع، با توبه

۱-۸-۲-۳- مؤمن

﴿۱۰۴۳﴾ مؤمن، بازگشت‌کننده، طالب آمرزش، و بسیار توبه‌کننده است.

﴿۱۰۴۴﴾ مؤمن، بازگشت‌کننده، و بسیار توبه‌کننده است.

﴿۱۰۴۵﴾ مؤمن، کسی است که حسنه و عمل صالح، او را خوشحال، و عمل بد او را ناراحت می‌کند. بر مبنای فرمایش پیامبر اکرم ﷺ که فرمودند: هرکس عمل خویش او را شاد، و عمل زشتش او را بدحال کند، مؤمن است؛ و او کسی است که هر زمان بدی از او سرزند، پشیمان می‌شود؛ و پشیمانی، توبه است؛ و توبه‌کننده مستحق شفاعت و آمرزش است و هرکس از بد کرداری‌های خود ناراحت نشود مؤمن نیست و چون مؤمن نیست، مستحق شفاعت نخواهد بود، زیرا خداوند دین او را نمی‌پسندد.

﴿۱۰۴۶﴾ خداوند بسیار توبه‌کنندگان و پاکان را دوست دارد و مؤمن بسیار توبه‌کننده است.

﴿۱۰۴۷﴾ ایمان عبارت است از شهادت به یگانگی خدا... و اینکه خدا را با داشتن گناهی که خداوند وعده‌ی آتش به آن داده است ملاقات نکند. ابوبصیر گفت: به حضرت عرض کردم: کدام یک از ماست که بدون داشتن گناهی که خدا به آن وعده‌ی آتش داده است خدا را ملاقات کند؟ (یعنی همه‌ی ما یک‌چنین گناهی داریم، پس چگونه می‌توانیم مؤمن باشیم؟) حضرت فرمود: این‌طور که فکر می‌کنی نیست، بلکه منظورم این است: مؤمن نیست کسی که با چنین گناهی خدا را در حالی ملاقات کند که توبه نکرده باشد.

۲-۸-۲-۳- راستگویان

﴿۱۰۴۸﴾ خداوند سبحان فرمود: "ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از (مخالفت فرمان) خدا بپرهیزید، و با صادقان باشید. " سپس برای صادقان نشانه‌هایی قرار داد که به‌وسیله‌ی آن شناخته شوند. و فرمود: "توبه‌کنندگان پرهیزگار".

۳-۸-۲-۳- عبادت‌کنندگان

﴿۱۰۴۹﴾ گفتم اصل استغفار چیست؟ فرمود: بازگشتن به توبه از گناهی که برایش استغفار کرده‌ای و آن اولین درجه‌ی عبادت‌کنندگان است.

۴-۸-۲-۳- عاقل

﴿۱۰۵۰﴾ از رسول خدا ﷺ سؤال شد، مردی است که عقل و خرد خوبی دارد ولی گناهان او بسیار است، حضرت فرمود: کسی نیست مگر اینکه خطاهایی مرتکب شده است، ولی کسی که دارای عقل و یقین باشد، گناهانش به او ضرری نمی‌رسانند، عرض شد: چطور ممکن است؟ فرمود: زیرا هرگاه شخص عاقل خطایی کند و گناهی مرتکب شود بی‌درنگ آن را با توبه و پشیمانی جبران می‌کند، در نتیجه خداوند گناهان او را محو و نابود می‌کند، و فضایلش برای او باقی می‌ماند و با آن روانه‌ی بهشت می‌شود.

۹-۲-۳- درخواست همراه شدن با توبه‌کنندگان و درخواست محبت ایشان

﴿۱۰۵۱﴾ مرا به توبه‌کنندگان ملحق کن.

﴿أَهْمِيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١٠٥٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: جَعَلَنَا اللَّهُ وَإِيَّاكُمْ مِنَ النَّائِبِينَ الْعَابِدِينَ؛ مِنْ لَا يَحْضُرُهُ الْفَقِيه ج: ١ ص:

٥١٨

﴿١٠٥٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: جَعَلَنَا اللَّهُ وَإِيَّاكُمْ مِنَ الْمُفْسِطِينَ النَّائِبِينَ الْأَوَّابِينَ؛ مُسْتَدْرَك

الوسائل ج: ٦ ص: ١٥٨

﴿١٠٥٤﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ قَوْلَ التَّوَّابِينَ وَعَمَلَهُمْ؛ الْكَافِي ج: ٢ ص: ٥٩٣

﴿١٠٥٥﴾ الهادي عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ لَهُمْ تَوْفِيقَ أَهْلِ الْهُدَى وَأَعْمَالَ أَهْلِ الْيَقِينِ وَمُنَاصَحَةَ أَهْلِ التَّوْبَةِ وَعَزْمَ أَهْلِ الصَّبْرِ وَتَقِيَّةَ أَهْلِ الْوَرَعِ وَكَيْفَانِ الصَّادِقِينَ حَتَّى يَخَافُوكَ اللَّهُمَّ مَخَافَةً تَحْجِزُهُمْ عَنْ مَعَاصِيكَ وَحَتَّى يَعْمَلُوا بِطَاعَتِكَ لِنَالُوا كَرَامَتَكَ وَحَتَّى يُنَاصِحُوا لَكَ وَفِيكَ خَوْفًا مِنْكَ وَحَتَّى يُخْلِصُوا لَكَ النَّصِيحَةَ فِي التَّوْبَةِ حُبًّا لَهُمْ فَتُوجِبَ لَهُمْ مَحَبَّتَكَ الَّتِي أَوْجَبْتَهَا لِلتَّوَّابِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٢ ص: ٢٢٦

﴿١٠٥٦﴾ أحدهما عليه السلام: اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا هَادِينَ مَهْدِيِّينَ غَيْرَ ضَالِّينَ وَلَا مُضِلِّينَ سِلْمًا لِأَوْلِيَائِكَ وَحَرْبًا

لِأَعْدَائِكَ نُحِبُّ لِحُبِّكَ النَّائِبِينَ وَنُعَادِي لِعِدَاوَتِكَ مَنْ خَالَفَكَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٦ ص: ٢٩٢

١٠-٢-٣- فَرَضَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ أَنْ يُسَلِّمَ عَلَى التَّوَّابِينَ

﴿١٠٥٧﴾ الباقر عليه السلام: ثُمَّ فَرَضَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ أَنْ يُسَلِّمَ عَلَى التَّوَّابِينَ الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا فَقَالَ وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ يَعْنِي أَجَبَ الرَّحْمَةَ لِمَنْ تَابَ وَالدَّلِيلُ عَلَى ذَلِكَ قَوْلُهُ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ بحار الأنوار ج: ١٧ ص: ٨١

﴿١٠٥٨﴾ الرسول ﷺ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ التَّوْبَةِ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٣٣

١١-٢-٣- الْحَمْدُ عَلَى التَّوْبَةِ

﴿١٠٥٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ غَافِرَ الذَّنْبِ وَقَابِلَ التَّوْبِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٣ ص:

٦٤

﴿١٠٦٠﴾ الرسول ﷺ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عِبَادَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ بِاعْتِقَادِ وَلَايَتِنَا أَهْلَ الْبَيْتِ وَلَا تَفَرَّقُوا بَيْنَنَا وَانْظُرُوا كَيْفَ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ حَيْثُ أَوْضَحَ لَكُمْ الْحُجَّةَ لِيُسَهِّلَ عَلَيْكُمْ مَعْرِفَةَ الْحَقِّ ثُمَّ وَسَّعَ لَكُمْ فِي التَّقِيَّةِ لِتَسْلَمُوا مِنْ شُرُورِ الْخَلْقِ ثُمَّ إِنْ بَدَلْتُمْ وَغَيَّرْتُمْ عَرْضَ عَلَيْكُمْ التَّوْبَةَ وَقَبِلَهَا مِنْكُمْ فَكُونُوا لِنِعْمَاءِ اللَّهِ مِنَ الشَّاكِرِينَ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ١٨٢

﴿١٠٦١﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي دَلَّنَا عَلَى التَّوْبَةِ الَّتِي لَمْ نَفِدْهَا إِلَّا مِنْ فَضْلِهِ، فَلَوْ لَمْ نَعْتَدِ مِنْ فَضْلِهِ إِلَّا بِهَا لَقَدْ حَسَنَ بَلَاؤُهُ عِنْدَنَا، وَجَلَّ إِحْسَانُهُ إِلَيْنَا وَجَسَمَ فَضْلُهُ عَلَيْنَا فَمَا هَكَذَا كَانَتْ سُنَّتُهُ فِي التَّوْبَةِ لِمَنْ كَانَ قَبْلَنَا، لَقَدْ وَضَعَ عَنَّا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ، وَلَمْ يَكْلِفْنَا إِلَّا وُسْعًا، وَلَمْ يُجَسِّمْنَا إِلَّا يُسْرًا، وَلَمْ يَدْعُ لِأَحَدٍ مِنَّا حُجَّةً وَلَا عَذْرًا. فَالْهَالِكُ مِنَّا مَنْ هَلَكَ عَلَيْهِ، وَالسَّعِيدُ مِنَّا مَنْ رَغِبَ إِلَيْهِ؛ الصحيفة ص: ٢٨

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۰۵۲﴾ خداوند ما و شما را از توبه‌کنندگان عابد قرار دهد.

﴿۱۰۵۳﴾ خداوند ما و شما را از عدالت‌پیشگان توبه‌کار و بازگشت‌کننده قرار دهد.

﴿۱۰۵۴﴾ خدایا، از تو گفتار و کردار توبه‌کنندگان را می‌خواهم.

﴿۱۰۵۵﴾ خداوند، از تو برای شیعیان، توفیق اهل هدایت، عمل اهل یقین، اخلاص اهل توبه، اراده‌ی جدی اهل صبر، تقیه‌ی اهل پارسایی، پنهان‌کاری تصدیق‌کنندگان را درخواست می‌کنم. تا آنکه ای خدا، از تو بترسند ترسیدنی که ایشان را از نافرمانی تو بازدارد، تا اینکه به دستورات تو عمل کنند و شایسته‌ی دریافت کرامات تو شوند. و خود را برای تو و در راه تو و از ترس تو خالص کنند؛ تا اینکه از سر عشق و محبت به ایشان اجازه دهی خداخواهی شان در توبه، خالص برای تو باشد و مستوجب آن درجه از محبت شوند که برای بسیار توبه‌کنندگان واجب کرده‌ای.

﴿۱۰۵۶﴾ خداوند، ما را هدایت‌شده و هدایتگر قرار بده، نه گمراه و گمراه‌کننده. ما را یار دوستان و دشمن دشمنان قرار بده، که به خاطر تو توبه‌کاران را دوست بداریم، و با هرکس را که با فرمان تو مخالفت ورزد، به خاطر دشمنی‌اش با تو، دشمنی می‌کنیم.

۱۰-۲-۳- خداوند بر پیامبرش واجب کرد که بر توبه‌کنندگان سلام کند

﴿۱۰۵۷﴾ سپس خداوند بر پیامبرش واجب کرد که بر توبه‌کنندگانی که عمل زشتی انجام داده‌اند و سپس توبه کرده‌اند سلام کند. و فرمود: "هرکس از شما از روی نادانی کار بدی مرتکب شود، و سپس توبه و اصلاح (و جبران) نماید، (مشمول رحمت خدا می‌شود چرا که) او آمرزنده‌ی مهربان است." ﴿۱۰۵۸﴾ سلام بر شما ای اهل توبه.

۱۱-۲-۳- سپاس بر توبه

﴿۱۰۵۹﴾ خدایا، ستایش سزاوار توست، ای آمرزنده‌ی گناه، و ای پذیرنده‌ی توبه.

﴿۱۰۶۰﴾ پیامبر ﷺ فرمود: بندگان خدا، لازم است که به ولایت اهل بیت معتقد شوید و بین خودتان و ما جدایی نیندازید. بنگرید که خداوند با روشن کردن دلایل و براهین، راه شناخت حق را برایتان آسان نموده است. سپس با مجازدانستن تقیه، راه سالم‌ماندن از دست اشرار را بر شما باز کرده است. باین‌همه چنانچه این اعتقاد صحیح را با اعتقاد دیگری مبادله و معاوضه کنید، باز هم به شما پیشنهاد توبه می‌دهد و چنانچه توبه کنید از شما می‌پذیرد. پس بر این‌همه نعمت خدا، سپاسگزار باشید.

﴿۱۰۶۱﴾ سپاس خدای را که ما را به توبه راهنمایی کرد، توبه‌ای که جز از فضل و احسان او سرچشمه نگرفته است. پس اگر از فضل و بخشش او جز همین نعمت توبه را به‌شمار نیاوریم، نعمت او در حق ما نیکو و احسانش درباره‌ی ما بزرگ و فضلش بر ما عظیم است. و روش او در توبه برای پیشینیان (بنی‌اسرائیل) چنین (آسان) نبوده است. پس آنچه طاقت نداریم از ما برداشت و جز به اندازه‌ی وسع و توانمان بر ما تکلیف نکرد، و جز کار آسان از ما نخواست. پس جای هیچ عذر و بهانه‌ای برایمان باقی نگذارد. پس کسی که علی‌رغم همه‌ی این الطاف هلاک شود، شایسته‌ی هلاکت است. و سعادت‌مند کسی است که او را بخواهد.

﴿أَهَمِّيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

١٢-٢-٣- مناسك الحج على ما أمر آدم عليه السلام لقبول توبته
 ﴿١٠٦٢﴾ الصادق عليه السلام: فقال جبرئيل يا آدم إن الله قد أحسن إليك إذ علمك المناسك التي
 يتوب بها عليك؛ وسائل الشيعة ج: ١١ ص: ٢٢٧
 ﴿١٠٦٣﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: فوضع الله البيت المعمور توبة لأهل السماء و وضع الكعبة توبة
 لأهل الأرض؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٠٣

﴿١٠٦٤﴾ الصادق عليه السلام: إن آدم عليه السلام بقي على الصفا أربعين صباحاً ساجداً يبكي على الجنة و
 على خروجه من جوار الله عز وجل فنزل عليه جبرئيل عليه السلام فقال يا آدم ما لك تبكي قال يا
 جبرئيل ما لي لا أبكي وقد أخرجني الله من جواره و أهبطني إلى الدنيا قال يا آدم تب إليه
 قال وكيف أتوب فأنزل الله عليه قبة من نور في موضع البيت فسقط نورها في جبال مكة فهو
 الحرم فأمر الله جبرئيل أن يضع عليه الأعلام قال ثم يا آدم فخرج به يوم التروية وأمره أن
 يغتسل ويحرم و أخرج من الجنة أول يوم من ذي القعدة فلما كان يوم الثامن من ذي الحجة
 أخرج جبرئيل عليه السلام إلى منى فبات بها فلما أصبح أخرجته إلى عرفات وقد كان علمه حين
 أخرجته من مكة الإحرام وأمره بالتلبية فلما زالت الشمس يوم العرفة قطع التلبية وأمره أن
 يغتسل فلما صلى العصر وقفه بعرفات وعلمه الكلمات التي تلقى بها ربه وهو سبحانه اللهم
 وبحمدك لا إله إلا أنت عملت سوءاً وظلمت نفسي واعترفت بذنبي فأغفر لي إنك أنت
 الغفور الرحيم سبحانه اللهم وبحمدك لا إله إلا أنت عملت سوءاً وظلمت نفسي واعترفت
 بذنبي فأغفر لي إنك أنت خير الغافرين سبحانه اللهم وبحمدك لا إله إلا أنت عملت سوءاً
 وظلمت نفسي واعترفت بذنبي فأغفر لي إنك التواب الرحيم فبقي إلى أن غابت الشمس رافعاً
 يديه إلى السماء يتضرع ويبكي إلى الله فلما غابت الشمس رده إلى المشعر فبات بها فلما أصبح
 قام على المشعر الحرام فدعا الله تعالى بكلمات و تاب عليه ثم أفضى إلى منى وأمره جبرئيل
 عليه السلام أن يحلق الشعر الذي عليه فحلقه ثم رده إلى مكة فأتى به عند الجمرة الأولى فعرض
 إبليس له عندها فقال يا آدم أين تريد فأمره جبرئيل أن يرميه بسبع حصيات و أن يكبر مع كل
 حصاة تكبيرة ففعل ثم ذهب فعرض له إبليس عند الجمرة الثانية فأمره أن يرميه بسبع حصيات
 فرمى وكبر مع كل حصاة تكبيرة ثم مضى به فعرض له إبليس عند الجمرة الثالثة وأمره أن
 يرميه بسبع حصيات فرمى وكبر مع كل حصاة تكبيرة فذهب إبليس وقال له جبرئيل عليه السلام
 إنك لن تراه بعد هذا أبداً فانطلق به إلى البيت الحرام وأمره أن يطوف به سبع مرات ففعل
 فقال له إن الله قد قبل توبتك وحلت لك زوجتك فقال فلما قضى آدم حجه لقيته الملائكة
 بالأنطح فقالوا يا آدم برحمتك أما إنا قد حججنا قبلك هذا البيت بألفي عام؛ بحار الأنوار ج:

١١ ص: ١٧٨

﴿اهمیت توبه﴾

۱۲-۲-۳- دستور به انجام مناسک حج برای پذیرش توبه‌ی او

﴿۱۰۶۲﴾ جبرئیل گفت: ای آدم، آن گاه که خداوند مناسکی را که به واسطه‌ی آن‌ها توبه‌ات مقبول واقع شد به تو آموخت، لطف بزرگی به تو کرد.

﴿۱۰۶۳﴾ خدا بیت‌المعمور را محل توبه‌ی اهل آسمان و کعبه را محل توبه و بازگشت اهل زمین قرار داده است.

﴿۱۰۶۴﴾ آدم علیه السلام چهل روز در کوه صفا ماند و بر اخراجش از همسایگی خدا گریست. جبرئیل نازل شد و گفت: چرا گریه می‌کنی؟ گفت: چرا گریه نکنم، خدا مرا از همسایگی‌اش اخراج و به دنیا تبعیدم کرد. جبرئیل گفت: ای آدم، توبه کن. آدم گفت: چگونه توبه کنم؟ گنبدی از نور از محل کعبه ساطع شد که کوه‌های مکه را روشن کرد. و این محدوده‌ی حرم است. پس جبرئیل به او دستور داد که بر محدوده‌ی حرم نشانه‌هایی قرار دهد. گفت: برخیز و او را در روز هشتم ذی‌حجه از مکه بیرون برد. به او امر کرد غسل کند و احرام بندد. خروج از بهشت روز اول ذی‌قعدة و این روز که جبرئیل او را به سمت منی برد هشتم ذی‌حجه بود. شب را در منی بیتوته کردند و صبحگاهان به‌سوی عرفات روانه شدند و هنگام خروج از مکه لبیک گفتن را به او آموخت. هنگام ظهر در عرفات لبیک گفتن را قطع کرد و به او امر کرد غسل کند. بعد از نماز عصر او را به وقوف در عرفات امر کرد و کلماتی را که از خداوند دریافت کرده بود به او آموخت و آن کلمات این بود: "پروردگارا، تو منزهی، ستایش می‌کنم؛ خدایی جز تو نیست، من بد کردم، به خودم ستم کردم و به گناهم اعتراف می‌کنم؛ مرا ببخش که تو آمرزنده و مهربانی. خدایا، تو منزهی، ستایش می‌کنم، خدایی جز تو نیست، من بد کردم به خودم ستم کردم و به گناهم اعتراف می‌کنم، مرا ببخش که تو بهترین آمرزندگانی. تا غروب در عرفات با دست‌های بلندشده به حال زاری و گریه باقی ماند. بعد از غروب او را به‌سوی مشعر برگرداند و شب را در آنجا بیتوته کرد. نماز صبح را در مشعر اقامه کرد و دعا کرد و توبه نمود. پس از آن به‌سوی منی کوچ کرد و جبرئیل به او امر کرد سر بتراشد، سپس به‌سوی مکه حرکت کرد و در سر راه در محل جمره‌ی اول، ابلیس ظاهر شد و گفت: آدم چه می‌خواهی؟ به راهنمایی جبرئیل، ابلیس را با هفت سنگریزه راند و با هر سنگی تکبیر گفت و رفت. ابلیس در محل جمره‌ی دوم نیز ظاهر شد و جبرئیل فرمان داد با سنگریزه او را براند و همچنین در محل جمره‌ی سوم؛ جبرئیل گفت: ای آدم، دیگر او را نمی‌بینی و سنگریزه او را براند و همچنین در محل جمره‌ی چهارم؛ جبرئیل گفت: ای آدم، دیگر او را نمی‌بینی و آدم چنین کرد. جبرئیل گفت: خداوند توبه‌ات را قبول کرد و همسرت را بر تو حلال نمود. امام علیه السلام فرمود: بعد از اتمام مناسک حج، ملائکه در مکه آدم را ملاقات کردند و گفتند حج خوبی به جا آوردی اما بدان که ما دو هزار سال قبل، برای این خانه، حج به جا آورده‌ایم.

﴿أَهَمِّيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١٠٦٥﴾ عن أحدهما عليه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ اثْتِدَاءِ الطَّوَافِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ لَمَّا أَرَادَ خَلْقَ آدَمَ قَالَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً فَقَالَ مَلَكٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ فَوَقَّعَ الْحُجُبَ فِيمَا بَيْنَهُمَا وَبَيْنَ اللَّهِ وَكَانَ نُورُهُ ظَاهِرًا لِلْمَلَائِكَةِ فَعَلِمَا أَنَّهُ قَدْ سَخَطَ قَوْلُهُمَا قَالَ فَلَاذًا بِالْعَرْشِ حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ تَوْبَتَهُمَا وَرَفَعَ الْحُجُبَ بَيْنَهُمَا وَبَيْنَهُ وَ أَحَبَّ اللَّهُ أَنْ يُعْبَدَ بِتِلْكَ الْعِبَادَةِ فَخَلَقَ اللَّهُ الْبَيْتَ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ عَلَى الْعِبَادِ الطَّوَافَ حَوْلَهُ؛

وسائل الشيعة ج: ١٣ ص: ٢٩٦

١٣-٢-٣- الترغيبُ بالتَّوْبَةِ حَتَّى مَعَ الْإِتِّلَاءِ

﴿١٠٦٦﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى ابْتَلَى عِبَادَهُ عِنْدَ ظَهْوَرِ الْأَعْمَالِ السَّيِّئَةِ بِنَقْصِ الثَّمَرَاتِ وَ حَبْسِ الْبَرَكَاتِ وَ إِغْلَاقِ خَزَائِنِ الْخَيْرَاتِ لِيَتُوبَ تَائِبٌ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٨٨

١٣-٢-٣- التَّوْبَةُ بِمَحَبَّةِ التَّائِبِينَ

﴿١٠٦٧﴾ الرسول ﷺ: يَلْزَمُ الْحَقُّ لِأَمْتِي فِي أَرْبَعٍ يُحِبُّونَ التَّائِبَ وَ يَرْحَمُونَ الضَّعِيفَ وَ يَعِينُونَ الْمُحْسِنَ وَ يَسْتَغْفِرُونَ لِلْمُذْنِبِ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٢٠

١٤-٢-٣- مَعَ جَمِيعِ الْفَضَائِلِ، تَرْكُ الذَّنْبِ أَفْضَلُ وَ أَرْجَحُ

﴿١٠٦٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فَقَالَ جِئْتُكَ لِأَسْأَلَ عَنْ أَرْبَعَةِ مَسَائِلَ فَقَالَ عليه السلام سَلْ وَ إِن كَانَ أَرْبَعِينَ فَقَالَ أَخْبِرْنِي مَا الصَّعْبُ وَ مَا الْأَصْعَبُ وَ مَا الْقَرِيبُ وَ مَا الْأَقْرَبُ وَ مَا الْعَجَبُ وَ مَا الْأَعْجَبُ وَ مَا الْوَاجِبُ وَ مَا الْأَوْجَبُ فَقَالَ عليه السلام الصَّعْبُ الْمَعْصِيَةُ وَ الْأَصْعَبُ قُوَّةُ ثَوَابِهَا وَ الْقَرِيبُ كُلُّ مَا هُوَ آتٍ وَ الْأَقْرَبُ هُوَ الْمَوْتُ وَ الْعَجَبُ هُوَ الدُّنْيَا وَ غَفَلْنَا فِيهَا أَعْجَبُ وَ الْوَاجِبُ هُوَ التَّوْبَةُ وَ تَرْكُ الذَّنْبِ هُوَ الْأَوْجَبُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٣١

﴿١٠٦٩﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ الْمُفْتَنَ التَّوَّابَ وَ مَنْ لَمْ يَكُنْ ذَلِكَ مِنْهُ كَانَ أَفْضَلَ؛

الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٥

﴿١٠٧٠﴾ الرسول ﷺ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا حُمَّ حُمَاةً وَاحِدَةً تَنَازَرَتْ الذُّنُوبُ مِنْهُ كَوَرَقِ الشَّجَرِ فَإِنْ صَارَ عَلَى فِرَاشِهِ فَأَنِينَهُ تَسْبِيحٌ وَ صِيَاخُهُ تَهْلِيلٌ وَ تَقْلِبُهُ عَلَى فِرَاشِهِ كَمَنْ يَضْرِبُ بِسَيْفِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنْ أَقْبَلَ يَعْبُدُ اللَّهَ بَيْنَ إِخْوَانِهِ وَ أَصْحَابِهِ كَانَ مَغْفُورًا لَهُ فَطُوبَى لَهُ إِنْ تَابَ وَ وَيْلٌ لَهُ إِنْ عَادَ وَ الْعَافِيَةُ أَحَبُّ إِلَيْنَا؛ وسائل الشيعة ج: ٢ ص: ٤٠٠

﴿١٠٧١﴾ الجواد عليه السلام: فِي رَجُلٍ عَاهَدَ اللَّهُ عِنْدَ الْحَجَرِ أَنْ لَا يَقْرَبَ مُحَرَّمًا أَبَدًا فَلَمَّا رَجَعَ عَادَ إِلَى الْمُحَرَّمِ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام يُعْتَقُ أَوْ يَصُومُ أَوْ يَتَصَدَّقُ عَلَى سِتِّينَ مَسْكِينًا وَ مَا تَرَكَ مِنْ الْأَمْرِ أَكْثَرُ وَ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ يَتُوبُ إِلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٢٣ ص: ٣٢٧

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۰۶۵﴾ از امام علیه السلام راجعه ابتدای طواف سؤال شد؟ فرمودند: وقتی خداوند خواست آدم علیه السلام را بیافریند، به فرشتگان فرمود: در زمین برای خود خلیفه و جانشینی قرار خواهم داد. دو فرشته از فرشتگان عرضه داشتند: آیا کسی را جانشین خود قرار می‌دهی که در زمین فساد کرده و خون‌ها می‌ریزد؟ پس در حالی که نور خداوند برای سایر فرشتگان ظاهر و روشن بود، بین آن دو فرشته و خداوند حجاب پدید آمد؛ بعد از نصب پرده و حجاب، آن دو فرشته دانستند خداوند از کلامشان خشمگین شده است، بنابراین به دیگر فرشتگان گفتند: چاره‌ی ما چیست و چگونه باید توبه کنیم؟ فرشتگان گفتند: ما نمی‌دانیم راه توبه‌ی شما چیست مگر اینکه به عرش پناه ببرید. امام علیه السلام فرمود: پس آن دو فرشته به عرش پناه بردند تا اینکه حق تعالی توبه‌ی آن‌ها را قبول کرد و حجاب‌ها را از میان برداشت. و چون خداوند دوست دارد که با چنین اعمال و مناسکی عبادت شود، از این رو کعبه را در زمین آفرید و طواف به دور آن را واجب کرد.

۱۳-۲-۳- تشویق به توبه حتی دوران گرفتاری

﴿۱۰۶۶﴾ خدای متعال بندگانش را با ظاهرشدن اعمال زشت با کم‌شدن روزی و بازداشتن برکات، و بستن گنجینه‌های خیر، تنبیه می‌کند، تا هر که قصد توبه دارد توبه کند.

۱۳-۲-۳-۱- سفارش به دوست‌داشتن توبه‌کنندگان

﴿۱۰۶۷﴾ چهار حق بر اتم لازم است: توبه‌کننده را دوست داشته باشند، به ناتوان رحم کنند، به نیکوکار یاری دهند، و از گنهکار درگذرند.

۱۴-۲-۳- با وجود همه‌ی فضیلت‌ها، گناه‌نکردن بهتر است

﴿۱۰۶۸﴾ مردی خدمت امیرالمؤمنین علیه السلام آمد و گفت آمده‌ام تا از چهار مسئله سؤال کنم، فرمود چهل تا هم باشد بپرس، گفت دشوار چیست، دشوارتر کدام؟ نزدیک چیست، نزدیک‌تر کدام؟ شگفت چیست، شگفت‌تر کدام؟ واجب چیست و واجب‌تر کدام؟ امام فرمود: دشوار گناه است و دشوارتر، از دست‌دادن ثواب آن، نزدیک آن چیزی است که خواهد آمد و نزدیک‌تر مرگ است، شگفت، دنیااست و شگفت‌تر غفلت ما در دنیا، واجب، توبه است و واجب‌تر ترک گناه است.

﴿۱۰۶۹﴾ خداوند بنده‌ای را که در فتنه (گناه) بیفتد و بسیار توبه کند دوست دارد. و البته هر که این‌گونه نباشد بهتر است (یعنی آن کس که خود را آلوده به گناه نکرده، از آن که گناه کند و توبه نماید بهتر است).

﴿۱۰۷۰﴾ هرگاه مؤمن را تبی فراگیرد گناهانش مانند برگ درخت می‌ریزد، و اگر به خاطر سختی بیماری، در بستر بیفتد، ناله‌اش، تسبیح و فریادش مثل گفتن "لا اله الا الله"، و از درد به خود پیچیدنش در بستر، مانند شمشیرزدن در راه خداست. پس اگر بعد از نجات از بیماری، میان برادران دینی و یاران خود به عبادت خدا روی آورد، گناهانش آمرزیده است، پس خوشا به حال او اگر توبه کند و وای به حال او اگر به نافرمانی و گناهان بازگردد. با همه‌ی این اوصاف، عافیت و سلامت نزد ما محبوب‌تر از (بیماری) است.

﴿۱۰۷۱﴾ در مورد مردی که کنار حجرالاسود با خداوند عهد بسته که به کار حرام نزدیک نشود، اگر دوباره به حرام برگردد حکم چیست؟ امام باقر علیه السلام فرمودند: بنده‌ای آزاد کند یا روزه بگیرد یا به شصت نیازمند صدقه دهد؛ و البته ترک گناه مهم‌تر است. از خدا آمرزش بخواد و توبه کند.

﴿أَهَمِّيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١٠٧٢﴾ الكاظم عليه السلام: بِحَقِّ أَقُولُ لَكُمْ إِنَّ مَنْ لَيْسَ عَلَيْهِ ذَنْبٌ مِنَ النَّاسِ أَرْوَحُ وَأَقْلُ هَمًّا مِمَّنْ عَلَيْهِ الدِّينُ وَإِنْ أَحْسَنَ الْقَضَاءِ وَكَذَلِكَ مَنْ لَمْ يَعْمَلِ الْخَطِيئَةَ أَرْوَحُ وَأَقْلُ هَمًّا مِمَّنْ عَمِلَ الْخَطِيئَةَ وَإِنْ أَخْلَصَ التَّوْبَةَ وَآتَابَ وَإِنْ صَغَارَ الذُّنُوبُ وَمُحَقَّرَاتُهَا مِنْ مَكَائِدِ إِبْلِيسَ يُحَقِّرُهَا لَكُمْ وَيَصْغُرُهَا فِي أَعْيُنِكُمْ فَتَجْتَمِعُ وَتَكْتَرُ فَتَحِيطُ بِكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ١ ص: ١٤٥

١٥-٣-٢- لا بدَّ

﴿١٠٧٣﴾ الصادق عليه السلام: لَا بَدَّ لِلْعَبْدِ مِنْ مُدَاوِمَةِ التَّوْبَةِ عَلَى كُلِّ حَالٍ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢

ص: ١٣١

﴿١٠٧٤﴾ الباقر عليه السلام: لَوْ لَا أَنْتُمْ تَذُنُّونَ فَتَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَخَلَقَ اللَّهُ خَلْقًا حَتَّى يُذْنِبُوا ثُمَّ يَسْتَغْفِرُوا اللَّهَ فَيَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ الْمُؤْمِنَ مُفْتَنٌ تَوَّابٌ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٢٣

٣-٣- الأَمْرُ وَالتَّوَصُّيَةُ بِالتَّوْبَةِ

١-٣-٣- لَفْظُ الأَمْرِ

﴿١٠٧٥﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اللَّهُمَّ فَكَمَا أَمَرْتَ بِالتَّوْبَةِ، وَضَمَنْتَ الْقَبُولَ... فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، وَاقْبَلْ تَوْبَتِي؛ الصحيفة ص: ١٤٤

﴿١٠٧٦﴾ الصادق عليه السلام: أَنَّ آدَمَ لَمَّا أَمَرَ بِالتَّوْبَةِ قَالَ جِبْرِئِيلُ لَهُ فَمَ يَا آدَمَ فَخَرَجَ بِهِ يَوْمَ التَّوْبَةِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَغْتَسِلَ وَيُحْرِمَ؛ وسائل الشيعة ج: ١١ ص: ٣٣٦

﴿١٠٧٧﴾ الصادق عليه السلام: رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا لَمْ يُرِضْ نَفْسَهُ أَنْ يَكُونَ إِبْلِيسَ نَظِيرًا لَهُ فِي دِينِهِ وَفِي كِتَابِ اللَّهِ نَجَاةً مِنَ الرَّدَى وَبَصِيرَةً مِنَ الْعَمَى وَدَلِيلًا إِلَى الْهُدَى وَشِفَاءً لِمَا فِي الصُّدُورِ فِيمَا أَمَرَكَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الاسْتِغْفَارِ مَعَ التَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٣٦٢

﴿١٠٧٨﴾ الرسول ﷺ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَاخِرَهُ لَا يَقُومُ وَلَا يَقْعُدُ وَلَا يَجِيءُ وَلَا يَذْهَبُ إِلَّا قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ فَسَأَلْنَاهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ إِنِّي أَمَرْتُ بِهَا ثُمَّ قَرَأَ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ؛ بحار الأنوار ج: ٢١ ص: ١٠٠

٢-٣-٣- لَفْظُ الدَّعْوَةِ

﴿١٠٧٩﴾ العسكري عليه السلام: يَدْعُوهُمْ إِلَى التَّوْبَةِ وَيَعِدُّهُمْ إِذَا تَابُوا الْمَغْفِرَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص:

٥٣

﴿١٠٨٠﴾ الرسول ﷺ: دَعَوْتَنِي إِلَى التَّوْبَةِ بَعْدَ اجْتِرَائِي عَلَيْكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٣٩٧

٣-٣-٣- لَفْظُ الوَصِيَّةِ

﴿١٠٨١﴾ الباقر عليه السلام: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَوْصَى إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام وَكَانَ فِيمَا أَوْصَى بِهِ أَنْ قَالَ لَهُ يَا عَلِيُّ مَنْ حَفِظَ مِنْ أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا يَطْلُبُ بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ حَشَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ النَّبِيِّينَ وَالصَّادِقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا فَقَالَ عَلِيُّ عليه السلام يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبَرْنِي مَا هَذِهِ الْأَحَادِيثُ فَقَالَ ... أَنْ تَتُوبَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ ذُنُوبِكَ؛ وسائل الشيعة ج: ٢٧ ص: ٩٥

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۰۷۲﴾ بر مبنای حق به شما می‌گوییم: هر که از مردم بدهی برعهده ندارد، آسوده‌تر و کم‌غصه‌تر از کسی است که بدهکار است حتی اگر بدهی‌اش را به‌خوبی ادا کند و همین‌طور کسی که گناهی را مرتکب نشده، آسوده‌تر و کم‌غصه‌تر از کسی است که مرتکب گناهی شده حتی اگر با اخلاص توبه کند و بازگردد. گناهان کوچک از دام‌های ابلیس هستند، آن را در چشم شما کوچک و حقیر جلوه می‌دهد تا اندک‌اندک جمع و زیاد شوند و شما را دربر بگیرند.

۱۵-۲-۳- چاره‌ای جز آن نیست

﴿۱۰۷۳﴾ بنده، چاره‌ای جز تداوم توبه، در همه‌ی حالات ندارد.

﴿۱۰۷۴﴾ اگر چنین نبود که شما گناه می‌کنید و از خدا آمرزش می‌خواهید، هرآینه خدا خلقی را می‌آفرید تا گناه کنند و سپس از خدا آمرزش بخواهند تا خدا آن‌ها را بیامرزد، به‌راستی مؤمن در فتنه می‌افتد و بسیار توبه می‌کند.

۳-۳- امر و سفارش به توبه

۱-۳-۳- لفظ امر

﴿۱۰۷۵﴾ خدایا، چنان‌که به توبه فرمان دادی و پذیرفتن آن را ضمانت کردی، پس بر محمد و خاندانش درود فرست، و توبه‌ام را بپذیر.

﴿۱۰۷۶﴾ چون آدم امر به توبه شد جبرئیل به او گفت: برخیز؛ و او را در روز هشتم ذی‌حجه از مکه بیرون برد. به او امر کرد غسل کند و احرام ببندد.

﴿۱۰۷۷﴾ خداوند رحمت کند بنده‌ای را که راضی نشود دینش به دین ابلیس شبیه باشد؛ راه تشخیص نجات از نابودی و راه جداکردن بینایی از نابینایی دل، و نیز راهنمایی به هدایت و درمان دردهای معنوی در کتاب خداست، آنجا که شما را به طلب‌آمرزش به همراه توبه، امر فرموده است.

﴿۱۰۷۸﴾ رسول خدا ﷺ... در این اواخر در حال برخاستن، نشستن، رفتن و آمدن، این اذکار را می‌گفت: "سبحان الله و بحمده، استغفر الله و اتوب الیه" چون از آن حضرت علت را پرسیدیم. فرمود: از جانب خدای متعال دستور دارم که چنین کنم. سپس سوره‌ی نصر را تلاوت فرمود.

۲-۳-۳- لفظ دعوت

﴿۱۰۷۹﴾ خداوند به توبه دعوت می‌کند و اگر توبه کنند به ایشان وعده‌ی آمرزش می‌دهد.

﴿۱۰۸۰﴾ بعد از آنکه بر تو جسارت کردم، مرا به توبه خواندی.

۳-۳-۳- لفظ سفارش

﴿۱۰۸۱﴾ رسول خدا ﷺ درضمن سفارش خود به علی علیه السلام فرمود ای علی، هر کس از امت من برای رضای خدا و اجر آخرت چهل حدیث حفظ کند، خدا در روز قیامت او را با پیامبران و صدیقان و شهیدان و نیکان محشور می‌کند و آنان خوب رفیقانی هستند، علی علیه السلام عرض کرد: منظور کدام احادیث است؟ فرمود: اینکه به خدای یگانه‌ی بی‌شریک ایمان داشته، او را پرستی و دیگری را نپرستی... و از گناهان خود به‌سوی خداوند بازگردی و توبه کنی.

﴿أَهْمِيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

٤-٣-٣- تُبْ، فَتُبْ، فَلْيَتُبْ

﴿١٠٨٢﴾ عيسى بن مريم عليه السلام: يَا عِيسَى تُبْ إِلَيَّ بَعْدَ الذَّنْبِ وَ ذَكِّرْ بِي الْوَابِينَ؛ الكافي ج: ٨

ص: ١٣٤

﴿١٠٨٣﴾ يَا عِيسَى تُبْ إِلَيَّ فَإِنَّهُ لَا يَتَعَاطَمُنِي ذَنْبُ أَنْ أَغْفِرَهُ وَأَنَا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ؛ بحار الأنوار ج:

١٤ ص: ٢٩٢

﴿١٠٨٤﴾ الرضا عليه السلام: تُبْ إِلَى اللَّهِ وَ رَاجِعْ وَ أَشِرْ عَلَى إِخْوَانِكَ بِذَلِكَ؛ مستدرک الوسائل ج:

٦ ص: ١٧٥

﴿١٠٨٥﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ آدَمَ عليه السلام بَقِيَ عَلَى الصِّفَا أَرْبَعِينَ صَبَاحًا سَاجِدًا يَبْكِي عَلَى الْجَنَّةِ وَ عَلَى خُرُوجِهِ مِنْ جِوَارِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَنَزَلَ عَلَيْهِ جَبْرَائِيلُ عليه السلام فَقَالَ يَا آدَمَ مَا لَكَ تَبْكِي قَالَ يَا جَبْرَائِيلُ مَا لِي لَا أَبْكِي وَ قَدْ أَخْرَجَنِي اللَّهُ مِنْ جِوَارِهِ وَ أَهْبَطَنِي إِلَى الدُّنْيَا قَالَ يَا آدَمَ تُبْ إِلَيْهِ؛

بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٧٨

﴿١٠٨٦﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَنْ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ لِأَبِي بَكْرٍ يَوْمًا لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا صلى الله عليه وآله رَسُولُ اللَّهِ مَاتَ شَهِيدًا وَ اللَّهُ لَيَأْتِيَنَّكَ فَأَيُّنَ إِذَا جَاءَكَ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ غَيْرُ مُنْخِلٍ بِهِ فَآخِذْ عَلَى بَيْدِ أَبِي بَكْرٍ فَارَاهُ النَّبِيُّ صلى الله عليه وآله فَقَالَ لَهُ يَا أَبَا بَكْرٍ آمِنْ بَعْلِي وَ بِأَحَدٍ عَشَرَ مِنْ وَلَدِهِ إِنَّهُمْ مِثْلِي إِلَّا النَّبُوَّةَ وَ تُبْ إِلَى اللَّهِ مِمَّا فِي يَدِكَ فَإِنَّهُ لَا حَقَّ لَكَ فِيهِ قَالَ ثُمَّ ذَهَبَ فَلَمْ يُرْ؛ الكافي ج: ١ ص: ٥٣٣

﴿١٠٨٧﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: تُبْ إِلَى اللَّهِ رَبِّكَ وَ أَخْرِجْ إِلَى الْمُسْلِمِينَ مِنْ أَمْوَالِهِمْ؛ بحار الأنوار

ج: ٣٣ ص: ٥٠١

﴿١٠٨٨﴾ الرضا عليه السلام: تُبْ إِلَى اللَّهِ مِنْ ذُنُوبِكَ لِيُقْبَلَ شَهْرُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَ أَنْتَ مُخْلِصُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَا تَدَعَنَّ أَمَانَةَ فِي عُنُقِكَ إِلَّا أَدَيْتَهَا وَ لَا فِي قَلْبِكَ حَقْدًا عَلَى مُؤْمِنٍ إِلَّا نَزَعْتَهُ وَ لَا ذَنْبًا أَنْتَ مُرْتَكِبُهُ إِلَّا أَقْلَعْتَ عَنْهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٣٠١

﴿١٠٨٩﴾ عَنْ بَعْضِهِمْ عليه السلام: فَتُبْ مِنْ كُلِّ مَا تَعْلَمُهُ خَطِيئَةً وَ لَا تُصِرْ عَلَى ذَنْبٍ وَ إِنْ كَانَ صَغِيرًا؛

مجموعة ورام ج: ٢ ص: ١١٣

﴿١٠٩٠﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَذْنَبْتُ ذَنْبًا فَقَالَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ قَالَ إِنِّي أَتُوبُ ثُمَّ أَعُوذُ قَالَ كَلِمًا أَذْنَبْتُ فَتُبْ حَتَّى يَكُونَ الشَّيْطَانُ هُوَ الْخَسِيرُ؛

مجموعة ورام ج: ٢ ص: ٢٢٣

﴿١٠٩١﴾ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْعَبَّاسِ: فَتُبْ إِلَى اللَّهِ مِمَّا اجْتَرَمْتَهُ، وَ تَنْصَلْ إِلَيْهِ مِمَّا ارْتَكَبْتَهُ، وَ سَلِّمِ الْأَمْرَ إِلَيَّ مَنْ هُوَ أَوْلَى مِنْكَ بِنَفْسِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٢٩ ص: ١٦٨

﴿اهمیت توبه﴾

۴-۳-۳- توبه کن، پس توبه کن، باید توبه کند

﴿۱۰۸۲﴾ ای عیسی، بعد از ارتکاب هر گناهی به من روی کن و مرا به یاد توبه‌کنندگان بیاور.
﴿۱۰۸۳﴾ ای عیسی، به درگاه من بازگرد که هیچ گناهی نزد من برای آمرزش بزرگ نیست و من مهربان‌ترین مهربانانم.

﴿۱۰۸۴﴾ به درگاه خداوند توبه کن و بازگرد و برادرانت را نیز به این عمل بخوان.
﴿۱۰۸۵﴾ آدم علیه السلام چهل روز در کوه صفا ماند و بر اخراجش از همسایگی خدا گریست. جبرئیل نازل شد و گفت: چرا گریه می‌کنی؟ گفت: چرا گریه نکنم، خدا مرا از همسایگی‌اش اخراج و به دنیا تبعیدم کرد. جبرئیل گفت: ای آدم، توبه کن.

﴿۱۰۸۶﴾ روزی امیرالمؤمنین علیه السلام برای ابوبکر این آیه را تلاوت فرمود: "کسانی را که در راه خدا کشته شده‌اند مرده مپندار، بلکه زنده هستند و نزد پروردگار خود روزی دریافت می‌کنند." و فرمود من گواهی می‌دهم که محمد رسول خدا صلی الله علیه و آله شهید از دنیا رفت، و به خدا قسم نزد تو می‌آید، و چون نزد تو آمد یقین کن، زیرا شیطان نمی‌تواند خود را به صورت پیامبر در خیال کسی حاضر کند. سپس علی علیه السلام دست ابوبکر را گرفت و پیامبر صلی الله علیه و آله را به او نشان داد، پیامبر صلی الله علیه و آله به ابوبکر فرمود: "به علی و یازده فرزند او ایمان بیاور، آن‌ها جز در مقام نبوت، مانند منند، و از آنچه در دست گرفته‌ای (خلافت مسلمین) نزد خدا توبه کن، زیرا حق تو نیست؛" سپس رفت و دیگر دیده نشد.

﴿۱۰۸۷﴾ به‌سوی پروردگارت بازگرد و اموال مسلمین را از مالت خارج کن.
﴿۱۰۸۸﴾ از گناهان و نافرمانی‌هایت به‌سوی خدا بازگرد و توبه کن، تا اینکه وقتی ماه خدا به تو رو می‌کند، برای خدا خالص شده باشی و امانتی بر گردن خود باقی نگذار مگر آنکه آن را ادا کنی، و نیز در دلت کینه‌ای هیچ مؤمنی نباشد مگر اینکه آن را از دل بیرون کنی، و هیچ گناهی را که مرتکب شده‌ای به حال خود نگذار، مگر آنکه آن را رها کرده و از آن دوری گزینی.
﴿۱۰۸۹﴾ از هرچه می‌دانی خطاست، توبه کن و بر گناه اصرار نکن حتی اگر کوچک باشد.
﴿۱۰۹۰﴾ مردی نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: ای پیامبر خدا، من مرتکب گناهی شده‌ام. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: از خداوند طلب آمرزش کن. گفت: توبه می‌کنم ولی دوباره به گناه برمی‌گردم؛ پیامبر فرمود: هربار مرتکب گناه می‌شوی توبه کن تا شیطان بازنده شود.
﴿۱۰۹۱﴾ از جرمی که مرتکب شدی، توبه کن و از خطایی که انجام دادی به‌سوی خدا برو و کار را به کسی واگذار کن که از تو نسبت به خودت سزاوارتر است.

﴿أَهَمِّيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١٠٩٢﴾ الرضا عليه السلام: مَنْ كَانَ تَائِبًا مِنْ ذَنْبٍ فَلْيَتُبْ إِلَى اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مِنْهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَإِنَّهُ شَهْرُ التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ وَشَهْرُ الْمَغْفِرَةِ وَالرَّحْمَةِ وَمَا مِنْ لَيْلَةٍ مِنْ لَيْلَالِهِ وَلِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِيهَا عُتْقَاءُ مِنَ النَّارِ كُلِّهِمْ قَدْ اسْتَوْجَبُوا بِذُنُوبِهِمُ النَّارَ؛ فضائل الأشهر ص: ١٠٦

٥-٣-٣- توبوا

﴿١٠٩٣﴾ وَأَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ؛ هود (٣)

﴿١٠٩٤﴾ وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مَجْرِمِينَ؛ هود (٥٢)

﴿١٠٩٥﴾ وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَقُومِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ؛ هود (٦١)

﴿١٠٩٦﴾ وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ؛ هود (٩٠)

﴿١٠٩٧﴾ تُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ؛ النور (٣١)

﴿١٠٩٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ يُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعَىٰ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّا كُنَّا ضَالِّينَ؛ التَّحْرِيم (٨)

﴿١٠٩٩﴾ الرضا عليه السلام: توبوا إلى الله فَإِنِّي أَتُوبُ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩٠ ص: ٢٨٢

﴿١١٠٠﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: توبوا إلى الله مِنْ جَمِيعِ ذُنُوبِكُمْ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٦

﴿١١٠١﴾ الرضا عليه السلام: توبوا إلى الله مِنْ ذُنُوبِكُمْ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٣١٣

﴿١١٠٢﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: توبوا إلى بَارِئِكُمْ قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ١٣٣

﴿١١٠٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: توبوا إلى رَبِّكُمْ قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٠

﴿١١٠٤﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَيُّهَا النَّاسُ توبوا إلى الله تَوْبَةً نَصُوحًا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا؛ إرشاد القلوب ج: ١

ص: ٥

﴿١١٠٥﴾ الباقر عليه السلام: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا قَالَ: يُتُوبُ الْعَبْدُ مِنَ الذَّنْبِ ثُمَّ لَا يَعُودُ إِلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٨

﴿١١٠٦﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: إِنْ اللَّهُ يَقْبَلُ تَوْبَةَ عَبْدِهِ مَا لَمْ يُعْرِغْ توبوا إلى بَارِئِكُمْ قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ٣٣١

﴿١١٠٧﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: توبوا إلى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٥١٨

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۰۹۲﴾ کسی که می‌خواهد از گناهی توبه کند، در ماه رمضان توبه کند. زیرا ماه رمضان، ماه توبه و بازگشت و ماه آمرزش و رحمت است. و شبی از شب‌های ماه رمضان نیست مگر آنکه خداوند در آن شب عده‌ای را که به خاطر گناهانشان سزاوار آتش بوده‌اند، آزاد می‌کند.

۵-۳-۳- توبه کنید

﴿۱۰۹۳﴾ و اینکه: از پروردگار خویش آمرزش بطلبید؛ سپس به سوی او بازگردید؛ تا شما را تا مدت معینی، (از مواهب زندگی این جهان)، به خوبی بهره‌مند سازد و به هر صاحب فضیلتی، به مقدار فضیلتش ببخشد و اگر (از این فرمان) روی گردان شوید، من بر شما از عذاب روز بزرگی بیمناکم.

﴿۱۰۹۴﴾ و ای قوم من، از پروردگارتان طلب آمرزش کنید، سپس به سوی او بازگردید، تا (باران) آسمان را پی در پی بر شما بفرستد و نیرویی بر نیرویتان بیفزاید و گنهکارانه، روی (از حق) بر نتابید.

﴿۱۰۹۵﴾ و به سوی قوم ثمود، برادرشان صالح را (فرستادیم)؛ گفت: "ای قوم من، خدا را پرستش کنید، که معبودی جز او برای شما نیست، اوست که شما را از زمین آفرید، و آبادی آن را به شما واگذاشت، از او آمرزش بطلبید، سپس به سوی او بازگردید، که پروردگارم (به بندگان خود) نزدیک، و اجابت‌کننده (خواسته‌های آن‌ها) است.

﴿۱۰۹۶﴾ از پروردگار خود، آمرزش بطلبید و به سوی او بازگردید؛ که پروردگارم مهربان و دوستدار (بندگان توبه‌کار) است.

﴿۱۰۹۷﴾ همگی به سوی خدا بازگردید ای مؤمنان، تا رستگار شوید.

﴿۱۰۹۸﴾ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، به سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص؛ امید است (با این کار) پروردگارتان گناهاتتان را ببخشد و شما را در باغ‌هایی از بهشت که نه‌رها از زیر درختانش جاری است وارد کند، در آن روزی که خداوند پیامبر و کسانی را که با او ایمان آوردند خوار نمی‌کند؛ این در حالی است که نورشان پیشاپیش آنان و از سوی راستشان در حرکت است، و می‌گویند: "پروردگارا، نور ما را کامل کن و ما را ببخش که تو بر هر چیز توانایی.

﴿۱۰۹۹﴾ به‌سوی خدا برگردید که من روزی صد بار توبه می‌کنم.

﴿۱۱۰۰﴾ از همه‌ی گناهانی که انجام داده‌اید، به‌سوی خدا توبه کنید.

﴿۱۱۰۱﴾ از گناهانی که انجام داده‌اید، به‌سوی خدا توبه کنید.

﴿۱۱۰۲﴾ پیش از آنکه بمیرید، به درگاه پروردگار خود توبه کنید.

﴿۱۱۰۳﴾ پیش از آنکه بمیرید، به درگاه پروردگار خود توبه کنید.

﴿۱۱۰۴﴾ ای مردم، پیش از آنکه بمیرید به‌سوی خدا برگردید، برگشتنی خالص.

﴿۱۱۰۵﴾ از حضرت باقر علیه السلام درباره‌ی آیه‌ی "ای کسانی که ایمان آورده‌اید به‌سوی خدا توبه کنید،

توبه‌ای خالص" پرسیدم فرمود: بنده از گناه توبه کند و به آن برنگردد.

﴿۱۱۰۶﴾ خدا توبه‌ی بنده‌اش را تا جان به گلو نرسیده باشد قبول می‌کند. پیش از آنکه بمیرید، به‌سوی پروردگار خود بازگردید.

﴿۱۱۰۷﴾ به درگاه او توبه کنید، زیرا که او توبه‌پذیری مهربان است.

﴿أَهَمِّيَةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١١٠٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: تَوْبُوا مِنَ الْغَفْلَةِ وَتَنْبَهُوا مِنَ الرَّقْدَةِ وَتَاهَبُوا لِلنُّقْلَةِ وَتَزَوَّدُوا لِلرَّحْلَةِ؛ غررالحكم ص: ١٤٩

﴿١١٠٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: تَوْبُوا وَآيِبُوا وَادُّوا فِطْرَتَكُمْ فَإِنَّهَا سُنَّةُ نَبِيِّكُمْ وَفَرِيضَةٌ وَاجِبَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٧٥

﴿١١١٠﴾ امير المؤمنين عليه السلام: تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ أَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِذَا عَاهَدْتُمْ؛ بحار الأنوار ج: ١٠ ص: ١٠٢

﴿١١١١﴾ السَّجَّاد عليه السلام: إِلَهِي أَنْتَ الَّذِي فَتَحْتَ لِعِبَادِكَ بَابًا إِلَىٰ عَفْوِكَ وَ سَمَّيْتَهُ التَّوْبَةَ وَ جَعَلْتَ عَلَىٰ ذَلِكَ الْبَابِ دَلِيلًا مِنْ رَحْمَتِكَ لِنَّا يَضِلُّوا عَنْهُ فَقُلْتَ تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَا عُذْرُ مَنْ أَغْفَلَ دُخُولَ ذَلِكَ الْبَابِ يَا سَيِّدِي بَعْدَ فَتْحِهِ وَ إِقَامَةِ الدَّلِيلِ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٧٢

﴿١١١٢﴾ السَّجَّاد عليه السلام: فَقُلْتَ تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ يُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَا عُذْرُ مَنْ أَغْفَلَ دُخُولَ ذَلِكَ الْبَابِ يَا سَيِّدِي بَعْدَ فَتْحِهِ وَ إِقَامَةِ الدَّلِيلِ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٧٢

﴿١١١٣﴾ الصَّادِق عليه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا قَالَ هُوَ صَوْمُ يَوْمِ الْأَرْبَعَاءِ وَ الْخَمِيسِ وَ الْجُمُعَةِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٨

﴿١١١٤﴾ الرُّسُول عليه السلام: أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا خَلَقْتُ الْمُلُوكَ وَ قُلُوبَهُمْ بِيَدِي فَأَيُّمَا قَوْمٍ أَطَاعُونِي جَعَلْتُ قُلُوبَ الْمُلُوكِ عَلَيْهِمْ رَحْمَةً وَ أَيُّمَا قَوْمٍ عَصَوْنِي جَعَلْتُ قُلُوبَ الْمُلُوكِ عَلَيْهِمْ سَخَطَةً أَلَا لَا تَشْغَلُوا أَنْفُسَكُمْ بِسَبِّ الْمُلُوكِ تَوْبُوا إِلَيَّ أَعْطَفُ قُلُوبَهُمْ عَلَيْكُمْ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ١٣١

﴿١١١٥﴾ الباقر عليه السلام: أَيُّ قَوْمٍ عَصَوْنِي جَعَلْتُ الْمُلُوكَ عَلَيْهِمْ نِقْمَةً أَلَا لَا تَوْلَعُوا بِسَبِّ الْمُلُوكِ تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَعْطِفُ بِقُلُوبِهِمْ عَلَيْكُمْ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ١٣٢

﴿١١١٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَخْلَصُوا الْيَقِينَ وَ تَوْبُوا إِلَيْهِ مِنْ قَبِيحِ مَا اسْتَفْزَكُمُ الشَّيْطَانُ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٢٥٦

﴿١١١٧﴾ الرُّسُول عليه السلام: اغْتَرِفُوا بِنِعْمَةِ اللَّهِ رَبِّكُمْ عَزَّ وَ جَلَّ وَ تَوْبُوا إِلَيْهِ مِنْ جَمِيعِ ذُنُوبِكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٤٨ ص: ١٥٢

﴿١١١٨﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اسْتَغْفِرُوا اللَّهَ وَ تَوْبُوا إِلَيْهِ؛ الكافي ج: ٨ ص: ١٦

﴿١١١٩﴾ الرُّسُول عليه السلام: تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ مِنْ فُضُولِ الدُّنْيَا وَ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِكُمْ تَنْجُوا مِنْ شِدَّةِ الْعَذَابِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ٥٤

﴿١١٢٠﴾ الصَّادِق عليه السلام: فَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ بَارِئِكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٧٠ ص: ١٢٠

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۱۰۸﴾ از غفلت و بی‌خبری توبه کنید، از خواب بیدار شده و برای نقل مکان آماده شوید، و برای کوچ کردنتان به سرای باقی توشه بردارید.

﴿۱۱۰۹﴾ توبه کنید و بازگردید و زکات فطره‌ی خود را بپردازید که آن سنت و روش پیامبران، فریضه‌ی واجبی از جانب پروردگارتان است.

﴿۱۱۱۰﴾ به‌سوی خدا توبه‌ی خالص انجام دهید. باشد که خدا گناهان شما را بپوشاند. و اگر عهد بستید، به عهد خویش وفادار باشید.

﴿۱۱۱۱﴾ خدایا، تویی آن‌که برای بندگان دری به‌سوی عفو گشوده، و آن را توبه و بازگشت نامیده‌ای، و بر آن در از رحمت خود راهنمایی قرارداده‌ای تا آن را گم نکنند، و تو خود فرموده‌ای: به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص و پاکیزه، و امیدوار باشید که پروردگارتان گناهانتان را بپوشاند و شما را به بهشت‌ها و باغ‌هایی که نهرها از زیر درختان آن روان است وارد کند. پس آقای من، بعد از بازبودن در و اقامه‌شدن دلایل، عذر و بهانه‌ی بی‌خبربودن از چگونگی ورود به آن چه معنایی دارد؟

﴿۱۱۱۲﴾ تو خود فرموده‌ای به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص، امید است با این کار، پروردگارتان گناهانتان را ببخشد و شما را در باغ‌هایی از بهشت که نهرها از زیر درختانش جاری است وارد کند، پس بعد از گشودن در و به‌پاداشتن راهنما، عذر و بهانه‌ی کسی که از نحوه‌ی ورود به آن غافل و بی‌خبر باشد چیست؟

﴿۱۱۱۳﴾ درباره‌ی آیه‌ی "به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص" فرمود: منظور روزه‌ی چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه است.

﴿۱۱۱۴﴾ من خدایی هستم که هیچ معبودی جز من نیست، پادشاهان و فرمانروایان را هم من آفریده‌ام و دل‌های آن‌ها در دست من است، هر گروهی که مرا اطاعت کنند، دل‌های فرمانروایان را نسبت به آنان مهربان خواهم کرد، و هر گروهی که مرا نافرمانی کنند دل‌های فرمانروایان را بر آنان غضبناک خواهم کرد. آگاه باشید، خودتان را به دشنام‌دادن به حاکمان سرگرم نکنید، به‌سوی من توبه کنید تا دل‌های آن‌ها را نسبت به شما مهربان کنم.

﴿۱۱۱۵﴾ هر گروهی نافرمانی‌ام کنند، فرمانروایان را مأمور عذابشان می‌کنم، در دشنام‌دادن به فرمانروایان حرص نورزید، به درگاه خداوند توبه کنید تا دل‌هایشان را بر شما مهربان کند.

﴿۱۱۱۶﴾ یقین خود را خالص کنید، و از کارهای زشتی که شیطان شما را بدان واداشته است، توبه کنید.

﴿۱۱۱۷﴾ به نعمت پروردگارتان اعتراف و از تمام گناهانتان توبه کنید.

﴿۱۱۱۸﴾ از او آمرزش بخواهید و به درگاهش توبه کنید.

﴿۱۱۱۹﴾ از بهره‌برداری بیش از نیاز از دنیا و نیز از اعمال بدتان به درگاه خداوند توبه کنید، تا از عذاب شدید نجات پیدا کنید.

﴿۱۱۲۰﴾ به درگاه آفریننده‌ی خود بازگردید.

﴿أَهْمِيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١١٢١﴾ الصادق عليه السلام: فَتَوَبُّوا إِلَى اللَّهِ مِنْ ظُلْمِكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٢٨ ص: ٢٠١

٣-٣-٦- أَخْلَصُوا فِيمَا بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ اللَّهِ بِالتَّوْبَةِ

﴿١١٢٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: فَارْجِعُوا عَنِ الْحَوْبَةِ وَأَخْلَصُوا فِيمَا بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ اللَّهِ بِالتَّوْبَةِ؛

الجمال ص: ٤٠٧

٣-٣-٧- تَعَرَّضُوا لِتَوَابِهِ بِالتَّوْبَةِ

﴿١١٢٣﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: تَعَرَّضُوا لِتَوَابِهِ بِالتَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ وَالْخُضُوعِ وَالتَّضَرُّعِ فَإِنَّهُ يَقْبَلُ

التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٥٨

٣-٣-٨- الْأَمْرُ بِتَجْدِيدِ التَّوْبَةِ

﴿١١٢٤﴾ الصادق عليه السلام: جَدِّدِ التَّوْبَةَ وَأَخْذِثْ عِبَادَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٦٥ ص: ١١٤

﴿١١٢٥﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَخْذِثْ لِكُلِّ ذَنْبٍ تَوْبَةً لِلْسَّرِّ بِالسَّرِّ وَلِلْعَلَانِيَةِ بِالْعَلَانِيَةِ؛ مستدرک

الوسائل ج: ٥ ص: ٣٠٢

﴿١١٢٦﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اسْتَطَرَفُوا سُبُلَ التَّوْبَةِ حَتَّى آنَاخُوا فِي رِيَاضِ الرَّحْمَةِ وَسَلِمُوا مِنْ

الِاغْتِرَاضِ بِالْعِصْمَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٧٣

﴿١١٢٧﴾ الصادق عليه السلام: أَلَا وَ لَوْ ذَابَ مَا فِي أَيْدِيهِمْ لَقَدْ دَنَا التَّمَحِيصُ لِلْجَزَاءِ وَ كُشِفَ الْغِطَاءُ وَ

انْقَضَتِ الْمُدَّةُ وَ أَرُفَ الْوَعْدُ وَ بَدَأَ لَكُمْ النَّجْمُ مِنْ قَبْلِ الْمَشْرِقِ وَ أَشْرَقَ لَكُمْ قَمَرُكُمْ كَمَلٍ شَهْرِهِ

وَ كَلِيلَةٍ تَمَّ فَإِذَا اسْتَبَانَ ذَلِكَ فَرَاغُوا التَّوْبَةَ وَ خَالَعُوا الْحَوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٣٤ ص: ١٥٥

٣-٣-٩- الْأَمْرُ بِسُؤَالِ التَّوْبَةِ

﴿١١٢٨﴾ الصادق عليه السلام: سَلِّ التَّوْبَةَ مِنْ كُلِّ مَا يَكْرَهُ فَإِنَّهُ لَا يَكْرَهُ إِلَّا كُلَّ قَبِيحٍ وَ الْقَبِيحِ دَعَا

لِأَهْلِهِ فَإِنْ لَكُلِّ أَهْلًا؛ الكافي ج: ٦ ص: ٤٣٢

﴿١١٢٩﴾ الصادق عليه السلام: سَلُوا اللَّهَ الْإِقَالََةَ وَ التَّوْبَةَ فِيمَا مَضَى وَ الْعِصْمَةَ فِيمَا بَقِيَ مِنْ أَجَالِكُمْ؛

الكافي ج: ٦ ص: ٤٣٢

﴿١١٣٠﴾ الصادق عليه السلام: يَا ابْنَ جُنْدَبٍ لَا تَقُلْ فِي الْمُدْنِيِّينَ مِنْ أَهْلِ دَعْوَتِكُمْ إِلَّا خَيْرًا وَ اسْتَكِينُوا

إِلَى اللَّهِ فِي تَوْفِيقِهِمْ وَ سَلُوا التَّوْبَةَ لَهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٢٧٩

٣-٣-١٠- الْأَمْرُ بِتَعْجِيلِ التَّوْبَةِ

﴿١١٣١﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: خَافُوا اللَّهَ فَعَجَّلُوا التَّوْبَةَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٥

﴿١١٣٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: وَ إِنْ قَارَفْتَ سَيِّئَةً فَعَجِّلْ مَحْوَهَا بِالتَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢

ص: ١٢٧

﴿١١٣٣﴾ موسى عليه السلام: يَا مُوسَى عَجِّلِ التَّوْبَةَ وَ آخِرِ الذَّنْبِ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٤٥

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۱۲۱﴾ از ظلمتان به درگاه خداوند توبه نمایید.

۳-۳-۶- توبه‌ی بین خود و خدایتان را خالص کنید

﴿۱۱۲۲﴾ از گناه بازگردید و کدورت‌هایی را که بین شما و خداوند است، با توبه صاف کنید.

۳-۳-۷- با توبه خود را در معرض پاداش او قرار دهید

﴿۱۱۲۳﴾ برای رسیدن به پاداش الهی، خود را در معرض توبه و بازگشت و تضرع و زاری و ناله و فروتنی قرار دهید، زیرا خداوند توبه‌ی بنده را قبول می‌کند.

۳-۳-۸- دستور به تجدید توبه

﴿۱۱۲۴﴾ توبه‌ات را تجدید کن و عبادت را از نو شروع کن.

﴿۱۱۲۵﴾ برای هر گناهی، توبه‌ی جدیدی انجام ده، از گناه پنهانی، توبه‌ی مخفیانه؛ و از گناه عیان، توبه‌ی آشکارا.

﴿۱۱۲۶﴾ راه‌های توبه را تازه می‌کنند تا اینکه در بهشت رحمت وارد می‌شوند و از لطمه‌خوردن به عصمتشان در امان می‌مانند.

﴿۱۱۲۷﴾ بدانید اگر دولت و قدرت از ایشان گرفته شود، مرحله‌ی آزمایش و آبدیده‌کردن برای اعطای پاداش نزدیک می‌شود، پرده کنار می‌رود و مهلت به اتمام می‌رسد، ستاره‌ی مشرق می‌دمد و ماه کامل می‌شود، چون کار به این مرحله رسید توبه کنید و لباس گناهان درآورید.

۳-۳-۹- دستور به درخواست توبه

﴿۱۱۲۸﴾ از او بخواه که توبه‌ات را از هرچه خدا نمی‌پسندد بپذیرد، زیرا خداوند جز پلیدی‌ها، چیزی را ناپسند نשמرد و از آن نهی نکرده است. و تو زشتی‌ها و پلیدی‌ها را برای اهلش واگذار که هرچیزی سزاوار گروهی است که شایسته‌ی آن هستند.

﴿۱۱۲۹﴾ از خداوند بخواهید از گناهانتان درگذرد. و نسبت به گناهان گذشته، توبه‌تان را بپذیرد و در باقی‌مانده‌ی عمر، شما را از گناه‌کردن حفظ کند.

﴿۱۱۳۰﴾ پسر جندب، درباره‌ی هم‌کیشان گنهکارتان، جز سخن نیک نگو از خدا برای آن‌ها توفیق بخواه و درخواست کن خدا به ایشان روی کند.

۳-۳-۱۰- دستور به عجله‌کردن در توبه

﴿۱۱۳۱﴾ از خدا ترسیدند و زود توبه کردند.

﴿۱۱۳۲﴾ اگر گناهی انجام دادی، با توبه در نابودکردن آن بشتاب.

﴿۱۱۳۳﴾ ای موسی، در توبه عجله کن، ولی در گناه تأخیر.

﴿أَهْمِيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١١٣٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَيُّهَا النَّاسُ الْآنَ الْآنَ مَا دَامَ الْوَتَاقُ مُطْلَقًا وَالسَّرَاجُ مُنِيرًا وَبَابُ التَّوْبَةِ مَفْتُوحًا وَمِنْ قَبْلِ أَنْ يَجْفَأَ الْقَلَمُ وَتُطْوَى الصَّحِيفَةُ فَلَا رِزْقَ يَنْزِلُ وَلَا عَمَلٍ يَصْعَدُ الْمِضْمَارُ الْيَوْمَ وَالسَّابِقُ غَدًا فَإِنَّكُمْ لَا تَدْرُونَ إِلَى جَنَّةٍ أَوْ إِلَى نَارٍ وَاسْتَغْفِرُ اللَّهُ لِي وَلَكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٣٧٥

﴿١١٣٥﴾ بَادِرُوا التَّوْبَةَ قَبْلَ النَّدَمِ وَلَا يَحْمِلَنَّكُمْ الْمُهْلَةُ عَلَى طُولِ الْغَفْلَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٤٣٩

﴿١١٣٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: بَادِرُوا فِي مَهْلِ الْبَقِيَّةِ وَأَنْفِ الْمَشِيَّةِ وَانْتَظِرِ التَّوْبَةَ وَانْفِسَاخَ الْحَوْبَةِ؛ غرر الحكم ص: ١٥٧

﴿١١٣٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَبَادِرُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ بِالتَّوْبَةِ قَبْلَ حُضُورِ النَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٤٣٩

﴿١١٣٨﴾ الْمَسِيحُ عليه السلام: وَمِنْ الْآنَ فَتَجَهَّزُوا وَخُذُوا أَهْبَتَكُمْ وَبَادِرُوا التَّوْبَةَ إِلَى رَبِّكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٠٩

﴿١١٣٩﴾ الرُّسُولُ ﷺ: يَا ابْنَ مَسْعُودٍ لَا تَقْدِمِ الذَّنْبَ وَلَا تُؤَخِّرِ التَّوْبَةَ وَلَكِنْ قَدِّمِ التَّوْبَةَ وَآخِرِ الذَّنْبَ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ فِي كِتَابِهِ بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ١٠٥

﴿١١٤٠﴾ امير المؤمنين عليه السلام: جَاهِدْ نَفْسَكَ وَقَدِّمِ تَوْبَتَكَ تَفْزُ بِطَاعَةِ رَبِّكَ؛ غرر الحكم ص: ٢٤٢

١١-٣-٣- الأمرُ بقبول التَّوْبَةِ

﴿١١٤١﴾ الرُّسُولُ ﷺ: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ يُفْرِّقُ السَّلَامَ وَيَقُولُ أَأَنْتَ خَلَقْتَ الْخَلْقَ أَمْ أَنَا فَقَالَ اللَّهُمَّ لَا بَلْ أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَإِيَّاهُمْ قَالَ وَيَقُولُ أَنْتَ تَرْزُقُهُمْ أَمْ أَنَا قَالَ لَا أَنْتَ تَرْزُقُنِي وَإِيَّاهُمْ قَالَ وَيَقُولُ أَنْتَ تَقْبَلُ تَوْبَتَهُمْ أَمْ أَنَا قَالَ لَا بَلْ أَنْتَ تَقْبَلُ مِنْهُمْ قَالَ فَلِمَ آيَسْتَ عَبْدِي ادْعُهُ وَأَقْبِلْ تَوْبَتَهُ وَقُلْ لَهُ إِنِّي قَبِلْتُ تَوْبَتَهُ وَرَحِمْتُ عَلَيْهِ وَنَزَلَ بِهِدِي الْآيَةُ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِلَى قَوْلِهِ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٦

١٢-٣-٣- النهيُ عَنِ التَّأخِيرِ بِالتَّوْبَةِ

﴿١١٤٢﴾ الرُّسُولُ ﷺ: لَا تُؤَخِّرِ التَّوْبَةَ فَإِنَّ الْمَوْتَ يَأْتِي بَغْتَةً؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٤

﴿١١٤٣﴾ الرُّسُولُ ﷺ: لَا تَقْدِمِ الذَّنْبَ وَلَا تُؤَخِّرِ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ١٠٥

﴿١١٤٤﴾ الْكَاطِمُ عليه السلام: فَلَا تُنْظِرُوا (تَنْتَظِرُوا) بِالتَّوْبَةِ غَدًا فَإِنَّ دُونَ غَدٍ يَوْمًا وَلَيْلَةً وَقَضَاءُ اللَّهِ فِيهِمَا يَغْدُو وَيَرُوحُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٣٠٦

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۱۳۴﴾ ای مردم، هم‌اکنون، هم‌اکنون که بندها گشوده، چراغ‌ها روشن و در توبه باز است، پیش از اینکه قلم بخشکد و پرونده بسته شود، قبل از آنکه دیگر رزقی فرود نیاید و عملی بالا نرود، مهلت و مجال عمل فقط امروز است، و فردای قیامت عده‌ای در شتافتن به‌سوی بهشت پیش می‌افتند. و شما نمی‌دانید بهشتی هستید یا دوزخی، و من از خدا برای خود و شما طلب آمرزش می‌کنم.

﴿۱۱۳۵﴾ پیش از پشیمانی به توبه مبادرت کنید، مبدا مهلت‌دادن خدا، شما را از رسیدن نابهنگام مرگ به غفلت اندازد.

﴿۱۱۳۶﴾ در مهلت باقیمانده‌ی عمر و تا مشیت در ابتد است و خدا در انتظار توبه و ازبین‌بردن گناهان است، کاری بکنید.

﴿۱۱۳۷﴾ خدا رحمتتان کند، قبل از رسیدن اجل، اقدام به توبه کنید.

﴿۱۱۳۸﴾ از همین حالا بار خود ببندید و آماده شوید، و در توبه‌کردن به درگاه خدایتان شتاب ورزید.

﴿۱۱۳۹﴾ ای پسر مسعود، در ارتکاب گناه شتاب نکن و توبه را به تأخیر مینداز بلکه توبه را پیش بینداز و در انجام گناه درنگ کن، زیرا که خداوند تبارک و تعالی در کتابش می‌فرماید: " (انسان به معاد شک ندارد) بلکه او می‌خواهد (آزاد باشد و بدون ترس از دادگاه قیامت) در تمام عمر گناه کند ".

﴿۱۱۴۰﴾ با نفس خود جهاد کن، و توبه‌ی خود را پیش بینداز، تا به فرمان‌برداری از پروردگار خود موفق شوی.

۱۱-۳-۳- دستور به پذیرش توبه

﴿۱۱۴۱﴾ بعد از آنکه جوان گنهکار درخواست کرد به آتش دنیا سوزانده شود، جبرئیل فرود آمد، بال خود را از شرق تا غرب گسترد و گفت: یا محمد: خداوند سلام می‌رساند و می‌گوید: خلق را تو آفریده‌ای یا من؟ محمد گفت: البته شما، خدا گفت: تو به آنها روزی می‌دهی یا من؟ البته شما، تو توبه‌شان را باید بپذیری یا من؟ البته شما، خداوند فرمود: پس چرا بنده‌ی مرا ناامید کردی؟ او را بخوان و توبه‌اش را بپذیر؛ زیرا من توبه‌اش را پذیرفته و به او رحم کرده‌ام. و این آیه را نازل کرد: " بگو: ای بندگان من که بر خود اسراف و ستم کرده‌اید، از رحمت خداوند نومید نشوید که خدا همه‌ی گناهان را می‌آمرزد، زیرا او بسیار آمرزنده و مهربان است ".

۱۲-۳-۳- نهی کردن از تأخیر در توبه

﴿۱۱۴۲﴾ توبه را به تأخیرنینداز که مرگ ناگهان می‌رسد.

﴿۱۱۴۳﴾ گناه را پیش و توبه را به تأخیر مینداز.

﴿۱۱۴۴﴾ مبدا توبه را برای فردا به تأخیر بیندازید، زیرا قبل از رسیدن فردا یک شب‌انروز است و قضای خدا در این شب‌انروز در رفت‌وآمد است.

﴿أَهَمِّيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١١٤٥﴾ أَنَّهُ كَانَ فِي التَّوْرَةِ مَكْتُوبًا يَا ابْنَ آدَمَ لَا تَشْتَهِي تَمُوتُ حَتَّى تَتُوبَ وَأَنْتَ لَا تَتُوبُ حَتَّى تَمُوتَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ١١٩

﴿١١٤٦﴾ الرُّسُولُ ﷺ: فِي خُطْبَتِهِ فِي يَوْمٍ غَدِيرٍ خَمَّ مَعَاشِرَ النَّاسِ حُجُّوا الْبَيْتَ بِكَمَالِ الدِّينِ وَالتَّفَقُّهِ وَ لَا تَنْصَرِفُوا عَنِ الْمَشَاهِدِ إِلَّا بِتَوْبَةٍ وَإِقْلَاعٍ؛ مستدرک الوسائل ج: ٨ ص: ٤٥
١٣-٣-٣- أَفَلَا يَتُوبُونَ

﴿١١٤٧﴾ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ المائدة (٧٤)

٣-٤- طَلَبُ التَّوْفِيقِ بِالتَّوْبَةِ

١-٣-٤- أُرْزُقْنِي التَّوْبَةَ، أَسْأَلُكَ أَنْ تَرْزُقْنِي التَّوْبَةَ

﴿١١٤٨﴾ الصَّادِقُ ﷺ: إِغْفِرْ لِي ذُنُوبِي كُلَّهَا وَارْزُقْنِي التَّوْبَةَ وَالْعِصْمَةَ وَأَقِلْ عَثْرَتِي وَلَا تُؤَاخِذْنِي بِخَطِيئَتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٣٨

﴿١١٤٩﴾ الْكَاظمُ ﷺ: اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي ... تَوْبَةَ التَّائِبِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٤٤٨

﴿١١٥٠﴾ اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي ... تَوْبَةً مَقْبُولَةً؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٢٥٧

﴿١١٥١﴾ الصَّادِقُ ﷺ: وَارْزُقْنِي التَّوْبَةَ بِحَطِّ السَّيِّئَاتِ وَتَضَاعُفِ الْحَسَنَاتِ وَكَشْفِ الْبَلِيَّاتِ وَرَبِّحِ التَّجَارَاتِ وَرَفَعْ مَعْرَةَ السَّعَايَاتِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٦٩

﴿١١٥٢﴾ الرُّسُولُ ﷺ: وَارْزُقْنِي التَّوْبَةَ قَبْلَ الْمَوْتِ وَالْعِصْمَةَ وَالطَّهَارَةَ مِنَ الذُّنُوبِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٦ ص: ٣٧٩

﴿١١٥٣﴾ وَارْزُقْنِي بَعْدَ انْقِضَاءِ شَهْرِ رَمَضَانَ الْعِصْمَةَ وَالتَّوْبَةَ وَالْإِنَابَةَ وَالتَّمَسُّكَ بِوَلَايَةِ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٧٠

﴿١١٥٤﴾ وَارْزُقْنِي تَوْبَةً نَصُوحًا أَسْتَوْجِبُ بِهَا مَحَبَّتَكَ وَأَسْتَحِقُّ مَعَهَا جَنَّتَكَ وَتَوْقِيئِي مِنْ عَذَابِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣١٤

﴿١١٥٥﴾ الصَّادِقُ ﷺ: وَارْزُقْنِي حَجَّ بَيْتِكَ الْحَرَامِ وَزِيَارَةَ قَبْرِ نَبِيِّكَ ﷺ مَعَ التَّوْبَةِ وَالنَّدَمِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٣ ص: ١١٩

﴿١١٥٦﴾ الصَّادِقُ ﷺ: وَارْزُقْنِي خُشُوعَ الْخَاشِعِينَ وَعَمَلَ الصَّالِحِينَ وَصَبْرَ الصَّابِرِينَ وَأَجْرَ الْمُحْسِنِينَ وَسَعَادَةَ الْمُتَّقِينَ وَقَبُولَ الْفَائِزِينَ وَحُسْنَ عِبَادَةِ الْعَابِدِينَ وَتَوْبَةَ التَّائِبِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٤٤٨

﴿١١٥٧﴾ الرَّضِيُّ الْمُوسَوِي: وَارْزُقْنِي فِيهِ التَّوْبَةَ وَالْإِنَابَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٤٣

﴿١١٥٨﴾ الصَّادِقُ ﷺ: وَارْزُقْنِي فِيهِ الصَّحَّةَ وَالْفَرَاغَ وَالْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ وَالْجِدَّةَ وَالْاجْتِهَادَ وَالتَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٥٩

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۱۴۵﴾ در تورات نوشته شده است: ای فرزند آدم، نخواه که بمیری مگر اینکه توبه کنی و توبه نمی کنی مگر اینکه بمیری.

﴿۱۱۴۶﴾ پیامبر ﷺ در در خطبه‌ی روز غدیر خم فرمودند: ای مردم، حجّ خانه‌ی خدا را با رعایت آداب دینی و شرایط لازم به جا آورید، و از آنجا بازنگردید مگر با توبه‌ی خالص و ترک ناپایسته‌ها.

۱۳-۳-۳- آیا توبه نمی کند؟

﴿۱۱۴۷﴾ آیا به‌سوی خدا باز نمی گردند، و از او طلب آمرزش نمی کنند؟ (در حالی که) خداوند آمرزنده‌ی مهربان است.

۴-۳- درخواست توفیق توبه

۱-۴-۳- توبه روزی‌ام کن، از تو می‌خواهم که توبه روزی‌ام کنی

﴿۱۱۴۸﴾ تمام گناهانم را بر من ببخش و توبه و عصمت را روزی‌ام قرار ده، از لغزش‌هایم درگذر و مرا به خاطر خطاهایم مؤاخذه نکن.

﴿۱۱۴۹﴾ خداوندا، بازگشت توبه‌کنندگان روزی‌ام کن.

﴿۱۱۵۰﴾ خداوندا، توبه‌ی مقبول و پذیرفته‌شده، روزی‌ام کن.

﴿۱۱۵۱﴾ توبه‌ای که ریزش بدی‌ها و زیادکردن حسنات و دورکردن بلاها و سودکردن تجارت‌ها و برطرف‌شدن سختی کارها را به همراه داشته باشد روزی‌ام کن.

﴿۱۱۵۲﴾ پیش از مرگ، توبه و عصمت (توفیق دورماندن از گناه) و پاکی و آلوده‌نشدن به گناهان را روزی‌ام کن.

﴿۱۱۵۳﴾ بعد از پایان ماه رمضان، گناه‌نکردن و توبه و بازگشت و چنگ‌زدن به ولایت محمد و خاندانش را روزی‌ام کن.

﴿۱۱۵۴﴾ توبه‌ای خالص روزی‌ام کن، به‌طوری که با آن، سزاوار محبت و شایسته‌ی بهشت و دورماندن از عذابت شوم.

﴿۱۱۵۵﴾ حجّ خانه‌ی خدا و زیارت قبر پیامبرت ﷺ را همراه با توبه و پشیمانی روزی‌ام کن.

﴿۱۱۵۶﴾ خشوع خاشعین، عمل صالحین، صبر صابرین، پاداش نیکوکاران، سعادت پرهیزگاران، قبول‌شدن پیروزمندان و خوبی عبادت‌کنندگان و توبه‌ی توبه‌کنندگان را روزی‌ام کن.

﴿۱۱۵۷﴾ در این ماه توبه و بازگشت روزی‌ام کن.

﴿۱۱۵۸﴾ در این ماه رمضان، سلامتی، آسودگی، توفیق حج و عمره و تلاش و کوشش و توبه و بازگشت، روزی‌ام کن.

﴿أَهَمِّيَةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١١٥٩﴾ وَارْزُقْنِي يَا رَبِّ فِيهَا ذِكْرَكَ وَشُكْرَكَ وَالرَّغْبَةَ وَالْإِنَابَةَ إِلَيْكَ وَالتَّوْبَةَ؛

بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٥٥

﴿١١٦٠﴾ الرسول ﷺ: يَا إِلَهَنَا وَإِلَهَ آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ارْزُقْنَا فِيهِ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٩

﴿١١٦١﴾ أَسْأَلُكَ... أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ... تَرْزُقْنِي التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢

ص: ٢٧٠

﴿١١٦٢﴾ الرسول ﷺ: أَسْأَلُكَ بِنُورِ وَجْهِكَ يَا إِلَهَنَا وَإِلَهَ آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ أَنْ تَرْزُقَنَا التَّوْبَةَ وَلَا

تَخْذُلْنَا؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٧٨

﴿١١٦٣﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَسْأَلُكَ بِأَحَبِّ وَسَائِلِكَ إِلَيْكَ وَأَعْظَمِهَا وَأَقْرَبِهَا مِنْكَ أَنْ

تَرْزُقْنِي قَبُولَ التَّوَابِينَ وَتَوْبَةَ الْأَنْبِيَاءِ وَصِدْقَهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٥٥

٢-٣-٤- أَسْأَلُكَ، نَسْأَلُكَ، أَسْأَلُهُ، سَلُوا، سَلُهُ التَّوْبَةَ

﴿١١٦٤﴾ الصادق عليه السلام: أَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ مِنْ سَيِّئَاتِ عَمَلِي؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٨٥

﴿١١٦٥﴾ الحجّة عليه السلام: أَسْأَلُكَ سُؤَالَ مُقْتَرِفٍ مُذْنِبٍ... يَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص:

٣٩٣

﴿١١٦٦﴾ أَسْأَلُكَ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ الْإِجَابَةَ وَحُسْنَ الْإِنَابَةِ وَالتَّوْبَةَ وَالْأَوْبَةَ؛ الإقبال ص: ٧١٦

﴿١١٦٧﴾ أَسْأَلُكَ يَا رَبِّ تَوْبَةً نَصُوحًا تَرْضَاهَا؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ١٦٩

﴿١١٦٨﴾ الكاظم عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَوْبَةً نَصُوحًا تَقْبَلُهَا مِنِّي تَبْقَى عَلَيَّ بَرَكَتُهَا وَتَغْفِرُ بِهَا

مَا مَضَى مِنْ ذُنُوبِي وَتَعْصِمُنِي بِهَا فِيمَا بَقِيَ مِنْ عُمْرِي؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٦٥

﴿١١٦٩﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ... تَوْبَةً نَصُوحًا لَا يُغَيِّرُهَا سَرَاءٌ وَلَا

ضَرَاءٌ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٨٧

﴿١١٧٠﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ شَكٍّ أَوْ رِيْبَةٍ أَوْ جُحُودٍ أَوْ قُنُوطٍ أَوْ تَرَحٍّ أَوْ

مَرَحٍّ أَوْ بَطَرٍ أَوْ فَرَحٍ أَوْ خَيْلَاءٍ أَوْ رِيَاءٍ أَوْ سَمْعَةٍ أَوْ شِقَاقٍ أَوْ نِفَاقٍ أَوْ كُفْرٍ أَوْ فُسُوقٍ أَوْ مَعْصِيَةٍ

أَوْ شَيْءٍ لَا تُحِبُّ عَلَيْهِ وَلِيًّا لَكَ فَاسْأَلُكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَتَبَدِّلَنِي مَكَانَهُ... تَوْبَةً نَصُوحًا

إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦

﴿١١٧١﴾ الصادق عليه السلام: فَاسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ أَنْ تَمْحُوَ ذَلِكَ مِنْ قَلْبِي وَأَنْ تُبَدِّلَنِي مَكَانَهُ

...تَوْبَةً إِلَيْكَ نَصُوحًا؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٤٧

﴿١١٧٢﴾ الكاظم عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ... مُنَاصَحَةً أَهْلِ التَّوْبَةِ... حَتَّى أَنَاصِحَكَ فِي التَّوْبَةِ؛

بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ١٩٨

﴿١١٧٣﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ قَوْلَ التَّوَابِينَ وَعَمَلَهُمْ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٥٩٣

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۱۵۹﴾ پروردگارا، امشب یاد و شکر و علاقه‌مندی و بازگشت به‌سوی خودت و توبه را روزی‌ام کن.

﴿۱۱۶۰﴾ ای خدای ما و ای خدای پدران نخستین ما، در این ماه، توبه را، روزی ما قرار ده.

﴿۱۱۶۱﴾ از تو می‌خواهم بر محمد و خاندانش درود فرستی و توبه روزی‌ام کنی.

﴿۱۱۶۲﴾ ای خدای ما و ای خدای پدران نخستین ما، از تو به حرمت نور رویت درخواست می‌کنم که، توبه روزی‌مان کنی و ما را خوار نگردانی.

﴿۱۱۶۳﴾ به حق محبوب‌ترین، بزرگ‌ترین و نزدیک‌ترین وسیله‌ها و واسطه‌ها، از تو می‌خواهم که قبول شدن توبه‌کنندگان و توبه و درستی پیامبران را روزی من بگردانی.

۲-۴-۳- از تو می‌خواهم، از تو می‌خواهم، از او می‌خواهم، بخواهید، از او توبه بخواهید

﴿۱۱۶۴﴾ از تو می‌خواهم توبه‌ی مرا از اعمال ناپسندم قبول کنی.

﴿۱۱۶۵﴾ از تو درخواست می‌کنم، درخواست کردن گناهکاری که... توبه را خواستار است.

﴿۱۱۶۶﴾ در این شب، از تو اجابت، بازگشت زیبا، توبه و رجوع را می‌طلبم.

﴿۱۱۶۷﴾ پروردگارا، از تو، توبه‌ی خالصی می‌خواهم که تو آن را بپسندی.

﴿۱۱۶۸﴾ خدایا، از تو توفیق می‌خواهم توبه‌ی نصوح از من و خالص درخواست می‌کنم که آن را از من بپذیری و برکتش برایم باقی بماند و به‌وسیله‌ی آن گناهان گذشته‌ام را پاک کنی و به برکت آن، در باقیمانده‌ی عمرم از آلوده‌شدن به گناه، نگاهم داری.

﴿۱۱۶۹﴾ خدایا، از فضل تو... توبه‌ی نصوحی می‌خواهم که خوشی و ناخوشی‌های زندگی دگرگونش نکند.

﴿۱۱۷۰﴾ خداوندا، هرچه در قلبم از شک، دودلی، انکار، ناامیدی، اندوه (به خاطر دنیا)، شادی بی‌حد (به خاطر دنیا)، سرمستی، شادمانی منجر به ناشکری، تکبر، ریا و دورویی، سُمعه، دشمنی، نفاق، کفر، فسق و خروج از ایمان، نافرمانی، یا هر عمل دیگری که بر دوستانتم نمی‌پسندی، وجود دارد، از تو می‌خواهم آن را پاک کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل، بنشانی.

﴿۱۱۷۱﴾ از تو به حق محمد ﷺ می‌خواهم که آن (گناه) را از قلبم پاک کنی و به‌جای آن توبه‌ای خالص بنشانی.

﴿۱۱۷۲﴾ خداوندا، از تو اخلاص اهل توبه را می‌خواهم... تا آنکه در توبه‌کردن خالصانه تو را بخواهم.

﴿۱۱۷۳﴾ خدایا، از تو گفتار و کردار توبه‌کنندگان را می‌خواهم.

﴿أَهَمِّيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١١٧٤﴾ الرسول ﷺ: اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ أَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ؛ وسائل الشيعة ج: ٨ ص:

٩٦

﴿١١٧٥﴾ الصادق عليه السلام: سَلُهُ التَّوْبَةَ مِنْ كُلِّ مَا يَكْرَهُ فَإِنَّهُ لَا يَكْرَهُ إِلَّا كُلَّ قَبِيحٍ وَ الْقَبِيحِ دَعَاهُ

لِأَهْلِهِ فَإِنَّ لِكُلِّ أَهْلًا؛ الكافي ج: ٦ ص: ٤٣٢

﴿١١٧٦﴾ مُسْتَغْفِرِينَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ اكْتَسَبْنَاهُ بِأَعْيُنِنَا وَ نَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ١٧٣

﴿١١٧٧﴾ الصادق عليه السلام: سَلُوا اللَّهَ الْإِقَالََةَ وَ التَّوْبَةَ فِيْمَا مَضَى وَ الْعِصْمَةَ فِيْمَا بَقِيَ مِنْ أَجَالِكُمْ؛

الكافي ج: ٦ ص: ٤٣٢

﴿١١٧٨﴾ الصادق عليه السلام: يَا ابْنَ جُنْدَبٍ لَا تَقُلْ فِي الْمُذْنِبِينَ مِنْ أَهْلِ دَعْوَتِكُمْ إِلَّا خَيْرًا وَ اسْتَكِينُوا

إِلَى اللَّهِ فِي تَوْفِيقِهِمْ وَ سَلُوا التَّوْبَةَ لَهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٢٧٩

٣-٤-٣- تَبَّ عَلَيَّ حَتَّى أَتُوبَ

﴿١١٧٩﴾ الباقر عليه السلام: اللَّهُمَّ تَبَّ عَلَيَّ حَتَّى أَتُوبَ وَ اغْصِنِي حَتَّى لَا أَعُودَ؛ الكافي ج: ٤ ص: ٤٠٩

٣-٤-٤- (اجْعَلْنِي، اجْعَلْنَا) مِنَ التَّوَّابِينَ، جَعَلَنَا اللَّهُ مِنَ التَّائِبِينَ، اجْعَلْنِي أَتُوبُ إِلَيْكَ

﴿١١٨٠﴾ الباقر عليه السلام: فَإِذَا وَضَعْتَ يَدَكَ فِي الْمَاءِ فَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ

التَّوَّابِينَ وَ اجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ الكافي ج: ٣ ص: ٤٤٥

﴿١١٨١﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا تَوَضَّأْتَ فَقُلْ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَ

اجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ الكافي ج: ٣ ص: ١٦

﴿١١٨٢﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا اغْتَسَلْتَ لِلْجُمُعَةِ فَقُلْ اللَّهُمَّ طَهِّرْ قَلْبِي مِنْ كُلِّ آفَةٍ تَمَحِّقُ بِهَا دِينِي وَ

تُبْطِلُ بِهَا عَمَلِي اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَ اجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ التهذيب الأحكام ج: ١ ص: ٣٦٧

﴿١١٨٣﴾ وَ اجْعَلْنَا يَا رَبِّ مِنَ التَّوَّابِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ٦٩

﴿١١٨٤﴾ الباقر عليه السلام: فَاجْعَلْنِي أَوَّلَ التَّائِبِينَ؛ الإقبال ص: ٥٢١

﴿١١٨٥﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: فَاجْعَلْنِي سَيِّدِي عَبْدًا يَقْرَعُ إِلَى التَّوْبَةِ فَإِنَّهَا مَقْرَعُ الْمُذْنِبِينَ؛

بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢٠٧

﴿١١٨٦﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَ اجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ غَرَسُوا أَشْجَارَ الْخَطَايَا نُصَبَ رَوَاقِ الْقُلُوبِ وَ

سَقَوْهَا مِنْ مَاءِ التَّوْبَةِ حَتَّى انْتُمِرَتْ لَهُمْ ثَمَرُ النَّدَامَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٢٦

﴿١١٨٧﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اللَّهُمَّ وَ مَتَى وَقَفْنَا بَيْنَ نَفْصَيْنِ فِي دِينٍ أَوْ دُنْيَا، فَأَوْقِعِ النَّفْصَ بِأَسْرَعِهِمَا

فَنَاءً، وَ اجْعَلِ التَّوْبَةَ فِي أَطْوَلِهِمَا بَقَاءً؛ الصحيفة ص: ٥٨

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۱۷۴﴾ از خداوندی که جز او خدایی نیست، طلب آمرزش و درخواست توبه دارم.
﴿۱۱۷۵﴾ از او بخواه که توبه‌ات را از هرچه خدا نمی‌پسندد بپذیرد، زیرا خداوند جز پلیدی‌ها، چیزی را ناپسند نشمرد و از آن نهی نکرده است. و تو زشتی‌ها و پلیدی‌ها را برای اهلش واگذار که هرچیزی سزاوار گروهی است که شایسته‌ی آن هستند.
﴿۱۱۷۶﴾ از هر گناهی که با چشم‌هایمان انجام دادیم آمرزش طلبیده و درخواست توبه داریم.
﴿۱۱۷۷﴾ از خداوند بخواهید از گناهانتان درگذرد. و نسبت به گناهان گذشته، توبه‌تان را بپذیرد و در باقی‌مانده‌ی عمر، شما را از گناه کردن حفظ کند.
﴿۱۱۷۸﴾ پسر جندب، درباره‌ی هم‌کیشان گنه‌کارتان، جز سخن نیک نگو از خدا برای آن‌ها توفیق بخواه و درخواست کن خدا به ایشان روی کند.

۳-۴-۳- رو به من کن تا توبه کنم

﴿۱۱۷۹﴾ خدایا، به من روی کن تا توبه کنم، و عصمت عطایم کن تا به گناه بازنگردم.
۳-۴-۴- مرا از توبه‌کنندگان قرار ده (خدا ما را از توبه‌کنندگان قرار دهد)
﴿۱۱۸۰﴾ چون دست خود را در ظرف آب فرو بردی بگو: "به نام خدا و به یاری خدا؛ خدایا، مرا در گروه توبه‌کنندگان و از جمله‌ی پاکان قرار بده."
﴿۱۱۸۱﴾ هنگامی که وضو می‌گیری بگو: شهادت می‌دهم که خدایی جز الله نیست، پروردگارا، مرا از توبه‌کنندگان و پاکان قرار ده.
﴿۱۱۸۲﴾ وقتی غسل جمعه کردی بگو: پروردگارا، قلبم را از هر آفتی که دینم را از بین می‌برد و به‌وسیله‌ی آن عملم باطل می‌شود، پاک کن. خدایا، مرا در گروه توبه‌کنندگان درآور و از جمله‌ی پاکان قرار بده.
﴿۱۱۸۳﴾ پروردگارا، ما را از توبه‌کنندگان قرار بده.
﴿۱۱۸۴﴾ مرا اولین توبه‌کننده قرار بده.
﴿۱۱۸۵﴾ ای آقای من، مرا از بندگان قرار ده که به توبه پناه آورده است، به‌راستی توبه پناهگاه گناهکاران است.
﴿۱۱۸۶﴾ ما را از کسانی قرار ده که درختان خطاهایشان را در مقابل چشمان قلبشان قرار داده‌اند. و آن‌ها را با آب توبه آبیاری می‌کنند تا میوه‌ی پشیمانی ثمر دهد.
﴿۱۱۸۷﴾ خدایا، هرگاه بین دو زیان دینی و دنیوی قرار گرفتیم، زیان را در آنچه زود می‌گذرد (دنیا) و عفو و بخشش را در آنچه ماندگاری‌اش بیشتر است (دین) قرار بده.

﴿أَهْمِيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١١٨٨﴾ السَّجَادُ عليه السلام: فَصَّلْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، وَاجْعَلْ نَدَامَتِي عَلَى مَا وَقَعْتُ فِيهِ مِنَ الزَّلَّاتِ، وَعَزْمِي عَلَى تَرْكِ مَا يَعْزِضُ لِي مِنَ السَّيِّئَاتِ، تَوْبَةً تُوجِبُ لِي مَحَبَّتَكَ، يَا مُحِبَّ التَّوَّابِينَ؛
الصحيفة ص: ١٦٦

﴿١١٨٩﴾ السَّجَادُ عليه السلام: وَاجْعَلْ خِتَامَ مَا تُخْصِي عَلَيْنَا كِتَابَةَ أَعْمَالِنَا تَوْبَةً مَقْبُولَةً لَا تُوقِفُنَا بَعْدَهَا عَلَى ذَنْبِ اجْتِرَاحِنَا، وَلَا مَعْصِيَةِ اقْتِرَفَانَا؛ الصحيفة ص: ٦٢
﴿١١٩٠﴾ الرسول ﷺ: اللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوْبَتِي هَذِهِ مُبَارَكَةً مِثْمُونَةً مَقْرُونَةً بِتَوْبَةٍ نَصُوحٍ تُوجِبُ لِي بِهَا السَّعَادَةَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٣ ص: ٢٥٣

﴿١١٩١﴾ وَاجْعَلْنِي أَتُوبُ إِلَيْكَ تَوْبَةً نَصُوحًا؛ بحار الأنوار ج: ٨٣ ص: ١٤٣
﴿١١٩٢﴾ السَّجَادُ عليه السلام: فَاجْعَلْ مَا سَتَرْتُ مِنَ الْعَوْرَةِ، وَأَخْفَيْتَ مِنَ الدَّخِيلَةِ، وَأَعْظَا لَنَا، وَزَاجِرًا عَنْ سُوءِ الْخُلُقِ، وَاقْتِرَافِ الْخَطِيئَةِ، وَسَعْيًا إِلَى التَّوْبَةِ الْمَاحِيَةِ؛ الصحيفة ص: ١٥٦
﴿١١٩٣﴾ الحسين عليه السلام: اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا فِي هَذَا الْوَقْتِ مِمَّنْ سَأَلَكَ فَأَعْطَيْتَهُ وَشَكَرَكَ فَرَدَّدْتَهُ وَتَابَ إِلَيْكَ فَقَبِلْتَهُ وَتَنَصَّلَ إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِهِ فَغَفَرْتَهَا لَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٢٤
﴿١١٩٤﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا قَسَمْتُ لِي فِي هَذِهِ السَّاعَةِ وَفِي هَذَا الْيَوْمِ وَفِي هَذَا الشَّهْرِ وَفِي هَذِهِ السَّنَةِ مِنْ... تَوْبَةٍ نَصُوحٍ فَاجْعَلْ لَنَا فِي ذَلِكَ أَوْفَرَ النَّصِيبِ وَأَجْزَلَ الْحَظِّ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٥٣

﴿١١٩٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: جَعَلْنَا اللَّهَ وَإِيَّاكُمْ مِنَ النَّائِبِينَ الْعَابِدِينَ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٥١٨

﴿١١٩٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: جَعَلْنَا اللَّهَ وَإِيَّاكُمْ مِنَ الْمُقْسَطِينَ النَّائِبِينَ الْوَائِبِينَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٥٨

٥-٣-٤- أَحْرَزْ لِي التَّوْبَةَ

﴿١١٩٧﴾ السَّجَادُ عليه السلام: أَحْرَزْ لِي فِيهِ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٠١

٦-٣-٤- إِرْجِعْ بِمُسِيئِنَا إِلَى التَّوْبَةِ

﴿١١٩٨﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَاحْطُطْ عَنَّا أَوْزَارَنَا بِالرَّحْمَةِ وَارْجِعْ بِمُسِيئِنَا إِلَى التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٤٠

٧-٣-٤- إِرْحَمْ طَلَبِي مَا لَدَيْكَ تَوْبَةً

﴿١١٩٩﴾ السَّجَادُ عليه السلام: سَيِّدِي ارْحَمْ تَضَرُّعِي إِلَيْكَ وَانْتِصَابِي بَيْنَ يَدَيْكَ وَطَلَبِي مَا لَدَيْكَ تَوْبَةً فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٣٨

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۱۸۸﴾ بر محمد و خاندانش درود فرست، و پشیمانی‌ام را از لغزش‌هایی که به آن گرفتار شدم، و قصدم را بر به‌جانی‌آوردن گناہانی که به من رو می‌آورد، توبه‌ای قرار ده که موجب جلب دوستی تو به من شود، ای دوستدار توبه‌کنندگان.

﴿۱۱۸۹﴾ پایان آنچه حساب‌رسان اعمال‌مان برای ما می‌شمارند، توبه‌ی پذیرفته‌شده قرار ده؛ که پس از آن ما را برای گناه و نافرمانی‌مان بازداشت و متوقف نکنی.

﴿۱۱۹۰﴾ خداوند، این بازگشت مرا با خوبی و برکت و همراه با توبه‌ی خالصی قرار ده که باعث سعادت من شود. ای مهربان‌ترین مهربانان.

﴿۱۱۹۱﴾ چنانم کن که به سویت توبه کنم، توبه‌ای خالص.

﴿۱۱۹۲﴾ پوشاندن عیب‌ها و پنهان نمودن زشتی‌هایمان را برای ما پنددهنده و بازدارنده از بدخویی و ارتکاب گناه و تلاش برای توبه‌ی نابودکننده‌ی گناهان قرار ده.

﴿۱۱۹۳﴾ پروردگارا، در این وقت ما را از کسانی قرار بده که از تو می‌خواهد و به او عطا می‌کنی، شکر تو را به جا می‌آورد و تو نعمت را بر او زیاد می‌کنی، به درگاهت توبه می‌کند و تو آن را قبول می‌کنی. و از گناهانش بیزاری می‌جوید و تو او را می‌آمیزی.

﴿۱۱۹۴﴾ پروردگارا، و آنچه در این ساعت و در این روز و در این ماه و در این سال... از توبه‌ی خالص تقسیم می‌کنی، بیشترین سهم و بزرگ‌ترین بخش را به ما اختصاص بده.

﴿۱۱۹۵﴾ خداوند ما و شما را از توبه‌کنندگان عابد قرار دهد.

﴿۱۱۹۶﴾ خداوند ما و شما را از عدالت‌پیشگان توبه‌کار و بازگشت‌کننده قرار دهد.

۵-۴-۳- توبه را برایم نگاهدار

﴿۱۱۹۷﴾ (در این ماه رمضان)، برایم توبه‌ای آماده کن.

۶-۴-۳- بدی‌امان را را به توبه بازگردان

﴿۱۱۹۸﴾ پروردگارا، بر محمد و خاندانش درود فرست و گناهانمان را با رحمت بریز، و ما را از بدکردن به توبه برگردان.

۷-۴-۳- در درخواست توبه‌ام با رحمت برخورد کن

﴿۱۱۹۹﴾ آقای من، به تضرع و زاری کردنم، به ایستادنم پیش رویت و درخواستم از آنچه نزد توست رحم کن، و برای ازبین‌بردن آنچه بین من و توست، توبه‌ای نصیبم کن.

﴿أَهْمِيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

٨-٤-٣- صَبَّرْنَا إِلَى التَّوْبَةِ

﴿١٢٠٠﴾ السَّجَادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، وَصَبِّرْنَا إِلَى مَحْبُوبِكَ مِنَ التَّوْبَةِ، وَارْزُقْنَا عَنْ مَكْرُوهِكَ مِنَ الْإِصْرَارِ؛ الصحيفة ص: ٥٨

٩-٤-٣- طَهَّرْنِي بِالتَّوْبَةِ

﴿١٢٠١﴾ السَّجَادُ عليه السلام: طَهَّرْنِي بِالتَّوْبَةِ، وَارْزُقْنِي بِالْعِصْمَةِ؛ شرح نهج البلاغة ج: ٦ ص: ١٨٢

١٠-٤-٣- أَعْطِنَا التَّوْبَةَ

﴿١٢٠٢﴾ أَعْطِنَا فِي يَوْمِنَا هَذَا مِنْ عَطَائِكَ الْمَخْزُونِ غَيْرِ مَقْطُوعٍ وَلَا مَمْنُونٍ تَجْمَعُ لَنَا بِهِ التَّوْبَةُ وَحُسْنُ الْإِثَابَةِ؛ الإقبال ص: ٣١٢

١١-٤-٣- إِعْقِدْ عَزَائِمِي عَلَى تَوْبَةٍ

﴿١٢٠٣﴾ السَّجَادُ عليه السلام: وَاعْقِدْ عَزَائِمِي عَلَى تَوْبَةٍ بِكَ مُتَّصِلَةٍ وَلَدَيْكَ مُتَقَبَّلَةٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٥٧

١٢-٤-٣- افْتَحْ لِي بَابَ تَوْبَتِكَ

﴿١٢٠٤﴾ الزَّهْرَاءُ عليها السلام: اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي بَابَ رَحْمَتِكَ وَتَوْبَتِكَ وَاعْلِقْ عَنِّي بَابَ سَخَطِكَ وَبَابَ كُلِّ مَعْصِيَةٍ هِيَ لَكَ؛ بحار الأنوار ج: ٨١ ص: ٢٥

١٣-٤-٣- تَفَضَّلْ بِالتَّوْبَةِ

﴿١٢٠٥﴾ الْحَجَّةُ عليها السلام: تَفَضَّلْ عَلَى عُلَمَائِنَا بِالزُّهْدِ وَالنَّصِيحَةِ وَ... عَلَى الشَّبَابِ بِالْإِنَابَةِ وَالتَّوْبَةِ؛ البلد الأمين ص: ٣٤٩

١٤-٤-٣- اَلْحَقْنِي بِالتَّائِبِينَ

﴿١٢٠٦﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: حَتَّى... اَلْحَقْنِي بِالتَّائِبِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٧ ص: ٢٥٩

﴿١٢٠٧﴾ وَأَنْ تَوْفَّقَنِي فِيهَا لِعِبَادَتِكَ... وَتَلْحَقْنِي بِالتَّوَّابِينَ الْوَابِينَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالسَّحَارِ الْعَائِذِينَ اللَّائِذِينَ بِكَ مِنَ النَّارِ؛ البلد الأمين ص: ٤٣٠

١٥-٤-٣- انْقُلْنِي إِلَى دَرَجَةِ التَّوْبَةِ إِلَيْكَ

﴿١٢٠٨﴾ السَّجَادُ عليه السلام: سَيِّدِي أَخْرِجْ حُبَّ الدُّنْيَا مِنْ قَلْبِي وَاجْمَعْ بَيْنِي وَبَيْنَ الْمُصْطَفَى خَيْرَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ وَخَاتَمِ النَّبِيِّينَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَانْقُلْنِي إِلَى دَرَجَةِ التَّوْبَةِ إِلَيْكَ؛ البلد الأمين ص: ٢١٠

١٦-٤-٣- هَبْ لِي تَوْبَةً

﴿١٢٠٩﴾ السَّجَادُ عليه السلام: رَبِّ هَبْ لِي تَوْبَةً نَصُوحاً وَنِيَّةً صَادِقَةً وَمُكْتَسَباً حَلَالاً وَعَمَلاً مُتَقَبَّلاً؛ الإقبال ص: ٢٢٥

﴿اهمیت توبه﴾

۸-۴-۳- ما را به توبه برگردان

﴿۱۲۰۰﴾ خدایا، بر محمد و خاندانش درود فرست، و ما را به‌سوی توبه که پسندیده‌ی توست ببر، و از اصرار بر گناه که آن را نمی‌پسندی، دورمان کن.

۹-۴-۳- با توبه پاکم کن

﴿۱۲۰۱﴾ با توبه پاکم کن، و با نگهداری خود از گناهان، کمکم کن.

۱۰-۴-۳- توبه به ما عطا کن

﴿۱۲۰۲﴾ در این روز، از بخشش اندوخته و بی‌دریغ و بدون منتت بر ما عطا کرده، و برای ما توبه و حسن بازگشت را تجمیع کن.

۱۱-۴-۳- تصمیم را بر توبه محکم کن

﴿۱۲۰۳﴾ خدایا، تصمیم را بر توبه‌ای پیوسته که مقبول درگاهت باشد، محکم کن.

۱۲-۴-۳- در توبهات را برایم باز کن

﴿۱۲۰۴﴾ خدایا، در رحمت و توبهات را به روی من بگشای، و در ناخشنودی و تمام‌گناهان و معاصی را به روی من ببند.

۱۳-۴-۳- توبه به من عطا کن

﴿۱۲۰۵﴾ خدایا، دانشمندان ما را به بی‌رغبتی به دنیا و نیز به نصایح خیرخواهانه... و جوانانمان را به بازگشت و توبه موفق کن.

۱۴-۴-۳- مرا به توبه‌کنندگان ملحق کن

﴿۱۲۰۶﴾ مرا به توبه‌کنندگان ملحق کن.

﴿۱۲۰۷﴾ به من توفیق عبادتت را عطا کن... و مرا در زمره‌ی توبه‌کنندگان بازگشت‌کننده، طالبان آمرزش در سحرگاهان و نیز از پناهندگان از آتش جهنم به درگاهت، قرار ده.

۱۵-۴-۳- مرا به درجه‌ی توبه منتقل کن

﴿۱۲۰۸﴾ آقای من، محبت و علاقه به دنیا را از قلبم خارج کن و ما را با بهترین خلق برگزیده‌ات، پایان‌بخش پیامبران، محمد ﷺ، همراه کن. و نیز ما را به درجه‌ی بازگشت به‌سوی خودت منتقل کن.

۱۶-۴-۳- توبه به من ببخش

﴿۱۲۰۹﴾ پروردگارا، توبه‌ی خاص و نیت پاک و کسب و کار حلال و عملی مورد قبول به من عطا کن.

﴿أَهْمِيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

١٧-٣-٤- وَقَفْنَا لِلتَّوْبَةِ

﴿١٢١٠﴾ الكاظم عليه السلام: وَقَفْنَا لِلَّهِمَّ فِيهِ لِلطَّاعَةِ وَالتَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٤٤٠
 ﴿١٢١١﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اجْعَلْنَا مِنْ أَرْضِي مَنْ طَلَعَ عَلَيْهِ، وَأَرْكَى مَنْ نَظَرَ إِلَيْهِ، وَأَسْعَدَ مَنْ تَعَبَّدَ لَكَ فِيهِ، وَوَقَفْنَا فِيهِ لِلتَّوْبَةِ؛ الصحيفة ص: ١٨٢

١٨-٣-٤- أَوْقِعِ التَّوْبَةَ فِي قَلْبِهِ

﴿١٢١٢﴾ الهادي عليه السلام: فَإِنْ كَانَ فِي قَضَائِكَ النَّافِذَ وَفُذِّرْتَكَ الْمَاضِيَةَ أَنْ يُنِيبَ أَوْ يُتُوبَ أَوْ يَرْجِعَ عَنْ ظُلْمِي أَوْ يَكْفَ مَكْرُوهُهُ عَنِّي وَيَتَّقِلَ عَنْ عَظِيمٍ مَا رَكِبَ مِنِّي فَضَلَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَوْقِعْ ذَلِكَ فِي قَلْبِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٢٣٨

١٩-٣-٤- يَسِّرْ لَنَا التَّوْبَةَ

﴿١٢١٣﴾ الصادق عليه السلام: سَهِّلْ لَنَا صَالِحَ الْأَسْبَابِ وَيَسِّرْ لَنَا التَّوْبَةَ يَا تَوَّابُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٢٨٠

٢٠-٣-٤- طَلَبُ عَدَمِ الْحِرْمَانِ مِنْ تَوْفِيقِ التَّوْبَةِ

١-٣-٤-٢٠- لَا تَحْرِمْنِي تَوْبَةً

﴿١٢١٤﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ بِمَحَلِّ هَذَا السَّيِّدِ مِنْ طَاعَتِكَ وَبِمَنْزِلَتِهِ عِنْدَكَ لَا تُمَتِّنِي فَجَاءَةً وَلَا تَحْرِمْنِي تَوْبَةً؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ١٦٧

٢-٣-٤-٢٠- لَا أَكُنْ أَخِيْبَ عِبَادِكَ التَّائِبِينَ

﴿١٢١٥﴾ السَّجَّاد عليه السلام: فَهَذَا مَقَامُ الْعَائِدِ بَكَ، وَمَحَلُّ الْمُعْتَرِفِ لَكَ، فَلَا يَضِيقَنَّ عَنِّي فَضْلُكَ، وَلَا يَقْصُرَنَّ دُونِي عَفْوُكَ، وَلَا أَكُنْ أَخِيْبَ عِبَادِكَ التَّائِبِينَ، وَلَا أَقْنُطْ وَفُودِكَ الْآمِلِينَ؛ الصحيفة ص: ١٤٦

٣-٣-٤-٢٠- فَلَا تُغْلِقَنَّ أَبْوَابَ تَوْبَتِكَ

﴿١٢١٦﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ فَكَمَا فَتَحْتَهُ عَلَى فُلَانٍ وَرَزَقْتَهُ إِنْفَادِي إِلَيْهِ فَلَا تُغْلِقَنَّ أَبْوَابَ تَوْبَتِكَ عَنْهُ وَاعْصِمْهُ مِنَ الذُّنُوبِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ٢٥٩

٥-٣- طَلَبُ قَبُولِ التَّوْبَةِ

١-٣-٥- إِقْبَلْ تَوْبَتِي

﴿١٢١٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: يَا تَوَّابُ اقْبَلْ تَوْبَتِي؛ الإقبال ص: ٥٢٤

﴿١٢١٨﴾ السَّجَّاد عليه السلام: يَا تَوَّابُ تَبَّ عَلَيَّ وَاقْبَلْ تَوْبَتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٣٢

﴿١٢١٩﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ سَلِّمْ لِي عَهْدِي وَاقْبَلْ تَوْبَتِي؛ الكافي ج: ٤ ص: ٤٧٠

﴿اهمیت توبه﴾

۱۷-۳-۴-۱۷ ما را به توبه موفق کن

﴿۱۲۱۰﴾ پروردگارا، توفیق طاعت و توبه به ما عطا کن.

﴿۱۲۱۱﴾ ما را از خشنودترین کسانی که هلال ماه بر آن‌ها طلوع نموده قرار ده، و از پاکیزه‌ترین کسانی که به‌سوی آن نگاه کرده‌اند، و از نیک‌بخت‌ترین کسانی که تو را در آن ماه پرستش می‌کنند، و ما را در این ماه توفیق توبه و بازگشت عطا کن.

۱۸-۳-۴-۱۸ توبه را در قلبش قرار بده

﴿۱۲۱۲﴾ اگر در حکم جاری‌شده‌ات و در قدرت قطعی تو چنین ثبت شده است که دشمنم برمی‌گردد و توبه می‌کند یا از ظلم کردن به من دست برمی‌دارد یا دست از بدی کردن به من بازمی‌دارد و یا از آنچه می‌خواهد بر سرم آورد منصرف می‌شود، پس بر محمد و خاندانش رحمت فرست و این‌ها را به دلش ببنداز.

۱۹-۳-۴-۱۹ توبه را برای ما آسان کن

﴿۱۲۱۳﴾ دستیابی به بهترین اسباب کار را برایمان تسهیل و توبه را برایمان آسان کن، ای توبه‌پذیر.

۲۰-۳-۴-۲۰ درخواست محروم‌نشدن از توفیق توبه

۱-۳-۴-۲۰-۱ مرا از توبه محروم نکن

﴿۱۲۱۴﴾ پروردگارا، به جایگاه این آقا در زمینه‌ی فرمان‌برداری از تو، و به مقامش نزد شما، سوگندت می‌دهم که مرا ناگهانی نمیرانی و از توبه بی‌بهره‌ام نسازی.

۲-۳-۴-۲۰-۲ مبدا که ناامیدترین بنده‌ی توبه‌کننده‌ی تو باشم

﴿۱۲۱۵﴾ این است موقعیت پناهنده‌ی به تو و این محل اعتراف‌کننده در پیشگاه توست، امیدوارم که فضل تو آن قدر تنگ نباشد که شامل حال من نشود، و آمرزش آن قدر کوتاه نباشد که به من نرسد، و نیز من ناامیدترین بندگان توبه‌کار و مهمانان آرزومند تو باشم.

۳-۳-۴-۲۰-۳ پس درهای توبه‌ات را به رویم نبند

﴿۱۲۱۶﴾ خداوندا، همچنان که زیارت مرا به نیابت برای فلانی پذیرفتی و رسیدن فضیلت این زیارت را به او برقرار کردی، درهای توبه را نیز بر او نبند و او را از گناهان بازدار.

۵-۳-۴-۲۰ درخواست پذیرش توبه

۱-۳-۵-۱ توبه‌ام را قبول کن

﴿۱۲۱۷﴾ ای بسیار توبه‌پذیر، توبه‌ی مرا بپذیر.

﴿۱۲۱۸﴾ ای بسیار توبه‌پذیر، به من روی کن و توبه‌ی مرا بپذیر.

﴿۱۲۱۹﴾ خدایا، ایمانم را سلامت دار و توبه‌ام را قبول کن.

﴿أَهْمِيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١٢٢٠﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ فَكَمَا أَمَرْتَ بِالتَّوْبَةِ، وَضَمَنْتَ الْقَبُولَ، وَحَثَّيْتَ عَلَى الدُّعَاءِ، وَوَعَدْتَ الْإِجَابَةَ، فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، وَأَقْبِلْ تَوْبَتِي، وَلَا تَرْجِعْنِي مَرْجِعَ الْخِيَةِ مِنْ رَحْمَتِكَ؛
الصحيفة ص: ١٤٤

﴿١٢٢١﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ فَأَقْبِلْ تَوْبَتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٤٩
﴿١٢٢٢﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ ...ادْفَعْ الصَّرْعَةَ وَانْعَشِ السَّقَطَةَ وَتَجَاوَزْ عَنِ الزَّلَّةِ وَأَقْبِلِ التَّوْبَةَ؛

بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٢٧٨

﴿١٢٢٣﴾ وَأَقْبِلْ يَا رَبِّ تَوْبَتِي فَإِنَّهَا تَصْدُرُ مِنْ إِخْلَاصِ نِيَّتِي؛ مهج الدعوات ص: ٢٦٢
﴿١٢٢٤﴾ الصادق عليه السلام: وَأَقْبِلْ تَوْبَتِي وَلَا تَرُدَّهَا لِكَثْرَةِ ذُنُوبِي وَمَا أَسْرَفْتُ عَلَى نَفْسِي حَتَّى أَرْجِعَ فِي ذَنْبٍ ثُبْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ فَاجْعَلْهَا يَا عَزِيزُ تَوْبَةً نَصُوحاً صَادِقَةً مَبْرُورَةً لَدَيْكَ مَقْبُولَةً مَرْفُوعَةً عِنْدَكَ فِي خَزَائِنِكَ الَّتِي ذَخَرْتَهَا لِلْأَوْلِيَاءِ حِينَ قَبِلْتَهَا مِنْهُمْ وَرَضِيتَ بِهَا عَنْهُمْ؛
بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٩

﴿١٢٢٥﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: وَقَدْ قُلْتُ يَا إِلَهِي فِي مُحْكَمِ كِتَابِكَ إِنَّكَ تَقْبِلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِكَ، وَتَغْفُو عَنْ السَّيِّئَاتِ، وَتُحِبُّ التَّوَّابِينَ، فَأَقْبِلْ تَوْبَتِي كَمَا وَعَدْتَ، وَأَعْفُ عَنْ سَيِّئَاتِي كَمَا ضَمَنْتَ، وَأَوْجِبْ لِي مَحَبَّتَكَ كَمَا شَرَطْتَ؛ الصحيفة ص: ١٣٨

﴿١٢٢٦﴾ الرضا عليه السلام: اللَّهُمَّ رَبِّ فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِثَابَةَ مُخْلِصِ التَّوْبَةِ وَإِقْبَالَ سَرِيعِ الْإِثَابَةِ وَمَصَارِعَ تَجَشُّعِ الْحَوْبَةِ وَقَابِلِ رَبِّ تَوْبَتِي بِجَزِيلِ الثَّوَابِ وَكَرِيمِ الْمَأَبِ وَحَظِّ الْعُقَابِ وَصَرَفِ الْعَذَابِ وَغَنَمِ الْإِيَابِ وَسُرِّ الْحِجَابِ ... وَأَقْبِلْ رَبِّ تَوْبَتِي فَإِنَّهَا بِصِدْقِي مِنْ إِخْلَاصِ نِيَّتِي وَمَحْضِ مِنْ تَضَحُّيِّ بَصِيرَتِي وَاحْتِفَالِ فِي طَوِيَّتِي وَاجْتِهَادِ فِي لِقَاءِ سَرِيرَتِي وَتَثْبِيتِ إِنَابَتِي وَمُسَارَعَةٍ إِلَيَّ أَمْرَكَ بِطَاعَتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

٢-٣-٥- فَاَقْبِلْ تَوْبَتَنَا

﴿١٢٢٧﴾ الرسول عليه السلام: فَاَقْبِلْ تَوْبَتَنَا؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٩٥

٣-٥-٣- تَقَبَّلْ تَوْبَتِي

﴿١٢٢٨﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: تَقَبَّلْ يَا رَحِيمُ تَوْبَتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٣٦

﴿١٢٢٩﴾ رَبِّ تَقَبَّلْ تَوْبَتِي وَاغْسِلْ حَوْبَتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٢٥٣

﴿١٢٣٠﴾ الرضا عليه السلام: اللَّهُمَّ رَبِّ فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِثَابَةَ مُخْلِصِ التَّوْبَةِ وَإِقْبَالَ سَرِيعِ الْإِثَابَةِ وَمَصَارِعَ تَجَشُّعِ الْحَوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿١٢٣١﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنَّا نَتُوبُ إِلَيْكَ ... فَتَقَبَّلْهَا مِنَّا؛ الصحيفة ص: ٢٠٢

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۲۲۰﴾ خدایا، چنان که به توبه فرمان دادی و پذیرفتن آن را ضمانت کردی و بر دعا ترغیب کرده و وعده‌ی اجابت دادی، پس بر محمد و خاندانش درود فرست، و توبه‌ام را بپذیر، و مرا با ناامیدی از رحمت بازمگردان.

﴿۱۲۲۱﴾ خدایا، من به‌سوی تو برمی‌گردم، پس توبه‌ی مرا بپذیر.

﴿۱۲۲۲﴾ خدایا... به‌هنگام زمین‌خوردن دستم را بگیر و بلندم کن، و از خطاهایم درگذر، و توبه‌ام را بپذیر.

﴿۱۲۲۳﴾ پروردگارا، توبه‌ام را قبول کن که این توبه از نیت خالصم سر زده است.

﴿۱۲۲۴﴾ توبه‌ام را بپذیر و به دلیل فراوانی گناهانم و اسراف‌ی که در حق خود کرده‌ام، آن را رد نکن. مبدا به گناهی که از آن توبه کرده‌ام بازگردم. پس ای صاحب عزت، توبه‌ام را توبه‌ای راستین و پذیرفته‌شده در درگاهت قرار بده، توبه‌ای که بالا برود تا در گنجینه‌هایی که برای دوستان به‌هنگام پذیرش توبه‌شان و رضایت از ایشان، ذخیره کرده‌ای، قرار گیرد.

﴿۱۲۲۵﴾ خدایا، تو در کتاب محکمت گفته‌ای که توبه را از بندگان می‌پذیری، و از بدکاری‌های ایشان درمی‌گذری، و توبه‌کنندگان را دوست می‌داری. پس چنان که وعده کرده‌ای توبه‌ی مرا بپذیر، و چنان که قول داده‌ای از بدی‌هایم درگذر، و چنان که بر خود شرط کرده‌ای مرا دوست بدار.

﴿۱۲۲۶﴾ خداوندا، توبه‌ی خالص و بازگشت سریع و به خاک مذلت افتادنم جهت زاری کردن بر گناهان خود را بپذیر. و در مقابل توبه‌ام، ثواب بزرگ و بازگشت کریمانه و ریزش عقوبت‌ها و برطرف‌شدن عذاب و بازگشت سودمندانه و پوشاندن گناهان، عطایم کن. پروردگارا، توبه‌ی مرا بپذیر چرا که این توبه به‌راستی از نیتی خالص و از بصیرتی ناب و صحیح، و ضمیری متمرکز و تلاشی برای نمایش باطن و بازگشتی تثبیت‌شده و شتاب برای انجام دستورات سرچشمه گرفته است.

۲-۵-۳- توبه‌امان را قبول کن

﴿۱۲۲۷﴾ توبه‌ی ما را قبول کن.

۳-۵-۳- توبه‌ام را قبول کن

﴿۱۲۲۸﴾ ای خداوند مهربان، توبه‌ی مرا بپذیر.

﴿۱۲۲۹﴾ خداوندا، توبه‌ام را بپذیر، و گناه‌م را بشوی.

﴿۱۲۳۰﴾ خداوندا، توبه‌ی خالص و بازگشت سریع و به خاک مذلت افتادنم جهت زاری کردن بر گناهان خود را بپذیر.

﴿۱۲۳۱﴾ خدایا، ما به‌سوی تو، توبه می‌کنیم... آن را از ما قبول کن.

﴿أَهْمِيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

٤-٥-٣- قابلُ رَبِّ تَوْبَتِي

﴿١٢٣٢﴾ الجواد عليه السلام: قابلُ رَبِّ تَوْبَتِي بِجَزِيلِ الثَّوَابِ وَكَرِيمِ الْمَأَبِ وَحَطُّ الْعِقَابِ وَصَرْفِ الْعَذَابِ وَغْنَمِ الْآيَابِ وَسِتْرِ الْحِجَابِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

٥-٥-٣- أَسْأَلُكَ أَنْ تَقْبَلَ تَوْبَتِي

﴿١٢٣٣﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِي مَقَامِي هَذَا فِي أَوَّلِ مَنَاسِكِي أَنْ تَقْبَلَ تَوْبَتِي وَأَنْ تَجَاوَزَ عَنِّي خَطِيئَتِي وَتَضَعَ عَنِّي وَزْرِي؛ الكافي ج: ٤ ص: ٤٠١

٦-٥-٣- أَسْأَلُكَ بِمَا قَبِلْتَ مِنْ تَوْبَةٍ مِنْ تَابِ إِلَيْكَ

﴿١٢٣٤﴾ أَسْأَلُكَ يَا سَيِّدِي بِمَا آلَيْتَ بِهِ عَلَيَّ نَفْسِكَ وَدَعَوْتَ إِلَيْهِ مِنْ رَحْمَتِكَ وَاسْتِجَابَتِكَ وَوَعَدْتَ مِنْ قُرْبِكَ وَنَدَبْتَ إِلَيْهِ مِنْ عَفْوِكَ وَأَمَرْتَ بِهِ مِنْ دُعَائِكَ وَقَبِلْتَ مِنْ تَوْبَةٍ مِنْ تَابِ إِلَيْكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٤٣٥

٧-٥-٣- اجْعَلْنَا مِمَّنْ تَابَ إِلَيْكَ فَقَبِلْتَهُ

﴿١٢٣٥﴾ الحسين عليه السلام: اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا فِي هَذَا الْوَقْتِ مِمَّنْ سَأَلَكَ فَأَعْطَيْتَهُ وَشَكَرَكَ فَزِدْتَهُ وَتَابَ إِلَيْكَ فَقَبِلْتَهُ وَتَنَصَّلَ إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِهِ فَغْفَرْتَهَا لَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٢٤

٨-٥-٣- اجْعَلْ خِتَامَ مَا تُحْصِي عَلَيْنَا كِتَابَةَ أَعْمَالِنَا تَوْبَةً مَقْبُولَةً

﴿١٢٣٦﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَاجْعَلْ خِتَامَ مَا تُحْصِي عَلَيْنَا كِتَابَةَ أَعْمَالِنَا تَوْبَةً مَقْبُولَةً لَا تُوقِفُنَا بَعْدَهَا عَلَى ذَنْبِ اجْتِرَاحِنَا، وَلَا مَعْصِيَةِ اقْتَرَفْنَاهَا؛ الصحيفة ص: ٦٢

٩-٥-٣- ارْزُقْنِي تَوْبَةً مَقْبُولَةً

﴿١٢٣٧﴾ اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي قَلْبًا خَاشِعًا وَ...عَيْنًا بَاكِيةً وَتَوْبَةً مَقْبُولَةً؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٢٥٧

١٠-٥-٣- تَفَضَّلْ بِقَبُولِ تَوْبَتِي

﴿١٢٣٨﴾ العسكري عليه السلام: فَعِنْدَ ذَلِكَ قَالَ آدَمُ اللَّهُمَّ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ وَالتَّيِّبِينَ مِنْ آلِهِمْ لَمَّا تَفَضَّلْتَ بِقَبُولِ تَوْبَتِي وَغُفْرَانِ زَلَّتِي وَإِعَادَتِي مِنْ كَرَامَتِكَ إِلَيَّ مَرَّتَيْنِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ قَبِلْتُ تَوْبَتَكَ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١

٦-٣- طَلَبُ التَّوْبَةِ مِنَ اللَّهِ

١-٦-٣- تُبُّ عَلَىَّ

﴿١٢٣٩﴾ يَا إِلَهِي تُبُّ عَلَىَّ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٢٢

﴿١٢٤٠﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: يَا مُجِيبَ التَّوَابِينَ تُبُّ عَلَىَّ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٢٢

﴿١٢٤١﴾ يَا مُجِيبَ التَّوَابِينَ تُبُّ عَلَيْنَا؛ المجتبی ص: ٩

﴿١٢٤٢﴾ يَا مَوْلَايَ فَاعْفُ عَنِّي وَاعْفِرْ لِي وَتُبُّ عَلَىَّ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٦٧

﴿اهمیت توبه﴾

۳-۵-۴ پروردگارا توبه‌ام را قبول کن

﴿۱۲۳۲﴾ پروردگارا، در مقابل توبه‌ام، ثوابی بزرگ، بازگشتی کریمانه، ریزش عقوبت‌ها، برطرف شدن عذاب، بازگشتی پرسود و پوشیده ماندن گناهان را عطا کن.

۳-۵-۵ از تو می‌خواهم که توبه‌ام را قبول کنی

﴿۱۲۳۳﴾ پروردگارا، در این موقعیت و در آغاز مناسکم از تو می‌خواهم که توبه‌ام را بپذیری و از خطاهایم بگذری و گناهانم را بریزی.

۳-۵-۶ از تو به حق آنچه با آن توبه‌ی توبه‌کنندگان را پذیرفتی، درخواست می‌کنم

﴿۱۲۳۴﴾ آقای من، از تو به آن نامی درخواست می‌کنم که، با آن بر خودت قسم یاد کردی، با آن به رحمت و استجابت دعوت کردی، وعده‌ی نزدیک شدن و بخشش دادی، امر کردی تو را با آن بخوانیم که توبه‌ی توبه‌کننده را بپذیری.

۳-۵-۷ مرا از آنانی قرار ده که به سوی تو توبه می‌کنند و تو آنان را می‌پذیری

﴿۱۲۳۵﴾ پروردگارا، در این وقت ما را از کسانی قرار بده که از تو می‌خواهد و به او عطا می‌کنی، شکر تو را به جا می‌آورد و تو نعمت را بر او زیاد می‌کنی، به درگاهت توبه می‌کند و تو آن را قبول می‌کنی. و از گناهانش بی‌زاری می‌جوید و تو او را می‌آمیزی.

۳-۵-۸ پایان اعمالی که نویسندگان اعمال می‌شمارند، توبه‌ای پذیرفته شده قرار ده.

﴿۱۲۳۶﴾ پایان آنچه حساب‌رسان اعمالمان برای ما می‌شمارند، توبه‌ی پذیرفته شده قرار ده؛ که پس از آن ما را برای گناه و نافرمانی‌مان بازداشت و متوقف نکنی.

۳-۵-۹ توبه‌ای پذیرفته شده نصیب کن

﴿۱۲۳۷﴾ خداوندا، دلی ترسنده... چشمی گریان و توبه‌ای پذیرفته شده روزی‌ام کن.

۳-۵-۱۰ با پذیرش توبه به من لطف کن

﴿۱۲۳۸﴾ در اینجا آدم گفت: خدایا، به آبروی محمد و خاندان پاکش، به آبروی محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و خاندان پاکشان، از تو می‌خواهم که با قبول کردن توبه‌ام، آمرزش لغزش‌هایم و بازگرداندنم به جایگاه و مرتبه‌ی ازدست‌رفته‌ام، به من لطف کنی. خداوند فرمود: توبه‌ات را پذیرفتم.

۳-۶ درخواست توبه از خدا

۳-۶-۱ به من رو کن

﴿۱۲۳۹﴾ خداوندا، توبه‌ام بپذیر.

﴿۱۲۴۰﴾ ای اجابت‌کننده‌ی توبه‌کاران، توبه‌ام بپذیر.

﴿۱۲۴۱﴾ ای دوستدار توبه‌کنندگان، توبه‌ی ما را بپذیر.

﴿۱۲۴۲﴾ مولای من، از من درگذر و مرا ببامرز و توبه‌ام را بپذیر.

﴿أَهَمِّيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

- ﴿١٢٤٣﴾ الحسين عليه السلام: يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ بِحَقِّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ تُبُّ عَلَيَّ؛ الْبَلْدَ الْأَمِينِ ص: ٢٦
- ﴿١٢٤٤﴾ الصادق عليه السلام: اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَتُبْ عَلَيَّ؛ الْكَافِي ج: ٣ ص: ١٨٧
- ﴿١٢٤٥﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَاعْصِمْنِي وَتُبْ عَلَيَّ؛ الْإِقْبَالِ ص: ٢٢٥
- ﴿١٢٤٦﴾ الرسول ﷺ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ؛ وَسَائِلُ الشَّيْعَةِ ج: ١٠ ص: ٤٨٤
- ﴿١٢٤٧﴾ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَتَقَبَّلْ حَسَنَاتِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٢٥٧
- ﴿١٢٤٨﴾ السَّجَّاد عليه السلام: إِلَهِي بِقُدْرَتِكَ عَلَيَّ تُبُّ عَلَيَّ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٤٢
- ﴿١٢٤٩﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٢٥٤
- ﴿١٢٥٠﴾ الصادق عليه السلام: تُبْ بِمَنِّكَ وَفَضْلِكَ وَرَأْفَتِكَ وَرَحْمَتِكَ عَلَيَّ تَوْبَةً نَصُوحًا لَا أَشْقَى بَعْدَهَا أَبَدًا؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٢٢
- ﴿١٢٥١﴾ السَّجَّاد عليه السلام: تُبْ عَلَيَّ تَوْبَةً نَصُوحًا تُطَهِّرُ بِهَا قَلْبِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٦٩
- ﴿١٢٥٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: تُبْ عَلَيَّ تَوْبَةً نَصُوحًا لَا أَعُودُ بَعْدَهَا فِيمَا يُسْخِطُكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٨٠
- ﴿١٢٥٣﴾ الباقر عليه السلام: اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيَّ حَتَّى أَتُوبَ وَاعْصِمْنِي حَتَّى لَا أَعُودَ؛ الْكَافِي ج: ٤ ص: ٤٠٩
- ﴿١٢٥٤﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيَّ حَتَّى لَا أَعْصِيكَ؛ الْبَلْدَ الْأَمِينِ ص: ٢٠٨
- ﴿١٢٥٥﴾ الصادق عليه السلام: يَا تَوَّابُ تُبْ عَلَيَّ وَتَجَاوَزْ عَنِّي وَاصْفَحْ عَن ذُنُوبِي؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٦٦
- ﴿١٢٥٦﴾ إِلَهِي اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ وَارْضَ عَنِّي؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ٤٢٣
- ﴿١٢٥٧﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيَّ وَطَهِّرْنِي؛ مِنْ لَا يَحْضُرُهُ الْفَقِيه ج: ١ ص: ٤٣
- ﴿١٢٥٨﴾ الرسول ﷺ: تُبْ عَلَيَّ وَاعْصِمْنِي؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٧
- ﴿١٢٥٩﴾ الرسول ﷺ: تُبْ عَلَيَّ وَتَقَبَّلْ مِنِّي؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٣٧٦
- ﴿١٢٦٠﴾ السَّجَّاد عليه السلام: يَا تَوَّابُ تُبْ عَلَيَّ وَاقْبَلْ تَوْبَتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٣٢
- ﴿١٢٦١﴾ العسكري عليه السلام: رَبِّ تُبْ عَلَيَّ وَاقْبَلْ مَعْذِرَتِي؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١
- ﴿١٢٦٢﴾ فَصَّلْ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلَ مُحَمَّدٍ وَتُبْ عَلَيَّ وَاعْلَمْ أَنَّكَ تَتُوبُ عَلَيَّ جَمِيعَ خَلْقِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ٥٥
- ﴿١٢٦٣﴾ الصادق عليه السلام: تُبْ عَلَيَّ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ؛ الْكَافِي ج: ٢ ص: ٥٤٦
- ﴿١٢٦٤﴾ الصادق عليه السلام: تُبْ عَلَيَّ يَا تَوَّابُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٢٥٤

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۲۴۳﴾ ای کسی که معبودی جز تو نیست، به حق اینکه معبودی جز تو نیست، توبه‌ی مرا بپذیر.

﴿۱۲۴۴﴾ مرا بیامرز و به من رحم کن و توبه‌ام را بپذیر.

﴿۱۲۴۵﴾ مرا عصمت عطا کن و توبه‌ام را بپذیر.

﴿۱۲۴۶﴾ خداوندا، مرا ببخش و به من روی کن.

﴿۱۲۴۷﴾ خداوندا، گناهان مرا ببخش و خوبی‌های مرا بپذیر و به من روی کن و توبه‌ی مرا بپذیر.

﴿۱۲۴۸﴾ خدایا، به توانایی‌ات بر من، سوگندت می‌دهم، به من روی کن (توبه‌ی مرا بپذیر).

﴿۱۲۴۹﴾ خداوندا، به من روی کن که همانا تو، توبه‌پذیر و مهربان هستی.

﴿۱۲۵۰﴾ با لطف و مهربانی و رحمت توبه‌ام ده، توبه‌ای خالص، که بعد از آن هرگز بدی نکنم.

﴿۱۲۵۱﴾ مرا توفیق توبه‌ی خالصی بده که با آن قلبم پاک شود.

﴿۱۲۵۲﴾ خداوندا، توبه‌ی خالصی نصیبم کن که دیگر به آنچه خشم تو را برمی‌انگیزد، بازنگردم.

﴿۱۲۵۳﴾ خدایا، به من روی کن تا توبه کنم، و عصمت عطایم کن تا به گناه بازنگردم.

﴿۱۲۵۴﴾ پروردگارا، به من روی کن تا اینکه نافرمانی‌ات نکنم.

﴿۱۲۵۵﴾ ای بسیار توبه‌پذیر، توبه‌ی مرا بپذیر، از من درگذر و از گناهانم چشم‌پوشی کن.

﴿۱۲۵۶﴾ خدایا، مرا بیامرز و به من روی کن و از من راضی شو.

﴿۱۲۵۷﴾ خدایا، بر من ببخش و مرا پاک کن.

﴿۱۲۵۸﴾ به من روی کن و مرا از گناه حفظ فرما.

﴿۱۲۵۹﴾ به من روی کن و از من بپذیر.

﴿۱۲۶۰﴾ ای بسیار توبه‌پذیر، به من روی کن و توبه‌ی مرا بپذیر.

﴿۱۲۶۱﴾ پروردگارا، به من روی کن و عذرخواهی مرا بپذیر.

﴿۱۲۶۲﴾ بر محمد و خاندان پاکش درود فرست؛ و همچنان که به سایر مخلوقات روی کردی به من و پدر و مادرم روی کن.

﴿۱۲۶۳﴾ به من روی کن یا اللهُ یا اللهُ یا اللهُ.

﴿۱۲۶۴﴾ به من روی کن ای توبه‌پذیر.

﴿أَهْمِيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

٢-٦-٣- فُتُبْ عَلَى

﴿١٢٦٥﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي مُسْتَغْفِرُكَ فَاعْفِرْ لِي تَائِبٌ إِلَيْكَ فُتُبْ عَلَى؛ بحار الأنوار ج: ٨٦

ص: ٣١٥

﴿١٢٦٦﴾ عَنْ أَحَدِهِمَا عليه السلام: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ

نَفْسِي فُتُبْ عَلَى؛ الكافي ج: ٨ ص: ٣٠٤

﴿١٢٦٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَإِنْ كُنْتُ لِي مَاقَتًا فُتُبْ عَلَى؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ٣٢٣

﴿١٢٦٨﴾ اللَّهُمَّ إِلَيْكَ أُنِيبُ فُتُبْ عَلَى؛ بحار الأنوار ج: ٤٤ ص: ٣١٩

﴿١٢٦٩﴾ فُتُبْ عَلَى تَوْبَةٍ لَا أَعُودُ بَعْدَهَا فِيمَا يُسْخِطُكَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٤٦

٣-٦-٣- تُبْ عَلَيْنَا

﴿١٢٧٠﴾ رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ

أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ البقرة (١٢٨)

﴿١٢٧١﴾ الكَاطِمُ عليه السلام: اللَّهُمَّ إِلَيْكَ فَرَرْنَا مِنْ ذُنُوبِنَا فَأَوِنَا تَائِبِينَ وَتُبْ عَلَيْنَا مُسْتَغْفِرِينَ؛

التَّهْذِيبُ الْأَحْكَامُ ج: ٣ ص: ١١٣

٤-٦-٣- فُتُبْ عَلَيْنَا

﴿١٢٧٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَكَمَا اجْتَنَيْتَ آدَمَ وَتُبْتَ عَلَيْهِ

فُتُبْ عَلَيْنَا؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣١٨

٥-٦-٣- تُبْ عَلَى كُلِّ مُذْنِبٍ مِنَ الْمُذْنِبِينَ

﴿١٢٧٣﴾ الْحُسَيْنُ عليه السلام: إِذَا صَاحَتِ الْقُبُورُ تَقُولُ مَوْلَايَ تُبْ عَلَى كُلِّ مُذْنِبٍ مِنَ الْمُذْنِبِينَ؛

بحار الأنوار ج: ٦١ ص: ٢٧

٦-٦-٣- تُبْ عَلَيْهِمْ (أَوْلِيَاءُ الْأَئِمَّةِ)

﴿١٢٧٤﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ وَصَلِّ عَلَى أَوْلِيَائِهِمُ الْمُعْتَرِفِينَ بِمَقَامِهِمْ، الْمُتَّبِعِينَ مَنَهِجَهُمْ،

الْمُقْتَفِينَ آثَارَهُمْ، الْمُسْتَمْسِكِينَ بِعُرْوَتِهِمْ، الْمُتَمَسِّكِينَ بِوَلَايَتِهِمْ، الْمُؤْتَمِّينَ بِإِمَامَتِهِمْ، الْمُسْلِمِينَ

لِأَمْرِهِمْ، الْمُجْتَهِدِينَ فِي طَاعَتِهِمْ، الْمُنتَظِرِينَ أَيَّامَهُمْ، الْمَادِّينَ إِلَيْهِمْ أَعْيُنَهُمْ، ... وَتُبْ عَلَيْهِمْ؛ الصحيفة

ص: ٢٢٠

٧-٦-٣- تُبْ عَلَى وَالِدَيَّ

﴿١٢٧٥﴾ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَتُبْ عَلَى وَاعْلَى وَالِدَيَّ بِمَا تُبْتَ وَتَتُوبُ عَلَى جَمِيعِ

خَلْقِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ٥٥

﴿اهمیت توبه﴾

۲-۳-۶-۲- پس به من رو کن

﴿۱۲۶۵﴾ خدایا، از تو آمرزش می‌خواهم، پس مرا بیامرز، به تو روی کرده‌ام، پس به من روی کن.

﴿۱۲۶۶﴾ معبودی نیست جز تو، خدایا، تو منزّهی و من به ستایش مشغول، من بد کرده و به خود ستم روا داشته‌ام، توبه‌ی مرا بپذیر.

﴿۱۲۶۷﴾ اگر از من خشمگینی توبه‌ام را بپذیر و به من روی کن.

﴿۱۲۶۸﴾ پروردگارا، من به‌سوی تو بازگشته‌ام، توبه‌ی مرا بپذیر.

﴿۱۲۶۹﴾ به من توجه کن؛ توجهی که دیگر به آنچه خشم تو را برمی‌انگیزد، بازنگردم.

۳-۳-۶-۳- پس به ما رو کن

﴿۱۲۷۰﴾ پروردگارا، ما را تسلیم فرمان خود قرار ده و از دودمان ما امتی که تسلیم فرمانت باشند، به وجود آور و طرز عبادت‌مان را به ما نشان ده و توبه‌ما را بپذیر، که تو توبه‌پذیر و مهربانی.

﴿۱۲۷۱﴾ خدایا، از گناهانمان توبه‌کنان به‌سوی تو می‌گریزیم، ما را که توبه‌کننده‌ایم پناه‌مان ده؛ توبه‌ی ما را که طالب آمرزشیم بپذیر.

۴-۳-۶-۴- پس به ما رو کن

﴿۱۲۷۲﴾ پروردگارا، بر محمد و خاندانش درود فرست و همان‌طور که آدم را انتخاب کردی و توبه‌اش را پذیرفتی، توبه‌ی ما را نیز بپذیر.

۵-۳-۶-۵- بر هر گناه‌کاری رو کن

﴿۱۲۷۳﴾ چکاوک گوید: مولای من، گناه همه‌ی گناهکاران را بیامرز.

۶-۳-۶-۶- بر دوستداران امامان علیهم‌السلام رو کن

﴿۱۲۷۴﴾ خدایا، بر دوستان ایشان که به مقام و مرتبه‌ی آنان اقرار دارند، راه روشنشان را پیروی می‌نمایند دنبال آثار و نشانه‌هایشان می‌روند، به آنان چنگ می‌زنند، به دوستی‌شان تمسک می‌جویند به امامت و پیشوایی‌شان اقتدا می‌کنند، برای امر و فرمانشان تسلیم و فرمان‌برند، در طاعت و پیروی از ایشان می‌کوشند، منتظر دولت ایشان هستند، چشمانشان را به‌سوی آنان دوخته‌اند، درود فرست و توبه‌ی آنان را بپذیر.

۷-۳-۶-۷- بر پدر و مادرم رو کن

﴿۱۲۷۵﴾ بر محمد و خاندان پاکش درود فرست؛ و همچنان که به سایر مخلوقات روی کردی به من و پدر و مادرم روی کن.

﴿أَهْمِيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

٨-٦-٣- أسألك أن تتوب عليّ

﴿١٢٧٦﴾ أسألك بِلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ الطَّاهِرِينَ الْأَخْيَارِ وَأَنْ تُتُوبَ عَلَيَّ فِي هَذَا الشَّهْرِ كَمَا تُبْتُ عَلَيَّ أَبِيْنَا آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ؛ الإقبال ص: ١٢٧

﴿١٢٧٧﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِإِقْبَالِ لَيْلِكَ وَإِدْبَارِ نَهَارِكَ وَحُضُورِ صَلَوَاتِكَ وَأَصْوَاتِ دُعَاتِكَ وَتَسْبِيحِ مَلَائِكَتِكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُتُوبَ عَلَيَّ؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٥٣

﴿١٢٧٨﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِإِقْبَالِ نَهَارِكَ وَإِدْبَارِ لَيْلِكَ وَحُضُورِ صَلَوَاتِكَ وَأَصْوَاتِ دُعَاتِكَ أَنْ تُتُوبَ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٢٨٧

﴿١٢٧٩﴾ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُكْفِرَ عَنِّي سَيِّئَاتِي وَتَقْبَلَ مِنِّي حَسَنَاتِي وَتَقْبَلَ تَوْبَتِي وَتُتُوبَ عَلَيَّ؛ البلد الأمين ص: ٣٩٨

﴿١٢٨٠﴾ الصادق عليه السلام: بِالْكَلِمَاتِ الَّتِي تَلْقَاكَ بِهَا آدَمُ فَنُبْتُ عَلَيْهِ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُتُوبَ عَلَيَّ فِي مَقَامِي هَذَا؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٨٤

٩-٦-٣- أسأله أن يتوب عليّ

﴿١٢٨١﴾ أسأله أن يتوب عليّ أضعاف ما استغفره جميع خلقه من الأولين والآخرين؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٤٩

﴿١٢٨٢﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أسأله أن يتوب عليّ توبة عبد ذليل خاضع فقير بائس مسكين مستكين مستجير لا يملك لنفسه نفعا ولا ضرا ولا موتا ولا حياة ولا نشورا؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ١٢٠

﴿١٢٨٣﴾ الكاظم عليه السلام: أسأله أن يصلي عليّ محمد وآل محمد وأن يغفر لي ذنبي وأن يحمد لي أمري ويتوب عليّ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ البلد الأمين ص: ٣٩٣

﴿١٢٨٤﴾ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ غَفَارُ الذُّنُوبِ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ وَأَسْأَلُهُ أَنْ يُتُوبَ عَلَيَّ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣١١

١٠-٦-٣- أسألك لما طهرتني بتوبة منك عليّ

﴿١٢٨٥﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أسألك بحَقِّكَ الْوَاجِبِ عَلَيَّ جَمِيعِ خَلْقِكَ لَمَّا طَهَّرْتَنِي مِنَ الْآفَاتِ وَعَافَيْتَنِي مِنَ الْآثَامِ بِتُوبَةٍ مِنْكَ عَلَيَّ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٣٢

١١-٦-٣- نسألك التوبة

﴿١٢٨٦﴾ مُسْتَغْفِرِينَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ اكْتَسَبْنَاهُ بِأَعْيُنِنَا وَنَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ١٧٣

﴿اهمیت توبه﴾

۸-۳-۶- از تو می‌خواهم که به من رو کنی

﴿۱۲۷۶﴾ تو را به اینکه خدایی جز تو نیست می‌خوانم، ای کسی که خدایی جز تو نیست، که بر محمد و خاندان و اهل بیت نیکوکار و پاکش درود فرستی و در این ماه، همان‌طور که توبه‌ی پدرمان آدم علیه السلام را پذیرفتی، توبه‌ی مرا نیز بپذیری.

﴿۱۲۷۷﴾ خدایا، به آمدن شب و رفتن روزت، و به حضور درودها و صدای دعوت‌کنندگان و تسبیح فرشتگانت، از تو درخواست می‌کنم که بر محمد و خاندانش درود فرستی و توبه‌ی مرا بپذیری.

﴿۱۲۷۸﴾ خدایا، به آمدن شب و رفتن روزت، و به حضور درودها و صدای دعوت‌کنندگان و تسبیح فرشتگانت، از تو درخواست می‌کنم که توبه‌ی مرا بپذیری و تو بسیار توبه‌پذیر و مهربانی.

﴿۱۲۷۹﴾ بر محمد و خاندانش درود فرست و گناهانم را بپوشان و کارهای خوبم را بپذیر و توبه‌ام را قبول کن و به من روی کن.

﴿۱۲۸۰﴾ قسم به کلماتی که به آدم علیه السلام آموختی و توبه‌اش را پذیرفتی، از تو می‌خواهم که بر محمد و خاندانش درود فرستی و در این موقعیت توبه‌ی مرا بپذیری.

۹-۳-۶- از او می‌خواهم که به من رو کند

﴿۱۲۸۱﴾ از او درخواست می‌کنم که به من روی کند، بیش از آنچه که تمامی مخلوقات از اولین تا آخرین از او طلب آمرزش کرده‌اند.

﴿۱۲۸۲﴾ از او می‌خواهم توبه‌ی مرا بپذیرد. توبه‌ی بنده‌ای خوار، خاضع، نیازمند، گرفتار، زمین‌گیر و پناه‌آورنده، که نفع و ضرر و زندگی و مرگ و برخاستن از قبر، در اختیار او نیست.

﴿۱۲۸۳﴾ از او می‌خواهم بر محمد و خاندانش رحمت فرستد و مرا بیامرزد و کار مرا پسندیده کرده، توبه‌ام را قبول کند. که او توبه‌پذیر و مهربان است.

﴿۱۲۸۴﴾ از خداوندی که جز او خدایی نیست و او آمرزنده‌ی گناهان است، طلب آمرزش دارم و به‌سوی او باز می‌گردم و از او می‌خواهم که به‌سوی من بازگردد.

۱۰-۳-۶- از تو می‌خواهم که با توبه‌ای از طرف خودت، پاکم کنی

﴿۱۲۸۵﴾ خدایا، به حق واجبی که بر مخلوقات داری، سوگندت می‌دهم که مرا از آفات پاک کنی، و با توجهی که به من روا می‌داری، مرا از ارتکاب گناهان، بازداری.

۱۱-۳-۶- از او توبه می‌خواهیم

﴿۱۲۸۶﴾ از هر گناهی که با چشم‌هایمان انجام دادیم آمرزش طلبیده و درخواست توبه داریم.

﴿أَهَمِّيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١٢٨٧﴾ نَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ اِكْتَسَبْنَاهُ بِأَرْجُلِنَا وَنَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص:

١٧٣

﴿١٢٨٨﴾ نَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ اِكْتَسَبْنَاهُ بِأَلْسِنَتِنَا وَنَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص:

١٧٣

﴿١٢٨٩﴾ نَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ اِكْتَسَبْنَاهُ بِأَيْدِينَا وَنَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ١٧٣

﴿١٢٩٠﴾ نَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ اِكْتَسَبْنَاهُ بِبُطُونِنَا وَنَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ١٧٣

﴿١٢٩١﴾ نَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ اِكْتَسَبْنَاهُ بِفُرُوجِنَا وَنَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص:

١٧٣

١٢-٦-٣- يَسْأَلُ اللَّهُ أَنْ يُتُوبَ عَلَيْهِمْ

﴿١٢٩٢﴾ فَلَمَّا أَرَادَ مُوسَى أَنْ يُفَارِقَهُمْ فَزَعُوا وَقَالُوا إِنْ خَرَجَ مُوسَى مِنْ بَيْنِنَا نَزَلَ عَلَيْنَا الْعَذَابُ فَزَعُوا إِلَيْهِ وَسَأَلُوهُ أَنْ يُقِيمَ مَعَهُمْ وَيَسْأَلَ اللَّهَ أَنْ يُتُوبَ عَلَيْهِمْ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ قَدْ تُبْتُ عَلَيْهِمْ عَلَى أَنْ يَدْخُلُوا مِصْرًا وَحَرَّمْتُهَا عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيَهُونَ فِي الْأَرْضِ عُقُوبَةً لِقَوْلِهِمْ؛ بحار الأنوار

ج: ١٣ ص: ١٧٥

١٣-٦-٣- لَا تَصْرِفْ وَجْهَكَ إِلَّا تَوْبَتِكَ

﴿١٢٩٣﴾ أَنْظِرْ إِلَى بَوَاجِهِكَ الْكَرِيمِ نَظْرَةً اسْتَكْمِلُ بِهَا الْكَرَامَةَ وَالْإِيمَانَ ثُمَّ لَا تَصْرِفْهُ إِلَّا بِمَغْفِرَتِكَ وَتَوْبَتِكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ١٢٩

١٤-٦-٣- افْتَحْ لِي بَابَ تَوْبَتِكَ

﴿١٢٩٤﴾ الزَّهْرَاءُ عليها السلام: اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي بَابَ رَحْمَتِكَ وَتَوْبَتِكَ وَاعْلِقْ عَنِّي بَابَ سَخَطِكَ وَبَابَ كُلِّ مَعْصِيَةٍ هِيَ لَكَ؛ بحار الأنوار ج: ٨١ ص: ٢٥

﴿١٢٩٥﴾ الرِّضَا عليه السلام: وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ تَوْبَتِكَ وَرَحْمَتِكَ وَرَأْفَتِكَ وَرِزْقِكَ الْوَاسِعِ، إِنِّي إِلَيْكَ مِنَ الرَّاعِبِينَ؛ الإقبال ص: ٣٥٧

﴿١٢٩٦﴾ الْعَسْكَرِيُّ عليه السلام: وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَتَوْبَتِكَ وَاعْلِقْ عَلَى أَبْوَابِ مَعْصِيَتِكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٣ ص: ٣٩٠

﴿١٢٩٧﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: وَافْتَحْ لِي بَابَ تَوْبَتِكَ وَاعْلِقْ عَنِّي بَابَ مَعْصِيَتِكَ وَكُلَّ مَعْصِيَةٍ؛ الكافي ج: ٣ ص: ٤٤٥

١٥-٦-٣- اُئْمَنْ عَلَىِ بِالتَّوْبَةِ

﴿١٢٩٨﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: اُئْمَنْ عَلَىِ بِالرَّحْمَةِ وَالْعَفْوِ وَالتَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٣ ص: ١٧٩

﴿١٢٩٩﴾ وَ اُئْمَنْ عَلَيْنَا بِالتَّوْبَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَ لَا تَرُدُّنَا عَلَى عِقْبِنَا؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٢٦

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۲۸۷﴾ از هر گناهی که با پاهایمان مرتکب شدیم آمرزش خواسته و درخواست توبه داریم.
﴿۱۲۸۸﴾ از هر گناهی که با زبانمان مرتکب شدیم آمرزش خواسته و درخواست توبه داریم.
﴿۱۲۸۹﴾ از هر گناهی که با دستانمان مرتکب شدیم آمرزش خواسته و درخواست توبه داریم.
﴿۱۲۹۰﴾ از هر گناهی که با شکم‌هایمان مرتکب شدیم آمرزش خواسته و درخواست توبه داریم.
﴿۱۲۹۱﴾ از هر گناهی که با آلات تناسلی‌مان مرتکب شدیم آمرزش خواسته و درخواست توبه داریم.

۱۲-۳-۶- از خدا بخواهد که به ایشان رو کند

﴿۱۲۹۲﴾ هنگامی که موسی خواست از ایشان جدا شود، آن‌ها ترسیدند و گفتند: اگر موسی از میان ما برود، عذاب بر ما نازل می‌شود، بنابراین به او پناه بردند و از او خواستند از آنجا نرود و از خداوند بخواهد که توبه‌ی آن‌ها را بپذیرد. خداوند تبارک و تعالی به موسی وحی کرد، من توبه‌ی آن‌ها را می‌پذیرم که وارد مصر شوند ولی به عقوبت این کلام که بر زبان آوردند و گفتند: "تو و پروردگارت خودتان بروید و با آنان بجنگید." ورود به آنجا را تا چهل سال بر آن‌ها حرام می‌کنم و در این مدت در بیابان سرگردان خواهند بود.

۱۳-۳-۶- رویت را برمگردان مگر بعد از پذیرش توبه

﴿۱۲۹۳﴾ خدایا، با روی کریمانه‌ات به من نگاهی کن، به گونه‌ای که کرامت و ایمانم با آن کامل شود، و نگاهت را از من برگردان مگر اینکه مرا آمرزیده و توبه‌ام را پذیرفته باشی.

۱۴-۳-۶- در توبه را برایم باز کن

﴿۱۲۹۴﴾ خدایا، در رحمت و توبه‌ات را به روی من بگشای، و در ناخشنودی و تمام‌گناهان و معاصی را به روی من ببند.

﴿۱۲۹۵﴾ درهای توبه و آمرزش و مهربانی و روزی فراوانت را بر من باز کن که من از روآوردگان به درگاه تو هستم.

﴿۱۲۹۶﴾ درهای رحمت و توبه‌ی خود را به روی من بگشا، و درهای معصیت خود را به روی من ببند.

﴿۱۲۹۷﴾ راه توبه و آشتی را به رویم بگشا و راه نافرمانی را به رویم ببند.

۱۵-۳-۶- با توبه بر من منت گذار

﴿۱۲۹۸﴾ با رحمت و بخشش و توبه، بر من منت گزار.

﴿۱۲۹۹﴾ با پذیرش توبه و آمرزش بر من منت گزار و ما را به گذشته‌مان بازنگردان.

﴿أَهْمِيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

١٦-٦-٣- نَسْأَلُكَ إِلَّا تُبْتَ عَلَيْنَا

﴿١٣٠٠﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ بِحَقِّ الْأَكْرَمِينَ عَلَيْكَ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ وَ الْأَنْمَةَ إِلَّا تُبْتَ عَلَيْنَا وَ رَحِمْنَا فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٧٤

٣-٧- طلبُ ثمارِ التَّوْبَةِ

١-٣-٧- فَاَجْعَلْ تَوْبَتِي هَذِهِ تَوْبَةً لَا أَحْتَاجُ بَعْدَهَا إِلَى تَوْبَةٍ

﴿١٣٠١﴾ السَّجَّاد عليه السلام: فَاَجْعَلْ تَوْبَتِي هَذِهِ تَوْبَةً لَا أَحْتَاجُ بَعْدَهَا إِلَى تَوْبَةٍ، تَوْبَةً مُوجِبَةً لِمَخْوِ مَا سَلَفَ، وَ السَّلَامَةِ فِيمَا بَقِيَ؛ الصحيفة ص: ١٣٨

٢-٣-٧- إَجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ أَثْمَرَتِ التَّوْبَةُ لَهُمْ ثَمَرَ النَّدَامَةِ

﴿١٣٠٢﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَ اجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ غَرَسُوا أَشْجَارَ الْخَطَايَا نُصَبَ رَوَاقِ الْقُلُوبِ وَ سَقَوْهَا مِنْ مَاءِ التَّوْبَةِ حَتَّى أَثْمَرَتْ لَهُمْ ثَمَرَ النَّدَامَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٢٦

٣-٧-٣- أَجْلُ بِالتَّوْبَةِ

﴿١٣٠٣﴾ الجواد عليه السلام: وَ اجْلُ اللَّهُمَّ رَبِّ عَنِّي بِالتَّوْبَةِ ظُلْمَةَ الْإِصْرَارِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

٤-٣-٧- أَطْفِئْ بَرْدَ التَّوْبَةِ

﴿١٣٠٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَطْفِئْ بَرْدَ التَّوْبَةِ مَا وَقَدَ مِنْ نِيرَانِ الْمَعْصِيَةِ؛ مصباح الكفعمي ص: ٧٤٤

٥-٣-٧- طَهَّرْنِي بِمَاءِ التَّوْبَةِ

﴿١٣٠٥﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ اغْسِلْ عَنِّي دَرَنَ الذُّنُوبِ وَ وَسَخَ الْعُيُوبِ وَ طَهَّرْنِي بِمَاءِ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ١٦٢

﴿١٣٠٦﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَ ارْزُقْنِي حُسْنَ الْإِنَابَةِ، وَ طَهَّرْنِي بِالتَّوْبَةِ، وَ أَيْدِنِي بِالْعِصْمَةِ؛ شرح نهج البلاغة ج: ٦ ص: ١٨٢

٦-٣-٧- أُمَحِّ بِالتَّوْبَةِ

﴿١٣٠٧﴾ الرضا عليه السلام: وَ اُمَحِّ اللَّهُمَّ رَبِّ بِالتَّوْبَةِ مَا ثَبَتَ مِنْ ذُنُوبِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

٨-٣- حَتْمِيَّةُ قَبُولِ التَّوْبَةِ

١-٣-٨- الْقَبُولُ

١-١-٣-٨- إِنْ اللَّهَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ

﴿١٣٠٨﴾ الباقر عليه السلام: يَا مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ أَ تَرَى الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ يَنْدِمُ عَلَى ذَنْبِهِ وَ يَسْتَغْفِرُ مِنْهُ وَ يَتُوبُ ثُمَّ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَوْبَتَهُ قُلْتُ فَإِنَّهُ فَعَلَ ذَلِكَ مِرَارًا يُذْنِبُ ثُمَّ يَتُوبُ وَ يَسْتَغْفِرُ اللَّهُ فَقَالَ كُلَّمَا عَادَ الْمُؤْمِنُ بِالِاسْتِغْفَارِ وَ التَّوْبَةِ عَادَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِالْمَغْفِرَةِ وَ إِنْ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَ يَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ فَإِيَّاكَ أَنْ تُقْنَطَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٤

﴿اهمیت توبه﴾

۱۶-۳-۶- از تو می‌خواهیم که به ما رو کنی

﴿۱۳۰۰﴾ خدایا، از تو به حق آنان که نزد تو گرامی‌اند، محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و سایر امامان علیهم‌السلام، درخواست می‌کنیم که ما را ببخشی و بر ما رحم کنی. خداوند توبه‌ی آن دو را پذیرفت که او توبه‌پذیر و مهربان است.

۷-۳- در خواست نتایج توبه

۱-۷-۳- توبه‌ام را توبه‌ای قرار ده که بعد از آن به توبه‌ای دیگر نیازمند نباشم

﴿۱۳۰۱﴾ این توبه‌ی مرا توبه‌ای قرار ده که پس از آن به توبه‌ی دیگری نیازمند نباشم، توبه‌ای که باعث نابودشدن گناهان گذشته و سالم‌ماندن از ارتکاب معاصی در آینده باشد.

۲-۷-۳- ما را از کسانی قرار ده که توبه برای ایشان میوه‌ی پشیمانی به بار می‌آورد

﴿۱۳۰۲﴾ ما را از کسانی قرار ده که درختان خطاهایشان را در مقابل چشمان قلبشان قرار داده‌اند. و آن‌ها را با آب توبه آبیاری می‌کنند تا میوه‌ی پشیمانی ثمر دهد.

۳-۷-۳- با توبه آن را جلا بده

﴿۱۳۰۳﴾ خدایا، از من تاریکی تکرار گناهان را با توبه برطرف کن.

۴-۷-۳- با خنکای توبه خاموشش کن

﴿۱۳۰۴﴾ خدایا، آنچه از آتش گناه شعله‌ور شده، با خنکای توبه خاموش گردان.

۵-۷-۳- با آب توبه پاکم کن

﴿۱۳۰۵﴾ پروردگارا، مرا از آلودگی گناهان و ناپاکی عیب‌ها بشوی و مرا با آب توبه پاک گردان.
﴿۱۳۰۶﴾ بازگشتی خوب روزی‌ام کرده، با توبه پاکم کن، و با توفیق عدم ارتکاب گناه، تقویتم کن.

۶-۷-۳- با توبه آن را از بین ببر

﴿۱۳۰۷﴾ خداوند، هر گناهی که در نامه‌ی اعمالم ثبت شده است محو کن.

۸-۳- حتمی‌بودن پذیرش توبه

۱-۸-۳- قبول

۱-۱-۸-۳- همانا خداوند توبه را می‌پذیرد

﴿۱۳۰۸﴾ ای محمدبن مسلم، آیا تصور می‌کنی که هرگاه بنده‌ی مؤمن از خطای خود پشیمان شود و با طلب مغفرت و پوزش، راه آشتی بجوید و خداوند توبه‌ی او را نمی‌پذیرد؟ من گفتم: اگر بارها و بارها توبه‌ی خود را بشکنند و دوباره توبه کند، چه صورتی خواهد داشت؟ ابوجعفر فرمود: هر بار که بنده‌ی مؤمن توبه کند و طلب مغفرت نماید، خداوند نیز توبه‌ی او را می‌پذیرد و او را می‌بخشد. خداوند آمرزنده و مهربان است و توبه را می‌پذیرد و بدی‌ها را می‌بخشد. پس مبادا مؤمنین را از رحمت خدا ناامید کنی.

﴿أَهَمِّيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١٣٠٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَخْلَصُوا الْبَقِينَ وَ تَوُوبُوا إِلَيْهِ مِنْ قَبِيحِ مَا اسْتَفْزَكُمُ الشَّيْطَانُ مِنْ قِتَالِ وَلِيِّ الْأَمْرِ وَأَهْلِ الْعِلْمِ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَمَا تَعَاوَنْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ تَفْرِيقِ الْجَمَاعَةِ وَ تَشْتِثِ الْأَمْرِ وَ فَسَادِ صَلَاحِ ذَاتِ الْبَيْنِ إِنْ أَلَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَ يَغْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٢٥٦

﴿١٣١٠﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَقَدْ قُلْتُ يَا إِلَهِي فِي مُحْكَمِ كِتَابِكَ إِنَّكَ تَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِكَ، وَ تَغْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ، وَ تُحِبُّ التَّوَّابِينَ، فَأَقْبَلْ تَوْبَتِي كَمَا وَعَدْتِ، وَ اغْفُ عَنِّي سَيِّئَاتِي كَمَا ضَمَنْتِ، وَ أَوْجِبْ لِي مَحَبَّتَكَ كَمَا شَرَطْتَ؛ الصحيفة ص: ١٣٨

﴿١٣١١﴾ الرسول ﷺ: يَا دَاوُدُ بَشِّرِ الْمُذْنِبِينَ وَ أَنْذِرِ الصَّادِقِينَ قَالَ كَيْفَ أَبَشِّرُ الْمُذْنِبِينَ وَ أَنْذِرُ الصَّادِقِينَ قَالَ يَا دَاوُدُ بَشِّرِ الْمُذْنِبِينَ أَنِّي أَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَ اغْفُو عَنِ الذَّنْبِ وَ أَنْذِرِ الصَّادِقِينَ أَنِّي يُعْجِبُوا بِأَعْمَالِهِمْ فَإِنَّهُ لَيْسَ عَبْدٌ أَنْصِبُهُ لِلْحِسَابِ إِلَّا هَلَكَ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٣١٤

٢-٨-٣- قَابِلُ التَّوْبِ

﴿١٣١٢﴾ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ذُو الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ غَاْفِرُ الذَّنْبِ وَ قَابِلُ

التَّوْبِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٢٨١

﴿١٣١٣﴾ الرسول ﷺ: اللَّهُمَّ إِنَّكَ غَاْفِرُ الذَّنْبِ وَ قَابِلُ التَّوْبِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ٢٣٥

٣-٨-١-٣- التَّوْبَةُ مُقْبُولَةٌ

﴿١٣١٤﴾ الصَّادِق عليه السلام: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ اغْفِرْ لِي وَ الْجُلْدُ بَارِدٌ وَ النَّفْسُ دَائِرَةٌ وَ اللِّسَانُ مُنْطَلِقٌ وَ الصُّحُفُ مُنْتَشِرَةٌ وَ الْأَقْلَامُ جَارِيَةٌ وَ التَّوْبَةُ مُقْبُولَةٌ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٤٠

٤-٨-٣- ضَمِنْتَ الْقَبُولَ

﴿١٣١٥﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اللَّهُمَّ فَكَمَا أَمَرْتَ بِالتَّوْبَةِ، وَ ضَمِنْتَ الْقَبُولَ، وَ حَثَّيْتَ عَلَى الدُّعَاءِ، وَ وَعَدْتَ الْإِجَابَةَ، فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ أَقْبَلْ تَوْبَتِي، وَ لَا تَرْجِعْنِي مَرْجِعَ الْخَبِيَةِ مِنْ رَحْمَتِكَ، إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ عَلَى الْمُذْنِبِينَ، وَ الرَّحِيمُ لِلْخَاطِئِينَ الْمُنِيبِينَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤

٥-٨-٣- وَعَدْتَ الْقَبُولَ

﴿١٣١٦﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَقَدْ قُلْتُ يَا إِلَهِي فِي مُحْكَمِ كِتَابِكَ إِنَّكَ تَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِكَ، وَ تَغْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ، وَ تُحِبُّ التَّوَّابِينَ، فَأَقْبَلْ تَوْبَتِي كَمَا وَعَدْتِ، وَ اغْفُ عَنِّي سَيِّئَاتِي كَمَا ضَمَنْتِ، وَ أَوْجِبْ لِي مَحَبَّتَكَ كَمَا شَرَطْتَ؛ الصحيفة ص: ١٣٨

٢-٨-٣- مَسْمُوعَةٌ

١-٨-٣- التَّوْبَةُ مَسْمُوعَةٌ

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۳۰۹﴾ یقین خود را خالص کن/ید، و از کارهای زشتی که شیطان شما را بدان واداشته است، یعنی از جنگ با ولی امر و عالمان پس از رسول خدا (ﷺ)، و از همکاری با یکدیگر برای ایجاد تفرقه بین مسلمانان و ازهم‌پاشیدن کار و خراب کردن راه‌های برقراری اصلاح میان مردم، توبه کنید. همانا خدای عزیز و جلیل توبه را می‌پذیرد و از بدی‌ها درمی‌گذرد.

﴿۱۳۱۰﴾ خدایا، تو در کتاب محکمت گفته‌ای که توبه را از بندگان می‌پذیری، و از بدکاری‌های ایشان درمی‌گذری، و توبه‌کنندگان را دوست می‌داری. پس چنان‌که وعده کرده‌ای توبه‌ی مرا بپذیر، و چنان‌که قول داده‌ای از بدی‌هایم درگذر، و چنان‌که بر خود شرط کرده‌ای مرا دوست بدار.

﴿۱۳۱۱﴾ ای داود، گنهکاران را مژده، و به صدیقان بیم بده، عرض کرد: چگونه به گنهکاران مژده بدهم و به صدیقان بیم بدهم؟ فرمود: ای داود، به گنهکاران مژده بده که من توبه‌پذیرم و از گناه می‌گذرم و به صدیقان بیم بده که مبادا به کردار خود عجب کنند و خودبین شوند، زیرا از هیچ بنده‌ای حساب نخواهم کشید مگر آنکه هلاک شود.

۳-۸-۱-۲- پذیرنده‌ی توبه

﴿۱۳۱۲﴾ از خداوندی طلب آمرزش می‌کنم که جز او خدایی نیست. زنده و قائم‌به‌ذات خویش است و صاحب بزرگی و کرامت، آمرزنده‌ی گناهان است و توبه‌پذیر.

﴿۱۳۱۳﴾ خدایا، تو آمرزنده‌ی گناهان و قبول‌کننده‌ی توبه‌ای.

۳-۸-۱-۳- توبه پذیرفته شده است

﴿۱۳۱۴﴾ پروردگارا، بر محمد و خاندانش درود فرست و تا زمانی که پوستم خنک است و روحم روان، تا زمانی که زبانم گویاست و پرونده‌ی اعمالم باز، و تا زمانی که قلم‌ها برای نوشتن اعمال حرکت می‌کنند و تا زمانی که توبه‌ی مورد قبول واقع می‌شود، مرا بیامرز.

۳-۸-۱-۴- پذیرش را تضمین کرده است

﴿۱۳۱۵﴾ خدایا، چنان‌که به توبه فرمان دادی و پذیرفتن آن را ضمانت کردی و بر دعا ترغیب کرده، وعده‌ی اجابت دادی، پس بر محمد و خاندانش درود فرست، و توبه‌ام را بپذیر، و مرا با ناامیدی از رحمت بازمگردان. زیرا تو بر گنهکاران توبه‌پذیر، و بر خطاکاران توبه‌کننده، مهربانی.

۳-۸-۱-۵- وعده‌ی پذیرش داده‌ای

﴿۱۳۱۶﴾ خدایا، تو در کتاب محکمت گفته‌ای که توبه را از بندگان می‌پذیری، و از بدکاری‌های ایشان درمی‌گذری، و توبه‌کنندگان را دوست می‌داری. پس چنان‌که وعده کرده‌ای توبه‌ی مرا بپذیر، و چنان‌که قول داده‌ای از بدی‌هایم درگذر، و چنان‌که بر خود شرط کرده‌ای مرا دوست بدار.

۳-۸-۲- شنیده می‌شود

۳-۸-۲-۱- توبه شنیده می‌شود

﴿أَهَمِّيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١٣١٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إَعْمَلُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ عَلَى أَعْلَامٍ بَيِّنَةٍ فَالطَّرِيقُ نَهْجٌ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ وَأَنْتُمْ فِي دَارٍ مُسْتَعْتَبٍ عَلَى مَهَلٍ وَفَرَاغٍ وَ... التَّوْبَةُ مَسْمُوعَةٌ وَالْأَعْمَالُ مَقْبُولَةٌ؛ بحار الأنوار ج: ٦٨ ص: ١٩٠

٢-٨-٣- التَّوْبَةُ تُرْفَعُ

﴿١٣١٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إَعْمَلُوا وَالْعَمَلُ يَنْفَعُ وَالِدُّعَاءُ يُسْمَعُ وَ التَّوْبَةُ تُرْفَعُ؛ غرر الحكم ص:

١٥١

٣-٨-٣- فَتَحُ أَبْوَابُ التَّوْبَةِ

١-٣-٨-٣- فَتَحَتْ لِي بَابَ التَّوْبَةِ

﴿١٣١٩﴾ السَّجَّاد عليه السلام: سُبْحَانَكَ، لَا أَيْأَسُ مِنْكَ وَقَدْ فَتَحْتَ لِي بَابَ التَّوْبَةِ إِلَيْكَ؛ الصحيفة

ص: ٦٤

٢-٨-٣- فَتَحَ لَكَ بَابَ الْمَتَابِ

﴿١٣٢٠﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَتَحَ لَكَ بَابَ الْمَتَابِ وَالِاسْتِثْنَاءُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٢٢٤

﴿١٣٢١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَمْ يُشَدِّدْ عَلَيْكَ فِي التَّوْبَةِ فَجَعَلَ تَوْبَتَكَ التَّوَرُّعَ عَنِ الذَّنْبِ وَ حَسَبَ سَيِّئَتِكَ وَاحِدَةً وَ حَسَنَتِكَ عَشْرًا وَ فَتَحَ لَكَ بَابَ الْمَتَابِ وَالِاسْتِغْنَاءُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٢٠٥

٣-٨-٣- بَابُ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ

﴿١٣٢٢﴾ الرسول عليه السلام: مَنْ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ لَمْ يُغْفَرْ إِلَى قَابِلٍ فَبَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ الصَّالِحَاتِ الْآنَ وَ بَابُ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ؛ فضائل الأشهر ص: ١٠٠

﴿١٣٢٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَا يَيْأَسُ (تَيَاسٌ) لِذَنْبِكَ وَ بَابُ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٥٣

٤-٨-٣- التَّوْبَةُ مَبْسُوطَةٌ وَ مَبْدُولَةٌ

﴿١٣٢٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَا عُذْرَ لِمَنْ رَكِبَ ذَنْبًا بِجَهَالَةٍ وَ التَّوْبَةُ مَبْسُوطَةٌ؛ بحار الأنوار ج: ٣٣ ص: ٧٥

﴿١٣٢٥﴾ الصادق عليه السلام: لَمَّا أَعْطَى اللَّهُ إِبْلِيسَ مَا أَعْطَاهُ مِنَ الْقُوَّةِ قَالَ آدَمُ يَا رَبِّ سَلَطْتَ إِبْلِيسَ عَلَى وَلَدِي وَ أَجْرَيْتَهُ مِنْهُمْ مَجْرَى الدَّمِّ فِي الْعُرُوقِ وَ أَعْطَيْتَهُ مَا أَعْطَيْتَهُ فَمَا لِي وَ لَوْلَايَ قَالَ لَكَ وَ لَوْلَاكَ السَّيِّئَةُ بِوَاحِدَةٍ وَ الْحَسَنَةُ بِعَشْرٍ أَمْثَالِهَا قَالَ يَا رَبِّ زِدْنِي قَالَ التَّوْبَةُ مَبْسُوطَةٌ إِلَى أَنْ تَبْلُغَ النَّفْسُ الْحُلُقُومَ قَالَ يَا رَبِّ زِدْنِي قَالَ أَغْفِرْ وَ لَا أَبَالِي قَالَ حَسْبِي؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٨٨

﴿١٣٢٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَالتَّوْبَةُ مَبْدُولَةٌ؛ بحار الأنوار ج: ٣٢ ص: ٥٥

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۳۱۷﴾ خداوند شما را رحمت کند، با بصیرت و روشنی به کار خود ادامه دهید، راه، روشن و واضح است و شما را به سوی سلامتی و آسایش فرامی خواند... شما در جایی زندگی می کنید که وقت و مهلت عذرخواهی دارید... جایی که توبه شنیده می شود و اعمال پذیرفته.

۳-۸-۲-۲- توبه بالا می رود

﴿۱۳۱۸﴾ تا زمانی که عمل فایده دارد، و دعا شنیده می شود و توبه بالا می رود، عمل کنید.

۳-۸-۳- گشودن درهای توبه

۳-۸-۳-۱- در توبه را برایم گشودی

﴿۱۳۱۹﴾ خدایا، تو منزهی، از تو نومید نمی شوم زیرا در توبه و بازگشت به سوی خودت را به رویم گشوده ای.

۳-۸-۳-۲- در توبه را برایت

﴿۱۳۲۰﴾ در توبه و شروع دوباره، نزد تو گشوده است.

﴿۱۳۲۱﴾ در توبه کردن بر تو سخت نگرفته و توبه ای تو را پرهیز از گناه قرار داده، گناهت را یکی و ثوابت را ده برابر به حساب آورده و در توبه و عذرخواهی را به رویت گشوده است.

۳-۸-۳-۳- در توبه باز است

﴿۱۳۲۲﴾ گناهکاری که در ماه مبارک رمضان مورد مغفرت و بخشودگی واقع نشود، تا سال دیگر مورد مغفرت قرار نخواهد گرفت؛ پس تا در توبه باز است به انجام کارهای خیر مبادرت کنید.

﴿۱۳۲۳﴾ تا وقتی در توبه باز است، بابت گناهانت ناامید نشو.

۳-۸-۳-۴- توبه گسترده و در اختیار است

﴿۱۳۲۴﴾ مادام که راه توبه گشاده است، برای کسانی که گناهی را از روی نادانی مرتکب می شوند، بهانه ای برای توبه نکردن نیست.

﴿۱۳۲۵﴾ چون خداوند توان و اختیاراتی به ابلیس اعطا کرد، آدم علیه السلام عرض کرد: پروردگارا، شیطان را بر فرزندانم مسلط کردی، و او را در رگ های ایشان اجازه ای حرکت دادی، و دادی آنچه دادی، پس به من و فرزندانم برای مقابله با او چه می دهی؟ خداوند فرمود: ای آدم، برای تو و فرزندانم نیز در مقابل یک بدی یک جزای بد و در مقابل یک نیکی ده پاداش نیک مقرر کردم، آدم عرض کرد: پروردگارا، بیشتر، خدا فرمود: توبه را آن قدر بر شما گسترده ام که تا هنگام رسیدن روح به حلق می توانید از آن استفاده کنید. آدم گفت: خدایا، بیشتر، خدا فرمود: می آمرزم و باکی ندارم. آدم گفت: کافی است.

﴿۱۳۲۶﴾ توبه، گسترده و پخش شده است.

﴿أَهَمِّيَةُ التَّوْبَةِ﴾

٤-٨-٣- فَلَمْ يُغْلِقْ بَابَ تَوْبَتِهِ

﴿١٣٢٧﴾ الصادق عليه السلام: يَا مَنْ أَفْنَيْتُ عُمْرِي فِي مَعْصِيَتِهِ فَلَمْ يُغْلِقْ عَنِّي بَابَ تَوْبَتِهِ؛ بحار الأنوار ج:

٩٤ ص: ٣٣١

﴿١٣٢٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: مَا كَانَ اللَّهُ لِيَفْتَحَ عَلَى عَبْدٍ بَابَ الشُّكْرِ وَيُغْلِقَ عَنْهُ بَابَ الزِّيَادَةِ وَلَا لِيَفْتَحَ عَلَى عَبْدٍ بَابَ الدُّعَاءِ وَيُغْلِقَ عَنْهُ بَابَ الْإِجَابَةِ وَلَا لِيَفْتَحَ عَلَى عَبْدٍ بَابَ التَّوْبَةِ وَيُغْلِقَ عَنْهُ

بَابَ الْمَغْفِرَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٣٦

﴿١٣٢٩﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَا كَانَ لِيَفْتَحَ بَابَ التَّوْبَةِ وَيُغْلِقَ بَابَ الْمَغْفِرَةِ وَهُوَ يَقُولُ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَحْدِثِ اللَّهُ غُفُورًا رَحِيمًا؛ مجموعة ورام ج: ٢ ص: ٢٣٧

١-٤-٨-٣- لَمْ يَمْنَعَكَ مِنَ التَّوْبَةِ

﴿١٣٣٠﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: لَمْ يَمْنَعَكَ إِنْ سَأَلْتَ مِنَ التَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ١٧٣

٥-٨-٣- الْوُجُوبُ

﴿١٣٣١﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ يَعْنِي الْمَرْجِعَ فِي الْآخِرَةِ فَأَجَابَهُ قَدْ فَعَلْتُ بِنَائِبِي أَمَّتِكَ قَدْ أَوْجَبْتُ لَهُمُ الْمَغْفِرَةَ؛ بحار الأنوار ج: ١٦ ص: ٣٤٥

٦-٨-٣- لَوْ تُبْتُ إِلَى اللَّهِ لَوَجَدْتُهُ

﴿١٣٣٢﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: فَقَالَ لَهُ قَارُونُ يَا يُونُسُ أَلَا تُبْتُ إِلَى رَبِّكَ فَقَالَ لَهُ يُونُسُ أَلَا تُبْتُ أَنْتَ إِلَى رَبِّكَ فَقَالَ لَهُ قَارُونُ إِنْ تَوَيْتِي جَعَلْتُ إِلَى مُوسَى وَقَدْ تُبْتُ إِلَى مُوسَى وَلَمْ يَقْبَلْ مِنِّي وَأَنْتَ لَوْ تُبْتُ إِلَى اللَّهِ لَوَجَدْتُهُ عِنْدَ أَوَّلِ قَدَمٍ تَرْجِعُ بِهَا إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٢٥٨

٧-٨-٣- لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ إِلَّا تَابَ اللَّهُ

﴿١٣٣٣﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِنِّي وَجَدْتُ فِيمَا أَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ عَمِلَ ذَنْبًا كَانَتْ مَا كَانَ وَبَالِغًا مَا بَلَغَ ثُمَّ تَابَ إِلَّا تَابَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص:

٥١٣

٨-٨-٣- لَا تَائِبٌ إِلَّا يَتُوبُ عَلَيْهِ

﴿١٣٣٤﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَطَّلِعُ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فَيَغْفِرُ لِكُلِّ مُؤْمِنٍ قَائِمٍ يُصَلِّي وَفَاعِدٍ يُسَبِّحُ وَرَاقِعٍ وَسَاجِدٍ وَذَاكِرٍ وَهِيَ لَيْلَةٌ لَا يَدْعُو فِيهَا دَاعٍ إِلَّا اسْتَجِيبَ لَهُ وَلَا سَائِلٌ إِلَّا أُعْطِيَ وَلَا مُسْتَغْفِرٌ إِلَّا غُفِرَ لَهُ وَلَا تَائِبٌ إِلَّا يَتُوبُ عَلَيْهِ؛ الإقبال ص: ٦٩٩

﴿اهمیت توبه﴾

۴-۸-۳- در توبه‌اش را نبسته است

﴿۱۳۲۷﴾ ای کسی که عمرم را در نافرمانی‌اش به باد دادم، ولی با این وجود دروازه‌ی توبه‌اش را به رویم نبست.

﴿۱۳۲۸﴾ چنین نیست که خداوند در شکر را به روی بنده‌ای باز کند و توفیق سپاسگزاری به او بدهد ولی در افزایش نعمت را به روی او ببندد؛ یا اینکه در دعا را باز کند ولی در اجابت را مسدود کند و یا در توبه را باز کند ولی در آمرزش و بخشش را ببندد.

﴿۱۳۲۹﴾ چنین نیست که خداوند در دعا را بگشاید ولی در اجابت را ببندد. چرا که می‌فرماید: "کسی که کار بدی انجام دهد یا به خود ستم کند، سپس از خداوند طلب آمرزش نماید، خدا را آمرزنده و مهربان خواهد یافت."

۱-۴-۸-۳- توبه را از تو باز نداشته است

﴿۱۳۳۰﴾ با وجود خطاهایت راه توبه را بر تو نبسته است.

۵-۸-۳- وجوب

﴿۱۳۳۱﴾ پیامبر فرمود: پروردگارا، شنیدیم و پیروی کردیم، برگشت ما به‌سوی توست. یعنی برگشت ما در آخرت به‌سوی توست. خداوند تبارک و تعالی چنین پاسخ داد: من نیز آمرزیده‌شدن را بر توبه‌کاران امت واجب کردم.

۶-۸-۳- کاش به سوی خدا توبه می‌کردی که در این صورت او را می‌یافتی

﴿۱۳۳۲﴾ قارون به حضرت یونس علیه السلام گفت: چرا به پروردگار خویش توبه نکردی؟ قارون پاسخ داد: رویم به موسی بود و به او توبه کردم و او از من نپذیرفت. ولی اگر تو، به خدا روی کنی، در اولین قدمی که به‌سوی او برداری، او را خواهی یافت.

۷-۸-۳- بنده‌ای نیست مگر اینکه خدا به او رو می‌کند

﴿۱۳۳۳﴾ من در آنچه خداوند بر من نازل کرده است چنین یافته‌ام که هیچ بنده‌ای نیست که گناهی - هر گناهی و هر اندازه - مرتکب شود و بعد توبه کند، مگر آنکه خداوند تبارک و تعالی توبه‌اش را می‌پذیرد.

۸-۸-۳- توبه‌کننده‌ای نیست مگر اینکه خدا به او رو می‌کند

﴿۱۳۳۴﴾ ای محمد، خداوند در این شب پرتوافشانی می‌کند، هر مؤمنی را که به نماز ایستاده، و یا نشسته و تسبیح می‌گوید، و یا با یاد خدا در رکوع و سجود باشد، مورد آمرزش قرار می‌دهد. زیرا این شبی است که کسی دعا نمی‌کند مگر اینکه اجابت می‌شود؛ و درخواست‌کننده‌ای نیست، مگر اینکه به او عطا می‌شود، و کسی استغفار نمی‌کند مگر اینکه آمرزیده شود. و توبه‌کننده‌ای نیست مگر اینکه خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد.

﴿أَهَمِّيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

٩-٨-٣- لَا تَائِبُ إِلَّا تَيْبَ عَلَيْهِ

﴿١٣٣٥﴾ فَإِنَّهَا لَيْلَةٌ شَرِيفَةٌ إِلَى أَنْ قَالَ هِيَ لَيْلَةٌ لَا يَدْعُو فِيهَا دَاعٍ إِلَّا اسْتَجِيبَ لَهُ وَ لَا سَائِلٌ إِلَّا أُعْطِيَ وَ لَا مُسْتَغْفِرٌ إِلَّا غُفِرَ لَهُ وَ لَا تَائِبٌ إِلَّا تَيْبَ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٨ ص: ١٠٤

١٠-٨-٣- مَنْ أُعْطِيَ التَّوْبَةَ لَمْ يُحْرَمِ الْقَبُولَ مِنْهُ

﴿١٣٣٦﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: مَنْ أُعْطِيَ الْإِسْتِغْفَارَ لَمْ يُحْرَمِ التَّوْبَةُ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٢٨

﴿١٣٣٧﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: مَنْ أُعْطِيَ التَّوْبَةَ لَمْ يُحْرَمِ الْقَبُولَ مِنْهُ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ١٧٧

١١-٨-٣- التَّوَابُ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ

﴿١٣٣٨﴾ الرَّسُولُ عليه السلام: يَا مَنْ هُوَ تَوَابٌ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٠ ص: ٢٦٥

١٢-٨-٣- يَتُوبُ عَلَى مَنْ يُعَادِيهِ فَكَيْفَ بِمَنْ يَتَرَضَّاهُ

﴿١٣٣٩﴾ الْكَاسِمُ عليه السلام: مَا ظَنُّكَ بِالتَّوَابِ الرَّحِيمِ الَّذِي يَتُوبُ عَلَى مَنْ يُعَادِيهِ فَكَيْفَ بِمَنْ يَتَرَضَّاهُ وَ يَخْتَارُ عِدَاوَةَ الْخَلْقِ فِيهِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٣١٤

١٣-٨-٣- لَا يَتَعَاطَمُنِي ذَنْبٌ أَنْ أَغْفِرَهُ

﴿١٣٤٠﴾ يَا عِيسَى تَبُّ إِلَيَّ فَإِنَّهُ لَا يَتَعَاطَمُنِي ذَنْبٌ أَنْ أَغْفِرَهُ وَ أَنَا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٢٩٢

١٤-٨-٣- فَإِيَّاكَ أَنْ تُقْنِطَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ

﴿١٣٤١﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: يَا مُحَمَّدُ بْنَ مُسْلِمٍ أَ تَرَى الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ يَنْدُمُ عَلَى ذَنْبِهِ وَ يَسْتَغْفِرُ مِنْهُ وَ يَتُوبُ ثُمَّ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَوْبَتَهُ قُلْتُ فَإِنَّهُ فَعَلَ ذَلِكَ مَرَّارًا يُذْنِبُ ثُمَّ يَتُوبُ وَ يَسْتَغْفِرُ اللَّهُ فَقَالَ كَلَّمَا عَادَ الْمُؤْمِنُ بِالْإِسْتِغْفَارِ وَ التَّوْبَةِ عَادَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِالْمَغْفِرَةِ وَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَ يَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ فَإِيَّاكَ أَنْ تُقْنِطَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٤

١٥-٨-٣- مَا أَهْدَمَ، مَا أَوْسَعَ التَّوْبَةَ

﴿١٣٤٢﴾ امِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: مَا أَهْدَمَ التَّوْبَةَ لِعَظِيمِ الْجُرْمِ؛ غرر الحكم ص: ١٩٤

﴿١٣٤٣﴾ امِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: فَمَا أَوْسَعَ مَا لَدَيْهِ مِنَ التَّوْبَةِ وَ الرَّحْمَةِ وَ الْبُشْرَى وَ الْحِلْمِ الْعَظِيمِ؛

الكافي ج: ٢ ص: ٣٩٣

٩-٣- التَّوْبَةُ فِي أَسْمَاءِ اللَّهِ

﴿١٣٤٤﴾ أَنْتُوبُ مِنْ كُلِّ تَوَابٍ؛ مصباح الكفعمي ص: ٣٥١

﴿١٣٤٥﴾ أَحَقُّ مِنْ تَابَ عَلَى؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٣٣

﴿١٣٤٦﴾ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ؛ الشورى (٢٥)

﴿اهمیت توبه﴾

۹-۳-۸- توبه‌کننده‌ای نیست مگر اینکه خدا به او رو می‌کند

﴿۱۳۳۵﴾ آن شب شبی بزرگ است... شبی است کسی در آن دعا نمی‌کند مگر اینکه خداوند به او پاسخ می‌دهد، و کسی در آن درخواستی نمی‌کند مگر اینکه خداوند به او عطا می‌کند، و کسی در آن شب آمرزش نمی‌خواهد مگر اینکه خداوند او را می‌آمرزد، و توبه‌کننده‌ای نیست مگر اینکه خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد.

۱۰-۳-۸- به هر کس توبه عطا شود، از پذیرش محروم نخواهد شد

﴿۱۳۳۶﴾ هر کس موفق به استغفار شود، از توبه محروم نمی‌شود.

﴿۱۳۳۷﴾ هر کس به توبه موفق شود از پذیرفته‌شدن محروم نمی‌شود.

۱۱-۳-۸- بسیار توبه‌کننده بر اهل آسمان‌ها و زمین

﴿۱۳۳۸﴾ ای کسی که بر اهل آسمان و زمین بسیار روی می‌کنی.

۱۲-۳-۸- به آن که با او دشمنی می‌کند رو می‌کند، تا چه رسد به آن که رضایت او را جلب می‌کند

﴿۱۳۳۹﴾ تو را چه گمان است به توبه‌پذیر مهربانی که از دشمن خود نیز توبه می‌پذیرد تا چه رسد به کسی که خشنودی او را بجوید و دشمنی خلق را به خاطر او به جان بخرد.

۱۳-۳-۸- هیچ گناهی برای آمرزش برای من بزرگ نیست

﴿۱۳۴۰﴾ ای عیسی، به درگاه من بازگرد که هیچ گناهی نزد من برای آمرزش بزرگ نیست و من مهربان‌ترین مهربانانم.

۱۴-۳-۸- بر حذر باش که مؤمنین را از رحمت خدا مأیوس کنی

﴿۱۳۴۱﴾ ای محمد بن مسلم، آیا تصور می‌کنی که هرگاه بنده‌ی مؤمن از خطای خود پشیمان شود و با طلب مغفرت و پوزش، راه آشتی بجوید و خداوند توبه‌ی او را نمی‌پذیرد؟ من گفتم: اگر بارها و بارها توبه‌ی خود را بشکند و دوباره توبه کند، چه صورتی خواهد داشت؟ ابوجعفر فرمود: هر بار که بنده‌ی مؤمن توبه کند و طلب مغفرت نماید، خداوند نیز توبه‌ی او را می‌پذیرد و او را می‌بخشد. خداوند آمرزنده و مهربان است و توبه را می‌پذیرد و بدی‌ها را می‌بخشد. پس مبادا مؤمنین را از رحمت خدا ناامید کنی.

۱۵-۳-۸- چقدر منهدم‌کننده است، چقدر توبه وسیع است

﴿۱۳۴۲﴾ چقدر منهدم‌کننده است توبه، گناهان بزرگ را.

﴿۱۳۴۳﴾ چه وسیع است توبه و رحمت و بشارت و حلم عظیم خداوند!

۹-۳- توبه در نام‌های خدا

﴿۱۳۴۴﴾ توبه‌پذیرتر از هر توبه‌پذیر.

﴿۱۳۴۵﴾ سزاوارترین کسی هستی که به من روی کنی.

﴿۱۳۴۶﴾ او کسی است که توبه را از بندگانش می‌پذیرد.

﴿أَهْمِيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

- ﴿١٣٤٧﴾ الصادق عليه السلام: التَّوَابُ الْقَابِلُ التَّوْبَاتِ الرَّحِيمُ بِالتَّائِبِينَ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١
- ﴿١٣٤٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: يَا تَوَّابُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٤٦
- ﴿١٣٤٩﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَوْهَابُ التَّوَّابِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٣٧٦
- ﴿١٣٥٠﴾ الرضا عليه السلام: إِنَّهُ غَفُورٌ تَوَّابٌ؛ طب الرضا ص: ٦٦
- ﴿١٣٥١﴾ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا؛ النصر (٣)
- ﴿١٣٥٢﴾ تَوَّابٌ حَكِيمٌ؛ النور (١٠)
- ﴿١٣٥٣﴾ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ البقرة (٣٧)
- ﴿١٣٥٤﴾ تَوَّابٌ رَحِيمٌ؛ الحجرات (١٢)
- ﴿١٣٥٥﴾ السَّجَّاد عليه السلام: التَّوَّابُ عَلَى الْمُذْنِبِينَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤
- ﴿١٣٥٦﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: تَوَّابٌ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٠ ص: ٢٦٥
- ﴿١٣٥٧﴾ يَا حَاطَّ أَوْزَارِ التَّائِبِينَ؛ مصباح الكفعمي ص: ٣٥١
- ﴿١٣٥٨﴾ السَّجَّاد عليه السلام: يَا حَبِيبَ التَّائِبِينَ تُبِّ عَلَى الْإِقْبَالِ ص: ٢١٩
- ﴿١٣٥٩﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: يَا حَبِيبَ التَّوَّابِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٣٩٠
- ﴿١٣٦٠﴾ الصادق عليه السلام: الرَّحِيمُ بِالتَّائِبِينَ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١
- ﴿١٣٦١﴾ عِصْمَةُ التَّائِبِينَ؛ مصباح الكفعمي ص: ٣٥٤
- ﴿١٣٦٢﴾ إِبْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: الْغُفُورُ لِمَنْ تَابَ مِنْ عِبَادَةِ الْأَصْنَامِ؛ بحار الأنوار ج: ٣٨ ص: ٢٣٢
- ﴿١٣٦٣﴾ قَابِلُ التَّوْبِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٢٨١
- ﴿١٣٦٤﴾ الصادق عليه السلام: الْقَابِلُ التَّوْبَاتِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١
- ﴿١٣٦٥﴾ الْعَسْكَرِيُّ عليه السلام: الْقَابِلُ لِلتَّوْبَاتِ؛ تأويل الآيات ص: ٥٠
- ﴿١٣٦٦﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: قَابِلُ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٣٧٤
- ﴿١٣٦٧﴾ الْحُسَيْنِ عليه السلام: يَا قَابِلَ تَوْبَةِ التَّوَّابِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٦١ ص: ٢٧
- ﴿١٣٦٨﴾ السَّجَّاد عليه السلام: يَا قَابِلَ تَوْبَةِ الْمُذْنِبِينَ؛ الإقبال ص: ٢٤٣
- ﴿١٣٦٩﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: يَا كَرِيمَ الْمَتَابِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢٩٦
- ﴿١٣٧٠﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: سُبْحَانَهُ مِنْ وَهَّابٍ مَا أَتَوَّبَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٣٦٧
- ﴿١٣٧١﴾ يَا مُبَاعِدًا بَأْسَهُ عَنِ التَّائِبِينَ؛ مصباح الكفعمي ص: ٣٥٩
- ﴿١٣٧٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: يَا مُجِيبَ التَّوَّابِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٢٢
- ﴿١٣٧٣﴾ يَا مُجِيبَ التَّوَّابِينَ تُبِّ عَلَيْنَا؛ المجتنى ص: ٩
- ﴿١٣٧٤﴾ مَنْ أَذِنَ لِلْعِبَادِ بِالتَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣١

﴿اهمیت توبه﴾

- ﴿۱۳۴۷﴾ بسیار توبه کننده، پذیرنده ی توبه ها، مهربان نسبت به توبه کنندگان.
- ﴿۱۳۴۸﴾ ای توبه پذیر.
- ﴿۱۳۴۹﴾ بخشنده، توبه پذیر.
- ﴿۱۳۵۰﴾ او آمرزنده ای توبه پذیر است.
- ﴿۱۳۵۱﴾ همانا او بسیار توبه پذیر است.
- ﴿۱۳۵۲﴾ بسیار توبه پذیر صاحب حکمت.
- ﴿۱۳۵۳﴾ بسیار توبه پذیر مهربان.
- ﴿۱۳۵۴﴾ بسیار توبه پذیر مهربان.
- ﴿۱۳۵۵﴾ بر گنهکاران بسیار توبه پذیری.
- ﴿۱۳۵۶﴾ بر اهل آسمان و زمین، بسیار توبه پذیری.
- ﴿۱۳۵۷﴾ ای ریزنده ی گناهان بیست و یکم رام است، نام فرشته ی گماشته بر روح، و روز نامبارکی است، این روز را با یاد خدا و صدقه و توبه و طلب آمرزش بگذران.
- ﴿۱۳۵۸﴾ ای دوست توبه کنندگان، به من روی کن.
- ﴿۱۳۵۹﴾ دوست بسیار توبه کنندگان.
- ﴿۱۳۶۰﴾ مهربان با توبه کنندگان.
- ﴿۱۳۶۱﴾ نگهدار توبه کنندگان.
- ﴿۱۳۶۲﴾ آمرزنده ی کسی که از عبادت بت ها توبه کند.
- ﴿۱۳۶۳﴾ پذیرنده ی توبه.
- ﴿۱۳۶۴﴾ پذیرنده ی توبه ها.
- ﴿۱۳۶۵﴾ پذیرنده ی توبه ها.
- ﴿۱۳۶۶﴾ پذیرنده ی توبه.
- ﴿۱۳۶۷﴾ پذیرنده ی توبه ی توبه کنندگان.
- ﴿۱۳۶۸﴾ پذیرنده ی توبه ی گنهکاران.
- ﴿۱۳۶۹﴾ کسی که توبه را کریمانه می پذیرد.
- ﴿۱۳۷۰﴾ پاک و منزّه است بسیار بخشنده ای که چقدر توبه پذیر است.
- ﴿۱۳۷۱﴾ دور کننده ی عقوبت از توبه کنندگان.
- ﴿۱۳۷۲﴾ اجابت کننده ی توبه کاران.
- ﴿۱۳۷۳﴾ ای دوستدار توبه کاران، به ما روی کن.
- ﴿۱۳۷۴﴾ آن که به بندگان اجازه ی توبه می دهد.
- ﴿۳۸۷﴾

﴿أَهَمِّيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

- ﴿١٣٧٥﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: يَا مَنْ اسْتَصْلَحَ فَاسَدَهُمْ بِالتَّوْبَةِ؛ الصحيفة ص: ٦٤
 ﴿١٣٧٦﴾ الصادق عليه السلام: يَا مَنْ... لَمْ يُغْلَقْ عَنِّي بَابُ تَوْبَتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٣١
 ﴿١٣٧٧﴾ الرسول عليه السلام: يَا مَنْ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٣٩٣
 ﴿١٣٧٨﴾ يَا مَنْ... يَفْتَحُ بَابَ التَّوْبَةِ لِلْخَاطِئِينَ؛ الإقبال ص: ٢٣٥
 ﴿١٣٧٩﴾ الرسول عليه السلام: يَا مَنْ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٣٩٢
 ﴿١٣٨٠﴾ الرسول عليه السلام: يَا مَنْ يَقْبَلُ عُذْرَ التَّائِبِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٣٩٢
 ١٠-٣- التَّائِبُونَ الْمَعْرُوفُونَ

١٠-٣-١- الأنبياء

﴿١٣٨١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَسْأَلُكَ بِأَحَبِّ وَسَائِلِكَ إِلَيْكَ وَأَعْظَمِهَا وَأَقْرَبِهَا مِنْكَ أَنْ تَرْزُقَنِي قَبُولَ التَّوَّابِينَ وَتَوْبَةَ الْأَنْبِيَاءِ وَصِدْقَهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٥٥

١٠-٣-٢- آدَمُ عليه السلام

﴿١٣٨٢﴾ الزهراء عليها السلام: رَأْسُ التَّوَّابِينَ أَرْبَعَةُ آدَمَ فَلَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَيُونُسَ قَالَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ وَدَاوُدَ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ وَفَاطِمَةَ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَفُعُودًا؛ بحار الأنوار ج: ٤٣ ص: ٣٢

﴿١٣٨٣﴾ الصادق عليه السلام: فَلَمَّا بَلَغَ الْوَقْتُ الَّذِي يُرِيدُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُتُوبَ عَلَى آدَمَ فِيهِ أَرْسَلَ إِلَيْهِ جَبْرَائِيلُ عليه السلام فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا آدَمُ الصَّابِرُ لِبَلِيَّتِهِ التَّائِبُ عَنْ خَطِيئَتِهِ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ بَعَثَنِي إِلَيْكَ لِأَعْلَمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُتُوبَ عَلَيْكَ بِهَا فَآخَذَ جَبْرَائِيلُ عليه السلام بِيَدِ آدَمَ عليه السلام حَتَّى أَتَى بِهِ مَكَانَ الْبَيْتِ فَنَزَلَ غَمَامٌ مِنَ السَّمَاءِ فَأَظْلَمَ مَكَانَ الْبَيْتِ فَقَالَ جَبْرَائِيلُ عليه السلام يَا آدَمُ خُطَّ بِرَجْلِكَ حَيْثُ أَظْلَمَ الْغَمَامُ فَإِنَّهُ قِبْلَةٌ لَكَ وَلَاخِرَ عَقَبِكَ مِنْ وَلَدِكَ فَخَطَّ آدَمُ بِرَجْلِهِ حَيْثُ أَظْلَمَ الْغَمَامُ ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ إِلَى مَنَى فَرَأَاهُ مُسْجِدَ مَنَى فَخَطَّ بِرَجْلِهِ وَمَدَّ خُطَّةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ بَعْدَ مَا خَطَّ مَكَانَ الْبَيْتِ ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ مِنْ مَنَى إِلَى عَرَفَاتٍ فَأَقَامَهُ عَلَى الْمَعْرِفِ فَقَالَ إِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَاعْتَرَفْ بِذَنْبِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَسَلِ اللَّهَ الْمَغْفِرَةَ وَالتَّوْبَةَ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ عليه السلام وَلِذَلِكَ سُمِّيَ الْمَعْرِفُ لِأَنَّ آدَمَ اعْتَرَفَ فِيهِ بِذَنْبِهِ وَجُعِلَ سُنَّةً لَوْلَدِهِ يَعْتَرِفُونَ بِذُنُوبِهِمْ كَمَا اعْتَرَفَ آدَمُ وَيَسْأَلُونَ التَّوْبَةَ كَمَا سَأَلَهَا آدَمُ ثُمَّ أَمَرَهُ جَبْرَائِيلُ فَأَفَاضَ مِنْ عَرَفَاتٍ فَمَرَّ عَلَى الْجِبَالِ السَّبْعَةِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَكْبُرَ عِنْدَ كُلِّ جَبَلٍ أَرْبَعَ تَكْبِيرَاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى جَمْعٍ فَلَمَّا انْتَهَى إِلَى جَمْعٍ ثَلَاثَ اللَّيْلِ فَجَمَعَ فِيهَا الْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ وَالْآخِرَةَ تِلْكَ اللَّيْلَةُ ثَلَاثَ اللَّيْلِ فِي ذَلِكَ الْمَوْضِعِ ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يَنْبَطِحَ فِي بَطْحَاءٍ جَمَعَ فَأَنْبَطَحَ فِي بَطْحَاءٍ جَمَعَ حَتَّى انْفَجَرَ الصُّبْحُ فَأَمَرَهُ أَنْ يَصْعَدَ عَلَى الْجَبَلِ جَمْعٍ وَ أَمَرَهُ إِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ أَنْ يَعْتَرِفَ بِذَنْبِهِ سَبْعَ

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۳۷۵﴾ آن که تباهی‌های بندگان را به وسیله‌ی توبه اصلاح می‌کند.

﴿۱۳۷۶﴾ کسی که... در توبه‌اش را به روی من نبسته است.

﴿۱۳۷۷﴾ کسی که توبه‌کنندگان را دوست دارد.

﴿۱۳۷۸﴾ کسی که... در توبه را به روی خطاکاران باز می‌کند.

﴿۱۳۷۹﴾ کسی که توبه را از بندگان قبول می‌کند.

﴿۱۳۸۰﴾ کسی که توبه را از بندگان قبول می‌کند.

۱۰-۳- توبه‌کنندگان معروف

۱-۱۰-۳- پیامبران

﴿۱۳۸۱﴾ به حق محبوب‌ترین، بزرگ‌ترین، و نزدیک‌ترین وسیله‌ها و واسطه‌ها، از تو می‌خواهم که قبول شدن توبه‌کنندگان و توبه و صداقت پیامبران را روزی من بگردانی.

۲-۱۰-۳- آدم علیه السلام

﴿۱۳۸۲﴾ در رأس توبه‌کنندگان چهار نفرند: حضرت آدم، چنان که از زبان او و حوا می‌فرماید: "گفتند: پرودگارا، ما به خویشتن ستم کردیم" حضرت یونس، که از قول او می‌فرماید: "منزهی تو، من از ستم‌کاران بودم" حضرت داود، چنان که از قول او نیز می‌فرماید: "به سجده افتاد و توبه کرد؛"، و فاطمه علیها السلام، چنان که می‌فرماید: "آنان که خدا را در حال ایستاده و نشسته، یاد می‌کنند".

﴿۱۳۸۳﴾ خداوند تبارک و تعالی وقتی خواست توبه‌ی حضرت آدم علیه السلام را بپذیرد، جبرئیل را نزد او فرستاد، جبرئیل گفت: سلام بر تو ای آدم، ای کسی که بر بالای واردشده صبر و از لغزشی که از تو صادر شد توبه کردی، خداوند تبارک و تعالی مرا نزد تو فرستاد تا مناسکی را که به واسطه‌ی انجام آن‌ها، توبه‌ات پذیرفته خواهد شد به تو بیاموزم، سپس جبرئیل دست آدم علیه السلام را گرفت و با او حرکت کرد تا به بیت‌الله رسیدند؛ در آنجا ابری بر سر آدم علیه السلام سایه افکند، جبرئیل عرض کرد: هر کجا که این ابر سایه افکند با پا خط بکش، به همین ترتیب با هم حرکت کردند تا به سرزمین منی رسیدند، جبرئیل جای مسجد منی را به آدم نشان داد، آدم آنجا را خط کشید و آن را تا مسجدالحرام امتداد داد. بعد از مشخص کردن این محل‌ها به عرفات رفتند، جبرئیل آدم را بر زمین مرتفع و نمایانی ایستاند و به او عرض کرد: مترصد باش هرگاه آفتاب غروب کرد هفت بار به لغزش خود اعتراف کن، آدم این عمل را به جا آورد و به این علت آن مکان عرفه نامیده شد زیرا آدم علیه السلام به لغزش خویش اعتراف کرد، پس این حرکت در بین فرزندان آدم سنت شد که در این محل به گناهان خویش اقرار و اعتراف نمایند، همان‌طوری که پدرشان به لغزش خود اعتراف کرد؛ و از خدا درخواست توبه و آمرزش گناهان خود کنند چنانچه پدرشان از خدا این خواهش را نمود، پس از آن جبرئیل علیه السلام به او گفت که از عرفات کوچ کرده و خارج شود، و آدم علیه السلام از عرفات خارج شد و در مسیر از هفت کوه عبور کرد، و به دستور جبرئیل بر بالای هر کوهی چهار تکبیر گفت. یک‌سوم از شب گذشته بود که به وادی جمع رسید، در آنجا نماز مغرب و عشا را با هم و بعد از گذشت یک‌سوم از شب ادا کرد. جبرئیل علیه السلام امر کرد که آدم تا صبح بر روی زمین مشعر بماند، پس آدم در آنجا خوابید تا سپیده‌ی فجر دمید، پس از آن به فرمان جبرئیل بالای کوه وادی جمع رفت و هنگام طلوع خورشید هفت مرتبه به لغزش خویش اعتراف

﴿أَهَمِّيَةُ التَّوْبَةِ﴾

مَرَّاتٍ وَبَسَّالَ اللَّهُ التَّوْبَةَ وَالْمَغْفِرَةَ سَمِعَ مَرَّاتٍ فَعَلَّ ذَلِكَ آدَمُ كَمَا أَمَرَهُ جَبْرِئِيلُ عليه السلام وَإِنَّمَا جَعَلَهُ اغْتِرَافَيْنِ لِيَكُونَ سُنَّةً فِي وَلَدِهِ فَمَنْ لَمْ يُدْرِكْ مِنْهُمْ عَرَفَاتٍ وَادْرَكَ جَمْعًا فَقَدْ وَافَى حَاجَّهُ إِلَى مَنِيٍّ ثُمَّ أَفَاضَ مِنْ جَمْعٍ إِلَى مَنِيٍّ فَبَلَغَ مَنِيٍّ ضَحَى فَأَمَرَهُ فَصَلَّى رُكْعَتَيْنِ فِي مَسْجِدٍ مَنِيٍّ ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يُقَرِّبَ لِلَّهِ قُرْبَانًا لِيُقْبَلَ مِنْهُ وَيَعْرِفَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ تَابَ عَلَيْهِ وَيَكُونَ سُنَّةً فِي وَلَدِهِ الْقُرْبَانُ فَقَرَّبَ آدَمُ قُرْبَانًا فَقَبِلَ اللَّهُ مِنْهُ فَأَرْسَلَ نَارًا مِنَ السَّمَاءِ فَقَبِلَتْ قُرْبَانُ آدَمَ فَقَالَ لَهُ جَبْرِئِيلُ يَا آدَمُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَحْسَنَ إِلَيْكَ إِذْ عَلَّمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي يُتَوَبُّ بِهَا عَلَيْكَ وَقَبِلَ قُرْبَانَكَ فَاخْلُقْ رَأْسَكَ تَوَاضَعًا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِذْ قَبِلَ قُرْبَانَكَ فَخَلَقَ آدَمُ رَأْسَهُ تَوَاضَعًا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ أَخَذَ جَبْرِئِيلُ بِيَدِ آدَمَ عليه السلام فَانْطَلَقَ بِهِ إِلَى الْبَيْتِ فَعَرَضَ لَهُ إِبْلِيسُ عِنْدَ الْجَمْرَةِ فَقَالَ لَهُ إِبْلِيسُ لَعَنَهُ اللَّهُ يَا آدَمُ أَتَيْنَ تَرِيدُ فَقَالَ لَهُ جَبْرِئِيلُ عليه السلام يَا آدَمُ ارْمِهِ بَسْمِعَ حَصِيَّاتٍ وَكَبِيرٍ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَعَلَّ ذَلِكَ آدَمُ فَذَهَبَ إِبْلِيسُ ثُمَّ عَرَضَ لَهُ عِنْدَ الْجَمْرَةِ الثَّانِيَةِ فَقَالَ لَهُ يَا آدَمُ أَتَيْنَ تَرِيدُ فَقَالَ لَهُ جَبْرِئِيلُ عليه السلام ارْمِهِ بَسْمِعَ حَصِيَّاتٍ وَكَبِيرٍ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَعَلَّ ذَلِكَ آدَمُ فَذَهَبَ إِبْلِيسُ ثُمَّ عَرَضَ لَهُ عِنْدَ الْجَمْرَةِ الثَّالِثَةِ فَقَالَ لَهُ يَا آدَمُ أَتَيْنَ تَرِيدُ فَقَالَ لَهُ جَبْرِئِيلُ عليه السلام ارْمِهِ بَسْمِعَ حَصِيَّاتٍ وَكَبِيرٍ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَعَلَّ ذَلِكَ آدَمُ فَذَهَبَ إِبْلِيسُ فَقَالَ لَهُ جَبْرِئِيلُ عليه السلام إِنَّكَ لَنْ تَرَاهُ بَعْدَ مَقَامِكَ هَذَا أَبَدًا ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ إِلَى الْبَيْتِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ سَمِعَ مَرَّاتٍ فَعَلَّ ذَلِكَ آدَمُ فَقَالَ لَهُ جَبْرِئِيلُ عليه السلام إِنَّ اللَّهَ قَدْ غَفَرَ لَكَ ذَنْبَكَ وَقَبِلَ تَوْبَتَكَ وَأَحَلَّ لَكَ

زَوْجَتَكَ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩١

١-٢-١٠-٣- تَوْبَةُ اللَّهِ عَلَى آدَمَ عليه السلام

﴿١٣٨٤﴾ الرُّسُولُ عليه السلام: أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي لَقِّنْتَهُ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَعْدَ أَنْ أَخْرَجْتَهُ مِنَ الْجَنَّةِ

فَرَحِمْتَهُ بِهِ وَتُبْتَ عَلَيْهِ؛ البلد الأمين ص: ٣٥٤

﴿١٣٨٥﴾ الرُّسُولُ عليه السلام: اللَّهُمَّ كَمَا اجْتَبَيْتَ آدَمَ وَتُبْتَ عَلَيْهِ تَبَّ عَلَيْنَا؛ مستدرک الوسائل ج: ٢

ص: ٢٣٥

﴿١٣٨٦﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ مَنْ عَلَيْهِ بِالتَّوْبَةِ وَتَلَقَّاهُ بِكَلِمَاتٍ فَلَمَّا تَكَلَّمَ بِهَا تَابَ

اللَّهُ عَلَيْهِ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩٠

﴿١٣٨٧﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: لَوْ لَا أَنَّ آدَمَ أَذْنَبَ مَا أَذْنَبَ مُؤْمِنٌ أَبَدًا وَلَوْ لَا أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ تَابَ

عَلَى آدَمَ مَا تَابَ عَلَى مُذْنِبٍ أَبَدًا؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٦٥

٣-١٠-٣- دَاوُدُ

﴿١٣٨٨﴾ الرُّسُولُ عليه السلام: أَسْأَلُكَ بِكَبْشِ إِسْمَاعِيلَ بِنَاقَةِ صَالِحٍ بِقَمِيصِ يُوسُفَ بِحُزْنِ يَعْقُوبَ بِضُرِّ

أَيُّوبَ بِتَوْبَةِ دَاوُدَ؛ البلد الأمين ص: ٣٦٥

﴿اهمیت توبه﴾

کرد و از خدای منان هفت بار طلب آمرزش و قبول شدن توبه نمود. و علت اینکه آدم علیه السلام دو بار موظف به اعتراف کردن به لغزش خویش شد، آن است که این عمل در فرزندان او سنت شود. بنابراین کسی که عرفات را درک نکند و به وقوف در آن نرسد و تنها وادی مشعر را درک کند نیز حجتش را کامل به جا آورده است. سپس آدم علیه السلام از وادی جمع به طرف منی حرکت کرد و ظهر به آنجا رسید، و به دستور جبرئیل دو رکعت نماز در مسجد منی به جا آورد؛ بعد از آن جبرئیل فرمان داد که آن حضرت قربانی کند تا: اولاً: به حق تعالی تقرب پیدا کند و قربانی اش مورد قبول واقع شود. و دوم اینکه: بدین وسیله توبه اش پذیرفته شود و سوم: این عمل یعنی قربانی در بین فرزندان او سنت شود. آدم علیه السلام به فرمان جبرئیل قربانی کرد، و خداوند قربانی را از او پذیرفت؛ به این نحو که آتشی از آسمان فرستاد و آتش، قربانی آدم را تحویل گرفت، جبرئیل گفت: خداوند تبارک و تعالی به تو احسان کرد زیرا مناسکی به تو آموخت که به واسطه‌ی آن‌ها توبهات قبول شد و قربانی تو را نیز پذیرفت، پس در مقابل این لطف تواضع کن و سر خود را بتراش. پس آدم علیه السلام به منظور تواضع و فروتنی در مقابل حق تبارک و تعالی سر خود را تراشید، سپس جبرئیل دست آدم را گرفت و او را به طرف بیت برد در سر راه در کنار جمره‌ی عقبه به ابلیس برخورد کردند، ابلیس گفت: ای آدم، می‌خواهی کجا بروی؟ جبرئیل گفت: ای آدم، او را با هفت سنگ بزن و با هر پرتاب یک تکبیر بگو، آدم طبق آنچه جبرئیل امر کرده بود انجام داد و بدین ترتیب ابلیس از آن‌ها دور شد؛ جبرئیل در روز دوم نیز دست آدم را گرفت و به طرف جمره‌ی اولی برد، باز در سر راه به ابلیس برخورد کردند. جبرئیل علیه السلام گفت: او را با هفت سنگ بزن و با هر سنگ یک تکبیر بگو. آدم چنین کرد و ابلیس از آن‌ها دور شد و باز نزدیک جمره‌ی دوم به ابلیس برخوردند و ابلیس گفت: ای آدم، می‌خواهی کجا بروی؟ جبرئیل گفت: او را با هفت سنگ بزن و با هر سنگ یک تکبیر بگو. آدم چنین کرد و ابلیس را از خود دور نمود، سپس، نزدیک جمره‌ی سوم خود را به ایشان نشان داد و گفت: ای آدم، می‌خواهی کجا بروی؟ جبرئیل گفت: ای آدم، او را با هفت سنگ بزن و با هر سنگی یک تکبیر بگو. آدم چنین کرد و ابلیس را از خود دور نمود. جبرئیل به آدم عرض کرد: دیگر هرگز او را نخواهی دید. سپس آدم را به مسجدالحرام برد و امر کرد که هفت بار خانه‌ی خدا را طواف کند و آدم چنین کرد. پس جبرئیل گفت: خداوند تو را آمرزید و توبهات را پذیرفت و همسرت حوا بر تو حلال شد.

۱-۲-۱۰-۳- روکردن خدا به آدم علیه السلام

﴿۱۳۸۴﴾ از تو به حرمت آن نامت درخواست می‌کنم که بعد از اینکه آدم علیه السلام را از بهشت اخراج کردی، آن نام را به او الهام نمودی و در پی آن به او رحم کرده و توبه‌اش را پذیرفتی. ﴿۱۳۸۵﴾ پروردگارا، همان‌طور که آدم علیه السلام را برگزیدی و توبه‌ی او را پذیرفتی، توبه‌ی ما را بپذیر. ﴿۱۳۸۶﴾ خدای عزیز و جلیل با آموختن توبه، بر آدم علیه السلام منت نهاد، و کلماتی را به او آموخت. پس هنگامی که آن کلمات را بر زبان آورد، خداوند توبه‌ی او را پذیرفت. ﴿۱۳۸۷﴾ اگر آدم علیه السلام گناه نمی‌کرد هیچ مؤمنی گناه نمی‌کرد و اگر خدای عزیز و جلیل توبه‌ی آدم علیه السلام را نمی‌پذیرفت توبه‌ی هیچ گناهکاری را نمی‌پذیرفت.

۳-۱۰-۳- داوود

﴿۱۳۸۸﴾ (قسم) به قوچ اسماعیل، به شتر صالح، به پیراهن یوسف، به غم یعقوب، به صبر ایوب، و به توبه‌ی داود.

﴿أَهْمِيَّةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿١٣٨٩﴾ الزهراء عليها السلام: رَأْسُ التَّوَابِينَ أَرْبَعَةُ آدَمَ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَيُونُسُ قَالَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ وَ دَاوُدُ وَ خَرَّ رَاكِعًا وَ أَنَابَ وَ فَاطِمَةُ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَ قُعُودًا؛ بحار الأنوار ج: ٤٣ ص: ٣٢

١-٣-١٠-٣- تَوْبَةُ اللَّهِ عَلَى دَاوُدَ عليه السلام

﴿١٣٩٠﴾ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي دَعَاكَ بِهِ دَاوُدُ فَغَفَرْتَ ذَنْبَهُ وَ ثُبَّتَ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣٦٢

﴿١٣٩١﴾ السَّلَامُ عَلَى دَاوُدَ الَّذِي تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنْ بَعْدِ خَطِيئَتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٨ ص: ٢٣٣
﴿١٣٩٢﴾ الزهراء عليها السلام: أَنْتَ الَّذِي اسْتَجَبْتَ لِمُوسَى وَ هَارُونَ دَعْوَتَهُمَا حِينَ قُلْتَ قَدْ أُجِيبْتُ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَ غَرَّقْتَ فِرْعَوْنَ وَ قَوْمَهُ وَ غَفَرْتَ لِدَاوُدَ ذَنْبَهُ وَ ثُبَّتَ عَلَيْهِ رَحْمَةً مِنْكَ وَ ذَكَرَى؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ١٥٥

٤-١٠-٣- يُونُسَ

﴿١٣٩٣﴾ الزهراء عليها السلام: رَأْسُ التَّوَابِينَ أَرْبَعَةُ آدَمَ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَيُونُسُ قَالَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ وَ دَاوُدُ وَ خَرَّ رَاكِعًا وَ أَنَابَ وَ فَاطِمَةُ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَ قُعُودًا؛ بحار الأنوار ج: ٤٣ ص: ٣٢

٥-١٠-٣- حَوَاءَ عليها السلام

﴿١٣٩٤﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَعْطَى عَشْرَةَ أَشْيَاءَ لِعَشْرَةٍ مِنَ النِّسَاءِ التَّوْبَةَ لِحَوَاءَ زَوْجَةِ آدَمَ؛ بحار الأنوار ج: ٤٣ ص: ٣٢

﴿١٣٩٥﴾ ثُمَّ ذَكَرْهُمْ بِخِصَالِ التَّوْبَةِ مِنْ حَوَاءَ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا؛ بحار الأنوار ج: ٤٣ ص: ٣٢

٦-١٠-٣- فَاطِمَةَ عليها السلام

﴿١٣٩٦﴾ الزهراء عليها السلام: رَأْسُ التَّوَابِينَ أَرْبَعَةُ آدَمَ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَيُونُسُ قَالَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ وَ دَاوُدُ وَ خَرَّ رَاكِعًا وَ أَنَابَ وَ فَاطِمَةُ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَ قُعُودًا؛ بحار الأنوار ج: ٤٣ ص: ٣٢

﴿اهمیت توبه﴾

﴿۱۳۸۹﴾ در رأس توبه‌کنندگان چهار نفرند: حضرت آدم، چنان‌که از زبان او و حوّا می‌فرماید: " گفتند: پرودگارا، ما به خویشتن ستم کردیم " حضرت یونس، که از قول او می‌فرماید: " منزهی تو، من از ستم‌کاران بودم " حضرت داود، چنان‌که از قول او نیز می‌فرماید: " به سجده افتاد و توبه کرد؛ "، و فاطمه علیها السلام، چنان‌که می‌فرماید: " آنان که خدا را در حال ایستاده و نشسته، یاد می‌کنند ".

۳-۱۰-۱- روکردن خدا به داود علیه السلام

﴿۱۳۹۰﴾ از تو به حرمت آن اسمت درخواست می‌کنم که، داود تو را بدان نام خواند، و تو گناهش را آمرزیدی و توبه‌ی او را پذیرفتی.

﴿۱۳۹۱﴾ سلام بر داود علیه السلام، کسی که خداوند او را بعد از خطایش بخشید.

﴿۱۳۹۲﴾ تو کسی هستی که با گفتن " دعای شما پذیرفته شد، پس استوار باشید "، دعای موسی و هارون را اجابت کرده و فرعون و قومش را غرق نمودی و گناه داود را بخشیدی و با لطف و رحمت و تذکر، به او روی کردی.

۳-۱۰-۴- یونس

﴿۱۳۹۳﴾ در رأس توبه‌کنندگان چهار نفرند: حضرت آدم، چنان‌که از زبان او و حوّا می‌فرماید: " گفتند: پرودگارا، ما به خویشتن ستم کردیم " حضرت یونس، که از قول او می‌فرماید: " منزهی تو، من از ستم‌کاران بودم " حضرت داود، چنان‌که از قول او نیز می‌فرماید: " به سجده افتاد و توبه کرد؛ "، و فاطمه علیها السلام، چنان‌که می‌فرماید: " آنان که خدا را در حال ایستاده و نشسته، یاد می‌کنند ".

۳-۱۰-۵- حوّا

﴿۱۳۹۴﴾ خداوند ده خصلت را نفر از زنان عطا فرمود؛ از جمله: توبه را به حوا همسر آدم.

﴿۱۳۹۵﴾ سپس خدای حکیم خصلت‌های آنان را شرح داده و فرموده است: حوا توبه کرد و همراه با آدم هر دو گفتند: " پروردگارا، ما به خودمان ظلم کردیم ".

۳-۱۰-۶- فاطمه علیها السلام

﴿۱۳۹۶﴾ در رأس توبه‌کنندگان چهار نفرند: حضرت آدم، چنان‌که از زبان او و حوّا می‌فرماید: " گفتند: پرودگارا، ما به خویشتن ستم کردیم " حضرت یونس، که از قول او می‌فرماید: " منزهی تو، من از ستم‌کاران بودم " حضرت داود، چنان‌که از قول او نیز می‌فرماید: " به سجده افتاد و توبه کرد؛ "، و فاطمه علیها السلام، چنان‌که می‌فرماید: " آنان که خدا را در حال ایستاده و نشسته، یاد می‌کنند ".

الفصل الرابع - عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا

٤-١- مُقَدِّمَةُ التَّوْبَةِ

٤-١-١- العَوَامِلُ الْمُشْجَعَةُ وَالْمُحَرِّكَةُ عَلَى التَّوْبَةِ

٤-١-١-١- مِنْ قِبَلِ اللَّهِ

٤-١-١-١-١- الإِذْنُ

﴿١٣٩٧﴾ يَا مَنْ أَذِنَ لِلْعِبَادِ بِالتَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣١

٤-١-١-١-٢- الْبَدَلُ

﴿١٣٩٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَالتَّوْبَةُ مَبْدُولَةٌ؛ بحار الأنوار ج: ٣٢ ص: ٥٥

٤-١-١-١-٣- الْبَسْطُ

﴿١٣٩٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: ثُمَّ بَسَطَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ لَهُ فِي تَوْبَتِهِ وَلَقَّاهُ كَلِمَةً رَحْمَتِهِ وَوَعَدَهُ

الْمَرَدَّ إِلَى جَنَّتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٢٢

﴿١٤٠٠﴾ الرُّسُولُ عليه السلام: إِنَّ لِلَّهِ فَضُولًا مِنْ رِزْقِهِ يَنْحَلُّهُ مَنْ شَاءَ مِنْ خَلْقِهِ وَاللَّهُ بَاسِطُ يَدِهِ عِنْدَ

كُلِّ فَجْرٍ لِمُذْنِبِ اللَّيْلِ هَلْ يُتُوبُ فَيَغْفِرَ لَهُ وَيَبْسُطُ يَدَهُ عِنْدَ مَغِيبِ الشَّمْسِ لِمُذْنِبِ النَّهَارِ هَلْ

يُتُوبُ فَيَغْفِرَ لَهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٤

٤-١-١-١-٤- الْإِثْتِلَاءُ

فصل ۴- مقدمه‌ی توبه، حفظ آن، تداوم آن، پیش‌انداختن آن و شتاب کردن در آن

۴-۱- مقدمات توبه

۴-۱-۱- عوامل محرک و تشویق‌کننده به توبه

۴-۱-۱-۱- از جانب خدا

۴-۱-۱-۱-۱- اجازه

﴿۱۳۹۷﴾ ای کسی که به بندگان اجازه‌ی توبه و بازگشت داد.

۴-۱-۱-۱-۲- بخشش

﴿۱۳۹۸﴾ توبه، گسترده و پخش شده است.

۴-۱-۱-۱-۳- گشودن

﴿۱۳۹۹﴾ آن‌گاه خدای سبحان در توبه را به روی آدم گشود و کلمه‌ی رحمت را بر زبان او جاری ساخت و به او وعده‌ی بازگشت به بهشت را داد.

﴿۱۴۰۰﴾ خداوند بخش‌هایی افزون بر روزی تقسیم‌شده دارد که آن را به هریک از مخلوقاتش که بخواهد عطا می‌کند، خداوند دست‌های خود را در هر صبحگاه به‌سوی گناهکار شب، و در هر شامگاهی به‌سوی گناهکار روز دراز می‌کند که آیا توبه می‌کند تا او را بیامرزد.

۴-۱-۱-۱-۴- آزمایش

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٤٠١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى ابْتَلَى عِبَادَهُ عِنْدَ ظُهُورِ الْأَعْمَالِ السَّيِّئَةِ بِنَقْصِ الثَّمَرَاتِ وَحَبْسِ الْبَرَكَاتِ وَإِغْلَاقِ خَزَائِنِ الْخَيْرَاتِ لِيَتُوبَ تَائِبٌ وَيُقْلَعَ مُقْلَعٌ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٨٨

﴿١٤٠٢﴾ الصادق عليه السلام: فَمَا أَذْرِي، يَا إِلَهِي، أَيُّ الْحَالَيْنِ أَحَقُّ بِالشُّكْرِ لَكَ، وَآيُ الْوَقْتَيْنِ أَوْلَى بِالْحَمْدِ لَكَ أَوْ قَتُّ الصَّحَّةِ الَّتِي هَنَأْتَنِي فِيهَا طَبِيبَاتِ رِزْقِكَ، وَنَشَطَّتَنِي بِهَا لِابْتِغَاءِ مَرْضَاتِكَ وَفَضْلِكَ، وَقَوَّيْتَنِي مَعَهَا عَلَى مَا وَقَفْتَنِي لَهُ مِنْ طَاعَتِكَ أَمْ وَقَتُّ الْعِلَّةِ الَّتِي مَحَصَّنْتَنِي بِهَا، وَالنَّعْمِ الَّتِي أَتَحَفَّنِي بِهَا، تَخْفِيفًا لِمَا ثَقُلَ بِهِ عَلَيَّ ظَهْرِي مِنَ الْخَطِيئَاتِ، وَتَطْهِيرًا لِمَا أَنْغَمَسْتُ فِيهِ مِنَ السَّيِّئَاتِ، وَتَنْبِيهًا لَتَنَاوُلِ التَّوْبَةِ، وَتَذْكِيرًا لِمَحَوِ الْحَوْبَةِ بِقَدِيمِ النُّعْمَةِ؛ الدعوات ص: ١٧٤

١-١-١-٤- التوبة من الله

﴿١٤٠٣﴾ وَ عَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ التوبة (١١٨)

﴿١٤٠٤﴾ الباقر عليه السلام: اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيَّ حَتَّى أَتُوبَ وَاعْصِمْنِي حَتَّى لَا أَعُودَ؛ الكافي ج: ٤ ص: ٤٠٩

﴿١٤٠٥﴾ الباقر عليه السلام: فِي قَوْلِهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا قَالَ أَقَالَهُمْ قَوْلَ اللَّهِ مَا تَابُوا؛ بحار الأنوار ج: ٢١ ص: ٢٣٧

﴿١٤٠٦﴾ العسكري عليه السلام: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَتَابَ عَلَيْكُمْ قَبْلَ تَوْبَتِكُمْ قَبْلَ اسْتِيفَاءِ الْقَتْلِ لِحِمَاةِكُمْ وَقَبْلَ إِيْتَانِهِ عَلَى مُكَافَاتِكُمْ وَأَمْهَلِكُمْ لِلتَّوْبَةِ وَاسْتَبْقَاكُمْ لِلطَّاعَةِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٢٣٢

﴿١٤٠٧﴾ الباقر عليه السلام: كُنْتُ مَعَ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام أَطُوفُ فَكَانَ لَا يَمُرُّ فِي طَوَافٍ مِنْ طَوَافِهِ بِالرُّكْنِ الْيَمَانِيِّ إِلَّا اسْتَلَمَهُ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيَّ حَتَّى أَتُوبَ وَاعْصِمْنِي حَتَّى لَا أَعُودَ؛ الكافي ج: ٤ ص: ٤٠٩

١-١-١-٤- الإحسان

﴿١٤٠٨﴾ الصادق عليه السلام: فَقَالَ جَبْرِئِيلُ يَا آدَمُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَحْسَنَ إِلَيْكَ إِذْ عَلَّمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي يُتُوبُ بِهَا عَلَيْكَ؛ وسائل الشيعة ج: ١١ ص: ٢٢٧

١-١-١-٤- الدَّعْوَةُ وَرَاجِعُ الْفَصْلِ ٣: الْأَمْرُ

﴿١٤٠٩﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ الرَّبَّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَنْزِلُ كُلَّ لَيْلَةٍ جُمُعَةً إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ وَفِي كُلِّ لَيْلَةٍ فِي الثَّلَاثِ الْأَخِيرِ وَأَمَامَهُ مَلَكٌ يُنَادِي هَلْ مِنْ تَائِبٍ يُتَابُ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٣ ص: ٣١٥

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۴۰۱﴾ خدای متعال بندگانش را با ظاهرشدن اعمال زشت با کم‌شدن روزی و بازداشتن برکات، و بستن گنجینه‌های خیر، تنبیه می‌کند، تا هر که قصد توبه دارد توبه کند و هر که خواهد دل از گناه برکند.

﴿۱۴۰۲﴾ نمی‌دانم، ای خدای من، کدامیک از این دو حالت (تندرستی و بیماری) به سپاسگزاری تو شایسته‌تر و کدامیک از این دو وقت برای ستایش تو مناسب‌تر است؟ هنگام تندرستی، که در آن روزی‌های پاکیزه‌ات را به من گوارا ساخته و برای رسیدن به رضایت و فضیلت‌هایی که نزد خودت موجود است به من نشاط بخشیدی و با آن بر طاعت خویش توفیقم داده توانایم کردی؟ یا هنگام بیماری که مرا با آن پاک کردی و با نعمت‌ها (دردها) یی که به من ارمغان دادی، گناهای را که پشتم را سنگین کرده بود سبک کرده، و از بدی‌هایی که در آن فرورفته‌ام پاکم سازد، و برای انجام توبه بیدارم کند و برای از بین بردن گناه، نعمت‌های پیشین را به یادم بیاورد.

۵-۱-۱-۴- توبه‌ای از جانب خدا

﴿۱۴۰۳﴾ (همچنین) آن سه نفر که (از شرکت در جنگ تبوک) تخلف جستند، (و مسلمانان با آنان قطع رابطه نمودند)، تا آن حدّ که زمین با همه وسعتش بر آن‌ها تنگ شد؛ (حتّی) در وجود خویش، جایی برای خود نمی‌یافتند؛ (در آن هنگام) دانستند پناهگاهی از خدا جز به سوی او نیست؛ سپس خدا رحمتش را شامل حال آن‌ها نمود، (و به آنان توفیق داد) تا توبه کنند؛ خداوند بسیار توبه‌پذیر و مهربان است.

﴿۱۴۰۴﴾ خدایا، به من روی کن تا توبه کنم، و عصمت عطاایم کن تا به گناه بازنگردم.

﴿۱۴۰۵﴾ درباره‌ی آیه‌ی: "سپس خدا به آنان روی کرد تا توبه کنند" فرمود: خداوند از ایشان درگذشت، ولی به خدا قسم، توبه نکردند.

﴿۱۴۰۶﴾ خدای عزیز و جلیل فرمود: پس او به شما روی کرد، یعنی قبل از کشتن یکدیگر و قبل از انجام مکافات و قصاص، توبه‌ی شما را پذیرفت. به شما مهلت داد تا توبه کنید، و خواست زنده بمانید تا او را اطاعت کنید. که او توبه‌پذیری مهربان است.

﴿۱۴۰۷﴾ در طواف با امام باقر علیه السلام بودم، هیچ دوری از طواف نبود مگر اینکه هنگام ردشدن از رکن یمانی آن را لمس کرد و فرمود: خدایا، به من روی کن تا باعث شود که من هم به تو روی کنم، و مرا از گناه کردن نگاه دار تا دیگر به گناه بازنگردم.

۶-۱-۱-۴- لطف

﴿۱۴۰۸﴾ جبرئیل گفت: ای آدم، آن‌گاه که خداوند مناسکی را که به واسطه‌ی آن‌ها توبه‌ات مقبول واقع شد به تو آموخت، لطف بزرگی به تو کرد.

۷-۱-۱-۴- دعوت و ر.به: فصل ۳، امر به توبه

﴿۱۴۰۹﴾ پروردگار تبارک و تعالی در شب‌های جمعه، از اول شب و در شب‌های دیگر در ثلث آخر شب، به آسمان دنیا فرود می‌آید و فرشته‌ای پیشاپیش او فریاد می‌زند: آیا توبه‌کننده‌ای هست که از گناهانش بازگردد تا او را ببخشم.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٤١٠﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَنْزِلُ فِي الثُّلُثِ الْبَاقِي مِنَ اللَّيْلِ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيُنَادِي هَلْ مِنْ تَائِبٍ يَتُوبُ فَأَتُوبَ عَلَيْهِ وَهَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ يَسْتَغْفِرُ فَأَغْفِرَ لَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ١٦٧

﴿١٤١١﴾ الباقر عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيُنَادِي كُلَّ لَيْلَةٍ جُمُعَةٍ مِنْ فَوْقِ عَرْشِهِ مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ إِلَى آخِرِهِ أَلَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ يَدْعُونِي لِأَخِرَتِهِ وَدُنْيَاهُ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ لِأَجِبِهِ أَلَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ يَتُوبُ إِلَيَّ مِنْ ذُنُوبِهِ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَأَتُوبَ عَلَيْهِ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ٥

﴿١٤١٢﴾ السَّجَّاد عليه السلام: أَنْتَ الَّذِي فَتَحْتَ لِعِبَادِكَ بَابًا إِلَى عَفْوِكَ وَ سَمَّيْتَهُ التَّوْبَةَ وَ جَعَلْتَ عَلَى ذَلِكَ الْبَابِ دَلِيلًا مِنْ رَحْمَتِكَ لئَلَّا يَضِلُّوا عَنْهُ فَقُلْتَ تَوُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يَكْفُرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَا عَذْرُ مَنْ أَغْفَلَ دُخُولَ ذَلِكَ الْبَابِ يَا سَيِّدِي بَعْدَ فَتْحِهِ وَ إِقَامَةِ الدَّلِيلِ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٧٢

﴿١٤١٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: لِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مَلَكٌ فِي السَّمَاءِ الدُّنْيَا يُقَالُ لَهُ دَرْدَائِيلُ رَأْسُهُ تَحْتَ الْعَرْشِ وَ لَهُ جَنَاحَانِ جَنَاحٌ مُكَلَّلٌ بِالْيَاقُوتِ وَ الْآخَرُ بِالْذُّرِّ وَ قَدْ جَاوَزَ الْمَشْرِقَ وَ الْمَغْرِبَ يُنَادِي الشَّهْرَ كُلَّهُ يَا بَاغِيَ الْخَيْرِ هَلَمْ وَ يَا بَاغِيَ الشَّرِّ أَقْصِرْ هَلْ مِنْ سَائِلٍ فَيُعْطَى سُؤْلُهُ وَ هَلْ مِنْ دَاعٍ فَتُسْتَجَابَ دَعْوَتُهُ هَلْ مِنْ تَائِبٍ فَيُتَابَ عَلَيْهِ وَ اللَّهُ تَعَالَى يَقُولُ الشَّهْرَ كُلَّهُ هَلْ مِنْ تَائِبٍ فَيُتَابَ عَلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٤٢٦

﴿١٤١٤﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: مَنْ كَانَ لَهُ إِلَى رَبِّهِ حَاجَةٌ فَلْيُطْلُبْهَا فِي ثَلَاثِ سَاعَاتٍ سَاعَةٍ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ وَ سَاعَةٍ تَزُولُ الشَّمْسُ وَ حِينَ تَهْبُ الرِّيَّاحُ وَ تَفْتَحُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَ تَنْزِلُ الرَّحْمَةُ وَ يَصُوتُ الطَّيْرُ وَ سَاعَةٍ فِي آخِرِ اللَّيْلِ عِنْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَإِنَّ مَلَكََيْنِ يُنَادِيَانِ هَلْ مِنْ تَائِبٍ يُتَابَ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٦٧

﴿١٤١٥﴾ العسكري عليه السلام: وَ أَمَّا الْفَاجِرُونَ فِي دِينِهِ فَيَتَنَاهَاهُ (فَيَتَنَاهَاهُمْ) وَ يَرْفُقُ بِهِمْ وَ يَدْعُوهُمْ إِلَى طَاعَتِهِ وَ لَا يَمْنَعُ مَنْ عَلِمَ أَنَّهُ سَيَتُوبُ عَنْ ذُنُوبِهِ التَّوْبَةَ الْمُوجِبَةَ لَهُ عَظِيمَ كَرَامَتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٢٢ ص: ٣٣٨

﴿١٤١٦﴾ الصادق عليه السلام: يُنَادِي مُنَادٍ حِينَ يَمْضِي ثُلُثُ اللَّيْلِ يَا بَاغِيَ الْخَيْرِ أَقْبَلْ يَا طَالِبَ الشَّرِّ أَقْصِرْ هَلْ مِنْ تَائِبٍ يُتَابَ عَلَيْهِ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ يُغْفَرُ لَهُ هَلْ مِنْ سَائِلٍ فَيُعْطَى حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ٢٠٨

٨-١-١-٤- الدَّلَالَةُ

﴿١٤١٧﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي دَكَّنَا عَلَى التَّوْبَةِ الَّتِي لَمْ نُفْذِهَا إِلَّا مِنْ فَضْلِهِ، فَلَوْ لَمْ نَعْتَدِ مِنْ فَضْلِهِ إِلَّا بِهَا لَقَدْ حَسَنَ بِلَاؤُهُ عِنْدَنَا، وَ جَلَّ إِحْسَانُهُ إِلَيْنَا وَ جَسَمَ فَضْلُهُ عَلَيْنَا فَمَا هَكَذَا كَانَتْ سُنَّتُهُ فِي التَّوْبَةِ لِمَنْ كَانَ قَبْلَنَا، لَقَدْ وَضَعَ عَنَّا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ، وَ لَمْ يُكَلِّفْنَا إِلَّا وُسْعًا، وَ لَمْ يُجَسِّمْنَا إِلَّا يُسْرًا، وَ لَمْ يَدْعَ لِأَحَدٍ مِنَّا حُجَّةً وَ لَا عُذْرًا. فَالْهَالِكُ مِنَّا مَنْ هَلَكَ عَلَيْهِ، وَ السَّعِيدُ مِنَّا مَنْ رَغِبَ إِلَيْهِ؛ الصحيفة ص: ٢٨

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۴۱۰﴾ خداوند تبارک و تعالی در ثلث آخر هر شب به آسمان دنیا می‌آید و ندا می‌دهد: آیا کسی هست که توبه کند تا توبه‌ی او را بپذیرم؟ آیا کسی هست که درخواست آمرزش و مغفرت نماید تا او را ببخشم و از گناهانش درگذرم؟

﴿۱۴۱۱﴾ خداوند تبارک و تعالی هر شب جمعه از آغاز شب تا سحر از فراز عرش خویش ندا می‌دهد: آیا بنده‌ی مؤمنی نیست که پیش از طلوع فجر از من درخواستی برای آخرت یا دنیای خویش داشته باشد، تا خواسته‌ی او را برآورده کنم؟ آیا بنده‌ی مؤمنی نیست که پیش از طلوع فجر برخیزد و از گناهان خویش توبه کند تا توبه‌اش را بپذیرم؟

﴿۱۴۱۲﴾ خدایا، تویی آن که برای بندگان دری به‌سوی عفو و گشوده، و آن را توبه و بازگشت نامیده‌ای، و بر آن در از رحمت خود راهنمایی قرار داده‌ای تا آن را گم نکنند، و تو خود فرموده‌ای: به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص و پاکیزه، و امیدوار باشید که پروردگارتان گناهانتان را ببوشاند و شما را به بهشت‌ها و باغ‌هایی که نهرها از زیر درختان آن روان است وارد کند. پس آقای من، بعد از بازبودن در و اقامه‌شدن دلایل، عذر و بهانه‌ی بی‌خبربودن از چگونگی ورود به آن چه معنایی دارد؟

﴿۱۴۱۳﴾ خداوند تبارک و تعالی در آسمان دنیا فرشته‌ای به نام دردیاثیل دارد که سر او زیر عرش است. صاحب دو بال است که از شرق تا غرب عریض‌ترند، یکی با یاقوت و دیگری با مروارید آراسته شده است. او در تمام ماه رمضان ندا می‌دهد: ای طالبان خیر، بشتابید، و ای طالبان شر، قدم کوتاه کنید. آیا درخواست‌کننده‌ای هست که خواسته‌اش به او تقدیم شود؟ آیا دعاکننده‌ای هست که دعایش مستجاب شود؟ آیا توبه‌کننده‌ای هست که توبه‌اش پذیرفته شود؟ و خداوند متعال در تمام ماه چنین می‌گوید: "آیا توبه‌کننده‌ای هست که توبه‌اش پذیرفته شود؟"

﴿۱۴۱۴﴾ هرکس حاجتی نزد خدا دارد، آن حاجت را در در سه وقت بخواند: لحظه‌ای در روز جمعه، لحظه‌ای ظهر شرعی که سایه‌ی خورشید از بین می‌رود و بادی می‌وزد درهای آسمان باز و رحمت نازل می‌شود و پرندگان به صدا در می‌آیند، و لحظه‌ای در آخر شب، هنگام طلوع فجر که دو فرشته فریاد می‌زنند: آیا توبه‌کننده‌ای هست که توبه کند و توبه‌اش پذیرفته شود؟

﴿۱۴۱۵﴾ به افرادی هم که راه فسق و فجور را پیش گرفته‌اند مهلت می‌دهد و با کمال محبت، آن‌ها را به سعادت و اطاعت خود دعوت می‌کند و لطف خویش را از کسانی که می‌دانند بعداً موفق به توبه‌ای می‌شوند که آن‌ها را شایسته‌ی کرامت‌های عظیم می‌کند باز نمی‌دارد.

﴿۱۴۱۶﴾ هنگامی که یک‌سوم از شب بگذرد، منادی تا طلوع فجر ندا می‌دهد: "ای طالبان خیر، بشتابید، و ای طالبان شر، قدم کوتاه کنید. آیا توبه‌کننده‌ای هست که توبه‌اش پذیرفته شود؟ آیا استغفارکننده‌ای هست که آمرزیده شود؟ آیا درخواست‌کننده‌ای هست که خواسته‌اش به او تقدیم شود؟"

۸-۱-۱-۴- راهنمایی

﴿۱۴۱۷﴾ سپاس خدای را که ما را به توبه راهنمایی کرد، توبه‌ای که جز از احسان او سرچشمه نگرفته است. پس اگر از فضل و بخشش او جز همین نعمت توبه را به‌شمار نیاوریم، نعمت او در حق ما نیکو و احسانش درباره‌ی ما بزرگ و فضلش بر ما عظیم است. و روش او در توبه برای پیشینیان (بنی‌اسرائیل) چنین نبوده است. پس آنچه طاقت نداریم از ما برداشت و جز به اندازه‌ی توانمان بر ما تکلیف نکرد، و جز کار آسان از ما نخواست. پس جای هیچ بهانه‌ای برایمان باقی نگذارد. پس کسی که علی‌رغم همه‌ی این الطاف هلاک شود، شایسته‌ی هلاکت است. و سعادت‌مند کسی است که او را بخواند.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٤١٨﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: أَنْتَ الَّذِي فَتَحْتَ لِعِبَادِكَ بَاباً إِلَى عَفْوِكَ وَ سَمَّيْتَهُ التَّوْبَةَ وَ جَعَلْتَ عَلَى ذَلِكَ الْبَابِ دَلِيلًا مِنْ رَحْمَتِكَ لِنَّا يَضِلُّوا عَنْهُ فَقُلْتَ تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحاً عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَا عُذْرُ مَنْ أَغْفَلَ دُخُولَ ذَلِكَ الْبَابِ يَا سَيِّدِي بَعْدَ فَتْحِهِ وَإِقَامَةِ الدَّلِيلِ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٧٢

٩-١-١-١-٤- الرِّزْقُ

﴿١٤١٩﴾ الرسول عليه السلام: أَسْأَلُكَ بِنُورِ وَجْهِكَ يَا إِلَهَنَا وَإِلَهَ آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ أَنْ تَرْزُقَنَا التَّوْبَةَ وَ لَا تَخْذُلْنَا؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٧٨

﴿١٤٢٠﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَ أَمَّا الذَّنْبُ الثَّلَاثُ فَذَنْبُ سَتَرَةِ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ وَ رَزَقَهُ التَّوْبَةَ مِنْهُ فَأَصْبَحَ خَائِفاً مِنْ ذَنْبِهِ رَاجِئاً لِرَبِّهِ فَنَحْنُ لَهُ كَمَا هُوَ لِنَفْسِهِ نَرْجُو لَهُ الرَّحْمَةَ وَ نَخَافُ عَلَيْهِ الْعَذَابَ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٤٣

﴿١٤٢١﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ مِنْ عَطَائِكَ وَ مَنِّكَ وَ فَضْلِكَ وَ فِي عِلْمِكَ وَ قَضَائِكَ أَنْ تَرْزُقَنِي التَّوْبَةَ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ اعْصِمْنِي بَقِيَّةَ عُمُرِي وَ أَحْسِنْ مَعُونَتِي فِي الْجَدِّ وَ الْجَاهِدِ وَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٩

١٠-١-١-١-٤- إِرَادَةُ الْخَيْرِ

﴿١٤٢٢﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ خَيْراً فَقَهَّهْمُ فِي دِينِهِمْ فَوَقَّرَ صَغِيرَهُمْ كَبِيرَهُمْ وَ زَيَّنَ فِيهِمْ حُسْنَ النَّظَرِ فِي تَدْبِيرِ مَعَاشِهِمْ وَ الرِّقْقَ بِالْإِقْتِصَادِ فِي نَفَقَاتِهِمْ وَ بَصَرَهُمْ غُيُوبَ أَنْفُسِهِمْ فَتَابُوا إِلَيْهِ وَ ارْتَدُّوا خَوْفاً مِنْهُ عَلَيْهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ١٩٠

١١-١-١-١-٤- الإِسْبَالُ

﴿١٤٢٣﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: سَيِّدِي أَنْتَ أَنْقَذْتَ أَوْلِيَاءَكَ مِنْ حَيْرَةِ الشُّكُوكِ وَ أَوْصَلْتَ إِلَى نُفُوسِهِمْ حَبْرَةَ الْمُلُوكِ وَ زَيَّنْتَهُمْ بِحِلْيَةِ الْوَقَارِ وَ الْهَيْبَةِ وَ أَسْبَلْتَ عَلَيْهِمْ سُتُورَ الْعِصْمَةِ وَ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٧١

١٢-١-١-١-٤- السُّتْرُ وَ الْإِخْفَاءُ

﴿١٤٢٤﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: فَاجْعَلْ مَا سَتَرْتَ مِنَ الْعَوْرَةِ، وَ أَخْفَيْتَ مِنَ الدَّخِيلَةِ، وَاعْظَأْ لَنَا، وَ زَاجِرًا عَنْ سُوءِ الْخُلُقِ، وَ اقْتِرَافِ الْخَطِيئَةِ، وَ سَعِيًّا إِلَى التَّوْبَةِ الْمَاحِيَةِ؛ الصحيفة ص: ١٥٦

١٣-١-١-١-٤- التَّسْهِيلُ

﴿١٤٢٥﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: رَبِّ سَهِّلْ لِي تَوْبَةَ إِلَيْكَ وَ أَعْنِي عَلَيْهَا؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٦١

﴿١٤٢٦﴾ الصادق عليه السلام: سَهِّلْ لَنَا صَالِحَ الْأَسْبَابِ وَ يَسِّرْ لَنَا التَّوْبَةَ يَا تَوَّابُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص:

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۴۱۸﴾ خدایا، تویی آن که برای بندگان دری به‌سوی عفو گشوده، و آن را توبه و بازگشت نامیده‌ای، و بر آن در از رحمت خود راهنمایی قرارداده‌ای تا آن را گم نکنند، و تو خود فرموده‌ای: به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص و پاکیزه، و امیدوار باشید که پروردگارتان گناهانتان را بپوشاند و شما را به بهشت‌ها و باغ‌هایی که نهرها از زیر درختان آن روان است وارد کند. پس آقای من، بعد از بازبودن در و اقامه‌شدن دلایل، عذر و بهانه‌ی بی‌خبربودن از چگونگی ورود به آن چه معنایی دارد؟

۹-۱-۱-۱-۴- روزی

﴿۱۴۱۹﴾ ای خدای ما و ای خدای پدران نخستین ما، از تو به خُرمَت نور رویت درخواست می‌کنم که، توبه روزی‌مان کنی و ما را خوار نگردانی.

﴿۱۴۲۰﴾ اما گناه سوم، گناهی است که خداوند آن گناه را بر خلق پوشانده و بر گنهکار هم توبه نصیب فرموده است؛ گنهکار بر گناه خود ترسان است و به پروردگار خود امیدوار؛ ما نیز این چنینیم؛ امید رحمت بر او داریم و از عذاب خدا نیز بر خودمان می‌ترسیم.

﴿۱۴۲۱﴾ پروردگارا، اگر از سر بخشش و لطف و فضل، در علم و قضا و قدرت چنین مقدر کرده‌ای که توبه نصیب کنی؛ پس بر محمد و خاندانش درود فرست و بقیه‌ی عمرم نیز مرا از گناه کردن بازدار، و در تلاش و کوشش، به بهترین شکل یاری‌ام کن.

۱۰-۱-۱-۱-۴- خیرخواهی

﴿۱۴۲۲﴾ وقتی خداوند برای قومی اراده‌ی خیر کند، آنان را در امر دین دانا می‌سازد، خردسالانشان افراد سالخورده را محترم می‌دارند. و برنامه‌ریزی در معیشت و اعتدال در مخارج زندگی را برای ایشان زیبا جلوه می‌دهد، و نیز آن‌ها را بر عیب‌هایشان آگاه می‌کند تا با بیم و هراس به‌سوی خدا بازگردند.

۱۱-۱-۱-۱-۴- پرده‌پوشی

﴿۱۴۲۳﴾ آقای من، تویی که اولیایت را از شک و تردید رهایی‌دی و شغل پادشاهی بر ایشان پوشاندی، با بردباری و وقار و بزرگی زینتشان دادی، و بر ایشان پرده‌های عصمت و توبه را کشیدی.

۱۲-۱-۱-۱-۴- پوشاندن

﴿۱۴۲۴﴾ پوشاندن عیب‌ها و پنهان نمودن زشتی‌هایمان را برای ما پنددهنده و بازدارنده از بدخویی و ارتکاب گناه و تلاش برای توبه‌ی نابودکننده‌ی گناهان قرار ده.

۱۳-۱-۱-۱-۴- آسان کردن

﴿۱۴۲۵﴾ پروردگارا، توبه را بر من آسان کن و مرا بر انجام‌دادن آن یاری ده.
﴿۱۴۲۶﴾ دستیابی به بهترین اسباب کار را برایمان تسهیل و توبه را برایمان آسان کن، ای توبه‌پذیر.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

١٤-١-١-١-٤-الطلبُ وراجع: الفصل ٣: الأمر

﴿١٤٢٧﴾ الصادق عليه السلام: أَنَّ الْعَبْدَ يَدْعُو وَهُوَ مُصِرٌّ عَلَى مَعْصِيَةِ اللَّهِ تَعَالَى فَاللَّهُ جَلَّ جَلَّالُهُ يُطَالِبُهُ بِالتَّوْبَةِ وَالْعَبْدُ يُطَالِبُهُ بِإِجَابَةِ دُعَائِهِ فَإِذَا رَدَّهُ اللَّهُ جَلَّ جَلَّالُهُ عَنِ الْإِجَابَةِ فِي جَوَابِ رَدِّهِ عَنِ الْإِجَابَةِ إِلَى التَّوْبَةِ فَقَدْ رَحِمَهُ وَعَفَا عَنْهُ فَفُتِحَ الْأَبْوَابُ ص: ٢٩٧

١٥-١-١-١-٤-الإعطاءُ

﴿١٤٢٨﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ أُعْطِيَ الْإِسْتِغْفَارَ لَمْ يُحْرَمِ التَّوْبَةُ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٢٨

﴿١٤٢٩﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ أُعْطِيَ التَّوْبَةَ لَمْ يُحْرَمِ الْقَبُولَ مِنْهُ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ١٧٧

﴿١٤٣٠﴾ أَعْطَيْنَا فِي يَوْمِنَا هَذَا مِنْ عَطَائِكَ الْمَخْزُونِ غَيْرِ مَقْطُوعٍ وَلَا مَمْنُونٍ تَجْمَعُ لَنَا بِهِ التَّوْبَةُ وَحُسْنُ الْإِثَابَةِ؛ الإقبال ص: ٣١٢

﴿١٤٣١﴾ الرسول صلى الله عليه وآله وسلم: وَمَنْ قَرَأَ سُورَةَ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لَمْ يُحْرَمْ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ أَعْطَاهُ اللَّهُ تَوْبَةً نَصُوحًا؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٣٥٢

١٦-١-١-١-٤-التعليمُ

﴿١٤٣٢﴾ ابن عباس رضي الله عنهما: هَبَطَ جَبْرَائِيلُ عَلَى يَعْقُوبَ فَقَالَ لَا أَعْلَمُكَ دُعَاءَ يَرُدُّ اللَّهُ بِهِ بَصْرَكَ وَيَرُدُّ عَلَيْكَ ابْنَيْكَ قَالَ بَلَى قَالَ فَقُلْ مَا قَالَهُ أَبُوكَ آدَمُ فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَمَا قَالَهُ نُوحٌ فَاسْتَوَتْ سَفِينَتُهُ عَلَى الْجُودَى وَنَجَا مِنَ الْغَرَقِ وَمَا قَالَهُ أَبُوكَ إِبْرَاهِيمُ خَلِيلُ الرَّحْمَنِ حِينَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ فَجَعَلَهَا اللَّهُ عَلَيْهِ بَرْدًا وَسَلَامًا قَالَ يَعْقُوبُ وَمَا ذَلِكَ يَا جَبْرَائِيلُ فَقَالَ قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْ تَأْتِيَنِي يُونُسَ وَبَنِيَامِينَ جَمِيعًا وَتَرُدَّ عَلَيَّ عَيْنِي فَقَالَ فَمَا اسْتَمَّ يَعْقُوبُ هَذَا الدُّعَاءَ حَتَّى جَاءَ الْبَشِيرُ فَأُلْقَى قَمِيصَ يُونُسَ عَلَيْهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ١٠٠

١٧-١-١-١-٤-العنايةُ

﴿١٤٣٣﴾ الصادق عليه السلام: التَّوْبَةُ حَبْلُ اللَّهِ وَمَدَدُ عَيْنَانِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

١٨-١-١-١-٤-العوْنُ

﴿١٤٣٤﴾ السَّجَّاد عليه السلام: رَبِّ سَهِّلْ لِي تَوْبَةَ إِلَيْكَ وَاعْنِي عَلَيْهَا؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٦١

١٩-١-١-١-٤-الفتحُ

﴿١٤٣٥﴾ السَّجَّاد عليه السلام: أَنْتَ الَّذِي فَتَحْتَ لِعِبَادِكَ بَابًا إِلَى عَفْوِكَ وَسَمَّيْتَهُ التَّوْبَةَ وَجَعَلْتَ عَلَى ذَلِكَ الْبَابِ دَلِيلًا مِنْ رَحْمَتِكَ لِنَّا يَضِلُّوا عَنْهُ فَقُلْتُ تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَا عُذْرُ مَنْ أَغْفَلَ دُخُولَ ذَلِكَ الْبَابِ يَا سَيِّدِي بَعْدَ فَتْحِهِ وَإِقَامَةِ الدَّلِيلِ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٧٢

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۱۴-۱-۱-۱-۴- در خواست و.ر.به: فصل ۳، امر

﴿۱۴۲۷﴾ بنده‌ی خدا را می‌خواند ولی همچنان بر نافرمانی خداوند متعال نیز پافشاری می‌کند، پس خداوند جل جلاله او را به توبه فرامی‌خواند، بنده، اجابت دعایش را می‌طلبید، پس چنانچه خداوند در مقابل پاسخ‌ندادن بنده به دعوت توبه، دعای او را پاسخ ندهد، پس در واقع بر او رحم کرده و او را بخشیده است.

۱۵-۱-۱-۱-۴- بخشیدن

﴿۱۴۲۸﴾ هر کس موفق به استغفار شود، از توبه محروم نمی‌شود.
﴿۱۴۲۹﴾ هر کس به توبه موفق شود از پذیرفته‌شدن محروم نمی‌شود.
﴿۱۴۳۰﴾ در این روز، از بخشش اندوخته و بی‌دریغ و بدون منتت بر ما عطا کرده، و برای ما توبه و حسن بازگشت را تجمیع کن.
﴿۱۴۳۱﴾ هر کس سوره‌ی تحریم را بخواند، خداوند به او توبه‌ی نصوص عطا می‌کند.

۱۶-۱-۱-۱-۴- آموختن

﴿۱۴۳۲﴾ جبرئیل به یعقوب نازل شد و گفت: نمی‌خواهی به تو دعایی بیاموزم که خدا بینایی و فرزندان را به تو برگرداند؟ گفت: چرا، گفت: همان را بگو که پدرت آدم گفت و خدا توبه‌اش را پذیرفت. همان را بگو که نوح گفت و کشتی او بر کوه جودی قرار گرفت و از غرق‌شدن نجات یافت. همان را بگو که پدرت ابراهیم خلیل‌الرحمن وقتی در آتشش افکندند گفت و خدا آتش را بر او سرد و بی‌زیان کرد. یعقوب گفت: ای جبرئیل، آن کلمات چه بود؟ گفت: بگو: پروردگارا، به حق محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین از تو می‌خواهم که یوسف و بنیامین و نیز بینایی چشمانم را به من برگردانی. هنوز دعای یعقوب تمام نشده بود که بشیر آمد و پیراهن یوسف را بر او افکند و بینایی او برگشت.

۱۷-۱-۱-۱-۴- توجه

﴿۱۴۳۳﴾ توبه ریسمان خداوند و امتداد عنایت و لطف اوست.

۱۸-۱-۱-۱-۴- کمک

﴿۱۴۳۴﴾ پروردگارا، توبه را بر من آسان کن و مرا بر انجام‌دادن آن یاری ده.

۱۹-۱-۱-۱-۴- گشودن

﴿۱۴۳۵﴾ خدایا، تویی آن‌که برای بندگان دری به‌سوی عفو گشوده، و آن را توبه و بازگشت نامیده‌ای، و بر آن در از رحمت خود راهنمایی قرارداده‌ای تا آن را گم نکنند، و تو خود فرموده‌ای: به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص و پاکیزه، و امیدوار باشید که پروردگارتان گناهانتان را ببوشاند و شما را به بهشت‌ها و باغ‌هایی که نهرها از زیر درختان آن روان است وارد کند. پس آقای من، بعد از بازبودن در و اقامه‌شدن دلایل، عذر و بهانه‌ی بی‌خبربودن از چگونگی ورود به آن چه معنایی دارد؟

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٤٣٦﴾ الصادق عليه السلام: وَاعْتَبِرْ بِفَضْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَيْثُ خُلِقَ أَصْبَابُ اللَّبَاسِ لِيَسْتُرَ الْعَوْرَاتِ الظَّاهِرَةَ وَتَفْتَحَ أَبْوَابَ التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ وَالْإِغَاثَةِ لِيَسْتُرَ بِهَا الْعَوْرَاتِ الْبَاطِنَةَ مِنَ الذُّنُوبِ وَاخْلُقِ السُّوءَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٣ ص: ٣٢٤

﴿١٤٣٧﴾ الصادق عليه السلام: يَا مَنْ دَعَانِي إِلَى جَنَّتِهِ فَاخْتَرْتُ النَّارَ فَلَمْ يَمْنَعُهُ ذَلِكَ أَنْ يَفْتَحَ لِي بَابَ تَوْبَتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٣١

﴿١٤٣٨﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ فَكَمَا فَتَحْتَهُ عَلَى فُلَانٍ وَرَزَقْتَهُ إِنْفَادِي إِلَيْهِ فَلَا تُغْلِقَنَّ أَبْوَابَ تَوْبَتِكَ عَنْهُ وَاعْصِمْنِي مِنَ الذُّنُوبِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ٢٥٩

٢٠-١-١-١-٤-الفضل

﴿١٤٣٩﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: لَوْ لَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ بِإِمْهَالِهِ إِيَّاهُمْ لِلتَّوْبَةِ وَإِنْظَارِهِمْ لِمَحْوِ الْخَطِيئَةِ بِالْإِنَابَةِ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ الْمَغْبُونِينَ قَدْ خَسِرْتُمْ الْآخِرَةَ وَالْأُولَى؛ بحار الأنوار ج: ٢٦ ص: ٢٨٩

٢١-١-١-١-٤-الكرم

﴿١٤٤٠﴾ لَيْسَ يَخْفَى عَلَى شَيْءٍ مِنَ الْأُمُورِ لَكِنِّي لِكَرَمِي أَنْتَظِرُ بَعْدِي الْإِنَابَةَ وَأَوْخِرُ مُعَاقِبَتَهُ تَرْفُقًا رَجَاءً لِلتَّوْبَةِ إِذْ كَانَ لَا حَاجَةَ بِي إِلَى عَذَابِ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ وَرَحْمَتِي تَسَعُ الْخَلَائِقَ أَجْمَعِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٤٦٥

٢٢-١-١-١-٤-التلقين

﴿١٤٤١﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي لَقِّنْتَهُ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَعْدَ أَنْ أَخْرَجْتَهُ مِنَ الْجَنَّةِ فَرَحِمْتَهُ بِهِ وَتُبْتَ عَلَيْهِ؛ البلد الأمين ص: ٣٥٤

٢٣-١-١-١-٤-التلقى

﴿١٤٤٢﴾ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ البقرة (٣٧)

﴿١٤٤٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَمَرَ اللَّهُ بِالْوُفُوفِ بِعَرَفَاتٍ بَعْدَ الْعَصْرِ فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وآله: إِنْ الْعَصْرَ هِيَ السَّاعَةُ الَّتِي عَصَى آدَمُ فِيهَا رَبَّهُ فَفَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى أُمَّتِي الْوُفُوفَ وَالتَّضَرُّعَ وَالدُّعَاءَ فِي أَحَبِّ الْمَوَاضِعِ إِلَيْهِ وَتَكْفُلَ لَهُمْ بِالْجَنَّةِ وَالسَّاعَةُ الَّتِي يَنْصَرِفُ بِهَا النَّاسُ هِيَ السَّاعَةُ الَّتِي تَلْقَى فِيهَا آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٣ ص: ٥٥٠

﴿١٤٤٤﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَرَضَ عَلَى آدَمَ فِي الْمِيثَاقِ ذُرِّيَّتَهُ فَمَرَّ بِهِ النَّبِيُّ صلى الله عليه وآله وَهُوَ مُتَكَيٍّ عَلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَفَاطِمَةَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهَا تَتْلُوهُمَا وَالْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ يَتْلُوَانِ فَطَلَمَ فَقَالَ اللَّهُ يَا آدَمُ إِيَّاكَ أَنْ تَنْظُرَ إِلَيَّ بِحَسَدٍ أَهْبَطَكَ مِنْ جَوَارِي فَلَمَّا أَسْكَنَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ مَثَلُ لَه النَّبِيُّ وَ عَلِيٌّ وَ فَاطِمَةُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ فَنَظَرَ إِلَيْهِمْ بِحَسَدٍ ثُمَّ عُرِضَتْ عَلَيْهِ الْوَلَايَةُ فَأَنْكَرَهَا فَرَمَتْهُ الْجَنَّةُ بِأَوْرَاقِهَا فَلَمَّا تَابَ إِلَى اللَّهِ مِنْ حَسَدِهِ وَأَقْرَبَ بِالْوَلَايَةِ وَ دَعَا بِحَقِّ الْخُمْسَةِ مُحَمَّدٌ وَ عَلِيٌّ وَ فَاطِمَةُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ الْآيَةِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٨٧

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۴۳۶﴾ فضل و احسان پروردگار متعال را در نظر بگیر که لباس را برای تو فراهم کرده تا زشتی‌های ظاهری تو پوشیده شود، و ابواب توبه و استغفار را برای تو باز کرده است تا زشتی‌های باطنی خود از جنس گناهان و اخلاق ناپسند را بیوشانی.

﴿۱۴۳۷﴾ ای کسی که مرا به بهشتش دعوت کرد و من آتش را برگزیدم. و حتی این عمل هم مانع از آن نشد که در توبه را بر من باز نکند.

﴿۱۴۳۸﴾ خداوند، همچنان که زیارت مرا به نیابت برای فالانی پذیرفتی و رسیدن فضیلت این زیارت را به او برقرار کردی، درهای توبه را نیز بر او نبند و او را از گناهان بازدار.

۴-۱-۱-۲۰- لطف

﴿۱۴۳۹﴾ اگر لطف خداوند در مهلت‌دادنش به ایشان برای توبه‌کردن و از بین رفتن گناهانشان نبود از زیان دیدگانی می‌شدید که در آخرت و دنیا زیان می‌دیدید.

۴-۱-۱-۲۱- بخشش

﴿۱۴۴۰﴾ خداوند می‌فرماید: چیزی از امور بر من مخفی نیست، ولی به خاطر کرم و سخاوت منتظر بازگشت بنده‌ام هستم و جزای او را به تأخیر می‌اندازم، و امید به توبه را با او همراه می‌کنم زیرا من نیازی به عذاب احدی از مخلوقات ندارم، و رحمت و بخشش من تمامی خلائق را در بر می‌گیرد.

۴-۱-۱-۲۲- تلقین

﴿۱۴۴۱﴾ از تو به حُرمت آن نامت درخواست می‌کنم که بعد از اینکه آدم عليه السلام را از بهشت اخراج کردی، به او الهام نمودی و در پی آن به او رحم کرده و توبه‌اش را پذیرفتی.

۴-۱-۱-۲۳- الهام

﴿۱۴۴۲﴾ سپس آدم از پروردگارش کلماتی دریافت داشت؛ (و با آن‌ها توبه کرد) و خداوند توبه او را پذیرفت؛ چرا که خداوند توبه‌پذیر و مهربان است.

﴿۱۴۴۳﴾ خداوند وقوف در عرفات را بعد از عصر واجب کرده است. امام عليه السلام فرمود: عصر، همان ساعتی است که آدم در آن ساعت نافرمانی کرد و خداوند وقوف و تضرع و دعا را در بهترین مکان‌ها نزد خودش را بر امت من واجب و در مقابل، بهشت را برای آن‌ها ضمانت نمود. و ساعتی که مردم از عرفات کوچ می‌کنند، همان ساعتی است که آدم کلمات را از خداوند دریافت و توبه کرد.

﴿۱۴۴۴﴾ خداوند تبارک و تعالی در روز میثاق در عالم ذر فرزندان آدم عليه السلام را به او نمایاند. پیامبر خاتم الانبياء در حالی که به علی عليه السلام تکیه کرده و فاطمه عليها السلام و حسین عليه السلام پشت سر ایشان بودند، عبور کردند. خداوند به آدم گفت: مبدا با نگاه حسادت‌آمیز به اینان بنگری که از همسایگی‌ام دورت خواهم کرد. پس آن‌گاه که خداوند آدم را در بهشت منزل داد، پیامبر و علی و فاطمه و حسین بر او متمثل شدند و او به ایشان با حسادت نگریست و ولایت ایشان که به او عرضه شد، نپذیرفت. بنابراین از بهشت و باغ‌هایش رانده شد. و پس از آنکه از حسادتش توبه کرد و به ولایت ایشان اقرار کرد و به حق پنج تن - محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین عليهم السلام - دعا کرد، خداوند گنااهش را بخشید؛ و این آن الفاضلی است که خداوند در آیه‌ی "آدم از خداوند کلماتی آموخت" به آن اشاره کرده است.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٤٤٥﴾ الصادق عليه السلام: ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ مَنْ عَلَيْهِ بِالتَّوْبَةِ وَتَلَقَّاهُ بِكَلِمَاتٍ فَلَمَّا تَكَلَّمَ بِهَا تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩٠

﴿١٤٤٦﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: ثُمَّ بَسَطَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ لَهُ فِي تَوْبَتِهِ وَتَلَقَّاهُ كَلِمَةً رَحْمَتِهِ وَوَعْدَهُ الْمَرَدِّ إِلَى جَنَّتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٢٢

﴿١٤٤٧﴾ العسكري عليه السلام: فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ يَقُولُهَا، فَقَالَهَا فَتَابَ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص:

١٩١

﴿١٤٤٨﴾ العسكري عليه السلام: فَعِنْدَ ذَلِكَ قَالَ آدَمُ اللَّهُمَّ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالحَسَنَ وَالحُسَيْنَ وَ الطَّيِّبِينَ مِنْ آلِهِمْ لَمَّا تَفَضَّلْتَ بِقَبُولِ تَوْبَتِي وَغُفْرَانِ زَلَّتِي وَإِعَادَتِي مِنْ كَرَامَتِكَ إِلَيَّ مَرَّتَيْي قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ قَبِلْتُ تَوْبَتَكَ وَأَقْبَلْتُ بِرِضْوَانِي عَلَيْكَ وَصَرَفْتُ الْآلِيَّ وَنَعَمَائِي إِلَيْكَ وَأَعَدْتُكَ إِلَيَّ مَرَّتَيْكَ مِنْ كَرَامَاتِي وَوَفَّرْتُ نَصِيْبَكَ مِنْ رَحْمَاتِي فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛

بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١

﴿١٤٤٩﴾ الرسول الله ﷺ: فَلَمَّا عَصَى آدَمُ رَبَّهُ وَسَأَلَهُ بِحَقِّهَا أَنْ يَقْبَلَ تَوْبَتَهُ وَيَغْفِرَ خَطِيئَتَهُ فَأَجَابَهُ وَكُنَّا الْكَلِمَاتِ تَلَقَّاهَا آدَمُ مِنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَتَابَ عَلَيْهِ وَغَفَرَ لَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٣٥ ص:

٢٢

﴿١٤٥٠﴾ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ قَالَ سَأَلَهُ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالحَسَنَ وَالحُسَيْنَ عليه السلام؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٩٩

﴿١٤٥١﴾ الصادق عليه السلام: لَقِنِي لِكَلِمَاتِكَ الَّتِي لَقِيتَ آدَمَ وَتُبَّتْ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ١٦٦

﴿١٤٥٢﴾ الصادق عليه السلام: لَمَّا تَلَقَّى مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ وَلَعَلَّهُ عليه السلام دَعَا بِهَا وَهُوَ يَا رَبَّاهُ يَا رَبَّاهُ يَا رَبَّاهُ لَا يَرُدُّ غَضَبَكَ إِلَّا حُلْمَكَ وَلَا يُنْجِي مِنْ عِقُوبَتِكَ إِلَّا التَّضَرُّعُ إِلَيْكَ حَاجَتِي إِلَيْكَ إِنْ أَعْطَيْتَنِيهَا لَمْ يَضُرَّنِي مَا حَرَمْتَنِي وَإِنْ حَرَمْتَنِيهَا لَمْ يَنْفَعْنِي مَا أَعْطَيْتَنِي اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْفَوْزَ بِالْجَنَّةِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ يَا ذَا الْعَرْشِ الشَّامِخِ الْمُتَنِيفِ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ الْبَازِغِ الْعَظِيمِ يَا ذَا الْمُلْكِ الْفَاخِرِ الْقَدِيمِ يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ يَا صَرِيخَ الْمُسْتَصْرِخِينَ يَا مَنْزُولًا بِهِ كُلُّ حَاجَةٍ إِنْ كُنْتُ قَدْ رَضِيتَ عَنِّي فَارْزُدْ عَنِّي رَضَى وَقَرِّبْنِي مِنْكَ زُلْفَى وَإِلَّا تَكُنْ رَضِيتَ عَنِّي فَبِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَبِفَضْلِكَ عَلَيْهِمْ لَمَّا رَضِيتَ عَنِّي إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام هَذَا الدُّعَاءُ

الَّذِي تَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ فَتَابَ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ١٦٧

﴿١٤٥٣﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: نَحْنُ الْكَلِمَاتُ الَّتِي تَلَقَّاهَا آدَمُ مِنْ رَبِّهِ فَتَابَ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج:

٢٧ ص: ٣٩

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۴۴۵﴾ خدای عزیز و جلیل با آموزش توبه بر آدم عليه السلام منت نهاد و کلماتی به او آموخت. پس هنگامی که آدم آن کلمات را بر زبان آورد، خداوند توبه‌ی او را پذیرفت.

﴿۱۴۴۶﴾ آن‌گاه خدای سبحان در توبه را به روی آدم گشود و کلمه‌ی رحمت را بر زبان او جاری ساخت و به او وعده‌ی بازگشت به بهشت را داد.

﴿۱۴۴۷﴾ آدم کلماتی از خداوند آموخت، آن کلمات را گفت و توبه کرد.

﴿۱۴۴۸﴾ در اینجا آدم گفت: خدایا، به آبروی محمد و خاندان پاکش، به آبروی محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و خاندان پاکشان، از تو می‌خواهم که با قبول کردن توبه‌ام، آمرزش لغزش‌هایم و بازگرداندنم به جایگاه و مرتبه‌ی ازدست‌رفته‌ام، به من لطف کنی. خداوند فرمود: توبه‌ات را پذیرفتم و با رضایتم به تو رو می‌کنم و نعمت‌هایم را به سوی تو ارسال می‌کنم و از روی بزرگواری تو را به جایگاهت برمی‌گردانم، بهره‌ات را از رحمت‌هایم فراوان می‌کنم. پس این است فرمایش پروردگار عزیز و جلیل "پس آدم از خداوند کلماتی دریافت کرد و به او رو کرد که همانا او بسیار توبه‌پذیر و مهربان است".

﴿۱۴۴۹﴾ چون آدم نافرمانی کرد و از او لغزشی سر زد، از خداوند متعال به حق ما درخواست کرد که توبه‌اش را بپذیرد و از لغزشش درگذرد و او را بیامرزد، خداوند خواسته‌ی او را پذیرفت و اجابت کرد؛ و ما همان کلماتی بودیم که آدم آن‌ها را از خدای عزیز و جلیل فراگرفت و خداوند توبه‌اش را پذیرفت و از لغزشش درگذشت.

﴿۱۴۵۰﴾ درباره‌ی آیه‌ی "پس آدم از خداوند کلماتی دریافت کرد و به او رو کرد" فرمود به حق محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین درخواست کرد.

﴿۱۴۵۱﴾ کلماتی را که به آدم تلقین کردی و توبه‌اش را پذیرفتی، به من تلقین کن.

﴿۱۴۵۲﴾ ممکن است که مراد از کلمات، این دعا و دعای سابق - هر دو - باشد و دعا این است: پروردگارا، پروردگارا، پروردگارا، خشم تو را بر نمی‌گرداند مگر بردباری خودت، و راهی برای نجات از عذاب تو نیست، مگر زاری نمودن به‌سوی تو، درخواست من حاجتی است که اگر عطا کنی ضرری برای تو ندارد و اگر از دریافت آن محرومم کنی سودی برایت ندارد؛ از تو رسیدن به بهشت را می‌خواهم، و به تو از آتش جهنم پناه می‌برم، ای صاحب عرش بلند، و شریف و ای صاحب بزرگی و بخشش بلند و بزرگ، و ای صاحب پادشاهی افتخارآمیز دائمی، ای خدای عالمان، ای فریادرس فریادرس طلبان، ای آن‌که هر حاجتی بر او فرود می‌آید، اگر از من رضایت داری بر رضایت بیفزا و مرا تا نهایت درجه به خود نزدیک کن و اگر از من رضایت نداری پس به حق محمد و خاندانش و به حق فضل و احسان فراوان تو بر ایشان، از من راضی شو که تو بسیار توبه‌پذیری. پس آن‌گاه حضرت ابو‌عبدالله عليه السلام فرمودند: این است آن دعایی که آدم عليه السلام از جانب پروردگار خود دریافت کرد و خداوند تبارک و تعالی به برکت این دعا، توبه‌ی آدم عليه السلام را قبول کرد.

﴿۱۴۵۳﴾ ما کلماتی هستیم که آدم از پروردگارش یاد گرفت و توبه کرد و توبه‌اش پذیرفته شد.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٤٥٤﴾ الصادق عليه السلام: هِيَ الْكَلِمَاتُ الَّتِي تَلَقَّاهَا آدَمُ مِنْ رَبِّهِ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهُوَ أَنَّهُ قَالَ يَا رَبِّ اسْأَلْكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَعَلِيِّ وَفَاطِمَةَ وَالحَسَنِ وَالحُسَيْنِ إِلَّا تَبَّتْ عَلَيَّ فَتَابَ عَلَيْهِ؛ وَسَائِلُ الشَّيْعَةِ ج: ٧ ص: ٩٩

﴿١٤٥٥﴾ الباقر عليه السلام: الْكَلِمَاتُ الَّتِي تَلَقَّاهُنَّ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى قَالَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ إِنِّي عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي فَاعْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ اللَّهُمَّ إِنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ إِنِّي عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَغْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ اللَّهُمَّ إِنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ إِنِّي عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي فَاعْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٨٦
٢٤-١-١-١-٤- المَهْلَةُ

﴿١٤٥٦﴾ الصادق عليه السلام: أَمْهَلَكُمْ لِلتَّوْبَةِ وَاسْتَبْقَاكُمْ لِلطَّاعَةِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٢٣٢

﴿١٤٥٧﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: دَخَلَ عُثْمَانُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ أَخْبِرْنِي عَنِ الْعَبْدِ كَمْ مَعَهُ مِنْ مَلِكٍ قَالَ مَلِكٌ عَلَى يَمِينِكَ عَلَى حَسَنَاتِكَ وَوَاحِدٌ عَلَى الشَّمَالِ فَإِذَا عَمِلْتَ حَسَنَةً كَتَبَ عَشْرًا وَإِذَا عَمِلْتَ سَيِّئَةً قَالَ الَّذِي عَلَى الشَّمَالِ لِلَّذِي عَلَى الْيَمِينِ أَكْتُبُ قَالَ لَعَلَّهُ يَسْتَغْفِرُ وَيُتُوبُ فَإِذَا قَالَ ثَلَاثًا قَالَ نَعَمْ أَكْتُبُ أَرَأَيْتَ اللَّهُ مِنْهُ فَيُسَّ الْقَرِينَ مَا أَقْلَ مُرَاقَبَتَهُ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَمَا أَقْلَ اسْتِحْيَاءَهُ مِنْهُ يَقُولُ اللَّهُ مَا يَنْفُظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ؛ بحار الأنوار ج: ٥ ص: ٢٢٤

﴿١٤٥٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: فَإِنَّ اللَّهَ حَلِيمٌ ذُو أَنَاةٍ لَا يُعْجَلُ بِالْعُقُوبَةِ قَبْلَ الْبَيِّنَةِ، وَلَا يَأْخُذُ الْمُذْنِبَ عِنْدَ أَوَّلِ وَهْلَةٍ، وَلَكِنَّهُ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٣٤ ص: ٩

﴿١٤٥٩﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَدَّثَ بِالْقِصَّةِ إِخْوَانُكَ الْمُؤْمِنِينَ وَلَا تَكْشِفْ عَنْ اسْمِ الْمُنَافِقِينَ الْمُكَابِدِينَ لَنَا فَقَدْ كَفَاكُمَا اللَّهُ شَرَّهُمْ وَآخَرَهُمُ لِلتَّوْبَةِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ أَوْ يَخْشَوْنَ؛ بحار الأنوار ج: ٤٢ ص: ٢٧

﴿١٤٦٠﴾ العسكري عليه السلام: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَتَابَ عَلَيْكُمْ قَبْلَ تَوْبَتِكُمْ قَبْلَ اسْتِيفَاءِ الْقَتْلِ لِحِمَاةِكُمْ وَقَبْلَ إِيْتَانِهِ عَلَى مُكَافَاتِكُمْ وَأَمْهَلَكُمْ لِلتَّوْبَةِ وَاسْتَبْقَاكُمْ لِلطَّاعَةِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٢٣٢

﴿١٤٦١﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: قَالَ يَا رَبِّ إِنَّكَ بَعَثْتَنِي إِلَى قَوْمِي وَإِلَى ثَلَاثُونَ سَنَةً فَلَبِثْتُ فِيهِمْ أَدْعُوهُمْ إِلَى الْإِيمَانِ بِكَ وَالتَّصَدِيقِ بِرِسَالَاتِي وَأَخَوُّهُمْ عَذَابَكَ وَنَقِمَتَكَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ سَنَةً فَكَذَّبُونِي وَلَمْ يُؤْمِنُوا بِي وَجَحَدُوا نَبَوَّتِي وَاسْتَخَفُّوا بِرِسَالَاتِي وَقَدْ تَوَاعَدُونِي وَخَفْتُ أَنْ يُقْتُلُونِي فَأَنْزَلَ عَلَيْهِمْ عَذَابَكَ فَإِنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ قَالَ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى يُونُسَ أَنْ فِيهِمُ الْحَمْلُ وَ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۴۵۴﴾ این‌ها کلماتی است که آدم از پروردگارش یاد گرفت، توبه کرد و توبه‌اش پذیرفته شد و آن این است: پروردگارا، از تو به حق محمد، علی، فاطمه، حسن و حسین درخواست می‌کنم که توبه‌ی مرا بپذیری؛ و خدا توبه‌اش را قبول کرد.

﴿۱۴۵۵﴾ کلماتی که آدم آن‌ها را از خدای عزیز و جلیل فراگرفت و خداوند توبه‌ی او را پذیرفت و او را هدایت کرد چنین بود: "پروردگارا، تو پاک و منزّه و ستایش‌شده‌ای. من کار خطایی انجام داده و بر خود ظلم کردم. مرا ببخش، تو آمرزنده‌ی مهربانی. پروردگارا، خدایی جز تو نیست، تو پاک و منزّه و ستایش‌شده‌ای. من کار خطایی انجام داده و بر خود ظلم کردم. مرا ببخش، تو بهترین آمرزنده‌ای. پروردگارا، خدایی جز تو نیست تو پاک و منزّه و ستایش‌شده‌ای. من کار خطایی انجام داده و بر خود ظلم کردم. مرا ببخش تو آمرزنده‌ی مهربانی.

۲۴-۱-۱-۴- فرصت‌دادن

﴿۱۴۵۶﴾ شما را بر توبه مهلت داد و شما را بر طاعت حفظ کرد، او توبه‌پذیری مهربان است.

﴿۱۴۵۷﴾ عثمان از پیامبر خدا از تعداد فرشتگان همراه بندگان پرسید، پیامبر فرمود: فرشته‌ای که بر سمت راست توست برای ثبت حسنات توست و دیگری در طرف چپ است. اگر یک کار خوب انجام دهی ده حسنه می‌نویسد و اگر یک کار بد انجام دهی، آن‌که در طرف چپ است به آن‌که در سمت راست است می‌گوید: بنویسم؟ فرشته‌ی سمت راست می‌گوید: عجله نکن، شاید او طلب آمرزش کرده، برگردد. وقتی سه بار تکرار شود می‌گوید: بنویس، خدا ما را از دست او خلاص کند که همنشین بدی است؛ چقدر به خدا بی‌توجه و چقدر نسبت به او بی‌حیاست. و خداوند می‌فرماید: "انسان هیچ سخنی را بر زبان نمی‌آورد مگر اینکه همان دم، فرشته‌ای مراقب و آماده برای انجام مأموریت (و ضبط آن) است."

﴿۱۴۵۸﴾ خداوند، بردباری است که به مخلوقش مهلت می‌دهد و قبل از اتمام حجت، بر عذاب کردن او شتاب نمی‌کند، و گناهکار را در اولین گناه عقوبت نمی‌کند، بلکه توبه‌ی او را می‌پذیرد.

﴿۱۴۵۹﴾ قصه را برای دوستان با ایمانت نقل کن ولی نام منافقین حيله‌گر را بر ملا نکن. خدا شر او را از شما بگرداند و عقوبتشان را به تأخیر اندازد شاید متذکر شوند و از خدا بترسند و بازگردند.

﴿۱۴۶۰﴾ خدای عزیز و جلیل فرمود: پس او به شما روی کرد، یعنی قبل از کشتن یکدیگر و قبل از انجام مکافات و قصاص، توبه‌ی شما را پذیرفت. به شما مهلت داد تا توبه کنید، و خواست زنده بمانید تا او را اطاعت کنید. که او توبه‌پذیری مهربان است.

﴿۱۴۶۱﴾ یونس گفت: خدایا، سی سال بود مرا بر قوم مبعوث کردی؛ سی و سه سال در میانشان مانده و به ایمان به تو و تصدیق پیامبری دعوتشان کرده و از عذاب تو بیمشان دادم؛ ولی مرا تکذیب کردند و به من ایمان نیاورده، پیامبری مرا انکار کرده، و رسالتم را سبک شمردند و تهدیدم کردند. تا آنجا که ترسیدم مرا به قتل برسانند. پس عذابت را بر ایشان نازل کن چون این‌ها قومی هستند که ایمان نمی‌آورند. خداوند به یونس گفت: در میان این قوم مادران باردار و جنین و کودک شیرخوار و پیر سالخورده و زن ناتوان و مستضعفین کم‌توان وجود دارد؛ و من داور عادل هستم که رحمتم بر غضبم

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

الْجَنِينَ وَالطُّفْلَ وَالشَّيْخَ الْكَبِيرَ وَالْمَرْأَةَ الضَّعِيفَةَ وَالْمُسْتَضْعَفَ الْمَهِينِ وَأَنَا الْحَكَمُ الْعَدْلُ سَقَتَ رَحْمَتِي غَضَبِي لَا أَعَذِّبُ الصَّغَارَ بِذُنُوبِ الْكِبَارِ مِنْ قَوْمِكَ وَهُمْ يَا يُونُسُ عِبَادِي وَخَلْقِي وَبَرِيَّتِي فِي بِلَادِي وَفِي عَيْلَتِي أَحَبُّ أَنْ أَتَانَاهُمْ وَأَرْفُقَ بِهِمْ وَأَنْتَظِرُ تَوْبَتَهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٩٢

﴿١٤٦٢﴾ الرسول ﷺ: لَوْ لَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ بِإِمْهَالِهِ إِيَّاهُمْ لِلتَّوْبَةِ وَإِنْظَارِهِمْ لِمَحْوِ الْخَطِيئَةِ بِالْإِنَابَةِ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ الْمَغْبُونِينَ قَدْ خَسِرْتُمْ الْآخِرَةَ وَالْدُّنْيَا لِأَنَّ الْآخِرَةَ فَسَدَتْ عَلَيْكُمْ بِكُفْرِكُمْ وَالْدُّنْيَا كَانَتْ لَا يَحْصُلُ لَكُمْ نَعِيمُهَا لِاخْتِرَامِنَا لَكُمْ وَتَبَقِيَ عَلَيْكُمْ حَسَرَاتُ نَفُوسِكُمْ وَأَمَانِيكُمْ الَّتِي قَدْ اقْتَطَعْتُمْ دُونَهَا وَلَكِنَّا أَمْهَلْنَاكُمْ لِلتَّوْبَةِ وَأَنْظَرْنَاكُمْ لِلْإِنَابَةِ أَيْ فَعَلْنَا ذَلِكَ بِأَسْأَفِكُمْ فَتَابَ مِنْ تَابٍ مِنْهُمْ فَسَعِدَ وَخَرَجَ مِنْ ضَلْبِهِ مَنْ قَدَّرَ أَنْ يَخْرُجَ مِنْهُ الذَّرِيَّةُ الطَّيِّبَةُ الَّتِي تَطِيبُ فِي الدُّنْيَا بِاللَّهِ تَعَالَى مَعِيشَتَهَا وَتَشْرَفُ فِي الْآخِرَةِ بِطَاعَةِ اللَّهِ مَرْتَبَتَهَا؛ بحار الأنوار ج: ٢٦

ص: ٢٨٩

﴿١٤٦٣﴾ لَيْسَ يَخْفَى عَلَى شَيْءٍ مِنَ الْأُمُورِ لَكِنِّي لِكَرَمِي أَنْتَظِرُ بَعْدِي الْإِنَابَةَ وَأَوْخِرُ مُعَاقِبَتَهُ تَرْفُقًا رَجَاءً لِلتَّوْبَةِ إِذْ كَانَ لَا حَاجَةَ بِي إِلَى عَذَابِ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ وَرَحْمَتِي تَسَعُ الْخَلَائِقَ أَجْمَعِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٤٦٥

﴿١٤٦٤﴾ الصَّادِقُ ﷺ: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا إِلَّا أَجَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ سَبْعَ سَاعَاتٍ مِنَ النَّهَارِ فَإِنْ هُوَ تَابَ لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَإِنْ هُوَ لَمْ يَفْعَلْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَبْعَةَ عَشَرَ عِبَادًا أَبْصَرِي فَقَالَ لَهُ بَلَّغْنَا أَنْكَ قُلْتَ مَا مِنْ عَبْدٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا إِلَّا أَجَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ سَبْعَ سَاعَاتٍ مِنَ النَّهَارِ فَقَالَ لَيْسَ هَكَذَا قُلْتُ وَلَكِنِّي قُلْتُ مَا مِنْ مُؤْمِنٍ وَكَذَلِكَ كَانَ قَوْلِي؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٩

﴿١٤٦٥﴾ الْعَسْكَرِيُّ ﷺ: وَأَمَّا الْفَاجِرُونَ فِي دِينِهِ فَيَتَانَاهُ (فَيَتَانَاهُمْ) وَيَرْفُقُ بِهِمْ وَيَدْعُوهُمْ إِلَى طَاعَتِهِ وَلَا يَمْنَعُ مَنْ عَلِمَ أَنَّهُ سَيُتُوبُ عَنْ ذُنُوبِهِ التَّوْبَةَ الْمُوجِبَةَ لَهُ عَظِيمَ كَرَامَتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٢٢

ص: ٣٣٨

﴿١٤٦٦﴾ السَّجَّادُ ﷺ: وَتَلَقَّيْتُ مَنْ عَصَاكَ بِالْجُلْمِ، وَأَمْهَلْتُ مَنْ قَصَدَ لِنَفْسِهِ بِالظُّلْمِ، تَسْتَنْظِرُهُمْ بِأَنَاتِكَ إِلَى الْإِنَابَةِ، وَتَتْرُكُ مُعَاجَلَتَهُمْ إِلَى التَّوْبَةِ لِكَيْلَا يَهْلِكَ عَلَيْكَ هَالِكُهُمْ، وَلَا يَشْقَى بِنِعْمَتِكَ شَقِيهُهُمْ إِلَّا عَنْ طَوْلِ الْإِعْذَارِ إِلَيْهِ، وَبَعْدَ تَرَاذُفِ الْحُجَّةِ عَلَيْهِ؛ الصحيفة ص: ١٩٢

٢٥-١-١-١-٤- المنة

﴿١٤٦٧﴾ الصَّادِقُ ﷺ: ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ مَنْ عَلَيْهِ بِالتَّوْبَةِ وَتَلَقَّاهُ بِكَلِمَاتٍ فَلَمَّا تَكَلَّمَ بِهَا تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩٠

﴿١٤٦٨﴾ الرسول ﷺ: اللَّهُمَّ مَنْ عَلَيْنَا فِي هَذِهِ السَّاعَةِ وَفِي جَمِيعِ مَا نَسْتَقْبِلُ مِنْ نَهَارِهَا بِالتَّوْبَةِ وَالطَّهَارَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالتَّوْفِيقِ وَالنَّجَاةِ مِنَ النَّارِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ١٣٩

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

سبقت دارد، کودکان قومت را به گناه بزرگان عذاب نمی‌کنم. این‌ها بندگان و مخلوقات من و در سرزمین من و زیر چتر سرپرستی و پوشش من هستند و من دوست دارم بازهم به ایشان مهلت بدهم و با ملایمت با ایشان برخورد کنم و منتظر توبه و بازگشتشان می‌مانم.

﴿۱۴۶۲﴾ اگر لطف خداوند در مهلت‌دادنش به ایشان برای توبه‌کردن و ازبین‌رفتن گناهانشان نبود از زیان‌دیدگانی می‌شدید که در آخرت و دنیا زیان می‌دیدید؛ آخرت شما با کفرتان از بین می‌رفت و نعمت دنیا نیز برای شما حاصل نمی‌شد و حسرت و اندوه آرزوهای دست‌نیافته بر شما می‌ماند، ولی به شما برای توبه و بازگشت مهلت دادیم، یعنی این کارها را نسبت به پدران‌تان کردیم. پس هر که توبه کرد سعادت‌مند شد و از نسل او فرزندان پاکی که خداوند مقرر نموده خارج می‌شوند که زندگی‌شان در دنیا به لطف خدا، گوارا بوده و در آخرت نیز به واسطه‌ی اطاعت خدا، به شرافت می‌رسند.

﴿۱۴۶۳﴾ خداوند می‌فرماید: چیزی از امور بر من مخفی نیست، ولی به خاطر کرم و سخاوت‌م منتظر بازگشت بنده‌ام هستم و جزای او را به تأخیر می‌اندازم، و امید به توبه را با او همراه می‌کنم زیرا من نیازی به عذاب احدی از مخلوقات ندارم، و رحمت و بخشش من تمامی خلایق را در بر می‌گیرد.

﴿۱۴۶۴﴾ هیچ مؤمنی نیست که گناهی مرتکب شود جز اینکه خدای عزیز و جلیل هفت ساعت از روز به او مهلت می‌دهد، پس اگر در این مدت توبه کرد، نوشته نمی‌شود، ولی اگر توبه نکرد، خداوند یک گناه برایش ثبت می‌کند. عباد بصری نزد آن حضرت آمد و گفت: به ما خبر رسیده که شما فرموده‌اید: هیچ بنده‌ای نیست که گناهی کند جز اینکه خداوند هفت ساعت از روز مهلتش می‌دهد؟ فرمود: من این‌طور نگفتم بلکه گفتم: هیچ مؤمنی نیست، و این حرف من است. ﴿۱۴۶۵﴾ به افرادی هم که راه فسق و فجور را پیش گرفته‌اند مهلت می‌دهد و با کمال محبت، آن‌ها را به سعادت و اطاعت خود دعوت می‌کند و لطف خویش را از کسانی که می‌داند بعداً موفق به توبه‌ای می‌شوند که آن‌ها را شایسته‌ی کرامت‌های عظیم می‌کند باز نمی‌دارد.

﴿۱۴۶۶﴾ و کسی که معصیت و نافرمانی‌ات کرده با او با حلم و بردباری رفتار می‌کنی، و کسی را که به خود ظلم می‌کند مهلت می‌دهی، با مدارای خود تا هنگام رجوع و بازگشت، مهلتش می‌دهی و در مؤاخذه و کیفر ایشان شتاب نمی‌کنی تا توبه کنند، برای اینکه هلاک‌شونده‌ای از ایشان هلاک نشود، و بدبختی از ایشان به بدبختی نرسد، مگر پس از رفع بهانه‌جویی‌های فراوان و ارائه‌ی حجت و دلیل فراوان بر ضد او.

۲۵-۱-۱-۴-مَنْت

﴿۱۴۶۷﴾ خدای عزیز و جلیل با آموزش توبه بر آدم عليه السلام منت نهاد و کلماتی به او آموخت. پس هنگامی که آدم آن کلمات را بر زبان آورد، خداوند توبه‌ی او را پذیرفت.

﴿۱۴۶۸﴾ خدایا، در این ساعت و در ادامه‌ی این روز، با توبه و پاکی و آمرزش و توفیق و نجات از دوزخ، بر ما منت بگزار.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

٢٦-١-١-١-٤-التنبيه

﴿١٤٦٩﴾ الصادق عليه السلام: فَمَا أَذْرِي، يَا إِلَهِي، أَيُّ الْحَالَيْنِ أَحَقُّ بِالشُّكْرِ لَكَ، وَ أَيْ الْوَقْتَيْنِ أَوْلَى بِالْحَمْدِ لَكَ أَوْ وَقْتُ الصَّحَّةِ الَّتِي هَنَأْتَنِي فِيهَا طَيِّبَاتِ رِزْقِكَ، وَ نَشِطَّتَنِي بِهَا لِابْتِغَاءِ مَرْضَاتِكَ وَ فَضْلِكَ، وَ قَوَّيْتَنِي مَعَهَا عَلَى مَا وَفَّقْتَنِي لَهُ مِنْ طَاعَتِكَ أَمْ وَقْتُ الْعِلَّةِ الَّتِي مَحَصَّنَتَنِي بِهَا، وَ النِّعَمِ الَّتِي أَتَحَفَّتَنِي بِهَا، تَخْفِيفاً لِمَا ثَقُلَ بِهِ عَلَى ظَهْرِي مِنَ الْخَطِيئَاتِ، وَ تَطْهِيراً لِمَا انْعَمَسْتُ فِيهِ مِنَ السَّيِّئَاتِ، وَ تَنْبِيهاً لِنَاوِلِ التَّوْبَةِ، وَ تَذْكِيراً لِمَحْوِ الْحَوْبَةِ بِقَدِيمِ النُّعْمَةِ؛ الدعوات ص: ١٧٤

٢٧-١-١-١-٤-التقل

﴿١٤٧٠﴾ السَّجَّاد عليه السلام: سَيِّدِي أَخْرِجْ حُبَّ الدُّنْيَا مِنْ قَلْبِي وَ اجْمَعْ بَيْنِي وَ بَيْنَ الْمُصْطَفَى خَيْرَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ وَ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ وَ انْقُلْنِي إِلَى دَرَجَةِ التَّوْبَةِ إِلَيْكَ؛ البلد الأمين ص: ٢١٠

٢٨-١-١-١-٤-التوفيق

﴿١٤٧١﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ اجْعَلْنَا مِنْ أَرْضَى مَنْ طَلَعَ عَلَيْهِ، وَ أَزَكَى مَنْ نَظَرَ إِلَيْهِ، وَ أَسْعَدَ مَنْ تَعَبَّدَ لَكَ فِيهِ، وَ وَفَّقْنَا فِيهِ لِلتَّوْبَةِ؛ الصحيفة ص: ١٨٢

﴿١٤٧٢﴾ الحسين عليه السلام: فَإِنْ بَتَوْفِيكَ يَفُوزُ الْفَائِزُونَ وَ يَتُوبُ التَّائِبُونَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص:

١٨٧

﴿١٤٧٣﴾ العسكري عليه السلام: لَمَّا زَالَتِ الْخَطِيئَةُ مِنْ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ أَخْرَجَ مِنَ الْجَنَّةِ وَفَّقَهُ اللَّهُ لِلتَّوْبَةِ قَالَ يَا رَبِّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَ بِحَمْدِكَ عَمِلْتُ سُوءاً وَ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَتُبَّ عَلَىَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ وَ أَخْيَارِ أَصْحَابِهِ الْمُتَنَجِّبِينَ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى لَقَدْ قَبِلْتُ تَوْبَتَكَ وَ آيَةُ ذَلِكَ أَنِّي أَنْقَيْتُ بَشْرَتَكَ فَقَدْ تَغَيَّرَتْ وَ كَانَ ذَلِكَ لثَلَاثَةِ عَشَرَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فَصُمُّ هَذِهِ الثَّلَاثَةِ أَيَّامٍ الَّتِي تَسْتَقْبِلُكَ فِيهَا أَيَّامُ الْبَيْضِ يُنْقَى اللَّهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ بَعْضَ بَشْرَتِكَ فَصَامَهَا فَنَقَى فِي كُلِّ يَوْمٍ ثُلُثَ بَشْرَتِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٥١٥

٢٩-١-١-١-٤-التيسير

﴿١٤٧٤﴾ الصادق عليه السلام: سَهِّلْ لَنَا صَالِحَ الْأَسْبَابِ وَ يَسِّرْ لَنَا التَّوْبَةَ يَا تَوَّابُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص:

٢٨٠

﴿١٤٧٥﴾ الصادق عليه السلام: يَسِّرْ لَنَا التَّوْبَةَ يَا تَوَّابُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٢٨٠

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۲۶-۱-۱-۱-۴- بیدار کردن

﴿۱۴۶۹﴾ نمی‌دانم، ای خدای من، کدامیک از این دو حالت (تندرستی و بیماری) به سپاسگزاری تو شایسته‌تر و کدامیک از این دو وقت برای ستایش تو مناسب‌تر است؟ هنگام تندرستی، که در آن روزی‌های پاکیزه‌ات را به من گوارا ساخته و برای رسیدن به رضایت و فضیلت‌هایی که نزد خودت موجود است به من نشاط بخشیدی و با آن بر طاعت خویش توفیقم داده توانایم کردی؟ یا هنگام بیماری که مرا با آن پاک کردی و با نعمت‌ها (دردها) یی که به من ارمغان دادی، گناہانی را که پشتم را سنگین کرده بود سبک کرده، و از بدی‌هایی که در آن فرورفته‌ام پاکم سازد، و برای انجام توبه بیدارم کند و برای از بین بردن گناه، نعمت‌های پیشین را به یادم بیاورد.

۲۷-۱-۱-۱-۴- انتقال دادن

﴿۱۴۷۰﴾ آقای من، محبت و علاقه به دنیا را از قلمم خارج کن و ما را با بهترین خلق برگزیده‌ات، پایان‌بخش پیامبران، محمد ﷺ، همراه کن. و نیز ما را به درجه‌ی بازگشت به‌سوی خودت منتقل کن.

۲۸-۱-۱-۱-۴- توفیق

﴿۱۴۷۱﴾ خدایا، بر محمد و خاندانش درود فرست، و ما را از خشنودترین کسانی که هلال بر آن‌ها طلوع نموده قرار ده، و از پاکیزه‌ترین کسانی که به‌سوی آن نگاه کرده‌اند، و از نیک‌بخت‌ترین کسانی که تو را در آن ماه پرستش می‌کنند، و در این ماه ما را به توبه موفق کن.

﴿۱۴۷۲﴾ با توفیق توست که پیروزمندان پیروز می‌شوند و توبه‌کنندگان توبه می‌کنند.

﴿۱۴۷۳﴾ وقتی از آدم خطا سر زد و از بهشت اخراج شد، خداوند به او توفیق توبه داد، چنین گفت: "پروردگارا، خدایی جز تو نیست تو منزهی و من ستایشگر تو، من بد کردم و به خودم ظلم کردم به حق محمد و خاندان پاک و یاران برگزیده‌اش توبه‌ام را بپذیر که تو بسیار توبه‌پذیر و مهربانی". خداوند فرمود: توبه‌ات را قبول کردم و نشانه‌ی آن این است که رنگ پوستت را پاک می‌کنم، زیرا رنگ پوست او تغییر کرده بود؛ آن روز سیزدهم ماه رمضان بود. خداوند فرمود: سه روز آینده را که ایام‌البیض است روزه بگیر، در هر روز مقداری از رنگ پوست تو پاک خواهد شد؛ خداوند در هر روز رنگ پوست او را به مقدار یک‌سوم بهبود بخشید.

۲۹-۱-۱-۱-۴- آسان کردن

﴿۱۴۷۴﴾ دستیابی به بهترین اسباب کار را برایمان تسهیل و توبه را برایمان آسان کن، ای توبه‌پذیر.

﴿۱۴۷۵﴾ ای توبه‌پذیر، توبه را برای ما آسان کن.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٢-١-١-٤- صفاتُ العبدِ و أعماله

١-٢-١-١-٤- الإيمان

﴿١٤٧٦﴾ الصادق عليه السلام: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا إِلَّا أَجَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ سَبْعَ سَاعَاتٍ مِنَ النَّهَارِ فَإِنْ هُوَ تَابَ لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَإِنْ هُوَ لَمْ يَفْعَلْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَيِّئَةً فَأَتَاهُ عَبْدًا الْبَصْرِيُّ فَقَالَ لَهُ بَلَّغْنَا أَنَّكَ قُلْتَ مَا مِنْ عَبْدٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا إِلَّا أَجَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ سَبْعَ سَاعَاتٍ مِنَ النَّهَارِ فَقَالَ لَيْسَ هَكَذَا قُلْتُ وَ لَكِنِّي قُلْتُ مَا مِنْ مُؤْمِنٍ وَ كَذَلِكَ كَانَ قَوْلِي؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٩

﴿١٤٧٧﴾ الباقِرُ الرَّحْمٰنُ: لِلْمُؤْمِنِ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى عِشْرُونَ خَصْلَةً يَبْقَى لَهُ بِهَا ... وَلَهُ عَلَى اللَّهِ أَنْ لَا يُؤَيِّمَتْهُ عَلَى كَبِيرَةٍ وَلَهُ عَلَى اللَّهِ أَنْ لَا يُنْسِيَهُ مَقَامَهُ فِي الْمَعَاصِي حَتَّى يُحْدِثَ تَوْبَةً؛ بِحَارِ الْأَنْوَارِ؛

٢٧ ص: ١٢٢

﴿١٤٧٨﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): الْمُؤْمِنُ مُنِيبٌ مُسْتَغْفِرٌ تَوَّابٌ؛ غرر الحكم ص: ١٩٥

﴿١٤٧٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: الْمُؤْمِنُ مُنِيبٌ وَتَوَّابٌ؛ تحف العقول ص: ١١٣

﴿١٤٨٠﴾ الرضا عليه السلام: الْمُؤْمِنُ هُوَ الَّذِي تَسْرُهُ حَسَنَتُهُ وَتَسُوُّهُ سَيِّئَتُهُ لِقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ مِنْ سِرِّهِ حَسَنَتُهُ وَسَاءَتُهُ سَيِّئَتُهُ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَمَتَى سَاءَتْهُ سَيِّئَةٌ نَدِمَ عَلَيْهَا وَالدُّمُّ تَوْبَةٌ وَالتَّائِبُ مُسْتَحِقٌّ لِلشَّفَاعَةِ وَالْغُفْرَانِ وَمَنْ لَمْ تَسُوَّهُ سَيِّئَتُهُ فَلَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَإِذَا لَمْ يَكُنْ مُؤْمِنًا لَمْ يَسْتَحِقَّ الشَّفَاعَةَ لِأَنَّ اللَّهَ غَيْرُ مُرْتَضٍ لِدُنْيِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨ ص: ٣٤

اللَّهُ غَيْرُ مُرْتَضٍ لِدِينِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨ ص: ٣٤

٢-٢-١-١-٤- البَصِيرَةُ بِغُيُوبِ النَّفْسِ

﴿١٤٨١﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ خَيْرًا فَتَقَهُمْ فِي دِينِهِمْ فَوَقَّرَ صَغِيرَهُمْ كَبِيرَهُمْ وَزَيَّنَ فِيهِمْ حُسْنَ النَّظَرِ فِي تَذْيِيرِ مَعَاشِهِمْ وَالرَّفَقَ بِالْأَفْصَادِ فِي نَفَقَاتِهِمْ وَبَصَّرَهُمْ غُيُوبَ أَنْفُسِهِمْ فَتَابُوا إِلَيْهِ وَارْتَدُّوا خَوْفًا مِنْهُ عَلَيْهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ١٩٠

إِلَيْهِ وَارْتَدُّوا خَوْفًا مِنْهُ عَلَيْهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ۱۱ ص: ۱۹۰

٣-٢-١-١-٤- حُبُّ أَهْلِ الْبَيْتِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

﴿١٤٨٢﴾ الرسول ﷺ: فَإِنَّ فِي حُبِّ أَهْلِ بَيْتِي عِشْرِينَ خَصْلَةً عِشْرُ مِنْهَا فِي الدُّنْيَا وَعِشْرٌ فِي
الْآخِرَةِ أَمَّا فِي الدُّنْيَا فَالزُّهْدُ وَالْحِرْصُ عَلَى الْعَمَلِ وَالْوَرَعُ فِي الدِّينِ وَالرَّغْبَةُ فِي الْعِبَادَةِ وَالتَّوْبَةُ
قَبْلَ الْمَوْتِ وَالنَّشَاطُ فِي قِيَامِ اللَّيْلِ وَالْيَأْسُ مِمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ وَالْحِفْظُ لِأَمْرِ اللَّهِ وَنَهْيِهِ عَزَّ وَ
جَلَّ وَالتَّاسِعَةُ بَعْضُ الدُّنْيَا وَالْعَاشِرَةُ السَّخَاءُ: بحار الأنوار ج: ٢٧ ص: ٧٨

جَلَّ وَ النَّاسِعَةُ بُغْضُ الدُّنْيَا وَالْعَاشِرَةُ السَّخَاءُ؛ بحار الأنوار ج: ٢٧ ص: ٧٨

﴿١٤٨٣﴾ الرسول ﷺ: يَا آدَمُ لَوْ أَحَبَّ رَجُلٌ مِنْ الْكُفَّارِ أَوْ جَمِيعُهُمْ رَجُلًا مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَصْحَابِهِ الْخَيْرِينَ لَكَفَاهُ اللَّهُ عَنْ ذَلِكَ بَأَنْ يَخْتِمَ لَهُ بِالتَّوْبَةِ وَالْإِيمَانِ ثُمَّ يَدْخُلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ؛

بحار الأنوار ج: ٢٦ ص: ٣٣٠

٤-٢-١-١-٤- الحُسْنَى

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۲-۱-۱-۴- صفات و اعمال بنده

۱-۲-۱-۴- ایمان

﴿۱۴۷۶﴾ هیچ مؤمنی نیست که گناهی مرتکب شود جز اینکه خدای عزیز و جلیل هفت ساعت از روز به او مهلت می‌دهد، پس اگر در این مدت توبه کرد، نوشته نمی‌شود، ولی اگر توبه نکرد، خداوند یک گناه برایش ثبت می‌کند. عباد بصری نزد آن حضرت آمد و گفت: به ما خبر رسیده که شما فرموده‌اید: هیچ بنده‌ای نیست که گناهی کند جز اینکه خداوند هفت ساعت از روز مهلتش می‌دهد؟ فرمود: من این‌طور نگفتم بلکه گفتم: هیچ مؤمنی نیست، و این حرف من است. ﴿۱۴۷۷﴾ خداوند در بیست مورد نسبت به مؤمن متعهد است... مؤمن را در حال انجام گناه کبیره از دنیا نبرد و نیز مؤمن را در مورد گناهانش به فراموشی نیندازد تا اینکه توبه را تجدید کند.

﴿۱۴۷۸﴾ مؤمن، بازگشت‌کننده، طالب آمرزش، و بسیار توبه‌کننده است.

﴿۱۴۷۹﴾ مؤمن، بازگشت‌کننده، و بسیار توبه‌کننده است.

﴿۱۴۸۰﴾ مؤمن، کسی است که حسنه و عمل صالح، او را خوشحال، و عمل بد او را ناراحت می‌کند. بر مبنای فرمایش پیامبر اکرم ﷺ که فرمودند: هرکس عمل خویش او را شاد، و عمل زشتش او را بدحال کند، مؤمن است؛ و او کسی است که هر زمان بدی از او سرزنند، پشیمان می‌شود؛ و پشیمانی، توبه است؛ و توبه‌کننده مستحق شفاعت و آمرزش است و هرکس از بد کرداری‌های خود ناراحت نشود مؤمن نیست و چون مؤمن نیست، مستحق شفاعت نخواهد بود، زیرا خداوند دین او را نمی‌پسندد.

۲-۲-۱-۴- آگاه‌شدن به عیب‌های نفس

﴿۱۴۸۱﴾ وقتی خداوند برای قومی اراده‌ی خیر کند، آنان را در امر دین دانا می‌سازد، خردسالانشان افراد سالخورده را محترم می‌دارند. و برنامه‌ریزی در معیشت و اعتدال در مخارج زندگی را برای ایشان زیبا جلوه می‌دهد، و نیز آن‌ها را بر عیب‌هایشان آگاه می‌کند تا با بیم و هراس به‌سوی خدا بازگردند.

۳-۲-۱-۴- دوستی اهل بیت علیهم‌السلام

﴿۱۴۸۲﴾ در محبت اهل بیت بیست خصلت است، ده خصلت آن در دنیا و ده خصلت آن در آخرت. آن ده خصلتی که در دنیا است: پارسایی، آزمندی در طلب دانش، پارسایی همراه با دین، رغبت به عبادت، توبه‌کردن پیش از مرگ، نشاط برای نماز شب، امیدنبستن به آنچه در دست مردم است، محافظت در انجام دستورات خدا، پرهیز از آنچه نهی فرموده است، بغض و دوست‌نداشتن دنیا، و دهم سخاوت.

﴿۱۴۸۳﴾ ای آدم، اگر یکی از کفار یا همه‌ی آن‌ها، یکی از خاندان محمد و اصحاب نیکوکارش را دوست بدارد، خداوند پاداش این دوستی را این‌چنین می‌دهد که او سرانجام، توبه می‌کند و ایمان می‌آورد و خداوند او را داخل بهشت می‌کند.

۴-۲-۱-۴- کار خیر

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٤٨٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَجَعَلَ السَّيِّئَةَ ذَنْبًا وَ الذَّنْبَ فِتْنَةً وَ الْفِتْنَةَ دَنْسًا وَ جَعَلَ الْحُسْنَى عَتَبِي وَ الْعَتَبِي تَوْبَةً وَ التَّوْبَةَ طَهُورًا فَمَنْ تَابَ اهْتَدَى وَ مَنْ افْتَنَ غَوَى مَا لَمْ يَتُبْ إِلَى اللَّهِ وَ يَعْتَرَفْ بِذَنْبِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٦٩ ص: ١٢١

٥-٢-١-١-٤- الخوف

﴿١٤٨٥﴾ الرسول ﷺ: خَافُوا اللَّهَ فَعَجَّلُوا التَّوْبَةَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٥

﴿١٤٨٦﴾ يَا عِيسَى خَفْنِي وَ خَوْفُ بِي عِبَادِي لَعَلَّ الْمُذْنِبِينَ أَنْ يُتُوبُوا عَمَّا هُمْ عَامِلُونَ بِهِ فَلَا يَهْلِكُونَ؛ أعلام الدين ص: ٢٣١

﴿١٤٨٧﴾ الكاظم عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَوْفِيقَ أَهْلِ الْهُدَى وَ أَعْمَالَ أَهْلِ التَّقْوَى وَ مَنَاصِحَةَ أَهْلِ التَّوْبَةِ وَ عَزَمَ أَهْلَ الصَّبْرِ وَ حَذَرَ أَهْلِ الْخَشْيَةِ وَ طَلَبَ أَهْلَ الرَّغْبَةِ وَ عَرَفَانَ أَهْلَ الْعِلْمِ وَ فَقَهَ أَهْلَ الْوَرَعِ حَتَّى أَخَافَكَ اللَّهُمَّ مَخَافَةً تَحْجِزُنِي عَنْ مَعَاصِيكَ وَ حَتَّى أَعْمَلَ بِطَاعَتِكَ عَمَلًا اسْتَحَقُّ بِهِ كَرِيمَ كَرَامَتِكَ وَ حَتَّى أَنَاصِحَكَ فِي التَّوْبَةِ خَوْفًا لَكَ وَ حَتَّى أُخْلِصَ لَكَ فِي النَّصِيحَةِ حُبًّا لَكَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ١٩٨

٦-٢-١-١-٤- الرجاء

﴿١٤٨٨﴾ قَالَ سُبْحَانَهُ أَهْلُ طَاعَتِي فِي ضِيَايَتِي وَ أَهْلُ شُكْرِي فِي زِيَادَتِي وَ أَهْلُ ذِكْرِي فِي نِعْمَتِي وَ أَهْلُ مَعْصِيَتِي لَا أُوبِسُهُمْ مِنْ رَحْمَتِي إِنْ تَابُوا فَأَنَا حَسْبُهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٢٢

﴿١٤٨٩﴾ الرسول ﷺ: قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَذْنِبُ فَمَا أَقُولُ إِذَا تَبْتُ قَالَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ فَقَالَ إِنِّي أَتُوبُ ثُمَّ أَعُودُ فَقَالَ كُلَّمَا أَذْنَبْتَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ فَقَالَ إِذَنْ تَكْتَرُ ذُنُوبِي فَقَالَ عَفْوُ اللَّهِ أَكْثَرُ فَلَا تَزَالُ تَتُوبُ حَتَّى يَكُونَ الشَّيْطَانُ هُوَ الْمَذْخُورُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٨١

٧-٢-١-١-٤- ترقب الموت

﴿١٤٩٠﴾ أَوْ لَيْسَ قَدْ يُقِيمُ الْإِنْسَانُ عَلَى الْمَعْصِيَةِ حِينَئِذٍ يَتُوبُ فَيُقْبَلُ تَوْبَتُهُ قُلْنَا إِنْ ذَلِكَ شَيْءٌ يَكُونُ مِنَ الْإِنْسَانِ لِغَلَبَةِ الشَّهَوَاتِ وَ تَرْكِهِ مُخَالَفَتَهَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يَقْدِرَهَا فِي نَفْسِهِ وَ يَبْنِي عَلَيْهِ أَمْرَهُ فَيَصْفَحُ اللَّهُ عَنْهُ وَ يَنْفَضِلَ عَلَيْهِ بِالْمَغْفِرَةِ فَأَمَّا مَنْ قَدَّرَ أَمْرَهُ عَلَيَّ أَنْ يَعْصِيَ مَا بَدَأَ لَهُ ثُمَّ يَتُوبُ آخِرَ ذَلِكَ فَإِنَّمَا يُحَاوِلُ خَدِيعَةً مَنْ لَا يُخَادَعُ بَأَنْ يَتَسَلَّفَ التَّلَذُّذُ فِي الْعَاجِلِ وَ يَبْعَدُ وَيُمْنِي نَفْسَهُ التَّوْبَةَ فِي الْأَجَلِ وَ لِأَنَّهُ لَا يَفِي بِمَا يَعِدُ مِنْ ذَلِكَ فَإِنَّ النُّزُوعَ مِنَ التَّرَفُّهِ وَ التَّلَذُّذِ وَ مُعَانَاةِ التَّوْبَةِ وَ لَا سِيَّمَا عِنْدَ الْكِبَرِ وَ ضَعْفِ الْبَدَنِ أَمْرٌ صَعْبٌ وَ لَا يُؤْمِنُ عَلَى الْإِنْسَانِ مَعَ مُدَافَعَتِهِ بِالتَّوْبَةِ أَنْ يُرْهِقَهُ الْمَوْتُ فَيُخْرِجَ مِنَ الدُّنْيَا غَيْرَ تَائِبٍ كَمَا قَدْ يَكُونُ عَلَى الْوَاحِدِ دَيْنٌ إِلَى أَجَلٍ وَ قَدْ يَقْدِرُ عَلَى قَضَائِهِ فَلَا يَزَالُ يُدَافِعُ بِذَلِكَ حَتَّى يَحِلَّ الْأَجَلُ وَ قَدْ نَفِدَ الْمَالُ فَيَبْقَى الدِّينُ قَائِمًا عَلَيْهِ فَكَانَ خَيْرَ الْأَشْيَاءِ لِلْإِنْسَانِ أَنْ يُسْتَرَّ عَنْهُ مَبْلَغُ عُمُرِهِ فَيَكُونُ طَوْلُ عُمُرِهِ يَتَرَقَّبُ الْمَوْتَ فَيَتْرُكُ الْمَعَاصِيَ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۴۸۴﴾ بدی را گناه به حساب آورد، گناه را ابزار فتنه، و فتنه را سبب آلودگی قرار داد. نیکی را وسیله‌ی بازگشت، بازگشت را سبب توبه، و توبه را وسیله‌ی پاک‌شدن قرار داد. پس هر کس توبه کند هدایت می‌شود و هر کس گرفتار فتنه شود، مادامی که به خدا برنگردد و به گناهانش اعتراف نکند، گمراه می‌شود.

۵-۲-۱-۱-۴- ترس

﴿۱۴۸۵﴾ از خدا ترسیدند و زود توبه کردند.

﴿۱۴۸۶﴾ ای عیسی، از من بت‌رس و بندگانم را هم از من هراسان کن. شاید بدین وسیله گناهکاران از گناه کردن منصرف شوند و هلاک نشوند.

﴿۱۴۸۷﴾ خداوند، از تو برای شیعیان، توفیق اهل‌هدایت، عمل اهل‌یقین، اخلاص اهل توبه، اراده‌ی جدی اهل صبر، تقیه‌ی اهل پارسایی، پنهان‌کاری تصدیق‌کنندگان را درخواست می‌کنم. تا آنکه از تو بترسند ترسیدنی که ایشان را از نافرمانی تو بازدارد؛ تا اینکه به دستورات تو عمل کنند و شایسته‌ی دریافت کرامات تو شوند. و خود را برای تو و در راه تو و از ترس تو خالص کنند؛ تا اینکه از سر عشق و محبت به ایشان اجازه دهی خداخواهی شان در توبه، خالص برای تو باشد.

۶-۲-۱-۱-۴- امید

﴿۱۴۸۸﴾ خدای سبحان فرمود: اهل طاعت من در مهمانی من هستند و اهل شکر شایسته‌ی دریافت بیشتر، و اهل ذکر در نعمت من؛ و اهل معصیت خود را نیز از رحمت ناامید نمی‌کنم، اگر برگردند دوست آنان هستم.

﴿۱۴۸۹﴾ مردی به رسول خدا ﷺ عرض کرد: من چگونه از گناه توبه کنم؟ فرمود: آمرزش بخواه. گفت: من توبه می‌کنم ولی باز به گناه برمی‌گردم. فرمود: هر بار که گناه کردی آمرزش بخواه. گفت: در این صورت گناهم زیاد می‌شود، فرمود: گذشت خدا زیادتر است، آن قدر توبه کن تا شیطان رانده شود.

۷-۲-۱-۱-۴- آمادگی برای مرگ

﴿۱۴۹۰﴾ مگر این نیست که اگر آدمی مدتی نافرمانی کرده و سپس توبه نماید، از او پذیرفته است؟ گوییم: این بدان شرط است که آدمی به خاطر غلبه‌ی شهوت، دستوراتی را ترک کرده باشد. و پایه‌ی کار خود را بر گناه نگذارد. در این صورت خدا از او می‌گذرد و او را می‌آمرزد. و اما کسی که پایه‌ی کار خود را بر گناه نهاده، تصمیم بگیرد که تا می‌تواند نافرمانی کرده، و در پایان عمر توبه کند، در واقع می‌خواهد کسی را فریب بدهد که فریب نمی‌خورد. می‌خواهد کام‌جویی از دنیا را پیش‌خريد کند و به خود نوید و آرزوی توبه در آینده دهد، و البته آدمی به این آرزو نمی‌رسد. زیرا دست‌کشیدن از رفاه و کام‌جویی و نیز تحمل رنج برای توبه، به‌ویژه در پیروی و ناتوانی تن، کار دشواری است. و آدمی در امان نیست که با تأخیر انداختن توبه، دچار غافلگیری مرگ نشود و بی‌توبه بمیرد. مانند کسی که وامی برعهده دارد و می‌تواند آن را تا در سررسید خود بپردازد، ولی به تأخیر می‌اندازد تا مرگش می‌رسد و مال نابود می‌شود و وام بر گردن او می‌ماند. پس برای آدمی بهتر است که مقدار عمر خود را نداند، و پیوسته در انتظار مرگ باشد و گناه را رها کرده و به کار شایسته بپردازد. اگر بگوییم: چرا هم‌اکنون که مقدار عمرش از او پنهان است و هر دم در انتظار مرگ است به هرزگی می‌گراید و در محرمات پرده‌داری می‌کند؟ گوییم: تدبیر این

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

وَيُؤْثِرَ الْعَمَلَ الصَّالِحَ فَإِنْ قُلْتَ وَهَذَا هُوَ الْآنَ قَدْ سَبَّرَ عَنْهُ مِقْدَارُ حَيَاتِهِ وَصَارَ يَتَرَقَّبُ الْمَوْتَ فِي كُلِّ سَاعَةٍ يُقَارِفُ الْفَوَاحِشَ وَيَنْتَهِكُ الْمَحَارِمَ قُلْنَا إِنْ وَجَّهَ التَّدْبِيرَ فِي هَذَا الْبَابِ هُوَ الَّذِي جَرَى عَلَيْهِ الْأَمْرُ فِيهِ فَإِنْ كَانَ الْإِنْسَانُ مَعَ ذَلِكَ لَا يَرْعَى وَلَا يَنْصَرِفُ عَنِ الْمَسَاوِي فَإِنَّمَا ذَلِكَ مِنْ مَرَحِهِ وَمِنْ قِسَاوَةِ قَلْبِهِ لَا مِنْ خَطَا فِي التَّدْبِيرِ كَمَا أَنَّ الطَّبِيبَ قَدْ بَصَفَ الْمَرِيضَ مَا يَنْتَفِعُ بِهِ فَإِنْ كَانَ الْمَرِيضُ مُخَالَفًا لِقَوْلِ الطَّبِيبِ لَا يَعْمَلُ بِمَا يَأْمُرُهُ وَلَا يَنْتَهِي عَمَّا يَنْهَاهُ عَنْهُ لَمْ يَنْتَفِعْ بِصِفَتِهِ وَلَمْ يَكُنْ إِلَّا سَاءَةً فِي ذَلِكَ لِلطَّبِيبِ بَلْ لِلْمَرِيضِ حَيْثُ لَمْ يَقْبَلْ مِنْهُ وَلَيْتَ كَانَ الْإِنْسَانُ مَعَ تَرْقَبِهِ لِلْمَوْتِ كُلِّ سَاعَةٍ لَا يَمْتَنِعُ عَنِ الْمَعَاصِي فَإِنَّهُ لَوْ وَثِقَ بِطُولِ الْبَقَاءِ كَانَ آخِرَى بَأْسٍ يَخْرُجُ إِلَى الْكِبَائِرِ الْفُظْيَةِ فَتَرْقَبُ الْمَوْتَ عَلَى كُلِّ حَالٍ خَيْرٌ لَهُ مِنَ التَّثَقُّ بِالْبَقَاءِ ثُمَّ إِنْ تَرْقَبَ الْمَوْتَ وَإِنْ كَانَ صِنْفٌ مِنَ النَّاسِ يَلْهُونَ عَنْهُ وَلَا يَتَعُظُونَ بِهِ فَقَدْ يَتَعُظُ بِهِ صِنْفٌ آخَرٌ مِنْهُمْ وَيَنْزِعُونَ عَنِ الْمَعَاصِي وَيُؤْثِرُونَ الْعَمَلَ الصَّالِحَ وَيَجُودُونَ بِالْأَمْوَالِ وَالْعَقَائِلِ النَّفِيسَةِ فِي الصَّدَقَةِ عَلَى الْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ فَلَمْ يَكُنْ مِنَ الْعَدْلِ أَنْ يُحْرَمَ هَؤُلَاءِ الْإِنْتِفَاعَ بِهَذِهِ الْخُصْلَةِ لِتَضْيِيعِ أَوْلَئِكَ حَظَّهُمْ مِنْهَا؛ بحار الأنوار ج: ٣ ص: ٨٢

﴿١٤٩١﴾ مَنْ أَتَقَنَ بِنَاءَ الْعُمْرِ اسْتَحْكَمَ عَلَيْهِ الْيَأْسُ وَإِنْ كَانَ طَوِيلَ الْعُمْرِ ثُمَّ عَرَفَ ذَلِكَ وَتَوَقَّ بِالْبَقَاءِ وَأَنَّهُمْ فِي اللَّذَاتِ وَالْمَعَاصِي وَعَمِلَ عَلَى أَنَّهُ يَبْلُغُ مِنْ ذَلِكَ شَهْوَتَهُ ثُمَّ يَتُوبُ فِي آخِرِ عُمْرِهِ وَهَذَا مَذْهَبُ لَا يَرْضَاهُ اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ وَلَا يَقْبَلُهُ أَلَا تَرَى لَوْ أَنَّ عَبْدًا لَكَ عَمِلَ عَلَى أَنَّهُ يُسَخِّطُكَ سَنَةً وَيَرْضِيكَ يَوْمًا أَوْ شَهْرًا لَمْ تَقْبَلْ ذَلِكَ مِنْهُ وَلَمْ يَحِلَّ عِنْدَكَ مَحَلَّ الْعَبْدِ الصَّالِحِ دُونَ أَنْ يُضْمَرَ طَاعَتُكَ وَنُصْحُكَ فِي كُلِّ الْأُمُورِ وَفِي كُلِّ الْأَوْقَاتِ عَلَى تَصَرُّفِ الْحَالَاتِ فَإِنْ قُلْتَ أَوْ لَيْسَ قَدْ يُقِيمُ الْإِنْسَانُ عَلَى الْمَعْصِيَةِ حِينًا ثُمَّ يَتُوبُ فَتَقْبَلُ تَوْبَتَهُ قُلْنَا إِنْ ذَلِكَ شَيْءٌ يَكُونُ مِنَ الْإِنْسَانِ لِغَلَبَةِ الشَّهَوَاتِ وَتَرْكِهِ مُخَالَفَتَهَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يُقَدَّرَ هَا فِي نَفْسِهِ وَيَبْنِي عَلَيْهِ أَمْرَهُ فَيَصْفَحَ اللَّهُ عَنْهُ وَيَنْفَضِّلُ عَلَيْهِ بِالْمَغْفِرَةِ فَمَا مِنْ قَدَرٍ أَمْرُهُ عَلَى أَنْ يَعْصِيَ مَا بَدَأَ لَهُ ثُمَّ يَتُوبُ آخِرَ ذَلِكَ فَإِنَّمَا يُحَاوِلُ خَدِيعَةً مِنْ لَا يُخَادَعُ بَأَنْ يَتَسَلَّفَ التَّلَذُّذُ فِي الْعَاجِلِ وَيَعِدُّ وَيُمْنِي نَفْسَهُ التَّوْبَةَ فِي الْآجِلِ وَلَئِنَّهُ لَا يَبْقَى بِمَا يَعِدُّ مِنْ ذَلِكَ فَإِنَّ النُّزُوعَ مِنَ التَّرَفُّهِ وَالتَّلَذُّذِ وَمُعَانَاةَ التَّوْبَةِ لَا سِيمَا عِنْدَ الْكِبَرِ وَضَعْفِ الْبَدَنِ أَمْرٌ صَعْبٌ وَلَا يُؤْمِنُ عَلَى الْإِنْسَانِ مَعَ مُدَافَعَتِهِ بِالتَّوْبَةِ أَنْ يُرْهِقَهُ الْمَوْتُ فَيَخْرُجَ مِنَ الدُّنْيَا غَيْرَ تَائِبٍ كَمَا قَدْ يَكُونُ عَلَى الْوَاحِدِ دَيْنٌ إِلَى آجِلٍ وَقَدْ يَقْدِرُ عَلَى قَضَائِهِ فَلَا يَزَالُ يُدَافِعُ بِذَلِكَ حَتَّى يَحِلَّ الْآجِلُ وَقَدْ نَفِدَ الْمَالُ فَيَبْقَى الدَّيْنُ قَائِمًا عَلَيْهِ فَكَانَ خَيْرَ الْأَشْيَاءِ لِلْإِنْسَانِ أَنْ يُسْتَرَّ عَنْهُ مَبْلَغُ عُمْرِهِ فَيَكُونُ طَوِيلَ عُمْرِهِ يَتَرَقَّبُ الْمَوْتَ فَيَتْرَكَ الْمَعَاصِي وَيُؤْثِرَ الْعَمَلَ الصَّالِحَ؛ بحار الأنوار ج: ٣ ص: ٨٢

٨-٢-١-١-٤- الإشفاق من النار وراجع: الخوف

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

کار همان است که انجام شده، و اگر آدمی با این تدبیر هم از بدکاری خودداری نکند، از بیباکی و سخت‌دلی اوست نه از اشتباه در تدبیر، چنانچه پزشک برای بیمار، آنچه را به سود اوست، شرح می‌دهد. ولی اگر بیمار، خلاف گفته‌ی پزشک رفتار کند و دستور او را به کار نبندد و از آنچه او را منع کرده باز نایستد، و از گفته‌ی پزشک سودی نبرد، ایراد از پزشک نیست، بلکه از خود او است که به توصیه‌های پزشک عمل نکرده است. و همین آدمی که هر لحظه در معرض مرگ است، و از گناه دست برنمی‌دارد، اگر به بقای خود اعتماد می‌داشت، بیشتر به گناه می‌پرداخت. پس در هر صورت، برای او انتظار مرگ، از اعتماد به زنده ماندن بهتر است. به علاوه، گرچه برخی مردم مرگ را جدی نگرفته و از آن پند نمی‌گیرند، ولی برخی دیگر از آن پند می‌پذیرند و از گناه دست برمی‌دارند و به کار شایسته می‌پردازند، و اموال باارزش خود را به مستمندان صدقه می‌دهند. عدالت نیست که استفاده نکردن آن گروه از این لطف الهی، موجب شود گروه دوم از این امتیاز بی‌بهره بمانند.

﴿۱۴۹﴾ کسی که بداند عمر پایان‌پذیر است، از دنیا ناامید می‌شود ولی اگر بداند عمرش دراز است، با امید واهی توبه در پایان عمر، در لذتجویی و گناه غرق می‌شود، و این روشی است که خدا بر بندگان نمی‌پسندد و قبول نمی‌کند، نمی‌بینی اگر برده‌ی تو تصمیم بگیرد یک سال نافرمانی‌ات کند و یک روز یا یک ماه تو را راضی کند، از او نمی‌پذیری و او را بنده‌ی خوبی به‌شمار نمی‌آوری مگر اینکه در همه‌ی لحظات آماده‌ی خدمت باشد. اگر بگویی مگر این نیست که آدمی مدتی نافرمانی می‌کند و سپس توبه می‌نماید و از او پذیرفته است؟ در پاسخ می‌گوییم: این به شرطی است که آدمی به خاطر غلبه‌ی شهوت در گناه بیفتد و در این صورت است که خداوند گذشت می‌کند به او لطف کرده و او را می‌آمرزد. و اما کسی که پایه‌ی کار خدا را با قصد و نیت بر گناه بگذارد و تصمیم بگیرد که تا می‌تواند نافرمانی کند به امید اینکه در پایان عمر توبه کند، درواقع با جلو انداختن کامجویی در دنیا و نوید توبه دادن در آینده، می‌خواهد کسی را فریب دهد که فریب نمی‌خورد، و شخص بدین وعده وفا نخواهد کرد، زیرا دست کشیدن از رفاه و کامجویی و قبول زحمت توبه به‌ویژه در پیری و ناتوانی تن، کار دشواری است، و ضمناً آدمی در امان نیست که با تأخیر انداختن توبه، دچار غافلگیری مرگ نشود و بی‌توبه نمیرد، مانند کسی که بدهی با سررسید مشخصی دارد و می‌تواند آن را بپردازد ولی آن را به تأخیر اندازد تا مالش نابود شده و وام او باقی بماند، پس بهتر است که آدمی اندازه‌ی عمرش را نداند، و پیوسته در انتظار مرگ باشد و گناه را رها کند و اعمال خوب را ترجیح دهد.

۸-۲-۱-۱-۴- دل‌نگرانی از آتش جهنم و ر.به: ترس

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٤٩٢﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: مَنْ أَشْفَقَ مِنَ النَّارِ بَادَرَ بِالتَّوْبَةِ إِلَى اللَّهِ مِنْ ذُنُوبِهِ وَرَاجَعَ عَنِ الْمَحَارِمِ؛

بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ١٣٩

٩-٢-١-١-٤- صلاحُ الآباءِ

﴿١٤٩٣﴾ كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ مَلِكٌ فِي زَمَانٍ شَعِيًّا وَهُمْ مُتَابِعُونَ مُطِيعُونَ لِلَّهِ ثُمَّ إِنَّهُمْ ابْتَدَعُوا الْبِدْعَ فَأَتَاهُمْ مَلِكُ بَابِلَ وَكَانَ نَبِيُّهُمْ يُخْبِرُهُمْ بِغَضَبِ اللَّهِ عَلَيْهِمْ فَلَمَّا نَظَرُوا إِلَى مَا لَا قَبْلَ لَهُمْ مِنَ الْجُنُودِ تَابُوا وَتَضَرَّعُوا فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْ شَعِيًّا أَنِّي قَبِلْتُ تَوْبَتَهُمْ لِصَلَاحِ آبَائِهِمْ وَمَلِكُهُمْ كَانَ قَرْحَةً بِسَاقِهِ وَكَانَ عَبْدًا صَالِحًا؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ١٤١

١٠-٢-١-١-٤- الصَّلَاةُ

﴿١٤٩٤﴾ الرَّسُولُ عليه السلام: أَنْ رَجُلًا رَاوَدَ امْرَأَةً عَنْ نَفْسِهَا فَأَخْبَرَتْ بِهِ زَوْجَهَا فَقَالَ لَهَا قُولِي لَهُ صَلِّ خَلْفَ زَوْجِي أَرْبَعِينَ صَبَاحًا حَتَّى أَطِيعَكَ فَصَلَّى أَيَّامًا قَتَابَ وَارْسَلَ إِلَيْهَا بِأَنِّي تُبْتُ فَأَخْبَرَتْ بِهِ زَوْجَهَا فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ؛ مستدرک الوسائل

ج: ٣ ص: ٩١

﴿١٤٩٥﴾ الرَّسُولُ عليه السلام: أَنْ فَتًى مِنَ الْأَنْصَارِ كَانَ يُصَلِّي الصَّلَاةَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ عليه السلام وَيَرْتَكِبُ الْفَوَاحِشَ فَوُصِفَ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ عليه السلام فَقَالَ إِنَّ صَلَاتَهُ تَنْتَهَاهُ يَوْمًا مَا فَلَمْ يَلْبَثْ أَنْ تَابَ؛

بحار الأنوار ج: ٧٩ ص: ١٩٨

١١-٢-١-١-٤- الصَّوْمُ

﴿١٤٩٦﴾ الرَّسُولُ عليه السلام: مَنْ صَامَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مِنْ رَجَبٍ وَقَامَ لَيْلِيهَا فِي أَوْسَطِهِ ثَلَاثَ عَشْرَةَ وَارْبَعَ عَشْرَةَ وَخَمْسَ عَشْرَةَ لَا يَخْرُجُ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا عَلَى التَّوْبَةِ النَّصُوحِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٤٨١

١٢-٢-١-١-٤- الإِضْطِرَارُّ

﴿١٤٩٧﴾ امِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: فَلَمَّا نَظَرُوا إِلَى مَا لَا قَبْلَ لَهُمْ مِنَ الْجُنُودِ تَابُوا وَتَضَرَّعُوا فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْ شَعِيًّا أَنِّي قَبِلْتُ تَوْبَتَهُمْ لِصَلَاحِ آبَائِهِمْ؛ القصص للجزائري ص: ٣٩٢

١٣-٢-١-١-٤- الطَّلَبُ رَاجِع: (الفصل الثالث): طَلَبُ التَّوْبَةِ

١٤-٢-١-١-٤- الإِغْتِرَافُ

﴿١٤٩٨﴾ الرَّسُولُ عليه السلام: إِغْتَرَفُوا بِنِعْمَةِ اللَّهِ رَبِّكُمْ عَزَّ وَجَلَّ وَتَوَبُّوا إِلَيْهِ مِنْ جَمِيعِ ذُنُوبِكُمْ؛

بحار الأنوار ج: ٤٨ ص: ١٥٢

١٥-٢-١-١-٤- الْعِلْمُ بِأَنَّ النَّفْسَ نَفْسُ وَاحِدٍ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۴۹۲﴾ هر که از آتش جهنم بترسد، از گناهان خود توبه می‌کند و از کارهای حرام دست برمی‌دارد.

۹-۲-۱-۱-۴- نیکوکار بودن پدران

﴿۱۴۹۳﴾ در میان بنی‌اسرائیل در زمان شعیای نبی پادشاهی عادل بود و مردم مطیع و تابع پروردگار بودند، پس از آن این قوم دچار بدعت‌هایی شدند، پس پادشاه بابل به آن‌ها حمله کرد و پیامبرشان آن‌ها را از غضب الهی با خبر نمود، وقتی متوجه ضعف قدرت سپاه خود شدند، توبه کردند و تضرع نمودند، خداوند تعالی هم به شعیای علیه السلام وحی نمود: من توبه‌ی آن‌ها را به جهت درستکاری و صلاح پدرانشان پذیرفتم، پادشاه آن‌ها در آن زمان بنده‌ی صالحی بود که جراحت و زخمی در پای خود داشت.

۱۰-۲-۱-۱-۴- نماز

﴿۱۴۹۴﴾ مردی، زنی را برای رابطه‌ی نامشروع به خود دعوت کرد. زن به شوهرش اطلاع داد، همسرش گفت: به او بگو چهل روز پشت سر شوهرم نماز بخوان تا خواسته‌ات را اجابت کنم. مرد چند روزی نماز خواند، توبه کرد و به زن پیغام فرستاد که من توبه کردم. زن به همسرش اطلاع داد. مرد گفت: خداوند فرموده است: "نماز از فحشا و منکر مانع می‌شود" ﴿۱۴۹۵﴾ جوانی از انصار همراه رسول خدا صلی الله علیه و آله نماز می‌خواند و مرتکب گناه نیز می‌شد. برای رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کردند، فرمودند: یک روز نمازش او را از گناه دور می‌کند. طولی نکشید که جوان توبه کرد.

۱۱-۲-۱-۱-۴- روزه

﴿۱۴۹۶﴾ هر کس سه روز سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم ماه رجب را روزه بگیرد و شب‌هایش را برای عبادت بیدار باشد، از دنیا نمی‌رود مگر با توبه‌ی نصوح.

۱۲-۲-۱-۱-۴- اضطرار و استیصال

﴿۱۴۹۷﴾ وقتی متوجه ضعف خود و قدرت سپاه مقابل شدند، توبه کردند و تضرع نمودند، خداوند تعالی هم به شعیای علیه السلام وحی نمود: من به خاطر درستکاری و صلاح پدرانشان، توبه‌ی آن‌ها را پذیرفتم.

۱۳-۲-۱-۱-۴- درخواست ر.به: فصل ۳، درخواست توبه

۱۴-۲-۱-۱-۴- اعتراف

﴿۱۴۹۸﴾ به نعمت پروردگارتان اعتراف، و از تمام گناهاتتان توبه کنید.

۱۵-۲-۱-۱-۴- آگاهی به اینکه فقط یک جان داریم و یک بار زندگی می‌کنیم

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٤٩٩﴾ الصادق عليه السلام: اتَّقُوا اللَّهَ وَانْظُرُوا لَأَنْفُسِكُمْ فَإِنَّ أَحَقَّ مَنْ نَظَرَ لَهَا أَنْتُمْ لَوْ كَانَ لِأَحَدِكُمْ نَفْسَانِ فَقَدِمَ إِحْدَاهُمَا وَجَرَّبَ بِهَا اسْتَقْبَلَ التَّوْبَةَ بِالْآخَرَى كَانَ وَلَكِنَّهَا نَفْسٌ وَاحِدَةٌ إِذَا ذَهَبَتْ فَقَدْ وَ اللَّهِ ذَهَبَتِ التَّوْبَةُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٥ ص: ٥٣

١٦-٢-١-١-٤-العقل

﴿١٥٠٠﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: سئل رسول الله صلى الله عليه وآله عن الرجل يكون حسن العقل كثير الذنوب فقال ما من بشر إلا وله ذنوب وخطايا يقتربها فمن كانت سجيته العقل وغريزته اليقين لم تضره ذنوبه قيل كيف ذلك يا رسول الله قال كلما أخطأ لم يلبث أن يتدارك ذلك بتوبة وندامة على ما فرط منه فيمحو ذنوبه ويبقى له فضل يدخل به الجنة؛ شرح نهج البلاغة ج: ٢٠ ص: ٤٠

١٧-٢-١-١-٤-الإستغفار راجع: فصل ١ - العلاقة بين الإستغفار والتوبة

﴿١٥٠١﴾ وَأَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ؛ هود (٣)

﴿١٥٠٢﴾ وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَقُومِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوا لَهُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ؛ هود (٦١)

﴿١٥٠٣﴾ وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ؛ هود (٩٠)

﴿١٥٠٤﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ أُعْطِيَ الْإِسْتِغْفَارَ لَمْ يُحْرَمِ التَّوْبَةُ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٢٨

﴿١٥٠٥﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: الْمُؤْمِنُ مُنِيبٌ مُسْتَغْفِرٌ تَوَّابٌ؛ غرر الحكم ص: ١٩٥

١٨-٢-١-١-٤-الفرع

﴿١٥٠٦﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: فَاجْعَلْنِي سَيِّدِي عَبْدًا يَقْضِ إِلَى التَّوْبَةِ فَإِنَّهَا مَقْضَى الْمُذْنِبِينَ؛

بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢٠٧

١٩-٢-١-١-٤-قراءة سورة التَّحْرِيمِ

﴿١٥٠٧﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: وَمَنْ قَرَأَ سُورَةَ يَأْتِيهَا النَّبِيُّ لَمْ يُحْرَمْ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ أَعْطَاهُ اللَّهُ تَوْبَةً نَصُوحًا؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٣٥٢

٢٠-٢-١-١-٤-الندامة

﴿١٥٠٨﴾ الرضا عليه السلام: الْمُؤْمِنُ هُوَ الَّذِي تَسْرُهُ حَسَنَتُهُ وَتَسُوُّهُ سَيِّئَتُهُ لِقَوْلِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله مَنْ سَرَّتْهُ حَسَنَتُهُ وَسَاءَتْهُ سَيِّئَتُهُ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَمَنْ سَاءَتْهُ سَيِّئَتُهُ نَدِمَ عَلَيْهَا وَنَدِمَ تَوْبَةً وَالتَّائِبُ مُسْتَحِقٌّ لِلشَّفَاعَةِ وَالْغُفْرَانِ وَمَنْ لَمْ تَسُوهُ سَيِّئَتُهُ فَلَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَإِذَا لَمْ يَكُنْ مُؤْمِنًا لَمْ يَسْتَحِقَّ الشَّفَاعَةَ لِأَنَّ اللَّهَ غَيْرُ مُرْتَضٍ لِدِينِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨ ص: ٣٤

٢١-٢-١-١-٤-الإِنَابَةُ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۴۹۹﴾ پرهیزگار باشید و ملاحظه‌ی خود را بنمایید، از همه شایسته‌تر به مراعات نفس، خود شما هستید. اگر دارای دو جان هستید با یکی از آن‌ها هرچه خواستید بکنید، زمانی که آن جان گرفته شد با جان دیگر توبه کنید. ولی بیشتر از یک جان ندارید و اگر از شما گرفته شود، امکان توبه از بین می‌رود.

۱۶-۲-۱-۴-۱-عقل

﴿۱۵۰۰﴾ از رسول خدا ﷺ سؤال شد، مردی است که عقل و خرد خوبی دارد ولی گناهان او بسیار است، حضرت فرمود: کسی نیست مگر اینکه خطاهایی مرتکب شده است، ولی کسی که دارای عقل و یقین باشد، گناهانش به او ضرری نمی‌رسانند، عرض شد: چطور ممکن است؟ فرمود: زیرا هرگاه شخص عاقل خطایی کند و گناهی مرتکب شود بی‌درنگ آن را با توبه و پشیمانی جبران می‌کند، در نتیجه خداوند گناهان او را محو و نابود می‌کند، و فضایلش برای او باقی می‌ماند و با آن روانه‌ی بهشت می‌شود.

۱۷-۲-۱-۴-۱-الاستغفار ر.به: فصل ۱- آمرزش ر.به: ارتباط بین طلب آمرزش و توبه

﴿۱۵۰۱﴾ و اینکه: از پروردگار خویش آمرزش بطلبید؛ سپس به سوی او بازگردید؛ تا شما را تا مدت معینی، (از مواهب زندگی این جهان)، به خوبی بهره‌مند سازد و به هر صاحب فضیلتی، به مقدار فضیلتش ببخشد و اگر (از این فرمان) روی گردان شوید، من بر شما از عذاب روز بزرگی بیمناکم.

﴿۱۵۰۲﴾ و به سوی قوم نمود، برادرشان صالح را (فرستادیم)؛ گفت: "ای قوم من، خدا را پرستش کنید، که معبودی جز او برای شما نیست، اوست که شما را از زمین آفرید، و آبادی آن را به شما واگذاشت، از او آمرزش بطلبید، سپس به سوی او بازگردید، که پروردگارم (به بندگان خود) نزدیک، و اجابت‌کننده (خواسته‌های آن‌ها) است.

﴿۱۵۰۳﴾ از پروردگار خود، آمرزش بطلبید و به سوی او بازگردید؛ که پروردگارم مهربان و دوستدار (بندگان توبه‌کار) است.

﴿۱۵۰۴﴾ هرکس موفق به استغفار شود، از توبه محروم نمی‌شود.

﴿۱۵۰۵﴾ مؤمن، بازگشت‌کننده، طالب آمرزش، و بسیار توبه‌کننده است.

۱۸-۲-۱-۴-۱-زاری

﴿۱۵۰۶﴾ ای آقای من، مرا از بندگان قرار ده که به توبه پناه آورده است، به‌راستی توبه پناهگاه گناهکاران است.

۱۹-۲-۱-۴-۱-قرائت سوره‌ی تحریم

﴿۱۵۰۷﴾ هرکس سوره‌ی تحریم را بخواند، خداوند به او توبه‌ی نصوص عطا می‌کند.

۲۰-۲-۱-۴-۱-پشیمانی

﴿۱۵۰۸﴾ مؤمن، کسی است که حسنه و عمل صالح، او را خوشحال، و عمل بد او را ناراحت می‌کند. بر مبنای فرمایش پیامبر اکرم ﷺ که فرمودند: هرکس عمل خویش او را شاد، و عمل زشتش او را بدحال کند، مؤمن است؛ و او کسی است که هر زمان بدی از او سرزند، پشیمان می‌شود؛ و پشیمانی، توبه است؛ و توبه‌کننده مستحق شفاعت و آمرزش است و هرکس از بد کرداری‌های خود ناراحت نشود مؤمن نیست و چون مؤمن نیست، مستحق شفاعت نخواهد بود، زیرا خداوند دین او را نمی‌پسندد.

۲۱-۲-۱-۴-۱-زاری

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٥٠٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: الْمُؤْمِنُ مُنِيبٌ مُسْتَغْفِرٌ تَوَّابٌ؛ غررالحكم ص: ١٩٥

﴿١٥١٠﴾ امير المؤمنين عليه السلام: الْمُؤْمِنُ مُنِيبٌ وَ تَوَّابٌ؛ تحف العقول ص: ١١٣

٢٢-٢-١-٤-التَّقْوَى

﴿١٥١١﴾ الزهراء عليها السلام: التَّقْوَى بَابُ كُلِّ تَوْبَةٍ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ١١٠

٢-١-٤-مُقَدِّمَةُ تَوْبَةِ اللَّهِ

١-٢-٤-مِنْ قَبْلِ اللَّهِ

١-٢-٤-١-الْإِجْتِبَاءُ

﴿١٥١٢﴾ فَكَلا مِنْهَا قَبِدَتْ كَمَا سَوَّاهَا وَ طَفِقَا يُخَصِّفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَ عَصَى آدَمَ رَبَّهُ

فَعَوَّى ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَ هَدَى؛ طه (١٢٢-١٢١)

٢-١-٢-٤-الْإِحْسَانُ

﴿١٥١٣﴾ الصادق عليه السلام: فَقَالَ جِبْرِيلُ يَا آدَمُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَحْسَنَ إِلَيْكَ إِذْ عَلَّمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي

يَتُوبُ بِهَا عَلَيْكَ؛ وسائل الشيعة ج: ١١ ص: ٢٢٧

٣-١-٢-٤-الرَّحْمَةُ

﴿١٥١٤﴾ الزهراء عليها السلام: أَنْتَ الَّذِي اسْتَجَبْتَ لِمُوسَى وَ هَارُونَ دَعْوَتَهُمَا حِينَ قُلْتَ قَدْ أُجِيبْتُ

دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَ غَرَقْتَ فِرْعَوْنَ وَ قَوْمَهُ وَ غَفَرْتَ لِدَاوُدَ ذَنْبَهُ وَ نُبِّتَ عَلَيْهِ رَحْمَةً مِنْكَ وَ

ذَكَرْتِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ١٥٥

﴿١٥١٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: ثُمَّ بَسَطَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ لَهُ فِي تَوْبَتِهِ وَ لَقَّاهُ كَلِمَةً رَحْمَتِهِ وَ وَعَدَهُ

الْمَرَدَّ إِلَى جَنَّتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٢٢

٤-١-٢-٤-الْإِرَادَةُ

﴿١٥١٦﴾ يُرِيدُ اللَّهُ لِلْيُسِيِّنَ لَكُمْ وَ يَهْدِيكُمْ سَنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَ يُتُوبَ عَلَيْكُمْ وَ اللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ؛

النساء (٢٦)

﴿١٥١٧﴾ وَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُتُوبَ عَلَيْكُمْ وَ يُرِيدَ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا؛ النساء

(٢٧)

﴿١٥١٨﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَمَّا أَرَادَ أَنْ يُتُوبَ عَلَى آدَمَ عليه السلام أَرْسَلَ إِلَيْهِ

جِبْرِيلَ فَقَالَ لَهُ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا آدَمُ الصَّابِرُ عَلَى بَلِيَّتِهِ النَّائِبُ عَنْ خَطِيئَتِهِ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ

تَعَالَى بَعَثَنِي إِلَيْكَ لِأَعْلَمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي يُرِيدُ أَنْ يُتُوبَ عَلَيْكَ بِهَا؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٦٧

٥-١-٢-٤-تَعْلِيمُ الْمَنَاسِكِ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۵۰۹﴾ مؤمن، بازگشت‌کننده، طالب آمرزش، و بسیار توبه‌کننده است.

﴿۱۵۱۰﴾ مؤمن، بازگشت‌کننده، و بسیار توبه‌کننده است.

۲۲-۱-۱-۴- پرهیزکاری

﴿۱۵۱۱﴾ تقوی در هر توبه‌ای است.

۲-۱-۴- مقدمات توبه‌ی خدا

۱-۲-۱-۴- از جانب خدا

۱-۱-۲-۱-۴- انتخاب

﴿۱۵۱۲﴾ سرانجام هر دو از آن خوردند، (و لباس بهشتیشان فرو ریخت،) و عورتشان آشکار گشت و برای پوشاندن خود، از برگ‌های (درختان) بهشتی جامه دوختند، (آری) آدم پروردگارش را نافرمانی کرد، و از پاداش او محروم شد؛ سپس پروردگارش او را برگزید، و توبه‌اش را پذیرفت، و هدایتش نمود.

۲-۱-۲-۱-۴- لطف

﴿۱۵۱۳﴾ جبرئیل گفت: ای آدم، آن‌گاه که خداوند مناسکی را که به‌واسطه‌ی آن‌ها توبه‌ات مقبول واقع شد به تو آموخت، لطف بزرگی به تو کرد.

۳-۱-۲-۱-۴- رحمت

﴿۱۵۱۴﴾ تو کسی هستی که با گفتن "دعای شما پذیرفته شد، پس استوار باشید"، دعای موسی و هارون را اجابت کرده و فرعون و قومش را غرق نمودی و گناه داود را بخشیدی و با لطف و رحمت و تذکر، به او روی کردی.

﴿۱۵۱۵﴾ آن‌گاه خدای سبحان در توبه را به روی آدم گشود و کلمه‌ی رحمت را بر زبان او جاری ساخت و به او وعده‌ی بازگشت به بهشت را داد.

۴-۱-۲-۱-۴- اراده

﴿۱۵۱۶﴾ خداوند می‌خواهد (با این دستورها، راه‌های خوشبختی و سعادت را) برای شما آشکار سازد، و به سنت‌های (صحیح) پیشینیان رهبری کند؛ و خداوند دانا و حکیم است.

﴿۱۵۱۷﴾ خدا می‌خواهد شما را ببخشد (و از آلودگی پاک نماید)، اما آن‌ها که پیرو شهواتند، می‌خواهند شما به کلی منحرف شوید.

﴿۱۵۱۸﴾ وقتی خداوند تبارک و تعالی اراده کرد که توبه‌ی آدم علیه السلام را بپذیرد، جبرئیل را نزد او فرستاد، جبرئیل گفت: سلام بر تو ای آدم، کسی که بر امتحان سخنش وارده، صبر و شکیبایی نمود و از لغزشی که صادر شد توبه کرد، خداوند تبارک و تعالی مرا نزد تو فرستاد تا اعمالی را که به‌واسطه‌ی انجام آن‌ها توبه‌ات پذیرفته می‌شود به تو بیاموزم.

۵-۱-۲-۱-۴- آموزش مناسک

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٥١٩﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَتُوبَ عَلَى آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَرْسَلَ إِلَيْهِ جِبْرِئِيلَ فَقَالَ لَهُ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا آدَمُ الصَّابِرُ عَلَى بَلِيَّتِهِ النَّاسِبُ عَنْ خَطِيئَتِهِ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى بَعَثَنِي إِلَيْكَ لِأَعْلَمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكَ بِهَا؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٦٧

﴿١٥٢٠﴾ الصادق عليه السلام: فَقَالَ جِبْرِئِيلُ يَا آدَمُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَحْسَنَ إِلَيْكَ إِذْ عَلَّمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي يَتُوبُ بِهَا عَلَيْكَ؛ وسائل الشيعة ج: ١١ ص: ٢٢٧

١-٢-٤-١-٤-٤ المشيئة

﴿١٥٢١﴾ وَيُذْهِبُ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ؛ التوبة (١٥)

﴿١٥٢٢﴾ ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ التوبة (٢٧)

٢-١-٢-٢-٢ أعمال العبد

١-٢-٢-٢-٢ الإيمان

﴿١٥٢٣﴾ لَيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا؛ الأحزاب (٧٣)

٢-١-٢-٢-٢ التبعية

﴿١٥٢٤﴾ لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبَ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رُؤُوفٌ رَحِيمٌ؛ التوبة (١١٧)

٢-١-٢-٢-٣ الصدقة

﴿١٥٢٥﴾ أَمْ أَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ؛ المجادلة (١٣)

﴿١٥٢٦﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى امْتَحَنَ الصَّحَابَةَ بِهَذِهِ الْآيَةِ فَتَقَاعَسُوا كُلُّهُمْ عَنْ مُنَاجَاةِ الرَّسُولِ صلى الله عليه وآله فَكَانَ الرَّسُولُ اِحتَجَبَ فِي مَنْزِلِهِ عَنْ مُنَاجَاةِ أَحَدٍ إِلَّا مَنْ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَكَانَ مَعِيَ دِينَارٌ وَسَاقَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَلَامَهُ إِلَى أَنْ قَالَ فَكُنْتُ أَنَا سَبَبَ التَّوْبَةِ مِنَ اللَّهِ عَلَى الْمُسْلِمِينَ حِينَ عَمِلْتُ بِالْآيَةِ فَسُخِّتَ وَلَوْ لَمْ أَعْمَلْ بِهَا حَتَّى كَانَ عَمَلِي بِهَا سَبَبًا لِلتَّوْبَةِ عَلَيْهِمْ لَنَزَلَ الْعَذَابُ عِنْدَ امْتِنَاعِ أَكُلٍ عَنِ الْعَمَلِ بِهَا؛ بحار الأنوار ج: ٤١ ص: ٢٦

﴿١٥٢٧﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: بِي خَفَّفَ اللَّهُ عَنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ لِأَنَّ اللَّهَ امْتَحَنَ الصَّحَابَةَ بِهَذِهِ الْآيَةِ فَتَقَاعَسُوا عَنْ مُنَاجَاةِ الرَّسُولِ وَكَانَ قَدْ اِحتَجَبَ فِي مَنْزِلِهِ مِنْ مُنَاجَاةِ كُلِّ أَحَدٍ إِلَّا مَنْ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ وَكَانَ مَعِيَ دِينَارٌ فَتَصَدَّقْتُ بِهِ فَكُنْتُ أَنَا سَبَبَ التَّوْبَةِ مِنَ اللَّهِ عَلَى الْمُسْلِمِينَ حِينَ عَمِلْتُ بِالْآيَةِ وَلَوْ لَمْ يَعْمَلْ بِهَا أَحَدٌ لَنَزَلَ الْعَذَابُ لِامْتِنَاعِ أَكُلٍ مِنَ الْعَمَلِ بِهَا؛ بحار الأنوار ج: ٣٥ ص: ٣٨١

٢-١-٢-٢-٤ صلاة الليل

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۵۱۹﴾ وقتی خداوند تبارک و تعالی اراده کرد که توبه‌ی آدم عليه السلام را بپذیرد، جبرئیل را نزد او فرستاد، جبرئیل گفت: سلام بر تو ای آدم، کسی که بر امتحان سخنش وارده، صبر و شکیبایی نمود و از لغزشی که صادر شد توبه کرد، خداوند تبارک و تعالی مرا نزد تو فرستاد تا اعمالی را که به واسطه‌ی انجام آن‌ها توبه‌ات پذیرفته می‌شود به تو بیاموزم.

﴿۱۵۲۰﴾ جبرئیل گفت: ای آدم، آن‌گاه که خداوند مناسکی را که به واسطه‌ی آن‌ها توبه‌ات مقبول واقع شد به تو آموخت، لطف بزرگی به تو کرد.

۴-۱-۲-۱-۶ خواست

﴿۱۵۲۱﴾ و خشم دل‌های آنان را از میان می‌برد و خدا توبه هر کس را بخواهد (و شایسته بداند)، می‌پذیرد و خداوند دانا و حکیم است.

﴿۱۵۲۲﴾ سپس خداوند - بعد از آن - توبه هر کس را بخواهد (و شایسته بداند)، می‌پذیرد؛ و خداوند آمرزنده و مهربان است.

۴-۱-۲-۲-۲ اعمال بندگان

۴-۱-۲-۲-۱ ایمان

﴿۱۵۲۳﴾ هدف این بود که خداوند مردان و زنان منافق و مردان و زنان مشرک را (از مؤمنان جدا سازد و آنان را) عذاب کند، و خدا رحمت خود را بر مردان و زنان باایمان بفرستد؛ خداوند همواره آمرزنده و رحیم است.

۴-۱-۲-۲-۲ پیروی

﴿۱۵۲۴﴾ مسلماً خداوند رحمت خود را شامل حال پیامبر و مهاجران و انصار، که در زمان عسرت و شدت (در جنگ تبوک) از او پیروی کردند، نمود بعد از آنکه نزدیک بود دل‌های گروهی از آنها، از حق منحرف شود (و از میدان جنگ بازگردند) سپس خدا توبه‌ی آنها را پذیرفت، که او نسبت به آنان مهربان و رحیم است.

۴-۱-۲-۲-۳ صدقه

﴿۱۵۲۵﴾ آیا ترسیدید فقیر شوید که از دادن صدقات قبل از نجوا خودداری کردید؟ اکنون که این کار را نکردید و خداوند توبه‌ی شما را پذیرفت، نماز را برپا دارید و زکات را ادا کنید و خدا و پیامبرش را اطاعت نمایید و (بدانید) خداوند از آنچه انجام می‌دهید با خبر است.

﴿۱۵۲۶﴾ خداوند یاران پیامبر را با این آیه امتحان کرد و همگی آن‌ها از نجوای با پیامبر عليه السلام شانه خالی کردند (طفره رفتند) و پیامبر عليه السلام در منزلش از پذیرش راز و نیاز با احدی منع شد مگر کسی که صدقه دهد و من یک دینار داشتم و آن را صدقه دادم، و با عمل کردن به آیه، وسیله‌ی روی کردن خداوند بر مسلمانان شدم، زیرا اگر یک نفر هم به آیه عمل نمی‌کرد عذاب نازل می‌شد.

﴿۱۵۲۷﴾ خداوند به وسیله‌ی من بار سنگینی از این امت برداشت، او یاران پیامبر را با این آیه امتحان کرد و همگی آنان از نجوای با پیامبر عليه السلام شانه خالی کردند (طفره رفتند) و پیامبر عليه السلام در منزلش از پذیرش راز و نیاز با احدی منع شد مگر کسی که صدقه دهد، و من یک دینار داشتم و آن را صدقه دادم، و وسیله‌ی روی کردن خداوند بر مسلمانان شدم، زیرا اگر یک نفر هم به آیه عمل نمی‌کرد عذاب نازل می‌شد.

۴-۱-۲-۲-۴ نماز شب

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٥٢٨﴾ إِنَّ الْعَبْدَ لَيَقُومُ فِي اللَّيْلِ فَيَمِيلُ بِهِ النُّعَاسُ يَمِينًا وَشِمَالًا وَقَدْ وَقَعَ ذَقْنُهُ عَلَى صَدْرِهِ فَيَأْمُرُ اللَّهُ تَعَالَى أَبْوَابَ السَّمَاءِ فَتَنْفَتِحُ ثُمَّ يَقُولُ لِمَلَائِكَتِهِ انْظُرُوا إِلَى عَبْدِي مَا يُصِيبُهُ فِي التَّقَرُّبِ إِلَيَّ بِمَا لَمْ أَفْتَرِضْ عَلَيْهِ رَاجِيًا مِنِّي لثَلَاثَ خِصَالٍ ذَنْبًا أَغْفِرُهُ لَهُ أَوْ تَوْبَةً أَجَدِّدُهَا لَهُ أَوْ رِزْقًا أَزِيدُهُ فِيهِ أَشْهَدُوا مَلَائِكَتِي أَنِّي قَدْ جَمَعْتُهُنَّ لَهُ؛ التَّهْذِيبُ الْأَحْكَامُ ج: ٢ ص: ١٢١

٥-٢-٢-١-٤- الإِغْتِرَافُ

﴿١٥٢٩﴾ وَءَاخِرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَءَاخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ التوبة (١٠٢)

٦-٢-٢-١-٤- الْأَعْمَالُ الْحَسَنَةُ

﴿١٥٣٠﴾ الرَّسُولُ ﷺ: مَا لِلشَّيْطَانِ سَلَاخٌ أَبْلَغُ فِي الصَّالِحِينَ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا الْمُتَزَوِّجُونَ أَوْلَئِكَ الْمُطَهَّرُونَ الْمُبْرَأُونَ مِنَ الْخَنَا وَيَحْكُ يَا عَكَافُ إِنَّهُنَّ صَوَاحِبُ أَيُّوبَ وَدَاوُدَ وَيُوسُفَ وَكَرْسُفَ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ كُرْسُفٌ قَالَ رَجُلٌ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ بِسَاحِلِ الْبَحْرِ ثَلَاثِمِائَةَ عَامٍ يَصُومُ النَّهَارَ وَيَقُومُ اللَّيْلَ ثُمَّ إِنَّهُ كَفَرَ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ فِي سَبَبِ امْرَأَةٍ عَشَقَهَا وَتَرَكَ مَا كَانَ عَلَيْهِ مِنْ عِبَادَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ اسْتَدْرَكَهُ اللَّهُ بَبْعُضٍ مَا كَانَ مِنْهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَيَحْكُ يَا عَكَافُ تَزَوَّجْ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٤ ص: ١٥٩

٧-٢-٢-١-٤- الْعَمَلُ الصَّالِحُ

﴿١٥٣١﴾ وَءَاخِرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَءَاخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ التوبة (١٠٢)

٨-٢-٢-١-٤- مَنَاسِكُ الْحَجِّ

﴿١٥٣٢﴾ الصَّادِقُ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَتُوبَ عَلَى آدَمَ ﷺ أَرْسَلَ إِلَيْهِ جِبْرِئِيلَ فَقَالَ لَهُ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا آدَمُ الصَّابِرُ عَلَى بَلِيَّتِهِ النَّائِبُ عَنْ خَطِيئَتِهِ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى بَعَثَنِي إِلَيْكَ لِأَعْلَمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكَ بِهَا؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٦٧

٩-٢-٢-١-٤- الْإِنَابَةُ

﴿١٥٣٣﴾ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ قُلْتُ حَدَّثَنِي عَنْ مَقْتَلِ ابْنِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِيهِ ﷺ: فَضْرَبَ الْخُرُّ بْنُ يَزِيدَ فَرَسَهُ وَجَارَ عَسْكَرَ عُمَرَ بْنِ سَعْدٍ إِلَى عَسْكَرِ الْحُسَيْنِ ﷺ وَأَضِيعَا يَدَهُ عَلَى رَأْسِهِ وَهُوَ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِلَيْكَ أُنِيبُ فُتُبُ عَلَى فَقَدْ أَرَعْبْتُ قُلُوبَ أَوْلِيَائِكَ وَأَوْلَادِ نَبِيِّكَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ هَلْ لِي مِنْ تَوْبَةٍ قَالَ نَعَمْ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكَ قَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَئِذْنٌ لِي فَأَقَاتِلَ عَنْكَ فَأَذِنَ لَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٤٤ ص: ٣١٩

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۵۲۸﴾ گاهی بنده برای نماز شبانه، نیمه‌شب از خواب برمی‌خیزد ولی (خواب بر او چیره می‌آید) و او را به راست و چپ می‌اندازد و چانه‌هایش بر روی سینه‌اش می‌افتد، پس خداوند پاک و منزّه بر درهای آسمان فرمان می‌دهد و درها گشوده می‌شوند، پس آن‌گاه به فرشتگان می‌فرماید: به بنده‌ام بنگرید که در علاقه‌اش به تقرب و نزدیک‌شدن به من در کاری که بر او واجب نکرده‌ام، چگونه خودش را به رنج انداخته است، او به یکی از این سه فضیلت به من امید بسته است. گناهی که بر او ببخشایم یا توبه‌ای که دوباره برقرار کنم و یا روزی و رزقی که بر آن بیفزایم، پس فرشتگانم را گواه می‌گیرم که بی‌تردید هر سه چیز را برایش فراهم می‌آورم.

۵-۲-۱-۴-اعتراف

﴿۱۵۲۹﴾ و گروهی دیگر، به گناهان خود اعتراف کردند و کار خوب و بد را به هم آمیختند؛ امید می‌رود که خداوند توبه آن‌ها را بپذیرد؛ به یقین، خداوند آمرزنده و مهربان است.

۶-۲-۱-۴-اعمال نیک

﴿۱۵۳۰﴾ شیطان در اغوای مردان شایسته سلاحی نافذتر از زن ندارد، مگر آنان که ازدواج کرده‌اند. آنان پاک و به‌دور از آفت هستند. وای بر تو ای عکاف، (نمونه‌ی این زنان)، همراهان ایوب و داود و یوسف و کرسف است. گفتم: ای رسول خدا کرسف کیست؟ فرمود: او مردی بود که سیصد سال در ساحل دریا خدا را عبادت کرد، روزها روزه می‌گرفت و شب‌ها به عبادت بیدار بود. پس از آن به خاطر زنی که شیفته‌اش شده بود، به خدای بزرگ کافر شد و هرآنچه را از عبادت خدای عزیز و جلیل انجام می‌داد ترک کرد. سپس خداوند به خاطر برخی صفات و اعمال او، راه جبران، سر راه او قرار داد. وای بر تو ای عکاف، ازدواج کن.

۷-۲-۱-۴-عمل شایسته

﴿۱۵۳۱﴾ و گروهی دیگر، به گناهان خود اعتراف کردند و کار خوب و بد را به هم آمیختند؛ امید می‌رود که خداوند توبه آن‌ها را بپذیرد؛ به یقین، خداوند آمرزنده و مهربان است.

۸-۲-۱-۴-مناسک حج

﴿۱۵۳۲﴾ وقتی خداوند تبارک و تعالی اراده کرد که توبه‌ی آدم عليه السلام را بپذیرد، جبرئیل را نزد او فرستاد، جبرئیل گفت: سلام بر تو ای آدم، کسی که بر امتحان سختش وارده، صبر و شکیبایی نمود و از لغزشی که صادر شد توبه کرد، خداوند تبارک و تعالی مرا نزد تو فرستاد تا اعمالی را که به‌واسطه‌ی انجام آن‌ها توبه‌ات پذیرفته می‌شود به تو بیاموزم.

۹-۲-۱-۴-بازگشت

﴿۱۵۳۳﴾ حربن یزید ریاحی اسب خود را راند و از لشکر ابن‌سعد خارج و داخل لشکر امام حسین شد و دست خود را روی سر خویش نهاده بود و می‌گفت: پروردگارا، من به‌سوی تو بازگشته‌ام توبه‌ی مرا بپذیر، زیرا قلب‌های اولیای تو و فرزندان پیامبرت تو را دچار ترس نمودم. ای پسر پیامبر، آیا توبه‌ی من قبول است؟ فرمود: آری، خدا توبه‌ی تو را پذیرفت. حر گفت: ای پسر پیامبر، به من اجازه بده تا به میدان بروم، و امام حسین به او اجازه‌ی میدان داد.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٥٣٤﴾ الرسول ﷺ: لَذَكَرُ اللَّهَ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ خَيْرٌ مِنْ حِطْمِ السُّيُوفِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَعْنِي مَنْ ذَكَرَ اللَّهَ بِالْغُدُوِّ وَتَذَكَرَ مَا كَانَ مِنْهُ فِي لَيْلِهِ مِنْ سُوءٍ عَمَلِهِ وَاسْتَغْفَرَ اللَّهَ وَتَابَ إِلَيْهِ اَنْتَشَرَ وَقَدْ حُطَّتْ سَيِّئَاتُهُ وَغُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وَمَنْ ذَكَرَ اللَّهَ بِالْآصَالِ وَهِيَ الْعَشِيَّاتُ وَرَاجَعَ نَفْسَهُ فِيمَا كَانَ مِنْهُ يَوْمَهُ ذَلِكَ مِنْ سَرَفِهِ عَلَى نَفْسِهِ وَإِضَاعَتِهِ لِأَمْرِ رَبِّهِ فَذَكَرَ اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ اللَّهَ تَعَالَى وَانَابَ رَاحَ إِلَى أَهْلِهِ وَقَدْ غُفِرَتْ لَهُ ذُنُوبُهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٩٧

١٠-٢-٢-١-٤-المهاجرة

﴿١٥٣٥﴾ لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رُفُوفٌ رَحِيمٌ؛ التوبة (١١٧)

١١-٢-٢-١-٤-الوضوء على الوضوء

﴿١٥٣٦﴾ الصادق عليه السلام: أَنَّ الْوُضُوءَ عَلَى الْوُضُوءِ نُورٌ عَلَى نُورٍ وَمَنْ جَدَّدَ وَضُوءَهُ مِنْ غَيْرِ حَدَثٍ آخَرَ جَدَّدَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ تَوْبَتَهُ مِنْ غَيْرِ اسْتِغْفَارٍ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٤١

١٢-٢-٢-١-٤-التقوى

﴿١٥٣٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا يَحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ؛ الحجرات (١٢)

٣-١-٤-مقدمة قبول التوبة

١-٣-١-٤-من الله

١-٣-١-٤-١-٤-الرحمة وراجع: الفصل ١

﴿١٥٣٨﴾ قَالَ سُبْحَانَهُ أَهْلُ طَاعَتِي فِي ضِيَاقَتِي وَأَهْلُ شُكْرِي فِي زِيَادَتِي وَأَهْلُ ذِكْرِي فِي نِعْمَتِي وَأَهْلُ مَعْصِيَتِي لَا أُوَيْسُهُمْ مِنْ رَحْمَتِي إِنْ تَابُوا فَأَنَا حَبِيبُهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٢٢

﴿١٥٣٩﴾ السَّجَّاد عليه السلام: تَقَبَّلْ يَا رَحِيمٌ تَوْبَتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٣٦

﴿١٥٤٠﴾ امير المؤمنين عليه السلام: تَوَبُّوا إِلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٥١٨

٢-٣-١-٤-التفضل

﴿١٥٤١﴾ العسكري عليه السلام: قَالَ آدَمُ اللَّهُمَّ بَجَاهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ بَجَاهِ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالحَسَنِ وَالحُسَيْنِ وَ الطَّيِّبِينَ مِنَ الْهَيْمَ لَمَّا تَفَضَّلْتَ بِقَبُولِ تَوْبَتِي وَغُفْرَانِ زَلَّتِي؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١

٢-٣-١-٤-أعمال العبد

١-٣-٢-٤-الذكر وراجع: الفصل ٧: أذكار التوبة

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۵۳۴﴾ یاد خدا در صبحگاهان و شامگاهان از برخورد شمشیرها در راه خدا است، یعنی هر که خدا را صبحگاهان یاد کند و اعمال ناشایست شب گذشته را به یاد بیاورد و بر آن‌ها استغفار و توبه کند، و بعد سراغ کارش برود، خطاهایش فرو ریخته و گناهانش آمرزیده می‌شود، و هر که خدا را در شامگاهان یاد کند و به نفس خود مراجعه کرده و آنچه در روز از حدّ خود تجاوز کرده و آنچه از اوامر خدا را آن‌چنان که باید عمل نکرده است یادآور شود و بر آن‌ها از خدا طلب آمرزش کند و به‌سوی خدا بازگردد، با گناهان آمرزیده‌شده به‌سوی خانواده برمی‌گردد.

۱۰-۲-۲-۴-۱- مهاجرت

﴿۱۵۳۵﴾ مسلماً خداوند رحمت خود را شامل حال پیامبر و مهاجران و انصار، که در زمان عسرت و شدّت (در جنگ تبوک) از او پیروی کردند، نمود بعد از آنکه نزدیک بود دل‌های گروهی از آنها، از حقّ منحرف شود (و از میدان جنگ بازگردند) سپس خدا توبه‌ی آنها را پذیرفت، که او نسبت به آنان مهربان و رحیم است.

۱۱-۲-۲-۴-۱- وضو روی وضو

﴿۱۵۳۶﴾ وضو گرفتن بر روی وضوی قبلی، نوری است بر روی نور؛ و هر کس بدون صادر شدن آنچه که موجب باطل شدن وضو شود، وضوی خود را تجدید کند خدای عزیز و جلیل نیز بدون طلب بخشایش و توبه‌ی جدید، توبه‌ی او را تازه و تجدید می‌کند.

۱۲-۲-۲-۴-۱- پرهیزکاری

﴿۱۵۳۷﴾ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از بسیاری از گمان‌ها بپرهیزید، چرا که بعضی از گمان‌ها گناه است و هرگز (در کار دیگران) تجسّس نکنید و هیچ‌یک از شما دیگری را غیبت نکند، آیا کسی از شما دوست دارد که گوشت برادر مرده‌ی خود را بخورد؟ (به یقین) همه‌ی شما از این امر کراهت دارید؛ تقوای الهی پیشه کنید که خداوند توبه‌پذیر و مهربان است.

۳-۱-۴- مقدمه‌ی قبول توبه

۱-۳-۴- از طرف خدا

۱-۳-۴-۱- رحمت و ر. به: فصل ۱، مترادفات

﴿۱۵۳۸﴾ خدای سبحان فرمود: اهل طاعت من در مهمانی من هستند و اهل شکر شایسته‌ی دریافت بیشتر، و اهل ذکر در نعمت من؛ و اهل معصیت خود را نیز از رحمتم ناامید نمی‌کنم، اگر برگردند دوست آنان هستم.

﴿۱۵۳۹﴾ ای خداوند مهربان، توبه‌ی مرا بپذیر.

﴿۱۵۴۰﴾ به درگاه او توبه کنید، زیرا که او توبه‌پذیری مهربان است.

۲-۳-۴-۱- لطف

﴿۱۵۴۱﴾ آدم گفت: خدایا، به آبروی محمد و خاندان پاکش، به آبروی محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و خاندان پاکشان، می‌خواهم که با قبول کردن توبه‌ام و آمرزش لغزش‌هایم، به من لطف کنی.

۲-۳-۴-۱- اعمال بنده

۱-۳-۴-۲- ذکر و ر. به: فصل ۷، اذکار توبه

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٥٤٢﴾ العسكري عليه السلام: لَمَّا زَالَتِ الْخَطِيئَةُ مِنْ آدَمَ عليه السلام وَ أُخْرِجَ مِنَ الْجَنَّةِ وَفَّقَهُ اللَّهُ لِلتَّوْبَةِ قَالَ يَا رَبِّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَ بِحَمْدِكَ عَمِلْتُ سُوءًا وَ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَتُبَّ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ وَ أَخْيَارِ أَصْحَابِهِ الْمُتَجَبِّينَ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى لَقَدْ قَبِلْتُ تَوْبَتَكَ وَ آيَةُ ذَلِكَ أَنِّي أَنْقَيْتُ بَشْرَتَكَ فَقَدْ تَغَيَّرَتْ وَ كَانَ ذَلِكَ لثَلَاثَةَ عَشَرَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فَصُمُّ هَذِهِ الثَّلَاثَةِ أَيَّامَ الَّتِي تَسْتَقْبِلُكَ فِيهَا أَيَّامُ الْبَيْضِ يُنْقَى اللَّهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ بَعْضُ بَشْرَتِكَ فَصَامَهَا فَفَقِيَ فِي كُلِّ يَوْمٍ ثُلُثَ بَشْرَتِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٥١٥

٢-٣-١-٤- صلاح الآباء

﴿١٥٤٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَلَمَّا نَظَرُوا إِلَى مَا لَا قَبْلَ لَهُمْ مِنَ الْجُنُودِ تَابُوا وَ تَضَرَّعُوا فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى شَعْيَا أَنِّي قَبِلْتُ تَوْبَتَهُمْ لِصَلَاحِ آبَائِهِمْ؛ القصص للجزائري ص: ٣٩٢

٣-٣-١-٤- الاستغفار وراجع: فصل ١: المراتفات

﴿١٥٤٤﴾ الصادق عليه السلام: وَ قَدْ جَعَلْتُ الْاسْتِغْفَارَ طَرِيقًا إِلَى قُبُولِ التَّوْبَةِ وَ غُفْرَانِ الْآثَامِ فَهَا أَنَا أَقُولُ اسْتَغْفِرُكَ وَ أَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ وَ يُكْرَرُ ذَلِكَ مِائَةً مَرَّةً؛ محاسبة النفس ص: ٢٦

﴿١٥٤٥﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ أُعْطِيَ الْاسْتِغْفَارَ لَمْ يُحْرَمِ التَّوْبَةُ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٢٨

﴿١٥٤٦﴾ الصادق عليه السلام: أَنَا أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنَ الذُّنُوبِ وَ الْآثَامِ فَإِنْ قَبِلْتُ تَوْبَتِي وَ رَضِيتَ عَنِّي وَ إِلَّا فَاسْأَلْكَ أَنْ تَعْفُو عَنِّي فَقَدْ يَعْفُو الْمَوْلَى عَنْ عَبْدِهِ وَ هُوَ غَيْرُ رَاضٍ عَنْهُ وَ قَدْ جَعَلْتُ الْاسْتِغْفَارَ طَرِيقًا إِلَى قُبُولِ التَّوْبَةِ وَ غُفْرَانِ الْآثَامِ؛ محاسبة النفس ص: ٢٦

٤-١-٤- العامل المحرك لقبول الخطأ و التوبة الآخرين

١-٤-١-٤- السَّتر على الجرائر

﴿١٥٤٧﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَ أَمَّا حَقُّ الصَّغِيرِ فَرَحْمَتُهُ وَ تَتَقِيْفُهُ وَ تَعْلِيمُهُ وَ الْعَفْوُ عَنْهُ وَ السَّتْرُ عَلَيْهِ وَ الرِّفْقُ بِهِ وَ الْمَعُونَةُ لَهُ وَ السَّتْرُ عَلَى جَرَائِرِ حَدَاتِهِ فَإِنَّهُ سَبَبٌ لِلتَّوْبَةِ وَ الْمُدَارَاةُ لَهُ وَ تَرْكُ مُمَاحَكَتِهِ فَإِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى لِرُشْدِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ١٦٦

٢-٤-١-٤- سعة الصدر، التغافل، الإكرام و الإحترام

﴿١٥٤٨﴾ أَنَّ الْحُسَيْنَ بْنَ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَعْفَرِ الصَّادِقِ عليه السلام كَانَ يَقُمُ يَشْرَبُ غُلَانِيَةً فَقَصَدَ يَوْمًا الْحَاجَّةَ إِلَى بَابِ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ الْأَشْعَرِيِّ وَ كَانَ وَكِيلًا فِي الْأَوْقَافِ يَقُمُ فَلَمْ يَأْذَنْ لَهُ فَرَجَعَ إِلَى بَيْتِهِ مَهْمُومًا فَتَوَجَّهَ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ إِلَى الْحَجِّ فَلَمَّا بَلَغَ سُرَّ مَنْ رَأَى فَاسْتَأْذَنَ عَلَى أَبِي مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيِّ عليه السلام فَلَمْ يَأْذَنْ لَهُ فَبَكَى أَحْمَدُ طَوِيلًا وَ تَضَرَّعَ حَتَّى أَذِنَ لَهُ فَلَمَّا دَخَلَ قَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ لِمَ مَنَعْتَنِي الدُّخُولَ عَلَيْكَ وَ أَنَا مِنْ شِيعَتِكَ وَ مَوَالِيكَ قَالَ عليه السلام لَأَنَّكَ طَرَدْتَ ابْنَ عَمَّنَا عَنْ بَابِكَ فَبَكَى أَحْمَدُ وَ حَلَفَ بِاللَّهِ أَنَّهُ لَمْ يَمْنَعْهُ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۵۴۲﴾ وقتی از آدم خطا سر زد و از بهشت اخراج شد، خداوند به او توفیق توبه داد، چنین گفت: "پروردگارا، خدایی جز تو نیست تو منزه‌ی و من ستایشگر تو، من بد کردم و به خودم ظلم کردم به حق محمد و خاندان پاک و یاران برگزیده‌اش توبه‌ام را بپذیر که تو بسیار توبه‌پذیر و مهربانی". خداوند فرمود: توبه‌ات را قبول کردم و نشانه‌ی آن این است که رنگ پوستت را پاک می‌کنم، زیرا رنگ پوست او تغییر کرده بود؛ آن روز سیزدهم ماه رمضان بود. خداوند فرمود: سه روز آینده را که ایام‌البیض است روزه بگیر، در هر روز مقداری از رنگ پوست تو پاک خواهد شد؛ خداوند در هر روز رنگ پوست او را به مقدار یک‌سوم بهبود بخشید.

۲-۳-۱-۴- صلاحیت پدران

﴿۱۵۴۳﴾ وقتی متوجه ضعف خود و قدرت سپاه مقابل شدند، توبه کردند و تضرع نمودند، خداوند تعالی هم به شعبا رضی الله عنه وحی نمود: من به خاطر درستکاری و صلاح پدرانشان، توبه‌ی آن‌ها را پذیرفتم.

۳-۳-۱-۴- طلب آمرزش و ربه: فصل ۱، مترادفات

﴿۱۵۴۴﴾ تو طلب آمرزش را راهی به‌سوی قبول توبه و آمرزش گناهان قرار دادی؛ و من از تو آمرزش می‌طلبم و درخواست توبه دارم؛ و این جمله را صد بار تکرار می‌کرد.

﴿۱۵۴۵﴾ هرکس موفق به استغفار شود، از توبه محروم نمی‌شود.

﴿۱۵۴۶﴾ من از گناهان صغیره و کبیره‌ای که مرتکب شده‌ام به‌سوی تو باز می‌گردم که توبه‌ام را بپذیری و از من راضی شوی، و اگر چنین نکنی از تو طلب عفو و بخشش می‌کنم و یقین دارم که گاهی ارباب با اینکه از بنده‌اش راضی نیست، او را می‌بخشد؛ و تو خود استغفار و طلب آمرزش را راهی برای قبول توبه و آمرزش گناهان قرار داده‌ای.

۴-۱-۴- عوامل پذیرش توبه‌ی دیگران

۱-۴-۱-۴- جرم پوشی

﴿۱۵۴۷﴾ حق خردسال این است که نسبت به او مهربان باشی و در تربیت و آموزشش بکوشی، از او درگذری و با پرده‌پوشی و نرمش و مساعدت، خطاهای نوجوانی‌اش را نادیده بگیری که سبب توبه‌ی او شود و با او مدارا کنی و کشمکش نکنی که به رشد و رهایی او نزدیک‌تر است.

۲-۴-۱-۴- ظرفیت، تغافل، احترام

﴿۱۵۴۸﴾ حسین بن حسن بن جعفر بن محمد بن اسماعیل بن جعفر صادق رضی الله عنه در قم زندگی می‌کرد و آشکارا شراب می‌خورد؛ روزی برای احتیاجی که داشت به خانه‌ی احمد بن اسحاق اشعری رفت که وکیل اوقاف در قم بود، ولی احمد بن اسحاق به او اجازه‌ی ورود نداد و او به ناچار با ناراحتی به خانه‌ی خود برگشت. احمد بن اسحاق آن سال عازم حج شد، در سامرا خواست تا خدمت امام حسن عسکری رضی الله عنه برسد اما امام رضی الله عنه به او اجازه‌ی ورود نداد؛ او زاری و تضرع و گریه‌ی فراوانی کرد تا سرانجام اجازه‌ی ورود یافت، وقتی وارد شد عرض کرد: ای پسر پیامبر خدا، چرا به من اجازه ندادید خدمتتان برسم؟ من که از شیعیان و ارادتمندان شما هستم. فرمود: چون پسر عموی مرا از در خانه‌ات راندی؛ احمد گریه‌اش گرفت و قسم یاد کرد که اجازه‌ن دادن من به دلیل آن بود که شاید او از شراب‌خواری توبه کند؛ امام رضی الله عنه

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

مِنَ الدُّخُولِ عَلَيْهِ إِلَّا لَأَن يَتُوبَ مِنْ شَرْبِ الْخَمْرِ قَالَ صَدَقْتَ وَلَكِنْ لَأَبْدَ مِنْ إِكْرَامِهِمْ وَاحْتِرَامِهِمْ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَأَنْ لَا تُحَقِّرَهُمْ وَلَا تَسْتَهينَ بِهِمْ لِانْتِسَابِهِمْ إِلَيْنَا فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ فَلَمَّا رَجَعَ أَحْمَدُ إِلَى قَوْمِ أَتَاهُ أَشْرَافُهُمْ وَكَانَ الْحُسَيْنُ مَعَهُمْ فَلَمَّا رَأَاهُ أَحْمَدُ وَتَبَّ إِلَيْهِ وَاسْتَقْبَلَهُ وَآكْرَمَهُ وَاجْلَسَهُ فِي صَدْرِ الْمَجْلِسِ فَاسْتَغْرَبَ الْحُسَيْنُ ذَلِكَ مِنْهُ وَاسْتَبَدَّعَهُ وَسَأَلَهُ عَنْ سَبَبِهِ فَذَكَرَ لَهُ مَا جَرَى بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْعَسْكَرِيِّ عليه السلام فِي ذَلِكَ فَلَمَّا سَمِعَ ذَلِكَ نَدِمَ مِنْ أَفْعَالِهِ الْقَبِيحَةِ وَتَابَ مِنْهُ وَرَجَعَ إِلَى بَيْتِهِ وَأَهْرَقَ الْخُمُورَ وَكَسَرَ آلاتِهَا وَصَارَ مِنَ الْأَتْقِيَاءِ الْمُتَوَرِّعِينَ وَالصَّالِحَاءِ الْمُتَعَبِّدِينَ وَكَانَ مُلَازِمًا لِلْمَسَاجِدِ وَمُعْتَكِفًا فِيهَا حَتَّى أَذْرَكَهُ الْمَوْتُ؛ مُسْتَدْرِكُ الْوَسَائِلِ

ج: ١٢ ص: ٣٧٤

٣-١-٤-٤- عَدَمُ الْأَفْشَاءِ

﴿١٥٤٩﴾ عليه السلام الرُّسُولُ عليه السلام قَالَ رَسُولُ اللَّهِ عليه السلام حَدَّثَ بِالْقِصَّةِ إِخْوَانُكَ الْمُؤْمِنِينَ وَلَا تَكْشِفْ عَنْ اسْمِ الْمُنَافِقِ الْمُكَايِدَ لَنَا فَقَدْ كَفَاكُمَا اللَّهُ شَرَّهُ وَأَخْرَهُ لِلتَّوْبَةِ لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى؛ مُسْتَدْرِكُ

الْوَسَائِلِ ج: ١١ ص: ١١٧

٤-١-٤-٤- تَعَمُّدُ ذُنُوبِ الْمُسِيءِ

﴿١٥٥٠﴾ عليه السلام الصَّادِقُ عليه السلام تَجِبُ عَلَى السُّلْطَانِ لِلْخَاصَّةِ وَالْعَامَّةِ ... تَعَمُّدُ ذُنُوبِ الْمُسِيءِ لِتُتُوبَ وَ

يَرْجِعَ عَنْ غِيَّهِ؛ بَحَارُ الْأَنْوَارِ ج: ٧٥ ص: ٢٣٢

٥-١-٤-٥- مُقَدِّمَةُ قَبُولِ التَّوْبَةِ مِنْ قَبْلِ الْآخِرِينَ

٥-١-٤-٥-١- قَوْلُ لَمْ أَفْعَلْهُ

﴿١٥٥١﴾ عليه السلام الصَّادِقُ عليه السلام مَا بِالْكُمِ يُعَادَى بَعْضُكُمْ بَعْضًا إِذَا بَلَغَ أَحَدُكُمْ عَنْ أَخِيهِ شَيْءٌ لَا يُعْجِبُهُ فَلْيَقُلْهُ وَكَيْسَالُهُ فَإِنْ قَالَ لَمْ أَفْعَلْهُ صَدَقَهُ وَإِنْ قَالَ قَدْ فَعَلْتُ اسْتَبَاهُ؛ مُسْتَدْرِكُ الْوَسَائِلِ ج: ٩ ص: ٧٨

٢-٤-٢- عَوَامِلُ التَّسْوِيفِ

١-٢-٤-٢-١- عَدَمُ رِعَايَةِ حُدُودِ اللَّهِ

١-٢-٤-٢-١-١- الإِسْتِخْفَافُ بِحَقِّ اللَّهِ، الإِعْرَاضُ عَنِ اللَّهِ، الْكِذْبُ، الْكُفْرَانُ وَعَدَمُ الشُّكْرِ، الْفَقْدُ لِمَجَالِسِ الْعُلَمَاءِ، الْغَفْلَةُ، الْأَلْفَةُ بِمَجَالِسِ الْبَطَالِينِ، الْجُرْمُ وَالْجَرِيرَةُ، قَلَّةُ الْحَيَاءِ

﴿١٥٥٢﴾ عليه السلام الصَّادِقُ عليه السلام مَا لِي كَلَّمَا قُلْتُ قَدْ صَلَحْتُ سَرِيرَتِي وَقَرُبَ مِنْ مَجَالِسِ التَّوَّابِينَ

مَجْلِسِي عَرَضَتْ لِي بَلِيَّةٌ أَزَالَتْ قَدَمِي وَحَالَتْ بَيْنِي وَبَيْنَ خِدْمَتِكَ سَيِّدِي لَعَلَّكَ عَنْ بَابِكَ

طُرِدْتَنِي وَعَنْ خِدْمَتِكَ نَحَيْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ رَأَيْتَنِي مُسْتَخْفًا بِحَقِّكَ فَأَقْصَيْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ رَأَيْتَنِي

مُغْرَضًا عَنْكَ فَقَلَيْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ وَجَدْتَنِي فِي مَقَامِ الْكَاذِبِينَ فَرَفَضْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ رَأَيْتَنِي غَيْرَ شَاكِرٍ

لِنِعْمَائِكَ فَحَرَمْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ فَقَدْتَنِي مِنْ مَجَالِسِ الْعُلَمَاءِ فَخَذَلْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ رَأَيْتَنِي فِي الْغَافِلِينَ

فَمِنْ رَحْمَتِكَ آيَسْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ رَأَيْتَنِي أَلْفُ مَجَالِسِ الْبَطَالِينِ فَيَنِي وَبَيْنَهُمْ خَلَيْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ لَمْ

تُحِبَّ أَنْ تَسْمَعَ دُعَائِي فَبَاعَدْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ بِجُرْمِي وَجَرِيرَتِي كَافَيْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ بِقِلَّةِ حَيَاتِي

مِنْكَ جَازَيْتَنِي؛ الْبَلَدُ الْأَمِينُ ص: ٢٠٨

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

فرمود: راست می‌گویی ولی چاره‌ای نیست، باید آن‌ها را گرامی بدارید و احترام کنید؛ درهرحال مبدا به خاطر انتسابشان به خاندان امامت، ایشان را تحقیر و به ایشان اهانت کنید که دراین‌صورت زیانکار خواهید بود. وقتی احمد به قم برگشت بزرگان به دیدن او آمدند، حسین نیز از کسانی بود که به دیدن احمد شتافت؛ احمد با دیدن او به استقبالش شتافت و اکرامش کرد و او را در صدر مجلس نشاند؛ دیدن این‌همه احترام برای حسین بی‌سابقه بود، لذا پرسید: چه شده که این‌قدر به من احترام می‌کنی؟ احمد ماجرای خود با امام عسکری علیه السلام را توضیح داد. حسین با شنیدن این سخنان از کار زشت خود پشیمان شد و توبه کرد، به خانه برگشت و تمام شراب‌هایی که داشت به زمین ریخت و اسباب و وسایل شراب را شکست و از پرهیزگاران و صالحین شد و تا پایان عمر اهل مسجد و اعتکاف و شب‌زنده‌داری بود.

۴-۱-۴-۳- افشانکردن

﴿۱۵۴۹﴾ قصه را برای دوستان با ایمانت نقل کن ولی نام منافق حيله‌گر را بر ملا نکن. خدا شر او را از شما بگرداند و (عقوبتش را) به تأخیر اندازد شاید، متذکر شود و از خدا بترسد و بازگردد.

۴-۱-۴-۴- پوشاندن گناهان بدکاران

﴿۱۵۵۰﴾ بر سلطان نسبت به عموم مردم، سه چیز واجب است... از جمله سرپوش گذاشتن بر خطای گناهکار، تا توبه کند و از گمراهی خود برگردد.

۴-۱-۵- پذیرفته‌شدن توبه توسط دیگران

۴-۱-۵-۱- اینکه بگوید: انجام ندادم

﴿۱۵۵۱﴾ چرا با یکدیگر دشمنی می‌کنید؟ اگر چیزی درباره‌ی برادر خود شنیدید به خود او بگویید و از او علت را بپرسید، اگر گفت چنین کاری نکردم قبول کنید و اگر اقرار کرد، به توبه تشویقش کنید.

۴-۲- عوامل تأخیر انداختن توبه

۴-۲-۱- عدم رعایت حدود الهی

۴-۲-۱-۱- سبک‌شمردن حق خدا، روگرداندن از خدا، دروغ، ناسپاسی، ازدست‌دادن مجلس

دانشمندان، بی‌خبری، مأنوس‌بودن با مجالس اهل بطالت و کارهای بیهوده، جرم، بی‌شرمی ﴿۱۵۵۲﴾ چه بر سرم آمده؟ هر زمان که با خودم می‌گویم: درونم سامان یافته است و به مجالس توبه‌کنندگان نزدیک شده‌ام، حالتی برایم پیش می‌آید که گام‌هایم را می‌لرزاند و میان من و خدمت تو حائل می‌شود؟ آقای من، شاید مرا از درگاهت رانده‌ای و از خدمت دور داشته‌ای؟ یا شاید چون دیدی که من حق بایسته‌ی تو را سبک می‌شمارم مرا از خود دور کرده‌ای؟ یا شاید چون روگرداندم از خودت را دیده‌ای و بر من خشم گرفته‌ای؟ یا شاید چون مرا در جایگاه دروغ‌گویان یافته‌ای، رهایم کرده‌ای؟ یا چون مرا سپاسگزار نعمت‌هایت نیافتی، محرومم ساخته‌ای؟ یا شاید چون مرا همنشین عالمان نیافتی، خوارم داشته‌ای؟ یا شاید چون مرا در میان جمع بی‌خبران یافته‌ای، از رحمت ناامیدم ساخته‌ای؟ یا شاید چون مرا مونس اتلاف‌کنندگان اوقات دیده‌ای، مرا با ایشان واگذاشته‌ای؟ یا شاید چون دوست نداری دعایم را بشنوی، مرا از خود دور گردانده‌ای؟ یا شاید مرا به خاطر جرم و گناهم کیفر کرده‌ای؟ یا شاید به خاطر بی‌حیایی‌ام نسبت به خودت مجازاتم کرده‌ای؟

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

٢-١-٢-٤- الأمل، طول الأمل

﴿١٥٥٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: الجاهل يذم الدنيا ولا يسخو بإخراج أqlها يمدح الجود ويخل بالبدل يتمنى التوبة بطول الأمل ولا يعجلها لخوف حلول الأجل؛ شرح نهج البلاغة ج: ٢٠ ص: ٣٢٠

﴿١٥٥٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فلا يلهيكم الأمل ولا يطولن عليكم الأجل فإنما أهلك من كان قبلكم أمد أمليهم وتغطية الأجل عنهم حتى نزل بهم الموعد الذي ترد عنه المعذرة وترفع عنه التوبة؛ الكافي ج: ٨ ص: ٣٨٩

﴿١٥٥٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لا تكن ممن يرجو الآخرة بغير عمل ويسوف التوبة بطول الأمل؛ غرر الحكم ص: ١٥٧

﴿١٥٥٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لا تكن ممن يريد الآخرة بعمل الدنيا أو بغير عمل ويؤخر التوبة بطول الأمل؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٤٨

﴿١٥٥٧﴾ فاما من قدر أمره على أن يعصى ما بدا له ثم يتوب آخر ذلك فإنما يحاول خديعة من لا يخادع بأن يتسلف التلذذ في العاجل ويعدو ويمنى نفسه التوبة في الأجل ولأنه لا يقى بما يعد من ذلك فإن النزوع من الترفه والتلذذ ومعاينة التوبة ولا سيما عند الكبر وضعف البدن أمر صعب ولا يؤمن على الإنسان مع مدافعة بالتوبة أن يرهبه الموت فيخرج من الدنيا غير تائب كما قد يكون على الواحد دين إلى أجل وقد يقدر على قضائه فلا يزال يدافع بذلك حتى يحل الأجل وقد نفذ المال فيبقى الدين قائماً عليه فكان خير الأشياء للإنسان أن يستر عنه مبلغ عمره فيكون طول عمره يترقب الموت فيترك المعاصي ويؤثر العمل الصالح فإن قلت وها هو الآن قد ستر عنه مقدار حياته وصار يترقب الموت في كل ساعة يقارف القواحش وينتهك المحارم قلنا إن وجه التدبير في هذا الباب هو الذي جرى عليه الأمر فيه فإن كان الإنسان مع ذلك لا يرعوى ولا ينصرف عن المساوى فإنما ذلك من مراحه ومن قساوة قلبه لا من خطئ في التدبير كما أن الطبيب قد يصف للمريض ما ينتفع به فإن كان المريض مخالفاً لقول الطبيب لا يعمل بما يأمره ولا ينتهي عما ينهاه عنه لم ينتفع بصفته ولم يكن الإساءة في ذلك للطبيب بل للمريض حيث لم يقبل منه ولئن كان الإنسان مع ترقبه للموت كل ساعة لا يمتنع عن المعاصي فإنه لو وثق بطول البقاء كان أخرى بأن يخرج إلى الكبائر الفظيعة فترقب الموت على كل حال خير له من الثقة بالبقاء ثم إن ترقب الموت وإن كان صنف من الناس يلهون عنه ولا يتعظون به فقد يتعظ به صنف آخر منهم وينزعون عن المعاصي ويؤثرون العمل الصالح ويجودون بالأموال والعقائل النفيسة في الصدقة على الفقراء والمساكين فلم يكن من العدل أن يحرم هؤلاء الانتفاع بهذه الخصلة لتضييع أولئك حظهم منها؛ بحار الأنوار ج: ٣ ص: ٨٢

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۲-۱-۲-۴- آرزو، درازبودن آرزوها

﴿۱۵۵۳﴾ نادان، دنیا را نکوهش می‌کند ولی حاضر نیست حتی اندکی از آن را ببخشد، بخشش را ستایش می‌کند ولی خود در بخشیدن، بخیل و تنگ‌نظر است. توبه را همراه با آرزوهای دراز طلب می‌کند. و از ترس فرارسیدن مرگ، در توبه شتاب نمی‌کند.

﴿۱۵۵۴﴾ چنین مباد که آرزوی بیجا، شما را از توجّه به حق دور کند، و مبادا عمر خویش را دراز بیندارید، زیرا آنان را که پیش از شما بودند، آرزوی دراز و سرپوش‌نهادن بر یاد مرگ، به نابودی کشانید تا آنکه مرگشان فرارسید، همان مرگی که هنگام رسیدن آن پوزشی پذیرفته نمی‌شود، و توبه برداشته می‌شود.

﴿۱۵۵۵﴾ از آن کسانی نباش که به آخرت امید دارد، ولی برای تحقّق آن دست به عملی نمی‌زند، و با رؤیایپردازی توبه را به تأخیر می‌اندازد.

﴿۱۵۵۶﴾ از کسانی نباش که می‌خواهند با اعمال دنیایی یا بدون هیچ تلاشی، آخرت را به دست بیاورند و با رؤیایپردازی توبه را به تأخیر می‌اندازند.

﴿۱۵۵۷﴾ و اما کسی که پایه‌ی کار خود را بر گناه نهاده، تصمیم بگیرد که تا می‌تواند نافرمانی کرده، و در پایان عمر توبه کند، درواقع می‌خواهد کسی را فریب بدهد که فریب نمی‌خورد. می‌خواهد کام‌جویی از دنیا را پیش‌خريد کند و به خود نوید و آرزوی توبه در آینده دهد، و البته آدمی به این آرزو نمی‌رسد. زیرا دست‌کشیدن از رفاه و کام‌جویی و نیز تحمل رنج برای توبه، به‌ویژه در پیری و ناتوانی تن، کار دشواری است. و آدمی در امان نیست که با تأخیرانداختن توبه، دچار غافلگیری مرگ نشود و بی‌توبه بمیرد. مانند کسی که وامی برعهده دارد و می‌تواند آن را تا در سررسید خود بپردازد، ولی به تأخیر می‌اندازد تا مرگش می‌رسد و مال نابود می‌شود و وام بر گردن او می‌ماند. پس برای آدمی بهتر است که مقدار عمر خود را نداند، و پیوسته در انتظار مرگ باشد و گناه را رها کرده و به کار شایسته بپردازد. اگر بگویی: چرا هم‌اکنون که مقدار عمرش از او پنهان است و هر دم در انتظار مرگ است به هرزگی می‌گراید و در محرمات پرده‌داری می‌کند؟ گوییم: تدبیر این کار همان است که انجام شده، و اگر آدمی با این تدبیر هم از بدکاری خودداری نکند، از بیباکی و سخت‌دلی اوست نه از اشتباه در تدبیر، چنانچه پزشک برای بیمار، آنچه را به سود اوست، شرح می‌دهد. ولی اگر بیمار، خلاف گفته‌ی پزشک رفتار کند و دستور او را به‌کار نیندد و از آنچه او را منع کرده باز نایستد، و از گفته‌ی پزشک سودی نبرد، ایراد از پزشک نیست، بلکه از خود او است که به توصیه‌های پزشک عمل نکرده است. و همین آدمی که هر لحظه در معرض مرگ است، و از گناه دست برنمی‌دارد، اگر به بقای خود اعتماد می‌داشت، بیشتر به گناه می‌پرداخت. پس درهرصورت، برای او انتظار مرگ، از اعتماد به زنده‌ماندن بهتر است. به‌علاوه، گرچه برخی مردم مرگ را جدّی نگرفته و از آن پند نمی‌گیرند، ولی برخی دیگر از آن پند می‌پذیرند و از گناه دست برمی‌دارند و به کار شایسته می‌پردازند، و اموال باارزش خود را به مستمندان صدقه می‌دهند. عدالت نیست که استفاده‌نکردن آن‌گروه از این لطف الهی، موجب شود گروه دوم از این امتیاز بی‌بهره بمانند.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٥٥٨﴾ الصادق عليه السلام: اتَّقُوا اللَّهَ وَانْظُرُوا لَأَنْفُسِكُمْ فَإِنَّ أَحَقَّ مَنْ نَظَرَ لَهَا أَنْتُمْ لَوْ كَانَ لَأَحَدِكُمْ نَفْسَانِ فَقَدِمَ إِحْدَاهُمَا وَجَرَّبَ بِهَا اسْتِقْبَالَ التَّوْبَةِ بِالْآخَرَى كَانَ وَلَكِنَّهَا نَفْسٌ وَاحِدَةٌ إِذَا ذَهَبَتْ فَقَدْ وَ اللَّهِ ذَهَبَتِ التَّوْبَةُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٥ ص: ٥٣

﴿١٥٥٩﴾ مَنْ أَتَقَنَ بِنَاءَ الْعُمْرِ اسْتَحْكَمَ عَلَيْهِ الْيَأْسُ وَإِنْ كَانَ طَوِيلَ الْعُمْرِ ثُمَّ عَرَفَ ذَلِكَ وَتَقَبَّلَ بِالْبَقَاءِ وَانْهَمَكَ فِي اللَّذَاتِ وَالْمَعَاصِي وَعَمِلَ عَلَى أَنَّهُ يُبْلَغُ مِنْ ذَلِكَ شَهْوَتُهُ ثُمَّ يُتُوبُ فِي آخِرِ عُمْرِهِ وَهَذَا مَذْهَبُ لَا يَرْضَاهُ اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ وَلَا يَقْبَلُهُ إِلَّا تَرَى لَوْ أَنَّ عَبْدًا لَكَ عَمِلَ عَلَى أَنَّهُ يُسَخِّطُكَ سَنَةً وَيَرْضِيكَ يَوْمًا أَوْ شَهْرًا لَمْ تَقْبَلْ ذَلِكَ مِنْهُ وَلَمْ يَحِلَّ عِنْدَكَ مَحَلَّ الْعَبْدِ الصَّالِحِ دُونَ أَنْ يُضْمِرَ طَاعَتَكَ وَنُصْحَكَ فِي كُلِّ الْأُمُورِ وَفِي كُلِّ الْأَوْقَاتِ عَلَى تَصَرُّفِ الْحَالَاتِ فَإِنْ قُلْتَ أَوْ لَيْسَ قَدْ يُقِيمُ الْإِنْسَانُ عَلَى الْمَعْصِيَةِ حِينًا ثُمَّ يُتُوبُ فَتَقْبَلُ تَوْبَتَهُ قُلْنَا إِنْ ذَلِكَ شَيْءٌ يَكُونُ مِنَ الْإِنْسَانِ لِعَلَبَةِ الشَّهَوَاتِ وَتَرْكِهِ مُخَالَفَتَهَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يُعَدِّرَهَا فِي نَفْسِهِ وَيُنِيَّ عَلَيْهِ أَمْرَهُ فَيَصْفَحُ اللَّهُ عَنْهُ وَيَفْضِلُ عَلَيْهِ بِالْمَغْفِرَةِ فَمَا مِنْ قَدَرٍ أَمْرُهُ عَلَى أَنْ يَعْصِيَ مَا بَدَأَ لَهُ ثُمَّ يُتُوبُ آخِرَ ذَلِكَ فَإِنَّمَا يُحَاوِلُ خَدِيعَةً مِنْ لَا يُخَادَعُ بَأَنْ يَتَسَلَّفَ التَّلَذُّذُ فِي الْعَاجِلِ وَبَعْدَ وَبِمَنَى نَفْسُهُ التَّوْبَةَ فِي الْآجِلِ وَلِأَنَّهُ لَا يَبْقَى بِمَا بَعْدَ مِنْ ذَلِكَ فَإِنَّ الزُّوْعَ مِنَ التَّرَفُّهِ وَالتَّلَذُّذِ وَمُعَانَاةِ التَّوْبَةِ وَلَا سِيَّمَا عِنْدَ الْكِبَرِ وَضَعْفِ الْبَدَنِ أَمْرٌ صَعْبٌ وَلَا يُؤْمِنُ عَلَى الْإِنْسَانِ مَعَ مُدَافَعَتِهِ بِالتَّوْبَةِ أَنْ يُرْهِقَهُ الْمَوْتُ فَيُخْرِجَ مِنَ الدُّنْيَا غَيْرَ تَائِبٍ كَمَا قَدْ يَكُونُ عَلَى الْوَاحِدِ دَيْنٌ إِلَى آجِلٍ وَقَدْ يَقْدِرُ عَلَى قَضَائِهِ فَلَا يَرَالُ يُدَافِعُ بِذَلِكَ حَتَّى يَحِلَّ الْآجِلُ وَقَدْ نَفَدَ الْمَالُ فَيَبْقَى الدَّيْنُ قَائِمًا عَلَيْهِ فَكَانَ خَيْرَ الْأَشْيَاءِ لِلْإِنْسَانِ أَنْ يُسْتَرَّ عَنْهُ مَبْلَغُ عُمْرِهِ فَيَكُونُ طَوِيلَ عُمْرِهِ يَتَرَقَّبُ الْمَوْتَ فَيَتْرَكَ الْمَعَاصِيَ وَيُؤْثِرَ الْعَمَلَ الصَّالِحَ؛ بحار الأنوار ج: ٣ ص: ٨٢

٣-١-٢-٤- الحيرة والغرور

﴿١٥٦٠﴾ الصادق عليه السلام: تَأْخِيرُ التَّوْبَةِ اغْتِرَارٌ وَطُولُ التَّسْوِيفِ حَيْرَةٌ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢

ص: ١٢٤

٤-١-٢-٤- الغفلة

﴿١٥٦١﴾ بَادِرُوا التَّوْبَةَ قَبْلَ النَّدَمِ وَلَا يَحْمِلَنَّكُمْ الْمُهْلَةُ عَلَى طُولِ الْغَفْلَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص:

٤٣٩

﴿١٥٦٢﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: تَرَكُ الْخَطِيئَةِ أَهْوَنُ مِنْ طَلَبِ التَّوْبَةِ فَاعْتَنِمِ غَفْلَةَ الْمُتَنِيَةِ؛ مجموعة ورام

ج: ٢ ص: ٢٢٣

٥-١-٢-٤- مَنْ لَا دِينَ لَهُ

﴿١٥٦٣﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: لَا دِينَ لِمُسَوِّفٍ بِتَوْبَتِهِ؛ غرر الحكم ص: ١٩٤

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۵۵۸﴾ پرهیزگار باشید و ملاحظه‌ی خود را بنمایید، از همه شایسته‌تر به مراعات نفس، خود شما هستید. اگر دارای دو جان هستید با یکی از آن‌ها هرچه خواستید بکنید وقتی آن جان گرفته شد، با جان دیگر توبه کنید. ولی بیشتر از یک جان ندارید و اگر از شما گرفته شود، امکان توبه از بین می‌رود.

﴿۱۵۵۹﴾ کسی که بداند عمر پایان‌پذیر است، از دنیا ناامید می‌شود ولی اگر بداند عمرش دراز است، با امید واهی توبه در پایان عمر، در لذتجویی و گناه غرق می‌شود، و این روشی است که خدا بر بندگان نمی‌پسندد و قبول نمی‌کند، نمی‌بینی اگر برده‌ی تو تصمیم بگیرد یک سال نافرمانی‌ات کند و یک روز یا یک ماه تو را راضی کند، از او نمی‌پذیری و او را بنده‌ی خوبی به‌شمار نمی‌آوری مگر اینکه در همه‌ی لحظات آماده‌ی خدمت باشد. اگر بگویی مگر این نیست که آدمی مدتی نافرمانی می‌کند و سپس توبه می‌نماید و از او پذیرفته است؟ در پاسخ می‌گوییم: این به شرطی است که آدمی به خاطر غلبه‌ی شهوت در گناه بیفتد و در این صورت است که خداوند گذشت می‌کند به او لطف کرده و او را می‌آمرزد. و اما کسی که پایه‌ی کار خدا را با قصد و نیت بر گناه بگذارد و تصمیم بگیرد که تا می‌تواند نافرمانی کند به امید اینکه در پایان عمر توبه کند، درواقع با جلوانداختن کامجویی در دنیا و نوید توبه‌دادن در آینده، می‌خواهد کسی را فریب دهد که فریب نمی‌خورد، و شخص بدین وعده وفا نخواهد کرد، زیرا دست کشیدن از رفاه و کامجویی و قبول زحمت توبه به‌ویژه در پیری و ناتوانی تن، کار دشواری است، و ضمناً آدمی در امان نیست که با تأخیرانداختن توبه، دچار غافلگیری مرگ نشود و بی‌توبه نمیرد، مانند کسی که بدهی با سررسید مشخصی دارد و می‌تواند آن را بپردازد ولی آن را به تأخیر اندازد تا مالش نابود شده و وام او باقی بماند، پس بهتر است که آدمی اندازه‌ی عمرش را نداند، و پیوسته در انتظار مرگ باشد و گناه را رها کند و اعمال خوب را ترجیح دهد.

۳-۱-۲-۴- سرگردانی و فریب خوردن

﴿۱۵۶۰﴾ تأخیرانداختن توبه، یک فریب است و حواله‌کردن کارها به آینده اگر به درازا بکشد نشانه‌ی بلاتکلیفی و سرگردانی است.

۴-۱-۲-۴- بی‌خبری

﴿۱۵۶۱﴾ پیش از پشیمانی به توبه مبادرت کنید، مبدا مهلت‌دادن خدا، شما را از رسیدن نابهنگام مرگ به غفلت اندازد.

﴿۱۵۶۲﴾ گناه‌نکردن، ساده‌تر از توبه‌کردن است؛ پس تا مرگ به یاد تو نیفتاده، فرصت را غنیمت شمار.

۵-۱-۲-۴- کسی که دین ندارد

﴿۱۵۶۳﴾ کسی که توبه را به تأخیر می‌اندازد، دین ندارد.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

٤-٢-١-٦- المني وراجع: الأمل

﴿١٥٦٤﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: والشيطان مُوَكَّلٌ بِهِ يُزَيِّنُ لَهُ الْمَعْصِيَةَ لِيُرْكَبَهَا وَيُمْنِيهِ التَّوْبَةَ

لِيُسَوِّفَهَا إِذَا هَجَمَتْ مَنِيَّتُهُ عَلَيْهِ أَغْفَلَ مَا يَكُونُ عَنْهَا؛ شرح نهج البلاغة ج: ٥ ص: ١٤٥

﴿١٥٦٥﴾ الرسول ﷺ: تَرَكَ الْخَطِيئَةَ أَهْوَنُ مِنْ طَلَبِ التَّوْبَةِ فَاعْتَنِمِ غَفْلَةَ الْمَنِيَّةِ؛ مجموعة ورام

ج: ٢ ص: ٢٢٣

﴿١٥٦٦﴾ مَا زِلْتُ أَعِدُّ مِنْ نَفْسِي تَوْبَةً لَمْ أَفْ بِهَا وَاجْرُهَا بِخِطَامِ أُمْنِيَّةٍ لَمْ أَبْلُغْهَا وَلَمْ أَتَقَعْ

بِمَشَارِبِهَا حَتَّى سَاءَ الْعَمَلُ وَدَنَا الْأَجَلُ؛ البلد الأمين ص: ٤٢٨

٤-٢-٢- العوامل المُعِينَةُ

٤-٢-٢-١- الشيطان

﴿١٥٦٧﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: الشيطانُ يَتَوَكَّلُ بِهِ يُمْنِيهِ التَّوْبَةَ لِيُسَوِّفَهَا وَيَزْهِيَ لَهُ الْمَعْصِيَةَ

لِيُرْتَكِبَهَا حَتَّى تَأْتِيَ عَلَيْهِ مَنِيَّتُهُ وَهُوَ أَغْفَلَ مَا يَكُونُ عَنْهَا فَيَا لَهَا حَسْرَةً عَلَى ذِي غَفْلَةٍ أَنْ يَكُونَ

عُمُرُهُ حَسْرَةً عَلَيْهِ وَأَنْ تُؤَدِّيَهُ الْآيَاتُ إِلَى شِفْوَةٍ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٣٢

﴿١٥٦٨﴾ لَا يَغْرَنَكُمُ الْأَمَلُ وَلَا يَطْوِلَنَّ عَلَيْكُمُ الْأَمَدُ فَإِنَّهُ وَاللَّهِ مَا بَسَطَ أَمَلٌ مِّنْ لَا يَذَرِي إِذَا

أَصْبَحَ أَنَّهُ يُمْسِي وَلَا إِذَا أَمْسَى أَنَّهُ يُصْبِحُ وَبَيْنَ ذَلِكَ خَفَفَاتُ الْمَنَآيَا وَخَطَرَاتُ الْأَمَلِ مِّنَ

الشَّيْطَانِ الْغُرُورِ وَيُزَيِّنُ لَكُمْ الْمَعْصِيَةَ لِتُرْكَبُوهَا وَيَسْتَكِمُّ التَّوْبَةَ لَتَسُوْهَا حَتَّى تَأْتِيَ الْمَنِيَّةُ أَغْفَلَ

مَا يَكُونُ عَنْهَا فَلَا تَرْكَبُوا إِلَى غُرُورِهِ فَيَصِيدَكُم بِشِرْكِهِ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٨٣

﴿١٥٦٩﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: وَالشَّيْطَانُ مُوَكَّلٌ بِهِ يُزَيِّنُ لَهُ الْمَعْصِيَةَ لِيُرْكَبَهَا وَيُمْنِيهِ التَّوْبَةَ

لِيُسَوِّفَهَا إِذَا هَجَمَتْ مَنِيَّتُهُ عَلَيْهِ أَغْفَلَ مَا يَكُونُ عَنْهَا؛ شرح نهج البلاغة ج: ٥ ص: ١٤٥

٤-٢-٢-٢- الشَّهْوَةُ

﴿١٥٧٠﴾ إِنْ عَرَضَتْ شَهْوَتُهُ وَأَقَعَ الْخَطِيئَةَ ثُمَّ تَمَنَّى التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥١ ص: ٤٤٨

﴿١٥٧١﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِنْ عَرَضَتْ لَهُ شَهْوَةٌ أَسْلَفَ الْمَعْصِيَةَ وَسَوَّفَ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج:

٦ ص: ٣٧

﴿١٥٧٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِنْ عَرَضَتْ لَهُ شَهْوَةٌ وَأَقَعَهَا بِاتِّكَالٍ عَلَى التَّوْبَةِ وَهُوَ لَا يَذَرِي كَيْفَ

يَكُونُ ذَلِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٤١٢

﴿١٥٧٣﴾ الرضا عليه السلام: تُعَجِّلُ الذَّنْبَ بِمَا تَشْتَهِي وَتَأْمُلُ التَّوْبَةَ مِنْ قَابِلٍ؛ بحار الأنوار

ج: ٤٩ ص: ١١٢

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۶-۱-۲-۴-آرزو

﴿۱۵۶۴﴾ کار را به شیطان واگذارده و شیطان گناه را در دیده‌ی او می‌آراید که او مرتکب شود، و توبه را در رؤیاهایش به دوردست می‌برد و آن قدر به تأخیر می‌اندازد که به‌هنگام ورود مرگ، در غفلت و بی‌خبری و بدون توبه با آن روبرو می‌شود.

﴿۱۵۶۵﴾ گناه‌نکردن، ساده‌تر از توبه‌کردن است؛ پس تا مرگ به یاد تو نیفتاده، فرصت را غنیمت شمار.

﴿۱۵۶۶﴾ دائماً به خودم وعده‌ی توبه می‌دهم و عمل نمی‌کنم، می‌خواهم نفسم را افسار بزنم، ولی او را تا مقصد و آبشخور نمی‌رسانم، تا اینکه عملم بد، و مرگم نزدیک شد.

۲-۲-۴-عوامل کمکی

۱-۲-۲-۴-شیطان

﴿۱۵۶۷﴾ کار را به شیطان واگذارده و شیطان توبه را در رؤیاهای او به دوردست می‌برد تا به تأخیر بیندازد؛ و گناه را در دیده‌ی او می‌آراید که او مرتکب شود؛ تا به‌هنگام ورود مرگ، در غفلت و بی‌خبری و بدون توبه با آن روبرو شود. پس چه بسیار حسرت هست بر غافلی که عمر او اسباب حسرتش شود و فرصت زندگی باعث بدبختی‌اش شود!

﴿۱۵۶۸﴾ مبادا آرزوها شما را فریب دهد و مرگ را دور بیندارید، به خدا سوگند کسی که نمی‌داند صبحش به شام و شامش به صبح می‌رسد، نباید به رؤیایپردازی و آرزوهای دراز دلخوش کند؛ این رؤیایپردازی از فریب‌های شیطان است و اوست که معصیت را در نظرتان زینت می‌دهد، تا مرتکب شوید و توبه را از خاطرتان می‌زداید، تا گناهان خود را به فراموشی سپارید و مرگتان در حال غفلت فرارسد، پس فریب او را نخورید تا نتواند با تور و دامش شما را شکار کند.

﴿۱۵۶۹﴾ کار را به شیطان واگذارده و شیطان گناه را در دیده‌ی او می‌آراید که او مرتکب شود، و توبه را در رؤیاهایش به دوردست می‌برد و آن قدر به تأخیر می‌اندازد که به‌هنگام ورود مرگ، در غفلت و بی‌خبری و بدون توبه با آن روبرو می‌شود.

۲-۲-۴-شهوت

﴿۱۵۷۰﴾ چون در معرض شهوتی قرار می‌گیرند به گناه آلوده می‌شوند، سپس خواستار توبه می‌گردند.

﴿۱۵۷۱﴾ چون در معرض شهوتی قرار می‌گیرند به گناه آلوده می‌شوند، سپس خواستار توبه می‌گردند.

﴿۱۵۷۲﴾ اگر با خواهش نفسانی روبرو شود به امید توبه، خواهش نفس را برآورده می‌سازد در حالی که نمی‌داند چه پیش خواهد آمد.

﴿۱۵۷۳﴾ در ارتکاب گناهانی که میل به انجام آن داری، شتاب می‌کنی، ولی توبه را سال‌به‌سال به تأخیر می‌اندازی.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٥٧٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: قَالَ الرَّجُلُ سَأَلُهُ أَنْ يَعْطُهُ لَا تَكُنْ مِمَّنْ يَرْجُو الْآخِرَةَ بغيرَ عَمَلٍ وَ يَرْجَى التَّوْبَةَ بِطُولِ الْأَمَلِ... إِنَّ عَرَضَتْ لَهُ شَهْوَةٌ أَسْلَفَ الْمَعْصِيَةَ وَ سَوَّفَ التَّوْبَةَ؛ نَهَجَ الْبَلَاغَةَ ص: ٤٩٧

٣-٢-٤- النفسُ الأَمَارَةُ

﴿١٥٧٥﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: إِلَهِي إِلَيْكَ أَشْكُو نَفْسًا بِالسُّوءِ أَمَّارَةً وَ إِلَى الْخَطِيئَةِ مُبَادِرَةً وَ بِمَعَاصِيكَ مُوَلَّعَةً وَ بِسَخَطِكَ مُتَعَرِّضَةً تَسْلُكُ بِي مَسَالِكَ الْمَهَالِكِ وَ تَجْعَلُنِي عِنْدَكَ أَهْوَنَ هَالِكٍ كَثِيرَةٍ الْغُلَلِ طَوِيلَةِ الْأَمَلِ إِنْ مَسَّهَا الشَّرُّ تَجَزَّعَ وَ إِنْ مَسَّهَا الْخَيْرُ تَمْنَعُ مِيَالَةً إِلَى اللَّعِبِ وَ اللَّهُوَ مَمْلُوءَةٌ بِالْغَفْلَةِ وَ السَّهْوِ تُسْرِعُ بِي إِلَى الْحَوْبَةِ وَ تَسَوِّفُنِي بِالتَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٤٣

٣-٢-٤- مِنْ قَبْلِ اللَّهِ

١-٣-٢-٤- الْبَلِيَّةُ، الطَّرْدُ، التَّنَحُّيَ وَ التَّبَعِيدُ، الْإِقْصَاءُ، الْقَلَى، الرَّفْضُ، التَّحْرِيمُ، الْخِذْلَانُ، الْإِيَّاسُ

﴿١٥٧٦﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: مَا لِي كُلَّمَا قُلْتُ قَدْ صَلَحْتُ سَرِيرَتِي وَ قَرُبَ مِنْ مَجَالِسِ التَّوَّابِينَ مَجْلِسِي عَرَضَتْ لِي بَلِيَّةٌ أَزَالَتْ قَدَمِي وَ حَالَتْ بَيْنِي وَ بَيْنَ خِدْمَتِكَ سَيِّدِي لَعَلَّكَ عَنْ بَابِكَ طَرَدْتَنِي وَ عَنْ خِدْمَتِكَ نَحَيْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ رَأَيْتَنِي مُسْتَحْفًا بِحَقِّكَ فَأَقْصَيْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ رَأَيْتَنِي مُعْرِضًا عَنْكَ فَقَلَيْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ وَجَدْتَنِي فِي مَقَامِ الْكَاذِبِينَ فَرَفَضْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ رَأَيْتَنِي غَيْرَ شَاكِرٍ لِنِعْمَاتِكَ فَحَرَمْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ فَقَدْتَنِي مِنْ مَجَالِسِ الْعُلَمَاءِ فَخَذَلْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ رَأَيْتَنِي فِي الْغَافِلِينَ فَمِنْ رَحْمَتِكَ آيَسْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ رَأَيْتَنِي آلفُ مَجَالِسِ الْبَطَالِينَ فَبَيْنِي وَ بَيْنَهُمْ خَلَيْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ لَمْ تُحِبَّ أَنْ تَسْمَعَ دُعَائِي فَبَاعَدْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ بِجُرْمِي وَ جَرِيرَتِي كَافَيْتَنِي أَوْ لَعَلَّكَ بِقِلَّةِ حَيَائِي مِنْكَ جَارَيْتَنِي؛ البلد الأمين ص: ٢٠٨

١-٣-٢-٤- إِقْبَالُ الدُّنْيَا

﴿١٥٧٧﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: كَانَ فِي مُنَاجَاةِ اللَّهِ تَعَالَى لِمُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ يَا مُوسَى إِذَا رَأَيْتَ الْفَقْرَ مُقْبِلًا فَقُلْ مَرَحَبًا بِشِعَارِ الصَّالِحِينَ وَ إِذَا رَأَيْتَ الْغِنَى مُقْبِلًا فَقُلْ ذَنْبٌ عَظِيمٌ عَقُوبَتُهُ فَمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَى أَحَدٍ هَذِهِ الدُّنْيَا إِلَّا بِذَنْبٍ لِنَفْسِهِ ذَلِكَ الذَّنْبُ فَلَا يَتُوبُ فَيَكُونُ إِقْبَالُ الدُّنْيَا عَلَيْهِ عَقُوبَةً لِدُنُوبِهِ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٣٤٠

٣-٢-٤- عَقِبَاتُ فِي طَرِيقِ التَّوْبَةِ

١-٣-٤- عَدَمُ مُمَانَعَةِ اللَّهِ

﴿١٥٧٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَمْ يَمْنَعَكَ إِنْ أَسَأْتَ مِنَ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٢٠٥

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۵۷۴﴾ به مردی که از او درخواست پند کرده بود فرمود: از آنان مباش که بدون عمل، به آخرت امیدوارند، و با آرزوی دراز، توبه را به تأخیر می‌اندازد. چون یکی از خواهش‌های نفسانی‌اش بر او عرضه شود در انجام گناه درنگ نمی‌کند، ولی توبه را به تأخیر می‌اندازد.

۳-۲-۴- نفس اماره

﴿۱۵۷۵﴾ پروردگارا، به درگاهت شکایت می‌کنم از نفسی که به بدی‌ها فرمان می‌دهد، و به‌سوی خطاها می‌شتابد، و به نافرمانی‌ات حریص است، و خود را در معرض خشم تو قرار می‌دهد. مرا به راه‌های هلاکت می‌کشاند، و از خوارترین هلاک‌شدگان قرارم می‌دهد. لغزش‌هایش زیاد و آرزوهایش طولانی است. در برخورد با بدی‌ها بی‌تابی می‌کند و اگر خیر به او برسد از رسیدنش به دیگران ممانعت می‌ورزد، به بازی و بطالت بسیار تمایل دارد، لبریز از فراموشی و بی‌خبری است، با سرعت مرا به گناه می‌کشد، و توبه‌ام را به آینده حواله می‌دهد.

۳-۲-۴- از جانب خدا

۱-۳-۲-۴- آزمایش، راندن، دور کردن، خشم گرفتن، واگذارن، تحریم کردن، خوار کردن، مأیوس کردن

﴿۱۵۷۶﴾ چه بر سرم آمده؟ هر زمان که با خودم می‌گویم: درونم سامان یافته است و به مجالس توبه‌کنندگان نزدیک شده‌ام، حالتی برایم پیش می‌آید که گام‌هایم را می‌لرزاند و میان من و خدمت تو حائل می‌شود؟ آقای من، شاید مرا از درگاهت رانده‌ای و از خدمت دور داشته‌ای؟ یا شاید چون دیدی که من حق بایسته‌ی تو را سبک می‌شمارم مرا از خود دور کرده‌ای؟ یا شاید چون روگرداندم از خودت را دیده‌ای و بر من خشم گرفته‌ای؟ یا شاید چون مرا در جایگاه دروغ‌گویان یافته‌ای، رهایم کرده‌ای؟ یا چون مرا سپاسگزار نعمت‌هایت نیافتی، محرومم ساخته‌ای؟ یا شاید چون مرا همنشین عالمان نیافتی، خوارم داشته‌ای؟ یا شاید چون مرا در میان جمع بی‌خبران یافته‌ای، از رحمت ناامیدم ساخته‌ای؟ یا شاید چون مرا مونس ائتلاف‌کنندگان اوقات دیده‌ای، مرا با ایشان واگذاشته‌ای؟ یا شاید چون دوست نداری دعایم را بشنوی، مرا از خود دور گردانده‌ای؟ یا شاید مرا به خاطر جرم و گناهم کیفر کرده‌ای؟ یا شاید به خاطر بی‌حیایی‌ام نسبت به خودت مجازاتم کرده‌ای؟

۱-۳-۲-۴- روکردن به دنیا

﴿۱۵۷۷﴾ خدا در مناجات با موسی علیه السلام فرمود: ای موسی، چون دیدی فقر و نداری به تو روی کرده است بگو: خوش آمدی ای همراه صالحان و شایستگان، و چون دیدی رفاه و گشایش زندگی به تو رو آورده است بگو: کیفر گناهی است که خداوند تصمیم گرفته در این دنیا به من بدهد، زیرا خداوند در این دنیا به کسی گشایش و توانگری نمی‌دهد مگر به سزای گناهی که آن گناه را فراموش کند و از آن توبه نکند و روی کردن دنیا به او، کیفر گناهان اوست.

۳-۴- موانع راه توبه

۱-۳-۴- مانعی از طرف خدا نیست

﴿۱۵۷۸﴾ با وجود خطاهایت راه توبه را بر تو نبسته است.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٥٧٩﴾ العسكري عليه السلام: وَ أَمَّا الْفَاجِرُونَ فِي دِينِهِ فَيَتَنَاهَاهُ (فَيَتَنَاهَاهُمْ) وَيَرْفُقُ بِهِمْ وَيَدْعُوهُمْ إِلَى طَاعَتِهِ وَلَا يَمْنَعُ مَنْ عِلِمَ أَنَّهُ سَيَتُوبُ عَنْ ذُنُوبِهِ التَّوْبَةَ الْمُوجِبَةَ لَهُ عَظِيمَ كَرَامَتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٢٢ ص: ٣٣٨

﴿١٥٨٠﴾ الصادق عليه السلام: يَا مَنْ دَعَانِي إِلَى جَنَّتِهِ فَاخْتَرْتُ النَّارَ فَلَمْ يَمْنَعَهُ ذَلِكَ أَنْ فَتَحَ لِي بَابَ تَوْبَتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٣١

﴿١٥٨١﴾ أَهْلُ مَعْصِيَتِي لَا أُوَيْسُهُمْ مِنْ رَحْمَتِي إِنْ تَابُوا فَإِنَّا أَحْبَبُهُمْ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٨٢
٢-٣-٤- أعمال العبد
١-٢-٣-٤- الأمانى

﴿١٥٨٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: بُنِيَ الْكُفْرُ عَلَى أَرْبَعٍ دَعَائِمُ الْفُسْقِ وَالْعُلُوِّ وَالشَّكِّ وَالشُّبْهَةِ وَالْفِسْقُ عَلَى أَرْبَعٍ شُعَبٌ عَلَى الْجَفَاءِ وَالْعَمَى وَالْغَفْلَةِ وَالْعُتُوِّ فَمَنْ جَفَا احْتَقَرَ الْحَقَّ وَمَقَتَ الْفَقِيهَاءَ وَأَصْرَعَ عَلَى الْحَنْثِ الْعَظِيمِ وَمَنْ عَمِيَ نَسِيَ الذِّكْرَ وَاتَّبَعَ الظَّنَّ وَبَارَزَ خَالِقَهُ وَالْحَقَّ عَلَيْهِ الشَّيْطَانُ وَطَلَبَ الْمَغْفِرَةَ بِلَا تَوْبَةٍ وَلَا اسْتِكَانَةٍ وَلَا غَفْلَةٍ وَمَنْ غَفَلَ جَنَى عَلَى نَفْسِهِ وَانْقَلَبَ عَلَى ظَهْرِهِ وَحَسِبَ غِيَةً رُشْدًا وَغَرَّتْهُ الْأَمَانِيُّ وَأَخَذَتْهُ الْحَسْرَةُ وَالنَّدَامَةُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٣٩١
٢-٣-٤- الحسد

﴿١٥٨٣﴾ الصادق عليه السلام: لَا تَوْبَةَ لِحَاسِدٍ لَأَنَّهُ مُصِرٌّ عَلَيْهِ مُعْتَقِدٌ بِهِ مَطْبُوعٌ فِيهِ يَبْدُو بِلَا مُعَارَضٍ لَهُ وَلَا سَبَبٍ وَالطَّنِيعُ لَا يَتَغَيَّرُ عَنِ الْأَصْلِ وَإِنْ غُولَجَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٨
٢-٣-٤- الخطيئة

﴿١٥٨٤﴾ الصادق عليه السلام: أَعُوذُ بِكَ مِنْ ضَلَالَةٍ تُرْدِينِي وَمِنْ فِتْنَةٍ تَعْرِضُ لِي وَمِنْ خَطِيئَةٍ لَا تَوْبَةَ مَعَهَا؛ بحار الأنوار ج: ١٩ ص: ٢٣٩
٢-٣-٤- الذنب

﴿١٥٨٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَعُوذُ بِكَ مِنْ ذَنْبٍ يَمْنَعُ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٣٨٢
٢-٣-٤- الرجس

﴿١٥٨٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ، أَوْ لَا يَرْوْنَ أَنَّهُمْ يُقْتَلُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ؛ التوبة (١٢٦-١٢٥)
٢-٣-٤- الشح

﴿١٥٨٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ إِنَّ الشَّحِيحَ أَغْدَرُ مِنَ الظَّالِمِ فَقَالَ لَهُ كَذَبْتَ إِنَّ الظَّالِمَ قَدْ يَتُوبُ وَيَسْتَغْفِرُ وَيَرُدُّ الظَّلَامَةَ عَلَى أَهْلِهَا وَالشَّحِيحُ إِذَا شَحَّ مَنَعَ الزَّكَاةَ وَالصَّدَقَةَ وَصَلَةَ الرَّحِمِ وَقَرَى الضَّيْفَ وَالنَّفَقَةَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْوَابُ الْبِرِّ وَحَرَامٌ عَلَى الْجَنَّةِ أَنْ يَدْخُلَهَا شَحِيحٌ؛ الكافي ج: ٤ ص: ٤٤

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۵۷۹﴾ به افرادی هم که راه فسق و فجور را پیش گرفته‌اند مهلت می‌دهد و با کمال محبت، آن‌ها را به سعادت و اطاعت خود دعوت می‌کند و لطف خویش را از کسانی که می‌داند بعداً موفق به توبه‌ای می‌شوند که آن‌ها را شایسته‌ی کرامت‌های عظیم می‌کند باز نمی‌دارد.

﴿۱۵۸۰﴾ ای کسی که مرا به بهشتش دعوت کرد و من آتش را برگزیدم. و حتی این عمل هم مانع از آن نشد که در توبه را بر من باز نکند.

﴿۱۵۸۱﴾ گناهکاران را از رحمت خود ناامید نمی‌کنم و اگر توبه کنند دوستشان دارم.

۲-۳-۴- اعمال بندگان

۱-۲-۳-۴- آرزوها

﴿۱۵۸۲﴾ کفر بر چهار پایه استوار است، فسق، غلو، شک و شبهه، فسق هم دارای چهار شاخه است، جفا، کوری، غفلت و سرکشی. هرکس دارای روح جفا و تجاوزکاری باشد حق را کوچک خواهد شمرد، با عالمان دشمنی خواهد کرد و به گناهان بزرگ اصرار خواهد ورزید، هرکس کورباطن شود خدا را فراموش می‌کند و از حدس و گمان خود پیروی خواهد کرد، با خداوند به مخالفت خواهد پرداخت، شیطان بر او مسلط می‌شود و بدون توبه و زاری آمرزش می‌خواهد. هرکس غفلت پیشه کند به خود بد کرده، وارونه می‌اندیشد و گمراهی خود را رستگاری به حساب می‌آورد، و هوا و هوس‌ها او را می‌فریبند تا اینکه حسرت و ندامت او را فرامی‌گیرد.

۲-۳-۴- حسد

﴿۱۵۸۳﴾ حسود نمی‌تواند توبه کند، زیرا او بر حسادت اصرار دارد، و حسادت با سرشت او آمیخته شده است، و حسادت بدون سبب برانگیخته می‌شود، و طبیعت و سرشت را، هرقدر معالجه کنند، تغییر نمی‌کند.

۳-۳-۴- گناه

﴿۱۵۸۴﴾ از آن گمراهی که مرا به نابودی بیندازد، و از فتنه‌ای که در مسیرم قرار گیرد و از خطایی که توبه در پی نداشته باشد، به تو پناه می‌برم.

۴-۳-۴- گناه

﴿۱۵۸۵﴾ از آن گناهی که مانع توبه شود، به تو پناه می‌برم.

۵-۳-۴- پلیدی

﴿۱۵۸۶﴾ و اما آن‌ها که در دل‌هایشان بیماری است، پلیدی بر پلیدی‌شان افزوده و از دنیا رفتند در حالی که کافر بودند. (۱۲۵) آیا آن‌ها نمی‌بینند که در هر سال، یک یا دو بار آزمایش می‌شوند؟ باز توبه نمی‌کنند، و متذکر هم نمی‌گردند.

۶-۳-۴- حرص و بخل

﴿۱۵۸۷﴾ امیرالمؤمنین علیه السلام شنید که مردی می‌گوید: عذر بخیل پذیرفته‌تر از ظالم است. فرمود: دروغ می‌گویی، ظالم توبه می‌کند و از خدا آمرزش می‌طلبد، و آنچه به ستم گرفته است به صاحبان آن پس می‌دهد، ولی بخیل به دلیل بخل خود، از پرداختن زکات و صدقه، و از صله‌ی رحم، و از پذیرفتن مهمان، و انفاق در راه خدا و سایر کارهای خیر سر باز می‌زند؛ و بر بهشت حرام است که بخیلی به آن وارد شود.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٧-٢-٣-٤- الضَّلَالَةُ

﴿١٥٨٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ أَزْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الضَّالُّونَ؛
آل عمران (٩٠)

٨-٢-٣-٤- الطَّنَعُ

﴿١٥٨٩﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: لَا تَوْبَةَ لِحَاسِدٍ لِأَنَّهُ مُصِرٌّ عَلَيْهِ مُعْتَقِدٌ بِهِ مَطْبُوعٌ فِيهِ يَبْدُو بِلَا مُعَارِضٍ لَهُ
وَلَا سَبَبٍ وَالطَّنَعُ لَا يَتَغَيَّرُ عَنِ الْأَصْلِ وَإِنْ غُولَجَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٨

٩-٢-٣-٤- العِنَادُ

﴿١٥٩٠﴾ العسکری عليه السلام: إِنْ آدَمَ عليه السلام لَمْ يَقْتَرَحْ عَلَى رَبِّهِ الْمَغْفِرَةَ لِذَنْبِهِ إِلَّا بِالتَّوْبَةِ فَكَيْفَ
تَقْتَرِحُونَهَا أَنْتُمْ مَعَ عِنَادِكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٩ ص: ٣٢٠
١٠-٢-٣-٤- الغُرُورُ

﴿١٥٩١﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَلَا وَقَدْ قَتَلَ اللَّهُ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَخَسَفَ بَقَارُونَ وَإِنَّمَا هَذَا
مِثْلُ أَعْدَائِهِ الَّذِينَ غَضَبُوا حَقَّهُ فَأَهْلَكَهُمُ اللَّهُ ثُمَّ قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى أَثَرِ هَذَا الْمَثَلِ الَّذِي ضَرَبَهُ وَقَدْ
كَانَ لِي حَقُّ حَازَةِ دُونِي مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَمْ أَكُنْ أَشْرَكَهُ فِيهِ وَلَا تَوْبَةَ لَهُ إِلَّا بِكِتَابٍ مُنْزَلٍ أَوْ
بِرَسُولٍ مُرْسَلٍ وَأَنَّى لَهُ بِالرَّسَالَةِ بَعْدَ مُحَمَّدٍ عليه السلام وَلَا نَبِيَّ بَعْدَ مُحَمَّدٍ فَأَنَّى يَتُوبُ وَهُوَ فِي بَرْزَخِ
الْقِيَامَةِ غَرَّتْهُ الْأَمَانِيُّ وَغَرَّهُ بِاللَّهِ الْغُرُورُ وَقَدْ أَشْفَى عَلَى جُرْفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَ
اللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٢٤ ص: ١٦٨

﴿١٥٩٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: وَإِنِّي لَأَقْسِمُ بِاللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكَ رَبَّ الْعِزَّةِ مَا يَسْرُنِي أَنْ مَا أَخَذْتُ
مِنْ أَمْوَالِهِمْ لِي حَلَالٌ أَدْعُهُ لِعَقَبِي مِيرَاثًا فَلَا غُرُورَ أَشَدُّ بَاغْتِبَاطِكَ تَأْكُلُهُ رُوَيْدًا رُوَيْدًا فَكَأَنَّ قَدْ
بَلَغْتَ الْمَدَى وَغَرَضْتَ عَلَى رَبِّكَ الْمَحَلَّ الَّذِي يَتَمَنَّى الرَّجْعَةَ الْمَضْبِيعُ لِلتَّوْبَةِ لِذَلِكَ وَمَا ذَلِكَ وَ
لَاتَ حِينَ مَنَاصٍ؛ بحار الأنوار ج: ٤٢ ص: ١٥٣

١١-٢-٣-٤- الغَفْلَةُ

﴿١٥٩٣﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: إِلَهِي أَنْتَ الَّذِي فَتَحْتَ لِعِبَادِكَ بَابًا إِلَى عَفْوِكَ سَمَّيْتَهُ التَّوْبَةَ فَقُلْتَ
تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا فَمَا غَدِرُ مَنْ أَغْفَلَ دُخُولَ الْبَابِ بَعْدَ فَتْحِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٤٢
١٢-٢-٣-٤- الإِسْتِكْبَارُ

﴿١٥٩٤﴾ إِنْ نُوحًا لَمَّا رَكِبَ السَّفِينَةَ أَتَاهُ إِبْلِيسُ فَقَالَ لَهُ نُوحٌ مَنْ أَنْتَ قَالَ أَنَا إِبْلِيسُ قَالَ فَمَا
جَاءَ بِكَ قَالَ جِئْتُ سَأَلُ لِي رَبِّكَ هَلْ لِي مِنْ تَوْبَةٍ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَنْ تَوْبَتَهُ أَنْ يَأْتِيَ قَبْرَ آدَمَ
فَيَسْجُدَ لَهُ قَالَ أَمَّا أَنَا لَمْ أَسْجُدْ لَهُ حَيًّا أَسْجُدْ لَهُ مَيِّتًا قَالَ فَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ؛ بحار الأنوار
ج: ٦٠ ص: ٢٨١

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۷-۲-۴- گمراهی

﴿۱۵۸۸﴾ کسانی که بعد از ایمان آوردنشان کافر شدند، سپس کفر خویش را افزون نمودند، خدا هرگز توبه‌ی آن‌ها را قبول نمی‌کند.

۸-۲-۴- بسته شدن دل

﴿۱۵۸۹﴾ حسود نمی‌تواند توبه کند، زیرا او بر حسادت اصرار دارد، و حسادت با سرشت او آمیخته شده است، و حسادت بدون سبب برانگیخته می‌شود، و سرشت را، هر قدر معالجه کنند، تغییر نمی‌کند.

۹-۲-۴- دشمنی

﴿۱۵۹۰﴾ آدم عليه السلام جز با توبه از خدای خود طلب مغفرت نکرد، شما چگونه با دشمنی و عناد، جویای مغفرت هستید؟

۱۰-۲-۴- فریب

﴿۱۵۹۱﴾ خداوند فرعون و هامان را کشت و قارون را در زمین فرو برد، این مثالی است برای دشمنان خدا که حقش را غصب کردند و او هلاکشان کرد. سپس امیرالمؤمنین عليه السلام بعد از این مثال فرمود: من نیز حقی داشتم و کسی که صلاحیت آن را نداشت و من او را شریک نکرده بودم آن را تصاحب کرد؛ و توبه‌ای برای او متصور نیست مگر اینکه از جانب خدا آیه‌ای نازل شود و یا پیامبری ارسال گردد. و چگونه ممکن است پس از محمد عليه السلام پیامبری بیاید؟ و چگونه ممکن است او توبه کرده باشد با اینکه در برزخ قیامت به سر می‌برد و فریب آرزوهای خود و فریب مهلت‌دادن‌های خدا را خورده، اینک بر لبه‌ی آتشی سهمگین قرار گرفته که او را به داخل جهنم پرتاب می‌کند و خداوند ستمگران را هدایت نخواهد کرد.

﴿۱۵۹۲﴾ به خداوند سوگند می‌خورم، پروردگار من و تو، پروردگار صاحب عزّت؛ خوشحال نمی‌شوم که آنچه از مال مسلمانان در اختیارم است بر من حلال شود تا برای پس از خود به میراث بگذارم. و هیچ فریبی شدیدتر از این نیست که در رفاه غوطه‌ور شوی و مال مسلمانان را آهسته‌آهسته از آن خود کنی؛ گویی می‌بینم به پایان کار رسیده‌ای و می‌خواهی بر پروردگارت عرضه شوی؛ در آن موقعیت کسی که توبه را به تأخیر انداخته آرزوی بازگشت می‌کند و البته چنین نخواهد شد، و جای گریزی نیز نیست.

۱۱-۲-۴- بی‌خبری

﴿۱۵۹۳﴾ خدایا، تویی آن که برای بندگان دری به‌سوی عفو ت گشوده، و آن را توبه و بازگشت نامیده و فرموده‌ای: به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص و پاکیزه. پس آقای من، بعد از بازبودن در و اقامه شدن دلایل، عذر و بهانه‌ی بی‌خبربودن از چگونگی ورود به آن چه معنایی دارد؟

۱۲-۲-۴- خودبرتربینی

﴿۱۵۹۴﴾ چون نوح سوار کشتی شد ابلیس نزد او آمد نوح گفت: تو کیستی؟ گفت من ابلیسم. فرمود: برای چه آمده‌ای؟ گفت: آمدم تا از پروردگارت بپرسی آیا برای من امکان توبه وجود دارد؟ خدا به او وحی کرد توبه‌اش این است که به گور آدم سجده کند، ابلیس گفت: من به زنده‌ی او سجده نکردم. چگونه به مرده‌ی او سجده کنم، کبر ورزید و خود را برتر دید و از کافران شد.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٥٩٥﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: مَنْ قَالَ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَاتَّوْبُ إِلَيْهِ فَلَيْسَ بِمُسْتَكْبِرٍ وَلَا جَبَّارٍ إِنَّ الْمُسْتَكْبِرَ مَنْ يُصِرُّ عَلَى الذَّنْبِ الَّذِي قَدْ غَلَبَهُ هَوَاهُ وَآثَرَ ذَنْبَاهُ عَلَى آخِرَتِهِ؛ مُسْتَدْرِكُ الْوَسَائِلِ ج: ٤٠٢: ص ٥

١٣-٢-٣-٤- الكُفْرُ

﴿١٥٩٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ، أَوْ لَا يَرْوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ؛ التوبة (١٢٦-١٢٥)

١٤-٢-٣-٤- مَرَضُ الْقَلْبِ

﴿١٥٩٧﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ، أَوْ لَا يَرْوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ؛ التوبة (١٢٦-١٢٥)

١٥-٢-٣-٤- النِّسْيَانُ

﴿١٥٩٨﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: وَلَوْ كُنْتَ يَا يَعْقُوبُ شَكَوْتَ مَصَائِبِكَ إِلَى عِنْدَ نَزُولِهَا بِكَ وَاسْتَغْفَرْتَ وَتُبْتَ إِلَى مَنْ ذَنْبَكَ لَصَرَفْتُهَا عَنْكَ بَعْدَ تَقْدِيرِي إِيَّاهَا عَلَيْكَ وَلَكِنَّ الشَّيْطَانَ أَنْسَاكَ ذِكْرِي فَصَرْتُ إِلَى الْقُنُوطِ مِنْ رَحْمَتِي؛ بحار الأنوار ج: ١٢: ص ٣١٢

١٦-٢-٣-٤- الْيَأْسُ وَالْقُنُوطُ

﴿١٥٩٩﴾ أَهْلُ مَعْصِيَتِي لَا أُوَيْسُهُمْ مِنْ رَحْمَتِي إِنْ تَابُوا فَإِنَّا أَجِبُهُمْ؛ إرشاد القلوب ج: ١: ص ٨٢
﴿١٦٠٠﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: وَلَوْ كُنْتَ يَا يَعْقُوبُ شَكَوْتَ مَصَائِبِكَ إِلَى عِنْدَ نَزُولِهَا بِكَ وَاسْتَغْفَرْتَ وَتُبْتَ إِلَى مَنْ ذَنْبَكَ لَصَرَفْتُهَا عَنْكَ بَعْدَ تَقْدِيرِي إِيَّاهَا عَلَيْكَ وَلَكِنَّ الشَّيْطَانَ أَنْسَاكَ ذِكْرِي فَصَرْتُ إِلَى الْقُنُوطِ مِنْ رَحْمَتِي؛ بحار الأنوار ج: ١٢: ص ٣١٢

٣-٣-٤- الْعَوَامِلُ الْخَارِجِيَّةُ

١-٣-٤- الشَّيْطَانُ

﴿١٦٠١﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: وَلَوْ كُنْتَ يَا يَعْقُوبُ شَكَوْتَ مَصَائِبِكَ إِلَى عِنْدَ نَزُولِهَا بِكَ وَاسْتَغْفَرْتَ وَتُبْتَ إِلَى مَنْ ذَنْبَكَ لَصَرَفْتُهَا عَنْكَ بَعْدَ تَقْدِيرِي إِيَّاهَا عَلَيْكَ وَلَكِنَّ الشَّيْطَانَ أَنْسَاكَ ذِكْرِي فَصَرْتُ إِلَى الْقُنُوطِ مِنْ رَحْمَتِي؛ بحار الأنوار ج: ١٢: ص ٣١٢

٤-٤- أَفْضَلُ الْمَوَاقِعِ لِلتَّوْبَةِ

١-٤-٤- الزَّمَنُ

١-٤-٤-١- الأشهر الأفضل طوال السنة والأزمنة الأبرز فيها

١-٤-٤-١-١- رَجَبُ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۵۹۵﴾ کسی که بگوید " استغفر الله و اتوب الیه " نه متکبر است و نه گردنکش، زیرا گردنکش کسی است که بر گناه اصرار ورزد و هوای نفسش بر او چیره شده و دنیای خود را بر آخرتش ترجیح داده باشد.

۱۳-۲-۳-۴- کفر

﴿۱۵۹۶﴾ و اما آن‌ها که در دل‌هایشان بیماری است، پلیدی بر پلیدیشان افزوده و از دنیا رفتند در حالی که کافر بودند. (۱۲۵) آیا آن‌ها نمی‌بینند که در هر سال، یک یا دو بار آزمایش می‌شوند؟ باز توبه نمی‌کنند، و متذکر هم نمی‌گردند.

۱۴-۲-۳-۴- بیماری قلب

﴿۱۵۹۷﴾ و اما آن‌ها که در دل‌هایشان بیماری است، پلیدی بر پلیدیشان افزوده و از دنیا رفتند در حالی که کافر بودند. (۱۲۵) آیا آن‌ها نمی‌بینند که در هر سال، یک یا دو بار آزمایش می‌شوند؟ باز توبه نمی‌کنند، و متذکر هم نمی‌گردند.

۱۵-۲-۳-۴- فراموشی

﴿۱۵۹۸﴾ ای یعقوب، اگر به‌هنگام آمدن بلایا و گرفتاری‌ها، به خودم شکایت می‌کردی و طلب آمرزش کرده، از گناهت توبه می‌کردی، آن گرفتاری و مصیبت و بلا را حتی بعد از مقدرشدن، برمی‌گرداندم. ولی شیطان تو را از یاد من به فراموشی انداخت، و از رحمت من ناامید شدی.

۱۶-۲-۳-۴- ناامیدی

﴿۱۵۹۹﴾ گناهکاران را از رحمت خود ناامید نمی‌کنم و اگر توبه کنند دوستشان دارم. ﴿۱۶۰۰﴾ ای یعقوب، اگر به‌هنگام آمدن بلایا و گرفتاری‌ها، به خودم شکایت می‌کردی و طلب آمرزش کرده، از گناهت توبه می‌کردی، آن گرفتاری و مصیبت و بلا را حتی بعد از مقدرشدن، برمی‌گرداندم. ولی شیطان تو را از یاد من به فراموشی انداخت، و از رحمت من ناامید شدی.

۳-۳-۴- عوامل بیرونی

۱-۳-۳-۴- شیطان

﴿۱۶۰۱﴾ ای یعقوب، اگر به‌هنگام آمدن بلایا و گرفتاری‌ها، به خودم شکایت می‌کردی و طلب آمرزش کرده، از گناهت توبه می‌کردی، آن گرفتاری و مصیبت و بلا را حتی بعد از مقدرشدن، برمی‌گرداندم. ولی شیطان تو را از یاد من به فراموشی انداخت، و از رحمت من ناامید شدی.

۴-۴- بهترین موقعیت برای توبه

۱-۴-۴- زمان

۱-۱-۴-۴- بهترین ماه‌های سال

۱-۱-۱-۴-۴- رجب

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٦٠٢﴾ الرسول ﷺ: إِنَّ اللَّهَ أَوْجَبَ مَغْفِرَةً لِلتَّائِبِينَ فِي رَجَبٍ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص:

٥٣٥

﴿١٦٠٣﴾ الرسول ﷺ: مَا مَعْنَى قَوْلِكَ رَجَبُ شَهْرِ اللَّهِ قَالَ لِأَنَّهُ مَخْصُوصٌ بِالْمَغْفِرَةِ فِيهِ تُحَقَّنُ

الدِّمَاءُ وَفِيهِ تَابَ اللَّهُ عَلَى أَوْلِيَائِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣٩٥

﴿١٦٠٤﴾ الرسول ﷺ: مَنْ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ فِي رَجَبٍ وَسَأَلَ التَّوْبَةَ سَبْعِينَ مَرَّةً بِالْعَدَاةِ وَسَبْعِينَ مَرَّةً بِالْعَشَى يَقُولُ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَآتُوبُ إِلَيْهِ فَإِذَا بَلَغَ تَمَامَ سَبْعِينَ مَرَّةً رَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ فَإِنْ مَاتَ فِي رَجَبٍ مَاتَ مَرْضِيًّا عَنْهُ وَ لَا تَمَسُّهُ النَّارُ بِبِرْكَةِ رَجَبٍ؛ وسائل الشيعة

ج: ١٠ ص: ٤٨٤

﴿١٦٠٥﴾ الرسول ﷺ: مَنْ قَالَ فِي رَجَبٍ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَخَدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَآتُوبُ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ وَخَتَمَهَا بِالصَّدَقَةِ خَتَمَ اللَّهُ لَهُ بِالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَ مَنْ قَالَهَا أَرْبَعِمِائَةَ مَرَّةٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَجْرَ مِائَةِ شَهِيدٍ فَإِذَا لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ اللَّهُ لَهُ قَدْ أَقْرَرْتَ بِمُلْكِي فَتَمَنَّ عَلَى مَا شِئْتَ حَتَّى أُعْطِيكَ فَإِنَّهُ لَا مُقْتَدِرَ غَيْرِي؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٤٨٤

٢-١-١-٤- شَعْبَانَ

﴿١٦٠٦﴾ الرضا عليه السلام: إِنَّ مَنْ اسْتَغْفَرَ فِي شَعْبَانَ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً كَانَ كَمَنْ اسْتَغْفَرَ فِي غَيْرِهِ مِنْ الشُّهُورِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَرَّةٍ قُلْتُ كَيْفَ أَقُولُ قَالَ قُلْ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ؛ وسائل الشيعة ج:

١٠ ص: ٥١٠

﴿١٦٠٧﴾ الرضا عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ شَعْبَانَ سَبْعِينَ مَرَّةً اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بَرَاءَةً مِنَ النَّارِ وَ جَوَازًا عَلَى الصَّرَاطِ وَ أَحْلَهُ دَارَ الْقَرَارِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص:

٥٠٩

﴿١٦٠٨﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ شَعْبَانَ سَبْعِينَ مَرَّةً اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ وَآتُوبُ إِلَيْهِ كُتِبَ فِي الْأَفْقِ الْمُبِينِ قَالَ قُلْتُ وَ مَا الْأَفْقُ الْمُبِينُ

قَالَ قَاعٌ بَيْنَ بَدَى اللَّهِ فِيهِ أَنْهَارٌ يَطْرُدُ الْقَدْحَانَ فِيهِ عَدَدُ النُّجُومِ؛ جامع الأخبار ص: ٥٦

﴿١٦٠٩﴾ الرضا عليه السلام: إِنَّ مَنْ اسْتَغْفَرَ فِي شَعْبَانَ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً كَانَ كَمَنْ اسْتَغْفَرَ فِي غَيْرِهِ مِنْ الشُّهُورِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَرَّةٍ قُلْتُ كَيْفَ أَقُولُ قَالَ قُلْ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ؛ وسائل الشيعة ج:

١٠ ص: ٥١٠

١-٢-١-٤- لَيْلَةُ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ

﴿١٦١٠﴾ فَإِنَّهَا لَيْلَةٌ شَرِيفَةٌ إِلَى أَنْ قَالَ هِيَ لَيْلَةٌ لَا يَدْعُو فِيهَا دَاعٍ إِلَّا اسْتُجِيبَ لَهُ وَ لَا سَائِلٌ إِلَّا أُعْطِيَ وَ لَا مُسْتَغْفِرٌ إِلَّا غُفِرَ لَهُ وَ لَا تَائِبٌ إِلَّا تَبَّ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٨ ص: ١٠٤

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۶۰۲﴾ خداوند در ماه رجب آمرزش توبه‌کنندگان را بر خود واجب نموده است.

﴿۱۶۰۳﴾ معنی این سخن که ماه رجب ماه خداست چیست؟ فرمود: برای اینکه ماه رجب مخصوص آمرزش است؛ در آن از خون‌ریزی ممانعت می‌شود، و در آن خداوند به دوستانش رو می‌کند.

﴿۱۶۰۴﴾ کسی که در ماه رجب، در صبح و شام هفتاد بار از خداوند آمرزش خواسته و طلب توبه کند، و بگوید: "از خداوند طلب آمرزش می‌کنم و به درگاه او توبه می‌کنم" و در پایان دستش را بالا ببرد و بگوید: "پروردگارا، مرا بیامرز و توبه‌ام را بپذیر". چنانچه در ماه رجب بمیرد، خداوند از او راضی است و به برکت ماه رجب، آتش جهنم به او نمی‌رسد.

﴿۱۶۰۵﴾ کسی که در ماه رجب صد بار بگوید: "طلب استغفار می‌کنم از خداوندی که خدایی جز او نیست، او یکی است و شریکی برای او نیست و به درگاهش توبه می‌کنم." و بعد از آن صدقه‌ای بدهد؛ خداوند با رحمت و مغفرت به کارنامه‌اش پایان می‌دهد و کسی که آن را چهارصد بار بگوید خداوند پاداش صد شهید را برای او می‌نویسد و هنگامی که روز قیامت خداوند را ملاقات می‌کند خداوند به او می‌گوید: به پادشاهی‌ام اقرار کردی، بگو چه می‌خواهی تا به تو بدهم. زیرا کسی جز من قادر و توانا نیست.

۱-۱-۲-۴-۴-۱-۱-۲ شعبان

﴿۱۶۰۶﴾ اگر کسی در هر روز از ماه شعبان هفتاد بار طلب آمرزش کند مانند کسی است که در غیر شعبان هفتصد بار طلب آمرزش کرده باشد. گفتیم: چگونه بگوییم؟ فرمود: بگو: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ"، "از خدا طلب آمرزش کرده، توبه می‌خواهم".

﴿۱۶۰۷﴾ هرکس در هر روز شعبان هفتاد بار بگوید: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ"، "از خدا طلب آمرزش کرده، توبه می‌خواهم"، آزادی از دوزخ و عبور از پل صراط برایش ثبت می‌شود و به بهشت وارد خواهد شد.

﴿۱۶۰۸﴾ کسی که در هر روز از ماه شعبان هفتاد بار بگوید: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ"، در افق مبین نوشته می‌شود. عرض کردم: افق مبین چیست؟ امام فرمود: جلگه‌ای است در مقابل عرش و در آن نهرهایی است که به تعداد ستارگان محتوای جام‌های بهشتی در آن جاری شده است.

﴿۱۶۰۹﴾ اگر کسی در هر روز از ماه شعبان هفتاد بار طلب آمرزش کند مانند کسی است که در غیر شعبان هفتصد بار طلب آمرزش کرده باشد. گفتیم: چگونه بگوییم؟ فرمود: بگو: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ"، "از خدا طلب آمرزش کرده، توبه می‌خواهم".

۱-۱-۲-۴-۴-۱-۱-۲-۱ شب نیمه‌ی شعبان

﴿۱۶۱۰﴾ آن شب شبی بزرگ است... شبی است کسی در آن دعا نمی‌کند مگر اینکه خداوند به او پاسخ می‌دهد، و کسی در آن درخواستی نمی‌کند مگر اینکه خداوند به او عطا می‌کند، و کسی در آن شب آمرزش نمی‌خواهد مگر اینکه خداوند او را می‌آمرزد، و توبه‌کننده‌ای نیست مگر اینکه خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٦١﴾ الرسول ﷺ: كُنْتُ نَائِمًا لَيْلَةَ النُّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ فَاتَانِي جِبْرِيلُ وَقَالَ يَا مُحَمَّدُ أَتَنَامُ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فَقُلْتُ يَا جِبْرِيلُ وَمَا هَذِهِ اللَّيْلَةُ قَالَ هِيَ لَيْلَةُ النُّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ فَمَ يَا مُحَمَّدُ فَأَقَامَنِي ثُمَّ ذَهَبَ بِي إِلَى الْبَقِيعِ ثُمَّ قَالَ لِي ارْفَعْ رَأْسَكَ فَإِنَّ هَذِهِ لَيْلَةُ تَفْتَحُ فِيهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ فَيُفْتَحُ فِيهَا أَبْوَابُ الرَّحْمَةِ وَبَابُ الرِّضْوَانِ وَبَابُ الْمَغْفِرَةِ وَبَابُ الْفَضْلِ وَبَابُ التَّوْبَةِ وَبَابُ النِّعْمَةِ وَبَابُ الْجُودِ وَبَابُ الْإِحْسَانِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٢٨٥

﴿١٦٢﴾ الرسول ﷺ: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَطَّلِعُ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فَيَغْفِرُ لِكُلِّ مُؤْمِنٍ قَائِمٍ يُصَلِّي وَفَاعِدٍ يُسَبِّحُ وَرَاقِعٍ وَسَاجِدٍ وَذَاكِرٍ وَهِيَ لَيْلَةُ لَا يَدْعُو فِيهَا دَاعٍ إِلَّا اسْتَجِيبَ لَهُ وَلَا سَائِلٌ إِلَّا أُعْطِيَ وَلَا مُسْتَغْفِرٌ إِلَّا غُفِرَ لَهُ وَلَا تَائِبٌ إِلَّا تُوِبَ عَلَيْهِ؛ الإقبال ص: ٦٩٩

٢-٢-١-١-٤-٤-٢-٢ آخره

﴿١٦٣﴾ الرضا عليه السلام: تُبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ ذُنُوبِكَ يُثْقِلَ شَهْرُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَأَنْتَ مُخْلِصٌ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلَا تَدْعَنَّ أَمَانَةً فِي عُنُقِكَ إِلَّا أَدَيْتَهَا وَلَا فِي قَلْبِكَ حَقْدًا عَلَى مُؤْمِنٍ إِلَّا نَزَعْتَهُ وَلَا ذَنْبًا أَنْتَ مُرْتَكِبُهُ إِلَّا أَقْلَعْتَ عَنْهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٣٠١

٣-١-١-٤-٤-٢-٢ رمضان

﴿١٦٤﴾ الرضا عليه السلام: مَنْ كَانَ تَائِبًا مِنْ ذَنْبٍ فَلْيَتُبْ إِلَى اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مِنْهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَإِنَّهُ شَهْرُ التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ وَشَهْرُ الْمَغْفِرَةِ وَالرَّحْمَةِ وَمَا مِنْ لَيْلَةٍ مِنْ لَيَالِيهِ وَلِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِيهَا عُتْقَاءٌ مِنَ النَّارِ كُلُّهُمْ قَدْ اسْتَوْجَبُوا بِذُنُوبِهِمُ النَّارَ؛ فضائل الأشهر ص: ١٠٦

﴿١٦٥﴾ السَّجَّاد عليه السلام: هَذَا شَهْرُ الْإِنَابَةِ وَهَذَا شَهْرُ التَّوْبَةِ وَهَذَا شَهْرُ الْمَغْفِرَةِ وَالرَّحْمَةِ وَهَذَا شَهْرُ الْعُنُقِ مِنَ النَّارِ وَالْفَوْزِ بِالْجَنَّةِ؛ الكافي ج: ٤ ص: ٧٥

﴿١٦٦﴾ الرسول ﷺ: هُوَ شَهْرُ التَّوْبَةِ وَهُوَ شَهْرُ الْإِنَابَةِ؛ فضائل الأشهر ص: ١١٧

﴿١٦٧﴾ أسألكَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ الطَّاهِرِينَ الْأَخْيَارِ وَأَنْ تُتُوبَ عَلَيَّ فِي هَذَا الشَّهْرِ كَمَا تُبْتُ عَلَى آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ؛ الإقبال ص: ١٢٧

﴿١٦٨﴾ الرسول ﷺ: مَنْ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ إِلَى قَابِلٍ فَبَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ الصَّالِحَاتِ الْآنَ وَبَابُ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ؛ فضائل الأشهر ص: ١٠٠

﴿١٦٩﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ كَانَ عَلَى أَمْرٍ لَيْسَ بِحَقٍّ لَمْ يَتُبْ مِنْهُ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ فِي شَعْبَانَ وَشَهْرِ رَمَضَانَ لَمْ يَزَلْ عَلَيْهِ إِلَى قَابِلٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩٣ ص: ٢٥٧

﴿١٦٢٠﴾ الرسول ﷺ: مَنْ أَدْرَكَ شَهْرَ رَمَضَانَ وَلَا يَتُوبُ فَلَا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ فَقُلْتُ آمِينَ؛

مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٤٣٤

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۶۱۱﴾ نیمه‌ی ماه شعبان در خواب بودم که جبرئیل بر من وارد شد و گفت: ای محمد، آیا در این شب می‌خوابی؟ گفتم: ای جبرئیل، مگر چه شبی است؟ گفت: این شب، نیمه‌ی ماه شعبان است؛ برخیز ای محمد و با من بیا، سپس مرا به بقیع برد و به من گفت سرت را بالا ببر، این شبی است که در آن درهای آسمان و درهای رحمت و درهای رضوان و آمرزش و فضل و توبه و نعمت و جود و کرم و احسان باز است.

﴿۱۶۱۲﴾ ای محمد، خداوند در این شب پرتوافشانی می‌کند، هر مؤمنی را که به نماز ایستاده، و یا نشسته و تسبیح می‌گوید، و یا با یاد خدا در رکوع و سجود باشد، مورد آمرزش قرار می‌دهد. زیرا این شبی است که کسی دعا نمی‌کند مگر اینکه اجابت می‌شود؛ و درخواست‌کننده‌ای نیست، مگر اینکه به او عطا می‌شود، و کسی استغفار نمی‌کند مگر اینکه آمرزیده شود. و توبه‌کننده‌ای نیست مگر اینکه خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد.

۲-۲-۱-۴-۴-آخر شعبان

﴿۱۶۱۳﴾ از گناهان و نافرمانی‌هایت به‌سوی خدا بازگرد و توبه کن، تا اینکه وقتی ماه خدا به تو رو می‌کند، برای خدا خالص شده باشی و امانتی بر گردن خود باقی نگذار مگر آنکه آن را ادا کنی، و نیز در دلت کینه‌ی هیچ مؤمنی نباشد مگر اینکه آن را از دل بیرون کنی، و هیچ گناهی را که مرتکب شده‌ای به حال خود مگذار، مگر آنکه آن را رها کرده و از آن دوری گزینی.

۳-۳-۱-۴-۴-رمضان

﴿۱۶۱۴﴾ کسی که می‌خواهد از گناهی توبه کند، در ماه رمضان توبه کند. زیرا ماه رمضان، ماه توبه و بازگشت و ماه آمرزش و رحمت است. و شبی از شب‌های ماه رمضان نیست مگر آنکه خداوند در آن شب عده‌ای را که به خاطر گناهانشان سزاوار آتش بوده‌اند، آزاد می‌کند.

﴿۱۶۱۵﴾ این ماه بازگشت و توبه و آمرزش و رحمت و ماه رهایی از آتش (جهنم) و دستیابی به بهشت است.

﴿۱۶۱۶﴾ آن، ماه توبه و ماه بازگشت است.

﴿۱۶۱۷﴾ تو را به اینکه خدایی جز تو نیست می‌خوانم، ای کسی که خدایی جز تو نیست، می‌خواهم که بر محمد و خاندان و اهل بیت نیکوکار و پاکش درود فرستی و در این ماه، همان‌طور که توبه‌ی پدرمان آدم عليه السلام را پذیرفتی، توبه‌ی مرا نیز بپذیری.

﴿۱۶۱۸﴾ گناهکاری که در ماه مبارک رمضان مورد مغفرت و بخشودگی واقع نشود، تا سال دیگر مورد مغفرت قرار نخواهد گرفت؛ پس تا در توبه باز است به انجام کارهای خیر مبادرت کن.

﴿۱۶۱۹﴾ کسی که می‌خواهد از گناهی توبه کند، در ماه رمضان توبه کند. زیرا ماه رمضان، ماه توبه و بازگشت و ماه آمرزش و رحمت است. و شبی از شب‌های ماه رمضان نیست مگر آنکه خداوند در آن شب عده‌ای را که به خاطر گناهانشان سزاوار آتش بوده‌اند، آزاد می‌کند.

﴿۱۶۲۰﴾ کسی که ماه رمضان را درک کند و توبه نکند، خداوند او را نیامرزد، من گفتم آمین.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٦٢١﴾ وَارْزُقْنِي بَعْدَ انْقِضَاءِ شَهْرِ رَمَضَانَ الْعِصْمَةَ وَالتَّوْبَةَ وَالْإِنَابَةَ وَالتَّمَسُّكَ بِوَلَايَةِ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٧٠

﴿١٦٢٢﴾ الرَّضَى الْمَوْسَوَى: وَارْزُقْنِي فِيهِ التَّوْبَةَ وَالْإِنَابَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٤٣

﴿١٦٢٣﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: وَارْزُقْنِي فِيهِ الصَّحَّةَ وَالْفَرَاغَ وَالْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ وَالْجِدَّةَ وَالْاجْتِهَادَ وَالتَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٥٩

﴿١٦٢٤﴾ وَارْزُقْنِي يَا رَبِّ فِيهَا ذِكْرَكَ وَشُكْرَكَ وَالرَّغْبَةَ وَالْإِنَابَةَ إِلَيْكَ وَالتَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٥٥

١-٣-١-١-٤-٤- آخر لَيْلَتِهِ

﴿١٦٢٥﴾ الرَّسُولُ عليه السلام: أَنَّهُ يَقْرَأُ آخِرَ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ سُورَةَ الْأَنْعَامِ وَالْكَهْفِ وَيَسُ وَ يَقُولُ مِائَةَ مَرَّةٍ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٧٤

﴿١٦٢٦﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: حَتَّى إِذَا كَانَ آخِرَ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ نَادَوْهُمْ أَبْشِرُوا عِبَادَ اللَّهِ فَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَ قَبِلَ تَوْبَتَكُمْ فَانظُرُوا كَيْفَ تَكُونُونَ فِيمَا تَسْتَأْنِفُونَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٢٤٥

١-١-١-٤-٤- شَوَّالُ

١-٤-١-١-٤-٤- لَيْلَةُ الْفِطْرِ

﴿١٦٢٧﴾ امِير الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: أَنَّ امِير الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام كَانَ يُصَلِّي لَيْلَةَ الْفِطْرِ بَعْدَ الْمَغْرَبِ وَ نَافِلَتِهَا رُكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ مِائَةَ مَرَّةٍ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ فِي الثَّانِيَةِ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مَرَّةً ثُمَّ يَقْنُتُ وَ يَرْمِكُ وَ يَسْجُدُ وَ يُسَلِّمُ ثُمَّ يَخْرُ لِلَّهِ سَاجِدًا وَ يَقُولُ فِي سُجُودِهِ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مِائَةَ مَرَّةٍ ثُمَّ يَقُولُ وَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَفْعَلُهَا أَحَدٌ فَيَسْأَلُ اللَّهَ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ وَ لَوْ أَتَى مِنَ الذُّنُوبِ مِثْلَ رَمْلِ رَمْلٍ غَالِجٍ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٢٧١

﴿١٦٢٨﴾ الرَّسُولُ عليه السلام: مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ الْفِطْرِ عَشْرَ رُكْعَاتٍ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رُكْعَةٍ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ مَرَّةً وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَ يَقُولُ فِي رُكُوعِهِ وَ سُجُودِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ ثُمَّ يَتَشَهَّدُ وَ يُسَلِّمُ بَيْنَ كُلِّ رُكْعَتَيْنِ فَإِذَا فَرَغَ مِنْهَا قَالَ أَلْفَ مَرَّةٍ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٨ ص: ٨٦

٢-٤-١-١-٤-٤- يَوْمُ الْفِطْرِ

﴿١٦٢٩﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنَّا نَتُوبُ إِلَيْكَ فِي يَوْمِ فِطْرِنَا الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمُؤْمِنِينَ عِيدًا وَ سُرُورًا، وَ لِأَهْلِ مِلَّتِكَ مَجْمَعًا وَ مُحْتَشِدًا مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ أَذْنَبْنَاهُ، أَوْ سَوْءٍ أَسْلَفْنَاهُ، أَوْ خَاطِرٍ شَرٍّ أَضْمَرْنَاهُ، تَوْبَةً مَنْ لَا يَنْطَوِي عَلَى رُجُوعٍ إِلَى ذَنْبٍ، وَ لَا يَعُودُ بَعْدَهَا فِي خَطِيئَةٍ، تَوْبَةً نَصُوحًا خَلَصَتْ مِنَ الشَّكِّ وَ الْارْتِيَابِ، فَتَقْبَلُهَا مِنَّا، وَ ارْضَ عَنَّا، وَ تَبَتَّنَا عَلَيْهَا؛ الصحيفة ص: ٢٠٢

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۶۲۱﴾ بعد از پایان ماه رمضان، گناه‌نکردن و توبه و بازگشت و چنگ‌زدن به ولایت محمد و خاندانش را روزی‌ام کن.

﴿۱۶۲۲﴾ در این ماه توبه و بازگشت روزی‌ام کن.

﴿۱۶۲۳﴾ در این ماه رمضان، سلامتی، آسودگی، توفیق حج و عمره و تلاش و کوشش و توبه و بازگشت، روزی‌ام کن.

﴿۱۶۲۴﴾ پروردگارا، امشب یاد و شکر و علاقه‌مندی و بازگشت به‌سوی خودت و توبه را روزی‌ام کن.

۱-۳-۱-۴-۴-آخرین شب رمضان

﴿۱۶۲۵﴾ او در آخرین شب از ماه رمضان سوره‌ی انعام و کهف و یس را می‌خواند و صد بار می‌گفت: اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ اَتُوبُ اِلَيْهِ. (طلب آمرزش کرده و به درگاهت توبه می‌کنم).

﴿۱۶۲۶﴾ شب آخر ماه رمضان به آن‌ها ندا می‌کنند: مژده‌ای بندگان خدا که خدا گناهان شما را آمرزید و توبه‌ی شما را پذیرفت، مراقب باشید که در آینده چه خواهید کرد.

۴-۴-۱-۱-۴-سؤال

۱-۴-۱-۱-۴-شب عید فطر

﴿۱۶۲۷﴾ امیرالمؤمنین (علیه السلام) در شب عید فطر بعد از نماز مغرب و نافله‌ی آن، دو رکعت نماز به جا می‌آورد که در رکعت اول سوره‌ی حمد و صدبار سوره‌ی توحید و در رکعت دوم حمد و یک بار سوره‌ی توحید را می‌خواند سپس قنوت می‌گرفت و به رکوع می‌رفت و سجده می‌کرد و سلام می‌داد، سپس به حالت سجده باز می‌گشت و در سجده صدبار می‌گفت: " اَتُوبُ اِلَى اللَّهِ " (به درگاه خداوند توبه می‌کنم). سپس فرمود: قسم به کسی که جانم در دست اوست، احدی این عمل را انجام نمی‌دهد و از خداوند چیزی نمی‌خواهد مگر اینکه خداوند درخواستش را به او می‌دهد، حتی اگر گناهانش به اندازه‌ی ریگ‌های بیابان باشد.

﴿۱۶۲۸﴾ در شب عید فطر ده رکعت نماز بگزارد و در هر رکعت سوره‌ی حمد را یک بار و توحید را ده بار تلاوت کند و در رکوع و سجودش " سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ " را ده بار بگوید و در پایان هر دو رکعت، تشهد بگوید و سلام دهد و آن هنگام که نماز را به پایان برد هزار بار " اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ اَتُوبُ اِلَيْهِ " بگوید.

۲-۴-۱-۱-۴-روز عید فطر

﴿۱۶۲۹﴾ خدایا، در روز فطر که آن را برای اهل ایمان روز عید و شادی و برای اهل دین خود روز اجتماع و گردآمدن و روز تعاون و کمک‌کردن به یکدیگر قرار دادی، از هر گناهی که آن را به جا آورده‌ایم و از هر کار بدی که پیش از این کرده‌ایم یا از هر اندیشه‌ی بدی که در دل داشته‌ایم، به‌سوی تو، توبه کرده و باز می‌گردیم، مانند توبه‌ی کسی که بازگشت به گناهی را در دل نمی‌گذارند و پس از توبه دیگر به گناهی باز نمی‌گردد، توبه‌ای که از شک و دودلی خالص شده باشد، پس آن را از ما قبول فرما، و از ما راضی و خشنود شو، و ما را بر آن ثابت و پابرجا بدار.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٦٣٠﴾ العسكرى عليه السلام: عَظُمُوا مِنْ حُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا مَا عَظَّمَ اللَّهُ مِنْ إِثَارِ طَاعَتِهِ وَالنُّزُوعِ عَنْ مُخَالَفَتِهِ بِالتَّوْبَةِ إِلَيْهِ وَالْخُضُوعِ لَدَيْهِ؛ مَصَابِحُ الْكَفَمَى ص: ٧١١

٥-١-١-٤-٤- ذُو الْقَعْدَةِ

٥-١-١-٤-٤-١- يَوْمُ الْأَحَدِ فِي شَهْرِ ذِي الْقَعْدَةِ

﴿١٦٣١﴾ الرسول عليه السلام: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ عليه السلام يَوْمَ الْأَحَدِ فِي شَهْرِ ذِي الْقَعْدَةِ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُرِيدُ التَّوْبَةَ فَلَنَا كُلُّنَا نُرِيدُ التَّوْبَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ عليه السلام اغْتَسِلُوا وَتَوَضَّئُوا وَصَلُّوا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَافْرَأُوا فِي كُلِّ رَكَعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَالْمُعَوَّدَتَيْنِ مَرَّةً ثُمَّ اسْتَغْفِرُوا سَبْعِينَ مَرَّةً ثُمَّ اخْتِمُوا بِلَا حَوْلٍ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ثُمَّ قُولُوا يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ ثُمَّ قَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ مِنْ أُمَّتِي فَعَلَ هَذَا إِلَّا نُودِيَ مِنَ السَّمَاءِ يَا عَبْدَ اللَّهِ اسْتَغْنِ الْعَمَلَ فَإِنَّكَ مَقْبُولُ التَّوْبَةِ مَغْفُورُ الذَّنْبِ وَيُنَادِي مَلَكٌ مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ أَيُّهَا الْعَبْدُ بُورِكَ عَلَيْكَ وَ عَلَى أَهْلِكَ وَ ذُرِّيَّتِكَ وَيُنَادِي مُنَادٍ آخَرُ أَيُّهَا الْعَبْدُ تَرْضَى خَصَمَاؤُكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيُنَادِي مَلَكٌ آخَرُ أَيُّهَا الْعَبْدُ تَمُوتُ عَلَى الْإِيمَانِ وَلَا يُسَلَبُ مِنْكَ الدِّينُ وَيُفْسَحُ فِي قَبْرِكَ وَيُنَوَّرُ فِيهِ وَيُنَادِي مُنَادٍ آخَرُ أَيُّهَا الْعَبْدُ يَرْضَى أَبَوَاكَ وَإِنْ كَانَا سَاخِطِينَ وَغَفَرَ لَأَبَوَيْكَ لَكَ وَ ذُرِّيَّتِكَ وَأَنْتَ فِي سَعَةِ مِنَ الرِّزْقِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَيُنَادِي جَبْرِئِيلُ أَنَا الَّذِي آتَيْكَ مَعَ مَلَكِ الْمَوْتِ أَنْ يَرْفُقَ بِكَ وَلَا يَخْذُشْكَ أَثَرُ الْمَوْتِ إِنَّمَا تَخْرُجُ الرُّوحُ مِنْ جَسَدِكَ سَلَامًا فَلَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَنَّ عَبْدًا يَقُولُ هَذَا فِي غَيْرِ الشَّهْرِ فَقَالَ عليه السلام مِثْلُ مَا وَصَفْتُ وَإِنَّمَا عَلَّمَنِي جَبْرِئِيلُ هَذِهِ الْكَلِمَاتِ أَيَّامَ أُسْرَى بِي؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِلِ ج: ٦ ص: ٣٩٦

٥-١-١-٤-٤- ذُو الْحِجَّةِ

٥-١-١-٤-٤-١- لَيْلَةُ عَرَفَةَ

﴿١٦٣٢﴾ الرسول عليه السلام: إِنَّ لَيْلَةَ عَرَفَةَ يُسْتَجَابُ فِيهَا مَا دَعَا مِنْ خَيْرٍ وَلِلْعَامِلِ فِيهَا بِطَاعَةِ اللَّهِ تَعَالَى أَجْرُ سَبْعِينَ وَمِائَةِ سَنَةٍ وَهِيَ لَيْلَةُ الْمُنَاجَاةِ وَفِيهَا يُتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ؛ الْإِقْبَالُ ص: ٣٢٥

٥-١-١-٤-٤-٢- يَوْمُ عَرَفَةَ

﴿١٦٣٣﴾ الرسول عليه السلام: فَرَضَ اللَّهُ عَلَى أُمَّتِي الْوُقُوفَ وَالتَّضَرُّعَ وَالدُّعَاءَ فِي أَحَبِّ الْمَوَاضِعِ إِلَيْهِ وَ تَكْفُلَ لَهُمْ بِالْجَنَّةِ وَالسَّاعَةِ الَّتِي يَنْصَرِفُ فِيهَا النَّاسُ هِيَ السَّاعَةُ الَّتِي تَلْقَى فِيهَا أَدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتِ قَتَابٍ عَلَيْهِ؛ ص: ٢ ص: ٣٥٩

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۶۳۰﴾ همچنان که خداوند امروز "عید قربان" را بزرگ داشته است، شما نیز با برگزیدن طاعت، و جداشدن از نافرمانی اوامر الهی، و نیز با تواضع و فروتنی نزد او، احترام این روز را حفظ کنید.

۵-۱-۱-۴-۴-ذی قعدة

۱-۵-۱-۱-۴-۴-روز یکشنبه در ماه ذی قعدة

﴿۱۶۳۱﴾ رسول خدا ﷺ در یکشنبه‌ای از ماه ذی القعدة از منزل خارج شدند و فرمودند: ای مردم، کسی از شما هست که بخواهد توبه کند؟ گفتیم: ای رسول خدا، همگی ما خواهان توبه‌ایم. سپس رسول خدا ﷺ فرمود: غسل کنید و وضو بگیرید و چهار رکعت نماز به جا آورید و در هر رکعت یک بار سوره‌ی حمد و سه بار سوره‌ی توحید و یک بار معوذتین - سوره‌ی فلق و ناس - را بخوانید، سپس هفتاد بار استغفار کنید و با "لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ" نماز را به پایان برسانید. سپس بگویید: "يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ ذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ"، "ای عزیز، ای آمرزنده‌ی گناهان، گناهان من و تمامی مردان و زنان مؤمن را ببخش، زیرا کسی جز تو گناهان را نمی‌آمرزد". سپس فرمود کسی از اتم نیست که این کار را انجام دهد مگر اینکه از آسمان ندا خواهد آمد: ای بنده‌ی خدا، عمل را از نو آغاز کن زیرا توبه‌ات نزد خداوند پذیرفته و گناهانت آمرزیده شده است. سپس فرشته‌ای از بالای عرش ندا می‌دهد: تبریک بر تو و بر خانواده و بر نسل تو. و منادی دیگری ندا می‌دهد: ای بنده‌ی خدا، دشمنانت در روز قیامت از تو راضی خواهند شد. و فرشته‌ی دیگری ندا می‌دهد: ای بنده‌ی خدا، با ایمان می‌میری و دین از تو گرفته نخواهد شد. و در قبر جای تو گشاده و نورانی خواهد بود. و فرشته‌ی دیگری ندا می‌دهد: پدر و مادرت از تو راضی خواهند شد حتی اگر تابه‌حال خشمگین باشند، و پدر و مادرت و فرزندان به خاطر تو آمرزیده می‌شوند. و به تو در دنیا و آخرت روزی فراوان عطا خواهد شد. و جبرئیل ندا می‌دهد، من کسی هستم که همراه ملک‌الموت نزد تو می‌آیم تا مرگ را بر تو آسان کنم و پی‌آمدهای مرگ لطمه‌ای به تو وارد نکند. و روح از بدنت به نرمی بیرون کشیده می‌شود. گفتیم: ای پیامبر خدا، اگر بنده‌ای غیر از این ماه این دعا را بخواند چه؟ رسول خدا ﷺ فرمود: همان‌طور که توصیف کردم می‌شود. جبرئیل این کلمات را در معراج به من آموخت.

۶-۱-۱-۴-۴-ذی حجة

۱-۶-۱-۱-۴-۴-شب عرفه

﴿۱۶۳۲﴾ در شب عرفه هر دعای خیری مستجاب می‌شود. و برای کسی که در آن روز به اطاعت امر خداوند عمل می‌کند پاداش صد و هفتاد سال است و آن شب، شب مناجات است و خداوند در آن شب هر توبه‌کننده‌ای را می‌پذیرد.

۲-۶-۱-۱-۴-۴-روز عرفه

﴿۱۶۳۳﴾ خداوند بر امت من وقوف و تضرع و دعاکردن در بهترین مکان‌ها را واجب فرمود و در قبال آن، بهشت را تضمین کرده است. زمانی که مردم از عرفات بازمی‌گردند، همان ساعتی است که آدم کلماتی را از خداوند فراگرفت و خداوند توبه‌ی او را پذیرفت.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٦٣٤﴾ الرسول ﷺ: أَمَرَ اللَّهُ بِالْوُقُوفِ بِعَرَفَاتٍ بَعْدَ الْعَصْرِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ إِنَّ الْعَصْرَ هِيَ السَّاعَةُ الَّتِي عَصَى آدَمُ فِيهَا رَبَّهُ فَفَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى أُمَّتِي الْوُقُوفَ وَالتَّضَرُّعَ وَالدُّعَاءَ فِي أَحَبِّ الْمَوَاضِعِ إِلَيْهِ وَتَكْفُلَ لَهُمْ بِالْجَنَّةِ وَالسَّاعَةُ الَّتِي يَنْصَرِفُ بِهَا النَّاسُ هِيَ السَّاعَةُ الَّتِي تَلْقَى فِيهَا آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٣ ص: ٥٥٠

﴿١٦٣٥﴾ الصادق عليه السلام: ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ إِلَى عَرَفَاتٍ فَأَقَامَهُ عَلَى الْعُرْفِ وَقَالَ لَهُ إِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَأَعْتَرِفْ بِذَنْبِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ وَلِذَلِكَ سُمِّيَ الْمَعْرَفَ لِأَنَّ آدَمَ اعْتَرَفَ عَلَيْهِ بِذَنْبِهِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٦٧

﴿١٦٣٦﴾ مِيثَمُ التَّمَارِ: إِنَّمَا تَابَ اللَّهُ عَلَى آدَمَ فِي ذِي الْحِجَّةِ؛ بحار الأنوار ج: ٤٥ ص: ٢٠٢
﴿١٦٣٧﴾ الصادق عليه السلام: أَنْ فِي تِسْعٍ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ أَنْزَلَتْ تَوْبَةُ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَمَنْ صَامَ ذَلِكَ الْيَوْمَ كَانَ كَفَّارَةً تِسْعِينَ سَنَةً؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٤٦٦
﴿١٦٣٨﴾ مِيثَمُ التَّمَارِ: إِنَّمَا قَبِلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ تَوْبَتَهُ (دَاوُدَ) فِي ذِي الْحِجَّةِ؛ بحار الأنوار ج: ٤٥ ص: ٢٠٢

٣-١-١-٤-٤-٤ عيد الأضحى

﴿١٦٣٩﴾ الصادق عليه السلام: ثُمَّ أَمَرَهُ بِالْإِفَاضَةِ مِنْ عَرَفَاتٍ فَفَعَلَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ ذَلِكَ ثُمَّ انْتَهَى إِلَى جَمْعٍ فَبَاتَ لَيْلَتَهُ بِهَا وَجَمَعَ فِيهَا الصَّلَاتَيْنِ فِي وَقْتِ الْعَتَمَةِ فِي ذَلِكَ الْمَوْضِعِ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ وَأَمَرَهُ إِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ أَنْ يَسْأَلَ اللَّهَ تَعَالَى التَّوْبَةَ وَالْمَغْفِرَةَ سَبْعَ مَرَّاتٍ لِتَكُونَ سُنَّةً فِي وَلَدِهِ؛ القصص للراوندي ص: ٤٥

﴿١٦٤٠﴾ العسكري عليه السلام: عَظَّمُوا مِنْ حُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا مَا عَظَّمَ اللَّهُ مِنْ إِثَارِ طَاعَتِهِ وَالنُّزُوعِ عَنْ مُخَالَفَتِهِ بِالتَّوْبَةِ إِلَيْهِ وَالْخُضُوعِ لِدَيْهِ؛ مصباح الكفعمي ص: ٧١١
٧-١-١-٤-٤-٤ مُحَرَّم

﴿١٦٤١﴾ الرسول ﷺ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِرَجُلٍ إِنْ كُنْتَ صَائِمًا بَعْدَ شَهْرِ رَمَضَانَ فَصُمْ الْمُحَرَّمَ فَإِنَّهُ شَهْرُ تَابَ اللَّهُ فِيهِ عَلَى قَوْمٍ وَيَتُوبُ اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ عَلَى آخَرِينَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٤٦٩

٨-١-١-٤-٤-٤ ربيع الأول

١-٨-١-٤-٤-٤ يَوْمُ النَّاسِعِ

﴿١٦٤٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: وَكَانَ يَوْمُ النَّاسِعِ مِنْ شَهْرِ رَبِيعِ الْأَوَّلِ فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ هَذَا... يَوْمُ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٣١ ص: ١٢٧
٢-١-١-٤-٤-٤ الْآيَامُ فِي كُلِّ شَهْرٍ

﴿مقدمہ ی توبہ، حفظ آن و...﴾

﴿۱۶۳۴﴾ خداوند وقوف در عرفات را بعد از عصر واجب کرده است. امام علیه السلام فرمود: عصر، همان ساعتی است که آدم در آن ساعت نافرمانی کرد و خداوند وقوف و تضرع و دعا را در بهترین مکان‌ها نزد خودش را بر امت من واجب و در مقابل، بهشت را برای آن‌ها ضمانت نمود. و ساعتی که مردم از عرفات کوچ می‌کنند، همان ساعتی است که آدم کلمات را از خداوند دریافت و توبه کرد.

﴿۱۶۳۵﴾ از آنجا به عرفات رفتند، جبرئیل آدم را بر زمین بلندی ایستاند و به او عرض کرد: مترصد باش، هرگاه آفتاب غروب کرد هفت بار به لغزش خود اعتراف کن، آدم این عمل را به جا آورد و به همین دلیل آنجا عرفه نامیده شد، زیرا آدم آنجا به لغزش خویش اعتراف کرد.

﴿۱۶۳۶﴾ خداوند متعال توبه‌ی آدم عليه السلام را در ذی الحجه پذیرفته است.

﴿۱۶۳۷﴾ توبه‌ی داود عليه السلام در نهم ماه ذی الحجه نازل شده، پس هر کس این روز را روزه بگیرد کفاره‌ی نود سال او باشد.

﴿۱۶۳۸﴾ خدا توبه‌ی حضرت داود را در ماه ذی‌الحجه پذیرفت.

۳-۶-۱-۱-۴-۴-عید قربان

﴿۱۶۳۹﴾ سپس به او امر کرد از عرفات کوچ کند، و آدم چنین کرد. تا به وادی جمع رسید. پس شب را در آنجا بیتوته کرد، و پس از گذشت یک‌سوم از شب، نماز مغرب و عشا با یکدیگر اقامه کرد. و به او امر کرد هنگام طلوع خورشید هفت بار از خدا توبه و آمرزش بطلبد، تا این عمل برای فرزندان‌ش سنت شود.

﴿۱۶۴۰﴾ همچنان که خداوند امروز "عید قربان" را بزرگ داشته است، شما نیز با برگزیدن طاعت، و جداسدن از نافرمانی اوامر الهی، و نیز با تواضع و فروتنی نزد او، احترام این روز را حفظ کنید.

٧-١-١-٤-٤-محرم

﴿۱۶۴﴾ پیامبر ﷺ فرمود: اگر می‌خواهی بعد از ماه رمضان نیز روزه بگیري محرم را روزه بگیر؛ زیرا آن ماهی است که خداوند در آن توبه‌ی قومی را پذیرفت و توبه‌ی دیگران را نیز در آن قبول می‌کند.

٨-١-١-٤-٤-٤ ربيع الاول

١-٨-١-١-٤-٤-٢-٤-٣-٢-١

﴿۱۶۴۲﴾ روز نهم ماه ربیع الاول بود که امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند: این... روز توبه و بازگشت است.

۲-۱-۴-۴-روزهایی در همه‌ی ماه‌ها

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۱-۲-۱-۴-۴-روز هجدهم

﴿۱۶۴۳﴾ در مورد روز هجدهم، امام صادق علیه السلام فرمود: پسندیده و نیک مبارک و مسعود است و برای ازدواج و سفر مناسب است، هر که سفر کند حاجتش روا شود، برای هر کار و طلب حاجات مبارک است؛ فروش، خرید، و زراعت در آن سودآور خواهد بود، برای همه‌ی حاجات بکوش که روا خواهد شد، هر چه خواهی بجو که خواهی یافت، رفتن نزد سلطان و قضات و کارمندان بجاست، هر که با دشمن در آن روز خصومت ورزد به اجازه‌ی خدا بر او پیروز می‌شود، و هر که در آن تزویج کند خیر بیند، هر که وام گیرد خواهد پرداخت، و هر که بیمار شود بهبود خواهد یافت، نوزادش خوشبخت و دور از فقر خواهد بود، بی‌توبه نخواهد مرد.

۲-۲-۱-۴-۴-روز بیست و یکم

﴿۱۶۴۴﴾ بیست و یکم رام است، نام فرشته‌ی گماشته بر روح، و روز نامبارکی است، این روز را با یاد خدا و صدقه و توبه و طلب‌آمزش بگذران.

۳-۱-۴-۴-روزها و شب‌های هفته

۱-۳-۱-۴-۴-شب جمعه

﴿۱۶۴۵﴾ پروردگار تبارک و تعالی در شب‌های جمعه، از اول شب و در شب‌های دیگر در ثلث آخر شب، به آسمان دنیا فرود می‌آید و فرشته‌ای پیشاپیش او فریاد می‌زند: آیا توبه‌کننده‌ای هست که از گناهانش بازگردد تا او را ببخشم.

﴿۱۶۴۶﴾ خداوند تبارک و تعالی هر شب جمعه از آغاز شب تا سحر از فراز عرش خویش ندا می‌دهد: آیا بنده‌ی مؤمنی نیست که پیش از طلوع فجر از من درخواستی برای آخرت یا دنیای خویش داشته باشد، تا خواسته‌ی او را برآورده کنم؟ آیا بنده‌ی مؤمنی نیست که پیش از طلوع فجر برخیزد و از گناهان خویش توبه کند تا توبه‌اش را بپذیرم؟

۲-۳-۱-۴-۴-روز جمعه

﴿۱۶۴۷﴾ هر کس حاجتی نزد خدا دارد، آن حاجت را در سه وقت بخواهد: لحظه‌ای در روز جمعه، لحظه‌ی ظهر شرعی که سایه‌ی خورشید از بین می‌رود و بادی می‌وزد درهای آسمان باز و رحمت نازل می‌شود و پرندگان به صدا در می‌آیند، و لحظه‌ای در آخر شب، هنگام طلوع فجر که دو فرشته فریاد می‌زنند: آیا توبه‌کننده‌ای هست که توبه کند و توبه‌اش پذیرفته شود؟

﴿۱۶۴۸﴾ مسلمین روز جمعه را بزرگ می‌دارند زیرا خدا در این روز، از آفرینش فراغت یافت، و رحمتش را در بهشت آفرید، و نیز آدم را آفرید، و در آن روز آدم از بهشت به زمین فرود آمد، و در آن روز بود که در زمین توبه‌اش پذیرفته شد و این بزرگ‌تر از همه بود.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٤٤٩﴾ الباقِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَشَكَوْتُ إِلَيْهِ كَثْرَةَ الزَّلَازِلِ فِي الْأَهْوَازِ وَقُلْتُ تَرَى لَنَا التَّحَوُّلَ عَنْهَا فَكَتَبَ لَنَا تَتَحَوَّلُ عَنْهَا وَصُومُوا الْأَرْبَعَاءَ وَالْخَمِيسَ وَالْجُمُعَةَ وَاغْتَسِلُوا وَطَهَرُوا ثِيَابَكُمْ وَابْرَزُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَادْعُوا اللَّهَ فَإِنَّهُ يَرْفَعُ عَنْكُمْ قَالَ فَفَعَلْنَا فَأَمْسَكَتِ الزَّلَازِلُ قَالَ وَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُذْنِبٌ فَيَتُوبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَدَعَا لَهُمْ بِخَيْرٍ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ١٥٠

ص: ۱۵۰

﴿١٦٥٠﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ اغْتَسَلَ لِلْجُمُعَةِ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَ اجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ كَانَ طَهْرًا مِنَ الْجُمُعَةِ إِلَى الْجُمُعَةِ: من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ١١٢

﴿١٦٥١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: مَنْ كَانَ لَهُ إِلَى رَبِّهِ حَاجَةٌ فَلْيُطْلَبْهَا فِي ثَلَاثِ سَاعَاتٍ سَاعَةً فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ وَ سَاعَةً تَزُولُ الشَّمْسُ وَ حِينَ تَهْبُ الرِّيحُ وَ تَفْتَحُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَ تَنْزِلُ الرَّحْمَةُ وَ يَصُوتُ الطَّيْرُ وَ سَاعَةً فِي آخِرِ اللَّيْلِ عِنْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَإِنَّ مَلَكَئِينَ يُنَادِيَانِ هَلْ مِنْ تَائِبٍ يُثَابُ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٦٧

عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٦٧

١-٢-٣-١-٤-٤- بعد نوافل الفجر الأول يوم الجمعة

﴿١٦٥٢﴾ الصَّادِقُ الْحَمْدُ لِلَّهِ: يُسْتَحَبُّ أَنْ يَقُولَ بَعْدَ الرَّكَعَتَيْنِ مِنْ نَوَافِلِ الْفَجْرِ الْأَوَّلِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ مِائَةً مَرَّةً سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ مُصَابِحُ الْمُتَمَهِّدِ ص: ٢٧٨

مَرَّةً سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ مصباح المتهجد ص: ٢٧٨

٢-٢-٣-١-٤-٤- قبل صَلَاةِ الْغَدَاةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ

﴿١٤٥٣﴾ الرسول ﷺ: مَنْ قَالَ قَبْلَ صَلَاةِ الْغَدَاةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَآتَوْبُ إِلَيْهِ غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وَإِنْ كَانَتْ أَكْثَرَ مِنْ زَبَدِ الْبَحْرِ؛ مُسْتَدْرِكُ
الوسائل ج: ٦ ص: ١١٧

الوسائل ج: ٦ ص: ١١٧

٣-٢-٣-١-٤-٤-٤- بَيْنَ رُكْعَتَيْ الْفَجْرِ إِلَى الْغَدَاةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ

﴿١٦٥٤﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ بَيْنَ رَكْعَتَيْ الْفَجْرِ إِلَى الْعِدَاةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ بَنَى اللَّهُ لَهُ مَسْكَنًا فِي الْجَنَّةِ؛ مستدرك الوسائل ج:

١١٣:ص٦

٤-٢-٣-١-٤-٤-قُنُوتُ يَوْمِ الْجُمُعَةِ

﴿١٦٥٥﴾ الباقِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فِي قُتُوبِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ تَقُولُ قَبْلَ دُعَائِكَ لِنَفْسِكَ اللَّهُمَّ تَمْ نُورِكَ فَهَدَيْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ رَبَّنَا وَ عَظَمَ حِلْمُكَ فَعَفَوْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ رَبَّنَا وَ بَسَطْتَ يَدَكَ فَأَعْطَيْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ رَبَّنَا وَ حَكَمَ الْأَكْرَمُ الْوُجُوهَ وَ جَاهَكَ الْأَكْرَمَ الْجَاهِ وَ جَهَّتْكَ خَيْرُ الْجِهَاتِ وَ عَطَيْتَكَ أَفْضَلُ الْعَطَيَاتِ وَ أَهْوَاهَا تَطَاعَ رَبَّنَا فَتَشْكُرُ وَ نُعْصِي رَبَّنَا فَتَغْفِرُ لِمَنْ شِئْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۶۴۹﴾ محضر مبارک حضرت باقر علیه السلام مکتوبی فرستاده و در آن از کثرت زلزله در اهواز شکایت کرده و معروض داشتیم آیا صلاح می‌دانید از آنجا به مکان دیگری نقل مکان کنیم؟ حضرت در جواب نوشتند: از آنجا منتقل نشوید، روزهای چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه را روزه بگیرید و روز جمعه غسل کرده و لباس‌های پاک بپوشید و از منازل بیرون آمده و خدا را بخوانید و دعا کنید؛ خداوند زلزله را از شما بر طرف می‌کند. راوی می‌گوید: ما همین کار را کردیم و زلزله‌ها آرام شدند و نیز امام علیه السلام فرمودند: هر کس که از شما گنهکار است توبه و انابه نماید و برای ایشان دعای خیر کرد.

﴿۱۶۵۰﴾ هر کس غسل جمعه کند و این دعا را بخواند: "أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ". یعنی گواهی می‌دهم که هیچ معبودی نیست مگر ذات مقدس خداوند که یگانه است و شریکی ندارد و نیز گواهی می‌دهم که محمد بنده و فرستاده و پیامبر اوست، خدایا، بر محمد و خاندانش درود فرست و مرا از توبه‌کنندگان، و همچنین از پاکیزگان قرار ده؛ همین دعا موجب پاکی او از آن جمعه تا جمعه دیگر است.

﴿۱۶۵۱﴾ هر کس حاجتی نزد خدا دارد، آن حاجت را در سه وقت بخواند: لحظه‌ای در روز جمعه، لحظه‌ی ظهر شرعی که سایه‌ی خورشید از بین می‌رود و بادی می‌وزد درهای آسمان باز و رحمت نازل می‌شود و پرندگان به صدا در می‌آیند، و لحظه‌ای در آخر شب، هنگام طلوع فجر که دو فرشته فریاد می‌زنند: آیا توبه‌کننده‌ای هست که توبه کند و توبه‌اش پذیرفته شود؟

۱-۲-۳-۴-۱-۴-۴- بعد از نماز شب جمعه

﴿۱۶۵۲﴾ مستحب است که بعد از دو رکعت اول نافله‌های فجر روز جمعه صد بار بگوید: "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ".

۲-۲-۳-۴-۱-۴-۴- قبل از نماز صبح جمعه

﴿۱۶۵۳﴾ کسی که قبل از نماز صبح روز جمعه سه مرتبه بگوید: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ" اگرچه گناهانش بیشتر از کف دریا باشد، بخشیده شود.

۳-۲-۳-۴-۱-۴-۴- بین الطلوعین جمعه

﴿۱۶۵۴﴾ کسی که بین الطلوعین جمعه صد بار بگوید: "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ"، خداوند در بهشت برای او خانه‌ای بنا می‌کند.

۴-۲-۳-۴-۱-۴-۴- قنوت نماز جمعه

﴿۱۶۵۵﴾ در قنوت نماز روز جمعرات قبل از دعا برای خودت، چنین بگو: خدایا، نورت به درجه‌ی کمال است و تو ما را هدایت کرده‌ای. پروردگارا، ستایش سزاوار توست. درجه‌ی بردباری‌ات عظیم است و ما را عفو کرده‌ای. پروردگارا، ستایش سزاوار توست. دستان را دراز کرده و می‌بخشی. پروردگارا، ستایش سزاوار توست. رویت کریمانه‌ترین روی‌ها و مقامت کریمانه‌ترین مقام‌ها، سمت و سوی بهترین جهت‌ها و جایزه‌های بهترین و گوارترین جایزه‌هاست. پروردگارا، اطاعت می‌شوی و تشکر می‌کنی، نافرمانی می‌شوی و هر که را بخواهی می‌بخشی. پس ستایش سزاوار توست. بیچاره را پاسخ می‌دهی، گرفتاری را

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

تُجِيبُ الْمُضْطَرَّ وَتَكْشِفُ الضُّرَّ وَتُنْجِي مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ وَتَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَتَشْفِي السَّقِيمَ وَتَغْفِرُ عَنِ الذَّنْبِ لَا يُجْزَى أَحَدٌ بِأَلَايِكَ وَلَا يَبْلُغُ نِعْمَاءُكَ قَوْلُ قَائِلِ اللَّهِ إِلَيْكَ رُفِعَتْ الْأَصْوَاتُ وَنُقِلَتْ الْأَقْدَامُ وَمُدَّتِ الْأَعْنَاقُ وَرُفِعَتِ الْأَيْدِي وَدُعِيتْ بِاللَّسَنِ وَتَقَرَّبَ إِلَيْكَ بِالْأَعْمَالِ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَافْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ اللَّهُمَّ إِنَّا نَشْكُو إِلَيْكَ فَقَدْ نَبِينَا وَغَيَّبْنَا وَلَكِنَّا وَشِدَّةَ الزَّمَانِ عَلَيْنَا وَوُقُوعَ الْفِتَنِ وَتَظَاهِرَ الْأَعْدَاءِ وَكَثْرَةَ عَدُوِّنَا وَقِلَّةَ عَدَدِنَا فَافْرُجْ ذَلِكَ يَا رَبَّنَا عَنَّا بِفَتْحِ مَنْكَ تَعَجَّلْهُ وَنَصْرَ مَنْكَ تُعِزُّهُ وَإِمَامَ عَدْلٍ تُظْهِرُهُ إِلَهَ الْحَقِّ آمِينَ ثُمَّ تَقُولُ سَبْعِينَ مَرَّةً أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ مصباح المتعبد ص: ٣٦٦

٥-٢-٣-١-٤-٤- بعد العصر

﴿١٦٥٦﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ تَعَالَى يَوْمَ الْجُمُعَةِ بَعْدَ الْعَصْرِ سَبْعِينَ مَرَّةً يَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذَنْبَهُ فِيمَا سَلَفَ وَعَصَمَهُ فِيمَا بَقِيَ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ ذَنْبٌ غَفَرَ لَهُ ذُنُوبَ وَالِدَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٩٥

﴿١٦٥٧﴾ فِي الْأَعْمَالِ بَعْدَ الْعَصْرِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ قَالَ تَقُولُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآهِلِ بَيْتِهِ الْأَائِمَّةِ الْمَرْضِيِّينَ بِأَفْضَلِ صَلَوَاتِكَ وَبَارِكْ عَلَيْهِمْ بِأَفْضَلِ بَرَكَاتِكَ وَالسَّلَامَ عَلَيْهِمْ وَعَلَى أَرْوَاحِهِمْ وَأَجْسَادِهِمْ وَرَحْمَةَ اللَّهِ وَبَرَكَاتِهِ تَقُولُ ذَلِكَ مِائَةَ مَرَّةٍ ثُمَّ تَقُولُ سَبْعِينَ مَرَّةً أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٩٤

٣-٣-١-٤-٤- يَوْمُ الثَّلَاثَاءِ

﴿١٦٥٨﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَخْبِرْنِي عَنْ يَوْمِ الثَّلَاثَاءِ فَقَالَ هُوَ ثَالِثُ يَوْمٍ خَلَقَ اللَّهُ مِنْ الدُّنْيَا وَهُوَ يَوْمُ تَابَ اللَّهُ فِيهِ عَلَى آدَمَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٦ ص: ٢٨٠

٤-٣-١-٤-٤- يَوْمُ الْأَرْبَعَاءِ

﴿١٦٥٩﴾ العسكري عليه السلام: مَنْ صَلَّى يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يقرأ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَالْقَدْرُ مَرَّةً وَاحِدَةً تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ وَزَوْجَهُ بِزَوْجَةٍ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ؛ وسائل الشيعة ج: ٨ ص: ١٧٩

٥-٣-١-٤-٤- يَوْمُ الْخَمِيسِ

﴿١٦٦٠﴾ يُسْتَحَبُّ أَنْ يَسْتَغْفِرَ اللَّهَ تَعَالَى هَذَا الْإِسْتِغْفَارَ آخِرَ نَهَارِ الْخَمِيسِ فَيَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ تَوْبَةَ عَبْدٍ خَاضِعٍ مُسْكِنٍ مُسْتَكِينٍ لَا يَسْتَطِيعُ لِنَفْسِهِ صَرْفًا وَلَا عَدَلًا وَلَا نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَلَا مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَثَرَتِهِ الطَّيِّبِينَ الْأَخْيَارِ الطَّيِّبِينَ الْأَبْرَارِ وَسَلِّمْ تَسْلِيمًا؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢١٥

٤-١-٤-٤- السَّاعَاتُ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

برطرف می‌کنی، و ما را از ناگواری‌های بزرگ نجات می‌دهی. توبه را قبول و بیمار را شفا می‌دهی. گناه را عفو می‌کنی و هیچ‌کس نمی‌تواند نعمت‌ها و الطاف تو را پاسخ دهد. و نه کسی می‌تواند حتی با کلام، نعمت‌های تو را بشمارد. خدایا، صداها به‌سوی تو بلند است، قدم‌ها به‌سوی تو گام برمی‌دارند. گردن‌ها به‌سوی تو کشیده و دست‌ها به‌سوی تو دراز می‌شود. با زبان‌های مختلف خوانده می‌شوی و با اعمال متفاوت به تو نزدیکی می‌جویند. پروردگارا، ما را بیامرز، به ما رحم کن و مسیر تعامل ما و دیگران را بر مبنای حق بگشا، چرا که تو بهترین گشاینده‌ای. خدایا، فقدان پیامبر و غیبت امام و دشواری‌های زمان و واقع‌شدن فتنه‌ها و غلبه‌کردن دشمنان و زیادی دشمن و اندک‌بودن یاران را به تو شکایت می‌آوریم. راه خروج از مشکلات را بر ما باز کن. با گشایشی که به آن سرعت می‌دهی و پیروزی‌ای که با عزت از جانب خود ارسال می‌کنی. و امام عادل‌ی که ظاهرش می‌گردانی. ای خدای حق، دعايمان را مستجاب کن. سپس هفتاد مرتبه بگو: "از پروردگارم طلب آمرزش می‌کنم و به‌سوی او بازمی‌گردم و توبه می‌کنم."

۵-۲-۳-۱-۴- بعد از عصر

﴿۱۶۵۶﴾ کسی که بعد از عصر روز جمعه هفتاد بار از خداوند متعال طلب آمرزش کند و بگوید: "اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ اَتُوبُ اِلَيْهِ"، خداوند گناهان گذشته‌ی او را می‌بخشد و در باقی عمر، او را حفظ می‌کند. و اگر گناهی در پرونده‌اش نباشد، گناهان والدینش را به خاطر او می‌بخشد. ﴿۱۶۵۷﴾ در اعمال بعد از عصر روز جمعه فرمود: صد مرتبه می‌گویی: "خدایا، بهترین درویدا و بهترین برکات خود را بر محمد و بر اهل بیتش که امامان مورد رضایت تو هستند عطا کن و بر آنان و بر ارواح و اجسادشان رحمت خدا و برکات را ارسال کن." سپس هفتاد مرتبه می‌گویی: "از خدا آمرزش می‌طلبم و به‌سوی او بازمی‌گردم."

۳-۳-۱-۴- سه‌شنبه

﴿۱۶۵۸﴾ ای رسول خدا ﷺ، به من از روز سه‌شنبه خبر بده. فرمود: آن سومین روز پس از خلق دنیاست. و آن روزی است که خداوند توبه‌ی آدم را پذیرفت.

۴-۳-۱-۴- چهارشنبه

﴿۱۶۵۹﴾ کسی که در روز چهارشنبه چهار رکعت نماز به جا آورد، و در هر رکعت آن یک بار فاتحه‌الکتاب و قل هو الله احد را بخواند، خداوند توبه‌ی او را از هر گناهی می‌پذیرد و یکی از حوریان بهشتی را به همسری او در می‌آورد.

۵-۳-۱-۴- پنجشنبه

﴿۱۶۶۰﴾ روایت شده که در پایان هر پنجشنبه، مستحب است به گونه‌ی زیر از خداوند طلب آمرزش شود: "از خدایی طلب آمرزش می‌کنم که خدایی جز او نیست، زنده و برپادارنده‌ی هستی است و من به‌سوی او توبه می‌کنم، توبه‌ی بنده‌ای که فروتن و بینوا، درمانده و پناه‌جوست و در حوادث و پیشامدها، توانایی بر دفع ناملايمات، پرداخت ارزش معادل، جلب سود، دفع زیان، و نه زندگی و نه مرگ و نه برانگیخته‌شدن در روز قیامت را برای خویشتن ندارد و درود و سلام فراوان خدا بر محمد و خاندان نیکوکار و پاکش باد.

۴-۴-۱- ساعات شب و روز

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

١-٤-١-٤-٤-٤ جَوْفُ اللَّيْلِ

﴿١٦٦١﴾ الباقر عليه السلام: وَإِذَا كَانَ الرَّجُلُ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ فِي صَلَاتِهِ وَيَقِرُّ لِلَّهِ بِذَنْبِهِ وَيَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ وَفِي عَهْدِهِ أَنْ لَا يَرْجِعَ إِلَيْهِ فَاللَّهُ يَغْفِرُ لَهُ إِنْ شَاءَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١١٦

٢-٤-١-٤-٤-٤ الثُّلُثُ الْبَاقِي مِنَ اللَّيْلِ

﴿١٦٦٢﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَنْزِلُ فِي الثُّلُثِ الْبَاقِي مِنَ اللَّيْلِ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيُنَادِي هَلْ مِنْ تَائِبٍ يَتُوبُ فَأَتُوبَ عَلَيْهِ وَهَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ يَسْتَغْفِرُ فَأَغْفِرَ لَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ١٦٧

﴿١٦٦٣﴾ الصادق عليه السلام: يُنَادِي مُنَادٍ حِينَ يَمْضِي ثُلُثُ اللَّيْلِ يَا بَاغِيَ الْخَيْرِ أَقْبِلْ يَا طَالِبَ الشَّرِّ أَقْصِرْ هَلْ مِنْ تَائِبٍ يُتَابُ عَلَيْهِ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ يُغْفَرُ لَهُ هَلْ مِنْ سَائِلٍ فَيُعْطَى حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ٢٠٨

٣-٤-١-٤-٤-٤ السَّحَرُ فِي آخِرِ الْوُتْرِ

﴿١٦٦٤﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي آخِرِ الْوُتْرِ فِي السَّحَرِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَآتُوبُ إِلَيْهِ سَبْعِينَ مَرَّةً (وَجَبَتْ لَهُ الْمَغْفِرَةُ)؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٤٠٧

﴿١٦٦٥﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي وَتْرِهِ إِذَا أَوْتَرَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَآتُوبُ إِلَيْهِ سَبْعِينَ مَرَّةً وَاضْطَبَّ عَلَى ذَلِكَ حَتَّى تَمْضِيَ سَنَةٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عِنْدَهُ مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَالْمَغْفِرَةُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٤٨٩

٤-٤-١-٤-٤-٤ الْفَجْرُ

﴿١٦٦٦﴾ الرسول عليه السلام: إِنَّ لِلَّهِ فُضُولًا مِنْ رِزْقِهِ يَنْحَلُّهُ مَنْ شَاءَ مِنْ خَلْقِهِ وَاللَّهُ بَاسِطُ يَدِهِ عِنْدَ كُلِّ فَجْرٍ لِمُذْنِبِ اللَّيْلِ هَلْ يَتُوبُ فَيَغْفِرَ لَهُ وَيَبْسُطُ يَدَهُ عِنْدَ مَغِيبِ الشَّمْسِ لِمُذْنِبِ النَّهَارِ هَلْ يَتُوبُ فَيَغْفِرَ لَهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٤

﴿١٦٦٧﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: مَنْ كَانَ لَهُ إِلَى رَبِّهِ حَاجَةٌ فَلْيُطْلُبْهَا فِي... سَاعَةٍ فِي آخِرِ اللَّيْلِ عِنْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَإِنَّ مَلَكَائِينَ يُنَادِيَانِ هَلْ مِنْ تَائِبٍ يُتَابُ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٦٧

﴿١٦٦٨﴾ يُصَلِّي رُكْعَتَيِ الْغَدَاةِ بِالْفَجْرِ فِي الْأَوَّلَى وَالْإِخْلَاصَ فِي الثَّانِيَةِ فَإِذَا سَلَّمَ مِنْهَا حَمِدَ اللَّهَ وَآتَنَى عَلَيْهِ وَصَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَسَلَّ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ فَضْلِهِ وَيُسْتَحَبُّ أَنْ يَسْتَغْفِرَ اللَّهَ تَعَالَى عَقِيبَ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَيَقُولَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ وَآتُوبُ إِلَيْهِ... إِنْ طَالَ عَلَيْهِ لَفْظُ الْأَسْتِغْفَارِ فَلْيَقُلْ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَآتُوبُ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٣٥٧

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۱-۴-۱-۴-۴-۴ دل شب

﴿۱۶۶۱﴾ اگر کسی در دل شب به نماز بایستد، و در محضر خدا به گناهانش اقرار، و درخواست توبه کند و تصمیم داشته باشد که هرگز به گناه بازنگردد، خداوند اگر بخواهد او را می‌آمرزد.

۲-۴-۱-۴-۴-۴ یک سوم آخر شب

﴿۱۶۶۲﴾ خداوند تبارک و تعالی در ثلث آخر هر شب به آسمان دنیا می‌آید و ندا می‌دهد: آیا کسی هست که توبه کند تا توبه‌ی او را بپذیرم؟ آیا کسی هست که درخواست آمرزش و مغفرت نماید تا او را ببخشم و از گناهانش درگذرم؟

﴿۱۶۶۳﴾ هنگامی که یک‌سوم از شب بگذرد، منادی تا طلوع فجر ندا می‌دهد: "ای طالبان خیر، بشتابید، و ای طالبان شر، قدم کوتاه کنید. آیا توبه‌کننده‌ای هست که توبه‌اش پذیرفته شود؟ آیا استغفارکننده‌ای هست که آمرزیده شود؟ آیا درخواست‌کننده‌ای هست که خواسته‌اش به او تقدیم شود؟ تا آنکه فجر طلوع کند.

۳-۴-۱-۴-۴-۴ سحر در آخر نماز وتر

﴿۱۶۶۴﴾ کسی که در آخر نماز وتر در سحر هفتاد بار بگوید: اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ اَتُوبُ اِلَيْهِ، آمرزش بر او واجب می‌شود.

﴿۱۶۶۵﴾ هر که در نماز وتر در حال ایستاده، هفتاد بار استغفر الله و اتوب الیه بگوید و یک سال بر این کار مداومت ورزد خداوند او را در زمره‌ی استغفارجویان در سحرگاهان می‌نویسد و از سوی خدای گرامی و بزرگ، بهشت و آمرزش بر او واجب می‌شود.

۴-۴-۱-۴-۴-۴ سپیده‌دم

﴿۱۶۶۶﴾ خداوند بخش‌هایی افزون بر روزی تقسیم‌شده دارد که آن را به هریک از مخلوقاتش که بخواهد عطا می‌کند، خداوند دست‌های خود را در هر صبحگاه به‌سوی گناهکار شب، و در هر شامگاهی به‌سوی گناهکار روز دراز می‌کند که آیا توبه می‌کند تا او را بیامرزد.

﴿۱۶۶۷﴾ هر کس حاجتی نزد خدا دارد، آن حاجت را در ...هنگام طلوع فجر بخواهد که دو فرشته فریاد می‌زنند: آیا توبه‌کننده‌ای هست که توبه کند و توبه‌اش پذیرفته شود؟

﴿۱۶۶۸﴾ دو رکعت نماز صبح بخواند، در رکعت اول فجر و رکعت دوم توحید. و پس از سلام، خدا را ستایش و ثنا کند و بر محمد و خاندانش درود بفرستد و از فضل خدا بطلبد. و مستحب است که در تعقیب نماز صبح استغفار کند و بگوید: و خدایی نیست جز او که زنده و برپادارنده و مهربان و بخشنده است و به درگاهش توبه می‌کنم. و اگر لفظ استغفار نیز برایت طولانی بود چنین بگو: "از خدا آمرزش می‌خواهم و به درگاه او توبه می‌کنم".

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٥-٤-١-٤-٤- الزَّوَالُ

﴿١٦٦٩﴾ الصادق عليه السلام: كَانَ عَلَى لَا يُقَاتِلُ حَتَّى تَزُولَ الشَّمْسُ وَيَقُولُ تَفْتَحْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَ تَقْبَلُ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٣٣ ص: ٤٥٣

﴿١٦٧٠﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: مَنْ كَانَ لَهُ إِلَى رَبِّهِ حَاجَةٌ فَلْيَطْلُبْهَا فِي ثَلَاثِ سَاعَاتٍ سَاعَةً فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ وَ سَاعَةً تَزُولُ الشَّمْسُ وَ حِينَ تَهْبُ الرِّيحُ وَ تَفْتَحُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَ تَنْزِلُ الرَّحْمَةُ وَ يَصُوتُ الطَّيْرُ وَ سَاعَةً فِي آخِرِ اللَّيْلِ عِنْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَإِنَّ مَلَكََيْنِ يُنَادِيَانِ هَلْ مِنْ تَائِبٍ يَتَابُ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٦٧

﴿١٦٧١﴾ الباقر عليه السلام: فَلَمَّا طَلَعَ الْفَجْرُ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ فَعَلَ قَوْمٌ يُؤْنَسُ مَا أَمَرَهُمْ رُوَيْبِلُ بِهِ فَلَمَّا بَزَغَتِ الشَّمْسُ أَقْبَلَتْ رِيحٌ صَفْرَاءُ مُظْلِمَةٌ مُسْرِعَةٌ لَهَا صَرِيرٌ وَ حَفِيفٌ وَ هَدِيرٌ فَلَمَّا رَأَوْهَا عَجَبُوا جَمِيعًا بِالصُّرَاخِ وَ الْبُكَاءِ وَ التَّنْصَرَعِ إِلَى اللَّهِ، وَ تَأَبَّوْا إِلَيْهِ وَ اسْتَغْفَرُوهُ وَ صَرَخَتِ الْأَطْفَالُ بِأَصْوَاتِهَا تَطْلُبُ أُمَّهَاتِهَا، وَ عَجَّتْ سِخَالُ الْبَهَائِمِ تَطْلُبُ الثَّدْيَ وَ عَجَّتِ الْأَنْعَامُ تَطْلُبُ الرِّعْيَ، فَلَمَّ يَزَالُوا بِذَلِكَ وَ يُؤْنَسُ وَ تَنُوخًا يَسْمَعَانِ ضَجِيجَهُمْ (صَحِجَّتَهُمْ) وَ صُرَاخَهُمْ وَ يَدْعُوَانِ اللَّهَ عَلَيْهِمْ بِتَغْلِيظِ الْعَذَابِ عَلَيْهِمْ، وَ رُوَيْبِلُ فِي مَوْضِعِهِ يَسْمَعُ صُرَاخَهُمْ وَ عَجِيجَهُمْ وَ يَرَى مَا نَزَلَ وَ هُوَ يَدْعُو اللَّهَ بِكَشْفِ الْعَذَابِ عَنْهُمْ. فَلَمَّا أَنْ زَالَتِ الشَّمْسُ وَ فُتِحَتِ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَ سَكَنَ غَضَبُ الرَّبِّ تَعَالَى رَحِمَهُمُ الرَّحْمَنُ فَاسْتَجَابَ دُعَاءَهُمْ وَ قَبِلَ تَوْبَتَهُمْ وَ أَقْبَلَهُمْ عَثَرَتَهُمْ؛ تفسير العياشي ص: ٢ ص: ١٣٣

٦-٤-١-٤-٤- مَغِيبُ الشَّمْسِ

﴿١٦٧٢﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: إِنْ لِلَّهِ فَضُولًا مِنْ رِزْقِهِ يَنْحُلُهُ مَنْ شَاءَ مِنْ خَلْقِهِ وَ اللَّهُ بَاسِطُ يَدِهِ عِنْدَ كُلِّ فَجْرِ لِمُذْنِبِ اللَّيْلِ هَلْ يَتُوبُ فَيَغْفِرَ لَهُ وَ يَبْسُطُ يَدَهُ عِنْدَ مَغِيبِ الشَّمْسِ لِمُذْنِبِ النَّهَارِ هَلْ يَتُوبُ فَيَغْفِرَ لَهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٤

٧-٤-١-٤-٤- سَاعَةُ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ

﴿١٦٧٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: وَ أَمَّا صَلَاةُ الْمَغْرِبِ فَهِيَ السَّاعَةُ الَّتِي تَابَ اللَّهُ فِيهَا عَلَى آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ كَانَ بَيْنَ مَا أَكَلَ مِنَ الشَّجَرَةِ وَ بَيْنَ مَا تَابَ اللَّهُ تَعَالَى فِيهَا عَلَيْهِ ثَلَاثُمِائَةِ سَنَةٍ مِنْ أَيَّامِ الدُّنْيَا وَ فِي أَيَّامِ الْآخِرَةِ يَوْمٌ كَأَنَّ سَنَةً مِنْ وَقْتِ صَلَاةِ الْعَصْرِ إِلَى الْعِشَاءِ فَصَلَّى آدَمُ ثَلَاثَ رَكَعَاتٍ رُكْعَةً لِحَظِيَّتِهِ وَ رُكْعَةً لِحَظِيَّتِهِ حَوَاءَ وَ رُكْعَةً لِتَوْبَتِهِ فَافْتَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ هَذِهِ الثَّلَاثَ الرُّكْعَاتِ عَلَى أُمَّتِي وَ هِيَ السَّاعَةُ الَّتِي يُسْتَجَابُ فِيهَا الدُّعَاءُ فَوَعَدَنِي رَبِّي أَنْ يَسْتَجِيبَ لِمَنْ دَعَاهُ فِيهَا وَ هَذِهِ الصَّلَوَاتُ الَّتِي أَمَرَنِي بِهَا رَبِّي عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ قَسْبُحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمَسُّونَ وَ حِينَ تُصْبِحُونَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٣ ص: ١١٨

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۵-۴-۱-۴-۴-ظہر

﴿۱۶۶۹﴾ حضرت علی علیه السلام جنگ را شروع نمی‌کردند تا سایه‌ی آفتاب به زوال گراید و می‌فرمودند: درهای آسمان هنگام زوال آفتاب گشوده شده و توبه در آن زمان قبول می‌شود. ﴿۱۶۷۰﴾ هرکس حاجتی نزد خدا دارد، آن حاجت را در سه وقت بخواند: لحظه‌ای در روز جمعه، لحظه‌ی ظهر شرعی که سایه‌ی خورشید از بین می‌رود و بادی می‌وزد درهای آسمان باز و رحمت نازل می‌شود و پرندگان به صدا در می‌آیند، و لحظه‌ای در آخر شب، هنگام طلوع فجر که دو فرشته فریاد می‌زنند: آیا توبه‌کننده‌ای هست که توبه کند و توبه‌اش پذیرفته شود؟ ﴿۱۶۷۱﴾ وقتی طلوع فجر چهارشنبه نزدیک شد قوم یونس اعمالی را که روبیل به آن‌ها تعلیم داده بود انجام دادند، وقتی خورشید طلوع کرد، بادی زرد، ظلمانی و پرسرعت با صدایی مهیب و ترسناک آشکار شد، همگی با ناله و فریاد دست به تضرع برداشتند و به درگاه الهی توبه کردند و کودکان با ناله و فریاد، مادران خود را صدا زدند و برهه‌های چهارپایان در طلب شیر مادران خود بانگ و فریاد برآوردند و همچنان به این تضرع ادامه دادند. در آن حال یونس علیه السلام و تنوخی‌ای عابد صدای ناله و فریاد آن‌ها را می‌شنیدند، اما برای شدیدترشدن عذاب آن‌ها نفرین می‌کردند؛ ولی روبیل عالم با شنیدن صدای ناله و فریاد آن‌ها، برای برطرف‌شدن عذاب دست به دعا برداشته بود، وقتی خورشید به وسط آسمان رسید و درهای آسمان گشوده شد و غضب پروردگار آرام گرفت، خداوند دعای آن‌ها را پذیرفت و توبه‌ی آن‌ها را قبول کرد و از لغزششان درگذشت.

۶-۴-۱-۴-۴-غروب آفتاب

﴿۱۶۷۲﴾ خداوند بخش‌هایی افزون بر روزی تقسیم‌شده دارد که آن را به هریک از مخلوقاتش که بخواهد عطا می‌کند، خداوند دست‌های خود را در هر صبحگاه به‌سوی گناهکار شب، و در هر شامگاهی به‌سوی گناهکار روز دراز می‌کند که آیا توبه می‌کند تا او را بیامزد.

۷-۴-۱-۴-۴-لحظه‌ی نماز مغرب

﴿۱۶۷۳﴾ نماز مغرب، همان ساعتی است که خدای عزیز و جلیل توبه‌ی آدم علیه السلام را پذیرفت، و فاصله‌ی میان وقتی که آدم از آن درخت تناول کرد تا موقعی که خدای عزیز و جلیل توبه‌ی او را قبول کرد سیصد سال بود برحسب روزهای دنیا نه برحسب روزهای آخرت که هر روز از روزهای آن به اندازه‌ی هزار سال است، و این مدت از عصر تا شام بود و حضرت آدم سه رکعت نماز به‌جای آورد، یک رکعت جهت کفاره‌ی گناه خودش و یک رکعت به عنوان کفاره‌ی گناه حوّا و رکعتی دیگر به شکرانه‌ی پذیرفته‌شدن توبه‌اش، پس خدای عزیز و جلیل این سه رکعت نماز را بر امت واجب فرمود، و این ساعتی است که دعا در آن مستجاب می‌شود، و پروردگارم به من وعده کرده است که هرکس در آن ساعت دعا کند و او را بخواند دعایش را مستجاب کند. و این نمازی است که پروردگارم در این آیه‌ی قرآن مرا به انجام آن امر کرده است: "منزه است خداوند به‌هنگامی که شام می‌کنید و صبح می‌کنید".

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٨-٤-١-٤-٤- حِينَ يَأْوِي إِلَى فِرَاشِهِ

﴿١٦٧٤﴾ الرُّسُولُ ﷺ: مَنْ قَالَ حِينَ يَأْوِي إِلَى فِرَاشِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَاتُّوبُ إِلَيْهِ غَفَرَ اللَّهُ تَعَالَى ذَنْبَهُ وَإِنْ كَانَ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ وَرَمَلَ عَالِجٍ أَوْ مِثْلَ أَيَّامِ الدُّنْيَا؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ١٧٩

٥-٤-١-٤- الطُّولُ الزَّمَنِي

١-٥-١-٤-٤- اربعون يوماً

﴿١٦٧٥﴾ السَّجَّادُ ﷺ: ثُمَّ ادْعُ بِدُعَاءِ إِدْرِيسَ ﷺ وَهُوَ أَرْبَعُونَ اسْمًا عَدَدَ أَيَّامِ التَّوْبَةِ؛

مصباح الكفعمي ص: ٦٠٤

﴿١٦٧٦﴾ قَالَ الْحَسَنُ وَكُنْتُ مُسْتَخْفِيًا مِنَ الْحَجَّاجِ فَأَدْعُو اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ بِهِنَّ فَحَبَسَهُ عَنِّي وَلَقَدْ دَخَلُوا عَلَيَّ سِتَّ مَرَّاتٍ فَأَدْعُو بِهِنَّ فَأَخَذَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ أَنْصَارَهُمْ عَنِّي فَأَدْعُ بِهِنَّ فِي التَّيَاسِ الْمَغْفِرَةِ لِجَمِيعِ الذُّنُوبِ ثُمَّ اسْأَلْ حَاجَتَكَ مِنْ أَمْرِ آخِرَتِكَ وَدُنْيَاكَ فَإِنَّكَ تُعْطَاهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَإِنَّهُنَّ أَرْبَعُونَ اسْمًا عَدَدَ أَيَّامِ التَّوْبَةِ وَهِيَ...؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ١٦٨

﴿١٦٧٧﴾ لَمَّا عَلِمَ دَاوُدُ بَعْدَ نَزُولِ الْمَلَكَيْنِ أَنَّهُمَا نَزَلَا لِتَنْبِيهِهِ عَلَى الْخَطِيئَةِ خَرَّ سَاجِدًا أَرْبَعِينَ يَوْمًا لَا يَرْفَعُ رَأْسَهُ إِلَّا لِحَاجَةٍ وَلَوْ قَتِلَ صَلَاةً مَكْتُوبَةً ثُمَّ يَعُودُ سَاجِدًا ثُمَّ لَا يَرْفَعُ رَأْسَهُ إِلَّا لِحَاجَةٍ لَا بُدَّ مِنْهَا ثُمَّ يَعُودُ فَيَسْجُدُ تَمَامَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا لَا يَأْكُلُ وَلَا يَشْرَبُ وَهُوَ يَبْكِي حَتَّى نَبَتَ الْعُشْبُ حَوْلَ رَأْسِهِ وَهُوَ يَنَادِي رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَيَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٢٧

٢-٥-١-٤-٤- شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ

﴿١٦٧٨﴾ الصَّادِقُ ﷺ: مَنْ قَالَ كُلَّ يَوْمٍ أَرْبَعِمِائَةَ مَرَّةٍ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ رُزِقَ كَثِيرًا مِنْ عِلْمٍ أَوْ كَثِيرًا مِنْ مَالٍ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِنْ جَمِيعِ ظُلُمِي وَجُرْئِي وَإِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَاتُّوبُ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٢٠

٣-٥-١-٤-٤- سَنَةً

﴿١٦٧٩﴾ الصَّادِقُ ﷺ: مَنْ قَالَ فِي وَتَرِهِ إِذَا أَوْتَرَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَاتُّوبُ إِلَيْهِ سَبْعِينَ مَرَّةً وَوَاطَبَ عَلَى ذَلِكَ حَتَّى تَمُضِيَ سَنَةٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عِنْدَهُ مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ وَوَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَالْمَغْفِرَةُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٤٨٩

٤-٥-١-٤-٤- عِشْرُونَ سَنَةً

﴿١٦٨٠﴾ الزَّهْرَاءُ ﷺ: مَكَثَ يَعْقُوبُ ﷺ يَدْعُو لَوْلَدِهِ عِشْرِينَ سَنَةً حَتَّى عَلِمُوا دَعَوَاتِ فَدَعَا يَعْقُوبُ لَهُمْ بِهَا فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَهِيَ يَا رَجَاءَ الْمُؤْمِنِينَ لَا تَقْطَعُ رَجَائِي يَا غِيَاثَ الْمُؤْمِنِينَ أَغْنِنِي يَا مَانِعَ الْمُؤْمِنِينَ أَمْنَعْنِي يَا مُجِيبَ التَّوَابِينَ تَبَّ عَلَيْنَا؛ المجتبی ص: ٩

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٥-٥-١-٤-٤- ثلاثون سنة

﴿١٦٨١﴾ إِنَّ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَمَّا تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِكَى عَلَى خَطِيئَتِهِ ثَلَاثِينَ سَنَةً لَا يَرِقُ لَهُ دَعْمَةٌ لَيْلًا وَ لَا نَهَارًا فَقَسَمَ الدَّهْرَ عَلَى أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ يَوْمٌ لِلْقَضَاءِ بَيْنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَ يَوْمٌ لِنِسَائِهِ وَ يَوْمٌ يُسَبِّحُ فِيهِ فِي الْفَيَافِي وَ الْجِبَالِ وَ السَّاحِلِ وَ يَوْمٌ يَخْلُو فِي دَارٍ لَهُ فِيهَا أَرْبَعَةُ آلَافٍ مُحْرَبٍ فَيَجْتَمِعُ إِلَيْهِ الرَّهْطَانُ فَيَنُوحُ مَعَهُمْ عَلَى نَفْسِهِ وَ يُسَاعِدُونَهُ عَلَى ذَلِكَ؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ١٧

٤-٥-١-٢-٣-٤-٥-٦ أَرْبَعُونَ سَنَةً

﴿١٦٨٢﴾ فَلَمَّا أَرَادَ مُوسَى أَنْ يُفَارِقَهُمْ فَزَعُوا وَ قَالُوا إِنَّ خُرْجَ مُوسَى مِنْ بَيْنِنَا نَزَلَ عَلَيْنَا الْعَذَابُ فَفَزِعُوا إِلَيْهِ وَ سَأَلُوهُ أَنْ يُقِيمَ مَعَهُمْ وَ يَسْأَلَ اللَّهَ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ قَدْ تَبْتُ عَلَيْهِمْ عَلَى أَنْ يَدْخُلُوا مِصْرًا وَ حَرَمْتُهَا عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتَبَهُونَ فِي الْأَرْضِ غُفُوبَةً لِقَوْلِهِمْ: بِحَارِ الْأَنْوَارِ

ج: ۱۳ ص: ۱۷۵

﴿١٦٨٣﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): اَنَّ نُوْحًا (عليه السلام) مَرَّ عَلَى كَلْبٍ كَرِيهٍ الْمُنْظَرِ فَقَالَ نُوْحٌ مَا أَقْبَحَ هَذَا الْكَلْبُ فَجَثَا الْكَلْبُ وَ قَالَ يَلْسَانُ طَلِقْ ذَلِكِ اِنْ كُنْتُ لَا تَرْضَى بِخَلْقِ اللَّهِ فَحَوَّلَنِي يَا نَبِيَّ اللَّهِ فَتَحِيرَ نُوْحٌ (عليه السلام) وَ أَقْبَلَ يَلُومُ نَفْسَهُ بِذَلِكَ وَ نَاحَ عَلَى نَفْسِهِ أَرْبَعِينَ سَنَةً حَتَّى نَادَاهُ اللَّهُ إِلَى مَتَى تَنُوحُ يَا نُوْحُ فَقَدْ تَبْتُ عَلَيْكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٢٤٤

٧-٥-١-٤-٤ - ثلاثمائة سنة

﴿١٦٨٤﴾ الرسول ﷺ: وَآمَّا صَلَاةَ الْمَغْرِبِ فَهِيَ السَّاعَةُ الَّتِي تَابَ اللَّهُ عَلَى آدَمَ وَكَانَ بَيْنَ مَا أَكَلَ مِنَ الشَّجَرَةِ وَبَيْنَ مَا تَابَ عَلَيْهِ ثَلَاثُمِائَةِ سَنَةٍ مِنْ أَيَّامِ الدُّنْيَا وَفِي أَيَّامِ الْآخِرَةِ يَوْمُ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِنْ وَقْتِ الْعَصْرِ إِلَى الْعِشَاءِ فَصَلَّى آدَمُ ثَلَاثَ رَكَعَاتٍ رُكْعَةً لِحَظِيَّتِهِ وَرُكْعَةً لِحَظِيَّةِ حَوَاءَ وَرُكْعَةً لِتَوْبَتِهِ قَالَ ابْنُ الْفَارِسِيِّ قُلْتُ وَتَرَكَ الْأَمْرَ الْمُنْدُوبَ إِلَيْهِ يُسَمَّى حَظِيَّةً كَمَا يُسَمَّى مَعْصِيَةً وَإِنَّمَا فَعَلَ آدَمُ ^{الصلوة} الثَّلَاثَ رَكَعَاتٍ لِيَسْتَدْرِكَ ثَوَابَ أَمْرِ الْمُنْدُوبِ إِلَيْهِ الَّذِي فَاتَهُ وَإِنَّمَا كَانَ تَوْبَتُهُ ^{الصلوة} إِلَى اللَّهِ تَعَالَى عَلَى سَبِيلِ الْإِنْفِطَاعِ إِلَيْهِ لَا عَلَى سَبِيلِ تَكْفِيرِ الذُّنُوبِ؛ ص: ٢

ص: ۳۱۶

٢-٤-٤- المكان

١-٢-٤-٤-٤ مكة المكرمة

﴿١٦٨٥﴾ الصادق عليه السلام: فَقَالَ يَا آدَمُ مَا لَكَ تَبْكِي قَالَ يَا جَبْرَائِيلُ مَا لِي لَا أُبْكِي وَقَدْ أَخْرَجَنِي اللَّهُ مِنْ جَوْارِهِ وَ أَهْبَطَنِي إِلَى الدُّنْيَا قَالَ يَا آدَمُ تَبُّ إِلَيْهِ قَالَ وَكَيْفَ أَتُوبُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ قُبَّةً مِنْ نُورٍ فِي مَوْضِعِ الْبَيْتِ فَسَطَعَ نُورُهَا فِي جِبَالِ مَكَّةَ فَهُوَ الْحَرَمُ فَأَمَرَ اللَّهُ جَبْرَائِيلَ أَنْ يَضَعَ عَلَيْهِ الْأَعْلَامَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٩ ص: ٣٢٩

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۵-۱-۴-۴-سی سال

﴿۱۶۸۱﴾ هنگامی که خداوند توبه‌ی داود علیه السلام را پذیرفت، سی سال بر خطایش گریست و اشکش شب و روز بند نیامد و اوقاتش را به چهار بخش تقسیم کرد: یک بخش برای قضاوت بین بنی‌اسرائیل، یک بخش برای زنانش، و یک بخش برای آنکه در بیابان‌ها و کوه‌ها و در ساحل دریا خدا را ستایش کند، و بخش چهارم خلوت در عبادتگاهی که چهارهزار محراب داشت و راهبان در آن گرد می‌آمدند؛ او بر حال خود نوحه و شیون می‌کرد و راهبان، او را در این امر همراهی می‌کردند.

۶-۱-۴-۴-چهل سال

﴿۱۶۸۲﴾ هنگامی که موسی خواست از ایشان جدا شود، آن‌ها ترسیدند و گفتند: اگر موسی از میان ما برود، عذاب بر ما نازل می‌شود، بنابراین به او پناه بردند و از او خواستند از آنجا نرود و از خداوند بخواهد که توبه‌ی آن‌ها را بپذیرد. خداوند تبارک و تعالی به موسی وحی کرد، من توبه‌ی آن‌ها را می‌پذیرم که وارد مصر شوند ولی به عقوبت این کلام که بر زبان آوردند و گفتند: "تو و پروردگارت خودتان بروید و با آنان بجنگید." ورود به آنجا را تا چهل سال بر آن‌ها حرام می‌کنم و در این مدت در بیابان سرگردان خواهند بود.

﴿۱۶۸۳﴾ نوح علیه السلام بر سگی زشت منظر گذشت، فرمود: این سگ چقدر زشت است! سگ بر زانو نشست و به زبان فصیح گفت: ای پیامبر خدا، اگر تو از این نوع آفرینش خدا راضی نیستی، شکل مرا تغییرده؛ نوح علیه السلام متحیر شد و شروع به ملامت نفس خود کرد و تا چهل سال با صدای بلند بر خود می‌گریست، تا آنکه خدا او را خطاب قرار داد و گفت: ای نوح، تا کی می‌خواهی ناله کنی؟ توبه‌ات را قبول کردم.

۷-۱-۴-۴-سیصد سال

﴿۱۶۸۴﴾ نماز مغرب هنگامی است که خداوند توبه‌ی آدم علیه السلام را پذیرفت و فاصله‌ی میان وقتی که آدم از آن درخت خورد تا موقعی که خدای عزیز و جلیل توبه‌ی او را قبول کرد سیصد سال بود برحسب روزهای دنیا نه برحسب روزهای آخرت که هر روز از روزهای آن به اندازه‌ی هزار سال است. و این مدت از عصر تا شام بود و حضرت آدم سه رکعت نماز به‌جای آورد، یک رکعت جهت کفاره‌ی گناه خودش و یک رکعت به عنوان کفاره‌ی گناه حوا و رکعتی دیگر به شکرانه‌ی پذیرفته‌شدن توبه‌اش. ابن‌فارسی توضیح می‌دهد که مقصود از خطا، ترک کردن کار مستحبی است که از آن، گناه به معصیت هم تعبیر می‌شود و سه رکعت نمازی که آدم علیه السلام خواند برای این بود که پاداش آن عمل مستحب را که انجام نداده بود دریابد؛ و توبه‌ی او به پیشگاه خداوند نیز برای کنارگذاشتن غیر خدا بوده است نه ریزش گناهان.

۲-۴-۴-مکان

۱-۲-۴-۴-مکه

﴿۱۶۸۵﴾ جبرئیل علیه السلام بر او نازل شد و گفت: ای آدم، برای چه گریه می‌کنی؟ گفت: ای جبرئیل، وقتی خداوند مرا از همسایگی خودش به دنیا تبعید کرده است، چرا گریه نکنم. جبرئیل گفت: ای آدم، به درگاه خداوند توبه کن. گفت: چگونه توبه کنم؟ پس خداوند گنبدی از نور در محل خانه‌ی خدا نازل و نور آن را بر کوه‌های مکه ساطع کرد. و این محدوده‌ی "حرم" است. سپس خداوند به جبرئیل دستور داد تا برای آدم نشانه‌هایی قرار دهد.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

١-١-٢-٤- المسجد الحرام

﴿١٦٨٦﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَقِيَ عَلَى الصَّفَا أَرْبَعِينَ صَبَاحًا سَاجِدًا يَبْكِي عَلَى الْجَنَّةِ وَعَلَى خُرُوجِهِ مِنْ جِوَارِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَنَزَلَ عَلَيْهِ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ يَا آدَمُ مَا لَكَ تَبْكِي قَالَ يَا جِبْرِيلُ مَا لِي لَا أَبْكِي وَقَدْ أَخْرَجَنِي اللَّهُ مِنْ جِوَارِهِ وَأَهْبَطَنِي إِلَى الدُّنْيَا قَالَ يَا آدَمُ تُسَبِّحُ إِلَيْهِ قَالَ وَكَيْفَ أَتُوبُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ قُبَّةً مِنْ نُورٍ فِي مَوْضِعِ الْبَيْتِ فَسَطَعَ نُورُهَا فِي جِبَالِ مَكَّةَ فَهُوَ الْحَرَمُ فَأَمَرَ اللَّهُ جِبْرِيلَ أَنْ يَضَعَ عَلَيْهِ الْأَعْلَامَ قَالَ قُمْ يَا آدَمُ فَخَرَجَ بِهِ يَوْمَ التَّوْبَةِ وَأَمَرَهُ أَنْ يَغْتَسِلَ وَيُحْرِمَ وَأَخْرَجَ مِنَ الْجَنَّةِ أَوَّلَ يَوْمٍ مِنْ ذِي الْقَعْدَةِ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ الثَّامِنِ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ أَخْرَجَهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى مَنَى فَبَاتَ بِهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ أَخْرَجَهُ إِلَى عَرَفَاتٍ وَقَدْ كَانَ عِلْمُهُ حِينَ أَخْرَجَهُ مِنْ مَكَّةَ الْأَحْرَامِ وَأَمَرَهُ بِالتَّلْبِيَةِ فَلَمَّا زَالَتِ الشَّمْسُ يَوْمَ الْعَرَفَةِ قَطَعَ التَّلْبِيَةَ وَأَمَرَهُ أَنْ يَغْتَسِلَ فَلَمَّا صَلَّى الْعَصْرَ وَقَفَهُ بِعَرَفَاتٍ وَعِلْمُهُ الْكَلِمَاتِ الَّتِي تَلْقَى بِهَا رَبُّهُ وَهُوَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذَنْبِي فَاعْفُرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذَنْبِي فَاعْفُرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذَنْبِي فَاعْفُرْ لِي إِنَّكَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ فَقَبِيَ إِلَيَّ أَنْ غَابَتِ الشَّمْسُ رَافِعًا يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَتَضَرَّعُ وَيَبْكِي إِلَى اللَّهِ فَلَمَّا غَابَتِ الشَّمْسُ رَدَّهُ إِلَى الْمَشْعَرِ فَبَاتَ بِهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ قَامَ عَلَى الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ فَدَعَا اللَّهَ تَعَالَى بِكَلِمَاتٍ وَتَابَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَقْضَى إِلَيَّ مَنَى وَأَمَرَهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْ يَخْلُقَ الشَّعْرَ الَّذِي عَلَيْهِ فَخَلَقَهُ ثُمَّ رَدَّهُ إِلَى مَكَّةَ فَاتَى بِهِ عِنْدَ الْجُمُرَةِ الْأُولَى فَعَرَضَ إِيْلَيْسُ لَهُ عِنْدَهَا فَقَالَ يَا آدَمُ أَتَيْنَ تَرِيدُ فَأَمَرَهُ جِبْرِيلُ أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ وَأَنْ يُكَبِّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَفَعَلَ ثُمَّ ذَهَبَ فَعَرَضَ لَهُ إِيْلَيْسُ عِنْدَ الْجُمُرَةِ الثَّانِيَةِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ فَرَمَى وَكَبَّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً ثُمَّ مَضَى بِهِ فَعَرَضَ لَهُ إِيْلَيْسُ عِنْدَ الْجُمُرَةِ الثَّالِثَةِ وَأَمَرَهُ أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ فَرَمَى وَكَبَّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَذَهَبَ إِيْلَيْسُ وَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّكَ لَنْ تَرَاهُ بَعْدَ هَذَا أَبَدًا فَانْطَلَقَ بِهِ إِلَى الْبَيْتِ الْحَرَامِ وَأَمَرَهُ أَنْ يَطُوفَ بِهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ فَقَالَ لَهُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ قَبِلَ تَوْبَتَكَ وَحَلَّتْ لَكَ زَوْجَتُكَ فَقَالَ فَلَمَّا قَضَى آدَمُ حَجَّهُ لِقَيْتِهِ الْمَلَائِكَةُ بِالْأَبْطَحِ فَقَالُوا يَا آدَمُ بَرَّ حَجُّكَ أَمَا إِنَّا قَدْ حَجَجْنَا قَبْلَكَ هَذَا الْبَيْتَ بِأَلْفِي عَامٍ؛ بَحَارِ الْأَنْوَارِ:

١١ ص: ١٧٨

﴿١٦٨٧﴾ الصادق عليه السلام: أَنَّ آدَمَ لَمَّا أَمَرَ بِالتَّوْبَةِ قَالَ جِبْرِيلُ لَهُ قُمْ يَا آدَمُ فَخَرَجَ بِهِ يَوْمَ التَّوْبَةِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَغْتَسِلَ وَيُحْرِمَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ الثَّامِنِ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ أَخْرَجَهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى مَنَى فَبَاتَ فِيهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ تَوَجَّهَ إِلَى عَرَفَاتٍ وَكَانَ قَدْ عِلِمَهُ الْأَحْرَامَ وَأَمَرَهُ بِالتَّلْبِيَةِ فَلَمَّا زَالَتِ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۱-۱-۲-۴- مسجدالحرام

﴿۱۶۸۶﴾ آدم عليه السلام چهل روز در کوه صفا ماند و بر اخراجش از همسایگی خدا گریست. جبرئیل نازل شد و گفت: چرا گریه می‌کنی؟ گفت: چرا گریه نکنم، خدا مرا از همسایگی‌اش اخراج و به دنیا تبعیدم کرد. جبرئیل گفت: ای آدم، توبه کن. آدم گفت: چگونه توبه کنم؟ گنبدی از نور از محل کعبه ساطع شد که کوه‌های مکه را روشن کرد. و این محدوده‌ی حرم است. پس جبرئیل به او دستور داد که بر محدوده‌ی حرم نشانه‌هایی قرار دهد. گفت: برخیز و او را در روز هشتم ذی‌حجه از مکه بیرون برد. به او امر کرد غسل کند و احرام بندد. خروج از بهشت روز اول ذی‌قعدة و این روز که جبرئیل او را به سمت منی برد هشتم ذی‌حجه بود. شب را در منی بیتوته کردند و صبحگاهان به‌سوی عرفات روانه شدند و هنگام خروج از مکه لبیک گفتن را به او آموخت. هنگام ظهر در عرفات لبیک گفتن را قطع کرد و به او امر کرد غسل کند. بعد از نماز عصر او را به وقوف در عرفات امر کرد و کلماتی را که از خداوند دریافت کرده بود به او آموخت و آن کلمات این بود: "پروردگارا، تو منزهی، ستایش می‌کنم؛ خدایی جز تو نیست، من بد کردم، به خودم ستم کردم و به گناهم اعتراف می‌کنم؛ مرا ببخش که تو آمرزنده و مهربانی. خدایا، تو منزهی، ستایش می‌کنم، خدایی جز تو نیست، من بد کردم به خودم ستم کردم و به گناهم اعتراف می‌کنم، مرا ببخش که تو بهترین آمرزندگان. تا غروب در عرفات با دست‌های بلندشده به حال زاری و گریه باقی ماند. بعد از غروب او را به‌سوی مشعر برگرداند و شب را در آنجا بیتوته کرد. نماز صبح را در مشعر اقامه کرد و دعا کرد و توبه نمود. پس از آن به‌سوی منی کوچ کرد و جبرئیل به او امر کرد سر بتراشد، سپس به‌سوی مکه حرکت کرد و در سر راه در محل جمره‌ی اول، ابلیس ظاهر شد و گفت: آدم چه می‌خواهی؟ به راهنمایی جبرئیل، ابلیس را با هفت سنگریزه راند و با هر سنگی تکبیر گفت و رفت. ابلیس در محل جمره‌ی دوم نیز ظاهر شد و جبرئیل فرمان داد با سنگریزه او را براند و همچنین در محل جمره‌ی سوم؛ جبرئیل گفت: ای آدم، دیگر او را نمی‌بینی و جبرئیل آدم را روانه‌ی مسجدالحرام کرد و فرمان داد که هفت بار به‌دور آن طواف کند و آدم چنین کرد. جبرئیل گفت: خداوند توبه‌ات را قبول کرد و همسرت را بر تو حلال نمود. امام عليه السلام فرمود: بعد از اتمام مناسک حج، ملائکه در مکه آدم را ملاقات کردند و گفتند حج خوبی به جا آوردی اما بدان که ما دو هزار سال قبل، برای این خانه، حج به جا آورده‌ایم.

﴿۱۶۸۷﴾ چون آدم امر به توبه شد جبرئیل به او گفت: برخیز؛ و او را در روز هشتم ذی‌حجه از مکه بیرون برد. به او امر کرد غسل کند و احرام ببندد. خروج از بهشت روز اول ذی‌قعدة و این روز که جبرئیل او را به سمت منی برد هشتم ذی‌حجه بود. شب را در منی بیتوته کردند و صبحگاهان به‌سوی عرفات روانه شدند و هنگام خروج از مکه لبیک گفتن را به او آموخت. هنگام

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

الشَّمْسُ يَوْمَ عَرَفَةَ قَطَعَ التَّلْبِيَةَ وَ أَمَرَهُ أَنْ يَغْتَسِلَ فَلَمَّا صَلَّى الْعَصْرَ أَوْقَفَهُ بِعَرَفَاتٍ إِلَى أَنْ قَالَ فَبَيَّ
 آدَمَ إِلَى أَنْ غَابَتِ الشَّمْسُ رَافِعًا يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَتَضَرَّعُ وَيَبْكِي إِلَى اللَّهِ فَلَمَّا غَابَتِ الشَّمْسُ رَدَّهُ
 إِلَى الْمَشْعَرِ فَبَاتَ بِهِ فَلَمَّا أَصْبَحَ قَامَ عَلَى الْمَشْعَرِ فَدَعَا اللَّهَ بِكَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَفَاضَ إِلَى مِنًى
 وَ أَمَرَهُ جَبْرِئِيلُ أَنْ يَخْلُقَ الشَّعْرَ الَّذِي عَلَيْهِ فَخَلَقَهُ ثُمَّ رَدَّهُ إِلَى مَكَّةَ فَاتَى بِهِ إِلَى عِنْدِ الْجُمُرَةِ
 الْأُولَى فَعَرَضَ لَهُ إِبْلِيسُ عَنْهَا فَقَالَ يَا آدَمُ أَتِنَ تَرِيدُ فَأَمَرَهُ جَبْرِئِيلُ أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ وَ
 أَنْ يَكْبِرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَفَعَلَ آدَمُ ثُمَّ ذَهَبَ فَعَرَضَ لَهُ إِبْلِيسُ عِنْدَ الْجُمُرَةِ الثَّانِيَةِ فَأَمَرَهُ أَنْ
 يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ فَرَمَى وَ كَبِرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً ثُمَّ عَرَضَ لَهُ عِنْدَ الْجُمُرَةِ الثَّلَاثَةِ فَأَمَرَهُ
 أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ فَرَمَى وَ كَبِرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ فَذَهَبَ إِبْلِيسُ فَقَالَ لَهُ إِنَّكَ لَنْ تَرَاهُ بَعْدَ هَذَا
 أَبَدًا ثُمَّ أَنْطَلَقَ بِهِ إِلَى الْبَيْتِ الْحَرَامِ وَ أَمَرَهُ أَنْ يَطُوفَ بِهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ فَقَالَ لَهُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ قَبِلَ
 تَوْبَتَكَ وَ حَلَّتْ لَكَ زَوْجَتُكَ؛ وسائل الشيعة ج: ١١ ص: ٣٣٦

١-١-١-٢-٤- عِنْدَ الْحَطِيمِ (بَيْنَ الْبَابِ وَالْحَجَرِ الْأَسْوَدِ)

﴿١٦٨٨﴾ الصادق عليه السلام: وَ الْحَظِيمُ مَا بَيْنَ بَابِ الْبَيْتِ وَ الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ وَ هُوَ الْمَوْضِعُ الَّذِي تَابَ اللَّهُ فِيهِ عَلَى آدَمَ؛ وسائل الشيعة ج: ٥ ص: ٢٧٥

﴿١٦٨٩﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ تَهَيَّأَ لَكَ أَنْ تُصَلِّيَ صَلَوَاتِكَ كُلَّهَا الْفَرَائِضَ وَغَيْرَهَا عِنْدَ الْحَطِيمِ فَإِنَّهُ أَفْضَلُ بَقْعَةٍ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ وَهُوَ مَا بَيْنَ بَابِ الْبَيْتِ وَالْحَجَرِ الْأَسْوَدِ وَهُوَ الْمَوْضِعُ الَّذِي تَابَ اللَّهُ فِيهِ عَلَى آدَمَ عليه السلام: مستدرك الوسائل ج: ٣ ص: ٤٢٣

﴿١٦٩٠﴾ الصادق عليه السلام: رَأَيْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام طَافَ بِأَنْبِئْتُمْ ثُمَّ صَلَّى فِيمَا بَيْنَ الْبَابِ وَالْحَجَرِ الْأَسْوَدِ رُكْعَتَيْنِ فَقُلْتُ لَهُ مَا رَأَيْتُ أَحَدًا مِنْكُمْ صَلَّى فِي هَذَا الْمَوْضِعِ فَقَالَ هَذَا الْمَكَانُ الَّذِي تَيْبَ عَلَى آدَمَ فِيهِ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩٤

٢-١-١-٢-٤-عند الركن اليماني

﴿١٦٩١﴾ الصادق عليه السلام: وَبَابُ الرُّكْنِ الْيَمَانِيِّ بَابُ التَّوْبَةِ وَهُوَ بَابُ آلِ مُحَمَّدٍ عليه السلام وَشِعْيَتِهِمْ إِلَى الْحَجَرِ؛ تَفْسِيرُ الْعِيَاشِيِّ ص: ١ ص: ٣٩

﴿١٦٩٢﴾ الباقِر (عليه السلام): كُنْتُ مَعَ أَبِي جَعْفَرٍ (عليه السلام) أَطُوفُ فَكَانَ لَا يَمُرُّ فِي طَوَافٍ مِنْ طَوَافِهِ بِالرُّكْنِ الِيمَانِيِّ إِلَّا اسْتَلَمَهُ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ تَبَّ عَلَيَّ حَتَّى أَتُوبَ وَاعْصِمْنِي حَتَّى لَا أَعُودَ؛ الكافي ج: ٤ ص: ٤٠٩

٣-١-١-٢-٤-٤-الملتزم

﴿١٦٩٣﴾ الصادق عليه السلام: لَمَّا طَافَ آدَمُ بِالْبَيْتِ وَانْتَهَى إِلَى الْمُنْتَرَمِ قَالَ لَهُ جِبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَا آدَمُ أَقْرِ لِرَبِّكَ بِذُنُوبِكَ فِي هَذَا الْمَكَانِ قَالَ فَوَقَفَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ يَا رَبِّ إِنَّ لِكُلِّ عَامِلٍ أَجْرًا وَ قَدْ عَمِلْتُ فَمَا أَجْرِي فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِ يَا آدَمُ قَدْ غَفَرْتُ ذَنْبَكَ قَالَ يَا رَبِّ وَلَوْ لِدَى أَوْ لِدُرَيْتِي فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِ يَا آدَمُ مِنْ جَاءَ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ إِلَيَّ هَذَا الْمَكَانِ وَأَقْرِ بِذُنُوبِهِ وَ تَابَ كَمَا تُبْتُ ثُمَّ اسْتَغْفَرَ غَفَرْتُ لَهُ: الكافي ج: ٤ ص: ١٩٤

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

ظهر در عرفات لبیک گفتن را قطع کرد و به او امر کرد غسل کند. بعد از نماز عصر او را به وقوف در عرفات امر کرد و کلماتی را که از خداوند دریافت کرده بود به او آموخت و آن کلمات این بود: "پروردگارا، تو منزهی، ستایش می‌کنم، خدایی جز تو نیست، من بد کردم، به خودم ستم کردم و به گناهم اعتراف می‌کنم. مرا ببخش که تو آمرزنده و مهربانی. خدایا، تو منزهی، ستایش می‌کنم، خدایی جز تو نیست، من بد کردم به خودم ستم کردم و به گناهم اعتراف می‌کنم مرا ببخش که تو بهترین آمرزندگانی. تا غروب در عرفات با دست‌های بلندشده به حال زاری و گریه باقی ماند. بعد از غروب او را به‌سوی مشعر برگرداند و شب را در آنجا بیتوته کرد. نماز صبح را در مشعر اقامه کرد و دعا کرد و توبه نمود. پس از آن به‌سوی منی کوچ کرد و جبرئیل به او امر کرد سر بتراشد، سپس به‌سوی مکه حرکت کرد و در سر راه در محل جمره‌ی اول، ابلیس ظاهر شد و گفت: آدم، چه می‌خواهی؟ به راهنمایی جبرئیل، ابلیس را با هفت سنگ‌ریزه راند و با هر سنگی تکبیر گفت و رفت. ابلیس در محل جمره‌ی دوم ظاهر شد و جبرئیل فرمان داد با سنگ‌ریزه او را براند و همچنین در محل جمره‌ی سوم جبرئیل گفت: ای آدم، دیگر او را نمی‌بینی و جبرئیل آدم را روانه‌ی مسجدالحرام کرد و فرمان داد که هفت بار به‌دور آن طواف کند و آدم چنین کرد. جبرئیل گفت: خداوند توبه‌ات را قبول کرد و همسرت را بر تو حلال نمود.

۱-۱-۲-۴-حطیم (بین در و حجرالاسود)

﴿۱۶۸۸﴾ حطیم میان در کعبه و حجر الاسود است، و آن همان مکانی است که خدای عزیز و جلیل توبه‌ی آدم علیه السلام را در آنجا قبول کرد.

﴿۱۶۸۹﴾ اگر بتوانی که همگی نمازهای واجب و غیر واجب خود را در محل حطیم به‌جای آوری، پس چنین کن، زیرا آن بهترین قطعه بر روی زمین است. و آن میان در کعبه و حجرالاسود است، و آن همان محلی است که خدای عزیز و جلیل توبه‌ی آدم علیه السلام را در آنجا قبول کرد.

﴿۱۶۹۰﴾ امام صادق علیه السلام را دیدم که دور خانه‌ی خدا طواف می‌کرد سپس بین در کعبه و حجرالاسود دو رکعت نماز خواند. به ایشان گفتم: قبلاً کسی از شما را ندیدم در این مکان نماز بخواند. فرمودند: این مکانی است که آدم علیه السلام در اینجا بخشیده شد.

۲-۱-۲-۴-رکن یمانی

﴿۱۶۹۱﴾ رکن یمانی در توبه است و از آنجا تا حجرالاسود در خاندان محمد صلی الله علیه و آله و شیعیانش است. ﴿۱۶۹۲﴾ در طواف با امام باقر علیه السلام بودم، هیچ دوری از طواف نبود مگر اینکه هنگام رد شدن از رکن یمانی آن را لمس کرد و فرمود: خدایا، به من روی کن تا باعث شود که من هم به تو روی کنم، و مرا از گناه کردن نگاه دار تا دیگر به گناه بازنگردم.

۳-۱-۲-۴-ملتزم

﴿۱۶۹۳﴾ وقتی که آدم کعبه را طواف کرد، و در انتهای طواف به ملتزم رسید. جبرئیل به آدم گفت: ای آدم، در همین جا به گناهانت در برابر خدا اعتراف کن. بنابراین آدم ایستاد و گفت: خداوند، برای هر کارگری مزدی هست، من هم در اینجا طواف کردم، مزد من چیست؟ خداوند به آدم فرمود: گناهانت را بخشیدم. بعد آدم گفت: خداوند، برای فرزندان و نسلم چطور؟ خداوند فرمود: ای آدم، هر کدام از فرزندان به این مکان بیایند و به گناه خویش اعتراف کنند و سپس از من طلب مغفرت کنند، من آن‌ها را نیز می‌بخشم.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٢-١-٢-٤-٤-٤-٤-٤ عَرَفَاتُ

﴿١٦٩٤﴾ الرسول ﷺ: أَمَرَ اللَّهُ بِالْوُقُوفِ بِعَرَفَاتٍ بَعْدَ الْعَصْرِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ إِنَّ الْعَصْرَ هِيَ السَّاعَةُ الَّتِي عَصَى آدَمُ فِيهَا رَبَّهُ فَفَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى أُمَّتِي الْوُقُوفَ وَالتَّضَرُّعَ وَالدُّعَاءَ فِي أَحَبِّ الْمَوَاضِعِ إِلَيْهِ وَتَكْفُلَ لَهُمْ بِالْجَنَّةِ وَالسَّاعَةُ الَّتِي يَنْصَرِفُ بِهَا النَّاسُ هِيَ السَّاعَةُ الَّتِي تَلْقَى فِيهَا آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٣ ص: ٥٥٠

﴿١٦٩٥﴾ الصادق عليه السلام: ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ إِلَى عَرَفَاتٍ فَأَقَامَهُ عَلَى الْعُرْفِ وَقَالَ لَهُ إِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَاعْتَرِفْ بِذَنْبِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَعَلَّ ذَلِكَ آدَمُ وَلِذَلِكَ سُمِّيَ الْمَعْرَفُ لِأَنَّ آدَمَ اعْتَرَفَ عَلَيْهِ بِذَنْبِهِ فَجُعِلَ ذَلِكَ سُنَّةً فِي وَلَدِهِ يَعْتَرِفُونَ بِذُنُوبِهِمْ كَمَا اعْتَرَفَ آبَاؤُهُمْ وَيَسْأَلُونَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ التَّوْبَةَ كَمَا سَأَلَهَا آبَاؤُهُمْ آدَمُ عليه السلام؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٦٧

﴿١٦٩٦﴾ الرسول ﷺ: فَرَضَ اللَّهُ عَلَى أُمَّتِي الْوُقُوفَ وَالتَّضَرُّعَ وَالدُّعَاءَ فِي أَحَبِّ الْمَوَاضِعِ إِلَيْهِ وَتَكْفُلَ لَهُمْ بِالْجَنَّةِ وَالسَّاعَةُ الَّتِي يَنْصَرِفُ فِيهَا النَّاسُ هِيَ السَّاعَةُ الَّتِي تَلْقَى فِيهَا آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ؛ ص: ٢ ص: ٣٥٩

﴿١٦٩٧﴾ الرسول ﷺ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ وَالَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا إِنَّ لِلَّهِ بَابًا فِي سَمَاءِ الدُّنْيَا يُقَالُ لَهُ بَابُ الرَّحْمَةِ وَبَابُ التَّوْبَةِ وَبَابُ الْحَاجَاتِ وَبَابُ التَّفَضُّلِ وَبَابُ الْإِحْسَانِ وَبَابُ الْجُودِ وَبَابُ الْكَرَمِ وَبَابُ الْعَفْوِ وَلَا يَجْتَمِعُ بِعَرَفَاتٍ أَحَدٌ إِلَّا اسْتَأْهَلَ مِنَ اللَّهِ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ هَذِهِ الْخِصَالُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٣ ص: ٥٥٠

٣-١-٢-٤-٤-٤-٤-٤ الْمَشْعَرُ الْحَرَامُ

﴿١٦٩٨﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ آدَمَ عليه السلام بَقِيَ عَلَى الصَّفَا أَرْبَعِينَ صَبَاحًا سَاجِدًا يَبْكِي عَلَى الْجَنَّةِ وَ عَلَى خُرُوجِهِ مِنْ جِوَارِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَنَزَلَ عَلَيْهِ جِبْرِئِيلُ عليه السلام فَقَالَ يَا آدَمُ مَا لَكَ تَبْكِي قَالَ يَا جِبْرِئِيلُ مَا لِي لَا أَبْكِي وَقَدْ أَخْرَجَنِي اللَّهُ مِنْ جِوَارِهِ وَاهْبِطَنِي إِلَى الدُّنْيَا قَالَ يَا آدَمُ تَبُّ إِلَيْهِ قَالَ وَكَيْفَ أَتُوبُ فَانْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ قُبَّةً مِنْ نُورٍ فِي مَوْضِعِ الْبَيْتِ فَسَطَعَ نُورُهَا فِي جِبَالِ مَكَّةَ فَهُوَ الْحَرَمُ فَأَمَرَ اللَّهُ جِبْرِئِيلَ أَنْ يَضَعَ عَلَيْهِ الْأَعْلَامَ قَالَ قُمْ يَا آدَمُ فَخَرَجَ بِهِ يَوْمَ التَّوْبَةِ وَأَمَرَهُ أَنْ يَغْتَسِلَ وَيُحْرِمَ وَأَخْرَجَ مِنَ الْجَنَّةِ أَوَّلَ يَوْمٍ مِنْ ذِي الْقَعْدَةِ فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ الثَّامِنِ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ أَخْرَجَهُ جِبْرِئِيلُ عليه السلام إِلَى مَنَى فَبَاتَ بِهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ أَخْرَجَهُ إِلَى عَرَفَاتٍ... فَلَمَّا غَابَتِ الشَّمْسُ رَدَّهُ إِلَى الْمَشْعَرِ فَبَاتَ بِهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ قَامَ عَلَى الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ فَدَعَا اللَّهَ تَعَالَى بِكَلِمَاتٍ وَتَابَ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٧٨

﴿١٦٩٩﴾ الصادق عليه السلام: ثُمَّ أَمَرَهُ بِالْإِفَاضَةِ مِنْ عَرَفَاتٍ فَعَلَّ آدَمُ عليه السلام ذَلِكَ ثُمَّ انْتَهَى إِلَى جَمْعِ فَبَاتَ لَيْلَتَهُ بِهَا وَجَمَعَ فِيهَا الصَّلَاتَيْنِ فِي وَقْتِ الْعَتَمَةِ فِي ذَلِكَ الْمَوْضِعِ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ وَأَمَرَهُ إِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ أَنْ يَسْأَلَ اللَّهَ تَعَالَى التَّوْبَةَ وَالْمَغْفِرَةَ سَبْعَ مَرَّاتٍ لِتَكُونَ سُنَّةً فِي وَلَدِهِ؛ القصص للراوندي ص: ٤٥

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۲-۱-۲-۴-۴-عرفات

﴿۱۶۹۴﴾ خداوند وقوف در عرفات را بعد از عصر واجب کرده است. امام علیه السلام فرمود: عصر، همان ساعتی است که آدم در آن ساعت نافرمانی کرد و خداوند وقوف و تضرع و دعا را در بهترین مکان‌ها نزد خودش را بر امت من واجب و در مقابل، بهشت را برای آن‌ها ضمانت نمود. و ساعتی که مردم از عرفات کوچ می‌کنند، همان ساعتی است که آدم کلمات را از خداوند دریافت و توبه کرد.

﴿۱۶۹۵﴾ از آنجا به عرفات رفتند، جبرئیل آدم را بر زمین بلندی ایستاند و به او عرض کرد: مترصد باش، هرگاه آفتاب غروب کرد هفت بار به لغزش خود اعتراف کن، آدم این عمل را به جا آورد و به همین دلیل آنجا عرفه نامیده شد، زیرا آدم آنجا به لغزش خویش اعتراف کرد. ﴿۱۶۹۶﴾ خداوند بر امت من وقوف و تضرع و دعا کردن در بهترین مکان‌ها را واجب فرمود و در قبال آن، بهشت را تضمین کرده است. زمانی که مردم از عرفات بازمی‌گردند، همان ساعتی است که آدم کلماتی را از خداوند فراگرفت و خداوند توبه‌ی او را پذیرفت.

﴿۱۶۹۷﴾ پیامبر فرمود: قسم به آن که مرا به‌راستی بشارت‌دهنده و بیم‌دهنده قرار داد، خدا در آسمان دنیا دری دارد که در رحمت، در توبه، در حاجات، در لطف، در احسان، در سخاوت، در کرم، و در عفو نامیده می‌شود و کسی در عرفات حاضر نمی‌شود مگر اینکه شایسته‌ی این امتیازات می‌شود.

۳-۱-۲-۴-۴-مشعر

﴿۱۶۹۸﴾ آدم علیه السلام چهل روز در کوه صفا ماند و بر اخراجش از همسایگی خدا گریست. جبرئیل نازل شد و گفت: چرا گریه می‌کنی؟ گفت: چرا گریه نکنم، خدا مرا از همسایگی‌اش اخراج و به دنیا تبعیدم کرد. جبرئیل گفت: ای آدم، توبه کن. آدم گفت: چگونه توبه کنم؟ گنبدی از نور از محل کعبه ساطع شد که کوه‌های مکه را روشن کرد. و این محدوده‌ی حرم است. پس جبرئیل به او دستور داد که بر محدوده‌ی حرم نشانه‌هایی قرار دهد. گفت: برخیز و او را در روز هشتم ذی‌حجه از مکه بیرون برد. به او امر کرد غسل کند و احرام بندد. خروج از بهشت روز اول ذی‌قعدة و این روز که جبرئیل او را به سمت منی برد هشتم ذی‌حجه بود. شب را در منی بیتوته کردند و صبحگاهان به‌سوی عرفات روانه شدند.... بعد از غروب او را به‌سوی مشعر برگرداند و شب را در آنجا بیتوته کرد. نماز صبح را در مشعر اقامه کرد و دعا کرد و توبه نمود.

﴿۱۶۹۹﴾ سپس به او امر کرد از عرفات کوچ کند، و آدم چنین کرد. تا به وادی جمع رسید. پس شب را در آنجا بیتوته کرد، و پس از گذشت یک‌سوم از شب، نماز مغرب و عشا با یکدیگر اقامه کرد. و به او امر کرد هنگام طلوع خورشید هفت بار از خدا توبه و آمرزش بطلبد، تا این عمل برای فرزندان‌ش سنت شود.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٧٠٠﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَرَهُ أَنْ يَصْعَدَ عَلَى الْجَبَلِ جَبَلِ جَمْعٍ وَأَمَرَهُ إِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ أَنْ يَعْتَرِفَ بِذَنْبِهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَيَسْأَلَ اللَّهَ التَّوْبَةَ وَالْمَغْفِرَةَ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ كَمَا أَمَرَهُ جَبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَإِنَّمَا جَعَلَهُ اعْتِرَافَيْنِ لِيَكُونَ سُنَّةً فِي وَلَدِهِ: الكافي ج: ٤ ص: ١٩١

﴿١٧٠﴾ فَإِنَّهُ مَوْطِنٌ شَرِيفٌ عَظِيمٌ وَالْوُفُوفُ فِيهِ فَرِيضَةٌ فَإِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَأَعْتَزِلْ لِلَّهِ تَعَالَى بِذُنُوبِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَاسْأَلْهُ التَّوْبَةَ سَبْعَ مَرَّاتٍ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٠ ص: ٥٣

﴿١٧٠٢﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فَلَمَّا أَصْبَحَ قَامَ عَلَى الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ فَدَعَا اللَّهَ تَعَالَى بِكَلِمَاتٍ وَتَابَ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٧٨

عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٧٨

٤-١-٢-٤-٤- وادی مُحَسَّر

﴿١٧٠٣﴾ الصَّادِقُ ^{عليه السلام}: إِذَا مَرَرْتَ بِوَادِي مُحَسَّرٍ وَهُوَ وَادٍ عَظِيمٌ بَيْنَ جَمْعٍ وَمِنَى وَهُوَ إِلَى مِنَى أَقْرَبُ فَاسْعَ فِيهِ حَتَّى تَجَاوِزَهُ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ^{عليه السلام} حَرَّكَ نَاقَتَهُ وَقَالَ اللَّهُمَّ سَلِّمْ لِي عَهْدِي وَاقْبَلْ تَوْبَتِي؛ الكافي ج: ٤ ص: ٤٧٠

اقْبَلْ تَوْبَتِي؛ الكافي ج: ٤ ص: ٤٧٠

٥-١-٢-٤-٤-منی

﴿١٧٠٤﴾ الصادق عليه السلام: ثُمَّ أَفَاضَ مِنْ جَمْعٍ إِلَى مَنَى فَبَلَغَ مِنِّي ضُحَى فَامَرَهُ فَصَلَّى رُكْعَتَيْنِ فِي مَسْجِدٍ مِنِّي ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يُقَرَّبَ لِلَّهِ قُرْبَانًا لِيُقْبَلَ مِنْهُ وَيَعْرِفَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ تَابَ عَلَيْهِ وَبُكُونُ سَنَةٍ فِي وَلَدِهِ الْقُرْبَانِ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩١

يَكُونُ سُنَّةً فِي وَلَدِهِ الْقُرْبَانِ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩١

٢-٢-٤-٤- مَدِينَةُ النَّبِيِّ ﷺ

٤-٢-٢-٤ - مَسْجِدُ النَّبِيِّ ﷺ

﴿١٧٠٥﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): وَإِنِّي أَتَيْتُ نَبِيَّكَ مُسْتَغْفِرًا تَائِبًا مِنْ ذُنُوبِي وَإِنِّي أَتَوَجَّهُ بِكَ إِلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكَ لِيَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي؛ الكافي ج: ٤ ص: ٥٥٠

رَبِّي وَرَبِّكَ لِيَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي؛ الكافي ج: ٤ ص: ٥٥٠

﴿١٧٠٦﴾ الرُّسُولُ ﷺ: مَرَّ إِلَى الْمَسْجِدِ وَشَدَّ فِي عُنُقِهِ حَبْلًا ثُمَّ شَدَّهُ إِلَى الْأُسْطُوَانَةِ الَّتِي كَانَتْ تَسْمَى أُسْطُوَانَةَ التَّوْبَةِ فَقَالَ لَا أَحْلُهُ حَتَّى أَمُوتَ أَوْ يَتُوبَ اللَّهُ عَلَيَّ فَبَلَغَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ أَمَا لَوْ أَنَا لَسْتَغْفِرُنَا اللَّهُ لَهُ فَأَمَّا إِذَا قَصِدَ إِلَى رَبِّهِ فَاللَّهُ أَوْلَى بِهِ: بحار الأنوار ج: ٢٢ ص: ٩٣

لَوْ أَتَانَا لَسْتَغْفِرْنَا اللَّهَ لَهُ فَمَا إِذَا قَصَدَ إِلَى رَبِّهِ فَالَّذِ

﴿١٧٠٧﴾ وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ نَزَلَتْ فِي أَبِي لُبَابَةَ بْنِ عَبْدِ الْمُنْذِرِ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَمَّا حَاصَرَ بَنِي قُرَيْظَةَ قَالُوا لَهُ أُبْعَثْ إِلَيْنَا أَبَا لُبَابَةَ نَسْتَشِيرُهُ فِي أَمْرِنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَا أَبَا لُبَابَةَ أَنتَ خَلْفَاءُكَ وَمَوَالِيكَ فَاتَاهُمْ فَقَالُوا لَهُ يَا بَا لُبَابَةَ مَا تَرَى أَنْ نَنْزِلَ عَلَى حُكْمِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ انْزِلُوا وَاعْلَمُوا أَنَّ حُكْمَهُ فِيكُمْ هُوَ الذَّبْحُ وَأَشَارَ إِلَى حَلْقِهِ ثُمَّ نَدِمَ عَلَى ذَلِكَ فَقَالَ خُنْتُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَنَزَلَ مِنْ حِصْنِهِمْ وَلَمْ يَرْجِعْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَمَرَّ إِلَى الْمَسْجِدِ وَشَدَّ فِي عُنُقِهِ

(५८.)

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۷۰۰﴾ جبرئیل به او فرمان داد که بالای کوه وادی جمع برود و وقتی آفتاب طلوع کرد به لغزش خویش هفت بار اعتراف کرده از خدای منان هفت بار طلب آمرزش کرده و قبول توبه‌اش را بخواهد. و علت اینکه حضرت آدم علیه السلام موظف شد دو بار به لغزش خویش اعتراف کند، آن است که این عمل در فرزندان آن حضرت سنت شود.

﴿۱۷۰۱﴾ آن سرزمین (مشعرالحرام)، مکانی شریف و عظیم است، و وقوف در آنجا واجب است. پس چون خورشید طلوع کرد، هفت بار در برابر خدای عزیز و جلیل به گناهانت اعتراف کن، و هفت بار از او توبه بخواه.

﴿۱۷۰۲﴾ هنگامی که صبح شد بر مشعرالحرام بایست و خداوند را با کلماتی بخوان و به درگاهش توبه کن.

۴-۴-۲-۱-۴ وادی محسر

﴿۱۷۰۳﴾ چون به وادی محسر بگذری - و آن دره‌ای عظیم در میان مشعر و منی و به منی نزدیک‌تر است - پس در آن وادی هروله کن، تا از آنجا بگذری، زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله شتر خود را در آنجا به جنبش درآورد و چنین گفت: پروردگارا، عهد و پیمانم را سلامت دار و توبه‌ام را قبول کن.

۴-۴-۲-۱-۵ منی

﴿۱۷۰۴﴾ از وادی جمع به سوی منی کوچ کرد و نیمروز به آنجا رسید؛ به او امر کرد که درمسجد منی دو رکعت نماز بگذارد، سپس به او امر کرد برای نزدیکشدن به خدا، قربانی کند، تا خدا به او روی کرده و او بفهمد که خداوند توبه‌اش را پذیرفته است. و از اینجا بود که قربانی کردن در فرزندان آدم سنت شد.

۴-۴-۲-۲ مدینه

۴-۴-۲-۲-۶ مسجدالنبی

﴿۱۷۰۵﴾ من در حالی که طلب آمرزش کرده و از گناهانم توبه می‌کنم، به پیامبرت پناهنده شده‌ام، من به خداوند روی می‌آورم، همان که پروردگار من و توست، تا گناهانم را ببخشد.

﴿۱۷۰۶﴾ به مسجد رفت و بر گردن خویش طنابی بست و آن را به ستونی که ستون توبه نامیده می‌شود محکم کرد. و گفت آن را باز نمی‌کنم تا اینکه بمیرم، مگر اینکه خداوند توبه‌ی مرا بپذیرد. پس این خبر به رسول خدا صلی الله علیه و آله رسید و فرمودند: اگر نزد ما می‌آمد خداوند به خاطر ما او را می‌آمرزید. اما چون با پروردگارش طرف شده است، خداوند خود بهتر می‌داند با او چه کند.

﴿۱۷۰۷﴾ "و گروهی دیگر، به گناهان خود اعتراف کردند؛ و کار خوب و بد را به هم آمیختند؛ امید می‌رود که خداوند توبه‌ی آن‌ها را بپذیرد؛ به یقین، خداوند آمرزنده و مهربان است." این آیه در باره‌ی ابولبابه پسر عبدالمنذر نازل شد. در هنگامه‌ی محاصره‌ی بنی قریظه، یهودیان پیغام دادند، ابولبابه را به سمت ما بفرست تا درباره‌ی سرنوشتمان با او مشورت کنیم، رسول الله صلی الله علیه و آله به ابولبابه گفت: نزد دوستان یهودی و هم‌پیمانان برو. یهودیان از او پرسیدند اگر تسلیم شویم، حکم رسول خدا درباره‌ی ما چیست؟ ابولبابه گفت حکم او درباره‌ی شما قتل است. و با دست به گلویش اشاره کرد و سپس پشیمان شد و با خود گفت: به خدا و پیامبرش خیانت کردی. از قلعه‌ی یهودیان خارج شد و به سوی پیامبر بازنگشت. به

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

حَبْلًا ثُمَّ شَدَّهُ إِلَى الْأُسْطُوَانَةِ الَّتِي كَانَتْ تُسَمَّى أُسْطُوَانَةَ التَّوْبَةِ فَقَالَ لَا أَحُلُّهُ حَتَّى أَمُوتَ أَوْ يَتُوبَ اللَّهُ عَلَيَّ فَبَلَغَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ أَمَا لَوْ أَتَانَا لَأَسْتَغْفِرْنَا اللَّهُ لَهُ فَاَمَّا إِذَا قَصَدَ إِلَى رَبِّهِ فَاللَّهُ أَوْلَى بِهِ وَكَانَ أَبُو لُبَابَةَ يَصُومُ النَّهَارَ وَيَأْكُلُ بِاللَّيْلِ مَا يُمْسِكُ رَمَقَهُ وَكَانَتْ بَنْتُهُ تَأْتِيهِ بَعْشَائِهِ وَتَحُلُّهُ عِنْدَ قَضَاءِ الْحَاجَةِ فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ وَرَسُولُ اللَّهِ فِي بَيْتِ أُمِّ سَلَمَةَ نَزَلَتْ تَوْبَتُهُ فَقَالَ يَا أُمَّ سَلَمَةَ قَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَيَّ أَبِي لُبَابَةَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَأُؤْذِنُهُ بِذَلِكَ فَقَالَ لَتَفْعَلَنَّ فَأَخْرَجَتْ رَأْسَهَا مِنَ الْحُجْرَةِ فَقَالَتْ يَا أَبَا لُبَابَةَ أَبَشِّرْ قَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكَ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ فَوَثَبَ الْمُسْلِمُونَ يَحْلُونَهُ فَقَالَ لَا وَاللَّهِ حَتَّى يَحْلُنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِيَدِهِ فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ يَا أَبَا لُبَابَةَ قَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكَ تَوْبَةً لَوْ وُلِدْتَ مِنْ أُمِّكَ يَوْمَكَ هَذَا لَكَفَاكَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَاتَصَدَّقُ بِمَا لِيَ كُلُّهُ قَالَ لَا قَالَ فَبِئَلَيْنِيهِ قَالَ لَا قَالَ فَبِئَلْنِيهِ قَالَ نَعَمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً إِلَى قَوْلِهِ أَنْ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ٢٢ ص: ٩٣

٣-٢-٤-٤ - كَرْبَلَاءِ

١-٣-٢-٤-٤ - عِنْدَ قَبْرِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

﴿١٧٠٨﴾ فِيسَرْتُ فِي أَثَرِهِ إِلَى زِيَارَةِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَلَمَّا دَخَلْتُ إِلَى الْقَبْرِ فَإِذَا أَنَا بِالشَّيْخِ سَاجِدٍ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ يَدْعُو وَيَبْكِي فِي سُجُودِهِ وَيَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ وَالْمَغْفِرَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٤٥ ص:

٤٠١

٤-٢-٤-٤ - مَكَانٌ غَيْرُ مُسَقَّفٍ

﴿١٧٠٩﴾ الرِّسُولُ ﷺ: مَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا فَاشْفَقَ مِنْهُ فَلْيَسْبِغِ الْوُضُوءَ ثُمَّ لِيَخْرُجْ إِلَى بَرَّازٍ مِنَ الْأَرْضِ حَيْثُ لَا يَرَاهُ أَحَدٌ فَيُصَلِّي رُكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبًا كَذَا وَكَذَا فَإِنَّهُ لَا كَفَّارَةَ لَهُ وَهَذَا وَاللَّهُ أَعْلَمُ فِيمَا كَانَ مِنَ الذُّنُوبِ بَيْنَ الْعَبْدِ وَبَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَاَمَّا التَّبَعَاتُ فَلَا تَوْبَةَ مِنْهَا إِلَّا بِأَدَائِهَا إِلَى أَهْلِهَا أَوْ عَفْوِهِمْ عَنْهَا؛ دعائم الإسلام ج: ١ ص: ١٣٥

﴿١٧١٠﴾ الْبَاقِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَشَكَوْتُ إِلَيْهِ كَثْرَةَ الزَّلَازِلِ فِي الْأَهْوَازِ وَ قُلْتُ تَرَى لَنَا التَّحَوُّلَ عَنْهَا فَكَتَبَ لَنَا تَتَحَوَّلُ عَنْهَا وَصُومُوا الْأَرْبَعَاءَ وَالْخَمِيسَ وَالْجُمُعَةَ وَ اغْتَسِلُوا وَ طَهَّرُوا ثِيَابَكُمْ وَ أَبْرَزُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَ ادْعُوا اللَّهَ فَإِنَّهُ يَرْفَعُ عَنْكُمْ قَالَ فَفَعَلْنَا فَأُمْسِكَتِ الزَّلَازِلُ قَالَ وَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُذْنِبٌ فَيَتُوبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ دَعَا لَهُمْ بِخَيْرٍ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ١٥٠

٥-٢-٤-٤ - فِي السِّرِّ، فِي الْخُلُوةِ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

مسجد رفت و ریسمانی به گردن خود انداخت و آن را به ستونی که ستون ابولبابه نامیده می‌شود بست و گفت: آن را باز نمی‌کنم تا بمیرم یا توبه‌ام پذیرفته شود. خبر به پیامبر رسید، فرمود اگر نزد ما آمده بود از خدا برای او طلب آمرزش می‌کردیم، ولی حالا که خودش نزد خدا رفته، خدا سزاوارتر است تا تکلیف او را مشخص کند. ابولبابه روزها را روزه بود و از غذایی که دخترش شبانگاهان برای او می‌آورد، در حدّ ادامه‌ی حیات می‌خورد و ریسمان را فقط برای قضای حاجت باز می‌کرد. بعد از مدتی، پیامبر در خانه‌ی ام‌سلمه بود که آیه‌ای در پذیرش توبه‌ی او نازل شد. پیامبر فرمود: ای ام‌سلمه، خدا توبه‌ی ابولبابه را پذیرفت، ام‌سلمه گفت: این خبر را به او بدهم؟ پیامبر فرمود آری. ام‌سلمه سر از خانه بیرون کرد و گفت: ای ابولبابه، مژده که خداوند توبه‌ات را پذیرفت. ابولبابه گفت: الحمدلله. "سپاس مخصوص خداوند است". مسلمانان به شتاب به‌سوی او رفتند که بند را باز کنند، ابولبابه گفت: به خدا قسم نمی‌گذارم بدم را باز کنید مگر آنکه پیامبر با دست خود آن را از من جدا کند، پیامبر ﷺ تشریف آوردند و فرمودند: ای ابولبابه، خداوند آن چنان توبه‌ات را پذیرفته است که گویی از مادر متولد شده‌ای، ابولبابه گفت: اجازه می‌دهید به شکرانه‌ی پذیرش توبه‌ام همه‌ی اموالم را در راه خدا ببخشم و صدقه بدهم؟ پیامبر فرمود: نه، گفت: دوسوم آن را؟ پیامبر فرمود: نه، گفت: یک‌سوم آن را؟ پیامبر فرمود: آری. و خداوند این آیه را نازل کرد: "و گروهی دیگر، به گناهان خود اعتراف کردند؛ و کار خوب و بد را به هم آمیختند؛ امید می‌رود که خداوند توبه‌ی آن‌ها را بپذیرد؛ به یقین، خداوند آمرزنده و مهربان است، از اموال آن‌ها صدقه‌ای (به‌عنوان زکات) بگیر... فقط خداوند توبه را از بندگان می‌پذیرد و صدقات را می‌گیرد، و خداوند توبه‌پذیر و مهربان است.".

۳-۲-۴-۴- کربلا

۱-۳-۲-۴- کنار قبر امام حسین ﷺ

﴿۱۷۰۸﴾ به‌دنبال او به زیارت امام حسین ﷺ رفتم، پس آن‌گاه که داخل مقبره شدم، پیری را در سجده مشاهده کردم که در حال گریه، دعا می‌کرد و توبه و آمرزش می‌طلبید.

۴-۲-۴-۴- مکان بدون سقف

﴿۱۷۰۹﴾ هرکس گناهی مرتکب شود و از آن هراسان باشد، وضو بگیرد و به زمین بدون سقفی برود و در مکانی که دیده نشود، دو رکعت نماز بگزارد و سپس بگوید: "خدایا، آن گناهم را بیامرز" این عمل، کفاره‌ی آن گناه خواهد بود. به خدا قسم، من این عمل را به عنوان کفاره‌ی گناهی که بین او و خدا بوده است می‌شناسم، ولی حق‌الناس جز با رد کردن به اهل آن و بخشیده شدن از طرف صاحب حق، توبه‌ی دیگری ندارد.

﴿۱۷۱۰﴾ محضر مبارک حضرت باقر ﷺ مکتوبی فرستاده و در آن از کثرت زلزله در اهواز شکایت کرده و معروض داشتم آیا صلاح می‌دانید از آنجا به مکان دیگری نقل مکان کنیم؟ حضرت در جواب نوشتند: از آنجا منتقل نشوید، روزهای چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه را روزه بگیرید و روز جمعه غسل کرده و لباس‌های پاک بپوشید و از منازل بیرون آمده و خدا را بخوانید و دعا کنید؛ خداوند زلزله را از شما بر طرف می‌کند. راوی می‌گوید: ما همین کار را کردیم و زلزله‌ها آرام شدند و نیز امام ﷺ فرمودند: هرکس که از شما گنه‌کار است توبه و انابه نماید و برای ایشان دعای خیر کرد.

۵-۲-۴-۴- خلوت

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٧١١﴾ الرسول ﷺ: أَخَذْتُ لِكُلِّ ذَنْبٍ تَوْبَةً لِلَّسْرِ بِالسَّرِّ وَلِلْعَلَانِيَةِ بِالْعَلَانِيَةِ؛ مستدرک

الوسائل ج: ٥ ص: ٣٠٢

﴿١٧١٢﴾ الباقر ﷺ: قَتَلَ الْخَيْلَ عِنْدَ اللَّهِ أَكْثَرُ مِنْ تَرْكِ التَّسْبِيحِ قَالَ فَسَقَطَ خَاتَمُهُ مِنْ إصْبَعِهِ وَكَانَ حَلْقَةً مِنْ يَاقُوتٍ أَحْمَرَ مِنَ الْجَنَّةِ عَلَيْهَا صُورَةُ كُرْسِيِّ فَأَعَادَهُ إِلَى إصْبَعِهِ فَسَقَطَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَقَالَ لَهُ أَصَفُ إِنَّهُ لَنْ يَتِمَّاسَكَ الْخَاتَمُ فِي يَدِكَ أَرْبَعَةَ عَشَرَ يَوْمًا بَعْدَ الْخَيْلِ الَّتِي قَتَلْتَهَا فَادْفَعْ إِلَى الْخَاتَمِ حَتَّى أَقُومَ مَقَامَكَ وَاهْرُبْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَاخْلُ بِالِاسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ؛

مستدرک الوسائل ج: ٨ ص: ٣٠٤

﴿١٧١٣﴾ أمير المؤمنين ﷺ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ أَتَى هَذِهِ الْقَادُورَةَ فَلْيَتُبْ إِلَى اللَّهِ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ فَإِنَّ تَوْبَتَهُ إِلَى اللَّهِ فِي السَّرِّ أَفْضَلُ مِنْ أَنْ يَفْضَحَ

نَفْسَهُ وَيَهْتِكَ سِرَّهُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٦ ص: ٣٥

﴿١٧١٤﴾ الرسول ﷺ: مَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا فَأَشْفَقَ مِنْهُ فَلْيَسْغِ الْوُضُوءَ ثُمَّ لِيُخْرِجْ إِلَى بَرَّازٍ مِنَ الْأَرْضِ حَيْثُ لَا يَرَاهُ أَحَدٌ فَيُصَلِّيْ رُكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبًا كَذَا وَكَذَا فَإِنَّهُ لَا كَفَّارَةَ لَهُ وَهَذَا وَاللَّهُ أَعْلَمُ فِيمَا كَانَ مِنَ الذُّنُوبِ بَيْنَ الْعَبْدِ وَبَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَأَمَّا التَّيْبَعَاتُ فَلَا تَوْبَةَ مِنْهَا إِلَّا بِأَدَائِهَا إِلَى أَهْلِهَا أَوْ عَفْوِهِمْ عَنْهَا؛ دعائم الإسلام ج: ١ ص: ١٣٥

٣-٤-٤- الوسيطة

١-٣-٤-٤- رسول الله ﷺ

﴿١٧١٥﴾ الرسول ﷺ: أَنَا عَقِبُ النَّبِيِّينَ لَيْسَ بَعْدِي رَسُولٌ وَجَعَلَنِي رَسُولَ الرَّحْمَةِ وَرَسُولُ

التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ١٦ ص: ٩٢

﴿١٧١٦﴾ وَفِي كِتَابِ شَعْبِ نَوْرِ الْأُمَمِ رُكْنُ الْمُتَوَاضِعِينَ رَسُولُ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ١٦ ص: ١٠٣

﴿١٧١٧﴾ الصادق ﷺ: قَالَ اللَّهُ لَقَدْ تَابَ اللَّهُ بِالنَّبِيِّ عَلَى الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ قَالَ أَبَانُ فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنَّ الْعَامَّةَ لَا تَقْرَأُ كَمَا عِنْدَكَ فَقَالَ وَكَيْفَ تَقْرَأُ يَا أَبَانُ قَالَ قُلْتُ إِنَّهَا تَقْرَأُ لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ فَقَالَ وَيْلَهُمْ وَآيُ ذَنْبٍ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَتَّى تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنْهُ إِنَّمَا تَابَ اللَّهُ بِهِ عَلَى أُمَّتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٢٨ ص: ١٨٩

﴿١٧١٨﴾ الرسول ﷺ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا اسْتَوْجَبَ آدَمُ أَنْ يَخْلُقَهُ اللَّهُ وَيَنْفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَأَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِ وَيَرُدَّهُ إِلَى جَنَّتِهِ إِلَّا بِنُبُوَّتِي وَالْوَلَايَةِ لِعَلِيِّ بَعْدِي؛ بحار الأنوار ج: ٤٠ ص:

٩٥

﴿١٧١٩﴾ الصادق ﷺ: اللَّهُمَّ إِنَّكَ قُلْتَ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا؛ الكافي ج: ٤ ص: ٥٥٠

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۷۱۱﴾ برای هر گناهی، توبه‌ی جدیدی انجام ده، برای گناه نهان، مخفیانه و برای گناه عیان، آشکارا.
﴿۱۷۱۲﴾ کشتن اسب نزد خداوند مهم‌تر از ترک تسبیح است، انگشتر سلیمان که از یاقوت سرخ بهشتی و دارای نقش کرسی بود سه بار بر زمین افتاد. اصف بن برخیا گفت: به تعداد اسب‌هایی که گُشتی چهارده روز انگشتر از دست خواهد افتاد. آن را به من بده تا قائم مقام و نایب تو باشم. و تو به‌سوی خدایت بگریز و برای طلب آمرزش و توبه، با او خلوت کن.

﴿۱۷۱۳﴾ امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند: ای مردم، هرکس مرتکب این پلیدی (زنا) شود، باید به درگاه خداوند توبه کند. قسم به خدا که توبه‌ی او به درگاه خداوند در نهان، بهتر است از اینکه خودش را رسوا کرده و پرده‌داری کند.

﴿۱۷۱۴﴾ هرکس گناهی مرتکب شود و از آن هراسان باشد، وضو بگیرد و به زمین بدون سقفی برود و در مکانی که دیده نشود، دو رکعت نماز بگذارد و سپس بگوید: "خدایا، آن گناهم را بیامرز" این عمل، کفاره‌ی آن گناه خواهد بود. به خدا قسم، من این عمل را به عنوان کفاره‌ی گناهانی که بین او و خدا بوده است می‌شناسم، ولی حق الناس جز با رد کردن به اهل آن و بخشیده شدن از طرف صاحب حق، توبه‌ی دیگری ندارد.

۳-۴-۴- وسیله و واسطه‌ی پذیرش توبه

۱-۴-۴- رسول الله صلی الله علیه و آله

﴿۱۷۱۵﴾ بعد از همه‌ی پیامبران آدم و پس از من پیامبری نخواهد بود، و خداوند مرا پیامبر رحمت و پیامبر توبه قرار داد.

﴿۱۷۱۶﴾ نام حضرت رسول صلی الله علیه و آله در کتاب شعیا "نور امت‌ها"، "ستون تواضع کنندگان" و "پیام‌آور توبه" است.

﴿۱۷۱۷﴾ امام علیه السلام چنین قرائت کردند: خداوند فرمود: "لَقَدْ تَابَ اللَّهُ بِالنَّبِيِّ عَلَى الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ". "خداوند توبه‌ی مهاجر و انصار را به‌وسیله‌ی آن حضرت قبول می‌کند". ابان گفت: گفتم، ای فرزند رسول خدا، عموم مردم این آیه را آن‌طور که شما می‌خوانید، نمی‌خوانند. آن حضرت فرمود: پس چگونه می‌خوانند؟ ابان گفت: گفتم: به این شکل می‌خوانند: "لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ"، "خداوند توبه‌ی پیامبر و مهاجرین و انصار را قبول می‌کند. امام فرمودند: وای بر شما، چه گناهی برای رسول خدا صلی الله علیه و آله بود که خداوند او را ببخشد؟ بلکه خداوند توبه‌ی امتش را به خاطر پیامبر صلی الله علیه و آله بخشید.

﴿۱۷۱۸﴾ قسم به خدایی که جانم در دست اوست، آدم سزاوار آن نشد که خدا او را خلق کند و از روحش در او بدمد، و نیز توبه‌ی او را بپذیرد و او را به بهشتش بازگرداند، مگر به خاطر پیامبری من و ولایت علی بعد از من.

﴿۱۷۱۹﴾ خداوند، خودت در قرآن فرموده‌ای: و اگر این مخالفان، هنگامی که به خود ستم می‌کردند و فرمان‌های خدا را زیر پا می‌گذارند، به نزد تو می‌آمدند و از خدا طلب آمرزش می‌کردند و پیامبر هم برای آن‌ها استغفار می‌کرد خدا را توبه‌پذیر و مهربان می‌یافتند.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٧٢﴾ وَقُلِ اللَّهُمَّ إِنَّكَ قُلْتَ لِنَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَوَلَوِ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص:

۱۸۶

﴿١٧٢١﴾ الصَّادِقُ ^{الْعَلِيُّ} عَلَيْهِ السَّلَامُ: وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا يَعْنِي وَاللَّهُ النَّبِيُّ ^{صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ} وَعَلَيْهِ ^{الْصَّلَاةُ} مِمَّا صَنَعُوا أَيْ لَوْ جَاءُوكَ بِهَا يَا عَلِيُّ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ مِمَّا صَنَعُوا وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا: الكافي ج: ١

ص: ۳۹۱

﴿١٧٢٢﴾ فَاشْفَعْ لِي يَا شَفِيعَ الْأُمَّةِ وَاجْرِنِي يَا نَبِيَّ الرَّحْمَةِ وَاسْتَغْفِرْهُ يَغْفِرْ لِي وَاسْتَزَحِّمْنِي
يَرْحَمْنِي وَيَتُوبْ عَلَيَّ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ١٧١

﴿١٧٢٣﴾ الرسول ﷺ: مَرَّ إِلَى الْمَسْجِدِ وَشَدَّ فِي عُنُقِهِ حَبْلًا ثُمَّ شَدَّهُ إِلَى الْأُسْطُوَانَةِ الَّتِي كَانَتْ تَسْمَى أُسْطُوَانَةَ التَّوْبَةِ فَقَالَ لَا أَحْلُهُ حَتَّى أَمُوتَ أَوْ يُتَوَبَ اللَّهُ عَلَيَّ فَبَلَغَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ أَمَا

لَوْ أَنَّا لَسْتَغْفِرْنَا اللَّهَ لَهُ فَمَا إِذَا قَصَدَ إِلَى رَبِّهِ فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٢٢ ص: ٩٣

﴿١٧٢٤﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): وَ إِنِّي أَتَيْتُ نَبِيَّكَ مُسْتَغْفِراً تَائِباً مِنْ ذُنُوبِي وَإِنِّي أَتَوَجَّهُ بِكَ إِلَى اللَّهِ رَبِّي وَ رَبِّكَ لِيَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي؛ الكافي ج: ٤ ص: ٥٥٠

رَبِّي وَرَبِّكَ لِيَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي؛ الكافي ج: ٤ ص: ٥٥٠

١-١-٣-٤- قميص محمد ﷺ

﴿١٧٢٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَقَبِلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ تَوْبَةَ آدَمَ عليه السلام بِذَلِكَ الْقَمِيصِ وَرَدَّ خَاتَمَ سُلَيْمَانَ عليه السلام بِهِ وَرَدَّ يُوسُفَ عليه السلام إِلَى يَعْقُوبَ عليه السلام بِهِ وَنَجَّى يُونُسَ عليه السلام مِنْ بَطْنِ الْحُوتِ بِهِ وَكَذَلِكَ سَائِرُ الْأَنْبِيَاءِ عليهم السلام أَنْجَاهُمْ مِنَ الْمَحَنِّ بِهِ وَلَمْ يَكُنْ ذَلِكَ الْقَمِيصُ إِلَّا قَمِيصَ

مُحَمَّدٌ ﷺ: بحار الأنوار ج: ١٥ ص: ٤

٢-٣-٤-٤-امير المؤمنين عليه السلام

﴿١٧٢٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَانَكَ حُجَّةُ اللَّهِ الَّذِي بِهِ تَابَ عَلَى آدَمَ، بَحَارُ الْأَنْوَارِ ج: ٢٦ ص:

۲۹۲

﴿١٧٢٧﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): يَا أَبَى أَنْتَ وَ أُمِّي يَا قَتِيلَ كُوفَانَ وَ اللَّهَ لَوْ لَأَنْ يَقُولَ النَّاسُ وَ أَسْوَاقَهُ رَحِمَ اللَّهُ قَاتِلَ سُلَيْمَانَ لَقُلْتُ فَيَكُ مَقَالًا تَشْمِزُ مِنْهُ النَّفُوسُ لِأَنَّكَ حُجَّةُ اللَّهِ الَّذِي بِهِ تَابَ

عَلَى آدَمَ؛ بحار الأنوار ج: ٢٦ ص: ٢٩٢

﴿١٧٢٨﴾ الرسول ﷺ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا اسْتَوْجَبَ آدَمُ أَنْ يَخْلُقَهُ اللَّهُ وَيَنْفُخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَأَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِ وَيَرُدَّهُ إِلَى جَنَّتِهِ إِلَّا بِنُوبَتِي وَالْوَلَايَةِ لِعَلِيٍّ بَعْدِي؛ بحار الأنوار ج: ٤٠ ص:

95

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۷۲۰﴾ بگو: خداوندا، خودت در قرآن به پیامبرت محمد ﷺ فرموده‌ای: و اگر این مخالفان، هنگامی که به خود ستم می‌کردند و فرمان‌های خدا را زیر پا می‌گذاشتند، به نزد تو می‌آمدند و از خدا طلب آمرزش می‌کردند و پیامبر هم برای آن‌ها استغفار می‌کرد، خدا را توبه‌پذیر و مهربان می‌یافتند.

﴿۱۷۲۱﴾ اگر این مخالفان، هنگامی که به خود ستم می‌کردند و فرمان‌های خدا را زیر پا می‌گذاشتند، به نزد تو می‌آمدند و از خدا طلب آمرزش می‌کردند و پیامبر هم برای آن‌ها استغفار می‌کرد، خدا را توبه‌پذیر و مهربان می‌یافتند. یعنی به خدا قسم، منظور از آنچه که آن مخالفان انجام دادند، پیامبر ﷺ و علی ﷺ هستند. یعنی: ای علی، اگر آن مخالفان به نزد تو می‌آمدند و از کردارشان طلب آمرزش می‌کردند و پیامبر نیز برای ایشان طلب آمرزش می‌کرد، خدا را توبه‌پذیر و مهربان می‌یافتند.

﴿۱۷۲۲﴾ ای شفیع امت، برای من شفاعت کن؛ و ای نبی رحمت، مرا پناه ده، برایم طلب آمرزش کن، که مرا بیامرزد، و از او برایم طلب رحمت کن که مرا ببخشد و به من روی کند.

﴿۱۷۲۳﴾ به مسجد رفت و بر گردن خویش طنابی بست و آن را به ستونی که ستون توبه نامیده می‌شود محکم کرد. و گفت آن را باز نمی‌کنم تا اینکه بمیرم، مگر اینکه خداوند توبه‌ی مرا بپذیرد. پس این خبر به رسول خدا ﷺ رسید و فرمودند: اگر نزد ما می‌آمد خداوند به خاطر ما او را می‌آمرزید. اما چون با پروردگارش طرف شده است، خداوند خود بهتر می‌داند با او چه کند.

﴿۱۷۲۴﴾ من در حالی که طلب آمرزش کرده و از گناهانم توبه می‌کنم، به پیامبرت پناهنده شده‌ام، من به خداوند روی می‌آورم، همان که پروردگار من و توست، تا گناهانم را ببخشد.

۱-۱-۳-۴- پیراهن رسول الله ﷺ

﴿۱۷۲۵﴾ خدای عزیز و جلیل به واسطه‌ی آن پیراهن، توبه‌ی آدم ﷺ را پذیرفت و به واسطه‌ی آن، انگشتر سلیمان را برگرداند؛ و به واسطه‌ی آن، یوسف را به یعقوب ﷺ برگرداند؛ و به واسطه‌ی آن، یونس ﷺ را از شکم ماهی نجات داد؛ و به واسطه‌ی آن، سایر انبیا را از غم و سختی نجات داد، و آن پیراهن جز پیراهن محمد ﷺ نبود.

۲-۳-۴- امیرالمؤمنین

﴿۱۷۲۶﴾ ای امیرالمؤمنین، تو حجت خدایی هستی که به وسیله‌ی تو توبه‌ی آدم را پذیرفت.

﴿۱۷۲۷﴾ پدر و مادرم فدایت باد ای شهید کوفه، به خدا قسم اگر مردم نمی‌گفتند: "خدا قاتل سلمان را رحمت کند" سخنی درباره‌ات می‌گفتم که مردم بر نمی‌تافتند، زیرا تو حجت خدایی هستی که به وسیله‌ی تو خدا توبه‌ی آدم را پذیرفت.

﴿۱۷۲۸﴾ قسم به خدایی که جانم در دست اوست، آدم سزاوار آن نشد که خدا او را خلق کند و از روحش در او بدمد، و نیز توبه‌ی او را بپذیرد و او را به بهشتش بازگرداند، مگر به خاطر پیامبری من و ولایت علی بعد از من.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٧٢٩﴾ الصادق عليه السلام: وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا يَعْنِي وَاللَّهُ النَّبِيُّ ﷺ وَ عَلِيًّا عليه السلام مِمَّا صَنَعُوا أَيْ لَوْ جَاءُوكَ بِهَا يَا عَلِيُّ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ مِمَّا صَنَعُوا وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا؛ الكافي ج: ١ ص: ٣٩١

﴿١٧٣٠﴾ الرسول ﷺ: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ فَسَأَلَ رَبَّهُ أَنْ يُرِيَهُ ذُرِّيَّتَهُ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْصِيَاءِ الْمُقَرَّبِينَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَانْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ صَحِيفَةً فَقَرَأَهَا كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ تَعَالَى إِلَى أَنْ انْتَهَى إِلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْعَرَبِيِّ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ فَوَجَدَ عِنْدَ اسْمِهِ اسْمَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام فَقَالَ آدَمُ هَذَا نَبِيُّ بَعْدَ مُحَمَّدٍ ﷺ فَهَتَفَ إِلَيْهِ هَاتِفٌ يَسْمَعُ صَوْتَهُ وَلَا يَرَى شَخْصَهُ يَقُولُ هَذَا وَارثُ عِلْمِهِ وَزَوْجُ ابْنَتِهِ وَوَصِيُّهُ وَأَبُو ذُرِّيَّتِهِ فَلَمَّا وَقَعَ آدَمُ فِي الْخَطِيئَةِ جَعَلَ يَتَوَسَّلُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى بِهِمْ فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ٢٣١

٣-٤-٤-٤ - الحسين عليه السلام

﴿١٧٣١﴾ الصادق عليه السلام: فِي حَدِيثٍ ذَكَرَ فِيهِ قِصَّةُ فُطْرُسَ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَبِلَ تَوْبَتَهُ بِالْتَّمَسُحِ بِالْحُسَيْنِ عليه السلام؛ بحار الأنوار ج: ٩٨ ص: ٣٦٧

٣-٤-٤-٤ - ابو جعفر عليه السلام

﴿١٧٣٢﴾ الباقر عليه السلام: فَلَمَّا قَطَعَهُمَا قَالَ أَحَدُهُمَا وَاللَّهِ يَا أَبَا جَعْفَرٍ لَقَدْ قَطَعْتَنِي بِحَقٍّ وَمَا سَرَّنِي أَنَّ اللَّهَ جَلَّ وَعَلَا أَجْرِي تَوْبَتِي عَلَى يَدِ غَيْرِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٤٦ ص: ٢٧٢

٣-٤-٤-٥ - المهدي عليه السلام

﴿١٧٣٣﴾ الصادق عليه السلام: قَالَ لِي يَا بَشِيرُ الْحَقُّ بِالْمَهْدِيِّ بِمَكَّةَ وَبَشَّرُهُ بِهَلَاكِ الظَّالِمِينَ وَتُبَّ عَلَى يَدِهِ فَإِنَّهُ يَقْبَلُ تَوْبَتَكَ فَيُمِيزُ الْقَائِمَ عليه السلام يَدَهُ عَلَى وَجْهِهِ فَيَرُدُّهُ سَوِيًّا كَمَا كَانَ وَيُبَايِعُهُ؛ بحار الأنوار ج: ٥٣ ص: ٩

٤-٤-٤-٤ - ما قَسِمَ بِهِ رَاجِع: الْفَصْلُ السَّابِعُ: أَذْكَارُ وَادْعِيَةُ التَّوْبَةِ

١-٤-٤-٤ - الْكَلِمَاتُ

﴿١٧٣٤﴾ الصادق عليه السلام: بِالْكَلِمَاتِ الَّتِي تَلْقَاكَ بِهَا آدَمُ فَنُتِبَ عَلَيْهِ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تَتُوبَ عَلَى فِي مَقَامِي هَذَا؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٨٤

﴿١٧٣٥﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ مَنْ عَلَيْهِ بِالتَّوْبَةِ وَتَلْقَاهُ بِكَلِمَاتٍ فَلَمَّا تَكَلَّمَ بِهَا تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩٠

﴿١٧٣٦﴾ الرسول ﷺ: أَمَرَ اللَّهُ بِالْوُقُوفِ بِعَرَفَاتٍ بَعْدَ الْعَصْرِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ إِنْ الْعَصْرَ هِيَ السَّاعَةُ الَّتِي عَصَى آدَمُ فِيهَا رَبَّهُ فَفَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى أُمَّتِي الْوُقُوفَ وَالتَّضَرُّعَ وَالدُّعَاءَ فِي أَحَبِّ الْمَوَاضِعِ إِلَيْهِ وَتَكْفَلُ لَهُمْ بِالْجَنَّةِ وَالسَّاعَةُ الَّتِي يَنْصَرِفُ بِهَا النَّاسُ هِيَ السَّاعَةُ الَّتِي تَلْقَى فِيهَا آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٣ ص: ٥٥٠

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۷۲۹﴾ اگر این مخالفان، هنگامی که به خود ستم می‌کردند و فرمان‌های خدا را زیر پا می‌گذاشتند، به نزد تو می‌آمدند و از خدا طلب آمرزش می‌کردند و پیامبر هم برای آن‌ها استغفار می‌کرد، خدا را توبه‌پذیر و مهربان می‌یافتند. یعنی به خدا قسم، منظور از آنچه که آن مخالفان انجام دادند، پیامبر ﷺ و علی ﷺ هستند. یعنی: ای علی، اگر آن مخالفان به نزد تو می‌آمدند و از کردارشان طلب آمرزش می‌کردند و پیامبر نیز برای ایشان طلب آمرزش می‌کرد، خدا را توبه‌پذیر و مهربان می‌یافتند.

﴿۱۷۳۰﴾ هنگامی که خداوند آدم را خلق کرد او از پروردگارش خواست که پیامبران و جانشینانشان را که از نسل اویند، به او نشان دهد. پس خداوند نوشته‌ای بر او نازل فرمود و همان‌طور که خداوند تعالی به او می‌آموخت، آدم آن را می‌خواند تا در پایان به نام محمد پیامبر عربی (که بهترین درودها بر او و خاندانش باد) رسید، و در کنار نام او نام علی بن ابی طالب ﷺ را یافت؛ آدم گفت: این پیامبر بعد از محمد ﷺ است، پس صدایی شنید - هرچند صاحب صدا را نمی‌دید - که می‌گوید: او وارث علمش و همسر دخترش و جانشینش و پدر فرزندانش است. پس هنگامی که آدم ﷺ دچار خطا شد، با توسل به ایشان به درگاه خداوند توبه کرد و خداوند توبه‌ی او را پذیرفت.

۳-۴-۴-۴-۴ امام حسین ﷺ

﴿۱۷۳۱﴾ در حدیثی قصه‌ی فطرس را ذکر کرد که: خداوند تعالی به واسطه‌ی دست کشیدن بر امام حسین ﷺ توبه‌اش را پذیرفت.

۴-۴-۳-۴-۴ امام باقر ﷺ

﴿۱۷۳۲﴾ بعد از آنکه دست آن دو را قطع نمودند، یکی از آن‌ها گفت به خدا قسم، ای اباجعفر، دست مرا از روی حق قطع کردی و اصلاً مایل نبودم که توبه‌ی من به دست دیگری غیر از تو اجرا شود.

۵-۴-۴-۴-۴ حضرت مهدی ﷺ

﴿۱۷۳۳﴾ به من گفت: ای بشیر، تو هم به مکه برو و به قائم ﷺ ملحق شو و او را به نابودی ستمرگران بشارت بده و به دست او توبه کن که او توبه‌ی تو را قبول می‌کند. پس حضرت ﷺ دست روی صورت او می‌کشد و او را صحیح و به‌صورت نخست برمی‌گرداند و او با حضرتش بیعت می‌کند.

۴-۴-۴-۴-۴ آنچه می‌توان به آن سوگند یاد کرد

۱-۴-۴-۴-۴ کلمات و.ر.به: فصل ۷، اذکار و دعا‌های توبه

﴿۱۷۳۴﴾ قسم به کلماتی که به آدم ﷺ آموختی و توبه‌اش را پذیرفتی، از تو می‌خواهم که بر محمد و خاندانش درود فرستی و در این موقعیت توبه‌ی مرا بپذیری.

﴿۱۷۳۵﴾ خدای عزیز و جلیل با آموختن توبه، بر آدم ﷺ منت نهاد، و کلماتی را به او آموخت. پس هنگامی که آن کلمات را بر زبان آورد، خداوند توبه‌ی او را پذیرفت.

﴿۱۷۳۶﴾ خداوند وقوف در عرفات را بعد از عصر واجب کرده است. امام ﷺ فرمود: عصر، همان ساعتی است که آدم در آن ساعت نافرمانی کرد و خداوند وقوف و تضرع و دعا را در بهترین مکان‌ها نزد خودش را بر امت من واجب و در مقابل، بهشت را برای آن‌ها ضمانت نمود. و ساعتی که مردم از عرفات کوچ می‌کنند، همان ساعتی است که آدم کلمات را از خداوند دریافت و توبه کرد.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٧٣٧﴾ الصادق عليه السلام: ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ مَنْ عَلَيْهِ بِالتَّوْبَةِ وَتَلَقَّاهُ بِكَلِمَاتٍ فَلَمَّا تَكَلَّمَ بِهَا تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩٠

﴿١٧٣٨﴾ العسكري عليه السلام: فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ يَقُولُهَا، فَقَالَهَا فَتَابَ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص:

١٩١

﴿١٧٣٩﴾ العسكري عليه السلام: فَعِنْدَ ذَلِكَ قَالَ آدَمُ اللَّهُمَّ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالْحُسَيْنِ وَالتَّيِّبِينَ مِنْ آلِهِمْ لَمَّا تَفَضَّلْتَ بِقَبُولِ تَوْبَتِي وَغُفْرَانِ زَلَّتِي وَإِعَادَتِي مِنْ كَرَامَتِكَ إِلَيَّ مَرَّتَيْي قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ قَبِلْتُ تَوْبَتَكَ وَأَقْبَلْتُ بِرِضْوَانِي عَلَيْكَ وَصَرَفْتُ الْآلِيَّ وَنَعَمَائِي إِلَيْكَ وَأَعَدْتُكَ إِلَيَّ مَرَّتَيْكَ مِنْ كَرَامَاتِي وَوَفَّرْتُ نَصِيْبَكَ مِنْ رَحْمَاتِي فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛

بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١

﴿١٧٤٠﴾ الرسول الله ﷺ: فَلَمَّا عَصَى آدَمُ رَبَّهُ وَسَأَلَهُ بِحَقِّهَا أَنْ يَقْبَلَ تَوْبَتَهُ وَيَغْفِرَ خَطِيئَتَهُ فَأَجَابَهُ وَكُنَّا الْكَلِمَاتِ تَلَقَّاهَا آدَمُ مِنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَتَابَ عَلَيْهِ وَغَفَرَ لَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٣٥ ص:

٢٢

﴿١٧٤١﴾ الصادق عليه السلام: لَقِنِي لِكَلِمَاتِكَ الَّتِي لَقَّيْتُ آدَمَ وَتُبَّتْ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ١٦٦

﴿١٧٤٢﴾ الصادق عليه السلام: لَمَّا تَلَقَّى مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ وَلَعَلَّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ دَعَا بِهَا وَهُوَ يَا رَبَّاهُ يَا رَبَّاهُ لَا يَرُدُّ غَضَبَكَ إِلَّا حُلْمُكَ وَلَا يُنْجِي مِنْ عِقَابِكَ إِلَّا التَّضَرُّعُ إِلَيْكَ حَاجَتِي إِلَيْكَ إِنْ أَعْطَيْتَنِيهَا لَمْ يَضُرَّنِي مَا حَرَمْتَنِي وَإِنْ حَرَمْتَنِيهَا لَمْ يَنْفَعْنِي مَا أَعْطَيْتَنِي اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْفَوْزَ بِالْجَنَّةِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ يَا ذَا الْعَرْشِ الشَّامِخِ الْمُتَنِيفِ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ الْبَازِغِ الْعَظِيمِ يَا ذَا الْمُلْكِ الْفَاخِرِ الْقَدِيمِ يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ يَا صَرِيخَ الْمُسْتَضَرِّحِينَ وَيَا مَنْزُولًا بِهِ كُلُّ حَاجَةٍ إِنْ كُنْتُ قَدْ رَضِيتَ عَنِّي فَارْزُدْ عَنِّي رَضَى وَقَرَّبْنِي مِنْكَ زُلْفَى وَإِلَّا تَكُنْ رَضِيتَ عَنِّي فَبِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَبِفَضْلِكَ عَلَيْهِمْ لَمَّا رَضِيتَ عَنِّي إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام هَذَا الدُّعَاءُ الَّذِي تَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ فَتَابَ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ١٦٧

﴿١٧٤٣﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: نَحْنُ الْكَلِمَاتُ الَّتِي تَلَقَّاهَا آدَمُ مِنْ رَبِّهِ فَتَابَ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج:

٢٧ ص: ٣٩

﴿١٧٤٤﴾ الصادق عليه السلام: هِيَ الْكَلِمَاتُ الَّتِي تَلَقَّاهَا آدَمُ مِنْ رَبِّهِ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهُوَ أَنَّهُ قَالَ يَا رَبِّ أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالْحُسَيْنِ وَالْحُسَيْنِ إِلَّا تُبَّتْ عَلَيَّ فَتَابَ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة

ج: ٧ ص: ٩٩

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۷۳۷﴾ خدای عزیز و جلیل با آموزش توبه بر آدم علیه السلام منت نهاد و کلماتی به او آموخت. پس هنگامی که آدم آن کلمات را بر زبان آورد، خداوند توبه‌ی او را پذیرفت.

﴿۱۷۳۸﴾ آدم کلماتی از خداوند آموخت، آن کلمات را گفت و توبه کرد.

﴿۱۷۳۹﴾ در اینجا آدم گفت: خدایا، به آبروی محمد و خاندان پاکش، به آبروی محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و خاندان پاکشان، از تو می‌خواهم که با قبول کردن توبه‌ام، آمرزش لغزش‌هایم و بازگرداندنم به جایگاه و مرتبه‌ی ازدست‌رفته‌ام، به من لطف کنی. خداوند فرمود: توبه‌ات را پذیرفتم و با رضایتم به تو رو می‌کنم و نعمت‌هایم را به سوی تو ارسال می‌کنم و از روی بزرگواری تو را به جایگاهت برمی‌گردانم، بهره‌ات را از رحمت‌هایم فراوان می‌کنم. پس این است فرمایش پروردگار عزیز و جلیل "پس آدم از خداوند کلماتی دریافت کرد و به او رو کرد که همانا او بسیار توبه‌پذیر و مهربان است."

﴿۱۷۴۰﴾ چون آدم نافرمانی کرد و از او لغزشی سر زد، از خداوند متعال به حق ما درخواست کرد که توبه‌اش را بپذیرد و از لغزشش درگذرد و او را ببامزد، خداوند خواسته‌ی او را پذیرفت و اجابت کرد؛ و ما همان کلماتی بودیم که آدم آن‌ها را از خدای عزیز و جلیل فراگرفت و خداوند توبه‌اش را پذیرفت و از لغزشش درگذشت.

﴿۱۷۴۱﴾ کلماتی را که به آدم تلقین کردی و توبه‌اش را پذیرفتی به من تلقین کن.

﴿۱۷۴۲﴾ ممکن است که مراد از کلمات، این دعا و دعای سابق - هر دو - باشد و دعا این است: پروردگارا، پروردگارا، پروردگارا، خشم تو را بر نمی‌گرداند مگر بردباری خودت، و راهی برای نجات از عذاب تو نیست، مگر زاری نمودن به سوی تو، درخواست من حاجتی است که اگر عطا کنی ضرری برای تو ندارد و اگر از دریافت آن محروم کنی سودی برای من ندارد؛ از تو رسیدن به بهشت را می‌خواهم، و به تو از آتش جهنم پناه می‌برم، ای صاحب عرش بلند، و شریف و ای صاحب بزرگی و بخشش بلند و بزرگ، و ای صاحب پادشاهی افتخارآمیز دائمی، ای خدای عالیشان، ای فریادرس فریادرس طلبان، ای آن‌که هر حاجتی بر او فرود می‌آید، اگر از من رضایت داری بر رضایت بیفزا و مرا تا نهایت درجه به خود نزدیک کن و اگر از من رضایت نداری پس به حق محمد و خاندانش و به حق فضل و احسان فراوان تو بر ایشان، از من راضی شو که تو بسیار توبه‌پذیری. پس آن‌گاه حضرت ابو عبدالله علیه السلام فرمودند: این است آن دعایی که آدم علیه السلام از جانب پروردگار خود دریافت کرد و خداوند تبارک و تعالی به برکت این دعا، توبه‌ی آدم علیه السلام را قبول کرد.

﴿۱۷۴۳﴾ ما کلماتی هستیم که آدم از پروردگارش یاد گرفت و توبه کرد و توبه‌اش پذیرفته شد.

﴿۱۷۴۴﴾ این‌ها کلماتی است که آدم از پروردگارش یاد گرفت، توبه کرد و توبه‌اش پذیرفته شد و آن این است: پروردگارا، از تو به حق محمد، علی، فاطمه، حسن و حسین درخواست می‌کنم که توبه‌ی مرا بپذیری؛ و خدا توبه‌اش را قبول کرد.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٧٤٥﴾ الباقِرُ عليه السلام: الْكَلِمَاتُ الَّتِي تَلْقَاهُنَّ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى قَالَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ إِنِّي عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي فَأَغْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ اللَّهُمَّ إِنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ إِنِّي عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَغْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ اللَّهُمَّ إِنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ إِنِّي عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي فَأَغْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٨٦

﴿١٧٤٦﴾ ثُمَّ ذَكَرَهُنَّ بِخِصَالِ التَّوْبَةِ مِنْ حَوَاءَ عليها السلام قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا؛ بحار الأنوار ج: ٤٣ ص: ٣٢
﴿١٧٤٧﴾ الرَّسُولُ عليه السلام: سَأَلْتُ النَّبِيَّ عليه السلام عَنْ الْكَلِمَاتِ الَّتِي تَلْقَاهَا آدَمُ مِنْ رَبِّهِ فَتَابَ عَلَيْهِ قَالَ سَأَلَهُ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ عليهم السلام إِلَّا تَبْتَ عَلَى قَتَابٍ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٩٨

٢-٤-٤-٤- الإِسْمُ الَّذِي بِهِ يَقْبَلُ التَّوْبَةُ

﴿١٧٤٨﴾ الرَّسُولُ عليه السلام: وَبِاسْمِكَ الَّذِي تَقْبَلُ بِهِ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِكَ وَتَغْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٣٧١

﴿١٧٤٩﴾ الزَّهْرَاءُ عليها السلام: أَسْأَلُكَ بِالِاسْمِ الَّذِي تَبْتَ بِهِ عَلَى دَاوُدَ وَبِالِاسْمِ الَّذِي وَهَبْتَ بِهِ لِزَكَرِيَّا يَحْيَى وَبِالِاسْمِ الَّذِي كَشَفْتَ بِهِ عَنْ أَيُّوبَ الضَّرَّ وَتَبْتَ بِهِ عَلَى دَاوُدَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ٤٠٤
﴿١٧٥٠﴾ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْمَكْتُومِ إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى اسْمًا مَكْتُومًا عَنِ الْعِبَادِ لَا تَرَى آدَمَ وَحَوَاءَ لَمَّا اضْطَرَّا دَعَوَا اللَّهَ تَعَالَى بِأَيِّ اسْمٍ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا فَقَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهُمَا؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ٢٧٩

﴿١٧٥١﴾ فَصَلَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَتَبَّ عَلَى وَعَلَى وَالَّذِي بَمَا تَبْتَ وَتَتُوبُ عَلَى جَمِيعِ خَلْقِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ٥٥

﴿١٧٥٢﴾ أَسْأَلُكَ يَا سَيِّدِي بِمَا آلَيْتَ بِهِ عَلَى نَفْسِكَ وَدَعَوْتَ إِلَيْهِ مِنْ رَحْمَتِكَ وَاسْتِجَابَتِكَ وَوَعَدْتَ مِنْ قُرْبِكَ وَنَدَبْتَ إِلَيْهِ مِنْ عَفْوِكَ وَأَمَرْتَ بِهِ مِنْ دُعَائِكَ وَقَبِلْتَ مِنْ تَوْبَةٍ مِنْ تَابَ إِلَيْكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٤٣٥

٣-٤-٤-٤- بِمُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ عليهم السلام

﴿١٧٥٣﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ بِحَقِّ الْأَكْرَمِينَ عَلَيْكَ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ وَالْأَئِمَّةِ إِلَّا تَبْتَ عَلَيْنَا وَرَحِمْنَا فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْنَاهُمَا؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٧٤
﴿١٧٥٤﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: فَلَمَّا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمَا جَاءَهُمَا جَبْرَائِيلُ فَقَالَ لَهُمَا إِنَّكُمَا إِنَّمَا ظَلَمْتُمَا أَنْفُسَكُمَا بِتَمَنَّى مَنْزِلَةٍ مِنْ فَضْلِ عَلَيْكُمَا فَجَزَّؤَكُمَا مَا قَدْ عَوْقَبْتُمَا بِهِ مِنَ الْهُبُوطِ مِنْ جِوَارِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى أَرْضِهِ فَسَلَا رَبَّكُمَا بِحَقِّ الْأَسْمَاءِ الَّتِي رَأَيْتُمُوهَا عَلَى سَاقٍ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۷۴۵﴾ کلماتی که آدم آن‌ها را از خدای عزیز و جلیل فراگرفت و خداوند توبه‌ی او را پذیرفت و او را هدایت کرد چنین بود: "پروردگارا، تو پاک و منزّه و ستایش‌شده‌ای. من کار خطایی انجام داده و بر خود ظلم کردم. مرا ببخش، تو آمرزنده‌ی مهربانی. پروردگارا، خدایی جز تو نیست، تو پاک و منزّه و ستایش‌شده‌ای. من کار خطایی انجام داده و بر خود ظلم کردم. مرا ببخش، تو آمرزنده‌ی مهربانی. پروردگارا، خدایی جز تو نیست تو پاک و منزّه و ستایش‌شده‌ای. من کار خطایی انجام داده و بر خود ظلم کردم. مرا ببخش تو آمرزنده‌ی مهربانی.

﴿۱۷۴۶﴾ سپس خدای حکیم خصلت‌های آنان را شرح داده و فرموده است: حوا توبه کرد و همراه با آدم هر دو گفتند: "پروردگارا، ما به خودمان ظلم کردیم."

﴿۱۷۴۷﴾ از پیامبر ﷺ پرسیدم کلماتی که آدم از پروردگار خود دریافت کرد و به برکت آن کلمات، خداوند توبه‌اش را پذیرفت چه بود؟ فرمود: چنین گفت: خدایا، به حق محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین، توبه‌ام را بپذیر، و خداوند نیز توبه‌اش را پذیرفت.

۲-۴-۴- نامی که به آن توبه پذیرفته می‌شود

﴿۱۷۴۸﴾ به آن نامت سوگندت می‌دهم که با آن توبه را از بندگان می‌پذیری و بدی‌ها را می‌بخشی. ﴿۱۷۴۹﴾ به آن اسمی که به برکت آن توبه‌ی داود را قبول کردی و به آن نام که به برکت آن یحیی را به زکریا بخشیدی و به آن نام که به برکت آن بلاها را از ایوب برطرف نمودی و به آن نام که گناه داود را بخشیدی.

﴿۱۷۵۰﴾ پروردگارا، تو را با اسم پنهان شده‌ات می‌خوانم، برای خداوند متعال اسمی است که از بندگان پنهان است. آیا ندیدی که وقتی آدم و حوا به اضطراب افتادند و چاره‌ای نیافتند، خداوند را به آن اسم خواندند. و گفتند: پروردگارا، ما به خودمان ظلم کردیم؛ و خداوند توبه‌ی آن‌ها را پذیرفت.

﴿۱۷۵۱﴾ بر محمد و خاندان پاکش درود فرست؛ و همچنان که به سایر مخلوقات روی کردی به من و پدر و مادرم روی کن.

﴿۱۷۵۲﴾ آقای من، از تو به آن نامی درخواست می‌کنم که، با آن برخوردت قسم یاد کردی، با آن به رحمت و استجابت دعوت کردی، وعده‌ی قرب و بخشش دادی، امر کردی تو را با آن بخوانیم که توبه‌ی توبه‌کننده را بپذیری.

۳-۴-۴- سوگند به محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم‌السلام

﴿۱۷۵۳﴾ خدایا، ما از تو درخواست می‌کنیم به حق گرامی‌ترین افراد نزد تو، محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و سایر امامان علیهم‌السلام که ما را ببخشی و بر ما رحم کنی. پس خداوند توبه‌ی آن‌ها را پذیرفت.

﴿۱۷۵۴﴾ آن‌گاه که خداوند اراده کرد که از آدم و حوا درگذرد جبرئیل نزد آن‌ها آمده گفت: شما با آرزو کردن مقام کسانی که بر شما برتری دارند، به خود ستم روا داشتید؛ کیفر شما همین بود که شما را از همسایگی خدا پایین آورند؛ با توسل به همان نام‌هایی که در ساق عرش مشاهده کردید، از خدا بخواهید

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

الْعَرْشَ حَتَّى يَتُوبَ عَلَيْكُمَا فَقَالَ اللَّهُ إِنَّا نَسْأَلُكَ بِحَقِّ الْأَكْرَمِينَ عَلَيْكَ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ وَالْأَئِمَّةَ إِلَّا تُبْتَ عَلَيْنَا وَرَحِمْنَا فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ فَلَمْ تَزَلْ أَنْبِيَاءُ اللَّهِ بَعْدَ ذَلِكَ يَحْفَظُونَ هَذِهِ الْأَمَانَةَ وَيُخْبِرُونَ بِهَا أَوْصِيَاءَهُمْ وَالْمُخْلِصِينَ مِنْ أَمَمِهِمْ فَيَأْتُونَ حَمَلَهَا وَيُشْفِقُونَ مِنْ أَدْعَائِهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ الَّذِي قَدْ عُرِفَ فَاصِلُ كُلِّ ظُلْمٍ مِنْهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٧٤

﴿١٧٥٥﴾ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَتَلَقَى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ قَالَ سَأَلَهُ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ

وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ عليه السلام؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٩٩

﴿١٧٥٦﴾ الْعَسْكَرِيُّ عليه السلام؛ قَالَ آدَمُ اللَّهُمَّ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ وَالطَّيِّبِينَ مِنْ آلِهِمْ لَمَّا تَفَضَّلْتَ يَقْبُولُ تَوْبَتِي وَغُفْرَانَ زَلَّتِي وَإِعَادَتِي مِنْ كَرَامَتِكَ إِلَى مَرْتَبَتِي قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ قَبِلْتُ تَوْبَتَكَ وَأَقْبَلْتُ بِرِضْوَانِي عَلَيْكَ وَصَرَفْتُ آلَائِي وَنِعْمَائِي إِلَيْكَ وَأَعَدْتُكَ إِلَى مَرْتَبَتِكَ مِنْ كَرَامَاتِي وَفَرَّغْتُ نَصِيْبَكَ مِنْ رَحِمَاتِي فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ فَتَلَقَى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج:

١١ ص: ١٩١

﴿١٧٥٧﴾ الْعَسْكَرِيُّ عليه السلام؛ وَقَالَ عليه السلام فِي قِصَّةِ التَّوْبَةِ عَنْ عِبَادَةِ الْعَجَلِ يَقْتُلُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا فَلَمَّا اسْتَمَرَ الْقَتْلُ فِيهِمْ وَهُمْ سِتْمِائَةُ أَلْفٍ إِلَّا اثْنَيْ عَشَرَ (أَلْفًا) الَّذِينَ لَمْ يَعْبُدُوا الْعَجَلَ وَفَقَّ اللَّهُ بَعْضُهُمْ فَقَالَ لِبَعْضِهِمْ وَالْقَتْلُ لَمْ يُفْضَ بَعْدُ إِلَيْهِمْ فَقَالَ أَوْ لَيْسَ اللَّهُ قَدْ جَعَلَ التَّوَسُّلَ بِمُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ عليه السلام أَمْرًا لَا يَخِيبُ مَعَهُ طَلِبَةٌ وَلَا يَرُدُّ بِهِ مَسْأَلَةٌ وَهَكَذَا تَوَسَّلْتُ بِهِمُ الْأَنْبِيَاءُ وَالرُّسُلُ فَمَا لَنَا لَا نَتَوَسَّلُ قَالَ فَاجْتَمِعُوا وَضَجُّوا يَا رَبَّنَا بِجَاهِ مُحَمَّدٍ الْأَكْرَمِ وَبِجَاهِ عَلِيٍّ الْأَفْضَلِ وَبِجَاهِ فَاطِمَةَ ذَاتِ الْفَضْلِ وَالْعِصْمَةِ وَبِجَاهِ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ سَيِّدِي الْمُرْسَلِينَ وَسَيِّدِي شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَانِ أَجْمَعِينَ وَبِجَاهِ الذُّرِّيَّةِ الطَّيِّبَةِ الطَّاهِرَةِ مِنْ آلِ طِهٍ وَبِيسَ لَمَّا غَفَرْتَ لَنَا ذُنُوبَنَا وَغَفَرْتَ لَنَا هَفُوتَنَا وَأَزَلْتَ هَذَا الْقَتْلَ عَنَّا فَذَلِكَ حِينَ نُوْدِي مُوسَى مِنَ السَّمَاءِ أَنْ كُفَّ الْقَتْلُ فَقَدْ سَأَلَنِي بَعْضُهُمْ مَسْأَلَةً وَأَقْسَمَ عَلَى قَسَمٍ لَوْ أَقْسَمَ بِهِ هَؤُلَاءِ الْعَابِدُونَ لِلْعَجَلِ وَسَأَلَنِي بَعْضُهُمُ الْعِصْمَةَ حَتَّى لَا يَعْبُدُوهُ لَوْ قَتَلْتُهُمْ وَعَصَمْتُهُمْ وَلَوْ أَقْسَمَ عَلَى بَها إِبْلِيسَ لَهْدَيْتُهُ وَلَوْ أَقْسَمَ عَلَى بَها نُمِرُودُ أَوْ فِرْعَوْنُ لَنَجَّيْتُهُمْ فَرَفَعَ عَنْهُمْ الْقَتْلَ فَجَعَلُوا يَقُولُونَ يَا حَسْرَتَنَا أَيْنَ كُنَّا عَنْ هَذَا الدُّعَاءِ بِمُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ حَتَّى كَانَ اللَّهُ يَقِينًا شَرَّ الْفِتْنَةِ وَيَعْصِمُنَا بِأَفْضَلِ الْعِصْمَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ٢٣٥

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

توبه‌ی شما را بپذیرد. گفتند خدایا، ما از تو درخواست می‌کنیم به حقّ آنان که نزد تو گرامی‌اند - محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و ائمه السلام - که ما را ببخشی و بر ما رحم کنی. خداوند توبه‌ی آن دو را پذیرفت که او توبه‌پذیر و مهربان است. از آن پس انبیا پیوسته این امانت را حفظ می‌کردند و به جانشینان خویش و افراد مخلص امتشان، محافظت از آن را سفارش می‌کردند؛ و این همان امانتی بود که همه از حمل آن امتناع کردند و از ادعای توانایی بر حمل آن نیز ترسیدند؛ و فقط آن را انسان شناخته‌شده برعهده گرفت. پس اصل و ریشه‌ی هر ظلمی تا روز قیامت از آن است. و این آیه اشاره به همان مطلب است. "ما امانت (تعهد، تکلیف، و ولایت الهیه) را بر آسمان‌ها و زمین و کوه‌ها عرضه داشتیم، آن‌ها از حمل آن سر برتافتند، و از آن هراسیدند؛ اما انسان آن را بر دوش کشید؛ او بسیار ظالم و جاهل بود؛ (چون قدر این مقام عظیم را شناخت و به خود ستم کرد)".

﴿۱۷۵۵﴾ درباره‌ی آیه‌ی "پس آدم از خداوند کلماتی دریافت کرد و به او رو کرد" فرمود به حق محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین درخواست کرد.

﴿۱۷۵۶﴾ آدم گفت: خدایا، به آبروی محمد و خاندان پاکش، به آبروی محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و خاندان پاکشان، از تو می‌خواهم که با قبول کردن توبه‌ام، آمرزش لغزش‌هایم و بازگرداندنم به جایگاه و مرتبه‌ی ازدست‌رفته‌ام، به من لطف کنی. خداوند فرمود: توبه‌ات را پذیرفتم و با رضایتم به تو رو می‌کنم و نعمت‌هایم را به سوی تو ارسال می‌کنم و از روی بزرگواری تو را به جایگاهت برمی‌گردانم، بهره‌ات را از رحمت‌هایم فراوان می‌کنم. پس این است فرمایش پروردگار عزیز و جلیل "پس آدم از خداوند کلماتی دریافت کرد و به او رو کرد که همانا او بسیار توبه‌پذیر و مهربان است".

﴿۱۷۵۷﴾ درباره‌ی داستان توبه‌ی گوساله‌پرستان فرمود: یکدیگر را به قتل می‌رساندند و به این عمل ادامه دادند تا آنکه ششصد هزار، منهای دوازده‌هزار نفر کشته شدند. و آن‌گاه خداوند به قلب کسانی که گوساله نپرستیده بودند چنین الهام کرد و آن‌ها با خود گفتند: مگر جز این است که توسل به محمد و خاندانش وسیله‌ای ست که خداوند هرگز متوسل به آن را ناامید نمی‌کند؟ پس چرا ما به آن‌ها متوسل نشویم تا این حکم کشتن گوساله‌پرستان از ما برداشته شود؟ آن‌وقت همگی اجتماع کردند و به ضجه و زاری پرداختند و گفتند: پروردگارا، به آبرومندی محمد باکرامت و به آبرومندی علی بافضیلت و به آبرومندی فاطمه‌ی صاحب فضل و عصمت و به آبرومندی حسن و حسین دو نواده‌ی آقا و سرور پیامبران که سرور جوانان اهل بهشتند و به آبرومندی نسل پاک آن‌ها از خاندان طه و یس، از تو می‌خواهیم از گناه ما درگذری و ما را ببامرزی و این حکم قتل و کشتار را از میان ما برداری، در همان لحظه به موسی ندا رسید: دست از قتل دست بردار، چون بعضی از این قوم مرا به کسانی قسم دادند که اگر ابلیس و نمروذ و فرعون مرا به آن سوگند می‌دادند آن‌ها را نجات می‌دادم و درخواستشان را اجابت می‌کردم؛ پس خداوند حکم قتل را از میان آن‌ها برداشت و آن‌ها با خود گفتند: ای افسوس و حسرت بر ما، ای کاش زودتر خدا را با این سوگند می‌خواندیم تا ما را از شر این فتنه نگاه می‌داشت و ما را به بهترین شکل حفظ می‌کرد.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٧٥٨﴾ العسكري عليه السلام: قَالَ آدَمُ اللَّهُمَّ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ وَ الطَّيِّبِينَ مِنْ أَلَيْهِمْ لَمَّا تَفَضَّلْتَ بِقَبُولِ تَوْبَتِي وَ غُفْرَانِ زَلَّتِي؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١

﴿١٧٥٩﴾ الصادق عليه السلام: قَالَ آدَمُ عليه السلام يَا رَبِّ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَ فَاطِمَةَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ إِلَّا تُبْتُ عَلَى فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ يَا آدَمُ وَ مَا عَلِمَكَ بِمُحَمَّدٍ فَقَالَ حِينَ خَلَقْتَنِي رَفَعْتَ رَأْسِي فَرَأَيْتُ فِي الْعَرْشِ مَكْتُوبًا مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ عَلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ٢٣٧

﴿١٧٦٠﴾ الرسول عليه السلام: قَالَ آدَمُ فَكَيْفَ أَصْنَعُ يَا رَبِّ حَتَّى أَكُونَ تَائِبًا تَقْبَلُ تَوْبَتِي فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى تُسَبِّحُنِي بِمَا أَنَا أَهْلُهُ وَ تَعْتَرِفُ بِخَطِيئَتِكَ كَمَا أَنْتَ أَهْلُهُ وَ تَتَوَسَّلُ إِلَيَّ بِالْفَاضِلِينَ الَّذِينَ عَلَّمْتُكَ أَسْمَاءَهُمْ وَ فَضَّلْتُكَ بِهِمْ عَلَى مَلَائِكَتِي وَ هُمْ مُحَمَّدٌ وَ آلُهُ الطَّيِّبُونَ وَ أَصْحَابُهُ الْخَيْرُونَ؛ بحار الأنوار ج: ٢٦ ص: ٣٣٠

﴿١٧٦١﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: قَالَ عَلَى أَنَا بِي تَابَ اللَّهُ عَلَى آدَمَ فِي خَطِيئَتِهِ قَالَتْ فَاطِمَةُ وَ أَنَا بِي قَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهُ؛ الفضائل ٠ ص: ٨

﴿١٧٦٢﴾ الرسول عليه السلام: لَمَّا نَزَلَتِ الْخَطِيئَةُ بِآدَمَ وَ أَخْرَجَ مِنَ الْجَنَّةِ أَتَاهُ جِبْرِيلُ فَقَالَ يَا آدَمُ ادْعُ رَبَّكَ فَقَالَ يَا حَبِيبِي جِبْرِيلُ بِمَا أَدْعُو قَالَ قُلْ رَبِّ أَسْأَلُكَ بِحَقِّ الْخَمْسَةِ الَّذِينَ تَخْرُجُهُمْ مِنْ صُلْبِي آخِرَ الزَّمَانِ إِلَّا تُبْتُ عَلَى وَ رَحِمْتَنِي فَقَالَ لَهُ آدَمُ عليه السلام يَا جِبْرِيلُ سَمِّهُمْ لِي قَالَ قُلْ اللَّهُمَّ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ نَبِيِّكَ وَ بِحَقِّ عَلِيٍّ وَصِيِّ نَبِيِّكَ وَ بِحَقِّ فَاطِمَةَ بِنْتِ نَبِيِّكَ وَ بِحَقِّ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ سَيِّدِي نَبِيِّكَ إِلَّا تُبْتُ عَلَى فَارْحَمْنِي فَدَعَا بِهِنَّ آدَمُ فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ٢٣٨

﴿١٧٦٣﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: نَحْنُ الْكَلِمَاتُ الَّتِي تَلَقَّاها آدَمُ مِنْ رَبِّهِ فَتَابَ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٢٧ ص: ٣٩

﴿١٧٦٤﴾ الرسول عليه السلام: يَا عِبَادَ اللَّهِ إِنْ آدَمَ لَمَّا رَأَى النُّورَ سَاطِعًا مِنْ صُلْبِهِ إِذْ كَانَ اللَّهُ قَدْ نَقَلَ أَشْبَاحَنَا مِنْ ذُرْوَةِ الْعَرْشِ إِلَى ظَهْرِهِ رَأَى النُّورَ وَ لَمْ يَتَبَيَّنْ الْأَشْبَاحُ فَقَالَ يَا رَبِّ مَا هَذِهِ الْأَنْوَارُ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْوَارُ أَشْبَاحِ نَفْسَتِهِمْ مِنْ أَشْرَفِ بَقَاعِ عَرْشِي إِلَى ظَهْرِكَ وَ لِذَلِكَ أَمَرْتُ الْمَلَائِكَةَ بِالسُّجُودِ لَكَ إِذْ كُنْتَ وَعَاءً لِيَتَلَكَّ الْأَشْبَاحُ فَقَالَ آدَمُ يَا رَبِّ لَوْ بَيَّنَّتْهَا لِي فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى انْظُرْ يَا آدَمُ إِلَى ذُرْوَةِ الْعَرْشِ فَانْظُرْ آدَمُ وَ وَقَعَ نُورُ أَشْبَاحِنَا مِنْ ظَهْرِ آدَمَ عَلَى ذُرْوَةِ الْعَرْشِ فَانْطَبَعَ فِيهِ صُورُ أَنْوَارِ أَشْبَاحِنَا كَمَا يَنْطَبِعُ وَجْهُ الْإِنْسَانِ فِي الْمِرْآةِ الصَّافِيَةِ فَرَأَى أَشْبَاحَنَا فَقَالَ مَا هَذِهِ الْأَشْبَاحُ يَا رَبِّ فَقَالَ اللَّهُ يَا آدَمُ هَذِهِ الْأَشْبَاحُ أَفْضَلُ خَلْقَتِي وَ بَرِيَّتِي هَذَا مُحَمَّدٌ وَ أَنَا الْحَمِيدُ وَ الْمَحْمُودُ فِي أَفْعَالِي شَقَقْتُ لَهُ اسْمًا مِنْ اسْمِي وَ هَذَا عَلِيٌّ وَ أَنَا الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ شَقَقْتُ لَهُ اسْمًا مِنْ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۷۵۸﴾ آدم گفت: خدایا، به آبروی محمد و خاندان پاکش، به آبروی محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و خاندان پاکشان، می‌خواهم که با قبول کردن توبه‌ام و آمرزش لغزش‌هایم، به من لطف کنی.

﴿۱۷۵۹﴾ آدم علیه السلام گفت: پروردگارا، به حق محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین، توبه‌ی مرا بپذیر. و خداوند به او وحی کرد: ای آدم، از محمد صلی الله علیه و آله چه می‌دانی؟ گفت: هنگامی که مرا خلق کردی سرم را بالا بردم و دیدم در عرش نوشته شده است: محمد رسول‌الله، علی امیرالمؤمنین.

﴿۱۷۶۰﴾ آدم گفت خدایا، چه کنم تا توبه‌کار به حساب آیم و توبه‌ام را بپذیری؟ خداوند فرمود: مرا آن‌چنان که شایسته هستم تسبیح کن و به خطای خود آن‌چنان که هستی اعتراف کن و با توسل به آن اشخاص برجسته‌ای که اسامی‌شان را به تو آموختم و تو را به واسطه‌ی آن‌ها بر فرشتگان برتری بخشیدم، به من متوسل شو، و آنان محمد و خاندان پاک و اصحاب خوب اویند.

﴿۱۷۶۱﴾ علی علیه السلام فرمود: من همانم که خداوند به واسطه‌ی او گناه آدم را بخشید. و فاطمه علیها السلام فرمود: من همانم که خداوند به واسطه‌ی او توبه‌ی او را قبول کرد.

﴿۱۷۶۲﴾ وقتی از آدم خطا سر زد و از بهشت اخراج شد، جبرئیل نزد او آمد و گفت: ای آدم، پروردگارت را صدا بزن، آدم گفت: ای دوست من جبرئیل، چگونه خدا را بخوانم گفت: بگو: پروردگارا، تو را به حق پنج تن از کسانی که در آخرالزمان از پشت من خارج می‌کنی از تو درخواست می‌کنم که توبه‌ی مرا بپذیری و به من رحم کنی، آدم گفت: ای جبرئیل، آن‌ها را برایم نام ببر، جبرئیل گفت: بگو: پروردگارا، به حق محمد، پیامبرت و به حق علی، جانشین پیامبرت و به حق فاطمه، دختر پیامبرت و به حق حسن و حسین، فرزندان پیامبرت، توبه‌ام را بپذیر و به من رحم کن؛ پس خداوند توبه‌ی او را پذیرفت و این بود کلماتی که خداوند آن‌ها را به آدم آموخت و توبه‌ی او را پذیرفت.

﴿۱۷۶۳﴾ ما کلماتی هستیم که آدم از پروردگارش یاد گرفت و توبه کرد و توبه‌اش پذیرفته شد.

﴿۱۷۶۴﴾ ای بندگان خدا، آن‌گاه که آدم علیه السلام خداوند شبح‌های ما را از بالای عرش به صلب آدم منتقل کرد، آدم نور درخشانی را مشاهده کرد که از صلیب می‌تابد اما آن اشباح را ندید؛ بنابراین گفت: خدایا، این نورها چیست؟ خداوند فرمود: نور شبح‌هایی است که از بهترین جای عرش به پشت تو منتقل کرده‌ام و چون تو ظرف این انوار بودی به همین جهت به فرشتگان دستور دادم تو را سجده کنند. آدم گفت: خدایا، برایم توضیح بده. خدا فرمود: ای آدم، به بالای عرش نگاه کن؛ آدم نگاه کرد، نور شبح‌های ما از صلب آدم به بالای عرش افتاد و در آن صورت‌هایی مثل آینه نقش بست و شبح‌های ما را مشاهده کرد. عرض کرد: خدایا، این شبح‌ها چیست؟ خداوند فرمود این‌ها شبح‌های بهترین مخلوقاتند، این محمد است و من حمید محمود در افعال، یک اسم از اسم‌های خود برای او جدا کرده‌ام، این علی است و من علی عظیم هستیم،

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

اسمى وَ هَذِهِ فَاطِمَةُ وَ أَنَا فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ فَاطِمُ أَغْدَائِي عَنْ رَحْمَتِي يَوْمَ فَصَلِ قَضَائِي وَ فَاطِمُ أَوْلِيَائِي عَمَّا يَعْتَرِيهِمْ وَ يَشِينُهُمْ فَشَقَقْتُ لَهَا اسْمًا مِنْ اسْمِي وَ هَذَا الْحَسَنُ وَ هَذَا الْحُسَيْنُ وَ أَنَا الْمُحْسِنُ الْمُجْمَلُ شَقَقْتُ لَهُمَا اسْمًا مِنْ اسْمِي هُوَ لَا خِيَارُ خَلِيقَتِي وَ كِرَامُ بَرِيَّتِي بِهِمْ أَخَذُ وَ بِهِمْ أُعْطِي وَ بِهِمْ أُعَاقِبُ وَ بِهِمْ أُثِيبُ فَتَوَسَّلْ إِلَى بِهِمْ يَا آدَمُ وَ إِذَا دَهَنَكَ دَاهِيَةٌ فَاجْعَلْهُمْ إِلَى شَفْعَاءِكَ فَإِنِّي آتِيْتُ عَلَى نَفْسِي قَسَمًا حَقًّا لَا أَخِيْبُ بِهِمْ أَمَلًا وَ لَا أَرُدُّ بِهِمْ سَائِلًا فَلِذَلِكَ حِينَ نَزَلَتْ مِنْهُ الْخَطِيئَةُ دَعَا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِمْ فَتَابَ عَلَيْهِ وَ غَفَرَ لَهُ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٥٠

﴿١٧٦٥﴾ ابن عباس رضي الله عنه: هَبَطَ جَبْرَائِيلُ عَلَى يَعْقُوبَ فَقَالَ أَلَا أَعْلَمُكَ دُعَاءَ يَرُدُّ اللَّهُ بِهِ بَصَرَكَ وَ يَرُدُّ عَلَيْكَ ابْنَيْكَ قَالَ بَلَى قَالَ فَقُلْ مَا قَالَهُ أَبُوكَ آدَمُ فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ مَا قَالَهُ نُوحٌ فَاسْتَوَتْ سَفِينَتُهُ عَلَى الْجُودَى وَ نَجَا مِنَ الْغَرَقِ وَ مَا قَالَهُ أَبُوكَ إِبْرَاهِيمُ خَلِيلُ الرَّحْمَنِ حِينَ آتَى فِي النَّارِ فَجَعَلَهَا اللَّهُ عَلَيْهِ بَرْدًا وَ سَلَامًا قَالَ يَعْقُوبُ وَ مَا ذَلِكَ يَا جَبْرَائِيلُ فَقَالَ قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ وَ فَاطِمَةَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ عليهم السلام أَنْ تَأْتِيَنِي يَبُوسُفَ وَ بَنِيَّامِينَ جَمِيعًا وَ تَرُدَّ عَلَى عَيْنِي فَقَالَهُ فَمَا اسْتَمَّ يَعْقُوبُ هَذَا الدُّعَاءَ حَتَّى جَاءَ الْبَشِيرُ فَأَلْقَى قَمِيصَ يُونُسَ عَلَيْهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ١٠٠

﴿١٧٦٦﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَنَّهُ وَ زَوْجَتُهُ حَوَاءُ رَأَيَا عَلَى بَابِ الْجَنَّةِ مُحَمَّدٌ وَ عَلِيٌّ وَ فَاطِمَةُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ صَفَوَتِي مِنَ الْخَلْقِ فَسَأَلَا اللَّهَ بِهِمْ فَتَابَ عَلَيْهِمْ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٤٦
﴿١٧٦٧﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَنَّهُ يُكْرَهُ لِلْعَبْدِ أَنْ يُزَكِّي نَفْسَهُ وَ لَكِنِّي أَقُولُ إِنَّ آدَمَ لَمَّا أَصَابَ الْخَطِيئَةَ كَانَتْ تَوْبَتُهُ أَنْ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ لَمَّا غَفَرْتَ لِي فَغَفَرَهَا لَهُ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ١٠٠

﴿١٧٦٨﴾ العسكري عليه السلام: أَسْأَلُكَ... بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ الَّذِينَ بَذَرُوا أَسْمَاءَهُمْ تَابَ اللَّهُ عَلَى آدَمَ عليه السلام وَ غَفَرَ خَطِيئَتَهُ وَ أَعَادَهُ إِلَى مَرَاتِبِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩ ص: ٣١٤
﴿١٧٦٩﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: سَأَلْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وآله عَنْ الْكَلِمَاتِ الَّتِي تَلْقَاهَا آدَمُ مِنْ رَبِّهِ فَتَابَ عَلَيْهِ قَالَ سَأَلَهُ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ وَ فَاطِمَةَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ إِلَّا تَبْتُ عَلَى فَتَابَ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٩٨

٥-٤-٤- مع العبادَةِ وَ بَعْدَهَا

١-٤-٤- الطَّهَارَةُ

١-٤-٤-١- طَهَارَةُ الثِّيَابِ

﴿١٧٧٠﴾ الباقر عليه السلام: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام وَ شَكَوْتُ إِلَيْهِ كَثْرَةَ الزَّلَازِلِ فِي الْأَهْوَازِ وَ قُلْتُ تَرَى لَنَا التَّحَوُّلَ عَنْهَا فَكُتِبَ لَنَا تَتَحَوَّلُ عَنْهَا وَ صُومُوا الْأَرْبَعَاءَ وَ الْخَمِيسَ وَ الْجُمُعَةَ وَ اغْتَسِلُوا وَ طَهَّرُوا ثِيَابَكُمْ وَ أَبْرَزُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَ ادْعُوا اللَّهَ فَإِنَّهُ يَرْفَعُ عَنْكُمْ قَالَ فَفَعَلْنَا فَأُمْسِكَتِ الزَّلَازِلُ قَالَ وَ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُذْنِبٌ فَيَتُوبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ دَعَا لَهُمْ بِخَيْرٍ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ١٥٠

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

اسمی از نام‌های خود برای او جدا کرده‌ام، این فاطمه است من فاطر آسمان‌ها و زمین‌هایم و جداکننده‌ی دشمنان خود از رحمت در روز قیامت و جداکننده‌ی دوستانم هستم از چیزهایی که موجب ناراحتی و آلودگی آن‌ها می‌شود، یک اسم از اسم‌های خود را برای او جدا کرده‌ام، این حسن و این حسین است و من محسن و نیکوکارم، یک اسم از اسم‌های خود برای آن دو جدا کرده‌ام. این‌ها بهترین مخلوقات و گرامی‌ترین افراد هستند، به‌وسیله‌ی آن‌ها مؤاخذه می‌کنم و به آن‌ها می‌بخشم و به آن‌ها کیفر می‌کنم و به‌وسیله‌ی آن‌ها ثواب می‌دهم. ای آدم، هرگاه مصیبتی بر تو وارد شد آن‌ها را نزد من شفیع قرار بده، چون من به حق خودم سوگندی محکم و جدی یاد کرده‌ام که اگر کسی با وساطت آن‌ها امیدی به من داشته باشد او را ناامید نمی‌کنم و هرکس به‌وسیله‌ی آن‌ها از من درخواستی نماید، رد نمی‌کنم؛ به همین جهت وقتی از آدم لغزشی سر زد، خدا را به‌واسطه‌ی آن‌ها خواند و خدا توبه‌اش را پذیرفت و او را آمرزید.

﴿۱۷۶۵﴾ جبرئیل به یعقوب نازل شد و گفت: نمی‌خواهی به تو دعایی بیاموزم که خدا بینایی و فرزندی را به تو برگرداند؟ گفت: چرا، گفت: همان را بگو که پدرت آدم گفت و خدا توبه‌اش را پذیرفت. همان را بگو که نوح گفت و کشتی او بر کوه جودی قرار گرفت و از غرق شدن نجات یافت. همان را بگو که پدرت ابراهیم خلیل الرحمن وقتی در آتشش افکندند گفت و خدا آتش را بر او سرد و بی‌زیان کرد. یعقوب گفت: ای جبرئیل، آن کلمات چه بود؟ گفت: بگو: پروردگارا، به حق محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین از تو می‌خواهم که یوسف و بنیامین و نیز بینایی چشمانم را به من برگردانی. هنوز دعای یعقوب تمام نشده بود که بشیر آمد و پیراهن یوسف را بر او افکند و بینایی او برگشت.

﴿۱۷۶۶﴾ آدم و حوا دیدند که بر در بهشت چنین نوشته شده است: محمد، علی، فاطمه، حسن و حسین برگزیدگان آفریده‌های منند؛ پس خدا را به حق آنان سوگند دادند و خداوند هم توبه‌ی آنان را پذیرفت. ﴿۱۷۶۷﴾ هرچند برای آدمی پسندیده نیست که از خود تعریف کند، ولی ناچارم بگویم: وقتی آدم دچار خطا شد چون با این کلمات توبه کرد مورد آمرزش قرار گرفت؛ او چنین گفت: "خدایا، به حق محمد و خاندانش از تو درخواست می‌کنم که مرا ببخشی."

﴿۱۷۶۸﴾ به حق محمد و خاندان پاک او که آدم به نام آنان توبه کرد و خداوند گناه او را آمرزید و او را به جایگاه خود بازگرداند.

﴿۱۷۶۹﴾ از پیامبر ﷺ پرسیدم کلماتی که آدم از پروردگار خود دریافت کرد و به برکت آن کلمات، خداوند توبه‌اش را پذیرفت چه بود؟ فرمود: چنین گفت: خدایا، به حق محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین، توبه‌ام را بپذیر، و خداوند نیز توبه‌اش را پذیرفت.

۵-۴-۴- همراه و بعد از عبادات

۱-۴-۴-۵- پاکیزگی

۱-۴-۵-۱- پاک‌بودن لباس

﴿۱۷۷۰﴾ محضر مبارک حضرت باقر علیه السلام مکتوبی فرستاده و در آن از کثرت زلزله در اهواز شکایت کرده و معروض داشتم آیا صلاح می‌دانید از آنجا به مکان دیگری نقل مکان کنیم؟ حضرت در جواب نوشتند: از آنجا منتقل نشوید، روزهای چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه را روزه بگیرید و روز جمعه غسل کرده و لباس‌های پاک بپوشید و از منازل بیرون آمده و خدا را بخوانید و دعا کنید؛ خداوند زلزله را از شما بر طرف می‌کند. راوی می‌گوید: ما همین کار را کردیم و زلزله‌ها آرام شدند و نیز امام علیه السلام فرمودند: هرکس که از شما گنهکار است توبه و انابه نماید و برای ایشان دعای خیر کرد.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٧٧١﴾ الرسول ﷺ: يَا مُحَمَّدُ وَمَنْ كَانَ كَافِرًا وَارَادَ التَّوْبَةَ وَالْإِيمَانَ فَلْيُطَهِّرْ لِي بَدَنَهُ وَثِيَابَهُ ثُمَّ لِيَسْتَقْبِلْ قِبَلِي وَلْيَضَعْ حُرَّ جَنِينِهِ لِي بِالسُّجُودِ فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ حَائِلٌ وَلْيَقُلْ... فَإِنَّهُ إِذَا قَالَ ذَلِكَ تَوَلَّيْتُهُ فَجَلَوْتُ هُمُومَهُ فَلَنْ تَعُودَ إِلَيْهِ أَبَدًا؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٣١٠

٢-١-٥-٤- التنظيف و طهارة البدن

﴿١٧٧٢﴾ السَّجَّاد (عليه السلام): قَالَ فَحِينَ تَنْظِفُ وَأَحْرَمْتَ وَعَقَدْتَ الْحَجَّ نَوَيْتَ أَنْكَ تَنْظِفُ بِنُورَةِ التَّوْبَةِ الْخَالِصَةِ لِلَّهِ تَعَالَى قَالَ لَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٠ ص: ١٦٦

﴿١٧٧٣﴾ الرسول ﷺ: يَا مُحَمَّدُ وَمَنْ كَانَ كَافِرًا وَارَادَ التَّوْبَةَ وَالْإِيمَانَ فَلْيُطَهِّرْ لِي بَدَنَهُ وَثِيَابَهُ ثُمَّ لِيَسْتَقْبِلْ قِبَلِي وَلْيَضَعْ حُرَّ جَنِينِهِ لِي بِالسُّجُودِ فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ حَائِلٌ وَلْيَقُلْ... فَإِنَّهُ إِذَا قَالَ ذَلِكَ تَوَلَّيْتُهُ فَجَلَوْتُ هُمُومَهُ فَلَنْ تَعُودَ إِلَيْهِ أَبَدًا؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٣١٠

٣-١-٥-٤- الوضوء

﴿١٧٧٤﴾ الصادق (عليه السلام): إِذَا تَوَضَّأْتَ فَقُلْ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ الكافي ج: ٣ ص: ١٦

﴿١٧٧٥﴾ الصادق (عليه السلام): أَنَّ الْوُضُوءَ عَلَى الْوُضُوءِ نُورٌ عَلَى نُورٍ وَمَنْ جَدَّدَ وَضُوءَهُ مِنْ غَيْرِ حَدَّثَ آخَرَ جَدَّدَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ تَوْبَتَهُ مِنْ غَيْرِ اسْتِغْفَارٍ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٤١

﴿١٧٧٦﴾ الرسول ﷺ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْأَحَدِ فِي شَهْرِ ذِي الْقَعْدَةِ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُرِيدُ التَّوْبَةَ فَلْنَا كُلْنَا نُرِيدُ التَّوْبَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ ﷺ اغْتَسِلُوا وَتَوَضَّأُوا وَصَلُّوا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَاقْرَأُوا فِي كُلِّ رَكَعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَالْمُعَوَّدَتَيْنِ مَرَّةً ثُمَّ اسْتَغْفِرُوا سَبْعِينَ مَرَّةً ثُمَّ اخْتِمُوا بِلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ثُمَّ قُولُوا يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ ثُمَّ قَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ مِنْ أُمَّتِي فَعَلَ هَذَا إِلَّا نُوْدِيَ مِنَ السَّمَاءِ يَا عَبْدَ اللَّهِ اسْتَأْنِفِ الْعَمَلَ فَإِنَّكَ مَقْبُولُ التَّوْبَةِ مَغْفُورُ الذَّنْبِ وَيُنَادِي مَلَكٌ مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ أَيُّهَا الْعَبْدُ بُورِكَ عَلَيْكَ وَعَلَى أَهْلِكَ وَذُرِّيَّتِكَ وَيُنَادِي مُنَادٍ آخَرُ أَيُّهَا الْعَبْدُ تَرْضَى خَصَمَاؤَكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيُنَادِي مَلَكٌ آخَرُ أَيُّهَا الْعَبْدُ تَمُوتُ عَلَى الْإِيمَانِ وَلَا يُسَلَّبُ مِنْكَ الدِّينُ وَيُفْسَحُ فِي قَبْرِكَ وَيَنْوَرُ فِيهِ وَيُنَادِي مُنَادٍ آخَرُ أَيُّهَا الْعَبْدُ يَرْضَى أَبَوَاكَ وَإِنْ كَانَا سَاخِطَيْنِ وَغُفِرَ لَأَبَوَيْكَ لَكَ وَذُرِّيَّتِكَ وَأَنْتَ فِي سَعَةِ مِنَ الرِّزْقِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَيُنَادِي جَبْرَائِيلُ أَنَا الَّذِي آتَيْتُكَ مَعَ مَلَكِ الْمَوْتِ أَنْ يَرْفُقَ بِكَ وَلَا يَخْذُشَكَ أَثَرُ الْمَوْتِ إِنَّمَا تَخْرُجُ الرُّوحُ مِنْ جَسَدِكَ سَلَامًا فَلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَنَّ عَبْدًا يَقُولُ هَذَا فِي غَيْرِ الشَّهْرِ فَقَالَ ﷺ مِثْلَ مَا وَصَفْتُ وَإِنَّمَا عَلَّمَنِي جَبْرَائِيلُ هَذِهِ الْكَلِمَاتِ أَيَّامَ أُسْرِيَ بِي؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٣٩٦

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۷۷۱﴾ ای محمد، هر که کافر باشد و بخواهد توبه کند و اهل ایمان شود، باید بدن و لباس خود را پاک کند، رو به قبله پیشانی را مستقیماً بر خاک بگذارد و چنین بگوید:...خودم سرپرستی‌اش را بر عهده وی گیرم و خواسته‌هایش را جلا می‌دهم پس هرگز به آن گناه باز نمی‌گردد.

۲-۱-۴-۵- پاک‌کردن بدن

﴿۱۷۷۲﴾ امام سجاد علیه السلام فرمود: هنگامی که بدن خود را پاک می‌کردی و احرام می‌بستی و محرم می‌شدی، آیا منظورت این بود که می‌خواهی با توبه‌ی خالص، خودت را پاک کنی؟ گفت: نه.

﴿۱۷۷۳﴾ ای محمد، هر که کافر باشد و بخواهد توبه کند و اهل ایمان شود، باید بدن و لباس خود را پاک کند، رو به قبله پیشانی را مستقیماً بر خاک بگذارد و چنین بگوید:...خودم سرپرستی‌اش را بر عهده وی گیرم و خواسته‌هایش را جلا می‌دهم پس هرگز به آن گناه باز نمی‌گردد.

۳-۱-۴-۵- وضو

﴿۱۷۷۴﴾ هنگامی که وضو می‌گیری بگو: شهادت می‌دهم که خدایی جز الله نیست، پروردگاره، مرا از توبه‌کنندگان و پاکان قرار ده.

﴿۱۷۷۵﴾ وضو گرفتن بر روی وضوی قبلی، نوری است بر روی نور؛ و هر کس بدون صادر شدن آنچه که موجب باطل شدن وضو شود، وضوی خود را تجدید کند خدای عزیز و جلیل نیز بدون طلب بخشایش و توبه‌ی جدید، توبه‌ی او را تازه و تجدید می‌کند.

﴿۱۷۷۶﴾ رسول خدا صلی الله علیه و آله در یکشنبه‌ای از ماه ذی‌القعدة از منزل خارج شدند و فرمودند: ای مردم، کسی از شما هست که بخواهد توبه کند؟ گفتیم: ای رسول خدا، همگی ما خواهان توبه‌ایم. سپس رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: غسل کنید و وضو بگیرید و چهار رکعت نماز به جا آورید و در هر رکعت یک بار سوره‌ی حمد و سه بار سوره‌ی توحید و یک بار معوذتین - سوره‌ی فلق و ناس - را بخوانید، سپس هفتاد بار استغفار کنید و با " لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ " نماز را به پایان برسانید. سپس بگویید: " يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ ذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ "، " ای عزیز، ای آمرزنده‌ی گناهان، گناهان من و تمامی مردان و زنان مؤمن را ببخش، زیرا کسی جز تو گناهان را نمی‌آمرزد ". سپس فرمود کسی از امتم نیست که این کار را انجام دهد مگر اینکه از آسمان ندا خواهد آمد: ای بنده‌ی خدا، عمل را از نو آغاز کن زیرا توبه‌ات نزد خداوند پذیرفته و گناهانت آمرزیده شده است. سپس فرشته‌ای از بالای عرش ندا می‌دهد: تبریک بر تو و بر خانواده و بر نسل تو. و منادی دیگری ندا می‌دهد: ای بنده‌ی خدا، دشمنانت در روز قیامت از تو راضی خواهند شد. و فرشته‌ی دیگری ندا می‌دهد: ای بنده‌ی خدا، با ایمان می‌میری و دین از تو گرفته نخواهد شد. و در قبر جای تو گشاده و نورانی خواهد بود. و فرشته‌ی دیگری ندا می‌دهد: پدر و مادرت از تو راضی خواهند شد حتی اگر تابه‌حال خشمگین باشند، و پدر و مادرت و فرزندان به خاطر تو آمرزیده می‌شوند. و به تو در دنیا و آخرت روزی فراوان عطا خواهد شد. و جبرئیل ندا می‌دهد، من کسی هستم که همراه ملک‌الموت نزد تو می‌آیم تا مرگ را بر تو آسان کنم و پی‌آمدهای مرگ لطمه‌ای به تو وارد نکند. و روح از بدنت به نرمی بیرون کشیده می‌شود. گفتیم: ای پیامبر خدا، اگر بنده‌ای غیر از این ماه این دعا را بخواند چه؟ رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: همان طور که توصیف کردم می‌شود. جبرئیل این کلمات را در معراج به من آموخت.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٧٧٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَتَوَضَّأُ فَيَقُولُ عِنْدَ وُضُوئِهِ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ إِلَّا كُتِبَ فِي رَقٍّ وَخُتِمَ عَلَيْهَا ثُمَّ وَضِعَتْ تَحْتَ الْعَرْشِ حَتَّى تُدْفَعَ إِلَيْهِ بِخَاتَمِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ٣٢١

﴿١٧٧٨﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: وَإِنْ قَالَ فِي آخِرِ وُضُوئِهِ أَوْ غُسْلِهِ مِنَ الْجَنَابَةِ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ وَأَشْهَدُ أَنَّ عَلِيًّا وَلِيُّكَ وَخَلِيفَتَكَ بَعْدَ نَبِيِّكَ وَأَنَّ أَوْلِيَاءَهُ خُلَفَاؤُكَ وَأَوْصِيَائِهِ تَحَاتَّتْ عَنْهُ ذُنُوبُهُ كَمَا تَحَاتُّ أَوْرَاقُ الشَّجَرِ وَخَلَقَ اللَّهُ بَعْدَ كُلِّ قَطْرَةٍ مِنْ قَطَرَاتِ وُضُوئِهِ أَوْ غُسْلِهِ مَلَكًا يُسَبِّحُ اللَّهَ وَيَقْدِّسُهُ وَيَهْلِلُهُ وَيَكْبِّرُهُ وَيُصَلِّي عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ وَثَوَابُ ذَلِكَ لِهَذَا الْمُتَوَضِّئِ؛ وسائل الشيعة ج: ١ ص: ٣٩٨

١-٤-٥-٤-٤-٤ - الْغُسْلُ

١-٤-٥-١-٤-٤ - غُسْلُ الْجُمُعَةِ

﴿١٧٧٩﴾ الباقر عليه السلام: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام وَشَكَوْتُ إِلَيْهِ كَثْرَةَ الزَّلَازِلِ فِي الْأَهْوَازِ وَقُلْتُ تَرَى لَنَا التَّحَوُّلَ عَنْهَا فَكَتَبَ لَنَا تَتَحَوَّلُ عَنْهَا وَصُومُوا الْأَرْبَعَاءَ وَالْخَمِيسَ وَالْجُمُعَةَ وَاغْتَسِلُوا وَطَهَرُوا ثِيَابَكُمْ وَأَبْرَزُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَادْعُوا اللَّهَ فَإِنَّهُ يَرْفَعُ عَنْكُمْ قَالَ فَفَعَلْنَا فَأَمْسَكَتِ الزَّلَازِلُ قَالَ وَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُذْنِبٌ فَيَتُوبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَدَعَا لَهُمْ بِخَيْرٍ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ١٥٠

﴿١٧٨٠﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا اغْتَسَلْتَ لِلْجُمُعَةِ فَقُلِ اللَّهُمَّ طَهِّرْ قَلْبِي مِنْ كُلِّ آفَةٍ تَمَحِّقُ بِهَا دِينِي وَتُبْطِلُ بِهَا عَمَلِي اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ التهذيب الأحكام ج: ١ ص: ٣٦٧

﴿١٧٨١﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ اغْتَسَلَ لِلْجُمُعَةِ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ كَانَ طَهْرًا مِنَ الْجُمُعَةِ إِلَى الْجُمُعَةِ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ١١٢

١-٤-٥-١-٤-٢ - غُسْلُ بِالتَّوْبَةِ

﴿١٧٨٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: الْأَغْسَالُ الْمُنْدُوبَةُ غُسْلُ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٨ ص: ٢٢

﴿١٧٨٣﴾ الصادق عليه السلام: ثُمَّ اغْسِلْ بِمَاءِ التَّوْبَةِ الْخَالِصَةِ ذُنُوبَكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٠ ص: ١٧٢

﴿١٧٨٤﴾ الصادق عليه السلام: صَلَاةُ التَّوْبَةِ رُكْعَتَانِ بَعْدَ الْغُسْلِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٣٨٣

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۷۷۷﴾ مسلمانی نیست که وضو بگیرد و در حین وضویش بگوید: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَآتُوبُ إِلَيْكَ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ"، مگر اینکه این ذکر، بر پوستی نوشته شده سپس بر آن مهر زده می‌شود و زیر عرش قرار می‌گیرد، تا اینکه روز قیامت همان‌طور مهرشده به او تحویل داده می‌شود.

﴿۱۷۷۸﴾ اگر در آخر وضو یا غسل جنابتش بگوید: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَآتُوبُ إِلَيْكَ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ وَ أَشْهَدُ أَنَّ عَلِيًّا وَلِيُّكَ وَ خَلِيفَتُكَ بَعْدَ نَبِيِّكَ وَ أَنَّ أَوْلِيَاءَهُ خُلَفَاؤُكَ وَ أَوْصِيَائِهِ" گناهانش می‌ریزد همان‌طور که برگ‌های درختان می‌ریزد. و خداوند به تعداد قطره‌های وضو یا غسلش فرشتگانی می‌آفریند که خدا را می‌ستایند و او را تقدیس می‌کنند و خداوند را به یگانگی و بزرگی یاد می‌کنند. و بر محمد و خاندان پاکش درود می‌فرستد. و ثواب این اذکار، برای وضوگیرنده خواهد بود.

۴-۱-۵-۴-۴ غسل

۴-۱-۵-۴-۴-۱ غسل جمعه

﴿۱۷۷۹﴾ محضر مبارک حضرت باقر علیه السلام مکتوبی فرستاده و در آن از کثرت زلزله در اهواز شکایت کرده و معروض داشتم آیا صلاح می‌دانید از آنجا به مکان دیگری نقل مکان کنیم؟ حضرت در جواب نوشتند: از آنجا منتقل نشوید، روزهای چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه را روزه بگیرید و روز جمعه غسل کرده و لباس‌های پاک بپوشید و از منازل بیرون آمده و خدا را بخوانید و دعا کنید؛ خداوند زلزله را از شما بر طرف می‌کند. راوی می‌گوید: ما همین کار را کردیم و زلزله‌ها آرام شدند و نیز امام علیه السلام فرمودند: هرکس که از شما گنهکار است توبه و انابه نماید و برای ایشان دعای خیر کرد.

﴿۱۷۸۰﴾ وقتی غسل جمعه کردی بگو: پرورگارا، قلبم را از هر آفتی که دینم را از بین می‌برد و به‌وسیله‌ی آن علمم باطل می‌شود، پاک کن. خدایا، مرا در گروه توبه‌کنندگان درآور و از جمله‌ی پاکان قرار بده.

﴿۱۷۸۱﴾ هرکس غسل جمعه کند و این دعا را بخواند: "أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَ اجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ". یعنی گواهی می‌دهم که هیچ معبودی نیست مگر ذات مقدس خداوند که یگانه است و شریکی ندارد و نیز گواهی می‌دهم که محمد بنده و فرستاده و پیامبر اوست، خدایا، بر محمد و خاندانش درود فرست و مرا از توبه‌کنندگان، و همچنین از پاکیزگان قرار ده؛ همین دعا موجب پاکی او از آن جمعه تا جمعه دیگر است.

۴-۱-۵-۴-۲ غسل توبه

﴿۱۷۸۲﴾ از غسل‌های مستحب، غسل توبه است.

﴿۱۷۸۳﴾ به آب توبه‌ی خالص، گناهان خود را بشوی.

﴿۱۷۸۴﴾ نماز توبه، دو رکعت بعد از غسل است.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٧٨٥﴾ الرسول ﷺ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْأَحَدِ فِي شَهْرِ ذِي الْقَعْدَةِ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُرِيدُ التَّوْبَةَ قُلْنَا كُلُّنَا نُرِيدُ التَّوْبَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ ﷺ اغْتَسِلُوا وَتَوَضَّؤُوا وَصَلُّوا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَاقْرَأُوا فِي كُلِّ رَكَعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَالمُعَوِّذَتَيْنِ مَرَّةً ثُمَّ اسْتَغْفِرُوا سَبْعِينَ مَرَّةً ثُمَّ اخْتُمُوا بِمَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ثُمَّ قُولُوا يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ ثُمَّ قَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ مِنْ أُمَّتِي فَعَلَ هَذَا إِلَّا نُودِيَ مِنَ السَّمَاءِ يَا عَبْدَ اللَّهِ اسْتَأْنِفِ الْعَمَلَ فَإِنَّكَ مَقْبُولُ التَّوْبَةِ مَغْفُورُ الذَّنْبِ وَيُنَادِي مَلَكٌ مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ أَيُّهَا الْعَبْدُ بُورِكَ عَلَيْكَ وَعَلَى أَهْلِكَ وَذُرِّيَّتِكَ وَيُنَادِي مُنَادٍ آخَرُ أَيُّهَا الْعَبْدُ تَرْضَى خَصَمَاؤُكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيُنَادِي مَلَكٌ آخَرُ أَيُّهَا الْعَبْدُ تَمُوتُ عَلَى الْإِيمَانِ وَلَا يُسَلَبُ مِنْكَ الدِّينُ وَ يُفْسَحُ فِي قَبْرِكَ وَيُنَوَّرُ فِيهِ وَيُنَادِي مُنَادٍ آخَرُ أَيُّهَا الْعَبْدُ يَرْضَى أَبَوَاكَ وَإِنْ كَانَا سَاخِطِينَ وَغُفِرَ لَأَبْوَيْكَ لَكَ وَذُرِّيَّتِكَ وَأَنْتَ فِي سَعَةِ مِنَ الرِّزْقِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَيُنَادِي جَبْرِئِيلُ أَنَا الَّذِي آتَيْكَ مَعَ مَلَكِ الْمَوْتِ أَنْ يَرْفُقَ بِكَ وَلَا يَخْذِشَكَ أَثَرُ الْمَوْتِ إِنَّمَا تَخْرُجُ الرُّوحُ مِنْ جَسَدِكَ سَلَامًا قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَنَّ عَبْدًا يَقُولُ هَذَا فِي غَيْرِ الشَّهْرِ فَقَالَ ﷺ مِثْلَ مَا وَصَفْتُ وَإِنَّمَا عَلَّمَنِي جَبْرِئِيلُ هَذِهِ الْكَلِمَاتِ أَيَّامَ أُسْرَى بِي؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٣٩٦

﴿١٧٨٦﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ عَلَى جَبَلٍ مِنْ جِبَالِ تِهَامَةَ وَالْمُسْلِمُونَ حَوْلَهُ إِذْ أَقْبَلَ شَيْخٌ وَبِيْدِهِ عَصَا فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ مَشِيَّةَ الْجَنِّ وَنَعْمَتُهُمْ وَعُجْبُهُمْ فَأَتَى فَسَلَّمَ فَدَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ لَهُ مَنْ أَنْتَ فَقَالَ أَنَا هَامَةُ بْنُ الْهِيمِ بْنِ لَاقِيسَ بْنِ إِبْلِيسَ إِلَى أَنْ قَالَ قَالَ هَامَةُ فَقُلْتُ يَا نُوحُ إِنِّي مِمَّنْ شَرَكَ فِي دَمِ الْعَبْدِ الصَّالِحِ الشَّهِيدِ السَّعِيدِ هَابِيلَ بْنِ آدَمَ هَلْ تَدْرِي عِنْدَ رَبِّكَ مِنْ تَوْبَةٍ قَالَ نَعَمْ يَا هَامُ هُمْ بِخَيْرٍ وَأَفْعَلُهُ قَبْلَ الْحَسْرَةِ وَالنَّدَامَةِ إِنِّي وَجَدْتُ فِيْمَا أَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ عَمِلَ ذَنْبًا كَانَتْ مَا كَانَ وَبَالِغًا مَا بَلَغَ ثُمَّ تَابَ إِلَّا تَابَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ فَقَمِ السَّاعَةَ وَاغْتَسِلْ وَخِرَ لِلَّهِ سَاجِدًا فَفَعَلْتُ مَا أَمَرَنِي إِذْ نَادَى مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ ارْفَعْ رَأْسَكَ قَبْلَتْ تَوْبَتَكَ فَخَرَرْتُ لِلَّهِ سَاجِدًا حَوْلًا؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ٥١٣

﴿١٧٨٧﴾ الباقر عليه السلام: دَخَلْتُ عَلَيْهِ فَأَنْشَأْتُ الْحَدِيثَ فَذَكَرْتُ بَابَ الْقَدَرِ فَقَالَ لَا أَرَاكَ إِلَّا هُنَاكَ أَخْرَجَ عَنِّي قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنِّي أَتُوبُ مِنْهُ فَقَالَ لَا وَاللَّهِ حَتَّى تَخْرُجَ إِلَى بَيْتِكَ وَتَغْسِلَ ثَوْبَكَ وَتَغْتَسِلَ وَتَتُوبَ مِنْهُ إِلَى اللَّهِ كَمَا يَتُوبُ النَّصْرَانِيُّ مِنْ نَصْرَانِيَّتِهِ قَالَ فَفَعَلْتُ؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ٥١٢

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۷۸۵﴾ رسول خدا ﷺ در یکشنبه‌ای از ماه ذی‌القعدة از منزل خارج شدند و فرمودند: ای مردم، کسی از شما هست که بخواهد توبه کند؟ گفتیم: ای رسول خدا، همگی ما خواهان توبه‌ایم. سپس رسول خدا ﷺ فرمود: غسل کنید و وضو بگیرید و چهار رکعت نماز به جا آورید و در هر رکعت یک بار سوره‌ی حمد و سه بار سوره‌ی توحید و یک بار معوذتین - سوره‌ی فلق و ناس - را بخوانید، سپس هفتاد بار استغفار کنید و با " لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ " نماز را به پایان برسانید. سپس بگویید: " يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ ذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ "، " ای عزیز، ای آمرزنده‌ی گناهان، گناهان من و تمامی مردان و زنان مؤمن را ببخش، زیرا کسی جز تو گناهان را نمی‌آمرزد ". سپس فرمود کسی از اتم نیست که این کار را انجام دهد مگر اینکه از آسمان ندا خواهد آمد: ای بنده‌ی خدا، عمل را از نو آغاز کن زیرا توبه‌ات نزد خداوند پذیرفته و گناهانت آمرزیده شده است. سپس فرشته‌ای از بالای عرش ندا می‌دهد: تبریک بر تو و بر خانواده و بر نسل تو. و منادی دیگری ندا می‌دهد: ای بنده‌ی خدا، دشمنانت در روز قیامت از تو راضی خواهند شد. و فرشته‌ی دیگری ندا می‌دهد: ای بنده‌ی خدا، با ایمان می‌میری و دین از تو گرفته نخواهد شد. و در قبر جای تو گشاده و نورانی خواهد بود. و فرشته‌ی دیگری ندا می‌دهد: پدر و مادرت از تو راضی خواهند شد حتی اگر تاب‌حال خشمگین باشند، و پدر و مادرت و فرزندان به خاطر تو آمرزیده می‌شوند. و به تو در دنیا و آخرت روزی فراوان عطا خواهد شد. و جبرئیل ندا می‌دهد، من کسی هستم که همراه ملک‌الموت نزد تو می‌آیم تا مرگ را بر تو آسان کنم و پی‌آمدهای مرگ لطمه‌ای به تو وارد نکند. و روح از بدنت به نرمی بیرون کشیده می‌شود. گفتیم: ای پیامبر خدا، اگر بنده‌ای غیر از این ماه این دعا را بخواند چه؟ رسول خدا ﷺ فرمود: همان‌طور که توصیف کردم می‌شود. جبرئیل این کلمات را در معراج به من آموخت.

﴿۱۷۸۶﴾ روزی پیامبر ﷺ بر کوهی از کوه‌های تهامه نشسته و مسلمانان دور ایشان بودند؛ مردی با عصایی در دست نزدیک شد. رسول خدا ﷺ فرمود: راه رفتنش به راه رفتن با تکبر جن شبیه است. سپس رسول خدا ﷺ رو به او کرد و گفت: تو کیستی؟ گفت: من همامه پسر هیم پسر لاتیس پسر ابلیس هستم... همامه گفت: ای نوح، من از کسانی هستم که در قتل بنده‌ی صالح و سعادت‌مند، - هابیل پسر آدم - شرکت داشتیم. آیا راهی برای توبه‌ی من نزد پروردگارت می‌شناسی؟ نوح فرمود: ای همام، به‌سوی خیر بشتاب و آن را قبل از حسرت و پشیمانی عملی کن. در آنچه خداوند تبارک و تعالی بر من نازل فرموده است چنین یافتیم: بنده‌ای نیست که گناهی مرتکب شود - هر گناهی و به هر میزان - سپس توبه کند، مگر اینکه خداوند متعال توبه‌ی او را می‌پذیرد. پس همین الآن بلند شو غسل کن و خاضعانه برای خداوند به سجده بیفت. من آنچه را که نوح امر کرد انجام دادم. آن‌گاه منادی از آسمان ندا داد سرت را بالا بگیر، توبه‌ی تو مورد قبول واقع شده است. پس به شکرانه‌ی آن، یک سال در حال سجده بودم.

﴿۱۷۸۷﴾ بر او وارد شدم و عقیده‌ی قدریه بر زبان آوردم. فرمود: برو و دیگر اینجا دیده نشوی، گفتم فدایت شوم من توبه می‌کنم. فرمود: نه، به خدا قسم، توبه‌ات پذیرفته نیست مگر اینکه به خانه بروی، لباس پاک کنی و غسل توبه کنی، همان‌طور که نصرانی از نصرانی‌بودن خود توبه می‌کند. گفت: و من چنین کردم.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٧٨٨﴾ الباقر عليه السلام: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام وَشَكَوْتُ إِلَيْهِ كَثْرَةَ الزَّلَازِلِ فِي الْأَهْوَازِ وَ قُلْتُ تَرَى لَنَا التَّحَوُّلَ عَنْهَا فَكَتَبَ لَنَا تَتَحَوَّلُ عَنْهَا وَصُومُوا الْأَرْبَعَاءَ وَالْخَمِيسَ وَالْجُمُعَةَ وَ اغْتَسِلُوا وَ طَهَّرُوا ثِيَابَكُمْ وَ اَبْرَزُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَ ادْعُوا اللَّهَ فَإِنَّهُ يَرْفَعُ عَنْكُمْ قَالِ فَقَعَلْنَا فَأَمْسَكَتِ الزَّلَازِلُ قَالَ وَ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُذْنِبٌ فَيَتُوبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ دَعَا لَهُمْ بِخَيْرٍ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ١٥٠

٣-٤-١-٥-٤-٤- غسل الجنابة

﴿١٧٨٩﴾ الرسول ﷺ: وَإِنْ قَالَ فِي آخِرِ وُضُوئِهِ أَوْ غُسْلِهِ مِنَ الْجَنَابَةِ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَ بِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَ رَسُولُكَ وَ أَشْهَدُ أَنَّ عَلِيًّا وَلِيُّكَ وَ خَلِيفَتَكَ بَعْدَ نَبِيِّكَ وَ أَنَّ أَوْلِيَاءَهُ خُلَفَاؤُكَ وَ أَوْصِيَائِهِ تَحَاتَّتْ عَنْهُ ذُنُوبُهُ كَمَا تَتَحَاتُّ أَوْرَاقُ الشَّجَرِ وَ خَلَقَ اللَّهُ بَعْدَ كُلِّ قَطْرَةٍ مِنْ قَطَرَاتِ وُضُوئِهِ أَوْ غُسْلِهِ مَلَكًا يُسَبِّحُ اللَّهَ وَ يَقْدِّسُهُ وَ يُهَلِّلُهُ وَ يُكَبِّرُهُ وَ يُصَلِّي عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ وَ ثَوَابُ ذَلِكَ لِهَذَا الْمُتَوَضِّئِ؛ وسائل الشيعة ج: ١ ص: ٣٩٨

٢-٤-٤-٥-٤- الصلاة

﴿١٧٩٠﴾ الرسول ﷺ: خَيْرُ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ فِي الصَّلَاةِ وَ بِهَا يَتَبَيَّنُ الْمُؤْمِنُ مِنَ الْكَافِرِ وَ الْمُخْلِصُ مِنَ الْمُنَافِقِ وَ هِيَ عِمَادُ الدِّينِ وَ مَلَأُ الدُّنْيَا وَ زَيْنُ الْإِسْلَامِ وَ مُنَاجَاةُ الْحَبِيبِ لِلْحَبِيبِ وَ قَضَاءُ الْحَاجَةِ وَ تَوْبَةُ النَّائِبِ؛ جامع الأخبار ص: ٧٢

١-٢-٤-٥-٤- في قنوت يوم الجمعة

﴿١٧٩١﴾ الباقر عليه السلام: فِي قُنُوتِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ تَقُولُ قَبْلَ دُعَائِكَ لِنَفْسِكَ اللَّهُمَّ تَمَّ نُورُكَ فَهَدَيْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ رَبَّنَا وَ عَظُمَ حِلْمُكَ فَعَفَوْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ رَبَّنَا وَ بَسَطْتَ يَدَكَ فَأَعْطَيْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ رَبَّنَا وَ جَهَّكَ أَكْرَمُ الْوُجُوهِ وَ جَاهَكَ أَكْرَمُ الْجَاهِ وَ جَهَّتْكَ خَيْرُ الْجِهَاتِ وَ عَظَمَتْكَ أَفْضَلُ الْعَظِيمَاتِ وَ أَهْنَوْهَا تَطَاعُ رَبَّنَا فَتَشْكُرُ وَ تُعْصِي رَبَّنَا فَتَغْفِرُ لِمَنْ شِئْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ تُجِيبُ الْمُضْطَرَّ وَ تَكْشِفُ الضَّرَّ وَ تُنْجِي مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ وَ تَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَ تَشْفِي السَّقِيمَ وَ تَغْفُو عَنِ الذَّنْبِ لَا يُجْزَى أَحَدٌ بِأَلَانِكَ وَ لَا يَبْلُغُ نِعْمَاءَكَ قَوْلُ قَائِلِ اللَّهُمَّ إِلَيْكَ رُفِعَتْ الْأَصْوَاتُ وَ نُفِلَتْ الْأَفْدَامُ وَ مَدَّتِ الْأَعْنَاقُ وَ رُفِعَتِ الْأَيْدِي وَ دُعِيَتْ بِاللَّسَنِ وَ تَقَرَّبَ إِلَيْكَ بِالْأَعْمَالِ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَ ارْحَمْنَا وَ افْتَحْ بَيْنَنَا وَ بَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَ أَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ اللَّهُمَّ إِنَّا نَشْكُو إِلَيْكَ فَقَدْ بَيْنَا وَ غَيْبَةً وَلَيْنَا وَ شِدَّةَ الزَّمَانِ عَلَيْنَا وَ وُقُوعَ الْفِتَنِ وَ تَظَاهَرَ الْأَعْدَاءُ وَ كَثْرَةَ عَدُوِّنَا وَ قَلَّةَ عَدَدِنَا فَافْرِجْ ذَلِكَ يَا رَبِّ عَنَّا بِفَتْحٍ مِنْكَ تُعَجِّلُهُ وَ نَصْرٍ مِنْكَ تُعِزُّهُ وَ إِمَامٍ عَدَلَ تُظْهِرُهُ إِلَهَ الْحَقِّ آمِينَ ثُمَّ تَقُولُ سَبْعِينَ مَرَّةً أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ؛ مصباح المتعبد ص: ٣٦٦

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۷۸۸﴾ به امام باقر علیه السلام از کثرت زلزله در اهواز شکایت کرده و گفتیم: آیا صلاح می‌دانید مکان دیگری نقل مکان کنیم؟ حضرت در جواب نوشتند: از آنجا منتقل نشوید، روزهای چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه را روزه بگیرید و روز جمعه غسل کرده و لباس‌های پاک بپوشید و از منازل بیرون آمده و خدا را بخوانید؛ خداوند زلزله را بر طرف می‌کند. راوی می‌گوید: ما همین کار را کردیم و زلزله‌ها آرام شدند و نیز امام علیه السلام فرمودند: هرکس که از شما گنهکار است توبه و انابه نماید و برای ایشان دعای خیر کرد.

۳-۴-۱-۵-۴- غسل جنابت

﴿۱۷۸۹﴾ اگر در آخر وضو یا غسل جنابتش بگوید: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ وَأَشْهَدُ أَنَّ عَلِيًّا وَلِيُّكَ وَخَلِيفَتُكَ بَعْدَ نَبِيِّكَ وَأَنَّ أَوْلِيَاءَهُ خُلَفَاؤُكَ وَأَوْصِيَائُهُ" گناهانش می‌ریزد همان‌طور که برگ‌های درختان می‌ریزد. و خداوند به تعداد قطره‌های وضو یا غسلش فرشتگانی می‌آفریند که خدا را می‌ستایند و او را تقدیس می‌کنند و خداوند را به یگانگی و بزرگی یاد می‌کنند. و بر محمد و خاندان پاکش درود می‌فرستد. و ثواب این اذکار، برای وضوگیرنده خواهد بود.

۲-۴-۵-۴- نماز

﴿۱۷۹۰﴾ خیر دنیا و آخرت در نماز است و با نماز، مؤمن از کافر و مخلص از منافق متمایز می‌شود، و آن ستون دین است و پناه بدن و زینت اسلام و مناجات دوست با دوست و رواشدن حاجات و توبه‌ی توبه‌کار.

۱-۴-۵-۲-۴- در قنوت روز جمعه

﴿۱۷۹۱﴾ در قنوت نماز روز جمعه‌ات قبل از دعا برای خودت، چنین بگو: خدایا، نورت به درجه‌ی کمال است و تو ما را هدایت کرده‌ای. پروردگارا، ستایش سزاوار توست. درجه‌ی بردباری‌ات عظیم است و ما را عفو کرده‌ای. پروردگارا، ستایش سزاوار توست. دستان را دراز کرده و می‌بخشی. پروردگارا، ستایش سزاوار توست. رویت کریمانه‌ترین روی‌ها و مقامت کریمانه‌ترین مقام‌ها، سمت و سوی بهترین جهت‌ها و جایزه‌های بهترین و گواراترین جایزه‌هاست. پروردگارا، اطاعت می‌شوی و تشکر می‌کنی، نافرمانی می‌شوی و هرکه را بخواهی می‌بخشی. پس ستایش سزاوار توست. بیچاره را پاسخ می‌دهی، گرفتاری را برطرف می‌کنی، و ما را از ناگواری‌های بزرگ نجات می‌دهی. توبه را قبول و بیمار را شفا می‌دهی. گناه را عفو می‌کنی و هیچ‌کس نمی‌تواند نعمت‌ها و الطاف تو را پاسخ دهد. و نه کسی می‌تواند حتی با کلام، نعمت‌های تو را بشمارد. خدایا، صداها به‌سوی تو بلند است، قدم‌ها به‌سوی تو گام برمی‌دارند. گردن‌ها به‌سوی تو کشیده و دست‌ها به‌سوی تو دراز می‌شود. با زبان‌های مختلف خوانده می‌شوی و با اعمال متفاوت به تو نزدیکی می‌جویند. پروردگارا، ما را بیمارز، به ما رحم کن و مسیر تعامل ما و دیگران را بر مبنای حق بگشا، چرا که تو بهترین گشاینده‌ای. خدایا، فقدان پیامبر و غیبت امام و دشواری‌های زمان و واقع‌شدن فتنه‌ها و غلبه‌کردن دشمنان و زیادی دشمن و کم‌بودن یاران را به تو شکایت می‌آوریم. راه خروج از مشکلات را بر ما باز کن. با گشایشی که به آن سرعت می‌دهی و پیروزی‌ای که با عزت از جانب خود ارسال می‌کنی. و امام عادل که ظاهر می‌کنی. ای خدای حق، دعايمان را مستجاب کن. سپس هفتاد مرتبه بگو: "از پروردگارم طلب آمرزش می‌کنم و به‌سوی او باز می‌گردم و توبه می‌کنم."

۲-۴-۵-۲-۴- در سجده

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

٢-٢-٤-٤-٥-٢-٢ في السجدة

﴿١٧٩٢﴾ الرسول ﷺ: إِنَّ اللَّهَ حِينَ أَهْبَطَ آدَمَ إِلَى الْأَرْضِ أَمَرَهُ أَنْ يَخْرُثَ بِيَدِهِ لِيَأْكُلَ مِنْ كَدِّهِ بَعْدَ الْجَنَّةِ وَنَعِيمِهَا فَلَبَثَ يَجَارُ وَيَبْكِي عَلَى الْجَنَّةِ مِائَتَيْ سَنَةٍ ثُمَّ إِنَّهُ سَجَدَ لِلَّهِ سَجْدَةً فَلَمْ يَرْفَعْ رَأْسَهُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيهَا... فَرَحِمَ اللَّهُ نِدَاءَهُ وَتَابَ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٩ ص: ٣٦

﴿١٧٩٣﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ عَلَى جَبَلٍ مِنْ جِبَالِ تِهَامَةَ وَالْمُسْلِمُونَ حَوْلَهُ إِذْ أَقْبَلَ شَيْخٌ وَبِيَدِهِ عَصَا فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ مَشِيَّةُ الْجَنِّ وَنَعْمَتُهُمْ وَعُجْبُهُمْ فَآتَى فَسَلَّمَ فَرَدَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ لَهُ مَنْ أَنْتَ فَقَالَ أَنَا هَامَةُ بْنُ الْهِمِ بْنِ لَاقِيسَ بْنِ إِيْلَاسَ إِلَى أَنْ قَالَ قَالَ هَامَةُ فَقُلْتُ يَا نُوحُ إِنِّي مِمَّنْ شَرِكَ فِي دَمِ الْعَبْدِ الصَّالِحِ الشَّهِيدِ السَّعِيدِ هَابِيلَ بْنِ آدَمَ هَلْ تَدْرِي عِنْدَ رَبِّكَ مِنْ تَوْبَةٍ قَالَ نَعَمْ يَا هَامُ هُمْ بِخَيْرٍ وَأَفْعَلُهُ قَبْلَ الْحَسْرَةِ وَالنَّدَامَةِ إِنِّي وَجَدْتُ فِيهَا أَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ عَمِلَ ذَنْبًا كَانَتْ مَا كَانَ وَبِالْغَا مَا بَلَغَ ثُمَّ تَابَ إِلَّا تَابَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ فَقَمِ السَّاعَةَ وَاغْتَسِلْ وَخِرْ لِلَّهِ سَاجِدًا فَفَعَلْتُ مَا أَمَرَنِي إِذْ نَادَى مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ ارْفَعْ رَأْسَكَ قَبْلَتْ تَوْبَتِكَ فَخَرَرْتُ لِلَّهِ سَاجِدًا حَوْلًا؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ٥١٣

﴿١٧٩٤﴾ فَمَرَّتْ فِي آثَرِهِ إِلَى زِيَارَةِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَلَمَّا دَخَلَتْ إِلَى الْقَبْرِ فَإِذَا أَنَا بِالشَّيْخِ سَاجِدٍ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ يَدْعُو وَيَبْكِي فِي سُجُودِهِ وَيَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ وَالْمَغْفِرَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٤٥ ص: ٤٠١

﴿١٧٩٥﴾ الباقر عليه السلام: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا إِنَّ ذَلِكَ حِينَ فَصَلَ مُوسَى مِنْ أَرْضِ التِّيهِ فَدَخَلُوا الْعُمُرَانَ وَكَانَ بَنُو إِسْرَائِيلَ أَخْطَأُوا خَطِيئَةً فَحَبَّ اللَّهُ أَنْ يُنْقِذَهُمْ مِنْهَا إِنْ تَابُوا فَقَالَ لَهُمْ إِذَا أَنْتَهَيْتُمْ إِلَى بَابِ الْقَرْيَةِ فَاسْجُدُوا وَقُولُوا حِطَّةً تَنْحِطْ عَنْكُمْ خَطَايَاكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ١٧٨

﴿١٧٩٦﴾ الرسول ﷺ: يَا مُحَمَّدُ وَمَنْ كَانَ كَافِرًا وَارَادَ التَّوْبَةَ وَالْإِيمَانَ فَلْيُطَهِّرْ لِي بَدَنَهُ وَثِيَابَهُ ثُمَّ لِيَسْتَقْبِلْ قِبْلَتِي وَلْيَضَعْ حُرَّ جَبِينِهِ لِي بِالسُّجُودِ فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ حَائِلٌ وَلْيَقُلْ يَا مَنْ تَغَشَّى لِبَاسَ النُّورِ السَّاطِعِ الَّذِي اسْتَضَاءَ بِهِ أَهْلُ سَمَاوَاتِهِ وَأَرْضِيهِ وَيَا مَنْ خَزَنَ رُؤُوسَهُ عَنْ كُلِّ مَنْ هُوَ دُونَهُ وَكَذَلِكَ يَنْبَغِي لَوَجْهِهِ الَّذِي عَنَتَ وَجْهُهُ الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبِينَ لَهُ إِنْ الَّذِي كُنْتُ لَكَ فِيهِ مِنْ عَظَمَتِكَ جَاحِدًا أَشَدَّ مِنْ كُلِّ نِفَاقٍ فَاغْفِرْ لِي جُحُودِي فَإِنِّي أَتَيْتُكَ تَائِبًا وَهَا أَنَا إِذَا اعْتَرَفْتُ لَكَ عَلَى نَفْسِي بِالْقَرْيَةِ عَلَيْكَ فَإِذَا أَمْهَلْتُ لِي فِي الْكُفْرِ ثُمَّ خَلَصْتَنِي مِنْهُ فَطَوَّقْنِي حُبَّ الْإِيمَانِ الَّذِي أَطْلَبُهُ مِنْكَ بِحَقِّ مَا لَكَ مِنَ الْأَسْمَاءِ الَّتِي مَنَعْتَ مِنْ دُونِكَ عِلْمَهَا لِعَظَمِ شَأْنِهَا وَشِدَّةِ جَلَالِهَا وَبِالْإِسْمِ الْوَاحِدِ الَّذِي لَا يَبْلُغُ أَحَدٌ صِفَةَ كُنْهِهِ وَبِحَقِّهَا كُلُّهَا أَجْرُنِي أَنْ أَعُودَ إِلَى الْكُفْرِ بِكَ سُبْحَانَكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ غُفْرَانُكَ إِنِّي مِنَ الظَّالِمِينَ فَإِنَّهُ إِذَا قَالَ ذَلِكَ لَمْ يَرْفَعْ رَأْسَهُ إِلَّا عَنْ رِضَى مَنِي وَهَذَا لَهُ قَبُولٌ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٣١٠

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۷۹۲﴾ خداوند متعال پس از هبوط آدم به زمین به او فرمان داد زراعت کند و از دسترنج خود روزی بخورد تا قدر روزی بی‌زحمت بهشت را یادآور شود. آدم بر ازدست‌دادن نعمت بهشت دو‌یست سال شیون سر داد و گریه کرد. بعد از آن سجده‌ای کرد و مدت سه شبانه‌روز سر از سجده بر نداشت؛ سپس گفت: پروردگارا، آیا تو مرا نیافریدی؟ خداوند فرمود: آری؛ آدم گفت: آیا تو در من از روح خود ند میدی؟ خداوند فرمود: آری چنین کردم؛ آدم گفت: آیا تو مرا در بهشت منزل ندادی؟ خداوند فرمود: آری چنین کردم؛ آدم گفت: آیا رحمت تو بر من از خشم پیشی نگرفت؟ خداوند فرمود: آری چنین کردم؛ ولی آیا تو شکیبایی ورزیدی و یا شکر این نعمات را به‌جا آوردی؟ آدم گفت: خدایی جز تو نیست، من به خود ظلم کرده‌ام پس مر بیامرز که همانا تو آمرزنده و مهربانی. پس خداوند به او رحم کرد و توبه‌ی او را پذیرفت.

﴿۱۷۹۳﴾ روزی پیامبر ﷺ بر کوهی از کوه‌های تهامه نشسته و مسلمانان دور ایشان بودند؛ مردی با عصایی در دست نزدیک شد. رسول خدا ﷺ فرمود: راه رفتنش به راه رفتن با تکبر جن شبیه است. سپس رسول خدا ﷺ رو به او کرد و گفت: تو کیستی؟ گفت: من همامه پسر هیم پسر لاتیس پسر ابلیس هستم... همامه گفت: ای نوح، من از کسانی هستم که در قتل بنده‌ی صالح و سعادت‌مند، - هابیل پسر آدم - شرکت داشتیم. آیا راهی برای توبه‌ی من نزد پروردگارت می‌شناسی؟ نوح فرمود: ای همام، به‌سوی خیر بشتاب و آن را قبل از حسرت و پشیمانی عملی کن. در آنچه خداوند تبارک و تعالی بر من نازل فرموده است چنین یافتیم: بنده‌ای نیست که گناهی مرتکب شود - هر گناهی و به هر میزان - سپس توبه کند، مگر اینکه خداوند متعال توبه‌ی او را می‌پذیرد. پس همین الآن بلند شو غسل کن و خاضعانه برای خداوند به سجده بیفت. من آنچه را که نوح امر کرد انجام دادم. آن‌گاه منادی از آسمان ندا داد سرت را بالا بگیر، توبه‌ی تو مورد قبول واقع شده است. پس به شکرانه‌ی آن، یک سال در حال سجده بودم.

﴿۱۷۹۴﴾ به‌دنبال او به زیارت امام حسین (علیه السلام) رفتم، پس آن‌گاه که داخل مقبره شدم، پیری را در سجده مشاهده کردم که در حال گریه، دعا می‌کرد و توبه و آمرزش می‌طلبید.

﴿۱۷۹۵﴾ درباره‌ی آیه‌ی "از این دروازه سجده‌کنان داخل شوید" فرمود: مربوط به آن زمانی است که موسی از سرزمین سرگردانی جدا و به سرزمین آبادانی رسید. بنی‌اسرائیل خطایی کردند و خداوند دوست داشت که توبه کنند تا از پیامبدهای آن خطا آزادشان کند. پس به ایشان گفت: هنگامی که به دروازه‌ی آن سرزمین رسیدید سجده کنید و بگویید: "خدایا، گناهانمان را بریز"، دراین صورت گناهانتان می‌ریزد.

﴿۱۷۹۶﴾ ای محمد، هر که کافر باشد و بخواهد توبه کند و اهل ایمان شود، باید بدن و لباس خود را پاک کند، رو به قبله پیشانی بر خاک بگذارد و چنین بگوید: "ای آن که لباسی از نور بر تن کرده‌ای که به همه‌ی آنان که در روی زمین هستند روشنی می‌دهد. و ای آن که دیدارش برای غیر او میسر نیست، سجده بر چنین رویی سزاوار است که همه‌ی فرشتگان مقرب در مقابل او خضوع می‌کنند. من کسی هستم که منکر عظمت تو بودم این عمل من از هرگونه نفاق بدتر بود. پس انکار مرا ببخش. چون من برای توبه به‌سوی تو آمده‌ام و در اینجا اعتراف می‌کنم که از تو دور بودم و به تو تهمت روا داشتم. پس حال که در کفر به من مهلت دادی و مرا از آن بیرون آوردی، علاقه به ایمان را به گردن من بباندا. به حق آن نام‌هایی که غیر از تو کسی آن‌ها را ندارد و شأن آن‌ها خیلی بزرگ، و جلالت آن‌ها بسیار شدید است و به نام یگانه‌ی تو که هیچ‌کس نمی‌تواند در توصیف به عمق آن نام برسد و به حق همه‌ی نام‌هایت، به من پناه بده و نگذار دوباره به‌سوی کفر برگردم. خداوندا، تو پاکی و غیر از تو خدایی نیست، من از ستمکاران بودم." وقتی بنده‌ام این مطالب را بگوید، قبل از اینکه سرش را از زمین بردارد توبه‌ی او را قبول می‌کنم و از او راضی می‌شوم.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٣-٢-٥-٤-٤ - تَعْقِيبُ الصَّلَاةِ

﴿١٧٩٧﴾ الرّسول ﷺ: وَبَعْدَ فَرَاغِهِ مِنَ الصَّلَاةِ يَسْتَغْفِرُ اللَّهُ مِائَةَ مَرَّةٍ وَيَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَآتُوبُ إِلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٥١

٤-٢-٥-٤-٤- تعقبُ الفريضة

﴿١٧٩٨﴾ الباقِرُ الرَّحِيمُ: مَنْ قَالَ فِي دُبُرِ صَلَاةِ الْفَرِيضَةِ قَبْلَ أَنْ يَقْنِيَ رَجُلَيْهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ غُفِرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ ذُنُوبُهُ وَلَوْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ؛ الْكَافِي ج: ٢ ص: ٥٢١

٥-٢-٤-٣-١ - تَعْقِيبُ الْفَجْرِ

﴿١٧٩٩﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا فَرَعْتَ مِنْ تَعْقِيبِ الْفَجْرِ فَأَقْرَأْ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مِائَةَ مَرَّةٍ وَقُلْ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ؛ مكارم الأخلاق ص: ٣٠٣

﴿١٨٠٠﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ بَيْنَ رُكْعَتَيْ الْفَجْرِ إِلَى الْعِدَاةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ اسْتَغْفِرَ اللَّهُ رَبِّي وَ أَتُوبَ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ بَنَى اللَّهُ لَهُ مَسْكَناً فِي الْجَنَّةِ؛ مستدرك الوسائل ج: ١١٣ ص: ١١٣

﴿١٨٠﴾ يُصَلِّي رُكْعَتَيِ الْعِدَّةِ بِالْفَجْرِ فِي الْأَوَّلَى وَالْإِخْلَاصَ فِي الثَّانِيَةِ فَإِذَا سَلَّمَ مِنْهَا حَمْدُ اللَّهِ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ وَ صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَ سَأَلَ اللَّهَ تَعَالَى مِنْ فَضْلِهِ وَ يُسْتَحَبُّ أَنْ يَسْتَغْفِرَ اللَّهُ تَعَالَى عَقِيبَ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَ يَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ وَ يُصَلِّي عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ مِائَةَ مَرَّةٍ يَقُولُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ الْأَوْصِيَاءِ الْمَرْضِيِّينَ بِأَفْضَلِ صَلَوَاتِكَ وَ بَارِكْ عَلَيْهِمْ بِأَفْضَلِ بَرَكَاتِكَ وَ السَّلَامَ عَلَيْهِمْ وَ عَلَى أَرْوَاحِهِمْ وَ أَجْسَادِهِمْ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ فَإِنْ طَالَ ذَلِكَ عَلَيْهِ فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ الظَّاهِرِينَ يَكْرِرها مِائَةَ مَرَّةٍ وَ إِنْ طَالَ عَلَيْهِ لَفْظُ الْاسْتِغْفَارِ فَلْيَقُلْ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ: بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٣٥٧

﴿١٨٠٢﴾ الصادق عليه السلام: يُسْحَبُ أَنْ يَقُولَ بَعْدَ الرَّكَعَتَيْنِ مِنْ نَوَافِلِ الْفَجْرِ الْأَوَّلِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ مِائَةً مَرَّةً سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَحَمْدُهُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ مُصَابِحُ الْمُتَهَجِّدِ ص: ٢٧٨

٦-٢-٥-٤-٣ - تَعْقِبُ صَلَاةَ الْعَصْرِ

﴿١٨٠٣﴾ الرسول ﷺ: مَنْ قَالَ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ فِي كُلِّ يَوْمٍ مَرَّةً وَاحِدَةً اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ (الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ) ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَأَسْأَلُهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيَّ تَوْبَةً عِنْدَ ذَلِيلٍ خَاضِعٍ فَقِيرٍ بَائِسٍ مُسْكِينٍ (مُسْتَكِينٍ) مُسْتَجِيرٍ لَا يَمْلِكُ لِنَفْسِهِ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَلَا مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نَشُورًا أَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى الْمَلَائِكَةَ بِتَخْرِيقِ صَحِيفَتِهِ كَاتِمَةً مَا كَانَتْ؛ مستدرك الوسائل ج: ٥ ص:

۱۲۰

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۳-۲-۵-۴- در تعقیب نماز

﴿۱۷۹۷﴾ بعد از فراغت از نماز، صد بار از خداوند طلب آمرزش کند و بگوید: " اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ. "

۴-۲-۵-۴- در تعقیب نماز واجب

﴿۱۷۹۸﴾ هر که در پایان نماز واجب، پیش از آنکه پاهای خود را جدا کند و برخیزد، سه بار بگوید: " اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ " خدای عزیز و جلیل گناهانش را می‌آمرزد حتی اگر به اندازه‌ی کف دریا باشند.

۵-۲-۵-۴- در تعقیب نماز صبح

﴿۱۷۹۹﴾ پس از تعقیب نماز صبح سوره‌ی توحید را صد بار بخوان، و صد بار ذکر استغفر الله ربی و اتوب الیه را بگو.

﴿۱۸۰۰﴾ کسی که بین الطلوعین جمعه صد بار بگوید: " سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ "، خداوند در بهشت برای او خانه‌ای بنا می‌کند.

﴿۱۸۰۱﴾ دو رکعت نماز صبح بخواند، در رکعت اول فجر و رکعت دوم توحید. و پس از سلام، خدا را ستایش و ثنا کند و بر محمد و خاندانش درود بفرستد و از فضل خدا بطلبد. و مستحب است که در تعقیب نماز صبح استغفار کند و بگوید: و خدایی نیست جز او که زنده و برپادارنده و مهربان و بخشنده است و به درگاهش توبه می‌کنم. و بر محمد و خاندانش یکصد مرتبه صلوات روانه کند. و بگوید: " خدایا، بر محمد و خاندانش، آن جانشینان مورد رضایت تو، بهترین درودهایت را روانه و بهترین برکت هایت را نثارشان کن. سلام و رحمت و برکات خدا بر آنها و بر ارواح و بدن‌های پاکشان باد. " و اگر این ذکر طولانی بود این چنین بگو: " خدایا، بر محمد و خاندان پاکش درود فرست " و این لفظ را صد بار تکرار کن. و اگر لفظ استغفار نیز برای ت طولانی بود چنین بگو: " از خدا آمرزش می‌خواهم و به درگاه او توبه می‌کنم. "

﴿۱۸۰۲﴾ مستحب است که بعد از دو رکعت اول نافله‌های فجر روز جمعه صد بار بگوید: " سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ. "

۶-۲-۵-۴- در تعقیب نماز عصر

﴿۱۸۰۳﴾ هر کس هر روز بعد از عصر یک بار بگوید: " طلب آمرزش می‌کنم از خدایی که جز او خدایی نیست زنده و پاینده است و صاحب جلالت و کرامت، و از او می‌خواهم توبه‌ی مرا بپذیرد، توبه‌ی بنده‌ای خوار، خاضع، فقیر، گرفتار زمین گیر، و پناه‌آورنده که نفع و ضرر و زندگی و مرگ و برخاستن از قبر در اختیار او نیست، " خداوند تبارک و تعالی به دو فرشته‌ی نویسنده امر می‌کند که کتاب اعمالش را پاره کنند.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٧-٢-٥-٤-٤- صلاة المغرب

﴿١٨٠٤﴾ الرسول ﷺ: وَأَمَّا صَلَاةُ الْمَغْرَبِ فَهِيَ السَّاعَةُ الَّتِي تَابَ اللَّهُ فِيهَا عَلَى آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَكَانَ بَيْنَ مَا أَكَلَ مِنَ الشَّجَرَةِ وَبَيْنَ مَا تَابَ اللَّهُ تَعَالَى فِيهَا عَلَيْهِ ثَلَاثُمِائَةِ سَنَةٍ مِنْ أَيَّامِ الدُّنْيَا وَفِي أَيَّامِ الْآخِرَةِ يَوْمٌ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِنْ وَقْتِ صَلَاةِ الْعَصْرِ إِلَى الْعِشَاءِ فَصَلَّى آدَمُ ثَلَاثَ رَكَعَاتٍ رُكْعَةً لِحَظِيَّتِهِ وَرُكْعَةً لِحَظِيَّتِهِ حَوَاءً وَرُكْعَةً لِتَوْبَتِهِ فَأَفْتَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَذِهِ الثَّلَاثَ الرُّكْعَاتِ عَلَى أُمَّتِي وَهِيَ السَّاعَةُ الَّتِي يُسْتَجَابُ فِيهَا الدُّعَاءُ فَوَعَدَنِي رَبِّي أَنْ يَسْتَجِيبَ لِمَنْ دَعَاهُ فِيهَا وَهَذِهِ الصَّلَوَاتُ الَّتِي أَمَرَنِي بِهَا رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ فَقَالَ قُسْبِحَانَ اللَّهَ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ؛ مستدرك الوسائل ج: ٣ ص: ١١٨

٨-٢-٥-٤-٤- صلاة الليل

﴿١٨٠٥﴾ الباقر ﷺ: وَإِذَا كَانَ الرَّجُلُ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ فِي صَلَاتِهِ وَيَقْرُءُ لِلَّهِ بِذَنْبِهِ وَيَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ وَفِي عَهْدِهِ أَنْ لَا يَرْجِعَ إِلَيْهِ فَاللَّهُ يَغْفِرُ لَهُ إِنْ شَاءَ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٢ ص: ١١٦

٩-٢-٥-٤-٤- صلاة الوتر

﴿١٨٠٦﴾ الصادق ﷺ: مَنْ قَالَ آخِرَ قُنُوتِهِ فِي الْوُتْرِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَاتُّوبُ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً كَتَبَهُ اللَّهُ مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ؛ مستدرك الوسائل ج: ٤ ص: ٤٠٨

﴿١٨٠٧﴾ الصادق ﷺ: مَنْ قَالَ فِي آخِرِ الْوُتْرِ فِي السَّحَرِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَاتُّوبُ إِلَيْهِ سَبْعِينَ مَرَّةً (وَجَبَتْ لَهُ الْمَغْفِرَةُ)؛ مستدرك الوسائل ج: ٤ ص: ٤٠٧

﴿١٨٠٨﴾ الصادق ﷺ: مَنْ قَالَ فِي وَتْرِهِ إِذَا أَوْتَرَ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَاتُّوبُ إِلَيْهِ سَبْعِينَ مَرَّةً وَوَاطَبَ عَلَى ذَلِكَ حَتَّى تَمُضِيَ سَنَةٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عِنْدَهُ مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ وَوَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَالْمَغْفِرَةُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٤٨٩

﴿١٨٠٩﴾ الصادق ﷺ: مَنْ قَالَ فِي وَتْرِهِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَاتُّوبُ إِلَيْهِ سَبْعِينَ مَرَّةً وَهُوَ قَائِمٌ وَوَاطَبَ عَلَى ذَلِكَ حَتَّى يَمُضِيَ لَهُ سَنَةٌ كُتِبَ عِنْدَهُ تَعَالَى مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ وَوَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ؛ مستدرك الوسائل ج: ٤ ص: ٤٠٧

١٠-٢-٥-٤-٤- صلاة ليلة الفطر

﴿١٨١٠﴾ الرسول ﷺ: مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ الْفِطْرِ عَشْرَ رَكَعَاتٍ يقرأُ فِي كُلِّ رُكْعَةٍ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ مَرَّةً وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَيَقُولُ فِي رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ ثُمَّ يَتَشَهَّدُ وَيُسَلِّمُ بَيْنَ كُلِّ رُكْعَتَيْنِ فَإِذَا فَرَغَ مِنْهَا قَالَ أَلْفَ مَرَّةٍ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَاتُّوبُ إِلَيْهِ ثُمَّ يَسْجُدُ؛ وسائل الشيعة ج: ٨ ص: ٨٦

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۷-۲-۵-۴- نماز مغرب

﴿۱۸۰۴﴾ نماز مغرب، همان ساعتی است که خدای عزیز و جلیل توبه‌ی آدم علیه السلام را پذیرفت، و فاصله‌ی میان وقتی که آدم از آن درخت تناول کرد تا موقعی که خدای عزیز و جلیل توبه‌ی او را قبول کرد سیصد سال بود برحسب روزهای دنیا نه برحسب روزهای آخرت که هر روز از روزهای آن به اندازه‌ی هزار سال است، و این مدت از عصر تا شام بود و حضرت آدم سه رکعت نماز به جای آورد، یک رکعت جهت کفاره‌ی گناه خودش و یک رکعت به عنوان کفاره‌ی گناه حوّا و رکعتی دیگر به شکرانه‌ی پذیرفته شدن توبه‌اش، پس خدای عزیز و جلیل این سه رکعت نماز را بر امت من واجب فرمود، و این ساعتی است که دعا در آن مستجاب می‌شود، و پروردگارم به من وعده کرده است که هرکس در آن ساعت دعا کند و او را بخواند دعایش را مستجاب کند. و این نمازی است که پروردگارم در این آیه‌ی قرآن مرا به انجام آن امر کرده است: "منزه است خداوند به هنگامی که شام می‌کنید و صبح می‌کنید".

۸-۲-۵-۴- نماز شب

﴿۱۸۰۵﴾ اگر کسی در دل شب به نماز بایستد، و در محضر خدا به گناهانش اقرار، و درخواست توبه کند و تصمیم داشته باشد که هرگز به گناه بازنگردد، خداوند اگر بخواهد او را می‌آمرزد.

۹-۲-۵-۴- نماز وتر

﴿۱۸۰۶﴾ هرکس چهل شب در آخر قنوت نماز وترش ذکر "اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ اَتُوبُ اِلَيْهِ" را صد بار بگوید، خداوند او را در زمره‌ی استغفارکنندگان در سحرگاهان می‌نویسد.
﴿۱۸۰۷﴾ کسی که در آخر نماز وتر در سحر هفتاد بار بگوید: اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ اَتُوبُ اِلَيْهِ، آمرزش بر او واجب می‌شود.

﴿۱۸۰۸﴾ هرکه در نماز وتر در حال ایستاده، هفتاد بار استغفر الله و اتوب الیه بگوید و یک سال بر این کار مداومت ورزد خداوند او را در زمره‌ی استغفارجویان در سحرگاهان می‌نویسد و از سوی خدای گرامی و بزرگ، بهشت و آمرزش بر او واجب می‌شود.

﴿۱۸۰۹﴾ هرکه در نماز وتر در حال ایستاده، هفتاد بار استغفر الله و اتوب الیه بگوید و یک سال بر این کار مداومت ورزد خداوند او را در زمره‌ی استغفارجویان در سحرگاهان می‌نویسد و از سوی خدای گرامی و بزرگ، بهشت و آمرزش بر او واجب می‌شود.

۱۰-۲-۵-۴- نماز شب عید فطر

﴿۱۸۱۰﴾ در شب عید فطر ده رکعت نماز بگزارد و در هر رکعت سوره‌ی حمد را یک بار و توحید را ده بار تلاوت کند و در رکوع و سجودش "سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ" را ده بار بگوید و در پایان هر دو رکعت، تشهد بگوید و سلام دهد و آن هنگام که نماز را به پایان برد هزار بار "اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ اَتُوبُ اِلَيْهِ" بگوید.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٨١١﴾ الرسول ﷺ: مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ الْفِطْرِ عَشْرَ رَكَعَاتٍ يقرأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ مَرَّةً وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَيَقُولُ فِي رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ ثُمَّ يَتَشَهَّدُ وَيُسَلِّمُ بَيْنَ كُلِّ رَكَعَتَيْنِ فَإِذَا فَرَغَ مِنْهَا قَالَ أَلْفَ مَرَّةٍ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ ثُمَّ يَسْجُدُ؛ وسائل الشريعة ج: ٨ ص: ٦٨

﴿١٨١٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام كَانَ يُصَلِّي لَيْلَةَ الْفِطْرِ بَعْدَ الْمَغْرَبِ وَنَافِلَتِهَا رَكَعَتَيْنِ يقرأُ فِي الْأُولَى فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَمِائَةَ مَرَّةً قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَفِي الثَّانِيَةِ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مَرَّةً ثُمَّ يَقْنُتُ وَيَرْكَعُ وَيَسْجُدُ وَيُسَلِّمُ ثُمَّ يَخْرُجُ لِلَّهِ سَاجِدًا وَيَقُولُ فِي سُجُودِهِ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مِائَةَ مَرَّةً ثُمَّ يَقُولُ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَفْعَلُهَا أَحَدٌ فَيَسْأَلُ اللَّهَ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ وَلَوْ أَتَى مِنَ الذُّنُوبِ مِثْلَ رَمْلِ عَالِيٍّ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٢٧١

١١-٢-٤-٤-٤ صلاة الأربعاء

﴿١٨١٣﴾ العسكري عليه السلام: مَنْ صَلَّى يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يقرأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَالْقَدْرَ مَرَّةً وَاحِدَةً تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ وَزَوْجَهُ بِزَوْجَةٍ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ؛ وسائل الشريعة ج: ٨ ص: ١٧٩

١٢-٢-٤-٤-٤ صلاة التَّوْبَةِ

﴿١٨١٤﴾ الصادق عليه السلام: صَلَاةُ التَّوْبَةِ رَكَعَتَانِ بَعْدَ الْغُسْلِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٣٨٣

﴿١٨١٥﴾ صَلَّى آدَمُ عليه السلام ثَلَاثَ رَكَعَاتٍ رَكَعَةً لِحَاطِيَّتِهِ وَرَكَعَةً لِحَاطِيَّتِهِ حَوَاءَ وَرَكَعَةً لِتَوْبَتِهِ؛

من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ١٤

﴿١٨١٦﴾ الرسول ﷺ: مَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا فَأَشْفَقَ مِنْهُ فَلْيَسْبِغِ الْوُضُوءَ ثُمَّ لِيَخْرُجْ إِلَى بَرَّازٍ مِنَ الْأَرْضِ حَيْثُ لَا يَرَاهُ أَحَدٌ فَيُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبًا كَذَا وَكَذَا فَإِنَّهُ لَا كَفَّارَةَ لَهُ وَهَذَا وَاللَّهُ أَعْلَمُ فِيمَا كَانَ مِنَ الذُّنُوبِ بَيْنَ الْعَبْدِ وَبَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَأَمَّا التَّيْبَعَاتُ فَلَا تَوْبَةَ مِنْهَا إِلَّا بِأَدَائِهَا إِلَى أَهْلِهَا أَوْ عَفْوِهِمْ عَنْهَا؛ دعائم الإسلام ج: ١ ص: ١٣٥

٣-٤-٤-٤-٤ الصَّيَامُ

١-٣-٤-٤-٤ صِيَامُ عَرَفَةَ

﴿١٨١٧﴾ الصادق عليه السلام: أَنَّ فِي تِسْعٍ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ أَنْزَلَتْ تَوْبَةُ دَاوُدَ عليه السلام فَمَنْ صَامَ ذَلِكَ الْيَوْمَ كَانَ كَفَّارَةً تِسْعِينَ سَنَةً؛ وسائل الشريعة ج: ١٠ ص: ٤٦٦

٢-٣-٤-٤-٤ صِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۸۱۱﴾ در شب عید فطر ده رکعت نماز بگزارد و در هر رکعت سوره‌ی حمد را یک بار و توحید را ده بار تلاوت کند و در رکوع و سجودش "سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ" را ده بار بگوید و در پایان هر دو رکعت، تشهد بگوید و سلام دهد و آن هنگام که نماز را به پایان برد هزار بار "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ" بگوید.

﴿۱۸۱۲﴾ امیرالمؤمنین (علیه السلام) در شب عید فطر بعد از نماز مغرب و نافله‌ی آن، دو رکعت نماز به جا می‌آورد که در رکعت اول سوره‌ی حمد و صدبار سوره‌ی توحید و در رکعت دوم حمد و یک بار سوره‌ی توحید را می‌خواند سپس قنوت می‌گرفت و به رکوع می‌رفت و سجده می‌کرد و سلام می‌داد، سپس به حالت سجده باز می‌گشت و در سجده صدبار می‌گفت: "أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ" (به درگاه خداوند توبه می‌کنم). سپس فرمود: قسم به کسی که جانم در دست اوست، احدی این عمل را انجام نمی‌دهد و از خداوند چیزی نمی‌خواهد مگر اینکه خداوند درخواستش را به او می‌دهد، حتی اگر گناهانش به اندازه‌ی ریگ‌های بیابان باشد.

۱۱-۲-۵-۴- نماز چهارشنبه

﴿۱۸۱۳﴾ کسی که در روز چهارشنبه چهار رکعت نماز به جا آورد، و در هر رکعت آن یک بار فاتحة‌الکتاب و قل هو الله احد را بخواند، خداوند توبه‌ی او را از هر گناهی می‌پذیرد و یکی از حوریان بهشتی را به همسری او در می‌آورد.

۱۲-۲-۵-۴- نماز توبه

﴿۱۸۱۴﴾ نماز توبه، دو رکعت بعد از غسل است.

﴿۱۸۱۵﴾ آدم (علیه السلام) سه رکعت نماز؛ خواند یک رکعت برای گناه خودش، یک رکعت برای گناه حوا و و یک رکعت برای توبه‌اش.

﴿۱۸۱۶﴾ هر کس گناهی مرتکب شود و از آن هراسان باشد، وضو بگیرد و به زمین بدون سقفی برود و در مکانی که دیده نشود، دو رکعت نماز بگزارد و سپس بگوید: "خدایا، آن گناهم را بیامرز" این عمل، کفاره‌ی آن گناه خواهد بود. به خدا قسم، من این عمل را به عنوان کفاره‌ی گناهی که بین او و خدا بوده است می‌شناسم، ولی حق الناس جز با رد کردن به اهل آن و بخشیده شدن از طرف صاحب حق، توبه‌ی دیگری ندارد.

۳-۴-۵-۴- روزه

۱-۳-۵-۴- روزه‌ی عرفه

﴿۱۸۱۷﴾ توبه‌ی داود (علیه السلام) در نهم ماه ذی‌الحجه نازل شده، پس هر کس این روز را روزه بگیرد کفاره‌ی نود سال او باشد.

۲-۳-۵-۴- روزه‌ی دو ماه متوالی

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٨١٨﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُسَمِّي شَعْبَانَ شَهْرَ الصَّبْرِ وَكَانَ يَصْبِرُ عَلَيْهِ فَيَصُومُهُ ثُمَّ يَصُومُ شَهْرَ رَمَضَانَ وَيَفْصِلُ بَيْنَهُمَا يَوْمٌ وَكَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليه السلام يَقُولُ صِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةٌ مِنَ اللَّهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٥٤١

﴿١٨١٩﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ صَوْمَ الثَّلَاثِينَ وَصَوْمَ اتِّبَاعِهِ صَوْمَ شَعْبَانَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ بِحَارِ الْأَنْوَارِ ج: ٩٤ ص: ٧٩

٣-٤-٥-٤- صِيَامُ الْأَرْبَعَاءِ وَالْخَمِيسِ وَالْجُمُعَةِ

﴿١٨٢٠﴾ الصادق عليه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا قَالَ هُوَ صَوْمُ يَوْمِ الْأَرْبَعَاءِ وَالْخَمِيسِ وَالْجُمُعَةِ وَسَائِلُ الشَّيْخَةِ ج: ١٦ ص: ٧٨

﴿١٨٢١﴾ الباقر عليه السلام: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام وَشَكَوْتُ إِلَيْهِ كَثْرَةَ الزَّلَازِلِ فِي الْأَهْوَازِ وَقُلْتُ تَرَى لَنَا التَّحَوُّلَ عَنْهَا فَكُتِبَ لَنَا تَتَحَوَّلُ عَنْهَا وَصُومُوا الْأَرْبَعَاءَ وَالْخَمِيسَ وَالْجُمُعَةَ وَاغْتَسِلُوا وَطَهَرُوا ثِيَابَكُمْ وَأَبْرَزُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَادْعُوا اللَّهَ فَإِنَّهُ يَرْفَعُ عَنْكُمْ قَالَ فَفَعَلْنَا فَأُمْسِكَتِ الزَّلَازِلُ قَالَ وَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُذْنِبٌ فَيَتُوبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَدَعَا لَهُمْ بِخَيْرٍ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ١٥٠

٤-٥-٤-٤- الْحَجُّ

١-٤-٥-٤-٤- حِينَ الْمَنَاسِكِ

﴿١٨٢٢﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ آدَمَ عليه السلام بَقِيَ عَلَى الصَّفَا أَرْبَعِينَ صَبَاحًا سَاجِدًا يَبْكِي عَلَى الْجَنَّةِ وَعَلَى خُرُوجِهِ مِنْ جَوْارِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَنَزَلَ عَلَيْهِ جِبْرِيلُ عليه السلام فَقَالَ يَا آدَمُ مَا لَكَ تَبْكِي قَالَ يَا جِبْرِيلُ مَا لِي لَا أَتُوبُ وَقَدْ أَخْرَجَنِي اللَّهُ مِنْ جَوَارِهِ وَأَهْبَطَنِي إِلَى الدُّنْيَا قَالَ يَا آدَمُ تَسُبُّ إِلَهَهُ قَالَ وَكَيْفَ أَتُوبُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ قُبَّةً مِنْ نُورٍ فِي مَوْضِعِ الْبَيْتِ فَسَطَعَ نُورُهَا فِي جِبَالِ مَكَّةَ فَهُوَ الْحَرَمُ فَأَمَرَ اللَّهُ جِبْرِيلَ أَنْ يَضَعَ عَلَيْهِ الْأَعْلَامَ قَالَ فَمَ يَا آدَمُ فَخَرَجَ بِهِ يَوْمَ التَّوْبَةِ وَأَمَرَهُ أَنْ يَغْتَسِلَ وَيُحْرِمَ وَأُخْرِجَ مِنَ الْجَنَّةِ أَوَّلَ يَوْمٍ مِنْ ذِي الْقَعْدَةِ فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ الثَّمَانِينَ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ أَخْرَجَهُ جِبْرِيلُ عليه السلام إِلَى مَنَى فَبَاتَ بِهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ أَخْرَجَهُ إِلَى عَرَفَاتٍ وَقَدْ كَانَ عَلَّمَهُ حِينَ أَخْرَجَهُ مِنْ مَكَّةَ الْأَحْرَامَ وَأَمَرَهُ بِالتَّلْبِيَةِ فَلَمَّا زَالَتِ الشَّمْسُ يَوْمَ الْعَرَفَةِ قَطَعَ التَّلْبِيَةَ وَأَمَرَهُ أَنْ يَغْتَسِلَ فَلَمَّا صَلَّى الْعَصْرَ وَفَقَهُ بِعَرَفَاتٍ وَعَلَّمَهُ الْكَلِمَاتِ الَّتِي تَلْقَى بِهَا رَبَّهُ وَهُوَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي فَاعْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي فَاعْفِرْ لِي إِنَّكَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ فَبَقِيَ إِلَى أَنْ غَابَتِ الشَّمْسُ رَافِعًا

﴿مقدمہ ی توبہ، حفظ آن و...﴾

﴿۱۸۱۸﴾ رسول خدا ﷺ ماه شعبان را ماه صبر نامید و آن را روزه می‌گرفت، سپس ماه رمضان را روزه می‌گرفتند و بین آن دو، یک روز فاصله می‌انداختند. و امام سجاد علیه السلام می‌فرمایند: به خدا قسم، روزه‌ی دو ماه متوالی، نزد خداوند توبه محسوب می‌شود.

﴿۱۸۱۹﴾ روزی سی‌ام شعبان و اتصال آن به رمضان، روزی دوماه پی‌درپی محسوب می‌شود، و به خدا قسم، توبه‌ای مورد قبول خداوند خواهد بود.

۳-۳-۵-۴-۴-روزه‌ی چهارشنبه و پنجشنبه

﴿۱۸۲۰﴾ درباره‌ی آیهی "به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص" فرمود: منظور روزی چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه است.

﴿۱۸۲۱﴾ محضر مبارک حضرت باقر علیه السلام مکتوبی فرستاده و در آن از کثرت زلزله در اهواز شکایت کرده و معروض داشتم آیا صلاح می‌دانید از آنجا به مکان دیگری نقل مکان کنیم؟ حضرت در جواب نوشتند: از آنجا منتقل نشوید، روزهای چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه را روزه بگیرید و روز جمعه غسل کرده و لباس‌های پاک بپوشید و از منازل بیرون آمده و خدا را بخوانید و دعا کنید؛ خداوند زلزله را از شما بر طرف می‌کند. راوی می‌گوید: ما همین کار را کردیم و زلزله‌ها آرام شدند و نیز امام علیه السلام فرمودند: هر کس که از شما گنهکار است توبه و انابه نماید و برای ایشان دعای خیر کرد.

٤-٥-٤-٤-حج

۱-۴-۵-۴- در حال انجام مناسک

﴿۱۸۲۲﴾ آدم علیه السلام چهل روز در کوه صفا ماند و بر اخراجش از همسایگی خدا گریست. جبرئیل نازل شد و گفت: چرا گریه می‌کنی؟ گفت: چرا گریه نکنم، خدا مرا از همسایگی‌اش اخراج و به دنیا تبعیدم کرد. جبرئیل گفت: ای آدم، توبه کن. آدم گفت: چگونه توبه کنم؟ گنبدی از نور از محل کعبه ساطع شد که کوه‌های مکه را روشن کرد. و این محدوده‌ی حرم است. پس جبرئیل به او دستور داد که بر محدوده‌ی حرم نشانه‌هایی قرار دهد. گفت: برخیز و او را در روز هشتم ذی‌حجه از مکه بیرون برد. به او امر کرد غسل کند و احرام بندد. خروج از بهشت روز اول ذی‌قعدة و این روز که جبرئیل او را به سمت منی برد هشتم ذی‌حجه بود. شب را در منی بیتوته کردند و صبحگاهان به‌سوی عرفات روانه شدند و هنگام خروج از مکه لبیک گفتن را به او آموخت. هنگام ظهر در عرفات لبیک گفتن را قطع کرد و به او امر کرد غسل کند. بعد از نماز عصر او را به وقوف در عرفات امر کرد و کلماتی را که از خداوند دریافت کرده بود به او آموخت و آن کلمات این بود: "پروردگارا، تو منزهی، ستایش می‌کنم؛ خدایی جز تو نیست، من بد کردم، به خودم ستم کردم و به گناهم اعتراف می‌کنم؛ مرا ببخش که تو آمرزنده و مهربانی. خدایا، تو منزهی، ستایش می‌کنم، خدایی جز تو نیست، من بد کردم به خودم ستم کردم و به گناهم اعتراف می‌کنم، مرا ببخش که تو بهترین آمرزندگان. تا غروب در عرفات با دست‌های بلندشده

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

يَدْبُهُ إِلَى السَّمَاءِ يَتَضَرَّعُ وَيَبْكِي إِلَى اللَّهِ فَلَمَّا غَابَتِ الشَّمْسُ رَدَّهُ إِلَى الْمَشْعَرِ فَبَاتَ بِهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ قَامَ عَلَى الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ فَدَعَا اللَّهَ تَعَالَى بِكَلِمَاتٍ وَتَابَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَفْضَى إِلَى مَنَى وَأَمَرَهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْ يَخْلُقَ الشَّعْرَ الَّذِي عَلَيْهِ فَحَلَقَهُ ثُمَّ رَدَّهُ إِلَى مَكَّةَ فَآتَى بِهِ عِنْدَ الْجُمُرَةِ الْأُولَى فَعَرَضَ إِبْلِيسُ لَهُ عِنْدَهَا فَقَالَ يَا آدَمُ أَإِن تَرِيدُ فَأَمَرَهُ جِبْرِيلُ أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ وَأَنْ يُكَبِّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَفَعَلَ ثُمَّ ذَهَبَ فَعَرَضَ لَهُ إِبْلِيسُ عِنْدَ الْجُمُرَةِ الثَّانِيَةِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ فَرَمَى وَكَبَّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً ثُمَّ مَضَى بِهِ فَعَرَضَ لَهُ إِبْلِيسُ عِنْدَ الْجُمُرَةِ الثَّالِثَةِ وَأَمَرَهُ أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ فَرَمَى وَكَبَّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَذَهَبَ إِبْلِيسُ وَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّكَ لَنْ تَرَاهُ بَعْدَ هَذَا أَبَدًا فَانْطَلَقَ بِهِ إِلَى الْبَيْتِ الْحَرَامِ وَأَمَرَهُ أَنْ يَطُوفَ بِهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ فَقَالَ لَهُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ قَبِلَ تَوْبَتَكَ وَحَلَّتْ لَكَ زَوْجَتُكَ فَقَالَ فَلَمَّا قَضَى آدَمُ حَجَّهُ لِقَبْتِهِ الْمَلَائِكَةُ بِالْأَبْطَحِ فَقَالُوا يَا آدَمُ بَرَّ حَجُّكَ أَمَا إِنَّا قَدْ حَجَجْنَا قَبْلَكَ هَذَا الْبَيْتَ بِالْأَفَى عَامٍ؛ بَحَارُ الْأَنْوَارِ ج: ١١ ص: ١٧٨

﴿١٨٢٣﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنَّ آدَمَ لَمَّا أَمَرَ بِالتَّوْبَةِ قَالَ جِبْرِيلُ لَهُ قُمْ يَا آدَمُ فَخَرَجَ بِهِ يَوْمَ التَّوْبَةِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَغْتَسِلَ وَيُحْرِمَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ الثَّامِنِ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ أَخْرَجَهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى مَنَى فَبَاتَ فِيهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ تَوَجَّهَ إِلَى عَرَافَاتٍ وَكَانَ قَدْ عَلَّمَهُ الْإِحْرَامَ وَأَمَرَهُ بِالتَّلْبِيَةِ فَلَمَّا زَالَتِ الشَّمْسُ يَوْمَ عَرَافَةِ قَطَعَ التَّلْبِيَةَ وَأَمَرَهُ أَنْ يَغْتَسِلَ فَلَمَّا صَلَّى الْعَصْرَ أَوْفَقَهُ بِعَرَافَاتٍ إِلَى أَنْ قَالَ فَبَقِيَ آدَمُ إِلَى أَنْ غَابَتِ الشَّمْسُ رَافِعًا يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَتَضَرَّعُ وَيَبْكِي إِلَى اللَّهِ فَلَمَّا غَابَتِ الشَّمْسُ رَدَّهُ إِلَى الْمَشْعَرِ فَبَاتَ بِهِ فَلَمَّا أَصْبَحَ قَامَ عَلَى الْمَشْعَرِ فَدَعَا اللَّهَ بِكَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَفْضَى إِلَى مَنَى وَأَمَرَهُ جِبْرِيلُ أَنْ يَخْلُقَ الشَّعْرَ الَّذِي عَلَيْهِ فَحَلَقَهُ ثُمَّ رَدَّهُ إِلَى مَكَّةَ فَآتَى بِهِ إِلَى عِنْدَ الْجُمُرَةِ الْأُولَى فَعَرَضَ لَهُ إِبْلِيسُ عِنْدَهَا فَقَالَ يَا آدَمُ أَإِن تَرِيدُ فَأَمَرَهُ جِبْرِيلُ أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ وَأَنْ يُكَبِّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَفَعَلَ آدَمُ ثُمَّ ذَهَبَ فَعَرَضَ لَهُ إِبْلِيسُ عِنْدَ الْجُمُرَةِ الثَّانِيَةِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ فَرَمَى وَكَبَّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً ثُمَّ عَرَضَ لَهُ عِنْدَ الْجُمُرَةِ الثَّالِثَةِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ فَرَمَى وَكَبَّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ فَذَهَبَ إِبْلِيسُ فَقَالَ لَهُ إِنَّكَ لَنْ تَرَاهُ بَعْدَ هَذَا أَبَدًا ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ إِلَى الْبَيْتِ الْحَرَامِ وَأَمَرَهُ أَنْ يَطُوفَ بِهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ فَقَالَ لَهُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ قَبِلَ تَوْبَتَكَ وَحَلَّتْ لَكَ زَوْجَتُكَ؛ وسائل الشيعة ج: ١١ ص: ٣٣٦

﴿١٨٢٤﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ اللَّهَ أَمَرَ آدَمَ أَنْ يَأْتِيَ هَذَا الْبَيْتَ فَيَطُوفَ بِهِ أُسْبُوعًا وَيَأْتِيَ مَنَى وَعَرَافَةَ فَيَقْضِيَ مَنَاسِكَهُ كُلَّهَا فَآتَى هَذَا الْبَيْتَ فَطَافَ بِهِ أُسْبُوعًا وَآتَى مَنَاسِكَهُ فَقَضَاهَا كَمَا أَمَرَهُ اللَّهُ فَقَبِلَ مِنْهُ التَّوْبَةَ وَغَفَرَ لَهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٣ ص: ٣٢٢

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

به حال زاری و گریه باقی ماند. بعد از غروب او را به‌سوی مشعر برگرداند و شب را در آنجا بیتوته کرد. نماز صبح را در مشعر اقامه کرد و دعا کرد و توبه نمود. پس از آن به‌سوی منی کوچ کرد و جبرئیل به او امر کرد سر بتراشد، سپس به‌سوی مکه حرکت کرد و در سر راه در محل جمره‌ی اول، ابلیس ظاهر شد و گفت: آدم چه می‌خواهی؟ به راهنمایی جبرئیل، ابلیس را با هفت سنگریزه راند و با هر سنگی تکبیر گفت و رفت. ابلیس در محل جمره‌ی دوم نیز ظاهر شد و جبرئیل فرمان داد با سنگریزه او را براند و همچنین در محل جمره‌ی سوم؛ جبرئیل گفت: ای آدم، دیگر او را نمی‌بینی و جبرئیل آدم را روانه‌ی مسجدالحرام کرد و فرمان داد که هفت بار به‌دور آن طواف کند و آدم چنین کرد. جبرئیل گفت: خداوند توبه‌ات را قبول کرد و همسرت را بر تو حلال نمود. امام علیه السلام فرمود: بعد از اتمام مناسک حج، ملائکه در مکه آدم را ملاقات کردند و گفتند حج خوبی به جا آوردی اما بدان که ما دو هزار سال قبل، برای این خانه، حج به جا آورده‌ایم.

﴿۱۸۲۳﴾ چون آدم امر به توبه شد جبرئیل به او گفت: برخیز؛ و او را در روز هشتم ذی‌حجه از مکه بیرون برد. به او امر کرد غسل کند و احرام ببندد. خروج از بهشت روز اول ذی‌قعدة و این روز که جبرئیل او را به سمت منی برد هشتم ذی‌حجه بود. شب را در منی بیتوته کردند و صبحگاهان به‌سوی عرفات روانه شدند و هنگام خروج از مکه لبیک گفتن را به او آموخت. هنگام ظهر در عرفات لبیک گفتن را قطع کرد و به او امر کرد غسل کند. بعد از نماز عصر او را به وقوف در عرفات امر کرد و کلماتی را که از خداوند دریافت کرده بود به او آموخت و آن کلمات این بود: "پروردگارا، تو منزهی، ستایش می‌کنم، خدایی جز تو نیست، من بد کردم، به خودم ستم کردم و به گناهم اعتراف می‌کنم. مرا ببخش که تو آمرزنده و مهربانی. خدایا، تو منزهی، ستایش می‌کنم، خدایی جز تو نیست، من بد کردم به خودم ستم کردم و به گناهم اعتراف می‌کنم مرا ببخش که تو بهترین آمرزندگان. تا غروب در عرفات با دست‌های بلندشده به حال زاری و گریه باقی ماند. بعد از غروب او را به‌سوی مشعر برگرداند و شب را در آنجا بیتوته کرد. نماز صبح را در مشعر اقامه کرد و دعا کرد و توبه نمود. پس از آن به‌سوی منی کوچ کرد و جبرئیل به او امر کرد سر بتراشد، سپس به‌سوی مکه حرکت کرد و در سر راه در محل جمره‌ی اول، ابلیس ظاهر شد و گفت: آدم، چه می‌خواهی؟ به راهنمایی جبرئیل، ابلیس را با هفت سنگریزه راند و با هر سنگی تکبیر گفت و رفت. ابلیس در محل جمره‌ی دوم ظاهر شد و جبرئیل فرمان داد با سنگریزه او را براند و همچنین در محل جمره‌ی سوم جبرئیل گفت: ای آدم، دیگر او را نمی‌بینی و جبرئیل آدم را روانه‌ی مسجدالحرام کرد و فرمان داد که هفت بار به‌دور آن طواف کند و آدم چنین کرد. جبرئیل گفت: خداوند توبه‌ات را قبول کرد و همسرت را بر تو حلال نمود.

﴿۱۸۲۴﴾ خداوند به آدم امر کرد که در این خانه هفت دور طواف به جا آورد و به منی و عرفات رفته مناسکش را به پایان برد؛ آدم در خانه هفت دور طواف به جا آورد و مناسکش را همان‌طور که خداوند به او امر کرده بود انجام داد و خداوند او را آمرزید و توبه‌اش را پذیرفت.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٨٢٥﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَتُوبَ عَلَى آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَرْسَلَ إِلَيْهِ جَبْرَائِيلَ فَقَالَ لَهُ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا آدَمُ الصَّابِرُ عَلَى بَلِيَّتِهِ النَّائِبُ عَنْ خَطِيئَتِهِ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى بَعَثَنِي إِلَيْكَ لَأَعْلَمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكَ بِهَا؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٦٧

﴿١٨٢٦﴾ أحدهما عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمَّا أَرَادَ خَلْقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً فَقَالَ مَلَكٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ فَوَقَعَتِ الْحُجُبُ فِيمَا بَيْنَهُمَا وَبَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَكَانَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى نُورُهُ ظَاهِرًا لِلْمَلَائِكَةِ فَلَمَّا وَقَعَتِ الْحُجُبُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُمَا عَلِمَا أَنَّهُ سَخَطَ قَوْلَهُمَا فَقَالَا لِلْمَلَائِكَةِ مَا حِيلُنَا وَمَا وَجْهُ تَوْبَتِنَا فَقَالُوا مَا نَعْرِفُ لَكُمَا مِنَ التَّوْبَةِ إِلَّا أَنْ تُلَوِّدَا بِالْعَرْشِ قَالَ فَلَاذًا بِالْعَرْشِ حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ تَوْبَتَهُمَا وَرَفَعَتِ الْحُجُبُ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَهُمَا وَ أَحَبَّ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنْ يُعْبَدَ بِتِلْكَ الْعِبَادَةِ فَخَلَقَ اللَّهُ الْبَيْتَ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ عَلَى الْعِبَادِ الطَّوَافَ حَوْلَهُ وَخَلَقَ الْبَيْتَ الْمَعْمُورَ فِي السَّمَاءِ يَدْخُلُهُ كُلُّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ لَا يَعُودُونَ إِلَيْهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٠٩

﴿١٨٢٧﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: حَقَّ الْحَجُّ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّهُ وَفَادَةٌ إِلَى رَبِّكَ وَفِرَارٌ إِلَيْهِ مِنْ ذُنُوبِكَ وَفِيهِ قَبُولُ تَوْبَتِكَ وَقَضَاءُ الْفَرَضِ الَّذِي أَوْجَبَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْكَ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٢ ص: ٦١٨

﴿١٨٢٨﴾ الصادق عليه السلام: فَأَفَاضَ آدَمُ مِنْ جَمْعٍ إِلَى مَنِيٍّ فَبَلَغَ مَنِيٍّ ضَحَى فَامَرَهُ أَنْ يُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ فِي مَسْجِدٍ مَنِيٍّ ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يَقْرُبَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ قُرْبَانًا لِيَقْبَلَ اللَّهُ مِنْهُ وَيَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ قَدْ تَابَ عَلَيْهِ وَيَكُونُ سُنَّةٌ فِي وَلَدِهِ بِالْقُرْبَانِ فَقَرَّبَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ قُرْبَانًا فَقَبِلَ اللَّهُ مِنْهُ قُرْبَانَهُ وَأَرْسَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ نَارًا مِنَ السَّمَاءِ فَقَبِضَتْ قُرْبَانَ آدَمَ فَقَالَ لَهُ جَبْرَائِيلُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَدْ أَحْسَنَ إِلَيْكَ إِذْ عَلَّمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي تَابَ عَلَيْكَ بِهَا وَقَبِلَ قُرْبَانَكَ فَاحْلِقْ رَأْسَكَ تَوَاضَعًا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِذْ قَبِلَ قُرْبَانَكَ فَحَلَقَ آدَمُ رَأْسَهُ تَوَاضَعًا لِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٦٧

﴿١٨٢٩﴾ الصادق عليه السلام: فَقَالَ جَبْرَائِيلُ يَا آدَمُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَحْسَنَ إِلَيْكَ إِذْ عَلَّمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي يَتُوبُ بِهَا عَلَيْكَ؛ وسائل الشيعة ج: ١١ ص: ٢٢٧

﴿١٨٣٠﴾ الصادق عليه السلام: فَقَالَ يَا آدَمُ مَا لَكَ تَبْكِي قَالَ يَا جَبْرَائِيلُ مَا لِي لَا أَبْكِي وَقَدْ أَخْرَجَنِي اللَّهُ مِنْ جَوَارِهِ وَأَهْبَطَنِي إِلَى الدُّنْيَا قَالَ يَا آدَمُ تُبُّ إِلَيْهِ قَالَ وَكَيْفَ أَتُوبُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ قُبَّةً مِنْ نُورٍ فِي مَوْضِعِ الْبَيْتِ فَسَطَعَ نُورُهَا فِي جِبَالِ مَكَّةَ فَهُوَ الْحَرَمُ فَأَمَرَ اللَّهُ جَبْرَائِيلَ أَنْ يَضَعَ عَلَيْهِ الْأَعْلَامَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٩ ص: ٣٢٩

﴿١٨٣١﴾ الصادق عليه السلام: فَلَمَّا بَلَغَ الْوَقْتُ الَّذِي يُرِيدُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَتُوبَ عَلَى آدَمَ فِيهِ أَرْسَلَ إِلَيْهِ جَبْرَائِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا آدَمُ الصَّابِرُ لِبَلِيَّتِهِ النَّائِبُ عَنْ خَطِيئَتِهِ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۸۲۵﴾ وقتی خداوند تبارک و تعالی اراده کرد که توبه‌ی آدم عليه السلام را بپذیرد، جبرئیل را نزد او فرستاد، جبرئیل گفت: سلام بر تو ای آدم، کسی که بر امتحان سختش وارده، صبر و شکیبایی نمود و از لغزشی که صادر شد توبه کرد، خداوند تبارک و تعالی مرا نزد تو فرستاد تا اعمالی را که به واسطه‌ی انجام آن‌ها توبه‌ات پذیرفته می‌شود به تو بیاموزم.

﴿۱۸۲۶﴾ وقتی خداوند تبارک و تعالی خواست آدم عليه السلام را بیافریند به فرشتگان فرمود: در زمین برای خود خلیفه و جانشینی قرار خواهم داد. دو فرشته از فرشتگان عرضه داشتند: آیا کسی را خلیفه‌ی خود قرار می‌دهی که در زمین فساد کرده و خون‌ها می‌ریزد؟ پس در حالی که نور خداوند برای سایر فرشتگان ظاهر و روشن بود، بین آن دو فرشته و خداوند حجاب قرار گرفت؛ بعد از نصب پرده و حجاب، آن دو فرشته دانستند خداوند از کلامشان خشمگین شده است، بنابراین به دیگر فرشتگان گفتند: چاره‌ی ما چیست و چگونه توبه کنیم؟ فرشتگان گفتند: ما نمی‌دانیم راه توبه‌ی شما چیست مگر اینکه به عرش پناه ببرید. امام عليه السلام چنین فرمود: پس آن دو فرشته به عرش پناه بردند تا اینکه حق تعالی توبه‌ی آن‌ها را قبول کرد و حجاب‌ها را از میان برداشت. و چون خداوند دوست دارد که با چنین اعمال و مناسکی عبادت شود، از این رو کعبه را در زمین آفرید و طواف به دور آن را واجب کرد. پس لازم است بندگان به دور آن طواف کنند، و بیت‌المعمور را در آسمان آفرید و هر روز هفتاد هزار فرشته داخل آن می‌شوند و تا روز قیامت از آن بیرون نمی‌آیند.

﴿۱۸۲۷﴾ حق حج این است که بدانی، آن واردشدن به آستان پروردگار و گریختن از گناهان به سوی اوست، و قبول توبه و اداشدن فریضه‌ای که خداوند تبارک و تعالی بر تو واجب ساخته، همراه آن است.

﴿۱۸۲۸﴾ سپس آدم عليه السلام از وادی جمع به طرف منی حرکت کرد و ظهر به آنجا رسید، به دستور جبرئیل دو رکعت نماز در مسجد منی به جا آورد؛ بعد از آن جبرئیل فرمان داد که آن حضرت قربانی کند تا: اولاً: به حق تعالی تقرب پیدا کند و قربانی‌اش مورد قبول واقع شود. دوم اینکه: بدین وسیله توبه‌اش پذیرفته شود و سوم: این عمل یعنی قربانی، در بین فرزندان‌ش سنت شود. آدم عليه السلام به فرمان جبرئیل قربانی کرد، و خداوند قربانی را از او پذیرفت. به این نحو که آتشی از آسمان فرستاد و آتش، قربانی آدم را تحویل گرفت، جبرئیل گفت: خداوند تبارک و تعالی به تو احسان کرد زیرا مناسکی به تو آموخت که به واسطه‌ی آن‌ها توبه‌ات قبول شد و قربانی تو را نیز پذیرفت، پس در قبال این لطف، تواضع کن و سر خود را بتراش. پس آدم عليه السلام به منظور تواضع و فروتنی در مقابل حق تبارک و تعالی، سرش را تراشید.

﴿۱۸۲۹﴾ جبرئیل گفت: ای آدم، آن‌گاه که خداوند مناسکی را که به واسطه‌ی آن‌ها توبه‌ات مقبول واقع شد به تو آموخت، لطف بزرگی به تو کرد.

﴿۱۸۳۰﴾ جبرئیل عليه السلام بر او نازل شد و گفت: ای آدم، برای چه گریه می‌کنی؟ گفت: ای جبرئیل، وقتی خداوند مرا از همسایگی خودش به دنیا تبعید کرده است، چرا گریه نکنم. جبرئیل گفت: ای آدم، به درگاه خداوند توبه کن. گفت: چگونه توبه کنم؟ پس خداوند گنبدی از نور در محل خانه‌ی خدا نازل و نور آن را بر کوه‌های مکه ساطع کرد. و این محدوده‌ی "حرم" است. سپس خداوند به جبرئیل دستور داد تا برای آدم نشانه‌هایی قرار دهد.

﴿۱۸۳۱﴾ خداوند تبارک و تعالی وقتی خواست توبه‌ی حضرت آدم عليه السلام را بپذیرد، جبرئیل را نزد او فرستاد، جبرئیل گفت: سلام بر تو ای آدم، ای کسی که بر بلای واردشده صبر و از لغزشی که از تو صادر شد توبه کردی، خداوند تبارک و تعالی مرا نزد تو فرستاد تا مناسکی را که به واسطه‌ی انجام آن‌ها،

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

بَعَثَنِي إِلَيْكَ لِأَعْلَمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكَ بِهَا فَأَخَذَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِيَدِ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَتَّى أَتَى بِهِ مَكَانَ الْبَيْتِ فَنَزَلَ غَمَامٌ مِنَ السَّمَاءِ فَأَظْلَمَ مَكَانَ الْبَيْتِ فَقَالَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَا آدَمُ خُطَّ بِرَجْلِكَ حَيْثُ أَظْلَمَ الْغَمَامُ فَإِنَّهُ قِبْلَةٌ لَكَ وَ لِأَخِيرِ عَقِبِكَ مِنْ وَلَدِكَ فَخَطَّ آدَمُ بِرَجْلِهِ حَيْثُ أَظْلَمَ الْغَمَامُ ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ إِلَى مَنَى فَارَاهُ مُسْجِدًا مَنَى فَخَطَّ بِرَجْلِهِ وَ مَدَّ خُطَّةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ بَعْدَ مَا خَطَّ مَكَانَ الْبَيْتِ ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ مِنْ مَنَى إِلَى عَرَفَاتٍ فَأَقَامَهُ عَلَى الْمُعَرَفِ فَقَالَ إِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَاعْتَرَفْ بِذَنْبِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ سَلِ اللَّهَ الْمَغْفِرَةَ وَ التَّوْبَةَ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ لِذَلِكَ سُمِّيَ الْمُعَرَفُ لِأَنَّ آدَمَ اعْتَرَفَ فِيهِ بِذَنْبِهِ وَ جُعِلَ سُنَّةً لَوْلَدِهِ يَعْتَرِفُونَ بِذُنُوبِهِمْ كَمَا اعْتَرَفَ آدَمُ وَ يَسْأَلُونَ التَّوْبَةَ كَمَا سَأَلَهَا آدَمُ ثُمَّ أَمَرَهُ جِبْرِيلُ فَأَفَاضَ مِنْ عَرَفَاتٍ فَمَرَّ عَلَى الْجِبَالِ السَّبعة فَأَمَرَهُ أَنْ يُكَبِّرَ عِنْدَ كُلِّ جَبَلٍ أَرْبَعَ تَكْبِيرَاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى جَمْعٍ فَلَمَّا انْتَهَى إِلَى جَمْعٍ ثَلَاثَ اللَّيْلِ فَجَمَعَ فِيهَا الْمَغْرِبَ وَ الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ تِلْكَ اللَّيْلَةُ ثَلَاثَ اللَّيْلِ فِي ذَلِكَ الْمَوْضِعِ ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يَنْبَطِحَ فِي بَطْحَاءٍ جَمْعٌ فَانْبَطَحَ فِي بَطْحَاءٍ جَمْعٌ حَتَّى انْفَجَرَ الصُّبْحُ فَأَمَرَهُ أَنْ يَصْعَدَ عَلَى الْجَبَلِ جَمْعٌ وَ أَمَرَهُ إِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ أَنْ يَعْتَرِفَ بِذَنْبِهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ يَسْأَلِ اللَّهَ التَّوْبَةَ وَ الْمَغْفِرَةَ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ كَمَا أَمَرَهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ إِنَّمَا جَعَلَهُ اعْتِرَافَيْنِ لِيَكُونَ سُنَّةً فِي وَلَدِهِ فَمَنْ لَمْ يُدْرِكْ مِنْهُمْ عَرَفَاتٍ وَ أَدْرَكَ جَمْعًا فَقَدْ وَافَى حَاجَّهُ إِلَى مَنَى ثُمَّ أَفَاضَ مِنْ جَمْعٍ إِلَى مَنَى فَبَلَغَ مَنَى ضَحَى فَأَمَرَهُ فَصَلَّى رُكْعَتَيْنِ فِي مَسْجِدِ مَنَى ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يُقَرِّبَ لِلَّهِ قُرْبَانًا لِيُقْبَلَ مِنْهُ وَ يَعْرِفَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ تَابَ عَلَيْهِ وَ يَكُونَ سُنَّةً فِي وَلَدِهِ الْقُرْبَانُ فَقَرَّبَ آدَمُ قُرْبَانًا فَقَبِلَ اللَّهُ مِنْهُ فَأَرْسَلَ نَارًا مِنَ السَّمَاءِ فَقَبِلَتْ قُرْبَانًا آدَمَ فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ يَا آدَمُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَحْسَنَ إِلَيْكَ إِذْ عَلَّمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي يَتُوبُ بِهَا عَلَيْكَ وَ قَبِلَ قُرْبَانَكَ فَاحْلِقْ رَأْسَكَ تَوَاضَعًا لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِذْ قَبِلَ قُرْبَانَكَ فَحَلَقَ آدَمُ رَأْسَهُ تَوَاضَعًا لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ثُمَّ أَخَذَ جِبْرِيلُ بِيَدِ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَانْطَلَقَ بِهِ إِلَى الْبَيْتِ فَعَرَضَ لَهُ إِبْلِيسُ عِنْدَ الْجُمُرَةِ فَقَالَ لَهُ إِبْلِيسُ لَعَنَهُ اللَّهُ يَا آدَمُ أَأَيْنَ تُرِيدُ فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَا آدَمُ ارْمِهِ بَسْبَعِ حَصَيَاتٍ وَ كَبِيرٌ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ فَذَهَبَ إِبْلِيسُ ثُمَّ عَرَضَ لَهُ عِنْدَ الْجُمُرَةِ الثَّانِيَةِ فَقَالَ لَهُ يَا آدَمُ أَأَيْنَ تُرِيدُ فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ ارْمِهِ بَسْبَعِ حَصَيَاتٍ وَ كَبِيرٌ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ فَذَهَبَ إِبْلِيسُ ثُمَّ عَرَضَ لَهُ عِنْدَ الْجُمُرَةِ الثَّالِثَةِ فَقَالَ لَهُ يَا آدَمُ أَأَيْنَ تُرِيدُ فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ ارْمِهِ بَسْبَعِ حَصَيَاتٍ وَ كَبِيرٌ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ فَذَهَبَ إِبْلِيسُ فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّكَ لَنْ تَرَاهُ بَعْدَ مَقَامِكَ هَذَا أَبَدًا ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ إِلَى الْبَيْتِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ غَفَرَ لَكَ ذَنْبَكَ وَ قَبِلَ تَوْبَتَكَ وَ أَحَلَّ لَكَ زَوْجَتَكَ الْكَافِي ج: ٤ ص: ١٩١

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

توبه‌ات پذیرفته خواهد شد به تو پیاموزم، سپس جبرئیل دست آدم ﷺ را گرفت و با او حرکت کرد تا به بیت‌الله رسیدند؛ در آنجا ابری بر سر آدم ﷺ سایه افکند، جبرئیل عرض کرد: هرکجا که این ابر سایه افکند با پا خط بکش، به همین ترتیب با هم حرکت کردند تا به سرزمین منی رسیدند، جبرئیل جای مسجد منی را به آدم نشان داد، آدم آنجا را خط کشید و آن را تا مسجدالحرام امتداد داد. بعد از مشخص کردن این محل‌ها به عرفات رفتند، جبرئیل آدم را بر زمین مرتفع و نمایانی ایستاند و به او عرض کرد: مترصد باش هرگاه آفتاب غروب کرد هفت بار به لغزش خود اعتراف کن، آدم این عمل را به جا آورد و به این علت آن مکان عرفه نامیده شد زیرا آدم ﷺ به لغزش خویش اعتراف کرد، پس این حرکت در بین فرزندان آدم سنت شد که در این محل به گناهان خویش اقرار و اعتراف نمایند، همان‌طوری که پدرشان به لغزش خود اعتراف کرد؛ و از خدا درخواست توبه و آمرزش گناهان خود کنند چنانچه پدرشان از خدا این خواهش را نمود، پس از آن جبرئیل ﷺ به او گفت که از عرفات کوچ کرده و خارج شود، و آدم ﷺ از عرفات خارج شد و در مسیر از هفت کوه عبور کرد، و به دستور جبرئیل بر بالای هر کوهی چهار تکبیر گفت. یک‌سوم از شب گذشته بود که به وادی جمع رسید، در آنجا نماز مغرب و عشا را با هم و بعد از گذشت یک‌سوم از شب ادا کرد. جبرئیل ﷺ امر کرد که آدم تا صبح بر روی زمین مشعر بماند، پس آدم در آنجا خوابید تا سپیده‌ی فجر دید، پس از آن به فرمان جبرئیل بالای کوه وادی جمع رفت و هنگام طلوع خورشید هفت مرتبه به لغزش خویش اعتراف کرد و از خدای منان هفت بار طلب آمرزش و قبول شدن توبه نمود. و علت اینکه آدم ﷺ دو بار موظف به اعتراف کردن به لغزش خویش شد، آن است که این عمل در فرزندان او سنت شود. بنابراین کسی که عرفات را درک نکند و به وقوف در آن نرسد و تنها وادی مشعر را درک کند نیز حجتش را کامل به جا آورده است. سپس آدم ﷺ از وادی جمع به‌طرف منی حرکت کرد و ظهر به آنجا رسید، و به دستور جبرئیل دو رکعت نماز در مسجد منی به جا آورد؛ بعد از آن جبرئیل فرمان داد که آن حضرت قربانی کند تا؛ اولاً: به حق تعالی تقرب پیدا کند و قربانی‌اش مورد قبول واقع شود. و دوم اینکه: بدین‌وسیله توبه‌اش پذیرفته شود و سوم: این عمل یعنی قربانی در بین فرزندان سنت شود. آدم ﷺ به فرمان جبرئیل قربانی کرد، و خداوند قربانی را از او پذیرفت؛ به این نحو که آتشی از آسمان فرستاد و آتش، قربانی آدم را تحویل گرفت، جبرئیل گفت: خداوند تبارک و تعالی به تو احسان کرد زیرا مناسکی به تو آموخت که به‌واسطه‌ی آن‌ها توبه‌ات قبول شد و قربانی تو را نیز پذیرفت، پس در مقابل این لطف تواضع کن و سر خود را بتراش. پس آدم ﷺ به‌منظور تواضع و فروتنی در مقابل حق تبارک و تعالی سر خود را تراشید، سپس جبرئیل دست آدم را گرفت و او را به‌طرف بیت برد در سر راه در کنار جمره‌ی عقبه به ابلیس برخورد کردند، ابلیس گفت: ای آدم، می‌خواهی کجا بروی؟ جبرئیل گفت: ای آدم، او را با هفت سنگ بزن و با هر پرتاب یک تکبیر بگو، آدم طبق آنچه جبرئیل امر کرده بود انجام داد و بدین‌ترتیب ابلیس از آن‌ها دور شد؛ جبرئیل در روز دوم نیز دست آدم را گرفت و به‌طرف جمره‌ی اولی برد، باز در سر راه به ابلیس برخورد کردند. جبرئیل ﷺ گفت: او را با هفت سنگ بزن و با هر سنگ یک تکبیر بگو. آدم چنین کرد و ابلیس از آن‌ها دور شد و باز نزدیک جمره‌ی دوم به ابلیس برخوردند و ابلیس گفت: ای آدم، می‌خواهی کجا بروی؟ جبرئیل گفت: ای آدم، او را با هفت سنگ بزن و با هر سنگ یک تکبیر بگو. آدم چنین کرد و ابلیس را از خود دور نمود، سپس، نزدیک جمره‌ی سوم خود را به ایشان نشان داد و گفت: ای آدم، می‌خواهی کجا بروی؟ جبرئیل گفت: ای آدم، او را با هفت سنگ بزن و با هر سنگی یک تکبیر بگو. آدم چنین کرد و ابلیس را از خود دور نمود. جبرئیل به آدم عرض کرد: دیگر هرگز او را نخواهی دید. سپس آدم را به مسجدالحرام برد و امر کرد که هفت بار خانه‌ی خدا را طواف کند و آدم چنین کرد. پس جبرئیل گفت: خداوند تو را آمرزید و توبه‌ات را پذیرفت و همسرت حوا بر تو حلال شد.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٨٣٢﴾ الرسول ﷺ: في خطبته في يوم غدیر خمّ معاشیر الناس حُجُّوا ألبیت بکمال الدین و التفقه و لا تنصرفوا عن المشاهد إلّا بتوبة و إقلاع؛ مستدرک الوسائل ج: ٨ ص: ٤٥

﴿١٨٣٣﴾ العسکری ﷺ: قوله تعالى فمن تعجل في يومين أي في أيام التشريق فانصرف من حجه إلى بلاده التي خرج منها فلا إثم عليه و من تأخر إلى تمام اليوم الثالث فلا إثم عليه أي لا إثم عليه من ذنوبه السالفة لأنها قد غفرت له كلها بحجته و هذه المقارنة لندمه عليها و توقيه منها لمن اتقى أن يواقع الموبقات بعدها فإنه إن واقعها كان عليه إثمها و لم يغفر له تلك الذنوب السالفة بتوبة قد أبطلها بموبقاته بعدها و إنما يغفرها بتوبة يجدها و اتقوا الله يا أيها الحجاج المغفور لهم سالف ذنوبهم بحجهم المقرون بتوبتهم فلا تعاودوا الموبقات فيعود إليكم أثقالها و تثقلكم احتمالها فلا يغفر لكم إلّا بتوبة بعدها و اعلموا أنكم إليه تحشرون فينظر في أعمالكم فيجازيكم ربكم عليها؛ مستدرک الوسائل ج: ١٠ ص: ١٥٩

٢-٤-٤-٤-٢-٢ حين الطواف

﴿١٨٣٤﴾ أحدهما ﷺ: إن الله تبارك و تعالى لما أراد خلق آدم ﷺ قال للملائكة إني جاعل في الأرض خليفة فقال ملكان من الملائكة أ تجعل فيها من يفسد فيها و يسفك الدماء فوعدت الحجب فيما بينهما و بين الله عز و جل و كان تبارك و تعالى نوره ظاهراً للملائكة فلما وعدت الحجب بينه و بينهما علماً أنه سخط قولهما فقالا للملائكة ما حيلتنا و ما وجه توتينا فقالوا ما نعرف لكما من التوبة إلّا أن تلودا بالعرش قال فلماذا بالعرش حتى أنزل الله عز و جل توبتهما و رفعت الحجب فيما بينه و بينهما و أحب الله تبارك و تعالى أن يعبد بتلك العبادة فخلق الله ألبیت في الأرض و جعل على العباد الطواف حوله و خلق ألبیت المغفور في السماء يدخله كل يوم سبعون ألف ملك لا يعودون إليه إلى يوم القيامة؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٠٩

﴿١٨٣٥﴾ الصادق ﷺ: إن الله عز و جل لما أمر الملائكة أن يسجدوا لآدم ﷺ ردوا عليه فقالوا أ تجعل فيها من يفسد فيها و يسفك الدماء و نحن نسبح بحمدك و نقدر لك قال الله تبارك و تعالى إني أعلم ما لا تعلمون فغضب عليهم ثم سألوه التوبة فأمرهم أن يطوفوا بالضراح و هو ألبیت المعمور و مكثوا يطوفون به سبع سنين و يستغفرون الله عز و جل مما قالوا ثم تاب عليهم من بعد ذلك و رضى عنهم فهذا كان أصل الطواف ثم جعل الله ألبیت الحرام حذو الضراح توبة لمن أذنب من بني آدم و طهوراً لهم؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٨٨

﴿١٨٣٦﴾ الصادق ﷺ: أنه قيل لأبي عبد الله ﷺ لم صار الطواف سبعة أشواط قال لأن الله تبارك و تعالى قال للملائكة إني جاعل في الأرض خليفة فردوا على الله تبارك و تعالى و قالوا

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۸۳۲﴾ پیامبر ﷺ در در خطبه‌ی روز غدیر خم فرمودند: ای مردم، حجّ خانه‌ی خدا را با رعایت آداب دینی و شرایط لازم به جا آورید، و از آنجا بازنگردید مگر با توبه‌ی خالص و ترک ناپایسته‌ها.

﴿۱۸۳۳﴾ درباره‌ی آیه‌ی شریفه‌ی "پس هرکس در آن دو روز تعجیل کند" فرمود: یعنی اگر حاجی در ایام تشریق - یازدهم و دوازدهم ذی‌حجه - به سرزمین خود بازگردد، و یا اگر بازگشت را تا پایان روز سوم به تأخیر بیندازد، هیچ‌گناهی بر او نیست. یعنی از گناهان گذشته‌اش هیچ نمی‌ماند. چرا که با حج همراه با پشیمانی و خویشنداری از انجام گناهان، مورد آمرزش قرار گرفته است. و این آمرزش برای کسی است که ارتکاب دوباره‌ی گناه خویشنداری کند. زیرا اگر مرتکب گناه شود، گناه جدید بر او ثبت می‌شود و نیز گناهان سابقش با توبه‌ای که با ارتکاب گناهان باطل شده است آمرزیده نمی‌شود. مگر اینکه با توبه‌ای جدید دوباره مورد آمرزش قرار گیرند. ای حاجیانی که با حج همراه با توبه، گناهان گذشته‌تان آمرزیده شد، از خدا پروا کنید و به گناهانتان بازنگردید که سنگینی گناه به شما باز خواهد گشت. و تحمل آن بر شما گران خواهد بود. خداوند ناظر بر اعمال شماست و بر مبنای آن شما را جزا خواهد داد.

۲-۴-۵-۴-۴ در حال طواف

﴿۱۸۳۴﴾ وقتی خداوند تبارک و تعالی خواست آدم ﷺ را بیافریند به فرشتگان فرمود: در زمین برای خود خلیفه و جانشینی قرار خواهیم داد. دو فرشته از فرشتگان عرضه داشتند: آیا کسی را خلیفه‌ی خود قرار می‌دهی که در زمین فساد کرده و خون‌ها می‌ریزد؟ پس در حالی که نور خداوند برای سایر فرشتگان ظاهر و روشن بود، بین آن دو فرشته و خداوند حجاب قرار گرفت؛ بعد از نصب پرده و حجاب، آن دو فرشته دانستند خداوند از کلامشان خشمگین شده است، بنابراین به دیگر فرشتگان گفتند: چاره‌ی ما چیست و چگونه توبه کنیم؟ فرشتگان گفتند: ما نمی‌دانیم راه توبه‌ی شما چیست مگر اینکه به عرش پناه ببرید. امام علیؑ چنین فرمود: پس آن دو فرشته به عرش پناه بردند تا اینکه حق تعالی توبه‌ی آن‌ها را قبول کرد و حجاب‌ها را از میان برداشت. و چون خداوند دوست دارد که با چنین اعمال و مناسکی عبادت شود، از این رو کعبه را در زمین آفرید و طواف به‌دور آن را واجب کرد. پس لازم است بندگان به‌دور آن طواف کنند، و بیت‌المعمور را در آسمان آفرید و هر روز هفتاد هزار فرشته داخل آن می‌شوند و تا روز قیامت از آن بیرون نمی‌آیند.

﴿۱۸۳۵﴾ هنگامی که خدای عزیز و جلیل به فرشتگان امر کرد که بر آدم ﷺ سجده کنند، اعتراض کردند و گفتند آیا کسی را جانشین قرار می‌دهی که فساد و خون‌ریزی کند، حال آنکه ما تو را تسبیح و ستایش و تقدیس می‌کنیم، خداوند تبارک و تعالی فرمود: من چیزی می‌دانم که شما نمی‌دانید. و نسبت به ایشان خشمگین شد، آن‌ها از او درخواست توبه کردند و خداوند به ایشان امر کرد که دور بیت‌المعمور طواف کنند. و آن‌ها هفت سال در طواف ماندند و از خدای عزیز و جلیل از گفته‌ی خود طلب آمرزش کردند، پس از آن، خداوند توبه‌ی ایشان را پذیرفت و از ایشان راضی شد و این اصل و ریشه‌ی طواف بود، سپس خداوند بیت‌الله الحرام را در مقابل بیت‌المعمور محلی برای توبه و پاک‌شدن بنی‌آدم از گناهانش قرار داد.

﴿۱۸۳۶﴾ از امام صادق علیؑ سؤال شد: چرا طواف هفت دور قرار داده شده است؟ فرمود: به جهت اینکه وقتی خدای متعال به فرشتگان فرمود: من در زمین خلیفه‌ای قرار می‌دهم، آن‌ها در جواب گفتند: آیا

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُتَسَبَّدُ فِيهَا وَكَانَ لَا يَحْجُبُهُمْ عَنْ نُورِهِ فَحَجَبَهُمْ عَنْ نُورِهِ سَبْعَةَ آلَافِ عَامٍ فَلَاذُوا بِالْعَرْشِ سَبْعَةَ آلَافِ قَتَابٍ عَلَيْهِمْ وَجَعَلَ لَهُمُ الْبَيْتَ الْمَعْمُورَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ الرَّابِعَةِ وَوَضَعَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ تَحْتَ الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ فَصَارَ الطَّوَافُ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ وَاجِبًا عَلَى الْعِبَادِ لِكُلِّ أَلْفٍ سَنَةٍ شَوْطًا وَاحِدًا؛ القصص للجزائري ص: ٢٦

﴿١٨٣٧﴾ الباقِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ فَطَافَ بِهِ أَسْبُوعًا وَقَصَى مَنَاسِكَهَ فَقَضَاهَا كَمَا أَمَرَهُ اللَّهُ فَقَبِلَ اللَّهُ مِنْهُ تَوْبَتَهُ وَغُفِرَ لَهُ فَقَالَ آدَمُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَا رَبِّ وَلَدَرَيْتِي مِنْ بَعْدُ فَقَالَ نَعَمْ مَنْ آمَنَ بِي وَبِرُسُلِي: بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٨٠

﴿١٨٣٨﴾ السَّجَّادُ (عليه السلام): فَقَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ وَكَانَ لَا يَخْبِيهِمْ عَنْ نُورِهِ فَحَبَسَهُمْ عَنْ نُورِهِ سَبْعَةَ آلَافٍ عَامٍ فَلَاذُوا بِالْعَرْشِ سَبْعَةَ آلَافٍ سَنَةٍ فَرَحِمَهُمْ وَتَابَ عَلَيْهِمْ; وسائل الشيعة ج: ١٣ ص: ٣٣١

﴿١٨٣٩﴾ عَنْ أَحَدِهِمَا الْعَلَمَاءِ: فَقَالَ مَلَكَانِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ أَ تَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ فَوْقَ الْعُجْبِ فِيمَا بَيْنَهُمَا وَبَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَكَانَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى نُورُهُ ظَاهِرًا لِلْمَلَائِكَةِ فَلَمَّا وَقَعَتِ الْعُجْبُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُمَا عَلِمَا أَنَّهُ سَخِطَ قَوْلُهُمَا فَقَالَ لِلْمَلَائِكَةِ مَا حِيلَتُنَا وَمَا وَجْهُ تَوَيْتُنَا فَقَالُوا مَا نَعْرِفُ لَكُمَا مِنَ التَّوْبَةِ إِلَّا أَنْ تُلَوِّدَا بِالْعَرْشِ قَالَ فَلَاذَا بِالْعَرْشِ حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ تَوْبَتَهُمَا وَرَفَعَتِ الْعُجْبُ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَهُمَا وَ أَحَبَّ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنْ يُعْبَدَ بِتِلْكَ الْعِبَادَةِ: بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٠٩

﴿١٨٤٠﴾ الرضا عليه السلام: فَوَضَعَ فِي السَّمَاءِ الرَّابِعَةَ بَيْتًا بِحِذَاءِ الْعَرْشِ يُسَمَّى الضُّرَّاحَ ثُمَّ وَضَعَ فِي السَّمَاءِ الدُّنْيَا بَيْتًا يُسَمَّى الْمَعْمُورَ بِحِذَاءِ الضُّرَّاحِ ثُمَّ وَضَعَ الْبَيْتَ بِحِذَاءِ الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ثُمَّ أَمَرَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْ يَنْزِلَ إِلَى الْأَرْضِ وَجَاءَ بِأَمْرٍ أَنْ يَنْزِلَ إِلَى الْأَرْضِ وَجَرَى ذَلِكَ فِي وَلَدِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ: بحار الأنوار ج: ١١ ص:

١١٠ ﴿١٨٤﴾ الصَّادِقُ ^{الْحَقُّ} عَلِيٌّ: إِنَّ اللَّهَ لَمَّا قَالَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا إِلَى آخِرِ الْآيَةِ كَانَ ذَلِكَ مَنْ يَعْصِي مِنْهُمْ فَأَخْجَبَ عَنْهُمْ سَعْيَ سِنِينَ فَلَاذُوا بِالْعَرْشِ يُلَوِّدُونَ يَقُولُونَ لَبِيكَ ذَا الْمَعَاجِزِ لَبِيكَ حَتَّى تَابَ عَلَيْهِمْ فَلَمَّا أَصَابَ آدَمُ ^{الْعِلَّةَ} الذَّنْبَ طَافَ بِالْبَيْتِ حَتَّى قَبِلَ اللَّهُ مِنْهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ٩ ص: ٣٦٩

٣-٤-٥-٤-٢ القربان

﴿١٨٤٢﴾ الصادق عليه السلام: ثُمَّ أَفَاضَ مِنْ جَمْعٍ إِلَى مَنَى فَبَلَغَ مِنِّي ضُحَى فَأَمَرَهُ فَصَلَّى رُكْعَتَيْنِ فِي مَسْجِدٍ مِنِّي ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يُقَرِّبَ لِلَّهِ قُرْبَانًا لِيُقْبَلَ مِنْهُ وَيَعْرِفَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ تَابَ عَلَيْهِ وَبُكُونُ سَنَةٍ فِي وَلَدِهِ الْقُرْبَانِ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩١

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

می‌خواهی کسی را در زمین قرار دهی که در آن فساد کند؟ تا آن هنگام آن‌ها از نور خداوند در حجاب نبودند، و با این کلام در حجاب واقع شدند و این حجاب هفت هزار سال به طول انجامید، آن‌گاه ایشان هفت هزار سال به عرش پناه بردند تا خداوند توبه‌ی آنان را پذیرفت و برای آنان بیت‌المعمور را در آسمان چهارم و خانه‌ی کعبه را در مقابل آن بر روی زمین قرار داد، هفت دور طواف بر بندگان واجب شد، هر شوط از طواف مطابق هزار سال طواف فرشتگان در بیت‌المعمور. ﴿۱۸۳۷﴾ به خانه آمد و هفت دور طواف کرد و همان‌طور که خداوند فرمان داده بود مناسکش را به جا آورد. پس خدا توبه‌ی او را پذیرفت و او را آمرزید. پس آدم عليه السلام گفت: پروردگارا، فرزندانم را نیز ببخش. خداوند فرمود: باشد، البته فقط آنان را که به من و فرستادگانم ایمان بیاورند. ﴿۱۸۳۸﴾ خداوند فرمود: "من می‌دانم آنچه را شما نمی‌دانید"، تا آن هنگام آن‌ها از نور خداوند در حجاب نبودند، و با این کلام در حجاب واقع شدند و این حجاب هفت هزار سال به طول انجامید، آن‌گاه ایشان هفت هزار سال به عرش پناه بردند تا خداوند به ایشان رحم کرد و توبه‌ی آنان را پذیرفت.

﴿۱۸۳۹﴾ دو فرشته از فرشتگان عرضه داشتند: آیا کسی را خلیفه‌ی خود قرار می‌دهی که در زمین فساد کرده و خون‌ها می‌ریزد؟ پس در حالی که نور خداوند برای سایر فرشتگان ظاهر و روشن بود، بین آن دو فرشته و خداوند حجاب قرار گرفت؛ بعد از نصب پرده و حجاب، آن دو فرشته دانستند خداوند از کلامشان خشمگین شده است، لذا به دیگر فرشتگان گفتند: چاره‌ی ما چیست و چگونه توبه کنیم؟ فرشتگان گفتند: ما نمی‌دانیم راه توبه‌ی شما چیست، مگر اینکه به عرش پناه ببرید. امام عليه السلام فرمودند: پس آن دو فرشته به عرش پناه بردند تا اینکه حق تعالی توبه‌ی آن‌ها را قبول کرد و حجاب‌ها را از میان برداشت. و خداوند دوست دارد که با چنین اعمال و مناسکی عبادت شود.

﴿۱۸۴۰﴾ در آسمان چهارم خانه‌ای برابر عرش به نام ضراح بنا کرد، سپس در آسمان دنیا، در برابر ضراح، خانه‌ای به نام بیت‌المعمور بنا کرد؛ سپس در زمین خانه‌ای در برابر بیت‌المعمور قرار داد و آدم عليه السلام را امر فرمود تا به‌دور آن طواف کند و خدا توبه‌اش را پذیرفت و این حکم در فرزندان او تا روز قیامت جاری شد.

﴿۱۸۴۱﴾ آن‌گاه که خداوند به فرشتگان گفت: "من در روی زمین، جانشینی قرار خواهم داد. فرشتگان گفتند: پروردگارا، آیا کسی را در آن قرار می‌دهی که فساد و خون‌ریزی کند؟..." در اینجا آن گروه از فرشتگان که نافرمانی و اعتراض کردند در حجاب قرار گرفتند. هفت سال به عرش پناه برده و می‌گفتند: "لیک یا ذا المعارج لیک" تا اینکه خداوند توبه‌شان را پذیرفت. پس آن‌گاه که آدم نیز مرتکب گناه شد، به‌دور کعبه طواف کرد تا خداوند توبه‌اش را پذیرفت.

۳-۴-۵-۴-قربانی

﴿۱۸۴۲﴾ از وادی جمع به‌سوی مینی کوچ کرد و نیمروز به آنجا رسید؛ به او امر کرد که درمسجد مینی دو رکعت نماز بگزارد، سپس به او امر کرد برای نزدیک شدن به خدا، قربانی کند، تا خدا به او روی کرده و او بفهمد که خداوند توبه‌اش را پذیرفته است. و از اینجا بود که قربانی کردن در فرزندان آدم سنت شد.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٨٤٣﴾ الصادق عليه السلام: فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى جَلَّ ذِكْرُهُ إِلَى إِبْلِيا تَعَرَّضَ لِلْمَلِكِ فَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَتُوبَ عَلَيْهِ فَأَتَاهُ فَقَالَ يَا إِبْلِيا مَا صَنَعْتَ بِنَا قَتَلْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَقَالَ إِبْلِيا تُطِيعُنِي فِيمَا أَمُرُكَ بِهِ فَأَخَذَ عَلَيْهِ الْعَهْدَ فَأَخْرَجَ أَصْحَابَهُ وَتَقَرَّبُوا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى بِشُورَيْنِ ثُمَّ دَعَا بِالْمَرَأَةِ فَذَبَحَهَا وَأَخْرَقَ الصَّنَمَ وَتَابَ الْمَلِكُ تَوْبَةً حَسَنَةً حَتَّى لَبِسَ الشَّعْرَ وَأَرْسَلَ إِلَيْهِ الْمَطَرُ وَالْخِصْبُ؛

بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٣٩٩

٥-٤-٤- القتال

﴿١٨٤٤﴾ العسكري عليه السلام: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَادْكُرُوا يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ عَبْدَةَ الْعِجْلِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ أَضَرَرْتُمْ بِهَا بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ إِلَهًا فَتَوَبُّوا إِلَيَّ بَارِكْكُمْ الَّذِي بَرَأَكُمْ وَصَوَّرَكُمْ فَأَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ يَقْتُلْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا يَقْتُلْ مَنْ لَمْ يَعْبُدِ الْعِجْلَ مَنْ عَبْدَهُ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ ذَلِكَ أَقْتُلْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِكْكُمْ مِنْ أَنْ تَعِيشُوا فِي الدُّنْيَا وَهُوَ لَا يَغْفِرُ لَكُمْ فَيَتِمُّ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَيْرَاتُكُمْ وَيَكُونُ إِلَى النَّارِ مَصِيرُكُمْ وَإِذَا قُتِلْتُمْ وَأَنْتُمْ تَائِبُونَ جَعَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْقَتْلَ كَفَّارَتِكُمْ وَجَعَلَ الْجَنَّةَ مَنَازِلَكُمْ وَمَقِيلَكُمْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَتَابَ عَلَيْكُمْ قَبْلَ تَوْبَتِكُمْ قَبْلَ اسْتِيفَاءِ الْقَتْلِ لِحِمَاةِكُمْ وَقَبْلَ إِيْتَانِهِ عَلَى مُكَافَاتِكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٣٣٢

٥-٤-٤- القراءة

﴿١٨٤٥﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَرَأَهَا (التَّحْرِيمَ)، أَعْطَاهُ اللَّهُ تَعَالَى تَوْبَةً نَصُوحًا؛ مصباح الكفعمي ص:

٤٤٧

٤-٤-٤- حالات معينة خلال اليوم

١-٤-٤-٤- إذا قُمْتَ مِنْ مَجْلِسِكَ

﴿١٨٤٦﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: إِذَا قُمْتَ مِنْ مَجْلِسِكَ تَقُولُ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ وَقَالَ إِنَّهُ كَفَّارَةُ الْمَجْلِسِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٥ ص: ٤٢٨

﴿١٨٤٧﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وآله إِذَا فَرَّغَ مِنْ حَدِيثِهِ وَارَادَ أَنْ يَقُومَ مِنْ مَجْلِسِهِ يَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا مَا أَخْطَأْنَا وَمَا تَعَمَّدْنَا وَمَا أَسْرَرْنَا وَمَا أَغْلَنَّا وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنَّا أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَيَقُولُ إِذَا قَامَ مِنْ مَجْلِسِهِ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ اسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٥ ص: ٤٢٨

٢-٤-٤-٤- حين يأوي إلى فراشه

﴿١٨٤٨﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ قَالَ حِينَ يَأْوِي إِلَى فِرَاشِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ اسْتَغْفِرُ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ غَفَرَ اللَّهُ تَعَالَى ذَنْبَهُ وَإِنْ كَانَ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ وَرَمَلِ عَالِجٍ أَوْ مِثْلِ أَيَّامِ الدُّنْيَا؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ١٧٩

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۸۴۳﴾ خداوند به اِلیا وحی کرد: نزد پادشاه برو و بگو می‌خواهم توبه‌اش را بپذیرم. پس اِلیا نزد پادشاه رفت... از او تعهد گرفت (که بت‌پرستی را ترک کند و بت را بسوزاند) به اتفاق یارانش بیرون رفته ده گاو برای تقرّب و نزدیکی به خدا قربانی کردند، سپس آن زن را آوردند و حکم قتل بر او اجرا کرده و بت را سوزاندند؛ پادشاه به شایستگی توبه کرد تاحدی که لباس خشن می‌پوشید. قحطی بر طرف شد و خداوند باران و حاصلخیزی به سویشان روانه کرد.

۵-۴-۴-۴-۵ پیکار

﴿۱۸۴۴﴾ خدای عزیز و جلیل فرمود: ای بنی‌اسرائیل، به یاد آورید زمانی را که موسی علیه السلام به قوم گوساله‌پرستش گفت: ای قوم من، شما به خودتان ظلم کرده و با گرفتن گوساله به عنوان خدا، به خودتان ضرر زدید. پس به درگاه آفریدگارتان توبه کنید، همان که شما را آفرید و به شما صورت و شکل داد. پس خودتان را بکشید، یعنی بعضی از شما بعضی دیگر را بکشید. یعنی آنان که گوساله را نمی‌پرستیدند، گوساله‌پرستان را بکشند. این کشتار برای شما نزد آفریدگارتان از اینکه در دنیا زندگی کنید و بهترین نعمت‌ها را داشته باشید ولی پایان کارتان آتش باشد و او شما را نیامرزد، بهتر است. زمانی که توبه کرده و این دستور قتال را عملی کنید، خدای عزیز و جلیل این کشتار را کفاره‌ی شما و بهشت را منزل و جایگاه شما قرار خواهد داد. خدای عزیز و جلیل فرمود: پس او به شما روی کرد، یعنی قبل از کشتن یکدیگر و قبل از انجام مکافات و قصاص، توبه‌ی شما را پذیرفت.

۶-۴-۴-۴-۶ قرائت قرآن

﴿۱۸۴۵﴾ هر کس سوره‌ی تحریم را بخواند، خداوند به او توبه‌ی نصوح عطا می‌کند.

۶-۴-۴-۴-۶ حالات مشخص در طول روز

۱-۴-۴-۴-۶ آن گاه که از جایت برمی‌خیزی

﴿۱۸۴۶﴾ هرگاه از جلسه‌ای برمی‌خیزی بگو: پروردگارا، تو منزهی، ستایش می‌کنم، خدایی جز تو نیست. مرا بیمارز و به من روی کن. امام علیه السلام فرمود: این ذکر، کفاره‌ی آن جلسه خواهد بود. ﴿۱۸۴۷﴾ پیامبر صلی الله علیه و آله زمانی که سخنان پیامبر صلی الله علیه و آله به پایان می‌رسید و می‌خواستند از جایشان بلند شوند، می‌فرمودند: "خدایا، گناهان عمد و غیرعمد، پنهان و آشکار، و نیز آنچه از گناهانمان می‌دانی، بیمارز تویی که پیش و یا به تأخیر می‌اندازی، خدایی جز تو نیست." و نیز هنگامی که از جایشان بلند شدند فرمودند: "خدایا، پاک و منزهی و تو را سپاس می‌گویم و شهادت می‌دهم که پروردگاری جز تو نیست، از تو طلب آمرزش کرده و به درگاهت توبه می‌کنم.

۲-۴-۴-۴-۶ آن گاه که به سوی بستر می‌رود

﴿۱۸۴۸﴾ هر که هنگام رفتن به بستر بار بگوید: "اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ"، خدا گناهانش را می‌آمرزد گرچه مانند کف دریا و به تعداد برگ درختان و ریگ‌های بیابان یا مثل روزهای دنیا باشند.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٣-٤-٤-٤- إذا أصابَ خطيئةً

﴿١٨٤٩﴾ الرسول ﷺ: أَرَبُّعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ فِي نُورِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ الْأَعْظَمُ مَنْ كَانَ عِصْمَةُ أَمْرِهِ شَهَادَةً أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ وَمَنْ إِذَا أَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ قَالَ إِنِّي لِلَّهِ وَإِلَيْهِ رَاجِعُونَ وَمَنْ إِذَا أَصَابَ خَيْرًا قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَمَنْ إِذَا أَصَابَ خَطِيئَةً قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٣ ص: ٢٢٨

٤-٤-٤-٤- إذا كثرت الزلازلُ

﴿١٨٥٠﴾ الرضا ﷺ: إِذَا كَثُرَتِ الزَّلَازِلُ فَصُمُّ الْأَرْبَعَاءَ وَالْخَمِيسَ وَالْجُمُعَةَ وَتُبْ إِلَى اللَّهِ وَرَاجِعْ وَأَشِرْ عَلَى إِخْوَانِكَ بِذَلِكَ فَإِنَّهَا تَسْكُنُ بِإِذْنِ اللَّهِ تَعَالَى؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٧٥
﴿١٨٥١﴾ الباقر ﷺ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ ﷺ وَشَكَوْتُ إِلَيْهِ كَثْرَةَ الزَّلَازِلِ فِي الْأَهْوَازِ وَقُلْتُ تَرَى لَنَا التَّحَوُّلَ عَنْهَا فَكَتَبَ لَنَا تَتَحَوَّلُ عَنْهَا وَصُومُوا الْأَرْبَعَاءَ وَالْخَمِيسَ وَالْجُمُعَةَ وَاغْتَسِلُوا وَطَهَّرُوا ثِيَابَكُمْ وَأَبْرَزُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَادْعُوا اللَّهَ فَإِنَّهُ يَرْفَعُ عَنْكُمْ قَالَ فَفَعَلْنَا فَأَمْسَكَتِ الزَّلَازِلُ قَالَ وَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُذْنِبٌ فَيَتُوبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَدَعَا لَهُمْ بِخَيْرٍ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ١٥٠

٥-٤-٤-٤- في الشباب

﴿١٨٥٢﴾ الصادق ﷺ: التَّوْبَةُ حَسَنَةٌ لِكِنَّهَا فِي الشَّبَابِ أَحْسَنُ؛ مجموعة ورام ج: ٢ ص: ١١٨
﴿١٨٥٣﴾ الرسول ﷺ: وَالتَّوْبَةُ حَسَنَةٌ وَهِيَ مِنَ الشَّبَابِ أَحْسَنُ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ١٩٣
﴿١٨٥٤﴾ الحجة ﷺ: تَفَضَّلْ عَلَى عُلَمَائِنَا بِالزُّهْدِ وَالنَّصِيحَةِ وَ... عَلَى الشَّبَابِ بِالْإِنَابَةِ وَالتَّوْبَةِ؛

البلد الأمين ص: ٣٤٩

٥-٤- شروطُ تحقُّقِ التَّوْبَةِ أَوْ الشُّرُوطُ الَّتِي تَتَّبْتُ وَاقِعِيَّةِ التَّوْبَةِ

١-٤-٥-١- باب ١

١-٤-٥-١-١- الإخلاصُ وراجع: صدقُ النِّيَّةِ

﴿١٨٥٥﴾ أمير المؤمنين ﷺ: إِخْلَاصُ التَّوْبَةِ يُسْقِطُ (تُسْقِطُ) الْحَوْبَةَ؛ غرر الحكم ص: ١٩٥
﴿١٨٥٦﴾ الصادق ﷺ: إِذَا تَابَ الْعَبْدُ تَوْبَةً نَصُوحًا لَوَجْهِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَسْتُرُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ١٨٠
﴿١٨٥٧﴾ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ إِلَى قَوْلِهِ فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا يَقُولُ لَا يَعُودُ إِلَى شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ بِإِخْلَاصٍ وَنِيَّةٍ صَادِقَةٍ؛ بحار الأنوار ج: ٧٦ ص: ٢٠
﴿١٨٥٨﴾ الجواد ﷺ: الْمُنَاجَاةُ بِطَلَبِ التَّوْبَةِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اللَّهُمَّ رَبِّ إِنِّي قَصَدْتُ إِلَيْكَ بِإِخْلَاصٍ تَوْبَةً نَصُوحٍ وَتَثَبُّتٍ عَقْدٍ صَحِيحٍ وَدُعَاءٍ قَلْبٍ جَرِيحٍ وَإِعْلَانٍ قَوْلٍ صَرِيحٍ اللَّهُمَّ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۳-۴-۴-۴- آن گاه که مرتکب خطا می‌شود

﴿۱۸۴۹﴾ هرکس چهار صفت در او باشد، در پرتو نور اعظم خدا قرار می‌گیرد: هرکس نگهدارنده‌ی اعتقاداتش شهادت بر وحدانیت خدا و رسالت من باشد، و هرگاه مصیبتی بر او وارد شد بگوید: "إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ"، و چون به کار نیکی موفق شد بگوید: "الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ"، و چون مرتکب گناهی شد بگوید: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ".

۴-۴-۴-۴- به هنگام زیادشدن زمین لرزه

﴿۱۸۵۰﴾ زمانی که زلزله زیاد شد چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه را روزه بگیر و به درگاه خداوند توبه کن و به‌سوی خدا توبه کن و به برادرانت نیز بگو چنین کنند، به اجازه‌ی پروردگارت، زلزله آرام خواهد گرفت. ﴿۱۸۵۱﴾ محضر مبارک حضرت باقر علیه السلام مکتوبی فرستاده و در آن از کثرت زلزله در اهواز شکایت کرده و معروض داشتیم آیا صلاح می‌دانید از آنجا به مکان دیگری نقل مکان کنیم؟ حضرت در جواب نوشتند: از آنجا منتقل نشوید، روزهای چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه را روزه بگیرید و روز جمعه غسل کرده و لباس‌های پاک بپوشید و از منازل بیرون آمده و خدا را بخوانید و دعا کنید؛ خداوند زلزله را از شما بر طرف می‌کند. راوی می‌گوید: ما همین کار را کردیم و زلزله‌ها آرام شدند و نیز امام علیه السلام فرمودند: هرکس که از شما گنهکار است توبه و انابه نماید و برای ایشان دعای خیر کرد.

۵-۴-۴-۴- در جوانی

﴿۱۸۵۲﴾ توبه خوب است ولی در جوانی خوب‌تر.

﴿۱۸۵۳﴾ توبه زیباست و از جوان زیباتر.

﴿۱۸۵۴﴾ خدایا، دانشمندان ما را به بی‌رغبتی به دنیا و نیز به نصایح خیرخواهانه... و جوانانمان را به بازگشت و توبه موفق کن.

۵-۴-۵- شروط محقق‌شدن توبه یا شروطی که توبه را حقیقی می‌کند

۱-۴-۵-۱- گروه ۱

۱-۴-۵-۱-۱- اخلاص و ربه: راستی در نیت

﴿۱۸۵۵﴾ اخلاص در توبه، گناه را از بین می‌برد.

﴿۱۸۵۶﴾ هرگاه بنده برای خدا و خالصانه توبه کند، خداوند تبارک و تعالی در دنیا و آخرت گناهانش را می‌پوشاند.

﴿۱۸۵۷﴾ درباره‌ی آیه‌ی "مگر آنان که توبه کنند..." فرمود: با اخلاص و نیت صادق توبه کرده، و دیگر به گناه باز نمی‌گردد.

﴿۱۸۵۸﴾ مناجات برای درخواست قبول توبه "به نام خداوند بخشنده‌ی مهربان، خداوند، من اراده کرده‌ام با توبه‌ای خالص و با تثبیت اعتقادی صحیح و دعایی صادرشده از دلی مجروح و گفتاری واضح و صریح به‌سوی تو بیایم". خداوند، توبه‌ی خالص و بازگشت سریع و به خاک مذلت افتادنم جهت

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

رَبِّ فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنْ أَبَتْ مُخْلِصَ التَّوْبَةِ وَإِقْبَالَ سَرِيعِ الْاَوْبَةِ وَمَصَارِعَ تَجَشُّعِ الْحَوْبَةِ وَقَابِلَ رَبِّ تَوْبَتِي بِجَزِيلِ الثَّوَابِ وَكَرِيمِ الْمَاءِ وَحَطِّ الْعُقَابِ وَصَرْفِ الْعَذَابِ وَغُنْمِ الْإِيَابِ وَسِتْرِ الْحِجَابِ وَامْحُ اللَّهُمَّ رَبِّ بِالتَّوْبَةِ مَا ثَبَتَ مِنْ ذُنُوبِي وَاغْسِلْ بِقَبُولِهَا جَمِيعَ غُيُوبِي وَاجْعَلْهَا جَالِيَةً لِرَيْنِ قَلْبِي شَاكِدَةً لِبَصِيرَةِ لَبِّي غَاسِلَةً لِدَرْنِي مُطَهَّرَةً لِنَجَاسَةِ بَدَنِي مُصَحِّحَةً فِيهَا ضَمِيرِي عَاجِلَةً إِلَى الْوَفَاءِ بِهَا مَصِيرِي وَأَقْبَلْ رَبِّ تَوْبَتِي فَإِنَّهَا بِصِدْقٍ مِنْ إِخْلَاصِ نِيَّتِي وَمَحْضٍ مِنْ تَضَحُّجِ بَصِيرَتِي وَاخْتِفَالِ فِي طَوْبَتِي وَاجْتِهَادٍ فِي لِقَاءِ سَرِيرَتِي وَتَثْبِيتِ إِنْأَتِي وَمُسَارَعَةٍ إِلَى أَمْرِكَ بِطَاعَتِي وَاجْلُ اللَّهُمَّ رَبِّ عَنِّي بِالتَّوْبَةِ ظُلْمَةَ الْإِصْرَارِ وَامْحُ بِهَا مَا قَدَّمْتَهُ مِنَ الْأَوْزَارِ وَاكْسِنِي بِهَا لِبَاسَ التَّقْوَى وَجَلَابِيبَ الْهُدَى فَقَدْ خَلَعْتُ رِبْقَ الْمَعَاصِي عَنْ جِلْدِي وَنَزَعْتُ سِرْبَالَ الذُّنُوبِ عَنْ جَسَدِي مُمْتَسِكًا رَبِّ بِقُدْرَتِكَ مُسْتَعِينًا عَلَى نَفْسِي بِعِزَّتِكَ مُسْتَوْدِعًا تَوْبَتِي مِنَ النَّكَثِ بِخَفَرَتِكَ مُعْتَصِمًا مِنَ الْخِذْلَانِ بِعِصْمَتِكَ مُقِرًّا بِمَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿١٨٥٩﴾ الرسول ﷺ: وَلَوْ أَنَّهُمْ حِينَ تَزُولُ عَنْهُمْ النِّعَمُ وَتَحُلُّ بِهِمُ النِّقَمُ فَرَعَوْا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً بَوْلَهُ مِنْ نَفْسِهِمْ وَصِدْقٍ مِنْ نِيَّاتِهِمْ وَخَالِصٍ مِنْ طَوِيَّاتِهِمْ لَرَدَّ عَلَيْهِمْ كُلَّ شَارِدٍ وَلَأَصْلَحَ لَهُمْ كُلُّ فَاسِدٍ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٣٢

٢-١-٤- صِدْقُ النِّيَّةِ، تَصَدِيقُ الْقَلْبِ وَرَاجِعُ الْإِخْلَاصِ

﴿١٨٦٠﴾ الصادق ﷺ: أَتَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ﷺ بِقَوْمٍ لُصُوصَ قَدْ سَرَقُوا فَقَطَعَ أَيْدِيَهُمْ مِنْ نَصْفِ الْكَفِّ وَتَرَكَ الْإِبْهَامَ وَلَمْ يَقْطَعْهَا وَأَمَرَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوا دَارَ الضِّيَافَةِ وَأَمَرَ بِأَيْدِيهِمْ أَنْ تُعَالَجَ فَأَطَعَهُمُ السَّمْنُ وَالْعَسَلُ وَاللَّحْمُ حَتَّى بَرَّءُوا فَدَعَاهُمْ وَقَالَ يَا هَؤُلَاءِ إِنْ أَيْدِيَكُمْ قَدْ سَبَقَتْ إِلَى النَّارِ فَإِنْ تُبْنِتُمْ وَعَلِمَ اللَّهُ مِنْكُمْ صِدْقُ النِّيَّةِ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ وَجَرَرْتُمْ أَيْدِيَكُمْ إِلَى الْجَنَّةِ وَإِنْ لَمْ تُقْلِعُوا وَلَمْ تَنْتَهُوا عَمَّا أَنْتُمْ عَلَيْهِ جَرَرْتُمْ أَيْدِيَكُمْ إِلَى النَّارِ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٦٦

﴿١٨٦١﴾ أمير المؤمنين ﷺ: أَنَّهُ قَالَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ﷺ الْعَبْدُ يُصِيبُ الذَّنْبَ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فَقَالَ يَا ابْنَ زِيَادِ التَّوْبَةُ قُلْتُ لَيْسَ قَالَ لَا قُلْتُ كَيْفَ قَالَ إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَصَابَ ذَنْبًا قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ بِالتَّخْرِيكِ قُلْتُ وَمَا التَّخْرِيكِ قَالَ الشَّفَتَانِ وَاللِّسَانُ يُرِيدُ أَنْ يَتَّعَ ذَلِكَ بِالْحَقِيقَةِ قُلْتُ وَمَا الْحَقِيقَةُ قَالَ تَصَدِيقُ الْقَلْبِ وَإِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ إِلَى الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرَ مِنْهُ قُلْتُ فَإِذَا فَعَلْتُ ذَلِكَ فَأَنَا مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ قَالَ لَا لَأَنَّكَ لَمْ تَبْلُغْ إِلَى الْأَصْلِ بَعْدُ قُلْتُ فَأَصِلُ الْاسْتِغْفَارَ مَا هُوَ قَالَ الرَّجُوعُ إِلَى التَّوْبَةِ عَنِ الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرْتَ مِنْهُ وَهِيَ أَوَّلُ دَرَجَةِ الْعَابِدِينَ وَتَرْكُ الذَّنْبِ وَالِاسْتِغْفَارُ اسْمُ وَقَعٍ لِسِتَّةِ مَعَانٍ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٨

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

زاری کردن بر گناهان خود را بپذیر. و در مقابل توبه‌ام، ثواب بزرگ و بازگشت کریمانه و ریزش عقوبت‌ها و برطرف شدن عذاب و بازگشت سودمندانه و پوشاندن گناهان، عطايم كن. خداوند، با توبه هر گناهی که در نامه‌ی اعمالم ثبت شده است محو کن. و با قبول کردن توبه‌ام، همه‌ی عیب‌های مرا بشوی، و آن توبه را جلادهنده‌ی زنگارهای دلم و مایه‌ی افزایش بصیرت و تیزبینی چشم عقلم و شوینده‌ی چرک گناهان و پاک‌کننده‌ی نجاست جسمم و تصحیح‌کننده‌ی نیت و درونم قرار ده. پروردگارا، توبه‌ی مرا بپذیر چرا که این توبه به‌راستی از نیتی خالص و از بصیرتی ناب و صحیح، و ضمیری متمرکز و تلاشی برای نمایش باطن و بازگشتی تثبیت‌شده و شتاب برای انجام دستورات سرچشمه گرفته است. خدایا، از من تاریکی تکرار گناهان را برطرف کن، و با توبه، گناهی را که پیش فرستاده‌ام، از نامه‌ی اعمالم، پاک کن. به من لباس پرهیزگاری و هدایت ببوشان، زیرا بند گناهان را از خود کندم، و پیراهن گناهان را درآوردم. در حالی که ای پروردگار من، به توانایی تو چنگ زده‌ام، از عزت تو برای مقابله با نفسم یاری می‌طلبم، توبه‌ی خود را برای محافظت از شکسته شدن، درپناه تو به امانت می‌سپارم، و به اینکه هیچ دگرگونی و حرکت و هیچ نیرو و توانی جز با تکیه بر تو نیست، اعتراف می‌کنم.

﴿۱۸۵۹﴾ اگر هنگامی که نعمت از آنان گرفته شده و بلا بر ایشان وارد می‌شود با ناله و فریاد و میل شوید درونی، با نیت‌های درست و خالص به خدا بازمی‌گشتند، نعمت از دست‌رفته به ایشان بازمی‌گشت و همه‌ی کارهای ناشایستشان جبران می‌شد.

۲-۵-۴- صداقت در نیت، همراهی قلب و... به: اخلاص

﴿۱۸۶۰﴾ گروهی سارق را نزد امیرالمؤمنین علیه السلام آوردند، فرمود: انگشتان و نیمی از کف دستشان را قطع کنند و انگشت ابهام را باقی بگذارند. سپس امر کرد آن‌ها را به مهمانسرای حکومتی ببرند و زخم‌هایشان را مداوا کنند و گوشت و روغن و عسل به آن‌ها بخوراند تا از ضعف ناشی از قطع عضو خلاص شوند. آن‌گاه آن‌ها را صدا زد و فرمود: دستان شما به جهنم رفت. اگر توبه کنید و خداوند از راستی و حقیقت نیتتان آگاه شود، توبه‌تان را می‌پذیرد و دست‌هایتان در بهشت به شما ملحق می‌شود. ولی اگر گناه را از خود دور نکنید و از اعمال گناهتان باز نایستید، آن دست‌ها از جهنم شما را به‌سوی خود خواهند کشید.

﴿۱۸۶۱﴾ کمیل بن زیاد به امیرالمؤمنین علیه السلام عرض کرد: کسی گناه کرده و آمرزش می‌خواهد، امام فرمود: باید توبه کند. گفتم: اگر نکند؟ فرمود: آمرزش در کار نیست. گفتم: پس باید چگونه استغفار کند؟ فرمود: باید برای طلب آمرزش فعالیت کند، گفتم: منظور از فعالیت چیست؟ فرمود: حرکت دادن زبان و لب‌ها که البته باید حقیقتی هم در پی داشته باشد. گفتم: حقیقت چیست؟ فرمود: تصدیق کردن به قلب، و تصمیم بر بازنگشتن به گناهی که از آن استغفار کرده است. گفتم: آیا اگر چنین کنم از استغفارکنندگان به حساب می‌آیم؟ فرمود: نه. زیرا هنوز به مطلب اصلی نرسیده‌ای. گفتم: اصل استغفار چیست؟ فرمود: از گناهی که برایش استغفار کرده‌ای، به‌سوی توبه برگردی. و این اولین درجه‌ی عبادت‌کنندگان است، و گام بعدی ترک گناه است. و بدان که استغفار واقعی است که شش شرط دارد.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٨٦٢﴾ الباقِرُ عليه السلام: فَإِنْ تَنَبُّمٌ وَعِلِمُ اللَّهِ مِنْكُمْ صِدْقُ النِّيَّةِ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ؛ الكافي ج: ٧ ص:

٢٦٦

﴿١٨٦٣﴾ الرسول عليه السلام: قَوْلُهُ لَقَدْ تَابَ اللَّهُ بِالنَّبِيِّ عَلَى الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام هَكَذَا نَزَلَتْ وَهُوَ أَبُو ذَرٍّ وَأَبُو خَيْثَمَةَ وَعَمْرُو بْنُ وَهَبٍ الَّذِينَ تَخَلَّفُوا ثُمَّ لَحِقُوا بِرَسُولِ اللَّهِ عليه السلام ثُمَّ قَالَ فِي هَؤُلَاءِ الثَّلَاثَةِ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا فَقَالَ الْعَالِمُ إِنَّمَا نَزَلَ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا وَلَوْ خَلَفُوا لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِمْ عَذَابٌ حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ حَيْثُ لَمْ يَكْلَمْهُمْ رَسُولُ اللَّهِ عليه السلام وَلَا إِخْوَانُهُمْ وَلَا أَهْلُوهُمْ فَضَاقَتْ الْمَدِينَةُ عَلَيْهِمْ حَتَّى خَرَجُوا مِنْهَا وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ حَيْثُ حَلَفُوا أَنْ لَا يَكْلَمْ بَعْضُهُمْ بَعْضًا فَتَفَرَّقُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ لِمَا عَرَفَ مِنْ صِدْقِ نِيَّاتِهِمْ؛ بحار الأنوار ج: ٢١ ص: ٢١٨

﴿١٨٦٤﴾ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ عليه السلام تَبُوكَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ الْمَضْرَبُ مِنْ كَثَرَةِ ضَرْبَاتِهِ الَّتِي أَصَابَتْهُ بِيَدِهِ وَأُحْدٍ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ عليه السلام عُدَّ لِي أَهْلَ الْعُسْكَرِ فَعَدَّدَهُمْ فَقَالَ هُمْ خَمْسَةٌ وَعِشْرُونَ أَلْفَ رَجُلٍ سِوَى الْعَبِيدِ وَالتَّبَاعِ فَقَالَ عُدَّ الْمُؤْمِنِينَ فَعَدَّدَهُمْ فَقَالَ هُمْ خَمْسَةٌ وَعِشْرُونَ رَجُلًا وَقَدْ كَانَ تَخَلَّفَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ عليه السلام قَوْمٌ مِنَ الْمُنَافِقِينَ وَقَوْمٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ مُسْتَنْصِرِينَ لَمْ يُعْتَرِ عَلَيْهِمْ فِي نِفَاقٍ مِنْهُمْ كَعَبُ بْنُ مَالِكٍ الشَّاعِرُ وَمَرَارَةُ بْنُ الرَّبِيعِ وَهَلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ الرَّاقِي فَلَمَّا تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَالَ كَعْبٌ مَا كُنْتُ قَطُّ أَقْوَى مِنْهُ فِي ذَلِكَ الْوَقْتُ الَّذِي خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ عليه السلام إِلَى تَبُوكَ وَمَا اجْتَمَعَتْ لِي رَاحِلَتَانِ قَطُّ إِلَّا فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ فَكُنْتُ أَقُولُ أَخْرُجْ غَدًا أَخْرُجْ بَعْدَ غَدٍ فَإِنِّي مُقْوَى وَتَوَانَيْتُ وَبَقِيتُ بَعْدَ خُرُوجِ النَّبِيِّ عليه السلام أَيَّامًا أَذْخُلُ السُّوقَ وَلَا أَقْضِي حَاجَةً فَلَقِيتُ هَلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ وَمَرَارَةَ بْنَ الرَّبِيعِ وَقَدْ كَانَا تَخَلَّفًا أَيْضًا فَتَوَافَقْنَا أَنْ نَبْكَرَ إِلَى السُّوقِ فَلَمْ تُقْضَ لَنَا حَاجَةٌ فَمَا زِلْنَا نَقُولُ نَخْرُجْ غَدًا وَبَعْدَ غَدٍ حَتَّى بَلَّغْنَا إِقْبَالَ رَسُولِ اللَّهِ عليه السلام فَدَمَمْنَا فَلَمَّا وَافَى رَسُولُ اللَّهِ عليه السلام اسْتَقْبَلْنَاهُ نَهْنِيهِ بِالسَّلَامَةِ فَسَلَّمْنَا عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْنَا السَّلَامَ وَاعْرَضَ عَنَّا وَسَلَّمْنَا عَلَى إِخْوَانِنَا فَلَمْ يَرُدُّوا عَلَيْنَا السَّلَامَ فَبَلَغَ ذَلِكَ أَهْلُونَا فَقَطَّعُوا كَلَامَنَا وَكُنَّا نَحْضُرُ الْمَسْجِدَ فَلَا يُسَلِّمُ عَلَيْنَا أَحَدٌ وَلَا يَكْلِمُنَا فَجِئْنَا نَسْأَلُنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ عليه السلام فَقُلْنَا قَدْ بَلَّغْنَا سَخَطَكَ عَلَى أَزْوَاجِنَا أَفَنَعْتَزِلُهُمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ عليه السلام لَا تَعْتَزِلْنَهُمْ وَلَكِنْ لَا يَقْرَبُونَكُمْ فَلَمَّا رَأَى كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ وَصَاحِبَاهُ مَا قَدْ حَلَّ بِهِمْ قَالَ مَا يُقْعِدُنَا بِالْمَدِينَةِ وَلَا يَكْلِمُنَا رَسُولُ اللَّهِ عليه السلام وَلَا إِخْوَانُنَا وَلَا أَهْلُونَا فَهَلُمُّوا نَخْرُجْ إِلَى هَذَا الْجَبَلِ فَلَا نَزَالَ فِيهِ حَتَّى يَتُوبَ اللَّهُ عَلَيْنَا أَوْ نَمُوتَ فَخَرَجُوا إِلَى ذُنَابِ جَبَلٍ بِالْمَدِينَةِ فَكَانُوا يَصُومُونَ وَكَانَ أَهْلُهُمْ يَأْتُونَهُمْ بِالطَّعَامِ فَيَضَعُونَهُ نَاحِيَةً ثُمَّ يُولُونَ عَنْهُمْ فَلَا يَكْلِمُونَهُمْ فَبَقُوا عَلَى هَذَا أَيَّامًا كَثِيرَةً يَبْكُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَيَدْعُونَ اللَّهَ أَنْ يَغْفِرَ لَهُمْ فَلَمَّا طَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمْرُ قَالَ لَهُمْ كَعْبُ يَا قَوْمُ قَدْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْنَا وَرَسُولُهُ قَدْ سَخِطَ عَلَيْنَا وَ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۸۶۲﴾ اگر توبه کردید و خداوند دانست که نیت شما صادقانه است، آن‌گاه توبه‌ی شما را می‌پذیرد.

﴿۱۸۶۳﴾ درباره‌ی آیه‌ی "خداوند در لحظات سخت، به‌واسطه‌ی پیامبرش بر مهاجرین و انصاری که او را پیروی کردند روی کرد و توبه‌شان را پذیرفت". امام صادق علیه السلام فرمودند: آیه این‌چنین نازل شد "به‌واسطه‌ی پیامبرش" و اینان ابوذر و ابوخیثمه و عمروبن وهب بودند که از قافله عقب مانده، سپس خود را به پیامبر خدا رساندند. و درباره‌ی آیه‌ی "آن سه نفری که عقب مانده بودند" امام کاظم علیه السلام فرمود: آیه چنان نازل شد: "بر آن سه نفری که مخالفت کردند" چرا که اگر فقط عقب مانده بودند، سرزنش روا نبود. و درباره‌ی آیه‌ی "تا اینکه زمین با همه‌ی گستردگی بر ایشان تنگ شد"، فرمود: آن‌گاه بود که پیامبر و دوستان و خانواده‌شان با ایشان صحبت نکردند و ماندن در شهر بر ایشان تنگ و سخت شد، از شهر خارج شدند، بر خود سخت گرفتند تا اینکه سوگند یاد کردند حتی با یکدیگر صحبت نکنند، لذا از یکدیگر جدا شدند. و خداوند نیت صادقانه‌شان را تصدیق می‌کند و توبه‌شان را پذیرفت.

﴿۱۸۶۴﴾ کعب بن مالک و مراره بن ربیع و هلال بن امیه که از همراهی پیامبر در جنگ تبوک تخلف کرده بودند، گفتند: پس از بازگشت پیامبر به استقبال رفتیم و سلام کردیم، پاسخمان را نداد و از ما روی برگرداند. به دوستانمان سلام کردیم، آنان نیز پاسخمان ندادند، خبر این رفتار پیامبر، به خانواده‌مان رسید، آنان نیز با ما صحبت نکردند. به مسجد رفتیم کسی به ما سلام نکرد و با ما هم‌کلام نشد. زنانمان خدمت پیامبر رسیدند و گفتند: خبر خشمگین‌بودن شما از همسرانمان به ما رسیده است، آیا ما نیز از آنان دوری کنیم. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: منزل را ترک نکنید، ولی با شما نزدیکی نکنند. پس هنگامی که کعب بن مالک و دو همراهش، راه را بسته دیدند، گفتند: چه دلیلی دارد در مدینه بمانیم؟ نه رسول خدا با ما سخن می‌گوید نه دوستانمان و نه خانواده‌مان. بیایید از شهر خارج شویم و به کوه برویم، در آنجا بمانیم تا اینکه یا خداوند توبه‌مان بپذیرد یا بمیریم. پس به کوه‌های مدینه رفتند و روزه گرفتند. خانواده‌شان برای ایشان غذا و آب می‌بردند و در محلی قرار می‌دادند و برمی‌گشتند و با آنان هم‌کلام نمی‌شدند. روزها این‌چنین گذشت، شب و روز می‌گریستند و از خدا می‌خواستند گناهشان را بیامزد. آن‌گاه که این کار به درازا کشید. کعب گفت: دوستان، خدا و پیامبرش و دوستان و خانواده‌مان بر ما خشم

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

إِخْوَانًا سَخَطُوا عَلَيْنَا وَ أَهْلُونَا سَخَطُوا عَلَيْنَا فَلَا يُكَلِّمُنَا أَحَدٌ فَلَمْ لَا يَسْخَطْ بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ فَتَفَرَّقُوا فِي اللَّيْلِ وَ حَلَفُوا أَنْ لَا يُكَلِّمَ أَحَدٌ مِنْهُمْ صَاحِبَهُ حَتَّى يَمُوتَ أَوْ يُتُوبَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَبَقُوا عَلَى هَذِهِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ فِي نَاحِيَةٍ مِنَ الْجَبَلِ لَا يَرَى أَحَدٌ مِنْهُمْ صَاحِبَهُ وَ لَا يُكَلِّمُهُ فَلَمَّا كَانَ فِي اللَّيْلَةِ الثَّالِثَةِ وَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي بَيْتٍ أُمِّ سَلَمَةَ نَزَلَتْ تَوْبَتُهُمْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ قَوْلُهُ لَقَدْ تَابَ اللَّهُ بِالنَّبِيِّ عَلَى الْمُهَاجِرِينَ وَ الْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ .

﴿١٨٦٥﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): وَ لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْمَعَاصِي وَ كَسَبَةَ الذُّنُوبِ إِذَا هُمْ حَذَرُوا زَوَالَ نِعَمِ اللَّهِ وَ حُلُولَ نِقْمَتِهِ وَ تَحْوِيلَ عَاقِبَتِهِ أَتَقَنُّوا أَنْ ذَلِكَ مِنَ اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيهِمْ فَأَقْلَعُوا وَ تَابُوا وَ فَرَعُوا إِلَى اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ بِصِدْقِ مِنْ نِيَّاتِهِمْ وَ إِقْرَارِ مِنْهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَ إِسَاءَتِهِمْ لَصَفَحَ لَهُمْ عَنْ كُلِّ ذَنْبٍ وَ إِذَا لَأَقَالَهُمْ كُلُّ عَثْرَةٍ وَ لَرَدَّ عَلَيْهِمْ كُلُّ كَرَامَةٍ نِعْمَةً ثُمَّ أَعَادَ لَهُمْ مِنْ صَلَاحِ أَمْرِهِمْ وَ مِمَّا كَانَ أَنْعَمَ بِهِ عَلَيْهِمْ كُلِّ مَا زَالَ عَنْهُمْ وَ أَفْسَدَ عَلَيْهِمْ: الكافي ج: ٨ ص: ٢٥٦

﴿١٨٦٦﴾ الرسول (ﷺ): وَ لَوْ أَنَّهُمْ حِينَ تَزُولُ عَنْهُمْ النِّعَمُ وَ تَحُلُ بِهِمُ النِّقَمُ فَرَعُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً بَوَلَّهِ مِنْ نَفْسِهِمْ وَ صِدْقِ مِنْ نِيَّاتِهِمْ وَ خَالِصٍ مِنْ طَوِيَّاتِهِمْ لَرَدَّ عَلَيْهِمْ كُلَّ شَارِدٍ وَ لَأَصْلَحَ لَهُمْ كُلُّ فَاسِدٍ: إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٣٢

٣-١-٤-٥-٤ - صِدْقُ الْحَدِيثِ

﴿١٨٦٧﴾ الصادق (عليه السلام): يَا أَبَا مُحَمَّدٍ عَلَيْكُمْ بِالْوَرَعِ وَ الْجَهْدِ وَ صِدْقِ الْحَدِيثِ وَ آدَاءِ الْأَمَانَةِ وَ حُسْنِ الصَّحَابَةِ لِمَنْ صَحِبَكُمْ وَ طُولِ السُّجُودِ فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ سُنَنِ الْأَوَّابِينَ وَ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ الْأَوَّابُونَ هُمْ التَّوَّابُونَ: مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٤٧٤

٤-١-٤-٥-٤ - الْقَلْبُ (يَعْرِفُ اللَّهُ مِنْ قَلْبِهِ)

﴿١٨٦٨﴾ الرسول (ﷺ): جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ امْرَأَةٌ قَتَلْتُ وَلَدَهَا هَلْ لَهَا مِنْ تَوْبَةٍ فَقَالَ ﷺ لَهَا وَ الَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّهَا قَتَلَتْ سَبْعِينَ نَبِيًّا ثُمَّ تَابَتْ وَ نَدِمَتْ وَ يَعْرِفُ اللَّهُ مِنْ قَلْبِهَا أَنَّهَا لَا تَرْجِعُ إِلَى الْمَعْصِيَةِ أَبَدًا لَقَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهَا وَ عَفَا عَنْهَا فَإِنَّ بَابَ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ وَ إِنَّ التَّائِبَ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ: مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿١٨٦٩﴾ الباقر (عليه السلام): جَدِّدِ التَّوْبَةَ فِي قَلْبِكَ وَ اكْمُشْ فِي فَرَاعِكَ قَبْلَ أَنْ يُقْصَدَ قَصْدُكَ وَ يُقْضَى قِضَاؤُكَ وَ يُحَالَ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ مَا تُرِيدُ: الكافي ج: ٢ ص: ١٣٤

٥-١-٤-٥-٤ - فَتَحُ الْقَلْبِ

﴿١٨٧٠﴾ الرسول (ﷺ): مَنْ تَابَ وَ لَمْ يَفْتَحْ قَلْبَهُ وَ لَمْ يُوسِّعْ كَفَّهُ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ: مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

گرفته‌اند و با ما سخن نمی‌گویند. ولی ما به یکدیگر خشم نگرفته‌ایم. بهتر است از یکدیگر جدا شویم، و سوگند یاد کنیم که یکی از ما با دیگری صحبت نکند تا بمیریم یا اینکه خداوند توبه‌مان را بپذیرد. سه روز دیگر را این چنین گذراندند. هریک به سمتی رفت و دیگری را نمی‌دید و با او سخن نمی‌گفت. شب سوم، پیامبر ﷺ در خانه‌ی ام سلمه بود که پذیرش توبه‌ی آن‌ها این چنین بر پیامبر نازل شد: "خداوند در لحظات سخت به واسطه‌ی پیامبر بر مهاجرین و انصاری که او را پیروی کردند روی کرد و توبه‌شان را پذیرفت."

﴿۱۸۶۵﴾ اگر چنانچه گناهکاران، از آنچه موجب زوال نعمت خدا و رسیدن بلایش و دگرگون شدن عافیتش بود کناره می‌گرفتند، به این مطلب یقین پیدا می‌کردند، که این‌ها همه از طرف خدا به واسطه‌ی اعمال خود آن‌هاست؛ و پس از این اقرار دست از گناه می‌کشیدند و توبه می‌کردند و از روی راستی و صدق و صفا و اعتراف به گناه خویش به درگاه خدای جل ذکره پناه می‌بردند، خداوند از همه‌ی گناهانشان چشم‌پوشی می‌کرد.

﴿۱۸۶۶﴾ اگر هنگامی که نعمت از آنان گرفته شده و بلا بر ایشان وارد می‌شود با ناله و فریاد و میل شوید درونی، با نیت‌های درست و خالص به خدا باز می‌گشتند، نعمت از دست‌رفته به ایشان باز می‌گشت و همه‌ی کارهای ناشایستشان جبران می‌شد.

۳-۱-۴-۵-۴- راستگویی

﴿۱۸۶۷﴾ ای ابامحمد، همواره پارسا باشید، و راست‌گویی، و رد امانت، و سجده‌های طولانی را پیشه‌ی خود سازید، زیرا این‌ها از روش‌های پسندیده‌ی اوابین است، شنیدم که امام می‌فرمود: "اوابین همان توبه‌کنندگانند."

۴-۱-۴-۵-۴- (خدا از قلبش می‌شناسد)

﴿۱۸۶۸﴾ زنی نزد پیامبر ﷺ و عرض کرد: ای پیامبر خدا، زنی فرزند خود را کشته است، آیا امکان توبه هست؟ حضرت فرمود: قسم به خداوندی که جان محمد در دست اوست، اگر هفتاد پیامبر را کشته باشد و بعد از آن توبه کند و پشیمان شود و خدا بداند که او هرگز به آن گناه باز نمی‌گردد، خدا توبه‌ی او را قبول و او را عفو می‌کند. در توبه به وسعت میان مشرق و مغرب گشاده است و توبه‌کننده از گناه، مانند کسی است که هیچ گناهی ندارد.

﴿۱۸۶۹﴾ در دلت توبه را تجدید کن، تا فرصت هست شتاب کن، پیش از آنکه نوبت تو شود و مرگت فرارسد و میان تو و خواسته‌هایت مانع ایجاد شود.

۵-۱-۴-۵-۴- گشودن قلب

﴿۱۸۷۰﴾ هر که توبه کند و دل خود را نگشاید و دست خود را به خیر باز نکند، توبه نکرده است.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٦-١-٥-٤- العَقْلُ

﴿١٨٧١﴾ الصادق عليه السلام: فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام لَا تُقْبَلُ صَلَاةُ شَارِبِ الْخَمْرِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا إِلَّا أَنْ يَتُوبَ قَالَ لَهُ الرَّجُلُ فَإِنْ تَابَ مِنْ يَوْمِهِ وَسَاعَتِهِ قَالَ يَقْبَلُ تَوْبَتَهُ وَصَلَاتُهُ إِذَا تَابَ وَهُوَ يَعْقِلُهُ فَأَمَّا أَنْ يَكُونَ فِي سُكْرِهِ فَمَا يُعْبَأُ بِتَوْبَتِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٧ ص: ٥٧

٧-١-٥-٤- النِّيَّةُ وَرَاجِعُ الْعَزْمِ

﴿١٨٧٢﴾ الصادق عليه السلام: أَنْ تَوْبَةُ النَّصُوحِ هُوَ أَنْ يَتُوبَ الرَّجُلُ مِنْ ذَنْبٍ وَيَنْوِيَ أَنْ لَا يَعُودَ إِلَيْهِ أَبَدًا؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٢٢

﴿١٨٧٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ امْرَأَةٌ قَتَلْتُ وَلَدَهَا هَلْ لَهَا مِنْ تَوْبَةٍ فَقَالَ ﷺ لَهَا وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّهَا قَتَلَتْ سَبْعِينَ نَبِيًّا ثُمَّ تَابَتْ وَنَدِمَتْ وَ يَعْرِفُ اللَّهُ مِنْ قَلْبِهَا أَنَّهَا لَا تَرْجِعُ إِلَى الْمَعْصِيَةِ أَبَدًا لَقَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهَا وَعَفَا عَنْهَا فَإِنَّ بَابَ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَإِنَّ التَّائِبَ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿١٨٧٤﴾ الباقر عليه السلام: جَدَّدَ التَّوْبَةَ فِي قَلْبِكَ وَ اكْمُشْ فِي فَرَاعِكَ قَبْلَ أَنْ يَقْصِدَ قَصْدُكَ وَ يُقْضَى قَضَاؤُكَ وَ يُحَالَ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ مَا تُرِيدُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ١٣٤

﴿١٨٧٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَقِيلَ لَهُ مَا التَّوْبَةُ النَّصُوحُ فَقَالَ عليه السلام نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَ اسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَ الْقَصْدُ عَلَى أَنْ لَا يَعُودَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٤٨

﴿١٨٧٦﴾ الباقر عليه السلام: وَإِذَا كَانَ الرَّجُلُ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ فِي صَلَاتِهِ وَ يَقْرَأُ لِلَّهِ بِذَنْبِهِ وَ يَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ وَ فِي عَهْدِهِ أَنْ لَا يَرْجِعَ إِلَيْهِ فَاللَّهُ يَغْفِرُ لَهُ إِنْ شَاءَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١١٦

﴿١٨٧٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَ لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْمَعَاصِي وَ كَسَبَةَ الذُّنُوبِ إِذَا هُمْ حَذَرُوا زَوَالَ نِعَمِ اللَّهِ وَ حُلُولَ نِقْمَتِهِ وَ تَحْوِيلَ عَافِيَتِهِ أَتَقَنُوا أَنْ ذَلِكَ مِنَ اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيهِمْ فَأَقْلَعُوا وَ تَابُوا وَ فَرَعُوا إِلَى اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ بِصِدْقِ نِيَّاتِهِمْ وَ إِفْرَارِ مِنْهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَ إِسَاءَةِ تَهُمٍ لَصَفْحِ لَهُمْ عَنْ كُلِّ ذَنْبٍ وَ إِذَا لَأَقَالَهُمْ كُلُّ عَثْرَةٍ وَ لَرَدَّ عَلَيْهِمْ كُلَّ كَرَامَةٍ نِعْمَةً ثُمَّ أَعَادَ لَهُمْ مِنْ صَلَاحِ أَمْرِهِمْ وَ مِمَّا كَانَ أَنْعَمَ بِهِ عَلَيْهِمْ كُلِّ مَا زَالَ عَنْهُمْ وَ أَقْسَدَ عَلَيْهِمْ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٢٥٦

﴿١٨٧٨﴾ يَقُولُ لَا يَعُودُ إِلَى شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ بِإِخْلَاصٍ وَ نِيَّةٍ صَادِقَةٍ؛ بحار الأنوار ج: ٧٦ ص: ٢٠

﴿١٨٧٩﴾ الصادق عليه السلام: فَمَكَثُوا بَعْدَ إِدْرِيسَ عَشْرِينَ سَنَةً لَمْ تُمَطِّرِ السَّمَاءُ عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَلَمَّا جَهَدُوا وَ مَشَى بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ فَقَالُوا إِنَّ الَّذِي نَزَلَ بِنَا مِمَّا تَرَوْنَ بِسُؤَالِ إِدْرِيسَ عليه السلام رَبَّهُ وَ قَدْ تَنَحَّى عَنَّا وَ لَا عَلِمَ لَنَا بِمَوْضِعِهِ وَ اللَّهُ أَرْحَمُ بِنَا مِنْهُ فَأَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ عَلَى أَنْ يَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فَقَامُوا عَلَى الرَّمَادِ وَ لَبَسُوا الْمَسُوحَ وَ حَنَوْا عَلَى رُءُوسِهِمُ التُّرَابَ وَ عَجَّوْا إِلَى اللَّهِ بِالتَّوْبَةِ وَ الْاسْتِغْفَارِ وَ الْبُكَاءِ وَ التَّضَرُّعِ إِلَيْهِ فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى الْمَلِكِ الَّذِي يَأْتِي إِدْرِيسَ عليه السلام بِطَعَامِهِ أَنْ إِحْبِسْ طَعَامَهُ عَنْهُ؛ القصص للراوندي ص: ٧٥

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۶-۱-۵-۴- عقل

﴿۱۸۷۱﴾ امام صادق علیه السلام فرمود: نماز شراب‌خوار تا چهل روز قبول نیست مگر آنکه توبه کند. راوی گفت: اگر در همان روز و ساعت توبه بمیرد، فرمود اگر به هوش باشد و توبه کند، توبه و نمازش قبول است ولی اگر هنوز مست باشد توبه‌اش اثری ندارد.

۷-۱-۵-۴- نیت و ربه: قصد

﴿۱۸۷۲﴾ توبه‌ی نصوص آن است که مرد دست از گناه بکشد، و نیت کند که هرگز بار دیگر آن را انجام ندهد.

﴿۱۸۷۳﴾ زنی نزد پیامبر صلی الله علیه و آله و عرض کرد: ای پیامبر خدا، زنی فرزند خود را کشته است، آیا امکان توبه هست؟ حضرت فرمود: قسم به خداوندی که جان محمد در دست اوست، اگر هفتاد پیامبر را کشته باشد و بعد از آن توبه کند و پشیمان شود و خدا بداند که او هرگز به آن گناه باز نمی‌گردد، خدا توبه‌ی او را قبول و او را عفو می‌کند. در توبه به وسعت میان مشرق و مغرب گشاده است و توبه‌کننده از گناه، مانند کسی است که هیچ گناهی ندارد.

﴿۱۸۷۴﴾ در دلت توبه را تجدید کن، تا فرصت هست شتاب کن، پیش از آنکه نوبت تو شود و مرگت فرارسد و میان تو و خواسته‌هایت مانع ایجاد شود.

﴿۱۸۷۵﴾ از امیرالمؤمنین علیه السلام پرسیدند: توبه‌ی نصوص چیست؟ فرمود: پشیمانی در دل، استغفار با زبان، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۱۸۷۶﴾ اگر کسی در دل شب به نماز بایستد، و در محضر خدا به گناهانش اقرار، و درخواست توبه کند و تصمیم داشته باشد که هرگز به گناه بازنگردد، خداوند اگر بخواهد او را می‌آمرزد.

﴿۱۸۷۷﴾ اگر چنانچه گناهکاران، از آنچه موجب زوال نعمت خدا و رسیدن بلایش و دگرگون شدن عافیتش بود کناره می‌گرفتند، به این مطلب یقین پیدا می‌کردند، که این‌ها همه از طرف خدا به واسطه‌ی اعمال خود آن‌هاست؛ و پس از این اقرار دست از گناه می‌کشیدند و توبه می‌کردند و از روی راستی و صدق و صفا و اعتراف به گناه خویش به درگاه خدای جل ذکره پناه می‌بردند، خداوند از همه‌ی گناهانشان چشم‌پوشی می‌کرد.

﴿۱۸۷۸﴾ در کمال اخلاص و با نیت صادق بگوید که به گناه باز نمی‌گردد.

﴿۱۸۷۹﴾ از بیرون رفتن ادریس از آن شهر مدت بیست سال گذشت و از آسمان حتی یک قطره باران نبارید و چون سختی به نهایت رسید، بعضی از ایشان به نزد بعضی دیگر رفته و گفتند: این مصیبتی که بر ما نازل شده است به سبب نفرینی است که ادریس در حق ما کرده و خودش هم از ما دور شده و از محل سکونتش نیز آگاه نیستیم. لذا با هم اتفاق کردند که به درگاه خدا توبه کنند. پس بر خاکستر ایستاده و لباس سیاه پوشیده و خاک بر سرهای خود پاشیده و با توبه و استغفار و اشک و زاری به درگاه او نالیدند. آن‌وقت خدای عزیز و جلیل به فرشته‌ای که مأمور رساندن غذای ادریس بود وحی کرد که به او غذا نرساند.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٨-١-٥-٤- إحتفال في الطَّوْبَةِ

﴿١٨٨٠﴾ الجواد عليه السلام: وَأَقْبَلَ رَبٌّ تَوَيْتِي فَإِنَّهَا بِصِدْقٍ مِنْ إِخْلَاصٍ نَبَيْتِي وَمَخْضٍ مِنْ تَصْحِيحٍ
بَصِيرَتِي وَاحْتِفَالٍ فِي طَوَيْتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

٩-١-٥-٤- النَّصْحُ

﴿١٨٨١﴾ الرسول عليه السلام: قَالَ فَأَخْبَرَنِي عَنْ عَلَامَةِ الصَّادِقِ وَعَلَامَةِ الْمُؤْمِنِ وَعَلَامَةِ الصَّابِرِ وَ
عَلَامَةِ النَّائِبِ وَأَمَّا عَلَامَةُ النَّائِبِ فَأَرْبَعَةُ النَّصِيحَةِ لِلَّهِ فِي عَمَلِهِ وَتَرْكُ الْبَاطِلِ وَلُزُومُ الْحَقِّ وَ
الْجِرْصُ عَلَى الْخَيْرِ؛ تحف العقول ص: ١٨

﴿١٨٨٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: وَاعْلَمُوا أَنَّ أَقْرَبَ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ إِلَى الرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ حِينَ مَا
يَعْمَلُ بِطَاعَةِ اللَّهِ وَمَنَاصِحَتِهِ فِي التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٣٣ ص: ٥٤٣

١٠-١-٥-٤- بَاطِنُهُ كَظَاهِرِهِ

﴿١٨٨٣﴾ الكاظم عليه السلام: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الْأَخِيرَ عليه السلام عَنِ التَّوْبَةِ النَّصُوحِ مَا هِيَ فَكَتَبَ عليه السلام
أَنْ يَكُونَ الْبَاطِنُ كَالظَّاهِرِ وَأَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٦

﴿١٨٨٤﴾ الصادق عليه السلام: التَّوْبَةُ النَّصُوحُ أَنْ يَكُونَ بَاطِنُ الرَّجُلِ كَظَاهِرِهِ وَأَفْضَلَ؛ وسائل الشيعة ج:
١٦ ص: ٧٧

١١-١-٥-٤- غُسْلُ الْبَاطِنِ

﴿١٨٨٥﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنَّ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحَسَرَةِ؛ مستدرک
الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

٢-٤-٥-٢- بَابُ ٢

١-٢-٥-٤- التَّوْحِيدُ (التَّوْبَةُ كُلُّهُ إِلَى اللَّهِ)

﴿١٨٨٦﴾ الرسول عليه السلام: لَمَّا صَارَ يُونُسُ إِلَى الْبَحْرِ الَّذِي فِيهِ قَارُونُ قَالَ قَارُونُ لِلْمَلِكِ الْمَوْكَلِ بِهِ
مَا هَذَا الدَّوِيُّ وَالْهُوْلُ الَّذِي أَسْمَعُهُ قَالَ لَهُ الْمَلِكُ هَذَا يُونُسُ الَّذِي حَبَسَهُ اللَّهُ فِي بَطْنِ الْحُوتِ
فَجَالَتْ بِهِ الْبَحَارُ السَّيْعَةُ حَتَّى صَارَتْ بِهِ إِلَى هَذَا الْبَحْرِ فَهَذَا الدَّوِيُّ وَالْهُوْلُ لِمَكَانِهِ قَالَ أَفْتَأَذْنُ
لِي فِي كَلَامِهِ فَقَالَ قَدْ أَذْنْتُ لَكَ فَقَالَ لَهُ قَارُونُ يَا يُونُسُ أَلَا تَبْتَ إِلَى رَبِّكَ فَقَالَ لَهُ يُونُسُ أَلَا
تَبْتَ أَنْتَ إِلَى رَبِّكَ فَقَالَ لَهُ قَارُونُ إِنْ تَوَيْتِي جُعِلْتُ إِلَى مُوسَى وَقَدْ تَبْتَ إِلَى مُوسَى وَلَمْ يَقْبَلْ
مِنِّي وَأَنْتَ لَوْ تَبْتَ إِلَى اللَّهِ لَوَجَدْتَهُ عِنْدَ أَوَّلِ قَدَمٍ تَرْجِعُ بِهَا إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٢٥٨

﴿١٨٨٧﴾ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَعُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ
أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ التوبة
(١١٨)

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۸-۱-۵-۴- تمرکز نیت

﴿۱۸۸۰﴾ پروردگارا، توبه‌ی مرا بپذیر، چرا که این توبه به‌راستی از نیتی خالص و از بصیرتی ناب و صحیح، و ضمیری متمرکز سرچشمه گرفته است.

۹-۱-۵-۴- اخلاص

﴿۱۸۸۱﴾ راوی گفت: از نشانه‌های صادق، و مؤمن، و صابر، و توبه‌کار، برایم بگو. فرمود: نشان توبه‌کار چهار چیز است: کارکردن خالصانه برای خدا، ترک باطل، همراهی با حق، و حریص بودن بر خیر.

﴿۱۸۸۲﴾ بدانید که نزدیک‌ترین حالات بنده به آمرزش و رحمت، زمانی است که به طاعت خدا مشغول است، و در توبه‌اش اخلاص می‌ورزد.

۱۰-۱-۵-۴- باطنش مثل ظاهرش باشد

﴿۱۸۸۳﴾ از امام هادی علیه السلام پرسیدم: که توبه‌ی نصوح چیست؟ در پاسخ نوشت: اینکه باطن و ظاهر مانند هم باشد بلکه باطن بهتر از ظاهر باشد.

﴿۱۸۸۴﴾ توبه‌ی نصوح، آن است که باطن مرد، مانند ظاهرش؛ بلکه بهتر از آن باشد.

۱۱-۱-۵-۴- غسل اعضای باطنی

﴿۱۸۸۵﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: با اشک حسرت، باطن خود را از گناهان بشوید.

۲-۴-۵-۲- گروه ۲

۱-۲-۵-۴- توحید (توبه فقط به او)

﴿۱۸۸۶﴾ وقتی یونس علیه السلام به دریایی که قارون در آن بود رسید قارون به فرشته‌ی موکل خود گفت: این ناله و صدای همراه با هول و هراسی که می‌شنوم از چیست؟ فرشته گفت: این حضرت یونس است که خداوند تبارک و تعالی او را در شکم ماهی حبس کرده است و ماهی او را در دریا‌های هفت گانه گردانیده و اکنون به این دریا رسیده است و این سروصدا و اضطراب از اوست. قارون گفت: آیا به من اجازه‌ی گفتگو با او می‌دهی؟ گفت: اجازه دادم، یونس به قارون گفت: چرا به‌سوی پروردگارت توبه نکردی؟ قارون پاسخ داد: من رو به موسی توبه کردم و او از من نپذیرفت ولی اگر تو به‌طرف خدا بازگردی، در اولین قدم که برداری خدا را می‌یابی.

﴿۱۸۸۷﴾ (همچنین) آن سه نفر که (از شرکت در جنگ تبوک) تَخَلَّف جَستند، (و مسلمانان با آنان قطع رابطه نمودند)، تا آن حدّ که زمین با همه وسعتش بر آن‌ها تنگ شد؛ (حتّی) در وجود خویش، جایی برای خود نمی‌یافتند؛ (در آن هنگام) دانستند پناهگاهی از خدا جز به سوی او نیست؛ سپس خدا رحمتش را شامل حال آن‌ها نمود، (و به آنان توفیق داد) تا توبه کنند؛ خداوند بسیار توبه‌پذیر و مهربان است.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

٢-٥-٤- الإضرار

﴿١٨٨٨﴾ الرسول ﷺ: أَقَامَ رُوَيْلٌ مَعَ قَوْمِهِ فِي قَرْيَتِهِمْ حَتَّى إِذَا دَخَلَ عَلَيْهِمْ شَوَّالٌ صَرَخَ رُوَيْلٌ بِأَعْلَى صَوْتِهِ فِي رَأْسِ الْجَبَلِ إِلَى الْقَوْمِ أَنَا رُوَيْلٌ شَفِيقٌ عَلَيْكُمْ رَحِيمٌ بِكُمْ هَذَا شَوَّالٌ قَدْ دَخَلَ عَلَيْكُمْ وَقَدْ أَخْبَرَكُمْ يُونُسُ نَبِيَّكُمْ وَرَسُولُ رَبِّكُمْ أَنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيْهِ أَنْ الْعَذَابَ يَنْزِلُ عَلَيْكُمْ فِي شَوَّالٍ فِي وَسْطِ الشَّهْرِ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ بَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ رَسُولُهُ فَاَنْظَرُوا مَا أَنْتُمْ صَانِعُونَ فَأَفْزَعَهُمْ كَلَامُهُ وَوَقَعَ فِي قُلُوبِهِمْ تَحْقِيقُ نَزُولِ الْعَذَابِ فَاجْتَفَلُوا نَحْوَ رُوَيْلٍ وَقَالُوا لَهُ مَاذَا أَنْتَ تُشِيرُ بِهِ عَلَيْنَا يَا رُوَيْلُ فَإِنَّكَ رَجُلٌ عَالِمٌ حَكِيمٌ لَمْ نَزَلْ نَعْرِفُكَ بِالرَّقَّةِ عَلَيْنَا وَالرَّحْمَةُ لَنَا وَقَدْ بَلَّغْنَا مَا أَشَرْتَ بِهِ عَلَى يُونُسَ فِينَا فَمَرْنَا بِأَمْرِكَ وَأَشَرْنَا عَلَيْنَا بِرَأْيِكَ فَقَالَ لَهُمْ رُوَيْلٌ فَإِنِّي أَرَى لَكُمْ وَأَشِيرُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْظُرُوا وَتَعْمَدُوا إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ فِي وَسْطِ الشَّهْرِ أَنْ تَعْدِلُوا (تَعَزَّلُوا) الْأَطْفَالَ عَنِ الْأَمَهَاتِ فِي أَسْفَلِ الْجَبَلِ فِي طَرِيقِ الْأَوْدِيَةِ وَتَقْفُوا النِّسَاءَ فِي سَفْحِ الْجَبَلِ يَكُونُ هَذَا كُلُّهُ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ فَإِذَا رَأَيْتُمْ رِيحاً صَفْراً أَقْبَلَتْ مِنَ الْمَشْرِقِ فَعَجُّوا الْكَبِيرَ مِنْكُمْ وَالصَّغِيرَ بِالصَّرَاخِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَى اللَّهِ وَالتَّوْبَةِ إِلَيْهِ وَالِاسْتِغْفَارِ لَهُ وَارْفَعُوا رُءُوسَكُمْ إِلَى السَّمَاءِ وَقُولُوا رَبَّنَا ظَلَمْنَا وَكَذَّبْنَا نَبِيَّكَ وَثَبْنَا إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ الْمُعَذِّبِينَ فَاقْبَلْ تَوْبَتَنَا وَارْحَمْنَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ثُمَّ لَا تَمْلُوا مِنَ الْبُكَاءِ وَالصَّرَاخِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَى اللَّهِ وَالتَّوْبَةِ إِلَيْهِ حَتَّى تَتَوَارَى الشَّمْسُ بِالْحِجَابِ أَوْ يَكْشِفَ اللَّهُ عَنْكُمْ الْعَذَابَ قَبْلَ ذَلِكَ فَاجْمَعْ رَأْيَ الْقَوْمِ جَمِيعاً عَلَى أَنْ يَفْعَلُوا مَا أَشَارَ بِهِ عَلَيْهِمْ رُوَيْلٌ؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٩٥

﴿١٨٨٩﴾ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْمَكْتُومِ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى اسْمًا مَكْتُومًا عَنِ الْعِبَادِ أَلَا تَرَى آدَمَ وَحَوَّاءَ لَمَّا اضْطَرَّا دَعَا اللَّهَ تَعَالَى بِأَيِّ اسْمٍ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا فَقَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهُمَا؛ مستدرک

الوسائل ج: ٥ ص: ٢٧٩

٣-٥-٤- الإيمان

﴿١٨٩٠﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ وَ الْمُؤْمِنُ تَوَّابٌ؛ بحار الأنوار ج:

٦ ص: ٢١

﴿١٨٩١﴾ الصادق (عليه السلام): إِذَا تَابَ الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ تَوْبَةً نَصُوحاً أَحَبَّهُ اللَّهُ فَسَتَرَ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ قُلْتَ وَ كَيْفَ يَسْتُرُ عَلَيْهِ قَالَ يُنْسِي مَلَكِيهِ مَا كَتَبَا عَلَيْهِ مِنَ الذُّنُوبِ وَأَوْحَى إِلَى جَوَارِحِهِ اكْتُمِي عَلَيْهِ ذُنُوبَهُ وَأَوْحَى إِلَى بَقَاعِ الْأَرْضِ اكْتُمِي عَلَيْهِ مَا كَانَ يَعْمَلُ عَلَيْكَ مِنَ الذُّنُوبِ فَيَلْقَى اللَّهَ حِينَ يَلْقَاهُ وَ لَيْسَ شَيْءٌ يَشْهَدُ عَلَيْهِ بِشَيْءٍ مِنَ الذُّنُوبِ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٢٨

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۲-۵-۴- اضطرار، ناچاری

﴿۱۸۸۸﴾ و اما روبیل همراه قوم در شهر باقی ماند، تا وقتی که ماه شوال فرارسید، آن‌گاه روبیل با صدای بلند از بالای کوه مردم را فراخواند و به آن‌ها گفت: من روبیل، دوستدار و خیرخواه شما هستم، اکنون ماه شوال فرارسیده، در حالی که پیامبر خدا یونس وقوع عذاب را در این ماه به شما اعلام کرده و خداوند هرگز خلف وعده نخواهد کرد، حال چه خواهید کرد؟ مردم با شنیدن صدای او وحشت کرده و در قلبشان نزول عذاب محقق شد و با جزع و فزع نزد او شتافتند و گفتند: ای روبیل، به نظر تو که مرد عالم و حکیمی هستی و ما تو را نسبت به خود خیرخواه و دلسوز می‌دانیم، چه باید بکنیم؟ ما می‌دانیم که تو درباره‌ی ما به یونس سفارش کردی، اکنون هم درباره‌ی امر ما نظر خود را اعلام کن تا ما به رأی تو عمل کنیم. روبیل گفت: من معتقدم منتظر طلوع فجر روز چهارشنبه‌ی وسط ماه باشید، در آن روز قبل از طلوع فجر کودکان را از مادران جدا کنید و آن‌ها را در دامنه‌ی کوه میان بیابان رها کنید و مادران آن‌ها را در بالای کوه نگه دارید، وقتی دیدید باد زردی از جانب مشرق می‌وزد، همه از بزرگ و کوچک شروع به فریاد و گریه و تضرع کرده و به‌سوی خدای یگانه توبه کنید و سر خود را به‌سوی آسمان بلند کنید و بگویید: پروردگارا، ما به خودمان ستم و پیامبرمان را تکذیب کردیم و اکنون به‌سوی تو باز می‌گردیم و از گناهانمان توبه می‌کنیم و اگر تو ما را نیامرزی و به ما رحم نکنی قطعاً از زیانکاران و اهل عذاب خواهیم بود، پس توبه‌ی ما را بپذیر و به ما ترحم کن، ای مهربان‌ترین مهربانان، سپس دست از گریه و تضرع و فریاد بردارید تا وقتی که خورشید با ابری پوشانده شود و خداوند عذاب را از شما برطرف کند، پس قوم تصمیم گرفتند آنچه روبیل گفته بود عملی کنند. ﴿۱۸۸۹﴾ پروردگارا، تو را با اسم پنهان شده‌ات می‌خوانم، برای خداوند متعال اسمی است که از بندگانش پنهان است. آیا ندیدی که وقتی آدم و حوا به اضطرار افتادند و چاره‌ای نیافتند، خداوند را به آن اسم خواندند. و گفتند: پروردگارا، ما به خودمان ظلم کردیم؛ و خداوند توبه‌ی آن‌ها را پذیرفت.

۳-۵-۴- ایمان

﴿۱۸۹۰﴾ خداوند بسیار توبه‌کنندگان و پاکان را دوست دارد و مؤمن بسیار توبه‌کننده است. ﴿۱۸۹۱﴾ اگر بنده‌ی مؤمن توبه‌ای صادقانه کند، خداوند او را دوست خواهد داشت و گناهان او را در دنیا و آخرت خواهد پوشاند. پرسیدم: چگونه گناهانش را می‌پوشاند؟ فرمود: فرشتگانی که مأمور ثبت گناهان اویند، کارهای زشت او را از یاد می‌برند، و خداوند به اعضای بدن او فرمان می‌دهد تا گناهان او را پنهان سازند، و به محل‌هایی که در آن‌ها مرتکب گناه شده است نیز دستور می‌دهد تا گناهان او را بپوشانند. پس در زمان ملاقات با خدا، کسی و چیزی علیه او شهادت نمی‌دهد.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٨٩٢﴾ الرضا عليه السلام: التائب مستحق للشفاعة والغفران ومن لم تسؤه سيئته فليس بمؤمن وإذا لم يكن مؤمناً لم يستحق الشفاعة؛ بحار الأنوار ج: ٨ ص: ٣٤

﴿١٨٩٣﴾ الباقر عليه السلام: الذين خلطوا عملاً صالحاً وآخر سيئاً فأولئك قومٌ مؤمنون يحدّثون في إيمانهم من الذنوب التي يعيها المؤمنون ويكرهونها فأولئك عسى الله أن يتوب عليهم؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٠٨

﴿١٨٩٤﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أمّا الرحمن فهو غوذة لكل من آمن به وهو اسم لم يسم به غير الرحمن تبارك وتعالى وأمّا الرحيم فرحم من عصي وتاب وآمن وعمل صالحاً؛ بحار الأنوار ج: ٨٩ ص: ٢٥٩

﴿١٨٩٥﴾ الرسول ﷺ: إن في الجنة مدائن من نور وعلى المدائن أبواب من ذهب مكلل بالدرّ والياقوت وفي جوف المدائن قباب من مسك وزعفران من نظر إلى تلك المدائن يتمنى أن يكون له مدينة منها قالوا يا نبي الله لمن هذه المدائن قال تائبين النادمين من المؤمنين المرضيين لخصمائه من أنفسهم؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٠٤

﴿١٨٩٦﴾ إني لغفار لمن تاب وآمن وعمل صالحاً ثم اهتدى؛ طه (٨٢)

﴿١٨٩٧﴾ الرسول ﷺ: بينا أنا ذات يوم جالس إذ دخل علينا رجل طويل كأنه النخلة فلما قلع رجله عن الأخرى تفرّقا فعند ذلك قال عليه السلام أمّا هذا فليس من ولد آدم فقالوا يا رسول الله وهل يكون أحد من غير ولد آدم قال نعم هذا أحدهم فدنا الرجل فسلم على النبي فقال من تكون قال أنا الهام بن الهيم بن لقيس بن إيليس قال عليه السلام بينك وبين إيليس أبوان قال نعم يا رسول الله قال وكم تعد من السنين قال لما قتل قابيل هابيل كنت غلاماً بين العلمان أفهم الكلام وأدور الأجسام وأمر بقطيعة الأرحام فقال عليه السلام بش السيرة التي تذكر إن بقيت عليها فقال كلاً يا رسول الله إني لمؤمن تائب قال وعلى يد من ثبت وجري إيمانك قال على يد نوح؛ بحار الأنوار ج: ٣٨ ص: ٥٤

﴿١٨٩٨﴾ الباقر عليه السلام: جاء إلى البيت فطاف به أسبوعاً وقضى مناسكه فقصها كما أمره الله فتقبل الله منه توبته وغفر له فقال آدم صلوات الله عليه يا رب ولذيتي من بعد فقال نعم من آمن بي وبرسلي؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٨٠

﴿١٨٩٩﴾ الباقر عليه السلام: ذنوب المؤمن إذا تاب منها مغفورة له فليعمل المؤمن لما يستأنف بعد التوبة والمغفرة؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٤

٤-٢-٥-٤ - صحة البصيرة

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۸۹۲﴾ توبه‌کننده مستحق شفاعت و آمرزش است و هرکس از بد کرداری‌های خود ناراحت نشود مؤمن نیست و چون مؤمن نیست، مستحق شفاعت نخواهد بود.

﴿۱۸۹۳﴾ درباره‌ی آیه‌ی "آنان که کرداری نیک را با کرداری بد آمیختند" فرمود: آنان مردمی مؤمنند که با وجود ایمان، گناهی مرتکب می‌شوند که مؤمنین آن را بد می‌دانند و نمی‌پسندند، این‌ها کسانی هستند که امید می‌رود خداوند توبه‌شان را بپذیرد.

﴿۱۸۹۴﴾ و اما رحمان، محافظی است برای هرکس که به او ایمان بیاورد، و آن نامی است که جز بر خدا بر کس دیگری نهاده نشده است؛ و اما رحیم، یعنی به هرکس مرتکب گناه شود و توبه کند و ایمان آورد و عمل صالح انجام دهد، رحم می‌کند.

﴿۱۸۹۵﴾ در بهشت شهرهایی از نور است، در آن شهرها درهایی است از طلا مزین به مروارید و یاقوت؛ در میان آن شهرها گنبدهایی از مشک و زعفران است. هر که به آن شهرها نگاه کند آرزو می‌کند که چنین شهری داشته باشد. عرض کردند: ای پیامبر خدا، این شهرها متعلق به کیست؟ فرمود: متعلق به مؤمنین توبه‌کار پشیمان که صاحبان حق را از خود راضی کنند.

﴿۱۸۹۶﴾ و من هر که را توبه کند، و ایمان آورد، و عمل صالح انجام دهد، سپس هدایت شود، می‌آمرزم.

﴿۱۸۹۷﴾ یک روز نشسته بودم مردی به بلندی درخت نخل وارد شد که با سرعت قدم برمی‌داشت. پیامبر ﷺ فرمودند: گویی از فرزندان آدم نیست. گفتند: ای پیامبر خدا، آیا غیر از فرزند آدم کسی می‌تواند باشد؟ فرمودند: آری، و این یکی از آن‌هاست. مرد نزدیک شد و بر پیامبر سلام کرد؛ حضرت فرمودند: کیستی؟ گفت: من هام پسر هیم، نوه‌ی قیس نواده‌ی ابلیس هستم. پیامبر ﷺ فرمودند: میان تو و ابلیس فقط دو نسل فاصله است؟ گفت: آری ای رسول خدا، فرمود: عمر تو چند سال است؟ گفت: زمانی که قایل هابیل را کشت نوجوان بودم، کلمات را می‌فهمیدم، در بیشه‌زارها گردش می‌کردم و کارم فرمان به قطع رحم بود. پیامبر ﷺ فرمود: این کار که می‌گویی اگر هنوز به آن ادامه می‌دهی بسیار کار بدی است. گفت: نه ای پیامبر خدا، من مؤمن شده و توبه کرده‌ام، پیامبر ﷺ فرمود: به دست چه کسی توبه کردی و مؤمن شدی؟ گفت: به دست نوح.

﴿۱۸۹۸﴾ به خانه آمد و هفت دور طواف کرد و همان‌طور که خداوند فرمان داده بود مناسکش را به جا آورد. پس خدا توبه‌ی او را پذیرفت و او را آمرزید. پس آدم ﷺ گفت: پروردگارا، فرزندانم را نیز ببخش. خداوند فرمود: باشد، البته فقط آنان را که به من و فرستادگانم ایمان بیاورند.

﴿۱۸۹۹﴾ آن‌گاه که مؤمن از گناهانش توبه کند، آمرزیده می‌شود. پس بعد از توبه و آمرزش، عمل را از نو آغاز کند.

۴-۲-۵-۴- صحت بینایی دل

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٩٠﴾ الرضا عليه السلام: وَأَقْبَلَ رَبُّ تَوْبَتِي فَإِنِّهَا بِصِدْقٍ مِنْ إِخْلَاصٍ نَبَّيْتُ وَمَحْضٍ مِنْ تَصْحِيحٍ
بَصِيرَتِي وَاحْتِفَالٍ فِي طَوْبَتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

٥-٢-٤- مُسْتَوْدَعًا مِنَ النَّكَثِ

﴿١٩١﴾ الرضا عليه السلام: وَأَجَلُ اللَّهِ رَبِّ عَنِّي بِالتَّوْبَةِ ظُلْمَةٌ الْإِصْرَارِ... مُسْتَوْدَعًا تَوْبَتِي مِنَ النَّكَثِ
بِخَفَرَتِكَ مُعْتَصِمًا مِنَ الْخِذْلَانِ بِعِصْمَتِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

٦-٢-٤- الإِسْتِعَانَةُ

﴿١٩٢﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنَّ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحُسْرَةِ... وَيَسْتَعِينُ
بِاللَّهِ سَائِلًا مِنْهُ الْإِسْقَامَةَ فِي سَرَائِهِ وَضَرَائِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

٧-٢-٤- الإِسْتِعَاثَةُ

﴿١٩٣﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنَّ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحُسْرَةِ... وَيَسْتَعِيثُ
إِلَى اللَّهِ تَعَالَى لِيَحْفَظَهُ عَلَى وَفَاءِ تَوْبَتِهِ وَيَعْصِمَهُ عَلَى الْعُودِ إِلَى مَا سَلَفَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢
ص: ١٣١

٨-٢-٤- اللُّوَاذُ

﴿١٩٤﴾ أحدهما عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمَّا أَرَادَ خَلْقَ آدَمَ عليه السلام قَالَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي
جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً فَقَالَ مَلَكَانِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ
فَوَعَتِ الْحُجُبُ بَيْنَهُمَا وَبَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَكَانَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى نُورُهُ ظَاهِرًا لِلْمَلَائِكَةِ
فَلَمَّا وَقَعَتِ الْحُجُبُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُمَا عَلِمَا أَنَّهُ سَخِطَ قَوْلُهُمَا فَقَالَا لِلْمَلَائِكَةِ مَا حِيلَتُنَا وَمَا وَجْهُ
تَوْبَتِنَا فَقَالُوا مَا نَعْرِفُ لَكُمَا مِنَ التَّوْبَةِ إِلَّا أَنْ تُلَوِّدَا بِالْعَرْشِ قَالَ فَلَاذًا بِالْعَرْشِ حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ
جَلَّ تَوْبَتَهُمَا وَرَفَعَتِ الْحُجُبُ بَيْنَهُمَا وَبَيْنَهُمَا وَ أَحَبَّ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنْ يُعْبَدَ بِتِلْكَ
الْعِبَادَةِ فَخَلَقَ اللَّهُ الْبَيْتَ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ عَلَى الْعِبَادِ الطَّوَافَ حَوْلَهُ وَخَلَقَ الْبَيْتَ الْمَعْمُورَ فِي
السَّمَاءِ يَدْخُلُهُ كُلُّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ لَا يَعُودُونَ إِلَيْهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص:
١٠٩

﴿١٩٥﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ لَمَّا قَالَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا
مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا إِلَى آخِرِ الْأَيَّةِ كَانَ ذَلِكَ مَنْ يَعْصِي مِنْهُمْ فَأَحْتَجَبَ عَنْهُمْ سَبْعَ سِنِينَ فَلَاذُوا بِالْعَرْشِ
يُلَوِّدُونَ يَقُولُونَ لَبَّيْكَ ذَا الْمَعَارِجِ لَبَّيْكَ حَتَّى تَابَ عَلَيْهِمْ فَلَمَّا أَصَابَ آدَمَ عليه السلام الذَّنْبَ طَافَ
بِالْبَيْتِ حَتَّى قَبِلَ اللَّهُ مِنْهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ٩ ص: ٣٦٩

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۹۰۰﴾ پروردگارا، توبه‌ی مرا بپذیر، چرا که این توبه به‌راستی از نیتی خالص و از بصیرتی ناب و صحیح، و ضمیری متمرکز سرچشمه گرفته است.

۵-۲-۴- به امانت سپردن برای شکسته‌نشدن

﴿۱۹۰۱﴾ خداوند، به سبب توبه از من تاریکی ملازمت و مداومت گناهان را برطرف کن... توبه‌ی خود را از شکستن، به محافظت و پناه تو می‌سپارم؛ از بیم خوارشدن به تو پناه می‌آورم.

۶-۲-۴- یاری‌طلبیدن

﴿۱۹۰۲﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: با اشک حسرت، باطن خود را از گناهان بشوید... و از خداوند متعال بخواهد که او را در حالات خوشی و گشادگی و در موارد گرفتاری و ناراحتی، توفیق استقامت عطا کند.

۷-۲-۴- فریادرس‌طلبیدن

﴿۱۹۰۳﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: با اشک حسرت باطن خود را از گناهان بشوید... و از پروردگار متعال کمک بخواهد تا او را در شکستن توبه ثابت‌قدم کرده و از بازگشت به گناهان گذشته حفظ کند.

۸-۲-۴- پناه‌بردن

﴿۱۹۰۴﴾ وقتی خداوند تبارک و تعالی خواست آدم عليه السلام را بیافریند به فرشتگان فرمود: در زمین برای خود خلیفه و جانشینی قرار خواهیم داد. دو فرشته از فرشتگان عرضه داشتند: آیا کسی را خلیفه‌ی خود قرار می‌دهی که در زمین فساد کرده و خون‌ها می‌ریزد؟ پس در حالی که نور خداوند برای سایر فرشتگان ظاهر و روشن بود، بین آن دو فرشته و خداوند حجاب قرار گرفت؛ بعد از نصب پرده و حجاب، آن دو فرشته دانستند خداوند از کلامشان خشمگین شده است، بنابراین به دیگر فرشتگان گفتند: چاره‌ی ما چیست و چگونه توبه کنیم؟ فرشتگان گفتند: ما نمی‌دانیم راه توبه‌ی شما چیست مگر اینکه به عرش پناه ببرید. امام عليه السلام چنین فرمود: پس آن دو فرشته به عرش پناه بردند تا اینکه حق تعالی توبه‌ی آن‌ها را قبول کرد و حجاب‌ها را از میان برداشت. و چون خداوند دوست دارد که با چنین اعمال و مناسکی عبادت شود، از این‌رو کعبه را در زمین آفرید و طواف به‌دور آن را واجب کرد. پس لازم است بندگان به‌دور آن طواف کنند، و بیت‌المعمور را در آسمان آفرید و هر روز هفتاد هزار فرشته داخل آن می‌شوند و تا روز قیامت از آن بیرون نمی‌آیند.

﴿۱۹۰۵﴾ آن‌گاه که خداوند به فرشتگان گفت: "من در روی زمین، جانشینی قرار خواهم داد. فرشتگان گفتند: پروردگارا، آیا کسی را در آن قرار می‌دهی که فساد و خون‌ریزی کند؟..." در اینجا آن گروه از فرشتگان که نافرمانی و اعتراض کردند در حجاب قرار گرفتند. هفت سال به عرش پناه برده و می‌گفتند: "لبیک یا ذا المعارج لبیک" تا اینکه خداوند توبه‌شان را پذیرفت. پس آن‌گاه که آدم نیز مرتکب گناه شد، به‌دور کعبه طواف کرد تا خداوند توبه‌اش را پذیرفت.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٩٠٦﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: فَقَالَ: إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ وَكَانَ لَا يَخْجُبُهُمْ عَنْ نُورِهِ فَحَجَبَهُمْ عَنْ نُورِهِ سَبْعَةَ آلَافِ عَامٍ فَلَاذُوا بِالْعَرْشِ سَبْعَةَ آلَافِ سَنَةٍ فَرَحِمَهُمْ وَتَابَ عَلَيْهِمْ؛ وَسَائِلُ الشَّيْعَةِ ج: ١٣ ص: ٣٣١

٩-٢-٥-٤- تَفَكُّرُ الْآخِرَةِ

﴿١٩٠٧﴾ الْحُسَيْنِ عليه السلام: التَّائِبُ إِذَا لَمْ يَسْتَبِنْ عَلَيْهِ أَثَرُ التَّوْبَةِ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ يُرْضَى الْخُصَمَاءُ... يُجَفَّفُ جُلْدُهُ عَلَى بَدَنِهِ بِتَفَكُّرِ الْآخِرَةِ فَهَذَا أَثَرُ التَّوْبَةِ وَإِذَا رَأَيْتُمُ الْعَبْدَ عَلَى هَذِهِ الصِّفَةِ فَهُوَ تَائِبٌ نَاصِحٌ لِنَفْسِهِ؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٢ ص: ١٣٠

﴿١٩٠٨﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنَّ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحُسْرَةِ وَ... يَتَفَكَّرُ دَائِمًا فِي عَاقِبَتِهِ؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٢ ص: ١٣١

١٠-٢-٥-٤- الشَّوْقُ إِلَى الْجَنَّةِ

﴿١٩٠٩﴾ الْحُسَيْنِ عليه السلام: التَّائِبُ إِذَا لَمْ يَسْتَبِنْ عَلَيْهِ أَثَرُ التَّوْبَةِ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ... يُذِيبُ عِظَامَهُ شَوْقًا إِلَى الْجَنَّةِ وَيُرِقُّ قَلْبُهُ مِنْ هَوْلِ مَلِكِ الْمَوْتِ وَيُجَفَّفُ جُلْدُهُ عَلَى بَدَنِهِ بِتَفَكُّرِ الْآخِرَةِ فَهَذَا أَثَرُ التَّوْبَةِ وَإِذَا رَأَيْتُمُ الْعَبْدَ عَلَى هَذِهِ الصِّفَةِ فَهُوَ تَائِبٌ نَاصِحٌ لِنَفْسِهِ؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٢ ص: ١٣٠

٣-٥-٤- باب ٣

١-٣-٥-٤- الْوَلَايَةُ وَرَاجِعُ النُّبُوَّةِ

﴿١٩١٠﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: أَلَا تَسْمَعُ لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِعَنَى مِّنْ ظُلُمَاتِ الذُّنُوبِ إِلَى نُورِ التَّوْبَةِ وَالْمَغْفِرَةِ لَوْلَايَتِهِمْ كُلَّ إِمَامٍ عَادِلٍ مِنَ اللَّهِ؛ الْكَافِي ج: ١ ص: ٣٧٥

﴿١٩١١﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: أَخْبَرَنِي عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَلَا تَطَعُوا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَىٰ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ قَالَ لَهُ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام قَدْ أَخْبَرَكُ أَنَّ التَّوْبَةَ وَالْإِيمَانَ وَالْعَمَلَ الصَّالِحَ لَا يَقْبَلُهَا إِلَّا بِالْإِهْتِدَاءِ أَمَّا التَّوْبَةُ فَمِنَ الشُّرُكِ بِاللَّهِ وَأَمَّا الْإِيمَانُ فَهُوَ التَّوْحِيدُ لِلَّهِ وَأَمَّا الْعَمَلُ الصَّالِحُ فَهُوَ آدَاءُ الْفَرَائِضِ وَأَمَّا الْإِهْتِدَاءُ فَبِوَلَاةِ الْأَمْرِ وَنَحْنُ هُمْ؛ بَحَارُ الْأَنْوَارِ ج: ٢٧ ص: ١٩٧

﴿١٩١٢﴾ الرَّسُولُ صلى الله عليه وآله: أَلَا وَمَنْ تَابَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ فَأَنَا كَفِيلُهُ بِالْجَنَّةِ مَعَ الْأَنْبِيَاءِ؛ كَشَفُ الْغَمَةِ ج: ١ ص: ١٠٤

﴿١٩١٣﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَرَضَ عَلَى آدَمَ فِي الْمِيثَاقِ ذُرِّيَّتَهُ فَمَرَّ بِهِ النَّبِيُّ صلى الله عليه وآله وَهُوَ مُتَكِيٌّ عَلَى عَلِيِّ عليه السلام وَفَاطِمَةَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهَا تَتْلُوهُمَا وَالْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ عليهما السلام يَتْلَوَانِ فَاطِمَةُ فَقَالَ اللَّهُ يَا آدَمُ إِيَّاكَ أَنْ تَنْظُرَ إِلَيْهِ بِحَسَدٍ أَهْبِطَكَ مِنْ جِوَارِي فَلَمَّا أَسْكَنَهُ اللَّهُ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۹۰۶﴾ خداوند فرمود: "من می‌دانم آنچه را شما نمی‌دانید"، تا آن هنگام آن‌ها از نور خداوند در حجاب نبودند، و با این کلام در حجاب واقع شدند و این حجاب هفت هزار سال به طول انجامید، آن‌گاه ایشان هفت هزار سال به عرش پناه بردند تا خداوند به ایشان رحم کرد و توبه‌ی آنان را پذیرفت.

۹-۲-۴- اندیشه در مورد آخرت

﴿۱۹۰۷﴾ اگر اثر توبه، بر توبه‌کار ظاهر نشود او توبه‌کار نیست. او باید صاحبان حق را راضی کند... در فکر آخرت پوستش خشک است؛ پس نشان توبه این است. اگر بنده‌ای را باین مشخصات دیدید، او توبه‌کننده و خیرخواه خویش است.

﴿۱۹۰۸﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: با اشک حسرت باطن خود را از گناهان بشوید... و پیوسته در انجام امور و عاقبت جریان زندگی خود ببینید.

۱۰-۲-۴- اشتیاق بهشت

﴿۱۹۰۹﴾ اگر اثر توبه، بر توبه‌کار ظاهر نشود او توبه‌کار نیست. او باید... به شوق بهشت بدنش ضعیف، از ترس عزرائیل قلبش نازک، و در فکر آخرت پوستش خشک است؛ پس نشان توبه این است. اگر بنده‌ای را باین مشخصات دیدید، او توبه‌کننده و خیرخواه خویش است.

۳-۵-۴- گروه ۳

۱-۳-۵- ولایت و ربه: نبوت

﴿۱۹۱۰﴾ مگر قول خدای عزیز و جلیل را نمی‌شنوی؟ "خدا، ولیّ و کارساز کسانی است که ایمان آورده‌اند و آن‌ها را از ظلمات به سوی نور می‌برد. یعنی آن‌ها را به خاطر پیروی‌شان از امام عادلّی که از جانب خداست، از ظلمات گناهان به سوی نور توبه و آمرزش می‌برد.

﴿۱۹۱۱﴾ به امام عرض کرد: درباره‌ی آیه‌ی مرا آگاه کنید "و در آن زیاده‌روی نکنید که خشم من بر شما فرود آید، و هرکس خشم من بر او فرود آید، قطعاً در ورطه‌ی هلاکت خواهد افتاد. و به یقین، من آمرزنده‌ی کسی هستم که توبه کند و ایمان بیاورد و کار شایسته نماید و به راه راست رود. "امام محمد باقر علیه السلام به او فرمود: تو را آگاه می‌کنم. همانا توبه و ایمان و عمل صالح مورد قبول نیست مگر همراه با هدایت، و اما توبه از شرک و ورزیدن نسبت به خداست، و ایمان همان یگانه‌دانستن او، و عمل صالح انجام واجبات است. و البته هدایت نیز به پذیرش ولایت امر است و کسانی که باید ولایتشان را بپذیرید ماییم.

﴿۱۹۱۲﴾ آگاه باشید هر که با دوستی خاندان محمد بمیرد من ضامن اویم که او را به بهشت نزد پیامبران ببرم.

﴿۱۹۱۳﴾ خداوند تبارک و تعالی در روز میثاق در عالم ذر فرزندان آدم علیه السلام را به او نمایاند. پیامبر خاتم الانبياء در حالی که به علی علیه السلام تکیه کرده و فاطمه علیها السلام و حسین علیه السلام پشت سر ایشان بودند، عبور کردند. خداوند به آدم گفت: مبادا با نگاه حسادت‌آمیز به اینان بنگری که از

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

الْجَنَّةَ مِثْلَ لَهَ النَّبِيِّ وَ عَلِيٍّ وَ فَاطِمَةَ وَ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ فَنَظَرَ إِلَيْهِمْ بِحَسَدٍ ثُمَّ غَرَضَتْ عَلَيْهِ الْوَلَايَةَ فَأَنْكَرَهَا فَرَمَتْهُ الْجَنَّةُ بِأَوْرَاقِهَا فَلَمَّا تَابَ إِلَى اللَّهِ مِنْ حَسَدِهِ وَ أَقْرَبَ بِالْوَلَايَةِ وَ دَعَا بِحَقِّ الْخُمْسَةِ مُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ وَ فَاطِمَةَ وَ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ الْآيَةِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٨٧

﴿١٩١٤﴾ الرسول ﷺ: أَنَّهُ قَالَ لِعَلِيِّ ﷺ إِنِّي سَأَلْتُ اللَّهَ جَلَّ وَ عَزَّ أَنْ لَا يَحْرِمَ شِيعَتَكَ التَّوْبَةَ حَتَّى يَبْلُغَ نَفْسُ آخِرٍ مِنْهُمْ بِحُجْرَتِهِ فَاجَابَنِي إِلَى ذَلِكَ وَ لَيْسَ ذَلِكَ لِغَيْرِهِمْ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٤٥

﴿١٩١٥﴾ بَكُمْ يُؤْمِنُ الْعَذَابُ وَ تَهْوَنُ الصَّعَابُ وَ يَنْجَحُ الطُّلَابُ وَ يَرْجَحُ الثَّوَابُ وَ بَكُمْ تَتِمُّ النِّعْمَةُ وَ تَعُمُّ الرَّحْمَةُ وَ تَنْدَفِعُ النِّقْمَةُ وَ تَنْكَشِفُ الْغَمَّةُ وَ تُقْبَلُ التَّوْبَةُ وَ تُغْفَرُ الْحَوْبَةُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ٢٠٤

﴿١٩١٦﴾ الصادق ﷺ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ إِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَ آمَنَ وَ عَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى قَالَ وَ مَنْ تَابَ مِنْ ظُلْمٍ وَ آمَنَ مِنْ كُفْرٍ وَ عَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى إِلَى وَ لَاتِنَا وَ أَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى صَدْرِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٢٧ ص: ١٧٦

﴿١٩١٧﴾ الباقر ﷺ: عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ﷺ إِذَا مَنْ تَابَ وَ آمَنَ وَ عَمِلَ صَالِحًا قَالَ وَ اللَّهُ لَوْ أَنَّهُ تَابَ وَ آمَنَ وَ عَمِلَ صَالِحًا وَ لَمْ يَهْتَدِ إِلَى وَ لَاتِنَا وَ مَوَدَّتِنَا وَ مَعْرِفَةِ فَضْلِنَا مَا أَغْنَى عَنْهُ ذَلِكَ شَيْئًا؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ١٥٣

﴿١٩١٨﴾ الرسول ﷺ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ آمَنُوا أَيُّهَا الْيَهُودُ فَقَدْ شَاهَدْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ فَآمَنَ بَعْضُهُمْ وَ غَلَبَ الشَّقَاءُ عَلَى بَعْضِهِمْ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَ تَذَرُونَ مَعَاشِرَ الْمُسْلِمِينَ مَا مِثْلُ هَذِهِ الصَّخْرَةِ فَقَالُوا لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَ الَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ نَبِيًّا إِنْ رَجُلًا مِنْ شِيعَتِنَا تَكُونُ لَهُمْ ذُنُوبٌ وَ خَطَايَا أَعْظَمُ مِنْ جِبَالِ الْأَرْضِ وَ الْأَرْضِ كُلِّهَا وَ السَّمَاءِ أَضْعَافًا كَثِيرَةً فَمَا هُوَ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ وَ يُجَدِّدَ عَلَى نَفْسِهِ وَ لَاتِنَا أَهْلَ الْبَيْتِ إِلَّا كَانَ قَدْ ضَرَبَ بِذُنُوبِهِ الْأَرْضَ أَشَدَّ مِنْ ضَرْبِ عِمَارِ هَذِهِ الصَّخْرَةِ بِالْأَرْضِ وَ إِنْ رَجُلًا يَكُونُ لَهُ طَاعَاتُ كَالسَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِينَ وَ الْجِبَالِ وَ الْبِحَارِ فَمَا هُوَ إِلَّا أَنْ يَكْفُرَ بِوَلَاتِنَا أَهْلَ الْبَيْتِ حَتَّى يَكُونُ ضَرْبُهَا الْأَرْضَ أَشَدَّ مِنْ ضَرْبِ عِمَارِ لِهَذِهِ الصَّخْرَةِ بِالْأَرْضِ وَ تَتَلَاشَى وَ تَتَفَتَّتُ كَتَفَتَّتْ هَذِهِ الصَّخْرَةُ فَيَرُدُّ الْآخِرَةَ وَ لَا يَجِدُ حَسَنَةً وَ ذُنُوبُهُ أَضْعَافُ الْجِبَالِ وَ الْأَرْضِ وَ السَّمَاءِ فَيُسَدَّدُ حِسَابُهُ وَ يَدُومُ عَذَابُهُ؛ بحار الأنوار ج: ٢٢ ص: ٣٣٧

﴿١٩١٩﴾ الرسول ﷺ: فَقَدْ مَحَوْا مَا كَانَ مِنْ ذُنُوبِهِمْ بِاسْتِغْفَارِهِمْ وَ تَوْبَتِهِمْ وَ اسْتَحَقُّوا الْكَرَامَةَ لِمَحَبَّتِهِمْ لَنَا وَ مَوَالَتِهِمْ؛ بحار الأنوار ج: ٦٥ ص: ١٥٩

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

همسایگی‌ام دورت خواهم کرد. پس آن‌گاه که خداوند آدم را در بهشت منزل داد، پیامبر و علی و فاطمه و حسین بر او متمثل شدند و او به ایشان با حسادت نگریست و ولایت ایشان که به او عرضه شد، نپذیرفت. بنابراین از بهشت و باغ‌هایش رانده شد. و پس از آنکه از حسادتش توبه کرد و به ولایت ایشان اقرار کرد و به حق پنج تن - محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم‌السلام - دعا کرد، خداوند گنااهش را بخشید؛ و این آن الفاظی است که خداوند در آیه‌ی " آدم از خداوند کلماتی آموخت " به آن اشاره کرده است.

﴿۱۹۱۴﴾ پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم به علی علیه‌السلام فرمود: از خداوند خواستم که شیعه‌ی تو را تا وقتی که نفس آخر به حلقومش می‌رسد از توبه محروم نکند، و خدا به این خواسته‌ام پاسخ مثبت داد و فرمود: البته برای دیگران این چنین نخواهد بود.

﴿۱۹۱۵﴾ به خاطر شماس‌ت که عذاب برطرف و سختی‌ها آسان می‌شود. درخواست‌کنندگان به خواسته‌شان می‌رسند و پاداش‌ها سنگین می‌شود. به خاطر شماس‌ت که نعمت به کمال می‌رسد و رحمت به همگان، بلاها دفع می‌شوند و گرفتاری‌ها برطرف. و به خاطر شماس‌ت که توبه قبول می‌شود و گناه آمرزیده.

﴿۱۹۱۶﴾ از امام صادق علیه‌السلام درباره‌ی این آیه پرسیدم: " و من هر که را توبه کند و ایمان آورد و عمل صالح انجام دهد و سپس هدایت شود، می‌آمرزم " فرمودند: " کسی که از ظلم توبه کند و از کفر به ایمان رو آورد و عمل صالح انجام دهد. " خداوند او را به ولایت ما هدایت می‌کند، " و با دست به سینه‌ی مبارک اشاره کردند ".

﴿۱۹۱۷﴾ از حضرت باقر علیه‌السلام درباره‌ی آیه‌ی " مگر آنان که توبه کنند، و ایمان بیاورند، و کار شایسته انجام دهند " سؤال شد، فرمود: به خدا قسم اگر توبه کند و ایمان آورد و عمل صالح انجام دهد ولی به ولایت و محبت ما راه نداشته باشد و فضل و مقام ما را نشناسد، توبه و ایمان و عمل صالح او برایش سودی نخواهد داشت.

﴿۱۹۱۸﴾ پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرمود: ای یهودیان، حال که معجزه‌ی الهی را دیدید، ایمان بیاورید، گروهی ایمان آوردند ولی شقاوت و بدبختی بر بعضی همچنان غلبه داشت. سپس پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرمودند: ای مسلمانان، آیا می‌دانید مثل این کوه و این سنگ عظیم که با آن معجزه رخ داد چیست؟ گفتند: نه، ای پیامبر خدا، پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرمود: قسم به آن که مرا به‌راستی به پیامبری برانگیخت، پیروانی از ما هستند که بیش از این کوه و بلکه بیش از زمین و آسمان، مرتکب خطا شده‌اند، ولی اگر توبه کنند و پذیرش ولایت اهل بیت را تجدید کنند، شدیدتر از ضربه‌ی عمار به این سنگ، به گناهانشان ضربه وارد می‌شود و آن را نابود می‌کند. ولی اگر طاعات و عبادات او به اندازه‌ی آسمان‌ها و زمین‌ها و کوه‌ها و دریاها باشد ولی ولایت اهل بیت را منکر شود، ضربه‌ای شدیدتر از ضربه‌ی عمار به این سنگ، به طاعات او خواهد خورد و آن عبادات را متلاشی و تکه‌تکه می‌کند، همچنان که این سنگ متلاشی شد. در نتیجه در حالی وارد آخرت می‌شود که هیچ حسنه‌ای در پرونده‌اش نیست. و گناهانش به اندازه‌ی کوه‌ها و دریاها بوده، سخت از او حساب خواهند کشید و دائماً در عذاب خواهد بود.

﴿۱۹۱۹﴾ به خاطر استغفار و توبه‌شان، گناهانشان محو شده و به خاطر دوستی و محبت ما مستحق دریافت کرامت شدند.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٩٢٠﴾ الصادق عليه السلام: فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ قَوْلُهُ تَعَالَى وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ فَمَا هَذَا الْهُدَىٰ بَعْدَ التَّوْبَةِ وَالْإِيمَانِ وَالْعَمَلِ الصَّالِحِ قَالَ فَقَالَ مَعْرِفَةُ الْأَئِمَّةِ وَاللَّهِ إِمَامٌ بَعْدَ إِمَامٍ؛ بحار الأنوار ج: ٢٧ ص: ١٩٨

﴿١٩٢١﴾ الباقر عليه السلام: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ قَالَ أَلَا تَرَىٰ كَيْفَ اشْتَرَطَ وَلَمْ تَنْفَعُهُ التَّوْبَةُ وَالْإِيمَانُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ حَتَّى اهْتَدَى وَاللَّهِ لَوْ جَهَدَ أَنْ يَعْمَلَ مَا قَبِلَ مِنْهُ حَتَّى يَهْتَدِيَ قَالَ قُلْتُ إِلَيَّ مَنْ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ قَالَ إِلَيْنَا؛ وسائل الشيعة ج: ١ ص: ١٢٤

﴿١٩٢٢﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ قَالٍ مِنْكُمْ يَعْنِي مِنَ الشَّيْعَةِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌ قَالَ مَعْنَاهُ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّى أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَتَبَرَّأَ مِنْ أَعْدَائِهِ وَأَحْلَ حَلَالَهُ وَحَرَّمَ حَرَامَهُ ثُمَّ دَخَلَ فِي الذُّنُوبِ وَلَمْ يَتُبْ فِي الدُّنْيَا عَذَّبَ لَهَا فِي الْبَرَزِخِ وَيَخْرُجُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَيْسَ لَهُ ذَنْبٌ يُسْأَلُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٢٤٦

﴿١٩٢٣﴾ الباقر عليه السلام: قَالَ أَلَا تَرَىٰ كَيْفَ اشْتَرَطَ وَلَمْ تَنْفَعُهُ التَّوْبَةُ وَالْإِيمَانُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ حَتَّى اهْتَدَى وَاللَّهِ لَوْ جَهَدَ أَنْ يَعْمَلَ مَا قَبِلَ مِنْهُ حَتَّى يَهْتَدِيَ قَالَ قُلْتُ إِلَيَّ مَنْ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ قَالَ إِلَيْنَا؛ وسائل الشيعة ج: ١ ص: ١٢٤

﴿١٩٢٤﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: قَالَ آدَمُ فَكَيْفَ أَصْنَعُ يَا رَبِّ حَتَّى أَكُونَ تَائِبًا تَقْبَلُ تَوْبَتِي فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى تُسَبِّحُنِي بِمَا أَنَا أَهْلُهُ وَتَعْتَرِفُ بِخَطِيئَتِكَ كَمَا أَنْتَ أَهْلُهُ وَتَتَوَسَّلُ إِلَيَّ بِالْفَاضِلِينَ الَّذِينَ عَلَّمْتُكَ أَسْمَاءَهُمْ وَفَضَّلْتُكَ بِهِمْ عَلَىٰ مَلَائِكَتِي وَهُمْ مُحَمَّدٌ وَآلُهُ الطَّيِّبُونَ وَأَصْحَابُهُ الْخَيْرُونَ؛ بحار الأنوار ج: ٢٦ ص: ٣٣٠

﴿١٩٢٥﴾ الجواد عليه السلام: قَالَ اللَّهُ (تعالى) فِي كِتَابِهِ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ قَالَ وَاللَّهِ لَوْ أَنَّهُ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَمْ يَهْتَدِ إِلَىٰ وَلَائِنَا وَمَوَدَّتِنَا وَمَعْرِفَةِ فَضْلِنَا مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ ذَلِكَ شَيْئًا؛ بحار الأنوار ج: ٢٧ ص: ١٩٧

﴿١٩٢٦﴾ الصادق عليه السلام: قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِسَائِلٍ اعْلَمْ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ مِنَ الْأَئِمَّةِ السَّالِفَةِ وَالْأَقْرُونَ الْخَالِيَةِ وَالْأَسْلَافِ الْمَاضِيَةِ وَلَا سَمِعَ بِهِ أَحَدٌ أَشَدَّ ظُلْمًا مِنْ هَذِهِ الْأَمَّةِ فَإِنَّهُمْ يَزْعُمُونَ أَنَّهُ لَا فَرْقَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ أَهْلِ بَيْتِ نَبِيِّهِمْ وَلَا فَضْلَ لَهُمْ عَلَيْهِمْ فَمَنْ زَعَمَ ذَلِكَ مِنَ النَّاسِ فَقَدْ أَعْظَمَ عَلَى اللَّهِ الْفِرْيَةَ وَارْتَكَبَ بُهْتَانًا عَظِيمًا وَإِثْمًا مُبِينًا وَهُوَ بِذَلِكَ الْقَوْلِ بَرِيءٌ مِنْ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ حَتَّى يَتُوبَ وَيَرْجِعَ إِلَى الْحَقِّ بِالْإِقْرَارِ بِالْفَضْلِ لِمَنْ فَضَّلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِ مِنْ أَهْلِ بَيْتِ النَّبِيِّ؛ دعائم الإسلام ج: ١ ص: ٣١

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۹۲۰﴾ تو خود فرموده‌ای به‌سوی خدا توبه کن، توبه‌ای خالص، امید است با این کار، پروردگارتان گناهانتان را ببخشد و شما را در باغ‌هایی از بهشت که نه‌رها از زیر درختانش جاری است وارد کند، پس بعد از گشودن در و به‌پاداشتن راهنما، عذر و بهانه‌ی کسی که از نحوه‌ی ورود به آن غافل و بی‌خبر باشد چیست؟

﴿۱۹۲۱﴾ درباره‌ی آیه‌ی "و من هرکه را توبه کند و ایمان آورد و عمل صالح انجام دهد و سپس هدایت شود، می‌آمرزم" فرمود: آیا نمی‌بینی چگونه پذیرش توبه را مشروط کرده و می‌فرماید: توبه و ایمان و عمل صالح سودی ندارد، مگر اینکه هدایت شود. به خدا قسم، هرچه تلاش کند که کاری انجام دهد، خدا از او قبول نمی‌کند مگر اینکه هدایت شود؛ گفتیم: به‌سوی که؟ فرمود: به‌سوی ما.

﴿۱۹۲۲﴾ در مورد آیه‌ی "در آن روز از گناهای پرسیده نمی‌شود" فرمود: از شما، یعنی از شیعه. در مورد آیه‌ی "نه انس و نه جن" فرمود: معنایش این است که هرکه ولایت امیرالمؤمنین علیه السلام را بپذیرد و از دشمنانش بیزاری بجوید و حلال او را حلال و حرام او را حرام بدانند، اگر بعد از آن مرتکب گناه شود و در دنیا توبه نکند، در برزخ عذاب می‌شود و روز قیامت در حالی خارج می‌شود که گناهی بر او نمانده است که درباره‌ی آن گناه در روز قیامت مورد سؤال واقع شود.

﴿۱۹۲۳﴾ فرمود: آیا نمی‌بینی چگونه پذیرش توبه را مشروط کرده و می‌فرماید: توبه و ایمان و عمل صالح، سودی ندارد مگر اینکه هدایت شود. به خدا قسم، هرچه تلاش کند که کاری انجام دهد، خدا از او قبول نمی‌کند مگر اینکه هدایت شود؛ گفتیم: به‌سوی که؟ فرمود: به‌سوی ما.

﴿۱۹۲۴﴾ آدم گفت خدایا، چه کنم تا توبه‌کار به‌حساب آیم و توبه‌ام را بپذیری؟ خداوند فرمود: مرا آن‌چنان که شایسته هستم تسبیح کن و به خطای خود آن‌چنان که هستی اعتراف کن و با توسل به آن اشخاص برجسته‌ای که اسامی‌شان را به تو آموختم و تو را به واسطه‌ی آن‌ها بر فرشتگان برتری بخشیدم، به من متوسل شو، و آنان محمد و خاندان پاک و اصحاب خوب اویند.

﴿۱۹۲۵﴾ خداوند تبارک و تعالی در قرآن فرموده است: "و من هرکه را توبه کند و ایمان آورد، و عمل صالح انجام دهد و سپس هدایت شود می‌آمرزم". قسم به خدا، اگر او توبه کند و عمل صالح انجام دهد ولی به ولایت و دوستی ما هدایت نشود و فضیلت و برتری برای ما قائل نباشد هیچ‌چیز او را بی‌نیاز نمی‌کند.

﴿۱۹۲۶﴾ امام صادق علیه السلام به سؤال‌کننده فرمود: از بین امت‌های پیشین و گذشتگان، ظلمی‌شدیدتر از آنچه این امت روا می‌دارند شنیده نشده است. چرا که اینان می‌پندارند بین آن‌ها و اهل بیت پیامبرشان هیچ فرقی نیست، و اهل بیت هیچ فضل و برتری بر آنان ندارند. پس اگر کسی چنین پنداری داشته باشد، عظیم‌ترین ناروا، و بزرگ‌ترین بهتان و آشکارترین گناه را مرتکب شده است. و با این اعتقاد، از محمد و خاندانش دور شده است مگر اینکه با اقرار و اعتراف به فضل و برتری اهل بیت پیامبر که خدا آن‌ها را فضیلت داده و برتر دانسته، توبه کند و به حق بازگردد.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٩٢٧﴾ الباقر عليه السلام: أَنَّ التَّوْبَةَ وَالْإِيمَانَ وَالْعَمَلَ الصَّالِحَ لَا يَقْبَلُهَا إِلَّا بِالْإِهْتِدَاءِ إِلَى أَنْ قَالَ وَ
 أَمَّا الْإِهْتِدَاءُ فَبُيُوتَةُ الْأَمْرِ وَنَحْنُ هُمْ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ١٦٩
 ﴿١٩٢٨﴾ الرسول عليه السلام: لَا تُقْبَلُ التَّوْبَةُ مِنْ تَائِبٍ إِلَّا بِحُبِّ ابْنِ أَبِي طَالِبٍ؛ بحار الأنوار
 ج: ٣٧ ص: ٢٦٠

﴿١٩٢٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَا خَيْرَ فِي الدُّنْيَا إِلَّا لِأَحَدٍ رَجُلَيْنِ رَجُلٌ يَزِدُّهُ فِيهَا كُلَّ يَوْمٍ إِحْسَانًا
 وَرَجُلٌ يَتَذَكَّرُ مَنِيَّتَهُ بِالتَّوْبَةِ وَأَنَّى لَهُ بِالتَّوْبَةِ فَوَ اللَّهِ أَنْ لَوْ سَجَدَ حَتَّى يَنْقَطِعَ عُنُقُهُ مَا قَبِلَ اللَّهُ
 عَزَّ وَجَلَّ مِنْهُ عَمَلًا إِلَّا بِوَلَايَتِنَا أَهْلِ الْبَيْتِ؛ الكافي ج: ٨ ص: ١٢٨
 ﴿١٩٣٠﴾ الباقر عليه السلام: وَأَمَّا قَوْلُهُ وَيُذْهِبُ عَنْكُمْ رَجَزَ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَعْنِي مَنْ وَالَى عَلِيًّا (عَلَيْ بْنِ
 أَبِي طَالِبٍ عليه السلام) أَذْهَبَ اللَّهُ عَنْهُ الرَّجْسَ وَتَابَ عَلَيْهِ؛ تفسير فرات ص: ١٥٣
 ﴿١٩٣١﴾ الباقر عليه السلام: يَا سَدِيرُ إِنَّمَا أَمَرَ النَّاسُ أَنْ يَأْتُوا هَذِهِ الْأَخْبَارَ فَيَطُوفُوا بِهَا ثُمَّ يَأْتُونَا
 فَيَعْلَمُونَا وَلَا يَتَّبِعُونَا لَنَا وَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى؛ الكافي ج:
 ١ ص: ٣٩٢

٢-٣-٤- معرفة الإمام

﴿١٩٣٢﴾ الصادق عليه السلام: قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ قَوْلُهُ تَعَالَى وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ
 صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى فَمَا هَذَا الْهُدَى بَعْدَ التَّوْبَةِ وَالْإِيمَانِ وَالْعَمَلِ الصَّالِحِ قَالَ فَقَالَ مَعْرِفَةُ الْأَئِمَّةِ وَ
 اللَّهُ إِمَامٌ بَعْدَ إِمَامٍ؛ بحار الأنوار ج: ٢٧ ص: ١٩٨
 ﴿١٩٣٣﴾ الصادق عليه السلام: فَمَا هَذَا الْهُدَى بَعْدَ التَّوْبَةِ وَالْإِيمَانِ وَالْعَمَلِ الصَّالِحِ قَالَ فَقَالَ مَعْرِفَةُ
 الْأَئِمَّةِ وَاللَّهُ إِمَامٌ بَعْدَ إِمَامٍ؛ بحار الأنوار ج: ٢٧ ص: ١٩٨
 ٣-٣-٤- الْكَوْنُ مِنْ أُمَّةٍ الْمَرْحُومَةِ الْمَتَابِ عَلَيْهَا

﴿١٩٣٤﴾ أَحْمَدُكَ كَثِيرًا وَأَسْبَحُكَ كَثِيرًا إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا وَفِي الْأُمُورِ كُلِّهَا وَافِيًّا وَعَنِّي
 مُدَافِعًا تَوَاتَرُنِي بِالنِّعَمِ وَالْإِحْسَانِ أَنْ عَزَمْتَ خَلْقِي إِنْسَانًا مِنْ نَسْلِ آدَمَ الَّذِي كَرَّمْتَ وَفَضَّلْتَ
 جَلَّ ثَنَاؤُكَ وَتَعَالَى ذِكْرُكَ وَإِذْ اسْتَنْقَذْتَنِي مِنَ الْأُمَمِ الَّتِي أَهْلَكْتَ حَتَّى أَخْرَجْتَنِي إِلَى الدُّنْيَا
 أَسْمَعُ وَأَعْقِلُ وَأَبْصُرُ وَإِذْ جَعَلْتَنِي مِنْ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ الْمَرْحُومَةِ الْمَتَابِ عَلَيْهَا؛
 بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٢٩

٢-٣-٤- الإِهْتِدَاءُ بِوَلَاةِ الْأَمْرِ

﴿١٩٣٥﴾ الباقر عليه السلام: أَنَّ التَّوْبَةَ وَالْإِيمَانَ وَالْعَمَلَ الصَّالِحَ لَا يَقْبَلُهَا إِلَّا بِالْإِهْتِدَاءِ إِلَى أَنْ قَالَ وَ
 أَمَّا الْإِهْتِدَاءُ فَبُيُوتَةُ الْأَمْرِ وَنَحْنُ هُمْ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ١٦٩
 ﴿١٩٣٦﴾ إِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى؛ طه (٨٢)

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۹۲۷﴾ توبه و ایمان و عمل صالح مورد قبول نیست مگر همراه با هدایت، تا اینکه در ادامه فرمود: و اما هدایت نیز به پذیرش ولایت است و کسانی که باید ولایتشان را بپذیرید ماییم.

﴿۱۹۲۸﴾ توبه‌ی توبه‌کننده جز به محبت امیرالمؤمنین پذیرفته نمی‌شود.

﴿۱۹۲۹﴾ دنیا خیری ندارد مگر برای یکی از این دو نفر؛ کسی که هر روز بر احسان خود بیفزاید و آن که با توبه گناهان خود را جبران کند؛ و چگونه می‌تواند توبه کند؟ به خدا قسم، اگر آن قدر سجده کند که گردنش قطع شود، خدا از او نمی‌پذیرد مگر به ولایت ما اهل بیت.

﴿۱۹۳۰﴾ و اما آیه‌ی "پلیدی‌های شیطان را از شما دور می‌کنیم"، یعنی کسی که ولایت علی علیه السلام را بپذیرد، خداوند پلیدی‌ها را از او دور می‌کند و توبه‌اش را می‌پذیرد.

﴿۱۹۳۱﴾ ای سُدیر، خداوند به مردم امر کرده است به‌سوی این سنگ‌ها بیایند و آن‌ها را طواف کرده، سپس نزد ما بیایند و ولایتشان را به ما اعلام کنند. و این تفسیر کلام الهی است که: "و من هر که را توبه کند، و ایمان آورد و عمل صالح انجام دهد سپس هدایت شود می‌آمزم."

۲-۳-۴- شناخت امام

﴿۱۹۳۲﴾ تو خود فرموده‌ای به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص، امید است با این کار، پروردگارتان گناهانتان را ببخشد و شما را در باغ‌هایی از بهشت که نه‌رها از زیر درختانش جاری است وارد کند، پس بعد از گشودن در و به‌پاداشتن راهنما، عذر و بهانه‌ی کسی که از نحوه‌ی ورود به آن غافل و بی‌خبر باشد چیست؟

﴿۱۹۳۳﴾ معنی هدایت بعد از توبه و ایمان و عمل صالح چیست؟ فرمود: به خدا قسم، منظور معرفت به امامت است، امامی بعد از امامی.

۳-۳-۴- قرارداشتن در امت مورد رحمت و دارای توبه‌ی پذیرفته‌شده

﴿۱۹۳۴﴾ بسیار ستایش می‌کنم و فراوان تسبیح می‌گویم. همانا تو بر ما بینا، و محافظ همه‌ی کارها و امور هستی. از من در مقابل آفات و بدی‌ها دفاع کرده و پی‌درپی بر من نعمت و احسان روانه می‌کنی. تو قصد کردی که مرا از نسل آدم که مورد کرامت و لطف تو بود، بیافرینی. و تو بودی که مرا میان امت‌هایی که هلاکشان کردی قرار نداده و نجاتم داده‌ای. تا اینکه مرا به دنیا آوردی که بینم و بشنوم و بفهمم. و مرا از امت محمد صلی الله علیه و آله قرار دادی، امتی مورد رحمت که توبه‌شان را می‌پذیری و به آنان رو می‌کنی.

۴-۳-۴- راهنمایی به امامان

﴿۱۹۳۵﴾ توبه و ایمان و عمل صالح مورد قبول نیست مگر همراه با هدایت، تا اینکه در ادامه فرمود: و اما هدایت نیز به پذیرش ولایت است و کسانی که باید ولایتشان را بپذیرید ماییم.

﴿۱۹۳۶﴾ و من هر که را توبه کند، و ایمان آورد، و عمل صالح انجام دهد، سپس هدایت شود، می‌آمزم.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٩٣٧﴾ الصادق عليه السلام: سألت أبا عبد الله عليه السلام عن قول الله تبارك وتعالى وإني لغفار لمن تاب وآمن وعمل صالحاً ثم اهتدى قال ومن تاب من ظلم وآمن من كفر وعمل صالحاً ثم اهتدى إلى ولايتنا وأوماً بيده إلى صدره: بحار الأنوار ج: ٢٧ ص: ١٧٦

﴿١٩٣٨﴾ الباقر عليه السلام: في قوله تعالى وإني لغفار لمن تاب وآمن وعمل صالحاً ثم اهتدى قال ألا ترى كيف اشترط ولم تنفعه التوبة والإيمان والعمل الصالح حتى اهتدى والله لو جهد أن يعمل ما قبل منه حتى يهتدى قال قلت إني من جعلني الله فداك قال إني؛ وسائل الشيعة ج: ١ ص: ١٢٤

﴿١٩٣٩﴾ الباقر عليه السلام: أخبرني عن قول الله تعالى ولا تطعوا فيه فيحل عليكم غصبي ومن يحل عليه غصبي فقد هوى وإني لغفار لمن تاب وآمن وعمل صالحاً ثم اهتدى قال له أبو جعفر عليه السلام قد أخبرك أن التوبة والإيمان والعمل الصالح لا يقبلها إلا بالاهتداء أما التوبة فمن الشرك بالله وأما الإيمان فهو التوحيد لله وأما العمل الصالح فهو أداء الفرائض وأما الاهتداء فيؤلاة الأمر ونحن هم؛ بحار الأنوار ج: ٢٧ ص: ١٩٧

٥-٣-٤- إن استغفر لهم الرسول وراجع: الولاية

﴿١٩٤٠﴾ وما أرسلنا من رسول إلا ليطاع بإذن الله ولو أنهم إذ ظلموا أنفسهم جاءوك فاستغفروا الله واستغفرهم الرسول لوجدوا الله تواباً رحيماً؛ النساء (٦٤)

﴿١٩٤١﴾ الصادق عليه السلام: اللهم إنك قلت ولو أنهم إذ ظلموا أنفسهم جاءوك فاستغفروا الله واستغفر لهم الرسول لوجدوا الله تواباً رحيماً؛ الكافي ج: ٤ ص: ٥٥٠

﴿١٩٤٢﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: فقال النبي صلى الله عليه وآله معاشر المسلمين هذا علي بن أبي طالب سيد العرب والوصي الأكبر منزلته مني منزلة هارون من موسى إلا أنه لا نبي بعدي لا تقبل التوبة من تائب إلا بحبه؛ بحار الأنوار ج: ٣٧ ص: ٢٦٠

﴿١٩٤٣﴾ الصادق عليه السلام: ألا وقد سبقني إلى هذا الأمر من لم أشركه فيه ومن ليست له منه توبة إلا بنبي مبعوث ولا نبي بعد محمد صلى الله عليه وآله؛ الكافي ج: ٨ ص: ٦٧

٦-٣-٥- التوسل وراجع: القسم

﴿١٩٤٤﴾ العسكري عليه السلام: قال آدم اللهم بجاه محمد وآله الطيبين بجاه محمد وعلي وفاطمة والحسن والحسين والطيبين من ألهم لما تفضلت بقبول توبتي وغفران زلتي وإعادتي من كرامتك إلى مرتبتي قال الله عز وجل قد قبلت توبتك وأقبلت برضواني عليك وصرفت آلائي ونعمائي إليك وأعدتكم إلى مرتبتكم من كراماتي وقدرت نصيبك من رحماتي فذلك قوله عز وجل فتلقى آدم من ربه كلمات فتاب عليه إنه هو التواب الرحيم؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۹۳۷﴾ از امام صادق علیه السلام درباره‌ی این آیه پرسیدم: "و من هرکه را توبه کند و ایمان آورد و عمل صالح انجام دهد و سپس هدایت شود، می‌آمرزم" فرمودند: "کسی که از ظلم توبه کند و از کفر به ایمان رو آورد و عمل صالح انجام دهد." خداوند او را به ولایت ما هدایت می‌کند، "و با دست به سینه‌ی مبارک اشاره کردند."

﴿۱۹۳۸﴾ درباره‌ی آیه‌ی "و من هرکه را توبه کند و ایمان آورد و عمل صالح انجام دهد و سپس هدایت شود، می‌آمرزم" فرمود: آیا نمی‌بینی چگونه پذیرش توبه را مشروط کرده و می‌فرماید: توبه و ایمان و عمل صالح سودی ندارد، مگر اینکه هدایت شود. به خدا قسم، هرچه تلاش کند که کاری انجام دهد، خدا از او قبول نمی‌کند مگر اینکه هدایت شود؛ گفتیم: به‌سوی که؟ فرمود: به‌سوی ما.

﴿۱۹۳۹﴾ به امام عرض کرد: درباره‌ی آیه‌ی "و در آن زیاده‌روی نکنید که خشم من بر شما فرود آید، و هر کس خشم من بر او فرود آید، قطعاً در ورطه‌ی هلاکت خواهد افتاد. و به یقین، من آمرزنده‌ی کسی هستم که توبه کند و ایمان بیاورد و کار شایسته نماید و به راه راست رود." مرا آگاه کنید. امام محمد باقر علیه السلام به او فرمود: تو را آگاه می‌کنم. همانا توبه و ایمان و عمل صالح مورد قبول نیست مگر همراه با هدایت، و اما توبه، از شرک‌ورزیدن نسبت به خداست، و ایمان همان یگانه‌دانستن او، و عمل صالح انجام واجبات است. و البته هدایت نیز به پذیرش ولایت امر است، و کسانی که باید ولایتشان را بپذیرید، ماییم.

۵-۳-۴-۵ اگر پیامبر برایشان طلب آمرزش کند و ر.به: ولایت

﴿۱۹۴۰﴾ ما هیچ پیامبری را نفرستادیم مگر برای این که به فرمان خدا، از وی اطاعت شود. و اگر این مخالفان، هنگامی که به خود ستم می‌کردند (و فرمانهای خدا را زیر پا می‌گذاشتند)، به نزد تو می‌آمدند و از خدا طلب آمرزش می‌کردند و پیامبر هم برای آنها استغفار می‌کرد؛ خدا را توبه پذیر و مهربان می‌یافتند.

﴿۱۹۴۱﴾ خداوند، خودت در قرآن فرموده‌ای: و اگر این مخالفان، هنگامی که به خود ستم می‌کردند و فرمان‌های خدا را زیر پا می‌گذاشتند، به نزد تو می‌آمدند و از خدا طلب آمرزش می‌کردند و پیامبر هم برای آنها استغفار می‌کرد خدا را توبه‌پذیر و مهربان می‌یافتند.

﴿۱۹۴۲﴾ پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: ای مسلمانان، این علی بن ابی‌طالب آقای عرب و برترین جانشین است. منزلت او نسبت به من مانند منزلت هارون نسبت به موسی است، به‌جز اینکه بعد از من پیامبری نیست، توبه‌ی توبه‌کنندگان جز به دوستی او پذیرفته نمی‌شود.

﴿۱۹۴۳﴾ در امر خلافت، کسی بر من پیشی گرفت که من او را در امر خلافت شریک خود نمی‌دانستم، و امر خلافت را به او نبخشیده بودم و از خطای خود توبه نکرد مگر آنکه پیامبری مبعوث می‌شد و توبه‌اش را می‌پذیرفت، و حال آنکه پس از محمد صلی الله علیه و آله دیگر پیامبری نیست.

۶-۳-۵-۴ توسل و ر.به: سوگند

﴿۱۹۴۴﴾ در اینجا آدم گفت: خدایا، به آبروی محمد و خاندان پاکش، به آبروی محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و خاندان پاکشان، از تو می‌خواهم که با قبول کردن توبه‌ام، آمرزش لغزش‌هایم و بازگرداندم به جایگاه و مرتبه‌ی ازدست‌رفته‌ام، به من لطف کنی. خداوند فرمود: توبه‌ات را پذیرفتم و با رضایتم به تو رو می‌کنم و نعمت‌هایم را به سوی تو ارسال می‌کنم و از روی بزرگواری تو را به جایگاهت برمی‌گردانم، بهره‌ات را از رحمت‌هایم فراوان می‌کنم. پس این است فرمایش پروردگار عزیز و جلیل "پس آدم از خداوند کلماتی دریافت کرد و به او رو کرد که همانا او بسیار توبه‌پذیر و مهربان است."

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٤-٥-٤- باب ٤

١-٤-٥-٤- النَّدَامَةُ

﴿١٩٤٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَ تَوْبَتَهُمُ النَّدَمَ وَالِاسْتِغْفَارَ وَالتَّوْبَةَ لِلْإِصْرَارِ وَكَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَوْبَتُهُمْ قَتْلَ النَّفْسِ؛ بحار الأنوار ج: ١٦ ص: ٣٤٩

﴿١٩٤٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: التَّوْبَةُ عَلَى أَرْبَعَةِ دَعَائِمٍ نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَاسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَعَمَلٌ بِالْجَوَارِحِ وَعَزْمٌ أَنْ لَا يَعُودَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٨١

﴿١٩٤٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَقِيلَ لَهُ مَا التَّوْبَةُ النَّصُوحُ فَقَالَ عليه السلام: نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَاسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَالْقَصْدُ عَلَى أَنْ لَا يَعُودَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٤٨

﴿١٩٤٨﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنْ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحُسْرَةِ وَالِاعْتِرَافِ بِجَنَابَتِهِ دَائِمًا وَاعْتِقَادِ النَّدَمِ عَلَى مَا مَضَى؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿١٩٤٩﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا هَمَّ الْعَبْدُ بِحَسَنَةٍ كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ فَإِذَا عَمِلَهَا كُتِبَتْ لَهُ عَشْرٌ حَسَنَاتٍ وَإِذَا هَمَّ بِسَيِّئَةٍ لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ فَإِذَا عَمِلَهَا أُجِّلَ أَجَلُ تِسْعَ سَاعَاتٍ فَإِنْ نَدِمَ عَلَيْهَا وَاسْتَغْفَرَ وَتَابَ لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَنْدَمْ وَلَمْ يَتُبْ مِنْهَا كُتِبَتْ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ وَاحِدَةٌ؛ بحار الأنوار ج: ٦٨ ص: ٢٤٦

﴿١٩٥٠﴾ الرسول ﷺ: إِنْ فِي الْجَنَّةِ مَدَائِنَ مِنْ نُورٍ وَعَلَى الْمَدَائِنِ أَبْوَابٌ مِنْ ذَهَبٍ مُكَلَّلٍ بِالذُّرِّ وَالْيَاقُوتِ وَفِي جُوفِ الْمَدَائِنِ قِبَابٌ مِنْ مِسْكِ وَزَعْفَرَانٍ مِنْ نَظَرٍ إِلَى تِلْكَ الْمَدَائِنِ يَتَمَنَّى أَنْ يَكُونَ لَهُ مَدِينَةٌ مِنْهَا قَالُوا يَا نَبِيَّ اللَّهِ لِمَنْ هَذِهِ الْمَدَائِنُ قَالَ تَائِبِينَ النَّادِمِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ الْمُرْضِينَ لِلْخَصَمَاءِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٠٤

﴿١٩٥١﴾ الرسول ﷺ: جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ امْرَأَةٌ قَتَلْتُ وَلَدَهَا هَلْ لَهَا مِنْ تَوْبَةٍ فَقَالَ ﷺ لَهَا وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّهَا قَتَلَتْ سَبْعِينَ نَبِيًّا ثُمَّ تَابَتْ وَنَدِمَتْ وَيَعْرِفُ اللَّهُ مِنْ قَلْبِهَا أَنَّهَا لَا تَرْجِعُ إِلَى الْمُعْصِيَةِ أَبَدًا لَقَبَلَ اللَّهُ تَوْبَتَهَا وَعَفَا عَنْهَا فَإِنَّ بَابَ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَإِنَّ التَّائِبَ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿١٩٥٢﴾ الصادق عليه السلام: فَمَنْ نَالَ مِنْ رَجُلٍ شَيْئًا مِنْ عَرَضٍ أَوْ مَالٍ وَجَبَ عَلَيْهِ الْإِسْتِخْلَالُ مِنْ ذَلِكَ وَالْإِنْفِصَالُ مِنْ كُلِّ مَا كَانَ مِنْهُ إِلَيْهِ وَإِنْ كَانَ قَدْ مَاتَ فَلْيَتَنَصَّلْ مِنَ الْمَالِ إِلَى وَرَثَتِهِ وَلْيَتُبْ إِلَى اللَّهِ مِمَّا أَتَى إِلَيْهِ حَتَّى يَطْلُعَ عَلَيْهِ عَزَّ وَجَلَّ بِالنَّدَمِ وَالتَّوْبَةِ وَالْإِنْفِصَالِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٠٥

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۴-۵-۴- گروه ۴

۴-۵-۴-۱- پشیمانی

﴿۱۹۴۵﴾ خداوند در دین اسلام، شرط توبه و بازگشت را، پشیمانی و طلب آمرزش و ترک گناه قرار داد. حال آنکه شرط پذیرش توبه در بنی‌اسرائیل، کشتن بود.

﴿۱۹۴۶﴾ توبه چهار ستون دارد: ۱- پشیمانی دل، ۲- استغفار به زبان، ۳- عمل به وسیله‌ی اعضا، ۴- تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۱۹۴۷﴾ از امیرالمؤمنین (علیه السلام) پرسیدند: توبه‌ی نصوح چیست؟ فرمود: پشیمانی در دل، استغفار با زبان، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۱۹۴۸﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: با اشک حسرت باطن خود را از گناهان بشوید و به خطاهای خود اعتراف کند، بر گذشته پشیمان و نادم باشد.

﴿۱۹۴۹﴾ هرگاه بنده تصمیم بگیرد کار نیکی کند، یک حسنه در نامه‌ی عمل او نوشته می‌شود و هرگاه انجام دهد، ده حسنه برای او ثبت می‌شود. اما هرگاه به گناهی تصمیم بگیرد چیزی برایش نوشته نمی‌شود، و اگر مرتکب آن گناه شد، نه ساعت به او مهلت می‌دهند تا پشیمان شود و توبه کند و استغفار نماید، ولی اگر توبه نکرد و استغفار ننمود، یک گناه برای او ثبت می‌شود.

﴿۱۹۵۰﴾ در بهشت شهرهایی از نور است، در آن شهرها درهایی است از طلا مزین به مروارید و یاقوت؛ در میان آن شهرها گنبدهایی از مشک و زعفران است. هر که به آن شهرها نگاه کند آرزو می‌کند که چنین شهری داشته باشد. عرض کردند: ای پیامبر خدا، این شهرها متعلق به کیست؟ فرمود: متعلق به مؤمنین توبه‌کار پشیمان که صاحبان حق را از خود راضی کنند.

﴿۱۹۵۱﴾ زنی نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) و عرض کرد: ای پیامبر خدا، زنی فرزند خود را کشته است، آیا امکان توبه هست؟ حضرت فرمود: قسم به خداوندی که جان محمد در دست اوست، اگر هفتاد پیامبر را کشته باشد و بعد از آن توبه کند و پشیمان شود و خدا بداند که او هرگز به آن گناه باز نمی‌گردد، خدا توبه‌ی او را قبول و او را عفو می‌کند. در توبه به وسعت میان مشرق و مغرب گشاده است و توبه‌کننده از گناه، مانند کسی است که هیچ گناهی ندارد.

﴿۱۹۵۲﴾ هر کس که به او مال یا کالایی برسد، واجب است حلال و حرام آن را تفکیک کرده، آنچه را باید خارج کند تا تصرف در بقیه جایز شود، انجام دهد، و اگر کسی می‌خواهد بعد از مرگ، مالی برای ورثه به ارث بگذارد، باید قبل از آنکه مال به دست ورثه برسد، آن مال را پاک کند. از آنچه کرده توبه کند، تا آنکه خداوند بر حقیقت پشیمانی و توبه و جدانشدنش از مال غیر حلال آگاهی یابد.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٩٥٣﴾ الرسول ﷺ: قُلْتُ فَمَا الْبَادِرَةُ قَالَ الْيَمِينُ عِنْدَ الْغَضَبِ وَالتَّوْبَةُ مِنْهَا النَّدَمُ؛ الكافي ج: ٤

ص: ٩٣

﴿١٩٥٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لِقَاتِلِ النَّفْسِ تَوْبَةٌ إِذَا نَدِمَ وَاعْتَبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٨ ص:

٢٢٢

﴿١٩٥٥﴾ الرسول ﷺ: وَكَانَتْ الْأُمَمُ السَّالِفَةُ إِذَا أَذْنَبُوا كَتَبَتْ ذُنُوبَهُمْ عَلَى آبَائِهِمْ وَجَعَلَتْ تَوْبَتَهُمْ مِنَ الذُّنُوبِ أَنْ حَرَمَتْ عَلَيْهِمْ بَعْدَ التَّوْبَةِ أَحَبَّ الطَّعَامِ إِلَيْهِمْ وَقَدْ رَفَعَتْ ذَلِكَ عَنْ أُمَّتِكَ وَجَعَلَتْ ذُنُوبَهُمْ فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ وَجَعَلَتْ عَلَيْهِمْ سُتُورًا كَثِيفَةً وَقَبِلَتْ تَوْبَتَهُمْ بِلَا عَقُوبَةٍ وَلَا أَعَاقِبُهُمْ بِأَنْ أَحْرَمَ عَلَيْهِمْ أَحَبَّ الطَّعَامِ إِلَيْهِمْ وَكَانَتْ الْأُمَمُ السَّالِفَةُ يَتُوبُ أَحَدُهُمْ مِنَ الذَّنْبِ الْوَاحِدِ مِائَةَ سَنَةٍ أَوْ ثَمَانِينَ سَنَةً أَوْ خَمْسِينَ سَنَةً ثُمَّ لَا أَقْبِلُ تَوْبَتَهُ دُونَ أَنْ أَعَاقِبَهُ فِي الدُّنْيَا بِعُقُوبَةٍ وَهِيَ مِنَ الْأَصَارِ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَرَفَعْتُهَا عَنْ أُمَّتِكَ وَإِنَّ الرَّجُلَ مِنْ أُمَّتِكَ لَيُذْنِبُ عَشْرِينَ سَنَةً أَوْ ثَلَاثِينَ سَنَةً أَوْ أَرْبَعِينَ سَنَةً أَوْ مِائَةَ سَنَةٍ ثُمَّ يَتُوبُ وَيَنْدِمُ طَرْفَةَ الْعَيْنِ فَأَغْفِرَ لَهُ ذَلِكَ كُلَّهُ؛ بحار الأنوار ج: ١٠ ص: ٤٢

﴿١٩٥٦﴾ الباقر عليه السلام: يَا مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ أَرَى الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ يَنْدِمُ عَلَى ذَنْبِهِ وَيَسْتَغْفِرُ مِنْهُ وَيَتُوبُ ثُمَّ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَوْبَتَهُ قُلْتُ فَإِنَّهُ فَعَلَ ذَلِكَ مِرَارًا يُذْنِبُ ثُمَّ يَتُوبُ وَيَسْتَغْفِرُ اللَّهُ فَقَالَ كُلَّمَا عَادَ الْمُؤْمِنُ بِالْإِسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ عَادَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِالْمَغْفِرَةِ وَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ فَإِيَّاكَ أَنْ تَقْنَطَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٤

٢-٤-٥-٤- الأسف

﴿١٩٥٧﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنْ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحَسْرَةِ وَالْإِغْتِرَافِ بِجَنَابَتِهِ دَائِمًا وَاعْتِقَادِ النَّدَمِ عَلَى مَا مَضَى وَالْخَوْفِ عَلَى مَا بَقِيَ مِنْ عَمَلِهِ وَلَا يَسْتَصْغِرُ ذُنُوبَهُ فَيَحْمِلَهُ ذَلِكَ عَلَى الْكَسَلِ وَيُدِيمَ الْبُكَاءَ وَالْأَسْفَ عَلَى مَا فَاتَهُ مِنْ طَاعَةِ اللَّهِ؛ مستدرک الوسائل

ج: ١٢ ص: ١٣١

٣-٤-٥-٤- الحسرة

﴿١٩٥٨﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنْ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحَسْرَةِ؛ مستدرک

الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

٤-٤-٥-٤- تكذيب النفس

﴿١٩٥٩﴾ الباقر عليه السلام: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنِ الْقَافِزِ بَعْدَ مَا يُقَامُ عَلَيْهِ الْحَدُّ مَا تَوْبَتُهُ قَالَ يُكَذِّبُ نَفْسَهُ قُلْتُ أَرَأَيْتَ إِنْ أَكْذَبَ نَفْسَهُ وَتَابَ أَتُقْبَلُ شَهَادَتُهُ قَالَ نَعَمْ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٣٩٧

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۹۵۳﴾ به امام باقر علیه السلام عرض کردم: "باده " چیست؟ فرمود: سوگند خوردن هنگام خشم، و توبه‌اش از این عمل، پشیمانی بر آن است.

﴿۱۹۵۴﴾ حتی برای قتل نفس، اگر پشیمان شود و خود را مورد عتاب قرار دهد، امکان توبه فراهم است.

﴿۱۹۵۵﴾ هرگاه امت‌های پیشین مرتکب خطا و گناه می‌شدند، گناه او را بر در خانه‌اش می‌نوشتند و توبه‌ی ایشان چنان بود که هر طعمی که به مذاق گنهکار لذیذتر و دوست‌داشتنی‌تر بود، خداوند آن طعام را بر او حرام می‌کرد. و این سختی را از امت تو برداشتیم؛ گناهان مابین بنده و خدا موجب نصب پرده‌های ضخیم می‌شود و توبه بر آن پذیرفته خواهد بود و دیگر عقوبتی در کار نیست که لذیذترین غذا بر ایشان حرام شود. و گذشتگان از یک گناه صد سال یا هشتاد سال و یا پنجاه سال توبه می‌کردند و من تا او را در دنیا عقاب نمی‌کردم توبه‌اش را نمی‌پذیرفتم؛ و این‌هم از قوانین سختی بود که از امت تو برداشتیم، یک نفر از امت تو بیست یا سی یا چهل و یا صد سال گناه می‌کند، بعد پشیمان می‌شود و توبه می‌کند و من در یک لحظه همه‌ی آن گناهان را می‌بخشم.

﴿۱۹۵۶﴾ ای محمدبن مسلم، آیا تصور می‌کنی که هرگاه بنده‌ی مؤمن از خطای خود پشیمان شود و با طلب مغفرت و پوزش، راه آشتی بجوید و خداوند توبه‌ی او را نمی‌پذیرد؟ من گفتم: اگر بارها و بارها توبه‌ی خود را بشکند و دوباره توبه کند، چه صورتی خواهد داشت؟ ابوجعفر فرمود: هر بار که بنده‌ی مؤمن توبه کند و طلب مغفرت نماید، خداوند نیز توبه‌ی او را می‌پذیرد و او را می‌بخشد. خداوند آمرزنده و مهربان است و توبه را می‌پذیرد و بدی‌ها را می‌بخشد. پس مبادا مؤمنین را از رحمت خدا ناامید کنی.

۲-۴-۵-۴- تأسّف و ربه: ردّ مظالم به قضای عبادات فوت‌شده

﴿۱۹۵۷﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: با اشک حسرت باطن خود را از گناهان بشوید و به خطاهای خود اعتراف کند، بر گذشته پشیمان و نادم، و نسبت به آینده نگران و هراسان باشد، گناه را دست‌کم نگیرد که موجب کسالت و سستی است، گریه و تأسّفش بر طاعات و عبادات از دست‌رفته دائمی باشد.

۳-۴-۵-۴- حسرت و تأسّف

﴿۱۹۵۸﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: باطن خود را با اشک حسرت از گناهان بشوید.

۴-۴-۵-۴- ادعاهای نفس را دروغ دانستن و تکذیب کردن

﴿۱۹۵۹﴾ از امام صادق علیه السلام درباره‌ی توبه‌ی کسی که نسبت زنا و ناروا به دیگری داده و حد بر او انجام شده پرسیدم، فرمودند: به دروغش اعتراف کند، گفتم: اگر دیدیم به دروغش اعتراف کرد و توبه کرده است آیا شهادتش پذیرفته می‌شود، فرمودند: آری.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٩٦٠﴾ الصادق عليه السلام: سألتُ أبا عبد الله عليه السلام عن المخدود إن تاب تُقبلُ شهادتهُ فقال إذا تاب وتوبته أن يرجع مما قال ويكذب نفسه عند الإمام وعند المسلمين فإذا فعل فإن على الإمام أن يقبل شهادته بعد ذلك؛ الكافي ج: ٧ ص: ٣٩٧

﴿١٩٦١﴾ الرضا عليه السلام: لا تجوزُ شهادةُ المفتري حتى يتوب من الفرية وتوبته أن يقف في الموضع الذي قال فيه ما قال يكذب نفسه؛ مستدرک الوسائل ج: ١٧ ص: ٤٣٦

﴿١٩٦٢﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: لأن النبي صلى الله عليه وآله قال قوله تعالى إلا الذين تابوا من بعد ذلك وأصلحوا توبته لكذاية نفسه فإذا تاب قبلت شهادته؛ نهج الحق ص: ٥٦٦

﴿١٩٦٣﴾ وأما قول الله عز وجل ولا تقبلوا لهم شهادة أبدا... إلا الذين تابوا قال قلت كيف تُعرف توبته قال يكذب نفسه على رؤوس الناس حتى يضرب ويستغفر ربه وإذا فعل ذلك فقد ظهرت توبته؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٤١

٥-٤-٤-٤-٤ ملامة النفس

﴿١٩٦٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أن نوحا عليه السلام مرَّ على كلب كربه المنظر فقال نوح ما أقبح هذا الكلب فجأ الكلب وقال بلسان طلق ذلق إن كنت لا ترضى بخلق الله فحوّلني يا نبي الله فتحير نوح عليه السلام وأقبل يلوم نفسه بذلك وناح على نفسه أربعين سنة حتى ناداه الله إلى متى تنوح يا نوح فقد ثبت عليك؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٢٤٤

٦-٤-٤-٤-٤ الإعتذار

﴿١٩٦٥﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: لو أن جميع ما في الأرض من ذهب وفضة حملته المرأة إلى بيت زوجها ثم ضربت على رأس زوجها يوما من الأيام تقول من أنت إنما المال مالي حبط عملها ولو كانت من أعبد الناس إلا أن تتوب وترجع وتعتذر إلى زوجها؛ مكارم الأخلاق ص: ٢٠٢

٧-٤-٤-٤-٤ الإعتراف

﴿١٩٦٦﴾ الصادق عليه السلام: فأما توبة العام فإن يغسل باطنه من الذنوب بماء الحسرة والاعتراف بجنايته دائما؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿١٩٦٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: تقيّة المؤمن في قلبه وتوبته في اعترافيه؛ غرر الحكم ص: ١٩٦٨ ﴿١٩٦٨﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: قال آدم فكيف أصنع يا رب حتى أكون تابيا تقبل توبتي فقال الله تعالى تسبّحني بما أنا أهله وتعترب بخطيئتك كما أنت أهله وتتوسل إلي بالفاضلين الذين علمتكم أسماءهم وفضلتكم بهم على ملائكتي وهم محمد وآله الطيبون وأصحابه الخيرون؛ بحار الأنوار ج: ٢٦ ص: ٣٣٠

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۹۶۰﴾ از امام صادق علیه السلام درباره‌ی توبه‌ی کسی که نسبت زنا و ناروا به دیگری داده و حد بر او انجام شده پرسیدم، فرمودند: به دروغش اعتراف کند، گفتم: اگر دیدیم به دروغش اعتراف کرد و توبه کرده است آیا شهادتش پذیرفته می‌شود، فرمودند؟ آری.

﴿۱۹۶۱﴾ شهادت افترازننده مورد قبول نیست مگر اینکه توبه کند. و توبه‌اش متوقف به آن است که در همان موقعیت و در بین همان افرادی که افترا زده است قرار بگیرد و بگوید که دروغ گفته است.

﴿۱۹۶۲﴾ پیامبر صلی الله علیه و آله درباره‌ی آیه‌ی "مگر کسانی که بعد از آن توبه کنند و به صلاح آیند." فرمود: توبه‌ی فاسق، تکذیب خود است و اینکه به دروغ‌گویی خویش اعتراف کند، پس از آن اگر توبه کند شهادتش پذیرفته می‌شود.

﴿۱۹۶۳﴾ اما درباره‌ی سخن خدای عزیز و جلیل: و هرگز شهادتشان را قبول نکنید... مگر کسانی که توبه کردند. "گفتم: چگونه معلوم می‌شود که توبه کرده است؟ گفت: نزد مردم به دروغش اعتراف کند تا اینکه بر او حد جاری شود و از پروردگارش نیز طلب آمرزش کند، و اگر این کار را انجام داد، معلوم می‌شود که توبه کرده است.

۴-۵-۴-۵ سرزنش نفس

﴿۱۹۶۴﴾ نوح علیه السلام بر سگی زشت منظر گذشت، فرمود: این سگ چقدر زشت است! سگ بر زانو نشست و به زبان فصیح گفت: ای پیامبر خدا، اگر تو از این نوع آفرینش خدا راضی نیستی، شکل مرا تغییرده؛ نوح علیه السلام متحیر شد و شروع به ملامت نفس خود کرد و تا چهل سال با صدای بلند بر خود می‌گریست، تا آنکه خدا او را خطاب قرار داد و گفت: ای نوح، تا کی می‌خواهی ناله کنی؟ توبه‌ات را قبول کردم.

۴-۵-۴-۶ عذرخواهی

﴿۱۹۶۵﴾ اگر زنی همه‌ی زر و سیم زمین را به خانه‌ی شوهر ببرد، ولی بر او منت بگذارد و بگوید: تو کی هستی؟ اثاث خانه از من است، اعمال خیرش نابود شود، مگر آنکه توبه کند و از شوهر عذر بخواهد.

۴-۵-۴-۷ اعتراف

﴿۱۹۶۶﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: باطن خود را با اشک حسرت از گناهان بشوید و دائماً به خطاهای خود اعتراف کند.

﴿۱۹۶۷﴾ ترس مؤمن در دل او، و توبه‌ی او در اعتراف اوست.

﴿۱۹۶۸﴾ آدم گفت خدایا، چه کنم تا توبه‌کار به حساب آیم و توبه‌ام را بپذیری؟ خداوند فرمود: مرا آن‌چنان که شایسته هستم تسبیح کن و به خطای خود آن‌چنان که هستی اعتراف کن و با توسل به آن اشخاص برجسته‌ای که اسامی‌شان را به تو آموختم و تو را به واسطه‌ی آن‌ها بر فرشتگان برتری بخشیدم، به من متوسل شو، و آنان محمد و خاندان پاک و اصحاب خوب اویند.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٩٦٩﴾ الرسول ﷺ: أَقَامَ رُوَيْلٌ مَعَ قَوْمِهِ فِي قَرْيَتِهِمْ حَتَّى إِذَا دَخَلَ عَلَيْهِمْ شَوَالٌ صَرَخَ رُوَيْلٌ بَأْغْلَى صَوْتِهِ فِي رَأْسِ الْجَبَلِ إِلَى الْقَوْمِ أَنَا رُوَيْلٌ شَفِيقٌ عَلَيْكُمْ رَحِيمٌ بِكُمْ هَذَا شَوَالٌ قَدْ دَخَلَ عَلَيْكُمْ وَقَدْ أَخْبَرَكُمْ يُونُسُ نَبِيَّكُمْ وَرَسُولُ رَبِّكُمْ أَنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيْهِ أَنَّ الْعَذَابَ يَنْزِلُ عَلَيْكُمْ فِي شَوَالٍ فِي وَسْطِ الشَّهْرِ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ بَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَلَنْ يَخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ رَسُولُهُ فَاَنْظَرُوا مَا أَنْتُمْ صَانِعُونَ فَأَقْرَعَهُمْ كَلَامُهُ وَوَقَعَ فِي قُلُوبِهِمْ تَحْقِيقُ نُزُولِ الْعَذَابِ فَأَجْفَلُوا نَحْوَ رُوَيْلٍ وَقَالُوا لَهُ مَاذَا أَنْتَ تُشِيرُ بِهِ عَلَيْنَا يَا رُوَيْلُ فَإِنْكَ رَجُلٌ عَالِمٌ حَكِيمٌ لَمْ نَزَلْ نَعْرِفُكَ بِالرَّقَّةِ عَلَيْنَا وَ الرَّحْمَةِ لَنَا وَقَدْ بَلَّغْنَا مَا أَشَرْتَ بِهِ عَلَيَّ يُونُسُ فِينَا فَمُرْنَا بِأَمْرِكَ وَأَشِرْ عَلَيْنَا بِرَأْيِكَ فَقَالَ لَهُمْ رُوَيْلُ فَإِنِّي أَرَى لَكُمْ وَأَشِيرُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْظُرُوا وَتَعْمَدُوا إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ فِي وَسْطِ الشَّهْرِ أَنْ تَعْدِلُوا (تَعَزَّلُوا) الْأَطْفَالَ عَنِ الْأَمْهَاتِ فِي أَسْفَلِ الْجَبَلِ فِي طَرِيقِ الْأَوْدِيَةِ وَتَقِفُوا النِّسَاءَ فِي سَفْحِ الْجَبَلِ يَكُونُ هَذَا كُلُّهُ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ فَإِذَا رَأَيْتُمْ رِيحًا صَفْرَاءَ أَقْبَلْتُ مِنَ الْمَشْرِقِ فَعَجُّوا الْكَبِيرَ مِنْكُمْ وَالصَّغِيرَ بِالصَّرَاخِ وَالْبَكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَى اللَّهِ وَالتَّوْبَةِ إِلَيْهِ وَالِاسْتِغْفَارِ لَهُ وَارْفَعُوا رُءُوسَكُمْ إِلَى السَّمَاءِ وَقُولُوا رَبَّنَا ظَلَمْنَا وَكَذَّبْنَا نَبِيَّكَ وَثَبْنَا إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِنَا وَإِنْ تَغْفِرَ لَنَا وَتَرْحَمَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ الْمُعَذِّبِينَ فَأَقْبَلَ تَوْبَتَنَا وَارْحَمْنَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ثُمَّ لَا تَمْلُوا مِنَ الْبَكَاءِ وَالصَّرَاخِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَى اللَّهِ وَالتَّوْبَةِ إِلَيْهِ حَتَّى تَتَوَارَى الشَّمْسُ بِالْحِجَابِ أَوْ يَكْشِفَ اللَّهُ عَنْكُمْ الْعَذَابَ قَبْلَ ذَلِكَ فَاجْمَعِ رَأْيَ الْقَوْمِ جَمِيعًا عَلَى أَنْ يَفْعَلُوا مَا أَسَارَ بِهِ عَلَيْهِمْ

رُوَيْلٍ؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٩٥

﴿١٩٧٠﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَقِيَ عَلَى الصَّفَا أَرْبَعِينَ صَبَاحًا سَاجِدًا يَبْكِي عَلَى الْجَنَّةِ وَ عَلَى خُرُوجِهِ مِنْ جِوَارِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَنَزَلَ عَلَيْهِ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ يَا آدَمُ مَا لَكَ تَبْكِي قَالَ يَا جِبْرِيلُ مَا لِي لَا أَبْكِي وَقَدْ أَخْرَجَنِي اللَّهُ مِنْ جِوَارِهِ وَأَهْبَطَنِي إِلَى الدُّنْيَا قَالَ يَا آدَمُ تُبْ إِلَيْهِ قَالَ وَكَيْفَ أَتُوبُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ قُبَّةً مِنْ نُورٍ فِي مَوْضِعِ الْبَيْتِ فَسَطَعَ نُورُهَا فِي جِبَالٍ مَكَّةَ فَهُوَ الْحَرَمُ فَأَمَرَ اللَّهُ جِبْرِيلَ أَنْ يَضَعَ عَلَيْهِ الْأَعْلَامَ قَالَ فَمَ يَا آدَمُ فَخَرَجَ بِهِ يَوْمَ التَّوْبَةِ وَآمَرَهُ أَنْ يَغْتَسِلَ وَيُحْرِمَ وَأَخْرَجَ مِنَ الْجَنَّةِ أَوَّلَ يَوْمٍ مِنْ ذِي الْقَعْدَةِ فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ الثَّامِنِ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ أَخْرَجَهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى مَنَى فَبَاتَ بِهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ أَخْرَجَهُ إِلَى عَرَفَاتٍ وَقَدْ كَانَ عِلْمُهُ حِينَ أَخْرَجَهُ مِنْ مَكَّةَ الْإِحْرَامَ وَآمَرَهُ بِالتَّلْبِيَةِ فَلَمَّا زَالَتِ الشَّمْسُ يَوْمَ الْعَرَفَةِ قَطَعَ التَّلْبِيَةَ وَآمَرَهُ أَنْ يَغْتَسِلَ فَلَمَّا صَلَّى الْعَصْرَ وَقَفَهُ بِعَرَفَاتٍ وَعِلْمُهُ الْكَلِمَاتِ الَّتِي تَلْقَى بِهَا رَبُّهُ وَهُوَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي فَاعْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي فَاعْفِرْ لِي إِنَّكَ الْغَافِرِينَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي فَاعْفِرْ لِي إِنَّكَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ... فَفَعَلَ فَقَالَ لَهُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ قَبِلَ تَوْبَتَكَ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٧٨

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۹۶۹﴾ و اما روبیل همراه قوم در شهر باقی ماند، تا وقتی که ماه شوال فرارسید، آن‌گاه روبیل با صدای بلند از بالای کوه مردم را فراخواند و به آن‌ها گفت: من روبیل، دوستدار و خیرخواه شما هستم، اکنون ماه شوال فرارسیده، در حالی که پیامبر خدا یونس وقوع عذاب را در این ماه به شما اعلام کرده و خداوند هرگز خلف وعده نخواهد کرد، حال چه خواهید کرد؟ مردم با شنیدن صدای او وحشت کرده و در قلبشان نزول عذاب محقق شد و با جزع و فزع نزد او شتافتند و گفتند: ای روبیل، به نظر تو که مرد عالم و حکیمی هستی و ما تو را نسبت به خود خیرخواه و دلسوز می‌دانیم، چه باید بکنیم؟ ما می‌دانیم که تو درباره‌ی ما به یونس سفارش کردی، اکنون هم درباره‌ی امر ما نظر خود را اعلام کن تا ما به رأی تو عمل کنیم. روبیل گفت: من معتقدم منتظر طلوع فجر روز چهارشنبه‌ی وسط ماه باشید، در آن روز قبل از طلوع فجر کودکان را از مادران جدا کنید و آن‌ها را در دامنه‌ی کوه میان بیابان رها کنید و مادران آن‌ها را در بالای کوه نگه دارید، وقتی دیدید باد زردی از جانب مشرق می‌وزد، همه از بزرگ و کوچک شروع به فریاد و گریه و تضرع کرده و به‌سوی خدای یگانه توبه کنید و سر خود را به‌سوی آسمان بلند کنید و بگویید: پروردگارا، ما به خودمان ستم و پیامبران را تکذیب کردیم و اکنون به‌سوی تو بازمی‌گردیم و از گناهانمان توبه می‌کنیم و اگر تو ما را نیامرزی و به ما رحم نکنی قطعاً از زیانکاران و اهل عذاب خواهیم بود، پس توبه‌ی ما را بپذیر و به ما ترحم کن، ای مهربان‌ترین مهربانان، سپس دست از گریه و تضرع و فریاد بردارید تا وقتی که خورشید با ابری پوشانده شود و خداوند عذاب را از شما برطرف کند، پس قوم تصمیم گرفتند آنچه روبیل گفته بود عملی کنند.

﴿۱۹۷۰﴾ آدم عليه السلام چهل روز در کوه صفا ماند و بر اخراجش از همسایگی خدا گریست. جبرئیل نازل شد و گفت: چرا گریه می‌کنی؟ گفت: چرا گریه نکنم، خدا مرا از همسایگی‌اش اخراج و به دنیا تبعیدم کرد. جبرئیل گفت: ای آدم، توبه کن. آدم گفت: چگونه توبه کنم؟ گنبدی از نور از محل کعبه ساطع شد که کوه‌های مکه را روشن کرد. و این محدوده‌ی حرم است. پس جبرئیل به او دستور داد که بر محدوده‌ی حرم نشانه‌هایی قرار دهد. گفت: برخیز و او را در روز هشتم ذی‌حجه از مکه بیرون برد. به او امر کرد غسل کند و احرام بندد. خروج از بهشت روز اول ذی‌قعدة و این روز که جبرئیل او را به سمت منی برد هشتم ذی‌حجه بود. شب را در منی بیتوته کردند و صبحگاهان به‌سوی عرفات روانه شدند و هنگام خروج از مکه لبیک گفتن را به او آموخت. هنگام ظهر در عرفات لبیک گفتن را قطع کرد و به او امر کرد غسل کند. بعد از نماز عصر او را به وقوف در عرفات امر کرد و کلماتی را که از خداوند دریافت کرده بود به او آموخت و آن کلمات این بود: "پروردگارا، تو منزهی، ستایش می‌کنم؛ خدایی جز تو نیست، من بد کردم، به خودم ستم کردم و به گناهانم اعتراف می‌کنم؛ مرا ببخش که تو آمرزنده و مهربانی. خدایا، تو منزهی، ستایش می‌کنم، خدایی جز تو نیست، من بد کردم به خودم ستم کردم و به گناهانم اعتراف می‌کنم، مرا ببخش که تو بهترین آمرزندگان... آدم چنین کرد و جبرئیل گفت: خداوند توبه‌ات را قبول کرد و همسرت را بر تو حلال نمود. امام عليه السلام فرمود: بعد از اتمام مناسک حج، ملائکه در مکه آدم را ملاقات کردند و گفتند حج خوبی به جا آوردی اما بدان که ما دو هزار سال قبل، برای این خانه، حج به جا آورده‌ایم.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٨-٤-٤-٤- الإقرار وراجع: الإقرار

﴿١٩٧١﴾ الصادق عليه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ قَتَلَ مُؤْمِنًا وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ غَيْرَ أَنَّهُ حَمَلَهُ الْغَضَبُ عَلَى أَنْ قَتَلَهُ هَلْ لَهُ تَوْبَةٌ إِنْ أَرَادَ ذَلِكَ أَوْ لَا تَوْبَةَ لَهُ فَقَالَ يُقَرُّ بِهِ وَإِنْ لَمْ يَعْلَمْ بِهِ انْطَلَقَ إِلَى أَوْلِيَائِهِ فَأَعْلَمَهُمْ أَنَّهُ قَتَلَهُ فَإِنْ عَفَوْا عَنْهُ أَعْطَاهُمُ الدِّيَّةَ وَاعْتَقَ رَقَبَةً وَصَامَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ وَأَطْعَمَ سِتِّينَ مِسْكِينًا ثُمَّ تَكُونُ التَّوْبَةُ بَعْدَ ذَلِكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٥ ص: ٢٢٥

﴿١٩٧٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنَّهُ لَمْ يَتُبْ عَلَى وَلَدٍ يَعْقُوبُ إِلَّا بَعْدَ اسْتِغْفَارٍ وَتَوْبَةٍ، وَإِقْلَاعٍ وَإِنَابَةٍ، وَإِقْرَارٍ، وَلَوْ أَنَّ قُرَيْشًا تَابَتْ إِلَىَّ وَاعْتَذَرَتْ مِنْ فِعْلِهَا لَأَسْتَغْفَرْتُ اللَّهُ لَهَا؛ بحار الأنوار ج: ٢٩ ص: ٥٥٨

﴿١٩٧٣﴾ الصادق عليه السلام: تَوْبَةُ الْقَاتِلِ الْإِقْرَارُ لِأَوْلِيَائِ الْمَقْتُولِ ثُمَّ التَّوْبَةُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ تَعَالَى إِنْ عَفَوْا عَنْهُ أَوْ قَبِلُوا الدِّيَّةَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٨ ص: ٢٢٢

﴿١٩٧٤﴾ الصادق عليه السلام: سُئِلَ عَنِ الْمُؤْمِنِ يَقْتُلُ الْمُؤْمِنَ مُتَعَمِّدًا أَلَهُ تَوْبَةٌ فَقَالَ إِنْ كَانَ قَتَلَهُ لِإِيمَانِهِ فَلَا تَوْبَةَ لَهُ وَإِنْ كَانَ قَتَلَهُ لِعُصَبٍ أَوْ لِسَبَبٍ شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا فَإِنْ تَوْبَتَهُ أَنْ يُقَادَ مِنْهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ عِلْمُ بِهِ انْطَلَقَ إِلَى أَوْلِيَائِ الْمَقْتُولِ فَأَقَرَّ عَنْدهُمْ بِقَتْلِ صَاحِبِهِمْ فَإِنْ عَفَوْا عَنْهُ فَلَمْ يَقْتُلُوهُ أَعْطَاهُمُ الدِّيَّةَ وَاعْتَقَ نَسَمَةً وَصَامَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ وَأَطْعَمَ سِتِّينَ مِسْكِينًا تَوْبَةً إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٧٦

﴿١٩٧٥﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: فَلَمَّا أَقْرَأَ لِرَبِّهِمَا بِذُنُوبِهِمَا وَأَنَّ الْحُجَّةَ مِنَ اللَّهِ لَهُمَا تَدَارَكَهُمَا رَحْمَةٌ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فَتَابَ عَلَيْهِمَا رَبُّهُمَا إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٨٢

﴿١٩٧٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: كَانَ بَنُو يَعْقُوبَ عَلَى الْمَحَبَّةِ الْعُظْمَى حَتَّى عَفَوْا آبَاءَهُمْ وَبَاغُوا أَخَاهُمْ وَبَعْدَ الْإِقْرَارِ كَانَ تَوْبَتُهُمْ وَبِاسْتِغْفَارِ آبِيهِمْ وَأَخِيهِمْ غُفِرَ لَهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٣٢ ص: ٢٣٦

﴿١٩٧٧﴾ الباقر عليه السلام: وَإِذَا كَانَ الرَّجُلُ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ فِي صَلَاتِهِ وَيَقْرُؤُ لِلَّهِ بِذَنْبِهِ وَيَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ وَفِي عَهْدِهِ أَنْ لَا يَرْجِعَ إِلَيْهِ فَاللَّهُ يُغْفِرُ لَهُ إِنْ شَاءَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١١٦

﴿١٩٧٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْمَعَاصِي وَكَسَبَةَ الذُّنُوبِ إِذَا هُمْ حَذَرُوا زَوَالَ نِعَمِ اللَّهِ وَحُلُولَ نِقْمَتِهِ وَتَحْوِيلَ عَاقِبَتِهِ أَتَقَنُوا أَنَّ ذَلِكَ مِنَ اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيهِمْ فَأَقْلَعُوا وَتَابُوا وَفَرَعُوا إِلَى اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ بِصِدْقِ مِنْ نِيَّاتِهِمْ وَإِقْرَارِ مِنْهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَإِسَاءَتِهِمْ لَصَفَحَ لَهُمْ عَنْ كُلِّ ذَنْبٍ وَإِذَا لَأَقَالَ لَهُمْ كُلَّ عَثْرَةٍ وَلَرَدَّ عَلَيْهِمْ كُلَّ كَرَامَةٍ نِعْمَةً ثُمَّ أَعَادَ لَهُمْ مِنْ صَلَاحِ أَمْرِهِمْ وَمِمَّا كَانَ أَنْعَمَ بِهِ عَلَيْهِمْ كُلَّ مَا زَالَ عَنْهُمْ وَأُفْسِدَ عَلَيْهِمْ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٢٥٦

٩-٤-٥-٤- الإِسْتِغْفَارُ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۸-۴-۵-۴- اقرار و ر. به: اعتراف

﴿۱۹۷۱﴾ از ایشان سؤال شد: برای مرد مؤمنی که در حال خشم مؤمن دیگری را با علم به ایمانش به قتل رسانده و می‌خواهد توبه کند، آیا امکان توبه وجود دارد یا خیر؟ فرمود: به قتل اقرار کند، اگر اولیای مقتول او را بخشیدند، دیه را به آن‌ها بپردازد و یک بنده آزاد کند و دو ماه پی‌درپی روزه بگیرد و به شصت مسکین طعام بدهد؛ امکان توبه، بعد از این فراهم می‌شود.

﴿۱۹۷۲﴾ خداوند توبه‌ی فرزندان یعقوب را نپذیرفت مگر بعد از استغفار و توبه و انابه و دست‌برداشتن و اقرار کردن. و اگر قریش هم به‌سوی من باز می‌گشتند و از کردار خود عذر می‌خواستند، من از خدا برای ایشان طلب آمرزش می‌کردم.

﴿۱۹۷۳﴾ توبه‌ی قاتل، اقرار در برابر اولیای مقتول است، اگر او را بخشیدند یا دیه‌ی او را پذیرفتند، بعد از آن نوبت به توبه‌ی بین او و خداوند تعالی می‌رسد.

﴿۱۹۷۴﴾ پرسیدند: اگر مؤمنی مؤمن دیگری را عمداً به قتل رسانده باشد امکان توبه دارد؟ فرمود: چنانچه به خاطر ایمانش او را کشته باشد، چنین کسی توبه نخواهد داشت، ولی اگر به دلایل دیگر، یا از روی خشم یا امری از امور دنیا باشد، توبه‌اش آن است که قصاص شود، و اگر کسی اطلاع ندارد که او قاتل است، خودش نزد اولیای مقتول برود و به قتل اقرار کند، اگر او را عفو کردند و قصاص نکردند، دیه‌ی مقتول را به ایشان تسلیم، و برده‌ای هم به عنوان كفاره آزاد کند و دو ماه پی‌درپی روزه بگیرد، و شصت مسکین را هم سیر کند، و به‌سوی خدا توبه کند.

﴿۱۹۷۵﴾ آن‌گاه که آن دو نزد پروردگار به گناهانشان اقرار کردند، خداوند برای آن دو رحمت در نظر گرفت که او بخشنده و مهربان است، پس خداوند توبه‌شان را پذیرفت که او توبه‌پذیر و مهربان است.

﴿۱۹۷۶﴾ فرزندان یعقوب بر راه هدایت بودند تا زمانی که پدر را آزرند و برادر خود را فروختند، پس از اقرار به گناه و به سبب استغفار پدر و برادرشان برای ایشان توبه‌ی آن‌ها پذیرفته و گناهشان آمرزیده شد.

﴿۱۹۷۷﴾ اگر کسی در دل شب به نماز بایستد، و در محضر خدا به گناهانش اقرار، و درخواست توبه کند و تصمیم داشته باشد که هرگز به گناه بازنگردد، خداوند اگر بخواهد او را می‌آمرزد.

﴿۱۹۷۸﴾ اگر چنانچه گناهکاران، از آنچه موجب زوال نعمت خدا و رسیدن بلایش و دگرگون شدن عافیتش بود کناره می‌گرفتند، به این مطلب یقین پیدا می‌کردند، که این‌ها همه از طرف خدا به واسطه‌ی اعمال خود آن‌هاست؛ و پس از این اقرار دست از گناه می‌کشیدند و توبه می‌کردند و از روی راستی و صدق و صفا و اعتراف به گناه خویش به درگاه خدای جل ذکره پناه می‌بردند، خداوند از همه‌ی گناهانشان چشم‌پوشی می‌کرد.

۹-۴-۵-۴- آمرزش خواهی

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿١٩٧٩﴾ الصادق عليه السلام: قَالَ اللَّهُ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرَ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَوْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ وَقَالَ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا هَذَا مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْاسْتِغْفَارِ وَاشْتَرَطَ مَعَهُ بِالتَّوْبَةِ وَالْإِقْلَاعِ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٣٢

﴿١٩٨٠﴾ الصَّادِقُ ^(عليه السلام): قَدْ جَعَلْتُ الْإِسْتِغْفَارَ طَرِيقًا إِلَى قَبُولِ التَّوْبَةِ وَغُفْرَانِ الْأَثَامِ؛

محاسبة النفس، ص: ٢٦

﴿١٩٨١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: التَّوْبَةُ عَلَى أَرْبَعَةِ دَعَائِمٍ نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَاسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَعَمَلٌ بِالْجَوَارِحِ وَعَزْمٌ أَنْ لَا يَعُودَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٨١

﴿١٩٨٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: قُلْتُ فَأَصِلُ السِّتْفَارَ مَا هُوَ قَالَ الرُّجُوعُ إِلَى التَّوْبَةِ عَنِ الذَّنْبِ
الَّذِي اسْتَعْفَرْتَ مِنْهُ وَهِيَ أَوَّلُ دَرَجَةِ الْعَابِدِينَ وَتَرَكُ الذَّنْبَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٨

﴿١٩٨٣﴾ الرسول ﷺ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا تَوْبَةُ الرَّجُلِ الَّذِي يَكْذِبُ مُتَعَمِّدًا قَالَ الْإِسْتِغْفَارُ وَ صَلَوَاتُ الْخَمْسِ تَغْسِلُ ذَلِكَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٢ ص: ٢٥١

﴿١٩٨٤﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): اَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَ تَوْبَتَهُمُ النَّدَمَ وَالِاسْتِغْفَارَ وَالتَّوَكُّلَ لِلْإِصْرَارِ وَكَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَوْبَتُهُمْ قَتْلَ النَّفْسِ؛ بحار الأنوار ج: ١٦ ص: ٣٤٩

﴿١٩٨٥﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ أُعْطِيَ الِاسْتِغْفَارَ لَمْ يُحْرَمِ التَّوْبَةُ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٢٨

﴿١٩٨٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَقِيلَ لَهُ مَا التَّوْبَةُ النَّصُوحُ فَقَالَ عليه السلام نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَاسْتِغْفَارُ

﴿١٩٨٧﴾ الباقِرُ عليه السلام: يَا مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ أَرَى الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ يَنْدِمُ عَلَى ذَنْبِهِ وَيَسْتَغْفِرُ مِنْهُ وَ

يَتُوبُ ثُمَّ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَوْبَتَهُ قُلْتُ فَإِنَّهُ فَعَلَ ذَلِكَ مِرَارًا يُذْنِبُ ثُمَّ يَتُوبُ وَيَسْتَغْفِرُ اللَّهُ فَقَالَ كَلَّمَا عَادَ الْمُؤْمِنُ بِالسَّغْفَرِ وَالتَّوْبَةِ عَادَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِالْمَغْفِرَةِ وَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَيَعْفُو

عَنِ السَّيِّئَاتِ فَإِذَا كَانَ أَنْ تَقْنُطَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ، الْكَافِي ج: ٢ ص: ٤٣٤

التَّوْبَةُ وَالْمَغْفِرَةُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٤

﴿١٩٨٩﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): مَنْ أُعْطِيَ التَّوْبَةَ لَمْ يُحْرَمِ الْقَبُولَ وَ مَنْ أُعْطِيَ الْإِسْتِغْفَارَ لَمْ يُحْرَمِ الْمَغْفِرَةَ وَ مَنْ أُعْطِيَ الشُّكْرَ لَمْ يُحْرَمِ الزِّيَادَةَ وَ تَصْدِيقُ ذَلِكَ فِي كِتَابِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ

جَلَّ فِي الدُّعَاءِ اَدْعُونِي اَسْتَجِبْ لَكُمْ وَقَالَ فِي الْاِسْتِغْفَارِ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا رَّحِيمًا ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢١

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۹۷۹﴾ خداوند فرمود: "و آن‌ها که وقتی مرتکب عمل زشتی شوند، یا به خود ستم کنند، به یاد خدا می‌افتند؛ و برای گناهان خود طلب آمرزش می‌کنند و کیست جز خدا که گناهان را ببخشد؟ و بر گناه، اصرار نمی‌ورزند، با اینکه می‌دانند." و فرمود: "کسی که کار بدی انجام دهد یا به خود ستم کند، سپس از خداوند طلب آمرزش نماید، خدا را آمرزنده و مهربان خواهد یافت." پس این همان طلب آمرزشی بود که خداوند به آن امر کرد، و توبه و دست‌برداشتن از محرمات خدا را شرط همراه آن قرار داد.

﴿۱۹۸۰﴾ تو طلب آمرزش را راهی به‌سوی قبول توبه و آمرزش گناهان قرار دادی.

﴿۱۹۸۱﴾ توبه چهار ستون دارد: ۱- پشیمانی دل. ۲- استغفار به زبان. ۳- عمل به‌وسیله‌ی اعضا. ۴- تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۱۹۸۲﴾ گفتم اصل استغفار چیست؟ فرمود: بازگشتن به توبه از گناهی که برایش استغفار کرده‌ای و آن اولین درجه‌ی عبادت‌کنندگان است، و نیز، ترک گناه.

﴿۱۹۸۳﴾ گفتم: ای پیامبر خدا، ﷺ، توبه‌ی کسی که به‌عمد دروغ می‌گوید چیست؟ فرمود: استغفار و نمازهای پنج‌گانه، آن را می‌شوید.

﴿۱۹۸۴﴾ خداوند در دین اسلام، شرط توبه و بازگشت را، پشیمانی و طلب آمرزش و ترک گناه قرار داد. حال آنکه شرط پذیرش توبه در بنی‌اسرائیل، کشتن بود.

﴿۱۹۸۵﴾ هرکس موفق به استغفار شود، از توبه محروم نمی‌شود.

﴿۱۹۸۶﴾ از امیرالمؤمنین (علیه السلام) پرسیدند: توبه‌ی نصح چیست؟ فرمود: پشیمانی در دل، استغفار با زبان، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۱۹۸۷﴾ ای محمدبن مسلم، آیا تصور می‌کنی که هرگاه بنده‌ی مؤمن از خطای خود پشیمان شود و با طلب مغفرت و پوزش، راه آشتی بجوید و خداوند توبه‌ی او را نمی‌پذیرد؟ من گفتم: اگر بارها و بارها توبه‌ی خود را بشکند و دوباره توبه کند، چه صورتی خواهد داشت؟ ابوجعفر فرمود: هربار که بنده‌ی مؤمن توبه کند و طلب مغفرت نماید، خداوند نیز توبه‌ی او را می‌پذیرد و او را می‌بخشد. خداوند آمرزنده و مهربان است و توبه را می‌پذیرد و بدی‌ها را می‌بخشد. پس مبدا مؤمنین را از رحمت خدا ناامید کنی.

﴿۱۹۸۸﴾ آن‌گاه که مؤمن از گناهانش توبه کند، آمرزیده می‌شود. پس بعد از توبه و آمرزش، عمل را از نو آغاز کند.

﴿۱۹۸۹﴾ هرکس موفق به توبه شود از پذیرش محروم نمی‌شود و هرکس موفق به استغفار شود از آمرزش محروم نمی‌شود، و هرکس توفیق شکر یابد از افزایش نعمت محروم نخواهد شد. خداوند برای هریک از این‌ها در قرآن مجید آیه‌ای نازل کرده است. درباره‌ی دعا فرموده است: مرا بخوانید تا اجابت کنم، درباره‌ی استغفار فرموده است: هرکس کار بدی بکند و یا به خود ستم روا دارد ولی بعد از آن استغفار کند، خداوند را آمرزنده و مهربان خواهد یافت؛ و درباره‌ی شکر فرمود: اگر شاکر باشید و سپاسگزاری کنید من بر روزی شما خواهم افزود، و درباره‌ی توبه می‌فرماید: توبه برای کسانی است که کارهای ناپسند را از روی جهالت انجام داده و بعد توبه می‌کنند و خداوند توبه‌ی آن‌ها را قبول می‌کند.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٩٩٠﴾ الصادق عليه السلام: إذا همَّ العبدُ بحسنةٍ كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ فَإِذَا عَمَلَهَا كُتِبَتْ لَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ وَإِذَا همَّ بِسَيِّئَةٍ لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ فَإِذَا عَمَلَهَا أَجَلَ تِسْعِ سَاعَاتٍ فَإِنْ نَدِمَ عَلَيْهَا وَاسْتَغْفَرَ وَتَابَ لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَنْدَمْ وَلَمْ يَتُبْ مِنْهَا كُتِبَتْ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ وَاحِدَةٌ؛ بحار الأنوار ج: ٤٨ ص: ٢٤٦

﴿١٩٩١﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَنْ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ إِنَّ الشَّحِيحَ أَغْدَرُ مِنَ الظَّالِمِ فَقَالَ لَهُ كَذَبْتَ إِنَّ الظَّالِمَ قَدْ يَتُوبُ وَيَسْتَغْفِرُ وَيَرُدُّ الظَّلَامَةَ عَلَى أَهْلِهَا وَالشَّحِيحُ إِذَا شَحَّ مَعَ الزُّكَاةِ وَالصَّدَقَةِ وَصِلَةَ الرَّحِمِ وَفَرَى الضَّيْفِ وَالنَّفَقَةِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْوَابُ الْبِرِّ وَحَرَامٌ عَلَى الْجَنَّةِ أَنْ يَدْخُلَهَا شَحِيحٌ؛ الكافي ج: ٤ ص: ٤٤

﴿١٩٩٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَنَّهُ قَالَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام الْعَبْدُ يُصِيبُ الذَّنْبَ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهُ فَقَالَ يَا ابْنَ زِيَادِ التَّوْبَةُ قُلْتُ لَيْسَ قَالَ لَا قُلْتُ كَيْفَ قَالَ إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَصَابَ ذَنْبًا قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ بِالتَّخْرِيكِ قُلْتُ وَمَا التَّخْرِيكُ قَالَ الشَّفَتَانِ وَاللِّسَانُ يُرِيدُ أَنْ يَتَّبَعَ ذَلِكَ بِالْحَقِيقَةِ قُلْتُ وَمَا الْحَقِيقَةُ قَالَ تَصْدِيقُ الْقَلْبِ وَإِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ إِلَى الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرَ مِنْهُ قُلْتُ فَإِذَا فَعَلْتُ ذَلِكَ فَأَنَا مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ قَالَ لَا لَأَنَّكَ لَمْ تَبْلُغْ إِلَى الْأَصْلِ بَعْدَ قُلْتُ فَاصِلُ الْاسْتِغْفَارِ مَا هُوَ قَالَ الرُّجُوعُ إِلَى التَّوْبَةِ عَنِ الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرْتَ مِنْهُ وَهِيَ أَوَّلُ دَرَجَةِ الْعَابِدِينَ وَتَرْكُ الذَّنْبِ وَالْاسْتِغْفَارُ اسْمُ وَقَعٍ لِسِتَّةِ مَعَانٍ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٨

﴿١٩٩٣﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِنَّهُ لَمْ يَتُبْ عَلَى وَلَدٍ يَعْقُوبُ إِلَّا بَعْدَ اسْتِغْفَارٍ وَتَوْبَةٍ، وَإِقْلَاعٍ وَإِنَابَةٍ، وَإِقْرَارٍ، وَلَوْ أَنَّ قُرَيْشًا تَابَتْ إِلَيَّ وَاعْتَذَرَتْ مِنْ فِعْلِهَا لَأَسْتَغْفَرْتُ اللَّهَ لَهَا؛ بحار الأنوار ج: ٢٩ ص: ٥٥٨

﴿١٩٩٤﴾ رَجُلٌ حَلَفَ بِالْبِرَاءَةِ مِنَ اللَّهِ وَمِنْ رَسُولِهِ ﷺ فَخَنَثَ مَا تَوْبَتُهُ وَكَفَّارَتُهُ فَوَقَعَ عَلَيْهِ يَطْعَمُ عَشْرَةَ مَسَاكِينَ لِكُلِّ مَسْكِينٍ مَدُّ وَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٤١

﴿١٩٩٥﴾ الصادق عليه السلام: رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا لَمْ يُرِضْ نَفْسَهُ أَنْ يَكُونَ إِلَّا لَيْسَ نَظِيرًا لَهُ فِي دِينِهِ وَفِي كِتَابِ اللَّهِ نَجَاةً مِنَ الرَّدَى وَبَصِيرَةً مِنَ الْعَمَى وَدَلِيلًا إِلَى الْهُدَى وَشِفَاءً لِمَا فِي الصُّدُورِ فِيمَا أَمَرَكَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْاسْتِغْفَارِ مَعَ التَّوْبَةِ قَالَ اللَّهُ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ لَهُمْ سَأَلَ اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ وَقَالَ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا فَهَذَا مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْاسْتِغْفَارِ وَاشْتَرَطَ مَعَهُ التَّوْبَةَ وَالْإِقْلَاعَ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ فَإِنَّهُ يَقُولُ إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَهَذِهِ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّ الْاسْتِغْفَارَ لَا يَرْفَعُهُ إِلَّا اللَّهُ إِلَّا الْعَمَلُ الصَّالِحُ وَالتَّوْبَةُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٣٦٢

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۹۹۰﴾ هرگاه بنده تصمیم بگیرد کار نیکی کند، یک حسنه در نامه‌ی عمل او نوشته می‌شود و هرگاه انجام دهد، ده حسنه برای او ثبت می‌شود. اما هرگاه به گناهی تصمیم بگیرد چیزی برایش نوشته نمی‌شود، و اگر مرتکب آن گناه شد، نه ساعت به او مهلت می‌دهند تا پشیمان شود و توبه کند و استغفار نماید، ولی اگر توبه نکرد و استغفار ننمود، یک گناه برای او ثبت می‌شود.

﴿۱۹۹۱﴾ امیرالمؤمنین علیه السلام شنید که مردی می‌گوید: عذر بخیل پذیرفته‌تر از ظالم است. فرمود: دروغ می‌گویی، ظالم توبه می‌کند و از خدا آمرزش می‌طلبد، و آنچه به ستم گرفته است به صاحبان آن پس می‌دهد، ولی بخیل به دلیل بخل خود، از پرداختن زکات و صدقه، و از صله‌ی رحم، و از پذیرفتن مهمان، و انفاق در راه خدا و سایر کارهای خیر سر باز می‌زند؛ و بر بهشت حرام است که بخیلی به آن وارد شود.

﴿۱۹۹۲﴾ کمیل بن زیاد به امیرالمؤمنین علیه السلام عرض کرد: کسی گناه کرده و آمرزش می‌خواهد، امام فرمود: باید توبه کند. گفتیم: اگر نکند؟ فرمود: آمرزش در کار نیست. گفتیم: پس باید چگونه استغفار کند؟ فرمود: باید برای طلب آمرزش فعالیت کند، گفتیم: منظور از فعالیت چیست؟ فرمود: حرکت دادن زبان و لب‌ها که البته باید حقیقتی هم در پی داشته باشد. گفتیم: حقیقت چیست؟ فرمود: تصدیق کردن به قلب، و تصمیم بر بازنگشتن به گناهی که از آن استغفار کرده است. گفتیم: آیا اگر چنین کنم از استغفارکنندگان به حساب می‌آیم؟ فرمود: نه. زیرا هنوز به مطلب اصلی نرسیده‌ای. گفتیم: اصل استغفار چیست؟ فرمود: از گناهی که برایش استغفار کرده‌ای، به‌سوی توبه برگردی. و این اولین درجه‌ی عبادت‌کنندگان است، و گام بعدی ترک گناه است. و بدان که استغفار واقعی است که شش شرط دارد.

﴿۱۹۹۳﴾ خداوند توبه‌ی فرزندان یعقوب را نپذیرفت مگر بعد از استغفار و توبه و انابه و دست‌برداشتن و اقرار کردن. و اگر قریش هم به‌سوی من باز می‌گشتند و از کردار خود عذر می‌خواستند، من از خدا برای ایشان طلب آمرزش می‌کردم.

﴿۱۹۹۴﴾ مردی سوگند یاد کرده که "اگر به تعهدش عمل نکند از خدا و رسول بیزار است". و آن سوگند را شکسته است، توبه‌ی او چگونه است و کفاره آن چیست؟ امام علیه السلام در پاسخ نامه مرقوم فرمودند: به ده نفر مسکین طعام دهد، هر مسکینی یک مُد (۷۵۰ گرم) آرد یا گندم یا نان، و از خداوند نیز طلب آمرزش کند.

﴿۱۹۹۵﴾ خداوند رحمت کند بنده‌ای را که راضی نشود دینش به دین ابلیس شبیه باشد؛ راه تشخیص نجات از نابودی و راه جداکردن بینایی از نابینایی دل، و نیز راهنمایی به هدایت و درمان دردهای معنوی در کتاب خداست، آنجا که شما را به طلب‌آمرزش به همراه توبه، امر فرموده است. خداوند فرمود: "و آن‌ها که وقتی مرتکب عمل زشتی شوند، یا به خود ستم کنند، به یاد خدا می‌افتند؛ و برای گناهان خود، طلب آمرزش می‌کنند، و کیست جز خدا که گناهان را ببخشد؟" البته اینان کسانی‌اند که آگاهانه بر اعمال ناشایستشان اصرار نمی‌کنند. و نیز فرمود: "کسی که کار بدی انجام دهد یا به خود ستم کند، سپس از خداوند طلب آمرزش نماید، خدا را آمرزنده و مهربان خواهد یافت." پس این همان آمرزشی بود که خداوند به آن امر کرد از طلب آمرزش و شرط آن را توبه و دست‌برداشتن از محرمات دانست. پس همانا خداوند فرمود: کلمه‌ی پاک به‌سوی او بالا می‌رود و عمل صالح آن‌را بالا می‌برد و این آیه دلالت می‌کند که استغفار را جز توبه و عمل صالح بالا نمی‌برد.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿١٩٩٦﴾ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى نَبِيِّهِ ﷺ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً يَعْنِي الزَّنى أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ يَعْنِي بَارِئُكَابِ ذَنْبٍ أَعْظَمَ مِنَ الزَّنا وَنَبَشَ الْقُبُورِ وَأَخَذَ الْأَكْفَانَ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ يَقُولُ خَافُوا اللَّهَ فَعَجَلُوا التَّوْبَةَ وَمَنْ يَغْفِرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ يَقُولُ عَزَّ وَجَلَّ أَتَاكَ عَبْدِي يَا مُحَمَّدُ نَائِبًا فَطَرَدْتُهُ فَأَيْنَ يَذْهَبُ وَإِلَى مَنْ يَقْصِدُ وَمَنْ يَسْأَلُ أَنْ يَغْفِرَ لَهُ ذَنْبًا غَيْرِي؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٥

﴿١٩٩٧﴾ الباقر ﷺ: قَتَلَ الْخَيْلَ عِنْدَ اللَّهِ أَعْظَمُ مِنْ تَرْكِ التَّسْبِيحِ قَالَ فَسَقَطَ خَاتَمُهُ مِنْ إصْبَعِهِ وَكَانَ حَلْقَةً مِنْ يَاقُوتٍ أَحْمَرَ مِنَ الْجَنَّةِ عَلَيْهَا صُورَةُ كُرْسِيِّ فَأَعَادَهُ إِلَى إصْبَعِهِ فَسَقَطَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَقَالَ لَهُ أَصَفَ إِنَّهُ لَنْ يَتِمَّاسَكَ الْخَاتَمُ فِي يَدِكَ أَرْبَعَةَ عَشَرَ يَوْمًا بَعْدَ الْخَيْلِ الَّتِي قَتَلْتَهَا فَادْفَعْ إِلَى الْخَاتَمِ حَتَّى أَقُومَ مَقَامَكَ وَاهْرُبْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَاحْلُ بِالْإِسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٨ ص: ٣٠٤

﴿١٩٩٨﴾ وَأَمَّا قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا... إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا قَالَ قُلْتُ كَيْفَ تُعْرِفُ تَوْبَتَهُ قَالَ يُكَذِّبُ نَفْسَهُ عَلَى رُءُوسِ النَّاسِ حَتَّى يَضْرِبَ وَيَسْتَغْفِرَ رَبَّهُ وَإِذَا فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ ظَهَرَتْ تَوْبَتُهُ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٤١

٥-٤-٥ باب ٥

١-٥-٤-٥-٤-٤ الخوف

﴿١٩٩٩﴾ الحسين ﷺ: التَّائِبُ إِذَا لَمْ يَسْتَبِينَ عَلَيْهِ أَثَرُ التَّوْبَةِ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ... يُذِيبُ عِظَامَهُ شَوْقًا إِلَى الْجَنَّةِ وَبُرْقَ قَلْبِهِ مِنْ هَوْلِ مَلِكِ الْمَوْتِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٠
﴿٢٠٠٠﴾ الصادق ﷺ: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنْ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحُسْرَةِ وَالِاغْتِرَافِ بِجَنَابَتِهِ دَائِمًا وَاعْتِقَادِ النَّدَمِ عَلَى مَا مَضَى وَالْخَوْفِ عَلَى مَا بَقِيَ مِنْ عَمَلِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٢٠٠١﴾ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى نَبِيِّهِ ﷺ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً يَعْنِي الزَّنى أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ يَعْنِي بَارِئُكَابِ ذَنْبٍ أَعْظَمَ مِنَ الزَّنا وَنَبَشَ الْقُبُورِ وَأَخَذَ الْأَكْفَانَ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ يَقُولُ خَافُوا اللَّهَ فَعَجَلُوا التَّوْبَةَ وَمَنْ يَغْفِرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ يَقُولُ عَزَّ وَجَلَّ أَتَاكَ عَبْدِي يَا مُحَمَّدُ نَائِبًا فَطَرَدْتُهُ فَأَيْنَ يَذْهَبُ وَإِلَى مَنْ يَقْصِدُ وَمَنْ يَسْأَلُ أَنْ يَغْفِرَ لَهُ ذَنْبًا غَيْرِي؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٥

٢-٥-٤-٥-٤ البكاء

﴿٢٠٠٢﴾ الصادق ﷺ: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنْ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحُسْرَةِ وَالِاغْتِرَافِ بِجَنَابَتِهِ دَائِمًا وَاعْتِقَادِ النَّدَمِ عَلَى مَا مَضَى وَالْخَوْفِ عَلَى مَا بَقِيَ مِنْ عَمَلِهِ وَلَا يَسْتَصْغِرُ ذُنُوبَهُ فَيَحْمِلُهُ ذَلِكَ عَلَى الْكَسَلِ وَيُدِيمُ الْبُكَاءَ وَالْأَسْفَ عَلَى مَا فَاتَهُ مِنْ طَاعَةِ اللَّهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۱۹۹۶﴾ خداوند بر پیامبرش نازل کرد: " آنان که مرتکب عمل زشتی شدند " یعنی " زنا "، " یا به خود ستم کردند: یعنی گناه بزرگ‌تر از زنا که نبش قبر و بردن کفن‌هاست، " به یاد خدا افتادند و برای گناه خود آمرزش خواستند " فرمود از خدا ترسیدند و زود توبه کردند "، چه کسی جز خدا گناهان را می‌آمرزد؟ خداوند فرمود: ای محمد، بنده‌ام پیش تو آمد و او را راندی، کجا برود و که را بخواهد و از که آمرزش گناه خود را بخواهد جز من؟

﴿۱۹۹۷﴾ کشتن اسب نزد خداوند مهم‌تر از ترک تسبیح است، انگشتر سلیمان که از یاقوت سرخ بهشتی و دارای نقش کرسی بود سه بار بر زمین افتاد. آصف‌بن برخیا گفت: به تعداد اسب‌هایی که کشتی چهارده روز انگشتر از دست خواهد افتاد. آن را به من بده تا قائم‌مقام و نایب تو باشم. و تو به‌سوی خدایت بگریز و برای طلب آمرزش و توبه، با او خلوت کن.

﴿۱۹۹۸﴾ اما درباره‌ی سخن خدای عزیز و جلیل: و هرگز شهادتشان را قبول نکنید... مگر کسانی که توبه کردند. " گفتم: چگونه معلوم می‌شود که توبه کرده است؟ گفت: نزد مردم به دروغش اعتراف کند تا اینکه بر او حد جاری شود و از پروردگارش نیز طلب آمرزش کند، و اگر این کار را انجام داد، معلوم می‌شود که توبه کرده است.

۵-۴-۵-۵ گروه ۵

۱-۴-۵-۵-۵ ترس

﴿۱۹۹۹﴾ اگر اثر توبه، بر توبه‌کار ظاهر نشود او توبه‌کار نیست... به شوق بهشت بدنش ضعیف، از ترس عزرائیل قلبش نازک است.

﴿۲۰۰۰﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: باطن خود را با اشک حسرت از گناهان بشوید و به خطاهای خود اعتراف کند، بر گذشته پشیمان و نادم، و نسبت به آینده نگران و هراسان باشد.

﴿۲۰۰۱﴾ خداوند بر پیامبرش نازل کرد: " آنان که مرتکب عمل زشتی شدند " یعنی " زنا "، " یا به خود ستم کردند: یعنی گناه بزرگ‌تر از زنا که نبش قبر و بردن کفن‌هاست، " به یاد خدا افتادند و برای گناه خود آمرزش خواستند " فرمود از خدا ترسیدند و زود توبه کردند "، چه کسی جز خدا گناهان را می‌آمرزد؟ خداوند فرمود: ای محمد، بنده‌ام پیش تو آمد و او را راندی، کجا برود و که را بخواهد و از که آمرزش گناه خود را بخواهد جز من؟

۲-۴-۵-۵-۵ گریه

﴿۲۰۰۲﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: با اشک حسرت باطن خود را از گناهان بشوید و به خطاهای خود اعتراف کند، بر گذشته پشیمان و نادم، و نسبت به آینده نگران و هراسان باشد، گناه را دست‌کم نگیرد که موجب کسالت و سستی است، گریه و تأسفش بر طاعات و عبادات از دست‌رفته دائمی باشد.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿٢٠٠٣﴾ الصادق عليه السلام: فَمَكَثُوا بَعْدَ إِذْ رِيسَ عَشْرِينَ سَنَةً لَمْ تُمْطِرِ السَّمَاءُ عَلَيْهِمْ مَطَرَةً فَلَمَّا جَهِدُوا وَمَشَى بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ فَقَالُوا إِنَّ الَّذِي نَزَلَ بِنَا مِمَّا تَرَوْنَ سُؤَالَ إِذْ رِيسَ عَلَيْهِ رَبِّهِ وَقَدْ تَنَحَّى عَنَّا وَ لَا عَلِمَ لَنَا بِمَوْضِعِهِ وَاللَّهُ أَرْحَمُ بِنَا مِنْهُ فَأَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ عَلَى أَنْ يَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فَقَامُوا عَلَى الرَّمَادِ وَ لَبَسُوا الْمَسُوحَ وَ حَتُّوا عَلَى رُءُوسِهِمُ التُّرَابَ وَ عَجَّوْا إِلَى اللَّهِ بِالتَّوْبَةِ وَ اسْتَغْفَرُوا وَ الْبُكَاءِ وَ التَّضَرُّعِ إِلَيْهِ فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى الْمَلِكِ الَّذِي يَأْتِي إِذْ رِيسَ عَلَيْهِ بِطَعَامِهِ أَنْ إِخْبَسَ طَعَامَهُ عَنْهُ؛ القصص للراوندي ص: ٧٥

٣-٥-٤- رقة القلب

﴿٢٠٠٤﴾ الحسين عليه السلام: التَّائِبُ إِذَا لَمْ يَسْتَبِنْ عَلَيْهِ أَثَرُ التَّوْبَةِ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ ... يُرْقُ قَلْبُهُ مِنْ هَوْلِ مَلِكِ الْمَوْتِ وَ يُجَفِّفُ جِلْدَهُ عَلَى بَدَنِهِ بِتَفَكُّرِ الْآخِرَةِ فَهَذَا أَثَرُ التَّوْبَةِ وَ إِذَا رَأَيْتُمُ الْعَبْدَ عَلَى هَذِهِ الصِّفَةِ فَهُوَ تَائِبٌ نَاصِحٌ لِنَفْسِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٠

٤-٥-٥- الفرع

﴿٢٠٠٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَ لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْمَعَاصِي وَ كَسَبَةَ الذُّنُوبِ إِذَا هُمْ حَذَرُوا زَوَالَ نِعَمِ اللَّهِ وَ حُلُولِ نِقْمَتِهِ وَ تَحْوِيلِ عَافِيَتِهِ أَتَقَنُوا أَنَّ ذَلِكَ مِنَ اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيهِمْ فَأَقْلَعُوا وَ تَابُوا وَ فَرَعُوا إِلَى اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ بِصِدْقٍ مِنْ نِيَّاتِهِمْ وَ إِفْرَارٍ مِنْهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَ إِسَاءَةٍ بِهِمْ لَصَفَحَ لَهُمْ عَنْ كُلِّ ذَنْبٍ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٢٥٦

٥-٥-٤- النياح

﴿٢٠٠٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنْ نُوْحًا عَلَيْهِ السَّلَامُ مَرَّ عَلَى كَلْبٍ كَرِيهِ الْمَنْظَرَ فَقَالَ نُوحٌ مَا أَقْبَحَ هَذَا الْكَلْبُ فَجَاءَ الْكَلْبُ وَ قَالَ بِلِسَانٍ طَلِقٍ ذَلِّقْ إِنْ كُنْتَ لَا تَرْضَى بِخَلْقِ اللَّهِ فَحَوْلْنِي يَا نَبِيَّ اللَّهِ فَتَحَيَّرَ نُوحٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ أَقْبَلَ يَلُومُ نَفْسَهُ بِذَلِكَ وَ نَاحَ عَلَى نَفْسِهِ أَرْبَعِينَ سَنَةً حَتَّى نَادَاهُ اللَّهُ إِلَى مَتَى تَنُوحُ يَا نُوحُ فَقَدْ ثُبْتُ عَلَيْكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٢٤٤

٦-٥-٤- باب ٦

١-٥-٤- عَزْمُ أَنْ لَا يَعُودَ وَ رَاجِعُ النِّيَّةِ

﴿٢٠٠٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: التَّوْبَةُ عَلَى أَرْبَعَةِ دَعَائِمٍ نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَ اسْتَغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَ عَمَلٌ بِالْجَوَارِحِ وَ عَزْمٌ أَنْ لَا يَعُودَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٨١

﴿٢٠٠٨﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ امْرَأَةٌ قَتَلْتُ وَلَدَهَا هَلْ لَهَا مِنْ تَوْبَةٍ فَقَالَ ﷺ لَهَا وَ الَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّهَا قَتَلَتْ سَبْعِينَ نَبِيًّا ثُمَّ تَابَتْ وَ نَدِمَتْ وَ يَعْرِفُ اللَّهُ مِنْ قَلْبِهَا أَنَّهَا لَا تَرْجِعُ إِلَى الْمَعْصِيَةِ أَبَدًا لَقَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهَا وَ عَفَا عَنْهَا فَإِنَّ بَابَ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ وَ إِنَّ التَّائِبَ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۰۳﴾ از بیرون رفتن ادریس از آن شهر مدت بیست سال گذشت و از آسمان حتی یک قطره باران نبارید و چون سختی به نهایت رسید، بعضی از ایشان به نزد بعضی دیگر رفته و گفتند: این مصیبتی که بر ما نازل شده است به سبب نفرینی است که ادریس در حق ما کرده و خودش هم از ما دور شده و از محل سکونتش نیز آگاه نیستیم. لذا با هم اتفاق کردند که به درگاه خدا توبه کنند. پس بر خاکستر ایستاده و لباس سیاه پوشیده و خاک بر سرهای خود پاشیده و با توبه و استغفار و اشک و زاری به درگاه او نالیدند. آن وقت خدای عزیز و جلیل به فرشته‌ای که مأمور رساندن غذای ادریس بود وحی کرد که به او غذا نرساند.

۳-۵-۴- دل‌رحمی

﴿۲۰۴﴾ اگر اثر توبه، بر توبه‌کار ظاهر نشود او توبه‌کار نیست. او باید... به شوق بهشت بدنش ضعیف، از ترس عزرائیل قلبش نازک، و در فکر آخرت پوستش خشک است؛ پس نشان توبه این است. اگر بنده‌ای را باین مشخصات دیدید، او توبه‌کننده و خیرخواه خویش است.

۴-۵-۵-۴- فریاد

﴿۲۰۵﴾ اگر چنانچه گناهکاران، از آنچه موجب زوال نعمت خدا و رسیدن بلایش و دگرگون شدن عافیتش بود کناره می‌گرفتند، به این مطلب یقین پیدا می‌کردند، که این‌ها همه از طرف خدا به واسطه‌ی اعمال خود آن‌هاست؛ و پس از این اقرار دست از گناه می‌کشیدند و توبه می‌کردند و از روی راستی و صدق و صفا و اعتراف به گناه خویش به درگاه خدای جل ذکره پناه می‌بردند، خداوند از همه‌ی گناهانشان چشم‌پوشی می‌کرد.

۵-۵-۵-۴- نوحه‌سرایي

﴿۲۰۶﴾ نوح علیه السلام بر سگی زشت منظر گذشت، فرمود: این سگ چقدر زشت است! سگ بر زانو نشست و به زبان فصیح گفت: ای پیامبر خدا، اگر تو از این نوع آفرینش خدا راضی نیستی، شکل مرا تغییر بده؛ نوح علیه السلام متحیر شد و شروع به ملامت نفس خود کرد و تا چهل سال با صدای بلند بر خود می‌گریست، تا آنکه خدا او را خطاب قرار داد و گفت: ای نوح، تا کی می‌خواهی ناله کنی؟ توبه‌ات را قبول کردم.

۶-۵-۴- گروه ۶

۱-۶-۵-۴- تصمیم، عدم بازگشت به گناه و... به: نیت

﴿۲۰۷﴾ توبه چهار ستون دارد: ۱- پشیمانی دل. ۲- استغفار به زبان. ۳- عمل به وسیله‌ی اعضا. ۴- تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۲۰۸﴾ زنی نزد پیامبر صلی الله علیه و آله و عرض کرد: ای پیامبر خدا، زنی فرزند خود را کشته است، آیا امکان توبه هست؟ حضرت فرمود: قسم به خداوندی که جان محمد در دست اوست، اگر هفتاد پیامبر را کشته باشد و بعد از آن توبه کند و پشیمان شود و خدا بداند که او هرگز به آن گناه بازمی‌گردد، خدا توبه‌ی او را قبول و او را عفو می‌کند. در توبه به وسعت میان مشرق و مغرب گشاده است و توبه‌کننده از گناه، مانند کسی است که هیچ گناهی ندارد.

﴿عوامل التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿٢٠٠٩﴾ الباقر عليه السلام: وَإِذَا كَانَ الرَّجُلُ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ فِي صَلَاتِهِ وَيَقْرُءُ لِلَّهِ بِذَنْبِهِ وَيَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ وَفِي عَهْدِهِ أَنْ لَا يَرْجِعَ إِلَيْهِ فَاللَّهُ يَغْفِرُ لَهُ إِنْ شَاءَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١١٦

﴿٢٠١٠﴾ الرسول عليه السلام: وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّهَا قَتَلَتْ سَبْعِينَ نَبِيًّا ثُمَّ تَابَتْ وَنَدِمَتْ وَ يَعْرِفُ اللَّهُ مِنْ قَلْبِهَا أَنَّهَا لَا تَرْجِعُ إِلَى الْمَعْصِيَةِ أَبَدًا لَقَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهَا وَعَفَا عَنْهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٢٠١١﴾ يَقُولُ لَا يَعُودُ إِلَى شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ بِإِخْلَاصٍ وَنِيَّةٍ صَادِقَةٍ؛ بحار الأنوار ج: ٧٦ ص: ٢٠

٢-٤-٥-٦- إضمار أن لا يعود. راجع: النِّيَّةُ وَالتَّوْبَةُ

﴿٢٠١٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: التَّوْبَةُ نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَاسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَتَرْكُ بِالْجَوَارِحِ وَإِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٧

﴿٢٠١٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنَّهُ قَالَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام الْعَبْدُ يُصِيبُ الذَّنْبَ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فَقَالَ يَا ابْنَ زِيَادٍ التَّوْبَةُ قُلْتُ لَيْسَ قَالَ لَا قُلْتُ كَيْفَ قَالَ إِنْ الْعَبْدُ إِذَا أَصَابَ ذَنْبًا قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ بِالتَّحْرِيكِ قُلْتُ وَمَا التَّحْرِيكِ قَالَ الشَّفَتَانِ وَاللِّسَانُ يُرِيدُ أَنْ يَتَّبِعَ ذَلِكَ بِالْحَقِيقَةِ قُلْتُ وَمَا الْحَقِيقَةُ قَالَ تَصْدِيقُ الْقَلْبِ وَإِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ إِلَى الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرَ مِنْهُ قُلْتُ فَإِذَا فَعَلْتُ ذَلِكَ فَأَنَا مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ قَالَ لَا لَأَنَّكَ لَمْ تَبْلُغْ إِلَى الْأَصْلِ بَعْدَ قُلْتُ فَاصْلُ الْإِسْتِغْفَارِ مَا هُوَ قَالَ الرُّجُوعُ إِلَى التَّوْبَةِ عَنِ الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرْتَ مِنْهُ وَهِيَ أَوَّلُ دَرَجَةِ الْعَابِدِينَ وَتَرْكُ الذَّنْبِ وَاسْتِغْفَارُ اسْمٍ وَاقِعٌ لِسِتَّةِ مَعَانٍ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٨

٣-٤-٥-٦- الْعَهْدُ وَرَاجِعُ: الْعَزْمُ

﴿٢٠١٤﴾ الباقر عليه السلام: وَإِذَا كَانَ الرَّجُلُ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ فِي صَلَاتِهِ وَيَقْرُءُ لِلَّهِ بِذَنْبِهِ وَيَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ وَفِي عَهْدِهِ أَنْ لَا يَرْجِعَ إِلَيْهِ فَاللَّهُ يَغْفِرُ لَهُ إِنْ شَاءَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١١٦

٤-٤-٥-٦- الهمم و. راجع: الْقَصْدُ

﴿٢٠١٥﴾ الرسول عليه السلام: فَقُلْتُ يَا نُوحُ إِنِّي مِمَّنْ أَشْرَكَ فِي دَمِ الْعَبْدِ الصَّالِحِ الشَّهِيدِ السَّعِيدِ هَابِيلَ بْنِ آدَمَ هَلْ تَذَرِي عِنْدَ رَبِّكَ مِنَ التَّوْبَةِ قَالَ نَعَمْ يَا هَامُ هُمْ بِخَيْرٍ وَأَفْعَلُهُ قَبْلَ الْحَسْرَةِ وَالنَّدَامَةِ إِنِّي وَجَدْتُ فِيمَا أَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ عَمِلَ ذَنْبًا كَانَتْ مَا كَانَ وَبَالِغًا مَا بَلَغَ ثُمَّ تَابَ إِلَّا تَابَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٨

٥-٤-٥-٦- الْقَصْدُ وَرَاجِعُ: الْعَزْمُ

﴿٢٠١٦﴾ الباقر عليه السلام: جَدَّدِ التَّوْبَةَ فِي قَلْبِكَ وَاكْمَشْ فِي فَرَاعِكَ قَبْلَ أَنْ يَقْصِدَ قَصْدُكَ وَ يَقْضَى قَضَاؤُكَ وَيَحَالَ بَيْنَكَ وَبَيْنَ مَا تُرِيدُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ١٣٤

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۰۰۹﴾ اگر کسی در دل شب به نماز بایستد، و در محضر خدا به گناهانش اقرار، و درخواست توبه کند و تصمیم داشته باشد که هرگز به گناه بازنگردد، خداوند اگر بخواهد او را می‌آمرزد. ﴿۲۰۱۰﴾ قسم به خداوندی که جان محمد به دست اوست، اگر هفتاد پیامبر را کشته باشد، و بعد از آن توبه کند و پشیمان شود و خدا بداند که او هرگز به آن گناه باز نمی‌گردد، خدا توبه‌ی او را قبول و او را عفو می‌کند.

﴿۲۰۱۱﴾ در کمال اخلاص و با نیت صادق بگوید که به گناه باز نمی‌گردد.

۲-۵-۴- تصمیم بر عدم بازگشت و ر.به: نیت

﴿۲۰۱۲﴾ توبه، پشیمانی دل است، و طلب آمرزش؛ زبان، و ترک گناه با اعضا و جوارح، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۲۰۱۳﴾ کمیل بن زیاد به امیرالمؤمنین علیه السلام عرض کرد: کسی گناه کرده و آمرزش می‌خواهد، امام فرمود: باید توبه کند. گفتم: اگر نکند؟ فرمود: آمرزش در کار نیست. گفتم: پس باید چگونه استغفار کند؟ فرمود: باید برای طلب آمرزش فعالیت کند، گفتم: منظور از فعالیت چیست؟ فرمود: حرکت دادن زبان و لب‌ها که البته باید حقیقتی هم در پی داشته باشد. گفتم: حقیقت چیست؟ فرمود: تصدیق کردن به قلب، و تصمیم بر بازنگشتن به گناهی که از آن استغفار کرده است. گفتم: آیا اگر چنین کنم از استغفارکنندگان به حساب می‌آیم؟ فرمود: نه. زیرا هنوز به مطلب اصلی نرسیده‌ای. گفتم: اصل استغفار چیست؟ فرمود: از گناهی که برایش استغفار کرده‌ای، به‌سوی توبه برگردی. و این اولین درجه‌ی عبادت‌کنندگان است، و گام بعدی ترک گناه است. و بدان که استغفار واقعی است که شش شرط دارد.

۳-۵-۴- تصمیم

﴿۲۰۱۴﴾ اگر کسی در دل شب به نماز بایستد، و در محضر خدا به گناهانش اقرار، و درخواست توبه کند و تصمیم داشته باشد که هرگز به گناه بازنگردد، خداوند اگر بخواهد او را می‌آمرزد.

۴-۵-۴- قصد

﴿۲۰۱۵﴾ ای نوح، من از کسانی هستم که در قتل بنده‌ی صالح و سعادتمند، - هابیل پسر آدم - شرکت داشتم. آیا راهی برای توبه‌ی من نزد پروردگارت می‌شناسی؟ نوح فرمود: ای هام، به‌سوی خیر بشتاب و قبل از حسرت و پشیمانی، آن را عملی کن. من در آنچه خداوند تبارک و تعالی برآیم نازل کرده، چنین یافتیم: بنده‌ای نیست که گناهی مرتکب شود - هر گناهی و به هر میزان - و سپس توبه کند، مگر اینکه خداوند متعال، توبه‌ی او را می‌پذیرد.

۵-۵-۴- تصمیم

﴿۲۰۱۶﴾ در دلت توبه را تجدید کن، تا فرصت هست شتاب کن، پیش از آنکه نوبت تو شود و مرگت فرارسد و میان تو و خواسته‌هایت مانع ایجاد شود.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿٢٠١٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَقِيلَ لَهُ مَا التَّوْبَةُ النَّصُوحُ فَقَالَ عليه السلام نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَاسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَالْقَصْدُ عَلَى أَنْ لَا يَعُودَ بِحَارِ الْأَنْوَارِ ج: ٧٥ ص: ٤٨

٧-٥-٤- باب ٧

١-٧-٥-٤- عَدَمُ الْعُودِ وَعَدَمُ الْإِصْرَارِ وَرَاجِعُ التَّوْبَةِ

﴿٢٠١٨﴾ الباقر عليه السلام: سُئِلَ عليه السلام عَنِ التَّوْبَةِ النَّصُوحِ قَالَ هُوَ الذَّنْبُ الَّذِي لَا يُعَادُ عَلَيْهِ أَبَدًا؛

مشكاة الأنوار ص: ١١١

﴿٢٠١٩﴾ الرسول عليه السلام: جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ عليه السلام فَقَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ امْرَأَةٌ قَتَلْتُ وَلَدَهَا هَلْ لَهَا مِنْ تَوْبَةٍ فَقَالَ عليه السلام لَهَا وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّهَا قَتَلَتْ سَبْعِينَ نَبِيًّا ثُمَّ تَابَتْ وَنَدِمَتْ وَ يَعْرِفُ اللَّهُ مِنْ قَلْبِهَا أَنَّهَا لَا تَرْجِعُ إِلَى الْمَعْصِيَةِ أَبَدًا لَقَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهَا وَعَفَا عَنْهَا؛ مستدرک الوسائل

ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٢٠٢٠﴾ الباقر عليه السلام: وَإِذَا كَانَ الرَّجُلُ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ فِي صَلَاتِهِ وَيَقْرُءُ لِلَّهِ بِذَنْبِهِ وَيَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ وَفِي عَهْدِهِ أَنْ لَا يَرْجِعَ إِلَيْهِ فَاللَّهُ يَغْفِرُ لَهُ إِنْ شَاءَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١١٦

﴿٢٠٢١﴾ الرسول عليه السلام: وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّهَا قَتَلَتْ سَبْعِينَ نَبِيًّا ثُمَّ تَابَتْ وَنَدِمَتْ وَ يَعْرِفُ اللَّهُ مِنْ قَلْبِهَا أَنَّهَا لَا تَرْجِعُ إِلَى الْمَعْصِيَةِ أَبَدًا لَقَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهَا وَعَفَا عَنْهَا؛ مستدرک الوسائل

ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٢٠٢٢﴾ الرسول عليه السلام: التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ وَالْمُصِرُّ عَلَى الذَّنْبِ مَعَ الْإِسْتِغْفَارِ يَسْتَهْزِئُ بِنَفْسِهِ وَيَسْخَرُ مِنْهُ الشَّيْطَانُ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٤٧

﴿٢٠٢٣﴾ الباقر عليه السلام: التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ وَالْمَقِيمُ عَلَى الذَّنْبِ وَهُوَ مُسْتَغْفِرٌ مِنْهُ كَأَلْمُسْتَهْزِئِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٥

﴿٢٠٢٤﴾ الصادق عليه السلام: رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا لَمْ يُرِضْ نَفْسَهُ أَنْ يَكُونَ إِيْلَيْسُ نَظِيرًا لَهُ فِي دِينِهِ وَفِي كِتَابِ اللَّهِ نَجَاةً مِنَ الرَّدَى وَبَصِيرَةً مِنَ الْعَمَى وَذَكِيلًا إِلَى الْهُدَى وَشِفَاءً لِمَا فِي الصُّدُورِ فِيمَا أَمَرَكَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ مَعَ التَّوْبَةِ قَالَ اللَّهُ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ لَهُ فَيُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ؛ مستدرک

الوسائل ج: ١١ ص: ٣٦٢

﴿٢٠٢٥﴾ الرسول عليه السلام: فَإِنَّ التَّائِبَ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ وَأَنْ لَا تُصِرَّ عَلَى الذُّنُوبِ مَعَ التَّوْبَةِ وَالْإِسْتِغْفَارِ فَتَكُونَ كَأَلْمُسْتَهْزِئِ بِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرُسُلِهِ؛ أعلام الدين ص: ٣٤٦

٢-٧-٥-٤- التَّوْبَةُ وَعَدَمُ الْإِصْرَارِ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۰۱۷﴾ از امیرالمؤمنین علیه السلام پرسیدند: توبه‌ی نصوح چیست؟ فرمود: پشیمانی در دل، استغفار با زبان، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

۷-۵-۴- گروه ۷

۷-۵-۴-۱- عدم بازگشت و عدم اصرار و ر.به: ترک

﴿۲۰۱۸﴾ از امام باقر علیه السلام سؤال شد که توبه‌ی نصوح چیست؟ فرمود: اینکه هرگز به گناهی که از آن توبه کرده‌ای بازنگردی.

﴿۲۰۱۹﴾ زنی نزد پیامبر صلی الله علیه و آله و عرض کرد: ای پیامبر خدا، زنی فرزند خود را کشته است، آیا امکان توبه هست؟ حضرت فرمود: قسم به خداوندی که جان محمد در دست اوست، اگر هفتاد پیامبر را کشته باشد و بعد از آن توبه کند و پشیمان شود و خدا بداند که او هرگز به آن گناه باز نمی‌گردد، خدا توبه‌ی او را قبول و او را عفو می‌کند. در توبه به وسعت میان مشرق و مغرب گشاده است و توبه‌کننده از گناه، مانند کسی است که هیچ گناهی ندارد.

﴿۲۰۲۰﴾ اگر کسی در دل شب به نماز بایستد، و در محضر خدا به گناهانش اقرار، و درخواست توبه کند و تصمیم داشته باشد که هرگز به گناه بازنگردد، خداوند اگر بخواهد او را می‌آمرزد.

﴿۲۰۲۱﴾ قسم به خداوندی که جان محمد به دست اوست، اگر هفتاد پیامبر را کشته باشد، و بعد از آن توبه کند و پشیمان شود و خدا بداند که او هرگز به آن گناه باز نمی‌گردد، خدا توبه‌ی او را قبول و او را عفو می‌کند.

﴿۲۰۲۲﴾ توبه‌کننده از گناه مانند کسی است که گناه نکرده باشد. و آن کس که اصرار بر گناه دارد و (درعین حال) استغفار می‌کند خود را مسخره کرده است و شیطان او را به بازی گرفته است.

﴿۲۰۲۳﴾ توبه‌کننده از گناه مانند کسی است که گناه نکرده باشد. و آن کس که اصرار بر گناه دارد و (درعین حال) استغفار می‌کند مانند کسی است که مسخره‌بازی درمی‌آورد.

﴿۲۰۲۴﴾ خداوند رحمت کند بنده‌ای را که راضی نشود دینش به دین ابلیس شبیه باشد؛ راه تشخیص نجات از نابودی و راه جداکردن بینایی از نابینایی دل، و نیز راهنمایی به هدایت و درمان دردهای معنوی در کتاب خداست، آنجا که شما را به طلب‌آمزش به همراه توبه، امر فرموده است.

﴿۲۰۲۵﴾ توبه‌کننده مانند کسی است که گناه نکرده است. همراه با توبه و استغفار، اصرار بر گناه را ترک کن، در غیر این صورت مانند کسی هستی که خدا و آیات و پیامبرانش را دست انداخته است.

۷-۵-۴-۲- ترک گناه و عدم اصرار

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢٠٢٦﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: التوبة ندم بالقلب واستغفار باللسان وترك بالجوارح وإضمار أن لا يعود؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٧

﴿٢٠٢٧﴾ الرسول ﷺ: التائب من الذنب كمن لا ذنب له والمُصِرُّ عَلَى الذنب مع الاستغفار يَسْتَهْزِئُ بِنَفْسِهِ وَيَسْخَرُ مِنْهُ الشَّيْطَانُ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٤٧

﴿٢٠٢٨﴾ الباقر عليه السلام: التائب من الذنب كمن لا ذنب له والمُقيم عَلَى الذنب وهو مُستَغْفِرُ مِنْهُ كَأَمْسْتَهْزِئُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٥

﴿٢٠٢٩﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَنْ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَ تَوْبَتَهُمُ النَّدَمَ وَالِاسْتِغْفَارَ وَالتَّوْبَةَ لِلْإِصْرَارِ وَكَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَوْبَتُهُمْ قَتْلَ النَّفْسِ؛ بحار الأنوار ج: ١٦ ص: ٣٤٩

﴿٢٠٣٠﴾ الرسول ﷺ: أَنْ تَوْبَةَ السَّاحِرِ أَنْ يَحُلَّ وَ لَا يَعْقِدَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٧ ص: ١٤٧

﴿٢٠٣١﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَنَّهُ قَالَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام الْعَبْدُ يُصِيبُ الذَّنْبَ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فَقَالَ يَا ابْنَ زِيَادِ التَّوْبَةُ قُلْتُ لَيْسَ قَالَ لَا قُلْتُ كَيْفَ قَالَ إِنْ الْعَبْدُ إِذَا أَصَابَ ذَنْبًا قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ بِالتَّخْرِيكِ قُلْتُ وَمَا التَّخْرِيكِ قَالَ الشَّفَتَانِ وَاللِّسَانُ يُرِيدُ أَنْ يَتَّبِعَ ذَلِكَ بِالْحَقِيقَةِ قُلْتُ وَمَا الْحَقِيقَةُ قَالَ تَصْدِيقُ الْقَلْبِ وَإِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ إِلَى الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرَ مِنْهُ قُلْتُ فَإِذَا فَعَلْتُ ذَلِكَ فَأَنَا مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ قَالَ لَا لَأَنَّكَ لَمْ تَبْلُغْ إِلَى الْأَصْلِ بَعْدَ قُلْتُ فَاصْلُ الْإِسْتِغْفَارَ مَا هُوَ قَالَ الرَّجُوعُ إِلَى التَّوْبَةِ عَنِ الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرْتَ مِنْهُ وَهِيَ أَوَّلُ دَرَجَةِ الْعَابِدِينَ وَتَرْكُ الذَّنْبِ وَالِاسْتِغْفَارُ اسْمُ وَقَعٍ لِسِتَّةِ مَعَانٍ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٨

﴿٢٠٣٢﴾ الصادق عليه السلام: دَخَلَ عِيسَى بْنُ شَفْقَى عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام وَكَانَ سَاحِرًا يَأْتِيهِ النَّاسُ وَيَأْخُذُ عَلَى ذَلِكَ الْأَجْرَ فَقَالَ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ أَنَا رَجُلٌ كَانَتْ صِنَاعَتِي السُّحْرَ وَكُنْتُ أَخْذُ عَلَى ذَلِكَ الْأَجْرَ وَكَانَ مَعَاشِي وَقَدْ حَجَجْتُ مِنْهُ وَمَنْ اللَّهُ عَلَى بِلْقَائِكَ وَقَدْ ثَبِتَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَهَلْ لِي فِي شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ مَخْرَجٌ قَالَ فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام حُلْ وَلَا تَعْقِدْ؛ الكافي ج: ٥ ص: ١١٥

﴿٢٠٣٣﴾ الباقر عليه السلام: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فَقُلْتُ لَهُ إِنِّي كُنْتُ عَامِلًا لِبَنِي أُمَيَّةَ فَأَصَبْتُ مَالًا كَثِيرًا فَظَنَنْتُ أَنَّ ذَلِكَ لَا يَجِلُّ لِي قَالَ فَسَأَلْتُ عَنْ ذَلِكَ غَيْرِي قَالَ قُلْتُ قَدْ سَأَلْتُ فَقِيلَ لِي إِنَّ أَهْلَكَ وَمَالَكَ وَكُلَّ شَيْءٍ لَكَ حَرَامٌ قَالَ لَيْسَ كَمَا قَالُوا لَكَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَلِي تَوْبَةٌ قَالَ نَعَمْ تَوْبَتُكَ فِي كِتَابِ اللَّهِ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٢ ص: ٣٧٤

﴿٢٠٣٤﴾ رَبِّ كَيْفَ أَرْفَعُ إِلَيْكَ يَدِي وَقَدْ أَخْرَقْتَ الْخَطَايَا جَسَدِي... أَمْ مَتَى أَعْمَلُ لِآخِرَتِي وَ أَنَا حَرِيصٌ عَلَى دُنْيَايَ أَمْ مَتَى أَتُوبُ مِنْ ذُنُوبِي إِذَا لَمْ أَدْعُهَا قَبْلَ مَوْتِي؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٣١٩

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۰۲۶﴾ توبه، پشیمانی دل است، و طلب آمرزش؛ زبان، و ترک گناه با اعضا و جوارح، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۲۰۲۷﴾ توبه‌کننده از گناه مانند کسی است که گناه نکرده باشد. و آن‌کس که اصرار بر گناه دارد و (درعین‌حال) استغفار می‌کند خود را مسخره کرده است و شیطان او را به بازی گرفته است.

﴿۲۰۲۸﴾ توبه‌کننده از گناه مانند کسی است که گناه نکرده باشد. و آن‌کس که اصرار بر گناه دارد و (درعین‌حال) استغفار می‌کند مانند کسی است که مسخره‌بازی درمی‌آورد.

﴿۲۰۲۹﴾ خداوند در دین اسلام، شرط توبه و بازگشت را، پشیمانی و طلب آمرزش و ترک گناه قرار داد. حال آنکه شرط پذیرش توبه در بنی‌اسرائیل، کشتن بود.

﴿۲۰۳۰﴾ توبه‌ی ساحر آن است که گره‌ها را باز کند و نبندد.

﴿۲۰۳۱﴾ کمیل بن زیاد به امیرالمؤمنین علیه السلام عرض کرد: کسی گناه کرده و آمرزش می‌خواهد، امام فرمود: باید توبه کند. گفتم: اگر نکند؟ فرمود: آمرزش در کار نیست. گفتم: پس باید چگونه استغفار کند؟ فرمود: باید برای طلب آمرزش فعالیت کند، گفتم: منظور از فعالیت چیست؟ فرمود: حرکت دادن زبان و لب‌ها که البته باید حقیقتی هم در پی داشته باشد. گفتم: حقیقت چیست؟ فرمود: تصدیق کردن به قلب، و تصمیم بر بازنگشتن به گناهی که از آن استغفار کرده است. گفتم: آیا اگر چنین کنم از استغفارکنندگان به حساب می‌آیم؟ فرمود: نه. زیرا هنوز به مطلب اصلی نرسیده‌ای. گفتم: اصل استغفار چیست؟ فرمود: از گناهی که برایش استغفار کرده‌ای، به‌سوی توبه برگردی. و این اولین درجه‌ی عبادت‌کنندگان است، و گام بعدی ترک گناه است. و بدان که استغفار واقعی است که شش شرط دارد.

﴿۲۰۳۲﴾ عیسی بن شفیق که مردی ساحر بود و مردم به او مراجعه می‌کردند و او برای کارش از آن‌ها اجرت می‌گرفت، می‌گوید: به زیارت خانه‌ی خدا رفتم و در منی حضرت صادق علیه السلام را ملاقات کرده به او عرض کردم: فدایت شوم من مردی هستم که کارم سحر است و برای این عمل اجرت می‌گیرم، و حج به جا آورده‌ام و خداوند بر من منت نهاده موفق به دیدار شما شده‌ام و اکنون می‌خواهم توبه کنم، آیا راهی برای پذیرش توبه‌ی من هست؟ امام صادق علیه السلام فرمود: به کارت ادامه بده اما سحر را باز کن و نبند. (یعنی در باطل کردن سحر دیگران کار کن نه در سحر نمودن دیگران.)

﴿۲۰۳۳﴾ نزد امام باقر علیه السلام رفتم و به ایشان گفتم: من کارگزار بنی‌امیه بودم و به مال بسیاری رسیده‌ام و گمان می‌کنم اموالم بر من حلال نیست. از بعضی پرسیده‌ام، به من گفته شد زنان و اموال، همه حرام است؛ امام فرمود: آن‌طور که گفته شده نیست، گفتم: قربانت شوم، می‌توانم توبه کنم؟ فرمود: راه قبول توبه‌ی تو در کتاب خدا ذکر شده است. " به آن‌ها که کافر شدند بگو: چنانچه از مخالفت باز ایستند، (و ایمان آورند) گذشته‌ی آن‌ها بخشوده خواهد شد. "

﴿۲۰۳۴﴾ پروردگارا، چگونه دست به‌سوی تو بالا ببرم حال آنکه خطاها جسمم را ناتوان کرده است؟... چگونه برای آخرتم عمل کنم حال آنکه هنوز بر دنیا حریصم؟ و چگونه می‌توانم از گناهانم توبه کنم حال آنکه قبل از مرگ، گناهان را کنار نگذاشته‌ام؟

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢٠٣٥﴾ الرسول ﷺ: سَاحِرُ الْمُسْلِمِينَ يُقْتَلُ وَ سَاحِرُ الْكُفَّارِ لَا يُقْتَلُ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلِمَ لَا يُقْتَلُ سَاحِرُ الْكُفَّارِ قَالَ لِأَنَّ الشُّرْكَ أَكْبَرُ مِنَ السَّحَرِ لِأَنَّ السَّحَرَ وَالشُّرْكَ مَقْرُونَانِ وَ رُوي أَنَّ تَوْبَةَ السَّاحِرِ أَنْ يَحُلَّ وَلَا يَعْقِدَ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٦٠

﴿٢٠٣٦﴾ الصادق عليه السلام: فَمَنْ نَالَ مِنْ رَجُلٍ شَيْئًا مِنْ عَرَضٍ أَوْ مَالٍ وَجَبَ عَلَيْهِ الْإِسْتِحْلَالُ مِنْ ذَلِكَ وَالْإِنْفِصَالُ مِنْ كُلِّ مَا كَانَ مِنْهُ إِلَيْهِ وَإِنْ كَانَ قَدْ مَاتَ فَلْيَتَنَصَّلْ مِنَ الْمَالِ إِلَيْهِ وَرَثَتِهِ وَ لِيَتُبْ إِلَى اللَّهِ مِمَّا آتَى إِلَيْهِ حَتَّى يَطْلُعَ عَلَيْهِ عَزٌّ وَ جَلٌّ بِالْندَمِ وَ التَّوْبَةِ وَ الْإِنْفِصَالِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٠٥

﴿٢٠٣٧﴾ الرسول ﷺ: قَالَ فَأَخْبِرْنِي عَنْ عَلَامَةِ الصَّادِقِ وَ عَلَامَةِ الْمُؤْمِنِ وَ عَلَامَةِ الصَّابِرِ وَ عَلَامَةِ التَّائِبِ وَ أَمَّا عَلَامَةُ التَّائِبِ فَأَرْبَعَةٌ النَّصِيحَةُ لِلَّهِ فِي عَمَلِهِ وَ تَرْكُ الْبَاطِلِ وَ لُزُومُ الْحَقِّ وَ الْجِرْصُ عَلَى الْخَيْرِ؛ تحف العقول ص: ١٨

﴿٢٠٣٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: قُلْتُ فَأَصْلُ الْإِسْتِغْفَارِ مَا هُوَ قَالَ الرَّجُوعُ إِلَى التَّوْبَةِ عَنِ الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرْتَ مِنْهُ وَ هِيَ أَوَّلُ دَرَجَةِ الْعَابِدِينَ وَ تَرْكُ الذَّنْبِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٨

﴿٢٠٣٩﴾ الصادق عليه السلام: فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى جَلَّ ذِكْرُهُ إِلَيَّ إِيَّيَا تَعَرُّضُ الْمَلِكِ فَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَتُوبَ عَلَيْهِ فَأَتَاهُ ... فَأَخَذَ عَلَيْهِ الْعَهْدَ فَأَخْرَجَ أَصْحَابَهُ وَ تَقَرَّبُوا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى بِشُورَيْنِ ثُمَّ دَعَا بِالْمَرْأَةِ فَذَبَحَهَا وَ أَحْرَقَ الصَّنَمَ وَ تَابَ الْمَلِكُ تَوْبَةً حَسَنَةً حَتَّى لَبَسَ الشَّعْرَ وَ أَرْسَلَ إِلَيْهِ الْمَطَرُ وَ الْخَصْبُ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٣٩٩

٣-٧-٤- التغيير

﴿٢٠٤٠﴾ الرسول ﷺ: أَ تَذَرُونَ مِنَ التَّائِبِ فَقَالُوا اللَّهُمَّ لَا قَالَ ... مِنْ تَابَ وَ لَمْ يُغَيِّرْ مَجْلِسَهُ وَ طَعَامَهُ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ وَ مَنْ تَابَ وَ لَمْ يُغَيِّرْ رُقْعَاهُ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ ... مِنْ تَابَ وَ لَمْ يُغَيِّرْ لِبَاسَهُ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ وَ مَنْ تَابَ وَ لَمْ يُغَيِّرْ فِرَاشَهُ وَ وَسَادَتَهُ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ ... وَإِذَا اسْتَقَامَ عَلَى هَذِهِ الْخِصَالِ فَذَاكَ التَّائِبُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٢٠٤١﴾ الرسول ﷺ: مَنْ تَابَ وَ لَمْ يُغَيِّرْ أَعْمَالَهُ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ١٩٣

﴿٢٠٤٢﴾ الرسول ﷺ: مَنْ تَابَ وَ لَمْ يُغَيِّرْ خُلُقَهُ وَ نَيْتَهُ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٣٥

﴿٢٠٤٣﴾ الرسول ﷺ: مَنْ تَابَ وَ لَمْ يُغَيِّرْ أَعْمَالَهُ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ١٩٣

٤-٧-٤- عزل قرين السوء

﴿٢٠٤٤﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنْ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحَسْرَةِ ... وَيَعْتَزِلَ قُرْنَاءَ السُّوءِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

٥-٧-٤- الخروج من القرية السوء

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۰۳۵﴾ ساحر مسلمان را باید کشت ولی ساحر کفار را نباید کشت. محضر مبارکش عرض شد: ای پیامبر خدا، چرا ساحر کفار را نباید کشت؟ حضرت فرمودند: زیرا شرکی که دارد بزرگ‌تر از ساحر بودن اوست؛ در حالی که به خاطر شرکش او را نمی‌کشند با آنکه سحر و شرک در او با هم قرین می‌باشند. و از معصوم نقل است که توبه‌ی ساحر آن است که گره‌ها را باز کند و نبندد.

﴿۲۰۳۶﴾ هرکس که به او مال یا کالایی برسد، واجب است حلال و حرام آن را تفکیک کرده، آنچه را باید خارج کند تا تصرف در بقیه جایز شود، انجام دهد، و اگر کسی می‌خواهد بعد از مرگ، مالی برای ورثه به ارث بگذارد، باید قبل از آنکه مال به دست ورثه برسد، آن مال را پاک کند. از آنچه کرده توبه کند، تا آنکه خداوند بر حقیقت پشیمانی و توبه و جداسدش از مال غیر حلال آگاهی یابد.

﴿۲۰۳۷﴾ راوی گفت: از نشانه‌های صادق، و مؤمن، و صابر، و توبه‌کار، برایم بگو. فرمود: نشان توبه‌کار چهار چیز است: کار کردن خالصانه برای خدا، ترک باطل، همراهی با حق، و حریص بودن بر خیر.

﴿۲۰۳۸﴾ گفتم اصل استغفار چیست؟ فرمود: بازگشتن به توبه از گناهی که برایش استغفار کرده‌ای و آن اولین درجه‌ی عبادت‌کنندگان است، و نیز، ترک گناه.

﴿۲۰۳۹﴾ خداوند به اِلیا وحی کرد: نزد پادشاه برو و بگو می‌خواهم توبه‌اش را بپذیرم. پس اِلیا نزد پادشاه رفت... از او تعهد گرفت (که بت‌پرستی را ترک و بت را بسوزاند) به اتفاق یارانش بیرون رفته ده گاو برای تقرب و نزدیکی به خدا قربانی کردند، سپس آن زن را آوردند و حکم قتل بر او اجرا کرده و بت را سوزاندند؛ پادشاه به شایستگی توبه کرد تاحدی که لباس خشن می‌پوشید؛ قحطی برطرف شد و خداوند باران و حاصلخیزی به سویشان روانه کرد.

۳-۷-۴-۵-۴ ایجاد تغییر

﴿۲۰۴۰﴾ آیا می‌دانید توبه‌کننده کیست؟ عرض کردند: نه، فرمود... هرکه توبه کند و نحوه‌ی معاشرت و طعام خود را تغییر ندهد، او توبه‌کار نیست. و هرکه توبه کند و رفیقان خود را تغییر ندهد، او توبه‌کار نیست. و هرکه توبه کند و لباس خود را تغییر ندهد، او توبه‌کار نیست. و هرکه توبه کند و جای خواب و بالش خود را تغییر ندهد، او توبه‌کار نیست. و چون براین خصلت‌ها استقامت ورزد، توبه‌کار به حساب می‌آید.

﴿۲۰۴۱﴾ هرکس توبه کند و کردارش را عوض نکند، توبه‌ی حقیقی نکرده است.

﴿۲۰۴۲﴾ هرکه توبه کند و خُلق و خو و نیت خود را تغییر ندهد، توبه‌ی حقیقی نکرده است.

﴿۲۰۴۳﴾ هرکس توبه کند و زبانش را تغییر ندهد، توبه نکرده است.

۴-۷-۴-۵-۴ کنارگذاشتن همنشین بد

﴿۲۰۴۴﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: باطن خود را با اشک حسرت از گناهان بشوید و... از همراهان ناشایست کناره‌گیری کند.

۵-۷-۴-۵ خارج شدن از سرزمین بد

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢٠٤٥﴾ أَنْ رَجُلًا قَتَلَ مِائَةَ رَجُلٍ ظُلْمًا ثُمَّ سَأَلَ هَلْ مِنْ تَوْبَةٍ فَدُلَّ عَلَى عَالِمٍ فَسَأَلَهُ فَقَالَ وَمَنْ يَحُولُ بَيْنَكَ وَبَيْنَ التَّوْبَةِ وَلَكِنْ أَخْرُجْ مِنَ الْقَرْيَةِ السَّوَاءِ إِلَى الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ فَاعْبُدِ اللَّهَ فِيهَا فَخَرَجَ تَائِبًا فَأَدْرَكَهُ الْمَوْتُ فِي الطَّرِيقِ فَاخْتَصَمَتْ فِيهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَمَلَائِكَةُ الْعَذَابِ فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ مَلَكًا فَقِيلَ قِيسُوا مَا بَيْنَ الْقَرْيَتَيْنِ فَإِلَى أَيَّتَهُمَا كَانَ أَقْرَبَ فَاجْعَلُوهُ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدُوهُ أَقْرَبَ إِلَى الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ بِشِيرٍ فَجَعَلُوهُ مِنْ أَهْلِهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٨ ص: ٢٦٠

٦-٧-٤- النزاع

﴿٢٠٤٦﴾ الرضا عليه السلام: تَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ ذُنُوبِكَ لِيُقْبَلَ شَهْرُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَأَنْتَ مُخْلِصٌ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلَا تَدْعُنَّ أَمَانَةً فِي عُنُقِكَ إِلَّا أَدَيْتَهَا وَلَا فِي قَلْبِكَ حَقْدًا عَلَى مُؤْمِنٍ إِلَّا نَزَعْتَهُ وَلَا ذَنْبًا أَنْتَ مُرْتَكِبُهُ إِلَّا أَقْلَعْتَ عَنْهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٣٠١

٧-٧-٤- الإقلاع

﴿٢٠٤٧﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِنَّهُ لَمْ يَتُبْ عَلَى وَلَدٍ يَعْقُوبُ إِلَّا بَعْدَ اسْتِغْفَارٍ وَتَوْبَةٍ، وَإِقْلَاعٍ وَإِنَابَةٍ، وَإِفْرَارٍ، وَلَوْ أَنَّ قُرَيْشًا تَابَتْ إِلَىَّ وَاعْتَذَرَتْ مِنْ فِعْلِهَا لَأَسْتَغْفَرْتُ اللَّهَ لَهَا؛ بحار الأنوار ج: ٢٩ ص: ٥٥٨

﴿٢٠٤٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْمَعَاصِي وَكَسَبَةَ الذُّنُوبِ إِذَا هُمْ حَذَرُوا زَوَالَ نِعَمِ اللَّهِ وَحُلُولِ نِقْمَتِهِ وَتَحْوِيلِ عَاقِبَتِهِ أَتَقَنُوا أَنَّ ذَلِكَ مِنَ اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيهِمْ فَأَقْلَعُوا وَتَابُوا وَفَزَعُوا إِلَى اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ بِصِدْقِ مِنْ نِيَّاتِهِمْ وَإِفْرَارِ مِنْهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَإِسَاءَتِهِمْ لَصَفَحَ لَهُمْ عَنْ كُلِّ ذَنْبٍ وَإِذَا لَأَقَالَهُمْ كُلُّ عَثْرَةٍ وَلَرَدَّ عَلَيْهِمْ كُلَّ كَرَامَةٍ نِعْمَةً ثُمَّ أَعَادَ لَهُمْ مِنْ صَلَاحِ أَمْرِهِمْ وَمِمَّا كَانَ أَنْعَمَ بِهِ عَلَيْهِمْ كُلِّ مَا زَالَ عَنْهُمْ وَأَفْسَدَ عَلَيْهِمْ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٢٥٦

﴿٢٠٤٩﴾ الصادق عليه السلام: رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا لَمْ يَرْضَ نَفْسَهُ أَنْ يَكُونَ إِيْلَيْسُ نَظِيرًا لَهُ فِي دِينِهِ وَفِي كِتَابِ اللَّهِ نَجَاةً مِنَ الرَّدَى وَبَصِيرَةً مِنَ الْعَمَى وَدَلِيلًا إِلَى الْهُدَى وَشِفَاءً لِمَا فِي الصُّدُورِ فِيمَا أَمَرَكُمُ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْاسْتِغْفَارِ مَعَ التَّوْبَةِ قَالَ اللَّهُ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ لَهُمْ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ وَقَالَ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا فَهَذَا مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْاسْتِغْفَارِ وَاشْتَرَطَ مَعَهُ التَّوْبَةَ وَالْإِقْلَاعَ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ فَإِنَّهُ يَقُولُ إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَهَذِهِ الْآيَةُ تَدُلُّ عَلَى أَنَّ الْاسْتِغْفَارَ لَا يَرْفَعُهُ إِلَّا اللَّهُ إِلَّا الْعَمَلُ الصَّالِحُ وَالتَّوْبَةُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٣٦٢

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۰۴۵﴾ مردی یکصد نفر را به ناحق کشته است و سؤال می‌کند که آیا راهی برای توبه دارد؟ به فرد دانایی راهنمایی شد، گفت: چه کسی می‌تواند مانع توبه‌ی تو شود؟ ولی از این منطقه، به منطقه‌ای شایسته کوچ کن و در آنجا به عبادت خدا بپرداز. پس آن مرد توبه کرد و به‌سوی محل جدید کوچ کرد. ولی در راه اجلش فرارسید. فرشتگان رحمت و فرشتگان عذاب در اینکه او سهم کدام گروه است، اختلاف کردند. خداوند فرشته‌ای به‌سوی ایشان ارسال کرد و فرمود: اندازه بگیرید که به کدام قریه نزدیک‌تر است، او اهل آن قریه محسوب می‌شود. او را به اندازه‌ی یک وجب به قریه‌ی اهل صلاح نزدیک‌تر یافتند، پس او را از اهل آن به حساب آوردند.

۶-۷-۴- کندن

﴿۲۰۴۶﴾ از گناهان و نافرمانی‌های توبه‌سوی خدا بازگرد و توبه کن، تا اینکه وقتی ماه خدا به تو رو می‌کند، برای خدا خالص شده باشی و امانتی بر گردن خود باقی نگذار مگر آنکه آن را ادا کنی، و نیز در دلت کینه‌ی هیچ مؤمنی نباشد مگر اینکه آن را از دل بیرون کنی، و هیچ گناهی را که مرتکب شده‌ای به حال خود نگذار، مگر آنکه آن را رها کرده و از آن دوری گزینی.

۷-۷-۴- کندن

﴿۲۰۴۷﴾ خداوند توبه‌ی فرزندان یعقوب را نپذیرفت مگر بعد از استغفار و توبه و انابه و دست‌برداشتن و اقرار کردن. و اگر قریش هم به‌سوی من باز می‌گشتند و از کردار خود عذر می‌خواستند، من از خدا برای ایشان طلب آمرزش می‌کردم.

﴿۲۰۴۸﴾ اگر چنانچه گناهکاران، از آنچه موجب زوال نعمت خدا و رسیدن بلایش و دگرگون‌شدن عافیتش بود کناره می‌گرفتند، به این مطلب یقین پیدا می‌کردند، که این‌ها همه از طرف خدا به‌واسطه‌ی اعمال خود آن‌هاست؛ و پس از این اقرار دست از گناه می‌کشیدند و توبه می‌کردند و از روی راستی و صدق و صفا و اعتراف به گناه خویش به درگاه خدای جل ذکره پناه می‌بردند، خداوند از همه‌ی گناهانشان چشم‌پوشی می‌کرد.

﴿۲۰۴۹﴾ خداوند رحمت کند بنده‌ای را که راضی نشود دینش به دین ابلیس شبیه باشد؛ راه تشخیص نجات از نابودی و راه جداکردن بینایی از نابینایی دل، و نیز راهنمایی به هدایت و درمان دردهای معنوی در کتاب خداست، آنجا که شما را به طلب‌آمرزش به همراه توبه، امر فرموده است. خداوند فرمود: "و آن‌ها که وقتی مرتکب عمل زشتی شوند، یا به خود ستم کنند، به یاد خدا می‌افتند؛ و برای گناهان خود، طلب آمرزش می‌کنند، و کیست جز خدا که گناهان را ببخشد؟" البته اینان کسانی‌اند که آگاهانه بر اعمال ناشایستشان اصرار نمی‌کنند. و نیز فرمود: "کسی که کار بدی انجام دهد یا به خود ستم کند، سپس از خداوند طلب آمرزش نماید، خدا را آمرزنده و مهربان خواهد یافت." پس این همان آمرزشی بود که خداوند به آن امر کرد از طلب آمرزش و شرط آن را توبه و دست‌برداشتن از محرّمات دانست. پس همانا خداوند فرمود: کلمه‌ی پاک به‌سوی او بالا می‌رود و عمل صالح آن‌را بالا می‌برد و این آیه دلالت می‌کند که استغفار را جز توبه و عمل صالح بالا نمی‌برد.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿٢٠٥٠﴾ الرضا عليه السلام: تَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ ذُنُوبِكَ لِيُقْبَلَ شَهْرُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَأَنْتَ مُخْلِصٌ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلَا تَدْعَنَّ أَمَانَةً فِي عُنُقِكَ إِلَّا أَدْبَيْتَهَا وَلَا فِي قَلْبِكَ حَقْدًا عَلَى مُؤْمِنٍ إِلَّا نَزَعْتَهُ وَلَا ذَنْبًا أَنْتَ مُرْتَكِبُهُ إِلَّا أَقْلَعْتَ عَنْهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٣٠١

﴿٢٠٥١﴾ الصادق عليه السلام: قَالَ اللَّهُ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ لَهُ لَا يَكُنْ لَهُ دُونُ اللَّهِ شَيْءٌ يَرْجُوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ وَقَالَ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا فَهَذَا مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْاسْتِغْفَارِ وَاشْتَرَطَ مَعَهُ بِالتَّوْبَةِ وَالْإِقْلَاعِ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٣٢

٨-٧-٤- الانفصالُ وتركُ

﴿٢٠٥٢﴾ الصادق عليه السلام: فَمَنْ نَالَ مِنْ رَجُلٍ شَيْئًا مِنْ عَرَضٍ أَوْ مَالٍ وَجَبَ عَلَيْهِ الْاسْتِحْلَالُ مِنْ ذَلِكَ وَالْانْفِصَالُ مِنْ كُلِّ مَا كَانَ مِنْهُ إِلَيْهِ وَإِنْ كَانَ قَدْ مَاتَ فَلْيَتَنَصَّلْ مِنَ الْمَالِ إِلَى وَرَثَتِهِ وَلْيَتَبَّ إِلَى اللَّهِ مِمَّا آتَى إِلَيْهِ حَتَّى يَطْلُعَ عَلَيْهِ عَزَّ وَجَلَّ بِالنَّدَمِ وَالتَّوْبَةِ وَالْانْفِصَالِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٠٥

٩-٧-٤- الهربُ إلى الله

﴿٢٠٥٣﴾ الباقر عليه السلام: قَتَلَ الْخَيْلَ عِنْدَ اللَّهِ أَكْثَرَ مِنْ تَرْكِ التَّسْبِيحِ قَالَ فَسَقَطَ خَاتَمُهُ مِنْ إصْبَعِهِ وَكَانَ حَلَقَةً مِنْ يَاقُوتٍ أَحْمَرَ مِنْ الْجَنَّةِ عَلَيْهَا صُورَةُ كُرْسِيِّ فَاعَادَهُ إِلَى إصْبَعِهِ فَسَقَطَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَقَالَ لَهُ أَصَفُ إِنَّهُ لَنْ يَتِمَّاسَكَ الْخَاتَمُ فِي يَدِكَ أَرْبَعَةَ عَشَرَ يَوْمًا بَعْدَ الْخَيْلِ الَّتِي قَتَلْتَهَا فَادْفَعْ إِلَى الْخَاتَمِ حَتَّى أَقُومَ مَقَامَكَ وَاهْرُبْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَاحْلُلْ بِالِاسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٨ ص: ٣٠٤

١٠-٧-٤- الرجوعُ وراجعُ التَّوْبَةِ

﴿٢٠٥٤﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: قُلْتُ فَأَصِلُ الْاسْتِغْفَارَ مَا هُوَ قَالَ الرَّجُوعُ إِلَى التَّوْبَةِ عَنِ الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرْتَ مِنْهُ وَهِيَ أَوَّلُ دَرَجَةِ الْعَابِدِينَ وَتَرْكُ الذَّنْبِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٨

﴿٢٠٥٥﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَنَّهُ قَالَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ الْعَبْدُ يُصِيبُ الذَّنْبَ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فَقَالَ يَا ابْنَ زِيَادٍ التَّوْبَةُ قُلْتُ لَيْسَ قَالَ لَا قُلْتُ كَيْفَ قَالَ إِنْ الْعَبْدُ إِذَا أَصَابَ ذَنْبًا قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ بِالتَّحْرِيكِ قُلْتُ وَمَا التَّحْرِيكِ قَالَ الشَّفَتَانِ وَاللِّسَانُ يُرِيدُ أَنْ يَتَّبِعَ ذَلِكَ بِالْحَقِيقَةِ قُلْتُ وَمَا الْحَقِيقَةُ قَالَ تَصْدِيقُ الْقَلْبِ وَإِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ إِلَى الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرَ مِنْهُ قُلْتُ فَإِذَا فَعَلْتُ ذَلِكَ فَأَنَا مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ قَالَ لَا لَأَنَّكَ لَمْ تَبْلُغْ إِلَى الْأَصْلِ بَعْدَ قُلْتُ فَأَصِلُ الْاسْتِغْفَارَ مَا هُوَ قَالَ الرَّجُوعُ إِلَى التَّوْبَةِ عَنِ الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرْتَ مِنْهُ وَهِيَ أَوَّلُ دَرَجَةِ الْعَابِدِينَ وَتَرْكُ الذَّنْبِ وَالِاسْتِغْفَارُ اسْمُ وَقَعٍ لِسِتَّةٍ مَعَانٍ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٨

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۰۵۰﴾ از گناهان و نافرمانی‌هایت به‌سوی خدا بازگرد و توبه کن، تا اینکه وقتی ماه خدا به تو رو می‌کند، برای خدا خالص شده باشی و امانتی بر گردن خود باقی نگذار مگر آنکه آن را ادا کنی، و نیز در دلت کینه‌ی هیچ مؤمنی نباشد مگر اینکه آن را از دل بیرون کنی، و هیچ گناهی را که مرتکب شده‌ای به حال خود مگذار، مگر آنکه آن را رها کرده و از آن دوری گزینی.

﴿۲۰۵۱﴾ خداوند فرمود: "و آن‌ها که وقتی مرتکب عمل زشتی شوند، یا به خود ستم کنند، به یاد خدا می‌افتند؛ و برای گناهان خود طلب آمرزش می‌کنند و کیست جز خدا که گناهان را ببخشد؟ و بر گناه، اصرار نمی‌ورزند، با اینکه می‌دانند." و فرمود: "کسی که کار بدی انجام دهد یا به خود ستم کند، سپس از خداوند طلب آمرزش نماید، خدا را آمرزنده و مهربان خواهد یافت." پس این همان طلب آمرزشی بود که خداوند به آن امر کرد، و توبه و دست‌برداشتن از محرمات خدا را شرط همراه آن قرار داد.

۸-۷-۴- جداسدن و ر.به: ترک

﴿۲۰۵۲﴾ هرکس که به او مال یا کالایی برسد، واجب است حلال و حرام آن را تفکیک کرده، آنچه را باید خارج کند تا تصرف در بقیه جایز شود، انجام دهد، و اگر کسی می‌خواهد بعد از مرگ، مالی برای ورثه به ارث بگذارد، باید قبل از آنکه مال به دست ورثه برسد، آن مال را پاک کند. از آنچه کرده توبه کند، تا آنکه خداوند بر حقیقت پشیمانی و توبه و جداسدنش از مال غیر حلال آگاهی یابد.

۹-۷-۴- فرار به سوی خدا

﴿۲۰۵۳﴾ کشتن اسب نزد خداوند مهم‌تر از ترک تسبیح است، انگشتر سلیمان که از یاقوت سرخ بهشتی و دارای نقش کرسی بود سه بار بر زمین افتاد. آصف‌بن برخیا گفت: به تعداد اسب‌هایی که کُشتی چهارده روز انگشتر از دست خواهد افتاد. آن را به من بده تا قائم‌مقام و نایب تو باشم. و تو به‌سوی خدایت بگریز و برای طلب آمرزش و توبه، با او خلوت کن.

۱۰-۷-۴- بازگشت و ر.به: ترک

﴿۲۰۵۴﴾ گفتم اصل استغفار چیست؟ فرمود: بازگشتن به توبه از گناهی که برایش استغفار کرده‌ای و آن اولین درجه‌ی عبادت‌کنندگان است، و نیز، ترک گناه.

﴿۲۰۵۵﴾ کمیل‌بن زیاد به امیرالمؤمنین علیه السلام عرض کرد: کسی گناه کرده و آمرزش می‌خواهد، امام فرمود: باید توبه کند. گفتم: اگر نکند؟ فرمود: آمرزش در کار نیست. گفتم: پس باید چگونه استغفار کند؟ فرمود: باید برای طلب آمرزش فعالیت کند، گفتم: منظور از فعالیت چیست؟ فرمود: حرکت‌دادن زبان و لب‌ها که البته باید حقیقتی هم در پی داشته باشد. گفتم: حقیقت چیست؟ فرمود: تصدیق کردن به قلب، و تصمیم بر بازنگشتن به گناهی که از آن استغفار کرده است. گفتم: آیا اگر چنین کنم از استغفارکنندگان به حساب می‌آیم؟ فرمود: نه. زیرا هنوز به مطلب اصلی نرسیده‌ای. گفتم: اصل استغفار چیست؟ فرمود: از گناهی که برایش استغفار کرده‌ای، به‌سوی توبه برگردی. و این اولین درجه‌ی عبادت‌کنندگان است، و گام بعدی ترک گناه است. و بدان که استغفار واقعی است که شش شرط دارد.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢٠٥٦﴾ الصادق عليه السلام: سألتُ أبا عبد الله عليه السلام عن المخدود إن تابَ تُقبلَ شهادتهُ فقال إذا تابَ وتوبتهُ أن يرجعَ مما قالَ ويكذبَ نفسه عند الإمام وعند المسلمين فإذا فعلَ فإنَّ على الإمام أن يقبلَ شهادتهُ بعد ذلك؛ الكافي ج: ٧ ص: ٣٩٧

﴿٢٠٥٧﴾ الصادق عليه السلام: قال جعفر بن محمد عليه السلام للسائل اعلم أنه لم يكن من الأمم السالفة والقرن الخالية والأسلاف الماضية ولا سمع به أحدٌ أشدَّ ظلماً من هذه الأمة فإنهم يزعمون أنه لا فرق بينهم وبين أهل بيت نبهم ولا فضل لهم عليهم فمن زعم ذلك من الناس فقد أعظم على الله الفرية وارتكب بهتاناً عظيماً وإثماً مبنياً وهو بذلك القول برئ من محمد وآل محمد حتى يتوب ويرجع إلى الحق بالإقرار بالفضل لمن فضله الله عز وجل عليه من أهل بيت النبوة؛ دعائم الإسلام ج: ١ ص: ٣١

﴿٢٠٥٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: قلتُ فأصل الاستغفار ما هو قال الرجوع إلى التوبة عن الذنب الذي استغفرت منه وهي أول درجة العابدين وترك الذنب؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٨

﴿٢٠٥٩﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: لو أن جميع ما في الأرض من ذهب وفضة حملته المرأة إلى بيت زوجها ثم ضربت على رأس زوجها يوماً من الأيام تقول من أنت إنما المال مالي حبط عملها ولو كانت من أعبد الناس إلا أن تتوب وترجع وتغدير إلى زوجها؛ مكارم الأخلاق ص: ٢٠٢

١١-٧-٥-٤- الإنابة

﴿٢٠٦٠﴾ السجاد عليه السلام: إنك أنت التواب على المذنبين، والرحيم للخاطئين المنيبين؛ الصحيفة ص: ١٤٤

﴿٢٠٦١﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إنه لم يتب على ولد يعقوب إلا بعد استغفار وتوبة، وإقلاع وإنابة، وإقرار، ولو أن قريشاً تابت إلى واعتذرت من فعلها لاستغفرت الله لها؛ بحار الأنوار ج: ٢٩ ص: ٥٥٨

﴿٢٠٦٢﴾ إن... توبة من أناب إليك مقبولة؛ وسائل الشيعة ج: ١٤ ص: ٣٩٥

﴿٢٠٦٣﴾ قابل التوبة من المذنب المنيب وغافر الذنب؛ مصباح الكفعمي ص: ٧٢٣

﴿٢٠٦٤﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: وإذا شيب القلب الصافي بتغذيته بالغفلة والكدر صقل بمصقلة التوبة ونظف بماء الإنابة ليعود على حالته الأولى وجوهريته الأصلية قال الله تعالى إن الله يحب التوابين ويحب المتطهرين؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ٣٧١

٨-٥-٤- باب ٨

١-٨-٥-٤- الورع والتورع

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۰۵۶﴾ از امام صادق علیه السلام درباره‌ی توبه‌ی کسی که نسبت زنا و ناروا به دیگری داده و حد بر او انجام شده پرسیدم، فرمودند: به دروغش اعتراف کند، گفتم: اگر دیدیم به دروغش اعتراف کرد و توبه کرده است آیا شهادتش پذیرفته می‌شود، فرمودند؟ آری.

﴿۲۰۵۷﴾ امام صادق علیه السلام به سؤال کننده فرمود: از بین امت‌های پیشین و گذشتگان، ظلمی شدیدتر از آنچه این امت روا می‌دارند شنیده نشده است. چرا که اینان می‌پندارند بین آن‌ها و اهل بیت پیامبرشان هیچ فرقی نیست، و اهل بیت هیچ فضل و برتری بر آنان ندارند. پس اگر کسی چنین پنداری داشته باشد، عظیم‌ترین ناروا، و بزرگ‌ترین بهتان و آشکارترین گناه را مرتکب شده است. و با این اعتقاد، از محمد و خاندانش دور شده است مگر اینکه با اقرار و اعتراف به فضل و برتری اهل بیت پیامبر که خدا آن‌ها را فضیلت داده و برتر دانسته، توبه کند و به حق بازگردد.

﴿۲۰۵۸﴾ گفتم اصل استغفار چیست؟ فرمود: بازگشتن به توبه از گناهی که برایش استغفار کرده‌ای و آن اولین درجه‌ی عبادت‌کنندگان است، و نیز، ترک گناه.

﴿۲۰۵۹﴾ اگر زنی همه‌ی زر و سیم زمین را به خانه‌ی شوهر ببرد، ولی بر او منت بگذارد و بگوید: تو کی هستی؟ اثاث خانه از من است، اعمال خیرش نابود شود، مگر آنکه توبه کند و از شوهر عذر بخواهد.

۱۱-۷-۵-۴- زاری و بازگشت

﴿۲۰۶۰﴾ تو بر گناهکاران آمرزنده، و بر خطاکاران توبه‌کننده، مهربانی.

﴿۲۰۶۱﴾ خداوند توبه‌ی فرزندان یعقوب را نپذیرفت مگر بعد از استغفار و توبه و انابه و دست‌برداشتن و اقرار کردن. و اگر قریش هم به‌سوی من باز می‌گشتند و از کردار خود عذر می‌خواستند، من از خدا برای ایشان طلب آمرزش می‌کردم.

﴿۲۰۶۲﴾ توبه‌ی کسی که به‌سوی تو بازگردد، مورد قبول است.

﴿۲۰۶۳﴾ پذیرنده‌ی توبه از گناهکار بازگشت‌کننده به خدا، و آمرزنده‌ی گناه.

﴿۲۰۶۴﴾ چون دل پاک، با غفلت و کدورت آلوده شود، با توبه جلا داده می‌شود و با آب انابه پاک می‌شود تا به‌حال نخست و گوهر اصلی زلال خود برگردد. و خدای متعال فرموده است: خدا توبه‌کنندگان و طالبان پاکی را دوست دارد

۸-۵-۴- گروه ۸

۱-۸-۵-۴- ورع و پرهیزکاری

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢٠٦٥﴾ الصادق عليه السلام: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ عَلَيْكُمْ بِالْوَرَعِ وَالْاجْتِهَادِ وَصِدْقِ الْحَدِيثِ وَأَدَاءِ الْأَمَانَةِ وَحُسْنِ الصَّحَابَةِ لِمَنْ صَحَبَكُمْ وَطُولِ السُّجُودِ فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ سُنَنِ الْأَوَائِينَ وَقَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ الْأَوَائُونَ هُمْ التَّوَّابُونَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٤٧٤

﴿٢٠٦٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَمْ يُشَدَّدْ عَلَيْكَ فِي التَّوْبَةِ فَجَعَلَ تَوْبَتَكَ التَّوَرُّعَ عَنِ الذَّنْبِ وَحَسَبَ سَيِّئَتِكَ وَاحِدَةً وَحَسَّتَكَ عَشْرًا وَفَتَحَ لَكَ بَابَ الْمَتَابِ وَالِاسْتِعْتَابِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٢٠٥

﴿٢٠٦٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَمْ يَمْنَعَكَ أَنْ أَسَاتَ مِنَ التَّوْبَةِ وَلَمْ يُعِيرَكَ بِالْإِنَابَةِ وَلَمْ يُعَاجِلْكَ بِالنَّقْمَةِ وَلَمْ يَفْضَحْكَ حَيْثُ تَعَرَّضْتَ لِلْفَضِيحَةِ وَلَمْ يُنَاقَشْكَ بِالْجَرِيمَةِ وَلَمْ يُؤَيِّسْكَ مِنَ الرَّحْمَةِ وَلَمْ يُشَدَّدْ عَلَيْكَ فِي التَّوْبَةِ فَجَعَلَ تَوْبَتَكَ التَّوَرُّعَ عَنِ الذَّنْبِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٢٠٥

٢-٨-٤- الوقاية

﴿٢٠٦٨﴾ الحسين عليه السلام: التَّائِبُ إِذَا لَمْ يَسْتَبْنِ عَلَيْهِ أَثَرُ التَّوْبَةِ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ يُرْضَى الْخُصَمَاءُ وَيُعِيدُ الصَّلَوَاتِ وَيَتَوَاضَعُ بَيْنَ الْخَلْقِ وَيَقِي نَفْسَهُ عَنِ الشَّهَوَاتِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٠

﴿٢٠٦٩﴾ أَوْ لَيْسَ قَدْ يُقِيمُ الْإِنْسَانُ عَلَى الْمَعْصِيَةِ حِينَئِذٍ ثُمَّ يَتُوبُ فَتَقْبَلُ تَوْبَتُهُ قُلْنَا إِنَّ ذَلِكَ شَيْءٌ يَكُونُ مِنَ الْإِنْسَانِ لُغْلَبَةِ الشَّهَوَاتِ وَتَرْكِهِ مُخَالَفَتَهَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يَقْدَرَهَا فِي نَفْسِهِ وَيَبْنِي عَلَيْهِ أَمْرَهُ فَيَصْفَحَ اللَّهُ عَنْهُ وَبِتَفَضُّلٍ عَلَيْهِ بِالْمَغْفِرَةِ فَأَمَّا مَنْ قَدَّرَ أَمْرَهُ عَلَى أَنْ يَعْصِيَ مَا بَدَأَ لَهُ ثُمَّ يَتُوبُ آخِرَ ذَلِكَ فَإِنَّمَا يُحَاوِلُ خَدِيعَةً مِنْ لَا يُخَادَعُ بِأَنْ يَتَسَلَّفَ التَّلَذُّذُ فِي الْعَاجِلِ وَبَعْدَ وَيَمْنَى نَفْسَهُ التَّوْبَةَ فِي الْآجِلِ وَلَئِنَّهُ لَا يَقِي بِمَا يَعِدُ مِنْ ذَلِكَ فَإِنَّ النُّزُوعَ مِنَ التَّرَفِّهِ وَالتَّلَذُّذِ وَمُعَانَاةِ التَّوْبَةِ وَلَا سِيَّمَا عِنْدَ الْكَبِيرِ وَضَعْفِ الْبَدَنِ أَمْرٌ صَعِبٌ وَلَا يُؤْمِنُ عَلَى الْإِنْسَانِ مَعَ مُدَافَعَتِهِ بِالتَّوْبَةِ أَنْ يُرْهَقَهُ الْمَوْتُ فَيَخْرُجَ مِنَ الدُّنْيَا غَيْرَ تَائِبٍ كَمَا قَدْ يَكُونُ عَلَى الْوَاحِدِ دَيْنٌ إِلَى آجِلٍ وَقَدْ يَقْدِرُ عَلَى قَضَائِهِ فَلَا يَزَالُ يُدَافِعُ بِذَلِكَ حَتَّى يَحِلَّ الْآجِلُ وَقَدْ نَفِدَ الْمَالُ فَيَبْقَى الدَّيْنُ قَائِمًا عَلَيْهِ فَكَانَ خَيْرَ الْأَشْيَاءِ لِلْإِنْسَانِ أَنْ يُسْتَرَّ عَنْهُ مَبْلَغُ عُمْرِهِ فَيَكُونُ طَوْلَ عُمْرِهِ يَتَرَقَّبُ الْمَوْتَ فَيَتْرَكَ الْمَعَاصِيَ وَيُؤْثِرَ الْعَمَلَ الصَّالِحَ فَإِنْ قُلْتَ وَهَذَا هُوَ الْآنَ قَدْ سَتَرَ عَنْهُ مِقْدَارُ حَيَاتِهِ وَصَارَ يَتَرَقَّبُ الْمَوْتَ فِي كُلِّ سَاعَةٍ يُقَارِفُ الْفَوَاحِشَ وَيَنْتَهِكُ الْمَحَارِمَ قُلْنَا إِنَّ وَجْهَ التَّنْذِيرِ فِي هَذَا الْبَابِ هُوَ الَّذِي جَرَى عَلَيْهِ الْأَمْرُ فِيهِ فَإِنْ كَانَ الْإِنْسَانُ مَعَ ذَلِكَ لَا يَرْغَبُ وَلَا يَنْصَرِفُ عَنِ الْمَسَاوِي فَإِنَّمَا ذَلِكَ مِنْ مَرَحِهِ وَمِنْ قَسَاوَةِ قَلْبِهِ لَا مِنْ خَطَا فِي التَّنْذِيرِ كَمَا أَنَّ الطَّبِيبَ قَدْ يَصِفُ لِلْمَرِيضِ مَا يَنْتَفِعُ بِهِ فَإِنْ كَانَ الْمَرِيضُ مُخَالَفًا لِقَوْلِ الطَّبِيبِ لَا يَعْمَلُ بِمَا يَأْمُرُهُ وَلَا يَنْتَهِي عَمَّا يَنْهَاهُ عَنْهُ لَمْ يَنْتَفِعْ بِصِفَتِهِ وَلَمْ يَكُنْ الْإِسَاءَةُ فِي ذَلِكَ لِلطَّبِيبِ بَلْ لِلْمَرِيضِ حَيْثُ لَمْ يَقْبَلْ مِنْهُ وَلَئِنْ كَانَ الْإِنْسَانُ مَعَ تَرْكِهِ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۰۶۵﴾ ای ابامحمد، همواره پارسا باشید، و راست‌گویی، و رد امانت، و سجده‌های طولانی را پیشه‌ی خود سازید، زیرا این‌ها از روش‌های پسندیده‌ی اوابین است، شنیدم که امام می‌فرمود: "واابین" همان توبه‌کنندگانند.

﴿۲۰۶۶﴾ در توبه‌کردن بر تو سخت نگرفته و توبه‌ی تو را پرهیز از گناه قرار داده، گناهت را یکی و ثوابت را ده برابر به حساب آورده و در توبه و عذرخواهی را به رویت گشوده است.

﴿۲۰۶۷﴾ با وجود خطاهایت راه توبه را بر تو بسته و سرزنشت نکرده است، و با اینکه به‌سوی اعمال رسواکننده رفته‌ای شتابی، در عذاب کردنت نکرده و در محاسبه خورده‌گیری ننموده و از رحمتش ناامیدت نکرده است، توبه را بر تو سخت نگرفته و خویشتن‌داری تو از گناهان را به عنوان توبه پذیرفته است.

۲-۸-۵-۴- پرهیز

﴿۲۰۶۸﴾ اگر اثر توبه، بر توبه‌کار ظاهر نشود او توبه‌کار نیست. او باید صاحبان حق را راضی کند، نمازهای ازدست‌رفته را بخواند، با مردم متواضع باشد، از شهوات بپرهیزد.

﴿۲۰۶۹﴾ مگر این نیست که اگر آدمی مدتی نافرمانی کرده و سپس توبه نماید، از او پذیرفته است؟ گوییم: این بدان شرط است که آدمی به خاطر غلبه‌ی شهوت، دستوراتی را ترک کرده باشد. و پایه‌ی کار خود را بر گناه نگذارد. در این صورت خدا از او می‌گذرد و او را می‌آمرزد. و اما کسی که پایه‌ی کار خود را بر گناه نهاده تصمیم گرفته است که تا می‌تواند نافرمانی کرده، و در پایان عمر توبه کند، درواقع می‌خواهد کسی را فریب بدهد که فریب نمی‌خورد. می‌خواهد کام‌جویی از دنیا را پیش‌خیرد کند و به خود نوید و آرزوی توبه در آینده دهد، و البته آدمی به این آرزو نمی‌رسد. زیرا دست‌کشیدن از رفاه و کام‌جویی و نیز تحمل رنج برای توبه، به‌ویژه در پیری و ناتوانی تن، کار دشواری است. و آدمی در امان نیست که با تأخیر انداختن توبه، دچار غافلگیری مرگ نشود و بی‌توبه نمیرد. مانند کسی که وامی برعهده دارد و می‌تواند آن را در سررسید خود بپردازد، ولی به تأخیر می‌اندازد تا مرگش می‌رسد و مال نابود می‌شود و وام بر گردن او می‌ماند. پس برای آدمی بهتر است که مقدار عمر خود را نداند، و پیوسته در انتظار مرگ باشد و گناه را رها کرده و به کار خوب بپردازد. اگر بگویی: هم‌اکنون هم که مقدار عمرش از او پنهان است و هر دم در انتظار مرگ است چرا به هرزگی می‌گراید و در محرمات پرده‌داری می‌کند؟ گوییم: تدبیر این کار همان است که انجام شده، و اگر آدمی با این وضع هم از بدکاری خودداری نکند، از بی‌باکی و سخت‌دلی اوست نه از اشتباه در تدبیر، چنانچه پزشک برای بیمار، آنچه را به سود اوست، شرح می‌دهد. ولی اگر بیمار، خلاف گفته‌ی پزشک رفتار کند و دستور او را به کار نبندد و از آنچه او را بازداشته است باز نایستد و از گفته‌ی پزشک سودی نبرد، ایراد از پزشک نیست، بلکه از خود او است که به توصیه‌های پزشک عمل نکرده است. و همین آدمی که هر لحظه در

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

لَمَوْتٍ كُلِّ سَاعَةٍ لَا يَمْنَعُ عَنِ الْمَعَاصِي فَإِنَّهُ لَوْ وَثِقَ بَطُولُ الْبَقَاءِ كَانَ آخِرَى بَأَن يُخْرَجَ إِلَى الْكِبَائِرِ الْفُطْيَةِ فَتَرْقُبُ الْمَوْتَ عَلَى كُلِّ حَالٍ خَيْرٌ لَهُ مِنَ الثَّقَةِ بِالْبَقَاءِ ثُمَّ إِنَّ تَرْقُبَ الْمَوْتَ وَإِنْ كَانَ صِنْفٌ مِنَ النَّاسِ يَلْهُونَ عَنْهُ وَلَا يَتَعَطَّوْنَ بِهِ فَقَدْ يَتَعَطَّ بِهِ صِنْفٌ آخَرٌ مِنْهُمْ وَيَنْزِعُونَ عَنِ الْمَعَاصِي وَيُؤْثِرُونَ الْعَمَلَ الصَّالِحَ وَيَجُودُونَ بِالْأَمْوَالِ وَالْعَقَائِلِ النَّفِيسَةِ فِي الصَّدَقَةِ عَلَى الْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ فَلَمْ يَكُنْ مِنَ الْعَدْلِ أَنْ يُحْرَمَ هَؤُلَاءِ الْإِتِّفَاعَ بِهَذِهِ الْخُصْلَةِ لِتَضْيِيعِ أَوْلَئِكَ حَظَّهُمْ مِنْهَا؛ بحار الأنوار ج: ٣ ص: ٨٢

٣-٨-٥-٤ - حَبْسُ النَّفْسِ مِنَ الشَّهَوَاتِ

﴿٢٠٧٠﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنْ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحَسْرَةِ وَالِاغْتِرَافِ بِجَنَابَتِهِ دَائِمًا وَاعْتِقَادِ النَّدَمِ عَلَى مَا مَضَى وَالْخَوْفِ عَلَى مَا بَقِيَ مِنْ غَمْرِهِ وَلَا يَسْتَصْغِرُ ذَنْبَهُ فَيَحْمِلُهُ ذَلِكَ عَلَى الْكَسَلِ وَيُدِيمُ الْبُكَاءَ وَالْأَسْفَ عَلَى مَا فَاتَهُ مِنْ طَاعَةِ اللَّهِ وَيَحْبِسَ نَفْسَهُ مِنَ الشَّهَوَاتِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

٤-٨-٥-٤ - قَصْرُ الْأَمَلِ

﴿٢٠٧١﴾ الرسول (صلى الله عليه وآله): مَنْ تَابَ وَلَمْ يَقْصُرْ أَمَلَهُ وَلَمْ يَحْفَظْ لِسَانَهُ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

٥-٨-٥-٤ - التَّوْبَةُ

﴿٢٠٧٢﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ قَالٍ مِنْكُمْ يَعْزِي مِنَ الشَّيْءِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌّ قَالَ مَعْنَاهُ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّى أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَتَبَرَّأَ مِنْ أَعْدَائِهِ وَاحْلَ حَالَهُ وَحَرَّمَ حَرَامَهُ ثُمَّ دَخَلَ فِي الذُّنُوبِ وَلَمْ يَتَّبِعْ فِي الدُّنْيَا عَذْبَ لَهَا فِي الْبَرْزَخِ وَيَخْرُجَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَيْسَ لَهُ ذَنْبٌ يُسْأَلُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٢٤٦

٦-٨-٥-٤ - حَفِظَ اللِّسَانَ

﴿٢٠٧٣﴾ الرسول (صلى الله عليه وآله): مَنْ تَابَ وَلَمْ يَقْصُرْ أَمَلَهُ وَلَمْ يَحْفَظْ لِسَانَهُ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

٩-٥-٤ - بَابُ ٩

١-٩-٥-٤ - الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ

﴿٢٠٧٤﴾ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا؛ النساء (١٧)

﴿٢٠٧٥﴾ وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ الأنعام (٥٤)

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

معرض مرگ است، و از گناه باز نمی‌ایستد، اگر به بقای خود اعتماد می‌داشت، بیشتر به گناه می‌پرداخت. پس در هر صورت، برای او انتظار مرگ، از اعتماد به زنده ماندن بهتر است. به علاوه گرچه برخی مردم مرگ را جدی نگرفته و از آن پند نمی‌گیرند، ولی برخی دیگرشان از آن پند می‌پذیرند و از گناه دست بازمی‌دارند و به کار خوب می‌پردازند، و اموال باارزش خود را به مستمندان صدقه می‌دهند. عدالت نیست که استفاده نکردن آن گروه از این لطف الهی، موجب شود گروه دوم از این امتیاز بی‌بهره بمانند.

۳-۵-۴- خویشتن‌داری از شهوات

﴿۲۰۷۰﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: باطن خود را با اشک حسرت از گناهان بشوید و به خطاهای خود اعتراف کند، بر گذشته پشیمان و نادم، و نسبت به آینده نگران و هراسان باشد، گناه را دست‌کم نگیرد که موجب کسالت و سستی است، گریه و تأسفش بر طاعات و عبادات از دست‌رفته دائمی بوده، نفس خود را از تمایلات نفسانی بازدارد.

۴-۵-۴- کوتاه کردن آرزو

﴿۲۰۷۱﴾ هر که توبه کند و آرزو کوتاه نکند و زبان خود را حفظ نکند او توبه‌کار نیست.

۵-۵-۴- بیزاری

﴿۲۰۷۲﴾ در مورد آیه‌ی "در آن روز از گناهش پرسیده نمی‌شود" فرمود: از شما، یعنی از شیعه. در مورد آیه‌ی "نه انس و نه جن" فرمود: معنایش این است که هر که ولایت امیرالمؤمنین علیه السلام را بپذیرد و از دشمنانش بیزاری بجوید و حلال او را حلال و حرام او را حرام بداند، اگر بعد از آن مرتکب گناه شود و در دنیا توبه نکند، در برزخ عذاب می‌شود و روز قیامت در حالی خارج می‌شود که گناهی بر او نمانده است که درباره‌ی آن گناه در روز قیامت مورد سؤال واقع شود.

۶-۵-۴- نگهداری زبان

﴿۲۰۷۳﴾ هر که توبه کند و آرزو کوتاه نکند و زبان خود را حفظ نکند او توبه‌کار نیست.

۹-۵-۴- گروه ۹

۱-۹-۵- آنان که کار بد را از روی نادانی انجام می‌دهند

﴿۲۰۷۴﴾ پذیرش توبه از سوی خدا، تنها برای کسانی است که کار بدی را از روی جهالت انجام می‌دهند، سپس زود توبه می‌کنند. خداوند، توبه چنین اشخاصی را می‌پذیرد؛ و خدا دانا و حکیم است.

﴿۲۰۷۵﴾ هر گاه کسانی که به آیات ما ایمان دارند نزد تو آیند، به آن‌ها بگو: "سلام بر شما پروردگارتان، رحمت را بر خود فرض کرده؛ هر کس از شما کار بدی از روی نادانی کند، سپس توبه و اصلاح (و جبران) نماید، (مشمول رحمت خدا می‌شود چرا که) او آمرزنده مهربان‌ای است."

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢٠٧٦﴾ ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا الشُّوْءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ النحل (١١٩)

﴿٢٠٧٧﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا بَلَغَتِ النَّفْسُ هَاهُنَا وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى حَلْقِهِ لَمْ يَكُنْ لِلْعَالَمِ تَوْبَةً ثُمَّ

قَرَأَ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ الشُّوْءَ بِجَهَالَةٍ؛ الْكَافِي ج: ١ ص: ٤٧

﴿٢٠٧٨﴾ الباقر عليه السلام: إِذَا بَلَغَتِ النَّفْسُ هَذِهِ وَأَهْوَى بِيَدِهِ إِلَى حَلْقِهِ لَمْ يَكُنْ لِلْعَالَمِ تَوْبَةً وَكَانَتْ

لِلْجَاهِلِ تَوْبَةً؛ الْكَافِي ج: ٢ ص: ٤٤٠

﴿٢٠٧٩﴾ الصادق عليه السلام: رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا تَابَ إِلَى اللَّهِ قَبْلَ الْمَوْتِ فَإِنَّ التَّوْبَةَ مُطَهِّرَةٌ مِنْ دَنَسِ الْخَطِيئَةِ وَمُنْقِذَةٌ مِنْ شَفَا الْهَلَكَةِ فَرَضَ اللَّهُ بِهَا عَلَى نَفْسِهِ لِعِبَادِهِ الصَّالِحِينَ فَقَالَ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٥

﴿٢٠٨٠﴾ الصادق عليه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى قَالَ لِهَذِهِ آيَةٍ تَفْسِيرٌ يُدَلُّ ذَلِكَ التَّفْسِيرُ عَلَى أَنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ مِنْ عَمَلٍ عَمَلًا إِلَّا مِمَّنْ لَقِيَهُ بِالْوَقَاءِ مِنْهُ بِذَلِكَ التَّفْسِيرِ وَمَا اشْتَرَطَ فِيهِ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَقَالَ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ الشُّوْءَ بِجَهَالَةٍ يَعْنِي كُلَّ ذَنْبٍ عَمِلَهُ الْعَبْدُ وَإِنْ كَانَ بِهِ عَالِمًا فَهُوَ جَاهِلٌ حِينَ خَاطَرَ بِنَفْسِهِ فِي مَعْصِيَةِ رَبِّهِ وَقَدْ قَالَ فِي ذَلِكَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَحْكِي قَوْلَ يُوسُفَ لِاخْوَتِهِ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ يُّوسُفَ وَ أَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ فَنَسِيهِمْ إِلَى الْجَهْلِ لِمُخَاطَرَتِهِمْ بِأَنْفُسِهِمْ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٣٢

٢-٩-٤- كراهة السيئات

﴿٢٠٨١﴾ الرضا عليه السلام: التَّائِبُ مُسْتَحِقٌّ لِلشَّفَاعَةِ وَالْغُفْرَانِ وَمَنْ لَمْ تَسُوْهُ سَيِّئُهُ فَلَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَإِذَا لَمْ يَكُنْ مُؤْمِنًا لَمْ يَسْتَحِقَّ الشَّفَاعَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٨ ص: ٣٤

٣-٩-٤- عَدَمُ اسْتِصْغَارِ الذُّنُوبِ

﴿٢٠٨٢﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنْ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحَسْرَةِ وَالْإِعْتِرَافِ بِجَنَائِتِهِ دَائِمًا وَاعْتِقَادِ النَّدَمِ عَلَى مَا مَضَى وَالْخَوْفِ عَلَى مَا بَقِيَ مِنْ عَمَلِهِ وَ لَا يَسْتَصْغِرَ ذُنُوبَهُ فَيَحْمِلَهُ ذَلِكَ عَلَى الْكُسْلِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

١٠-٥-٤- باب ١٠

١-١٠-٤- أداء الأمانة

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۰۷۶﴾ اما پروردگارت نسبت به آن‌ها که از روی جهالت، بدی کرده‌اند، سپس توبه کرده و در مقام جبران برآمده‌اند، پروردگارت بعد از آن آمرزنده و مهربان است.

﴿۲۰۷۷﴾ همین که جان به اینجا رسید، - و با دست به گلولی خود اشاره فرمود - راه توبه بر دانا بسته می‌شود، سپس این آیه را قرائت کرد: "پذیرش توبه از سوی خدا، تنها برای کسانی است که کار بدی را از روی جهالت انجام می‌دهند".

﴿۲۰۷۸﴾ همین که جان به اینجا رسید، - و با دست به گلولی خود اشاره فرمود - راه توبه بر آگاه بسته می‌شود، ولی برای ناآگاه وقت توبه باقی است.

﴿۲۰۷۹﴾ خداوند رحمت کند بنده‌ای را که قبل از مرگ توبه کند. چرا که توبه، پاک‌کننده‌ی چرک گناهان و آزادکننده از لبه‌ی هلاکت است. خداوند به واسطه‌ی توبه، ریزش رحمت بر بندگان صالحش را بر خود واجب کرده و فرموده است: "پروردگارتان رحمت را بر خود واجب کرده؛ هرکس از شما کار بدی از روی نادانی مرتکب شود، سپس توبه و اصلاح و جبران نماید، (مشمول رحمت خدا می‌شود چرا که) او آمرزنده‌ی مهربان است. کسی که کار بدی انجام دهد یا به خود ستم کند، سپس از خداوند طلب آمرزش نماید، خدا را آمرزنده و مهربان خواهد یافت".

﴿۲۰۸۰﴾ درباره‌ی آیه‌ی "و من هرکه را توبه کند و ایمان آورد و عمل صالح انجام دهد و سپس هدایت شود، می‌آمرزم،" فرمود: برای این آیه تفسیری است که این تفسیر چنین دلالت می‌کند: خداوند عمل هر عمل‌کننده‌ای را قبول نمی‌کند، مگر از کسی که او را با وفاداری نسبت به این تفسیر و شرطی که بر آن گذاشته است، ملاقات کرده باشد. خداوند می‌فرماید: "پذیرش توبه از سوی خدا، تنها برای کسانی است که کار بدی را از روی جهالت انجام می‌دهند". یعنی هر گناهی که بنده‌ای مرتکب شود - هرچند به آن عالم باشد - به هنگامی که نفسش او را به نافرمانی از پروردگارش می‌خواند، جاهل است. و خداوند در این باره کلام یوسف به برادرش را حکایت کرده است که: "آیا می‌دانید با یوسف و برادرش چه کردید. آن‌گاه که جاهل بودید؟"، یعنی به دلیل خطور نافرمانی پروردگار در نفس‌هایشان، آن‌ها را به جهل نسبت داد.

۲-۹-۴- بدآمدن از بدی‌ها

﴿۲۰۸۱﴾ توبه‌کننده مستحق شفاعت و آمرزش است و هرکس از بد کرداری‌های خود ناراحت نشود مؤمن نیست و چون مؤمن نیست، مستحق شفاعت نخواهد بود.

۳-۹-۴- کوچک‌نشمردن گناهان

﴿۲۰۸۲﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: باطن خود را با اشک حسرت از گناهان بشوید و لازم است خود را در میدان کوشش و انجام وظایف بندگی تمرین بدهد.

۱۰-۴-۵- گروه ۱۰

۱-۱۰-۴- امانت‌داری

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢٠٨٣﴾ الصادق عليه السلام: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ عَلَيْكُمْ... بِإِدَاءِ الْأَمَانَةِ... فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ سُنَنِ الْأَوَائِينَ وَقَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ الْأَوَائِينَ هُمُ التَّوَائِبُونَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٤٧٤

٢-١٠-٤- الخلو، توبة خطيئة السر بالسر

﴿٢٠٨٤﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَحْدَثْ لِكُلِّ ذَنْبٍ تَوْبَةً لِلَّسْرِ بِالْسرِّ وَلِلْعَلَانِيَةِ بِالْعَلَانِيَةِ؛ مستدرک

الوسائل ج: ٥ ص: ٣٠٢

﴿٢٠٨٥﴾ الباقر عليه السلام: قَتَلَ الْخَيْلَ عِنْدَ اللَّهِ أَكْثَرُ مِنْ تَرْكِ التَّسْبِيحِ قَالَ فَسَقَطَ خَاتَمُهُ مِنْ إصْبَعِهِ وَكَانَ حَلَقَةً مِنْ يَاقُوتٍ أَحْمَرَ مِنَ الْجَنَّةِ عَلَيْهَا صُورَةُ كُرْسِيِّ فَأَعَادَهُ إِلَى إصْبَعِهِ فَسَقَطَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَقَالَ لَهُ أَصَفُ إِنَّهُ لَنْ يَتِمَّاسَكَ الْخَاتَمُ فِي يَدِكَ أَرْبَعَةَ عَشَرَ يَوْمًا بَعْدَ الْخَيْلِ الَّتِي قَتَلْتَهَا فَادْفَعْ إِلَى الْخَاتَمِ حَتَّى أَقُومَ مَقَامَكَ وَاهْرُبْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَاخْلُ بِالِاسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ؛

مستدرک الوسائل ج: ٨ ص: ٣٠٤

٣-١٠-٤- قضاء الفوائت وراجع: الأداء

﴿٢٠٨٦﴾ الحسين عليه السلام: التَّائِبُ إِذَا لَمْ يَسْتَبِنْ عَلَيْهِ أَثَرُ التَّوْبَةِ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ يُرْضَى الْخُصَمَاءُ وَ

يُعِيدُ الصَّلَوَاتِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٠

﴿٢٠٨٧﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنَّ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحَسْرَةِ وَ... يَقْضَى

عَنِ الْفَوَائِتِ مِنَ الْفَرَائِضِ وَ يَرُدُّ الْمَظَالِمَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٢٠٨٨﴾ أَبِي جَعْفَرٍ وَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ: فِي الرَّجُلِ يَكُونُ فِي بَعْضِ هَذِهِ الْأَهْوَاءِ الْحَرُورِيَّةِ وَ الْمُرَجَّةِ وَ الْعُتْمَانِيَّةِ وَ الْقَدْرِيَّةِ ثُمَّ يَتُوبُ وَ يَعْرِفُ هَذَا الْأَمْرَ وَ يُحْسِنُ رَأْيَهُ أَوْ يُعِيدُ كُلَّ صَلَاةٍ صَلَّاهَا أَوْ صَوْمٍ أَوْ زَكَاةٍ أَوْ حَجٍّ أَوْ لَيْسَ عَلَيْهِ إِعَادَةُ شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ قَالَ لَيْسَ عَلَيْهِ إِعَادَةُ شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ غَيْرَ الزَّكَاةِ لَا بَدَّ أَنْ يُؤَدِّيَهَا لِأَنَّهُ وَضَعَ الزَّكَاةَ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهَا وَ إِنَّمَا مَوْضِعُهَا أَهْلُ الْوَلَايَةِ؛

الكافي ج: ٣ ص: ٥٤٥

﴿٢٠٨٩﴾ الباقر عليه السلام: بَنَى الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسَةِ أَشْيَاءَ عَلَى الصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ وَ الْحَجِّ وَ الصَّوْمِ وَ الْوَلَايَةِ قَالَ زُرَّارَةُ فَقُلْتُ وَ أَيْ شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ أَفْضَلُ فَقَالَ الْوَلَايَةُ أَفْضَلُ لِأَنَّهَا مِفْتَاحُهَا وَ الْوَلَايَ هُوَ الدَّلِيلُ عَلَيْهِنَ قُلْتُ ثُمَّ الَّذِي يَلِي ذَلِكَ فِي الْفَضْلِ فَقَالَ الصَّلَاةُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ الصَّلَاةُ عَمُودُ دِينِكُمْ قَالَ قُلْتُ ثُمَّ الَّذِي يَلِيهَا فِي الْفَضْلِ قَالَ الزَّكَاةُ لِأَنَّهُ قَرَنَهَا بِهَا وَ بَدَأَ بِالصَّلَاةِ قَبْلَهَا وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الزَّكَاةُ تَذْهِبُ الذُّنُوبَ قُلْتُ وَ الَّذِي يَلِيهَا فِي الْفَضْلِ قَالَ الْحَجُّ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَ مَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِحَجَّةٍ مَقْبُولَةٍ خَيْرٌ مِنْ عَشْرِينَ صَلَاةً نَافِلَةً وَ مَنْ طَافَ بِهَذَا الْبَيْتِ طَوَافًا أَحْصَى فِيهِ أَسْبُوعَهُ وَ أَحْسَنَ رُكْعَتِيهِ غُفِرَ اللَّهُ لَهُ وَ قَالَ فِي يَوْمِ عَرَفَةَ وَ يَوْمِ الْمُزْدَلِفَةِ مَا قَالَ قُلْتُ فَمَاذَا

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۰۸۳﴾ ای ابامحمد... امانت را به صاحبش برگردانید... که این از روش‌های پسندیده‌ی اوّابین است، شنیدم که امام می‌فرمود: اوّابین همان توبه کنندگانند.

۲-۱۰-۴- خلوت، توبه‌ی گناه پنهان در خلوت

﴿۲۰۸۴﴾ برای هر گناهی، توبه‌ی جدیدی انجام ده، از گناه نهان، مخفیانه و از گناه عیان، آشکارا.

﴿۲۰۸۵﴾ کشتن اسب نزد خداوند مهم‌تر از ترک تسبیح است، انگشتر سلیمان که از یاقوت سرخ بهشتی و دارای نقش کرسی بود سه بار بر زمین افتاد. آصف بن برخیا گفت: به تعداد اسب‌هایی که کشتی چهارده روز انگشتر از دست خواهد افتاد. آن را به من بده تا قائم مقام و نایب تو باشم. و تو به‌سوی خدایت بگریز و برای طلب آمرزش و توبه، با او خلوت کن.

۳-۱۰-۴- قضا کردن عبادات از دست رفته و ربه: ادا کردن

﴿۲۰۸۶﴾ اگر اثر توبه، بر توبه‌کار ظاهر نشود او توبه‌کار نیست. او باید صاحبان حق را راضی کند، نمازهای از دست رفته را بخواند.

﴿۲۰۸۷﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: با اشک حسرت باطن خود را از گناهان بشوید... و قضای واجبات فوت شده را به جا آورد، و حقوق ادانده‌ی دیگران را ادا کند.

﴿۲۰۸۸﴾ اگر کسی به مذهب خوارج یا مرجئه یا عثمانیه یا قدریه ملحق شده باشد و بعداً توبه کند و امر امامت را با اعتقاد کامل بشناسد، آیا باید نمازها و روزه‌ها و زکات‌ها و حج خود را تجدید کند؟ امام علیه السلام فرمود: لازم نیست هیچ‌یک از عبادت‌های گذشته را تجدید کند جز زکات واجب را که باید مجدداً پرداخت کند، زیرا زکات را به کسی پرداخته است که اهلیت آن را نداشته است. و جایگاه آن اهل ولایتند.

﴿۲۰۸۹﴾ اسلام بر پنج پایه است: نماز، زکات، روزه، حج و ولایت، زراره گوید: گفتم: کدامیک از آن‌ها برتر است؟ فرمود: ولایت از همه‌ی آن‌ها افضل و کلید آن‌هاست و صاحب ولایت، راهنمای مردم به آن چهار پایه دیگر است. عرض کردم: بعد از ولایت کدامیک برتر است؟ فرمود: نماز، زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: نماز ستون دین شماست، گفتم: بعد از نماز کدامیک از آن‌ها برتر است؟ فرمود: زکات زیرا زکات همواره با نماز قرین است، اول از نماز نام برده شده و سپس از زکات، و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: زکات گناهان را می‌برد. عرض کردم: بعد از آن کدام است فرمود: حج؛ خداوند متعال می‌فرماید: هر کس استطاعت دارد باید خانه‌ی خدا را زیارت کند و حج به‌جای آورد و هر کس کافر شد و خانه‌ی خدا را زیارت نکرد بداند که خداوند از همه‌ی جهانیان بی‌نیاز است و احتیاجی به حج آنان ندارد. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: یک حج مقبول بهتر از بیست نماز مستحبی می‌باشد و هر کس خانه را طواف کند و هفت بار به‌دور آن بگردد و دو رکعت نماز آن را با آداب آن انجام دهد، خداوند او را می‌آمرزد. رسول اکرم در عرفه و مزدلفه درباره‌ی حج

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

يَتَّبِعُهُ قَالَ الصَّوْمُ قُلْتُ وَمَا بَالُ الصَّوْمِ صَارَ آخِرَ ذَلِكَ أَجْمَعَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الصَّوْمُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ قَالَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ أَفْضَلَ الْأَشْيَاءِ مَا إِذَا فَاتَكَ لَمْ تَكُنْ مِنْهُ تَوْبَةً دُونَ أَنْ تَرْجِعَ إِلَيْهِ فِتْوَدِيَهُ بَعِيْنُهُ إِنَّ الصَّلَاةَ وَالزَّكَاةَ وَالْحَجَّ وَالْوَلَايَةَ لَيْسَ يَقَعُ شَيْءٌ مَكَانَهَا دُونَ آدَائِهَا وَإِنَّ الصَّوْمَ إِذَا فَاتَكَ أَوْ قَصُرَتْ أَوْ سَافَرْتَ فِيهِ أَذِيَتْ مَكَانَهُ أَيَّامًا غَيْرَهَا وَجَزَيْتَ ذَلِكَ الذَّنْبَ بِصَدَقَةٍ وَلَا قَضَاءٍ عَلَيْكَ وَلَا لَيْسَ مِنْ تِلْكَ الْأَرْبَعَةِ شَيْءٌ يُجْزِيكَ مَكَانَهُ غَيْرُهُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ١٨

﴿٢٠٩٠﴾ الباقر ﷺ: إِنَّ أَفْضَلَ الْأَشْيَاءِ مَا إِذَا فَاتَكَ لَمْ تَكُنْ مِنْهُ تَوْبَةً دُونَ أَنْ تَرْجِعَ إِلَيْهِ فِتْوَدِيَهُ بَعِيْنُهُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ١٨

٤-١٠-٥-٤- الإستحلالُ وراجع: ردُّ المظالم

﴿٢٠٩١﴾ الصادق ﷺ: فَمَنْ نَالَ مِنْ رَجُلٍ شَيْئًا مِنْ عَرَضٍ أَوْ مَالٍ وَجَبَ عَلَيْهِ الْإِسْتِحْلَالُ مِنْ ذَلِكَ وَالْإِنْفِصَالُ مِنْ كُلِّ مَا كَانَ مِنْهُ إِلَيْهِ وَإِنْ كَانَ قَدْ مَاتَ فَلْيَتَّصِلْ مِنَ الْمَالِ إِلَى وَرَثَتِهِ وَلْيَتَّبِعْ إِلَى اللَّهِ مِمَّا أَتَى إِلَيْهِ حَتَّى يَطْلُعَ عَلَيْهِ عَزٌّ وَجَلٌّ بِالنَّدَمِ وَالتَّوْبَةِ وَالْإِنْفِصَالِ؛ مستدرک

الوسائل ج: ١٢ ص: ١٠٥

﴿٢٠٩٢﴾ الصادق ﷺ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ رَجُلٌ مُسْلِمٌ ابْتُلِيَ فَفَجَرَ بَجَارِيَةِ أَخِيهِ فَمَا تَوْبَتُهُ قَالَ يَأْتِيهِ فَيُخْبِرُهُ وَيَسْأَلُهُ أَنْ يُجْعَلَ مِنْ ذَلِكَ فِي حِلٍّ وَلَا يَعُودُ قَالَ قُلْتُ فَإِنْ لَمْ يَجْعَلْهُ مِنْ ذَلِكَ فِي حِلٍّ قَالَ قَدْ لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ زَانٍ خَائِنٌ؛ الكافي ج: ٥ ص: ٤٦٩

﴿٢٠٩٣﴾ الصادق ﷺ: فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ تَبَّ يَا دَاوُدُ فَقَالَ أَيُّ رَبٍّ وَأَنْتَ لِي بِالتَّوْبَةِ قَالَ صِرْ إِلَى قَبْرِ أَوْرِيَا (أَوْرِيَا) حَتَّى أَبْعَثَهُ إِلَيْكَ وَاسْأَلْهُ أَنْ يَغْفِرَ لَكَ فَإِنْ غَفَرَ لَكَ غَفَرْتُ لَكَ قَالَ يَا رَبِّ فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ قَالَ اسْتَوْهِبْكَ مِنْهُ؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٢٢

٥-١٠-٤-٤- مَغْفَرَةُ صَاحِبِ الْغَيْبَةِ وراجع: الإستحلالُ

﴿٢٠٩٤﴾ الرسول ﷺ: يَا أَبَا ذَرٍّ إِيَّاكَ وَالْغَيْبَةَ فَإِنَّ الْغَيْبَةَ أَشَدُّ مِنَ الزِّنَا قُلْتُ وَلِمَ ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ لِأَنَّ الرَّجُلَ يَزْنِي فَيَتُوبُ إِلَى اللَّهِ فَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْغَيْبَةُ لَا تُغْفَرُ حَتَّى يَغْفِرَهَا صَاحِبُهَا؛ وسائل الشيعة ج: ١٢ ص: ٢٨٠

٤-١٠-٥-٤- الأداء بَعِيْنُهُ وراجع: ردُّ المظالم وقضاء الفوائت

﴿٢٠٩٥﴾ الباقر ﷺ: إِنَّ أَفْضَلَ الْأَشْيَاءِ مَا إِذَا فَاتَكَ لَمْ تَكُنْ مِنْهُ تَوْبَةً دُونَ أَنْ تَرْجِعَ إِلَيْهِ فِتْوَدِيَهُ بَعِيْنُهُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ١٨

﴿٢٠٩٦﴾ الصادق ﷺ: تَوْبَةُ شَاهِدِ الزُّورِ أَنْ يُودَى مَا أَتْلَفَ بِشَهَادَتِهِ؛ دعائم الإسلام ج: ٢ ص:

٥٠٨

٧-١٠-٤-٤- ردُّ المظالم وراجع: الإستحلالُ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

آنچه لازم بود فرمودند. عرض کردم: بعد از آن کدام است فرمود: روزه؛ گفتم: چرا روزه در بین ارکان، آخر است؟ فرمود: هرچند رسول خدا ﷺ فرموده‌اند: روزه سپری است که آدمی را از آتش حفظ می‌کند؛ ولی مهم‌ترین عمل آن است که هرگاه آن عمل از تو فوت شود توبه‌ای نداشته باشد جز آنکه عین آن عمل را انجام دهی. نماز و زکات و حج و ولایت را باید عمل کرد و به آن اعتقاد داشت و چیز دیگری جای آن‌ها را نمی‌گیرد، ولی اگر روزه‌ی تو فوت شود و یا به مسافرت رفته باشی، می‌توانی در روزهای دیگر قضای آن را بگیری و یا كفاره‌ی آن را بدهی که دیگر قضایی هم برای تو نخواهد ماند و هیچ‌یک از آن چهار عمل مانند روزه نیست و چیزی جز خودشان جای خالی‌شان را پر نمی‌کند.

﴿۲۰۹۰﴾ بهترین عمل آن است که هرگاه از تو فوت شد، توبه‌ی آن فقط انجام آن عمل باشد.

۴-۵-۱۰-۴- حلالیت طلبی و ر.به: رد مظالم

﴿۲۰۹۱﴾ هرکس که به او مال یا کالایی برسد، واجب است حلال و حرام آن را تفکیک کرده، آنچه را باید خارج کند تا تصرف در بقیه جایز شود، انجام دهد، و اگر کسی می‌خواهد بعد از مرگ، مالی برای ورثه به ارث بگذارد، باید قبل از آنکه مال به دست ورثه برسد، آن مال را پاک کند. از آنچه کرده توبه کند، تا آنکه خداوند بر حقیقت پشیمانی و توبه و جدانشدنش از مال غیر حلال آگاهی یابد.

﴿۲۰۹۲﴾ به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردی مسلمان با کنیز برادرش زنا کرده است، توبه‌ی آن چیست؟ فرمود: آن است که نزد او برود و او را باخبر کند و از او بخواهد که وی را حلال کند، و دیگر چنین کاری نکنند، راوی گوید: عرض کردم: اگر برادرش او را نبخشید و بر او حلال نکرد، فرمود: در حالی خدا را ملاقات می‌کند که زانی و خائن محسوب می‌شود.

﴿۲۰۹۳﴾ خدای عزیز و جلیل به او وحی کرد: ای داود، توبه کن. گفت: پروردگارا، چگونه توبه کنم؟ وحی شد: به کنار قبر اوری برو و به اجازة من، او زنده می‌شود، از او عذرخواهی کن، اگر او تو را عفو کرد من هم از تو در می‌گذرم، داود گفت: پروردگارا، اگر او مرا نبخشید؟ فرمود: من از او می‌خواهم که تو را ببخشد.

۴-۵-۱۰-۵- آمرزش غیبت‌کننده و ر.به: حلالیت طلبی

﴿۲۰۹۴﴾ ای اباذر، از غیبت کردن بپرهیز، زیرا غیبت شدیدتر از زناست، عرض کردم: ای پیامبر خدا، چرا؟ فرمود: زیرا آدمی زنا می‌کند و بعد از آن به‌سوی خداوند توبه می‌کند و خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد، ولی غیبت قابل آمرزش نیست مگر اینکه شخص غیبت‌شده از غیبت‌کننده بگذرد.

۴-۵-۱۰-۶- به‌جا آوردن عین آنچه از دست رفته است

﴿۲۰۹۵﴾ بهترین عمل آن است که هرگاه از تو فوت شد، توبه‌ی آن فقط انجام آن عمل باشد. ﴿۲۰۹۶﴾ توبه‌ی کسی که به‌دروغ شهادت داده این‌چنین است که به اندازه‌ی مالی که در اثر شهادت دروغ او تلف شده است، بپردازد.

۴-۵-۱۰-۷- رد مظالم و ر.به: حلالیت طلبی

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢٠٩٧﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنْ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحَسْرَةِ وَالْإِغْتِرَافِ بِجَنَابَتِهِ دَائِمًا وَاعْتِقَادِ النَّدَمِ عَلَى مَا مَضَى وَالْخَوْفِ عَلَى مَا بَقِيَ مِنْ غَمَرِهِ وَلَا يَسْتَصْغِرَ ذُنُوبَهُ فَيَحْمِلُهُ ذَلِكَ عَلَى الْكَسَلِ وَيُدِيمَ الْبُكَاءَ وَالْأَسْفَ عَلَى مَا فَاتَهُ مِنْ طَاعَةِ اللَّهِ وَيَحْسِبَ نَفْسَهُ مِنَ الشَّهَوَاتِ وَيَسْتَعِثَّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى لِيَحْفَظَهُ عَلَى وِفَاءِ تَوْبَتِهِ وَيَعْصِمَهُ عَلَى الْعُودِ إِلَى مَا سَلَفَ وَيَرُوضَ نَفْسَهُ فِي مِيدَانِ الْجُهْدِ وَالْعِبَادَةِ وَيَقْضِيَ عَنِ الْفَوَائِتِ مِنَ الْفَرَائِضِ وَيَرُدَّ الْمَظَالِمَ؛

مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص ١٣١

﴿٢٠٩٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَنْ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ إِنَّ الشَّحِيحَ أَغْدَرُ مِنَ الظَّالِمِ فَقَالَ لَهُ كَذَبْتَ إِنَّ الظَّالِمَ قَدْ تَوُوبَ وَ يَسْتَغْفِرُ وَيَرُدُّ الظَّلَامَةَ عَلَى أَهْلِهَا وَالشَّحِيحُ إِذَا شَحَّ مَعَ الزَّكَاةِ وَالصَّدَقَةِ وَصِلَةَ الرَّحِمِ وَقَرَى الضَّيْفِ وَ النَّفَقَةَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْوَابُ الْبِرِّ وَ حَرَامٌ عَلَى الْجَنَّةِ أَنْ يَدْخُلَهَا شَحِيحٌ؛ الكافي ج: ٤ ص: ٤٤

﴿٢٠٩٩﴾ الصادق عليه السلام: فَمَنْ نَالَ مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ شَيْئًا مِنْ عَرَضٍ أَوْ مَالٍ وَجَبَ عَلَيْهِ الْإِسْتِحْلَالُ مِنْ ذَلِكَ وَالتَّنَصُّلُ مِنْ كُلِّ مَا كَانَ مِنْهُ إِلَيْهِ وَإِنْ كَانَ قَدْ مَاتَ فَلْيَتَنَصَّلْ مِنَ الْمَالِ إِلَى وَرَثَتِهِ وَ لِيَتُبَّ إِلَى اللَّهِ مِمَّا أَتَى إِلَيْهِ حَتَّى يَطَّلِعَ عَلَيْهِ عَزَّ وَ جَلَّ بِالنَّدَمِ وَ التَّوْبَةِ وَ التَّنَصُّلِ ثُمَّ قَالَ وَ لَسْتُ أَخْذُ بِنَاوِيلِ الْوَعِيدِ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ وَ لَكِنِّي أَرَى أَنْ يُؤَدَّى إِلَيْهِمْ إِنْ كَانَتْ قَائِمَةً فِي يَدَيَّ مَنْ اغْتَنَصَبَهَا وَ يَتَنَصَّلُ إِلَيْهِمْ مِنْهَا وَ إِنْ فَوَّتَهَا الْمُغْتَنَصِبُ أَعْطَى الْعَوَضَ مِنْهَا فَإِنْ لَمْ يَعْرِفْ أَهْلَهَا تَصَدَّقْ بِهَا عَنْهُمْ عَلَى الْفُقَرَاءِ وَ الْمَسَاكِينِ وَ تَابَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِمَّا فَعَلَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٠٥

﴿٢١٠٠﴾ الصادق عليه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ قَتَلَ مُؤْمِنًا وَ هُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ غَيْرَ أَنَّهُ حَمَلَهُ الْغَضَبُ عَلَى أَنْ قَتَلَهُ هَلْ لَهُ تَوْبَةٌ إِنْ أَرَادَ ذَلِكَ أَوْ لَا تَوْبَةَ لَهُ فَقَالَ يُقْرَبُ بِهِ وَإِنْ لَمْ يُعْلَمْ بِهِ انْطَلَقَ إِلَى أَوْلِيَائِهِ فَأَعْلَمَهُمْ أَنَّهُ قَتَلَهُ فَإِنْ عَفَوْا عَنْهُ أَعْطَاهُمُ الدِّيَةَ وَ أَعْتَقَ رَقَبَةً وَ صَامَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ وَ أَطْعَمَ سِتِينَ مَسْكِينًا ثُمَّ تَكُونُ التَّوْبَةُ بَعْدَ ذَلِكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٥ ص: ٤٢٥

﴿٢١٠١﴾ الصادق عليه السلام: تَوْبَةُ شَاهِدِ الزُّورِ أَنْ يُؤَدَّى مَا أَتْلَفَ بِشَهَادَتِهِ؛ دعائم الإسلام ج: ٢ ص:

٥٠٨

﴿٢١٠٢﴾ الصادق عليه السلام: فِي شَاهِدِ الزُّورِ مَا تَوْبَتُهُ قَالَ يُؤَدَّى مِنَ الْمَالِ الَّذِي شَهِدَ عَلَيْهِ بِقَدْرِ مَا ذَهَبَ مِنْ مَالِهِ إِنْ كَانَ النُّصْفَ أَوْ الثُّلُثَ إِنْ كَانَ شَهِدَ هَذَا وَ آخَرَ مَعَهُ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٣٨٣

﴿٢١٠٣﴾ الباقر عليه السلام: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام: إِنِّي لَمْ أَزَلْ وَالْيَا مِنْذُ زَمَنِ الْحَجَّاجِ إِلَى يَوْمِي هَذَا فَهَلْ لِي مِنْ تَوْبَةٍ قَالَ فَسَكَتَ ثُمَّ أَعَدَّتْ عَلَيْهِ فَقَالَ لَا حَتَّى تُؤَدَّى إِلَى كُلِّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ؛ الكافي ج:

٢ ص: ٣٣١

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۰۹۷﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: باطن خود را با اشک حسرت از گناهان بشوید و به خطاهای خود اعتراف کند، بر گذشته پشیمان و نادم، و نسبت به آینده نگران و هراسان باشد، گناه را دست‌کم نگیرد که موجب کسالت و سستی است، گریه و تأسّفش بر طاعات و عبادات از دست‌رفته دائمی بوده، نفس خود را از تمایلات نفسانی بازدارد، و از پروردگار متعال کمک بخواهد تا او را در نشکستن توبه، ثابت‌قدم کرده و از بازگشت به گناهان گذشته حفظ نماید. و لازمست خود را در میدان کوشش و انجام وظائف بندگی تمرین و ریاضت بدهد، قضای واجبات فوت‌شده را به جا آورد، و حقوق ادا نشده‌ی دیگران را ادا کند.

﴿۲۰۹۸﴾ امیرالمؤمنین علیه السلام شنید که مردی می‌گوید: عذر بخیل پذیرفته‌تر از ظالم است. فرمود: دروغ می‌گویی، ظالم توبه می‌کند و از خدا آمرزش می‌طلبد، و آنچه به ستم گرفته است به صاحبان آن پس می‌دهد، ولی بخیل به دلیل بخل خود، از پرداختن زکات و صدقه، و از صله‌ی رحم، و از پذیرفتن مهمان، و انفاق در راه خدا و سایر کارهای خیر سر باز می‌زند؛ و بر بهشت حرام است که بخیلی به آن وارد شود.

﴿۲۰۹۹﴾ هر کس به او مال یا کالایی برسد، واجب است حلال و حرام آن را تفکیک کرده، آنچه را باید جدا کند تا تصرف در بقیه جایز شود، انجام دهد؛ و اگر کسی می‌خواهد بعد از مرگ، مالی برای ورثه به ارث بگذارد، باید آن مال را پاک کند. پس از تصرف در آنچه حلال نبوده، توبه کند، تا آنکه خداوند بر حقیقت پشیمانی و توبه و جداکردن مال غیر حلال آگاهی یابد. من نمی‌خواهم با تأویلات، مردم را متهم کرده و اموالشان را بگیرم، بلکه اگر کسی مال غصبی در اختیار دارد باید به صاحبش بازگرداند. و اگر صاحب مال غصب‌شده، مرده باشد، مال را به وارثش برساند و اگر وارثی برای او شناخته نشود، از طرف او به فقرا و مستمندان اعطا کند و از آنچه انجام داده به درگاه خداوند توبه کند.

﴿۲۱۰۰﴾ از ایشان سؤال شد: برای مرد مؤمنی که در حال خشم مؤمن دیگری را با علم به ایمانش به قتل رسانده و می‌خواهد توبه کند، آیا امکان توبه وجود دارد یا خیر؟ فرمود: به قتل اقرار کند، اگر اولیای مقتول او را بخشیدند، دیه را به آن‌ها بپردازد و یک بنده آزاد کند و دو ماه پی‌درپی روزه بگیرد و به شصت مسکین طعام بدهد؛ امکان توبه، بعد از این فراهم می‌شود.

﴿۲۱۰۱﴾ توبه‌ی کسی که به دروغ شهادت داده این چنین است که به اندازه‌ی مالی که در اثر شهادت دروغ او تلف شده است، بپردازد.

﴿۲۱۰۲﴾ توبه‌ی کسی که به دروغ شهادت داده است، چگونه است؟ فرمود: توبه‌اش به این است که به اندازه‌ی مالی که در اثر آن شهادت نادرست او تلف شده است به صاحب آن بپردازد، اگر او و دیگری به اتفاق شهادت داده‌اند، بایستی نصف یا ثلث آن را بپردازد.

﴿۲۱۰۳﴾ به حضرت باقر علیه السلام عرض کردم: من از زمان حکومت حجاج تاکنون پیوسته والی و فرماندار بوده‌ام، آیا توبه برای من امکان‌پذیر است؟ آن حضرت سکوت کرد، من دوباره پرسیدم، فرمود: نه، تا حق هر صاحب حقی به او برگردانی.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿٢١٠٤﴾ الرسول ﷺ: لَا تَوْبَةَ لِمَنْ بَاعَ حُرًّا حَتَّى يَرُدَّهُ حُرًّا عَلَى مَا كَانَ؛ مستدرک الوسائل ج:

١٣ ص: ٣٧٨

﴿٢١٠٥﴾ الرسول ﷺ: لَوْ أَنَّ جَمِيعَ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ ذَهَبٍ وَفِضَّةٍ حَمَلْتَهُ الْمَرْأَةُ إِلَى بَيْتِ زَوْجِهَا ثُمَّ ضَرَبَتْ عَلَى رَأْسِ زَوْجِهَا يَوْمًا مِنَ الْأَيَّامِ تَقُولُ مَنْ أَنْتَ إِنَّمَا الْمَالُ مَالِي حَبِطَ عَمَلُهَا وَ لَوْ كَانَتْ مِنْ أَعْبِدِ النَّاسِ إِلَّا أَنْ تَتُوبَ وَ تَرْجِعَ وَ تَعْتَذِرَ إِلَى زَوْجِهَا؛ مكارم الأخلاق ص: ٢٠٢

﴿٢١٠٦﴾ الرسول ﷺ: مَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا فَأَشْفَقَ مِنْهُ فَلْيَسْغِ الْوُضُوءَ ثُمَّ لِيُخْرِجْ إِلَى بَرَّازٍ مِنَ الْأَرْضِ حَيْثُ لَا يَرَاهُ أَحَدٌ فَيُصَلِّي رُكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبًا كَذَا وَ كَذَا فَإِنَّهُ لَا كَفَّارَةَ لَهُ وَ هَذَا وَاللَّهُ أَعْلَمُ فِيمَا كَانَ مِنَ الذُّنُوبِ بَيْنَ الْعَبْدِ وَ بَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَأَمَّا التَّيْبَعَاتُ فَلَا تَوْبَةَ مِنْهَا إِلَّا بِأَدَائِهَا إِلَى أَهْلِهَا أَوْ عَفْوِهِمْ عَنْهَا؛ دعائم الإسلام ج: ١ ص: ١٣٥

٨-١٠-٤- رُدُّ مَا لَيْسَ لَهُ وَ رَاجِع: رُدُّ الْمَظَالِمِ وَ الْإِسْتِحْلَالُ

﴿٢١٠٧﴾ الرسول ﷺ: مَنْ اقْتَطَعَ مَالٌ مِنْ غَضَبٍ بَغَيْرِ حَقِّهِ لَمْ يَزَلِ اللَّهُ مُعْرِضًا عَنْهُ مَا قَتَا لِأَعْمَالِهِ الَّتِي يَعْمَلُهَا مِنَ الْبِرِّ وَ الْخَيْرِ لَا يُثَبِّتُهَا فِي حَسَنَاتِهِ حَتَّى يَتُوبَ وَ يَرُدَّ الْمَالَ الَّذِي أَخَذَهُ إِلَى

صَاحِبِهِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٥٣

﴿٢١٠٨﴾ وَ اعْلَمْ أَنَّ الرَّبَّ رَبَّوَانٍ إِلَى أَنْ قَالَ وَ رَبًّا يُؤْكَلُ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ آمِنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ ذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ إِنْ تَابْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ يَعْنِي أَنْ يَرُدَّ أَكْلُ الرِّبَا عَلَى صَاحِبِهِ الْفَضْلَ الَّذِي أَخَذَهُ عَنْ رَأْسِ مَالِهِ وَ رُؤْيَ اللَّحْمِ الَّذِي عَلَى بَدَنِهِ عَلَيْهِ أَنْ يَضَعَهُ وَ إِذَا وَفَّقَ لِلتَّوْبَةِ أَدْمَنَ دُخُولَ الْحِمَامِ لِيَنْقُصَ لَحْمُهُ عَنْ بَدَنِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣ ص: ٣٣٧

﴿٢١٠٩﴾ الصَّادِقُ ﷺ: فَمَنْ نَالَ مِنْ رَجُلٍ شَيْئًا مِنْ عَرَضٍ أَوْ مَالٍ وَ جَبَّ عَلَيْهِ الْإِسْتِحْلَالُ مِنْ ذَلِكَ وَ الْإِنْفِصَالُ مِنْ كُلِّ مَا كَانَ مِنْهُ إِلَيْهِ وَ إِنْ كَانَ قَدْ مَاتَ فَلْيَتَنَصَّلْ مِنَ الْمَالِ إِلَى وَرَثَتِهِ وَ لِيَتُبَّ إِلَى اللَّهِ مِمَّا آتَى إِلَيْهِ حَتَّى يَطَّلِعَ عَلَيْهِ عَزَّ وَ جَلَّ بِالْإِندَمِ وَ التَّوْبَةِ وَ الْإِنْفِصَالِ؛ مستدرک

الوسائل ج: ١٢ ص: ١٠٥

﴿٢١١٠﴾ الْبَاقِرُ ﷺ: أَنَّ عَلِيًّا ﷺ قَضَى فِي رَجُلٍ سَرَقَ نَاقَةً أَوْ بَقَرَةً أَوْ شَاةً فَتَبَيَّنَتْ عِنْدَهُ ثُمَّ نَدِمَ قَالَ تَوْبَتُهُ أَنْ يَرُدَّهَا وَ مَا مَعَهَا مِنْ وَلَدِهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٨ ص: ١٤٨

﴿٢١١١﴾ الصَّادِقُ ﷺ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ﷺ عَنْ سَارِقٍ عَدَا عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَعَقَرَهُ وَ غَضِبَ مَالَهُ ثُمَّ إِنَّ السَّارِقَ بَعْدَ تَابٍ فَنَظَرَ إِلَى مِثْلِ الْمَالِ الَّذِي كَانَ غَضِبَهُ الرَّجُلُ فَحَمَلَهُ إِلَيْهِ وَ هُوَ يُرِيدُ أَنْ يَدْفَعَهُ إِلَيْهِ وَ يَتَحَلَّلَ مِنْهُ مِمَّا صَنَعَ بِهِ فَوَجَدَ الرَّجُلَ قَدْ مَاتَ فَسَأَلَ مَعَارِفَهُ هَلْ تَرَكَ وَارِثًا وَ قَدْ سَأَلَنِي أَنْ أَسْأَلَكَ عَنْ ذَلِكَ حَتَّى يَنْتَهِيَ إِلَيَّ قَوْلُكَ قَالَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ﷺ إِنْ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۱۰۴﴾ کسی که شخص آزادی را به عنوان برده بفروشد، توبه‌اش پذیرفته نیست، مگر آنکه به هر طریق، آزادی او را به او برگرداند.

﴿۲۱۰۵﴾ اگر زنی همه‌ی زر و سیم زمین را به خانه‌ی شوهر ببرد، ولی بر او منت بگذارد و بگوید: تو کی هستی؟ اثاث خانه از من است، اعمال خیرش نابود شود، مگر آنکه توبه کند و از شوهر عذر بخواند.

﴿۲۱۰۶﴾ هرکس گناهی مرتکب شود و از آن هراسان باشد، وضو بگیرد و به زمین بدون سقفی برود و در مکانی که دیده نشود، دو رکعت نماز بگذارد و سپس بگوید: "خدایا، آن گناهم را بیامرز" این عمل، کفاره‌ی آن گناه خواهد بود. به خدا قسم، من این عمل را به عنوان کفاره‌ی گناهی که بین او و خدا بوده است می‌شناسم، ولی حق الناس جز با رد کردن به اهل آن و بخشیده شدن از طرف صاحب حق، توبه‌ی دیگری ندارد.

۸-۱-۵-۴- رد کردن آنچه متعلق به او نیست و ربه: رد مظالم

﴿۲۱۰۷﴾ کسی که قسمتی از مال مؤمنی را به ناحق غصب کند، خداوند، پیوسته از او روی گردان است و هر کار نیکی انجام می‌دهد در نامه‌ی اعمالش ثبت نمی‌شود، تا زمانی که توبه کند و مالی را که به ناحق گرفته است، به صاحب اصلی آن بازگرداند.

﴿۲۱۰۸﴾ بدانید که ربا دو نوع است... ربایی که خورده می‌شود و آن قول خداوند است که چنین فرموده است: "ای کسانی که ایمان آورده‌اید، اگر به راستی اهل ایمانید از خداوند پروا کرده و آنچه را افزون بر سرمایه‌ی خود به عنوان ربا گرفته‌اید، رها کنید. و اگر رباخواری را ترک نکنید درواقع به خدا و پیامبرش اعلان جنگ داده‌اید، ولی چنانچه توبه کنید پس همان اصل سرمایه (که به قرض داده‌اید)، متعلق به شما خواهد بود. و در این صورت نه ستم کرده‌اید و نه به شما ستم شده است." یعنی خداوند می‌خواهد که رباگیرنده آنچه را افزون بر سرمایه گرفته است به صاحبش بازپس دهد. و روایت شده است: تا حدی که گوشتی که از غذای تهیه شده از مال ربوی بر تن روییده، آب شود. یعنی اگر موفق به توبه شد بسیار حمام رود تا گوشت بدنش کم شود.

﴿۲۱۰۹﴾ هرکس که به او مال یا کالایی برسد، واجب است حلال و حرام آن را تفکیک کرده، آنچه را باید خارج کند تا تصرف در بقیه جایز شود، انجام دهد، و اگر کسی می‌خواهد بعد از مرگ، مالی برای ورثه به ارث بگذارد، باید قبل از آنکه مال به دست ورثه برسد، آن مال را پاک کند. از آنچه کرده توبه کند، تا آنکه خداوند بر حقیقت پشیمانی و توبه و جدانشدن از مال غیر حلال آگاهی یابد.

﴿۲۱۱۰﴾ حضرت علی علیه السلام در مورد مردی که شتر یا گاو و یا گوسفندی را به سرقت برده و آن حیوان نزد او باردار شده و او از عملش پشیمان شده است، چنین قضاوت کرد و فرمود: توبه‌ی آن شخص این است که باید آن حیوان را همراه با آنچه به دنیا آورده به صاحبش برگرداند.

﴿۲۱۱۱﴾ از امام صادق علیه السلام در مورد سارقی سؤال کردم که به حریم مسلمانی تجاوز کرده، او را مجروح و مالش را غصب کرده و سارق بعد از سرقت توبه کرده است، و می‌خواهد مال دزدی را به صاحبش برگرداند و حلالیت بطلبد، ولی می‌بیند آن فرد مرده است؛ از آشنایان می‌پرسد آیا این شخص وارثی دارد تا مال را به او برگرداند، و وارثی نیافته است، و از من درخواست کرده از شما راه توبه‌اش را جویا شوم؛ امام صادق علیه السلام فرمودند: اگر میت با یکی از مسلمانان پیمان دوستی داشته است تا حدی که

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

كَانَ الرَّجُلُ الْمَيِّتُ تَوَالَى إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَضَمِنَ جَرِيرَتَهُ وَحَدَّثَهُ وَأَشْهَدَ بِذَلِكَ عَلَى نَفْسِهِ فَإِنَّ مِيرَاثَ الْمَيِّتِ لَهُ وَإِنْ كَانَ الْمَيِّتُ لَمْ يَتَوَالَ إِلَى أَحَدٍ حَتَّى مَاتَ فَإِنَّ مِيرَاثَهُ لِلْإِمَامِ الْمُسْلِمِينَ فَقُلْتُ لَهُ فَمَا حَالُ الْغَاصِبِ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ تَعَالَى فَقَالَ إِذَا هُوَ أَوْصَلَ الْمَالَ إِلَى إِمَامِ الْمُسْلِمِينَ فَقَدْ سَلِمَ وَأَمَّا الْجِرَاحَةُ فَإِنَّ الْجُرُوحَ تُقْتَصُّ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ التَّهْذِيبُ الْأَحْكَامُ ج: ١٠ ص: ١٣٠

﴿٢١١٢﴾ الصَّادِقُ (عَلَيْهِ السَّلَامُ): سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ أَكَلَ مَالَ الْيَتِيمِ هَلْ لَهُ تَوْبَةٌ فَقَالَ يُودَى إِلَى أَهْلِهِ فَإِنَّ اللَّهَ يَقُولُ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَهُمْ لَا يَبْصُرُونَ سَعِيرًا وَقَالَ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٣ ص: ١٩٠

﴿٢١١٣﴾ الرِّضَا (عَلَيْهِ السَّلَامُ): فَإِذَا دَفَعَ الرَّجُلُ إِلَى رَجُلٍ عَشْرَةَ دَرَاهِمَ عَلَى أَنْ يَرُدَّ عَلَيْهِ أَكْثَرَ مِنْهَا فَهُوَ الرَّبَا الَّذِي نَهَى اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا الْآيَةُ عَنِّي بِذَلِكَ أَنْ يَرُدَّ الْفَضْلَ الَّذِي أَخَذَهُ عَلَى رَأْسِ مَالِهِ حَتَّى اللَّحْمُ الَّذِي عَلَى بَدَنِهِ مِمَّا حَمَلَهُ مِنَ الرِّبَا إِذَا تَابَ أَنْ يَضَعَ عَنْهُ ذَلِكَ اللَّحْمَ عَنْ بَدَنِهِ بِالْدُّخُولِ إِلَى الْحَمَامِ كُلِّ يَوْمٍ عَلَى الرِّيقِ هَذَا إِذَا تَابَ عَنْ أَكْلِ الرِّبَا وَأَخَذَهُ وَمُعَامَلَتَهُ؛ بَحَارُ الْأَنْوَارِ ج: ١٠٠ ص: ٢٢

﴿٢١١٤﴾ امِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عَلَيْهِ السَّلَامُ): تَبَّ إِلَى اللَّهِ رَبِّكَ وَ أَخْرِجْ إِلَى الْمُسْلِمِينَ مِنْ أَمْوَالِهِمْ؛ بَحَارُ الْأَنْوَارِ ج: ٣٣ ص: ٥٠١

﴿٢١١٥﴾ الْبَاقِرُ (عَلَيْهِ السَّلَامُ): سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ عَنْ سُورَةِ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ فَقَالَ وَبِذَلِكَ سَأَلْتُ عَنْ عَظِيمِ إِيَّاكَ وَالسُّؤَالُ عَنْ مِثْلِ هَذَا قِفَامُ الرَّجُلِ قَالَ فَأَتَيْتُهُ يَوْمًا فَأَقْبَلْتُ عَلَيْهِ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ نُورٌ عِنْدَ الْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْصِيَاءِ لَا يُرِيدُونَ حَاجَةً مِنَ السَّمَاءِ وَلَا مِنَ الْأَرْضِ إِلَّا ذَكَرُوهَا لِذَلِكَ النُّورِ فَأَتَاهُمْ بِهَا فَإِنَّ مِمَّا ذَكَرَ عَلَى بَنِ أَبِي طَالِبٍ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) مِنَ الْحَوَائِجِ أَنَّهُ قَالَ لِأَبِي بَكْرٍ يَوْمًا لَا تَحْسِنَ الَّذِينَ قَتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ فَاشْهَدْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ مَاتَ شَهِيدًا فَإِيَّاكَ أَنْ تَقُولَ إِنَّهُ مَيِّتٌ وَاللَّهُ لَيَأْتِيَنَّكَ فَاتَّقِ اللَّهَ إِذَا جَاءَكَ الشَّيْطَانُ غَيْرَ مُتَمَثِّلٍ بِهِ فَبِعَثَّ (فَعَجَبَ) بِهِ أَبُو بَكْرٍ فَقَالَ إِنْ جَاءَنِي وَاللَّهُ أَطْعَمُهُ وَخَرَجْتُ مِمَّا أَنَا فِيهِ قَالَ وَذَكَرَ امِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) لِذَلِكَ النُّورِ فَعَرَجَ إِلَى أَرْوَاحِ النَّسِيِّينَ فَإِذَا مُحَمَّدٌ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَدْ أَلْبَسَ وَجْهَهُ ذَلِكَ النُّورُ وَآتَى وَهُوَ يَقُولُ يَا أَبَا بَكْرٍ آمِنْ بَعْلِي (عَلَيْهِ السَّلَامُ) وَبِأَحَدٍ عَشَرَ مِنْ وَلَدِهِ إِنَّهُمْ مِثْلِي إِلَّا النُّبُوَّةَ وَتَبَّ إِلَى اللَّهِ بَرْدٌ مَا فِي يَدَيْكَ إِلَيْهِمْ فَإِنَّهُ لَا حَقَّ لَكَ فِيهِ قَالَ ثُمَّ ذَهَبَ فَلَمْ يَرَفَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَجْمَعُ النَّاسَ فَأَخْطَبَهُمْ بِمَا رَأَيْتُ وَأَبْرَأُ إِلَى اللَّهِ مِمَّا أَنَا فِيهِ إِلَيْكَ يَا عَلِيُّ عَلَى أَنْ تُؤْمِنَنِي قَالَ مَا أَنْتَ بِفَاعِلٍ وَلَوْ لَا أَنْكَ تَنْسَى مَا رَأَيْتَ لَفَعَلْتَ قَالَ فَانْطَلَقَ أَبُو بَكْرٍ إِلَى عُمَرَ وَرَجَعَ نُورٌ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَى عَلِيٍّ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) فَقَالَ لَهُ قَدْ اجْتَمَعَ أَبُو بَكْرٍ مَعَ عُمَرَ فَقُلْتُ أَوْ عَلِمَ النُّورُ قَالَ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

تعهدات و بدهی‌ها و خسارت‌های او را می‌پذیرفت و بر این امر گواهی می‌داد، میراث آن میت به او می‌رسد و اگر میت چنین دوستی نداشت، میراث او به امام مسلمین می‌رسد. عرض شد: وضعیت گناه غصب‌کننده و سارق چه می‌شود؟ فرمود: اگر مال به امام برسد، گناه این بخش از او برداشته می‌شود و اما در مقابل جراحی که به آن فرد وارد کرده، در قیامت قصاص خواهد شد.

﴿۲۱۱۲﴾ از امام علیه السلام پرسیدم آیا راهی برای توبه‌ی مردی که مال یتیمی را خورده وجود دارد؟ فرمودند: آن را به صاحبش برگرداند. و خداوند می‌فرماید: "کسانی که اموال یتیمان را به ظلم و ستم می‌خورند، (در حقیقت،) تنها آتش می‌خورند؛ و به‌زودی در شعله‌های آتش (دوزخ) می‌سوزند" و نیز می‌فرماید: "این گناه بزرگی است".

﴿۲۱۱۳﴾ اگر مردی به دیگری ده درهم وام دهد که او پس از مدتی بیش از ده درهم بازگرداند، این همان ربایی است که خداوند نهی فرموده و گفته است: ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از مخالفت فرمان خدا بپرهیزید، و آنچه از مطالبات ربا باقی‌مانده رها کنید. منظور از این آیه این است که: آنچه افزون از سرمایه گرفته است، به صاحبش بازپس دهد، تاحدی که گوشتی که از غذای تهیه‌شده از مال ربوی بر بدنش روییده پس دهد. یعنی در صورتی موفق به توبه می‌شود که این گوشت با حمام‌رفتن هر روزی ناشتا، از بدنش آب شود؛ و این است توبه از خوردن ربا و معامله‌ی آن.

﴿۲۱۱۴﴾ به‌سوی پروردگارت بازگرد و اموال مسلمین را از مالت خارج کن.

﴿۲۱۱۵﴾ شخصی از خویشاوندان امام صادق علیه السلام از ایشان در مورد سوره‌ی قدر پرسید؛ امام علیه السلام فرمود: سؤال بزرگی کردی از چنین سؤال‌هایی بپرهیز. آن مرد از جای حرکت کرد و رفت. یک روز من خدمت ایشان رسیدم و شروع به سؤال کردم فرمود: سوره‌ی قدر نوری است نزد انبیا و اوصیا، که هر نیازی در آسمان یا زمین داشته باشند به آن نور می‌گویند و او برآورده می‌کند؛ از جمله مطالبی که امیرالمؤمنین درباره‌ی این نور به آن اشاره کرد، آن بود که روزی به ابی‌بکر فرمود: گمان مبر کسانی که در راه خدا کشته شده‌اند مرده‌اند، آن‌ها نزد پروردگارشان زنده‌اند؛ من گواهی می‌دهم پیامبر اکرم شهید از دنیا رفت، مبادا بگویی مرده است، به خدا قسم، او را برای تو حاضر می‌کنم، از خدا بترس و وقتی پیامبر نزد تو آید بدان که شیطان نمی‌تواند به شکل او در آید. ابوبکر گفت: به خدا قسم اگر پیامبر را ببینم از او اطاعت می‌کنم و دست از خلافت برمی‌دارم. امیرالمؤمنین آن نور را احضار فرمود و او به جانب ارواح پیامبران رفت ناگاه حضرت محمد در حالی که صورتش غرق در نور بود وارد شد و فرمود: ای ابوبکر، به علی و یازده فرزندش ایمان بیاور، آن‌ها به‌جز نبوت مانند من هستند، نزد خدا توبه کن و آنچه را در اختیار گرفته‌ای به‌سوی ایشان برگردان، زیرا در آن مقام حقی برای تو نیست و سپس ناپدید شد و دیگر دیده نشد. ابوبکر گفت مردم را جمع کن تا با آن‌ها در مورد آنچه دیده‌ام صحبت کنم و از کار خود توبه کنم مشروط بر اینکه به من امان بدهی؛ علی فرمود: تو چنین کاری نخواهی کرد، اگر تو فراموش نکنی که چه دیدی این کار را خواهی کرد. ابوبکر نزد عمر رفت و نور سوره‌ی قدر نزد علی برگشت و گفت: ابوبکر

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

إِنَّ لَهُ لِسَانًا نَاطِقًا وَبَصَرًا نَافِذًا يَتَجَسَّسُ الْأَخْبَارَ لِلْأَوْصِيَاءِ وَيَسْتَمِعُ الْأَسْرَارَ وَيَأْتِيهِمْ بِتَفْسِيرِ كُلِّ أَمْرٍ يَكْتُمُ بِهِ أَعْدَاؤُهُمْ فَلَمَّا أَخْبَرَ أَبُو بَكْرٍ الْخَبَرَ عُمَرُ قَالَ سَحَرَكَ وَإِنِّهَا لَفِي بَنِي هَاشِمٍ لَقَدِيمَةٌ قَالَ ثُمَّ قَامَا يُخْبِرَانِ النَّاسَ فَمَا دَرِيَا مَا يَقُولَانِ قُلْتُ لِمَاذَا قَالَ لَأَنْهُمَا قَدْ نَسِيَاهُ وَجَاءَ النُّورُ فَأَخْبَرَ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ خَبَرَهُمَا فَقَالَ بَعْدًا لَهُمَا كَمَا بَعَدَتْ ثَمُودُ؛ بحار الأنوار ج: ٢٥ ص: ٥١

٩-١٠-٥-٤- رضايه الخضم وراجع: الإستحلال

﴿٢١١٦﴾ الرسول ﷺ: أَ تَذَرُونَ مِنَ التَّائِبِ فَقَالُوا اللَّهُمَّ لَا قَالَ إِذَا تَابَ الْعَبْدُ وَلَمْ يُرْضِ الْخَصَمَاءُ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٢١١٧﴾ الحسين عليه السلام: التَّائِبُ إِذَا لَمْ يَسْتَبِنْ عَلَيْهِ أَثَرُ التَّوْبَةِ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ يُرْضَى الْخَصَمَاءُ وَ...؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٠

﴿٢١١٨﴾ الرسول ﷺ: الْغِيْبَةُ أَشَدُّ مِنَ الزَّانَا فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَمْ ذَلِكَ قَالَ أَمَّا صَاحِبُ الزَّانَا فَيَتُوبُ فَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَمَّا صَاحِبُ الْغِيْبَةِ فَيَتُوبُ فَلَا يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِ حَتَّى يَكُونَ صَاحِبُهُ الَّذِي يُجْلَهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٢ ص: ٢٨٤

﴿٢١١٩﴾ الرسول ﷺ: إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مَدَائِنَ مِنْ نُورٍ وَعَلَى الْمَدَائِنِ أَبْوَابٌ مِنْ ذَهَبٍ مُكَلَّلٌ بِالذُّرِّ وَالْأَقْوَاتِ وَفِي جَوْفِ الْمَدَائِنِ قِبَابٌ مِنْ مِسْكِ وَزَعْفَرَانٍ مَنْ نَظَرَ إِلَى تِلْكَ الْمَدَائِنِ بَتَمَنَّى أَنْ يَكُونَ لَهُ مَدِينَةٌ مِنْهَا قَالُوا يَا نَبِيَّ اللَّهِ لِمَنْ هَذِهِ الْمَدَائِنُ قَالَ تَائِبِينَ النَّادِمِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ الْمُرْضِينَ لِلْخَصَمَاءِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٠٤

﴿٢١٢٠﴾ الرسول ﷺ: فَرَحِمَ اللَّهُ مَنْ تَابَ وَارْضَى الْخَصَمَاءَ فَمَنْ فَعَلَ فَأَنَا كَفِيلُهُ فِي الْجَنَّةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٠٥

١٠-١٠-٥-٤- حل السحر

﴿٢١٢١﴾ الرسول ﷺ: أَنَّ تَوْبَةَ السَّاحِرِ أَنْ يَحُلَّ وَلَا يَعْقِدَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٧ ص: ١٤٧

﴿٢١٢٢﴾ الصادق عليه السلام: دَخَلَ عِيسَى بْنُ شَفَقَى عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَكَانَ سَاحِرًا يَأْتِيهِ النَّاسُ وَيَأْخُذُ عَلَى ذَلِكَ الْأَجْرَ فَقَالَ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ أَنَا رَجُلٌ كَانَتْ صِنَاعَتِي السُّحْرَ وَكُنْتُ آخِذٌ عَلَى ذَلِكَ الْأَجْرِ وَكَانَ مَعَاشِي وَقَدْ حَجَجْتُ مِنْهُ وَمَنْ اللَّهُ عَلَى بَلْقَائِكَ وَقَدْ تَبْتُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَهَلْ لِي فِي شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ مَخْرَجٌ قَالَ فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ حُلٌّ وَلَا تَعْقِدْ؛ الكافي ج: ٥ ص: ١١٥

﴿٢١٢٣﴾ الرسول ﷺ: سَاحِرُ الْمُسْلِمِينَ يُقْتَلُ وَ سَاحِرُ الْكُفَّارِ لَا يُقْتَلُ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلِمَ لَا يُقْتَلُ سَاحِرُ الْكُفَّارِ قَالَ لِأَنَّ الشُّرْكَ أَكْثَرُ مِنَ السُّحْرِ لِأَنَّ السُّحْرَ وَالشُّرْكَ مَقْرُونَانِ وَرُؤْيُ أَنَّ تَوْبَةَ السَّاحِرِ أَنْ يَحُلَّ وَلَا يَعْقِدَ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٦٠

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

با عمر مشغول صحبت هستند. عرض کردم: مگر نور علم دارد؟ فرمود: او دارای زبان گویا و چشم بیناست اخبار را کشف می‌کند و اسرار را می‌شنود و تمام نقشه‌های پنهان دشمنان را در اختیار امامان می‌گذارد. وقتی ابابکر ماجرا را به عمر اطلاع داد، عمر گفت: سحر کرده است؛ سحر از قدیم در میان بنی‌هاشم رایج بوده است. و از جای حرکت کردند و با مردم صحبت می‌کردند و نمی‌دانستند چه بگویند؛ پرسیدم: چرا؟ فرمود زیرا آن را به فراموشی سپردند. آن نور نزد علی علیه السلام آمد و ماجرای آن دو را نقل کرد، حضرت فرمود: از رحمت خدا دور شدند، چنانچه قوم ثمود دور شدند.

۹-۱۰-۵-۴-راضی کردن مخالف و ربه: حلالیت طلبی

﴿۲۱۱۶﴾ آیا می‌دانید توبه‌کننده کیست؟ عرض کردند: نه؛ فرمود... هر که توبه کند و دارندگان حق را راضی نکند، او توبه‌کار نیست.

﴿۲۱۱۷﴾ اگر اثر توبه، بر توبه‌کار ظاهر نشود او توبه‌کار نیست. او باید صاحبان حق را راضی کند و... ﴿۲۱۱۸﴾ غیبت، شدیدتر از زناست. گفته شد: ای پیامبر خدا، علت آن چیست؟ فرمود: زناکار توبه می‌کند و خدا توبه‌ی او را می‌پذیرد، ولی غیبت‌کننده توبه می‌کند ولی خدا توبه‌ی او را نمی‌پذیرد تا وقتی که غیبت‌شونده او را حلال کند.

﴿۲۱۱۹﴾ در بهشت شهرهایی از نور است، در آن شهرها درهایی است از طلا مزین به مروارید و یاقوت؛ در میان آن شهرها گنبدهایی از مشک و زعفران است. هر که به آن شهرها نگاه کند آرزو می‌کند که چنین شهری داشته باشد. عرض کردند: ای پیامبر خدا، این شهرها متعلق به کیست؟ فرمود: متعلق به مؤمنین توبه‌کار پشیمان که صاحبان حق را از خود راضی کنند.

﴿۲۱۲۰﴾ خدا رحمت کند کسی را که توبه کرده و رضایت صاحبان حق را به دست آورد. پس هر که چنین کند من بهشت را برای او تضمین می‌کنم.

۱۰-۱۰-۵-۴-باز کردن سحر

﴿۲۱۲۱﴾ توبه‌ی ساحر آن است که گره‌ها را باز کند و نبندد.

﴿۲۱۲۲﴾ عیسی بن شفقی که مردی ساحر بود و مردم به او مراجعه می‌کردند و او برای کارش از آن‌ها اجرت می‌گرفت، می‌گوید: به زیارت خانه‌ی خدا رفتم و در منی حضرت صادق علیه السلام را ملاقات کرده به او عرض کردم: فدایت شوم من مردی هستم که کارم سحر است و برای این عمل اجرت می‌گیرم، و حج به جا آورده‌ام و خداوند بر من منت نهاده موفق به دیدار شما شده‌ام و اکنون می‌خواهم توبه کنم، آیا راهی برای پذیرش توبه‌ی من هست؟ امام صادق علیه السلام فرمود: به کارت ادامه بده اما سحر را باز کن و نبند. (یعنی در باطل کردن سحر دیگران کار کن نه در سحر نمودن دیگران).

﴿۲۱۲۳﴾ ساحر مسلمان را باید کشت ولی ساحر کفار را نباید کشت. محضر مبارکش عرض شد: ای پیامبر خدا، چرا ساحر کفار را نباید کشت؟ حضرت فرمودند: زیرا شرکی که دارد بزرگ‌تر از ساحر بودن اوست؛ در حالی که به خاطر شرکش او را نمی‌کشند با آنکه سحر و شرک در او با هم قرین می‌باشند. و از معصوم نقل است که توبه‌ی ساحر آن است که گره‌ها را باز کند و نبندد.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

١١-١٠-٥-٤- الدِّيةُ وراجع: عتق الرقبة

﴿٢١٢٤﴾ الصادق عليه السلام: توبة القاتل الإفراج لأوليائه المقتول ثم التوبة بينه وبين الله تعالى إن عفو عنه أو قبلوا الدية؛ مستدرک الوسائل ج: ١٨ ص: ٢٢٢

﴿٢١٢٥﴾ الصادق عليه السلام: سئل عن المؤمن يقتل المؤمن متعمداً له توبة فقال إن كان قتله لإيمانه فلا توبة له وإن كان قتله لغضب أو لسبب شيء من أمر الدنيا فإن توبته أن يقاد منه وإن لم يكن علم به انطلق إلى أوليائه المقتول فأقرّ عندهم بقتل صاحبهم فإن عفو عنه فلم يقتلوه أعطاهم الدية وأعتق نسمة وصام شهرين متتابعين وأطعم ستين مسكيناً توبة إلى الله عز وجل؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٧٦

﴿٢١٢٦﴾ الصادق عليه السلام: سأله عن قتل مؤمناً متعمداً هل له توبة فقال لا حتى يؤدي دية إلى أهله ويعتق رقبة ويصوم شهرين متتابعين ويستغفر الله عز وجل ويؤب إلى الله ويتضرع فلاني أرجو أن يُتاب عليه إذا هو فعل ذلك قلت جعلت فداك فإن لم يكن له مال يؤدي دية قال يسأل المسلمين حتى يؤدي دية إلى أهله من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ٩٦

﴿٢١٢٧﴾ الصادق عليه السلام: قلت لأبي عبد الله عليه السلام رجل قتل رجلاً متعمداً ما توبته قال يمكن من نفسه قلت يخاف أن يقتلوه قال فليعطهم الدية قلت يخاف أن يعلموا بذلك قال فليُنظر إلى الدية فليجعلها صبراً ثم لينظر موافقت الصلوات فليقبلها في دارهم؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٧٦

١٢-١٠-٥-٤- القود

﴿٢١٢٨﴾ الصادق عليه السلام: فأمّا قول الصادق عليه السلام: ليست له توبة فإنه عني من قتل نبياً أو وصياً فليست له توبة لأنه لا يقاد أحد بالأنبياء وبالأوصياء إلا الأوصياء والأنبياء والأوصياء لا يقتل بعضهم بعضاً وغير النبي والوصي لا يكون مثل النبي والوصي فيقاد به وقَاتِلُهُمَا لَا يُوقَفُ بِالتَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٢٢

﴿٢١٢٩﴾ الصادق عليه السلام: سئل عن المؤمن يقتل المؤمن متعمداً له توبة فقال إن كان قتله لإيمانه فلا توبة له وإن كان قتله لغضب أو لسبب شيء من أمر الدنيا فإن توبته أن يقاد منه وإن لم يكن علم به انطلق إلى أوليائه المقتول فأقرّ عندهم بقتل صاحبهم فإن عفو عنه فلم يقتلوه أعطاهم الدية وأعتق نسمة وصام شهرين متتابعين وأطعم ستين مسكيناً توبة إلى الله عز وجل؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٧٦

١٣-١٠-٥-٤- رد الناس إلى دينهم (توبة البدعة)

﴿٢١٣٠﴾ الصادق عليه السلام: كان رجل في الزمن الأول طلب الدنيا من حلال فلم يقدر عليها وطلبها من حرام فلم يقدر عليها فاتاه الشيطان فقال له أ لا أدلك على شيء تكثر به دنياك و

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۱۱-۱۰-۴-۵-دیه و ربه: آزاد کردن بنده

﴿۲۱۲۴﴾ توبه‌ی قاتل، اقرار در برابر اولیای مقتول است، اگر او را بخشیدند یا دیه‌ی او را پذیرفتند، بعد از آن نوبت به توبه‌ی بین او و خداوند تعالی می‌رسد.

﴿۲۱۲۵﴾ پرسیدند: اگر مؤمنی مؤمن دیگری را عمداً به قتل رسانده باشد امکان توبه دارد؟ فرمود: چنانچه به خاطر ایمانش او را کشته باشد، چنین کسی توبه نخواهد داشت، ولی اگر به دلایل دیگر، یا از روی خشم یا امری از امور دنیا باشد، توبه‌اش آن است که قصاص شود، و اگر کسی اطلاع ندارد که او قاتل است، خودش نزد اولیای مقتول برود و به قتل اقرار کند، اگر او را عفو کردند و قصاص نکردند، دیه‌ی مقتول را به ایشان تسلیم، و برده‌ای هم به عنوان کفاره آزاد کند و دو ماه پی‌درپی روزه بگیرد، و شصت مسکین را هم سیر کند، و به‌سوی خدا توبه کند.

﴿۲۱۲۶﴾ در مورد کسی که مؤمنی را از روی عمد بکشد پرسیدم که آیا توبه دارد؟ فرمود: نه، مگر آنکه دیه‌اش را به اولیای مقتول بدهد، و بنده‌ای را آزاد نماید، و دو ماه پی‌درپی روزه بگیرد، و از خدای عزیز و جلیل طلب آمرزش کند، و به‌سوی او توبه و زاری کند، من امیدوارم که خداوند توبه‌اش را بپذیرد، عرض کردم: فدایت گردم، اگر مالی نداشت که دیه‌ی او را بپردازد چه کند؟ فرمود: از مسلمانان بخواهد که به او کمک کنند تا دیه‌ی مقتول را به اهلش پرداخت کند.

﴿۲۱۲۷﴾ به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردی شخصی را از روی عمد کشته است، توبه‌ی او چیست؟ فرمود: آن که خود را در اختیار اولیای مقتول قرار دهد، عرض کردم: می‌ترسد او را بکشند، فرمود: دیه‌اش را به اولیای مقتول بپردازد، عرض کردم: می‌ترسد با این کار، بفهمند که او قاتل است، فرمود: دیه را معین کند که چه مقدار است، در کیسه‌هایی قرار دهد، آن گاه درنگ کند تا هنگام نماز (که به نماز رفته یا در خانه مشغول به نمازند) در خانه‌شان ببیندازد.

۱۲-۱۰-۴-۵-قصاص

﴿۲۱۲۸﴾ و اما کلام امام صادق علیه السلام که فرمود: "توبه ندارد" منظور آن است که هرکس پیامبر یا جانشین پیامبر را به قتل برساند، توبه ندارد. چرا که با پیامبران و جانشینانشان کسی برابر نیست که مبادله شود، مگر پیامبر یا جانشین پیامبر، و انبیا و اوصیا نیز قاتل یکدیگر نمی‌شوند. پس چون غیر پیامبر و غیر وصی معادل پیامبر و وصی نمی‌شود، حتی اگر قصاص شده و در مقابل قتل پیامبر صلی الله علیه و آله به قتل برسد بازهم مقابله نشده است. به این دلیل است که فرمود: قاتل پیامبر یا وصی موفق به توبه نمی‌شود.

﴿۲۱۲۹﴾ پرسیدند: اگر مؤمنی مؤمن دیگری را عمداً به قتل رسانده باشد امکان توبه دارد؟ فرمود: چنانچه به خاطر ایمانش او را کشته باشد، چنین کسی توبه نخواهد داشت، ولی اگر به دلایل دیگر، یا از روی خشم یا امری از امور دنیا باشد، توبه‌اش آن است که قصاص شود، و اگر کسی اطلاع ندارد که او قاتل است، خودش نزد اولیای مقتول برود و به قتل اقرار کند، اگر او را عفو کردند و قصاص نکردند، دیه‌ی مقتول را به ایشان تسلیم، و برده‌ای هم به عنوان کفاره آزاد کند و دو ماه پی‌درپی روزه بگیرد، و شصت مسکین را هم سیر کند، و به‌سوی خدا توبه کند.

۱۳-۱۰-۴-۵-بازگرداندن مردم به دینشان (توبه‌ی بدعت در دین)

﴿۲۱۳۰﴾ در روزگاران پیشین مردی خواست از راه حلال به مال دنیا برسد، موفق نشد، خواست از راه حرام به دست آورد، موفق نشد؛ شیطان نزد او آمد و گفت: ای مرد، تو دنیا را از راه حلال طلب کردی،

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

تُكثِرُ بِهِ تَبَعَكَ فَقَالَ بَلَى قَالَ تَبْتَدِعُ دِينًا وَتَدْعُو النَّاسَ إِلَيْهِ فَفَعَلَ فَاسْتَجَابَ لَهُ النَّاسُ وَأَطَاعُوهُ فَاصْأَبَ مِنَ الدُّنْيَا ثُمَّ إِنَّهُ فَكَّرَ فَقَالَ مَا صَنَعْتُ ابْتَدَعْتُ دِينًا وَدَعَوْتُ النَّاسَ إِلَيْهِ مَا أَرَى لِي مِنْ تَوْبَةٍ إِلَّا أَنْ آتِي مَنْ دَعَوْتُهُ إِلَيْهِ فَأَرُدَّهُ عَنْهُ فَجَعَلَ يَأْتِي أَصْحَابَهُ الَّذِينَ أَجَابُوهُ فَيَقُولُ إِنَّ اللَّهَ دَعَاكُمْ إِلَيْهِ بَاطِلٌ وَإِنَّمَا ابْتَدَعْتُهُ فَجَعَلُوا يَقُولُونَ كَذَبْتَ هُوَ الْحَقُّ وَلَكِنَّكَ شَكَّكَتَ فِي دِينِكَ فَرَجَعْتَ عَنْهُ فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ عَمَدَ إِلَى سِلْسِلَةٍ فَوَتَدَ لَهَا وَتَدَأْ ثُمَّ جَعَلَهَا فِي عُنُقِهِ وَقَالَ لَهَا أَهْلُهَا حَتَّى يَتُوبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيَّ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى نَبِيٍّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ قُلْ لِفُلَانٍ وَعِزَّتِي لَوْ دَعَوْتَنِي حَتَّى تَنْقُطَعَ أَوْصَالُكَ مَا اسْتَجَبْتُ لَكَ حَتَّى تَرُدَّ مِنْ مَاتَ عَلَى مَا دَعَوْتُهُ إِلَيْهِ فَيَرْجِعَ عَنْهُ؛ مِنْ لَا يَحْضَرُ الْفَقِيهَ ج: ٣ ص: ٥٧٢

١٤-١٠-٥-٤- التَّنْصِلُ

﴿٢١٣١﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): فَمَنْ نَالَ مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ شَيْئًا مِنْ عَرَضٍ أَوْ مَالٍ وَجَبَ عَلَيْهِ الْإِسْتِحْلَالُ مِنْ ذَلِكَ وَالتَّنْصِلُ مِنْ كُلِّ مَا كَانَ مِنْهُ إِلَيْهِ وَإِنْ كَانَ قَدْ مَاتَ فَلْيَتَنَصَّلْ مِنَ الْمَالِ إِلَى وَرَثَتِهِ وَ لْيَتُبْ إِلَى اللَّهِ مِمَّا أَتَى إِلَيْهِ حَتَّى يَطْلُعَ عَلَيْهِ عَزَّ وَجَلَّ بِالنَّدَمِ وَ التَّوْبَةِ وَ التَّنْصِلِ ثُمَّ قَالَ وَ لَسْتُ أَخْذُ بِنُأْوِيلِ الْوَعِيدِ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ وَلَكِنِّي أَرَى أَنْ يُؤَدَّى إِلَيْهِمْ إِنْ كَانَتْ قَائِمَةً فِي بَدْيٍ مِنْ اغْتَصَبَهَا وَ يَتَنَصَّلُ إِلَيْهِمْ مِنْهَا وَ إِنْ فَوَتْهَا الْمُغْتَصِبُ أَعْطَى الْعَوَضَ مِنْهَا فَإِنْ لَمْ يَعْرِفْ أَهْلَهَا تَصَدَّقْ بِهَا عَنْهُمْ عَلَى الْفُقَرَاءِ وَ الْمَسَاكِينِ وَ تَابَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِمَّا فَعَلَ؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٢ ص: ١٠٥

١١-٥-٤- باب ١١

١-١١-٥-٤- إخراج أموال المسلمين من ماله وراجع: رد المظالم

﴿٢١٣٢﴾ أمير المؤمنين (عليه السلام): تَبَّ إِلَى اللَّهِ رَبِّكَ وَ أَخْرِجْ إِلَى الْمُسْلِمِينَ مِنْ أَمْوَالِهِمْ؛ بحار الأنوار ج: ٣٣ ص: ٥٠١

٢-١١-٥-٤- الْخُمْسُ

﴿٢١٣٣﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): أَتَى رَجُلٌ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) فَقَالَ إِنِّي كَسَبْتُ مَالًا أَغْمَضْتُ فِيهِ مَطْلَبَهُ حَلَالًا وَ حَرَامًا وَ قَدْ أَرَدْتُ التَّوْبَةَ وَ لَا أَدْرِي الْحَلَالَ مِنْهُ وَ الْحَرَامَ وَ قَدْ اخْتَلَطَ عَلَيَّ فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) تَصَدَّقْ بِخُمْسِ مَا لَكَ فَإِنَّ اللَّهَ جَلَّ اسْمُهُ رَضِيَ مِنَ الْأَشْيَاءِ بِالْخُمْسِ وَ سَائِرِ الْأَمْوَالِ لَكَ حَلَالٌ؛ الكافي ج: ٥ ص: ١٢٥

﴿٢١٣٤﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): سُئِلَ (عليه السلام) عَنْ رَجُلٍ اكْتَسَبَ مَالًا مِنْ حَلَالٍ وَ حَرَامٍ ثُمَّ أَرَادَ التَّوْبَةَ مِنْ ذَلِكَ وَ لَمْ يَتَمَيَّزْ لَهُ الْحَلَالَ بِعَيْنِهِ مِنَ الْحَرَامِ فَقَالَ يُخْرِجُ مِنْهُ الْخُمْسُ وَ قَدْ طَابَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى طَهَّرَ الْأَمْوَالَ بِالْخُمْسِ؛ المقنعة ص: ٢٨٣

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

موفق نشدی، از راه حرام طلب کردی، موفق نشدی، می‌خواهی راهی نشانت بدهم که مال و پیروانت را زیاد کند؟ گفت: راهنمایی کن، شیطان گفت: دین و آیین جدیدی ابداع و مردم را به آن دعوت کن؛ آن مرد چنین کرد و مردم دین او را قبول کرده و پذیرفتند و از او پیروی کردند و آنچه از دنیا می‌خواست به دست آورد، پس از مدتی با خود اندیشید و گفت: عجب کاری کردم؟ دین و آیین اختراع کردم و مردم را به آن خواندم. توبه و بازگشتی برای خود نمی‌بینم مگر آنکه نزد یکایک کسانی که دعوت کردم بروم و آنان را از پیروی این دین برگردانم. نزد اصحاب و یارانی که او را پذیرفته بودند آمد و به آنان گفت: آن دینی که شما را به آن دعوت کردم باطل و نادرست است و آن را من از پیش خود آوردم. ولی پیروانش به او می‌گفتند: دروغ می‌گویی آن دین حق و درست است ولی تو در دین و آیین خود شک کرده و از آن برگشته‌ای، آن مرد بعد از دیدن عکس‌العمل مردم زنجیری به گردن خود بست و میخی بر آن کوفت و گفت: آن را باز نمی‌کنم مگر اینکه خدای توانا و بزرگ مرا بیامرزد، پس خدای توانا و بزرگ به پیامبری از پیامبران وحی کرد که به آن مرد بگو: به عزت و توانایی خود سوگند، اگر آن قدر مرا بخوانی که بندهای محکم و استوار بدنت از یکدیگر جدا شوند خواسته‌ات را برآورده نمی‌کنم مگر اینکه هر که را بر دین تو مرده زنده کنی و او را از دین خودساخته‌ات برگردانی.

۱۴-۱۰-۵-۴- بیرون کشیدن حرام

﴿۲۱۳۱﴾ هرکس به او مال یا کالایی برسد، واجب است حلال و حرام آن را تفکیک کرده، آنچه را باید جدا کند تا تصرف در بقیه جایز شود، انجام دهد؛ و اگر کسی می‌خواهد بعد از مرگ، مالی برای ورثه به ارث بگذارد، باید آن مال را پاک کند. پس از تصرف در آنچه حلال نبوده، توبه کند، تا آنکه خداوند بر حقیقت پشیمانی و توبه و جداکردن مال غیر حلال آگاهی یابد. من نمی‌خواهم با تأویلات، مردم را متهم کرده و اموالشان را بگیرم، بلکه اگر کسی مال غصبی در اختیار دارد باید به صاحبش بازگرداند. و اگر صاحب مال غصب‌شده، مرده باشد، مال را به وارثش برساند و اگر وارثی برای او شناخته نشود، از طرف او به فقرا و مستمندان اعطا کند و از آنچه انجام داده به درگاه خداوند توبه کند.

۱۱-۵-۴- گروه ۱۱

۱-۱۱-۵-۴- بیرون کردن اموال مسلمانان از مال خود و... به: رد مظالم

﴿۲۱۳۲﴾ به‌سوی پروردگارت بازگرد و اموال مسلمین را از مالت خارج کن.

۲-۱۱-۵-۴- خمس

﴿۲۱۳۳﴾ مردی نزد امیر مؤمنان علیه السلام آمد و عرض کرد: من مالی به دست آورده‌ام که در راه طلبش چشم روی هم نهاده و از هر طریق، چه حلال و چه حرام، اقدام کرده‌ام و اکنون می‌خواهم توبه کنم، و راهی هم بر تفکیک حلال و حرامش نمی‌شناسم. زیرا به‌هم آمیخته شده است، چه کنم؟ امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: خمس آن را خارج کن، زیرا خداوند با جلالت به خمس از مال انسان راضی شده و باقی مال بر تو حلال خواهد بود.

﴿۲۱۳۴﴾ درباره‌ی مردی سؤال شد که مال حلال و حرامی به دست آورده و می‌خواهد توبه کند و نمی‌تواند دقیقاً میزان حلال را از حرام مشخص کند، فرمودند: خمس آن را خارج کند. باقی اموال پاک است. خداوند با خمس، اموال را پاک می‌کند.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢١٣٥﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَصَبْتُ مَالًا أَغْمَضْتُ فِيهِ أَفَلَى تَوْبَةٍ قَالَ أَتَنبِئُ بِخُمْسِهِ فَأَتَاهُ بِخُمْسِهِ فَقَالَ هُوَ لَكَ إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا تَابَ تَابَ مَالُهُ مَعَهُ؛ مِنْ لَا يَحْضُرُهُ الْفَقِيه ج: ٢ ص: ٤٣

٣-١١-٤- أداء الزكاة

﴿٢١٣٦﴾ أَبِي جَعْفَرٍ وَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: فِي الرَّجُلِ يَكُونُ فِي بَعْضِ هَذِهِ الْأَهْوَاءِ الْحُرُورِيَّةِ وَالْمُرْجَنَةِ وَالْعُثْمَانِيَّةِ وَالْقَدْرِيَّةِ ثُمَّ يَتُوبُ وَيَعْرِفُ هَذَا الْأَمْرَ وَيُحْسِنُ رَأْيَهُ أَوْ يُعِيدُ كُلَّ صَلَاةٍ صَلَّاهَا أَوْ صَوْمٍ أَوْ زَكَاةٍ أَوْ حَجٍّ أَوْ لَيْسَ عَلَيْهِ إِعَادَةُ شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ قَالَ لَيْسَ عَلَيْهِ إِعَادَةُ شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ غَيْرَ الزَّكَاةِ لَا بُدَّ أَنْ يُؤَدِّيَهَا لِأَنَّهُ وَضَعَ الزَّكَاةَ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهَا وَإِنَّمَا مَوْضِعُهَا أَهْلُ الْوَلَايَةِ؛ الْكَافِي ج: ٣ ص: ٥٤٥

٤-١١-٤- الصَّدَقَةُ وَ رَاجِع: الْخُمْسُ

٤-١١-٥- تَوْسِيعَةُ الْكَفِّ وَ رَاجِع: الْخُمْسُ

﴿٢١٣٧﴾ الرَّسُولُ ﷺ: مَنْ تَابَ وَلَمْ يَفْتَحْ قَلْبُهُ وَلَمْ يُوسِّعْ كَفَّهُ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٢ ص: ١٣١

٤-١١-٦- إِطْعَامُ الْمَسَاكِينِ

﴿٢١٣٨﴾ رَجُلٌ حَلَفَ بِالْبِرَاءَةِ مِنَ اللَّهِ وَ مِنْ رَسُولِهِ ﷺ فَحَنَثَ مَا تَوْبَتُهُ وَ كَفَّارَتُهُ فَوَقَعَ ﷺ يُطْعِمُ عَشْرَةَ مَسَاكِينٍ لِكُلِّ مَسْكِينٍ مِدُّ وَ يَسْتَغْفِرُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ؛ الْكَافِي ج: ٧ ص: ٤٦١

﴿٢١٣٩﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: سُئِلَ عَنِ الْمُؤْمِنِ يَقْتُلُ الْمُؤْمِنَ مُتَعَمِّدًا أَلَهُ تَوْبَةٌ فَقَالَ إِنْ كَانَ قَتَلَهُ لِإِيمَانِهِ فَلَا تَوْبَةَ لَهُ وَ إِنْ كَانَ قَتَلَهُ لِعُصَبٍ أَوْ لِسَبَبٍ شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا فَإِنَّ تَوْبَتَهُ أَنْ يُقَادَ مِنْهُ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ عِلْمُ بِهِ أَنْطَلِقَ إِلَى أَوْلِيَاءِ الْمَقْتُولِ فَأَقْرَ عِنْدَهُمْ بِقَتْلِ صَاحِبِهِمْ فَإِنْ عَفَوْا عَنْهُ فَلَمْ يَقْتُلُوهُ أَعْطَاهُمُ الدِّيَّةَ وَ أَغْتَقَ نَسَمَةً وَ صَامَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ وَ أَطْعَمَ سِتِينَ مَسْكِينًا تَوْبَةً إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ؛ الْكَافِي ج: ٧ ص: ٢٧٦

٤-١١-٧- تَقْدِيمُ فَضْلِ الْقُوَّةِ وَ رَاجِع: الصَّدَقَةُ

﴿٢١٤٠﴾ الرَّسُولُ ﷺ: مَنْ تَابَ وَلَمْ يُقَدِّمْ فَضْلَ قُوَّتِهِ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٢ ص: ١٣١

١٢-٤-٥- باب ١٢

١-١٢-٤- إِسْتِبَانَةُ أَثَرِ التَّوْبَةِ عَلَيْهِ

﴿٢١٤١﴾ الْحُسَيْنُ عليه السلام: التَّائِبُ إِذَا لَمْ يَسْتَبِنْ عَلَيْهِ أَثَرُ التَّوْبَةِ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ يُرْضَى الْخُصَمَاءُ وَ يُعِيدُ الصَّلَوَاتِ وَ يَتَوَاضَعُ بَيْنَ الْخَلْقِ وَ يَبْقَى نَفْسُهُ عَنِ الشَّهَوَاتِ وَ يُهْزِلُ رَقَبَتَهُ بِصِيَامِ النَّهَارِ وَ يُصَفِّرُ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۱۳۵﴾ ای امیرالمؤمنین: به مالی دست یافتیم و در حلال بودن آن دقت نکردم؟ آیا می‌توانم توبه کنم؟ فرمود: خمس آن را خارج کن و او خمسش را داد. امام فرمود: حال اموالت متعلق به توست. هرگاه مردی توبه کند، مالش نیز همراه او توبه می‌کند و برمی‌گردد.

۳-۱۱-۵-۴- پرداخت زکات

﴿۲۱۳۶﴾ اگر کسی به مذهب خوارج یا مرجئه یا عثمانیه یا قدریه ملحق شده باشد و بعداً توبه کند و امر امامت را با اعتقاد کامل بشناسد، آیا باید نمازها و روزه‌ها و زکات‌ها و حج خود را تجدید کند؟ امام علیه السلام فرمود: لازم نیست هیچ‌یک از عبادت‌های گذشته را تجدید کند جز زکات واجب را که باید مجدداً پرداخت کند، زیرا زکات را به کسی پرداخته است که اهلیت آن را نداشته است. و جایگاه آن اهل ولایتند.

۴-۱۱-۵-۴- صدقه ر.به: خمس

۵-۱۱-۵-۴- دست‌ودل‌بازی و ر.به: خمس

﴿۲۱۳۷﴾ هر که توبه کند و دل خود را نگشاید و دست خود را به خیر باز نکند، توبه نکرده است.

۶-۱۱-۵-۴- غذا دادن به مستمندان

﴿۲۱۳۸﴾ مردی سوگند یاد کرده که "اگر به تعهدش عمل نکند از خدا و رسول بیزار است". و آن سوگند را شکسته است، توبه‌ی او چگونه است و کفاره آن چیست؟ امام علیه السلام در پاسخ نامه مرقوم فرمودند: به ده نفر مسکین طعام دهد، هر مسکینی یک مد (۷۵۰ گرم) آرد یا گندم یا نان، و از خداوند نیز طلب آمرزش کند.

﴿۲۱۳۹﴾ پرسیدند: اگر مؤمنی مؤمن دیگری را عمداً به قتل رسانده باشد امکان توبه دارد؟ فرمود: چنانچه به خاطر ایمانش او را کشته باشد، چنین کسی توبه نخواهد داشت، ولی اگر به دلایل دیگر، یا از روی خشم یا امری از امور دنیا باشد، توبه‌اش آن است که قصاص شود، و اگر کسی اطلاع ندارد که او قاتل است، خودش نزد اولیای مقتول برود و به قتل اقرار کند، اگر او را عفو کردند و قصاص نکردند، دیه‌ی مقتول را به ایشان تسلیم، و برده‌ای هم به عنوان کفاره آزاد کند و دو ماه پی‌درپی روزه بگیرد، و شصت مسکین را هم سیر کند، و به‌سوی خدا توبه کند.

۷-۱۱-۵-۴- بخشیدن مقدار مازاد بر نیاز روزه و ر.به: صدقه

﴿۲۱۴۰﴾ هر که ظاهراً توبه کند ولی خواروبار اضافه‌ی خود را به نیازمندان ندهد، او توبه‌کار نیست.

۱۲-۵-۴- گروه ۱۲

۱-۱۲-۵-۴- آشکار شدن آثار توبه بر توبه‌کننده

﴿۲۱۴۱﴾ اگر اثر توبه، بر توبه‌کار ظاهر نشود او توبه‌کار نیست. او باید صاحبان حق را راضی کند، نمازهای از دست‌رفته را بخواند، با مردم متواضع باشد، از شهوات بپرهیزد، به روزه‌گرفتن خود را

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

لَوْنُهُ بَقِيَامِ اللَّيْلِ وَ يَخْمَصُ بَطْنُهُ بِقَلَّةِ الْأَكْلِ وَ يَقْوَسُ ظَهْرُهُ مِنْ مَخَافَةِ النَّارِ وَ يُذِيبُ عِظَامَهُ شَوْقًا إِلَى الْجَنَّةِ وَ يَرِقُّ قَلْبُهُ مِنْ هَوْلِ مَلَكِ الْمَوْتِ وَ يُجَفِّفُ جِلْدَهُ عَلَى بَدَنِهِ بِتَفَكُّرِ الْآخِرَةِ فَهَذَا أَثَرُ التَّوْبَةِ وَ إِذَا رَأَيْتُمْ الْعَبْدَ عَلَى هَذِهِ الصِّفَةِ فَهُوَ تَائِبٌ نَاصِحٌ لِنَفْسِهِ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٠

٢-١٢-٥-٤- تَوْبَةُ الْجَمْعِ

﴿٢١٤٢﴾ الرسول ﷺ: أَنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ اسْتَسْقَى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ حِينَ أَصَابَهُمْ قَحْطٌ فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِ أَنِّي لَا أَسْتَجِيبُ لَكَ وَ لَا لِمَنْ مَعَكَ وَ فَيَكُمُ نَمَامٌ قَدْ أَصَرَ عَلَى النَّمِيمَةِ فَقَالَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ يَا رَبِّ مَنْ هُوَ حَتَّى نُخْرِجَهُ مِنْ بَيْنِنَا فَقَالَ يَا مُوسَى أَنَهَاكُمْ عَنِ النَّمِيمَةِ وَ أَكُونُ نَمَامًا فَتَابُوا بِأَجْمَعِهِمْ فَسَقُوا؛ بحار الأنوار ج: ٧٢ ص: ٢٦٨

٣-١٢-٥-٤- الْعَلَانِيَةُ بِالْعَلَانِيَةِ

﴿٢١٤٣﴾ الرسول ﷺ: أَحَدُ ذَنْبٍ ذَنْبٌ تَوْبَةُ لِلسَّرِّ بِالسَّرِّ وَ لِلْعَلَانِيَةِ بِالْعَلَانِيَةِ؛ مستدرك الوسائل ج: ٥ ص: ٣٠٢

٤-١٢-٥-٤- جَمْعُ الْأَمْرِ وَ رَاجِعُ الْقَصْدِ

﴿٢١٤٤﴾ الصادق عليه السلام: فَمَكْتُوَا بَعْدَ إِدْرِيسَ عِشْرِينَ سَنَةً لَمْ تُمْطِرَ السَّمَاءُ عَلَيْهِمْ مَطَرَتْ فَلَمَّا جَهَدُوا وَ مَشَى بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ فَقَالُوا إِنَّ الَّذِي نَزَلَ بِنَا مِمَّا تَرَوْنَ بِسُؤَالِ إِدْرِيسَ عَلَيْهِ السَّلَامُ رَبِّهِ وَ قَدْ تَنَحَّى عَنَّا وَ لَا عِلْمَ لَنَا بِمَوْضِعِهِ وَ اللَّهُ أَرْحَمُ بِنَا مِنْهُ فَأَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ عَلَى أَنْ يَتَوَبُّوا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فَقَامُوا عَلَى الرَّمَادِ وَ لَبَسُوا الْمَسُوحَ وَ حَنُّوا عَلَى رُءُوسِهِمُ التُّرَابَ وَ عَجَّوْا إِلَى اللَّهِ بِالتَّوْبَةِ وَ الْاسْتِغْفَارِ وَ الْبُكَاءِ وَ التَّضَرُّعِ إِلَيْهِ فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى الْمَلِكِ الَّذِي يَأْتِي إِدْرِيسَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِطَعَامِهِ أَنْ إِخْبِسْ طَعَامَهُ عَنْهُ؛ القصص للراوندي ص: ٧٥

٥-١٢-٥-٤- لُزُومُ الْحَقِّ

﴿٢١٤٥﴾ الرسول ﷺ: قَالَ فَأَخْبَرَنِي عَنْ عَلَامَةِ الصَّادِقِ وَ عَلَامَةِ الْمُؤْمِنِ وَ عَلَامَةِ الصَّابِرِ وَ عَلَامَةِ التَّائِبِ وَ أَمَّا عَلَامَةُ التَّائِبِ فَارْبَعَةٌ النَّصِيحَةُ لِلَّهِ فِي عَمَلِهِ وَ تَرْكُ الْبَاطِلِ وَ لُزُومُ الْحَقِّ وَ الْحِرْصُ عَلَى الْخَيْرِ؛ تحف العقول ص: ١٨

٦-١٢-٥-٤- الثَّبَاتِ

﴿٢١٤٦﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ... يَسْتَعِينُ بِاللَّهِ سَائِلًا مِنْهُ الْإِسْتِقَامَةَ فِي سِرَّائِهِ وَ ضَرَائِهِ وَ يَثْبُتَ عِنْدَ الْمِحْنِ وَ الْبَلَاءِ كَيْلًا يَسْقُطَ عَنْ دَرَجَةِ التَّوَابِينَ فَإِنَّ ذَلِكَ طَهَارَةٌ مِنْ ذُنُوبِهِ وَ زِيَادَةٌ فِي عَمَلِهِ وَ رِفْعَةٌ فِي دَرَجَاتِهِ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

نحیف کند، با شب‌زنده‌داری رویش زرد، با کم‌خوراکی شکمش فرورفته، از ترس دوزخ پشتش خم، و به شوق بهشت بدنش ضعیف، از ترس عزرائیل قلبش نازک، و در فکر آخرت پوستش خشک است؛ پس نشان توبه این است. اگر بنده‌ای را با این مشخصات دیدید، او توبه‌کننده و خیرخواه خویش است.

۲-۱۲-۴-۵- توبه‌ی جمعی

﴿۲۱۴۲﴾ موسی علیه السلام در خشکسالی برای بنی اسرائیل باران خواست و خداوند تبارک و تعالی به او وحی کرد من دعای تو و همراهانت را اجابت نمی‌کنم، زیرا در میان شما فرد سخن‌چینی وجود دارد و بر این عمل خود اصرار دارد؛ موسی گفت: پروردگارا، او کیست تا از میان خود بیرونش کنیم؟ خدا فرمود: من شما را از سخن‌چینی نهی کنم، حالا خودم سخن‌چین بشوم؟ همه توبه کردند و به آن‌ها آب داده شد.

۳-۱۲-۴-۵- توبه‌ی گناه آشکارا، به صورت آشکار و علنی

﴿۲۱۴۳﴾ برای هر گناهی، توبه‌ی جدیدی انجام ده، از گناه نهان، مخفیانه و از گناه عیان، آشکارا.

۴-۱۲-۴-۵- تصمیم

﴿۲۱۴۴﴾ از بیرون رفتن ادریس از آن شهر مدت بیست سال گذشت و از آسمان حتی یک قطره باران نبارید و چون سختی به نهایت رسید، بعضی از ایشان به نزد بعضی دیگر رفته و گفتند: این مصیبتی که بر ما نازل شده است به سبب نفرینی است که ادریس در حق ما کرده و خودش هم از ما دور شده و از محل سکونتش نیز آگاه نیستیم. لذا با هم اتفاق کردند که به درگاه خدا توبه کنند. پس بر خاکستر ایستاده و لباس سیاه پوشیده و خاک بر سرهای خود پاشیده و با توبه و استغفار و اشک و زاری به درگاه او نالیدند. آن وقت خدای عزیز و جلیل به فرشته‌ای که مأمور رساندن غذای ادریس بود وحی کرد که به او غذا نرساند.

۵-۱۲-۴-۵- همراهی با حق

﴿۲۱۴۵﴾ راوی گفت: از نشانه‌های صادق، و مؤمن، و صابر، و توبه‌کار، برایم بگو. فرمود: نشان توبه‌کار چهار چیز است: کارکردن خالصانه برای خدا، ترک باطل، همراهی با حق، و حریص بودن بر خیر.

۶-۱۲-۴-۵- ثبات

﴿۲۱۴۶﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که... از خداوند متعال یاری بطلبند که او را چه در حالات خوشی و گشادگی و چه در موارد گرفتاری و ناخوشی، توفیق استقامت عطا کند. و هنگام ابتلا و شدت و فشار زندگی، ثابت‌قدم بوده، متزلزل نشود، تا مبادا از درجه‌ی توبه‌کنندگان سقوط کند؛ و بداند که پیشامدهای ناگوار و بلاها و گرفتاری‌های زندگی، موجب طهارت و بخشودگی خطاها و گناهان بوده، و سبب افزایش اعمال و بالارفتن درجاتش می‌شود.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿٢١٤٧﴾ الجواد عليه السلام: الْمُنَاجَاةُ بِطَلَبِ التَّوْبَةِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اللَّهُمَّ رَبِّ إِنِّي قَصَدْتُ إِلَيْكَ بِاخْلَاصِ تَوْبَةٍ نَصُوحٍ وَتَثْبِيتِ عَقْدٍ صَحِيحٍ وَدُعَاءِ قَلْبٍ جَرِيحٍ وَإِعْلَانِ قَوْلٍ صَرِيحٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

٧-١٢-٤-٥- الإستقامة

﴿٢١٤٨﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنَّ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحَسْرَةِ وَ... يَسْتَعِينُ بِاللَّهِ سَائِلًا مِنْهُ الْإِسْتِقَامَةَ فِي سِرَائِهِ وَضَرَائِهِ وَيَثْبُتَ عِنْدَ الْمِحَنِ وَالْبَلَاءِ كَيْلًا يَسْقُطَ عَنْ دَرَجَةِ التَّوَّابِينَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

٨-١٢-٤-٥- عَدَمُ الْعِنَادِ

﴿٢١٤٩﴾ العسكري عليه السلام: إِنْ آدَمَ عليه السلام لَمْ يَقْتَرَحْ عَلَى رَبِّهِ الْمَغْفِرَةَ لِذَنْبِهِ إِلَّا بِالتَّوْبَةِ فَكَيْفَ تَقْتَرِحُونَهَا أَنْتُمْ مَعَ عِنَادِكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٩ ص: ٣٢٠

٩-١٢-٤-٥- الإِصْلَاحُ

﴿٢١٥٠﴾ وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ الأنعام (٥٤)

﴿٢١٥١﴾ ثُمَّ إِنْ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ؛ النحل (١١٩)

﴿٢١٥٢﴾ الرسول عليه السلام: أَنَّ امْرَأَةً سَرَقَتْ خَلِيًّا فَأَتَى بِهَا النَّبِيُّ عليه السلام فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ لِي مِنْ تَوْبَةٍ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل

ج: ١٨ ص: ١٤٧

﴿٢١٥٣﴾ الصادق عليه السلام: رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا تَابَ إِلَى اللَّهِ قَبْلَ الْمَوْتِ فَإِنَّ التَّوْبَةَ مُطَهِّرَةٌ مِنْ دَنَسِ الْخَطِيئَةِ وَمُنْقِذَةٌ مِنْ شَفَا الْهَلَكَةِ فَرَضَ اللَّهُ بِهَا عَلَى نَفْسِهِ لِعِبَادِهِ الصَّالِحِينَ فَقَالَ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظِلْمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٥

١٠-١٢-٤-٥- عَمَلُ الصَّالِحِ

﴿٢١٥٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَمَّا الرَّحْمَنُ فَهُوَ غُذَّةٌ لِكُلِّ مَنْ آمَنَ بِهِ وَهُوَ اسْمٌ لَمْ يُسَمَّ بِهِ غَيْرُ الرَّحْمَنِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَأَمَّا الرَّحِيمُ فَرَحِمَ مَنْ عَصَى وَتَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا؛ بحار الأنوار

ج: ٨٩ ص: ٢٥٩

﴿٢١٥٥﴾ إِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى؛ طه (٨٢)

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۱۴۷﴾ مناجات برای درخواست قبول توبه " به نام خداوند بخشنده‌ی مهربان، خداوند، من اراده کرده‌ام با توبه‌ای خالص و با تثبیت اعتقادی صحیح و دعایی صادرشده از دلی مجروح و گفتاری واضح و صریح به‌سوی تو بیایم "

۷-۱۲-۴-۵- استقامت

﴿۲۱۴۸﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: با اشک حسرت باطن خود را از گناهان بشوید... و از خداوند متعال بخواهد که او را چه در حالات خوشی و گشادگی و چه در موارد گرفتاری و ناخوشی، توفیق استقامت عطا کند. و هنگام ابتلا و شدت و فشار زندگی، ثابت‌قدم بوده، متزلزل نشود، تا مبدا از درجه‌ی توبه‌کنندگان سقوط کند.

۸-۱۲-۴-۵- دشمنی نکردن

﴿۲۱۴۹﴾ آدم علیه السلام جز با توبه از خدای خود طلب مغفرت نکرد، شما چگونه با دشمنی و عناد، جویای مغفرت هستید؟

۹-۱۲-۴-۵- اصلاح کردن

﴿۲۱۵۰﴾ هر گاه کسانی که به آیات ما ایمان دارند نزد تو آیند، به آن‌ها بگو: "سلام بر شما پروردگارتان، رحمت را بر خود فرض کرده؛ هر کس از شما کار بدی از روی نادانی کند، سپس توبه و اصلاح (و جبران) نماید، (مشمول رحمت خدا می‌شود چرا که) او آمرزنده مهربان‌ای است."

﴿۲۱۵۱﴾ اما پروردگارت نسبت به آن‌ها که از روی جهالت، بدی کرده‌اند، سپس توبه کرده و در مقام جبران برآمده‌اند، پروردگارت بعد از آن آمرزنده و مهربان است.

﴿۲۱۵۲﴾ زنی جواهری سرقت کرد. او را نزد پیامبر بردند. گفت: ای پیامبر خدا، آیا برای من توبه وجود دارد؟ در اینجا خداوند تعالی چنین نازل فرمود: "هرکس بعد از خطایش توبه کند و روش اصلاح پیش بگیرد، خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد."

﴿۲۱۵۳﴾ خداوند رحمت کند بنده‌ای را که قبل از مرگ توبه کند. چرا که توبه، پاک‌کننده‌ی چرک گناهان و آزادکننده از لبه‌ی هلاکت است. خداوند به‌واسطه‌ی توبه، ریزش رحمت بر بندگان صالحش را بر خود واجب کرده و فرموده است: "پروردگارتان رحمت را بر خود واجب کرده؛ هرکس از شما کار بدی از روی نادانی مرتکب شود، سپس توبه و اصلاح و جبران نماید، (مشمول رحمت خدا می‌شود چرا که) او آمرزنده‌ی مهربان است. کسی که کار بدی انجام دهد یا به خود ستم کند، سپس از خداوند طلب آمرزش نماید، خدا را آمرزنده و مهربان خواهد یافت."

۱۰-۱۲-۴-۵- عمل شایسته

﴿۲۱۵۴﴾ و اما رحمان، محافظی است برای هرکس که به او ایمان بیاورد، و آن نامی است که جز بر خدا بر کس دیگری نهاده نشده است؛ و اما رحیم، یعنی به هرکس مرتکب گناه شود و توبه کند و ایمان آورد و عمل صالح انجام دهد، رحم می‌کند.

﴿۲۱۵۵﴾ و من هر که را توبه کند، و ایمان آورد، و عمل صالح انجام دهد، سپس هدایت شود، می‌آمرزم.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢١٥٦﴾ الباقر عليه السلام: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فَقَالَ لِي يَا خَيَّمَةَ أُنْلِغْ مَوَالِينَا مِنَّا السَّلَامَ وَ أَعْلِمُهُمْ أَنَّهُمْ لَمْ يَنَالُوا مَا عِنْدَ اللَّهِ إِلَّا بِالْعَمَلِ وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ سَلَمَانُ مِنَّا أَهْلُ الْبَيْتِ إِنَّمَا عَنَى بِمَعْرِفَتِنَا وَإِقْرَارِهِ بَوْلَايَتِنَا وَهُوَ قَوْلُهُ تَعَالَى خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ؛ بحار الأنوار ج: ٦٥ ص: ٥٥

١١-١٢-٥-٤- العمل بالجوارح

﴿٢١٥٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: التَّوْبَةُ عَلَى أَرْبَعَةِ دَعَائِمٍ نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَاسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَعَمَلٌ بِالْجَوَارِحِ وَعَزْمٌ أَنْ لَا يَعُودَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٨١

﴿٢١٥٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَيُّ بُنَى الْعَجَبِ مِمَّنْ يَخَافُ الْعِقَابَ فَلَمْ يَكُفْ وَرَجَا الثَّوَابَ فَلَمْ يَتُبْ وَيَعْمَلْ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٢٣٨

﴿٢١٥٩﴾ لَقِيَ إِبْلِيسُ مُوسَى فَقَالَ لِمُوسَى أَنْتَ الَّذِي اصْطَفَاكَ اللَّهُ بِرِسَالَتِهِ وَكَلَّمَكَ تَكْلِيمًا أَذْنَبْتَ وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَتُوبَ فَاشْفَعْ لِي إِلَى رَبِّي أَنْ يَتُوبَ عَلَيَّ قَالَ مُوسَى نَعَمْ فَدَعَا مُوسَى رَبَّهُ فَقِيلَ يَا مُوسَى قَدْ قُضِيَ حَاجَتُكَ فَلَقِيَ مُوسَى إِبْلِيسَ وَقَالَ قَدْ أَمَرْتُ أَنْ تَسْجُدَ بِقَبْرِ آدَمَ وَ يُنَابَ عَلَيْكَ فَاسْتَكْبَرَ وَغَضِبَ وَقَالَ لَمْ أَسْجُدْ لَهُ حَيًّا أَسْجُدُ لَهُ مَيِّتًا؛ بحار الأنوار ج: ٦٠ ص: ٢٨٠

﴿٢١٦٠﴾ الصادق عليه السلام: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ عَلَيْكُمْ بِالْوَرَعِ وَالْاجْتِهَادِ وَصِدْقِ الْحَدِيثِ وَأَدَاءِ الْأَمَانَةِ وَحُسْنِ الصَّحَابَةِ لِمَنْ صَحِبَكُمْ وَطُولِ السُّجُودِ فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ سُنَنِ الْأَوَابِينَ وَقَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ الْأَوَابُونَ هُمْ التَّوَّابُونَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٤٧٤

١٢-١٢-٥-٤- الجهد والاجتهاد

﴿٢١٦١﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنْ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحَسْرَةِ وَ... يَرُوضَ نَفْسَهُ فِي مَيْدَانِ الْجُهْدِ وَالْعِبَادَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٢١٦٢﴾ الجواد عليه السلام: إِقْبَلْ رَبِّ تَوَتَّيْ فَإِنَّهَا بِصِدْقِي مِنْ إِخْلَاصِ نِيَّتِي وَمَخْضٍ مِنْ تَصْحِيحِ بَصِيرَتِي وَاحْتِفَالٍ فِي طَوِيَّتِي وَاجْتِهَادٍ فِي لِقَاءِ سَرِيرَتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿٢١٦٣﴾ الصادق عليه السلام: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ عَلَيْكُمْ بِالْوَرَعِ وَالْاجْتِهَادِ وَصِدْقِ الْحَدِيثِ وَأَدَاءِ الْأَمَانَةِ وَحُسْنِ الصَّحَابَةِ لِمَنْ صَحِبَكُمْ وَطُولِ السُّجُودِ فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ سُنَنِ الْأَوَابِينَ وَقَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ الْأَوَابُونَ هُمْ التَّوَّابُونَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٤٧٤

١٣-١٢-٥-٤- المسارعة

﴿٢١٦٤﴾ الرضا عليه السلام: اللَّهُمَّ رَبِّ فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَابَةَ مُخْلِصِ التَّوْبَةِ وَإِقْبَالَ سَرِيحِ الْأَوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۱۵۶﴾ بر حضرت باقر علیه السلام وارد شدم، به من فرمود: خیمه سلام ما را به دوستانمان برسان و به آن‌ها برسان که به آنچه نزد خداست نمی‌رسند مگر با عمل. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: سلمان از ما اهل بیت است، یعنی به خاطر شناسایی ما و اقرار به ولایت ما. و این همان آیه‌ی قرآن است که فرمود: "و کار خوب و بد را به هم آمیختند؛ امید می‌رود که خداوند توبه‌ی آن‌ها را بپذیرد".

۱۱-۱۲-۵-۴- عمل با اعضا

﴿۲۱۵۷﴾ توبه چهار ستون دارد: ۱-پشیمانی دل. ۲- استغفار به زبان ۳- عمل به وسیله‌ی اعضا ۴- تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۲۱۵۸﴾ ای پسرکم، درشگفتم از کسی که از کیفر می‌ترسد ولی از گناه خودداری نمی‌کند؛ امید دارد پاداش دریافت کند ولی توبه نمی‌کند و باز اعمال ناشایست انجام می‌دهد.

﴿۲۱۵۹﴾ ابلیس به موسی برخورد و به او گفت: تویی که خدا به رسالت برگزیده و با تو سخن می‌گوید؟ من گناه کرده‌ام و می‌خواهم توبه کنم، نزد پروردگارم برای من شفیع و میانجی باش تا توبه‌ی مرا بپذیرد، موسی گفت: بسیار خوب، و به درگاه خدا دعا کرد و خداوند فرمود: حاجتت برآورده است، موسی ابلیس را دید و فرمود: امر شده است که به گور آدم سجده کنی تا توبه‌ات پذیرفته شود، کبر ورزید و عصبانی شد و گفت: من به زنده‌ی او سجده نکردم، به مرده‌اش سجده کنم؟

﴿۲۱۶۰﴾ ای ابامحمد، همواره پارسا باشید، و راست‌گویی، و رد امانت، و سجده‌های طولانی را پیشه‌ی خود سازید، زیرا این‌ها از روش‌های پسندیده‌ی اواین است، شنیدم که امام می‌فرمود: "اواین همان توبه‌کنندگانند."

۱۲-۱۲-۵-۴- تلاش

﴿۲۱۶۱﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: با اشک حسرت باطن خود را از گناهان بشوید و لازم است خود را در میدان کوشش و انجام وظایف بندگی تمرین و ریاضت بدهد.

﴿۲۱۶۲﴾ پروردگارا، توبه‌ی مرا بپذیر، چرا که این توبه به‌راستی از نیتی خالص و از بصیرتی ناب و صحیح، و ضمیری متمرکز و تلاشی برای نمایش باطن و بازگشتی تثبیت‌شده و شتابی برای انجام دستورات سرچشمه گرفته است.

﴿۲۱۶۳﴾ ای ابامحمد، همواره پارسا باشید، و راست‌گویی، و رد امانت، و سجده‌های طولانی را پیشه‌ی خود سازید، زیرا این‌ها از روش‌های پسندیده‌ی اواین است، شنیدم که امام می‌فرمود: "اواین همان توبه‌کنندگانند."

۱۳-۱۲-۵-۴- سرعت‌بخشیدن

﴿۲۱۶۴﴾ خداوند، توبه‌ی خالص و بازگشت سریع را بپذیر.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢١٦٥﴾ الرضا عليه السلام: اقبل رب توبتي فإنها بصدق من إخلاص نيتي و... مسارعة إلى أمرك

بطاعتي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

١٤-١٢-٥-٤- الحرص على الخير

﴿٢١٦٦﴾ الرسول ﷺ: قال فأخبرني عن علامة الصادق وعلامة المؤمن وعلامة الصابر و

علامة التائب وأما علامة التائب فأربعة النصيحة لله في عمله وترك الباطل ولزوم الحق و

الحرص على الخير؛ تحف العقول ص: ١٨

١٣-٥-٤- باب ١٣

١-١٣-٥-٤- الرياضة

﴿٢١٦٧﴾ الصادق عليه السلام: فاما توبة العام فان يغسل باطنه من الذنوب بماء الحسرة... ويروض

نفسه في ميدان الجهد والعبادة؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

٢-١٣-٥-٤- الخلوة راجع: الباب ١٠، السر بالسر

٣-١٣-٥-٤- الأربعون

﴿٢١٦٨﴾ السجاد عليه السلام: ثم ادع بدعاء إدريس عليه السلام وهو أربعون اسماً عدد أيام التوبة؛

مصباح الكفعمي ص: ٦٠٤

٤-١٣-٥-٤- الطاعة

﴿٢١٦٩﴾ الرضا عليه السلام: اقبل رب توبتي فإنها بصدق من إخلاص نيتي ومحض من تصحيح

بصيرتي واختفال في طوبيتي واجتهاد في لقاء سريرتي وتثبيت إنايتي ومسارعة إلى أمرك

بطاعتي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

٥-١٣-٥-٤- العبادة

﴿٢١٧٠﴾ ﴿أَتَرِيعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ

الرحيم؛ التوبة (١٠٤)

﴿٢١٧١﴾ إِنْكَ تَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِكَ وَتَغْفُو عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ وَتَغْفِرُ الزَّلَّاتِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص:

٣٨٢

﴿٢١٧٢﴾ السجاد عليه السلام: وَقَدْ قُلْتُ يَا إِلَهِي فِي مُحْكَمِ كِتَابِكَ إِنْكَ تَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِكَ، وَ

تَغْفُو عَنْ السَّيِّئَاتِ، وَتُحِبُّ التَّوَّابِينَ، فَأَقْبَلْ تَوْبَتِي كَمَا وَعَدْتَ، وَاعْفُ عَنْ سَيِّئَاتِي كَمَا ضَمَنْتَ، وَ

أَوْجِبْ لِي مَحَبَّتَكَ كَمَا شَرَطْتَ؛ الصحيفة ص: ١٣٨

﴿٢١٧٣﴾ الرسول ﷺ: مَنْ تَابَ وَلَمْ يَزِدْ فِي الْعِبَادَةِ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٢٤٠

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۱۶۵﴾ پروردگارا، توبه‌ی مرا بپذیر، چرا که این توبه به‌راستی از نیتی خالص و...شتابی برای انجام دستورات سرچشمه گرفته است.

۱۴-۱۲-۵-۴- زیاده‌خواهی و حرص بر خیر

﴿۲۱۶۶﴾ راوی گفت: از نشانه‌های صادق، و مؤمن، و صابر، و توبه‌کار، برایم بگو. فرمود: نشان توبه‌کار چهار چیز است: کارکردن خالصانه برای خدا، ترک باطل، همراهی با حق، و حریص بودن بر خیر.

۱۳-۵-۴- گروه ۱۳

۱-۱۳-۵-۴- تمرین، ریاضت

﴿۲۱۶۷﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: باطن خود را با اشک حسرت از گناهان بشوید...و نفس خود را در میدان کوشش و انجام وظائف بندگی تمرین و ریاضت بدهد.

۲-۱۳-۵-۴- خلوت ر.به: السِّرُّ بِالسِّرِّ

۳-۱۳-۵-۴- چله‌نشینی

﴿۲۱۶۸﴾ سپس با دعای ادريس عليه السلام دعا کن. و محتوای آن چهل اسم، به تعداد روزهای توبه است.

۴-۱۳-۵-۴- فرمانبرداری

﴿۲۱۶۹﴾ پروردگارا، توبه‌ی مرا بپذیر، چرا که این توبه به‌راستی از نیتی خالص و از بصیرتی ناب و صحیح، و ضمیری متمرکز و تلاشی برای نمایش باطن و بازگشتی تثبیت‌شده و شتابی برای انجام دستورات سرچشمه گرفته است.

۵-۱۳-۵-۴- عبادت

﴿۲۱۷۰﴾ آیا نمی‌دانستند که فقط خداوند توبه را از بندگان می‌پذیرد، و صدقات را می‌گیرد، و خداوند توبه‌پذیر و مهربان است؟

﴿۲۱۷۱﴾ تو توبه‌ی بندگان را می‌پذیری، و بدی‌هایشان را عفو می‌کنی و از لغزش‌هایشان درمی‌گذری.

﴿۲۱۷۲﴾ خدایا، تو در کتاب محکمت گفته‌ای که توبه را از بندگان می‌پذیری، و از بدکاری‌های ایشان درمی‌گذری، و توبه‌کنندگان را دوست می‌داری. پس چنان که وعده کرده‌ای توبه‌ی مرا بپذیر، و چنان که قول داده‌ای از بدی‌هایم درگذر، و چنان که بر خود شرط کرده‌ای مرا دوست بدار.

﴿۲۱۷۳﴾ هر که توبه کند و عبادتش زیاد نشود توبه نکرده است.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿٢١٧٤﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنْ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحَسْرَةِ... وَيَرُوضَ نَفْسَهُ فِي مِيدَانِ الْجُهْدِ وَالْعِبَادَةِ؛ مُسْتَدْرِكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٢ ص: ١٣١

١٣-٥-٤- قِيَامُ اللَّيْلِ

﴿٢١٧٥﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: التَّائِبُ إِذَا لَمْ يَسْتَبِنْ عَلَيْهِ أَثَرُ التَّوْبَةِ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ يُرْضَى الْخُصَمَاءَ وَيُعِيدُ الصَّلَوَاتِ وَيَتَوَاضَعُ بَيْنَ الْخَلْقِ وَيَقِي نَفْسَهُ عَنِ الشَّهَوَاتِ وَيَهْزُلُ رَقَبَتَهُ بِصِيَامِ النَّهَارِ وَيُصْقِرُ لَوْنَهُ بِقِيَامِ اللَّيْلِ؛ مُسْتَدْرِكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٢ ص: ١٣٠

١٣-٥-٤- السَّهَرُ

﴿٢١٧٦﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنْ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحَسْرَةِ... يَسْهَرُ لَيْلَهُ وَيُظَمُّ نَهَارَهُ؛ مُسْتَدْرِكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٢ ص: ١٣١

١٣-٥-٤- الذِّكْرُ

﴿٢١٧٧﴾ الصادق عليه السلام: رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا لَمْ يُرْضَ نَفْسَهُ أَنْ يَكُونَ إِلَّا لَيْسَ نَظِيرًا لَهُ فِي دِينِهِ وَفِي كِتَابِ اللَّهِ نَجَاةً مِنَ الرَّدَى وَبَصِيرَةً مِنَ الْعَمَى وَدَلِيلًا إِلَى الْهُدَى وَشِفَاءً لِمَا فِي الصُّدُورِ فِيمَا أَمَرَكَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ مَعَ التَّوْبَةِ قَالَ اللَّهُ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ لَهُمْ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ؛ مُسْتَدْرِكُ الْوَسَائِلِ ج: ١١ ص: ٣٦٢

١٣-٥-٤- التَّسْبِيحُ

﴿٢١٧٨﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: قَالَ آدَمُ فَكَيْفَ أَصْنَعُ يَا رَبِّ حَتَّى أَكُونَ تَائِبًا تَقْبَلُ تَوْبَتِي فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى تُسَبِّحُنِي بِمَا أَنَا أَهْلُهُ وَتَعْتَرِفُ بِخَطِيئَتِكَ كَمَا أَنْتَ أَهْلُهُ وَتَتَوَسَّلُ إِلَيَّ بِالْفَاضِلِينَ الَّذِينَ عَلَّمْتُكَ أَسْمَاءَهُمْ وَفَضَّلْتُكَ بِهِمْ عَلَى مَلَائِكَتِي وَهُمْ مُحَمَّدٌ وَآلُهُ الطَّيِّبُونَ وَأَصْحَابُهُ الْخَيْرُونَ؛ بحار الأنوار ج: ٢٦ ص: ٣٣٠

١٣-٥-٤- الصَّلَاةُ

﴿٢١٧٩﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا تَوْبَةُ الرَّجُلِ الَّذِي يَكْذِبُ مُتَعَمِّدًا قَالَ الْإِسْتِغْفَارُ وَصَلَوَاتُ الْخَمْسِ تَغْسِلُ ذَلِكَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٢ ص: ٢٥١

١٣-٥-٤- الصِّيَامُ

﴿٢١٨٠﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: التَّائِبُ إِذَا لَمْ يَسْتَبِنْ عَلَيْهِ أَثَرُ التَّوْبَةِ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ يُرْضَى الْخُصَمَاءَ وَيُعِيدُ الصَّلَوَاتِ وَيَتَوَاضَعُ بَيْنَ الْخَلْقِ وَيَقِي نَفْسَهُ عَنِ الشَّهَوَاتِ وَيَهْزُلُ رَقَبَتَهُ بِصِيَامِ النَّهَارِ وَيُصْقِرُ لَوْنَهُ بِقِيَامِ اللَّيْلِ؛ مُسْتَدْرِكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٢ ص: ١٣٠

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۱۷۴﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: باطن خود را با اشک حسرت از گناهان بشوید و لازم است خود را در میدان کوشش و انجام وظایف بندگی تمرین بدهد.

۶-۱۳-۴- شب زنده داری

﴿۲۱۷۵﴾ اگر اثر توبه، بر توبه‌کار ظاهر نشود او توبه‌کار نیست. او باید صاحبان حق را راضی کند، نمازهای ازدست‌رفته را بخواند، با مردم متواضع باشد، از شهوات پرهیزد، به روزه‌گرفتن خود را نحیف کند، از شب‌زنده‌داری رویش زرد باشد.

۷-۱۳-۴- سحر خیزی

﴿۲۱۷۶﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: باطن خود را با اشک حسرت از گناهان بشوید... و شب را به بیداری و روز را با روزه سر کند.

۸-۱۳-۴- یاد

﴿۲۱۷۷﴾ خداوند رحمت کند بنده‌ای را که راضی نشود دینش به دین ابلیس شبیه باشد؛ راه تشخیص نجات از نابودی و راه جداکردن بینایی از نابینایی دل، و نیز راهنمایی به هدایت و درمان دردهای معنوی در کتاب خداست، آنجا که شما را به طلب‌آمزش به همراه توبه، امر فرموده است.

۹-۱۳-۴- تسبیح

﴿۲۱۷۸﴾ آدم گفت خدایا، چه کنم تا توبه‌کار به حساب آیم و توبه‌ام را بپذیری؟ خداوند فرمود: مرا آن‌چنان که شایسته هستم تسبیح کن و به خطای خود آن‌چنان که هستی اعتراف کن و با توسل به آن اشخاص برجسته‌ای که اسامی‌شان را به تو آموختم و تو را به واسطه‌ی آن‌ها بر فرشتگان برتری بخشیدم، به من متوسل شو، و آنان محمد و خاندان پاک و اصحاب خوب اویند.

۱۰-۱۳-۴- نماز

﴿۲۱۷۹﴾ گفتم: ای پیامبر خدا، ﷺ، توبه‌ی کسی که به‌عمد دروغ می‌گوید چیست؟ فرمود: استغفار و نمازهای پنج‌گانه، آن را می‌شوید.

۱۱-۱۳-۴- روزه

﴿۲۱۸۰﴾ اگر اثر توبه، بر توبه‌کار ظاهر نشود او توبه‌کار نیست. او باید صاحبان حق را راضی کند، نمازهای ازدست‌رفته را بخواند، با مردم متواضع باشد، از شهوات پرهیزد، به روزه‌گرفتن خود را نحیف کند، از شب‌زنده‌داری رویش زرد باشد.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢١٨١﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنْ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحَسْرَةِ وَ... يَسْهَرُ

لَيْلُهُ وَيُظِلُّ نَهَارَهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٢١٨٢﴾ الصادق عليه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ قَتَلَ مُؤْمِنًا وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ غَيْرَ أَنَّهُ حَمَلَهُ

الْغَضَبُ عَلَى أَنْ قَتَلَهُ هَلْ لَهُ تَوْبَةٌ إِنْ أَرَادَ ذَلِكَ أَوْ لَا تَوْبَةَ لَهُ فَقَالَ يُقْرَبُ بِهِ وَإِنْ لَمْ يَعْلَمْ بِهِ انْطَلَقَ إِلَى أَوْلِيَائِهِ فَأَعْلَمَهُمْ أَنَّهُ قَتَلَهُ فَإِنْ عَفَوْا عَنْهُ أَعْطَاهُمُ الدِّيَّةَ وَاعْتَقَ رَقَبَةً وَصَامَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ وَ

أَطْعَمَ سِتِّينَ مَسْكِينًا ثُمَّ تَكُونُ التَّوْبَةُ بَعْدَ ذَلِكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٥ ص: ٤٢٥

﴿٢١٨٣﴾ الصادق عليه السلام: سُئِلَ عَنِ الْمُؤْمِنِ يَقْتُلُ الْمُؤْمِنَ مُتَعَمِّدًا أَلَهُ تَوْبَةٌ فَقَالَ إِنْ كَانَ قَتَلَهُ

لَا يَمَانَهُ فَلَا تَوْبَةَ لَهُ وَإِنْ كَانَ قَتَلَهُ لِيُغْضِبَ أَوْ لِيَسَبَّ شَيْءٌ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا فَإِنَّ تَوْبَتَهُ أَنْ يُقَادَ مِنْهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ عِلْمٌ بِهِ انْطَلَقَ إِلَى أَوْلِيَائِهِ الْمَقْتُولِ فَأَقْرَبَهُمْ بِقَتْلِ صَاحِبِهِمْ فَإِنْ عَفَوْا عَنْهُ فَلَمْ يَقْتُلُوهُ

أَعْطَاهُمُ الدِّيَّةَ وَاعْتَقَ نَسَمَةً وَصَامَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ وَأَطْعَمَ سِتِّينَ مَسْكِينًا تَوْبَةً إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ

جَلَّ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٧٦

﴿٢١٨٤﴾ الصادق عليه السلام: سَأَلْتُهُ عَمَّنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا هَلْ لَهُ تَوْبَةٌ فَقَالَ لَا حَتَّى يُؤَدِّيَ دِيَّتَهُ إِلَى

أَهْلِهِ وَيُعْتِقَ رَقَبَةً وَيَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ وَيَسْتَغْفِرَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَيَتُوبَ إِلَيْهِ وَيَتَضَرَّعَ فَإِنِّي أَرْجُو أَنْ يُتَابَ عَلَيْهِ إِذَا هُوَ فَعَلَ ذَلِكَ قُلْتُ جُعِلَتْ فِدَاكَ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ يُؤَدِّي دِيَّتَهُ قَالَ

يَسْأَلُ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى يُؤَدِّيَ دِيَّتَهُ إِلَى أَهْلِهِ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ٩٦

١٢-١٣-٥-٤- الظَّمَا راجع: الصَّوْمُ

١٣-١٣-٥-٤- قَلَّةُ الْأَكْلِ

﴿٢١٨٥﴾ الحسين عليه السلام: التَّائِبُ إِذَا لَمْ يَسْتَبِنْ عَلَيْهِ أَثَرُ التَّوْبَةِ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ يُرْضَى الْخُصَمَاءُ وَ

يُعِيدُ الصَّلَوَاتِ وَيَتَوَاضَعُ بَيْنَ الْخَلْقِ وَيَقِي نَفْسَهُ عَنِ الشَّهَوَاتِ وَيَهْزِلُ رَقَبَتَهُ بِصِيَامِ النَّهَارِ وَيَصْفَرُ لَوْنَهُ بِقِيَامِ اللَّيْلِ وَيَخْمَصُ بَطْنَهُ بِقَلَّةِ الْأَكْلِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٠

١٤-١٣-٥-٤- تَحْرِيمُ الطَّعَامِ

﴿٢١٨٦﴾ الحسين عليه السلام: كَانَتْ الْأُمَمُ السَّالِفَةُ إِذَا أَذْنَبُوا كَتَبَتْ ذُنُوبَهُمْ عَلَى أَبْوَابِهِمْ وَجَعَلَتْ

تَوْبَتَهُمْ مِنَ الذُّنُوبِ أَنْ حَرَّمَتْ عَلَيْهِمْ بَعْدَ التَّوْبَةِ أَحَبَّ الطَّعَامِ إِلَيْهِمْ وَقَدْ رَفَعَتْ ذَلِكَ عَنْ أُمَّتِكَ وَجَعَلَتْ ذُنُوبَهُمْ فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ وَجَعَلَتْ عَلَيْهِمْ سُتُورًا كَثِيفَةً وَقَبِلَتْ تَوْبَتَهُمْ بِلَا

عُقُوبَةٍ وَلَا أَعَاقِبَةٍ بَأَنْ أَحْرَمَ عَلَيْهِمْ أَحَبَّ الطَّعَامِ إِلَيْهِمْ؛ بحار الأنوار ج: ١٠ ص: ٤٢

١٥-١٣-٥-٤- ذُوبُ اللَّحْمِ

﴿٢١٨٧﴾ الرضا عليه السلام: فَإِذَا دَفَعَ الرَّجُلُ إِلَى رَجُلٍ عَشْرَةَ دَرَاهِمَ عَلَى أَنْ يَرُدَّ عَلَيْهِ أَكْثَرَ مِنْهَا فَهُوَ

الرَّبَّاءُ الَّذِي نَهَى اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا آلَايَةُ عَنِّي

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۱۸۱﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: باطن خود را با اشک حسرت از گناهان بشوید... و شب را به بیداری و روز را با روزه سر کنید.

﴿۲۱۸۲﴾ از ایشان سؤال شد: برای مرد مؤمنی که در حال خشم مؤمن دیگری را با علم به ایمانش به قتل رسانده و می‌خواهد توبه کند، آیا امکان توبه وجود دارد یا خیر؟ فرمود: به قتل اقرار کند، اگر اولیای مقتول او را بخشیدند، دیه را به آن‌ها بپردازد و یک بنده آزاد کند و دو ماه پی‌درپی روزه بگیرد و به شصت مسکین طعام بدهد؛ امکان توبه، بعد از این فراهم می‌شود.

﴿۲۱۸۳﴾ پرسیدند: اگر مؤمنی مؤمن دیگری را عمداً به قتل رسانده باشد امکان توبه دارد؟ فرمود: چنانچه به خاطر ایمانش او را کشته باشد، چنین کسی توبه نخواهد داشت، ولی اگر به دلایل دیگر، یا از روی خشم یا امری از امور دنیا باشد، توبه‌اش آن است که قصاص شود، و اگر کسی اطلاع ندارد که او قاتل است، خودش نزد اولیای مقتول برود و به قتل اقرار کند، اگر او را عفو کردند و قصاص نکردند، دیه‌ی مقتول را به ایشان تسلیم، و برده‌ای هم به عنوان کفاره آزاد کند و دو ماه پی‌درپی روزه بگیرد، و شصت مسکین را هم سیر کند، و به‌سوی خدا توبه کند.

﴿۲۱۸۴﴾ در مورد کسی که مؤمنی را از روی عمد بکشد پرسیدم که آیا توبه دارد؟ فرمود: نه، مگر آنکه دیه‌اش را به اولیای مقتول بدهد، و بنده‌ای را آزاد نماید، و دو ماه پی‌درپی روزه بگیرد، و از خدای عزیز و جلیل طلب آمرزش کند، و به‌سوی او توبه و زاری کند، من امیدوارم که خداوند توبه‌اش را بپذیرد، عرض کردم: فدایت گردم، اگر مالی نداشت که دیه‌ی او را بپردازد چه کند؟ فرمود: از مسلمانان بخواهد که به او کمک کنند تا دیه‌ی مقتول را به اهلش پرداخت کند.

۱۲-۱۳-۴-۵- تشنگی ر.به: روزه

۱۳-۱۳-۴-۵- کم خوراکی

﴿۲۱۸۵﴾ اگر اثر توبه، بر توبه‌کار ظاهر نشود او توبه‌کار نیست. او باید صاحبان حق را راضی کند، نمازهای ازدست‌رفته را بخواند، با مردم متواضع باشد، از شهوات بپرهیزد، به روزه‌گرفتن خود را نحیف کند.

۱۴-۱۳-۴-۵- ممنوع کردن خوراک

﴿۲۱۸۶﴾ هرگاه امت‌های پیشین مرتکب خطا و گناه می‌شدند، گناه او را بر در خانه‌اش می‌نوشتند و توبه‌ی ایشان چنان بود که هر طعامی که به مذاق گنهکار لذیذتر و دوست‌داشتنی‌تر بود، خداوند آن طعام را بر او حرام می‌کرد. و این سختی را از امت تو برداشتیم؛ گناهان مابین بنده و خدا موجب نصب پرده‌های ضخیم می‌شود و توبه بر آن پذیرفته خواهد بود و دیگر عقوبتی در کار نیست که لذیذترین غذا بر ایشان حرام شود.

۱۵-۱۳-۴-۵- آب کردن گوشت بدن

﴿۲۱۸۷﴾ اگر مردی به دیگری ده درهم وام دهد که او پس از مدتی بیش از ده درهم بازگرداند، این همان ربایی است که خداوند نهی فرموده و گفته است: ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از مخالفت فرمان خدا بپرهیزید، و آنچه از مطالبات ربا باقی‌مانده رها کنید. منظور از این آیه این

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

بَذَلَكَ أَنْ يَرُدَّ الْفَضْلَ الَّذِي أَخَذَهُ عَلَى رَأْسِ مَالِهِ حَتَّى اللَّحْمَ الَّذِي عَلَى بَدَنِهِ مِمَّا حَمَلَهُ مِنَ الرِّبَا إِذَا تَابَ أَنْ يَضَعَ عَنْهُ ذَلِكَ اللَّحْمَ عَنْ بَدَنِهِ بِالْذُّخُولِ إِلَى الْحَمَامِ كُلِّ يَوْمٍ عَلَى الرِّيقِ هَذَا إِذَا تَابَ عَنْ أَكْلِ الرِّبَا وَأَخَذَهُ وَمُعَامَلَتَهُ؛ بحار الأنوار ج: ١٠٠ ص: ٢٢

﴿٢١٨٨﴾ وَاعْلَمْ أَنَّ الرِّبَا رِبَوَانٌ إِلَى أَنْ قَالَ وَرَبًّا يُؤْكَلُ وَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرُسُولِهِ وَ إِنْ تَبَيَّنْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ يَعْنِي أَنْ يَرُدَّ أَكْلُ الرِّبَا عَلَى صَاحِبِهِ الْفَضْلَ الَّذِي أَخَذَهُ عَنْ رَأْسِ مَالِهِ وَ رُؤْيَ حَتَّى اللَّحْمَ الَّذِي عَلَى بَدَنِهِ عَلَيْهِ أَنْ يَضَعَهُ وَإِذَا وَفَّقَ لِلتَّوْبَةِ أَدْمَنَ دُخُولَ الْحَمَامِ لِيَنْقُصَ لَحْمُهُ عَنْ بَدَنِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣ ص: ٣٣٧

١٦-١٣-٥-٤- الإعتابُ

﴿٢١٨٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لِقَاتِلِ النَّفْسِ تَوْبَةٌ إِذَا نَدِمَ وَاعْتَبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٨ ص: ٢٢٢

١٧-١٣-٥-٤- القيامُ على الرمادِ

﴿٢١٩٠﴾ الصادق عليه السلام: فَمَكَثُوا بَعْدَ إِدْرِيسَ عِشْرِينَ سَنَةً لَمْ تُمْطِرِ السَّمَاءُ عَلَيْهِمْ مَطَرَةً فَلَمَّا جَهَدُوا وَمَشَى بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ فَقَالُوا إِنَّ الَّذِي نَزَلَ بِنَا مِمَّا تَرَوْنَ بِسُؤَالِ إِدْرِيسَ عليه السلام رَبَّهُ وَقَدْ تَنَحَّى عَنَّا وَ لَا عَلِمَ لَنَا بِمَوْضِعِهِ وَاللَّهُ أَرْحَمُ بِنَا مِنْهُ فَأَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ عَلَى أَنْ يَتَوَبُّوا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فَقَامُوا عَلَى الرَّمَادِ وَ لَبَسُوا الْمَسُوحَ وَ حَنَوْا عَلَى رُءُوسِهِمُ التُّرَابَ وَ عَجَّوْا إِلَى اللَّهِ بِالتَّوْبَةِ وَ الْاسْتِغْفَارِ وَ الْبُكَاءِ وَ التَّضَرُّعِ إِلَيْهِ فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى الْمَلِكِ الَّذِي يَأْتِي إِدْرِيسَ عليه السلام بِطَعَامِهِ أَنْ إِحْبِسَ طَعَامَهُ عَنْهُ؛ القصص للراوندى ص: ٧٥

١٨-١٣-٥-٤- عِتْقُ رَقَبَةٍ

﴿٢١٩١﴾ الصادق عليه السلام: أَنَّهُ سِئِلَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ قَتَلَ مُؤْمِنًا وَ هُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ غَيْرَ أَنَّهُ حَمَلَهُ الْغَضَبُ عَلَى أَنْ قَتَلَهُ هَلْ لَهُ تَوْبَةٌ إِنْ أَرَادَ ذَلِكَ أَوْ لَا تَوْبَةَ لَهُ فَقَالَ يَقْرَبُهُ وَ إِنْ لَمْ يَعْلَمْ بِهِ انْطَلَقَ إِلَى أَوْلِيَائِهِ فَأَعْلَمَهُمْ أَنَّهُ قَتَلَهُ فَإِنْ عَفَوْا عَنْهُ أَعْطَاهُمُ الدِّيَةَ وَ أَعْتَقَ رَقَبَةً وَ صَامَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ وَ أَطْعَمَ سِتِّينَ مِسْكِينًا ثُمَّ تَكُونُ التَّوْبَةُ بَعْدَ ذَلِكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٥ ص: ٤٢٥

﴿٢١٩٢﴾ الصادق عليه السلام: سِئِلَ عَنِ الْمُؤْمِنِ يَقْتُلُ الْمُؤْمِنَ مُتَعَمِّدًا أَلَهُ تَوْبَةٌ فَقَالَ إِنْ كَانَ قَتَلَهُ لِلإِيمَانِ فَلَا تَوْبَةَ لَهُ وَ إِنْ كَانَ قَتَلَهُ لِعِصَابٍ أَوْ لِسَبَبٍ شَيْءٍ مِنَ أَمْرِ الدُّنْيَا فَإِنْ تَوْبَتَهُ أَنْ يَقَادَ مِنْهُ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ عِلْمُ بِهِ انْطَلَقَ إِلَى أَوْلِيَائِهِ الْمَقْتُولِ فَأَقْرَعَ عَنْدهُمْ بِقَتْلِ صَاحِبِهِمْ فَإِنْ عَفَوْا عَنْهُ فَلَمْ يَقْتُلُوهُ أَعْطَاهُمُ الدِّيَةَ وَ أَعْتَقَ نَسَمَةً وَ صَامَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ وَ أَطْعَمَ سِتِّينَ مِسْكِينًا تَوْبَةً إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٧٦

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

است که: آنچه افزون از سرمایه گرفته است، به صاحبش بازپس دهد، تاحدی که گوشتی که از غذای تهیه‌شده از مال ربوی بر بدنش روییده پس دهد. یعنی در صورتی موفق به توبه می‌شود که این گوشت با حمام‌رفتن هر روزه‌ی ناشتا، از بدنش آب شود؛ و این است توبه از خوردن ربا و معامله‌ی آن.

﴿۲۱۸۸﴾ بدانید که ربا دو نوع است... ربایی که خورده می‌شود و آن قول خداوند است که چنین فرموده است: "ای کسانی که ایمان آورده‌اید، اگر به‌راستی اهل ایمانید از خداوند پروا کرده و آنچه را افزون بر سرمایه‌ی خود به عنوان ربا گرفته‌اید، رها کنید. و اگر رباخواری را ترک نکنید درواقع به خدا و پیامبرش اعلان جنگ داده‌اید، ولی چنانچه توبه کنید پس همان اصل سرمایه (که به قرض داده‌اید)، متعلق به شما خواهد بود. و در این صورت نه ستم کرده‌اید و نه به شما ستم شده است." یعنی خداوند می‌خواهد که رباگیرنده آنچه را افزون بر سرمایه گرفته است به صاحبش بازپس دهد. و روایت شده است: تا حدی که گوشتی که از غذای تهیه‌شده از مال ربوی بر تن روییده، آب شود. یعنی اگر موفق به توبه شد بسیار حمام رود تا گوشت بدنش کم شود.

۱۶-۱۳-۴-۵- انصراف، بازگشت

﴿۲۱۸۹﴾ حتی برای قتل نفس، اگر پشیمان شود و خود را مورد عتاب قرار دهد، امکان توبه فراهم است.

۱۷-۱۳-۴-۵- ایستادن بر خاکستر

﴿۲۱۹۰﴾ از بیرون‌رفتن ادریس از آن شهر مدت بیست سال گذشت و از آسمان حتی یک قطره باران نبارید و چون سختی به نهایت رسید، بعضی از ایشان به نزد بعضی دیگر رفته و گفتند: این مصیبتی که بر ما نازل شده است به سبب نفرینی است که ادریس در حق ما کرده و خودش هم از ما دور شده و از محل سکونتش نیز آگاه نیستیم. لذا با هم اتفاق کردند که به درگاه خدا توبه کنند. پس بر خاکستر ایستاده و لباس سیاه پوشیده و خاک بر سرهای خود پاشیده و با توبه و استغفار و اشک و زاری به درگاه او نالیدند. آن وقت خدای عزیز و جلیل به فرشته‌ای که مأمور رساندن غذای ادریس بود وحی کرد که به او غذا نرساند.

۱۸-۱۳-۴-۵- آزاد کردن بنده

﴿۲۱۹۱﴾ از ایشان سؤال شد: برای مرد مؤمنی که در حال خشم مؤمن دیگری را با علم به ایمانش به قتل رسانده و می‌خواهد توبه کند، آیا امکان توبه وجود دارد یا خیر؟ فرمود: به قتل اقرار کند، اگر اولیای مقتول او را بخشیدند، دیه را به آن‌ها بپردازد و یک بنده آزاد کند و دو ماه پی‌درپی روزه بگیرد و به شصت مسکین طعام بدهد؛ امکان توبه، بعد از این فراهم می‌شود.

﴿۲۱۹۲﴾ پرسیدند: اگر مؤمنی مؤمن دیگری را عمداً به قتل رسانده باشد امکان توبه دارد؟ فرمود: چنانچه به خاطر ایمانش او را کشته باشد، چنین کسی توبه نخواهد داشت، ولی اگر به دلایل دیگر، یا از روی خشم یا امری از امور دنیا باشد، توبه‌اش آن است که قصاص شود، و اگر کسی اطلاع ندارد که او قاتل است، خودش نزد اولیای مقتول برود و به قتل اقرار کند، اگر او را عفو کردند و قصاص نکردند، دیه‌ی مقتول را به ایشان تسلیم، و برده‌ای هم به عنوان کفاره آزاد کند و دو ماه پی‌درپی روزه بگیرد، و شصت مسکین را هم سیر کند، و به‌سوی خدا توبه کند.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢١٩٣﴾ الصادق عليه السلام: سَأَلْتُهُ عَمَّنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا هَلْ لَهُ تَوْبَةٌ فَقَالَ لَا حَتَّى يُؤَدَّى دِيْنُهُ إِلَى أَهْلِهِ وَيُعْتَقَ رَقَبَةٌ وَيَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ وَيَسْتَغْفِرَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَيَتُوبَ إِلَيْهِ وَيَضْرَعَ فَإِنِّي أَرْجُو أَنْ يُتَابَ عَلَيْهِ إِذَا هُوَ فَعَلَ ذَلِكَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ يُؤَدَّى دِيْنُهُ قَالَ يَسْأَلُ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى يُؤَدَّى دِيْنُهُ إِلَى أَهْلِهِ؛ مِنْ لَابِحِضِرِ الْفَقِيهِ ج: ٤ ص: ٩٦

١٩-١٣-٥-٤- قَتْلُ النَّفْسِ

﴿٢١٩٤﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ البقرة (٥٤)

﴿٢١٩٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَ تَوْبَتَهُمُ النَّدَمَ وَالِاسْتِغْفَارَ وَالتَّوْبَةَ لِلْإِصْرَارِ وَكَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَوْبَتَهُمْ قَتْلُ النَّفْسِ؛ بحار الأنوار ج: ١٦ ص: ٣٤٩

﴿٢١٩٦﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ فَإِنْ مَوْسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ لَمَّا خَرَجَ إِلَى الْمِيقَاتِ رَجَعَ إِلَى قَوْمِهِ وَقَدْ عَبَدُوا الْعِجْلَ قَالَ لَهُمْ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ فَقَالُوا فَكَيْفَ نَقْتُلُ أَنْفُسَنَا فَقَالَ لَهُمْ مُوسَى اغْدُوا كُلُّ وَاحِدٍ مِنْكُمْ إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ وَمَعَهُ سِكِّينٌ أَوْ حَبِيدَةٌ أَوْ سَيْفٌ فَإِذَا صَعِدْتُ أَنَا مِنْبَرَ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَكُونُوا أَنْتُمْ مُتَلَتِّمِينَ لَا يَعْرِفُ أَحَدٌ صَاحِبَهُ فَاقْتُلُوا بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَاجْتَمَعُوا سَبْعِينَ أَلْفَ رَجُلٍ مِمَّنْ كَانُوا عَبَدُوا الْعِجْلَ إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَلَمَّا صَلَّى بِهِمْ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ وَصَعِدَ الْمَنْبَرَ أَقْبَلَ بَعْضُهُمْ يَقْتُلُ بَعْضًا حَتَّى نَزَلَ جَبْرَائِيلُ فَقَالَ قُلْ لَهُمْ يَا مُوسَى ارْفَعُوا الْقَتْلَ فَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَقَتِلْ مِنْهُمْ عَشْرَةَ أَلْفٍ وَانْزَلِ اللَّهُ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٢٢٢

٢٠-١٣-٥-٤- الْمَوْتُ

﴿٢١٩٧﴾ أَنَّهُ كَانَ فِي التَّوْرَةِ مَكْتُوبًا يَا ابْنَ آدَمَ لَا تَشْتَهِيَ تَمُوتُ حَتَّى تَتُوبَ وَأَنْتَ لَا تَتُوبُ حَتَّى تَمُوتَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ١١٩

١٤-٥-٤- باب ١٤

١-١٤-٥-٤- الْوَفَاءُ

﴿٢١٩٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: بَابُ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ لِمَنْ أَرَادَهَا فَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يَكْفُرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِذَا عَاهَدْتُمْ؛ بحار الأنوار ج: ١٠ ص: ١٠٢

٢-١٤-٥-٤- التَّوَاضُعُ

﴿٢١٩٩﴾ الحسين عليه السلام: النَّائِبُ إِذَا لَمْ يَسْتَنِ عَلَيْهِ أَثَرُ التَّوْبَةِ فَلَيْسَ بِنَائِبٍ يُرْضَى الْخُصَمَاءَ وَ يُعِيدُ الصَّلَوَاتِ وَ يَتَوَاضَعُ بَيْنَ الْخَلْقِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٠

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۱۹۳﴾ در مورد کسی که مؤمنی را از روی عمد بکشد پرسیدم که آیا توبه دارد؟ فرمود: نه، مگر آنکه دیه‌اش را به اولیای مقتول بدهد، و بنده‌ای را آزاد نماید، و دو ماه پی‌درپی روزه بگیرد، و از خدای عزیز و جلیل طلب آمرزش کند، و به‌سوی او توبه و زاری کند، من امیدوارم که خداوند توبه‌اش را بپذیرد، عرض کردم: فدایت گردم، اگر مالی نداشت که دیه‌ی او را بپردازد چه کند؟ فرمود: از مسلمانان بخواهد که به او کمک کنند تا دیه‌ی مقتول را به اهلش پرداخت کند.

۱۹-۱۳-۴-کشتن

﴿۲۱۹۴﴾ و زمانی را که موسی به قوم خود گفت: "ای قوم من، شما با انتخاب گوساله (برای پرستش) به خود ستم کردید، پس توبه کنید و به سوی خالق خود باز گردید و خود را (یکدیگر را) به قتل برسانید، این کار، برای شما در پیشگاه پروردگارتان بهتر است." سپس خداوند توبه شما را پذیرفت؛ زیرا که او توبه‌پذیر و رحیم است.

﴿۲۱۹۵﴾ خداوند در دین اسلام، شرط توبه و بازگشت را، پشیمانی و طلب آمرزش و ترک گناه قرار داد. حال آنکه شرط پذیرش توبه در بنی‌اسرائیل، کشتن بود.

﴿۲۱۹۶﴾ درباره‌ی آیه‌ی "و آن‌گاه که موسی به قوم خود گفت: ای قوم من، شما با انتخاب گوساله به خود ستم کردید، پس توبه کنید، و به‌سوی خالق خود باز گردید، و یکدیگر را به قتل برسانید،" فرمود: وقتی موسی علیه السلام به‌سوی قوم خود بازگشت و آن‌ها را مبتلا به گوساله‌پرستی دید به ایشان گفت: ای قوم، شما به نفس خود ستم کردید، پس به‌سوی خالق خود باز گردید و یکدیگر را بکشید، آن‌ها گفتند: چگونه یکدیگر را بکشیم؟ موسی فرمود: فردا همه‌ی شما در کنار بیت‌المقدس اجتماع کنید و هریک، شمشیر یا کارد یا آهن با خود بیاورید، وقتی من از منبر بنی‌اسرائیل بالا رفتم صورت خود را بیوشانید و یکدیگر را بکشید، پس روز بعد هفتاد هزار از مردانی که گوساله‌پرستی کرده بودند در کنار بیت‌المقدس اجتماع نمودند، وقتی که موسی بر آن‌ها وارد شد و از منبر بالا رفت، آن‌ها با یکدیگر درگیر شدند، در همان لحظه جبرئیل نازل شد و گفت: ای موسی، به آنان بگو، حکم قتل از میان شما برداشته شد و خداوند شما را آمرزید، گفته‌اند در این‌روز ده هزار نفر کشته شدند تا آیه‌ی پذیرش توبه این‌چنین نازل شد: "این کار، برای شما در پیشگاه پروردگارتان بهتر است." سپس خداوند توبه‌ی شما را پذیرفت؛ زیرا که او توبه‌پذیر و مهربان است."

۲۰-۱۳-۴-مرگ

﴿۲۱۹۷﴾ در تورات نوشته شده است: ای فرزند آدم، نخواه که بمیری مگر اینکه توبه کنی و تو توبه نمی‌کنی مگر اینکه بمیری.

۱۴-۵-۴-گروه ۱۴

۱-۱۴-۵-۴-وفا

﴿۲۱۹۸﴾ برای هرکس که بخواهد توبه کند، در توبه و بازگشت به‌سوی خدا باز است؛ پس با توبه‌ای خالص و پاکیزه به‌سوی خدا برگردید و امیدوار باشید که پروردگارتان گناهانتان را بیوشاند و به عهدی که با خدا می‌بندید وفادار بمانید.

۲-۱۴-۵-۴-تواضع

﴿۲۱۹۹﴾ اگر اثر توبه، بر توبه‌کار ظاهر نشود او توبه‌کار نیست. او باید صاحبان حق را راضی کند، نمازهای ازدست‌رفته را بخواند، با مردم متواضع باشد.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٣-١٤-٥-٤- برُّ الوالدين

﴿٢٢٠﴾ الرسول ﷺ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا مِنْ عَمَلٍ قَبِيحٍ إِلَّا قَدْ عَمِلْتُهُ فَهَلْ لِي مِنْ تَوْبَةٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَهَلْ مِنْ وَلَدِيكَ أَحَدٌ حَيٌّ قَالَ أَبَى قَالَ فَادْهَبْ فَبَرَّهُ قَالَ فَلَمَّا وَلَّى قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَوْ كَانَتْ أُمُّهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٥ ص: ١٧٩

٤-١٤-٥-٤- حُسْنُ الصَّحَابَةِ

﴿٢٢١﴾ الصادق ﷺ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ عَلَيْكُمْ بِالْوَرَعِ وَالِاجْتِهَادِ وَصِدْقِ الْحَدِيثِ وَآدَاءِ الْأَمَانَةِ وَحُسْنِ الصَّحَابَةِ لِمَنْ صَحِبَكُمْ وَطُولِ السُّجُودِ فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ سُنَنِ الْأَوَّابِينَ وَقَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ الْأَوَّابُونَ هُمْ التَّوَّابُونَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٤٧٤

٤-٤- حالاتُ التائبِ أثناءِ التَّوْبَةِ

١-٤-٤-١- أَسِفًا

﴿٢٢٢﴾ الصادق ﷺ: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنَّ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحَسْرَةِ وَ...يُدِيمُ الْبُكَاءَ وَالْأَسْفَ عَلَى مَا فَاتَهُ مِنْ طَاعَةِ اللَّهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

٢-٤-٤-٢- بَاكِيًا

﴿٢٢٣﴾ الصادق ﷺ: فَمَكَثُوا بَعْدَ إِدْرِيسَ عَشْرِينَ سَنَةً لَمْ تُمْطِرِ السَّمَاءُ عَلَيْهِمْ مَطْرَةً فَلَمَّا جَاهَدُوا وَمَشَى بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ فَقَالُوا إِنَّ الَّذِي نَزَلَ بِنَا مِمَّا تَرَوْنَ بِسُؤَالِ إِدْرِيسَ ﷺ رَبَّهُ وَقَدْ تَنَحَّى عَنَّا وَلاَ عِلْمَ لَنَا بِمَوْضِعِهِ وَاللَّهُ أَرْحَمُ بِنَا مِنْهُ فَأَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ عَلَى أَنْ يَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فَقَامُوا عَلَى الرَّمَادِ وَلَبَسُوا الْمَسُوحَ وَحَتُّوا عَلَى رُءُوسِهِمُ التُّرَابَ وَعَجَّوْا إِلَى اللَّهِ بِالتَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَيْهِ فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى الْمَلِكِ الَّذِي يَأْتِي إِدْرِيسَ ﷺ بِطَعَامِهِ أَنْ إِخْبِسَ طَعَامَهُ عَنْهُ؛ القصص للراوندي ص: ٧٥

﴿٢٢٤﴾ الباقر ﷺ: وَقَدْ خَفِيَ إِدْرِيسُ عَنَّا وَلاَ عِلْمَ لَنَا بِمَوْضِعِهِ وَاللَّهُ أَرْحَمُ بِنَا مِنْهُ فَأَجْمَعَ أَمْرُهُمْ عَلَى أَنْ يَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ وَيَدْعُوهُ وَيَقْرَعُوا إِلَيْهِ وَيَسْأَلُوهُ أَنْ يُمْطِرَ السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ وَعَلَى مَا حَوَتْ قُرْبَتُهُمْ فَقَامُوا عَلَى الرَّمَادِ وَلَبَسُوا الْمَسُوحَ وَحَتُّوا عَلَى رُءُوسِهِمُ التُّرَابَ وَرَجَعُوا إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِالتَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَيْهِ وَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ يَا إِدْرِيسُ أَهْلُ قُرْبَتِكَ قَدْ عَجَّوْا إِلَيَّ بِالتَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ وَأَنَا اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ أَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَأَغْفُو عَنْ السَّيِّئَةِ وَقَدْ رَحِمْتُهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ٢٧٤

﴿٢٢٥﴾ الرسول ﷺ: قَالَ آدَمُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ فَرَحِمَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى بُكَاءَهُ فَتَابَ عَلَيْهِ؛ مشكاة الأنوار ص: ٢٤

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۳-۱۴-۴-۵- نیکی به پدر و مادر

﴿۲۲۰۰﴾ مردی نزد رسول خدا ﷺ آمد و عرض کرد: ای پیامبر خدا، هیچ کار زشتی نیست مگر آنکه مرتکب شده‌ام، آیا راهی برای توبه‌ی من وجود دارد؟ رسول خدا ﷺ به او فرمود: آیا پدر و مادرت زنده‌اند؟ گفت: پدرم زنده است؛ فرمود: برو و به او نیکی کن؛ چون آن مرد رفت، رسول خدا ﷺ فرمود: کاش مادرش زنده بود.

۴-۱۴-۵-۴- خوش رفتاری

﴿۲۲۰۱﴾ ای ابامحمد، همواره پارسا باشید، و راست‌گویی، و رد امانت، و سجده‌های طولانی را پیشه‌ی خود سازید، زیرا این‌ها از روش‌های پسندیده‌ی اوابین است، شنیدم که امام می‌فرمود: "اوآیین" همان توبه‌کنندگانند.

۶-۴- حالات توبه‌کننده حین توبه

۱-۴-۶- با تأسف

﴿۲۲۰۲﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: با اشک حسرت، باطن خود را از گناهان بشوید... و گریه و تأسف بر طاعات و عبادات از دست‌رفته دائمی باشد.

۲-۴-۶- با گریه

﴿۲۲۰۳﴾ از بیرون رفتن ادریس از آن شهر مدت بیست سال گذشت و از آسمان حتی یک قطره باران نبارید و چون سختی به نهایت رسید، بعضی از ایشان به نزد بعضی دیگر رفته و گفتند: این مصیبتی که بر ما نازل شده است به سبب نفرینی است که ادریس در حق ما کرده و خودش هم از ما دور شده و از محل سکونتش نیز آگاه نیستیم. لذا با هم اتفاق کردند که به درگاه خدا توبه کنند. پس بر خاکستر ایستاده و لباس سیاه پوشیده و خاک بر سرهای خود پاشیده و با توبه و استغفار و اشک و زاری به درگاه او نالیدند. آن‌وقت خدای عزیز و جلیل به فرشته‌ای که مأمور رساندن غذای ادریس بود وحی کرد که به او غذا نرساند.

﴿۲۲۰۴﴾ ادریس از دید ما مخفی شده و محل او را نمی‌دانیم ولی خداوند از او به ما مهربان‌تر است؛ بنابراین با هم اتفاق کردند که به درگاه خدا توبه کرده و او را بخوانند و به درگاهش انابه کنند و درخواست کنند که آسمان بر آن قریه و مردمش بیارد. پس بر خاکستر ایستاده و لباس سیاه پوشیده و خاک بر سرهای خود پاشیده و با توبه و استغفار و اشک و زاری به درگاه او نالیدند. خداوند تبارک و تعالی به ادریس وحی کرد که ای ادریس، همشهریان تو با توبه و استغفار و ناله و زاری به درگاه من نالیده‌اند و من خدای بخشنده و مهربانم، توبه را می‌پذیرم و گناه را می‌بخشم و به ایشان رحم کردم.

﴿۲۲۰۵﴾ آدم علی‌ه السلام عرض کرد: پروردگاری غیر تو نیست، من به خودم ظلم کرده‌ام، مرا ببخش، زیرا تو بخشنده و مهربانی، خداوند تبارک و تعالی به گریه‌های او رحم کرد و توبه‌اش را پذیرفت.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿٢٢٠٦﴾ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى نَبِيِّهِ ﷺ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً يَعْنِي الزَّنى أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ يَعْنِي بَارْتِكَابَ ذَنْبٍ أَعْظَمَ مِنَ الزَّنا وَنَبَشَ الْقُبُورَ وَأَخَذَ الْاَكْثَفَانَ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ يَقُولُ خَافُوا اللَّهَ فَعَجَلُوا التَّوْبَةَ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ يَقُولُ عَزَّ وَجَلَّ أَتَاكَ عَبْدِي يَا مُحَمَّدُ نَائِبًا فَطَرَدْتَهُ فَأَيْنَ يَذْهَبُ وَإِلَى مَنْ يَقْصِدُ وَمَنْ يَسْأَلُ أَنْ يَغْفِرَ لَهُ ذَنْبًا غَيْرِي ثُمَّ قَالَ عَزَّ وَجَلَّ وَلَمْ يَصِرُوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ يَقُولُ لَمْ يُقِيمُوا عَلَى الزَّنى وَنَبَشَ الْقُبُورَ وَأَخَذَ الْاَكْثَفَانَ أُولَئِكَ جَزَاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّتْ تَحْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ آيَةُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ وَهُوَ يَتْلُوهَا وَهُوَ يَتَبَسَّمُ فَقَالَ لِأَصْحَابِهِ مَنْ يَدُلُّنِي عَلَى ذَلِكَ الشَّابِّ النَّائِبِ فَقَالَ مُعَاذُ بَا رَسُولُ اللَّهِ بَلَّغْنَا أَنَّهُ فِي مَوْضِعٍ كَذَا وَكَذَا فَمَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِأَصْحَابِهِ حَتَّى أَتَوْهُ إِلَى ذَلِكَ الْجَبَلِ فَصَعَدُوا إِلَيْهِ يَطْلُبُونَ الشَّابَّ فَإِذَا هُمْ بِالشَّابِّ قَائِمٍ بَيْنَ صَخْرَتَيْنِ مَغْلُولَةً يَدَاهُ إِلَى عُنُقِهِ قَدْ اسْوَدَّ وَجْهُهُ وَتَسَاقَطَتْ أَشْفَارُ عَيْنَيْهِ مِنَ الْبُكَاءِ وَهُوَ يَقُولُ يَا سَيِّدِي قَدْ أَحْسَنْتَ خَلْقِي وَأَحْسَنْتَ صُورَتِي فَلَيْتَ شِعْرِي مَاذَا تُرِيدُ بِي أَوْ فِي النَّارِ تُحْرِقُنِي أَوْ فِي جَوَارِكِ تُسَكِّنُنِي اللَّهُمَّ إِنَّكَ قَدْ أَكْثَرْتَ الْإِحْسَانَ إِلَيَّ فَأَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَيْتَ شِعْرِي مَاذَا يَكُونُ آخِرُ أَمْرِي إِلَى الْجَنَّةِ تَرْفِنِي أَمْ إِلَى النَّارِ تَسُوفُنِي اللَّهُمَّ إِنَّ خَطِيئَتِي أَعْظَمُ مِنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمِنْ كُرْسِيِّكَ الْوَاسِعِ وَعَرْشِكَ الْعَظِيمِ فَلَيْتَ شِعْرِي تَغْفِرُ خَطِيئَتِي أَمْ تَفْضَحُنِي بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَمْ يَزَلْ يَقُولُ نَحْوَ هَذَا وَهُوَ يَبْكِي وَيَحْتُو التُّرَابَ عَلَى رَأْسِهِ وَقَدْ أَحَاطَتْ بِهِ السَّبَاعُ وَصَفَتْ فَوْقَهُ الطَّيْرُ وَهُمْ يَبْكُونَ لِبُكَائِهِ فَنَادَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَطْلُقْ يَدَيْهِ مِنْ عُنُقِهِ وَنَفِضْ التُّرَابَ عَنْ رَأْسِهِ وَقَالَ يَا بُهْلُولُ أَبْشِرْ فَإِنَّكَ عَتِيقُ اللَّهِ مِنَ النَّارِ ثُمَّ قَالَ لِأَصْحَابِهِ هَكَذَا تَدَارَكُوا الذُّنُوبَ كَمَا تَدَارَكُهَا بُهْلُولُ ثُمَّ تَلَا عَلَيْهِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ وَبَشَّرَهُ بِالْجَنَّةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ٣٤٦

﴿٢٢٠٧﴾ الرسول ﷺ: أَقَامَ رُوْبَيْلٌ مَعَ قَوْمِهِ فِي قَرْيَتِهِمْ حَتَّى إِذَا دَخَلَ عَلَيْهِمْ شَوَالٌ صَرَخَ رُوْبَيْلٌ بِأَعْلَى صَوْتِهِ فِي رَأْسِ الْجَبَلِ إِلَى الْقَوْمِ أَنَا رُوْبَيْلٌ شَفِيقٌ عَلَيْكُمْ رَحِيمٌ بِكُمْ هَذَا شَوَالٌ قَدْ دَخَلَ عَلَيْكُمْ وَقَدْ أَخْبَرَكُمْ يُونُسُ نَبِيَّكُمْ وَرَسُولُ رَبِّكُمْ أَنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيْهِ أَنْ الْعَذَابَ يَنْزِلُ عَلَيْكُمْ فِي شَوَالٍ فِي وَسْطِ الشَّهْرِ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ بَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ رُسُلُهُ فَاَنْظَرُوا مَا أَنْتُمْ صَانِعُونَ فَأَفْزَعَهُمْ كَلَامُهُ وَوَقَعَ فِي قُلُوبِهِمْ تَحْقِيقُ نَزُولِ الْعَذَابِ فَاجْتَفَلُوا نَحْوَ رُوْبَيْلٍ وَقَالُوا لَهُ مَاذَا أَنْتَ تُشِيرُ بِهِ عَلَيْنَا يَا رُوْبَيْلُ فَإِنَّكَ رَجُلٌ عَالِمٌ حَكِيمٌ لَمْ نَزَلْ نَعْرِفُكَ بِالرَّقَّةِ عَلَيْنَا وَالرَّحْمَةِ لَنَا وَقَدْ بَلَّغْنَا مَا أَشَرْتَ بِهِ عَلَى يُونُسَ فِينَا فَمُرْنَا بِأَمْرِكَ وَأَشِرْ عَلَيْنَا بِرَأْيِكَ فَقَالَ لَهُمْ رُوْبَيْلٌ فَإِنِّي أَرَى لَكُمْ وَأَشِيرُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْظُرُوا وَتَعْمَدُوا إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ فِي وَسْطِ الشَّهْرِ أَنْ تَعْدِلُوا (تَعَزَّلُوا) الْأَطْفَالَ عَنِ الْأَمْهَاتِ فِي أَسْفَلِ الْجَبَلِ فِي طَرِيقِ الْأَوْدِيَةِ وَتَقْفُوا النِّسَاءَ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۲۰۶﴾ خداوند بر پیامبرش نازل کرد: " آنان که مرتکب عمل زشتی شدند " یعنی " زنا "، " یا به خود ستم کردند: یعنی گناه بزرگ‌تر از زنا که نیش قبر و بردن کفن‌هاست، " به یاد خدا افتادند و برای گناه خود آمرزش خواستند " فرمود از خدا ترسیدند و زود توبه کردند "، چه کسی جز خدا گناهان را می‌آمرزد؟ خداوند فرمود: ای محمد، بنده‌ام پیش تو آمد و او را راندی، کجا برود و که را بخواد و از که آمرزش گناه خود را بخواد جز من؟ سپس خدای عزیز و جلیل فرمود: و آگاهانه بر اعمال ناشایستشان اصرار نکردند. می‌فرماید یعنی به نیش قبور و بردن کفن‌ها ادامه ندادند؛ پاداش آنان از طرف پروردگارشان آمرزش است و بهشت‌هایی که از زیر آن نهرها روان است، در آن جاوید می‌مانند و چه خوب‌است مزد عمل‌کنندگان. چون این آیه بر پیغمبر نازل شد بیرون آمد و با تبسم این آیه را می‌خواند و به اصحابش گفت: چه کسی مرا به محل این جوان توبه‌کننده راهنمایی می‌کند؟ معاذ گفت: پیامبر خدا به من خبر رسیده که در فلان جاست. رسول خدا با اصحابش رفتند تا در کوه آن جوان را یافتند که میان دو سنگ دستها به گردن بسته و رویش سیاه شده و مژگانهایش از گریه ریخته و چنین می‌گوید: ای آقای من مرا خوش‌رو و زیبا آفریدی کاش می‌دانستم آیا می‌خواهی مرا در آتش بسوزانی یا در پناهت جای دهی؟ خدایا تو احسان و نعمت فراوان به من دادی کاش می‌دانستم سرانجامم بهشت است یا دوزخ؟ خدایا خطایم از آسمان‌ها و زمین و از کرسی و عرش عظیم بزرگتر است، کاش می‌دانستم خطایم را می‌آمرزی یا روز قیامت مرا رسوا می‌کنی؟ پیایی چنین می‌گفت و می‌گریست و خاک بر سر می‌ریخت و حیوانات دورش را گرفته و پرندگان بالای سرش صف بسته و از گریه‌ی او می‌گریستند. رسول خدا ﷺ خود را به او رسانید و دست‌هایش را از گردنش گشود و گرد از سرش زدود و فرمود: ای بهلول مژده که تو آزاد کرده‌ی خدایی از دوزخ؛ سپس به اصحابش گفت: گناهان را چنین جبران کنید که بهلول جبران کرد. سپس آنچه خدا نازل کرده بود بر او تلاوت کرد و مژده‌ی بهشتش داد.

﴿۲۲۰۷﴾ و اما روبیل همراه قوم در شهر باقی ماند، تا وقتی که ماه شوال فرارسید، آن‌گاه روبیل با صدای بلند از بالای کوه مردم را فراخواند و به آن‌ها گفت: من روبیل، دوستدار و خیرخواه شما هستم، اکنون ماه شوال فرارسیده، در حالی که پیامبر خدا یونس وقوع عذاب را در این ماه به شما اعلام کرده و خداوند هرگز خلف وعده نخواهد کرد، حال چه خواهید کرد؟ مردم با شنیدن صدای او وحشت کرده و در قلبشان نزول عذاب محقق شد و با جزع و فزع نزد او شتافتند و گفتند: ای روبیل، به نظر تو که مرد عالم و حکیمی هستی و ما تو را نسبت به خود خیرخواه و دلسوز می‌دانیم، چه باید بکنیم؟ ما می‌دانیم که تو درباره‌ی ما به یونس سفارش کردی، اکنون هم درباره‌ی امر ما نظر خود را اعلام کن تا ما به رأی تو عمل کنیم. روبیل گفت: من معتقدم منتظر طلوع فجر روز چهارشنبه‌ی وسط ماه باشید، در آن روز قبل از طلوع فجر کودکان را از مادران جدا کنید و آن‌ها را در دامنه‌ی کوه میان بیابان‌ها کنید و مادران آن‌ها را در بالای کوه نگه

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

فِي سَفْحِ الْجَبَلِ يَكُونُ هَذَا كُلُّهُ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ فَإِذَا رَأَيْتُمْ رِيحاً صَفْراً أَقْبَلَتْ مِنَ الْمَشْرِقِ فَعَجُّوا الْكَبِيرَ مِنْكُمْ وَالصَّغِيرَ بِالصُّرَاخِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَى اللَّهِ وَالتَّوْبَةِ إِلَيْهِ وَالِاسْتِغْفَارَ لَهُ وَارْفَعُوا رُءُوسَكُمْ إِلَى السَّمَاءِ وَقُولُوا رَبَّنَا ظَلَمْنَا وَكَذَبْنَا نَبِيَّكَ وَتُبْنَا إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ الْمُعَذِّبِينَ فَأَقْبِلْ تَوْبَتَنَا وَارْحَمْنَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ثُمَّ لَا تَمْلُوا مِنَ الْبُكَاءِ وَالصُّرَاخِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَى اللَّهِ وَالتَّوْبَةِ إِلَيْهِ حَتَّى تَتَوَارَى الشَّمْسُ بِالْحِجَابِ أَوْ يَكْشِفَ اللَّهُ عَنْكُمْ الْعَذَابَ قَبْلَ ذَلِكَ فَاجْمَعْ رَأْيَ الْقَوْمِ جَمِيعاً عَلَى أَنْ يَفْعَلُوا مَا أَشَارَ بِهِ عَلَيْهِمْ رُوَيْلٌ؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٩٥

﴿٢٢٠٨﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنْ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحَسْرَةِ وَ... يُدِيمُ الْبُكَاءَ وَالْأَسْفَ عَلَى مَا فَاتَهُ مِنْ طَاعَةِ اللَّهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

٣-٤-٦- بائساً

﴿٢٢٠٩﴾ الرسول (صلى الله عليه وآله): أَسْأَلُهُ أَنْ يُتُوبَ عَلَى تَوْبَةِ عَبْدٍ ذَلِيلٍ خَاضِعٍ فَقِيرٍ بَائِسٍ؛ مستدرک الوسائل

ج: ٥ ص: ١٢٠

﴿٢٢١٠﴾ اللَّهُمَّ هَذَا مَقَامُ الْبَائِسِ الْفَقِيرِ... مَكَانٌ مَنْ يَقْرُ بِخَطِيئَتِهِ وَيَعْتَرِفُ بِذُنُوبِهِ وَيَتُوبُ إِلَى

رَبِّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٦ ص: ٢٩٨

﴿٢٢١١﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): تَسْجُدُ وَتَقُولُ فِي سُجُودِكَ سَجْدَةً وَجْهِي... لَا مُتَجَبِّرٌ بَلْ بَائِسٌ فَقِيرٌ

خَائِفٌ مُسْتَجِيرٌ عَبْدٌ ذَلِيلٌ مَهِينٌ حَقِيرٌ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ؛

مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٤٣

٤-٤-٦- مُسْتَجِيرٌ

﴿٢٢١٢﴾ الرسول (صلى الله عليه وآله): أَسْأَلُهُ أَنْ يُتُوبَ عَلَى تَوْبَةِ عَبْدٍ ذَلِيلٍ خَاضِعٍ فَقِيرٍ بَائِسٍ مُسْكِنٍ مُسْتَكِينٍ

مُسْتَجِيرٍ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ١٢٠

﴿٢٢١٣﴾ اللَّهُمَّ هَذَا... مَقَامُ الْمُسْتَعِثِّ الْمُسْتَجِيرِ... مَكَانٌ مَنْ يَقْرُ بِخَطِيئَتِهِ وَيَعْتَرِفُ بِذُنُوبِهِ وَ

يَتُوبُ إِلَى رَبِّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٦ ص: ٢٩٨

﴿٢٢١٤﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): تَسْجُدُ وَتَقُولُ فِي سُجُودِكَ سَجْدَةً وَجْهِي... لَا مُتَجَبِّرٌ بَلْ بَائِسٌ فَقِيرٌ

خَائِفٌ مُسْتَجِيرٌ عَبْدٌ ذَلِيلٌ مَهِينٌ حَقِيرٌ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ؛

مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٤٣

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

دارید، وقتی دیدید باد زردی از جانب مشرق می‌وزد، همه از بزرگ و کوچک شروع به فریاد و گریه و تضرع کرده و به‌سوی خدای یگانه توبه کنید و سر خود را به‌سوی آسمان بلند کنید و بگویید: پروردگارا، ما به خودمان ستم و پیامبران را تکذیب کردیم و اکنون به‌سوی تو بازمی‌گردیم و از گناهانمان توبه می‌کنیم و اگر تو ما را نیامرزی و به ما رحم نکنی قطعاً از زیانکاران و اهل عذاب خواهیم بود، پس توبه‌ی ما را بپذیر و به ما ترحم کن، ای مهربان‌ترین مهربانان، سپس دست از گریه و تضرع و فریاد بردارید تا وقتی که خورشید با ابری پوشانده شود و خداوند عذاب را از شما برطرف کند، پس قوم تصمیم گرفتند آنچه روییل گفته بود عملی کنند.

﴿۲۲۰۸﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: با اشک حسرت، باطن خود را از گناهان بشوید... و گریه و تأسفش بر طاعات و عبادات از دست‌رفته دائمی باشد.

۳-۴-۴- گرفتار

﴿۲۲۰۹﴾ از او می‌خواهم توبه‌ی مرا بپذیرد. توبه‌ی بنده‌ای خوار، خاضع، نیازمند و گرفتار. ﴿۲۲۱۰﴾ پروردگارا، این است... موقعیت نیازمند، موقعیت کسی که به خطایش اقرار و به گناهانش اعتراف می‌کند، و به جانب پروردگارش بازمی‌گردد.

﴿۲۲۱۱﴾ سجده می‌کنی و در سجده چنین می‌گویی: صورت بر خاک نهاده‌ام... نه تنها متکبر نیستم، بلکه بی‌چیز، فقیر، ترسنده و پناه‌آورنده‌ام، بنده‌ای ذلیل و خوار و حقیرم، منزهی تو، حمد و ستایش مخصوص توست. و به درگاهت توبه و طلب آمرزش می‌کنم.

۴-۴-۴- پناه خواهند

﴿۲۲۱۲﴾ از او می‌خواهم توبه‌ی مرا بپذیرد. توبه‌ی بنده‌ای خوار، خاضع، نیازمند، گرفتار، زمین‌گیر و پناه‌آورنده.

﴿۲۲۱۳﴾ پروردگارا، این است... موقعیت شخصی که فریادرس می‌طلبد و پناه می‌جوید... موقعیت کسی که به خطایش اقرار و به گناهانش اعتراف می‌کند، و به جانب پروردگارش بازمی‌گردد.

﴿۲۲۱۴﴾ سجده می‌کنی و در سجده چنین می‌گویی: صورت بر خاک نهاده‌ام... نه تنها متکبر نیستم، بلکه بی‌چیز، فقیر، ترسنده و پناه‌آورنده‌ام، بنده‌ای ذلیل و خوار و حقیرم، منزهی تو، حمد و ستایش مخصوص توست. و به درگاهت توبه و طلب آمرزش می‌کنم.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٥-٦-٤- حَقِيرًا

﴿٢٢١٥﴾ الصادق (عليه السلام): تَسْجُدُ وَقَوْلُ فِي سُجُودِكَ سَجَدَ وَجْهِي... لَا مُنْجِبَ بِلْ بَائِسٍ فَقِيرٍ خَائِفٍ مُسْتَجِيرٍ عَبْدٌ ذَلِيلٌ مَهِينٌ حَقِيرٌ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٤٣

٦-٦-٤- خاضعاً

﴿٢٢١٦﴾ الصادق عليه السلام: أَتُوبُ إِلَيْهِ تَوْبَةُ عَبْدٍ خَاضِعٍ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢١٥

﴿٢٢١٧﴾ الرسول ﷺ: أَسْأَلُهُ أَنْ يُتُوبَ عَلَيَّ تَوْبَةَ عَبْدٍ ذَلِيلٍ خَاضِعٍ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص:

۱۲۰.

﴿٢٢١٨﴾ الصادق (عليه السلام): اللَّهُمَّ إِنَّ رَقَابَنَا لَكَ بِالتَّوْبَةِ خَاصَّةٌ وَ أَيْدِينَا إِلَيْكَ بِالرَّغْبَةِ مَبْسُوطَةٌ وَ لَا عُذْرَ لَنَا فَعْتَدَرْ وَ لَا قُوَّةَ لَنَا فَنُصِّرْ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ١٤٣

٧-٦-٤ - خائفًا

﴿٢٢١٩﴾ الصادق (عليه السلام): فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنْ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحُسْرَةِ وَ... اعْتِقَادِ
النَّدَمِ عَلَى مَا مَضَى وَ الْخَوْفِ عَلَى مَا بَقِيَ مِنْ عُمْرِهِ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

٨-٦-٤- ذللاً

﴿٢٢٢٠﴾ الرسول ﷺ: أَسْأَلُهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيَّ تَوْبَةَ عَبْدٍ ذَلِيلٍ ... لَا يَمْلِكُ لِنَفْسِهِ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَلَا مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ١٢٠

﴿٢٢٢١﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ عَلَى جَبَلٍ مِنْ جِبَالِ تِهَامَةَ وَالْمُسْلِمُونَ حَوْلَهُ إِذْ أَقْبَلَ شَيْخٌ وَبِيَدِهِ عَصَا فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ مَشِيَّةُ الْجَنِّ وَنَعْمَتُهُمْ وَعُجْبُهُمْ فَاتَى فَسَلَّمَ فَرَدَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ لَهُ مَنْ أَنْتَ فَقَالَ أَنَا هَامَةُ بْنُ الْهَمِّ بْنِ لَاقِيسَ بْنِ إِبْلِيسَ إِلَى أَنْ قَالَ قَالَ هَامَةُ فَقُلْتُ يَا نُوحُ إِنِّي مِمَّنْ شَرِكَ فِي دَمِ الْعَبْدِ الصَّالِحِ الشَّهِيدِ السَّعِيدِ هَابِيلَ بْنِ آدَمَ هَلْ تَذَرِي عِنْدَ رَبِّكَ مِنْ تَوْبَةٍ قَالَ نَعَمْ يَا هَامُ هُمْ بَخِيرٌ وَافْعَلُهُ قَبْلَ الْحَسْرَةِ وَالنَّدَامَةِ إِنِّي وَجَدْتُ فِيمَا أَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ عَمِلَ ذَنْبًا كَانَتْ مَا كَانَ وَوَالِغَا مَا بَلَغَ ثُمَّ تَابَ إِلَّا تَابَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ فَقِمِ السَّاعَةَ وَاغْسِلْ وَخِرْ لِلَّهِ سَاجِدًا فَفَعَلْتُ مَا أَمَرَنِي إِذْ نَادَى مُنَادٌ مِنَ السَّمَاءِ ارْفَعْ رَأْسَكَ قَبْلَتْ تَوْبَتُكَ فَخَرَرْتُ لِلَّهِ سَاجِدًا حَوْلًا؛ مستدرک

الوسائل ج: ٢ ص: ٥١٣

الوسائل ج: ٢ ص: ٥١٣

﴿٢٢٢٢﴾ الصادق عليه السلام: تَسْجُدُ وَتَقُولُ فِي سُجُودِكَ سَجْدَ وَجْهِ... لَا مُتَجَبِّرَ بَلْ بَائِسٌ فَقِيرٌ خَائِفٌ مُسْتَجِيرٌ عَبْدٌ ذَلِيلٌ مَهِينٌ حَقِيرٌ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٤٣

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۵-۴-۶- حقیرانه

﴿۲۲۱۵﴾ سجده می‌کنی و در سجده چنین می‌گویی: صورت بر خاک نهاده‌ام... نه تنها متکبر نیستم، بلکه بی‌چیز، فقیر، ترسنده و پناه‌آورنده‌ام، بنده‌ای ذلیل و خوار و حقیرم، منزهی تو، حمد و ستایش مخصوص توست. و به درگاهت توبه و طلب آمرزش می‌کنم.

۶-۴-۶- خاضعانه

﴿۲۲۱۶﴾ و به‌سوی او توبه می‌کنم، توبه‌ی بنده‌ای فروتن.
﴿۲۲۱۷﴾ از او می‌خواهم توبه‌ی مرا بپذیرد؛ توبه‌ی بنده‌ای خوار و خاضع.
﴿۲۲۱۸﴾ خداوند، گردنمان برای پذیرش توبه، خاضع و فروتن شده است دست‌انمان برای دستیابی به آنچه نزد توست گشوده شده، هیچ عذری نداریم که بهانه‌جویی کنیم و هیچ توانی نداریم که بتوانیم عذابت را تحمل کنیم.

۷-۴-۶- ترسان

﴿۲۲۱۹﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: با اشک حسرت، باطن خود را از گناهان بشوید... بر گذشته پشیمان و نادم، و نسبت به آینده نگران و هراسان باشد.

۸-۴-۶- ذلیلانه

﴿۲۲۲۰﴾ از او می‌خواهم توبه‌ی مرا بپذیرد. توبه‌ی بنده‌ای خوار... که نفع و ضرر و زندگی و مرگ و برخاستن از قبر، در اختیار او نیست.
﴿۲۲۲۱﴾ روزی پیامبر ﷺ بر کوهی از کوه‌های تهامه نشسته و مسلمانان دور ایشان بودند؛ مردی با عصایی در دست نزدیک شد. رسول خدا ﷺ فرمود: راه رفتنش به راه رفتن با تکبر جن شبیه است. سپس رسول خدا ﷺ رو به او کرد و گفت: تو کیستی؟ گفت: من هامه پسر هیم پسر لاتیس پسر ابلیس هستم... هامه گفت: ای نوح، من از کسانی هستم که در قتل بنده‌ی صالح و سعادت‌مند، - هابیل پسر آدم - شرکت داشتم. آیا راهی برای توبه‌ی من نزد پروردگارت می‌شناسی؟ نوح فرمود: ای هام، به‌سوی خیر بشتاب و آن را قبل از حسرت و پشیمانی عملی کن. در آنچه خداوند تبارک و تعالی بر من نازل فرموده است چنین یافتیم: بنده‌ای نیست که گناهی مرتکب شود - هر گناهی و به هر میزان - سپس توبه کند، مگر اینکه خداوند متعال توبه‌ی او را می‌پذیرد. پس همین الآن بلند شو غسل کن و خاضعانه برای خداوند به سجده بیفت. من آنچه را که نوح امر کرد انجام دادم. آن‌گاه منادی از آسمان ندا داد سرت را بالا بگیر، توبه‌ی تو مورد قبول واقع شده است. پس به شکرانه‌ی آن، یک سال در حال سجده بودم.

﴿۲۲۲۲﴾ سجده می‌کنی و در سجده چنین می‌گویی: صورت بر خاک نهاده‌ام... نه تنها متکبر نیستم، بلکه بی‌چیز، فقیر، ترسنده و پناه‌آورنده‌ام، بنده‌ای ذلیل و خوار و حقیرم، منزهی تو، حمد و ستایش مخصوص توست. و به درگاهت توبه و طلب آمرزش می‌کنم.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢٢٣﴾ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى نَبِيِّهِ ﷺ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً يَعْنِي الزَّنى أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ يَعْنِي بَارْتِكَابَ ذَنْبٍ أَكْثَرَ مِنَ الزَّنى وَنَبَشَ الْقُبُورَ وَأَخَذَ الْأَكْفَانَ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ يَقُولُ خَافُوا اللَّهَ فَعَجَّلُوا التَّوْبَةَ وَمَنْ يَغْفِرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ يَقُولُ عَزَّ وَجَلَّ أَتَاكَ عَبْدِي يَا مُحَمَّدُ نَائِبًا فَطَرَدْتَهُ فَأَيْنَ يَذْهَبُ وَإِلَى مَنْ يَقْصِدُ وَمَنْ يَسْأَلُ أَنْ يَغْفِرَ لَهُ ذَنْبًا غَيْرِي ثُمَّ قَالَ عَزَّ وَجَلَّ وَلَمْ يَصِرُوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ يَقُولُ لَمْ يُقِيمُوا عَلَى الزَّنى وَنَبَشَ الْقُبُورَ وَأَخَذَ الْأَكْفَانَ أَوْلَيْكَ جَزَاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّتْ تَحْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ آيَةٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ وَهُوَ يَتْلُوهَا وَهُوَ يَتَبَسَّمُ فَقَالَ لِأَصْحَابِهِ مَنْ يَدُلُّنِي عَلَى ذَلِكَ الشَّابِّ النَّائِبِ فَقَالَ مُعَاذُ بَا رَسُولُ اللَّهِ بَلَّغْنَا أَنَّهُ فِي مَوْضِعٍ كَذَا وَكَذَا فَمَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِأَصْحَابِهِ حَتَّى أَتَوْهُ إِلَى ذَلِكَ الْجَبَلِ فَصَعِدُوا إِلَيْهِ يَطْلُبُونَ الشَّابَّ فَإِذَا هُمْ بِالشَّابِّ قَائِمٍ بَيْنَ صَخْرَتَيْنِ مَغْلُولَةً يَدَاهُ إِلَى عُنُقِهِ قَدْ اسْوَدَّ وَجْهُهُ وَتَسَاقَطَتْ أَشْفَارُ عَيْنَيْهِ مِنَ الْبُكَاءِ وَهُوَ يَقُولُ يَا سَيِّدِي قَدْ أَحْسَنْتَ خَلْقِي وَأَحْسَنْتَ صُورَتِي فَلَيْتَ شِعْرِي مَاذَا تُرِيدُ بِي أَفِي النَّارِ تُحْرِقُنِي أَوْ فِي جَوَارِكِ تُسَكِّنُنِي اللَّهُمَّ إِنَّكَ قَدْ أَكْثَرْتَ الْإِحْسَانَ إِلَيَّ فَأَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَيْتَ شِعْرِي مَاذَا يَكُونُ آخِرُ أَمْرِي إِلَى الْجَنَّةِ تَرْفِنِي أَمْ إِلَى النَّارِ تَسْوَفُنِي اللَّهُمَّ إِنَّ خَطِيئَتِي أَكْثَرُ مِنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمِنْ كُرْسِيِّكَ الْوَاسِعِ وَعَرْشِكَ الْعَظِيمِ فَلَيْتَ شِعْرِي تَغْفِرُ خَطِيئَتِي أَمْ تَفْضَحُنِي بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَمْ يَزَلْ يَقُولُ نَحْوَ هَذَا وَهُوَ يَبْكِي وَيَحْتُو التُّرَابَ عَلَى رَأْسِهِ وَقَدْ أَحَاطَتْ بِهِ السَّبَاعُ وَصَفَتْ فَوْقَهُ الطَّيْرُ وَهُمْ يَكُونُ لِبُكَائِهِ فِدْنًا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَطْلَقَ يَدَيْهِ مِنْ عُنُقِهِ وَنَفَضَ التُّرَابَ عَنْ رَأْسِهِ وَقَالَ يَا بُهْلُولُ أَبْشِرْ فَإِنَّكَ عَتِيقُ اللَّهِ مِنَ النَّارِ ثُمَّ قَالَ لِأَصْحَابِهِ هَكَذَا تَدَارَكُوا الذُّنُوبَ كَمَا تَدَارَكُهَا بُهْلُولُ ثُمَّ تَلَا عَلَيْهِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ وَبَشَّرَهُ بِالْجَنَّةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ٣٤٦

﴿٢٢٤﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): فَمَكَّنُوا بَعْدَ إِدْرِيسَ عَشْرِينَ سَنَةً لَمْ تُمْطِرِ السَّمَاءُ عَلَيْهِمْ مَطْرَةً فَلَمَّا جَاهَدُوا وَمَشَى بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ فَقَالُوا إِنَّ الَّذِي نَزَلَ بِنَا مِمَّا تَرَوْنَ بِسُؤَالِ إِدْرِيسَ (عليه السلام) رَبَّهُ وَقَدْ تَنَحَّى عَنَّا وَلاَ عِلْمَ لَنَا بِمَوْضِعِهِ وَاللَّهُ أَرْحَمُ بِنَا مِنْهُ فَاجْمَعُوا أَمْرَهُمْ عَلَى أَنْ يَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فَقَامُوا عَلَى الرَّمَادِ وَلَبَسُوا الْمَسُوحَ وَحَتُوا عَلَى رُءُوسِهِمُ التُّرَابَ وَعَجَّوْا إِلَى اللَّهِ بِالتَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَيْهِ فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى الْمَلِكِ الَّذِي يَأْتِي إِدْرِيسَ (عليه السلام) بِطَعَامِهِ أَنْ إِحْبِسْ طَعَامَهُ عَنْهُ؛ لقصص للراوندي ص: ٧٥

٩-٤-٢٠ راجعاً

﴿٢٢٥﴾ الْبَاقِرُ (عليه السلام): وَقَدْ خَفِيَ إِدْرِيسُ عَنَّا وَلاَ عِلْمَ لَنَا بِمَوْضِعِهِ وَاللَّهُ أَرْحَمُ بِنَا مِنْهُ فَاجْمَعْ أَمْرَهُمْ عَلَى أَنْ يَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ وَيَدْعُوهُ وَيَقْزَعُوا إِلَيْهِ وَيَسْأَلُوهُ أَنْ يُمْطِرَ السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ وَعَلَى مَا

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۲۳﴾ خداوند بر پیامبرش نازل کرد: " آنان که مرتکب عمل زشتی شدند " یعنی " زنا " ، " یا به خود ستم کردند: یعنی گناه بزرگ‌تر از زنا که نبش قبر و بردن کفن‌هاست، " به یاد خدا افتادند و برای گناه خود آمرزش خواستند " فرمود از خدا ترسیدند و زود توبه کردند " ، چه کسی جز خدا گناهان را می‌آمرزد؟ خداوند فرمود: ای محمد، بنده‌ام پیش تو آمد و او را راندی، کجا برود و که را بخواهد و از که آمرزش گناه خود را بخواهد جز من؟ سپس خدای عزیز و جلیل فرمود: و آگاهانه بر اعمال ناشایستشان اصرار نکردند. می‌فرماید یعنی به نبش قبور و بردن کفن‌ها ادامه ندادند؛ پاداش آنان از طرف پروردگارشان آمرزش است و بهشت‌هایی که از زیر آن نهرها روان است، در آن جاوید می‌مانند و چه خوب است مزد عمل‌کنندگان. چون این آیه بر پیغمبر نازل شد بیرون آمد و با تبسم این آیه را می‌خواند و به اصحابش گفت: چه کسی مرا به محل این جوان توبه‌کننده راهنمایی می‌کند؟ معاذ گفت: پیامبر خدا به من خبر رسیده که در فلان جاست. رسول خدا با اصحابش رفتند تا در کوه آن جوان را یافتند که میان دو سنگ دستها به گردن بسته و رویش سیاه شده و مژگانهایش از گریه ریخته و چنین می‌گوید: ای آقای من مرا خوش‌رو و زیبا آفریدی کاش می‌دانستم آیا می‌خواهی مرا در آتش بسوزانی یا در پناهت جای دهی؟ خدایا تو احسان و نعمت فراوان به من دادی کاش می‌دانستم سرانجامم بهشت است یا دوزخ؟ خدایا خطایم از آسمان‌ها و زمین و از کرسی و عرش عظیم بزرگتر است، کاش می‌دانستم خطایم را می‌آمرزی یا روز قیامت مرا رسوا می‌کنی؟ پیایی چنین می‌گفت و می‌گریست و خاک بر سر می‌ریخت و حیوانات دورش را گرفته و پرندگان بالای سرش صف بسته و از گریه‌ی او می‌گریستند. رسول خدا ﷺ خود را به او رسانید و دست‌هایش را از گردنش گشود و گرد از سرش زدود و فرمود: ای بهلول مژده که تو آزاد کرده‌ی خدایی از دوزخ؛ سپس به اصحابش گفت: گناهان را چنین جبران کنید که بهلول جبران کرد. سپس آنچه خدا نازل کرده بود بر او تلاوت کرد و مژده‌ی بهشتش داد.

﴿۲۲۴﴾ از بیرون رفتن ادریس از آن شهر مدت بیست سال گذشت و از آسمان حتی یک قطره باران نبارید و چون سختی به نهایت رسید، بعضی از ایشان به نزد بعضی دیگر رفته و گفتند: این مصیبتی که بر ما نازل شده است به سبب نفرینی است که ادریس در حق ما کرده و خودش هم از ما دور شده و از محل سکونتش نیز آگاه نیستیم. لذا با هم اتفاق کردند که به درگاه خدا توبه کنند. پس بر خاکستر ایستاده و لباس سیاه پوشیده و خاک بر سرهای خود پاشیده و با توبه و استغفار و اشک و زاری به درگاه او نالیدند. آن وقت خدای عزیز و جلیل به فرشته‌ای که مأمور رساندن غذای ادریس بود وحی کرد که به او غذا نرساند.

۹-۴-۶ با درخواست بازگشت

﴿۲۲۵﴾ ادریس از دید ما مخفی شده و محل او را نمی‌دانیم ولی خداوند از او به ما مهربان‌تر است؛ بنابراین با هم اتفاق کردند که به درگاه خدا توبه کرده و او را بخوانند و به درگاهش انابه کنند و درخواست کنند که آسمان بر آن قریه و مردمش ببارد. پس بر خاکستر ایستاده و لباس

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

حَوَتْ قَرِينَتُهُمْ فَقَامُوا عَلَى الرَّمَادِ وَلَبَسُوا الْمُسُوحَ وَحَتَّوْا عَلَى رُءُوسِهِمُ التُّرَابَ وَرَجَعُوا إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِالتَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَيْهِ وَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ يَا إِدْرِيسُ أَهْلُ قَرِينَتِكَ قَدْ عَجَّوْا إِلَى بِالتَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ وَأَنَا اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ أَقْبِلُ التَّوْبَةَ وَاعْفُ عَنِ السَّيِّئَةِ وَقَدْ رَحِمْتُهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ٢٧٤

١٠-٦-٤- راغباً طالباً

﴿٢٢٢٦﴾ هَذَا مَقَامُ التَّائِبِ الرَّاغِبِ إِلَيْكَ فِي فَكَاكِ رَقَّتِي مِنَ النَّارِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٢ ص: ٢٧٠

﴿٢٢٢٧﴾ هَذَا مَقَامُ الْعَائِدِ بِكَ مِنَ النَّارِ التَّائِبِ الطَّالِبِ الرَّاغِبِ إِلَى اللَّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٢٧٤

١١-٦-٤- مسكيناً

﴿٢٢٢٨﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): أَتُوبُ إِلَيْهِ تَوْبَةً عَبْدٍ... مسكين؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢١٥

﴿٢٢٢٩﴾ الرُّسُولُ (عليه السلام): أَسْأَلُهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيَّ تَوْبَةً عَبْدٍ ذَلِيلٍ خَاضِعٍ فَقِيرٍ بَائِسٍ مَسْكِينٍ؛

مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ١٢٠

١٢-٦-٤- مُشْفِقاً

﴿٢٢٣٠﴾ السَّجَّادُ (عليه السلام): أَتُوبُ إِلَيْكَ فِي مَقَامِي هَذَا تَوْبَةً... مُشْفِقٍ مِمَّا اجْتَمَعَ عَلَيْهِ؛ الصحيفة ص: ٦٤

﴿٢٢٣١﴾ اللَّهُمَّ هَذَا مَقَامٌ...الْوَجَلِ الْمُشْفِقِ مَكَانٌ مَنْ يَقْرُءُ بِخَطِيبَتِهِ وَيَعْرِفُ بِذُنُوبِهِ وَيَتُوبُ إِلَى رَبِّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٦ ص: ٢٩٨

١٣-٦-٤- مُسْتَضْرَحاً

﴿٢٢٣٢﴾ الرُّسُولُ (عليه السلام): أَقَامَ رُوَيْبِلٌ مَعَ قَوْمِهِ فِي قَرِينَتِهِمْ حَتَّى إِذَا دَخَلَ عَلَيْهِمْ شَوَالٌ صَرَخَ رُوَيْبِلٌ

بِأَعْلَى صَوْتِهِ فِي رَأْسِ الْجَبَلِ إِلَى الْقَوْمِ أَنَا رُوَيْبِلٌ شَفِيقٌ عَلَيْكُمْ رَحِيمٌ بِكُمْ هَذَا شَوَالٌ قَدْ دَخَلَ عَلَيْكُمْ وَقَدْ أَخْبَرَكُمْ يُونُسُ نَبِيَّكُمْ وَرَسُولُ رَبِّكُمْ أَنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيْهِ أَنْ الْعَذَابَ يَنْزِلُ عَلَيْكُمْ فِي شَوَالٍ فِي وَسْطِ الشَّهْرِ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ بَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ رَسُولُهُ فَاَنْظَرُوا مَا أَنْتُمْ صَانِعُونَ فَأَفْرَعَهُمْ كَلَامُهُ وَوَقَعَ فِي قُلُوبِهِمْ تَحْقِيقُ نَزُولِ الْعَذَابِ فَاجْفَلُوا نَحْوَ رُوَيْبِلٍ وَقَالُوا لَهُ مَاذَا أَنْتَ تُشِيرُ بِهِ عَلَيْنَا يَا رُوَيْبِلُ فَإِنَّكَ رَجُلٌ عَالِمٌ حَكِيمٌ لَمْ نَزَلْ نَعْرِفُكَ بِالرَّقَّةِ عَلَيْنَا وَالرَّحْمَةِ لَنَا وَقَدْ بَلَّغْنَا مَا أَشَرْتَ بِهِ عَلَيَّ يُونُسُ فِينَا فَمَرْنَا بِأَمْرِكَ وَأَشِيرْ عَلَيْنَا بِرَأْيِكَ فَقَالَ لَهُمْ رُوَيْبِلُ فَإِنِّي أَرَى لَكُمْ وَأَشِيرُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْظَرُوا وَتَعْمَدُوا إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ فِي وَسْطِ الشَّهْرِ أَنْ تَعْدِلُوا (تَعَزَّلُوا) الْأَطْفَالَ عَنِ الْأَمْهَاتِ فِي أَسْفَلِ الْجَبَلِ فِي طَرِيقِ الْأَوْدِيَةِ وَتَقِفُوا النِّسَاءَ فِي سَفْحِ الْجَبَلِ يَكُونُ هَذَا كُلُّهُ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ فَإِذَا رَأَيْتُمْ رِيحاً صَفْراً أَقْبَلَتْ مِنَ الْمَشْرِقِ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

سیاه پوشیده و خاک بر سرهای خود پاشیده و با توبه و استغفار و اشک و زاری به درگاه او نالیدند. خداوند تبارک و تعالی به ادريس وحی کرد که ای ادريس، همشهریان تو با توبه و استغفار و ناله و زاری به درگاه من نالیده‌اند و من خدای بخشنده و مهربانم، توبه را می‌پذیرم و گناه را می‌بخشم و به ایشان رحم کردم.

۱۰-۴-۶ با تمایل و خواست

﴿۲۲۲۶﴾ این موقعیت توبه‌کننده‌ای است که امیدوار است که تو از آتش آزادش کنی.
﴿۲۲۲۷﴾ این موقعیت کسی است که به تو پناه آورده، به‌سوی خدا باز می‌گردد، او را می‌طلبند و به او تمایل دارد.

۱۱-۴-۶ فقیرانه

﴿۲۲۲۸﴾ به‌سوی او توبه می‌کنم، توبه‌ی بنده‌ای بینوا.
﴿۲۲۲۹﴾ از او می‌خواهم توبه‌ی مرا بپذیرد. توبه‌ی بنده‌ای خوار، خاضع، نیازمند، گرفتار و زمین‌گیر.

۱۲-۴-۶ دل‌نگران

﴿۲۲۳۰﴾ در این موقعیتی که قرار دارم، به‌سوی تو باز می‌گردم... توبه‌ی کسی که از آنچه (از بدی) بر او گرد آمده، ترسان است.
﴿۲۲۳۱﴾ پروردگارا، این موقعیت... شخص هراسان و بیمناک، و موقعیت کسی است که به خطایش اقرار و به گناهانش اعتراف و به درگاه خداوند توبه می‌کند.

۱۳-۴-۶ فریادرس خواهانه

﴿۲۲۳۲﴾ و اما روبیل همراه قوم در شهر باقی ماند، تا وقتی که ماه شوال فرارسید، آن‌گاه روبیل با صدای بلند از بالای کوه مردم را فراخواند و به آن‌ها گفت: من روبیل، دوستدار و خیرخواه شما هستم، اکنون ماه شوال فرارسیده، در حالی که پیامبر خدا یونس وقوع عذاب را در این ماه به شما اعلام کرده و خداوند هرگز خلف وعده نخواهد کرد، حال چه خواهید کرد؟ مردم با شنیدن صدای او وحشت کرده و در قلبشان نزول عذاب محقق شد و با جزع و فزع نزد او شتافتند و گفتند: ای روبیل، به نظر تو که مرد عالم و حکیمی هستی و ما تو را نسبت به خود خیرخواه و دلسوز می‌دانیم، چه باید بکنیم؟ ما می‌دانیم که تو درباره‌ی ما به یونس سفارش کردی، اکنون هم درباره‌ی امر ما نظر خود را اعلام کن تا ما به رأی تو عمل کنیم. روبیل گفت: من معتقدم منتظر طلوع فجر روز چهارشنبه‌ی وسط ماه باشید، در آن روز قبل از طلوع فجر کودکان را از مادران جدا کنید و آن‌ها را در دامنه‌ی کوه میان بیابان رها کنید و مادران آن‌ها را در بالای کوه نگه دارید، وقتی دیدید باد زردی از جانب مشرق می‌وزد، همه از بزرگ و کوچک شروع به فریاد و

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

فَعَجُّوا الْكَبِيرُ مِنْكُمْ وَالصَّغِيرُ بِالصُّرَاخِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَى اللَّهِ وَالتَّوْبَةِ إِلَيْهِ وَالِاسْتِغْفَارِ لَهُ وَارْفَعُوا رُءُوسَكُمْ إِلَى السَّمَاءِ وَقُولُوا رَبَّنَا ظَلَمْنَا وَكَذَبْنَا نَبِيَّكَ وَثَبْنَا إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ الْمُعَذِّبِينَ فَاقْبَلْ تَوْبَتَنَا وَارْحَمْنَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ثُمَّ لَا تَمْلُوا مِنَ الْبُكَاءِ وَالصُّرَاخِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَى اللَّهِ وَالتَّوْبَةِ إِلَيْهِ حَتَّى تَتَوَارَى الشَّمْسُ بِالْحِجَابِ أَوْ يَكْشِفَ اللَّهُ عَنْكُمْ الْعَذَابَ قَبْلَ ذَلِكَ فَاجْمَعْ رَأْيَ الْقَوْمِ جَمِيعاً عَلَى أَنْ يَفْعَلُوا مَا أَسَارَ بِهِ عَلَيْهِمْ

رُوبِيل؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٩٥

١٤-٦-٤ - مُتَضَرَّعاً

﴿٢٢٣٣﴾ كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ مَلِكٌ فِي زَمَانٍ شَعِيًّا وَهُمْ مُتَابِعُونَ مُطِيعُونَ لِلَّهِ ثُمَّ إِنَّهُمْ ابْتَدَعُوا الْبِدْعَ فَأَتَاهُمْ مَلِكُ بَابِلَ وَكَانَ نَبِيُّهُمْ يُخْبِرُهُمْ بِغَضَبِ اللَّهِ عَلَيْهِمْ فَلَمَّا نَظَرُوا إِلَى مَا لَا قِبَلَ لَهُمْ مِنَ الْجُنُودِ تَابُوا وَتَضَرَّعُوا فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْ شَعِيًّا أَنِّي قَبِلْتُ تَوْبَتَهُمْ لِصَلَاحِ آبَائِهِمْ وَمَلِكُهُمْ كَانَ قَرَحَةً بِسَاقِهِ وَكَانَ عَبْدًا صَالِحًا؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ١٦١

﴿٢٢٣٤﴾ الرَّسُولُ ﷺ أَقَامَ رُوبِيلٌ مَعَ قَوْمِهِ فِي قَرْيَتِهِمْ حَتَّى إِذَا دَخَلَ عَلَيْهِمْ شَوَالٌ صَرَخَ رُوبِيلٌ بِأَعْلَى صَوْتِهِ فِي رَأْسِ الْجَبَلِ إِلَى الْقَوْمِ أَنَا رُوبِيلٌ شَفِيقٌ عَلَيْكُمْ رَحِيمٌ بِكُمْ هَذَا شَوَالٌ قَدْ دَخَلَ عَلَيْكُمْ وَقَدْ أَخْبَرَكُمْ يُونُسُ نَبِيُّكُمْ وَرَسُولُ رَبِّكُمْ أَنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيْهِ أَنْ الْعَذَابَ يَنْزِلُ عَلَيْكُمْ فِي شَوَالٍ فِي وَسْطِ الشَّهْرِ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ بَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ رُسُلُهُ فَاَنْظُرُوا مَا أَنْتُمْ صَانِعُونَ فَأَفْزَعَهُمْ كَلَامُهُ وَوَقَعَ فِي قُلُوبِهِمْ تَحْقِيقُ نَزُولِ الْعَذَابِ فَأَجْفَلُوا نَحْوَ رُوبِيلٍ وَقَالُوا لَهُ مَاذَا أَنْتَ تُشِيرُ بِهِ عَلَيْنَا يَا رُوبِيلُ فَإِنَّكَ رَجُلٌ عَالِمٌ حَكِيمٌ لَمْ نَزَلْ نَعْرِفُكَ بِالرَّقَّةِ عَلَيْنَا وَالرَّحْمَةِ لَنَا وَقَدْ بَلَّغْنَا مَا أَشَرْتَ بِهِ عَلَى يُونُسَ فِينَا فَمَرْنَا بِأَمْرِكَ وَأَشِرْ عَلَيْنَا بِرَأْيِكَ فَقَالَ لَهُمْ رُوبِيلُ فَإِنِّي أَرَى لَكُمْ وَأُشِيرُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْظُرُوا وَتَعْمَدُوا إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ فِي وَسْطِ الشَّهْرِ أَنْ تَعْدِلُوا (تَعَزَّلُوا) الْأَطْفَالَ عَنِ الْأَمْهَاتِ فِي أَسْفَلِ الْجَبَلِ فِي طَرِيقِ الْأَوْدِيَةِ وَتَقِفُوا النِّسَاءَ فِي سَفْحِ الْجَبَلِ يَكُونُ هَذَا كُلُّهُ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ فَإِذَا رَأَيْتُمْ رِيحاً صَفْراً أَقْبَلَتْ مِنَ الْمَشْرِقِ فَعَجُّوا الْكَبِيرُ مِنْكُمْ وَالصَّغِيرُ بِالصُّرَاخِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَى اللَّهِ وَالتَّوْبَةِ إِلَيْهِ وَالِاسْتِغْفَارِ لَهُ وَارْفَعُوا رُءُوسَكُمْ إِلَى السَّمَاءِ وَقُولُوا رَبَّنَا ظَلَمْنَا وَكَذَبْنَا نَبِيَّكَ وَثَبْنَا إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ الْمُعَذِّبِينَ فَاقْبَلْ تَوْبَتَنَا وَارْحَمْنَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ثُمَّ لَا تَمْلُوا مِنَ الْبُكَاءِ وَالصُّرَاخِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَى اللَّهِ وَالتَّوْبَةِ إِلَيْهِ حَتَّى تَتَوَارَى الشَّمْسُ بِالْحِجَابِ أَوْ يَكْشِفَ اللَّهُ عَنْكُمْ الْعَذَابَ قَبْلَ ذَلِكَ فَاجْمَعْ رَأْيَ الْقَوْمِ جَمِيعاً عَلَى أَنْ يَفْعَلُوا مَا أَسَارَ بِهِ عَلَيْهِمْ

رُوبِيل؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٩٥

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

گریه و تضرع کرده و به‌سوی خدای یگانه توبه کنید و سر خود را به‌سوی آسمان بلند کنید و بگویید: پروردگارا، ما به خودمان ستم و پیامبران را تکذیب کردیم و اکنون به‌سوی تو باز می‌گردیم و از گناهانمان توبه می‌کنیم و اگر تو ما را نیامرزی و به ما رحم نکنی قطعاً از زیانکاران و اهل عذاب خواهیم بود، پس توبه‌ی ما را بپذیر و به ما ترحم کن، ای مهربان‌ترین مهربانان، سپس دست از گریه و تضرع و فریاد بردارید تا وقتی که خورشید با ابری پوشانده شود و خداوند عذاب را از شما برطرف کند، پس قوم تصمیم گرفتند آنچه روبیل گفته بود عملی کنند.

۱۴-۶-۴- زاری کنان

﴿۲۲۳۳﴾ در میان بنی‌اسرائیل در زمان شعیای نبی پادشاهی عادل بود و مردم مطیع و تابع پروردگار بودند، پس از آن این قوم دچار بدعت‌هایی شدند، پس پادشاه بابل به آن‌ها حمله کرد و پیامبران آن‌ها را از غضب الهی با خبر نمود، وقتی متوجه ضعف قدرت سپاه خود شدند، توبه کردند و تضرع نمودند، خداوند تعالی هم به شعبا عليه السلام وحی نمود: من توبه‌ی آن‌ها را به جهت درستکاری و صلاح پدرانشان پذیرفتم، پادشاه آن‌ها در آن زمان بنده‌ی صالحی بود که جراحت و زخمی در پای خود داشت.

﴿۲۲۳۴﴾ و اما روبیل همراه قوم در شهر باقی ماند، تا وقتی که ماه شوال فرارسید، آن‌گاه روبیل با صدای بلند از بالای کوه مردم را فراخواند و به آن‌ها گفت: من روبیل، دوستدار و خیرخواه شما هستم، اکنون ماه شوال فرارسیده، در حالی که پیامبر خدا یونس وقوع عذاب را در این ماه به شما اعلام کرده و خداوند هرگز خلف وعده نخواهد کرد، حال چه خواهید کرد؟ مردم با شنیدن صدای او وحشت کرده و در قلبشان نزول عذاب محقق شد و با جزع و فزع نزد او شتافتند و گفتند: ای روبیل، به نظر تو که مرد عالم و حکیمی هستی و ما تو را نسبت به خود خیرخواه و دلسوز می‌دانیم، چه باید بکنیم؟ ما می‌دانیم که تو درباره‌ی ما به یونس سفارش کردی، اکنون هم درباره‌ی امر ما نظر خود را اعلام کن تا ما به رأی تو عمل کنیم. روبیل گفت: من معتقدم منتظر طلوع فجر روز چهارشنبه‌ی وسط ماه باشید، در آن روز قبل از طلوع فجر کودکان را از مادران جدا کنید و آن‌ها را در دامنه‌ی کوه میان بیابان رها کنید و مادران آن‌ها را در بالای کوه نگه دارید، وقتی دیدید باد زردی از جانب مشرق می‌وزد، همه از بزرگ و کوچک شروع به فریاد و گریه و تضرع کرده و به‌سوی خدای یگانه توبه کنید و سر خود را به‌سوی آسمان بلند کنید و بگویید: پروردگارا، ما به خودمان ستم و پیامبران را تکذیب کردیم و اکنون به‌سوی تو باز می‌گردیم و از گناهانمان توبه می‌کنیم و اگر تو ما را نیامرزی و به ما رحم نکنی قطعاً از زیانکاران و اهل عذاب خواهیم بود، پس توبه‌ی ما را بپذیر و به ما ترحم کن، ای مهربان‌ترین مهربانان، سپس دست از گریه و تضرع و فریاد بردارید تا وقتی که خورشید با ابری پوشانده شود و خداوند عذاب را از شما برطرف کند، پس قوم تصمیم گرفتند آنچه روبیل گفته بود عملی کنند.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢٢٣٥﴾ الصادق عليه السلام: فَمَكَثُوا بَعْدَ إِدْرِيسَ عَشْرِينَ سَنَةً لَمْ تُمْطِرِ السَّمَاءُ عَلَيْهِمْ مَطْرَةً فَلَمَّا جَهِدُوا وَامْشَى بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ فَقَالُوا إِنَّ الَّذِي نَزَلَ بِنَا مِمَّا تَرَوْنَ سَوَّالَ إِدْرِيسَ عَلَيْهِ رَّبُّهُ وَقَدْ تَنَحَّى عَنَّا وَلاَ عِلْمَ لَنَا بِمَوْضِعِهِ وَاللَّهُ أَرْحَمُ بِنَا مِنْهُ فَأَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ عَلَى أَنْ يَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فَقَامُوا عَلَى الرَّمَادِ وَلَبَسُوا الْمَسُوحَ وَحَتَّوْا عَلَى رُءُوسِهِمُ التُّرَابَ وَعَجَّوْا إِلَى اللَّهِ بِالتَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَيْهِ فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى الْمَلِكِ الَّذِي يَأْتِي إِدْرِيسَ عَلَيْهِ بِطَعَامِهِ أَنْ إِخْسِنَ طَعَامَهُ عَنْهُ؛ القصص للراوندي ص: ٧٥

﴿٢٢٣٦﴾ الباقر عليه السلام: وَقَدْ خَفِيَ إِدْرِيسُ عَنَّا وَلاَ عِلْمَ لَنَا بِمَوْضِعِهِ وَاللَّهُ أَرْحَمُ بِنَا مِنْهُ فَأَجْمَعُ أَمْرَهُمْ عَلَى أَنْ يَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ وَيَدْعُوهُ وَيَفْزَعُوا إِلَيْهِ وَيَسْأَلُوهُ أَنْ يُمْطِرَ السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ وَعَلَى مَا حَوَتْ قُرَيْتُهُمْ فَقَامُوا عَلَى الرَّمَادِ وَلَبَسُوا الْمُسُوحَ وَحَتَّوْا عَلَى رُءُوسِهِمُ التُّرَابَ وَرَجَعُوا إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِالتَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَيْهِ وَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ يَا إِدْرِيسُ أَهْلُ قُرَيْتِكَ قَدْ عَجَّوْا إِلَى التَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ وَأَنَا اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ أَقْبِلُ التَّوْبَةَ وَأَغْفُو عَنِ السَّيِّئَةِ وَقَدْ رَحِمْتُهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ٢٧٤

﴿٢٢٣٧﴾ هَذَا مَقَامُ النَّائِبِ إِلَيْكَ الضَّارِعِ إِلَيْكَ الطَّالِبِ إِلَيْكَ فِي عِتْقِ رَقِيَّتِي مِنَ النَّارِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٢ ص: ٢٧٠

١٥-٦-٤- مضطراً

﴿٢٢٣٨﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَسْأَلُهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَى تَوْبَةِ عَبْدٍ ذَلِيلٍ خَاضِعٍ فَقِيرٍ بَائِسٍ مُسْكِنٍ مُسْتَكِينٍ مُسْتَجِيرٍ لَا يَمْلِكُ لِنَفْسِهِ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَلَا مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا؛ مستدرك الوسائل ج: ٥ ص: ١٢٠

﴿٢٢٣٩﴾ كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ مَلِكٌ فِي زَمَانٍ شَعْيَا وَهُمْ مُتَابِعُونَ مُطِيعُونَ لِلَّهِ ثُمَّ إِنَّهُمْ ابْتَدَعُوا الْبِدْعَ فَأَتَاهُمْ مَلِكُ بَابِلَ وَكَانَ نَبِيُّهُمْ يُخْبِرُهُمْ بِغَضَبِ اللَّهِ عَلَيْهِمْ فَلَمَّا نَظَرُوا إِلَى مَا لَا قَبِيلَ لَهُمْ مِنَ الْجُنُودِ تَأَبَّوْا وَتَضَرَّعُوا فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى شَعْيَا أَنِّي قَبِلْتُ تَوْبَتَهُمْ لِصَلَاحِ آبَائِهِمْ وَمَلِكُهُمْ كَانَ قَرْحَةً بِسَاقِهِ وَكَانَ عَبْدًا صَالِحًا؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ١٦١

﴿٢٢٤٠﴾ الصادق عليه السلام: أَتُوبُ إِلَيْهِ تَوْبَةَ عَبْدٍ... لَا يَسْتَطِيعُ لِنَفْسِهِ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا وَلَا نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَلَا مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢١٥

١٦-٦-٤- عجيباً و مضطراً

﴿٢٢٤١﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَقَامَ رُوْبَيْلٌ مَعَ قَوْمِهِ فِي قَرْيَتِهِمْ حَتَّى إِذَا دَخَلَ عَلَيْهِمْ شَوَّالٌ صَرَخَ رُوْبَيْلٌ بِأَعْلَى صَوْتِهِ فِي رَأْسِ الْجَبَلِ إِلَى الْقَوْمِ أَنَا رُوْبَيْلٌ شَفِيقٌ عَلَيْكُمْ رَحِيمٌ بِكُمْ هَذَا شَوَّالٌ قَدْ دَخَلَ عَلَيْكُمْ وَقَدْ أَخْبَرَكُمْ يُونُسُ نَبِيَّكُمْ وَرَسُولُ رَبِّكُمْ أَنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيْهِ أَنْ الْعَذَابَ يَنْزِلُ عَلَيْكُمْ فِي

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۲۳۵﴾ از بیرون رفتن ادریس از آن شهر مدت بیست سال گذشت و از آسمان حتی یک قطره باران نبارید و چون سختی به نهایت رسید، بعضی از ایشان به نزد بعضی دیگر رفته و گفتند: این مصیبتی که بر ما نازل شده است به سبب نفرینی است که ادریس در حق ما کرده و خودش هم از ما دور شده و از محل سکونتش نیز آگاه نیستیم. لذا با هم اتفاق کردند که به درگاه خدا توبه کنند. پس بر خاکستر ایستاده و لباس سیاه پوشیده و خاک بر سرهای خود پاشیده و با توبه و استغفار و اشک و زاری به درگاه او نالیدند. آن وقت خدای عزیز و جلیل به فرشته‌ای که مأمور رساندن غذای ادریس بود وحی کرد که به او غذا نرساند.

﴿۲۲۳۶﴾ ادریس از دید ما مخفی شده و محل او را نمی‌دانیم ولی خداوند از او به ما مهربان‌تر است؛ بنابراین با هم اتفاق کردند که به درگاه خدا توبه کرده و او را بخوانند و به درگاهش انابه کنند و درخواست کنند که آسمان بر آن قریه و مردمش بیارد. پس بر خاکستر ایستاده و لباس سیاه پوشیده و خاک بر سرهای خود پاشیده و با توبه و استغفار و اشک و زاری به درگاه او نالیدند. خداوند تبارک و تعالی به ادریس وحی کرد که ای ادریس، همشهریان تو با توبه و استغفار و ناله و زاری به درگاه من نالیده‌اند و من خدای بخشنده و مهربانم، توبه را می‌پذیرم و گناه را می‌بخشم و به ایشان رحم کردم.

﴿۲۲۳۷﴾ این موقعیت توبه‌کننده‌ای است که به‌سوی تو زاری می‌کند و از تو می‌خواهد گردنش را از آتش آزاد کنی.

۱۵-۴-۶- در حال اضطرار و بیچارگی

﴿۲۲۳۸﴾ از او می‌خواهم توبه‌ی مرا بپذیرد. توبه‌ی بنده‌ای خوار، خاضع، نیازمند، گرفتار، زمین‌گیر و پناه‌آورنده، که نفع و ضرر و زندگی و مرگ و برخاستن از قبر، در اختیار او نیست.

﴿۲۲۳۹﴾ در میان بنی‌اسرائیل در زمان شعیای نبی پادشاهی عادل بود و مردم مطیع و تابع پروردگار بودند، پس از آن این قوم دچار بدعت‌هایی شدند، پس پادشاه بابل به آن‌ها حمله کرد و پیامبران آن‌ها را از غضب الهی با خبر نمود، وقتی متوجه ضعف قدرت سپاه خود شدند، توبه کردند و تضرع نمودند، خداوند تعالی هم به شعیا عليه السلام وحی نمود: من توبه‌ی آن‌ها را به جهت درستکاری و صلاح پدرانیشان پذیرفتم، پادشاه آن‌ها در آن زمان بنده‌ی صالحی بود که جراحت و زخمی در پای خود داشت.

﴿۲۲۴۰﴾ به‌سوی او باز می‌گردم، توبه‌ی بنده‌ای که... در حوادث و پیشامدها، توانایی بر دفع نامایمات، پرداخت ارزش معادل، جلب سود، دفع زیان، و نه زندگی و نه مرگ و نه برانگیخته‌شدن در روز قیامت را برای خویشتن ندارد.

۱۶-۴-۶- فریادزنان

﴿۲۲۴۱﴾ و اما روییل همراه قوم در شهر باقی ماند، تا وقتی که ماه شوال فرارسید، آن‌گاه روییل با صدای بلند از بالای کوه مردم را فراخواند و به آن‌ها گفت: من روییل، دوستدار و خیرخواه شما هستم، اکنون ماه شوال فرارسیده، در حالی که پیامبر خدا یونس وقوع عذاب را در این ماه به شما اعلام کرده و خداوند هرگز خلف وعده نخواهد کرد، حال چه خواهید کرد؟ مردم با شنیدن صدای او وحشت کرده و در قلبشان

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

شَوَّالُ فِي وَسْطِ الشَّهْرِ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ بَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ رُسُلُهُ فَاَنْظَرُوا مَا أَنْتُمْ صَانِعُونَ فَأَفْزَعَهُمْ كَلَامُهُ وَوَقَعَ فِي قُلُوبِهِمْ تَحْقِيقُ نَزُولِ الْعَذَابِ فَأَجْفَلُوا نَحْوَ رُوبِيلٍ وَقَالُوا لَهُ مَاذَا أَنْتَ تُشِيرُ بِهِ عَلَيْنَا يَا رُوبِيلُ فَإِنَّكَ رَجُلٌ عَالِمٌ حَكِيمٌ لَمْ نَزَلْ نَعْرِفُكَ بِالرَّقَّةِ عَلَيْنَا وَ الرَّحْمَةِ لَنَا وَقَدْ بَلَّغْنَا مَا أَشَرْتَ بِهِ عَلَى يُونُسَ فِينَا فَمَرْنَا بِأَمْرِكَ وَأَشِيرْ عَلَيْنَا بِرَأْيِكَ فَقَالَ لَهُمْ رُوبِيلُ فَإِنِّي أَرَى لَكُمْ وَأَشِيرُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْظُرُوا وَتَعْمَدُوا إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ فِي وَسْطِ الشَّهْرِ أَنْ تَعْدِلُوا (تَعَزَّلُوا) الْأَطْفَالَ عَنِ الْأَمْهَاتِ فِي أَسْفَلِ الْجَبَلِ فِي طَرِيقِ الْأَوْدِيَةِ وَتَقْفُوا النِّسَاءَ فِي سَفْحِ الْجَبَلِ يَكُونُ هَذَا كُلُّهُ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ فَإِذَا رَأَيْتُمْ رِيحًا صَفْرَاءَ أَقْبَلْتُمْ مِنَ الْمَشْرِقِ فَعَجُّوا الْكَبِيرُ مِنْكُمْ وَالصَّغِيرُ بِالصَّرَاخِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَى اللَّهِ وَالتَّوْبَةِ إِلَيْهِ وَالِاسْتِغْفَارَ لَهُ وَارْفَعُوا رُءُوسَكُمْ إِلَى السَّمَاءِ وَقُولُوا رَبَّنَا ظَلَمْنَا وَكَذَبْنَا نَبِيَّكَ وَثَبْنَا إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ الْمُعَذِّبِينَ فَأَقْبِلْ تَوْبَتَنَا وَارْحَمْنَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ثُمَّ لَا تَمَلُّوا مِنَ الْبُكَاءِ وَالصَّرَاخِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَى اللَّهِ وَالتَّوْبَةِ إِلَيْهِ حَتَّى تَتَوَارَى الشَّمْسُ بِالْحِجَابِ أَوْ يَكْشِفَ اللَّهُ عَنْكُمْ الْعَذَابَ قَبْلَ ذَلِكَ فَاجْمَعْ رَأْيَ الْقَوْمِ جَمِيعًا عَلَى أَنْ يَفْعَلُوا مَا أَشَارَ بِهِ عَلَيْهِمْ

رُوبِيلُ؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٩٥

﴿٢٢٤٢﴾ الباقِرُ عليه السلام: أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ يَا إِدْرِيسُ أَهْلُ قَرْيَتِكَ قَدْ عَجُّوا إِلَيَّ بِالتَّوْبَةِ وَ الِاسْتِغْفَارِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ٢٧٤

١٧-٤-٤-عاجزًا

﴿٢٢٤٣﴾ الصادق عليه السلام: أَتُوبُ إِلَيْهِ تَوْبَةً عَبْدٍ... لَا يَسْتَطِيعُ لِنَفْسِهِ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا وَلَا نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَلَا مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢١٥

١٨-٤-٤-مُعْتَرَفًا

﴿٢٢٤٤﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنْ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحَسْرَةِ وَالِاعْتِرَافِ بِجَنَائِيهِ دَائِمًا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٢٢٤٥﴾ السَّجَّاد عليه السلام: أَتُوبُ إِلَيْكَ فِي مَقَامِي هَذَا تَوْبَةً...عَالِمٌ بِأَنَّ الْعَفْوَ عَنِ الذَّنْبِ الْعَظِيمِ لَا يَتَعَاظَمُكَ، وَأَنَّ التَّجَاوُزَ عَنِ الْإِثْمِ الْجَلِيلِ لَا يَسْتَصْعِبُكَ، وَأَنَّ احْتِمَالَ الْجَنَائِيَاتِ الْفَاحِشَةِ لَا يَتَكَادُكَ؛ الصحيفة ص: ٦٤

﴿٢٢٤٦﴾ اللَّهُمَّ هَذَا...مَكَانٌ مِنْ يُقَرُّ بِخَطِيئَتِهِ وَيَعْتَرَفُ بِذُنُوبِهِ وَيَتُوبُ إِلَى رَبِّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٢٩٨

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

نزول عذاب محقق شد و با جزع و فرع نزد او شتافتند و گفتند: ای روبیل، به نظر تو که مرد عالم و حکیمی هستی و ما تو را نسبت به خود خیرخواه و دلسوز می‌دانیم، چه باید بکنیم؟ ما می‌دانیم که تو درباره‌ی ما به یونس سفارش کردی، اکنون هم درباره‌ی امر ما نظر خود را اعلام کن تا ما به رأی تو عمل کنیم. روبیل گفت: من معتقدم منتظر طلوع فجر روز چهارشنبه‌ی وسط ماه باشید، در آن روز قبل از طلوع فجر کودکان را از مادران جدا کنید و آن‌ها را در دامنه‌ی کوه میان بیابان رها کنید و مادران آن‌ها را در بالای کوه نگه دارید، وقتی دیدید باد زردی از جانب مشرق می‌وزد، همه از بزرگ و کوچک شروع به فریاد و گریه و تضرع کرده و به‌سوی خدای یگانه توبه کنید و سر خود را به‌سوی آسمان بلند کنید و بگویید: پروردگارا، ما به خودمان ستم و پیامبران را تکذیب کردیم و اکنون به‌سوی تو بازمی‌گردیم و از گناهانمان توبه می‌کنیم و اگر تو ما را نیامرزی و به ما رحم نکنی قطعاً از زیانکاران و اهل عذاب خواهیم بود، پس توبه‌ی ما را بپذیر و به ما ترحم کن، ای مهربان‌ترین مهربانان، سپس دست از گریه و تضرع و فریاد برندارید تا وقتی که خورشید با ابری پوشانده شود و خداوند عذاب را از شما برطرف کند، پس قوم تصمیم گرفتند آنچه روبیل گفته بود عملی کنند.

﴿۲۲۴۲﴾ خداوند تبارک و تعالی به ادريس وحی کرد که ای ادريس، همشهریان تو با توبه و استغفار و ناله و زاری به درگاه من نالیده‌اند.

۱۷-۴-۶-عاجزانه

﴿۲۲۴۳﴾ به‌سوی او بازمی‌گردم، توبه‌ی بنده‌ای که... در حوادث و پیشامدها، توانایی بر دفع ناملایمات، پرداخت ارزش معادل، جلب سود، دفع زیان، و نه زندگی و نه مرگ و نه برانگیخته‌شدن در روز قیامت را برای خویشتن ندارد.

۱۸-۴-۶-با اعتراف

﴿۲۲۴۴﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: با اشک حسرت باطن خود را از گناهان بشوید و به خطاهای خود دائماً اعتراف کند.

﴿۲۲۴۵﴾ در این موقعیتی که قرار دارم، به‌سوی تو بازمی‌گردم... می‌دانم که عفوکردن گناهان بزرگ برای تو بزرگ نیست، و گذشت از معصیت بسیار، بر تو دشوار نیست، و چشم‌پوشی از جرم‌های فاحش و شدید نیز بر تو گران نمی‌باشد.

﴿۲۲۴۶﴾ پروردگارا، این است... موقعیت کسی که به خطایش اقرار و به گناهانش اعتراف می‌کند، و به جانب پروردگارش بازمی‌گردد.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

١٩-٤-٦- عَائِذًا

﴿٢٢٤٧﴾ إِلَهِي وَ هَذَا مَقَامُ...الْهَارِبِ مِنْكَ إِلَيْكَ وَ التَّائِبِ مِنْ ذُنُوبِ اجْتِرَمَتْهَا وَ عُيُوبِ اجْتَرَحَتْهَا؛ الْبَلَدِ الْأَمِينِ ص: ٤٠٢

٢٠-٤-٦- غَرِيقًا

﴿٢٢٤٨﴾ اللَّهُمَّ هَذَا...مَكَانُ الْهَالِكِ الْغَرِيقِ مَكَانُ الْوَجَلِ الْمُشْفِقِ مَكَانُ مَنْ يَقْرُ بِخَطِيئَتِهِ وَ يَعْتَرِفُ بِذُنُوبِهِ وَ يَتُوبُ إِلَى رَبِّهِ؛ بَحَارُ الْأَنْوَارِ ج: ٨٦ ص: ٢٩٨

٢١-٤-٦- مُسْتَغْفِرًا

﴿٢٢٤٩﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: قُتِبَ عَلَى مُسْتَغْفِرٍ؛ بَحَارُ الْأَنْوَارِ ج: ٩٤ ص: ٣٦١

٢٢-٤-٦- مَغْلُولَةً يَدَاهُ

﴿٢٢٥٠﴾ وَ آخَرُونَ اغْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَ آخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنْ اللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ نَزَلَتْ فِي أَبِي لُبَابَةَ بْنِ عَبْدِ الْمُنْدَرِ وَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَمَّا حَاصَرَ بَنِي قَرْيَظَةَ قَالُوا لَهُ ابْعَثْ إِلَيْنَا أَبَا لُبَابَةَ نَسْتَشِيرُهُ فِي أَمْرِنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَا أَبَا لُبَابَةَ أَنْتَ خَلَفَاءُكَ وَ مَوَالِيكَ فَاتَاهُمْ فَقَالُوا لَهُ يَا أَبَا لُبَابَةَ مَا تَرَى أَنْ نَنْزِلَ عَلَى حُكْمِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ انْزِلُوا وَ اغْلَمُوا أَنْ حُكْمَهُ فِيكُمْ هُوَ الذَّبْحُ وَ أَشَارَ إِلَى حَلْقِهِ ثُمَّ نَدِمَ عَلَى ذَلِكَ فَقَالَ خُنتُ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ نَزَلَ مِنْ حَصْنِهِمْ وَ لَمْ يَرْجِعْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَ مَرَّ إِلَى الْمَسْجِدِ وَ شَدَّ فِي عُنُقِهِ حَبَلًا ثُمَّ شَدَّهُ إِلَى الْأُسْطُوَانَةِ الَّتِي كَانَتْ تُسَمَّى أُسْطُوَانَةُ التَّوْبَةِ فَقَالَ لَا أَحِلُّهُ حَتَّى أَمُوتَ أَوْ يَتُوبَ اللَّهُ عَلَى قَبْلِغِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ أَمَا لَوْ أَتَانَا لَأَسْتَغْفِرْنَا اللَّهُ لَهُ فَاَمَّا إِذَا قَصَدَ إِلَى رَبِّهِ فَاللَّهُ أَوْلَى بِهِ وَ كَانَ أَبُو لُبَابَةَ يَصُومُ النَّهَارَ وَ يَأْكُلُ بِاللَّيْلِ مَا يُمْسِكُ رَمَقَهُ وَ كَانَتْ بَنْتُهُ تَأْتِيهِ بَعْشَائِهِ وَ تَحُلُّهُ عِنْدَ قَضَاءِ الْحَاجَةِ فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ وَ رَسُولُ اللَّهِ فِي بَيْتِ أُمِّ سَلَمَةَ نَزَلَتْ تَوْبَتُهُ فَقَالَ يَا أُمُّ سَلَمَةَ قَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى أَبِي لُبَابَةَ فَقَالَتْ يَا رَسُولُ اللَّهِ أَ فَأَوْذَنُهُ بِذَلِكَ فَقَالَ لَتَفْعَلَنَّ فَأَخْرَجَتْ رَأْسَهَا مِنَ الْحُجْرَةِ فَقَالَتْ يَا أَبَا لُبَابَةَ أَبْشِرْ قَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكَ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ فَوَتَبَ الْمُسْلِمُونَ يَحْلُونَهُ فَقَالَ لَا وَ اللَّهُ حَتَّى يَحْلِنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِيَدِهِ فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ يَا أَبَا لُبَابَةَ قَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكَ تَوْبَةً لَوْ وُلِدْتَ مِنْ أُمِّكَ يَوْمَكَ هَذَا لَكَفَاكَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَ فَاتَّصَدَّقُ بِمَا لِيَ كُلُّهُ قَالَ لَا قَالَ فَبِتْلَتِيهِ قَالَ لَا قَالَ فَبِتْلَتِيهِ قَالَ نَعَمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ وَ آخَرُونَ اغْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَ آخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنْ اللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً إِلَى قَوْلِهِ أَنْ اللَّهُ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَ يَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بَحَارُ الْأَنْوَارِ ج: ٢٢ ص: ٩٣

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۱۹-۴-۶- پناه آورنده

﴿۲۲۴۷﴾ خدایا، این جایگاه پناه‌برنده‌ی به توسل از آتش، و گریزنده‌ی از تو به‌سوی تو، و توبه‌کننده‌ی از گناهانی است که مرتکب شده و از معایبی که بدان آلوده شده‌ام.

۲۰-۴-۶- همچون فرد در حال غرق شدن

﴿۲۲۴۸﴾ پروردگارا، این است... موقعیت شخص به هلاکت رسیده و غرق‌شده، موقعیت شخص هراسان و بیمناک، موقعیت کسی که به خطایش اقرار و به گناهانش اعتراف می‌کند، و به جانب پروردگارش بازمی‌گردد.

۲۱-۴-۶- در حالیکه روی بر زمین می‌گذارد

﴿۲۲۴۹﴾ توبه‌ام را بپذیر که من طالب‌آمزشم.

۲۲-۴-۶- با دستان بسته

﴿۲۲۵۰﴾ " و گروهی دیگر، به گناهان خود اعتراف کردند؛ و کار خوب و بد را به‌هم آمیختند؛ امید می‌رود که خداوند توبه‌ی آن‌ها را بپذیرد؛ به یقین، خداوند آمرزنده و مهربان است. " این آیه در باره‌ی ابولبابه پسر عبدالمنذر نازل شد. در هنگامه‌ی محاصره‌ی بنی‌قریظه، یهودیان پیغام دادند، ابولبابه را به سمت ما بفرست تا درباره‌ی سرنوشت‌مان با او مشورت کنیم، رسول‌الله ﷺ به ابولبابه گفت: نزد دوستان یهودی و هم‌پیمانان برو. یهودیان از او پرسیدند اگر تسلیم شویم، حکم رسول خدا درباره‌ی ما چیست؟ ابولبابه گفت حکم او درباره‌ی شما قتل است. و با دست به گلویش اشاره کرد و سپس پشیمان شد و با خود گفت: به خدا و پیامبرش خیانت کردی. از قلعه‌ی یهودیان خارج شد و به‌سوی پیامبر بازنگشت. به مسجد رفت و ریسمانی به گردن خود انداخت و آن را به ستونی که ستون ابولبابه نامیده می‌شود بست و گفت: آن را باز نمی‌کنم تا بمیرم یا توبه‌ام پذیرفته شود. خبر به پیامبر رسید، فرمود اگر نزد ما آمده بود از خدا برای او طلب آمرزش می‌کردیم، ولی حالا که خودش نزد خدا رفته، خدا سزاوارتر است تا تکلیف او را مشخص کند. ابولبابه روزها را روزه بود و از غذایی که دخترش شبانگهان برای او می‌آورد، در حدّ ادامه‌ی حیات می‌خورد و ریسمان را فقط برای قضای حاجت باز می‌کرد. بعد از مدتی، پیامبر در خانه‌ی ام‌سلمه بود که آیه‌ای در پذیرش توبه‌ی او نازل شد. پیامبر فرمود: ای ام‌سلمه، خدا توبه‌ی ابولبابه را پذیرفت، ام‌سلمه گفت: این خبر را به او بدهم؟ پیامبر فرمود آری. ام‌سلمه سر از خانه بیرون کرد و گفت: ای ابولبابه، مژده که خداوند توبه‌ات را پذیرفت. ابولبابه گفت: الحمدلله. " سپاس مخصوص خداوند است ". مسلمانان به شتاب به‌سوی او رفتند که بند را باز کنند، ابولبابه گفت: به خدا قسم نمی‌گذارم بندم را باز کنید مگر آنکه پیامبر با دست خود آن را از من جدا کند، پیامبر ﷺ تشریف آوردند و فرمودند: ای ابولبابه، خداوند آن چنان توبه‌ات را پذیرفته است که گویی از مادر متولد شده‌ای، ابولبابه گفت: اجازه می‌دهید به شکرانه‌ی پذیرش توبه‌ام همه‌ی اموالم را در راه خدا ببخشم و صدقه بدهم؟ پیامبر فرمود: نه، گفت: دوسوم آن را؟ پیامبر فرمود: نه، گفت: یک‌سوم آن را؟ پیامبر فرمود: آری. و خداوند این آیه را نازل کرد: " و گروهی دیگر، به گناهان خود اعتراف کردند؛ و کار خوب و بد را به‌هم آمیختند؛ امید می‌رود که خداوند توبه‌ی آن‌ها را بپذیرد؛ به یقین، خداوند آمرزنده و مهربان است، از اموال آن‌ها صدقه‌ای (به‌عنوان زکات) بگیر... فقط خداوند توبه را از بندگان می‌پذیرد و صدقات را می‌گیرد، و خداوند توبه‌پذیر و مهربان است. "

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿٢٢٥١﴾ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى نَبِيِّهِ ﷺ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً يَعْنِي الزَّنى أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ يَعْنِي بَارْتِكَابَ ذَنْبٍ أَكْثَرَ مِنَ الزَّنى وَنَبَشَ الْقُبُورَ وَأَخَذَ الْأَكْفَانَ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ يَقُولُ خَافُوا اللَّهَ فَعَجَلُوا التَّوْبَةَ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ يَقُولُ عَزَّ وَجَلَّ أَتَاكَ عَبْدِي يَا مُحَمَّدُ نَائِبًا فَطَرَدْتَهُ فَأَيْنَ يَذْهَبُ وَإِلَى مَنْ يَقْصِدُ وَمَنْ يَسْأَلُ أَنْ يَغْفِرَ لَهُ ذَنْبًا غَيْرِي ثُمَّ قَالَ عَزَّ وَجَلَّ وَلَمْ يَصِرُوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ يَقُولُ لَمْ يُقِيمُوا عَلَى الزَّنى وَنَبَشَ الْقُبُورَ وَأَخَذَ الْأَكْفَانَ أَوْلَيْكَ جَزَائُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّتْ تَحْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ آيَةُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ وَهُوَ يَتْلُوهَا وَهُوَ يَتَبَسَّمُ فَقَالَ لِأَصْحَابِهِ مَنْ يَدُلُّنِي عَلَى ذَلِكَ الشَّابِّ النَّائِبِ فَقَالَ مُعَاذُ بَا رَسُولُ اللَّهِ بَلَّغْنَا أَنَّهُ فِي مَوْضِعٍ كَذَا وَكَذَا فَمَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِأَصْحَابِهِ حَتَّى أَتَوْهُ إِلَى ذَلِكَ الْجَبَلِ فَصَعِدُوا إِلَيْهِ يَطْلُبُونَ الشَّابَّ فَإِذَا هُمْ بِالشَّابِّ قَائِمٍ بَيْنَ صَخْرَتَيْنِ مَغْلُولَةٌ يَدَاهُ إِلَى عُنُقِهِ قَدْ اسْوَدَّ وَجْهُهُ وَتَسَاقَطَتْ أَشْفَارُ عَيْنَيْهِ مِنَ الْبُكَاءِ وَهُوَ يَقُولُ يَا سَيِّدِي قَدْ أَحْسَنْتَ خَلْقِي وَأَحْسَنْتَ صُورَتِي فَلَيْتَ شِعْرِي مَاذَا تُرِيدُ بِي أَفِي النَّارِ تُحْرِقُنِي أَوْ فِي جَوَارِكِ تُسَكِّنُنِي اللَّهُمَّ إِنَّكَ قَدْ أَكْثَرْتَ الْإِحْسَانَ إِلَيَّ فَأَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَيْتَ شِعْرِي مَاذَا يَكُونُ آخِرُ أَمْرِي إِلَى الْجَنَّةِ تَرْفِنِي أَمْ إِلَى النَّارِ تَسْوَفُنِي اللَّهُمَّ إِنَّ خَطِيئَتِي أَكْثَرُ مِنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمِنْ كُرْسِيِّكَ الْوَاسِعِ وَعَرْشِكَ الْعَظِيمِ فَلَيْتَ شِعْرِي تَغْفِرُ خَطِيئَتِي أَمْ تَفْضَحُنِي بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَمْ يَزَلْ يَقُولُ نَحْوَ هَذَا وَهُوَ يَبْكِي وَيَحْتُو التُّرَابَ عَلَى رَأْسِهِ وَقَدْ أَحَاطَتْ بِهِ السَّبَاعُ وَصَفَتْ فَوْقَهُ الطَّيْرُ وَهُمْ يَكُونُ لِبُكَائِهِ فِدَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَطْلَقَ يَدَيْهِ مِنْ عُنُقِهِ وَنَفَضَ التُّرَابَ عَنْ رَأْسِهِ وَقَالَ يَا بُهْلُولُ أَبْشِرْ فَإِنَّكَ عَتِيقُ اللَّهِ مِنَ النَّارِ ثُمَّ قَالَ لِأَصْحَابِهِ هَكَذَا تَدَارَكُوا الذُّنُوبَ كَمَا تَدَارَكُهَا بُهْلُولُ ثُمَّ تَلَا عَلَيْهِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ وَبَشَّرَهُ بِالْجَنَّةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ٣٤٦

٢٣-٤-٢٣- مُسْتَغِيثًا

﴿٢٢٥٢﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنْ يَغْسِلُ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحَسْرَةِ... وَيَسْتَغِيثُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى لِيَحْفَظَهُ عَلَى وَفَاءِ تَوْبَتِهِ وَيَعْصِمَهُ عَلَى الْعُودِ إِلَى مَا سَلَفَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٢٢٥٣﴾ اللَّهُمَّ هَذَا مَقَامُ الْبَائِسِ الْفَقِيرِ مَقَامُ الْمُسْتَغِيثِ الْمُسْتَجِيرِ... مَكَانٌ مَنْ يَقْرَأُ بِخَطِيئَتِهِ وَيَعْتَرِفُ بِذُنُوبِهِ وَيَتُوبُ إِلَى رَبِّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٦ ص: ٢٩٨

٢٤-٤-٢٤- مُسْتَكِينًا

﴿٢٢٥٤﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): أَتُوبُ إِلَيْهِ تَوْبَةَ عَبْدٍ... مُسْتَكِينٍ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢١٥

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۲۵۱﴾ خداوند بر پیامبرش نازل کرد: " آنان که مرتکب عمل زشتی شدند " یعنی " زنا " ، " یا به خود ستم کردند: یعنی گناه بزرگ‌تر از زنا که نبش قبر و بردن کفن‌هاست، " به یاد خدا افتادند و برای گناه خود آمرزش خواستند " فرمود از خدا ترسیدند و زود توبه کردند " ، چه کسی جز خدا گناهان را می‌آمرزد؟ خداوند فرمود: ای محمد، بنده‌ام پیش تو آمد و او را راندی، کجا برود و که را بخواهد و از که آمرزش گناه خود را بخواهد جز من؟ سپس خدای عزیز و جلیل فرمود: و آگاهانه بر اعمال ناشایستشان اصرار نکردند. می‌فرماید یعنی به نبش قبور و بردن کفن‌ها ادامه ندادند؛ پاداش آنان از طرف پروردگارشان آمرزش است و بهشت‌هایی که از زیر آن نهرها روان است، در آن جاوید می‌مانند و چه خوب است مزد عمل‌کنندگان. چون این آیه بر پیغمبر نازل شد بیرون آمد و با تبسم این آیه را می‌خواند و به اصحابش گفت: چه کسی مرا به محل این جوان توبه‌کننده راهنمایی می‌کند؟ معاذ گفت: پیامبر خدا به من خبر رسیده که در فلان جاست. رسول خدا با اصحابش رفتند تا در کوه آن جوان را یافتند که میان دو سنگ دستها به گردن بسته و رویش سیاه شده و مژگانهایش از گریه ریخته و چنین می‌گوید: ای آقای من مرا خوش رو و زیبا آفریدی کاش می‌دانستم آیا می‌خواهی مرا در آتش بسوزانی یا در پناهت جای دهی؟ خدایا تو احسان و نعمت فراوان به من دادی کاش می‌دانستم سرانجام بهشت است یا دوزخ؟ خدایا خطایم از آسمان‌ها و زمین و از کرسی و عرش عظیم بزرگتر است، کاش می‌دانستم خطایم را می‌آمرزی یا روز قیامت مرا رسوا می‌کنی؟ پیایی چنین می‌گفت و می‌گریست و خاک بر سر می‌ریخت و حیوانات دورش را گرفته و پرندگان بالای سرش صف بسته و از گریه‌ی او می‌گریستند. رسول خدا ﷺ خود را به او رسانید و دست‌هایش را از گردنش گشود و گرد از سرش زدود و فرمود: ای بهلول مژده که تو آزاد کرده‌ی خدایی از دوزخ؛ سپس به اصحابش گفت: گناهان را چنین جبران کنید که بهلول جبران کرد. سپس آنچه خدا نازل کرده بود بر او تلاوت کرد و مژده‌ی بهشتش داد.

۲۳-۴-۶- فریادرس خواهان

﴿۲۲۵۲﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: با اشک حسرت، باطن خود را از گناهان بشوید... و از پروردگار متعال کمک بخواهد تا او را در نشکستن توبه، ثابت‌قدم کرده و از بازگشت به گناهان گذشته حفظ نماید.

﴿۲۲۵۳﴾ پروردگارا، این است... موقعیت شخصی که فریادرس می‌طلبد و پناه می‌جوید...، موقعیت کسی که به خطایش اقرار و به گناهانش اعتراف می‌کند، و به جانب پروردگارش بازمی‌گردد.

۲۴-۴-۶- با حال زار

﴿۲۲۵۴﴾ و به‌سوی او توبه می‌کنم، توبه‌ی بنده‌ای... در مانده.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٢٥-٦-٤- فقيراً

﴿٢٢٥٥﴾ الرسول ﷺ: أَسْأَلُهُ أَنْ يُتُوبَ عَلَيَّ تَوْبَةَ عَبْدٍ ذَلِيلٍ خَاضِعٍ فَقِيرٍ بَائِسٍ مُسْكِينٍ مُسْتَجِيرٍ لَا يَمْلِكُ لِنَفْسِهِ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَلَا مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ١٢٠

﴿٢٢٥٦﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنَّ رَقَابَنَا لَكَ بِالتَّوْبَةِ خَاضِعَةٌ وَأَيْدِينَا إِلَيْكَ بِالرَّغْبَةِ مَبْسُوطَةٌ وَلَا عُذْرَ لَنَا فَنَعْتَذِرُ وَلَا قُوَّةَ لَنَا فَنَضِيرُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ١٤٣

﴿٢٢٥٧﴾ اللَّهُمَّ هَذَا مَقَامُ الْبَائِسِ الْفَقِيرِ مَقَامُ الْمُسْتَغِيثِ الْمُسْتَجِيرِ مَكَانُ الْهَالِكِ الْغَرِيقِ مَكَانُ الْوَجَلِ الْمُشْفِقِ مَكَانُ مَنْ يَقْرَبُ بِخَطِيئَتِهِ وَيَعْتَرِفُ بِذُنُوبِهِ وَيَتُوبُ إِلَى رَبِّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٦ ص: ٢٩٨

﴿٢٢٥٨﴾ الصادق عليه السلام: تَسْجُدُ وَتَقُولُ فِي سُجُودِكَ سَجْدَ وَجْهِي... لَا مُتَجَبِّرٌ بَلْ بَائِسٌ فَقِيرٌ خَائِفٌ مُسْتَجِيرٌ عَبْدٌ ذَلِيلٌ مَهِينٌ حَقِيرٌ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٤٣

٢٦-٦-٤- مسكيناً

﴿٢٢٥٩﴾ الرسول ﷺ: أَسْأَلُهُ أَنْ يُتُوبَ عَلَيَّ تَوْبَةَ عَبْدٍ ذَلِيلٍ خَاضِعٍ فَقِيرٍ بَائِسٍ مُسْكِينٍ مُسْتَجِيرٍ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ١٢٠

٢٧-٦-٤- مهيناً

﴿٢٢٦٠﴾ الصادق عليه السلام: تَسْجُدُ وَتَقُولُ فِي سُجُودِكَ سَجْدَ وَجْهِي... لَا مُتَجَبِّرٌ بَلْ بَائِسٌ فَقِيرٌ خَائِفٌ مُسْتَجِيرٌ عَبْدٌ ذَلِيلٌ مَهِينٌ حَقِيرٌ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٤٣

٢٨-٦-٤- نادماً

﴿٢٢٦١﴾ السَّجَّاد عليه السلام: أَتُوبُ إِلَيْكَ فِي مَقَامِي هَذَا تَوْبَةَ نَادِمٍ عَلَى مَا فَرَطَ مِنْهُ؛ الصحيفة ص: ٦٤

﴿٢٢٦٢﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ... اعْتِقَادِ النَّدَمِ عَلَى مَا مَضَى وَالْخَوْفِ عَلَى مَا بَقِيَ مِنْ عُمْرِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٢٢٦٣﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: التَّوْبَةُ نَدَمٌ بِالْقَلْبِ وَاسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ وَتَرْكُ بِالْجَوَارِحِ وَإِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٧

﴿٢٢٦٤﴾ الرسول ﷺ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ الرَّجُلِ يَكُونُ حَسَنُ الْعَقْلِ كَثِيرَ الذُّنُوبِ فَقَالَ مَا مِنْ بَشَرٍ إِلَّا وَلَهُ ذُنُوبٌ وَخَطَايَا يَقْتَرِفُهَا فَمَنْ كَانَتْ سَجِيَّتُهُ الْعَقْلَ وَغَرِيزَتُهُ الْيَقِينَ لَمْ تَضُرَّهُ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۲۵-۴-۶- فقیرانه

﴿۲۵۵﴾ از او می‌خواهم توبه‌ی مرا بپذیرد. توبه‌ی بنده‌ای خوار، خاضع، نیازمند، گرفتار، زمین‌گیر و پناه‌آورنده، که نفع و ضرر و زندگی و مرگ و برخاستن از قبر، در اختیار او نیست.

﴿۲۵۶﴾ خداوند، گردنمان برای پذیرش توبه، خاضع و فروتن شده است دست‌انمان برای دستیابی به آنچه نزد توست گشوده شده، هیچ عذری نداریم که بهانه‌جویی کنیم و هیچ توانی نداریم که بتوانیم عذابت را تحمل کنیم.

﴿۲۵۷﴾ پروردگارا، این است... موقعیت فقیر نیازمند، موقعیت شخصی که فریادرس می‌طلبد و پناه می‌جوید، موقعیت شخص به هلاکت رسیده و غرق شده، موقعیت شخص هراسان و بیمناک، موقعیت کسی که به خطایش اقرار و به گناهانش اعتراف می‌کند، و به جانب پروردگارش بازمی‌گردد.

﴿۲۵۸﴾ سجده می‌کنی و در سجده چنین می‌گویی: صورت بر خاک نهاده‌ام... نه تنها متکبر نیستم، بلکه بی‌چیز، فقیر، ترسیده و پناه‌آورنده‌ام، بنده‌ای ذلیل و خوار و حقیرم، منزهی تو، حمد و ستایش مخصوص توست. و به درگاهت توبه و طلب آمرزش می‌کنم.

۲۶-۴-۶- زمین‌گیر

﴿۲۵۹﴾ از او می‌خواهم توبه‌ی مرا بپذیرد. توبه‌ی بنده‌ای خوار، خاضع، نیازمند، گرفتار و زمین‌گیر.

۲۷-۴-۶- با حال خوار

﴿۲۶۰﴾ سجده می‌کنی و در سجده چنین می‌گویی: صورت بر خاک نهاده‌ام... نه تنها متکبر نیستم، بلکه بی‌چیز، فقیر، ترسیده و پناه‌آورنده‌ام، بنده‌ای ذلیل و خوار و حقیرم، منزهی تو، حمد و ستایش مخصوص توست. و به درگاهت توبه و طلب آمرزش می‌کنم.

۲۸-۴-۶- پشیمان

﴿۲۶۱﴾ در این موقعیتی که قرار دارم، به‌سوی تو بازمی‌گردم... توبه‌ی کسی که از گناهانی که انجام داده، پشیمان است.

﴿۲۶۲﴾ کیفیت توبه‌ی مردم عادی این است که... بر گذشته نادم و پشیمان بوده و نسبت به باقیمانده‌ی عمر بیمناک باشد که مبدا دیگر تقصیری از او سرزنند.

﴿۲۶۳﴾ توبه، پشیمانی دل است، و طلب آمرزش؛ زبان، و ترک گناه با اعضا و جوارح، و تصمیم به عدم بازگشت به گناه.

﴿۲۶۴﴾ از رسول خدا ﷺ سؤال شد، مردی است که عقل و خرد خوبی دارد ولی گناهان او بسیار است، حضرت فرمود: کسی نیست مگر اینکه خطاهایی مرتکب شده است، ولی کسی که دارای عقل و یقین باشد، گناهانش به او ضرری نمی‌رسانند، عرض شد: چطور ممکن است؟

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

ذُنُوبُهُ قِيلَ كَيْفَ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ كُلَّمَا أَخْطَأَ لَمْ يَلْبَثْ أَنْ يَتَذَكَّرَ ذَلِكَ بِتَوْبَةٍ وَ نَدَامَةً عَلَى مَا فَرَطَ مِنْهُ فَيَمْحُو ذُنُوبَهُ وَيَبْقَى لَهُ فَضْلٌ يُدْخِلُ بِهِ الْجَنَّةَ؛ شرح نهج البلاغة ج: ٢٠ ص: ٤٠

٢٩-٤-٦- هارباً

﴿٢٢٦٥﴾ إِلَهِي وَ هَذَا مَقَامُ...الْهَارِبِ مِنْكَ إِلَيْكَ وَ النَّائِبِ مِنْ ذُنُوبِ اجْتِرَامَتِهَا وَ عُيُوبِ اجْتِرَحَتِهَا؛ البلد الأمين ص: ٤٠٢

٣٠-٤-٦- هالِكاً

﴿٢٢٦٦﴾ اللَّهُمَّ هَذَا...مَكَانُ الْهَالِكِ الْغَرِيقِ...مَنْ يُقِرُّ بِخَطِيئَتِهِ وَ يَعْتَرِفُ بِذُنُوبِهِ وَ يَتُوبُ إِلَى رَبِّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٦ ص: ٢٩٨

٣١-٤-٦- وَجلاً

﴿٢٢٦٧﴾ اللَّهُمَّ هَذَا...مَكَانُ الْوَجَلِ الْمُشْفِقِ مَكَانُ مَنْ يُقِرُّ بِخَطِيئَتِهِ وَ يَعْتَرِفُ بِذُنُوبِهِ وَ يَتُوبُ إِلَى رَبِّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٦ ص: ٢٩٨

٧-٤- الحالات التي تقلل من إمكانية تحقق التوبة الحقيقية أو من احتمال قبولها

١-٧-٤- امرٌ صعبٌ

١-٧-٤-١- عند الكبر و ضعف البدن

﴿٢٢٦٨﴾ فَإِنَّ النُّزُوعَ مِنَ التَّرَفِّهِ وَ التَّلَذُّذِ وَ مُعَانَاةَ التَّوْبَةِ وَ لَا سِيَّمَا عِنْدَ الْكِبَرِ وَ ضَعْفِ الْبَدَنِ أَمْرٌ صَعْبٌ؛ بحار الأنوار ج: ٣ ص: ٨٢

٢-٧-٤-١- الغيبة

﴿٢٢٦٩﴾ الْعَسْكَرِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِيَّاكُمْ وَ الْغَيْبَةَ فَإِنَّ الْغَيْبَةَ أَشَدُّ مِنَ الزَّنَا قَالُوا وَ كَيْفَ الْغَيْبَةُ أَشَدُّ مِنَ الزَّنَا قَالَ لَأَنَّ الرَّجُلَ يَزْنِي ثُمَّ يَتُوبُ فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ إِنَّ صَاحِبَ الْغَيْبَةِ لَا يُغْفَرُ حَتَّى يُغْفَرَ لَهُ صَاحِبُهُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٢ ص: ٢٥٩

﴿٢٢٧٠﴾ الرَّسُولُ ﷺ: الْغَيْبَةُ أَشَدُّ مِنَ الزَّنَا فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ لِمَ ذَلِكَ قَالَ أَمَّا صَاحِبُ الزَّنَا فَيَتُوبُ فَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ أَمَّا صَاحِبُ الْغَيْبَةِ فَيَتُوبُ فَلَا يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِ حَتَّى يَكُونَ صَاحِبُهُ الَّذِي يُجْلَهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٢ ص: ٢٨٤

﴿٢٢٧١﴾ الرَّسُولُ ﷺ: يَا أَبَا ذَرٍّ إِيَّاكَ وَ الْغَيْبَةَ فَإِنَّ الْغَيْبَةَ أَشَدُّ مِنَ الزَّنَا قُلْتُ وَ لِمَ ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ لَأَنَّ الرَّجُلَ يَزْنِي فَيَتُوبُ إِلَى اللَّهِ فَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ الْغَيْبَةُ لَا تُغْفَرُ حَتَّى يُغْفَرَهَا صَاحِبُهَا؛ وسائل الشيعة ج: ١٢ ص: ٢٨٠

٣-٧-٤- ما إذا فاتك لم تكن منه توبة دون أن ترجع إليه فتؤديه بعينه

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

فرمود: زیرا هرگاه شخص عاقل خطایی کند و گناهی مرتکب شود بی‌درنگ آن را با توبه و پشیمانی جبران می‌کند، در نتیجه خداوند گناهان او را محو و نابود می‌کند، و فضایلش برای او باقی می‌ماند و با آن روانه‌ی بهشت می‌شود.

۲۹-۴-۶- ترسان

﴿۲۲۶۵﴾ خدایا، این جایگاه پناه‌برنده‌ی به توست از آتش، و گریزنده‌ی از تو به‌سوی تو، و توبه‌کننده‌ی از گناهانی است که مرتکب شده و از معایبی که بدان آلوده شده‌ام.

۳۰-۴-۶- همچون فرد هلاک‌شده

﴿۲۲۶۶﴾ پروردگارا، این است... موقعیت شخص به هلاکت رسیده و غرق‌شده، موقعیت کسی که به خطایش اقرار و به گناهانش اعتراف می‌کند، و به جانب پروردگارش بازمی‌گردد.

۳۱-۴-۶- دل‌لرزان

﴿۲۲۶۷﴾ پروردگارا، این است... موقعیت شخص هراسان و بیمناک، موقعیت کسی که به خطایش اقرار و به گناهانش اعتراف می‌کند، و به جانب پروردگارش بازمی‌گردد.

۴-۷- حالاتی که امکان تحقق توبه‌ی حقیقی و یا احتمال پذیرفته‌شدن آن را کاهش می‌دهد

۱-۴-۷- توبه کار مشکلی است

۱-۴-۷-۱- هنگام پیری و ضعف بدن

﴿۲۲۶۸﴾ دست‌کشیدن از رفاه و لذایذ دنیوی و تحمل سختی برای توبه به‌ویژه در پیری و دوران ناتوانی بدن، کار دشواری است.

۲-۴-۷-۱- توبه از غیبت

﴿۲۲۶۹﴾ از غیبت بپرهیزید که غیبت از زنا سخت‌تر است؛ زیرا بنده مرتکب زنا می‌شود و توبه می‌کند، خدا هم توبه‌اش را می‌پذیرد؛ ولی کسی که غیبت می‌کند خدا او را نمی‌آمرزد مگر آن کسی که غیبت‌شده، او را ببخشد.

﴿۲۲۷۰﴾ غیبت، شدیدتر از زناست. گفته شد: ای پیامبر خدا، علت آن چیست؟ فرمود: زناکار توبه می‌کند و خدا توبه‌ی او را می‌پذیرد، ولی غیبت‌کننده توبه می‌کند ولی خدا توبه‌ی او را نمی‌پذیرد تا وقتی که غیبت‌شونده او را حلال کند.

﴿۲۲۷۱﴾ ای اباذر، از غیبت‌کردن بپرهیز، زیرا غیبت شدیدتر از زناست، عرض کردم: ای پیامبر خدا، چرا؟ فرمود: زیرا آدمی زنا می‌کند و بعد از آن به‌سوی خداوند توبه می‌کند و خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد، ولی غیبت قابل آمرزش نیست مگر اینکه شخص غیبت‌شده از غیبت‌کننده بگذرد.

۳-۴-۷-۱- آنچه که اگر از دست برود توبه‌اش فقط با برگرداندن و ادای عین آن امکان‌پذیر است

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿٢٢٧٢﴾ الباقر عليه السلام: قُلْتُ وَمَا بَالُ الصَّوْمِ صَارَ آخِرَ ذَلِكَ أَجْمَعَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الصَّوْمُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ قَالَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ أَفْضَلَ الْأَشْيَاءِ مَا إِذَا فَاتَكَ لَمْ تَكُنْ مِنْهُ تَوْبَةً دُونَ أَنْ تَرْجِعَ إِلَيْهِ فِتْوَدِّيهِ بَعِيْنِهِ إِنَّ الصَّلَاةَ وَالزَّكَاةَ وَالْحَجَّ وَالْوَلَايَةَ لَيْسَ يَقَعُ شَيْءٌ مَكَانَهَا دُونَ آدَائِهَا وَإِنَّ الصَّوْمَ إِذَا فَاتَكَ أَوْ قَصُرَتْ أَوْ سَافَرْتَ فِيهِ أَذْبَتَ مَكَانَهُ آيَامًا غَيْرَهَا وَجَزَيْتَ ذَلِكَ الذَّنْبَ بِصَدَقَةٍ وَلَا قِضَاءٍ عَلَيْكَ وَلَيْسَ مِنْ تِلْكَ الْأَرْبَعَةِ شَيْءٌ يُجْزِيكَ مَكَانَهُ غَيْرُهُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ١٨

٢-٧-٤- إِمَّا أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ

٢-٧-٤- الْمُسْتَضْعَفِينَ وَالْمُرْجُونَ لِأَمْرِ اللَّهِ

﴿٢٢٧٣﴾ الصادق عليه السلام: قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام النَّاسُ عَلَى سِتَّةِ أَصْنَافٍ قَالَ قُلْتُ أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أَكْتُبُهَا قَالَ نَعَمْ قُلْتُ مَا أَكْتُبُ قَالَ أَكْتُبُ أَهْلَ الْوَعِيدِ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَهْلَ النَّارِ وَأَكْتُبُ وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا قَالَ قُلْتُ مَنْ هَؤُلَاءِ قَالَ وَحَشَى مِنْهُمْ قَالَ وَكَتَبُ وَآخَرُونَ مُرْجُونَ لِأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٣٨١

﴿٢٢٧٤﴾ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ (١٢٨)

﴿٢٢٧٥﴾ الباقر عليه السلام: أَنَّهُ قَرَأَ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَنْ تَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ تُعَذِّبَهُمْ فَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ظَالِمُونَ؛ بحار الأنوار ج: ١٧ ص: ١٣

﴿٢٢٧٦﴾ وَآخَرُونَ مُرْجُونَ لِأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ؛ التوبة (١٠٦)

﴿٢٢٧٧﴾ الباقر عليه السلام: حَدُّ الْمُسْتَضْعَفِينَ وَحَدُّ الْمُرْجُونَ لِأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ وَحَدُّ عَسَى أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ؛ بحار الأنوار ج: ٦٩ ص: ١٧٠

٢-٧-٤- الْجُنَاةُ الَّتِي أُقِيمَتْ فِيهِمُ الْحُدُودُ

﴿٢٢٧٨﴾ الرضا عليه السلام: فَإِنْ مَاتَ الْجُنَاةُ وَأُقِيمَتْ فِيهِمُ الْحُدُودُ فَقَدْ طَهَّرُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَإِنْ تَابُوا كَانَ الْوَعْدُ عَلَيْهِمْ بِأَقْبَا بِحَالِهِ وَحَسْبُهُمُ اللَّهُ جَلَّ وَعَزَّ إِنْ شَاءَ عَذَّبَ وَإِنْ شَاءَ عَفَا؛ فقه الرضا ص: ٣٣١

٢-٧-٤- الْمُنَافِقُ النَّائِبُ

﴿٢٢٧٩﴾ لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا؛ الأحزاب (٢٤)

٢-٧-٣- لَيْسَ كُلُّ مَنْ طَلَبَ التَّوْبَةَ وَجَدَهَا

﴿٢٢٨٠﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ تَرَكَ الذَّنْبَ أَهْوَنُ مِنْ طَلَبِ التَّوْبَةِ وَلَيْسَ كُلُّ مَنْ طَلَبَ التَّوْبَةَ وَجَدَهَا؛ الكافي ج: ٨ ص: ٣٨٤

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۲۷۲﴾ گفتیم چرا روزه در بین ارکان دین آخر است؟ فرمود: هرچند رسول خدا ﷺ فرموده‌اند: روزه سپری است که آدمی را از آتش حفظ می‌کند؛ ولی مهم‌ترین اعمال آن است که هرگاه آن عمل از تو فوت شود توبه‌ای نداشته باشد جز آنکه عین آن عمل را انجام دهی. نماز و زکات و حج و ولایت را باید عمل کرد و به آن اعتقاد داشت و چیز دیگری جای آن‌ها را نمی‌گیرد، ولی اگر روزه‌ی تو فوت شود و یا به مسافرت رفته باشی می‌توانی در روزهای دیگر قضای آن را بگیری و یا کفاره‌ی آن را بدهی که دیگر قضایی هم برای تو نخواهد ماند و هیچ‌یک از آن چهار عمل مانند روزه نیست و چیزی جز خودشان جای خالی‌شان را پر نمی‌کند.

۲-۷-۴- یا توبه‌شان را می‌پذیرد یا عذابشان می‌کند

۴-۷-۲-۴- مستضعفین و آنان که به امید خدا واگذار شده‌اند

﴿۲۲۷۳﴾ امام صادق علیه السلام فرمود: مردم شش گروهند. گفتیم: اجازه می‌دهید بنویسم؟ فرمود: آری، گفتیم: چه بنویسم؟ فرمود: بنویس: اهل وعید و ترسیدن از تهدیدها که اهل بهشتند، و گروه دیگر، اهل جهنم، و نیز بنویس: دیگرانی که هم عمل بد و هم عمل خوب دارند و به گناهانشان اعتراف می‌کنند. گفتیم: اینان کیانند؟ فرمود: از جمله‌ی این‌ها وحشی - قاتل حمزه - است. و بنویس: و گروهی دیگر، کارشان به خدا واگذار شده است، یا آن‌ها را مجازات می‌کند، یا توبه‌ی آن‌ها را می‌پذیرد.

﴿۲۲۷۴﴾ هیچ‌گونه اختیاری (در باره‌ی عفو کافران، یا مؤمنان فراری از جنگ) برای تو نیست؛ مگر اینکه (خدا) بخواهد آن‌ها را ببخشد یا مجازات کند؛ زیرا آن‌ها ستمگرند.

﴿۲۲۷۵﴾ او این آیه را قرائت کرد: "هیچ‌گونه اختیاری (درباره‌ی عفو کافران، یا مؤمنان فراری از جنگ)، برای تو نیست؛ مگر اینکه (خدا) بخواهد تو آن‌ها را ببخشی یا مجازات کنی؛ زیرا آن‌ها ستمگرند."

﴿۲۲۷۶﴾ و گروهی دیگر، به فرمان خدا واگذار شده‌اند (و کارشان با خداست)؛ یا آن‌ها را مجازات می‌کند، و یا توبه آنان را می‌پذیرد (هر طور که شایسته باشند) و خداوند دانا و حکیم است.

﴿۲۲۷۷﴾ گروهی مستضعفند و گروهی امرشان به امید خداوند رها شده است، که خداوند توبه‌ی آنان را می‌پذیرد و گروهی از ایشان را شاید خداوند توبه‌شان را بپذیرد.

۵-۷-۴- گناهکارانی که حد بر ایشان جاری شده است

﴿۲۲۷۸﴾ اگر گناهکاری بمیرد و حد بر او اجرا شده و توبه کرده باشد، در دنیا پاک شده است. ولی وعید عقوبت اخروی به‌جای خود باقی است، و خدای عزیز و جلیل محاسبه خواهد کرد؛ اگر بخواهد عذاب خواهد کرد و اگر بخواهد خواهد بخشید.

۶-۷-۲-۶- منافق توبه کار

﴿۲۲۷۹﴾ هدف این است که خداوند صادقان را به خاطر صدقشان پاداش دهد، و منافقان را هر گاه اراده کند عذاب نماید یا (اگر توبه کنند) توبه آن‌ها را بپذیرد؛ چرا که خداوند آمرزنده و رحیم است.

۳-۷-۴- چنین نیست که هر که توبه بخواهد آن را بیابد

﴿۲۲۸۰﴾ ترک گناه، از توبه‌کردن آسان‌تر است و چنان نیست که هر کس دنبال توبه رفت، آن را دریابد.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٨-٤- حالاتُ التَّوْبَةِ غَيْرُ الْمَقْبُولَةِ أَوْ الَّتِي لَا يُوقِّقُ الْإِنْسَانُ فِي التَّوْبَةِ خِلَالَهَا

١-٨-٤- مَفْهُومُ التَّوْبَةِ غَيْرِ الْمَقْبُولَةِ

﴿٢٢٨١﴾ مَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا عَلَى دِينِهِ لَمْ يَقْبَلْ تَوْبَتَهُ، مَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا لَمْ يُوقِّقْ لِلتَّوْبَةِ؛ مُسْتَدْرَكٌ

الوسائل ج: ١١ ص: ٣٦٥

﴿٢٢٨٢﴾ فَإِنْ قُلْتَ وَهَا هُوَ الْآنَ قَدْ سَتَرَ عَنْهُ مِقْدَارُ حَيَاتِهِ وَصَارَ يَتَرَقَّبُ الْمَوْتَ فِي كُلِّ سَاعَةٍ يُقَارِفُ الْفَوَاحِشَ وَيَنْتَهِكُ الْمَحَارِمَ قُلْنَا إِنَّ وَجْهَ التَّنْذِيرِ فِي هَذَا الْبَابِ هُوَ الَّذِي جَرَى عَلَيْهِ الْأَمْرُ فِيهِ فَإِنْ كَانَ الْإِنْسَانُ مَعَ ذَلِكَ لَا يَرْعَوِي وَلَا يَنْصَرِفُ عَنِ الْمَسَاوِي فَإِنَّمَا ذَلِكَ مِنْ مَرَحِهِ وَمِنْ قَسَاوَةِ قَلْبِهِ لَا مِنْ خَطَا فِي التَّنْذِيرِ كَمَا أَنَّ الطَّبِيبَ قَدْ يَصِفُ لِلْمَرِيضِ مَا يَنْتَفِعُ بِهِ فَلِإِنْ كَانَ الْمَرِيضُ مُخَالَفًا لِقَوْلِ الطَّبِيبِ لَا يَعْمَلُ بِمَا يَأْمُرُهُ وَلَا يَنْتَهِي عَمَّا يَنْهَاهُ عَنْهُ لَمْ يَنْتَفِعْ بِصِفَتِهِ وَلَمْ يَكُنْ الْإِسَاءَةُ فِي ذَلِكَ لِلطَّبِيبِ بَلْ لِلْمَرِيضِ حَيْثُ لَمْ يَقْبَلْ مِنْهُ؛ بحار الأنوار ج: ٣ ص: ٨٢

٢-٨-٤- عُمُومِيَّاتٌ

١-٨-٤-٢- كَثْرَةُ الذُّنُوبِ

﴿٢٢٨٣﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: اللَّهُمَّ يَا ذَا الْمَنِّ وَالْفَضْلِ وَالْمَحَامِدِ الَّتِي لَا تُحْصَى صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَقْبَلْ تَوْبَتِي وَلَا تَرُدَّهَا لِكَثْرَةِ ذُنُوبِي وَمَا أَسْرَفْتُ عَلَى نَفْسِي حَتَّى أَرْجِعَ فِي ذَنْبٍ تُثَبِّتُ إِلَيْكَ مِنْهُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٩

٢-٨-٤-٢- مَنْ إِذَا عَرَضَتْ لَهُ شَهْوَةٌ وَأَقْعَهَا بِاتِّكَالٍ عَلَى التَّوْبَةِ

﴿٢٢٨٤﴾ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: إِنْ عَرَضَتْ لَهُ شَهْوَةٌ وَأَقْعَهَا بِاتِّكَالٍ عَلَى التَّوْبَةِ وَهُوَ لَا يَدْرِي كَيْفَ يَكُونُ ذَلِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٤١٢

﴿٢٢٨٥﴾ إِنْ عَرَضَتْ شَهْوَتُهُ وَأَقَعَ الْخَطِيئَةَ ثُمَّ تَمَنَّى التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥١ ص: ٤٤٨

﴿٢٢٨٦﴾ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: إِنْ عَرَضَتْ لَهُ شَهْوَةٌ أَسْلَفَ الْمُعْصِيَةَ وَسَوَّفَ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٣٧

٢-٨-٤-٢- الْعَوْدُ إِلَى الذُّنُوبِ إِذَا عُوفِيَ

﴿٢٢٨٧﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: إِذَا مَرَضَ تَابَ وَإِذَا عُوفِيَ عَادَ؛ الإقبال ص: ٢١٩

٢-٨-٤-٢- فِي السُّكْرِ

﴿٢٢٨٨﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: حَضَرْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام وَرَجُلٌ يَسْأَلُهُ عَنْ شَارِبِ الْخَمْرِ أَ تُقْبَلُ صَلَاتُهُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام لَا تُقْبَلُ صَلَاةُ شَارِبِ الْخَمْرِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا إِلَّا أَنْ يَتُوبَ قَالَ لَهُ الرَّجُلُ فَإِنْ تَابَ مِنْ يَوْمِهِ وَسَاعَتِهِ قَالَ يُقْبَلُ تَوْبَتُهُ وَصَلَاتُهُ إِذَا تَابَ وَهُوَ يَعْقِلُهُ فَأَمَّا أَنْ يَكُونَ فِي سَكْرِهِ فَمَا يُعْبَأُ بِتَوْبَتِهِ؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٧ ص: ٥٧

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۴-۸- توبه‌ی نامقبول و حالاتی که انسان در خلال آن موفق به توبه نمی‌شود

۴-۸-۱- معنای توبه‌ی غیرقابل پذیرش

﴿۲۲۸۱﴾ کسی که مؤمنی را به خاطر مؤمن بودن و اعتقادش بکشد توبه‌ی او پذیرفته نیست، هر کس مؤمنی را بکشد موفق به توبه نمی‌شود.

﴿۲۲۸۲﴾ اگر بگویی: هم‌اکنون نیز که مقدار عمر از او پنهان و هر دم در انتظار مرگ است باز هم مرتکب گناه می‌شود و در محرمات پرده‌داری می‌کند، می‌گوییم تدبیر این کار همان است که انجام شده و اگر آدمی با این وضع از بدکاری خودداری نکند، از بیبایی و سخت‌دلی اوست نه از اشتباه در تدبیر، همان‌طور که چه‌بسا پزشک برای بیمار آنچه را فایده دارد شرح بدهد ولی اگر بیمار خلاف گفته‌ی پزشک عمل کند و دستور او را به کار نبندد و از آنچه منعش کرده باز نایستد و حالش بهبود نیابد، ایرادی بر پزشک وارد نیست بلکه از خود بیمار است که عمل نکرده است.

۴-۸-۲- مسائل عمومی

۴-۸-۲-۱- زیادی گناه

﴿۲۲۸۳﴾ خداوند، ای صاحب منت و فضل و ستایش‌های بی‌شمار، بر محمد و خاندانش درود فرست، توبه‌ام را بپذیر و به خاطر گناهان فراوان و زیاده‌روی‌هایی که در حق خود کرده‌ام، توبه‌ام را رد نکن، مبادا به گناهی که از آن توبه کرده‌ام بازگردم.

۴-۸-۲-۲- آن که به محض مواجهه با تمایلات شهوانی، با تکیه بر وجود توبه تن به گناه

می‌دهد

﴿۲۲۸۴﴾ اگر با خواهش نفسانی روبرو شود به امید توبه، خواهش نفس را برآورده می‌سازد در حالی که نمی‌داند چه پیش خواهد آمد.

﴿۲۲۸۵﴾ چون در معرض شهوتی قرار می‌گیرند به گناه آلوده می‌شوند، سپس خواستار توبه می‌گردند.

﴿۲۲۸۶﴾ چون در معرض شهوتی قرار می‌گیرند به گناه آلوده می‌شوند، سپس خواستار توبه می‌گردند.

۴-۸-۲-۳- آن که در دوران سلامت دوباره به گناه برمی‌گردد

﴿۲۲۸۷﴾ زمانی که بیمار می‌شود، توبه می‌کند و زمانی که از بیماری رها می‌شود به گناه بازمی‌گردد.

۴-۸-۲-۴- توبه در مستی

﴿۲۲۸۸﴾ نزد امام صادق علیه السلام بودم که مردی درباره‌ی شراب‌خوار پرسید که آیا نمازش قبول است؟ آن حضرت فرمود: نماز شراب‌خوار تا چهل روز قبول نیست مگر اینکه توبه کند؛ آن مرد گفت: اگر در همان روز و ساعت بمیرد؟ فرمود: اگر به هوش باشد و توبه کند، توبه و نمازش قبول است ولی اگر هنوز مست باشد، توبه‌اش ارزشی ندارد.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٥-٢-٨-٤- إذا مات القلبُ

﴿٢٢٨٩﴾ الصادق عليه السلام: إذا مات القلبُ فلا توبةَ له؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٦

٣-٨-٤- الذُّنُوبُ الْخَاصَّةُ

١-٣-٨-٤- البدعةُ

﴿٢٢٩٠﴾ الرسول ﷺ: أبى الله لصاحب البدعة بالتوبة قيل يا رسول الله وكيف ذلك قال إنه

قد أشرب قلبه حبها؛ الكافي ج: ١ ص: ٥

﴿٢٢٩١﴾ الصادق عليه السلام: كان رجل في الزمن الأول طلب الدنيا من حلال فلم يقدر عليها و طلبها من حرام فلم يقدر عليها فاتاه الشيطان فقال له أ لا أدلك على شيء تكثر به ذنباك و تكثر به تبعك فقال بلى قال تبذع ديناً و تدعو الناس إليه ففعل فاستجاب له الناس و أطاعوه فأصاب من الدنيا ثم إنه فكر فقال ما صنعتُ ابتدعتُ ديناً و دعوتُ الناس إليه ما أرى لى من توبة إلا أن أتى من دعوته إليه فأردّه عنه فجعل يأتي أصحابه الذين أجابوه فيقول إن الذي دعوتكم إليه باطل و إنما ابتدعته فجعلوا يقولون كذبت هو الحق و لكنك شككت في دينك فرجعت عنه فلما رأى ذلك عمّد إلى سلسلة فوند لها ونداً ثم جعلها في عنقه و قال لا أحلها حتى يتوب الله عزّ و جلّ على فأوحى الله عزّ و جلّ إلى نبي من الأنبياء قل لفلان و عزّتى لو دعوتنى حتى تنقطع أو صالكت ما استجبت لك حتى تردّ من مات على ما دعوته إليه فيرجع عنه؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٣ ص: ٥٧٢

﴿٢٢٩٢﴾ الرسول ﷺ: من أحدث حديثاً أو آوى محدثاً فعليه لعنة الله و الملائكة و الناس أجمعين لا يقبل منه عدل و لا صرف قيل يا رسول الله ما الحديث قال من قتل نفساً بغير نفس أو مثل مثله بغير قود أو ابتدع بدعة بغير سنة أو انتهب نهبه ذات شرف فقيل ما العدل قال الفدية قيل ما الصرف قال التوبة؛ وسائل الشيعة ج: ٢٩ ص: ٢٩

٢-٣-٨-٤- الحسدُ

﴿٢٢٩٣﴾ الصادق عليه السلام: لا توبة لحاسدٍ لأنه مُصِرٌّ عليه معتقداً به مطبوع فيه يبدو بلا معارض له و لا سبب و الطبع لا يتغير عن الأصل و إن غولج؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٨

٣-٣-٨-٤- الخلق السيئُ

﴿٢٢٩٤﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: ما من ذنب إلا و له توبة و ما من تائب إلا و قد تسلم له توبته ما خلا السيئ الخلق لأنه لا يتوب من ذنب إلا وقع في غيره أشر منه؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٢٩

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۵-۲-۴- آن گاه که قلب بمیرد

﴿۲۲۸۹﴾ اگر قلب بمیرد دیگر برای او توبه‌ای متصور نیست.

۳-۴-۸- گناهان خاص و مشخص

۱-۳-۴- بدعت در دین

﴿۲۲۹۰﴾ خدا از قبول توبه‌ی بدعت‌گزار خودداری می‌کند. عرض شد: چرا؟ فرمود: زیرا که دوستی بدعت بردلش می‌نشیند. (پس توبه کردن او حقیقی نیست).

﴿۲۲۹۱﴾ در روزگاران پیشین مردی خواست از راه حلال به مال دنیا برسد، موفق نشد، خواست از راه حرام به دست آورد، موفق نشد؛ شیطان نزد او آمد و گفت: ای مرد، تو دنیا را از راه حلال طلب کردی، موفق نشدی، از راه حرام طلب کردی، موفق نشدی، می‌خواهی راهی نشانت بدهم که مال و پیروانت را زیاد کند؟ گفت: راهنمایی کن، شیطان گفت: دین و آیین جدیدی ابداع و مردم را به آن دعوت کن؛ آن مرد چنین کرد و مردم دین او را قبول کرده و پذیرفتند و از او پیروی کردند و آنچه از دنیا می‌خواست به دست آورد، پس از مدتی با خود اندیشید و گفت: عجب کاری کردم؟ دین و آیین اختراع کردم و مردم را به آن خواندم. توبه و بازگشتی برای خودم نمی‌بینم مگر آنکه نزد یکایک کسانی که دعوت کردم بروم و آنان را از پیروی این دین برگردانم. نزد اصحاب و یارانی که او را پذیرفته بودند آمد و به آنان گفت: آن دینی که شما را به آن دعوت کردم باطل و نادرست است و آن را من از پیش خود آوردم. ولی پیروانش به او می‌گفتند: دروغ می‌گویی آن دین حق و درست است ولی تو در دین و آیین خود شک کرده و از آن برگشته‌ای، آن مرد بعد از دیدن عکس‌العمل مردم زنجیری به گردن خود بست و میخی بر آن کوفت و گفت: آن را باز نمی‌کنم مگر اینکه خدای توانا و بزرگ مرا بیمارزد، پس خدای توانا و بزرگ به پیامبری از پیامبران وحی کرد که به آن مرد بگو: به عزت و توانایی خود سوگند، اگر آن قدر مرا بخوانی که بندهای محکم و استوار بدنت از یکدیگر جدا شوند خواسته‌ات را برآورده نمی‌کنم مگر اینکه هر که را بر دین تو مرده زنده کنی و او را از دین خودساخته‌ات برگردانی.

﴿۲۲۹۲﴾ هر کس مرتکب خطایی شود یا خطاکاری را پناه دهد، لعنت خدا و فرشتگان و تمامی مردم بر او باد. و روز قیامت نه عدلی از او پذیرفته می‌شود و نه حرفی؛ یعنی که کسی به جای او عقاب شود، و نه چیزی از او پذیرفته می‌شود که در عوض، عذاب را از او بردارند؛ عرض شد: ای رسول خدا، این کدام خطاست که چنین عقوبتی دارد؟ فرمود: اینکه کسی بدون آنکه حق قصاص داشته باشد، انسانی را بکشد؛ و یا اینکه بدن کسی را قطعه‌قطعه کند، یا بدعتی پدید آورد، بدون آنکه دلیلی از سنت داشته باشد، یا آبروی مرد شرافتمندی را ببرد. عرض شد: منظور از "عدل" چیست؟ فرمود: فدیة، شخص دیگری پرسید: منظور از "صرف" چیست، یعنی چه چیز می‌تواند عقوبت را برگرداند؟ فرمود: توبه.

۲-۳-۴- حسد

﴿۲۲۹۳﴾ حسود نمی‌تواند توبه کند، زیرا او بر حسادت اصرار دارد، و حسادت با سرشت او آمیخته شده است، و حسادت بدون سبب برانگیخته می‌شود، و طبیعت و سرشت را، هر قدر معالجه کنند، تغییر نمی‌کند.

۳-۳-۴- بد اخلاقی

﴿۲۲۹۴﴾ هیچ گناهی نیست که توبه نداشته باشد، و هیچ توبه‌کننده‌ای نیست که توبه‌اش پذیرفته نشود مگر دارنده‌ی اخلاق بد، زیرا او از گناهی توبه نمی‌کند مگر اینکه در گناهی بدتر قرار می‌گیرد.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿٢٢٩٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: مَا مِنْ ذَنْبٍ إِلَّا وَ لَهُ تَوْبَةٌ وَمَا مِنْ تَائِبٍ إِلَّا وَقَدْ تَسَلَّمَ لَهُ تَوْبَةٌ مَا خَلَا سَيِّئَ الْخُلُقِ لَا يَكَادُ يَتُوبُ مِنْ ذَنْبٍ إِلَّا وَقَعَ فِي غَيْرِهِ أَشَدَّ مِنْهُ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٢ ص: ٧٥

﴿٢٢٩٦﴾ الرسول ﷺ: أَبِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لِصَاحِبِ الْخُلُقِ السَّيِّئِ بِالتَّوْبَةِ قِيلَ وَكَيْفَ ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ لِأَنَّهُ إِذَا تَابَ مِنْ ذَنْبٍ وَقَعَ فِي ذَنْبٍ أَعْظَمَ مِنْهُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٣٢١.

﴿٢٢٩٧﴾ الرسول ﷺ: يَا عَلِيُّ لِكُلِّ ذَنْبٍ تَوْبَةٌ إِلَّا سُوءَ الْخُلُقِ فَإِنَّ صَاحِبَهُ كَلَّمَا خَرَجَ مِنْ ذَنْبٍ دَخَلَ فِي ذَنْبٍ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ٣٥٢

٤-٨-٣-٤ - إِذَاعَةُ السِّرِّ

﴿٢٢٩٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: يَا كُمَيْلُ كُلُّ مَصْدُورٍ يَنْفُثُ فَمَنْ نَفَثَ إِلَيْكَ مِنَّا بِأَمْرٍ فَاسْتُرْهُ بِسِتْرٍ وَإِيَّاكَ أَنْ تُبْدِيَهُ فَلَيْسَ لَكَ مِنْ إِبْدَائِهِ تَوْبَةٌ فَإِذَا لَمْ تَكُنْ تَوْبَةً فَالْمَصِيرُ لَظِي يَا كُمَيْلُ إِذَاعَةُ سِرِّ آلِ مُحَمَّدٍ عليه السلام لَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهَا وَلَا يُحْتَمَلُ أَحَدٌ عَلَيْهَا يَا كُمَيْلُ وَمَا قَالُوهُ لَكَ مُطْلَقًا فَلَا تُعْلِمُهُ إِلَّا مُؤْمِنًا مُوَفَّقًا يَا كُمَيْلُ لَا تُعْلِمُوا الْكَافِرِينَ مِنْ أَخْبَارِنَا فَيَزِيدُوا عَلَيْهَا فَيَبْدُوَكُمْ بِهَا يَوْمَ يُعَاقَبُونَ عَلَيْهَا؛ مستدرك الوسائل ج: ١٢ ص: ٣٠٣

٤-٨-٣-٥ - الْإِرْتِدَادُ

﴿٢٢٩٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنَّهُ كَانَ يَسْتَتِيبُ الْمُرْتَدَّ إِذَا أَسْلَمَ ثُمَّ ارْتَدَّ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٨ ص: ١٦٣

٤-٨-٣-٦ - الزَّنا (أَرْبَعِينَ يَوْمًا)

﴿٢٣٠٠﴾ الرضا عليه السلام: شَرَابُ الْخَمْرِ وَالزَّنا فَإِنْ مَاتَ فِي أَرْبَعِينَ يَوْمًا لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُ وَلَا يُزَكِّيهِ وَ لَهُ عَذَابُ أَلِيمٍ وَلَا يَقْبَلُ تَوْبَتَهُ فِي أَرْبَعِينَ وَهُوَ فِي النَّارِ لَا شَكَّ فِيهِ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٧ ص: ٤٥

٤-٨-٣-٧ - سَبُّ النَّبِيِّ ﷺ

﴿٢٣٠١﴾ الباقر عليه السلام: مَنْ سَبَّ النَّبِيَّ ﷺ قُتِلَ وَلَمْ يُسْتَتَبْ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٨ ص: ١٠٦

٤-٨-٣-٨ - الْمُسَاحَقَةُ

﴿٢٣٠٢﴾ الصادق عليه السلام: سَأَلَ رَجُلٌ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَوْ أَبَا إِبْرَاهِيمَ عليه السلام عَنِ الْمَرْأَةِ تُسَاحِقُ الْمَرْأَةَ وَكَانَ مُتَكِنًا فَجَلَسَ فَقَالَ مَلْعُونَةُ الرَّأِيبَةِ وَالْمَرْكُوبَةُ وَمَلْعُونَةٌ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ أَثْوَابِهَا الرَّأِيبَةُ وَالْمَرْكُوبَةُ فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَالْمَلَائِكَةُ وَأَوْلِيَائِهِ يَلْعَنُونَهُمَا وَأَنَا وَمَنْ بَقِيَ فِي أَصْلَابِ الرِّجَالِ وَأَرْحَامِ النِّسَاءِ فَهُوَ وَاللَّهُ الزَّنا الْأَكْبَرُ وَلَا وَاللَّهِ مَا لَهَنَ تَوْبَةً؛ الكافي ج: ٥ ص: ٥٥٢

٤-٨-٣-٩ - التَّسْوِيفُ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۲۹۵﴾ هیچ گناهی نیست که توبه نداشته باشد، و هیچ توبه‌کننده‌ای نیست که توبه‌اش پذیرفته نشود مگر دارنده‌ی اخلاق بد، زیرا او از گناهی توبه نمی‌کند مگر اینکه در گناهی بدتر قرار می‌گیرد.

﴿۲۲۹۶﴾ خداوند متعال توبه‌ی افراد بدخُلق را قبول نمی‌کند، گفته شد: چرا؟ فرمود: برای اینکه او هرگاه از یک گناه توبه کند در گناهی بزرگ‌تر گرفتار می‌شود.

﴿۲۲۹۷﴾ یا علی، هر گناهی توبه‌ای دارد، مگر بداخلاقی، که صاحب آن از هر گناهی بیرون آید وارد گناهی دیگر می‌شود.

۴-۸-۳-۴- بر ملا کردن اسرار

﴿۲۲۹۸﴾ ای کمیل، هرکس در سینه دردی داشته باشد باید برون‌ریزی کند و نمی‌تواند آن را نگهدارد، هرگاه کسی سری برایت آشکار کرد تو پنهانش کن. مبدا آشکار کنی که آشکار کردن اسرار توبه ندارد و اگر توبه نباشد پس راه به‌سوی جهنم است. ای کمیل، خداوند تبارک و تعالی فاش نمودن راز خاندان محمد را نمی‌پذیرد و کسی نیروی تحملش را ندارد. ای کمیل، آنچه را که برای تو گفته‌اند، هیچ‌کدام را به کسی جز مؤمن موفق نگو. ای کمیل، اخبار ما را به کافران نیاموز که بر آن اخبار اضافه می‌کنند سپس روزی که می‌خواهند شما را آزار دهند آن را برملا کرده علیه شما استفاده می‌کنند.

۴-۸-۳-۵- ارتداد و خروج از دین

﴿۲۲۹۹﴾ امام علیه السلام مرتدی را که مسلمان شده و دوباره مرتد می‌شد، توبه می‌داد.

۴-۸-۳-۶- زنا (تا چهل روز)

﴿۲۳۰۰﴾ شراب‌خوار و زناکار اگر تا روز چهارم بمیرد، خداوند روز قیامت به او نظر نمی‌کند و با او سخن نمی‌گوید و او را پاک نمی‌کند و عذاب سختی برایش آماده کرده و تا روز چهارم توبه‌ی او را قبول نمی‌کند و بی هیچ شکی جای او در آتش است.

۴-۸-۳-۷- دشنام دادن به پیامبر صلی الله علیه و آله

﴿۲۳۰۱﴾ کسی که به پیامبر صلی الله علیه و آله دشنام دهد کشته می‌شود و توبه داده نمی‌شود.

۴-۸-۳-۸- همجنس بازی زنان

﴿۲۳۰۲﴾ مردی از امام علیه السلام در مورد زنان مساحقه‌کننده پرسید، آن حضرت که تکیه زده بود برجست و فرمود: هر دو مورد لعن و نفرین خدای عزیز و جلیل و فرشتگان و اولیا و من و فرزندانم هستند مگر اینکه از این لباس بیرون بیایند. به خدا قسم این زنای اکبر است و به خدا قسم توبه ندارد.

۴-۸-۳-۹- به تأخیر انداختن توبه

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢٣٠٣﴾ فَإِنْ قُلْتَ أَوَلَيْسَ قَدْ يُقِيمُ الْإِنْسَانُ عَلَى الْمَعْصِيَةِ حِينًا ثُمَّ يَتُوبُ فَيَقْبَلُ تَوْبَتَهُ قُلْنَا إِنَّ ذَلِكَ شَيْءٌ يَكُونُ مِنَ الْإِنْسَانِ لِغَلَبَةِ الشَّهَوَاتِ وَتَرْكِهِ مُخَالَفَتَهَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يَقْدِرَهَا فِي نَفْسِهِ وَيُنْبِي عَلَيْهِ أَمْرَهُ فَيُصْفَحُ اللَّهُ عَنْهُ وَيَتَفَضَّلُ عَلَيْهِ بِالْمَغْفِرَةِ فَأَمَّا مَنْ قَدَّرَ أَمْرَهُ عَلَى أَنْ يَعْصِيَ مَا بَدَأَ لَهُ ثُمَّ يَتُوبُ آخِرَ ذَلِكَ فَإِنَّمَا يُحَاوِلُ خَدِيعَةً مَنْ لَا يُخَادَعُ بَأَنْ يَتَسَلَّفَ التَّلَذُّذُ فِي الْعَاجِلِ وَيَعْدُ وَيُمْنَى نَفْسُهُ التَّوْبَةَ فِي الْأَجَلِ وَلِأَنَّهُ لَا يَفِي بِمَا يَعِدُ مِنْ ذَلِكَ فَإِنَّ النُّزُوعَ مِنَ التَّرَفِّهِ وَالتَّلَذُّذِ وَ مُعَانَاةَ التَّوْبَةِ وَلَا سِيَّمَا عِنْدَ الْكَبِيرِ وَضَعْفِ الْبَدَنِ أَمْرٌ صَعْبٌ وَلَا يُؤْمِنُ عَلَى الْإِنْسَانِ مَعَ مُدَافَعَتِهِ بِالتَّوْبَةِ أَنْ يُرْهِقَهُ الْمَوْتُ فَيُخْرِجَ مِنَ الدُّنْيَا غَيْرَ تَائِبٍ كَمَا قَدْ يَكُونُ عَلَى الْوَاحِدِ ذَيْنِ إِلَى أَجَلٍ وَ قَدْ يَقْدِرُ عَلَى قَضَائِهِ فَلَا يَزَالُ يُدَافِعُ بِذَلِكَ حَتَّى يَحِلَّ الْأَجَلُ وَقَدْ نَفَدَ الْمَالُ فَيَبْقَى الدِّينُ قَائِمًا عَلَيْهِ فَكَانَ خَيْرَ الْأَشْيَاءِ لِلْإِنْسَانِ أَنْ يُسْتَرَ عَنْهُ مَبْلَغُ عُمُرِهِ فَيَكُونُ طَوِيلَ عُمُرِهِ يَتَرَقَّبُ الْمَوْتَ فَيَتْرَكَ الْمَعَاصِيَ وَيُوَثِّرَ الْعَمَلَ الصَّالِحَ؛ بحار الأنوار ج: ٣ ص: ٨٢

﴿٢٣٠٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنْ عَرَضَتْ لَهُ شَهْوَةٌ أَسْلَفَ الْمَعْصِيَةَ وَ سَوَّفَ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج:

٦ ص: ٣٧

١-٣-٨-٤- شَرِبُ الْخَمْرِ (أَرْبَعِينَ يَوْمًا)

﴿٢٣٠٥﴾ الرضا عليه السلام: شَرَابُ الْخَمْرِ وَالزُّنَاةُ فَإِنْ مَاتَ فِي أَرْبَعِينَ يَوْمًا لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَكَلِّمُهُ وَلَا يَزَكِّيهِ وَلَا يَزِيدُهُ عَذَابَ أَلِيمٍ وَلَا يَقْبَلُ تَوْبَتَهُ فِي أَرْبَعِينَ وَهُوَ فِي النَّارِ لَا شَكَّ

فيه؛ مستدرک الوسائل ج: ١٧ ص: ٤٥

﴿٢٣٠٦﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ شَرِبَ مُسْكِرًا اُنْحَبَسَتْ صَلَاتُهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَإِنْ مَاتَ فِي الْأَرْبَعِينَ مَاتَ مَيِّتَةً جَاهِلِيَّةً فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِ؛ الكافي ج: ٦ ص: ٤٠٠

١١-٣-٨-٤- الْقَتْلُ

﴿٢٣٠٧﴾ ابن عباس رضي الله عنهما: أَنَّهُ سَأَلَهُ رَجُلٌ عَنْ تَوْبَةِ الْقَاتِلِ فَقَالَ لَا تَوْبَةَ لَهُ وَسَأَلَهُ آخَرُ فَقَالَ لَهُ تَوْبَةُ ثُمَّ قَالَ أَمَّا الْأَوَّلُ فَرَأَيْتُ فِي عَيْنِهِ إِرَادَةَ الْقَتْلِ فَمَنْعَتْهُ وَأَمَّا الثَّانِي فَجَاءَ مَسْكِينًا قَدْ قَتَلَ فَلَمْ أَقْنِطْهُ؛ منية المريد ص: ٢٩٩

١-١١-٣-٨-٤- مَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا (لَا إِيمَانِهِ)

﴿٢٣٠٨﴾ مَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا عَلَى دِينِهِ لَمْ تُقْبَلْ تَوْبَتُهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٣٦٥

﴿٢٣٠٩﴾ الصادق عليه السلام: سُئِلَ عَنِ الْمُؤْمِنِ يَقْتُلُ الْمُؤْمِنَ مُتَعَمِّدًا أَلَهُ تَوْبَةٌ فَقَالَ إِنْ كَانَ قَتَلَهُ لِإِيمَانِهِ فَلَا تَوْبَةَ لَهُ وَإِنْ كَانَ قَتَلَهُ لِعُصَبٍ أَوْ لِسَبَبٍ شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا فَإِنَّ تَوْبَتَهُ أَنْ يَقَادَ مِنْهُ وَأَنْ لَمْ يَكُنْ عِلْمٌ بِهِ انْطَلَقَ إِلَى أَوْلِيَاءِ الْمَقْتُولِ فَأَقَرَّ عَنْدهُمْ بِقَتْلِ صَاحِبِهِمْ فَإِنْ عَفَوْا عَنْهُ فَلَمْ يَقْتُلُوهُ أَعْطَاهُمُ الدِّيَةَ وَاعْتَقَ نَسَمَةً وَصَامَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ وَأَطْعَمَ سِتِينَ مَسْكِينًا تَوْبَةً إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٧٦

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۳۰۳﴾ اگر بگویی مگر این نیست که آدمی مدتی نافرمانی می‌کند و سپس توبه می‌نماید و از او پذیرفته است؟ در پاسخ می‌گوییم: این به شرطی است که آدمی به خاطر غلبه‌ی شهوت در گناه بیفتد که خداوند گذشت می‌کند به او لطف کرده و او را می‌آمرزد. و اما کسی که پایه‌ی کار خدا را با قصد و نیت بر گناه بگذارد و تصمیم بگیرد که تا می‌تواند نافرمانی کرده و در پایان عمر توبه کند، درواقع با جلوانداختن کامجویی در دنیا و نوید توبه‌دادن در آینده، می‌خواهد کسی را فریب دهد که فریب‌خور نیست، و بدین آرزو نخواهد رسید، زیرا دست کشیدن از رفاه و کامجویی و قبول زحمت توبه به‌ویژه در پیری و ناتوانی تن، کار دشواری است، و ضمناً آدمی در امان نیست که با تأخیرانداختن توبه، دچار غافلگیری مرگ نشود و بی‌توبه نمیرد، مانند کسی که بدهی با سررسید مشخصی دارد و می‌تواند آن را بپردازد ولی به تأخیر می‌اندازد تا مالش نابود شده باشد و وام او بماند، پس بهتر است که آدمی اندازه‌ی عمرش را نداند، و پیوسته در انتظار مرگ باشد و گناه را رها کند و اعمال خوب را ترجیح دهد.

﴿۲۳۰۴﴾ چون در معرض شهوتی قرار می‌گیرند به گناه آلوده می‌شوند، سپس خواستار توبه می‌گردند.

۱-۳-۴- شراب‌خواری (تا چهل روز)

﴿۲۳۰۵﴾ شراب‌خوار و زناکار اگر تا روز چهارم بمیرد، خداوند روز قیامت به او نظر نمی‌کند و با او سخن نمی‌گوید و او را پاک نمی‌کند و عذاب سختی برایش آماده کرده و تا روز چهارم توبه‌ی او را قبول نمی‌کند و بی‌هیچ شکی جای او در آتش است.

﴿۲۳۰۶﴾ کسی که مست‌کننده‌ای بنوشد نمازش چهل روز قبول نمی‌شود. و اگر قبل از روز چهارم بمیرد به مرگ جاهلیت مرده است؛ ولی اگر توبه کند خدای عزیز و جلیل توبه‌ی او را قبول می‌کند.

۱۱-۳-۴- قتل

﴿۲۳۰۷﴾ مردی درباره‌ی توبه‌ی قاتل پرسید، فرمود: توبه ندارد؛ شخص دیگری پرسید فرمود: راهی برای توبه‌اش هست. و فرمود: در چشم اولی اراده‌ی قتل دیدم، با آن پاسخ او را از قتل بازداشتیم و اما دومی بدبختی بود که مرتکب قتل شده بود پاسخی دادم که ناامید نشود.

۱-۱۱-۴- آن که مؤمنی را به خاطر ایمانش به قتل برساند

﴿۲۳۰۸﴾ کسی که مؤمنی را برای دینش بکشد توبه‌ی او پذیرفته نیست.

﴿۲۳۰۹﴾ پرسیدند: اگر مؤمنی مؤمن دیگری را عمداً به قتل رسانده باشد امکان توبه دارد؟ فرمود: چنانچه به خاطر ایمانش او را کشته باشد، چنین کسی توبه نخواهد داشت، ولی اگر به دلایل دیگر، یا از روی خشم یا امری از امور دنیا باشد، توبه‌اش آن است که قصاص شود، و اگر کسی اطلاع ندارد که او قاتل است، خودش نزد اولیای مقتول برود و به قتل اقرار کند، اگر او را عفو کردند و قصاص نکردند، دیه‌ی مقتول را به ایشان تسلیم، و برده‌ای هم به عنوان کفاره آزاد کند و دو ماه پی‌درپی روزه بگیرد، و شصت مسکین را هم سیر کند، و به‌سوی خدا توبه کند.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿٢٣١٠﴾ مَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا لَمْ يُوقَفْ لِلتَّوْبَةِ إِلَّا أَنْ اللَّهَ لَا يَقْطَعُ طَمَعِ الْعِبَادِ فِيهِ وَرَجَاءَهُمْ مِنْهُ؛

وسائل الشيعة ج: ٢٩ ص: ٣٢

﴿٢٣١١﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: لَا يَزَالُ الْمُؤْمِنُ فِي فُسْحَةٍ مِنْ دِينِهِ مَا لَمْ يُصِْبْ دَمًا حَرَامًا وَقَالَ لَا يُوقَفُ

قَاتِلُ الْمُؤْمِنِ مُنْعَمًا لِلتَّوْبَةِ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٧٢

﴿٢٣١٢﴾ الرِّسُولُ عليه السلام: مَنْ أَحْدَثَ حَدَثًا أَوْ آوَى مُحْدِثًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ

أَجْمَعِينَ لَا يَقْبَلُ مِنْهُ عَدْلٌ وَلَا صِرْفٌ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْحَدَثُ قَالَ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بَغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ

مِثْلَ مِثْلَةٍ بَغَيْرِ قَوْدٍ أَوْ ابْتَدَعَ بَدْعًا بَغَيْرِ سُنَّةٍ أَوْ انْتَهَبَ نَهْبَةً ذَاتَ شَرَفٍ فَقِيلَ مَا الْعَدْلُ قَالَ الْفِدْيَةُ

قِيلَ مَا الصَّرْفُ قَالَ التَّوْبَةُ؛ وسائل الشيعة ج: ٢٩ ص: ٢٩

﴿٢٣١٣﴾ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا آيَةً قَالَ وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا عَلَى دِينِهِ لَمْ تُقْبَلْ

تَوْبَتُهُ وَمَنْ قَتَلَ نَبِيًّا أَوْ وَصِيًّا نَبِيًّا فَلَا تَوْبَةَ لَهُ لِأَنَّهُ لَا يَكُونُ مِثْلَهُ فَيَقَادُ بِهِ وَقَدْ يَكُونُ الرَّجُلُ بَيْنَ

الْمُشْرِكِينَ وَالْيَهُودِ وَالنَّصَارَى يَقْتُلُ رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى أَنَّهُ مُسْلِمٌ فَإِذَا دَخَلَ فِي الْإِسْلَامِ

يَجِبُ مَا كَانَ قَبْلَهُ أَيْ يَمْحُو لَأَنَّ أَكْثَرَ الذُّنُوبِ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ الشُّرْكُ بِاللَّهِ فَإِذَا قُبِلَتْ تَوْبَتُهُ فِي

الشُّرْكِ قُبِلَتْ فِي مَا سِوَاهُ فَأَمَّا قَوْلُ الصَّادِقِ عليه السلام لَيْسَتْ لَهُ تَوْبَةٌ فَإِنَّهُ عَنِ مَنْ قَتَلَ نَبِيًّا أَوْ وَصِيًّا

فَلَيْسَتْ لَهُ تَوْبَةٌ لِأَنَّهُ لَا يُقَادُ أَحَدٌ بِالْأَنْبِيَاءِ إِلَّا الْأَنْبِيَاءُ وَبِالْأَوْصِيَاءِ إِلَّا الْأَوْصِيَاءُ وَالْأَنْبِيَاءُ وَالْأَوْصِيَاءُ لَا يَقْتُلُ

بَعْضُهُمْ بَعْضًا وَلَا يَقْتُلُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا وَغَيْرُ النَّبِيِّ وَالْوَصِيِّ فَيَقَادُ بِهِ وَقَاتِلُ النَّبِيِّ وَالْوَصِيِّ فَيَقَادُ بِهِ وَ

قَاتِلُ النَّبِيِّ وَالْوَصِيِّ لَا يُوقَفُ لِلتَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٣٦٥

٢-١١-٣-٨-٤- مَنْ قَتَلَ نَبِيًّا أَوْ وَصِيًّا

﴿٢٣١٤﴾ فَأَمَّا قَوْلُ الصَّادِقِ عليه السلام لَيْسَتْ لَهُ تَوْبَةٌ فَإِنَّهُ عَنِ مَنْ قَتَلَ نَبِيًّا أَوْ وَصِيًّا فَلَيْسَتْ لَهُ تَوْبَةٌ

لِأَنَّهُ لَا يُقَادُ أَحَدٌ بِالْأَنْبِيَاءِ إِلَّا الْأَنْبِيَاءُ وَبِالْأَوْصِيَاءِ إِلَّا الْأَوْصِيَاءُ وَالْأَنْبِيَاءُ وَالْأَوْصِيَاءُ لَا يَقْتُلُ

بَعْضُهُمْ بَعْضًا وَغَيْرُ النَّبِيِّ وَالْوَصِيِّ فَيَقَادُ بِهِ وَقَاتِلُ النَّبِيِّ وَالْوَصِيِّ فَيَقَادُ بِهِ وَقَاتِلُ النَّبِيِّ وَالْوَصِيِّ

لَا يُوقَفُ لِلتَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٣٦٥

﴿٢٣١٥﴾ عَلَى بْنِ إِبْرَاهِيمَ فِي تَفْسِيرِهِ: قَاتِلُ النَّبِيِّ وَالْوَصِيِّ لَا يُوقَفُ لِلتَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج:

١١ ص: ٣٦٥

١٢-٣-٨-٤- الْكُفْرُ بَعْدَ الْإِيمَانِ

﴿٢٣١٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ أَرَادُوا كُفْرًا أَلَمْ يَكُنِ اللَّهُ يَغْفِرْ لَهُمْ وَلَا

لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا؛ النساء (١٣٧)

١٣-٣-٨-٤- اللَّوَاظُ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۳۱۰﴾ هرکس مؤمنی را بکشد موفق به توبه نمی‌شود، ولی خداوند امید و آرزوی مردم را قطع نمی‌کند.

﴿۲۳۱۱﴾ تا هنگامی که مؤمن دستش به ریختن خون حرامی آلوده نشده در دینش با گشادگی و فراخی و بدون خرده‌گیری با او برخورد می‌شود، و فرمود: آن کس که مؤمنی را از روی عمد بکشد، موفق به توبه نمی‌شود.

﴿۲۳۱۲﴾ هرکس مرتکب خطایی شود یا خطاکاری را پناه دهد، لعنت خدا و فرشتگان و تمامی مردم بر او باد. و روز قیامت نه عدلی از او پذیرفته می‌شود و نه حرفی؛ یعنی که کسی به جای او عقاب شود، و نه چیزی از او پذیرفته می‌شود که در عوض، عذاب را از او بردارند؛ عرض شد: ای رسول خدا، این کدام خطاست که چنین عقوبتی دارد؟ فرمود: اینکه کسی بدون آنکه حق قصاص داشته باشد، انسانی را بکشد؛ و یا اینکه بدن کسی را قطعه‌قطعه کند، یا بدعتی پدید آورد، بدون آنکه دلیلی از سنت داشته باشد، یا آبروی مرد شرافتمندی را ببرد. عرض شد: منظور از "عدل" چیست؟ فرمود: فدیة، شخص دیگری پرسید: منظور از "صرف" چیست، یعنی چه چیز می‌تواند عقوبت را برگرداند؟ فرمود: توبه.

﴿۲۳۱۳﴾ درباره‌ی آیة "هرکس مؤمنی را به عمد به قتل برساند" فرمود: هرکس مؤمنی را به خاطر عقیده‌اش به قتل برساند، توبه‌اش پذیرفته نیست. و کسی که پیامبر یا جانشین او را به قتل برساند نیز توبه‌اش پذیرفته نیست. زیرا نمی‌تواند هم طراز او را پیدا کند تا فدیة بدهد. و اگر مردی از مشرکین یا یهود و نصاری مرد مسلمانی را به خاطر مسلمانی‌اش به قتل برساند، آن‌گاه که مسلمان شود، گناهان پیشین به حساب نمی‌آید، یعنی محو می‌شود. چرا که گناه بزرگ‌تر نزد خداوند شرک است و حال که خداوند توبه‌ی او را از شرک پذیرفته است، گناهان غیر از شرک نیز پاک شده است. و اما کلام امام صادق علیه السلام که فرمود: "توبه ندارد" منظور آن است که هرکس پیامبر یا جانشین پیامبر را به قتل برساند، توبه ندارد. زیرا کسی با پیامبران و جانشینانشان برابر نیست که مبادله شود، مگر پیامبر یا جانشین پیامبر؛ و انبیا و اوصیا نیز قاتل یکدیگر نمی‌شوند. پس چون غیر پیامبر و غیر وصی معادل پیامبر و وصی نمی‌شود، حتی اگر قصاص شده و در مقابل قتل پیامبر صلی الله علیه و آله به قتل برسد بازهم مقابله نشده است. به این دلیل است که فرمود: قاتل پیامبر یا امام موفق به توبه نمی‌شود.

۲-۱۱-۸-۴- آن که پیامبر یا جانشین پیامبری را به قتل برساند

﴿۲۳۱۴﴾ و اما کلام امام صادق علیه السلام که فرمود: "توبه ندارد" منظور آن است که هرکس پیامبر یا جانشین پیامبر را به قتل برساند، توبه ندارد. چرا که با پیامبران و جانشینانشان کسی برابر نیست که مبادله شود، مگر پیامبر یا جانشین پیامبر، و انبیا و اوصیا نیز قاتل یکدیگر نمی‌شوند. پس چون غیر پیامبر و غیر وصی معادل پیامبر و وصی نمی‌شود، حتی اگر قصاص شده و در مقابل قتل پیامبر صلی الله علیه و آله به قتل برسد بازهم مقابله نشده است. به این دلیل است که فرمود: قاتل پیامبر یا وصی موفق به توبه نمی‌شود.

﴿۲۳۱۵﴾ قاتل نبی و وصی، موفق به توبه نمی‌شود.

۲-۱۲-۸-۴- کفر بعد از ایمان

﴿۲۳۱۶﴾ کسانی که ایمان آوردند، سپس کافر شدند، باز هم ایمان آوردند، و دیگر بار کافر شدند، سپس بر کفر خود افزودند، خدا هرگز آن‌ها را نخواهد بخشید، و آن‌ها را به راه (راست) هدایت نخواهد کرد.

۳-۱۳-۸-۴- لواط

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢٣١٧﴾ الكاظم عليه السلام: مَا حَدَّثَ رَجُلَيْنِ نَكَحَ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ طَوْعاً بَيْنَ فِخْذَيْهِ وَمَا تَوَبَّتْهُ فَكَتَبَ الْقَتْلَ؛ التَّهْذِيبُ الْأَحْكَامُ ج: ١٠ ص: ٥٦
٤-٨-٣-١٤- النَّاصِبِيُّ

﴿٢٣١٨﴾ الصادق عليه السلام: وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَالْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَالْبَحَارِ السَّبْعَ شَفَعُوا فِي نَاصِبِي مَا شَفَعُوا فِيهِ إِلَّا هَذَا لَا يَخْرُجُ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يَتُوبَ أَوْ يُبْتَلِيَ اللَّهُ بِبَلَاءٍ فِي جَسَدِهِ فَيَكُونَ تَحْطِيطاً لِخَطَايَاهُ حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا ذَنْبَ لَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٦٥ ص: ١٢٦
٤-٨-٣-١٥- مَنْ أَنْكَرَ الْوَلَايَةَ

﴿٢٣١٩﴾ الرسول عليه السلام: مَعَاشِرَ النَّاسِ إِنَّهُ إِمَامٌ مِنَ اللَّهِ وَلَنْ يَتُوبَ اللَّهُ عَلَى أَحَدٍ أَنْكَرَ وَلَايَتَهُ وَ لَنْ يَغْفِرَ لَهُ حَتْمًا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَفْعَلَ ذَلِكَ بِمَنْ خَالَفَ أَمْرَهُ فِيهِ؛ بحار الأنوار ج: ٣٧ ص: ٢٠٨
٤-٨-٣-١٦- نُهْبَةُ ذَاتِ شَرَفٍ

﴿٢٣٢٠﴾ الرسول عليه السلام: مَنْ أَخَذَتْ حَدَثًا أَوْ آوَى مُحَدِّثًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ لَا يَقْبَلُ مِنْهُ عَدْلٌ وَلَا صِرْفٌ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْحَدَّثُ قَالَ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بَغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ مَثَلٍ مُثْلَةٍ بَغَيْرِ قَوْدٍ أَوْ ابْتَدَعَ بِدْعَةٍ بَغَيْرِ سُنَّةٍ أَوْ انْتَهَبَ نُهْبَةً ذَاتِ شَرَفٍ فَقِيلَ مَا الْعَدْلُ قَالَ الْفِدْيَةُ قِيلَ مَا الصِّرْفُ قَالَ التَّوْبَةُ؛ وسائل الشيعة ج: ٢٩ ص: ٢٩

٤-٨-٣-١٧- تَوْصِيفُ امْرَأَةٍ لِرَجُلٍ فَافْتَنَ بِهَا
٤-٨-٤- الْخَوَاصُ

٤-٨-٤-١- الْعَالِمُ

﴿٢٣٢١﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا بَلَغَتِ النَّفْسُ هَاهُنَا وَآشَارَ بِيَدِهِ إِلَى حَلْقِهِ لَمْ يَكُنْ لِلْعَالِمِ تَوْبَةٌ ثُمَّ قَرَأَ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ؛ الكافي ج: ١ ص: ٤٧
٤-٨-٥- بَعْدَ التَّحْدِيدِ الزَّمَنِيِّ رَاجِعُ: الْفَصْلُ الثَّلَاثُ: الْحُدُودُ الزَّمَنِيَّةُ لِقَبُولِ التَّوْبَةِ
٤-٩- حِفْظُ وَاسْتِمْرَارُ وَتَجْدِيدُ وَتَقْدِيمُ وَتَعْجِيلُ التَّوْبَةِ

٤-٩-١- عَوَامِلُ حِفْظِ التَّوْبَةِ

٤-٩-١-١- الطَّلَبُ مِنَ اللَّهِ وَرَاجِعُ: الْفَصْلُ الثَّلَاثُ، طَلَبُ التَّوْفِيقِ بِالتَّوْبَةِ وَتَجْدِيدِ التَّوْبَةِ
﴿٢٣٢٢﴾ الرضا عليه السلام: مَتَمَسَّكَ رَبٌّ بِقُدْرَتِكَ مُسْتَعِينًا عَلَى نَفْسِي بَعَزَتِكَ مُسْتَوْدَعًا تَوْتِي مِنْ النِّكَثِ بِخَفَرَتِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿٢٣٢٣﴾ وَأَنْ تَوْفَّقَنِي فِيهَا لِعِبَادَتِكَ وَتَسْتَعْمِلَنِي بِطَاعَتِكَ وَطَاعَةِ مَنْ أَوْجَبَتْ طَاعَتَهُ وَافْتَرَضَتْ وَلَايَتَهُ وَتَنْدِمَنِي عَلَى ذُنُوبِي نَدَمًا تَمَحُّو بِهِ خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ وَتُلْحِقَنِي بِالتَّوَّابِينَ الْأَوَّابِينَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ الْعَائِدِينَ اللَّائِذِينَ بِكَ مِنَ النَّارِ حَتَّى لَا أَعُودَ بَعْدَهَا فِي ذَنْبٍ وَخَطِيئَةٍ؛ البلد الأمين ص: ٤٣٠

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۳۱۷﴾ سؤال شد: حدّ شرعی و توبه‌ی دو مرد که با اختیار لواط کنند چیست؟ نوشتند: قتل.

۴-۸-۳-۱۴- آن که به امامان علیهم‌السلام دشنام می‌دهد

﴿۲۳۱۸﴾ اگر اهل آسمان‌ها و زمین‌ها و دریا‌های هفت‌گانه در مورد یک دشمن ما وساطت کنند پذیرفته نمی‌شود. بدان که این برادر تو از دنیا بیرون نمی‌رود مگر اینکه خداوند او را به نوعی از ناراحتی‌های جس می‌گرفتار می‌سازد تا لغزش‌های او از بین برود یا توبه کند که وقتی خدا را ملاقات می‌کند گناهی نداشته باشد.

۴-۸-۳-۱۵- آن که ولایت را انکار می‌کند

﴿۲۳۱۹﴾ ای مردم، علی‌بن ابی‌طالب علیه‌السلام امامی است از جانب خدا، و منکر ولایتش هرگز مورد مغفرت واقع نمی‌شود. و بر خداوند واجب و لازم است که با مخالف او چنین کند.

۴-۸-۳-۱۶- غارت کردن صاحب شرف

﴿۲۳۲۰﴾ هرکس مرتکب خطایی شود یا خطاکاری را پناه دهد، لعنت خدا و فرشتگان و تمامی مردم بر او باد. و روز قیامت نه عدلی از او پذیرفته می‌شود و نه حرفی؛ یعنی که کسی به‌جای او عقاب شود، و نه چیزی از او پذیرفته می‌شود که درعوض، عذاب را از او بردارند؛ عرض شد: ای رسول خدا، این کدام خطاست که چنین عقوبتی دارد؟ فرمود: اینکه کسی بدون آنکه حقّ قصاص داشته باشد، انسانی را بکشد؛ و یا اینکه بدن کسی را قطعه‌قطعه کند، یا بدعتی پدید آورد، بدون آنکه دلیلی از سنّت داشته باشد، یا آبروی مرد شرافتمندی را ببرد. عرض شد: منظور از "عدل" چیست؟ فرمود: فدیّه، شخص دیگری پرسید: منظور از "صرف" چیست، یعنی چه چیز می‌تواند عقوبت را برگرداند؟ فرمود: توبه.

۴-۸-۳-۱۷- توصیف کردن زیبایی‌های یک زن برای مرد نامحرم تا او به گناه بیفتد

۴-۸-۴- افراد خاص

۴-۸-۴-۱- دانشمند

﴿۲۳۲۱﴾ همین‌که جان به اینجا رسید - و با دست به گلوی خود اشاره فرمود راه توبه بر فردآگاه بسته می‌شود، سپس این آیه را قرائت کرد: "پذیرش توبه از سوی خدا، تنها برای کسانی است که کار بدی را از روی جهالت انجام می‌دهند".

۴-۸-۵- بعد از دوره‌ی زمانی و.ر.به: حدود زمانی پذیرش توبه

۴-۹- تجدید و پیش‌انداختن توبه

۴-۹-۱- عوامل نگهداری توبه

۴-۹-۱-۱- درخواست از خدا و.ر.به: درخواست توفیق توبه

﴿۲۳۲۲﴾ پروردگارا، به توانایی تو چنگ می‌زنم، درمقابل نفسم از عزت تو طلب یاری می‌کنم، توبه‌ی خود را از ترس شکسته‌شدن در جایگاهی امن نزد تو به امانت می‌سپارم.

﴿۲۳۲۳﴾ مرا در این شب به عبادت، و به فرمان‌برداری از خودت و از آن‌که اطاعت و پذیرش ولایتش را واجب کردی، موفق کن، تا از گناهانم اظهار پشیمانی کنم، ندامتی که به‌وسیله‌ی آن در روز حساب، گناهانم را محو کنی، و مرا به توبه‌کاران بازگشت‌کننده و آنان که سحر گاهان آمرزش می‌طلبند و به آنان که از آتش جهنم به تو پناه می‌آورند، ملحق کن؛ تا دیگر به گناه و خطایی بازنگردم.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٢-٩-٤- تقديم التَّوْبَةِ وَالْإِسْرَاعُ فِيهَا

١-٢-٩-٤- الآنَ الْآنَ

﴿٢٣٢٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَيُّهَا النَّاسُ الْآنَ الْآنَ مَا دَامَ الْوَتَاقُ مُطْلَقًا وَالسَّرَاجُ مُنِيرًا وَبَابُ التَّوْبَةِ مَفْتُوحًا وَمِنْ قَبْلِ أَنْ يَجْفَأَ الْقَلَمُ وَتُطَوَّى الصَّحِيفَةُ فَلَا رِزْقَ يَنْزِلُ وَلَا عَمَلٍ يَصْعَدُ الْمِضْمَارُ الْيَوْمَ وَالسَّبَاقُ غَدًا فَإِنَّكُمْ لَا تَذَرُونَ إِلَّا جَنَّةً أَوْ إِلَى نَارٍ وَاسْتَغْفِرُ اللَّهُ لِي وَلَكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٣٧٥

٢-٢-٩-٤- مِنْ قَرِيبٍ

﴿٢٣٢٥﴾ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا؛ النساء (١٧)

٣-٢-٩-٤- قَبْلَ سَبْعِ سَاعَاتٍ

﴿٢٣٢٦﴾ الصَّادِق عليه السلام: مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً أَجَلَ فِيهَا سَبْعَ سَاعَاتٍ مِنَ النَّهَارِ فَإِنْ قَالَ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَاتُوبَ إِلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٨

٤-٢-٩-٤- قَبْلَ تِسْعِ سَاعَاتٍ

﴿٢٣٢٧﴾ الصَّادِق عليه السلام: مَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ حَتَّى يَعْمَلَهَا فَإِنْ لَمْ يَعْمَلْهَا كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ وَإِنْ عَمِلَهَا أَجَلَ تِسْعِ سَاعَاتٍ فَإِنْ تَابَ وَنَدِمَ عَلَيْهَا لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَتُبْ وَلَمْ يَنْدَمْ عَلَيْهَا كُتِبَتْ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ؛ وسائل الشيعة ج: ١ ص: ٥٥

٥-٢-٩-٤- الْمُبَادَرَةُ

﴿٢٣٢٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَبَادِرُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ بِالتَّوْبَةِ قَبْلَ حُضُورِ النُّوبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٤٣٩

﴿٢٣٢٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَسْأَلُكَ سُؤَالَ الْخَائِفِ مِنْ وَقْفَةِ الْمَوْقِفِ... مُوقِنٍ بِالْمَوْتِ مُبَادِرٍ بِالتَّوْبَةِ قَبْلَ الْفَوْتِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢٠٧

﴿٢٣٣٠﴾ السَّجَّاد عليه السلام: مَنْ أَشْفَقَ مِنَ النَّارِ بَادَرَ بِالتَّوْبَةِ إِلَى اللَّهِ مِنْ ذُنُوبِهِ وَرَاجَعَ عَنِ الْمَحَارِمِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ١٣٩

٦-٢-٩-٤- التَّعْجِيلُ

﴿٢٣٣١﴾ الرِّسُول عليه السلام: خَافُوا اللَّهَ فَعَجِّلُوا التَّوْبَةَ وَمَنْ يَغْفِرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٥

﴿٢٣٣٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَإِنْ قَارَفْتَ سَيِّئَةً فَعَجِّلْ مَحْوَهَا بِالتَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٧

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۲-۹-۴- پیش‌انداختن توبه و سرعت‌بخشیدن به آن

۱-۲-۹-۴- همین حالا، همین حالا

﴿۲۳۲۴﴾ ای مردم، هم‌اکنون، هم‌اکنون که بندها گشوده، چراغ‌ها روشن و درِ توبه باز است، پیش از اینکه قلم بخشکد و پرونده بسته شود، قبل از آنکه دیگر رزقی فرود نیاید و عملی بالا نرود، مهلت و مجال عمل فقط امروز است، و فردای قیامت عده‌ای در شتافتن به‌سوی بهشت پیش می‌افتند. و شما نمی‌دانید بهشتی هستید یا دوزخی، و من از خدا برای خود و شما طلب آمرزش می‌کنم.

۲-۲-۹-۴- به همین زودی

﴿۲۳۲۵﴾ پذیرش توبه از سوی خدا، تنها برای کسانی است که کار بدی را از روی جهالت انجام می‌دهند، سپس زود توبه می‌کنند. خداوند، توبه چنین اشخاصی را می‌پذیرد؛ و خدا دانا و حکیم است.

۳-۲-۹-۴- قبل از هفت ساعت

﴿۲۳۲۶﴾ هرکس گناهی مرتکب شود هفت ساعت از روز به او مهلت داده می‌شود؛ پس اگر سه بار گفت: "استغفر الله الذی لا اله الا هو الحی القيوم" آن گناه بر او ثبت نمی‌شود.

۴-۲-۹-۴- قبل از نه ساعت

﴿۲۳۲۷﴾ هرکه قصد بدی کند و آن را به‌عمل نیاورد بر او ثبت نمی‌شود تا آنکه آن را عملی کند؛ پس اگر آن را عملی نکند، یک حسنه برایش ثبت می‌شود، ولی اگر آن را عملی کند نه ساعت مهلت داده شود اگر توبه کرد و پشیمان شد ثبت نمی‌شود، ولی اگر توبه نکرد و پشیمان نشد یک گناه برایش ثبت می‌شود.

۵-۲-۹-۴- اقدام

﴿۲۳۲۸﴾ خدا رحمتان کند، قبل از رسیدن اجل، اقدام به توبه کنید.
﴿۲۳۲۹﴾ از تو درخواست می‌کنم، درخواست کردن کسی که، از توقف خود در قیامت ترسان، و به مرگ خود یقین دارد. و پیش از تمام‌شدن فرصت اقدام به توبه کرده است.
﴿۲۳۳۰﴾ هرکه از آتش جهنم بترسد، از گناهان خود توبه می‌کند و از کارهای حرام دست برمی‌دارد.

۶-۲-۹-۴- عجله کردن

﴿۲۳۳۱﴾ از خدا ترسیدند و زود توبه کردند، و چه کسی جز خدا می‌تواند گناه را بیامرزد؟
﴿۲۳۳۲﴾ اگر گناهی انجام دادی، با توبه در نابودکردن آن بشتاب.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿٢٣٣٣﴾ موسى عليه السلام: يَا مُوسَى عَجِّلِ التَّوْبَةَ وَآخِرِ الذَّنْبِ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٤٥

٧-٢-٩-٤- الإستقبالُ

﴿٢٣٣٤﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: فَارْحَمِ اللَّهَ أَمْرًا اسْتَقْبَلَ تَوْبَتَهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٢٠١

٨-٢-٩-٤- التقديمُ

﴿٢٣٣٥﴾ الرسول الله: طُوبَى لِعَبْدٍ اتَّقَى مِنْهَا رَبَّهُ وَقَدَّمَ تَوْبَتَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ١٨٧

﴿٢٣٣٦﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: جَاهِدْ نَفْسَكَ وَقَدِّمْ تَوْبَتَكَ تَفْزَ بِطَاعَةِ رَبِّكَ؛ غرر الحكم ص:

٢٤٢

﴿٢٣٣٧﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: فَارْحَمِ اللَّهَ عَبْدًا قَدَّمَ تَوْبَتَهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٨٨

﴿٢٣٣٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: رَحِمَ اللَّهَ عَبْدًا اتَّقَى رَبَّهُ وَنَاصَحَ نَفْسَهُ وَقَدَّمَ تَوْبَتَهُ؛ شرح نهج البلاغة

ج: ٢٠ ص: ٢٥٦

٩-٢-٩-٤- مَذْمَةُ التَّأَخِيرِ رَاجِعُ: التَّسْوِيفُ

١-٢-٩-٤- بَسُّ الْعَبْدِ عَبْدٌ يُؤَخِّرُ التَّوْبَةَ

﴿٢٣٣٩﴾ الرسول الله: بَسُّ الْعَبْدِ عَبْدٌ يَسْأَلُ الْمَغْفِرَةَ وَهُوَ يَعْمَلُ بِالْمَعْصِيَةِ وَيَرْجُو النِّجَاةَ وَلَا

يَعْمَلُ لَهَا وَيَخَافُ الْعَذَابَ وَلَا يَحْذَرُهُ وَيَعْجَلُ الذَّنْبَ وَيُؤَخِّرُ التَّوْبَةَ وَيَتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ الْأَمَانِيَّ

الْكَاذِبَةَ قَوْلٌ لَهُ ثُمَّ وَيْلٌ لَهُ مِنْ يَوْمٍ الْعَرْضِ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٦٨

٢-٢-٩-٤- النِّهْيُ

١-٢-٩-٤- فَلَا تُنْظَرُوا

﴿٢٣٤٠﴾ الكاظم عليه السلام: فَلَا تُنْظَرُوا (تَنْظَرُوا) بِالتَّوْبَةِ غَدًا فَإِنْ دُونَ غَدٍ يَوْمًا وَلَيْلَةً وَقَضَاءَ اللَّهِ

فِيهِمَا يَغْدُو وَيَرُوحُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٣٠٦

٢-٢-٩-٤- لَا تُؤَخَّرُ

﴿٢٣٤١﴾ ثَقْمَانُ: يَا بُنَيَّ لَا تُؤَخِّرِ التَّوْبَةَ فَإِنَّ الْمَوْتَ بَاتَى بَعْتَهُ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٤٢٦

﴿٢٣٤٢﴾ الرسول الله: يَا ابْنَ مَسْعُودٍ لَا تَقْدِمِ الذَّنْبَ وَلَا تُؤَخِّرِ التَّوْبَةَ وَلَكِنْ قَدِّمِ التَّوْبَةَ وَآخِرِ

الذَّنْبِ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ فِي كِتَابِهِ بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ١٠٥

٣-٢-٩-٤- إِحْذَرُ

﴿٢٣٤٣﴾ الرسول الله: وَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى دَاوُدَ إِحْذَرُ أَنْ آخُذَكَ عَلَى غِرَّةٍ فَتَلْقَانِي بِغَيْرِ

حُجَّةٍ يُرِيدُ التَّوْبَةَ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٤٦

٣-٩-٤- تَجْدِيدُ التَّوْبَةِ

١-٣-٩-٤- الْأَمْرُ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۳۳۳﴾ ای موسی، در توبه عجله کن، ولی در گناه تأخیر.

۴-۹-۲-۷- به استقبال رفتن

﴿۲۳۳۴﴾ رحمت خدا بر آن کس که به استقبال توبه رود.

۴-۹-۲-۸- پیش‌انداختن

﴿۲۳۳۵﴾ خوشا به حال بنده‌ای که در دنیا از خدا پروا کرده از دنیا بپرهیزد و توبه‌ی خود را به تأخیر نیندازد.

﴿۲۳۳۶﴾ با نفس خود جهاد کن، و توبه‌ی خود را پیش‌بینداز، تا به فرمان‌برداری از پروردگار خود موفق شوی.

﴿۲۳۳۷﴾ خدا پیامرزد مردی را که توبه‌ی خود را جلو بیندازد.

﴿۲۳۳۸﴾ خداوند رحمت کند بنده‌ای را که از پروردگارش پروا کند، با خود صادق بوده و توبه را به تأخیر نیندازد.

۴-۹-۲-۹- در مذمت تأخیرانداختن توبه و ر.به: امروز و فردا کردن

۴-۹-۲-۹-۱- بد بنده‌ای است که توبه را به تأخیر بیندازد

﴿۲۳۳۹﴾ بد بنده‌ای است آن که از خدا آمرزش می‌طلبد ولی گناه می‌کند، امیدوار نجات است ولی کاری برای آن نمی‌کند، از عذاب خدا می‌ترسد ولی از آن دوری نمی‌کند، در گناه شتاب می‌کند و توبه را به تأخیر می‌اندازد، و از خدا آرزوهای بیجا می‌کند پس وای بر او، وای بر او از آن روزی که او را در پیشگاه خدا حاضر کنند.

۴-۹-۲-۹-۲- نهی

۴-۹-۲-۹-۲-۱- به خود مهلت ندهید

﴿۲۳۴۰﴾ مبدا توبه را برای فردا به تأخیر بیندازید، زیرا قبل از رسیدن فردا یک شب‌انروز است و قضای خدا در این شب‌انروز در رفت‌وآمد است.

۴-۹-۲-۹-۲-۲- عقب‌نیندازید

﴿۲۳۴۱﴾ پسر، توبه را تأخیر مینداز، زیرا مرگ به‌طور ناگهانی فرامی‌رسد.

﴿۲۳۴۲﴾ ای پسر مسعود، در ارتکاب گناه شتاب نکن و توبه را به تأخیر مینداز بلکه توبه را پیش‌بینداز و در انجام گناه درنگ کن، زیرا که خداوند تبارک و تعالی در کتابش می‌فرماید: " (انسان به معاد شک ندارد) بلکه او می‌خواهد (آزاد باشد و بدون ترس از دادگاه قیامت) در تمام عمر گناه کند ".

۴-۹-۲-۹-۲-۳- بر حذر باش

﴿۲۳۴۳﴾ خداوند به داود پیامبر وحی فرستاد که: ای داود، بترس از آن زمان که تو را قبض روح کنم و تو فریب خورده باشی و بدون توبه بمیری.

۴-۹-۳- تجدید توبه

۴-۹-۳-۱- امر

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

١-١-٣-٩-٤ - جدد

﴿٢٣٤٤﴾ الباقر عليه السلام: جدد التوبة في قلبك واكْمَشْ في فراغك قبل ان يقصد قصدك و يقضى قضاؤك ويحال بينك وبين ما تريد؛ الكافي ج: ٢ ص: ١٣٤

﴿٢٣٤٥﴾ الصادق عليه السلام: جدد التوبة و احدث عبادة؛ بحار الأنوار ج: ٦٥ ص: ١١٤

﴿٢٣٤٦﴾ الصادق عليه السلام: قال لي ابو عبد الله يا زيد كم اتي عليك من سنة قلت جعلت فداك كذا سنة قال يا ابا اسامة جدد عبادة ربك و احدث توبة؛ بحار الأنوار ج: ٤٧ ص: ٧٧

٢-١-٣-٩-٤ - كلما اذنبت فنب

﴿٢٣٤٧﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: جاء رجل الى النبي صلى الله عليه وآله فقال يا رسول الله اني اذنبت ذنباً فقال استغفر الله قال اني اتوب ثم اعود قال كلما اذنبت فنب حتى يكون الشيطان هو الخسير؛ مجموعة ورام ج: ٢ ص: ٢٢٣

﴿٢٣٤٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فان عاد و تاب مراراً قال يغفر الله له قيل الى متى قال حتى يكون الشيطان هو المحسور؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ١٥

﴿٢٣٤٩﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: قال رجل يا رسول الله اني اذنب فما اقول اذا ثبت قال استغفر الله فقال اني اتوب ثم اعود فقال كلما اذنبت استغفر الله فقال اذن تكثر ذنوبي فقال عفو الله اكثر فلما تزال تتوب حتى يكون الشيطان هو المدخور؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٨١

٢-١-٣-٩-٤ - كلما عاد المؤمن بالتوبة عاد الله عليه بالمغفرة

﴿٢٣٥٠﴾ الباقر عليه السلام: يا محمد بن مسلم ا ترى العبد المؤمن يندم على ذنبه ويستغفر منه و يتوب ثم لا يقبل الله توبته قلت فانه فعل ذلك مراراً يذنب ثم يتوب ويستغفر الله فقال كلما عاد المؤمن بالاستغفار و التوبة عاد الله عليه بالمغفرة و ان الله غفور رحيم يقبل التوبة ويعفو عن السيئات فإياك ان تقنط المؤمنين من رحمة الله؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٤

٣-١-٣-٩-٤ - من آداب الدعاء

﴿٢٣٥١﴾ مما يتعلق بأداب الدعاء و ملخصه انها أقسام الأول ما يتقدم الدعاء و هو الطهارة... وتجديد التوبة؛ بحار الأنوار ج: ٩٠ ص: ٣٠٦

٤-١-٣-٩-٤ - حديث التوبة يُمحقُ الإساءة

﴿٢٣٥٢﴾ الباقر عليه السلام: قديم الحرمة و حديث التوبة يُمحقان ما بينهما من الإساءة؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٢٤٥

٥-١-٣-٩-٤ - حد التجديد

١-٥-٣-٩-٤ - مائة مرة من غير ذنب

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۱-۱-۳-۴- تجدیدکن

﴿۲۳۴۴﴾ در دلت توبه را تجدید کن، تا فرصت هست شتاب کن، پیش از آنکه نوبت تو شود و مرگت فرارسد و میان تو و خواسته‌هایت مانع ایجاد شود.
﴿۲۳۴۵﴾ توبه‌ات را تجدید کن و عبادت را از نو شروع کن.
﴿۲۳۴۶﴾ ابواسامه گفت: حضرت صادق علیه السلام از من پرسید چند سال داری؟ گفتم: فلان قدر؛ فرمود: ابواسامه عبادت پروردگارت را تجدید و توبه را نو کن.

۲-۱-۳-۴- هر بار گناه کردی توبه کن

﴿۲۳۴۷﴾ مردی نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: ای پیامبر خدا، من مرتکب گناهی شده‌ام. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: از خداوند طلب آمرزش کن. گفت: توبه می‌کنم ولی دوباره به گناه برمی‌گردم؛ پیامبر فرمود: هر بار مرتکب گناه می‌شوی توبه کن تا شیطان بازنده شود.
﴿۲۳۴۸﴾ راوی سؤال کرد: اگر به گناه بازگشت و دوباره توبه کرد؟ فرمود: خداوند او را می‌آمرزد. گفته شد: تا کی؟ فرمود: تا اینکه شیطان ناامید شود.
﴿۲۳۴۹﴾ مردی به رسول خدا صلی الله علیه و آله عرض کرد: من چگونه از گناه توبه کنم؟ فرمود: آمرزش بخواه. گفت: من توبه می‌کنم ولی باز به گناه برمی‌گردم. فرمود: هر بار که گناه کردی آمرزش بخواه. گفت: دراین صورت گناهم زیاد می‌شود، فرمود: گذشت خدا زیادت‌ر است، آن قدر توبه کن تا شیطان رانده شود.

۲-۲-۳-۴- هر قدر مؤمن به توبه بازگردد، خدا با مغفرت به او باز می‌گردد

﴿۲۳۵۰﴾ ای محمدبن مسلم، آیا تصور می‌کنی که هرگاه بنده‌ی مؤمن از خطای خود پشیمان شود و با طلب مغفرت و پوزش، راه آشتی بجوید و خداوند توبه‌ی او را نمی‌پذیرد؟ من گفتم: اگر بارها و بارها توبه‌ی خود را بشکنند و دوباره توبه کند، چه صورتی خواهد داشت؟ ابوجعفر فرمود: هر بار که بنده‌ی مؤمن توبه کند و طلب مغفرت نماید، خداوند نیز توبه‌ی او را می‌پذیرد و او را می‌بخشد. خداوند آمرزنده و مهربان است و توبه را می‌پذیرد و بدی‌ها را می‌بخشد. پس مبادا مؤمنین را از رحمت خدا ناامید کنی.

۳-۳-۳-۴- از آداب دعا

﴿۲۳۵۱﴾ خلاصه‌ی آداب دعاکننده و اینکه دارای اقسامی است؛ اول آنچه از مقدمات دعاست، از جمله طهارت... و تجدید توبه.

۴-۳-۳-۴- حرف توبه، بدی را نابود می‌کند

﴿۲۳۵۲﴾ دوستی و احترام دیرینه و توبه‌ی تازه، بدی‌های بین آن دو را از بین می‌برد.

۵-۳-۳-۴- حد و اندازه‌ی تجدید

۱-۵-۳-۴- صد بار بدون گناه

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢٣٥٣﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ مِائَةَ مَرَّةٍ مِنْ غَيْرِ ذَنْبٍ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٥٠

٢-٥-٣-٩-٤- فَكُمْ أَتُوبُ مِنْهَا وَكَمْ أَعُودُ إِلَيْهَا

﴿٢٣٥٤﴾ السَّجَّاد عليه السلام: إِلَهِي ضَاقَ صَدْرِي وَلَسْتُ أَدْرِي بِأَيِّ عِلَاجٍ أَدَاوِي ذَنْبِي فَكُمْ أَتُوبُ مِنْهَا وَكَمْ أَعُودُ إِلَيْهَا وَكَمْ أَنْوَحُ عَلَيْهَا لَيْلِي وَنَهَارِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٤٠

﴿٢٣٥٥﴾ الخضر عليه السلام: وَيَلِي كَلَّمَا كَبُرَ سِنِي كَثُرَتْ ذُنُوبِي وَيَلِي كَلَّمَا طَالَ عُمْرِي كَثُرَتْ مَعَاصِيٌّ فَكُمْ أَتُوبُ وَكَمْ أَعُودُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ٤٤٣

﴿٢٣٥٦﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: يَا وَيْلَتَا كَلَّمَا كَبُرَتْ سِنِي كَثُرَتْ مَعَاصِيٌّ فَكُمْ ذَا أَتُوبُ فَكُمْ ذَا أَعُودُ مَا أَن لِي أَن أَسْتَحْيَ مِنْ رَبِّي؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٣٤١

٣-٥-٣-٩-٤- ثَلَاثَ مَرَّاتٍ

﴿٢٣٥٧﴾ الرسول ﷺ: إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا قَالَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ ثُمَّ عَادَ فَقَالَهَا ثُمَّ عَادَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ كُتِبَ فِي الرَّابِعَةِ مِنَ الْكَذَّابِينَ؛ مجموعة ورام ج: ٢ ص: ١١٣

﴿٢٣٥٨﴾ الرسول ﷺ: كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ خَمْرٍ حَرَامٌ وَمَنْ شَرِبَ مُسْكِرًا نَجَسَتْ صَلَاتُهُ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَإِنْ عَادَ الرَّابِعَةَ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَسْقِيَهُ مِنْ طِينَةِ الْخَبَالِ قِيلَ وَمَا طِينَةُ الْخَبَالِ قَالَ صَدِيدُ أَهْلِ النَّارِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٧ ص: ٦١

٤-٥-٣-٩-٤- الإِسْتِغْفَارُ مِنَ الْعُودِ بَعْدَ التَّوْبَةِ

﴿٢٣٥٩﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ تُبْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ وَنَدِمْتُ عَلَى فِعْلِهِ وَاسْتَحْيَيْتُ مِنْكَ وَأَنَا عَلَيْهِ وَرَهْبَتِكَ وَأَنَا فِيهِ رَاجِعُهُ وَعُدْتُ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٣ ص: ١٠١

٤-٤-٩-٤- إِسْتِمْرَارُ التَّوْبَةِ

١-٤-٩-٤- وَأَظْبَ عَلَيْهِا حَتَّى سَنَةٍ

﴿٢٣٦٠﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي وَتَرِهِ إِذَا أَوْتَرَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ سَبْعِينَ مَرَّةً وَأَظْبَ عَلَى ذَلِكَ حَتَّى تَمْضِيَ سَنَةٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عِنْدَهُ مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ وَوَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَالْمَغْفِرَةُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٤٨٩

٢-٤-٩-٤- مُتَّصِلَةٌ

﴿٢٣٦١﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَاعْتَقِدْ عَزَائِمِي عَلَى تَوْبَةٍ بَكَ مُتَّصِلَةً؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٥٧

٣-٤-٩-٤- فَلَا تَزَالُ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۳۵۳﴾ پیامبر خدا ﷺ بدون اینکه گناهی کرده باشد، هر روز صد مرتبه توبه و استغفار می‌کرد.

۲-۵-۳-۴- چه بسیار توبه می‌کنم و چه بسیار به آن برمی‌گردم

﴿۲۳۵۴﴾ پروردگارا، سینه‌ام تنگ شده و نمی‌دانم با چه دارویی گناهم را مداوا کنم. چه بسیار که از گناهانم توبه کردم و دوباره به آن گناه بازگشتم. چه بسیار که شب و روز بر آن شیون سر دادم. ﴿۲۳۵۵﴾ ای وای بر من، هرچه سنم بالا می‌رود، گناهانم بیشتر می‌شود. وای بر من، هرچه عمرم طولانی می‌شود معصیت‌م بیشتر می‌شود، چه بسیار توبه می‌کنم و چه بسیار به گناه بازمی‌گردم.

﴿۲۳۵۶﴾ ای وای که هرچه سنم بالا می‌رود گناهانم بیشتر می‌شود. چقدر توبه کنم و به گناه بازگردم؟ آیا وقت آن نرسیده است که از خدایم خجالت بکشم؟

۳-۵-۳-۴- سربار

﴿۲۳۵۷﴾ اینکه مردی بگوید: "اُستغفرک و اُتوب إلیک"، "از تو آمرزش می‌خواهم و به‌سوی تو بازمی‌گردم"؛ ولی بازهم به گناه بازگردد، و این عمل را سه بار تکرار کند، در مرتبه‌ی چهارم نامش در فهرست دروغ‌گویان ثبت می‌شود.

﴿۲۳۵۸﴾ هر مست‌کننده‌ای شراب و هر شرابی حرام است و هر کس مست‌کننده‌ای بنوشد نماز او چهل روز ناپاک است، ولی اگر توبه کند خداوند توبه‌ی او را تا سه بار می‌پذیرد، ولی اگر برای مرتبه‌ی چهارم مرتکب شود بر خداوند است که خیال به او بنوشاند. عرض شد: خیال چیست؟ فرمودند: چرک اهل دوزخ.

۴-۵-۳-۴- طلب آمرزش از بازگشت به گناه بعد از توبه

﴿۲۳۵۹﴾ از هر گناهی که توبه کردم و از انجام‌دادن آن پشیمان و شرم‌منده و بیمناکم، به‌سوی تو بازگشتم ولی دوباره به آن گناه برگشتم و هنوز آن را انجام می‌دهم، طلب آمرزش می‌کنم.

۴-۹-۴- استمرار و تداوم توبه

۱-۴-۹-۴- تا یک سال بر آن مداومت کند

﴿۲۳۶۰﴾ هر که در نماز و تر در حال ایستاده، هفتاد بار استغفر الله و اتوب الیه بگوید و یک سال بر این کار مداومت ورزد خداوند او را در زمره‌ی استغفارجویان در سحرگاهان می‌نویسد و از سوی خدای گرامی و بزرگ، بهشت و آمرزش بر او واجب می‌شود.

۲-۴-۹-۴- متصل

﴿۲۳۶۱﴾ خدایا، تصمیمم را بر توبه‌ای پیوسته که مقبول درگاهت باشد، محکم کن.

۳-۴-۹-۴- بدون توقف

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿٢٣٦٢﴾ الرسول ﷺ: قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَذْنِبُ فَمَا أَقُولُ إِذَا تُبْتُ قَالَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ فَقَالَ إِنِّي أَتُوبُ ثُمَّ أَعُودُ فَقَالَ كُلَّمَا أَذْنَبْتَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ فَقَالَ إِذَنْ تَكْثُرُ ذُنُوبِي فَقَالَ عَفْوُ اللَّهِ أَكْثَرُ فَلَا تَزَالُ تَتُوبُ حَتَّى يَكُونَ الشَّيْطَانُ هُوَ الْمَذْخُورُ؛ وسائل الشريعة ج: ١٦ ص: ٨١

٤-٩-٤-٤ - التَّوْبَةُ دَوَامُ الْإِعْتِرَافِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّفَكُّرِ

﴿٢٣٦٣﴾ الصادق ﷺ: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ...الْإِعْتِرَافُ بِجَنَائِيهِ دَائِمًا...وَيُذِيمُ الْبُكَاءُ وَالْأَسَفُ عَلَى مَا فَاتَهُ مِنْ طَاعَةِ اللَّهِ...وَيَتَفَكَّرُ دَائِمًا فِي عَاقِبَتِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

٤-٩-٤-٥ - عَدَمُ الْيَقِينِ لِاسْتِمْرَارِ التَّوْبَةِ

﴿٢٣٦٤﴾ لَا أَعِدُّكَ اسْتِمْرَارَ التَّوْبَةِ لِمَا أَعْلَمُهُ مِنْ ضَعْفِي؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٣٨

٤-١٠ - بَعْدَ التَّوْبَةِ

٤-١٠-١ - حِفْظُ التَّوْبَةِ

٤-١٠-١-١ - الْوَفَاءُ

﴿٢٣٦٥﴾ السَّجَادُ ﷺ: اللَّهُمَّ وَإِنَّهُ لَا وَفَاءَ لِي بِالتَّوْبَةِ إِلَّا بِعِصْمَتِكَ، وَلَا اسْتِمْسَاكَ بِي عَنْ الْخَطَايَا إِلَّا عَنْ قُوَّتِكَ، فَقَوِّنِي بِقُوَّةٍ كَافِيَةٍ، وَتَوَلَّنِي بِعِصْمَةٍ مَانِعَةٍ؛ الصحيفة ص: ١٣٨

٤-١٠-١-٢ - عَدَمُ الْعُودِ

﴿٢٣٦٦﴾ العسكري ﷺ: وَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أَيُّهَا الْحَاجُّ الْمَغْفُورُ لَهُمْ سَالِفُ ذُنُوبِهِمْ بِحُجَّتِهِمُ الْمُقْرُونِ بِتَوْبَتِهِمْ فَلَا تَعَاوِدُوا الْمُؤَبَّاتِ فَيَعُودَ إِلَيْكُمْ أَثْقَالُهَا وَيُثْقِلْكُمْ احْتِمَالُهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٠ ص: ١٥٩

٤-١٠-١-٣ - الْعِصْمَةُ

﴿٢٣٦٧﴾ الصادق ﷺ: اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ مِنْ عَطَائِكَ وَنِكَاحٍ وَفَضْلِكَ وَفِي عِلْمِكَ وَقَضَائِكَ أَنْ تَرْزُقَنِي التَّوْبَةَ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَأَعْصِمْنِي بَقِيَّةَ عُمْرِي؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٩

﴿٢٣٦٨﴾ الكاظم ﷺ: وَقَفْنَا اللَّهُمَّ فِيهِ لِلطَّاعَةِ وَالتَّوْبَةِ وَأَعْصِمْنَا مِنَ الْآثَامِ؛ مستدرک الوسائل

ج: ٧ ص: ٤٤٠

﴿٢٣٦٩﴾ الصادق ﷺ: اللَّهُمَّ فَكَمَا فَتَحْتَهُ عَلَى فُلَانٍ وَرَزَقْتَهُ إِنْفَادِي إِلَيْهِ فَلَا تُغْلِقَنَّ أَبْوَابَ تَوْبَتِكَ عَنْهُ وَأَعْصِمْهُ مِنَ الذُّنُوبِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ٢٥٩

﴿٢٣٧٠﴾ الرسول ﷺ: تُبْ عَلَيَّ وَأَعْصِمْنِي؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٧

﴿٢٣٧١﴾ الصادق ﷺ: سَلُوا اللَّهَ الْإِقَالََةَ وَالتَّوْبَةَ فِيمَا مَضَى وَالْعِصْمَةَ فِيمَا بَقِيَ مِنْ أَعْمَالِكُمْ؛

الكافي ج: ٦ ص: ٤٣٢

٤-١٠-١-٤ - السَّلَامَةُ

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۳۶۲﴾ مردی به رسول خدا ﷺ عرض کرد: من چگونه از گناه توبه کنم؟ فرمود: آمرزش بخواه. گفت: من توبه می‌کنم ولی باز به گناه برمی‌گردم. فرمود: هربار که گناه کردی آمرزش بخواه. گفت: در این صورت گناهم زیاد می‌شود، فرمود: گذشت خدا زیادت‌ر است، آن قدر توبه کن تا شیطان رانده شود.

۴-۹-۴-۴-۴ توبه، اعتراف و گریه و تفکر مداوم است

﴿۲۳۶۳﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که... همیشه به تقصیر خود اعتراف کنند... در آه و ناله باشند، و برای از دست رفتن طاعت‌ها، متأسف بوده... در فکر عاقبت و پایان کار باشند.

۴-۹-۴-۵-۴ یقین نداشتن برای استمرار و تداوم توبه

﴿۲۳۶۴﴾ به خاطر ناتوانی و ضعفی که در این باره از خود سراغ دارم وعده‌ی استمرار توبه نمی‌دهم.

۴-۱۰-۴-۱۰-۴ بعد از توبه

۴-۱۰-۴-۱۰-۴ حفظ توبه

۴-۱۰-۴-۱۰-۴ وفا

﴿۲۳۶۵﴾ خدایا، برای من وفاکردن به توبه متصور نیست، جز با عصمتی که تو عطا می‌کنی، و از گناهان نیز جز با تکیه بر قدرت تو نمی‌توانم بازایستم، پس مرا (برای وفای به توبه و خودداری از گناهان) با نیرویی بی‌نیازکننده نیرو ببخش، و با حفاظی بازدارنده، ولایت و سرپرستی‌ام را برعهده گیر.

۴-۱۰-۴-۱۰-۴ عدم بازگشت

﴿۲۳۶۶﴾ ای حاجیانی که با حج همراه با توبه، گناهان گذشته‌تان آمرزیده شد، از خدا پروا کنید و دوباره به گناهانتان بازنگردید که سنگینی گناه به شما باز خواهد گشت و تحمل آن بر شما گران خواهد بود.

۴-۱۰-۴-۱۰-۴ عصمت و حفظ خود از گناه

﴿۲۳۶۷﴾ پروردگارا، اگر از سر بخشش و لطف و فضل، در علم و قضا و قدرت چنین مقدر کرده‌ای که توبه نصیبم کنی؛ پس بر محمد و خاندانش درود فرست و بقیه‌ی عمرم نیز مرا از گناه کردن بازدار، و در تلاش و کوشش، به بهترین شکل یاری‌ام کن.

﴿۲۳۶۸﴾ پروردگارا، به ما توفیق اطاعت و توبه بده و ما را از ارتکاب گناهان حفظ کن.

﴿۲۳۶۹﴾ خداوندا، همچنان که زیارت مرا به نیابت برای فلانی پذیرفتی و رسیدن فضیلت این زیارت را به او برقرار کردی، درهای توبه را نیز بر او نبند و او را از گناهان بازدار.

﴿۲۳۷۰﴾ به من روی کن و مرا از گناه حفظ فرما.

﴿۲۳۷۱﴾ از خداوند بخواهید از گناهانتان درگذرد. و نسبت به گناهان گذشته، توبه‌تان را بپذیرد و در باقی‌مانده‌ی عمر، شما را از گناه کردن حفظ کند.

۴-۱۰-۴-۱۰-۴ به سلامت گذر کردن

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

﴿٢٣٧٢﴾ السَّجَّادُ (عليه السلام): اللَّهُمَّ أَيُّمَا عَبْدٍ تَابَ إِلَيْكَ وَهُوَ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ فَاسِخٌ لِتَوْبَتِهِ، وَ عَائِدٌ فِي ذَنْبِهِ وَ خَطِيئَتِهِ، فَإِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَكُونَ كَذَلِكَ، فَاجْعَلْ تَوْبَتِي هَذِهِ تَوْبَةً لَّا أَحْتَاجُ بَعْدَهَا إِلَى تَوْبَةٍ، تَوْبَةً مُوجِبَةً لِمَحْوِ مَا سَلَفَ، وَ السَّلَامَةِ فِيمَا بَقِيَ؛ الصحيفة ص: ١٣٨
٥-١-١٠-٤- مُسْتَوْدَعًا تَوْبَتِي مِنَ النَّكَثِ

﴿٢٣٧٣﴾ الرضا (عليه السلام): مُتَمَسِّكًا رَبِّ بِقُدْرَتِكَ مُسْتَعِينًا عَلَى نَفْسِي بِعِزَّتِكَ مُسْتَوْدَعًا تَوْبَتِي مِنَ النَّكَثِ بِخَفَرَتِكَ مُعْتَصِمًا مِنَ الْخِذْلَانِ بِعِصْمَتِكَ مُقِرًّا بِلَا حَوْلٍ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

٢-١-٤- الإِسْتِغْفَارُ مِنَ الْعُودِ
﴿٢٣٧٤﴾ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ لِمَا تُبْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ ثُمَّ عُدْتُ فِيهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٢٨١

﴿٢٣٧٥﴾ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ تُبْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ ثُمَّ عُدْتُ فِيهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٣ ص: ١٦٢

﴿٢٣٧٦﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ وَ كُلِّ خَطِيئَةٍ تُبْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ ثُمَّ عُدْتُ فِيهِ؛ بحار الأنوار ج: ٤٩ ص: ٢٣٣

﴿٢٣٧٧﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): اللَّهُمَّ وَ أَسْتَغْفِرُكَ لِكُلِّ ذَنْبٍ تُبْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ وَ أَقْدَمْتُ عَلَى فِعْلِهِ فَاسْتَحْيَيْتُ مِنْكَ وَ أَنَا عَلَيْهِ وَ رَهْبَتِكَ وَ أَنَا فِيهِ ثُمَّ اسْتَقَلْتُكَ مِنْهُ وَ عُدْتُ إِلَيْهِ فَصَلَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اغْفِرْهُ لِي يَا خَيْرَ الْغَافِرِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٣٢٨

﴿٢٣٧٨﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): اللَّهُمَّ وَ أَسْتَغْفِرُكَ لِكُلِّ ذَنْبٍ تُبْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ ثُمَّ عُدْتُ فِيهِ وَ نَقَضْتُ الْعَهْدَ فِيمَا بَيْنِي وَ بَيْنَكَ جُرْأَةً مِنِّي عَلَيْكَ لِمَعْرِفَتِي بِكَرَمِكَ وَ عَفْوِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٣٣٠

﴿٢٣٧٩﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): اللَّهُمَّ وَ أَسْتَغْفِرُكَ لِكُلِّ ذَنْبٍ قَدَّمْتُ إِلَيْكَ فِيهِ تَوْبَتِي ثُمَّ وَاجَهْتُ بِتَكْرَمِ قَسَمِي بِكَ وَ أَشْهَدْتُ عَلَى نَفْسِي بِذَلِكَ أَوْلِيَاءَكَ مِنْ عِبَادِكَ أَنِّي غَيْرُ عَائِدٍ إِلَى مَعْصِيَتِكَ فَلَمَّا قَصَدَنِي بَكَيْدِهِ الشَّيْطَانُ وَ مَالَ بِي إِلَيْهِ الْخِذْلَانُ وَ دَعَتْنِي نَفْسِي إِلَى الْعِصْيَانِ اسْتَرْتُ حَيَاءً مِنْ عِبَادِكَ جُرْأَةً مِنِّي عَلَيْكَ وَ أَنَا أَعْلَمُ أَنَّهُ لَّا يَكْنِي مِنْكَ سِتْرٌ وَ لَّا بَابٌ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٣٢٦

﴿٢٣٨٠﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): اللَّهُمَّ وَ أَسْتَغْفِرُكَ لِكُلِّ ذَنْبٍ مَقَّتْ نَفْسِي عَلَيْهِ إِجْلَالًا لَكَ فَأَظْهَرْتُ لَكَ التَّوْبَةَ فَقَبِلْتَ وَ سَأَلْتُكَ الْعَفْوَ فَعَفَوْتَ ثُمَّ مَالَ بِي الْهَوَى إِلَى مُعَاوَدَتِهِ طَمَعًا فِي سَعَةِ رَحْمَتِكَ وَ كَرِيمِ عَفْوِكَ نَاسِيًا لَوْعِيدِكَ رَاجِيًا لِجَمِيلِ وَعْدِكَ فَصَلَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اغْفِرْهُ لِي يَا خَيْرَ الْغَافِرِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٣٣٤

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۳۷۲﴾ خدایا، اگر بعضی از بندگان که به درگاه تو، توبه می‌کنند، در علم غیب تو، شکننده‌ی توبه و بازگشت‌کننده به گناه ثبت شده باشند، من به تو پناه می‌برم از اینکه من نیز مانند او باشم، پس توبه‌ی مرا توبه‌ای قرار ده که پس از آن به توبه‌ی دیگری نیازمند نباشم، توبه‌ای که باعث نابودشدن گناهان گذشته و پاک‌ماندن در آینده شود.

۱-۱۰-۴- توبه را از شکستن نزد خدا به امانت سپردن

﴿۲۳۷۳﴾ پروردگارا، به توانایی تو چنگ می‌زنم، درمقابل نفسم از عزت تو طلب یاری می‌کنم، توبه‌ی خود را از ترس شکسته‌شدن در جایگاهی امن نزد تو به امانت می‌سپارم و از نداشتن یاری‌کننده به پناه تو آویخته‌ام، و به اینکه هیچ دگرگونی و حرکت و هیچ نیرو و توانی جز با تکیه بر تو نیست، اعتراف می‌کنم.

۲-۱۰-۴- آموزش طلبیدن از بازگشت به گناه

﴿۲۳۷۴﴾ خدایا، من برای هرچه از آن توبه کرده ولی دوباره مرتکب شده‌ام، آموزش می‌خواهم.
﴿۲۳۷۵﴾ خدایا، من برای گناهی که از آن‌ها توبه کرده ولی دوباره مرتکب شده‌ام، آموزش می‌خواهم
﴿۲۳۷۶﴾ خدایا، من برای گناهان و خطاهایی که از آن‌ها توبه کرده ولی دوباره مرتکب شده‌ام، آموزش می‌خواهم.

﴿۲۳۷۷﴾ پروردگارا، از هر گناهی که از آن توبه کردم و دوباره به آن اقدام کردم، از هر گناهی که از آن شرم کردم ولی هنوز در آن غوطه‌ورم، از هر گناهی که از تو نسبت به آن واهمه دارم ولی هنوز در آن دست‌وپا می‌زنم، و از هر گناهی که از تو خواستم از آن بگذری ولی دوباره به آن آلوده شدم، از همه‌ی این گناهان توبه می‌کنم. پس بر محمد و خاندانش درود فرست و مرا بیامرز، ای بهترین آمرزنده.
﴿۲۳۷۸﴾ پروردگارا، از هر گناهی که از آن توبه کردم و دوباره مرتکب شدم، و با جسارت و جرئت ناشی از اعتقاد به بخشندگی و بزرگواری تو، پیمان ترک آن گناه را که بین من و تو بود شکستم، طلب آموزش می‌کنم.

﴿۲۳۷۹﴾ خداوند، از گناهی آموزش می‌خواهم که از آنان توبه کرده، به تو قسم خوردم و اولیائت را شاهد گرفتم که دیگر به آن گناه بازنگردم، ولی آن‌گاه که شیطان با نیرنگش مرا نشانه گرفت و مرا به نافرمانی دعوت کرد. از روی شرم از بندگان گناهم را مخفی کردم ولی با انجام آن در حق تو جسارت روا داشتم، چرا که خوب می‌دانم هیچ پرده و حجابی، چیزی را از تو پنهان نگاه نمی‌دارد.

﴿۲۳۸۰﴾ خدایا، از گناهی آموزش می‌طلبم که خودم به خاطر بزرگداشت و احترام به تو از انجام آن بر خود خشم گرفتم و آشکار توبه کردم و تو نیز آن را پذیرفتی، و از تو تقاضای عفو کردم و تو عفو کردی. ولی هوای نفس دوباره مرا به‌سوی آن سوق داد، به طمع اینکه رحمت تو گسترده است و بخششست کریمانه، وعده‌ی عذاب بر انجام گناه را به فراموشی سپردم و به بخشش زیباییات دل بستم. پس بر محمد و خاندانش درود فرست و مرا بیامرز، ای بهترین آمرزندگان.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

﴿٢٣٨١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ تُبْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ وَ نَدِمْتُ عَلَى فِعْلِهِ وَ اسْتَخِيتُ مِنْكَ وَ أَنَا عَلَيْهِ وَ رَهْبَتِكَ وَ أَنَا فِيهِ رَاجِعُهُ وَ عُدْتُ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٣ ص: ١٠١

٣-١٠-٤- الخوف و الرجاء

﴿٢٣٨٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَ أَمَّا الذَّنْبُ الثَّلَاثُ فَذَنْبُ سَتَرِ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ وَ رَزَقَهُ التَّوْبَةَ مِنْهُ فَأَصْبَحَ خَائِفًا مِنْ ذَنْبِهِ رَاجِيًا لِرَبِّهِ فَنَحْنُ لَهُ كَمَا هُوَ لِنَفْسِهِ نَرْجُو لَهُ الرَّحْمَةَ وَ نَخَافُ عَلَيْهِ الْعَذَابَ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٤٣

٣-١٠-٤- لَسْتُ أَذْرِي بِأَيِّ عِلَاجٍ أَذَاوِي ذَنْبِي فَكَمْ أَتُوبُ مِنْهَا وَ كَمْ أَعُودُ إِلَيْهَا

﴿٢٣٨٣﴾ السَّجَّاد عليه السلام: إِلَهِي ضَاقَ صَدْرِي وَ لَسْتُ أَذْرِي بِأَيِّ عِلَاجٍ أَذَاوِي ذَنْبِي فَكَمْ أَتُوبُ مِنْهَا وَ كَمْ أَعُودُ إِلَيْهَا وَ كَمْ أَتَوَحُّعُ عَلَيْهَا لَيْلِي وَ نَهَارِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٤٠

٤-١٠-٤- ضَالًّا لَوْ لَا هِدَايَتُكَ

﴿٢٣٨٤﴾ فَكَمْ مِمَّنْ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِ وَ مَكَّنْتَهُ أَنْ يَتُوبَ كُفْرَ الْخُوبِ وَ أَرْشَدْتَهُ الطَّرِيقَ بَعْدَ أَنْ تَوَعَّلَ فِي الْمَضِيقِ فَكَانَ ضَالًّا لَوْ لَا هِدَايَتُكَ وَ طَائِحًا حَتَّى تَخْلَصْتَهُ دَلَالَتِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٤٣

٤-١٠-٥- الْحَمْدُ وَ الشُّكْرُ

١-٤-١٠-٥- الْحَمْدُ

﴿٢٣٨٥﴾ الصَّادِق عليه السلام: فَلِكِ الْحَمْدُ تَجِيبُ الْمُضْطَرِّ وَ تَكْشِيفُ الضَّرِّ وَ تَنْجِي مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ وَ تَقْبُلُ التَّوْبَةَ؛ جمال الأسبوع ص: ٤١٤

﴿٢٣٨٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ غَافِرَ الذَّنْبِ وَ قَابِلَ التَّوْبِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٣ ص: ٦٤

٢-٤-١٠-٥- إِهْدَاءُ الثَّلَاثِ شُكْرًا

﴿٢٣٨٧﴾ الرِّسُول عليه السلام: فِي التَّفْسِيرِ أَنَّ أَبَا لُبَابَةَ وَ صَاحِبَهُ لَمَّا بَشَّرَهُمُ رَسُولُ اللَّهِ عليه السلام بِقَبُولِ اللَّهِ تَوْبَتَهُمْ وَ مَغْفِرَتِهِ لَهُمْ قَالُوا نَتَقَرَّبُ بِجَمِيعِ أَمْوَالِنَا شُكْرًا لِمَا أَنْعَمَ اللَّهُ بِهِ عَلَيْنَا مِنْ قَبُولِ تَوْبَتِنَا فَقَالَ النَّبِيُّ عليه السلام يَكْفِيكُمْ الثَّلَاثُ؛ فقه القرآن ج: ١ ص: ٢٢٢

٦-٤-١٠-٥- الْبُكَاءُ

﴿٢٣٨٨﴾ إِنَّ دَاوُدَ عليه السلام لَمَّا تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ بَكَى عَلَى خَطِيئَتِهِ ثَلَاثِينَ سَنَةً لَا يَرَقَا لَهُ دَمْعَةٌ لَيْلًا وَ لَا نَهَارًا فَقَسَمَ الدَّهْرَ عَلَى أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ يَوْمٌ لِلْقَضَاءِ بَيْنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَ يَوْمٌ لِنِسَائِهِ وَ يَوْمٌ يُسَبِّحُ فِيهِ فِي الْفَيَافِي وَ الْجِبَالِ وَ السَّاحِلِ وَ يَوْمٌ يَخْلُو فِي دَارٍ لَهُ فِيهَا أَرْبَعَةُ آلَافٍ مِحْرَابٍ فَيَجْتَمِعُ إِلَيْهِ الرُّهْبَانُ فَيَتَوَحَّعُونَ مَعَهُمْ عَلَى نَفْسِهِ وَ يُسَاعِدُونَهُ عَلَى ذَلِكَ؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ١٧

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

﴿۲۳۸۱﴾ از هر گناهی که توبه کردم و از انجام دادن آن پشیمان و شرمنده و بیمناکم، به‌سوی تو بازگشتم ولی دوباره به آن گناه برگشتم و هنوز آن را انجام می‌دهم، طلب آمرزش می‌کنم.

۳-۱۰-۴- بیم و امید

﴿۲۳۸۲﴾ اما گناه سوم، گناهی است که خداوند آن گناه را بر خلق پوشانده و بر گنهکار هم توبه نصیب فرموده است؛ گنهکار بر گناه خود ترسان است و به پروردگار خود امیدوار؛ ما نیز این چنینیم؛ امید رحمت بر او داریم و از عذاب خدا نیز بر خودمان می‌ترسیم.

۳-۱۰-۳-۱- نمی‌دانم با کدام درمان گناهانم را چاره کنم، چه بسیار توبه می‌کنم و چه بسیار به گناه برمی‌گردم

﴿۲۳۸۳﴾ پروردگارا، سینه‌ام تنگ شده و نمی‌دانم با چه دارویی گناهم را مداوا کنم. چه بسیار که از گناهانم توبه کردم و دوباره به آن گناه بازگشتم. چه بسیار که شب و روز بر آن شیون سر دادم.

۴-۱۰-۴- اگر هدایت و راهنمایی تو نبود، گمراه می‌شدم

﴿۲۳۸۴﴾ چه بسیار افرادی که به آنان نعمت داده و به توبه موفقشان کردی که از کفر گناهان بازگردند. و بعد از آنکه در تنگنا فرو رفته بودند به راه اصلی هدایتشان کردی، و اگر دستگیری تو نبود گمراه می‌شدند و اگر راهنمایی‌های تو نجاتشان نمی‌داد همچنان سرگردان می‌ماندند.

۵-۱۰-۴- سپاس و شکر

۵-۱۰-۴- سپاس

﴿۲۳۸۵﴾ حمد و ستایش مخصوص توست که بیچاره را پاسخ می‌دهی، گرفتاری را برطرف می‌کنی و از نابسامانی‌های بزرگ نجاتمان داده، توبه‌مان را قبول می‌کنی.

﴿۲۳۸۶﴾ خدایا، ستایش سزاوار توست، ای آمرزنده‌ی گناه، و ای پذیرنده‌ی توبه.

۲-۱۰-۵- هدیه یک سوم اموال به شکرانه‌ی پذیرش توبه

﴿۲۳۸۷﴾ در تفسیر آمده است که ابولبابه و همراهش، بعد از بشارت پیامبر ﷺ به پذیرش توبه و آمرزش از طرف خداوند گفتند: برای تقرب، همه‌ی اموالمان را می‌بخشیم، باشد که شکرانه‌ای شود بر لطفی که خداوند به ما ارزانی داشت و توبه‌مان را پذیرفت. پیامبر ﷺ فرمود: یک سوم آن کافی است.

۶-۱۰-۴- گریه

﴿۲۳۸۸﴾ هنگامی که خداوند توبه‌ی داود ﷺ را پذیرفت، سی سال بر خطایش گریست و اشکش شب و روز بند نیامد و اوقاتش را به چهار بخش تقسیم کرد: یک بخش برای قضاوت بین بنی‌اسرائیل، یک بخش برای زنانش، و یک بخش برای آنکه در بیابان‌ها و کوه‌ها و در ساحل دریا خدا را ستایش کند، و بخش چهارم خلوت در عبادتگاهی که چهارهزار محراب داشت و راهبان در آن گرد می‌آمدند؛ او بر حال خود نوحه و شیون می‌کرد و راهبان، او را در این امر همراهی می‌کردند.

﴿عَوَامِلُ التَّوْبَةِ وَشُرُوطُهَا﴾

٧-١٠-٤- الدُّعَاءُ وَالِاسْتِغْفَارُ لِلْخَاطِئِينَ قَبْلَ نَفْسِهِ

﴿٢٣٨٩﴾ دَاوُدُ الْعَلَّيْ: لَمَّا تَابَ اللَّهُ عَلَى دَاوُدَ الْعَلَّيْ كَانَ يَبْدَأُ بِالدُّعَاءِ وَيَسْتَغْفِرُ لِلخَّاطِئِينَ قَبْلَ نَفْسِهِ فَيَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلخَّاطِئِينَ فَحَسَاكَ تَغْفِرُ لِدَاوُدَ مَعَهُمْ وَرَوَى أَنَّهُ الْعَلَّيْ كَانَ بَعْدَ الْخَطِيئَةِ لَا يُجَالِسُ إِلَّا الْخَّاطِئِينَ ثُمَّ يَقُولُ تَعَالَوْا إِلَى دَاوُدَ الْخَاطِئِ وَلَا يَشْرَبُ شَرَابًا إِلَّا وَهُوَ مَمْزُوجٌ بِدُمُوعٍ عَيْنِيهِ وَكَانَ يَذُرُّ عَلَيْهِ الْمِلْحَ وَالرَّمَادَ فَيَقُولُ وَهُوَ يَا كُلُّ هَذَا أَكُلَ الْخَّاطِئِينَ وَكَانَ قَبْلَ الْخَطِيئَةِ يَقُومُ نِصْفَ اللَّيْلِ وَيَصُومُ نِصْفَ الدَّهْرِ وَبَعْدَهَا صَامَ الدَّهْرَ كُلَّهُ وَقَامَ اللَّيْلَ كُلَّهُ؛

بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ١٧

٨-١٠-٤- السَّجْدَةُ

﴿٢٣٩﴾ امير المؤمنين (عليه السلام): بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ عَلَى جَبَلٍ مِنْ جِبَالِ تِهَامَةَ وَالْمُسْلِمُونَ حَوْلَهُ إِذْ أَقْبَلَ شَيْخٌ وَبِيَدِهِ عَصَا فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ مَشْيَةُ الْجَنِّ وَنَعْمَتُهُمْ وَعَجَبُهُمْ فَأَتَى فَسَلَّمَ فَرَدَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ لَهُ مَنْ أَنْتَ فَقَالَ أَنَا هَامَةُ بْنُ الْهَيْمِ بْنِ لَاقِيسِ بْنِ إِبْلِيسَ إِلَى أَنْ قَالَ قَالَ هَامَةُ فَقُلْتُ يَا نُوحُ إِنِّي مِمَّنْ شَرِكَ فِي دَمِ الْعَبْدِ الصَّالِحِ الشَّهِيدِ السَّعِيدِ هَابِيلَ بْنِ آدَمَ هَلْ تَدْرِي عِنْدَ رَبِّكَ مِنْ تَوْبَةٍ قَالَ نَعَمْ يَا هَامُ هُمْ بِخَيْرٍ وَأَفْعَلُهُ قَبْلَ الْحَسْرَةِ وَالنَّدَامَةِ إِنِّي وَجَدْتُ فِيهَا أَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ عَمِلَ ذَنْبًا كَانُوا مَا كَانَ وَبَالِغًا مَا بَلَغَ ثُمَّ تَابَ إِلَّا تَابَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ فَقُمِ السَّاعَةَ وَاغْتَسِلْ وَخِرْ لِلَّهِ سَاجِدًا فَفَعَلْتُ مَا أَمَرَنِي إِذْ نَادَى مُنَادٌ مِنَ السَّمَاءِ ارْفَعْ رَأْسَكَ قُبُلْتُ تَوْبَتِكَ فَخَرَرْتُ لِلَّهِ سَاجِدًا حَوْلًا؛ مُسْتَدْرِكٌ

الوسائل ج: ٢ ص: ٥١٣

٩-١٠-٤- الوضوء

﴿٢٣٩﴾ الرسول ﷺ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لَمَّا أَنْ وَسَّوسَ الشَّيْطَانُ إِلَى آدَمَ وَدَنَا آدَمُ مِنَ الشَّجَرَةِ وَ نَظَرَ إِلَيْهَا ذَهَبَ مَا وَجْهَهُ ثُمَّ قَامَ وَهُوَ أَوَّلُ قَدَمٍ مَشَتْ إِلَى الْخَطِيئَةِ ثُمَّ تَنَاوَلَ بِيَدِهِ ثُمَّ مَسَّهَا فَأَكَلَ مِنْهَا فَطَارَ الْحُلَى وَالْحُلُلُ عَنْ جَسَدِهِ ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى أُمِّ رَأْسِهِ وَبَكَى فَلَمَّا تَابَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْهِ فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْهِ وَجَلَ عَلَيْهِ وَ عَلَى ذُرِّيَّتِهِ الْوُضُوءَ عَلَى هَذِهِ الْجَوَارِحِ الْأَرْبَعِ وَ أَمَرَهُ أَنْ يَغْسِلَ الْوُجْهَ لَمَّا نَظَرَ إِلَى الشَّجَرَةِ وَ أَمَرَهُ بِغَسْلِ السَّاعِدَيْنِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ لَمَّا تَنَاوَلَ مِنْهَا وَ أَمَرَهُ بِمَسْحِ الرَّأْسِ لَمَّا وَضَعَ يَدَهُ عَلَى رَأْسِهِ وَ أَمَرَهُ بِمَسْحِ الْقَدَمَيْنِ لَمَّا مَشَى إِلَى الْخَطِيئَةِ؛ بحار الأنوار ج:

٩ ص: ٢٩٦

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۷-۱۰-۴- دعا و طلب آمرزش برای خطاکاران قبل از خود

﴿۲۳۸۹﴾ آن‌گاه که خداوند توبه‌ی داود را پذیرفت، او شروع به دعاکردن نمود و قبل از خودش برای خطاکاران طلب آمرزش کرد. و می‌گفت: "خدایا، خطاکاران را ببخش، باشد که داود را نیز با آنان ببخشی." و روایت شده است که بعد از خطا، جز با خطاکاران نمی‌نشست. و می‌گفت به‌سوی داود گناهکار بیایید. و هیچ آشامیدنی ننوشید مگر آنکه با اشک چشمانش آمیخته شده بود، و بر آن نمک و خاکستر می‌پاشید. و در حال خوردن می‌گفت: این است خوراک خطاکاران. قبل از ارتکاب گناه، نیمی از شب را به نماز می‌ایستاد و نیمی از روزها را روزه می‌گرفت. ولی بعد از خطا، تمام شب را به عبادت می‌پرداخت و تمام روزها را روزه می‌گرفت.

۸-۱۰-۴- سجده

﴿۲۳۹۰﴾ روزی پیامبر ﷺ بر کوهی از کوه‌های تهمامه نشست و مسلمانان دور ایشان بودند؛ مردی با عصایی در دست نزدیک شد. رسول خدا ﷺ فرمود: راه رفتنش به راه‌رفتن با تکبر جن شبیه است. سپس رسول خدا ﷺ رو به او کرد و گفت: تو کیستی؟ گفت: من هامه پسر هیم پسر لاتیس پسر ابلیس هستم... هامه گفت: ای نوح، من از کسانی هستم که در قتل بنده‌ی صالح و سعادت‌مند، - هابیل پسر آدم - شرکت داشتیم. آیا راهی برای توبه‌ی من نزد پروردگارت می‌شناسی؟ نوح فرمود: ای هام، به‌سوی خیر بشتاب و آن را قبل از حسرت و پشیمانی عملی کن. در آنچه خداوند تبارک و تعالی بر من نازل فرموده است چنین یافتیم: بنده‌ای نیست که گناهی مرتکب شود - هر گناهی و به هر میزان - سپس توبه کند، مگر اینکه خداوند متعال توبه‌ی او را می‌پذیرد. پس همین‌الآن بلند شو غسل کن و خاضعانه برای خداوند به سجده بیفت. من آنچه را که نوح امر کرد انجام دادم. آن‌گاه منادی از آسمان ندا داد سرت را بالا بگیر، توبه‌ی تو مورد قبول واقع شده است. پس به شکرانه‌ی آن، یک سال در حال سجده بودم.

۹-۱۰-۴- وضو

﴿۲۳۹۱﴾ پیامبر اکرم ﷺ فرمود: وقتی شیطان آدم را وسوسه کرد و او به درخت نزدیک شد و به آن نگاه کرد آبرویش رفت؛ بعد از جای حرکت کرد و این اولین قدمی بود که به‌سوی خطا برداشت بعد با دست آن را گرفت و لمس کرد و از آن خورد، در نتیجه تمام زیور و زینت و لباس‌هایش از تنش جدا شد؛ بعد دست خود را روی سر گذاشت و گریست؛ وقتی خداوند از او درگذشت. بر او و فرزندانش وضو را بر این چهار عضو واجب نمود. دستور به شستن صورت داد زیرا به درخت نگاه کرد، دستور داد دو دست را تا آرنج بشوید چون با دست از درخت برداشت، و دستور داد سر را مسح کند چون دست خود را روی سر گذاشت، و امر کرد دو پایش را مسح نماید چون با آن به‌سوی خطا گام برداشت.

﴿عوامل التوبة وشروطها﴾

١٠-١٠-٤- المراقبة فيما يستأنف ويعمل

﴿٢٣٩٢﴾ الباقر عليه السلام: حَتَّى إِذَا كَانَ آخِرُ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ نَادَوْهُمْ أَبْشِرُوا عِبَادَ اللَّهِ فَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَقَبِلَ تَوْبَتَكُمْ فَانظُرُوا كَيْفَ تَكُونُونَ فِيمَا تَسْتَأْنِفُونَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٢٤٥

﴿٢٣٩٣﴾ الباقر عليه السلام: ذُنُوبُ الْمُؤْمِنِ إِذَا تَابَ مِنْهَا مَغْفُورَةٌ لَهُ فَلْيَعْمَلِ الْمُؤْمِنُ لِمَا يَسْتَأْنِفُ بَعْدَ التَّوْبَةِ وَالْمَغْفِرَةِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٤

١١-١٠-٤- الاستقامة

﴿٢٣٩٤﴾ فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمِنْ تَابِ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ؛ هود (١١٢)

١٢-١٠-٤- عمران الأرض وإقامة الحجة على العباد

﴿٢٣٩٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: اخْتَارَ آدَمَ عليه السلام خَيْرَةَ مِنْ خَلْقِهِ وَجَعَلَهُ أَوَّلَ جِبَلْتِهِ وَأَسْكَنَ جَنَّتَهُ وَارْعَدَ فِيهَا أَكْلَهُ وَأَوْعَزَ إِلَيْهِ فِيمَا نَهَا عَنْهُ وَأَعْلَمَهُ أَنَّ فِي الْأَفْدَامِ عَلَيْهِ التَّعَرُّضَ لِمَعْصِيَتِهِ وَالْمُخَاطَرَةَ بِمَنْزِلَتِهِ فَأَقْدَمَ عَلَى مَا نَهَا عَنْهُ مُوَافَاةً لِسَابِقِ عِلْمِهِ فَأَهْبَطَهُ بَعْدَ التَّوْبَةِ لِيَعْمُرَ أَرْضَهُ بِنَسْلِهِ وَلِيُقِيمَ الْحُجَّةَ بِهِ عَلَى عِبَادِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٥٤ ص: ١١١

﴿مقدمه‌ی توبه، حفظ آن و...﴾

۱۰-۱۰-۴- مراقبت از آنچه پیش خواهد آمد و به آن دست خواهد زد

﴿۲۳۹۲﴾ شب آخر ماه رمضان به آن‌ها ندا می‌کنند: مژده‌ای بندگان خدا که خدا گناهان شما را آمرزید و توبه‌ی شما را پذیرفت، مراقب باشید که در آینده چه خواهید کرد.
﴿۲۳۹۳﴾ آن‌گاه که مؤمن از گناهانش توبه کند، آمرزیده می‌شود. پس بعد از توبه و آمرزش، عمل را از نو آغاز کند.

۱۱-۱۰-۴- استقامت

﴿۲۳۹۴﴾ پس همان‌گونه که فرمان یافته‌ای، استقامت کن و همچنین کسانی که با تو به سوی خدا آمده‌اند (باید استقامت کنند) و طغیان نکنید، که خداوند آنچه را انجام می‌دهید می‌بیند.

۱۲-۱۰-۴- آبادانی سرزمین و برپایی دلیل به بندگان

﴿۲۳۹۵﴾ آدم را از میان آفریده‌هایش برگزید و او را نخستین مخلوق خاکی خود قرار داد، در بهشتش جای داد، و خوراک فراوان در برش نهاد، و به آنچه بر او ممنوع کرد اشاره نمود و اعلام کرد که تعرض بدان، نافرمانی است، و مقام او را در مخاطره قرار می‌دهد، و آدم، مطابق آنچه خدا از پیش می‌دانست، به آنچه بر او ممنوع شد رو آورد. و خدا پس از توبه، او را به زمین فرود آورد، تا با نسل آدم آن را آباد کند، و به وسیله‌ی او حجت را بر بنده‌هایش تمام سازد.

الفصل الخامس - ثمرات التوبة

١-٥- التوفيقات و الثواب الإلهي

١-١-٥- باب ١

١-١-٥- التوبة من الله

﴿٢٣٩٦﴾ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ الشُّوْءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا؛ النساء (١٧)

﴿٢٣٩٧﴾ فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ المائدة (٣٩)

﴿٢٣٩٨﴾ الرسول ﷺ: إِذَا تَابَ الْعَبْدُ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَانْسَى الْحَفْظَةَ مَا عَلِمُوا مِنْهُ وَقِيلَ

لِلْأَرْضِ وَجَوَارِحِهَا اكْتُمُوا عَلَيْهِ مَسَاوئَهُ وَلَا تُظْهِرُوا عَلَيْهِ أَبَدًا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٦

﴿٢٣٩٩﴾ الهادي عليه السلام: أَسْأَلُكَ اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ الَّذِي خَشَعَتْ لَهُ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَاجْتَمَعَتْ

بِهِ مَوَاتِ الْأَشْيَاءِ وَأَمَّتْ بِهِ جَمِيعُ الْأَحْيَاءِ وَجَمَعَتْ بِهِ كُلُّ مُتَفَرِّقٍ وَفَرَّقَتْ بِهِ كُلُّ مُجْتَمِعٍ وَ

أَتَمَّتْ بِهِ الْكَلِمَاتِ وَرَأَيْتُ بِهِ كُبْرَى الْآيَاتِ وَتُبْتُ بِهِ عَلَى التَّوَابِيْنِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٢ ص: ٢٢٦

فصل ۵- نتایج توبه

۵-۱- توفیقات و پاداش الهی

۵-۱-۱- گروه ۱

۵-۱-۱-۱- توبه‌ای از جانب خدا

﴿۲۳۹۶﴾ پذیرش توبه از سوی خدا، تنها برای کسانی است که کار بدی را از روی جهالت انجام می‌دهند، سپس زود توبه می‌کنند. خداوند، توبه چنین اشخاصی را می‌پذیرد؛ و خدا دانا و حکیم است.

﴿۲۳۹۷﴾ اما آن کس که پس از ستم کردن، توبه و جبران نماید، خداوند توبه او را می‌پذیرد؛ (و از این مجازات؛ معاف می‌شود، زیرا) خداوند، آمرزنده و مهربان است.

﴿۲۳۹۸﴾ چنانچه بنده توبه کند، خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد و فرشتگان محافظ را نسبت به آنچه از او می‌دانند به فراموشی می‌اندازد. و به زمین و اعضای بدن توبه‌کننده گفته می‌شود که گناهان او را بپوشانند و هرگز آن را برای شهادت بر ضد او آشکار نکنند.

﴿۲۳۹۹﴾ خداوند، به حرمت آن اسمت از تو درخواست می‌کنم که در مقابل آن اسم، آسمان‌ها و زمین خاشع و سربه زیرند، و به سبب آن اسم، مرده‌ها را زنده می‌کنی و زنده‌ها را می‌میرانی، با آن هر پراکنده‌ای را جمع و هر مجتمعی را پراکنده می‌کنی، با آن کلمات را تکمیل و نشانه‌های بزرگت را نمایش می‌دهی، و به واسطه‌ی آن توبه‌ی توبه‌کنندگان را قبول می‌کنی.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٤٠﴾ العسكري عليه السلام: إِنْ الْعَبْدُ إِذَا أَصْبَحَ أَوْ أَلَامَهُ إِذَا أَصْبَحَتْ أَقْبَلَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَ مَلَائِكَتُهُ لِيَسْتَقْبِلَ رَبُّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِصَلَاتِهِ فَيُوجِّهَ إِلَيْهِ رَحْمَتَهُ وَ يُفِيضَ عَلَيْهِ كَرَامَتَهُ فَإِنْ وَفَى بِمَا أَخَذَ عَلَيْهِ فَأَدَّى الصَّلَاةَ عَلَى مَا فُرِضَتْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِلْمَلَائِكَةِ خُزْنَةَ جَنَانِهِ وَ حَمَلَةَ عَرْشِهِ قَدْ وَفَى عَبْدِي هَذَا فَفُؤَا لَهُ وَ إِنْ لَمْ يَفِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لَمْ يَفِ عَبْدِي هَذَا وَ أَنَا الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ فَإِنْ تَابَ ثُبَّتْ عَلَيْهِ وَ إِنْ أَقْبَلَ عَلَى طَاعَتِي أَقْبَلْتُ عَلَيْهِ بِرِضْوَانِي وَ رَحْمَتِي؛ مستدرک الوسائل ج: ٥

ص: ١٨

﴿٢٤١﴾ الرسول الله: إِنْ اللَّهُ سُحَّانَهُ فَرَضَ عَلَيْكُمْ الْجُمُعَةَ فِي عَامِي هَذَا فِي شَهْرِي هَذَا فِي سَاعَتِي هَذِهِ فَرِيضَةً مَكْتُوبَةً فَمَنْ تَرَكَهَا فِي حَيَاتِي وَ بَعْدَ مَمَاتِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ جُحُودًا لَهَا وَ اسْتِخْفَافًا بِحَقِّهَا فَلَا جَمَعَ اللَّهُ شَمْلُهُ وَ لَا بَارَكَ اللَّهُ لَهُ فِي أَمْرِهِ أَلَّا لَا صَلَاةَ لَهُ أَلَّا لَا حَيَّ لَهُ أَلَّا لَا صَدَقَةَ لَهُ أَلَّا لَا بَرَكَاةَ لَهُ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٠

﴿٢٤٢﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَنْ عَلَيْهِ بِالتَّوْبَةِ وَ تَلَقَّاهُ بِكَلِمَاتٍ فَلَمَّا تَكَلَّمَ بِهَا تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩٠

﴿٢٤٣﴾ الرسول الله: أَنْ امْرَأَةً سَرَقَتْ حُلِيًّا فَأَتَتْ بِهَا النَّبِيَّ الله فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ لِي مِنْ تَوْبَةٍ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَ أَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل

ج: ١٨ ص: ١٤٧

﴿٢٤٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنْ ثُبَّتْ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكَ؛ بحار الأنوار ج: ٤٢ ص: ٣٣٦

﴿٢٤٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنَّهُ لَمْ يَتُبْ عَلَى وَ لِدَ يَعْقُوبُ إِلَّا بَعْدَ اسْتِغْفَارٍ وَ تَوْبَةٍ، وَ إِقْلَاعٍ وَ إِنَابَةٍ، وَ إِقْرَارٍ، وَ لَوْ أَنَّ قُرَيْشًا تَابَتْ إِلَيَّ وَ اعْتَذَرْتُ مِنْ فِعْلِهَا لَأَسْتَغْفِرْتُ اللَّهَ لَهَا؛ بحار الأنوار ج: ٢٩

ص: ٥٥٨

﴿٢٤٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنِّي وَجَدْتُ فِيمَا أَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَلَى أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ عَمِلَ ذَنْبًا كَانَتْ مَا كَانَ وَ بَالِغًا مَا بَلَغَ ثُمَّ تَابَ إِلَّا تَابَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص:

٥١٣

﴿٢٤٧﴾ الرسول الله: أَوْحَى إِلَى إِسْرَافِيلَ أَنْ اهْبِطْ إِلَى قَوْمٍ يُؤْنَسُ فَإِنَّهُمْ قَدْ عَجُّوا إِلَيَّ بِالْبُكَاءِ وَ التَّضَرُّعِ وَ نَابُوا إِلَيَّ وَ اسْتَغْفَرُوا لِي فَارْحَمْتُهُمْ وَ ثُبَّتْ عَلَيْهِمْ وَ أَنَا اللَّهُ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ أَسْرَعَ إِلَى قَبُولِ تَوْبَةِ عَبْدِي النَّائِبِ مِنَ الذُّنُوبِ؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٩٧

﴿٢٤٨﴾ العسكري عليه السلام: إِيَّاكُمْ وَ الْغَيْبَةَ فَإِنَّ الْغَيْبَةَ أَشَدُّ مِنَ الزُّنَا قَالُوا وَ كَيْفَ الْغَيْبَةُ أَشَدُّ مِنَ الزُّنَا قَالَ لَأَنَّ الرَّجُلَ يَزْنِي ثُمَّ يَتُوبُ فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ إِنْ صَاحِبَ الْغَيْبَةِ لَا يُغْفَرُ حَتَّى يُغْفَرَ لَهُ صَاحِبُهُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٢ ص: ٢٥٩

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۴۰۰﴾ هر مرد و زنی صبحگاهان برخیزد، خدا و فرشتگانش رو به او منتظرند که با نماز به استقبال خدا رود. تا خداوند با رحمتش به او روی کرده، کرامتش را بر او جاری می‌کند. اگر به وظائفش عمل کرده، نماز را آن‌گونه که واجب شده است به پا دارد، خداوند به فرشتگان نگهبان بهشت و حامل عرش می‌گوید: بنده‌ام به تعهدش عمل کرد، شما نیز به تعهدتان نسبت به او عمل کنید. ولی اگر بنده وفا نکند، خداوند می‌فرماید: هرچند بنده‌ام به وظیفه‌اش عمل نکرده است ولی من بردبار و بزرگووارم، منتظر می‌شوم اگر برگردد می‌پذیرم. و اگر با اطاعت به من روی کند، با رحمت و رضایتم به او رو می‌کنم.

﴿۲۴۰۱﴾ خداوند سبحان از این سال و این ماه و این ساعت نماز جمعه را بر شما واجب کرد، فریضه‌ای قطعی. پس هرکس آن را در زمان حیات یا بعد از مرگ اهمیت نداده، انکار کرده و ترک کند، خداوند کار پیریشان او را جمع نمی‌کند و به کارش برکت نمی‌دهد. و آگاه باشید که نماز و حج و صدق و قبول نیست، مگر اینکه توبه کند، و البته اگر توبه کند خداوند توبه‌ی او را قبول خواهد کرد.

﴿۲۴۰۲﴾ خدای عزیز و جلیل با آموختن توبه، بر آدم علیه السلام منت نهاد، و کلماتی را به او آموخت. پس هنگامی که آن کلمات را بر زبان آورد، خداوند توبه‌ی او را پذیرفت.

﴿۲۴۰۳﴾ زنی جوهری سرقت کرد. او را نزد پیامبر بردند. گفت: ای پیامبر خدا، آیا برای من توبه وجود دارد؟ در اینجا خداوند تعالی چنین نازل فرمود: "هرکس بعد از خطایش توبه کند و روش اصلاح پیش بگیرد، خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد."

﴿۲۴۰۴﴾ اگر توبه کنی خداوند هم به تو رو می‌کند.

﴿۲۴۰۵﴾ خداوند توبه‌ی فرزندان یعقوب را نپذیرفت مگر بعد از استغفار و توبه و انابه و دست‌برداشتن و اقرار کردن. و اگر قریش هم به‌سوی من باز می‌گشتند و از کردار خود عذر می‌خواستند، من از خدا برای ایشان طلب آمرزش می‌کردم.

﴿۲۴۰۶﴾ من در آنچه خداوند بر من نازل کرده است چنین یافتم که هیچ بنده‌ای نیست که گناهی - هر گناهی و هر اندازه - مرتکب شود و بعد توبه کند، مگر آنکه خداوند تبارک و تعالی توبه‌اش را می‌پذیرد.

﴿۲۴۰۷﴾ خداوند به اسرافیل علیه السلام وحی کرد: "بر قوم یونس فرود بیا." زیرا آن‌ها با گریه و تضرع، به درگاه من زاری کرده و توبه نموده‌اند؛ حال که از من طلب آمرزش کرده‌اند، من به ایشان رحم می‌کنم، و توبه‌شان را می‌پذیرم. زیرا من خدایی بخشنده و مهربانم و بر قبول توبه بنده‌ی توبه‌کارم با سرعت عمل می‌کنم.

﴿۲۴۰۸﴾ از غیبت پرهیزید که غیبت از زنا سخت‌تر است؛ زیرا بنده مرتکب زنا می‌شود و توبه می‌کند، خدا هم توبه‌اش را می‌پذیرد؛ ولی کسی که غیبت می‌کند خدا او را نمی‌آمرزد مگر آن کسی که غیبت‌شده، او را ببخشد.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٤٠٩﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ عَلَى جَبَلٍ مِنْ جِبَالِ تِهَامَةَ وَالْمُسْلِمُونَ حَوْلَهُ إِذْ أَقْبَلَ شَيْخٌ وَبِيَدِهِ عَصَا فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ مَشِيَّةَ الْجَنِّ وَنَعْمَتُهُمْ وَعُجْبُهُمْ فَأَتَى فَسَلَّمَ فَرَدَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ لَهُ مَنْ أَنْتَ فَقَالَ أَنَا هَامَةُ بْنُ الْهِيمِ بْنِ لَاقِيسَ بْنِ إِبْلِيسَ إِلَى أَنْ قَالَ قَالَ هَامَةُ فَقُلْتُ يَا نُوحُ إِنِّي مِمَّنْ شَرَكَ فِي دَمِ الْعَبْدِ الصَّالِحِ الشَّهِيدِ السَّعِيدِ هَابِيلَ بْنِ آدَمَ هَلْ تَدْرِي عِنْدَ رَبِّكَ مِنْ تَوْبَةٍ قَالَ نَعَمْ يَا هَامُ هُمْ بِخَيْرٍ وَأَفْعَلُهُ قِيلَ الْحَسْرَةُ وَالنَّدَامَةُ إِنِّي وَجَدْتُ فِيمَا أَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ عَمِلَ ذَنْبًا كَانَتْ مَا كَانَ وَبِالْغَا مَا بَلَغَ ثُمَّ تَابَ إِلَّا تَابَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ فَقَمِ السَّاعَةَ وَاغْتَسِلْ وَخِرْ لِلَّهِ سَاجِدًا فَفَعَلْتُ مَا أَمَرَنِي إِذْ نَادَى مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ ارْفَعْ رَأْسَكَ قَبْلَتْ تَوْبَتَكَ فَخَرَرْتُ لِلَّهِ سَاجِدًا حَوْلًا؛ مستدرك

الوسائل ج: ٢ ص: ٥١٣

﴿٢٤١٠﴾ الهادي عليه السلام: عِبَادِي مَعِيَ بَيْنَ خَلَالٍ ثَلَاثَ إِمَّا تَأْتُوا إِلَيَّ فَتُبْتُ عَلَيْهِمْ وَغَفَرْتُ ذُنُوبَهُمْ وَسَتَرْتُ عُيُوبَهُمْ وَإِمَّا كَفَفْتُ عَنْهُمْ عَذَابِي لِعِلْمِي بِأَنَّهُ سَيَخْرُجُ مِنْ أَصْلَابِهِمْ ذُرِّيَّاتٌ مُؤْمِنُونَ فَأَرْفُقُ بِالْآبَاءِ الْكَافِرِينَ وَآتَانِي بِالْأُمَّهَاتِ الْكَافِرَاتِ وَأَرْفَعُ عَنْهُمْ عَذَابِي لِيَخْرُجَ ذَلِكَ الْمُؤْمِنُ مِنْ أَصْلَابِهِمْ فَإِذَا تَرَايَلُوا حَقَّ بِهِمْ عَذَابِي وَحَاقَ بِهِمْ بَلَاءِي وَإِنْ لَمْ يَكُنْ هَذَا وَلَا هَذَا فَإِنَّ الَّذِي أَعْدَدْتُهُ لَهُمْ مِنْ عَذَابِي أَعْظَمُ مِمَّا تُرِيدُهُ بِهِمْ فَإِنَّ عَذَابِي لِعِبَادِي عَلَى حَسَبِ جَلَالِي وَكِبَرِيَائِي؛

بحار الأنوار ج: ٩ ص: ٢٧٩

﴿٢٤١١﴾ الرسول ﷺ: عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي حَدِيثٍ قَالَ إِنِّي نَارُكْتُ رَبِّي فِي أُمَّتِي فَقَالَ لِي إِنَّ بَابَ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ حَتَّى يُنْفَخَ فِي الصُّورِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ إِنَّهُ مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِسَنَةِ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ وَإِنَّ السَّنَةَ لَكَثِيرٌ مِنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرِ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ وَشَهْرٌ كَثِيرٌ مِنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِجُمُعَةٍ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ وَجُمُعَةٌ كَثِيرٌ مِنْ تَابَ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ يَوْمَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ وَيَوْمٌ كَثِيرٌ مِنْ تَابَ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ بِسَاعَةٍ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ وَسَاعَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْ تَابَ وَقَدْ بَلَغَتْ نَفْسُهُ هَذِهِ وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى حَلْقِهِ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ؛

وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٩٠

﴿٢٤١٢﴾ الصادق عليه السلام: فَأَتَاهُمْ صَالِحُ عليه السلام فَقَالَ لَهُمْ يَا قَوْمُ إِنِّي رَسُولُ رَبِّكُمْ إِلَيْكُمْ وَهُوَ يَقُولُ لَكُمْ إِنْ أَنْتُمْ تُبْتَئِمُوا وَرَجَعْتُمْ وَاسْتَغْفَرْتُمْ غَفَرْتُ لَكُمْ وَتُبْتُ عَلَيْكُمْ؛ الكافي ج: ٨ ص: ١٨٧

﴿٢٤١٣﴾ الصادق عليه السلام: فَأَفَاضَ آدَمُ مِنْ جَمْعٍ إِلَى مَنِي فَبَلَغَ مَنِي ضُحَى فَأَمَرَهُ أَنْ يُصَلِّيَ رُكْعَتَيْنِ فِي مَسْجِدٍ مَنِي ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يُقَرَّبَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ قُرْبَانًا لِيَقْبَلَ اللَّهُ مِنْهُ وَيَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ قَدْ تَابَ عَلَيْهِ وَيَكُونَ سُنَّةً فِي وَلَدِهِ بِالْقُرْبَانِ فَقَرَّبَ آدَمُ عليه السلام قُرْبَانًا فَقَبِلَ اللَّهُ مِنْهُ قُرْبَانَهُ وَأَرْسَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ نَارًا مِنَ السَّمَاءِ فَقَبِضَتْ قُرْبَانَ آدَمَ فَقَالَ لَهُ جِبْرِئِيلُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَدْ أَحْسَنَ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۴۰۹﴾ روزی پیامبر ﷺ بر کوهی از کوه‌های تهامه نشسته و مسلمانان دور ایشان بودند؛ مردی با عصایی در دست نزدیک شد. رسول خدا ﷺ فرمود: راه رفتنش به راه رفتن با تکبر جن شبیه است. سپس رسول خدا ﷺ رو به او کرد و گفت: تو کیستی؟ گفت: من هامه پسر هیم پسر لاتیس پسر ابلیس هستم... هامه گفت: ای نوح، من از کسانی هستم که در قتل بنده‌ی صالح و سعادت‌مند، - هابیل پسر آدم - شرکت داشتم. آیا راهی برای توبه‌ی من نزد پروردگارت می‌شناسی؟ نوح فرمود: ای هام، به‌سوی خیر بشتاب و آن را قبل از حسرت و پشیمانی عملی کن. در آنچه خداوند تبارک و تعالی بر من نازل فرموده است چنین یافتیم: بنده‌ای نیست که گناهی مرتکب شود - هر گناهی و به هر میزان - سپس توبه کند، مگر اینکه خداوند متعال توبه‌ی او را می‌پذیرد. پس همین الآن بلند شو غسل کن و خاضعانه برای خداوند به سجده بیفت. من آنچه را که نوح امر کرد انجام دادم. آن‌گاه منادی از آسمان ندا داد سرت را بالا بگیر، توبه‌ی تو مورد قبول واقع شده است. پس به شکرانه‌ی آن، یک سال در حال سجده بودم.

﴿۲۴۱۰﴾ عاقبت بندگان گنهکارم از سه حال خارج نیست: یا توبه کرده و من می‌پذیرم و گناهانشان را بخشیده و آن را می‌پوشانم. و یا به خاطر نسل مؤمنی که در آینده از آنان به‌وجود می‌آید عذابم را از ایشان باز می‌دارم، و با والدین کافر نرمی به خرج می‌دهم و به ایشان مهلت می‌دهم، ولی به‌محض آنکه آن نسل مؤمن از صلیبشان خارج شود، آنان را عذاب نموده و مشمول گرفتاری و بلا می‌کنم. و غیر از این دو گروه، اگر بنده‌ای مرتکب گناه شود، در دنیا از عذابش صرف‌نظر کرده و او را به عذاب سخت و آتش سوزان قیامت واگذار می‌کنم که قهر و عذاب من به اندازه‌ی جلال و عظمت خودم می‌باشد.

﴿۲۴۱۱﴾ رسول خدا ﷺ فرمود: من از خداوند برای امتم تخفیف خواستم و خداوند به من فرمود: در توبه (به روی امتت) تا دمیدن صور (روز قیامت) گشوده شده است. سپس رسول خدا رو به ما کرد و فرمود: هر که یک سال پیش از مرگش توبه کند، خدا توبه‌اش را می‌پذیرد؛ سپس فرمود: یک سال زیاد است، هر که یک ماه پیش از مرگش توبه کند، خدا توبه‌اش را می‌پذیرد؛ سپس فرمود: یک ماه زیاد است، هر که یک هفته پیش از مرگش توبه کند، خدا توبه‌اش را می‌پذیرد؛ سپس فرمود: یک هفته زیاد است، هر که یک روز پیش از مرگش توبه کند، خدا توبه‌اش را می‌پذیرد؛ سپس فرمود: یک روز زیاد است، هر که یک ساعت پیش از مرگش توبه کند، خدا توبه‌اش را می‌پذیرد؛ سپس فرمود: یک ساعت زیاد است، هر که پیش از رسیدن جان به اینجا (اشاره به گلویش کرد) توبه کند، خدا توبه‌اش را می‌پذیرد.

﴿۲۴۱۲﴾ صالح نزد آن‌ها آمده و چنین گفت: ای مردم، من فرستاده‌ی پروردگار شما به‌سوی شما هستم؛ او می‌فرماید: اگر شما توبه کردید و از گناه بازگردید و آمرزش بطلبید، من شما را می‌آمرزم و توبه‌ی شما را می‌پذیرم.

﴿۲۴۱۳﴾ سپس آدم ﷺ از وادی جمع به‌طرف منی حرکت کرد و ظهر به آنجا رسید، به دستور جبرئیل دو رکعت نماز در مسجد منی به جا آورد؛ بعد از آن جبرئیل فرمان داد که آن حضرت قربانی کند تا: اولاً: به حق تعالی تقرب پیدا کند و قربانی‌اش مورد قبول واقع شود. دوم اینکه: بدین‌وسیله توبه‌اش پذیرفته شود و سوم: این عمل یعنی قربانی، در بین فرزندان او سنت شود. آدم ﷺ به فرمان جبرئیل قربانی کرد، و خداوند قربانی را از او پذیرفت. به این نحو که آتشی از آسمان فرستاد و آتش، قربانی آدم را تحویل گرفت، جبرئیل گفت: خداوند تبارک و تعالی به تو احسان کرد زیرا مناسکی به تو آموخت که به‌واسطه‌ی

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

إِلَيْكَ إِذْ عَلَّمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي تَابَ عَلَيْكَ بِهَا وَ قَبْلَ قُرْبَانِكَ فَاحْلِقْ رَأْسَكَ تَوَاضِعًا لِلَّهِ عَزَّ وَ
جَلَّ إِذْ قَبْلَ قُرْبَانِكَ فَحَلَقَ آدَمُ رَأْسَهُ تَوَاضِعًا لِلَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٦٧
﴿٢٤١٤﴾ الباقِرُ عليه السلام: فَإِنْ تَنَبَّهْ وَ عَلِمَ اللَّهُ مِنْكُمْ صِدْقَ النِّيَّةِ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ؛ الكافي ج: ٧ ص:

٢٦٦

﴿٢٤١٥﴾ الصادق عليه السلام: فَلَمَّا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمَا جَاءَهُمَا جَبْرَائِيلُ فَقَالَ لَهُمَا
إِنْكُمَا إِنَّمَا ظَلَمْتُمَا أَنْفُسَكُمَا بِتَمَنَّى مَنْزِلَةٍ مِنْ فَضْلِ عَلَيْكُمَا فَجَزَاؤُكُمَا مَا قَدْ عُوْقِبْتُمَا بِهِ مِنْ
الْهُبُوطِ مِنْ جِوَارِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى أَرْضِهِ فَسَلَا رَبَّكُمَا بِحَقِّ الْأَسْمَاءِ الَّتِي رَأَيْتُمُوهَا عَلَى سَاقِ
الْعَرْشِ حَتَّى يَتُوبَ عَلَيْكُمَا فَقَالَ اللَّهُ إِنْ نَسَأْتُكَ بِحَقِّ الْأَكْرَمِينَ عَلَيْكَ مُحَمَّدٌ وَعَلِيٌّ وَ فَاطِمَةُ وَ
الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ الْأَئِمَّةُ إِلَّا تَبْتَ عَلَيْنَا وَ رَحِمْنَا فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ فَلَمْ
تَزَلْ أَنْبِيَاءُ اللَّهِ بَعْدَ ذَلِكَ يَحْفَظُونَ هَذِهِ الْأَمَانَةَ وَ يُخْبِرُونَ بِهَا أَوْصِيَاءَهُمْ وَ الْمُخْلِصِينَ مِنْ أُمَمِهِمْ
فَيَأْتُونَ حَمَلَهَا وَ يُشْفِقُونَ مِنْ أَدْعَائِهَا وَ حَمَلَهَا الْإِنْسَانُ الَّذِي قَدْ عُرِفَ فَاصِلُ كُلِّ ظُلْمٍ مِنْهُ إِلَى يَوْمِ
الْقِيَامَةِ وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّمَا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّائِرَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ الْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ
يَحْمِلْنَهَا وَ أَشْفَقْنَ مِنْهَا وَ حَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٧٤

﴿٢٤١٦﴾ الصادق عليه السلام: فَلَمَّا بَلَغَ الْوَقْتُ الَّذِي يُرِيدُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ يَتُوبَ عَلَى آدَمَ فِيهِ أَرْسَلَ
إِلَيْهِ جَبْرَائِيلُ عليه السلام فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا آدَمُ الصَّابِرُ لَيْلِيَّتِهِ النَّائِبُ عَنْ خَطِيئَتِهِ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ
بَعَثَنِي إِلَيْكَ لِأَعْلَمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكَ بِهَا فَآخِذْ جَبْرَائِيلُ عليه السلام بِيَدِ آدَمَ
عليه السلام حَتَّى آتِيَ بِهِ مَكَانَ الْبَيْتِ فَنَزَلَ غَمَامٌ مِنَ السَّمَاءِ فَظَلَّ مَكَانَ الْبَيْتِ فَقَالَ جَبْرَائِيلُ عليه السلام يَا
آدَمُ خُطَّ بِرِجْلِكَ حَيْثُ أَظَلَّ الْغَمَامُ فَإِنَّهُ قِبْلَةُ لَكَ وَ لِأَخِيرِ عَقِيْبِكَ مِنْ وَلَدِكَ فَخَطَّ آدَمُ
بِرِجْلِهِ حَيْثُ أَظَلَّ الْغَمَامُ ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ إِلَى مَنَى فَأَرَاهُ مَسْجِدَ مَنَى فَخَطَّ بِرِجْلِهِ وَ مَدَّ خُطَّةَ
الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ بَعْدَ مَا خَطَّ مَكَانَ الْبَيْتِ ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ مِنْ مَنَى إِلَى عَرَافَاتٍ فَأَقَامَهُ عَلَى الْمَعْرِفِ
فَقَالَ إِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَاعْتَرَفْ بِذَنْبِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ سَلِ اللَّهَ الْمَغْفِرَةَ وَ التَّوْبَةَ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ
ذَلِكَ آدَمُ عليه السلام وَ لِذَلِكَ سُمِّيَ الْمَعْرِفُ لِأَنَّ آدَمَ اعْتَرَفَ فِيهِ بِذَنْبِهِ وَ جُعِلَ سَنَةٌ لَوُلْدِهِ يَعْتَرِفُونَ
بِذُنُوبِهِمْ كَمَا اعْتَرَفَ آدَمُ وَ يَسْأَلُونَ التَّوْبَةَ كَمَا سَأَلَهَا آدَمُ ثُمَّ أَمَرَهُ جَبْرَائِيلُ فَأَفَاضَ مِنْ عَرَافَاتِ
فَمَرَّ عَلَى الْجِبَالِ السَّبْعَةِ فَأَمَرَهُ أَنْ يُكَبِّرَ عِنْدَ كُلِّ جَبَلٍ أَرْبَعَ تَكْبِيرَاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ حَتَّى انْتَهَى
إِلَى جَمْعٍ فَلَمَّا انْتَهَى إِلَى جَمْعٍ ثَلَاثَ اللَّيْلِ فَجَمَعَ فِيهَا الْمَغْرِبَ وَ الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ تِلْكَ اللَّيْلَةُ ثَلَاثَ
اللَّيْلِ فِي ذَلِكَ الْمَوْضِعِ ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يَنْبُطِحَ فِي بَطْحَاءٍ جَمْعٌ فَانْبُطِحَ فِي بَطْحَاءٍ جَمْعٌ حَتَّى انْفَجَرَ
الصُّبْحُ فَأَمَرَهُ أَنْ يَصْعَدَ عَلَى الْجَبَلِ جَمْعٌ وَ أَمَرَهُ إِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ أَنْ يَعْتَرِفَ بِذَنْبِهِ سَبْعَ
مَرَّاتٍ وَ يَسْأَلَ اللَّهَ التَّوْبَةَ وَ الْمَغْفِرَةَ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ كَمَا أَمَرَهُ جَبْرَائِيلُ عليه السلام وَ إِنَّمَا

﴿نتایج توبه﴾

آن‌ها توبهات قبول شد و قربانی تو را نیز پذیرفت، پس در قبال این لطف، تواضع کن و سر خود را بتراش. پس آدم علیه السلام به منظور تواضع و فروتنی در مقابل حق تبارک و تعالی، سرش را تراشید. ﴿۲۴۱۴﴾ اگر توبه کردید و خداوند دانست که نیت شما صادقانه است، آن گاه توبه‌ی شما را می‌پذیرد. ﴿۲۴۱۵﴾ آن گاه که خداوند اراده کرد که از آدم و حوّا درگذرد جبرئیل نزد آن‌ها آمده گفت: شما با آرزو کردن مقام کسانی که بر شما برتری دارند، به خود ستم روا داشتید؛ کیفر شما همین بود که شما را از همسایگی خدا پایین آورند؛ با توسّل به همان نام‌هایی که در ساق عرش مشاهده کردید، از خدا بخواهید توبه‌ی شما را بپذیرد. گفتند خدایا، ما از تو درخواست می‌کنیم به حقّ آنان که نزد تو گرامی‌اند - محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و ائمه علیهم السلام - که ما را ببخشی و بر ما رحم کنی. خداوند توبه‌ی آن دو را پذیرفت که او توبه‌پذیر و مهربان است. از آن پس انبیا پیوسته این امانت را حفظ می‌کردند و به جانشینان خویش و افراد مخلص امتشان، محافظت از آن را سفارش می‌کردند؛ و این همان امانتی بود که همه از حمل آن امتناع کردند و از ادعای توانایی بر حمل آن نیز ترسیدند؛ و فقط آن را انسان شناخته شده برعهده گرفت. پس اصل و ریشه‌ی هر ظلمی تا روز قیامت از آن است. و این آیه اشاره به همان مطلب است. "ما امانت (تعهد، تکلیف، و ولایت الهیه) را بر آسمان‌ها و زمین و کوه‌ها عرضه داشتیم، آن‌ها از حمل آن سر برتافتند، و از آن هراسیدند؛ اما انسان آن را بر دوش کشید؛ او بسیار ظالم و جاهل بود؛ (چون قدر این مقام عظیم را شناخت و به خود ستم کرد)".

﴿۲۴۱۶﴾ خداوند تبارک و تعالی وقتی خواست توبه‌ی حضرت آدم علیه السلام را بپذیرد، جبرئیل را نزد او فرستاد، جبرئیل گفت: سلام بر تو ای آدم، ای کسی که بر بالای واردشده صبر و از لغزشی که از تو صادر شد توبه کردی، خداوند تبارک و تعالی مرا نزد تو فرستاد تا مناسکی را که به واسطه‌ی انجام آن‌ها، توبهات پذیرفته خواهد شد به تو بیاموزم، سپس جبرئیل دست آدم علیه السلام را گرفت و با او حرکت کرد تا به بیت‌الله رسیدند؛ در آنجا ابری بر سر آدم علیه السلام سایه افکند، جبرئیل عرض کرد: هرکجا که این ابر سایه افکند با پا خط بکش، به همین ترتیب با هم حرکت کردند تا به سرزمین منی رسیدند، جبرئیل جای مسجد منی را به آدم نشان داد، آدم آنجا را خط کشید و آن را تا مسجدالحرام امتداد داد. بعد از مشخص کردن این محل‌ها به عرفات رفتند، جبرئیل آدم را بر زمین مرتفع و نمایانی ایستاند و به او عرض کرد: مترصد باش هرگاه آفتاب غروب کرد هفت بار به لغزش خود اعتراف کن، آدم این عمل را به جا آورد و به این علت آن مکان عرفه نامیده شد زیرا آدم علیه السلام به لغزش خویش اعتراف کرد، پس این حرکت در بین فرزندان آدم سنت شد که در این محل به گناهان خویش اقرار و اعتراف نمایند، همان‌طوری که پدرشان به لغزش خود اعتراف کرد؛ و از خدا درخواست توبه و آمرزش گناهان خود کنند چنانچه پدرشان از خدا این خواهش را نمود، پس از آن جبرئیل علیه السلام به او گفت که از عرفات کوچ کرده و خارج شود، و آدم علیه السلام از عرفات خارج شد و در مسیر از هفت کوه عبور کرد، و به دستور جبرئیل بر بالای هر کوهی چهار تکبیر گفت. یک‌سوم از شب گذشته بود که به وادی جمع رسید، در آنجا نماز مغرب و عشا را با هم و بعد از گذشت یک‌سوم از شب ادا کرد. جبرئیل علیه السلام امر کرد که آدم تا صبح بر روی زمین مشعر بماند، پس آدم در آنجا خوابید تا سپیده‌ی فجر دمید، پس از آن به فرمان جبرئیل بالای کوه وادی جمع رفت و هنگام طلوع خورشید هفت مرتبه به لغزش خویش اعتراف کرد و از خدای منان هفت بار طلب آمرزش و قبول شدن توبه نمود. و علت اینکه آدم علیه السلام دو بار موظف به اعتراف کردن به

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

جَعَلَهُ اغْتِرَافَيْنِ لِيَكُونَ سُنَّةً فِي وَلَدِهِ فَمَنْ لَمْ يُدْرِكْ مِنْهُمْ عَرَافَاتٍ وَادْرَكَ جَمْعًا فَقَدْ وَافَى حَجَّهٗ إِلَى مَنَى ثُمَّ أَفَاضَ مِنْ جَمْعٍ إِلَى مَنَى فَبَلَغَ مَنَى ضَحَى فَأَمَرَهُ فَصَلَّى رُكْعَتَيْنِ فِي مَسْجِدِ مَنَى ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يُقَرِّبَ لِلَّهِ قُرْبَانًا لِيُقْبَلَ مِنْهُ وَيَعْرِفَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ تَابَ عَلَيْهِ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩١

﴿٢٤١٧﴾ فَمَنْ تَابَ ثُبْتُ عَلَيْهِ وَمَنْ أَنَابَ غَفَرْتُ لَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٤٦٥ مكارم الاخلاق

﴿٢٤١٨﴾ الصادق عليه السلام: قَالَ أَنَا زَالِيخَا حُوتُ يُونُسَ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَأَيُّ شَيْءٍ حُبِسَ يُونُسُ فِيكَ فَقَالَ عَرَضْتُ وَلَا يَتَكَلَّمُ عَلَيْهِ فَقَالَ لَا أَقْدِرُ عَلَى حَمَلِهَا فَحَبَسَ فِيَّ وَكَانَ يُسَيِّحُ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ... وَقَالَ فَهَلْ مِنْ تَوْبَةٍ؟ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ تَابَ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ؛ الصراط

المستقيم ج: ٢ ص: ١٣٣

﴿٢٤١٩﴾ قَالُوا إِنْ خَرَجَ مُوسَى مِنْ بَيْنِنَا نَزَلَ عَلَيْنَا الْعَذَابُ فَفَزَعُوا إِلَيْهِ وَسَأَلُوهُ أَنْ يُقِيمَ مَعَهُمْ وَيَسْأَلَ اللَّهَ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ قَدْ ثُبْتُ عَلَيْهِمْ عَلَى أَنْ يَدْخُلُوا مِصْرًا وَحَرَمْتُهَا عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتَبَهُونَ فِي الْأَرْضِ عُقُوبَةً لِقَوْلِهِمْ فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ١٧٥

﴿٢٤٢٠﴾ الصادق عليه السلام: قُلْتُ لَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمِ الزَّانَا مِنْهُ قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ أَوْلَئِكَ لَا وَكَفَنَهُ ذَنْبٌ إِذَا تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَقَالَ مُذَمِّنُ الزَّانَا وَالسَّرِيقَةِ وَشَارِبِ الْخَمْرِ

كَعَابِدِ الْوُثْنِ؛ بحار الأنوار ج: ٦٦ ص: ١٥٣

﴿٢٤٢١﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: قَوْلُهُ لَقَدْ تَابَ اللَّهُ بِالنَّبِيِّ عَلَى الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام هَكَذَا نَزَلَتْ وَهُوَ أَبُو ذَرٍّ وَأَبُو خَيْثَمَةَ وَعَمْرُو بْنُ وَهَبٍ الَّذِينَ تَخَلَّفُوا ثُمَّ لَحِقُوا بِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله ثُمَّ قَالَ فِي هَؤُلَاءِ الثَّلَاثَةِ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا فَقَالَ الْعَالِمُ إِنَّمَا نَزَلَ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَالَفُوا وَلَوْ خَلَفُوا لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِمْ عَذَابٌ حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ حَيْثُ لَمْ يَكَلِّمْهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله وَلَا إِخْوَانُهُمْ وَلَا أَهْلُؤُهُمْ فَضَاقَتْ الْمَدِينَةُ عَلَيْهِمْ حَتَّى خَرَجُوا مِنْهَا وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ حَيْثُ حَلَفُوا أَنْ لَا يَكَلِّمَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا فَتَفَرَّقُوا وَ

تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ لَمَّا عَرَفَ مِنْ صِدْقِ نِيَّاتِهِمْ؛ بحار الأنوار ج: ٢١ ص: ٢١٨

﴿٢٤٢٢﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: لَوْ كَانَ لِأَبْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ ذَهَبٍ لَابْتَغَى إِلَيْهِمَا ثَالِثًا وَلَا يَمْلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا التُّرَابُ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ؛ ص: ٢ ص: ٤٢٩

﴿٢٤٢٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ تَابَ إِلَى اللَّهِ قَبْلَ أَنْ يُغْرَغَرَ بِالْمَوْتِ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ؛ مستدرک

الوسائل ج: ١٢ ص: ١٤٥

﴿٢٤٢٤﴾ الباقر عليه السلام: مَنْ تَابَ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٨٠

﴿نتایج توبه﴾

لغزش خویش شد، آن است که این عمل در فرزندان او سنت شود. بنابراین کسی که عرفات را درک نکند و به وقوف در آن نرسد و تنها وادی مشعر را درک کند نیز حجتش را کامل به جا آورده است. سپس آدم علیه السلام از وادی جمع به طرف منی حرکت کرد و ظهر به آنجا رسید، و به دستور جبرئیل دو رکعت نماز در مسجد منی به جا آورد؛ بعد از آن جبرئیل فرمان داد که آن حضرت قربانی کند تا: اولاً: به حق تعالی تقرب پیدا کند و بداند که توبه‌اش مورد قبول واقع شده است.

﴿۲۴۱۷﴾ هر که توبه کند، به او رو می‌کنم، و هر که بازگردد او را می‌آمزم.

﴿۲۴۱۸﴾ گفت: من زالیخا ماهی یونس علیه السلام هستم، فرمود: برای چه یونس علیه السلام در شکم تو زندانی شد؟ گفت: ولایت شما بر او عرضه شد، یونس گفت: قادر به تحمل آن نیستم، پس در شکم من حبس شد. و آنجا به حق محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین قسم داد... و گفت آیا راهی برای توبه کردنم هست؟ امام علیه السلام فرمود: هر که توبه کند، خدا توبه‌ی او را خواهد پذیرفت.

﴿۲۴۱۹﴾ گفتند: اگر موسی از بین ما برود عذاب بر ما نازل می‌شود، لذا آن‌ها نگرانی خود را به او عرضه کردند و از او خواستند از آنجا نرود و از خداوند بخواهد که توبه‌ی آن‌ها را بپذیرد. خداوند تبارک و تعالی به موسی وحی کرد، من توبه‌ی آن‌ها را می‌پذیرم که وارد مصر شوند ولی به عقوبت این کلام که بر زبان آوردند و گفتند: "تو و پروردگارت خودتان بروید و با آنان بجنگید." ورود به آنجا را تا چهل سال بر آن‌ها حرام می‌کنم و در این مدت در بیابان سرگردان خواهند بود.

﴿۲۴۲۰﴾ از امام علیه السلام درباره‌ی این آیه سؤال کردم "کسانی که ایمان آوردند و ایمان خود را به ظلم آلوده نکردند" آیا زنا هم از مصادیق ظلم این آیه محسوب می‌شود، امام فرمود: از چنین اعتقادی به خدا پناه می‌برم، نه این‌طور نیست و مقصود از ظلم در آیه، گناهی است که هرگاه توبه کند خدا هم قبول می‌کند؛ ولی کسانی که زنا می‌کنند و یا دست به سرقت می‌زنند و یا شراب می‌خورند، مانند بت‌پرستان هستند.

﴿۲۴۲۱﴾ درباره‌ی آیه‌ی "خداوند در لحظات سخت، به واسطه‌ی پیامبرش بر مهاجرین و انصاری که او را پیروی کردند روی کرد و توبه‌شان را پذیرفت." امام صادق علیه السلام فرمودند: آیه این چنین نازل شد "به واسطه‌ی پیامبرش" و اینان ابوذر و ابوخیثمه و عمروبن وهب بودند که از قافله عقب مانده، سپس خود را به پیامبر خدا رساندند. و درباره‌ی آیه‌ی "آن سه نفری که عقب مانده بودند" امام کاظم علیه السلام فرمود: آیه چنین نازل شد: "بر آن سه نفری که مخالفت کردند" چرا که اگر فقط عقب مانده بودند، سرزنش روا نبود. و درباره‌ی آیه‌ی "تا اینکه زمین با همه‌ی گستردگی بر ایشان تنگ شد"، فرمود: آن‌گاه بود که پیامبر و دوستان و خانواده‌شان با ایشان صحبت نکردند و ماندن در شهر بر ایشان تنگ و سخت شد، از شهر خارج شدند، بر خود سخت گرفتند تا اینکه سوگند یاد کردند حتی با یکدیگر صحبت نکنند، لذا از یکدیگر جدا شدند. و خداوند نیت صادقانه‌شان را تصدیق می‌کند و توبه‌شان را پذیرفت.

﴿۲۴۲۲﴾ اگر آدمی دو سرزمین پر از طلا داشته باشد، در جستجوی سومی برمی‌آید، در حالی که درون آدمی را چیزی جز خاک پر نمی‌کند و خداوند توبه‌ی هر کس را که توبه کند می‌پذیرد.

﴿۲۴۲۳﴾ هر که قبل از رسیدن جان به حلقومش به سوی خدا توبه کند، خداوند توبه‌اش را می‌پذیرد.

﴿۲۴۲۴﴾ کسی که توبه کند، خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد، و به اعضای بدن او فرمان می‌رسد که گناهی را که به وسیله‌ی آن‌ها انجام داده پنهان کنند، و به مکان‌هایی که در آن به گناه دست زده است دستور داده می‌شود که گناه او را بیوشانند، و فرشتگان نگهبان، گناهی را که نوشته‌اند، فراموش می‌کنند.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٤٢٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: مَنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ أَمَرَتْ جَوَارِحُهُ أَنْ تَسْتَرَّ عَلَيْهِ وَ بَقَاعُ الْأَرْضِ أَنْ تَكْتُمَ عَلَيْهِ وَ نَسِيَتِ الْحَفَظَةُ مَا كَانَتْ كَتَبَتْ عَلَيْهِ؛ وسائل الشريعة ج: ١٦ ص: ٧٤

﴿٢٤٢٦﴾ مَنْ تَابَ تَابَ تَبَّ عَلَيْهِ وَ مَنْ أَنَابَ غُفِرَ لَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٤٦٢

﴿٢٤٢٧﴾ الرسول الله عليه: مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بَسَنَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ السَّنَةَ لَكَثِيرَةٌ مِنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرٍ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الشَّهْرَ لَكَثِيرٌ وَ مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِجُمُعَةٍ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الْجُمُعَةَ لَكَثِيرَةٌ وَ مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِيَوْمٍ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ وَ إِنَّ يَوْمًا لَكَثِيرٌ وَ مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِسَاعَةٍ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ وَ إِنَّ السَّاعَةَ لَكَثِيرَةٌ وَ مَنْ تَابَ وَ قَدْ بَلَغَتْ نَفْسُهُ هَذِهِ وَ أَهْوَى بِيَدِهِ إِلَى حَلْقِهِ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ١٣٣

﴿٢٤٢٨﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ شَرِبَ مُسْكِرًا انْحَبَسَتْ صَلَاتُهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَ إِنْ مَاتَ فِي الْأَرْبَعِينَ مَاتَ مَيِّتَةً جَاهِلِيَّةً فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْهِ؛ الكافي ج: ٦ ص: ٤٠٠

﴿٢٤٢٩﴾ الرسول الله عليه: وَ الَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ مَنْ شَرِبَ شَرْبَةً مِنْ مُسْكِرٍ لَمْ يَقْبَلْ صَلَاتُهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَ لَيْلَةً فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ مَنْ شَرِبَ شَرْبَتَيْنِ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ صَلَاتَهُ ثَمَانِينَ يَوْمًا وَ لَيْلَةً وَ مَنْ شَرِبَ مِنْهَا ثَلَاثَ شَرِبَاتٍ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ صَلَاتَهُ مِائَةً وَ عَشْرِينَ يَوْمًا وَ لَيْلَةً وَ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَسْقِيَهُ مِنْ رَدْغَةِ الْخَبَالِ قِيلَ وَ مَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ صَدِيدُ أَهْلِ النَّارِ وَ قِيحُهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٧٦ ص: ١٤٧

﴿٢٤٣٠﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَ أَيْمُ اللَّهِ لَيَذُوبَنَّ مَا فِي أَيْدِيهِمْ بَعْدَ الْغُلُوِّ وَ التَّمَكُّنِ فِي الْبِلَادِ كَمَا تَذُوبُ الْأَلْيَةُ عَلَى النَّارِ مَنْ مَاتَ مِنْهُمْ مَاتَ ضَالًّا وَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يُفْضَى مِنْهُمْ مَنْ دَرَجَ وَ يَتُوبُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى مَنْ تَابَ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٤٦

﴿٢٤٣١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَ قَدْ تَأْتَى عَلَيْهِ حَالَاتٌ فِي قُوَّتِهِ وَ شَبَابِهِ فِيهِمْ بِالْخَطِيئَةِ فَيُشَجِّعُهُ رُوحُ الْقُوَّةِ وَ يُزَيِّنُ لَهُ رُوحُ الشَّهْوَةِ وَ يَقُودُهُ رُوحُ الْبَدَنِ حَتَّى تَوَقَّعَهُ فِي الْخَطِيئَةِ فَإِذَا لَامَسَهَا نَقَصَ مِنَ الْإِيمَانِ وَ تَفْصَى مِنْهُ فَلَيْسَ يَعُودُ فِيهِ حَتَّى يَتُوبَ فَإِذَا تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ إِنْ عَادَ أَذْخَلَهُ اللَّهُ نَارَ جَهَنَّمَ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٢٨١

﴿٢٤٣٢﴾ الرسول الله عليه: يَا أَبَا لُبَابَةَ قَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكَ تَوْبَةً لَوْ وُلِدْتَ مِنْ أُمِّكَ يَوْمَكَ هَذَا لَكَفَاكَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَ فَاتَّصَدَّقُ بِمَا لِي كُلُّهُ قَالَ لَا قَالَ فَبِثْلُثِيهِ قَالَ لَا قَالَ فَبِثْلُثِيهِ قَالَ لَا قَالَ فَبِثْلُثِيهِ قَالَ نَعَمْ؛ بحار الأنوار ج: ٢٢ ص: ٩٣

﴿٢٤٣٣﴾ الرسول الله عليه: يَا آدَمُ اهْبِطْ أَنْتَ وَ زَوْجُكَ إِلَى الْأَرْضِ فَإِذَا أَصْلَحْتُمَا أَصْلَحْتُكُمَا وَ إِنْ عَمِلْتُمَا لِي قُوَّتِيكُمَا وَ إِنْ تَعَرَّضْتُمَا لِرِضَايَ تَسَارَعْتُ إِلَى رِضَاكُمَا وَ إِنْ خِفْتُمَا مِنِّي أَمْتُكُمَا مِنْ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۴۲۵﴾ کسی که توبه کند، خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد، و به اعضای بدن او فرمان می‌رسد که گناهی را که به‌وسیله‌ی آن‌ها انجام داده پنهان کنند، و به مکان‌هایی که در آن به گناه دست زده است دستور داده می‌شود که گناه او را بپوشانند، و فرشتگان نگهبان، گناهی را که نوشته‌اند، فراموش می‌کنند. ﴿۲۴۲۶﴾ کسی که توبه کند توبه‌اش پذیرفته می‌شود. و کسی که بازگردد آمرزیده می‌شود.

﴿۲۴۲۷﴾ هر که یک سال پیش از مرگش توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: یک سال زیاد است، هر که یک ماه پیش از مرگش توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: یک ماه زیاد است، هر که یک هفته پیش از مرگش توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: یک هفته زیاد است، هر که یک روز پیش از مرگش توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: یک روز زیاد است، هر که یک ساعت پیش از مرگش توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: یک ساعت زیاد است، هر که پیش از رسیدن جان به اینجا - اشاره به گلویش کرد - توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد.

﴿۲۴۲۸﴾ کسی که مست‌کننده‌ای بنوشد نمازش چهل روز قبول نمی‌شود. و اگر قبل از روز چهارم بمیرد به مرگ جاهلیت مرده است؛ ولی اگر توبه کند خدای عزیز و جلیل توبه‌ی او را قبول می‌کند. ﴿۲۴۲۹﴾ قسم به آن که مرا به‌حق برانگیخت هر که مست‌کننده‌ای بیاشامد، نماز او چهل روز و چهل شب قبول نمی‌شود، ولی اگر توبه کند خدا توبه‌ی او را قبول می‌کند؛ و هر که دو بار بنوشد هشتاد روز و شب و هر که سه بار بیاشامد، صد و بیست روز و شب نمازش را قبول نمی‌کند. و این حق خداست که به او "ردغی خیال" بنوشاند؛ گفتند: ای پیامبر خدا، این چیست؟ فرمود: چراک اهل دوزخ است. ﴿۲۴۳۰﴾ به خدا قسم پس از آنکه دوران برتری و تسلطشان به پایان برسد هرآنچه در دست آن‌هاست آب می‌شود و از بین می‌رود مانند دنبه‌ای که بر روی آتش آب می‌شود؛ هر که از آن‌ها هرجا رود نزد خدا می‌رود و هر که به خدا روی کند، خدا به او رو می‌کند.

﴿۲۴۳۱﴾ چه‌بسا حالاتی در دوران نیرومندی و جوانی به او روی کند و او قصد گناه کند و روح قوت او را تشویق کند و روح شهوت آن را برای او زیبا جلوه دهد و روح بدن او را می‌کشاند تا در گناه بیندازد و چون به گناه آلوده شود، از ایمان او کاسته می‌شود و ایمان از او جدا شده و دیگر نزد او باز نمی‌گردد مگر اینکه توبه کند و اگر توبه کند، خدا توبه‌ی او را بپذیرد و اگر به گناه برگردد، خدا او را به آتش دوزخ می‌اندازد.

﴿۲۴۳۲﴾ ای ابالبابه، خداوند توبه‌ی تو را به‌گونه‌ای پذیرفت که گویی امروز از مادرمتولد شده‌ای و این برای تو کافی است. گفت: ای پیامبر خدا، آیا تمام مالم را (به شکرانه) صدقه بدهم؟ فرمود: نه، گفت: دوسوم آن را؟ فرمود: نه، گفت: یک‌سوم آن را؟ فرمود: آری.

﴿۲۴۳۳﴾ ای آدم، تو و همسرت به زمین فرود آید، اگر بر مبنای صلاح عمل کنید، به صلاحتان کار می‌کنم. اگر برای من کار کنید تقویتان می‌کنم، اگر برای به‌دست‌آوردن رضایت من تلاش کنید، برای محقق کردن آنچه مورد رضایت شماست با سرعت عمل می‌کنم. اگر از من بترسید شما را از غضبم امان

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

سَخَطِي قَالَ فَبِكَيْبٍ عِنْدَ ذَلِكَ وَقَالَ رَبَّنَا فَاعِنَّا عَلَى صِلَاحِ أَنْفُسِنَا وَ عَلَى الْعَمَلِ بِمَا يُرْضِيكَ عَنَّا
 قَالَ اللَّهُ لَهُمَا إِذَا عَمِلْتُمَا سُوءًا فَتَوْبَا إِلَىٰ مِنْهُ أَتُبْ عَلَيْكُمَا؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٨٢
 ﴿٢٤٣٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: يَتُوبُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى مَنْ تَابَ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٦٦
 ﴿٢٤٣٥﴾ الصادق عليه السلام: يَنْبَغِي لِلتَّائِبِ أَنْ يَكُونَ فِي النَّاسِ كَظِيمَةً مَجْرُوحَةً فِي الظُّبَايَا وَأَعْلَمُ أَنَّ
 مَنْ أَذْنَبَ فَقَدْ رَهَنَ نَفْسَهُ وَلَا حِيلَةَ (لَهُ) حَتَّىٰ يَفْكَ رَهْنَهُ وَمَنْ تَابَ قَبْلَ أَنْ يُغْرَغَرَ فَاللَّهُ يَتُوبُ
 عَلَيْهِ فَأَمَّا إِذَا مَاتَ الْقَلْبُ فَلَا تَوْبَةَ لَهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٦
 ٢-١-١-٥- تَوْبَةُ اللَّهِ فِي أَسْمَاءِ اللَّهِ

٢-١-١-٥-١- تَوَابُ

﴿٢٤٣٦﴾ الرسول ﷺ: يَا تَوَّابُ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ٢٧٧
 ﴿٢٤٣٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَتُوبُ إِلَيْكَ يَا تَوَّابُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٤٦
 ﴿٢٤٣٨﴾ الصادق عليه السلام: تُبْ عَلَىٰ يَا تَوَّابُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٢٥٤
 ﴿٢٤٣٩﴾ الصادق عليه السلام: يَسِّرْ لَنَا التَّوْبَةَ يَا تَوَّابُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٢٨٠
 ﴿٢٤٤٠﴾ الرسول ﷺ: اسْتَغْفِرُ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا؛ بحار الأنوار ج: ٢٨ ص: ٧٩
 ﴿٢٤٤١﴾ اسْتَغْفِرُهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا؛ النصر (٣)
 ﴿٢٤٤٢﴾ الرسول ﷺ: سُبْحَانَهُ مِنْ تَوَّابٍ مَا أَسْخَاهُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٣٦٧

٢-١-١-٥-٢- التَّوَابُ

﴿٢٤٤٣﴾ الصادق عليه السلام: التَّوَابُ الْقَابِلُ التَّوْبَاتِ الرَّحِيمُ بِالتَّائِبِينَ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١
 ﴿٢٤٤٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: التَّوَابُ عَلَىٰ مَنْ تَابَ إِلَيْهِ مِنْ عَظِيمِ ذَنْبِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٤٦

﴿٢٤٤٥﴾ الرسول ﷺ: وَأَمَّا النَّاءُ فَالتَّوَابُ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٢ ص: ٣١٩
 ﴿٢٤٤٦﴾ يُسَمِّيهِ الْمُقَرَّبُونَ عَبْدَ الْوَاحِدِ... وَ عِزْرَائِيلُ عَبْدَ التَّوَّابِ؛ بحار الأنوار ج: ١٦ ص: ١٠٣

٢-١-١-٥-٣- تَوَّابٌ حَكِيمٌ

﴿٢٤٤٧﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ؛ النور (١٠)

٢-١-١-٥-٤- تَوَّابٌ رَحِيمٌ

﴿٢٤٤٨﴾ فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرَضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا؛ النساء (١٦)
 ﴿٢٤٤٩﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ
 تَوَّابًا رَحِيمًا؛ النساء (٦٤)

﴿٢٤٥٠﴾ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ؛ الحجرات (١٢)

﴿نتایج توبه﴾

خواهم داد. امام علیه السلام فرمود: پس آن دو گریستند و گفتند: پروردگارا، به ما برای عمل کردن بر مبنای صلاحمان و نیز عمل مورد رضایت تو، یاری ده. خداوند به آن دو گفت: اگر عمل بدی مرتکب شدید، از آن عمل توبه کنید، من توبه‌ی شما را خواهم پذیرفت.

﴿۲۴۳۴﴾ خداوند به آن که توبه کند رو خواهد کرد و توبه‌اش را خواهد پذیرفت.

﴿۲۴۳۵﴾ سزاوار است که توبه‌کننده در میان مردم مانند ماده آهوئی مجروح باشد. و بدان، کسی که گناه می‌کند نفسش را گرو گذاشته است، و چاره‌ای ندارد مگر اینکه خودش را آزاد کند. و هرکس قبل از اینکه جان به گلو برسد توبه کند، خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد. ولی اگر دل بمیرد، دیگر برای او توبه‌ای متصور نیست.

۲-۱-۱-۵- توبه‌ی خدا در نام‌های او

۲-۱-۱-۵-۱- بسیار توبه‌کننده

﴿۲۴۳۶﴾ ای توبه‌پذیر.

﴿۲۴۳۷﴾ به‌سوی تو بازمی‌گردم، ای توبه‌پذیر.

﴿۲۴۳۸﴾ به من روی کن ای توبه‌پذیر.

﴿۲۴۳۹﴾ ای توبه‌پذیر، توبه را برای ما آسان کن.

﴿۲۴۴۰﴾ از پروردگارم آمرزش می‌خواهم که او بسیار توبه‌پذیر است.

﴿۲۴۴۱﴾ از او آمرزش بخواه که او بسیار توبه‌پذیر است.

﴿۲۴۴۲﴾ منزّه است خدای توبه‌پذیری که چقدر باسخاوت است.

۲-۱-۱-۵-۲- بسیار توبه‌کننده

﴿۲۴۴۳﴾ بسیار توبه‌کننده، پذیرنده‌ی توبه‌ها، مهربان نسبت به توبه‌کنندگان.

﴿۲۴۴۴﴾ هر که از گناه بزرگ خود توبه کند، توبه‌اش را می‌پذیرد.

﴿۲۴۴۵﴾ و اما مراد از حرف "تاء"، "تواب" است، که توبه بنده‌اش را می‌پذیرد.

﴿۲۴۴۶﴾ مقربان، جبرئیل را عبدالواحد، و عزرائیل را عبدالتواب "بنده‌ی خداوند بسیار توبه‌پذیر" می‌نامند.

۳-۱-۱-۵- بسیار توبه‌کننده‌ای صاحب حکمت

﴿۲۴۴۷﴾ و اگر فضل و رحمت خدا شامل حال شما نبود و اینکه او توبه‌پذیر و حکیم است (بسیاری از شما گرفتار مجازات سخت الهی می‌شدید).

۴-۱-۱-۵- بسیار توبه‌کننده‌ای مهربان

﴿۲۴۴۸﴾ پس اگر توبه کنند، و (خود را) اصلاح نمایند، (و به جبران گذشته بپردازند)، از آن‌ها درگذرید زیرا خداوند، توبه‌پذیر و مهربان است.

﴿۲۴۴۹﴾ و اگر این مخالفان، هنگامی که به خود ستم می‌کردند (و فرمانهای خدا را زیر پا می‌گذارند)، به نزد تو می‌آمدند و از خدا طلب آمرزش می‌کردند و پیامبر هم برای آن‌ها استغفار می‌کرد؛ خدا را توبه‌پذیر و مهربان می‌یافتند.

﴿۲۴۵۰﴾ تقوای الهی پیشه کنید که خداوند توبه‌پذیر و مهربان است.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

٥-١-١-٢-٥- التَّوَابُ الرَّحِيمُ

- ﴿٢٤٥١﴾ قُلْ عَلَىٰ آدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَتٍ قَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛ البقرة (٣٧)
- ﴿٢٤٥٢﴾ قَتَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛ البقرة (٥٤)
- ﴿٢٤٥٣﴾ تَبَّ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛ البقرة (١٢٨)
- ﴿٢٤٥٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُّوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛ البقرة (١٦٠)
- ﴿٢٤٥٥﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛ التوبة (١٠٤)

- ﴿٢٤٥٦﴾ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛ التوبة (١١٨)
- ﴿٢٤٥٧﴾ الْعَسْكَرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ أَقْبَلُ تَوْبَتَهُمْ وَأَنَا التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج:

٣٦: ص ١٠٧

- ﴿٢٤٥٨﴾ الْكَاسِمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَسْأَلُهُ أَنْ... يَتُوبَ عَلَيَّ إِنَّهُ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛ البلد الأمين ص: ٣٩٣
- ﴿٢٤٥٩﴾ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ وَأَنْتَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٤٧
- ﴿٢٤٦٠﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِغْفِرْ لِي مَا سَلَفَ مِنْ ذُنُوبِي إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤

ص: ١٨٠

- ﴿٢٤٦١﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ... أَنْ تَتُوبَ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛
- من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٢٨٧

- ﴿٢٤٦٢﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَمْهَلِكُمْ لِلتَّوْبَةِ وَاسْتَبْقَاكُمْ لِلطَّاعَةِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج:
- ١٣ ص: ٢٣٢

- ﴿٢٤٦٣﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي كُلَّهَا عَمْدَهَا وَخَطَاَهَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛
- بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ١٧٤

- ﴿٢٤٦٤﴾ الْبَاقِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنَا اللَّهُ التَّوَابُ الرَّحِيمُ أَسْرِعْ إِلَى قَبُولِ تَوْبَةِ عَبْدِي التَّائِبِ مِنَ الذُّنُوبِ؛
- بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٩٧

- ﴿٢٤٦٥﴾ امير المؤمنين عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّهُ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٥١٨
- ﴿٢٤٦٦﴾ الْكَاسِمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: وَمَا ظَنُّكَ بِالتَّوَابِ الرَّحِيمِ الَّذِي يَتُوبُ عَلَى مَنْ يُعَادِيهِ فَكَيْفَ بِمَنْ يَتَرَضَّاهُ وَيَخْتَارُ عَدَاوَةَ الْخَلْقِ فِيهِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٣١٤

٥-١-١-٢-٦- غُفُورُ تَوَّابٌ

- ﴿٢٤٦٧﴾ الرضا عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّهُ غُفُورٌ تَوَّابٌ؛ طب الرضا ص: ٦٦

٥-١-١-٢-٧- تَوَّابٌ وَهَّابٌ

﴿نتایج توبه﴾

۵-۲-۱-۱-۵- بسیار توبه‌کننده‌ی مهربان

﴿۲۴۵۱﴾ سپس آدم از پروردگارش کلماتی دریافت داشت؛ (و با آن‌ها توبه کرد.) و خداوند توبه او را پذیرفت؛ چرا که خداوند توبه‌پذیر و مهربان است.

﴿۲۴۵۲﴾ پس خداوند توبه شما را پذیرفت؛ زیرا که او توبه‌پذیر و رحیم است.

﴿۲۴۵۳﴾ به ما روی کن که همانا تو بسیار توبه‌پذیر و مهربانی.

﴿۲۴۵۴﴾ مگر آن‌ها که توبه و بازگشت کردند، و (اعمال بد خود را، با اعمال نیک) اصلاح نمودند، (و آنچه را کتمان کرده بودند آشکار ساختند) من توبه آن‌ها را می‌پذیرم که من تواب و رحیمم.

﴿۲۴۵۵﴾ آیا نمی‌دانستند که فقط خداوند توبه را از بندگان می‌پذیرد و صدقات را می‌گیرد، و خداوند توبه‌پذیر و مهربان است؟

﴿۲۴۵۶﴾ آن‌گاه خدای سبحان در توبه را به روی آدم گشود و کلمه‌ی رحمت را بر زبان او جاری ساخت و به او وعده‌ی بازگشت به بهشت را داد.

﴿۲۴۵۷﴾ آن‌ها را می‌بخشم و توبه‌ی آن‌ها را قبول می‌کنم و من بسیار توبه‌پذیر و مهربانم.

﴿۲۴۵۸﴾ از خدا درخواست می‌کنم که... توبه‌ی مرا قبول کند زیرا او توبه‌پذیر و مهربان است.

﴿۲۴۵۹﴾ از تو طلب آمرزش کرده، توبه می‌کنم و تو، بسیار توبه‌پذیر و مهربانی.

﴿۲۴۶۰﴾ گناهان گذشته‌ام را ببامرز که تویی توبه‌پذیر مهربان.

﴿۲۴۶۱﴾ خداوند، از تو می‌خواهم... توبه‌ی مرا بپذیری، زیرا تو بسیار توبه‌پذیر و مهربانی.

﴿۲۴۶۲﴾ شما را بر توبه مهلت داد و شما را بر طاعت حفظ کرد، او توبه‌پذیری مهربان است.

﴿۲۴۶۳﴾... تمامی گناهان عمد و غیرعمدم را ببخش، تو بسیار توبه‌پذیر و مهربانی.

﴿۲۴۶۴﴾ من خداوند توبه‌پذیر مهربانم. و در قبول توبه‌ی بنده‌ی توبه‌کننده از گناه می‌شتابم.

﴿۲۴۶۵﴾ او توبه‌پذیری مهربان است... پذیرنده‌ی توبه‌ها، مهربان با توبه‌کنندگان.

﴿۲۴۶۶﴾ اوست بسیار توبه‌پذیر مهربانی که به دشمنانش روی می‌کند، پس درباره‌ی رفتار او با کسانی که رضایت او را به قیمت دشمنی مردم به دست آورند، چه گمانی داری؟

۵-۲-۱-۱-۶- آمرزنده‌ی بسیار توبه‌کننده

﴿۲۴۶۷﴾ او آمرزنده‌ای توبه‌پذیر است.

۵-۲-۱-۱-۷- بسیار توبه‌کننده‌ای بسیار بخشنده

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٤٦٨﴾ الرسول ﷺ: اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَوَّابٌ وَهَّابٌ؛ مستدرك الوسائل ج: ٢ ص: ٢٣٥

٨-٢-١-١-٥- الوَهَّابُ التَّوَّابُ

﴿٢٤٦٩﴾ الرسول ﷺ: أَلُوْهَابُ التَّوَّابِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٣٧٦

٩-٢-١-١-٥- التَّوَّابُ عَلَى الْمُذْنِبِينَ

﴿٢٤٧٠﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ عَلَى الْمُذْنِبِينَ، وَ الرَّحِيمُ لِلْخَاطِئِينَ الْمُتَنِيْبِينَ؛ الصحيفة

ص: ١٤٤

١٠-٢-١-١-٥- تَوَّابٌ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

﴿٢٤٧١﴾ الرسول ﷺ: يَا مَنْ هُوَ تَوَّابٌ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٠ ص:

٢٦٥

١١-٢-١-١-٥- أَتُوبُ

﴿٢٤٧٢﴾ يَا أَتُوبُ مِنْ كُلِّ تَوَّابٍ؛ مصباح الكفعمي ص: ٣٥١

﴿٢٤٧٣﴾ الرسول ﷺ: سُبْحَانَهُ مِنْ وَهَّابٍ مَا أَتُوبُهُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٣٦٧

٣-١-١-١-٥- دَرَجَاتُ تَوْبَةِ اللَّهِ عَلَى الْعَبْدِ

﴿٢٤٧٤﴾ أَسْأَلُهُ أَنْ يُتَوَّبَ عَلَيَّ أَضْعَافَ مَا اسْتَغْفَرَهُ جَمِيعُ خَلْقِهِ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ وَ كَمَا

يُحِبُّ رَبُّنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ يَرْضَى أَنْ يُسْتَغْفَرَ وَ كَمَا يَنْبَغِي لِكَرَمِ وَجْهِ رَبِّنَا وَ عِزِّ جَلَالِهِ وَ

عِظَمِ رُبُوبِيَّتِهِ وَ مِدَادِ كَلِمَاتِهِ وَ كَمَا هُوَ أَهْلُهُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٤٩

﴿٢٤٧٥﴾ قَبَّ عَلَى تَوْبَةٍ لَا أَعُوذُ بِعَدِّهَا فِيمَا يُسْخِطُكَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٤٦

٤-١-١-١-٥- تَجْدِيدُ تَوْبَةِ اللَّهِ

﴿٢٤٧٦﴾ الصادق عليه السلام: أَنَّ الْوُضُوءَ عَلَى الْوُضُوءِ نُورٌ عَلَى نُورٍ وَ مَنْ جَدَّدَ وَضُوءَهُ مِنْ غَيْرِ

حَدَّثَ آخَرَ جَدَّدَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ تَوْبَتَهُ مِنْ غَيْرِ اسْتِغْفَارٍ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٤١

﴿٢٤٧٧﴾ إِنَّ الْعَبْدَ لَيَقُومُ فِي اللَّيْلِ فَيَمِيلُ بِهِ النِّعَاسُ يَمِينًا وَ شِمَالًا وَ قَدْ وَقَعَ ذَنْبُهُ عَلَى صَدْرِهِ

فَيَأْمُرُ اللَّهُ تَعَالَى أَبْوَابَ السَّمَاءِ فَتَنْفَتِحُ ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ انْظُرُوا إِلَى عَبْدِي مَا يُصِيبُهُ فِي التَّقَرُّبِ

إِلَيَّ بِمَا لَمْ أَفْتَرِضْ عَلَيْهِ رَاجِيًا مِنِّي لثَلَاثِ خِصَالٍ ذَنْبًا أَغْفَرُهُ لَهُ أَوْ تَوْبَةً أَجَدِّدُهَا لَهُ أَوْ رِزْقًا أَزِيدُهُ

فِيهِ أَشْهَدُوا مَلَائِكَتِي أَنِّي قَدْ جَمَعْتُهُنَّ لَهُ؛ التهذيب الأحكام ج: ٢ ص: ١٢١

٥-١-١-١-٥- حُدُودُ تَوْبَةِ اللَّهِ

١-٥-١-١-٥- وَإِنْ كُنْتَ لِي مَاقِتًا

﴿٢٤٧٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: وَإِنْ كُنْتَ لِي مَاقِتًا فَتَبَّ عَلَيَّ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ٣٢٣

٢-٥-١-١-٥- أَرْبَعُونَ سَنَةً لِتَوْبَةِ اللَّهِ وَ رَفَعَ الْعُقُوبَةَ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۴۶۸﴾ خدایا، تو بسیار توبه‌پذیر و بخشنده هستی.

۵-۱-۱-۲-۸- بسیار بخشنده‌ی بسیار توبه‌کننده

﴿۲۴۶۹﴾ بخشنده، توبه‌پذیر.

۵-۱-۱-۲-۹- بسیار توبه‌کننده بر گناهکاران

﴿۲۴۷۰﴾ تو بر گنهکاران آمرزنده، و بر خطاکاران توبه‌کننده، مهربانی.

۵-۱-۱-۲-۱۰- بسیار توبه‌کننده‌ای بر اهل آسمان‌ها و زمین

﴿۲۴۷۱﴾ ای کسی که بر اهل آسمان و زمین بسیار روی می‌کنی.

۵-۱-۱-۲-۱۱- توبه‌کننده‌ترین

﴿۲۴۷۲﴾ ای توبه‌پذیرتر از هر توبه‌پذیر.

﴿۲۴۷۳﴾ پاک و منزّه است بسیار بخشنده‌ای که چقدر توبه‌پذیر است.

۵-۱-۱-۳- درجات توبه‌ی خدا

﴿۲۴۷۴﴾ از او درخواست می‌کنم که به من روی کند، بیش از آنچه که تمامی مخلوقات از اولین

تا آخرین از او طلب آمرزش کرده‌اند. و آن‌چنان که پروردگارمان که جز او خدایی نیست،

می‌پسندد و دوست دارد که بیمارزد. و آن‌چنان که سزاوار کرم روی پروردگارمان و بزرگی جلالش

و عظمت پروردگاری‌اش و به اندازه‌ی کلامش بوده، و آن‌چنان که شایسته‌ی او باشد.

﴿۲۴۷۵﴾ به من توجه کن؛ توجهی که دیگر به آنچه خشم تو را برمی‌انگیزد، بازنگردم.

۵-۱-۱-۴- تجدید توبه‌ی الهی

﴿۲۴۷۶﴾ وضوگرفتن بر روی وضوی قبلی، نوری است بر روی نور؛ و هرکس بدون صادرشدن

آنچه که موجب باطل‌شدن وضو شود، وضوی خود را تجدید کند خدای عزیز و جلیل نیز بدون

طلب بخشایش و توبه‌ی جدید، توبه‌ی او را تازه و تجدید می‌کند.

﴿۲۴۷۷﴾ گاهی بنده برای نماز شبانه، نیمه‌شب از خواب برمی‌خیزد ولی (خواب بر او چیره

می‌آید) و او را به راست و چپ می‌اندازد و چانه‌هایش بر روی سینه‌اش می‌افتد، پس خداوند پاک

و منزّه بر درهای آسمان فرمان می‌دهد و درها گشوده می‌شوند، پس آن‌گاه به فرشتگان

می‌فرماید: به بنده‌ام بنگرید که در علاقه‌اش به تقرب و نزدیک‌شدن به من در کاری که بر او

واجب نکرده‌ام، چگونه خودش را به رنج انداخته است، او به یکی از این سه فضیلت به من امید

بسته است. گناهی که بر او ببخشایم یا توبه‌ای که دوباره برقرار کنم و یا روزی و رزقی که بر آن

بیفزایم، پس فرشتگانم را گواه می‌گیرم که بی‌تردید هر سه چیز را برایش فراهم می‌آورم.

۵-۱-۱-۵- حدود توبه‌ی الهی

۵-۱-۱-۵-۱- حتی اگر از من خشمگینی

﴿۲۴۷۸﴾ اگر از من خشمگینی توبه‌ام را بپذیر و به من روی کن.

۵-۱-۱-۵-۲- چهل سال برای جلب توبه‌ی خدا و برداشته‌شدن عقوبت

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٤٧٩﴾ فَلَمَّا أَرَادَ مُوسَى أَنْ يُفَارِقَهُمْ فَزَعُوا وَقَالُوا إِنَّ خَرَجَ مُوسَى مِنْ بَيْنِنَا نَزَلَ عَلَيْنَا الْعَذَابُ فَفَزَعُوا إِلَيْهِ وَسَلَّوْهُ أَنْ يُقِيمَ مَعَهُمْ وَبَسَّالَ اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ قَدْ ثُبْتُ عَلَيْهِمْ عَلَى أَنْ يَدْخُلُوا مِصْرًا وَحَرَّمْتُهَا عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيَهُونَ فِي الْأَرْضِ عُقُوبَةً لِقَوْلِهِمْ؛ بِحَارِ الْأَنْوَارِ ج: ١٣ ص: ١٧٥

٥-١-١-٦- تقدّم و تأخر توبة الله و توبة العبد راجع: (الفصل الرابع) العوالم المُقدّمة على التوبة

٥-١-١-٦- تقدّم توبة الله على توبة العبد راجع: الفصل الرابع، العوالم المُقدّمة على التوبة
٥-١-١-٦- تأخر توبة الثانية من الله بالنسبة لتوبة العبد راجع: (الفصل الخامس): ثَمَارُ التَّوْبَةِ

٥-١-١-٧- مُرَادِفَاتُ وَمُقَارِبَاتُ وَمَصَادِيقُ تَوْبَةِ اللَّهِ

٥-١-١-٧-١- الجودُ

﴿٢٤٨٠﴾ الرّسول ﷺ: إِنَّ لِلَّهِ بَابًا فِي سَمَاءِ الدُّنْيَا يُقَالُ لَهُ...بَابُ التَّوْبَةِ...وَبَابُ الْجُودِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٣ ص: ٥٥٠

٥-١-١-٧-٢- التَّجَاوُزُ

﴿٢٤٨١﴾ إِبْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: تَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ يَعْنِي تَجَاوَزَ عَنْكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٣٥ ص: ٣٨٠

﴿٢٤٨٢﴾ الرّسول ﷺ: تَجَاوَزَ عَنِّي...إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٧٧

﴿٢٤٨٣﴾ الصّادق عليه السلام: يَا تَوَّابُ تُبُّ عَلَىَّ وَتَجَاوَزَ عَنِّي؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٦٦

٥-١-١-٧-٣- الإِحْسَانُ

﴿٢٤٨٤﴾ الرّسول ﷺ: إِنَّ لِلَّهِ بَابًا فِي سَمَاءِ الدُّنْيَا يُقَالُ لَهُ...بَابُ التَّوْبَةِ...وَبَابُ الإِحْسَانِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٣ ص: ٥٥٠

٥-١-١-٧-٤- الْحِكْمَةُ

﴿٢٤٨٥﴾ وَلَوْ لَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ؛ النور (١٠)

٥-١-١-٧-٥- الرَّحْمَةُ

﴿٢٤٨٦﴾ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَةً فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ البقرة (٣٧)

﴿٢٤٨٧﴾ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ البقرة (٥٤)

﴿٢٤٨٨﴾ تُبُّ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ البقرة (١٢٨)

﴿٢٤٨٩﴾ فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا؛ النساء (١٦)

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۴۷۹﴾ هنگامی که موسی خواست از ایشان جدا شود، آن‌ها ترسیدند و گفتند: اگر موسی از میان ما برود، عذاب بر ما نازل می‌شود، بنابراین به او پناه بردند و از او خواستند از آنجا نرود و از خداوند بخواهد که توبه‌ی آن‌ها را بپذیرد. خداوند تبارک و تعالی به موسی وحی کرد، من توبه‌ی آن‌ها را می‌پذیرم که وارد مصر شوند ولی به عقوبت این کلام که بر زبان آوردند و گفتند: "تو و پروردگارت خودتان بروید و با آنان بجنگید." ورود به آنجا را تا چهل سال بر آن‌ها حرام می‌کنم و در این مدت در بیابان سرگردان خواهند بود.

۶-۱-۱-۵- پیش‌وپس‌بودن توبه‌ی خدا و توبه‌ی بنده

۶-۱-۱-۵- تقدّم توبه‌ی خدا نسبت به توبه‌ی بنده ر.به: فصل ۴، عوامل مقدّم بر توبه

۶-۱-۱-۵- تأخر توبه‌ی دوم خدا نسبت به توبه‌ی بنده ر.به: فصل ۵، نتایج توبه

۷-۱-۱-۵- کلمات مترادف و با معنای نزدیک و مصادیق توبه‌ی الهی

۱-۷-۱-۵- سخاوت

﴿۲۴۸۰﴾ خدا در آسمان زمین دری دارد که به آن... در توبه و در بخشش و کرم می‌گویند.

۲-۷-۱-۵- گذشت

﴿۲۴۸۱﴾ خداوند توبه‌ی شما را می‌پذیرد، یعنی از شما چشم‌پوشی می‌کند.

﴿۲۴۸۲﴾ از من بگذر... تو بسیار توبه‌پذیر و مهربانی.

﴿۲۴۸۳﴾ ای بسیار توبه‌پذیر، به من روی کن و از من درگذر.

۳-۷-۱-۵- نیکی

﴿۲۴۸۴﴾ خدا در آسمان زمین دری دارد که به آن... در توبه و در بخشش و کرم می‌گویند.

۴-۷-۱-۵- حکمت

﴿۲۴۸۵﴾ و اگر فضل و رحمت خدا شامل حال شما نبود و اینکه او توبه‌پذیر و حکیم است (بسیاری از شما گرفتار مجازات سخت الهی می‌شدید).

۵-۷-۱-۵- رحمت

﴿۲۴۸۶﴾ سپس آدم از پروردگارش کلماتی دریافت داشت؛ (و با آن‌ها توبه کرد.) و خداوند توبه او را پذیرفت؛ چرا که خداوند توبه‌پذیر و مهربان است.

﴿۲۴۸۷﴾ پس خداوند توبه شما را پذیرفت؛ زیرا که او توبه‌پذیر و رحیم است.

﴿۲۴۸۸﴾ به ما روی کن که همانا تو بسیار توبه‌پذیر و مهربانی.

﴿۲۴۸۹﴾ پس اگر توبه کنند، و (خود را) اصلاح نمایند، (و به جبران گذشته بپردازند)، از آن‌ها درگذرید زیرا خداوند، توبه‌پذیر و مهربان است.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٤٩٠﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا؛ النساء (٦٤)

﴿٢٤٩١﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ التوبة (١٠٤)

﴿٢٤٩٢﴾ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ التوبة (١١٨)

﴿٢٤٩٣﴾ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ؛ الحجرات (١٢)

﴿٢٤٩٤﴾ الرَّسُولُ ﷺ: أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي لَقِّنْتَهُ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَعْدَ أَنْ أَخْرَجْتَهُ مِنَ الْجَنَّةِ فَرَحِمْتَهُ بِهِ وَتُبْتَ عَلَيْهِ؛ البلد الأمين ص: ٣٥٤

﴿٢٤٩٥﴾ الصَّادِقُ ﷺ: اِرْحَمْنِي وَتُبْ عَلَيَّ؛ الكافي ج: ٣ ص: ١٨٧

﴿٢٤٩٦﴾ الرَّسُولُ ﷺ: أَوْحَى اللَّهُ إِلَيَّ إِسْرَافِيلَ ﷺ أَنْ اهْبِطْ إِلَى قَوْمٍ يُؤْنَسُ فَإِنَّهُمْ قَدْ عَجَبُوا إِلَى الْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ وَتَابُوا إِلَيَّ وَاسْتَغْفَرُونِي فَرَحِمْتُهُمْ وَتُبْتُ عَلَيْهِمْ؛ تفسير العياشي ص: ٢ ص: ١٣٣

﴿٢٤٩٧﴾ اِسْتَرْحِمُهُ يَرْحَمْنِي وَيَتُوبُ عَلَيَّ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ١٧١

﴿٢٤٩٨﴾ الصَّادِقُ ﷺ: وَآمَنْتُ عَلَيَّ بِالرَّحْمَةِ وَالْعَفْوِ وَالتَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٣ ص: ١٧٩

﴿٢٤٩٩﴾ الْعَسْكَرِيُّ ﷺ: وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَتَوَيْتِكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٣ ص: ٣٩٠

﴿٢٥٠٠﴾ الرَّسُولُ ﷺ: اِرْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٧٧

﴿٢٥٠١﴾ الصَّادِقُ ﷺ: اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ بِحَقِّ الْأَكْرَمِينَ عَلَيْكَ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ وَالْأَئِمَّةَ إِلَّا تُبْتَ عَلَيْنَا وَرَحِمْنَا فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْنَاهُمَا إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٧٤

﴿٢٥٠٢﴾ الرضا ﷺ: مَنْ كَانَ تَائِبًا مِنْ ذَنْبٍ فَلْيَتُبْ إِلَى اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مِنْهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَإِنَّهُ شَهْرُ التَّوْبَةِ... وَالرَّحْمَةُ؛ فضائل الأشهر ص: ١٠٦

﴿٢٥٠٣﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُّوا فَأُولَئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ البقرة (١٦٠)

﴿٢٥٠٤﴾ الرَّسُولُ ﷺ: إِنَّ لِلَّهِ بَابًا فِي سَمَاءِ الدُّنْيَا يُقَالُ لَهُ بَابُ الرَّحْمَةِ وَبَابُ التَّوْبَةِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٣ ص: ٥٥٠

﴿٢٥٠٥﴾ الزهراء ﷺ: أَنْتَ الَّذِي... غَفَرْتَ لِدَاوُدَ ذَنْبَهُ وَتُبْتَ عَلَيْهِ رَحْمَةً مِنْكَ وَذَكَرَى؛

بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ١٥٥

﴿ نتایج توبه ﴾

﴿ ۲۴۹۰ ﴾ و اگر این مخالفان، هنگامی که به خود ستم می‌کردند (و فرمانهای خدا را زیر پا می‌گذاشتند)، به نزد تو می‌آمدند و از خدا طلب آمرزش می‌کردند و پیامبر هم برای آن‌ها استغفار می‌کرد؛ خدا را توبه‌پذیر و مهربان می‌یافتند.

﴿ ۲۴۹۱ ﴾ آیا نمی‌دانستند که فقط خداوند توبه را از بندگان می‌پذیرد، و صدقات را می‌گیرد، و خداوند توبه‌پذیر و مهربان است؟

﴿ ۲۴۹۲ ﴾ سپس خدا رحمتش را شامل حال آن‌ها نمود، (و به آنان توفیق داد) تا توبه کنند؛ خداوند بسیار توبه‌پذیر و مهربان است.

﴿ ۲۴۹۳ ﴾ تقوای الهی پیشه کنید که خداوند توبه‌پذیر و مهربان است.

﴿ ۲۴۹۴ ﴾ از تو به حرمت آن نامت درخواست می‌کنم که بعد از اینکه آدم علیه السلام را از بهشت اخراج کردی آن نام را به او الهام نمودی و در پی آن به او رحم کرده و توبه‌اش را پذیرفتی.

﴿ ۲۴۹۵ ﴾ به من رحم کن و توبه‌ام را بپذیر.

﴿ ۲۴۹۶ ﴾ خداوند به اسرافیل علیه السلام وحی نمود: " بر قوم یونس نازل شو. " زیرا آن‌ها با گریه و تضرع، به درگاه من زاری کرده و توبه نموده‌اند. حال که از من طلب آمرزش کرده‌اند، من به ایشان رحم می‌کنم، و توبه‌شان را می‌پذیرم. چون من خدایی بخشنده و مهربانم. و بر قبول توبه‌ی بنده‌ی توبه‌کارم با سرعت عمل می‌کنم.

﴿ ۲۴۹۷ ﴾ درخواست عطاوت می‌کنم و او به من رحم می‌کند و توبه‌ی مرا می‌پذیرد.

﴿ ۲۴۹۸ ﴾ با پذیرش توبه و آمرزش بر ما منت گزار.

﴿ ۲۴۹۹ ﴾ درهای رحمت و توبه‌ی خود را به روی من بگشا.

﴿ ۲۵۰۰ ﴾ به من رحم کن که تو توبه‌پذیر و مهربانی.

﴿ ۲۵۰۱ ﴾ خدایا، از تو به حق آنان که نزد تو گرامی‌اند، محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و سایر امامان علیهم السلام، درخواست می‌کنیم که ما را ببخشی و بر ما رحم کنی. خداوند توبه‌ی آن دو را پذیرفت که او توبه‌پذیر و مهربان است.

﴿ ۲۵۰۲ ﴾ کسی که می‌خواهد از گناهی توبه کند، در ماه رمضان توبه کند. زیرا ماه رمضان، ماه توبه و... رحمت است.

﴿ ۲۵۰۳ ﴾ مگر آن‌ها که توبه و بازگشت کردند، و (اعمال بد خود را، با اعمال نیک) اصلاح نمودند، (و آنچه را کتمان کرده بودند آشکار ساختند) من توبه آن‌ها را می‌پذیرم که من تواب و رحیمم.

﴿ ۲۵۰۴ ﴾ خدا در آسمان زمین دری دارد که به آن... در رحمت و در توبه می‌گویند.

﴿ ۲۵۰۵ ﴾ تو کسی هستی که... گناه داود را بخشیدی و با رحمت و تذکر به او روی کردی.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٥٠٦﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّهُ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ التَّوَابُ الْقَابِلُ التَّوْبَاتِ الرَّحِيمُ بِالتَّائِبِينَ؛ بحار الأنوار

ج: ١١ ص: ١٩١

﴿٢٥٠٧﴾ العسكري عليه السلام: فَأُولَئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ أَقْبَلُ تَوْبَتَهُمْ وَأَنَا التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج:

٣٦ ص: ١٠٧

﴿٢٥٠٨﴾ الكاظم عليه السلام: أَسْأَلُهُ أَنْ...يَتُوبَ عَلَيَّ إِنَّهُ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛ البلد الأمين ص: ٣٩٣

﴿٢٥٠٩﴾ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ وَأَنْتَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٤٧

﴿٢٥١٠﴾ الصادق عليه السلام: إِغْفِرْ لِي مَا سَلَفَ مِنْ ذُنُوبِي إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤

ص: ١٨٠

﴿٢٥١١﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ...أَنْ تَتُوبَ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛

من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٢٨٧

﴿٢٥١٢﴾ الصادق عليه السلام: أَمْهَلِكُمْ لِلتَّوْبَةِ وَاسْتَبْقَاكُمْ لِلطَّاعَةِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج:

١٣ ص: ٢٣٢

﴿٢٥١٣﴾ الصادق عليه السلام: أَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي كُلَّهَا عَمْدَهَا وَخَطَاَهَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛

بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ١٧٤

﴿٢٥١٤﴾ الباقر عليه السلام: أَنَا اللَّهُ التَّوَابُ الرَّحِيمُ أَسْرِعْ إِلَى قَبُولِ تَوْبَةِ عَبْدِي التَّائِبِ مِنَ الذُّنُوبِ؛

بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٩٧

﴿٢٥١٥﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِنَّهُ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٥١٨

﴿٢٥١٦﴾ الكاظم عليه السلام: وَمَا ظَنُّكَ بِالتَّوَابِ الرَّحِيمِ الَّذِي يَتُوبُ عَلَى مَنْ يُعَادِيهِ فَكَيْفَ بِمَنْ

يَتَرَضَّاهُ وَيَخْتَارُ عِدَاوَةَ الْخَلْقِ فِيهِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٣١٤

﴿٢٥١٧﴾ السَّجَّاد عليه السلام: إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَابُ عَلَى الْمُذْنِبِينَ، وَالرَّحِيمُ لِلْخَاطِئِينَ الْمُتَّيِّبِينَ؛ الصحيفة

ص: ١٤٤

٥-١-١-٧-٦- الرضا

﴿٢٥١٨﴾ إلهي...تُبْ عَلَيَّ وَارْضَ عَنِّي؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ٤٢٣

﴿٢٥١٩﴾ الصادق عليه السلام: ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَرَضِيَ عَنْهُمْ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٨٨

٥-١-١-٧-٧- رَفْعُ الدَّرَجَةِ

﴿٢٥٢٠﴾ العسكري عليه السلام: رَبِّ تُبْ عَلَيَّ...وَارْفَعْ لَدَيْكَ دَرَجَتِي؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١

٥-١-١-٧-٨- السَّتْرُ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۵۰۶﴾ او توبه‌پذیری مهربان است... پذیرنده‌ی توبه‌ها، مهربان با توبه‌کنندگان.
﴿۲۵۰۷﴾ آن‌ها را می‌بخشم و توبه‌ی آن‌ها را قبول می‌کنم و من بسیار توبه‌پذیر و مهربانم.

﴿۲۵۰۸﴾ از خدا درخواست می‌کنم که... توبه‌ی مرا قبول کند زیرا او توبه‌پذیر و مهربان است.

﴿۲۵۰۹﴾ از تو طلب آمرزش کرده، توبه می‌کنم و تو، بسیار توبه‌پذیر و مهربانی.
﴿۲۵۱۰﴾ گناهان گذشته‌ام را بیامرزش که تویی توبه‌پذیر مهربان.
﴿۲۵۱۱﴾ خداوند، از تو می‌خواهم... توبه‌ی مرا بپذیری، زیرا تو بسیار توبه‌پذیر و مهربانی.
﴿۲۵۱۲﴾ شما را بر توبه مهلت داد و شما را بر طاعت حفظ کرد، او توبه‌پذیری مهربان است.

﴿۲۵۱۳﴾ ... تمامی گناهان عمد و غیرعمد را ببخش، تو بسیار توبه‌پذیر و مهربانی.
﴿۲۵۱۴﴾ من خداوند توبه‌پذیر مهربانم. و در قبول توبه‌ی بنده‌ی توبه‌کننده از گناه می‌شتابم.

﴿۲۵۱۵﴾ او توبه‌پذیری مهربان است.
﴿۲۵۱۶﴾ اوست بسیار توبه‌پذیر مهربانی که به دشمنانش روی می‌کند، پس درباره‌ی رفتار او با کسانی که رضایت او را به قیمت دشمنی مردم به‌دست آورند، چه گمانی داری؟
﴿۲۵۱۷﴾ تو بر گنهکاران آمرزنده، و بر خطاکاران توبه‌کننده، مهربانی.

۵-۱-۱-۷-۶- رضایت

﴿۲۵۱۸﴾ خدایا، مرا بیامرزش و به من روی کن و از من راضی شو.
﴿۲۵۱۹﴾ پس از آن، خداوند توبه‌ی ایشان را پذیرفت و از ایشان راضی شد

۵-۱-۱-۷-۷- بالابردن درجه

﴿۲۵۲۰﴾ پروردگارا، به من روی کن... و مقامم را نزد خودت بالا ببر.

۵-۱-۱-۷-۸- پوشاندن

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٥٢١﴾ الهادي عليه السلام: عِبَادِي مَعِيَ بَيْنٌ خِلَالِ ثَلَاثٍ إِمَّا تَابُوا إِلَىٰ فَتُبْتُ عَلَيْهِمْ وَغَفَرْتُ ذُنُوبَهُمْ وَ سَتَرْتُ عُيُوبَهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٩ ص: ٢٧٩

٥-١-١-٧-٩- الصَّفْحُ

﴿٢٥٢٢﴾ الصادق عليه السلام: يَا تَوَّابُ تُبُّ عَلَيَّ ... وَاصْفَحْ عَنْ ذُنُوبِي؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٦٦

٥-١-١-٧-١٠- التَّطْهِيرُ

﴿٢٥٢٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: اللَّهُمَّ تُبُّ عَلَيَّ وَ طَهِّرْنِي؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٢٣

﴿٢٥٢٤﴾ الرسول ﷺ: اللَّهُمَّ مَنْ عَلَيْنَا فِي هَذِهِ السَّاعَةِ وَ فِي جَمِيعِ مَا نَسْتَقْبِلُ مِنْ نَهَارِهَا بِالتَّوْبَةِ وَ الطَّهَارَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ١٣٩

٥-١-١-٧-١١- العِصْمَةُ

﴿٢٥٢٥﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَ اعْصِمْنِي وَ تُبُّ عَلَيَّ؛ الإقبال ص: ٢٢٥

٥-١-١-٧-١٢- الْعَفْوُ

﴿٢٥٢٦﴾ قَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ؛ البقرة (١٨٧)

﴿٢٥٢٧﴾ السَّجَّاد عليه السلام: أَنْتَ الَّذِي فَتَحْتَ لِعِبَادِكَ بَابًا إِلَىٰ عَفْوِكَ وَ سَمَّيْتَهُ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٧٢

﴿٢٥٢٨﴾ الرسول ﷺ: أَعْفُ عَنِّي وَ ارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٧٧

﴿٢٥٢٩﴾ السَّجَّاد عليه السلام: فَاْمُنْ عَلَيَّ بِعَفْوِكَ عَنْ ذَنْبِي وَ تُبُّ عَلَيَّ تَوْبَةً نَصُوحًا تُطَهِّرُ بِهَا قَلْبِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٦٩

﴿٢٥٣٠﴾ الصادق عليه السلام: وَ اْمُنْ عَلَيَّ بِالرَّحْمَةِ وَ الْعَفْوِ وَ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٣ ص: ١٧٩

﴿٢٥٣١﴾ الرسول ﷺ: إِنَّ لِلَّهِ بَابًا فِي سَمَاءِ الدُّنْيَا يُقَالُ لَهُ ... بَابُ التَّوْبَةِ ... وَ بَابُ الْعَفْوِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٣ ص: ٥٥٠

﴿٢٥٣٢﴾ يَا مَوْلَايَ فَاعْفُ عَنِّي وَ اغْفِرْ لِي وَ تُبُّ عَلَيَّ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٦٧

﴿٢٥٣٣﴾ يَا مَنْ ... يَعْفُو عَنِ الْمُذْنِبِينَ ... وَ يَفْتَحُ بَابَ التَّوْبَةِ لِلْخَاطِئِينَ؛ الإقبال ص: ٢٣٥

﴿٢٥٣٤﴾ الْحَجَّةُ عليها السلام: يَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ ... وَ الْعَفْوَ عَمَّا فِي رِبْقَتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣٩٣

٥-١-١-٧-١٣- الإِعَادَةُ إِلَى الْمَرْتَبَةِ

﴿٢٥٣٥﴾ العسكري عليه السلام: رَبُّ تُبُّ عَلَيَّ وَ أَقْبَلْ مَعْذِرَتِي وَ أَعِدْنِي إِلَى مَرْتَبَتِي؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١

٥-١-١-٧-١٤- الْمَغْفِرَةُ

﴿٢٥٣٦﴾ اسْتَغْفِرُهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا؛ النصر (٣)

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۵۲۱﴾ عاقبت بندگان گنهکارم از سه حال خارج نیست: یا توبه کرده و من می‌پذیرم و گناهانشان را بخشیده و آن را می‌پوشانم.

۹-۷-۱-۱-۵- گذشت و چشم پوشی

﴿۲۵۲۲﴾ ای توبه‌پذیر، بر من ببخش... و از گناهانم بگذر.

۱۰-۷-۱-۱-۵- پاک کردن

﴿۲۵۲۳﴾ خدایا، بر من ببخش و مرا پاک کن.

﴿۲۵۲۴﴾ خدایا، در این ساعت و در ادامه‌ی این روز، با توبه و پاکی و آمرزش و توفیق و نجات از دوزخ، بر ما منت بگزار.

۱۱-۷-۱-۱-۵- عصمت و حفظ از گناه

﴿۲۵۲۵﴾ مرا عصمت عطا کن و توبه‌ام را بپذیر.

۱۲-۷-۱-۱-۵- عفو

﴿۲۵۲۶﴾ پس توبه شما را بپذیرفت و شما را بخشید.

﴿۲۵۲۷﴾ خدایا، تویی آن که برای بندگان در به‌سوی عفو گشوده، و آن را توبه و بازگشت نامیده‌ای.

﴿۲۵۲۸﴾ مرا ببخش و به من رحم کن که تو توبه‌پذیر و مهربانی.

﴿۲۵۲۹﴾ با بخشش گناهانم بر من منت بگزار و توبه‌ی خالصی از من بپذیر که با آن قلبم را پاک گردانی.

﴿۲۵۳۰﴾ با پذیرش توبه و آمرزش بر ما منت گزار.

﴿۲۵۳۱﴾ خدا در آسمان زمین دری دارد که به آن... در توبه... و در بخشش می‌گویند.

﴿۲۵۳۲﴾ مولای من، از من درگذر و مرا ببخش و توبه‌ام را بپذیر.

﴿۲۵۳۳﴾ ای کسی که... از گناهکاران درمی‌گذرد... و در توبه را برای خطاکاران باز می‌کند.

﴿۲۵۳۴﴾ از تو توبه می‌خواهد... و بخشیدن آنچه در گریبان اوست.

۱۳-۷-۱-۱-۵- برگرداندن به رتبه‌ی خود

﴿۲۵۳۵﴾ پروردگارا، به من روی کن و عذرخواهی مرا بپذیر و مرا به جایگاهم برگردان.

۱۴-۷-۱-۱-۵- آمرزش

﴿۲۵۳۶﴾ از او آمرزش بخواه که او بسیار توبه‌پذیر است.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٥٣٧﴾ الْحَجَّةُ لِلَّهِ: أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي دَعَاكَ بِهِ صَفْوَتُكَ أَبُونَا آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ مُسِيءٌ ظَالِمٌ حِينَ أَصَابَ الْخَطِيئَةَ فَغَفَرْتَ لَهُ خَطِيئَتَهُ وَتُبْتَ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٢٦٨

﴿٢٥٣٨﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَتُبْ عَلَيَّ؛ الكافي ج: ٣ ص: ١٨٧

﴿٢٥٣٩﴾: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَتَقَبَّلْ حَسَنَاتِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار

ج: ٩٢ ص: ٢٥٧

﴿٢٥٤٠﴾ الرُّسُولُ ﷺ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٤٨٤

﴿٢٥٤١﴾: انْظُرْ إِلَيَّ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ نَظْرَةَ اسْتِكْمَالٍ بِهَا الْكَرَامَةُ وَالْإِيمَانُ ثُمَّ لَا تُصْرِفْهُ إِلَّا

بِمَغْفِرَتِكَ وَتَوَيْتِكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ١٢٩

﴿٢٥٤٢﴾ الرُّسُولُ ﷺ: اللَّهُمَّ مَنْ عَلَيْنَا... بِالتَّوْبَةِ وَالطَّهَارَةِ وَالْمَغْفِرَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ١٣٩

﴿٢٥٤٣﴾ الهَادِي عَلَيْهِ السَّلَامُ: عِبَادِي مَعِيَ بَيْنَ خِلَالٍ ثَلَاثٍ إِمَّا تَأْبُوا إِلَيَّ فَتُبْتُ عَلَيْهِمْ وَغَفَرْتُ ذُنُوبَهُمْ؛

بحار الأنوار ج: ٩ ص: ٢٧٩

﴿٢٥٤٤﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فَأَتَاهُمْ صَالِحُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ لَهُمْ يَا قَوْمُ إِنِّي رَسُولُ رَبِّكُمْ إِلَيْكُمْ وَهُوَ يَقُولُ

لَكُمْ إِنْ أَنْتُمْ تُبْتُمْ وَرَجَعْتُمْ وَاسْتَغْفَرْتُمْ غَفَرْتُ لَكُمْ وَتُبْتُ عَلَيْكُمْ؛ الكافي ج: ٨ ص: ١٨٧

﴿٢٥٤٥﴾ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ كَانَ تَائِبًا مِنْ ذَنْبٍ فَلْيَتُبْ إِلَى اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مِنْهُ فِي شَهْرِ

رَمَضَانَ فَإِنَّهُ شَهْرُ التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ وَشَهْرُ الْمَغْفِرَةِ؛ فضائل الأشهر ص: ١٠٦

﴿٢٥٤٦﴾ الْكَاسِمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ إِلَيْكَ فَرَرْنَا مِنْ ذُنُوبِنَا فَأَوْنَا تَائِبِينَ وَتُبْ عَلَيْنَا مُسْتَغْفِرِينَ وَاغْفِرْ

لَنَا مُتَعَوِّذِينَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١١٣

﴿٢٥٤٧﴾ الرُّسُولُ ﷺ: اغْفِرْ لِي... فَإِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٧٧

﴿٢٥٤٨﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اغْفِرْ لِي مَا سَلَفَ مِنْ ذُنُوبِي إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤

ص: ١٨٠

﴿٢٥٤٩﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي كُلَّهَا عَمْدَهَا وَخَطَاَهَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛

بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ١٧٤

﴿٢٥٥٠﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي كُلَّهَا وَارْزُقْنِي التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٣٨

﴿٢٥٥١﴾ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّهُ غَفُورٌ تَوَّابٌ؛ طب الرضا ص: ٦٦

﴿٢٥٥٢﴾ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي دَعَاكَ بِهِ دَاوُدُ فَغَفَرْتَ ذَنْبَهُ وَتُبْتَ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥

ص: ٣٦٢

﴿٢٥٥٣﴾ الرُّسُولُ ﷺ: مَعَاشِيرَ النَّاسِ إِنَّهُ إِمَامٌ مِنَ اللَّهِ وَلَنْ يَتُوبَ اللَّهُ عَلَى أَحَدٍ أَنْكَرَ وَلَا يَتَّهَ وَ

لَنْ يَغْفِرَ لَهُ حَتْمًا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَفْعَلَ ذَلِكَ بِمَنْ خَالَفَ أَمْرَهُ فِيهِ؛ بحار الأنوار ج: ٣٧ ص: ٢٠٨

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۵۳۷﴾ از تو به حرمت آن نامت درخواست می‌کنم که، برگزیده‌ی تو و پدر ما، آدم عليه السلام، در حالی که بدکار و ظالم بود و پس از گرفتارشدن به گناه، تو را به آن نام خواند، و تو گناهش را آمرزیدی و توبه‌ی او را پذیرفتی.

﴿۲۵۳۸﴾ مرا بیامرز و به من رحم کن و توبه‌ام را بپذیر.

﴿۲۵۳۹﴾ خداوندا، گناهان مرا ببخش و خوبی‌های مرا بپذیر و به من روی کن و توبه‌ی مرا بپذیر که تنها تو توبه‌پذیر و مهربانی.

﴿۲۵۴۰﴾ خداوندا، مرا ببخش و به من روی کن.

﴿۲۵۴۱﴾ خدایا، با روی کریمانه‌ات به من نگاهی کن، به‌گونه‌ای که کرامت و ایمانم با آن کامل شود، و نگاهت را از من برنگردان مگر اینکه مرا آمرزیده و توبه‌ام را پذیرفته باشی.

﴿۲۵۴۲﴾ خدایا... با توبه و طهارت و پاکی و آمرزش، بر ما منت گزار.

﴿۲۵۴۳﴾ عاقبت بندگان گنهکارم از سه حال خارج نیست: یا توبه کرده و من می‌پذیرم و گناهانشان را می‌بخشم.

﴿۲۵۴۴﴾ صالح نزد آن‌ها آمده و چنین گفت: ای مردم، من فرستاده‌ی پروردگار شما به‌سوی شما هستم؛ او می‌فرماید: اگر شما توبه کردید و از گناه بازگردید و آمرزش بطلبید، من شما را می‌آمرزم و توبه‌ی شما را می‌پذیرم.

﴿۲۵۴۵﴾ کسی که می‌خواهد از گناهی توبه کند، در ماه رمضان توبه کند. زیرا ماه رمضان، ماه توبه و بازگشت و ماه آمرزش و رحمت است.

﴿۲۵۴۶﴾ خدایا، از گناهانمان توبه‌کنان به‌سوی تو می‌گریزیم، ما را که توبه‌کننده‌ایم پناهمان ده؛ توبه‌ی ما را که طالب آمرزشیم بپذیر؛ و ما را که از تو پناه می‌جوییم بیامرز.

﴿۲۵۴۷﴾ مرا بیامرز... که تو، توبه‌پذیر مهربانی.

﴿۲۵۴۸﴾ گناهان گذشته‌ام را بیامرز که تویی توبه‌پذیر مهربان.

﴿۲۵۴۹﴾... تمامی گناهان عمد و غیرعمد را ببخش، تو بسیار توبه‌پذیر و مهربانی.

﴿۲۵۵۰﴾ تمام گناهانم را بر من ببخش و توبه و عصمت را روزی‌ام قرار ده.

﴿۲۵۵۱﴾ او آمرزنده‌ای توبه‌پذیر است.

﴿۲۵۵۲﴾ از تو به حرمت آن نامت درخواست می‌کنم که، داود تو را با آن نام خواند، و تو گناهش را آمرزیدی و توبه‌ی او را پذیرفتی.

﴿۲۵۵۳﴾ ای مردم، علی بن ابی طالب عليه السلام امامی است از جانب خدا، و منکر ولایتش هرگز مورد مغفرت واقع نمی‌شود. و بر خداوند واجب و لازم است که با مخالف او چنین کند.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

- ﴿٢٥٥٤﴾ وَآمِنُنْ عَلَيْنَا بِالتَّوْبَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَلَا تَرُدُّنَا عَلَى عَقِبِنَا؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٢٦
- ﴿٢٥٥٥﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اسْتَغْفِرُكَ لِخَطِيئَتِي وَاسْأَلُكَ التَّوْبَةَ مِنْهُ إِلَيْكَ وَالْعَوْدَ مِنْكَ عَلَيَّ بِالْمَغْفِرَةِ لَهَا فَإِنَّكَ قُلْتَ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٨٠
- ﴿٢٥٥٦﴾ الصَّادِق عليه السلام: يَسْأَلُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ التَّوْبَةَ وَالْمَغْفِرَةَ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ كَمَا أَمَرَهُ جِبْرِيلُ وَإِنَّمَا جُعِلَ اعْتِرَافَيْنِ لِيَكُونَ سُنَّةً فِي وَلَدِهِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٦٧
- ﴿٢٥٥٧﴾ الرضا عليه السلام: إِنْ مَنْ اسْتَغْفَرَ فِي شَعْبَانَ كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً كَانَ كَمَنْ اسْتَغْفَرَ فِي غَيْرِهِ مِنْ الشُّهُورِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَرَّةٍ قُلْتُ كَيْفَ أَقُولُ قَالَ قُلْ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَاسْأَلْهُ التَّوْبَةَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٥١٠
- ﴿٢٥٥٨﴾ اللَّهُمَّ إِنَّا... مُسْتَغْفِرِينَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ اكْتَسَبْنَاهُ بِأَعْيُنِنَا وَنَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ١٧٣
- ﴿٢٥٥٩﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِنَّهُ لَمْ يَتُبْ عَلَى وَلَدٍ يَعْقُوبُ إِلَّا بَعْدَ اسْتِغْفَارٍ وَتَوْبَةٍ، وَإِقْلَاعٍ وَإِنَابَةٍ، وَإِقْرَارٍ، وَلَوْ أَنَّ قُرَيْشًا تَابَتْ إِلَيَّ وَاعْتَذَرَتْ مِنْ فِعْلِهَا لَأَسْتَغْفَرْتُ اللَّهَ لَهَا؛ بحار الأنوار ج: ٢٩ ص: ٥٥٨
- ﴿٢٥٦٠﴾ الصَّادِق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنَّكَ قُلْتَ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا؛ الكافي ج: ٤ ص: ٥٥٠
- ١٥-٧-١-١-٥- التَّفَضُّلُ
- ﴿٢٥٦١﴾ الرسول ﷺ: إِنْ لَلَّ بَابًا فِي سَمَاءِ الدُّنْيَا يُقَالُ لَهُ... بَابُ التَّوْبَةِ... وَبَابُ التَّفَضُّلِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٣ ص: ٥٥٠
- ١٦-٧-١-١-٥- قَبُولُ التَّوْبَةِ
- ﴿٢٥٦٢﴾ الصَّادِق عليه السلام: التَّوَّابُ الْقَابِلُ التَّوْبَاتِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١
- ﴿٢٥٦٣﴾ الرسول ﷺ: الْغَيْبَةُ أَشَدُّ مِنَ الزَّانَا فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلِمَ ذَلِكَ قَالَ أَمَّا صَاحِبُ الزَّانَا فَيَتُوبُ فَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَمَّا صَاحِبُ الْغَيْبَةِ فَيَتُوبُ فَلَا يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِ حَتَّى يَكُونَ صَاحِبُهُ الَّذِي يُجِلُّهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٢ ص: ٢٨٤
- ﴿٢٥٦٤﴾ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُكْفِرَ عَنِّي سَيِّئَاتِي وَتَقْبَلَ مِنِّي حَسَنَاتِي وَتَقْبَلَ تَوْبَتِي وَتَتُوبَ عَلَيَّ؛ البلد الأمين ص: ٣٩٨
- ﴿٢٥٦٥﴾ الرسول ﷺ: تُبْ عَلَيَّ وَتَقْبَلْ مِنِّي؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٣٧٦
- ﴿٢٥٦٦﴾ العسكري عليه السلام: فَأُولَئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ أَقْبَلُ تَوْبَتَهُمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ٣٦ ص: ١٠٧

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۵۵۴﴾ با پذیرش توبه و آمرزش بر ما منت گزار و ما را به گذشته‌مان بازنگردان.

﴿۲۵۵۵﴾ به خاطر خطایم از تو طلب‌آمرزش کرده و می‌خواهم که از آن به‌سوی تو بازگردم. و اینکه تو نیز با آمرزیدن آن، به‌سوی من بازگردی. زیرا تویی که گفته‌ای: از پروردگارتان طلب آمرزش کنید، او بسیار آمرزنده است.

﴿۲۵۵۶﴾ از خدای مَنان هفت بار طلب آمرزش و توبه کرد. و علت موظف‌شدن دوباره‌ی آدم به اعتراف بر لغزش خویش، آن است که این عمل در فرزندانش سنت شود.

﴿۲۵۵۷﴾ اگر کسی در هر روز از ماه شعبان هفتاد بار طلب آمرزش کند مانند کسی است که در غیر شعبان هفتصد بار طلب آمرزش کرده باشد. گفتم: چگونه بگوییم؟ فرمود: بگو: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ"، "از خدا طلب آمرزش کرده، توبه می‌خواهم".

﴿۲۵۵۸﴾ از هر گناهی که با چشم‌هایمان انجام دادیم آمرزش طلبیده و درخواست توبه داریم.

﴿۲۵۵۹﴾ خداوند توبه‌ی فرزندان یعقوب را نپذیرفت مگر بعد از استغفار و توبه و انابه و دست‌برداشتن و اقرارکردن. و اگر قریش هم به‌سوی من باز می‌گشتند و از کردار خود عذر می‌خواستند، من از خدا برای ایشان طلب آمرزش می‌کردم.

﴿۲۵۶۰﴾ خداوندا، خودت در قرآن فرموده‌ای: و اگر این مخالفان، هنگامی که به خود ستم می‌کردند و فرمان‌های خدا را زیر پا می‌گذاشتند، به نزد تو می‌آمدند و از خدا طلب آمرزش می‌کردند و پیامبر هم برای آن‌ها استغفار می‌کرد خدا را توبه‌پذیر و مهربان می‌یافتند.

۱۵-۷-۱-۱-۵- لطف

﴿۲۵۶۱﴾ خدا در آسمان زمین دری دارد که به آن... در توبه... و در لطف و تفضل می‌گویند.

۱۶-۷-۱-۱-۵- پذیرش توبه

﴿۲۵۶۲﴾ بسیار توبه‌کننده، پذیرنده‌ی توبه‌ها.

﴿۲۵۶۳﴾ غیبت، شدیدتر از زناست. گفته شد: ای پیامبر خدا، علت آن چیست؟ فرمود: زناکار توبه می‌کند و خدا توبه‌ی او را می‌پذیرد، ولی غیبت‌کننده توبه می‌کند ولی خدا توبه‌ی او را نمی‌پذیرد تا وقتی که غیبت‌شونده او را حلال کند.

﴿۲۵۶۴﴾ بر محمد و خاندانش درود فرست و گناهانم را بپوشان و کارهای خوبم را بپذیر و توبه‌ام را قبول کن و به من روی کن.

﴿۲۵۶۵﴾ به من روی کن و از من بپذیر.

﴿۲۵۶۶﴾ آن‌ها را می‌بخشم و توبه‌ی آن‌ها را قبول می‌کنم و من بسیار توبه‌پذیر و مهربانم.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٥٦٧﴾ العسكري عليه السلام: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَتَابَ عَلَيْكُمْ قَبْلَ تَوْبَتِكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص:

٢٣٢

﴿٢٥٦٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي تَابٍ تَابَ اللَّهُ عَلَى آدَمَ فِي خَطِيئَتِهِ قَالَتْ فَاطِمَةُ وَأَنَا بِي

قَبْلَ اللَّهِ تَوْبَتَهُ؛ الفضائل ٠ ص: ٨

﴿٢٥٦٩﴾ الرسول عليه السلام: وَأَمَّا النَّاسُ فَالْتَوَّابُ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٢ ص: ٣١٩

﴿٢٥٧٠﴾ السَّجَّاد عليه السلام: يَا تَوَّابُ تُبِّ عَلَىَّ وَأَقْبِلْ تَوْبَتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٣٢

﴿٢٥٧١﴾ الرسول عليه السلام: أَوْحَى اللَّهُ إِلَى إِسْرَافِيلَ عليه السلام أَنْ اهْبِطْ إِلَى قَوْمٍ يُؤْنَسُ فَإِنَّهُمْ قَدْ عَجُّوا إِلَى الْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ وَتَابُوا إِلَيَّ وَاسْتَغْفِرُونِي فَرَحِمْتُهُمْ وَتُبْتُ عَلَيْهِمْ، وَأَنَا اللَّهُ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ أَسْرَعُ إِلَى قَبُولِ تَوْبَةِ عَبْدِي النَّائِبِ مِنَ الذُّنُوبِ؛ تفسير العياشي ص: ٢ ص: ١٣٣

١٧-١-١-٥- قَبُولُ الْحَسَنَاتِ

﴿٢٥٧٢﴾ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَتَقَبَّلْ حَسَنَاتِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار

ج: ٩٢ ص: ٢٥٧

﴿٢٥٧٣﴾ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُكَفِّرَ عَنِّي سَيِّئَاتِي وَتَقَبَّلَ مِنِّي حَسَنَاتِي وَتَقَبَّلْ

تَوْبَتِي وَتَتُوبَ عَلَيَّ؛ البلد الأمين ص: ٣٩٨

١٨-١-١-٥- قَبُولُ الْعُذْرِ وَالْمَلَقِ

﴿٢٥٧٤﴾ أَنْتَ أَحَقُّ مَنْ تَابَ عَلَيَّ وَقَبِلَ الْعُذْرَ وَالْمَلَقَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٣٣

١٩-١-١-٥- قَبُولُ الْمَعْدِرَةِ

﴿٢٥٧٥﴾ العسكري عليه السلام: رَبِّ تُبِّ عَلَيَّ وَأَقْبِلْ مَعْدِرَتِي؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١

٢٠-١-١-٥- الْإِقَالَةُ

﴿٢٥٧٦﴾ الصادق عليه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ قَالَ هِيَ الْإِقَالَةُ؛ وسائل الشيعة ج:

١٦ ص: ٧٥

٢١-١-١-٥- كِتْمَانُ الْمُسَاوِي

﴿٢٥٧٧﴾ الرسول عليه السلام: إِذَا تَابَ الْعَبْدُ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْسَى الْحَفْظَةَ مَا عَلِمُوا مِنْهُ وَقِيلَ

لِلْأَرْضِ وَجَوَارِحِهِ أَكْتُمُوا عَلَيْهِ مَسَاوِيَهُ وَلَا تَظْهَرُوا عَلَيْهِ أَبَدًا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٦

٢٢-١-١-٥- الْكَرَمُ

﴿٢٥٧٨﴾ الرسول عليه السلام: إِنَّ لِلَّهِ بَابًا فِي سَمَاءِ الدُّنْيَا يُقَالُ لَهُ بَابُ الرَّحْمَةِ وَبَابُ التَّوْبَةِ وَ...بَابُ

الْكَرَمِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٣ ص: ٥٥٠

٢٣-١-١-٥- النِّجَاةُ وَالْإِنْقَاذُ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۵۶۷﴾ خدای عزیز و جلیل فرمود: پس او به شما روی کرد و توبه‌ی شما را پذیرفت.

﴿۲۵۶۸﴾ علی علیه السلام فرمود: من همانم که خداوند به واسطه‌ی او گناه آدم را بخشید. و فاطمه علیها السلام فرمود: من همانم که خداوند به واسطه‌ی او توبه‌ی او را قبول کرد.

﴿۲۵۶۹﴾ و اما مراد از حرف " تاء "، " ثواب " است، که توبه بنده‌اش را می‌پذیرد.

﴿۲۵۷۰﴾ ای بسیار توبه‌پذیر، به من روی کن و توبه‌ی مرا بپذیر.

﴿۲۵۷۱﴾ خداوند به اسرافیل علیه السلام وحی نمود: " بر قوم یونس نازل شو. " زیرا آن‌ها با گریه و تضرع، به درگاه من زاری کرده و توبه نموده‌اند. حال که از من طلب آمرزش کرده‌اند، من به ایشان رحم می‌کنم، و توبه‌شان را می‌پذیرم. چون من خدایی بخشنده و مهربانم. و بر قبول توبه‌ی بنده‌ی توبه‌کارم با سرعت عمل می‌کنم.

۱۷-۷-۱-۵- پذیرش نیکی‌ها

﴿۲۵۷۲﴾ خداوند، گناهان مرا ببخش و خوبی‌های مرا بپذیر و به من روی کن و توبه‌ی مرا بپذیر که تنها تو توبه‌پذیر و مهربانی.

﴿۲۵۷۳﴾ بر محمد و خاندانش درود فرست و گناهانم را بپوشان و کارهای خوبم را بپذیر و توبه‌ام را قبول کن و به من روی کن.

۱۸-۷-۱-۵- پذیرش پوزش و خواهش

﴿۲۵۷۴﴾ تو سزاوارتری که به من روی کنی و عذر و چا‌پلوسی‌ام را بپذیری.

۱۹-۷-۱-۵- پذیرش عذرخواهی

﴿۲۵۷۵﴾ پروردگارا، به من روی کن و عذرخواهی مرا بپذیر.

۲۰-۷-۱-۵- گذشت

﴿۲۵۷۶﴾ درباره‌ی آیه‌ی " سپس خدا به ایشان روی کرد " فرمود: گذشت است.

۲۱-۷-۱-۵- پوشاندن بدی‌ها

﴿۲۵۷۷﴾ چنانچه بنده توبه کند، خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد و فرشتگان محافظ را نسبت به آنچه از او می‌دانند به فراموشی می‌اندازد. و به زمین و اعضای بدن توبه‌کننده گفته می‌شود که گناهان او را بپوشانند و هرگز آن را برای شهادت بر ضد او آشکار نکنند.

۲۲-۷-۱-۵- سخاوت و کرم

﴿۲۵۷۸﴾ خدا در آسمان زمین دری دارد که به آن... در توبه... و در بخشش و کرم می‌گویند.

۲۳-۷-۱-۵- نجات و رهایی

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٥٧٩﴾ أَقُولُ كَمَا قَالَ عَبْدُكَ ذُو النُّونِ حِينَ ثُبِتَ عَلَيْهِ وَنَجَّيْتَهُ مِنَ الْغَمِّ رَجَاءً أَنْ تَتُوبَ عَلَيَّ وَتُقْذَنِي مِنَ الذُّنُوبِ يَا سَيِّدِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٢٠

٢٤-٧-١-١-٥- إِنْشَاءُ الْحَفَظَةِ

﴿٢٥٨٠﴾ الرَّسُولُ ﷺ: إِذَا تَابَ الْعَبْدُ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَانْسَى الْحَفَظَةَ مَا عَلِمُوا مِنْهُ وَقِيلَ لِلْأَرْضِ وَجَوَارِحِهَا اكْتُمُوا عَلَيْهِ مَسَاوِيَهُ وَلا تَظْهَرُوا عَلَيْهِ أَبَدًا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٦

٢-١-٥- باب ٢

١-٢-٥- قبول التَّوْبَةِ

﴿٢٥٨١﴾ الرَّحِيمُ: التَّوْبَةُ (١٠٤)

﴿٢٥٨٢﴾ الصَّادِقُ ﷺ: إِذَا اسْتَصْرَحَكَ الْمُسْتَصْرَحُونَ أَصْرَحْتَهُمْ وَفَرَّجْتَ عَنْهُمْ وَإِذَا نَادَاكَ بِهِ الْهَارِبُونَ سَمِعْتَ نِدَاءَهُمْ وَأَعْتَنْتَهُمْ وَإِذَا أَقْبَلَ بِهِ التَّائِبُونَ قَبِلْتَهُمْ وَقَبِلْتَ تَوْبَتَهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ١٨٦

﴿٢٥٨٣﴾ أَسْأَلُكَ يَا سَيِّدِي بِمَا آلَيْتَ بِهِ عَلَيَّ نَفْسِكَ وَدَعَوْتَ إِلَيْهِ مِنْ رَحْمَتِكَ وَاسْتَجَابَتْكَ وَوَعَدْتَ مِنْ قُرْبِكَ وَنَدَبْتَ إِلَيْهِ مِنْ عَفْوِكَ وَأَمَرْتَ بِهِ مِنْ دُعَائِكَ وَقَبِلْتَ مِنْ تَوْبَةِ مَنْ تَابَ إِلَيْكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٤٣٥

﴿٢٥٨٤﴾ الرَّسُولُ ﷺ: إِنْ اللَّهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ عَبْدِهِ مَا لَمْ يُعْرِغْ تَوْبُوا إِلَى بَارِئِكُمْ قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ٣٣١

﴿٢٥٨٥﴾ الرَّسُولُ ﷺ: أَوْحَى اللَّهُ إِلَى إِسْرَافِيلَ ﷺ أَنْ اهْبِطْ إِلَى قَوْمِ يُونُسَ فَإِنَّهُمْ قَدْ عَجَبُوا إِلَى الْبُكَاءِ وَالنَّصْرَعِ وَتَابُوا إِلَيَّ وَاسْتَغْفِرُونِي فَارْحَمْتُهُمْ وَثُبْتُ عَلَيْهِمْ، وَأَنَا اللَّهُ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ أَسْرَعَ إِلَى قَبُولِ تَوْبَةِ عَبْدِي التَّائِبِ مِنَ الذُّنُوبِ؛ تفسير العياشي ص: ٢ ص: ١٣٣

﴿٢٥٨٦﴾ بِكُمْ يُؤْمَنُ الْعَذَابُ وَتَهْوَنُ الصَّعَابُ وَيَنْجَحُ الطَّلَابُ وَيَرْجَحُ الثَّوَابُ وَبِكُمْ تَتِمُّ النِّعْمَةُ وَتَعْمُ الرَّحْمَةُ وَتَنْدَفِعُ النِّقْمَةُ وَتَنْكَشِفُ الْعَمَّةُ وَتُقْبَلُ التَّوْبَةُ وَتُغْفَرُ الْحَوْبَةُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ٢٠٤

﴿٢٥٨٧﴾ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ﷺ: بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ عَلَى جَبَلٍ مِنْ جِبَالِ تِهَامَةَ وَالْمُسْلِمُونَ حَوْلَهُ إِذْ أَقْبَلَ شَيْخٌ وَبِيَدِهِ عَصَا فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ مَشِيَّةَ الْجَنِّ وَنَعْمَتَهُمْ وَعَجَبُهُمْ فَأَتَى فَسَلَّمَ فَردَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ لَهُ مَنْ أَنْتَ فَقَالَ أَنَا هَامَةُ بْنُ الْهَيْمِ بْنِ لَاقِيسَ بْنِ إِبْلِيسَ إِلَى أَنْ قَالَ قَالَ هَامَةُ فَقُلْتُ يَا نُوحُ إِنِّي مِمَّنْ شَرِكَ فِي دَمِ الْعَبْدِ الصَّالِحِ الشَّهِيدِ السَّعِيدِ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۵۷۹﴾ من با همان الفاظی تو را می‌خوانم که بنده‌ات ذوالنون تو را خواند و توبه‌اش را پذیرفتی و از اندوه نجاتش دادی، و امیدوارم که توبه‌ام را بپذیری و از گناهان نجاتم دهی. ای خدای من، معبودی جز تو نیست، منزهی تو و من از ستمکارانم.

۲۴-۷-۱-۵- به فراموشی انداختن فرشتگان نگاهبان

﴿۲۵۸۰﴾ چنانچه بنده توبه کند، خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد و فرشتگان محافظ را نسبت به آنچه از او می‌دانند به فراموشی می‌اندازد. و به زمین و اعضای بدن توبه‌کننده گفته می‌شود که گناهان او را بپوشانند و هرگز آن را برای شهادت بر ضد او آشکار نکنند.

۲-۱-۵- گروه ۲

۱-۲-۵- پذیرش توبه

﴿۲۵۸۱﴾ آیا نمی‌دانستند که فقط خداوند توبه را از بندگانش می‌پذیرد، و صدقات را می‌گیرد، و خداوند توبه‌پذیر و مهربان است؟

﴿۲۵۸۲﴾ و چون دادخواهان از تو دادخواهی کنند به دادشان می‌رسی و گرفتاری‌شان را برطرف می‌سازی، و چون گریزندگان تو را ندا دهند به ندایشان گوش می‌دهی و کمکشان می‌کنی، و چون توبه‌کنندگان به وسیله‌ی توبه به سوی تو توجه کنند آن‌ها را می‌پذیری و توبه‌شان را قبول می‌کنی.

﴿۲۵۸۳﴾ آقای من، از تو به آن نامی درخواست می‌کنم که، با آن برخوردت قسم یاد کردی، با آن به رحمت و استجابیت دعوت کردی، وعده‌ی قرب و بخشش دادی، امر کردی تو را با آن بخوانیم که توبه‌ی توبه‌کننده را بپذیری.

﴿۲۵۸۴﴾ خدا توبه‌ی بنده‌اش را تا جان به گلو نرسیده باشد قبول می‌کند. پیش از آنکه بمیرید، به سوی پروردگار خود بازگردید.

﴿۲۵۸۵﴾ خداوند به اسرافیل علیه السلام وحی نمود: "بر قوم یونس نازل شو. زیرا آن‌ها با گریه و تضرع، به درگاه من زاری کرده و توبه نموده‌اند. حال که از من طلب آمرزش کرده‌اند، من به ایشان رحم می‌کنم، و توبه‌شان را می‌پذیرم. چون من خدایی بخشنده و مهربانم. و بر قبول توبه‌ی بنده‌ی توبه‌کارم با سرعت عمل می‌کنم.

﴿۲۵۸۶﴾ به خاطر شماسست که عذاب برطرف و سختی‌ها آسان می‌شود. درخواست‌کنندگان به خواسته‌شان می‌رسند و پاداش‌ها سنگین می‌شود. به خاطر شماسست که نعمت به کمال می‌رسد و رحمت به همگان، بلاها دفع می‌شوند و گرفتاری‌ها برطرف. و به خاطر شماسست که توبه قبول می‌شود و گناه آمرزیده.

﴿۲۵۸۷﴾ روزی پیامبر صلی الله علیه و آله بر کوهی از کوه‌های تهامه نشسته و مسلمانان دور ایشان بودند؛ مردی با عصایی در دست نزدیک شد. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: راه رفتنش به راه رفتن با تکبر جن شبیه است. سپس رسول خدا صلی الله علیه و آله رو به او کرد و گفت: تو کیستی؟ گفت: من هامه پسر هیم پسر لاتیس پسر ابلیس هستم... هامه گفت: ای نوح، من از کسانی هستم که در قتل بنده‌ی صالح و سعادت‌مند، - هابیل پسر آدم - شرکت داشتیم. آیا راهی برای توبه‌ی من نزد پروردگارت

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

هَابِيلُ بْنُ آدَمَ هَلْ تَدْرِي عِنْدَ رَبِّكَ مِنْ تَوْبَةٍ قَالَ نَعَمْ يَا هَامُ هُمْ بِخَيْرٍ وَافْعَلُهُ قَبْلَ الْحَسْرَةِ وَ
النَّدَامَةِ إِنِّي وَجَدْتُ فِيهَا أَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ عَمِلَ ذَنْبًا كَانَتْ مَا كَانَ
وَبَالِغًا مَا بَلَغَ ثُمَّ تَابَ إِلَّا تَابَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ فَقَمِ السَّاعَةَ وَاغْتَسِلْ وَخِرَ لِلَّهِ سَاجِدًا فَفَعَلْتُ مَا
أَمَرَنِي إِذْ نَادَى مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ ارْفَعْ رَأْسَكَ قَبِلْتُ تَوْبَتَكَ فَخَرَرْتُ لِلَّهِ سَاجِدًا حَوْلًا؛ مستدرک

الوسائل ج: ٢ ص: ٥١٣

﴿٢٥٨٨﴾ تَوْبَةٍ مِنْ أَنْابٍ إِلَيْكَ مَقْبُولَةٌ؛ وسائل الشيعة ج: ١٤ ص: ٣٩٥
﴿٢٥٨٩﴾ الرسول ﷺ: جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ امْرَأَةٌ قَتَلْتُ وَلَدَهَا هَلْ
لَهَا مِنْ تَوْبَةٍ فَقَالَ ﷺ لَهَا وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّهَا قَتَلَتْ سَبْعِينَ نَبِيًّا ثُمَّ تَابَتْ وَنَدِمَتْ وَ
يَعْرِفُ اللَّهُ مِنْ قَلْبِهَا أَنَّهُ لَا تَرْجِعُ إِلَى الْمَعْصِيَةِ أَبَدًا لَقَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهَا وَعَفَا عَنْهَا فَلِنْ بَابِ التَّوْبَةِ
مَفْتُوحٌ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَإِنَّ التَّائِبَ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ؛ مستدرک الوسائل ج:

١٢ ص: ١٣١

﴿٢٥٩٠﴾ الصادق ﷺ: حَضَرْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ﷺ وَرَجُلٌ يَسْأَلُهُ عَنْ شَارِبِ الْخَمْرِ أَ تُقْبَلُ
صَلَاتُهُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ﷺ لَا تُقْبَلُ صَلَاةُ شَارِبِ الْخَمْرِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا إِلَّا أَنْ يُتُوبَ قَالَ لَهُ الرَّجُلُ
فَإِنْ تَابَ مِنْ يَوْمِهِ وَسَاعَتِهِ قَالَ يُقْبَلُ تَوْبَتُهُ وَصَلَاتُهُ إِذَا تَابَ وَهُوَ يَعْقِلُهُ فَأَمَّا أَنْ يَكُونَ فِي
سُكْرِهِ فَمَا يُعْبَأُ بِتَوْبَتِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٧ ص: ٥٧

﴿٢٥٩١﴾ الصادق ﷺ: كُلُّ رِبَا أَكَلَهُ النَّاسُ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا فَإِنَّهُ يُقْبَلُ مِنْهُمْ إِذَا عُرِفَ مِنْهُمْ
التَّوْبَةُ؛ الكافي ج: ٥ ص: ١٤٥

﴿٢٥٩٢﴾ امير المؤمنين ﷺ: فَكَثُرُوا ذِكْرَ اللَّهِ وَتَعَرَّضُوا لِثَوَابِهِ بِالتَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ وَالْخُضُوعِ وَ
التَّضَرُّعِ فَإِنَّهُ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٥٨
﴿٢٥٩٣﴾ فَإِنَّ اللَّهَ حَلِيمٌ ذُو أَنْاءٍ لَا يُعَجِّلُ بِالْعُقُوبَةِ قَبْلَ الْبَيِّنَةِ، وَلَا يَأْخُذُ الْمُذْنِبَ عِنْدَ أَوَّلِ وَهْلَةٍ،
وَلَكِنَّهُ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٣٤ ص: ٣٩

﴿٢٥٩٤﴾ الصادق ﷺ: فَأَوْحَى اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَى صَالِحِ ﷺ أَنْ قَوْمَكَ قَدْ طَغَوْا وَبَغَوْا
وَقَتَلُوا نَافِقَةً بَعَثْتَهَا إِلَيْهِمْ حُجَّةً عَلَيْهِمْ وَلَمْ يَكُنْ عَلَيْهِمْ فِيهَا ضَرَرٌ وَكَانَ لَهُمْ مِنْهَا أَكْثَرُ الْمَنْفَعَةِ
فَقُلْ لَهُمْ إِنِّي مُرْسِلٌ عَلَيْكُمْ عَذَابِي إِلَى ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فَإِنْ هُمْ تَابُوا وَرَجَعُوا قَبِلْتُ تَوْبَتَهُمْ وَصَدَدْتُ
عَنْهُمْ وَإِنْ هُمْ لَمْ يَتُوبُوا وَلَمْ يَرْجِعُوا بَعَثْتُ عَلَيْهِمْ عَذَابِي فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ؛ الكافي ج: ٨ ص: ١٨٧
﴿٢٥٩٥﴾ الصادق ﷺ: فَقَالَ لَهُمْ صَالِحُ ﷺ أَعْصَيْتُمْ رَبَّكُمْ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ إِنْ تُبْتُمْ قَبِلْتُ
تَوْبَتَكُمْ وَإِنْ لَمْ تَرْجِعُوا بَعَثْتُ إِلَيْكُمْ الْعَذَابَ فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ٣٨٥

﴿نتایج توبه﴾

می‌شناسی؟ نوح فرمود: ای هام، به‌سوی خیر بشتاب و آن را قبل از حسرت و پشیمانی عملی کن. در آنچه خداوند تبارک و تعالی بر من نازل فرموده است چنین یافتیم: بنده‌ای نیست که گناهی مرتکب شود - هر گناهی و به هر میزان - سپس توبه کند، مگر اینکه خداوند متعال توبه‌ی او را می‌پذیرد. پس همین الآن بلند شو غسل کن و خاضعانه برای خداوند به سجده بیفت. من آنچه را که نوح امر کرد انجام دادم. آن‌گاه منادی از آسمان ندا داد سرت را بالا بگیر، توبه‌ی تو مورد قبول واقع شده است. پس به شکرانه‌ی آن، یک سال در حال سجده بودم.

﴿۲۵۸۸﴾ توبه‌ی کسی که به‌سوی تو بازگردد، مورد قبول است.

﴿۲۵۸۹﴾ زنی نزد پیامبر ﷺ و عرض کرد: ای پیامبر خدا، زنی فرزند خود را کشته است، آیا امکان توبه هست؟ حضرت فرمود: قسم به خداوندی که جان محمد در دست اوست، اگر هفتاد پیامبر را کشته باشد و بعد از آن توبه کند و پشیمان شود و خدا بداند که او هرگز به آن گناه باز نمی‌گردد، خدا توبه‌ی او را قبول و او را عفو می‌کند. در توبه به وسعت میان مشرق و مغرب گشاده است و توبه‌کننده از گناه، مانند کسی است که هیچ گناهی ندارد.

﴿۲۵۹۰﴾ نزد امام صادق علیه السلام بودم که مردی درباره‌ی شراب‌خوار پرسید که آیا نمازش قبول است؟ آن حضرت فرمود: نماز شراب‌خوار تا چهل روز قبول نیست مگر اینکه توبه کند؛ آن مرد گفت: اگر در همان روز و ساعت بمیرد؟ فرمود: اگر به هوش باشد و توبه کند، توبه و نمازش قبول است ولی اگر هنوز مست باشد، توبه‌اش ارزشی ندارد.

﴿۲۵۹۱﴾ هر ربایی که مردم از روی عدم اطلاع از حکم خورده باشند و بعد از آن معلوم شود که توبه کرده‌اند، آن توبه از ایشان پذیرفته می‌شود.

﴿۲۵۹۲﴾ خدا را بسیار یاد کنید و با توبه و بازگشت و فروتنی و زاری، خود را در معرض دریافت پاداش او قرار دهید؛ که او توبه‌ی بندگانش را می‌پذیرد.

﴿۲۵۹۳﴾ خداوند، بردباری است که به مخلوقش مهلت می‌دهد و قبل از اتمام حجت، بر عذاب کردن او شتاب نمی‌کند، و گناهکار را در اولین گناه عقوبت نمی‌کند، بلکه توبه‌ی او را می‌پذیرد.

﴿۲۵۹۴﴾ خداوند تبارک و تعالی به صالح وحی کرد که قوم تو سرکشی کرده و از حدود تجاوز کرده‌اند و آن ماده شتری را که من به عنوان حجت و نشانه برای ایشان فرستاده بودم کشتند، با اینکه برای آن‌ها ضرری نداشت و بزرگ‌ترین سودها را به آن‌ها می‌رسانید؛ به آن‌ها بگو من عذاب خود را برای شما می‌فرستم و سه روز به آن‌ها مهلت می‌دهم و اگر در این سه روز توبه کردند و از سرکشی خود برگشتند، من توبه‌ی آن‌ها را می‌پذیرم و عذاب را از آن‌ها برمی‌گردانم و اگر توبه نکنند و برنگردند من در روز سوم عذابم را بر آن‌ها می‌فرستم.

﴿۲۵۹۵﴾ صالح علیه السلام به ایشان گفت: آیا پروردگارتان را نافرمانی می‌کنید؟ خداوند می‌فرماید: اگر توبه کنید، توبه‌ی شما مورد قبول واقع می‌شود. ولی اگر برنگردید، در روز سوم عذابی بر شما خواهیم فرستاد.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٥٩٦﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَرَهُ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ فَقَالَ لَهُ جَبْرَائِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ غَفَرَ لَكَ ذَنْبَكَ وَقَبِلَ تَوْبَتَكَ وَأَحْلَلَ لَكَ زَوْجَتَكَ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩١

﴿٢٥٩٧﴾ الباقر عليه السلام: فَلَمَّا طَلَعَ الْفَجْرُ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ فَعَلَ قَوْمٌ يُؤْنَسُ مَا أَمَرَهُمْ رُوْبَيْلُ بِهِ فَلَمَّا بَزَغَتِ الشَّمْسُ أَقْبَلَتْ رِيحٌ صَفْرَاءُ مُظْلِمَةٌ مُسْرِعَةٌ لَهَا صَرِيرٌ وَحَفِيفٌ وَهَدِيرٌ فَلَمَّا رَأَوْهَا عَجُّوا جَمِيعاً بِالصُّرَاخِ وَالْبُكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَى اللَّهِ، وَتَأْتُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ وَصَرُخَتْ الْأَطْفَالُ بِأَصْوَاتِهَا تَطْلُبُ أُمَّهَاتِهَا، وَعَجَّتْ سَخَالُ الْبَهَائِمِ تَطْلُبُ الثَّدْيَ وَعَجَّتِ الْأَنْعَامُ تَطْلُبُ الرِّعْيَ، فَلَمْ يَزَالُوا بِذَلِكَ وَيُؤْنَسُ وَتَنُوخًا يَسْمَعَانُ ضَجِيجَهُمْ (صَحِيحَتُهُمْ) وَصُرَاخَهُمْ وَيَدْعُوَانِ اللَّهَ عَلَيْهِمْ بِتَغْلِيظِ الْعَذَابِ عَلَيْهِمْ، وَرُوْبَيْلُ فِي مَوْضِعِهِ يَسْمَعُ صُرَاخَهُمْ وَعَجِيجَهُمْ وَيَرَى مَا نَزَلَ وَهُوَ يَدْعُو اللَّهَ بِكَشْفِ الْعَذَابِ عَنْهُمْ. فَلَمَّا أَنْ زَالَتِ الشَّمْسُ وَفُتِحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَسَكَنَ غَضَبُ الرَّبِّ تَعَالَى رَحِمَهُمُ الرَّحْمَنُ فَاسْتَجَابَ دُعَاءَهُمْ وَقَبِلَ تَوْبَتَهُمْ وَأَقَالَهُمْ عَثَرَتَهُمْ؛ تفسير العياشي ص: ٢ ص: ١٣٣

﴿٢٥٩٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: فَلَمَّا نَظَرُوا إِلَى مَا لَا قَبْلَ لَهُمْ مِنَ الْجُنُودِ تَأَبَّوْا وَتَضَرَّعُوا فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى شَعْبَانٍ أَنِّي قَبِلْتُ تَوْبَتَهُمْ لِصَلَاحِ آبَائِهِمْ؛ القصص للجزائري ص: ٣٩٢

﴿٢٥٩٩﴾ العسكري عليه السلام: قَالَ آدَمُ اللَّهُمَّ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالحَسَنِ وَالحُسَيْنِ وَ الطَّيِّبِينَ مِنْ آلِهِمْ لَمَّا تَفَضَّلْتَ بَقُولِ تَوْبَتِي وَغُفْرَانِ زَلَّتِي وَإِعَادَتِي مِنْ كَرَامَتِكَ إِلَيَّ مَرَّتَيْنِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ قَبِلْتُ تَوْبَتَكَ وَأَقْبَلْتُ بِرِضْوَانِي عَلَيْكَ وَصَرَفْتُ الْآلَاءِ وَنِعْمَائِي إِلَيْكَ وَأَعَدْتُكَ إِلَيَّ مَرَّتَيْنِ مِنْ كَرَامَاتِي وَوَفَّرْتُ نَصِيْبَكَ مِنْ رَحْمَاتِي فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١

﴿٢٦٠٠﴾ العسكري عليه السلام: قَالَ آدَمُ اللَّهُمَّ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالحَسَنِ وَالحُسَيْنِ وَ الطَّيِّبِينَ مِنْ آلِهِمْ لَمَّا تَفَضَّلْتَ بَقُولِ تَوْبَتِي؛ تأويل الآيات ص: ٥٠

﴿٢٦٠١﴾ العسكري عليه السلام: لَمَّا زَالَتِ الْخَطِيئَةُ مِنْ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَأُخْرِجَ مِنَ الْجَنَّةِ وَقَفَّهُ اللَّهُ لِلتَّوْبَةِ قَالَ يَا رَبِّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ عَمِلْتُ سُوءاً وَظَلَمْتُ نَفْسِي فَتُبَّ عَلَىَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ وَأَخْيَارِ أَصْحَابِهِ الْمُتَنَجِّينَ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى لَقَدْ قَبِلْتُ تَوْبَتَكَ وَآيَةُ ذَلِكَ أَنِّي أَنْقَيْتُ بَشَرَتَكَ فَقَدْ تَغَيَّرَتْ وَكَانَ ذَلِكَ ثَلَاثَةَ عَشَرَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فَصُمُّ هَذِهِ الثَّلَاثَةِ أَيَّامٍ الَّتِي تَسْتَقْبِلُكَ فِيهَا أَيَّامُ الْبَيْضِ يُنْقَى اللَّهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ بَعْضَ بَشَرَتِكَ فَصَامَهَا فَنَقَى فِي كُلِّ يَوْمٍ ثُلُثَ بَشَرَتِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٥١٥

﴿٢٦٠٢﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ أُعْطِيَ التَّوْبَةَ لَمْ يُحْرَمِ الْقَبُولَ مِنْهُ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ١٧٧

﴿ نتایج توبه ﴾

﴿ ۲۵۹۶ ﴾ امر کرد که هفت بار خانه‌ی خدا را طواف کند، آدم انجام داد. پس جبرئیل گفت: خداوند متعال تو را آمرزید و توبهات را پذیرفت و همسرت حوا بر تو حلال شد.

﴿ ۲۵۹۷ ﴾ وقتی طلوع فجر چهارشنبه نزدیک شد قوم یونس اعمالی را که روبیل به آن‌ها تعلیم داده بود انجام دادند، وقتی خورشید طلوع کرد، بادی زرد، ظلمانی و پرسرعت با صدایی مهیب و ترسناک آشکار شد، همگی با ناله و فریاد دست به تضرع برداشتند و به درگاه الهی توبه کردند و کودکان با ناله و فریاد، مادران خود را صدا زدند و بره‌های چهارپایان در طلب شیر مادران خود بانگ و فریاد برآوردند و همچنان به این تضرع ادامه دادند. در آن حال یونس علیه السلام و تنوخای عابد صدای ناله و فریاد آن‌ها را می‌شنیدند، اما برای شدیدتر شدن عذاب آن‌ها نفرین می‌کردند؛ ولی روبیل عالم با شنیدن صدای ناله و فریاد آن‌ها، برای برطرف شدن عذاب دست به دعا برداشته بود، وقتی خورشید به وسط آسمان رسید و درهای آسمان گشوده شد و غضب پروردگار آرام گرفت، خداوند دعای آن‌ها را پذیرفت و توبه‌ی آن‌ها را قبول کرد و از لغزششان درگذشت.

﴿ ۲۵۹۸ ﴾ وقتی متوجه ضعف خود و قدرت سپاه مقابل شدند، توبه کردند و تضرع نمودند، خداوند تعالی هم به شعیا علیه السلام وحی نمود: من به خاطر درستکاری و صلاح پدرانشان، توبه‌ی آن‌ها را پذیرفتم.

﴿ ۲۵۹۹ ﴾ در اینجا آدم گفت: خدایا، به آبروی محمد و خاندان پاکش، به آبروی محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و خاندان پاکشان، از تو می‌خواهم که با قبول کردن توبه‌ام، آمرزش لغزش‌هایم و بازگرداندنم به جایگاه و مرتبه‌ی ازدست‌رفته‌ام، به من لطف کنی. خداوند فرمود: توبهات را پذیرفتم و با رضایتم به تو رو می‌کنم و نعمت‌هایم را به سوی تو ارسال می‌کنم و از روی بزرگواری تو را به جایگاهت برمی‌گردانم، بهره‌ات را از رحمت‌هایم فراوان می‌کنم. پس این است فرمایش پروردگار عزیز و جلیل " پس آدم از خداوند کلماتی دریافت کرد و به او رو کرد که همانا او بسیار توبه‌پذیر و مهربان است ".

﴿ ۲۶۰۰ ﴾ آدم گفت: خدایا، به آبروی محمد و خاندان پاکش، به آبروی محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و خاندان پاکشان، می‌خواهم که با قبول کردن توبه‌ام و آمرزش لغزش‌هایم، به من لطف کنی.

﴿ ۲۶۰۱ ﴾ وقتی از آدم خطا سر زد و از بهشت اخراج شد، خداوند به او توفیق توبه داد، چنین گفت: " پروردگارا، خدایی جز تو نیست تو منزه‌ی و من ستایشگر تو، من بد کردم و به خودم ظلم کردم به حق محمد و خاندان پاک و یاران برگزیده‌اش توبه‌ام را بپذیر که تو بسیار توبه‌پذیر و مهربانی ". خداوند فرمود: توبهات را قبول کردم و نشانه‌ی آن این است که رنگ پوستت را پاک می‌کنم، زیرا رنگ پوست او تغییر کرده بود؛ آن روز سیزدهم ماه رمضان بود. خداوند فرمود: سه روز آینده را که ایام‌البیض است روزه بگیر، در هر روز مقداری از رنگ پوست تو پاک خواهد شد؛ خداوند در هر روز رنگ پوست او را به مقدار یک‌سوم بهبود بخشید.

﴿ ۲۶۰۲ ﴾ هر کس به توبه موفق شود از پذیرفته شدن محروم نمی‌شود.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٦٠٣﴾ الرسول ﷺ: مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بَسَنَةً قَبْلَ اللَّهِ تَوْبَتُهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ السَّنَةَ لَكَثِيرَةٌ مِنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرٍ قَبْلَ اللَّهِ تَوْبَتُهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الشَّهْرَ لَكَثِيرٌ مِنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِجُمُعَةٍ قَبْلَ اللَّهِ تَوْبَتُهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الْجُمُعَةَ لَكَثِيرٌ مِنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِيَوْمٍ قَبْلَ اللَّهِ تَوْبَتُهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ يَوْمًا لَكَثِيرٌ مِنْ تَابَ قَبْلَ أَنْ يُعَايِنَ قَبْلَ اللَّهِ تَوْبَتَهُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٤٠

﴿٢٦٠٤﴾ الرسول ﷺ: وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّهَا قَتَلَتْ سَبْعِينَ نَبِيًّا ثُمَّ تَابَتْ وَنَدِمَتْ وَ يَعْرِفُ اللَّهُ مِنْ قَلْبِهَا أَنَّهَا لَا تَرْجِعُ إِلَى الْمَعْصِيَةِ أَبَدًا لَقَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهَا وَعَفَا عَنْهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٢٦٠٥﴾ الصادق ﷺ: وَقَدْ جَعَلْتُ الْاسْتِغْفَارَ طَرِيقًا إِلَى قَبُولِ التَّوْبَةِ وَغُفْرَانِ الْآثَامِ فَهَذَا أَنَا أَقُولُ أَسْتَغْفِرُكَ وَ أَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ وَ يُكْرَرُ ذَلِكَ مِائَةً مَرَّةً؛ محاسبة النفس ص: ٢٦

﴿٢٦٠٦﴾ الباقر ﷺ: وَقَدْ خَفِيَ إِدْرِيسُ عَنَّا وَ لَا عِلْمَ لَنَا بِمَوْضِعِهِ وَ اللَّهُ أَرْحَمُ بَنِي مِنْهُ فَاجْمَعْ أَمْرُهُمْ عَلَى أَنْ يَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ وَ يَدْعُوهُ وَ يَفْزَعُوا إِلَيْهِ وَ يَسْأَلُوهُ أَنْ يُمَطِّرَ السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ وَ عَلَى مَا حَوَتْ قُرْبَتُهُمْ فَقَامُوا عَلَى الرَّمَادِ وَ لَبَسُوا الْمُسُوحَ وَ حَثَوْا عَلَى رُءُوسِهِمُ التُّرَابَ وَ رَجَعُوا إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ بِالتَّوْبَةِ وَ الْاسْتِغْفَارِ وَ الْبُكَاءِ وَ التَّضَرُّعِ إِلَيْهِ وَ أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِ يَا إِدْرِيسُ أَهْلُ قُرْبَتِكَ قَدْ عَجَّوْا إِلَى بِالتَّوْبَةِ وَ الْاسْتِغْفَارِ وَ الْبُكَاءِ وَ التَّضَرُّعِ وَ أَنَا اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ أَقْبِلُ التَّوْبَةَ وَ أَعْفُو عَنِ السَّيِّئَةِ وَ قَدْ رَحِمْتُهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ٢٧٤

﴿٢٦٠٧﴾ الصادق ﷺ: فَقَالَ لَهُمْ صَالِحُ ﷺ أَعْصَيْتُمْ رَبَّكُمْ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ إِنْ تُبْتُمْ قُبِلَتْ تَوْبَتُكُمْ وَ إِنْ لَمْ تَرْجِعُوا بَعَثْتُ إِلَيْكُمْ الْعَذَابَ فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ٣٨٥

١-١-٢-٥- قبول التَّوْبَةِ فِي أَسْمَاءِ اللَّهِ

١-١-٢-٥- قَابِلُ التَّوْبِ

﴿٢٦٠٨﴾ غَافِرُ الذَّنْبِ وَ قَابِلُ التَّوْبِ شَدِيدُ الْعِقَابِ ذِي الطُّوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَهِي الْمَصِيرُ؛ المؤمن (٣)

﴿٢٦٠٩﴾ يَا قَابِلُ التَّوْبِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ٢٧٧

١-١-٢-٥- قَابِلُ التَّوْبَةِ

﴿٢٦١٠﴾ السَّجَّادُ ﷺ: يَا قَابِلُ التَّوْبَةِ؛ مكارم الأخلاق ص: ٢٩٥

﴿٢٦١١﴾ قَابِلُ التَّوْبَةِ لِمَنْ تَابَ إِلَيْكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٨ ص: ٣٤٧

﴿٢٦١٢﴾ قَابِلُ التَّوْبَةِ مِنَ الْمُذْنِبِ الْمُتَنِيبِ وَ غَافِرُ الذَّنْبِ؛ مصباح الكفعمي ص: ٧٢٣

١-١-٢-٥- قَابِلُ التَّوْبَاتِ

﴿٢٦١٣﴾ الْعَسْكَرِيُّ ﷺ: الْقَابِلُ لِلتَّوْبَاتِ؛ تأويل الآيات ص: ٥٠

﴿٢٦١٤﴾ الصادق ﷺ: التَّوَابُ الْقَابِلُ التَّوْبَاتِ الرَّحِيمُ بِالتَّائِبِينَ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۶۰۳﴾ هر که یک سال پیش از مرگش توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: یک سال زیاد است، هر که یک ماه پیش از مرگش توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: یک ماه زیاد است، هر که یک هفته پیش از مرگش توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: یک روز زیاد است، هر که یک روز پیش از مرگش توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: یک ساعت زیاد است، هر که یک ساعت پیش از مرگش توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: یک ساعت زیاد است، هر که پیش از رسیدن جان به اینجا - اشاره به گلویش کرد - توبه کند خدا توبه‌اش را می‌پذیرد.

﴿۲۶۰۴﴾ قسم به خداوندی که جان محمد به دست اوست، اگر هفتاد پیامبر را کشته باشد، و بعد از آن توبه کند و پشیمان شود و خدا بداند که او هرگز به آن گناه باز نمی‌گردد، خدا توبه‌ی او را قبول و او را عفو می‌کند.

﴿۲۶۰۵﴾ تو طلب آمرزش را راهی به‌سوی قبول توبه و آمرزش گناهان قرار دادی؛ و من از تو آمرزش می‌طلبم و درخواست توبه دارم؛ و این جمله را صد بار تکرار می‌کرد.

﴿۲۶۰۶﴾ ادریس از دید ما مخفی شده و محل او را نمی‌دانیم ولی خداوند از او به ما مهربان‌تر است؛ بنابراین با هم اتفاق کردند که به درگاه خدا توبه کرده و او را بخوانند و به درگاهش انابه کنند و درخواست کنند که آسمان بر آن قریه و مردمش بیارد. پس بر خاکستر ایستاده و لباس سیاه پوشیده و خاک بر سرهای خود پاشیده و با توبه و استغفار و اشک و زاری به درگاه او نالیدند. خداوند تبارک و تعالی به ادریس وحی کرد که ای ادریس، همشهریان تو با توبه و استغفار و ناله و زاری به درگاه من نالیده‌اند و من خدای بخشنده و مهربانم، توبه را می‌پذیرم و گناه را می‌بخشم و به ایشان رحم کردم.

﴿۲۶۰۷﴾ صالح علیه السلام به ایشان گفت: آیا پروردگارتان را نافرمانی می‌کنید؟ خداوند می‌فرماید: اگر توبه کنید، توبه‌ی شما مورد قبول واقع می‌شود. ولی اگر برنگردید، در روز سوم عذابی بر شما خواهم فرستاد.

۱-۲-۱-۵- پذیرش توبه در نام‌های خدا

۱-۲-۱-۵-۱- پذیرنده‌ی توبه

﴿۲۶۰۸﴾ خداوندی که آمرزنده‌ی گناه، پذیرنده‌ی توبه، دارای مجازات سخت، و صاحب نعمت فراوان است هیچ معبودی جز او نیست و بازگشت (همه‌ی شما) تنها به سوی اوست.

﴿۲۶۰۹﴾ پذیرنده‌ی توبه بر کسی که توبه کند و به‌سوی تو بازگردد.

۱-۲-۱-۵-۲- پذیرنده‌ی توبه

﴿۲۶۱۰﴾ ای پذیرنده‌ی توبه.

﴿۲۶۱۱﴾ ای قبول‌کننده‌ی توبه‌از کسی که به درگاهت توبه کند.

﴿۲۶۱۲﴾ پذیرنده‌ی توبه‌از گناهکار بازگشت‌کننده

۱-۲-۱-۵-۳- پذیرنده‌ی توبه‌ها

﴿۲۶۱۳﴾ پذیرنده‌ی توبه‌ها.

﴿۲۶۱۴﴾ بسیار توبه‌کننده، پذیرنده‌ی توبه‌ها، مهربان نسبت به توبه‌کنندگان.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

- ﴿٢٦١٥﴾ الرسول ﷺ: يَا قَابِلَ التَّوْبَاتِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٣٨٤
 ٤-١-٢-١-١-٥- قَابِلُ تَوْبَةِ التَّوَّابِينَ
- ﴿٢٦١٦﴾ الحسين ﷺ: يَا قَابِلَ تَوْبَةِ التَّوَّابِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٢٧
 ٥-١-٢-١-١-٥- قَابِلُ التَّوْبَةِ الْمُذْنِبِينَ
- ﴿٢٦١٧﴾ السَّجَّاد ﷺ: يَا قَابِلَ التَّوْبَةِ أَقْبَلْنِي؛ الإقبال ص: ٢٤٣
 ٦-١-٢-١-١-٥- مَنْ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ
- ﴿٢٦١٨﴾ الرسول ﷺ: يَا مَنْ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٣٩٢
 ٧-١-٢-١-١-٥- مَنْ يَقْبَلُ عُذْرَ التَّائِبِينَ
- ﴿٢٦١٩﴾ الرسول ﷺ: يَا مَنْ يَقْبَلُ عُذْرَ التَّائِبِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٣٩٢
 ٢-١-٢-١-٥- مُرَادِفَاتُ قَبُولِ التَّوْبَةِ وَمُقَارِبَاتُهَا
- ١-٢-١-٢-١-٥- الإِجَابَةُ
- ﴿٢٦٢٠﴾ الرسول ﷺ: فَاسْتَجَابَ دُعَاءُهُمْ وَ قَبِلَ تَوْبَتَهُمْ؛ تفسير العياشي ص: ٢ ص: ١٣٣
- ﴿٢٦٢١﴾ لَا أَجِدُ... لِتَوْبَتِي قَابِلًا وَ... لَا لِدُعَائِي مُجِيبًا غَيْرَكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ٤٢٣
 ٢-١-٢-١-٥- التَّجَاوُزُ
- ﴿٢٦٢٢﴾ الصادق ﷺ: اللَّهُمَّ... تَجَاوَزْ عَنِ الزَّلَّةِ وَأَقْبِلْ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٢٧٨
- ﴿٢٦٢٣﴾ الصادق ﷺ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِي مَقَامِي هَذَا فِي أَوَّلِ مَنَاسِكِي أَنْ تَقْبَلَ تَوْبَتِي وَأَنْ تَجَاوَزَ عَنِّي خَطِيئَتِي؛ الكافي ج: ٤ ص: ٤٠١
- ٣-١-٢-١-٥- الرَّحْمَةُ
- ﴿٢٦٢٤﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ التوبة (١٠٤)
- ﴿٢٦٢٥﴾ العسكري ﷺ: إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ التَّوَّابُ الْقَابِلُ لِلتَّوْبَاتِ الرَّحِيمُ بِالتَّائِبِينَ... فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ قَبِلْتُ تَوْبَتَكَ... وَفَرْتُ نَصِيْبَكَ مِنْ رَحْمَاتِي؛ تأويل الآيات ص: ٥٠
- ﴿٢٦٢٦﴾ السَّجَّاد ﷺ: وَأَقْبَلْ تَوْبَتِي... إِنَّكَ أَنْتَ الرَّحِيمُ لِلْخَاطِئِينَ الْمُتَنِيْبِينَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤
 ٤-١-٢-١-٥- الرِّضَا
- ﴿٢٦٢٧﴾ السَّجَّاد ﷺ: اللَّهُمَّ إِنَّا نَتُوبُ إِلَيْكَ... فَتَقْبَلْهَا مِنَّا، وَارْضَ عَنَّا؛ الصحيفة ص: ٢٠٢
- ﴿٢٦٢٨﴾ الصادق ﷺ: أَنَا أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنَ الذُّنُوبِ وَالْآثَامِ فَإِنْ قَبِلْتَ تَوْبَتِي وَرَضِيتَ عَنِّي وَإِلَّا فَاسْأَلْكَ أَنْ تَعْفُو عَنِّي فَقَدْ يَعْفُو الْمَوْلَى عَنْ عَبْدِهِ وَهُوَ غَيْرُ رَاضٍ عَنْهُ؛ محاسبة النفس ص: ٢٦

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۶۱۵﴾ ای قبول کننده‌ی توبه‌ها

۴-۱-۲-۱-۵- پذیرنده‌ی توبه‌ی توبه‌کنندگان

﴿۲۶۱۶﴾ ای پذیرنده‌ی توبه‌ی بسیار توبه‌کنندگان.

۵-۱-۲-۱-۵- پذیرنده‌ی توبه‌ی گناهکاران

﴿۲۶۱۷﴾ ای پذیرنده‌ی توبه‌ی گناهکاران.

۶-۱-۲-۱-۵- کسی که توبه را می‌پذیرد

﴿۲۶۱۸﴾ ای کسی که توبه را از بندگان قبول می‌کند.

۷-۱-۲-۱-۵- کسی که پوزش توبه‌کنندگان را می‌پذیرد

﴿۲۶۱۹﴾ ای کسی که عذر توبه‌کنندگان را قبول می‌کند.

۲-۱-۲-۱-۵- مترادفات و کلماتی با معنای نزدیک به پذیرش توبه

۱-۲-۱-۲-۵- اجابت

﴿۲۶۲۰﴾ خداوند دعای آن‌ها را پذیرفت و توبه‌ی آن‌ها را قبول کرد.

﴿۲۶۲۱﴾ برای توبه‌ام پذیرنده‌ای جز تو و بر دعایم اجابت کننده‌ای غیر از تو نیافتم

۲-۱-۲-۱-۵- گذشت

﴿۲۶۲۲﴾ خدایا... از خطاهایم درگذر، و توبه‌ام را بپذیر.

﴿۲۶۲۳﴾ پروردگارا، در این موقعیت و در آغاز مناسکم از تو می‌خواهم که توبه‌ام را بپذیری و از

خطاهایم بگذری و گناهانم را بریزی.

۳-۱-۲-۱-۵- رحمت

﴿۲۶۲۴﴾ آیا نمی‌دانستند که فقط خداوند توبه را از بندگان می‌پذیرد، و صدقات را می‌گیرد، و

خداوند توبه‌پذیر و مهربان است؟

﴿۲۶۲۵﴾ او توبه‌پذیری مهربان است... پذیرنده‌ی توبه‌ها، مهربان با توبه‌کنندگان؛ پس خداوند

عزیز و جلیل فرمود: و بهره‌ات را از رحمت‌هایم فراوان خواهم داد.

﴿۲۶۲۶﴾ توبه‌ی مرا بپذیر... تو با خطاکاران بازگشت کننده، مهربانی.

۴-۱-۲-۱-۵- رضایت

﴿۲۶۲۷﴾ خدایا، ما به‌سوی تو، توبه می‌کنیم... آن را از ما قبول کن و از ما راضی شو.

﴿۲۶۲۸﴾ من از گناهان صغیره و کبیره‌ای که مرتکب شده‌ام به‌سوی تو باز می‌گردم که توبه‌ام را

بپذیری و از من راضی شوی، و اگر چنین نکنی از تو طلب عفو و بخشش می‌کنم و یقین دارم

که گاهی ارباب با اینکه از بنده‌اش راضی نیست، او را می‌بخشد؛ و تو خود استغفار و طلب

آمزش را راهی برای قبول توبه و آمزش گناهان قرار داده‌ای.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٦٢٩﴾ العسكرى عليه السلام: فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ قَبِلْتُ تَوْبَتَكَ وَأَقْبَلْتُ بِرِضْوَانِي عَلَيْكَ وَصَرَفْتُ
آلَائِي وَنَعَمَائِي إِلَيْكَ؛ تَأْوِيلُ الْآيَاتِ ص: ٥٠
٥-١-٢-١-٢-٥- السَّتْرُ

﴿٢٦٣٠﴾ لَا أَجِدُ... لِتَوْبَتِي قَابِلًا وَ... لَا لِعَوْرَتِي سَاتِرًا؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ٤٢٣

٥-١-٢-١-٢-٦- صَرَفُ الْآلَاءِ إِلَيْهِ

﴿٢٦٣١﴾ العسكرى عليه السلام: فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ قَبِلْتُ تَوْبَتَكَ وَأَقْبَلْتُ بِرِضْوَانِي عَلَيْكَ وَصَرَفْتُ
آلَائِي وَنَعَمَائِي إِلَيْكَ؛ تَأْوِيلُ الْآيَاتِ ص: ٥٠
٥-١-٢-١-٢-٧- الْعَفْوُ

﴿٢٦٣٢﴾ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ؛ الشورى (٢٥)

﴿٢٦٣٣﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٢٥٦

﴿٢٦٣٤﴾ الْحِجَّةُ لِلْبَلَدِ رَحْمَةً: يَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ وَالْعَفْوَ عَمَّا فِي رِقَبَتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣٩٣

﴿٢٦٣٥﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: اللَّهُ أَكْبَرُ... يَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَ... يَعْفُو بَعْدَ الْقُدْرَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص:

١٥٨

﴿٢٦٣٦﴾ إِنَّكَ تَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِكَ وَتَعْفُو عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣٨٢

﴿٢٦٣٧﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: أَنَا اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ أَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَأَغْفُو عَنِ السَّيِّئَةِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص:

٢٧٤

﴿٢٦٣٨﴾ الرَّسُولُ صلى الله عليه وآله: بِاسْمِكَ الَّذِي بِهِ تَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِكَ وَتَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ؛ البلد الأمين ص:

٤٢٦

﴿٢٦٣٩﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: تَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَتَعْفُو عَنِ الذُّنُوبِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٥٨٣

﴿٢٦٤٠﴾ الْكَاضِمُ عليه السلام: إِنَّكَ تَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِكَ وَتَعْفُو عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ؛ مصباح المتعبد ص: ٧٩٨

﴿٢٦٤١﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ وَتُوبُوا إِلَيْهِ فَإِنَّهُ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَةِ؛ الكافي ج: ٨

ص: ١٦

﴿٢٦٤٢﴾ الرَّسُولُ صلى الله عليه وآله: أَنِّي أَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَأَغْفُو عَنِ الذَّنْبِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٣١٤

﴿٢٦٤٣﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٤

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۶۲۹﴾ خدای عزیز و جلیل فرمود: توبهات را قبول و با رضایت و خشنودی به تو روی کردم.

۵-۱-۲-۱-۲-۵ پوشش

﴿۲۶۳۰﴾ بر توبه‌ام پذیرنده‌ای جز تو و بر زشتی‌هایم پوشاننده‌ای غیر از تو نیافتم.

۵-۱-۲-۱-۲-۶ برگرداندن نعمت‌ها به سوی او

﴿۲۶۳۱﴾ خدای عزیز و جلیل فرمود: توبهات را قبول و با رضایت و خشنودی به تو روی کردم و نعمت‌هایم را به‌سوی تو سوق دادم.

۵-۱-۲-۱-۲-۷ عفو

﴿۲۶۳۲﴾ او کسی است که توبه را از بندگان می‌پذیرد و بدیها را می‌بخشد، و آنچه را انجام می‌دهید می‌داند.

﴿۲۶۳۳﴾ خدای عزیز و جلیل توبه را می‌پذیرد و بدی‌ها را می‌بخشد.

﴿۲۶۳۴﴾ از تو توبه می‌خواهد... و بخشیدن آنچه در گریبان اوست.

﴿۲۶۳۵﴾ خداوند بزرگ است، بزرگ‌ترین و نیز برتری‌جو، توبه را قبول می‌کند... و با دارا بودن قدرت بر کفر و انتقام، عفو می‌کند.

﴿۲۶۳۶﴾ تو توبه‌ی بندگان را می‌پذیری، و بدی‌هایشان را عفو می‌کنی.

﴿۲۶۳۷﴾ من خدای رحمان و رحیمم، توبه را می‌پذیرم و گناه را می‌بخشم.

﴿۲۶۳۸﴾ قسم به آن نامت که به برکت آن، توبه را از بندگان خود قبول می‌کنی و از گناهان در می‌گذری.

﴿۲۶۳۹﴾ توبه را می‌پذیری و از گناهان در می‌گذری.

﴿۲۶۴۰﴾ تو توبه‌ی بندگان را می‌پذیری، و بدی‌هایشان را عفو می‌کنی.

﴿۲۶۴۱﴾ از خدا آمرزش بخواهید و به او بازگردید زیرا اوست که توبه را می‌پذیرد و از گناه در می‌گذرد.

﴿۲۶۴۲﴾ من توبه‌ی آنان را می‌پذیرم و از گناهان آنان در می‌گذرم.

﴿۲۶۴۳﴾ خدای عزیز و جلیل توبه را می‌پذیرد و بدی‌ها را می‌بخشد.

۵-۱-۲-۱-۲-۸ عافیت (به گمان مقصر)

﴿۲۶۴۴﴾ هنگامی که عافیت یابد، گمان می‌برد که توبه کرده است.

۵-۱-۲-۱-۲-۹ بازگشت به جایگاه خود

﴿۲۶۴۵﴾ خدای عزیز و جلیل فرمود: توبهات را پذیرفتم و... از روی کرامتم تو را به جایگاهت باز گرداندم.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

٨-٢-١-٢-٥- العافية (على ظنِّ الْمُقَصِّرِ)

﴿٢٦٤٤﴾ أمير المؤمنين (عليه السلام): إِذَا غُفِيَ ظَنُّ أَنَّهُ قَدْ تَابَ؛ بِحَارِ الْأَنْوَارِ ج: ٧٤ ص: ٤١٢

٩-٢-١-٢-٥- الإعادة إلى مَرَّتَبَتِهِ

﴿٢٦٤٥﴾ العسكري (عليه السلام): قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ قَبِلْتُ تَوْبَتَكَ وَ... أَعَدْتُكَ إِلَى مَرَّتَبَتِكَ مِنْ كَرَامَاتِي؛ بِحَارِ الْأَنْوَارِ

ج: ١١ ص: ١٩١

١٠-٢-١-٢-٥- المَغْفِرَةُ

﴿٢٦٤٦﴾ غَافِرُ الذَّنْبِ وَ قَابِلُ التَّوْبِ شَدِيدُ الْعِقَابِ ذِي الطُّوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَهُ الْمَصِيرِ؛ الْمُؤْمِنِ (٣)

﴿٢٦٤٧﴾ الصَّادِق (عليه السلام): وَ قَدْ جَعَلْتُ السَّيِّئَاتِ طَرِيقاً إِلَى قَبُولِ التَّوْبَةِ وَ غُفْرَانِ الْآثَامِ؛ مُحَاسِبَةُ النَّفْسِ ص:

٢٦

﴿٢٦٤٨﴾ إِنَّكَ تَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِكَ... وَ تَغْفِرُ الزَّلَّاتِ؛ بِحَارِ الْأَنْوَارِ ج: ٩٥ ص: ٣٨٢

﴿٢٦٤٩﴾ أمير المؤمنين (عليه السلام): تَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَ تَغْفِرُ الذُّنُوبَ؛ مُسْتَدْرِكُ الْوَسَائِلِ ج: ٥ ص: ٨٢

﴿٢٦٥٠﴾ الْبَاقِر (عليه السلام): إِذَا كَانَ آخِرُ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ نَادَوْهُمْ أَنْبَشِرُوا عِبَادَ اللَّهِ فَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَكُمْ

ذُنُوبَكُمْ وَ قَبِلَ تَوْبَتَكُمْ فَأَنْظَرُوا كَيْفَ تَكُونُونَ فِيمَا تَسْتَأْنِفُونَ؛ وَسَائِلُ الشَّيْعَةِ ج: ١٠ ص: ٢٤٥

﴿٢٦٥١﴾ الرَّسُول (صلى الله عليه وآله): خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) يَوْمَ الْأَحَدِ فِي شَهْرِ ذِي الْقَعْدَةِ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ كَانَ

مِنْكُمْ يُرِيدُ التَّوْبَةَ قُلْنَا كُلُّنَا نُرِيدُ التَّوْبَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ (صلى الله عليه وآله) اغْتَسِلُوا وَ تَوَضَّئُوا وَ صَلُّوا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ

وَ اقْرَأُوا فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ الْمُعَوِّذَتَيْنِ مَرَّةً ثُمَّ اسْتَغْفِرُوا

سَبْعِينَ مَرَّةً ثُمَّ اخْتَمُوا بِمَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ثُمَّ قُولُوا يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ

ذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ ثُمَّ قَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ مِنْ أُمَّتِي فَعَلَ هَذَا إِلَّا

نُودِيَ مِنَ السَّمَاءِ يَا عَبْدَ اللَّهِ اسْتَأْنِفِ الْعَمَلَ فَإِنَّكَ مَقْبُولُ التَّوْبَةِ مَغْفُورُ الذَّنْبِ؛ مُسْتَدْرِكُ الْوَسَائِلِ ج: ٦

ص: ٣٩٦

﴿٢٦٥٢﴾ الرضا (عليه السلام): إِنَّ اللَّهَ قَدْ قَبِلَ تَوْبَتَكَ وَ غَفَرَ خَطِيئَتَكَ؛ بِحَارِ الْأَنْوَارِ ج: ٤٥ ص: ٤٠٢

﴿٢٦٥٣﴾ العسكري (عليه السلام): اللَّهُمَّ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ وَ فَاطِمَةَ وَ الْحَسَنِ وَ

الْحُسَيْنِ وَ الطَّيِّبِينَ مِنْ آلِهِمْ لَمَّا تَفَضَّلْتَ بِقَبُولِ تَوْبَتِي وَ غُفْرَانِ زَلَّتِي؛ بِحَارِ الْأَنْوَارِ ج: ١١ ص: ١٩١

﴿٢٦٥٤﴾ الصَّادِق (عليه السلام): فَعَلَّ أَدَمُ (عليه السلام) فَقَالَ لَهُ جِبْرِئِيلُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ غَفَرَ ذَنْبَكَ وَ قَبِلَ

تَوْبَتَكَ؛ الْكَافِي ج: ٤ ص: ١٩٠

﴿٢٦٥٥﴾ العسكري (عليه السلام): فَقَالَ آدَمُ يَا رَبِّ وَ إِلَهِي فَقَدْ بَلَغَ عِنْدَكَ مِنْ مَحَلِّهِمْ أَنَّكَ بِالتَّوَسُّلِ بِهِمْ تَقْبَلُ

تَوْبَتِي وَ تَغْفِرُ خَطِيئَتِي؛ بِحَارِ الْأَنْوَارِ ج: ١١ ص: ١٩١

﴿٢٦٥٦﴾ السَّجَّاد (عليه السلام): فَكُنْ... غَافِرَ زَلَّتِي وَ قَابِلَ تَوْبَتِي؛ بِحَارِ الْأَنْوَارِ ج: ٩١ ص: ١٤٧

﴿٢٦٥٧﴾ العسكري (عليه السلام): اللَّهُمَّ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ وَ فَاطِمَةَ وَ الْحَسَنِ وَ

الْحُسَيْنِ وَ الطَّيِّبِينَ مِنْ آلِهِمْ لَمَّا تَفَضَّلْتَ بِقَبُولِ تَوْبَتِي وَ غُفْرَانِ زَلَّتِي؛ بِحَارِ الْأَنْوَارِ ج: ١١ ص: ١٩١

﴿نتایج توبه﴾

۱۰-۲-۱-۲-۱-۵-آمزش

﴿۲۶۴۶﴾ خداوندی که آمرزنده‌ی گناه، پذیرنده‌ی توبه، دارای مجازات سخت، و صاحب نعمت

فراوان است هیچ معبودی جز او نیست و بازگشت (همه‌ی شما) تنها به سوی اوست.

﴿۲۶۴۷﴾ تو طلب آمرزش را راهی به سوی قبول توبه و آمرزش گناهان قرار دادی.

﴿۲۶۴۸﴾ تو بر گنهکاران آمرزنده، و بر خطاکاران توبه‌کننده، مهربانی.

﴿۲۶۴۹﴾ توبه را می‌پذیری و از گناهان درمی‌گذری.

﴿۲۶۵۰﴾ شب آخر ماه رمضان به آن‌ها ندا می‌کنند: مژده‌ای بندگان خدا که خدا گناهان شما را

آمرزید و توبه‌ی شما را پذیرفت، مراقب باشید که در آینده چه خواهید کرد.

﴿۲۶۵۱﴾ رسول خدا ﷺ در یکشنبه‌ای از ماه ذی‌القعدة از منزل خارج شدند و فرمودند: ای

مردم، کسی از شما هست که بخواهد توبه کند؟ گفتیم: ای رسول خدا، همگی ما خواهان

توبه‌ایم. سپس رسول خدا ﷺ فرمود: غسل کنید و وضو بگیرید و چهار رکعت نماز به جا آورید

و در هر رکعت یک بار سوره‌ی حمد و سه بار سوره‌ی توحید و یک بار معوذتین - سوره‌ی فلق و

ناس - را بخوانید، سپس هفتاد بار استغفار کنید و با " لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ " نماز

را به پایان برسانید. سپس بگویید: " يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ ذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ

الْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ "، " ای عزیز، ای آمرزنده‌ی گناهان، گناهان من و تمامی

مردان و زنان مؤمن را ببخش، زیرا کسی جز تو گناهان را نمی‌آمرزد ". سپس فرمود کسی از

امتم نیست که این کار را انجام دهد مگر اینکه از آسمان ندا خواهد آمد: ای بنده‌ی خدا، عمل را

از نو آغاز کن زیرا توبهات نزد خداوند پذیرفته و گناهانت آمرزیده شده است.

﴿۲۶۵۲﴾ خدا توبه‌ی تو را پذیرفت و گناه تو را آمرزید.

﴿۲۶۵۳﴾ آدم گفت: خدایا، به آبروی محمد و خاندان پاکش، به آبروی محمد و علی و فاطمه و

حسن و حسین و خاندان پاکش، می‌خواهم که با قبول کردن توبه‌ام و آمرزش لغزش‌هایم به من

لطف کنی.

﴿۲۶۵۴﴾ آدم اعمال و مناسک را انجام داد؛ پس از آن جبرئیل به او گفت: خداوند گناهت را

آمرزید و توبهات را پذیرفت.

﴿۲۶۵۵﴾ آدم گفت: پروردگارا، خدایا، فهمیدم که به اعتبار ایشان و با توسل به ایشان توبه‌ام را

قبول می‌کنی و خطایم را می‌بخشی.

﴿۲۶۵۶﴾ خدایا، آمرزنده‌ی لغزش و قبول‌کننده‌ی توبه‌ام باش.

﴿۲۶۵۷﴾ آدم گفت: خدایا، به آبروی محمد و خاندان پاکش، به آبروی محمد و علی و فاطمه و

حسن و حسین و خاندان پاکشان، می‌خواهم که با قبول کردن توبه‌ام و آمرزش لغزش‌هایم، به من

لطف کنی.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٦٥٨﴾ العسكري عليه السلام: فَقَالَ آدَمُ يَا رَبِّ وَإِلَهِي فَقَدْ بَلَغَ عِنْدَكَ مِنْ مَحَلِّهِمْ أَنْكَ بِالتَّوَسُّلِ بِهِمْ تَقْبَلُ تَوْبَتِي وَتَغْفِرُ خَطِيئَتِي؛ تَأْوِيلُ الْآيَاتِ ص: ٥٠

﴿٢٦٥٩﴾ لَا أَجِدُ لِدُنُوبِي غَافِرًا وَلَا لِتَوْبَتِي قَابِلًا... غَيْرَكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ٤٢٣

١١-٢-١-٢-٥- الإقالة

﴿٢٦٦٠﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا مُتَكَبِّرًا وَإِلَهًا عَزِيزًا مُتَعَزِّزًا وَرَحِيمًا عَظُوفًا مُتَحَنِّنًا يَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَيُقِيلُ الْعَثْرَةَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٥٨

﴿٢٦٦١﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ سُؤَالَ مَنْ... عَظَفَ وَتَبَتَّلَ إِلَى مُقِيلِ عَثْرَتِهِ وَ قَابِلِ تَوْبَتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ١٠٢

﴿٢٦٦٢﴾ السَّجَّاد عليه السلام: فَكُنْ... مُقِيلَ عَثْرَتِي... وَقَابِلَ تَوْبَتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٤٧

﴿٢٦٦٣﴾ لَا أَجِدُ... لِتَوْبَتِي قَابِلًا... وَلَا لِعَثْرَتِي مُقِيلًا... غَيْرَكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ٤٢٣

﴿٢٦٦٤﴾ الرَّسُولُ عليه السلام: قَبْلَ تَوْبَتِهِمْ وَأَقَالَهُمْ عَثْرَتَهُمْ؛ تفسير العياشي ص: ٢ ص: ١٣٣

١٢-٢-١-٢-٥- وَضَعَ الْأَوْزَارَ

﴿٢٦٦٥﴾ الصَّادِق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ... أَنْ تَقْبَلَ تَوْبَتِي وَأَنْ... تَضَعَ عَنِّي وَزْرِي؛ الكافي ج: ٤ ص: ٤٠١

٣-١-٥- باب ٣

١-٣-٥- الْأُخُوَّةُ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ

﴿٢٦٦٦﴾ (المشركون) فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَنُفُصْلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ؛ التوبة (١١)

٢-٣-٥- جَوَازُ الشَّهَادَةِ

﴿٢٦٦٧﴾ الصَّادِق عليه السلام: الْقَاضِفُ إِذَا تَابَ وَكَانَ عَدُوًّا جَازَتْ شَهَادَتُهُ وَقَدْ قَالَ اللَّهُ جَلَّ وَعَزَّ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ وَلَا وَجْهَ لِرَدِّ شَهَادَةِ مَنْ أَحَبَّهُ اللَّهُ وَكَانَ عَدُوًّا وَقَدْ اسْتَشْنَى اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فِي ذِكْرِ رَدِّ شَهَادَةِ الْقَاضِفِ مَنْ تَابَ فَقَالَ وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا ثُمَّ اسْتَشْنَى فَقَالَ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٧ ص: ٤٣٥

﴿٢٦٦٨﴾ الصَّادِق عليه السلام: الْقَاضِفُ يُجْلَدُ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُ لَهُ شَهَادَةٌ أَبَدًا إِلَّا بَعْدَ التَّوْبَةِ أَوْ يُكَذِّبَ نَفْسَهُ؛ وسائل الشيعة ج: ٢٨ ص: ١٧٧

﴿٢٦٦٩﴾ الصَّادِق عليه السلام: أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام شَهِدَ عِنْدَهُ رَجُلٌ وَقَدْ قُطِعَتْ يَدُهُ وَرَجُلُهُ نَهَارَةً فَأَجَازَ شَهَادَتَهُ وَقَدْ تَابَ وَغُرِفَتْ تَوْبَتُهُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٥ ص: ٣١

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۶۵۸﴾ آدم گفت: پروردگارا، خدایا، فهمیدم که به اعتبار ایشان و با توسل به ایشان توبه‌ام را قبول می‌کنی و خطایم را می‌بخشی
﴿۲۶۵۹﴾ خدایا، برای گناهانم آمرزنده‌ای و برای توبه‌ام پذیرنده‌ای جز تو نمی‌یابم.

۱۱-۲-۱-۲-۵- گذشت

﴿۲۶۶۰﴾ خداوند بزرگ است، بزرگ‌ترین و نیز برتری‌جو، عزیز است و عزت‌طلب، بخشنده و مهربان و دلسوز، توبه را قبول می‌کند و از لغزش‌ها در می‌گذرد.
﴿۲۶۶۱﴾ خداوند، از تو درخواست می‌کنم همچون درخواست کسی که رو به جانب تو کرده و به‌سوی درگذرنده از لغزش و پذیرنده‌ی توبه‌اش زاری می‌کند.
﴿۲۶۶۲﴾ خدایا، درگذرنده‌ی از لغزش‌هایم و قبول‌کننده‌ی توبه‌ام باش
﴿۲۶۶۳﴾ خدایا، برای گناهانم آمرزنده‌ای و برای توبه‌ام پذیرنده‌ای جز تو نمی‌یابم.
﴿۲۶۶۴﴾ توبه‌شان را قبول کرد و از لغزششان درگذشت.

۱۲-۲-۱-۲-۵- برداشته‌شدن گناهان

﴿۲۶۶۵﴾ پروردگارا، از تو می‌خواهم... که توبه‌ام را بپذیری و گناهم را بریزی.

۳-۱-۵- گروه ۳

۱-۳-۵- برادری با مؤمنین

﴿۲۶۶۶﴾ (مشرکان) اگر توبه کنند، نماز را برپا دارند، و زکات را بپردازند، برادر دینی شما هستند و ما آیات خود را برای گروهی که می‌دانند (و می‌اندیشند)، شرح می‌دهیم.

۲-۳-۵- پذیرش شهادت

﴿۲۶۶۷﴾ تهمت‌زننده چنانچه توبه کند و عادل باشد، شهادتش پذیرفته است. خدای عزیز و جلیل فرمود: "خداوند توبه‌کاران و نیز پاکان را دوست دارد"، و هیچ توجیهی برای نپذیرفتن شهادت آن‌که عادل است و خدا دوستش دارد وارد نیست. خداوند عدم پذیرش شهادت تهمت‌زننده را با توبه استثنا کرده است. یعنی هرچند فرموده است: "هرگز شهادتشان را قبول نکنید" ولی بلافاصله استثنا زده و فرموده است: "به‌جز آنان که توبه کنند".

﴿۲۶۶۸﴾ تهمت‌زننده هشتاد تازیانه می‌خورد و هرگز شهادتش پذیرفته نمی‌شود مگر آنکه توبه کند و به دروغش اقرار کند.

﴿۲۶۶۹﴾ مردی که قبلاً در جرمی دست و پای او را قطع کرده بودند، در حضور امیرالمؤمنین شهادت داد، و حضرت شهادت او را پذیرفت چون قبلاً توبه کرده و توبه‌اش علنی شده بود.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٦٧٠﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ رَجُلًا قَطَعَ فِي قَطْعِ الطَّرِيقِ فَشَهِدَ عِنْدَ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ شَهَادَةً فَسَأَلَ عَنْهُ قَوْمُهُ فَقَالُوا فِيهِ خَيْرًا فَأَجَارَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ شَهَادَتَهُ حِينَ تَابَ وَ عَلِمَتْ مِنْهُ التَّوْبَةُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٧ ص: ٢٣٦

﴿٢٦٧١﴾ الباقر عليه السلام: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنِ الرَّجُلِ يَقْذِفُ الرَّجُلَ فَيُجْلِدُ حَدًّا ثُمَّ يَتُوبُ وَ لَا يُعْلَمُ مِنْهُ إِلَّا خَيْرًا أَوْ تَجُوزُ شَهَادَتُهُ قَالَ نَعَمْ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٣٩٧

﴿٢٦٧٢﴾ الباقر عليه السلام: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنِ الْقَاذِفِ بَعْدَ مَا يُقَامُ عَلَيْهِ الْحَدُّ مَا تَوْبَتُهُ قَالَ يُكَذِّبُ نَفْسَهُ قُلْتُ أَوْ رَأَيْتُ إِنْ أَكْذَبَ نَفْسَهُ وَ تَابَ أَوْ تَقَبَّلُ شَهَادَتَهُ قَالَ نَعَمْ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٣٩٧

﴿٢٦٧٣﴾ الصادق عليه السلام: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنِ الْمُخْذُودِ إِنْ تَابَ تَقَبَّلُ شَهَادَتَهُ فَقَالَ إِذَا تَابَ وَ تَوْبَتُهُ أَنْ يَرْجِعَ مِمَّا قَالَ وَ يُكَذِّبَ نَفْسَهُ عِنْدَ الْإِمَامِ وَ عِنْدَ الْمُسْلِمِينَ فَإِذَا فَعَلَ فَإِنَّ عَلَيَّ الْإِمَامَ أَنْ يَقْبَلَ شَهَادَتَهُ بَعْدَ ذَلِكَ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٣٩٧

﴿٢٦٧٤﴾ شُهُودُ الزُّورِ يُجْلَدُونَ حَدًّا لَيْسَ لَهُ وَقْتُ ذَلِكَ إِلَى الْإِمَامِ وَ يُطَافُ بِهِمْ حَتَّى يُعْرِفُوا فَلَا يَعُودُوا قُلْتُ لَهُ فَإِنْ تَابُوا وَ أَصْلَحُوا تَقَبَّلُ شَهَادَتَهُمْ بَعْدُ قَالَ إِذَا تَابُوا تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَ قَبِلَتْ شَهَادَتُهُمْ بَعْدُ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٤٣

﴿٢٦٧٥﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: لَيْسَ يُصِيبُ أَحَدًا حَدًّا فَيُقَامُ عَلَيْهِ ثُمَّ يَتُوبُ إِلَّا جَازَتْ شَهَادَتُهُ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٣٩٧

﴿٢٦٧٦﴾ الصادق عليه السلام: الْقَاذِفُ إِذَا تَابَ وَ كَانَ عَدْلًا جَازَتْ شَهَادَتُهُ وَقَدْ قَالَ اللَّهُ جَلَّ وَ عَزَّ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَ يُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ وَ لَا وَجْهَ لِرَدِّ شَهَادَةِ مَنْ أَحَبَّهُ اللَّهُ وَ كَانَ عَدْلًا وَ قَدْ اسْتَشْنَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي ذِكْرِ رَدِّ شَهَادَةِ الْقَاذِفِ مَنْ تَابَ فَقَالَ وَ لَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا ثُمَّ اسْتَشْنَى فَقَالَ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٧ ص: ٤٣٥

٣-١-٥- الحِلْيَةُ

٣-١-٣-٥- حِلْيَةُ الْمَالِ

﴿٢٦٧٧﴾ إِنْ رَجُلًا ارْتَبَى دَهْرًا مِنْ الدَّهْرِ فَخَرَجَ قَاصِدًا أَبَا جَعْفَرٍ الْجَوَادِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ لَهُ مَخْرَجَكَ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ يَقُولُ اللَّهُ فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَ الْمَوْعِظَةُ هِيَ التَّوْبَةُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٨ ص: ١٣١

٢-٣-١-٥- لَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ

﴿٢٦٧٨﴾ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَ لَا تُظْلَمُونَ؛ البقرة (٢٧٩)

٣-٣-١-٥- حِلْيَةُ الزَّوْجِ

﴿ نتایج توبه ﴾

﴿ ۲۶۷۰ ﴾ فردی که به علت راهزنی دستش قطع شده بود نزد علی علیه السلام شهادت داد، از اطرافیان در مورد عدالت او سؤال شد، گفتند: خوب است. علی علیه السلام نیز پس از آنکه مشخص شد توبه کرده، شهادتش را جایز دانست و پذیرفت.

﴿ ۲۶۷۱ ﴾ از امام صادق علیه السلام پرسیدم: اگر مردی دیگری را مورد نسبت ناروا قرار دهد و شلاق بخورد و توبه کند و بعد از آن جز خیر از او دیده نشود، آیا شهادتش مورد قبول است؟ فرمود: آری.

﴿ ۲۶۷۲ ﴾ از امام صادق علیه السلام درباره‌ی توبه‌ی کسی که نسبت زنا و ناروا به دیگری داده و حد بر او انجام شده پرسیدم، فرمودند: به دروغش اعتراف کند، گفتیم: اگر دیدیم به دروغش اعتراف کرد و توبه کرده است آیا شهادتش پذیرفته می‌شود، فرمودند؟ آری.

﴿ ۲۶۷۳ ﴾ از امام صادق علیه السلام درباره‌ی توبه‌ی کسی که نسبت زنا و ناروا به دیگری داده و حد بر او انجام شده پرسیدم، فرمودند: به دروغش اعتراف کند، گفتیم: اگر دیدیم به دروغش اعتراف کرد و توبه کرده است آیا شهادتش پذیرفته می‌شود، فرمودند؟ آری.

﴿ ۲۶۷۴ ﴾ گواهی‌دهندگان به دروغ باید تازیانه بخورند، ولی حد معینی ندارد و بستگی به اختیار امام و حاکم شرع دارد، هر قدر صلاح بدانند، و باید آن‌ها را در شهر بگردانند که مردم آنان را بشناسند و عاملی شود که او این عمل را تکرار نکنند؛ به ایشان گفتیم: اگر توبه کنند و اصلاح شوند شهادتشان مورد قبول واقع می‌شود؟ فرمود: اگر توبه کنند خداوند توبه‌ی ایشان را می‌پذیرد و بعد از آن شهادتشان مورد قبول است.

﴿ ۲۶۷۵ ﴾ کسی که حد شرعی بر او جاری می‌شود و از آن گناه توبه می‌کند، شهادتش مورد قبول است.

﴿ ۲۶۷۶ ﴾ تهمت‌زننده چنانچه توبه کند و عادل باشد، شهادتش پذیرفته است. خدای عزیز و جلیل فرمود: " خداوند توبه‌کاران و نیز پاکان را دوست دارد "، و هیچ توجیهی برای نپذیرفتن شهادت آن که عادل است و خدا دوستش دارد وارد نیست. خداوند عدم پذیرش شهادت تهمت‌زننده را با توبه استثنا کرده است. یعنی هر چند فرموده است: " هرگز شهادتشان را قبول نکنید " ولی بلافاصله استثنا زده و فرموده است: " به جز آنان که توبه کنند ".

۳-۱-۵- حلال شدن

۱-۳-۵- حلال شدن اموال

﴿ ۲۶۷۷ ﴾ شخصی که مدتی ربا می‌گرفته است با واسطه از امام جواد علیه السلام راه خلاصی را جویا شد، امام فرمود: راه خلاصی در کتاب خدا بیان شده است: " اگر کسی اندرز الهی به او رسد، و (از رباخواری) خودداری کند، سودهایی که در سابق (قبل از نزول حکم تحریم) به دست آورده متعلق به اوست؛ " و منظور از موعظه در این آیه، توبه است.

۲-۳-۱-۵- اصل اموالتان متعلق به خودتان خواهد بود

﴿ ۲۶۷۸ ﴾ اگر (چنین) نمی‌کنید، بدانید خدا و رسولش، با شما پیکار خواهند کرد و اگر توبه کنید، سرمایه‌های شما، از آن شماست (اصل سرمایه، بدون سود)؛ نه ستم می‌کنید، و نه بر شما ستم وارد می‌شود.

۳-۳-۱-۵- حلال شدن همسر

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٦٧٩﴾ الصادق عليه السلام: فَعَلَّ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ لَهُ جَبْرِئِيلُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ غَفَرَ ذَنْبَكَ وَ قَبَلَ تَوْبَتَكَ وَ أَحَلَّ لَكَ زَوْجَتَكَ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩٠

٤-٣-١-٥- الرِّفْعُ مِنْ مَنَعِ التَّزْوِيجِ

﴿٢٦٨٠﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّمَا يَجُوزُ لَهُ أَنْ يَتَزَوَّجَهَا بَعْدَ أَنْ يَقِفَ عَلَى تَوْبَتِهَا؛ الكافي ج: ٥ ص:

٣٥٦

﴿٢٦٨١﴾ الصادق عليه السلام: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً قَالَ هُنَّ نِسَاءٌ مَشْهُورَاتٌ بِالزِّنَا وَ رِجَالٌ مَشْهُورُونَ بِالزِّنَا شَهَرُوا وَ عُرِفُوا بِهِ وَ النَّاسُ الْيَوْمَ بِذَلِكَ الْمَنْزِلِ فَمَنْ أَقِيمَ عَلَيْهِ حَدُّ الزِّنَا أَوْ مُتَمِّهُمُ بِالزِّنَا لَمْ يَنْبَغِ لِأَحَدٍ أَنْ يُنَاقِحَهُ حَتَّى يَعْرِفَ مِنْهُ التَّوْبَةَ؛ الكافي ج: ٥ ص: ٣٥٤

﴿٢٦٨٢﴾ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ فَجَرَ بِامْرَأَةٍ ثُمَّ أَرَادَ بَعْدَ ذَلِكَ أَنْ يَتَزَوَّجَهَا فَقَالَ إِذَا تَابَتْ حَلَّتْ لَهُ قُلْتُ وَ كَيْفَ تَعْرِفُ تَوْبَتَهَا قَالَ يَدْعُوهَا إِلَى مَا كَانَا عَلَيْهِ مِنَ الْحَرَامِ فَإِنْ امْتَنَعَتْ فَاسْتَغْفَرْتُ رَبَّهَا عَرَفَ تَوْبَتَهَا؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٣ ص: ٤١٨

﴿٢٦٨٣﴾ الصادق عليه السلام: فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ الزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ قَالَ إِنَّمَا ذَلِكَ فِي الْجَهْرِ ثُمَّ قَالَ لَوْ أَنَّ إِنْسَانًا زَنَى ثُمَّ تَابَ تَزَوَّجَ حَيْثُ شَاءَ؛ الكافي ج: ٥ ص: ٣٥٥

٤-٣-١-٥- تَخْلِيَةُ السَّبِيلِ

﴿٢٦٨٤﴾ فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَ خُذُواهُمْ وَ احْصُرُوهُمْ وَ اقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَ آتَوْا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛

التوبة (٥)

٤-١-٥- باب ٤

١-٤-١-٥- البركة

﴿٢٦٨٥﴾ الكاظم عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَوْبَةً نَصُوحًا تَقْبَلُهَا مِنِّي تَبْقَى عَلَيَّ بَرَكَتُهَا وَ تَغْفِرُ بِهَا مَا مَضَى مِنْ ذُنُوبِي وَ تَعْصِمُنِي بِهَا فِيمَا بَقِيَ مِنْ عُمْرِي؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٦٥

٢-٤-١-٥- الرِّزْقُ

﴿٢٦٨٦﴾ وَ يَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَ يَنْزِلْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَ لَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ؛ هود (٥٢)

﴿٢٦٨٧﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى ابْتَلَى عِبَادَهُ عِنْدَ ظُهُورِ الْأَعْمَالِ السَّيِّئَةِ بِنَقْصِ الثَّمَرَاتِ وَ حَبْسِ الْبَرَكَاتِ وَ إِغْلَاقِ خَزَائِنِ الْخَيْرَاتِ لِيَتُوبَ تَائِبٌ وَ يَقْلَعَ مُقْلَعٌ وَ يَتَذَكَّرَ مُتَذَكِّرٌ وَ يَزْدَجَرَ مُزْدَجَرٌ وَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ تَعَالَى الْإِسْتِغْفَارَ سَبَبًا لِدُرُورِ الرِّزْقِ وَ رَحْمَةً الْخَلْقِ؛ مستدرک الوسائل ج:

٦ ص: ١٨٨

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۶۷۹﴾ آدم اعمال و مناسک را انجام داد؛ پس از آن جبرئیل به او گفت: خداوند گناهت را آمرزید و توبهات را پذیرفت و همسرت بر تو حلال شد.

۴-۳-۱-۵- برطرف شدن مانع ازدواج

﴿۲۶۸۰﴾ ازدواج با زن زناکار، فقط بعد از آگاهی از توبه‌ی او، جایز است.

﴿۲۶۸۱﴾ از امام صادق علیه السلام در مورد آیه‌ی شریفه‌ی: "مرد زناکار جز با زن زناکار یا مشرک ازدواج نمی‌کند" فرمود: منظور زنان و مردان مشهور به زنا هستند و آنان که به این عمل زشت معروفند، و اکنون نیز حکم همان است. هرکس که حد زنا بر او جاری شده یا متهم به زناست، شایسته‌ی وصلت نیست تا هنگامی که توبه‌اش کاملاً روشن شود.

﴿۲۶۸۲﴾ از امام صادق علیه السلام درباره‌ی مردی پرسیدم که با زنی زنا کرده و سپس می‌خواهد با او ازدواج کند، حکمش چیست؟ فرمود: اگر زن توبه کرده است برای او حلال است، گوید: عرض کردم: از کجا مشخص می‌شود که توبه کرده است؟ فرمود: دوباره او را به زنا دعوت کند، چنانچه امتناع ورزید و استغفار کرد معلوم می‌شود که توبه کرده است.

﴿۲۶۸۳﴾ درباره‌ی آیه‌ی "زن زناکار را جز مرد زناکار یا مشرک به ازدواج خود در نمی‌آورد" فرمود: منظور شهرت به زناست؛ سپس فرمود: اگر فردی زنا کند و بعد از آن توبه کند، با هر که بخواهد ازدواج کند.

۴-۳-۱-۵- باز کردن راه

﴿۲۶۸۴﴾ (اَمَّا) وقتی ماه‌های حرام پایان گرفت، مشرکان را هر جا یافتید به قتل برسانید و آن‌ها را اسیر سازید و محاصره کنید و در هر کمینگاه بر سر راه آن‌ها بنشینید؛ هر گاه توبه کنند، و نماز را برپا دارند، و زکات را بپردازند، آن‌ها را رها سازید؛ زیرا خداوند آمرزنده و مهربان است.

۴-۱-۵- گروه ۴

۱-۴-۱-۵- برکت

﴿۲۶۸۵﴾ خدایا، از تو توفیق می‌خواهم توبه‌ی نصوص از من و خالص درخواست می‌کنم که آن را از من بپذیری و برکتش برایم باقی بماند و به وسیله‌ی آن گناهان گذشته‌ام را پاک کنی و به برکت آن، در باقیمانده‌ی عمرم از آلوده شدن به گناه، نگاهم داری.

۲-۴-۱-۵- روزی

﴿۲۶۸۶﴾ و ای قوم من، از پروردگارتان طلب آمرزش کنید، سپس به سوی او بازگردید، تا (باران) آسمان را پی در پی بر شما بفرستد و نیرویی بر نیرویتان بیفزاید و گنهکارانه، روی (از حق) بر نتابید.

﴿۲۶۸۷﴾ خدای متعال بندگان را با ظاهر شدن اعمال زشت با کم شدن روزی و بازداشتن برکات، و بستن گنجینه‌های خیر، تنبیه می‌کند، تا هر که قصد توبه دارد توبه کند و هر که خواهد دل از گناه برکند و آن که خواهد یادآور شود و آن که خواهد بازایستد؛ و به تحقیق که خداوند تعالی استغفار و طلب آمرزش را وسیله‌ی ریش روزی و رحمت برای بندگان قرار داد.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٦٨٨﴾ الرسول ﷺ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْأَحَدِ فِي شَهْرِ ذِي الْقَعْدَةِ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُرِيدُ التَّوْبَةَ قُلْنَا كُلُّنَا نُرِيدُ التَّوْبَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ ﷺ اغْتَسِلُوا وَتَوَضَّؤُوا وَصَلُّوا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَاقْرَأُوا فِي كُلِّ رَكَعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ مَرَّةً ثُمَّ اسْتَغْفِرُوا سَبْعِينَ مَرَّةً ثُمَّ اخْتُمُوا بِمَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ثُمَّ قُولُوا يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ ثُمَّ قَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ مِنْ أُمَّتِي فَعَلَ هَذَا إِلَّا نُودِيَ مِنَ السَّمَاءِ يَا عَبْدَ اللَّهِ... أَنْتَ فِي سَعَةِ مِنَ الرِّزْقِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَنُبَادِي جِبْرِيلُ أَنَا الَّذِي آتَيْتُكَ مَعَ مَلَكِ الْمَوْتِ أَنْ يَرْفُقَ بِكَ وَلَا يَخْدُشَكَ أَثَرُ الْمَوْتِ إِنَّمَا تَخْرُجُ الرُّوحُ مِنْ جَسَدِكَ سَلَامًا قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَنَّ عَبْدًا يَقُولُ هَذَا فِي غَيْرِ الشَّهْرِ فَقَالَ ﷺ مِثْلَ مَا وَصَفْتُ وَإِنَّمَا عَلَّمَنِي جِبْرِيلُ هَذِهِ الْكَلِمَاتِ أَيَّامَ أُسْرِيَ بِي؛

مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٣٩٦

﴿٢٦٨٩﴾ الصادق عليه السلام: فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى جَلَّ ذِكْرُهُ إِلَيَّ لِتَعَرَّضُ لِلْمَلِكِ فَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَتُوبَ عَلَيْهِ فَاتَاهُ فَقَالَ يَا إِلَيَّا مَا صَنَعْتَ بِنَا قَتَلْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَقَالَ إِلَيَّا تُطِيعُنِي فِيمَا أَمُرُكَ بِهِ فَآخَذَ عَلَيْهِ الْعَهْدَ فَخَرَجَ أَصْحَابُهُ وَتَقَرَّبُوا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى بِشُورَيْنِ ثُمَّ دَعَا بِالْمَرْأَةِ فَذَبَحَهَا وَأَخْرَقَ الصَّنَمَ وَنَابَ الْمَلِكُ تَوْبَةً حَسَنَةً حَتَّى لَبَسَ الشَّعْرَ وَأُرْسِلَ إِلَيْهِ الْمَطَرُ وَالْخِصْبُ؛

بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٣٩٩

﴿٢٦٩٠﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ كُلَّ يَوْمٍ أَرْبَعِمِائَةَ مَرَّةٍ شَهْرَيْنِ مُتَابِعَيْنِ رُزْقَ كَثِيرًا مِنْ عِلْمٍ أَوْ كَثِيرًا مِنْ مَالٍ اسْتَغْفِرُ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ بِدَعْوَةِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِنْ جَمِيعِ ظُلْمِي وَجُرْأِي وَإِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٢٠

﴿٢٦٩١﴾ الباقر عليه السلام: يَا أَبَا جَعْفَرٍ فَأَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَوْ لَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمَّا أَهْبَطَ آدَمَ إِلَى الْأَرْضِ وَكَانَتِ السَّمَاوَاتُ رَتْقًا لَا تَمْطُرُ شَيْئًا وَكَانَتِ الْأَرْضُ رَتْقًا لَا تُنْبِتُ شَيْئًا فَلَمَّا أَنْ تَابَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى آدَمَ ﷺ أَمَرَ السَّمَاءَ فَتَقَطَّرَتْ بِالْغَمَامِ ثُمَّ أَمَرَهَا فَأَرْخَتْ عِزَالِيهَا ثُمَّ أَمَرَ الْأَرْضَ فَانْبَتَتِ الْأَشْجَارَ وَاثْمَرَتِ الثَّمَارَ وَتَفْهَقَتِ بِالْأَنْهَارِ فَكَانَ ذَلِكَ رَتْقَهَا وَهَذَا فَتَقُّهَا؛ الكافي ج: ٨

ص: ١٢٠

٣-٤-١-٥- التَّمَتُّعُ

﴿٢٦٩٢﴾ وَأَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ؛ هود (٣)

٤-١-٥- الخِصْبُ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۶۸۸﴾ رسول خدا ﷺ در یکشنبه‌ای از ماه ذی‌القعدة از منزل خارج شدند و فرمودند: ای مردم، کسی از شما هست که بخواهد توبه کند؟ گفتیم: ای رسول خدا، همگی ما خواهان توبه‌ایم. سپس رسول خدا ﷺ فرمود: غسل کنید و وضو بگیرید و چهار رکعت نماز به جا آورید و در هر رکعت یک بار سوره‌ی حمد و سه بار سوره‌ی توحید و یک بار معوذتین - سوره‌ی فلق و ناس - را بخوانید، سپس هفتاد بار استغفار کنید و با "لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ" نماز را به پایان برسانید. سپس بگویید: "يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ ذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ"، "ای عزیز، ای آمرزنده‌ی گناهان، گناهان من و تمامی مردان و زنان مؤمن را ببخش، زیرا کسی جز تو گناهان را نمی‌آمرزد". سپس فرمود کسی از اتم نیست که این کار را انجام دهد مگر اینکه از آسمان ندا خواهد آمد: ای بنده‌ی خدا... به تو در دنیا و آخرت روزی فراوان عطا خواهد شد. و جبرئیل ندا می‌دهد، من کسی هستم که همراه ملک‌الموت نزد تو می‌آیم تا مرگ را بر تو آسان کنم و پی‌آمدهای مرگ لطمه‌ای به تو وارد نکند. و روح از بدنت به نرمی بیرون کشیده می‌شود. گفتیم: ای پیامبر خدا، اگر بنده‌ای غیر از این ماه این دعا را بخواند چه؟ رسول خدا ﷺ فرمود: همان‌طور که توصیف کردم می‌شود. جبرئیل این کلمات را در معراج به من آموخت.

﴿۲۶۸۹﴾ خداوند به ایلای وحی کرد: نزد پادشاه برو و بگو می‌خواهم توبه‌اش را بپذیرم. پس ایلای نزد پادشاه رفت... از او تعهد گرفت (که بت‌پرستی را ترک و بت را بسوزاند) به اتفاق یارانش بیرون رفته ده گاو برای تقرب و نزدیکی به خدا قربانی کردند، سپس آن زن را آوردند و حکم قتل بر او اجرا کرده و بت را سوزاندند؛ پادشاه به شایستگی توبه کرد تاحدی که لباس خشن می‌پوشید؛ قحطی برطرف شد و خداوند باران و حاصلخیزی به سویشان روانه کرد.

﴿۲۶۹۰﴾ هرکس دو ماه متوالی هر روز چهارصد بار بگوید: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِنْ جَمِيعِ ظُلُمِي وَ جُرْمِي وَ إِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ"، علم یا مال فراوانی نصیب او می‌شود.

﴿۲۶۹۱﴾ ای اباجعفر، درباره‌ی آیه‌ی "أَيَا كَافِرَانِ نَدِيدُكَ أَنَّكَ كَذَبْتَ" که خداوند تبارک و تعالی آدم را به زمین پیوسته بودند "برایم بگویید. امام علی (ع) فرمود: آن‌گاه که خداوند تبارک و تعالی آدم را به زمین فرود آورد، آسمان‌ها بسته بود و نمی‌باریدند و زمین بسته بود و گیاهی نمی‌روید، و چون خدای عزیز و جلیل توبه‌ی آدم را پذیرفت به آسمان فرمود ابرها را بارور کند و به ابر فرمود به آرامی سر مشک باز کرده آب را سرازیر کند، سپس به زمین فرمود تا درخت‌ها را برویاند و میوه‌ها به بار آورد و جوی‌های آب را جاری کند؛ این بود بستن آن و این بود گشودن آن.

۳-۴-۱-۵- بهره‌مندی

﴿۲۶۹۲﴾ و اینکه: از پروردگار خویش آمرزش بطلبید؛ سپس به سوی او بازگردید؛ تا شما را تا مدت معینی، (از مواهب زندگی این جهان)، به خوبی بهره‌مند سازد و به هر صاحب فضیلتی، به مقدار فضیلتش ببخشد و اگر (از این فرمان) روی گردان شوید، من بر شما از عذاب روز بزرگی بیمناکم.

۴-۴-۱-۵- پرمحصولی، پربرکتی

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٦٩٣﴾ الصادق عليه السلام: فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى جَلَّ ذِكْرُهُ إِلَى إِلِيَّا تَعَرَّضْ لِلْمَلِكِ فَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَتُوبَ عَلَيْهِ فَآتَاهُ فَقَالَ يَا إِلِيَّا مَا صَنَعْتَ بِنَا قَتَلْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَقَالَ إِلِيَّا تُطِيعُنِي فِيمَا أَمُرُكَ بِهِ فَآخَذَ عَلَيْهِ الْعَهْدَ فَأَخْرَجَ أَصْحَابَهُ وَتَقَرَّبُوا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى بِشُورَيْنِ ثُمَّ دَعَا بِالْمَرْأَةِ فَذَبَحَهَا وَأَخْرَقَ الصَّنَمَ وَتَابَ الْمَلِكُ تَوْبَةً حَسَنَةً حَتَّى لَبِسَ الشَّعْرَ وَأَرْسَلَ إِلَيْهِ الْمَطَرُ وَالْخِصْبُ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٣٩٩

٥-١-٤-٥- المَطَرُ

﴿٢٦٩٤﴾ الصادق عليه السلام: فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى جَلَّ ذِكْرُهُ إِلَى إِلِيَّا تَعَرَّضْ لِلْمَلِكِ فَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَتُوبَ عَلَيْهِ فَآتَاهُ ... فَآخَذَ عَلَيْهِ الْعَهْدَ فَأَخْرَجَ أَصْحَابَهُ وَتَقَرَّبُوا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى بِشُورَيْنِ ثُمَّ دَعَا بِالْمَرْأَةِ فَذَبَحَهَا وَأَخْرَقَ الصَّنَمَ وَتَابَ الْمَلِكُ تَوْبَةً حَسَنَةً حَتَّى لَبِسَ الشَّعْرَ وَأَرْسَلَ إِلَيْهِ الْمَطَرُ وَالْخِصْبُ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٣٩٩

٥-١-٤-٦- الإسْقَاءُ

﴿٢٦٩٥﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ اسْتَسْقَى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ حِينَ أَصَابَهُمْ قَحْطٌ فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِ أَنِّي لَا أَسْتَجِيبُ لَكَ وَلَا لِمَنْ مَعَكَ وَفِيكُمْ نَمَامٌ قَدْ أَصَرَ عَلَى النَّمِيمَةِ فَقَالَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ يَا رَبِّ مَنْ هُوَ حَتَّى نُخْرِجَهُ مِنْ بَيْنِنَا فَقَالَ يَا مُوسَى أَنَهَاكُمْ عَنْ النَّمِيمَةِ وَ أَكُونَ نَمَامًا فَتَابُوا بِأَجْمَعِهِمْ فَسَقُوا؛ بحار الأنوار ج: ٧٢ ص: ٢٦٨

﴿٢٦٩٦﴾ الباقر عليه السلام: يَا أَبَا جَعْفَرٍ فَأَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَوْ لَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمَّا أَهْبَطَ آدَمَ إِلَى الْأَرْضِ وَكَانَتِ السَّمَاوَاتُ رَتْقًا لَا تَمْطُرُ شَيْئًا وَكَانَتِ الْأَرْضُ رَتْقًا لَا تُنْبِتُ شَيْئًا فَلَمَّا أَنْ تَابَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَتَقَطَّرَتِ بِالْغَمَامِ ثُمَّ أَمَرَهَا فَأَرْخَتْ عِزَالِيهَا ثُمَّ أَمَرَ الْأَرْضَ فَأَنْبَتَ الْأَشْجَارَ وَاتَّمَرَتِ الثَّمَارُ وَتَفَهَّقَتْ بِالْأَنْهَارِ فَكَانَ ذَلِكَ رَتْقَهَا وَهَذَا فَتَقُّهَا؛ الكافي ج: ٨ ص: ١٢٠

٥-١-٤-٧- تَوْبَةُ الْمَالِ

﴿٢٦٩٧﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَصَبْتُ مَالًا أَعْمَضْتُ فِيهِ أَ فَلَى تَوْبَةٍ قَالَ أَتَيْنِي بِخُمْسِهِ فَآتَاهُ بِخُمْسِهِ فَقَالَ هُوَ لَكَ إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا تَابَ تَابَ مَالُهُ مَعَهُ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٢ ص: ٤٣

٥-١-٤-٨- رِبْحُ التِّجَارَاتِ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۶۹۳﴾ خداوند به اِلیا وحی کرد: نزد پادشاه برو و بگو می‌خواهم توبه‌اش را بپذیرم. پس اِلیا نزد پادشاه رفت... از او تعهد گرفت (که بت‌پرستی را ترک و بت را بسوزاند) به اتفاق یارانش بیرون رفته ده گاو برای تقرب و نزدیکی به خدا قربانی کردند، سپس آن زن را آوردند و حکم قتل بر او اجرا کرده و بت را سوزاندند؛ پادشاه به شایستگی توبه کرد تاحدی که لباس خشن می‌پوشید؛ قحطی برطرف شد و خداوند باران و حاصلخیزی به سویشان روانه کرد.

۵-۱-۴-۵- باران

﴿۲۶۹۴﴾ خداوند به اِلیا وحی کرد: نزد پادشاه برو و بگو می‌خواهم توبه‌اش را بپذیرم. پس اِلیا نزد پادشاه رفت... از او تعهد گرفت (که بت‌پرستی را ترک و بت را بسوزاند) به اتفاق یارانش بیرون رفته ده گاو برای تقرب و نزدیکی به خدا قربانی کردند، سپس آن زن را آوردند و حکم قتل بر او اجرا کرده و بت را سوزاندند؛ پادشاه به شایستگی توبه کرد تاحدی که لباس خشن می‌پوشید؛ قحطی برطرف شد و خداوند باران و حاصلخیزی به سویشان روانه کرد.

۵-۱-۴-۶- آب‌دادن

﴿۲۶۹۵﴾ موسی علیه السلام در خشکسالی برای بنی‌اسرائیل باران خواست و خداوند تبارک و تعالی به او وحی کرد من دعای تو و همراهانت را اجابت نمی‌کنم، زیرا در میان شما فرد سخن‌چینی وجود دارد و بر این عمل خود اصرار دارد؛ موسی گفت: پروردگارا، او کیست تا از میان خود بیرونش کنیم؟ خدا فرمود: من شما را از سخن‌چینی نهی کنم، حالا خودم سخن‌چین بشوم؟ همه توبه کردند و به آن‌ها آب داده شد.

﴿۲۶۹۶﴾ ای اباجعفر، درباره‌ی آیه‌ی " آیا کافران ندیدند که آسمان‌ها و زمین به‌هم پیوسته بودند " برایم بگویند. امام علیه السلام فرمود: آن‌گاه که خداوند تبارک و تعالی آدم را به زمین فرود آورد، آسمان‌ها بسته بود و نمی‌باریدند و زمین بسته بود و گیاهی نمی‌روید، و چون خدای عزیز و جلیل توبه‌ی آدم را پذیرفت به آسمان فرمود ابرها را بارور کند و به ابر فرمود به آرامی سرِ مشک باز کرده آب را سرازیر کند، سپس به زمین فرمود تا درخت‌ها را برویاند و میوه‌ها به بار آورد و جوی‌های آب را جاری کند؛ این بود بستن آن و این بود گشودن آن.

۵-۱-۴-۷- بازگشت اموال

﴿۲۶۹۷﴾ ای امیرالمؤمنین: به مالی دست یافتم و در حلال بودن آن دقت نکردم؟ آیا می‌توانم توبه کنم؟ فرمود: خمس آن را خارج کن و او خمسش را داد. امام فرمود: حال اموالت متعلق به توست. هرگاه مردی توبه کند، مالش نیز همراه او توبه می‌کند و برمی‌گردد.

۵-۱-۴-۸- سود معاملات

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٦٩٨﴾ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تَفْسَحَ لِي فِي قَبْرِي وَتَحُطَّ عَنِّي وَزْرِي وَتَشُدَّ لِي أَرْزِي وَتَغْفِرَ لِي ذَنْبِي وَتَرْزُقَنِي التَّوْبَةَ بِحُطِّ السَّيِّئَاتِ وَتَضَاعِفَ الْحَسَنَاتِ وَكَشَفَ الْبَلِيَّاتِ وَرَبِّحَ التَّجَارَاتِ وَدَفَعْ مَعْرَةَ السَّعَايَاتِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٢٧٠
٩-٤-١-٥- الغنى

﴿٢٦٩٩﴾ العسكري عليه السلام: وَلَوْ سَأَلَنِي يَا مُوسَى هَذَا الشَّقِيُّ الْقَاتِلُ بِمِثْلِ مَا تَوَسَّلَ بِهِ هَذَا الْفَتَى عَلَى صِحَّةِ اعْتِقَادِهِ أَنْ أَغْصِمَهُ مِنَ الْحَسَدِ وَأَقْنِعَهُ بِمَا رَزَقْتُهُ وَذَلِكَ هُوَ الْمُلْكُ الْعَظِيمُ لَفَعَلْتُ وَلَوْ سَأَلَنِي بِذَلِكَ مَعَ التَّوْبَةِ أَنْ لَا أَفْضِيحَهُ لَمَّا فَضِيحْتُهُ وَلَصَرَفْتُ هَؤُلَاءِ عَنْ اقْتِرَاحِ إِبَانَةِ الْقَاتِلِ وَلَا أَغْنَيْتُ هَذَا الْفَتَى مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ بِقَدْرِ هَذَا؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٢٧٠

١٠-٤-١-٥- فَتَحَ بَابَ الرَّحْمَةِ

﴿٢٧٠٠﴾ الرسول ﷺ: الْمُؤْمِنُ إِذَا تَابَ وَنَدِمَ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ أَلْفَ بَابٍ مِنَ الرَّحْمَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٧
١١-٤-١-٥- الْقُوَّةُ

﴿٢٧٠١﴾ يَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مَجْرِمِينَ؛ هود (٥٢)

٥-١-٥- باب ٥

١-٥-١-٥- رَدُّ الْقَضَاءِ وَالْبَلَاءِ

﴿٢٧٠٢﴾ الرسول ﷺ: قَتَابَ عَلَيْهِمْ وَلَمْ يَكُنِ اللَّهُ اشْتَرَطَ عَلَى يُونُسَ أَنَّهُ يُهْلِكُهُمْ بِالْعَذَابِ إِذَا أَنْزَلَهُ؛ القصص للراوندي ص: ٢٥١

٢-٥-١-٥- دَفَعَ مَعْرَةَ السَّعَايَاتِ

﴿٢٧٠٣﴾ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تَفْسَحَ لِي فِي قَبْرِي وَتَحُطَّ عَنِّي وَزْرِي وَتَشُدَّ لِي أَرْزِي وَتَغْفِرَ لِي ذَنْبِي وَتَرْزُقَنِي التَّوْبَةَ بِحُطِّ السَّيِّئَاتِ وَتَضَاعِفَ الْحَسَنَاتِ وَكَشَفَ الْبَلِيَّاتِ وَرَبِّحَ التَّجَارَاتِ وَدَفَعَ مَعْرَةَ السَّعَايَاتِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٢٧٠

٣-٥-١-٥- رَفَعَ الزَّلَازِلَ

﴿٢٧٠٤﴾ الرضا عليه السلام: إِذَا كَثُرَتِ الزَّلَازِلُ فَصُمُّ الْأَرْبَعَاءِ وَالْخَمِيسَ وَالْجُمُعَةَ وَتُبْ إِلَى اللَّهِ وَرَاجِعْ وَأَشِرْ عَلَى إِخْوَانِكَ بِذَلِكَ فَإِنَّهَا تَسْكُنُ بِإِذْنِ اللَّهِ تَعَالَى؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٧٥
﴿٢٧٠٥﴾ الباقر عليه السلام: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام وَشَكَوْتُ إِلَيْهِ كَثْرَةَ الزَّلَازِلِ فِي الْأَهْوَازِ وَقُلْتُ تَرَى لَنَا التَّحَوُّلَ عَنْهَا فَكَتَبَ لَا تَتَحَوَّلْ عَنْهَا وَصُومُوا الْأَرْبَعَاءَ وَالْخَمِيسَ وَالْجُمُعَةَ وَاغْتَسِلُوا وَطَهَّرُوا ثِيَابَكُمْ وَأَبْرَزُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَادْعُوا اللَّهَ فَإِنَّهُ يَرْفَعُ عَنْكُمْ قَالَ فَفَعَلْنَا فَأَمْسَكَتِ الزَّلَازِلُ قَالَ وَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُذْنِبٌ فَيَتُوبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَدَعَا لَهُمْ بِخَيْرٍ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ١٥٠

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۶۹۸﴾ بر محمد و خاندانش درود فرست و قبرم را گشاده، گناهم را محو و پشتم را محکم بگردان و گناهم را بیامرز. و توبه‌ای نصیبم کن که زشتی‌هایم را بریزد، حسناتم را دو چندان کند، بلاها را دور، تجارت‌ها را سودآور و ضررهای ناشی از عیبجویی دیگران را از من دفع کند.

۹-۴-۱-۵- بی‌نیازی

﴿۲۶۹۹﴾ ای موسی، همچنان که آن جوان با اعتقاد صحیح توسل پیدا کرد و خواست که او را از حسد نگاه دارم و او را به آنچه روزی‌اش کرده‌ام قانع کنم، ای کاش این بدبخت قاتل همچنین درخواستی می‌کرد. که در این صورت درخواستش را اجابت می‌کردم. اگر این درخواست را با توبه ضمیمه می‌کرد که رسوایش نکنم، رسوایش نمی‌کردم. و آن‌ها را از شناسایی قاتل منصرف می‌کردم. و آن جوان را به خاطر همین مقدار دعا، از غیر طریق معمول، بی‌نیاز می‌کردم.

۱۰-۴-۱-۵- گشوده‌شدن درهای رحمت

﴿۲۷۰۰﴾ چون مؤمن توبه کند و پشیمان شود، خدا در دنیا و آخرت هزار در از رحمت بر او می‌گشاید.

۱۱-۴-۱-۵- نیرو

﴿۲۷۰۱﴾ و ای قوم من، از پروردگارتان طلب آمرزش کنید، سپس به سوی او بازگردید، تا (باران) آسمان را پی در پی بر شما بفرستد و نیرویی بر نیرویتان بیفزاید و گنهکارانه، روی (از حق) بر نتابید.

۵-۱-۵- گروه ۵

۱-۵-۱-۵- رد شدن قضا و بلا

﴿۲۷۰۲﴾ خداوند توبه‌شان را پذیرفت، چرا که خداوند به یونس قول نداده بود که با نزول عذاب هلاکشان کند.

۲-۵-۱-۵- دفع گرفتاری‌های ناشی از سخن‌چینی و عیبجویی مردم

﴿۲۷۰۳﴾ بر محمد و خاندانش درود فرست و قبرم را گشاده، گناهم را محو و پشتم را محکم بگردان و گناهم را بیامرز. و توبه‌ای نصیبم کن که زشتی‌هایم را بریزد، حسناتم را دو چندان کند، بلاها را دور، تجارت‌ها را سودآور و ضررهای ناشی از عیبجویی دیگران را از من دفع کند.

۳-۵-۱-۵- برطرف شدن زمین‌لرزه

﴿۲۷۰۴﴾ زمانی که زلزله زیاد شد چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه را روزه بگیر و به درگاه خداوند توبه کن و بازگرد و به برادرانت نیز بگو چنین کنند، به اجازه‌ی پروردگارت، زلزله آرام خواهد گرفت.

﴿۲۷۰۵﴾ محضر مبارک حضرت باقر علیه السلام مکتوبی فرستاده و در آن از کثرت زلزله در اهواز شکایت کرده و معروض داشتم آیا صلاح می‌دانید از آنجا به مکان دیگری نقل مکان کنیم؟ حضرت در جواب نوشتند: از آنجا منتقل نشوید، روزهای چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه را روزه بگیرید و روز جمعه غسل کرده و لباس‌های پاک بپوشید و از منازل بیرون آمده و خدا را بخوانید و دعا کنید؛ خداوند زلزله را از شما بر طرف می‌کند. راوی می‌گوید: ما همین کار را کردیم و زلزله‌ها آرام شدند و نیز امام علیه السلام فرمودند: هر کس که از شما گنهکار است توبه و انابه نماید و برای ایشان دعای خیر کرد.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

٤-٥-١-٥-٥- الشِّفَاءُ

﴿٢٧٠٦﴾ الصادق عليه السلام: وَفِي كِتَابِ اللَّهِ نَجَاةٌ مِنَ الرَّدَى وَبَصِيرَةٌ مِنَ الْعَمَى وَدَلِيلٌ إِلَى الْهُدَى وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ فِيمَا أَمَرَكَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ مَعَ التَّوْبَةِ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٠

﴿٢٧٠٧﴾ الصادق عليه السلام: الْحَقُّ بِالْمَهْدِيِّ بِمَكَّةَ وَبَشَّرَهُ بِهَلَاكِ الظَّالِمِينَ وَتُبَّ عَلَى يَدِهِ فَإِنَّهُ يَقْبَلُ تَوْبَتَكَ فَيَمُرُّ الْقَائِمُ عليه السلام يَدَهُ عَلَى وَجْهِهِ فَيَرُدُّهُ سَوِيًّا كَمَا كَانَ؛ بحار الأنوار ج: ٥٣ ص: ٩

٥-٥-١-٥-٥- عَدَمُ الْخَوْفِ

﴿٢٧٠٨﴾ الرسول ﷺ: مَنْ أَجَابَ الْمُؤَذِّنِينَ فَهُمْ وَالتَّائِبُونَ وَالشُّهَدَاءُ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ لَا يَخَافُونَ إِذَا خَافَ النَّاسُ؛ بحار الأنوار ج: ٨١ ص: ١٥٤

٥-٥-١-٥-٥- عَدَمُ الشَّقَاوَةِ

﴿٢٧٠٩﴾ الصادق عليه السلام: تُبَّ بِمَنْكَ وَفَضْلِكَ وَرَأْفَتِكَ وَرَحْمَتِكَ عَلَى تَوْبَةٍ نَصُوحًا لَا أَشْقَى بَعْدَهَا أَبَدًا؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٢٢

٥-٥-١-٥-٧- الْعَافِيَةُ

﴿٢٧١٠﴾ الرسول ﷺ: أَسْأَلُكَ بِحَقِّكَ الْوَاجِبِ عَلَى جَمِيعِ خَلْقِكَ لَمَّا طَهَّرْتَنِي مِنَ آثَاتٍ وَ عَافَيْتَنِي مِنْ أَفْتِرَافِ الْآثَامِ بِتَوْبَةٍ مِنْكَ عَلَيَّ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٣٢
﴿٢٧١١﴾ الباقر عليه السلام: اللَّهُمَّ لَا تَأْخُذْنِي بَعْتَةً وَلَا تَقْتُلْنِي فِجَاءَةً وَلَا تَعْجَلْنِي عَنْ حَقٍّ وَلَا تَسْلُبْنِيهِ وَ عَافِنِي مِنْ مُمَارَسَةِ الذُّنُوبِ بِتَوْبَةٍ نَصُوحٍ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢٠٥

٥-٥-١-٥-٨- التَّفْرِيجُ

﴿٢٧١٢﴾ الرسول ﷺ: مَنْ لَحِقَتْهُ شِدَّةٌ أَوْ نَكْبَةٌ أَوْ ضَيْقٌ فَقَالَ ثَلَاثِينَ أَلْفَ مَرَّةٍ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ إِلَّا فَرَجَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٢ ص: ١٤٣

٥-٥-١-٥-٩- كَشْفُ الْبَلَاءِ

﴿٢٧١٣﴾ ابن عباس رضي الله عنهما: اللَّهُمَّ إِنَّكَ لَمْ تُنْزِلْ بَلَاءً إِلَّا بِذَنْبٍ وَلَمْ تَكْشِفْهُ إِلَّا بِتَوْبَةٍ؛ بحار الأنوار ج: ٢٢ ص: ٢٩٠

﴿٢٧١٤﴾ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تَفْسَحَ لِي فِي قَبْرِي وَ تَحُطَّ عَنِّي وَزْرِي وَ تَشُدَّ لِي أَرْزِي وَ تَغْفِرَ لِي ذَنْبِي وَ تَرْزُقَنِي التَّوْبَةَ بِحُطِّ السَّيِّئَاتِ وَ تَضَاعِفَ الْحَسَنَاتِ وَ كَشْفِ الْبَلِيَّاتِ وَ رُبِّجَ التَّجَارَاتِ وَ دَفَعْ مَعَرَّةَ السَّعَايَاتِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٢٧٠

﴿٢٧١٥﴾ الصادق عليه السلام: وَ ارْزُقْنِي التَّوْبَةَ بِحُطِّ السَّيِّئَاتِ وَ تَضَاعِفِ الْحَسَنَاتِ وَ كَشْفِ الْبَلِيَّاتِ وَ رُبِّجِ التَّجَارَاتِ وَ رَفَعْ مَعَرَّةَ السَّعَايَاتِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٦٩

﴿نتایج توبه﴾

۴-۵-۱-۵- شفا

﴿۲۷۰۶﴾ راه تشخیص نجات از نابودی و راه جداکردن بینایی از کورباطنی، و نیز راهنمایی به هدایت و درمان دردهای معنوی در کتاب خداست، آنجا که شما را به طلب آمرزش به همراه توبه امر فرموده است

﴿۲۷۰۷﴾ به مکه برو و به قائم ﷺ ملحق شو و او را به نابودی ستمگران بشارت بده و به دست او توبه کن که او توبه‌ی تو را قبول می‌کند پس حضرت ﷺ دست روی صورت او می‌کشد و او را صحیح و به‌صورت نخست برمی‌گرداند.

۵-۵-۱-۵- عدم ترس

﴿۲۷۰۸﴾ هر که گوینده‌ی اذان را پاسخ دهد با توبه‌کنندگان و شهیدان در یک درجه خواهد بود و آن‌گاه که دیگران درهراسند، او هراسی نخواهد داشت.

۶-۵-۱-۵- عدم بدبختی

﴿۲۷۰۹﴾ با لطف و مهربانی و رحمت توبه‌ام ده، توبه‌ای خالص، که بعد از آن هرگز بدی نکنم.

۷-۵-۱-۵- عافیت و رهایی از گرفتاری

﴿۲۷۱۰﴾ خدایا، به حق واجبی که بر مخلوقات داری، سوگندت می‌دهم که مرا از آفات پاک کنی، و با توجهی که به من روا می‌داری، از ارتکاب گناهان، معافم بداری.

﴿۲۷۱۱﴾ پروردگارا، مرا ناگهانی نگیر و مرا بی‌خبر نمیران، تا از مقابل حق، شتابان گذر نکنم، و حق را از من جدا نکن و با توبه‌ای خالص، از ارتکاب گناه دورم بدار.

۸-۵-۱-۵- گشایش

﴿۲۷۱۲﴾ کسی که سختی یا گرفتاری بر او وارد شده، سی هزار بار بگوید: " اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ اُتُوبُ اِلَيْهِ "، خداوند تعالی در کار او گشایش ایجاد می‌کند.

۹-۵-۱-۵- برطرف‌شدن بلا

﴿۲۷۱۳﴾ پروردگارا، تو بلایی نازل نمی‌کنی مگر به خاطر گناه بندگان، و گرفتاری را نیز جز با توبه برطرف نمی‌کنی.

﴿۲۷۱۴﴾ بر محمد و خاندانش درود فرست و قبرم را گشاده، گناهم را محو و پشتم را محکم بگردان و گناهم را بیامرز. و توبه‌ای نصیبم کن که زشتی‌هایم را بریزد، حسناتم را دو چندان کند، بلاها را دور، تجارت‌ها را سودآور و ضررهای ناشی از عیبجویی دیگران را از من دفع کند.

﴿۲۷۱۵﴾ توبه‌ای که ریزش بدی‌ها و زیادکردن حسنات و دورکردن بلاها و سودکردن تجارت‌ها و برطرف‌شدن سختی کارها را به همراه داشته باشد روزی‌ام کن.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

١٠-٥-١-٥- النجاة

﴿٢٧١٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: التَّوْبَةُ مَمْحَاةٌ (مَنْجَاةٌ)؛ غررالحكم ص: ١٩٥

﴿٢٧١٧﴾ سَلَمَانُ الْفَارِسِيُّ: ثُمَّ قَامَ سَلَمَانُ الْفَارِسِيُّ وَقَالَ كَرْدِيدٌ وَنَكَرْدِيدٌ وَنَدَانِيدٌ جِهَ كَرْدِيدٍ أَيْ فَعَلْتُمْ وَلَمْ تَفْعَلُوا وَمَا عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ وَامْتَنَعَ مِنَ الْبَيْعَةِ قَبْلَ ذَلِكَ حَتَّى وُجِيَ عَنْقُهُ فَقَالَ يَا أَبَا بَكْرٍ إِيَّيَّ مَنْ تُسَيِّدُ أَمْرَكَ إِذَا نَزَلَ بِكَ مَا لَا تَعْرِفُهُ وَإِلَى مَنْ تَفْزَعُ إِذَا سُئِلْتَ عَمَّا لَا تَعْلَمُهُ وَمَا عُذْرُكَ فِي تَقَدُّمِ مَنْ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ وَأَقْرَبُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَعْلَمُ بِتَأْوِيلِ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَسُنَّةِ نَبِيِّهِ وَمَنْ قَدَّمَهُ النَّبِيُّ ﷺ فِي حَيَاتِهِ وَأَوْصَاكُمْ بِهِ عِنْدَ وَفَاتِهِ فَنَبَذْتُمْ قَوْلَهُ وَتَنَاسَيْتُمْ وَصِيَّتَهُ وَأَخْلَفْتُمْ الْوَعْدَ وَنَقَضْتُمْ الْعَهْدَ وَحَلَلْتُمْ الْعَقْدَ الَّذِي كَانَ عَقْدَهُ عَلَيْكُمْ مِنَ الْفُؤُودِ تَحْتَ رَايَةِ أَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ حَدَرًا مِنْ مِثْلِ مَا أَتَيْتُمُوهُ وَتَنَبَّيْهَا لِلْأُمَّةِ عَلَى عَظِيمٍ مَا اجْتَرَحْتُمُوهُ مِنْ مُخَالَفَةِ أَمْرِهِ فَعَنْ قَلِيلٍ يَصِفُو لَكُمْ الْأَمْرَ وَقَدْ أَثْقَلَكِ الْوِزْرُ وَنَقَلْتَ إِلَى قَبْرِكَ وَحَمَلْتَ مَعَكَ مَا اكْتَسَبْتَ يَدَاكَ فَلَوْ رَاجَعْتَ الْحَقَّ مِنْ قُرْبٍ وَتَلَاَفَيْتَ نَفْسَكَ وَتُبْتَ إِلَى اللَّهِ مِنْ عَظِيمٍ مَا اجْتَرَمْتَ كَانَ ذَلِكَ أَقْرَبَ إِلَى نَجَاتِكَ يَوْمَ تَفْرُدُ فِي حُفْرَتِكَ وَيُسَلِّمُكَ ذُووُ نُصْرَتِكَ؛

بحار الأنوار ج: ٢٨ ص: ١٩٣

١-٥-١-٥- مِنْ بَطْنِ الْحَوْتِ

﴿٢٧١٨﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: إِنَّ نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ كَانَ يَسْتَكْمِلُ الطَّاعَةَ ثُمَّ يَعْصِي اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي الْبَابِ الْوَاحِدِ فَخَرَجَ بِهِ مِنَ الْجَنَّةِ وَيُنْبَذُ بِهِ فِي بَطْنِ الْحَوْتِ ثُمَّ لَا يُنْجِيهِ إِلَّا الْبَاغِتْرَافُ وَ التَّوْبَةُ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٥٢

٢-٥-١-٥- مِنَ التَّيِّهِ

﴿٢٧١٩﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: فَلَمَّا عَصَى آدَمُ وَأُخْرِجَ مِنَ الْجَنَّةِ أَنْسَاهُ اللَّهُ الْعَهْدَ وَالْمِيثَاقَ الَّذِي أَخَذَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى وَلَدِهِ لِمُحَمَّدٍ عليه السلام وَلِوَصِيِّهِ عليه السلام وَجَعَلَهُ تَائِهًا حَيْرَانًا فَلَمَّا تَابَ اللَّهُ عَلَى آدَمَ حَوَّلَ ذَلِكَ الْمَلِكَ فِي صُورَةِ ذُرَّةٍ بَيْضَاءَ فَرَمَاهُ مِنَ الْجَنَّةِ إِلَى آدَمَ عليه السلام وَهُوَ بِأَرْضِ الْهِنْدِ؛

الكافي ج: ٤ ص: ١٨٦

٣-٥-١-٥- مِنَ الرَّدَى

﴿٢٧٢٠﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: وَفِي كِتَابِ اللَّهِ نَجَاةٌ مِنَ الرَّدَى وَبَصِيرَةٌ مِنَ الْعَمَى وَدَلِيلٌ إِلَى الْهُدَى وَ شِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ فِيمَا أَمَرَكَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ مَعَ التَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص:

١٢٠

٤-٥-١-٥- مِنَ الْعَمِّ

﴿نتایج توبه﴾

۱۰-۵-۱-۵- نجات

﴿۲۷۱۶﴾ توبه، محوکننده است.

﴿۲۷۱۷﴾ سپس سلمان فارسی که پیش‌تر نیز از بیعت سر باز زده و به همان جهت مورد ضرب و شتم واقع شده بود، برخاست و به زبان فارسی گفت: "کردید و نکردید و ندانید چه کردید." ای ابوبکر، هنگام پیشامدهایی که برایت ناآشناست به چه کسی تکیه خواهی کرد، و چون از جواب پرسشی درمانده شوی به که پناه می‌بری، و در تقدّم بر کسی که از تو داناتر و به پیامبر نزدیک‌تر، و به تأویل قرآن و سنت پیامبر عالم‌تر است چه عذر و بهانه‌ای داری؟ همان کسی که پیامبر در زمان حیات خود او را مقدّم داشته، و پیش از رحلتش به رعایت حقّ او توصیه فرموده بود؛ حال اینکه شما آن فرمایش را پشت گوش انداخته و سفارش پیامبر را ترک نموده و آن پیمان را نقض کرده‌اید، و نیز از دستور آن حضرت، در اطاعت از فرماندهی اسامه پسر زید سرپیچی کردید، و این فرمایش پیامبر به خاطر این بود که از این‌گونه اعمال جلوگیری فرموده و تخلف شما را از فرمانش روشن و ثابت کند، و البته به‌زودی همه‌چیز بر تو روشن خواهد شد؛ آن روز که بار گناهان بر دوش سنگینی نموده و روانه‌ی قبرت شوی، و هرآنچه را مرتکب شده‌ای با خود به زیر خاک ببری، اگر به‌سوی خدا بازگردی و گناهانت را جبران، و از خطاهای بزرگی که مرتکب شده‌ای به درگاه خداوند توبه کنی، این کار در روز تنهایی‌ات در گور، روزی که یارانت از تو دست می‌کشند، نجات‌بخش‌تر است.

۱-۱۰-۵-۱-۵- از شکم ماهی

﴿۲۷۱۸﴾ یونس عبادت را کامل انجام می‌داد ولی در یک مورد نافرمانی کرد، او از بهشت زندگی دنیا اخراج و به زندان شکم ماهی گرفتار شد؛ و هیچ‌چیز موجب نجاتش نشد مگر اعتراف و توبه.

۲-۱۰-۵-۱-۵- نجات از وادی سرگردانی

﴿۲۷۱۹﴾ چون آدم نافرمانی کرد و از بهشت اخراج شد، خداوند عهد و پیمانی را که از او و فرزندانش برای محمد ﷺ و جانشینش ﷺ گرفته بودم از یادش بردم و او را سرگردان کردم؛ پس آن‌گاه که خدا توبه‌ی آدم را پذیرفت و آن فرشته به صورت مروارید سفیدی درآمد و او را از بهشت به سرزمین هند پرتاب کرد.

۳-۱۰-۵-۱-۵- از نابودی

﴿۲۷۲۰﴾ راه تشخیص نجات از نابودی و راه جداکردن بینایی از کورباطنی، و نیز راهنمایی به هدایت و درمان دردهای معنوی در کتاب خداست، آنجا که شما را به طلب آمرزش به همراه توبه امر فرموده است.

۴-۱۰-۵-۱-۵- از غم

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٧٢١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنَا أَقُولُ كَمَا قَالَ عَبْدُكَ ذُو النُّونِ حِينَ ثُبَّتَ عَلَيْهِ وَنَجِّيَتْهُ مِنْ النِّعَمِ رَجَاءً أَنْ تَتُوبَ عَلَيَّ وَتُنْقِذَنِي مِنَ الذُّنُوبِ يَا سَيِّدِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤١ ص: ٢٢٠

٥-١-٦-٦ باب ٦

٥-١-٦-١ الإخلاص

﴿٢٧٢٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَارْجِعُوا عَنِ الْحَوْبَةِ وَأَخْلَصُوا فِيمَا بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ اللَّهِ بِالتَّوْبَةِ؛ الجمل ص: ٤٠٧

﴿٢٧٢٣﴾ الرضا عليه السلام: ثُبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ ذُنُوبِكَ لِيُقْبَلَ شَهْرُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَأَنْتَ مُخْلِصٌ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلَا تَدْعَنَّ أَمَانَةً فِي عُنُقِكَ إِلَّا أَدَيْتَهَا وَلَا فِي قَلْبِكَ حِفْظًا عَلَى مُؤْمِنٍ إِلَّا نَزَعْتَهُ وَلَا ذَنْبًا أَنْتَ مُرْتَكِبُهُ إِلَّا أَقْلَعْتَ عَنْهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٣٠١

٥-١-٦-٢ الإيمان

٥-١-٦-٢-١ إخلاص الإيمان

﴿٢٧٢٤﴾ الرسول عليه السلام: فَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا ثُمَّ دَخَلَ فِي الْمَعَاصِي الَّتِي نَهَى اللَّهُ عَنْهَا فَقَدْ لَبَسَ إِيْمَانَهُ بظُلْمٍ فَلَا يَنْفَعُهُ الْإِيْمَانُ حَتَّى يَتُوبَ إِلَى اللَّهِ مِنَ الظُّلْمِ الَّذِي لَبَسَ إِيْمَانَهُ حَتَّى يُخْلِصَ اللَّهُ إِيْمَانَهُ فَهَذِهِ وَجُوهُ الْإِيْمَانِ فِي كِتَابِ اللَّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٦٥ ص: ٢٧٣

٥-١-٦-٢-٢ رُجُوعُ رُوحِ الْإِيْمَانِ

﴿٢٧٢٥﴾ الرضا عليه السلام: لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ فُسِّئِلَ عَنْ مَعْنَى ذَلِكَ فَقَالَ يَفَارِقُهُ رُوحُ الْإِيْمَانِ فِي تِلْكَ الْحَالِ فَلَا يَرْجِعُ إِلَيْهِ حَتَّى يَتُوبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٤ ص: ٣٣٠

﴿٢٧٢٦﴾ الرضا عليه السلام: لَا يَزْنِي الزَّانِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ إِنَّمَا عَنَى بِذَلِكَ مَا دَامَ عَلَى بَطْنِهَا فَإِذَا تَوَضَّأَ وَتَابَ كَانَ فِي حَالٍ غَيْرِ ذَلِكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٤ ص: ٣٣٠

٥-١-٦-٢-٣ رُدُّ الْإِيْمَانِ

﴿٢٧٢٧﴾ إِنَّ الْإِيْمَانَ سِرْبَالُ يَسْرِبِلُهُ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ فَإِذَا زَنَى الْعَبْدُ نَزَعَ اللَّهُ مِنْهُ سِرْبَالُ الْإِيْمَانِ فَإِذَا تَابَ رَدَّهُ اللَّهُ عَلَيْهِ؛ مجموعة ورام ج: ١ ص: ٣٩

٥-١-٦-٢-٤ الْعَوْدُ إِلَى دَارِ الْإِيْمَانِ

﴿٢٧٢٨﴾ الصادق عليه السلام: فَالْإِسْلَامُ قَبْلَ الْإِيْمَانِ وَهُوَ يُشَارِكُ الْإِيْمَانَ فَإِذَا أَتَى الْعَبْدُ كَبِيرَةً مِنْ كِبَائِرِ الْمَعَاصِي أَوْ صَغِيرَةً مِنْ صَغَائِرِ الْمَعَاصِي الَّتِي نَهَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَنْهَا كَانَ خَارِجًا مِنَ الْإِيْمَانِ سَاقِطًا عَنْهُ اسْمُ الْإِيْمَانِ وَثَابِتًا عَلَيْهِ اسْمُ الْإِسْلَامِ فَإِنْ تَابَ وَاسْتَغْفَرَ عَادَ إِلَى دَارِ الْإِيْمَانِ وَ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۷۲۱﴾ من همان سخن را می‌گویم که بنده‌ات ذوالنون (یونس پیامبر) گفت و توبه‌اش را پذیرفتی و از اندوه نجاتش دادی، به امید آنکه توبه‌ی مرا بپذیری و از گناهان نجاتم دهی، ای خدای من، معبودی جز تو نیست، تو منزهی و من از ستمکارانم.

۶-۱-۵- گروه ۶

۱-۶-۱-۵- اخلاص

﴿۲۷۲۲﴾ از گناه بازگردید و کدورت‌هایی را که بین شما و خداوند است، با توبه صاف کنید. ﴿۲۷۲۳﴾ از گناهان و نافرمانی‌هایت به‌سوی خدا بازگرد و توبه کن، تا اینکه وقتی ماه خدا به تو رو می‌کند، برای خدا خالص شده باشی و امانتی بر گردن خود باقی نگذار مگر آنکه آن را ادا کنی، و نیز در دلت کینه‌ی هیچ مؤمنی نباشد مگر اینکه آن را از دل بیرون کنی، و هیچ گناهی را که مرتکب شده‌ای به حال خود نگذار، مگر آنکه آن را رها کرده و از آن دوری گزینی.

۲-۶-۱-۵- ایمان

۱-۲-۶-۱-۵- خالص شدن ایمان

﴿۲۷۲۴﴾ هرکس مؤمن باشد ولی آنچه را خدا نهی کرده مرتکب شود، این شخص ایمان خود را به ظلم آمیخته است، و ایمان او برایش فایده‌ای ندارد مگر اینکه از ظلمی که با ایمانش آمیخته توبه کند، تا اینکه خداوند ایمانش را خالص کند؛ پس این از وجوه ایمان در کتاب خداست.

۲-۲-۶-۱-۵- برگشتن روح ایمان

﴿۲۷۲۵﴾ زناکار در حین زنا ایمان ندارد و مؤمن نیست، پس درباره‌ی معنی این کلام سؤال شد، امام علیه السلام فرمود: در آن حال روح ایمان از او خارج می‌شود و به‌سوی او برنمی‌گردد مگر اینکه توبه کند.

﴿۲۷۲۶﴾ زناکار در حین زنا مؤمن نیست، و سارق نیز حین سرقت مؤمن نخواهد بود. یعنی تا مشغول عمل زناست. ولی اگر وضو بگیرد و توبه کند، غیر از این است.

۳-۲-۶-۱-۵- بازگشت ایمان

﴿۲۷۲۷﴾ ایمان لباسی است که خداوند آن را بر تن هرکس که بخواهد می‌پوشاند، پس اگر بنده‌ای مرتکب زنا شد، خداوند از تن او لباس ایمان را بیرون می‌آورد، اما آن‌گاه که توبه کرد، دوباره بازمی‌گرداند.

۴-۲-۶-۱-۵- بازگشت به سوی سرزمین ایمان

﴿۲۷۲۸﴾ اسلام قبل از ایمان است و با آن مشارکت دارد، پس هرگاه بنده‌ای، گناه بزرگ یا کوچکی از آنچه خداوند نهی فرموده، انجام دهد، از ایمان بیرون رفته و نام ایمان نیز از او برداشته می‌شود، و فقط نامش مسلمان است، اگر توبه کند و از خداوند آمرزش خواهد، دوباره به

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

لَا يُخْرِجُهُ إِلَى الْكُفْرِ إِلَّا الْجُحُودُ وَالْإِسْتِخْلَالُ أَنْ يَقُولَ لِلْحَلَالِ هَذَا حَرَامٌ وَلِلْحَرَامِ هَذَا حَلَالٌ وَ
دَانَ بِذَلِكَ فَعِنْدَهَا يَكُونُ خَارِجًا مِنَ الْإِسْلَامِ وَالْإِيمَانِ دَاخِلًا فِي الْكُفْرِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٢٧

٥-١-٢-٥- الموتُ على الإيمان

﴿٢٧٢٩﴾ الرسول ﷺ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْأَحَدِ فِي شَهْرِ ذِي الْقَعْدَةِ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ
مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُرِيدُ التَّوْبَةَ قُلْنَا كُلُّنَا نُرِيدُ التَّوْبَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ ﷺ اغْتَسِلُوا وَتَوَضَّأُوا وَ
صَلُّوا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَاقْرَأُوا فِي كُلِّ رَكَعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ
الْمُعَوِّذَتَيْنِ مَرَّةً ثُمَّ اسْتَغْفِرُوا سَبْعِينَ مَرَّةً ثُمَّ اخْتُمُوا بِلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ثُمَّ
قُولُوا يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ
إِلَّا أَنْتَ ثُمَّ قَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ مِنْ أُمَّتِي فَعَلَ هَذَا إِلَّا... يُنَادِي مُنَادٍ آخَرُ أَيُّهَا الْعَبْدُ تَرْضَى خَصَمَاؤُكَ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيُنَادِي مَلِكٌ آخَرُ أَيُّهَا الْعَبْدُ تَمُوتُ عَلَى الْإِيمَانِ وَلَا يُسَلَبُ مِنْكَ الدِّينُ؛ مستدرک

الوسائل ج: ٦ ص: ٣٩٦

٣-١-٥-٥- البصيرة

﴿٢٧٣٠﴾ الصادق ﷺ: وَفِي كِتَابِ اللَّهِ نَجَاةٌ مِنَ الرَّدَى وَبَصِيرَةٌ مِنَ الْعَمَى وَدَلِيلٌ إِلَى الْهُدَى وَ
شِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ فِيمَا أَمَرَكَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ مَعَ التَّوْبَةِ قَالَ اللَّهُ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً
أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ لَهُمْ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَلَوْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا
وَهُمْ يَعْلَمُونَ وَقَالَ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا؛

مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٠

﴿٢٧٣١﴾ الباقر ﷺ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ مَعْنَى بِمُجَاهَدَةِ نَفْسِهِ لِيُغْلِبَهَا عَلَى هَوَاهَا فَمَرَّةً يَقِيمُ أَوْدَهَا وَ
يُخَالِفُ هَوَاهَا فِي مَحَبَّةِ اللَّهِ وَ مَرَّةً تَصْرَعُهُ نَفْسُهُ فَيَتَّبِعُ هَوَاهَا فَيَنْعَشُهُ اللَّهُ فَيَنْتَعِشُ وَيَقِيلُ اللَّهُ
عَثْرَتَهُ فَيَتَذَكَّرُ وَيَفْزَعُ إِلَى التَّوْبَةِ وَالْمَخَافَةِ فَيَزِدُّهُ بَصِيرَةً وَمَعْرِفَةً لِمَا زِيدَ فِيهِ مِنَ الْخَوْفِ إِلَى
أَنْ قَالَ وَلَا فَضِيلَةَ كَالْجِهَادِ وَلَا جِهَادَ كَمُجَاهَدَةِ الْهَوَى؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ١٤٢

٤-١-٥-٥- إشحاذُ البصيرة

﴿٢٧٣٢﴾ الرضا ﷺ: وَامْحُ اللَّهُمَّ رَبَّ بِالتَّوْبَةِ مَا ثَبَتَ مِنْ ذُنُوبِي وَاغْسِلْ بِقَبُولِهَا جَمِيعَ غُيُوبِي
وَاجْعَلْهَا جَالِيَةً لِرَيْنِ قَلْبِي شَاخِذَةً لِبَصِيرَةِ لُبِّي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

٥-١-٥-٥- التَّصْحِيحُ (البصيرة وَ الضَّمِيرُ)

﴿٢٧٣٣﴾ الرضا ﷺ: اللَّهُمَّ رَبَّ إِنِّي فَصَدْتُ إِلَيْكَ بِإِخْلَاصِ تَوْبَةٍ نَصُوحٍ وَ تَثَبُّتِ عَقْدٍ صَحِيحٍ
... وَامْحُ اللَّهُمَّ رَبَّ بِالتَّوْبَةِ مَا ثَبَتَ مِنْ ذُنُوبِي وَاغْسِلْ بِقَبُولِهَا جَمِيعَ غُيُوبِي وَاجْعَلْهَا جَالِيَةً لِرَيْنِ
قَلْبِي شَاخِذَةً لِبَصِيرَةِ لُبِّي غَاسِلَةً لِدِرْنِي مُطَهَّرَةً لِنَجَاسَةِ بَدَنِي مُصَحِّحَةً فِيهَا ضَمِيرِي ...عَاجِلَةً إِلَى

﴿نتایج توبه﴾

ایمان باز می‌گردد، و آدمی کافر نمی‌شود مگر با انکار یکی از ضروریات یا عدم اعتقاد به حلال و حرام تعیین شده‌ی خداوند، مثل اینکه حلالی را حرام یا حرامی را حلال بدانند، در این هنگام هم از اسلام و هم از ایمان بیرون و داخل کفر شده است.

۵-۶-۱-۵- با ایمان مردن

﴿۲۷۲۹﴾ رسول خدا ﷺ در یکشنبه‌ای از ماه ذی‌القعدة از منزل خارج شدند و فرمودند: ای مردم، کسی از شما هست که بخواهد توبه کند؟ گفتیم: ای رسول خدا، همگی ما خواهان توبه‌ایم. سپس رسول خدا ﷺ فرمود: غسل کنید و وضو بگیرید و چهار رکعت نماز به جا آورید و در هر رکعت یک بار سوره‌ی حمد و سه بار سوره‌ی توحید و یک بار معوذتین - سوره‌ی فلق و ناس - را بخوانید، سپس هفتاد بار استغفار کنید و با " لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ " نماز را به پایان برسانید. سپس بگویید: " يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ ذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ "، " ای عزیز، ای آمرزنده‌ی گناهان، گناهان من و تمامی مردان و زنان مؤمن را ببخش، زیرا کسی جز تو گناهان را نمی‌آمرزد ". سپس فرمود کسی از اتم نیست که این کار را انجام دهد مگر اینکه... منادی دیگری ندا می‌دهد: ای بنده‌ی خدا، دشمنانت در روز قیامت از تو راضی خواهند شد. و فرشته‌ی دیگری ندا می‌دهد: ای بنده‌ی خدا، با ایمان می‌میری و دین از تو گرفته نخواهد شد.

۵-۶-۱-۳- بینایی دل

﴿۲۷۳۰﴾ راه تشخیص نجات از نابودی و راه جدا کردن بینایی از کورباطنی، و نیز راهنمایی به هدایت و درمان دردهای معنوی در کتاب خداست، آنجا که شما را به طلب آموزش به همراه توبه امر فرموده است. خداوند فرمود: " و آن‌ها که وقتی مرتکب عمل زشتی شوند، یا به خود ستم کنند، به یاد خدا می‌افتند؛ و برای گناهان خود، طلب آموزش می‌کنند و کیست جز خدا که گناهان را ببخشد؟ و بر گناه، اصرار نمی‌ورزند، با اینکه می‌دانند ". و نیز فرمود: " کسی که کار بدی انجام دهد یا به خود ستم کند، سپس از خداوند طلب آموزش نماید، خدا را آمرزنده و مهربان خواهد یافت ".

﴿۲۷۳۱﴾ از مؤمن خواسته‌اند که با نفس خود به مبارزه برخیزد تا بر او پیروز شود. گاهی در اثر مبارزه از انحراف نفس جلوگیری می‌کند و با هوای نفس خود، در راه محبت خدا مخالفت می‌کند. و گاهی نفسش او را بر زمین می‌زند و او پیرو هوای نفس می‌شود؛ خداوند دستش را می‌گیرد و بلندش می‌کند و او از جای برمی‌خیزد. خدا از خطایش می‌گذرد و او نیز متذکر می‌شود و رو به توبه و بیم و ترس می‌آورد و چون این حرکت، خداترسی او را رشد می‌دهد، موجب افزایش بصیرت و بینش او می‌شود... هیچ فضیلتی به اندازه‌ی جهاد، ارزش معنوی ندارد و هیچ جهادی مانند مجاهد با هوای نفس نیست.

۵-۶-۱-۴- نافذ شدن بینایی دل

﴿۲۷۳۲﴾ خداوند، هر گناهی که در نامه‌ی اعمال ثبت شده است محو کن. و با قبول کردن توبه‌ام، همه‌ی عیب‌های مرا بشوی، و آن توبه را جلادهنده‌ی زنگارهای دلم و مایه‌ی افزایش بصیرت و تیزبینی چشم عقلم قرار ده.

۵-۶-۱-۵- درست شدن بینایی دل و نیت

﴿۲۷۳۳﴾ خداوند، من اراده کرده‌ام با توبه‌ای خالص و با تثبیت اعتقادی صحیح... به‌سوی تو بیایم. خداوند، هر گناهی که در نامه‌ی اعمال ثبت شده است، محو کن. و با قبول کردن توبه‌ام همه‌ی عیب‌های مرا بشوی، و آن توبه را جلادهنده‌ی زنگارهای دلم و مایه‌ی افزایش بصیرت و تیزبینی چشم

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

الْوَفَاءُ بِهَا مَصِيرِي وَاقْبَلْ رَبِّ تَوْبَتِي فَإِنَّهَا بِصِدْقٍ مِنْ إِخْلَاصِ نِيَّتِي وَمَحْضٍ مِنْ تَصَحُّحِ بَصِيرَتِي؛
بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

٥-١-٦-٦ - رَفْعُ الْحِجَابِ

﴿٢٧٣٤﴾ عَنْ أَحَدِهِمَا عليه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ ابْتِدَاءِ الطَّوَافِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ لَمَّا أَرَادَ خَلْقَ آدَمَ قَالَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً فَقَالَ مَلَكٌ مِنْ الْمَلَائِكَةِ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَ يَسْفِكُ الدِّمَاءَ فَوَقَّعَتِ الْحُجُبُ فِيمَا بَيْنَهُمَا وَبَيْنَ اللَّهِ وَكَانَ نُورُهُ ظَاهِرًا لِلْمَلَائِكَةِ فَعَلِمَا أَنَّهُ قَدْ سَخِطَ قَوْلُهُمَا قَالَ فَلَاذًا بِالْعَرْشِ حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ تَوْبَتَهُمَا وَرَفَعَ الْحُجُبَ بَيْنَهُمَا وَبَيْنَهُ وَأَحَبَّ اللَّهُ أَنْ يُعْبَدَ بِتِلْكَ الْعِبَادَةِ فَخَلَقَ اللَّهُ الْبَيْتَ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ عَلَى الْعِبَادِ الطَّوَافَ حَوْلَهُ؛
وسائل الشيعة ج: ١٣ ص: ٢٩٦

﴿٢٧٣٥﴾ السَّجَاد عليه السلام: فَقَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ وَكَانَ لَا يَحْجُبُهُمْ عَنْ نُورِهِ فَحَجَبَهُمْ عَنْ نُورِهِ سَبْعَةَ آلَافٍ عَامٍ فَلَاذًا بِالْعَرْشِ سَبْعَةَ آلَافٍ سَنَةٍ فَرَحِمَهُمْ وَتَابَ عَلَيْهِمْ؛ وسائل الشيعة ج: ١٣ ص: ٣٣١

٥-١-٦-٧ - عَدَمُ الْقُنُوطِ وَرَاجِعُ عَدَمِ الْيَأْسِ

﴿٢٧٣٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: اعْلَمُوا عِبَادَ اللَّهِ أَنَّ التَّقْوَى حَصْنٌ حَصِينٌ وَالْفُجُورَ حَصْنٌ ذَلِيلٌ لَا يَمْنَعُ أَهْلَهُ وَ لَا يُخْرِزُ مَنْ لَجَأَ إِلَيْهِ إِلَّا وَبِالتَّقْوَى تُقْطَعُ حُمَةُ الْخَطَايَا وَبِالصَّبْرِ عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ يُنَالُ ثَوَابُ اللَّهِ وَبِالْيَقِينِ تَذْرَكُ الْغَايَةُ الْقُصُوفُ عِبَادَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَخْطُرْ عَلَى أَوْلِيَائِهِ مَا فِيهِ نَجَاتُهُمْ إِذْ دَلَّهُمْ عَلَيْهِ وَ لَمْ يَقْنَطْهُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ لِعِصْيَانِهِمْ إِيَّاهُ إِنَّ تَابُوا إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٦٢

٥-١-٦-٨ - عَدَمُ الْيَأْسِ

﴿٢٧٣٧﴾ السَّجَاد عليه السلام: سُبْحَانَكَ لَا أَيْئَاسَ مِنْكَ وَ قَدْ فَتَحْتَ لِي بَابَ التَّوْبَةِ إِلَيْكَ بَلْ أَقُولُ مَقَالَ الْعَبْدِ الذَّلِيلِ الظَّالِمِ لِنَفْسِهِ الْمُسْتَخَفِّ بِخُرْمَةِ رَبِّهِ الَّذِي عَظُمَتْ ذُنُوبُهُ فَجَلَّتْ وَ أَذْبَرَتْ أَيَّامُهُ فَوَلَّتْ حَتَّى إِذَا رَأَى مَدَّةَ الْعَمَلِ قَدْ انْقَضَتْ وَ غَايَةَ الْعُمُرِ قَدْ انْتَهَتْ وَ أَتَقَنَ أَنَّهُ لَا مَحِيصَ لَهُ مِنْكَ وَ لَا مَهْرَبَ لَهُ عَنْكَ؛ الصحيفة ص: ٦٤

٥-١-٦-٩ - الْمَعْرِفَةُ

﴿٢٧٣٨﴾ الباقر عليه السلام: إِنَّ الْمُؤْمِنَ مَعْنَى بِمُجَاهَدَةِ نَفْسِهِ لِيُغْلِبَهَا عَلَى هَوَاهَا فَمَرَّةٌ يَقِيمُ أَوْدَهَا وَ يُخَالِفُ هَوَاهَا فِي مَحَبَّةِ اللَّهِ وَ مَرَّةٌ تَصْرَعُهُ نَفْسُهُ فَيَتَّبِعُ هَوَاهَا فَيَنْعَشُهُ اللَّهُ فَيَنْتَعِشُ وَ يَقِيلُ اللَّهُ عَثْرَتَهُ فَيَتَذَكَّرُ وَ يَفْزَعُ إِلَى التَّوْبَةِ وَ الْمَخَافَةِ فَيَزِدَادُ بِصِيرَةٍ وَ مَعْرِفَةٍ لِمَا زِيدَ فِيهِ مِنَ الْخَوْفِ إِلَى أَنْ قَالَ وَ لَا فَضِيلَةَ كَالْجِهَادِ وَ لَا جِهَادَ كَمُجَاهَدَةِ الْهَوَى؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ١٤٢

٥-١-٦-١٠ - الْإِنْقِطَاعُ

﴿نتایج توبه﴾

عقل و شوییده‌ی چرک گناهان و پاک‌کننده‌ی نجاست جسم و تصحیح‌کننده‌ی نیت و درونم قرار ده. و آن را ابزاری در جهت تعجیل در وفا و تحقق آن بگردان. پروردگارا، توبه‌ی مرا بپذیر، زیرا این توبه به‌راستی از نیت خالص و از بصیرت ناب و صحیح نشئت گرفته است.

۵-۱-۶-۶- برداشتن حجاب

﴿۲۷۳۴﴾ از امام علیه السلام راجع به ابتدای طواف سؤال شد؛ حضرت فرمودند: وقتی خداوند تبارک و تعالی خواست آدم علیه السلام را بیافریند، به فرشتگان فرمود: در زمین برای خود خلیفه و جانشینی قرار خواهم داد. دو فرشته از فرشتگان عرضه داشتند: آیا کسی را جانشین خود قرار می‌دهی که در زمین فساد کرده و خون‌ها می‌ریزد؟ پس در حالی که نور خداوند برای سایر فرشتگان ظاهر و روشن بود، بین آن دو فرشته و خداوند حجاب پدید آمد؛ بعد از نصب پرده و حجاب، آن دو فرشته دانستند خداوند از کلامشان خشمگین شده است، بنابراین به دیگر فرشتگان گفتند: چاره‌ی ما چیست و چگونه باید توبه کنیم؟ فرشتگان گفتند: ما نمی‌دانیم راه توبه‌ی شما چیست مگر اینکه به عرش پناه ببرید. امام علیه السلام فرمود: پس آن دو فرشته به عرش پناه بردند تا اینکه حق تعالی توبه‌ی آن‌ها را قبول کرد و حجاب‌ها را از میان برداشت. و چون خداوند دوست دارد که با چنین اعمال و مناسکی عبادت شود، از این‌رو کعبه را در زمین آفرید و طواف به‌دور آن را واجب کرد.

﴿۲۷۳۵﴾ خداوند فرمود: "من می‌دانم آنچه را شما نمی‌دانید"، تا آن هنگام آن‌ها از نور خداوند در حجاب نبودند، و با این کلام در حجاب واقع شدند و این حجاب هفت هزار سال به طول انجامید، آن‌گاه ایشان هفت هزار سال به عرش پناه بردند تا خداوند به ایشان رحم کرد و توبه‌ی آنان را پذیرفت.

۵-۱-۶-۷- ناامید نشدن

﴿۲۷۳۶﴾ بندگان خدا، بدانید که پرهیزگاری دژی است استوار، و فسق و فجور، قلعه‌ای است بی‌اعتبار، اهلش را حفاظت نکند، و پناهنده را از شر دشمن پناه ندهد، آگاه باشید، با پرهیزگاری می‌توان از نیش و گزش گناه جلوگیری کرد، با صبر بر طاعت خدا، می‌توان به ثواب و پاداش او نائل شد، و با یقین می‌توان به مطلوب نهایی رسید. بندگان خدا، پروردگار اسباب نجات را از دوستانش دریغ نمی‌کند، زیرا او خود، آنان را به آن اسباب راهنمایی کرده، و اگر توبه کنند، به خاطر نافرمانی‌هایشان، از رحمت خود محروم نمی‌سازد.

۵-۱-۶-۸- ناامید نشدن

﴿۲۷۳۷﴾ خدایا، تو منزهی، حال که در توبه و بازگشت به‌سوی خود را به رویم گشوده‌ای، از تو نومید نمی‌شوم، بلکه همچون بنده‌ای خوار سخن می‌گویم که به خود ستم کرده و حرمت پروردگارش را رعایت ننموده است بنده‌ای که گناهانش بزرگ و رو به فزونی است و روزگار به او پشت کرده است و می‌بیند که زمان کار گذشته و عمر به پایان رسیده و باور کرده است که پناه و گریزگاهی از کیفر تو برایش متصور نیست.

۵-۱-۶-۹- شناخت

﴿۲۷۳۸﴾ از مؤمن خواسته‌اند که با نفس خود به مبارزه برخیزد تا بر او پیروز شود. گاهی در اثر مبارزه از انحراف نفس جلوگیری می‌کند و با هوای نفس خود، در راه محبت خدا مخالفت می‌کند. و گاهی نفسش او را بر زمین می‌زند و او پیرو هوای نفس می‌شود؛ خداوند دستش را می‌گیرد و بلندش می‌کند و او از جای برمی‌خیزد. خدا از خطایش می‌گذرد و او نیز متذکر می‌شود و رو به توبه و بیم و ترس می‌آورد و چون این حرکت، خداترسی او را رشد می‌دهد، موجب افزایش بصیرت و بینش او می‌شود... هیچ فضیلتی به اندازه‌ی جهاد، ارزش معنوی ندارد و هیچ جهادی مانند مجاهد با هوای نفس نیست.

۵-۱-۶-۱۰- بریدن

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٧٣٩﴾ الرسول ﷺ: وَ أَمَّا صَلَاةُ الْمَغْرَبِ فَهِيَ السَّاعَةُ الَّتِي تَابَ اللَّهُ عَلَى آدَمَ وَ كَانَ بَيْنَ مَا أَكَلَ مِنَ الشَّجَرَةِ وَ بَيْنَ مَا تَابَ عَلَيْهِ ثَلَاثُمِائَةَ سَنَةٍ مِنْ أَيَّامِ الدُّنْيَا وَ فِي أَيَّامِ الْآخِرَةِ يَوْمٌ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِنْ وَقْتِ الْعَصْرِ إِلَى الْعِشَاءِ فَصَلَّى آدَمُ ثَلَاثَ رَكَعَاتٍ رُكْعَةً لِحَظِيَّتِهِ وَ رُكْعَةً لِحَظِيَّةِ حَوَاءَ وَ رُكْعَةً لِتَوْبَتِهِ قَالَ ابْنُ الْفَارَسِيِّ قُلْتُ وَ تَرَكَ الْأَمْرَ الْمُنْدُوبَ إِلَيْهِ يُسَمَّى حَظِيَّةً كَمَا يُسَمَّى مَعْصِيَةً وَ إِنَّمَا فَعَلَ آدَمُ ﷺ الثَّلَاثَ رَكَعَاتٍ لِيَسْتَدْرِكَ ثَوَابَ أَمْرِ الْمُنْدُوبِ إِلَيْهِ الَّذِي فَاتَهُ وَ إِنَّمَا كَانَ تَوْبَتُهُ ﷺ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى عَلَى سَبِيلِ الْإِنْقِطَاعِ إِلَيْهِ لَا عَلَى سَبِيلِ تَكْفِيرِ الذُّنُوبِ؛ ص: ٢١٦

١١-٦-١-٥- القلبُ

١١-٦-١-٥- جلاءُ القلبِ

﴿٢٧٤٠﴾ الرضا ﷺ: وَ أَمَحَ اللَّهُمَّ رَبَّ بِالتَّوْبَةِ مَا ثَبَتَ مِنْ ذُنُوبِي وَ اغْسِلْ بِقَبُولِهَا جَمِيعَ عُيُوبِي وَ اجْعَلْهَا جَلَالِيَةً لِرَيْنِ قَلْبِي شَاحِدَةً لِبَصِيرَةِ لُبِّي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

١١-٦-١-٥- حياة القلبِ

﴿٢٧٤١﴾ السجّاد ﷺ: إِلَهِي أَلْبَسْتَنِي الْخَطَايَا ثَوْبَ مَذَلَّتِي وَ جَلَلَنِي التَّبَاعُدُ مِنْكَ لِباسَ مَسْكَنَتِي وَ أَمَاتَ قَلْبِي عَظِيمَ جَنَائِي فَأَخِيهِ بِتَوْبَةٍ مِنْكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٤٢

١١-٦-١-٥- ذهابُ سوادِ القلبِ

﴿٢٧٤٢﴾ الباقر ﷺ: مَا مِنْ عَبْدٍ إِلَّا وَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ بَيْضَاءُ فَإِذَا أَذْنَبَ أَذْنَبَ ذَنْبًا خَرَجَ فِي النُّكْتَةِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فَإِنْ تَابَ ذَهَبَ ذَلِكَ السَّوَادُ وَ إِنْ تَمَادَى فِي الذُّنُوبِ زَادَ ذَلِكَ السَّوَادُ حَتَّى يُغْطِيَ الْبَيَاضَ فَإِذَا غَطَّى الْبَيَاضَ لَمْ يَرْجِعْ صَاحِبُهُ إِلَى خَيْرٍ أَبَدًا وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٢٧٣

١١-٦-١-٥- شرحُ القلبِ

﴿٢٧٤٣﴾ أمير المؤمنين ﷺ: يَا مُعَاوِيَةُ إِنَّهُ لَا يُطْبَعُ عَلَى قَلْبٍ إِلَّا بِذَنْبٍ وَ لَا يَنْشَرَحُ إِلَّا بِتَوْبَةٍ وَ لَا أَظُنُّ قَلْبَكَ إِلَّا مَطْبُوعًا؛ بحار الأنوار ج: ٣٢ ص: ٣٧٨

١١-٦-١-٥- صفاءُ القلبِ

﴿٢٧٤٤﴾ أمير المؤمنين ﷺ: إِذَا أَذْنَبَ الْعَبْدُ كَانَ نَقْطَةً سَوْدَاءَ عَلَى قَلْبِهِ فَإِنْ هُوَ تَابَ وَ أَقْلَعَ وَ اسْتَغْفَرَ صَفَا قَلْبُهُ مِنْهَا وَ إِنْ هُوَ لَمْ يَتُبْ وَ لَمْ يَسْتَغْفِرْ كَانَ الذَّنْبُ عَلَى الذَّنْبِ وَ السَّوَادُ عَلَى السَّوَادِ حَتَّى يَغْمُرَ الْقَلْبَ فَيَمُوتَ بِكَثْرَةِ غَطَاءِ الذُّنُوبِ عَلَيْهِ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ؛ بحار الأنوار ج: ٤١ ص: ٣١٩

١١-٦-١-٥- صيقالُ القلبِ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۷۳۹﴾ نماز مغرب هنگامی است که خداوند توبه‌ی آدم عليه السلام را پذیرفت و فاصله‌ی میان وقتی که آدم از آن درخت خورد تا موقعی که خدای عزیز و جلیل توبه‌ی او را قبول کرد سیصد سال بود برحسب روزهای دنیا نه برحسب روزهای آخرت که هر روز از روزهای آن به اندازه‌ی هزار سال است. و این مدت از عصر تا شام بود و حضرت آدم سه رکعت نماز به جای آورد، یک رکعت جهت کفاره‌ی گناه خودش و یک رکعت به عنوان کفاره‌ی گناه حوا و رکعتی دیگر به شکرانه‌ی پذیرفته شدن توبه‌اش. ابن فارسی توضیح می‌دهد که مقصود از خطا، ترک کردن کار مستحبی است که از آن، گناه به معصیت هم تعبیر می‌شود و سه رکعت نمازی که آدم عليه السلام خواند برای این بود که پاداش آن عمل مستحب را که انجام نداده بود دریابد؛ و توبه‌ی او به پیشگاه خداوند نیز برای کنار گذاشتن غیر خدا بوده است نه ریزش گناهان.

۱۱-۶-۱-۵- قلب

۱۱-۶-۱-۵-۱- جلادادن قلب

﴿۲۷۴۰﴾ خداوند، هر گناهی که در نامه‌ی اعمال ثبت شده است محو کن. و با قبول کردن توبه‌ام، همه‌ی عیب‌های مرا بشوی، و آن توبه را جلادهنده‌ی زنگارهای دلم و مایه‌ی افزایش بصیرت و تیزبینی چشم عقلم قرار ده.

۱۱-۶-۱-۵-۲- زنده شدن قلب

﴿۲۷۴۱﴾ معبود من، گناهان جامه‌ی خاکساری بر من پوشانده است. و دور شدن از تو، لباس بینوایی بر تنم کرده است. و جنایت بزرگم دلم را میرانده است. پس آن را به برکت توبه زنده کن.

۱۱-۶-۱-۵-۳- از بین رفتن سیاهی دل

﴿۲۷۴۲﴾ بنده‌ای نیست مگر اینکه در قلبش سفیدی است. هرگاه مرتکب گناهی شود نقطه‌ی سیاهی در آن پدید می‌آید، اگر توبه کند، آن سیاهی از بین می‌رود، اما اگر به گناه کردن ادامه دهد آن سیاهی زیاد می‌شود تا همه‌ی سفیدی را می‌پوشاند، هنگامی که سیاهی همه را فراگیرد دیگر امید خیری به صاحب آن قلب نمی‌رود و همان است که خداوند می‌فرماید: "چنین نیست که آن‌ها می‌پندارند، بلکه اعمالشان چون زنگاری بر دل‌هایشان نشسته است."

۱۱-۶-۱-۵-۴- باز شدن سینه و اضافه شدن ظرفیت

﴿۲۷۴۳﴾ ای معاویه، قلب بسته نمی‌شود مگر با گناه، و گشوده نمی‌شود مگر با توبه. و از تو انتظاری جز داشتن قلب بسته ندارم.

۱۱-۶-۱-۵-۵- صفای قلب

﴿۲۷۴۴﴾ هرگاه مردی مرتکب گناهی شود، نقطه‌ی سیاهی در دل او پدید می‌آید. و اگر توبه کند و از گناه باز ایستد و از خدا طلب آمرزش نماید قلب او از آن سیاهی پاک می‌شود. ولی اگر توبه نکند و طلب آمرزش ننماید، گناه بر گناه افزوده و سیاهی بر سیاهی می‌نشیند، تا اینکه قلب او را می‌پوشاند. پس قلب او در اثر ازدیاد پرده‌های گناهان می‌میرد. و این است معنای کلام خدای متعال که می‌فرماید: "بلکه گناهان، قلب‌های آنان را پوشانیده و چرکین و زنگ‌آلود کرده است."

۱۱-۶-۱-۵-۶- صیقلی شدن قلب

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٧٤٥﴾ الرسول ﷺ: إِنَّ الْمَرْءَ إِذَا أَذْنَبَ كَانَتْ نُكْتَةُ سَوْدَاءٍ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ فَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ قَلْبُهُ مِنْهَا وَإِنْ زَادَ فَذَلِكَ الرَّيْنُ الَّذِي ذَكَرَهُ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ؛ مشكاة الأنوار ص: ٢٥٦

﴿٢٧٤٦﴾ الرسول ﷺ: وَإِذَا شَيْبَ الْقَلْبُ الصَّافِي بِنَغْدِيَّتِهِ بِالْغَفْلَةِ وَالْكَدَرِ صُقِلَ بِمِصْقَلَةِ التَّوْبَةِ وَنُظِفَ بِمَاءِ الْإِنَابَةِ لِيُعَوَّدَ عَلَى حَالَتِهِ الْأُولَى وَجَوْهَرِيَّتِهِ الْأَصْلِيَّةِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ٣٧١

١١-٦-٥- مَخُوسَاوِ الْقَلْبِ

﴿٢٧٤٧﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا أَذْنَبَ الرَّجُلُ خَرَجَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةُ سَوْدَاءٍ فَإِنْ تَابَ انْمَحَتْ وَإِنْ زَادَتْ حَتَّى تَغْلِبَ عَلَى قَلْبِهِ فَلَا يُفْلِحُ بَعْدَهَا أَبَدًا؛ الكافي ج: ٢ ص: ٢٧١

﴿٢٧٤٨﴾ الباقر عليه السلام: مَا مِنْ عَبْدٍ إِلَّا وَفِي قَلْبِهِ نُكْتَةُ بَيْضَاءٍ فَإِذَا أَذْنَبَ ذُنْبًا خَرَجَ فِي النُّكْتَةِ نُكْتَةُ سَوْدَاءٍ فَإِنْ تَابَ ذَهَبَ ذَلِكَ السَّوَادُ وَإِنْ تَمَادَى فِي الذُّنُوبِ زَادَ ذَلِكَ السَّوَادُ حَتَّى يُغْطَى الْبَيَاضُ فَإِذَا غَطَّى الْبَيَاضَ لَمْ يَرْجِعْ صَاحِبُهُ إِلَى خَيْرٍ أَبَدًا وَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٢٧٣

١٢-٦-٥- النَّدَامَةُ

﴿٢٧٤٩﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَاجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ غَرَسُوا أَشْجَارَ الْخَطَايَا نُصَبَ رَوَاقِ الْقُلُوبِ وَ سَقَوْهَا مِنْ مَاءِ التَّوْبَةِ حَتَّى انْمَرَّتْ لَهُمْ ثَمَرُ النَّدَامَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٢٦

١٣-٦-٥- الْهَدَايَةُ

﴿٢٧٥٠﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: فَمَنْ تَابَ اهْتَدَى؛ الكافي ج: ٢ ص: ٣٩٣

﴿٢٧٥١﴾ ابن عباس رضيهما الله عنهما: مَنْ تَابَ إِلَيْهِ اهْتَدَى؛ بحار الأنوار ج: ٤٤ ص: ١٥١

﴿٢٧٥٢﴾ الصادق عليه السلام: وَفِي كِتَابِ اللَّهِ نَجَاةٌ مِنَ الرَّدَى وَبَصِيرَةٌ مِنَ الْعَمَى وَدَلِيلٌ إِلَى الْهُدَى وَ شِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ فِيمَا أَمَرَكَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْاسْتِغْفَارِ مَعَ التَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٠

﴿٢٧٥٣﴾ الباقر عليه السلام: الْكَلِمَاتُ الَّتِي تَلَقَّاهُنَّ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى قَالَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ إِنِّي عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي فَاعْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ اللَّهُمَّ إِنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ إِنِّي عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَافِرِينَ اللَّهُمَّ إِنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ إِنِّي عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي فَاعْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٨٦

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۷۴۵﴾ هنگامی که انسان گناه می کند نقطه‌ی سیاهی در دل او پدید می آید، اگر توبه کند و آمرزش طلبد آن سیاهی پاک می شود، ولی اگر بر گناهش بیفزاید آن نقطه نیز بزرگ تر می شود، و این همان زنگاری است که خدای متعال در کتابش فرمود: "چنین نیست که آن ها می پندارند، بلکه اعمالشان چون زنگاری بر دل هایشان نشسته است."

﴿۲۷۴۶﴾ چون دل پاک، با غفلت و کدورت آلوده شود، با توبه جلا داده می شود و با آب انابه پاک می شود تا به حال نخست و گوهر اصلی زلال خود برگردد. و خدای متعال فرموده است: خدا توبه کنندگان و طالبان پاکی را دوست دارد

۷-۱۱-۶-۵- برطرف شدن سیاهی دل

﴿۲۷۴۷﴾ هرگاه مردی مرتکب گناهی شود، نقطه‌ی سیاهی در دل او پدید می آید. اگر توبه کند آن سیاهی پاک می شود، اما اگر بر گناه اصرار ورزد، آن نقطه وسیع تر می شود تا اینکه همه‌ی قلب را فرامی گیرد و دراین صورت او هرگز رستگار نمی شود.

﴿۲۷۴۸﴾ بنده‌ای نیست مگر اینکه در قلبش بخش سفیدی است. هرگاه مرتکب گناهی شود نقطه‌ی سیاهی در آن پدید می آید، اگر توبه کند، آن سیاهی از بین می رود، اما اگر به گناه کردن ادامه دهد، آن سیاهی زیاد می شود تا همه‌ی سفیدی را می پوشاند، هنگامی که سیاهی همه را فراگیرد، دیگر امید خیری به صاحب آن قلب نمی رود و همان است که خداوند می فرماید: "چنین نیست که آن ها می پندارند، بلکه اعمالشان چون زنگاری بر دل هایشان نشسته است."

۱۲-۵-۱-۶- پشیمانی

﴿۲۷۴۹﴾ ما را از کسانی قرار ده که درختان خطاهایشان را در مقابل چشمان قلبشان قرار داده اند. و آن ها را با آب توبه آبیاری می کنند تا میوه‌ی پشیمانی ثمر دهد.

۱۳-۵-۱-۶- هدایت

﴿۲۷۵۰﴾ هر که توبه کرد، هدایت شد.

﴿۲۷۵۱﴾ هر که به سوی او بازگردد، هدایت می شود.

﴿۲۷۵۲﴾ راه تشخیص نجات از نابودی و راه جداکردن بینایی از کورباطنی، و نیز راهنمایی به هدایت و درمان دردهای معنوی در کتاب خداست، آنجا که شما را به طلب آمرزش به همراه توبه امر فرموده است.

﴿۲۷۵۳﴾ کلماتی که آدم آن ها را از خدای عزیز و جلیل فراگرفت و خداوند توبه‌ی او را پذیرفت و او را هدایت کرد چنین بود: "پروردگارا، تو پاک و منزّه و ستایش شده‌ای. من کار خطایی انجام داده و بر خود ظلم کردم. مرا ببخش، تو آمرزنده‌ی مهربانی. پروردگارا، خدایی جز تو نیست، تو پاک و منزّه و ستایش شده‌ای. من کار خطایی انجام داده و بر خود ظلم کردم. مرا ببخش، تو بهترین آمرزنده‌ای. پروردگارا، خدایی جز تو نیست تو پاک و منزّه و ستایش شده‌ای. من کار خطایی انجام داده و بر خود ظلم کردم. مرا ببخش تو آمرزنده‌ی مهربانی."

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٧٥٤﴾ الرضا عليه السلام: وَاجْلُ اللَّهُمَّ رَبِّ عَنِّي بِالتَّوْبَةِ ظِلْمَةَ الْإِصْرَارِ وَامْحُ بِهَا مَا قَدَّمْتُهُ مِنْ الْأَوْزَارِ وَاكْسِنِي بِهَا لِبَاسَ التَّقْوَى وَجَلَّابِيبَ الْهُدَى؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

١-٦-١٣-٥- الخروجُ مِنَ التَّيِّهِ

﴿٢٧٥٥﴾ الباقر عليه السلام: لَمْ يَكُنْ دُخُولُ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِصْرَ إِلَّا مِنْ سَخَطِهِ مِنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ يَعْنِي الشَّامَ فَأَبَوْا أَنْ يَدْخُلُوهَا فَعَصَوْا فَتَاهُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعِينَ سَنَةً وَمَا كَانَ خُرُوجُهُمْ مِنْ مِصْرَ وَدُخُولُهُمْ الشَّامَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ تَوْبَتِهِمْ وَرَضَى اللَّهُ عَنْهُمْ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣ ص: ٢٩١

١٤-٦-١-٥- الوفاءُ

﴿٢٧٥٦﴾ الرضا عليه السلام: وَامْحُ اللَّهُمَّ رَبِّ بِالتَّوْبَةِ مَا ثَبَتَ مِنْ ذُنُوبِي وَاغْسِلْ بِقَبُولِهَا جَمِيعَ عُيُوبِي وَاجْعَلْهَا جَالِيَةً لِرَيْنِ قَلْبِي شَاخِذَةً لِبَصِيرَةِ لُبِّي غَاسِلَةً لِدَرْنِي مُطَهَّرَةً لِنَجَاسَةِ بَدَنِي مُصَحِّحَةً فِيهَا ضَمِيرِي عَاجِلَةً إِلَى الْوَفَاءِ بِهَا مَصِيرِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

١٥-٦-١-٥- التقوى

﴿٢٧٥٧﴾ الرضا عليه السلام: وَاجْلُ اللَّهُمَّ رَبِّ عَنِّي بِالتَّوْبَةِ ظِلْمَةَ الْإِصْرَارِ وَامْحُ بِهَا مَا قَدَّمْتُهُ مِنْ الْأَوْزَارِ وَاكْسِنِي بِهَا لِبَاسَ التَّقْوَى وَجَلَّابِيبَ الْهُدَى فَقَدْ خَلَعْتُ رِبْقَ الْمَعَاصِي عَنْ جِلْدِي وَنَزَعْتُ سِرْبَالَ الذُّنُوبِ عَنْ جَسَدِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

١٦-٦-١-٥- إِسْتِبَانَةُ أَثَرِ التَّوْبَةِ (يَهْزُلُ رَقَبَتُهُ، يُصْفَرُ لَوْنُهُ، يُخْمَصُ بَطْنُهُ)

﴿٢٧٥٨﴾ الرسول ﷺ: التَّائِبُ إِذَا لَمْ يَسْتَبِنْ عَلَيْهِ أَثَرُ التَّوْبَةِ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ يُرْضَى الْخُصَمَاءَ وَيُعِيدُ الصَّلَوَاتِ وَيَتَوَاضَعُ بَيْنَ الْخَلْقِ وَيَقِي نَفْسَهُ عَنِ الشَّهَوَاتِ وَيَهْزُلُ رَقَبَتُهُ بِصِيَامِ النَّهَارِ وَيُصْفَرُ لَوْنُهُ بِقِيَامِ اللَّيْلِ وَيُخْمَصُ بَطْنُهُ بِقِلَّةِ الْأَكْلِ وَيَقْوَسُ ظَهْرُهُ مِنْ مَخَافَةِ النَّارِ وَيَذِيبُ عِظَامَهُ شَوْقًا إِلَى الْجَنَّةِ وَيُرْقِ قَلْبُهُ مِنْ هَوْلِ مَلَكِ الْمَوْتِ وَيَجْفَفُ جِلْدُهُ عَلَى بَدَنِهِ بِتَفَكُّرِ الْآخِرَةِ فَهَذَا أَثَرُ التَّوْبَةِ وَإِذَا رَأَيْتُمْ الْعَبْدَ عَلَى هَذِهِ الصِّفَةِ فَهُوَ تَائِبٌ نَاصِحٌ لِنَفْسِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٠

٧-١-٥- باب ٧

١-٧-١-٥- الْبَلَاءُ، إِبْتِلَاءُ اللَّهِ بِبَلِيَّةٍ حَتَّى يُخْرِجَهُ مِنَ الدُّنْيَا وَقَدْ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ
﴿٢٧٥٩﴾ الصادق عليه السلام: كُنْتُ أَنَا وَزُرَّارَةُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فَقَالَ لَا تَطْعَمُ النَّارُ أَحَدًا وَصَفَ هَذَا الْأَمْرَ فَقَالَ زُرَّارَةُ إِنَّ فِيمَنْ يَصِفُ هَذَا الْأَمْرَ مَنْ يَعْمَلُ مُوجِبَاتِ الْكِبَائِرِ فَقَالَ أَوْ مَا تَدْرِي مَا كَانَ أَبِي يَقُولُ فِي ذَلِكَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ إِذَا تَابَ الرَّجُلُ مِنْهُمْ مِنْ تِلْكَ الذُّنُوبِ شَيْئًا ابْتِلَاءَ اللَّهِ بِبَلِيَّةٍ فِي جَسَدِهِ أَوْ خَوْفٍ يُدْخِلُهُ عَلَيْهِ حَتَّى يُخْرِجَهُ مِنَ الدُّنْيَا وَقَدْ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ؛ المحاسن ج: ١ ص: ١٧٢

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۷۵۴﴾ خدایا، از من تاریکی تکرار گناهان را برطرف کن، و با توبه، گناهی را که پیش فرستاده‌ام، از نامه‌ی اعمالم، پاک کن. به من لباس پرهیزگاری و هدایت ببوشان.

۱-۱۳-۶-۵- خروج از سرگردانی

﴿۲۷۵۵﴾ ورود بنی‌اسرائیل به مصر به علت نارضایتی خداوند از نافرمانی ایشان بود، چرا که خداوند فرمود: به سرزمین مقدس - یعنی شام - وارد شوید. ولی آنان از دستور ورود سرپیچی کردند، پس عصبانتر شده و در پی آن چهل سال سرگردان شدند؛ و خروجشان از مصر و ورودشان به شام عملی نشد، مگر بعد از توبه و رضایت خدا از ایشان.

۱۴-۱-۶-۵- وفا

﴿۲۷۵۶﴾ خداوند، هر گناهی که در نامه‌ی اعمالم ثبت شده است محو کن. و با قبول کردن توبه‌ام، همه‌ی عیب‌های مرا بشوی، و آن توبه را جلادهنده‌ی زنگارهای دلم و مایه‌ی افزایش بصیرت و تیزبینی چشم عقلم و شوینده‌ی چرک گناهان و پاک‌کننده‌ی نجاست جسمم و تصحیح‌کننده‌ی نیت و درونم و عامل تسریع در وفاکردن در بازگشتم قرار ده.

۱۵-۱-۶-۵- پرهیزکاری

﴿۲۷۵۷﴾ خدایا، از من تاریکی تکرار گناهان را برطرف کن، و با توبه، گناهی را که پیش فرستاده‌ام، از نامه‌ی اعمالم، پاک کن. به من لباس پرهیزگاری و هدایت ببوشان، زیرا بند گناهان را از خود کردم، و پیراهن گناهان را درآوردم.

۱۶-۱-۶-۵- آشکارشدن آثار توبه

﴿۲۷۵۸﴾ اگر اثر توبه، بر توبه‌کار ظاهر نشود او توبه‌کار نیست. او باید صاحبان حق را راضی کند، نمازهای ازدست‌رفته را بخواند، با مردم متواضع باشد، از شهوات بپرهیزد، به روزه‌گرفتن خود را نحیف کند، با شب‌زنده‌داری رویش زرد، با کم‌خوراکی شکمش فرورفته، از ترس دوزخ پشتش خم، و به شوق بهشت بدنش ضعیف، از ترس عزرائیل قلبش نازک، و در فکر آخرت پوستش خشک است؛ پس نشان توبه این است. اگر بنده‌ای را باین مشخصات دیدید، او توبه‌کننده و خیرخواه خویش است.

۷-۱-۵- گروه ۷

۱-۷-۱-۵- بلا، خدا او را به سختی مبتلا می‌کند تا آنکه از دنیا بدون گناه خارج شود

﴿۲۷۵۹﴾ من و زراره خدمت حضرت صادق علیه السلام بودیم، امام فرمود، کسی که اعتقاد به ولایت داشته باشد، طعم آتش را نخواهد چشید، زراره گفت: گروهی هستند که معتقد به امامت و ولایت هستند؛ ولی مرتکب گناهان بزرگ هم می‌شوند. امام علیه السلام فرمود: مگر نمی‌دانی پدرم در این باره چه می‌گفت؟ هرگاه مؤمن مرتکب گناهی شود خداوند یا او را گرفتار مصیبتی می‌کند، و یا او را دچار بیماری می‌کند و یا ترسی در دلش می‌اندازد، تا هنگامی که از دنیا می‌رود گناهی به همراه نداشته باشد.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

٢-٧-١-٥- التَّطَهِيرُ

﴿٢٧٦٠﴾ الرسول ﷺ: أَسْأَلُكَ بِحَقِّكَ الْوَاجِبِ عَلَى جَمِيعِ خَلْقِكَ لَمَّا طَهَّرْتَنِي مِنْ آثَاتٍ وَ عَافَيْتَنِي مِنْ اقْتِرَافِ الْإِثَامِ بِتَوْبَةٍ مِنْكَ عَلَيَّ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٣٢
﴿٢٧٦١﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: التَّوْبَةُ تُطَهِّرُ الْقُلُوبَ وَ تَغْسِلُ الذُّنُوبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص:

١٢٩

﴿٢٧٦٢﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ فَإِنَّ يَغْسِلَ بَاطِنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِمَاءِ الْحَسْرَةِ... فَإِنَّ ذَلِكَ طَهَارَةٌ مِنْ ذُنُوبِهِ وَ زِيَادَةٌ فِي عَمَلِهِ وَ رَفْعَةٌ فِي دَرَجَاتِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١
﴿٢٧٦٣﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ اغْسِلْ عَنِّي دَرَنَ الذُّنُوبِ وَ وَسَخَ الْعُيُوبِ وَ طَهِّرْنِي بِمَاءِ التَّوْبَةِ؛

بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ١٦٢

﴿٢٧٦٤﴾ الرسول ﷺ: اللَّهُمَّ مَنْ عَلَيْنَا فِي هَذِهِ السَّاعَةِ وَ فِي جَمِيعِ مَا نَسْتَقْبِلُ مِنْ نَهَارِهَا بِالتَّوْبَةِ وَ الطَّهَارَةِ وَ الْمَغْفِرَةِ وَ التَّوْفِيقِ وَ النِّجَاةِ مِنَ النَّارِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ١٣٩
﴿٢٧٦٥﴾ الرضا عليه السلام: وَ أَمَحِ اللَّهُمَّ رَبِّ بِالتَّوْبَةِ مَا ثَبَتَ مِنْ ذُنُوبِي وَ اغْسِلْ بِقَبُولِهَا جَمِيعَ عُيُوبِي وَ اجْعَلْهَا جَالِيَةً لِرَبِّينِ قَلْبِي شَاحِذَةً لِبَصِيرَةِ لَبِّي غَاسِلَةً لِدَرْنِي مُطَهَّرَةً لِنَجَاسَةِ بَدَنِي مُصَحِّحَةً فِيهَا ضَمِيرِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿٢٧٦٦﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ التَّوْبَةُ مُطَهَّرَةٌ مِنْ دَنَسِ الْخَطِيئَةِ قَالَ اللَّهُ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ ذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ إِلَى قَوْلِهِ تَطْلُبُونَ هَذَا مَا دَعَا اللَّهُ إِلَيْهِ عِبَادَهُ مِنَ التَّوْبَةِ وَ وَعَدَ عَلَيْهِمْ مِنْ ثَوَابِهِ فَمَنْ خَالَفَ مَا أَمَرَهُ اللَّهُ بِهِ مِنَ التَّوْبَةِ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ كَانَتْ النَّارُ أَوْلَى بِهِ وَ أَحَقُّ؛ وسائل الشيعة ج: ١٨ ص: ١٢٤

﴿٢٧٦٧﴾ السَّجَّاد عليه السلام: تُبَّ عَلَى تَوْبَةٍ نَصُوحًا تُطَهِّرُ بِهَا قَلْبِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٦٩
﴿٢٧٦٨﴾ السَّجَّاد عليه السلام: تُبَّ عَلَى تَوْبَةٍ نَصُوحًا لَا تُبْقِي مَعَهَا ذُنُوبًا صَغِيرَةً وَ لَا كَبِيرَةً، وَ لَا تَذَرُ

مَعَهَا عَلَانِيَةً وَ لَا سَرِيرَةً؛ الصحيفة ص: ٢٢٨

﴿٢٧٦٩﴾ الرسول ﷺ: جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ امْرَأَةٌ قَتَلْتُ وَ لَدَهَا هَلْ لَهَا مِنْ تَوْبَةٍ فَقَالَ ﷺ لَهَا وَ الَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّهَا قَتَلَتْ سَبْعِينَ نَبِيًّا ثُمَّ تَابَتْ وَ نَدِمَتْ وَ يَعْرِفُ اللَّهُ مِنْ قَلْبِهَا أَنَّهَا لَا تَرْجِعُ إِلَى الْمَعْصِيَةِ أَبَدًا لَقِيلَ اللَّهُ تَوْبَتُهَا وَ عَفَا عَنْهَا فَإِنَّ بَابَ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ وَ إِنَّ التَّائِبَ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ؛ مستدرک الوسائل ج:

١٢ ص: ١٣١

﴿٢٧٧٠﴾ الصادق عليه السلام: رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا تَابَ إِلَى اللَّهِ قَبْلَ الْمَوْتِ فَإِنَّ التَّوْبَةَ مُطَهَّرَةٌ مِنْ دَنَسِ الْخَطِيئَةِ وَ مُنْقِذَةٌ مِنْ شَفَا الْهَلَاكَةِ فَرَضَ اللَّهُ بِهَا عَلَى نَفْسِهِ لِعِبَادِهِ الصَّالِحِينَ فَقَالَ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى

﴿نتایج توبه﴾

۲-۷-۱-۵- پاک کردن

﴿۲۷۶۰﴾ خدایا، به حق واجبی که بر مخلوقات داری، سوگندت می‌دهم که مرا از آفات پاک کنی، و با توجهی که به من روا می‌داری، از ارتکاب گناهان، معافم بداری.

﴿۲۷۶۱﴾ توبه دل‌ها را پاکیزه می‌کند و گناهان را می‌شوید.

﴿۲۷۶۲﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که: با اشک حسرت باطن خود را از گناهان بشوید... و بدانند که پیشامدهای ناگوار و بلاها و گرفتاری‌های زندگی، موجب طهارت و بخشودگی خطاها و گناهان بوده و سبب افزایش اعمال و بالارفتن درجاتش می‌شود.

﴿۲۷۶۳﴾ پروردگارا، مرا از آلودگی گناهان و ناپاکی عیب‌ها بشوی و مرا با آب توبه پاک گردان.

﴿۲۷۶۴﴾ خدایا، در این ساعت و در ادامه‌ی این روز، با توبه و پاکی و آمرزش و توفیق و نجات از دوزخ، بر ما منت بگذار.

﴿۲۷۶۵﴾ خداوند، هر گناهی که در نامه‌ی اعمالم ثبت شده است محو کن. و با قبول کردن توبه‌ام، همه‌ی عیب‌های مرا بشوی، و آن توبه را جلادهنده‌ی زنگارهای دلم و مایه‌ی افزایش بصیرت و تیزبینی چشم عقلم و شوینده‌ی چرک گناهان و پاک‌کننده‌ی نجاست جسمم و تصحیح‌کننده‌ی نیت و درونم قرار ده.

﴿۲۷۶۶﴾ توبه، پاک‌شدن از آلودگی خطا و گناه است، خداوند فرمود: "ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از (مخالفت فرمان) خدا بپرهیزید، و آنچه از (مطالبات) ربا باقی مانده، رها کنید؛ اگر ایمان دارید" این است دعوت خداوند از بنده‌اش به توبه و وعده‌ی ثواب بر آن. پس هر که با فرمان خداوند در مورد توبه مخالفت کند، خداوند بر او خشم خواهد گرفت، و آتش برای او سزاوارتر است.

﴿۲۷۶۷﴾ مرا توفیق توبه‌ی خالصی بده که با آن قلبم پاک شود.

﴿۲۷۶۸﴾ به توبه‌ای خالص و پاکیزه توفیقم ده که گناهان کوچک و بزرگ و آشکار و نهان با آن باقی نماند.

﴿۲۷۶۹﴾ زنی نزد پیامبر ﷺ و عرض کرد: ای پیامبر خدا، زنی فرزند خود را کشته است، آیا امکان توبه هست؟ حضرت فرمود: قسم به خداوندی که جان محمد در دست اوست، اگر هفتاد پیامبر را کشته باشد و بعد از آن توبه کند و پشیمان شود و خدا بداند که او هرگز به آن گناه باز نمی‌گردد، خدا توبه‌ی او را قبول و او را عفو می‌کند. در توبه به وسعت میان مشرق و مغرب گشاده است و توبه‌کننده از گناه، مانند کسی است که هیچ گناهی ندارد.

﴿۲۷۷۰﴾ خداوند رحمت کند بنده‌ای را که قبل از مرگ توبه کند. چرا که توبه، پاک‌کننده‌ی

چرک گناهان و آزادکننده از لبه‌ی هلاکت است. خداوند به واسطه‌ی توبه، ریزش رحمت بر

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص:

١٢٥

﴿٢٧٧١﴾ السَّجَّادُ (عليه السلام): فَأَمَّنْ عَلَى بَعْفُوكَ عَنْ ذَنْبِي وَتُبْ عَلَى تَوْبَةٍ نَصُوحًا تُطَهِّرُ بِهَا قَلْبِي؛

بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٦٩

﴿٢٧٧٢﴾ الرسول (عليه السلام): فَإِنَّ التَّائِبَ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ وَأَنْ لَا تُصِرَّ عَلَى الذُّنُوبِ مَعَ

التَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ فَتَكُونَ كَالْمُسْتَهْزِئِ بِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرُسُلِهِ؛ أعلام الدين ص: ٣٤٦

﴿٢٧٧٣﴾ أمير المؤمنين (عليه السلام): فَجَعَلَ السَّيِّئَةَ ذَنْبًا وَالذَّنْبَ فِتْنَةً وَالْفِتْنَةَ دَنَسًا وَجَعَلَ الْحُسْنَى

عُتْبَى وَالْعُتْبَى تَوْبَةً وَالتَّوْبَةَ طَهُورًا فَمَنْ تَابَ اهْتَدَى وَمَنِ افْتَنَ غَوَى مَا لَمْ يَتُبْ إِلَى اللَّهِ وَ

يَعْتَرَفْ بِذَنْبِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٦٩ ص: ١٢١

﴿٢٧٧٤﴾ الحسين (عليه السلام): فَقَالَ لَهُ عُمَرُ يَا أَبَا الْحَسَنِ إِنَّهُمَا لَيَهْمَانِ فِي أَنْفُسِهِمَا بِمَا لَا يُرَى بِغَيْرِ

الْخِلَافَةِ. فَقَالَ لَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ هُمَا أَقْرَبُ نَسَبًا بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مِنْ

أَيِّهِمَا أَمَا فَأَرْضَهُمَا يَا ابْنَ الْخَطَّابِ بِحَقِّهِمَا يَرْضُ عَنْكَ مِنْ بَعْدِهِمَا. قَالَ وَمَا رِضَاهُمَا يَا أَبَا

الْحَسَنِ قَالَ رِضَاهُمَا الرَّجْعَةُ عَنِ الْخَطِيئَةِ، وَالتَّقِيَّةُ عَنِ الْمَعْصِيَةِ بِالتَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٣٠ ص: ٤٧

﴿٢٧٧٥﴾ الصادق (عليه السلام): كُنْتُ أَنَا وَزُرَّارَةُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (عليه السلام) فَقَالَ لَا تَطْعُمُ النَّارَ أَحَدًا

وَصَفَ هَذَا الْأَمْرَ فَقَالَ زُرَّارَةُ لَنْ فَيَمُنَ بِصَفِ هَذَا الْأَمْرِ مَنْ يَعْمَلُ مُوجِبَاتِ الْكِبَائِرِ فَقَالَ أَوْ مَا

تَذْرَى مَا كَانَ أَبِي يَقُولُ فِي ذَلِكَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ إِذَا تَابَ الرَّجُلُ مِنْهُمْ مِنْ تِلْكَ الذُّنُوبِ شَيْئًا

ابْتَلَاهُ اللَّهُ بِبَلِيَّةٍ فِي جَسَدِهِ أَوْ خَوْفٍ يُدْخِلُهُ عَلَيْهِ حَتَّى يُخْرِجَهُ مِنَ الدُّنْيَا وَقَدْ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ؛

المحاسن ج: ١ ص: ١٧٢

﴿٢٧٧٦﴾ الرسول (عليه السلام): يَا أَبَا لُبَابَةَ قَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكَ تَوْبَةً لَوْ وَلِدْتَ مِنْ أُمِّكَ يَوْمَكَ هَذَا

لَكَفَاكَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَاتَصَدَّقُ بِمَالِي كُلِّهِ قَالَ لَا قَالَ فَبِثْلَثِيهِ قَالَ لَا قَالَ فَبِئْصَفِهِ قَالَ لَا قَالَ

فَبِثْلَثِيهِ قَالَ نَعَمْ؛ بحار الأنوار ج: ٢٢ ص: ٩٣

﴿٢٧٧٧﴾ أمير المؤمنين (عليه السلام): لَا تَجُوزُ صَلَاةُ امْرِئٍ حَتَّى يُطَهَّرَ خَمْسَ جَوَارِحَ الْوَجْهِ وَالْيَدَيْنِ وَ

الرَّأْسِ وَالرَّجْلَيْنِ بِالْمَاءِ وَالْقَلْبَ بِالتَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ٣٥٥

﴿٢٧٧٨﴾ الصادق (عليه السلام): مَنْ اغْتَسَلَ لِلْجُمُعَةِ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ

أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ

الْمُتَطَهِّرِينَ كَانَ طَهْرًا مِنَ الْجُمُعَةِ إِلَى الْجُمُعَةِ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ١١٢

﴿نتایج توبه﴾

بندگان صالحش را بر خود واجب کرده و فرموده است: "پروردگارتان رحمت را بر خود واجب کرده؛ هر کس از شما کار بدی از روی نادانی مرتکب شود، سپس توبه و اصلاح و جبران نماید، (مشمول رحمت خدا می شود چرا که) او آمرزنده‌ی مهربان است. کسی که کار بدی انجام دهد یا به خود ستم کند، سپس از خداوند طلب آمرزش نماید، خدا را آمرزنده و مهربان خواهد یافت".

﴿۲۷۷۱﴾ با بخشش گناهانم بر من منت بگذار و توبه‌ی خالصی از من بپذیر که با آن قلبم را پاک گردانی.

﴿۲۷۷۲﴾ توبه‌کننده مانند کسی است که گناه نکرده است. همراه با توبه و استغفار، اصرار بر گناه را ترک کن، در غیر این صورت مانند کسی هستی که خدا و آیات و پیامبران را دست انداخته است.

﴿۲۷۷۳﴾ بدی را گناه به حساب آورد، گناه را ابزار فتنه، و فتنه را سبب آلودگی قرار داد. نیکی را وسیله‌ی بازگشت، بازگشت را سبب توبه، و توبه را وسیله‌ی پاک شدن قرار داد. پس هر کس توبه کند هدایت می شود و هر کس گرفتار فتنه شود، مادامی که به خدا برنگردد و به گناهانش اعتراف نکند، گمراه می شود.

﴿۲۷۷۴﴾ عمر گفت: ای ابوالحسن علیه السلام این دو پسرت چیزی در خاطر خود می گذرانند، و می خواهند که آن را جز با حکومت و خلافت نمی توان در ضمیر خود گذرانید. حضرت امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: ای عمر، این دو پسر از نظر نسب به پیامبر از پدرشان هم نزدیک ترند. ای پسر خطاب، با دادن حقشان آن دو را راضی کن تا آنکه بعد از ایشان می آید از تو راضی باشد. عمر گفت: یا ابوالحسن علیه السلام چگونه ایشان را راضی کنم؟ امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: رضایت ایشان آن است که از این خطا و معصیت با توبه و ندامت برگردی.

﴿۲۷۷۵﴾ من و زرارہ خدمت حضرت صادق علیه السلام بودیم، امام فرمود، کسی که اعتقاد به ولایت داشته باشد، طعم آتش را نخواهد چشید، زرارہ گفت: گروهی هستند که معتقد به امامت و ولایت هستند؛ ولی مرتکب گناهان بزرگ هم می شوند. امام علیه السلام فرمود: مگر نمی دانی پدرم در این باره چه می گفت؟ هرگاه مؤمن مرتکب گناهی شود خداوند یا او را گرفتار مصیبتی می کند، و یا او را دچار بیماری می کند و یا ترسی در دلش می اندازد، تا هنگامی که از دنیا می رود گناهی به همراه نداشته باشد.

﴿۲۷۷۶﴾ ای ابالبابه، خداوند توبه‌ی تو را به گونه‌ای پذیرفت که گویی امروز از مادر متولد شده‌ای و این برای تو کافی است. گفت: ای پیامبر خدا، آیا تمام مالم را (به شکرانه) صدقه بدهم؟ فرمود: نه، گفت: دوسوم آن را؟ فرمود: نه، گفت: یک سوم آن را؟ فرمود: آری.

﴿۲۷۷۷﴾ نماز جایز نیست مگر آنکه پنج عضو خود را پاکیزه کند: صورت و دست و سر و پا را با آب، و دل را با توبه.

﴿۲۷۷۸﴾ هر کس غسل جمعه کند و این دعا را بخواند: "أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له و أن محمدا عبده و رسوله اللهم صل على محمد و آل محمد و اجعلني من التوابين و اجعلني من المتطهرين". یعنی گواهی می دهم که هیچ معبودی نیست مگر ذات مقدس خداوند که یگانه است و شریکی ندارد و نیز گواهی می دهم که محمد بنده و فرستاده و پیامبر اوست، خدایا، بر محمد و خاندانش درود فرست و مرا از توبه‌کنندگان، و همچنین از پاکیزگان قرار ده؛ همین دعا موجب پاکی او از آن جمعه تا جمعه دیگر است.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٧٧٩﴾ الرسول ﷺ: وَارْزُقْنِي التَّوْبَةَ قَبْلَ الْمَوْتِ وَالْعِصْمَةَ وَالطَّهَارَةَ مِنَ الذُّنُوبِ؛ بحار الأنوار

ج: ٨٦ ص: ٣٧٩

﴿٢٧٨٠﴾ السَّجَّادُ (عليه السلام): وَارْزُقْنِي حُسْنَ الْإِنَابَةِ، وَطَهِّرْنِي بِالتَّوْبَةِ، وَآيِدْنِي بِالْعِصْمَةِ؛

شرح نهج البلاغة ج: ٦ ص: ١٨٢

٣-٧-١-٥- الغُسلُ وراجع: التَّطْهِيرُ

﴿٢٧٨١﴾ أمير المؤمنين (عليه السلام): التَّوْبَةُ تُطَهِّرُ الْقُلُوبَ وَتَغْسِلُ الذُّنُوبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص:

١٢٩

﴿٢٧٨٢﴾ الصادق (عليه السلام): اللَّهُمَّ اغْسِلْ عَنِّي دَرَنَ الذُّنُوبِ وَوَسَخَ الْعُيُوبِ وَطَهِّرْنِي بِمَاءِ التَّوْبَةِ؛

بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ١٦٢

﴿٢٧٨٣﴾ الرضا (عليه السلام): وَامْحُ اللَّهُمَّ رَبِّ بِالتَّوْبَةِ مَا ثَبَتَ مِنْ ذُنُوبِي وَاغْسِلْ بِقَبُولِهَا جَمِيعَ عُيُوبِي

وَاجْعَلْهَا جَالِيَةً لِرَيْنِ قَلْبِي شَاحِدَةً لِبَصِيرَةِ لُبِّي غَاسِلَةً لِدَرْنِي مُطَهِّرَةً لِنَجَاسَةِ بَدَنِي؛ بحار الأنوار ج:

٩١ ص: ١١٧

﴿٢٧٨٤﴾ رَبِّ تَقَبَّلْ تَوْبَتِي وَاغْسِلْ حَوْبَتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٢٥٣

﴿٢٧٨٥﴾ الرسول ﷺ: قَالَ هَلْ يَنْفَعُ الْبِرَّ بَعْدَ الْفُجُورِ قَالَ نَعَمْ التَّوْبَةُ تَغْسِلُ الْحَوْبَةَ وَالْحَسَنَاتُ

يُذْهِبُ السَّيِّئَاتِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ٥١٣

٤-٧-١-٥- التَّنْظِيفُ

﴿٢٧٨٦﴾ الرسول ﷺ: وَإِذَا شَيْبَ الْقَلْبُ الصَّافِي بَتَغْذِيَّتِهِ بِالْعَقْلَةِ وَالْكَدَرُ صُقِلَ بِمِصْقَلَةِ التَّوْبَةِ

وَنُظِفَ بِمَاءِ الْإِنَابَةِ لِيَعُودَ عَلَى حَالِهِ الْأُولَى وَجَوْهَرِيَّتِهِ الْأَصْلِيَّةِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ

التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ٣٧١

٥-٧-١-٥- الْإِنْقَاءُ

﴿٢٧٨٧﴾ العسکری (عليه السلام): لَمَّا زَالَتِ الْخَطِيئَةُ مِنْ آدَمَ (عليه السلام) وَ أُخْرِجَ مِنَ الْجَنَّةِ وَقَقَهُ اللَّهُ لِلتَّوْبَةِ

قَالَ يَا رَبِّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي فَتُبَّ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ

التَّوَّابُ الرَّحِيمُ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ وَآخِيَارِ أَصْحَابِهِ الْمُتَنَجِّبِينَ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى لَقَدْ قَبِلْتُ

تَوْبَتَكَ وَآيَةُ ذَلِكَ أَنِّي أَنْقَيْتُ بَشْرَتَكَ فَقَدْ تَغَيَّرَتْ وَكَانَ ذَلِكَ لِثَلَاثَةِ عَشَرَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ

فَصُمُّ هَذِهِ الثَّلَاثَةِ أَيَّامٍ الَّتِي تَسْتَقْبِلُكَ فِيهَا أَيَّامُ الْبَيْضِ يُنْقَى اللَّهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ بَعْضَ بَشْرَتِكَ فَصَامَهَا

فَنَقَى فِي كُلِّ يَوْمٍ ثُلُثَ بَشْرَتِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٥١٥

٨-١-٥- باب ٨

١-٨-١-٥- السَّلَامَةُ وراجع: الْعِصْمَةُ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۷۷۹﴾ پیش از مرگ، توبه و عصمت (توفیق دورماندن از گناه) و پاکی و آلوده نشدن به گناهان را روزی ام کن.

﴿۲۷۸۰﴾ بازگشتی خوب روزی ام کرده، با توبه پاکم کن، و با توفیق عدم ارتکاب گناه، تقویتم کن.

۳-۷-۱-۵- غسل و ربه: پاک کردن

﴿۲۷۸۱﴾ توبه دل ها را پاکیزه می کند و گناهان را می شوید.

﴿۲۷۸۲﴾ پروردگارا، مرا از آلودگی گناهان و ناپاکی عیبها بشوی و مرا با آب توبه پاک گردان.

﴿۲۷۸۳﴾ خداوندا، هر گناهی که در نامه ای اعمالم ثبت شده است محو کن. و با قبول کردن توبه ام، همه ی عیب های مرا بشوی، و آن توبه را جلادهنده ی زنگارهای دلم و مایه ی افزایش بصیرت و تیزی بینی چشم عقلم و شوینده ی چرک گناهان و پاک کننده ی نجاست جسمم قرار ده.

﴿۲۷۸۴﴾ خداوندا، توبه ام را بپذیر، و گناهم را بشوی.

﴿۲۷۸۵﴾ راوی گفت: آیا عمل خیر بعد از گناه فایده دارد؟ امام علیه السلام فرمود: آری، توبه گناه را می شوید و نیکی ها بدی ها را می برند.

۴-۷-۱-۵- پاکیزگی

﴿۲۷۸۶﴾ چون دل پاک، با غفلت و کدورت آلوده شود، با توبه جلا داده می شود و با آب انابه پاک می شود تا به حال نخست و گوهر اصلی زلال خود برگردد. و خدای متعال فرموده است: خدا توبه کنندگان و طالبان پاکی را دوست دارد

۵-۷-۱-۵- پاکی

﴿۲۷۸۷﴾ وقتی از آدم خطا سر زد و از بهشت اخراج شد، خداوند به او توفیق توبه داد، چنین گفت: " پروردگارا، خدایی جز تو نیست تو منزهی و من ستایشگر تو، من بد کردم و به خودم ظلم کردم به حق محمد و خاندان پاک و یاران برگزیده اش توبه ام را بپذیر که تو بسیار توبه پذیر و مهربانی ". خداوند فرمود: توبه ات را قبول کردم و نشانه ی آن این است که رنگ پوستت را پاک می کنم، زیرا رنگ پوست او تغییر کرده بود؛ آن روز سیزدهم ماه رمضان بود. خداوند فرمود: سه روز آینده را که ایام البیض است روزه بگیر، در هر روز مقداری از رنگ پوست تو پاک خواهد شد؛ خداوند در هر روز رنگ پوست او را به مقدار یک سوم بهبود بخشید.

۸-۷-۱-۵- گروه ۸

۱-۸-۱-۵- سلامت و ربه: عصمت و حفظ کردن خود

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٧٨٨﴾ السَّجَادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ أَيُّمَا عَبْدٍ تَابَ إِلَيْكَ وَهُوَ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ فَاسِخٌ لِتَوْبَتِهِ، وَ عَائِدٌ فِي ذَنْبِهِ وَ خَطِيئَتِهِ، فَإِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَكُونَ كَذَلِكَ، فَاجْعَلْ تَوْبَتِي هَذِهِ تَوْبَةً لَّا أَحْتَاجُ بَعْدَهَا إِلَى تَوْبَةٍ، تَوْبَةً مُوجِبَةً لِمَحْوِ مَا سَلَفَ، وَ السَّلَامَةَ فِيمَا بَقِيَ؛ الصحيفة ص: ١٣٨

﴿٢٧٨٩﴾ السَّجَادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ وَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ كُلِّ مَا خَالَفَ إِرَادَتَكَ، أَوْ زَالَ عَنْ مَحَبَّتِكَ مِنْ خَطَرَاتِ قَلْبِي، وَ لَحْظَاتِ عَيْنِي، وَ حِكَايَاتِ لِسَانِي، تَوْبَةً تَسْلِمُ بِهَا كُلُّ جَارِحَةٍ عَلَى حِيَالِهَا مِنْ تَبِعَاتِكَ، وَ تَأْمَنُ مِمَّا يَخَافُ الْمُعْتَدُونَ مِنْ أَلِيمِ سَطَوَاتِكَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤

﴿٢٧٩٠﴾ السَّجَادُ عليه السلام: فَاسْتَشْعِرُوا مَدَارِعَ الْحِكْمَةِ وَ اسْتَطْرَفُوا سُبُلَ التَّوْبَةِ حَتَّى أَنَاخُوا فِي رِيَاضِ الرَّحْمَةِ وَ سَلِمُوا مِنَ الْإِغْتِرَاضِ بِالْعَصْمَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٧٣

﴿٢٧٩١﴾ فَضَّلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ أَنْ يُسَلَّمَ عَلَى التَّوَّابِينَ الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا فَقَالَ وَ إِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ يَعْنِي أَجَبَ الرَّحْمَةَ لِمَنْ تَابَ وَ الدَّلِيلُ عَلَى ذَلِكَ قَوْلُهُ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَ أَصْلَحَ فَإِنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ بحار الأنوار ج: ١٧ ص: ٨١

﴿٢٧٩٢﴾ وَ السَّلَامُ عَلَى مَنْ تَابَ وَ أَنَابَ؛ بحار الأنوار ج: ٣٣ ص: ٥٧٥

﴿٢٧٩٣﴾ الرُّسُولُ عليه السلام: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ التَّوْبَةِ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٣٣

٢-٨-١-٥- إطفاء نيران المعصية

﴿٢٧٩٤﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَطْفِئْ بَرْدَ التَّوْبَةِ مَا وَقَدَ مِنْ نِيرَانِ الْمَعْصِيَةِ؛ مصباح الكفعمي ص: ٧٤٤

٣-٨-١-٥- عَدَمُ بَقَاءِ الذَّنْبِ

﴿٢٧٩٥﴾ السَّجَادُ عليه السلام: تُبْ عَلَى تَوْبَةٍ نَصُوحًا لَّا تُبْقِ مَعَهَا ذُنُوبًا صَغِيرَةً وَ لَّا كَبِيرَةً، وَ لَّا تَذَرُ مَعَهَا عَلَانِيَةً وَ لَّا سَرِيرَةً؛ الصحيفة ص: ٢٢٨

٤-٨-١-٥- عَدَمُ التَّجَبُّرِ

﴿٢٧٩٦﴾ السَّجَادُ عليه السلام: مَنْ قَالَ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ فَلَيْسَ بِمُسْتَكْبِرٍ وَ لَّا جَبَّارٍ إِنَّ الْمُسْتَكْبِرَ مَنْ يُصِرُّ عَلَى الذَّنْبِ الَّذِي قَدْ غَلَبَهُ هَوَاهُ وَ آثَرَ ذُنْيَاهُ عَلَى آخِرَتِهِ؛ مستدرك الوسائل ج: ٤٠٢ ص: ٥

٥-٨-١-٥- عَدَمُ الْعِصْيَانِ

﴿٢٧٩٧﴾ السَّجَادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيَّ حَتَّى لَّا أَعْصِيكَ؛ البلد الأمين ص: ٢٠٨

٦-٨-١-٥- عَدَمُ الْعَوْدِ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۷۸۸﴾ خدایا، اگر بعضی از بندگان که به درگاه تو، توبه می کنند، در علم غیب تو، شکننده‌ی توبه و بازگشت کننده به گناه ثبت شده باشند، من به تو پناه می برم از اینکه من نیز مانند او باشم، پس توبه‌ی مرا توبه‌ای قرار ده که پس از آن به توبه‌ی دیگری نیازمند نباشم، توبه‌ای که باعث نابودشدن گناهان گذشته و پاک ماندن در آینده شود.

﴿۲۷۸۹﴾ خدایا، از اندیشه‌های دل و نگاه‌های چشم و آنچه مخالف خواسته‌ی تو یا بیرون از دایره‌ی کارهای مورد پسندت بر زبانم جاری شده است، به درگاهت توبه می کنم، توبه‌ای که با آن هر اندامی جداگانه از کیفرهای تو سالم بماند، و از قهرها و سخت گیری‌های دردناکت که بیدادگران از آن در هراس خواهند بود، آسوده باشد.

﴿۲۷۹۰﴾ پیراهن حکمت بپوشید و راه‌های توبه را تازه کنید تا اینکه در بهشت رحمت وارد شوید و از تعرض به حریم عصمتتان سالم بمانید.

﴿۲۷۹۱﴾ سپس خداوند بر پیامبرش واجب کرد که بر توبه کنندگانی که عمل زشتی انجام داده و سپس توبه کرده‌اند سلام کند. و فرمود: "هرگاه کسانی که به آیات ما ایمان دارند نزد تو آیند، به آن‌ها بگو: سلام بر شما، پروردگارتان رحمت را بر خود واجب کرده است. " یعنی: رحمت را بر کسی که توبه کند، واجب کردم. و دلیل بر آن کلام الهی است که می فرماید: "هرکس از شما از روی نادانی کار ناشایستی انجام دهد سپس توبه و اصلاح (جبران) کند، (مشمول رحمت خدا می شود زیرا) او آمرزنده‌ی مهربان است.

﴿۲۷۹۲﴾ و سلام بر آن که توبه کرد و به سوی خدا بازگشت.

﴿۲۷۹۳﴾ سلام بر شما ای اهل توبه.

۲-۸-۱-۵- خاموش کردن آتش نافرمانی‌ها

﴿۲۷۹۴﴾ خدایا، آنچه از آتش گناه شعله‌ور شده، با خنکای توبه خاموش گردان.

۳-۸-۱-۵- باقی نماندن گناه

﴿۲۷۹۵﴾ به توبه‌ای خالص و پاکیزه توفیقم ده که گناهان کوچک و بزرگ و آشکار و نهان با آن باقی نماند.

۴-۸-۱-۵- عدم زورگویی

﴿۲۷۹۶﴾ کسی که بگوید "استغفر الله و اتوب الیه" نه متکبر است و نه گردنکش، زیرا گردنکش کسی است که بر گناه اصرار ورزد و هوای نفسش بر او چیره شده و دنیای خود را بر آخرتش ترجیح داده باشد.

۵-۸-۱-۵- نافرمانی نکردن

﴿۲۷۹۷﴾ پروردگارا، به من روی کن تا اینکه نافرمانی ات نکنم.

۶-۸-۱-۵- عدم بازگشت

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٧٩٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: تُبْ عَلَى تَوْبَةٍ نَصُوحًا لَا أَعُودُ بَعْدَهَا فِيمَا يُسْخِطُكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٨٠

﴿٢٧٩٩﴾ قُتِبَ عَلَى تَوْبَةٍ لَا أَعُودُ بَعْدَهَا فِيمَا يُسْخِطُكَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٤٦

٧-٨-١-٥- العِصْمَةُ

﴿٢٨٠٠﴾ الرسول ﷺ: تُبْ عَلَى وَاعِصْمِي؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٧

﴿٢٨٠١﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ تَعَالَى يَوْمَ الْجُمُعَةِ بَعْدَ الْعَصْرِ سَبْعِينَ مَرَّةً يَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَآتُوبُ إِلَيْهِ غُفِرَ اللَّهُ لَهُ ذَنْبُهُ فِيمَا سَلَفَ وَ عَصَمَهُ فِيمَا بَقِيَ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ ذَنْبٌ غُفِرَ لَهُ ذُنُوبٌ وَالدِّيَّةُ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٩٥

﴿٢٨٠٢﴾ يَا عِصْمَةَ التَّائِبِينَ؛ مصباح الكفعمي ص: ٣٥٤

﴿٢٨٠٣﴾ السَّجَّاد عليه السلام: فَاسْتَشْعِرُوا مَدَارِعَ الْحِكْمَةِ وَاسْتَطَرَفُوا سُبُلَ التَّوْبَةِ حَتَّى آنَاخُوا فِي رِيَاضِ الرَّحْمَةِ وَ سَلِمُوا مِنَ الْإِعْتِرَاضِ بِالْعِصْمَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٧٣

﴿٢٨٠٤﴾ الْكَاسِم عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَوْبَةً نَصُوحًا تَقْبِلُهَا مِنِّي تَبْقَى عَلَيَّ بَرَكَتُهَا وَتَغْفِرُ بِهَا مَا مَضَى مِنْ ذُنُوبِي وَتَعْصِمُنِي بِهَا فِيمَا بَقِيَ مِنْ عُمْرِي؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٦٥

﴿٢٨٠٥﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيَّ حَتَّى لَا أَعْصِيكَ؛ البلد الأمين ص: ٢٠٨

٨-٨-١-٥- حِفْظُ الدِّينِ

﴿٢٨٠٦﴾ الرسول ﷺ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْأَحَدِ فِي شَهْرِ ذِي الْقَعْدَةِ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُرِيدُ التَّوْبَةَ فَلَنَا كُلُّنَا نُرِيدُ التَّوْبَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ ﷺ اغْتَسِلُوا وَتَوَضَّؤُوا وَ صَلُّوا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَ أَقْرَأُوا فِي كُلِّ رَكَعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ الْمُعَوَّذَتَيْنِ مَرَّةً ثُمَّ اسْتَغْفِرُوا سَبْعِينَ مَرَّةً ثُمَّ اخْتِمُوا بِلَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ثُمَّ قُولُوا يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ ذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ ثُمَّ قَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ مِنْ أُمَّتِي فَعَلَ هَذَا إِلَّا ... يُنَادِي مَلَكٌ آخِرُ أَيُّهَا الْعَبْدُ تَمُوتُ عَلَى الْإِيمَانِ وَ لَا يُسَلَبُ مِنْكَ الدِّينُ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٣٩٦

٩-٨-١-٥- الْفَوْرُ بِالطَّاعَةِ

﴿٢٨٠٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: جَاهِدْ نَفْسَكَ وَ قَدِّمْ تَوْبَتَكَ تَفْرُ بِطَاعَةِ رَبِّكَ؛ غرر الحكم ص: ٢٤٢

١٠-٨-١-٥- الْمُرَاجَعَةُ إِلَى طَاعَةِ اللَّهِ

﴿٢٨٠٨﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَ اجْعَلْنَا عِنْدَكَ مِنَ التَّوَّابِينَ الَّذِينَ أَوْجِبَتْ لَهُمْ مَحَبَّتُكَ، وَ قَبِلَتْ مِنْهُمْ مُرَاجَعَةُ طَاعَتِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٧٦

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۷۹۸﴾ خداوند، توبه‌ی خالصی نصیبم کن که دیگر به آنچه خشم تو را برمی‌انگیزد، بازنگردم.
﴿۲۷۹۹﴾ به من توجه کن؛ توجهی که دیگر به آنچه خشم تو را برمی‌انگیزد، بازنگردم.

۷-۱-۵- عصمت و پاکی

﴿۲۸۰۰﴾ به من روی کن و مرا از گناه حفظ فرما.
﴿۲۸۰۱﴾ کسی که بعد از عصر روز جمعه هفتاد بار از خداوند متعال طلب آمرزش کند و بگوید: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ"، خداوند گناهان گذشته‌ی او را می‌بخشد و در باقی عمر، او را حفظ می‌کند. و اگر گناهی در پرونده‌اش نباشد، گناهان والدینش را به خاطر او می‌بخشد.
﴿۲۸۰۲﴾ ای حافظ توبه‌کنندگان.

﴿۲۸۰۳﴾ پیراهن حکمت بپوشید و راهای توبه را تازه کنید تا اینکه در بهشت رحمت وارد شوید و از تعرض به حریم عصمتتان سالم بمانید.

﴿۲۸۰۴﴾ خدایا، از تو توفیق می‌خواهم توبه‌ی نصح از من و خالص درخواست می‌کنم که آن را از من بپذیری و برکتش برایم باقی بماند و به‌وسیله‌ی آن گناهان گذشته‌ام را پاک کنی و به برکت آن، در باقیمانده‌ی عمرم از آلوده‌شدن به گناه، نگاهم داری.
﴿۲۸۰۵﴾ پروردگارا، به من روی کن تا اینکه نافرمانی‌ات نکنم.

۸-۱-۵- حفظ دین

﴿۲۸۰۶﴾ رسول خدا ﷺ در یکشنبه‌ای از ماه ذی‌القعدة از منزل خارج شدند و فرمودند: ای مردم، کسی از شما هست که بخواهد توبه کند؟ گفتیم: ای رسول خدا، همگی ما خواهان توبه‌ایم. سپس رسول خدا ﷺ فرمود: غسل کنید و وضو بگیرید و چهار رکعت نماز به جا آورید و در هر رکعت یک بار سوره‌ی حمد و سه بار سوره‌ی توحید و یک بار معوذتین - سوره‌ی فلق و ناس - را بخوانید، سپس هفتاد بار استغفار کنید و با "لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ" نماز را به پایان برسانید. سپس بگویید: "يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ ذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ"، ای عزیز، ای آمرزنده‌ی گناهان، گناهان من و تمامی مردان و زنان مؤمن را ببخش، زیرا کسی جز تو گناهان را نمی‌آمرزد". سپس فرمود کسی از اتم نیست که این کار را انجام دهد مگر اینکه از آسمان... فرشته‌ی دیگری ندا می‌دهد: ای بنده‌ی خدا، با ایمان می‌میری و دین از تو گرفته نخواهد شد.

۹-۱-۵- توفیق فرمان‌برداری

﴿۲۸۰۷﴾ با نفس خود جهاد کن، و توبه‌ی خود را پیش بینداز، تا به فرمان‌برداری از پروردگار خود موفق شوی.

۱۰-۱-۵- بازگشت به فرمان‌برداری از خدا

﴿۲۸۰۸﴾ خدایا، ما را نزد خویش از توبه‌کنندگانی قرار ده که محبت و دوستی‌ات را برای آن‌ها واجب و لازم کرده‌ای و بازگشت ایشان به طاعت و فرمان‌برداری‌ات را پذیرفته‌ای.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

١١-٨-١-٥- قَطَعَ أَسْتَارَ نَارِ الشَّهَوَاتِ وَرَاجِعُ: الْخَرْقُ

﴿٢٨٠٩﴾ السَّجَادُ عليه السلام: اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ اَسْتَغْلُوا بِالذِّكْرِ عَنْ الشَّهَوَاتِ وَخَالَفُوا دَوَاعِيَ الْعِزَّةِ بِوَاضِحَاتِ الْمَعْرِفَةِ وَقَطَعُوا أَسْتَارَ نَارِ الشَّهَوَاتِ بِنَضْحِ مَاءِ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٢٦١

٩-١-٥- باب ٩

١-٩-١-٥- رِضَايَةُ الْخَصْمِ وَرِضَايَةُ الْأَبَوَيْنِ

﴿٢٨١٠﴾ الرَّسُولُ عليه السلام: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ عليه السلام يَوْمَ الْأَحَدِ فِي شَهْرِ ذِي الْقَعْدَةِ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُرِيدُ التَّوْبَةَ فَلَنَا كُلُّنَا نُرِيدُ التَّوْبَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ عليه السلام اغْتَسِلُوا وَتَوَضَّئُوا وَصَلُّوا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَاقْرَأُوا فِي كُلِّ رَكَعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ مَرَّةً ثُمَّ اسْتَغْفِرُوا سَبْعِينَ مَرَّةً ثُمَّ اخْتِمُوا بِمَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ثُمَّ قُولُوا يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ ثُمَّ قَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ مِنْ أُمَّتِي فَعَلَ هَذَا إِلَّا ... يُنَادِي مُنَادٍ آخَرَ أَيُّهَا الْعَبْدُ تَرْضَى خَصَمَاؤَكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ... يُنَادِي مُنَادٍ آخَرَ أَيُّهَا الْعَبْدُ يَرْضَى أَبَوَاكَ وَإِنْ كَانَا سَاخِطَيْنِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٣٩٦

٢-٩-١-٥- دُعَاءُ أَهْلِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

﴿٢٨١١﴾ السَّجَادُ عليه السلام: فَمَا كُلُّ مَا نَطَقْتُ بِهِ عَنْ جَهْلٍ مِنْ بَسْوَةٍ أَتَرَى، وَلَا نِسْيَانٍ لِمَا سَبَقَ مِنْ دَمِيمٍ فَعَلِي، لَكِنْ لَتَسْمَعَ سَمَاوُكَ وَمَنْ فِيهَا وَارْضُكَ وَمَنْ عَلَيْهَا مَا أَظْهَرْتُ لَكَ مِنَ النَّدَمِ، وَلَجَأْتُ إِلَيْكَ فِيهِ مِنَ التَّوْبَةِ . فَلَعَلَّ بَعْضَهُمْ بِرَحْمَتِكَ يَرْحَمُنِي لِسَوْءِ مَوْفِقِي، أَوْ تَذَرُّهُ الرِّقَّةُ عَلَى لِسَوْءِ حَالِي فَيُنَالَنِي مِنْهُ بَدْعُوَةٌ هِيَ أَسْمَعُ لَدَيْكَ مِنْ دُعَائِي، أَوْ شَفَاعَةُ أَوْكَدُ عِنْدَكَ مِنْ شَفَاعَتِي تَكُونُ بِهَا نَجَاتِي مِنْ غَضَبِكَ وَفَوْزَتِي بِرِضَاكَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤

٣-٩-١-٥- عَطْفُ الْقُلُوبِ إِلَيْهِ

﴿٢٨١٢﴾ الرَّسُولُ عليه السلام: أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا خَلَقْتُ الْمُلُوكَ وَقُلُوبُهُمْ بِيَدِي فَأَيُّمَا قَوْمٍ أَطَاعُونِي جَعَلْتُ قُلُوبَ الْمُلُوكِ عَلَيْهِمْ رَحْمَةً وَأَيُّمَا قَوْمٍ عَصَوْنِي جَعَلْتُ قُلُوبَ الْمُلُوكِ عَلَيْهِمْ سَخَطَةً أَلَا لَا تَشْغَلُوا أَنْفُسَكُمْ بِسَبِّ الْمُلُوكِ تَوْبُوا إِلَىَّ أَعْطِفُ قُلُوبَهُمْ عَلَيْكُمْ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ١٣١

﴿٢٨١٣﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: أَيُّ قَوْمٍ عَصَوْنِي جَعَلْتُ الْمُلُوكَ عَلَيْهِمْ نِقْمَةً أَلَا لَا تُولَعُوا بِسَبِّ الْمُلُوكِ تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَعْطِفُ بِقُلُوبِهِمْ عَلَيْكُمْ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ١٣٢

١٠-١-٥- باب ١٠

١-١٠-٥- السَّتْرُ

﴿نتایج توبه﴾

۱۱-۸-۵- پاره‌شدن پرده‌های آتش شهوات

﴿۲۸۰۹﴾ خدایا، بر محمد و خاندانش درود فرست، و ما را از کسانی قرار ده که به‌جای پرداختن به شهوات، به یاد خداوند مشغولند، و با معرفتی روشن و آشکار، با ادعای بزرگی مخالفت کردند، و با ریزش آب توبه، شراره‌های آتش شهوات را از بین بردند.

۹-۱-۵- گروه ۹

۱-۹-۵- رضایت دشمن و رضایت پدر و مادر

﴿۲۸۱۰﴾ رسول خدا ﷺ در یکشنبه‌ای از ماه ذی‌القعدة از منزل خارج شدند و فرمودند: ای مردم، کسی از شما هست که بخواهد توبه کند؟ گفتیم: ای رسول خدا، همگی ما خواهان توبه‌ایم. سپس رسول خدا ﷺ فرمود: غسل کنید و وضو بگیرید و چهار رکعت نماز به جا آورید و در هر رکعت یک بار سوره‌ی حمد و سه بار سوره‌ی توحید و یک بار معوذتین - سوره‌ی فلق و ناس - را بخوانید، سپس هفتاد بار استغفار کنید و با "لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ" نماز را به پایان برسانید. سپس بگویید: "يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ ذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ"، "ای عزیز، ای آمرزنده‌ی گناهان، گناهان من و تمامی مردان و زنان مؤمن را ببخش، زیرا کسی جز تو گناهان را نمی‌آمرزد". سپس فرمود کسی از امتم نیست که این کار را انجام دهد مگر اینکه... منادی دیگری ندا می‌دهد: ای بنده‌ی خدا، دشمنانت در روز قیامت از تو راضی خواهند شد... و فرشته‌ی دیگری ندا می‌دهد: پدر و مادرت از تو راضی خواهند شد حتی اگر تابه‌حال خشمگین باشند.

۲-۹-۵- دعای اهل آسمان و زمین

﴿۲۸۱۱﴾ هرچه گفتم به خاطر این نیست که تو نسبت به عواقب آن آگاه نیستی، و نه اینکه اعمال بدم را فراموش کرده‌ای؛ بلکه برای آن است که آسمان تو و هر که در آن است و زمین تو و هر که بر روی آن است، اعلان پشیمانی و پناه بردنم به تو برای درخواست پذیرش توبه را بشنوند. باشد که یکی از آن‌ها بر شوربختی من رحمت یا بر بدحالی من رقت آورد و در حق من دعایی کند که تو زودتر از دعای من مستجاب فرمایی، یا روی شفاعت بر زمین نهد و شفاعت او از درخواست من مقبول‌تر افتد و سبب رهایی من از خشم تو و توفیق یافتن من به خشنودی تو باشد.

۳-۹-۵- توجه دلها به سوی او

﴿۲۸۱۲﴾ من خدایی هستم که هیچ معبودی جز من نیست، پادشاهان و فرمانروایان را هم من آفریده‌ام و دل‌های آن‌ها در دست من است، هر گروهی که مرا اطاعت کنند، دل‌های فرمانروایان را نسبت به آنان مهربان خواهم کرد، و هر گروهی که مرا نافرمانی کنند دل‌های فرمانروایان را بر آنان غضبناک خواهم کرد. آگاه باشید، خودتان را به دشنام‌دادن به حاکمان سرگرم نکنید، به‌سوی من توبه کنید تا دل‌های آن‌ها را نسبت به شما مهربان کنم.

﴿۲۸۱۳﴾ هر گروهی نافرمانی‌ام کنند، فرمانروایان را مأمور عذابشان می‌کنم، در دشنام‌دادن به فرمانروایان حرص نورزید، به درگاه خداوند توبه کنید تا دل‌هایشان را بر شما مهربان کند.

۱۰-۱-۵- گروه ۱۰

۱-۱۰-۵- پوشش

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٨١٤﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا تَابَ الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ تَوْبَةً نَصُوحًا أَحَبَّهُ اللَّهُ فَسَتَرَ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ قُلْتَ وَكَيْفَ يَسْتُرُ عَلَيْهِ قَالَ يُنْسَى مَلَكِيَّهِ مَا كَتَبَا عَلَيْهِ مِنَ الذُّنُوبِ وَأَوْحَى إِلَى جَوَارِحِهِ اكْتُمِي عَلَيْهِ ذُنُوبَهُ وَأَوْحَى إِلَى بَقَاعِ الْأَرْضِ اكْتُمِي عَلَيْهِ مَا كَانَ يَعْمَلُ عَلَيْكَ مِنَ الذُّنُوبِ فَيَلْقَى اللَّهَ حِينَ يَلْقَاهُ وَلَا يَسْ شَيْءٌ يَشْهَدُ عَلَيْهِ بِشَيْءٍ مِنَ الذُّنُوبِ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٢٨

﴿٢٨١٥﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا تَابَ الْعَبْدُ تَوْبَةً نَصُوحًا لَوَجْهِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَسْتُرُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ١٨٠

﴿٢٨١٦﴾ الرضا عليه السلام: قَابِلٌ رَبٌّ تَوْبَتِي بِجَزِيلِ الثَّوَابِ وَكَرِيمُ الْمَأْبِ وَحَطُّ الْعِقَابِ وَصَرْفُ الْعَذَابِ وَغَنَمُ الْآيَاتِ وَسِتْرُ الْحِجَابِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿٢٨١٧﴾ الهادي عليه السلام: عِبَادِي مَعِيَ بَيْنَ خِلَالِ ثَلَاثٍ إِمَّا تَابُوا إِلَيَّ فَتُبْتُ عَلَيْهِمْ وَغَفَرْتُ ذُنُوبَهُمْ وَ سَتَرْتُ عُيُوبَهُمْ وَإِمَّا ...؛ بحار الأنوار ج: ٩ ص: ٢٧٩

﴿٢٨١٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: مَنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَمَرَتْ جَوَارِحُهُ أَنْ تَسْتُرَ عَلَيْهِ وَبَقَاعُ الْأَرْضِ أَنْ تَكْتُمَ عَلَيْهِ وَنَسِيتِ الْحَفَظَةَ مَا كَانَتْ كَتَبَتْ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعية ج: ١٦ ص: ٧٤

﴿٢٨١٩﴾ الصادق عليه السلام: وَاعْتَبِرْ بِفَضْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَيْثُ خُلِقَ أَسْبَابُ اللَّبَاسِ لِيَسْتُرَ الْعَوْرَاتِ الظَّاهِرَةَ وَتَفْتَحَ أَبْوَابُ التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ وَالْإِغَاثَةِ لِيَسْتُرَ بِهَا الْعَوْرَاتِ الْبَاطِنَةَ مِنَ الذُّنُوبِ وَأَخْلَاقِ السُّوءِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٣ ص: ٣٢٤

٢-١٠-١-٥- عَدَمُ الشَّهَادَةِ عَلَيْهِ

﴿٢٨٢٠﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا تَابَ الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ تَوْبَةً نَصُوحًا أَحَبَّهُ اللَّهُ فَسَتَرَ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ قُلْتَ وَكَيْفَ يَسْتُرُ عَلَيْهِ قَالَ يُنْسَى مَلَكِيَّهِ مَا كَتَبَا عَلَيْهِ مِنَ الذُّنُوبِ وَأَوْحَى إِلَى جَوَارِحِهِ اكْتُمِي عَلَيْهِ ذُنُوبَهُ وَأَوْحَى إِلَى بَقَاعِ الْأَرْضِ اكْتُمِي عَلَيْهِ مَا كَانَ يَعْمَلُ عَلَيْكَ مِنَ الذُّنُوبِ فَيَلْقَى اللَّهَ حِينَ يَلْقَاهُ وَلَا يَسْ شَيْءٌ يَشْهَدُ عَلَيْهِ بِشَيْءٍ مِنَ الذُّنُوبِ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٢٨

٣-١٠-١-٥- عَدَمُ إِظْهَارِ الْمَسَاوِي

﴿٢٨٢١﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: إِذَا تَابَ الْعَبْدُ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْسَى الْحَفَظَةَ مَا عَلِمُوا مِنْهُ وَقِيلَ لِلْأَرْضِ وَجَوَارِحِهِ اكْتُمُوا عَلَيْهِ مَسَاوِيَهُ وَلَا تُظْهِرُوا عَلَيْهِ أَبَدًا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٦

٤-١٠-١-٥- عَدَمُ الْإِفْضَاحِ

﴿٢٨٢٢﴾ العسكري عليه السلام: وَلَوْ سَأَلَنِي يَا مُوسَى هَذَا الشَّقِيُّ الْقَاتِلُ بِمِثْلِ مَا تَوَسَّلَ بِهِ هَذَا الْفَتَى عَلَى صِحَّةِ اعْتِقَادِهِ أَنْ أَعْصِمَهُ مِنَ الْحَسَدِ وَأُقْنِعَهُ بِمَا رَزَقْتُهُ وَذَلِكَ هُوَ الْمُلْكُ الْعَظِيمُ لَفَعَلْتُ وَلَوْ سَأَلَنِي بِذَلِكَ مَعَ التَّوْبَةِ أَنْ لَا أَفْضِحَهُ لَمَّا فَضَحْتُهُ وَلَصَرَفْتُ هَؤُلَاءِ عَنْ اقْتِرَاحِ إِبَانَةِ الْقَاتِلِ وَلَا غَنِيَتْ هَذَا الْفَتَى مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ بِقَدْرِ هَذَا؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٢٧٠

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۸۱۴﴾ اگر بنده‌ی مؤمن توبه‌ای صادقانه کند، خداوند او را دوست خواهد داشت و گناهان او را در دنیا و آخرت خواهد پوشاند. پرسیدم: چگونه گناهانش را می‌پوشاند؟ فرمود: فرشتگانی که مأمور ثبت گناهان اویند، کارهای زشت او را از یاد می‌برند، و خداوند به اعضای بدن او فرمان می‌دهد تا گناهان او را پنهان سازند، و به محل‌هایی که در آن‌ها مرتکب گناه شده است نیز دستور می‌دهد تا گناهان او را بپوشانند. پس در زمان ملاقات با خدا، کسی و چیزی علیه او شهادت نمی‌دهد.

﴿۲۸۱۵﴾ هرگاه بنده خالصانه برای خدا توبه کند، خداوند تبارک و تعالی در دنیا و آخرت گناهانش را می‌پوشاند.

﴿۲۸۱۶﴾ پروردگارا، در مقابل توبه‌ام، ثوابی بزرگ، بازگشتی کریمانه، ریزش عقوبت‌ها، برطرف شدن عذاب، بازگشتی پرسود و پوشیده ماندن گناهان را عطا کن.

﴿۲۸۱۷﴾ عاقبت بندگان گنهکارم از سه حال خارج نیست: یا توبه کرده و من می‌پذیرم و گناهانشان را بخشیده و آن را می‌پوشانم. و یا...

﴿۲۸۱۸﴾ کسی که توبه کند، خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد، و به اعضای بدن او فرمان می‌رسد که گناهانی را که به وسیله‌ی آن‌ها انجام داده پنهان کنند، و به مکان‌هایی که در آن به گناه دست زده است دستور داده می‌شود که گناه او را بپوشانند، و فرشتگان نگهبان، گناهانی را که نوشته‌اند، فراموش می‌کنند.

﴿۲۸۱۹﴾ فضل و احسان پروردگار متعال را در نظر بگیر که لباس را برای تو فراهم کرده تا زشتی‌های ظاهری تو پوشیده شود، و ابواب توبه و استغفار را برای تو باز کرده است تا زشتی‌های باطنی خود از جنس گناهان و اخلاق ناپسند را بپوشانی.

۲-۱۰-۵- شهادت ندادن اعضا علیه او

﴿۲۸۲۰﴾ اگر بنده‌ی مؤمن توبه‌ای صادقانه کند، خداوند او را دوست خواهد داشت و گناهان او را در دنیا و آخرت خواهد پوشاند. پرسیدم: چگونه گناهانش را می‌پوشاند؟ فرمود: فرشتگانی که مأمور ثبت گناهان اویند، کارهای زشت او را از یاد می‌برند، و خداوند به اعضای بدن او فرمان می‌دهد تا گناهان او را پنهان سازند، و به محل‌هایی که در آن‌ها مرتکب گناه شده است نیز دستور می‌دهد تا گناهان او را بپوشانند. پس در زمان ملاقات با خدا، کسی و چیزی علیه او شهادت نمی‌دهد.

۳-۱۰-۵- آشکار نشدن بدی‌ها

﴿۲۸۲۱﴾ چنانچه بنده توبه کند، خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد و فرشتگان محافظ را نسبت به آنچه از او می‌دانند به فراموشی می‌اندازد. و به زمین و اعضای بدن توبه‌کننده گفته می‌شود که گناهان او را بپوشانند و هرگز آن را برای شهادت بر ضد او آشکار نکنند.

۴-۱۰-۵- رسوای شدن

﴿۲۸۲۲﴾ ای موسی، همچنان که آن جوان با اعتقاد صحیح توسل پیدا کرد و خواست که او را از حسد نگاه دارم و او را به آنچه روزی‌اش کرده‌ام قانع کنم، ای کاش این بدبخت قاتل همچنین درخواستی می‌کرد. که در این صورت درخواستش را اجابت می‌کردم. اگر این درخواست را با توبه ضمیمه می‌کرد که رسوایش نکنم، رسوایش نمی‌کردم. و آن‌ها را از شناسایی قاتل منصرف می‌کردم. و آن جوان را به خاطر همین مقدار دعا، از غیر طریق معمول، بی‌نیاز می‌کردم.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

٥-١٠-١-٥- عَدَمُ كِتَابَةِ السَّيِّئَةِ

﴿٢٨٢٣﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا هَمَّ الْعَبْدُ بِحَسَنَةٍ كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ فَإِذَا عَمَلَهَا كُتِبَتْ لَهُ عَشْرٌ حَسَنَاتٍ وَإِذَا هَمَّ بِسَيِّئَةٍ لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ فَإِذَا عَمَلَهَا أَجَلَ تِسْعَ سَاعَاتٍ فَإِنْ نَدِمَ عَلَيْهَا وَاسْتَغْفَرَ وَتَابَ لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَنْدَمْ وَلَمْ يَتُبْ مِنْهَا كُتِبَتْ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ وَاحِدَةٌ؛ بحار الأنوار ج: ٦٨ ص: ٢٤٦

﴿٢٨٢٤﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَرْبَعُ مَنْ كُنَّ فِيهِ لَمْ يَهْلِكْ عَلَى اللَّهِ بَعْدَهُنَّ إِلَّا هَالِكٌ بِهِمُ الْعَبْدُ بِالْحَسَنَةِ فَيَعْمَلُهَا فَإِنْ هُوَ لَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ حَسَنَةً بِحُسْنِ نِيَّتِهِ وَإِنْ هُوَ عَمَلَهَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ عَشْرًا وَبِهِمُ السَّيِّئَةُ أَنْ يَعْمَلَهَا فَإِنْ لَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَإِنْ هُوَ عَمَلَهَا أَجَلَ سَبْعِ سَاعَاتٍ وَقَالَ صَاحِبُ الْحَسَنَاتِ لِصَاحِبِ السَّيِّئَاتِ وَهُوَ صَاحِبُ الشَّمَالِ لَا تَعْجَلْ عَسَى أَنْ يُتْبِعَهَا بِحَسَنَةٍ تَمْحُوهَا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٩٢

﴿٢٨٢٥﴾ الباقر عليه السلام: مَا مِنْ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا إِلَّا أَجَلَهُ اللَّهُ فِيهِ سَبْعَ سَاعَاتٍ فَإِنْ هُوَ تَابَ مِنْهُ وَاسْتَغْفَرَ لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَتُبْ كُتِبَ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ وَاحِدَةٌ؛ بحار الأنوار ج: ٦٨ ص: ٢٤٦

﴿٢٨٢٦﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً أَجَلَ فِيهَا سَبْعَ سَاعَاتٍ مِنَ النَّهَارِ فَإِنْ قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٨

﴿٢٨٢٧﴾ الصادق عليه السلام: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا إِلَّا أَجَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ سَبْعَ سَاعَاتٍ مِنَ النَّهَارِ فَإِنْ هُوَ تَابَ لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَإِنْ هُوَ لَمْ يَفْعَلْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَيِّئَةً فَأَتَاهُ عَبْدًا الْبَصْرِيُّ فَقَالَ لَهُ بَلَّغْنَا أَنْكَ قُلْتَ مَا مِنْ عَبْدٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا إِلَّا أَجَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ سَبْعَ سَاعَاتٍ مِنَ النَّهَارِ فَقَالَ لَيْسَ هَكَذَا قُلْتَ وَلَكِنِّي قُلْتُ مَا مِنْ مُؤْمِنٍ وَكَذَلِكَ كَانَ قَوْلِي؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٩

﴿٢٨٢٨﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ حَتَّى يَعْمَلَهَا فَإِنْ لَمْ يَعْمَلْهَا كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ وَإِنْ عَمَلَهَا أَجَلَ تِسْعَ سَاعَاتٍ فَإِنْ تَابَ وَنَدِمَ عَلَيْهَا لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَتُبْ وَلَمْ يَنْدَمْ عَلَيْهَا كُتِبَتْ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ؛ وسائل الشيعة ج: ١ ص: ٥٥

٥-١٠-١-٦- الْكِتْمَانُ

﴿٢٨٢٩﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا تَابَ الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ تَوْبَةً نَصُوحًا أَحَبَّ اللَّهُ فَسَتَرَ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ قُلْتَ وَكَيْفَ يَسْتُرُ عَلَيْهِ قَالَ يَنْسِي مَلَكِيهِ مَا كَتَبَا عَلَيْهِ مِنَ الذُّنُوبِ وَأَوْحَى إِلَى جَوَارِحِهِ اكْتُمِي عَلَيْهِ ذُنُوبَهُ وَأَوْحَى إِلَى بَقَاعِ الْأَرْضِ اكْتُمِي عَلَيْهِ مَا كَانَ يَعْمَلُ عَلَيْكَ مِنَ الذُّنُوبِ فَيَلْقَى اللَّهَ حِينَ يَلْقَاهُ وَلَيْسَ شَيْءٌ يَشْهَدُ عَلَيْهِ بِشَيْءٍ مِنَ الذُّنُوبِ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٢٨

﴿٢٨٣٠﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: إِذَا تَابَ الْعَبْدُ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْسَى الْحَفْظَةَ مَا عَلِمُوا مِنْهُ وَقِيلَ لِلْأَرْضِ وَجَوَارِحِهَا اكْتُمُوا عَلَيْهِ مَسَاوِيَهُ وَلَا تُظْهِرُوا عَلَيْهِ أَبَدًا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٦

﴿نتایج توبه﴾

۵-۱۰-۵- نوشته نشدن بدی

﴿۲۸۲۳﴾ هرگاه بنده تصمیم بگیرد کار نیکی کند، یک حسنه در نامه‌ی عمل او نوشته می‌شود و هرگاه انجام دهد، ده حسنه برای او ثبت می‌شود. اما هرگاه به گناهی تصمیم بگیرد چیزی برایش نوشته نمی‌شود، و اگر مرتکب آن گناه شد نه ساعت به او مهلت می‌دهند تا پشیمان شود و توبه کند و استغفار نماید، ولی اگر توبه نکرد و استغفار ننمود، یک گناه برای او ثبت می‌شود. ﴿۲۸۲۴﴾ چهار ویژگی در رفتار خدا با ماست که بعد از آن کسی هلاک نمی‌شود مگر کسی که واقعاً سزاوار هلاکت باشد: بنده قصد کار نیک می‌کند و می‌خواهد آن را انجام دهد، حال حتی اگر آن نیت را محقق هم نکند، خداوند به خاطر حسن نیتش، یک حسنه برای او می‌نویسد. و اگر آن را عملی کند، خداوند برایش ده حسنه می‌نویسد؛ و بنده قصد کار ناپسند می‌کند، حال اگر آن را انجام ندهد، چیزی بر او نوشته نمی‌شود و اگر به جا آورد تا هفت ساعت مهلتش می‌دهند، و فرشته‌ی نویسنده‌ی خوبی‌ها به فرشته‌ی نویسنده‌ی بدی‌ها که در طرف چپ است می‌گوید: عجله نکن شاید پس از آن کار ناپسند کار خوبی انجام دهد که آن را محو کند. زیرا خدای عزیز و جلیل فرماید: "همانا کارهای خوب، کارهای بد را از بین می‌برند". ﴿۲۸۲۵﴾ اگر بنده‌ی مؤمنی مرتکب گناهی شود، خداوند هفت ساعت به او مهلت می‌دهد (تا توبه کند و استغفار نماید) پس اگر توبه کرد و استغفار نمود، آن گناه در نامه‌ی عمل او ثبت نمی‌شود، ولی اگر توبه نکرد، یک گناه در نامه‌ی اعمالش نوشته می‌شود. ﴿۲۸۲۶﴾ هرکس گناهی مرتکب شود هفت ساعت از روز به او مهلت داده می‌شود؛ پس اگر سه بار گفت: "استغفر الله الذی لا اله الا هو الحی القيوم" آن گناه بر او ثبت نمی‌شود. ﴿۲۸۲۷﴾ هیچ مؤمنی نیست که گناهی مرتکب شود جز اینکه خدای عزیز و جلیل هفت ساعت از روز به او مهلت می‌دهد، پس اگر در این مدت توبه کرد، نوشته نمی‌شود، ولی اگر توبه نکرد، خداوند یک گناه برایش ثبت می‌کند. عباد بصری نزد آن حضرت آمد و گفت: به ما خبر رسیده که شما فرموده‌اید: هیچ بنده‌ای نیست که گناهی کند جز اینکه خداوند هفت ساعت از روز مهلتش می‌دهد؟ فرمود: من این طور نگفتم بلکه گفتم: هیچ مؤمنی نیست، و این حرف من است. ﴿۲۸۲۸﴾ هر که قصد بدی کند و آن را به عمل نیاورد بر او ثبت نمی‌شود تا آنکه آن را عملی کند؛ پس اگر آن را عملی نکند، یک حسنه برایش ثبت می‌شود، ولی اگر آن را عملی کند نه ساعت مهلت داده شود اگر توبه کرد و پشیمان شد ثبت نمی‌شود، ولی اگر توبه نکرد و پشیمان نشد یک گناه برایش ثبت می‌شود.

۵-۱۰-۶- پوشاندن

﴿۲۸۲۹﴾ اگر بنده‌ی مؤمن صادقانه توبه کند، خداوند او را دوست خواهد داشت و گناهان او را در دنیا و آخرت خواهد پوشاند. پرسیدم: چگونه گناهانش را می‌پوشاند؟ فرمود: فرشتگانی که مأمور ثبت گناهان اویند، کارهای زشت او را از یاد می‌برند، و خداوند به اعضای بدن او فرمان می‌دهد تا گناهان او را پنهان سازند، و به محل‌هایی که در آن‌ها مرتکب گناه شده است نیز دستور می‌دهد تا گناهان او را بپوشانند. پس در زمان ملاقات با خدا، کسی و چیزی علیه او شهادت نمی‌دهد.

﴿۲۸۳۰﴾ چنانچه بنده توبه کند، خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد و فرشتگان محافظ را نسبت به آنچه از او می‌دانند به فراموشی می‌اندازد. و به زمین و اعضای بدن توبه‌کننده گفته می‌شود که گناهان او را بپوشانند و هرگز آن را برای شهادت بر ضد او آشکار نکنند.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٨٣١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: مَنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ أُمِرَتْ جَوَارِحُهُ أَنْ تَسْتُرَ عَلَيْهِ وَ بَقَاعُ الْأَرْضِ أَنْ تَكْتُمَ عَلَيْهِ وَ نَسِيَتِ الْحَفَظَةُ مَا كَانَتْ كَتَبَتْ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٤
٧-١٠-١-٥- إنساء الحَفَظَةُ

﴿٢٨٣٢﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا تَابَ الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ تَوْبَةً نَصُوحًا أَحَبَّهُ اللَّهُ فَسَتَرَ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ قَلْتُ وَ كَيْفَ يَسْتُرُ عَلَيْهِ قَالَ يُنْسِي مَلَكِيهِ مَا كَتَبَا عَلَيْهِ مِنَ الذُّنُوبِ وَ أَوْحَى إِلَى جَوَارِحِهِ اكْتُمِي عَلَيْهِ ذُنُوبَهُ وَ أَوْحَى إِلَى بَقَاعِ الْأَرْضِ اكْتُمِي عَلَيْهِ مَا كَانَ يَعْمَلُ عَلَيْكَ مِنَ الذُّنُوبِ فَيَلْقَى اللَّهَ حِينَ يَلْقَاهُ وَ لَيْسَ شَيْءٌ يَشْهَدُ عَلَيْهِ بِشَيْءٍ مِنَ الذُّنُوبِ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٢٨

﴿٢٨٣٣﴾ الرسول عليه السلام: إِذَا تَابَ الْعَبْدُ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ أَنْسَى الْحَفَظَةُ مَا عَلِمُوا مِنْهُ وَ قِيلَ لِلْأَرْضِ وَ جَوَارِحِهَا اكْتُمُوا عَلَيْهِ مَسَاوِيَهُ وَ لَا تُظْهِرُوا عَلَيْهِ أَبَدًا؛ مستدرك الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٦
﴿٢٨٣٤﴾ الصادق عليه السلام: أَوْحَى اللَّهُ إِلَى دَاوُدَ النَّبِيِّ عليه السلام يَا دَاوُدُ إِنَّ عَبْدِي الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا ثُمَّ رَجَعَ وَ تَابَ مِنْ ذَلِكَ الذَّنْبِ وَ اسْتَحْيَا مِنِّي عِنْدَ ذِكْرِهِ غَفَرْتُ لَهُ وَ أَنْسَيْتُهُ الْحَفَظَةُ وَ أَبْدَلْتُهُ الْحَسَنَةَ وَ لَا أَبَالِي وَ أَنَا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٤

﴿٢٨٣٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: مَنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ أُمِرَتْ جَوَارِحُهُ أَنْ تَسْتُرَ عَلَيْهِ وَ بَقَاعُ الْأَرْضِ أَنْ تَكْتُمَ عَلَيْهِ وَ نَسِيَتِ الْحَفَظَةُ مَا كَانَتْ كَتَبَتْ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٤
٨-١٠-١-٥- إنساء الناس

﴿٢٨٣٦﴾ العسكري عليه السلام: وَ لَوْ سَأَلَنِي بَعْدَ مَا افْتُضِحَ وَ تَابَ إِلَيَّ وَ تَوَسَّلَ بِمِثْلِ وَسِيلَةِ هَذَا الْفَتَى أَنْ أَنْسِيَ النَّاسَ فَعَلَهُ بَعْدَ مَا أَلْطَفُ لَأَوْلِيَانِهِ فَيَعْفُونَ عَنِ الْقِصَاصِ لَفَعَلْتُ وَ كَانَ لَا يُعِيرُهُ بِفَعْلِهِ أَحَدٌ وَ لَا يَذْكُرُهُ فِيهِمْ ذَاكِرٌ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٢٧٢

١١-١-٥- باب ١١

١-١١-٥- بَرُّ عِيَلَةِ الذُّنُوبِ

﴿٢٨٣٧﴾ الصادق عليه السلام: وَ ابْتَرُ عِيَلَتِي مِنْ ذُنُوبِي بِالتَّوْبَةِ وَ مِنْ خَطَايَايَ بِسَعَةِ الرَّحْمَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٦٠

٢-١١-٥- تَخْفِيفُ الذَّنْبِ

﴿٢٨٣٨﴾ الرضا عليه السلام: سَمِعَ الرِّضَا عليه السلام بَعْضَ أَصْحَابِهِ يَقُولُ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ حَارَبَ عَلِيًّا عليه السلام فَقَالَ لَهُ قُلْ إِلَّا مَنْ تَابَ وَ أَصْلَحَ ثُمَّ قَالَ ذَنْبُ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ وَ لَمْ يَتُبْ أَغْظَمُ مِنْ ذَنْبِ مَنْ قَاتَلَهُ ثُمَّ تَابَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٥ ص: ٣٣٥

٣-١١-٥- الْجُبُّ

﴿٢٨٣٩﴾ الرسول عليه السلام: التَّوْبَةُ تَجُبُّ مَا قَبْلَهَا؛ مستدرك الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٩

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۸۳۱﴾ کسی که توبه کند، خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد، و به اعضای بدن او فرمان می‌رسد که گناهی را که به‌وسیله‌ی آن‌ها انجام داده پنهان کنند، و به مکان‌هایی که در آن به گناه دست زده است دستور داده می‌شود که گناه او را بپوشانند، و فرشتگان نگهبان، گناهی را که نوشته‌اند، فراموش می‌کنند.

۷-۱-۵- به فراموشی انداختن فرشتگان نگهبان

﴿۲۸۳۲﴾ اگر بنده‌ی مؤمن توبه‌ای صادقانه کند، خداوند او را دوست خواهد داشت و گناهان او را در دنیا و آخرت خواهد پوشاند. پرسیدم: چگونه گناهانش را می‌پوشاند؟ فرمود: فرشتگانی که مأمور ثبت گناهان اویند، کارهای زشت او را از یاد می‌برند، و خداوند به اعضای بدن او فرمان می‌دهد تا گناهان او را پنهان سازند، و به محل‌هایی که در آن‌ها مرتکب گناه شده است نیز دستور می‌دهد تا گناهان او را بپوشانند؛ پس در زمان ملاقات با خدا، کسی و چیزی علیه او شهادت نمی‌دهد.

﴿۲۸۳۳﴾ چنانچه بنده توبه کند، خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد و فرشتگان محافظ را نسبت به آنچه از او می‌دانند به فراموشی می‌اندازد. و به زمین و اعضای بدن توبه‌کننده گفته می‌شود که گناهان او را بپوشانند و هرگز آن را برای شهادت بر ضد او آشکار نکنند.

﴿۲۸۳۴﴾ خداوند به پیامبرش داود علیه السلام فرمود: ای داود، چون بنده‌ی مؤمن من گناهی مرتکب شود، اگر بازگردد و از آن گناه توبه کند و هنگام یادآوری‌اش از من شرم داشته باشد، او را می‌بخشم و آن گناه را از یاد فرشتگان محافظ او می‌برم و به حسنه تبدیل کنم و از این کار پروایی ندارم زیرا من مهربان‌ترین مهربانانم.

﴿۲۸۳۵﴾ کسی که توبه کند، خداوند توبه‌ی او را می‌پذیرد، و به اعضای بدن او فرمان می‌رسد که گناهی را که به‌وسیله‌ی آن‌ها انجام داده پنهان کنند، و به مکان‌هایی که در آن به گناه دست زده است دستور داده می‌شود که گناه او را بپوشانند، و فرشتگان نگهبان، گناهی را که نوشته‌اند، فراموش می‌کنند.

۸-۱-۵- به فراموشی انداختن مردم

﴿۲۸۳۶﴾ اگر بعد از رسواشدن، توبه می‌کرد و مانند این جوان متوسل می‌شد و از من می‌خواست که مردم را نسبت به عمل او به فراموشی بیندازم، بعد از آنکه به اولیای مقتول الطافی روانه می‌کردم تا از قصاص بگذرند، خواسته‌اش را اجابت می‌کردم. در حدی که هیچ‌کس عمل او را یادآوری و او را سرزنش نکند.

۱۱-۱-۵- گروه ۱۱

۱-۱۱-۵- بریده شدن عوارض گناه

﴿۲۸۳۷﴾ گرفتاری ناشی از گناهان و خطاهایم را با توبه و رحمت گسترده‌ات قطع کن.

۲-۱۱-۵- سبک کردن گناهان

﴿۲۸۳۸﴾ امام رضا علیه السلام شنید که بعضی از اصحاب می‌گویند: خدا لعنت کند آن را که با علی علیه السلام جنگ کرد؛ حضرت فرمود: بگویند: غیر از کسی که توبه کرد و صالح شد، سپس فرمود: گناه کسی که از علی علیه السلام کناره گرفت و توبه نکرد مهم‌تر از گناه کسی است که با آن حضرت جنگید ولی توبه کرد.

۳-۱۱-۵- بریدن

﴿۲۸۳۹﴾ توبه، آنچه را قبل از آن است از بین می‌برد.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

٤-١١-١-٥- جَلَاءُ الظُّلْمَةِ

﴿٢٨٤٠﴾ الرضا عليه السلام: وَاجْلُ اللَّهُمَّ رَبِّ عَنِّي بِالتَّوْبَةِ ظُلْمَةٌ الْإِصْرَارِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧
 ﴿٢٨٤١﴾ الرضا عليه السلام: وَامْحُ اللَّهُمَّ رَبِّ بِالتَّوْبَةِ مَا ثَبَتَ مِنْ ذُنُوبِي وَاغْسِلْ بِقَبُولِهَا جَمِيعَ غُيُوبِي
 وَاجْعَلْهَا جَالِيَةً لِرَيْنِ قَلْبِي شاحِذَةً لِبَصِيرَةِ لُبِّي غَاسِلَةً لِدَرْنِي مُطَهِّرَةً لِنَجَاسَةِ بَدَنِي مُصَحِّحَةً فِيهَا
 ضَمِيرِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

٥-١١-١-٥- الحَطُّ

١-٥-١١-١-٥- حَطُّ الْخَطِيئَةِ

﴿٢٨٤٢﴾ الباقر عليه السلام: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا إِنَّ ذَلِكَ حِينَ فَصَلَ مُوسَى مِنْ
 أَرْضِ الثِّيهِ فَدَخَلُوا الْعُمُرَانَ وَكَانَ بَنُو إِسْرَائِيلَ أَخْطَنُوا خَطِيئَةً فَأَحَبَّ اللَّهُ أَنْ يُقَيِّدَهُمْ مِنْهَا إِنْ
 تَابُوا فَقَالَ لَهُمْ إِذَا أَنْتَهَيْتُمْ إِلَى بَابِ الْقَرْيَةِ فَاسْجُدُوا وَقُولُوا حِطَّةً تَنْحُطَّ عَنْكُمْ خَطَايَاكُمْ؛
 بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ١٧٨

٢-٥-١١-١-٥- حَطُّ السَّيِّئَاتِ

﴿٢٨٤٣﴾ الرسول عليه السلام: لَذِكْرُ اللَّهِ بِالْعُدُوِّ وَالْأَصَالِ خَيْرٌ مِنْ حَطِّ السُّيُوفِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَ
 جَلَّ يَعْنِي مَنْ ذَكَرَ اللَّهَ بِالْعُدُوِّ وَتَذَكَّرَ مَا كَانَ مِنْهُ فِي لَيْلِهِ مِنْ سُوءٍ عَمَلِهِ وَاسْتَغْفَرَ اللَّهَ وَتَابَ
 إِلَيْهِ انْتَشَرَ وَقَدْ حَطَّتْ سَيِّئَاتُهُ وَغُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وَمَنْ ذَكَرَ اللَّهَ بِالْأَصَالِ وَهِيَ الْعَشِيَّاتِ وَرَاجَعَ
 نَفْسَهُ فِيمَا كَانَ مِنْهُ يَوْمَهُ ذَلِكَ مِنْ سَرْفِهِ عَلَى نَفْسِهِ وَإِضَاعَتِهِ لِأَمْرِ رَبِّهِ فَذَكَرَ اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ اللَّهَ
 تَعَالَى وَآتَابَ رَاحَ إِلَى أَهْلِهِ وَقَدْ غُفِرَتْ لَهُ ذُنُوبُهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٩٧

﴿٢٨٤٤﴾ الصادق عليه السلام: وَارْزُقْنِي التَّوْبَةَ بِحَطِّ السَّيِّئَاتِ وَتَضَاعُفِ الْحَسَنَاتِ وَكَشْفِ الْبَلِيَّاتِ وَ
 رِنِحِ النَّجَارَاتِ وَرَفْعِ مَعَرَّةِ السَّعَايَاتِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٦٩

٣-٥-١١-١-٥- حَطُّ الْوِزْرِ

﴿٢٨٤٥﴾ يَا حَاطَّ أَوْزَارِ النَّائِبِينَ؛ مصباح الكفعمي ص: ٣٥١

﴿٢٨٤٦﴾ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تَفْسَحَ لِي فِي قَبْرِي وَتَحُطَّ عَنِّي وَزْرِي وَتَشُدَّ
 لِي أَرْزِي وَتَغْفِرَ لِي ذَنْبِي وَتَرْزُقْنِي التَّوْبَةَ بِحَطِّ السَّيِّئَاتِ وَتَضَاعُفِ الْحَسَنَاتِ وَكَشْفِ الْبَلِيَّاتِ وَ
 رِنِحِ النَّجَارَاتِ وَدَفْعِ مَعَرَّةِ السَّعَايَاتِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٢٧٠

٦-٥-١١-١-٥- الْخُرُوجُ

١-٦-٥-١١-١-٥- الْخُرُوجُ مِنْ ظُلُمَاتِ الذُّنُوبِ

﴿نتایج توبه﴾

۴-۱۱-۵- صیقل دادن

﴿۲۸۴۰﴾ خداوند، به سبب توبه از من تاریکی ملازمت و مداومت گناهان را برطرف کن.
﴿۲۸۴۱﴾ خداوند، هر گناهی که در نامه‌ی اعمالم ثبت شده است محو کن. و با قبول کردن توبه‌ام، همه‌ی عیب‌های مرا بشوی، و آن توبه را جلادهنده‌ی زنگارهای دلم و مایه‌ی افزایش بصیرت و تیزبینی چشم عقلم و شوینده‌ی چرک گناهان و پاک‌کننده‌ی نجاست جسمم و تصحیح‌کننده‌ی نیت و درونم قرار ده.

۵-۱۱-۵- ریزش

۱-۵-۱۱-۵- ریزش خطاها

﴿۲۸۴۲﴾ درباره‌ی آیه‌ی " از این دروازه سجده‌کنان داخل شوید " فرمود: مربوط به آن زمانی است که موسی از سرزمین سرگردانی جدا و به سرزمین آبادانی رسید. بنی‌اسرائیل خطایی کردند و خداوند دوست داشت که توبه کنند تا از پیامبدهای آن خطا آزادشان کند. پس به ایشان گفت: هنگامی که به دروازه‌ی آن سرزمین رسیدید سجده کنید و بگویید: " خدایا، گناهانمان را بریز "، دراین صورت گناهانتان می‌ریزد.

۲-۵-۱۱-۵- ریزش بدی‌ها

﴿۲۸۴۳﴾ یاد خدا در صبحگاهان و شامگاهان از برخورد شمشیرها در راه خدا است، یعنی هر که خدا را صبحگاهان یاد کند و اعمال ناشایست شب گذشته را به یاد بیاورد و بر آن‌ها استغفار و توبه کند، و بعد سراغ کارش برود، خطاهایش فرو ریخته و گناهانش آمرزیده می‌شود، و هر که خدا را در شامگاهان یاد کند و به نفس خود مراجعه کرده و آنچه در روز از حدّ خود تجاوز کرده و آنچه از اوامر خدا را آن‌چنان که باید عمل نکرده است یادآور شود و بر آن‌ها از خدا طلب آمرزش کند و به‌سوی خدا بازگردد، با گناهان آمرزیده‌شده به‌سوی خانواده برمی‌گردد.

﴿۲۸۴۴﴾ توبه‌ای که ریزش بدی‌ها و زیادکردن حسنات و دورکردن بلاها و سودکردن تجارت‌ها و برطرف‌شدن سختی کارها را به همراه داشته باشد روزی‌ام کن.

۳-۵-۱۱-۵- ریزش گناه

﴿۲۸۴۵﴾ ای ریزنده‌ی گناهان توبه‌کنندگان.

﴿۲۸۴۶﴾ بر محمد و خاندانش درود فرست و قبرم را گشاده، گناهم را محو و پشتم را محکم بگردان و گناهم را بیامرز. و توبه‌ای نصیبم کن که زشتی‌هایم را بریزد، حسناتم را دو چندان کند، بلاها را دور، تجارت‌ها را سودآور و ضررهای ناشی از عیبجویی دیگران را از من دفع کند.

۶-۱۱-۵- خروج

۱-۶-۱۱-۵- خروج از تاریکی‌های گناه

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٨٤٧﴾ الصادق عليه السلام: أَلَا تَسْمَعُ لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ يَعْنِي مَن ظَلَمَاتِ الذُّنُوبِ إِلَى نَوْرِ التَّوْبَةِ وَالْمَغْفِرَةِ لَوْلَايَتِهِمْ كُلَّ إِمَامٍ عَادِلٍ مِّنَ اللَّهِ؛ الكافي ج: ١ ص: ٣٧٥

٢-١١-٥- الخروجُ مِنَ الذَّنْبِ

﴿٢٨٤٨﴾ الصادق عليه السلام: كُنْتُ أَنَا وَزُرَّارَةُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فَقَالَ لَا تَطْعُمُ النَّارُ أَحَدًا وَصَفَ هَذَا الْأَمْرَ فَقَالَ زُرَّارَةُ إِنَّ فِيْمَنْ يَصِفُ هَذَا الْأَمْرَ مِنْ يَعْمَلُ مُوجِبَاتِ الْكِبَائِرِ فَقَالَ أَوْ مَا تَدْرِي مَا كَانَ أَبِي يَقُولُ فِي ذَلِكَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ إِذَا تَابَ الرَّجُلُ مِنْهُمْ مِنْ تِلْكَ الذُّنُوبِ شَيْئًا ابْتَلَاهُ اللَّهُ بِبَلِيَّةٍ فِي جَسَدِهِ أَوْ خَوْفٍ يُدْخِلُهُ عَلَيْهِ حَتَّى يُخْرِجَهُ مِنَ الدُّنْيَا وَقَدْ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ؛ المحاسن ج: ١ ص: ١٧٢

٧-١١-٥- خَرَقُ الصَّحِيفَةِ

﴿٢٨٤٩﴾ الرسول الله ﷺ: مَنْ قَالَ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ فِي كُلِّ يَوْمٍ مَرَّةً وَاحِدَةً أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ (الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ) ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَاسْأَلَهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَى تَوْبَةِ عَبْدٍ ذَلِيلٍ خَاضِعٍ فَقِيرٍ بَائِسٍ مُسْكِينٍ (مُسْتَكِينٍ) مُسْتَجِيرٍ لَا يَمْلِكُ لِنَفْسِهِ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَلَا مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نَشُورًا أَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى الْمَلَائِكَةَ بِتَخْرِيقِ صَحِيفَتِهِ كَائِنَةً مَا كَانَتْ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ١٢٠

٨-١١-٥- ذَهَابُ سَوَادِ الْقَلْبِ رَاجِع: بَاب ٨ الْقَلْبُ

٩-١١-٥- التَّكْفِيرُ

﴿٢٨٥٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ يُدْخِلَكُم جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعَىٰ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَ بَايِمَنْهُمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا آتِنَا نُورَنَا وَ اغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ؛ التحريم (٨)

﴿٢٨٥١﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: بِالتَّوْبَةِ تُكَفَّرُ الذُّنُوبُ؛ غرر الحكم ص: ١٩٥

﴿٢٨٥٢﴾ السَّجَادُ عليه السلام: أَنْتَ الَّذِي فَتَحْتَ لِعِبَادِكَ بَابًا إِلَىٰ عَفْوِكَ وَ سَمَّيْتَهُ التَّوْبَةَ وَ جَعَلْتَ عَلَىٰ ذَلِكَ الْبَابِ دَلِيلًا مِنْ رَحْمَتِكَ لِئَلَّا يَضِلُّوا عَنْهُ فَقُلْتُ تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ يُدْخِلَكُم جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَا عُذْرُ مَنْ أَغْفَلَ دُخُولَ ذَلِكَ الْبَابِ يَا سَيِّدِي بَعْدَ فَتْحِهِ وَ إِقَامَةِ الدَّلِيلِ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٧٢

﴿٢٨٥٣﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: بَابُ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ لِمَنْ أَرَادَهَا فَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ أَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِذَا عَاهَدْتُمْ؛ بحار الأنوار ج: ١٠ ص: ١٠٢

﴿٢٨٥٤﴾ الجواد عليه السلام: نَبَهَ عَلَى التَّوْبَةِ حَتَّى يُكَفِّرَ ذَلِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٢ ص: ٤١٥

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۸۴۷﴾ مگر قول خدای عزیز و جلیل را نمی‌شنوی؟ "خدا، ولی و کارساز کسانی است که ایمان آورده‌اند و آن‌ها را از ظلمات به‌سوی نور می‌برد. یعنی آن‌ها را به خاطر پیروی‌شان از امام عادل‌ی که از جانب خداست، از ظلمات گناهان به‌سوی نور توبه و آمرزش می‌برد.

۲-۶-۱۱-۵- خروج از گناه

﴿۲۸۴۸﴾ من و زراره خدمت حضرت صادق علیه السلام بودیم، امام فرمود، کسی که اعتقاد به ولایت داشته باشد، طعم آتش را نخواهد چشید، زراره گفت: گروهی هستند که معتقد به امامت و ولایت هستند؛ ولی مرتکب گناهان بزرگ هم می‌شوند. امام علیه السلام فرمود: مگر نمی‌دانی پدرم در این باره چه می‌گفت؟ هرگاه مؤمن مرتکب گناهی شود خداوند یا او را گرفتار مصیبتی می‌کند، و یا او را دچار بیماری می‌کند و یا ترسی در دلش می‌اندازد، تا هنگامی که از دنیا می‌رود گناهی به همراه نداشته باشد.

۷-۱۱-۵- پاره کردن پرونده

﴿۲۸۴۹﴾ هر کس هر روز بعد از عصر یک بار بگوید: "طلب آمرزش می‌کنم از خدایی که جز او خدایی نیست زنده و پاینده است و صاحب جلالت و کرامت، و از او می‌خواهم توبه‌ی مرا بپذیرد، توبه‌ی بنده‌ای خوار، خاضع، فقیر، گرفتار زمین‌گیر، و پناه‌آورنده که نفع و ضرر و زندگی و مرگ و برخاستن از قبر در اختیار او نیست، "خداوند تبارک و تعالی به دو فرشته‌ی نویسنده امر می‌کند که کتاب اعمالش را پاره کنند.

۸-۱۱-۵- از بین رفتن سیاهی قلب و ربه: گروه ۸ قلب

۹-۱۱-۵- از بین رفتن گناهان

﴿۲۸۵۰﴾ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، به سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص؛ امید است (با این کار) پروردگارتان گناهانتان را ببخشد و شما را در باغ‌هایی از بهشت که نه‌رها از زیر درختانش جاری است وارد کند، در آن روزی که خداوند پیامبر و کسانی را که با او ایمان آوردند خوار نمی‌کند؛ این در حالی است که نورشان پیشاپیش آنان و از سوی راستشان در حرکت است، و می‌گویند: "پروردگارا، نور ما را کامل کن و ما را ببخش که تو بر هر چیز توانایی.

﴿۲۸۵۱﴾ گناهان با توبه پوشیده می‌شوند.

﴿۲۸۵۲﴾ خدایا، تویی آن که برای بندگان دری به‌سوی عفو گشوده، و آن را توبه و بازگشت نامیده‌ای، و بر آن در از رحمت خود راهنمایی قرار داده‌ای تا آن را گم نکنند، و تو خود فرموده‌ای: به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص و پاکیزه، و امیدوار باشید که پروردگارتان گناهانتان را ببوشاند و شما را به بهشت‌ها و باغ‌هایی که نه‌رها از زیر درختان آن روان است وارد کند. پس آقای من، بعد از بازبودن در و اقامه‌شدن دلایل، عذر و بهانه‌ی بی‌خبر بودن از چگونگی ورود به آن چه معنایی دارد؟

﴿۲۸۵۳﴾ برای هر کس که بخواهد توبه کند، در توبه و بازگشت به‌سوی خدا باز است؛ پس با توبه‌ای خالص و پاکیزه به‌سوی خدا برگردید و امیدوار باشید که پروردگارتان گناهانتان را ببوشاند و به عهدی که با خدا می‌بندید وفادار بمانید.

﴿۲۸۵۴﴾ او را تنبیه کردند که توبه کند تا کفاره خطایش باشد.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٨٥٥﴾ الرسول ﷺ: لَا تُكْفَرُ مُسْلِمًا بِذَنْبٍ تُكَفِّرُهُ التَّوْبَةُ إِلَّا مَنْ ذَكَرَهُ اللَّهُ فِي الْكِتَابِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ؛ بحار الأنوار ج: ٧١ ص: ٢٢٧

﴿٢٨٥٦﴾ الرسول ﷺ: مَا مِنْ امْرَأَتَيْنِ احْتَرَزَتَا فِي الشَّهَادَةِ فَذَكَرَتْ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى حَتَّى تُقِيمَا الْحَقَّ وَتَتَّقِيَا الْبَاطِلَ ... وَيَقُولُ الْمَلِكُ الَّذِي عَلَى الْيَمِينِ لَهُ أَمَّا تَذْكُرُ تَوْبَتَهَا مِنْهَا قَالَ لَا أَذْكُرُ قَالَ أَمَا تَذْكُرُ أَنَّهَا وَصَاحِبَتَهَا تَذَكَّرَتَا الشَّهَادَةَ الَّتِي كَانَتْ عِنْدَهُمَا حَتَّى آيَقَنَّا وَشَهِدَتَاهَا وَ لَمْ تَأْخُذْهُمَا فِي اللَّهِ لَوْمَةً لَأَنْتُمْ فَيَقُولُ بَلَى فَيَقُولُ الْمَلِكُ الَّذِي عَلَى الْيَمِينِ لِلَّذِي عَلَى الشِّمَالِ أَمَا تِلْكَ الشَّهَادَةُ مِنْهُمَا تَوْبَةٌ مَاحِيَةٌ لِسَالِفِ ذُنُوبِهِمَا ثُمَّ تُعْطِيَانِ كِتَابَهُمَا بَأَيْمَانِهِمَا فَتُوجَدُ حَسَنَاتُهُمَا كُلُّهَا مَكْتُوبَةٌ وَ سَيِّئَاتُهُمَا كُلُّهَا ثُمَّ تَجِدَانِ فِي آخِرِهِمَا يَا أُمَّتِي أَقَمْتَ الشَّهَادَةَ بِالْحَقِّ لِلضُّعْفَاءِ عَلَى الْمُبْطِلِينَ وَ لَمْ تَأْخُذْ فِيهَا لَوْمَةً لِلْأَيْمَنِ فَصِيرْتُ لَكَ ذَلِكَ كَفَّارَةً لِدُنُوبِكَ الْمَاضِيَةِ وَ مَحْوًا لِحَاطِئَاتِكَ السَّالِفَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٧ ص: ٣١٧

﴿٢٨٥٧﴾ الرسول ﷺ: مَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا فَأَشْفَقَ مِنْهُ فَلْيَسْغِرْ الْوُضُوءَ ثُمَّ لِيُخْرِجْ إِلَى بَرَّازٍ مِنَ الْأَرْضِ حَيْثُ لَا يَرَاهُ أَحَدٌ فَيُصَلِّي رُكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبًا كَذَا وَ كَذَا فَإِنَّهُ لَا كَفَّارَةَ لَهُ وَ هَذَا وَ اللَّهُ أَعْلَمُ فِيمَا كَانَ مِنَ الذُّنُوبِ بَيْنَ الْعَبْدِ وَ بَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَأَمَّا التَّبَعَاتُ فَلَا تَوْبَةَ مِنْهَا إِلَّا بِأَدَائِهَا إِلَى أَهْلِهَا أَوْ عَفْوِهِمْ عَنْهَا؛ دعائم الإسلام ج: ١ ص: ١٣٥

﴿٢٨٥٨﴾ السَّجَّادُ (عليه السلام): فَقُلْتُ تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ يُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَا عُذْرُ مَنْ أَغْفَلَ دُخُولَ ذَلِكَ الْبَابِ يَا سَيِّدِي بَعْدَ فَتْحِهِ وَ إِقَامَةِ الدَّلِيلِ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٧٢

﴿٢٨٥٩﴾ الصَّادِقُ (عليه السلام): فِي كَفَّارَةِ الطَّمْثِ أَنَّهُ يَتَصَدَّقُ إِذَا كَانَ فِي أَوَّلِهِ بِدِينَارٍ وَ فِي وَسْطِهِ نِصْفَ دِينَارٍ وَ فِي آخِرِهِ رُبْعَ دِينَارٍ قُلْتُ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ مَا يُكْفِّرُ قَالَ فَلْيَتَصَدَّقْ عَلَى مُسْكِينٍ وَاحِدٍ وَ إِلَّا اسْتَغْفَرَ اللَّهُ وَ لَا يَعُودُ فَإِنَّ الْاسْتِغْفَارَ تَوْبَةٌ وَ كَفَّارَةٌ لِكُلِّ مَنْ لَمْ يَجِدِ السَّبِيلَ إِلَى شَيْءٍ مِنَ الْكَفَّارَةِ؛ التهذيب الأحكام ج: ١ ص: ١٦٤

﴿٢٨٦٠﴾ الرسول ﷺ: مَنْ خَتَمَ مَجْلِسَهُ بِهَوْلَاءِ الْكَلِمَاتِ إِنْ كَانَ مُسِيئًا كُنَّ كَفَّارَاتِ الْإِسَاءَةِ وَ إِنْ كَانَ مُحْسِنًا ازْدَادَ حُسْنًا وَ هِيَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَ بِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ اسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ٢٩٠

١٠-١١-١-٥- كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ

﴿٢٨٦١﴾ الرسول ﷺ: جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ امْرَأَةٌ قَتَلْتُ وَلَدَهَا هَلْ لَهَا مِنْ تَوْبَةٍ فَقَالَ ﷺ لَهَا وَ الَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّهَا قَتَلَتْ سَبْعِينَ نَبِيًّا ثُمَّ تَابَتْ وَ نَدِمَتْ وَ يَعْرِفُ اللَّهُ مِنْ قَلْبِهَا أَنَّهَا لَا تَرْجِعُ إِلَى الْمَعْصِيَةِ أَبَدًا لَقَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهَا وَ عَفَا عَنْهَا فَإِنَّ بَابَ التَّوْبَةِ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۸۵۵﴾ مسلمانی را به ارتکاب گناهی که توبه‌پذیر است تکفیر نکن، جز آن را که خداوند در کتابش نام برده است. " منافقان در پایین‌ترین طبقات دوزخند."

﴿۲۸۵۶﴾ هرگاه دو زن که باید شهادت بدهند، خودداری کنند. سپس یکی از آن دو به دیگری یادآور شود و از باطل دوری کرده با شهادت خود حق را برپا دارند، در روز قیامت فرشته‌ای که روی شانه‌ی راست است به دیگری می‌گوید: توبه‌ی ایشان به یادت نمی‌آید؟ می‌گوید: نه به یادم نمی‌آید. می‌گوید: به یاد نمی‌آوری که او و همراهش شهادت را به یاد آوردند و با یقین شهادت دادند و از ملامت ملامتگران نترسیدند. می‌گوید: آری. فرشته‌ی سمت راست به فرشته‌ی سمت چپ می‌گوید: آن شهادت به منزله‌ی توبه‌ای است که گذشته‌شان را پاک می‌کند. پس آن‌گاه پرونده‌شان را به دست راستشان می‌دهند. و می‌بینند که تمامی کارهای نیک و بدشان در آن ثبت است. خداوند می‌گوید: ای بنده‌ی من، شهادت حق را برای دفاع از ضعیفان در مقابل اهل باطل ادا کردی و از ملامت‌کننده‌ای نترسیدی. آن شهادت را کفاره‌ی گناهان و خطاهای گذشته‌ات قرار می‌دهم.

﴿۲۸۵۷﴾ هرکس گناهی مرتکب شود و از آن هراسان باشد، وضو بگیرد و به زمین بدون سقفی برود و در مکانی که دیده نشود، دو رکعت نماز بگزارد و سپس بگوید: "خدایا، آن گناهم را بیامرز" این عمل، کفاره‌ی آن گناه خواهد بود. به خدا قسم، من این عمل را به عنوان کفاره‌ی گناهانی که بین او و خدا بوده است می‌شناسم، ولی حق‌الناس جز با رد کردن به اهل آن و بخشیده شدن از طرف صاحب حق، توبه‌ی دیگری ندارد.

﴿۲۸۵۸﴾ تو خود فرموده‌ای به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص، امید است با این کار، پروردگارتان گناهانتان را ببخشد و شما را در باغ‌هایی از بهشت که نه‌رها از زیر درختانش جاری است وارد کند، پس بعد از گشودن در و به‌پاداشتن راهنما، عذر و بهانه‌ی کسی که از نحوه‌ی ورود به آن غافل و بی‌خبر باشد چیست؟

﴿۲۸۵۹﴾ حکم کفاره‌ی نزدیکی با حائض آن است که در روزهای اول حیض آن یک دینار، و در وسط آن نصف دینار، در آخر آن ربع دینار صدقه بدهد. گفتیم: اگر چیزی نداشت که کفاره بدهد؟ فرمود: حداقل به یک مسکین صدقه بدهد، و اگر آن را هم نداشت استغفار کند و دیگر این فعل را تکرار نکند. البته طلب آمرزش، برای کسانی که نمی‌توانند کفاره بدهند، هم توبه است و هم کفاره محسوب می‌شود.

﴿۲۸۶۰﴾ اگر کسی جلسه‌اش را با این کلمات به پایان برساند، "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ"، اگر گناهکار باشد کفاره‌ی گناهانش خواهد شد و اگر نیکوکار باشد، بر حسناتش افزوده می‌شود.

۱۰-۱۱-۱-۵- مانند کسی که گناهی ندارد

﴿۲۸۶۱﴾ زنی نزد پیامبر ﷺ و عرض کرد: ای پیامبر خدا، زنی فرزند خود را کشته است، آیا امکان توبه هست؟ حضرت فرمود: قسم به خداوندی که جان محمد در دست اوست، اگر هفتاد پیامبر را کشته باشد و بعد از آن توبه کند و پشیمان شود و خدا بداند که او هرگز به آن گناه

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

مَفْتُوحٌ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَإِنَّ التَّائِبَ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

١١-١١-١-٥- التَّمْحِصُ

﴿٢٨٦٢﴾ امير المؤمنين عليه السلام: بِالتَّوْبَةِ تُمَحَّصُ السَّيِّئَاتُ؛ غرر الحكم ص: ١٩٥

﴿٢٨٦٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: يَسِيرُ التَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ يُمَحَّصُ الْمَعَاصِي وَالْإِصْرَارُ؛ مستدرک

الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٠

١٢-١١-١-٥- مَحَقُّ السَّيِّئَاتِ

﴿٢٨٦٤﴾ الباقر عليه السلام: قَدِيمُ الْحُرْمَةِ وَحَدِيثُ التَّوْبَةِ يُمَحِّقَانِ مَا بَيْنَهُمَا مِنَ الْإِسَاءَةِ؛ وسائل الشيعة

ج: ١٠ ص: ٢٤٥

١٣-١١-١-٥- الْمَحْوُ

﴿٢٨٦٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: التَّوْبَةُ مَمْحَاةٌ (مَنْجَاةٌ)؛ غرر الحكم ص: ١٩٥

﴿٢٨٦٦﴾ السَّجَّاد عليه السلام: فَاجْعَلْ مَا سَتَرْتَ مِنَ الْعَوْرَةِ، وَ اخْفَيْتَ مِنَ الدَّخِيلَةِ، وَاعْظَا لَنَا، وَ

زَاجِرًا عَنِ سُوءِ الْخُلُقِ، وَافْتِرَافِ الْخَطِيئَةِ، وَ سَعْيًا إِلَى التَّوْبَةِ الْمَاحِيَةِ؛ الصحيفة ص: ١٥٦

١-١٣-١١-٥- مَحْوُ الْحَوْبَةِ

﴿٢٨٦٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: حُسْنُ التَّوْبَةِ يَمْحُو الْحَوْبَةَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٠

٢-١٣-١١-٥- مَحْوُ الذَّنْبِ

﴿٢٨٦٨﴾ الرضا عليه السلام: وَامْحُ اللَّهُمَّ رَبِّ بِالتَّوْبَةِ مَا ثَبَتَ مِنْ ذُنُوبِي وَاغْسِلْ بِقَبُولِهَا جَمِيعَ غُيُوبِي

وَاجْعَلْهَا جَالِيَةً لِرَيْنِ قَلْبِي شَاحِدَةً لِبَصِيرَةِ لُبِّي غَاسِلَةً لِدِرْنِي مُطَهَّرَةً لِنَجَاسَةِ بَدْنِي مُصَحِّحَةً فِيهَا

ضَمِيرِي عَاجِلَةً إِلَى الْوَفَاءِ بِهَا مَصِيرِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿٢٨٦٩﴾ الرسول ﷺ: سَأَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ حُسْنُ الْعَقْلِ كَثِيرَ الذُّنُوبِ فَقَالَ

مَا مِنْ بَشَرٍ إِلَّا وَ لَهُ ذُنُوبٌ وَ خَطَايَا يَقْتَرِفُهَا فَمَنْ كَانَتْ سَجِيَّتُهُ الْعَقْلُ وَ غَرِيزَتُهُ الْيَقِينُ لَمْ تَضُرَّهُ

ذُنُوبُهُ قِيلَ كَيْفَ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ كُلَّمَا أَخْطَأَ لَمْ يَلْبَثْ أَنْ يَتَذَكَّرَ ذَلِكَ بِتَوْبَةٍ وَ نَدَامَةٍ

عَلَى مَا فَرَطَ مِنْهُ فَيَمْحُو ذُنُوبَهُ وَ يَبْقَى لَهُ فَضْلٌ يَدْخُلُ بِهِ الْجَنَّةَ؛ شرح نهج البلاغة ج: ٢٠ ص: ٤٠

﴿٢٨٧٠﴾ الرسول ﷺ: أَمَا تِلْكَ الشَّهَادَةُ مِنْهُمَا تَوْبَةٌ مَاحِيَةٌ لِسَالِفِ ذُنُوبِهِمَا؛ بحار الأنوار ج: ٦٥

ص: ١٥٩

﴿٢٨٧١﴾ الرسول ﷺ: فَقَدْ مَحَا مَا كَانَ مِنْ ذُنُوبِهِمْ بِاسْتِغْفَارِهِمْ وَ تَوْبَتِهِمْ وَ اسْتَحَقُّوا الْكَرَامَةَ

لِمَحَبَّتِهِمْ لَنَا وَ مَوَالَاتِهِمْ؛ بحار الأنوار ج: ٦٥ ص: ١٥٩

٣-١٣-١١-٥- مَحْوُ سَوَادِ الْقَلْبِ رَاجِعُ: الباب ١٤

﴿نتایج توبه﴾

باز نمی‌گردد، خدا توبه‌ی او را قبول و او را عفو می‌کند. در توبه به وسعت میان مشرق و مغرب گشاده است و توبه‌کننده از گناه، مانند کسی است که هیچ گناهی ندارد.

۱۱-۱-۵- پاک کردن

﴿۲۸۶۲﴾ گناهان با توبه پاک می‌شوند.

﴿۲۸۶۳﴾ حتی توبه و استغفار کم نیز، معاصی و اصرار بر آن‌ها را پاک می‌کند.

۱۲-۱-۵- پوشاندن بدی‌ها

﴿۲۸۶۴﴾ دوستی و احترام دیرینه و توبه‌ی تازه، بدی‌های بین آن‌دو را از بین می‌برد.

۱۳-۱-۵- نابودشدن

﴿۲۸۶۵﴾ توبه، محوکننده است.

﴿۲۸۶۶﴾ پوشاندن عیب‌ها و پنهان نمودن زشتی‌هایمان را برای ما پنددهنده و بازدارنده از بدخویی و ارتکاب گناه و تلاش برای توبه‌ی نابودکننده‌ی گناهان قرار ده.

۱-۱۳-۱-۵- نابودشدن گناه

﴿۲۸۶۷﴾ خوبی توبه گناه را محو می‌کند.

۲-۱۳-۱-۵- نابودشدن گناه

﴿۲۸۶۸﴾ خداوند، هر گناهی که در نامهی اعمالم ثبت شده است محو کن. و با قبول کردن توبه‌ام، همه‌ی عیب‌های مرا بشوی، و آن توبه را جلادهنده‌ی زنگارهای دلم و مایه‌ی افزایش بصیرت و تیزبینی چشم عقلم و شوینده‌ی چرک گناهان و پاک‌کننده‌ی نجاست جسمم و تصحیح‌کننده‌ی نیت و درونم و عامل تسریع در وفاکردن در بازگشتم قرار ده.

﴿۲۸۶۹﴾ از رسول خدا ﷺ سؤال شد، مردی است که عقل و خرد خوبی دارد ولی گناهان او بسیار است، حضرت فرمود: کسی نیست مگر اینکه خطاهایی مرتکب شده است، ولی کسی که دارای عقل و یقین باشد، گناهانش به او ضرری نمی‌رسانند، عرض شد: چطور ممکن است؟ فرمود: زیرا هرگاه شخص عاقل خطایی کند و گناهی مرتکب شود بی‌درنگ آن را با توبه و پشیمانی جبران می‌کند، در نتیجه خداوند گناهان او را محو و نابود می‌کند، و فضایلش برای او باقی می‌ماند و با آن روانه‌ی بهشت می‌شود.

﴿۲۸۷۰﴾ شهادت آن دو، همچون توبه‌ای است که گناهان گذشته‌شان را محو می‌کند.

﴿۲۸۷۱﴾ به خاطر استغفار و توبه‌شان، گناهانشان محو شده و به خاطر دوستی و محبت ما مستحق دریافت کرامت شدند.

۳-۱۳-۱-۵- برطرف شدن سیاهی دل ربه: گروه ۱۴

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

٤-١٣-١١-٥- مَحْوُ السَّيِّئَةِ

﴿٢٨٧٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: وَإِنْ قَارَفْتَ سَيِّئَةً فَعَجِّلْ مَحْوَهَا بِالتَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢

ص: ١٢٧

٥-١٣-١١-٥- مَحْوُ مَا سَلَفَ

﴿٢٨٧٣﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اللَّهُمَّ أَيُّمَا عَبْدٍ تَابَ إِلَيْكَ وَهُوَ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ فَاسْخُ لُتَوْبَتِهِ، وَ عَائِدٌ فِي ذَنْبِهِ وَ خَطِيئَتِهِ، فَإِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَكُونَ كَذَلِكَ، فَاجْعَلْ تَوْبَتِي هَذِهِ تَوْبَةً لَنَا أَحْتَاجُ بَعْدَهَا إِلَى تَوْبَةٍ، تَوْبَةً مُوجِبَةً لِمَحْوِ مَا سَلَفَ، وَ السَّلَامَةِ فِيمَا بَقِيَ؛ الصحيفة ص: ١٣٨

٦-١٣-١١-٥- مَحْوُ الْوُزْرِ

﴿٢٨٧٤﴾ الرضا عليه السلام: وَاجْلُ اللَّهُمَّ رَبِّ عَنِّي بِالتَّوْبَةِ ظُلْمَةَ الْإِصْرَارِ وَ امْحُ بِهَا مَا قَدَّمْتُهُ مِنْ الْأَوْزَارِ وَ اكْسِنِي بِهَا لِبَاسَ التَّقْوَى وَ جَلَابِيبَ الْهُدَى فَقَدْ خَلَعْتُ رَبِيقَ الْمَعَاصِي عَنْ جُلْدِي وَ نَزَعْتُ سِرْبَالَ الذُّنُوبِ عَنْ جَسَدِي مُتَمَسِّكاً رَبِّ بِقُدْرَتِكَ مُسْتَعِيناً عَلَى نَفْسِي بِعِزَّتِكَ مُسْتَوْدِعاً تَوْبَتِي مِنَ النَّكَثِ بِخَفَرَتِكَ مُعْتَصِماً مِنَ الْخِذْلَانِ بِعِصْمَتِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

١٤-١١-٥- الْهَدْمُ

﴿٢٨٧٥﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: مَا أَهْدَمَ التَّوْبَةَ لِعَظِيمِ الْجُرْمِ؛ غرر الحكم ص: ١٩٤

٥-١١-٥- وَضَعُ مَا سَلَفَ

﴿٢٨٧٦﴾ الباقر عليه السلام: فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَاتَّهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ عَنِ الْبَاقِرِ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ مَنْ أَدْرَكَ الْإِسْلَامَ وَ تَابَ مِمَّا كَانَ عَمَلُهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَضَعَ اللَّهُ عَنْهُ مَا سَلَفَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣ ص: ٣٣٨

١٦-١١-٥- وَضَعُ الْأَوْزَارِ وَرَاجِعُ الْمَحْوِ

﴿٢٨٧٧﴾ الصادق عليه السلام: فَإِذَا دَخَلْتَ الْمَسْجِدَ فَارْفَعْ يَدَيْكَ وَ اسْتَقْبِلِ الْبَيْتَ وَ قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِي مَقَامِي هَذَا فِي أَوَّلِ مَنَاسِكِي أَنْ تَقْبَلَ تَوْبَتِي وَ أَنْ تَجَاوِزَ عَنِّي خَطِيئَتِي وَ تَضَعَ عَنِّي وَزْرِي؛ الكافي ج: ٤ ص: ٤٠١

١٢-١١-٥- بَابُ ١٢

١-١٢-٥- تَبْدِيلُ السَّيِّئَاتِ بِالْحَسَنَاتِ

﴿٢٨٧٨﴾ وَ الَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَ لَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَ لَا يَزْنُونَ وَ مَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَاماً، يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ يُخْلَدُ فِيهِ مُهَاناً، إِلَّا مَنْ تَابَ وَ آمَنَ وَ عَمِلَ عَمَلًا صَالِحاً فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَ كَانَ اللَّهُ غَفُوراً رَحِيماً؛ الفرقان (٧٠-٦٨)

﴿نتایج توبه﴾

۴-۱۳-۱۱-۵- نابودشدن بدی

﴿۲۸۷۲﴾ اگر گناهی انجام دادی، با توبه در نابودکردن آن بشتاب.

۵-۱۳-۱۱-۵- نابودشدن آنچه مرتکب شده‌ایم

﴿۲۸۷۳﴾ خدایا، اگر بعضی از بندگان که به درگاه تو، توبه می‌کنند، در علم غیب تو، شکننده‌ی توبه و بازگشت‌کننده به گناه ثبت شده باشند، من به تو پناه می‌برم از اینکه من نیز مانند او باشم، پس توبه‌ی مرا توبه‌ای قرار ده که پس از آن به توبه‌ی دیگری نیازمند نباشم، توبه‌ای که باعث نابودشدن گناهان گذشته و پاک‌ماندن در آینده شود.

۶-۱۳-۱۱-۵- نابودشدن گناه

﴿۲۸۷۴﴾ خدایا، از من تاریکی تکرار گناهان را برطرف کن، و با توبه، گناهانی را که پیش فرستاده‌ام، از نامه‌ی اعمالم، پاک کن. به من لباس پرهیزگاری و هدایت ببوشان، زیرا بند گناهان را از خود کندم، و پیراهن گناهان را درآوردم. در حالی که ای پروردگار من، به توانایی تو چنگ زده‌ام، از عزت تو برای مقابله با نفسم یاری می‌طلبم، توبه‌ی خود را برای محافظت از شکسته‌شدن، درپناه تو به امانت می‌سپارم.

۴-۱۴-۱۱-۵- ازبین‌بردن جرم

﴿۲۸۷۵﴾ چقدر منهدم‌کننده است توبه، گناهان بزرگ را.

۵-۱۴-۱۱-۵- برداشته‌شدن سابقه

﴿۲۸۷۶﴾ کسی که پندی از جانب پروردگارش دریافت کند و از ادامه‌ی گناه باز ایستد، آنچه در گذشته مرتکب شده بخشیده می‌شود. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: هر که اسلام را درک کند و از اعمالی که در دوران جاهلیت مرتکب شده توبه کند، خداوند تبعات و پیامدهای آنچه را در گذشته انجام داده از او برمی‌دارد.

۶-۱۴-۱۱-۵- برطرف‌شدن گناهان

﴿۲۸۷۷﴾ زمانی که وارد مسجدالحرام شدی دستت را بالا ببر و رو به خانه کن و بگو: پروردگارا، در این موقعیت و در اول مناسکم از تو می‌خواهم که توبه‌ی مرا بپذیری و از خطاهایم بگذری و گناهانم را بریزی.

۱۲-۱-۵- گروه ۱۲

۱-۱۲-۵- تبدیل‌شدن بدی‌ها به خوبی‌ها

﴿۲۸۷۸﴾ و کسانی که معبود دیگری را با خداوند نمی‌خوانند و انسانی را که خداوند خونس را حرام شمرده، جز بحق نمی‌کشند و زنا نمی‌کنند و هر کس چنین کند، مجازات سختی خواهد دید؛ عذاب او در قیامت مضاعف می‌گردد، و همیشه با خواری در آن خواهد ماند. مگر کسانی که توبه کنند و ایمان آورند و عمل صالح انجام دهند، که خداوند گناهان آنان را به حسنات مبدل می‌کند و خداوند همواره آمرزنده و مهربان بوده است.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٨٧٩﴾ إِنَّ اللَّهَ أَعْطَى النَّائِبِينَ ثَلَاثَ خَصَالٍ لَوْ أَعْطَى خَصْلَةً مِنْهَا جَمِيعَ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنَجَّوْا بِهَا قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ فَمَنْ أَحَبَّهُ اللَّهُ لَمْ يُعَذِّبْهُ وَقَوْلُهُ فَاعْفُورٌ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْحَجِيمِ وَذَكَرَ الْآيَاتِ وَقَوْلُهُ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ آيَةً؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٣

﴿٢٨٨٠﴾ الصادق عليه السلام: أَوْحَى اللَّهُ إِلَى دَاوُدَ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَا دَاوُدُ إِنَّ عَبْدِي الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا ثُمَّ رَجَعَ وَتَابَ مِنْ ذَلِكَ الذَّنْبِ وَاسْتَحْيَا مِنِّي عِنْدَ ذِكْرِهِ غَفَرْتُ لَهُ وَانْسَيْتُهُ الْحَفْظَةَ وَابْدَلْتُهُ الْحَسَنَةَ وَلَا أَبَالِي وَأَنَا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٤

﴿٢٨٨١﴾ الباقر عليه السلام: ثُمَّ آمَنَ أَهْلُ السَّيِّئَاتِ مِنَ التَّوْبَةِ بِتَبْدِيلِ الْحَسَنَاتِ دَعَا عِبَادَهُ فِي الْكِتَابِ إِلَى ذَلِكَ بِصَوْتٍ رَفِيعٍ لَمْ يَنْقُطِعْ وَلَمْ يَمْنَعْ دُعَاءَ عِبَادِهِ فَلَعَنَ اللَّهُ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ؛ الكافي ج: ٨ ص: ٥٢

﴿٢٨٨٢﴾ الصادق عليه السلام: قَرَأْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ هَذِهِ آيَةَ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ فَقَالَ هَذِهِ فِيكُمْ إِنَّهُ يُؤْتِي بِالْمُؤْمِنِ الْمُدْنِبِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُوقِفَ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَيَكُونُ هُوَ الَّذِي يَلِي حِسَابَهُ فَيُوقِفُهُ عَلَى سَيِّئَاتِهِ شَيْئًا شَيْئًا فَيَقُولُ عَمِلْتَ كَذَا فِي يَوْمٍ كَذَا فِي سَاعَةٍ كَذَا فَيَقُولُ أَعْرِفُ يَا رَبِّ قَالَ حَتَّى يُوقِفَهُ عَلَى سَيِّئَاتِهِ كُلِّهَا كُلَّ ذَلِكَ يَقُولُ أَعْرِفُ فَيَقُولُ سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا وَاعْفُورُهَا لَكَ الْيَوْمَ أَبْدَلُوهَا لِعَبْدِي حَسَنَاتٍ قَالَ فَتَرْفَعُ صَحِيفَتُهُ لِلنَّاسِ فَيَقُولُونَ سُبْحَانَ اللَّهِ أَمَا كَانَتْ لِهَذَا الْعَبْدِ سَيِّئَةٌ وَاحِدَةٌ وَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ؛ بحار الأنوار ج: ٧ ص: ٢٨٨

٢-١٢-١-٥- الرَّدُّ وَالْمَرَدُّ

١-٢-١٢-٥- رَدُّ السِّتْرِ

﴿٢٨٨٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: لِلْمُؤْمِنِ اثْنَانِ وَ سَبْعُونَ سِتْرًا فَإِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا انْهَتَكَ عَنْهُ سِتْرٌ فَلِذَا تَابَ رَدَّهُ اللَّهُ (عَلَيْهِ وَ سَبْعِينَ مَعَهُ) فَإِنْ أَبَى إِلَّا قُدَمًا فِي الْمَعَاصِي تَهْتَكَ عَنْهُ أَسْتَارُهُ فَلِذَا تَابَ رَدَّهَا اللَّهُ وَ مَعَ كُلِّ سِتْرٍ مِنْهَا سَبْعَةُ أَسْتَارٍ فَإِنْ أَبَى إِلَّا قُدَمًا قُدَمًا فِي الْمَعَاصِي تَهْتَكَ أَسْتَارُهُ وَ بَقِيَ بِلَا سِتْرٍ وَ أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنْ اسْتُرُوا عَبْدِي بِأَجْنِحَتِكُمْ فَإِنَّ بَنِي آدَمَ يُعِيرُونَ وَ لَا يُعِيرُونَ وَ أَنَا أُغَيِّرُ وَ لَا أُغَيِّرُ فَإِنْ أَبَى إِلَّا قُدَمًا فِي الْمَعَاصِي شَكَتِ الْمَلَائِكَةُ إِلَى رَبِّهَا وَ رَفَعَتْ أَجْنِحَتَهَا وَ قَالَتْ أَيْ رَبِّ إِنَّ عَبْدَكَ هَذَا قَدْ أَذَانًا مِمَّا يَأْتِي مِنَ الْفَوَاحِشِ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَ مَا بَطَنَ قَالَ فَيَقَالُ لَهُمْ كُفُّوا عَنْهُ أَجْنِحَتَكُمْ فَلَوْ عَمِلَ بِخَطِيئَةٍ فِي سَوَادِ اللَّيْلِ أَوْ فِي وَضَحِ النَّهَارِ أَوْ فِي مَفَازَةٍ أَوْ فِي قَعْرِ بَحْرٍ لَأَجْرَاهُ عَلَى أَلْسِنَةِ النَّاسِ فَاسْأَلُوا اللَّهَ أَنْ لَا يَهْتِكَ أَسْتَارَكُمْ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٣٢٥

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۸۷۹﴾ خداوند به توبه‌کنندگان سه خصلت می‌بخشد که اگر یکی از آن‌ها را به همه‌ی اهل آسمان‌ها و زمین ببخشد به‌واسطه‌ی آن نجات پیدا می‌کنند: ۱- خداوند توبه‌کنندگان و پاکیزه‌جویان را دوست دارد، و هر که را خدا دوستش بدارد عذابش نمی‌کند. ۲- آنان را که توبه کردند و راه تو را پیروی نمودند، بیامرز و از عذاب دوزخ نگاهشان دارد. ۳- مگر کسی که توبه کرده و عمل صالح به جا آورد، پس خدا بدی‌های ایشان را به حسنات و خوبی‌ها تبدیل می‌کند.

﴿۲۸۸۰﴾ خداوند به پیامبرش داود علیه السلام فرمود: ای داود، چون بنده‌ی مؤمن من گناهی مرتکب شود، اگر بازگردد و از آن گناه توبه کند و هنگام یادآوری‌اش از من شرم داشته باشد، او را می‌بخشم و آن گناه را از یاد فرشتگان محافظ او می‌برم و به حسنه تبدیل کنم و از این کار پروایی ندارم زیرا من مهربان‌ترین مهربانانم.

﴿۲۸۸۱﴾ سپس به بد کرداران این امکان و اختیار را داده که به‌وسیله‌ی توبه بدی‌های خود را به نیکی تبدیل کنند، و بندگان خود را در قرآن با آواز بلند قطع ناشدنی به توبه دعوت کرده و از پذیرش دعای بندگانش جلوگیری نفرموده است. پس خدا لعنت کند کسانی را که آنچه خدا نازل فرموده کتمان می‌کنند.

﴿۲۸۸۲﴾ برای امام صادق علیه السلام این آیه را خواندم: "مگر کسانی که توبه کنند و ایمان آورند و عمل صالح انجام دهند، که خداوند گناهان آنان را به حسنات تبدیل می‌کند." فرمود: این آیه درباره‌ی شماس، مؤمن گنهکار را روز قیامت به پیشگاه پروردگار می‌آورد و او خود عهده‌دار حسابرسی مؤمن می‌شود، او را بر یکایک اعمال زشتش واقف می‌کند که در فلان روز و فلان ساعت چنین کردی و بنده می‌گوید: خدایا، می‌دانم؛ تا اینکه تمام گناهانش را یادآور می‌شود و او اعتراف می‌کند. خداوند می‌فرماید: در دنیا گناهانت را پوشاندم و امروز آن‌ها را می‌بخشم، گناهان این بنده‌ی ما را تبدیل به ثواب کنید. نامه‌ی عملش را که مردم می‌بینند تعجب نموده می‌گویند سبحان الله! این شخص یک گناه هم نداشته است! و این است تفسیر آیه‌ی "خداوند گناهان آنان را به حسنات تبدیل می‌کند."

۲-۱۲-۵- بازگشت

۱-۲-۱۲-۵- بازگشت پوشش

﴿۲۸۸۳﴾ برای مؤمن هفتاد و دو پرده و پوشش وجود دارد، پس هرگاه گناهی را مرتکب شود یک پرده از او برداشته می‌شود و اگر توبه کند خداوند آن پرده را به او برمی‌گرداند ولی اگر توبه نکند و گام‌به‌گام در معاصی و گناهان فرو رود، پرده‌هایش یک‌به‌یک برداشته می‌شود، ولی اگر توبه کند خداوند آن‌ها را به او برمی‌گرداند و هر پرده‌ای هفت لایه دارد، پس اگر توبه نکند و در معصیت و نافرمانی‌ها فرو رود، فرشتگان نگهبان از او به پروردگار خود شکایت می‌کنند. در این مرحله پرده‌های او برداشته می‌شود و بدون پرده و حفاظ می‌شود، پس خداوند متعال به فرشتگانش وحی می‌کند که بنده‌ی مرا با بال‌های خود بپوشانید، زیرا آدمی‌زاده به‌جای اینکه غیرت به خرج دهد شماتت‌کننده است، ولی من نسبت به بنده‌ام غیرت می‌ورزم و شماتت نمی‌کنم. پس اگر بازهم آن بنده توبه نکند و بیشتر در معاصی و گناهان فرورود، فرشتگان دگر بار به پروردگار شکایت می‌کنند و تقاضا می‌کنند که بال‌های خود را هم از او برمی‌دارند و عرض می‌کنند: پروردگارا، این بنده‌ات به‌واسطه‌ی گناهی که آشکارا و پنهانی به جا می‌آورد، ما را آزرده کرده است، پس خداوند تبارک و تعالی به ایشان می‌فرماید: بال‌های خود را هم از او بردارید، از این پس اگر او در سیاهی و تاریکی شب یا در روشنایی روز یا در سایه‌بان و بیابان یا در قعر دریا گناهی به جا آورد، خداوند تبارک و تعالی آن گناه را بر زبان‌ها جاری خواهد ساخت؛ پس از خداوند متعال بخواهید که حجاب‌های شما برداشته نشود.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

٢-٢-١٢-١-٥- رُدُّ الصَّلَاةِ

﴿٢٨٨٤﴾ الباقر عليه السلام: أَنْ شَارِبَ الْخَمْرِ تَوَقَّفَ صَلَاتُهُ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ فَإِذَا تَابَ رُدَّتْ عَلَيْهِ؛

وسائل الشيعة ج: ٢٥ ص: ٣٣١

﴿٢٨٨٥﴾ الباقر عليه السلام: مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَسَكِرَ مِنْهَا لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا... وَفِي خَبَرٍ آخَرَ أَنَّ صَلَاتَهُ تَوَقَّفَ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ فَإِنْ تَابَ رُدَّتْ عَلَيْهِ وَ قُبِلَتْ مِنْهُ؛ مِنْ لَا يَحْضُرُهُ الْفَقِيه ج:

٣ ص: ٥٧٠

﴿٢٨٨٦﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ شَرِبَ مُسْكِرًا انْحَبَسَتْ صَلَاتُهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَإِنْ مَاتَ فِي الْأَرْبَعِينَ مَاتَ مَيِّتَةً جَاهِلِيَّةً فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْهِ؛ الْكَافِي ج: ٦ ص: ٤٠٠

٣-٢-١٢-١-٥- رُدُّ كُلِّ شَارِدٍ

﴿٢٨٨٧﴾ الرسول ﷺ: وَلَوْ أَنَّهُمْ حِينَ تَزُولُ عَنْهُمْ النِّعَمُ وَ تَحُلُّ بِهِمُ النِّقَمُ فَرَعَوْا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً بَوَلَّاهُ مِنْ نَفْسِهِمْ وَ صِدْقٍ مِنْ نِيَّاتِهِمْ وَ خَالَصَ مِنْ طَوَيَّاتِهِمْ لَرَدَّ عَلَيْهِمْ كُلُّ شَارِدٍ وَ لَأَصْلَحَ لَهُمْ كُلُّ

فَاسِدٍ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٣٢

٣-١-١٢-٥- اسْتِذْرَاكَ فَوَارِطِ النَّفْسِ

﴿٢٨٨٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: ثَمَرَةُ التَّوْبَةِ اسْتِذْرَاكَ فَوَارِطِ النَّفْسِ؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٢ ص:

١٣٠

٤-١-١٢-٥- الإِصْلَاحُ

﴿٢٨٨٩﴾ السَّجَّاد عليه السلام: يَا مَنْ اسْتَصْلَحَ فَاسِدَهُمْ بِالتَّوْبَةِ؛ الصَّحِيفَةُ ص: ٦٤

﴿٢٨٩٠﴾ الرسول ﷺ: وَلَوْ أَنَّهُمْ حِينَ تَزُولُ عَنْهُمْ النِّعَمُ وَ تَحُلُّ بِهِمُ النِّقَمُ فَرَعَوْا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً بَوَلَّاهُ مِنْ نَفْسِهِمْ وَ صِدْقٍ مِنْ نِيَّاتِهِمْ وَ خَالَصَ مِنْ طَوَيَّاتِهِمْ لَرَدَّ عَلَيْهِمْ كُلُّ شَارِدٍ وَ لَأَصْلَحَ لَهُمْ كُلُّ

فَاسِدٍ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٣٢

﴿٢٨٩١﴾ أَنْ رَجُلًا قَتَلَ مِائَةَ رَجُلٍ ظُلْمًا ثُمَّ سَأَلَ هَلْ مِنْ تَوْبَةٍ فَدُلَّ عَلَى عَالِمٍ فَسَأَلَهُ فَقَالَ وَ مَنْ يَحُولُ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ التَّوْبَةِ وَ لَكِنْ أَخْرَجُ مِنَ الْقَرْيَةِ السُّوءَ إِلَى الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ فَأَعْبُدِ اللَّهَ فِيهَا فَخَرَجَ تَائِبًا فَأَذْرَكَ الْمَوْتَ فِي الطَّرِيقِ فَاخْتَصَمَتْ فِيهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَ مَلَائِكَةُ الْعَذَابِ فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ مَلَكًا فَقِيلَ قِيسُوا مَا بَيْنَ الْقَرْيَتَيْنِ فَإِلَى أَيْتِهِنَّ كَانَ أَقْرَبَ فَاجْعَلُوهُ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدُوهُ أَقْرَبَ إِلَى الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ بِشِيرٍ فَجَعَلُوهُ مِنْ أَهْلِهَا؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٨ ص: ٢٦٠

٥-١-١٢-٥- عَدَمُ إِبْطَالِ الْأَعْمَالِ

﴿نتایج توبه﴾

۲-۱۲-۵- بازگشت نماز

﴿۲۸۸۴﴾ نماز شراب‌خوار، میان آسمان و زمین حبس می‌شود، اگر توبه کند به او برگردانده می‌شود.

﴿۲۸۸۵﴾ هرکس یک بار شراب بنوشد و مست شود، نمازش تا چهل روز مقبول درگاه خداوند واقع نمی‌شود و در خبر دیگری است که: نمازش میان آسمان و زمین معلق می‌ماند، و چنانچه توبه کند از او قبول می‌شود و رحمت خداوند به او بازمی‌گردد.

﴿۲۸۸۶﴾ کسی که مست‌کننده‌ای بنوشد نمازش چهل روز قبول نمی‌شود. و اگر قبل از روز چهارم بمیرد به مرگ جاهلیت مرده است؛ ولی اگر توبه کند خدای عزیز و جلیل توبه‌ی او را قبول می‌کند.

۳-۱۲-۵- بازگشت هر گمشده

﴿۲۸۸۷﴾ اگر هنگامی که نعمت از آنان گرفته شده و بلا بر ایشان وارد می‌شود با ناله و فریاد و میل شوید درونی، با نیت‌های درست و خالص به خدا بازمی‌گشتند، نعمت ازدست‌رفته به ایشان بازمی‌گشت و همه‌ی کارهای ناشایستشان جبران می‌شد.

۳-۱۲-۵- جبران کاستی‌های نفس

﴿۲۸۸۸﴾ از ثمرات توبه، جبران تقصیرهای گذشته است.

۴-۱۲-۵- اصلاح کردن

﴿۲۸۸۹﴾ ای آن که می‌خواهی فسادها و خرابی‌های ما را با توبه اصلاح کنی.

﴿۲۸۹۰﴾ اگر هنگامی که نعمت از آنان گرفته شده و بلا بر ایشان وارد می‌شود با ناله و فریاد و میل شوید درونی، با نیت‌های درست و خالص به خدا بازمی‌گشتند، نعمت ازدست‌رفته به ایشان بازمی‌گشت و همه‌ی کارهای ناشایستشان جبران می‌شد.

﴿۲۸۹۱﴾ مردی یکصد نفر را به ناحق کشته است و سؤال می‌کند که آیا راهی برای توبه دارد؟ به فرد دانایی راهنمایی شد، گفت: چه کسی می‌تواند مانع توبه‌ی تو شود؟ ولی از این منطقه، به منطقه‌ای شایسته کوچ کن و در آنجا به عبادت خدا بپرداز. پس آن مرد توبه کرد و به‌سوی محل جدید کوچ کرد. ولی در راه اجلس فرارسید. فرشتگان رحمت و فرشتگان عذاب در اینکه او سهم کدام گروه است، اختلاف کردند. خداوند فرشته‌ای به‌سوی ایشان ارسال کرد و فرمود: اندازه بگیرید که به کدام قریه نزدیک‌تر است، او اهل آن قریه محسوب می‌شود. او را به اندازه‌ی یک وجب به قریه‌ی اهل صلاح نزدیک‌تر یافتند، پس او را از اهل آن به حساب آوردند.

۵-۱۲-۵- باطل‌نشدن اعمال

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٨٩٢﴾ الباقِر الرَّحْمَنُ: مَنْ كَانَ مُؤْمِنًا فَحَجَّ وَعَمِلَ فِي إِيْمَانِهِ ثُمَّ قَدْ أَصَابَتْهُ فِي إِيْمَانِهِ فِتْنَةٌ فَكَفَرَ ثُمَّ تَابَ وَآمَنَ قَالَ يُحْسَبُ لَهُ كُلُّ عَمَلٍ صَالِحٍ عَمِلَهُ فِي إِيْمَانِهِ وَلَا يَبْطُلُ مِنْهُ شَيْءٌ؛
التَّهْذِيبُ الْأَحْكَامُ ج: ٥ ص: ٤٥٩

﴿٢٨٩٣﴾ الباقِر الرَّحْمَنُ: مَنْ كَانَ مُؤْمِنًا فَعَمِلَ خَيْرًا فِي إِيْمَانِهِ ثُمَّ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ فَكَفَرَ ثُمَّ تَابَ بَعْدَ كُفْرِهِ كُتِبَ لَهُ وَحُسِبَ بِكُلِّ شَيْءٍ كَانَ عَمِلَهُ فِي إِيْمَانِهِ وَلَا يُبْطِلُهُ الْكُفْرُ إِذَا تَابَ بَعْدَ كُفْرِهِ؛
الْكَافِي ج: ٢ ص: ٤٦١

٥-١-١٢-٦- إفساد ما يُصيبُ الشَّيْطَانُ

﴿٢٨٩٤﴾ أَنْ إِبْلِيسَ تَمَثَّلَ لِيَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا الرَّحْمَنُ فَقَالَ لَهُ أَنْصَحْكَ فَقَالَ لَا أُرِيدُ ذَلِكَ وَلَكِنْ أَخْبَرَنِي عَنْ بَنِي آدَمَ فَقَالَ هُمْ عِنْدَنَا ثَلَاثَةٌ أَصْنَافٍ صِنْفٌ مِنْهُمْ أَشَدُّ الْأَصْنَافِ عِنْدَنَا تُقْبَلُ عَلَى أَحَدِهِمْ حَتَّى نَفْتِنَهُ فِي دِينِهِ وَنَسْتَمَكِّنَ مِنْهُ فَيَفْزِعَ إِلَى الْإِسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ فَيُفْسِدُ عَلَيْنَا كُلَّ شَيْءٍ نُصِيبُهُ مِنْهُ ثُمَّ نَعُودُ إِلَيْهِ فَيَعُودُ إِلَى الْإِسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ فَلَا نِيَأْسُ مِنْهُ وَلَا نَحْنُ نُدْرِكُ مِنْهُ حَاجَتَنَا فَنَحْنُ مَعَهُ فِي عَنَاءٍ وَصِنْفٌ هُمْ فِي أَيْدِينَا بِمَنْزِلَةِ الْكُرَةِ فِي أَيْدِي صِبْيَانِكُمْ تَتَلَقَّفُهُمْ كَيْفَ شِئْنَا قَدْ كَفَيْنَا مَوْنَةَ أَنْفُسِهِمْ وَصِنْفٌ مِنْهُمْ مِثْلُكَ مَعْصُومُونَ لَا نَقْدِرُ مِنْهُمْ عَلَى شَيْءٍ؛ بحار الأنوار ج: ٦٠ ص: ٢٦٥

٥-١-١٣- باب ١٣

٥-١-١٣-١- إسقاطُ الحَوْبَةِ

﴿٢٨٩٥﴾ امير المؤمنين الرَّحْمَنُ: إِخْلَاصُ التَّوْبَةِ يُسْقِطُ (تُسْقِطُ) الْحَوْبَةَ؛ غرر الحكم ص: ١٩٥

٥-١-١٣-٢- الْأَمْنُ مِنَ الْإِيمِ سَطَوَاتِ اللَّهِ

﴿٢٨٩٦﴾ السَّجَادُ الرَّحْمَنُ: اللَّهُمَّ وَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ كُلِّ مَا خَالَفَ إِرَادَتَكَ، أَوْ زَالَ عَنْ مَحَبَّتِكَ مِنْ خَطَرَاتِ قَلْبِي، وَلَحْظَاتِ عَيْنِي، وَحِكَايَاتِ لِسَانِي، تَوْبَةً تَسْلِمُ بِهَا كُلُّ جَارِحَةٍ عَلَى حِيَالِهَا مِنْ تَبَعَاتِكَ، وَتَأْمَنُ مِمَّا يَخَافُ الْمُعْتَدُونَ مِنَ الْإِيمِ سَطَوَاتِكَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤

٥-١-١٣-٣- إِنْفِسَاخُ الْحَوْبَةِ

﴿٢٨٩٧﴾ امير المؤمنين الرَّحْمَنُ: بَادِرُوا فِي مَهْلِ الْبَقِيَّةِ وَأَنْفِ الْمَشِيَّةِ وَانْتَظَرِ التَّوْبَةَ وَانْفِسَاخِ الْحَوْبَةِ؛ غرر الحكم ص: ١٥٧

٥-١-١٣-٤- الْبُعْدُ عَنْ بَأْسِ اللَّهِ

﴿٢٨٩٨﴾ يَا مُبَاعِدًا بَأْسَهُ عَنِ التَّائِبِينَ؛ مصباح الكفعمي ص: ٣٥٩

٥-١-١٣-٥- حَطُّ الْعِقَابِ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۸۹۲﴾ درباره‌ی کسی که مؤمن بوده و در دوران ایمانش حج به جا آورده، سپس در اثر فتنه ایمانش متزلزل شده و به کفر گراییده و سپس توبه کرده و ایمان آورده است سؤال شد. فرمود: هر عمل صالحی که در دوران ایمانش انجام داده برای او حساب شده و چیزی از آن باطل نشده است.

﴿۲۸۹۳﴾ درباره‌ی کسی که مؤمن بوده و در دوران ایمانش حج به جا آورده، سپس در اثر فتنه ایمانش متزلزل شده و به کفر گراییده و سپس توبه کرده و ایمان آورده است سؤال شد. فرمود: هر عمل صالحی که در دوران ایمانش انجام داده برای او حساب شده و چیزی از آن باطل نشده است.

۵-۱-۱۲-۶- فروریختن آنچه از شیطان رسیده است

﴿۲۸۹۴﴾ شیطان برای یحیی بن زکریا علیه السلام مجسم شد و به او گفت: می‌خواهم به تو پندی بدهم یحیی علیه السلام فرمود: نمی‌خواهم ولی از دسته‌های متفاوت فرزندان آدم به من گزارش بده؛ گفت: آنان نزد ما سه دسته‌اند؛ یک گروه از آن‌ها از همه سخت‌ترند، اگر به یکی از آن‌ها روی کنیم و او را به گناهی بکشیم او به استغفار پناه می‌برد و توبه می‌کند و همه‌ی زحمات ما را از بین می‌برد، ولی ما دوباره نزد او برمی‌گردیم و او هم دوباره بعد از گناه به استغفار و توبه برمی‌گردد، نه از او ناامید می‌شویم و نه دست پر برمی‌گردیم، و ما از دست او در زحمتیم. یک گروه هم در دست ما مانند اسباب‌بازی‌اند در دست کودکان شما، به هر نحو که بخواهیم آن‌ها را می‌چرخانیم و کنترل آن‌ها برای ما زحمتی ندارد، و گروهی هم که مانند تو معصومند که ما هیچ تسلطی بر آن‌ها نداریم.

۵-۱-۱۳- گروه ۱۳

۵-۱-۱۳-۱- از بین رفتن گناهان

﴿۲۸۹۵﴾ اخلاص در توبه، گناه را از بین می‌برد.

۵-۱-۱۳-۲- در امنیت قرار گرفتن از قهر و برخورد سخت پروردگار

﴿۲۸۹۶﴾ خدایا، از اندیشه‌های دل و نگاه‌های چشم و آنچه مخالف خواسته‌ی تو یا بیرون از دایره‌ی کارهای مورد پسندت بر زبانم جاری شده است، به درگاهت توبه می‌کنم، توبه‌ای که با آن هر اندامی جداگانه از کیفرهای تو سالم بماند، و از قهرها و سخت‌گیری‌های دردناکت که بیدادگران از آن در هراس خواهند بود، آسوده باشد.

۵-۱-۱۳-۳- برداشته شدن گناه

﴿۲۸۹۷﴾ در مهلت باقیمانده‌ی عمر و تا مشیت در ابتداست و خدا در انتظار توبه و از بین بردن گناهان است، کاری بکنید.

۵-۱-۱۳-۴- دور شدن از سخت‌گیری خدا

﴿۲۸۹۸﴾ ای دورکننده‌ی عقوبت از توبه‌کنندگان.

۵-۱-۱۳-۵- ریزش عقوبت

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٨٩٩﴾ الرضا عليه السلام: الْمُنَاجَاةُ بِطَلَبِ التَّوْبَةِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اللَّهُمَّ رَبِّ إِنِّي قَصَدْتُ إِلَيْكَ بِاخْلَاصِ تَوْبَةٍ نَصُوحٍ وَتَثْبِيتِ عَقْدٍ صَحِيحٍ وَدُعَاءِ قَلْبٍ جَرِيحٍ وَإِعْلَانِ قَوْلٍ صَرِيحٍ اللَّهُمَّ رَبِّ فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِبَابَةَ مُخْلِصِ التَّوْبَةِ وَإِقْبَالَ سَرِيعِ الْاَوْبَةِ وَمَصَارِعَ تَجَشُّعِ الْحَوْبَةِ وَقَابِلُ رَبِّ تَوْبَتِي بِجَزِيلِ الثَّوَابِ وَكَرِيمِ الْمَأَبِ وَحَطِّ الْعِقَابِ وَصَرَفِ الْعَذَابِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

٥-١-١٣-٦ - رَفَعُ الْعَذَابِ

﴿٢٩٠٠﴾ إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرُسُلَهُ وَيَسْعُونَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ جِزَاءُ فِي الدُّنْيَا وَهُمْ فِي آخِرَةِ عَذَابٍ عَظِيمٍ، إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ المائدة (٣٣-٣٤)

﴿٢٩٠١﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَا يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ، إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛

النور (٤-٥)

﴿٢٩٠٢﴾ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ؛

غافر (٧)

﴿٢٩٠٣﴾ الرَّسُولُ ﷺ: مَا مِنْ بَلَدَةٍ تَابَ فِيهَا رَجُلٌ إِلَّا رَحِمَ اللَّهُ أَهْلَ تِلْكَ الْبَلَدَةِ وَرَفَعَ الْعَذَابَ عَنْهُمْ وَعَنْ أَهْلِ الْمَقَابِرِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَيَغْفِرُ لِأَهْلِ الْقُبُورِ ذَنْبَ أَرْبَعِينَ عَامًا لِفَضْلِ هَذَا الْعَبْدِ عِنْدَ اللَّهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٣

﴿٢٩٠٤﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: رَجَزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ يَخْرُجُونَ عَنْ أَمْرِ اللَّهِ وَطَاعَتِهِ قَالَ وَالرَّجْزُ الَّذِي أَصَابَهُمْ أَنَّهُ مَاتَ مِنْهُمْ بِالطَّاعُونَ فِي بَعْضِ يَوْمٍ مِائَةٌ وَعِشْرُونَ أَلْفًا وَهُمْ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ تَعَالَى مِنْهُمْ أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ وَلَا يَتُوبُونَ وَلَمْ يَنْزِلْ هَذَا الرَّجْزُ عَلَى مَنْ عِلْمٌ أَنَّهُ يَتُوبُ أَوْ يَخْرُجُ مِنْ صُلْبِهِ ذُرِّيَّةٌ طَيِّبَةٌ يُوحِدُ اللَّهَ وَ يُؤْمِنُ بِمُحَمَّدٍ وَيَعْرِفُ الْوَلَايَةَ لِعَلَى وَصِيهِ وَآخِيهِ؛

بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ١٨٤

٥-١-١٣-٧ - الإِعْرَاضُ وَ رَفْعُ الْأَذَى

﴿٢٩٠٥﴾ وَالسَّالِمِيُّ يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا، وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِيَا مِنْكُمْ فَأُذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا؛ النساء (١٥-١٦)

٥-١-١٣-٨ - صَدُّ الْعَذَابِ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۸۹۹﴾ مناجات برای درخواست قبول توبه " به نام خداوند بخشنده‌ی مهربان، خداوند، من اراده کرده‌ام با توبه‌ای خالص و با تثبیت اعتقادی صحیح و دعایی صادرشده از دلی مجروح و گفتاری واضح و صریح به‌سوی تو بیایم ". خداوند، توبه‌ی خالص و بازگشت سریع و به خاک مدلت افتادیم جهت زاری کردن بر گناهان خود را بپذیر. و در مقابل توبه‌ام، ثواب بزرگ و بازگشت کریمانه و ریزش عقوبت‌ها و برطرف‌شدن عذاب و بازگشت سودمندانه و پوشاندن گناهان، عطایم کن.

۶-۱۳-۵- برطرف‌شدن عذاب

﴿۲۹۰۰﴾ کیفر آن‌ها که با خدا و پیامبرش به جنگ برمی‌خیزند، و اقدام به فساد در روی زمین می‌کنند، (و با تهدید اسلحه، به جان و مال و ناموس مردم حمله می‌برند)، فقط این است که اعدام شوند؛ یا به دار آویخته گردند؛ یا (چهار انگشت از) دست (راست) و پای (چپ) آنها، به‌عکس یکدیگر، بریده شود؛ و یا از سرزمین خود تبعید گردند. این رسوایی آن‌ها در دنیاست؛ و در آخرت، مجازات عظیمی دارند؛ مگر آن‌ها که پیش از دست‌یافتن شما بر آنان، توبه کنند؛ پس بدانید (خدا توبه آن‌ها را می‌پذیرد؛) خداوند آمرزنده و مهربان است.

﴿۲۹۰۱﴾ و کسانی که زنان پاکدامن را متهم می‌کنند، سپس چهار شاهد (بر مدّعی خود) نمی‌آورند، آن‌ها را هشتاد تازیانه بزنید و شهادتشان را هرگز نپذیرید و آن‌ها همان فاسقانند؛ مگر کسانی که بعد از آن توبه کنند و جبران نمایند (که خداوند آن‌ها را می‌بخشد) زیرا خداوند آمرزنده و مهربان است.

﴿۲۹۰۲﴾ فرشتگانی که حاملان عرشند و آن‌ها که گرداگرد آن (طواف می‌کنند) تسبیح و حمد پروردگارشان را می‌گویند و به او ایمان دارند و برای مؤمنان استغفار می‌کنند (و می‌گویند): پروردگارا، رحمت و علم تو همه چیز را فراگرفته است پس کسانی را که توبه کرده و راه تو را پیروی می‌کنند بیامرز، و آنان را از عذاب دوزخ نگاه دار.

﴿۲۹۰۳﴾ سرزمینی نیست که فردی در آن توبه کند. مگر اینکه به سبب فضل و جایگاه این بنده، خداوند به اهل آن سرزمین رحم می‌کند و و بدین‌واسطه، چهل روز عذاب را از ایشان و اهل مقابر برمی‌دارد و گناه چهل سال اهل قبور را می‌آمرزد.

﴿۲۹۰۴﴾ خداوند به خاطر فسق و خروجشان از اطاعت فرمانش، عذابی از آسمان بر آن‌ها نازل فرمود. و آن عذاب بیماری طاعون بوده است که در بخشی از روز یکصد و بیست هزار نفر از آن‌ها را هلاک کرد. و درعلم خداوند چنین بود که آن‌ها ایمان نخواهند آورد و توبه نیز نخواهند کرد. و این عذاب بر کسی که خدا می‌دانست توبه می‌کند یا از نسل او فرزندی خارج می‌شود که به یکتایی خدا و به پیامبری حضرت محمد ﷺ و ولایت حضرت علی علیّه السلام وصی و برادر او ایمان می‌آورد، نازل نشد.

۷-۱۳-۵- برطرف‌شدن آزار و اذیت

﴿۲۹۰۵﴾ و کسانی از زنان شما که مرتکب زنا شوند، چهار نفر از مسلمانان را بعنوان شاهد بر آن‌ها بطلبید، اگر گواهی دادند، آنان (زنان) را در خانه‌ها (ی خود) نگاه دارید تا مرگشان فرارسد؛ یا اینکه خداوند، راهی برای آن‌ها قرار دهد؛ و از میان شما، آن مردان و زنانی که (همسر ندارند، و) مرتکب آن کار (زشت) می‌شوند، آن‌ها را آزار دهید (و حد بر آنان جاری نمایید) و اگر توبه کنند، و (خود را) اصلاح نمایند، (و به جبران گذشته بپردازند)، از آن‌ها درگذرید، زیرا خداوند توبه‌پذیر و مهربان است.

۸-۱۳-۵- مانع‌شدن از عذاب

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٩٠٦﴾ الصادق عليه السلام: فَأَوْحَى اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَى صَالِحٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْ قَوْمَكَ قَدْ طَغَوْا وَبَعَوْا وَكَتَلُوا نَاقَةَ بَعْثَتُهَا إِلَيْهِمْ حُجَّةً عَلَيْهِمْ وَلَمْ يَكُنْ عَلَيْهِمْ فِيهَا ضَرَرٌ وَكَانَ لَهُمْ مِنْهَا أَكْثَرُ الْمَنْفَعَةِ فَقُلْتُ لَهُمْ إِنِّي مُرْسِلٌ عَلَيْكُمْ عَذَابِي إِلَى ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فَإِنْ هُمْ تَابُوا وَرَجَعُوا قَبْلْتُ تَوْبَتَهُمْ وَصَدَدْتُ عَنْهُمْ وَإِنْ هُمْ لَمْ يَتُوبُوا وَلَمْ يَرْجِعُوا بَعَثْتُ عَلَيْهِمْ عَذَابِي فِي الْيَوْمِ الثَّلَاثِ؛ الكافي ج: ٨ ص: ١٨٧

٩-١٣-٥- صَرْفُ الْعَذَابِ وَالْبَلَاءِ

﴿٢٩٠٧﴾ الرضا عليه السلام: اللَّهُمَّ رَبِّ فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنْ أَيْبَةَ مُخْلِصِ التَّوْبَةِ وَإِقْبَالَ سَرِيعِ الْاَوْبَةِ وَمَصَارِعَ تَجَشُّعِ الْحَوْبَةِ وَقَابِلَ رَبِّ تَوْبَتِي بِجَزِيلِ الثَّوَابِ وَكَرِيمِ الْمَأْبِ وَحَطِّ الْعِقَابِ وَصَرْفِ الْعَذَابِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿٢٩٠٨﴾ الصادق عليه السلام: قُلْتُ لَأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام لَأَيُّ عِلَّةٍ صَرَفَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْعَذَابَ عَنْ قَوْمِ يُونُسَ وَقَدْ أَظْلَمَهُمْ وَلَمْ يَفْعَلْ ذَلِكَ بِغَيْرِهِمْ مِنَ الْأَمَمِ فَقَالَ لِأَنَّهُ كَانَ فِي عِلْمِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنَّهُ سَيَصْرِفُهُ عَنْهُمْ لِتَوْبَتِهِمْ وَإِنَّمَا تَرَكَ إِخْبَارَ يُونُسَ بِذَلِكَ لِأَنَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَرَادَ أَنْ يُفَرِّغَهُ لِعِبَادَتِهِ فِي بَطْنِ الْحُوتِ فَيَسْتَوْجِبَ بِذَلِكَ ثَوَابَهُ وَكَرَامَتَهُ؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٨٥

﴿٢٩٠٩﴾ الباقر عليه السلام: وَلَوْ كُنْتُ يَا يَعْقُوبُ شَكُوتَ مَصَائِبِكَ إِلَيَّ عِنْدَ نَزُولِهَا بِكَ وَاسْتَعْفَرْتُ وَتُبْتُ إِلَيَّ مِنْ ذَنْبِكَ لَصَرَفْتُهَا عَنْكَ بَعْدَ تَقْدِيرِي إِيَّاهَا عَلَيْكَ وَلَكِنَّ الشَّيْطَانَ أَنْسَاكَ ذِكْرِي فَصَرَفْتُ إِلَيَّ الْقَنُوطَ مِنْ رَحْمَتِي؛ بحار الأنوار ج: ١٢ ص: ٣١٢

١٠-١٣-٥- عَدَمُ دُخُولِ النَّارِ

﴿٢٩١٠﴾ العسكري عليه السلام: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَادْكُرُوا يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ عَبْدَةَ الْعِجْلِ يَا قَوْمَ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ أَضَرَرْتُمْ بِهَا بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ إِلَهًا فَتَوَبُّوا إِلَيَّ بَارِئِكُمْ الَّذِي بَرَأَكُمْ وَصَوَّرَكُمْ فَأَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ يَقْتُلُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا يَقْتُلُ مَنْ لَمْ يَعْبُدِ الْعِجْلَ مِنْ عَبْدَةِ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ ذَلِكَ الْقَتْلُ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ مِنْ أَنْ تَعِيشُوا فِي الدُّنْيَا وَهُوَ لَا يَغْفِرُ لَكُمْ فَيَتِمُّ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَيْرَاتُكُمْ وَيَكُونُ إِلَى النَّارِ مَصِيرُكُمْ وَإِذَا قُتِلْتُمْ وَأَنْتُمْ تَائِبُونَ جَعَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْقَتْلَ كَفَّارَتِكُمْ وَجَعَلَ الْجَنَّةَ مَنْزِلَكُمْ وَمَقِيلَكُمْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَتَابَ عَلَيْكُمْ قَبْلَ تَوْبَتِكُمْ قَبْلَ اسْتِيفَاءِ الْقَتْلِ لِجَمَاعَتِكُمْ وَقَبْلَ إِيْتِيَانِهِ عَلَى مُكَافَاتِكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٢٣٢

﴿٢٩١١﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ فِي رَجَبٍ وَسَأَلَهُ التَّوْبَةَ سَبْعِينَ مَرَّةً بِالْغَدَاةِ وَسَبْعِينَ مَرَّةً بِالْعِشِيِّ يَقُولُ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ فَإِذَا بَلَغَ تَمَامَ سَبْعِينَ مَرَّةً رَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ فَإِنْ مَاتَ فِي رَجَبٍ مَاتَ مَرْضِيًّا عَنْهُ وَلَا تَمَسَّهُ النَّارُ بِبَرَكَةِ رَجَبٍ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٤٨٤

١١-١٣-٥- عَدَمُ السَّخَطِ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۹۰۶﴾ خداوند تبارک و تعالی به صالح وحی کرد که قوم تو سرکشی کرده و از حدود تجاوز کرده‌اند و آن ماده شتری را که من به عنوان حجت و نشانه برای ایشان فرستاده بودم کشتند، با اینکه برای آن‌ها ضرری نداشت و بزرگ‌ترین سودها را به آن‌ها می‌رسانید؛ به آن‌ها بگو من عذاب خود را برای شما می‌فرستم و سه روز به آن‌ها مهلت می‌دهم و اگر در این سه روز توبه کردند و از سرکشی خود برگشتند، من توبه‌ی آن‌ها را می‌پذیرم و عذاب را از آن‌ها برمی‌گردانم و اگر توبه نکنند و برنگردند من در روز سوم عذابم را بر آن‌ها می‌فرستم.

۹-۱۳-۵- برطرف شدن عذاب و بلا

﴿۲۹۰۷﴾ خداوند، توبه‌ی خالص و بازگشت سریع و به خاک مذلت افتادنم جهت زاری کردن بر گناهان خود را بپذیر. و در مقابل توبه‌ام، ثواب بزرگ و بازگشت کریمانه و ریزش عقوبت‌ها و برطرف شدن عذاب عطايم كن.

﴿۲۹۰۸﴾ به امام صادق علیه السلام عرض کردم: چرا خدای عزیز و جلیل عذابی را که تا بالای سر قوم یونس آمده بود از ایشان برگرداند در حالی که نسبت به هیچ قومی غیر از ایشان چنین نکرده است؟ حضرت فرمودند: علتش آن است که در علم خدای عزیز و جلیل بود که ایشان توبه می‌کنند و به خاطر آن نباید عذاب بشوند؛ و علت اینکه خداوند این خبر را به یونس علیه السلام نداد به خاطر آن بود که او را برای عبادت به شکم ماهی بیندازد و بدین ترتیب ثواب و کرامت این عبادت را نصیب او کند.

﴿۲۹۰۹﴾ ای یعقوب، اگر به‌هنگام آمدن بلایا و گرفتاری‌ها، به خودم شکایت می‌کردی و طلب آمرزش کرده، از گناهت توبه می‌کردی، آن گرفتاری و مصیبت و بلا را حتی بعد از مقدر شدن، برمی‌گرداندم. ولی شیطان تو را از یاد من به فراموشی انداخت، و از رحمت من ناامید شدی.

۱۰-۱۳-۵- وارد شدن در آتش

﴿۲۹۱۰﴾ خدای عزیز و جلیل فرمود: ای بنی‌اسرائیل، به یاد آورید زمانی را که موسی علیه السلام به قوم گوساله‌پرستش گفت: ای قوم من، شما به خودتان ظلم کرده و با گرفتن گوساله به عنوان خدا، به خودتان ضرر زدید. پس به درگاه آفریدگارتان توبه کنید، همان که شما را آفرید و به شما صورت و شکل داد. پس خودتان را بکشید، یعنی بعضی از شما بعضی دیگر را بکشید. یعنی آنان که گوساله را نمی‌پرستیدند، گوساله‌پرستان را بکشند. این کشتار برای شما نزد آفریدگارتان از اینکه در دنیا زندگی کنید و بهترین نعمت‌ها را داشته باشید ولی پایان کارتان آتش باشد و او شما را نیامرزد، بهتر است. زمانی که توبه کرده و این دستور قتال را عملی کنید، خدای عزیز و جلیل این کشتار را کفاره‌ی شما و بهشت را منزل و جایگاه شما قرار خواهد داد. خدای عزیز و جلیل فرمود: پس او به شما روی کرد، یعنی قبل از کشتن یکدیگر و قبل از انجام مکافات و قصاص، توبه‌ی شما را پذیرفت.

﴿۲۹۱۱﴾ کسی که در ماه رجب، در صبح و شام هفتاد بار از خداوند آمرزش خواسته و طلب توبه کند، و بگوید: "از خداوند طلب آمرزش می‌کنم و به درگاه او توبه می‌کنم" و در پایان دستش را بالا ببرد و بگوید: "پروردگارا، مرا بیامرزد و توبه‌ام را بپذیر". چنانچه در ماه رجب بمیرد، خداوند از او راضی است و به برکت ماه رجب، آتش جهنم به او نمی‌رسد.

۱۱-۱۳-۵- خشمناک نشدن خدا

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٩١٢﴾ الصادق عليه السلام: أَنْ تُعْطِيَنِي ... تَوْبَةً لَا تَسْخَطُ عَلَيَّ بَعْدَهَا أَبَدًا؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٨٤

١٢-١٣-١-٥- عَدَمُ الْعَذَابِ

﴿٢٩١٣﴾ إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرُسُلَهُ وَيَسْعُونَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ جِزَاؤُ فِي الدُّنْيَا وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ، إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ المائدة (٣٣-٣٤)

﴿٢٩١٤﴾ وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا، يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا، إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا؛ الفرقان (٦٨-٧٠)

﴿٢٩١٥﴾ إِنَّ اللَّهَ أَغْطَى التَّائِبِينَ ثَلَاثَ خِصَالٍ لَوْ أُعْطِيَ خِصْلَةٌ مِنْهَا جَمِيعَ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنَجَّوْا بِهَا قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ فَمَنْ أَحَبَّهُ اللَّهُ لَمْ يُعَذِّبْهُ وَقَوْلُهُ فَأَغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ وَذَكَرَ الْآيَاتِ وَقَوْلُهُ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ الْآيَةُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٣

﴿٢٩١٦﴾ العسكري عليه السلام: ثُمَّ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ يُظْهِرُونَ

التَّوْبَةَ وَالْإِنَابَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٤٢ ص: ٤٠

﴿٢٩١٧﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: لَوْ أَنَّ النَّاسَ حِينَ عَصَوْا تَابُوا وَاسْتَغْفَرُوا لَمْ يُعَذِّبُوا وَلَمْ يُهْلَكُوا؛

مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٣

﴿٢٩١٨﴾ الباقر عليه السلام: وَالَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَا يُعَذِّبُ اللَّهَ مُؤْمِنًا بَعْدَ التَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ إِلَّا بِسُوءِ

ظَنِّهِ بِاللَّهِ وَتَقْصِيرِهِ مِنْ رَجَائِهِ وَسُوءِ خُلُقِهِ وَاغْتِيَابِهِ لِلْمُؤْمِنِينَ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٧١

﴿٢٩١٩﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: وَاللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَا يُعَذِّبُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ مُؤْمِنًا بَعْدَ

التَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ إِلَّا بِسُوءِ ظَنِّهِ (بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ) وَاغْتِيَابِهِ لِلْمُؤْمِنِينَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٩ ص: ١١٥

١٢-١٣-١-٥- عَدَمُ الْهَلَاكَةِ

﴿٢٩٢٠﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: فَتَابَ عَلَيْهِمْ وَلَمْ يَكُنِ اللَّهُ اشْتَرَطَ عَلَى يُونُسَ أَنَّهُ يَهْلِكُهُمْ بِالْعَذَابِ إِذَا

أَنْزَلَهُ؛ القصص للراوندي ص: ٢٥١

﴿٢٩٢١﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: لَوْ أَنَّ النَّاسَ حِينَ عَصَوْا تَابُوا وَاسْتَغْفَرُوا لَمْ يُعَذِّبُوا وَلَمْ يُهْلَكُوا؛

مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٣

١٢-١٣-١-٥- النِّجَاةُ

١٢-١٣-١-٥- النِّجَاةُ مِنَ الرَّدَى رَاجِع: بَاب ٥

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۹۱۲﴾ از تو می‌خواهم توبه‌ای به من عطا کنی که هرگز بعد از آن بر من خشم نگیری.

۱۲-۱۳-۵- عذاب نشدن

﴿۲۹۱۳﴾ کیفر آن‌ها که با خدا و پیامبرش به جنگ برمی‌خیزند، و اقدام به فساد در روی زمین می‌کنند، (و با تهدید اسلحه، به جان و مال و ناموس مردم حمله می‌برند)، فقط این است که اعدام شوند؛ یا به دار آویخته گردند؛ یا (چهار انگشت از) دست (راست) و پای (چپ) آنها، به‌عکس یکدیگر، بریده شود؛ و یا از سرزمین خود تبعید گردند. این رسوایی آن‌ها در دنیاست؛ و در آخرت، مجازات عظیمی دارند؛ مگر آن‌ها که پیش از دست‌یافتن شما بر آنان، توبه کنند؛ پس بدانید (خدا توبه آن‌ها را می‌پذیرد) خداوند آمرزنده و مهربان است.

﴿۲۹۱۴﴾ و کسانی که معبود دیگری را با خداوند نمی‌خوانند و انسانی را که خداوند خوش را حرام شمرده، جز بحق نمی‌کشند و زنا نمی‌کنند و هر کس چنین کند، مجازات سختی خواهد دید؛ عذاب او در قیامت مضاعف می‌گردد، و همیشه با خواری در آن خواهد ماند. مگر کسانی که توبه کنند و ایمان آورند و عمل صالح انجام دهند، که خداوند گناهان آنان را به حسنات مبدل می‌کند و خداوند همواره آمرزنده و مهربان بوده است.

﴿۲۹۱۵﴾ خداوند به توبه‌کنندگان سه خصلت می‌بخشد که اگر یکی از آن‌ها را به همه‌ی اهل آسمان‌ها و زمین ببخشد به‌واسطه‌ی آن نجات پیدا می‌کنند: ۱- خداوند توبه‌کنندگان و پاکیزه‌جویان را دوست دارد، و هر که را خدا دوستش بدارد عذابش نمی‌کند. ۲- آنان را که توبه کردند و راه تو را پیروی نمودند، بیامرز و از عذاب دوزخ نگاهشان دار. ۳- مگر کسی که توبه کرده و عمل صالح به جا آورد، پس خدا بدی‌های ایشان را به حسنات و خوبی‌ها تبدیل می‌کند.

﴿۲۹۱۶﴾ سپس خدای عزیز و جلیل فرمود: مادامی که استغفار می‌کنند، خدا عذابشان نمی‌کند. منظور از "مستغفرون" در این آیه کسانی‌اند که توبه و بازگشتشان را آشکار می‌کنند.

﴿۲۹۱۷﴾ اگر مردم بعد از گناه، توبه و طلب آمرزش می‌کردند، عذاب نمی‌شدند و به هلاکت نمی‌افتادند.

﴿۲۹۱۸﴾ سوگند به خدایی که جز او خدایی نیست، خداوند انسان مؤمن را پس از توبه و استغفار عذاب نمی‌کند مگر اینکه به خداوند سوء ظن داشته باشد، و در امیدش به خدا، کاستی باشد، و بدخلق بوده و از مؤمنان غیبت کند.

﴿۲۹۱۹﴾ سوگند به خدایی که جز او خدایی نیست، خداوند مؤمنی را بعد از توبه و استغفار عذاب نمی‌کند مگر به گمان بد به خدا و کوتاهی در امیدواری به خدا و بدخلقی و غیبت کردن از مؤمنان.

۱۳-۱۳-۵- هلاک نشدن

﴿۲۹۲۰﴾ خداوند توبه‌شان را پذیرفت، چرا که خداوند به یونس قول نداده بود که با نزول عذاب هلاکشان کند.

﴿۲۹۲۱﴾ اگر مردم بعد از گناه، توبه و طلب آمرزش می‌کردند، عذاب نمی‌شدند و به هلاکت نمی‌افتادند.

۱۴-۱۳-۵- نجات

۱-۱۴-۱۳-۵- نجات از نابودی ر.به: گروه ۵

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

٢-١٤-١٣-١-٥- من شِدَّةِ الْعَذَابِ

﴿٢٩٢٢﴾ الرُّسُولُ ﷺ: فَرُّوا مِنْ فُضُولِ الدُّنْيَا كَمَا تَفِرُّونَ مِنَ الْحَرَامِ وَهَوِّنُوا عَلَى أَنْفُسِكُمُ الدُّنْيَا كَمَا تَهَوَّنُونَ الْجِيفَةَ وَتَوَبُّوا إِلَى اللَّهِ مِنْ فُضُولِ الدُّنْيَا وَسَيِّئَاتِ أَعْمَالِكُمْ تَنْجُوا مِنْ شِدَّةِ الْعَذَابِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ٥٤

٣-١٤-١٣-١-٥- مِنْ غَضَبِ اللَّهِ

﴿٢٩٢٣﴾ السَّجَّادُ ﷺ: فَمَا كُلُّ مَا نَطَقْتُ بِهِ عَنْ جَهْلٍ مِنِّي بِسُوءٍ أَثَرِي، وَلَا نِسْيَانٍ لِمَا سَبَقَ مِنْ ذَمِيمٍ فِعْلِي، لَكِنْ لِنَسَمْعِ سَمَاوُكٍ وَمِنْ فِيهَا وَارْضُكَ وَمِنْ عَلَيْهَا مَا أَظْهَرْتُ لَكَ مِنَ النَّدَمِ، وَلَجَأْتُ إِلَيْكَ فِيهِ مِنَ التَّوْبَةِ. فَلَعَلَّ بَعْضَهُمْ بِرَحْمَتِكَ يَرْحَمُنِي لِسُوءِ مَوْفِقِي، أَوْ تُدْرِكُهُ الرَّقَّةُ عَلَى لِسُوءِ حَالِي فَيُنَالَنِي مِنْهُ بَدْعُوهُ هِيَ أَسْمَعُ لَدَيْكَ مِنْ دُعَائِي، أَوْ شَفَاعَةُ أَوْكَدُ عِنْدَكَ مِنْ شَفَاعَتِي تَكُونُ بِهَا نَجَاتِي مِنْ غَضَبِكَ وَفَوْزَتِي بِرِضَاكَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤

٤-١٤-١٣-١-٥- مِنَ الْغَمِّ رَاجِع: بَاب ٦

١٥-١٣-١-٥- الْإِنْقَاذُ

﴿٢٩٢٤﴾ أَقُولُ كَمَا قَالَ عَبْدُكَ ذُو النُّونِ حِينَ ثُبَّتَ عَلَيْهِ وَنَجَّيْتَهُ مِنَ الْغَمِّ رَجَاءً أَنْ تَتُوبَ عَلَيَّ وَتُنْقِذَنِي مِنَ الذُّنُوبِ يَا سَيِّدِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٢٠

﴿٢٩٢٥﴾ امير المؤمنين ﷺ: أَنَا أَقُولُ كَمَا قَالَ عَبْدُكَ ذُو النُّونِ حِينَ ثُبَّتَ عَلَيْهِ وَنَجَّيْتَهُ مِنَ الْغَمِّ رَجَاءً أَنْ تَتُوبَ عَلَيَّ وَتُنْقِذَنِي مِنَ الذُّنُوبِ يَا سَيِّدِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٢٠

﴿٢٩٢٦﴾ الصَّادِقُ ﷺ: رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا تَابَ إِلَى اللَّهِ قَبْلَ الْمَوْتِ فَإِنَّ التَّوْبَةَ مُطَهِّرَةٌ مِنْ دَنَسِ الْخَطِيئَةِ وَمُنْقِذَةٌ مِنْ شَفَا الْهَلَكَةِ فَرَضَ اللَّهُ بِهَا عَلَى نَفْسِهِ لِعِبَادِهِ الصَّالِحِينَ فَقَالَ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَيَّ نَفْسِي الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظِلِّمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٥

﴿٢٩٢٧﴾ امير المؤمنين ﷺ: فَاحْظُوا مَا أَقُولُ لَكُمْ وَادْكُرُوهُ، فَلْيَسَلِّطَنَّ عَلَيْكُمْ شِرَارُكُمْ وَالْأَدْعِيَاءُ مِنْكُمْ وَالطُّلُقَاءُ وَالطُّرْدَاءُ وَالْمُنَافِقُونَ فَلْيَقْتُلْنَكُمْ، ثُمَّ لَتَدْعُنَّ اللَّهَ فَلَا يَسْتَجِيبُ لَكُمْ، وَلَا يَدْفَعُ الْبَلَاءَ عَنْكُمْ حَتَّى تَتُوبُوا وَتَرْجِعُوا، فَإِنْ تَتُوبُوا وَتَرْجِعُوا فَيَسْتَنْقِذْكُمْ اللَّهُ مِنْ فِتْنَتِهِمْ وَضَلَالَتِهِمْ كَمَا اسْتَنْقَذَكُمْ مِنْ شِرْكِكُمْ وَجَهَالَتِكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٣٠ ص: ٣٢٣

﴿نتایج توبه﴾

۲-۱۴-۱۳-۵- از شدت عذاب

﴿۲۹۲۲﴾ همان طور که از حرام می‌گریزید، از برداشت افزون بر نیاز از دنیا نیز بگریزید. و همان طور که مردار را خوار می‌دانید، دنیا را نیز برای خودتان کم ارزش تلقی کنید. و به درگاه خداوند از افزون طلبی از دنیا و نیز از اعمال بدتان توبه کنید تا از عذاب شدید نجات پیدا کنید.

۳-۱۴-۱۳-۵- از خشم خدا

﴿۲۹۲۳﴾ هرچه گفتم به خاطر این نیست که تو نسبت به عواقب آن آگاه نیستی، و نه اینکه اعمال بدم را فراموش کرده‌ای؛ بلکه برای آن است که آسمان تو و هر که در آن است و زمین تو و هر که بر روی آن است، اعلان پشیمانی و پناه بردنم به تو برای درخواست پذیرش توبه را بشنوند. باشد که یکی از آن‌ها بر شوربختی من رحمت یا بر بدحالی من رقت آورد و در حق من دعایی کند که تو زودتر از دعای من مستجاب فرمایی، یا روی شفاعت بر زمین نهد و شفاعت او از درخواست من مقبول تر افتد و سبب رهایی من از خشم تو و توفیق یافتن من به خشنودی تو باشد.

۴-۱۴-۱۳-۵- از غم ربه: گروه ۶

۱۵-۱۳-۵- نجات

﴿۲۹۲۴﴾ من با همان الفاظی تو را می‌خوانم که بندهات ذوالنون تو را خواند و توبه‌اش را پذیرفتی و از اندوه نجاتش دادی، و امیدوارم که توبه‌ام را بپذیری و از گناهان نجاتم دهی. ای خدای من، معبودی جز تو نیست، منزهی تو و من از ستمکارانم.

﴿۲۹۲۵﴾ من همان سخن را می‌گویم که بندهات ذوالنون (یونس پیامبر) گفت و توبه‌اش را پذیرفتی و از اندوه نجاتش دادی، به امید آنکه توبه‌ی مرا بپذیری و از گناهان نجاتم دهی، ای خدای من، معبودی جز تو نیست، تو منزهی و من از ستمکارانم.

﴿۲۹۲۶﴾ خداوند رحمت کند بنده‌ای را که قبل از مرگ توبه کند. چرا که توبه، پاک‌کننده‌ی چرک گناهان و آزادکننده از لبه‌ی هلاکت است. خداوند به واسطه‌ی توبه، ریزش رحمت بر بندگان صالحش را بر خود واجب کرده و فرموده است: "پروردگارتان رحمت را بر خود واجب کرده؛ هر کس از شما کار بدی از روی نادانی مرتکب شود، سپس توبه و اصلاح و جبران نماید، (مشمول رحمت خدا می‌شود چرا که) او آمرزنده‌ی مهربان است. کسی که کار بدی انجام دهد یا به خود ستم کند، سپس از خداوند طلب آمرزش نماید، خدا را آمرزنده و مهربان خواهد یافت."

﴿۲۹۲۷﴾ آنچه به شما می‌گویم حفظ کنید و به یاد بسپارید. بدترین شما و زنازادگان و آزادشدگان و طردشدگان و منافقان بر شما مسلط می‌شوند و شما را می‌کشند. شما هم خدا را می‌خوانید ولی اجابت نخواهد کرد و بلا را از شما بر نمی‌دارد تا توبه کنید و برگردید. اگر توبه کردید و برگشتید خداوند شما را از فتنه و گمراهی ایشان نجات خواهد داد، همان طور که شما را از شرک و جهالتان نجات داد.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٩٢٨﴾ الباقِرُ عليه السلام: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا إِنَّ ذَلِكَ حِينَ فَصَلَ مُوسَى مِنْ أَرْضِ التِّيهِ فَدَخَلُوا الْعُمُرَانَ وَكَانَ بَنُو إِسْرَائِيلَ أَخْطَأُوا خَطِيئَةً فَأَحَبَّ اللَّهُ أَنْ يُنْقِذَهُمْ مِنْهَا إِنْ تَابُوا فَقَالَ لَهُمْ إِذَا أَنْتَهَيْتُمْ إِلَى بَابِ الْقَرْيَةِ فَاسْجُدُوا وَقُولُوا حِطَّةٌ تَنْحِطْ عَنْكُمْ خَطَايَاكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ١٧٨

١٦-١٣-٥- الوقاية من العذاب

﴿٢٩٢٩﴾ إِنَّ اللَّهَ أَعْطَى التَّائِبِينَ ثَلَاثَ خَصَالٍ لَوْ أَعْطَى خَصْلَةً مِنْهَا جَمِيعَ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنَجَّوْا بِهَا قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ فَمَنْ أَحَبَّهُ اللَّهُ لَمْ يُعَذِّبْهُ وَقَوْلُهُ فَأَغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ وَذَكَرَ الْآيَاتِ وَقَوْلُهُ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ آيَةً؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٣

﴿٢٩٣٠﴾ وَارْزُقْنِي تَوْبَةً نَصُوحًا أَسْتَوْجِبُ بِهَا مَحَبَّتَكَ وَاسْتَحِقُّ مَعَهَا جَنَّتَكَ وَتَوْقِيْنِي مِنْ عَذَابِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣١٤

١٤-١-٥- باب ١٤

١-١٤-٥- الأجر

﴿٢٩٣١﴾ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَهُمْ نَصِيرًا إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا؛ النساء (١٤٦-١٤٥)

﴿٢٩٣٢﴾ الرسول عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي رَجَبٍ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَخَدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَاتَّوَبُ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ وَخَتَمَهَا بِالصَّدَقَةِ خَتَمَ اللَّهُ لَهُ بِالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَمَنْ قَالَهَا أَرْبَعِمِائَةَ مَرَّةٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَجْرَ مِائَةِ شَهِيدٍ فَإِذَا لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ اللَّهُ لَهُ قَدْ أَقْرَرْتَ بِمُلْكِي فَتَمَنَّ عَلَى مَا شِئْتَ حَتَّى أُعْطِيكَ فَإِنَّهُ لَا مَقْتَدِرَ غَيْرِي؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٤٨٤

٢-١٤-٥- الثواب

﴿٢٩٣٣﴾ الرسول عليه السلام: الْمُؤْمِنُ إِذَا تَابَ وَنَدِمَ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ أَلْفَ بَابٍ مِنَ الرَّحْمَةِ وَيُصْبِحُ وَيُمْسِي عَلَى رِضَى اللَّهِ وَكَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ رُكْعَةٍ يُصَلِّيُهَا مِنَ التَّطَوُّعِ عِبَادَةَ سَنَةٍ وَأَعْطَاهُ اللَّهُ بِكُلِّ آيَةٍ يَقْرَأُهَا نُورًا عَلَى الصِّرَاطِ وَكَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ ثَوَابَ نَبِيٍّ وَلَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ مِنَ اسْتِغْفَارِهِ وَتَسْبِيحِهِ ثَوَابَ حَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ وَبِكُلِّ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ مَدِينَةٌ وَنُورٌ لِلَّهِ قَبْرُهُ وَبَيْضٌ وَجْهُهُ وَلَهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ عَلَى بَدَنِهِ نُورٌ وَكَانِمًا تَصَدَّقَ بِوَرْنِهِ ذَهَبًا وَكَانِمًا أَعْتَقَ بَعْدَ كُلِّ نَجْمٍ رَقَبَةً وَ لَا تُصِيبُهُ شِدَّةُ الْقِيَامَةِ وَيُؤْنَسُ فِي قَبْرِهِ وَجَدَ قَبْرَهُ رَوْضَةً مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ وَ زَارَ قَبْرَهُ كُلَّ يَوْمٍ أَلْفَ مَلَكٍ يُؤْنَسُهُ فِي قَبْرِهِ وَعَلَيْهِ سَبْعُونَ حُلَّةً وَعَلَى رَأْسِهِ تَاجٌ مِنَ الرَّحْمَةِ وَ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۹۲۸﴾ درباره‌ی آیه‌ی " از این دروازه سجده‌کنان داخل شوید " فرمود: مربوط به آن زمانی است که موسی از سرزمین سرگردانی جدا و به سرزمین آبادانی رسید. بنی‌اسرائیل خطایی کردند و خداوند دوست داشت که توبه کنند تا از پیامبدهای آن خطا آزادشان کند. پس به ایشان گفت: هنگامی که به دروازه‌ی آن سرزمین رسیدید سجده کنید و بگویید: " خدایا، گناهانمان را بریز "، در این صورت گناهانتان می‌ریزد.

۱۶-۱۳-۵- حفظشدن از عذاب

﴿۲۹۲۹﴾ خداوند به توبه‌کنندگان سه خصلت می‌بخشد که اگر یکی از آن‌ها را به همه‌ی اهل آسمان‌ها و زمین ببخشد به واسطه‌ی آن نجات پیدا می‌کنند: ۱- خداوند توبه‌کنندگان و پاکیزه‌جویان را دوست دارد، و هر که را خدا دوستش بدارد عذابش نمی‌کند. ۲- آنان را که توبه کردند و راه تو را پیروی نمودند، بیامرز و از عذاب دوزخ نگاهشان دار. ۳- مگر کسی که توبه کرده و عمل صالح به جا آورد، پس خدا بدی‌های ایشان را به حسنات و خوبی‌ها تبدیل می‌کند. ﴿۲۹۳۰﴾ توبه‌ای خالص روزی‌ام کن، به‌طوری که با آن، سزاوار محبت و شایسته‌ی بهشت و دورماندن از عذابت شوم.

۱۴-۱-۵- گروه ۱۴

۱-۱۴-۵- اجر

﴿۲۹۳۱﴾ منافقان در پایین‌ترین درکات دوزخ قرار دارند؛ و هرگز یاوری برای آن‌ها نخواهی یافت، (بنا بر این، از طرح دوستی با دشمنان خدا، که نشانه نفاق است، بپرهیزید؛ مگر آن‌ها که توبه کنند و جبران و اصلاح نمایند، به (دامن لطف) خدا، چنگ زنند، و دین خود را برای خدا خالص کنند آن‌ها با مؤمنان خواهند بود و خداوند به افراد باایمان، پاداش عظیمی خواهد داد. ﴿۲۹۳۲﴾ کسی که در ماه رجب صد بار بگوید: " طلب استغفار می‌کنم از خداوندی که خدایی جز او نیست، او یکی است و شریکی برای او نیست و به درگاهش توبه می‌کنم. " و بعد از آن صدقه‌ای بدهد؛ خداوند با رحمت و مغفرت به کارنامه‌اش پایان می‌دهد و کسی که آن را چهارصد بار بگوید خداوند پاداش صد شهید را برای او می‌نویسد و هنگامی که روز قیامت خداوند را ملاقات می‌کند خداوند به او می‌گوید: به پادشاهی‌ام اقرار کردی، بگو چه می‌خواهی تا به تو بدهم. زیرا کسی جز من قادر و توانا نیست.

۲-۱۴-۵- پاداش

﴿۲۹۳۳﴾ چون مؤمن توبه کند و پشیمان شود، خدا در دنیا و آخرت هزار در از رحمت بر او می‌گشاید؛ او در حالی صبح و شام خواهد کرد که مورد رضایت خداست و خدا درمقابل هر رکعت نماز نافله که او اقامه کند عبادت یک‌ساله برایش می‌نویسد و درمقابل هر آیه که می‌خواند نوری بر صراط برایش می‌نویسد، هر روز و شب معادل ثواب پیامبری دارد، و در مقابل هر حرفی از استغفار و تسبیح، ثواب حج و عمره و در مقابل هر آیه از قرآن، شهری به او اختصاص می‌یابد و خدا قبر او را نورانی و روی او را سفید می‌گرداند و در مقابل هر موی بدن او نوری عطا می‌کند؛ گویا به وزن خود طلا صدقه داده و به تعداد ستارگان، بنده آزاد کرده باشد؛ در قیامت سختی نبیند و در قبر مونسى داشته باشد و در قبرش باغی از باغ‌های بهشت یافت شود و هر روز هزار فرشته قبر او را زیارت کنند و در قبر مونس او باشند؛ هفتاد دست لباس و تاجی از رحمت به او داده شود

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

يَكُونُ تَحْتَ ظِلِّ الْعَرْشِ مَعَ النَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَيَأْكُلُ وَيَشْرَبُ حَتَّى يَفْرُغَ اللَّهُ مِنْ حِسَابِ الْخَلَائِقِ ثُمَّ يُوجِّهُهُ إِلَى الْجَنَّةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٧

﴿٢٩٣٤﴾ الرضا عليه السلام: قَابِلُ رَبِّ تَوْبَتِي بِجَزِيلِ الثَّوَابِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿٢٩٣٥﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَنَّ عَلِيًّا عليه السلام خَطَبَ يَوْمَ الْأَضْحَى فَكَبَّرَ وَقَالَ... إِنَّ هَذَا الْيَوْمَ يَوْمُ حُرْمَتِهِ عَظِيمَةٍ وَبَرَكَتِهِ مَأْمُولَةٌ وَالْمَغْفِرَةُ فِيهِ مَرْجُوءَةٌ فَكَثَرُوا ذِكْرَ اللَّهِ وَتَعَرَّضُوا لِثَوَابِهِ بِالتَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٥٨

﴿٢٩٣٦﴾ الْعَجَبُ مِمَّنْ يَخَافُ الْعِقَابَ فَلَا يَكْفُ وَيَرْجُو الثَّوَابَ وَلَا يَتُوبُ وَيَعْمَلُ؛ بحار الأنوار

ج: ٧٤ ص: ٢٩٠

٣-١٤-١-٥-الخير

﴿٢٩٣٧﴾ وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ إِنَّ اللَّهَ بَرِئٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ؛ التوبة (٣)

﴿٢٩٣٨﴾ تَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهُمْ يَوْمَئِذٍ بِمَا لَوَّيْنَالُوا وَمَا تَقْضُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ؛ التوبة (٧٤)

﴿٢٩٣٩﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: لَا خَيْرَ فِي الدُّنْيَا إِلَّا لِأَحَدٍ رَّجُلَيْنِ رَجُلٌ أَذْنَبَ ذَنْبًا فَهُوَ يَتَذَارَكُ ذَلِكَ بِتَوْبَةٍ أَوْ رَجُلٌ يُسَارِعُ فِي الْخَيْرَاتِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٥ ص: ٦٤

﴿٢٩٤٠﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: لَا خَيْرَ فِي الدُّنْيَا إِلَّا لِأَحَدٍ رَّجُلَيْنِ رَجُلٌ يَزِدُّهُ فِيهَا كُلَّ يَوْمٍ إِحْسَانًا وَرَجُلٌ يَتَذَارَكُ مِنْنَتَهُ بِالتَّوْبَةِ وَأَنَّى لَهُ بِالتَّوْبَةِ فَوَ اللَّهُ أَنْ لَوْ سَجَدَ حَتَّى يَنْقُطَ عُنُقُهُ مَا قَبِلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهُ عَمَلًا إِلَّا بِوَلَايَتِنَا أَهْلَ الْبَيْتِ؛ الكافي ج: ٨ ص: ١٢٨

٤-١٤-١-٥-البر

﴿٢٩٤١﴾ فَقَصْدُكَ يَا إِلَهِي لِمَعْرِفَتِي بِأَنَّكَ تُجِيبُ الدَّاعِينَ وَتَسْمَعُ سُؤَالَ السَّائِلِينَ وَتَقْبِلُ بَبْرُكَ وَمَعْرُوفَكَ عَلَى التَّائِبِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٦٦

٥-١٤-١-٥-المعروف

﴿٢٩٤٢﴾ فَقَصْدُكَ يَا إِلَهِي لِمَعْرِفَتِي بِأَنَّكَ تُجِيبُ الدَّاعِينَ وَتَسْمَعُ سُؤَالَ السَّائِلِينَ وَتَقْبِلُ بَبْرُكَ وَمَعْرُوفَكَ عَلَى التَّائِبِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٦٦

٦-١٤-١-٥-العطاء

﴿نتایج توبه﴾

و زیر سایه‌ی عرش با پیامبران و شهیدان خواهد بود. می‌خورد و می‌آشامد تا آنکه خدا از حسابرسی خلائق فارغ شود و او را به بهشت بفرستد.

﴿۲۹۳۴﴾ پروردگارا، در مقابل توبه‌ام، پاداش بزرگی برایم در نظر بگیر.

﴿۲۹۳۵﴾ حضرت علی علیه السلام روز عید قربان سخنرانی کرد و مقام آن روز را تعظیم کرد و فرمود... امروز روزی است که حرمتی بسیار بزرگ دارد، و برکتش مورد امیدواری است، در این روز امید آموزش گناهان می‌رود، پس بسیار به یاد خدا باشید و با توبه و بازگشت به‌سوی خدا، خود را در معرض رسیدن به ثواب او قرار دهید.

﴿۲۹۳۶﴾ تعجب می‌کنم از کسی که از کیفر می‌هراسد ولی از گناه خودداری نمی‌کند و به دریافت پاداش امید دارد ولی نه توبه می‌کند و نه عملی برای تحقق امید و آرزو انجام می‌دهد.

۳-۱۴-۵- خیر

﴿۲۹۳۷﴾ و این، اعلامی است از ناحیه‌ی خدا و پیامبرش به (عموم) مردم در روز عید قربان که: خداوند و پیامبرش از مشرکان بیزارند، با این حال، اگر توبه کنید، برای شما بهتر است و اگر سرپیچی نمایید، بدانید شما نمی‌توانید خدا را ناتوان سازید (و از قلمرو قدرتش خارج شوید) و کافران را به مجازات دردناک بشارت ده.

﴿۲۹۳۸﴾ به خدا سوگند می‌خورند که (در غیاب پیامبر، سخنان نادرست) نگفته‌اند؛ در حالی که قطعاً سخنان کفرآمیز گفته‌اند و پس از اسلام آوردنشان، کافر شده‌اند و تصمیم (به کار خطرناکی) گرفتند، که به آن نرسیدند. آن‌ها فقط از این انتقام می‌گیرند که خداوند و رسولش، آنان را به فضل (و کرم) خود، بی‌نیاز ساختند، (با این حال)، اگر توبه کنند، برای آن‌ها بهتر است و اگر روی گردانند، خداوند آن‌ها را در دنیا و آخرت، به مجازات دردناکی کیفر خواهد داد و در سراسر زمین، نه ولی و حامی دارند، و نه یاور.

﴿۲۹۳۹﴾ خیری در دنیا نیست مگر برای یکی از این دو نفر، آن که گناهی کرده و با توبه آن را جبران می‌کند و یا آن که در کارهای نیک شتاب می‌کند.

﴿۲۹۴۰﴾ دنیا خیری ندارد مگر برای یکی از این دو نفر؛ کسی که هر روز بر احسان خود بیفزاید و آن که با توبه گناهان خود را جبران کند؛ و چگونه می‌تواند توبه کند؟ به خدا قسم، اگر آن قدر سجده کند که گردنش قطع شود، خدا از او نمی‌پذیرد مگر به ولایت ما اهل بیت.

۴-۱۴-۵- نیکی

﴿۲۹۴۱﴾ ای خدای من، قصد تو کرده‌ام چون می‌دانم که به دعاکنندگان پاسخ می‌دهی، و درخواست درخواست‌کنندگان را می‌شنوی، و به خاطر احسان و مهربانی‌ات، به توبه‌کنندگان توجه می‌کنی.

۵-۱۴-۵- خوبی

﴿۲۹۴۲﴾ ای خدای من، قصد تو کرده‌ام چون می‌دانم که به دعاکنندگان پاسخ می‌دهی، و درخواست درخواست‌کنندگان را می‌شنوی، و به خاطر احسان و مهربانی‌ات، به توبه‌کنندگان توجه می‌کنی.

۶-۱۴-۵- عطا و بخشش

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٩٤٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: اَنَّ امير المؤمنين عليه السلام كَانَ يُصَلِّي لَيْلَةَ الْفِطْرِ بَعْدَ الْمَغْرَبِ وَ نَافِلَتَهَا رَكَعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ مِائَةَ مَرَّةٍ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ فِي الثَّانِيَةِ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مَرَّةً ثُمَّ يَقْنُتُ وَ يَرْمِكُ وَ يَسْجُدُ وَ يُسَلِّمُ ثُمَّ يَخْرُجُ لِلَّهِ سَاجِدًا وَ يَقُولُ فِي سُجُودِهِ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مِائَةَ مَرَّةٍ ثُمَّ يَقُولُ وَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَفْعَلُهَا أَحَدٌ فَيَسْأَلُ اللَّهَ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ وَ لَوْ أَتَى مِنَ الذُّنُوبِ مِثْلَ رَمْلِ عَالِيٍّ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٢٧١

﴿٢٩٤٤﴾ الرسول ﷺ: مَنْ قَالَ فِي رَجَبٍ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ وَ خَتَمَهَا بِالصَّدَقَةِ خَتَمَ اللَّهُ لَهُ بِالرَّحْمَةِ وَ الْمَغْفِرَةِ وَ مَنْ قَالَهَا أَرْبَعِمِائَةَ مَرَّةٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَجْرَ مِائَةِ شَهِيدٍ فَإِذَا لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ اللَّهُ لَهُ قَدْ أَقْرَرْتَ بِمَلِكِي فَتَمَنَّ عَلَى مَا شِئْتَ حَتَّى أُعْطِيكَ فَإِنَّهُ لَا مُقْتَدِرَ غَيْرِي؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٤٨٤

١٥-١-١٥-٥ باب ١٥

١-١٥-١-٥-٥ (مَلِكٌ يُؤْنِسُهُ فِي قَبْرِهِ)

﴿٢٩٤٥﴾ الرسول ﷺ: الْمُؤْمِنُ إِذَا تَابَ وَ نَدِمَ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ أَلْفَ بَابٍ مِنَ الرَّحْمَةِ وَ يُصْبِحُ وَ يُمَسِّي عَلَى رِضَى اللَّهِ وَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ رَكْعَةٍ يُصَلِّيُهَا مِنَ التَّطَوُّعِ عِبَادَةٌ سَنَةٍ وَ أَعْطَاهُ اللَّهُ بِكُلِّ آيَةٍ يَقْرَأُهَا نُورًا عَلَى الصِّرَاطِ وَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ وَ لَيْلَةٍ ثَوَابَ نَبِيٍّ وَ لَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ مِنَ اسْتِغْفَارِهِ وَ تَسْبِيحِهِ ثَوَابَ حَبَّةٍ وَ عُمْرَةٍ وَ بِكُلِّ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ مَدِينَةٌ وَ نُورٌ لِلَّهِ قَبْرُهُ وَ بَيَاضٌ وَ جَهَّةٌ وَ لَهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ عَلَى بَدَنِهِ نُورٌ وَ كَانِمًا تَصَدَّقَ بِوَرْنِهِ ذَهَبًا وَ كَانِمًا أَغْتَقَ بَعْدَ كُلِّ نَجْمٍ رَقِيبَةً وَ لَا تُصِيبُهُ شِدَّةُ الْقِيَامَةِ وَ يُؤْنَسُ فِي قَبْرِهِ وَ وَجَدَ قَبْرَهُ رَوْضَةً مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ وَ زَارَ قَبْرَهُ كُلَّ يَوْمٍ أَلْفَ مَلَكٍ يُؤْنِسُهُ فِي قَبْرِهِ وَ عَلَيْهِ سَبْعُونَ حُلَّةً وَ عَلَى رَأْسِهِ تَاجٌ مِنَ الرَّحْمَةِ وَ يَكُونُ تَحْتَ ظِلِّ الْعَرْشِ مَعَ النَّبِيِّينَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ يَأْكُلُ وَ يَشْرَبُ حَتَّى يَفْرُغَ اللَّهُ مِنْ حِسَابِ الْخَلَائِقِ ثُمَّ يُوجِّهُهُ إِلَى الْجَنَّةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٧

٢-١٥-١-٥-٥- فُسْحَةُ الْقَبْرِ

﴿٢٩٤٦﴾ الرسول ﷺ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْأَحَدِ فِي شَهْرِ ذِي الْقَعْدَةِ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُرِيدُ التَّوْبَةَ فَلْنَا كُلُّنَا نُرِيدُ التَّوْبَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ ﷺ اغْتَسِلُوا وَ تَوَضَّعُوا وَ صَلُّوا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَ اقْرَأُوا فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ الْمُعَوَّدَتَيْنِ مَرَّةً ثُمَّ اسْتَغْفِرُوا سَبْعِينَ مَرَّةً ثُمَّ اخْتُمُوا بِلَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ثُمَّ قُولُوا يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ ذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ ثُمَّ قَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ مِنْ أُمَّتِي فَعَلَ هَذَا إِلَّا ... يُنَادِي مَلِكٌ آخِرُ أَيُّهَا الْعَبْدُ تَمُوتُ عَلَى الْإِيمَانِ وَ لَا يُسَلَبُ مِنْكَ الدِّينُ وَ يُقْسَحُ فِي قَبْرِكَ وَ يُنَوَّرُ فِيهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٣٩٦

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۹۴۳﴾ امیرالمؤمنین علیه السلام در شب عید فطر بعد از نماز مغرب و نافله‌ی آن، دو رکعت نماز به جا می‌آورد که در رکعت اول سوره‌ی حمد و صدبار سوره‌ی توحید و در رکعت دوم حمد و یک بار سوره‌ی توحید را می‌خواند سپس قنوت می‌گرفت و به رکوع می‌رفت و سجده می‌کرد و سلام می‌داد، سپس به حالت سجده باز می‌گشت و در سجده صدبار می‌گفت: "أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ" (به درگاه خداوند توبه می‌کنم). سپس فرمود: قسم به کسی که جانم در دست اوست، احدی این عمل را انجام نمی‌دهد و از خداوند چیزی نمی‌خواهد مگر اینکه خداوند درخواستش را به او می‌دهد، حتی اگر گناهانش به اندازه‌ی ریگ‌های بیابان باشد.

﴿۲۹۴۴﴾ کسی که در ماه رجب صد بار بگوید: "طلب استغفار می‌کنم از خداوندی که خدایی جز او نیست، او یکی است و شریکی برای او نیست و به درگاهش توبه می‌کنم." و بعد از آن صدقه‌ای بدهد؛ خداوند با رحمت و مغفرت به کارنامه‌اش پایان می‌دهد و کسی که آن را چهارصد بار بگوید خداوند پاداش صد شهید را برای او می‌نویسد و هنگامی که روز قیامت خداوند را ملاقات می‌کند خداوند به او می‌گوید: به پادشاهی‌ام اقرار کردی، بگو چه می‌خواهی تا به تو بدهم. زیرا کسی جز من قادر و توانا نیست.

۱۵-۱-۵- گروه ۱۵

۱۵-۱-۵-۱ انس (فرشته‌ای در قبر با او مأنوس می‌شود)

﴿۲۹۴۵﴾ چون مؤمن توبه کند و پشیمان شود، خدا در دنیا و آخرت هزار در از رحمت بر او می‌گشاید؛ او در حالی صبح و شام خواهد کرد که مورد رضایت خداست و خدا در مقابل هر رکعت نماز نافله که او اقامه کند عبادت یک‌ساله برایش می‌نویسد و در مقابل هر آیه که می‌خواند نوری بر صراط برایش می‌نویسد، هر روز و شب معادل ثواب پیامبری دارد، و در مقابل هر حرفی از استغفار و تسبیح، ثواب حج و عمره و در مقابل هر آیه از قرآن، شهری به او اختصاص می‌یابد و خدا قبر او را نورانی و روی او را سفید می‌گرداند و در مقابل هر موی بدن او نوری عطا می‌کند؛ گویا به وزن خود طلا صدقه داده و به تعداد ستارگان، بنده آزاد کرده باشد؛ در قیامت سختی نبیند و در قبر مونسى داشته باشد و در قبرش باغی از باغ‌های بهشت یافت شود و هر روز هزار فرشته قبر او را زیارت کنند و در قبر مونس او باشند؛ هفتاد دست لباس و تاجی از رحمت به او داده شود و زیر سایه‌ی عرش با پیامبران و شهیدان خواهد بود. می‌خورد و می‌آشامد تا آنکه خدا از حسابرسی خلاق فارغ شود و او را به بهشت بفرستد.

۱۵-۱-۵-۲ وسعت یافتن قبر

﴿۲۹۴۶﴾ رسول خدا صلی الله علیه و آله در یکشنبه‌ای از ماه ذی‌القعدة از منزل خارج شدند و فرمودند: ای مردم، کسی از شما هست که بخواهد توبه کند؟ گفتیم: ای رسول خدا، همگی ما خواهان توبه‌ایم. سپس رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: غسل کنید و وضو بگیرید و چهار رکعت نماز به جا آورید و در هر رکعت یک بار سوره‌ی حمد و سه بار سوره‌ی توحید و یک بار معوذتین - سوره‌ی فلق و ناس - را بخوانید، سپس هفتاد بار استغفار کنید و با "لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ" نماز را به پایان برسانید. سپس بگویید: "يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ ذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ"، "ای عزیز، ای آمرزنده‌ی گناهان، گناهان من و تمامی مردان و زنان مؤمن را ببخش، زیرا کسی جز تو گناهان را نمی‌آمرزد". سپس فرمود کسی از اتم نیست که این کار را انجام دهد مگر اینکه... فرشته‌ی دیگری ندا می‌دهد: ای بنده‌ی خدا، با ایمان می‌میری و دین از تو گرفته نخواهد شد. و در قبر جای تو گشاده و نورانی خواهد بود.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

٣-١٥-١-٥- عَدَمُ الْخَوْفِ

﴿٢٩٤٧﴾ الرُّسُولُ ﷺ: مَنْ أَجَابَ الْمُؤَذِّنِينَ فَهُمْ وَالتَّائِبُونَ وَالشُّهَدَاءُ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ لَا يَخَافُونَ إِذَا خَافَ النَّاسُ؛ بحار الأنوار ج: ٨١ ص: ١٥٤

٤-١٥-١-٥- الْجَوَازُ عَلَى الصِّرَاطِ

﴿٢٩٤٨﴾ الرِّضَا ﷺ: مَنْ قَالَ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ شَعْبَانَ سَبْعِينَ مَرَّةً أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بَرَاءَةً مِنَ النَّارِ وَ جَوَازاً عَلَى الصِّرَاطِ وَ أَحْلَهُ دَارَ الْقَرَارِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٥٠٩

١٦-١-٥- باب ١٦

١-١٦-١-٥- الْجَنَّةُ

﴿٢٩٤٩﴾ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَ اتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا، إِلَّا مَنْ تَابَ وَ آمَنَ وَ عَمِلَ صَالِحًا فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَ لَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا؛ مريم (٥٩-٦٠)

﴿٢٩٥٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ يُدْخِلَكُم جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَ الَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعَىٰ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَ بَآئِمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اتِّمِّمْ لَنَا نُورَنَا وَ اغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ؛ التحريم (٨)

﴿٢٩٥١﴾ الرُّسُولُ ﷺ: أَلَا وَ مَنْ تَابَ عَلَىٰ حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ فَأَنَا كَفِيلُهُ بِالْجَنَّةِ مَعَ الْأَنْبِيَاءِ؛

كشف الغمة ج: ١ ص: ١٠٤

﴿٢٩٥٢﴾ الرُّسُولُ ﷺ: الْمُؤْمِنُ إِذَا تَابَ وَ نَدِمَ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ أَلْفَ بَابٍ مِنَ الرَّحْمَةِ وَ يُصْبِحُ وَ يُمَسِّي عَلَىٰ رِضَىٰ اللَّهِ وَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ رُكْعَةٍ يُصَلِّيُهَا مِنَ التَّطَوُّعِ عِبَادَةٌ سَنَةٌ وَ أَعْطَاهُ اللَّهُ بِكُلِّ آيَةٍ يَقْرَأُهَا نُورًا عَلَى الصِّرَاطِ وَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ وَ لَيْلَةٍ ثَوَابَ نَبِيٍّ وَ لَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ مِنَ اسْتِغْفَارِهِ وَ تَسْبِيحِهِ ثَوَابَ حَجَّةٍ وَ عُمْرَةٍ وَ بِكُلِّ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ مَدِينَةٌ وَ نُورَ اللَّهِ قَبْرُهُ وَ بَيَاضُ وَجْهِهِ وَ لَهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ عَلَىٰ بَدَنِهِ نُورٌ وَ كَانِمًا تَصَدَّقُ بَوْرَنِهِ ذَهَبًا وَ كَانِمًا اُعْتَقَ بَعْدَ كُلِّ نَجْمٍ رَقَبَةً وَ لَا تُصِيبُهُ شِدَّةُ الْقِيَامَةِ وَ يُؤْنَسُ فِي قَبْرِهِ وَ وَجَدَ قَبْرَهُ رَوْضَةً مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ وَ زَارَ قَبْرَهُ كُلَّ يَوْمٍ أَلْفَ مَلَكٍ يُؤْنَسُهُ فِي قَبْرِهِ وَ عَلَيْهِ سَبْعُونَ حُلَّةً وَ عَلَىٰ رَأْسِهِ تَاجٌ مِنَ الرَّحْمَةِ وَ يَكُونُ تَحْتَ ظِلِّ الْعَرْشِ مَعَ النَّبِيِّينَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ يَأْكُلُ وَ يَشْرَبُ حَتَّىٰ يَفْرُغَ اللَّهُ مِنْ حِسَابِ الْخَلَائِقِ ثُمَّ يُوجِّهُهُ إِلَى الْجَنَّةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٧

﴿٢٩٥٣﴾ السَّجَّادُ ﷺ: أَنْتَ الَّذِي فَتَحْتَ لِعِبَادِكَ بَابًا إِلَىٰ عَفْوِكَ وَ سَمَّيْتَهُ التَّوْبَةَ وَ جَعَلْتَ عَلَىٰ ذَلِكَ الْبَابِ دَلِيلًا مِنْ رَحْمَتِكَ لِنَّا يَضِلُّوا عَنْهُ فَقُلْتُ تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنَّ

﴿نتایج توبه﴾

۳-۱۵-۵- عدم ترس

﴿۲۹۴۷﴾ هر که گوینده‌ی اذان را پاسخ دهد با توبه‌کنندگان و شهیدان در یک درجه خواهد بود و آن‌گاه که دیگران درهراسند، او هراسی نخواهد داشت.

۴-۱۵-۵- گذر بر صراط

﴿۲۹۴۸﴾ هر کس در هر روز شعبان هفتاد بار بگوید: "أستغفر الله و أسأله التوبه"، "از خدا طلب آمرزش کرده، توبه می‌خواهم"، آزادی از دوزخ و عبور از پل صراط برایش ثبت می‌شود و به بهشت وارد خواهد شد.

۱۶-۱-۵- گروه ۱۶

۱-۱۶-۵- بهشت

﴿۲۹۴۹﴾ اما پس از آنان، فرزندان ناشایسته‌ای روی کار آمدند که نماز را تباه کردند، و از شهوات پیروی نمودند و به زودی (مجازات) گمراهی خود را خواهند دید؛ مگر آنان که توبه کنند، و ایمان بیاورند، و کار شایسته انجام دهند چنین کسانی داخل بهشت می‌شوند، و کمترین ستمی به آنان نخواهد شد.

﴿۲۹۵۰﴾ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، به سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص؛ امید است (با این کار) پروردگارتان گناهانتان را ببخشد و شما را در باغ‌هایی از بهشت که نه‌رها از زیر درختانش جاری است وارد کند، در آن روزی که خداوند پیامبر و کسانی را که با او ایمان آوردند خوار نمی‌کند؛ این در حالی است که نورشان پیشاپیش آنان و از سوی راستشان در حرکت است، و می‌گویند: "پروردگارا، نور ما را کامل کن و ما را ببخش که تو بر هر چیز توانایی." ﴿۲۹۵۱﴾ آگاه باشید هر که با دوستی خاندان محمد بمیرد من ضامن اویم که او را به بهشت نزد پیامبران ببرم.

﴿۲۹۵۲﴾ چون مؤمن توبه کند و پشیمان شود، خدا در دنیا و آخرت هزار در از رحمت بر او می‌گشاید؛ او در حالی صبح و شام خواهد کرد که مورد رضایت خداست و خدا درمقابل هر رکعت نماز نافله که او اقامه کند عبادت یک‌ساله برایش می‌نویسد و درمقابل هر آیه که می‌خواند نوری بر صراط برایش می‌نویسد، هر روز و شب معادل ثواب پیامبری دارد، و در مقابل هر حرفی از استغفار و تسبیح، ثواب حج و عمره و در مقابل هر آیه از قرآن، شهری به او اختصاص می‌یابد و خدا قبر او را نورانی و روی او را سفید می‌گرداند و در مقابل هر موی بدن او نوری عطا می‌کند؛ گویا به وزن خود طلا صدقه داده و به تعداد ستارگان، بنده آزاد کرده باشد؛ در قیامت سختی نبیند و در قبر مونسى داشته باشد و در قبرش باغی از باغ‌های بهشت یافت شود و هر روز هزار فرشته قبر او را زیارت کنند و در قبر مونس او باشند؛ هفتاد دست لباس و تاجی از رحمت به او داده شود و زیر سایه‌ی عرش با پیامبران و شهیدان خواهد بود. می‌خورد و می‌آشامد تا آنکه خدا از حسابرسی خلاق فارغ شود و او را به بهشت بفرستد.

﴿۲۹۵۳﴾ خدایا، تویی آن که برای بندگان دری به‌سوی عفو گشوده، و آن را توبه و بازگشت نامیده‌ای، و بر آن در از رحمت خود راهنمایی قرارداده‌ای تا آن را گم نکنند، و تو خود فرموده‌ای: به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص و پاکیزه، و امیدوار باشید که پروردگارتان گناهانتان را

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

يُكَفِّرُ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلُكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَا عُذْرُ مَنْ أَغْفَلَ دُخُولَ ذَلِكَ

الْبَابِ يَا سَيِّدِي بَعْدَ فَتْحِهِ وَإِقَامَةِ الدَّلِيلِ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٧٢

﴿٢٩٥٤﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: ثُمَّ بَسَطَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ لَهُ فِي تَوْبَتِهِ وَلَقَاهُ كَلِمَةً رَحْمَتِهِ وَوَعَدَهُ

الْمَرَدَّ إِلَى جَنَّتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٢٢

﴿٢٩٥٥﴾ الرضا عليه السلام: ثُمَّ يَفْرَأُ خَمْسَ آيَاتٍ مِنْ آخِرِ آلِ عِمْرَانَ وَيَقُولُ مِائَةَ مَرَّةً سُبْحَانَ رَبِّيَ

الْعَظِيمِ وَيَحْمَدُهُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ فَإِنَّهُ مَنْ قَالَهَا بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ؛

بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٣٥٤

﴿٢٩٥٦﴾ الرسول ﷺ: سَأَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ حُسْنُ الْعَقْلِ كَثِيرَ الذُّنُوبِ فَقَالَ

مَا مِنْ بَشَرٍ إِلَّا وَ لَهُ ذُنُوبٌ وَ خَطَايَا يَقْتَرِفُهَا فَمَنْ كَانَتْ سَجِيَّتُهُ الْعَقْلَ وَ غَرِيزَتُهُ الْيَقِينَ لَمْ تَضُرَّهُ

ذُنُوبُهُ قِيلَ كَيْفَ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ كُلَّمَا أَخْطَأَ لَمْ يَلْبَثْ أَنْ يَتَذَكَّرَ ذَلِكَ بِتَوْبَةٍ وَ نَدَامَةٍ

عَلَى مَا فَرَطَ مِنْهُ فَيَمْحُو ذُنُوبَهُ وَ يَبْقَى لَهُ فَضْلٌ يُدْخِلُ بِهِ الْجَنَّةَ؛ شرح نهج البلاغة ج: ٢٠ ص: ٤٠

﴿٢٩٥٧﴾ الرسول ﷺ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى رَسُولِهِ النَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ

الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ الْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَ بَشَرِ

الْمُؤْمِنِينَ فَفَسَّرَ النَّبِيُّ ﷺ الْمُجَاهِدِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ هَذِهِ صِفَتُهُمْ وَ حَلِيَّتُهُمْ بِالشَّهَادَةِ وَ

الْجَنَّةِ وَ قَالَ النَّائِبُونَ مِنَ الذُّنُوبِ؛ الكافي ج: ٥ ص: ١٥

﴿٢٩٥٨﴾ الرسول ﷺ: فَرَحِمَ اللَّهُ مَنْ تَابَ وَ أَرْضَى الْخُصَمَاءَ فَمَنْ فَعَلَ فَأَنَا كَفِيلُهُ فِي الْجَنَّةِ؛

مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٠٥

﴿٢٩٥٩﴾ السَّجَّاد عليه السلام: فَقُلْتُ تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ

يُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَا عُذْرُ مَنْ أَغْفَلَ دُخُولَ ذَلِكَ الْبَابِ يَا سَيِّدِي بَعْدَ فَتْحِهِ

وَ إِقَامَةِ الدَّلِيلِ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٧٢

﴿٢٩٦٠﴾ الرسول ﷺ: لَا تَتَوَقَّرْ عَيْنُ نَصِيبِهَا مِنْ نَظَرٍ إِلَى مَحْذُورٍ إِلَّا وَ قَدْ انْعَقَدَ عُقْدَةٌ فِي قَلْبِهِ

مِنَ الْمُتَنَبِّةِ وَ لَا تَنْحَلْ إِلَّا بِأَخْدَى الْحَالَتَيْنِ إِمَّا بِبُكَاءِ الْحَسْرَةِ وَ النَّدَامَةِ بِتَوْبَةٍ صَادِقَةٍ وَ إِمَّا بِأَخْذِ

حِظِّهِ مِمَّا تَمَنَّى وَ نَظَرَ إِلَيْهِ فَأَخَذَ الْحِظَّ مِنْ غَيْرِ تَوْبَةٍ فَمَصِيرُهُ إِلَى النَّارِ وَ أَمَّا النَّائِبُ الْبَاكِي

بِالْحَسْرَةِ وَ النَّدَامَةِ عَنْ ذَلِكَ فَمَا وَاهُ الْجَنَّةِ وَ مُنْقَلِبُهُ الرِّضْوَانُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٤ ص: ٢٦٩

﴿٢٩٦١﴾ الرسول ﷺ: لَمَّا وَقَعَتِ الْخَطِيئَةُ مِنْ آدَمَ وَ أُخْرِجَ مِنَ الْجَنَّةِ وَ غُوتَبَ وَ وُيِّحَ قَالَ يَا

رَبِّ إِنِّي تَبْتُ وَ أَصْلَحْتُ أَ تَرُدُّنِي إِلَى الْجَنَّةِ قَالَ بَلَى؛ بحار الأنوار ج: ٢٦ ص: ٣٣٠

﴿نتایج توبه﴾

بیوشاند و شما را به بهشت‌ها و باغ‌هایی که نه‌رها از زیر درختان آن روان است وارد کند. پس آقای من، بعد از بازبودن در و اقامه‌شدن دلایل، عذر و بهانه‌ی بی‌خبربودن از چگونگی ورود به آن چه معنایی دارد؟

﴿۲۹۵۴﴾ آن‌گاه خدای سبحان در توبه را به روی آدم گشود و کلمه‌ی رحمت را بر زبان او جاری ساخت و به او وعده‌ی بازگشت به بهشت را داد.

﴿۲۹۵۵﴾ سپس پنج آیه‌ی آخر سوره‌ی آل‌عمران را می‌خواند و صد مرتبه می‌گفت: "سبحان ربی العظیم و بحمدہ أستغفر اللہ ربی و أتوب إلیہ" و کسی‌که این کلمات را بگوید خداوند خانه‌ای در بهشت برای او بنا می‌کند.

﴿۲۹۵۶﴾ از رسول خدا ﷺ سؤال شد، مردی است که عقل و خرد خوبی دارد ولی گناهان او بسیار است، حضرت فرمود: کسی نیست مگر اینکه خطاهایی مرتکب شده است، ولی کسی‌که دارای عقل و یقین باشد، گناهانش به او ضرری نمی‌رسانند، عرض شد: چطور ممکن است؟ فرمود: زیرا هرگاه شخص عاقل خطایی کند و گناهی مرتکب شود بی‌درنگ آن را با توبه و پشیمانی جبران می‌کند، در نتیجه خداوند گناهان او را محو و نابود می‌کند، و فضایلش برای او باقی می‌ماند و با آن روانه‌ی بهشت می‌شود.

﴿۲۹۵۷﴾ خدای عزیز و جلیل بر رسولش چنین نازل کرد: "توبه‌کنندگان، عبادت‌پیشگان، ستایشگران، روزه‌داران، رکوع‌کنندگان، سجده‌آوران، آمران به؛ معروف و نهی‌کنندگان از منکر، و حافظان حدود الهی، (مؤمنان حقیقی‌اند) و به این مؤمنان بشارت بده و پیامبر مجاهدان مؤمنی را که با این صفات به درجه‌ی شهادت برسند شایسته‌ی بهشت دانست. و فرمود: اینان توبه‌کننده‌ی از گناهان هستند.

﴿۲۹۵۸﴾ خدا رحمت کند کسی را که توبه کرده و رضایت صاحبان حق را به دست آورد. پس هر که چنین کند من بهشت را برای او تضمین می‌کنم.

﴿۲۹۵۹﴾ تو خود فرموده‌ای به‌سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص، امید است با این کار، پروردگارتان گناهانتان را ببخشد و شما را در باغ‌هایی از بهشت که نه‌رها از زیر درختانش جاری است وارد کند، پس بعد از گشودن در و به‌پاداشتن راهنما، عذر و بهانه‌ی کسی‌که از نحوه‌ی ورود به آن غافل و بی‌خبر باشد چیست؟

﴿۲۹۶۰﴾ هیچ چشمی به حرامی نظر نمی‌کند، مگر آنکه گرهی از آرزو، بر دل او زده می‌شود و آن گره باز نمی‌شود، مگر به یکی از دو چیز: یا با ریختن اشک حسرت و پشیمانی از آن عمل قبیح و بازگشتی صادقانه از آن عمل شنیع، یا با رسیدن به آن آرزو؛ و اما دستیابی به این لذت حرام بدون توبه، او را به جهنم خواهد برد. و اگر توبه کرد و با افسوس و پشیمانی اشک ریخت، جای او بهشت است و مرجع و بازگشت او به رضوان الهی است.

﴿۲۹۶۱﴾ وقتی آدم مرتکب خطا شد و از بهشت بیرون رفت و مورد عتاب و سرزنش واقع شد، عرض کرد: خدایا، اگر توبه کنم و خود را اصلاح نمایم مرا به بهشت برمی‌گردانی؟ خطاب رسید: آری.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٩٦٢﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ بَيْنَ رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ إِلَى الْغَدَاةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ بَنَى اللَّهُ لَهُ مَسْكَنًا فِي الْجَنَّةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١١٣

﴿٢٩٦٣﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي وَتْرِهِ إِذَا أَوْتَرَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ سَبْعِينَ مَرَّةً وَ أَظَلَّ عَلَى ذَلِكَ حَتَّى تَمُضِيَ سَنَةٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عِنْدَهُ مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ وَ وَجِبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَ الْمَغْفِرَةُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٤٨٩

﴿٢٩٦٤﴾ السَّجَّاد عليه السلام: مَنْ قَالَ مِائَةَ مَرَّةٍ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ؛ وسائل الشيعة ج: ٦ ص: ٤٩٤

﴿٢٩٦٥﴾ وَ ارْزُقْنِي تَوْبَةً نَصُوحًا أَسْتَوْجِبُ بِهَا مَحَبَّتَكَ وَ أَسْتَحِقُّ مَعَهَا جَنَّتَكَ وَ تُوقِّينِي مِنْ عَذَابِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣١٤

﴿٢٩٦٦﴾ الرسول الله ﷺ: يَا آدَمُ لَوْ أَحَبَّ رَجُلٌ مِنْ الْكُفَّارِ أَوْ جَمِيعُهُمْ رَجُلًا مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَصْحَابِهِ الْخَيْرِينَ لَكَفَّاهُ اللَّهُ عَنْ ذَلِكَ بَأَنْ يَخْتِمَ لَهُ بِالتَّوْبَةِ وَ الْإِيمَانِ ثُمَّ يَدْخُلُهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ؛ بحار الأنوار ج: ٢٦ ص: ٣٣٠

٢-١٦-٥- المَرَدُّ إِلَى جَنَّتِهِ
﴿٢٩٦٧﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: ثُمَّ بَسَطَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ لَهُ فِي تَوْبَتِهِ وَ لَقَّاهُ كَلِمَةً رَحْمَتِهِ وَ وَعَدَهُ الْمَرَدَّ إِلَى جَنَّتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٢٢

٣-١٦-٥- جَرُّ الْأَعْضَاءِ
﴿٢٩٦٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَتَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام بِرِجَالٍ قَدْ سَرَقُوا فَقَطَعَ أَيْدِيَهُمْ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الَّذِي بَانَ مِنْ أَجْسَادِكُمْ قَدْ وَصَلَ إِلَى النَّارِ فَإِنْ تَتُوبُوا تَجْرُوهَا وَ إِنْ لَمْ تَتُوبُوا تَجْرُكُمْ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٢٤

﴿٢٩٦٩﴾ الصادق عليه السلام: أَتَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام بِقَوْمٍ لُصُوصَ قَدْ سَرَقُوا فَقَطَعَ أَيْدِيَهُمْ مِنْ نِصْفِ الْكَفِّ وَ تَرَكَ الْأَيْهَامَ وَ لَمْ يَقْطَعْهَا وَ أَمَرَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوا دَارَ الضَّيَافَةِ وَ أَمَرَ بِأَيْدِيهِمْ أَنْ تُعَالَجَ فَأَطَعَهُمُ السَّمْنُ وَ الْعَسَلُ وَ اللَّحْمُ حَتَّى بَرَأُوا فَدَعَاهُمْ وَ قَالَ يَا هَؤُلَاءِ إِنْ أَيْدِيَكُمْ قَدْ سَبَقَتْ إِلَى النَّارِ فَإِنْ تُبْنِمْ وَ عَلِمَ اللَّهُ مِنْكُمْ صِدْقَ النِّيَّةِ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ وَ جَرَرْتُمْ أَيْدِيَكُمْ إِلَى الْجَنَّةِ وَ إِنْ لَمْ تُقْلِعُوا وَ لَمْ تَنْتَهُوا عَمَّا أَنْتُمْ عَلَيْهِ جَرَرْتُكُمْ أَيْدِيَكُمْ إِلَى النَّارِ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٦٦

﴿٢٩٧٠﴾ الباقر عليه السلام: أَخَذَ سَارِقًا فَقَطَعَهُ فَأَعْتَرَفَ بِالسَّرْقَةِ وَ تَابَ فَقَالَ عليه السلام إِنْ يَدَكَ سَبَقَتْكَ إِلَى الْجَنَّةِ بَعِشْرِينَ سَنَةً فَمَاتَ الرَّجُلُ بَعْدَ عِشْرِينَ سَنَةً؛ الصَّراطِ الْمُسْتَقِيمِ ج: ٢ ص: ١٨٢

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۹۶۲﴾ کسی که بین الطلوعین جمعه صد بار بگوید: "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ"، خداوند در بهشت برای او خانه‌ای بنا می‌کند.

﴿۲۹۶۳﴾ هر که در نماز وتر در حال ایستاده، هفتاد بار استغفر الله و اتوب الیه بگوید و یک سال بر این کار مداومت ورزد خداوند او را در زمهری استغفارجویان در سحرگاهان می‌نویسد و از سوی خدای گرامی و بزرگ، بهشت و آمرزش بر او واجب می‌شود.

﴿۲۹۶۴﴾ کسی که صد بار بگوید: "سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ" خداوند برای او خانه‌ای در بهشت بنا می‌کند.

﴿۲۹۶۵﴾ توبه‌ای خالص روزی‌ام کن، به‌طوری‌که با آن، سزاوار محبت و شایسته‌ی بهشت و دورماندن از عذابت شوم.

﴿۲۹۶۶﴾ ای آدم، اگر یکی از کفار یا همه‌ی آن‌ها، یکی از خاندان محمد و اصحاب نیکوکارش را دوست بدارد، خداوند پاداش این دوستی را این‌چنین می‌دهد که او سرانجام، توبه می‌کند و ایمان می‌آورد و خداوند او را داخل بهشت می‌کند.

۲-۱۶-۵- بازگشت به بهشتش

﴿۲۹۶۷﴾ آن‌گاه خدای سبحان در توبه را به روی آدم گشود و کلمه‌ی رحمت را بر زبان او جاری ساخت و به او وعده‌ی بازگشت به بهشت را داد.

۳-۱۶-۵- کشیده‌شدن و جلب اعضا

﴿۲۹۶۸﴾ مردانی را نزد امیرالمؤمنین (علیه السلام) آوردند که جملگی سارق بودند و دست‌هایشان را قطع کرده بودند، حضرت به آن‌ها فرمودند: اعضا و جوارحی که از شما جدا شده، به آتش دوزخ رسیده‌اند، اگر از کردار خود توبه کنید آن‌ها را از به‌سوی خودتان می‌کشانید و اگر توبه نکنید، آن‌ها شما را به آتش می‌کشانند.

﴿۲۹۶۹﴾ گروهی سارق را نزد امیرالمؤمنین (علیه السلام) آوردند، فرمود: انگشتان و نیمی از کف دستشان را قطع کنند و انگشت ابهام را باقی بگذارند. سپس امر کرد آن‌ها را به مهمانسرای حکومتی ببرند و زخم‌هایشان را مداوا کنند و گوشت و روغن و عسل به آن‌ها بخوراند تا از ضعف ناشی از قطع عضو خلاص شوند. آن‌گاه آن‌ها را صدا زد و فرمود: دستان شما به جهنم رفت. اگر توبه کنید و خداوند از راستی و حقیقت نیتتان آگاه شود، توبه‌تان را می‌پذیرد و دست‌هایتان در بهشت به شما ملحق می‌شود. ولی اگر گناه را از خود دور نکنید و از اعمال گناهتان باز نایستید، آن دست‌ها از جهنم شما را به‌سوی خود خواهند کشید.

﴿۲۹۷۰﴾ سارقی دستگیر و قطع عضو شد. اعتراف و توبه کرد. امام فرمود: دست تو برای رفتن به بهشت، بیست سال بر تو سبقت گرفت. آن مرد بعد از بیست سال به دیار باقی شتافت.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٩٧١﴾ الباقِرُ عليه السلام: ثُمَّ قَطَعَ السَّارِقِينَ فَقَالَ أَحَدُهُمَا لَقَدْ قَطَعْتَنَا بِحَقٍّ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَجْرَى قِطْعِي وَتَوَيْتِي عَلَى يَدَيِ ابْنِ رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ الْبَاقِرُ عليه السلام لَقَدْ سَبَقَتْكَ يَدُكَ الَّتِي قُطِعَتْ إِلَى الْجَنَّةِ بَعِثَرِينَ سَنَةً فَعَاشَ الرَّجُلُ عِشْرِينَ سَنَةً ثُمَّ مَاتَ؛ الْخَرَائِجُ ج: ١ ص: ٢٧٦

٤-١٦-٥- الحُلُولُ فِي دَارِ الْقَرَارِ

﴿٢٩٧٢﴾ الرضا عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ شَعْبَانَ سَبْعِينَ مَرَّةً أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بُرَاءَةً مِنَ النَّارِ وَ جَوَازًا عَلَى الصِّرَاطِ وَ أَحْلَهُ دَارَ الْقَرَارِ؛ وَ سَائِلُ الشَّيْعَةِ ج: ١٠ ص:

٥٠٩

٥-١٦-٥- بَيَاضُ الْوَجْهِ

﴿٢٩٧٣﴾ الرسول عليه السلام: الْمُؤْمِنُ إِذَا تَابَ وَ نَدِمَ فَفَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ أَلْفَ بَابٍ مِنَ الرَّحْمَةِ وَ يُصْبِحُ وَ يُمَسِّي عَلَى رِضَى اللَّهِ وَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ رَكْعَةٍ يُصَلِّيْهَا مِنَ التَّطَوُّعِ عِبَادَةً سَنَةً وَ أَعْطَاهُ اللَّهُ بِكُلِّ آيَةٍ يَقْرَأُهَا نُورًا عَلَى الصِّرَاطِ وَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ وَ لَيْلَةٍ ثَوَابَ نَبِيٍّ وَ لَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ مِنَ اسْتِغْفَارِهِ وَ تَسْبِيحِهِ ثَوَابٌ حَبَّةٌ وَ عُمْرَةٌ وَ بِكُلِّ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ مَدِينَةٌ وَ نُورٌ لِلَّهِ قَبْرُهُ وَ بَيَاضٌ وَجْهُهُ وَ لَهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ عَلَى بَدَنِهِ نُورٌ وَ كَانَمَا تَصَدَّقَ بِوَرْنِهِ ذَهَبًا وَ كَانَمَا أَغْتَقَ بَعْدَ كُلِّ نَجْمٍ رَقَبَةً وَ لَا تُصِيبُهُ شِدَّةُ الْقِيَامَةِ وَ يُؤْتَسُّ فِي قَبْرِهِ وَ وَجَدَ قَبْرَهُ رَوْضَةً مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ وَ زَارَ قَبْرَهُ كُلَّ يَوْمٍ أَلْفَ مَلَكٍ يُؤْنِسُهُ فِي قَبْرِهِ وَ عَلَيْهِ سَبْعُونَ حُلَّةً وَ عَلَى رَأْسِهِ تَاجٌ مِنَ الرَّحْمَةِ وَ يَكُونُ تَحْتَ ظِلِّ الْعَرْشِ مَعَ النَّبِيِّينَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ يَأْكُلُ وَ يَشْرَبُ حَتَّى يَفْرُغَ اللَّهُ مِنْ حِسَابِ الْخَلَائِقِ ثُمَّ يُوجِّهُهُ إِلَى الْجَنَّةِ؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٢ ص: ١٢٧

٤-١٦-٥- الرِّفْعَةُ فِي دَرَجَاتِهِ

﴿٢٩٧٤﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ... فَإِنَّ ذَلِكَ طَهَارَةٌ مِنْ ذُنُوبِهِ وَ زِيَادَةٌ فِي عَمَلِهِ وَ رِفْعَةٌ فِي دَرَجَاتِهِ؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٢ ص: ١٣١

٧-١٦-٥- الشَّهَادَةُ

﴿٢٩٧٥﴾ الرسول عليه السلام: فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى رَسُولِهِ التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْآمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ الْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَ بَشَرِ الْمُؤْمِنِينَ فَفَسَّرَ النَّبِيُّ عليه السلام الْمُجَاهِدِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ هَذِهِ صِفَتُهُمْ وَ حَلِيَّتُهُمْ بِالشَّهَادَةِ وَ الْجَنَّةِ وَ قَالَ التَّائِبُونَ مِنَ الذُّنُوبِ؛ الْكَافِي ج: ٥ ص: ١٥

٨-١٦-٥- طَوْبَى لَهُ

﴿٢٩٧٦﴾ الرسول عليه السلام: إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا حُمَّ حُمَةً وَاحِدَةً تَنَاثَرَتْ الذُّنُوبُ مِنْهُ كَوَرَقِ الشَّجَرِ فَإِنْ صَارَ عَلَى فِرَاشِهِ فَأَنِينَهُ تَسْبِيحٌ وَ صِيَاحُهُ تَهْلِيلٌ وَ تَقْلُبُهُ عَلَى فِرَاشِهِ كَمَنْ يَضْرِبُ بِسَيْفِهِ فِي سَبِيلِ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۹۷۱﴾ سپس دستور داد تا دست سارقین را قطع کنند. یکی از آنها گفت: دست ما را به حق قطع کردی و خدا را شکر می‌کنم که حد و توبه‌ی ما را به دست فرزند رسول خدا جاری کرد. حضرت فرمود: دست تو بیست سال زودتر از تو به بهشت رفت. آن مرد بیست سال زندگی کرد و بعد مرد.

۴-۱۶-۵- قرار گرفتن در سرزمین آرامش

﴿۲۹۷۲﴾ هر کس در هر روز شعبان هفتاد بار بگوید: "أستغفر الله و أسأله التوبه"، "از خدا طلب آمرزش کرده، توبه می‌خواهم"، آزادی از دوزخ و عبور از پل صراط برایش ثبت می‌شود و به بهشت وارد خواهد شد.

۵-۱۶-۵- سپیدی روی

﴿۲۹۷۳﴾ چون مؤمن توبه کند و پشیمان شود، خدا در دنیا و آخرت هزار در از رحمت بر او می‌گشاید؛ او در حالی صبح و شام خواهد کرد که مورد رضایت خداست و خدا در مقابل هر رکعت نماز نافله که او اقامه کند عبادت یک‌ساله برایش می‌نویسد و در مقابل هر آیه که می‌خواند نوری بر صراط برایش می‌نویسد، هر روز و شب معادل ثواب پیامبری دارد، و در مقابل هر حرفی از استغفار و تسبیح، ثواب حج و عمره و در مقابل هر آیه از قرآن، شهری به او اختصاص می‌یابد و خدا قبر او را نورانی و روی او را سفید می‌گرداند و در مقابل هر موی بدن او نوری عطا می‌کند؛ گویا به وزن خود طلا صدقه داده و به تعداد ستارگان، بنده آزاد کرده باشد؛ در قیامت سختی نبیند و در قبر مونسى داشته باشد و در قبرش باغی از باغ‌های بهشت یافت شود و هر روز هزار فرشته قبر او را زیارت کنند و در قبر مونس او باشند؛ هفتاد دست لباس و تاجی از رحمت به او داده شود و زیر سایه‌ی عرش با پیامبران و شهیدان خواهد بود. می‌خورد و می‌آشامد تا آنکه خدا از حسابرسی خلایق فارغ شود و او را به بهشت بفرستد.

۶-۱۶-۵- بالا رفتن درجات

﴿۲۹۷۴﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که... بدانند گرفتاری‌های زندگی موجب طهارت و بخشودگی خطاها و گناه‌ها بوده، و سبب افزایش اعمال و بالا رفتن درجات خواهد بود.

۷-۱۶-۵- شهادت

﴿۲۹۷۵﴾ خدای عزیز و جلیل بر رسولش چنین نازل کرد: "توبه‌کنندگان، عبادت‌پیشگان، ستایشگران، روزه‌داران، رکوع‌کنندگان، سجده‌آوران، آمران به، معروف و نهی‌کنندگان از منکر، و حافظان حدود الهی، (مؤمنان حقیقی‌اند) و به این مؤمنان بشارت بده و پیامبر مجاهدان مؤمنی را که با این صفات به درجه‌ی شهادت برسند شایسته‌ی بهشت دانست. و فرمود: اینان توبه‌کننده‌ی از گناهان هستند.

۸-۱۶-۵- خوشا به حالش

﴿۲۹۷۶﴾ هرگاه مؤمن را تیبی فراگیرد گناهانش مانند برگ درخت می‌ریزد، و اگر به خاطر سختی بیماری، در بستر بیفتد، ناله‌اش، تسبیح و فریادش مثل گفتن "لا اله الا الله"، و از درد به خود پیچیدنش در بستر، مانند شمشیرزدن در راه خداست. پس اگر بعد از نجات از بیماری، میان

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

اللَّهُ فَإِنْ أَقْبَلَ يَعْبُدُ اللَّهَ بَيْنَ إِخْوَانِهِ وَأَصْحَابِهِ كَانَ مَغْفُورًا لَهُ فَطُوبَى لَهُ إِنْ تَابَ وَوَيْلٌ لَهُ إِنْ عَادَ وَالْعَافِيَةُ أَحَبُّ إِلَيْنَا؛ وسائل الشيعية ج: ٢ ص: ٢٠٠

٩-١٦-٥- العود إلى المرتبة

﴿٢٩٧٧﴾ العسكري (عليه السلام): بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ الَّذِينَ بَذَرُوا أَسْمَائِهِمْ تَابَ اللَّهُ عَلَى آدَمَ وَغَفَرَ خَطِيئَتَهُ وَأَعَادَهُ إِلَى مَرَاتِبِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩ ص: ٣١٤

﴿٢٩٧٨﴾ العسكري (عليه السلام): فَلَمَّا زَلَّتْ مِنْ آدَمَ الْخَطِيئَةُ فَاعْتَذَرَ إِلَى رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ يَا رَبُّ تُبِّ عَلَىَّ وَأَقْبَلْ مَعْذِرَتِي وَأَعِدْنِي إِلَى مَرَاتِبِي... قَالَ آدَمُ اللَّهُمَّ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ وَ الطَّيِّبِينَ مِنْ آلِهِمْ لِمَا تَفَضَّلْتَ عَلَيَّ بِقَبُولِ تَوْبَتِي وَغُفْرَانِ زَلَّتِي وَإِعَادَتِي مِنْ كَرَامَاتِكَ إِلَى مَرَاتِبِي فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ قَبِلْتُ تَوْبَتِكَ وَأَقْبَلْتُ بِرِضْوَانِي عَلَيْكَ وَصَرَفْتُ الْآثِي وَنَعَمَائِي إِلَيْكَ وَأَعَدْتُكَ إِلَى مَرَاتِبِكَ مِنْ كَرَامَاتِي؛ تأويل الآيات ص: ٥٠

﴿٢٩٧٩﴾ الصادق (عليه السلام): إِنَّ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ كَانَ مِنْ شَرَائِعِهِ السَّيِّحُ فِي الْبِلَادِ فَخَرَجَ فِي بَعْضِ سَيِّحِهِ وَمَعَهُ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ قَصِيرٌ وَكَانَ كَثِيرَ اللُّزُومِ لِعِيسَى (عليه السلام) فَلَمَّا انْتَهَى عِيسَى إِلَى الْبَحْرِ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ بِصِحَّةِ يَمِينٍ مِنْهُ فَمَشَى عَلَى ظَهْرِ الْمَاءِ فَقَالَ الرَّجُلُ الْقَصِيرُ حِينَ نَظَرَ إِلَى عِيسَى (عليه السلام) حَازَهُ بِسْمِ اللَّهِ بِصِحَّةِ يَمِينٍ مِنْهُ فَمَشَى عَلَى الْمَاءِ وَلَحِقَ بِعِيسَى (عليه السلام) فَدَخَلَهُ الْعُجْبُ بِنَفْسِهِ فَقَالَ هَذَا عِيسَى رُوحُ اللَّهِ يَمْشِي عَلَى الْمَاءِ وَأَنَا أَمْشِي عَلَى الْمَاءِ فَمَا فَضْلُهُ عَلَيَّ قَالَ فَرُمِسَ فِي الْمَاءِ فَاسْتَغَاثَ بِعِيسَى فَتَنَاوَلَهُ مِنَ الْمَاءِ فَأَخْرَجَهُ ثُمَّ قَالَ لَهُ مَا قُلْتَ يَا قَصِيرُ قَالَ قُلْتُ هَذَا رُوحُ اللَّهِ يَمْشِي عَلَى الْمَاءِ وَأَنَا أَمْشِي عَلَى الْمَاءِ فَدَخَلَنِي مِنْ ذَلِكَ عُجْبٌ فَقَالَ لَهُ عِيسَى لَقَدْ وَضَعْتَ نَفْسَكَ فِي غَيْرِ الْمَوْضِعِ الَّذِي وَضَعَكَ اللَّهُ فِيهِ فَمَقَّتَكَ اللَّهُ عَلَى مَا قُلْتَ فَتُبَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِمَّا قُلْتَ قَالَ فَتَابَ الرَّجُلُ وَعَادَ إِلَى مَرَاتِبِهِ الَّتِي وَضَعَهُ اللَّهُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٣٠٦

١٠-١٦-٥- قَرَعُ الْعَرْشِ

﴿٢٩٨٠﴾ الصادق (عليه السلام): مَنْ قَالَ ثَلَاثًا سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ اسْتَغْفَرَ اللَّهُ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ قَرَعَتِ الْعَرْشَ كَمَا تَقْرَعُ السَّلْسِلَةُ الطُّشْتُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٠ ص: ٢٨٢

١٧-١٦-٥- باب ١٧

١-١٧-٥- الرَّحْمَةُ

﴿٢٩٨١﴾ أمير المؤمنين (عليه السلام): التَّوْبَةُ تُسْتَنْزَلُ الرَّحْمَةُ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٩

﴿٢٩٨٢﴾ الصادق (عليه السلام): الرَّحِيمُ بِالتَّائِبِينَ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١

﴿نتایج توبه﴾

برادران دینی و یاران خود به عبادت خدا روی آورد، گناهانش آمرزیده است، پس خوشا به حال او اگر توبه کند و وای به حال او اگر به نافرمانی و گناهان بازگردد. با همه‌ی این اوصاف، عافیت و سلامت نزد ما محبوب‌تر از (بیماری) است.

۹-۱۶-۵- بازگشت به رتبه و جایگاه

﴿۲۹۷۷﴾ به حق محمد و خاندان پاک او که آدم به نام آنان توبه کرد و خداوند گناه او را آمرزید و او را به جایگاه خود بازگرداند.

﴿۲۹۷۸﴾ آدم پس از وقوع خطا و لغزش، عذر به پیشگاه خداوند آورد و گفت: پروردگارا، به من روی کن، عذرخواهی ام را بپذیر و مرا به جایگاهم برگردان... تو را به مقام محمد و خاندان پاکش و به آبروی محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و پاکان خاندانشان قسم می‌دهم که با قبول توبه و پوشاندن لغزشم و برگرداندنم به جایگاه کرامت بر من تفضل کنی. خدای عزیز و جلیل فرمود: توبه‌ات را قبول و با رضایت و خشنودی به تو روی کردم. نعمت‌هایم را به‌سوی تو سوق دادم و از روی کرامتم تو را به جایگاهت برگرداندم.

﴿۲۹۷۹﴾ از جمله برنامه‌های عیسی بن مریم علیه السلام گردش در شهرها بود، در یکی از گردش‌ها مردی کوتاه قد که غالباً همراه عیسی علیه السلام و از اصحاب آن حضرت بود همراهش شد، چون عیسی به دریا رسید، با یقین درست فرمود: "بسم الله" و بر روی آب راه رفت، چون مرد کوتاه قد عیسی را دید که بر روی آب می‌گذرد او هم با یقین درست گفت: "بسم الله" و بر روی آب به راه افتاد تا به عیسی علیه السلام رسید، آن‌گاه خودبینی او را گرفت و با خود گفت: این عیسی روح‌الله است که بر روی آب راه می‌رود و من هم روی آب راه می‌روم پس او بر من چه فضیلتی دارد؟ در همان لحظه در آب فرو رفت و عیسی را به فریادری طلبید، عیسی دستش را گرفت و از آب بیرون آورد و به او گفت: ای کوتاه قد، چه گفتی؟ (که در آب فرو رفتی) گفت: من گفتم: این روح‌الله است که روی آب راه می‌رود و من هم روی آب راه می‌روم و مرا خودبینی فراگرفت، عیسی به او فرمود: خود را در جایی گذاشتی که خدایت در آنجا نگذاشته، پس خدا به سبب این گفتار، نسبت به تو غضبناک است، از آنچه گفتی به‌سوی خدای عزیز و جلیل توبه کن. امام علیه السلام فرمود: آن مرد توبه کرد و به رتبه‌ای که خدا برایش قرار داده بود برگشت.

۱۰-۱۶-۵- کوبیدن عرش

﴿۲۹۸۰﴾ هر که سه بار بگوید: "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ"، عرش به صدا در می‌آید، همچون صدای خوردن زنجیر به طشت.

۱۷-۱-۵- گروه ۱۷

۱-۱۷-۵- رحمت

﴿۲۹۸۱﴾ توبه، رحمت و آمرزش به همراه می‌آورد.

﴿۲۹۸۲﴾ مهربان با توبه‌کنندگان.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٩٨٣﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنْ يَكُنْ النَّدَمُ تَوْبَةً إِلَيْكَ فَأَنَا أَنْدَمُ النَّادِمِينَ، وَإِنْ يَكُنِ التَّرْكُ لِمَعْصِيَتِكَ إِنْابَةً فَأَنَا أَوَّلُ الْمُتَنِبِينَ، وَإِنْ يَكُنِ الْإِسْتِغْفَارُ حِطَّةً لِلذُّنُوبِ فَإِنِّي لَكَ مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ. اللَّهُمَّ فَكَمَا أَمَرْتَ بِالتَّوْبَةِ، وَضَمَنْتَ الْقَبُولَ، وَحَثَّيْتَ عَلَى الدُّعَاءِ، وَوَعَدْتَ الْإِجَابَةَ، فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، وَأَقْبَلْ تَوْبَتِي، وَلَا تَرْجِعْنِي مَرَجِعَ الْخِيْبَةِ مِنْ رَحْمَتِكَ، إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ عَلَى الْمُذْنِبِينَ، وَ الرَّحِيمُ لِلْخَاطِئِينَ الْمُتَنِبِينَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤

﴿٢٩٨٤﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: اللَّهُمَّ سَاقَتْنِي إِلَيْكَ الذُّنُوبُ وَأَنْتَ تَرْحَمُ مَنْ يَتُوبُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤

ص: ١١٢

﴿٢٩٨٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَمَّا الرَّحْمَنُ فَهُوَ غُذَّةٌ لِكُلِّ مَنْ آمَنَ بِهِ وَهُوَ اسْمٌ لَمْ يُسَمَّ بِهِ غَيْرُ الرَّحْمَنِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَأَمَّا الرَّحِيمُ فَارْحَمِ مَنْ عَصَى وَتَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا؛ بحار الأنوار

ج: ٨٩ ص: ٢٥٩

﴿٢٩٨٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنْ اللَّهَ تَعَالَى ائْتَلَى عِبَادَهُ عِنْدَ ظُهُورِ الْأَعْمَالِ السَّيِّئَةِ بِنَقْصِ الثَّمَرَاتِ وَحَبْسِ الْبَرَكَاتِ وَإِغْلَاقِ خَزَائِنِ الْخَيْرَاتِ لِيَتُوبَ تَائِبٌ وَيَقْلَعَ مَقْلَعٌ وَيَتَذَكَّرَ مُتَذَكِّرٌ وَيُزْدَجَرَ مُزْدَجَرٌ وَقَدْ جَعَلَ اللَّهُ تَعَالَى الْإِسْتِغْفَارَ سَبَبًا لِدُرُورِ الرِّزْقِ وَرَحْمَةً الْخَلْقِ؛ مستدرک الوسائل ج:

٦ ص: ١٨٨

﴿٢٩٨٧﴾ الزَّهْرَاءُ عليها السلام: أَنْتَ الَّذِي اسْتَجَبْتَ لِمُوسَى وَهَارُونَ دَعْوَتَهُمَا حِينَ قُلْتَ قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَغَرَّقْتَ فِرْعَوْنَ وَقَوْمَهُ وَغَفَرْتَ لِدَاوُدَ ذَنْبَهُ وَثَبْتَ عَلَيْهِ رَحْمَةً مِنْكَ وَ

ذَكَرْتِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ١٥٥

﴿٢٩٨٨﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ التَّوَّابُ الْقَابِلُ التَّوَّابِ الرَّحِيمِ بِالتَّائِبِينَ؛ بحار الأنوار

ج: ١١ ص: ١٩١

﴿٢٩٨٩﴾ الرِّسُولُ عليه السلام: أَوْحَى إِلَى إِسْرَافِيلَ أَنْ اهْبِطْ إِلَى قَوْمِ يُونُسَ فَإِنَّهُمْ قَدْ عَجُّوا إِلَى الْبَلْكَاءِ وَالتَّضَرُّعِ وَتَأَبَّوْا إِلَيَّ وَاسْتَغْفَرُوا لِي فَارْحَمْنَاهُمْ وَثَبْتُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا اللَّهُ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ أَسْرَعُ إِلَى

قَبُولِ تَوْبَةِ عَبْدِي التَّائِبِ مِنَ الذُّنُوبِ؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٩٧

﴿٢٩٩٠﴾ بَشِّرِ الْمُذْنِبِينَ وَأَنْذِرِ الصَّادِقِينَ قَالَ كَيْفَ هَذَا قَالَ بَشِّرِ الْمُذْنِبِينَ إِذَا تَابُوا فَإِنِّي غَفُورٌ

رَحِيمٌ وَأَنْذِرِ الصَّادِقِينَ إِذَا أُعْجِبُوا فَإِنِّي غَيُورٌ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ١٤١

﴿٢٩٩١﴾ الْبَاقِرُ عليه السلام: ثُمَّ فَرَضَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ أَنْ يُسَلِّمَ عَلَى التَّوَّابِينَ الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا فَقَالَ إِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ يَعْنِي أَجِبِ الرَّحْمَةَ لِمَنْ تَابَ وَالدَّلِيلُ عَلَى ذَلِكَ قَوْلُهُ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ

مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ بحار الأنوار ج: ١٧ ص: ٨١

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۹۸۳﴾ خدایا، اگر پشیمانی توبه است، من پشیمان‌ترین پشیمان‌هایم، و اگر کنارگذاشتن گناه، توبه و بازگشت به حساب می‌آید، من نخستین توبه‌کنندگانم؛ و اگر درخواست آمرزش سبب ریختن گناهان است، من از درخواست‌کنندگان آمرزشم؛ خدایا، چنان‌که به توبه فرمان دادی و پذیرفتن آن را ضمانت کردی و بر دعا ترغیب نمودی و وعده‌ی اجابت دادی، پس بر محمد و خاندانش درود فرست، و توبه‌ام را بپذیر، و مرا با ناامیدی از دریافت رحمت بازمگردان، زیرا تو بر گنهکاران آمرزنده، و بر خطاکاران توبه‌کننده، مهربانی.

﴿۲۹۸۴﴾ خداوند، گناهان، مرا به‌سوی تو رانده، و تو به هرکس که توبه کند رحم می‌کنی.
﴿۲۹۸۵﴾ و اما رحمان، محافظی است برای هرکس که به او ایمان بیاورد، و آن نامی است که جز بر خدا بر کس دیگری نهاده نشده است؛ و اما رحیم، یعنی به هرکس مرتکب گناه شود و توبه کند و ایمان آورد و عمل صالح انجام دهد، رحم می‌کند.

﴿۲۹۸۶﴾ خدای متعال بندگانش را با ظاهرشدن اعمال زشت با کم‌شدن روزی و بازداشتن برکات، و بستن گنجینه‌های خیر، تنبیه می‌کند، تا هرکه قصد توبه دارد توبه کند و هرکه خواهد دل از گناه برکند و آن‌که خواهد یادآور شود و آن‌که خواهد بازایستد؛ و به تحقیق که خداوند تعالی استغفار و طلب آمرزش را وسیله‌ی ریزش روزی و رحمت برای بندگان قرار داد.

﴿۲۹۸۷﴾ تو کسی هستی که با گفتن "دعای شما پذیرفته شد، پس استوار باشید"، دعای موسی و هارون را اجابت کرده و فرعون و قومش را غرق نمودی و گناه داود را بخشیدی و با لطف و رحمت و تذکر، به او روی کردی.

﴿۲۹۸۸﴾ او توبه‌پذیری مهربان است... پذیرنده‌ی توبه‌ها، مهربان با توبه‌کنندگان.
﴿۲۹۸۹﴾ خداوند به اسرافیل علیه السلام وحی کرد: "بر قوم یونس فرود بیا." زیرا آن‌ها با گریه و تضرع، به درگاه من زاری کرده و توبه نموده‌اند؛ حال که از من طلب آمرزش کرده‌اند، من به ایشان رحم می‌کنم، و توبه‌شان را می‌پذیرم. زیرا من خدایی بخشنده و مهربانم و بر قبول توبه بنده‌ی توبه‌کارم با سرعت عمل می‌کنم.

﴿۲۹۹۰﴾ گنهکاران را مژده، و به صدیقان بیم بده، عرض کرد: چگونه به گنهکاران، مژده بدهم و به صدیقان بیم بدهم؟ خداوند فرمود: به گنهکاران مژده بده که من توبه‌پذیرم و از گناه می‌گذرم و به صدیقان بیم بده که مبادا به کردار خود عجب کنند و خودبین شوند که من غیرتمندم.

﴿۲۹۹۱﴾ سپس خداوند بر پیامبرش واجب کرد که بر توبه‌کنندگانی که عمل زشتی انجام داده‌اند و سپس توبه کرده‌اند سلام کند. و فرمود: "هرکس از شما از روی نادانی کار بدی مرتکب شود، و سپس توبه و اصلاح (و جبران) نماید، (مشمول رحمت خدا می‌شود چرا که) او آمرزنده‌ی مهربان است."

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٢٩٩٢﴾ الصادق عليه السلام: رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا تَابَ إِلَى اللَّهِ قَبْلَ الْمَوْتِ فَإِنَّ التَّوْبَةَ مُطَهِّرَةٌ مِنْ دَنَسِ الْخَطِيئَةِ وَ مُنْقِذَةٌ مِنْ شَفَا الْهَلَكَةِ فَ رَضَ اللَّهُ بِهَا عَلَى نَفْسِهِ لِعِبَادِهِ الصَّالِحِينَ فَقَالَ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظِلِّمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص:

١٢٥

﴿٢٩٩٣﴾ السَّجَّاد عليه السلام: فَاسْتَشْعَرُوا مَدَارِعَ الْحِكْمَةِ وَاسْتَطَرُّوا سُبُلَ التَّوْبَةِ حَتَّى آنَاخُوا فِي رِيَاضِ الرَّحْمَةِ وَ سَلِمُوا مِنَ الْإِعْتِرَاضِ بِالْعِصْمَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٧٣

﴿٢٩٩٤﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: فَ رَحِمَ اللَّهُ مَنْ تَابَ وَ أَرْضَى الْخُصَمَاءَ فَمَنْ فَعَلَ فَأَنَا كَفِيلُهُ فِي الْجَنَّةِ؛

مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٠٥

﴿٢٩٩٥﴾ فَ رَضَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ أَنْ يُسَلِّمَ عَلَى التَّوَّابِينَ الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا فَقَالَ وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ يَعْنِي أَجَبَ الرَّحْمَةَ لِمَنْ تَابَ وَ الدَّلِيلُ عَلَى ذَلِكَ قَوْلُهُ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَ أَصْلَحَ فَإِنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ بحار الأنوار ج: ١٧ ص: ٨١

﴿٢٩٩٦﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ وَ اغْفُ عَنَّا وَ اغْفِرْ لَنَا وَ ارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ فَعَلْتُ ذَلِكَ بِنَائِي أَمَّتِكَ؛ بحار الأنوار ج: ١٠ ص: ٤٢

﴿٢٩٩٧﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: فَلَمَّا أَقْرَأَ لِرَبِّهِمَا بِذُنُوبِهِمَا وَ أَنَّ الْحُجَّةَ مِنَ اللَّهِ لَهُمَا تَدَارَكَهُمَا رَحْمَةُ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فَتَابَ عَلَيْهِمَا رَبُّهُمَا إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٨٢

﴿٢٩٩٨﴾ السَّجَّاد عليه السلام: فَمَا كُلُّ مَا نَطَقْتُ بِهِ عَنْ جَهْلِ مَنِي بِسُوءٍ آثَرِي، وَ لَا نِسْيَانٍ لِمَا سَبَقَ مِنْ ذَمِيمٍ فَعَلِي، لَكِنْ لِسَمْعِ سَمَائُوكَ وَ مَنْ فِيهَا وَ أَرْضُكَ وَ مَنْ عَلَيْهَا مَا أَظْهَرْتُ لَكَ مِنَ النَّدَمِ، وَ لَجَأْتُ إِلَيْكَ فِيهِ مِنَ التَّوْبَةِ . فَلَعَلَّ بَعْضَهُمْ بِرَحْمَتِكَ يَرْحَمُنِي لِسُوءِ مَوْقِفِي، أَوْ تُدْرِكُهُ الرِّقَّةُ عَلَى لِسُوءٍ حَالِي فَيُنَالَنِي مِنْهُ بَدْعُوهُ هِيَ أَسْمَعُ لَدَيْكَ مِنْ دُعَائِي، أَوْ شَفَاعَةُ أَوْكَدُ عِنْدَكَ مِنْ شَفَاعَتِي تَكُونُ بِهَا نَجَاتِي مِنْ غَضَبِكَ وَ فَوْزَتِي بِرِضَاكَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤

﴿٢٩٩٩﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ قَالَ فِي رَجَبٍ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ اتَّوْبُ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ وَ خَتَمَهَا بِالصَّدَقَةِ خَتَمَ اللَّهُ لَهُ بِالرَّحْمَةِ وَ الْمَغْفِرَةِ وَ مَنْ قَالَهَا أَرْبَعِمِائَةَ مَرَّةٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَجْرَ مِائَةِ شَهِيدٍ فَإِذَا لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ اللَّهُ لَهُ قَدْ أَقْرَرْتَ بِمُلْكِي فَتَمَنَّ عَلَى مَا شِئْتَ حَتَّى أُعْطِيكَ فَإِنَّهُ لَا مُقْتَدِرَ غَيْرِي؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٤٨٤

﴿٣٠٠٠﴾ الصادق عليه السلام: وَ ابْتَرِ عَيْلَتِي مِنْ ذُنُوبِي بِالتَّوْبَةِ وَ مِنْ خَطَايَايَ بِسَعَةِ الرَّحْمَةِ؛ بحار الأنوار

ج: ٩٥ ص: ١٦٠

﴿نتایج توبه﴾

﴿۲۹۹۲﴾ خداوند رحمت کند بنده‌ای را که قبل از مرگ توبه کند. چرا که توبه، پاک‌کننده‌ی چرک گناهان و آزادکننده از لبه‌ی هلاکت است. خداوند به واسطه‌ی توبه، ریزش رحمت بر بندگان صالحش را بر خود واجب کرده و فرموده است: "پروردگارتان رحمت را بر خود واجب کرده؛ هرکس از شما کار بدی از روی نادانی مرتکب شود، سپس توبه و اصلاح و جبران نماید، (مشمول رحمت خدا می‌شود چرا که) او آمرزنده‌ی مهربان است. کسی که کار بدی انجام دهد یا به خود ستم کند، سپس از خداوند طلب آمرزش نماید، خدا را آمرزنده و مهربان خواهد یافت".

﴿۲۹۹۳﴾ پیراهن حکمت بپوشید و راه‌های توبه را تازه کنید تا اینکه در بهشت رحمت وارد شوید و از تعرض به حریم عصمتتان سالم بمانید.

﴿۲۹۹۴﴾ خدا رحمت کند کسی را که توبه کرده و رضایت صاحبان حق را به دست آورد. پس هر که چنین کند من بهشت را برای او تضمین می‌کنم.

﴿۲۹۹۵﴾ سپس خداوند بر پیامبرش واجب کرد که بر توبه‌کنندگانی که عمل زشتی انجام داده و سپس توبه کرده‌اند سلام کند. و فرمود: "هرگاه کسانی که به آیات ما ایمان دارند نزد تو آیند، به آن‌ها بگو: سلام بر شما، پروردگارتان رحمت را بر خود واجب کرده است." یعنی: رحمت را بر کسی که توبه کند، واجب کردم. و دلیل بر آن کلام الهی است که می‌فرماید: "هرکس از شما از روی نادانی کار ناشایستی انجام دهد سپس توبه و اصلاح (جبران) کند، (مشمول رحمت خدا می‌شود زیرا) او آمرزنده‌ی مهربان است.

﴿۲۹۹۶﴾ پیامبر ﷺ گفت: خدایا، ما را عفو کن، بیامرز و مورد رحمت قرار ده؛ تو مولای مایی. خدای عزیز و جلیل فرمود: این را با امت توبه‌کننده‌ات نیز انجام خواهیم داد.

﴿۲۹۹۷﴾ آن‌گاه که آن دو نزد پروردگار به گناهانشان اقرار کردند، خداوند برای آن دو رحمت در نظر گرفت که او بخشنده و مهربان است، پس خداوند توبه‌شان را پذیرفت که او توبه‌پذیر و مهربان است.

﴿۲۹۹۸﴾ هرچه گفتم به خاطر این نیست که تو نسبت به عواقب آن آگاه نیستی، و نه اینکه اعمال بدم را فراموش کرده‌ای؛ بلکه برای آن است که آسمان تو و هرکه در آن است و زمین تو و هرکه بر روی آن است، اعلان پشیمانی و پناه بردنم به تو برای درخواست پذیرش توبه را بشنوند. باشد که یکی از آن‌ها بر شوربختی من رحمت یا بر بدحالی من رقت آورد و در حق من دعایی کند که تو زودتر از دعای من مستجاب فرمایی، یا روی شفاعت بر زمین نهد و شفاعت او از درخواست من مقبول‌تر افتد و سبب رهایی من از خشم تو و توفیق یافتن من به خشنودی تو باشد.

﴿۲۹۹۹﴾ کسی که در ماه رجب صد بار بگوید: "طلب استغفار می‌کنم از خداوندی که خدایی جز او نیست، او یکی است و شریکی برای او نیست و به درگاهش توبه می‌کنم." و بعد از آن صدقه‌ای بدهد؛ خداوند با رحمت و مغفرت به کارنامه‌اش پایان می‌دهد و کسی که آن را چهارصد بار بگوید خداوند پاداش صد شهید را برای او می‌نویسد و هنگامی که روز قیامت خداوند را ملاقات می‌کند خداوند به او می‌گوید: به پادشاهی‌ام اقرار کردی، بگو چه می‌خواهی تا به تو بدهم. زیرا کسی جز من قادر و توانا نیست.

﴿۳۰۰۰﴾ گرفتاری ناشی از گناهان و خطاهایم را با توبه و رحمت گسترده‌ات قطع کن.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٠٠١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَاعْلَمُوا أَنَّ أَقْرَبَ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ إِلَى الرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ حِينَ مَا يَعْمَلُ بِطَاعَةِ اللَّهِ وَمَنَاصِحَتِهِ فِي التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٣٣ ص: ٥٤٣

﴿٣٠٠٢﴾ وَأَمَّا الرَّحْمَنُ فَهُوَ عَوْنٌ لِّكُلِّ مَنْ آمَنَ بِهِ وَهُوَ اسْمٌ لَمْ يُسَمَّ بِهِ غَيْرُ الرَّحْمَنِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَأَمَّا الرَّحِيمُ فَرَحِمَ مَنْ عَصَى وَتَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا؛ بحار الأنوار ج: ١٠ ص: ٦٠

﴿٣٠٠٣﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا يَعْنِي وَاللَّهُ النَّبِيُّ ﷺ وَعَلَيْهَا عليه السلام مِمَّا صَنَعُوا أَيْ لَوْ جَاءُوكَ بِهَا يَا عَلِيُّ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ مِمَّا صَنَعُوا وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا؛ الكافي ج: ١ ص: ٣٩١

﴿٣٠٠٤﴾ امير المؤمنين عليه السلام: يَا عِبَادَ اللَّهِ، إِنْ أَقْرَبَ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ إِلَى الْمَغْفِرَةِ وَالرَّحْمَةِ حِينَ يَعْمَلُ لِلَّهِ بِطَاعَتِهِ وَيَنْصَحُهُ بِالتَّوْبَةِ؛ الْأَمَالِيُّ لِلطَّوْسِيِّ ص: ٢٤

٢-١٧-٥- فَتَحُ بَابِ الرَّحْمَةِ

﴿٣٠٠٥﴾ الرسول ﷺ: الْمُؤْمِنُ إِذَا تَابَ وَنَدِمَ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ أَلْفَ بَابٍ مِنَ الرَّحْمَةِ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٧

٣-١٧-٥- الرَّفْقُ

﴿٣٠٠٦﴾ الرسول ﷺ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْأَحَدِ فِي شَهْرِ ذِي الْقَعْدَةِ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُرِيدُ التَّوْبَةَ فَلَنَا كُلُّنَا نُرِيدُ التَّوْبَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ ﷺ اغْتَسِلُوا وَتَوَضَّأُوا وَصَلُّوا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَاقْرَأُوا فِي كُلِّ رَكَعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَالْمُعَوَّدَتَيْنِ مَرَّةً ثُمَّ اسْتَغْفِرُوا سَبْعِينَ مَرَّةً ثُمَّ اخْتِمُوا بِلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ثُمَّ قُولُوا يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ ثُمَّ قَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ مِنْ أُمَّتِي فَعَلَ هَذَا إِلَّا ... يُنَادِي جَبْرَيْلُ أَنَا الَّذِي آتَيْكَ مَعَ مَلَكِ الْمَوْتِ أَنْ يَرْفُقَ بِكَ وَلَا يَخْذُشْكَ أَثَرُ الْمَوْتِ إِنَّمَا تَخْرُجُ الرُّوحُ مِنْ جَسَدِكَ سَلًا؛ مستدرك الوسائل ج: ٦ ص: ٣٩٦

٤-١٧-٥- رَقَّةُ أَهْلِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ عَلَى النَّاسِ

﴿٣٠٠٧﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: فَمَا كُلُّ مَا نَطَقْتَ بِهِ عَنْ جَهْلٍ مِنِّي بِسُوءٍ أَثَرِي، وَلَا نِسْيَانٍ لِمَا سَبَقَ مِنْ ذَمِيمٍ فَعَلِي، لَكِنْ لِتَسْمَعَ سَمَاوُكَ وَمَنْ فِيهَا وَارْضُكَ وَمَنْ عَلَيْهَا مَا أَظْهَرْتَ لَكَ مِنَ النَّدَمِ، وَلَجَأْتُ إِلَيْكَ فِيهِ مِنَ التَّوْبَةِ. فَلَعَلَّ بَعْضَهُمْ بِرَحْمَتِكَ يَرْحَمُنِي لِسُوءِ مَوْقِفِي، أَوْ تُدْرِكُهُ الرَّقَّةُ عَلَى لِسُوءِ حَالِي فَيَنَالَنِي مِنْهُ بَدْعُوه هِيَ أَسْمَعُ لَدَيْكَ مِنْ دُعَائِي، أَوْ شَفَاعَةُ أَوْكَدُ عِنْدَكَ مِنْ شَفَاعَتِي تَكُونُ بِهَا نَجَاتِي مِنْ غَضَبِكَ وَفَوْزَتِي بِرِضَاكَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤

﴿نتایج توبه﴾

﴿۳۰۱﴾ بدانید که نزدیک‌ترین حالات بنده به آمرزش و رحمت، زمانی است که به طاعت خدا مشغول است، و در توبه‌اش اخلاص می‌ورزد.

﴿۳۰۲﴾ و اما رحمان یاور هر کسی است که به او ایمان آورد؛ و آن اسمی است که جز خدای تبارک و تعالی به آن نامیده نمی‌شود. و اما رحیم، پس بر کسی که نافرمانی کند و توبه کند و ایمان آورد و عمل شایسته انجام دهد، رحم می‌کند.

﴿۳۰۳﴾ اگر این مخالفان، هنگامی که به خود ستم می‌کردند و فرمان‌های خدا را زیر پا می‌گذاشتند، به نزد تو می‌آمدند و از خدا طلب آمرزش می‌کردند و پیامبر هم برای آن‌ها استغفار می‌کرد، خدا را توبه‌پذیر و مهربان می‌یافتند. یعنی به خدا قسم، منظور از آنچه که آن مخالفان انجام دادند، پیامبر ﷺ و علی علیه السلام هستند. یعنی: ای علی، اگر آن مخالفان به نزد تو می‌آمدند و از کردارشان طلب آمرزش می‌کردند و پیامبر نیز برای ایشان طلب آمرزش می‌کرد، خدا را توبه‌پذیر و مهربان می‌یافتند.

﴿۳۰۴﴾ بندگان خدا، نزدیک‌ترین حالات بنده به آمرزش و رحمت، زمانی است که به دستورات خدا عمل، و خالصانه توبه می‌کند.

۲-۱۷-۵- گشوده شدن درهای رحمت

﴿۳۰۵﴾ چون مؤمن توبه کند و پشیمان شود، خدا در دنیا و آخرت هزار در از رحمت بر او می‌گشاید.

۳-۱۷-۵- نرمی

﴿۳۰۶﴾ رسول خدا ﷺ در یکشنبه‌ای از ماه ذی‌القعدة از منزل خارج شدند و فرمودند: ای مردم، کسی از شما هست که بخواهد توبه کند؟ گفتیم: ای رسول خدا، همگی ما خواهان توبه‌ایم. سپس رسول خدا ﷺ فرمود: غسل کنید و وضو بگیرید و چهار رکعت نماز به جا آورید و در هر رکعت یک بار سوره‌ی حمد و سه بار سوره‌ی توحید و یک بار معوذتین - سوره‌ی فلق و ناس - را بخوانید، سپس هفتاد بار استغفار کنید و با "لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ" نماز را به پایان برسانید. سپس بگویید: "يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ ذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ"، "ای عزیز، ای آمرزنده‌ی گناهان، گناهان من و تمامی مردان و زنان مؤمن را ببخش، زیرا کسی جز تو گناهان را نمی‌آمرزد". سپس فرمود کسی از امتم نیست که این کار را انجام دهد مگر اینکه... جبرئیل ندا می‌دهد، من کسی هستم که همراه ملک‌الموت نزد تو می‌آیم تا مرگ را بر تو آسان کنم و پی‌آمدهای مرگ لطمه‌ای به تو وارد نکند. و روح از بدنت به نرمی بیرون کشیده می‌شود. گفتیم: ای پیامبر خدا، اگر بنده‌ای غیر از این ماه این دعا را بخواند چه؟ رسول خدا ﷺ فرمود: همان‌طور که توصیف کردم می‌شود. جبرئیل این کلمات را در معراج به من آموخت.

۴-۱۷-۵- نرمش اهل آسمان و زمین بر توبه‌کننده

﴿۳۰۷﴾ هرچه گفتم به خاطر این نیست که تو نسبت به عواقب آن آگاه نیستی، و نه اینکه اعمال بدم را فراموش کرده‌ای؛ بلکه برای آن است که آسمان تو و هر که در آن است و زمین تو و هر که بر روی آن است، اعلان پشیمانی و پناه بردن به تو برای درخواست پذیرش توبه را بشنوند. باشد که یکی از آن‌ها بر شوربختی من رحمت یا بر بدحالی من رقت آورد و در حق من دعایی کند که تو زودتر از دعای من مستجاب فرمایی، یا روی شفاعت بر زمین نهد و شفاعت او از درخواست من مقبول تر افتد و سبب رهایی من از خشم تو و توفیق یافتن من به خشنودی تو باشد.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

٥-١٧-١-٥- الشَّفَاعَةُ

﴿٣٠٠٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَا شَفِيعَ أَنْجَحُ مِنَ التَّوْبَةِ؛ الكافي ج: ٨ ص: ١٨
 ﴿٣٠٠٩﴾ الرضا عليه السلام: وَ التَّائِبُ مُسْتَحِقٌّ لِلشَّفَاعَةِ وَالْغُفْرَانِ وَمَنْ لَمْ تَسُوهُ سَيِّئُهُ فَلَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَإِذَا لَمْ يَكُنْ مُؤْمِنًا لَمْ يَسْتَحِقَّ الشَّفَاعَةَ لِأَنَّ اللَّهَ غَيْرُ مُرْتَضٍ لِدِينِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨ ص: ٣٤
 ﴿٣٠١٠﴾ السجّاد عليه السلام: فَمَا كُلُّ مَا نَطَقْتُ بِهِ عَنْ جَهْلٍ مَنَى بِسُوءِ أَثَرِي، وَ لَا نِسْيَانٍ لِمَا سَبَقَ مِنْ ذَمِيمٍ فِعْلِي، لَكِنْ لِسَمْعِ سَمَائُوكَ وَمَنْ فِيهَا وَ أَرْضُكَ وَمَنْ عَلَيْهَا مَا أَظْهَرْتُ لَكَ مِنَ النَّدَمِ، وَ لَجَأْتُ إِلَيْكَ فِيهِ مِنَ التَّوْبَةِ . فَلَعَلَّ بَعْضَهُمْ بِرَحْمَتِكَ يَرْحَمُنِي لِسُوءِ مَوْقِفِي، أَوْ تُدْرِكُهُ الرِّقَّةُ عَلَى لِسُوءِ حَالِي فَيُنَالَنِي مِنْهُ بِدَعْوَةٍ هِيَ أَسْمَعُ لَدَيْكَ مِنْ دُعَائِي، أَوْ شَفَاعَةَ أَوْكَدَ عِنْدَكَ مِنْ شَفَاعَتِي تَكُونُ بِهَا نَجَاتِي مِنْ غَضَبِكَ وَ فُوزَتِي بِرِضَاكَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤

٥-١٧-١-٦- الْعَفْوُ

﴿٣٠١١﴾ الباقر عليه السلام: أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِ يَا إِدْرِيسُ أَهْلُ قَرْيَتِكَ قَدْ عَجَبُوا إِلَيَّ بِالتَّوْبَةِ وَ الاسْتِغْفَارِ وَ الْبُكَاءِ وَ التَّضَرُّعِ وَ أَنَا اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ أَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَ أَعْفُو عَنِ السَّيِّئَةِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ٢٧٤
 ﴿٣٠١٢﴾ السجّاد عليه السلام: وَ اسْتَغْفِرُوا اللَّهَ وَ تَوْبُوا إِلَيْهِ فَإِنَّهُ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَ يَعْفُو عَنِ السَّيِّئَةِ؛ الكافي ج: ٨ ص: ١٦

﴿٣٠١٣﴾ الصادق عليه السلام: تَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَ تَعْفُو عَنِ الذُّنُوبِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٥٨٣
 ﴿٣٠١٤﴾ الرسول عليه السلام: جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ عليه السلام فَقَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ امْرَأَةٌ قَتَلْتُ وَلَدَهَا هَلْ لَهَا مِنْ تَوْبَةٍ فَقَالَ عليه السلام لَهَا وَ الَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّهَا قَتَلَتْ سَبْعِينَ نَبِيًّا ثُمَّ تَابَتْ وَ نَدِمَتْ وَ يَعْرِفُ اللَّهُ مِنْ قَلْبِهَا أَنَّهَا لَا تَرْجِعُ إِلَى الْمَعْصِيَةِ أَبَدًا لَقَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهَا وَ عَفَا عَنْهَا فَلَانَ بَابُ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ وَ إِنَّ التَّائِبَ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿٣٠١٥﴾ الرسول عليه السلام: فَقَالَ النَّبِيُّ عليه السلام وَ اغْفُ عَنَّا وَ اغْفِرْ لَنَا وَ ارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ فَعَلْتُ ذَلِكَ بِتَائِبِي أَمَّتِكَ؛ بحار الأنوار ج: ١٠ ص: ٤٢
 ﴿٣٠١٦﴾ الرسول عليه السلام: وَ الَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّهَا قَتَلَتْ سَبْعِينَ نَبِيًّا ثُمَّ تَابَتْ وَ نَدِمَتْ وَ يَعْرِفُ اللَّهُ مِنْ قَلْبِهَا أَنَّهَا لَا تَرْجِعُ إِلَى الْمَعْصِيَةِ أَبَدًا لَقَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهَا وَ عَفَا عَنْهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

﴿نتایج توبه﴾

۵-۱۷-۵- شفاعت

﴿۳۰۸﴾ هیچ شفاعت کننده‌ای مقبول تر از توبه نیست.

﴿۳۰۹﴾ توبه کننده مستحق شفاعت و آمرزش است و هرکس از بد کرداری‌های خود ناراحت نشود مؤمن نیست و چون مؤمن نیست، مستحق شفاعت نخواهد بود، زیرا خداوند دین او را نمی‌پسندد.

﴿۳۱۰﴾ هرچه گفتم به خاطر این نیست که تو نسبت به عواقب آن آگاه نیستی، و نه اینکه اعمال بدم را فراموش کرده‌ای؛ بلکه برای آن است که آسمان تو و هرکه در آن است و زمین تو و هرکه بر روی آن است، اعلان پشیمانی و پناه بردنم به تو برای درخواست پذیرش توبه را بشنوند. باشد که یکی از آن‌ها بر شوربختی من رحمت یا بر بدحالی من رقت آورد و در حق من دعایی کند که تو زودتر از دعای من مستجاب فرمایی، یا روی شفاعت بر زمین نهد و شفاعت او از درخواست من مقبول تر افتد و سبب رهایی من از خشم تو و توفیق یافتن من به خشنودی تو باشد.

۵-۱۷-۶- عفو

﴿۳۱۱﴾ خداوند تبارک و تعالی به ادريس وحی کرد که ای ادريس، همشهریان تو با توبه و استغفار و ناله و زاری به درگاه من نالیده‌اند و من خدای بخشنده و مهربانم، توبه را می‌پذیرم و گناه را می‌بخشم.

﴿۳۱۲﴾ از خدا آمرزش بخواهید و به او بازگردید زیرا اوست که توبه را می‌پذیرد و از گناه درمی‌گذرد.

﴿۳۱۳﴾ توبه را می‌پذیری و از گناهان درمی‌گذری.

﴿۳۱۴﴾ زنی نزد پیامبر ﷺ و عرض کرد: ای پیامبر خدا، زنی فرزند خود را کشته است، آیا امکان توبه هست؟ حضرت فرمود: قسم به خداوندی که جان محمد در دست اوست، اگر هفتاد پیامبر را کشته باشد و بعد از آن توبه کند و پشیمان شود و خدا بداند که او هرگز به آن گناه باز نمی‌گردد، خدا توبه‌ی او را قبول و او را عفو می‌کند. در توبه به وسعت میان مشرق و مغرب گشاده است و توبه کننده از گناه، مانند کسی است که هیچ گناهی ندارد.

﴿۳۱۵﴾ پیامبر ﷺ گفت: خدایا، ما را عفو کن، پیامرز و مورد رحمت قرار ده؛ تو مولای مایی. خدای عزیز و جلیل فرمود: این را با امت توبه کننده‌ات نیز انجام خواهیم داد.

﴿۳۱۶﴾ قسم به خداوندی که جان محمد به دست اوست، اگر هفتاد پیامبر را کشته باشد، و بعد از آن توبه کند و پشیمان شود و خدا بداند که او هرگز به آن گناه باز نمی‌گردد، خدا توبه‌ی او را قبول و او را عفو می‌کند.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٠١٧﴾ العسكري عليه السلام: وَلَوْ سَأَلَنِي بَعْدَ مَا افْتَضَحَ وَتَابَ إِلَيَّ وَتَوَسَّلَ بِمِثْلِ وَسِيلَةِ هَذَا الْفَتَى أَنْ أُنْسِيَ النَّاسَ فِعْلَهُ بَعْدَ مَا أَلْطَفُ لَأَوْلِيَايَهُ فَيَغْفُونَ عَنِ الْقِصَاصِ لَفَعَلْتُ وَكَانَ لَا يُعِيرُهُ بِفِعْلِهِ أَحَدٌ وَلَا يَذْكُرُهُ فِيهِمْ ذَاكِرٌ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٢٧٢

٧-١٧-١-٥- المَغْفِرَةُ

﴿٣٠١٨﴾ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى؛ طه (٨٢)

﴿٣٠١٩﴾ وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ، كَيْفَ يُهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرُّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ، أُولَئِكَ جَزَاؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ، إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ آل عمران (٨٩-٨٥)

﴿٣٠٢٠﴾ وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ الأنعام (٥٤)

﴿٣٠٢١﴾ وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَءَامَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ؛

الأعراف (١٥٣)

﴿٣٠٢٢﴾ ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا الشُّوَاءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ؛ النحل (١١٩)

﴿٣٠٢٣﴾ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ؛

غافر (٧)

﴿٣٠٢٤﴾ الرضا عليه السلام: التَّائِبُ مُسْتَحِقٌّ لِلشَّفَاعَةِ وَالْغُفْرَانِ؛ بحار الأنوار ج: ٨ ص: ٣٤

﴿٣٠٢٥﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اعْتَرَفُ لَكَ بِذُنُوبِي وَأَسْتَغْفِرُكَ لِخَطِيئَتِي وَأَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ مِنْهُ إِلَيْكَ وَالْعُودَ مِنْكَ عَلَيَّ بِالْمَغْفِرَةِ لَهَا فَإِنَّكَ قُلْتَ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٨٠

﴿٣٠٢٦﴾ الكاظم عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَوْبَةً نَصُوحًا تَقْبِلُهَا مِنِّي تَبْقَى عَلَيَّ بَرَكَتُهَا وَتَغْفِرُ بِهَا مَا مَضَى مِنْ ذُنُوبِي وَتَعْصِمُنِي بِهَا فِي مَا بَقِيَ مِنْ عُمْرِي؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٦٥

﴿٣٠٢٧﴾ الرسول ﷺ: اللَّهُمَّ مَنْ عَلَيْنَا فِي هَذِهِ السَّاعَةِ وَفِي جَمِيعِ مَا نَسْتَقْبِلُ مِنْ نَهَارِهَا بِالتَّوْبَةِ وَالطَّهَارَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالتَّوْفِيقِ وَالنَّجَاةِ مِنَ النَّارِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ١٣٩

﴿٣٠٢٨﴾ العسكري عليه السلام: إِنَّ آدَمَ عليه السلام لَمْ يَقْتَرِحْ عَلَى رَبِّهِ الْمَغْفِرَةَ لِذَنْبِهِ إِلَّا بِالتَّوْبَةِ فَكَيْفَ تَقْتَرِحُونَهَا أَنْتُمْ مَعَ عِنَادِكُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٩ ص: ٣٢٠

﴿نتایج توبه﴾

﴿۳۰۱۷﴾ اگر بعد از رسوا شدن، توبه می‌کرد و مانند این جوان متوسل می‌شد و از من می‌خواست که مردم را نسبت به عمل او به فراموشی بیندازم، بعد از آنکه به اولیای مقتول الطافی روانه می‌کردم تا از قصاص بگذرند، خواسته‌اش را اجابت می‌کردم. در حدی که هیچ‌کس عمل او را یادآوری و او را سرزنش نکند.

۷-۱۷-۵-آمزش

﴿۳۰۱۸﴾ و من هر که را توبه کند، و ایمان آورد، و عمل صالح انجام دهد، سپس هدایت شود، می‌آمزم.

﴿۳۰۱۹﴾ و هر کس جز اسلام (و تسلیم در برابر فرمان حق)، آیینی برای خود انتخاب کند، از او پذیرفته نخواهد شد؛ و او در آخرت، از زیانکاران است. چگونه خداوند جمعیتی را هدایت می‌کند که بعد از ایمان و گواهی به حقانیت رسول و آمدن نشانه‌های روشن برای آن‌ها، کافر شدند؟ و خدا، جمعیت ستمکاران را هدایت نخواهد کرد؛ کیفر آنها این است که لعن (و طرد) خداوند و فرشتگان و مردم همگی بر آنهاست. همواره در این لعن (و طرد و نفرین) می‌مانند؛ مجازاتشان تخفیف نمی‌یابد؛ و به آنها مهلت داده نمی‌شود. مگر کسانی که پس از آن، توبه کنند و اصلاح نمایند؛ (و در مقام جبران گناهان گذشته برآیند، که توبه آنها پذیرفته خواهد شد؛ زیرا خداوند، آمرزنده و بخشنده است.

﴿۳۰۲۰﴾ هر گاه کسانی که به آیات ما ایمان دارند نزد تو آیند، به آن‌ها بگو: "سلام بر شما پروردگارتان، رحمت را بر خود فرض کرده؛ هر کس از شما کار بدی از روی نادانی کند، سپس توبه و اصلاح (و جبران) نماید، (مشمول رحمت خدا می‌شود چرا که) او آمرزنده‌ای مهربان است."

﴿۳۰۲۱﴾ و آن‌ها که گناه کردند، و بعد از آن توبه نمودند و ایمان آوردند، (امید عفو او را دارند؛ زیرا) پروردگار تو، در پی این کار، آمرزنده و مهربان است.

﴿۳۰۲۲﴾ اما پروردگارت نسبت به آن‌ها که از روی جهالت، بدی کرده‌اند، سپس توبه کرده و در مقام جبران برآمده‌اند، پروردگارت بعد از آن آمرزنده و مهربان است.

﴿۳۰۲۳﴾ فرشتگانی که حاملان عرشند و آن‌ها که گرداگرد آن (طواف می‌کنند) تسبیح و حمد پروردگارشان را می‌گویند و به او ایمان دارند و برای مؤمنان استغفار می‌کنند (و می‌گویند): پروردگارا، رحمت و علم تو همه چیز را فراگرفته است پس کسانی را که توبه کرده و راه تو را پیروی می‌کنند بیامرز، و آنان را از عذاب دوزخ نگاه دار.

﴿۳۰۲۴﴾ توبه‌کننده مستحق شفاعت و آمزش است.

﴿۳۰۲۵﴾ خدایا، در پیشگاهت به گناهانم اعتراف می‌کنم؛ و به خاطر خطایم از تو طلب آمزش کرده و می‌خواهم که از آن به‌سوی تو بازگردم. و اینکه تو نیز با آمرزیدن آن، به‌سوی من بازگردی. زیرا تویی که گفته‌ای: از پروردگارتان طلب آمزش کنید، او بسیار آمرزنده است.

﴿۳۰۲۶﴾ خدایا، از تو توفیق می‌خواهم توبه‌ی نصوح از من و خالص درخواست می‌کنم که آن را از من بپذیری و برکتش برایم باقی بماند و به‌وسیله‌ی آن گناهان گذشته‌ام را پاک کنی و به برکت آن، در باقیمانده‌ی عمرم از آلوده‌شدن به گناه، نگاهم داری.

﴿۳۰۲۷﴾ خدایا، در این ساعت و در ادامه‌ی این روز، با توبه و پاکی و آمزش و توفیق و نجات از دوزخ، بر ما منت بگزار.

﴿۳۰۲۸﴾ آدم عليه السلام جز با توبه از خدای خود طلب مغفرت نکرد، شما چگونه با دشمنی و عناد، جویای مغفرت هستید؟

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٠٢٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنْ الْإِمَامَ إِذَا كَانَ مِنْ قَبْلِ اللَّهِ ثُمَّ تَابَ الْعَبْدُ مِنْ ذَنْبٍ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ فَلَهُ أَنْ يَغْفَرَ لَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٦ ص: ٧١

﴿٣٠٣٠﴾ فَأَغْفِرَ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ؛ الغافر (٧)

﴿٣٠٣١﴾ الرسول ﷺ: إِنْ اللَّهَ أَوْجَبَ مَغْفِرَةً لِلتَّائِبِينَ فِي رَجَبٍ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص:

٥٣٥

﴿٣٠٣٢﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَرَضَ عَلَى آدَمَ فِي الْمِيثَاقِ ذُرِّيَّتُهُ فَمَرَّ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ وَهُوَ مُتَكَبِّرٌ عَلَى عَلِيِّ عليه السلام وَفَاطِمَةَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهَا تَتْلُوهُمَا وَالْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ عليهما السلام يَتْلُوَانِ فَاطِمَةُ فَقَالَ اللَّهُ يَا آدَمُ إِيَّاكَ أَنْ تَنْظُرَ إِلَيْهِ بِحَسَدٍ أَهْطُكَ مِنْ جَوَارِي فَلَمَّا أَسْكَنَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ مَثَلُ لَهُ النَّبِيُّ وَ عَلِيٌّ وَ فَاطِمَةُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ فَنَظَرَ إِلَيْهِمْ بِحَسَدٍ ثُمَّ غُرِضَتْ عَلَيْهِ الْوَلَايَةُ فَأَنْكَرَهَا فَرَمَتْهُ الْجَنَّةُ بِأَوْرَاقِهَا فَلَمَّا تَابَ إِلَى اللَّهِ مِنْ حَسَدِهِ وَ أَقْرَبَ بِالْوَلَايَةِ وَ دَعَا بِحَقِّ الْخُمُسَةِ مُحَمَّدٌ وَ عَلِيٌّ وَ فَاطِمَةُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ الْآيَةِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٨٧

﴿٣٠٣٣﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: أَنْ عَظِيمَ عَفْوِكَ يَسَعُ الْمُعْتَرِفِينَ وَ جَسِيمَ غُفْرَانِكَ يَغْمُ التَّوَّابِينَ؛

بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٦١

﴿٣٠٣٤﴾ الصادق عليه السلام: أَنَا أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنَ الذُّنُوبِ وَ الْآثَامِ فَإِنْ قَبِلْتَ تَوْبَتِي وَ رَضِيتَ عَنِّي وَ إِلَّا فَاسْأَلْكَ أَنْ تَعْفُوَ عَنِّي فَقَدْ يَغْفُوَ الْمُؤَلَّى عَنْ عَبْدِهِ وَ هُوَ غَيْرُ رَاضٍ عَنْهُ وَ قَدْ جَعَلْتَ الْإِسْتِغْفَارَ طَرِيقًا إِلَى قَبُولِ التَّوْبَةِ وَ غُفْرَانِ الْآثَامِ؛ محاسبة النفس ص: ٢٦

﴿٣٠٣٥﴾ إِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَ آمَنَ وَ عَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى؛ طه (٨٢)

﴿٣٠٣٦﴾ الصادق عليه السلام: أَوْحَى اللَّهُ إِلَى دَاوُدَ النَّبِيِّ عليه السلام يَا دَاوُدُ إِنْ عَبْدِي الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا ثُمَّ رَجَعَ وَ تَابَ مِنْ ذَلِكَ الذَّنْبِ وَ اسْتَحْيَا مِنِّي عِنْدَ ذِكْرِهِ غَفَرْتُ لَهُ وَ أَنْسَيْتُهُ الْحَفْظَةَ وَ أَبَدَلْتُهُ الْحَسَنَةَ وَ لَا أَبَالِي وَ أَنَا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٤

﴿٣٠٣٧﴾ العسكري عليه السلام: بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ الَّذِينَ بَذَرُوا أَسْمَائِهِمْ تَابَ اللَّهُ عَلَى آدَمَ وَ غَفَرَ خَطِيئَتَهُ وَ أَعَادَهُ إِلَى مَرَاتِبِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩ ص: ٣١٤

﴿٣٠٣٨﴾ بَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ أَنْذِرِ الصَّادِقِينَ قَالَ كَيْفَ هَذَا قَالَ بَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا تَابُوا فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ وَ أَنْذِرِ الصَّادِقِينَ إِذَا أُعْجِبُوا فَإِنِّي غَيُورٌ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ١٤١

﴿٣٠٣٩﴾ الرسول ﷺ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْأَحَدِ فِي شَهْرِ ذِي الْقَعْدَةِ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُرِيدُ التَّوْبَةَ فَلَنَا كُلُّنَا نُرِيدُ التَّوْبَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ ﷺ اغْتَسِلُوا وَ تَوَضَّؤُوا وَ صَلُّوا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَ أَقْرَأُوا فِي كُلِّ رَكَعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ

﴿نتایج توبه﴾

﴿۳۰۲۹﴾ چنانچه امام از طرف خدا باشد، اگر بنده از گناهی که بین او و خدا بوده است توبه کند بر امام است که او را ببخشد.

﴿۳۰۳۰﴾ کسانی را که توبه کرده و راه تو را پیروی می‌کنند بیامرز، و آنان را از عذاب دوزخ نگاه دار.

﴿۳۰۳۱﴾ خداوند در ماه رجب آمرزش توبه‌کنندگان را بر خود واجب نموده است.

﴿۳۰۳۲﴾ خداوند تبارک و تعالی در روز میثاق در عالم ذر فرزندان آدم علیهم‌السلام را به او نمایند. پیامبر خاتم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در حالی که به علی علیه‌السلام تکیه کرده و فاطمه علیها‌السلام و حسین علیه‌السلام پشت سر ایشان بودند، عبور کردند. خداوند به آدم گفت: مبدا با نگاه حسادت‌آمیز به اینان بنگری که از همسایگی‌ام دورت خواهم کرد. پس آن‌گاه که خداوند آدم را در بهشت منزل داد، پیامبر و علی و فاطمه و حسین بر او متمثل شدند و او به ایشان با حسادت نگریست و ولایت ایشان که به او عرضه شد، نپذیرفت. بنابراین از بهشت و باغ‌هایش رانده شد. و پس از آنکه از حسادتش توبه کرد و به ولایت ایشان اقرار کرد و به حق پنج تن - محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم‌السلام - دعا کرد، خداوند گناهش را بخشید؛ و این آن الفاضلی است که خداوند در آیه‌ی " آدم از خداوند کلماتی آموخت " به آن اشاره کرده است.

﴿۳۰۳۳﴾ بخشش با عظمت، اعتراف‌کنندگان را در بر می‌گیرد و آمرزش بزرگت شامل تمامی توبه‌کنندگان می‌شود.

﴿۳۰۳۴﴾ من از گناهان صغیره و کبیره‌ای که مرتکب شده‌ام به‌سوی تو بازمی‌گردم که توبه‌ام را بپذیری و از من راضی شوی، و اگر چنین نکنی از تو طلب عفو و بخشش می‌کنم و یقین دارم که گاهی ارباب با اینکه از بنده‌اش راضی نیست، او را می‌بخشد؛ و تو خود استغفار و طلب آمرزش را راهی برای قبول توبه و آمرزش گناهان قرار داده‌ای.

﴿۳۰۳۵﴾ و من هر که را توبه کند، و ایمان آورد، و عمل صالح انجام دهد، سپس هدایت شود، می‌آمرزم.

﴿۳۰۳۶﴾ خداوند به پیامبرش داود علیه‌السلام فرمود: ای داود، چون بنده‌ی مؤمن من گناهی مرتکب شود، اگر بازگردد و از آن گناه توبه کند و هنگام یادآوری‌اش از من شرم داشته باشد، او را می‌بخشم و آن گناه را از یاد فرشتگان محافظ او می‌برم و به حسنه تبدیل کنم و از این کار پروایی ندارم زیرا من مهربان‌ترین مهربانانم.

﴿۳۰۳۷﴾ به حق محمد و خاندان پاک او که آدم به نام آنان توبه کرد و خداوند گناه او را آمرزید و او را به جایگاه خود بازگرداند.

﴿۳۰۳۸﴾ گنهکاران را مژده، و به صدیقان بیم بده، عرض کرد: چگونه به گنهکاران، مژده بدهم و به صدیقان بیم بدهم؟ خداوند فرمود: به گنهکاران مژده بده که من توبه‌پذیرم و از گناه می‌گذرم و به صدیقان بیم بده که مبدا به کردار خود عجب کنند و خودبین شوند که من غیرتمندم.

﴿۳۰۳۹﴾ رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در یکشنبه‌ای از ماه ذی‌القعدة از منزل خارج شدند و فرمودند: ای مردم، کسی از شما هست که بخواهد توبه کند؟ گفتیم: ای رسول خدا، همگی ما خواهان توبه‌ایم. سپس رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرمود: غسل کنید و وضو بگیرید و چهار رکعت نماز به جا آورید و در هر رکعت یک بار سوره‌ی حمد و سه بار سوره‌ی توحید و یک بار معوذتین - سوره‌ی فلق و

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

الْمُعَوِّذَتَيْنِ مَرَّةً ثُمَّ اسْتَغْفِرُوا سَبْعِينَ مَرَّةً ثُمَّ اخْتُمُوا بِمَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ثُمَّ قُولُوا يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ ثُمَّ قَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ مِنْ أُمَّتِي فَعَلَ هَذَا إِلَّا نُودِيَ مِنَ السَّمَاءِ يَا عَبْدَ اللَّهِ اسْتَأْنِفِ الْعَمَلَ فَإِنَّكَ مَقْبُولُ التَّوْبَةِ مَغْفُورُ الذَّنْبِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٣٩٦

﴿٣٠٤٠﴾ الصادق عليه السلام: رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا لَمْ يُرِضْ نَفْسَهُ أَنْ يَكُونَ إِلَّا نَظِيرًا لَهُ فِي دِينِهِ وَفِي كِتَابِ اللَّهِ نَجَاةً مِنَ الرَّدَى وَبَصِيرَةً مِنَ الْعَمَى وَدَلِيلًا إِلَى الْهُدَى وَشِفَاءً لِمَا فِي الصُّدُورِ فِيمَا أَمَرَكَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ مَعَ التَّوْبَةِ قَالَ اللَّهُ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ لَهُ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ وَقَالَ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا فَهَذَا مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ وَاشْتَرَطَ مَعَهُ التَّوْبَةَ وَالْإِقْلَاعَ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ فَإِنَّهُ يَقُولُ إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَهَذِهِ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّ الْإِسْتِغْفَارَ لَا يَرْفَعُهُ إِلَّا إِلَى اللَّهِ إِلَّا الْعَمَلَ الصَّالِحَ وَالتَّوْبَةَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٣٦٢

﴿٣٠٤١﴾ الصادق عليه السلام: صَوْمُ شَعْبَانَ كَفَّارَةُ الذُّنُوبِ الْعُظَامِ حَتَّى لَوْ أَنَّ رَجُلًا بَلَغَ بِدَمٍ حَرَامٍ فَصَامَ مِنْ هَذَا الشَّهْرِ أَيَّامًا وَتَابَ لَرَجَعَتْ لَهُ الْمَغْفِرَةُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٩١

﴿٣٠٤٢﴾ الهادي عليه السلام: عِبَادِي مَعِيَ بَيْنٌ خِلَالِ ثَلَاثٍ إِمَّا تَابُوا إِلَيَّ فَتُبْتُ عَلَيْهِمْ وَغَفَرْتُ ذُنُوبَهُمْ وَ

سَتَرْتُ عُيُوبَهُمْ وَإِمَّا ...؛ بحار الأنوار ج: ٩ ص: ٢٧٩

﴿٣٠٤٣﴾ الصادق عليه السلام: فَأَتَاهُمْ صَالِحُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ لَهُمْ يَا قَوْمُ إِنِّي رَسُولُ رَبِّكُمْ إِلَيْكُمْ وَهُوَ يَقُولُ لَكُمْ إِنْ أَنْتُمْ تُبْتَغُونَ وَرَجَعْتُمْ وَاسْتَغْفَرْتُمْ غَفَرْتُ لَكُمْ وَتُبْتُ عَلَيْكُمْ؛ الكافي ج: ٨ ص: ١٨٧

﴿٣٠٤٤﴾ فَأَغْفِرِ لِلَّذِينَ تَابُوا؛ الغافر (٧)

﴿٣٠٤٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَإِنَّهُ لَنْ يَتَعَاطَمَنِي ذَنْبٌ أَغْفِرُهُ إِذَا تَابَ مِنْهُ صَاحِبُهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٣٣٤

﴿٣٠٤٦﴾ الصادق عليه السلام: فَفَعَلَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ غَفَرَ ذَنْبَكَ وَ قَبْلَ تَوْبَتِكَ وَ أَحَلَّ لَكَ زَوْجَتَكَ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩٠

﴿٣٠٤٧﴾ الكاظم عليه السلام: فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا مُحَمَّدُ اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ (و) يُجَازِيهِمْ جَزَاءً اسْتَهْزَأَتْهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَيُمْلِكُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يُمْلِكُهُمْ وَيَتَأَنَّى بِهِمْ بِرَفْقِهِ، وَيَدْعُوهُمْ إِلَى التَّوْبَةِ، وَيَعِدُّهُمْ إِذَا تَابُوا الْمَغْفِرَةَ (وَهُمْ) يَعْمَهُونَ لَا يَنْزَعُونَ عَنْ قَبِيحٍ؛ تفسير الإمام ج: ١٢٣

﴿نتایج توبه﴾

ناس - را بخوانید، سپس هفتاد بار استغفار کنید و با " لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَظِيمِ " نماز را به پایان برسانید. سپس بگویید: " يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ ذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ "، " ای عزیز، ای آمرزنده‌ی گناهان، گناهان من و تمامی مردان و زنان مؤمن را ببخش، زیرا کسی جز تو گناهان را نمی‌آمرزد ". سپس فرمود کسی از امتم نیست که این کار را انجام دهد مگر اینکه از آسمان ندا خواهد آمد: ای بنده‌ی خدا، عمل را از نو آغاز کن زیرا توبه‌ات نزد خداوند پذیرفته و گناهانت آمرزیده شده است.

﴿۳۰۴۰﴾ خداوند رحمت کند بنده‌ای را که راضی نشود دینش به دین ابلیس شبیه باشد؛ راه تشخیص نجات از نابودی و راه جداکردن بینایی از نابینایی دل، و نیز راهنمایی به هدایت و درمان دردهای معنوی در کتاب خداست، آنجا که شما را به طلب‌آمزش به همراه توبه، امر فرموده است. خداوند فرمود: " و آن‌ها که وقتی مرتکب عمل زشتی شوند، یا به خود ستم کنند، به یاد خدا می‌افتند؛ و برای گناهان خود، طلب‌آمزش می‌کنند، و کیست جز خدا که گناهان را ببخشد؟ " البته اینان کسانی‌اند که آگاهانه بر اعمال ناشایستشان اصرار نمی‌کنند. و نیز فرمود: " کسی که کار بدی انجام دهد یا به خود ستم کند، سپس از خداوند طلب‌آمزش نماید، خدا را آمرزنده و مهربان خواهد یافت. " پس این همان‌آمزشی بود که خداوند به آن امر کرد از طلب‌آمزش و شرط آن را توبه و دست‌برداشتن از محرمات دانست. پس همانا خداوند فرمود: کلمه‌ی پاک به‌سوی او بالا می‌رود و عمل صالح آن‌را بالا می‌برد و این آیه دلالت می‌کند که استغفار را جز توبه و عمل صالح بالا نمی‌برد.

﴿۳۰۴۱﴾ روزه‌ی ماه شعبان، کفاره‌ی گناهان بزرگ است؛ حتی اگر مردی خون‌حرامی بر گردن داشته باشد و چند روزی از این ماه را روزه بگیرد و توبه کند، امیدوارم که آمرزیده می‌شود.

﴿۳۰۴۲﴾ عاقبت بندگان گنهکارم از سه حال خارج نیست: یا توبه کرده و من می‌پذیرم و گناهانشان را بخشیده و آن را می‌پوشانم. و یا...

﴿۳۰۴۳﴾ صالح نزد آن‌ها آمده و چنین گفت: ای مردم، من فرستاده‌ی پروردگار شما به‌سوی شما هستم؛ او می‌فرماید: اگر شما توبه کردید و از گناه بازگردید و آمرزش‌بطلبید، من شما را می‌آمرزم و توبه‌ی شما را می‌پذیرم.

﴿۳۰۴۴﴾ کسانی را که توبه کرده و راه تو را پیروی می‌کنند بیامرز.

﴿۳۰۴۵﴾ اگر صاحب گناه توبه کند، نزد من هیچ گناهی برای آمرزش، بزرگ نیست.

﴿۳۰۴۶﴾ آدم اعمال و مناسک را انجام داد؛ پس از آن جبرئیل به او گفت: خداوند گناهت را آمرزید و توبه‌ات را پذیرفت و همسرت بر تو حلال شد.

﴿۳۰۴۷﴾ خدای عزیز و جلیل فرمود: ای محمد، " خداوند آنان را استهزا می‌کند، " یعنی در دنیا و آخرت به کیفر استهزائشان می‌رساند. " و آن‌ها را در طغیان‌شان نگه می‌دارد، " یعنی به ایشان مهلت می‌دهد و با آن‌ها مدارا می‌کند، و ایشان را به توبه دعوت می‌کند. و درصورت توبه، به ایشان وعده‌ی آمرزش می‌دهد، " و آن‌ها سرگردانند " یعنی از عمل زشت دست برنمی‌دارند.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٠٤٨﴾ الرسول ﷺ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ يَعْنِي الْمَرْجِعَ فِي الْآخِرَةِ فَأَجَابَهُ قَدْ فَعَلْتُ بِتَائِبِي أَمَّتِكَ قَدْ أَوْجَبْتُ لَهُمُ الْمَغْفِرَةَ؛ بحار الأنوار ج: ١٦ ص: ٣٤٥

﴿٣٠٤٩﴾ الرسول ﷺ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ فَعَلْتُ ذَلِكَ بِتَائِبِي أَمَّتِكَ؛ بحار الأنوار ج: ١٠ ص: ٤٢

﴿٣٠٥٠﴾ الصادق ﷺ: فَلَمَّا بَلَغَ الْوَقْتُ الَّذِي يُرِيدُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَتُوبَ عَلَى آدَمَ فِيهِ أَرْسَلَ إِلَيْهِ جَبْرِئِيلُ ﷺ فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا آدَمُ الصَّابِرُ لِيَلَيْتَهُ التَّائِبُ عَنْ خَطِيئَتِهِ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ بَعَثَنِي إِلَيْكَ لِأَعْلَمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكَ بِهَا... فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ فَقَالَ لَهُ جَبْرِئِيلُ ﷺ إِنَّ اللَّهَ قَدْ غَفَرَ لَكَ ذَنْبَكَ وَقَبِلَ تَوْبَتَكَ وَأَحْلَلَ لَكَ زَوْجَتَكَ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩١

﴿٣٠٥١﴾ الرسول ﷺ: فَلَمَّا فَطَمَتْهُ جَاءَتْ بِالصَّبِيِّ فِي يَدِهِ كِسْرَةَ خُبْزٍ قَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ هَذَا فَطَمَتْهُ فَأَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ بِالصَّبِيِّ فَدَفَعَ إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَأَمَرَ بِهَا فَحُفِرَ لَهَا حُفْرَةٌ فَجُعِلَتْ فِيهَا إِلَى صَدْرِهَا ثُمَّ أَمَرَ النَّاسَ أَنْ يَرْجُمُوهَا فَأَقْبَلَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ بِحَجَرٍ فَرَمَى رَأْسَهَا فَنَضَحَ الدَّمُ عَلَى وَجْهِ خَالِدٍ فَسَبَّهَا فَسَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ سَبَّهُ إِيَّاهَا فَقَالَ مَهْلًا يَا خَالِدُ لَا تَسُبَّهَا فَوَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ تَأْتَتْ تَوْبَةً لَوْ تَابَهَا صَاحِبُ مَكْسٍ لَغَفِرَ لَهُ فَأَمَرَ بِهَا فَصُلِّيَ عَلَيْهَا فَدُفِنَتْ؛ بحار الأنوار ج: ٢١ ص: ٣٦٦

﴿٣٠٥٢﴾ الصادق ﷺ: فَوَقَفَ آدَمُ ﷺ فَقَالَ يَا رَبِّ إِنَّ لِكُلِّ عَامِلٍ أَجْرًا وَقَدْ عَمِلْتُ فَمَا أَجْرِي فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ يَا آدَمُ قَدْ غَفَرْتُ ذَنْبَكَ قَالَ يَا رَبِّ وَلَوْلَدِي أَوْ لِدُرِّي فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ يَا آدَمُ مَنْ جَاءَ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ إِلَى هَذَا الْمَكَانِ وَاقْرَأْ بِذُنُوبِهِ وَتَابَ كَمَا تُبْتُ ثُمَّ اسْتَغْفَرَ غَفَرْتُ لَهُ؛ الكافي ج: ٤ ص: ١٩٤

﴿٣٠٥٣﴾ الصادق ﷺ: فِي قَوْلِهِ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غُفُورًا هُمْ التَّوَّابُونَ الْمُتَعَبِّدُونَ؛ مستدرک

الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٥

﴿٣٠٥٤﴾ قَابِلُ التَّوْبَةِ مِنَ الْمُذْنِبِ الْمُتَنِيبِ وَغَايِرِ الذَّنْبِ؛ مصباح الكفعمي ص: ٧٢٣

﴿٣٠٥٥﴾ العسكري ﷺ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ التَّوَّابُ الْقَابِلُ لِلتَّوْبَاتِ الرَّحِيمُ بِالتَّائِبِينَ... قَالَ آدَمُ: إِلَهِي فَقَدْ بَلَغَ عِنْدَكَ مِنْ مَحَلِّهِمْ أَنْكَ بِالتَّوَسُّلِ بِهِمْ تَقْبَلُ تَوْبَتِي وَتَغْفِرُ خَطِيئَتِي... اللَّهُمَّ بَجَاهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَعَلِيِّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ وَالطَّيِّبِينَ مِنْ آلِهِمْ لَمَّا تَفَضَّلْتَ عَلَيَّ بِقَبُولِ تَوْبَتِي وَغُفْرَانِ زَلَّتِي؛ تأويل الآيات ص: ٥٠

﴿نتایج توبه﴾

﴿۳۰۴۸﴾ پیامبر فرمود: پروردگارا، شنیدیم و پیروی کردیم، برگشت ما به سوی توست. یعنی برگشت ما در آخرت به سوی توست. خداوند تبارک و تعالی چنین پاسخ داد: من نیز آمرزیده شدن را بر توبه کاران امت واجب کردم.

﴿۳۰۴۹﴾ پیامبر ﷺ گفت: خدایا، ما را عفو کن، پیامرز و مورد رحمت قرار ده؛ تو مولای مایی. خدای عزیز و جلیل فرمود: این را با امت توبه کننده‌ات نیز انجام خواهیم داد.

﴿۳۰۵۰﴾ خداوند تبارک و تعالی وقتی خواست توبه‌ی حضرت آدم ﷺ را بپذیرد، جبرئیل را نزد او فرستاد، جبرئیل گفت: سلام بر تو ای آدم، ای کسی که بر بلای وارد شده صبر و از لغزشی که از تو صادر شد توبه کردی، خداوند تبارک و تعالی مرا نزد تو فرستاد تا مناسکی را که به واسطه‌ی انجام آن‌ها، توبه‌ات پذیرفته خواهد شد به تو بیاموزم... و آدم چنین کرد. پس جبرئیل گفت: خداوند تو را آمرزید و توبه‌ات را پذیرفت و همسرت حوا بر تو حلال شد.

﴿۳۰۵۱﴾ وقتی او را از شیر بازگرفت به همراه فرزندش که تکه نانی به دست داشت آمد و گفت: ای پیامبر خدا، این فرزندم است که او را از شیر بازگرفته‌ام. پس پیامبر ﷺ فرزند را به مردی از مسلمانان سپرد و دستور داد گودالی کنند و آن زن تا سینه‌هایش در گودال قرار گرفت، سپس مردم را فرمان داد که او را سنگسار کنند. پس خالد بن ولید پیش آمد و سنگی به سرش پرتاب کرد که خون به صورت خالد پاشید و به آن زن دشنام داد، پیامبر ﷺ دشنامش را شنید و فرمود: ای خالد، آرام باش او را دشنام مده، سوگند به آن که جانم به دست اوست، آن زن چنان توبه‌ای کرد که اگر هر باجگیری چنین توبه کرده بود بخشیده می‌شد پس بر آن زن نماز خواندند و او را دفن کردند.

﴿۳۰۵۲﴾ آدم ایستاد و گفت: خداوند، برای هر کارگری مزدی هست، من هم در اینجا کار کردم، مزد من چیست؟ خداوند به آدم وحی فرمود که: گناهانت را بخشیدم. بعد آدم گفت: خداوند، برای فرزندان و نسلم چطور؟ باز خداوند فرمود: ای آدم، هر کدام از فرزندان به این مکان بیایند و به گناه خویش اعتراف کنند و سپس از من طلب مغفرت کنند، من آن‌ها را هم می‌بخشم.

﴿۳۰۵۳﴾ در تفسیر آیه‌ی شریفه‌ی " فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُوراً " فرمود: منظور از "اَوَّابین"، اهل عبادت توبه‌کار است.

﴿۳۰۵۴﴾ پذیرنده‌ی توبه از گناهکار بازگشت کننده به خدا، و آمرزنده‌ی گناه.

﴿۳۰۵۵﴾ خدای عزیز و جلیل فرمود: پس آدم از پروردگارش کلماتی را آموخت و خداوند توبه‌ی او را پذیرفت، خداوند توبه‌پذیر مهربان است. بسیار توبه‌پذیر، پذیرنده‌ی توبه‌ها، مهربان با توبه‌کنندگان... آدم گفت: خدایا، فهمیدم که به اعتبار ایشان و با توسل به ایشان توبه‌ام را قبول می‌کنی و خطایم را می‌بخشی... خداوند، تو را به جاه و مقام محمد ﷺ و خاندان پاکش، به مقام محمد ﷺ و علی و فاطمه و حسن و حسین و پاکان از خاندانش قسم می‌دهم که با قبول کردن توبه و بخشش لغزش‌هایم به من تفضل کنی.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٠٥٦﴾ العسكري عليه السلام: قَوْلُهُ تَعَالَى فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ أَى فِي أَيَّامِ التَّشْرِيقِ فَانصَرَفَ مِنْ حَجَّهِ إِلَى بِلَادِهِ الَّتِي خَرَجَ مِنْهَا فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ إِلَى تَمَامِ الْيَوْمِ الثَّلَاثِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ أَى لَا إِثْمَ عَلَيْهِ مِنْ ذُنُوبِهِ السَّالِفَةِ لِأَنَّهَا قَدْ غُفِرَتْ لَهُ كُلُّهَا بِحَجَّتِهِ وَهَذِهِ الْمُقَارَنَةُ لِنَدَمِهِ عَلَيْهَا وَتَوَقُّعِهِ مِنْهَا لِمَنْ أَتَى أَنْ يُوَفَّقَ الْمَوْبِقَاتِ بَعْدَهَا فَإِنَّهُ إِنْ وَقَعَهَا كَانَ عَلَيْهِ إِثْمُهَا وَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ تِلْكَ الذُّنُوبُ السَّالِفَةُ بِتَوْبَةٍ قَدْ أَبْطَلَهَا بِمَوْبِقَاتِهِ بَعْدَهَا وَإِنَّمَا يُغْفَرُهَا بِتَوْبَةٍ يُجَدِّدُهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أَيُّهَا الْحُجَّاجُ الْمَغْفُورُ لَهُمْ سَالِفُ ذُنُوبِهِمْ بِحَجَّتِهِ الْمَقْرُونِ بِتَوْبَتِهِمْ فَلَا تُعَاوِذُوا الْمَوْبِقَاتِ فَيَعُودَ إِلَيْكُمْ أَثْقَالُهَا وَتُثْقَلَكُمْ اخْتِمَالُهَا فَلَا يُغْفَرْ لَكُمْ إِلَّا بِتَوْبَةٍ بَعْدَهَا وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تَحْشَرُونَ فَيَنْظُرُ فِي أَعْمَالِكُمْ فَيُجَازِيكُمْ رُبُّكُمْ عَلَيْهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٠ ص: ١٥٩

﴿٣٠٥٧﴾ الصادق عليه السلام: كَافِرٌ وَقَفَ هَذَا الْمَوْقِفَ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَإِنْ تَابَ مِنَ الشَّرِّكَ فِيمَا بَقِيَ مِنْ عُمْرِهِ؛ الكافي ج: ٤ ص: ٥٢١

﴿٣٠٥٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: كَانَتْ أَلَأَمُّ السَّالِفَةِ يَتُوبُ أَحَدُهُمْ مِنَ الذَّنْبِ الْوَاحِدِ الْمِائَةِ سَنَةٍ وَالْمِائَتِي سَنَةٍ ثُمَّ لَمْ أَقْبَلْ تَوْبَتَهُ دُونَ أَنْ أَعَاقِبَهُ فِي الدُّنْيَا بِعُقُوبَةٍ وَقَدْ رَفَعْتُ ذَلِكَ عَنْ أُمَّتِكَ وَإِنَّ الرَّجُلَ مِنْ أُمَّتِكَ لِيَذْنِبَ الْمِائَةَ سَنَةٍ ثُمَّ يَتُوبُ وَيَنْدِمُ طَرْفَةَ عَيْنٍ فَأَغْفِرَ لَهُ ذَلِكَ كُلَّهُ وَأَقْبَلَ تَوْبَتَهُ؛ بحار الأنوار ج: ١٦ ص: ٣٤٥

﴿٣٠٥٩﴾ الرسول عليه السلام: كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ النَّبِيِّ عليه السلام فَجَاءَتْهُ امْرَأَةٌ مِنْ غَامِدٍ فَقَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنِّي قَدْ زَنَيْتُ وَأُرِيدُ أَنْ تُطَهِّرَنِي فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ عليه السلام ارْجِعِي فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْعَدِ أَتَتْهُ فَأَعْتَرَفَتْ عِنْدَهُ بِالزَّانَا فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي قَدْ زَنَيْتُ وَأُرِيدُ أَنْ تُطَهِّرَنِي فَقَالَ لَهَا فَارْجِعِي فَلَمَّا أَنْ كَانَ مِنَ الْعَدِ أَتَتْهُ فَأَعْتَرَفَتْ عِنْدَهُ بِالزَّانَا فَقَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ طَهِّرْنِي فَلَعَلَّكَ تُرِيدُ أَنْ تُرَدِّي كَمَا رَدَدْتَ مَا عَزَّ بِنِ مَالِكٍ فَوَاللَّهِ إِنِّي لَحُبْلَى فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ عليه السلام ارْجِعِي حَتَّى تَلِدِينَ فَلَمَّا وَلَدَتْ جَاءَتْهُ بِالصَّبِيِّ تَحْمِلُهُ قَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ هَذَا قَدْ وَلَدْتُ قَالَ فَادْهَبِي فَأَرْضِعِيهِ حَتَّى تَفْطَمِيهِ فَلَمَّا فَطَمَتْهُ جَاءَتْهُ بِالصَّبِيِّ فِي يَدِهِ كِسْرَةٌ خُبْزٍ قَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ هَذَا فَطَمْتُهُ فَأَمَرَ النَّبِيُّ عليه السلام بِالصَّبِيِّ فَدَفَعَ إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَأَمَرَ بِهَا فَحُفِرَ لَهَا حُفْرَةٌ فَجُعِلَتْ فِيهَا إِلَى صَدْرِهَا ثُمَّ أَمَرَ النَّاسَ أَنْ يَرْجُمُوهَا فَأَقْبَلَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ بِحَجَرٍ فَرَمَى رَأْسَهَا فَنَضَحَ الدَّمُ عَلَى وَجْهِ خَالِدٍ فَسَبَّهَا فَسَمِعَ النَّبِيُّ عليه السلام سَبَّهُ إِيَّاهَا فَقَالَ مَهْلًا يَا خَالِدُ لَا تَسَبَّهَا فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ تَابَتْ تَوْبَةً لَوْ تَابَهَا صَاحِبُ مَكْسٍ لَغُفِرَ لَهُ فَأَمَرَ بِهَا فَصَلَّى عَلَيْهَا فَدُفِنَتْ؛ بحار الأنوار ج: ٢١ ص: ٣٦٦

﴿٣٠٦٠﴾ الرسول عليه السلام: لَذِكْرُ اللَّهِ بِالْعُدُوِّ وَالْأَصَالِ خَيْرٌ مِنْ حَطْمِ السُّيُوفِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَعْنِي مَنْ ذَكَرَ اللَّهَ بِالْعُدُوِّ وَتَذَكَّرَ مَا كَانَ مِنْهُ فِي لَيْلِهِ مِنْ سُوءِ عَمَلِهِ وَاسْتَغْفَرَ اللَّهَ وَتَابَ إِلَيْهِ انْتَشَرَ وَقَدْ حُطَّتْ سَيِّئَاتُهُ وَغُفِرَتْ ذُنُوبُهُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٩٧

﴿نتایج توبه﴾

﴿۳۰۵۶﴾ درباره‌ی آیه‌ی شریفه‌ی " پس هرکس در آن دو روز تعجیل کند " فرمود: یعنی اگر حاجی در ایام تشریق - یازدهم و دوازدهم ذی‌حجه - به سرزمین خود بازگردد، و یا اگر بازگشت را تا پایان روز سوم به تأخیر بیندازد، هیچ‌گناهی بر او نیست. یعنی از گناهان گذشته‌اش هیچ نمی‌ماند. چرا که با حج همراه با پشیمانی و خویشن‌داری از انجام گناهان، مورد آمرزش قرار گرفته است. و این آمرزش برای کسی است که ارتکاب دوباره‌ی گناه خویشن‌داری کند. زیرا اگر مرتکب گناه شود، گناه جدید بر او ثبت می‌شود و نیز گناهان سابقش با توبه‌ای که با ارتکاب گناهان باطل شده است آمرزیده نمی‌شود. مگر اینکه با توبه‌ای جدید دوباره مورد آمرزش قرار گیرند. ای حاجیانی که با حج همراه با توبه، گناهان گذشته‌تان آمرزیده شد، از خدا پروا کنید و به گناهانتان بازنگردید که سنگینی گناه به شما باز خواهد گشت. و تحمل آن بر شما گران خواهد بود. خداوند ناظر بر اعمال شماست و بر مبنای آن شما را جزا خواهد داد.

﴿۳۰۵۷﴾ حتی کافری که برای بهره‌ی دنیوی در عرفات وقوف کند، اگر در باقیمانده‌ی عمر دست از شرک بشوید، مورد مغفرت قرار می‌گیرد.

﴿۳۰۵۸﴾ قواعد توبه در امت‌های گذشته چنین بود که یکی از آنان صد سال یا دویست سال از یک گناه توبه می‌کرد بعد از آن هم من بدون کیفر دنیوی توبه‌ی او را قبول نمی‌کردم؛ ولی این بار گران را هم از دوش امت تو برداشتم، مردی از امت تو صد سال گناه می‌کند بعد در یک چشم‌به‌هم‌زدن توبه می‌کند و من تمام گناهانش را می‌بخشم و توبه‌اش را می‌پذیرم.

﴿۳۰۵۹﴾ من نزد پیامبر ﷺ نشسته بودم که زنی از قبیله‌ی غامد آمد و گفت: ای پیامبر خدا، من زنا کرده‌ام و می‌خواهم مرا پاک کنی. پیامبر ﷺ به او فرمود: برگرد. فردا بار دیگر آن زن آمد و اعتراف به زنا کرد و گفت: ای رسول خدا، من زنا کرده‌ام و می‌خواهم مرا پاک کنی. پیامبر ﷺ به او فرمود: برگرد. روز بعد بار دیگر آمد و در محضر پیامبر اعتراف به زنا کرد و گفت: ای پیامبر خدا، مرا پاک کن، شاید می‌خواهی مرا رد کنی همان‌طور که ماعز پسر مالک را رد کردی، به خدا سوگند من باردارم. پیامبر ﷺ به او فرمود: برگرد تا زایمان کنی. وقتی زایمان کرد به همراه فرزندش آمد و گفت: ای پیامبر خدا، این نوزاد را به دنیا آورده‌ام. فرمود: برو و او را شیر بده تا وقتی که او را از شیر بازگیری. وقتی او را از شیر باز گرفت به همراه فرزندش که تکه نانی به دستش بود آمد و گفت: ای پیامبر خدا، این فرزندم است که او را از شیر باز گرفته‌ام. پس پیامبر ﷺ فرزند را به مردی از مسلمانان سپرد و دستور داد گودالی کنند و آن زن تا سینه‌هایش در گودال قرار گرفت سپس مردم را فرمان داد که او را سنگسار کنند. پس خالد بن ولید پیش آمد و سنگی به سر او پرتاب کرد که خون به صورت خالد پاشید و آن زن را دشنام داد پیامبر ﷺ دشنامش را به زن شنید و فرمود: ای خالد، آرام باش او را دشنام مده، سوگند به آن کسی که جانم به دست اوست، آن زن چنان توبه‌ای کرد که اگر هر باجگیری چنین توبه کرده بود بخشیده می‌شد؛ پس بر آن زن نماز خواندند و او را دفن کردند.

﴿۳۰۶۰﴾ یاد خدا در صبحگاهان و شامگاهان از برخورد شمشیرها در راه خدا است، یعنی هر که خدا را صبحگاهان یاد کند و اعمال ناشایست شب گذشته را به یاد بیاورد و بر آن‌ها استغفار و توبه کند، و بعد سراغ کارش برود، خطاهایش فرو ریخته و گناهانش آمرزیده می‌شود.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٠٦١﴾ امير المؤمنين عليه السلام: مَا كَانَ اللَّهُ لِيَفْتَحَ عَلَى عَبْدٍ بَابَ الشُّكْرِ وَيُعْلِقَ عَنْهُ بَابَ الزِّيَادَةِ وَلَا لِيَفْتَحَ عَلَى عَبْدٍ بَابَ الدُّعَاءِ وَيُعْلِقَ عَنْهُ بَابَ الْإِجَابَةِ وَلَا لِيَفْتَحَ عَلَى عَبْدٍ بَابَ التَّوْبَةِ وَيُعْلِقَ عَنْهُ بَابَ الْمَغْفِرَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٣٦

﴿٣٠٦٢﴾ الرسول ﷺ: مَا مِنْ بَلَدَةٍ تَابَ فِيهَا رَجُلٌ إِلَّا رَحِمَ اللَّهُ أَهْلَ تِلْكَ الْبَلَدَةِ وَرَفَعَ الْعَذَابَ عَنْهُمْ وَعَنْ أَهْلِ الْمَقَابِرِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَيَغْفِرَ لِأَهْلِ الْقُبُورِ ذَنْبَ أَرْبَعِينَ عَامًا لِفَضْلِ هَذَا الْعَبْدِ عِنْدَ اللَّهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٣

﴿٣٠٦٣﴾ الرسول ﷺ: مَنْ أَذْرَكَ شَهْرَ رَمَضَانَ وَلَا يَتُوبُ فَلَا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ فَقُلْتُ آمِينَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٤٣٤

﴿٣٠٦٤﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ آخِرَ قُنُوتِهِ فِي الْوُتْرِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَاتُوبُ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً كَتَبَهُ اللَّهُ مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٤٠٨

﴿٣٠٦٥﴾ الرسول ﷺ: مَنْ قَالَ حِينَ يَأْوِي إِلَى فِرَاشِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَاتُوبُ إِلَيْهِ غَفَرَ اللَّهُ تَعَالَى ذُنُوبَهُ وَإِنْ كَانَ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ وَرَمْلِ عَالِجٍ أَوْ مِثْلَ أَيَّامِ الدُّنْيَا؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ١٧٩

﴿٣٠٦٦﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي آخِرِ الْوُتْرِ فِي السَّحَرِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَاتُوبُ إِلَيْهِ سَبْعِينَ مَرَّةً وَجَبَتْ لَهُ الْمَغْفِرَةُ؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٤٠٧

﴿٣٠٦٧﴾ الباقر عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي دُبُرِ صَلَاةِ الْفَرِيضَةِ قَبْلَ أَنْ يَتَنَى رَجُلِيهِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَاتُوبُ إِلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ غَفَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ ذُنُوبَهُ وَلَوْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٥٢١

﴿٣٠٦٨﴾ الرسول ﷺ: مَنْ قَالَ فِي رَجَبٍ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَاتُوبُ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ وَخَتَمَهَا بِالصَّدَقَةِ خَتَمَ اللَّهُ لَهُ بِالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَمَنْ قَالَهَا أَرْبَعِمِائَةَ مَرَّةٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَجْرَ مِائَةِ شَهِيدٍ فَإِذَا لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ اللَّهُ لَهُ قَدْ أَقْرَرْتَ بِمُلْكِي فَتَمَنَّ عَلَى مَا شِئْتَ حَتَّى أُعْطِيكَ فَإِنَّهُ لَا مُقْتَدِرَ غَيْرِي؛ وسائل الشيعه ج: ١٠ ص: ٤٨٤

﴿٣٠٦٩﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي وَتْرِهِ إِذَا أَوْتَرَ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَاتُوبُ إِلَيْهِ سَبْعِينَ مَرَّةً وَاطَّيَّبَ عَلَى ذَلِكَ حَتَّى تَمُضِيَ سَنَةٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عِنْدَهُ مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ وَوَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَالْمَغْفِرَةُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٤٨٩

﴿٣٠٧٠﴾ الرسول ﷺ: مَنْ قَالَ قَبْلَ صَلَاةِ الْغَدَاةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَاتُوبُ إِلَيْهِ غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وَإِنْ كَانَتْ أَكْثَرَ مِنْ زَبَدِ الْبَحْرِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١١٧

﴿نتایج توبه﴾

﴿۳۰۶۱﴾ چنین نیست که خداوند در شکر را به روی بنده‌ای باز کند و توفیق سپاسگزاری به او بدهد ولی در افزایش نعمت را به روی او ببندد؛ یا اینکه در دعا را باز کند ولی در اجابت را مسدود کند و یا در توبه را باز کند ولی در آمرزش و بخشش را ببندد.

﴿۳۰۶۲﴾ سرزمینی نیست که فردی در آن توبه کند. مگر اینکه به سبب فضل و جایگاه این بنده، خداوند به اهل آن سرزمین رحم می‌کند و و بدین واسطه، چهل روز عذاب را از ایشان و اهل مقابر برمی‌دارد و گناه چهل سال اهل قبور را می‌آمرزد.

﴿۳۰۶۳﴾ کسی که ماه رمضان را درک کند و توبه نکند، خداوند او را نیامرزد، من گفتم آمین.
﴿۳۰۶۴﴾ هرکس چهل شب در آخر قنوت نماز وترش ذکر " اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ اَتُوبُ اِلَيْهِ " را صد بار بگوید، خداوند او را در زمره‌ی استغفارکنندگان در سحرگاهان می‌نویسد.

﴿۳۰۶۵﴾ هر که هنگام رفتن به بستر بار بگوید: " استغفر الله الذی لا اله الا هو الحی القيوم و اتوب الیه "، خدا گناهانش را می‌آمرزد گرچه مانند کف دریا و به تعداد برگ درختان و ریگ‌های بیابان یا مثل روزهای دنیا باشند.

﴿۳۰۶۶﴾ کسی که در آخر نماز وتر در سحر هفتاد بار بگوید: اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ اَتُوبُ اِلَيْهِ، آمرزش بر او واجب می‌شود.

﴿۳۰۶۷﴾ هر که در پایان نماز واجب، پیش از آنکه پاهای خود را جدا کند و برخیزد، سه بار بگوید: " استغفر الله الذی لا اله الا هو الحی القيوم ذو الجلال و الاکرام و اتوب الیه " خدای عزیز و جلیل گناهانش را می‌آمرزد حتی اگر به اندازه‌ی کف دریا باشند.

﴿۳۰۶۸﴾ کسی که در ماه رجب صد بار بگوید: " طلب استغفار می‌کنم از خداوندی که خدایی جز او نیست، او یکی است و شریکی برای او نیست و به درگاهش توبه می‌کنم. " و بعد از آن صدقه‌ای بدهد؛ خداوند با رحمت و مغفرت به کارنامه‌اش پایان می‌دهد و کسی که آن را چهارصد بار بگوید خداوند پاداش صد شهید را برای او می‌نویسد و هنگامی که روز قیامت خداوند را ملاقات می‌کند خداوند به او می‌گوید: به پادشاهی‌ام اقرار کردی، بگو چه می‌خواهی تا به تو بدهم. زیرا کسی جز من قادر و توانا نیست.

﴿۳۰۶۹﴾ هر که در نماز وتر در حال ایستاده، هفتاد بار استغفر الله و اتوب الیه بگوید و یک سال بر این کار مداومت ورزد خداوند او را در زمره‌ی استغفارجویان در سحرگاهان می‌نویسد و از سوی خدای گرامی و بزرگ، بهشت و آمرزش بر او واجب می‌شود.

﴿۳۰۷۰﴾ کسی که قبل از نماز صبح روز جمعه سه مرتبه بگوید: " اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الذی لا اله الا هو الحی القيوم وَ اَتُوبُ اِلَيْهِ " اگرچه گناهانش بیشتر از کف دریا باشد، بخشیده شود.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٠٧١﴾ الرضا عليه السلام: مَنْ كَانَ تَائِبًا مِنْ ذَنْبٍ فَلْيَتَّيِبْ إِلَى اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مِنْهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَإِنَّهُ شَهْرُ التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ وَشَهْرُ الْمَغْفِرَةِ وَالرَّحْمَةِ وَمَا مِنْ لَيْلَةٍ مِنْ لَيَالِيهِ وَلِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِيهَا عُتْقَاءُ مِنَ النَّارِ كُلُّهُمْ قَدْ اسْتَوْجَبُوا بِذُنُوبِهِمُ النَّارَ؛ فضائل الأشهر ص: ١٠٦

﴿٣٠٧٢﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ تَعَالَى يَوْمَ الْجُمُعَةِ بَعْدَ الْعَصْرِ سَبْعِينَ مَرَّةً يَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَآتُوبُ إِلَيْهِ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذَنْبَهُ فِيمَا سَلَفَ وَعَصَمَهُ فِيمَا بَقِيَ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ ذَنْبٌ غَفَرَ لَهُ ذُنُوبَ الْوَدَّيَّةِ؛ مستدرك الوسائل ج: ٦ ص: ٩٥

﴿٣٠٧٣﴾ ابن عباس رضي الله عنه: هُوَ الْغُفُورُ لِمَنْ تَابَ مِنْ عِبَادَةِ الْأَصْنَامِ؛ بحار الأنوار ج: ٣٨ ص: ٢٣٢
﴿٣٠٧٤﴾ الرسول ﷺ: مَنْ قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَآتُوبُ إِلَيْهِ ثَلَاثًا غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وَإِنْ كَانَ فَرَّ مِنَ الرَّخْفِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٠ ص: ٢٨٥

﴿٣٠٧٥﴾ الباقر عليه السلام: وَإِذَا كَانَ الرَّجُلُ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ فِي صَلَاتِهِ وَيَقْرُئُ لِلَّهِ بِذَنْبِهِ وَيَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ وَفِي عَهْدِهِ أَنْ لَا يَرْجِعَ إِلَيْهِ فَاللَّهُ يَغْفِرُ لَهُ إِنْ شَاءَ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٢ ص: ١١٦
﴿٣٠٧٦﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: وَاعْلَمُوا أَنْ أَقْرَبَ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ إِلَى الرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ حِينَ مَا يَعْمَلُ بَطَاعَةَ اللَّهِ وَمُنَاصَحَتِهِ فِي التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٣٣ ص: ٥٤٣

﴿٣٠٧٧﴾ وَأَمَّا الظَّالِمُ لِنَفْسِهِ فَبِهِ مَا جَاءَ فِي التَّائِبِينَ وَهُوَ مَغْفُورٌ لَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٢٣ ص:

٢١٨

﴿٣٠٧٨﴾ الباقر عليه السلام: وَأَمَّا الظُّلْمُ الَّذِي بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ فَإِذَا تَابَ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ؛ الكافي ج: ٢ ص:

٣٣٢

﴿٣٠٧٩﴾ الصادق عليه السلام: وَإِنِّي أَتَيْتُ نَبِيَّكَ مُسْتَغْفِرًا تَائِبًا مِنْ ذُنُوبِي وَإِنِّي أَتَوَّجَّهُ بِكَ إِلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكَ لِيَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي؛ الكافي ج: ٤ ص: ٥٥٠

﴿٣٠٨٠﴾ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى؛ طه (٨٢)

﴿٣٠٨١﴾ الصادق عليه السلام: وَفِي كِتَابِ اللَّهِ نَجَاةٌ مِنَ الرَّدَى وَبَصِيرَةٌ مِنَ الْعَمَى وَدَلِيلٌ إِلَى الْهُدَى وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ فِيمَا أَمَرَكَمُ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ مَعَ التَّوْبَةِ قَالَ اللَّهُ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ لَهُمْ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَآمُرُ بِصِرْطٍ عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ وَقَالَ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا فَهَذَا مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ وَاشْتَرَطَ مَعَهُ بِالتَّوْبَةِ وَالْإِقْلَاعِ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ فَإِنَّهُ يَقُولُ إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَهَذِهِ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّ الْإِسْتِغْفَارَ لَا يَرْفَعُهُ إِلَّا إِلَى اللَّهِ إِلَّا الْعَمَلُ الصَّالِحُ وَالتَّوْبَةُ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٠

﴿نتایج توبه﴾

﴿۳۰۷۱﴾ کسی که می‌خواهد از گناهی توبه کند، در ماه رمضان توبه کند. زیرا ماه رمضان، ماه توبه و بازگشت و ماه آمرزش و رحمت است. و شبی از شب‌های ماه رمضان نیست مگر آنکه خداوند در آن شب عده‌ای را که به خاطر گناهانشان سزاوار آتش بوده‌اند، آزاد می‌کند. ﴿۳۰۷۲﴾ کسی که بعد از عصر روز جمعه هفتاد بار از خداوند متعال طلب آمرزش کند و بگوید: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ"، خداوند گناهان گذشته‌ی او را می‌بخشد و در باقی عمر، او را حفظ می‌کند. و اگر گناهی در پرونده‌اش نباشد، گناهان والدینش را به خاطر او می‌بخشد. ﴿۳۰۷۳﴾ اوست آمرزنده‌ی کسی که از عبادت بتان توبه کند. ﴿۳۰۷۴﴾ هر کس سه بار بگوید: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ" گناهانش بخشیده می‌شود حتی اگر از جهاد فرار کرده باشد. ﴿۳۰۷۵﴾ اگر کسی در دل شب به نماز بایستد، و در محضر خدا به گناهانش اقرار، و درخواست توبه کند و تصمیم داشته باشد که هرگز به گناه بازنگردد، خداوند اگر بخواهد او را می‌آمرزد. ﴿۳۰۷۶﴾ بدانید که نزدیک‌ترین حالات بنده به آمرزش و رحمت، زمانی است که به طاعت خدا مشغول است، و در توبه‌اش اخلاص می‌ورزد. ﴿۳۰۷۷﴾ اما ظالم به نفس خود، آنچه درباره‌ی توبه‌کاران وارد شده، درباره‌ی اوست و او آمرزیده می‌شود.

﴿۳۰۷۸﴾ اما ظلمی که بین او و خدا باشد، هرگاه از آن توبه کند خدا آن را می‌آمرزد. ﴿۳۰۷۹﴾ من در حالی که طلب آمرزش کرده و از گناهانم توبه می‌کنم، به پیامبرت پناهنده شده‌ام، من به خداوند روی می‌آورم، همان که پروردگار من و توسل، تا گناهانم را ببخشد. ﴿۳۰۸۰﴾ و من هر که را توبه کند، و ایمان آورد، و عمل صالح انجام دهد، سپس هدایت شود، می‌آمرزم.

﴿۳۰۸۱﴾ راه تشخیص نجات از نابودی و راه جداکردن بینایی از کورباطنی، و نیز راهنمایی به هدایت و درمان دردهای معنوی در کتاب خداست، آنجا که شما را به طلب آمرزش به همراه توبه امر فرموده است. خداوند فرمود: "و آن‌ها که وقتی مرتکب عمل زشتی شوند، یا به خود ستم کنند، به یاد خدا می‌افتند؛ و برای گناهان خود، طلب آمرزش می‌کنند و کیست جز خدا که گناهان را ببخشد؟ و بر گناه، اصرار نمی‌ورزند، با اینکه می‌دانند." و نیز فرمود: "کسی که کار بدی انجام دهد یا به خود ستم کند، سپس از خداوند طلب آمرزش نماید، خدا را آمرزنده و مهربان خواهد یافت." پس این همان آمرزشی بود که خداوند به آن امر کرد از طلب آمرزش و شرط آن را توبه و دست‌برداشتن از محرّمات دانست. پس همانا خداوند فرمود: کلمه‌ی پاک به‌سوی او بالا می‌رود و عمل صالح آن‌را بالا می‌برد و این آیه دلالت می‌کند که استغفار را جز توبه و عمل صالح بالا نمی‌برد.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٠٨٢﴾ الصادق عليه السلام: وَقَدْ جَعَلْتُ الِاسْتِغْفَارَ طَرِيقًا إِلَى قَبُولِ التَّوْبَةِ وَغُفْرَانِ الْآثَامِ فَهَذَا أَنَا أَقُولُ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ وَبُكَرُّ ذَلِكَ مِائَةَ مَرَّةٍ؛ محاسبة النفس ص: ٢٦

﴿٣٠٨٣﴾ العسكري عليه السلام: وَيَمْدُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْصُونَ بِمَهْلُهُمْ وَيَتَأَنَّى بِهِمْ وَيَدْعُوهُمْ إِلَى التَّوْبَةِ وَيَعِدُّهُمْ إِذَا تَابُوا الْمَغْفِرَةَ وَهُمْ يَعْصُونَ لَا يَرْغَوْنَ عَنْ قَبِيحٍ وَلَا يَتْرَكُونَ أَذَى بِمُحَمَّدٍ وَعَلَى يُمْكِنُهُمْ إِيصَالُهُ إِلَيْهِمَا إِلَّا بَلْعُوهُ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٥٣

﴿٣٠٨٤﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: يَا رَبَّ الْأَرْبَابِ اغْفِرْ لِمَنْ تَابَ؛ البلد الأمين ص: ٣٦٧

﴿٣٠٨٥﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: يَا عِبَادَ اللَّهِ، إِنْ أَقْرَبَ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ إِلَى الْمَغْفِرَةِ وَالرَّحْمَةِ حِينَ يَعْمَلُ لِلَّهِ بِطَاعَتِهِ وَنَبْصَحُهُ بِالتَّوْبَةِ؛ الأُمَالِي لِلطُّوسِي ص: ٢٤

﴿٣٠٨٦﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: يَا عَلِيُّ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَحَدٍ يَرْكَبُ مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ يَقْرَأُ آيَةَ السُّخْرَةِ ثُمَّ يَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ إِلَّا قَالَ السَّيِّدُ الْكَرِيمُ يَا مَلَأَكُنِي عَبْدِي يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ غَيْرِي أَشْهَدُوا أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُ ذُنُوبَهُ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٢ ص: ٢٧٢

٨-١٧-١-٥- قبول العذر

﴿٣٠٨٧﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: يَا مَنْ يَقْبَلُ عَذْرَ التَّائِبِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٣٩٢

٩-١٧-١-٥- الإقالة

﴿٣٠٨٨﴾ الصادق عليه السلام: اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي كُلَّهَا وَارْزُقْنِي التَّوْبَةَ وَالْعِصْمَةَ وَأَقِلْ عَثْرَتِي وَلَا تَوَاخِذْنِي بِخَطِيئَتِي؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٣٨

١٠-١٧-١-٥- كِتَابَةُ التَّوْبَةِ فِي الْأَفْقِ الْمُبِينِ

﴿٣٠٨٩﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ شَعْبَانَ سَبْعِينَ مَرَّةً أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ كُتِبَ فِي الْأَفْقِ الْمُبِينِ قَالَ قُلْتُ مَا الْأَفْقُ الْمُبِينُ قَالَ قَاعُ بَيْنَ يَدَيِ الْعَرْشِ فِيهَا أَنْهَارٌ تَطْرُدُ فِيهِ مِنَ الْقُدْحَانِ عَدَدُ النُّجُومِ؛ جامع الأخبار ص: ٥٦

١٨-١-٥- باب ١٨

١-١٨-١-٥- يُحْسَبُ لَهُ كُلُّ عَمَلٍ صَالِحٍ عَمَلُهُ

﴿٣٠٩٠﴾ الباقر عليه السلام: مَنْ كَانَ مُؤْمِنًا فَحَجَّ وَعَمِلَ فِي إِيْمَانِهِ ثُمَّ قَدْ أَصَابَتْهُ فِي إِيْمَانِهِ فِتْنَةٌ فَكَفَرَ ثُمَّ تَابَ وَآمَنَ قَالَ يُحْسَبُ لَهُ كُلُّ عَمَلٍ صَالِحٍ عَمِلَهُ فِي إِيْمَانِهِ وَلَا يَبْطُلُ مِنْهُ شَيْءٌ؛ التهذيب الأحكام ج: ٥ ص: ٤٥٩

﴿نتایج توبه﴾

﴿۳۰۸۲﴾ تو طلب آمرزش را راهی به سوی قبول توبه و آمرزش گناهان قرار دادی؛ و من از تو آمرزش می‌طلبم و درخواست توبه دارم؛ و این جمله را صد بار تکرار می‌کرد.

﴿۳۰۸۳﴾ "و خداوند آنان را در طغیانشان نگاه می‌دارد تا سرگردان بمانند" یعنی: به ایشان مهلت می‌دهد و در عقوبتشان تأخیر می‌اندازد، و به توبه دعوتشان می‌کند، و بعد از توبه‌ی آنان را می‌آمرزد. ولی آنان همچنان در گمراهی، مراعات دورماندن از کارهای زشت را نمی‌کنند و آزاررساندن به محمد و علی علیهما السلام را تا جایی که می‌توانند ادامه می‌دهند و آن را کنار نمی‌گذارند.

﴿۳۰۸۴﴾ ای پروردگار پروردگاران، کسی را که توبه می‌کند بیامرز.

﴿۳۰۸۵﴾ بندگان خدا، نزدیک‌ترین حالات بنده به آمرزش و رحمت، زمانی است که به دستورات خدا عمل، و خالصانه توبه می‌کند.

﴿۳۰۸۶﴾ یا علی، هیچ‌کس نیست که بر مرکبی که خدا به او عطا کرده است سوار شود، و آن‌گاه آیه‌ی سُخره را بخواند، و پس از آن بگوید: "از آن خدایی آمرزش می‌طلبم که معبودی جز او نیست، آن زنده‌ی به‌پادارنده‌ی زندگی و زندگان، و به‌سوی او توبه می‌کنم؛ خدایا، گناهان مرا بیامرز زیرا کسی جز تو گناهان را نمی‌آمرزد". هیچ‌کس نیست که این‌گونه عمل کند، مگر آنکه خدای بزرگ و کریم می‌گوید: "ای فرشتگان من، بنده‌ی من علم پیدا کرده است که کسی جز من گناهان را نمی‌آمرزد. شما گواه باشید که من هم‌اکنون گناهانش را آمرزیدم".

۸-۱۷-۵- پذیرفتن پوزش

﴿۳۰۸۷﴾ ای کسی که عذر توبه‌کنندگان را قبول می‌کند.

۹-۱۷-۵- گذشت

﴿۳۰۸۸﴾ تمام گناهانم را بر من ببخش و توبه و عصمت را روزی‌ام قرار ده، از لغزش‌هایم درگذر و مرا به خاطر خطاهایم مؤاخذه نکن.

۱۰-۱۷-۵- نوشتن توبه در افق مبین

﴿۳۰۸۹﴾ کسی که در هر روز از ماه شعبان هفتاد بار بگوید: "استغفر الله الذی لا اله الا هو الرحمن الرحیم الحی القیوم و أتوب الیه"، در افق مبین نوشته می‌شود. عرض کردم: افق مبین چیست؟ امام فرمود: جلگه‌ای است در مقابل عرش و در آن نه‌رهایی است که به تعداد ستارگان محتوای جام‌های بهشتی در آن جاری شده است.

۱۸-۱-۵- گروه ۱۸

۱-۱۸-۵- هر عمل شایسته‌ای که انجام داده باشد برایش حساب می‌شود

﴿۳۰۹۰﴾ درباره‌ی کسی که مؤمن بوده و در دوران ایمانش حج به جا آورده، سپس در اثر فتنه ایمانش متزلزل شده و به کفر گراییده و سپس توبه کرده و ایمان آورده است سؤال شد. فرمود: هر عمل صالحی که در دوران ایمانش انجام داده برای او حساب شده و چیزی از آن باطل نشده است.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٠٩١﴾ الباقر عليه السلام: مَنْ كَانَ مُؤْمِنًا فَعَمِلَ خَيْرًا فِي إِيْمَانِهِ ثُمَّ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ فَكَفَرَ ثُمَّ تَابَ بَعْدَ كُفْرِهِ كُتِبَ لَهُ وَ حُوسِبَ بِكُلِّ شَيْءٍ كَانَ عَمَلُهُ فِي إِيْمَانِهِ وَ لَا يُبْطَلُهُ الْكُفْرُ إِذَا تَابَ بَعْدَ كُفْرِهِ؛
الكافي ج: ٢ ص: ٤٦١

﴿٣٠٩٢﴾ نَظِيرُ رَجُلٍ سَرَقَ دِرْهَمًا فَتَصَدَّقَ بِهِ فَفَعَلَهُ سَرَقَةً حَرَامًا وَ فَعَلَهُ فِي الصَّدَقَةِ حَلَالًا لَأَنَّهُمَا فِعْلَانِ مُخْتَلِفَانِ لَا يُفْسِدُ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ إِلَّا أَنَّهُ غَيْرُ مَقْبُولٍ فَعَلُهُ ذَلِكَ الْحَلَالُ لِعَلَّةَ مُقَامِهِ عَلَى الْحَرَامِ حَتَّى يَتُوبَ وَ يَرْجِعَ فَيَكُونُ مُحْسُوبًا لَهُ فَعَلُهُ فِي الصَّدَقَةِ وَ كَذَلِكَ كُلُّ فِعْلٍ يَفْعَلُهُ الْمُؤْمِنُ وَ الْكَافِرُ مِنْ أَفَاعِيلِ الْبِرِّ أَوْ الْفَسَادِ فَهُوَ مَوْقُوفٌ لَهُ حَتَّى يُخْتَمَ لَهُ عَلَى آيِّ الْأُمُورِينَ يَمُوتُ فَيَخْلُوا بِهِ فَعَلُهُ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَوْ كَانَ لِغَيْرِهِ إِنْ خَيْرًا فَخَيْرًا وَ إِنْ شَرًّا فَشَرًّا؛ الكافي ج: ٥ ص: ٥٧٣
٥-١-١٨-٢- الزيادة

﴿٣٠٩٣﴾ الصادق عليه السلام: فَأَمَّا تَوْبَةُ الْعَامِّ... طَهَارَةٌ مِنْ ذُنُوبِهِ وَ زِيَادَةٌ فِي عَمَلِهِ وَ رِفْعَةٌ فِي دَرَجَاتِهِ؛
مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣١

٥-١-١٨-٣- تَضَاعَفُ الْحَسَنَاتِ
﴿٣٠٩٤﴾ أَنْ تُصَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَفْسَحَ لِي فِي قَبْرِى وَ تَحُطَّ عَنِّى وَ زُرِّى وَ تَشَدَّ لِي أَرْزِى وَ تَغْفِرَ لِي ذَنْبِي وَ تَرْزُقَنِي التَّوْبَةَ بِحَطِّ السَّيِّئَاتِ وَ تَضَاعَفِ الْحَسَنَاتِ وَ كَشَفِ الْبَلِيَّاتِ وَ رُبِّجِ التَّجَارَاتِ وَ دَفْعِ مَعَرَّةِ السَّعَايَاتِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٢٧٠

﴿٣٠٩٥﴾ الصادق عليه السلام: وَ ارْزُقْنِي التَّوْبَةَ بِحَطِّ السَّيِّئَاتِ وَ تَضَاعَفِ الْحَسَنَاتِ وَ كَشَفِ الْبَلِيَّاتِ وَ رُبِّجِ التَّجَارَاتِ وَ رَفْعِ مَعَرَّةِ السَّعَايَاتِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٦٩
٥-١-١٨-٤- غَنِمِ الْإِيَابَ

﴿٣٠٩٦﴾ الرضا عليه السلام: اللَّهُمَّ رَبِّ فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنْ أَبَتِ مُخْلِصِ التَّوْبَةِ وَ إِقْبَالَ سَرِيعِ الْآوْبَةِ وَ مَصَارِعَ تَجَشُّعِ الْحَوْبَةِ وَ قَابِلُ رَبِّ تَوْبَتِي بِجَزِيلِ الثَّوَابِ وَ كَرِيمِ الْمَأْتِ وَ حَطَّ الْعِقَابِ وَ صَرَفِ الْعَذَابِ وَ غَنِمِ الْإِيَابِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

٥-١-١٩- باب ١٩

٥-١-١٩-١- الإجابة

﴿٣٠٩٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: يَا مُجِيبَ التَّوَابِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٢٢

٥-١-١٩-٢- إجابة الدعاء

﴿٣٠٩٨﴾ الرسول عليه السلام: ثَلَاثَةٌ لَا تُرَدُّ دَعْوَتُهُمُ الْمَرِيضُ وَ النَّائِبُ وَ السَّخِيُّ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص:

﴿نتایج توبه﴾

﴿۳۰۹۱﴾ درباره‌ی کسی که مؤمن بوده و در دوران ایمانش حج به جا آورده، سپس در اثر فتنه ایمانش متزلزل شده و به کفر گراییده و سپس توبه کرده و ایمان آورده است سؤال شد. فرمود: هر عمل صالحی که در دوران ایمانش انجام داده برای او حساب شده و چیزی از آن باطل نشده است.

﴿۳۰۹۲﴾... مانند داستان مردی است که درهمی بدزد و آن را صدقه دهد. دزدی او حرام است و صدقه دادن او حلال، و این دو امر، مجزاست و هیچ‌یک دیگری را فاسد نمی‌کند، ولی کار حلال او به این علت که پایه‌اش بر حرام است، قابل قبول نیست. مگر اینکه توبه کند و از گناهش بازگردد. در این صورت صدقه‌اش نیز در حسابش منظور می‌شود. و این چنین است اعمالی که مؤمن و کافر انجام می‌دهند، اعم از کارهای نیک یا بد، تا پایان عمر آن اعمال را برای او نگاه می‌دارند تا مشخص شود به کدام اعتقاد مرده است. پس او با اعمالش تنها می‌ماند، که آیا برای خدا بوده یا برای غیر او؛ اگر خوب باشد برای او خوب است، و اگر بد باشد برای او بد است.

۲-۱۸-۵-افزونی

﴿۳۰۹۳﴾ حقیقت توبه‌ی مردم عادی این است که... بداند گرفتاری‌های زندگی موجب طهارت و بخشودگی خطاها و گناه‌ها بوده، و سبب افزایش اعمال و بالارفتن درجات خواهد بود.

۳-۱۸-۵-چند برابر کردن نیکی‌ها

﴿۳۰۹۴﴾ بر محمد و خاندانش درود فرست و قبرم را گشاده، گناهم را محو و پشتم را محکم بگردان و گناهم را بیامرز. و توبه‌ای نصیبم کن که زشتی‌هایم را بریزد، حسناتم را دو چندان کند، بلاها را دور، تجارت‌ها را سودآور و ضررهای ناشی از عیبجویی دیگران را از من دفع کند.

﴿۳۰۹۵﴾ توبه‌ای که ریزش بدی‌ها و زیادکردن حسنات و دورکردن بلاها و سودکردن تجارت‌ها و برطرف شدن سختی کارها را به همراه داشته باشد روزی‌ام کن.

۴-۱۸-۵-بهره‌مندی در بازگشت

﴿۳۰۹۶﴾ خداوند، توبه‌ی خالص و بازگشت سریع و به خاک مذلت افتادنم جهت زاری کردن بر گناهان خود را بپذیر. و در مقابل توبه‌ام، ثواب بزرگ و بازگشت کریمانه و ریزش عقوبت‌ها و برطرف شدن عذاب و بازگشت سودمندانه عطایم کن.

۱۹-۱-۵-گروه ۱۹

۱-۱۹-۵-پاسخ‌دادن

﴿۳۰۹۷﴾ ای اجابت‌کننده‌ی توبه‌کاران.

۲-۱۹-۵-اجابت دعا

﴿۳۰۹۸﴾ سه نفرند که دعایشان رد نمی‌شود مریض، توبه‌کننده از گناه و سخاوتمند.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٠٩٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام كَانَ يُصَلِّي لَيْلَةَ الْفِطْرِ بَعْدَ الْمَغْرَبِ وَ نَافِلَتَهَا رُكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ مِائَةَ مَرَّةٍ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ فِي الثَّانِيَةِ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مَرَّةً ثُمَّ يَقْنُتُ وَ يَرْكَعُ وَ يَسْجُدُ وَ يُسَلِّمُ ثُمَّ يَخْرُجُ لِلَّهِ سَاجِدًا وَ يَقُولُ فِي سُجُودِهِ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مِائَةَ مَرَّةٍ ثُمَّ يَقُولُ وَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَفْعَلُهَا أَحَدٌ فَيَسْأَلُ اللَّهَ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ وَ لَوْ أَتَى مِنَ الذُّنُوبِ مِثْلَ رَمْلِ عَالِيحٍ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٢٧١

﴿٣١٠٠﴾ السَّجَّاد عليه السلام: إِنَّ رَجُلًا رَكِبَ الْبَحْرَ بِأَهْلِهِ فَكُسِرَ بِهِمْ فَلَمْ يَنْجُ مِمَّنْ كَانَ فِي السَّفِينَةِ إِلَّا امْرَأَةً الرَّجُلُ فَإِنَّمَا نَجَتْ عَلَى لَوْحٍ مِنَ الْأَوَاحِ السَّفِينَةِ حَتَّى الْجَاءَتْ عَلَى جَزِيرَةٍ مِنْ جَزَائِرِ الْبَحْرِ وَ كَانَ فِي تِلْكَ الْجَزِيرَةِ رَجُلٌ يَقْطَعُ الطَّرِيقَ وَ لَمْ يَدَعْ لِلَّهِ حُرْمَةً إِلَّا أَنْتَهَكَهَا فَلَمْ يَعْلَمْ إِلَّا وَ الْمَرْأَةُ قَائِمَةٌ عَلَى رَأْسِهِ فَرَفَعَ رَأْسَهُ إِلَيْهَا فَقَالَ إِنْسِيَّةٌ أَمْ جَنِيَّةٌ فَقَالَتْ إِنْسِيَّةٌ فَلَمْ يَكَلِّمَهَا كَلِمَةً حَتَّى جَلَسَ مِنْهَا مَجْلِسَ الرَّجُلِ مِنْ أَهْلِهِ فَلَمَّا أَنْ هَمَّ بِهَا اضْطَرَبَتْ فَقَالَ لَهَا مَا لَكَ تَضْطَرِبِينَ فَقَالَتْ أَفَرَّقَ مِنْ هَذَا وَ أَوْمَأَتْ بِيَدِهَا إِلَى السَّمَاءِ قَالَ فَصَنَعْتَ مِنْ هَذَا شَيْئًا قَالَتْ لَا وَ عَزَّتْهُ قَالَتْ فَأَنْتَ تَفْرُقِينَ مِنْهُ هَذَا الْفَرْقَ وَ لَمْ تَصْنَعِي مِنْ هَذَا شَيْئًا وَ إِنَّمَا اسْتَكْرَهْكَ اسْتَكْرَاهَا فَأَنَا وَ اللَّهُ أَوْلَى بِهِذَا الْفَرْقَ وَ الْخَوْفَ وَ أَحَقُّ مِنْكَ قَالَ فَقَامَ وَ لَمْ يُحْدِثْ شَيْئًا وَ رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ وَ لَيْسَتْ لَهُ هِمَّةٌ إِلَّا التَّوْبَةُ وَ الْمُرَاجَعَةُ فَبَيْنَا هُوَ يَمْشِي إِذْ صَادَفَهُ رَاهِبٌ يَمْشِي فِي الطَّرِيقِ فَحَمِيَتْ عَلَيْهِمَا الشَّمْسُ فَقَالَ الرَّاهِبُ لِلشَّابِّ ادْعُ اللَّهَ يُظِلَّنَا بِغِمَامَةٍ فَقَدْ حَمِيَتْ عَلَيْنَا الشَّمْسُ فَقَالَ الشَّابُّ مَا أَعْلَمُ أَنْ لِي عِنْدَ رَبِّي حَسَنَةٌ فَاتَّجَسَّرَ عَلَى أَنْ أَسْأَلَهُ شَيْئًا قَالَ فَادْعُوا أَنَا وَ تَوْمِّنْ أَنْتَ قَالَ نَعَمْ فَأَقْبَلَ الرَّاهِبُ يَدْعُو وَ الشَّابُّ يُؤْمِنُ فَمَا كَانَ بَأْسَرَعٍ مِنْ أَنْ أَظْلَتَهُمَا غِمَامَةٌ فَمَشِيََا تَحْتَهَا مَلِيًّا مِنَ النَّهَارِ ثُمَّ تَفَرَّقَتِ الْجَادَتَيْنِ فَأَخَذَ الشَّابُّ فِي وَاحِدَةٍ وَ أَخَذَ الرَّاهِبُ فِي وَاحِدَةٍ فَإِذَا السَّحَابَةُ مَعَ الشَّابِّ فَقَالَ الرَّاهِبُ أَنْتَ خَيْرٌ مِنِّي لَكَ اسْتَجِيبَ وَ لَمْ يُسْتَجِبْ لِي فَأَخْبَرَنِي مَا قَصَّيْتُكَ فَأَخْبَرَهُ بِخَبَرِ الْمَرْأَةِ فَقَالَ غَفِرَ لَكَ مَا مَضَى حَيْثُ دَخَلَكَ الْخَوْفُ فَانْظُرْ كَيْفَ تَكُونُ فِيمَا تَسْتَقْبِلُ؛

الكافي ج: ٢ ص: ٦٩

﴿٣١٠١﴾ الرسول ﷺ: أَنَّ مُوسَى عليه السلام اسْتَسْقَى لِبْنِي إِسْرَائِيلَ حِينَ أَصَابَهُمْ قَحْطٌ فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِ أَنِّي لَا اسْتَجِيبُ لَكَ وَ لَا لِمَنْ مَعَكَ وَ فِيكُمْ نَمَامٌ قَدْ أَصَرَ عَلَى النَّيْمَةِ فَقَالَ مُوسَى عليه السلام يَا رَبِّ مَنْ هُوَ حَتَّى نُخْرِجَهُ مِنْ بَيْنِنَا فَقَالَ يَا مُوسَى أَنَّهَُاكُمْ عَنِ النَّيْمَةِ وَ أَكُونُ نَمَامًا فَتَابُوا بِأَجْمَعِهِمْ فَسَقُوا؛ بحار الأنوار ج: ٧٢ ص: ٢٦٨

٣-١٩-٥- عَدَمُ رَدِّ الدَّعْوَةِ

﴿٣١٠٢﴾ الرسول ﷺ: ثَلَاثَةٌ لَا تُرَدُّ دَعْوَتُهُمُ الْمَرِيضُ وَ النَّائِبُ وَ السَّخِيُّ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص:

﴿نتایج توبه﴾

﴿۳۰۹۹﴾ امیرالمؤمنین علیه السلام در شب عید فطر بعد از نماز مغرب و نافله‌ی آن، دو رکعت نماز به جا می‌آورد که در رکعت اول سوره‌ی حمد و صدبار سوره‌ی توحید و در رکعت دوم حمد و یک بار سوره‌ی توحید را می‌خواند سپس قنوت می‌گرفت و به رکوع می‌رفت و سجده می‌کرد و سلام می‌داد، سپس به حالت سجده باز می‌گشت و در سجده صدبار می‌گفت: "اَتُوبُ إِلَى اللَّهِ" (به درگاه خداوند توبه می‌کنم). سپس فرمود: قسم به کسی که جانم در دست اوست، احدی این عمل را انجام نمی‌دهد و از خداوند چیزی نمی‌خواهد مگر اینکه خداوند درخواستش را به او می‌دهد، حتی اگر گناهانش به اندازه‌ی ریگ‌های بیابان باشد.

﴿۳۱۰۰﴾ مردی سوار کشتی شد و با خانواده‌اش به سفر رفت، کشتی آن‌ها در میان امواج دریا شکست و جز زن او همه هلاک شدند، آن زن بر یک تخته‌پاره قرار گرفت و به جزیره‌ای در میان دریا رانده شد. در آن جزیره مردی فاسد بود که هر کار زشتی را مرتکب می‌شد، و به راهزنی روزگار می‌گذراند، ناگهان آن زن را بالای سرش دید سر بلند کرد و گفت: انس هستی یا جن؟ زن گفت: انس هستم، مرد خواست با او مجامعت کند، زن بر خود لرزید، مرد از او پرسید: چرا دل‌نگران و مضطربی؟ زن گفت: از او شرم و واهمه دارم و به‌طرف آسمان اشاره کرد؛ مرد گفت: مگر تا حالا چنین نکرده‌ای؟ گفت: نه به خداوند سوگند، مرد گفت: تو می‌ترسی در حالی که تاکنون مرتکب این کار نشده‌ای و الآن هم من تو را به این عمل مجبور کرده‌ام. به خدا سوگند سزاوارتر آن است که من از خداوند بترسم. امام فرمود: آن مرد از جای خود برخاست و چیزی نگفت و به‌طرف منزلش رفت، و تصمیم گرفت توبه کند و از گناهان بازگردد؛ در بین راه به راهبی برخورد کرد و آفتاب هم بسیار گرم بود، راهب گفت: ای جوان، دعا کن تا خداوند ابری بفرستد که بر سر ما سایه بیندازد، تا از حرارت آفتاب محفوظ بمانیم، جوان گفت: من که نزد خداوند حسنه‌ای ندارم که جرئت داشته باشم از او چیزی بخواهم. راهب گفت: من دعا می‌کنم و تو آمین بگو، گفت: باشد، راهب مشغول دعا شد و جوان آمین می‌گفت، چند لحظه‌ای نگذشته بود که ابری آمد و بر آن‌ها سایه افکند، و آن‌ها در سایه‌ی ابر به راه خود ادامه دادند تا آن‌گاه که به دوراهی رسیدند و باید جدا می‌شدند؛ جوان به طرفی رفت و راهب به طرفی دیگر، ابر در مسیر حرکت جوان به راه افتاد، راهب به جوان گفت تو بهتر از منی؛ این دعا به خاطر تو مستجاب شد نه به من، بگو داستان چیست، او هم داستان خود را ذکر کرد، راهب گفت خداوند به خاطر ترس تو گناهان گذشته‌ات را بخشیده است؛ مراقب اعمال آینده‌ات باش.

﴿۳۱۰۱﴾ موسی علیه السلام در خشکسالی برای بنی‌اسرائیل باران خواست و خداوند تبارک و تعالی به او وحی کرد من دعای تو و همراهانت را اجابت نمی‌کنم، زیرا در میان شما فرد سخن‌چینی وجود دارد و بر این عمل خود اصرار دارد؛ موسی گفت: پروردگارا، او کیست تا از میان خود بیرونش کنیم؟ خدا فرمود: من شما را از سخن‌چینی نهی کنم، حالا خودم سخن‌چین بشوم؟ همه توبه کردند و به آن‌ها آب داده شد.

۳-۱۹-۵- ردنشدن دعا

﴿۳۱۰۲﴾ سه نفرند که دعایشان رد نمی‌شود مریض، توبه‌کننده از گناه و سخاوتمند.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

٤-١٩-٥- قبولُ العُذْر

﴿٣١٠٣﴾ الرسول ﷺ: يَا مَنْ يَقْبَلُ عُذْرَ التَّائِبِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٣٩٢

٥-١٩-٥- رَفْعَةُ التَّوْبَةِ

﴿٣١٠٤﴾ امير المؤمنين ﷺ: اِعْمَلُوا وَالْعَمَلُ يَنْفَعُ وَالدُّعَاءُ يُسْمَعُ وَالتَّوْبَةُ تُرْفَعُ؛ غرر الحكم ص:

١٥١

٦-١٩-٥- رَفْعَةُ الْإِسْتِغْفَارِ

﴿٣١٠٥﴾ الصادق ﷺ: قَالَ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمَ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرَ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا فَهَذَا مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ وَاشْتَرَطَ مَعَهُ التَّوْبَةَ وَالْإِقْلَاعَ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ فَإِنَّهُ يَقُولُ إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَهَذِهِ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّ الْإِسْتِغْفَارَ لَا يَرْفَعُهُ إِلَّا اللَّهُ إِلَّا الْعَمَلُ الصَّالِحُ وَالتَّوْبَةُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٣٦٢

٧-١٩-٥- قَبُولُ الصَّلَاةِ

﴿٣١٠٦﴾ الباقر ﷺ: مَنْ شَرَبَ الْخَمْرَ فَسَكَرَ مِنْهَا لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا... وَفِي خَبَرٍ آخَرَ أَنَّ صَلَاتَهُ تَوْقَفُ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ فَإِنْ تَابَ رُدَّتْ عَلَيْهِ وَقُبِلَتْ مِنْهُ؛ من لا يحضره الفقيه ج:

٣ ص: ٥٧٠

٨-١٩-٥- الْحُبُّ مِنَ اللَّهِ

﴿٣١٠٧﴾ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ البقرة (٢٢٢)

﴿٣١٠٨﴾ الصادق ﷺ: الْقَاذِفُ إِذَا تَابَ وَكَانَ عَدْلًا جَازَتْ شَهَادَتُهُ وَقَدْ قَالَ اللَّهُ جَلَّ وَعَزَّ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ وَلَا وَجْهَ لِرَدِّ شَهَادَةِ مَنْ أَحَبَّهُ اللَّهُ وَكَانَ عَدْلًا وَقَدْ اسْتَشْنَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي ذِكْرِ رَدِّ شَهَادَةِ الْقَاذِفِ مَنْ تَابَ فَقَالَ لَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا ثُمَّ اسْتَشْنَى فَقَالَ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٧ ص: ٤٣٥

﴿٣١٠٩﴾ إِنَّ اللَّهَ آعْطَى التَّائِبِينَ ثَلَاثَ خَصَالٍ لَوْ آعْطَى خَصْلَةً مِنْهَا جَمِيعَ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنَجَّوْا بِهَا قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ فَمَنْ أَحَبَّهُ اللَّهُ لَمْ يُعَذِّبْهُ وَقَوْلُهُ فَاعْفُ عَنِ الَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبِعُوا سَبِيلَكَ وَفِيهِمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَذَكَرَ الْآيَاتِ وَقَوْلُهُ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ آيَةً؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٧٣

﴿٣١١٠﴾ امير المؤمنين ﷺ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ وَ الْمُؤْمِنُ تَوَّابٌ؛ بحار الأنوار ج:

٢١ ص: ٢١

﴿٣١١١﴾ الصادق ﷺ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ الْمُفْتَنَ التَّوَّابَ وَمَنْ لَمْ يَكُنْ ذَلِكَ مِنْهُ كَانَ أَفْضَلَ؛

الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٥

﴿نتایج توبه﴾

۴-۱۹-۵- پذیرفتن پوزش

﴿۳۱۰۳﴾ ای کسی که عذر توبه‌کنندگان را قبول می‌کند.

۵-۱۹-۵- بالارفتن توبه

﴿۳۱۰۴﴾ تا زمانی که عمل فایده دارد و دعا شنیده می‌شود و توبه بالا می‌رود، عمل کنید.

۶-۱۹-۵- بالارفتن درخواست آمرزش

﴿۳۱۰۵﴾ هرکس گناهی را انجام دهد یا بر خود ستم کند، اگر از خدا طلب آمرزش کند خدا را بخشنده و مهربان می‌یابد. این همان طلب آمرزشی است که خداوند به آن امر کرد، و توبه و دست‌برداشتن از محرمات خدا را شرط همراه آن قرار داد. پس خداوند فرمود: "کسی که کار بدی انجام دهد یا به خود ستم کند، سپس از خداوند طلب آمرزش نماید، خدا را آمرزنده و مهربان خواهد یافت." و این آیه دلالت می‌کند که استغفار را جز توبه و عمل صالح بالا نمی‌برد.

۷-۱۹-۵- قبول شدن نماز

﴿۳۱۰۶﴾ هرکس یک بار شراب بنوشد و مست شود، نمازش تا چهل روز مقبول درگاه خداوند واقع نمی‌شود و در خبر دیگری است که: نمازش میان آسمان و زمین معلق می‌ماند، و چنانچه توبه کند از او قبول می‌شود و رحمت خداوند به او بازمی‌گردد.

۸-۱۹-۵- دوستی خدا

﴿۳۱۰۷﴾ خداوند بسیار توبه‌کنندگان و پاکان را دوست دارد.

﴿۳۱۰۸﴾ تهمت‌زننده چنانچه توبه کند و عادل باشد، شهادتش پذیرفته است. خدای عزیز و جلیل فرمود: "خداوند توبه‌کاران و نیز پاکان را دوست دارد"، و هیچ توجیهی برای نپذیرفتن شهادت آن‌که عادل است و خدا دوستش دارد وارد نیست. خداوند عدم پذیرش شهادت تهمت‌زننده را با توبه استثنا کرده است. یعنی هرچند فرموده است: "هرگز شهادتشان را قبول نکنید" ولی بلافاصله استثنا زده و فرموده است: "به جز آنان که توبه کنند".

﴿۳۱۰۹﴾ خداوند به توبه‌کنندگان سه خصلت می‌بخشد که اگر یکی از آن‌ها را به همه‌ی اهل آسمان‌ها و زمین ببخشد به واسطه‌ی آن نجات پیدا می‌کنند: ۱- خداوند توبه‌کنندگان و پاکیزه‌جویان را دوست دارد، و هرکه را خدا دوستش بدارد عذابش نمی‌کند. ۲- آنان را که توبه کردند و راه تو را پیروی نمودند، بیامرز و از عذاب دوزخ نگاهشان دار. ۳- مگر کسی که توبه کرده و عمل صالح به جا آورد، پس خدا بدی‌های ایشان را به حسنات و خوبی‌ها تبدیل می‌کند.

﴿۳۱۱۰﴾ خداوند بسیار توبه‌کنندگان و پاکان را دوست دارد و مؤمن بسیار توبه‌کننده است.

﴿۳۱۱۱﴾ خداوند بنده‌ای را که در فتنه (گناه) بیفتد و بسیار توبه کند دوست دارد. و البته هرکه این‌گونه نباشد بهتر است (یعنی آن‌کس که خود را آلوده به گناه نکرده، از آن‌که گناه کند و پس از آن توبه نماید بهتر است).

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣١١٢﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقِرَّ التَّوَابِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١١٩

﴿٣١١٣﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مَنْ عِبَادِهِ الْمُفْتَنَ التَّوَابِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٢٣٢

﴿٣١١٤﴾ الهادي عليه السلام: أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تَجْعَلَ شِيعَتِي مِنَ الَّذِينَ حُمِّلُوا فَصْدُوقًا وَاسْتَنْطَقُوا فَنَطَقُوا آمِنِينَ مَأْمُونِينَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ لَهُمْ تَوْفِيقَ أَهْلِ الْهُدَى وَأَعْمَالَ أَهْلِ الْيَقِينِ وَمُنَاصَحَةَ أَهْلِ التَّوْبَةِ وَعَزْمَ أَهْلِ الصَّبْرِ وَتَقِيَّةَ أَهْلِ الْوَرَعِ وَكَيْمَانَ الصَّادِقِينَ حَتَّى يَخَافُوكَ اللَّهُمَّ مَخَافَةً تَحْجِزُهُمْ عَنْ مَعَاصِيكَ وَحَتَّى يَعْمَلُوا بِطَاعَتِكَ لِيَنَالُوا كَرَامَتَكَ وَحَتَّى يُنَاصِحُوا لَكَ وَفِيكَ خَوْفًا مِنْكَ وَحَتَّى يُخْلِصُوا لَكَ النَّصِيحَةَ فِي التَّوْبَةِ حُبًّا لَهُمْ فَتُوجِبَ لَهُمْ مَحَبَّتَكَ الَّتِي أَوْجَبْتَهَا لِلتَّوَابِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٢ ص: ٢٢٦

﴿٣١١٥﴾ الباقر عليه السلام: إِنَّ مِنْ أَحَبِّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ الْمُفْتَنَ الْمُحْسِنَ التَّوَابِ؛ مستدرک الوسائل

ج: ١٢ ص: ١٢٦

﴿٣١١٦﴾ الباقر عليه السلام: أَنَا اللَّهُ الْجَوَادُ الْكَرِيمُ أَحَبُّ عِبَادِي الْمُسْتَغْفِرِينَ النَّائِبِينَ الرَّاعِينَ إِلَيَّ فِيمَا

عِنْدِي؛ بحار الأنوار ج: ١٢ ص: ٣١٢

﴿٣١١٧﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَنْتَ تَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ تُحِبُّ التَّوَابِينَ وَتُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ؛

بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٧٨

﴿٣١١٨﴾ أَهْلُ مَعْصِيَتِي لَا أُوَيْسُهُمْ مِنْ رَحْمَتِي إِنْ تَابُوا فَأَنَا أَحِبُّهُمْ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٨٢

﴿٣١١٩﴾ السَّجَّاد عليه السلام: فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، وَاجْعَلْ نِدَامَتِي عَلَى مَا وَقَعْتُ فِيهِ مِنَ الزَّلَّاتِ، وَعَزْمِي عَلَى تَرْكِ مَا يَعْزِضُ لِي مِنَ السَّيِّئَاتِ، تَوْبَةً تُوجِبُ لِي مَحَبَّتَكَ، يَا مُحِبَّ التَّوَابِينَ؛

الصحيحة ص: ١٦٦

﴿٣١٢٠﴾ الصادق عليه السلام: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا قَالَ هُوَ الذَّنْبُ الَّذِي لَا يَعُودُ فِيهِ أَبَدًا قُلْتُ وَ إِنَّا لَمْ يَتُبْ وَيَعُدُّ فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مَنْ عِبَادِهِ الْمُفْتَنَ التَّوَابِ؛

وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٨٠

﴿٣١٢١﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَهْلُ ذِكْرِي فِي نِعْمَتِي وَأَهْلُ شُكْرِي فِي زِيَارَتِي وَأَهْلُ طَاعَتِي فِي كَرَامَتِي وَأَهْلُ مَعْصِيَتِي لَمْ أَقْنَطْهُمْ مِنْ رَحْمَتِي فَإِنْ مَرَضُوا فَأَنَا طِبِّبُهُمْ وَإِنْ تَابُوا

فَأَنَا حَبِيبُهُمْ وَإِنْ لَمْ يَتُوبُوا فَبِالْمَصَائِبِ وَالْبَلَايَا أَطَهَّرُهُمْ؛ جامع الأخبار ص: ١٢٧

﴿٣١٢٢﴾ قَالَ سُبْحَانَهُ أَهْلُ طَاعَتِي فِي ضِيَاغَتِي وَأَهْلُ شُكْرِي فِي زِيَادَتِي وَأَهْلُ ذِكْرِي فِي نِعْمَتِي

وَأَهْلُ مَعْصِيَتِي لَا أُوَيْسُهُمْ مِنْ رَحْمَتِي إِنْ تَابُوا فَأَنَا حَبِيبُهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٢٢

﴿نتایج توبه﴾

- ﴿۳۱۱۲﴾ خداوند اقرارکنندگان بسیار توبه‌کننده را دوست دارد.
- ﴿۳۱۱۳﴾ خداوند آن بنده‌ای را دوست دارد که به گناهان آزمایش شود و بسیار توبه‌کننده باشد.
- ﴿۳۱۱۴﴾ بر محمد و خاندانش رحمت فرست و شیعیانم را از کسانی قرار ده که اگر حقیقتی به ایشان ارائه شود آن را تصدیق کرده و می‌پذیرند، و اگر از ایشان درخواست شود که سخنی بگویند، سخنی می‌گویند که برای خودشان عقوبتی نداشته و امنیت و سلامت دیگران را نیز به خطر نیندازد. خداوند، از تو برای شیعیان، توفیق اهل هدایت، عمل اهل یقین، اخلاص اهل توبه، اراده‌ی جدی اهل صبر، تقیه‌ی اهل پارسایی، پنهان‌کاری تصدیق‌کنندگان را درخواست می‌کنم. تا آنکه ای خدا، از تو بترسند ترسیدنی که ایشان را از نافرمانی تو بازدارد، اینکه به دستورات تو عمل کنند و شایسته‌ی دریافت کرامات تو شوند. و خود را برای تو و در راه تو و از ترس تو خالص کنند؛ تا اینکه از سر عشق و محبت به ایشان، اجازه دهی خداخواهی شان در توبه، خالص برای تو باشد و مستوجب آن درجه از محبت شوند که برای بسیار توبه‌کنندگان واجب کرده‌ای.
- ﴿۳۱۱۵﴾ دوست‌داشتنی‌ترین بندگان خدا نزد او کسی است که چنانچه دچار فتنه شود، و با انجام کار نیک توبه نماید.
- ﴿۳۱۱۶﴾ منم خدای بخشنده و کریم؛ و بندگان طالب آمرزش، توبه‌کار و علاقه‌مند به آنچه نزد من است را دوست دارم.
- ﴿۳۱۱۷﴾ تو به‌سوی بهشت و آمرزش دعوت کرده، توبه‌کنندگان و پاکان را دوست داری.
- ﴿۳۱۱۸﴾ گناهکاران را از رحمت خود ناامید نمی‌کنم و اگر توبه کنند دوستشان دارم.
- ﴿۳۱۱۹﴾ بر محمد و خاندانش درود فرست، و پشیمانی‌ام را از لغزش‌هایی که به آن گرفتار شدم، و قصدم را بر به‌جانی‌آوردن گناهی که به من رو می‌آورد، توبه‌ای قرار ده که موجب جلب دوستی تو به من شود، ای دوستدار توبه‌کنندگان.
- ﴿۳۱۲۰﴾ درباره‌ی آیه‌ی "خالصانه به‌سوی خدا توبه کنید". امام صادق علیه السلام فرمود: به‌این‌صورت که دیگر به آن گناه برنگردد. من گفتم: کدام‌یک از ما توبه کرده‌ایم که دیگر به گناه بازنگشته‌ایم؟ فرمود: خداوند آن بنده‌ای را دوست دارد که هرچه گرفتار خطا می‌شود، سریعاً توبه کند.
- ﴿۳۱۲۱﴾ خدای عزیز و جلیل می‌فرماید: اهل ذکر در نعمت منند و اهل شکر در زیارت من، و اهل طاعت مشمول دریافت کرامت من. و اما من اهل معصیت را هم از رحمت خود ناامید نمی‌کنم. اگر بیمار شوند، طبیبشان و اگر توبه کنند، حبیبشان خواهیم بود. و اگر هم توبه نکنند، با مصیبت‌ها و بلاها پاکشان می‌کنم.
- ﴿۳۱۲۲﴾ خدای سبحان فرمود: اهل طاعت من در مهمانی من هستند و اهل شکر شایسته‌ی دریافت بیشتر، و اهل ذکر در نعمت من؛ و اهل معصیت خود را نیز از رحمت ناامید نمی‌کنم، اگر برگردند دوست آنان هستم.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣١٢٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَا يَقُومَنَّ أَحَدُكُمْ بَيْنَ يَدَيِ الرَّبِّ جَلَّ جَلَّالُهُ وَعَلَيْهِ ثَوْبٌ بِشِيفٌ تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَادْخُلُوا فِي مَحَبَّتِهِ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ بحار الأنوار ج: ١٠ ص: ١٠٢

﴿٣١٢٤﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَاجْعَلْنَا عِنْدَكَ مِنَ التَّوَّابِينَ الَّذِينَ أَوْجِبَتْ لَهُمْ مَحَبَّتُكَ وَقَبِلْتَ مِنْهُمْ مُرَاجَعَةَ طَاعَتِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٧٦

﴿٣١٢٥﴾ الرسول ﷺ: وَإِذَا شَيْبَ الْقَلْبُ الصَّافِي بِنَغْذِيَّتِهِ بِالْغَفْلَةِ وَالْكَدَرِ صُقِلَ بِمِصْقَلَةِ التَّوْبَةِ وَنُظِفَ بِمَاءِ الْإِنَابَةِ لِيَعُودَ عَلَى حَالَتِهِ الْأُولَى وَجَوْهَرِيَّتِهِ الْأَصْلِيَّةِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ٣٧١

﴿٣١٢٦﴾ وَارْزُقْنِي تَوْبَةً نَصُوحًا أَسْتَوْجِبُ بِهَا مَحَبَّتَكَ وَاسْتَحِقُّ مَعَهَا جَنَّتَكَ وَتُوقِّينِي مِنْ عَذَابِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣١٤

﴿٣١٢٧﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَقَدْ قُلْتُ يَا إِلَهِي فِي مُحْكَمِ كِتَابِكَ إِنَّكَ تَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِكَ وَتَغْفُو عَنْ السَّيِّئَاتِ، وَتُحِبُّ التَّوَّابِينَ، فَأَقْبَلْ تَوْبَتِي كَمَا وَعَدْتَ، وَاعْفُ عَنْ سَيِّئَاتِي كَمَا ضَمَنْتَ، وَأَوْجِبْ لِي مَحَبَّتَكَ كَمَا شَرَطْتَ؛ الصحيفة ص: ١٣٨

﴿٣١٢٨﴾ السَّجَّاد عليه السلام: يَا حَبِيبَ النَّائِبِينَ تُبْ عَلَيَّ؛ الإقبال ص: ٢١٩

﴿٣١٢٩﴾ الرسول ﷺ: يَا حَبِيبَ التَّوَّابِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٣٩٠

﴿٣١٣٠﴾ الرسول ﷺ: يَا مَنْ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٣٩٣

﴿٣١٣١﴾ يَا مُجِبَّ التَّوَّابِينَ تُبْ عَلَيْنَا؛ المجتنب ص: ٩

﴿٣١٣٢﴾ الرسول ﷺ: يَلْزِمُ الْحَقُّ لَأُمَّتِي فِي أَرْبَعٍ يُحِبُّونَ النَّائِبَ وَيَرْحَمُونَ الضَّعِيفَ وَيُعِينُونَ الْمُخْسِنَ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلْمُذْنِبِ؛ بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٢٠

﴿٣١٣٣﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَاجْعَلْ نِدَامَتِي عَلَى مَا وَقَعْتُ فِيهِ مِنَ الزَّلَّاتِ، وَعِزِّمِي عَلَى تَرْكِ مَا يَعْزِضُ لِي مِنَ السَّيِّئَاتِ، تَوْبَةً تُوجِبُ لِي مَحَبَّتَكَ، يَا مُجِبَّ التَّوَّابِينَ؛ الصحيفة ص: ١٦٦

٩-١٩-٥-الذكر

﴿٣١٣٤﴾ الزهراء عليها السلام: أَنْتَ الَّذِي اسْتَجَبْتَ لِمُوسَى وَهَارُونَ دَعْوَتُهُمَا حِينَ قُلْتَ قَدْ أُجِيبْتُ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَغَرَقْتَ فِرْعَوْنَ وَقَوْمَهُ وَغَفَرْتَ لِدَاوُدَ ذَنْبَهُ وَثَبْتَ عَلَيْهِ رَحْمَةً مِنْكَ وَذَكَرِي؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ١٥٥

١٠-١٩-٥-الرضا

﴿٣١٣٥﴾ اللَّهُمَّ إِنِّي لَا أَعْلَمُ شَيْئًا يَقْرِبُنِي مِنْ رِضَاكَ فِي هَذَا الْمَقَامِ إِلَّا التَّوْبَةُ مِنْ مَعَاصِيكَ وَالِاسْتِغْفَارَ مِنَ الذُّنُوبِ وَالتَّوَسُّلَ بِهَذَا الْإِمَامِ الصَّدِّيقِ ابْنِ رَسُولِ اللَّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٨ ص: ٢٤٧

﴿نتایج توبه﴾

﴿۳۱۲۳﴾ با لباس بدن نما در مقابل پروردگارتان به نماز نایستید؛ به سوی خدا توبه کنید و خود را در دایره‌ی محبت او وارد کنید زیرا خداوند توبه‌کنندگان و پاکان را دوست دارد.

﴿۳۱۲۴﴾ خدایا، ما را نزد خویش از توبه‌کنندگانی قرار ده که محبت و دوستی‌ات را برای آن‌ها واجب و لازم کرده‌ای و بازگشت ایشان به طاعت و فرمان‌برداری‌ات را پذیرفته‌ای.

﴿۳۱۲۵﴾ چون دل پاک، با غفلت و کدورت آلوده شود، با توبه جلا داده می‌شود و با آب انابه پاک می‌شود تا به حال نخست و گوهر اصلی زلال خود برگردد. و خدای متعال فرموده است: خدا توبه‌کنندگان و طالبان پاکی را دوست دارد

﴿۳۱۲۶﴾ توبه‌ای خالص روزی‌ام کن، به‌طوری‌که با آن، سزاوار محبت و شایسته‌ی بهشت و دورماندن از عذابت شوم.

﴿۳۱۲۷﴾ خدایا، تو در کتاب محکمت گفته‌ای که توبه را از بندگانت می‌پذیری، و از بدکاری‌های ایشان درمی‌گذری، و توبه‌کنندگان را دوست می‌داری. پس چنان‌که وعده کرده‌ای توبه‌ی مرا بپذیر، و چنان‌که قول داده‌ای از بدی‌هایم درگذر، و چنان‌که بر خود شرط کرده‌ای مرا دوست بدار.

﴿۳۱۲۸﴾ ای دوست توبه‌کنندگان، به من روی کن (توبه‌ی مرا قبول کن).

﴿۳۱۲۹﴾ ای دوست توبه‌کنندگان.

﴿۳۱۳۰﴾ ای کسی که توبه‌کنندگان را دوست دارد.

﴿۳۱۳۱﴾ ای دوستدار توبه‌کنندگان، توبه‌ی ما را بپذیر.

﴿۳۱۳۲﴾ چهار حق بر اتم لازم است: توبه‌کننده را دوست داشته باشند، به ناتوان رحم کنند، به نیکوکار یاری دهند، و از گنهکار درگذرند.

﴿۳۱۳۳﴾ پشیمانی‌ام از لغزش‌هایی که به آن گرفتار شدم، و عزمم برای ترک گناهی که به من روی می‌آورند را توبه‌ای قرار ده که برای من موجب جلب محبت تو شود، ای دوستدار توبه‌کنندگان.

۹-۱۹-۵- یاد

﴿۳۱۳۴﴾ تو کسی هستی که با گفتن "دعای شما پذیرفته شد، پس استوار باشید"، دعای موسی و هارون را اجابت کرده و فرعون و قومش را غرق نمودی و گناه داود را بخشیدی و با لطف و رحمت و تذکر، به او روی کردی.

۱۰-۱۹-۵- رضایت

﴿۳۱۳۵﴾ پروردگارا، در این موقعیت چیزی که مرا به رضای تو نزدیک کند نمی‌شناسم، مگر توبه از گناهی که به درگاهت انجام داده‌ام، و طلب آمرزش از گناهان و متوسل شدن به این امام راستین، فرزند رسول خدا ﷺ.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣١٣٦﴾ أَسْأَلُكَ يَا رَبِّ تَوْبَةً نَصُوحًا تَرْضَاهَا؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ١٦٩

﴿٣١٣٧﴾ الرسول ﷺ: الْمُؤْمِنُ إِذَا تَابَ وَنَدِمَ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ أَلْفَ بَابٍ مِنَ الرَّحْمَةِ وَبُصِيحٌ وَبُئْسَى عَلَى رَضَى اللَّهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٧

﴿٣١٣٨﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: فَمَا كُلُّ مَا نَطَقْتُ بِهِ عَنْ جَهْلِ مَنِيَّ بِسُوءِ أَثَرِي، وَلَا نِسْيَانٍ لِمَا سَبَقَ مِنْ ذَمِيمٍ فَعَلِي، لَكِنْ لَتَسْمَعَ سَمَاوُكَ وَمَنْ فِيهَا وَارْضُكَ وَمَنْ عَلَيْهَا مَا أَظْهَرْتُ لَكَ مِنَ النَّدَمِ، وَلَجَأْتُ إِلَيْكَ فِيهِ مِنَ التَّوْبَةِ. فَلَعَلَّ بَعْضَهُمْ بِرَحْمَتِكَ يَرْحَمُنِي لِسُوءِ مَوْقِفِي، أَوْ تُدْرِكُهُ الرِّقَّةُ عَلَى لِسُوءٍ حَالِي فَيَنَالَنِي مِنْهُ بَدْعُوهُ هِيَ أَسْمَعُ لَدَيْكَ مِنْ دُعَائِي، أَوْ شِفَاعَةُ أَوْكَدُ عِنْدَكَ مِنْ شِفَاعَتِي تَكُونُ بِهَا نَجَاتِي مِنْ غَضَبِكَ وَفُوزَتِي بِرِضَاكَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤

﴿٣١٣٩﴾ العسكري عليه السلام: قَالَ آدَمُ اللَّهُمَّ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالحَسَنِ وَالحُسَيْنِ وَ الطَّيِّبِينَ مِنْ أَلْهِمَّ لِمَا تَفَضَّلْتَ يَقْبُولُ تَوْبَتِي وَغُفْرَانِ زَلَّتِي وَإِعَادَتِي مِنْ كَرَامَتِكَ إِلَى مَرْتَبَتِي قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ قَبِلْتُ تَوْبَتَكَ وَأَقْبَلْتُ بِرِضْوَانِي عَلَيْكَ وَصَرَفْتُ أَلَائِي وَنِعْمَائِي إِلَيْكَ وَأَعَدْتُكَ إِلَى مَرْتَبَتِكَ مِنْ كَرَامَاتِي وَوَفَّرْتُ نَصِيْبَكَ مِنْ رَحِمَاتِي فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١

﴿٣١٤٠﴾ الرسول ﷺ: مَنْ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ فِي رَجَبٍ وَ سَأَلَ التَّوْبَةَ سَبْعِينَ مَرَّةً بِالْعَدَاةِ وَ سَبْعِينَ مَرَّةً بِالْعَشَى يَقُولُ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ فَإِذَا بَلَغَ تَمَامَ سَبْعِينَ مَرَّةً رَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَ تَبَّ عَلَى فَاِنْ مَاتَ فِي رَجَبٍ مَاتَ مَرْضِيًّا عَنْهُ وَ لَا تَمَسُّهُ النَّارُ بِبِرْكَةِ رَجَبٍ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٤٨٤

﴿٣١٤١﴾ الرسول ﷺ: لَا تَتَوَقَّرْ عَيْنُ نَصِيْبَهَا مِنْ نَظَرٍ إِلَى مَحْذُورٍ إِلَّا وَقَدْ انْعَقَدَ عُقْدَةٌ فِي قَلْبِهِ مِنَ الْمُتَنِيَّةِ وَ لَا تَنْحَلْ إِلَّا بِأَخْذِ الْحَالَتَيْنِ إِمَّا بِبُكَاءٍ الْحَسْرَةِ وَ النَّدَامَةِ بِتَوْبَةٍ صَادِقَةٍ وَ إِمَّا بِأَخْذِ حَظِّهِ مِمَّا تَمَنَّى وَ نَظَرَ إِلَيْهِ فَأَخَذَ الْحَظَّ مِنْ غَيْرِ تَوْبَةٍ فَمَصِيرُهُ إِلَى النَّارِ وَ أَمَّا التَّائِبُ الْبَاكِي بِالْحَسْرَةِ وَ النَّدَامَةِ عَنْ ذَلِكَ فَمَا وَاهُ الْجَنَّةِ وَ مُنْقَلَبُهُ الرِّضْوَانُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٤ ص: ٢٦٩

١١-١٩-٥-السلام

﴿٣١٤٢﴾ الرسول ﷺ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ التَّوْبَةِ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٣٣

١٢-١٩-٥-العود

﴿٣١٤٣﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: مَا أَنَا بِأَظْلَمَ مِنْ تَابَ إِلَيْكَ فَعُدْتُ عَلَيْهِ؛ الصحيفة ص: ٦٤

١٣-١٩-٥-فرح الله

﴿نتایج توبه﴾

﴿۳۱۳۶﴾ پروردگارا، از تو توبه‌ی خ/الصی می‌خواهم که تو آن را بپسندی.
﴿۳۱۳۷﴾ چون مؤمن توبه کند و پشیمان شود، خدا در دنیا و آخرت هزار در از رحمت بر او می‌گشاید؛ او در حالی صبح و شام خواهد کرد که مورد رضایت خداست.
﴿۳۱۳۸﴾ هرچه گفتم به خاطر این نیست که تو نسبت به عواقب آن آگاه نیستی، و نه اینکه اعمال بدم را فراموش کرده‌ای؛ بلکه برای آن است که آسمان تو و هر که در آن است و زمین تو و هر که بر روی آن است، اعلان پشیمانی و پناه بردنم به تو برای درخواست پذیرش توبه را بشنوند. باشد که یکی از آن‌ها بر شوربختی من رحمت یا بر بدحالی من رقت آورد و در حق من دعایی کند که تو زودتر از دعای من مستجاب فرمایی، یا روی شفاعت بر زمین نهد و شفاعت او از درخواست من مقبول‌تر افتد و سبب رهایی من از خشم تو و توفیق یافتن من به خشنودی تو باشد.

﴿۳۱۳۹﴾ در اینجا آدم گفت: خدایا، به آبروی محمد و خاندان پاکش، به آبروی محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و خاندان پاکشان، از تو می‌خواهم که با قبول کردن توبه‌ام، آمرزش لغزش‌هایم و بازگرداندنم به جایگاه و مرتبه‌ی ازدست‌رفته‌ام، به من لطف کنی. خداوند فرمود: توبه‌ات را پذیرفتم و با رضایتم به تو رو می‌کنم و نعمت‌هایم را به سوی تو ارسال می‌کنم و از روی بزرگواری تو را به جایگاهت برمی‌گردانم، بهره‌ات را از رحمت‌هایم فراوان می‌کنم. پس این است فرمایش پروردگار عزیز و جلیل "پس آدم از خداوند کلماتی دریافت کرد و به او رو کرد که همانا او بسیار توبه‌پذیر و مهربان است."

﴿۳۱۴۰﴾ کسی که در ماه رجب، در صبح و شام هفتاد بار از خداوند آمرزش خواسته و طلب توبه کند، و بگوید: "از خداوند طلب آمرزش می‌کنم و به درگاه او توبه می‌کنم" و در پایان دستش را بالا برد و بگوید: "پروردگارا، مرا بیامرز و توبه‌ام را بپذیر". چنانچه در ماه رجب بمیرد، خداوند از او راضی است و به برکت ماه رجب، آتش جهنم به او نمی‌رسد.

﴿۳۱۴۱﴾ هیچ چشمی به حرامی نظر نمی‌کند، مگر آنکه گرهی از آرزو، بر دل او زده می‌شود و آن گره باز نمی‌شود، مگر به یکی از دو چیز: یا با ریختن اشک حسرت و پشیمانی از آن عمل قبیح و بازگشتی صادقانه از آن عمل شنیع، یا با رسیدن به آن آرزو؛ و اما دستیابی به این لذت حرام بدون توبه، او را به جهنم خواهد برد. و اگر توبه کرد و با افسوس و پشیمانی اشک ریخت، جای او بهشت است و مرجع و بازگشت او به رضوان الهی است.

۱۱-۱۹-۵-سلام

﴿۳۱۴۲﴾ سلام بر شما ای اهل توبه.

۱۲-۱۹-۵-بازگشت

﴿۳۱۴۳﴾ من ستمکارتر از دیگر کسانی که به درگاه تو توبه کرده و به ایشان روی کرده‌ای نیستم.

۱۳-۱۹-۵-شادمانی خدا

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣١٤﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَفْرَحُ بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ إِذَا تَابَ كَمَا يَفْرَحُ أَحَدُكُمْ بِضَأَلَّتِهِ إِذَا وَجَدَهَا؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٦

﴿٣١٤﴾ الباقِرُ عليه السلام: أَلَا إِنَّ اللَّهَ أَفْرَحُ بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ حِينَ يَتُوبُ مِنْ رَجُلٍ ضَلَّتْ رَاحِلَتَهُ فِي أَرْضٍ قَفْرٍ وَعَلَيْهَا طَعَامُهُ وَشَرَابُهُ فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ لَا يَذَرِي مَا يَصْنَعُ وَلَا أَتَيْنَ يَتَوَجَّهُ حَتَّى وَضَعَ رَأْسَهُ لَيْنَامَ فَأَتَاهُ آتٌ فَقَالَ لَهُ هَلْ لَكَ فِي رَاحِلَتِكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ هُوَ ذَا فَاقْبُضْهَا فَقَامَ إِلَيْهَا فَقَبَضَهَا فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام وَاللَّهِ أَفْرَحُ بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ حِينَ يَتُوبُ مِنْ ذَلِكَ الرَّجُلِ حِينَ وَجَدَ رَاحِلَتَهُ؛

بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٣٨

﴿٣١٤﴾ الرسول ﷺ: اللَّهُ أَفْرَحُ بِتَوْبَةِ الْعَبْدِ مِنَ الظَّمَانِ الْوَارِدِ وَالْمُضِلِّ الْوَاجِدِ وَالْعَقِيمِ الْوَالِدِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٦

﴿٣١٤٧﴾ الباقِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ مِنْ رَجُلٍ أَضَلَّ رَأْسَهُ وَزَادَهُ فِي لَيْلَةٍ ظُلْمًا، فَوَجَدَهَا فَالَّهُ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ مِنْ ذَلِكَ الرَّجُلِ بِرَأْسِهِ حِينَ وَجَدَهَا؛ الْكَافِي ج: ٢ ص: ٢٣٥

﴿٣١٤٨﴾ الرِّسُولُ ﷺ لَا آخِذَ أَغْيَرٍ مِنَ اللَّهِ وَ إِنَّهُ تَعَالَى يَفْرَحُ بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ وَيَسْرِ بِهَا؛
 شرح نهج البلاغة ج: ٣ ص: ٢٣٤

١٤-١٩-١-٥-الإقبال

﴿٣١٤٩﴾ السَّجَّادُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا قَابِلَ التَّوْبَةِ أَقْبَلْنِي؛ مَكَارِمُ الْأَخْلَاقِ ص: ٢٩٥
 ﴿٣١٥٠﴾ فَقَصَّدْتُكَ يَا إِلَهِي لِمَعْرِفَتِي بِأَنَّكَ تُجِيبُ الدَّاعِينَ وَ تَسْمَعُ سُؤَالَ السَّائِلِينَ وَ تُقْبِلُ
 بَيْرُكَ وَ مَعْرُوفَكَ عَلَى الثَّانِيَيْنِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٤٦

﴿٣١٥١﴾ العسكرى عليه السلام: قَالَ آدَمُ اللَّهُمَّ بَجَاهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ بَجَاهِ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالحَسَنِ وَالحُسَيْنِ وَ الطَّيِّبِينَ مِنْ آلِهِمْ لِمَا تَفَضَّلْتَ بِقَبُولِ تَوْبَتِي وَ غُفْرَانِ زَلَّتِي وَإِعَادَتِي مِنْ كَرَامَتِكَ إِلَى مَرْتَبَتِي قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ ... أَقْبَلْتُ بَرُضَوَانِي عَلَيْكَ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١

١٥-١٩-١-٥- القَبُولُ بالتَّائِبِ

﴿٣١٥٢﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا اسْتَصْرَخَ الْمُسْتَصْرِخُونَ أَصْرَحَتْهُمْ وَفَرَّجَتْ عَنْهُمْ وَإِذَا نَادَاكَ بِهِ الْهَارِبُونَ سَمِعْتَ نِدَاءَهُمْ وَأَعْتَنَتْهُمْ وَإِذَا أَقْبَلَ بِهِ التَّائِبُونَ قَبَلْتَهُمْ وَقَبِلْتَ تَوْبَتَهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ١٨٦

﴿٣١٥٣﴾ السَّجَّادُ (عليه السلام): يَا قَابِلَ التَّوْبَةِ أَقْبَلْنِي؛ مَكَارِمُ الْأَخْلَاقِ ص: ٢٩٥
﴿٣١٥٤﴾ مَرُوءِي عَنْهُمْ (عليهم السلام): يَا قَابِلًا لِكُلِّ مُنِيبٍ أَنَابَ إِلَيْهِ فَاتَاهُ وَ مِنْ عَظِيمِ جَنَائِيهِ تَابَ عَلَيْهِ
وَارْتَضَاهُ: الْبِلْدَالُ الْمُنِيبُ ص: ٣٦٩

﴿نتایج توبه﴾

﴿۳۱۴۴﴾ هرگاه بنده‌ی مؤمنی توبه کند، خداوند از توبه‌ی او خوشحال می‌شود، همان‌گونه که وقتی یکی از شما گمشده‌ی خود را می‌یابد خوشحال می‌شود.

﴿۳۱۴۵﴾ خدا از توبه‌ی بنده‌اش شادمان می‌شود، بیش از آنچه کسی در بیابانی، حیوان سواری خود را که حامل آب و غذایش نیز بوده، گم کرده باشد و نداند چه کند و به کدام سو برود، تا اینکه ناامیدانه سر بر زمین می‌گذارد که به خواب رود، رهگذری بیاید، بگوید آیا این مرکب سواری متعلق به شماست؟ و او بگوید: آری. و او آن را تحویل دهد. امام باقر علیه السلام فرمود: خداوند از توبه‌ی بنده‌اش شادمان می‌شود بیش از آنچه این مرد از یافتن مرکب سواری‌اش شادمان شد.

﴿۳۱۴۶﴾ خداوند از توبه‌ی بنده‌اش بیش از آن خوشحال می‌شود که تشنه‌ای به آب برسد، گمشده‌ای راه پیدا کند و یا نازایی فرزند به دنیا آورد.

﴿۳۱۴۷﴾ خداوند تبارک و تعالی به توبه (و بازگشت) بنده‌ی خود شادمان‌تر است از مردی که در شب تاری شتر و توشه‌ی خود را گم کند و بعد آن‌ها را بیابد، پس خدا به توبه‌ی بنده‌اش از چنین مردی در آن حال که گمشده‌ی خود را پیدا کند شادمان‌تر است.

﴿۳۱۴۸﴾ کسی از خدا غیرتمندتر نیست. و او از توبه‌ی بنده‌اش خوشحال و شادمان می‌شود

۱۴-۱۹-۵- روکردن

﴿۳۱۴۹﴾ ای پذیرنده‌ی توبه، مرا بپذیر.

﴿۳۱۵۰﴾ ای خدای من، قصد تو کرده‌ام چون می‌دانم که به دعاکنندگان پاسخ می‌دهی، و درخواست درخواست‌کنندگان را می‌شنوی، و به خاطر احسان و مهربانی‌ات، به توبه‌کنندگان توجه می‌کنی.

﴿۳۱۵۱﴾ در اینجا آدم گفت: خدایا، به آبروی محمد و خاندان پاکش، به آبروی محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و خاندان پاکشان، از تو می‌خواهم که با قبول کردن توبه‌ام، آمرزش لغزش‌هایم و بازگرداندنم به جایگاه و مرتبه‌ی ازدست‌رفته‌ام، به من لطف کنی. خداوند فرمود: با رضایتم به تو رو می‌کنم.

۱۵-۱۹-۵- پذیرفته شدن توبه‌کننده

﴿۳۱۵۲﴾ و چون دادخواهان از تو دادخواهی کنند، به دادشان می‌رسی و گرفتاری‌شان را برطرف می‌سازی، و چون گریزندگان تو را ندا دهند، به ندایشان گوش می‌دهی و کمکشان می‌کنی، و چون توبه‌کنندگان به وسیله‌ی آن به سوی تو توجه کنند، آن‌ها را می‌پذیری و توبه‌شان را قبول می‌کنی.

﴿۳۱۵۳﴾ ای پذیرنده‌ی توبه، مرا بپذیر.

﴿۳۱۵۴﴾ ای آن که هر بازگشت‌کننده‌ای را که از گناهش توبه کند و بر طلب رضایت تو بکوشد، می‌پذیری.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

١٦-١٩-١-٥- قبول الأعمال... من الثائب

٢٠-١-٥- باب ٢٠

١-٢٠-٥- السَّعَادَةُ

﴿٣١٥٥﴾ الباقر عليه السلام: قُلْتُ لَهُ مَا كَانَ وَلَدُ يَعْقُوبَ أَنْبِيَاءَ قَالَ لَا وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا أَسْبَاطَ أَوْلَادِ الْأَنْبِيَاءِ وَلَمْ يَكُنْ يُفَارِقُوا الدُّنْيَا إِلَّا سَعْدَاءَ تَابُوا وَتَذَكَّرُوا مَا صَنَعُوا؛ الكافي ج: ٨ ص: ٢٤٦

﴿٣١٥٦﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَ تَدْرِي مَا قِصَّةُ أَيُّوبَ وَسَبَبُ تَغْيِيرِ نِعْمَةِ اللَّهِ عَلَيْهِ قَالَ اللَّهُ أَعْلَمُ وَأَنْتَ يَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ لَمَّا كَانَ عِنْدَ الْإِنْبِعَاطِ لِلنُّطْقِ شَكََّ أَيُّوبُ فِي مُلْكِي فَقَالَ هَذَا خَطْبُ جَلِيلٍ وَأَمْرُ جَسِيمٍ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا أَيُّوبُ أَ تَشْكُ فِي صُورَةِ أَقَمْتُهُ أَنَا إِنِّي ابْتَلَيْتُ أَدَمَ بِالْبَلَاءِ فَوَهَبْتُهُ لَهُ وَصَفَحْتُ عَنْهُ بِالتَّسْلِيمِ عَلَيْهِ بِأَمْرَةِ الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْتَ تَقُولُ خَطْبُ جَلِيلٍ وَأَمْرُ جَسِيمٍ فَوَ عِزَّتِي لَا ذِيْفَنَكَ مِنْ عَذَابِي أَوْ تَتُوبَ إِلَيَّ بِالطَّاعَةِ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ثُمَّ أَدْرَكْتَهُ السَّعَادَةُ بِي يَعْنِي أَنَّهُ تَابَ وَأَدْعَنَ بِالطَّاعَةِ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام وَ عَلَى ذُرِّيَّتِهِ الطَّيِّبِينَ عليه السلام؛ بحار الأنوار ج: ٢٦ ص: ٢٩٢

﴿٣١٥٧﴾ الرسول ﷺ: أَنَّهُ قَالَ لَمَّا رَجَعَ مِنْ خَيْبَرَ آتِيُونَ تَائِبُونَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ عَابِدُونَ رَاكِعُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى حِفْظِكَ إِيَّايَ فِي سَفَرِي وَ حَضْرِي اللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوْتَى هَذِهِ مُبَارَكَةً مَيْمُونَةً مَقْرُونَةً بِتَوْبَةٍ نَصُوحٍ تُوجِبُ لِي بِهَا السَّعَادَةَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ؛

بحار الأنوار ج: ٧٣ ص: ٢٥٣

﴿٣١٥٨﴾ الرسول ﷺ: أَمَهَلْنَاكُمْ لِلتَّوْبَةِ وَ أَنْظَرْنَاكُمْ لِلْإِنَابَةِ أَيْ فَعَلْنَا ذَلِكَ بِأَسْلَافِكُمْ فَتَابَ مَنْ تَابَ مِنْهُمْ فَسَعِدَ وَ خَرَجَ مِنْ صُلْبِهِ مَنْ قُدِّرَ أَنْ يَخْرُجَ مِنْهُ الذُّرِّيَّةُ الطَّيِّبَةُ الَّتِي تَطْيِبُ فِي الدُّنْيَا بِاللَّهِ تَعَالَى مَعِيشَتَهَا وَ تَشْرَفَ فِي الْآخِرَةِ بِطَاعَةِ اللَّهِ مَرْتَبَتُهَا؛ بحار الأنوار ج: ٢٦ ص: ٢٨٩

﴿٣١٥٩﴾ السَّجَّاد عليه السلام: وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي دَلَّنَا عَلَى التَّوْبَةِ الَّتِي لَمْ نَفْذِهَا إِلَّا مِنْ فَضْلِهِ، فَلَوْ لَمْ نَعْتَدِ مِنْ فَضْلِهِ إِلَّا بِهَا لَقَدْ حَسَنَ بَلَاؤُهُ عِنْدَنَا، وَ جَلَّ إِحْسَانُهُ إِلَيْنَا وَ جَسَمَ فَضْلُهُ عَلَيْنَا فَمَا هَكَذَا كَانَتْ سُنَّتُهُ فِي التَّوْبَةِ لِمَنْ كَانَ قَبْلَنَا، لَقَدْ وَضَعَ عَنَّا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ، وَ لَمْ يَكْلِفْنَا إِلَّا وُسْعًا، وَ لَمْ يُجْشِمْنَا إِلَّا يُسْرًا، وَ لَمْ يَدْعُ لِأَحَدٍ مِنَّا حُجَّةً وَ لَا عُذْرًا. فَأَلْهَاكُم مِّنَّا مَنْ هَلَكَ عَلَيْهِ، وَ السَّعِيدُ مِنَّا مَنْ رَغِبَ إِلَيْهِ؛ الصحيفة ص: ٢٨

٢-١-٢٠-٥- الْفَلَاحُ

﴿٣١٦٠﴾ تُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَنْبِيَاءُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ؛ النور (٣١)

﴿٣١٦١﴾ قَاتِمًا مَنْ تَابَ وَءَامَنَ وَ عَمِلَ صَالِحًا فَعَسَى أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ؛ القصص (٦٧)

٣-١-٢٠-٥- الْقُرْبُ

﴿نتایج توبه﴾

۱۶-۱۹-۵- پذیرش اعمال از توبه‌کننده

۲۰-۱-۵- گروه ۲۰

۱-۲۰-۵- خوشبختی

﴿۳۱۵۵﴾ به آن حضرت علیه السلام عرض کردم: آیا فرزندان یعقوب پیامبر نبودند؟ فرمود: نه، لیکن آن‌ها از فرزندان پیامبران بودند، و نمردند مگر بعد از آنکه رستگار شده بودند؛ آن‌ها توبه کردند و اعمال بد خود را یاد آوردند.

﴿۳۱۵۶﴾ امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: می‌دانی داستان ایوب چیست و علت تغییر نعمت خدا بر او چه بوده است؟ گفت خدا بهتر می‌داند و شما یا امیرالمؤمنین، حضرت علیه السلام فرمود: هنگام برانگیخته شدن برای سخن گفتن، ایوب در ولایت من شک کرد؛ ایوب گفت: این مطلبی بزرگ و امری بس سنگین است. خداوند فرمود: ای ایوب، در باره‌ی صورتی که من آن را به پا داشته‌ام شک می‌کنی؟ من آدم را گرفتار نمودم، و به خاطر علی علیه السلام آدم را بخشیدم و چون تسلیم شد و او را به امیرالمؤمنین بودن پذیرفت، از او درگذشتم؛ تو می‌گویی این مطلب بزرگ و خیلی سنگین است؛ به عزتم قسم، تو را از عذاب خویش می‌چشانم مگر اینکه با اطاعت کردن از امیرالمؤمنین توبه کنی؛ سپس به واسطه‌ی من سعادتمند شد، یعنی توبه کرد و به اطاعت نسبت به امیرالمؤمنین و نسل پاکش اقرار نمود.

﴿۳۱۵۷﴾ نبی اکرم صلی الله علیه و آله در بازگشت از خیبر فرمود: اگر خدا بخواهد تائب و عابد و راکع و ساجد و شکرگزار پروردگار باشیم، خدایا، از تو سپاسگزارم که مرا در سفر و در وطن محافظت کرده‌ای، خداوند، بازگشتم را مبارک و همراه با توبه‌ی نصوح قرار ده که مستوجب سعادت شوم ای مهربان‌ترین مهربانان.

﴿۳۱۵۸﴾ ولی به شما برای توبه و بازگشت مهلت دادیم، یعنی این کارها را نسبت به پدرانتان کردیم. پس هر که توبه کرد سعادتمند شد و از نسل او فرزندان پاکی که خداوند مقرر نموده خارج می‌شوند که زندگی‌شان در دنیا به لطف خدا، گوارا بوده و در آخرت نیز به واسطه‌ی اطاعت خدا، به شرافت می‌رسند.

﴿۳۱۵۹﴾ سپاس خدای را که ما را به توبه راهنمایی کرد، توبه‌ای که جز از فضل و احسان او سرچشمه نگرفته است. پس اگر از فضل و بخشش او جز همین نعمت توبه را به‌شمار نیاوریم، نعمت او در حق ما نیکو و احسانش درباره‌ی ما بزرگ و فضلش بر ما عظیم است. و روش او در توبه برای پیشینیان (بنی اسرائیل) چنین (آسان) نبوده است. پس آنچه طاقت نداریم از ما برداشت و جز به اندازه‌ی وسع و توانمان بر ما تکلیف نکرد، و جز کار آسان از ما نخواست. پس جای هیچ عذر و بهانه‌ای برایمان باقی نگذارد. پس کسی که علی‌رغم همه‌ی این الطاف هلاک شود، شایسته‌ی هلاکت است. و سعادتمند کسی است که او را بخواهد.

۲-۲۰-۵- رستگاری

﴿۳۱۶۰﴾ همگی به سوی خدا بازگردید ای مؤمنان، تا رستگار شوید.

﴿۳۱۶۱﴾ اما کسی که توبه کند، و ایمان آورد و عمل صالحی انجام دهد، امید است از رستگاران باشد.

۳-۲۰-۵- نزدیک کردن

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣١٦٢﴾ سَأَلَتْ يَا أَخْنُوخُ عَمَّا يُقَرَّبُكَ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ أَنْ تُؤْمِنَ بِرَبِّكَ مِنْ كُلِّ قَلْبِكَ وَتَبُوءَ بِذَنْبِكَ وَبَعْدَ ذَلِكَ تَلْزِمَ رَحْمَةَ الْخَلْقِ وَحُسْنَ الْخُلُقِ وَإِثَارَ الصَّدَقِ وَأَدَاءَ الْحَقِّ وَالْجُودَ مَعَ الرِّضَا بِمَا يَأْتِيكَ مِنَ الرِّزْقِ وَكَثَارَ التَّسْبِيحِ بِالْعَشَايَا وَالْأَسْحَارِ وَأَطْرَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَ مُجَانِبَةَ الْأَوْزَارِ وَالتَّوْبَةَ مِنْ جَمِيعِ الْأَصَارِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٤٥٩
٥-٢٠-١-٥- الكرامة

﴿٣١٦٣﴾ الباقر عليه السلام: سَيِّدِي إِلَيْكَ مَلْجَأُ الْهَارِبِ مِنْكَ مَلْتَمَسُ الطَّالِبِ وَعَلَى كَرَمِكَ يُعَوَّلُ الْمُسْتَقِيلُ النَّائِبُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٤٠٩
﴿٣١٦٤﴾ العسكري عليه السلام: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ التَّوَّابُ الْقَابِلُ لِلتَّوْبَاتِ الرَّحِيمُ بِالتَّائِبِينَ... قَالَ آدَمُ: إِلَهِي فَقَدْ بَلَغَ عِنْدَكَ مِنْ مَحَلِّهِمْ أَنَّكَ بِالتَّوَسُّلِ بِهِمْ تَقْبَلُ تَوْبَتِي وَتَغْفِرُ خَطِيئَتِي... اللَّهُمَّ بَجَاهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ بَجَاهِ مُحَمَّدٍ وَعَلِيِّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ وَالطَّيِّبِينَ مِنْ آلِهِمْ لَمَّا تَفَضَّلْتَ عَلَى بَقْبُولِ تَوْبَتِي وَغُفْرَانِ زَلَّتِي؛ تأويل الآيات ص: ٥٠

٥-٢٠-١-٥- كَرِيمُ الْمَاءِ
﴿٣١٦٥﴾ الرضا عليه السلام: رَبِّ فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنْابَةَ مُخْلِصِ التَّوْبَةِ وَإِقْبَالَ سَرِيعِ الْأَوْبَةِ وَمَصَارِعَ تَجَشُّعِ الْحَوْبَةِ وَقَابِلْ رَبِّ تَوْبَتِي بِجَزِيلِ الثَّوَابِ وَكَرِيمِ الْمَاءِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧
٥-٢٠-١-٥- مَعَ الْمُؤْمِنِينَ

﴿٣١٦٦﴾ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَهُمْ نَصِيرًا إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا؛ النساء (١٤٦-١٤٥)

٥-٢٠-١-٧- النُّورُ
﴿٣١٦٧﴾ الصادق عليه السلام: أَلَا تَسْمَعُ لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلِلَّهِ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ يَعْنِي مِنَ ظُلُمَاتِ الذُّنُوبِ إِلَى نُورِ التَّوْبَةِ وَالْمَغْفِرَةِ لَوْلَايَتِهِمْ كُلُّ إِمَامٍ عَادِلٍ مِنَ اللَّهِ؛ الكافي ج: ١ ص: ٣٧٥

﴿٣١٦٨﴾ الرسول عليه السلام: أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ فِي نُورِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ الْأَعْظَمُ مَنْ كَانَ عِصْمَةُ أَمْرِهِ شَهَادَةً أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ وَمَنْ إِذَا أَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ قَالَ إِنِّي لِلَّهِ وَإِنِّي إِلَيْهِ رَاجِعُونَ وَمَنْ إِذَا أَصَابَ خَيْرًا قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَمَنْ إِذَا أَصَابَ خَطِيئَةً قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَآتُوبُ إِلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٣ ص: ٤٢٨

﴿نتایج توبه﴾

﴿۳۱۶۲﴾ ای اخنوخ، سؤال کردی که چه چیز تو را به خدا نزدیک می‌کند، با تمام قلبت به خدا ایمان بیاور، از گناهانت بگریز، با مهربانی نسبت به مخلوقات، خوش‌خلقی، انتخاب صداقت و راستی، ادا کردن حقوق، سخاوتمندی و بخشش رضایتمندانه از رزقی که دریافت می‌کنی، تسبیح فراوان در شبانگاهان و سحرها و صبح و عصر، دوری از همه‌ی گناهان و توبه از آن.

۴-۲۰-۱-۵- لطف و سخاوت

﴿۳۱۶۳﴾ آقای من، پناهگاه گریزندگان به‌سوی توست، آنچه جویندگان می‌طلبند نزد توست، و توبه‌کننده و آن‌که می‌خواهد از گذشته‌اش چشم‌پوشی کنی، فقط به کرم تو تکیه کرده است.

﴿۳۱۶۴﴾ خدای عزیز و جلیل فرمود: پس آدم از پروردگارش کلماتی را آموخت و خداوند توبه‌ی او را پذیرفت، خداوند توبه‌پذیر مهربان است. بسیار توبه‌پذیر، پذیرنده‌ی توبه‌ها، مهربان با توبه‌کنندگان... آدم گفت: خدایا، فهمیدم که به اعتبار ایشان و با توسل به ایشان توبه‌ام را قبول می‌کنی و خطایم را می‌بخشی... خداوند، تو را به جاه و مقام محمد ﷺ و خاندان پاکش، به مقام محمد ﷺ و علی و فاطمه و حسن و حسین و پاکان از خاندانش قسم می‌دهم که با قبول کردن توبه و بخشش لغزش‌هایم به من تفضل کنی.

۵-۲۰-۱-۵- بازگشت کریمانه

﴿۳۱۶۵﴾ خداوند، توبه‌ی خالص و بازگشت سریع و به خاک مذلت افتادیم، به علت زاری کردن بر گناهان خود را بپذیر. و در مقابل توبه‌ام، ثواب بزرگ و بازگشت کریمانه عطا کن.

۶-۲۰-۱-۵- همراهی با مؤمنین

﴿۳۱۶۶﴾ منافقان در پایین‌ترین درکات دوزخ قرار دارند؛ و هرگز یآوری برای آن‌ها نخواهی یافت، (بنا بر این، از طرح دوستی با دشمنان خدا، که نشانه نفاق است، بپرهیزید؛ مگر آن‌ها که توبه کنند و جبران و اصلاح نمایند، به (دامن لطف) خدا، چنگ زنند، و دین خود را برای خدا خالص کنند آن‌ها با مؤمنان خواهند بود و خداوند به افراد باایمان، پاداش عظیمی خواهد داد.

۷-۲۰-۱-۵- نور

﴿۳۱۶۷﴾ مگر قول خدای عزیز و جلیل را نمی‌شنوی؟ "خدا، ولی و کارساز کسانی است که ایمان آورده‌اند و آن‌ها را از ظلمات به‌سوی نور می‌برد. یعنی آن‌ها را به خاطر پیروی‌شان از امام عادل که از جانب خداست، از ظلمات گناهان به‌سوی نور توبه و آمرزش می‌برد.

﴿۳۱۶۸﴾ هرکس چهار صفت در او باشد در پرتو نور اعظم خدا قرار می‌گیرد: هرکس نگهدارنده‌ی اعتقاداتش شهادت بر وحدانیت خدا و رسالت من باشد، و هرگاه مصیبتی بر او وارد شد بگوید: "إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ"، و چون به کار نیکی موفق شد بگوید: "الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ"، و چون مرتکب گناهی شد بگوید: "استغفر الله ربی و اتوب الیه".

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣١٦٩﴾ الرسول ﷺ: الْمُؤْمِنُ إِذَا تَابَ وَنَدِمَ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ أَلْفَ بَابٍ مِنَ الرَّحْمَةِ وَبُصِيحُ وَيُصْبِحُ عَلَى رِضَى اللَّهِ وَكَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ رَكْعَةٍ يُصَلِّيْهَا مِنَ التَّطَوُّعِ عِبَادَةً سَنَةً وَأَعْطَاهُ اللَّهُ بِكُلِّ آيَةٍ يَقْرَأُهَا نُورًا عَلَى الصِّرَاطِ وَكَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ ثَوَابَ نَبِيٍّ وَلَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ مِنَ اسْتِغْفَارِهِ وَتَسْبِيحِهِ ثَوَابٌ حَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ وَبِكُلِّ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ مَدِينَةٌ وَنُورٌ لِلَّهِ قَبْرُهُ وَبَيَاضٌ وَجْهُهُ وَلَهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ عَلَى بَدَنِهِ نُورٌ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٧

﴿٣١٧٠﴾ الرسول ﷺ: إِنْ فِي الْجَنَّةِ مَدَائِنٌ مِنْ نُورٍ وَعَلَى الْمَدَائِنِ أَبْوَابٌ مِنْ ذَهَبٍ مُكَلَّلٍ بِالذُّرِّ وَالْيَاقُوتِ وَفِي جَوْفِ الْمَدَائِنِ قِبَابٌ مِنْ مِسْكِ وَزَعْفَرَانٍ مَنْ نَظَرَ إِلَى تِلْكَ الْمَدَائِنِ بَتَمَنَّى أَنْ يَكُونَ لَهُ مَدِينَةٌ مِنْهَا قَالُوا يَا نَبِيَّ اللَّهِ لِمَنْ هَذِهِ الْمَدَائِنُ قَالَ تَائِبِينَ النَّادِمِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ الْمُرْضِينَ لِلْخُصَمَاءِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٠٤

﴿٣١٧١﴾ الرسول ﷺ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْآحَدِ فِي شَهْرِ ذِي الْقَعْدَةِ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُرِيدُ التَّوْبَةَ قُلْنَا كُلُّنَا نُرِيدُ التَّوْبَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ ﷺ اغْتَسِلُوا وَتَوَضَّأُوا وَصَلُّوا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَاقْرَأُوا فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَالمُعَوِّذَتَيْنِ مَرَّةً ثُمَّ اسْتَغْفِرُوا سَبْعِينَ مَرَّةً ثُمَّ اخْتِمُوا بِمَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ثُمَّ قُولُوا يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ ثُمَّ قَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ مِنْ أُمَّتِي فَعَلَ هَذَا إِلَّا ... يُنَادِي مَلِكٌ آخِرُ أَيُّهَا الْعَبْدُ تَمُوتُ عَلَى الْإِيمَانِ وَلَا يُسَلَبُ مِنْكَ الدِّينُ وَيُفْسَحُ فِي قَبْرِكَ وَيُنَوَّرُ فِيهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٣٩٦

٢-٥- آثارُ التَّوْبَةِ الْمَقْبُولَةِ عَلَى قَلْبِ التَّائِبِ

١-٢-٥- الجلاءُ

﴿٣١٧٢﴾ الرضا عليه السلام: وَامْنَحُ اللَّهُمَّ رَبَّ بِالتَّوْبَةِ مَا ثَبَتَ مِنْ ذُنُوبِي وَاغْسِلْ بِقَبُولِهَا جَمِيعَ عُيُوبِي وَاجْعَلْهَا جَالِيَةً لِرَيْنِ قَلْبِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

٢-٢-٥- الإحياءُ

﴿٣١٧٣﴾ السَّجَّاد عليه السلام: إِلَهِي أَلْبَسْتَنِي الْخَطَايَا ثَوْبَ مَذَلَّتِي وَجَلَّلَنِي التَّبَاعُدُ مِنْكَ لِباسَ مَسْكِنَتِي وَأَمَاتَ قَلْبِي عَظِيمَ جَنَائِي فَأَخِيهِ بِتَوْبَةٍ مِنْكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٤٢

٣-٢-٥- الرِّقَّةُ

﴿٣١٧٤﴾ الحسين عليه السلام: التَّائِبُ إِذَا لَمْ يَسْتَبِنْ عَلَيْهِ أَثَرُ التَّوْبَةِ فَلَيْسَ بِتَائِبٍ ... يُرْقُ قَلْبُهُ مِنْ هَوْلِ مَلِكِ الْمَوْتِ وَيَجْفَأُ جُلْدُهُ عَلَى بَدَنِهِ بِتَفْكَرِ الْآخِرَةِ فَهَذَا أَثَرُ التَّوْبَةِ وَإِذَا رَأَيْتُمُ الْعَبْدَ عَلَى هَذِهِ الصِّفَةِ فَهُوَ تَائِبٌ نَاصِحٌ لِنَفْسِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٠

﴿ نتایج توبه ﴾

﴿ ۳۱۶۹ ﴾ چون مؤمن توبه کند و پشیمان شود، خدا در دنیا و آخرت هزار در از رحمت بر او می‌گشاید؛ او در حالی صبح و شام خواهد کرد که مورد رضایت خداست و خدا در مقابل هر رکعت نماز نافله که او اقامه کند عبادت یک‌ساله برایش می‌نویسد و در مقابل هر آیه که می‌خواند نوری بر صراط برایش می‌نویسد، هر روز و شب معادل ثواب پیامبری دارد، و در مقابل هر حرفی از استغفار و تسبیح، ثواب حج و عمره و در مقابل هر آیه از قرآن، شهری به او اختصاص می‌یابد و خدا قبر او را نورانی و روی او را سفید می‌گرداند و در مقابل هر موی بدن او نوری عطا می‌کند.

﴿ ۳۱۷۰ ﴾ در بهشت شهرهایی از نور است، در آن شهرها درهایی است از طلا مزین به مروارید و یاقوت؛ در میان آن شهرها گنبدهایی از مشک و زعفران است. هر که به آن شهرها نگاه کند آرزو می‌کند که چنین شهری داشته باشد. عرض کردند: ای پیامبر خدا، این شهرها متعلق به کیست؟ فرمود: متعلق به مؤمنین توبه‌کار پشیمان که صاحبان حق را از خود راضی کنند.

﴿ ۳۱۷۱ ﴾ رسول خدا ﷺ در یکشنبه‌ای از ماه ذی‌القعدة از منزل خارج شدند و فرمودند: ای مردم، کسی از شما هست که بخواهد توبه کند؟ گفتیم: ای رسول خدا، همگی ما خواهان توبه‌ایم. سپس رسول خدا ﷺ فرمود: غسل کنید و وضو بگیرید و چهار رکعت نماز به جا آورید و در هر رکعت یک بار سوره‌ی حمد و سه بار سوره‌ی توحید و یک بار معوذتین - سوره‌ی فلق و ناس - را بخوانید، سپس هفتاد بار استغفار کنید و با " لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ " نماز را به پایان برسانید. سپس بگویید: " يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ ذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ "، " ای عزیز، ای آمرزنده‌ی گناهان، گناهان من و تمامی مردان و زنان مؤمن را ببخش، زیرا کسی جز تو گناهان را نمی‌آمرزد ". سپس فرمود کسی از اتم نیست که این کار را انجام دهد مگر اینکه... فرشته‌ی دیگری ندا می‌دهد: ای بنده‌ی خدا، با ایمان می‌میری و دین از تو گرفته نخواهد شد. و در قبر جای تو گشاده و نورانی خواهد بود.

۲-۵- نتایج توبه‌ی پذیرفته‌شده بر قلب توبه‌کننده

۱-۵-۲- جلای قلب

﴿ ۳۱۷۲ ﴾ خداوند، هر گناهی که در نامه‌ی اعمال ثبت شده است محو کن. و با قبول کردن توبه‌ام، همه‌ی عیب‌های مرا بشوی، و آن توبه را جلادهنده‌ی زنگارهای دلم قرار ده.

۲-۵-۲- زنده‌شدن قلب

﴿ ۳۱۷۳ ﴾ معبود من، گناهان جامه‌ی خاکساری بر من پوشانده است. و دورشدن از تو، لباس بینوایی بر تنم کرده است. و جنایت بزرگم دلم را میرانده است. پس آن را به برکت توبه زنده کن.

۳-۵-۲- نرمی

﴿ ۳۱۷۴ ﴾ اگر اثر توبه، بر توبه‌کار ظاهر نشود او توبه‌کار نیست. او باید... از ترس عزرائیل قلبش نازک، و در فکر آخرت پوستش خشک است؛ پس نشان توبه این است. اگر بنده‌ای را با این مشخصات دیدید، او توبه‌کننده و خیرخواه خویش است.

﴿ثَمَرَاتُ التَّوْبَةِ﴾

٤-٢-٥- الإنشراحُ

﴿٣١٧٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: يَا مُعَاوِيَةُ إِنَّهُ لَا يُطْبَعُ عَلَى قَلْبٍ إِلَّا بِذَنْبٍ وَلَا يَنْشَرِحُ إِلَّا بِتَوْبَةٍ وَلَا أَظُنُّ قَلْبَكَ إِلَّا مَطْبُوعًا؛ بحار الأنوار ج: ٣٢ ص: ٣٧٨

٥-٢-٥- الصَّغَاءُ

﴿٣١٧٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِذَا أَذْنَبَ الْعَبْدُ كَانَ نُقْطَةً سَوْدَاءَ عَلَى قَلْبِهِ فَإِنْ هُوَ تَابَ وَأَقْلَعَ وَاسْتَغْفَرَ صَفَا قَلْبُهُ مِنْهَا وَإِنْ هُوَ لَمْ يَتُبْ وَلَمْ يَسْتَغْفِرْ كَانَ الذَّنْبُ عَلَى الذَّنْبِ وَالسَّوَادُ عَلَى السَّوَادِ حَتَّى يَغْمُرَ الْقَلْبَ فَيَمُوتَ بِكَثْرَةِ غَطَاءِ الذُّنُوبِ عَلَيْهِ وَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ؛ بحار الأنوار ج: ٤١ ص: ٣١٩

٦-٢-٥- الصَّقَالُ

﴿٣١٧٧﴾ الرسول ﷺ: وَإِذَا شَيْبَ الْقَلْبُ الصَّافِيَ بِنَقْصِ الْغَفْلَةِ وَالْكَدَرِ صُقِلَ بِمِصْقَلَةِ التَّوْبَةِ وَنُظِفَ بِمَاءِ الْإِنَابَةِ لِيَعُودَ عَلَى حَالَتِهِ الْأُولَى وَجَوْهَرِيَّتِهِ الْأَصْلِيَّةِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ٣٧١

٧-٢-٥- التَّطْهِيرُ

﴿٣١٧٨﴾ السَّجَّاد عليه السلام: تُبَّ عَلَى تَوْبَةٍ نَصُوحًا تُطَهِّرُ بِهَا قَلْبِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٦٩

﴿٣١٧٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: لَا تَجُوزُ صَلَاةُ امْرِئٍ حَتَّى يُطَهَّرَ خَمْسَ جَوَارِحَ الْوَجْهِ وَالْيَدَيْنِ وَالرَّأْسِ وَالرَّجْلَيْنِ بِالْمَاءِ وَالْقَلْبَ بِالتَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ٣٥٥

﴿٣١٨٠﴾ السَّجَّاد عليه السلام: فَاْمُنْ عَلَى بَعْضِكَ عَنْ ذَنْبِي وَتُبَّ عَلَى تَوْبَةٍ نَصُوحًا تُطَهِّرُ بِهَا قَلْبِي؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٦٩

٨-٢-٥- مَحْوُ السَّوَادِ

﴿٣١٨١﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا أَذْنَبَ الرَّجُلُ خَرَجَ فِي قَلْبِهِ نُكْثَةٌ سَوْدَاءُ فَإِنْ تَابَ انْمَحَتْ وَإِنْ زَادَ زَادَتْ حَتَّى تَغْلِبَ عَلَى قَلْبِهِ فَلَا يُفْلِحُ بَعْدَهَا أَبَدًا؛ الكافي ج: ٢ ص: ٢٧١

﴿نتایج توبه﴾

۴-۲-۵- گسترش

﴿۳۱۷۵﴾ ای معاویه، قلب بسته نمی‌شود مگر با گناه، و گشوده نمی‌شود مگر با توبه. و از تو انتظاری جز داشتن قلب بسته ندارم.

۵-۲-۵- صفا

﴿۳۱۷۶﴾ هرگاه بنده‌ای مرتکب گناهی شود، نقطه‌ی سیاهی در دل او پدید می‌آید. و اگر توبه کند و از گناه باز ایستد و از خدا طلب آمرزش کند، قلب او از آن سیاهی پاک می‌شود. ولی اگر توبه نکند و طلب آمرزش ننماید، گناه بر گناه افزوده و سیاهی بر سیاهی می‌نشیند، تا اینکه قلب او را می‌پوشاند. پس قلب او در اثر ازدیاد پرده‌های گناهان می‌میرد. و این است معنای گفته‌ی خدای متعال که می‌فرماید: " بلکه انجام گناهان، قلب‌های آنان را پوشانیده و چرکین و زنگ‌آلود کرده است."

۶-۲-۵- صیقلی شدن

﴿۳۱۷۷﴾ چون دل پاک، با غفلت و کدورت آلوده شود، با توبه جلا داده می‌شود و با آب انابه پاک می‌شود تا به حال نخست و گوهر اصلی زلال خود برگردد. و خدای متعال فرموده است: خدا توبه‌کنندگان و طالبان پاکی را دوست دارد

۷-۲-۵- پاکی

﴿۳۱۷۸﴾ مرا توفیق توبه‌ی خالصی بده که با آن قلبم پاک شود.
﴿۳۱۷۹﴾ نماز جایز نیست مگر آنکه پنج عضو خود را پاکیزه کند: صورت و دست و سر و پا را با آب، و دل را با توبه.
﴿۳۱۸۰﴾ با بخشش گناهانم بر من منت بگزار و توبه‌ی خالصی از من بپذیر که با آن قلبم را پاک گردانی.

۸-۲-۵- برطرف شدن سیاهی

﴿۳۱۸۱﴾ هرگاه بنده مرتکب گناهی شود، نقطه‌ی سیاهی در دل او پدید می‌آید؛ اگر توبه کند آن سیاهی پاک می‌شود، اما اگر بر گناه اصرار ورزد، آن نقطه وسیع‌تر می‌شود تا اینکه همه‌ی قلب را فرامی‌گیرد و در این صورت او هرگز رستگار نمی‌شود.

الفصل السادس - ثمار عدم التوبة أو تبعات عدم قبولها

١-٦- العوامل الإيجابية

١-١-٦- باب ١

١-١-١-٦- الرّين

﴿٣١٨٢﴾ الباقر عليه السلام: مَا مِنْ عَبْدٍ إِلَّا وَفِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ بَيْضَاءُ فَإِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا خَرَجَ فِي النُّكْتَةِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فَإِنْ تَابَ ذَهَبَ ذَلِكَ السَّوَادُ وَإِنْ تَمَادَى فِي الذُّنُوبِ زَادَ ذَلِكَ السَّوَادُ حَتَّى يَغْطِيَ الْبَيَاضَ فَإِذَا غَطَّى الْبَيَاضَ لَمْ يَرْجِعْ صَاحِبُهُ إِلَى خَيْرٍ أَبَدًا وَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٢٧٣

﴿٣١٨٣﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِذَا أَذْنَبَ الْعَبْدُ كَانَ نُقْطَةً سَوْدَاءَ عَلَى قَلْبِهِ فَإِنْ هُوَ تَابَ وَأَقْلَعَ وَاسْتَغْفَرَ صَفَا قَلْبُهُ مِنْهَا وَإِنْ هُوَ لَمْ يَتُبْ وَلَمْ يَسْتَغْفِرْ كَانَ الذَّنْبُ عَلَى الذَّنْبِ وَالسَّوَادُ عَلَى السَّوَادِ حَتَّى يَغْمُرَ الْقَلْبَ فَيَمُوتَ بِكَثْرَةِ غَطَاءِ الذُّنُوبِ عَلَيْهِ وَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ؛ بحار الأنوار ج: ٤١ ص: ٣١٩

﴿٣١٨٤﴾ الرسول ﷺ: إِنْ الْمَرْءَ إِذَا أَذْنَبَ كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ فَاسْتَغْفَرَ صُفِّلَ قَلْبُهُ مِنْهَا وَإِنْ زَادَ فَذَلِكَ الرِّينُ الَّذِي ذَكَرَهُ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ؛ مشكاة الأنوار ص: ٢٥٦

فصل ۶- نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن

۱-۶- عوامل ایجابی

۱-۱-۶- گروه ۱

۱-۱-۱-۶- چرک

﴿۳۱۸۲﴾ بنده‌ای نیست مگر اینکه در قلبش بخش سفیدی است. هرگاه مرتکب گناهی شود نقطه‌ی سیاهی در آن پدید می‌آید، اگر توبه کند، آن سیاهی از بین می‌رود، اما اگر به گناه کردن ادامه دهد، آن سیاهی زیاد می‌شود تا همه‌ی سفیدی را می‌پوشاند، هنگامی که سیاهی همه‌ی قلب را فراگیرد دیگر امید خیری به صاحب آن قلب نمی‌رود و همان است که خداوند می‌فرماید: "چنین نیست که آن‌ها می‌پندارند، بلکه اعمالشان چون زنگاری بر دل‌هایشان نشسته است."

﴿۳۱۸۳﴾ هرگاه مردی مرتکب گناهی شود، نقطه‌ی سیاهی در دل او پدید می‌آید. و اگر توبه کند و از گناه باز ایستد و از خدا طلب آمرزش نماید، قلب او از آن سیاهی پاک می‌شود. ولی اگر توبه نکند و طلب آمرزش ننماید، گناه بر گناه افزوده و سیاهی بر سیاهی می‌نشیند، تا اینکه قلب او را می‌پوشاند. پس قلب او در اثر ازدیاد پرده‌های گناهان می‌میرد. و این است معنای گفته‌ی خدای متعال که می‌فرماید: "بلکه انجام گناهان، قلب‌های آنان را پوشانیده و چرکین و زنگ‌آلود کرده است."

﴿۳۱۸۴﴾ هنگامی که انسان گناه می‌کند نقطه‌ی سیاهی در دل او پدید می‌آید، اگر توبه کند و آمرزش طلبد آن سیاهی پاک می‌شود، ولی اگر بر گناهش بیفزاید آن نقطه نیز بزرگ‌تر می‌شود، و این همان زنگاری است که خدای متعال در کتابش فرمود: "چنین نیست که آن‌ها می‌پندارند، بلکه اعمالشان چون زنگاری بر دل‌هایشان نشسته است."

﴿ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبَعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا﴾

٢-١-١-٦- غَمْرُ الْقَلْبِ

﴿٣١٨٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِذَا أَذْنَبَ الْعَبْدُ كَانَ نَقْطَةً سَوْدَاءَ عَلَى قَلْبِهِ فَإِنْ هُوَ تَابَ وَأَقْلَعَ وَاسْتَغْفَرَ صَفَا قَلْبُهُ مِنْهَا وَإِنْ هُوَ لَمْ يَتُبْ وَلَمْ يَسْتَغْفِرْ كَانَ الذَّنْبُ عَلَى الذَّنْبِ وَالسَّوَادُ عَلَى السَّوَادِ حَتَّى يَغْمُرَ الْقَلْبَ فَيَمُوتَ بِكَثْرَةِ غَطَاءِ الذُّنُوبِ عَلَيْهِ وَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ؛ بحار الأنوار ج: ٤١ ص: ٣١٩

٣-١-١-٦- الْحَيْرَةُ

﴿٣١٨٦﴾ الصادق عليه السلام: تَأْخِيرُ التَّوْبَةِ اغْتِرَارٌ وَطُولُ التَّسْوِيفِ حَيْرَةٌ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٢٤

ص: ١٢٤

٤-١-١-٦- الْغَوَايَةُ

﴿٣١٨٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: فَجَعَلَ السَّيِّئَةُ ذَنْبًا وَالذَّنْبُ فِتْنَةً وَالْفِتْنَةُ دَسَاءٌ وَجَعَلَ الْحُسْنَى عُنْبًى وَالْعُنْبَى تَوْبَةً وَالتَّوْبَةُ طَهُورًا فَمَنْ تَابَ اهْتَدَى وَمَنْ أَفْتِنَ غَوَى مَا لَمْ يَتُبْ إِلَى اللَّهِ وَيَعْتَرِفْ بِذَنْبِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٦٩ ص: ١٢١

٥-١-١-٦- الْخُرُوجُ مِنَ الْإِيمَانِ

﴿٣١٨٨﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنْ مِنْ عَزَائِمِ اللَّهِ فِي الذِّكْرِ الْحَكِيمِ الَّتِي لَهَا يَرْضَى وَلَهَا يَسْخَطُ وَلَهَا يُثِيبُ وَ عَلَيْهَا يُعَاقِبُ أَنَّهُ لَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَإِنْ حَسَنَ قَوْلُهُ وَ زَيْنَ وَصْفِهِ وَ فَضْلُهُ غَيْرُهُ إِذَا خَرَجَ مِنَ الدُّنْيَا فَلَقِيَ اللَّهَ بِخَصْلَةٍ مِنْ هَذِهِ الْخَصَالِ لَمْ يَتُبْ مِنْهَا الشُّرْكَ بِاللَّهِ فِيمَا افْتَرَضَ عَلَيْهِ مِنْ عِبَادَتِهِ أَوْ شِفَاءٍ غِظَ بِهِ لِنَفْسِهِ أَوْ يُقِرَّ بِعَمَلٍ فَعَمِلَ بغيرِهِ أَوْ يَسْتَنْجِحَ حَاجَةً إِلَى النَّاسِ بِإِظْهَارِ بَدْعَةٍ فِي دِينِهِ أَوْ سِرَةٍ أَنْ يَحْمَدَهُ النَّاسُ بِمَا لَمْ يَقْعُلْ مِنْ خَيْرٍ أَوْ مَشَى فِي النَّاسِ بِوَجْهَيْنِ وَ لِسَانَيْنِ وَ التَّجَبُّرَ وَ الْآبَهَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٤١١

﴿٣١٨٩﴾ الرضا عليه السلام: لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَسُئِلَ عَنْ مَعْنَى ذَلِكَ فَقَالَ يُفَارِقُهُ رُوحُ الْإِيمَانِ فِي تِلْكَ الْحَالِ فَلَا يَرْجِعُ إِلَيْهِ حَتَّى يَتُوبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٤ ص: ٣٣٠

٢-١-٢-٦- بَابُ ٢

١-٢-١-٦- الْحَقَارَةُ

﴿٣١٩٠﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ حَقَّرَ مُؤْمِنًا لِقَلَّةِ مَالِهِ حَقَّرَهُ اللَّهُ فَلَمْ يَزَلْ عِنْدَ اللَّهِ مَحْقُورًا حَتَّى يَتُوبَ مِمَّا صَنَعَ وَ قَالَ عليه السلام إِنَّهُمْ مُبَاهُونَ بِأَكْفَائِهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٢ ص: ١٤٥

٢-١-٢-٦- الإِسْتِخْفَافُ

﴿٣١٩١﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ اسْتَخَفَّ بِفَقِيرٍ مُسْلِمٍ فَقَدْ اسْتَخَفَّ بِحَقِّ اللَّهِ وَ اللَّهُ يَسْتَخِفُّ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٢ ص: ٢٦٦

﴿نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن﴾

۲-۱-۱-۶ پوشیده شدن قلب

﴿۳۱۸۵﴾ هرگاه مردی مرتکب گناهی شود، نقطه‌ی سیاهی در دل او پدید می‌آید. و اگر توبه کند و از گناه باز ایستد و از خدا طلب آمرزش نماید، قلب او از آن سیاهی پاک می‌شود. ولی اگر توبه نکند و طلب آمرزش ننماید، گناه بر گناه افزوده و سیاهی بر سیاهی می‌نشیند، تا اینکه قلب او را می‌پوشاند. پس قلب او در اثر ازدیاد پرده‌های گناهان می‌میرد. و این است معنای گفته‌ی خدای متعال که می‌فرماید: " بلکه انجام گناهان، قلب‌های آنان را پوشانیده و چرکین و زنگ‌آلود کرده است."

۳-۱-۱-۶ سرگردانی

﴿۳۱۸۶﴾ تأخیر انداختن توبه، یک فریب است و حواله کردن کارها به آینده اگر به درازا بکشد نشانه‌ی بلاتکلیفی و سرگردانی است.

۴-۱-۱-۶ گمراهی

﴿۳۱۸۷﴾ بدی را گناه به حساب آورد، گناه را ابزار فتنه، و فتنه را سبب آلودگی قرار داد. نیکی را وسیله‌ی بازگشت، بازگشت را سبب توبه، و توبه را وسیله‌ی پاک‌شدن قرار داد. پس هر کس توبه کند هدایت می‌شود و هر کس گرفتار فتنه شود، مادامی که به خدا برنگردد و به گناهانش اعتراف نکند، گمراه می‌شود.

۵-۱-۱-۶ خارج شدن از ایمان

﴿۳۱۸۸﴾ از جمله محکومات الهی در لوح محفوظ، که احکام رضایت و خشم و اعطای ثواب و عقاب بر مبنای آن صادر می‌شود این است که، اگر آن که از دنیا می‌رود با یکی از این صفات خدا را دیدار کند و از آن‌ها توبه نکرده باشد، مؤمن نیست حتی اگر سخنش نیکو باشد و نزد دیگران به نیکی یاد شود. و از آن جمله است: شرک به خدا در عباداتی که بر ما واجب کرده است (عدم اخلاص در عبادات) و از شدت خشم خود را کشتن و هلاک کردن، و یا اینکه به عملی اقرار کند ولی مخالف آن را انجام دهد، یا بخواهد با بدعت‌گزاری در دین به حاجات دنیوی برسد، و یا اینکه از ستایش مردم برای کار خیری که او انجام نداده شادمان شود، و یا اینکه در میان مردم دو چهره و دو زبان داشته باشد، و یا خودش را برتر از دیگران بداند و گردنکش و متکبر باشد. ﴿۳۱۸۹﴾ زناکار در حین زنا ایمان ندارد و مؤمن نیست، پس درباره‌ی معنی این کلام سؤال شد، امام علیه السلام فرمود: در آن حال روح ایمان از او خارج می‌شود و به‌سوی او بر نمی‌گردد مگر اینکه توبه کند.

۲-۱-۲-۶ گروه ۲

۱-۲-۱-۶ خوار و پست شدن

﴿۳۱۹۰﴾ هر که مؤمنی را کوچک و پست بشمارد، خداوند او را کوچک خواهد شمرد و همواره نسبت به او خشمناک است، تا اینکه از تحقیر مؤمنان دست بردارد و به آن‌ها احترام بگذارد، یا اینکه توبه کند.

۲-۲-۱-۶ تحقیر شمردن

﴿۳۱۹۱﴾ هر کس فقیر مسلمانی را تحقیر کند، حق خدا را سبک شمرده است. و خدا در روز قیامت او را خوار خواهد شمرد، مگر اینکه توبه کرده باشد.

﴿ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبَعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا﴾

٣-٢-١-٦- سَخَطُ اللَّهِ

﴿٣١٩٢﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ التَّوْبَةَ مُطَهَّرَةً مِنْ دَسِّ الْخَطِيئَةِ قَالَ اللَّهُ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ إِلَى قَوْلِهِ تَطْلُبُونَ فِهَذَا مَا دَعَا اللَّهُ إِلَيْهِ عِبَادَهُ مِنَ التَّوْبَةِ وَوَعَدَ عَلَيْهِمَا مِنْ ثَوَابِهِ فَمَنْ خَالَفَ مَا أَمَرَهُ اللَّهُ بِهِ مِنَ التَّوْبَةِ سَخَطَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَكَانَتْ النَّارُ أَوْلَى بِهِ وَ أَحَقُّ؛ وسائل الشيعة ج: ١٨ ص: ١٢٤

﴿٣١٩٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ ثُمَّ شَرَبَ عَلَيْهِ حَرَامًا أَوْ أَثَرَ عَلَيْهِ حُبَّ الدُّنْيَا وَ زِينَتَهَا اسْتَوْجَبَ عَلَيْهِ سَخَطُ اللَّهِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١١

﴿٣١٩٤﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ بَاتَ وَ فِي قَلْبِهِ غِشٌّ لِأَخِيهِ الْمُسْلِمِ بَاتَ فِي سَخَطِ اللَّهِ وَ أَصْبَحَ كَذَلِكَ وَ هُوَ فِي سَخَطِ اللَّهِ حَتَّى يَتُوبَ وَ يَرْجِعَ وَ إِنْ مَاتَ كَذَلِكَ مَاتَ عَلَى غَيْرِ دِينِ الْإِسْلَامِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٣ ص: ٣٦٣

٤-٢-١-٦- الغضب

﴿٣١٩٥﴾ المسيح عليه السلام: يَا صَاحِبَ الْعِلْمِ اعْلَمْ أَنَّ كُلَّ مَعْصِيَةٍ عَجَزْتَ عَنْ تَوْتِئِهَا بِمَنْزِلَةِ عُقُوبَةٍ تُعَاقَبُ بِهَا؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٠٤

﴿٣١٩٦﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِيَّاكَ أَنْ تُسَلِّفَ الْمَعْصِيَةَ وَ تُسَوِّفَ بِالتَّوْبَةِ فَتَعْظُمَ لَكَ الْعُقُوبَةُ؛ غرر الحكم ص: ١٩٤

٥-٢-١-٦- الشقاوة

﴿٣١٩٧﴾ السجّاد عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنَّ الشَّقِيَّ مَنْ قَنَطَ وَ أَمَامَهُ التَّوْبَةُ وَ خَلْفَهُ الرَّحْمَةُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٢٨٥

٦-٢-١-٦- الهلاكة

﴿٣١٩٨﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: فَمَنْ اقْتَصَرَ مِنَ الدُّنْيَا عَلَى مَا أَحَلَّ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ سَلَامٌ وَ مَنْ تَنَاوَلَهَا مِنْ غَيْرِ حِلِّهَا هَلَكَ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ وَ يُرَاجِعَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٦ ص: ٣٢٨

﴿٣١٩٩﴾ الصادق عليه السلام: قَالَ الْحَارِثُ بْنُ عُمَرَ الْفَهْرِيُّ لِقَوْمٍ مِنْ أَصْحَابِهِ مَا وَجَدَ مُحَمَّدٌ لِبْنِ عَمِّهِ مَثَلًا إِلَّا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ يُوشِكُ أَنْ يَجْعَلَهُ نَبِيًّا مِنْ بَعْدِهِ وَ اللَّهُ إِنْ أَلَهْتَنَا إِلَهًا كُنَّا نَعْبُدُ خَيْرٌ مِنْهُ فَانْزَلِ اللَّهُ تَعَالَى وَ لَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِلَى قَوْلِهِ وَ إِنَّهُ لَعَلِمٌ لِّلْسَّاعَةِ فَلَا تَمُوتُنَّ فِيهَا وَ اتَّبِعُون هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ وَ فِي رَوَايَةٍ أَنَّهُ نَزَلَ أَيْضًا إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ الْآيَةُ فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وآله يَا حَارِثُ اتَّقِ اللَّهَ وَ ارْجِعْ عَمَّا قُلْتَ مِنَ الْعَدَاوَةِ لِعَلِّي بَنُ أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ إِذَا كُنْتُ رَسُولَ اللَّهِ وَ عَلَى وَصِيِّكَ مِنْ بَعْدِكَ وَ فَاطِمَةُ بِنْتُكَ سَيِّدَةُ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ ابْنَاكَ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَ حَمْرَةُ عَمِّكَ سَيِّدَةُ الشُّهَدَاءِ وَ جَعْفَرُ الطَّيَّارُ ابْنُ عَمِّكَ يَطِيرُ مَعَ الْمَلَائِكَةِ فِي الْجَنَّةِ

﴿نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن﴾

۳-۲-۱-۶- خشم خدا

﴿۳۱۹۲﴾ توبه، پاک شدن از آلودگی خطا و گناه است، خداوند فرمود: "ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از (مخالفت فرمان) خدا بپرهیزید، و آنچه از (مطالبات) ربا باقی مانده، رها کنید؛ اگر ایمان دارید" این است دعوت خداوند از بنده‌اش به توبه و وعده‌ی ثواب بر آن. پس هر که با فرمان خداوند در مورد توبه مخالفت کند، خداوند بر او خشم خواهد گرفت، و آتش برای او سزاوارتر است.

﴿۳۱۹۳﴾ هر کس قرآن را بخواند و پس از آن حرامی بنوشد، یا دوستی دنیا و زر و زیور آن را بر قرآن و عمل به دستوراتش مقدم بدارد، خود را سزاوار خشم خداوند ساخته، مگر اینکه توبه کند؛ آری اگر بدون توبه از دنیا برود، روز قیامت، قرآن با وی به محشر آید و علیه او دلیل اقامه کند و دست از او بر ندارد تا آنکه او را به دوزخ افکند.

﴿۳۱۹۴﴾ هر که شب را در حالی بگذراند که در دل با برادر مسلمان‌ش ناراستی و بدخواهی داشته باشد، شب را در خشم خدا گذرانده است، و اگر با همین نیت صبح کند، همچنان مورد خشم خداست مگر اینکه توبه کند و برگردد، و اگر در آن حال بمیرد بر دینی غیر از اسلام مرده است.

۴-۲-۱-۶- خشم

﴿۳۱۹۵﴾ ای همدم علم، بدان هر گناهی را که موفق به توبه‌اش نشوی، همچون مجازاتی است که بالاخره اجرا می‌شود.

﴿۳۱۹۶﴾ بپرهیز از اینکه در انجام نافرمانی سرعت به خرج دهی و توبه را به تأخیر بیندازی، که در این صورت مجازات سنگین می‌شود.

۵-۲-۱-۶- بدبختی

﴿۳۱۹۷﴾ پروردگارا، بدبخت کسی است که با وجود توبه در پیش رو و رحمت در پشت سر، ناامید باشد.

۶-۲-۱-۶- هلاکت

﴿۳۱۹۸﴾ هر کس، به حلال دنیا بسنده کند، ایمن می‌ماند، و اگر کسی دست به حرام دراز کند نابود می‌شود، مگر آنکه توبه کند و برگردد.

﴿۳۱۹۹﴾ حارث بن عمر فهری به یکی از یارانش گفت: محمد برای پسر عمویش مثلی جز عیسی بن مریم پیدا نکرده و نزدیک است که او را به عنوان پیامبر بعد از خود معرفی کند. به خدا قسم بت‌هایی که می‌پرستیم از او بهترند. در اینجا آیه نازل شد: "و هنگامی که درباره‌ی فرزند مریم مثلی زده شد" و در روایتی دیگر است که این آیه نیز نازل شد "مسیح فقط بنده‌ای بود که ما به او نعمت بخشیدیم" پیامبر ﷺ فرمود: ای حارث، از خدا بترس و از گفته‌ات در دشمنی با علی علیه السلام برگرد. حارث گفت: اگر تو پیامبری و علی جانشین تو و فاطمه سرور زنان عالم، و حسن و حسین سرور جوانان اهل بهشت و حمزه سرور شهیدان و جعفر پروازکننده با فرشتگان

﴿ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبِعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا﴾

وَالسَّقَابَةُ لِلْعَبَّاسِ عَمَّكَ فَمَا تَرَكَتَ لِسَائِرِ قُرَيْشٍ وَهُمْ وَلِدُ أَبِيكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَيْلَكَ يَا حَارِثُ مَا فَعَلْتَ ذَلِكَ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ لَكِنَّ اللَّهَ فَعَلَهُ بِهِمْ فَقَالَ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ الْحَارِثَ فَقَالَ إِمَّا أَنْ تُتُوبَ أَوْ تَرْحَلَ عَنَّا قَالَ فَإِنْ قَلْبِي لَا يُطَاوِعُنِي إِلَى التَّوْبَةِ وَلَكِنِّي أَرْحَلُ عَنْكَ فَرَكِبَ رَاحِلَتَهُ فَلَمَّا أَصْحَرَ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ طَيْرًا مِنَ السَّمَاءِ فِي مَنْقَارِهِ حَصَاةٌ مِثْلُ الْعَدْسَةِ فَأَنْزَلَهَا عَلَى هَامَتِهِ وَخَرَجَتْ مِنْ دُبُرِهِ إِلَى الْأَرْضِ فَفَحَصَ بِرِجْلِهِ وَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى رَسُولِهِ سَائِلَ سَائِلِ بَعْدَابٍ وَقَعَ لِلْكَافِرِينَ بِوَكَايَةِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ قَالَ هَكَذَا نَزَلَ بِهِ جَبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ؛ بحار الأنوار ج: ٣٥ ص: ٣٢٠

٧-٢-١-٦- الفضيحة

﴿٣٢٠﴾ الرُّسُولُ ﷺ: مَنْ نَظَرَ إِلَى عَوْرَةِ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ أَوْ عَوْرَةِ غَيْرِ أَهْلِهِ مُتَعَمِّدًا أَدْخَلَهُ اللَّهُ مَعَ الْمُنَافِقِينَ الَّذِينَ كَانُوا يَبْحَثُونَ عَنْ عَوْرَاتِ الْمُسْلِمِينَ وَلَمْ يَخْرُجْ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يَفْضَحَهُ اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُتُوبَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٣ ص: ٣٣٢

٨-٢-١-٦- هتك الستر

﴿٣٢١﴾ الرُّسُولُ ﷺ: لِلْمُؤْمِنِ اثْنَانِ وَ سَبْعُونَ سِتْرًا فَإِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا انْهَتَكَ عَنْهُ سِتْرٌ فَلِذَا تَابَ رَدَّ اللَّهُ (عَلَيْهِ وَ سَبْعِينَ مَعَهُ) فَإِنْ أَبَى إِلَّا قُدَمَا فِي الْمَعَاصِي تَهْتَكَ عَنْهُ أَسْتَارُهُ فَلِذَا تَابَ رَدَّهَا اللَّهُ وَ مَعَ كُلِّ سِتْرٍ مِنْهَا سَبْعَةُ أَسْتَارٍ فَإِنْ أَبَى إِلَّا قُدَمَا فِي الْمَعَاصِي تَهْتَكَ أَسْتَارُهُ وَ بَقِيَ بِلَا سِتْرٍ وَ أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنْ اسْتُرُوا عَبْدِي بِأَجْنِحَتِكُمْ فَإِنَّ بَنِي آدَمَ يُعَيِّرُونَ وَ لَا يُعَيِّرُونَ وَ أَنَا أُغَيِّرُ وَ لَا أُغَيِّرُ فَإِنْ أَبَى إِلَّا قُدَمَا فِي الْمَعَاصِي شَكَتِ الْمَلَائِكَةُ إِلَى رَبِّهَا وَ رَفَعَتْ أَجْنِحَتَهَا وَ قَالَتْ أَيْ رَبِّ إِنْ عَبْدَكَ هَذَا قَدْ أَذَانَا مِمَّا يَأْتِي مِنَ الْفَوَاحِشِ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَ مَا بَطَنَ قَالَ فَيَقَالُ لَهُمْ كُفُّوا عَنْهُ أَجْنِحَتَكُمْ فَلَوْ عَمِلَ بِخَطِيئَةٍ فِي سَوَادِ اللَّيْلِ أَوْ فِي وَضَحِ النَّهَارِ أَوْ فِي مَفَازَةٍ أَوْ فِي قَعْرِ بَحْرٍ لَأَجْرَاهُ عَلَى أَلْسِنَةِ النَّاسِ فَاسْأَلُوا اللَّهَ أَنْ لَا يَهْتِكَ أَسْتَارَكُمْ؛ مستدرک الوسائل ج: ١١ ص: ٣٢٥

٩-٢-١-٦- اللعن

﴿٣٢٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَ أَلْهَدَىٰ مِنَ بَعْدِ مَا بَيَّنَّ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَ يَلْعَنُهُمُ اللَّعْنُونَ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَ أَصْلَحُوا وَ بَيَّنُّوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَ أَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ البقرة (١٦٠-١٥٩)

﴿٣٢٣﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ أَهَبَ اللَّهُ رِيحًا مُنْتَنَةً يَتَأَذَّى بِهَا أَهْلُ الْجَمْعِ حَتَّى إِذَا هَمَّتْ أَنْ تُمَسِكَ بِأَنْفَاسِ النَّاسِ نَادَاهُمْ مُنَادٍ هَلْ تَذَرُونَ مَا هَذِهِ الرِّيحُ الَّتِي قَدْ آذَنَتْكُمْ

نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن

بهشت، و آبدادن به حاجیان را هم به عمومیت عباس واگذار کردی، دیگر چیزی برای بقیه‌ی قریش که از تبار تو هستند باقی نگذاشتی. پیامبر ﷺ گفت: وای بر تو ای حارث، من این مقامات را خودم برای فرزندان عبدالمطلب نتراشیدم، بلکه خداوند انتخاب کرده است. حارث گفت: اگر این گفته حق است از آسمان سنگی بر من فرود آور. در اینجا آیه نازل شد: "ولی (ای پیامبر)، تا تو در میان آن‌ها هستی، خداوند آن‌ها را مجازات نخواهد کرد". پیامبر حارث را صدا زد و گفت: یا توبه کن و یا از اینجا برو. حارث گفت: قلبم همراهی نمی‌کند که توبه کنم پس کوچ می‌کنم. پس بر مرکب خود سوار شد، به‌محض اینکه از مدینه خارج شد خداوند پرنده‌ای فرستاد که در منقارش هسته‌ای به اندازه‌ی عدس بود آن را بر سر حارث انداخت و از ماتحت او خارج شد و به زمین خورد و زمین زیر پای او را نیز زیرورو کرد. خداوند بر پیامبرش آیه نازل فرمود: "تقاضاکننده‌ای تقاضای عذابی کرد که واقع شد، این عذاب مخصوص کافران است" درخواست عذاب برای کافران به ولایت علی علیه السلام؛ امام علیه السلام فرمود: آیه را جبرئیل این‌چنین نازل کرد.

۶-۱-۲-۷- رسوایی

﴿۳۲۰۰﴾ هر که به‌عمد به عورت برادر مسلمانش یا عورت هر کس جز همسرش نگاه کند، خدا او را در زمره‌ی منافقانی در می‌آورد که در جستجوی کشف زشتی‌های مسلمانان تلاش می‌کردند، و از دنیا نمی‌رود تا اینکه خدا او را رسوا کند مگر اینکه توبه کند و بازگردد.

۶-۱-۲-۸- پاره شدن پرده

﴿۳۲۰۱﴾ برای مؤمن هفتاد و دو پرده و پوشش وجود دارد، پس هرگاه گناهی را مرتکب شود یک پرده از او برداشته می‌شود و اگر توبه کند خداوند آن پرده را به او برمی‌گرداند ولی اگر توبه نکند و گام‌به‌گام در معاصی و گناهان فرو رود، پرده‌هایش یک‌به‌یک برداشته می‌شود، ولی اگر توبه کند خداوند آن‌ها را به او برمی‌گرداند و هر پرده‌ای هفت لایه دارد، پس اگر توبه نکند و در معصیت و نافرمانی‌ها فرو رود، فرشتگان نگهبان از او به پروردگار خود شکایت می‌کنند. در این مرحله پرده‌های او برداشته می‌شود و بدون پرده و حفاظ می‌شود، پس خداوند متعال به فرشتگانش وحی می‌کند که بنده‌ی مرا با بال‌های خود بپوشانید، زیرا آدمی زاده به‌جای اینکه غیرت به خرج دهد شمت‌کننده است، ولی من نسبت به بنده‌ام غیرت می‌ورزم و شمت‌کنم. پس اگر باز هم آن بنده توبه نکند و بیشتر در معاصی و گناهان فرو رود، فرشتگان دگر بار به پروردگار شکایت می‌کنند و تقاضا می‌کنند که بال‌های خود را هم از او برمی‌دارند و عرض می‌کنند: پروردگارا، این بنده‌ات به‌واسطه‌ی گناهای که آشکارا و پنهانی به جا می‌آورد، ما را آزرده کرده است، پس خداوند تبارک و تعالی به ایشان می‌فرماید: بال‌های خود را هم از او بردارید، از این پس اگر او در سیاهی و تاریکی شب یا در روشنایی روز یا در سایه‌بان و بیابان یا در قعر دریا گناهی به جا آورد، خداوند تبارک و تعالی آن گناه را بر زبان‌ها جاری خواهد ساخت؛ پس از خداوند متعال بخواهید که حجاب‌های شما برداشته نشود.

۶-۱-۲-۹- نفرین

﴿۳۲۰۲﴾ کسانی که دلایل روشن و وسیله هدایتی را که نازل کرده‌ایم، بعد از آنکه در کتاب برای مردم بیان نمودیم، کتمان کنند، خدا آن‌ها را لعنت می‌کند و همه ی لعن‌کنندگان نیز، آن‌ها را لعن می‌کنند؛ مگر آن‌ها که توبه و بازگشت کردند، و (اعمال بد خود را، با اعمال نیک) اصلاح نمودند، (و آنچه را کتمان کرده بودند آشکار ساختند) من توبه آن‌ها را می‌پذیرم که من توباب و رحیمم.

﴿۳۲۰۳﴾ چون روز قیامت فرارسد، خداوند باد بدبویی بفرستد که اهل محشر را آزار دهد و راه نفس را بر آنان بگیرد (و احساس خفگی کنند)، آن‌گاه سروشی ندا می‌دهد که: آیا می‌دانید این بادی که شما را

﴿ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبِعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا﴾

فَيَقُولُونَ لَا وَقَدْ آذَنَّا وَبَلَّغْتَ مِنَّا كُلَّ مَبْلَغٍ قَالَ ثُمَّ يَقَالُ هَذِهِ رِيحُ فُرُوجِ الزُّنَاةِ الَّذِينَ لَقُوا اللَّهَ بِالزُّنَا ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَالْعَنُوهُمْ لَعْنَهُمُ اللَّهُ فَلَا يَبْقَى فِي الْمَوْقِفِ أَحَدٌ إِلَّا قَالَ اللَّهُمَّ الْعَنِ الزُّنَاةَ؛ وسائل الشريعة ج: ٢٠ ص: ٣٢٢

﴿٣٢٠٤﴾ الرسول ﷺ: مَنْ دَفَعَ مُؤْمِنًا دَفْعَةً لِيُذِلَّهُ بِهَا أَوْ لَطَمَهُ لَطْمَةً أَوْ آتَى إِلَيْهِ أَمْرًا يَكْرَهُهُ لَعْنَتُهُ الْمَلَائِكَةُ حَتَّى يُرْضِيَهُ مِنْ حَقِّهِ وَ يَتُوبَ وَ يَسْتَغْفِرَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٢ ص: ١٤٨

٣-١-٦- باب ٣

٣-١-٦-١- الأجل (هجومه و حلوله)

﴿٣٢٠٥﴾ أمير المؤمنين (عليه السلام): مُسَوِّفُ نَفْسِهِ بِالتَّوْبَةِ مِنْ هُجُومِ الْأَجَلِ عَلَى أَكْثَرِ الْخَطَرِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ١٣٠

﴿٣٢٠٦﴾ لَا يُؤْمِنُ عَلَى الْإِنْسَانِ مَعَ مُدَافَعَتِهِ بِالتَّوْبَةِ أَنْ يُرْهِقَهُ الْمَوْتُ فَيَخْرُجَ مِنَ الدُّنْيَا غَيْرَ تَائِبٍ كَمَا قَدْ يَكُونُ عَلَى الْوَاحِدِ دَيْنٌ إِلَى أَجَلٍ وَقَدْ يَقْدِرُ عَلَى قَضَائِهِ فَلَا يَزَالُ يُدَافِعُ بِذَلِكَ حَتَّى يَحِلَّ الْأَجَلُ وَقَدْ نَفِدَ أَمَالُ الدِّينِ فَائِمًا عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٣ ص: ٨٢

٣-١-٦-٢- البلاء

﴿٣٢٠٧﴾ الرسول ﷺ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَهْلُ ذِكْرِي فِي نِعْمَتِي وَأَهْلُ شُكْرِي فِي زِيَارَتِي وَأَهْلُ طَاعَتِي فِي كَرَامَتِي وَأَهْلُ مَعْصِيَتِي لَمْ أَقْطَعْهُمْ مِنْ رَحْمَتِي فَإِنْ مَرَضُوا فَأَنَا طِبِّبُهُمْ وَإِنْ تَابُوا فَأَنَا حَبِيبُهُمْ وَإِنْ لَمْ يَتُوبُوا فَبِالْمَصَائِبِ وَالْبَلَايَا أَطْهَرُهُمْ؛ جامع الأخبار ص: ١٢٧

٣-١-٦-٣- حبس الرزق

﴿٣٢٠٨﴾ الرسول ﷺ: مَنْ حَبَسَ عَنْ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ شَيْئًا مِنْ حَقِّهِ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ بَرَكَةَ الرِّزْقِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١٥

٣-١-٦-٤- ردُّ الدعاء

﴿٣٢٠٩﴾ الصادق (عليه السلام): أَمَّا الظَّالِمُ فِدَعَاؤُهُ مَرْدُودٌ إِلَى أَنْ يَتُوبَ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ١٠ ص: ١٧٤
﴿٣٢١٠﴾ أَخَذَهُمَا (عليه السلام): يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّمَا مَثَلُ أَهْلِ الْبَيْتِ مَثَلُ أَهْلِ نَيْتٍ كَانُوا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانُوا لَا يَجْتَهِدُ أَحَدٌ مِنْهُمْ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً إِلَّا دَعَا فَأُجِيبَ وَإِنْ رَجُلًا مِنْهُمْ اجْتَهَدَ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ دَعَا فَلَمْ يُسْتَجَبْ لَهُ فَاتَى عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ (عليه السلام) يَشْكُو إِلَيْهِ مَا هُوَ فِيهِ وَيَسْأَلُهُ الدُّعَاءَ قَالَ فَتَطَهَّرَ عِيسَى وَصَلَّى ثُمَّ دَعَا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ يَا عِيسَى إِنَّ عَبْدِي أَتَانِي مِنْ غَيْرِ الْبَابِ الَّذِي أُوتِيَ مِنْهُ إِنَّهُ دَعَانِي وَفِي قَلْبِهِ شَكٌّ مِنْكَ فَلَوْ دَعَانِي حَتَّى يَنْقَطِعَ غُنْفُهُ وَتَنْتَشِرَ أَنَامِلُهُ مَا اسْتَجَبْتُ لَهُ قَالَ فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ عِيسَى (عليه السلام) فَقَالَ تَدْعُو رَبَّكَ وَأَنْتَ فِي شَكٍّ مِنْ نَبِيِّ

﴿نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن﴾

می‌آزارد، از کجاست؟ پاسخ می‌دهند: نمی‌دانیم، اما ما را بسیار آزرده است، به آنان گفته می‌شود: این باد متعفن از شرمگاه زناکارانی است که پیش از آنکه توبه کنند، مرده‌اند. پس بر آنان لعنت کنید که خداوند آنان را لعنت کرده است. پس کسی از اهل محشر نماند جز اینکه گویند: پروردگارا، زناکاران را مورد لعن و نفرین خود قرار ده.

﴿۳۲۰۴﴾ هر که مؤمنی را با نیت خوار کردن کناریزند یا ضربه‌ای به او وادار، یا او را با شرایط بدی مواجه کند؛ فرشته‌ها او را لعنت می‌کنند مگر اینکه رضایت او را جلب کرده، توبه و استغفار کند.

۳-۱-۶- گروه ۳

۱-۳-۱-۶- وارد شدن مرگ

﴿۳۲۰۵﴾ آن که توبه‌اش را به تأخیر می‌اندازد، با نزدیک شدن و یکباره آمدن مرگ، ذر معرض بیشترین خطر هاست.

﴿۳۲۰۶﴾ آدمی در امان نیست که با تأخیر انداختن توبه دچار غافلگیری مرگ شود و بی‌توبه بمیرد، مانند کسی که وامی با سر رسید مشخص دارد و می‌تواند آن را بپردازد ولی به تأخیر می‌اندازد تا مالش از دست می‌رود و وام می‌ماند.

۲-۳-۱-۶- بلا

﴿۳۲۰۷﴾ خدای عزیز و جلیل می‌فرماید: اهل ذکر در نعمت منند و اهل شکر در زیارت من، و اهل طاعت مشمول دریافت کرامت من. و اما من اهل معصیت را هم از رحمت خود ناامید نمی‌کنم. اگر بیمار شوند، طبیبشان و اگر توبه کنند، حبیبشان خواهیم بود. و اگر هم توبه نکنند، با مصیبت‌ها و بلاها پاکشان می‌کنم.

۳-۳-۱-۶- حبس شدن روزی

﴿۳۲۰۸﴾ هر که حق مسلمانی را حبس کند، خدا برکت روزی بر او حرام می‌کند، مگر اینکه توبه کند.

۴-۳-۱-۶- رد شدن دعا

﴿۳۲۰۹﴾ و اما فرد ظالم تا وقتی که به درگاه خدا توبه نکند، دعایش مردود خواهد شد. ﴿۳۲۱۰﴾ ای ابامحمد، مثل ما اهل بیت و مردم مثل آن خاندانی است که در بنی اسرائیل بودند، امکان نداشت یکی از آن‌ها چهل شب در عبادت بکوشد مگر اینکه پس از چهل شب دعایش اجابت می‌شد؛ ولی یک‌بار یکی از آن‌ها چهل شب عبادت و در پی آن دعا کرد، ولی دعایش به اجابت نرسید، نزد عیسی بن مریم علیه السلام آمد و از حال خود به او شکایت کرد و از او خواست که برایش دعا کند، پس عیسی علیه السلام تطهیر کرده و نماز خواند، سپس به درگاه خدای عزیز و جلیل دعا کرد، خداوند به او وحی کرد: ای عیسی، این بنده‌ی من نزد من آمد، اما از آن دری که باید وارد شود، وارد نشد، او مرا خواند ولی در دلش نسبت به تو شک وجود دارد، پس بالین حال اگر آن‌قدر مرا بخواند که گردنش قطع شود و انگشتانش بریزد دعایش را اجابت نمی‌کنم، پس

﴿ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبَعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا﴾

فَقَالَ يَا رُوحَ اللَّهِ وَكَلِمَتَهُ قَدْ كَانَ وَاللَّهِ مَا قُلْتُ فَادْعُ اللَّهَ لِي أَنْ يَذْهَبَ بِهِ عَنِّي قَالَ فَدَعَا لَهُ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَقَبِلَ مِنْهُ وَصَارَ فِي حَدِّ أَهْلِ بَيْتِهِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٢٠٠

٤-١-٦- باب ٤

١-٤-١-٦- كِتَابَةُ السَّيِّئَةِ

﴿٣٢١١﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا هَمَّ الْعَبْدُ بِحَسَنَةٍ كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ فَإِذَا عَمِلَهَا كُتِبَتْ لَهُ عَشْرٌ حَسَنَاتٍ وَإِذَا هَمَّ بِسَيِّئَةٍ لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ فَإِذَا عَمِلَهَا أُجِّلَ تِسْعَ سَاعَاتٍ فَإِنْ نَدِمَ عَلَيْهَا وَاسْتَغْفَرَ وَتَابَ لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَنْدَمْ وَلَمْ يُتَبَّ مِنْهَا كُتِبَتْ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ وَاحِدَةٌ؛ بحار الأنوار ج: ٦٨ ص: ٢٤٦

﴿٣٢١٢﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَرْبَعُ مَنْ كُنَّ فِيهِ لَمْ يَهْلِكْ عَلَى اللَّهِ بَعْدَهُنَّ إِلَّا هَالِكٌ بِهِمُ الْعَبْدُ بِالْحَسَنَةِ فَيَعْمَلُهَا فَإِنْ هُوَ لَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ حَسَنَةً بِحُسْنِ نِيَّتِهِ وَإِنْ هُوَ عَمِلَهَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ عَشْرًا وَبِهِمُ السَّيِّئَةُ أَنْ يَعْمَلَهَا فَإِنْ لَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَإِنْ هُوَ عَمِلَهَا أُجِّلَ سَبْعَ سَاعَاتٍ وَقَالَ صَاحِبُ الْحَسَنَاتِ لِصَاحِبِ السَّيِّئَاتِ وَهُوَ صَاحِبُ الشَّمَالِ لَا تَعْجَلْ عَنِّي أَنْ يُتْبِعَهَا بِحَسَنَةٍ تَمْحُوهَا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ أَوْ الْإِسْتِغْفَارُ فَإِنْ هُوَ قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَإِنْ مَضَتْ سَبْعُ سَاعَاتٍ وَلَمْ يُتْبِعَهَا بِحَسَنَةٍ وَاسْتَغْفَرَ قَالَ صَاحِبُ الْحَسَنَاتِ لِصَاحِبِ السَّيِّئَاتِ اكْتُبْ عَلَى الشَّقِيِّ الْمَحْرُومِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٩٢

﴿٣٢١٣﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ حَتَّى يَعْمَلَهَا فَإِنْ لَمْ يَعْمَلْهَا كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ وَإِنْ عَمِلَهَا أُجِّلَ تِسْعَ سَاعَاتٍ فَإِنْ تَابَ وَنَدِمَ عَلَيْهَا لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يُتَبَّ وَلَمْ يَنْدَمْ عَلَيْهَا كُتِبَتْ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ؛ وسائل الشيعة ج: ١ ص: ٥٥

٢-٤-١-٦- بَقَاءُ الْوَعِيدِ

﴿٣٢١٤﴾ الرضا عليه السلام: وَإِنْ مَاتَ الْجَنَاءُ وَأُقِيمَتْ عَلَيْهِمُ الْحُدُودُ فَقَدْ طَهَّرُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَإِنْ لَمْ يَتُوبُوا كَانَ الْوَعِيدُ عَلَيْهِمْ بَاقِيًا بِحَالِهِ وَحَسْبُهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِنْ شَاءَ عَذَّبَ وَإِنْ شَاءَ عَفَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٨ ص: ٢٨٨

٣-٤-١-٦- النَّارُ

﴿٣٢١٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ؛ البروج (١٠)

﴿نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن﴾

حضرت عیسیٰ علیه السلام به آن مرد روی کرد و فرمود: تو پروردگارت را می‌خوانی و نسبت به پیامبرش شک داری؟ عرض کرد: ای روح خدا، به خدا سوگند آنچه گفתי همان‌طور بود، از خدا بخواه که این شک را از دل من ببرد. حضرت صادق علیه السلام فرمود: عیسیٰ برای او دعا کرد و خدا توبه‌ی آن مرد را پذیرفت و قبول کرد و او در حدّ اهل بیت عیسیٰ شد.

۴-۱-۶- گروه ۴

۴-۱-۴-۱- نوشته شدن بدی‌ها

﴿۳۲۱۱﴾ هرگاه بنده تصمیم بگیرد کار نیکی کند، یک حسنه در نامه‌ی عمل او نوشته می‌شود و هرگاه انجام دهد، ده حسنه برای او ثبت می‌شود. اما هرگاه تصمیم به گناهی بگیرد چیزی برایش نوشته نمی‌شود، ولی اگر مرتکب آن گناه شد، نه ساعت به او مهلت می‌دهند تا پشیمان شود و توبه کند و استغفار نماید، ولی اگر توبه نکرد و استغفار ننمود، یک گناه برای او ثبت می‌شود.

﴿۳۲۱۲﴾ چهار ویژگی در رفتار خدا با ماست که بعد از آن کسی هلاک نمی‌شود مگر کسی که واقعاً سزاوار هلاکت باشد: بنده قصد کار نیک می‌کند و می‌خواهد آن را انجام دهد، حال حتی اگر آن نیت را محقق هم نکند، خداوند به خاطر حسن نیتش، یک حسنه برای او می‌نویسد. و اگر آن را عملی کند، خداوند برایش ده حسنه می‌نویسد، و بنده قصد کار ناپسند می‌کند، حال اگر آن را انجام ندهد، چیزی بر او نوشته نمی‌شود و اگر به جا آورد تا هفت ساعت مهلتش می‌دهند، و فرشته‌ی نویسنده‌ی خوبی‌ها به فرشته‌ی نویسنده‌ی بدی‌ها که در طرف چپ است می‌گوید: عجله نکن شاید پس از آن کار ناپسند کار خوبی انجام دهد که آن را محو کند. زیرا خدای عزیز و جلیل می‌فرماید: "همانا کارهای خوب، کارهای بد را از بین می‌برند". و یا ممکن است طلب آمرزش کند، پس اگر بگوید: "استغفر الله الذی لا اله الا هو عالم الغیب و الشهاده العزیز الحکیم الغفور الرحیم ذو الجلال و الاکرام و اتوب الیه"، چیزی بر او نوشته نمی‌شود، و اگر هفت ساعت بگذرد و حسنه‌ای نیاورد و استغفار هم نکند، فرشته‌ی حسنات به فرشته‌ی سیئات می‌گوید: حالا گناه این بدبخت محروم را بنویس.

﴿۳۲۱۳﴾ هر که قصد بدی کند و آن را به عمل نیاورد بر او ثبت نمی‌شود تا آنکه آن را عملی کند؛ پس اگر آن را عملی نکند، یک حسنه برایش ثبت می‌شود، ولی اگر آن را عملی کند نه ساعت مهلت داده شود اگر توبه کرد و پشیمان شد ثبت نمی‌شود، ولی اگر توبه نکرد و پشیمان نشد یک گناه برایش ثبت می‌شود.

۴-۱-۴-۲- باقی ماندن وعید الهی

﴿۳۲۱۴﴾ اگر گنهکاران بعد از اجرای حد بمیرند، در دنیا و آخرت پاک شده‌اند. ولی اگر توبه نکنند، تهدید برای ایشان به حال خود باقی است. تصمیم نهایی با خداوند است. اگر بخواهد عذاب می‌کند و اگر بخواهد می‌بخشد.

۴-۱-۴-۳- آتش

﴿۳۲۱۵﴾ کسانی که مردان و زنان باایمان را شکنجه دادند سپس توبه نکردند، برای آن‌ها عذاب دوزخ و عذاب آتش سوزان است.

﴿ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبِعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا﴾

﴿٣٢١٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَتَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام بِرَجَالٍ قَدْ سَرَقُوا فَقَطَعَ أَيْدِيَهُمْ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الَّذِي بَانَ مِنْ أَجْسَادِكُمْ قَدْ وَصَلَ إِلَى النَّارِ فَإِنْ تَوُبُوا تَجْرُوهَا وَإِنْ لَمْ تَتَوْبُوا تَجْرُكُمْ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٢٤

﴿٣٢١٧﴾ الصادق عليه السلام: أَتَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام بِقَوْمٍ لُصُوصَ قَدْ سَرَقُوا فَقَطَعَ أَيْدِيَهُمْ مِنْ نَصْفِ الْكَفِّ وَتَرَكَ الْأَيْهَامَ وَلَمْ يَقْطَعْهَا وَأَمَرَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوا دَارَ الضَّيَافَةِ وَأَمَرَ بِأَيْدِيهِمْ أَنْ تُعَالَجَ فَأَطَعَهُمُ السَّمْنُ وَالْعَسَلُ وَاللَّحْمُ حَتَّى بَرَّءُوا فَدَعَاهُمْ وَقَالَ يَا هَؤُلَاءِ إِنَّ أَيْدِيَكُمْ قَدْ سَبَقَتْ إِلَى النَّارِ فَإِنْ تُبْتُمْ وَعَلِمَ اللَّهُ مِنْكُمْ صِدْقَ النَّبِيِّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ وَجَرَرْتُمْ أَيْدِيَكُمْ إِلَى الْجَنَّةِ وَإِنْ لَمْ تُقْلِعُوا وَلَمْ تَنْتَهُوا عَمَّا أَنْتُمْ عَلَيْهِ جَرَرْتُمْ أَيْدِيَكُمْ إِلَى النَّارِ؛ الكافي ج: ٧ ص: ٢٦٦

﴿٣٢١٨﴾ الصادق عليه السلام: الطَّمْعُ فِي الدُّنْيَا أَصْلُ كُلِّ شَرٍّ وَصَاحِبُهَا لَا يَنْجُو مِنَ النَّارِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٥ ص: ٢٢٤

﴿٣٢١٩﴾ الصادق عليه السلام: الطَّمْعُ وَالرَّغْبَةُ فِي الدُّنْيَا أَصْلَانِ لِكُلِّ شَرٍّ وَصَاحِبُهُمَا لَا يَنْجُو مِنَ النَّارِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ بحار الأنوار ج: ٦٨ ص: ٣٤٩

﴿٣٢٢٠﴾ الصادق عليه السلام: الْمُغْتَابُ هُوَ آخِرُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِنْ تَابَ وَإِنْ لَمْ يَتُبْ فَهُوَ أَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ النَّارَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٩ ص: ١١٧

﴿٣٢٢١﴾ الصادق عليه السلام: إِنْ التَّوْبَةُ مُطَهَّرَةٌ مِنْ دَنَسِ الْخَطِيئَةِ قَالَ اللَّهُ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ إِلَى قَوْلِهِ تَطْلُمُونَ فَهَذَا مَا دَعَا اللَّهُ إِلَيْهِ عِبَادَهُ مِنَ التَّوْبَةِ وَعَدَّ عَلَيْهِمْ مِنْ ثَوَابِهِ فَمَنْ خَالَفَ مَا أَمَرَهُ اللَّهُ بِهِ مِنَ التَّوْبَةِ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَكَانَتْ النَّارُ أَوَّلَى بِهِ وَأَحَقُّ؛ وسائل الشيعة ج: ١٨ ص: ١٢٤

﴿٣٢٢٢﴾ الرسول ﷺ: أَيُّمَا امْرَأَةٍ هَجَرَتْ زَوْجَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ حُشِرَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ إِلَّا أَنْ تَتُوبَ وَتَرْجِعَ؛ مكارم الأخلاق ص: ٢٠٢

﴿٣٢٢٣﴾ الصادق عليه السلام: سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ إِذَا شَرِبَ الْخَمْرَ أَوِ الْمُسْكِرَ مَا حَالُهُ قَالَ لَا تُقْبَلُ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَلَيْسَ لَهُ تَوْبَةٌ فِي الْأَرْبَعِينَ فَإِنْ مَاتَ فِيهَا دَخَلَ النَّارَ؛ وسائل الشيعة ج: ٢٥ ص: ٣٠٥

﴿٣٢٢٤﴾ الرسول ﷺ: لَا تَتَوَقَّرْ عَيْنُ نَصِيبِهَا مِنْ نَظَرٍ إِلَى مَحْذُورٍ إِلَّا وَقَدْ انْعَقَدَ عُقْدَةٌ فِي قَلْبِهِ مِنَ الْمُنْيَةِ وَلَا تَنْحَلْ إِلَّا بِأَخْدَى الْحَالَتَيْنِ إِمَّا بِبُكَاءِ الْحَسْرَةِ وَالنَّدَامَةِ بِتَوْبَةٍ صَادِقَةٍ وَإِمَّا بِأَخْذِ حَظِّهِ مِمَّا تَمَنَّى وَنَظَرَ إِلَيْهِ فَأَخْذَ الْحَظِّ مِنْ غَيْرِ تَوْبَةٍ فَمَصِيرُهُ إِلَى النَّارِ وَأَمَّا التَّائِبُ الْبَاكِي بِالْحَسْرَةِ وَالنَّدَامَةِ عَنْ ذَلِكَ فَمَا وَاهُ الْجَنَّةُ وَمُنْقَلَبُهُ الرِّضْوَانُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٤ ص: ٢٦٩

﴿نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن﴾

﴿۳۲۱۶﴾ مردانی را نزد امیرالمؤمنین علیه السلام آوردند که جملگی سارق بوده و دست‌هایشان را قطع کرده بودند، حضرت به آن‌ها فرمودند: اعضا و جوارحی که از شما جدا شده به آتش دوزخ رسیده‌اند، اگر از کردار خود توبه کنید آن‌ها را از آتش دور کرده و به‌سوی خود می‌کشانید ولی اگر توبه نکنید آن‌ها شما را به آتش می‌کشانند.

﴿۳۲۱۷﴾ گروهی سارق را نزد امیرالمؤمنین علیه السلام آوردند، فرمود: انگشتان و نیمی از کف دستشان را قطع کنند و انگشت ابهام را باقی بگذارند. سپس امر کرد آن‌ها را به مهمانسرای حکومتی ببرند و زخم‌هایشان را مداوا کنند و گوشت و روغن و غسل به آن‌ها بخوراند تا از ضعف ناشی از قطع عضو خلاص شوند. آن‌گاه آن‌ها را صدا زد و فرمود: دستان شما به جهنم رفت اگر توبه کنید و خداوند از راستی و حقیقت نیتتان آگاه شود، توبه‌تان را می‌پذیرد و دست‌هایتان در بهشت به شما ملحق می‌شود. ولی اگر گناه را از خود دور نکنید و از اعمال گناهان باز نایستید، آن دست‌ها از جهنم شما را به‌سوی خود خواهند کشید.

﴿۳۲۱۸﴾ طمعکاری در دنیا، ریشه‌ی همه‌ی کارهای زشت است، و شخص طمعکار از آتش و عذاب الهی نجات نمی‌یابد مگر آنکه از این خصلت توبه کند.

﴿۳۲۱۹﴾ آزمندی و تمایل به دنیا ریشه‌ی همه‌ی بدی‌هاست، و دارنده‌ی این صفات جز با توبه از آن‌ها، نمی‌تواند از آتش رهایی پیدا کند.

﴿۳۲۲۰﴾ غیبت‌کننده اگر توبه کرد و از غیبت نادم و پشیمان شد، بعد از همه داخل بهشت می‌شود. و اگر توبه نکرد، قبل از همه داخل جهنم می‌شود.

﴿۳۲۲۱﴾ توبه، پاک‌شدن از آلودگی خطا و گناه است، خداوند فرمود: "ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از (مخالفت فرمان) خدا بپرهیزید، و آنچه از (مطالبات) ربا باقی مانده، رها کنید؛ اگر ایمان دارید" این است دعوت خداوند از بنده‌اش به توبه و وعده‌ی ثواب بر آن. پس هر که با فرمان خداوند در مورد توبه مخالفت کند، خداوند بر او خشم خواهد گرفت، و آتش برای او سزاوارتر است.

﴿۳۲۲۲﴾ هر زنی که از شوهر خود قهر کند در حالی که ظالم بوده و حق به جانب او نباشد، در روز قیامت با فرعون و هامان و قارون در طبقه‌ی زیرین جهنم محشور می‌شود مگر آنکه توبه کند و برگردد.

﴿۳۲۲۳﴾ در باره‌ی وضع و حال مردی که شراب می‌نوشد، سؤال شد. آن حضرت فرمود: خداوند تا چهل روز نماز او را نمی‌پذیرد، و در این چهل روز توبه‌اش نیز پذیرفته نیست و اگر در این مدت از دنیا برود، به دوزخ خواهد رفت.

﴿۳۲۲۴﴾ هیچ چشمی به حرامی نظر نمی‌کند، مگر آنکه گرهی از آرزو، بر دل او زده می‌شود و آن گره باز نمی‌شود، مگر به یکی از دو چیز: یا با ریختن اشک حسرت و پشیمانی از آن عمل قبیح و بازگشتی صادقانه از آن عمل شنیع، یا با رسیدن به آن آرزو؛ و اما دستیابی به این لذت حرام بدون توبه، او را به جهنم خواهد برد. و اگر توبه کرد و با افسوس و پشیمانی اشک ریخت، جای او بهشت است و مرجع و بازگشت او به رضوان الهی است.

﴿ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبِعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا﴾

﴿٣٢٢٥﴾ الرسول ﷺ: لَوْ أَنَّ امْرَأَةً عَصَتْ مَعَ ذَلِكَ زَوْجَهَا طَرْفَةَ عَيْنٍ أَثْقِيَتْ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ إِلَّا أَنْ تَتُوبَ وَتَرْجِعَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٤ ص: ٢٥٧

﴿٣٢٢٦﴾ الرسول ﷺ: مَا اسْتَخَفَّ أَحَدٌ بِحُرْمَتِهِ وَضَيَّعَ حَقَّهُ إِلَّا كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُصْلِيَهُ نَارَ جَهَنَّمَ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ الكافي ج: ٣ ص: ٤١٤

﴿٣٢٢٧﴾ الرسول ﷺ: مَنْ أَكَلَ اللَّقْمَةَ مِنَ الْحَرَامِ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَإِنْ مَاتَ فَالنَّارُ أَوْلَى بِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٦٣ ص: ٣١٤

﴿٣٢٢٨﴾ الرسول ﷺ: مَنْ بَنَى بُيْتًا رِيَاءً وَسَمِعَتْ حَمَلُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْأَرْضِ السَّابِعَةِ وَهُوَ نَارٌ تَشْتَعِلُ ثُمَّ يَطُوقُ فِي عُنُقِهِ وَيُلْقَى فِي النَّارِ فَلَا يَخْبُسُهُ شَيْءٌ مِنْهَا دُونَ قَعْرِهَا إِلَّا أَنْ يَتُوبَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَيْفَ يَبْنِي رِيَاءً وَ سَمِعَتْ قَالَ يَبْنِي فُضْلًا عَلَى مَا يَكْفِيهِ اسْتِطَالَةٌ مِنْهُ عَلَى جِيرَانِهِ وَ مُبَاهَاةٌ لِأَخْوَانِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٣ ص: ٣٣٢

﴿٣٢٢٩﴾ الرسول ﷺ: مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا سَقَاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ سَمِّ الْأَفَاعِي وَمِنْ سَمِّ الْعُقَارِ شَرِبَةً يَتَسَاقَطُ لَحْمٌ وَجْهَهُ فِي الْإِنَاءِ قَبْلَ أَنْ يَشْرِبَهَا فَإِذَا شَرِبَهَا تَفْسَخَ لَحْمُهُ وَجُلْدُهُ كَالْحَيْفَةِ يَتَأَدَّى بِهِ أَهْلُ الْجَمْعِ حَتَّى يُؤْمَرُ بِهِ إِلَى النَّارِ وَ شَارِبُهَا وَ عَاصِرُهَا وَ مُعْتَصِرُهَا فِي النَّارِ وَ بَائِعُهَا وَ مُتَبَاعُهَا وَ حَامِلُهَا وَ الْمَحْمُولُ إِلَيْهِ وَ أَكَلُ ثَمَنِهَا سَوَاءٌ فِي عَارِهَا وَ إِثْمِهَا أَلَا وَ مَنْ سَقَاهَا يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا أَوْ صَابِئًا أَوْ مِنْ كَانَ مِنَ النَّاسِ فَعَلَيْهِ كَوَازِرُ مَنْ شَرِبَهَا أَلَا وَ مَنْ بَاعَهَا أَوْ اشْتَرَاهَا لغيره لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهُ صَلَاةً وَ لَا صِيَامًا وَ لَا حَجًّا وَ لَا اعْتِمَارًا حَتَّى يَتُوبَ وَ يَرْجِعَ مِنْهَا وَإِنْ مَاتَ قَبْلَ أَنْ يَتُوبَ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَسْقِيَهُ بِكُلِّ جُرْعَةٍ شَرِبَ مِنْهَا فِي الدُّنْيَا شَرِبَةً مِنْ صَدِيدِ جَهَنَّمَ؛ بحار الأنوار ج: ٧٣ ص: ٣٦٤

﴿٣٢٣٠﴾ الرسول ﷺ: مَنْ قَبِلَ غُلَامًا بِشَهْوَةٍ عَذَبَهُ اللَّهُ أَلْفَ عَامٍ فِي النَّارِ وَ مَنْ جَامَعَهُ لَمْ يَجِدْ رِيحَ الْجَنَّةِ وَ رِيحُهَا يُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ١٩٠

﴿٣٢٣١﴾ السَّجَّادُ (عليه السلام): مَنْ لَطَمَ خَدَّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ أَوْ وَجْهَهُ بِدَدَّ اللَّهُ عَظَامَتَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ حُسْرَ مَغْلُوكًا حَتَّى يَدْخُلَ جَهَنَّمَ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١٥

﴿٣٢٣٢﴾ الرسول ﷺ: مَنْ مَلَأَ عَيْنَيْهِ مِنْ حَرَامٍ مَلَأَ اللَّهُ عَيْنَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ النَّارِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ وَ يَرْجِعَ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١٣

﴿٣٢٣٣﴾ الباقر (عليه السلام): وَ الْإِيمَانُ مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِلَى أَنْ قَالَ وَ لَمْ يَلْقَ اللَّهَ بِذَنْبٍ أَوْ عَدَّ عَلَيْهِ بِالنَّارِ قَالَ أَبُو بصير جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ أَتَيْنَا لَمْ يَلْقَ اللَّهَ إِلَيْهِ بِذَنْبٍ أَوْ عَدَّ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّارَ فَقَالَ لَيْسَ هُوَ حَيْثُ تَذْهَبُ إِنَّمَا هُوَ مَنْ لَمْ يَلْقَ اللَّهَ بِذَنْبٍ أَوْ عَدَّ اللَّهُ عَلَيْهِ بِالنَّارِ وَ لَمْ يَتُبْ مِنْهُ؛

وسائل الشيعة ج: ١٥ ص: ٣٣٤

﴿نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن﴾

﴿۳۲۲۵﴾ اگر زنی یک لحظه نسبت به شوهر نافرمانی کند در درک اسفل جهنم جای می گیرد مگر آنکه توبه نماید و بازگردد.

﴿۳۲۲۶﴾ هرکس پاس حرمت روز جمعه را نگاه ندارد و حق آن را ضایع کند خداوند او را وارد دوزخ خواهد کرد مگر اینکه توبه کند.

﴿۳۲۲۷﴾ هرکس لقمه‌ی حرامی بخورد، گرفتار خشم خداست. اگر توبه کند خدا توبه‌اش را می پذیرد و اگر قبل از مرگ توبه نکرده باشد؛ آتش بر او سزاوارتر است.

﴿۳۲۲۸﴾ هرکه ساختمانی برای خودنمایی و شهرت بسازد، روز قیامت آن بنا از طبقه‌ی هفتم عمق زمین چون آتشی فروزان کنده می شود و به گردنش می پیچد و او را به دوزخ می افکند؛ و چیزی مانع از افتادن او به قعر دوزخ نمی شود مگر اینکه توبه کند، گفته شد: ای پیامبر خدا، ساختمان خودنمایی و شهرت چیست؟ فرمود: اینکه بیش از حد نیاز به نیت گردن‌فرازی بر همسایگان و فخرفروشی برادران خود، ساخته و تزئین شود.

﴿۳۲۲۹﴾ هرکه در دنیا شراب بنوشد خداوند روز قیامت از زهر مارها و عقرب‌ها شرابی به او می نوشاند که پیش از خوردن آن، گوشت صورتش در آن ظرف می افتد، و بعد از خوردنش گوشت و پوست او مثل مردار ورم می کند. به حدی که اهل محشر از دیدنش اذیت می شوند؛ بعد از آن او را به دوزخ می برند. آگاه باش که شراب‌خوار، ساقی، فشارنده و شیرگیرنده، فروشنده و خریدار، حمل کننده و آن که شراب را نزدش می برند، و نیز خورنده‌ی بهای آن در ننگ و عار و گناه آن برابرند؛ آگاه باش، هرکه آن را به غیر خود بنوشاند، خواه به یهودی و یا نصرانی یا زنی یا طفلی یا هرکه از آدمیان، پس بر او نیز مثل گناه شراب‌خوار است. آگاه باش، هرکه بفروشد و هرکه برای دیگری بخرد، خدا از او نماز و حج و عمره‌اش را قبول نمی کند مگر آنکه از آن عمل توبه کند؛ پس اگر پیش از توبه کردن از آن بمیرد، بر خداوند تبارک و تعالی واجب است که در مقابل هر جرعه‌ای که در دنیا آشامیده، جرعه‌ای از چرک جهنم به او بنوشاند.

﴿۳۲۳۰﴾ هرکس پسر بچه‌ای را از روی شهوت ببوسد خداوند او را یک هزار سال در آتش عذاب می کند و هرکس با او لواط کند بوی بهشت را حس نخواهد کرد در صورتی که بوی بهشت از فاصله پانصد سال راه حس می شود.

﴿۳۲۳۱﴾ هرکس به گونه یا صورت مسلمانی سیلی بزند، خداوند در قیامت استخوان‌های او را از یکدیگر جدا می کند، و با غل و زنجیر محشور می شود تا وارد دوزخ شود، مگر اینکه توبه کند.

﴿۳۲۳۲﴾ هرکس دیدگان خود را از حرام پراسازد، خداوند دیدگان او را در روز قیامت از آتش پر می کند، مگر اینکه توبه کرده و بازگردد.

﴿۳۲۳۳﴾ ایمان عبارت است از شهادت به یگانگی خدا... و اینکه خدا را با داشتن گناهی که خداوند وعده‌ی آتش به آن داده است ملاقات نکند. ابوبصیر گفت: به حضرت عرض کردم: کدامیک از ماست که بدون داشتن گناهی که خدا به آن وعده‌ی آتش داده است خدا را ملاقات کند؟ (یعنی همه‌ی ما یک چنین گناهانی داریم، پس چگونه می توانیم مؤمن باشیم؟) حضرت فرمود: این طور که فکر می کنی نیست، بلکه منظورم این است: مؤمن نیست کسی که با چنین گناهی خدا را در حالی ملاقات کند که توبه نکرده باشد.

﴿ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبِعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا﴾

﴿٣٢٣٤﴾ الرسول ﷺ: وَالَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ مَنْ شَرِبَ شَرْبَةً مِنْ مُسْكِرٍ لَمْ يَقْبَلِ صَلَاتُهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَلَيْلَةً فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَمَنْ شَرِبَ شَرْبَتَيْنِ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ صَلَاتَهُ ثَمَانِينَ يَوْمًا وَلَيْلَةً وَمَنْ شَرِبَ مِنْهَا ثَلَاثَ شَرَبَاتٍ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ صَلَاتَهُ مِائَةً وَعِشْرِينَ يَوْمًا وَلَيْلَةً وَكَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَسْقِيَهُ مِنْ رَدْغَةِ الْخَبَالِ قِيلَ وَمَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ صَدِيدُ أَهْلِ النَّارِ وَفِيهِمْ؛ بَحَارُ الْأَنْوَارِ ج: ٧٦ ص: ١٤٧

﴿٣٢٣٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: وَقَدْ تَأْتَى عَلَيْهِ حَالَاتٌ فِي قُوَّتِهِ وَشَبَابِهِ فَيَهْمُ بِالْخَطِيئَةِ فَيَشْجَعُهُ رُوحُ الْقُوَّةِ وَيُزِينُ لَهُ رُوحُ الشَّهْوَةِ وَيَقْوِدُهُ رُوحُ الْبَدَنِ حَتَّى تُوقِعَهُ فِي الْخَطِيئَةِ فَإِذَا لَامَسَهَا نَقَصَ مِنَ الْإِيمَانِ وَتَفَصَّى مِنْهُ فَلَيْسَ يَعُودُ فِيهِ حَتَّى يَتُوبَ فَإِذَا تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَإِنْ عَادَ أَذْخَلَهُ اللَّهُ نَارَ جَهَنَّمَ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٢٨١

﴿٣٢٣٦﴾ الرسول ﷺ: وَمَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا سَقَاهُ اللَّهُ مِنْ سَمِّ الْأَسَاوِدِ وَمِنْ سَمِّ الْعُقَارِ شَرْبَةً يَتَسَاقَطُ لَحْمٌ وَجْهُهُ فِي الْإِنَاءِ قَبْلَ أَنْ يَشْرِبَهَا فَإِذَا شَرِبَهَا تَفْسَخَ لَحْمُهُ وَجِلْدُهُ كَالْجِيفَةِ يَتَأَذَى بِهِ أَهْلُ الْجَمْعِ حَتَّى يُؤْمَرُ بِهِ إِلَى النَّارِ وَشَارِبُهَا وَعَاصِرُهَا وَمُعْتَصِرُهَا فِي النَّارِ وَبَائِعُهَا وَمُبْتَاعُهَا وَحَامِلُهَا وَالْمَحْمُولَةُ إِلَيْهِ وَآكِلُ ثَمَنِهَا سَوَاءً فِي عَارِهَا وَإِثْمِهَا آلاَ وَمَنْ بَاعَهَا أَوْ اشْتَرَاهَا لغيره لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ مِنْهُ صَلَاةً وَلَا صِيَامًا وَلَا حَجًّا وَلَا اِغْتِمَارًا حَتَّى يَتُوبَ مِنْهَا وَإِنْ مَاتَ قَبْلَ أَنْ يَتُوبَ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَسْقِيَهُ بِكُلِّ جُرْعَةٍ شَرِبَ مِنْهَا فِي الدُّنْيَا شَرْبَةً مِنْ صَدِيدِ جَهَنَّمَ ثُمَّ قَالَ آلاَ وَإِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ الْخَمْرَ بَعِيْنَهَا وَالْمُسْكِرَ مِنْ كُلِّ شَرَابٍ آلاَ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ؛ وسائل الشيعة ج: ٢٥ ص: ٣٧٦

﴿٣٢٣٧﴾ امير المؤمنين عليه السلام: يَا كُمَيْلُ كُلُّ مَصْدُورٍ يَنْفُثُ فَمَنْ نَفَثَ إِلَيْكَ مِنَّا بِأَمْرٍ فَاسْتُرْهُ بِسِتْرِ وَإِيَّاكَ أَنْ تُبْدِيَهُ فَلَيْسَ لَكَ مِنْ إِبْدَائِهِ تَوْبَةٌ فَإِذَا لَمْ تَكُنْ تَوْبَةً فَالْمَصِيرُ لَطْفِي يَا كُمَيْلُ إِذَا عَظَمَ سِرُّ آلِ مُحَمَّدٍ ﷺ لَا يَقْبَلِ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهَا وَلَا يُحْتَمَلُ أَحَدٌ عَلَيْهَا يَا كُمَيْلُ وَمَا قَالُوهُ لَكَ مُطْلَقًا فَلَا تُعْلِمُهُ إِلَّا مُؤْمِنًا مُوَفَّقًا يَا كُمَيْلُ لَا تُعْلِمُوا الْكَافِرِينَ مِنْ أَخْبَارِنَا فَيَزِيدُوا عَلَيْهَا فَيُبْدُوا وَكُمُ بِهَا يَوْمَ يُعَاقِبُونَ عَلَيْهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ٣٠٣

١-٣-٤-١-٦- الخلود فيه

﴿٣٢٣٨﴾ الصادق عليه السلام: فَاشْغَلُوا أَلْسِنَتَكُمْ بِذَلِكَ عَمَّا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ مِنْ أَقَاوِيلِ الْبَاطِلِ الَّتِي تُعْقِبُ أَهْلَهَا خُلُودًا فِي النَّارِ مَنْ مَاتَ عَلَيْهَا وَلَمْ يَتُبْ إِلَى اللَّهِ وَلَمْ يَنْزِعْ عَنْهَا؛ الكافي ج: ٨ ص: ٢

﴿٣٢٣٩﴾ العسكري عليه السلام: يَا عَلِيُّ إِنْ أَصْحَابَ مُوسَى اتَّخَذُوا بَعْدَهُ عِجْلًا فَخَالَفُوا خَلِيفَتَهُ وَاسْتَخَذُوا مَتَى بَعْدَى عِجْلًا ثُمَّ عِجْلًا ثُمَّ عِجْلًا وَخَالَفُونِكَ وَأَنْتَ خَلِيفَتِي عَلَى هَؤُلَاءِ يَضَاهُونُ أَوْلَيْكَ فِي اتِّخَاذِهِمُ الْعِجْلَ آلاَ فَمَنْ وَافَقَكَ وَأَطَاعَكَ فَهُوَ مَعَنَا فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى وَمَنْ اتَّخَذَ

﴿نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن﴾

﴿۳۲۳۴﴾ قسم به آن که مرا به حق برانگیخت هر که مست کننده‌ای بیاشامد، نماز او چهل روز و چهل شب قبول نمی‌شود، ولی اگر توبه کند خدا توبه‌ی او را قبول می‌کند؛ و هر که دو بار بنوشد هشتاد روز و شب و هر که سه بار بیاشامد، صد و بیست روز و شب نمازش را قبول نمی‌کند. و این حق خداست که به او "ردغی خیال" بنوشاند؛ گفتند: ای پیامبر خدا، این چیست؟ فرمود: چرک اهل دوزخ است.

﴿۳۲۳۵﴾ چه بسا حالاتی در دوران نیرومندی و جوانی به او روی کند و او قصد گناه کند و روح قوت او را تشویق کند و روح شهوت آن را برای او زیبا جلوه دهد و روح بدن او را می‌کشاند تا در گناه بیندازد و چون به گناه آلوده شود، از ایمان او کاسته می‌شود و ایمان از او جدا شده و دیگر نزد او باز نمی‌گردد مگر اینکه توبه کند و اگر توبه کند، خدا توبه‌ی او را بپذیرد و اگر به گناه برگردد، خدا او را به آتش دوزخ می‌اندازد.

﴿۳۲۳۶﴾ هر که در دنیا شراب بنوشد خداوند روز قیامت از زهر مارها و عقرب‌ها شرابی به او می‌نوشاند که پیش از خوردن آن گوشت صورتش در آن ظرف می‌افتد، و بعد از خوردنش گوشت و پوست او مثل مردار ورم می‌کند. به حدی که اهل محشر از دیدنش اذیت می‌شوند؛ بعد از آن او را به دوزخ می‌برند. آگاه باش که شراب‌خوار، ساقی، فشارنده و شیرگیرنده، فروشنده و خریدار، حمل‌کننده و آن که شراب را به نزدش می‌برند، و نیز خورنده‌ی بهای آن در ننگ و عار و گناه آن برابرند؛ آگاه باش، هر که آن را به غیر خود بنوشاند، خواه به یهودی و یا نصرانی یا زنی یا طفلی یا هر که از آدمیان، پس بر او نیز مثل گناه شراب‌خوار است. آگاه باش، هر که بفروشد و هر که برای دیگری بخرد، خدا از او نماز و حج و عمره‌اش را قبول نمی‌کند مگر آنکه از آن توبه کند؛ پس اگر پیش از توبه کردن از آن بمیرد، بر خداوند تبارک و تعالی واجب است که در مقابل هر جرعه‌ای که در دنیا آشامیده، جرعه‌ای از چرک جهنم به او بنوشاند. بعد از آن پیامبر ﷺ فرمود: آگاه باش که خدای عزیز و جلیل عین شراب و هر آشامیدنی مست‌کننده را حرام گردانیده است. و آگاه باش که هر چه مست‌کننده است حرامست.

﴿۳۲۳۷﴾ ای کمیل، هر کس در سینه دردی داشته باشد باید برون‌ریزی کند و نمی‌تواند آن را نگهدارد، هر گاه کسی سری برایت آشکار کرد تو پنهانش کن. مبدا آشکار کنی که آشکار کردن اسرار توبه ندارد و اگر توبه نباشد پس راه به‌سوی جهنم است. ای کمیل، خداوند تبارک و تعالی فاش نمودن راز خاندان محمد را نمی‌پذیرد و کسی نیروی تحملش را ندارد. ای کمیل، آنچه را که برای تو گفته‌اند، هیچ کدام را به کسی جز مؤمن موفق نگو. ای کمیل، اخبار ما را به کافران نیاموز که بر آن اخبار اضافه می‌کنند سپس روزی که می‌خواهند شما را آزار دهند آن را بر ملا کرده علیه شما استفاده می‌کنند.

۱-۳-۴-۶- جاودان ماندن در آن

﴿۳۲۳۸﴾ زبان خود را از گفتن آنچه خدا نهی کرده بازدارید، مانند گفتارهای بیهوده و ناحقی که عاقبت آنان که مرتکب می‌شوند خلود در دوزخ است.

﴿۳۲۳۹﴾ ای علی علیه السلام، یاران موسی با جانشینش به مخالفت برخاستند و گوساله‌ای برای پرستش برگزیدند. و امت من نیز با تو به مخالفت برمی‌خیزد و گوساله‌ای بعد از گوساله‌ای برمی‌گزینند. تو بر ایشان خلیفه‌ای و کار ایشان در انتخاب گوساله، به امت موسی شبیه است. آگاه باش هر کس با تو همراهی و از تو اطاعت کرد، در مرتبه‌ی اعلی با ما خواهد بود. و هر کس

﴿ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبِعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا﴾

بَعْدَى الْعِجْلِ وَخَالَفَكَ وَلَمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ زَمَانَ مُوسَى وَلَمْ يَتُوبُوا فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ مُخَلَّدِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٢٨ ص: ٦٦

٤-١-٤-٦- حَبْطُ الْأَعْمَالِ

﴿٣٢٤٠﴾ الرسول ﷺ: لَوْ أَنَّ جَمِيعَ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ ذَهَبٍ وَفِضَّةٍ حَمَلَتْهُ الْمَرْأَةُ إِلَى بَيْتِ زَوْجِهَا ثُمَّ ضَرَبَتْ عَلَى رَأْسِ زَوْجِهَا يَوْمًا مِنَ الْأَيَّامِ تَقُولُ مَنْ أَنْتِ إِنَّمَا الْمَالُ مَالِي حَبْطُ عَمَلِهَا وَلَوْ كَانَتْ مِنْ أَعْبِدِ النَّاسِ إِلَّا أَنْ تَتُوبَ وَتَرْجِعَ وَتَعْتَذِرَ إِلَى زَوْجِهَا؛ مكارم الأخلاق ص: ٢٠٢

٥-١-٤-٦- الدَّخْضُ

﴿٣٢٤١﴾ الرسول ﷺ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ ثُمَّ شَرَبَ عَلَيْهِ حَرَامًا أَوْ أَثَرَ عَلَيْهِ حُبُّ الدُّنْيَا وَزِينَتِهَا اسْتَوْجَبَ عَلَيْهِ سَخَطُ اللَّهِ إِلَّا أَنْ يُتُوبَ آلاَ وَإِنَّهُ إِنْ مَاتَ عَلَى غَيْرِ تَوْبَةٍ حَاجَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَا يُزَايِلُهُ إِلَّا مَذْحُوضًا؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١١

٦-١-٤-٦- الْحَشْرُ مَعَ قَوْمٍ عَمِلَ عَمَلُهُمْ

﴿٣٢٤٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَنْ عَمِلَ عَمَلَ قَوْمٍ لُوطٍ وَخَرَجَ مِنَ الدُّنْيَا بِغَيْرِ تَوْبَةٍ ذَهَبَ اللَّهُ بِهِ إِلَى قَوْمٍ لُوطٍ حَتَّى يَكُونَ فِيهِمْ وَيُحْشَرَ مَعَهُمْ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٤ ص: ٣٤٤

٧-١-٤-٦- الْمَوْتُ عَلَى غَيْرِ دِينِ الْإِسْلَامِ

﴿٣٢٤٣﴾ الرسول ﷺ: مَنْ بَاتَ وَفِي قَلْبِهِ غِشٌّ لِأَخِيهِ الْمُسْلِمِ بَاتَ فِي سَخَطِ اللَّهِ وَاصْبَحَ كَذَلِكَ وَهُوَ فِي سَخَطِ اللَّهِ حَتَّى يَتُوبَ وَيَرْجِعَ وَإِنْ مَاتَ كَذَلِكَ مَاتَ عَلَى غَيْرِ دِينِ الْإِسْلَامِ؛ بحار الأنوار ج: ٧٣ ص: ٣٦٣

٨-١-٤-٦- مَاتَ مُسْتَحِلًّا لِمَا حَرَّمَ اللَّهُ

﴿٣٢٤٤﴾ الرسول ﷺ: مَنْ اغْتَابَ امْرَأً مُسْلِمًا بَطَلَ صَوْمُهُ وَنُقِضَ وَضُوءُهُ وَجَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تَفُوحٌ مِنْ فِيهِ رَائِحَةٌ أَنْتَنُ مِنَ الْجِيفَةِ يَتَأَذَى بِهَا أَهْلُ الْمَوْقِفِ فَإِنْ مَاتَ قَبْلَ أَنْ يَتُوبَ مَاتَ مُسْتَحِلًّا لِمَا حَرَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١٥

٩-١-٤-٦- مَوْتُ الْجَاهِلِيَّةِ

﴿٣٢٤٥﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ شَرَبَ مُسْكِرًا انْحَبَسَتْ صَلَاتُهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَإِنْ مَاتَ فِي الْأَرْبَعِينَ مَاتَ مَيِّتَةً جَاهِلِيَّةَةً فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِ؛ الكافي ج: ٦ ص: ٤٠٠

١٠-١-٤-٦- الْخُرُوجُ مِنَ الْقَبْرِ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ

﴿٣٢٤٦﴾ الرسول ﷺ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ تَفْسِيرِ هَذِهِ الْآيَةِ فَقَالَ هُمْ ذُرِّيَّتُكَ وَوَلَدُكَ، إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ خَرَجُوا مِنْ قُبُورِهِمْ عَلَى ثَلَاثَةِ أَصْنَافٍ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ يَعْنِي الْمَيِّتَ بِغَيْرِ

﴿نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن﴾

بعد از من گوساله برگزیند و با تو مخالفت کرده و توبه نکند. آنان با کسانی که در زمان موسی گوساله را پرستیدند و توبه نکردند در آتش ابدی جهنم خواهند بود.

۴-۱-۶- نابود شدن اعمال

﴿۳۲۴۰﴾ اگر زنی همه‌ی زر و سیم زمین را به خانه‌ی شوهر ببرد، ولی بر او منت بگذارد و بگوید: تو کی هستی؟ اثاث خانه از من است، اعمال خیرش نابود شود، مگر آنکه توبه کند و از شوهر عذر بخواهد.

۴-۱-۶-۵ باطل شدن دلایل و بهانه‌ها

﴿۳۲۴۱﴾ هر کس قرآن را بخواند و پس از آن حرامی بنوشد، یا دوستی دنیا و زر و زیور آن را بر قرآن و عمل به دستوراتش مقدم بدارد، خود را سزاوار خشم خداوند ساخته، مگر اینکه توبه کند؛ آری اگر بدون توبه از دنیا برود، روز قیامت، قرآن با وی به محشر آید و علیه او دلیل اقامه کند و دست از او بر ندارد تا آنکه او را به دوزخ افکند.

۴-۱-۶-۴ محشور شدن با گروهی که عمل آنها را انجام می‌دهد

﴿۳۲۴۲﴾ شنیدم رسول خدا ﷺ می‌فرمود: هر که عمل قوم لوط را به جا آورد و بدون اینکه توبه کند از دنیا برود خداوند او را نزد قوم لوط می‌برد تا در کنار آنها باشد و با آنان محشور شود.

۴-۱-۶-۷ مردن بر دینی غیر اسلام

﴿۳۲۴۳﴾ هر که شب را در حالی بگذراند که در دل با برادر مسلمانش ناراستی و بدخواهی داشته باشد، شب را در خشم خدا گذرانده است، و اگر با همین نیت صبح کند، همچنان مورد خشم خداست مگر اینکه توبه کند و برگردد، و اگر در آن حال بمیرد بر دینی غیر از اسلام مرده است.

۴-۱-۶-۸ مردن در حالی که حرام خدا را حلال شمرده است

﴿۳۲۴۴﴾ هر کس از مسلمانی غیبت کند روزه‌اش باطل، وضویش شکسته شده، و روز قیامت با بویی بدتر از بوی مردار گندیده وارد محشر می‌شود؛ به حدی که اهل محشر از بوی گند او در آزار باشند، و چنانچه قبل از توبه بمیرد، در حالی مرده است که به حریم الهی تجاوز کرده و حرام او را حلال شمرده است.

۴-۱-۶-۹ مرگ جاهلی

﴿۳۲۴۵﴾ کسی که مست کننده‌ای بنوشد نمازش چهل روز قبول نمی‌شود. و اگر قبل از روز چهارم بمیرد به مرگ جاهلیت مرده است؛ ولی اگر توبه کند خدای عزیز و جلیل توبه‌ی او را قبول می‌کند.

۴-۱-۶-۱۰ خروج از قبر در حالی که نسبت به خود ظالم است

﴿۳۲۴۶﴾ از پیامبر خدا از تفسیر این آیه پرسیدم، فرمود: آنان نسل و فرزندان تو هستند، وقتی قیامت برپا شد، آنان در سه گروه از قبرهایشان برمی‌خیزند، ستمگر بر خود، یعنی کسی که بدون

﴿ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبِعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا﴾

تَوْبَةٍ، وَ مِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ اسْتَوَتْ حَسَنَاتُهُ وَ سَيِّئَاتُهُ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ، وَ مِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ مِنْ زَادَتْ حَسَنَاتُهُ عَلَى سَيِّئَاتِهِ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ؛ شواهد التنزيل ج: ٢ ص: ١٥٨

١١-٤-١-٦- العذاب

١١-٤-١-٦-١- فِي الدُّنْيَا

﴿٣٢٧﴾ يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَتُمُوا بِمَا لَزِمُوا وَ مَا تَقَمُّوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يَعَذِّبَهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ وَ مَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ؛ التوبة (٧٤)

﴿٣٢٨﴾ الرَّسُولُ ﷺ: أَنْ اللَّهَ تَعَالَى امْتَحَنَ الصَّاحِبَةَ بِهَذِهِ الْآيَةِ فَتَقَاعَسُوا كُلُّهُمْ عَنْ مُنَاجَاةِ الرَّسُولِ ﷺ فَكَانَ الرَّسُولُ احْتَجَبَ فِي مَنْزِلِهِ عَنْ مُنَاجَاةِ أَحَدٍ إِلَّا مَنْ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَكَانَ مَعِيَ دِينَارٌ وَ سَاقَ ﷺ كَلَامَهُ إِلَى أَنْ قَالَ فَكُنْتُ أَنَا سَبَبَ التَّوْبَةِ مِنَ اللَّهِ عَلَى الْمُسْلِمِينَ حِينَ عَمِلْتُ بِالْآيَةِ فَسُخِّتَ وَ لَوْ لَمْ أَعْمَلْ بِهَا حَتَّى كَانَ عَمَلِي بِهَا سَبَبًا لِلتَّوْبَةِ عَلَيْهِمْ لَنَزَلَ الْعَذَابُ عِنْدَ امْتِنَاعِ أَكُلٍ عَنْ الْعَمَلِ بِهَا؛ بحار الأنوار ج: ٤١ ص: ٢٦

﴿٣٢٩﴾ امير المؤمنين ﷺ: فَقَالَ امِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ﷺ أَ تَذَرِي مَا قِصَّةُ أَيُّوبَ وَ سَبَبُ تَغْيِيرِ نِعْمَةِ اللَّهِ عَلَيْهِ قَالَ اللَّهُ أَعْلَمُ وَأَنْتَ يَا امِيرُ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ لَمَّا كَانَ عِنْدَ الْإِنْبِعَاطِ لِلنُّطْقِ شَكََّ أَيُّوبُ فِي مُلْكِي فَقَالَ هَذَا خَطْبُ جَلِيلٍ وَ أَمْرُ جَسِيمٍ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَا أَيُّوبُ أَ تَشْكُ فِي صُورَةِ آقَمْتُهُ أَنَا إِنِّي ابْتَلَيْتُكَ أَدَمَ بِالْبَلَاءِ فَوَهَبْتُهُ لَهُ وَ صَفَحْتُ عَنْهُ بِالتَّسْلِيمِ عَلَيْهِ بِأَمْرَةِ الْمُؤْمِنِينَ وَ أَنْتَ تَقُولُ خَطْبُ جَلِيلٍ وَ أَمْرُ جَسِيمٍ فَوَعِزَّتِي لَأَذِيقَنَّكَ مِنْ عَذَابِي أَوْ تَتُوبَ إِلَيَّ بِالطَّاعَةِ لِامِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ثُمَّ أَدْرَكْتُهُ السَّعَادَةَ بِى يَعْنِي أَنَّهُ تَابَ وَ أَدْعَنَ بِالطَّاعَةِ لِامِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ﷺ وَ عَلَى ذُرِّيَّتِهِ الطَّيِّبِينَ ﷺ؛ بحار الأنوار ج: ٢٦ ص: ٢٩٢

﴿٣٣٠﴾ الصَّادِقُ ﷺ: فَأَوْحَى اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى إِلَى صَالِحِ ﷺ أَنْ قَوْمَكَ قَدْ طَغَوْا وَ بَغَوْا وَ قَتَلُوا نَاقَةَ بَعَثْتَهَا إِلَيْهِمْ حُجَّةً عَلَيْهِمْ وَ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِمْ فِيهَا ضَرَرٌ وَ كَانَ لَهُمْ مِنْهَا أَعْظَمُ الْمَنْفَعَةِ فَقُلْ لَهُمْ إِنِّي مُرْسِلٌ عَلَيْكُمْ عَذَابِي إِلَى ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فَإِنْ هُمْ تَابُوا وَ رَجَعُوا قَبِلْتُ تَوْبَتَهُمْ وَ صَدَدْتُ عَنْهُمْ وَ إِنْ هُمْ لَمْ يَتُوبُوا وَ لَمْ يَرْجِعُوا بَعَثْتُ عَلَيْهِمْ عَذَابِي فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ؛ الكافي ج: ٨ ص: ١٨٧

﴿٣٣١﴾ الصَّادِقُ ﷺ: فَقَالَ لَهُمْ صَالِحُ ﷺ أَعْصَيْتُمْ رَبَّكُمْ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ إِنْ تُبْتُمْ قَبِلْتُ تَوْبَتَكُمْ وَ إِنْ لَمْ تَرْجِعُوا بَعَثْتُ إِلَيْكُمْ الْعَذَابَ فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ٣٨٥

﴿٣٣٢﴾ فَلَمَّا طَالَ الْأَمْرُ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي التَّيِّهِ وَ التَّوْبَةِ وَ كَانَ قَارُونُ قَدْ امْتَنَعَ أَنْ يَدْخُلَ مَعَهُمْ فِي التَّوْبَةِ وَ كَانَ مُوسَى يُحِبُّهُ فَدَخَلَ إِلَيْهِ مُوسَى فَقَالَ لَهُ يَا قَارُونُ قَوْمُكَ فِي التَّوْبَةِ وَأَنْتَ قَاعِدٌ هَاهُنَا ادْخُلْ مَعَهُمْ وَإِلَّا نَزَلَ بِكَ الْعَذَابُ؛ بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ٢٤٩

نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن

توبه مرده است و برخی از آنان میانه‌روند یعنی نیکی‌ها و بدی‌های آنان مساوی است و از نسل تو هستند و برخی از آنان هم در خیرات پیشگام بوده‌اند و برخی دیگر از نسل تو که نیکی‌هایشان بر بدی‌هایشان غلبه دارد.

۱۱-۱-۴-۶- عذاب

۱۱-۱-۴-۶-۱-۱-۱ در دنیا

﴿۳۲۴۷﴾ به خدا سوگند می‌خورند که (در غیاب پیامبر، سخنان نادرست) نگفته‌اند؛ در حالی که قطعاً سخنان کفرآمیز گفته‌اند و پس از اسلام آوردنشان، کافر شده‌اند و تصمیم (به کار خطرناکی) گرفتند، که به آن نرسیدند. آن‌ها فقط از این انتقام می‌گیرند که خداوند و رسولش، آنان را به فضل (و کرم) خود، بی‌نیاز ساختند، (با این حال)، اگر توبه کنند، برای آن‌ها بهتر است و اگر روی گردانند، خداوند آن‌ها را در دنیا و آخرت، به مجازات دردناکی کیفر خواهد داد و در سراسر زمین، نه ولی و حامی دارند، و نه یاور.

﴿۳۲۴۸﴾ خداوند یاران پیامبر را با این آیه امتحان کرد و همگی آن‌ها از نجوای با پیامبر ﷺ شانه خالی کردند (طفره رفتند) و پیامبر ﷺ در منزلش از پذیرش راز و نیاز با احدی منع شد مگر کسی که صدقه دهد و من یک دینار داشتم و آن را صدقه دادم، و با عمل کردن به آیه، وسیله‌ی روی کردن خداوند بر مسلمانان شدم، زیرا اگر یک نفر هم به آیه عمل نمی‌کرد عذاب نازل می‌شد.

﴿۳۲۴۹﴾ امیرالمؤمنین ﷺ فرمود: می‌دانی داستان ایوب چیست و علت تغییر نعمت خدا بر او چه بوده است؟ گفت خدا بهتر می‌داند و شما یا امیرالمؤمنین، حضرت ﷺ فرمود: هنگام برانگیخته شدن برای سخن گفتن، ایوب در ولایت من شک کرد؛ ایوب گفت: این مطلبی بزرگ و امری بس سنگین است. خداوند فرمود: ای ایوب، در باره‌ی صورتی که من آن را به پا داشته‌ام شک می‌کنی؟ من آدم را گرفتار نمودم، و به خاطر علی ﷺ آدم را بخشیدم و چون تسلیم شد و او را به امیرالمؤمنین بودن پذیرفت، از او درگذشتم؛ تو می‌گویی این مطلب بزرگ و خیلی سنگین است؛ به عزتم قسم، تو را از عذاب خویش می‌چشانم مگر اینکه با اطاعت کردن از امیرالمؤمنین توبه کنی؛ سپس به واسطه‌ی من سعادت‌مند شد، یعنی توبه کرد و به اطاعت نسبت به امیرالمؤمنین و نسل پاکش اقرار نمود.

﴿۳۲۵۰﴾ خداوند تبارک و تعالی به صالح وحی کرد که قوم تو سرکشی کرده و از حدود تجاوز کرده‌اند و آن ماده شتری را که من به عنوان حجت و نشانه برای ایشان فرستاده بودم کشتند، با اینکه برای آن‌ها ضرری نداشت و بزرگ‌ترین سودها را به آن‌ها می‌رسانید؛ به آن‌ها بگو من عذاب خود را برای شما می‌فرستم و سه روز به آن‌ها مهلت می‌دهم و اگر در این سه روز توبه کردند و از سرکشی خود برگشتند، من توبه‌ی آن‌ها را می‌پذیرم و عذاب را از آن‌ها برمی‌گردانم و اگر توبه نکنند و برنگردند من در روز سوم عذابم را بر آن‌ها می‌فرستم.

﴿۳۲۵۱﴾ صالح ﷺ به ایشان گفت: آیا پروردگارتان را نافرمانی می‌کنید؟ خداوند می‌فرماید: اگر توبه کنید، توبه‌ی شما مورد قبول واقع می‌شود. ولی اگر برنگردید، در روز سوم عذابی بر شما خواهیم فرستاد.

﴿۳۲۵۲﴾ آن‌گاه که مدت سرگردانی بنی‌اسرائیل در بیابان به درازا کشید، تصمیم گرفتند توبه کنند، اما قارون از توبه خودداری کرد، چون موسی ﷺ از خویشاوندان او بود و به وی علاقه داشت نزد او رفت و به او گفت: ای قارون، قوم تو می‌خواهند توبه کنند و تو نمی‌پذیری؟ اگر تو نیز همراه آن‌ها توبه نکنی، عذاب الهی بر تو نازل خواهد شد.

﴿ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبَعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا﴾

﴿٣٢٥٣﴾ الصادق عليه السلام: قَالَ الْحَارِثُ بْنُ عُمَرَ الْفَهْرِيُّ لِقَوْمٍ مِنْ أَصْحَابِهِ مَا وَجَدَ مُحَمَّدٌ لِابْنِ عَمِّهِ مِثْلًا إِلَّا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ يُوشِكُ أَنْ يَجْعَلَهُ نَبِيًّا مِنْ بَعْدِهِ وَاللَّهُ إِنْ أَلَهْتَنَا الَّتِي كُنَّا نَعْبُدُ خَيْرٌ مِنْهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مِثْلًا إِلَى قَوْلِهِ وَإِنَّهُ لَعَلِمٌ لِلسَّاعَةِ فَلَا تَمُتْرَنَّ بِهَا وَاتَّبِعُون هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ وَفِي رَوَايَةٍ أَنَّهُ نَزَلَ أَيْضًا إِنَّهُ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ الْآيَةُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَا حَارِثُ اتَّقِ اللَّهَ وَارْجِعْ عَمَّا قُلْتَ مِنَ الْعِدَاوَةِ لِعَلِّي بِنِ أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ إِذَا كُنْتُ رَسُولُ اللَّهِ وَ عَلَى وَصِيِّكَ مِنْ بَعْدِكَ وَ فَاطِمَةُ بِنْتُكَ سَيِّدَةُ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ ابْنَاكَ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَ حَمْزَةُ عَمُّكَ سَيِّدُ الشُّهَدَاءِ وَ جَعْفَرُ الطَّيَّارُ ابْنُ عَمِّكَ بِطِيرُ مَعَ الْمَلَائِكَةِ فِي الْجَنَّةِ وَ السَّقَابَةُ لِلْعِبَّاسِ عَمُّكَ فَمَا تَرَكْتَ لِسَائِرِ قُرَيْشٍ وَ هُمْ وَ لَدَّ أَيْبِكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَيْلَكَ يَا حَارِثُ مَا فَعَلْتَ ذَلِكَ بَيْنِي عَبْدُ الْمُطَلِّبِ لَكِنَّ اللَّهَ فَعَلَهُ بِهِمْ فَقَالَ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَابَهُ مِنَ السَّمَاءِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى وَ مَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَ دَعَا رَسُولُ اللَّهِ الْحَارِثَ فَقَالَ إِمَّا أَنْ تَتُوبَ أَوْ تَرْحَلَ عَنَّا قَالَ فَإِنْ قَلْبِي لَا يُطَاوِعُنِي إِلَى التَّوْبَةِ وَ لَكِنِّي أَرْحَلُ عَنْكَ فَرَكِبَ رَاحِلَتَهُ فَلَمَّا أَصْحَرَ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ طَيْرًا مِنَ السَّمَاءِ فِي مَنْقَارِهِ حَصَاةٌ مِثْلُ الْعَدَسَةِ فَأَنْزَلَهَا عَلَى هَامَتِهِ وَ خَرَجَتْ مِنْ دُبُرِهِ إِلَى الْأَرْضِ فَحَصَّ بَرَجْلَهُ وَ أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى رَسُولِهِ سَائِلَ سَائِلٍ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ لِلْكَافِرِينَ بِوَلَايَةِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ قَالَ هَكَذَا نَزَلَ بِهِ جَبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السلام: بحار الأنوار ج: ٣٥ ص: ٣٢٠

٢-١١-٤-١-٦- في القبر

﴿٣٢٥٤﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَلَا وَ مَنْ زَنَى بِامْرَأَةٍ مُسْلِمَةٍ أَوْ يَهُودِيَّةٍ أَوْ نَصْرَانِيَّةٍ أَوْ مَجُوسِيَّةٍ حُرَّةٍ أَوْ أَمَةٍ ثُمَّ لَمْ يَتُبْ مِنْهُ وَ مَاتَ مُصِرًّا عَلَيْهِ فَتَحَّ اللَّهُ لَهُ فِي قَبْرِهِ ثَلَاثِمِائَةَ بَابٍ تَخْرُجُ مِنْهَا حَيَاتٌ وَ عَقَارِبُ وَ تُعْبَانُ النَّارُ فَهُوَ يَخْتَرِقُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَإِذَا بُعِثَ مِنْ قَبْرِهِ تَأَذَّى النَّاسُ مِنْ نَتْنِ رِيحِهِ فَيَعْرِفُ بِذَلِكَ وَ بِمَا كَانَ يَعْمَلُ فِي دَارِ الدُّنْيَا حَتَّى يُؤْمَرَ بِهِ إِلَى النَّارِ: من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١١

﴿٣٢٥٥﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ قَالٍ مِنْكُمْ يَعْنِي مِنَ الشَّيْعَةِ إِنْسُ وَ لَا جَانٌ قَالَ مَعْنَاهُ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّى أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ تَبَرَّأَ مِنْ أَغْدَائِهِ وَ أَحَلَّ حَلَالَهُ وَ حَرَّمَ حَرَامَهُ ثُمَّ دَخَلَ فِي الذُّنُوبِ وَ لَمْ يَتُبْ فِي الدُّنْيَا عَذَّبَ لَهَا فِي الْبَرْزَخِ وَ يَخْرُجُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَيْسَ لَهُ ذَنْبٌ يُسْأَلُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: بحار الأنوار ج: ٦ ص: ٢٤٦

٣-١١-٤-١-٦- في القيامة

﴿٣٢٥٦﴾ وَ أَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى وَ يُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَ إِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ: هود (٣)

﴿نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن﴾

﴿۳۲۵۳﴾ حارث بن عمر فهری به یکی از یارانش گفت: محمد برای پسر عمویش مثلی جز عیسی بن مریم پیدا نکرده و نزدیک است که او را به عنوان پیامبر بعد از خود معرفی کند. به خدا قسم بت‌هایی که می‌پرستیم از او بهترند. در اینجا آیه نازل شد: "و هنگامی که درباره‌ی فرزند مریم مثلی زده شد" و در روایتی دیگر است که این آیه نیز نازل شد "مسیح فقط بنده‌ای بود که ما به او نعمت بخشیدیم" پیامبر ﷺ فرمود: ای حارث، از خدا بترس و از گفته‌ات در دشمنی با علی علیه السلام برگرد. حارث گفت: اگر تو پیامبری و علی جانشین تو و فاطمه سرور زنان عالم، و حسن و حسین سرور جوانان اهل بهشت و حمزه سرور شهیدان و جعفر پروازکننده با فرشتگان بهشت، و آبدادن به حاجیان را هم به عمومیت عباس واگذار کردی، دیگر چیزی برای بقیه‌ی قریش که از تبار تو هستند باقی نگذاشتی. پیامبر ﷺ گفت: وای بر تو ای حارث، من این مقامات را خودم برای فرزندان عبدالمطلب نتراشیدم، بلکه خداوند انتخاب کرده است. حارث گفت: اگر این گفته حق است از آسمان سنگی بر من فرود آور. در اینجا آیه نازل شد: "ولی (ای پیامبر)، تا تو در میان آن‌ها هستی، خداوند آن‌ها را مجازات نخواهد کرد". پیامبر حارث را صدا زد و گفت: یا توبه کن و یا از اینجا برو. حارث گفت: قلبم همراهی نمی‌کند که توبه کنم پس کوچ می‌کنم. پس بر مرکب خود سوار شد، به محض اینکه از مدینه خارج شد خداوند پرنده‌ای فرستاد که در منقارش هسته‌ای به اندازه‌ی عدس بود آن را بر سر حارث انداخت و از ماتحت او خارج شد و به زمین خورد و زمین زیر پای او را نیز زیرورو کرد. خداوند بر پیامبرش آیه نازل فرمود: "تقاضاکننده‌ای تقاضای عذابی کرد که واقع شد، این عذاب مخصوص کافران است" درخواست عذاب برای کافران به ولایت علی علیه السلام؛ امام علیه السلام فرمود: آیه را جبرئیل این چنین نازل کرد.

۲-۱۱-۴-۱-۶- در قبر

﴿۳۲۵۴﴾ هرکس با زنی مسلمان، یهودی، نصرانی، و یا مجوس - آزاد باشد یا کنیز - زنا کند، و توبه نکند و با اصرار به این عمل خلاف بمیرد، خداوند سیصد هزار در به قبر او باز می‌کند که از آن‌ها مارها و کژدم‌ها و شراره‌های آتش به قبر او هجوم می‌آورند، و او بدین‌وضع تا روز قیامت می‌سوزد، و چون از گور برخیزد از بوی بد و عفونت او همه‌ی مردم محشر در عذاب بدشان می‌آید و اذیت می‌شوند، و با این بو شناخته می‌شود که در دنیا چه عملی را مرتکب شده‌اند تا اینکه دستور بیاید او را به دوزخ ببرند.

﴿۳۲۵۵﴾ در مورد آیه‌ی "در آن روز از گناهش پرسیده نمی‌شود" فرمود: از شما، یعنی از شیعه. در مورد آیه‌ی "نه انس و نه جن" فرمود: معنایش این است که هرکه ولایت امیرالمؤمنین علیه السلام را بپذیرد و از دشمنانش بیزارى بجوید و حلال او را حلال و حرام او را حرام بدانند، اگر بعد از آن مرتکب گناه شود و در دنیا توبه نکند، در برزخ عذاب می‌شود و روز قیامت در حالی خارج می‌شود که گناهی بر او نمانده است که درباره‌ی آن گناه در روز قیامت مورد سؤال واقع شود.

۳-۱۱-۴-۱-۶- در قیامت

﴿۳۲۵۶﴾ و اینکه: از پروردگار خویش آمرزش بطلبید؛ سپس به سوی او بازگردید؛ تا شما را تا مدت معینی، (از مواهب زندگی این جهان)، به خوبی بهره‌مند سازد و به هر صاحب فضیلتی، به مقدار فضیلتش ببخشد و اگر (از این فرمان) روی گردان شوید، من بر شما از عذاب روز بزرگی بیمناکم.

﴿ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبَعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا﴾

﴿٣٢٥٧﴾ تَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهُمْ يَوْمَئِذٍ لَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمْ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْصَبِرْ؛ التوبة (٧٤)

﴿٣٢٥٨﴾ وَأَذْنُ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُمْ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ؛ التوبة (٣)

﴿٣٢٥٩﴾ الرسول ﷺ: مَنْ خَانَ جَارَهُ شَيْئًا مِنَ الْأَرْضِ جَعَلَهَا اللَّهُ طَوْقًا فِي عُنُقِهِ مِنْ تَخُومِ الْأَرْضِينَ السَّابِعَةِ حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُطَوَّقًا إِلَّا أَنْ يَتُوبَ وَيَرْجِعَ؛ بحار الأنوار ج: ٧١ ص: ١٥٠

﴿٣٢٦٠﴾ الرسول ﷺ: مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ لَمْ تُقْبَلْ مِنْهُ صَلَاةُ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً فَإِنْ عَادَ فَاَرْبَعِينَ لَيْلَةً مِنْ يَوْمٍ شَرِبَهَا فَإِنْ مَاتَ فِي تِلْكَ الْأَرْبَعِينَ لَيْلَةً مِنْ غَيْرِ تَوْبَةٍ سَقَاهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ طِينَةٍ خَبَالٍ؛ وسائل الشيعة ج: ٢٥ ص: ٢٨٠

﴿٣٢٦١﴾ الباقر ﷺ: مَنْ شَرِبَ الْمُسْكِرَ وَمَاتَ فِي جَوْفِهِ مِنْهُ شَيْءٌ لَمْ يُتَبَّ مِنْهُ بُعِثَ مِنْ قَبْرِهُ مُخَبِّلًا مَائِلًا شَدِيقُهُ سَائِلًا لِعَابُهُ يَدْعُو بِالْوَيْلِ وَالتُّبُّورِ؛ الكافي ج: ٦ ص: ٣٩٨

﴿٣٢٦٢﴾ السَّجَّاد ﷺ: مَنْ لَطَمَ خَدَّ امْرَأٍ مُسْلِمٍ أَوْ وَجْهَهُ بَدَّدَ اللَّهُ عَظَامَتَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَحُشِرَ مَغْلُوبًا حَتَّى يَدْخُلَ جَهَنَّمَ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١٥

﴿٣٢٦٣﴾ الصادق ﷺ: مَنْ مَاتَ مُصْرًا عَلَى اللُّوَاطِ فَلَمْ يَتُبَّ يَرْمِيهِ اللَّهُ بِحَجَرٍ مِنْ تِلْكَ الْحِجَارَةِ يَكُونُ فِيهِ مَنِيَّتُهُ وَلَا يَرَاهُ أَحَدٌ؛ بحار الأنوار ج: ٧٦ ص: ٧٢

﴿٣٢٦٤﴾ الهادي ﷺ: وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ بَلَقَ آثَامًا يُضَاعَفُ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدُ فِيهِ مُهَانًا إِنْ لَمْ يَتُبْ؛ وسائل الشيعة ج: ٢٠ ص: ٣٣٣

١٢-٤-١-٦-العقوبة

﴿٣٢٦٥﴾ الرسول ﷺ: مَنْ حَلَفَ بِيَمِينٍ كَاذِبَةٍ صَبْرًا لِيَقْطَعَ بِهَا مَالَ امْرَأٍ مُسْلِمٍ لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانٌ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ وَيَرْجِعَ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ٣

﴿٣٢٦٦﴾ الرسول ﷺ: مَنْ لَمْ يَرْضَ بِمَا قَسَمَهُ اللَّهُ لَهُ مِنَ الرِّزْقِ وَبَثَّ شَكْوَاهُ وَلَمْ يَصْبِرْ وَلَمْ يَحْتَسِبْ لَمْ تَرْفَعْ لَهُ حَسَنَةٌ وَيَلْقَى اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانٌ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٧ ص: ٤٦

﴿٣٢٦٧﴾ الرسول ﷺ: مَنْ وَصَفَ امْرَأَةً لِرَجُلٍ وَذَكَرَهَا فَافْتَنَّ بِهَا الرَّجُلُ فَأَصَابَ مِنْهَا فَاحِشَةً لَمْ يَخْرُجْ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يَغْضِبُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَمَنْ غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ غَضِبَتْ عَلَيْهِ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَ

﴿نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن﴾

﴿۳۲۵۷﴾ به خدا سوگند می‌خورند که (در غیاب پیامبر، سخنان نادرست) نگفته‌اند؛ در حالی که قطعاً سخنان کفرآمیز گفته‌اند و پس از اسلام آوردنشان، کافر شده‌اند و تصمیم (به کار خطرناکی) گرفتند، که به آن نرسیدند. آن‌ها فقط از این انتقام می‌گیرند که خداوند و رسولش، آنان را به فضل (و کرم) خود، بی‌نیاز ساختند، (با این حال)، اگر توبه کنند، برای آن‌ها بهتر است و اگر روی گردانند، خداوند آن‌ها را در دنیا و آخرت، به مجازات دردناکی کیفر خواهد داد و در سراسر زمین، نه ولیّ و حامی دارند، و نه یآوری.

﴿۳۲۵۸﴾ و این، اعلامی است از ناحیه‌ی خدا و پیامبرش به (عموم) مردم در روز عید قربان که: خداوند و پیامبرش از مشرکان بیزارند، با این حال، اگر توبه کنید، برای شما بهتر است و اگر سرپیچی نمایید، بدانید شما نمی‌توانید خدا را ناتوان سازید (و از قلمرو قدرتش خارج شوید) و کافران را به مجازات دردناک بشارت ده.

﴿۳۲۵۹﴾ هرکس یک وجب به زمین همسایه‌اش تجاوز کند خدا آن را از درون زمین هفتم بر گردنش می‌اندازد تا روز قیامت با همان گردنبند خدا را ملاقات کند مگر اینکه توبه کند و برگردد (و آن را به صاحبش بازگرداند).

﴿۳۲۶۰﴾ هرکس شراب بنوشد نمازش تا چهل روز مقبول درگاه خداوند واقع نمی‌شود و اگر دوباره مرتکب شود چهل شب از آخرین شراب‌خواری‌اش، و اگر در طول این چهل شب بدون توبه بمیرد، خداوند او را روز قیامت از خاک آلوده با چرک تن دوزخیان، سیراب می‌کند.

﴿۳۲۶۱﴾ کسی که مست‌کننده بنوشد و توبه نکرده بمیرد و هنوز از آن مست‌کننده در بدنش باشد، همچون جن‌زدگان با دهان کج و آب دهان جاری شده از قبر خود برانگیخته و با نفرین خوانده می‌شود.

﴿۳۲۶۲﴾ هرکس به گونه یا صورت مسلمانی سیلی بزند، خداوند در قیامت استخوان‌های او را از یکدیگر جدا می‌کند، و با غل و زنجیر محشور می‌شود تا وارد دوزخ شود، مگر اینکه توبه کند.

﴿۳۲۶۳﴾ لواطکاری که تا پایان عمر بر این عمل اصرار داشته و توبه نکند، خداوند سنگی از سنگ‌هایی که قوم لوط با آن کشته شدند، به‌سوی او پرتاب خواهد کرد که باعث مرگش خواهد شد و کسی هم این سنگ را نخواهد دید.

﴿۳۲۶۴﴾ هرکس زنا کند اگر موفق به توبه نشود، کیفرش را خواهد دید و عذابش در قیامت دوچندان می‌شود و با خواری همیشه در دوزخ خواهد ماند.

۱۲-۴-۱-۶- عقوبت

﴿۳۲۶۵﴾ هر که قسم دروغ بخورد تا مال مسلمانی را ببرد، خدای عزیز و جلیل را در حالی ملاقات می‌کند که از دست او خشمناک است؛ مگر آنکه توبه کند و برگردد.

﴿۳۲۶۶﴾ کسی که به روزی و سهمی که خداوند برایش قرار داده راضی نباشد و شکایت کند و شکیبایی نورزد و با خدا معامله نکند، حسنه‌ای برایش بالا نمی‌رود (و پذیرفته نمی‌شود) و خدای عزیز و جلیل را در حالی ملاقات می‌کند که بر او خشمگین است، مگر آنکه توبه کند.

﴿۳۲۶۷﴾ و هر کس زنی را برای مردی وصف کند و زیبایی او را چندان نزد وی بستاید که آن مرد را فریفته‌ی آن زن گرداند تا از او به حرام کام گیرد، از دنیا نرود تا اینکه خداوند بر او خشم گیرد، و هر کس مورد غضب الهی واقع شود آسمان‌های هفتگانه و زمین‌های هفتگانه همه بر او

﴿ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبِعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا﴾

الْأَرْضُونَ السَّعَى وَكَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْوِزْرِ مِثْلُ الَّذِي أَصَابَهَا قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا قَالَ يَتُوبُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِمَا وَلَمْ يَقْبَلْ تَوْبَةَ الَّذِي خَطَاَهَا بَعْدَ الَّذِي وَصَفَهَا؛ ثَوَابُ الْأَعْمَالِ ص: ٢٨٦
١٣-٤-١-٦- الرَّجْزُ

﴿٣٢٦٨﴾ الصَّادِقُ ﷺ: رَجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ يَخْرُجُونَ عَنْ أَمْرِ اللَّهِ وَطَاعَتِهِ قَالَ وَ الرَّجْزُ الَّذِي أَصَابَهُمْ أَنَّهُ مَاتَ مِنْهُمْ بِالطَّاعُونَ فِي بَعْضِ يَوْمٍ مِائَةً وَعِشْرُونَ أَلْفًا وَهُمْ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ تَعَالَى مِنْهُمْ أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ وَلَا يَتُوبُونَ وَلَمْ يَنْزِلْ هَذَا الرَّجْزُ عَلَى مَنْ عِلْمٌ أَنَّهُ يَتُوبُ أَوْ يَخْرُجُ مِنْ صُلْبِهِ ذُرِّيَّةٌ طَيِّبَةٌ يُوحِدُ اللَّهُ وَ يُؤْمِنُ بِمُحَمَّدٍ وَيَعْرِفُ الْوَلَايَةَ لِعَلَى وَصِيهِ وَأَخِيهِ؛
بحار الأنوار ج: ١٣ ص: ١٨٤

١٤-٤-١-٦- كُتِبَ مِنَ الْكَذَّابِينَ

﴿٣٢٦٩﴾ الرسول ﷺ: إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا قَالَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ ثُمَّ عَادَ فَقَالَهَا ثُمَّ عَادَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ كُتِبَ فِي الرَّابِعَةِ مِنَ الْكَذَّابِينَ؛ مجموعة ورام ج: ٢ ص: ١١٣
١٥-٤-١-٦- النَّتْنُ

﴿٣٢٧٠﴾ امير المؤمنين ﷺ: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ أَحَبَّ اللَّهُ رِيحًا مُنْتَنَةً يَتَذَيَّ بِهَا أَهْلُ الْجَمْعِ حَتَّى إِذَا هَمَّتْ أَنْ تُمْسِكَ بِأَنْفَاسِ النَّاسِ نَادَاهُمْ مُنَادٌ هَلْ تَذَرُونَ مَا هَذِهِ الرِّيحُ الَّتِي قَدْ أَذَتْكُمْ فَيَقُولُونَ لَا وَ قَدْ أَذَنَّا وَ بَلَغَتْ مِنَّا كُلَّ مَبْلَغٍ قَالَ ثُمَّ يَقَالُ هَذِهِ رِيحُ فُرُوجِ الزُّنَاةِ الَّذِينَ لَقُوا اللَّهَ بِالزُّنَا ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَالْعَنُوهُمْ لَعْنَهُمُ اللَّهُ فَلَا يَبْقَى فِي الْمَوْقِفِ أَحَدٌ إِلَّا قَالَ اللَّهُمَّ الْعَنِ الزُّنَاةَ؛
وسائل الشيعة ج: ٢٠ ص: ٣٢٢

﴿٣٢٧١﴾ امير المؤمنين ﷺ: أَلَا وَ مَنْ زَنَى بِامْرَأَةٍ مُسْلِمَةٍ أَوْ يَهُودِيَّةٍ أَوْ نَصْرَانِيَّةٍ أَوْ مَجُوسِيَّةٍ حُرَّةٍ أَوْ أَمَةٍ ثُمَّ لَمْ يَتُبْ مِنْهُ وَمَاتَ مُصِرًّا عَلَيْهِ فَتَحَّ اللَّهُ لَهُ فِي قَبْرِهِ ثَلَاثِمِائَةَ بَابٍ تَخْرُجُ مِنْهَا حَيَاتٌ وَعَقَارِبُ وَ تُعْبَانُ النَّارُ فَهُوَ يَخْتَرِقُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَإِذَا بُعِثَ مِنْ قَبْرِهِ تَأَذَّى النَّاسُ مِنْ نَتْنِ رِيحِهِ فَيَعْرِفُ بِذَلِكَ وَ بِمَا كَانَ يَعْمَلُ فِي دَارِ الدُّنْيَا حَتَّى يُؤْمَرَ بِهِ إِلَى النَّارِ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١١

٥-٤-١-٦- باب ٥

١-٤-١-٦- الجهادُ عليه

﴿٣٢٧٢﴾ الصَّادِقُ ﷺ: فِي الَّذِينَ يَقَاتِلُونَ ... فَهُوَ ظَالِمٌ مِمَّنْ يَبْغِي وَ يَجِبُ جِهَادُهُ حَتَّى يَتُوبَ؛
الكافي ج: ٥ ص: ١٧
٢-٤-١-٥- السَّجْنُ

﴿نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن﴾

خشم گیرند، و جرم و گناهش همانند آن کس باشد که از آن زن به حرام کام گرفته است، پرسیدند ای پیامبر خدا اگر آن زن و مرد توبه کنند و خود را اصلاح نمایند باز بر آن شخص وصف کننده گناهی هست؟ فرمود: خداوند متعال توبه‌ی آن دو را می‌پذیرد، ولی توبه‌ی آن شخص که ایشان را به فتنه انداخته و سبب این ماجرا شده است نخواهد پذیرفت.

۱۳-۴-۱-۶- عذاب

﴿۳۲۸﴾ خداوند به خاطر فسق و خروجشان از اطاعت فرمانش، عذابی از آسمان بر آن‌ها نازل فرمود. و آن عذاب بیماری طاعون بوده است که در بخشی از روز یکصد و بیست هزار نفر از آن‌ها را هلاک کرد. و درعلم خداوند چنین بود که آن‌ها ایمان نخواهند آورد و توبه نیز نخواهند کرد. و این عذاب بر کسی که خدا می‌دانست توبه می‌کند یا از نسل او فرزندی خارج می‌شود که به یکتایی خدا و به پیامبری حضرت محمد ﷺ و ولایت حضرت علی علیه السلام وصی و برادر او ایمان می‌آورد، نازل نشد.

۱۴-۴-۱-۶- از دروغگویان نوشته می‌شود

﴿۳۲۹﴾ اینکه مردی بگوید: "أستغفرک و أتوب إلیک"، "از تو آمرزش می‌خواهم و به‌سوی تو بازمی‌گردم"؛ ولی بازهم به گناه بازگردد، و این عمل را سه بار تکرار کند، در مرتبه‌ی چهارم نامش در فهرست دروغ‌گویان ثبت می‌شود.

۱۵-۴-۱-۶- بوی عفونت

﴿۳۲۷۰﴾ چون روز قیامت فرارسد، خداوند باد بدبویی بفرستد که اهل محشر را آزار دهد و راه نفس را بر آنان بگیرد (و احساس خفگی کنند)، آن‌گاه سروشی ندا می‌دهد که: آیا می‌دانید این بادی که شما را می‌آزارد، از کجاست؟ پاسخ می‌دهند: نمی‌دانیم، اما ما را بسیار آزرده است، به آنان گفته می‌شود: این باد متعفن از شرمگاه زناکارانی است که پیش از آنکه توبه کنند، مرده‌اند. پس بر آنان لعنت کنید که خداوند آنان را لعنت کرده است. پس کسی از اهل محشر نماند جز اینکه گویند: پروردگارا، زناکاران را مورد لعن و نفرین خود قرار ده.

﴿۳۲۷۱﴾ هرکس با زنی مسلمان، یهودی، نصرانی، و یا مجوس - آزاد باشد یا کنیز - زنا کند، و توبه نکند و با اصرار به این عمل خلاف بمیرد، خداوند سیصد هزار در به قبر او باز می‌کند که از آن‌ها مارها و کژدم‌ها و شراره‌های آتش به قبر او هجوم می‌آورند، و او بدین‌وضع تا روز قیامت می‌سوزد، و چون از گور برخیزد از بوی بد و عفونت او همه‌ی مردم محشر در عذاب بدشان می‌آید و اذیت می‌شوند، و با این بو شناخته می‌شود که در دنیا چه عملی را مرتکب شده‌اند تا اینکه دستور بیاید او را به دوزخ ببرند.

۵-۴-۱-۶- گروه ۵

۱-۵-۴-۱-۶- جهاد در مقابل او

﴿۳۲۷۲﴾ در امر قتال دو گروه مسلمان... آن که ظالم است و تجاوزکار، جهاد با او واجب است، مگر اینکه توبه کند.

۲-۵-۴-۱-۶- زندان

﴿ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبِعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا﴾

﴿٣٢٧٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِذَا ارْتَدَّتِ الْمَرْأَةُ عَنِ الْإِسْلَامِ اسْتَيْبَتْ فَإِنْ تَابَتْ وَإِلَّا خُلِدَتْ فِي السَّجْنِ وَلَا تُقْتَلُ كَمَا يُقْتَلُ الرَّجُلُ إِذَا ارْتَدَّ؛ مِنْ لَا يَحْضُرُهُ الْفَقِيه ج: ٣ ص: ١٥٠
 ﴿٣٢٧٤﴾ أَبِي جَعْفَرٍ وَآبِي عَبْدِ اللَّهِ عليهما السلام: فِي الْمُرْتَدِّ يُسْتَتَابُ فَإِنْ تَابَ وَإِلَّا قُتِلَ وَالْمَرْأَةُ إِذَا ارْتَدَّتْ عَنِ الْإِسْلَامِ اسْتَيْبَتْ فَإِنْ تَابَتْ وَرَجَعَتْ وَإِلَّا خُلِدَتْ فِي السَّجْنِ وَضُيِّقَ عَلَيْهَا فِي حَبْسِهَا؛ الْكَافِي ج: ٧ ص: ٢٥٦

٣-١-٥-٦- القتل

﴿٣٢٧٥﴾ الْبَاقِر عليه السلام: إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَبَّاحٍ كَانَ يَدْعِي النُّبُوَّةَ وَكَانَ يَزْعُمُ أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام هُوَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْ ذَلِكَ فَبَلَغَ ذَلِكَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فَدَعَاهُ فَسَأَلَهُ فَأَقْرَأَ وَقَالَ نَعَمْ أَنْتَ هُوَ وَقَدْ كَانَ أَتَقَى فِي رُؤْيَاكَ أَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ وَأَنَا نَبِيٌّ فَقَالَ لَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام وَيْلَكَ قَدْ سَخَّرَ مِنْكَ الشَّيْطَانُ فَارْجِعْ عَنْ هَذَا تَكَلَّتْ أُمُّكَ وَتُبْ فَأَبَى فَحَبَسَهُ وَاسْتَبَاهُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَلَمْ يُتَبَّ فَأَخْرَجَهُ فَأَخْرَقَهُ بِالنَّارِ؛ وَسَائِلُ الشَّيْخَةِ ج: ٢٨ ص: ٣٣٦

٢-٦- ثَمَارُ فَقْدِ التَّوْبَةِ وَعَدَمِ قَبُولِهَا (الْعَوَامِلُ السَّلْبِيَّةُ)

١-٢-٦- الإيمان

﴿٣٢٧٦﴾ امير المؤمنين عليه السلام: إِنَّ مِنْ عَزَائِمِ اللَّهِ فِي الذِّكْرِ الْحَكِيمِ الَّتِي لَهَا يَرْضَى وَلَهَا يَسْخَطُ وَلَهَا يُثِيبُ وَعَلَيْهَا يُعَاقِبُ أَنَّهُ لَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَإِنْ حَسَنَ قَوْلُهُ وَزَيْنَ وَصْفُهُ وَفَضْلُهُ غَيْرُهُ إِذَا خَرَجَ مِنَ الدُّنْيَا فَلَقِيَ اللَّهَ بِخَصْلَةٍ مِنْ هَذِهِ الْخَصَالِ لَمْ يُتَبَّ مِنْهَا الشُّرْكُ بِاللَّهِ فِيمَا افْتَرَضَ عَلَيْهِ مِنْ عِبَادَتِهِ أَوْ شِفَاءٍ غَنِظَ بِهِلَاكَ نَفْسِهِ أَوْ يُقَرَّ بِعَمَلٍ فَعَمِلَ بغيرِهِ أَوْ يَسْتَنْجِحُ حَاجَةً إِلَى النَّاسِ بِإِظْهَارِ بَذْعَةٍ فِي دِينِهِ أَوْ سَرٍّ أَنَّهُ يَحْمَدُهُ النَّاسُ بِمَا لَمْ يَقْعَلْ مِنْ خَيْرٍ أَوْ مَسَى فِي النَّاسِ بِوَجْهَيْنِ وَلِسَانَيْنِ وَالتَّجَبُّرَ وَالْأَبَهَةَ؛ بَحَارُ الْأَنْوَارِ ج: ٧٤ ص: ٤١١

﴿٣٢٧٧﴾ الرضا عليه السلام: لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَسُئِلَ عَنْ مَعْنَى ذَلِكَ فَقَالَ يَقَارِفُهُ رُوحُ الْإِيمَانِ فِي تِلْكَ الْحَالِ فَلَا يَرْجِعُ إِلَيْهِ حَتَّى يُتُوبَ؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِلِ ج: ١٤ ص: ٣٣٠

٢-٢-٦- الجنة

﴿٣٢٧٨﴾ الرَسُول ﷺ: لَا تُحَقِّرُوا ضِعْفًا إِخْوَانَكُمْ فَإِنَّهُ مَنْ احْتَقَرَ مُؤْمِنًا لَمْ يَجْمَعْ اللَّهُ بَيْنَهُمَا فِي الْجَنَّةِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِلِ ج: ٩ ص: ١٠٤

﴿٣٢٧٩﴾ الرَسُول ﷺ: مَنْ قَبْلَ غُلَامًا بِشَهْوَةِ عَذْبَةِ اللَّهِ أَلْفَ عَامٍ فِي النَّارِ وَمَنْ جَامَعَهُ لَمْ يَجِدْ رِيحَ الْجَنَّةِ وَرِيحُهَا يُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ إِرْشَادُ الْقُلُوبِ ج: ١ ص: ١٩٠

﴿نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن﴾

﴿۳۲۷۳﴾ اگر زنی از اسلام مرتد گردد به او پیشنهاد توبه داده می شود. اگر توبه کرد آزاد است، در غیر این صورت برای همیشه در زندان می ماند، و در صورت ارتدادش همانند مردان کشته نمی شود.

﴿۳۲۷۴﴾ در مورد مردی که مرتد شده است فرمود: توبه اش دهند تا توبه کند در غیر این صورت کشته شود و اگر زنی از اسلام مرتد شود توبه اش دهند تا توبه کند و باز گردد در غیر این صورت تا ابد در زندان می ماند و در زندان بر او سخت گرفته شود.

۳-۵-۱-۶-قتل

﴿۳۲۷۵﴾ عبدالله بن سبا مدعی نبوت بود و می گفت: امیرالمؤمنین علیه السلام خداست منزله است خدا از چنین گفتاری این سخن به امیرالمؤمنین علیه السلام رسید، او را خواست و درباره ی اعتقادش سؤال کرد، اعتراف کرد و گفت: تو همان خدایی و به دلم چنین افشاده که تو خدایی و من پیامبر. امیرالمؤمنین علیه السلام به او فرمود: وای بر تو، شیطان تو را به بازی و تمسخر گرفته است؛ مادر به عزایت بنشیند، از این عقیده برگرد و توبه کن. عبدالله بن سبا امتناع ورزید؛ امام دستور داد او را زندانی کنند و سه روز پشت سرهم او را به توبه واداشت اما عبدالله توبه نکرد آن گاه علی علیه السلام او را در آتش افکند.

۲-۶-نتایج عدم توبه و یا عدم پذیرش آن (آنچه برداشته می شود و به آن نمی رسد)

۱-۲-۶-ایمان

﴿۳۲۷۶﴾ از جمله محکامات الهی در لوح محفوظ، که احکام رضایت و خشم و اعطای ثواب و عقاب بر مبنای آن صادر می شود این است که، اگر کسی که از دنیا می رود با یکی از این صفات خدا را دیدار کند و از آن ها توبه نکرده باشد، مؤمن نیست حتی اگر سخنش نیکو باشد و نزد دیگران به نیکی یاد شود. و از آن جمله است: شرک به خدا در عباداتی که بر ما واجب کرده است (عدم اخلاص در عبادات) و از شدت خشم خود را کشتن و هلاک کردن، و یا اینکه به عملی اقرار کند ولی مخالف آن را انجام دهد، یا بخواهد با بدعت گزاری در دین به حاجات دنیوی برسد، و یا اینکه از ستایش مردم برای کار خیری که او انجام نداده شادمان شود، و یا اینکه در میان مردم دو چهره و دو زبان داشته باشد، و یا خود را برتر از دیگران بداند و گردنکش و متکبر باشد.

﴿۳۲۷۷﴾ زناکار در حین زنا ایمان ندارد و مؤمن نیست، پس درباره ی معنی این کلام سؤال شد، امام علیه السلام فرمود: در آن حال روح ایمان از او خارج می شود و به سوی او بر نمی گردد مگر اینکه توبه کند.

۲-۲-۶-بهشت

﴿۳۲۷۸﴾ برادران ناتوان و ضعیف خود را حقیر بشمارید، زیرا که هر که مؤمنی را حقیر بشمارد خدا او را در بهشت با مؤمنین همراه نمی کند، مگر آنکه توبه کند.

﴿۳۲۷۹﴾ هر کس پسر بچه ای را از روی شهوت بیوسد خداوند او را یک هزار سال در آتش عذاب می کند و هر کس با او لواط کند بوی بهشت را حس نخواهد کرد در صورتی که بوی بهشت از فاصله پانصد سال راه حس می شود.

﴿ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبَعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا﴾

﴿٣٢٨٠﴾ عن بعضهم عليه السلام: إَعْلَمُ أَنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ يُؤَدِّيهِ التَّوْبَةُ إِلَى النَّارِ وَلَا أَحَدٌ يُؤَدِّيهِ الْإِصْرَارُ إِلَى الْجَنَّةِ فَتُبَ مِنْ كُلِّ مَا تَعْلَمُهُ خَطِيئَةً وَلَا تُصِرُّ عَلَى ذَنْبٍ وَإِنْ كَانَ صَغِيرًا؛ مجموعة ورام ج: ٢ ص: ١١٣

﴿٣٢٨١﴾ الرسول ﷺ: يَا أَبَا ذَرٍّ مَنْ مَاتَ وَفِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبَرٍ لَمْ يَجِدْ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ قَبْلَ ذَلِكَ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لُبِعْجِيْنِي الْجَمَالَ حَتَّى وَدِدْتُ أَنْ عِلَاقَةَ سَوْطِي وَ قَبَالَ نَعْلِي حَسَنُ فَهَلْ يُرْهَبُ عَلَى ذَلِكَ قَالَ كَيْفَ تَجِدُ قَلْبَكَ قَالَ أَجِدُهُ عَارِفًا لِلْحَقِّ مُطْمَئِنًّا إِلَيْهِ قَالَ لَيْسَ ذَلِكَ بِالْكِبَرِ وَلَكِنَّ الْكِبَرَ أَنْ تَتْرَكَ الْحَقَّ وَتَتَجَاوَزَهُ إِلَى غَيْرِهِ (وَتَنْظُرَ إِلَى النَّاسِ) وَلَا تَرَى أَنْ أَحَدًا عَرَضَهُ كَعَرَضِكَ وَلَا دَمُهُ كَدَمِكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٢ ص: ٣٤

٣-٢-٦- إجابة الدعاء

﴿٣٢٨٢﴾ الصادق عليه السلام: أَمَّا الظَّالِمُ فِدَعَاؤُهُ مُرْدُودٌ إِلَى أَنْ يَتُوبَ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ١٠ ص: ١٧٤
 ﴿٣٢٨٣﴾ أَخَذَهُمَا عليهما السلام: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّمَا مِثْلُ أَهْلِ الْبَيْتِ مِثْلُ أَهْلِ بَيْتِ كَانُوا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَ لَا يَجْتَهِدُ أَحَدٌ مِنْهُمْ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً إِلَّا دَعَا فَأَجِيبَ وَإِنْ رَجُلًا مِنْهُمْ اجْتَهَدَ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ دَعَا فَلَمْ يُسْتَجَبْ لَهُ فَاتَى عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ عليه السلام يَشْكُو إِلَيْهِ مَا هُوَ فِيهِ وَيَسْأَلُهُ الدُّعَاءَ قَالَ فَتَطَهَّرَ عِيسَى وَصَلَّى ثُمَّ دَعَا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ يَا عِيسَى إِنَّ عَبْدِي أَتَانِي مِنْ غَيْرِ الْبَابِ الَّذِي أُوتِيَ مِنْهُ إِنَّهُ دَعَانِي وَفِي قَلْبِهِ شَكٌّ مِنْكَ فَلَوْ دَعَانِي حَتَّى يَنْقَطِعَ عُقْبُهُ وَتَنْتَشِرَ أَنَامِلُهُ مَا اسْتَجَبْتُ لَهُ قَالَ فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ عِيسَى عليه السلام فَقَالَ تَدْعُو رَبَّكَ وَأَنْتَ فِي شَكٍّ مِنْ نَبِيِّهِ فَقَالَ يَا رُوحَ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ قَدْ كَانَ وَاللَّهِ مَا قُلْتُ فَادْعُ اللَّهَ لِي أَنْ يَذْهَبَ بِهِ عَنِّي قَالَ فِدَعَا لَهُ عِيسَى عليه السلام فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَقَبِلَ مِنْهُ وَصَارَ فِي حَدِّ أَهْلِ بَيْتِهِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٠٠

﴿٣٢٨٤﴾ الصادق عليه السلام: أَمَّا الظَّالِمُ فِدَعَاؤُهُ مُرْدُودٌ إِلَى أَنْ يَتُوبَ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ١٠ ص: ١٧٤

٤-٢-٦- الجواز على الصراط

﴿٣٢٨٥﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: إِلَهِي إِنْ كَانَ لَا يَجُوزُ عَلَى الصِّرَاطِ إِلَّا مَنْ أَجَازَتْهُ بَرَاءَةٌ عَمَلِهِ فَاتَى بِالْجَوَازِ لِمَنْ لَمْ يَتُبْ إِلَيْكَ قَبْلَ أَنْقِضَاءِ أَجَلِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٠٢

٥-٢-٦- جواز النكاح

﴿٣٢٨٦﴾ الصادق عليه السلام: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ *الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً* أَوْ مُشْرِكَةً قَالَ هُنَّ نِسَاءُ مَشْهُورَاتٍ بِالزِّنَا وَرِجَالُ مَشْهُورُونَ بِالزِّنَا شُهِرُوا وَعُرِفُوا بِهِ وَالنَّاسُ الْيَوْمَ بِذَلِكَ الْمَنْزِلِ فَمَنْ أَقِيمَ عَلَيْهِ حَدُّ الزِّنَا أَوْ مُتَّهَمٌ بِالزِّنَا لَمْ يَنْبَغِ لِأَحَدٍ أَنْ يُنَاقِحَهُ حَتَّى يَعْرِفَ مِنْهُ التَّوْبَةَ؛ الكافي ج: ٥ ص: ٣٥٤

﴿نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن﴾

﴿۳۲۸۰﴾ بدان که با توبه کسی به جهنم نمی‌رود، و با اصرار بر گناه نیز کسی سر از بهشت در نمی‌آورد. پس، از هر آنچه می‌دانی خطاست توبه کن؛ و بر گناه اصرار نکن، حتی اگر کوچک باشد.

﴿۳۲۸۱﴾ ای اباذر، کسی که بمیرد و در دلش به اندازه‌ی ذره‌ای تکبر باشد بوی بهشت را نخواهد یافت، مگر اینکه پیش از مردن توبه کند، ابوذر عرض کرد: ای رسول خدا، من از زیبایی خوشم می‌آید به‌طوری که دوست دارم که دسته‌ی تازیانه و پشت کفشم زیبا باشد، آیا بر این کار باید ترسید؟ فرمود: دلت را چطور می‌یابی؟ گفت: شناسای به حق و مطمئن به‌سوی او؛ فرمود: این تکبر نیست بلکه تکبر تجاوز کردن از حق و یا رها کردن آن است و اینکه به مردم با تحقیر نگاه کنی و آبرو و جان دیگران را مانند آبروی خود ندانی.

۳-۲-۶- اجابت دعا

﴿۳۲۸۲﴾ و اما فرد ظالم تا وقتی که به درگاه خدا توبه نکند، دعایش مردود خواهد شد.

﴿۳۲۸۳﴾ ای ابامحمد، مثل ما اهل بیت و مردم مثل آن خاندانی است که در بنی اسرائیل بودند، امکان نداشت یکی از آن‌ها چهل شب در عبادت بکوشد مگر اینکه پس از چهل شب دعایش اجابت می‌شد؛ ولی یک‌بار یکی از آن‌ها چهل شب عبادت و در پی آن دعا کرد، ولی دعایش به اجابت نرسید، نزد عیسی بن مریم علیه السلام آمد و از حال خود به او شکایت کرد و از او خواست که برایش دعا کند، پس عیسی علیه السلام تطهیر کرده و نماز خواند، سپس به درگاه خدای عزیز و جلیل دعا کرد، خداوند به او وحی کرد: ای عیسی، این بنده‌ی من نزد من آمد، اما از آن دری که باید وارد شود، وارد نشد، او مرا خواند ولی در دلش نسبت به تو شک وجود دارد، پس با این حال اگر آن قدر مرا بخواند که گردنش قطع شود و انگشتانش بریزد دعایش را اجابت نمی‌کنم، پس حضرت عیسی علیه السلام به آن مرد روی کرد و فرمود: تو پروردگارت را می‌خوانی و نسبت به پیامبرش شک داری؟ عرض کرد: ای روح خدا، به خدا سوگند آنچه گفתי همان‌طور بود، از خدا بخواه که این شک را از دل من ببرد. حضرت صادق علیه السلام فرمود: عیسی برای او دعا کرد و خدا توبه‌ی آن مرد را پذیرفت و قبول کرد و او در حدّ اهل بیت عیسی شد.

﴿۳۲۸۴﴾ و اما فرد ظالم تا وقتی که به درگاه خدا توبه نکند، دعایش مردود خواهد شد.

۴-۲-۶- رد شدن بر صراط

﴿۳۲۸۵﴾ خدایا، اگر از پل صراط جز آن کس که برگه‌ی آزادی از آتش را با عمل به دست آورده، عبور نکند، پس کسی که پیش از مرگ به درگاه تو توبه نکرده، چگونه از آن عبور خواهد کرد؟

۵-۲-۶- مجاز شدن از دواج

﴿۳۲۸۶﴾ از امام صادق علیه السلام در مورد آیه‌ی شریفه‌ی: "مرد زناکار جز با زن زناکار یا مشرک ازدواج نمی‌کند" فرمود: منظور زنان و مردان مشهور به زنا هستند و آنان که به این عمل زشت معروفند، و اکنون نیز حکم همان است. هر کس که حد زنا بر او جاری شده یا متهم به زناست، شایسته‌ی وصلت نیست تا هنگامی که توبه‌اش کاملاً روشن شود.

﴿ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبِعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا﴾

﴿٣٢٨٧﴾ الصادق عليه السلام: فَنَهَى اللَّهُ أَنْ يُنْكَحَ امْرَأَةٌ مُسْتَعْلِنَةٌ بِالزَّنى أَوْ يُنْكَحَ رَجُلٌ مُسْتَعْلِنٌ بِالزَّنى

قَدْ عُرِفَ ذَلِكَ مِنْهُ حَتَّى يُعْرِفَ مِنْهُ التَّوْبَةُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٤ ص: ٣٩٠

﴿٣٢٨٨﴾ الباقر عليه السلام: فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ الزَّانِي لَا يَنْكَحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً قَالَ هُمْ رَجَالٌ وَ

نِسَاءٌ كَانُوا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَشْهُورِينَ بِالزَّنى فَنَهَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَنْ أَوْلَئِكَ الرِّجَالِ وَ النِّسَاءِ وَالنَّاسُ الْيَوْمَ عَلَى تِلْكَ الْمَنْزِلَةِ مَنْ شَهِرَ شَيْئاً مِنْ ذَلِكَ أَوْ أَقِيمَ عَلَيْهِ الْحَدُّ فَلَا تَزُوجُوهُ

حَتَّى تُعْرِفَ تَوْبَتَهُ؛ الكافي ج: ٥ ص: ٣٥٥

﴿٣٢٨٩﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ أَقِيمَ عَلَيْهِ حَدُّ الزَّنى أَوْ شَهِرَ بِالزَّنى لَمْ يَنْبَغِ لِأَحَدٍ أَنْ يُنَاكِحَهُ حَتَّى

يَعْرِفَ مِنْهُ تَوْبَةً؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٣ ص: ٤٠٥

٦-٢-٦- الحَسَنَاتُ

﴿٣٢٩٠﴾ الرسول ﷺ: مَنْ اقْتَطَعَ مَالٌ مَوْمِنٌ غَضَبًا بغيرِ حَقِّهِ لَمْ يَزَلِ اللَّهُ مُعْرِضًا عَنْهُ مَا قَتَا

لِأَعْمَالِهِ الَّتِي يَعْمَلُهَا مِنَ الْبِرِّ وَالْخَيْرِ لَا يُثَبِّتُهَا فِي حَسَنَاتِهِ حَتَّى يَتُوبَ وَيَرُدَّ الْمَالَ الَّذِي أَخَذَهُ إِلَى

صَاحِبِهِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٥٣

٧-٢-٦- الْخَيْرُ

﴿٣٢٩١﴾ الباقر عليه السلام: مَا مِنْ عَبْدٍ إِلَّا وَفِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ بَيَضَاءٌ فَإِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا خَرَجَ فِي النُّكْتَةِ

نُكْتَةٌ سَوْدَاءٌ فَإِنْ تَابَ ذَهَبَ ذَلِكَ السَّوَادُ وَإِنْ تَمَادَى فِي الذُّنُوبِ زَادَ ذَلِكَ السَّوَادُ حَتَّى يَغْطِيَ

الْبَيَاضَ فَإِذَا غَطَّى الْبَيَاضَ لَمْ يَرْجِعْ صَاحِبُهُ إِلَى خَيْرٍ أَبَدًا وَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ كَلَّا بَلْ رَانَ

عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٢٧٣

٨-٢-٦- الدِّينُ

﴿٣٢٩٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: لَا دِينَ لِمُسَوِّفٍ بِتَوْبَتِهِ؛ غرر الحكم ص: ١٩٤

﴿٣٢٩٣﴾ الرسول ﷺ: مَنْ بَاتَ وَفِي قَلْبِهِ غِشٌّ لِأَخِيهِ الْمُسْلِمِ بَاتَ فِي سَخَطِ اللَّهِ وَأَصْبَحَ

كَذَلِكَ وَهُوَ فِي سَخَطِ اللَّهِ حَتَّى يَتُوبَ وَيَرْجِعَ وَإِنْ مَاتَ كَذَلِكَ مَاتَ عَلَى غَيْرِ دِينٍ الْإِسْلَامِ؛

بحار الأنوار ج: ٧٣ ص: ٣٦٣

٩-٢-٦- الرِّزْقُ

﴿٣٢٩٤﴾ الرسول ﷺ: مَنْ حَبَسَ عَنْ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ شَيْئاً مِنْ حَقِّهِ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ بَرَكََةَ الرِّزْقِ

إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٤ ص: ١٥

١٠-٢-٦- الْمَغْفِرَةُ

﴿٣٢٩٥﴾ الرسول ﷺ: مَنْ أَذْرَكَ شَهْرَ رَمَضَانَ وَلا يَتُوبُ فَلَا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ فَقُلْتُ آمِينَ؛

مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٤٣٤

﴿نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن﴾

﴿۳۲۸۷﴾ خداوند از ازدواج با مرد یا زنی که زنای آن‌ها علنی شده و مشهور به زنا باشند نهی فرمود تا اینکه توبه‌ی ایشان آشکار شود.

﴿۳۲۸۸﴾ درباره‌ی آیه‌ی "مرد زناکار جز با زن زناکار یا مشرک ازدواج نمی‌کند" فرمود: ایشان همان مردان و زنان زمان رسول خدا ﷺ هستند که مشهور به زنا بودند. و خدای عزیز و جلیل از ازدواج با آن مردان و زنان و مردم هر زمان که در شهرت به زنا مشابه آن‌ها هستند نهی فرمود. مگر آنکه بر آنان حد اجرا شده باشد. پس کسی با زناکار ازدواج نکند مگر اینکه مشخص شود توبه کرده است.

﴿۳۲۸۹﴾ هر کس که حد زنا بر او جاری شده یا مشهور به زناست، شایسته‌ی وصلت کردن نیست تا هنگامی که توبه‌اش کاملاً روشن شود.

۶-۲-۶- نیکی‌ها

﴿۳۲۹۰﴾ کسی که قسمتی از مال مؤمنی را به ناحق غصب کند، خداوند، پیوسته از او روی گردان است و هر کار نیکی انجام می‌دهد در نامه‌ی اعمالش ثبت نمی‌شود، تا زمانی که توبه کند و مالی را که به ناحق گرفته است، به صاحب اصلی آن بازگرداند.

۶-۲-۷- خیر

﴿۳۲۹۱﴾ بنده‌ای نیست مگر اینکه در قلبش بخش سفیدی است. هرگاه مرتکب گناهی شود، نقطه‌ی سیاهی در آن پدید می‌آید، اگر توبه کند، آن سیاهی از بین می‌رود، اما اگر به گناه کردن ادامه دهد، آن سیاهی زیاد می‌شود تا همه‌ی سفیدی را بپوشاند، هنگامی که سیاهی همه‌ی قلب را فراگیرد دیگر امید خیری به صاحب آن قلب نمی‌رود و همان است که خداوند می‌فرماید: "چنین نیست که آن‌ها می‌پندارند، بلکه اعمالشان چون زنگاری بر دل‌هایشان نشسته است".

۶-۲-۸- دین

﴿۳۲۹۲﴾ کسی که توبه را به تأخیر می‌اندازد، دین ندارد.

﴿۳۲۹۳﴾ هر که شب را در حالی بگذراند که در دل با برادر مسلمانش ناراستی و بدخواهی داشته باشد، شب را در خشم خدا گذرانده است، و اگر با همین نیت صبح کند، همچنان مورد خشم خداست مگر اینکه توبه کند و برگردد، و اگر در آن حال بمیرد بر دینی غیر از اسلام مرده است.

۶-۲-۹- روزی

﴿۳۲۹۴﴾ هر که حق مسلمانی را حبس کند، خدا برکت روزی بر او حرام می‌کند، مگر اینکه توبه کند.

۶-۲-۱۰- آمرزش

﴿۳۲۹۵﴾ کسی که ماه رمضان را درک کند و توبه نکند، خداوند او را نیامرزد، من گفتم آمین.

﴿ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبِعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا﴾

١١-٢-٦- قبولُ الشهادة في الحكم والقضاء

﴿٣٢٩٦﴾ الرضا عليه السلام: لَا تَجُوزُ شَهَادَةُ الْمُفْتَرِي حَتَّى يَتُوبَ مِنَ الْفِرْيَةِ وَتَوْبَتُهُ أَنْ يَقِفَ فِي الْمَوْضِعِ الَّذِي قَالَ فِيهِ مَا قَالَ يُكْذِبُ نَفْسَهُ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٧ ص: ٤٣٦

١٢-٢-٦- قبول الصلاة وسائر العبادات

﴿٣٢٩٧﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا شَقَّ زَوْجٌ عَلَى امْرَأَتِهِ أَوْ وَالِدٌ عَلَى وَلَدِهِ فَكَفَّارَتُهُ حِنْثُ يَمِينٍ وَلَا صَلَاةٌ لَهُمَا حَتَّى يَكْفُرَا وَيَتُوبَا مِنْ ذَلِكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٨ ص: ٣٢٥

﴿٣٢٩٨﴾ الرسول عليه السلام: آلا وَشَارِبُهَا وَسَاقِيهَا وَعَاصِرُهَا وَمُعْتَصِرُهَا وَبَائِعُهَا وَمُبْتَاعُهَا وَحَامِلُهَا وَالْمَحْمُولَةُ إِلَيْهِ وَآكِلُ ثَمَنِهَا سِوَاءٍ فِي عَارِهَا وَإِثْمِهَا وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُمْ صَلَاةً وَلَا صَوْمًا وَلَا حَجًّا وَلَا عُمرَةً حَتَّى يَتُوبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣ ص: ١٨٣

﴿٣٢٩٩﴾ الرسول عليه السلام: مَنْ بَاعَهَا وَمَنْ اشْتَرَاهَا لِغَيْرِهِ أَوْ اعْتَصَرَهَا لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُ صَلَاةً وَلَا حَجًّا وَلَا اعْتِمَارًا وَلَا صَوْمًا حَتَّى يَتُوبَ مِنْهَا؛ مستدرک الوسائل ج: ١٣ ص: ١٨٣

﴿٣٣٠٠﴾ الصادق عليه السلام: سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ إِذَا شَرِبَ الْخَمْرَ أَوِ الْمُسْكِرَ مَا حَالُهُ قَالَ لَا تُقْبَلُ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَلَيْسَ لَهُ تَوْبَةٌ فِي الْأَرْبَعِينَ فَإِنْ مَاتَ فِيهَا دَخَلَ النَّارَ؛ وسائل الشيعة ج: ٢٥ ص: ٣٠٥

﴿٣٣٠١﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: لَا تَجُوزُ صَلَاةُ امْرِئٍ حَتَّى يُطَهَّرَ خَمْسَ جَوَارِحَ الْوَجْهِ وَالْيَدَيْنِ وَالرَّأْسِ وَالرَّجُلَيْنِ بِالْمَاءِ وَالْقَلْبَ بِالتَّوْبَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ٣٥٥

﴿٣٣٠٢﴾ الصادق عليه السلام: لَا تُقْبَلُ صَلَاةُ شَارِبِ الْخَمْرِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا إِلَّا أَنْ يَتُوبَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٧ ص: ٥٧

﴿٣٣٠٣﴾ الباقر عليه السلام: مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَسَكِرَ مِنْهَا لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ يَوْمًا... وَفِي خَبَرٍ آخَرَ أَنَّ صَلَاتَهُ تَوْقَفُ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ فَإِنْ تَابَ رُدَّتْ عَلَيْهِ وَقُبِلَتْ مِنْهُ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٣ ص: ٥٧٠

﴿٣٣٠٤﴾ وَاعْلَمْ أَنَّ شَارِبَ الْخَمْرِ كَعَابِدٍ وَتَنَ وَإِذَا شَرِبَهَا حُبِسَتْ صَلَاتُهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا فَإِنْ تَابَ فِي الْأَرْبَعِينَ لَمْ تُقْبَلْ تَوْبَتُهُ وَإِنْ مَاتَ فِيهَا دَخَلَ النَّارَ؛ بحار الأنوار ج: ٦٣ ص: ٤٩٠

﴿٣٣٠٥﴾ الرسول عليه السلام: وَالَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ مَنْ شَرِبَ شَرْبَةً مِنْ مُسْكِرٍ لَمْ تُقْبَلْ صَلَاتُهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَلَيْلَةً فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَمَنْ شَرِبَ شَرْبَتَيْنِ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ صَلَاتَهُ ثَمَانِينَ يَوْمًا وَلَيْلَةً وَمَنْ شَرِبَ مِنْهَا ثَلَاثَ شَرَبَاتٍ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ صَلَاتَهُ مِائَةً وَعَشْرِينَ يَوْمًا وَلَيْلَةً وَكَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَسْقِيَهُ مِنْ رَدْغَةِ الْخَبَالِ قِيلَ وَمَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ صَدِيدُ أَهْلِ النَّارِ وَفِيحُهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٧٦ ص: ١٤٧

﴿نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن﴾

۱۱-۲-۶- پذیرش شهادت در احکام و قضاوتها

﴿۳۲۹۶﴾ شهادت افترازنده مورد قبول نیست مگر اینکه توبه کند. و توبه‌اش متوقف به آن است که در همان موقعیت و در بین همان افرادی که افترا زده است قرار بگیرد و بگوید که دروغ گفته است.

۱۲-۲-۶- پذیرش نماز و دیگر عبادات

﴿۳۲۹۷﴾ اگر مردی در عزای همسر، و یا پدری در عزای فرزند پیراهن چاک کند، کفاره‌اش مانند کفاره قسم دروغ است و تا کفاره ندهند و توبه نکنند، نمازشان مقبول نیست.

﴿۳۲۹۸﴾ آگاه باش که شراب‌خوار، ساقی و فشارنده و شیره‌گیرنده‌ی آن و فروشنده و خریدار آن، حمل‌کننده‌ی آن و آن‌که شراب را نزد او می‌برند، و نیز خورنده‌ی بهای آن، در ننگ و عار و گناه آن برابرند. و خداوند از آن‌ها نماز و حج و عمره‌شان را قبول نمی‌کند تا آنکه توبه کند.

﴿۳۲۹۹﴾ خداوند نماز و حج و عمره و روزه‌ی فروشنده، واسطه‌ی خرید و تهیه‌کننده‌ی شراب را قبول نمی‌کند مگر آنکه از آن گناه توبه کند.

﴿۳۳۰۰﴾ در باره‌ی وضع و حال مردی که شراب می‌نوشد، سؤال شد. آن حضرت فرمود: خداوند تا چهل روز نماز او را نمی‌پذیرد، و در این چهل روز توبه‌اش نیز پذیرفته نیست و اگر در این مدت از دنیا برود، به دوزخ خواهد رفت.

﴿۳۳۰۱﴾ نماز جایز نیست مگر آنکه پنج عضو خود را پاکیزه کند: صورت و دست و سر و پا را با آب، و دل را با توبه.

﴿۳۳۰۲﴾ نماز کسی که شراب می‌نوشد تا چهل روز مورد قبول واقع نمی‌شود مگر اینکه توبه کند.

﴿۳۳۰۳﴾ هرکس یک بار شراب بنوشد و مست شود، نمازش تا چهل روز مقبول درگاه خداوند واقع نمی‌شود و در خبر دیگری است که: نمازش میان آسمان و زمین معلق می‌ماند، و چنانچه توبه کند از او قبول می‌شود و رحمت خداوند به او بازمی‌گردد.

﴿۳۳۰۴﴾ بدان که شراب‌خوار چون بت‌پرست است، هرگاه آن را بنوشد تا چهل روز نمازش حبس می‌شود، اگر در این چهل روز توبه کند پذیرفته نیست و اگر در آن مدت بمیرد به دوزخ خواهد رفت.

﴿۳۳۰۵﴾ قسم به آن که مرا به حق برانگیخت هرکه مست‌کننده‌ای بیاشامد، نماز او چهل روز و چهل شب قبول نمی‌شود، ولی اگر توبه کند خدا توبه‌ی او را قبول می‌کند؛ و هرکه دو بار بنوشد هشتاد روز و شب و هرکه سه بار بیاشامد، صد و بیست روز و شب نمازش را قبول نمی‌کند. و این حق خداست که به او "ردغی خیال" بنوشاند؛ گفتند: ای پیامبر خدا، این چیست؟ فرمود: چرک اهل دوزخ است.

﴿ثَمَارُ عَدَمِ التَّوْبَةِ أَوْ تَبَعَاتُ عَدَمِ قَبُولِهَا﴾

﴿٣٣٠٦﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: لَا صِيَامَ لِمَرْأَةٍ نَاشِزَةٍ حَتَّى تَتُوبَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٣ ص: ٢٩٥

١٣-٢-٦- قبول العذر

﴿٣٣٠٧﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: إِلَهِي أَنْتَ الَّذِي فَتَحْتَ لِعِبَادِكَ بَاباً إِلَى عَفْوَكَ سَمَّيْتَهُ التَّوْبَةَ فَقُلْتَ تَوُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً تَصُوحاً فَمَا عَذْرُ مَنْ أَغْفَلَ دُخُولَ الْبَابِ بَعْدَ فَتْحِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٤٢

١٤-٢-٦- النَّظَرُ مِنَ اللَّهِ

﴿٣٣٠٨﴾ الرَّسُولُ عليه السلام: إِنْ مَنْ تَعَلَّمَ الْعِلْمَ لِيَمَارِيَ بِهِ السُّفَهَاءُ أَوْ يُبَاهِيَ بِهِ الْعُلَمَاءُ أَوْ يَصْرِفَ وَجْهَهُ النَّاسَ إِلَيْهِ لِيُعْظَمُوهُ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ فَإِنَّ الرِّئَاسَةَ لَا تَصْلُحُ إِلَّا لِلَّهِ وَلِأَهْلِهَا وَمَنْ وَضَعَ نَفْسَهُ فِي غَيْرِ الْمَوْضِعِ الَّذِي وَضَعَهُ اللَّهُ فِيهِ مَقَّتَهُ اللَّهُ وَ مَنْ دَعَا إِلَى نَفْسِهِ فَقَالَ أَنَا رَئِيسُكُمْ وَ لَيْسَ هُوَ كَذَلِكَ لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ حَتَّى يَرْجِعَ عَمَّا قَالَ وَ يَتُوبَ إِلَى اللَّهِ مِمَّا ادَّعَى؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ١٤٩

﴿نتایج توبه نکردن یا پیامدهای عدم پذیرش آن﴾

﴿۳۳۰۶﴾ روزهی زنی که از شوهرش نافرمانی می کند قبول نیست، مگر اینکه توبه کند.

۱۳-۲-۶- پذیرش پوزش

﴿۳۳۰۷﴾ خدایا، تویی آن که برای بندگان دری به سوی عفو گشوده، و آن را توبه و بازگشت نامیده و فرموده‌ای: به سوی خدا توبه کنید، توبه‌ای خالص و پاکیزه. پس آقای من، بعد از بازبودن در و اقامه شدن دلایل، عذر و بهانه‌ی بی خبربودن از چگونگی ورود به آن چه معنایی دارد؟

۱۴-۲-۶- توجّه خدا

﴿۳۳۰۸﴾ کسی که برای مجادله‌ی با نادانان یا فخرفروشی به علما، دانش بیاموزد، یا اینکه بخواهد توجّه مردم را به خودش جلب کند تا او را بزرگ بشمارند، جایگاهش پر از آتش می شود. ریاست جز برای خدا و اهلش شایسته نیست. و کسی که خود را در جایی قرار دهد که خدا قرار نداده است خداوند بر او خشم می گیرد؛ و کسی که مردم را به سوی خود دعوت کند و بگوید: من رئیس شمایم و شایسته‌ی این ریاست نباشد، خدا به او نگاه نمی کند مگر اینکه از آنچه گفته توبه کند و از ادّعایش به سوی خدا برگردد.

الفصل السابع: أذكار وأدعية التوبة

﴿٣٣٠٩﴾ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لِجَمِيعِ ظُلْمِي وَجُرْمي وَإِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَآتُوبُ إِلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٤٠٨

﴿٣٣١٠﴾ الصادق عليه السلام: اتَّصَلُ إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِي الَّتِي قَدْ أَوْقَعْتَنِي، وَاحَاطَتْ بِي فَأَهْلَكْتَنِي، مِنْهَا فَرَرْتُ إِلَيْكَ رَبِّ تَائِباً فَتُبْ عَلَيَّ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٤٤٣

﴿٣٣١١﴾ الصادق عليه السلام: اتُوبُ إِلَى اللَّهِ مِنْ كُلِّ خَطِيئَةٍ ارْتَكَبْتُهَا وَمِنْ كُلِّ ذَنْبٍ عَمِلْتُهُ وَلِكُلِّ فَاحِشَةٍ سَبَقَتْ مِنِّي عَدَدَ هَذَا كُلِّهِ وَمُنْتَهَى عِلْمِهِ وَرِضَاهُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٤٤٣

﴿٣٣١٢﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اتُوبُ إِلَيْكَ فِي مَقَامِي هَذَا تَوْبَةَ نَادِمٍ عَلَى مَا فَرَطَ مِنْهُ، مُشْفِقٍ مِمَّا اجْتَمَعَ عَلَيْهِ، خَالِصِ الْحَيَاءِ مِمَّا وَقَعَ فِيهِ. عَالِمٍ بِأَنَّ الْعَفْوَ عَنِ الذَّنْبِ الْعَظِيمِ لَا يَتَعَاظَمُكَ، وَأَنَّ التَّجَاوُزَ عَنِ الْإِثْمِ الْجَلِيلِ لَا يَسْتَصْعِبُكَ، وَأَنَّ احْتِمَالَ الْجَنَائِيَاتِ الْفَاحِشَةِ لَا يَتَكَادُكَ؛ الصحيفة ص: ٦٤

﴿٣٣١٣﴾ امير المؤمنين عليه السلام: اتُوبُ إِلَيْكَ يَا تَوَّابُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٤٦

﴿٣٣١٤﴾ الصادق عليه السلام: اتُوبُ إِلَيْهِ تَوْبَةَ عَبْدٍ خَاضِعٍ مُسْكِنٍ مُسْتَكِينٍ لَا يَسْتَطِيعُ لِنَفْسِهِ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا وَلَا نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَلَا مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢١٥

﴿٣٣١٥﴾ الصادق عليه السلام: اتُوبُ مِنْ كُلِّ مَا أَقْدَمْتُ عَلَيْهِ وَأَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ مَا تَوَاخَذْنِي عَلَيْهِ؛ محاسبة النفس ص: ٣٣

فصل ۷- اذکار و دعا‌های توبه

﴿۳۳۰۹﴾ از خداوند یگانه‌ای که زنده است و قائم به ذات خویش از همه‌ی ظلم‌ها و گناهان و زیاده‌روی‌هایی که در حق خود کرده‌ام طلب آمرزش کرده، به سوی او توبه می‌کنم.

﴿۳۳۱۰﴾ از گناهی که مرا گرفتار کرده، و بر من احاطه پیدا کرده، و هلاک و تباهم کرده‌اند، پوزش می‌خواهم. و در حالی که توبه‌کننده‌ام، از آن‌ها به‌سوی تو می‌گریزم. پس توبه‌ام را بپذیر.

﴿۳۳۱۱﴾ از هر خطایی که مرتکب شدم، و از هر گناهی که انجام دادم، و از هر کار زشتی که از من سر زده، توبه می‌کنم. به تعداد همه‌ی آن‌ها و تا آخرین درجه‌ی علم و رضایت پروردگار.

﴿۳۳۱۲﴾ در این موقعیتی که قرار دارم، به‌سوی تو توبه می‌کنم... توبه‌ی کسی که از گناهی که انجام داده پشیمان است. از آنچه بر او گرد آمده ترسان است، از آنچه مرتکب شده شرم‌نده‌ی واقعی است. و می‌داند که عفو کردن گناهان بزرگ برای تو بزرگ نیست، و گذشت از معصیت بسیار بر تو دشوار نیست، و چشم‌پوشی از جرم‌های فاحش و شدید نیز بر تو گران نمی‌باشد.

﴿۳۳۱۳﴾ به‌سوی تو باز می‌گردم، ای توبه‌پذیر.

﴿۳۳۱۴﴾ به‌سوی او توبه می‌کنم، توبه‌ی بنده‌ای که فروتن و بینوا، درمانده و پناه‌خواه است و در حوادث و پیشامدها توانایی بر دفع ناملایمات، پرداخت ارزش معادل، جلب سود، دفع زیان، و نه زندگی و نه مرگ و نه برانگیخته شدن در روز قیامت را برای خویش نداشت.

﴿۳۳۱۵﴾ از هر چه به آن اقدام کرده‌ام، توبه می‌کنم. و از هر آنچه مرا به سبب آن بازخواست خواهی کرد، پوزش می‌طلبم.

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيَةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٣١٦﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ التهذيب الأحكام ج: ١

ص: ٣٦٧

﴿٣٣١٧﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا تَوَضَّأْتَ فَقُلْ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَ

اجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ الكافي ج: ٣ ص: ١٦

﴿٣٣١٨﴾ الحسين عليه السلام: إِذَا صَاحَتِ الْقَنْبُرَةُ تَقُولُ مَوْلَايَ تُبَّ عَلَيَّ كُلُّ مُذْنِبٍ مِنَ الْمُذْنِبِينَ؛

بحار الأنوار ج: ٦١ ص: ٢٧

﴿٣٣١٩﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا فَرَغْتَ مِنْ تَعْقِيبِ الْفَجْرِ فَاقْرَأْ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مِائَةَ مَرَّةٍ وَقُلْ

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ؛ مكارم الأخلاق ص: ٣٠٣

﴿٣٣٢٠﴾ الصادق عليه السلام: إِذَا مَرَرْتَ بِوَادِي مُحَسَّرٍ وَهُوَ وَادٍ عَظِيمٌ بَيْنَ جَمْعٍ وَمَنَى وَهُوَ إِلَى

مَنَى أَقْرَبُ فَاسْعَ فِيهِ حَتَّى تَجَاوِزَهُ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حَرَّكَ نَاقَتَهُ وَقَالَ اللَّهُمَّ سَلِّمْ لِي عَهْدِي وَ

اقْبَلْ تَوْبَتِي؛ الكافي ج: ٤ ص: ٤٧٠

﴿٣٣٢١﴾ الرسول ﷺ: أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ فِي نُورِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَلَا عَظَمَ مَنْ كَانَ عِصْمَةً

أَمْرُهُ شَهَادَةٌ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ وَمَنْ إِذَا أَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ قَالَ إِنِّي لِلَّهِ وَإِلَيْهِ

رَاجِعُونَ وَمَنْ إِذَا أَصَابَ خَيْرًا قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَمَنْ إِذَا أَصَابَ خَطِيئَةً قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ

وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٣ ص: ٤٢٨

﴿٣٣٢٢﴾ الرسول ﷺ: أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ لَمْ يَهْلِكْ عَلَى اللَّهِ بَعْدَ هُنَّ إِلَّا هَالِكٌ بِهِمُ الْعَبْدُ

بِالْحَسَنَةِ فَيَعْمَلُهَا فَإِنْ هُوَ لَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ حَسَنَةً بِحُسْنِ نِيَّتِهِ وَإِنْ هُوَ عَمِلَهَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ

عَشْرًا وَبِهِمُ بِالسَّيِّئَةِ أَنْ يَعْمَلَهَا فَإِنْ لَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَإِنْ هُوَ عَمِلَهَا أُجِّلَ سَبْعَ

سَاعَاتٍ وَقَالَ صَاحِبُ الْحَسَنَاتِ لِصَاحِبِ السَّيِّئَاتِ وَهُوَ صَاحِبُ الشَّمَالِ لَا تَعْجَلْ عَسَى أَنْ يُتْبِعَهَا

بِحَسَنَةٍ تَمْحُوهَا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ إِنْ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ أَوْ السَّيِّئَاتِ فَإِنْ هُوَ قَالَ

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ذَا الْجَلَالِ وَ

الْإِكْرَامِ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَإِنْ مَضَتْ سَبْعُ سَاعَاتٍ وَلَمْ يُتْبِعَهَا بِحَسَنَةٍ وَاسْتَغْفَرَ

قَالَ صَاحِبُ الْحَسَنَاتِ لِصَاحِبِ السَّيِّئَاتِ اكْتُبْ عَلَى الشَّقِيِّ الْمَحْرُومِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٩٢

﴿٣٣٢٣﴾ الصادق عليه السلام: أَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ مِنْ سَيِّئَاتِ عَمَلِي وَاسْتَغْفِرُكَ لِذُنُوبِي الَّتِي لَا يَغْفِرُهَا إِلَّا

أَنْتَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٨٥

﴿٣٣٢٤﴾ الهادي عليه السلام: أَسْأَلُكَ اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ الَّذِي خَشَعَتْ لَهُ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَاحْتَبَتِ

بِهِ مَوَاتِ الْأَشْيَاءِ وَآمَتْ بِهِ جَمِيعُ الْأَحْيَاءِ وَجَمَعَتْ بِهِ كُلُّ مُتَفَرِّقٍ وَفَرَّقَتْ بِهِ كُلُّ مُجْتَمِعٍ وَ

أَتَمَّتْ بِهِ الْكَلِمَاتِ وَرَأَيْتَ بِهِ كُبْرَى الْآيَاتِ وَتُبَّتْ بِهِ عَلَى التَّوَّابِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٢ ص: ٢٢٦

﴿اذکار و دعا‌های توبه﴾

﴿۳۳۱۶﴾ خدایا، مرا از توابین و از پاکیزگان قرار بده.
﴿۳۳۱۷﴾ هنگامی که وضو می‌گیری بگو: شهادت می‌دهم که خدایی جز الله نیست، پروردگارا، مرا از توبه‌کنندگان و پاکان قرار ده.
﴿۳۳۱۸﴾ چکاوک گوید: مولای من، توبه‌ی همه‌ی گناهکاران را بپذیر.
﴿۳۳۱۹﴾ پس از تعقیب نماز صبح سوره‌ی توحید را صد بار بخوان، و صد بار " استغفر الله ربی و اتوب الیه " بگو.

﴿۳۳۲۰﴾ چون به وادی محسر رسیدی - و آن دره‌ای عظیم در میان مشعر و منی و به منی نزدیک‌تر است - پس در آن وادی هروله کن، تا از آنجا بگذری، زیرا رسول خدا ﷺ شتر خود را در آنجا به جنبش در می‌آورد، و چنین می‌گفت: پروردگارا، عهد و پیمانم را سلامت دار و توبه‌ام را قبول کن.

﴿۳۳۲۱﴾ هرکس چهار صفت در او باشد در پرتو نور اعظم خدا قرار می‌گیرد: هرکس نگهدارنده‌ی اعتقاداتش شهادت بر وحدانیت خدا و رسالت من باشد، و هرگاه مصیبتی بر او وارد شد بگوید: " إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ "، و چون به کار نیکی موفق شد بگوید: " الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ "، و چون مرتکب گناهی شد بگوید: " استغفر الله ربی و اتوب الیه ".

﴿۳۳۲۲﴾ چهار ویژگی در رفتار خدا با ماست که بعد از آن کسی هلاک نمی‌شود مگر کسی که واقعاً سزاوار هلاکت باشد: بنده، قصد کار نیک می‌کند و می‌خواهد آن را انجام دهد، حال حتی اگر آن نیت را محقق هم نکند، خداوند به خاطر حسن نیتش، یک حسنه برای او می‌نویسد. و اگر آن را عملی کند، خداوند برایش ده حسنه می‌نویسد، و بنده قصد کار ناپسند می‌کند، حال اگر آن را انجام ندهد، چیزی بر او نوشته نمی‌شود و اگر به جا آورد تا هفت ساعت مهلتش می‌دهند، و فرشته‌ی نویسنده‌ی خوبی‌ها به فرشته‌ی نویسنده‌ی بدی‌ها که در طرف چپ است می‌گوید: عجله نکن، شاید پس از آن کار ناپسند کار خوبی انجام دهد که آن را محو کند. زیرا خدای عزیز و جلیل می‌فرماید: " همانا کارهای خوب، کارهای بد را از بین می‌برند " و یا ممکن است طلب آمرزش کند پس اگر بگوید: " لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ذُو الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ "، چیزی بر او نوشته نمی‌شود، و اگر هفت ساعت بگذرد و حسنه‌ای نیاورد و استغفار هم نکند، فرشته‌ی حسنات به فرشته‌ی سیئات می‌گوید: حالا گناه این بدبخت محروم را بنویس.

﴿۳۳۲۳﴾ از تو می‌خواهم توبه‌ی مرا از اعمال ناپسندم قبول کنی، و برای گناهیانی که کسی جز تو آن را نمی‌بخشد، طلب آمرزش می‌کنم.

﴿۳۳۲۴﴾ خداوند، به حرمت آن نامت از تو درخواست می‌کنم که در مقابل آن نام، آسمان‌ها و زمین خاشع و سربه‌زیرند، و به سبب آن اسم، مرده‌ها را زنده می‌کنی و زنده‌ها را می‌میرانی، با آن، هر پراکنده‌ای را جمع، و هر مجتمعی را پراکنده می‌کنی، با آن، کلمات را تکمیل و نشانه‌های بزرگ را نمایش می‌دهی، و به واسطه‌ی آن، توبه‌ی توبه‌کنندگان را قبول می‌کنی.

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةَ﴾

﴿٣٣٢٥﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَسْأَلُكَ بِأَحَبِّ وَسَائِلِكَ إِلَيْكَ وَأَعْظَمِهَا وَأَقْرَبِهَا مِنْكَ أَنْ تَرْزُقَنِي قَبُولَ التَّوْبَيْنِ وَتَوْبَةَ الْأَنْبِيَاءِ وَصِدْقَهُمْ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٥٥

﴿٣٣٢٦﴾ الرسول ﷺ: أَسْأَلُكَ بِحَقِّكَ الْوَاجِبِ عَلَى جَمِيعِ خَلْقِكَ لَمَّا طَهَّرْتَنِي مِنَ الْآفَاتِ وَعَافَيْتَنِي مِنْ اقْتِرَافِ الْإِثَامِ بِتَوْبَةٍ مِنْكَ عَلَيَّ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١٣٢

﴿٣٣٢٧﴾ أَسْأَلُكَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ الطَّاهِرِينَ الْأَخْيَارِ وَأَنْ تَتُوبَ عَلَيَّ فِي هَذَا الشَّهْرِ كَمَا تُبْتُ عَلَى آيِنَا آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ؛ الإقبال ص: ١٢٧

﴿٣٣٢٨﴾ الرسول ﷺ: أَسْأَلُكَ بِنُورِ وَجْهِكَ يَا إِلَهَنَا وَإِلَهَ آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ أَنْ تَرْزُقَنَا التَّوْبَةَ وَلَا تَخْذُلْنَا؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٧٨

﴿٣٣٢٩﴾ امير المؤمنين عليه السلام: أَسْأَلُكَ سُؤَالَ الْخَائِفِ مِنْ وَقْفَةِ الْمَوْقِفِ الْوَجِلِ مِنَ الْعَرَضِ الْمُسْتَفِيقِ مِنَ الْحِسَابِ الْمُسْتَعِيدِ مِنْ بَوَائِقِ الْقِيَامَةِ الْمَأْخُودِ عَلَى الْغَرَّةِ النَّادِمِ عَلَى خَطِيئَتِهِ الْمَسْئُولِ الْمَحْاسَبِ الْمُتَنَابِ الْمُعَاقَبِ الَّذِي لَمْ يَكُنْهُ عَنْكَ مَكَانٌ وَلَا وَجَدَ مَقَرًّا إِلَيْكَ سِوَاكَ مُنْتَصِلٍ مِنْ سَيِّئِ عَمَلِهِ مُقَرَّرٍ قَدْ أَحَاطَتْ بِهِ الْهُمُومُ وَضَاقَتْ عَلَيْهِ رَحَائِبُ النُّحُومِ مُوقِنٌ بِالْمَوْتِ مُبَادِرٌ بِالتَّوْبَةِ قَبْلَ الْقَوْتِ أَنْتَ مَنْنْتَ بِهَا عَلَيْهِ وَعَفَوْتَ عَنْهُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢٠٧

﴿٣٣٣٠﴾ الْحَجَّةُ عليها السلام: أَسْأَلُكَ سُؤَالَ مُقْتَرِفٍ مُذْنِبٍ قَدْ أَوْثَقَتْهُ ذُنُوبُهُ وَأَوْثَقَتْهُ عُيُوبُهُ فَطَالَ عَلَى الْخَطَايَا دُؤُوبُهُ وَمِنَ الرِّزَايَا خُطُوبُهُ يَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ وَحُسْنَ الْآوَابَةِ وَالنُّزُوعَ عَنِ الْحُوبَةِ وَمِنَ النَّارِ فَكَأكَ رَقَبَتِهِ وَالْعَفْوَ عَمَّا فِي رَقَبَتِهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣٩٣

﴿٣٣٣١﴾ أَسْأَلُكَ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ الْإِجَابَةِ وَحُسْنَ الْإِنَابَةِ وَالتَّوْبَةَ وَالْآوَابَةَ؛ الإقبال ص: ٧١٦

﴿٣٣٣٢﴾ أَسْأَلُكَ يَا رَبِّ تَوْبَةَ نَصُوحًا تَرْضَاهَا؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ١٦٩

﴿٣٣٣٣﴾ أَسْأَلُكَ يَا سَيِّدِي بِمَا آلَيْتَ بِهِ عَلَيَّ نَفْسِكَ وَدَعَوْتَ إِلَيْهِ مِنْ رَحْمَتِكَ وَاسْتِجَايَتِكَ وَوَعَدْتَ مِنْ قُرْبِكَ وَنَدَبْتَ إِلَيْهِ مِنْ عَفْوِكَ وَأَمَرْتَ بِهِ مِنْ دُعَائِكَ وَقَبِلْتَ مِنْ تَوْبَةٍ مِنْ تَابَ إِلَيْكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٤٣٥

﴿٣٣٣٤﴾ أَسْأَلُهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيَّ أَضْعَافَ مَا اسْتَغْفَرَهُ جَمِيعُ خَلْقِهِ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ وَكَمَا يُحِبُّ رَبُّنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَيَرْضَى أَنْ يُسْتَغْفَرَ وَكَمَا يَنْبَغِي لِكَرَمِ وَجْهِ رَبِّنَا وَعِزِّ جَلَالِهِ وَعَظَمِ رُبُوبِيَّتِهِ وَمَدَادِ كَلِمَاتِهِ وَكَمَا هُوَ أَهْلُهُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٤٩

﴿٣٣٣٥﴾ الرسول ﷺ: أَسْأَلُهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيَّ تَوْبَةَ عَبْدٍ ذَلِيلٍ خَاضِعٍ فَقِيرٍ بَائِسٍ مُسْكِنٍ مُسْتَكِينٍ مُسْتَجِيرٍ لَا يَمْلِكُ لِنَفْسِهِ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَلَا مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نَشُورًا؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِلِ ج: ٥ ص: ١٢٠

﴿اذکار و دعا‌های توبه﴾

﴿۳۳۲۵﴾ به حق محبوب‌ترین، بزرگ‌ترین، و نزدیک‌ترین وسیله‌ها و واسطه‌ها، از تو می‌خواهم که قبول شدن توبه‌کنندگان و توبه و درستی پیامبران را روزی من بگردانی.

﴿۳۳۲۶﴾ خدایا، به حق واجبی که بر مخلوقات داری، سوگندت می‌دهم که مرا از آفات پاک کنی، و با توجهی که به من روا می‌داری، از ارتکاب گناهان معافم بدار.

﴿۳۳۲۷﴾ تو را به اینکه خدایی جز تو نیست می‌خوانم، ای کسی که خدایی جز تو نیست، که بر محمد و خاندان و اهل بیت نیکوکار و پاکش درود فرستی و در این ماه، همان‌طور که توبه‌ی پدرمان آدم علیه السلام را پذیرفتی، توبه‌ی مرا نیز بپذیری.

﴿۳۳۲۸﴾ ای پروردگار ما، و ای پروردگار پدران نخستین ما، از تو به حرمت نور رویت درخواست می‌کنم که توبه روزی‌مان کنی و ما را خوار نگردانی.

﴿۳۳۲۹﴾ از تو درخواست می‌کنم، درخواست کردن کسی که از توقف خود در قیامت ترسان، و از عرضه‌ی اعمال هراسان، از حساب نگران و از گرفتاری‌های روز رستاخیز بیمناک است. درخواست کسی که به غفلت دچار گشته و از خطای خود پشیمان است، کسی که در روز قیامت مورد بازخواست و حساب قرار خواهد گرفت و پاداش و کیفر خواهد دید، کسی که هیچ مکانی نیست او را بپوشاند، و گریزگاهی از تو، که برای عذرخواهی به آنجا رو آورد، و از کار زشت خود به آنجا پناه آورد، جز درگاه خود ندارد. در حالی که به بزرگی گناهانش اقرار دارد، و اندوه‌های بسیار، او را احاطه کرده، و زمین، با همه‌ی گستردگی‌اش، بر او تنگ گشته، کسی که به مرگ خود یقین دارد، و پیش از تمام شدن فرصت، اقدام به توبه کرده است و می‌خواهد که تو بر او منت‌گزاری و او را ببخشی.

﴿۳۳۳۰﴾ از تو درخواست می‌کنم، درخواست کردن گناهکاری که گناهان هلاکش کرده، و عیب‌هایش او را در بند نگاه داشته، زمانی طولانی به گناه اشتغال داشته، و کار او دست‌زدن به اعمال ناپسند بوده است و هم‌اکنون توبه را خواستار است و بازگشت زیبا و رها شدن از گناه و آزادی از آتش و باز شدن آنچه بر گردنش بسته شده، و بخشش آنچه در گرو آن قرار گرفته است.

﴿۳۳۳۱﴾ در این شب، از تو اجابت، رجوع، توبه و بازگشت زیبا را می‌طلبم.

﴿۳۳۳۲﴾ پروردگارا، از تو، توبه‌ی خالصی می‌خواهم که تو آن را بپسندی.

﴿۳۳۳۳﴾ آقای من، از تو به آن نامی درخواست می‌کنم که، با آن بر خودت قسم یاد کردی، با آن به رحمت و استجابت دعوت کردی، وعده‌ی قرب و بخشش دادی، امر کردی تو را با آن بخوانیم که توبه‌ی توبه‌کننده را بپذیری.

﴿۳۳۳۴﴾ از او درخواست می‌کنم که به من روی کند، بیش از آنچه که تمامی مخلوقات از اولین تا آخرین از او طلب آمرزش کرده‌اند. و آن‌چنان که پروردگارمان که جز او خدایی نیست می‌پسندد و دوست دارد که بیمارزد. و آن‌چنان که سزاوار کرم روی پروردگارمان و بزرگی جلالش و عظمت پروردگاری‌اش و به اندازه‌ی کلامش بوده و آن‌چنان که شایسته‌ی او باشد.

﴿۳۳۳۵﴾ از او می‌خواهم توبه‌ی مرا بپذیرد. توبه‌ی بنده‌ای خوار، خاضع، نیازمند، گرفتار، زمین‌گیر و پناه‌آورنده، که نفع و ضرر و زندگی و مرگ و برخاستن از قبر، در اختیار او نیست.

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةَ﴾

﴿٣٣٣٦﴾ الكاظم عليه السلام: أَسْأَلُهُ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ يَغْفِرَ لِي ذَنْبِي وَأَنْ يَحْمَدَ لِي أَمْرِي وَيَتُوبَ عَلَيَّ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ البلد الأمين ص: ٣٩٣

﴿٣٣٣٧﴾ السَّجَّاد عليه السلام: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الْعَظِيمُ الْغَافِرُ لِلذَّنْبِ الْعَظِيمِ وَآتُوبُ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ١٠٤

﴿٣٣٣٨﴾ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الْحَلِيمُ الْعَظِيمُ الْعَلِيمُ الْكَرِيمُ الْغَافِرُ لِلذَّنْبِ الْعَظِيمِ وَآتُوبُ إِلَيْهِ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١١٤

﴿٣٣٣٩﴾ الصادق عليه السلام: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ وَآتُوبُ إِلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٥١١

﴿٣٣٤٠﴾ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ غَافِرُ الذَّنْبِ وَقَابِلُ التَّوْبِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٢٨١

﴿٣٣٤١﴾ الصادق عليه السلام: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَآتُوبُ إِلَيْهِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٨

﴿٣٣٤٢﴾ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ غَفَّارُ الذُّنُوبِ وَآتُوبُ إِلَيْهِ وَأَسْأَلُهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيَّ أَضْعَافَ مَا اسْتَغْفَرَهُ جَمِيعَ خَلْقِهِ مِنَ الْآوَلِينَ وَالْآخِرِينَ وَكَمَا يُحِبُّ رَبُّنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَيَرْضَى أَنْ يَسْتَغْفِرَ وَكَمَا يَنْبَغِي لِكَرَمِ وَجْهِ رَبِّنَا وَعِزِّ جَلَالِهِ وَعَظَمِ رُبُوبِيَّتِهِ وَمِدَادِ كَلِمَاتِهِ وَكَمَا هُوَ أَهْلُهُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٤٩

﴿٣٣٤٣﴾ الصادق عليه السلام: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِنْ جَمِيعِ جُرْمِي وَظُلْمِي وَإِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَآتُوبُ إِلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٢٢٥

﴿٣٣٤٤﴾ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ غَفَّارُ الذُّنُوبِ وَآتُوبُ إِلَيْهِ وَأَسْأَلُهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيَّ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٣١١

﴿٣٣٤٥﴾ الرسول ﷺ: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ؛ وسائل الشيعة ج: ٨ ص: ٩٦

﴿٣٣٤٦﴾ الرسول ﷺ: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ لِجَمِيعِ ظُلْمِي وَجُرْمِي وَإِسْرَافِي فِي أَمْرِي وَآتُوبُ إِلَيْهِ؛ المقنعة ص: ١٣٣

﴿٣٣٤٧﴾ الكاظم عليه السلام: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَآتُوبُ إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١١٤

﴿اذکار و دعاہای توبہ﴾

﴿۳۳۳۶﴾ از او می‌خواهم بر محمد و خاندانش رحمت فرستد و مرا بیامرزد و کار مرا پسندیده کرده، توبہام را قبول کند. زیرا کہ او توبہ‌پذیر و مہربان است.

﴿۳۳۳۷﴾ از خداوندی طلب آمرزش می‌کنم کہ جز او خدایی نیست. زندہ و قائم‌بہ‌ذات خویش است، بزرگی کہ آمرزندہی گناہان بزرگ است و بہ‌سوی او باز می‌گردم.

﴿۳۳۳۸﴾ از خداوندی طلب آمرزش می‌کنم کہ جز او خدایی نیست. زندہ و قائم‌بہ‌ذات خویش و بردبار است، بزرگی کہ آمرزندہی گناہان بزرگ است. و بہ‌سوی او باز می‌گردم.

﴿۳۳۳۹﴾ از خداوندی طلب آمرزش می‌کنم کہ جز او خدایی نیست. زندہ و قائم‌بہ‌ذات خویش و بخشندہ و مہربان است. و بہ‌سوی او باز می‌گردم.

﴿۳۳۴۰﴾ از خداوندی طلب آمرزش می‌کنم کہ جز او خدایی نیست. زندہ و قائم‌بہ‌ذات خویش است و صاحب بزرگی و کرامت، آمرزندہی گناہان است و توبہ‌پذیر.

﴿۳۳۴۱﴾ از خداوندی طلب آمرزش می‌کنم کہ جز او خدایی نیست. زندہ و قائم‌بہ‌ذات خویش است و صاحب بزرگی و کرامت، و بہ‌سوی او باز می‌گردم.

﴿۳۳۴۲﴾ از خداوندی طلب آمرزش می‌کنم کہ جز او خدایی نیست. زندہ و قائم‌بہ‌ذات خویش است و آمرزندہی گناہان، و بہ‌سوی او باز می‌گردم. و از او درخواست می‌کنم کہ بہ من روی کند، بیش از آنچه کہ تمامی مخلوقات از اولین تا آخرین از او طلب آمرزش کردہ‌اند. و آن‌چنان کہ پروردگارمان کہ جز او خدایی نیست می‌پسندد و دوست دارد کہ بیامرزد. و آن‌چنان کہ سزاوار کرم روی پروردگارمان و بزرگی جلالش و عظمت پروردگاری‌اش و بہ اندازہی کلامش بودہ، و آن‌چنان کہ شایستہ‌ی او باشد.

﴿۳۳۴۳﴾ از خداوندی کہ جز او خدایی نیست. بخشندہ و مہربان است و زندہ و قائم‌بہ‌ذات خویش، پدیدآورندہی آسمان و زمین است. از ہمہ‌ی جرم‌ها و ظلم‌ها و نیز اسراف‌هایی کہ در حق خودم مرتکب شدہ‌ام، طلب آمرزش می‌کنم و بہ‌سوی او باز می‌گردم.

﴿۳۳۴۴﴾ از خداوندی کہ جز او خدایی نیست و او آمرزندہی گناہان است، طلب آمرزش دارم و بہ‌سوی او باز می‌گردم و از او می‌خواهم بہ‌سوی من بازگردد.

﴿۳۳۴۵﴾ از خداوندی کہ جز او خدایی نیست طلب آمرزش و درخواست توبہ دارم.

﴿۳۳۴۶﴾ از پیشگاہ خداوند بزرگ، از ہمہ‌ی جرم‌ها و ظلم‌ها و نیز اسراف‌هایی کہ در حق خودم مرتکب شدہ‌ام، درخواست آمرزش می‌کنم. و بہ‌سوی او باز می‌گردم.

﴿۳۳۴۷﴾ از پروردگارم طلب آمرزش می‌کنم و بہ‌سوی او باز می‌گردم. بہ‌درستی کہ خداوند بسیار بخشندہ و مہربان است.

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٣٤٨﴾ الكاظم عليه السلام: اسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١١٤

﴿٣٣٤٩﴾ الكاظم عليه السلام: اسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١١٤

﴿٣٣٥٠﴾ الرضا عليه السلام: اسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ١٠٢ ص: ٣٥

﴿٣٣٥١﴾ الزهراء عليها السلام: اسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ مَقَالَتِي هَذِهِ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٤٤ ص: ١٥١

﴿٣٣٥٢﴾ الرسول عليه السلام: اسْتَغْفِرُ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا؛ بحار الأنوار ج: ٢٨ ص: ٧٩

﴿٣٣٥٣﴾ اسْتَغْفِرُكَ إِلَهِي وَسَيِّدِي لِجَمِيعِ مَا كَرِهْتَهُ مِنِّي بِجَمِيعِ الاسْتِغْفَارَاتِ لَكَ وَتُبْتُ إِلَيْكَ مِنْ جَمِيعِ مَا كَرِهْتَهُ مِنِّي بِأَفْضَلِ التَّوْبَاتِ لَدَيْكَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٢ ص: ٢٧٢

﴿٣٣٥٤﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: اسْتَغْفِرُكَ لِكُلِّ ذَنْبٍ نَسِيتُهُ فَأَحْصَيْتُهُ وَتَهَاوَنْتُ بِهِ فَأَتَيْتُهُ وَجَاهَرْتُ بِهِ فَسَتَرْتُهُ عَلَيَّ وَلَوْ تُبْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ لَغَفَرْتَهُ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاغْفِرْهُ لِي يَا خَيْرَ الْغَافِرِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٣٢٨

﴿٣٣٥٥﴾ الصادق عليه السلام: اسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ مَظَالِمَ كَثِيرَةٍ لِعِبَادِكَ قَبْلِي اللَّهُمَّ فَإِمَّا عَبْدٌ مِنْ عِبِيدِكَ أَوْ أَمَةٌ مِنْ إِمَائِكَ كَانَتْ لَهُ قَبْلِي مَظْلَمَةٌ ظَلَمْتُهَا إِيَّاهُ فِي نَفْسِهِ أَوْ فِي عَرْضِهِ أَوْ فِي مَالِهِ أَوْ فِي أَهْلِهِ وَوَلَدِهِ أَوْ غَيْبَةٍ اغْتَنَبْتُهَا بِهَا أَوْ تَحَامَلُ عَلَيْهِ بِمِيلٍ أَوْ هَوًى أَوْ أَنْفَةٍ أَوْ حَمِيَّةٍ أَوْ رِيَاءٍ أَوْ عَصِيَّةٍ غَائِبًا كَانَ أَوْ شَاهِدًا وَحَيًّا كَانَ أَوْ مَيِّتًا فَقَصُرَتْ يَدِي وَضَاقَ وَسْعِي عَنْ رَدِّهَا إِلَيْهِ وَالتَّحَلُّلِ مِنْهُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٢٠٤

﴿٣٣٥٦﴾ اسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ وَأَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ٤٧

﴿٣٣٥٧﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اعْتَرَفْتُ لَكَ بِذُنُوبِي وَاسْتَغْفِرُكَ لِخَطِيئَتِي وَأَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ مِنْهُ إِلَيْكَ وَالْعُودَ مِنْكَ عَلَيَّ بِالْمَغْفِرَةِ لَهَا فَإِنَّكَ قُلْتَ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٨٠

﴿٣٣٥٨﴾ الرسول عليه السلام: أَقَامَ رُوْبَيْلٌ مَعَ قَوْمِهِ فِي قَرْيَتِهِمْ حَتَّى إِذَا دَخَلَ عَلَيْهِمْ شَوَالٌ صَرَخَ رُوْبَيْلٌ بِأَعْلَى صَوْتِهِ فِي رَأْسِ الْجَبَلِ إِلَى الْقَوْمِ أَنَا رُوْبَيْلٌ شَفِيقٌ عَلَيْكُمْ رَحِيمٌ بِكُمْ هَذَا شَوَالٌ قَدْ دَخَلَ عَلَيْكُمْ وَقَدْ أَخْبَرَكُمْ يُونُسُ نَبِيَّكُمْ وَرَسُولُ رَبِّكُمْ أَنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيْهِ أَنْ الْعَذَابَ يَنْزِلُ عَلَيْكُمْ فِي شَوَالٍ فِي وَسْطِ الشَّهْرِ يَوْمَ الْآرْبَعَاءِ بَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ رُسُلُهُ فَاَنْظَرُوا مَا أَنْتُمْ صَانِعُونَ فَأَفْزَعَهُمْ كَلَامُهُ وَوَقَعَ فِي قُلُوبِهِمْ تَحْقِيقُ نَزُولِ الْعَذَابِ فَاجْتَفَلَوْا نَحْوَ رُوْبَيْلٍ وَقَالُوا لَهُ مَاذَا أَنْتَ تُشِيرُ بِهِ عَلَيْنَا يَا رُوْبَيْلُ فَإِنَّكَ رَجُلٌ عَالِمٌ حَكِيمٌ لَمْ نَزَلْ نَعْرِفُكَ بِالرُّقَّةِ عَلَيْنَا وَالرَّحْمَةِ لَنَا وَقَدْ بَلَّغْنَا مَا أَشَرْتَ بِهِ عَلَيَّ يُونُسُ فِينَا فَمَرْنَا بِأَمْرِكَ وَأَشِرْ عَلَيْنَا بِرَأْيِكَ فَقَالَ لَهُمْ

﴿اذکار و دعاهای توبه﴾

﴿۳۳۴۸﴾ از پروردگارم طلب آمرزش می‌کنم و به‌سوی او بازمی‌گردم. به‌درستی که خداوند نزدیک و پاسخ‌دهنده است.

﴿۳۳۴۹﴾ از پروردگارم طلب آمرزش می‌کنم و به‌سوی او بازمی‌گردم. به‌درستی که خداوند آمرزنده است.

﴿۳۳۵۰﴾ از همه‌ی گناهان، از خداوند طلب آمرزش می‌کنم، و به‌سوی او بازمی‌گردم.

﴿۳۳۵۱﴾ از خداوند بابت این گفتارم طلب آمرزش کرده و به درگاهش توبه می‌کنم.

﴿۳۳۵۲﴾ از پروردگارم آمرزش بخواه که او بسیار توبه‌پذیر است.

﴿۳۳۵۳﴾ ای خدای من و ای مولای من، با همه‌ی روش‌هایی که می‌توان از تو آمرزش طلبید، از همه‌ی آنچه بر من نمی‌پسندی طلب آمرزش می‌کنم؛ و با بهترین روش‌هایی که می‌توان نزد تو بازگشت، از همه‌ی آنچه بر من نمی‌پسندی توبه می‌کنم.

﴿۳۳۵۴﴾ از تو برای هر گناهی که فراموش کرده‌ام ولی تو آن را به‌حساب آوردی، هرگناهی که سبک شمردم و تو آن را ثبت کردی، هرگناهی که آشکارا مرتکب شدم و تو بر من پوشاندی و هرگناهی که هرگاه از آن توبه کردم، آن را آمرزیدی، طلب آمرزش می‌کنم پس بر محمد و خاندانش درود فرست و آن را بر من ببخش، ای بهترین آمرزنده.

﴿۳۳۵۵﴾ از تو آمرزش می‌طلبم و از حقوق فراوانی که از مردم برعهده‌ام است، توبه می‌کنم. خدایا، هر مرد و زنی از بندگان تو، که مظلومه‌ای از او بر گردن دارم، خواه حاضر باشد خواه غایب، خواه در قید حیات خواه مرده، اگر ستمی در جان و مال و آبرو و خانواده و فرزند او روا داشته‌ام، غیبتی کرده و یا چیزی را بر مبنای میل و هوس و برتری‌جویی و قوم‌گرایی و ریا و عصیت بر آنان تحمیل کرده‌ام؛ اگر دستم از راضی کردنشان کوتاه، و توانم از بازگرداندن حقوقشان و طلب حالیت قاصر است، از همه‌ی این موارد توبه کرده و طلب آمرزش می‌کنم.

﴿۳۳۵۶﴾ از تو طلب آمرزش کرده، توبه می‌کنم و تو، بسیار توبه‌پذیر و مهربانی.

﴿۳۳۵۷﴾ خدایا، در پیشگاهت به گناهانم اعتراف می‌کنم؛ و به خاطر خطایم از تو طلب‌آمرزش کرده و می‌خواهم که از آن به‌سوی تو بازگردم. و اینکه تو نیز با آمرزیدن آن، به‌سوی من بازگردی. زیرا تویی که گفته‌ای: از پروردگارتان طلب آمرزش کنید، او بسیار آمرزنده است.

﴿۳۳۵۸﴾ و اما روبیل همراه قوم در شهر باقی ماند، تا وقتی که ماه شوال فرارسید، آن‌گاه روبیل با صدای بلند از بالای کوه مردم را فراخواند و به آن‌ها گفت: من روبیل، دوستدار و خیرخواه شما هستم، اکنون ماه شوال فرارسیده، در حالی که پیامبر خدا یونس وقوع عذاب را در این ماه به شما اعلام کرده و خداوند هرگز خلف وعده نخواهد کرد، حال چه خواهید کرد؟ مردم با شنیدن صدای او وحشت کرده و در قلبشان نزول عذاب محقق شد و با جزع و فزع نزد او شتافتند و گفتند: ای روبیل، به نظر تو که مرد عالم و حکیمی هستی و ما تو را نسبت به خود خیرخواه و دلسوز می‌دانیم، چه باید بکنیم؟ ما می‌دانیم که تو درباره‌ی ما به یونس سفارش کردی، اکنون هم

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةِ﴾

رُوْبِيلُ فَإِنِّي أَرَى لَكُمْ وَأَشِيرُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْظُرُوا وَتَعْمَدُوا إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ يَوْمَ الْآرْبَعَاءِ فِي وَسْطِ الشَّهْرِ أَنْ تَعْدِلُوا (تَعْزِلُوا) الْأَطْفَالَ عَنِ الْأَمْهَاتِ فِي أَسْفَلِ الْجَبَلِ فِي طَرِيقِ الْأَوْدِيَةِ وَتَقْفُوا النِّسَاءَ فِي سَفْحِ الْجَبَلِ يَكُونُ هَذَا كُلُّهُ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ فَإِذَا رَأَيْتُمْ رِيحاً صَفْراً أَقْبَلْتُ مِنَ الْمَشْرِقِ فَعِجُّوا الْكَبِيرُ مِنْكُمْ وَالصَّغِيرُ بِالصُّرَاخِ وَالْبِكَاةُ وَالتَّضَرُّعُ إِلَى اللَّهِ وَالتَّوْبَةُ إِلَيْهِ وَالِاسْتِغْفَارُ لَهُ وَارْفَعُوا رُءُوسَكُمْ إِلَى السَّمَاءِ وَقُولُوا رَبَّنَا ظَلَمْنَا وَكَذَّبْنَا نَبِيَّكَ وَتُبْنَا إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِنَا وَإِنْ لَا تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ الْمُعَذِّبِينَ فَاقْبَلْ تَوْبَتَنَا وَارْحَمْنَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ثُمَّ لَا تَمْلُوا مِنَ الْبِكَاةِ وَالصُّرَاخِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَى اللَّهِ وَالتَّوْبَةِ إِلَيْهِ حَتَّى تَتَوَارَى الشَّمْسُ بِالْحِجَابِ أَوْ يَكْشِفَ اللَّهُ عَنْكُمْ الْعَذَابَ قَبْلَ ذَلِكَ فَاجْمَعْ رَأْيَ الْقَوْمِ جَمِيعاً عَلَى أَنْ يَفْعَلُوا مَا أَشَارَ بِهِ عَلَيْهِمْ رُوْبِيلُ؛ بحار الأنوار ج: ١٤ ص: ٣٩٥

﴿٣٣٥٩﴾ الباقِرُ (عليه السلام): أَلِكَلِمَاتُ الَّتِي تَلَقَّاهُنَّ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ قَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى قَالَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ إِنِّي عَمِلْتُ سُوءاً وَظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ اللَّهُمَّ إِنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ إِنِّي عَمِلْتُ سُوءاً وَظَلَمْتُ نَفْسِي وَاغْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ اللَّهُمَّ إِنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ إِنِّي عَمِلْتُ سُوءاً وَظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٨٦

﴿٣٣٦٠﴾ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْمَكْتُومِ إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى اسْماً مَكْتُوماً عَنِ الْعِبَادِ لَا تَرَى آدَمَ وَحَوَّاءَ لَمَّا اضْطَرَّا دَعَوْا اللَّهَ تَعَالَى بِأَيِّ اسْمٍ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا فَقَبِلَ اللَّهُ تَوْبَتَهُمَا؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ٢٧٩

﴿٣٣٦١﴾ الصادق (عليه السلام): اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاقْبَالِ لَيْلِكَ وَإِدْبَارِ نَهَارِكَ وَحُضُورِ صَلَوَاتِكَ وَأَصْوَاتِ دُعَاتِكَ وَتَسْبِيحِ مَلَائِكَتِكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُتُوبَ عَلَيَّ؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٥٣

﴿٣٣٦٢﴾ الصادق (عليه السلام): اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاقْبَالِ نَهَارِكَ وَإِدْبَارِ لَيْلِكَ وَحُضُورِ صَلَوَاتِكَ وَأَصْوَاتِ دُعَاتِكَ أَنْ تُتُوبَ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٢٨٧

﴿٣٣٦٣﴾ الكاظم (عليه السلام): اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَوْبَةَ نَصُوحاً تَقْبِلُهَا مِنِّي تَبْقَى عَلَيَّ بَرَكَتُهَا وَتَغْفِرُ بِهَا مَا مَضَى مِنْ ذُنُوبِي وَتَعْصِمُنِي بِهَا فِيمَا بَقِيَ مِنْ عُمْرِي؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٦٥

﴿٣٣٦٤﴾ الكاظم (عليه السلام): اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَوْفِيقَ أَهْلِ الْهُدَى وَأَعْمَالَ أَهْلِ التَّقْوَى وَمُنَاصَحَةَ أَهْلِ التَّوْبَةِ وَعَزْمَ أَهْلِ الصَّبْرِ وَحَذَرَ أَهْلِ الْخَشْيَةِ وَطَلَبَ أَهْلِ الرَّغْبَةِ وَعِرْفَانَ أَهْلِ الْعِلْمِ وَفَقْهَ أَهْلِ الْوَرَعِ حَتَّى أَخَافَكَ اللَّهُمَّ مَخَافَةً تَحْجِزُنِي عَنْ مَعَاصِيكَ وَحَتَّى أَعْمَلَ بِطَاعَتِكَ عَمَلًا

﴿اذکار و دعا‌های توبه﴾

درباره‌ی امر ما نظر خود را اعلام کن تا ما به رأی تو عمل کنیم. روبیل گفت: من معتقدم منتظر طلوع فجر روز چهارشنبه‌ی وسط ماه باشی، در آن روز قبل از طلوع فجر کودکان را از مادران جدا کنی و آن‌ها را در دامنه‌ی کوه میان بیابان‌ها کنی و مادران آن‌ها را در بالای کوه نگه داری، وقتی دیدی باد زردی از جانب مشرق می‌وزد، همه از بزرگ و کوچک شروع به فریاد و گریه و تضرع کرده و به‌سوی خدای یگانه توبه کنی و سر خود را به‌سوی آسمان بلند کنی و بگوئی: پروردگارا، ما به خودمان ستم و پیامبران را تکذیب کردیم و اکنون به‌سوی تو بازمی‌گردیم و از گناهانمان توبه می‌کنیم و اگر تو ما را نیامرزی و به ما رحم نکنی قطعاً از زیانکاران و اهل عذاب خواهیم بود، پس توبه‌ی ما را بپذیر و به ما ترحم کن، ای مهربان‌ترین مهربانان، سپس دست از گریه و تضرع و فریاد بردارید تا وقتی که خورشید با ابری پوشانده شود و خداوند عذاب را از شما برطرف کند، پس قوم تصمیم گرفتند آنچه روبیل گفته بود عملی کنند. ﴿۳۳۵۹﴾ کلماتی که آدم آن‌ها را از خدای عزیز و جلیل فراگرفت و خداوند توبه‌ی او را پذیرفت و او را هدایت کرد چنین بود: "پروردگارا، تو پاک و منزّه و ستایش‌شده‌ای. من کار خطایی انجام داده و بر خود ظلم کردم. مرا ببخش، تو آمرزنده‌ی مهربانی. پروردگارا، خدایی جز تو نیست، تو پاک و منزّه و ستایش‌شده‌ای. من کار خطایی انجام داده و بر خود ظلم کردم. مرا ببخش، تو بهترین آمرزنده‌ای. پروردگارا، خدایی جز تو نیست تو پاک و منزّه و ستایش‌شده‌ای. من کار خطایی انجام داده و بر خود ظلم کردم. مرا ببخش تو آمرزنده‌ی مهربانی.

﴿۳۳۶۰﴾ پروردگارا، تو را با اسم پنهان شده‌ات می‌خوانم، برای خداوند متعال اسمی است که از بندگان پنهان است. آیا ندیدی که وقتی آدم و حوا به اضطراب افتادند و چاره‌ای نیافتند، خداوند را به آن اسم خواندند. و گفتند: پروردگارا، ما به خودمان ظلم کردیم؛ و خداوند توبه‌ی آن‌ها را پذیرفت.

﴿۳۳۶۱﴾ خدایا، به آمدن شب و رفتن روزت، و به حضور درودها و صدای دعوت‌کنندگان و تسبیح فرشتگان، از تو درخواست می‌کنم که بر محمد و خاندانش درود فرستی و توبه‌ی مرا بپذیری.

﴿۳۳۶۲﴾ خدایا، به آمدن شب و رفتن روزت، و به حضور درودها و صدای دعوت‌کنندگان و تسبیح فرشتگان، از تو درخواست می‌کنم که توبه‌ی مرا بپذیری و تو بسیار توبه‌پذیر و مهربانی. ﴿۳۳۶۳﴾ خدایا، از تو توفیق می‌خواهم توبه‌ی نصوح از من و خالص درخواست می‌کنم که آن را از من بپذیری و برکتش برایم باقی بماند و به‌وسیله‌ی آن گناهان گذشته‌ام را پاک کنی و به برکت آن، در باقیمانده‌ی عمرم از آلوده‌شدن به گناه، نگاهم داری.

﴿۳۳۶۴﴾ خداوند، از تو برای شیعیان، توفیق اهل‌هدایت، عمل اهل‌یقین، اخلاص اهل توبه، اراده‌ی جدی اهل صبر، تقیه‌ی اهل پارسایی، پنهان‌کاری تصدیق‌کنندگان را درخواست می‌کنم. تا آنکه از تو بترسند ترسیدنی که ایشان را از نافرمانی تو بازدارد؛ تا اینکه به دستورات تو عمل

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةَ﴾

أَسْتَحِقُّ بِهِ كَرَامَتَكَ وَحَتَّى أَنَاصِحَكَ فِي التَّوْبَةِ خَوْفًا لَكَ وَحَتَّى أُخْلِصَ لَكَ فِي النَّصِيحَةِ حُبًّا لَكَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٨ ص: ١٩٨

﴿٣٣٦٥﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ قَوْلَ التَّوَّابِينَ وَعَمَلَهُمْ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٥٩٣

﴿٣٣٦٦﴾ الهادي عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ لَهُمْ تَوْفِيقَ أَهْلِ الْهُدَى وَأَعْمَالَ أَهْلِ الْيَقِينِ وَمُنَاصَحَةَ أَهْلِ التَّوْبَةِ وَعَزْمَ أَهْلِ الصَّبْرِ وَتَقِيَّةَ أَهْلِ الْوَرَعِ وَكَيْفَانَ الصَّادِقِينَ حَتَّى يَخَافُوكَ اللَّهُمَّ مَخَافَةً تَخْزِيهِمْ عَنْ مَعَاصِيكَ وَحَتَّى يَعْمَلُوا بِطَاعَتِكَ لِيَنَالُوا كَرَامَتَكَ وَحَتَّى يُنَاصِحُوا لَكَ وَفِيكَ خَوْفًا مِنْكَ وَحَتَّى يُخْلِصُوا لَكَ النَّصِيحَةَ فِي التَّوْبَةِ حُبًّا لَهُمْ فَتُوجِبَ لَهُمْ مَحَبَّتَكَ الَّتِي أَوْجَبْتَهَا لِلتَّوَّابِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٢ ص: ٢٢٦

﴿٣٣٦٧﴾ الهادي عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ لَهُمْ تَوْفِيقَ أَهْلِ الْهُدَى وَأَعْمَالَ أَهْلِ الْيَقِينِ وَمُنَاصَحَةَ أَهْلِ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٢ ص: ٢٢٦

﴿٣٣٦٨﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ قُلُوبًا سَلِيمَةً وَالسَّنَةَ صَادِقَةً وَأَزْوَاجًا صَالِحَةً وَإِيمَانًا ثَابِتًا وَعِلْمًا نَافِعًا وَبِرًّا ظَاهِرًا وَتِجَارَةً رَيْحَةً وَعَمَلًا نَجِيحًا وَسَعْيًا مَشْكُورًا وَذَنْبًا مَغْفُورًا وَتَوْبَةً نَصُوحًا لَا يُغَيِّرُهَا سَرَاءٌ وَلَا ضَرَاءٌ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ١٨٧

﴿٣٣٦٩﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ لِكُلِّ ذَنْبٍ جَرَى بِهِ عِلْمُكَ فِيَّ وَعَلَىَّ إِلَى آخِرِ عُمْرِي بِجَمِيعِ ذُنُوبِي لِأَوَّلِهَا وَآخِرِهَا وَعَمْدِهَا وَخَطَائِهَا وَقَلْبِهَا وَكَثِيرِهَا وَدَقِيقِهَا وَجَلِيلِهَا وَقَدِيمِهَا وَحَدِيثِهَا وَسِرِّهَا وَعَلَانِيَتِهَا وَجَمِيعِ مَا أَنَا مُذْنِبُهُ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٣٢٥

﴿٣٣٧٠﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ سَعِينٌ مَرَّةً فَإِنَّهُ مَنْ أَكْثَرَ مِنْ هَذَا الْقَوْلِ رَزَقَهُ اللَّهُ تَعَالَى مَا تَمَنَّى مِنْ مَالٍ وَوَلَدٍ وَمِنْ خَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٣ ص: ٤٧٤

﴿٣٣٧١﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ ثَبْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ ثُمَّ غَدْتُ فِيهِ وَمِمَّا ضَيَّعْتُ مِنْ فَرَائِضِكَ وَأَدَاءِ حَقِّكَ مِنَ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصَّيَّامِ وَالْجِهَادِ وَالْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ أَوْ إِسْبَاغِ الْوُضُوءِ وَالْغُسْلِ مِنَ الْجَنَابَةِ وَقِيَامِ اللَّيْلِ وَكَثْرَةِ الذِّكْرِ وَكَفَّارَةِ الْيَمِينِ وَالِاسْتِرْجَاعِ فِي الْمَعْصِيَةِ وَالصَّدُودِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قَصَرْتُ فِيهِ مِنْ فَرِيضَةٍ أَوْ سُنَّةٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٨

﴿٣٣٧٢﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ مَظَالِمٍ كَثِيرَةٍ لِعِبَادِكَ عِنْدِي فَأَيُّمَا عَبْدٍ مِنْ عِبَادِكَ أَوْ أَمَةٍ مِنْ إِمَائِكَ كَانَتْ لَهُ قِبَلِي مَظْلَمَةٌ ظَلَمْتُهُ إِيَّاهَا فِي مَالِهِ أَوْ بَدَنِهِ أَوْ

﴿اذکار و دعا‌های توبه﴾

کنند و شایسته‌ی دریافت کرامات تو شوند. و خود را برای تو و در راه تو و از ترس تو خالص کنند؛ تا اینکه از سر عشق و محبت به ایشان اجازه دهی خداخواهی شان در توبه، خالص برای تو باشد.

﴿۳۳۶۵﴾ خدایا، از تو گفتار و کردار توبه‌کنندگان را می‌خواهم.

﴿۳۳۶۶﴾ خداوند، از تو برای شیعیان، توفیق اهل هدایت، عمل اهل یقین، اخلاص اهل توبه، اراده‌ی جدی اهل صبر، تقیه‌ی اهل پارسایی، پنهان‌کاری تصدیق‌کنندگان را درخواست می‌کنم. تا آنکه ای خدا، از تو بترسند ترسیدنی که ایشان را از نافرمانی تو بازدارد، تا اینکه به دستورات تو عمل کنند و شایسته‌ی دریافت کرامات تو شوند. و خود را برای تو و در راه تو و از ترس تو خالص کنند؛ تا اینکه از سر عشق و محبت به ایشان اجازه دهی خداخواهی شان در توبه، خالص برای تو باشد و مستوجب آن درجه از محبت شوند که برای بسیار توبه‌کنندگان واجب کرده‌ای.

﴿۳۳۶۷﴾ خداوند، از تو برای شیعیان، توفیق اهل هدایت، عمل اهل یقین و اخلاص اهل توبه را درخواست می‌کنم.

﴿۳۳۶۸﴾ پروردگارا، از فضل تو، قلبی سالم و زبانی صادق و همسری شایسته و ایمانی ثابت و علمی مفید و توفیق آشکار کردن اعمال نیک، و تجارتي سودمند و عملی منجر به کامیابی، و تلاشی مقبول و گاهی آموزیده و توبه‌ای راستین می‌خواهم که خوشی‌ها و ناخوشی آن را دچار تغییر نکند.

﴿۳۳۶۹﴾ خدایا، من از تو برای تمامی گناهانی که می‌دانی تا پایان عمرم مرتکب می‌شوم آمرزش می‌خواهم؛ از آغاز تا انجام، عمد یا خطا، کم یا زیاد، خرد یا کلان، کهنه یا تازه، نهان یا آشکار؛ و به‌طور کلی از همه‌ی گناهانی که از من سر زند، به درگاہت توبه می‌کنم.

﴿۳۳۷۰﴾ خداوند، من به‌سوی تو توبه کرده و بخشش تو را می‌طلبم، تو بخشنده و مهربانی. این دعا را هفتاد مرتبه بخواند، و هر کس این دعا را زیاد بخواند، خداوند آرزوهای او را از مال و فرزند و خیر دنیا و آخرت محقق خواهد کرد.

﴿۳۳۷۱﴾ خدایا، از تو آمرزش طلبیده و به درگاہت توبه می‌کنم. از هر گناهی که از آن توبه کرده و دگر بار مرتکب شده باشم. و از واجباتی که انجام نداده‌ام؛ از جمله: نماز و زکات و روزه و حج و عمره و وضوی کامل، غسل جنابت، نماز شب، ذکر فراوان، پرداخت کفاره‌ی قسم، بازگشت به گناه؛ و نیز از هر آنچه باعث شده تا در انجام واجبات و یا مستحبات کوتاهی کنم توبه کرده آمرزش می‌طلبم.

﴿۳۳۷۲﴾ خداوند، از مظلومه‌های بسیاری که از بندگان تو در گردن من است استغفار کرده و توبه می‌کنم. و هر بنده‌ای از بندگان تو یا کنیزی از کنیزانت که از نظر جان یا آبرو یا مال، به گردن

﴿أَذْكَارُ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةِ﴾

عَرِضِهِ لَا أَسْتَطِيعُ أَدَاءَ ذَلِكَ إِلَيْهِ وَلَا تَحْلُلُهَا مِنْهُ فَضَّلَ عَلَيَّ مُحَمَّدٌ وَآلَ مُحَمَّدٍ وَأَرْضُهُ أَنْتَ عَنِّي بِمَا شِئْتَ وَكَفَيْتَ شِئْتُ وَهَبَهَا لِي وَمَا تَصْنَعُ يَا سَيِّدِي بَعْدَايَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٢٨
﴿٣٣٧٣﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْتَذِرُ إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِي وَأَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ؛

مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ٢١٢

﴿٣٣٧٤﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ طَمَعٍ يَرُدُّ إِلَى طَمَعٍ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ هَوًى يُرْدِينِي وَغَنًى يُطْغِينِي وَفَقْرٍ يُنْسِينِي وَمِنْ خَطِيئَةٍ لَا تَوْبَةَ لَهَا؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٢١٦

﴿٣٣٧٥﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي بِكَ أَسْتَفْتِحُ وَبِكَ أَسْتَنْجِحُ وَبِكَ أُمْسِي وَبِكَ أَصْبِحُ وَبِكَ أَخْيَا وَبِكَ أَمُوتُ وَإِلَيْكَ التَّوْبَةُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٤٠

﴿٣٣٧٦﴾ اللَّهُمَّ إِنِّي لَا أَعْلَمُ شَيْئًا يَقْرِبُنِي مِنْ رِضَاكَ فِي هَذَا الْمَقَامِ إِلَّا التَّوْبَةَ مِنْ مَعَاصِيكَ وَالِاسْتِغْفَارَ مِنَ الذُّنُوبِ وَالتَّوَسُّلَ بِهَذَا الْإِمَامِ الصَّادِقِ ابْنِ رَسُولِ اللَّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٨ ص: ٢٤٧

﴿٣٣٧٧﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي مُسْتَغْفِرُكَ فَأَغْفِرْ لِي تَائِبٌ إِلَيْكَ فَتُبْ عَلَيَّ؛ بحار الأنوار ج: ٨٦ ص: ٣١٥

﴿٣٣٧٨﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اللَّهُمَّ أَيُّمَا عَبْدٍ تَابَ إِلَيْكَ وَهُوَ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ فَاسْخُ لَتَوْبَتِهِ، وَعَائِدٌ فِي ذَنْبِهِ وَخَطِيئَتِهِ، فَإِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَكُونَ كَذَلِكَ، فَاجْعَلْ تَوْبَتِي هَذِهِ تَوْبَةً لَا أَحْتَاجُ بَعْدَهَا إِلَى تَوْبَةٍ، تَوْبَةً مُوجِبَةً لِمَحْوِ مَا سَلَفَ، وَالسَّلَامَةَ فِيمَا بَقِيَ؛ الصحيفة ص: ١٣٨

﴿٣٣٧٩﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ بِمَحَلِّ هَذَا السَّيِّدِ مِنْ طَاعَتِكَ وَبِمَنْزِلَتِهِ عِنْدَكَ لَا تُثِمِّنِي فِجَاءَةً وَلَا تَحْرِمْنِي تَوْبَةً؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ١٦٧

﴿٣٣٨٠﴾ الباقر عليه السلام: اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيَّ حَتَّى أَتُوبَ وَأَعْصِمْنِي حَتَّى لَا أَعُودَ؛ الكافي ج: ٤ ص: ٤٠٩

﴿٣٣٨١﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيَّ حَتَّى لَا أَعْصِيكَ؛ البلد الأمين ص: ٢٠٨

﴿٣٣٨٢﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيَّ وَطَهِّرْنِي؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ٤٣

﴿٣٣٨٣﴾ اللَّهُمَّ رَبِّ إِنِّي قَصَدْتُ إِلَيْكَ بِاخْتِلَاصِ تَوْبَةٍ نَصُوحٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿٣٣٨٤﴾ الجواد عليه السلام: اللَّهُمَّ رَبِّ فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنْابَةً مُخْلِصَ التَّوْبَةِ وَإِقْبَالَ سَرِيعِ الْاَوْبَةِ وَمَصَارِعَ تَجَشُّعِ الْحَوْبَةِ وَقَابِلَ رَبِّ تَوْبَتِي بِجَزِيلِ الثَّوَابِ وَكَرِيمِ الْمَأَبِ وَحَطِّ الْعِقَابِ وَصَرَفِ الْعَذَابِ وَغَنَمِ الْإِيَابِ وَسَرِّ الْحِجَابِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿٣٣٨٥﴾ الجواد عليه السلام: اللَّهُمَّ رَبِّ فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنْابَةً مُخْلِصَ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿٣٣٨٦﴾ الباقر عليه السلام: اللَّهُمَّ سَاقَتْنِي إِلَيْكَ الذُّنُوبُ وَأَنْتَ تَرْحَمُ مَنْ يَتُوبُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ١١٢

﴿اذکار و دعاہای توبہ﴾

من حقّی دارد و نمی‌توانم آن را ادا کنم و از او نیز حلالیت نخواسته‌ام؛ پس بر محمد و خاندانش درود فرست و با هرچه می‌خواهی به هرگونه که می‌خواهی او را از من راضی کن، و این مظلّم‌ها را بر من ببخش، تا اینکه ای سرورم، مرا عذاب نکنی.

﴿۳۳۷۳﴾ خداوندا، از گناهانم پوزش می‌خواهم، و از تو طلب آمرزش نموده و به‌سوی تو بازمی‌گردم.

﴿۳۳۷۴﴾ خداوندا، به تو پناه می‌برم از طمعی که تبدیل به طبع و سرشت شود، و به تو پناه می‌برم از خواهشی که مرا پست و خوار گرداند و از توانگری و ثروتی که مرا به طغیان و سرکشی تحریک کند، و از نداری و فقری که مرا به فراموشی اندازد، و نیز از گناهی که توبه‌ای نداشته باشد.

﴿۳۳۷۵﴾ خدایا، از تو گشایش و کامیابی می‌طلبم، با یاد تو صبح و شام می‌کنم، به خواست تو زنده شده‌ام و می‌میرم و بازگشت و توبه‌ی ما نیز به‌سوی توست.

﴿۳۳۷۶﴾ پروردگارا، در این موقعیت چیزی که مرا به رضای تو نزدیک کند نمی‌شناسم، مگر توبه از گناهانی که به درگاهت انجام داده‌ام، و طلب آمرزش از گناهان و متوسل شدن به این امام راستین، فرزند رسول خدا ﷺ.

﴿۳۳۷۷﴾ خدایا، از تو آمرزش می‌خواهم، پس مرا بیامرز، به تو روی کرده‌ام، پس به من روی کن.

﴿۳۳۷۸﴾ خدایا، اگر بعضی از بندگان که به درگاه تو، توبه می‌کنند، در علم غیب تو، شکننده‌ی توبه و بازگشت‌کننده به گناه ثبت شده باشند، من به تو پناه می‌برم از اینکه من نیز مانند او باشم، پس توبه‌ی مرا توبه‌ای قرار ده که پس از آن به توبه‌ی دیگری نیازمند نباشم، توبه‌ای که باعث نابودشدن گناهان گذشته و پاک‌ماندن در آینده شود.

﴿۳۳۷۹﴾ پروردگارا، به جایگاه این آقا در زمینه‌ی فرمان‌برداری از تو، و به مقامش نزد شما، سوگندت می‌دهم که مرا ناگهانی نمیرانی و از توبه بی‌بهره‌ام نسازی.

﴿۳۳۸۰﴾ خدایا، به من روی کن تا توبه کنم، و عصمت عطاایم کن تا به گناه بازنگردم.

﴿۳۳۸۱﴾ پروردگارا، به من روی کن تا اینکه نافرمانی‌ات نکنم.

﴿۳۳۸۲﴾ خدایا، بر من ببخش و مرا پاک کن.

﴿۳۳۸۳﴾ خداوندا، من اراده کرده‌ام با توبه‌ای خالص و با تثبیت اعتقادی صحیح... به‌سوی تو بیایم.

﴿۳۳۸۴﴾ خداوندا، توبه‌ی خالص و بازگشت سریع و به خاک مذلت افتادنم جهت زاری کردن بر گناهان خود را بپذیر. و در مقابل توبه‌ام، ثواب بزرگ و بازگشت کریمانه و ریزش عقوبت‌ها و برطرف‌شدن عذاب و بازگشت سودمندانه و پوشاندن گناهان، عطاایم کن.

﴿۳۳۸۵﴾ خداوندا، توبه‌ی خالص و بازگشت مرا بپذیر.

﴿۳۳۸۶﴾ خداوندا، گناهان، مرا به‌سوی تو رانده، و تو به هرکس که توبه کند رحم می‌کنی.

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةَ﴾

﴿٣٣٨٧﴾ السَّجَادُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ اشْتَغَلُوا بِالذِّكْرِ عَنِ الشَّهَوَاتِ وَخَالَفُوا دَوَاعِيَ الْعِزَّةِ بِوَاضِحَاتِ الْمَعْرِفَةِ وَقَطَعُوا أَسْتَارَ نَارِ الشَّهَوَاتِ بِنُضْحِ مَاءِ التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٢٤١

﴿٣٣٨٨﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَطَهِّرْ قَلْبِي مِنَ النَّفَاقِ وَصَدْرِي مِنَ الْغِشِّ وَأَعْمَالِي كُلَّهَا مِنَ الرِّبَا وَعَيْنِي مِنَ الْخِيَانَةِ وَلِسَانِي مِنَ الْكَذِبِ وَطَهِّرْ سَمْعِي وَبَصْرِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٢٥٤

﴿٣٣٨٩﴾ امير المؤمنين عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَكَمَا اجْتَنَيْتَ آدَمَ وَنُوبْتَ عَلَيْهِ فَتُبْ عَلَيْنَا؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣١٨

﴿٣٣٩٠﴾ الكَاسِمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَاجْعَلْنَا مِنْ أَرْضَى مَنْ طَلَعَ عَلَيْهِ وَآزَكَى مَنْ نَظَرَ إِلَيْهِ وَأَسْعَدَ مَنْ تَعَبَّدَ لَكَ فِيهِ وَوَقَّفَنَا اللَّهُمَّ فِيهِ لِلطَّاعَةِ وَالتَّوْبَةِ وَاعْصِمْنَا مِنَ الْآثَامِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٤٤٠

﴿٣٣٩١﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَاحْطُطْ عَنَّا أَوْزَارَنَا بِالرَّحْمَةِ وَارْجِعْ بِمُسِينِنَا إِلَى التَّوْبَةِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٤٠

﴿٣٣٩٢﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَاغْفِرْ لِي وَالْجُلْدُ بَارِدٌ وَالنَّفْسُ دَائِرَةٌ وَاللِّسَانُ مُنْطَلِقٌ وَالصُّخْفُ مُنْتَشِرَةٌ وَالْأَقْلَامُ جَارِيَةٌ وَالتَّوْبَةُ مُقْبُولَةٌ وَالتَّضَرُّعُ مَرْجُوٌّ قَبْلَ أَنْ لَا أَقْدِرَ عَلَى اسْتِغْفَارِكَ حِينَ يَفْنَى الْأَجَلُ وَيَنْقَطِعُ الْعَمَلُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٤٠

﴿٣٣٩٣﴾ السَّجَادُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، وَاجْعَلْنَا مِنْ أَرْضَى مَنْ طَلَعَ عَلَيْهِ، وَآزَكَى مَنْ نَظَرَ إِلَيْهِ، وَأَسْعَدَ مَنْ تَعَبَّدَ لَكَ فِيهِ، وَوَقَّفَنَا فِيهِ لِلتَّوْبَةِ، وَاعْصِمْنَا فِيهِ مِنَ الْحَوِيَّةِ، وَاحْفَظْنَا فِيهِ مِنْ مُبَاشَرَةِ مَعْصِيَتِكَ؛ الصحيفة ص: ١٨٢

﴿٣٣٩٤﴾ السَّجَادُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، وَصَيِّرْنَا إِلَى مَحْبُوبِكَ مِنَ التَّوْبَةِ، وَارْزُقْنَا عَنْ مَكْرُوهِكَ مِنَ الْإِصْرَارِ؛ الصحيفة ص: ٥٨

﴿٣٣٩٥﴾ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ قَتَوْنِي وَلَايَةً تُغْنِيَنِي بِهَا عَنْ سِوَاهَا وَأَعْطِنِي عَطِيَّةً لَا أَحْتَاجُ إِلَى غَيْرِكَ مَعَهَا فَإِنَّهَا لَيْسَتْ بِبَدْعٍ مِنْ وَلَايَتِكَ وَلَا بَنْكَرٍ مِنْ عَطِيَّتِكَ وَلَا بِأَوَّلِي مِنْ كِفَايَتِكَ اذْفَعِ الصَّرْعَةَ وَأَنْعَشِ السَّقَطَةَ وَتَجَاوَزْ عَنِ الزَّلَّةِ وَأَقْبَلِ التَّوْبَةَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ٢٧٨

﴿٣٣٩٦﴾ السَّجَادُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ فَكَمَا أَمَرْتَ بِالتَّوْبَةِ، وَضَمَنْتَ الْقَبُولَ، وَحَثَّيْتَ عَلَى الدُّعَاءِ، وَوَعَدْتَ الْإِجَابَةَ، فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، وَأَقْبَلْ تَوْبَتِي، وَلَا تَرْجِعْنِي مَرْجِعَ الْخِيْبَةِ مِنْ رَحْمَتِكَ، إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ عَلَى الْمُذْنِبِينَ، وَالرَّحِيمُ لِلْخَاطِيئِينَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤

﴿اذکار و دعا‌های توبه﴾

﴿۳۳۸۷﴾ خدایا، بر محمد و خاندانش درود فرست، و ما را از کسانی قرار ده که به جای پرداختن به شهوات، به یاد خداوند مشغولند، و با معرفتی روشن و آشکار، با ادعای بزرگی مخالفت کردند، و با ریزش آب توبه، شراره‌های آتش شهوات را از بین بردند.

﴿۳۳۸۸﴾ پروردگارا، بر محمد و خاندانش درود فرست و قلبم را از دورویی و سینه‌ام را از کینه و تمامی اعمالم را از ریا و چشمم را از خیانت و زبانم را از دروغ پاک گردان و گوش و چشمم را پاک کن و توبه‌ام را بپذیر که تو توبه‌پذیر مهربانی.

﴿۳۳۸۹﴾ پروردگارا، بر محمد و خاندانش درود فرست و همان‌طور که آدم را انتخاب کردی و توبه‌اش را پذیرفتی، توبه‌ی ما را نیز بپذیر.

﴿۳۳۹۰﴾ خدایا، بر محمد و خاندانش درود فرست، و ما را از خشنودترین کسانی که هلال بر آن‌ها طلوع کرده قرار ده، و از پاکیزه‌ترین کسانی که به‌سوی آن نگاه کرده‌اند، و از نیک‌بخت‌ترین کسانی که تو را در آن ماه پرستش می‌کنند؛ پروردگارا، ما را در این ماه به فرمان‌برداری و توبه موفق کرده، از گناهان حفظمان کن.

﴿۳۳۹۱﴾ پروردگارا، بر محمد و خاندانش درود فرست و گناهانمان را با رحمت بریز، و ما را از بدکردن به توبه برگردان.

﴿۳۳۹۲﴾ پروردگارا، بر محمد و خاندانش درود فرست و تا زمانی که پوستم خنک است و روحم روان، تا زمانی که زبانم گویاست و پرونده‌ی اعمالم باز، و تا زمانی که قلم‌ها برای نوشتن اعمال حرکت می‌کنند و تا زمانی که توبه‌ی مورد قبول واقع می‌شود و تا زمانی که امید هست که تضرع و زاری کارساز بیفتد، مرا بیامرز، قبل از آنکه با فرارسیدن مرگ و پایان فرصت عمل، امکان آمرزش‌خواهی از دست برود.

﴿۳۳۹۳﴾ خدایا، بر محمد و خاندانش درود فرست، و ما را از خشنودترین کسانی که هلال بر آن‌ها طلوع نموده قرار ده، و از پاکیزه‌ترین کسانی که به‌سوی آن نگاه کرده‌اند، و از نیک‌بخت‌ترین کسانی که تو را در آن ماه پرستش می‌کنند، و در این ماه ما را به توبه موفق و از گناه حفظمان کن، و از به‌جا آوردن معصیت و نافرمانی‌ات نگاهمان دار.

﴿۳۳۹۴﴾ خدایا، بر محمد و خاندانش درود فرست، و ما را به‌سوی توبه که پسندیده‌ی توست ببر، و از اصرار بر گناه که آن را نمی‌پسندی، دورمان کن.

﴿۳۳۹۵﴾ خداوند، مرا آن‌چنان یاری ده که از یاری دیگران بی‌نیازم سازی، و بخششی بر من نما که با داشتن آن به غیر تو محتاج نگردم، که این کار در کمک‌های تو بی‌سابقه، و در بخشش‌های تو ناشناخته نیست، غرق‌شدن در گرفتاری‌ها را از من دور ساز، و به‌هنگام زمین‌خوردن دستم را بگیر و بلندم کن، و از خطاهایم درگذر، و توبه‌ام را بپذیر.

﴿۳۳۹۶﴾ خدایا، چنان‌که به توبه فرمان دادی و پذیرفتن آن را ضمانت کردی و بر دعا ترغیب کرده، وعده‌ی اجابت دادی، پس بر محمد و خاندانش درود فرست، و توبه‌ام را بپذیر، و مرا با ناامیدی از رحمت بازمگردان. زیرا تو بر گنهکاران توبه‌پذیر، و بر خطاکاران توبه‌کننده، مهربانی.

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةَ﴾

﴿٣٣٩٧﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ فَكَمَا فَتَحْتَهُ عَلَى فُلَانٍ وَرَزَقْتَهُ إِنْفَازِي إِلَيْهِ فَلَا تُغْلِقَنَّ أَبْوَابَ تَوْبَتِكَ عَنْهُ وَاعْصِمْنِي مِنَ الذُّنُوبِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٩ ص: ٢٥٩

﴿٣٣٩٨﴾ الرسول ﷺ: اللَّهُمَّ كَمَا اجْتَبَيْتَ آدَمَ وَتَبْتَ عَلَيْهِ تُبْ عَلَيْنَا؛ مستدرک الوسائل ج: ٢ ص: ٢٣٥

﴿٣٣٩٩﴾ الباقر عليه السلام: اللَّهُمَّ لَا تَأْخُذْنِي بَعْتَةٌ وَلَا تَقْتُلْنِي فَجَاءَةً وَلَا تَعْجَلْنِي عَنْ حَقٍّ وَلَا تَسْلُبْنِيهِ وَعَافِنِي مِنْ مُمَارَسَةِ الذُّنُوبِ بِتَوْبَةٍ نَصُوحٍ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢٠٥

﴿٣٤٠٠﴾ امير المؤمنين عليه السلام: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ غَافِرَ الذَّنْبِ وَقَابِلَ التَّوْبِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٣ ص: ٦٤

﴿٣٤٠١﴾ الرسول ﷺ: اللَّهُمَّ مَا عَمِلْتُ فِي هَذِهِ السَّنَةِ مِنْ عَمَلٍ نَهَيْتَنِي عَنْهُ وَلَمْ تَرْضَهُ وَنَسِيتُهُ وَلَمْ تَنْسَهُ وَدَعَوْتَنِي إِلَى التَّوْبَةِ بَعْدَ اجْتِرَائِي عَلَيْكَ اللَّهُمَّ فَإِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ مِنْهُ فَاعْفِرْ لِي؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٣٩٧

﴿٣٤٠٢﴾ الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ شَكٍّ أَوْ رِيْبَةٍ أَوْ جُحُودٍ أَوْ قُنُوطٍ أَوْ تَرَحٍّ أَوْ مَرَحٍ أَوْ بَطَرٍ أَوْ فَرَحٍ أَوْ خِيْلَاءٍ أَوْ رِيَاءٍ أَوْ سَمْعَةٍ أَوْ شِقَاقٍ أَوْ نِفَاقٍ أَوْ كُفْرٍ أَوْ فُسُوقٍ أَوْ مَعْصِيَةٍ أَوْ شَيْءٍ لَا تُحِبُّ عَلَيْهِ وَلِيًّا لَكَ فَاسْأَلْكَ أَنْ تَمْحُوهُ مِنْ قَلْبِي وَتَبَدِّلَنِي مَكَانَهُ ... تَوْبَةً نَصُوحًا إِلَيْكَ؛ التهذيب الأحكام ج: ٣ ص: ١٢٦

﴿٣٤٠٣﴾ الرسول ﷺ: اللَّهُمَّ مَنْ عَلَيْنَا فِي هَذِهِ السَّاعَةِ وَفِي جَمِيعِ مَا نَسْتَقْبِلُ مِنْ نَهَارِهَا بِالتَّوْبَةِ وَالطَّهَارَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالتَّوْفِيقِ وَالنَّجَاةِ مِنَ النَّارِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ١٣٩

﴿٣٤٠٤﴾ اللَّهُمَّ هَذَا مَقَامُ الْبَائِسِ الْفَقِيرِ مَقَامُ الْمُسْتَغِيثِ الْمُسْتَجِيرِ مَكَانُ الْهَالِكِ الْغَرِيقِ مَكَانُ الْوَجَلِ الْمَشْفِقِ مَكَانُ مَنْ يُقَرُّ بِخَطِيئَتِهِ وَيَعْتَرَفُ بِذُنُوبِهِ وَيَتُوبُ إِلَى رَبِّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٦ ص: ٢٩٨

﴿٣٤٠٥﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اللَّهُمَّ وَآدَمُ بَدِيعُ فِطْرَتِكَ وَأَوَّلُ مُعْتَرِفٍ مِنَ الطِّينِ بِرُبُوبِيَّتِكَ وَبَكْرُ حُجْبِكَ عَلَى عِبَادِكَ وَبَرِّيَّتِكَ وَالدَّلِيلُ عَلَى الْإِسْتِجَارَةِ بِعَفْوِكَ مِنْ عِقَابِكَ وَالنَّاهِجُ سُبُلَ تَوْبَتِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ٢٩٢

﴿٣٤٠٦﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اللَّهُمَّ وَإِنَّهُ لَا وَفَاءَ لِي بِالتَّوْبَةِ إِلَّا بِعِصْمَتِكَ، وَلَا اسْتِمْسَاكَ بِي عَنِ الْخَطَايَا إِلَّا عَنْ قُوَّتِكَ، فَقَوِّنِي بِقُوَّةٍ كَافِيَةٍ، وَتَوَكَّلْنِي بِعِصْمَةٍ مَانِعَةٍ؛ الصحيفة ص: ١٣٨

﴿٣٤٠٧﴾ السَّجَّاد عليه السلام: اللَّهُمَّ وَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ كُلِّ مَا خَالَفَ إِرَادَتَكَ، أَوْ زَالَ عَنْ مَحَبَّتِكَ مِنْ خَطَرَاتِ قَلْبِي، وَلِحِظَاتِ عَيْنِي، وَحِكَايَاتِ لِسَانِي، تَوْبَةً تَسْلَمُ بِهَا كُلُّ جَارِحَةٍ عَلَى حِيَالِهَا مِنْ تَبَعَاتِكَ، وَتَأْمَنُ مِمَّا يَخَافُ الْمُعْتَدُونَ مِنَ الْيَمِّ سَطَوَاتِكَ؛ الصحيفة ص: ١٤٤

﴿اذکار و دعا‌های توبه﴾

﴿۳۳۹۷﴾ خداوندا، همچنان که زیارت مرا به نیابت برای فلانی پذیرفتی و رسیدن فضیلت این زیارت را به او برقرار کردی، درهای توبه را نیز بر او نبند و او را از گناهان بازدار.
﴿۳۳۹۸﴾ پروردگارا، همان‌طور که آدم علیه السلام را برگزیدی و توبه‌ی او را پذیرفتی، توبه‌ی ما را بپذیر.

﴿۳۳۹۹﴾ پروردگارا، مرا ناگهانی نگیر و مرا بی‌خبر نمیران، تا از مقابل حق، شتابان گذر نکنم، و حق را از من جدا نکن و با توبه‌ای خالص، از ارتکاب گناه دورم بدار.
﴿۳۴۰۰﴾ خدایا، ستایش سزاوار توست، ای آمرزنده‌ی گناه، و ای پذیرنده‌ی توبه.
﴿۳۴۰۱﴾ خدایا، آنچه امسال انجام دادم، اعمالی که از آن نهی کردی و راضی به انجام آن نبود و من مرتکب شدم، آنچه فراموش کرده‌ام و تو فراموش نکرده‌ای، و آنچه بعد از جسارت به انجام آن، به توبه دعوتم کردی، خدایا، بابت آن اعمال از تو طلب آمرزش می‌کنم. پس مرا بیامرز.

﴿۳۴۰۲﴾ خداوندا، هرچه در قلبم از شک، دودلی، انکار، ناامیدی، اندوه (به خاطر دنیا)، شادی بی‌حد (به خاطر دنیا)، سرمستی، شادمانی منجر به ناشکری، تکبر، ریا و دورویی، سُمعه، دشمنی، نفاق، کفر، فسق و خروج از ایمان، نافرمانی، یا هر عمل دیگری که بر دوستان نمی‌پسندی وجود دارد، از تو می‌خواهم آن را پاک کنی، و به‌جای آن توبه‌ای خالص و کامل، بنشانی.
﴿۳۴۰۳﴾ خدایا، در این ساعت و در ادامه‌ی این روز، با توبه و پاکی و آمرزش و توفیق و نجات از دوزخ، بر ما منت بگزار.

﴿۳۴۰۴﴾ پروردگارا، این است... موقعیت فقیر نیازمند، موقعیت شخصی که فریادرس می‌طلبد و پناه می‌جوید، موقعیت شخص به هلاکت رسیده و غرق شده، موقعیت شخص هراسان و بیمناک، موقعیت کسی که به خطایش اقرار و به گناهانش اعتراف می‌کند، و به جانب پروردگارش بازمی‌گردد.

﴿۳۴۰۵﴾ خداوندا، آدم علیه السلام اولین مخلوقی بود که از خاک آفریدی و به پروردگاری‌ات اعتراف کرد. سرآمد حجت‌های تو بر بندگان و مخلوقات، راهنمایی‌کننده به پناه‌بردن از عقوبت‌ها به دامن عفو تو، و آن که راه توبه را پیمود.

﴿۳۴۰۶﴾ خدایا، برای من وفاکردن به توبه متصور نیست، جز با عصمتی که تو عطایم کنی، و از گناهان نیز جز با تکیه بر قدرت تو نمی‌توانم بازایستم، پس مرا (برای وفای به توبه و خودداری از گناهان) با نیرویی بی‌نیازکننده نیرو ببخش، و با حفاظی بازدارنده، ولایت و سرپرستی‌ام را برعهده گیر.

﴿۳۴۰۷﴾ خدایا، از اندیشه‌های دل و نگاه‌های چشم و آنچه مخالف خواسته‌ی تو یا بیرون از دایره‌ی کارهای مورد پسندت بر زبانم جاری شده است، به درگاهت توبه می‌کنم، توبه‌ای که با آن هر اندامی جداگانه از کیفرهای تو سالم بماند، و از قهرها و سخت‌گیری‌های دردناک که بیدادگران از آن در هراس خواهند بود، آسوده باشد.

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيَةُ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٤٠٨﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ وَصَلِّ عَلَى أَوْلِيَائِهِمُ الْمُعْتَرِفِينَ بِمَقَامِهِمْ، الْمُتَّبِعِينَ مِنْهُمْ، الْمُقْتَفِينَ آثَارَهُمْ، الْمُسْتَمْسِكِينَ بِعُرْوَتِهِمْ، الْمُتَمَسِّكِينَ بِوَلَايَتِهِمْ، الْمُؤْتَمِّينَ بِإِمَامَتِهِمْ، الْمُسْلِمِينَ لِأَمْرِهِمْ، الْمُجْتَهِدِينَ فِي طَاعَتِهِمْ، الْمُنتَظِرِينَ أَيَّامَهُمْ، الْمَادِّينَ إِلَيْهِمْ أَغْنِيَهُمُ الصَّلَوَاتُ الْمُبَارَكَاتِ الزَّكَايَاتِ النَّامِيَّاتِ الْغَادِيَّاتِ الرَّائِحَاتِ. وَسَلِّمْ عَلَيْهِمْ وَعَلَى أَرْوَاحِهِمْ، وَاجْمَعْ عَلَى التَّقْوَى أَمْرَهُمْ، وَاصْلِحْ لَهُمْ شُؤْنَهُمْ، وَتُبْ عَلَيْهِمْ؛ الصحيفة ص: ٢٢٠

﴿٣٤٠٩﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: اللَّهُمَّ وَمَا قَسَمْتُ لِي فِي هَذِهِ السَّاعَةِ وَفِي هَذَا الْيَوْمِ وَفِي هَذَا الشَّهْرِ وَفِي هَذِهِ السَّنَةِ مِنْ خَيْرٍ أَوْ بَرَكَةٍ أَوْ عَافِيَةٍ أَوْ مَغْفِرَةٍ أَوْ رَافَةٍ أَوْ رَحْمَةٍ أَوْ عِتْقٍ مِنَ النَّارِ أَوْ رِزْقٍ وَاسِعٍ حَلَالٍ طَيِّبٍ أَوْ تَوْبَةٍ نَصُوحٍ فَاجْعَلْ لَنَا فِي ذَلِكَ أَوْفَرَ النَّصِيبِ وَأَجْزَلَ الْحَظِّ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٥٣

﴿٣٤١٠﴾ السَّجَّادُ عليه السلام: اللَّهُمَّ وَمَتَى وَقَفْنَا بَيْنَ نَفْصَيْنِ فِي دِينٍ أَوْ دُنْيَا، فَأَوْقِعِ النِّقْصَ بِأَسْرَعِهِمَا فَنَاءً، وَاجْعَلِ التَّوْبَةَ فِي أَطْوَلِهِمَا بَقَاءً؛ الصحيفة ص: ٥٨

﴿٣٤١١﴾ الصَّادِقُ عليه السلام: اللَّهُمَّ يَا ذَا الْمَنِّ وَالْفَضْلِ وَالْمَحَامِدِ الَّتِي لَا تُحْصَى صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَقْبَلْ تَوْبَتِي وَلَا تَرُدَّهَا لِكَثْرَةِ ذُنُوبِي وَمَا أَسْرَفْتُ عَلَى نَفْسِي حَتَّى أَرْجِعَ فِي ذَنْبٍ تَبَّتْ إِلَيْكَ مِنْهُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٣٢٩

﴿٣٤١٢﴾ الرضا عليه السلام: الْمُنَاجَاةُ بِطَلَبِ التَّوْبَةِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اللَّهُمَّ رَبِّ إِنِّي قَصَدْتُ إِلَيْكَ بِإِخْلَاصٍ تَوْبَةَ نَصُوحٍ وَتَثْبِيتٍ عَقْدٍ صَحِيحٍ وَدُعَاءٍ قَلْبٍ جَرِيحٍ وَإِعْلَانٍ قَوْلٍ صَرِيحٍ اللَّهُمَّ رَبِّ فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَابَةَ مُخْلِصِ التَّوْبَةِ وَإِقْبَالَ سَرِيعِ الْاَوْبَةِ وَمَصَارِعَ تَجَشُّعِ الْحَوْبَةِ وَقَابِلُ رَبِّ تَوْبَتِي بِجَزِيلِ الثَّوَابِ وَكَرِيمِ الْمَأَبِ وَحَطِّ الْعُقَابِ وَصَرْفِ الْعَذَابِ وَغْنَمِ الْإِيَابِ وَسِتْرِ الْحِجَابِ وَامْنِ اللَّهُمَّ رَبِّ بِالتَّوْبَةِ مَا ثَبَتَ مِنْ ذُنُوبِي وَاغْسِلْ بِقَبُولِهَا جَمِيعَ غُيُوبِي وَاجْعَلْهَا جَالِيَةً لِرَيْنِ قَلْبِي شَاخِذَةً لِبَصِيرَةِ لَمْبِي غَاسِلَةً لِدَرْنِي مُطَهَّرَةً لِنَجَاسَةِ بَدْنِي مُصَحَّحَةً فِيهَا ضَمِيرِي عَاجِلَةً إِلَى الْوَفَاءِ بِهَا مَصِيرِي وَأَقْبَلْ رَبِّ تَوْبَتِي فَإِنَّهَا بِصِدْقٍ مِنْ إِخْلَاصٍ نِيَّتِي وَمَخْضٍ مِنْ تَصَحُّحِ بَصِيرَتِي وَاخْتِفَالٍ فِي طَوَيْتِي وَاجْتِهَادٍ فِي لِقَاءِ سَرِيرَتِي وَتَثْبِيتٍ إِنَائِي وَمُسَارَعَةٍ إِلَى أَمْرِكَ بِطَاعَتِي وَاجْلُ اللَّهُمَّ رَبِّ عَنِّي بِالتَّوْبَةِ ظُلْمَةَ الْإِصْرَارِ وَامْنُ بِهَا مَا قَدَّمْتَهُ مِنَ الْأَوْزَارِ وَاكْسِنِي بِهَا لِبَاسَ التَّقْوَى وَجَلَابِيبَ الْهُدَى فَقَدْ خَلَعْتُ رُبُقَ الْمَعَاصِي عَنْ جِلْدِي وَنَزَعْتُ سِرْبَالَ الذُّنُوبِ عَنْ جَسَدِي مُتَمَسِّكًا رَبِّ بِقُدْرَتِكَ مُسْتَعِينًا عَلَى نَفْسِي بِعِزَّتِكَ مُسْتَوْدِعًا تَوْبَتِي مِنَ النَّكَثِ بِخَفَرَتِكَ مُعْتَصِمًا مِنَ الْخِذْلَانِ بِعِصْمَتِكَ مُقِرًّا بِمَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ؛ بحار الأنوار ج: ٩١ ص: ١١٧

﴿اذکار و دعا‌های توبه﴾

﴿۳۴۰۸﴾ خدایا، بر دوستان ایشان که به مقام و مرتبه‌ی آنان اقرار دارند، راه روشنشان را پیروی می‌نمایند دنبال آثار و نشانه‌هایشان می‌روند، به آنان چنگ می‌زنند، به دوستی‌شان تمسک می‌جویند به امامت و پیشوایی‌شان اقتدا می‌کنند، برای امر و فرمانشان تسلیم و فرمان‌برند، در طاعت و پیروی از ایشان می‌کوشند، منتظر دولت ایشان هستند، چشمانشان را به‌سوی آنان دوخته‌اند، درود فرست و توبه‌ی آنان را بپذیر.

﴿۳۴۰۹﴾ پروردگارا، و آنچه در این ساعت و در این روز و در این ماه و در این سال، از خیر و برکت و عافیت و آمرزش و مهربانی و رحمت و آزادی از آتش و روزی حلال پاک فراوان و توبه‌ی نصوح، تقسیم می‌کنی، برای ما در آن بیشترین سهم و بزرگ‌ترین بهره را قرار ده.

﴿۳۴۱۰﴾ خدایا، هرگاه بین دو زیان دینی و دنیوی قرار گرفتیم، زیان را در آنچه زود می‌گذرد (دنیا) و عفو و بخشش را در آنچه ماندگاری‌اش بیشتر است (دین) قرار بده.

﴿۳۴۱۱﴾ خداوند، ای صاحب منت و فضل و ستایش‌های بی‌شمار، بر محمد و خاندانش درود فرست، توبه‌ام را بپذیر و به خاطر گناهان فراوان و زیاده‌روی‌هایی که در حق خود کرده‌ام، توبه‌ام را رد نکن، مبادا به گناهی که از آن توبه کرده‌ام بازگردم.

﴿۳۴۱۲﴾ مناجات برای درخواست قبول توبه " به نام خداوند بخشنده‌ی مهربان، خداوند، من اراده کرده‌ام با توبه‌ای خالص و با تثبیت اعتقادی صحیح و دعایی صادرشده از دلی مجروح و گفتاری واضح و صریح به‌سوی تو بیایم ". خداوند، توبه‌ی خالص و بازگشت سریع و به خاک مذلت افتادنم جهت زاری کردن بر گناهان خود را بپذیر. و در مقابل توبه‌ام، ثواب بزرگ و بازگشت کریمانه و ریزش عقوبت‌ها و برطرف‌شدن عذاب و بازگشت سودمندانه و پوشاندن گناهان، عطایم کن. خداوند، با توبه هر گناهی که در نامه‌ی اعمالم ثبت شده است محو کن. و با قبول کردن توبه‌ام، همه‌ی عیب‌های مرا بشوی، و آن توبه را جلادهنده‌ی زنگارهای دلم و مایه‌ی افزایش بصیرت و تیزبینی چشم عقلم و شوینده‌ی چرک گناهان و پاک‌کننده‌ی نجاست جسمم و تصحیح‌کننده‌ی نیت و درونم قرار ده. پروردگارا، توبه‌ی مرا بپذیر چرا که این توبه به‌راستی از نیتی خالص و از بصیرتی ناب و صحیح، و ضمیری متمرکز و تلاشی برای نمایش باطن و بازگشتی تثبیت‌شده و شتاب برای انجام دستورات سرچشمه گرفته است. خدایا، از من تاریکی تکرار گناهان را برطرف کن، و با توبه، گناهانی را که پیش فرستاده‌ام، از نامه‌ی اعمالم، پاک کن. به من لباس پرهیزگاری و هدایت بپوشان، زیرا بند گناهان را از خود کندم، و پیراهن گناهان را درآوردم. در حالی که ای پروردگار من، به توانایی تو چنگ زده‌ام، از عزت تو برای مقابله با نفسم یاری می‌طلبم، توبه‌ی خود را برای محافظت از شکسته‌شدن، درپناه تو به امانت می‌سپارم، و به اینکه هیچ دگرگونی و حرکت و هیچ نیرو و توانی جز با تکیه بر تو نیست، اعتراف می‌کنم.

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةَ﴾

﴿٣٤١٣﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَقِيَ عَلَى الصِّفَا أَرْبَعِينَ صَبَاحًا سَاجِدًا يَبْكِي عَلَى الْجَنَّةِ وَعَلَى خُرُوجِهِ مِنْ جِوَارِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَنَزَلَ عَلَيْهِ جِبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ يَا آدَمُ مَا لَكَ تَبْكِي قَالَ يَا جِبْرِئِيلُ مَا لِي لَا أَبْكِي وَقَدْ أَخْرَجَنِي اللَّهُ مِنْ جِوَارِهِ وَأَهْبَطَنِي إِلَى الدُّنْيَا قَالَ يَا آدَمُ تَبُّ إِلَيْهِ قَالَ وَكَيْفَ أَتُوبُ فَنَزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ قُبَّةٌ مِنْ نُورٍ فِي مَوْضِعِ الْبَيْتِ فَسَطَعَ نُورُهَا فِي جِبَالِ مَكَّةَ فَهُوَ الْحَرَمُ فَأَمَرَ اللَّهُ جِبْرِئِيلَ أَنْ يَضَعَ عَلَيْهِ الْأَعْلَامَ قَالَ قُمْ يَا آدَمُ فَخَرَجَ بِهِ يَوْمَ التَّوْبَةِ وَأَمَرَهُ أَنْ يَغْتَسِلَ وَيُحْرِمَ وَأَخْرَجَ مِنَ الْجَنَّةِ أَوَّلَ يَوْمٍ مِنْ ذِي الْقَعْدَةِ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ الثَّامِنِ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ أَخْرَجَهُ جِبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى مَنَى فَبَاتَ بِهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ أَخْرَجَهُ إِلَى عَرَفَاتٍ وَقَدْ كَانَ عَلَيْهِ حِينَ أَخْرَجَهُ مِنْ مَكَّةَ الْأَحْرَامَ وَأَمَرَهُ بِالتَّلْبِيَةِ فَلَمَّا زَالَتِ الشَّمْسُ يَوْمَ الْعَرَفَةِ قَطَعَ التَّلْبِيَةَ وَأَمَرَهُ أَنْ يَغْتَسِلَ فَلَمَّا صَلَّى الْعَصْرَ وَقَفَهُ بِعَرَفَاتٍ وَعَلَّمَهُ الْكَلِمَاتِ الَّتِي تَلْقَى بِهَا رَبَّهُ وَهُوَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي فَاعْفُرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي فَاعْفُرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي فَاعْفُرْ لِي إِنَّكَ الْتَّوَّابُ الرَّحِيمُ فَبَقِيَ إِلَى أَنْ غَابَتِ الشَّمْسُ رَافِعًا يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَتَضَرَّعُ وَيَبْكِي إِلَى اللَّهِ فَلَمَّا غَابَتِ الشَّمْسُ رَدَّهُ إِلَى الْمَشْعَرِ فَبَاتَ بِهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ قَامَ عَلَى الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ فَدَعَا اللَّهَ تَعَالَى بِكَلِمَاتٍ وَتَابَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَقْضَى إِلَى مَنَى وَأَمَرَهُ جِبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْ يَخْلُقَ الشَّعْرَ الَّذِي عَلَيْهِ فَخَلَقَهُ ثُمَّ رَدَّهُ إِلَى مَكَّةَ فَاتَى بِهِ عِنْدَ الْجَمْرَةِ الْأُولَى فَعَرَضَ إِلَيْهِ لِيُحْرِمَ لَهُ عِنْدَهَا فَقَالَ يَا آدَمُ أَتَيْنَ تَرِيدُ فَأَمَرَهُ جِبْرِئِيلُ أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصْبَاتٍ وَأَنْ يُكَبِّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَفَعَلَ ثُمَّ ذَهَبَ فَعَرَضَ لَهُ إِبْلِيسُ عِنْدَ الْجَمْرَةِ الثَّانِيَةِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصْبَاتٍ فَرَمَى وَكَبَّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً ثُمَّ مَضَى بِهِ فَعَرَضَ لَهُ إِبْلِيسُ عِنْدَ الْجَمْرَةِ الثَّالِثَةِ وَأَمَرَهُ أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصْبَاتٍ فَرَمَى وَكَبَّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَذَهَبَ إِبْلِيسُ وَقَالَ لَهُ جِبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّكَ لَنْ تَرَاهُ بَعْدَ هَذَا أَبَدًا فَانْطَلَقَ بِهِ إِلَى الْبَيْتِ الْحَرَامِ وَأَمَرَهُ أَنْ يَطُوفَ بِهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ فَقَالَ لَهُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ قَبِلَ تَوْبَتَكَ وَحَلَّتْ لَكَ زَوْجَتُكَ فَقَالَ فَلَمَّا قَضَى آدَمُ حَجَّهُ لِقَيْتِهِ الْمَلَائِكَةَ بِالْأَبْطَحِ فَقَالُوا يَا آدَمُ بُرِّحْكَ أَمَا إِنَّا قَدْ حَجَّجْنَا قَبْلَكَ هَذَا الْبَيْتَ بِأَلْفِي عَامٍ بِحَارِ الْأَنْوَارِ:

١١ ص: ١٧٨

﴿٣٤١٤﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ آدَمَ لَمَّا أَصَابَ الْخَطِيئَةَ كَانَتْ تَوْبَتُهُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ لَمَّا غَفَرْتَ لِي فَغَفَرَهَا اللَّهُ لَهُ؛ تَأْوِيلُ الْآيَاتِ ص: ٥٣

﴿٣٤١٥﴾ الصادق عليه السلام: أَنَّ آدَمَ لَمَّا أَمَرَ بِالتَّوْبَةِ قَالَ جِبْرِئِيلُ لَهُ قُمْ يَا آدَمُ فَخَرَجَ بِهِ يَوْمَ التَّوْبَةِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَغْتَسِلَ وَيُحْرِمَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ الثَّامِنِ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ أَخْرَجَهُ جِبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى مَنَى

﴿اذکار و دعا‌های توبه﴾

﴿۳۴۱۳﴾ آدم علیه السلام چهل روز در کوه صفا ماند و بر اخراجش از همسایگی خدا گریست. جبرئیل نازل شد و گفت: چرا گریه می‌کنی؟ گفت: چرا گریه نکنم، خدا مرا از همسایگی‌اش اخراج و به دنیا تبعیدم کرد. جبرئیل گفت: ای آدم، توبه کن. آدم گفت: چگونه توبه کنم؟ گنبدی از نور از محل کعبه ساطع شد که کوه‌های مکه را روشن کرد. و این محدوده‌ی حرم است. پس جبرئیل به او دستور داد که بر محدوده‌ی حرم نشانه‌هایی قرار دهد. گفت: برخیز و او را در روز هشتم ذی‌حجه از مکه بیرون برد. به او امر کرد غسل کند و احرام بندد. خروج از بهشت روز اول ذی‌قعدة و این روز که جبرئیل او را به سمت منی برد هشتم ذی‌حجه بود. شب را در منی بیتوته کردند و صبحگاهان به‌سوی عرفات روانه شدند و هنگام خروج از مکه لبیک گفتن را به او آموخت. هنگام ظهر در عرفات لبیک گفتن را قطع کرد و به او امر کرد غسل کند. بعد از نماز عصر او را به وقوف در عرفات امر کرد و کلماتی را که از خداوند دریافت کرده بود به او آموخت و آن کلمات این بود: "پروردگارا، تو منزهی، ستایش می‌کنم؛ خدایی جز تو نیست، من بد کردم، به خودم ستم کردم و به گناهم اعتراف می‌کنم؛ مرا ببخش که تو آمرزنده و مهربانی. خدایا، تو منزهی، ستایش می‌کنم، خدایی جز تو نیست، من بد کردم به خودم ستم کردم و به گناهم اعتراف می‌کنم، مرا ببخش که تو بهترین آمرزندگانی. تا غروب در عرفات با دست‌های بلندشده به حال زاری و گریه باقی ماند. بعد از غروب او را به‌سوی مشعر برگرداند و شب را در آنجا بیتوته کرد. نماز صبح را در مشعر اقامه کرد و دعا کرد و توبه نمود. پس از آن به‌سوی منی کوچ کرد و جبرئیل به او امر کرد سر بتراشد، سپس به‌سوی مکه حرکت کرد و در سر راه در محل جمره‌ی اول، ابلیس ظاهر شد و گفت: آدم چه می‌خواهی؟ به راهنمایی جبرئیل، ابلیس را با هفت سنگریزه راند و با هر سنگی تکبیر گفت و رفت. ابلیس در محل جمره‌ی دوم نیز ظاهر شد و جبرئیل فرمان داد با سنگریزه او را براند و همچنین در محل جمره‌ی سوم؛ جبرئیل گفت: ای آدم، دیگر او را نمی‌بینی و جبرئیل آدم را روانه‌ی مسجدالحرام کرد و فرمان داد که هفت بار به‌دور آن طواف کند و آدم چنین کرد. جبرئیل گفت: خداوند توبه‌ات را قبول کرد و همسرت را بر تو حلال نمود. امام علیه السلام فرمود: بعد از اتمام مناسک حج، ملائکه در مکه آدم را ملاقات کردند و گفتند حج خوبی به جا آوردی اما بدان که ما دو هزار سال قبل، برای این خانه، حج به جا آورده‌ایم.

﴿۳۴۱۴﴾ وقتی آن خطا از حضرت آدم سرزد، با این جملات به‌سوی خداوند توبه کرد: "خداوند، به حق محمد و خاندانش، از تو می‌خواهم که مرا ببخشی"، و خداوند نیز از خطایش درگذشت. ﴿۳۴۱۵﴾ چون آدم امر به توبه شد جبرئیل به او گفت: برخیز؛ و او را در روز هشتم ذی‌حجه از مکه بیرون برد. به او امر کرد غسل کند و احرام ببندد. خروج از بهشت روز اول ذی‌قعدة و این روز که جبرئیل او را به سمت منی برد هشتم ذی‌حجه بود. شب را در منی بیتوته کردند و

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةِ﴾

فَبَاتَ فِيهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ تَوَجَّهَ إِلَى عَرَافَاتٍ وَكَانَ قَدْ عَلَّمَهُ الْإِحْرَامَ وَأَمَرَهُ بِالتَّلْبِيَةِ فَلَمَّا زَالَتِ الشَّمْسُ يَوْمَ عَرَفَةَ قَطَعَ التَّلْبِيَةَ وَأَمَرَهُ أَنْ يَغْتَسِلَ فَلَمَّا صَلَّى الْعَصْرَ أَوْقَفَهُ بِعَرَافَاتٍ إِلَى أَنْ قَالَ فَبَقِيَ آدَمُ إِلَى أَنْ غَابَتِ الشَّمْسُ رَافِعًا يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَتَضَرَّعُ وَيَبْكِي إِلَى اللَّهِ فَلَمَّا غَابَتِ الشَّمْسُ رَدَّهُ إِلَى الْمَشْعَرِ فَبَاتَ بِهِ فَلَمَّا أَصْبَحَ قَامَ عَلَى الْمَشْعَرِ فَدَعَا اللَّهَ بِكَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَفَاضَ إِلَى مَنَى وَأَمَرَهُ جِبْرِيلُ أَنْ يَخْلُقَ الشَّعْرَ الَّذِي عَلَيْهِ فَحَلَقَهُ ثُمَّ رَدَّهُ إِلَى مَكَّةَ فَآتَى بِهِ إِلَى عِنْدِ الْجُمُرَةِ الْأُولَى فَعَرَضَ لَهُ إِبْلِيسُ عِنْدَهَا فَقَالَ يَا آدَمُ أَتَيْنَ تَرِيدُ فَأَمَرَهُ جِبْرِيلُ أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ وَأَنْ يُكَبِّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَقَالَ آدَمُ ثُمَّ ذَهَبَ فَعَرَضَ لَهُ إِبْلِيسُ عِنْدَ الْجُمُرَةِ الثَّانِيَةِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ فَرَمَى وَكَبَّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً ثُمَّ عَرَضَ لَهُ عِنْدَ الْجُمُرَةِ الثَّالِثَةِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ فَرَمَى وَكَبَّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ فَذَهَبَ إِبْلِيسُ فَقَالَ لَهُ إِنَّكَ لَنْ تَرَاهُ بَعْدَ هَذَا أَبَدًا ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ إِلَى الْبَيْتِ الْحَرَامِ وَأَمَرَهُ أَنْ يَطُوفَ بِهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَقَالَ لَهُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ قَبِلَ تَوْبَتَكَ وَحَلَّتْ لَكَ زَوْجَتُكَ؛ وسائل الشريعة ج: ١١ ص: ٣٣٦

﴿٣٤١٦﴾ الرسول ﷺ: أَنْ الْكَلِمَاتِ الَّتِي تَلَقَّاهَا آدَمُ مِنْ رَبِّهِ فَنَابَ عَلَيْهِ قَوْلُهُ تَعَالَى رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ؛ إرشاد القلوب ج: ١ ص: ٤٦

﴿٣٤١٧﴾ الرسول ﷺ: إِنَّ اللَّهَ حِينَ أَهْبَطَ آدَمَ إِلَى الْأَرْضِ أَمَرَهُ أَنْ يَحْرُثَ بِيَدِهِ فَبَاكَلَ مِنْ كَدِّهِ بَعْدَ الْجَنَّةِ وَنَعِيمِهَا فَلَبِثَ يَجَارُ وَيَبْكِي عَلَى الْجَنَّةِ مائَتَيْ سَنَةٍ ثُمَّ إِنَّهُ سَجَدَ لِلَّهِ سَجْدَةً فَلَمْ يَرْفَعْ رَأْسَهُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيهَا ثُمَّ قَالَ أَيُّ رَبٍّ أَلَمْ تَخْلُقْنِي فَقَالَ اللَّهُ قَدْ فَعَلْتُ فَقَالَ أَلَمْ تَنْفُخْ فِيَّ مِنْ رُوحِكَ قَالَ قَدْ فَعَلْتُ قَالَ أَلَمْ تُسَكِّنِي جَنَّاتِكَ قَالَ قَدْ فَعَلْتُ قَالَ أَلَمْ تُسَبِّحْ لِي رَحْمَتَكَ غَضَبَكَ قَالَ اللَّهُ قَدْ فَعَلْتُ فَهَلْ صَبَرْتَ أَوْ شَكَرْتَ قَالَ آدَمُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ فَرَحِمَهُ اللَّهُ بِذَلِكَ وَتَابَ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ٢١٢

﴿٣٤١٨﴾ الصادق عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُفْتَئِنَ التَّوَّابَ قَالَ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً مِنْ غَيْرِ ذَنْبٍ قُلْتُ يَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَآتُوبُ إِلَيْهِ قَالَ كَانَ يَقُولُ آتُوبُ إِلَى اللَّهِ؛ مستدرك الوسائل ج: ٥ ص: ٣٢٠

﴿٣٤١٩﴾ الرسول ﷺ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ إِذَا فَرَغَ مِنْ حَدِيثِهِ وَارَادَ أَنْ يَقُومَ مِنْ مَجْلِسِهِ يَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا مَا أَخْطَأْنَا وَمَا تَعَمَّدْنَا وَمَا أَسْرَرْنَا وَمَا أَغْلَنَّا وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنَّا أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَيَقُولُ إِذَا قَامَ مِنْ مَجْلِسِهِ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَآتُوبُ إِلَيْكَ؛ مستدرك الوسائل ج: ١٥ ص: ٤٢٨

﴿اذکار و دعاہای توبہ﴾

صبحگاهان به سوی عرفات روانه شدند و هنگام خروج از مکه لبیک گفتن را به او آموخت. هنگام ظهر در عرفات لبیک گفتن را قطع کرد و به او امر کرد غسل کند. بعد از نماز عصر او را به وقوف در عرفات امر کرد و کلماتی را که از خداوند دریافت کرده بود به او آموخت و آن کلمات این بود: "پروردگارا، تو منزهی، ستایش می کنم، خدایی جز تو نیست، من بد کردم، به خودم ستم کردم و به گناهم اعتراف می کنم. مرا ببخش که تو آمرزنده و مهربانی. خدایا، تو منزهی، ستایش می کنم، خدایی جز تو نیست، من بد کردم به خودم ستم کردم و به گناهم اعتراف می کنم مرا ببخش که تو بهترین آمرزندگانی. تا غروب در عرفات با دست های بلند شده به حال زاری و گریه باقی ماند. بعد از غروب او را به سوی مشعر برگرداند و شب را در آنجا بیتوته کرد. نماز صبح را در مشعر اقامه کرد و دعا کرد و توبه نمود. پس از آن به سوی منی کوچ کرد و جبرئیل به او امر کرد سر بتراشد، سپس به سوی مکه حرکت کرد و در سر راه در محل جمره ی اول، ابلیس ظاهر شد و گفت: آدم، چه می خواهی؟ به راهنمایی جبرئیل، ابلیس را با هفت سنگ ریزه راند و با هر سنگی تکبیر گفت و رفت. ابلیس در محل جمره ی دوم ظاهر شد و جبرئیل فرمان داد با سنگ ریزه او را براند و همچنین در محل جمره ی سوم جبرئیل گفت: ای آدم، دیگر او را نمی بینی و جبرئیل آدم را روانه ی مسجدالحرام کرد و فرمان داد که هفت بار به دور آن طواف کند و آدم چنین کرد. جبرئیل گفت: خداوند توبهات را قبول کرد و همسرت را بر تو حلال نمود.

﴿۳۴۱۶﴾ آن کلماتی که آدم از پروردگار خود دریافت کرد و با گفتن آن خدای متعال توبه ی او را قبول کرد همین کلماتی است که در این آیه ی کریمه از قول آدم و حوا نقل می فرماید: "پروردگارا، ما به خودمان ظلم کردیم و اگر تو ما را نیامرزی و به ما رحم نکنی ما از زیانکاران خواهیم بود."

﴿۳۴۱۷﴾ خداوند متعال پس از اینکه آدم به زمین هبوط کرد به او فرمان داد زراعت کند و از دسترنج خود روزی تهیه کند و بخورد تا قدر روزی بی زحمت بهشت را یادآور شود. آدم بر از دست دادن نعمت بهشت دویست سال شیون سر داد و گریه کرد. بعد از آن سجده ای کرد و مدت سه شبانروز سر از سجده بر نداشت... پس خداوند به او رحم کرد و توبه ی او را پذیرفت.

﴿۳۴۱۸﴾ خداوند کسی را که دچار فتنه شود و توبه کند دوست دارد، و رسول خدا ﷺ روزی هفتاد بار به درگاه خدای عزیز و جلیل توبه می کرد، من عرض کردم: آیا می فرمود: "استغفر الله و اتوب الیه" فرمود: نه، این چنین می گفت: "أتوب الی الله".

﴿۳۴۱۹﴾ پیامبر ﷺ زمانی که سخنان پیامبر ﷺ به پایان می رسید و می خواستند از جایشان بلند شوند، می فرمودند: "خدایا، گناهان عمد و غیر عمد، پنهان و آشکار، و نیز آنچه از گناهانمان می دانی، بیامرز تویی که پیش و یا به تأخیر می اندازی، خدایی جز تو نیست." و نیز هنگامی که از جایشان بلند شدند فرمودند: "خدایا، پاک و منزهی و تو را سپاس می گویم و شهادت می دهم که پروردگاری جز تو نیست، از تو طلب آمرزش کرده و به درگاہ توبه می کنم.

﴿أَذْكَارُ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٤٢٠﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام كَانَ يُصَلِّي لَيْلَةَ الْفِطْرِ بَعْدَ الْمَغْرَبِ وَ نَافِلَتَهَا رُكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ مِائَةَ مَرَّةٍ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ فِي الثَّانِيَةِ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مَرَّةً ثُمَّ يَقْنُتُ وَ يَرْكَعُ وَ يَسْجُدُ وَ يُسَلِّمُ ثُمَّ يَخْرُجُ سَاجِدًا وَ يَقُولُ فِي سُجُودِهِ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مِائَةَ مَرَّةٍ ثُمَّ يَقُولُ وَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَفْعَلُهَا أَحَدٌ فَيَسْأَلُ اللَّهَ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ وَ لَوْ أَتَى مِنَ الذُّنُوبِ مِثْلَ رَمْلِ عَالِيحٍ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٢٧١

﴿٣٤٢١﴾ الرضا عليه السلام: إِنْ مِنْ اسْتَغْفَرَ فِي شَعْبَانَ كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً كَانَ كَمَنْ اسْتَغْفَرَ فِي غَيْرِهِ مِنَ الشُّهُورِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَرَّةٍ قُلْتُ كَيْفَ أَقُولُ قَالَ قُلْ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ؛ وسائل الشيعة ج:

١٠ ص: ٥١٠

﴿٣٤٢٢﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: أَنَّ يَقُولُ إِذَا قَامَ مِنْ مَجْلِسِهِ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَ بِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ اسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَ سَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٥ ص: ٤٢٨

﴿٣٤٢٣﴾ الصادق عليه السلام: أَنَا أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنَ الذُّنُوبِ وَ الْآثَامِ فَإِنْ قَبِلْتَ تَوْبَتِي وَ رَضِيتَ عَنِّي وَ إِلَّا فَاسْأَلْكَ أَنْ تَعْفُو عَنِّي فَقَدْ بَغَفُوا الْمَوْلَى عَنْ عَبْدِهِ وَ هُوَ غَيْرُ رَاضٍ عَنْهُ وَ قَدْ جَعَلْتَ الْإِسْتِغْفَارَ طَرِيقًا إِلَى قَبُولِ التَّوْبَةِ وَ غُفْرَانِ الْآثَامِ؛ محاسبة النفس ص: ٢٦

﴿٣٤٢٤﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَنَا اسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٢٨٢

﴿٣٤٢٥﴾ الصادق عليه السلام: أَنَا اسْتَغْفِرُكَ يَا إِلَهِي وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ كُلِّ مَا خَالَفَ إِرَادَتَكَ وَ أَرَاكَ عَنْ مَحَبَّتِكَ تَوْبَةً مَنْ لَا يُحَدِّثُ نَفْسَهُ بِمَعْصِيَةٍ وَ لَا يُضْمِرُ أَنْ يَعُودَ فِي خَطِيئَةٍ فَضَّلَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ تَبَّ عَلَى إِيَّاكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ مصباح الكفعمي ص: ٧٦٧

﴿٣٤٢٦﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: أَنَا أَقُولُ كَمَا قَالَ عَبْدُكَ ذُو النُّونِ حِينَ ثُبِتَ عَلَيْهِ وَ نَجِّيَتْهُ مِنَ الْغَمِّ رَجَاءً أَنْ تَتُوبَ عَلَيَّ وَ تُنْقِذَنِي مِنَ الذُّنُوبِ يَا سَيِّدِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤١ ص: ٢٢٠

﴿٣٤٢٧﴾ الصادق عليه السلام: أَنَا أَقُولُ كَمَا قَالَ عَبْدُكَ ذُو النُّونِ حِينَ سَجَنَتْهُ فِي الظُّلُمَاتِ رَجَاءً أَنْ تَتُوبَ عَلَيَّ وَ تُنْقِذَنِي مِنَ الذُّنُوبِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ؛ بحار الأنوار ج:

٩٤ ص: ١٨٦

﴿٣٤٢٨﴾ أَنَا يَا سَيِّدِي اسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ وَ أَبُوءُ بِذَنْبِي وَ اعْتَرِفُ بِخَطِيئَتِي وَ اسْتَغْفِرُكَ عَثْرَتِي؛

بحار الأنوار ج: ٩٧ ص: ٤٢٣

﴿٣٤٢٩﴾ الباقر عليه السلام: أَنَّهُ كَانَ إِذَا صَلَّى رُكْعَتَيِ الْفَجْرِ وَ كَانَ لَا يُصَلِّيهِمَا حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ يَتَكَبَّرُ عَلَى جَانِبِهِ الْأَيْمَنِ ثُمَّ يَضَعُ يَدَهُ الْيُمْنَى تَحْتَ خَدِّهِ الْأَيْمَنِ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ ثُمَّ يَقُولُ اسْتَمْسَكَتُ

﴿اذکار و دعاہای توبہ﴾

﴿۳۴۲۰﴾ امیرالمؤمنین (علیہ السلام) در شب عید فطر بعد از نماز مغرب و نافله‌ی آن، دو رکعت نماز به جا می‌آورد که در رکعت اول سوره‌ی حمد و صدبار سوره‌ی توحید و در رکعت دوم حمد و یک بار سوره‌ی توحید را می‌خواند سپس قنوت می‌گرفت و به رکوع می‌رفت و سجده می‌کرد و سلام می‌داد، سپس به حالت سجده باز می‌گشت و در سجده صدبار می‌گفت: " اَتُوبُ إِلَى اللَّهِ " (به درگاه خداوند توبه می‌کنم). سپس فرمود: قسم به کسی که جانم در دست اوست، احدی این عمل را انجام نمی‌دهد و از خداوند چیزی نمی‌خواهد مگر اینکه خداوند درخواستش را به او می‌دهد، حتی اگر گناهانش به اندازه‌ی ریگ‌های بیابان باشد.

﴿۳۴۲۱﴾ اگر کسی در هر روز از ماه شعبان هفتاد بار طلب آمرزش کند مانند کسی است که در غیر شعبان هفتصد بار طلب آمرزش کرده باشد. گفتیم: چگونه بگوییم؟ فرمود: بگو: " اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ. "، " از خدا طلب آمرزش کرده، توبه می‌خواهم ".

﴿۳۴۲۲﴾ آن‌گاه که از جلسه‌ای برمی‌خیزد بگوید: خدایا، تو منزهی، تو را می‌ستایم و شهادت می‌دهم که خدایی جز تو نیست. از تو آمرزش می‌طلبم و به درگاهت توبه می‌کنم. پروردگار تو، صاحب عزت، منزّه است از آنچه در وصفش می‌گویند. و سلام بر پیامبران و سپاس به درگاه پروردگار جهانیان.

﴿۳۴۲۳﴾ من از گناهان صغیره و کبیره‌ای که مرتکب شده‌ام به‌سوی تو باز می‌گردم که توبه‌ام را بپذیری و از من راضی شوی، و اگر چنین نکنی از تو طلب عفو و بخشش می‌کنم و یقین دارم که گاهی ارباب با اینکه از بنده‌اش راضی نیست، او را می‌بخشد؛ و تو خود استغفار و طلب آمرزش را راهی برای قبول توبه و آمرزش گناهان قرار داده‌ای.

﴿۳۴۲۴﴾ من از تو آمرزش می‌خواهم و به درگاهت توبه می‌کنم.

﴿۳۴۲۵﴾ خدایا، از آنچه که مخالف رضا و خشنودی تو، یا بیرون از پسند تو باشد، طلب آمرزش می‌کنم. و به‌سوی تو، توبه می‌کنم، توبه و بازگشت کسی که دیگر ارتکاب گناهی به خاطرش نگذرد و در دل نگذارد که به گناهی بازگردد. پس بر محمد و خاندانش درود فرست و توبه‌ی مرا بپذیر که تو توبه‌پذیر مهربانی.

﴿۳۴۲۶﴾ من همان سخن را می‌گویم که بنده‌ات ذوالنون (یونس پیامبر) گفت و توبه‌اش را پذیرفتی و از اندوه نجاتش دادی، به امید آنکه توبه‌ی مرا بپذیری و از گناهان نجاتم دهی، ای خدای من، معبودی جز تو نیست، تو منزهی و من از ستمکارانم.

﴿۳۴۲۷﴾ من همان سخن را می‌گویم که بنده‌ات ذوالنون (یونس پیامبر) گفت در آن وقتی که توبه‌اش را پذیرفتی و از اندوه نجاتش دادی، به امید آنکه توبه‌ام را بپذیری و از گناهان نجاتم بخشی؛ ای خدای من، معبودی جز تو نیست، منزهی تو و من از ستمکارانم.

﴿۳۴۲۸﴾ ای سرورم، من آمرزش طلبیده، توبه می‌کنم از گناهانم برمی‌گردم. به خطاهایم اعتراف می‌کنم و از تو می‌خواهم از لغزشم درگذری.

﴿۳۴۲۹﴾ هنگامی که نماز صبح را می‌خواند به پای راست تکیه می‌کرد و دست راست را زیر گونه‌ی راست می‌گذاشت و رو به قبله می‌فرمود: " به دستگیره‌ی محکم الهی چنگ می‌زنم که

﴿أَذْكَارُ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةِ﴾

بِعُرْوَةِ اللَّهِ الْوُثْقَى الَّتِي لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاعْتَصَمْتُ بِحَبْلِ اللَّهِ الْمَتِينِ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ شَيَاطِينِ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ فِسْقَةِ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ حَسْبِيَ اللَّهُ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ الْجَبَاتُ ظَهَرِي إِلَى اللَّهِ طَلَبْتُ حَاجَتِي مِنَ اللَّهِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِي نُوراً فِي قَلْبِي وَ نُوراً فِي بَصَرِي وَ نُوراً فِي سَمْعِي وَ نُوراً فِي لِسَانِي وَ نُوراً فِي بَشَرِي وَ نُوراً فِي شَعْرِي وَ نُوراً فِي لَحْمِي وَ نُوراً فِي دَمِي وَ نُوراً فِي عِظَامِي وَ نُوراً فِي عَصَبِي وَ نُوراً (مِنْ) بَيْنَ يَدَيَّ وَ نُوراً مِنْ خَلْفِي وَ نُوراً عَنْ يَمِينِي وَ نُوراً عَنْ شِمَالِي وَ نُوراً مِنْ فَوْقِي وَ نُوراً مِنْ تَحْتِي اللَّهُمَّ أَعْظِمْ لِي نُوراً ثُمَّ يَقْرَأُ خَمْسَ آيَاتٍ مِنْ آلِ عِمْرَانَ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَيَّ قَوْلُهُ إِنَّكَ لَا تَخْلِفُ الْمِيعَادَ ثُمَّ يَقُولُ سُبْحَانَ رَبِّ الصَّبَاحِ فَالِقِ الْإِصْبَاحِ وَ جَاعِلِ اللَّيْلِ سَكَنًا وَالشَّمْسِ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا (ذَلِكَ) تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ثَلَاثًا اللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوَّلَ يَوْمِي هَذَا صَلاحًا وَأَوْسَطَهُ نَجَاحًا وَ آخِرَهُ فَلَاحًا اللَّهُمَّ وَمَنْ أَصْبَحَ وَ حَاجَتُهُ وَ طَلِبَتُهُ إِلَى مَخْلُوقٍ فَإِنَّ طَلِبَتِي وَ حَاجَتِي إِلَيْكَ وَ خُذْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ ثُمَّ يَقْرَأُ آيَةَ الْكُرْسِيِّ ثُمَّ يَقْرَأُ الْمُعَوِّذَتَيْنِ وَ يَقُولُ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ وَ كَانَ يَقُولُ مَنْ قَالَ هَذَا بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥

ص: ١٠٧

﴿٣٤٣٠﴾ الرسول ﷺ: أَنَّهُ يَقْرَأُ آخِرَ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ سُورَةَ الْأَنْعَامِ وَالْكَهْفِ وَيَسُ وَ يَقُولُ مِائَةَ مَرَّةٍ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٧٤
﴿٣٤٣١﴾ الرسول ﷺ: أَنَّهُ يُكْرَهُ لِلْعَبْدِ أَنْ يُزَكِّيَ نَفْسَهُ وَ لَكِنِّي أَقُولُ إِنَّ آدَمَ لَمَّا أَصَابَ الْخَطِيئَةَ كَانَتْ تَوْبَتُهُ أَنْ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ لَمَّا غَفَرْتَ لِي فَغَفَرَهَا لَهُ؛

وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ١٠٠

﴿٣٤٣٢﴾ الباقر ﷺ: إِنِّي عَمِلْتُ سُوءًا وَ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاعْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛
بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٨١
﴿٣٤٣٣﴾ الصادق ﷺ: إِنِّي عَمِلْتُ سُوءًا وَ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاعْفِرْ لِي وَ ارْحَمْنِي وَ تَبَّ عَلَى إِيَّاكَ

أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٥٢٨

﴿٣٤٣٤﴾ الصادق ﷺ: تَخِرْ سَاجِدًا وَ تَقُولُ مِائَةَ مَرَّةٍ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ وَ أَنْتَ سَاجِدٌ؛ الكافي ج: ٤

ص: ١٦٧

﴿٣٤٣٥﴾ الصادق ﷺ: تَسْجُدُ وَ تَقُولُ فِي سُجُودِكَ سَجْدَ وَجْهِي الْبَالِي الْفَانِي الْخَاطِئُ الْمُذْنِبُ لَوْجْهَكَ الْبَاقِي الدَّائِمُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ غَيْرَ مُسْتَنْكَفٍ وَ لَا مُسْتَحْسِرٍ وَ لَا مُسْتَغْظَمٍ وَ لَا مُتَجَبَّرٍ بَلْ بَائِسٌ فَقِيرٌ خَائِفٌ مُسْتَجِيرٌ عَبْدٌ ذَلِيلٌ مَهِينٌ حَقِيرٌ سُبْحَانَكَ وَ بِحَمْدِكَ أَسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٤٣

﴿اذکار و دعا‌های توبه﴾

قطع‌نشدنی است و به ریسمان با صلابت خدایی می‌آویزم؛ از شر شیاطین جنی و انسی به خدا پناه می‌برم، از شر فاسقان عرب و عجم به خدا پناه می‌برم. خدا برایم کافی است. به خدا توکل می‌کنم. پشتم را به خدا تکیه می‌کنم و حاجتم را از او می‌طلبم، هیچ توان و دگرگونی نیست مگر از طرف خدا. خدایا، نوری را در قلبم، و نوری را در چشمانم و نوری را در گوش‌هایم و نوری را در زبانم و نوری را در پوست و مویم و نوری را در گوشت و خونم و نوری را در استخوان و عصبم، نوری را پیش رو و نوری از پشت سرم، نوری را از سمت راست و نوری را از سمت چپ، نوری را از بالا، و نوری را از پایین، برایم قرار ده. و این نور را برایم با عظمت گردان. سپس پنج آیه از سوره‌ی آل عمران بخوان: " مسلماً در آفرینش آسمان‌ها و زمین تا... زیرا تو هیچ‌گاه از وعده‌ی خود تخلف نمی‌کنی " سپس بگو: منزّه است پروردگار صبحگاهان، شکافنده‌ی صبح، قراردنده‌ی شب برای آرامش و آورنده‌ی ماه و خورشید در حساب " این است اندازه‌سنجی پروردگار عزیز دانا " سه مرتبه، خدایا، اول روزم را شایسته، میانه‌اش را کامیابی، و پایانش را رستگاری قرار ده. هرکس صبحش را چنین آغاز می‌کند که درخواستی را از مخلوقی می‌طلبد و من درخواستم را فقط به درگاه یگانه‌ی تو عرضه می‌کنم که هیچ شریکی نداری. سپس آیه الکرسی را بخواند و پس از آن معوذتین را. و صد بار بگوید: " و منزّه است پروردگار با عظمتم و او را می‌ستایم، از او طلب آمرزش کرده و به درگاه او توبه می‌کنم. " فرمود: هرکه این دعا را بخواند خداوند خانه‌ای در بهشت برایش بنا می‌کند.

﴿۳۴۳۰﴾ او در آخرین شب از ماه رمضان سوره‌ی انعام و کهف و یس را می‌خواند و صد بار می‌گفت: اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ اَتُوبُ اِلَيْهِ. (طلب آمرزش کرده و به درگاهت توبه می‌کنم).

﴿۳۴۳۱﴾ هرچند برای آدمی پسندیده نیست که از خود تعریف کند، ولی ناچارم بگویم: وقتی آدم دچار خطا شد چون با این کلمات توبه کرد مورد آمرزش قرار گرفت؛ او چنین گفت: " خدایا، به حق محمد و خاندانش از تو درخواست می‌کنم که مرا ببخشی. "

﴿۳۴۳۲﴾ خداوند، بد کرده و بر نفس خود ستم روا داشته‌ام، مرا بیامرز که تو توبه‌پذیر و بخشنده‌ای.

﴿۳۴۳۳﴾ خداوند، بد کرده و بر نفس خود ستم روا داشته‌ام، مرا بیامرز که تو توبه‌پذیر و بخشنده‌ای.

﴿۳۴۳۴﴾ خودش را به حالت سجده به زمین بیندازد و صد بار در سجده بگوید: " اَتُوبُ اِلَى اللَّهِ "، " به سوی خدا برمی‌گردم ".

﴿۳۴۳۵﴾ سجده می‌کند و در سجده چنین می‌گویی: صورت بر خاک نهاده‌ام... نه تنها متکبر نیستم، بلکه بی‌چیز، فقیر، ترسنده و پناه‌آورنده‌ام، بنده‌ای ذلیل و خوار و حقیرم، منزهی تو، حمد و ستایش مخصوص توست. و به درگاهت توبه و طلب آمرزش می‌کنم.

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٤٣٦﴾ الرضا عليه السلام: تَوَبُّوا إِلَى اللَّهِ فَإِنِّي أَتُوبُ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ؛ بحار الأنوار ج: ٩٠ ص: ٢٨٢
 ﴿٣٤٣٧﴾ السَّجَّاد عليه السلام: ثُمَّ ادْعُ بِدُعَاءِ إِدْرِيسَ عليه السلام وَهُوَ أَرْبَعُونَ اسْمًا عَدَدَ أَيَّامِ التَّوْبَةِ؛
 مصباح الكفعمي ص: ٦٠٤

﴿٣٤٣٨﴾ الصادق عليه السلام: ثُمَّ أَمَرَهُ بِالْإِفَاضَةِ مِنْ عَرَفَاتٍ فَفَعَلَ آدَمُ عليه السلام ذَلِكَ ثُمَّ انْتَهَى إِلَى جَمْعِ
 فَبَاتَ لَيْلَتَهُ بِهَا وَجَمَعَ فِيهَا الصَّلَاتَيْنِ فِي وَقْتِ الْعَتَمَةِ فِي ذَلِكَ الْمَوْضِعِ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ وَآمَرَهُ إِذَا
 طَلَعَتِ الشَّمْسُ أَنْ يَسْأَلَ اللَّهَ تَعَالَى التَّوْبَةَ وَالْمَغْفِرَةَ سَبْعَ مَرَّاتٍ لِتَكُونَ سُنَّةً فِي وَلَدِهِ؛
 القصص للراوندي ص: ٤٥

﴿٣٤٣٩﴾ الصادق عليه السلام: ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ إِلَى عَرَفَاتٍ فَأَقَامَهُ عَلَى الْعُرْفِ وَقَالَ لَهُ إِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ
 فَاعْتَزِفْ بِذَنبِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ وَلِذَلِكَ سُمِّيَ الْمَعْرِفَ لِأَنَّ آدَمَ اعْتَرَفَ عَلَيْهِ بِذَنْبِهِ
 فَجُعِلَ ذَلِكَ سُنَّةً فِي وَلَدِهِ يَعْتَرِفُونَ بِذُنُوبِهِمْ كَمَا اعْتَرَفَ أَبُوهُمْ وَيَسْأَلُونَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ التَّوْبَةَ
 كَمَا سَأَلَهَا أَبُوهُمْ آدَمُ عليه السلام؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٦٧

﴿٣٤٤٠﴾ الكاظم عليه السلام: ثُمَّ تَسَجَّدُ فِي دُبُرِ الدُّعَاءِ وَتَقُولُ فِي سُجُودِكَ سَجْدَةً وَجْهِي الْفَاقِي الْبَالِي
 الْمَوْقُوفُ الْمُحَاسِبُ الْخَاطِي لَوْجْهِكَ الْكَرِيمِ الْبَاقِي الدَّائِمِ الْغُفُورِ الرَّحِيمِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَ
 بِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٤٥
 ﴿٣٤٤١﴾ الصادق عليه السلام: ثُمَّ تَقُولُ سَبْعِينَ مَرَّةً أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ ثُمَّ ادْعُ بِدُعَاءِ الْعَشَرَاتِ؛

البلد الأمين ص: ٧٦

﴿٣٤٤٢﴾ الباقر عليه السلام: ثُمَّ تَقُولُ مِائَةَ مَرَّةً أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ مفتاح الفلاح ص: ٦٨
 ﴿٣٤٤٣﴾ الباقر عليه السلام: ثُمَّ تَقُولُ فِي قُنُوتِ الْوُتْرِ بَعْدَ هَذَا الدُّعَاءِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ سَبْعِينَ
 مَرَّةً؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ١٩٨

﴿٣٤٤٤﴾ الصادق عليه السلام: ثُمَّ تَقُولُ مِائَةَ مَرَّةً أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٣٧
 ﴿٣٤٤٥﴾ ثُمَّ ذَكَرَهُنَّ بِخُصَالِ التَّوْبَةِ مِنْ حَوَاءَ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا؛ بحار الأنوار ج: ٤٣ ص: ٣٢
 ﴿٣٤٤٦﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: ثُمَّ قَالَ عليه السلام الْعَفْوُ الْعَفْوُ مِائَةَ مَرَّةٍ ثُمَّ قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ مِنْ
 ظُلْمِي وَجُرْمِي وَإِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ فَلَمَّا فَرَغَ عليه السلام مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ رَكَعَ؛

بحار الأنوار ج: ٨٢ ص: ٢٦٠

﴿٣٤٤٧﴾ الصادق عليه السلام: ثُمَّ قُلِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ عَشْرَ
 مَرَّاتٍ؛ الإقبال ص: ٤١٨

﴿٣٤٤٨﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: ثُمَّ قُلْ مَا كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام يَقُولُ فِي سَحَرِ كُلِّ لَيْلَةٍ بِعَقِبِ
 رَكَعَتِي الْفَجْرِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ لِكُلِّ ذَنْبٍ جَرَى بِهِ عِلْمُكَ فِيَّ وَعَلَى إِلَيَّ آخِرِ عُمْرِي بِجَمِيعِ

﴿اذکار و دعا‌های توبه﴾

﴿۳۴۳۶﴾ به‌سوی خدا برگردید که من روزی صد بار توبه می‌کنم.

﴿۳۴۳۷﴾ سپس با دعای ادريس عليه السلام دعا کن. و محتوای آن چهل اسم، به تعداد روزهای توبه است.

﴿۳۴۳۸﴾ سپس به او امر کرد از عرفات کوچ کند، و آدم چنین کرد. تا به وادی جمع رسید. پس شب را در آنجا بیتوته کرد، و پس از گذشت یک‌سوم از شب، نماز مغرب و عشا با یکدیگر اقامه کرد. و به او امر کرد هنگام طلوع خورشید هفت بار از خدا توبه و آمرزش بطلبد، تا این عمل برای فرزندانش سنت شود.

﴿۳۴۳۹﴾ از آنجا به عرفات رفتند، جبرئیل آدم را بر زمین بلندی ایستاند و به او عرض کرد: مترصد باش، هرگاه آفتاب غروب کرد هفت بار به لغزش خود اعتراف کن، آدم این عمل را به جا آورد و به همین دلیل آنجا عرفه نامیده شد، زیرا آدم آنجا به لغزش خویش اعتراف کرد.

﴿۳۴۴۰﴾ در پایان دعا سجده کن و در سجده بگو: روی فناپذیر و فرسوده و خطاکارم را که برای محاسبه متوقف است، در مقابل روی با کرامت، فناپذیر، دائمی، آمرزنده و مهربان تو به خاک افتاده است. منزّه است پروردگار اعلی و بلندمرتبه و او را ستایش می‌کنم از خدا آمرزش طلبیده به درگاهش توبه می‌کنم.

﴿۳۴۴۱﴾ سپس هفتاد بار بگو: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ" سپس دعای عشرات را بخوان.

﴿۳۴۴۲﴾ سپس صد بار بگوید: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ".

﴿۳۴۴۳﴾ سپس هفتاد بار بگو: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ" سپس دعای عشرات را بخوان.

﴿۳۴۴۴﴾ سپس صد بار بگوید: "أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ".

﴿۳۴۴۵﴾ سپس خدای حکیم خصلت‌های آنان را شرح داده و فرموده است: حوا توبه کرد و همراه با آدم هر دو گفتند: "پروردگارا، ما به خودمان ظلم کردیم".

﴿۳۴۴۶﴾ سپس حضرت علی عليه السلام صد بار فرمود: "الْعَفْوُ الْعَفْوُ" و بعد از آن صد بار فرمود: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ مِنْ ظُلْمِي وَ جُرْمِي وَ إِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ" و هنگامی که از استغفار فارغ شد به رکوع رفت.

﴿۳۴۴۷﴾ سپس ده بار بگو "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ"

﴿۳۴۴۸﴾ سپس بگو آنچه امیرالمؤمنین در نماز سحر هرشب بعد از رکعت اول می‌گفت: خدایا، من از تو برای تمامی گناهای که می‌دانی تا پایان عمرم مرتکب می‌شوم آمرزش می‌خواهم؛ از آغاز تا انجام، عمد یا خطا، کم یا زیاد، خرد یا کلان، کهنه یا تازه، نهان یا آشکار؛ و به‌طور کلی از

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيَةُ التَّوْبَةِ﴾

ذُنُوبِي لِأَوَّلِهَا وَآخِرِهَا وَعَمْدِهَا وَخَطَائِهَا وَقَلِيلِهَا وَكَثِيرِهَا وَدَقِيقِهَا وَجَلِيلِهَا وَقَدِيمِهَا وَحَدِيثِهَا وَسِرِّهَا وَعَلَانِيَتِهَا وَجَمِيعِ مَا أَنَا مُذْنِبُهُ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ وَأَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلَ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تَغْفِرَ لِي جَمِيعَ مَا أَحْصَيْتَ مِنْ مَظَالِمِ الْعِبَادِ قَبْلِي فَإِنَّ لِعِبَادِكَ عَلَى حَقِّكَ وَأَنَا مُرْتَهَنٌ بِهَا تَغْفِرُهَا لِي كَيْفَ شِئْتَ وَأَنْتَ شِئْتَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٣٢٥ ﴿٣٢٤٩﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: ثُمَّ يَسْجُدُ وَيَقُولُ ثَلَاثًا مَرَّةً أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛

مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٣٤١

﴿٣٢٥٠﴾ الباقر عليه السلام: ثُمَّ يَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ ثَلَاثَ

مَرَّاتٍ؛ بحار الأنوار ج: ٨٣ ص: ٤٣

﴿٣٢٥١﴾ الرضا عليه السلام: ثُمَّ يَفْرَأُ خَمْسَ آيَاتٍ مِنْ آخِرِ آلِ عِمْرَانَ وَيَقُولُ مِائَةَ مَرَّةً سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ فَإِنَّهُ مَنْ قَالَهَا بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ؛

بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٣٥٤

﴿٣٢٥٢﴾ الرسول عليه السلام: ثُمَّ يَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ أَرْبَعًا مَرَّةً ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ عليه السلام وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَنْ قَرَأَ هَذِهِ السُّورَةَ وَفَعَلَ ذَلِكَ كُلَّهُ فِي الشُّهُورِ الثَّلَاثَةِ وَلِيَالِهَا لَا يَقُوتُهَا شَيْءٌ لَوْ كَانَتْ ذُنُوبُهُ عَدَدَ قَطْرِ الْمَطَرِ وَوَرَقِ الشَّجَرِ وَزَيْدِ الْبَحْرِ غَفَرَهَا اللَّهُ لَهُ وَإِنَّهُ يُنَادِي مُنَادٍ يَوْمَ الْفُطْرِ يَا عَبْدِي أَنْتَ وَلِيٌّ حَقًّا حَقًّا وَلَكَ عِنْدِي بِكُلِّ حَرْفٍ قَرَأْتَهُ شَفَاعَةٌ فِي الْإِخْوَانِ وَالْأَخَوَاتِ بِكَرَامَتِكَ عَلَيَّ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٤٨٢

﴿٣٢٥٣﴾ ثُمَّ يَقُولُ الْعَفْوُ ثَلَاثًا مَرَّةً وَيَقُولُ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ

أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٤٠٨

﴿٣٢٥٤﴾ الرسول عليه السلام: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ عليه السلام يَوْمَ الْأَحَدِ فِي شَهْرِ ذِي الْقَعْدَةِ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُرِيدُ التَّوْبَةَ قُلْنَا كُلُّنَا نُرِيدُ التَّوْبَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ عليه السلام اغْتَسِلُوا وَتَوَضَّأُوا وَصَلُّوا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَاقْرَأُوا فِي كُلِّ رَكَعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ مَرَّةً ثُمَّ اسْتَغْفِرُوا سَبْعِينَ مَرَّةً ثُمَّ اخْتُمُوا بِمَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ثُمَّ قُولُوا يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ ثُمَّ قَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ مِنْ أُمَّتِي فَعَلَ هَذَا إِلَّا نُودِيَ مِنَ السَّمَاءِ يَا عَبْدَ اللَّهِ اسْتَغْفِرِ الْعَمَلَ فَإِنَّكَ مَقْبُولُ التَّوْبَةِ مَغْفُورُ الذَّنْبِ وَيُنَادِي مَلَكٌ مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ أَيُّهَا الْعَبْدُ بُورِكَ عَلَيْكَ وَعَلَى أَهْلِكَ وَذُرِّيَّتِكَ وَيُنَادِي مُنَادٍ آخَرُ أَيُّهَا الْعَبْدُ تَرْضَى خَصَمَاؤُكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيُنَادِي مَلَكٌ آخَرُ أَيُّهَا الْعَبْدُ تَمُوتُ عَلَى الْإِيمَانِ وَلَا يُسَلَبُ مِنْكَ الدِّينُ وَيُفْسَحُ فِي قَبْرِكَ وَيُنُورُ فِيهِ وَيُنَادِي مُنَادٍ آخَرُ أَيُّهَا الْعَبْدُ يَرْضَى أَبَوَاكَ وَإِنْ كَانَا سَاخِطَيْنِ وَغُفِرَ لَأَبَوَيْكَ لَكَ وَذُرِّيَّتِكَ

﴿اذکار و دعا‌های توبه﴾

همه‌ی گنا‌هایی که از من سر زند، به درگاهت توبه می‌کنم. و از تو می‌خواهم بر محمد و خاندانش درود فرستی و از هر مظلومه‌ای از بندگان که بر من شمرده‌ای طلب آمرزش می‌کنم، زیرا بندگان بر من حقوقی داشته‌اند و من هنوز در گرو آن‌ها هستم و از تو می‌خواهم هرطور که می‌توانی آن‌ها را ببخشی ای مهربان‌ترین مهربانان.

﴿۳۴۴۹﴾ سپس سجده می‌کنی و سیصد مرتبه می‌گویی: "اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ اَتُوبُ اِلَيْهِ"

﴿۳۴۵۰﴾ سپس سه بار بگوید: "اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا اِلَهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَ اَتُوبُ اِلَيْهِ"

﴿۳۴۵۱﴾ سپس پنج آیه‌ی آخر سوره‌ی آل عمران را می‌خواند و صد مرتبه می‌گفت: "سبحان ربی العظیم و بحمده اُستغفر الله ربی و اُتوب اِلیه" و کسی که این کلمات را بگوید خداوند خانه‌ای در بهشت برای او بنا می‌کند.

﴿۳۴۵۲﴾ سپس چهارصد بار بگوید: "خدایا، از تو آمرزش می‌خواهم و به درگاه تو توبه می‌کنم" سپس پیامبر فرمود: قسم به آن که جانم به دست اوست هر کسی این سوره‌ها را بخواند و این اعمال را در ماه‌های سه‌گانه انجام دهد. هیچ‌یک از مطالباتش از دست نمی‌رود. حتی اگر گنا‌هایش به تعداد قطرات باران، برگ‌های درختان، و کف دریاها باشد آمرزیده می‌شود. و ندادنده‌ای در روز عید فطر ندا می‌دهد: ای بنده‌ی من، به راستی و حقیقتاً تو ولی و دوست من هستی. با لطفی که نسبت به تو دارم، به ازای هر حرفی که قرائت کردی، می‌توانی یکی از برادران و خواهران ایمانیات را شفاعت کنی.

﴿۳۴۵۳﴾ سپس سیصد بار بگو "العفو العفو" و سپس بگو: "رَبِّ اغْفِرْ لِي وَ ارْحَمْنِي وَ تَبَّ عَلَيَّ اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ".

﴿۳۴۵۴﴾ رسول خدا ﷺ در یکشنبه‌ای از ماه ذی‌القعدة از منزل خارج شدند و فرمودند: ای مردم، کسی از شما هست که بخواهد توبه کند؟ گفتیم: ای رسول خدا، همگی ما خواهان توبه‌ایم. سپس رسول خدا ﷺ فرمود: غسل کنید و وضو بگیرید و چهار رکعت نماز به جا آورید و در هر رکعت یک بار سوره‌ی حمد و سه بار سوره‌ی توحید و یک بار معوذتین - سوره‌ی فلق و ناس - را بخوانید، سپس هفتاد بار استغفار کنید و با "لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ" نماز را به پایان برسانید. سپس بگویید: "يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ ذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اَنْتَ"، ای عزیز، ای آمرزنده‌ی گناهان، گناهان من و تمامی مردان و زنان مؤمن را ببخش، زیرا کسی جز تو گناهان را نمی‌آمرزد". سپس فرمود کسی از اتم نیست که این کار را انجام دهد مگر اینکه از آسمان ندا خواهد آمد: ای بنده‌ی خدا، عمل را از نو آغاز کن زیرا توبه‌ات نزد خداوند پذیرفته و گناهانت آمرزیده شده است. سپس فرشته‌ای از بالای عرش ندا می‌دهد: تبریک بر تو و بر خانواده و بر نسل تو. و منادی دیگری ندا می‌دهد: ای بنده‌ی خدا، دشمنانت در روز قیامت از تو راضی خواهند شد. و فرشته‌ی دیگری ندا می‌دهد: ای بنده‌ی خدا، با ایمان می‌میری و دین از تو گرفته نخواهد شد. و در قبر جای تو گشاده و نورانی خواهد بود. و فرشته‌ی دیگری ندا می‌دهد: پدر و مادرت از تو راضی خواهند شد حتی اگر تابه‌حال خشمگین باشند، و پدر و مادرت و فرزندان به خاطر تو آمرزیده می‌شوند. و به تو در دنیا و آخرت

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةِ﴾

وَأَنْتَ فِي سَعَةٍ مِنَ الرِّزْقِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَنَادَى جَبْرِئِيلُ أَنَا الَّذِي آتَيْكَ مَعَ مَلَكِ الْمَوْتِ أَنْ يَرْفُقَ بِكَ وَلَا يَخْذِيكَ أَثَرُ الْمَوْتِ إِنَّمَا تَخْرُجُ الرُّوحُ مِنْ جَسَدِكَ سَلَامًا قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَنَّ عَبْدًا يَقُولُ هَذَا فِي غَيْرِ الشَّهْرِ فَقَالَ ﷺ مِثْلَ مَا وَصَفْتُ وَإِنَّمَا عَلَّمَنِي جَبْرِئِيلُ هَذِهِ الْكَلِمَاتِ أَيَّامَ أُسْرَى بِي؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٣٩٦

﴿٣٤٥٥﴾ نوح ﷺ: دُعَاءُ آخَرُ لِيَعْقُوبَ ﷺ دَعَا بِهِ لَوْلَدِهِ قَتَابَ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَهُوَ يَا رَجَاءَ الْمُؤْمِنِينَ لَا تَقْطَعْ رَجَائِي يَا غِيَاثَ الْمُؤْمِنِينَ آغْنِنِي يَا مَانِعَ الْمُؤْمِنِينَ امْنَعْنِي يَا مُجِيبَ (مُحِبِّ) التَّوَّابِينَ تَبَّ عَلَيْنَا؛ مصباح الكفعمي ص: ٢٩٥

﴿٣٤٥٦﴾ الرسول ﷺ: ذُنُوبِي بَيْنَ يَدَيْكَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ؛ بحار الأنوار ج: ٨٣ ص: ٣٢٣
﴿٣٤٥٧﴾ الزهراء ﷺ: رَأْسُ التَّوَّابِينَ أَرْبَعَةُ آدَمَ فَلَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَيُونُسَ قَالَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ دَاوُدَ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ وَفَاطِمَةُ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا؛ بحار الأنوار ج: ٤٣ ص: ٣٢

﴿٣٤٥٨﴾ الرسول ﷺ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ؛ بحار الأنوار ج: ٢١ ص: ١٠٠

﴿٣٤٥٩﴾ سُبْحَانَكَ أَنْتَ اللَّهُ التَّوَّابُ الْوَهَّابُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٤ ص: ٢٤٠
﴿٣٤٦٠﴾ الرسول ﷺ: سُبْحَانَهُ مِنْ تَوَّابٍ مَا أَسْخَاهُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٣٦٧
﴿٣٤٦١﴾ الرسول ﷺ: سُبْحَانَهُ مِنْ وَهَّابٍ مَا أَتَوَّبَهُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٣٦٧
﴿٣٤٦٢﴾ الصادق ﷺ: سَبْعِينَ مَرَّةً أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٥ ص: ٢٨٥
﴿٣٤٦٣﴾ الصادق ﷺ: سَجَدَ وَجْهِي الْبَالِي الْفَانِي الْخَاطِئُ الْمُذْنِبُ لَوْجْهَكَ الْبَاقِي الدَّائِمُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ غَيْرُ مُسْتَنَكِفٍ وَلَا مُسْتَحْسِرٍ وَلَا مُسْتَغْظَمٍ وَلَا مُتَجَبِّرٍ بَلْ بَائِسٌ فَقِيرٌ خَائِفٌ مُسْتَجِيرٌ عَبْدٌ ذَلِيلٌ مَهِينٌ حَقِيرٌ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١٤٣

﴿٣٤٦٤﴾ الصادق ﷺ: عَشْرَ مَرَّاتٍ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٤١٢

﴿٣٤٦٥﴾ السَّجَّادُ ﷺ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ ﷺ لِبَعْضِ أَصْحَابِهِ قُلْ فِي طَلَبِ الْوَكْدِ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا يَرْتِنِي فِي حَيَاتِي وَيَسْتَغْفِرْ لِي بَعْدَ مَوْتِي وَاجْعَلْهُ لِي خَلْقًا سَوِيًّا وَلَا تَجْعَلْ لِلشَّيْطَانِ فِيهِ نَصِيبًا اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ سَبْعِينَ مَرَّةً فَإِنَّهُ مِنْ أَكْثَرِ مِنْ هَذَا الْقَوْلِ رَزَقَهُ اللَّهُ تَعَالَى مَا تَمَنَّى مِنْ مَالٍ وَوَلَدٍ وَمِنْ خَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ؛ مَنْ لَا يَحْضُرُهُ الْفَقِيه ج: ٣ ص: ٤٧٤

﴿اذکار و دعا‌های توبه﴾

روزی فراوان عطا خواهد شد. و جبرئیل ندا می‌دهد، من کسی هستم که همراه ملک‌الموت نزد تو می‌آیم تا مرگ را بر تو آسان کنم و پی‌آمدهای مرگ لطمه‌ای به تو وارد نکند. و روح از بدنت به نرمی بیرون کشیده می‌شود. گفتیم: ای پیامبر خدا، اگر بنده‌ای غیر از این ماه این دعا را بخواند چه؟ رسول خدا ﷺ فرمود: همان‌طور که توصیف کردم می‌شود. جبرئیل این کلمات را در معراج به من آموخت.

﴿۳۴۵۵﴾ دعای دیگری از یعقوب علیه السلام برای فرزندانش که با این دعا خداوند توبه‌ی ایشان را پذیرفت، و آن این است: "یا رجاء المؤمنین لا تقطع رجائی یا غیاث المؤمنین أغثنی یا مانع المؤمنین امنعنی یا مجیب (محب) التوایین تب علینا".

﴿۳۴۵۶﴾ گناهانم پیش روی توست، از تو آمرزش می‌طلبم، و توبه می‌کنم.

﴿۳۴۵۷﴾ در رأس توبه‌کنندگان چهار نفرند: حضرت آدم، چنان‌که از زبان او و حوّا می‌فرماید: "گفتند: پرودگارا، ما به خویشتن ستم کردیم" حضرت یونس، که از قول او می‌فرماید: "منزهی تو، من از ستم‌کاران بودم" حضرت داود، چنان‌که از قول او نیز می‌فرماید: "به سجده افتاد و توبه کرد؛"، و فاطمه علیها السلام، چنان‌که می‌فرماید: "آنان که خدا را در حال ایستاده و نشسته، یاد می‌کنند".

﴿۳۴۵۸﴾ خدایا، تو پاک و منزهی، تو را می‌ستایم و از تو آمرزش می‌طلبم، و توبه می‌کنم.

﴿۳۴۵۹﴾ پاک و منزهی تو، تو خداوند توبه‌پذیر و مهربانی.

﴿۳۴۶۰﴾ منزّه است بسیار توبه‌پذیری که بسیار باسخاوت است.

﴿۳۴۶۱﴾ پاک و منزّه است بسیار بخشنده‌ای که چقدر توبه‌پذیر است.

﴿۳۴۶۲﴾ هفتاد بار بگوید: "أتوب إلى الله".

﴿۳۴۶۳﴾ روی فرسوده، فناپذیر، خطاکار و آلوده به گناه در مقابل روی فناپذیر و دارای عزّت و حکمت تو سجده کرده و سر بر خاک نهاده. بدون تکبر، بدون خستگی، بدون خودبزرگی‌بینی و بدون گردن‌فرازی، بلکه در کمال گرفتاری، نیازمندی، ترس، پناه‌جویی، بنده‌ای خوار و خفیف و حقیر؛ تو منزهی، با ستایش طلب آمرزش کرده توبه می‌کنم.

﴿۳۴۶۴﴾ ده مرتبه بگو: "از خدایی طلب آمرزش می‌کنم که خدایی جز او نیست، زنده و متّکی به خود است و به‌سوی او باز می‌گردم".

﴿۳۴۶۵﴾ امام سجاد علیه السلام به یکی از یاران خود فرمود: برای درخواست فرزند این دعا را بخوان: "ربّ لا تذرني فردا و أنت خير الوارثين، و اجعل لی من لدنک ولیا يرثنی فی حیاتی و یستغفر لی بعد موتی و اجعله لی خلقا سوّیا، و لا تجعل للشیطان فیہ نصیبا، اللهم إنّی أستغفرک و أتوب إلیک إنّک أنت الغفور الرحیم"، هفتاد بار این دعا را تکرار کن زیرا هرکس آن را بسیار بخواند هر درخواستی در مورد مال و فرزند و خیر دنیا و آخرت از خداوند طلب کند خداوند تبارک و تعالی به او اعطا می‌کند.

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٤٦٦﴾ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابُ؛ بحار الأنوار ج: ٣ ص: ٢٠٠

﴿٣٤٦٧﴾ الرسول ﷺ: عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَاخِرَهُ لَا يَقُومُ وَلَا يَقْعُدُ وَلَا يَجِيءُ وَلَا يَذْهَبُ إِلَّا قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ فَسَأَلْنَاهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ إِنِّي أُمِرْتُ بِهَا ثُمَّ قَرَأَ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ؛ بحار الأنوار ج: ٢١ ص: ١٠٠

﴿٣٤٦٨﴾ الباقر ﷺ: فَإِذَا وَصَعْتَ يَدَكَ فِي الْمَاءِ فَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ الكافي ج: ٣ ص: ٤٤٥

﴿٣٤٦٩﴾ فَإِنَّهُ مَوْطِنٌ شَرِيفٌ عَظِيمٌ وَالْوُقُوفُ فِيهِ فَرِيضَةٌ فَإِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَاعْتَرَفَ لِلَّهِ تَعَالَى بِذُنُوبِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَاسْأَلْهُ التَّوْبَةَ سَبْعَ مَرَّاتٍ؛ مستدرک الوسائل ج: ١٠ ص: ٥٣

﴿٣٤٧٠﴾ العسكري ﷺ: فَقَالَ آدَمُ يَا رَبِّ وَإِلَهِي فَقَدْ بَلَغَ عِنْدَكَ مِنْ مَحَلِّهِمْ أَنْكَ بِالتَّوَسُّلِ بِهِمْ تَقْبَلُ تَوْبَتِي وَتَغْفِرُ خَطِيئَتِي؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٩١

﴿٣٤٧١﴾ الصادق ﷺ: فَقَالَ اللَّهُ إِنَّا نَسْأَلُكَ بِحَقِّ الْأَكْرَمِينَ عَلَيْكَ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ وَالْأَئِمَّةِ إِنَّا ثَبَتْنَا عَلَيْكَ وَرَحِمْنَا فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا؛ بحار الأنوار ج: ١١ ص: ١٧٤

﴿٣٤٧٢﴾ الصادق ﷺ: فَلَمَّا بَلَغَ الْوَقْتُ الَّذِي يُرِيدُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَتُوبَ عَلَى آدَمَ فِيهِ أَرْسَلَ إِلَيْهِ جِبْرِئِيلُ ﷺ فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا آدَمُ الصَّابِرُ لِبَلِيَّتِهِ النَّائِبُ عَنْ خَطِيئَتِهِ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ بَعَثَنِي إِلَيْكَ لِأَعْلَمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكَ بِهَا فَأَخَذَ جِبْرِئِيلُ ﷺ بِيَدِ آدَمَ ﷺ حَتَّى أَتَى بِهِ مَكَانَ الْبَيْتِ فَنَزَلَ غَمَامٌ مِنَ السَّمَاءِ فَأَظْلَمَ مَكَانَ الْبَيْتِ فَقَالَ جِبْرِئِيلُ ﷺ يَا آدَمُ خُطَّ بِرِجْلِكَ حَيْثُ أَظْلَمَ الْغَمَامُ فَإِنَّهُ قِبْلَةٌ لَكَ وَلَاخِرَ عَقَبِكَ مِنْ وَلَدِكَ فَخَطَّ آدَمُ بِرِجْلِهِ حَيْثُ أَظْلَمَ الْغَمَامُ ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ إِلَى مَنَى فَرَأَاهُ مُسْجِدًا مَنَى فَخَطَّ بِرِجْلِهِ وَمَدَّ خُطَّةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ بَعْدَ مَا خَطَّ مَكَانَ الْبَيْتِ ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ مِنْ مَنَى إِلَى عَرَفَاتٍ فَأَقَامَهُ عَلَى الْمَعْرِفِ فَقَالَ إِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَاعْتَرَفْ بِذُنُوبِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَسَلِ اللَّهَ الْمَغْفِرَةَ وَالتَّوْبَةَ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ ﷺ وَلِذَلِكَ سُمِّيَ الْمَعْرِفُ لِأَنَّ آدَمَ اعْتَرَفَ فِيهِ بِذَنْبِهِ وَجُعِلَ سُنَّةً لَوْلَدِهِ يَعْتَرِفُونَ بِذُنُوبِهِمْ كَمَا اعْتَرَفَ آدَمُ وَيَسْأَلُونَ التَّوْبَةَ كَمَا سَأَلَهَا آدَمُ ثُمَّ أَمَرَهُ جِبْرِئِيلُ فَأَفَاضَ مِنْ عَرَفَاتٍ فَمَرَّ عَلَى الْجِبَالِ السَّبْعَةِ فَأَمَرَهُ أَنْ يُكَبِّرَ عِنْدَ كُلِّ جَبَلٍ أَرْبَعَ تَكْبِيرَاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى جَمْعٍ فَلَمَّا انْتَهَى إِلَى جَمْعٍ ثَلَاثَ اللَّيْلِ فَجَمَعَ فِيهَا الْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ الْآخِرَةَ تِلْكَ اللَّيْلَةَ ثَلَاثَ اللَّيْلِ فِي ذَلِكَ الْمَوْضِعِ ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يَنْبُطِحَ فِي بَطْحَاءٍ جَمْعٌ فَانْبُطِحَ فِي بَطْحَاءٍ جَمْعٌ حَتَّى انْفَجَرَ الصُّبْحُ فَأَمَرَهُ أَنْ يَصْعَدَ عَلَى الْجَبَلِ جَمْعٌ وَأَمَرَهُ إِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ أَنْ يَعْتَرِفَ بِذَنْبِهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَيَسْأَلَ اللَّهَ التَّوْبَةَ وَالْمَغْفِرَةَ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ كَمَا أَمَرَهُ جِبْرِئِيلُ ﷺ وَإِنَّمَا جَعَلَهُ اعْتِرَافَيْنِ لِيَكُونَ سُنَّةً فِي وَلَدِهِ فَمَنْ لَمْ يُدْرِكْ مِنْهُمْ عَرَفَاتٍ وَادْرَكَ جَمْعًا فَقَدْ وَافَى حَجَّهُ

﴿اذکار و دعاہای توبہ﴾

﴿۳۴۶۶﴾ به او توکل کرده و به سوی او باز می گردیم.
 ﴿۳۴۶۷﴾ از ام سلمه نقل شده است: رسول خدا ﷺ... در این اواخر در حال برخاستن، نشستن، رفتن و آمدن می گفت: "سبحان الله و بحمده، استغفر الله و اتوب الیه"، چون از آن حضرت علت آن را پرسیدیم، فرمود: از جانب خدای متعال دستور دارم که چنین کنم. سپس سوره ی نصر را تلاوت فرمود.

﴿۳۴۶۸﴾ چون دست خود را در ظرف آب فرو بردی بگو: "به نام خدا و به یاری خدا؛ خدایا، مرا در گروه توبه کنندگان و از جمله ی پاکان قرار بده".
 ﴿۳۴۶۹﴾ آن سرزمین (مشعرالحرام)، مکانی شریف و عظیم است، و وقوف در آنجا واجب است. پس چون خورشید طلوع کرد، هفت بار در برابر خدای عزیز و جلیل به گناہانت اعتراف کن، و هفت بار از او توبه بخواه.

﴿۳۴۷۰﴾ آدم گفت: پروردگارا، خدایا، فهمیدم که به اعتبار ایشان و با توسل به ایشان توبه ام را قبول می کنی و خطایم را می بخشی
 ﴿۳۴۷۱﴾ خدایا، ما از تو درخواست می کنیم به حق گرامی ترین افراد نزد تو، محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و سایر امامان علیہ السلام که ما را ببخشی و بر ما رحم کنی. پس خداوند توبه ی آن ها را پذیرفت.

﴿۳۴۷۲﴾ خداوند تبارک و تعالی وقتی خواست توبه ی حضرت آدم علیہ السلام را بپذیرد، جبرئیل را نزد او فرستاد، جبرئیل گفت: سلام بر تو ای آدم، ای کسی که بر بالای وارد شده صبر و از لغزشی که از تو صادر شد توبه کردی، خداوند تبارک و تعالی مرا نزد تو فرستاد تا مناسکی را که به واسطه ی انجام آن ها، توبهات پذیرفته خواهد شد به تو بیاموزم، سپس جبرئیل دست آدم علیہ السلام را گرفت و با او حرکت کرد تا به بیت الله رسیدند؛ در آنجا ابری بر سر آدم علیہ السلام سایه افکند، جبرئیل عرض کرد: هرکجا که این ابر سایه افکند با پا خط بکش، به همین ترتیب با هم حرکت کردند تا به سرزمین منی رسیدند، جبرئیل جای مسجد منی را به آدم نشان داد، آدم آنجا را خط کشید و آن را تا مسجدالحرام امتداد داد. بعد از مشخص کردن این محل ها به عرفات رفتند، جبرئیل آدم را بر زمین مرتفع و نمایانی ایستاند و به او عرض کرد: مترصد باش هرگاه آفتاب غروب کرد هفت بار به لغزش خود اعتراف کن، آدم این عمل را به جا آورد و به این علت آن مکان عرفه نامیده شد زیرا آدم علیہ السلام به لغزش خویش اعتراف کرد، پس این حرکت در بین فرزندان آدم سنت شد که در این محل به گناہان خویش اقرار و اعتراف نمایند، همان طوری که پدرشان به لغزش خود اعتراف کرد؛ و از خدا درخواست توبه و آمرزش گناہان خود کنند چنانچه پدرشان از خدا این خواهش را نمود، پس از آن جبرئیل علیہ السلام به او گفت که از عرفات کوچ کرده و خارج شود، و آدم علیہ السلام از عرفات خارج شد و در مسیر از هفت کوه عبور کرد، و به دستور جبرئیل بر بالای هر کوهی چهار تکبیر گفت. یک سوم از شب گذشته بود که به وادی جمع رسید، در آنجا نماز مغرب و عشا را با هم و بعد از گذشت یک سوم از شب ادا کرد. جبرئیل علیہ السلام امر کرد که آدم تا صبح بر روی زمین مشعر بماند، پس آدم در آنجا خوابید تا سپیده ی فجر دمید، پس از آن به فرمان جبرئیل بالای کوه وادی جمع رفت و هنگام طلوع خورشید هفت مرتبه به لغزش خویش اعتراف کرد و از خدای منان هفت بار طلب آمرزش و قبول شدن توبه نمود. و علت اینکه آدم علیہ السلام دو بار موظف به اعتراف کردن به لغزش خویش شد، آن است که این عمل در فرزندان او سنت شود. بنابراین کسی که عرفات را درک نکند و به وقوف در آن نرسد و تنها وادی مشعر را درک کند نیز

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةِ﴾

إِلَى مِنِّي ثُمَّ أَفَاضَ مِنْ جَمْعٍ إِلَى مِنِّي فَبَلَغَ مِنِّي ضُحَى فَأَمَرَهُ فَصَلَّى رُكْعَتَيْنِ فِي مَسْجِدٍ مِنِّي ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يُقَرِّبَ لِلَّهِ قُرْبَانًا لِيُقْبَلَ مِنْهُ وَيَعْرِفَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ تَابَ عَلَيْهِ وَيَكُونَ سُنَّةً فِي وَلَدِهِ الْقُرْبَانُ فَقَرَّبَ آدَمُ قُرْبَانًا فَقَبِلَ اللَّهُ مِنْهُ فَأَرْسَلَ نَارًا مِنَ السَّمَاءِ فَقَبِلَتْ قُرْبَانُ آدَمَ فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ يَا آدَمُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَحْسَنَ إِلَيْكَ إِذْ عَلَّمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي يُتَوَبُّ بِهَا عَلَيْكَ وَقَبِلَ قُرْبَانَكَ فَاخْلُقْ رَأْسَكَ تَوَاضِعًا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِذْ قَبِلَ قُرْبَانَكَ فَخَلَقَ آدَمُ رَأْسَهُ تَوَاضِعًا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ أَخَذَ جِبْرِيلُ بِيَدِ آدَمَ عليه السلام فَانْطَلَقَ بِهِ إِلَى الْبَيْتِ فَعَرَضَ لَهُ إِبْلِيسُ عِنْدَ الْجَمْرَةِ فَقَالَ لَهُ إِبْلِيسُ لَعَنَهُ اللَّهُ يَا آدَمُ أَتَيْنَ تَرِيدُ فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ عليه السلام يَا آدَمُ ارْمِهِ بَسِيعَ حَصَبَاتٍ وَكَبِيرٍ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ فَذَهَبَ إِبْلِيسُ ثُمَّ عَرَضَ لَهُ عِنْدَ الْجَمْرَةِ الثَّانِيَةِ فَقَالَ لَهُ يَا آدَمُ أَتَيْنَ تَرِيدُ فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ عليه السلام ارْمِهِ بَسِيعَ حَصَبَاتٍ وَكَبِيرٍ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ فَذَهَبَ إِبْلِيسُ ثُمَّ عَرَضَ لَهُ عِنْدَ الْجَمْرَةِ الثَّالِثَةِ فَقَالَ لَهُ يَا آدَمُ أَتَيْنَ تَرِيدُ فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ عليه السلام ارْمِهِ بَسِيعَ حَصَبَاتٍ وَكَبِيرٍ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ فَذَهَبَ إِبْلِيسُ فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ عليه السلام إِنَّكَ لَنْ تَرَاهُ بَعْدَ مَقَامِكَ هَذَا أَبَدًا ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ إِلَى الْبَيْتِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ عليه السلام إِنَّ اللَّهَ قَدْ غَفَرَ لَكَ ذَنْبَكَ وَقَبِلَ تَوْبَتَكَ وَأَحْلَلَ لَكَ

زَوْجَتَكَ؛ الْكَافِي ج: ٤ ص: ١٩١

﴿٣٤٧٣﴾ الرُّسُولُ عليه السلام: فَنَزَلَ سُورَةُ النَّصْرِ فَكَانَ يَسْكُتُ بَيْنَ التَّكْبِيرِ وَالْقِرَاءَةِ بَعْدَ نَزُولِهَا فَيَقُولُ

سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٢٢ ص: ٤٧١

﴿٣٤٧٤﴾ فِي الْأَعْمَالِ بَعْدَ الْعَصْرِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ قَالَ يَقُولُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآهِلِ بَيْتِهِ الْأَئِمَّةِ الْمَرْضِيِّينَ بِأَفْضَلِ صَلَوَاتِكَ وَبَارِكْ عَلَيْهِمْ بِأَفْضَلِ بَرَكَاتِكَ وَالسَّلَامَ عَلَيْهِمْ وَعَلَى أَرْوَاحِهِمْ وَأَجْسَادِهِمْ وَرَحْمَةَ اللَّهِ وَبَرَكَاتِهِ يَقُولُ ذَلِكَ مِائَةَ مَرَّةٍ ثُمَّ يَقُولُ سَبْعِينَ مَرَّةً أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٩٤

﴿٣٤٧٥﴾ الرِّضَا عليه السلام: فِي سِيرَتِهِ فِي عِبَادَتِهِ قَالَ ثُمَّ يَقُومُ عليه السلام فَيُصَلِّي الْوُتْرَ رُكْعَةً يَقْرَأُ فِيهَا الْحَمْدَ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ مَرَّةً وَاحِدَةً وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ مَرَّةً وَاحِدَةً وَتَقْنُتُ فِيهَا قَبْلَ الرُّكُوعِ وَبَعْدَ الْقِرَاءَةِ وَيَقُولُ فِي قُنُوتِهِ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ اهْدِنَا فِيمَنْ هَدَيْتَ وَعَافِنَا فِيمَنْ عَافَيْتَ وَتَوَكَّلْنَا فِيمَنْ تَوَكَّلَيْتَ وَبَارِكْ لَنَا فِيمَا أَعْطَيْتَ وَقِنَا شَرَّ مَا قَضَيْتَ فَإِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ إِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ وَلَا يَعْزُ مَنْ عَادَيْتَ تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ ثُمَّ يَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ سَبْعِينَ مَرَّةً؛ مستدرک الوسائل

ج: ٤ ص: ٤٠٨

﴿اذکار و دعا‌های توبه﴾

حجش را کامل به جا آورده است. سپس آدم علیه السلام از وادی جمع به طرف منی حرکت کرد و ظهر به آنجا رسید، و به دستور جبرئیل دو رکعت نماز در مسجد منی به جا آورد؛ بعد از آن جبرئیل فرمان داد که آن حضرت قربانی کند تا: اولاً: به حق تعالی تقرب پیدا کند و قربانی‌اش مورد قبول واقع شود. و دوم اینکه: بدین وسیله توبه‌اش پذیرفته شود و سوم: این عمل یعنی قربانی در بین فرزندان سنت شود. آدم علیه السلام به فرمان جبرئیل قربانی کرد، و خداوند قربانی را از او پذیرفت؛ به این نحو که آتشی از آسمان فرستاد و آتش، قربانی آدم را تحویل گرفت، جبرئیل گفت: خداوند تبارک و تعالی به تو احسان کرد زیرا مناسکی به تو آموخت که به واسطه‌ی آن‌ها توبه‌ات قبول شد و قربانی تو را نیز پذیرفت، پس در مقابل این لطف تواضع کن و سر خود را بتراش. پس آدم علیه السلام به منظور تواضع و فروتنی در مقابل حق تبارک و تعالی سر خود را تراشید، سپس جبرئیل دست آدم را گرفت و او را به طرف بیت برد در سر راه در کنار جمره‌ی عقبه به ابلیس برخورد کردند، ابلیس گفت: ای آدم، می‌خواهی کجا بروی؟ جبرئیل گفت: ای آدم، او را با هفت سنگ بزن و با هر پرتاب یک تکبیر بگو، آدم طبق آنچه جبرئیل امر کرده بود انجام داد و بدین ترتیب ابلیس از آن‌ها دور شد؛ جبرئیل در روز دوم نیز دست آدم را گرفت و به طرف جمره‌ی اولی برد، باز در سر راه به ابلیس برخورد کردند. جبرئیل علیه السلام گفت: او را با هفت سنگ بزن و با هر سنگ یک تکبیر بگو. آدم چنین کرد و ابلیس از آن‌ها دور شد و باز نزدیک جمره‌ی دوم به ابلیس برخوردند و ابلیس گفت: ای آدم، می‌خواهی کجا بروی؟ جبرئیل گفت: او را با هفت سنگ بزن و با هر سنگ یک تکبیر بگو. آدم چنین کرد و ابلیس را از خود دور نمود، سپس، نزدیک جمره‌ی سوم خود را به ایشان نشان داد و گفت: ای آدم، می‌خواهی کجا بروی؟ جبرئیل گفت: ای آدم، او را با هفت سنگ بزن و با هر سنگی یک تکبیر بگو. آدم چنین کرد و ابلیس را از خود دور نمود. جبرئیل به آدم عرض کرد: دیگر هرگز او را نخواهی دید. سپس آدم را به مسجدالحرام برد و امر کرد که هفت بار خانه‌ی خدا را طواف کند و آدم چنین کرد. پس جبرئیل گفت: خداوند تو را آمرزید و توبه‌ات را پذیرفت و همسرت حوا بر تو حلال شد.

﴿۳۴۷۳﴾ سوره‌ی نصر نازل شد و بعد از نزول آن، پیامبر صلی الله علیه و آله بین تکبیر و خواندن سوره می‌فرمودند: پاک و منزّه است خداوند و او را می‌ستایم، از او طلب آمرزش کرده و به درگاهش توبه می‌کنم.

﴿۳۴۷۴﴾ در اعمال بعد از عصر روز جمعه فرمود: صد مرتبه می‌گویی: "خدایا، بهترین درودها و بهترین برکات خود را بر محمد و بر اهل بیثش که امامان مورد رضایت تو هستند عطا کن و بر آنان و بر ارواح و اجسادشان رحمت خدا و برکات را ارسال کن." سپس هفتاد مرتبه می‌گویی: "از خدا آمرزش می‌طلبم و به‌سوی او بازمی‌گردم."

﴿۳۴۷۵﴾ درباره‌ی روش ایشان علیه السلام در عبادت است که می‌ایستاد و یک رکعت نماز وتر می‌خواند و در آن حمد و سه بار قل هو الله احد و یکبار قل اعوذ برب الفلق و یک بار قل اعوذ برب الناس می‌خواند و بعد از قرائت و قبل از رکوع قنوت می‌گرفت و در قنوتش می‌گفت: "اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ اهْدِنَا فِيْمَنْ هَدَيْتَ وَ عَافِنَا فِيْمَنْ عَافَيْتَ وَ تَوَلَّنَا فِيْمَنْ تَوَلَّيْتَ وَ بَارِكْ لَنَا فِيْمَا أَعْطَيْتَ وَ قِنَا شَرَّ مَا قَضَيْتَ فَإِنَّكَ تَقْضِي وَ لَا يُقْضَى عَلَيْكَ إِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَّيْتَ وَ لَا يَعْزُزُ مَنْ عَادَيْتَ تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَ تَعَالَيْتَ" و بعد هفتاد بار می‌گفت: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ".

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٤٧٦﴾ الباقِرُ عليه السلام: فِي قُنُوتِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ تَقُولُ قَلِيلَ دُعَائِكَ لِنَفْسِكَ اللَّهُمَّ تَمَّ نُورُكَ فَهَدَيْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ رَبَّنَا وَعَظَمَ حِلْمُكَ فَعَفَوْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ رَبَّنَا وَبَسَطْتَ يَدَكَ فَأَعْطَيْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ رَبَّنَا وَجَهَكَ أَكْرَمَ الْوُجُوهِ وَجَاهُكَ أَكْرَمَ الْجَاهِ وَجَهَتَكَ خَيْرُ الْجِهَاتِ وَعَطِيَّتِكَ أَفْضَلُ الْعَطِيَّاتِ وَأَهْنُوها تَطَاعُ رَبَّنَا فَتَشْكُرُ وَتُعْصِي رَبَّنَا فَتَغْفِرُ لِمَنْ شِئْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ تُجِيبُ الْمُضْطَرَّ وَتَكْشِفُ الضُّرَّ وَتُنْجِي مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ وَتَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَتَشْفِي السَّقِيمَ وَتَغْفُو عَنِ الذَّنْبِ لَا يُجْزَى أَحَدٌ بِأَلَيْكَ وَلَا يَبْلُغُ نَعْمَاءُكَ قَوْلَ قَائِلِ اللَّهُمَّ إِلَيْكَ رُفِعَتِ الْأَصْوَاتُ وَنُقِلَتِ الْأَقْدَامُ وَمَدَّتِ الْأَغْنَانُ وَرُفِعَتِ الْأَيْدِي وَدُعِيتِ بِالْأَلْسُنِ وَتَقَرَّبَ إِلَيْكَ بِالْأَعْمَالِ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَافْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ اللَّهُمَّ إِنَّا نَشْكُو إِلَيْكَ فَقَدْ نَبِينَا وَغَيَّبْنَا وَلَكِنَّا وَشِدَّةَ الزَّمَانِ عَلَيْنَا وَوُقُوعَ الْفِتَنِ وَظَاهِرَ الْأَعْدَاءِ وَكَثْرَةَ عَدُوِّنَا وَقِلَّةَ عَدَدِنَا فَافْرُجْ ذَلِكَ يَا رَبِّ عَنَّا بِفَتْحٍ مِنْكَ تُعَجِّلُهُ وَنَصْرٍ مِنْكَ تُعِزُّهُ وَإِمَامٍ عَدْلٍ تُظَهِّرُهُ إِلَهَ الْحَقِّ آمِينَ ثُمَّ تَقُولُ سَبْعِينَ مَرَّةً اسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ مصباح المتعبد ص: ٣٦٦

﴿٣٤٧٧﴾ الرسول ﷺ: قَالَ آدَمُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ فَرَحِمَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى بُكَاءَهُ فَتَبَّ عَلَيْهِ؛ مشكاة الأنوار ص: ٢٤

﴿٣٤٧٨﴾ قَالَ الْحَسَنُ وَكُنْتُ مُسْتَخْفِيًا مِنَ الْحَجَّاجِ فَأَدْعُو اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ بِهِنَّ فَحَبَسَهُ عَنِّي وَلَقَدْ دَخَلُوا عَلَيَّ سِتَّ مَرَّاتٍ فَأَدْعُو بِهِنَّ فَآخَذَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ أَبْصَارَهُمْ عَنِّي فَأَدْعُو بِهِنَّ فِي التَّمَاسِ الْمَغْفِرَةِ لِجَمِيعِ الذُّنُوبِ ثُمَّ اسْأَلْ حَاجَتَكَ مِنْ أَمْرِ آخِرَتِكَ وَدُنْيَاكَ فَإِنَّكَ تُعْطَاهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَإِنَّهُمْ أَرْبَعُونَ أَسْمَاءً عَدَدَ أَيَّامِ التَّوْبَةِ وَهِيَ...؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ١٦٨

﴿٣٤٧٩﴾ الرسول ﷺ: قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَذْنِبُ فَمَا أَقُولُ إِذَا تَبْتُ قَالَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٨١

﴿٣٤٨٠﴾ الرسول ﷺ: قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَذْنِبُ فَمَا أَقُولُ إِذَا تَبْتُ قَالَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ فَقَالَ إِنِّي أَتُوبُ ثُمَّ أَعُودُ فَقَالَ كَلِمًا أَذْنَبْتَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ فَقَالَ إِذَنْ تَكْثُرُ ذُنُوبِي فَقَالَ عَفْوُ اللَّهِ أَكْثَرُ فَلَا تَزَالُ تَتُوبُ حَتَّى يَكُونَ الشَّيْطَانُ هُوَ الْمَذْهُورُ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٨١

﴿٣٤٨١﴾ الكَاطِمُ عليه السلام: قُلْ فِي آخِرِ دُعَائِكَ مِنْ صَلَاةِ الْفَجْرِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ وَأَسْأَلُهُ مِنْ فَضْلِهِ عَشْرَ مَرَّاتٍ؛ بحار الأنوار ج: ٤٨ ص: ١٧٣

﴿٣٤٨٢﴾ الرسول ﷺ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقُولُ فِي قُنُوتِ الْوُتْرِ اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ وَسَاقِ إِلَى قَوْلِهِ وَلَا يَقْضَى عَلَيْكَ سُبْحَانَكَ رَبِّ الْبَيْتِ اسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٤١٦

﴿اذکار و دعاهای توبه﴾

﴿۳۴۷۶﴾ در قنوت نماز روز جمعهات قبل از دعا برای خودت، چنین بگو: خدایا، نورت به درجه‌ی کمال است و تو ما را هدایت کرده‌ای. پروردگارا، ستایش سزاوار توست. درجه‌ی بردباری‌ات عظیم است و ما را عفو کرده‌ای. پروردگارا، ستایش سزاوار توست. دستان‌ت را دراز کرده و می‌بخشی. پروردگارا، ستایش سزاوار توست. رویت کریمانه‌ترین روی‌ها و مقامت کریمانه‌ترین مقام‌ها، سمت و سوی بهترین جهت‌ها و جایزه‌های بهترین و گواراترین جایزه‌هاست. پروردگارا، اطاعت می‌شوی و تشکر می‌کنی، نافرمانی می‌شوی و هر که را بخواهی می‌بخشی. پس ستایش سزاوار توست. بیچاره را پاسخ می‌دهی، گرفتاری را برطرف می‌کنی، و ما را از ناگواری‌های بزرگ نجات می‌دهی. توبه را قبول و بیمار را شفا می‌دهی. گناه را عفو می‌کنی و هیچ کس نمی‌تواند نعمت‌ها و الطاف تو را پاسخ دهد. و نه کسی می‌تواند حتی با کلام، نعمت‌های تو را بشمارد. خدایا، صداها به‌سوی تو بلند است، قدم‌ها به‌سوی تو گام برمی‌دارند. گردن‌ها به‌سوی تو کشیده و دست‌ها به‌سوی تو دراز می‌شود. با زبان‌های مختلف خوانده می‌شوی و با اعمال متفاوت به تو نزدیکی می‌جویند. پروردگارا، ما را بیمارز، به ما رحم کن و مسیر تعامل ما و دیگران را بر مبنای حق بگشا، چرا که تو بهترین گشاینده‌ای. خدایا، فقدان پیامبر و غیبت امام و دشواری‌های زمان و واقع شدن فتنه‌ها و غلبه کردن دشمنان و زیادی دشمن و اندک بودن یاران را به تو شکایت می‌آوریم. راه خروج از مشکلات را بر ما باز کن. با گشایشی که به آن سرعت می‌دهی و پیروزی‌ای که با عزت از جانب خود ارسال می‌کنی. و امام عادل‌ی که ظاهرش می‌گردانی. ای خدای حق، دعايمان را مستجاب کن. سپس هفتاد مرتبه بگو: " از پروردگارم طلب آمرزش می‌کنم و به‌سوی او بازمی‌گردم و توبه می‌کنم."

﴿۳۴۷۷﴾ آدم عليه السلام عرض کرد: پروردگاری غیر تو نیست، من به خودم ظلم کرده‌ام، مرا ببخش، زیرا تو بخشنده و مهربانی، خداوند تبارک و تعالی به گریه‌های او رحم کرد و توبه‌اش را پذیرفت.

﴿۳۴۷۸﴾ حسن بصری گوید که: من از ترس حجاج پنهان بودم و این دعا را خواندم، پس خداوند تبارک و تعالی شر او را از من نگاه‌داشت و شش مرتبه مامورین او بر من وارد شدند و من این دعا را خواندم و آن‌ها مرا ندیدند و خداوند تبارک و تعالی چشم‌های ایشان را از دیدن من پوشانید. راوی گوید: این دعا را جهت طلبیدن آمرزش همه‌ی گناهان بخوان، پس از آن حاجت دنیوی و اخروی خود را درخواست کن، اگر خدا بخواهد حاجات برآورده می‌شود و این دعا شامل چهل اسم است.

﴿۳۴۷۹﴾ مردی به رسول خدا صلی الله علیه و آله عرض کرد: من چگونه از گناه توبه کنم؟ فرمود: آمرزش بخواه. گفت: من توبه می‌کنم ولی باز به گناه برمی‌گردم. فرمود: هربار که گناه کردی آمرزش بخواه. گفت: در این صورت گناه زیاد می‌شود، فرمود: گذشت خدا زیادت‌تر است، آن قدر توبه کن تا شیطان رانده شود.

﴿۳۴۸۰﴾ مردی به رسول خدا صلی الله علیه و آله عرض کرد: من چگونه از گناه توبه کنم؟ فرمود: آمرزش بخواه. گفت: من توبه می‌کنم ولی باز به گناه برمی‌گردم. فرمود: هربار که گناه کردی آمرزش بخواه. گفت: در این صورت گناه زیاد می‌شود، فرمود: گذشت خدا زیادت‌تر است، آن قدر توبه کن تا شیطان رانده شود.

﴿۳۴۸۱﴾ در آخر دعای نماز صبح ده بار بگو: "سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ وَ أَسْأَلُهُ مِنْ فَضْلِهِ".

﴿۳۴۸۲﴾ پیامبر صلی الله علیه و آله در قنوت نماز وتر این دعا را می‌خواند: خدایا، مرا به هدایت خاصه‌ی خویش هدایت فرما در گروه آن کسانی که متولی امورشان گشته‌ای و کسی را بر تو قضا و حکم نیست، تنزیه می‌کنم و پاک می‌دانم تو را از آنچه در خور تو نیست، ای پروردگار کعبه، از تو طلب بخشایش می‌کنم و به‌سوی تو بازمی‌گردم.

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٤٨٣﴾ الصادق عليه السلام: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً فَقُلْتُ أَمَا كَانَ يَقُولُ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَآتُوبُ إِلَيْهِ قَالَ لَا وَلَكِنْ كَانَ يَقُولُ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٨

﴿٣٤٨٤﴾ الصادق عليه السلام: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً فَقُلْتُ أَمَا كَانَ يَقُولُ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَآتُوبُ إِلَيْهِ قَالَ لَا وَلَكِنْ كَانَ يَقُولُ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ قُلْتُ إِنْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَتُوبُ وَلَا يَعُودُ وَنَحْنُ نَتُوبُ وَنَعُودُ فَقَالَ اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٨

﴿٣٤٨٥﴾ الصادق عليه السلام: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً مِنْ غَيْرِ ذَنْبٍ كَانَ يَقُولُ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ؛ بحار الأنوار ج: ١٦ ص: ٢٨٣

﴿٣٤٨٦﴾ الرسول عليه السلام: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً وَ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ سَبْعِينَ مَرَّةً قَالَ قُلْتُ كَانَ يَقُولُ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَآتُوبُ إِلَيْهِ قَالَ كَانَ يَقُولُ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ سَبْعِينَ مَرَّةً وَيَقُولُ وَآتُوبُ إِلَى اللَّهِ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ سَبْعِينَ مَرَّةً؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ١٧٩

﴿٣٤٨٧﴾ الرسول عليه السلام: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً يَقُولُ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَآتُوبُ إِلَيْهِ وَكَذَلِكَ أَهْلُ بَيْتِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَصَالِحُ أَصْحَابِهِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٦ ص: ٨١

﴿٣٤٨٨﴾ الباقر عليه السلام: كُنْتُ مَعَ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَطُوفُ فَكَانَ لَا يَمُرُّ فِي طَوَافٍ مِنْ طَوَافِهِ بِالرُّكْنِ الْيَمَانِيِّ إِلَّا اسْتَلَمَهُ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ تَبَّ عَلَيَّ حَتَّى أَتُوبَ وَاعْصِمْنِي حَتَّى لَا أَعُودَ؛ الكافي ج: ٤ ص: ٤٠٩

﴿٣٤٨٩﴾ الرسول عليه السلام: لَا أَبْلُغُ مَدْحَكَ وَالثَّنَاءَ عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ اسْتَغْفِرُكَ وَآتُوبُ إِلَيْكَ؛ الكافي ج: ٣ ص: ٣٢٤

﴿٣٤٩٠﴾ الصادق عليه السلام: لَمَّا تَلَقَّى مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ وَلَعَلَّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ دَعَا بِهَا وَهُوَ يَا رَبَّاهُ يَا رَبَّاهُ لَا يَرُدُّ غَضَبَكَ إِلَّا حُلْمَكَ وَلَا يُنْجِي مِنْ عِقَابِكَ إِلَّا التَّضَرُّعُ إِلَيْكَ حَاجَتِي الَّتِي إِنْ أَعْطَيْتَنِيهَا لَمْ يَضُرَّنِي مَا حَرَمْتَنِي وَإِنْ حَرَمْتَنِيهَا لَمْ يَنْفَعْنِي مَا أَعْطَيْتَنِي اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْفَوْزَ بِالْجَنَّةِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ يَا ذَا الْعَرْشِ الشَّامِخِ الْمُتَنِيفِ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ الْبَازِغِ الْعَظِيمِ يَا ذَا الْمُلْكِ الْفَاخِرِ الْقَدِيمِ يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ يَا صَرِيخَ الْمُسْتَصْرِخِينَ يَا مَنْزُولًا بِهِ كُلُّ حَاجَةٍ إِنْ كُنْتُ قَدْ رَضِيتَ عَنِّي فَارْزُدْ عَنِّي رَضَى وَقَرِّبْنِي مِنْكَ زُلْفَى وَإِلَّا تَكُنْ رَضِيتَ عَنِّي فَبِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَبِفَضْلِكَ عَلَيْهِمْ لَمَّا رَضِيتَ عَنِّي إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ هَذَا الدُّعَاءُ الَّذِي تَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ فَتَابَ عَلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ١٦٧

﴿اذکار و دعاہای توبہ﴾

﴿۳۴۸۳﴾ رسول خدا ﷺ روزی هفتاد بار به درگاه خدای عزیز و جلیل توبه می‌کرد، عرض کردم: می‌فرمود: "استغفر الله و اتوب الیه" فرمود: نه، می‌فرمود، "أتوب الی الله".

﴿۳۴۸۴﴾ رسول خدا ﷺ روزی هفتاد بار به درگاه خدای عزیز و جلیل توبه می‌کرد، عرض کردم: می‌فرمود: "استغفر الله و اتوب الیه" فرمود: نه، می‌فرمود، "أتوب الی الله"، عرض کردم: رسول خدا ﷺ توبه می‌کرد و به خطایی باز نمی‌گشت ولی ما توبه می‌کنیم و باز می‌گردیم؟ فرمود: خداست که باید از او یاری طلبید.

﴿۳۴۸۵﴾ رسول خدا ﷺ بدون ارتکاب گناه، روزی هفتاد بار به درگاه خدای عزیز و جلیل توبه می‌کرد، و این چنین می‌گفت: "أتوب الی الله".

﴿۳۴۸۶﴾ رسول خدا ﷺ از خدای عزیز و جلیل روزی هفتاد بار طلب آمرزش می‌کرد و روزی هفتاد بار به درگاه خدای عزیز و جلیل توبه می‌کرد. گفتم: آیا هفتاد بار می‌فرمود: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ"؟ فرمود: نه، هفتاد بار می‌گفت: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ". و هفتاد بار می‌گفت: "أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ".

﴿۳۴۸۷﴾ رسول خدا ﷺ روزی هفتاد بار از خدای عزیز و جلیل طلب آمرزش می‌کرد و می‌فرمود: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ. و همچنین اهل بیت ﷺ و اصحاب صالح ایشان این چنین توبه می‌کردند.

﴿۳۴۸۸﴾ در طواف با امام باقر ﷺ بودم، هیچ دوری از طواف نبود مگر اینکه هنگام رد شدن از رکن یمانی آن را لمس کرد و فرمود: خدایا، به من روی کن تا باعث شود که من هم به تو روی کنم، و مرا از گناه کردن نگاه دار تا دیگر به گناه بازنگردم.

﴿۳۴۸۹﴾ آن چنان که شایسته است نمی‌توانم تو را بستايم، تو آن چنانی که خودت را ستوده‌ای، از تو آمرزش طلبیده، به‌سوی تو توبه می‌کنم.

﴿۳۴۹۰﴾ ممکن است که مراد از کلمات، این دعا و دعای سابق - هر دو - باشد و دعا این است: پروردگارا، پروردگارا، پروردگارا، خشم تو را بر نمی‌گرداند مگر بردباری خودت، و راهی برای نجات از عذاب تو نیست، مگر زاری نمودن به‌سوی تو، درخواست من حاجتی است که اگر عطا کنی ضرری برای تو ندارد و اگر از دریافت آن محرومم کنی سودی برایت ندارد؛ از تو رسیدن به بهشت را می‌خواهم، و به تو از آتش جهنم پناه می‌برم، ای صاحب عرش بلند، و شریف و ای صاحب بزرگی و بخشش بلند و بزرگ، و ای صاحب پادشاهی افتخارآمیز دائمی، ای خدای عالیشان، ای فریادرس فریادرس طلبان، ای آن‌که هر حاجتی بر او فرود می‌آید، اگر از من رضایت داری بر رضایتت بیفز و مرا تا نهایت درجه به خود نزدیک کن و اگر از من رضایت نداری پس به حق محمد و خاندانش و به حق فضل و احسان فراوان تو بر ایشان، از من راضی شو که تو بسیار توبه‌پذیری. پس آن‌گاه حضرت ابوعبدالله ﷺ فرمودند: این است آن دعایی که آدم ﷺ از جانب پروردگار خود دریافت کرد و خداوند تبارک و تعالی به برکت این دعا، توبه‌ی آدم ﷺ را قبول کرد.

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٤٩١﴾ الصادق عليه السلام: لَمَّا حَسَرَ الْمَاءُ عَنْ عِظَامِ الْمَوْتَى فَرَأَى ذَلِكَ نُوحٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ جَزَعًا شَدِيدًا وَاعْتَمَ لَذَلِكَ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ هَذَا عَمَلُكَ بِنَفْسِكَ أَنْتَ دَعَوْتَ عَلَيْهِمْ فَقَالَ يَا رَبِّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ؛ الكافي ج: ٦ ص: ٣٥٠

﴿٣٤٩٢﴾ العسكري عليه السلام: لَمَّا زَالَتِ الْخَطِيئَةُ مِنْ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَأُخْرِجَ مِنَ الْجَنَّةِ وَقَقَهُ اللَّهُ لِلتَّوْبَةِ قَالَ يَا رَبِّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي فَنَبَّ عَلَى إِنْكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ وَأَخْيَارِ أَصْحَابِهِ الْمُتَجَبِّينَ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى لَقَدْ قَبِلْتُ تَوْبَتَكَ وَآيَةُ ذَلِكَ أَنِّي أَنْقَيْتُ بَشْرَتَكَ فَقَدْ تَغَيَّرَتْ وَكَانَ ذَلِكَ لثَلَاثَةَ عَشَرَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فَصُمُّ هَذِهِ الثَّلَاثَةِ أَيَّامٍ الَّتِي تَسْتَقْبِلُكَ فِيهَا أَيَّامُ الْبَيْضِ يُنْقَى اللَّهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ بَعْضَ بَشْرَتِكَ فَصَامَهَا فَنَقَى فِي كُلِّ يَوْمٍ ثُلُثَ بَشْرَتِهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٧ ص: ٥١٥

﴿٣٤٩٣﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: لَمَّا نَزَلَتِ الْخَطِيئَةُ بِآدَمَ وَأُخْرِجَ مِنَ الْجَنَّةِ أَتَاهُ جِبْرِيلُ فَقَالَ يَا آدَمُ ادْعُ رَبَّكَ فَقَالَ يَا حَبِيبِي جِبْرِيلُ بِمَا أَدْعُو قَالَ قُلْ رَبِّ أَسْأَلُكَ بِحَقِّ الْخَمْسَةِ الَّذِينَ تَخْرُجُهُمْ مِنْ صُلْبِي آخِرَ الزَّمَانِ إِلَّا تُبْتَ عَلَى وَرَحْمَتِي فَقَالَ لَهُ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَا جِبْرِيلُ سَمِّهُمْ لِي قَالَ قُلْ اللَّهُمَّ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ نَبِيِّكَ وَبِحَقِّ عَلِيِّ وَصِيِّ نَبِيِّكَ وَبِحَقِّ فَاطِمَةَ بِنْتِ نَبِيِّكَ وَبِحَقِّ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ سَيِّدِي نَبِيِّكَ إِلَّا تُبْتَ عَلَى فَارِحَمْنِي فَدَعَا بِهِنَّ آدَمُ فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ٢٣٨

﴿٣٤٩٤﴾ الصادق عليه السلام: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُقَارِفُ فِي يَوْمِهِ وَلَيْلَتِهِ أَرْبَعِينَ كَبِيرَةً فَيَقُولُ وَهُوَ نَادِمٌ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَاسْأَلْهُ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ يُتُوبَ عَلَى إِلَّا غَفَرَهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ وَلَا خَيْرَ فِيمَنْ يُقَارِفُ فِي يَوْمٍ أَكْثَرَ مِنْ أَرْبَعِينَ كَبِيرَةً؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٨

﴿٣٤٩٥﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَتَوَضَّأُ فَيَقُولُ عِنْدَ وُضُوئِهِ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ إِلَّا كُتِبَ فِي رَقٍّ وَخُتِمَ عَلَيْهَا ثُمَّ وَضِعَتْ تَحْتَ الْعَرْشِ حَتَّى تُدْفَعَ إِلَيْهِ بِخَاتَمِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ١ ص: ٣٢١

﴿٣٤٩٦﴾ الزهراء عليها السلام: مَكَثَ يَعْقُوبُ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَدْعُو لَوْلَدِهِ عَشْرِينَ سَنَةً حَتَّى عَلِمُوا دَعَوَاتِ فَدَعَا يَعْقُوبُ لَهُمْ بِهَا فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَهِيَ يَا رَجَاءَ الْمُؤْمِنِينَ لَا تَقْطَعُ رَجَائِي يَا غِيَاثَ الْمُؤْمِنِينَ أَغْنِنِي يَا مَانِعَ الْمُؤْمِنِينَ امْنَعْنِي يَا مُجِيبَ التَّوَّابِينَ تَبَّ عَلَيْنَا؛ المجتبی ص: ٩

﴿٣٤٩٧﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا فَاشْفَقَ مِنْهُ فَلْيَسْبِغِ الْوُضُوءَ ثُمَّ لِيَخْرُجْ إِلَى بَرَّازٍ مِنَ الْأَرْضِ حَيْثُ لَا يَرَاهُ أَحَدٌ فَيُصَلِّيَ رُكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبًا كَذَا وَكَذَا فَإِنَّهُ لَا كَفَّارَةَ لَهُ

﴿اذکار و دعا‌های توبه﴾

﴿۳۴۹۱﴾ وقتی که استخوان مرده‌های غرق‌شده به رروی آب پدیدار شد و نوح این منظره را دید، به شدت ناله و جزع کرد و اندوهناک شد. خداوند به او وحی کرد: این نتیجه‌ی نفرین توست، تو نزول عذاب را بر آن‌ها خواستار شدی. نوح فرمود: خداوند، من از این کار آمرزش طلبیده و توبه می‌کنم.

﴿۳۴۹۲﴾ وقتی از آدم خطا سر زد و از بهشت اخراج شد، خداوند به او توفیق توبه داد، چنین گفت: "پروردگارا، خدایی جز تو نیست تو منزهی و من ستایشگر تو، من بد کردم و به خودم ظلم کردم به حق محمد و خاندان پاک و یاران برگزیده‌اش توبه‌ام را بپذیر که تو بسیار توبه‌پذیر و مهربانی". خداوند فرمود: توبه‌ات را قبول کردم و نشانه‌ی آن این است که رنگ پوستت را پاک می‌کنم، زیرا رنگ پوست او تغییر کرده بود؛ آن روز سیزدهم ماه رمضان بود. خداوند فرمود: سه روز آینده را که ایام‌البیض است روزه بگیر، در هر روز مقداری از رنگ پوست تو پاک خواهد شد؛ خداوند در هر روز رنگ پوست او را به مقدار یک‌سوم بهبود بخشید.

﴿۳۴۹۳﴾ وقتی از آدم خطا سر زد و از بهشت اخراج شد، جبرئیل نزد او آمد و گفت: ای آدم، پروردگارت را صدا بزن، آدم گفت: ای دوست من جبرئیل، چگونه خدا را بخوانم گفت: بگو: پروردگارا، تو را به حق پنج تن از کسانی که در آخرالزمان از پشت من خارج می‌کنی از تو درخواست می‌کنم که توبه‌ی مرا بپذیری و به من رحم کنی، آدم گفت: ای جبرئیل، آن‌ها را برایم نام ببر، جبرئیل گفت: بگو: پروردگارا، به حق محمد، پیامبرت و به حق علی، جانشین پیامبرت و به حق فاطمه، دختر پیامبرت و به حق حسن و حسین، فرزندان پیامبرت، توبه‌ام را بپذیر و به من رحم کن؛ پس خداوند توبه‌ی او را پذیرفت و این بود کلماتی که خداوند آن‌ها را به آدم آموخت و توبه‌ی او را پذیرفت.

﴿۳۴۹۴﴾ هیچ مؤمنی نیست که در شبانروز چهل گناه کبیره را مرتکب شود، و بعد از روی پشیمانی به درگاه الهی روی کند و بگوید: "از خداوند درخواست آمرزش می‌کنم، آن که خدایی جز او نیست، زنده و برپادارنده‌ی جهان هستی و پدیدآورنده‌ی آسمان و زمین که در کمال جلالت و بزرگواری است، و از او می‌خواهم که توبه‌ی مرا بپذیرد"، در این صورت خداوند از گناهان او درمی‌گذرد، و اما کسی که در هر روز بیش از چهل گناه کبیره مرتکب شود، دیگر خیری در او نیست.

﴿۳۴۹۵﴾ مسلمانی نیست که وضو بگیرد و در حین وضویش بگوید: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَ بِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَ اجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ"، مگر اینکه این ذکر، بر پوستی نوشته شده سپس بر آن مهر زده می‌شود و زیر عرش قرار می‌گیرد، تا اینکه روز قیامت همان‌طور مهرشده به او تحویل داده می‌شود.

﴿۳۴۹۶﴾ یعقوب بیست سال برای فرزندش دعا کرد، تا اینکه دعایی به او الهام شد، با این الفاظ دعا کرد و خدا به او روی کرد. و آن دعا این است: ای امید مؤمنین، امیدم را قطع نکن، ای فریادرس مؤمنین، به فریادم برس، ای حافظ مؤمنین، حافظم باش، ای دوستدار توبه‌کنندگان، به ما روی کن و توبه‌ی ما را بپذیر.

﴿۳۴۹۷﴾ هر کس گناهی مرتکب شود و از آن هراسان باشد، وضو بگیرد و به زمین بدون سقفی برود و در مکانی که دیده نشود، دو رکعت نماز بگزارد و سپس بگوید: "خدایا، آن گناه را بیامرز" این عمل، کفاره‌ی آن گناه خواهد بود. به خدا قسم، من این عمل را به عنوان کفاره‌ی

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةِ﴾

وَهَذَا وَاللَّهُ أَعْلَمُ فِيمَا كَانَ مِنَ الذُّنُوبِ بَيْنَ الْعَبْدِ وَبَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَاَمَّا التَّبَعَاتُ فَلَا تَوْبَةَ مِنْهَا إِلَّا بِأَدَائِهَا إِلَى أَهْلِهَا أَوْ عَفْوِهِمْ عَنْهَا؛ دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ ج: ١ ص: ١٣٥

﴿٣٤٩٨﴾ الرَّسُولُ ﷺ: مَنْ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ فِي رَجَبٍ وَسَأَلَ التَّوْبَةَ سَبْعِينَ مَرَّةً بِالْغَدَاةِ وَسَبْعِينَ مَرَّةً بِالْعِشَاءِ يَقُولُ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَآتُوبُ إِلَيْهِ فَإِذَا بَلَغَ تَمَامَ سَبْعِينَ مَرَّةً رَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ فَإِنْ مَاتَ فِي رَجَبٍ مَاتَ مَرْضِيًّا عَنْهُ وَ لَا تَمَسُّهُ النَّارُ بِبِرْكَةِ رَجَبٍ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٤٨٤

﴿٣٤٩٩﴾ الصَّادِقُ ﷺ: مَنْ اغْتَسَلَ لِلْجُمُعَةِ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ كَانَ طَهْرًا مِنَ الْجُمُعَةِ إِلَى الْجُمُعَةِ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ١ ص: ١١٢

﴿٣٥٠٠﴾ الرَّسُولُ ﷺ: مَنْ خَتَمَ مَجْلِسَهُ بِهَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ إِنْ كَانَ مُسِيئًا كُنَّ كَفَّارَاتِ الْإِسَاءَةِ وَإِنْ كَانَ مُحْسِنًا أَزْدَادَ حُسْنًا وَهِيَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ اسْتَغْفِرُكَ وَآتُوبُ إِلَيْكَ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ٢٩٠

﴿٣٥٠١﴾ الرَّسُولُ ﷺ: مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ الْفِطْرِ عَشْرَ رَكَعَاتٍ يقرأ في كُلِّ رَكَعَةٍ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ مَرَّةً وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَيَقُولُ فِي رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ ثُمَّ يَتَشَهَّدُ وَيُسَلِّمُ بَيْنَ كُلِّ رَكَعَتَيْنِ فَإِذَا فَرَغَ مِنْهَا قَالَ أَلْفَ مَرَّةً اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَآتُوبُ إِلَيْهِ ثُمَّ يَسْجُدُ؛ وسائل الشيعة ج: ٨ ص: ٨٦

﴿٣٥٠٢﴾ الصَّادِقُ ﷺ: مَنْ عَمِلَ سِتَّةَ أَجَلٍ فِيهَا سَبْعَ سَاعَاتٍ مِنَ النَّهَارِ فَإِنْ قَالَ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَآتُوبُ إِلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٤٣٨

﴿٣٥٠٣﴾ الصَّادِقُ ﷺ: مَنْ قَالَ آخِرَ قَنُوتِهِ فِي الْوُتْرِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَآتُوبُ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةً أَرْبَعِينَ لَيْلَةً كَتَبَهُ اللَّهُ مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِأَلْسِنَةِ سَحَابٍ؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٤٠٨

﴿٣٥٠٤﴾ الرَّسُولُ ﷺ: مَنْ قَالَ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ فِي كُلِّ يَوْمٍ مَرَّةً وَاحِدَةً اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ (الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ) ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَأَسْأَلُهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيَّ تَوْبَةً عَبْدٌ ذَلِيلٌ خَاضِعٌ فَقِيرٌ بَائِسٌ مُسْكِنٌ (مُسْتَكِينٌ) مُسْتَجِيرٌ لَا يَمْلِكُ لِنَفْسِهِ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَلَا مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نَشُورًا أَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى الْمَلَائِكَةَ بِتَخْرِيقِ صَحِيفَتِهِ كَائِنَةً مَا كَانَتْ؛ مستدرک الوسائل ج: ٥ ص: ١٢٠

﴿٣٥٠٥﴾ الصَّادِقُ ﷺ: مَنْ قَالَ بَيْنَ رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ إِلَى الْغَدَاةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَآتُوبُ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةً بَنَى اللَّهُ لَهُ مَسْكَنًا فِي الْجَنَّةِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ١١٣

﴿اذکار و دعا‌های توبه﴾

گناہانی که بین او و خدا بوده است می‌شناسم، ولی حق‌الناس جز با رد کردن به اهل آن و بخشیده شدن از طرف صاحب حق، توبه‌ی دیگری ندارد.

﴿۳۴۹۸﴾ کسی که در ماه رجب، در صبح و شام هفتاد بار از خداوند آمرزش خواسته و طلب توبه کند، و بگوید: "از خداوند طلب آمرزش می‌کنم و به درگاه او توبه می‌کنم" و در پایان دستش را بالا ببرد و بگوید: "پروردگارا، مرا بیامرز و توبه‌ام را بپذیر". چنانچه در ماه رجب بمیرد، خداوند از او راضی است و به برکت ماه رجب، آتش جهنم به او نمی‌رسد.

﴿۳۴۹۹﴾ هرکس غسل جمعه کند و این دعا را بخواند: "أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له و أن محمدا عبده و رسوله اللهم صل على محمد و آل محمد و اجعلني من التوابين و اجعلني من المتطهرين". یعنی گواهی می‌دهم که هیچ معبودی نیست مگر ذات مقدس خداوند که یگانه است و شریکی ندارد و نیز گواهی می‌دهم که محمد بنده و فرستاده و پیامبر اوست، خدایا، بر محمد و خاندانش درود فرست و مرا از توبه‌کنندگان، و همچنین از پاکیزگان قرار ده؛ همین دعا موجب پاکی او از آن جمعه تا جمعه دیگر است.

﴿۳۵۰۰﴾ اگر کسی جلسه‌اش را با این کلمات به پایان برساند، "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَ بِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ"، اگر گناهکار باشد کفاره‌ی گناهانش خواهد شد و اگر نیکوکار باشد، بر حسناتش افزوده می‌شود.

﴿۳۵۰۱﴾ در شب عید فطر ده رکعت نماز بگزارد و در هر رکعت سوره‌ی حمد را یک بار و توحید را ده بار تلاوت کند و در رکوع و سجودش "سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اكبر" را ده بار بگوید و در پایان هر دو رکعت، تشهد بگوید و سلام دهد و آن هنگام که نماز را به پایان برد هزار بار "استغفر الله و اتوب اليه" بگوید.

﴿۳۵۰۲﴾ هرکس گناهی مرتکب شود هفت ساعت از روز به او مهلت داده می‌شود؛ پس اگر سه بار گفت: "استغفر الله الذي لا اله الا هو الحي القيوم" آن گناه بر او ثبت نمی‌شود.

﴿۳۵۰۳﴾ هرکس چهل شب در آخر قنوت نماز وترش ذکر "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ" را صد بار بگوید، خداوند او را در زمره‌ی استغفارکنندگان در سحرگاهان می‌نویسد.

﴿۳۵۰۴﴾ هرکس هر روز بعد از عصر یک بار بگوید: "طلب آمرزش می‌کنم از خدایی که جز او خدایی نیست زنده و پاینده است و صاحب جلال و کرامت، و از او می‌خواهم توبه‌ی مرا بپذیرد، توبه‌ی بنده‌ای خوار، خاضع، فقیر، گرفتار، زمین‌گیر، و پناه‌آورنده که نفع و ضرر و زندگی و مرگ و برخاستن از قبر در اختیار او نیست،" خداوند تبارک و تعالی به دو فرشته‌ی نویسنده امر می‌کند که کتاب اعمالش را پاره کنند.

﴿۳۵۰۵﴾ کسی که بین الطلوعین جمعه صد بار بگوید: "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ"، خداوند در بهشت برای او خانه‌ای بنا می‌کند.

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةِ﴾

﴿٣٥٠٦﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ ثَلَاثًا سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ قَرَعَتِ الْعَرْشَ كَمَا تَقْرَعُ السَّلْسِلَةُ الطَّشْتِ؛ بحار الأنوار ج: ٩٠ ص: ٢٨٢

﴿٣٥٠٧﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ قَالَ حِينَ يَأْوِي إِلَى فِرَاشِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ غَفَرَ اللَّهُ تَعَالَى ذُنُوبَهُ وَإِنْ كَانَ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ وَرَمْلِ عَالِجٍ أَوْ مِثْلَ أَيَّامِ الدُّنْيَا؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ١٧٩

﴿٣٥٠٨﴾ الباقر عليه السلام: مَنْ قَالَ حِينَ يَخْرُجُ مِنْ بَابِ دَارِهِ أَعُوذُ بِمَا عَازَتْ بِهِ مَلَائِكَةُ اللَّهِ مِنْ شَرِّ هَذَا الْيَوْمِ الْجَدِيدِ الَّذِي إِذَا غَابَتْ شَمْسُهُ لَمْ تَعُدْ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِنْ شَرِّ غَيْرِي وَمِنْ شَرِّ الشَّيَاطِينِ وَمِنْ شَرِّ مَنْ نَصَبَ لِأَوْلِيَاءِ اللَّهِ وَمِنْ شَرِّ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَمِنْ شَرِّ السَّبَّاحِ وَالْهَوَامِّ وَمِنْ شَرِّ رَكُوبِ الْمَحَارِمِ كُلِّهَا أَجِيرُ نَفْسِي بِاللَّهِ مِنْ كُلِّ شَرٍّ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَتَابَ عَلَيْهِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٥٤١

﴿٣٥٠٩﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي آخِرِ الْوُتْرِ فِي السَّحَرِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ سَبْعِينَ مَرَّةً (وَجَبَتْ لَهُ الْمَغْفِرَةُ)؛ مستدرک الوسائل ج: ٤ ص: ٤٠٧

﴿٣٥١٠﴾ الباقر عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي دُبُرِ صَلَاةِ الْفَرِيضَةِ قَبْلَ أَنْ يَتَنَى رَجُلِيهِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ غَفَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ ذُنُوبَهُ وَلَوْ كَانَتْ مِثْلَ مِثْلِ زَبَدِ الْبَحْرِ؛ الكافي ج: ٢ ص: ٥٢١

﴿٣٥١١﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ قَالَ فِي رَجَبٍ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ وَخَتَمَهَا بِالصَّدَقَةِ خَتَمَ اللَّهُ لَهُ بِالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَمَنْ قَالَهَا أَرْبَعِمِائَةَ مَرَّةٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَجْرَ مِائَةِ شَهِيدٍ فَإِذَا لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ اللَّهُ لَهُ قَدْ أَقْرَرْتَ بِمُلْكِي فَتَمَنَّ عَلَى مَا شِئْتَ حَتَّى أُعْطِيكَ فَإِنَّهُ لَا مُقْتَدِرَ غَيْرِي؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٤٨٤

﴿٣٥١٢﴾ الرضا عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ شَعْبَانَ سَبْعِينَ مَرَّةً اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بَرَاءَةً مِنَ النَّارِ وَجَوَازًا عَلَى الصِّرَاطِ وَأَحْلَهُ دَارَ الْقَرَارِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٥٠٩

﴿٣٥١٣﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ شَعْبَانَ سَبْعِينَ مَرَّةً اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ كُتِبَ فِي الْأَفْقِ الْمُبِينِ قَالَ قُلْتُ مَا الْأَفْقُ الْمُبِينُ قَالَ قَاعُ بَيْنَ يَدَيِ الْعَرْشِ فِيهَا أَنْهَارٌ تَطْرُدُ فِيهِ مِنَ الْقُدْحَانِ عَدَدُ النُّجُومِ؛ جامع الأخبار ص: ٥٦

﴿٣٥١٤﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ شَعْبَانَ سَبْعِينَ مَرَّةً اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ يُكْتَبُ فِي الْأَفْقِ الْمُبِينِ قَالَ قُلْتُ مَا الْأَفْقُ الْمُبِينُ قَالَ قَاعُ بَيْنَ يَدَيِ الْعَرْشِ فِيهَا أَنْهَارٌ تَطْرُدُ فِيهِ مِنَ الْقُدْحَانِ عَدَدُ النُّجُومِ؛ وسائل الشيعة ج: ١٠ ص: ٥١٠

﴿اذکار و دعاہای توبہ﴾

﴿۳۵۰۶﴾ هر که سه بار بگوید: "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ"، عرش به صدا در می‌آید، همچون صدای خوردن زنجیر به طشت.
 ﴿۳۵۰۷﴾ هر که هنگام رفتن به بستر بار بگوید: "استغفر الله الذي لا اله الا هو الحي القيوم و اتوب اليه"، خدا گناهانش را می‌آمرزد گرچه مانند کف دریا و به تعداد برگ درختان و ریگ‌های بیابان یا مثل روزهای دنیا باشند.

﴿۳۵۰۸﴾ هر کس هنگامی که از در خانه‌اش بیرون می‌رود بگوید: "أَعُوذُ بِمَا عَادَتْ بِهِ مَلَائِكَةُ اللَّهِ مِنْ شَرِّ هَذَا الْيَوْمِ الْجَدِيدِ الَّذِي إِذَا غَابَتْ شَمْسُهُ لَمْ تَعُدْ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَ مِنْ شَرِّ غَيْرِي وَ مِنْ شَرِّ الشَّيَاطِينِ وَ مِنْ شَرِّ مَنْ نَصَبَ لِأَوْلِيَاءِ اللَّهِ وَ مِنْ شَرِّ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ وَ مِنْ شَرِّ السَّبَاعِ وَ الْهَوَامِّ وَ مِنْ شَرِّ رُكُوبِ الْمَخَارِمِ كُلِّهَا أُجِيرُ نَفْسِي بِاللَّهِ مِنْ كُلِّ شَرٍّ؛ خداوند او را می‌آمرزد و توبه‌اش را می‌پذیرد.

﴿۳۵۰۹﴾ کسی که در آخر نماز وتر در سحر هفتاد بار بگوید: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ"، آمرزش بر او واجب می‌شود.

﴿۳۵۱۰﴾ هر که در پایان نماز واجب، پیش از آنکه پاهای خود را جدا کند و برخیزد، سه بار بگوید: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ذُو الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ" خدای عزیز و جلیل گناهانش را می‌آمرزد حتی اگر به اندازه‌ی کف دریا باشند.

﴿۳۵۱۱﴾ کسی که در ماه رجب صد بار بگوید: "طلب استغفار می‌کنم از خداوندی که خدایی جز او نیست، او یکی است و شریکی برای او نیست و به درگاهش توبه می‌کنم." و بعد از آن صدقه‌ای بدهد؛ خداوند با رحمت و مغفرت به کارنامه‌اش پایان می‌دهد و کسی که آن را چهارصد بار بگوید خداوند پاداش صد شهید را برای او می‌نویسد و هنگامی که روز قیامت خداوند را ملاقات می‌کند خداوند به او می‌گوید: به پادشاهی‌ام اقرار کردی، بگو چه می‌خواهی تا به تو بدهم. زیرا کسی جز من قادر و توانا نیست.

﴿۳۵۱۲﴾ هر کس در هر روز شعبان هفتاد بار بگوید: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ"، از خدا طلب آمرزش کرده، توبه می‌خواهم"، آزادی از دوزخ و عبور از پل صراط برایش ثبت می‌شود و به بهشت وارد خواهد شد.

﴿۳۵۱۳﴾ کسی که در هر روز از ماه شعبان هفتاد بار بگوید: "استغفر الله الذي لا اله الا هو الرحمن الرحيم الحي القيوم و أتوب اليه"، در افق مبین نوشته می‌شود. عرض کردم: افق مبین چیست؟ امام فرمود: جلگه‌ای است در مقابل عرش و در آن نه‌رهایی است که به تعداد ستارگان محتوای جام‌های بهشتی در آن جاری شده است.

﴿۳۵۱۴﴾ کسی که در هر روز از ماه شعبان هفتاد بار بگوید: "استغفر الله الذي لا اله الا هو الرحمن الرحيم الحي القيوم و أتوب اليه"، در افق مبین نوشته می‌شود. عرض کردم: افق مبین چیست؟ امام فرمود: جلگه‌ای است در مقابل عرش و در آن نه‌رهایی است که به تعداد ستارگان محتوای جام‌های بهشتی در آن جاری شده است.

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةَ﴾

﴿٣٥١٥﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي وَتْرِهِ إِذَا أَوْتَرَ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ سَبْعِينَ مَرَّةً وَوَاطَّبَ عَلَى ذَلِكَ حَتَّى تَمُضِيَ سَنَةٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عِنْدَهُ مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ وَوَجِبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَالْمَغْفِرَةُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؛ مِنْ لَا يَحْضُرُهُ الْفَقِيه ج: ١ ص: ٤٨٩

﴿٣٥١٦﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ فِي وَتْرِهِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ سَبْعِينَ مَرَّةً وَهُوَ قَائِمٌ وَوَاطَّبَ عَلَى ذَلِكَ حَتَّى يَمُضِيَ لَهُ سَنَةٌ كَتَبَ عِنْدَهُ تَعَالَى مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ وَوَجِبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِل ج: ٤ ص: ٤٠٧

﴿٣٥١٧﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ قَالَ قَبْلَ صَلَاةِ الْغَدَاةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وَإِنْ كَانَتْ أَكْثَرَ مِنْ زَبَدِ الْبَحْرِ؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِل ج: ٦ ص: ١١٧

﴿٣٥١٨﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ كُلَّ يَوْمٍ أَرْبَعِمِائَةَ مَرَّةٍ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ رُزْقَ كَثِيرًا مِنْ عِلْمٍ أَوْ كَثِيرًا مِنْ مَالٍ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِنْ جَمِيعِ ظُلْمِي وَجُرْمِي وَإِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ بِحَارُ الْأَنْوَار ج: ٨٤ ص: ٢٠

﴿٣٥١٩﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ قَالَ كُلَّ يَوْمٍ أَرْبَعِمِائَةَ مَرَّةٍ مُدَّةَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ رُزْقَ كَثْرًا مِنْ عِلْمٍ أَوْ كَثْرًا مِنْ مَالٍ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِنْ جَمِيعِ ظُلْمِي وَجُرْمِي وَإِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ وَسَائِلُ الشَّيْعَةِ ج: ٧ ص: ٢٢٥

﴿٣٥٢٠﴾ السَّجَّاد عليه السلام: مَنْ قَالَ مِائَةَ مَرَّةٍ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ بَنَى اللَّهُ لَهُ نَيْبًا فِي الْجَنَّةِ؛ وَسَائِلُ الشَّيْعَةِ ج: ٦ ص: ٤٩٤

﴿٣٥٢١﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ لَحِقَتْهُ شِدَّةٌ أَوْ نَكْبَةٌ أَوْ ضَبَقُ فَقَالَ ثَلَاثِينَ أَلْفَ مَرَّةٍ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ إِلَّا فَرَجَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِل ج: ١٢ ص: ١٤٣

﴿٣٥٢٢﴾ الصادق عليه السلام: مَنْ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ تَعَالَى يَوْمَ الْجُمُعَةِ بَعْدَ الْعَصْرِ سَبْعِينَ مَرَّةً يَقُولُ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ غُفِرَ اللَّهُ لَهُ ذَنْبُهُ فِيمَا سَلَفَ وَعَصَمَهُ فِيمَا بَقِيَ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ ذَنْبٌ غُفِرَ لَهُ ذُنُوبُ وَالدُّيَّة؛ مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِل ج: ٦ ص: ٩٥

﴿٣٥٢٣﴾ ابن عباس رضي الله عنهما: هَبَطَ جِبْرِئِيلُ عَلَى يَعْقُوبَ فَقَالَ أَلَا أَعْلَمُكَ دُعَاءَ يَرُدُّ اللَّهُ بِهِ بَصَرَكَ وَيَرُدُّ عَلَيْكَ ابْنَيْكَ قَالَ بَلَى قَالَ فَقُلْ مَا قَالَهُ أَبُوكَ آدَمُ فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَمَا قَالَهُ نُوحٌ فَاسْتَوَتْ سَفِينَتُهُ عَلَى الْجُودَى وَنَجَا مِنَ الْغَرَقِ وَمَا قَالَهُ أَبُوكَ إِبْرَاهِيمُ خَلِيلُ الرَّحْمَنِ حِينَ أَتَى فِي النَّارِ فَجَعَلَهَا اللَّهُ عَلَيْهِ بَرْدًا وَسَلَامًا قَالَ يَعْقُوبُ وَمَا ذَلِكَ يَا جِبْرِئِيلُ فَقَالَ قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْ تَأْتِنِي بِيُوسُفَ وَبَنِيَامِينَ

﴿اذکار و دعاہای توبہ﴾

﴿۳۵۱۵﴾ هرکه در نماز وتر در حال ایستاده، هفتاد بار استغفر الله و اتوب الیه بگوید و یک سال بر این کار مداومت ورزد خداوند او را در زمره‌ی استغفارجویان در سحرگاهان می‌نویسد و از سوی خدای گرامی و بزرگ، بهشت و آمرزش بر او واجب می‌شود.

﴿۳۵۱۶﴾ هرکه در نماز وتر در حال ایستاده، هفتاد بار استغفر الله و اتوب الیه بگوید و یک سال بر این کار مداومت ورزد خداوند او را در زمره‌ی استغفارجویان در سحرگاهان می‌نویسد و از سوی خدای گرامی و بزرگ، بهشت و آمرزش بر او واجب می‌شود.

﴿۳۵۱۷﴾ کسی که قبل از نماز صبح روز جمعه سه مرتبه بگوید: " اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ " اگرچه گناهانش بیشتر از کف دریا باشد، بخشیده شود.

﴿۳۵۱۸﴾ هرکس دو ماه متوالی هر روز چهارصد بار بگوید: " اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِنْ جَمِيعِ ظُلْمِي وَ جُرْمِي وَ إِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ "، علم یا مال فراوانی نصیب او می‌شود.

﴿۳۵۱۹﴾ هرکس دو ماه متوالی هر روز چهارصد بار بگوید: " اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِنْ جَمِيعِ ظُلْمِي وَ جُرْمِي وَ إِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ "، علم یا مال فراوانی نصیب او می‌شود.

﴿۳۵۲۰﴾ کسی که صد بار بگوید: " سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ " خداوند برای او خانه‌ای در بهشت بنا می‌کند.

﴿۳۵۲۱﴾ کسی که سختی یا گرفتاری بر او وارد شده، سی هزار بار بگوید: " اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ "، خداوند تعالی در کار او گشایش ایجاد می‌کند.

﴿۳۵۲۲﴾ کسی که بعد از عصر روز جمعه هفتاد بار از خداوند متعال طلب آمرزش کند و بگوید: " اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ "، خداوند گناهان گذشته‌ی او را می‌بخشد و در باقی عمر، او را حفظ می‌کند. و اگر گناهی در پرونده‌اش نباشد، گناهان والدینش را به خاطر او می‌بخشد.

﴿۳۵۲۳﴾ جبرئیل به یعقوب نازل شد و گفت: نمی‌خواهی به تو دعایی بیاموزم که خدا بینایی و فرزندی را به تو برگرداند؟ گفت: چرا، گفت: همان را بگو که پدرت آدم گفت و خدا توبه‌اش را پذیرفت. همان را بگو که نوح گفت و کشتی او بر کوه جودی قرار گرفت و از غرق شدن نجات یافت. همان را بگو که پدرت ابراهیم خلیل الرحمن وقتی در آتشش افکندند گفت و خدا آتش را بر او سرد و بی‌زیان کرد. یعقوب گفت: ای جبرئیل، آن کلمات چه بود؟ گفت: بگو: پروردگارا، به حق محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین از تو می‌خواهم که یوسف و بنیامین و نیز بینایی

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةِ﴾

جَمِيعاً وَتَرَدَّ عَلَى عَيْنِي فَقَالَهُ فَمَا اسْتَمَّ يَعْقُوبُ هَذَا الدُّعَاءَ حَتَّى جَاءَ الْبَشِيرُ فَأَلْقَى قَمِيصَ يُوسُفَ عَلَيْهِ فَارْتَدَّ بِصِيرًا؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ١٠٠

﴿٣٥٢٤﴾ الصادق عليه السلام: هِيَ الْكَلِمَاتُ الَّتِي تَلَقَّاهَا آدَمُ مِنْ رَبِّهِ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهُوَ أَنَّهُ قَالَ يَا رَبِّ أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ إِلَّا تُبْتَ عَلَى فِتَابٍ عَلَيْهِ؛ وسائل الشيعة ج: ٧ ص: ٩٩

﴿٣٥٢٥﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: مَنْ قَالَ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَاتَّوَبُ إِلَيْهِ ثَلَاثًا غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وَإِنْ كَانَ فَرَّ مِنَ الزَّخْفِ بِحَارِ الْأَنْوَارِ ج: ٩٠ ص: ٢٨٥

﴿٣٥٢٦﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: وَإِنْ قَالَ فِي آخِرِ وُضُوئِهِ أَوْ غُسْلِهِ مِنَ الْجَنَابَةِ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ اسْتَغْفِرُكَ وَاتَّوَبُ إِلَيْكَ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ وَأَشْهَدُ أَنَّ عَلِيًّا وَلِيُّكَ وَخَلِيفَتَكَ بَعْدَ نَبِيِّكَ وَأَنَّ أَوْلِيَاءَهُ خُلَفَاؤُكَ وَأَوْصِيَائِهِ تَحَاتَّتْ عَنْهُ ذُنُوبُهُ كَمَا تَتَحَاتُّ أَوْرَاقُ الشَّجَرِ وَخَلَقَ اللَّهُ بَعْدَ كُلِّ قَطْرَةٍ مِنْ قَطَرَاتِ وُضُوئِهِ أَوْ غُسْلِهِ مَلَكًا يُسَبِّحُ اللَّهَ وَيُقَدِّسُهُ وَيُهَلِّلُهُ وَيَكْبِّرُهُ وَيُصَلِّيُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ وَتَوَابَ ذَلِكَ لِهَذَا الْمُتَوَضِّئِ؛ وسائل الشيعة ج: ١ ص: ٣٩٨

﴿٣٥٢٧﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: وَبَعْدَ فَرَاعِهِ مِنَ الصَّلَاةِ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِائَةَ مَرَّةٍ وَيَقُولُ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَاتَّوَبُ إِلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٥١

﴿٣٥٢٨﴾ وَتَقُولُ عَشْرًا اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَاتَّوَبُ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٣ ص: ٢٧٣

﴿٣٥٢٩﴾ الصادق عليه السلام: وَقَدْ جَعَلْتُ الْاسْتِغْفَارَ طَرِيقًا إِلَى قَبُولِ التَّوْبَةِ وَغُفْرَانِ الْآثَامِ فَهَذَا أَنَا أَقُولُ اسْتَغْفِرُكَ وَأَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ وَيُكْرَرُ ذَلِكَ مِائَةَ مَرَّةٍ؛ محاسبة النفس ص: ٢٦

﴿٣٥٣٠﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: يَا آدَمُ تَتَكَلَّمُ بِهَذِهِ الْكَلِمَاتِ فَإِنَّ اللَّهَ قَابِلُ تَوْبَتِكَ قُلْ سُبْحَانَكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي فَتَبَّ عَلَى إِنْكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؛ بحار الأنوار ج: ٧٤ ص: ٦٦

﴿٣٥٣١﴾ يَا إِلَهِي قَدْ مَدَحْتَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ وَبَلَّغْنَا أَنْكَ تَغْفِرُ الذُّنُوبَ بِالْإِسْتِغْفَارِ وَأَنَا اسْتَغْفِرُكَ وَأَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ وَيُكْرَرُ ذَلِكَ مِائَةَ مَرَّةٍ؛ محاسبة النفس ص: ٣١

﴿٣٥٣٢﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: يَا عَلِيُّ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَحَدٍ يَرْكَبُ مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ يَقْرَأُ آيَةَ السُّخْرَةِ ثُمَّ يَقُولُ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَاتَّوَبُ إِلَيْهِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ إِلَّا قَالَ السَّيِّدُ الْكَرِيمُ يَا مَلَأَكُنِي عَبْدِي يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ غَيْرِي أَشْهَدُوا أَنِّي قَدْ غُفِرْتُ لَهُ ذُنُوبُهُ؛ من لا يحضره الفقيه ج: ٢ ص: ٢٧٢

﴿اذکار و دعا‌های توبه﴾

چشمانم را به من برگردانی. هنوز دعای یعقوب تمام نشده بود که بشیر آمد و پیراهن یوسف را بر او افکند و بینایی او برگشت.

﴿۳۵۲۴﴾ این‌ها کلماتی است که آدم از پروردگارش یاد گرفت، توبه کرد و توبه‌اش پذیرفته شد و آن این است: پروردگارا، از تو به حق محمد، علی، فاطمه، حسن و حسین درخواست می‌کنم که توبه‌ی مرا بپذیری؛ و خدا توبه‌اش را قبول کرد.

﴿۳۵۲۵﴾ هرکس سه بار بگوید: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ" گناهانش بخشیده می‌شود حتی اگر از جهاد فرار کرده باشد.

﴿۳۵۲۶﴾ اگر در آخر وضو یا غسل جنبش بگوید: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَ بِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَ رَسُولُكَ وَ أَشْهَدُ أَنَّ عَلِيًّا وَلِيُّكَ وَ خَلِيفَتُكَ بَعْدَ نَبِيِّكَ وَ أَنَّ أَوْلِيَاءَهُ خُلَفَاؤُكَ وَ أَوْصِيَاؤُهُ" گناهانش می‌ریزد همان‌طور که برگ‌های درختان می‌ریزد. و خداوند به تعداد قطره‌های وضو یا غسلش فرشتگانی می‌آفریند که خدا را می‌ستایند و او را تقدیس می‌کنند و خداوند را به یگانگی و بزرگی یاد می‌کنند. و بر محمد و خاندان پاکش درود می‌فرستد. و ثواب این اذکار، برای وضوگیرنده خواهد بود.

﴿۳۵۲۷﴾ بعد از فراغت از نماز، صد بار از خداوند طلب آمرزش کند و بگوید: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ."

﴿۳۵۲۸﴾ ده بار می‌گویی: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ."

﴿۳۵۲۹﴾ تو طلب آمرزش را راهی به‌سوی قبول توبه و آمرزش گناهان قرار دادی؛ و من از تو آمرزش می‌طلبم و درخواست توبه دارم؛ و این جمله را صد بار تکرار می‌کرد.

﴿۳۵۳۰﴾ ای آدم، با این کلمات با خدا سخن بگو که خدا توبه‌ی تو را بپذیرد، بگو: "سُبْحَانَكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَمِلْتَ سُوءَ وَ ظَلَمْتَ نَفْسِي فَتُبْ عَلَيَّ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ."

﴿۳۵۳۱﴾ ای خدای من، تو را استغفارکنندگان و آمرزش‌طلبان در سحرگاهان مدح کرده و ستوده‌اند و به ما رسیده است که تو گناهان را فقط با استغفار می‌آمرزی؛ پس من نیز می‌گویم: از تو طلب بخشش و غفران می‌کنم و فقط از تو توبه و بازگشت به‌سوی خودت را خواستارم. و این دعا را صد مرتبه تکرار می‌کرد.

﴿۳۵۳۲﴾ یا علی، هیچ‌کس نیست که بر مرکبی که خدا به او عطا کرده است سوار شود، و آن‌گاه آیه‌ی سُخْره را بخواند، و پس از آن بگوید: "از آن خدایی آمرزش می‌طلبم که معبودی جز او نیست، آن زنده‌ی به‌پادارنده‌ی زندگی و زندگان، و به‌سوی او توبه می‌کنم؛ خدایا، گناهان مرا بیامرز زیرا کسی جز تو گناهان را نمی‌آمرزد." هیچ‌کس نیست که این‌گونه عمل کند، مگر آنکه خدای بزرگ و کریم می‌گوید: "ای فرشتگان من، بنده‌ی من علم پیدا کرده است که کسی جز من گناهان را نمی‌آمرزد. شما گواه باشید که من هم‌اکنون گناهانش را آمرزیدم."

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةَ﴾

- ﴿٣٥٣٣﴾ الحسين عليه السلام: يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ بِحَقِّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ تُبِّ عَلَى الْبِلْدِ الْأَمِينِ ص: ٢٦
- ﴿٣٥٣٤﴾ الرسول ﷺ: يَا مُحَمَّدُ وَمَنْ كَانَ كَافِرًا وَارَادَ التَّوْبَةَ وَالْإِيمَانَ فَلْيُطَهِّرْ لِي بَدَنَهُ وَثِيَابَهُ ثُمَّ لِيَسْتَقْبِلْ قِبْلَتِي وَلْيَضَعْ حُرَّ جَبِينِهِ لِي بِالسُّجُودِ فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ حَائِلٌ وَلْيَقُلْ يَا مَنْ تَغَشَّى لِبَاسَ النُّورِ السَّاطِعِ الَّذِي اسْتَضَاءَ بِهِ أَهْلُ سَمَاوَاتِهِ وَأَرْضِهِ وَيَا مَنْ خَزَنَ رُؤْيَيْهِ عَنْ كُلِّ مَنْ هُوَ دُونَهُ وَكَذَلِكَ يَنْبَغِي لَوَجْهِهِ الَّذِي عَنَتُ وَجْهُهُ الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبِينَ لَهُ إِنْ الَّذِي كُنْتُ لَكَ فِيهِ مِنْ عَظَمَتِكَ جَاحِدًا أَشَدُّ مِنْ كُلِّ نِفَاقٍ فَاغْفِرْ لِي جُحُودِي فَإِنِّي أَتَيْتُكَ تَائِبًا وَهَآ أَنَا ذَا اعْتَرَفْتُ لَكَ عَلَى نَفْسِي بِالْفِرْيَةِ عَلَيْكَ فَإِذَا أَمَهَلْتُ لِي فِي الْكُفْرِ ثُمَّ خَلَصْتَنِي مِنْهُ فَطَوَّقْنِي حُبَّ الْإِيمَانِ الَّذِي أَطْلَبُهُ مِنْكَ بِحَقِّ مَا لَكَ مِنَ الْأَسْمَاءِ الَّتِي مَنَعْتَ مِنْ دُونِكَ عِلْمَهَا لِعَظَمِ شَأْنِهَا وَشِدَّةِ جَلَالِهَا وَبِالْأَسْمِ الْوَاحِدِ الَّذِي لَا يَبْلُغُ أَحَدٌ صِفَةَ كُنْهِهِ وَبِحَقِّهَا كُلَّهَا أَجْرُنِي أَنْ أَعُودَ إِلَى الْكُفْرِ بِكَ سُبْحَانَكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ غُفْرَانُكَ إِنِّي مِنَ الظَّالِمِينَ فَإِنَّهُ إِذَا قَالَ ذَلِكَ لَمْ يَرْفَعْ رَأْسَهُ إِلَّا عَنْ رِضَى مِنِّي وَهَذَا لَهُ قَبُولٌ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٣١٠
- ﴿٣٥٣٥﴾ يُسْتَحَبُّ أَنْ يَسْتَغْفِرَ اللَّهُ تَعَالَى هَذَا الِاسْتِغْفَارَ آخِرَ نَهَارِ الْخَمِيسِ فَيَقُولَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ تَوْبَةً عَبْدٌ خَاضِعٌ مُسْتَكِينٌ مُسْتَكَيْنٌ لَا يَسْتَطِيعُ لِنَفْسِهِ صَرْفًا وَلَا عَدَلًا وَلَا نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَلَا مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعِثْرَتِهِ الطَّيِّبِينَ الْأَخْبَارِ الطَّيِّبِينَ الْأَبْرَارِ وَسَلَّمْ تَسْلِيمًا؛ بحار الأنوار ج: ٨٧ ص: ٢١٥
- ﴿٣٥٣٦﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: يُسْتَحَبُّ أَنْ يَسْتَغْفِرَ اللَّهُ فِي كُلِّ سَحَرٍ سَبْعِينَ مَرَّةً وَهُوَ أَتَمُّ الِاسْتِغْفَارِ وَرَوَى ذَلِكَ عَنْ عَلِيِّ عليه السلام فَيَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ وَيَقُولُ سَبْعًا أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٣٠٨
- ﴿٣٥٣٧﴾ يُسْتَحَبُّ أَنْ يُقَالَ كُلَّ يَوْمٍ تَوَكَّلْتُ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَ... ثُمَّ قُلْ خَمْسًا: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ مصباح الكفعمي ص: ٨٢
- ﴿٣٥٣٨﴾ الصادق عليه السلام: يُسْتَحَبُّ أَنْ يَقُولَ بَعْدَ الرَّكَعَتَيْنِ مِنْ نَوَافِلِ الْفَجْرِ الْأَوَّلِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ مِائَةَ مَرَّةٍ سُبْحَانَ رَبِّي الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ مصباح المتعبد ص: ٢٧٨
- ﴿٣٥٣٩﴾ الصادق عليه السلام: يَسِّرْ لَنَا التَّوْبَةَ يَا تَوَّابُ؛ بحار الأنوار ج: ٩٢ ص: ٢٨٠
- ﴿٣٥٤٠﴾ يُصَلِّي رَكَعَتَيِ الْغَدَاةِ بِالْفَجْرِ فِي الْأَوَّلَى وَالْإِخْلَاصَ فِي الثَّانِيَةِ فَإِذَا سَلَّمَ مِنْهَا حَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَصَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَسَلَّ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ فَضْلِهِ وَيُسْتَحَبُّ أَنْ يَسْتَغْفِرَ اللَّهَ تَعَالَى عَقِيبَ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَيَقُولَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ وَيُصَلِّي عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ مِائَةَ مَرَّةٍ يَقُولُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ الْأَوْصِيَاءِ الْمَرْضِيِّينَ بِأَفْضَلِ صَلَوَاتِكَ وَبَارِكْ عَلَيْهِمْ بِأَفْضَلِ بَرَكَاتِكَ وَالسَّلَامُ عَلَيْهِمْ وَعَلَى

﴿اذکار و دعا‌های توبه﴾

﴿۳۵۳۳﴾ ای کسی که معبودی جز تو نیست، به حق اینکه معبودی جز تو نیست، توبه‌ی مرا بپذیر.

﴿۳۵۳۴﴾ ای محمد، هر که کافر باشد و بخواهد توبه کند و اهل ایمان شود، باید بدن و لباس خود را پاک کند، رو به قبله پیشانی را مستقیماً بر خاک بگذارد و چنین بگوید: "ای آن که لباسی از نور بر تن کرده‌ای که به همه‌ی آنان که در روی زمین هستند نور و روشنی می‌دهد. و ای آن که دیدارش برای غیر او میسر نیست، سجده بر چنین رویی سزاوار است که همه‌ی فرشتگان مقرب در مقابل او خضوع می‌کنند. من کسی هستم که منکر عظمت تو بودم این عمل من از هر گونه نفاق بدتر بود. پس انکار مرا ببخش. چون من برای توبه به‌سوی تو آمده‌ام و در اینجا اعتراف می‌کنم که از تو دور بودم و تو را نمی‌شناختم. پس حال که در کفر به من مهلت دادی و مرا از آن بیرون آوردی، علاقه به ایمان را به گردن من بینداز. به حق آن نام‌هایی که غیر از تو کسی آن‌ها را ندارد و شأن آن‌ها خیلی بزرگ، و جلالت آن‌ها بسیار شدید است و به نام یگانه‌ی تو که هیچ کس نمی‌تواند در توصیف به عمق آن نام برسد و به حق همه‌ی نام‌هایت، به من پناه بده و نگذار دوباره به‌سوی کفر برگردم. خداوند، تو پاکی و غیر از تو خدایی نیست، من از ستمکاران بودم." وقتی بنده‌ام این مطالب را بگوید، قبل از اینکه سرش را از زمین بردارد توبه‌ی او را قبول می‌کنم و از او راضی می‌شوم.

﴿۳۵۳۵﴾ روایت شده که در پایان هر پنجشنبه، مستحب است به گونه‌ی زیر از خداوند طلب آمرزش شود: "از خدایی طلب آمرزش می‌کنم که خدایی جز او نیست، زنده و برپادارنده‌ی هستی است و من به‌سوی او توبه می‌کنم، توبه‌ی بنده‌ای که فروتن و بینوا، درمانده و پناه‌جوست و در حوادث و پیشامدها، توانایی بر دفع ناملازمات، پرداخت ارزش معادل، جلب سود، دفع زیان، و نه زندگی و نه مرگ و نه برانگیخته‌شدن در روز قیامت را برای خویشتن ندارد و درود و سلام فراوان خدا بر محمد و خاندان نیکوکار و پاکش باد.

﴿۳۵۳۶﴾ مستحب است که در هر سحر هفتاد بار طلب آمرزش کند و این کامل‌ترین استغفار است. و از حضرت علی علیه السلام روایت شده است که می‌فرمود: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ" و هفت بار نیز می‌فرمود: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ".

﴿۳۵۳۷﴾ مستحب است که هر روز بگویی: "توکلت علی الحی الذی لا یموت و..." بعد پنج بار بگویی: "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ".

﴿۳۵۳۸﴾ مستحب است که بعد از دو رکعت اول نافله‌های فجر روز جمعه صد بار بگوید: "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ".

﴿۳۵۳۹﴾ ای توبه‌پذیر، توبه را برای ما آسان کن.

﴿۳۵۴۰﴾ دو رکعت نماز صبح بخواند، در رکعت اول فجر و رکعت دوم توحید. و پس از سلام، خدا را ستایش و ثنا کند و بر محمد و خاندانش درود بفرستد و از فضل خدا بطلبد. و مستحب است که در تعقیب نماز صبح استغفار کند و بگوید: و خدایی نیست جز او که زنده و برپادارنده و مهربان و بخشنده است و به درگاهش توبه می‌کنم. و بر محمد و خاندانش یکصد مرتبه صلوات روانه کند. و بگوید: "خدایا، بر محمد و خاندانش، آن جانشینان مورد رضایت تو، بهترین درودهایت را روانه و بهترین برکت هایت را نثارشان کن. سلام و رحمت و برکات خدا بر آن‌ها و

﴿أَذْكَارٌ وَأَدْعِيهِ التَّوْبَةِ﴾

أَرْوَاهُمْ وَأَجْسَادِهِمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ فَإِنْ طَالَ ذَلِكَ عَلَيْهِ فَلْيَقُلِ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ الطَّاهِرِينَ يَكْرِرُهَا مِائَةَ مَرَّةٍ وَإِنْ طَالَ عَلَيْهِ لَفْظُ الْإِسْتِغْفَارِ فَلْيَقُلِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ بحار الأنوار ج: ٨٤ ص: ٣٥٧

﴿٣٥٤١﴾ الرضا عليه السلام: يَقْنُتُ فِيهَا قَبْلَ الرُّكُوعِ وَبَعْدَ الْقِرَاءَةِ إِلَى أَنْ قَالَ وَيَقُولُ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَاسْأَلُهُ التَّوْبَةَ سَبْعِينَ مَرَّةً؛ وسائل الشيعة ج: ٤ ص: ٥٥

﴿٣٥٤٢﴾ الرسول صلى الله عليه وآله: يَقُولُ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ قَالَ كَانَ يَقُولُ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ سَبْعِينَ مَرَّةً وَيَقُولُ وَأَتُوبُ إِلَى اللَّهِ وَأَتُوبُ إِلَى اللَّهِ سَبْعِينَ مَرَّةً؛ الكافي ج: ٢ ص: ٥٠٤

﴿٣٥٤٣﴾ أمير المؤمنين عليه السلام: يَقُولُ ثَلَاثِينَ مَرَّةً اسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؛ مستدرک الوسائل ج: ٦ ص: ٣٤١

﴿اذکار و دعاہای توبہ﴾

بر ارواح و بدن‌های پاکشان باد. " و اگر این ذکر طولانی بود این چنین بگو: " خدایا، بر محمد و خاندان پاکش درود فرست " و این لفظ را صد بار تکرار کن. و اگر لفظ استغفار نیز برای ت طولانی بود چنین بگو: " از خدا آمرزش می‌خواهم و به درگاه او توبه می‌کنم ".

﴿۳۵۴۱﴾ قبل از رکوع و بعد از قرائت در قنوت هفتاد بار بگوید: " اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ اَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ ".

﴿۳۵۴۲﴾ او می‌فرمود: " اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ اَتُوبُ اِلَيْهِ " و نیز گفته می‌شود که: هفتاد بار

می‌فرمود: " استغفر الله، استغفر الله "، و نیز هفتاد بار می‌فرمود: " اتوب الى الله، اتوب الى الله ".

﴿۳۵۴۳﴾ سیصد مرتبه " اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ اَتُوبُ اِلَيْهِ " می‌گفت .

فهرست منابع

- الاحتجاج؛ ابو منصور احمد بن علی طبرسی، مرتضی، مشهد، ۱۴۰۳ ق.
- الاختصاص؛ شیخ مفید، کنگره جهانی شیخ مفید، قم، ۱۴۱۳ ق.
- الإرشاد؛ شیخ مفید، کنگره جهانی شیخ مفید، قم، ۱۴۱۳ ق.
- إرشادالقلوب؛ حسن بن ابی الحسن دیلمی، شریف رضی، قم، ۱۴۱۲ ق.
- الإستبصار؛ شیخ طوسی، دارالکتب الإسلامیه، تهران، ۱۳۹۰ ق.
- الإشراف؛ شیخ مفید، کنگره جهانی شیخ مفید، قم، ۱۴۱۳ ق.
- الإعلام؛ شیخ مفید، کنگره جهانی شیخ مفید، قم، ۱۴۱۳ ق.
- أعلامالدين؛ حسن بن ابی الحسن دیلمی، مؤسسه آل البيت (ع)، قم، ۱۴۰۸ ق.
- إعلامالوری؛ امین الاسلام فضل بن حسن طبرسی، دارالکتب الإسلامیه، تهران، بی تا.
- الإفصاح؛ شیخ مفید، کنگره جهانی شیخ مفید، قم، ۱۴۱۳ ق.
- إقبال الأعمال؛ سید علی بن موسی بن طاوس، دارالکتب الإسلامیه، تهران، ۱۳۶۷ ش.
- أقسام المولى فى اللسان؛ شیخ مفید، کنگره جهانی شیخ مفید، قم، ۱۴۱۳ ق.
- الألفین؛ بن فهد حلی، دار الهجرة، قم، ۱۴۰۹ ق.
- الأمالی؛ شیخ صدوق، کتابخانه اسلامیه، ۱۳۶۲ هجری .
- الأمالی؛ شیخ طوسی، دارالثقافة، قم، ۱۴۱۴ ق.
- الأمالی؛ شیخ مفید، کنگره جهانی شیخ مفید، قم، ۱۴۱۳ ق.

﴿فهرست منابع﴾

- الأمان؛ سيدعلي بن موسى بن طاوس، آل البيت (ع)، قم، ١٤٠٩ ق.
- الأنوار؛ احمدبن عبدالله بكرى، شريف رضى، قم، ١٤١١ ق.
- أوائل المقالات؛ شيخ مفيد، كنگره جهانى شيخ مفيد، قم، ١٤١٣ ق.
- إيمان أبى طالب للفخار؛ سيد فخارين معد موسى، سيدالشهداء (ع)، قم، ١٤١٠ ق.
- إيمان أبى طالب للمفيد؛ شيخ مفيد، كنگره جهانى شيخ مفيد، قم، ١٤١٣ ق.
- بحار الأنوار؛ علامه مجلسى، مؤسسة الوفاء، بيروت، ١٤٠٤ ق.
- البرهان فى تفسير القرآن؛ سيد هاشم بن سليمان بحراني، تصحيح قسم الدراسات الإسلامية مؤسسة البعثة، قم، ١٣٧٤ ش.
- بشارة المصطفى؛ عماد الدين طبرى، كتابخانه حيدريه، نجف، ١٣٨٣ ق.
- بصائر الدرجات؛ محمد بن حسن بن فروخ صفار، كتابخانه آيت الله مرعشى، قم، ١٤٠٤ ق.
- بلاغات النساء؛ ابن طيفور احمد بن ابى طاهر، شريف رضى، قم.
- البلد الأمين و الدرع الحصين؛ ابراهيم بن على عاملى، مؤسسة الأعلمى للمطبوعات، بيروت، ١٤١٨ ق.
- بناء المقالة الفاطمية؛ سيد احمد بن موسى بن طاوس، مؤسسه آل البيت (ع) قم، ١٤١١ ق.
- تأويل الآيات الظاهرة؛ سيد شرف الدين حسينى استرآبادى، جامعه مدرسين، قم، ١٤٠٩ ق.
- التحصين لابن طاوس؛ سيد على بن موسى بن طاوس، مؤسسه دارالكتاب، قم، ١٤١٣ ق.
- التحصين لابن فهد الحلبي؛ بن فهد حلي، مدرسه امام مهدي (عج)، قم، ١٤٠٦ ق.
- تحف العقول؛ حسن بن شعبه حراني، جامعه مدرسين، قم، ١٤٠٤ ق.
- التذكرة بأصول الفقه؛ شيخ مفيد، كنگره جهانى شيخ مفيد، قم، ١٤١٣ ق.
- تصحيح الاعتقاد؛ شيخ مفيد، كنگره جهانى شيخ مفيد، قم، ١٤١٣ ق.
- تفسير العياشى؛ محمد بن مسعود عياشى، علميه، تهران، ١٣٨٠ ق.
- تفسير القمى؛ على بن ابراهيم بن هاشم قمى، دارالكتاب قم، ١٤٠٤ ق.
- تفسير امام عسكرى (ع)؛ امام حسن عسكرى (ع)، مدرسه امام مهدي (عج)، قم، ١٤٠٩ ق.
- تفسير فرات الكوفى؛ فرات بن ابراهيم كوفى، بى تا، ١٤١٠ ق.
- تفضيل أمير المؤمنين (ع)؛ شيخ مفيد، كنگره جهانى شيخ مفيد، قم، ١٤١٣ ق.
- تقريب المعارف؛ ابوالصلاح حلبى، جامعه مدرسين قم، ١٤٠٤ ق.
- التمحيص؛ محمد بن همام اسكافى، مدرسه امام مهدي (عج) قم، ١٤٠٤ ق.
- تنزيه الأنبياء (ع)؛ سيد مرتضى علم الهدى، شريف رضى، قم.
- تهذيب الأحكام؛ شيخ طوسى، دارالكتب الإسلاميه، تهران، ١٣٦٥ ش.
- توحيد المفضل؛ مفضل بن عمر جعفى كوفى، مكتبة الداورى قم، ١٩٦٩ م.
- التوحيد؛ شيخ صدوق، جامعه مدرسين قم، ١٣٩٨ ق، ١٣٥٧ ش.
- ثواب الأعمال؛ شيخ صدوق، شريف رضى، قم، ١٣٦٤ ش.
- جامع الأخبار؛ تاج الدين شعيرى، رضى، قم، ١٣٦٣ ش.

﴿ فهرست منابع ﴾

- الجعفریات؛ محمد بن محمد بن اشعث کوفی، ج ۱، مكتبة نينوى الحديثة، تهران.
- جمال الأسبوع؛ سيد على بن موسى بن طاوس، رضى، قم.
- الحكايات؛ شيخ مفيد، كنگره جهانى شيخ مفيد، قم، ۱۴۱۳ ق.
- الخراج و الجرائح؛ قطب الدين راوندی، مؤسسه امام مهدي (عج) قم، ۱۴۰۹ ق.
- خصائص الأئمة (ع)؛ سيد رضى، مجمع البحوث آستان قدس رضوى، مشهد، ۱۴۰۶ ق.
- الخصال؛ شيخ صدوق، جامعه مدرسين، قم، ۱۴۰۳ ق.
- خلاصة الإيجاز؛ شيخ مفيد، كنگره جهانى شيخ مفيد، قم، ۱۴۱۳ ق.
- دعائم الإسلام؛ نعمان بن محمد تميمى مغربى، دارالمعارف، ۱۳۸۵ ق.
- الدعوات؛ قطب الدين راوندی، مدرسه امام مهدي (عج) قم، ۱۴۰۷ ق.
- دلائل الإمامة؛ محمد بن جرير طبرى، دار الذخائر للمطبوعات، قم.
- ديوان الإمام على (ع)؛ امام على بن ابى طالب (ع)، پیام اسلام، قم، ۱۳۶۹ ش.
- روضة الواعظين؛ محمد بن حسن فتال نيشابورى، روضة الواعظين، ج ۱، رضى قم.
- رياض السالكين فى شرح صحيفة سيد الساجدين، سيد عليخان بن احمد كبير مدنى، تصحيح؛ محسن حسینی امینی، دفتر اسلامى، قم، ۱۴۰۹ ق.
- الزهد؛ حسين بن سعيد اهوازى، الزهد، ج ۱، حسينيان، بى جا، ۱۴۰۲ ق.
- سعد السعود؛ سيد على بن موسى بن طاوس، دارالذخائر، قم، بى تا.
- شرح الكافي - الأصول و الروضة، محمد صالح بن احمد، مازندراني، تصحيح، ابوالحسن شعراني، المكتبة الإسلامية، تهران، ۱۳۸۲ ق.
- شرح نهج البلاغة؛ ابن ابى الحديد، كتابخانه آيت الله مرعشى، قم، ۱۴۰۴ ق.
- شواهد التنزيل؛ حاكم حسانى، مؤسسه چاپ و نشر بى جا، ۱۴۱۱ ق.
- صحيفة الرضا (ع)؛ امام على بن موسى الرضا (ع)، كنگره جهانى امام رضا (ع)، مشهد، ۱۴۰۶ ق.
- الصحيفة السجادية؛ امام سجاد (ع)، الهادى، قم، ۱۳۷۶ ش.
- الصراط المستقيم؛ على بن يونس نباطى بياضى، كتابخانه حيدريه، نجف، ۱۳۸۴ ق.
- صفات الشيعة؛ شيخ صدوق، اعلمى، تهران، بى تا.
- الصوارم المهرقة؛ قاضى نورالله شوشترى، ج ۱، نهضت، تهران، ۱۳۶۷ ق.
- طب الأئمة (ع)؛ عبدالله و حسين بسطامى، شريف رضى، قم، ۱۴۱۱ ق.
- طب الرضا (ع)؛ امام على بن موسى الرضا (ع)، خيام، قم، ۱۴۰۲ ق.
- طب النبى (ص)؛ ابوالعباس مستغفرى، رضى، قم، ۱۳۶۲ ش.
- الطرائف؛ سيد على بن موسى بن طاوس، خيام، قم، ۱۴۰۰ ق.
- العدد القوية؛ رضى الدين على بن يوسف حلى، كتابخانه آيت الله مرعشى، قم، ۱۴۰۸ ق.
- عدة الداعي؛ بن فهد حلى، دارالكتاب الاسلامى، بى جا، ۱۴۰۷ ق.
- علل الشرائع؛ شيخ صدوق، مكتبة الداورى، قم، بى تا.

﴿فهرست منابع﴾

- العمدة؛ بن بطريق يحيى بن حسن حلى، جامعه مدرسين قم، ۱۴۰۷ ق.
- غوالى اللآلى؛ بن ابى جمهور احسائى، سيد الشهداء (ع) قم، ۱۴۰۵ ق.
- العويص؛ شيخ مفيد، كنز جبهانى شيخ مفيد قم، ۱۴۱۳ ق.
- عين العبرة؛ سيد احمد بن موسى بن طاوس، دارالشهاب، قم، بى تا.
- عيون أخبار الرضا (ع)؛ شيخ صدوق، جهان، بى جا، ۱۳۷۸ ق.
- الغارات؛ ابراهيم بن محمد ثقفى، مؤسسه دارالكتاب، قم، ۱۴۱۰ ق.
- غررالحكم؛ عبدالواحد بن محمد تمیمی آمدی، يك جلد، دفتر تبليغات اسلامى قم، ۱۳۶۶ ش.
- الغيبة للطوسى؛ شيخ طوسى، مؤسسه معارف اسلامى، قم، ۱۴۱۱ ق.
- الغيبة للنعمانى؛ محمد بن ابراهيم نعمانى، مكتبة الصدوق، تهران، ۱۳۹۷ ق.
- فتح الأبواب؛ سيد على بن موسى بن طاوس، مؤسسه آل البيت (ع) قم، ۱۴۰۹ ق.
- فرج المهموم؛ سيد على بن موسى بن طاوس، دار الذخائر، قم.
- فرحة الغرى؛ سيد عبدالكريم بن طاوس، رضى، قم.
- فضائل الأشهر الثلاثة؛ شيخ صدوق، مكتبة الداورى، قم.
- فضائل الشيعة؛ شيخ صدوق، اعلمى، تهران.
- الفضائل؛ شاذان بن جبرئيل قمى، رضى، قم، ۱۳۶۳ ش.
- فقه الرضا (ع)؛ امام رضا (ع)، كنز جبهانى امام رضا (ع)، مشهد، ۱۴۰۶ ق.
- فقه القرآن؛ قطب الدين راوندی، كتابخانه آيت الله مرعشى، قم، ۱۴۰۵ ق.
- فلاح السائل سيد على بن موسى بن طاوس، دفتر تبليغات اسلامى، قم، بى تا.
- قرب الإسناد؛ عبدالله بن جعفر جيميرى قمى، كتابخانه نينوى، تهران، بى تا.
- قصص الأنبياء؛ سيد نعمت الله جزائرى، كتابخانه آيت الله مرعشى، قم، ۱۴۰۴ ق.
- قصص الأنبياء؛ قطب الدين راوندی، بنياد پژوهش هاى آستان قدس رضوى، مشهد، ۱۴۰۹ ق.
- الكافى؛ ثقة الاسلام كلينى، دار الكتب الإسلامية، تهران، ۱۳۶۵ ش.
- كامل الزيارات؛ ابن قولويه قمى، مرتضويه، نجف اشرف، ۱۳۵۶ ق.
- كتاب سليم؛ سليم بن قيس هلالى كوفى، الهادى، قم، ۱۴۱۵ ق.
- كتاب المزار؛ شيخ مفيد، كنز جبهانى شيخ مفيد قم، ۱۴۱۳ ق.
- كشف الريبة؛ شهيد ثانى، مرتضوى، مشهد، ۱۳۹۰ ق.
- كشف الغمة؛ على بن عيسى إربلى، بنى هاشمى، تبريز، ۱۳۸۱ ق.
- كشف اليقين؛ علامه حلى حسن بن يوسف، مؤسسه چاپ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامى، ۱۴۱۱ ق.
- كفاية الأثر؛ على بن محمد خزاز قمى، بيدار، قم، ۱۴۰۱ ق.
- كمال الدين؛ شيخ صدوق، دارالكتب الإسلامية، قم، ۱۳۹۵ ق.
- كنز الفوائد؛ ابوالفتح كراچكى، دارالذخائر قم، ۱۴۱۰ ق.
- اللهموف؛ سيد على بن موسى بن طاوس، جهان، تهران، ۱۳۴۸ ش.

﴿ فهرست منابع ﴾

- المؤمن؛ حسين بن سعيد اهوازی، مدرسه امام مهدي (عج) قم، ۱۴۰۴ ق.
- مئة منقبة؛ بن شاذان قمی، مدرسه امام مهدي (عج) قم، ۱۴۰۷ ق.
- متشابه القرآن؛ بن شهر آشوب مازندرانی، بيدار، بی جا، ۱۳۲۸ ش.
- مشیر الأحرار؛ بن نما حلی، مدرسه امام مهدي (عج) قم، ۱۴۰۶ ق.
- المجتبی؛ سيد علی بن موسی بن طاوس، دار الذخائر، قم، ۱۴۱۱ ق.
- مجمع البحرين، فخر الدین بن محمد طریحی، تصحیح احمد حسینی اشکوری، مرتضوی، تهران، ۱۳۷۵ ش.
- مجموعه ورام؛ ورام بن ابی فراس، مكتبة الفقيه، قم.
- محاسبة النفس؛ سيد علی بن موسی بن طاوس، مرتضوی.
- المحاسن؛ احمد بن محمد بن خالد برقی، دار الكتب الإسلامية، قم، ۱۳۷۱ ق.
- مسائل علی بن جعفر (ع)؛ علی بن جعفر (ع)، مؤسسه آل البيت (ع) قم، ۱۴۰۹ ق.
- مسار الشيعة؛ شيخ مفيد، كنز جبهانی شيخ مفيد، قم، ۱۴۱۳ ق.
- مستدرک الوسائل؛ محدث نوری، مؤسسه آل البيت (ع)، قم، ۱۴۰۸ ق.
- مستطرفات السرائر؛ محمد بن ادريس حلی، جامعه مدرسين، قم، ۱۴۱۱ ق.
- مسکن الفؤاد؛ شهيد ثانی، کتابخانه بصيرتی، قم، بی تا.
- مشكاة الأنوار؛ ابوالفضل علی بن حسن طبرسی، کتابخانه حیدریه، نجف اشرف، ۱۳۸۵ ق.
- مصادقة الإخوان؛ شيخ صدوق، کرمانی، قم، ۱۴۰۲ ق.
- مصباح الشريعة؛ امام صادق (ع)، مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، بی جا، ۱۴۰۰ ق.
- مصباح المتهجد؛ شيخ طوسی، مؤسسه فقه الشيعه، بيروت، ۱۴۱۱ ق.
- المصباح؛ ابراهيم بن علی عاملی کفعمی، رضی، قم، ۱۴۰۵ ق.
- معانی الأخبار؛ شيخ صدوق، جامعه مدرسين، قم، ۱۳۶۱ ش.
- معدن الجواهر؛ ابوالفتح کراجکی، کتابخانه مرتضويه، تهران، ۱۳۹۴ ق.
- مفتاح الفلاح؛ شيخ بهایي، دار الأضواء، بيروت، ۱۴۰۵ ق.
- المقام الأسنى؛ ابراهيم بن علی عاملی کفعمی، مؤسسه قائم آل محمد (عج)، قم، ۱۴۱۲ ق.
- المقنعة؛ شيخ مفيد، كنز جبهانی شيخ مفيد، قم، ۱۴۱۳ ق.
- مكارم الأخلاق؛ رضی الدین حسن بن فضل طبرسی، شریف رضی، قم، ۱۴۱۲ ق.
- المناقب؛ بن شهر آشوب مازندرانی، ۴ ج، مؤسسه علامه، قم، ۱۳۷۹ ق.
- منتخب الأنوار المضيئة؛ علی بن عبدالکریم نیلی نجفی، خیام، قم، ۱۴۰۱ ق.
- من لا يحضره الفقيه؛ شيخ صدوق، جامعه مدرسين، قم، ۱۴۱۳ ق.
- منية المريد؛ شهيد ثانی، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۴۰۹ ق.
- مهج الدعوات؛ سيد علی بن موسی بن طاوس، دار الذخائر، قم، ۱۴۱۱ ق.
- نزهة الناظر؛ يحيى بن سعيد حلی، رضی، قم، ۱۳۹۴ ق.

﴿فهرست منابع﴾

- نهج الفصاحه (مجموعه كلمات قصار حضرت رسول ص)، به كوشش ابو القاسم پاينده، دنياى دانش، تهران، ۱۳۸۲ ش.
- نهج البلاغة؛ امام على (ع)، دار الهجره، قم.
- نهج الحق؛ حسن بن يوسف حلى، دارالهجرة، قم، ۱۴۰۷ ق.
- النوادر؛ احمد بن محمد بن عيسى اشعري (ع)، مدرسه امام مهدي (عج) قم، ۱۴۰۸ ق.
- النوادر؛ سيد فضل الله راوندی، مؤسسه دارالكتاب، قم.
- الهداية الكبرى، حسين بن حمدان خصيبى، البلاغ، بيروت، ۱۴۱۹ ق.
- وسائل الشيعة؛ شيخ حر عاملی، مؤسسه آل البيت (ع)، قم، ۱۴۰۹ ق.
- الوسيلة؛ ابن حمزه طوسى، كتابخانه آيت الله مرعشى، قم، ۱۴۰۸ ق.
- وقعة صفين؛ نصر بن مزاحم بن سيار منقرى، كتابخانه آيت الله مرعشى، قم، ۱۴۰۳ ق.
- اليقين؛ سيد على بن موسى بن طاوس، مؤسسه دارالكتاب، قم، ۱۴۱۳ ق.